CORNELIUS A LAPIDE.

COMMENTARII

IN SACRAM SCRIPTURAM.

R. P. C.

CORNELII A LAPIDE

E SOCIETATE JESU

S. SCRIPTURÆ OLIM LOVANII, POSTEA ROMÆ PROFESSORIS

COMMENTARII

IN SACRAM SCRIPTURAM.

EDITIO RECENS

ANTVERPIENSI, OMNIUM CASTIGATISSIMÆ, COLLATA.

TOMUS X.

PARS I.

COMPLECTENS COMMENTARIA

IN ACTA APOSTOLORUM.

MELITÆ,

TYPIS SOCIETATIS BIBLIOGRAPHICÆ.

M.D.CCC.LI.

CHRONOTAXIS

ACTUUM APOSTOLORUM,

EPISTOLARUM CANONICARUM

ET APOCALYPSEOS

ADEOQUE TOTIUS PRIMI A CHRISTO CHRISTIANI SÆCULI, IN OMNIBUS CONSENTIENS ANNALIBUS CARDINALIS BARONII PAUCIS EXCEPTIS.

Anno a nativitate Christi 34. Tiberii imperii 18.

ANNO Christi 34 per tres mansas inchoato, qui fuit annus mundi 3984. a diluvio 2327 ab Abraham 2035 ab exitu Hebræorum ex Ægypto 1530 a templo Salomonis 1051. ab Isaia et Prophetis 800 Olympiadis 202. annus quartus, a Roma condita 785. a captivitate Babylonica 625. a Cyro 565 ab initio 70. hebdomadum Danielis 487. puta in medio 70 et ultimæ hebdomadæ, uti prophetavit Daniel capite 9. 26. ab annis Græcorum, sive Seleucidarum 344. a Machabæis 199. (Vide tabulam Chronologicam quam præfixi Pentateucho) hoc inquam anno ætatis suæ 34. Christus Dominus, Princeps Pontificum. Ecclesiæ Hierarcha, redemptor et salvator orbis. sacerdos secundum ordinem Melchisedech, expleturus vota et promissa Patriarcharum, legis umbras et figuras, ac vaticinia Prophetarum, perfecit munus suæ legationis et œconomiæ in carne, ac redemptionis nostræ sibi a Patre demandatam: quare pro nobis passus est atrocissima tormenta, et crucifixus inter latrones quasi latro, mortuus est, ut nobis vitam daret die 25 Martii: quo pariter die ante 34. annos obumbrante Spiritu Sancto conceptus et incarnatus erat in intemerato Beatæ Virginis utero, ut habet communior Doctorum sententia: consequenter resurrexit die 27. Martii; ascendit in cœlum post 40. dies, die quinta Maii: misit Spiritum Sanctum in specie linguarum ignearum die quinquagesima, puta in Pentecoste, die 15. Maii, uti ostendam Actor. 1. 12.

Paulo post ascensionem Christi ante Pentecosten; agente S. Petro Mathias sorte suffectus est in locum et apostolatum Judæ proditoris.

Accepto Spiritu Sancto in Pentecoste, illico Petrus prædicans convertit tria millia hominum, Actor. 2 41. qui omnes vendebant possessiones suas, et pretia earum ponebant ad pedes Apostolorum. perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione. Paulo post Petrus ad portam templi speciosam sanans claudum indeque concionans ad populum, convertit quinque hominum millia: quocirca a Pontificibus incarceratus, libere respondet, oportere magis obedire Deo quam hominibus. Actor. 3. et 4. Inde cap. 5. Ananiam et Sapphiram suffurantes de pretio agri sui, morte punit. Mox iterum cum cæteris Apostolis incarceratur sed ab angelo liberatus, jubetur concionari in templo: qua de causa a magistratu reductus ad concilium, examinatus et increpitus, idem quod prius intrepide respondet: agit causam ejus Gamaliel. Ipse et cæteri Apostoli flagellati, *ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.*

Eodem anno paulo post Pentecosten, ob murmur Græcorum contra Hebræos, Apostoli crearunt septem Diaconos: inter quos præcipuus, et quasi archidiaconus eminuit S. Stephanus, qui ardenter et assidue disputans contra Judæos, eosque convincens, tandem ab eis lapidibus obrutus, glorioso martyrio coronatur die 26. Decembris, Actor. 6. et 7.

Eodem anno sequenti die, puta 27. Decembris, S. Jacobus frater Domini creatur primus Episcopus Hierosolymorum. Ita illico mirifice post Christi ascensum et missionem Spiritus Sancti crevit Ecclesia, cum Christus ascendens tantum reliquerit duodecim Apostolos, 72. Discipulos, et quingentos Christianos. 1 Corinth. 15 6.

Anno Christi 35. Tiberii Imp. 19.

Ob Stephanum Judæi insanientes, persecuti sunt cæteros Christianos: hinc illi omnes dispersi sunt per regiones Judææ et Samariæ. præter Apostolos Quocirca Philippus Diaconus Samariæ prædicans, eam convertit. Unde Petrus et Joannes eo profecti sunt, ut baptizatos a Philippo Sacramento Confirmationis communirent. Ibi S. Petrus primum certamen habuit cum Simone Mago Philippus ab angelo raptus, convertit Eunuchum Candacis reginæ Æthiopum, qui deinde in Æthiopia fidem Christi propagavit. Censent multi cum Cardinale Baronio, in eadem persecutione Judæos invasisse amicissimos Christi, nimirum S. Magdalenam, Martham, Lazarum, Maximinum, Marcellam, et Josephum ab Arimathia. eosque navi sine velis et ramis imposuisse, ut in alto vi ventorum et fluctuum mergerentur; sed Dei ductu navis salvis omnibus Massiliam appulit, ubi Christi fidem disseminarunt; ac tandem Magdalena in præruptum montem secessit, ubi pœnitentiæ, lacrymis et contemplationi vacans, per 30. annos vitam egit angelicam atque ab angelis quotidie rapta in altum, angelicis hymnis pasta, cibum omnem humanum fastidivit

Anno Christi 36, Pauli Apostoli 1.
Tiberii Imp. 20.

Die 25 Januarii Saulus conversus, factus est Pau-

lus. Spirans enim minarum et cædis in Christianos, cælitus prostratus in terram, Christo se dedit Unde missus ad Ananiam, ab eo est baptizatus, Ananiæ enim dixerat Deus: *Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, et regibus, et filiis Israel.* Paulus mox Damasci incipit prædicare Christum. Inde abiit in Arabiam: ex que rediit Damascum, Galat. 1. 17.

Anno Christi 37. Pauli 2. Tiberii Imp. 21.

S Petrus visioni lentei, in quo erant omnia quadrupedie et serpentia terræ, audiensque: *Surge, Petre, occide et manduca*, cognovit Gentiles admittendos ad Ecclesiam, eisque prædicandum esse Evangelium. Quare vocatus a Curnelio Centurione, eum cum familia instruxit, et baptizavit, itaque ostium fidei publice Gentibus patefecit. Unde eodem anno cathedram suam posuit Antiochiæ, in eaque sedit septem annos. Quocirca patefacto jam Gentibus Evangelio, eodem anno S. Jacubus profectus est in Hispaniam; cæterique Apostoli in suas provincias evangelizatum juxta Christi præceptum abierunt. Ante separationem et discessum composuerunt Symbolum, quod ab illis Apostolorum vocatur, quasi communem fidei tesseram Baronius divisionem et discessionem Apostolorum consignat anno Christi 44. Verum causas cur citius ea ponenda videatur, recensui Actur. 12. 1.

Anno Christi 38 Pauli 3. Tiberii Imp. 22.

Pilatus Deo ulciscente necem Christi, a Vitellio Syriæ præside exauctoratus, et in ordinem redactus Romam missus fuit, ut coram Imperatore objecta sibi crimina diluerat: ubi mortuo Tiberio, a Caio Imper. perpetuo exilio Viennæ Galliæ reclusus, tantisque ibi irrogante Caio languoribus coarctatus est, ut sua se manu transverberavit. Ita Euseb. Ado et Cassiod. in Chronico, ac Josephus lib 18. c. 5. Paulus ante Caiphas pontifex, qui Christum ad necem postulaverat, vitæ pertæsus pariter mortem sibi consciveret, teste Clemente lib. 8. Constit. cap. 1. Sed et Annas socer Caiphæ, male periit, teste Nicephoro lib. 2. c. 10 Tiberius voluit Christum inter deos referre, sed repugnente senatu, per edictum accusatoribus Christianorum comminatus est mortem. Ita Tertull. in Apolog. et ex eo Euseb. in Chron.

Anno Christi 39. Pauli 4. Caii Caligulæ Imp. 1.

Moritur Tiberius Cæsar xvii. Calendas Aprilis, anno ætatis 78 Successit ei Caius Caligula, qui Herodem Agrippam in vincula a Tiberio conjectum liberavit, eumque pro ferrea catena a Tiberio ei injecta, ornavit aurea ejusdem ponderis, ac regem Judææ constituit. Tiberio hoc epitaphium Poeta nuper posuit:

Hic Liviæ filius, Augusti privignus.
Matris mores tenuit, non vitrici.
Acuto in pessimis ingenio, obtuso in optimis,
Dextram fortunam, sinistram virtutem habuit,
Triumphator aliorum sæpe, numquam sui,
Repugnante vitrico, matre propugnante
Ad Imperium ab exilio venit, in exilium missurus Imperium.
Tam sceptri amans cum non haberet, quam amens cum habuit.

Paulus elapsis tribus annis ab abitu suo in Arabiam Damasci prædicans, quæsitus ad vincula a Judæis et Areta rege, sporta per murum demissus effugit, abiitque Hierosolymam, ut videret Petrum. Galat. 1. v. 18. et 2. Corinth. 11 32.

Anno Christi 40. Pauli 5. Caii Imp. 2

Herodes Agrippa Roma proficiscens in Judæam per Alexandriam, ibi a civibus eodem modo illusus est, quo Christus a Judæis, quorum rex erat Agrippa, illusus fuerat Eodem anno Herodes Antipas patruus Agrippæ, qui Christum veste alba indutum spreverat, ab Agrippa nepote accusatus apud Caium Cæsarem, tetrarchia et fortunis suis spoliatur, ac cum impia Herodiade uxore sua, perpetuo exilio damnatur apud Lugdunum Galliæ urbem: ubi uterque mœrore contabescens interiit, quia Joannem Baptistam occiderat, et Christum illuserat.

Anno Christi 41. Pauli 6. Caii Imp. 3.

Hoc anno, si credimus Eusebio in Chronico, quem sequitur Baron. S. Matthæus scripsit Evangelium hebraice, quod ad Indos abiturus descriptum secum detulit V. Bartholomæus Apostolus illisque reliquit, ait Euseb. l. 5. Histor. c. 10. et S Hieron. lib. de Scrip. Eccles in Panteno caput 36. Illud quoque manu sua descripsit S. Barnabas; unde illud cum corpore ejus inventum est temporis Zenonis Imp Testatur S. Hieron. Evangelium Hebraicum S Matthæi, suo ævo exstitisse in Bibliotheca S Pamphili Martyris, seque illud descripsisse Ita ipse lib. de Viris illustr. in Matthæo Idem Evangelium Hierosolymis editum, a Jacobo fratre Domini expositum fuisse, testatur Athanasius in Synop. Verum quod de hoc anno asseritur, mirum videtur, unum Matthæum eousque hæsisse Hierosolymis, cum cæteri Apostoli inde in suas provincias discesserint anno Christi 37. Quare verius videtur, eodem discessisse et Matthæum composito prius Evangelio. Nam illud secum detulit Bartholomæus ad Indos. Quin et S. Matthæum præcipientibus Apostolis scripsisse Evangelium testatur Epiphan. hæresi 51. Denique communis Doctorum sententia est, Matthæum scripsisse Evangelium antequam Apostoli discederent in suas provincias, quod factum esse dixi anno Christi 37. Ergo tunc pariter scripsit Matthæus Evangelium.

Anno Christi 42. Pauli 7. Caii Imp 4.

Cœpit fames in toto orbe, prædicta ab Agabo Propheta, diuque duravit. Actor. 11. 28

Sub idem tempus Barnabas et Paulus evangelizant Antiochiæ per annum integrum, docentque turbam multam, ita ut Antiochiæ primum discipuli cognominati sint Christiani, Act. 11. 26.

Caius Cæsar persecutus est Judæos justo Dei judicio, eo quod illi persequerentur Christum et Apostolos. Unde statuam suam poni voluit in templo Hierosolymitano, et in ea a Judæis adorari. Quare a Judæis missus est Philo cum sociis ad Caium, qui id deprecaretur, sed Cajus ad eos ringendo conversus: *Vosne*, inquit, *illi diis invisi, qui me omnium confessione Deum declaratum soli aspernamini?* Vide Philonem in Legatione ad Caium et Josephum 18. Antiq. c. 12.

Anno Christi 43. Pauli 8. Claudii Imp. 1.

Hoc anno Thaddæus missus Edessam ad Abegarum, eum cum regno convertit.

Eodem Caius Cæsar a militibus Prætorianis occi-

sus est anno imperii quarto, ætatis 29. Successit ei Claudius Drusi Neronis filius, et Liviæ Augustæ nepos, qui Agrippam in regno confirmavit, eique adjecit Samariam et cæteram Judæam.

Anno Christi 44. Pauli 9. Claudii Imp. 2.

S. Jacobus ex Hispania rediens Hierosolymam, occisus est ab Herode Agrippa circa Pascha. Ab eodem incarceratus est S. Petrus, sed ab angelo liberatus, Evangelizando peragrat Cæsaream, Barytum, Sidonem, Tripolim, Byblum, Orthosiam, Antandrum, Balanaas, Laodiceam, Cappadociam, aliasque urbes et provincias, ubique Ecclesias, Sacerdotes et Episcopos constituens, tandemque Romam ingreditur.

Paulus iturus evangelizatum Gentibus, rapitur in tertium cœlum, auditque arcana verba, quæ non licet homini loqui, 2. Corinth 12. 2.

Anno Christi 45 Petri Pontificis Romani 1. Pauli 10 Claudii Imp 3

S. Petrus Romæ cathedram constituit die 18. Januarii, fundatque Romanam Ecclesiam. Antiochiæ post S. Petrum primus Episcopus creatur Evodius. Ita Eusebius in Chron.

Eodem anno Paulus mittitur evangelizatum Gentibus. Quocirca jussu Spiritus Sancti ordinatus Episcopus, quasi Apostolus ab Antiochena Ecclesia missus, cum Barnaba proficiscitur, obitque evangelizando Gentes circumquaque.

Herodes Agrippa, ulciscente Deo necem S. Jacobi et incarcerationem S. Petri, audiens acclamationes populi, *Dei voces et non hominis*, eisque tacite applaudens, percussus ab angelo, consumptus a vermibus interiit, Actor. 12. 23.

Eodem S. Petrus Romæ scribit primam Epistolam ad fideles dispersos in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia et Bithynia.

Eodem S. Marcus Romæ scripsit Evangelium et mox profectus est Alexandriam, ibique Evangelium prædicavit, et Alexandrinam Ecclesiam erexit, rexitque quasi Episcopus mira sapientia et sanctitate.

Anno Christi 46 Petri 2. Pauli 11. Claudii Imp. 4.

Paulus et Barnabas cum peragrassent Seleuciam, indeque Cyprum navigassent, ac venissent Salaminam, universamque insulam perambulassent, Paphum denique venientes, Sergium Paulum Proconsulem ad Christum convertunt, excæcando Elymam magum Evangelio resistentem, cujus occasione nomen Sauli in Pauli commutatum est. Inde perrexerunt Pergen Pamphyliæ et Antiochiam Pisidiæ, sed a Judæis expulsi convertunt se ad Gentes, abeuntque Iconium, Actor. 13. 4. et seq.

Anno Christi 47. Petri 3 Pauli 12. Claudii Imp 5.

Iconii Paulus prædicando convertit multos Judæos et Gentiles, ac inter eos S Theclam, quam miris elogiis Patres celebrant. Quocirca multo tempore, ait Lucas, ibidem commoratus est, donec concitato a Judæis tumultu, ab eis lapidatus confugit in Lycaoniam. Actor 14. 1. et seq.

Anno Christi 48 Petri 4. Pauli 13. Claudii Imp. 6.

Paulus pervenit Lystram, ubi claudum miraculo sanavit: quocirca a turbis acclamatus est Deus, puta Mercurius, et Barnabas Jupiter, cumque ais sacrificare vellent, totis viribus restiterunt: mox a Judæis concitata seditione lapidatus, et pene occisus Paulus, perrexit Derben. Inde relegens iter, revisit et confirmavit fideles in Lystra, Iconio, Antiochia Pisidiæ, ac evangelizans transiit Pisidiam, Pamphyliam, et Attaliam, Actor. 14. 6. et seq

Anno Christi 49. Petri 5. Pauli 14. Claudii Imp. 7.

Paulus post quinquennium in hac sua peregrinatione et apostolatu positum, cum Barnaba rediit Antiochiam, ibique biennium commoratur, Actor. 14. ult.

Anno Christi 50. Petri 6. Pauli 15 Claudii Imp. 8.

Paulus Antiochiæ docet; Petrus Romæ, indeque per urbes et provincias totius orbis quaquaversum mittit Episcopos et Apostolos, qui Evangelium propagent, ac Ecclesias ubique fundent et regant.

Anno Christi 51. Petri 7. Pauli 16. Claudii Imp. 9.

Claudius Imp. Romæ expellit Judæos: quocirca S. Petrus Dei consilio urbe excedens, redit in Jerusalem. Orta enim controversia Antiochiæ de servanda a Christianis lege Mosis, Paulus et Barnabas missi sunt Hierosolymam ad Apostolos, ut ejus decisionem peterent. Eodem ergo anno celebratum est primum Concilium Hierosolymæ, cui præsedit S. Petrus, inter fuerunt S. Joannes, Jacobus, Paulus, et Barnabas, in quo ventilata diu quæstione, tandem Petrus eam decidit, primusque tulit sententiam, edicendo legalia Christianis non esse servanda: cujus sententiam confirmavit illico S. Jacobus, cæterique omnes Sententiam hanc Antiochiam deferunt Paulus, Barnabas, Silas et Judas.

Paulus separatur a Barnaba: hic enim cum Joanne Marco pergit in Cyprum, Paulus vero cum Sila perambulat Syriam et Ciliciam, confirmans Ecclesias. Pervenit autem in Derben et Lystram, ubi circumcidens Timotheum, eum comitem suæ peregrinationis et prædicationis assumpsit. Transeuntes autem, ait Lucas Act. 16 6. Phrygiam et Galatiæ regionem, vetiti sunt a Spiritu Sancto loqui verbum in Asia. Cum venissent autem in Mysiam, descenderunt Troadem, ubi Paulo visio ostensa est. Vir Macedo quidem erat stans et deprecans eum, et dicens; *Transiens in Macedoniam adjuva nos.* Quare a Troade navigavit in Samothraciam, inde Neapolim, inde Philippos, ubi Lydiam purpurariam convertit, et dæmonem Pythonem a puella ejecit: quare ab heris puellæ quæstum facientibus ex oraculis Pythonis, accusatus Paulus flagellatur, et in carcerem conjicitur, ubi media nocte eo cum Sila orante et laudante Deum, immisso a Deo terræ motu ostia carceris panduntur, et vincula omnium dissiliunt. Quo viso custos carceris in Christum credidit, Paulique et Silæ plagas lavit. Magistratus audiens a Paulo, eum esse civem Romanum, veniam precatur, eumque liberum dimittit.

Egressi Paulus et Silas Philippis, ait Lucas Actor 40. 4. cum perambulassent Amphipolim et Apolloniam, venerunt Thessalonicam, ubi multos converte

runt, et mulieres nobiles non paucas. Unde concitarunt seditionem Judæi, et Paulo non invento Jasonem pertraxerunt ad tribunal, qui data satisfactione liber abiit. Paulus et Silas noctu a fratribus dimissi sunt Berœam, cujus incolæ avide susceperunt Evangelium; sed Judæis Paulum insectantibus, ipse a fratribus deductus est Athenas.

Hoc anno tres simul soles apparuerunt, statimque simul in eumdem orbem coierunt, ait Euseb. in Chron.

Anno Christi 52 Petri 8. Pauli 17. Claudii Imp. 10.

Paulus Athenis in Areopago prædicans convertit Dionysium Areopagitam, et insignem matronam Damarin, Act. 17. 16. Opinantur multi tunc quoque fuisse conversum S. Hierotheum, quem passim in suis libris celebrat et sequitur S. Dionysius, eumque vocat *divinum suum magistrum*.

Eodem anno Paulus Athenis profectus Corinthum, multos ibi convertit, ac inter eos Crispum principem Synagogæ. Quare oraculo Dei monitus diutius ibi evangelizavit. Ibidem post adventum Silæ et Timothei, scripsit priorem epistolam ad Thessalonicenses. Act. 18. 1. et seq.

Eodem anno, inquit Baron. Agrippina Germanici, fratris Claudii Imp. filia, quam post interitum Messalinæ Claudius in uxorem acceperat Augustæ titulo augetur, ejusque filius Domitius ab eodem Imperatore adoptatus in familiam Claudiam, Nero Claudius est appellatus. Hic est Nero, qui Claudio quasi patri adoptivo, in imperium successit: quo etiam anno Agrippina, in oppidum Ubiorum, in quo illa, agente ibidem cum exercitu Germanico patre, genita erat, coloniam duci jussit, cui nomen hinc est inditum, ut ex ipsius nomine Colonia Agrippina sit dicta. Porro Agrippina fuit filia Germanici, qui fuit filius Drusi Germanici, fratris Tiberii Imp. ex Livia matre, uxore Augusti Imp.

Anno Christi 53 Petri 9. Pauli 18. Claudii Imp. 11.

Corinthi secundum annum egit Paulus. Ibidem scripsit Epistolam secundam ad Thessalonicenses. Ibidem Judæi tumultuantes protraxerunt Paulum ad tribunal Gallionis, qui fuit frater Senecæ Philosophi, et præceptoris Neronis Imp. Gallio eos repressit et abegit; unde Judæi furentes Sosthenem Archisynagogum, quasi Paulo faventem coram Gallione verberarunt: et nihil horum Gallioni curæ erat. Addit S. Chrysost. ab iisdem verberatum et Paulum. Paulus post tumultum multo adhuc tempore remansit Corinthi tandem abiturus in Syriam, ex voto totondit caput in Cenchris, qui erat portus Corinthi. Actor. 18. 11. et seq.

Anno Christi 54. Petri 10. Pauli 19. Claudii Imp. 12.

Paulus navigans in Syriam per mare Icarium, quod est pars maris Ægæi, appulit Ephesum: ubi parum moratus, relicto Aquila et Priscilla, solvit Cæsaream, inde Hierosolymam; ubi Ecclesiam primigeniam, et cæterarum matricem salutavit: mox reversus Antiochiam, perambulavit ex ordine Galaticam regionem et Phrygiam confirmans omnes discipulos. Actor. 18. 19.

Apollo vir eloquens et potens in Scripturis Ephesi instructus ab Aquila et Priscilla, pergit Corinthum, ubi fideles confirmat, valideque Judæos revincit. Act. 18. 24.

Eodem anno, inquit Euseb. in Chronico, qui fuit Olympiadis 207. annus 4. Philippus Apostolus apud Hierapolim Asiæ civitatem, dum Evangelium populo annuntiaret, cruci affixus lapidibus opprimitur. Occubuit ergo 20. anno a passione Christi sub Claudio, secundum Eusebium ejusque asseclas: licet Hippolytus tract. de 72. discipulis, asserat eum passum sub Domitiano Imp.

Anno Christi 55. Petri 11. Pauli 20. Claudii Imp. 13.

Paulus peragratis superioribus partibus Asiæ venit Ephesum, ibique per tres annos, puta per biennium et tres menses, residet et prædicat, Act. 19. 1. et c. 20. 31. Ephesi Paulus fuit objectus bestiis, 1. Corinth. 15. 32 Ibidem virtutes non quaslibet faciebat Deus per manum Pauli, ita ut etiam super languidos deferrentur a corpore ejus sudaria et semicincia, et recedebant ab eis languores, et spiritus nequam egrediebantur. Act. 19 12.

Anno Christi 56. Petri 12. Pauli 21. Claudii Imp. 14.

Paulus secundum annum agit et prædicat Ephesi. Occasione Judæorum exorcistarum in quos insiliit dæmon, magna facta est Ephesiorum ad Christum et Paulum accessio.

Multi credentes veniebant confitentes et annunciantes actus suos.

Multi qui curiosa fuerant sectati, contulerunt libros et combusserunt, Act. 19. 13. et seq.

Eodem anno die 13. Octobris moritur Claudius Imp annum agens ætatis 64. Imperii 13. cum octo mensibus. Ita Sueton. in vita Claudii cap. 45. et Dio libr 60. Sic igitur defuncto, Agrippinæ uxoris dolo veneno illi propinato, successit in imperium Nero filius Agrippinæ, annum agens ætatis 18. tenuitque annis 13. mensibus 7. excluso Britannico puero germano Claudii Imp ex Messalina uxore filio, ideoque legitimo imperii hærede, quem proinde paulo post Nero veneno sustulit. Ita Joseph. 20. Antiq. 5. porro Nero ex Sabinis oriundus, lingua Sabina idem est quod fortis ac strenuus, inquit Suetonius in Tiberio c. 1. et Gellius l. 13. c. 21. *Nerio*, inquit, *sive Nerienes verbum Sabinum est, qua significatur virtus et fortitudo. Itaque ex Claudiis, quos ex Sabinis oriundos accepimus, qui erat egregia ac præstanti fortitudine, Nero appellatus est. Sabini autem id nomen a Græcis accepisse videntur, qui vincula et firmamenta membrorum νεῦρα dicunt: unde nos quoque latina nervos appellamus. Servius Claudius vero, Nerio interpretatur quasi Neirio, id est, sine ira, placidus, mitis, tranquillus;* qualis initio Imperii fuit Nero.

Anno Christi 57. Petri 13. Pauli 22. Neronis 1.

Sublato jam per mortem Claudii edicto de Judæis Roma abigendis, Paulus tertium annum Ephesi agens cogitat Romam: sed prius Ecclesias Achaiæ et Macedoniæ visitare, ac Hierosolymam reverti decernit. Ephesio ergo propediem abiturus, scribit priorem Epistolam ad Corinthios.

Opifices argentarii Dianæ, concitante Demetrio, movent seditionem contra Paulum vociferantes: *Magna Diana Ephesiorum*. Sedat eam Alexander. Mox Paulus vocatis discipulis, exhortatus eos valedixit, ac relicto ibidem Tim. quem et primum constituit Ephesi Episcopum, profectus est in Macedoniam, Actor 19 23. per Minorem ergo Asiam iter faciens venit Troadem urbem, quæ adjacet Hellesponto, ubi quærens Titum, cum non invenisset, transmisso freto abiit in Macedoniam, 2. Corinth. 2. 12.

Ex Macedonia ad Timotheum quem Ephesi reliquerat, hoc anno scripsit priorem Epistolam, qua eum instruit in munere pastorali.

Paulus obitis et confirmatis Macedoniæ Ecclesiis, per Ægæum mare Cycladas adnavigans pervenit Cretam, ibique reliquit et creavit Episcopum Titum, discipulum charissimum, epist ad Titum cap. 1. 5.

Anno Christi 58. Petri 14 Pauli 23. Neronis 2.

Hoc anno gesta sunt omnia quæ narrat Lucas c. 20. Actor. et deinceps usque ad c 28. et ut Paulus enim peragrans Græciam, venit Nicopolim, ibique statuit hiemare: unde ex Creta eo vocat Titum scribens ad eum Epistolam, ad Titum c. 3 12 Nicopoli quoque videtur scripsisse Paulus Epistolam secundam ad Corinthios: mox ipse videtur adiisse Corinthum, ibique in portu Cenchrensi scripsisse Epistolam ad Romanos. Inde perrexit Philippos in Macedoniam, mox Troadem, ubi a morte suscitavit Eutychum: inde Asson, Mitylenen, Chium, Samum, Miletum; quo convocans majores natu Ephesi, eis longa exhortatione ultimum valedicit. Actor. 20 Mileto navigat Coum, Rhodum, Pataram, Tyrum, Ptolemaidem, Cæsaream, ubi Agabus ei vincula Hierosolymitana prædicit: ac tandem eodem anno sub Pentecosten, uti statuerat, pervenit Hierosolymam; ubi suadente Jacobo purificans se in templo, a Judæis capitur et pene occiditur; sed eripit eum Tribunus; a quo potestate loquendi facta, populum alloquitur, Act. 21. et 22. Populus audiens a Paulo, ipsum relictis Judæis missum esse ad Gentes, exclamat, posciique eum ad mortem Quare Tribunus eum flagellari imperat, sed Paulus dicens se civem Romanum, flagellis se eximit, Act. 22. Mox in concilium adductus Paulus, positusque inter Pharisæos et Sadducæos dicens se Pharisæum, et de resurrectione mortuorum judicari, dissidentibus inter se judicibus, judicium evadit. Tendunt illi insidias Judæi, quas per judicium sui nepotis Paulus evadit. Quare Tribunus eum vinctum mittit Cæsaream ad Felicem Præsidem, Act. 23. ibi cum accusat Tertullus orator, defendit se Paulus; ac rursum coram Felice disputans de justitia, castitate et judicio, eum percellit. Felici succedit Portius Festus. Act. 24 Cum Festus vellet Paulum Hierosolymis coram Judæis judicare, Paulus Cæsarem appellans, Romam mittitur, cum prius causam suam egisset coram Agrippa rege, Act 25. et 26. Paulus ergo cum Centurione navigat Sidonem, inde Cyprum, inde Lystram, ac tandem naufragium patitur. Apparet ei Christus, omnesque in navi salvos evasuros pollicetur: omnes ergo salvi perveniunt Melitam. Act 27. Eodem anno paulo post Pauli adventum Hierosolymam, B Virgo agens annum ætatis 72. ex Jerusalem terrestri abiit ad cœlestem, cum triumpho ab angelis deducta in paradisum Vide dicta Act. 21. 17.

Eodem anno S Lucam scripsisse Evangelium censet Baron sed anterius id a Luca scriptum esse, ostendam Actor c. 16 10.

Anno Christi 59 Petri 15. Pauli 24 Neronis 3.

Paulus vinctus ex Melita navigat Syracusas, inde Rhegium, inde Puteolos, inde pedestri itinere Romam ingreditur die 6. Julii. Hospitatus est in domo conducta, quæ postea conversa est in ecclesiam S. Mariæ in Via lata Postero die convocatis Judæis sui suæque fidei rationem reddidit: ex quibus aliqui crediderunt, alii non crediderunt. Mansit Romæ cum custodiente se milite biennium; suscipiens omnes libereque prædicans Christum; esto ob Neronis metum, omnes sui eum deseruissent. Astitit enim illi Christus eumque confortavit, ut per eum prædicatio impleretur, et audirent omnes gentes; quin et eripuit eum de ore leonis, puta Neronis, 2. Timot. 4 16 et 17 Roma scripsit Paulus Epistolam ad Philippenses, per Epaphroditum eorum Episcopum: item Epistolam ad Ephesios quam misit per Tychicum.

Anno Christi 60. Petri 16. Pauli 25. Neronis 4.

Paulus agens secundum annum Romæ in vinculis, scripsit Epistolam ad Colossenses: et Epistolam ad Philemonem, rogans eum ut Onesimum servum fugitivum in gratiam, domumque recipiat. Fecit id Philemon qui et Onesimum libertate donavit, qui virtutibus excrescens, post Timotheum creatus est Episcopus Ephesiorum. In hac Epistola v. 23. meminit Epaphræ concaptivi sui, Marci, Aristarchi, Demæ et Lucæ, eosque quasi adjutores suos in Evangelii propagatione commendat. Eodem anno scripsit Paulus Epistolam ad Hebræos.

Anno Christi 61. Petri 17. Pauli 26. Neronis 5.

Paulus biennio in vinculis exacto a Nerone dimissus varias provincias evangelizando peragravit, ac nominatim Hispanias: ubi inter alios Xantippem et Polyxenam ad Christum convertit.

Hoc anno Romæ S. Lucas finiens Acta Apostolorum (ubi et imagines B Virginis ac Christi Domini depinxit, quas hodie ibidem veneramur, reversus in Græciam, evangelizando obiit Dalmatiam, Galliam, Italiam, Macedoniam, Lybiam, etc, ac tandem, cælebs ad annum ætatis 84. Patras urbem Achaiæ adiens, ibidem Apostolatum suum nobili martyrio conclusit. Eodem anno Nero matrem suam Agrippinam occidit, justo Dei judicio, utpote quæ Claudium Imp maritum suum veneno sustulerat, ut filius suus Nero ei in imperio succederet: quæ ergo maritum occidit propter filium, a filio ipso occisa est. Justa enim et congrua numinis vindicta, filius matricida, factus est matris suæ mariticidæ carnifex, et necis vitrici sui ultor: *hanc illi gratiam non pro nativitate solum referens, verum etiam quod ejus artibus ad imperium processus fuisset*, ait Joseph 20. Antiq. 5.

Anno Christi 62. Petri 18. Pauli 27. Neronis 6.

Festus Judææ Præses, qui S. Paulum vinctum Romam miserat, obiit: cui successor a Nerone designatur Albinus. Ita Euseb in Chronico

Agrippa Rex pontificatu deposuit Josephum, eique

surrogavit Ananum, Anaoi senioris filium: Ita Joseph. 20. Antiq. 8.

Roma variis prodigiis concussa fuit: nam ob ortum recentis cometæ, et ob fulmen illapsum in mensam Neronis, quasi certior reddita esset de ejus morte, omnia studia convertit in Rubellium Plancum, quod ex Julia gente per matrem originem duceret, qui Neronis jussu solum vertere, et in Asiam proficisci coactus est. Ita Corn. Tacitus lib. 14.

Laodicea urbs Asiæ illustris, cujus meminit Apostolus epist. ad Colossens. terræ motu collapsa prosternitur; sed a civibus, utpote opulentissimis, brevi in integrum restituitur.

Hoc anno Christi 62. S. Andreas crucifixus est Patris Achaiæ, ait Onuphrius in Chronico.

Anno Christi 63 Petri 19. Pauli 28. Neronis 7.

Hoc anno, ait Euseb. in Chron. S. Hieron. lib. de script. Eccles. in Jacobo, Baronius et alii S. Jacobus frater Domini, et Hierosolymorum primus Episcopus qui Canonicam scripsit epistolam, Christum constanter prædicans, a Judæis e pinna templi dejicitur, et fullonis vecte percussus, orans pro suis interfectoribus gloriosum obiit martyrium, cum 29. annis sanctissime illam rexisset Ecclesiam Ejus necem mox ulciscente numine, cœpit Judæa variis casibus et prodigiis, ultimi excidii prænunciis exagitari Quocirca Josephus, licet Judæus, quem citat Euseb libr. 2. cap. 22. et Origen. lib. 1. contra Celsum, excidium Hierosolymæ et Judææ per Titum, ascribit neci hujus Jacobi, qui ob insignem sanctimoniam et morum Christi similitudinem, cognominatus est justus, et frater Domini. S Jacobo in Episcopatu Hierosolymitano successit Simeon filius Cleophæ, Christi propinquus, qui usque ad annum ætatis 120. sancte Hierosolymitanam gubernavit Ecclesiam, atque sub Trajano cruci affixus supra vires et ætatem constanter martyrium pro Christo, sol causa crocifixo, subiit, cujus diem natalem celebrat Ecclesia die 18. Februarii.

Eodem anno S. Barnabam in Cypro occisum, tradit L. Dexter et Onuphrius in Chronico,

Anno Christi 64. Petri 20. Pauli 29. Neronis 8.

S. Marcus Evangelista Alexandriæ Martyr occubuit. Cum enim a S. Petro Roma, ubi Evangelium scripserat, Alexandriam Evangelii causa amandatus esset, ibidem Ecclesiam constituit tanta doctrinæ et vitæ continentia, ut omnes sectatores Christi ad sui exemplum cogeret. Essenos enim quasi primos Religiosos et viros Angelicos, quos mire celebrant Philo, Eusebius, S Hier. et alii, instituit. Quocirca Gentiles quadam die Dominica cum Missam celebraret, in eum irruentes, fune in collum injecto raptantes eum per saxa, carnes ejus dilacerarunt: unde pene spiritum reddituros, in carcerem detrusus, apparente sibi Domino una cum angelis, ad futurum certamen instauratur. Mane autem facto rursum e carcere eductus, et per scabra loca raptatus, agens Deo gratias, dicensque: *In manus tuas commendo spiritum meum.* impollutum eum Deo reddidit. sepultusque est honorifice a discipulis suis. Ita Menologium Græcorum, Beda et Ado in martyrol. die 25 Aprilis.

Eodem anno Nero Octaviam uxorem et sororem (utpote filiam Claudii Imper. qui duxerat Agrippinam matrem Neronis, ideoque eum in filium adoptarat) calumniis circumventam in insulam relegatam, mori tandem balnei vapore compulit. Ita Tacitus l. 15.

Eodem anno Simon et Judas Apostoli occisi sunt in Perside, ait Onuphrius in Chronico, sed id negat Baron. et alii: de qua re dicam proœmio in epist. S. Judæ.

Anno Christi 65 Petri 21. Pauli 30. Neronis 9

Hoc anno, qui fuit quartus, ante bellum Judaicum, et octavus ante Hier. obsidionem, Jesus quidam (suo nomine et vaticinio Jesum Christum, ob cujus necem excindenda erat Judæa, repræsentans) Anani filius plebeius, et rusticus, a Deo instinctus, clades urbi imminentes prædixit Repente enim clamare cœpit: *Vox ob Oriente, vox ab Occidente, vox a quatuor ventis, vox in Hier. et templum: vox in omnem hunc populum.* Quocirca a Magistratu acriter flagellatus non veniam precatus est, nec illacrimavit, sed quotidie velut orationem quamdam meditans: *Veh, veh Hierosolymis*, vociferabatur, idque per anoos septem, et quinque menses continuos, donec supra murum consistens: *Veh, veh civitati, templo, populo, ac mihi*, maxima voce clamitans, lapide, tormento Romanorum misso, ictus interiit. Ita Joseph l. 7. Belli c. 12.

Hoc anno Persius Volaterranus, Satyricus Poeta moritur. Ita Euseb. in Chron

Anno Christi 66. Petri 22. Pauli 31. Neronis 10.

Roma horribili incendio conflagravit, cujus causam Nero per calumniam conjecit in Christianos, eoque nomine illos sævissimis, iisdemque diversis mortis generibus enecavit. *ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi, atque ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur*, ait Tacitus lib 15 Fuerunt hæ Martyrum primitiæ, eorum catalogo in Martyrol. Romano ascriptæ die 24. Junii.

Hoc anno occisum S. Mathiam Apostolum tradit L Dexter et Onuphrius in Chronico. Addit Dexter: *Helena Adiabenorum regina, Christiana floret Hierosolymis. prædicatione Apostolorum conversa*

Anno Christi 67 Petri 23. Pauli 32 Neronis 11.

Nero primam in Christianos persecutionem publico edicto instituit, eamque usque ad finem Imperii et vitæ prorogavit. Quocirca in ea jam ante inchoata, permulti e Christianis illustre obiere martyrium, qui sparsim in Martyrol. Rom recensentur, uti S. Barnabas, S. Andreas, S. Jacobus frater Domini, cæterique Apostoli, licet diversis annis et locis. Item complures ex ipsius Neronis familia, quorum meminit Paulus Philipp. 4. 22 inter quos eminuit Torpes et Evellius, qui Martyrologio Rom. ascripti sunt die 11. et 17 Maii. Insuper S. Processus et Martinianus custodes carceris, Herodion, Olympas, ac religiosissimæ fœminæ Basilissa et Anastasia, Apostolorum discipulæ, quæ Martyrium a societate leguntur in Martyr. die 15. Aprilis. quos suis opibus alebant, et sepeliebant S. Lucina et Perpetua baptizata a S. Petro, de quibus in Martyr. die 30. Junii. Romæ Nero plures Senatores et primarios, eo quod in necem suam conjurassent, interfecit, ac inter eos Senecam præceptorem suum, et Lucanum Poetam Senecæ nepotem, atque Plautium Lateranum Consulem designatum, qui palatium habe-

bat in Cœlio monte, quod postea a Constantino Imp in templum Salvatoris conversum, ab eo denominatum est Basilica Lateranensis, uti testatur S. Hieron epist. 30. ad Oceanum Secuta est mors Poppææ Sabinæ Augustæ, quam licet amantissimam, Nero ira percitus ictu calcis percussam occidit. Ita Tacitus, Dio, et alii.

Anno Christi 68. Petri 24. Pauli 33. Neronis. 12.

S. Petrus et Paulus Romam redierunt, at collabentem pene Ecclesiam ob Neronis persecutionem, instaurarunt.

S. Petrus secundam scripsit Epistolam, in qua significat ex revelatione sibi constare, velocem fore depositionem tabernaculi sui.

Paulo post Judas scripsit suam Epistolam Canonicam. Nam in illa alludit in multis ad secundam Petri Epistolam.

Simon Magus suis magicis artibus Romanos, et præsertim Neronem dementans, ab iis divinos honores est consecutus. Certant contra eum S. Petrus et Paulus, eumque tandem volare conantem ex alto præcipitant. Nam cum Simon a dæmonibus in aera raperetur, precibus S. Petri prostratus, fracta coxendice et cruribus paulo post infelicem animam exhalavit. Quocirca Nero indignans suas magiæ delicias sibi ablatas, S. Petrum et Paulum carceri mancipat Mamertino, præsertim quia Paulus quoque pellicem a Nerone abstraxerat, et ad Christum traduxerat. E carcere Paulus scribit Epistolam secundam ad Timotheum, vocans eum ad se, ut instantis suæ mortis et martyrii sit spectator.

Eodem anno Apollonius Thyanæus Simoni Mago succedens Romam venit, contra quem Apostoli et Christiani pari modo certarunt.

Eodem, prodigia excidium Hierosolymæ portendentia apparuerunt, nimirum die octava Aprilis hora nona nocturna, circa aram et templum tantum lumen effulsit per mediam horam, ut clarissimus dies putaretur. Bos cum ad hostiam duceretur, agnum in medio templi peperit. Orientalis templi porta ænea et gravissima clausa, sponte aperta est hora noctis sexta. Die 21. Maii in aere visi sunt currus ferrei, et armatæ acies urbi circumfusæ. In Pentecoste audita est vox in templo: *Migremus hinc*. Ita Josephus l. 7. Belli cap. 12

Eodem anno mense Maio, Neroni et Romanis rebellare cœperunt Judæi, ortumque est bellum Judaicum, ob Cestii Flori procuratoris Judææ avaritiam et tyrannidem. Ita Josephus lib. 2. Belli cap. 13. Christiani ergo juxta Christi monitum Hierosolyma excedentes, in urbem Pellam se contulere.

Anno Christi 69 Petri 25 Pauli 34 Neronis 13,

Hoc anno ab incarnatione Christi 69. ab ejus passione et morte 36 S. Petrus et Paulus die 29. Junii e carcere Mamertino (ubi Processum et Martinianum custodes suos, cum aliis 47. ad Christum converterant et miraculosa aqua o carcere subito scaturiente baptizarent) educti gloriosum obiere martyrium S Petrus in Vaticano crucifixus est, capite deorsum vergente: id enim ipse petierat, ne Christo crucifixo videretur assimilari et æquari. Paulus vero ad aquas Salvias capite truncatus, e cervice recisa pro sanguine lac manavit: caput vero terno saltu tres fontes elicuit, qui etiamnum visuntur, multisque sunt saluti.

S Linus in pontificatu S. Petro succedit; sedetque annos undecim.

Vespasianus cum exercitu missus a Nerone contra Judæos, gravissimis cladibus eos affecit, quas recenset Josephus l. 3 Belli c. 4.

Jerusalem civibus mutuo inter se digladiantibus, ac præsertim Zelotis in cives grassantibus, maximis stragibus afficitur, quas recenset Josephus l. 5 Belli c. 1.

Anno Christi 70. Lini 1. Neronis 14

Nero anno nondum elapso a nece Apostolorum, in sanguinis Apostolici ultionem, a Senatu damnatus, eo quod eumdem universum interficere destinasset, fugiens ex urbe in speluncam, pavidus sibi manus intulit, quem ægre morientem unus ex libertis, Epaphroditus, confecit die 10. Junii (eadem die, qua ante decem annos Octaviam uxorem interfecerat) agens suæ ætatis annum 32. Imperii 14. atque in eo omnis Augusti familia, et stirps regia extincta est. Ita Sueton. in Nerone c. 43. et seq.

Neroni successit Servius Sulpitius Galba, a militibus, quibus præerat, acclamatus Imperator, tenuitque per menses septem.

Floret Plutarchus Philosophus et M. Fabius Quintilianus Orator. Ita Euseb. in Chron.

Josephus Judæus Historicus, dux belli Judæorum, cum a Romanis interficiendus esset, Vespasiano prænunciat mortem Neronis, eumque in imperium illi successurum, cujus rei causa vitam dono accipit. Ita Euseb. in Chron.

Anno Christi 71. Lini 2. Othonis 1.

Galba Imp. occiditur a militibus, ab eisque eidem surrogatur M Silvius Otho, qui cum imperasset menses tres, rebellante Vitellio mortem sibi conscivit. Imperium ergo capessit Vitellius, tenetque per menses octo.

Vespasianus interea multas Judææ urbes sibi ac Romanis subigit. Unde multi opinati sunt ipsum esse Messiam, utpote cui regnum Judæ a Prophetis promissum erat Quocirca opera et præstigiis Apollonii Thyanæi visus est cæcum illuminare, et ægro manum restituere. Ita ex Tacito l 4. c. 4. et Suet. in Vespasiano c. 7. Baron. qui hæc mendacia ab adulatoribus conficta esse convincit.

Eodem anno Evodio ex humanis sublato, eidem in cathedra Antiochena succedit S. Ignatius, qui post annos fere 40 sub Trajano, anno Christi 110. Romæ leonibus objectus, glorioso martyrio est coronatus, cum primus ipse Antiochiæ chorum psalmodiæ, qua alternis canerent, instituisset; eo quod angelos SS. Trinitatem eo ritu laudantes vidisset, et audisset.

Anno Christi 72. Lini 3. Vespasiani 1.

Vespasianus a militibus suis creatus Imperator, Romam navigans, ibidem Capitolium bello civili concrematum restituit, ac Titum filium ad conficiendum bellum Judaicum destinat. Titus ergo Hierosolymam obsidet in Paschate, cum undequaque eo Judæi ad festum confluxissent, ut omnes ab eo concluderentur, et necarentur, vel caperentur: sicut ipsi eodem festo ante annos 38. ibidem Christum crucifixerant. In ultionem ergo sanguinis Christi, utriusque Jacobi Apostoli, et S. Stephani, ac vinculorum, SS. Petri et Pauli, atque

persecutionis et expilationis Christianorum, Jerusalem a Romanis capta, et cum templo incensa, funditus eversa est, uti ei prædixerat Christus Lucæ 19. 43 E Judæis toto bello occisa sunt undecies centena millia, capta 97. ait Joseph. l. 7. Belli c. 17.

Anno Christi 73 Lini 4. Vespasiani 2.

Titus de Judæa subacta Romæ triumphavit. Extat etiamnum Romæ arcus ejus triumphalis, in quo candelabrum templi, quod in triumphum duxit, expletum cernitur. Judæis in Ægypto tumultuantibus, mandat Vespasianus demoliri eorum templum, Heliopoli ante 333. annos ædificatum ab Onia pontifice, indeque vocatum Onion Per hæc tempora S Bartholomæus, qui et Nathanael, Apostolus apud Persas Christum prædicans, excoriatus capite plectitur, ait Onuphrius in Chronico.

Anno Christi 74. Lini 5 Vespasiani 3.

Ebion et Cherinthus hæresiarchæ negantes Christi divinitatem, suas hæreses spargunt. Confutat eos S. Joannes Apostolus, tum factis, quam scribis: ideoque nec balneum eorum ingredi sustinuit, dicens. *Fratres, egrediamur hinc, ne ruat balneum, et pereamus cum Ebione, qui intus est in balneo, propter ipsius impietatem* Ita Epiphan. hæresi 30. licet Irenæus l. 3, c. 4. Euseb. l. 3. 22. et Theod. l. 2 Hæret. fabul. id non Ebioni, sed Cherintho ascribant

Eodem anno S. Martialis Episcopus Lemoviensis, et Galliarum Apostolus, eo amandatus Roma a S. Petro, cum Lemovicenses, Tolosanos. Burdigalenses, Cadurcenses, Aquitanos, aliosque ad Christum convertisset, diem clausit extremum. abiitque in cœlum. Innocentius Pont *extrav. de sacra unctione, in fine*, scribit S Martialem baculo sibi a S Petro Romæ dato, mortuum ad vitam revocasse.

Anno Christi 75. Lini 6. Vespasiani 4.

S. Apollinaris a S. Petro Ravennam missus, cum 29. annos illi sedi præfuisset, et continuum pene martyrium perpessus esset, varie tortus Martyr in cœlum evolavit. Successit ei in Episcopatu Aderitus, et post eum Eleucadius, olim Platonicus philosophus.

Philosophi orbem circumeunt, ut instar Christi discipulos post se trahant Tales fuere Apollonius Thyanæus, Euphrates, Demetrius, Musonius. Damis Pythagoricus, Epictetus Stoicus, Lucianus Epicureus, Diogenes junior, qui ob maledicentiam a Vespasiano capite mulctatus est Verum hos omnes obtrivit et repellit S. Joannes Apostolus, Ecclesiæ columna et Patriarcha, cum suis sociis et asseclis, S. Dionysio Areopagita, Ignatio. Harmo, Polycarpo, Clemente, etc. quibus proinde Deus vitam longævam concessit, et in multos annos prorogavit.

Eodem anno occisum esse S. Thomam apud Indos asserit Onuphrius in Chronico.

Anno Christi 76. 77 78 79 80 Lini 7 8. 9. 10. 11 Vespasiani 5. 6 7. 8. 9

Anno Christi 77 templum Pacis augustissime ædificatum, dedicatum est, in eoque ornamenta e toto orbe quæsita, sed præsertim e templo Hierosolymitano sublata, sunt reposita Ita Joseph. lib. 1. Belli 24. Titulus templi erat: *Paci æternæ*.

Anno Christi 80. Linus Pontifex cum sedisset annos 11. jussu Saturnini Consularis martyrio coronatur die 23. Septembris. Succedit ei Cletus.

Anno Christi 81 Cleti 1 Vespasiani 10 Titi 1.

Vespasianus agens annum ætatis 69 Imperii decimum, moritur: succedit ei filius Titus, orbis deliciæ, qui urbis luxum et luxuriam castigavit Unde de eo Martialis l 6. epig. 9.

Plusque tibi debet Roma, pudica quod est.

Adeo vero beneficus fuit, ut, cum semel super cœnam recordaretur, se eo die nemini beneficium contulisse, exclamarit, *Amici, diem perdidi*: iis qui in necem suam conjurarunt, pepercerit, dicens: *Periturum se potius, quam perditurum*, et: *Principes fato dari.* Ita Sueton in Tito c. 11 Dio c. 8. et 9.

Anno Christi 82. et 83. Cleti 2. et 3. Titi 2. et 3.

Urbs Roma immisso divinitus incendio, tribus diebus totidemque noctibus conflagravit. Ita Dio in Tito. Titus Amphitheatrum Romæ ædificat, et in dedicatione ejus quinque millia ferarum occidit. Ita Euseb. in Chron. Hoc solum cum Pantheo, ex veteris Romæ magnificentia reliquum, in urbe etiamnum spectamus.

Anno Christi 83. Titus Imper. veneno a fratre Domitiano (ut fama fuit) sublatus est annum agens ætatis 41. Imperii tertium. Succedit ei Domitianus natura sævus, ingenio ferox et vafer. Ita Sueton. Dio et alii in Tito et Domitiano.

Anno Christi 84 85 86 87. 88 89 90 91. Cleti 4. 5. 6 7. 8 9. 10. 11 Domitiani 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

Josephus Judæus Historicus, Romæ in honore est apud Domitianum, uti fuerat apud Titum et Vespasianum.

Anno Christi 84 Titus a Senatu inter deos refertur. Ita Euseb in Chron

Domitianus philosophos urbe exegit. ac inter alios Musonium, Dionem Chrysostomum. Epictetum Stoicum, et Peregrinum, nonnullos vero occidit, ut Rusticum Arulenum, et Maternum Sophistam. Ita Euseb. in Chron, et Dio in Domitiano

Domitianus delubrum Jovis Capitolini concrematum, ingenti sumptu restauravit. Ita Sueton. et Dio in Domit.

Anno Christi 87. Anianus, cum post S. Marcum 22. annos præfuisset Ecclesiæ Alexandrinæ, e terris in cœlum abiit. Ita Euseb. l. 3. c 12

Anno Christi 88 Domitianus sanxit, ut deinceps anni numerarentur per agones Capitolinos: sicque ab hoc anno primus agonalis cœptus est numerari. Agonalis instar Olympiadis quatuor continebat annos: Ita Censorinus de die natali cap. 14.

Anno Christi 89 Domitianus jussit Octobrem mensem Domitianum vocari; se vero Deum et Dominum appellari. Unde illud: *Edictum Domini Deique nostri* Ita Sueton in Domitian. c. 13. Idem quotidie secretam quietem captabat, in qua nihil aliud curabat, nisi muscas præacuto stylo configere. Ita Euseb. In Chron.

Apollonius Thyanæus Romæ a Domitiano incarceratus, per magiam invisibilis factus evanuit, et Puteo-

lis improvisus apparuit, indeque Ephesum concessit, ubi eum S. Joanne certavit.

Anno Christi 92. Cleti 12. Domitiani 9

S. Joannes Apostolus Ephaso Romam, ad Domitianum Imp. reus impietatis a Proconsule Asiæ vinctus mittitur: ubi ante portam Latinam in ferventis olei dolium missus, integer et illæsus exivit, teste Tertul. lib. de Præscript. c. 26. Quare a Domitiano relegatur in insulam Pathmos. Apocal. 1. 9. Exstat Romæ martyrii S. Joannis locus ecclesia illustratus, ac dies in tabulas Ecclesiasticas relatus est 6. Maii.

Domitianus, ait Euseb. lib. 6. c. 13. alteram post Neronem in Christianos movet persecutionem. Erat enim crudelis admodum: unde a Gentilibus vocatus est alter Nero. Audi Juvenal. sat. 4.

> Cum jam semianimum laceraret Flavius orbem
> Ultimus, et calvo serviret Roma Neroni;

Sub Domitiano ergo, sequentibus ejus annis multi passi sunt Martyres, inter quos illustriores fuere S. Eutropius Episcopus Santonensis, in Gallias a S. Clemente missus, ascriptus Martyrol. die 30 Aprilis. Lucianus Episcopus Bellovacensis die 8. Januarii, ac Maximianus et Julianus presbyteri: Carnuti vero Ceraunus 28. Maii, item Nicasius Episcopus Rotomagensis; Quirinus Presbyter, Scubiculus Diaconus, Patientia virgo; item S. Romulus, Felisanus in Tuscia Episcopus, illuc a S. Petro missus; Ptulemæus Episcopus Tuscaniæ, Eugenius Toletanus Episcopus, Mancius civis Romanus Eboræ, et alii.

Anno Christi 93. Clem. 1. Domitiani 10

Cletus Pontifex cum sedisset annis 12. martyrio coronatur. Succedit ei S. Clemens.

S. Joannes in Pathmus omnes insulæ accolas ad Christi fidem et pietatem instituit, ait OEcumen. procemio in Apocal.

Sub hoc tempus Antipas martyrium subiit Pergami in Asia, de quo dixi Apocal. 2. 13.

Anno Christi 94. Clement 2. Domitiani 11.

Acilius Glabrio superiori anno Consul. Romæ cum aliis martyrio afficitur. Ita Dio in Domit.

Anno Christi 95. Clement. 3. Domitiani 12.

S. Clemens scripsit epistolam ad Corinthios de pace et concordia, quam celebrat Euseb. lib. 3. c. 12. Plures alias scripsit, atque Constitutiones Apostolicas.

Anno Christi 96. Clement. 4. Domitiani 13

Hoc anno Josephus Historicus, ut ipse testatur in fine lib. 20. Romæ finit commentarium de Antiquitatibus Judaicis in viginti libros distributum, in quo videns Jerusalem cum templo et judaismo eversam; videns pariter Vespasianum defecisse, cui vaticinatus tribuerat, quod Christo a Prophetis prænunciatum erat, imperium; jamque tempus Messiæ præteriisse, ipse, licet Judæus, convictus tamen rei evidentia, luculentum Jesu nostro crucifixo perhibuit testimonium quod ipse sit Messiam, sive Christus. Sic enim de eo scribit l. 18. Antiq. c. 4. *Eodem tempore fuit Jesus, vir sapiens: si tamen virum eum fas est dicere. Erat enim mirabilium operum patrator, et doctor eorum qui libenter vera suscipiunt, plurimosque tam de Judæis, quam de Græcis sectatores habuit. Christus hic erat: quem accusatum a nostræ gentis principibus, Pilatus cum addixisset cruci, nihilominus non destiterunt eum diligere, qui ab initio cæperant. Apparuit enim tertia die vivus, ita ut divinitus de eo vates hoc, et alia multa miranda prædixerant, et usque hodie Christianorum genus ab hoc denominatum non deficit.* Hunc locum ex Josephi translatione Hebræa, ab ipsis facta, sustulerunt Judæi, sed Josephus scripsit græce: exemplaria autem Græca et Latina ita habent, ut retuli. Ita Romæ cuidam Rabbino id objicienti, respondi.

Anno Christi 97. Clementis 5. Domitiani 14

Hoc anno S. Joannes a Domitiano relegatus in Pathmos, ibi per exilium pro Christo, meruit ab eo accipere Apocalypsin, sive revelationem eorum quæ futura erant in Ecclesia et orbe, præsertim in fine mundi; ut iis fideles a fide metu persecutionum, vel blandiloquentia Ebionis, Cherinti, aliorumque hæreticorum aberrantes, aut vacillantes, in eadem confirmaret, roboraretque eos, eorumque posteros, ad instantes reliquas octo generales Ecclesiæ persecutiones, a totidem Imperatoribus concitandas, constanti animo sustinendas. Ipse enim ex omnibus Apostolis solus superstes et grandævus, quasi fidelium omnium pater et patriarcha, molem Ecclesiæ, veluti Christi familiæ sibi ab eo commissæ sua auctoritate, sapientia et sanctitate quasi Atlas sustentabat. Ita Iren. l. 5. in fine, Baron. et alii.

S. Dionysius Areopagita scripsit Epistolam, quæ numero est decima, ad S. Joannem in Pathmos, significans sibi a Deo revelatum esse quod brevi ab exilio liberandus foret, tumque sese invicem essent visuri et fruituri. Ita factum mox post mortem Domitiani, quæ anno sequenti contigit.

Domitianus eos qui de genere erant David interfici præcepit, ut nullus Judæorum regno reliquus foret, itaque Messiæ expectationem eis eriperet. Ita Euseb. in Chron. et alii.

Anno Christi 98. Clement. 6. Domitiani 15

Flavius Clemens Consul. Rom. cognatus Domitiani (cujus sororem Flaviam Domitillam habebat uxorem) et S. Clementis Pontificis, a Domitiano, eo quod religionem Christianam coleret, occiditur, cum antea ejus filios successores Imperii destinasset, alterumque Vespasianum, alterum Domitianum appellasset. Ita Sueton. in Domitiano cap. 15. Eadem de causa sævit in Clementis uxorem et neptem, utramque scilicet Flaviam Domitillam, aliosque ejus Domesticos Christianos. Hoc ergo anno Flaviam Domitillam juniorem, Flavii Clementis Consulis ex sorore Plautilla neptem, in insulam Pontiam relegavit: ita Euseb. lib. 3. 14. Hæc est illa Domitilla celebris virgo et Martyr, cujus mater Plautilla a S. Petro instante martyrio conversa et baptizata, filiam hanc Domitillam tradidit Christianis virtutibus imbuendam S. Clementi, qui eamdem, cum virginitatem suam Deo incitantibus eam S. Nereo et Achilleo eunuchis, vovisset, sacro velamine consecravit. Quare Aurelianum sponsum respuens, in Pontiam relegatur, quo eam secuti sunt Nereus, et Achilleus: qui inde abstracti et Terracinam missi, ibi post varia tormenta capite mulctati sunt. Flavia vero post longum exilium, tandem sub Trajano gloriosum obiit martyrium. Ita habent Acta SS. Nerei et Achillei.

Hoc anno Domitianus ob crudelitates, præsertim in Christianos excitatas, a conjuratis, ac nominatim a Stephano S. Flaviæ Domitillæ procuratore, confossus occubuit, annum ætatis agens 45 imperii 15 quare statuæ ejus omnes arcusque illico eversi fuere, nomen etiam et saxis eradi jussum. Ita Dio in Domit. et Sueton. c. 17. Vidit hanc Domitiani necem Apollonius Thyanæus Ephesi existens, per magiam, revelante dæmone. Nam concionans ad populum, torvis oculis in terram aspiciens, dixit: *Percute tyrannum;* ac postea tabellarii Roma venientes nuntiarunt, eodem tempore occisum esse Domitianum. Ita Philostr. lib 8. Vitæ Apollonii.

Domitiano successit Nerva Cocceius tam senatus consensu, quam militum, imperavitque annum unum, quem mire laudant Historici; qui omnes exules in patriam reduxit, vetuitque quempiam religionis causa accusari. Ita Dio in Nerva. Quare S. Joannes Apostolus tunc ex Pathmos, ubi exulabat, Ephesum est reversus, atque Asiæ Ecclesias gubernavit. Ita Euseb. lib. 3. cap 15. qui et cap. 17. recenset mirum charitatis S. Joannis exemplum in juvene, olim discipulo suo, a latrociniis revocando, cum diceret Episcopo, cui eum commendarat: *Age Episcope, depositum nobis redde, quod ego et Christus Ecclesia teste, quam gubernas, tibi commisimus. Adolescentem repeto, animam fratris.*

Tunc quoque S Joannes certans cum Apollonio Thyanæo thaumaturgo, mortuum suscitavit, aliaque complura miracula in fidei et fidelium confirmationem patravit. Ita Euseb. l. 5. 17. Sozomen. lib. 7. c. 26. Baron. et alii. Quin et L. Dexter in Chronico anno Christi 100. *Stacteus,* inquit, *Zotici, vel Getulici filius; qui Zoticus Ephesi negotiorum causa morabatur: mortuus Stacteus a Joanne ad vitam revocatur. Convertitur Zoticus et Symphoroso cum filiis ad fidem, qui reversi ad Italiam passi sunt.* Hæc ille de cujus fide dicam in fine Chronotaxis.

Dionysius Areopagita Athenarum Episcopus adit S. Joannem ex Pathmos reducem, ejusque, ut videtur, consilio Romam ad Clementem Pontificem se contulit, a quo cum Rustico et Eleutherio in Gallias missus est, ut Martialis, Eutropio, Luciano, aliisque a S. Petro eo missis, et jam vita martyrioque perfunctis in Evangelii prædicatione succederet: qui multis conversis, tandem sub Hadriano Imp. Apostolatum illustri martyrio decoravit. Porro Dionysio in Atheniensi Episcopatu successit Publius, Publio Quadratus, Ita Euseb. l. 4. 22. et S. Hieron. l. de Script. Eccl in Quadrato,

Anno Christi 99. Clementis 7. Nervæ 1.

S. Joannes post reditum ex Pathmos, coactus ab Asiæ Episcopis et multarum Ecclesiarum legationibus, post indictum publicum jejunium et supplicationes, scripsit Evangelium, et quasi filius tonitrui illud procemium e cœlo veniens eructavit: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum,* ait S Hieronym. præfat. in Evangel. S. Matthæi. Addit Metaphrastes, quem sequitur Baronius, S. Joannem scripturum Evangelium, quasi alterum Mosem legem novam cœlitus accepturum, ascendisse in verticem montis, et elevatis manibus mentem a sensibus abstraxisse: *Tuncque horrenda tonitrua,* inquit, *terrores et fulgura, his similia, quæ antea Mosi legem recipienti contigerant, facta sunt. Ad extremum tonitrua in vocem exprimuntur, atque resonant, in principio erat Verbum,* Porro græce scripsit Evangelium, contra Ebionem et Cherintum, tunc grassantes qui durebant Christum esse merum hominem, et ante Mariam non fuisse. Quocirca totus est in divinitate Christi astruenda, atque gesta Christi ante incarcerationem Joannis Baptistæ, a cæteris Evangelistis prætermissa, supplet et persequitur. Ita S Hieronym. lib. de Scriptor. Eccles in Joan. cap. 9.

Scripsit pariter S. Joannes tres Epistolas Canonicas e quibus duas priores contra Basilidem et alios Christi carnem negantes, docentesque non veram, sed phantasticam fuisse Christi incarnationem, passionem, mortem, etc. exaravit. Unde hæresim hanc elidens ita orditur. *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ: et vita manifestata est, et vidimus, et testamur,* etc. Quocirca S.Hieron. Epist. 85. ad Evagrium: *Clangit,* ait, *tuba filius tonitrui, quem Jesus amavit plurimum, qui de pectore Salvatoris doctrinarum fluenta potavit: Presbyter electæ Dominæ et filiis ejus, quos diligo in veritate* Porro sicut doctrinarum, sic et ignis ac flammarum fluenta e Christi pectore potavit: unde totus spirat amoris, charitatisque ignes et incendia.

Eodem anno Apollonius Thyanæus magus, occultam oppetens mortem (quo immortalis crederetur in cœlum esse translatus) incerto exitu diem clausit extremum. Ita Philostr. l. 8.

Nerva videns se senio fatiscentem, ut consuleret imperio, præteritis sibi sanguine junctis, M. Ulpium Trajanum Hispanum adoptavit in filium ac Cæsarem nominavit. Ita Dio et Plinius in Panegyr Trajani.

Anno Christi 100. Clementis 8. Nervæ 2. Trajani 1.

Nerva agens annum ætatis 65. ait Dio, senio et morbis consumptus, magno omnium luctu diem obiit die 27. Januarii. Successit ei Trajanus agens Agrippinæ, quem anno præcedente in filium sibi Nerva adoptarat. Decreto senatus Nerva inter deos refertur. Ita Euseb. in Chron.

Anno hoc sæculari mire crevit et floruit Christi Ecclesia: deorum fana, delubra, oracula, aræ velut fulmine icta collabebantur.

Plinius Secundus Præfectus Bithyniæ scripsit ad Trajanum, quid de Christianis fieri vellet? nihil aliud se de sacris eorum comperisse, quam quod antelucanis cœtibus hymnos Christo canerent. Rescripsit Trajanus: *Eos inquirendos non esse, oblatos vero puniri opportere, cœtusque et sodalitates, quas hæterias vocant, prohiberi.* Ita Plinius lib. 10. epist. 97.

Trajanus Clementem Pontificem in Tauricam Chersonesum jussit deportari: ubi Christianos ad marmora secanda damnatos mire consolatus est, præsertim cum suis precibus fontem, ad levandam aquarum penuriam, indicante locum Agno elicuit; quo miraculo mire ibidem propagata est Christi fides et religio.

Flavia Domitilla una cum Euphrosyna et Theodora

cum a Christiana religione divelli nullatenus possent, incenso cubiculo martyrium consummarunt. Persecutio in Christianos efferbuit. Erat enim Trajanus magnus deorum cultor, vinolentus, et masculorum concubitor: atque inter alios Hadrianus consobrini filius, qui in imperio ei successit, ejus pæderastiæ inservivit.

*Anno Christi **101**. Clementis 9. Trajani 2.*

S. Joannes Apostolus et Evangelista, Apostolorum ultimus, eorumque quasi Mathusalem, Ephesi moritur annum agens 97. ot juxta urbem sepultus est, eum prius omnes fideles ad charitatem fraternam crebro et impense esset exhortatus, adeoque dum præ senio non posset in plura vocem verba contexere, illud tantum per singulas solebat proferre collectas: *Filioli alterutrum diligite*, eumque discipuli tædio affecti quod semper idem audirent, rogarent; cur semper eadem loqueretur? dignam respondit Joanne sententiam: *Quia præceptum Domini est, et, si solum fiat sufficit*, uti refert S. Hier. in epistol. ad Galat. lib. 3. c. 6. Plura vide apud Baron.

S. Joanni in Episcopatu Ephesina successit Onesimus Pauli discipulus, vir eximiæ charitatis. S. Joannis auditores insignes fuerunt. Papias Episcopus Hieropolitanus, Ignatius Antiochenus, et Polycarpus Smyrnæus. Paula past S. Joannem nimirum anno sequenti, qui fuit Christi 102. S. Clemens S Joanni amicissimus, jussu Trajani anchora ad collum appensa projectus in mare, martyrii lauream obtinuit. Orante vero populo retrocessit mare ad tria fere milliaria, quo ingressi Christiani, invenerunt in figuram templi marmorei habitaculum a Deo paratum, et illic situm corpus S. Clementis cum anchora. Singulis deinde annis simili modo, in die transitus illius retrocessit mare Contigitque semel incuria parentum puerum quemdam illic relinqui, qui anno vertente vivus repertus est: ita habent vita et acta S. Clementis.

Nota. Ante annos fere 1200. ævo S. Hieronymi et Augustini, Fl. Lucius Dexter, filius S. Patrini, postea Episcopi Barcinonensis, Præfectus prætorio Orientis sub Theodosio Imp. Hispanus et Hispanorum encomiastes, scripsit Chronicum a natali Christi usque ad annum Christi 430. quo mortuus est S. Augustinus, illudque dedicavit S. Hieronymo (et eo jam vita functo Paulo Orosio) uti ipse testatur lib. de Script. Eccles. in fine, quem librum S. Hieronymus vicissim eidem L Dextro inscripsit. Quæsivit illud Cardin Baronius, sed non reperit: post mortem ejus inventum est in Bibliotheca Barcinonensi, ea olim translatum ex Bibliotheca Fuldensi, uti ferunt, typisque editum est in Hispania Cæsaraugustæ anno Domini 1619. cum appendicibus Maximi, Braulionis et Helecæ, Episcoporum Cæsaraugustanorum, qui illud alternatim et successive usque ad sua tempora continuarunt et prorogarunt. Multi viri docti, præsertim Hispani, illud avide arripiunt citantque. Nonnulli tamen eruditi, quibus acris est crisis, spurium censent, vel certo aliorum laciniis assutum et vitiatum: tum quia varia ejus circumferuntur exemplaria, quæ inter se variant et dissonant: tum quia stylus rudior, Dextri stylum non æquat: tum quia paradoxis et parachronismis inspersum videtur: tum quia ubi, quando, et a quo post tot sæcula primo repertum sit, ignoratur. Sane Fuldæ illud studiose perquisivi, nec inveni. Nolim ego in hac lite sedere arbiter, nec tanti auctoris judicium mihi vendicare, ut fidem illi derogem, vel arrogem. Audio esse in Hispania qui illud recusuri, et limaturi, eique fidem arrogaturi sint. Subinde, sed parce, illud citabo, præsertim ubi verisimiliora et rariora narrans, aliorum gravium Auctorum testimonio fulcitur et roboratur.

Denique totam seriem peregrinationis S. Pauli ordinarunt, et ad amussim conscripserunt multi, ut Orontius Finæus, Petrus Appianus, Marcus Jordanus, Arias Montanus, et alii; eamque in tabula Chorographica spectandam exhibet Ortelius in Theatro pag 114. Actum ergo non agam.

EFFIGIES
SANCTI PAULI
SIVE IDEA VITÆ APOSTOLICÆ.

Sanctus Paulus, cæterique Apostoli eo, eo virtutibus omnibus excelluerunt, adeoque singulas continue per actus heroicos exercuerunt, ut a Deo cunctis fidelibus per omnia sæcula, positi sint in perfectum earum exemplar et speculum, quod omnes pro viribus æmulari satagant. Nam ut sæpe inculcat S. Chrys. in homiliis octo de laud. S. Pauli, Paulus eamdem nobiscum habuit naturam, idem corpus, eamdem animam, ac proinde quod ille effecit, et nos efficere possumus per gratiam Christi, quam Deus uti Paulo elargitus est, ita et singulis fidelibus eam postulantibus, eique strenue cullaborantibus liberaliter offert et impertitur, eamque majorem semper et majorem pro merito orationis et operationis. Auxit ille mirifice Dei gratiam per quotidianos pro fide labores et agones, nos quoque simili ratione eamdem miris quotidie per opera præclara, præsertim heroica incrementis augere possumus. *Fuerunt Apostoli præcones Christi, pugiles veritatis athletæ Dei, organa Spiritus Sancti, religionis præsides, Ecclesiæ principes, sanctitatis antistites:* nostrarum partium est eos sequi contento passu, ac licet is eis sit impar, eum tamen jugiter agglomerando, quos eminus sequimur, tandem cominus si non assequemur, certe insequemur. Huc nos invitant eorum certamina, coronæ, trophæa, hue tituli et elogia, quibus eos condecorant et celebrant Patres ad unum omnes. Accipe pauca e multis selecta. S. Chrys. hom. 1 de laudibus S. Pauli: *Nihil prorsus, inquit, erraverit, qui paratum insigne quoddam virtutum, ac paradisum spiritualem Pauli animum nuncupaverit: tam miro enim gratia floruit, tamque huic gratiæ congruente vitæ perfectione resplenduit: quoniam enim vas electionis effectus est, et bene seipsum emendare curavit, largissime in eum Spiritus S. munus effusum est. Quæ autem lingua inveniatur laudibus ejus æqualis, cum omnia quæ sunt in hominibus bona uno animo possideat, et ea cuncta plene ac cumulate, quæ non solum hominum sunt, sed quod amplius est, angelorum sunt.* Rursum, *Paulus cœli civis, Ecclesiarum columna, angelus terrestris, cœlestis homo. Sicut enim missum in ignem ferrum, totum profecto ignis efficitur, sit Paulus charitate succensus totus effectus est charitas.* Idem eusvius et uberius in S. Matth. c. 40. *Misit,* ait, *Christus Apostolos quasi sol radios suos, quasi rosa suavitates odoris sui, quasi ignis scintillas suas dispersit, ut sicut sol in radiis apparet, sicut rosa in odoribus suis sentitur, sicut ignis in scintillis suis aspicitur, sic in illorum virtutibus Christi potentia agnoscatur. Quis enim videns discipulos bene instructos, non scientiam magistri collaudet?* Brevius, sed nervose, S. Aug. in serm. 1. de Apost. Petro et Paulo, *Paulus,* ait, *dum urget gladiis sanctos, fidei suscipit jugum et magister factus est Gentium, forma Martyrum, formido dæmonum, indultor criminum, fonsque virtutum.* Idem: *Dedit,* ait, *Dominus Apostolis potestatem super naturam, ut eam curarent super dæmones, ut eos everterent: super elementa, ut ipsa immutarent: super mortem, ut eam contemnerent: super angelos, ut corpus Domini consecrarent.* Hæc etiam potestas data est eorum successoribus, secundum illud Apocal. 11. 6 *Hi habent potestatem claudendi cœlum, et convertendi aquam in sanguinem.*

Porro æque heroica et admirabilis fuit eorum mors, ac fuerat vita. Audi S. August. sermone jam citato: *Nullatenus,* inquit, *putast explicari, quibus modis interfectio Apostolorum pretiosa pensetur. Moriuntur abjecti, et orbis terrarum capiunt principatum. Moriuntur terrenæ dignitatis extranei, et eorum apificio cœlum reseratur et clauditur.* Idem serm. 5 de dedic Ecclesiæ: *Per illos ergo est salus confirmata credentium: quia videmus eos veritatem, quam annuntiarunt prædicando, confirmasse moriendo: rebus, non sermonibus declarantes, quoniam sit bonum illud spe certum, in retributione gloriosum, in possessione jucundum, pro quo lux negligitur, gladius non timetur, animo inuncton ter afficitur.* Idem libr. 1 de civit. c. 32 Scipionem prefert. diis Romanorum. *Tolerabilius,* inquit, *divinos honores deferretis illi Scipioni, quam deos ejusmodi coleretis. Neque enim erant illi dii suo pontifici meliores.* Et Tert. in Apol. c. 11. dicit satius fuisse deos fieri, sapientiæ Socratem, justitiæ Aristidem, militiæ Themistoclem, eloquentiæ Ciceronem, felicitatis Syllam, opum Crassum, sublimitatis Pompeium, gravitatis Catonem, hi enim diis ipsis præstabant his rebus. Quid jam dicemus de Apostolis? hi enim non unius gentis, sed omnium, non unius virtutis, sed universarum fuerunt culmina, imo fulmina. Hi ergo Christianis non humani, sed divini fuere Pontifices, Scipiones, Socrates, Aristides, Themistocles, Cicerones, Pompeii, Catones. Illis enim vere competit illud Psal. 81. 6. *Ego dixi, Dii estis, et filii Excelsi omnes.* Et illud Psalm. 138 17. *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum.* Et illud Psalm. 18. 1. *Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum. In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Ecclesia,* inquit S. Bernard. in sermon. 27. in Cantic. *habet cœlos suos homines spirituales vita et opinione conspicuos, fide puros, spe firmos, lætos charitate, contemplatione suspensos. Et hi pluentes pluviam verbi salutaris, tonant increpationibus, coruscant miraculis. Hi enarrant gloriam Dei.*

Jam particulatim Pauli et Apostolorum mores depingamus, ut eos melius contemplari, admirari et æmulari possimus. Distinguam eos ordinis et memoriæ causa in tria capita. Primum, erit de iis, qui Deum con-

cernunt; Secundum, de iis qui seipsum; Tertium, de iis qui proximum spectant. Paulum præ cæteris ex Luca pingo. Nam enim S. Chrysost. hom. 11. in Genes. *Flagro amore hujus viri, et propterea continuo versatur in ore meo et quasi in archetypum aliquod exemplar, ita in illius animam respiciens obstupesco in hoc viro miram affectionum collectionem, fortitudinis excellentiam, amoris in Deum fervorem et arbitror quod unus homo omnes virtutes congregarit, et perfecerit.* Idem hom. 22 ad populum: *Paulus*, inquit, *Apostolus, Gentium doctor*, etc. *Christum in se habens loquentem, terrestris angelus et cœlestis homo, receptaculum Spiritus Sancti, qui in corpore corruptibili paradisum habitavit: zelo incomparabilis, charitate magnus, Ecclesiarum Dei sollicitus curator, orator pietatis, imbecillium doctor, credentium pronubus, Judæorum redargutio, nostri omnium sagena, post mortificationem doctor, et post mortem præco, qui nobis demonstravit quomodo in cœlos ascendere oporteat.* Quocirca Paulus per excellentiam et antonomasiam vocatur Apostolus, Ait S. August. qui et lib. 14. de Civit. c. 9. *Invenimus*, ait, *doctorem Gentium in fide et veritate, qui et plus omnibus suis coapostolis laboravit, et pluribus epistolis populos Dei instruxit: illum, inquam, verum athletam Christi, doctum ab illo, unctum de illo, crucifixum cum illo, gloriosum in illo, in theatro hujus mundi, cui spectaculum factus est, et angelis, et hominibus, legitime magno agone certamen et palmam supernæ vocationis in anteriora sectantem*, etc. Quare quod S. Gregor. Nazianz. orat 20. de laudibus S Athanasii dicturus, ita orditur: *Athanasium laudans, virtutem laudabo. Idem enim est illum dicere, quod virtutem laudibus efferre: quoniam virtutes omnes in unum collectas tenebat, et adhuc tenet: virtutem autem laudans, Deum laudabo, a quo virtus hominibus est.* Idem potius de Paulo dicam: Paulum laudans, apostolatum laudabo, imo Deum qui Pauli et apostolatus est auctor. Nam ut ait S. Leo serm. 1. de S Petro et Paulo: *De illis Ecclesiæ apicibus, imo oculis, qui omnem loquendi superant facultatem, nihil diversum, nihil debemus sentire discretum, quia illos et electio pares, et labor similes, et finis fecit æquales.*

CAPUT PRIMUM.

DE PAULI MORIBUS ET VIRTUTIBUS DEUM CONCERNENTIBUS

Prima dos et virtus, Singularis Dei electio et vocatio; ejusque humillima agnitio, gratiarum actio et admiratio.

Primo, Paulus singulari Dei gratia ab æterno prædestinatus est, non tantum ad fidem et sanctitatem, sed etiam ad Apostolatum, eumque eximium ut nimirum præ cæteris Apostolis fieret admirabilis Evangelii præco, et doctor Gentium ubilibet degentium. Ita ipse ad Ephes. 1, 11. agens de prædestinatione Christi omnia instaurantis: *In quo*, inquit, *et nos sorte vocati sumus secundum propositum ejus, qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ, ut simus in laudem gloriæ ejus nos, qui ante speravimus in Christo.* Et Actor. 9. 15. de eo Deus ait Ananiæ: *Vas electionis* (ab æterno a me electum, et e tot hominum millionibus selectum) *est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, et regibus, et filiis Israel.* Hic verum est illud: *Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*, Rom. 9. Rom. 16.

Porro Apostoli orbem commoverunt amore, Prophetæ vero terrore. Prophetæ enim terrent, Apostoli suadent: *Deus enim nunc virga utitur, nunc flagello. Virga, ut corrigat, flagello, ut suadeat. Recta illic, hic inflexa præceptio, qua peccatoris conscientia velut lenta verbere flagellatur. Alii sunt enim terrores prophetici, aliæ apostolicæ suasiones: in utroque tamen unius verbi est disciplina*, ait S. Ambros. l 9. in Lucæ c. 19. in fine capitis. Idem l. 7. *Eos*, inquit, *misit ad seminandum fidem, qui non cogerent sed docerent; nec vim potestatis exercerent, sed doctrinam humilitatis attollerent.*

Secundo, Paulus eadem Dei gratia, in tempore ab eo vocatus est ad gratiam simul et ad Apostolatum uno eodemque instanti: quæ gratia fuit eximia, tum in se, tum ex hoc capite, quod ipse vocatus sit in ipso ardore persecutionis, cum scilicet spiraret minas et cædes in Christianos. Tunc enim subito irradiante Deo, ex lupo factus est ovis ex Saulo Paulus, ex persecutore prædicator. Actor. 9. 6. *imo mox ab occiso et lapidato a se Stephano conversus*, illico illi in prædicatione successit. *Nam postquam siluit os Stephani, mox sonuit tuba Pauli*, ait S. Chrysost. homil. de convers. S. Pauli. Hæc fuit ejus antecedens, et quasi in actu primo vocatio ad Apostolatum: consequens enim, et quasi in actu secundo fuit ea, qua Antiochiæ consecratus Episcopus, proxime missus est evangelizatum Gentibus, Actor. 13. 2. dicente Spiritu Sancto, *Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos.* Porro Paulus abundantiorem cæteris Apostolis accepit gratiam, ut Deus magis ostenderet suum esse quod dat, non hominis: sicut Medicus excellentiam artis suæ ostendit in ægra desperata, ait S. Aug. in Ps. 130. Unde et cæteros Apostolos Christus vocavit verbo, Paulum vero prosternendo et cæcando coegit ad fidem, ait idem Aug. ep. 50. ad Bonifacium.

Tertio, Paulus huic Dei vocationi illico plane pleneque obedivit, dicens: *Domine quid me vis facere?* Act. 9. 6. Unde baptizatus *continuo in Synagogis prædicabat Jesum, quoniam hic est filius Dei.* Ibidem v. 20. Et ad Galat. 1. 15. *Cum autem placuit ei qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret filium suum in me, continuo non acquievi carni et sanguini*, etc. Quare illico se pro Christo periculo vitæ exposuit Judæis in ipsum quasi apostatam frendentibus, ultro sese evangelizando objiciens. Paulus enim acri fuit ingenio et ardenti indole, ac natura igneus, ut patet Act. 9. 1. Unde accedente et naturam informante Dei gratia factus est organum Dei electum, efficax et eximium quare S. Bern. ser. de conversione S. Pauli: *Conversus Paulus*, ait, *conversionis minister factus est universo mundo*, etc. *et ne adhuc quidem cessat ab hominum conversione: dico autem exemplo, oratione, doctrina.*

Quarto, Paulus ubique hanc Dei in se gratiam admiratur, et mira animi demissione, gratitudine et exultatione celebrat et deprædicat. Unde Epistolas ita fere orditur: *Paulus vocatus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum.* Et *mihi*, inquit, *omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc, in Gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi, et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo, qui omnia creavit*, Ephes. 3. v 8.

Quinta, Paulus hoc Dei vocatione demandatam sibi Evangelii prædicationem intelligens, adeo eam se obligari censuit, adeo ut si eam negligeret, grave peccatum admitteret. Hoc est enim quod ait 1. Corinth. 9. 16. *Nam si evangelizavero, non est mihi gloria; necessitas enim mihi incumbit: væ enim mihi est si non evangelizavero* Et: *Deus posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.* 2. Cor. 5. 20. Paulum imitentur, qui se a Deo ad statum Apostolicum vocari sentiunt, ut Deo vocanti alacriter obediant, strenueque cooperentur. Nam, ut ait S Basil. in cap. 4. Isaiæ: *Nisi in fundamento Apostolorum perseveremus, ædificantes pretiosa et honore digna, quasi nullo subnixi fundamento, præcipites ibimus fietque ruina nobis non exigua.*

Secunda dos et virtus est Missio legitima.

Primo, Paulus immediate a Christo per revelationem edoctus est, didicitque Evangelium, ut ipse diserte asserit Galat. 1. 12. Hinc nonnullis Gnostici docebant, ex Apostolis solum Paulum cognovisse veritatem, eo quod per revelationem manifestatum ei esset mysterium, quos refutat Irenæus lib. 3. c. 13

Secundo, Paulus proxime iturus evangelizatum Gentibus, raptus est in tertium cœlum anno Christi 44. a conversione sua nono, ibique audivit arcana verba quæ non licet homini loqui, 2. Corinth 12 2. ut quasi alter Moses a Deo mitti, et quasi e cœlo cœlestis Gentium doctor prodire videretur. Unde S. Bernard. serm. 23. in Cant *Thomas*, inquit, *in latere, Joannes in pectore. Petrus in sinu Patris, Paulus in tertio cœlo secreti hujus gratiam sunt assecuti. Thomas in solido fidei, Joannes in lato charitatis, Paulus in intimo sapientiæ, Petrus in luce veritatis.* Et S. Ambros. in Psalm. 47. *Vide*, ait, *Paulum cum persequeretur Ecclesiam Dei, totus Aquilonis fuisse. Vide nunc cum legitur in Ecclesia, montem esse speculatorium* (Sion) *per quem Christi gloriam cognoscimus et videmus.*

Tertio, nihilominus instinctu Dei contulit suum Evangelium et doctrinam cum S Petro aliisque Apostolis, ut illi eam probarent, eique veritatis testimonium apud fideles darent. *Contuli*, inquit, *cum illis Evangelium quod prædico in Gentibus*, etc *ne forte in vacuum currerem aut cucurrissem*, Galat 2. 2. Et v. 9 *Cum cognovissem gratiam quæ data est mihi Jacobus, et Cephas, et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dederunt mihi dextras societatis, ut nos in Gentes, ipsi autem in circumcisionem*

Quarto, Paulus, etsi a Deo electus Apostolus, tamen auctoratus fuit ab Ecclesia. Unde jussu Spiritus Sancti ab ejus primoribus consecratus est Episcopus, missusque prædicatum Gentibus. Actor. 13 2 Ordo enim hierarchicus a Deo institutus id poscit, ut homines inferiores ab hominibus superioribus regantur et mittantur, ne fraus et dolus subesse possit. Sic enim pseudoprophetæ et hæretici mentiuntur se mitti a Deo cum mittantur a diabolo, ideoque omnem Pontificum Ecclesiæ missionem et directionem respuunt, de quibus jure queritur Dominus per Jeremiam c. 23 21. dicens: *Non mittebam Prophetas, et ipsi currebant; non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant.*

Quinto, Paulus in dubiis et controversiis de servandis legalibus, edito S. Petrum et Apostolus, eorumque sententiam secutus, eamdem toti Ecclesiæ Antiochenæ capessendam servandamque proposuit. Actor 15. Ita S Hieron, licet Doctor Ecclesiæ, tom 2 epist. 57. ad Damasum Pontificem, ab eo petit decisionem quæstionis: An in Deo dicendæ sint tres hypostases, an una? *A pastore*, inquit, *præsidium ovis flagito Cum successore piscatoris et discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, id est cathedræ Petri, communione consocior. Super illam petram ædificatam Ecclesiam scio*, etc *Quicumque tecum non colligit, spargit: hoc est, qui Christi non est, Antichristi.*

Tertia dos et virtus fuit, præstans potensque fides, etiam ad patrandum miracula

Primo, Paulus fide excelluit. Nam quasi doctor eam ubique prædicavit, et propugnavit contra Judæos, philosophos, oratores, magos, reges et tyrannos. Præclare S Chrysost. in c. 20. S Matthæi, explicans illud: *At illi magis clamabant: Talis*, inquit, *est natura fidei, quanto magis vetatur, tanto magis accenditur. Virtus fidei in periculis secura est, in securitate periclitatur. Quid enim sic laxat vigorem fidei, sicut longa tranquillitas?* Idem in c. 25. S. Matthæi. *Fides*, inquit, *lampas est; quia sicut lampas illuminat domum; ita fides animum.* Idem in illud Symboli. *Credo in Deum: Fides*, ait, *lumen est animæ, ostium vitæ, fundamentum salutis æternæ*

Secundo, Paulus raptus in tertium cœlum, vidit mysteria quæ fide credimus. 2 Corinth. 12 2. Quin S August. l. 13 de Trinit c. 2. docet, fidem nostram suo modo et videre et videri, in suis scilicet operibus et effectis. Sic rursum per opera heroica ingentem suam fidem toti orbi conspicuam exhibuit Paulus. Sapienter S. Bernard. serm. 24. in Cant. *Mors fidei*, inquit, *est separatio charitatis Credis in Christum? fac Christi opera, ut vivat fides tua, Fidem tuam dilectio animet, actio probet. Non incurvet terrenum opus, quem fides cœlestium erigit.* Et S. Ambr. serm. 1. *Fides Christiana*, inquit, *quasi granum sinapis, prima fronte videtur esse parva, vilis, tenuis. non ostendens potentiam suam: at ubi diversis tentationibus teri cœperit, statim vigorem suum prodit, acrimoniam indicat, colorem Dominicæ credulitatis aspirat, et tanto divini ignis ardore jactatur, ut et ipsa ferveat, et participantem sibi ardere compellat.*

Tertio Paulus fidem suam, Prophetarum et Apostolorum celebrat passim, ac præsertim toto c. 11. ad Hebr. *Fides*, ait, *est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium.* Vide cætera quæ sequuntur.

Quarto, Paulus pro fide immensos labores, itinera, pericula, verbera, carceres, ac tandem mortem et martyrium constanter sustinuit Celebrat S August. serm. 120 de Temp. fidem boni latronis, quod in cruce confessus sit Christum: *Solus*, inquit. *testis est majestatis, qui socius probatur doloris* Major fuit fides Pauli, qui non tantum cum Christo, sed et pro Christo tot tantaque passus est Præclare S Cyprian tract de Mortalitate: *Ad omnia*, inquit, *te paratum facere timor Dei, et fides debet Sit licet rei familiaris amissio, sit de infestantibus morbis assidua mem-*

brorum, et cruenta vexatio; sit de uxore et liberis tristis avulsio: non sint tibi scandala ista, sed prælia; nec debilitent aut frangant Christiani fidem, sed potius ostendant in colluctatione virtutem; cum contemnenda sit omnis injuria malorum præsentium, fiducia bonorum futurorum. Nisi præcesserit pugna, non potest esse victoria: cum fuerit in congressione pugnæ, victoria, tunc datur vincentibus et corona. Gubernator in tempestate dignoscitur, in acie miles probatur. Arbor quæ alta radice fundata est, ventis incumbentibus non movetur. Sic et Apostolus Paulus post naufragia, post flagella, post carnis et corporis multa et gravia tormenta, non vexari, sed emendari se dicit adversis; ut dum gravius affligitur, verius probaretur. Idem l. 4. epist. 6. ad Thibaritanos: *Gaudere nos, ait, et exultare voluit in persecutionibus Dominus: quia quando persecutiones fiunt, tunc dantur coronæ fidei, tunc probantur milites Dei, tunc Martyribus patent cœli.* Et inferius: *Hoc enim est robur virtutis et fidei credere et scire quod Deus a morte præsenti liberare possit, et tamen mortem non timere, nec cedere, ut probari fortius fides possit.* Idem l. 1. ep. 3. ad Cornelium: *Manere*, inquit, *apud nos debet, frater charissime, fidei robur immobile, et stabilis atque inconcussa virtus contra omnes incursus atque impetus oblatrantium fluctuum, velut petræ objacentis fortitudine et mole debet obsistere.*

Quinto. Paulus habuit fidem miraculorum, qua plurima supra naturam, omnemque vim creatam angelorum et dæmonum, miracula patravit, ac mortuos suscitavit, adeo *ut super languidos deferrentur a corpore ejus sudaria et semicinctia, et recedebant ab eis languores, et spiritus nequam egrediebantur*, ait Luc. Act. 19. 12. Unde S. Aug. l. Qu. novi Testam. q. 42. docet Apostolos tripliciter recepisse Spiritum Sanctum. Primo, ut fideles, per gratiam sanctificantem; Secundo, ut Episcopos, ad conferendum aliis Spiritum Sanctum in Sacramento Confirmationis et Ordinis; Tertio, ut thaumaturgos; *in signis ac miraculis faciendis ad fidei incrementum. Semina enim sunt fidei, virtute per Apostolos facta.*

Quarta virtus fuit, Invicta in Deum spes et confidentia.

Primo, Paulus in spem contra spem credidit et speravit, dum supra vires humanas, supra naturam multa conatus est, Deique invocatione et ope perfecit. Nam ut ipse ait Rom. 8. 24. *Spes quæ videtur, non est spes. Nam quod videt quis, quid sperat?* Et v. 26. *Ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.*

Secundo, Paulus hac spe superavit omnia naturæ non tantum difficilia, sed et impossibilia. Nam ut ipse ait Rom. 8. 31. *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* De talibus vere S. Ber. s. 32. in Cant. *Magna*, ait, *audent, quoniam magni sunt; et quæ audent, obtinent. Magna siquidem fides magna meretur, et quatenus in bonis Domini fiduciæ pedem porrexeris, eatenus possidebis. Istiusmodi magnis gentibus magnus occurrit sponsus, et magnificabit facere cum eis.* Idem serm. 3. de Annuntiat. Dom. *Sola*, ait, *spes apud te* (Domine) *miserationis obtinet locum, nec oleum misericordiæ, nisi in vase fiduciæ ponis.*

Tertio, Paulus hac spe gloriabatur in persecutionibus: *Gloriamur*, inquit, *in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem: spes autem non confundit*, Rom. 5. 3.

Quarto. Paulus non tantum sibi, sed et suis fidelibus in quibusvis afflictionibus speravit, et sperando obtinuit Dei opem, robur et victoriam. Hanc enim spem afflans Corinthiis ep. 2. c. 1. 6. *Quæ*, inquit, *operatur tolerantia earumdem passionum, quas et nos patimur, ut spes nostra firma sit pro vobis, scientes quod sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationis.* Præclare S. Cyprian. de Exhortat. Martyr. *In persecutionibus*, ait, *nemo cogitet, quod periculum diabolus importet, sed consideret quod auxilium Deus importet; nec mentem labefactet humana infestatio, sed corroboret fidem divina protectio; quando unusquisque secundum divina promissa, et fidei suæ merita, tantum accipiat de Dei ope, quantum se credat accipere; nec sit quod omnipotens præstare non possit, nisi accipientis fides caduca defecerit.*

Quinto, Paulus continua experientia opis divinæ edoctus, securus erat in qualibet difficultate, de prospero rei exitu et eventu. *Ipsi*, inquit, *in nobismetipsis responsum mortis habuimus, ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitat mortuos, qui de tantis periculis nos eripuit et eruit: in quem speramus, quoniam et adhuc eripiet*, 2. Cor. 1. 9. Paulum secutus S. Cyprianus scribens ad Demetrianum judicem, et Christianorum hostem: *Viget*, ait, *apud nos spei robur, et firmitas fidei, et inter ipsas sæculi labentis ruinas erecta mens est, et immobilis virtus et numquam non læta patientia, et de Deo suo semper anima secura, sicut per Prophetam Spiritus Sanctus loquitur et hortatur, spei ac fidei nostræ firmitatem cœlesti voce corroborans: Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in Deo salutari meo. Exultant semper in Domino Christiani et lætantur et gaudent in Deo suo, et mala atque adversa mundi fortiter tolerant, dum dona et prospera futura prospectant.* Ita fecerunt Sancti, ut Job c. 13. 15. *Etiamsi*, ait *occiderit me, in ipso sperabo.* Jeremias c. 17. 7. *Benedictus vir qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus.* Et Thren. 3. 24. *Pars mea Dominus, dixit anima mea: propterea exspectabo eum. Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum.* Vide Paulum de hac spei, quasi anchoræ, fortitudine disserentem Hebr. 9. 17. et c. 10. 23. et 35. et sequent. Vere Psaltes Ps. 31. 10. *Sperantem in Domino misericordia circumdabit.* Et S. Aug. in Psal. 3. *Vita vere mortalis, spes est vitæ immortalis.* Et S. Bern. serm. 9. in Ps. *Qui habitat. Si insurgant adversum me prœlia, si sæviat mundus, si fremat malignus, si ipsa caro adversus spiritum concupiscat, in te ego sperabo.*

Sexto, Paulus hac spe audacter insilit in quævis vitæ discrimina. Ita in tumultu Ephesio contra se concitato, insilire voluit in theatrum, cum tamen sciret se unum caputque suum peti, Actor. 19. 30. Ita profectus est Hierosolymam, Prophetis ubique prædicentibus, eum ibi fore vinciendum: quibus ipse respondit: *Quid facitis flentes, et affligentes cor meum? Ego enim non solum alligari, sed et mori paratus sum propter nomen Domini Jesu*, Actor. 21. 13. Quocirca

hac spe omnia sua et suorum pericula superavit. Unde in naufragio apparuit ei angelus, spondens non tantum ipsi, sed et omnibus vectoribus propter ipsum liberationem et salutem: *Ne timeas*, inquit, *Paule, Cæsari te oportet assistere: et ecce donavit tibi Deus omnes qui navigant tecum*, Actor. 27. 23.

Septimo. Paulus certa spe præcipiebat gloriam et coronam cœlestem: *Scio enim*, inquit, *cui credidi et certus sum. quia potens est depositum meum servare in illum diem*, 2. Timoth. 1. 12. Et c. 4. 7. *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliqua reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex.*

Quinta fuit, Eximius Dei Christique amor.

Primo, Paulus ardebat amore Dei et Christi: unde aiebat Rom. 5 5 *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. per Spiritum Sanctum qui datus est nobis.* Præclare Origen. hom. 2 in Cant. interprete S. Hier. tom 3 *Vulnerata charitate ego sum. Quam pulchrum est, quam decorum a charitate vulnus accipere! Alius jaculum carnei amoris excipit, alius terreno cupidine vulneratus est; tu nudo membra tua, et præbe te jaculo electo, jaculo formoso: siquidem Deus sagittarius est. Posuit me*, ait, *ut sagittam electam.Quam beatum est hoc jaculo vulnerari!*

Secundo, Paulus optabat mori, ut suo Christo frueretur: *Coarctor*, inquit, *e duobus desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo*, Philip. 1. 23 Et: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Rom. 7. 24. Paulus ergo erat columba gemens et suspirans in cœlum, qui teste S. Aug. in Ps. 54. dicebat cum Sponso: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*, Cant. 2. 5.

Tertio, Paulus provocabat hostes, ærumnas, pericula, diabolos, totumque infernum et mundum, quasi ad duellum pro amore Christi: *Quis*, ait, *nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? sicut scriptum est. Quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis. Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei quæ est in Christo Jesu Domino nostro*, Rom 8. 35.

Quarto ex tam incenso Dei amore manabat ardens amor in proximos, adeo ut totum orbem ad Christum convertere satageret, de qua plura inferius Vere S. Hieron. epist. 14. ad Celantiam, *Grandem*, ait, *vim obtinet vera dilectio: et qui perfecte amatur, totam sibi amantis vindicat voluntatem. Nihil est imperiosius charitate. Nos si vere Christum diligimus, si ejus nos redemptos sanguine recordamur, nihil magis velle, nihil omnino debemus agere, quam quod illum velle cognoscimus.*

Quinto Paulus adeo Christum amabat. ut in eum transformatus videretur. Amoris enim effectus, imo apex. est intima unio, excessus, raptusque in amatum: anima enim magis est ubi amat, quam ubi animat. Hoc sonant illæ Pauli voces: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum.* Philip. 1. 21. *Christo confixus sum cruci. Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me.* Galat. 2. 20. Et c. 6. 14. *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.* Et v. 17. *De cætero nemo mihi molestus sit. Ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto.* Christus ergo videbatur esse mens, anima, vita, et spiritus S. Pauli, qui per eum loquebatur, operabatur. patiebatur. *An*, inquit. *experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus?* 2. Corinth. 13 3. Hinc S. Hieron. Pammachio hanc vitæ et amoris normam præscribit : *Christus omnia, ut qui omnia propter Christum dimiserit, unum inveniat pro omnibus. et libera possit voce proclamare: Pars mea Dominus.* Denique Paulus Christo confixus cruci, elevis non ferri, sed amoris, in ipso vivebat vitam amatoriam, ut ait S. Dionys. cap. 4. de Divin. nomin quia Christus in eo vivebat tanquam principium, regula et finis omnium ejus cogitationum, desideriorum. sermonum et operum. Et hoc est quod ait : *Mihi vivere Christus est.* q. d. Vita mea est Christus, cogitatio mea est Christus, desiderium meum est Christus, amor meus est Christus; meum velle, meum loqui, meum operari est Christus; aliud non volo, aliud non sapio, aliud non ego, aliud non cogito et loquor quam Christum.

Sexto, Paulus et Apostoli quasi amo e Dei ebrii, eum ubique eructabant celebrantes magnalia Dei. Actor. 2. 13 vide ibi dicta: *Sive enim*, ait, *mente excedimus. Deo: sive sobrii sumus, vobis. Charitas enim Christi urget nos*, etc. *ut et qui vivunt jam non sibi vivunt. sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit* 2. Cor. 5. 13. Hinc passim eum afflat aliisque efflat: *Implemini*, ait, *S Sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis. et hymnis. et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini Jesu Christi, Deo et Patri*. Ephes. 5. 19

Septimo, nomen Jesu erat Paulo in deliciis, ac mel in ore, melos in aure, jubilus in corde Unde illud in paucis suis parvisque epistolis iterat ducenties decies novies, Christi vero quadringenties et semel. *Non est*, ait Chrysost l. 3. de Sacerdotio, *qui Paulo vehementius Christum dilexerit; nemo qui apud Deum gratiosior quam Paulus fuerit.* Hinc vicissim Jesus eum ita suis consolationibus mulcebat, ut voluptates carnis et mundi sperneret, imo detestaretur ut stercora Dicebat ergo cum Sponsa: *Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est.* Cant. 5. Et: *Dilectus meus mihi, et ego illi. qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ.* Sic legimus de S Ephrem. eum ita abundasse dulcedine divina, ut exclamaret : *Contine Domine undas dulcedinis tuæ, quia sustinere non valeo:* Et S. Xav. Indiar Apost. *Satis est Domine, satis est.* Et B. Aloisius Gonzag. *Recede a me Domine.*

Sexto fuit, Profunda Dei reverentia et religio.

Primo. Paulus ubique Deum præ oculis habens. venerabatur, cogitans se in divino ejus conspectu angelorumque omnium versari, agere et loqui. *Spectaculum*, ait, *facti sumus mundo et angelis et hominibus*, 1. Cor. 4. 9 Ita S. Bern. cum Deo in nube versabatur

et habitabat. Sic et S. Bened. qui proinde erectis in cœlum manibus moriens stetit, et ultimum spiritum inter verba urationis efflavit, ait S. Greg. l. 2. Dial 37

Secundo. Paulus profunda cordis corporisque demissione Deum colebat, et adorabat: *Habemus*, ait, *gratiam, per quam serviamus placentes Deo cum metu, et reverentia. Etenim Deus noster ignis consumens est*. Hebr. 12 28. Et: *Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur, ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ, virtutem corroborari per Spiritum ejus in interiorem hominem*, Ephes. 3. 14. Et: *Orabo spiritu, orabo et mente: psallam spiritu, psallam et mente*. 1. Cor. 14. 15.

Tertio. Paulus Deum crebro invocabat, et Christianorum orationes poscebat, ut Deus fidelium et infidelium, quibus prædicabat, mentes illuminaret. *Gratias*. ait. *ago Deo meo, in omni memoria vestri, semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis, cum gaudio deprecationem faciens*, Phil. 1 3. Et: *De cætero fratres orate pro nobis, ut sermo Dei currat et clarificetur, sicut et apud vos, et ut liberemur ab importunis et malis hominibus*. 2 Thessal. 3 1. Et: *Orationi instate*, etc. *orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi*. Colos. 4, v. 3. Idem scribit Ephesiis c. 6 v, 18. et 19.

Quarto. Paulus, ait S. Chrys. hom 1. de ejus laudibus, *Semetipsum Deo per singulos dies immolabat: quam hostiam dupliciter offerebat, cum quotidie moriens, tum corpori suo mortificationem sine intermissione circumferens Nam et ad pericula jugiter parabatur, consummans voluntate martyrium; et naturam in se mortificando carnis, nihil minus quam immolatæ hostiæ Deo munus implebat, imo etiam multa amplius Propter quod dicebat: Ego enim im molor, sanguinem utique suum immolationem vocans. Neque vero his tantum sacrificiis contentus fuit, sed quia seipsum consecraverat Deo, etiam orbem uni versum studuit offerre.*

Quinto, Paulus Deum. S Trinitatem ejusque opera et consilia obstupescit, et obmutescit: *O altitudo*, ait, *divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei. quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit? aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei? Quoniam ex ipso. et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria in sæcula. Amen*, Rom 11. 33. præsertim vero admiratur mysterium redemptionis, incarnationis, passionis et crucis Christi, ac vocationis Gentium et reprobationis Judæorum illudque profunde scrutatur et magniloque circumscribit vocans illud *mysterium temporibus æternis tacitum, quod nunc patefactum est per scripturas Propheturum, secundum præceptum æternum Dei ad obeditionem fidei*, Roman. 16 25 *Quod oculus non vidit, nec auris audivit. nec in cor hominis ascendit*. 1. Cor. 2 9. Rursum idem vocat *investigabiles divitias Christi dispensationem sacramenti absconditi a sæculis in Deo, multiformem sapientiam Dei: ut possitis*, ait. *comprehendere cum omnibus Sanctis quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum; scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei*, Ephes. 3. v. 8. et 18.

Septima virtus fuit, Plena voluntatis suæ cum divina conformitas et in eam resignatio.

Primo, Paulus per omnia se suosque conformabat voluntati divinæ: *Ut probetis*, inquit, *quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens. et perfecta*. Roman. 12. 2. Hinc rectissimam in omnibus actionibus habebat intentionem, intendens per omnia soli Deo placere: unde hominum judicia, laudes et vituperia nihil faciebat; neque se ullius amore vel odio, blanditiis aut minis, a justo et recto abduci sinebat; sed ubique sincerus erat, rectus, constans, immobilis et imperturbabilis, quasi in Deo defixus, ideoque superior rebus universis, tam prosperis, quam adversis: *Mihi*, ait, *pro minimo est, ut a vobis judicer, aut ab humano die; sed neque meipsum judico. Nihil enim mihi conscius sum; sed non in hoc justificatus sum: qui autem judicat me, Dominus est. Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium: et tunc laus erit unicuique a Deo*, 1. Cor 4. 3 Hinc rursum Paulus in omnibus, sive adversis, sive prosperis Deo agebat gratias, Colos. 3. 17. ejusque providentiam laudabat, dicens cum Psalte: *Benedicam Dominum in omni tempore*. Idem S. Hier. præscribit Pammachio: *Sanus sum*, ait, *gratias refero creatori: langueo, et in hoc laudo Domini voluntatem Quando enim infirmor, tunc fortior sum, et virtus spiritus in carnis infirmitate perficitur* Is S. Servulus pauper et paralyticus, ait S. Greg. 4. Dial 14. *Studebat semper in dolore gratias agere, hymnis Deo et laudibus, diebus ac noctibus vacare*. Unde moriens suis psallentibus ait: *Tacete, numquid non auditis quantæ resonent laudes in cœlo?* quibus intendens animam Deo reddidit, cum mira quam spirabat odoris fragrantia.

Secundo, Paulus De. voluntatem ubique exsecutus est, quasi angelus terrestris. Unde eum angelis comparat S Chrysost. hom. 1. de laud. S. Pauli: de iis enim scriptum est Ps. 103. 4. et Hebr. 1. 7. *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis*. Et Ps. 102. 20. *Potentes virtute, facientes verbum illius*. Paulus enim præcepta Dei non tantum implevit, sed et superavit, addens consilia Evangelica; ut, quod sine sumptu gratis evangelizaret. *Quæ est*, ait. *merces mea? Ut Evangelium prædicans, sine sumptu ponam Evangelium*. 1 Cor. 9. 18 *Paulus*, ait Chrys h 1 de laud. S. Pauli, *velut ignis ac spiritus totum terrarum percurrit orbem, percurrendoque purgavit Et hoc omnino mirabile: quin talis versabatur in terris, et mortali adhuc carne circumdatus cum incorporalium potestatum virtute certabat Quanta ergo sumus condemnatione digni. cum una homine bona omnia in se congregante, ne minimam quidem eorum partem studeamus imitari? Hæc assidue mente volventes, et nos ipsos inculpabiles præbeamus, et ad illius zelum studeamus accedere, ut ad eadem bona pervenire mereamur.*

Tertio, Paulus in omnibus faciebat id quod perfectius est, e. Deo gratius. Id se facturam vovit B Theresia, multo magis Paulus. Hinc evangelizans laborabat manibus, ne cui esset oneri. Hinc vixit in perpe-

tua paupertate, castitate, et obedientia instar Religiosi, imo quasi dux et patriarcha Religiosorum. De quo mox plura.

Quarto, Paulus mentem per orationem et contemplationem habebat conjunctam cum Deo, non tantum per diem, sed etiam per noctem. Unde Philippis in carcerem conjectus cum Sila, media nocte orans laudansque Deum, terræ motu carcerem concussit, ostiaque omnia reseravit. Actor. 16. 25. Ita S. Jacobus frater Domini, ut habet ejus Vita, cal osa habebat genua, ex crebra longaque genuflexione in oratione. Ita S. Paula invitans S. Marcellam in Bethlehem, ep. 17. apud S. Hieron. *Ecce*, ait, *in hoc parvo terræ foramine cælorum conditor natus est? Cum per Sila et Bethel ad nostram speluncam redierimus, canemus jugiter, crebro flebimus, inde sinenter orabimus, et vulneratæ jaculo Salvatoris in commune dicemus: Inveni quem quæsivit anima mea, tenebo eum, et non dimittam illum. Et: Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.*

Quinto, Paulus ingentem habebat zelum honoris divini propagandi: *Ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim*, inquit ipse, *Evangelium Christi*. Rom. 15. 19. Hoc zelo opposuit se S. Petro, suo et cæterorum Apostolorum principi, omnique libere coram omnibus redarguit, dicens: *Si tu cum Judæus sis, gentiliter vivis, et non judaice; quomodo Gentes cogis judaizare?* Galat. 2. 14. Quocirca vere Nazianz. orat. 25. *Nonne*, ait, *Apostoli peregrini fuerunt? nonne multarum nationum atque urbium hospites? in quas divisi sunt, ut Evangelium quaquaversum curreret, ne quidquam triplicis luminis* (S. Trin.) *expers esset, ac veritatis luce minime perfusum, adeo ut iis etiam qui in tenebris et umbra mortis sedebant, ignorantiæ caligo discuteretur.*

CAPUT SECUNDUM

DE MORIBUS ET VIRTUTIBUS S. PAULI CIRCA SEIPSUM.

Prima virtus, Patientia.

Primo, Paulus admirabilis, adamantinæ, et amplissimæ fuit patientiæ. Eam enim quasi fundamentum vitæ Apostolicæ in animo suo collocavit. Quocirca ipse perfectum virum Apostolicum depingens 2 Corinth. 6. 4. *In omnibus*, ait, *exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu Sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma justitiæ a dextris et a sinistris, per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam: ut seductores, et veraces: sicut qui ignoti, et cogniti: quasi morientes, et ecce vivimus: ut castigati, et non mortificati: quasi tristes, semper autem gaudentes: sicut egentes, multos autem locupletantes: tamquam nihil habentes, et omnia possidentes.* Unde S. Hier. ad Nepotianum: *Per bonam famam*, ait, *et malam, a dextris et a sinistris Christi miles graditur, nec laude extollitur, nec vituperatione frangitur: non divitiis tumet, non contrahitur paupertate; et læta contemnit et tristia: per diem sol non urit eum, neque luna per noctem.* Talis exempla Pauli fuit S. Athanasius qui per 46. annos toto orbe fugitans, Arrianorum persecutiones invicto animi robore sustinuit, cui proinde merito hoc dat elogium S. Gregor. Nazianz. orat. 20. *Athanasius fuit percutientibus adamas, dissidentibus magnes.*

Secundo, Paulus hanc patientiam per totam vitam ubilibet exercuit, et exercendo quasi in immensum auxit. Quocirca S. Chrysost. hom. 1. de laud. S. Pauli, eum præfert S. Job: *Qui*, inquit, *est athleta mirabilis, et qui Paulum ipsum velut ex adversa possit aspicere, ob patientiam puritatemque vitæ, ob testimonium Dei propter illam cum diabolo fortissimam pugnam, propter victoriam quæ pugnam secuta est: ut Paulus non mensibus tantum, sed annis plurimis in agone perdurans, tam clarus emicuit, non terræ gleba saniem carnis eradens, sed in ipsius intelligibilis os leonis frequenter incurrens, et pugnans adversus tentationes innumeras, omni erat lapide tolerantior: qui non a tribus aut quatuor amicis, sed a cunctis infidelibus, a falsis etiam fratribus opprobria sustinebat, consputatus ab omnibus atque maledictus.* Et post pauca: *Sed vermes et vulnera sævos ac intolerabiles S. Job dolores inferebant: et ego fateor. Verum si per tam multos annos Pauli verbera, et cum jugi fame etiam nuditatem, catenas, carcerem, insidias, periculaque consideres, quæ a domesticis, ab extraneis, a tyrannis, a toto postremo patiebatur orbe: addas etiam his profecto amariora, id est, pro eis qui labebantur, dolores, sollicitudinem quam pro Ecclesiis ustianem quam pro scandalizatis singulis perferebat, videbis quam erat omni saxo durior anima ista perpetiens et ferrum atque adamantem superans.*

Tertio, tres sunt gradus patientiæ. Primus, pati patienter; Secundus, libenter; Tertius, exultanter, in eoque gloriari, ac passiones et persecutiones ambire. His omnibus excelluit Paulus: gloriabatur enim in tribulationibus, Rom. 5. 3. in iisque Deo gratias agebat. S. Franciscus Xaverius in acerrimis persecutionibus et tribulationibus, ita consolationibus divinis exuberabat, ut eas non capiens diceret, *Satis est Domine, satis est*; de laboribus vero et persecutionibus diceret, posceretque: *Amplius Domine, amplius. Non me liberes hac cruce, nisi graviorem immittas.* Ita habet ejus vita, et Acta canonizationis. Hoc dulcedinem hauserat a S. Paulo, et a S. Jacobo, qui ait c. 1. 2. *Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur, patientia autem opus perfectum habet.* Ita Paulus in vinculis exultat: *Ego*, inquit, *vinctus in Domino.* Ephes. 3. 1. hocque titulo magis gloriatur quam diademate coronatus, ait Chrysost. Vide ibi dicta. Hinc et S. Petrus ep. 1. c. 4. 13. *Communicantes*, ait, *Christi passionibus gaudete, ut et in revelatione gloriæ ejus gaudentes exultantes.*

Quarto, Paulus a Deo electus Apostolus, simul auctoratus fuit dux passionum et patientiæ; ut disceremus Apostoli insigne esse omnigenam patientiam. *Vas*, inquit, *electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram Gentibus.* Causam subdit. *Ego enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati.* Actor. 9. 15. Vide ibi dicta. Hinc Paulus 1. Corinth. 4. 11. *Usque in hanc horam*, inquit, *et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis cædimur, et instabiles sumus et laboramus operantes manibus nostris:*

maledicimur, et benedicimus: persecutionem patimur, et sustinemus: blasphemamur, et obsecramus. Et epist. 2. c. 12. 12. *Signa,* ait, *Apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, in signis, et prodigiis, et virtutibus.* Periculatim vero suos agones recensens, in iisque quasi trophæis triumphans c. 11. 23. *In laboribus,* inquit, *plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. A Judæis quinquies quadragenas una minus accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte et die in profundo maris fui, in itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus: in labore et ærumna, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate: præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum,* etc.

Quinto, Paulus mira patientia sustinuit suos æmulos, invidos, detractores, calumniatores. Vide 2. Cor. c. 10. et 11. Et Philip. 1. 17. *Quidam,* ait, *ex contentione Christum annunciant, non sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim: dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuncietur, et hoc gaudeo, sed et gaudebo,* etc. *quia in nulla confundor, sed in omni fiducia sicut semper et nunc magnificabitur Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem.* Et: *In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aporiamur, sed non destituimur: persecutionem patimur, sed non derelinquimur: dejicimur, sed non perimus,* 2. Cor. 4. 8. Vere S. Greg. hom. 35. in Evangel. *Patientia,* ait, *est martyrium in occulta cogitatione.*

Sexto, Paulus plurimas non tantum infirmitates et angustias corporis, sed et animi, adeoque graves, et continuas carnis tentationes heroice sustinuit et superavit: *Ne magnitudo,* ait, *revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me, et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo. Cum enim infirmor, tunc potens sum,* 2. Cor. 12. 7.

Secunda virtus, pænitentia et jugis mortificatio.

Primo, Paulus suum infidelitatis, et persecutionis Christianorum peccatum, licet ex ignorantia commissum, jugiter deflevit, et publice sæpe confessus est magno doloris sensu, quem suis scriptis ad omnes posteros omniumque sæcula transmisit. *Ego,* ait, *sum minimus Apostolorum: qui non sum dignus vocari Apostolus; quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei,* 1. 1. Cor. 15. 9. Et: *Fidelis sermo et omni acceptione dignus, quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus (non tempore, sed malignitate,* ait S. Aug. in titul. Psal. 70) *ego sum: sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam.* 1. Timoth. 1. 15. Sic S. Petrus singulis noctibus ad galli cantum procidens in genua petensque veniam, deflebat peccatum negationis Christi uberrimis lacrymis, adeo ut oculi jugiter ruberent, quasi sanguine respersi, et in genis canalis, lacrymis quasi excavatus appareret, uti testatur oculatus testis, ejusque discipulus S. Clemens, et ex eo Nicephor. l. 2. c. 37. Sic S. Hier. ep. 5. ad Florentium: *Ego,* ait, *cunctis peccatorum sordibus inquinatus, diebus ac noctibus operior cum tremore reddere novissimum quadrantem: sed tamen quia Dominus solvit compeditos, et super humilem et trementem verba sua requiescit, forsitan et mihi in sepulchro scelerum meorum jacenti dicat: Hieronyme veni foras.*

Secundo, Paulus, ut pro hoc peccato satisfaceret, longe magis inhiavit propagationi fidei, quam prius ejus persecutioni studuerat, ideoque omnes homines, omnesque Gentes, immensis laboribus ad Christum traducere contendebat.

Tertio, Pauli vita non fuit aliud, quam continua patientia et pœnitentia, cui voluntarias pœnas a se sponte susceptas addidit: *Castigo,* ait, *corpus meum et in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar,* 1. Cor. 9. 27. Causam dat S. Hier. ad Eustoch. de virgin. custod. *Magnis,* ait, *inimicorum circumdamur agminibus, hostium plena sunt omnia: caro fragilis, et cinis futuro post modicum, pugnant solo cum pluribus, cum autem fuerit dissoluta et venerit princeps hujus mundi, et invenerit in ea nihil, tunc secura audies per Prophetam: Non timebis a timore nocturno.* Et inferius: *Si Apostolus post nuditatem, jejunia, fames, carcerem, flagella, supplicia, exclamat: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? tu te putas securum esse debere?*

Quarto, Paulus jugiter studuit omnigenæ mortificationi carnis, sensuum et affectuum. *Semper,* ait, *mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris. Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum, ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis,* 2. Cor. 4. 10. Causam duplicem subdit. Priorem v. 16. *Licet is qui foris est noster homo corrumpatur: tamen is qui intus est renovatur de die in diem.* Secundam v. 17. *Id enim quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna sunt.*

Quinto, Paulus hanc mortificationem fidelibus commendat. *Qui,* ait, *sunt Christi carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis,* Galat. 5. 24. *Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis,* Rom. 8. 13.

Tertia virtus, Humilitas.

Primo, Paulus se æstimabat et vocabat, non tantum minimum Apostolorum et Sanctorum omnium, Ephes. 3. 8. sed et peccatorum omnium primum et maximum. 1. Timoth. 1. 14. Hinc suis non mandat, sed supplicat: *Obsecro,* ait, *vos ego vinctus in Domino, ut di-*

gne ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate et mansuetudine, Ephes. 4. 1. Idem Rusticum docet S. Hier. ep. 4. *Servias*, ait, *fratribus, hospitum pedes laves, passus injuriam taceas, præpositum monasterii timeas ut dominum, diligas ut parentem. Credis tibi salutare quidquid illi præceperit, nec de majorum sententia judices, cujus officii est obedire et implere quæ jussa sunt, dicente Moyse: Audi Israel et tace* Et inferius: *Ne ad scribendum cito prosilias, multo tempore disce quod doceas: ne credas laudatoribus tuis, imo irrisoribus aurem ne libenter accommodes, qui cum te adulationibus foverint, et quodam modo impotem mentis effecerint, si subito respexeris, aut ciconiarum deprehendes post te colla curvari, aut manu auriculas agitari asini, aut æstuantem canis protendi linguam.*

Secundo, Paulus ima humilitate subjecit se non tantum Deo et angelis, sed et omnibus hominibus, eorum quasi servum et mancipium se efficiens. *Factus sum*, ait, *infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem: omnibus omnia factus sum*, omnium infirmitates, animi angustias, opprobria, verbera humiliter excepi et toleravi; *ut omnes facerem salvos*, 1. Corinth 9. 22. Hinc esto esset Apostolus et Episcopus, subditus tamen non tam imperando, quam obsecrando et monstrando regit, docens magis exemplo quam verbo, juxta illud S. Petri ep. 1 c. 5. 2. *Pascite qui in vobis est gregem Dei, providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum: neque turpis lucri gratia, sed voluntarie: neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo.* Sapienter S. Hier. ad Paulinum: *Quantumcumque*, ait, *te dejeceris, Christo humilior non eris.* Et ep. 7. scribens de monasterio S. Paulæ in Bethleem: *Humilitatis inter omnes*, ait, *hic contentio est. Quicumque novissimus fuerit, hic primus reputatur* Et in vita S. Paulæ: *Paula cum frequentibus Virginum choris cingeretur, et veste, et voce, et habitu, et incessu minima omnium erat.*

Tertio, Paulus nihil virtutis et tantorum meritorum sibi, sed totum Deo ejusque gratiæ ascripsit. *Gratia*, ait, *Dei sum id quod sum*, 1. Cor. 15. 10. et c. 4. 7. *Quis te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis.* Et c. 1. 26. *Videte vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; et ignobilia elegit Deus et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret, ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus* Præclare S. Hier. ad Eustach. de custodia virg. *Nolo*, ait, *tibi superbiam venire de proposito sed timorem. Onusta incedis auro; latro tibi vitandus est: studium est hæc vita mortalibus: hic contendimus, ut alibi coronemur. Nemo inter serpentes et scorpiones securus ingreditur. Et inebriatus est, inquit Dominus, gladius meus in cælo, et tu pacem arbitraris in terra, quæ tribulos generat, et spinas quas serpens comedit?*

Quarto, Paulus in omnibus non suam, sed Christi gloriam quæsivit. *An quæro*, ait, *hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem*, ad Gal. 1. 10. Et: *Loquimur non quasi hominibus placentes, sed Deo qui probat corda nostra*, etc *nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis neque ab aliis.* Idem docet Corinthios epist. 1. 10. 31. *Sive manducatis, sive bibitis sive aliud quid facitis omnia in gloriam Dei facite.* Et Romanos: *Nemo*, ait, *nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur. Sive enim vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur*, Rom. 14. 8. vere Nazianz. epist. 43. vel juxta aliam editionem 30 ad Greg. Nyssenum, *Ingloriam* vocat *gloriam*, et *dæmonum pessimam ambitionem*. Gloriosa enim gloria, et angelorum optima est humilitas, qua quis non suam, sed Dei gloriam quærit, *Hæc est legitima ambitio*. ut idem ait orat. 33 animi nimirum morumque modestia et moderatio. Porro qualis et quanta debeat esse Apostoli et prædicatoris humilitas, aureis sententiis et documentis depingit S. Gregor. lib. 23 Moral. c. 1. in fine. *Sanctæ*, inquit, *Ecclesiæ prædicator in cunctis quæ dicit, solerti cura se inspicit ne in eo quod recta prædicat, vitio se elationis extollat; ne vita a lingua discordet; ne pacem quam in Ecclesia annuntiat, in seipso dum bene dicit, et male vivit, amittat. Sed studet summopere contra maledicos rumores adversantium, et defendere loquendo quod vivit, et ornare vivendo quod dicit Nec in his omnibus suam, sed auctoris gloriam quærit: atque omnem sapientiæ gratiam, quam ut loqueretur accepit, non suis se æstimat meritis. sed eorum intercessionibus, pro quibus loquitur accepisse. Sicque dum se infra dejicit, superest; quia suæ nimirum magis mercedi proficit, eo quod bona quæ exercere prævalet, alienis meritis reddit. Indignum se omnibus judicat, etiam cum dignius cunctis vivat. Scit enim quod bona quæ innotescunt hominibus, sine periculo esse vix possunt. Et quamvis sapientem se esse sentiat, vellet tamen esse sapiens non videri, atque hoc sibi omnimodo quod loquendo proditur, pertimescit; et si liceat tacere appetit, dum esse multis tutius silentium censuit; eosque se feliciores putat, quos intra sanctam Ecclesiam locus inferior per silentium occultat: ut tamen et sanctam Ecclesiam defendat, quia ad loquendum vi charitatis impellitur, ex necessitate quidem officium locutionis suscipit, sed ex magno desiderio. otium taciturnitatis quærit. Hoc servat voto, illud exercet ministerio. Hanc autem dicendi formulam, arrogantes ignorant. Neque enim loquuntur quia causæ eveniunt, sed causas evenire appetunt ut loquantur. Quorum nunc Heliu speciem signat: qui in locutione sua immensa se vitio elationis exaltat.*

Quinto, Paulus omnium etiam vilissimorum exactam gerebat curam: unde multis sermonibus servos et ancillas, quin et anus instituit, ad Titum 2. 1. et seq. Ephes. 6. 5. Colossen. 3. 22. imo propter Onesimum servum fugitivum, scripsit totam Epistolam ad ejus herum Philemonem, ut illum ei reconciliet Vide ibidem dicta in argumento. Ita S. Paulinus Nolæ Episcopus, se in servum pro filia viduæ redimenda Wandalis tradidit, eaque re meruit omnes cives suos e servitute, eadem liberare, cujus proinde humilitatem et charitatem celebrat S. Aug. S. Greg. totaque Ecclesia, quasi vivum Christi, qui pro nobis ex Domino omnium factus est omnium servus, exemplum et speculum.

Sexto, Paulus palam prædicat sua peccata, scilicet quod fuerit infidelis, persecutor Ecclesiæ, et blasphe-

mus: suasque infirmitates et tentationes, ut stimulum carnis, 2 Cor. 12. 7. et motus concupiscentiæ, Rom. 7. 8. et seq. occultat vero suas visiones, virtutes et charismata. nec nisi coactus ille prodit, uti raptum in tertium cœlum. *Factus sum*, inquit, *insipiens, vos me coegistis*. 2. Cor. 12. 11 Eo utique major, quo minor esse cupiebat; eo celebrior, quo occultior: Deus enim ejus sapientiam, virtutes et magnitudinem toti mundo patefecit. Nimirum vera animi magnitudo est humilitas, qua quis magnitudinem suam abscondit instar Verbi incarnati, quod se in carne velavit, imo eamdem ignorat. Vera magnitudo est in magnis esse et exhibere se parvum, magna despicere, parva ambire; ut, esto sis egregius, nolis tamen esse singularis, sed sis velut unus e cæterorum grege, hic enim magnis omnibus major est et celsior. Vera magnitudo est, magne omnia Deo arrogare, non sibi; ac nihil magnum æstimare, nisi quod æternum est et immensum. Deum inquam, qui est ipsa rerum omnium immensa magnitudo et celsitudo. Hoc est quod monet Eccl. 3. 20. *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam*. Unde S. Aug. de Virgin. c. 31 *Mensura humilitatis*, ait, *cuique ex mensura ipsius magnitudinis data est, cui est periculosa superbia, quæ amplius amplioribus insidiatur*.

Quarta virtus, Magnanimitas et animi celsitudo.

Primo, Paulus uti in se rebusque suis fuit humillimus, ita in iis quæ ad Christum Deique gloriam pertinent, animo fuit erecto et celsissimo. Unde officium et apostolatum suum exaltat: *In quo*, ait, *ego positus sum prædicator et Apostolus, et doctor Gentium*, 2. Tim. 1. 11 Et: *Quamdiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo*, Rom, 11. 13. Vide cap. 3 epist. 2. ad Corint. quo tota ministerium apostolatus præ ministerio Mosis et Aaronis exaltat.

Secundo, Paulus honores, opes, gloriam, omniaque terræ bona pedibus calcabat. *Quæ mihi*, inquit Philip. 3. 7 *fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. Verum tamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Jesu Christi, propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror ut stercora*, quæ et vilitate, et sordibus et fœtore odiosa sunt. Ratio, est quia in cœlo mente habitans, celsior erat terra, omniaque terrena sub se despiciens, vilipendebat Idem se relicto sæculo fecisse in monasterio scribit S. Gregor. l. 1. epist. 5. *Nihil*, ait, *in hac mundo appetens, nil pertimescens. videbar mihi in quodam rerum vertice stare, ita ut in me pene impletum crederem, quod pollicente Domino ex Propheta* (Isaia c. 58. 14.) *didicissem: Sustollam te super altitudines terræ. Super enim ipsam altitudines terræ sustollitur, qui et ipsa, quæ alta et gloriosa præsentis videntur sæculi, per mentis despectum calcat. Et*, ut idem ait 31. Moral. c 19. *altitudines terræ sunt lucra rerum, blandimenta subditorum, divitiarum abundantia, honor et sublimitas dignitatum, quæ quisquis per ima adhuc desideria incedit, eo ipso alta æstimat quo magna putat At si semel cor in cœlestibus figitur, mox quam abjecta sint cernitur, quæ alta videbantur* Unde tales sunt aquilæ, de quibus Job c. 39. 27. *Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum suum?* Sancti enim nidum suum habent in cœlo, dicuntque cum Paulo: *Nostra conversatio in cœlis est* Nam, ut ait Chrys. hom. 15. ad pop. Sicut si quis e summo altissimi montis vertice deorsum prospiciat, omnia ei pusilla videntur, ac non solum homines et arbores, sed etiam urbes integræ et magni exercitus formicarum instar super terram ire videntur; sic qui animo erecto in superna, transcendens nubes, in cœlis consistit, ibique sedem figit, illi omnia humana, omnis potentia gloria, opes, ita minuta et exigua apparent, ut ne digna quidem judicet, quibus hanc immortalis animi nobilitatem applicet. Hinc Primo, omnibus est admirationi; Secundo, si quem habet inimicum, ab ejus telis et insidiis tutus est, utpote extra, imo supra omnem teli jactum positus; Tertio, inferiora ista, tamquam a se tanto intervallo remota, quædam vix videt, quædam ne videt quidem Hinc

Tertio, Paulus quasi terra major, ejusque turbinibus celsior, jugiter in adversis, æque ac prosperis, summa animi pace et tranquillitate fruebatur. Quid enim in eum humana mutabilitas posset, qui omnibus quæ mutationi obnoxia sunt, rejectis, omnes ejus aditus intercluserat? Quocirca quasi supra ventorum flatus in Olympo positus, immobilis semper manens, omnibusque eventibus superior, jugi mentis serenitate gaudebat. Vere S. Cyprian. tract. de Orat. Domin. *Qui*, ait, *renuntiavit jam sæculo, major est honoribus ejus et regno; et ideo qui se Deo et Christo dedicat, non terrena, sed cœlestia regna desiderat*. Et S. Greg. l. 5. Moral. c. 34. *Magnus est*, ait, *qui æterna concupiscit*. Huc accedit S. Hier. in Threnos l. 1. c 3. *Is vere et non ex parte magnus est, qui et in eremo squallorem solitudinis, et in cœnobio infirmitates fratrum æquali magnanimitate sustentat*.

Quarto, Paulus libere prædicabat philosophis, regibus, tyrannis, quasi omnibus superior omniumque magister: quare intrepide eos monebat, arguebat, castigabat. Nam, ut ait S. Greg. l. 7. Mor. 15. *Sancti velut in magni vertice montis siti, præsentis vitæ gaudia plene despiciunt, seque ipsos per spiritualem celsitudinem transcendentes, subjecto sibimet intus vident, quæcumque per carnalem gloriam foris tument. Unde et nullis contra virtutem potestatibus parcunt, sed quos attolli per elationem conspiciunt, per spiritus auctoritatem premunt*. Ita Paulus coram Felice præside animose disserens de justitia, castitate et futuro judicio, eumdem perculit et tremefecit, Act. 24 25. Ita in vinculis Christum, propter quem vinctus erat, audacter prædicabat Festo præsidi et judici, qui proinde exclamans, ait: *Insanis Paule, multæ litteræ te ad insaniam redigunt*. Cui Paulus: *Non insanio, optime Feste, sed veritatis et sobrietatis verba loquor*. Et Agrippæ regi dicenti: *In modico suades me Christianum fieri*; respondit: *Opto apud Deum et in modico et in magno, non tantum te, sed etiam omnes qui audiunt hodie fieri tales, et qualis et ego sum, exceptis vinculis his*. Act. 26. v. 24. et 29. Sic Athenienses Sophos, et Areopagitas libere vocavit superstitiosus, Act 17. 22 Sic Act. 16 37. magistratus Philip. per custodem Paulum carcere eximi jubentes, magnanime injustitiæ arguit, dicens: *Cæsos nos publice indemnatos homines Romanos, miserunt in carcerem, et nunc occulte nos ejiciunt? Non ita; sed veniant, et ipsi nos ejiciant. Timueruntque au-*

dito quod Romoni essent et oenientes deprecati sunt eos Quanta Pauli celsitudo, qui judices sibi fecit supplices? Ita ad Ananiam pontificem inique jubentem se percuti: *Percutiat*, ait, *te Deus paries dealbate Et tu sedens judicas me secundum legem, et contra legem jubes me percuti?* Act. 23. 3. In repentinis enim et improvisis periculis maxime apparet fortitudinis habitus, ait Arist. 3. Ethic. 8.

Quinto eadem magnanimitate Paulus magis et dæmonibus erat formidabilis, easque plectebat et expellebat. Ita Elymam magum avertentem Sergium Paulum proconsulem a fide, perculit, dicens: *O plene omni dolo et omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis justitiæ, non desinis subvertere vias Domini rectas? Et nunc ecce manus Domini super te, et eris cæcus*, Act. 13. 10. Ita dæmonem Pythonem, licet se laudantem e puella expulit, Act. 16 18. Ita ejus sudaria fugabant spiritus immundos, Act. 19. 12.

Sexto, Paulus hoc animi celsitudine contempsit omnes Neronis et tyrannorum minas, vincula, eculeos, ignes, gladios, bestias et cruces. *Paulus occidi potest, superari non potest*, ait S. Greg. 31. Mor. 15. Aurea S Chrys. hom. 2. de laudibus S Pauli, eum non tantum tyrannis et dæmonibus, sed et angelis superiorem facit. *Hujus rei studio*, ait, *non tantum urbes, gentes, exercitus, provincias, pecunias, potestates velut arenam vilia reputavit; sed et pro Christi dulcedine non angelorum, non archangelorum admiratus est dignitatem, nec quidquam simile concupivit. Quod enim majus erat omnibus, Christi amore fruebatur: cum hoc beatiorem se cunctis putabat, sine hoc autem neque dominationum, neque principatuum socius esse cupiebat: sed cum hac dilectione magis esse extremus optabat, imo etiam ex numera punitorum, quam sine hac inter summas, et honore sublimari* Causam assignat, aitque: *Perfrui enim charitate Christi, hoc illi vita erat, hoc mundus, hoc angeli, hac præsentia, hoc futuro, hac regnum, hoc promissio, hoc bona videbantur innumera Præter hæc vero nihil in tristium parte ponebat. Horum enim quæ hic habentur nihil asperum, nihil etiam suave reputabat, sic despiciebat universa quæ cernimus, ut solet herba jam putrefacta contemni. Tyrannos vero ipsos, ac populos spirantes furorem, velut quosdam culices æstimabat: mortem vero, et cruciatus, et mille supplicia quasi ludum putabat esse puerorum, dummodo propter Christum aliquid sustineret. Tunc enim amplectebatur libenter, et decorabatur vinctus catena magis, quam diademate coronatus. Etenim coarctatus carcere habitabat cælum, ac libentius verbera excipiebat et vulnera, quam alii bravia diripiunt: dolores non minus quam præmia diligebat, cum ipsos utique dolores loco duceret præmiorum: propterea enim illos et gratiam nominabat.* Quocirca Paulus Romæ in primis vinculis, multos ex aula Neronis convertit, de quibus Phil. 4. 22. *Salutant*, ait, *vos omnes Sancti, maxime qui de Cæsaris domo sunt:* e quibus plures martyrio laureati sunt, ut dixi in Chron. anno Christi 67. In secundis vero vinculis pellicem Neronis convertit, et ab eo abstraxit, ideoque martyrii palmam tulit, ut dicam inferius.

Septimo, Paulus adeo fuit magnanimus, ut non fugeret, sed sciens et prudens ambiret et adiret certissima vitæ pericula, vincula, tormenta et martyria Ita certus ex continuo Dei oraculo, se a Judæis vinciendum, et, ne Deus impediret, occidendum, si Hierosolymam pergeret, eo tamen intrepidus alacerque invitis suis sociis, cæterisque Christianis perrexit, dicens: *Quid facitis, flentes et affligentes, cor meum? Ego enim non solum alligari, sed et mori in Jerusalem paratus sum propter nomen Domini Jesu*, Actor. 21. 13.

Rursum Paulus magnanime excussit pulverem pedum in faciem Judæorum, repellentium Evangelium Antiochiæ Pisidiæ, ut tam impia terra non solum se dispulveraret, sed et prorsus expulveraret, Act. 13. 51.

Octavo, Paulus jubet Christianos omnes esse generosos et magnanimos, quasi qui duellum inituri sint cum diabolo, imo cum toto dæmonum exercitu, omnibusque inferni viribus. *Non est nobis*, inquit, *colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cælestibus: propterea accipite armaturam Dei.* Unde mox eis arma suggerit, et panopliam a capite ad talos, nimirum pro scuto fidem, pro galea spem, pro gladio verbum Dei, pro lorica justitiam, pro cingulo veritatem, pro ocreis præparationem ad Evangelium toto orbe circumferendum, Ephes. 6. v. 12. 13. 14. Hos Pauli animos induit noster Edmundus Campianus, nobilis fidei athleta, Angliæ Apostolus et Martyr, quando evidentia causæ, et fidei certitudine confisus, omnes in Anglia Calvini doctores provocavit ad disputationem: cujus provocationis rationes decem edens, eas concludit exhortando omnes, ut salvi esse velint, veritatem fulgentem oculis excipiant, illecebras Lutheranas despiciant. At quænam hæ? inquit: *Aurum, gloria, deliciæ Veneris: contemnite Quid enim aliud ista sunt, nisi terrarum ilia, canorus aer, popina vermium, bella sterquilinia? spernite, Christus dives est, qui vos alet Rex est, qui ornabit. Lautus est, qui satiabit. Speciosus est, qui felicitatum omnium cumulos largietur Huic vos adscribite militanti, ut cum eo triumphos, vere doctissimi, veresque clarissimi reportetis.* Præclare enim Nazianz. orat. 25. *Magnis*, ait, *et excelsis viris patria una est superna Jerusalem, in quam conversionem nostrum recondimus: omnibus genus unum, si inferiora hæc spectare velis, pulvis; si superiora, spiraculum illud cujus participes facti sumus, quodque conservare jubemur, et cum quo mihi ad tribunal sisti necesse est, ut divinitus inditæ nobilitatis imaginisque rationem reddam.*

Quinta virtus, Paupertas Evangelica.

Primo, Paulus et Apostoli Christum pauperem pauperes secuti sunt: *egeni in terris, in cælis divites, spiritales divitias credentibus largiebantur*, ait S. Ambros. in 2. Corinth. 6. Audierant enim a Christo Matth. 5. 3. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Unde et iidem dixerunt Matth. 19. 27. *Ecce nos reliquimus omnia et secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Hoc votum potentissimi voverant*, ait S. Aug. Apostoli ergo fecerunt votum paupertatis, uti jam faciunt Religiosi, æque ac castitatis et obedientiæ, uti ostendam Act 5. 2. Ipsi enim fuerunt vitæ religiosæ et perfectæ antistites, parentes et choragi. Quin et S Hier. vitam Clerico-

rum ita ex Apostolis pingit Nepotiano: *Clericus qui servit Ecclesiæ, interpretetur primo vocabulum suum, et nominis definitione prolata, nitatur esse quod dicitur. Si enim κλῆρος græce, sors latine appellatur, propterea vocantur Clerici, vel quia de sorte Domini sunt, vel quia ipse Dominus sors, id est pars ipsorum Clericorum est. Qui autem ipse pars Domini est, vel Domini partem habet, talem se exhibere debet, ut et ipse possideat Dominum, et possideatur a Domino*, non ab auro, aliave re creata.

Secundo, Paulus vixit in fame, siti, nuditate, fatigatione, 1 Cor. 4. 11. et 2 Corinth. 11. 27. et Phil. 4. 12. *Scio*, ait, *et humiliari* (inopiam pati) *scio et abundare* (*ubique et in omnibus instructus sum*) *et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati: omnia possum in eo qui me confortat. Paulus*, ait Chrys. hom. 4. in ep. 2. ad Timoth. *homo erat, qui sæpe cum fame luctatus est, dormivitque incœnatus, homo nudus, et cui vestitus ipse sæpe necessarius deerat. In frigore*, ait, *et nuditate*. Vere S. Hier. ad Heliodor. *Affatim*, ait, *dives est, qui cum Christo pauper est*. Hinc S. Paula in Bethlehem pauper cum Christo in votis habebat, ut mendicans moreretur, ut unum nummum filiæ (Eustochio) non derelinqueret, et in funere suo aliena sindone involveretur. Trini hujus voti plene facta est compos, itaque plene ut optarat, ei accidit. Ita S. Hier. in ejus Vita.

Tertio, Paulus exemplo Christi pedes obivit multas magnasque, provincias, uti ostendam Actor. 20. 13. Apostolos ergo, imo Christum sequuntur, qui cum S. Francisco non in equis et curribus, sed pedibus evangelizando obeunt pagos ac urbes. Romæ in templo sancti Pauli, ostensa mihi est pars baculi S. Pauli, cui innixus Romam pedes ingressus dicitur. Idipsum Christus Apostolis ut facerent præscripsit Matth. 10. v. 10. et 14. Unde in regula S. Francisci quæ Apostolicum vivendi modum exprimit, cap. 3. in Constit. Benedicti Papæ XII. sub gravissimis pœnis interdicitur, *ne quis obequitet, nisi gravis cogat necessitas, aut valetudo*. Idem Societatis nostræ Religiosis, qui Apostolorum more obeunt provincias, graviter ac serio commendat Congregatio 3. generalis can. 42. Sic S. Vincentius Ferrerius vir Apostolicus, qui evangelizando peragravit Italiam, Galliam, Hiberniam, Hispaniam, etc. *iter non æquitando, sed propriis pedibus peregit, solo baculo, cui inniteretur, contentus: idque quindecim annis continuis fecit. Verum postea ex quadam ægritudine quæ ei supervenit in tibia, necessitate compulsus, habuit asinum, quo vehebatur*, ait auctor Vitæ ejus l. 2. c. 7.

Quarto, Paulus in tot tantisque Evangelii laboribus noluit a fidelibus sumptus accipere, sed operatus est manibus suis scenofactoriam exercens, ut non tantum sibi, sed et suis omnibus victum pararet: quod sane admirabilem ejus paupertatem, charitatem et zelum liquido demonstrat: *Argentum*, inquit, *et aurum, aut vestem nullius concupivi, sicut ipsi scitis: quoniam ad ea quæ mihi opus erant, et his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ: omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes, oportet suscipere infirmos et meminisse verbi Domini Jesu: quoniam ipse dixit, Beatius est magis dare quam accipere*, Actor. 20. 34. Paulum eminus imitatus est celebris ille Spiridion Trimithuntis Episcopus, qui pecuariam exercuit, de quo Ruffin. l. 10. c. 5. Sozom. l. 1. c. 11. Niceph. lib. 8. c. 42. Et Zenon Majumæ Episcopus, qui lanificium exercuit non paupertatis, sed humilitatis studio et exemplo, de quo Sozom. lib. 7. c. 27. et Niceph. lib. 12. c. 47. Unde et S. Hier. præfat. in Job, Nepotianum et Rusticum ad opus manuale provocat. Vide Isidor. Pelus. l. 1. epist. 470. ubi opus manuum probat exemplo Pittaci Mitylenæi regis, qui pistrinum versans, farinam et panem quo vesceretur sibi parabat. Quin et Concil. Carthag. IV. c. 50. 51. et 53. ac Concil. Nannetense, atque ex iis can. 2. 3. 4. distinct. 91. præcipiunt, ut Clerici sibi victum vestitumque agricultura, aut honesto artificio comparent: quod intellige, cum sunt pauperes, nec Ecclesia eos alere potest. Ita olim; nunc enim decreto Concilii Trident. sess. 21. c. 2. ac aliorum vetustiorum sancitum est, ut nemo ordinetur, nisi qui seipsum ex bonis vel propriis, vel Ecclesiæ alere potest.

Paulum hoc sæculo imitatus est P. Andreas Oviedo, qui e Societate nostra a Pontifice creatus Patriarcha Æthiopiæ, ibidem usque ad mortem vixit in tanta paupertate, ut propriis manibus aratrum duceret, sereretque fruges quas comederat: unde revocatus a Gregor. XIII. Pont. litteras ad eum dedit exaratas in marginibus, quas a Breviario suo præciderat, eo quod aliam ad scribendum chartam non haberet: quibus enixe obsecrabat Pontificem, ut permitteret se Ecclesiæ, quam sibi desponderat, usque ad finem vitæ assistere. Visis hisce litteris lacrymatus est Gregorius, suamque illi benedictionem impertiit. Atque hujus paupertatis et constantiæ jam fructus videmus, nimirum Æthiopiæ imperatorem, ejusque fratrem et proceres Ecclesiæ Romanæ reconciliatos, novum expetere Patriarcham, Episcopos et Religiosos, qui vastum illud imperium plane pleneque convertant. Porro S. Hieron. ad Rusticum epist. 4. *Facito*, ait, *aliquid operis, ut te semper diabolus inveniat occupatum: Si Apostoli habentes potestatem de Evangelio vivere, laborabant manibus, ne quem gravarent, et aliis tribuebant refrigeria, quorum pro spiritualibus debebant metere carnalia, cur tu in tuos usus cessura non præpares? Vel fiscellam texe junco, vel canistrum lentis plecte viminibus: sarriatur humus, areolæ æquo limite dividantur. Apum fabricare alvearia. Texantur et lina capiendis piscibus. Scribantur libri, ut et manus operetur cibum, et animus lectione saturetur. In desideriis est omnis otiosus.*

Sexta, Sobrietas et Castitas angelica

Primo, Paulus in tanta paupertate necessario sobrie vixit. Sic enim videmus opifices, qui ex opere manuali vivunt, ut sibi suisque alimenta comparent, sobrie victitare. Sapienter S. Hieron. epist. ad Eustoch. de custod. virgin. ei hanc sobrietatis diætam præscribit: *Sit tibi moderatus cibus, et numquam venter expletus. Plures quippe sunt, quæ cum vino sint sobriæ, ciborum largitate sunt ebriæ. Sint tibi quotidiana jejunia, et refectio satietatem fugiens: nihil prodest biduo triduoque transmisso vacuum portare ventrem, si pariter obruatur, et compensetur saturitate jejunium. Illico mens repleta torpescit, et irrigata humus spinas libidinum germinat.* Idem ad Paulin. epist. 13. *Sit vilis*, ait, *et vespertinus cibus: holera et legumina, interdumque pisciculos pro summis de-*

liciis ducas. Qui Christum desiderat, et illo pane vescitur, non quærit magnopere de quam pretiosis cibis stercus conficiat, quidquid post gulam non sentitur, idem sit tibi quod panis et legumina.

Secundo, Paulus crebro jejunabat, uti ipse ait 2. Corinth. 11. 27. deliciis, vino et carne abstinebat. Nam, ut ait S. Hieron. ad Nepotianum: *Fortissimum jejunium est aqua et panis; sed quia gloriam non habet, et omnes pane et aqua vivimus, quasi publicum et commune, jejunium non putatur.* Idem ad Heliodor. epist. 3. *Nepotianus*, ait, *jejunia in aurigæ modum, pro lassitudine et viribus temperabat.* Idem ad Rusticum epist. 4. *Jejunia*, ait, *moderata sint, ne nimia debilitent stomachum, et majorem refectionem poscentia erumpant in cruditatem, quæ parens libidinum est. Modicus ac temperatus cibus et carni, et animæ utilis est.* Idem faciebant cæteri Apostoli, nisi ab aliis invitati, convivio interessent. Tunc enim ex præcepto Christi; omnibus quæ apponebantur vescebantur, tum urbanitatis causa, tum vitandæ singularitatis ergo, tum ne hospiti suo molesti essent. Id liquet exemplo Timothei cui scribit Paulus epist. 1. c. 5. *Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere propter stomachum tuum, et frequentes tuas infirmitates.* Idem patet ex voto Nazaræatus, quod fecit Paulus Act. 21. 26. statimque postero die explevit: Nazaræi enim vino, sicera et deliciis abstinebant. *Si esca*, inquit, *scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum*, 1. Corinth. 8. 13. Et: *Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum*, Rom. 14. 21. Quod aliis consuluit Paulus, utique et sibi ipsi. Ita S. Petrus victitabat lupinis: teste S. Nazianz. orat. de cura pauperum. Ita S. Jacobum fratrem Domini carne, vino et sicera abstinuisse, pane et aqua vixisse, ex Eusebio l. 2. Historiæ c. 22. Niceph. et aliis scribit Baron. anno Christi 36 et alii in ejus vita: S. Matthæum carnibus abstinuisse asserit Clemens Alexandr. l. 2. Pædag. c. 1. Ratio est, quia Apostoli debebant dare exemplum sobrietatis, omnisque virtutis toti Ecclesiæ, omnibusque statibus et sæculis: erant enim ipsi dati mundo in exemplar sanctitatis, perfectionis ac vitæ cœlestis, ad quam omnes verbo, et magis exemplo incitare debebant. Ridicule enim satur hortabitur alios ad jejunium, deliciosus ad abstinentiam, incestuosus ad castitatem, vino madens ad aquæ potum. Ita S. Franciscus Xaverius Indorum Apostolus, vino et carne abstinebat nisi esset apud hospites, semelque in die tantum cibum sumebat, eumque vulgarem et modicum, ne pane quidem explens famem, ait Tursel. in ejus Vita l. 6. 7. Quin et S. August. Episcopus Hipponensis *mensa usus est frugali et parca, quæ inter olera et legumina etiam carnes aliquando, propter hospites, vel quosque infirmiores continebat*, ait Possidon. in ejus Vita c. 22.

Tertio, Paulus parvi erat somni, magnamque noctis partem vigilabat, tum orando, tum laborando, tum sollicite curando salutem omnium Ecclesiarum. Unde ipse ait, *se vixisse in vigiliis multis*, 2. Corinth. 11. 27. Pastoris enim propria virtus est vigilantia, qua gregi suo invigilet. Quare minus vera et plena videtur illa temporis et horarum distributio, quam nonnulli Paulo assignant, nimirum Glossa in Act. 9. v. 9. ex Beda (sed in Beda id non invenitur.) *Tradunt quidam*, inquit, *quod ab hora quinta usque ad horam nonam et decimam disputationem protraheret Paulus, ita ut horas operi* (scenofactorio) *quinque, alias quinque doctrinæ, duas cibo et orationi daret.* Sed addit, *nulla hoc auctoritate firmari*: Et merito, ait Hugo. et Lorinus ibidem. Quid enim reliquis duodecim diei naturalis horis agebat? certum est eum non dormisse; sed post exiguum somnum orationi et operi se dedisse. Unde media nocte in carcere inventus est orans, Act. 16. 25. Vere S. Hieron. ad Eustoch. *Sanctis*, ait, *ipse etiam somnus oratio est. Esto cicada noctium: psalle spiritu, psalle et mente; lava per noctes lectum tuum, lachrymis tuis stratum tuum riga.*

Quarto, Paulus castitate fuit angelica. Unde vixit cælebs, imo virgo per omnem vitam. Hinc fidelibus, proponens consilium virginitatis et castitatis Evangelicæ: ait, *Volo*, (velim, optarim) *omnes vos esse sicut meipsum*, 1. Corinth. 7. v. 7. ita S. Ambros. ibidem. S. Hieron. contra Jovin. et alii passim. In hac castitate mire crevit per continuam luctam cum stimulo carnis, eum assidue comprimens et subjugans. 2. Cor. 12. 7. Hinc inter juvenculas et matronas versabatur quasi angelus, easque non tantum ad fidem, sed et castitatem traducebat: uti a Nerone abstraxit pellices, persuadens eis castitatem, ideoque a Nerone occisus est, factus castitatis hostia, uti docet S. Chrys.

Quinto Paulus etsi haberet donum castitatis, in eaque æque ac in gratia esset a Deo confirmatus, tamen non tantum studiose vitabat tentationes et pericula, sed etiam carnem suam severe macerabat et austere castigabat. 1. Cor. 9. 27. Sine hoc enim difficile et quasi impossibile est servare castitatem, uti asserebat S. Carolus Borromæus. Hinc noluit mulieres pias quæ eum sequerent, se comitari. *Numquid*, ait, *non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi sicut et cæteri Apostoli?* 1. Corinth. 9. v. 5. et 15. *Ego autem nullo horum usus sum.* Quin et S. Theclam ab ore Pauli pendentem, eumque sequi volentem prohibuit, eamque domum amandavit, uti habet S. Theclæ Vita. Idem fecit aliis; mox enim ut eas converterat, alio migrans, illas ibi relinquebat. Magnum enim et castitati et famæ periculum creatur ex crebra cum mulieribus, etiam piis et devotis, conversatione. Vide S. Cyprian. tract. de Singularitate Clericorum. Quocirca S. Franciscus Xaverius, licet vir esset cœlestis, *numquam tamen cum fœmina ulla, nisi luce palam et adhibitis arbitris, de rebus utique necessariis collocutus est, ratus mulieres adiri minori emolumento quam periculo*, ait Tursel. in ejus Vita l. 6. c. 6. Quin et sanctus Hieron. Nepotiano Clerico ita præscribit: *Hospitiolum tuum aut raro, aut numquam mulierum pedes terant: omnes puellas et virgines Christi aut æqualiter ignora, aut æqualiter dilige. Ne sub eodem tecto mansites: nec in præterita castitate confidas. Nec sanctior Davide, nec Samsone fortior, nec Salomone potes esse sapientior. Memento semper quod paradisi colonum de possessione sua mulier ejecerit.* Idem ad Rusticum ep. 4. *Matrem*, ait, *ita vide, ne per illam alias videre cogaris, quarum vultus cordi tuo hæreant, et tacitum vivat sub pectore vulnus. Ancillas quæ illi in obsequio sunt, tibi scias esse in insidiis: quia quanto vilior earum conditio, tanto facilior est ruina. Et Joannes Baptista sanctam matrem habuit, pontificisque filius erat, et tamen nec matris affectu, nec patris opibus*

vincebatur, ut in domo parentnm cnm periculo oiveret castitutis. Vivebat in eremo, et oculis dcsiderantibus Christum, nihil aliud dignabatur aspicere: Vestis aspera, zouo pellicen, cibus locustæ melqne silvestre; omuia virtuti et rontinentiæ præparata. Quomdiu in patria tua es, habeto cellulam pro paradiso: oaria Scripturæ pomu decerpe, his ntere deliciis. Si scandulizot te ocnlus, pes, manus projice ea. Nulli parcas, nt soli parcas auimæ, etc. *Vas electionis, in cujus orc Christus resonabat, macerut corpus snum et subjicit servitnti, et tamen cernit natnrulem carnis nrdorem suæ repugnare sententiæ, ut gnod nou vult hoc agere compellutnr, et gnasi vim patieus vociferatur et dicit : Miser ego homo quis me liberabit de corpore martis hujus? Et tn te arbitraris absque lapsn et oulnere posse transire, nisi omni custodio servaoeris cor tunm, et cnm Saloatorn dixeris: Mater mea et frutres mei hi sunt, gni faciunt ooluutotem Patris mei? Crudelitus ista pietas est,* etc. *Mihi oppidum carcer, salituda paradisus est.* Et inferius: *Valo ergo to non habitare cnm mutre, ne oleum igni udjicias, et inter frequentium puellarum per diem videas, quod uocte cogites.* Scribit de S. Aug. Possidonius in ejus Vita c. 26. *Fœminarum,* ait, *intru domum ejus nulla umquam conoersatu est, nullu mansit, nec germana quidem soror, quæ vidua Deo serviens multo tempore, usque in diem obitns sui præposita nncillorum Dei oixit: sed neqne putrui sui filiæ, et frutris sui filiæ, quæ pariter Deo scrviebaut.* Et mox causam dans: *Ob hoc ergo,* ait, *dicebat, numqnam debere fœmiuas cum servis Dei, etiam castissimis, in nun mauere damo, ne aliquod scandalnm, vel offendiculnm tali exemplo poneretnr infirmioribus. Et si forte ab aliquibns fœmiais ut videretnr; oel solutaretnr rogabatur, numquam siue clericis testibus ad eas intrabat, oel solus cum solis umqnam est locutns, nisi secretorum aliquid interesset.*

Septima, Modestia, Gravitas et Comitas.

Primo Paulus *gravitatem mornm hilaritate froutis temperubat* (quod Nepotinno ad Heliod. scribit S. Hieron.) eratque vultu sereno et amœno, utpote indice animi sereni et amœni, eoque omnes ad se alliciebat. Vultum hunc ejus repræsentant Romæ imagines antiquæ, ac in primis illa S. Sylvestri Constantino Imper. per visum exhibita. Hinc Nicephorus lib. 2. c. 37. Paulum ita pingit: *Paulus,* ait, *carpore erut purvo et contracto, et quasi incurvo, ac paululnm inflexo, facie candidu, aunosque plures præ se ferente, capite modica: oculis multu inerut gratia, supercilia deorsum oergebunt: nasus pulchre inflexus idemque longior, barba densior et satis promissa, eaqne non minus quam capitis comu, cunis respersu. Ambo autem Christi discipuli* (Petrus et Paulus) *cum inspicerentur, divinum qniddam præ se ferebant, Spiritu Sancto et dioina gratia ita referti, ut qui eas viderent fideles, ex aspectu salo arcanam quamdam et latentem conciperent gratiam moresque et vitam una cum fide conformorent, et in melius convertereut.* Hinc semper idem ei erat animus, idem vultus, mores per omnia similes. Secus faciunt leves et ficti, de quibus dicitur : *Intus Nero, foris Cato.* Et : *Prima Leo, postrema draco, media ipsa Chimæra,* inquit S. Hieronym. ad Rusticum.

Secundo, modestiam hanc fidelibus commendans : *Modestia,* ait, *vestra nota sit omuibus hominibus,* Philip. 4. 5. Et v. 8. *De cætero, fratres, quæcumque snnt vera, quæcnmque pudica, quæcumque jnsta, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ, si qua oirtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate.* Et c. 3. 17. *Imitatores mei estote fratres, et observate, eos qui ita ambulant sicut habetis formam nostrum.* Et 1. Corinth. 14. 40. *Omnia outem honeste et secundum ordinem fiant.*

Tertio, Paulus in verbis mire fuit affabilis et gratiosus, in sermone jucundus in conversatione benignus et blandus: *Facti,* ait, *sumns sicut parvuli in media vestrum, tamquam si uutrix foveat filias suos, Ita desiderantes vos, cupide volebamus trodere vobis nou solum Evangelium Dei, sed etium animas nostras quoniam charissimi nobis facti estis.* 1. Thessal. 2. 7.

Quarto, Paulus officiosus est in salutando, tam omnes in communi initio epistolarum, quam singulos nominatim in fine earumdem; tum ut suam in eos comitatem ostendet: tum quia efficax est Sanctorum salutatio. Salutem enim quam apprecatur, suis meritis impetrat et præstat: uti B. Virgo salutans Elisabetham eam cum fœtu sanctificavit, et Baptistam Christi prodromum effecit, Lucæ 1. 44. Unde S. Chrysos. in 2. Timoth. 1. *Sufficit,* ait, *sola Pauli salutatio gratia implere eum, qui ea salututur.* Quin et Paulus vinctus ad Neronem missus, *salutavit Neronis pocillatorem et concubinam,* ait Chrys. hic h. 54. Creditur illa fuisse Poppæa Sabina, quæ præ cæteris in deliciis a Nerone habebatur, inquit Baron. ac forte per eam Neronem sibi conciliavit, ut liber dimitteretur e primis Romæ vinculis.

Quinto, Paulus oculis, ore, opere, gestu, habitu, omnique actione et motu spirabat animi morumque compositionem, pietatem, devotionem, sanctitatem vitamque cœlestem. Paulus, ait Chrys. hom. 4. de ejus laudibus, *semetipsum mundo crucifigens, non solum humanorum corporum pulchritudines, sed etiam omnia quæ oidentur rebus clura atque decorata, ita cernebat sicut nos favillum ciueremque despicimus, qui quusi mortuus prorsus ad mortuum immobilis permanebat.* S. Franciscus animo et vultu in cœlum intentus non aliud vita et voce, habitu et gestu concionabatur, quam *ad cælum, ad cælum.* Audi S. Bonav. c. 4. Vitæ ejusdem: *Evangelicus præco cioitates circuibat et castella, non in doctis humanæ sapientiæ oerbis, sed in oirtute spiritus annuntians regnum Dei. Videbatnr intueutibus homo alterius sæculi: quippe qui mente ac facie in cælum semper inteutus, omnes sursum trahere conaretur.* Et c. 12. *Omnis ætas, omnisque sexus properabat oirum novum mundo cælitus datnm cernere et uudire.* Sic et illi homonymus ac suppar noster S. Franciscus Xaverius, Indorum Apostolus, mente oculisque in superna defixus, nun nisi paradisum cogitabat, spirabat, prædicabat, ac quasi homo cœlo lapsus, ad cœlum omnes traducere satagebat. Multo magis horum dux et princeps Paulus, in paradisum raptus cœlestes induerat mores, ac quasi angelus cœlo lapsus, ad homines in cœlum revocandos missus a Deo videbatur. Hinc cum Psalte admirando clamabat: *Filii hominum ut quid diligitis oanitatem*

et quæritis mendacium? Quæ sursum sunt quærite, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Deorsum corpora, sursum sint corda. Despice terrena, suspice cœlestia. *Quid enim mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram, Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum?* Præclare S. Chrys. in ep. 1. ad Timoth. hom. 2. *Hujusmodi*, ait, *tibi unguenta eme, quorum odor implere possit orbem. Talem fragrantiam Apostoli spirasse noscuntur. Odor enim*, inquit, *suavitatis sumus, aliis quidem in mortem, aliis vero in vitam. Quid autem sibi hoc vult? Fertur nempe et sua fragrantia odoris suffocari. Non autem corpus Apostolorum tantum, sed et indumenta ipsa unguenta spiritualis gratiæ plena erant. Ita enim Pauli indumenta suavissimum spirabant odorem ut etiam dæmones pellerent*, Act. 19. 12. *Quod falinm, quam casiam, quam myrrham hujusmodi odor non suavitate et utilitate transcendit?*

Octava, Studium proficiendi.

Primo, Paulus, esto in virtutis culmine consisteret, tamen quotidie seipsum superare, et ad altiora conscendere satagebat. Hinc sibi persuadebat se esse imperfectum. *Non quod jam acceperim*, ait, *aut perfectus sim: sequor autem si quo modo comprehendam, in quo et comprehensus sum a Christo Jesu. Fratres, ego me non arbitror comprehendisse. Unum autem quæ retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis in Christo Jesu;* Philip. 3, 12. Sapienter S. Hier. ad Paulinum: *Nihil in te mediocre esse contentus sum; totum summum, totum perfectum desidero*

Secundo, Paulus quotidie augebat labores: hinc novas et novas semper regiones adibat, et Evangelizando obibat. Paulus, ait S. Chrys. hom. 2. de ejus laud. *quotidie celsior assurgebat, majores ambiens agones, majora certamina, majora pericula, majora tormenta pro Christo; perinde ac flamma in sylvam immissa jugiter proserpit, donec totam sylvam subigat, et in immensum crescat incendium.*

Tertio, Paulus fideles in spiritu et virtute provehere et perficere studebat, omnesque ad sanctitatis incrementa incitabat. Unde Ephes. 4. 15. *Veritatem*, inquit, *facientes in charitate crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus.* Et v. 23. *Renovamini spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis.* Modum crescendi præscribit Roman. 12. 11. *Sollicitudine*, ait, *non pigri, spiritu ferventes, Domino servientes, in tribulationibus gaudentes, orationi instantes*, etc. Et S. Petrus ep. 2. c. 1. 10. *Fratres*, ait, *magis satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis.* Paulus, ait S. Aug. serm. 11. in Evangel. secundum Matthæum, *homines deos vel angelos esse cupiebat.*

Quarto. Paulus curabat ut Episcopi, et pastores Ecclesiæ essent eximii in doctrina et virtute. Unde non nisi maxime idoneos promovebat, eos scilicet, qui maxime videbantur Christianos in re Christiana promoturi. Vide quot, quantaque hac de re præscribat Timotheo Episcopo Ephesino, epist. 1. toto c. 3. et Tito c. 1. v. 6. et seq. Ita S. Gregorius Thaumaturgus, Comanæ in Ponto, postpositis multis nobilibus et primariis, qui a variis proponebantur, Episcopum creavit Alexandrum Carbonarium, licet reluctantem, qui cum esset vir sapiens, studio latendi, ad carbones in urbem devehendos se abjecerat; eo quod nullus eo esset magis idoneus: qui proinde adeo præclare rexit istam Ecclesiam, ut pro ea sanguinem fuderit, eamque martyrio suo condecoraverit. Testis est Gregor. Nyssenus in vita Thaumaturgi.

Quinto, Paulus, etsi haberet scientiam a Deo revelatam et infusam, tamen per otium sacris litteris et lectioni dabat operam. Unde vinctus in carcere a Nerone sibi a Timotheo suos afferri jubet libros et membranas, 2. Timoth. 4. 13. Et idem præscribit ep. 1. c. 4. 13 dicens: *Dum venio attende lectioni.* Et ep. 2 c. 2. 15. *Sollicite*, ait, *cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis.* Si hæc faciebat Paulus, qui erat arca virtutum, et pelagus sapientiæ, spiritus et zeli, quid nos facere convenit. Ita Nepotianus, ait S. Hieron. in ejus Epitaphio ad Heliod. lectione assidua et meditatione diuturna *pectus suum bibliothecam fecerat Christi.*

Sexto, Paulus erat quasi homo igneus (sic et cæteri Apostoli, ait Chrysost. hom. 4 in Acta, erant quasi homines ignei) et quasi flamma immissa in stipulas et sylvam, quæ quotidie proserpens, in majus et majus semper crescebat incendium. Unde sicut ignis non timet multitudinem stipularum vel asperitatem, nec ab ea læditur, sed potius augetur, omniaque in se convertit; ita et Paulus nulla hominum hostiumque copia, nullis minis et persecutionibus terrebatur, aut lædebatur: sed hæc omnia erant fomenta ac flabra, quæ ignem hunc charitatis quotidie magis accendebant; ille enim omnia devorabat et in se convertebat, juxta illud Cant. 8. 6 *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio: lampades ejus lampades ignis atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.* Hinc et Christus constituens Petrum suum Vicarium, Episcopum, Pastorem et Apostolum totius orbis, ter rogavit: *Petre, amas me?* eoque respondente: *Domine, tu scis, quia amo te;* subjunxit: *Pasce oves meas;* ut significaret pastorem animarum quotidie crescere debere in amore, ut pariter crescat in pastura, adeoque mensuram amoris esse mensuram pasturæ. Vir ergo Apostolicus dum apostolatum init, et v. g. Indiam, Æthiopiam, Angliam, Hollandiam adit, sibi persuadeat, se jam prorsus alium esse debere ab eo qui fuit, ac ex Saulo fieri Paulum, ex animali spiritualem, ex terrestri cœlestem, ut sit quasi novus homo e cœlo lapsus, veniens in novum orbem, qui amorem et ardorem divinum ore, vultu, gestu, oculis spiret, vibret et effulguret; idque magis semper et magis ac proinde cum S. Xaverio quotidie, crebro ardentibus suspiriis invocet Spiritum Sanctum, ejusque hymnum ardenter recitet, ut is eum magis magisque accendat et igniat.

Septimo, Paulus fidelibus quibusque quos ad Christum convertebat, inspirabat suum animarum zelum, etiam plebeis et fœminis. Unde singulos quasi faciebat Apostolos, ut singuli satagerent Christi gloriam et fidem propagare, ad eamque parentes, filios, cognatos, servos, ancillas, vicinos adducere. Atque hac ratione statim per urbes et oppida mire propagata est religio

Christiana, granumque sinapi crevit in magnam arborem et segetem. Idem faciant viri Apostolici: sic enim non unius apostolatus, sed plurimorum habebunt laudem, fructum, meritum et gloriam. Alioqui unus solus parum efficiet.

CAPUT TERTIUM.

DE VIRTUTIBUS PAULI PROXIMUM SPECTANTIBUS.

Prima est, Indefessa Evangelii prædicatio.

Primo, Paulus non aliud prædicabat quam Jesum Christum et hunc crucifixum, 1. Corinth. 2. 2. Et Ephes. 3. 8. *Mihi*, ait, *omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc, evangelizare in Gentibus investigabiles divitias Christi, et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo, qui omnia creavit, ut innotescat principibus et potestatibus in cælestibus per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei secundum præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro.*

Secundo, Paulus prædicabat non in humana sapientia et eloquentia, sed magna efficacia et zelo, *in ostensione spiritus et virtutis*, 1. Corinth. 2. v. 4. Nam, ut ipse ait c. 4. 20. *Non in sermone est regnum Dei, sed in virtute.* Unde S. Hier. in Apologia ad Pammach. pro libris adversus Jovin. *Paulum*, inquit, *Apostolum proferam, quem quotiescumque lego, videor mihi non verba audire, sed tonitrua*, etc. *quocumque respexeris fulmina sunt.* Hinc prædicabat gratis: non enim quærebat lucrum, sed animas. Rursum intrepide, libere, sincere, fortiter, asseveranter, *Licet nos*, ait, *aut angelus de cælo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit*, Galat. 1. v. 8. Et 2. Timoth. 4. 1. *Testificor*, ait, *coram Deo et Jesu Christo, qui judicaturus est vivos et mortuos per adventum ipsius et regnum ejus, prædica verbum, insta opportune, importune: argue, obsecro, increpa in omni patientia et doctrina.*

Tertio, Paulus studiose catechizavit infideles et fideles, præsertim rudes et parvulos primi illius ævi Christiani, adeoque pleræque ejus conciones non fuerunt aliud quam catecheses. Docebat enim et confirmabat prima fidei rudimenta: *Facti*, ait, *sumus sicut parvuli in medio vestrum, tamquam si nutrix foveat filios suos* 1. Thessal. 2. 7. Et: *Tamquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi.* 1. Corinth. 3. 1. Id primitus sanxit et præstitit Christus: *Sinite*, inquit, *parvulos venire ad me, et ne prohibueritis eos: talium enim est regnum Dei.* Marci 10. 13. Id secutus S. Petrus optat omnes repuerascere epist. 1. c. 2. 2. *Deponentes*, ait, *omnem malitiam, et omnem dolum et simulationes, sicut modo geniti infantes, rationabiles, sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem.* Nam, ut ait S. Hieron. epist. 12. ad Gaudentium, *ut aqua in areola digitum sequitur præcedentem, ita ætas mollis et tenera in utramque partem flexibilis est, et quocumque duxeris trahitur.* Sic olim, teste Eusebio l. 6. Histor. c. 3. 8. et 12. catechumenis instruendis in Alexandrina Ecclesia præfuerunt Pantenus, Clemens, Origenes, Heraclas; ac præcedenti sæculo Joan. Gerson Cancellarius Paris. qui pueros catechismum docebat, eorumque confessiones audiebat. Et S. Vincentius Fererius vir Apostolicus, de quo ita scribit Petrus Ranzanus in ejus Vita: *Neque tantum provectos erudiebat, sed etiam pueros certis ad se horis evocatos instituebat, docens eos cruce se signare, orationem Dominicam, Salutationem Angelicam, fidei Symbolum, Deum colere, parentibus et proximis quibusque honorem habere, et debita officia persolvere.* Hi enim sunt Reipubl. seminarium, qui in viros civesque probos adolescunt. Quocirca sanctus Ignatius fundator Societatis nostræ, cum primis patribus studiose catechesin exercuit, eamdemque omnibus Sociis impense commendavit. Vide Ribaden. lib. 3. Vitæ ejus c. 24. Unde S. Franciscus Xaverius apostolatus sui in India fundamenta jecit per catechesin rudium et puerorum, adeoque per pueros, parentes, famulos, ancillas convertit: quin et per eosdem miracula magna et multa patravit, uti narrat Tursellin. in ejus Vita l. 2. c. 3. 6. et 7. Xaverium secutus est Gaspar Barzæus, qui Armuziam per pueros quasi convertit, ac inter alia fanum Saracenorum dejecit, uti refert Nicol. Trigantius in ejus Vita lib. 2. c. 4. et 19. Ita Deus humilibus favet, et per parvos, puros et innocentes mira operatur.

Quarto, Paulus socios suæ prædicationis et peregrinationis plures elegit, ut Barnabam, Silam, Lucam, Titum, Timotheum, Clementem, etc. quos omnes quasi fratres, imo filios complectens, trajiciebat in viscera sua ac si eos unum faceret secum: et seipsum vicissim transmittebat in interiora eorum, quasi se faceret unum quid cum illis; ita ut in seipso omnes intueretur et seipsum in omnibus, omnia illorum bona et mala, tamquam propria aspiciens. Unde fiebat id quod de Religiosis scribit Chrys. hom. 77. in Joannem, nimirum quod multi per charitatem sint unus ita ut per eamdem charitatis unionem singuli sint multi. *Unio*, ait, *decem Religiosorum efficit, ut unus sit decem: nam unus est in omnibus decem, et omnes decem in uno. Quare unusquisque habet viginti manus, viginti oculos, et ita respirat et spirat per decem animos, tantam enim quisque curam gerit de altero quantam de seipso. Ideoque oculi, manus, et pedes omnium decem, serviunt unicuique: nullus enim contentus est cura sui ipsius, sed etiam curam gerit reliquorum. Ac idcirco unus potest multa, quia potest sicut decem. Quod si unio est centum Religiosorum, unusquisque poterit quantum centum possunt.* Hæc Chrysost. Hoc symbolice significant sancta illa animalia Cherubica Ezech. 1. quæ erant numero quatuor, et tamen Ezech. 10. v. 15. et 20. vocantur unum animal: per unionem enim omnia quatuor erant unum, et ita quatuor erant in uno, et unum quodque vicissim esset in quatuor. Unde et addit. cap. 1. 9. *Junctæque erant pennæ eorum alterius ad alterum.* Paulus enim se solo non poterat omnia præstare. Per Titum ergo catechizabat, per Timotheum privatim hos illosve instruebat, per Silam alibi prædicabat, per Lucam scribebat, etc. Apostolatus ergo plures, et plurium conspirationem exigit. Id vidit S. Ignatius fundator Societatis nostræ, nimirum se solum parum posse in fide et pietate Christiana per totum mundum propaganda. Quocirca socios sibi adjunxit, et Societatem instituit, quæ toto orbe sparsa per hanc unionem et gratiam Dei tanta præstat, quanta cum gaudio videmus et audimus. Sic S. Vincentius Fererius evangelizando obiens provincias, multos secum ducebat presbyteros, qui eum adjuvarent, et pœnitentium confessiones exciperent, ut habet ejus Vita.

Porro Paulus fide et Ecclesia aliquo loco plantata, illico eidem aliquem ex sociis, aut aliis dabat Episcopum, qui plantatam a se rigaret et proveheret: ita Ephesiis dedit Timotheum, Cretensibus Titum, Rheginis Stephanum etc.

Quinto, Paulus adibat metropoles, ut Corinthum in Achaia, Ephesum in Asia, Athenas in Græcia, Philippos in Macedonia, Romam in Italia. His enim conversis reliquæ urbes et pagi eis subjecti facile convertuntur. quælibet enim suæ metropolis et principis fidem ac religionem sequitur. Ita S. Xaverius Meacum Japoniæ metropolim, indeque ad regem Sinarum contendit; eo enim converso totam Chinam et Japoniam, quæ Chinæ religionem sequitur, convertisset.

Sexto, Paulus prima ubique jaciebat fidei et Ecclesiæ fundamenta. *Sic*, loquit, *prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem; sed sicut scriptum est: quibus non est annunciatum de eo, videbunt: et qui non audierunt, intelligent*, Roman. 15. 20. Ipse ergo ubique ingenti animo et conatu, primus glaciem et aciem perfringebat: ipse primus aratrum fidei in novale gentilismi, evulsis errorum vepribus et spinis, immittebat. Unde scribens Corinth ep. 1. 4 15 ait: *Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui* Hoc imitatus est noster Xaverius, de quo ita scribit P. Nicol. Trigantius l. 1. de Vita Gasparis Barzæi c. 15. *Erat S. Xaverius ex iis imperatoribus, qui non modo nunquam plus militi suo imponebat, quam ipse sibi sumeret, sed qui ut apud Lucanum Cato, dicere suis posset: Periculo vestro prætentate meo. Solebat enim ipse aliis ad difficillima quæque viam præmunire, et initio omnia quæ fere solent esse difficiliora, prælibare.*

Septimo, Paulus raptus in paradisum *illic arcana sacrorum disciplina a veritate initiabatur, atque illinc ad obediendum fidei in omnibus gentibus, vim sermonis accipiebat. Unde totius propemodum orbis terrarum pater exstitit*, ait Nyssen in Laud. S. Basilii.

Octavo, Paulus prædicabat tum verbis, tum magis precibus, et vitæ exemplo. Unde ait: *Imitatores mei estote, et observate eos, qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram*, Philipp. 3 17. Notat solerter S. Bernard. serm. 2 de Resurrect. Christum dum Petro Pastori commendaret suas oves, ter ingeminare: *Pasce oves meas*, Joan. 21. 15 ut significet eum tripliciter pascere debere, nimirum mente, lingua, manu. *Pasce*, ait, *mente, pasce ore, pasce opere. Pasce animi oratione, verbi exhortatione, exempli exhibitione.* Idem epist. 201. *Pasce*, ait, *verbo, pasce exemplo, pasce sanctarum fructu orationum.* Hinc rursum ait Paulus: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi*, 1. Corinth. 11. 1. Hoc ex Paulo didicit S. Basil. de quo præclare dixit Nazianz. in ejus Epitaphio: *Basilii oratio erat tonitru; quia vita erat fulgur.* Denique Paulus semper et ubique prædicabat, etiam in vinculis et martyrio tum verbis, tum epistolis, quarum plures et ardentiores scripsit e carcere. Porro Chrys. l. 4 de Sac. in ep. Pauli agnoscit. *Isocratis tersum leporem, Demosthenis amplam sublimitatem. Thucydidis verendam majestatem, Platonis excellentem dignitatem.* Idem. h. 6 de pœnit. Paulum vocat *Christi rhetorem, mundi piscatorem, qui per quatuordecim epistolas veluti spiritualia retia, ad salutem capiat.*

Secundo, Prudentia.

Primo, Paulus rerum occasiones prudenter capiebat. Unde captus a Judæis, cum videret judices suos partim esse Pharisæos, partim Sadducæos, exclamavit se esse Pharisæum, et de resurrectione mortuorum judicari, itaque Pharisæos in suam partem attraxit qui eum contra Sadducæos tutati sunt, Act. 23. 6. Rursum Paulo prima sui erat cura: *Ne forte*, ait, *cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar*. 1 Corint. 9. 27. *Quid enim prodest homini si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur?* Adde, sui cura et sanctitas est optima dispositio et via ad curandum et sanctificandum alios. Sic enim mater, quo majores et meliores cibos comedit, eo plus generat lactis quod infantibus impertiatur.

Secundo, Paulus, ait Chrysost. hom. 5. de ejus laud. *in verbis et actibus erat varius et multiplex. non mutando sententiam, nec alter factus ex altero; sed ipse quod erat semper manendo, eorum quæ dicta sunt usum pro causarum opportunitate variabat. Sic enim medicum videmus nunc urentem, nunc foventem; nunc jejunium, nunc cibum indicentem: nunc aquam calidam, nunc frigidam propinantem; quia hoc ægri et ægritudinis variatio deposcit. Hinc Paulus nunc custodit legem, nunc despicit, nunc servat præsentem vitam, nunc contemnit; nunc postulat pecunias, nunc refutat. nunc circumcidit, nunc circumcisionem excludit.* Quocirca S. Greg. Nazienz. Paulum et Apostolos vocat ambidextros. *Bonum ducem efficiunt labor in negotiis, industria in agendo, in providendo consilium, et celeritas in conficiendo*, ait Cicero. Talis per omnia fuit Paulus.

Tertio, Paulus prudenter se personis accommodabat, ut cum Judæis videretur Judæus, cum Gentilibus Gentilis, cum infirmis infirmus: *Omnibus*, ait, *omnia factus sum, ut omnes salvos facerem.* Idem egregie imitatus est S. Xaverius. Hinc prudenter uterque studuit conciliare sibi principes et magistratus, laudando eorum officium et politiam quasi a Deo institutam, ac jubendo ut Christiani iis licet Ethnicis, obedientiam, honorem et tributum præstent, Rom. 13. 1. et seq. Hoc imitentur viri Apostolici, ac principes tam laicos, quam Ecclesiasticos sibi devinciant: illi enim eorum operas valde vel promovere, vel impedire possunt. Unde et S. Petrus ep. 1. c. 2. 13. *Subjecti*, ait, *estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive regi quasi præcellenti, sive ducibus tamquam ab eo missis, ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum: quia hæc est voluntas Dei* Hac de causa Paulus impense orari jubet *pro regibus, et omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus, in omni pietate et castitate*, 1. Timoth 2. 2.

Quarto, Paulus eleemosynas pro pauperibus Christianis qui erant Hierosolymæ, per Timotheum et socios colligebat, ne quis suspicaretur eum pro se petere, aut aliquid in proprios usus convertere, 2 Corinth. 8. 20. Ita et S. Xaverius Gaspari Barzæo mandat, ut eleemosynas, sibi oblatas ad eleemosynarios amandet, multasque hujus rei causas et utilitates assignet, quas recenset Tursellinus in ejus Vita lib. 6. c. 12

Quinto, Paulus prudentissimus erat morborum animi medicus; cuique enim congrua et propria exhi-

bebat pharmaca, quæ ex eo hausit et accurate descripsit S. Gregor. toto 3. parte. Pastor. Ubi fuse docet, qua ratione et modo admonendi sint viri, qua fœminæ; qua læti, qua tristes; qua subditi qua Prælati; qua hebetes, qua sapientes; qua verecundi, qua impudentes; qua ægri, qua sani; qua pigri, qua præcipites; qua mansueti, qua iracundi, qua pertinaces, qua inconstantes; qua humiles, qua elati, etc. Idem parte 2. vivam veri Pastoris ideam ita depingit: *Sit necesse est cogitatione mundus, actione præcipuus, discretus in silentio, utilis in verbo, singulis compassione proximus, præ cunctis contemplatione suspensus, bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitiæ erectus, internorum curam in externorum occupatione non minuens, exteriorum providentiam internorum sollicitudine non relinquens*, quæ deinde sigillatim ordine toto libro prosequitur.

Tertia, Zelus.

Primo, Paulus charitate complexus est totum orbem, eumque studuit *Deo offerre*, ait S. Chrysost. homil. 1. de ejus laudibus, *qui terram videlicet ac mare Græciam simulque Barbariam, omnemque prorsus quanta sub cœlo est regionem, quasi volitans circuivit, non simplici labore, velut in vacuum itinera percurrens; sed peccatorum spinas pariter evellens, et verbum seminans ubique pietatis, fugans errores, veritatem reducens, ex hominibus angelos faciens; quinimo ipsos homines quasi ex dæmonibus in angelos provehens.* Hinc quasi fulgur, ut ait Chrysost. hom 2 celerrime orbem pertransiit et subegit. Pinxit Apelles Alexandrum Magnum fulgur manu tenentem, eo quod instar fulguris eum pervaserit et subjugarit. Unde et Alexander usurpare poterat illud Julii Cæsaris: *Veni, vidi, vici.* Paulus superavit Alexandrum, quia orbem subegit verbo, non ferro; Christo non Alexandro. Ita S. Chrys. cujus verba recitabo Act. 20. 16. Ex hoc zelo plus cæteris Apostolis laboravit, ut ipse ait 1. Cor. 15. 10.

Secundo: cor Pauli ita magnum erat, latum et amplum, ut totus mundus ei videretur exiguus. Audi S. Chrys. hom. 32. in ep. ad Rom. in Morali: *Cordis illius*, ait, *pulverem videre vellem: quod si quis totius orbis cor dixerit, et elementum primarium salutis nostræ, non erraverit. Cor istud adeo latum fuit, ut in se susceperit integras urbes, populos et gentes Cor enim. ait. meum dilatatum est; sed ut latum fuerit, tamen sæpenumero occupavit et pressit illud quæ ipsum dilatabat dilectio. Ex multa quippe tribulatione. ait, et anxietate cordis scripsi vobis. Et dissolutum etiam videre vellem cor istud, erga unumquemque pereuntium accensum et ignitum. secundo parturiens filiorum abortus, Deum videns hostiam factum, cœlis ipsis sublimius, orbe latius, radiis solaribus exhilaratius, igne ferventius, adamante solidius, fluvios emittens (fluvii siquidem fluent ex ventre ejus inquit, aquæ vivæ) ubi erat fons exiliens, et rigans non terræ superficiem, sed animas hominum Unde non solum fluvii, sed et fontes lacrymarum noctes atque dies emanarunt. Cor, inquam, quod novam vitam, non hanc nostram, vixit. Vivo enim, ait, jam non ego, vivit vero in me Christus. Cor itaque Christi, erat cor Pauli, tabula Spiritus Sancti, atque charitatis volumen.*

Tertio, Paulus habebat zelum admirabilem animarum. Hic enim eum impulit ad tantos labores pro iis continue exantlandos, omniaque vitæ discrimina animose subeunda. *Æmulor*, ait, *vos Dei æmulatione: despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo*, 2 Cor. 11 2. Zelo ergo videbatur esse angelus, imo Seraphinus. Nam, ut ait S. Ambr. in Ps. 118. ser. 18. *Angeli sine zelo, nihil sunt, et substantiæ suæ amittunt prærogativam, nisi eam zeli ardore sustentent.* Et Paulo post: *Et quid miremur, si angeli eum habent? Ipse Deus Pater ait: Zelans zelabo Jerusalem zelo magno: quia Deus magnus, ideo et zelus magnus est; et pro uniuscujusque potentiæ qualitate, ita et zelus aut mediocris, aut magnus est. Zelo vindicatur Jerusalem, zelo Ecclesia congregatur, zelo fides acquiritur, zelo pudicitia possidetur, Dominus quoque Jesus ait: Zelus domus tuæ comedit me.* Et rursum, *Zelum habere debet sacerdos, qui incorruptam servare studet Ecclesiæ castitatem.* Ita Phinees sacerdos, zelo suo occidens principem idololatrantem, idololatriam compescuit, indignationem Dei et vindictam sedavit, meruitque pontificatum perpetuum, Num. 25. v. 11. Pergit Ambr. *Bonus zelus et utilis in sacerdote, præcipue ne negligens, ne remissus sit (unde vulgo dicitur: Qui non zelat, non amat) Zelus Dei vita est Zelum habuit Elias, et ideo raptus ad cœlum est. Zelans, ait, zelavi pro Domino Deo exercituum*, 3. Reg. 19. v. 10. *Zelum habuit Mathatias, qui adversus sacrilegia Antiochi excitavit plebem ad resistendum.* 1. Mach. 2. 27.

Quarto, Paulus zelum exercuit in idola, dæmones, vitia et vitiosos; illa extirpando, hos corrigendo, secutus Christum, qui ait Lucæ 12. 49. *Ignem veni mittere in terram et quid volo nisi ut accendatur?* et Psaltem, qui ait Ps. 118. 139. *Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.* Unde S. Ambros. loco jam citato: *Zelum qui habent*, ait, *omnes sibi inimicos suos putant, qui sunt hostes Dei, quamvis patrem, fratres, socios. Omnibus dicit: In hostes facti sunt mihi; sicut David ait.* Et S. Greg. 2 p. Pastor. c 6. *Sit rector*, ait, *per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitiæ erectus, ut et bonis in nulla se præferat, et cum pravorum culpa exigit, potestatem sui protinus prioratus agnoscat, ut erga perversos jura rectitudinis exercere non formidet.* Sic Paulus jubet Tito c. 1. 13. ut duros dure increpet.

Quinto, Pauli quasi hominis ignei, sermo pariter erat igneus, instar Eliæ, de quo dicitur: *Surrexit Elias Propheta quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat*, Eccli. 48. 1. Unde et curru igneo raptus est in cœlum: Nam, ut ait Psaltes Ps. 118. 140. *Ignitum eloquium tuum vehementer, et servus tuus dilexit illud Hoc igne*, ait S. Ambr. ibidem, *Apostolicum illud aurum probatur Hoc igne calefactus dicit Jeremias: Et erat ignis flammigerans in ossibus meis. Hoc igne pretiosi illi lapides illuminantur, fœnum autem et stipula consumitur. Mundat ergo hic ignis animum, consumit errorem. Hic est ignis qui ardet ante Dominum: nisi enim quis flagrantiam devotionis sumpserit, præsentiam Domini habere non poterit. Hoc igne urebatur rubus, et non exurebatur.*

Urit enim sermo divinus, ut corrigat conscientiam peccatoris, non exurit ut perdat. Præclare S. Aug. in Ps. 68. *Quis, ait, comeditur zelo domus Dei? qui omnia quæ forte ibi videt perversa, satagit emendare, cupit corrigere, non quiescit: si emendare non potest, tolerat, gemit. Non excutit de area granum, sustinet paleam, ut intret in horreum, cum palea fuerit separata.* Et S. Chrysost. hom 52. in Acta: *Qui igne, ait, Christi captus fuerit, talis fit, qualis esset homo solus super terram habitans: adeo nihil ei curæ est gloria et ignominia. Tentationes autem sic contemnit, et flagella, et carceres quasi in aliena corpore pateretur: vel perinde ac si adamantinum possideret corpus. Quæ autem suavia sunt in hac vita, ita ridet, et non sentit, sicut nos ipsi mortui corpora mortua: et sicut muscæ in medium flammæ non incidunt, sed fugiunt, ita et affectiones animi illas accedere non audent.* Celebrent Gentiles plenis buccis duodecim labores et heroica facinora Herculis, quae ita decantat Poeta:

> Compressit Nemeæ primam virtute Leonem.
> Extincta est anguis quæ pullulat, Hydra secunda.
> Tertius evictus Sus est Erymanthius ingens.
> Cornibus auratis Cervum necat ordine quarto,
> Dejicit horrisono quinto Stymphalidas arcu.
> Abstulit Hippolytæ sexto sua vincula victæ
> Septimus Augiæ stabulum labor egerit undis.
> Octavo domuit magno luctamine Taurum.
> Tum Diomedis equos nono cum rege peremit,
> Geryonem decimo triplici cum Corpore vicit.
> Undecimo abstractus vidit nova Cerberus astra.
> Postremo Hesperidum victor tulit aurea mala.

Longo verius et potiori jure celebrat S. Scriptura heroica gesta Samsonis, Davidis, Judæ, et fratrum Machabæorum sed hos omnes superavit Paulus, non corpora, sed animas vinciens et vincens, non bruta, nec homines duntaxat, sed et dæmones subjugans: non unam gentem, sed totum orbem Christo subjiciens. Paulus ergo est verus Christi Hercules, verus Samson, verus David, verus Machabæus, qui non duodecim, sed mille trophæa erexit, mille triumphos peregit,

Quarta, Compassio.

Primo, Paulus omnium infirmitatibus ita compatiebatur et cruciabatur, ac si omnium esset mater: proinde eos curare ac in se suscipere satagebat, secutus illud Isaiæ de Christo cap. 53. v. 4. *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit.* Præclare S Greg. prædicatores vocat cervos et ibices quæ præ cæteris animalibus difficillime, maximoque nisu et cruciatu pariunt Unde de eis mystice explicat illud Job c. 39. v. 1. *Numquid nosti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes cervas considerasti? Incurvantur ad fœtum, et pariunt, et rugitus emittunt. Video, ait, Paulum quasi cervam quamdam in suo partu magni doloris rugitus emittentem: O insensati, ait, Galatæ, quis vos fascinavit?* Et: *Sic stulti estis, ut cum spiritu cœperitis, carne consummemini? Currebatis bene, quis vos impedivit veritati non obedire? Qualis in hujus cervæ partu rugitus fuit, quæ diu conceptos fœtus cum tot difficultatibus peperit, et quandoque partus ad malitiæ uterum redisse cognovit? Consideremus quid doloris habuerit, quid laboris, quæ et postquam potuit conceptu edere, rursum compulsa est extincta suscitare.* Vide eumdem lib. 30. Mor. c. 9. et 10.

Secundo, Paulus per compassionem crebra flebat. Unde aliquo in peccatum labente, mœstitia, omni verme molestior, eum consumebat, ait S. Chrys. h. 1. de ejus laud. *Hinc et juges lacrymarum fontes, ait, ex eo non diebus solum, sed etiam noctibus affluebant, omnique muliere parturiente vehementius affligebatur in singulis, propter quod etiam dicebat: Filioli mei quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis,* Galat. 4. 19. *Et in causa ejus qui fuerat fornicatus,* ait S. Chrysost. hom, 3 de laud. S Pauli, *non minus ipso, qui pro peccato suo lamentabatur, dolet, proque illo alios deprecatur dicens,* 2. Corinth. 2. 8. *Confirmate in illum charitatem. Sed etiam quando illum ab Ecclesia corpore separabat, quam multis hoc lacrymis gemituque faciebat? Ex multa, inquit, tribulatione et angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas, non ut contristemini, sed ut sciatis quam charitatem habeam abundantius in vos,* ibidem v. 4. Idem hom. 6 in Matth. *Paulus,* inquit, *crebro flevisse legitur, risisse numquam, æque ac Christus.* Idem hom. 2. de laud. S. Pauli: *Nullus, ait, tanto affectu mala propria, quanto Paulus deflebat aliena.*

Tertio, Paulus videns avariores et arctiores Christianorum a se conversorum animas ad dandum ei debitam jure naturæ et divino alimoniam, non refrixit in Evangelizando; *sed majori charitate eos complexus,* eorum oblationes et dona recusavit, gratisque eis prædicavit, nocte et die cum lacrymis docens, et monens unumquemque eorum, uti ipse ait Act 20. 31 Vide Chrys. h. 44. cujus verba ibidem recitavi Hinc rursum ait Corinthiis tenacioribus Ep. 2. c. 12. 15. *Ego libentissime impendam, et superimpendar ipse pro animabus vestris, licet plus vos diligens, minus diligar.*

Quarto, Paulus sicut omnes lapsos benigno in gratiam recipiebat, ita labentes omni ope sustentabat. *Quis, ait, infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror?* 2. Cor. 11 29. et de iisdem sollicitus c 12 20. *Timeo, ait, ne forte cum venero, non quales volo inveniam vos, et ego inveniar a vobis, qualem non vultis; ne forte contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, etc. sint inter vos, ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos.* Omnem enim, ait Chrys. hom 3. de laud. S. Pauli, *prorsus hominem Deo exhibere cupiebat, et omnes quantum ad ipsum spectat exhibuit: quasi enim universum mundum genuisset, sic perturbabatur, sic currebat, sic omnes in regnum Dei festinabat inducere, docendo, pollicendo, meditando, orando, supplicando, terrendo, dæmones animarum corruptores fugando: aliquando epistolis, aliquando præsentia: nunc sermone, nunc rebus: nunc per discipulos, nunc per semetipsum conabatur erigere labantes, stantes vero firmare, humi jacentes erigere, sanare contritos, torpentes oleo exhortationis animare.* S Paulum imitatus est Nepotianus, de quo S Hier. in ejus Epitaph. ad Heliod. *Clericatum, ait, non honorem intelligens, sed onus, primam curam habuit, ut invidiam humilitate superaret, subvenire pauperibus, visitare languentes, provocare hospitio, lenire blanditiis, gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus: cæcorum baculus, esurientium cibus, spes miserorum, solamen lugentium fuit. Ita in singulis virtutibus eminebat, quasi cæteras non haberet Inter presbyteros et coæquales primus in opere, extremus in ordine.*

Quinto, Paulus non tantum animarum, sed et corporum curam gerebat. Unde studiose in Achaia et Macedonia collectam pecuniarum fecit pro pauperibus Hierosolymitanis, 2. Corinth. 8 et 9 Ipse ergo sibi labore manuum victum parans, alios insuper alebat: ipse pauper, alios ditabat: ipse esuriens, alios pascebat; ipse pedibus incedens, socios navi imponebat, Act. 20. 13. et 34. *Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos: nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis*, ait ipse 2. Cor. 12 14 Vere S. Hier. ad Paulinum: *Verum Christi templum, est, anima credentis est: illam exorna, illam vesti, illi offer donaria, in illa Christum suscipe.* Idem ad Rusticum Ep. 4 *S. Exuperius*, ait, *Tolosæ Episc. viduæ Sareptensis imitator, esuriens pascit alios, et ore pallente jejuniis, fame torquetur alienа, omnemque sub stantiam Christi visceribus erogavit. Nihil illo di tius, qui corpus Domini canistro vimineo, sanguinem portat in vitro, qui avaritiam ejecit e templo. etc.*

Sexto. Paulus suo et Christi exemplo, impense Christianis commendat, ut mutuas et aliorum quorumlibet infirmitates tolerent, sustentent et curent. Hoc enim non tantum indicium esse magnæ et robustæ virtutis; sed et causam meritoriam, ut Deus vicissim nostras infirmitates toleret et curet. *Debemus*, inquit, *nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere.* Rom. 15 1 et c. 14. 1. *Infirmum autem in fide assumite.* Et Galat. 6. v. 2 *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi.* Vide ibi dicta.

Septimo, Paulus studiose vitabat et cavebat quodlibet scandalum: *Sine offendiculo*, ait, *estote Judæis et Gentibus, sicut et ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod mul tis, ut salvi fiant.* 1 Cor. 11 32. Hinc vetuit, idolothyta comedi ob scandalum Vide Rom. c 14. et 1. Cor. 8 Sapienter S Hier in Epitaphio Nepotiani ad Heliodorum Episcopum: *Domus*, ait, *tua et conver satio quasi in specula constituta, magistra est publicæ disciplinæ: quidquid feceris, id sibi omnes faciendum putant. Cave ne committas, quod aut qui reprehendere volunt, digne lacerasse videantur; aut qui imitari, cogantur delinquere.*

Quinta, Amor inimicorum.

Primo. Paulus Judæos hostes et insidiatores suos infensissimos, qui ejus sitiebant cruorem eumque quotidie discerpere gestiebant, ait S. Chrys. ita amavit, ut eis jugiter prædicarit, ubique prius ingrediens Synagogas Judæorum, quam ad Gentes diverteret, ut patet ex Actis c. 13. et seq. Ubi admirare heroicam Pauli constantiam, qua toties repulsus a Judæis, semper ad eos redit; sperans se eos conversurum Nam, ut ait S Chrysostom homil. 1. ad populum, *Mollis et ignavus ex primo statim impetu concidit, vehemens autem et excitatus, licet millies interpelletur, tanto magis divinis rebus instabit, quantum in se est omnia implens. Amantis enim maxime est, numquam ab his quæ amato complacent absistere.*

Secundo, optabat pro eorum salute millies mori, imo gehennæ tormenta subire. Rom 9. 1. *Veritatem*, ait, *dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu S. quoniam tristitia mihi magna est, et continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis*, puta pro Judæis. Vide ibi dicta.

Tertio Paulus pseudoapostolos sibi invidentes humilitate sustinuit, patientia fregit, prudentia discussit, magnanimitate superavit, charitate subjugavit. Vide totum c 10. et 11. Epist. 2. ad Corinth. et ea quæ ibi dixi: *Quanto amplius*, ait Chrys hom. 3. de laud. S. Pauli, *efferebantur inimici, tanto eorum magis miserebatur insaniam Ut enim aliquis indulgentissimus pater afficitur ergo filium phrenesi comprehensum, cujus quanto magis conviciis ictibusque pulsatur, tanto potius eum miseratur et deflet: ita Paulus qui ipsam magnitudinem passionum, eorum a quibus affligebatur, existimaret furorem, majora illis adhibebat fomenta pietatis: sæpe lacrymabatur, vehementer pro illis dolebat, volentes illis insultare prohibebat, excusabat. Mordebatur enim vehementer, ac penitus dissecabatur, cum eos pereuntes videret.*

Quarto, Paulus fidelibus impense commendat dilectionem inimicorum quasi notam Christi et Christianismi. *Si esurierit*, ait, *inimicus tuus, ciba illum. Si sitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus. Noli vinci a malo, sed vince in bono malum*, Rom. 12 20. Christus enim idipsum sanxit præ gentilibus Philosophis et Judæis. Matth. 5. 43. *Audistis*, ait, *quia dictum est* (Judæis) *Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos.*

Quinto, Paulus persecutiones, contradictiones, infortunia, aliaque impedimenta sibi in prædicatione objecta, ascribebat diabolo. Unde ejus machinationes sapienter indagabat, et fortiter ac constanter superabat. Ita fornicarium Corinthium a se excommunicatum, post pœnitentiam jubet absolvi ne in pusillanimitatem et desperationem incidat; *Ut non circumveniamur*, ait, *a Satana: non enim ignoramus cogitationes ejus.* 2. Cor. 2. 11 Et cap. 11. 14 *Satanas transfigurat se in angelum lucis* Et c. 12. 7. *Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet.* Et 1. Thessal 2. 18. *Voluimus venire ad vos, etc. sed impedivit nos Satanas.* Unde orat. Roman. 12. 26. dicens: *Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter.* Et Ephes. c. 4. 27. monet: *Nolite locum dare diabolo* Sic et S. Petrus Epist. 1. c. 5. 8. *Sobrii*, ait, *estote, et vigilate, quia adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret, cui resistite fortes in fide.*

Sexta, Martyrium

Primo. Paulus toto apostolatus sui tempore fuit Martyr: longum enim in perpetuis periculis, ærumnis, persecutionibus, quas ipse recenset, 2. Corinth 11. obivit martyrium. Hinc ipse e primis sub Nerone vinculis, quasi martyrii candidatus, illud avide expectans et ambiens, scribens ad Philip. cap. 2. 17. *Sed et si immolor*, ait, *super sacrificium et obsequium fidei vestræ gaudeo et congratulor omnibus vobis.* q. d. Sacrificium meum est prædicatio Evangelii, vos estis mea hostia quam sacrifico, libamen sit sanguis meus: libens ergo sanguinem pro vobis fideque vestra pro-

fundam, ut eo vos quasi hostiam condiam, sanciam, libem, offeramque Deo. Et 1. Corinth. 15. 31. *Quotidie morior per vestram gloriam fratres, quam habeo in Christo Jesu Domino nostro.* Unde S. Bern. s. 1. in die S. Petri et Pauli: *Isti*, ait, *sunt præclari Martyres, Martyrum duces, Apostolorum principes, duo magna luminaria, quos Deus in corpore Ecclesiæ suæ constituit, quasi geminum lumen oculorum. Hi mihi traditi sunt in magistros, et in mediatores, quibus secure me committere possim.*

Secundo, Paulus laureæ apostolatus sui imposuit coronidem martyrii. Cum enim Romanos a Simone Mago, pellicem a Nerone ad Christum traduxisset, ait Chrysost. lib. 1. Contra vituper. vitæ *monasticæ*, a Nerone anno imperii sui 13. securi in columna, quæ etiamnum juxta Romam ad aquas Salvias visitur, percussus, cursum suum glorioso martyrio conclusit et decoravit. Quis animi ipsius in ultimo illo vitæ articulo sensa ultima, quis animæ Dei Christique desiderio ardentis vota et preces, quis colloquia cum Christo, quis suspiria, quis gaudia, quis raptus commemoret, imo cogitatione assequatur? Sane in illo vitæ et mortis confinio, in illo temporis et æternitatis horizonte, jam quasi cœli civis, imo quasi Seraphinus, totus in Christum mentis rapiebatur extasi. Unde et ore et voce Jesum ingeminans, caput licet a cervice recisum, tres ingentes dedit saltus, quibus totidem miraculo ingenti fontes e terra elicuit, quibus etiamnum Roma fruitur, perennibus utique testibus fontium doctrinæ et gratiæ, quos vivens in Romam et totum orbem scaturivit et eructavit. Hinc etiam insolito vultus vocisque ardore, lictores suos milites que ad Christum convertit. Denique e cervice ejus non sanguis, sed lac emanavit, ut non tam cruentatus emori, quam lacteus vivere solitumque doctrinæ suæ lac fidelibus, etiam moriens porrigere videretur. Vere S. Hieron. ad Eustoch. de custod. virg. *Pretiosa*, ait, *in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. Hæc est sola digna retributio, cum sanguis sanguine compensatur et redempti cruore Christi pro Redemptore libenter occumbimus.*

Tertio. Paulus martyrii fidelibus fuit dux et antesignanus, eoque cæteris Martyribus tanto exemplo præivit, ut Romæ et alibi multa centena fidelium millia eum animose secuta, sanguinem pro Christo fuderint, martyriumque non tantum obierint, sed et ambierint. *Ut tu sine offensione gradioris, discipuli Domini amictu proprii se corporis exuentes, inter adversa turbarum viam tibi suo straverunt martyrio*, ait S. Ambros. 9. in Lucam. Idem S. Ambr. l. 7. ep. 1. quæ inter omnes est numero 53. narrat S. Paulum sibi apparuisse et revelasse locum in quo sepulta erant corpora S. Gervasii et Protasii Martyrum, discipulorum et assclarum suorum, ac jussisse ut ea eximeret et Ecclesiam eorum nomine fabricaret, in qua honorifice illa reconderet. *Apparuerunt* (S. Gervasius et Protasius) *mihi*, ait, *cum tertia persona, quæ similis esse B. Paulo Apostolo videbatur, cujus me vultum pictura docuerat, in tantum ut ipse mecum, illis tacentibus, loqueretur dicens: Isti sunt qui monitis meis obtemperantes, prædia et divitias respuentes, secuti sunt Domini nostri Jesu Christi vestigia, nihil terrenum, nihil carnale concupiscentes, in media hac Mediolanensi urbe per decem annos in Dei servitio perdurantes, ad hoc pertingere meruere ut Christi Martyres fierent. Quorum corpora in eo loco invenies, in quo stas et oras.* Porro Paulus moriens animam cœlo, famam æternitati, fideles Ecclesiæ, corpus et sanguinem cum fide Romæ transmisit et consecravit, factusque non tantum civis, sed et Consul ac Imperator Romanos, ibidem arcem imperii obtinuit, deturbatoque dæmonum et Gentilitatis cultu, Christi crucis vexilla constituit, ut jam Roma Ethnica facta Christiana, Christo non tantum suum, sed et totius orbis sibi subjecti, caput submittat. Vere Tert. in Scorpiaco c. 15. *Orientem fidem*, ait, *Romæ primus Nero cruentavit. Tunc Petrus ab altero cingitur, cum cruci astringitur. Tunc Paulus civitatis Romanæ consequitur nativitatem, cum illic martyrii renascitur generositate.* Idem de Præscript. adversus hæret. cap. 36. Romanam Ecclesiam celebrans: *Ista felix Ecclesia*, ait, *cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt.* Vide S. Chrys. hom. 32. in Epist. ad Rom. in Morali, ubi inter alia ait: *Quis mihi nunc dabit circumfundi corpori Pauli, affigi sepulchro, videre pulverem oris illius, per quod locutus est Christus?* Voto potius est non in vita, sed post mortem. Nam corpus S. Chrys. Romam translatum, conditum est ad limina Apostolorum Petri et Pauli, ut eorum ostiarius esse videatur: ubi eum quasi Pauli discipulum, et asseclam illi associatum, eo quo par est cultu et devotione venerantur. Porro Chrys. hom. 6. de Pœnitentia, Neronem vocat victum, Paulum vero victorem: *Respuebat*, ait, *Cilix pellium sutor, vinctus, pauper, fameque confectus, Romanæ opulentiæ regem imperantem omnibus. Quis ergo clarior? qui vincebat in vinculis, an qui superabatur in purpura? qui contemnebatur imperans, an qui jussus nihil curabat jubentis imperium? qui solus cum esset vicit, an qui in numero vallatus exercitu victus est? Vinctus catena, diadematum prostravit regem.* Denique Paulus fuit:

> Quidam quasi in terris obambulans Deus,
> Et sanctus in carne angelus:
> In regeneratione similis futurus Dei filio,
> Suaque mensura Deus.

Hæc de effigie Pauli breviter dicta sunto. Nam eamdem plenius et copiosius efformat noster P. Thomas Massutius integro opere, quod hoc titulo et argumento adornat.

VOTUM AUCTORIS

EX S. HILAR. LIB. 1. DE TRINIT.

Ego hoc vel præcipuum vitæ meæ officium, debere me tibi Pater omnipotens Deus conscius sum, ut te omnis sermo meus et sensus loquatur. Neque enim ullum aliud majus præmium, hic ipse usus mihi a te concessus loquendi potest referre, quam ut prædicando te tibi serviat, teque quod es, Patrem scilicet Unigeniti Dei, aut ignoranti sæculo, aut neganti hæretico demonstret. Et in hoc quidem tantum voluntatis meæ professio est: cæterum auxilii et misericordiæ tuæ munus orandum est, ut extenta fidei nostræ confessionisque vela flatu Spiritus tui impleas, nosque in cursum prædicationis initæ propellas. Amen.

IN ACTA APOSTOLORUM

ARGUMENTUM.

Tria hic præmittenda sunt. Primum, de libri argumento. Secundum, de fine et scopo. Tertium, de Auctore. Quoad primum: Argumentum liquet ex titulo. Inscribitur enim hic liber a Græcis, πρᾶξεις a Latinis *Actus*, a Syro *Historia Apostolorum*: quia eorum gesta, non omnia, sed præcipua magisque illustria circa Evang. promulgationem et propagationem enarrat. Quocirca sanctus Chrysostomus eum cognominat librum dogmatum de Spiritu Sancto, et OEcum. Evangelium Spiritus Sancti (perinde ac Itali Pentecosten nuncupant Pascha Spiritus Sancti: prius enim Pascha est Christi resurgentis) Nam uti, inquit, quatuor Evangelistæ scribunt Evangelium, Actaque Christi, sic Lucas hic describit Evangelium Actaque Spiritus Sancti, quæ scilicet ipse gessit in Apostolis, et per Apostolos. Sicut enim filius Dei amore nostri e cœlis descendens incarnatus est, ut ore proprio nos doceret viam virtutis et salutis, atque arcana Patris abscondita a constitutione mundi; ita post Christum ad nos visibiliter descendere voluit Spiritus Sanctus, et quasi Christi æmulus, quodammodo incarnari in linguis igneis, ut iis imbueret Apostolos primosque fideles. Quia ut ait S. Greg. Nazianz. et ejus interpres Nicetas or. 44. *cum Filius corpore sensibili, et conspicuo nobiscum consuetudinem habuisset, par erat, ut Spiritus quoque corporaliter appareret; sicut etiam apparuit primum in forma columbæ, nunc in forma linguarum ignearum. Et cum Christus ad ea quæ Deo conveniebant reversus esset, suæque gloriæ restitutus, Spiritum ad nos post Christum descendere oportebat*, ut testimonium Christo perhiberet, ejusque cœpta compleret, Qua de causa plura et præclariora gessit quam ipse Christus. Christum enim decebat in humilitate carnis et passionis redemptionem nostram peragere; qua peracta congruebat ut Spiritus Sanctus eam per miracula, prædicationem Evangelii, conversionem et subjectionem omnium gentium toto orbe celebraret, et glorificaret, juxta id quod ait Apostolus Philipp. 2. 8. *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, etc. Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, et infernorum.* Spiritus Sanctus ergo a Christo Apostolis promissus, et post ejus in cœlum ascensum in Pentecoste ad eos missus, quasi alter Christus, non jam mortalis, sed immortalis et gloriosus, eos implevit sapientia, robore, zelo, virtute miraculorum, omnique charismate cœlesti, quibus ipsi quasi panoplia, a capite ad talos armati debellarunt idola, dæmones, philosophos, oratores, reges et principes, ac triumphantes totum orbem subegerunt Christo. Hoc enim opus fuit non hominum paucorum et rudium, sed Spiritus Sancti. *Conspicies hic*, ait Chrysost. *Apostolos seu volucres terram marioque percurrentes, ac timidos illos quondam rudesque subito in alios homines esse versos, fastu divitiarum, gloria, ira, concupiscentia, breviter rebus omnibus superiores esse factos*; utique non alia vi, quam Spiritus Sancti eos agentis et impellentis. *Apostoli*, ait S. Hilar. in c. 5. Matth. v. 13. *sunt rerum cœlestium prædicatores et æternitatis velut satores, immortalitatem omnibus corporibus, quibus eorum sermo aspersus fuerit, conferentes*. Ex Actis ergo discimus, quanta sit virtus et sanctitas Christi et christianismi, ac quam apud paucos primæva illa remanserit.

Disputat hic Valla, et alii, an hic liber potius *Actus* vocandus sit, an *Acta?* Sed hoc leviculum de syllabis litigium Grammaticis dirimendum relinquamus. Romani, aliique docti indigitant *Actus*, quæ vox proprie respondet Græco πρᾶξεις, uti Valla aliique fatentur. Actus hosce esse Scripturam Canonicam, de fide est, uti censuit Ecclesia sæculorum omnium, et consentiunt hæretici omnes moderni. Historia ergo hæc certissima est, jucundissima, utilissima, augustissima. Narrat enim gesta non tam Apostolorum, qui Ecclesiæ fuere principes, quam ipsiusmet Spiritus Sancti per Apostolos.

Hoc itaque libro describitur infantia Ecclesiæ Christianæ et primævi Christianorum mores, fervor et sanctitas aspirata a Spiritu Sancto per prædicationem Apostolorum, præsertim sancti Pauli, cujus comes individuus, et oculatus testis, imo cooperator fuit S. Lucas, quem hujus libri Auctorem esse habet inscriptio Græca, Complut. et omnes consentiunt. Audi S. Hier. l. de Scrip. Eccles. in Luca: *Aliud quoque edidit volumen egregium, quod titulo* πρᾶξεις ἀποστόλων *prænotatur, cujus historia usque ad biennium Romæ commorantis Pauli pertinet, id est, usque ad quartum Neronis annum: ex quo intelligimus in eadem urbe librum esse compositum.* Idem habet inscriptio marmorea, quam vidi Romæ in Ecclesia S. Mariæ in Via lata, quæ fuit statio S. Pauli et Lucæ in primis vinculis. Captus est enim Paulus a Judæis Hierosolymæ, et appellans Cæsarem, a Festo præside missus est Romam ad Neronem anno secundo ejusdem, ibique mansit per biennium: ubi S. Lucas hanc suam historiam finit, et conclusit dicens c. ult. v. ult. *Mansit autem* (Paulus) *biennio toto in suo conducto* (hospitio) *et suscipiebat omnes qui ingrediebantur ad eum prædicans regnum Dei, et docens quæ sunt de Domino Jesu cum omni fiducia, sine prohibitione.* Hinc sequitur, hunc librum 27. annorum circiter acta complecti. Tot enim fluxerunt ab ascensione Christi in cœlum, quæ contigit anno ejus 34. a quo orditur Lucas usque ad annum 4. Neronis, ubi finit, qui incidit in annum Christi 60. ita S. Hieron. Quamquam Baronius biennium (puta finem biennii) hoc carceris S. Pauli consignat anno 5. Neronis, qui fuit annus Christi 61. Ita, ut 28. annorum hic texatur historia, quod pariter

libri sunt capita. Unde sequitur eodem anno Christi 60. vel 61. librum hunc a Luca esse conscriptum, vel perscriptum et finitum.

Duæ sunt præcipuæ libri partes. Priore, a c. 1. usque ad decimum, recensetur fundatio fidei et Ecclesiæ in Judæa et Samaria, juxta præceptum Christi Actor. 1. 8. Posteriore a c. 10. usque ad finem enarratur propagatio Evangelii per Syriam, Lycaoniam, Pamphyliam, Græciam, aliasque gentes opera Apostolorum, præsertim S. Pauli, factam. Ubi notat Iren. l. 3. cap. 14 Lucam ea quæ Pauli sunt, quæque ipse præsens viderat, imo cum Paulo gesserat, exacte et seriatim conscribere, cætera obiter perstringere, vel transilire. Stylus Lucæ historicus est, facilis et planus: quare in eo explicando more meo exactus ero, sed brevis: qui plura cupit variamque eruditionem, legat nostrum Lorinum, quo nemo fusius, nec eruditius commentatus est. Mihi propositum est lectoris quaquaversum commodis consulere iisque obsequi; ideoque quæ ab aliis fuse, vel confuse, vel involute et obscure dicta sunt, ea breviter, methodice, aperte et clare dicere complectique contendo: quæ vero ab aliis, tacita, vel omissa sunt, addo Sequor enim brevitatem, methodum, claritatem, integritatem et copiam: an assequar judicet lector Deum rogo. ut quod minus ego, ipse plenius assequatur; utque hæc mea vota uni ipsius gloriæ bonoque publico plane pleneque serviendi secundet, præstet et compleat. Amen.

Præter Comment. S. Chrys. OEcum. et aliorum, pulchro carmine Acta Apost. vertit et explicuit Arator Diaconus tempore Justin. Im. sub annum Domini 530.

Quoad secundum. Finis et fructus hujus libri est, ut in eo aureum primitivæ Ecclesiæ sæculum intuentes, videamus quantum ab illo desciverimus omnique studio ad idem redire conemur. Sane cum priscos et primævos Christianorum mores adeo sanctos, vitamque admirabilem et actus heroicos intuemur, pudere et gemere nos oportet. ac cum Jeremio in Threnis c. 4. 1. exclamare: *Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum? Egressus est a filia Sion omnis decor ejus. Filii Sion incluti et amicti auro primo quomodo reputati sunt in vasa testea, opus manuum figuli!* O domus antiqua quam dispari domino dominaris! Primi Christiani plerique omnes sanctitate, et sapientia erant argentei et aurei; nunc multi cupiditate sunt terrei, imo ærei et ferrei. Unde hæc rerum tanta vicissitudo? Primi illi hoc præmeditatum, et in mente fixum gerebant, quod ab eis didicit docuitque S. Hilarion, teste S. Hieron. in ejus vita, *præterire figuram hujus mundi, et eam esse veram vitam, quæ vitæ præsentis emeretur incommoda.* Audierant a Paulo 1. Cor. 7. 29. *Hoc itaque dico fratres. Tempus breve est: reliquum est, ut et qui habent uxores, tamquam non habentes sint; et qui flent, tamquam non flentes; et qui gaudent tamquam non gaudentes; et qui emunt, tamquam non possidentes; et qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur. Præterit enim figura hujus mundi* Nimirum mundus hic non habet rerum veritatem, sed umbram dumtaxat et figuram; ejus opes, pompæ et gaudia umbratica sunt, ficta et picta, non vera et solida. Hoc sciebant, hoc ruminabant primi fideles ideoque terram et terrena spernebant, cœlum et cœlestia ambiebant dicebantque cum S Hieron. *Terra eram, cœlum factus sum* per baptismum et christianismum. Secus jam faciunt multi, qui quasi talpæ terræ inhærent, ideoque in terrenis acutum vident ut lynces, in cœlestibus cæcutiunt ut noctuæ Asserit S. Chrysost in titulum Ps. 50. *Prophetas esse velut quosdam pictores virtutis ac militiæ, qua contra peccato et diabolum decertamus.* Ita scilicet Abraham quasi pictor, in seipso musque vita vivis coloribus pinxit nobis fidem. Isaac obedientiam, Joseph castitatem. Job patientiam, Abel innocentiam, Moses mansuetudinem, David psalmodiam, Elias zelum: pictores Christi fuerunt Evang. pictor Apostolorum, vitæque Christianæ, et Paulinæ est S. Lucas. Pinxit ipse penicillo imagines Virginis Deiparæ, et Verbi incarnati. imo infantis, quas etiamnum Romæ magna veneratione intuemur, et colimus; at longe excellentius in hisce Actis pinxit ideam vitæ Christianæ, perfectæ et Apostolicæ, ut eam posteris omnibus quasi speculum et exemplar quod æmularentur, proponeret, et ad eam consectandam primorum Christianorum exemplo accenderet Quis enim non accenderetur ad contemptum rerum terrenarum, ad amorem cœlestium, ad charitatem. ad zelum, ad martyrium, quando legit primos fideles quasi homines cœlestes, et angelos quosdam terrestres opes calcasse, ad cœlum suspirasse, jugiter orationi et Eucharistiæ vacasse, carceres, mortes et martyria pro Christi amore non fugisse, sed quæsivisse? Quis non inflammetur ad fortiter luctandum cum carne, mundo et dæmone, ad generosam sui suarumque passionum et cupiditatum victoriam, ad animarum lucrum, ad Christi regnum propagandum, quando classicum Lucæ audit? *Repleti sunt omnes Spiritu Sancto, et cœperunt loqui variis linguis prout Spiritus Sanctus dabat eloqui illis Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una: nec quisquam eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat. sed erant illis omnia communia. Quotidie perdurantes in templo, et frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione, et simplicitate cordis. collaudantes Deum, et habentes gratiam ad omnem plebem. Quotquot* (non sacerdotes, sed laici et conjugati) *possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant, et ponebant ante pedes Apostolorum. Dividebatur autem singulis prout cuique opus erat. Ibant gaudentes a conspectu Concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Obedire oportet Deo magis quam hominibus Ecce video cœlos apertos et filium hominis stantem a dextris Dei;* et plurima talia per singula capita. Quocirca vere et apposite S. Hieron. ad Paulinum: *Actus Apostolorum. ait, nudam quidem videntur sonare historiam, et nascentis Ecclesiæ infantiam texere. sed si noverimus scriptorem eorum Lucam esse Medicum. cujus laus est in Evangelio, animadvertemus pariter omnia verba illius, animæ languentis esse medicinam,* præsertim quia passim inculcat Christi nostramque resurrectionem, et vitam æternam, quæ omnium dolorum est levamen, et stimolus ad omnia ardua vel agenda, vel toleranda. Unde S. Aug. in Ps. 109. *Spes. ait, vitæ immortalis est vita vitæ mortalis.* Quapropter vere S. Chrys. *Quod maxime, ait, agit hic liber, est resurrectionis declaratio: quæ sic credita fuerit, et cæteris aperta*

est via. Hæc Acta ergo docent, in cruce et morte Christi non fuisse extinctam et sepultam ejus scholam (uti optabant et putabant Judæi) et Ecclesiam, sed potius tunc cœpisse ejus regnum et gloriam per resurrectionem Christi ejusque fidelium, eamque duraturam in æternum, uti promisit Deus per Prophetas, et per angelum, Lucæ 1. 32. Igitur πραξεις hæ αποςολων docent praxim Evangelii et doctrinæ Christi: hanc enim in praxim redegerunt, et in actus contulerunt Apostoli. Unde merito dolet S. Chrys. argum. in ep. ad Philemonem, acta eorum plurima, etiam minutissima intercidisse: *Utinam,* ait, *non defuisset, qui Apostolorum nobis historiam diligentissime traderet,* non *solum quid scripserint, quidve locuti sint, sed ut sese per omnem vitam habuerint, quid et quando comederint, quando sederint, quo ierint, quid diebus singulis gesserint, et in quibus partibus vixerint, quam introierint domum, quo navigaverint, ubinam applicuerint, atque omnia diligenter exponeret; adeo illorum omnia eximia utilitate referta sunt. Si enim cum loca tantum cernimus, ubi sederunt, seu vincti sunt, loca inquam inanima, illuc sæpe dirigamus animum, virtutesque illorum conspiriamus, et expergiscamur, et promptiores eundamus, multo id profecto magis fieret, si verba illorum, et reliqua gesta audire contigisset. Certe de amico quis perlibenter interrogat, ubinam degit? quid facit? quo procedit? non longe dignius de communibus orbis magistris id fieri decuit?*

Quoad tertium. Auctor hujus libri est S. Lucas Medicus Antiochenus, inter omnes Evangelistas linguæ græcæ eruditissimus, ait S. Hier. ep. 145. ad Damasum, qui patrio idiomate, puta Græco eleganter primo Evangelium, deinde Acta conscripsit, perinde ac civis ejus, et asecla S. Joan. Antiochenus græce concionatus est et scripsit; qui ob eminenti Græcanicæ linguæ eloquentia *Chrysostomus,* id est *os aureum,* est cognominatus. Antiochia enim, utpote a Græcis, puta ab Antiochis Alexand. Magni successoribus condita et gubernata, eorum idioma Græcum suscepit, esto et proprium haberet, puta Syrum, utpote Syriæ metropolis.

Quæres, qualis fuit S. Lucas? Resp. Primo, fuit Evangelista, scripsit enim Evangelium, in quo præ ceteris documenta Christi ad mores, et perfectionem spectantia enarrat. Fuit ergo Cherubinus, uti mox ostendam, scilicet unus e quatuor Cherubim quos vidit Ezechiel c. 1. et S. Joannes Apoc. 4. 7. Ergo Lucas ex Medico corporum factus est medicus animarum.

Secundo, fuit virgo aut cælebs: numquam enim uxorem duxit. Ita S. Hier. in Lucam.

Tertio, S. Epiph. hær. 51. S. Greg. præfat. in Job c. 1. Doroth. in vita S. Lucæ, Mariana et alii censent eum fuisse unum e 72. Christi discipulis: sed contrarium insinuat ipse Lucas initio Evangelii, ubi ait se id scribere non ex visu, sed ex auditu. Fuit ergo ipse non Christi, sed Apostolorum puta S. Pauli discipulus. Ita Iren. l. 1. c. 20. Tert. l. 4. contra Marcion. c. 2. Theod. in præfat. vit. SS. Patrum, S. Hier. in c. 65. Isaiæ, Baron. et alii: licet Mariana ad id respondeat, Lucam non omnia Christi acta vidisse; sed quædam vidisse, quædam audivisse. Unde S. Gregor. loco jam citato, censet Lucam fuisse comitem Cleophæ, et utrique Christum se revelasse in Emaus per fractionem panis, Lucæ 24. 13. et seq.

Quarto, Apostolus: tum quia apostolatus Pauli, laborum, et periculorum fuit comes et cooperator, idque ex suffragiis et electione Ecclesiarum, uti asserere videtur Apostolus 2. Cor. 8. 19. Unde liquet eum Spiritu Dei præ cæteris plenum et eximium fuisse. Idem *patet ex miraculis quæ nunc per illum fiunt.* Ait S. Chrys. Tum quia postquam Roma discessit, ait OEcumen. procem. in Lucam, in Orientem est reversus, rursumque Libyam petiit, et Thebanos Christiana religione instituit, et, ut ait Epiphan. hæres. 51. prædicavit primum in Dalmatia ac Gallia, et in Italia ac Macedonia. Multos ergo labores, ærumnas, persecutiones in hoc suo apostolatu pro Christo sustinuit usque ad annum ætatis 84. teste S. Hieron. Quocirca hoc ei elogium dat Ecclesia: *Qui crucis mortificationem jugiter in suo corpore, pro tui nominis honore portavit,* Idcirco apposite inter quatuor animalia Cherubica Ezech. 1. 10. et Apoc. 4. 7. sicut aquila assignatur S. Joanni, homo S. Matthæo, leo S. Marco, ita bos S. Lucæ: bos enim laborum est patiens, et assidue in agro bari ad segetem et messem exercetur. Hinc aliqui viri docti censuerunt, apposite Lucam prisca lingua Latina significare bovem, decepti verbis Plinii dicentis l. 8. cap. 6. *Elephantes Italia primum vidit Pyrrhi regis bello, et boves Lucas appellavit, in Lucanis visos anno Urbis* CCCCLXXII. Hæc enim verba significare videntur boves ab Italis vocatos esse Lucas; sed longe alius est Plinii sensus nimirum Italos, quia ante Pyrrhum elephantes non viderant, ob monstrorum magnitudinem eos vocasse boves lucas, id est Lucanos, eo quod in Lucania in Pyrrhi exercitu primum eis visi sint: bovem enim vocabant maximum animal, quale est elephas, sed cum cognomento Luca, qui in Lucania primum visus. Ita Varro l. 6. de Lingua Latina diserte asserit bovem lucam vocari elephantem, non tam a Lucania, ut vult Plinius, quam, inquit, *quod longe relucebant propter inauratos regios clypeos, quibus aurum tum ornatæ erant turres.* S. Lucas ergo est bos lucens; bos, quia victima laboris, mortificationis et martyrii: lucens, per doctrinam et Evangelium. Idem est bos luca, puta elephas, quia sicut elephas inter animalia est sapientissimus et proxime ad hominis rationem accedit, ita et S. Lucas sapientia excellit, ac præ cæteris Evangelistis sapientiam Verbi incarnati ejusque sapientia dicta, dogmata ac consilia practica, et ad mores conformandos apposita enarrat. Lucas ergo si Latinum etymum ejusque scruteris, est elephas: si Hebræum, Lucas est doctor, qui scientiam vel historiam a majoribus acceptam posteris tradit, a rad. לקח *lochah,* id est, *doctrina accepta et tradita:* Hebr. enim *chet* in Græcum et Latinum S. liquescit, uti ex *Meschiach* fit *Messias.* Si Græcum etymon spectes, Lucas est lotor, scilicet peccatorum, a λυω, id est *lavo,* inquit Pagnin. in Nom. Hebr. qui et addit, Lucas hebr. idem esse quod לו קם *lo cam,* id est, *ei resurrectio,* scilicet competit ob labores et passiones: aut Lucas idem esse quod Lucius, quod Latinum est nomen a luce dictum, quasi lucidus; quod etiam sensit Orig. in ep. ad Rom. in fine, et noster Sanchez hic. Qui enim a Græcis Lucas απο τας λυκας, id est, a *luce,* idem Latinis Lucius a Luce pariter dici videtur; quin et Varro l. 9. elephantes vocat boves lucas, id est lucentes. Lucas ergo videtur esse nomen etymon habens Græcum et Latinum, sed terminatio

nem Syram, utpote in Syria. Præclare S. Aug. l. 2. de Doctr. Christ. c. 16 notat nomina peregrina, ut *Hebræa, non parvam habere vim atque adjutorium ad solvenda ænigmata Scripturæ, si quis possit ea interpretari.* Nam. ut idem ait c. 6. l. de Genesi ad litter imperfecto, *nomen appellatur quasi notamen, quod rem notet.* Unde infert Sanchez, Lucam fuisse cognatum S. Pauli: fuisse enim ipsum Lucium, quem inter cognatos suos numerat Paulus Rom. 16. 21. Lucæ enim dedisse Latinum nomen Lucius, quia ad Romanos scribebat. ideoque forte Pauli comes fuit individuus.

Quinto, S. Lucam martyrio vita functum, et laureatum indicat S. Nazianz. orat. 4. in Julian. dum ait, *Non victimas pro Christo cæsas es reveritus? non magnos pugiles extimuisti. Joannem illum, Petrum, Paulum, Jacobum, Stephanum, Lucam. Andream, Theclam, eos qui et post illos et ante illos capitis sui pericula veritatem protexerunt: qui cum igni et ferro, et belluis, et tyrannis, et præsentibus malis, et denunciatis, alacri animo, veluti in alienis corporibus, imo quasi corporum expertes dimicarunt?* Paulinus Nolanus his idem versibus ipsum nominat Martyrem:

> Hic pater Andreas, et magno nomine Lucas
> Martyr, et illustris sanguine Nazarius.

Rursum Gaudentius Episcopus Brixianus, qui claruit eodem quo Ambrosius sæculo, hæc habet: *Horum quatuor habemus in præsenti reliquias; qui regnum Dei et justitiam prædicantes ab incredulis et impiis occisi, Deo semper vivere operationum suarum virtutibus demonstrantur. Joannes in Sebaste Palæstinæ, Thomas apud Indos, Andreas et Lucas apud Patras Achaiæ civitatem consummati referuntur.* Ita ipse serm. in Dedic. Eccles.

De eodem hæc Nicephorus l. 2. cap. 43. penes vitam illius complectens; *Lucas Antiochiæ quæ est in Cœlesyria, ortus medicus simul et pictor egregius, Thebis ad Paulum venit: atque ibi nuncio patrio errori remisso, ad Christum accessit, pro corporum curatione animorum medicus factus: Evangelium suum Paulo præcipiente scripsit, atque itidem Acta Apostolorum. Cum Paulo autem Romæ cum fuisset, in Græciam est reversus, plurimosque ibi divinæ doctrinæ et cognitionis luce illustravit; et tandem a divini verbi contemptoribus ex fructiferæ oleæ arbore suspensus, quod aridi ligni, unde crux fieret, copia non esset, Deo spiritum commendavit, cum octoginta, ut dicitur, annos natus esset.*

Pergit deinde Nicephor. narrare miracula ad ejus sepulchrum patrari solita, deque Christi, Deiparæ, Patri et Pauli imaginibus ab eo pictis. Eadem de martyria in oleo peracta habet Glycas lib. 3. Annal. additque liquorem medicum ex reliquiis scaturire, eoque indice illas esse repertas. Eadem habet Cedrenus in Compend. Hist. Denique in Luca et per Lucam completum est illud Psaltis Psalm. 18 5. *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum:* ut merito ei attribuas quod de Thoma Aquinate (quem condiscipuli ob jugem silentium, vocabant bovem mutum) dixit Albertus Magnus: *Bos Mutus talem vocem edet, quam audiet totus orbis.* Denique caput S Lucæ. S. Gregor. cum esset apocrisarius Constantinopoli, detulit Romam, ubi etiamnum in basilica S. Petri visitur et colitur

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Duæ sunt Capitis partes. Prior enarrat Christi ascensionem in cœlum. Posterior, Mathiam per sortem Judæ subrogatum in Apostolatu.

1 Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cœpit Jesus facere, et docere, 2. usque in diem, qua præcipiens Apostolis per Spiritum Sanctum, quos elegit, assumptus est: 3. quibus et præbuit seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, et loquens de regno Dei. 4. Et convescens, præcepit eis ab Jerosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris, quam audistis (inquit) per os meum: 5. quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu Sancto non post multos hos dies. 6. Igitur qui convenerant, interrogabant eum dicentes: Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel? 7. Dixit autem eis: Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate: 8. sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus Sancti in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæa et Samaria, et usque ad ultimum terræ. 9. Et cum hæc dixisset, videntibus illis, elevatus est: et nubes suscepit eum ab oculis eorum. 10. Cumque intuerentur in cœlum euntem illum, ecce duo viri astiterunt juxta illos in vestibus albis, qui et dixerunt: 11. Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. 12. Tunc reversi sunt Jerosolymam, a monte qui vocatur Oliveti, qui est juxta Jerusalem, sabbati habens iter. 13. Et cum introissent in cœnaculum, ascenderunt ubi manebant Petrus, et Joannes, Jacobus, et Andreas, Phi-

lippus, et Thomas, Bartholomæus, et Matthæus, Jacobus Alphæi, et Simon Zelotes, et Judas Jacobi. 14. Hi omnes erant perseverantes unanimiter in orationo cum mulieribus, et Maria matre Jesu et fratribus ejus. 15. In diebus illis exurgens Petrus in medio fratrum, dixit (erat autem turba hominum simul fere centum viginti.) 16. Viri fratres, oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus Sanctus per os David de Juda, qui fuit dux eorum, qui comprehenderunt Jesum: 17. Qui connumeratus erat in nobis, et sortitus est sortem ministerii hujus. 18. Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, et suspensus crepuit medius: et diffusa sunt omnia viscera ejus. 19. Et notum factum est omnibus habitantibus Jerusalem, ita ut appellaretur ager ille, lingua eorum Hacceldama, hoc est, ager sanguinis. 20. Scriptum est enim in libro Psalmorum: Fiat commoratio eorum deserta, et non sit qui inhabitet in ea: et episcopatum ejus accipiat alter. 21. Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo intravit et exivit inter nos Dominus Jesus, 22. incipiens a baptismate Joannis usque in diem qua assumptus est a nobis, testem resurrectionis ejus nobiscum fieri unum ex istis. 23. Et statuerunt duos, Joseph, qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Justus et Mathiam. 24. Et orantes dixerunt: Tu Domine, qui corda nosti omnium, ostenda quem elegeris ex his duobus unum, 25. accipere locum ministerii hujus, et apostolatus, de quo prævaricatus est Judas, ut abiret in locum suum. 26. Et dederunt sortes eis, et cecidit sors super Mathiam, et annumeratus est cum undecim Apostolis.

1. PRIMUM.] Nomen est, non adverbium: græce enim est τον πρωτον, id est *priorem*, scilicet *sermonem feci*. Ita S. Chrysost. q. d. Scopus meus fuit, et est, scribere historiam Verbi incarnati, puta Christi et christianismi: Christi historiam scripsi in Evangelio, scilicet ejus incarnationem, gesta et mortem per 34 annos vitæ, nunc ejusdem prosequor gesta post mortem, scilicet christianismi et Ecclesiæ institutionem, et propagationem usque ad prima vincula Pauli, quæ contigerunt viginti octo annis post mortem Christi. Ergo Lucas tam in Evangelio, quam in Actis hisce pertexit historiam Christi et Ecclesiæ, per primos ejus *sexaginta* duos annos.

QUIDEM.] Græcum μεν, id est, *quidem*, communiter post se requiritur δε id est *autem*; at non semper; subinde enim additur dumtaxat ad numerum et pondus narrationis, præsertim in exordio, ut illa alto quasi cothurno incessum ordiatur, uti notant Lexicographi ex Demetrio Phalereo. Utrumque hic facit. Nam et historiæ majestatem addit, et implicite priorem posteriori nectit, ab eaque ad hanc transitum parat et facit. q. d. Priorem quidem sermonem in Evangelio feci de vita Christi; nunc autem posteriorem et subalternum faciam de vita Apostolorum Christi.

SERMONEM FECI,] in Evangelio a me scripto, Syrus vertit, *librum scripsi*, λογος enim et *verbum* et *sermonem*, et *librum* sive *volumen*, ut vertit Vatabl. et Gagnæus, significat. Sic Cicero libr. 3. Offic. λογον οικονομικον vertit, vocatque librum œconomicum Xenophontis.

Notat S. Chrys. modestiam S. Lucæ, quod suum Evangelium non vocet Evangelium, sed sermonem: *Non enim*, inquit, *dicit, Prius Evangelium quod evangelizavi, sed Priorem quidem sermonem feci, nimirum Evangelii prædicationem magnificentius quiddam esse ducens, quam pro ipsius dignitate aut viribus. Et tamen Apostolus eum ornat hoc titulo. Cujus laus est in Evangelio*, imo Ecclesia, quæ sermonem librumque ejus de Christo indigitat et inscribit *Sanctum Jesu Christi Evangelium secundum Lucam*. Ita humiles, qui se usque deprimunt, Christus et Ecclesia exaltant. Eadem modestia Lucas in hisce Actis, nullam operum suorum opisque, quam insignem S. Paulo præstitit, facit mentionem, sed sua omnia alto silentio premit.

DE OMNIBUS.] Præcipuis scilicet mysteriis, vel punctis, quæ sufficiunt ad Christi fidem conciliandam, et ad ejus doctrinam vitamque explicandam. Nam quæ de suscitato Lazaro, de absoluta adultera, de cæco illuminato, de aqua in vinum mutata, etc. S. Joannes in Evangelio enarrat, Lucas tacet et præterit: quin et Evangelistæ omnes simul juncti pauca Christi gesta dictaque conscripserunt, plurima siluerunt: *quæ si scribantur per singula, nec ipse mundus capere posset eos qui scribendi essent libros*, ait S. Joann. in Evang. c. 21. 25.

O THEOPHILE.] Primo, S. Salvianus epist. ad Salonium, *Theophilum* vertit *Dei amorem*, quasi Lucas hunc librum scripserit et dedicarit amori Dei, qui eum impulit ad scribendum, ut eumdem mentibus legentium imprimeret. *Sic Timotheus*, ait, *idem est quod honor Dei. Itaque cum legis Timotheum ad Ecclesiam scripsisse, hoc intelligere debes, pro honore Dei ad Ecclesiam scriptum esse, imo potius ipsum honorem Dei scripta misisse: quia recte ipse scripsisse dicitur, per quem factum est ut scriberetur*. Hoc ingeniosum est, symbolicum et pium, at non litterale, nec genuinum. Theophilus enim et Timotheus nomina concreta sunt, non abstracta, ac proinde non Dei amorem et honorem; sed Dei amantem, eumque honorantem significant. Illi ergo, non Deo, Acta hæc inscribit dicatque Lucas. Unde

Secundo, melius alii censent Theophili nomen esse commune fidelis cujusvis; non proprium alicujus. Ita Origen. et Ambros. in c. 1. Evang. S. Lucæ, et Epiphan. hær. 51. Θεοφιλος enim Græcis idem est quod *diligens Deum*, ut ait Orig. vel *dilectus a Deo*, *Deoque gratus*, uti ait S. Ambrosius, cui recte datur epithetma κρατιστος, id est, *potentissimus*. Amor enim facit amantas Deum omnipotentes; tum quia amicorum omnia sunt communia; tum quia *fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio*. Cant. 8. 6. Sic Theodoretus Historiam religiosam S. Anachoretarum inscribit Philotheum (quod inverse idem nomen est

quod Theophilus) quia Anachoretæ fuerunt Philothei, id est amantes Deum et amati a Deo.

Tertio, Titus Bostranus in Lucæ 1. censet hunc librum a Luca inscribi certæ personæ, sed incertam esse an ea nomine proprio, an vero communi vocata sit Theophilus, id est, Dei amator et cultor.

Quarto et genuine, S. Chrysost. Theophylact. OEcumen. Euthym. Toletus et alii in Lucæ 1 ac 5. S. Aug. lib. 4, de consensu Evang. c. 4 censent Theophyli nomen esse proprium, non commune (uti hodie multi nomine proprio vocantur Theophili) eumque fuisse virum eximium et potentem: hoc enim significat epithetum κράτιστε, id est potentissime; Noster vertit, optime, quod ei dat Lucas Evang. c. 1. v. 3 olim enim præsides et præfecti vocabantur κράτιστοι id est potentissimi vel optimi: ut optime Felix, Actor. 24. 3 optime Feste, Actor. 26 25. Quocirca Theophyl. et Euthym. censent hunc Theophilum fuisse senatorem vel principem, OEcumen. præsidem provinciæ, Nicephor. l. 3. c. 25 Episcopum sextum Antiochiæ. Sed epithetum κράτιστε potius præsidem, aut principem (huic enim datur) quam Episcopum fuisse significat; nisi dicas ex principe creatum Episcopum, uti S. Ludovico aliisque contigit. Porro dubitat S. Aug. an hic Theophilus sit idem cum eo, cui Evangelium inscripsit S. Lucas. Sed certum videtur esse eumdem, idque significat hic Lucas dum se ei posteriorem hunc librum Actorum dicare scribit, quia ei priorem Evangelii dicarat; ita S. Chrysost. Theophyl. OEcum. Toletus et alii. Porro hic Theophilus fuit is Antiochenus vir nobilis, quem S. Petrus convertens, ejus domum vertit in Ecclesiam, in qua Cathedram suam Antiochenam collocavit, uti narrat S. Clemens lib 10 Recog. c. ult. ideoque forte hic omittit Lucas titulum κράτιστε id est, optime, quo eum compellarat initio Evangelii, quod is magistratu jam se abdicasset, et modestæ Christianæ studio vitam privatam et silentem ageret. Ita censet Baron. cujus conjectura proba est, quod scilicet Lucas Antiochenus videatur ad Theophilum pariter Antiochenum quasi civem suum hæc scripsisse. Denique quod Theophilo scribit Lucas, hoc nobis scriptum cogitemus, præsertim cum omnes simus, vel ambiamus esse Theophilos Deique cultores Addit Theoph in c. 1 Evang. S. Lucæ, Theophilum fuisse discipulum et catechumenum.

Cœpit Jesus facere et docere] Jesus est nomen proprium, non Dei, sed hujus hominis a Filio Dei assumpti, sive verbi incarnati, sicut meum nomen proprium est Cornelius, alterius Petrus. Paulus, etc. Christus enim vocatus est Jesus, id est Salvator, quia a Deo destinabatur orbis redemptor et Salvator. Matth. 1. 21. Vide dicta Philip. 2 10 Sensus est q. d. In Evangelio scripsi Acta Christi, orsus a primis ejus factis et documentis, imo ab ejus infantia, eaque pertexui usque ad ascensum ejus in cœlum

Moral Nota hic modum, sapientiam et efficaciam Christi in docendo, scilicet prius fecit, deinde docuit; prius docuit exemplo, deinde verbo. Unde Primo, nihil docuit, quod prius ipse non fecerit. Idem fecisse S. Basilium docet Nazianz. in orat. funeb. l ejusdem, ac S. Malachiam et S. Franciscum docent S. Bernard. et S. Bonavent. in eorum Vita. Principium ergo faciendi, est via et principium docendi. Secundo, plura fecit quam docuit. Nam per annos primos triginta vitæ suæ fuit in continua actione, docuit vero tribus tantum ultimis annis ejusdem, nimirum voluit Christus docere tamquam potestatem habens, ac dare voci suæ vocem virtutis, ut instrueret ita alios docere, ut etiam teipsum doceas; ait S. Bern. serm. 59. in Cantic. et ep. 101. Aureum et regale est documentum Pacatii in Panegyr. Theodosii Imp Exasperat homines imperata correctio, blandissime jubetur exemplo Porro Christum id fecisse, per exempla demonstrat S. Chrys. Considero, ait, quo pacto Christus dictis suis per opera fidem conciliarit. Ad mansuetudinem hortatus est dicens: Discite a me quod mitis sum et humilis corde: docuit nos paupertatem; et utrumque factis demonstravit. Siquidem filius hominis, ait, non habet ubi caput suum reclinet. Rursum præcepit ut diligeremus inimicos Exhibuit hoc in cruce deprecans pro crucifigentibus Dixit, Volenti trahere in jus ut tunicam eripiat, permitto ut et pallium auferat. Ipse vero non vestimenta tantum, sed sanguinem quoque suum dedit. Idem ut facerent et discipulis præcepit. Unde et Paulus dixit: Sicut habetis formam ex nobis. Nihil enim doctore frigidius, qui verbis dumtaxat philosophatur. Neque enim hoc doctoris est, sed histrionis et hypocritæ. Ideoque Apostoli prius vitæ exemplis docebant, deinde verbis: quin potius ne verbis quidem erat opus, cum clamarent opera Addit deinde: Nec aberrarit a vero, qui passionem ejus actionem dixerit. Nam patiendo fecit ingens illud et admirandum opus, quo mortem dejecit, reliquaque omnia peregit.

2. Usque in diem, qua præcipiens (græce est aoristus ἐντειλάμενος id est, cum præcepisset: post præceptionem enim assumptus est; ita Syrus et alii.) Apostolis per Spiritum Sanctum, quos elegit, assumptus est.] τὸ per Spiritum Sanctum, habet difficultatem, quo enim refertur? quid significat? Primo, Syrus refert ad quos elegit, ut sit anastrophe, hoc modo ordinanda: Præcipiens Apostolis, quos elegit per Spiritum Sanctum, insufflando enim eis Spiritum Sanctum dixit, Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Joannis 20 22. Sed hæc anastrophe hiulca et duriuscula est, præsertim quia Romani aliique codices τὰ per Spiritum Sanctum per comma dirimunt et sejungunt a quos elegit.

Secundo, Idacius lib. 3. contra Varimadum, refert ad prædicare, quod ipse subaudit: In die, ait, qua Apostolos elegit per Spiritum Sanctum prædicare Evangelium. Verum τὸ prædicare Evangelium non est in textu, nec apud ullum Interpretem.

Tertio, S. Chrysost. refert ad verbum, præcepit. q. d. Christi præcepta erant sancta et spiritualia, non carnalia et terrena: quia omnia sua præcepit ex instinctu Spiritus Sancti, quem sibi habuit semper assistentem et inhabitantem, imo comitem et cooperatorem. Unde ait Christus: Verba quæ locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. id est, spiritualia, et vitalia sunt ex suggestu Spiritus Sancti manantis, Joannis cap. 6. vers 64.

Quarto, alii referunt ad τὸ assumptus est. q. d. Christus in cœlum assumptus est virtute Spiritus Sancti. Sed tunc durius interjicitur τὸ quos elegit. Hunc sensum sequebatur Nestorius, ex eo contendens Christum non esse Deum, utpote qui aliena ope, puta Spiritus Sancti indiguisset. Verum Spiritus Sanctus non est

alienus, sed intimus et ὁμοούσιος Christo qua Deus est.

Quinto, genuine et proprie referas ad τὰ *Apostolis*, ut eorum sit titulus et auctoramentum τὸ *per Spiritum Sanctum*. q. d. Præcipiens Apostolis qui a Christo vocati, electi et designati ad apostolatum per instinctum Spiritus Sancti paulo post ab eodem Spiritu publice in Pentecoste reipsa auctorandi, et consecrandi erant Apostoli: intelligitur enim Græcus articulus τοῖς nimirum q. d. ἐντειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις, τοῖς πνεύματος ἁγίου, id est, *præcipiens Apostolis, qui tales futuri erant per Spiritum Sanctum*. Est idiotismus Græcorum, apud quos passim relativum cum verbo substantivo subauditur. Addit hoc Lucas, ut auctoritatem tum Apostolis, tum hisce eorum Actis conciliet, utpote gestis per Spiritum Sanctum, cujus ipsi fuerunt organa.

Addit Vatabl. *per Spiritum Sanctum*, id est, inquit de Spiritu Sancto, ut τὸ *per Spiritum Sanctum* partim referatur ad τὰ *Apostolis*, eo sensu quem jam dedi, partim ad τὰ *præcipiens*: itaque plenus erit sensus, q. d. Christus Apostolis a se electis, et mox creandis auctorandisque per Spiritum Sanctum præcepit de eodem Spiritu, scilicet expectando, ut nimirum Apostoli eum ejusque adventum, et missionem per orbem patienter expectarent, et ad eum quiete et pie se compararent. Ita enim hoc præceptum et hæc verba explicat, dum mox subdit, v. 4. *Præcepit eis ab Hierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris, quam audistis* (inquit) *per os meum: quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu Sancto non post multos hos dies*. Ecce hoc est τὸ *præcipiens Apostolis per Spiritum Sanctum*, et de Spiritu S. nec enim aliud præceptum Apostolis a Christo in die ascensionis datum legimus. Idem confirmat Lucas Evang. c. ult. v. 49. ubi immediate ante ascensum Christi in cœlum præmittit ejus promissum et præceptum: *Ego*, inquit, *mitto promissum* (Spiritum Sanctum) *Patris mei in vos: vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto*. Nam illud præceptum: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*, datum est Apostolis non in ascensione, sed anterius in monte Galilææ, ubi Christus post resurrectionem se ex condicto toti discipulorum cœtui redivivum ostendit, ut patet Matth. 28. 16. Huc facit Glossa, quæ *per Spiritum Sanctum* explicat *propter Spiritum Sanctum*. q. d. Præcepit Apostolis sedere in Jerusalem propter Spiritum Sanctum, ut scilicet eum ibidem descensurum in Pentecoste reciperent. Accedit et Cajetan. qui per τὸ *Apostolis per Spiritum Sanctum*, putat undecim Apostolos distingui, et secerni a Juda. Judas enim fuit electus in apostolatum a Christo, sed non auctoratus a Spiritu Sancto: unde eo excidit et periit. Hinc patet Apostolos fuisse creaturas Spiritus Sancti, sicut Cardinales creaturæ sunt Pontificis. Spiritus S. enim eis dedit Primo, potestatem prædicandi Evangelium ex officio, ut scilicet id facerent quasi legati ipsius, æque ac Christi. Secundo, implevit eos spiritu suo, puta mente et lingua ignea, ut ingenti zelo et efficacia prædicarent, percellerent et convertarent omnes gentes. Tertio, dedit eis potestatem patrandi miracula, ut eis quasi sigillo Spiritus Sancti prædicationem suam confirmarent et obsignarent. Quarto, astitit, et direxit eos per omnia, ita ut non tam ipsi, quam Spiritus Sanctus per eos loqui et agere videretur, uti promiserat Christus: *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis*, Matth. 10. 20.

Quos elegit.] Græce οὓς ἐξελέξατο, *quos elegerat*, scilicet jam pridem, multo ante, nimirum Matth. 10. 1. et 2. Hinc Tertull. l. de Præscript. cap. 20. sic legit et intelligit, *quos lateri suo adlegit*. q. d. Quos Christus quasi summus Pontifex, Legatos a latere misit per totum orbem. Hoc est quod ait Paulus 2. Corinth. 5. 20. *Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos*.

Assumptus est.] non ab angelis, sed sua virtute et a seipso, puta a sua divinitate, per dotem agilitatis humanitati beatæ et gloriosæ a se inditam. Assumptus est ergo sursum (hoc enim significat Græcum ἀνὰ in ἀνελήφθη) hoc est, ascendit in cœlum. Sic ἀναλαμβάνειν ἑαυτὸν, significat ad seipsum redire, seipsum colligere ex metu, in locum suum se restituere, idque non externa, sed interna et propria vi et virtute. Fecit hoc Christus annum ætatis agens 34, uti habet verior et communior Theologorum et Chronologorum sententia. Sed cur tam cito assumptus est? Cur non pluribus annis suam præsentiam terræ, et hominibus adeo desideratam et proficuam exhibuit: juxta id quod queritur Jeremias c. 14. 8. *Expectatio Israel, quare quasi colonus futurus es in terra, et quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus?* Resp. Variæ sunt causæ. Prima, quia Christus venit maxime, ut sua morte nos redimeret, et vitam suam pro nobis offerret. Decebat autem illam offerri cum est florentissima, puta florem ætatis, qui est anno 34. Hæc enim hostia fuit nobilissima et dignissima Deo, præsertim quia Adam in eadem ætate creatus, illa abusus est ad offensam Dei, quam eadem ætate et flore reparare voluit Christus.

Secundo, quia 34. annis perfecit opus suæ legationis, puta evangelizavit, fecit miracula, dedit exempla virtutum omnium, obivit totam Judæam evangelizando: nil restabat amplius. Ipse enim solis Judæis prædicavit, utpote Messias eis promissus; ne si ad Gentes diverteret, Judæi haberent ansam calumniandi, quod non esset Messias eis promissus, sed alius Gentium.

Tertia, quia Christus paucis annis plurimos et perfectissimos omnium virtutum et officiorum suorum edidit actus, adeoque plures quam nos centum, imo mille annis: consummatus ergo in brevi, explevit tempora multa.

Quarta, quia corpori ejus divino debebatur cœlum, quasi proprius ejus locus, ubi ipsum angeli avide expectabant: ergo non decebat illud diutius quam necessitas legationis requireret, in terra relinqui, ubi Judæis erat probrum, Gentibus scandalum: præsertim quia diutina conversatio minuit æstimationem, et parit contemptum.

Moral. ut doceret nos non desiderare longam vitam, sed anhelare ad cœlum, illudque, *Annos virtutibus imple*: et illud Sapient. 4. 8. *Senectus venerabilis non diuturna, neque annorum numero computata: cani autem sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata*.

3 Quibus et.] Hæc recte nectuntur præcedentibus. Hisce enim explicat Lucas, τὸ *assumptus est*, modum scilicet et seriem ascensionis Christi, ejusque disposi-

tiones prævias, quibus nimirum Apostolis probavit vere se resurrexisse, eorumque animos sensim disposuit, ne ægre ferrent suum discessum abituumque in cœlum.

PRÆBUIT SEIPSUM VIVUM,] παρέστησεν, id est, *stitit, exhibuit, repræsentavit ex morte redivivum*, scilicet suscitando se, et virtute divinitatis suæ resurgendo, ac resuscitatum sistens se vivum, spectandumque exhibens Apostolis: utrumque enim significat παρέστησεν. Unde Franc. Suarez 3. p. t. 1. disp. 45 sect. 2. cum D. Thoma docet, Christum resurrexisse virtute divinitatis, quasi causæ primæ et principalis, quæ post mortem toto triduo mansit hypostatice unita tam corpori, quam animæ Christi; ac virtute animæ quasi instrumenti, aut potius causæ secundæ. Licet enim nostra resurrectio futura sit, non ab anima nostra sed ministerio angelorum; tamen secus fuit in Christo. Decuit enim animam Christi per se resurgere, ne videretur egere ad hoc ope angelorum. Anima ergo Christi sufficiens erat principium, sicut ad disponendum corpus, ita etiam ad colligendas partes quæ dispersæ erant, imo extra sepulchrum, uti erant sanguis, capilli, aliique humores in passione sparsim effusi. Hæc enim omnia Christi anima duxit in sepulchrum, faciendo ut penetrarent lapidem illud obtegentem, ac rursum insererentur corpori: quod deinde ipsa ad informationem disposuit, et organizavit ad sui unionem, ac disposito quasi socio suarum passionum, et instrumento meritorum, rursum sese inseruit, illudque animavit, vivificavit, beavit et glorificavit. Porro hæc virtus connaturalis est animæ Christi ratione unionis hypostaticæ; quia ex unione ad Verbum habet illa anima potestatem permanentem, et per modum habitus ad efficienda hujusmodi miracula. Unde anima Christi hic se habet non ut merum instrumentum, sed instar causæ secundæ, quæ in se vim agendi habet: hæc Suarez. Quocirca Christi morientis et resurgentis hieroglyphicum est sol occidens et oriens, cujus pariter symbolum est Phœnix, quem avem finxerunt et pinxerunt cum alis expansis, ut iis solis radios adumbrarent. Porro Christo competit ænigma Phœnicis apud Symposium:

> Vita mihi mors est; morior si cœpero nasci.
> Sed prius est fatum, lætæ quam lucis origo.
> Sic solos manes ipsos mihi dico parentes.

IN MULTIS ARGUMENTIS,] per multa argumenta, græce τεκμήρια, id est, indicia signaque certa, indubitata et necessaria, ut ex Aristotele docet Quint. l. 5. c. 9 quibus Christus probavit suam resurrectionem. Talia fuerunt tot Christi apparitiones, manducationes, locutiones, stigmata plagarum, quæ ostendit tangique voluit a Thoma; miracula, ut, quod clausis januis, eas penetrando, ad discipulos introiret, et subito cum vellet dispareret: quæ omnia simul sumpta sufficienter faciebant credibilem, et credendam resurrectionem Christi, adeoque corpus ejus non tantum redivivum, sed et beatum, subtile et gloriosum demonstrabant, accedentibus præsertim testimoniis Angelorum, et S. Scripturæ, ita ut eis non posset subesse deceptio aut fictio. Loquor de demonstratione et evidentia morali, non Mathematica; ita D. Thom. et Suarez 3. p. q. 55. art 6. Ubi docet Christum se redivivum ostendisse per opera triplicis vitæ, scilicet vegetativæ, dum comedit et bibit: sensitivæ, dum ostendebat se videre et audire: intellectivæ, dum loquebatur, et de Scripturis disserebat.

PER DIES QUADRAGINTA,] non continue, sed per vices et interpolate. Quæres, cur præcise tot? Resp. Prima causa est, quia hic numerus est perfectus, et sacer, creberque in Scriptura: sacratus enim est jejunio Mosis, Eliæ et Christi, multisque aliis.

Secunda, quia in die 50 puta in Pentecoste, missurus erat e cœlo Spiritum Sanctum: decebat ergo ut quadragesimo die eo ascenderet, ut cum Spiritu Sancto in cœlo de descensu ejus ageret eo tempore, quo discipuli eo absente, per preces et suspiria ad Spiritus Sancti adventum se disponebant.

Tertia, ut quadraginta horarum absentiam in morte totidem dierum præsentia compensaret, ait Glossa. Mortuus enim est Christus hora nona feriæ sextæ, et resurrexit in aurora diei Dominicæ: ergo a morte ejus usque ad resurrectionem intercesserunt horæ 40, quibus anima ejus fuit in inferno; corpus vero jacuit in sepulchro duntaxat 36 horis: nam post tres horas a morte sepultus est. Ita habet sensus Ecclesiæ, et docet S. Augustin. in Dial. ad Orosium 65 quæstionum, quæst. 26.

Quarta, ut antitypus typo responderet, scilicet Christus Deo, Petrus Mosi. Deus enim præsentem se exhibuit Mosi, dum per quadraginta dies egit in Sina, legemque ab eo accepit: decuit ergo ut Deus incarnatus, puta Christus, in Sion totidem diebus cum Petro et Apostolis, quasi novis et Evangelicis legislatoribus degeret, eisque legem Evangelicam traderet et explicaret.

Symbolica causa est, quod quadragenarius numerus sit symbolum peregrinationis nostræ in hoc mundo. Unde quadraginta annis peregrinati sunt filii Israel in deserto tendentes in terram promissam: ita pariter Christus quadraginta diebus hic quasi peregrinatus est et iis peractis ascendit in cœlum, ut pari modo doceret nos peregrinari tota hac vita, et quasi peregrinos per sæculum pertransire, nec ulli rei creatæ mentem affigere, sed in cœlo conversari, quo peracto quadragenario exilii nostri, perventuri sumus. Hinc rursum quadragenarius symbolum est pœnitentiæ, purificationis et jejunii, quo rite consummato, cum Christo perveniemus ad Pascha cœleste, et ad quinquagesimam jubilei, quasi ad mercedem laboris et continentiæ. Unde S. Thom. 3. p. q. 57 a. 1. ad 4. *Per quadraginta dies,* ait, *tempus præsentis sæculi, quo Christus in Ecclesia conversatur, potest intelligi: quia homo constat ex quatuor elementis, et eruditur contra transgressionem decalogi.*

Moral. voluit Christus discipulos sensim ablactare, et abducere a sua præsentia corporali, ne percellerentur si subito in cœlum ascenderet. Rursum, voluit ostendere Deus quanto ipse liberalior sit in consolationibus, quam pœnis et desolationibus irrogandis, nam pro 40. horis absentiæ Christi in morte, dedit discipulis quadraginta dies præsentiæ ejusdem. Horum ergo afflictioni e dic consolationis pependit.

Ubi Christus versatus sit hisce quadraginta diebus, curiosum est quærere, et temerarium definire. Probabiliter suspicantur aliqui eum egisse cum Elia et Enoch in paradiso, sive illo primigenio Genes. 2 8. sive aliquo simili; tum quia hic locus et societas decebat cor-

pus Christi beatum et gloriosum: tum quia id merebatur Elias, qui ei astiterat et testimonium perhibuerat in transfiguratione: tum quia id quasi jure suo poscebat Eliæ et Henoch translatio, remoraque et dilatio beatitudinis; ut quia propter Christum per tot annorum millia vivi remanent in terris, nec ad cœlum, sicut cæteri viri sancti omnes, transferuntur, ut contempientur Deum eoque fruantur, saltem viderent humanitatem Christi redivivam in terris agentem, eaque gloriosa fruerentur, atque ab ea acciperent legationem, qua fungentur, et mandata, quæ exequentur in fine mundi, cum redibunt ut Christi fidem contra Antichristum propugnent et pro ea Martyres occumbant; ita opinantur S. Justinus Martyr in quæstionibus ad Orthodoxos, q. 75. 76 et 85. Irenæus l. 5 cap. 5. Nicephor. l. 1. Histor. c. 31. S. Bonav. in Medit. c. 91. et 98. Favet S. Thom. in 3 dist. 22 q. 3. art. 2. in fine, ubi opinatur animas Patrum qui cum Christo resurrexerunt, fuisse in paradiso terrestri; nam ubi hæ fuerunt, ibi fuit et Christus.

LOQUENS DE REGNO DEI.] Regnum Dei proprie est regnum cœlorum: ibi enim Deus per gloriam regnat in Beatis, qui per potentiam et providentiam regnat in toto orbe. Ad hoc regnum Deus creavit et vocavit homines a mundi exordio: hic enim est hominis finis et beatitudo. Quocirca S. Joannis Baptistæ concionis hoc erat thema: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum.* Matth. 3. 2. Idem deinde thema fuit Christi Matth. 4. 17. et ejus jussu Apostolorum omnium Matth. 10. 7. Verum quia hoc regnum Dei sese diffundit, illudque Deus communicat Ecclesiæ et fidelibus, Sanctisque in ea militantibus, hinc et Ecclesia militans vocatur regnum Dei, scilicet spirituale: tum quia in ea regnat Deus per fidem, gratiam, cæterasque virtutes tum quia ipsa est via, pars et inchoatio Ecclesiæ triumphantis, quæ proprie et perfecte est regnum Dei: nam ad eam tendit, suosque fideles ducit. Itaque per metonymiam Ecclesia, uti et prædicatio Evangelica, fidesque subinde vocatur *regnum Dei*, ut cum ait Christus: *Pervenit in vos regnum Dei*, id est, fides Evangelica, per quam Deus in vobis regnat, quæque vos facit membra Ecclesiæ, quæ est regnum Dei, ut jam ad ejus ditionem et regnum pertineatis. Sensus ergo est, q. d. Christus per 40 hos dies ante suum in cœlum ascensum, locutus est Apostolis de regno Dei, tum cœlesti, puta de gloria et felicitate æterna in Ecclesia triumphante: tum terrestri quod ad cœleste ducit, puta de Ecclesia militante: nimirum docuit Apostolos quomodo Ecclesiam instituere, formare, perficere deberent per prædicationem Evangelii in toto orbe: per varios Episcoporum, Sacerdotum, Diaconorum, Subdiaconorum, etc. ordines; per varios populi fidelis gradus et status: per Sacramenta, per humilitatem, patientiam, charitatem cæterasque virtutes. Quocirca Christus hic docuit Apostolos materias et formas, ritusque singulorum Sacramentorum et Ordinum, quas in Scriptura nusquam expressit; jejunium quadragesimale, baptismum parvulorum, Eucharistiam non tantum esse Sacramentum, sed et sacrificium pro vivis et defunctis quotidie Deo offerendum, aliasque traditiones Apostolicas, quas ab illo acceptas Apostoli Ecclesiæ et posteris, ac posteri suis successoribus per manus continue per singula sæcula usque ad nos tradiderunt. Docuit rursum fideles debere continue luctari cum suis concupiscentiis, cum mundo et diabolo, ferre crucem, multa pati ut ad regnum cœlorum perveniant. *Regnum* enim *cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.* Matth. 11. 12. Docuit virtutes Christianas omnes, quibus quasi viis ad cœlum tenditur. Docuit insuper ipsis et Ecclesiæ persecutiones, easque continuas, quas mox a Christo passa est Ecclesia per trecentos annos usque ad tempora Constantini Imperatoris, etc.

Moral. docuit nos Christus crebro loqui de regno cœlorum, eoque actiones omnes nostras dirigere, et in omni tribulatione ejus spe constantiam sustentare, ac ad illud aspirare. Hujus enim fide et spe Sancti omnes tot heroica opera patrarunt, quæ recenset Apostolus Hebr. 11 toto cap. Nam, ut ait Tertull. lib. de Resurrect. *Spes Christianorum est resurrectio mortuorum.*

4. ET CONVESCENS.] Græci Codices hic variant. Nonnulli legunt συναυλιζόμενος, id est *conversans cum eis in eadem aula et hospitio*; unde et aliqui codices Latini pro *convescens*, legunt *conversans*. Verum S. Chrysost. Syrus, Theophyl. OEcumen. et alii passim legunt συναλιζόμενος: quod Tigurina, Erasm. et Pagnin. vertunt *congregans eos in idem loci*, a voce ἁλιη, sive ἁλια, quæ *concilium* sive *congregationem* significat. Voluit enim Christus abiturus omnes adesse, ut omnibus extremum vale diceret, ultimaque daret monita, ac coram omnibus ascenderet. Sed melius S. Hier. ad Hedibiam q. 7. S. Chrysos. Theophyl. OEcumen. vertunt, *convescens*, ut συναλίζεσθαι dicatur a salis communione. Nam qui invicem convescuntur, de eodem sale et salino participant: ἅλς enim Græcis idem est quod sal Latinis. Sæpe enim Græcam aspirationem Latini in litteram S. vertunt, ut ὑπέρ, *super*; ὗς, *sus*; ἕρπω, *serpo*; ἕρπυλλον, *serpillum*; ὕλη, *sylva*. Eodem utraque lectio et versio redit. Nam qui in eodem hospitio degunt, eodem hospitii pane et sale vescuntur. Hinc Pythagoras, teste Laertio in ejus vita, censuit salem potissimum in mensa apponendum, quod æquitatis ac justitiæ nos admoneat, ut quod et servet tueaturque quidquid occuparit, et liquidissimis rebus aquamarique fiat. Rursum, sal symbolum est amicitiæ: quia corpora condit, et diutissime conservet, hinc sal fœderis nuncupatur Levit. 2. 13. Quare hospitibus ante alios cibos apponi solitum, quo amicitiæ firmitas ac perpetuitas significetur. Unde nonnulli ominosum habent, si sal in mensam profundi contigerit. Inde adagium: *non oportet transgredi salem et mensam*, id est, jus amicitiæ. Sicut enim sal ex multis aquis, et fusilibus in unum quoddam et solidum coit, ita ex diverso convenientes in unum animi coalescunt. Atque illud Platonis (imo S. Lucæ) μιαψυχη, inquit Pierius Hierog. l. 13. c. 40 quocirca Orig. in Matth. cap. 27. agens de Juda proditore: *Neque salis ejusdem*, ait, *neque mensæ*, neque *panis communicati memor fuit.*

Insuper τὸ συναλιζόμενος notat frugalitatem veterum, quod pani non aliud obsonium adderent, quam sal, sicuti potus eis erat aqua. Hinc illud Diogenis, qui vocatus a Cratero ad hospitium respondit, *se malle Athenis salem lingere, quam alibi opiparis vesci epulis.* Et illud Horatii:

Cum sale panis
Latrantem stomachum bene leniet.

Idem alibi Tigellinum cantucem ita loquentem inducit:

> At mihi mensa tripes, et concha salis puri.

Eodem spectat quod Cicero libr. de Amicitia. multos cum eo prius salis modios sumendos præcipit, cum quo amicitiam inire cogitas. Plinius l. 31. c. 7. ex Varrone, sale pulmentarii vice usos veteres, illosque salem cum pane esitasse testatur. Hinc Homerus salem vocat *divinum*, et Plato, *sacrosanctum*, de quo vide Plutarch. in Sympos. decad. 5. Hinc et Apostolos sanxisse, ut Christiani feria quarta et sabbato non nisi pane, sale et aqua vescerentur: scribit Epiphan. l. 3. tom. 1. hæres. 75. Imo S. Nazianz. perpetim se non aliud, quam hæc tria sumpsisse, testatur Carmine 9. dum ita canit:

> Brevisque voluptas
> Ærumnas multas comites habet. At mihi cordi
> Est panis rigidus, mihi grata obsonia præbet
> Sal parum; simplex nulloque instructa labore
> Mensa, dein latices mihi sobria pocula fundant.
> Hæ mihi divitiæ summæ, Christusque salutis
> Auctor.

Iisdem victitasse Anachoretas et Cœnobitas priscos, patet ex Vit. Patrum.

Porro significat Lucas hic, et Evangel. c. 24. 48. Christum paulo ante ascensionem comedisse et prandisse cum Apostolis, idque docet S. Hieron. loco jam citato, et S. Aug. tract. penult. in Joannem.

Causæ fuerunt. Prima, *ne ipsum spectrum et Phantasma putarent*, ait S. Chrysost. Secunda, ut abiturus insignis dignationis, amicitiæ, humilitatis et charitatis (perinde ac fecerat in ultima cœna iturus ad mortem) exemplum eis daret, et aculeum ad imitandum et redamandum infigeret. Quis enim non miretur Christum, non jam mortalem et passibilem, sed immortalem et gloriosum, qui cibo angelorum, imo Dei ipsius vescitur, ad rudium et pauperum Apostolorum mensam, escam, et salinum vile et luteum se dimittere, eis assidere, cum eis convivari, eadem esca et sale vesci, quasi socium cum sociis, amicum cum amicis? Ex adverso Lutherus non Apostolicus, sed Apostaticus et fanaticus, ut sui evangelii auctorem ostenderet, jactabat se cum diabolo modium salis comedisse: diaboli ergo fuit conviva, socius, Apostolus. Vide nostrum Serarium l. de Lutheri Magistro. Tertia, ut daret typum, et quasi prælibationem convivii cœlestis, juxta illud: *Ecce ego dispono vobis*, etc. *regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo*, Lucæ 22. 29. Unde sal est symbolum æternitatis, æque ac sapientiæ et discretionis, quam Christo convescentes Apostoli ab eo participarunt, ut fierent sal terræ. Vide dicta Levit. c. 2. 13.

Ex hoc loco multi colligunt, Christum paulo post peractum prandium, quod fieri solet in meridie, plena luce et palam coram omnibus discipulis in cœlum ascendisse. Ita S. Prosper sententia 203. inter Sentent. ex August. collectas, quæ habentur in fine tom. 3. S. Aug. certo tradit Christum meridie ascendisse. Quare ea multis in locis pia est consuetudo, ab hora meridiei usque ad horam primam post meridiem orationi vacare, in memoriam Dominicæ Ascensionis, ait Franc. Suarez 3 p. tom. 1. disp. 51. sect. 2. Nam statim finito prandio, quod factum est Hierosolymis in cœnaculo Sionis, eduxit Apostolos in montem Oliveti: in quo itinere, et in congregandis aliis discipulis aliquid temporis insumptum est: mox in monte Oliveti valedicens et benedicens eis ascendit. Causam dat S. Prosper ex S. Aug. loco jam citato. *Vigor*, ait, *fidei Christianæ tribus temporibus initiatur, vespere, mane et meridie. Vespere enim Dominus in cruce, mane in resurrectione, meridie in ascensione. Unum ad patientiam occisi, aliud ad vitam resuscitati, tertium pertinet ad gloriam majestatis in Patris dextera considentis.* Sicut ergo in meridie crucifixus est, sic et merito cœlos in meridie ascendit, ut quo tempore se humiliavit ad mortem crucis, eodem et ascendens exaltaretur in cœlo. Unde sub idem tempus moriens Ven. Beda secutus est Christum Dominum ascendentem in cœlum. Mortuus est enim V. Beda ipso festo Ascensionis Christi, idque sine morbo cum interesset Vesperis, canens *Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto*; anno Domini 731. ætatis 59. Ita Auctor vitæ ejus, et ex eo Baron. anno Christi jam dicto.

Quæres, quæ et qualis fuerit hæc Christi comestio in ore et corpore ejus jam glorioso? Dico Primo. Auctor de Mirabil. S. Script. l. 3. c. 14. apud S. Aug. censet fuisse comestionem non veram, sed apparentem, qualis fuit Raphaelis Tobiæ 12. 19. dicentis: *Videbar quidem vobiscum manducare et bibere, sed ego cibo invisibili, et potu qui ab hominibus videri non potest utor.* Comestio enim est actio vitalis, qua scilicet vi animæ cibus ex ore in stomachum, et membra quæ anima informat, vitaliter trajicitur, et concoquitur. Raphael autem non informabat corpus assumptum, sed ei tantum assistebat: unde locutio ejus, comestio, profectio, etc. non erant actiones vitales, id est, factæ vitaliter ab anima informante corpus, sed extrinsecus per corpus, et in corpore quasi organo exercitæ. Trajiciebat ergo angelus cibum ex ore in stomachum: sed sicut os ejus et stomachus, non erat verum et humanum os et stomachus: sic nec vera et humana erat ejus comestio. Verum secus fuit in Christo: Christus enim post resurrectionem verum assumpsit corpus, quod anima vere ut prius informabat, ac proinde sicut vera et vitalis fuit ejus locutio, visio, auditio, sic et comestio. Vitaliter enim vi animæ trajiciebat cibum ex ore in stomachum. Fuit ergo hæc ejus comestio non apparens, sed realis et propria: quia eam adhibuit quasi certum argumentum vitæ, et consequenter resurrectionis suæ; ita passim Patres.

Dico Secundo. Hic autem cibus non fuit a Christo digestus, et in corpus ejus conversus, uti vult Waldensis et Durandus in 3. dist. 22. q. 6. ad 2. corpus enim gloriosum ali, et crescere aut decrescere nequit: est enim impassibile et inalterabile. Nam ut ait S. August. ep. 49. q. 4. et ex eo Beda: *Aliter aquam absorbet terra sitiens, aliter Solis radius candens; illa indigentia, iste potentia.* Unde sequitur, quod hæc comestio non tam sit animæ vegetantis, utpote cujus actiones cessant in corpore glorioso, quam animæ sentientis et loco motivæ. Est enim quasi applicatio quædam materiæ, in quam exercere possit virtutem suam facultas nutritiva, si nutrimento egeret, aut ejus esset capax, uti est corpus mortale, non autem immortale, quale erat Christi. Christus ergo virtute sua

divina subito hunc cibum consumpsit; eumque in aerem, aut præjacentem materiam resolvit: vel per dotem subtilitatis stomachus Christi penetravit cibum, itaque in alium a cibo locum transivit; ac consequenter cibum a se exclusit, eumque in locum quem voluit transtulit, ita Suarez 3. p. tom 1 disp 47. sect. 5.

Objicies: ergo non fuit realis et propria Christi comestio, qualis est in nobis, qui ex ea vegetamur et nutrimur Resp. nego consequentiam: nam ad rationem veræ et propriæ comestionis requiritur, et sufficit, ut per vitalem actionem et organa vitæ (puta, linguam, dentes, maxillas, fauces, etc.) cibus ore sumptus transmittatur in stomachum: quod non est in angelo, si corpus assumeret. Nec enim in eo est actio vitæ, sed tantum motio localis per corpus, cui quasi auriga assistit. Verum tamen est, in Christo non fuisse tam perfectam comestionem, quam est in nobis. In nobis enim est opus animæ tam vegetantis, quam sentientis: in Christo sentientis dumtaxat. Media ergo fuit hæc Christi comestio inter nostram et angelorum. Nostra enim est actio animæ sentientis et vegetantis: in Christo sentientis, non vegetantis, in angelo nec vegetantis, nec sentientis, sed loco moventis, sive motum localem circa stomachum et corpus assumptum exercentis.

Præcepit eis ab Hierosolymis ne discederent.] Quæres, cur Christus Hierosolymis, non alibi miserit Spiritum Sanctum? Resp. Prima causa fuit, quia in Jerusalem fuit passus. Jerusalem enim elegerat passioni, Bethlehem nativitati, ait S Leo serm. de Pass. Domini: quia gloriam suam abscondere, et ignominiam toti orbi ostendere voluit, ut nos idem facere doceret: passionis autem merito missus est Spiritus Sanctus: decebat enim, ut ibi Christus passus erat ignominiam, ibi subiret et gloriam. Nam Spiritus Sanctus fuit Christi gloria, eumque in Judæa et toto orbe celebravit, ut nos doceret pati ignominiam, spe certa, quod illam Deus versurus sit in gloriam.

Secunda, quia in Jerusalem, puta in monte Oliveti, qui imminet Hierosolymæ, in cœlum ascendit. Ibi ergo pariter misit Spiritum Sanctum, ut significaretur ipsum esse qui mitteret, uti prædixerat et promiserat non alium

Tertia, quia in Jerusalem Christus docuit, instituit Apostolos, fundavit Ecclesiam Ibidem ergo venit Spiritus Sanctus, ut hæc omnia confirmaret et promoveret.

Quarta, ut Spiritus Sanctus significaret, se abolito Judaismo (hujus enim metropolis erat Jerusalem) instituere christianismum In Pentecoste enim Apostoli pleni Spiritu Sancto cœperunt legem novam promulgare. Hæc autem promulgatio publice fieri debebat in Jerusalem, ut omnes Judæi eam possent audire et cognoscere, indeque discere antiquatam esse legem veterem.

Quinta, quia Jerusalem erat caput Synagogæ et populi fidelis, uti jam est Roma. Sicut ergo anima magis est, vigetque in capite quam in cæteris membris: ita Spiritus Sanctus magis erat et vigebat Hierosolymæ (uti jam viget Romæ, dum dirigit Pontificem, et Cardinales in regimine Ecclesiæ, dumque fidelibus ibidem tantum fervorem, tantque pietatis et charitatis opera aspirat) quam in aliis Judææ urbibus. Adde, in Jerusalem erat Sion et templum, in quo colitur et præses est Spiritus Sanctus.

Sexto, quia in Sion regnavit David et Salomon, quorum filius fuit Christus eis promissus. Hic ergo pariter in Sion regnare debuit. In Sion itaque fundavit Ecclesiam, quasi suum regnum. Unde illa a Prophetis vocatur Sion, ut Isaiæ 2. v. 3. *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem.* Et c. 61. 1. *Spiritus Domini super me*, etc. *ut prædicarem annum placabilem Domino*, etc. *ut ponerem lugentibus Sion, et darem eis coronam pro cinere;* et sæpe alibi.

Tropol. Jerusalem, id est visio pacis, symbolum est animæ justæ, quæ pacem colit cum Deo, secum et cum proximis. Hæc enim sedes et templum est Spiritus Sancti, juxta illud: *Factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion.* Ps 75. 3.

Alleg. Jerusalem typus est Ecclesiæ, in qua sola est, et ostendit se Spiritus Sanctus, juxta illud: *Ubi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*, Matth. 18. 20. Nemo ergo se separet ab Ecclesia, a sua congregatione, ordine, collegio, si velit recipere et retinere Spiritum Sanctum. Rursum quisque fidelis, Clericus, Religiosus, frequentet templa cœtusque publicos, ut Litanias, conciones, collationes, etc. ibi enim sentiet loquentem Spiritum Sanctum, ejusque inspirationes et dona percipiet. Quocirca monet Apostol fideles dicens: *Non deserentes collectionem nostram*, Hebr. 10. 25.

Anagog. Sion et Jerusalem terrestris, typus est cœlestis, in qua Spiritus Sanctus suas opes et gloriæ dotes effundit in Beatos, qui ejus gratiæ et donorum in terrestri fuere participes, juxta illud Hebr. 12. 22 *Accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis et judicem omnium Deum, et spiritus justorum perfectorum, et testamenti novi mediatorem Jesum, et sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel Videte ne recusetis loquentem.*

Sed expectarent.] Primo ad acuendum in eis desiderium Spiritus Sancti, *oportebat enim illos desiderio promissi teneri, atque ita donum accipere*, ait S. Chrys. Secundo, *oportebat in cœlo comparere naturam nostram, et perfectam reconciliationem fieri, ac tum venire Spiritum, quo merum purumque gaudium fieret* Tertio, quia *noluit Christus discipulos ante Spiritus Sancti adventum tanquam inermes, et sicut absque auriga equos prodire in publicum*, ait idem Chrys. Succubuissent enim laboribus, tentationibus, persecutionibus, philosophis, tyrannis, nisi Spiritus S. eos armasset, et invictos, imo omnium victores, effecisset Hinc explicans hoc Christi præceptum Lucas Evang 24 49. *Vos autem sedete*, ait, *in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto.* Moral. non incogitantibus, torpentibus et dormientibus, sed expectantibus, orantibus et vigilantibus Spiritus Sanctus ejusque dona obveniunt.

Promissionem Patris.] Est metonymia: ponitur actus pro objecto, puta promissio pro promisso, vel pro promissa Promissio ergo est Spiritus Sanctus promissus, tum a Christo, tum a Patre; modestiæ tamen causa vocat eum promissionem, non suam, sed Patris, sicut et in Evangel. apud S Joannem, vocat eum donum, non suum, sed Patris: quia scilicet Pater est primus fons, et origo SS. Trinitatis. Ab eo enim haurit

Filius suam deitatem, et consequenter vim spirandi, ut scilicet cum Patre spirat et producat Spiritum Sanctum. Hujus modestiæ testes sunt hi sermones Christi: *Ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis* Joann. 14. 16 q. d. Ego fui prior paraclitus, a Patre ad vos docendus et redimendos missus; docui, redemi vos: peracta ergo mea legatione in cœlum redeo: orabo Patrem, et impetrabo, ut ubi loco alium Paraclitum mittat vobis, puta Spiritum Sanctum qui ea quæ ego docui illustret et perficiat, juxta illud v. 26 *Paraclitus autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis.*

Nota. Spiritus Sanctus est donum, et dos propria novi Testamenti, puta legis Christianæ, et gratiæ Christi: illum enim est pignus et promissum: illo proinde eaerunt vetus testamentum, puta lex Mosis, Synagoga et Judæi, utpote duri, terrestres et carnales, si qui vero illum habuerunt, ut Elias, Moses, David, illi filii fuere novi testamenti potius quam veteris. Hinc illud prædixerunt, et promiserunt Prophetæ, ut Ezechiel cap 36. *Dabo vobis cor novum, et Spiritum novum ponam in medio vestri, et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum. Et Spiritum meum ponam in medio vestri, et faciam ut in præceptis meis ambuletis* Et Jerem cap 31. 33. *Hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meum in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam, et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum Et non docebit ultra vir proximum suum et vir fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum* Et Joel c. 2. 28 *Effundam Spiritum meum super omnem carnem. et prophetabunt filii vestri,* de quo c. 2.

5. Quia Joannes quidem baptizavit aqua.] Judæos quoslibet, uno et Apostolos antequam a Christo vocarentur, ait S Chrys. Euthym. et Tert. lib. de Baptismo cap. 12 (etsi id negare videatur Beda) præsertim Andream ejusque socios, qui erant discipuli Joannis.

Vos autem baptizabimini Spiritu Sancto.] scilicet in baptismo Christi. Hunc enim opponit baptismo Joannis, inquit S. Chrys. Theoph et Euthym. in Joannis c. 3. qui consequenter censent Apostolos Christo moriente, resurgente et ascendente needum baptismo Christi baptizatos, et per aquam lustratos fuisse. Accedunt ad hanc sententiam alii, qui opinantur Baptismum Christi non ante, sed post mortem et resurrectionem ab eo institutum fuisse, Matth. 28. v. 19. cum dixit: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* Ita opinatur Tert. l. de Baptism. c. 11. S. Hier. Dial. contra Lucifer. Chrys hom 28. in Joannem, et obiter S. Thom. 3. p q. 73. art 5. ad 4. Verum jam diu ante institutum fuisse baptismum a Christo patet Joannis 3. 3 esto promulgatus fuerit post Christi ascensum in Pentecoste, tumque omnes obligare cœperit, ut patet Act 2. v 38 Ita censent passim Interpretes, et Doctores cum D Thoma 3. p q. 66 art. 2. ubi id tractat ex professo. Unde et Apostolos Christi, æque ac Joannem Baptistam, in aqua baptizasse, utique baptismo non Joannis, sed Christi, ideoque ottam esse contentionem in e. discipulos de baptismo Joannis et Christi legimus Joannis 4. 25 Quocirca S Evodius successor S. Petri in Cathedra Antioch. epist. quæ inscribitur τὸ φῶς, id est lumen. asserit Christum suis manibus baptizasse ex mulieribus solam Virginem, ex viris solum Petrum; Petrum autem baptizasse Andream, Jacobum et Joannem; et hos tres baptizasse reliquos Apostolos.

Dico ergo ad litteram, baptismum Spiritus Sancti vocari hic effusionem Spiritus Sancti in Pentecoste, qua copiose instar aquæ in Apostolos effusus est, eosque in se ipso quasi mersit et absorpsit. Baptismus igitur significat copiam charismatum. quam receperunt Apostoli in Pentecoste. adeo ut eo non tingi, non imbui, sed perfundi, repleri et inebriari viderentur: *Ut enim is qui aqua mergitur et baptizatur, undique ab aquis circumdatur, sic et illi a Spiritu baptizati sunt perfecti*, ait Cyrill. catechesi 17. Opponit itaque Christus mysticum suum baptismum effusionis Spiritus Sancti, litterali baptismo Joannis Baptistæ, in eo quod ille dumtaxat datus sit in aqua, nec contulerit remissionem peccatorum, gratiam aut justitiam, sed ad eam in baptismo Christi recipiendam disposuerit: induendo homines et voce et gestu ad pœnitentiam et lacrymas, uti docet S. August. in c. 1. 8. S. Joannis tract. 5. et alii passim: Christi vero baptismus mysticus dandus sit in Spiritu Sancto, ostendente se non in aqua frigida, sed in igne ardenti: quia daturus erat in Pentecoste Apostolis cor igneum et linguas igneas. q. d. Joannes baptizavit in aqua dumtaxat, at ego non tantum in aqua, sed et in Spiritu Sancto baptizo Nam brevi mittam in vos Spiritum Sanctum, qui sua spiritu et sanctitate ita vos opplebit, ac si in eo toti baptizaremini, et mergeremini: ut deinceps vos etiam alios possitis baptizare in aqua et Spiritu Sancto. Ita factum est. Nam Apostolis baptizantibus descendebat Spiritus Sanctus in fideles, non tantum invisibiliter, sed et visibiliter in specie ignis, etc. uti primitus in ipsosmet descenderat in Pentecoste: ita S. Chrysost. Œcumen. Beda. Lyran. et alii Porro missionem Spiritus Sancti Christus vocat *baptismum*, quia baptismus significat, Primo. purgationem peccatorum et affectionum, quam Apostolis contulit, et in dies confert Spiritus Sanctus. Sicut enim aqua in baptismo corpus, tangens cor abluit ut ait S. August. omneque peccatum ab eo extergit, ita Spiritus Sanctus in Pentecoste cor mentemque Apostolorum ab omni peccato, vitio et cupiditate terrena abluit et expurgavit.

Secundo, vox *baptismus* significat plenam sanctificationem. Sicut enim baptismus animæ a peccatis expurgatæ inserit fidem, spem, charitatem et sanctitatem: ita Spiritus Sanctus in Pentecoste indidit Apostolis omnem gratiam, virtutem et sanctimoniam, idque in gradu perfecto et heroico.

Tertio, eadem vox significat plenitudinem et abundantiam charismatum. Sicut enim corpus in baptismo aqua circumdatur et obruitur: ita Apostoli Spiritu Sancto ejusque donis quasi circumdati et obruti fuere.

Quarto, significat ardorem et zelum. Hic enim eorum baptismus fuit igneus, non aqueus: Spir. Sanctus enim in specie ignis eis insidens ignivit corda eorum. Hoc est quod ipse S. Joannes Baptista Judæis, cum interrogantibus de suo baptismo, respondit: *Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam, qui autem post*

me venturus est, fortior me est, cujus non *sum dignus calceamenta portare: ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto et igni*. Matth. 3. 11.

Hinc Theologi triplicem distinguunt baptismum, fluminis, flaminis et sanguinis. Fluminis, est communis, qui fit per aquam. Sanguinis, est martyrium: hoc enim expiat omne peccatum, æque ac baptismus. Flaminis, est hic Apostolorum, et etiam eorum qui contriti desiderant Sacramentum baptismi, sed ob defectum aquæ, aut ministri illud suscipere nequeunt. Hi enim justificantur sua contritione cum voto baptismi, quod aspirat eis flamen, id est, Spiritus Sanctus. Denique hic baptismus maximum fuit innovati mundi miraculum. Quocirca vere S. Chrysost. in Gentiles, qui negabant Apostolorum miracula: *Hoc ipsum*, ait, *maximum est miraculum, absque miraculis orbem terrarum necurrere, a duodecim pauperibus et illitteratis hominibus attractum*.

Non post multos hos dies.] Puta decimo abhinc die in Pentecoste, sed noluit Christus certum diem eis indicare, *ut semper essent vigilantes*, inquit S. Chrys. *ac sollicitius promissum expectarent*; non enim *datur, non datur inquam gratia, nisi vigilanti. Annon vides quid dicat Elias discipulo? Si videris me cum abripiar, sic erit tibi, hoc est, continget tibi quod postulas*, puta spiritus meus duplex, 4. Reg 2. *Sic et Paulo non statim data est gratia, sed triduum intercessit, quo fuit cæcus, atque interius metu purgatur ac præparatur. Nam sicut qui purpuram tingunt, prius aliis quibusdam coloribus præparant id quod tincturam accipiet, ne flos dilutus et evanidus fiat: sic et hic prius animi sollicitudinem Deus præparat*, ne *deinde infundit gratiam. Eamdem ob causam nec Spiritum illico misit, sed in die quinquagesimo*.

6. Igitur qui convenerant.] Non soli Apostoli, sed et alii discipuli, coram quibus Christus ascendit. *Simul coeunt*, ait S. Chrys. *ut pudore quodam, ac reverentia multitudinis, quod scire desiderant, extorqueant*. Vox *igitur*, innuit, quod Apostoli putarint Christum quasi Messiam, jam post resurrectionem suam restituturum regnum Israel jampridem collapsum, ideoque missurum Spiritum Sanctum, ut id restituat, hancque esse promissionem Patris per Prophetas. Amos enim c. 9. 11. sic vaticinatur: *In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, et reædificabo aperturas murorum ejus*. etc. Et Osee c. 14. 6. *Ero quasi ros Israel, germinabit sicut lilium, et erumpet radix ejus ut Libani*. Et Joel c. 3. 20. *Judæa in æternum habitabitur, et Jerusalem in generatione et generationem*, etc. et *Dominus commorabitur in Sion*. Et Abdias v. 17. *In monte Sion erit salvatio, et erit sanctus: et possidebit domus Jacob eos qui se possederant*. Denique Gabriel Archangelus nuntians Christi ortum Virgini Deiparæ, *Dabit*, ait, *illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum*. Lucæ 1. 32.

Si, id est, an, num, ut vertit Pagnin. Tigurina. et alii, in tempore hoc tuæ resurrectionis, gloriæ et triumphi, restitues, græce ἀποκαθιστάνεις, id est, restituis in præsenti regnum Israel.] Græca τῷ Ἰσραήλ, id est, *Israeli*. q. d. Israel jam perdidit regnum, imo illud translatum est in Herodem Idumæum, et alienigenam. Scimus ex prophetiis præsertim Jacobi Gen. 49. 10. translato jam sceptro propediem Messiam venturum, ut illud Israeli restituat: ergone id modo præstabis? Scimus enim et credimus te esse Messiam, id est, novum verumque Davidem Israelis. Errant in eo, quod putent regnum Messiæ fore temporale, quale fuit Davidis et Salomonis, non spirituale. Sed hic communis Judæorum (uti jam est omnium) ævi illius fuit error. Unde Joannes et Jacobus petierunt dexteram et sinistram in regno Christi, Matth. 20. 20. et duo discipuli euntes in Emaus: *Sperabamus*, inquiunt, *quod ipse redempturus esset Israel*. Lucæ 24. 21. Quocirca Christus ad quæstionem earum directam non dat solutionem, quia ejus adhuc erant incapaces, sed retundens eorum curiositatem, indirecte et tacite eamdem solvit, nimirum venturum Spiritum Sanctum, ut intrepide Christi regnum spiritale per fidem, in Judæa et Samaria, totoque orbe propagent. Spiritalis enim Israel est populus fidelis et Christianus, ad quem carnalis Israel aggregabitur in fine mundi, quando regnum hoc evadet gloriosum, omnesque Sanctos in anima et corpore beabit in æternum.

7. Non est vestrum nosse tempora.] successiones, decreta et eventa temporum.

Vel momenta.] Græce καιρούς, id est *opportunitates temporum*; ita Pagnin. et alii; Tigurina. *articulos temporum*; Vatabl. *opportunitates*, scilicet rei gerendæ. Noster dicto eos vocat vertitque *momenta*: quia momentum hic non significat instans, sed pondus et inclinationem temporis. Sic Cicero l. 5. de Finibus ait, *inclinationes rerum et momenta temporum*, et Horat. l. 1. ep. 6. *certis momentis decedentia tempora*. Rursum Cicero l. 6. ep. 10. ad Trebatium: *Omnia*, inquit, *momenta* (id est, occasiones) *observabimus, neque ullum prætermittemus tui juvandi et levandi locum. Momentum* enim Grammatici deducunt a moveo; momentum enim, sive occasio, est quasi pondus rem movens et inclinans ad rem gerendam: hinc vocantur judiciorum, et rerum maximarum magna momenta, id est, quæ magnum pondus habent et efficaciam, ut res huc illucve inclinet. Sic et Sapiens c. 11. 23. dixit, *momentum stateræ*, græce ῥοπή, id est, *inclinatio, motus, propensio stateræ, sive bilancis*. Sic vulgo dicimus: Favor in aulis magnum habet momentum, parvam eruditio.

Moral. Deus regnorum rerumque omnium vicissitudines, exordia, media et fines peragit suis momentis, et opportuno tempore. Opportunitas enim rei gerendæ magnum affert, tum momentum et pondus, tum facilitatem, tum decorem. Quod si ea desit, Deus procurat ut adsit per congruos providentiæ suæ modos, quos in thesauris sapientiæ suæ reconditos habet, quibus facit ut omnes rerum temporumque successus invicem apposite nectantur, ac velut annuli sibi invicem inserantur, ut catenam elegantem efficiant. Quocirca Boetius l. 4. de Consol. prosa 6. providentiam docet esse seriem causarum rerumque in mente Dei, quæ omnia suis nectat ordinibus miris arctisque, sed arcanis nobis: veteres fatum appellavere. Stoici enim fatum dixere esse præcedentium causarum subsequentiumque perplexionem quamdam, et instar catenæ connexionem. Verum quia hoc, utpote indeclinabile et inevitabile, necessitatem inferre, et libertatem voluntati hominis et angeli adimere censuerunt; hinc merito impii, imo fatui sunt, qui fatum vel fando usur-

pant. Audi S. Aug. trac. 37. in Joannem: *O si cor tuum non esset fatuum, non crederes fatum.*

Ita Deus congrue et opportune fecit, ut regnum et Monarchia Cyri et Persarum succederet Monarchiæ Chaldæorum: Dario deinde et Persis succederet Alexander et Græci: his Romani, qui regnum Israel per Pompeium et Augustum, intrudendo alienigenam regem Herodem, capite minuerent, et paulo post ob eamdem Christi per Titum et Vespasianum delerent: ut ita abolito regno Israel et Judaismo, succederet regnum Christi et christianismus, cui Israel aggregabitur in fine mundi, idque opportune et congrue. Tunc enim mittet Deus Henoch, ex quo quasi patriarcha prognati sunt Israelitæ; et Eliam, qui fuit Judæus, et Propheta celeberrimus Judæorum, qui proinde Christum annuntienti, quasi civi et Prophetæ suo credent Judæi æque ac Henoch, utpote patri et patriarchæ suo.

Idem exemplo suo docet nos Deus, nimirum ut opportune omnia agamus, et occasiones rei bene gerendæ studiose captemus, nec effluere sinamus. Nam, ut ait Cato:

> Fronte capillata est, a tergo occasio calva.

ut, cum transierit, eam apprehendere nequeas. Et Ovid.

> Temporibus medicina valet: data tempore prosunt,
> Et data non apto tempore vina nocent.

Phocylidis monitum fuit: *Occasioni obtempera, et noli spirare contra ventos.* Menandri: *Occasio legibus est potentior multo, et multarum rerum est causa: celerrime permutat res, et ipsa celerrime elabitur et avolat.* Vegetii l. 3. de Re milit. c. 26. *Occasio in bello amplius solet juvare quam virtus.* Demosthenis orat. ad Leptin. *Parvæ occasiones magnarum rerum causæ existunt.* Alterius: *Occasio anima actionum est.* Livii lib. 2. decade 3. *Armatus intentusque his neque occasioni tuæ desis, neque suam occasionem hosti des.* Sic qui versantur cum puellis, dant dæmoni occasionem tentandi se libidine; qui cum superbis de fastu; qui cum gulosis, de gula; nam si vel filum, aut pilum illi concedas, inde plectet tibi funem, quem omni robore vix dirumpes. Antigonus Pyrrho ad bellum provocanti respondit: *Suam militiam non magis armorum, quam temporum esse: Pyrrho, si illum vitæ suæ tædium cepisset, satis multas ad interitum vias patere;* Ita Plutarch. in Pyrrho Themistocles adolescenti qui occasionem neglexerat: *O adolescens, ait, sero quidem ambo, sed tamen sapere cœpimus.* Ita Plut. in Apopht. Scipionis Africani dogma fuit: *Non esse pugnandum nisi aut invitaret occasio, aut urgeret necessitas.* Ita Plut. in ejus vita, Quocirca Gentilium prudentia maxime in opportunitate captanda enituit. Egregie Plinius l. 15 c. 24. *Morus, ait, novissima omnium germinat, et tamen parit inter primas: ita qui tempus idoneum captant rei conficiendæ, etiamsi serius cœperint, tamen maturius conficiunt.* Idem lib. 11 cap. 6. et 10. *Apes peragunt opus suum non statis diebus, sed quoties cœli commoditas invitat: ita suo quæque tempore rapienda est occasio.* Denique S. Chrys. l. 1. de Compunctione: *Sicut, ait, in corporibus et fistulis, nisi quis prius humorem influentem sistat, mali fonte non obstructo, incassum omnia facit: itidem et nos, nisi occasionem quasi fontem mali caverimus.* Porro idipsum non tantum in factis, sed et in verbis dictisque locum habet, verbum enim opportune prolatum plus efficiet, quam mille importune. Vere Sapiens Prov. 25. 11. *Mala aurea in lectis argenteis; qui loquitur verbum in tempore suo.* Christianus ergo hæc sibi adaptet, et occasionibus omnibus ad bene agendum utatur, ut lucra cœlestia coaugeat, quæ quotidie mire augere potest, si occasiones captet, uti captat mercator occasionem negotiandi, miles vincendi. Post hoc enim breve tempus et occasionem, non erit tempus nec occasio lucrandi.

8 Sed accipietis virtutem,] δύναμιν, id est *potentiam, robur, vim, efficaciam,* quæ tanta fuit in Apostolis, ut reges, tyrannos, gentes feras et barbaras, totumque orbem subegerint Christo; cum ipsi essent pauci, pauperes, rudes, ignobiles. Hoc est quod ait Christus Lucæ 24. 49. *Ego mitto promissum Patris mei in vos: vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto.* Præclare S. Bern. ser. 85. in Cant. *Opus virtute habes,* ait, et non quacumque, sed qua induaris ex alto. *Ipsa enim si perfecta sit, facile sic animum victorem sui et sic invictum reddit ad omnia. Est quippe vigor animi cedere nescius pro tuenda ratione. Vel sic: Vigor animi, quod in se est, omnia ad rationem cogens vel dirigens,* etc. *Felix anima quæ angelis spectantibus præbuit gaudium pariter et miraculum sui, ut audiret de se loquentes: Quæ est ista quæ ascendit de deserto deliciis affluens, innixa super dilectum suum? Aliòquin frustra nititur, si non innititur.* Et mox: *Quidni omnia possibilia sint innitenti super eum qui omnia potest? Quantæ fiduciæ vox: Omnia possum in eo qui me confortat? Nihil omnipotentiam Verbi clariorem reddit, quam quod omnipotentes facit omnes qui in se sperant.* Et inferius: *Ita Verbo innixum, et indutum virtute ex alto, nulla vis, nulla fraus, nulla jam illecebra poterit vel stantem dejicere, vel subjicere dominantem.*

Supervenientis.] Græce ἐπελθόντος, in aoristo, id est, *cum vel postquam supervenerit.* Prius enim datus est Spiritus Sanctus personaliter Apostolis, deinde existens in sis, eosque inhabitans, suam virtutem et dona in eos transfudit: perinde ac sol postquam ortus est, suos radios in orbem diffundit; de quo plura c. 2.

Spiritus Sancti] Quis, qualis et quantus sit hic Spiritus, dicam initio cap. 2.

Et eritis mihi.] *Mihi,* meæ scilicet Incarnationi, morti, redemptioni, resurrectioni, ascensioni, cæterisque mysteriis quæ hucusque peregi. q. d. Docebitis et testificabimini me esse Filium Dei, qui pro salute hominum incarnatus et crucifixus sum, ac proinde me esse Salvatorem mundi, ideoque eos in me credere debere ut salventur, nec enim extra me est salus.

Testes.] Per miracula, per vitæ sanctimoniam, per prædicationem, sapientiam et efficaciam non humanam, sed divinam. q. d. Vidistis o discipuli, o filii mei, vitam meam, doctrinam audistis, spectastis mea miracula, itinera, labores, contradictiones, tormenta, mortem, crucem, resurrectionem, mox spectabitis meam ascensionem et missionem Spiritus Sancti. Ubique vidistis meum in homines amorem et zelum, qui me e cœlo in terram et in crucem traxit: ite, testificamini, et docete hæc in toto mundo, ut suam salutem ament et curent, sicut ego amavi et curavi, ut me ipsos amantem redament: ecce ascendo, ut parem eis locum in cœlo: suadete ergo, ut vanas terræ opes pompasque

contemnat, ut timeant Dei judicium et gehennam, ambiant, aspirentque ad cœlum. Ecce quales et quanti hi testes Christo fuerunt.

Vide hic dignitatem Apostolorum, de qua præclare S. Chrys. hom. de S. Andrea, quæ extat apud Surium die 30. Novembr. *Nihil tale*, inquit, *umquam fuit, quale fuerunt Apostoli. Hi cum Dei verbi essent ministri, attrectarunt incarnatum illum, qui ut Deus figuram non habet. Secuti sunt ambulantem eum, qui ubique præsens est. Discubuerunt una cum illo, qui nullo loco circumscribitur. Ejus vocem audierunt, qui verbo fecit omnia. Mundum ipsum lingua, tamquam sagena quadam concluserunt. Circumierunt suis cursibus fines orbis terrarum. Errores ut zizania eradicarunt. Aros ut spinas quasdam amputarunt. Idola tamquam feros interfecerunt. Dæmones ut lupos profugarunt. Ecclesiam ut gregem quemdam collegerunt. Orthodoxas tamquam frumentum congregarunt. Hæreses ut paleas projecerunt. Judaismum tamquam fœnum arefecerunt. Græcorum sectam tamquam stipulas quasdam igni combusserunt. Humanam naturam cruce ipsa tamquam aratro quodam excoluerunt, et verbum Dei ut sementem quamdam sparserunt. Ad summum, omnia illorum facta tamquam sidera quædam effulserunt. Quamobrem clara voce illis dicebat Dominus: Vos estis lux mundi. Siquidem Orientem habet Christianus homo, illum qui e Virgine natus est: diluculum habet, eum qui baptismatis parens fuit: splendorem habet, Christi crucifixi gratiam: radios, admirabiles illas linguas: diem, futurum illud sæculum: meridiem, tempus quo in cruce ipsa mansit Dominus: occidentem, sepulchri habitationem: vesperam, brevem illam mortem: solis fulgorem, resurrectionem a mortuis. Vos estis lux mundi. Intuere astra hæc, et illorum splendorem obstupesce.*

IN JERUSALEM] Apollonius, vetus Ecclesiasticus scriptor, ait Euseb. l. 5. Histor. c. 18 in fine, *Meminit Thraseæ cujusdam Martyris, qui quasi ex traditione priorum se accepisse asseruit, Salvatorem præcepisse Apostolis suis, ne ante duodecimum annum ab Hierosolymis discederent.* Sed hoc cum grano salis accipiendum: satis enim constat ex Actis, ob necem Stephani, quæ paulo post Christi ascensionem contigit, dispersos fuisse Apostolos; ac eorum divisionem per orbis provincias ante duodecimum annum contigisse, multi Historici et Doctores docent. Nam S. Jacobum, qui ante duodecimum annum Martyr occubuit, in Hispaniam profectum, ibique evangelizasse constanter asserunt Hispan. Annales et continua traditio.

9. ET CUM HÆC DIXISSET,] aliaque quæ recensent S. Lucas, Matthæus et Marcus in fine Evangelii. Verisimile est Christum finito prandio, Apostolos aliosque discipulos prius convocatos (quos 120. recenset Lucas v. 15.) e Jerusalem per mediam urbem, Judæis vi divina cohibitis, stupefactis et attonitis, eduxisse in montem Oliveti, ac ex itinere divertisse in adjacentem Bethaniam, ut ait Lucas Evang. c. 24. 50. ut valediceret Magdalenæ, Marthæ et Lazaro, eosque secum pariter eduxisse, ut eis ascensionis suæ visionem et consolationem impertiretur, utpote sibi amicissimis; ita Suarez 3. p. disp. 51. sect. 2. Quæ omnia facile horam a prandio exactam significant, antequam Christus perveniret in montem Oliveti, ibique suis valediceus ascenderet. Quæ fuerint colloquia suavissima et ultima Deiparæ Matris et Christi, item amplexus ejus et discipulorum, aliaque plura quæ studio brevitatis tacet Lucas, contemplari possumus, enarrare nequimus. S. Aug. ser. 6. de ascens. qui est 179. de Temp. ait Apostolos hæc Christo dixisse (intellige corde potius quam ore) *Domine quare nos derelinquis ascendens, qui nos elegisti in ripa præcedens? Domine quando sumus verba tua super mel et favum eminus percepturi, et stillantis roruntisque gratiæ balsamum de tuis labiis ac faucibus libaturi? Aut instrue quo ascendis, aut ne deseras cum ascendis: quasi scuto benignitatis tuæ removemur in aperto nudati, tamquam pupilli matris amplectentis penuatæ, velamine destituti. Quando venies ad nos, qui redimisti nos? Mors tua fuit peccatum nostrum, sit ascensus tuus pignus nostrum, ne nimis absorpti mærore mergamur, quos elevasti de gemitibus inferorum.* Christum vero eis respondisse per angelos a se submissos: *Viri Galilæi quid statis aspicientes in cælum? Hic Jesus qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet*, etc. Unde ser. 7. hosce duos angelos vocat duos præcones, et duos palatinos cœlestis imperii. *Oportebat enim*, ait, *cælestes mitti consolatores ne remanerent trepidi piscatores.* Noster Lud. de Ponte meditat. de Ascensione, pie et probabiliter meditatur, Christum abeuntem in cœlum, ut majorem sui fidem, spem, amorem et reverentiam discipulis imprimeret, dedisse eis osculandas suas manus et pedes (ut tangerent sacra vulnerum in iis stigmata) ex quibus suavissimus odor fragrabat, quo illorum corda mire recreabantur et confortabantur: matri vero suæ obtulisse etiam osculandum latus, quæ in illud se abdere, in eoque cum Christo ascendere gestiebat. Discipulas ergo summo amore et reverentia manus et pedes Christi osculatos esse, uti osculata fuerat Magdalena, ejusque comites mulieres, Joan. 20. 17. et Matth. 28. 9.

ELEVATUS EST.] *Non subito raptus*, ut Elias, et Henoch, *non furtim sublatus, sed videntibus illis elevatus est*, ait S. Bern. de Grad. hum. c. 5. Idem ser. 2. de Ascens. *Quid*, ait, *putatis fratres, quantus dolor et timor irruperit Apostolica pectora, cum eum viderunt a se tolli, et attolli in aera, non scalis adjutum, non sublevatum funibus, etsi angelico comitatum obsequio, non tamen fultum auxilio, sed gradientem in multitudine fortitudinis suæ? Elevatus* ergo a se, suaque virtute per dotem agilitatis, idque sensim et pedetentim, ut diutius pasceret oculos discipulorum intuentium. Hoc enim significat Lucas Evan. c. 24. 50. *Et elevatis manibus suis benedixit eis. Et factum est dum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in cælum.* Ex quibus verbis liquet Primo, Christum elevasse manus, tum ut Deum oraret, et invocaret ad benedicendum Apostolis; tum ut elevando et deprimendo, vel certe transversim collocando manus, uti fecit Jacob Genes. 48. 14. signum crucis efformaret, uti docet noster Gretserus l. 3. de Cruce c. 46. Per crucis enim meritum omnem benedictionem nobis impetravit. Unde inolevit in Ecclesia consuetudo, ut tam in publicis et sacris Officiis, quam in privatis benedictionibus Prælatorum, Sacerdotum, Sanctorum, vel parentum, is qui benedicit signum crucis efformet super eum quem benedicit; quam esse traditionem Apostolicam testatur S. Basil. l. de Spirit. S. c. 27.

Secundo, liquet Christum discipulis benedixisse, id est, Patris opem, et gratiam eis apprecatum fuisse, qua et ipsi in fine vitaque Christiana proficerent, et alios ad eamdem verbo et exemplo provocarent, utque Deus omnia eorum opera secundaret per omnem vitam, uti de facto fecit, fuit enim efficax hæc Christi oratio et benedictio. Addit noster Ludovic. de Ponte medit. de ascensione, Christum ascendentem discipulis faciem solito amabiliorem et radiantiorem exhibuisse. Formula vero benedictionis hac usum esse: *Benedicat vos Dominus et custodiat. Ostendat Dominus faciem suam vobis, et misereatur vestri.* Hanc enim Deus præscripsit Aaroni, qui fuit typus Christi, Num. 6. 23. Aut hac: *Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum, sicut et nos. Pater quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum, ut videant claritatem meam.* etc. Joan. 17. 11. 22. 24 Aut simili. Porro Christi benedictio fuit efficax: quare discipulos replevit bonis illis cœlestibus, quæ benedicendo illis apprecabatur.

Tertio, Christum sensim ascendisse: hoc enim significat τὸ *recessit, et ferebatur.*

Quarto, Manichæi censebant Christum restitisse in cœlo solis, ideoque solem quasi numen adorabant, idque ex eo quod scriptum est Ps. 18 5. *In sole posuit tabernaculum suum.* Refert et ridet hoc S Aug. tract. 34 in Joan. Certum est Christum ascendisse super omnes cœlos. Hoc enim asserit Apostolus Ephes. 4. 10. Vide ibi dicta.

Quinto, de fide est Christum non tantum qua Deus est, sed etiam qua homo ascendisse ad solium Dei Patris, ibique ad dexteram ejus quasi Dominum cœli et terræ, angelorum et hominum considere. Id enim docet Apostolus Coloss. 3 1 quia enim Christus se in cruce infra omnes creaturas humiliavit, hinc et meruit super omnes exaltari, Philip 2. 10

Sexto, Christus sua morte cœlum ob peccatum Adæ, et posterorum clausum reseravit; unde et primus eodem ascendit Hinc et secum duxit in triumphum omnes animas SS Patrum et Patriarcharum, quos e limbo eduxerat. Hoc enim est quod ait Psaltes Psal. 67. v 19 et ex eo Paulus Ephes. 4. 8 *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem* Porro præcipui ex illis cum Christo resurrexerunt, ut patet Matth 27. 53 ac consequenter in corpore glorioso cum Christo ascenderunt, quasi resurrectionis ejus primitiæ. Hoc est quod ait Michæas cap. 2. 13 *Ascendet enim pandens iter ante eos.*

Septimo, Christo per dotem subtilitatis cœlos penetranti, quasi Domino regique suo occurrit tota cœlestis aula, omnesque omnino angeli, uti docuit S Cyprian. Epiphan. Nyssen. ser. de ascens. et alii: et satis colligitur ex illo Heb. 1. 6 *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei;* qui admirantes ejus gloriam interrogarunt: *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra?* etc. Isaiæ 63. ac triumphantes cecinerunt: *Attollite portas principes vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit rex gloriæ.* Psal. 23 Unde S. Aug. ser. 5. de resurr. *Viderunt,* ait, *cœlites cuncti speciosum vulneribus Christum, spolia e castris tyrannicis reportantem, et admirantes fulgentia divinæ virtutis vexilla, talibus concrepant hymnis, deducuntque lætantes: Quis est iste rex gloriæ?* Hoc est quod jubilat Psaltes Ps. 67. 18. *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium: Dominus in eis in Sina in sancto.* Et Ps. 46. *Omnes Gentes plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis. Quoniam Dominus excelsus, terribilis: Rex magnus super omnem terram.* etc. *Ascendit Deus in jubilo: et Dominus in voce tubæ.*

Octavo, Beda l. de Locis sanctis c. 7 testatur solemnitatem hujus diei quotannis recurrentem, fuisse cœlestibus prodigiis, in eo loco quo Christus ascendit, illustratam. *Nam in die,* ait, *ascensionis Dominicæ per annos singulos Missa peracta valida flaminis procella de sursum venire consuevit, et omnes qui in Ecclesia fuerint in terram prosternere. Tota ibi ea nocte lucernæ ardent, ut non illustrari tantum, sed et ardere mons, et supposita loca videantur,* de loco ascensionis dicam v. 12.

Quæres, quibus de causis Christus mox post resurrectionem ascendit in cœlum Resp. Prima est, ut suam legem et doctrinam confirmaret, et ostenderet esse cœlestem. Se enim e cœlis descendisse, ut eam doceret, ideoque eo redire quasi unigenitum Dei filium, juxta illud Joannis 3. 13. *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo.* Unde S. Maximus hom. 2. de Pentec *Sicut,* ait, *aquila humilia deserit, alta petit, cœlorum vicina conscendit; ita et Salvator humilia inferni deseruit, paradisi altiora petiit, cœlorum fastigia penetravit.*

Secunda, ut cœlum hominibus peccato Adæ clausum reseraret, utque ostenderet regnum suum non esse terrenum et temporaneum, uti putabant discipuli, sed cœleste et æternum: quocirca sequacibus suis terrena et terrena omnia esse despicienda. Nam, ut ait S Aug. ser. 175. de Temp. *Cum Christo* non *ascendit superbia, non avaritia, non luxuria, nullum vitium nostrum ascendit cum medico nostro Et ideo si post medicum desideramus ascendere, debemus vitia et peccata deponere*

Tertia, ut corpori ejus ita in terris humiliato et afflicto, justam daret mercedem et gloriam: corporis enim gloriosi congruus propriusque locus est cœlum, non terra: hæc enim est locus generabilium et corruptibilium. Unde S. Aug. ser. 107. de Temp. *Noster,* ait, *hic Samson ablatis portis imperioque inferni et mortis, ascendit per turbinem in cœlum.*

Quarta, ut angelos sua præsentia, gloria exhilararet, ac cœlum exornaret; nam *lucerna ejus est Agnus.* Apoc. 21. 23 Unde et ei acclamarunt: *Dignus est Agnus qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem, et sapientiam, et fortitudinem, et honorem et gloriam.* Apoc. 5 12. Adde, ut sederet a dextris Dei tanquam contubernalis Patri, a quo in hunc mundum missus fuerat, ait OEcum. in cap. 3 v 21. Præclare S Aug. ser 37. de Tempor. *Quam mirifico,* ait, *mysterio noster Jesus Christus vel tactu corporis sui, vel transitu gloriæ suæ omnem ad munimentum creaturam sanctificat, vivificat et illustrat? Aquas enim consecrat, dum baptizatur: terram sanctificat, dum sepelitur: mortuos suscitat, dum resurgit: cœlestia glorificat, dum ascendit ad cœlum, et sedet ad dexteram Patris.*

Quinto, ut e cœlis mitteret Spiritum Sanctum nostramque causam jugiter apud Patrem ageret, osten-

dens ei sacra sua vulnera. *Talis enim decebat, ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cælis factus.* Hebr. 7. 26. *Sic cœpit esse divinitate præsentior, qui factus est humanitate longinquior,* ait S. Leo ser. 2. de Ascens.

Sexto, ut S. Trinitati rationem suæ legationis in terra peractæ redderet, eique redemptione hominum peracta honorem, lætitiam et gloriam afferret. Unde S. Cyprian. serm. de Ascens. asserit, *Nec linguis hominum, nec angelorum, nec cujusquam acumine ingenii definiri posse, quæ Patris in reditu Filii hilaritas fuerit: perinde ac si ullus ad immutabile illud gaudium esse accessio potuerit.* Et S. Epiph. Orat. de Ascens. *Christus,* ait, *ingenti gaudio triumphans, ovem humanæ naturæ humeris impositum Patri obtulit, atque pro tali munere munus Spiritus Sancti quod reddat, impetrat.* Et S. Chrysost. serm. de Ascens. *Christus ascendens in cælum naturæ nostræ primitias obtulit Patri, et oblatum donum miratus est Pater, quod et tanta dignitas offerebat, et quod offerebatur nulla macula fœdabatur. Nam et suis manibus suscepit oblatum, et suæ sedis fecit esse participem,* etc. *Illa natura est quæ audivit: Terra es, et in terram ibis* Et inferius: *Hodie angeli atque archangeli naturam nostram in sede Dominica, immortali gloria fulgentem viderunt.*

Moral. Christus coram Apostolis et discipulis ascendit, quasi oculos et cor eorum (utinam et nostrum!) secum vehens in cœlum, docens nos Primo, ut eum Apostolis oculis animi eum in astra sequamur, et mente in cœlestibus habitemus. Ipse enim est amor noster, ubi autem amor, ibi et oculus et cor. Quocirca Apost. Coloss. 3. 1. *Quæ sursum,* ait, *sunt quærite, ubi Christus est in dextra Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.* Patria enim nostra cœlum est, terra vero exilium et carcer, ita judicant senseruntque omnes sapientes et sancti. Christus ergo in fidelibus beatitudinis et regni cœlestis fidem solidavit, et spem acuit ea ascendendo: *Ubicumque enim fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilæ.* Matth. 24. 28. Et S. Aug. serm. 3. Ascens. *Nos,* ait, *Christi mors vivificavit, nos resurrectio erexit, nos ascensio consecravit.* Et S. Bernard. s. 2. de Ascens. *Quæramus,* ait, *quæ sursum sunt, quia illic profecto thesaurus noster est Jesus Christus, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi, in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.*

Secundo, ut doceret nos quanti apud Deum meriti sit humilitas, eamque efficaciter nobis persuaderet. Nam ut ait Apostolus Ephes. 4. 10 *Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cælos, ut impleret omnia.* Ita S. Franciscus per humilitatem ascendit ad Seraphinos, uti ex visione cujusdam Sancti testatur S. Bonavent. Unde S. Bernardus serm. 2. de Ascens. *Neque enim,* ait, *ascendere potes nisi descenderis, quia ut æterna lege fixum est, omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur. O perversitas, o abusio filiorum Adam! quia cum ascendere difficillimum sit, descendere autem facillimum, ipsi et leviter ascendunt, et difficilius descendunt.*

Tertio, ut doceret heroica virtutum opera patrare, et dura pati, etiam martyria, juxta illud Apostoli 2. Timoth. 2. 10. *Ideo omnia sustineo propter electos, ut et ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Jesu, cum gloria cælesti:* quod explicans subdit: *Fidelis sermo: nam si commortui sumus, et convivemus; si sustinebimus, et conregnabimus.* Deus Pater ergo exaltans Christum ad suam dexteram, nos consedere fecit *in cælestibus in Christo Jesu,* ut ait Idem Ephes. 2. 6 Nam ut ait S. Leo serm. 1. de Ascens. *Quia Christi ascensio nostra est provectio, et quo præcessit gloria capitis, eo spes vocatur et corporis, dignis dilectissimi exultemus gaudiis, et pia gratiarum actione lætemur. Hodie enim non solum cives paradisi firmati sumus, sed etiam cælorum in Christo superna penetravimus.* Idem serm. 2. *Sursum vocatos animos desideria terrena non deprimant, ad æterna prælectos peritura non occupent, viam veritatis ingressos fallaces illecebræ non retardent, et ita a fidelibus hæc temporaria decurrantur, ut peregrinari se in hac valle cognoscant, in qua etiamsi quædam commoda blandiantur, non amplectenda nequiter, sed transeunda sunt fortiter.* Et superius: *Hanc fidem ascensione Domini auctam, et Spiritus Sancti munere roboratam non vincula, non carceres,* non *exilia, non fames,* non *ignis, non laniatus ferarum, nec exquisita persequentium crudelitatibus supplicia terruerunt. Pro hac fide per universum mundum non solum viri, sed etiam fœminæ, nec tantum impuberes pueri, sed etiam teneræ virgines usque ad effusionem sui sanguinis decertarunt.* Et S. Gregor. hom. 29. in Evangel. *Ecce,* ait, *iste venit saliens in montibus, transiliens colles,* etc. *Vultis ejus saltus agnoscere? De cælo venit in uterum, de utero in præsepe, de præsepi in crucem, de cruce in sepulcrum, de sepulcro rediit in cælum. Quia exultavit ut gigas ad currendam viam, ut nos ei diceremus: Trahe nos post te, curremus in odorem unguentorum tuorum. Unde fratres charissimi oportet ut illuc sequamur corde, ubi eum corpore ascendisse credimus. Desideria terræ fugiamus, nihil jam nos delectet in infimis, qui Patrem habemus in cælis.* Et S. Aug. serm. 3. de Ascens. *Ascendamus post illum, et per vitia ac passiones nostras: si utique unusquisque nostrum subdere eas sibi studeat, ac super eas stare consuescat; ex ipsis sibi gradum construit, quo possit superiora conscendere. Elevabunt nos, si fuerint infra nos: de vitiis nostris scalam nobis facimus, si vitia ipsa calcamus.* Et S. Bern. serm. 4. de Ascens. *Quid,* ait, *grave illi videri poterit, qui semper mente tractat, quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam? Quid concupiscere poterit in sæculo nequam, cujus oculus semper videt bona Domini in terra viventium, semper videt æterna præmia? quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei.* Et inferius: *Ascende Domine super asinum istum, conculca hos bestiales motus, quia domari debent, ne dominari prævaleant; nisi enim calcati fuerint, conculcabunt nos: nisi premantur, oppriment nos,* etc. *Sequere etiam ascendentem crucem, exaltatum a terra ut non solum super eam, sed et super omnem quoque mundum mentis fastigio colloceris,* etc. *nulla te mundi oblectamenta inclinent, nullæ adversitates dejiciant.* Vide eumdem serm. 6.

ET NUBES SUSCEPIT EUM] Quæres, quæ et qualis

fuit hæc nubes? Primo, Cajetan. hic et ex eo Medina 3 q. d. 58 art 4. censent nubem hanc non fuisse nubem, sed splendorem, quem Christi corpus ex se sparsit cum cœlo appropinquaret, cujus simile est in via lactea. Verum aliud est splendor, aliud nubes: ille clarus et subtilis, hæc obscura et densa Adde, nubes hæc velavit Christum, ne eum amplius viderent discipuli: fuit ergo vera nubes.

Secundo, Abulens. Paradoxo 5. c. 9. putat hanc nubem fuisse Christo instar sedis et throni, quæ partim nuditatem suam tegeret, partim gloriosus quasi in sella gestatoria a terra in altum ascenderet, non elevatus ab Angelis, sed virtute propria. Verum nubes hæc Christum in altum evectum suscepit, et abscondit. Unde S. August. serm. 179. de Temp. eam excessam indigitat Non ergo fuit ei loco sedis, nec in terra, sed in æthere eum suscepit. Christus enim erectus ascendit, non sedens: hic enim situs decet corpus gloriosum. Ergo nubes hæc magis a Christo ferebatur, quam illum ferret, ait OEcumen.

Tertio ergo et genuine, nubes hæc fuit vera, sed gloriose et eximia luce corusca, ab hoc a Deo adducta, vel producta, ut corpus Christi tegeret. et ab oculis Apostolorum eximeret, simulque suo fulgore majestatem ascendentis ostenderet. Ita Suarez 3. p. disp. 52. sect. 2. et S. Chrysost. qui et addit, *Hanc nubem fuisse cœli symbolum, declarans, quod in ipso signo divinæ potentiæ ascenderet, juxta illud* Psalm. 103. *Qui ponis nubem ascensum tuum.* Passim enim in Scriptura Dei majestas dicitur tegi et velari nubibus Unde et Sancti rapientur in nubibus obviam Christo in aera. 1. Thess. 4. 17. Porro nubem hanc Christus secum non deduxit in cœlum, sed suo loco in aere reliquit.

Nota. Christus sensim ascendit eo usque quo pertingere poterat Apostolorum visus: deinde subduxit eum nubes: ac mox illico instar fulguris per dotem agilitatis libravit se in cœlum empyreum, non quasi transeundo ab extremo in extremum sine medio, ut censet Abulens paradoxo 5 c. 43 sed successive singulos cœlos mira celeritate transeundo, ut tamquam supremus omnium dominus omnium possessionem acciperet, ei quodammodo sua præsentia sanctificaret, juxta illud Ephes. 4. 10. *Ut impleret* omnia. Ita Suarez disp. 51. sect. 2 Ubi advorte vim dotis agilitatis Christi, per eam enim subito in ictu oculi, instar fulguris se libravit ex aere in verticem et culmen cœli empyrei, quod spatium ingens est et quasi immensum. Alpharabius nobilis inter Arabes Astrologus asserit, tanto intervallo firmamentum, sive Octavam sphæram, in qua sunt stellæ fixæ, a terra distare, ut vix quisquam octo annorum millibus eo pervenire posset. Cæteri Astronomi docent, terram distare a concavo firmamenti octoginta millionibus milliarium: spissitudinem vero firmamenti esse eamdem, scilicet octoginta millionum: quanta ergo debet esse distantia, spissitudo et amplitudo cœli noni, decimi, et si qui alii iis sunt superiores, ac maxime cœli empyrei? Iidem docent: stellam quamlibet in æquinoctiali positam singulis horis conficere 42. milliones milliarium: lapidem molarem, si e firmamento caderet, casurum per nonaginta annos, antequam terram attingeret: per quatuor millia annorum vix te perventurum ad convexum firmamenti, etiamsi quotidie recte ascendens conficeres centum milliaria, uti ostendi Genes. 1. in opere quartæ diei. Hæc omnia Christus pene in momento transcolsit facitque ut animæ sanctæ post mortem eadem quasi in momento transmittant. Hæc cogita, his te solare, cum quis labore te fatigat; cum tardum pigrumque corpus te in opere pio delassat.

Denique Abulens. Paradoxo 5. cap. 34. censet, Christum post resurrectionem, utpote gloriosum, nullas induisse vestes, sed nudum semper, et solo splendore gloriæ suæ vestitum discipulis apparuisse, ac consequenter nudum a terra in cœlum ascendisse sola nube et luce circumdatum. Ratio ejus est, quia alioqui non potuisset vulnus lateris Thomæ ostendere et tangendum exhibere: vestes enim manum Thomæ exclusissent. Sed respondendum est, Christum post resurrectionem tales vestes assumpsisse, ut illæ quinque vulnera non tegerent, nec vestirent: aut si tegerent, facile retegi possent in locis vulnerum, ut ea ostenderet discipulis, ex iisque probaret se idem corpus habere quod vulnera exceperat: Christus enim Magdalenæ apparuit ut hortolanus, duobus discipulis euntibus in Emaus ut peregrinus Habebat ergo habitum vestesque, quæ intuentibus hortulani et peregrini esse videbantur: ergo pariter vestitus ascendit in cœlum, quousque visus est ab Apostolis, cum vero nubes eum suscepit, vestimenta dimisit. Corpus enim gloriosum sua dote claritatis vestitur instar Dei, qui amictus est lumine sicut vestimento Psalm. 102. Quare Beati in cœlis non veste, sed gloria vestiuntur.

Porro Christum in veste rubra et purpurea ascendisse, censet Fredericus Nausea in Catechis. c. 36. probatque ex illo Is. 63. 2 *Quare ergo rubrum est vestimentum tuum?* Et Apocal. 19. 13. *Vestitus erat veste aspersa sanguine,* nimirum ut illa significet cruentam victoriam Christi sanguine partam. Alii censent Christum in stola candida ascendisse, hæc enim decet corpus gloriosum. Unde Christi vestimenta in transfiguratione facta sunt candida ut nix: et Beati a Joanne visi sunt vestiti stolis albis Apocal. 7. 9. et Byssino candido Apocal. 19 14. Verum quia Christus coram Apostolis gloriam suam pene abscondit, eamque tenuiter tantum ostendit, ut cum iis familiariter agere, videri et tangi posset; hinc crediderim eum in veste communi, qua in vita uti solebat, iis apparuisse, ut idem videretur esse qui resurrexerat, non alius; ac in eadem ascendisse. Ita tamen ut ascendendo radios gloriæ suæ in eam transfunderet, eamque radiantem claritate partim candicante, partim purpurascente efficeret. Sic enim dos claritatis et lucis Beatorum in cœlo erit colorata, et varia. Nam in Martyribus erit purpurea, in virginibus candida, in Doctoribus viridis, ait D. Soto in 4. dist. 49. in fine.

40. CUMQUE INTUERENTUR.] ἀτενίζοντες, id est *intendentes, et intentis defixi oculis,* ac, ut S. Ambros. serm. 6. *suspensi:* τείνω enim est *tendo,* a vero epitasin addit augetque Apostolorum typus fuit Elisæus, sicut Christi Elias ascendens in cœlum curru igneo. Unde in eum intendens Elisæus succlamabat: *Pater mi, pater mi, currus Israel et auriga ejus.* Et: *Obsecro ut fiat in me duplex spiritus tuus,* 4 Reg. 2. 9. et 12. Quis hic Apostolorum admirationem, lætitiam, amorem, spem, omnesque animorum motus: omneque pathos exprimat, imo mente concipiat? S. Bernard. serm. 3. de ascensione, addit eos plorasse.

DUO VIRI,] duo angeli in assumpto corpore apparentes, quasi duo viri eximii et gloriosi.

IN VESTIBUS ALBIS.] Hic enim color eorum puritatem Christique gloriam ad triumphum denotat. Unde de Beatis Christum sequentibus ait Joannes Apocal. 19. 14. *Et exercitus qui erant in cœlo sequebantur eum in vestibus albis, vestiti byssino albo et mundo.* Notat S. Greg. hom. 29. in Evang. *Christo nascente non legi candidatos angelos apparuisse: quia in nativitate apparuit Deus humilis, in ascendente ostensus est homo sublimis.*

11. VIRI GALILÆI.] Apostoli enim e Galilæa erant oriundi, sed alludunt angeli ad etymon et significatum *Galilæus* enim hebr. idem est quod transmigrans, q. d. Estote Galilæi, a terra in cœlum mente et vita transmigrate, fortiter depugnantes contra mundum, carnem et diabolum. Erant enim Galilæi bellicosi et pugnaces, teste Josepho, qui Galilæorum dux cum iis fortiter contra Vespasianum et Romanos depugnavit, uti ipse narrat lib. de bello Judaico.

QUID STATIS ASPICIENTES.] Syrus, *quid statis et suspicitis*, id est, fixe quasi firmo statoque pede suspicitis? q. d. Sat suspexistis: Christus enim jam ab oculis vestris subductus est; eum amplius videre non potestis; sed scitote eum rediturum ad judicium, ut vos secum assumat in cœlum. Ergo domum redite, et ad munus Apostolicum quod ipse vobis demandavit, ac ad Spiritus Sancti adventum vos comparate.

Moral. docent nos Apostoli, crebro oculis tam mentis, quam corporis cœlum suspicere, ad illudque anhelare, cogitantes nos in hoc mundo peregrinos esse, patriam vero habere cœlum. Conscripti enim sumus cives Sanctorum, et domestici Dei. Sanctis ergo terra est exilium, et σωμα est σημα, id est corpus est carcer ut aiebat Plato: tum quia in eo anima illigatur, deprimitur, affligitur, cruciatur mille ærumnis quasi in carcere, imo quasi in eculeo: tum quia ob cupiditates et tentationes, quas animæ suggerit, illi creat periculum damnationis et gehennæ: tum quia sancti aspirant ad suum thesaurum et amorem, puta ad Christum, B. Virginem, Angelos et Sanctos, ac ad SS. Trinitatem, ut ejus visione beentur, eamque perpetim adorent, ament, glorificent.

Ita S. Martinus jugiter aspiciebat cœlum, eaque nota e cæteris dignoscebatur, adeo ut vulgo cognominaretur *suspex cœli*. Unde et moriturus in ardente febre, supinus oculis in cœlum intentis orabat, cumque discipuli peterent ut converso corpore tantisper, dum remitteret vis morbi, pronus conquiesceret: *Sinite me, ait, cœlum potius quam terram aspicere, ut suo jam itinere, iturus ad Dominum spiritus dirigatur.* Ita Sulpitius in ejus Vita.

S. Antonius in oratione pernoctans, in iisdem vestigiis consistens, iisdem oculis sursum elatis solem orientem aspiciebat, quibus occidentem aspexerat, ait S. Athanasius.

S. Magdalena non tantum oculis, sed et corpore tota quotidie septies ab angelis elevabatur in cœlum, ibique cœlestis melodiæ musicam audiebat, ut habet ejus vita

S. Maria Oigniacensis versabatur cum angelis et Sanctis in cœlo, ut eos inter se distinguere posset; quin et realiter ipsos Sanctos audiret, cum iisque familiariter colloqueretur, de qua mira scribit Card. Jacobus de Vitriaco c. 8. Vitæ ejusdem.

S. Franciscus ita assidue et affectuose in cœlum spectabat, ut corpore in cœlum ascenderet; nimirum tanta erat vis amoris et desiderii, ut secum sursum attolleret molem corporis. Quocirca pingitur ipse pede globum terræ calcans, oculis cœlum suspiciens cum hoc lemmate: *Quæ sursum sunt, non quæ super terram.*

S. P. Ignatius fundator Societatis nostræ, solebat in solarium ascendere, unde libere in cœlum posset suspicere, ibique fixis in cœlum oculis ubertim lacrymans Deum adorare. Unde illa ejus vox: *Quomodo sordet mihi terra cum cœlum aspicio!* Ita Ribaden. lib. 5. Vitæ ejus c. 4.

HIC JESUS,] qui vobis fuit, eritque semper Jesus id est Salvator: cujus proinde mellifluum nomen jugiter in corde et ore gerite, dicentes: *Jesu nostra redemptio, amor et desiderium, Deus creator omnium, homo in fine temporum, quæ te vicit clementia, ut ferres nostra crimina?* etc.

SIC VENIET QUEMADMODUM VIDISTIS EUM EUNTEM.] propria virtute, non aliena ope deductum, ait S. Chry.

IN COELUM.] Tria hic Apostolis ingerunt angeli, tribusque de causis eis apparuerunt. Primo, ut quod discipuli oculis corporis videre non poterant, scilicet Christum in cœlum pervenientem, verbis suis docerent, ac confirmarent. Secundo, ut Apostolos consolarentur, eosque instruerent, ut fide potius quam visu corporeo Christum intuerentur, ac exspectarent. Tertio, ut significarent Christum ad immutabilem quemdam statum, et æternitatis consortium ascendisse. Hoc enim est quod aiunt: *Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum*, id est, in eadem gloria et majestate, et cum eadem anima et corpore, quæ nulla temporis duratione alterari poterunt aut mutari. Quæ verba ita ponderavit Ignatius epist. 10. ad Smyrnenses, Chrysost. et Beda in Acta, et Tertul. l. de Carne Christi c. 24, et l. de Resur. carnis c. 31.

12. TUNC REVERSI SUNT HIEROSOLYMAM, A MONTE QUI VOCATUR OLIVETI,] ab oleis et olivis, quibus consitus et fertilis est, uti juxta Romam mons Tiburtinus. Hinc patet Christum, e monte Oliveti in cœlum ascendisse. Unde alibi hic mons sanctus et inclytus vocatur. Videtur huc allusisse Zachar. c. 14. 4. cum ait: *Stabunt pedes ejus in die illa supra montem olivarum, qui est contra Jerusalem ad orientem?* Vide ibi dicta. Sed cur inde? Resp. Primo quia ibi inchoavit passionem, dum in horto orans sudavit aquam et sanguinem, moxque a Juda proditus, captus, ligatus et protractus est ad Annam et Caipham: ibi ergo pariter decuit eum finire, et coronidem imponere passioni suæ et vitæ terrenæ; ut ubi pœnam injuste sustinuit, ibi et justitia innocentiaque ejus declaretur, et glorificetur. Ecce rursum, ut instrumenta et loca passionis Christi ei vertuntur in gloriam et triumphum.

Secundo, quia in hoc monte sæpe Christus oravit et pernoctavit, ut patet Lucæ c. 21. 22. et 23. æque ac David fugiens Absalonem, 2 Reg. 15.

Tertio, ut in conspectu impiæ et Judaicæ Jerusalem quæ eum depresserat et occiderat, gloriosus ascenderet, itaque abolito judaismo christianismum sanciret et illustraret. Mons enim Oliveti tantæ altitudinis est, ut ex eo omnes pene plateæ Jerusalem (quin et mare mortuum) conspiciantur.

Quarto, quia olivetum et oleum symbolum est gratiæ et misericordiæ, quam Christus nobis in hoc

monte patiens et ascendens impendit. Hinc pariter in hoc loco judex considebit, eum in fine mundi redibit ut judicium universale peragat. Hoc enim futurum est in valle Josaphat, quæ subjacet monti Oliveti, et exiguo spatio inter eum et urbem Jerusalem interjacet, ut Judæi infideles et impii, qui passionis et ascensionis ejus oleum et mel spreverunt, ibidem sentiant gustentque acetum et fel iræ ipsius et vindictæ

Quinto, quia mons Oliveti, æque ac oliva symbolum est Ecclesiæ, et Sanctorum Oliva enim symbolum est pacis, concordiæ, modestiæ, obedientiæ, eleemosynæ, splendoris, æternitatis, quæ dotes omnes competunt Ecclesiæ et Sanctis, uti ostendi Jerem. 11. 16. et Zachar. 14. 4. et Apoc. 11. 4.

Nota tria continua miracula, quibus in monte Oliveti Deus illustravit Christi ascensum Primum, Christus ad sui suæque ascensionis monumentum, huic monti petroso instar ceræ impressit, et impressa reliquit sacrorum pedum suorum vestigia, quæ nulla ratione tot sæculis deleri potuerunt, ibique etiamnum inter medios licet Turcas visuntur, cum tamen peregrini devotionis causa ea eradant, ut terræ a Christi pedibus quasi sacratæ particulas quasi reliquias secum auferant. Ita S. Hieron. in Locis Hebr. S. Paulinus ad Severum ep. 11. Sulpitius lib. 2. Histor. sacræ, Beda de Locis sanctis c. 7. et recentiores Geographi, ac peregrini terræ sanctæ. Porro hæc Christi vestigia conversa sunt ad Occidentem, et versus Catholicam ex Gentibus Romanam spectant Ecclesiam, ad quam ipsa ejus caput tamquam geminos et illustres oculos, S. Petrum, summ in terris Vicarium, et S. Paulum doctorem Gentium missurus erat. Ita Adrichom. et alii in descriptione Jerusalem. Secundum, locus ille e quo Christus ascendit, numquam se tegi, aut marmore paviri ornarique est passus, semper excussis, solo respuente, quæ manus humana adornandi studio tentabat apponere, uti testatur S Paulinus jam citatus. Tertium, eodem in loco postea templum rotundum, et magnificum, in honorem ascensionis est erectum a S Helena matre Constantini Imper. quod in se includebat Christi vestigia, cujus tectum ea parte qua Christi corpus ascendit numquam contegi et concamerari potuit, sed transitus ejus a terra ad cœlum usque manet apertus, uti Romæ videmus in Pantheo. Ita S Hieron. et Beda loco jam citato. Adde quartum, flaminis et venti, quod verbis Bedæ recensui v. 9

Porro S. Athanasius, vel potius Anastasius (nam quæst. 3 ait S. citat Epiphanium, et Nyssenum, qui S. Athanasio fuerunt posteriores) in Quæst. S. Script. quæst. 37. docet, ideo Christianos adorare Deum et Christum convertendo se ad Orientem, quia Christus ascendit in monte Oliveti, qui est ad Orientem Hierosolymæ Affert ibidem duas alias rationes. Prior est, quia in Oriente oritur sol: unde ibidem non solem, uti veteres Romani et Gentiles, sed Deum solis auctorem, et eum sole nobis quasi affulgentem veneramur et invocamus, ut lucem diemque tutam nobis prosperet. Posterior, ut meminerimus paradisi, qui erat in Oriente, Genes. 28. juxta Sept. ex quo per peccatum excidimus, rogemus eo restitui.

Denique multi opinantur Antichristum Christi, e jusque ascensionis et gloriæ æmulum, in monte Oliveti dæmonum ope elevandum in altum, ut in cœlum videatur conscendere, sed siderabit eum Christus, spirituque oris sui interficiet, 2. Thessal. cap. 2. vers. 8.

Sabbati habens iter,) Id est, distans a Jerusalem tanto spatio, quantum Judæis in sabbato licebat proficiscendo conficere (Judæis enim tanta religione præceptum erat sabbatum, ut capessere non liceret iter nisi modicum, uti liquet Exodi 16. 29.) quod multi censent duorum fuisse milliarium. Milliare est spatium mille passuum: Syrus vertit, *septem stadiorum*, id est, 875 passuum. Verum minus fuisse hoc iter liquet tum ex Josepho, qui lib. 6 Belli c. 3. asserit Jerusalem a monte Oliveti distare stadiis quinque, ab ejus vero culmine sex: stadium autem continet 125 passus: quinque ergo stadia faciunt 625. passus Tum ex S Hier. ep. 151, ad Algasiam quæst 10. ubi ex R. Akiba, Simeon et Hillel, iter sabbati definit esse ambulationem bis mille pedum: ubi per pedes non passus, uti volunt nonnulli, sed pedes, ut vox sonat accipit: jam quinque pedes conficiunt passum; ergo bis mille pedes faciunt 400. passus. Tum ex Origene apud OEcum. qui ait iter sabbati esse milliare duum millium cubitorum, cubitus est pes cum dimidio; duo ergo millia cubitorum faciunt tria millia pedum, quæ faciunt passus 600 Tum ex Wilhelmo Archiepiscopo Tyri, qui l. 8. Belli sacri cap. 11, ait montem Oliveti milliario distare ab urbe Hierosolyma.

Favet huic sententiæ, quod Josua c. 3. 3. jusserit, ut populus in aciem progrediens, ab arca distaret spatio duorum millium cubitorum: quia scilicet hoc erat iter sabbati, quod quovis die, etiam sabbatu, Levitæ conficere poterant, et ad arcam, cum opus erat, accedere: quod accedit ad sententiam Josephi, qui numerat passus 625 a Jerusalem usque ad radices montis Oliveti, sed usque ad culmen ejus, ex quo Christus ascendit, numerat sex stadia, quæ faciunt passus 750. Iter ergo sabbati est medium milliare Italicum, et insuper 200. vel 150. passus. S. Chrysost. τὸ *Sabbati habens iter*, putat addi, eo quod Christus ascenderit die sabbati q. d Esto Christus ascenderit die sabbati, tamen licuit illi eum Apostolis ire eo die in montem Oliveti, quia illud iter exiguum est, et in sabbato permissum. Verum certum est Christum ascendisse feria quinta, sive die Jovis. Si enim a Paschate numeres dies 40. incides in diem Jovis; Christus autem quadragesimo die a resurrectione sua ascendit.

Porro quo mense, quotoque ejus die Christus ascenderit, non constat, et variant Doctores, quia variant in consignando die passionis Christi, et paschate. Multi enim opinentur Christum passum esse et mortuum in Aprili, alii die 16. alii 2 alii 3 plures in Martio, alii die 7. alii 23 alii 30. Communior sane entin est S Aug. 18 Civit. c. ult Tert. l. contra Judæos c. 8 Chrys. ser. de Nativit. S. Joannis Baptistæ, D. Thom. in c. 2. S. Joannis, Antonini, Platinæ, Usuardi, et Suarez 3. p. disp. 40. sect 5. Christum passum esse et mortuum die 25 Martii, sicut eadem die incarnatus est; ac consequenter resurrexisse 27. Martii, ascendisse in cœlum quinta Maii, misisse Spiritum Sanctum 15. Maii. Idem diserte affirmat Lucius Dexter. Præfectus prætorio, in Chronico, quod ipse dedicat S. Hier. uti vicissim eidem dedicavit S. Hier. suum tract. de Script. Ecclesiæ quod Chronicon a Baronio et aliis multis studiosa quæsitum, tandem post Baronii mortem nuper repertum et editum est, de quo plura dixi in fine Chronotaxeos. Favet Martyrologium Romanum, quod 25.

Martii consignat diem obitus sancti Latronis, puta S. Dismæ, hic enim cum Christo crucifixus est eodem die et loco.

13. Et cum introissent in cœnaculum, ascenderunt.] Ita dispungunt Romana. Sed ex Græco liquet aliter esse dispungendum, et comma ponendum post *introissent*, non post *cœnaculum*. Sic enim habet Græcus και ὁτε εισηλθον, ανεβησαν εις το υπερωον, ου ησαν καταμενοντες, ὁ, τε Πετρος και Ιακωβος, etc. id est, *Et cum introissent*, scilicet urbem, vel potius domum, *ascenderunt in superiorem domus partem, ubi erant manentes et Petrus, et Jacobus*, etc. quæ lectio perspicua est, et clarum dat sensum. Veteres enim Hebræi, æque ac Romani degebant in superiore parte domus, ibique aulas habebant amplas ad convivia, cœtus, et cœnas, quas proinde cœnacula vocabant. Cujus hæc domus et cœnaculum fuerit, non constat. Nicephor. lib. 4. Histor. c. 28. et Cedrenus putant fuisse S. Joannis Evangelistæ: Theophyl. in Matth. 26. censent fuisse Simonis leprosi; Euthym. ibidem ait fuisse Josephi ab Arimathia, Nicodemi, aut similis viri potentis et Christiani. Probabilius Baron. anno Christi 34. censet fuisse domum Mariæ matris Joannis, qui cognominatus est Marcus, fuitque consobrinus Barnabæ, quo Petrus e carcere liberatus se contulit, ubi et cæteros discipulos ad preces collectos reperit. Idem etiam testatur Alexander in vita S. Barnabæ: *In illo cœnaculo*, inquit, *Dominus pascha fecit, in illo apparuit Thomæ Apostolo, cum a mortuis surrexisset: illuc postquam in cœlis assumptus est discipuli cum reliquis fratribus centum viginti, in quibus erat Barnabas et Marcus, ex monte olivorum convenerunt: illuc Spiritus Sanctus in linguis igneis ad discipulos descendit in die Pentecostes. Illic collocata nunc est magna et sanctissima Sion, Ecclesiarum omnium maxima.* Meminit ejusdem ecclesiæ in Sion positæ S. Hieron. epist. 27. et Beda in Locis sanctis c. 3. adduntque in eadem positam fuisse columnam, ad quam ligatus et flagellatus est Christus. Hinc liquet cœnaculum hoc fuisse in monte Sion, juxta arcem David. Addit Adrichom. in Descript. Jerusalem n. 6. *In eodem cœnaculo prima Petri concione ter mille Judæi conversi, et baptizati sunt. Ibidem Jacobus frater Domini cognomento Justus, primus Hierosolymorum Episcopus ab Apostolis est creatus, atque Stephanus et reliqui sex Diaconi sunt ordinati. Ibidem Apostoli primum celebrasse Concilium Act. 15 et in sua divisione, Apostolicum Catholicæ fidei Symbolum edidisse videntur. Eodem loco S. Helena amplissimum extruxit templum, in cujus portico cœnaculum circumclusit: postea in hoc cœnaculi loco ædificatum est monasterium Franciscanorum, etc. Turcæ ex eorum monasterio palatium sibi fecerunt, locumque hunc in tanto habent veneratione, ut non nisi discalceati eum intrent.*

Petrus.] Petrus hic et alibi passim ab Evangel. primus nominatur, quia Primas Ecclesiæ, et caput Apostolorum. Ita S. Chrysost. et alii passim.

Jacobus Alphæi.] scilicet filius, qui cognominatus est Justus, fuitque primus Episcopus Hierosolymorum cujus festum celebrat Ecclesia die 1 Maii. Prior enim Jacobus frater Joannis, fuit filius Zebedæi.

Simon Zelotes.] id est Cananæus: Hebr. enim קנא *cana* significat *zelari*: inde Cananæus idem est quod zelotes. Ita Gagnæus. Addit Baron. eum ita dictum a patria, scilicet a Cana Galilææ: unde cum Nicephoro lib. 8. c. 30. opinatur, hunc Simonem fuisse sponsum in nuptiis in Cana Galilææ. Joannis 2. 1. a quibus Christus eum avocarit ad apostolatum. Quidquid sit de sponso, videtur plane hic Simon dictus Cananæus a Cana patria. Sed quia Cananæus hebr. idem est quod zelotes, idque congruebat Simoni, utpote qui zelo fervebat, ait S. Hieron. ep. 53. ad Riparium, hinc pariter Zelotes est cognominatus, æque ac Cephas dictus est Petrus, quia petra Ecclesiæ: perinde ac si S. Gregor. indigitares Vigilantium, Theodor. Deodatum, Phrontiscum Prudentium. Sic Roma primitus vocata fuit Valentia: *ρωμη* enim græce vocatur robur, quo pollebant Romani, ita Plin. l. 3. c. 5. et Solinus Polyhist. c. 1.

Judas Jacobi.] Supple, frater. Hic Judas alibi cognominatur *Thadæus*: quasi mammeus: *τα tod* enim syriace, idem est quod hebr. שד *sad*, id est, *mamma*, alibi *Lebbæus*, id est corculum (Hebr. enim לב *leb* est *cor*) sicut Scipio Nasica appellatus est *corculum*, ob eximiam sapientiam, teste Cicerone Tuscul. 1. aut leunculus (hic enim vocatur לביא *labi*) Erant ergo hi quatuor fratres, scilicet Jacobus, qui dicitur minor, vel Alphæi, vel Frater Domini; Joseph, Simon et Judas Matth. 13. 55. Marci 15. 47. omnes cognati Christi, e quibus tres in Apostolos elegit, Jacobum, Simonem et Judam. Ita censent multi: sed hoc discutiendum Matth. 13. 55.

Cætera quæ de vocatione, ordine, officio, dignitate vita Apostolorum dici possent, spectant ad c. 10 S. Matthæi.

14. Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione.] Nota hic tres virtutes, quibus vacarunt Apostoli, ut se disponerent ad adventum Spiritus Sancti; prima, est oratio, secunda unanimitas, tertia, perseverantia. Hæ enim ad se provocant et alliciunt Spiritum Sanctum, utpote divinæ, eique charissimæ. Adde quartam, familiaritatem et devotionem erga B. Virginem, de qua sequitur: *Cum mulieribus et Maria matre Jesu*. Hæc enim cum sit Dei Patris filia, filii Dei mater, Spiritus S. sponsa, quidvis obtinet. Quid enim non impetret filia a patre, mater a filio, sponsa a sponso? Nota. Pro *perseverantes* græce est, προσκαρτερουντες, quod significat esse assiduum, perstare, insistere rei cuipiam arduæ et prolixæ, nec ab ea discedere; sed sustinere, et fortiter superare molestias, labores, fatigationes, tædia, tentationes, etc. quæ vel rei difficultas, vel hostis sagacitas, vel naturæ imbecillitas suggerit, qualia experimur in oratione, præsertim longa et continua, qua mens humana instar arcus tenditur, et continue extenditur ad cœlestia et divina.

Cum mulieribus.] Quarum antesignana et princeps in amore et fervore erat S. Magdalena.

Et Maria matre Jesu.] Quasi matrefamilias hujus sacri cœtus et familiæ Christi. Christus enim paterfamilias abiens in cœlum, idcirco in terris reliquit amantissimam matrem, ut loco sui esset quasi mater Apostolorum omniumque fidelium. Miratur S. Bern. eam hic ultimo loco poni: *Itane, ait, et mulierum sese ultimam exhibebat, ut novissimo omnium poneretur?* Causam dat. *Cum Maria quanto major erat, humiliaret se non modo de omnibus, sed et præ omnibus. Merito facta est novissima prima, quæ cum prima esset omnium, sese novissimam faciebat. Merito facta*

est omnium domina, quæ se omnium exhibebat ancillam. Merito denique super angelos exaltata est, quæ et infra viduas et pœnitentes, infra eam de qua ejecta fuerant septem dæmonia, ineffabili sese mansuetudine inclinabat. Obsecro vos, filioli, æmulamini hanc virtutem, si Mariam diligitis, si contenditis ei placere. Ita ipse serm. de verbis Apoc. 12. *Signum magnum.* Hisce consonat effigies B. Virginis, quam ex antiquis imaginibus, et ex Epiphanio ita pingit Nicephor. lib. 2. c. 13. *Mores autem, formæque et staturæ ejus modus talis (ut inquit Epiphanius) fuit: Erat in rebus omnibus honesta, et gravis, pauca admodum eaque necessaria loquens, ad audiendum facilis et perquam affabilis, honorem suum et venerationem omnibus exhibens: statura mediocri, quamvis sint qui eam aliquantulum mediocrem longitudinem excessisse dicant. Decenti dicendi libertate adversus homines omnes usa est, sine risu, sine perturbatione, et sine iracundia maxime: colore fuit triticum referente, capillo flavo, oculis acribus, subflavas tamquam oleæ colore pupillas in eis habens: supercilia erant et inflexa et decenter nigra, nasus longior, labia florida, et verborum suavitate plena: facies non rotunda, nec acuta, sed aliquantulo longior, manus simul et digiti longiores. Erat denique fastus omnis expers, simplex minimeque vultum fingens, nihil mollitiei secum trahens, sed humilitatem præcellentem colens: vestimentis, quæ ipsa gestavit, coloris nativi contenta fuit, id quod etiam num sanctum capitis ejus velamen ostendit. Et ut paucis dicam, in rebus ejus omnibus multa divinitus inerat gratia.* Simili ergo modo Lucas hic ponit pingitque B. Virginem talem, qualis ipsa in se erat, qualemque se exhibebat, minimam, quia ut minimam se gerebat; novissimam, quia novissimam se exhibebat. Hanc imitatæ sunt sanctæ matres familias, ut S. Monica, quæ *erat serva servorum tuorum o Domine*, etc. *Ita curam gessit, quasi omnes genuisset; ita servivit, quasi ab omnibus genita fuisset*, ait S. Aug. l. 9. Confess. c. 9. Et S. Paula, de qua Hier. in ejus Epitaph. *Quæ prima, ait, Christianorum virtus est tanta se humilitate dejecit, ut qui eam non vidisset, et pro celebritate nominis videre gestisset, ipsam esse non crederet, sed ancillularum ultimam. Et cum frequentibus choris virginum cingeretur, et veste, et voce, et habitu, et incessu minima omnium erat.*

15. Et fratribus ejus.] Puta cognatis tam Jesu, quam Mariæ: hos enim Hebræi vocant fratres. Hi ergo cognati fuerunt fideles, et crediderunt in Christum. Unde junxerunt se Apostolis, et cum eis exspectarunt Spiritum Sanctum.

In diebus illis exurgens Petrus.] Est hic altera pars capitis, qua Lucas enarrat surrogationem Matthiæ in locum Judæ. Incipit hic Petrus fungi suo officio et primatu, primumque ejus actum exercet; utpote curat collegium Apostolicum Judæ lapsu imminutum, per alterius Apostoli surrogationem instaurari et compleri. Sciebat enim non tantum fidelium, sed et Apostolorum sibi, quasi Præsidi et Primati, curam a Christo commissam, cum ab eo audivit: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* Lucæ 22. 32. Hanc pastoralem vigilemque Petri sollicitudinem admirans S. Chrys. hom. 3. *Quam, ait, est fervidus, quam cognoscit creditum sibi a Christo gregem? quam in hoc choro princeps est, et ubique primus omnium incipit loqui?* Et inferius; *Primus omnium auctoritatem usurpat in negotio, ut qui omnes habet in manu. Ad hunc enim dixit Christus: Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.*] S. Chrys. sequitur OEcum. *Surgit, ait, Petrus, et non Jacobus, tanquam ferventior, et velut is cui discipulorum præsidentia commissa est.* Id significat vox *exurgens*, nimirum Primo, quasi præses cæteris eminens et statu graduque excelsior. Secundo, *exurgens*, ut quasi concionaturus, acturusque de re publica totius collegii et Ecclesiæ, attentionem auditorum excitaret, mentesque vultus et aures omnium ad se evocaret, ac commode facileque a singulis audiretur. Tertio, τὸ *exurgens*, significat pastoralem vigilantiam Petri, utpote qui quasi pastor erectus stet, et totum gregem circumspiciat et circumlustret. Quarto, significat animi confidentiam et celsitudinem, quod quasi Vicarius Christi audeat ejus officio se ingerere, imo succedere, ac cœtum Apostolorum ab eo inchoatum supplere et perficere. Quinto, modestiæ studio exsurgendo toti cœtui Apostolorum, et Ecclesiæ honorem exhibuit, eumque salutavit, ac præsertim B. Virginem, quæ præsens aderat, inquit S. Chrysost. Sic præceptor inchoaturus lectionem surgit et salutat discipulos.

In medio.] Symbol. vox *medium* notat auream mediocritatem, qua pastor ac Prælatus debet præcellere, ut inter subditos, qui disparis, imo contrarii sunt humoris, judicii, voluntatis, versetur quasi medius, ut in nullam partem affectu suoque favore inclinet, sed omnibus se indifferentem, benevolum et amicum, imo patrem exhibeat, itaque omnes licet inter se diversos in se nectat et uniat, sicut caput in se unit omnes sensus membraque hominis. Vide dicta Habacuc 3. 4. Secundo τὰ *in medio* innuit modestiam, qua S. Petrus, licet cæteris superior, inter eos tamen se gerebat quasi frater potius quam pater, secutus exemplum Christi, cujus erat Vicarius, qui ait Luc. 22. 27. *Ego in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.* Aurea est gnome S. Bern. *Si sis egregius, esto quasi unus e grege.*

Poterat enim S. Petrus solus, uti docet Chrysost. successorem Judæ eligere, et Apostolum duodecimum designare; sed noluit, tum ut ostenderet se non dominari in Cleris, sed modesti regiminis dare et initiare exemplum: tum ut majus pondus adderet electo, majoremque ei amorem et reverentiam conciliaret, utpote qui cæterorum calculo fuisset electus: tum denique ut Dei voluntatem in tanto negotio, per Ecclesiæ suffragia sortesque exquireret. Constituere enim Apostolum proprium videbatur esse Dei. Quocirca Summi Pontifices, S. Petri exemplo, non facile quippiam majoris momenti, præsertim circa res fidei definiunt, nisi ex consilio et decreto Episcoporum, ad id e toto orbe congregatorum in Conciliis OEcumenicis. Spiritus S. enim plene planeque assistit capiti Ecclesiæ, quando illud suis membris, totique corpori (quod Episcopi repræsentant) conjungitur. Tota enim Ecclesia est sponsa unica, unicaque dilecta Spiritus Sancti. Hinc rursum priscis temporibus ii dumtaxat ordinabantur Episcopi, quos populus postulasset, ut ipsi populo chariores, et ipse populus eis charior esset. Audi S. Leonem Ep. 87. vel 89. *Expectarentur vota civium, testimonia populorum, honoratorum arbitrium, electio clericorum; quæ in sacerdotum solent ordi-*

nationibus, ob his qui norunt *Patrum regulas, custodiri*. Populis ergo competebant vota, id est, desideria et testimonia, clericis autem solis jus eligendi.

Erat autem turba hominum.] Græce ὀνομάτων, id est *nominum*, hoc est, capitum quæ nominatim censentur. Est metonymia. Similis est Apoc. 3. 4. *Habes pauca nomina*, id est, capita et homines, *in Sardis*. Vide ibi dicta. Scribit Climachus ex hisce 120. in quos delapsus est Spiritus Sanctus, prodiisse quatuordecim hæresiarchas. Climachum citat noster Salmeron in illud 1. Joan. 2. 19. *Ex nobis prodierunt, sed ex nobis non erant;* sed in Climacho idipsum hucusque non reperi. Sane S. Paulus c. 20. 30. *Ex vobis ipsis*, ait, *exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se*. Tanta est hominum, etiam sanctorum, infirmitas, inconstantia, vanitas.

16. Viri fratres.] Primo S. Petrus Apostolos vocat *fratres;* quia omnes Apostoli in Apostolatu erant pares, et quasi fratres; esto ipse eorum esset præses. Sic Pontifex Cardinales et Episcopos vocat fratres. Secundo, cæteros omnes fideles vocat fratres cognatione, non carnis, sed fidei, regeneratione baptismi, non uteri. Fratres ergo, id est Christiani. Sic omnes Christianæ vocabantur et vocabant se invicem sorores. Sic Paulus in epistolis passim fideles vocat fratres et sorores. Ratio est, quia Christus instituit Ecclesiam quasi familiam suam, in qua voluit fideles sibi invicem esse conjunctissimos, et sese invicem amare ut fratres, habentes eumdem patrem Christum, et eamdem matrem Ecclesiam, eumdemque uterum baptismi; eamdem domum, scilicet templum, eamdem mensam Eucharistiæ, eamdem educationem, eadem Sacramenta, eamdem patriam cœlestem, etc. Vox ergo *fratres*, notat summam fidelium conjunctionem, et communicationem mutuam bonorum omnium. Nam, ut ait Arist. 8. Ethic. c. 11. *Fratribus communes sunt parentes, uterus, sanguis, ortus, educatio, domus, generis claritas, res familiaris, patrimonium, disciplina, mores*. Quocirca merito Psaltes jubilat Psal. 132. *Ecce quam bonum, et quam jucundum habitare fratres in unum! Sicut unguentum in capite*, etc. Audi Tertul. Apolog. c. 39. *Quod*, ait, *fratres nos vocamur, non alios, opinor, infamant, quam quod apud ipsos omne sanguinis nomen de affectione simulatum est. Fratres autem etiam vestri sumus* (o Gentiles) *jure naturæ matris unius, etsi vos parum homines, quia mali fratres. At quanto dignius fratres et dicuntur, et habentur, qui unum patrem Deum agnoverunt, qui unum Spiritum biberunt sanctitatis, qui de uno utero ignorantiæ ejusdem ad unam lucem expaverint veritatis?* etc. *Ex substantia familiari sumus fratres quæ penes vos fere dirimit fraternitatem. Itaque quia animo animaque miscemur, nihil de rei communicatione dubitamus : omnia indiscreta sunt apud nos, præter uxores*. Et Minutius in Octavio: *Fratres*, ait, *vocamur, ut unius Dei parentis homines, ut consortes fidei, ut spei cohæredes*.

Qui fuit dux.] Non ut capitaneus, sed ut dux viæ: hunc enim proprie significat Græcum ὁδηγός. Unde Pagnin. vertit, *dux itineris*, Vatab. *commonstrans viam*.

17. Sortitus est sortem.] q. d. Judas quasi sortito, vel sorte obtinuit sortem, id est partem, puta duodecimum locum ministerii, hoc est, apostolatus nostri. Nota. Apostolatus hic vocatur *sors*, quia Apostolis singulis hæc dignitas obvenit non ex natura, non ex prosapia (uti posteris Aaronis primogenitis obvenit pontificatus ex jure primogenituræ) non ex jure, non ex merito, sed ex mera Dei dignatione et gratia, qui sine ullis eorum meritis, hosce duodecim ex tot millionibus hominum selegit, vocavit et cooptavit in suos legatos, et Apostolos ex suo beneplacito, ita ut ex parte Dei fuerit destinata voluntas, et decretum eligendi hos, non alios; ex parte vero Apostolorum fuerit casus et sors felicissima; perinde ac si Deus super eis jecisset aleam, ejusque jactus felix incidisset in ipsos : quia ipsi ad Apostolatum nullum habebant jus, meritum, gradum et ordinem. Simili modo Saul sorte ex agasone, et David ex opilione factus est rex. Sic quivis fidelis sorte, id est gratis, non merito, vocatus est ex infidelitate et peccato ad fidem et cultum Dei, juxta illud Apostoli: *Qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine*, Coloss. 1. 12. Et : *In quo etiam et nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus, qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ*. Ephes. 1. 11. Fidelis ergo non superbiat de sua fide, nec justus de sua justitia, nec Episcopus de suo episcopatu, nec Apostolus de suo apostolatu: quia hæc bona sors eis obtigit non ex ipsorum dignitate, sed ex mera Dei gratia et liberalitate, qui eos ad illam infinitis aliis iisque nobilioribus, doctioribus, melioribus, aptioribus, etc. prætermissis eligere et vocare dignatus est.

Hinc liquet Judam non tantum Apostolatus gradum, sed et ministerium participasse, ac consequenter evangelizasse, expulisse dæmones, fecisse miracula, perinde ut fecerunt cæteri Apostoli a Christo missi per Judæam, et Galilæam. Ita S. Aug. l. 3. contra litteras Petiliani c. 55. Cyrill. Hier. cat. 7. S. Leo serm. 16. de passione Domini. Addit Naz. in Christo patiente, *Quod doctrinæ suæ verbis multos genuit filios*. Fuit ergo primitus ipse non tantum sanctus, sed et zelo prædicationis suæ sanctificans alios, donec procurator a Christo constitutus loculos habere et amare cœpit, indeque effectus est fur et proditor Christi. Ita Tert. l. de anima c. 4. et alii.

Pro *sortem* græce est κλῆρον: unde Clerus et Clerici vocati sunt, qui segregati a laicis, quasi Domini sors et hæreditas, deputati sunt peculiari ejus cultui, et Ecclesiæ obsequio ad procurandas res sacras. Hinc quando Clerici creantur ab Episcopo, et tonsuram clericalem accipiunt, audiunt, discuntque ab eo quotidie dicere illud Ps. 15. 5. *Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei : tu es qui restitues hæreditatem meam mihi*. Sicut enim olim Levitæ nullam habebant hæreditatem inter fratres suos, sed Dominus, id est, Domini oblationes et victimæ, erat eorum hæreditas. Num. 18. 6. et 23. Ita in novo testamento clericorum sors est Deus, Deique cultus et obsequium, ut proinde discant non ambire bona in terra, sed in cœlo. Quocirca S. Hier. ad Nepotianum: *Clericus*, ait, *interpretetur primo vocabulum suum, et nominis definitione prolata nitatur esse quod dicitur. Si enim* κλῆρος *græce, sors latine appellatur, propterea vocantur Clerici, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus sors, id est pars Clericorum est*.

Tropol. disce hic nullam esse tam sanctam sodalitatem, quæ non habeat suam fæcem, suum nævum. Quid mirum? Christus in suo cœtu, in sua familia ha-

buit Judam. Audi S. Aug. suum monasterium purgentem a scandalo quod in eo acciderat ep. 137. *Quantumlibet, ait, vigilet disciplina domus meæ, homo sum, et inter homines vivo; nec mihi arrogare audeo, ut domus mea melior sit quam arca Noe, ubi tamen inter octo homines reprobus unus inventus est. Aut melior sit quam domus Abrahæ, ubi dictum est: Ejice ancillam, et filium ejus. Aut melior sit quam domus Isaac, cui de duobus geminis dictum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui. Aut melior sit quam domus ipsius Jacob, ubi lectum patris filius incestavit. Aut melior sit quam domus ipsius David, cujus filius cum sorore concubuit, cujus alter filius contra patris tam sanctam mansuetudinem rebellavit. Aut melior quam cohabitatio Pauli Apostoli, qui tamen si inter omnes bonos habitaret, non diceret quod superius commemoravi: Foris pugnæ, intus timores; nec diceret cum de sanctitate et fide Timothæi loqueretur: Neminem habeo qui germane de vobis sollicitus sit. Omnes enim sua quærunt, non quæ sunt Jesu Christi. Aut melior quam cohabitatio ipsius Domini Christi, in qua undecim boni, perfidum et furem Judam toleraverunt. Aut melior sit postremo quam cœlum, unde angeli ceciderunt.* Subdit deinde experimentum notabile *Simpliciter autem fateor charitati vestræ coram Domino Deo nostro, qui testis est super animam meam, ex quo Deo servire cœpi, quomodo difficile sum expertus meliores quam qui in monasteriis profecerunt, ita non sum expertus pejores quam qui in monasteriis ceciderunt; ita ut hinc arbitrer in Apocalypsi scriptum; Justus justior fiat, et sordidus sordescat adhuc. Quapropter etsi contristamur de aliquibus purgamentis; consolamur tamen etiam de pluribus ornamentis. Nolite ergo propter amurcam, qua oculi vestri offenduntur, torcularia detestari, unde apothecæ Dominicæ fructu olei luminosioris implentur.*

18. Et hic quidem possedit agrum.] Judas proprie non possedit agrum figuli, quia retulit pretium, et abiens se suspendit; sed eo sacerdotes emerunt agrum in sepulturam peregrinorum: dicitur tamen eum possedisse figurate, quia scilicet possedit pretium, quo postea emptus fuit ager. Quia ergo ager hic comparatus fuit pecunia Judæ, hinc Judas dicitur eum possedisse, per catachresin. Jure enim quod meo ære emptum est, hoc meum censetur. Unde S. Greg. l. 1. Mor. 9. *Possedit*, inquit, *id est, possidere fecit.* Et græce est ἐκτήσατο, quod Tig. vertit, *paravit;* OEcum. et Vat. *acquisivit*, per emptionem sacerdotum. Aliter Raban. *possedit*, quia scilicet in eo sepultus est Judas. Sed hoc incertum est, nec satisfacit: sepultus enim non possidet totum agrum, vel cœmeterium, sed ut summum fossam et loculum suum. Denique Joannes Albe Electorum c. 98. *Possedit agrum de mercede iniquitatis*, hoc est, inquit, De mercede iniquitatis ejus possessus, vel emptus est ager. Sic 8 *In humilitate judicium ejus sublatum est*, id est, sublatus est humilitate judicii, sive humili judicio, vel supplicio abjecto, hoc est, *morte*, probrosa et abjectissima. Similis hypallage est Eccli. 49. 18 *Ossa ipsius* (Joseph) *visitata sunt, et post mortem prophetaverunt*, hoc est, prophetavit Joseph de illis (nempe fratribus suis) post mortem suam visitandis a Deo, et de suis ossibus asportandis in Chanaan mandavit eis. Nam Gen. 50. ait. *Deus visitabit vos, asportate ossa mea vobiscum.* Hæc Albe.

De mercede iniquitatis.] Triginta argentei Judæ, quibus emptus fuit ager, vocantur *merces iniquitatis*, quia fuerunt merces et pretium proditionis et venditionis Christi, quod fuit summa iniquitas: puta summa simonia, summum sacrilegium, summum parricidium, imo Christicidium et Deicidium. Venditus enim ille fuit Christus ad crucem et mortem.

Et suspensus crepuit medius.] Pro *suspensus* græce est πρηνὴς γενόμενος, quod Beza et Bullingerus vertunt, *præcipitavit:* putant enim Judam non laqueo, sed præcipitio vitam finisse. Verum errant: nam Mat. 27. 5. de eo diserte dicitur: *Et abiens laqueo se suspendit:* græce ἀπήγξατο, id est *strangulavit;* ita Syrus, τὸ ergo πρηνὴς γενόμενος, ad verbum verte cum OEcum. Erasmo, Vatablo et aliis passim, *præceps*, vel *dejecto capite, et in terram prono*, ut legit S. Aug. l. 1. contra Felicem Manich. 4 qui est gestus suspensorum; aut esse *præcipitans*. Videtur enim Judas ad celeriorem mortem fune in collum inserto, affixoque arbori, ex ea se præcipitasse, ut valido corporis gravis impulsu et libratione, illico laqueum collo astringeret, itaque se suffocaret.

Addit Theoph. in Matth. 27. 5. Judam laqueo rupto supervixisse, ac tandem post Christi resurrectionem præcipitio vitam finiisse. *Scias*, ait Theoph. *quod laqueum quidem posuit in collum, et cum penderet ab arbore, ea inclinata supervixit, Deo volente ipsum vel in pœnitentiam conservare, vel in traditionem et confusionem. Dicunt enim quod morbo hydropico laboraverit, ita quod transire non potuerit orbitam, et deinde pronum cecidisse sive præcipitatum, et crepuisse medium, id est esse disruptum, ut in Actis dicitur.* Addunt alii alia ex Papia, OEcum. et Euthym. in Matth. 27. Judam rupto laqueo Christo supervixisse, inflato tamen corpore, atque ita cum se movere non posset curru occurrente fuisse obtritum et discerptum. Verum hæc parum consentiunt cum S. Luca hic, et cum S. Matth. c. 27. 5. dicente: *Abiens laqueo se suspendit;* græce *strangulavit*, id est, suffocavit et occidit se. Nam *suspensus crepuit medius*, ut sequitur. Dico ergo, Judam post relatos argenteos, ut ab angoribus conscientiæ se liberaret, illico se suspendisse, et suspendio se strangulasse, ita ut mole corporis, vel potius vindicta numinis crepuerit medius: *Ut guttur per quod vox proditionis exierat, laquei nodus necaret*, ait Beda; atque anima sacrilega non per os, quo perfide Christum osculatus fuerat, sed per viscera instar bestiæ vel feræ laniatæ, egrederetur. Simili modo Arrius blasphemus, quasi alter Judas cum visceribus, et per viscera impiam animam in secessum effudit, inquit Naz. orat. in S. Athanasium.

Porro Juvencus Poeta, et Beda in Locis sanctis c. 4. scribunt, Judam se suspendisse e ficu, quæ suo tempore etiamnum Hierosolymæ extabat. Vulgus inter nos, ait Mariana, ex sambuco suspensum sentit: scilicet Romæ canes quotannis ex sambuco suspendebantur, eo quod Gallis Senonibus in Capitolium irrepentibus non latrassent, inquit Plinius l. 29. c. 4. Et est ea arbor suspendio apta, tum ob duritiem, uti testatur idem Plinius l. 16. 36. tum quia infrugifera, ideoque inter infelices arbores, quas reorum suspendio destinabant,

juxta illud Livii l. 1. *I, lictor, caput obnubito, infelici arbori suspendito.*

Ex casu Judæ discimus Primo, quantum malum sit avaritia: hæc enim fuit causa sceleris, et proditionis. Secundo, quam profunde ruant qui in alto gradu consistunt, indeque prolabuntur, ut de iis dici possit: *Tolluntur in altum, ut lapsu graviore ruant.* Vulgo dicitur: Ex vino dulcissimo, si corrumpetur, fit acidissimum acetum; ex Lucifero diabolus, ex Apostolo apostata, ex monacho hæresiarcha, ex Sancto nebulo. Tertio, quantum peccatum sit desperatio Gravius enim peccavit Judas desperando, quam Christum tradendo: desperatio enim eum ad laqueum et gehennam adegit: *Quia ut laqueo respiratio, ita prohibetur desperatione Spiritus S* ait S. Aug. hom.27. inter 50 Quocirca S. Leo ser. 16 de pass. *Tu,* ait, *impiissime homo, semen Chanaan, et non Juda, nec jam vas electionis, sed filius perditionis et mortis, utiliora tibi diaboli incitamenta credebas, ut facibus in flammatus avaritiæ, ad triginta argenteorum lucrum inardesceres, et quid divitiarum amitteres non videres.* Et mox: *Unde facinus commercii tui non ideo detestandum est, quia dominum viliter æstimasti, sed quia redemptorem etiam tuum, ne tibi parceres, vendidisti. Et merito tibi tua pœna est commissa, quia in supplicium tuum nemo te sævior potuit inveniri.*

19. Haceldama.] Syrus חקלדמא *chakal dema,* et ita videtur vocatus hic ager: Judæi enim post reditum e captivitate non pure hebraice, sed corrupte et semichaldaice. id est, syriace vel syrochaldaice loquebantur. Ita Paguin. in Nomin Hebr.

Hoc est, ager sanguinis.] Hæc interpretatio, nominis Syri non est addita a S. Petro, ut vult Hugo, utpote Syris syriace loquente, sed a S Luca, qui Græcis græce scribens, Syram vocem *Haceldama* per Græcam est interpretatus. Ager hic vocabatur Primo, *figuli:* quia ex ejus argilla figuli vasa figulina forma bant Secundo *ager Judæ:* quia pecunia Judæ comparatus, ut dixi v. 18. Tertio, *sanguinis:* quia pretio sanguinis Christi emptus, idque Dei consilio, ut, cum ipsi suum scelus hac emptione in speciem pia obruere et sepelire vellent, ipse ager jugem esset homicidii, imo Christicidii eorum monumentum; ut, quoties agrum sanguinis nominarent, toties sanguinis Christi a se occisi recordarentur, ait S Chrys. scirentque hunc sanguinem non alio, quam suo sanguine expiandum, uti factum a Tito et Romanis.

20. Scriptum est enim, Ps. 68. 26. Fiat commoratio eorum deserta.] q. d. Impia parricidarum, imo Christicidarum civitas, puta Jerusalem, in qua ipsi secure quasi inexpugnabiles commorantur, capiatur, succendatur et desoletur a Tito et Romanis. Idem prædixit eis Christus ingemiscens et lacrymans: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta,* Matth. 23 3.

Et episcopatum ejus accipiat alter.] Combinat hic S. Petrus duos versus diversorum psalmorum. Prior enim habetur Ps. 68 46, hic vero legitur Ps. 108. 8. Pro *episcopatum* hebr est פקדתו *pekuddato,* id est præfecturam, regimen et principatum ejus, puta apostolatum Judæ, *accipiat alter,* scilicet Mathias. Nota. Toto Ps. 108. David dura imprecatur Judæ proditori, et Judæis in typo et persone Doeg proditoris sui apud Saulem, ut docent ibidem S. Aug. et Theodor. Quocirca plenus est minis et maledictis, adeoque nonnulli numerant tot maledictiones, quot argenteos acceperat Judas? nimirum triginta. Prima est v. 6. *Constitue super eum peccatorem,* quasi impium judicem et tyrannum ei perfice, qui acriter eum judicet et puniat. Secunda: *Et diabolus stet a dextris ejus.* q. d. Diabolus, id est, calumniator et astet, ut eum apud judicem criminetur, at mortis reum peragat. Rursum in judicio divino proprie diabolus in eum potestatem accipiat. eum accuset, teneat, præcipitet, exagitet, et ad restim adiget. Sic in Judam ingressus est Satan Joann. 13. *Diabolus,* ait S. August. in Ps. 108. *stetit a dextris Judæ, cum avaritiam præposuit sapientiæ, pecuniam saluti suæ, ut Christum proderet; et sic noluit possideri a Christo, sed a diabolo.* Tertia: *Cum judicatur exeat condemnatus,* ad mortem, præsentem et æternam Quarta: *Et oratio ejus fiat in peccatum,* id est, in offensam, q. d. Oratio hominis tam impii, jam quasi condemnati et desperabundi, orantis pro remissione non tam culpæ, quam pœnæ, magis offendat et exasperet judicem, tum hominem, tum Deum. Ita Theodor. Chald. vertit, *oratio ejus sit in condemnationem.* Quid boni expectandum illi cui nihil superest nisi oratio, quæ et vertitur in tormentum, imo in peccatum? Quinta: *Fiant dies ejus pauci.* Ita paucis horis proditioni suæ supervixit Judas, illicoque se suspendit. Sexta: *Et Episcopatum ejus accipiat alter.* Vide, et computa reliquas. ἐπίσκοπος græce idem est quod ἔφορος, id est *inspector, superintendens, custos, speculator, qui alicui rei intendit et invigilat quasi Præfectus:* Episcopi enim munus est, ἐπισκοπεῖν, id est *intendere rei sibi commissæ.* Unde 2 Esdræ 11. 22. Azzi vocatur *Episcopus,* id est, inspector et præfectus, *Levitarum.* Et Cicero fuit Episcopus oræ Campaniæ: Sic enim ait l. 7. epist. Ad Atticum: *Vult enim me Pompeius esse, quam tota hæc Campania, et maritima ora habeat Episcopum, ad quem delectus et negotii summa referatur.* Et Arcadius Imp. Digest. de muner. et honor. *Ii,* inquit, *proprie dicuntur Episcopi, qui præsunt pani et cæteris venalibus rebus.*

21. Qui nobiscum sunt congregati.] Pagn. et Tigurina, *conversati.*

In omni tempore quo intravit et exivit inter nos Dominus Jesus.] Id est, quo inter nos versatus est, est hebraismus *ingredi* enim et *egredi* Hebræis significat totam vitæ seriem et conversationem, puta omnes actiones, sermones, gestus et gesta Secundo, ingredi et egredi coram cœtu vel populo, est ci præesse, eum docere et regere. Ducis enim est egredi ante populum instar pastoris ducentis oves, sic Moses ait Deuter. 31. 2 *Non possum ultra egredi et ingredi,* id est ducere et gubernare populum. Et Salomon 2. Paral. 1. 10. *Da,* inquit, *mihi sapientiam et intelligentiam, ut ingrediar et egredior coram populo tuo.* quod explicans subdit: *Quis enim potest hunc populum tuum digne, qui tam grandis est, judicare? Ingredi* ergo et *egredi* idem est quod judicare, et regere populum.

22. Incipiens a baptismate Joannis.] Inde enim cœpit Evangelium, et gesta Christi. Joannes enim in sua baptismate omnibus annunciabat et demonstrabat Christum dicens: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi* Joan. 1. 29. ideoque Christus ab eo baptizari voluit, indeque ordiri suam prædicationem.

Testem resurrectionis ejus.] Apostolus ergo idem est, quod testis resurrectionis Christi, ac consequenter cæterorum mysteriorum et gestorum ejus, quæ in resurrectione, quasi in suo fine et scopo terminantur, et concluduntur. Ideo enim natus, passus, mortuus est Christus, ut resurgeret, suaque resurrectione peccatum et mortem aboleret, nosque ab iis resuscitaret, juxta Rom. 4. 25. *Qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.* Vide ibi dicta. Primitus enim hic articulus resurrectionis creditu erat difficillimus: unde eum maxime inculcabant Apostoli, eo que persuaso facile cæteros persuadebant. Unde S. Petrus vult eligi talem, qui omnium actorum Christi a baptismo Joannis usque ad ascensionem in cœlum, sit conscius, eorumque æque ac resurrectionis possit esse testis, ut testetur et dicat: *Ecce qui edebat, qui bibebat, qui crucifixus est, idem ille resurrexit*, ait S. Chrysost.

23. Et statuerunt.] Apostoli cæterique fideles communi consensu nominarunt e toto numero duos excellentiores in fide, virtute, rerumque Christi cognitione: eos deinde seorsim statuerunt quasi Apostolatus candidatos, ut super utrumque jacerent sortem, quæ Apostolum designaret. Hæc omnia facta sunt dirigente S. Petro, qui totius hujus operis fuit choragus. Unde S. Aug. lib. 1. de Actis cum Felice Manich. c. 4. pro *statuerunt* legit *statuit*, scilicet Petrus cum Apostolis et per Apostolos. Porro uterque fuit e numero 72. discipulorum, inquit ex Clemente Alexand. Beda.

Joseph.] Hic Joseph videtur fuisse frater Jacobi Minoris et Judæ Apostolorum, ac filius Alphæi et Mariæ, ideoque consanguineus Christi. Unde inter matronas astantes Christo crucifixo, nominatur hæc *Maria Jacobi et Joseph Mater*, Mat. 27. 56. Hic Joseph postea creatus est Episcopus Eleutheropolis in Palæstina, ait Dorotheus in synopsi, inter Sanctos relatus legitur in Martyr. Rom. die 20. Julii hisce verbis: *eodem die natalis B. Joseph qui cognominatus est Justus, quem Apostoli cum B. Mathia statuerunt ut locum Apostolatus Judæ proditoris impleret, sed cum sors cecidisset super Mathiam, ipse nihilominus prædicationis et sanctitatis officio inserviens, multamque pro fide Christi a Judæis persecutionem sustinens, in Judæa victorioso fine quievit, de quo etiam refertur quod venenum biberit, et nihil ex hoc triste propter Domini fidem pertulerit.* Ejusdem meminit S. Dionys. 11. dicens: *Ipsa divina pax et tranquillitas quam S. Justus* (Joseph enim cognominatus est Justus) *silentium appellat.*

Qui vocabatur Barsabas.] *Barsabas* idem est quod filius Sabæ, sicut *Barabbas* idem est quod filius Abbæ, *Bartimæus* idem est quod filius Timæi, *Barjona* idem est quod filius Jonæ, vel Joannis: pater enim S. Petri vocabatur Joannes, et per crasin Jonas. An idem dicendum sit de hoc Barsaba, quod scilicet pater ejus vocatus vel cognominatus sit Sabas, incertum est. Potest enim τὸ *sabas* accipi ut appellativum, non ut proprium, significans vel juramentum, vel saturitatem, vel reversionem, ut *Barsabas*, idem sit quod filius juramenti (perinde ac Barsabea idem est quod puteus juramenti, Genes. 21. 31.) vel saturitatis, vel reversionis, vel conversionis; ita S. Hier. et Pagnin. in Nomin. Hebr. Alius est hic Barsabas a Barnaba consobrino S. Pauli, qui pariter vocatus est Joseph, Act. 4. 36.

Qui cognominatus est Justus:] ab insigni ejus justitia et sanctitate, æque ac ejus frater Jacobus, ab eadem cognominatus est *justus* et *frater Domini*. *Justus* enim non Hebræum, ut Beda aliique putant, sed Latinum est nomen, atque proprium vel nomen, vel cognomen, sicut hodie multi nomen habent Justus, quocirca græce vocatur pariter Ἰοῦστος. Sic multas voces Latinas Evangelistæ græce scribentes, usurpant quasi Græcas. Tales sunt *prætorium, flagellum, colonia, legio, sudarium, census.*

Vide hic, ut ad prælaturas non semper aptiores sint justi et sancti. Aptior enim est qui habet talentum regendi et gubernandi quod magis in prudentia et gratia, quam in sanctitate consistit, uti dicebat S. Theresia, quæ proinde Superiores eligi volebat prudentes potius et discretos, quam sanctos, si alterutrum deesset.

Multi censent hunc Joseph fuisse fratrem S. Jacobi Minoris, Simonis et Judæ: hos enim quatuor fuisse fratres insinuat S. Math. c. 13. 55. ac proinde noluisse Christum ut in eum sors caderet, tum ne tot cognatos suos videretur externis præferre, tum, ne quatuor fratres simul essent in collegio duodecim Apostolorum: perinde ac Canones cavent, ne in eadem Ecclesia pater et filius simul beneficium obtineant: et plura Capitula in suum Canonicorum cœtum nolunt admittere plures fratres, ne ii inter se conspirent, cæterisque dominari velint, itaque factiones et schismata concitent.

Mathiam.] *Mathias* hebraice idem est quod מתן יה *mattan ja*, id est, donum Dei, vel donatus a Deo. Unde Beda censet nomen ejus fuisse omen quod donandus esset apostolatu. Hinc idem pene est nomen Mathias, quod Matthanias et Mathinæus: imo Pagninus Mathiam non aliter quam Matthaniah nuncupat. Idem est nomen geminata littera *thau* Mathathias, qui fuit pater Judæ, Jonathæ et Simonis Machabæorum, idemque sonat quod *donum Domini*, vel *interfectio Domini*: interfecit enim ipse ducem Antiochi ex zelo. Sane Mathathiæ in zelo similis, imo superior fuit Mathias. Addit Beda et alii, *Mathias* hebr. idem esse quod *parvus Dei*, quod Apostolorum fuerit ultimus, quodque merito humilitatis evectus sit ad apostolatum juxta illud Christi Matth. 11. v. 25. *Confiteor tibi Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus, et prudentibus et revelasti ea parvulis:* Verum non video unde *Mathias* idem sit quod *parvus Dei*, nisi dicas per commutationem litteræ *m* cum *p* (eo quod utraque sit labialis,) *Mathias* idem esse quod *Pethias*: *pethi* enim hebr. significat *parvulum*; vel certe *Mathias* conflatum esse ex מה אתה יה *ma atto ja*, id est, *quid tu Deus?* q.d. Quid tu Domine, quid ego? tu abyssus entis omnisque boni, ego abyssus nihili omnisque mali. Sic *Michael* idem est quod *quis ut Deus?* Clemens Alex. l. 4. Strom. censet Mathiam fuisse Zachæum, qui ex arbore sycomoro a Christo vocatus sit, factusque e 72. discipulis, ac postea ab Apostolis, Judæ suffectus creatusque Apostolus, dictus sit Mathias. Verum cum Zachæus fuerit princeps publicanorum, ut patet Lucæ 19. 2. multi censent eum fuisse Gentilem: Judæis enim infame erat hoc nomen et officium; Christi autem Apostoli omnes Judæi fuere, nulli Gentiles. Ita censet Tertull. l. 4. contra Marc. 37. cui assentiri videtur S. Cypr. ep. 63. ad Cæcilium, S. Ambr. et Beda in cap. 19. Lucæ. Sed hanc rationem confutat S. Hier. ep. 146. ex eo quod

S. Matthæus fuerit publicanus, at tamen Judæus, ideoque Apostolus: rursum Judæus, fuit publicanus, qui cum pharisæo oraturus ascendit in templum, Lucæ 18. v. 10. Quocirca Zachæum fuisse Judæum censent Euthym. Lyran. Cajet. Montan. Jansen. Salmeron et Barrad. in Lucæ c. 19. tum quia ibidem v. 9. vocatur, *filius Abrahæ;* tum quia dicit Christo: *Si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum*, quod Judæis præceptum erat Exodi 22. 1. non Gentilibus. Magis obstat, quod S. Clemens l. 1. et 3. Recogn. in fine asserat Zachæum a S. Petro ordinatum Episcopum Cæsareæ Palæstinæ, quod si verum est, liquet eum non fuisse Apostolum: sed de libri Recognit. auctore et fide multi dubitant. Solebat gloriari Carolus V. quod natus festo S. Mathiæ, sortem Imperii, felicitatis et victoriarum obtinuisset.

24. Et orantes dixerunt.] Docent Apostoli orationem communem et publicam præmittendam electioni Pastoris et Episcopi, ut dignissimum Deus concedat; ab eo enim pendet salus vel perditio gregis. Sic Christus designaturus Apostolos pernoctavit in oratione, Lucæ 6. 12 Sic Concil. Trident. sess. 24. c. 1. jubet ut Episcopatu vacante indicantur per totam diœcesim publicæ preces pro electione boni Pastoris.

Qui corda nosti omnium.] Græci unica voce significantius Deum vocant invocantque, κύριε καρδιογνῶστα, *Domine cordis inspex*, qui scilicet solus cordis, id est mentis, sinus fundumque inspicis et perspicis qui ejus latebras omnes scrutaris, qui pervides liberas et arcanas cujusque mentis cogitationes, consilia, desideria, intentiones, etiamsi ipsi menti sæpe velatas, fucatas et incognitas; ac proinde optime nosti, quis ad hoc apostolatus officium aptissimus sit. Homines enim in eligendo sæpe falluntur, quia exteriora tantum respiciunt, corda vero videre nequeunt in quibus sæpe multa latent, quæ hominem pastoratu et officio maxima dignum vel indignum efficiunt. Deus ergo solus est cardiognostes, non homo non angelus.

Ostende quem elegeris.] Videntur hi duo, Joseph et Mathias, dotibus fuisse quasi pares, inquit glossa; aut se habuisse ut excedens et excessum, ut licet unus in uno superaret alium, tamen in altero ab eodem superaretur, ut proinde Apostoli nescierint uter alteri præferendus esset: ideoque Deum invocarunt, ut is aptiorem designaret. Sciebant enim se, utpote Ecclesiam novellam Christi, ipsi cordi et curæ esse ipsumque in re tanti momenti adfore; ac sicut olim undecim Apostolos elegerat, ita et nunc duodecimum demonstraturum. Hanc fiduciam sibi ab eo aspirari sentiebant, ideoque fidenter orant, non dubii quin voti sint futuri compotes, et id quod orant impetraturi.

Accipere locum.] Græce κλῆρον, id est *sortem* de qua v. 27.

25. De quo prævaricatus est Judas.] Pagnin. et Tigurina vertunt, *unde prævaricatus excidit Judas*, hoc est, ex quo per prævaricationem (puta proditionem, desperationem et sui strangulationem) excidit Judas. Est metalepsis. Græce, ἐξ ἧς παρέβη, quod aliqui vertunt, *ex quo aberravit, ut* παρέβη, pro παρεξέβη et παράβασις, pro παρέκβασις, id est, *digressio, alteratio*, ponatur. Est enim vocatio nostra et status quasi via et stadium, in quo recta decurrimus ad metam, ut bravium cœlestis gloriæ nanciscamur; a quo aberrant, qui in avia tendunt, alioque flectunt curvantque cursum.

Ut abiret in locum suum.] se dignum, puta in laqueum quem sibi nexuit, ait OEcum. aut in infernum: quia hactenus occupaverat locum alienum, et ex propriis demeritis damnationis locum suum efficit, inquit Cajet. Subtiliter S. Bern. in Ps. 90. s. 8 *in locum suum, id est*, inquit, *ut suspensus in aere creparet aeriarum collega potestatum, utpote quem veri Dei et veri pariter hominis, qui de cælo venisset operaturus salutem in medio terræ, hujus inquam proditorem nec cœlum reciperet, nec terra sustineret, juxta illud: Si non in cœlis, stas ubicumque celis*

Eratne ergo Judas in loco suo, cum erat in apostolatu? Nequaquam: nam: ut ait Cajet. *Abiit in locum suum, quia hactenus occupaverat alienum apostolatus et ministerii locum.* Quamvis enim apostolatu insignis videretur: re vera apostolatum non habebat, quia illo ut par erat, non utebatur Ita plane et pastores, qui suis ovibus regendis non attendunt, nihil minus habent, quam dignitatem pastoralem, de qua ipsi sua se incuria ac socordia deturbant. Quare D. Bern. serm. ad pastores in Synodo congregatos, in illud Davidicum: *Confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos*, Ps. 52. v. 6. sic pastores alloquitur: *Et vos*, ait, *confusi estis in actibus vestris: non honorati, sed onerati dignitatibus vestris, quoniam Deus sprevit vos.* Quæ moraliter dicta accipe: nam certum est ad litteram Judam verum habuisse apostolatum, et impios pastores verum habere pastoratum.

26 Et dederunt sortes eis.] Syrus, *conjecerunt sortes;* Pagnin, *et dederunt sortes eorum;* Tigurina. *et miserunt sortes eorum.* Græce enim est αὐτῶν, id est *eorum* in genitivo, non *eis* in dativo.

Quæres Primo, quæ, et quales fuerunt hæ sortes? Resp. Aliqui, ut Gagnæus, censent fuisse scrutinium suffragiorum. Accedunt nostri Salmeron et Sanchez, qui censent Apostolos orasse, ut Deus illuminaret mentes eorum, ac declararet cui eos vellet suum dare suffragium; et hoc vocare sortem. Probant ex eo, quod pro *annumeratus est*, græce sit συγκατεψηφίσθη, id est, *communibus calculis cooptatus est* Verum sic non fuisset sors et sortitio, sed electio: nec sors cecidisset super Mathiam, sed jure suffragiorum creatus esset Apostolus.

Secundo, S. Dionys. Ecclesiast. Hierarch. cap. 5 part. 3. quem S. Antonin. Turrian Baron. Sanchez et alii sequuntur, censet fuisse signum quoddam divinum: at quale fuerit, non explicat. *Videtur mihi*, inquit Dionys. *Scriptura sortem appellasse divini quiddam et præcipui muneris, per quod illa choro sacratissimo insinuatur, qui esset divina electione declaratus.* S. Antoninus 1 p. tit 6. c 2. censet fuisse radium e cœlo demissum in Mathiam, sicut radio lucis demonstratus fuit Gregorius Magnus Pontifex, et alii nonnulli. Dionys. Carthus censet fuisse columbam cœlitus delapsam in Mathiam, sicut S. Fabianus illapsu columbæ creatus est Pontifex. Alii censent fuisse donum prophetiæ, vel sapientiæ aspiratum Mathiæ.

Si objicias, quomodo ergo Apostoli dicuntur dedisse eis sortes? Resp. Hoc sensu, quod Apostoli signum hoc ex instinctu divino præfinierint, dicendo: super quem descenderit radius, aut columba e cœlo, ille Dei judicio erit Apostolus: tumque Deum orarunt, ut ipse has sortes ostenderet, et ederet, perinde ac fecit Eliezer servus Abrahæ, quærens uxorem Isaaco, ac per

signum oblationis hydriæ cognovit et elegit Rebeccam, Gen. 24. 14. Simili modo Gentiles sua oracula et responsa deorum vocabant sortes, quia a diis eorumque sacrificulis, consultore quasi sorte, ac sæpe per sortilegia reddebantur. Hinc apud Valerium l. 1. *præcipi sortibus*, idem est quod *præcipi oraculis*.

Verum dare aut mittere, sortes, non hoc, sed longe aliud significat, ut cuivis patet ex communi terminorum significatione et usu. In sorte enim eventus est fortuitus et a casu expectatur, ut is vincat, in quem sors quasi felix alea ceciderit. Dico ergo Apostolos misisse sortes proprie dictas, ut verba sonant, et sortem cecidisse super Mathiam. Porro qua re, et modo missæ sint hæ sortes, incertum est. Nostri Lorinus et Mariana censent, nomen Mathiæ uni chartæ, nomen Joseph alteri fuisse inscriptum, itaque utrumque injectum in urnam, ibique commistum, ut cujus primo educeretur is esset Apostolus; ac primo eductum esse nomen Mathiæ. Scimus varios apud veteres sortiendi fuisse rationes et modos. Nam Proverb. 16. 33. in sinum conjiciebantur chartulæ, tesseræ, globuli, aut lapilli; apud Homerum Iliad. η in galeam apud Plautum in Casina in situlam, apud Cicer. lib. 4. in Verrem in hydriam, apud Virgil. Æneid. 6. in urnam. Quo modo et ratione usi sint Apostoli, incertum est: certum est, Deum per eam declarasse Mathiam tum dirigendo sortem, ut caderet in Mathiam juxta illud Proverb. 16. 33. *Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur:* tum addendo signum aliquod cœleste, v. g. radium aut quid simile, quo sortem comprobaret, uti censet S. Dionys. et alii jam citati. Item S. Aug. in Ps. 30 conc. 2 et Orig. hom. 23. in Josue; idque ne Mathias cæteris Apostolis, qui a Christo ipso electi erant esset inferior. Id patet ex oratione Apostolorum sorti prævia, qua Deum rogarunt ut magis idoneum designaret: non dubium autem, quin Deus hanc orationem communem Apostolorum et Ecclesiæ exaudierit, eosque voti compotes fecerit. Quocirca sors hæc humana fuit, si sortientes Apostolos spectes, eadem tamen divina fuit si calculum quem Deus ei adjecit, consideres. Hoc enim ait S. Dionys. qui utique sortem illam optime norat. Et sic hæc tertia sententia jungenda est secundæ.

Quæres Secundo, qua conscientia Apostoli rem tantam commiserunt sorti, id est casui et fortunæ? Resp. Primo aliqui ex Glossa, id eos recte fecisse, eo quod eligendi in dotibus externis essent pares: tum enim sorte res decidi et dirimi potest. Unde S. August. epist. 119. cap. 20. et epist. 180. docet, sorte decidendum esse, qui sacerdotes persecutionis tempore fidelibus assistere debeant, qui vero fugere. Idem censendum tempore pestis, similisve necessitatis. Eodem modo sancit Plato de Republ. dialog. 5. sortis æqualitate in republica utendum esse ad multorum offensas vitandas, ita ut Deum et bonam fortunam in precationibus invocemus, ut ipsi sortem ad id quod justissimum est dirigant: Deus enim est moderator fortunæ, adeoque ipse est fortuna activa et fortunans. Et Plutarchus in Moral. *Ut in democratia*, inquit, *cui sorte contigit imperium, eum oportet imperare: sic in vita hominum quod sors dederit, boni consulendum est.*

Secundo, Apostoli secuti sunt exempla S. Scripturæ. Sic enim Saul sorte creatus est Rex. 1. Reg. 10. 20. Sic sorte deprehensus est Achan, Josue 7. 16. Sic sorte divisa est terra promissa inter 12. Tribus, Josue 15. etc. Unde S. Hier. in Jonæ cap. 1. S. Aug. serm. de S. Mathia, S. Chrys. et Beda hic ac S. Thom. 2. 2. q. 95 art. 8. censent, Apostolos adhuc rudes et inexpertos, id fecisse ex consuetudine Patrum veteris testamenti, antequam recepissent Spiritum Sanctum, ideoque post eum receptum id non fecisse in electione Diaconorum c. 6. perinde ac jam omnis sors in electionibus Pastorum et Ecclesiasticorum est prohibita Jure Canonico, ut patet c. *Ecclesia*, de sortilegiis, sub finem. Nam jure naturæ, divino et humano ad beneficia, præsertim habentia curam animarum annexam, eligendus est dignior, uti sancit Concil. Trident. sess. 24. c. 18. de reform. Idemque docent passim Theologi cum D. Thom. quos citat et sequitur noster Lessius lib. 2. de Justitia c. 34. dub. 14. Simili modo Romani, Gentiles licet, legem tulerunt, ne quis sacerdos sorte aut pretio crearetur, uti refert Dion. lib. 2. Hist. Rom.

Tertio et genuine, Apostoli jecerunt hanc sortem licite, quia id fecerunt ex instincto divino, quo tacite Deus promittebat se suam voluntatem per eam demonstraturum, et magis idoneum designaturum. Ita noster Lessius l. 2. de Justitia c. 43. dub. 9. apud quem vide plura de divisione et varietate sortium, quæque ex eis licita sit, quæ illicita. Simili enim modo jussit Deus Samueli dare sortes pro creatione Saulis regis, et Josue pro deprehensione Achan, et pro divisione terræ sanctæ, de quibus paulo ante dixi: et S. Francisco sortito capere sententias S. Script. primo in Evangeliis occurrentes, easque capessere pro regula vitæ, uti refert S. Bonavent.

Præclare S. August. in Ps. 30. conc. 2. explicans illud: *In manibus tuis sortes meæ. Sors*, ait, *res est in dubitatione humana divinam indicans voluntatem.* Et mox sortem interpretatur gratiam Dei; *Quia in sorte*, ait, *non est electio, sed voluntas Dei. Nam ubi dicitur? Iste facit, iste non facit, merita considerantur, at ubi merita considerantur, electio est, non sors. Quando autem Deus nulla merita nostra invenit, sorte voluntatis suæ salvos nos fecit quia voluit; non quia digni fuimus. Hæc est sors.*

Et cecidit sors super Mathiam.] Ex hac sorte Mathiam fuisse primum Clericum, indeque Clericos originem et nomen accepisse, censet S. Aug. in Ps. 67. *Nam et Cleros*, ait, *et Clericos hinc appellatos puto, qui sunt in Ecclesiasticis gradibus ordinati, quia Mathias sorte electus est, quem primum per Apostolos legimus ordinatum. Clericus enim dicitur a* κλῆρος, *id est sorte, quia sorte in sortem Domini asciscitur.* Idem cum S. Aug. sentit Isidorus libr. 2. Etymol. c. 2. et S. Antoninus loco paulo ante citato, etsi aliis aliud videatur. Sane antiquiorem Clericum Mathia non legimus; atque ex hac sententia Cleri nomen cœpit cum Apostolis, imo ab Apostolis, primusque clericus fuit Apostolus.

Moral. Primo, sorte hac docuit Christus, in electione ad officia Ecclesiastica se nolle haberi rationem consanguinitatis. Nam Joseph consanguineo suo in apostolatu prætulit Mathiam extraneum. Secundo, quemque vocationem suam a Deo expectare debere, eaque esse contentum: sicut Joseph non doluit sibi prælatum Mathiam; nec inde in prædicatione Evangelii segnior evasit, sed æque strenue Christo in aliis muniis deservivit, uti superius dixi. Multi enim repulsam passi ab

episcopatu vel officio, schisma vel hæresim invexerunt. Ut Tertullianus, Novatus, et nostro sæculo Lutherus. Tertio, apostolatum, similesque præeminentias et gradus non cadere sub meritum de condigno: Deus enim Mathiam cæterosque Apostolos sorte elegit, non merito. Simili modo alii heroes a Deo missi ad Ecclesiæ vel defensionem, vel reformationem, vel illuminationem ut S. Aug. Hieron. Basilius, Chrys. Benedictus, Bernardus, Dominicus, Franciscus, et similes, sorte, id est gratia Dei, ad hoc electi sunt. Ad hanc tamen gratiam se disposuerunt, eamque meriti sunt de congruo sua humilitate profunda, agnoscentes se ad tantum opus plane indignos et ineptos esse, seque ad id destinari sorte et dono Dei (quod sonat nomen Mathias, ut dixi.) Quocirca S. Franciscus a multis rogatus, quid haberet gratiæ aut boni, ob quod a Deo ad tantum sanctitatis et auctoritatis fastigium esset exaltatus, ut totum mundum ad sui que amorem et venerationem traheret. Tu enim, inquiebant, non es nobilis, non dives, non doctus, non eloquens, non speciosus; quid ergo totus mundus post te currit? Respondit, Idcirco Deus me ad hoc elegit, quia nil habeo in quo gloriari possim, ut ostendat hoc opus non esse hominis, sed Dei.

Hanc ejus humilitatem imitemur, eique ingentem zelum gloriæ Dei propagandæ jungamus, et Deus per nos magna efficiet. Ita David tantus factus est Propheta et Psaltes, quia sensit et dixit: *in manibus tuis sortes meæ*. Ps. 30. 16. Ita de Sanctis in hac vita spretis et humiliatis, sed in die judicii exaltatis et glorificatis admirabundi dicent impii: *Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum et in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei et inter Sanctos sors illorum est*, Sap. 5. 3. Unde vero pœnitentes gementesque subjungunt: *Ergo erravimus a via veritatis*, etc. Merito errastis, quia dixistis: *Coronemus nos rosis antequam marcescant, nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra*, etc. *hæc est pars nostra, et hæc est sors. Opprimamus pauperem justum*. etc. Sap. 2. 9. Ex adverso: *Felix est sterilis, et coinquinata*, etc. *et spado, qui non operatus est per manus suas iniquitatem, nec cogitavit adversus Deum nequissima. Dabitur enim illi fidei donum electum, et sors in templo Dei acceptissima*, Sap. 3. 13. Quocirca monet Eccles. c. 17. 24. *Cognosce*, ait, *justitias et judicia Dei, et sta in sorte propositionis et orationis altissimi Dei. In partes vade sæculi sancti cum vivis et dantibus confessionem Deo*. q. d. Sta et constanter persevera in sorte tibi proposita, hoc est, in vocatione tua, tum novæ vitæ, tum certi status sancti. Similiter persiste in sorte orationis, ut scilicet crebro Deum ores, gratiamque impetres, qua digne vocatione tua vivas. Hæc enim est utilissima oratio, si jugiter in rebus omnibus ores: Domine dirige me ea sorte, eo statu, illis viis quibus me prævides sancte victor, et inoffenso pede recta ad cœlum sortemque Beatorum perventurum. *In partes vade*. q. d. Per bona opera profice, ut pars sæculi sancti, id est futura gloria cœlestis tibi obtingat, adeoque illam hic inchoa Deum laudando ore et opere, cum justis qui adhuc vivunt, et dant laudem Deo. In cœlis enim perpetua erit laus Dei.

Et annumeratus est. Græce.] συγκατεψηφίσθη, id est, *communibus calculis cooptatus est*, q. d. Omnes sortem divinam, ac per eam electionem Mathiæ consona voce laudarunt, et comprobarunt. Vatabl. vertit, *suffragiis additus est ad numerum undecim Apostolorum*; Pagnin. *suffragiis additus est undecim Apostolis*. Unde non recte colligas Mathiæ sortem fuisse suffragia, sed sorti addita fuisse suffragia. Triplici ergo calculo electus est Mathias, primo sortis, secundo Dei signique divini, tertio Apostolorum, sortem Deique calculum collaudantium.

Adde, συγκατεψηφίσθη per catachresin transferri ad quamlibet electionem, idemque significare quod eligi, accenseri, annumerari, ut vertit Noster, sive id fiat suffragiis, sive sorte, sive alia ratione.

Vidi et veneratus sum Treviris reliquias sancti Mathiæ in Ecclesia cathedrali, cui hi tituli assignantur, quos recenset S. Antoninus loco jam citato: *Fuit in lege Domini doctissimus, corpore mundus, animo prudens, in solvendis quæstionibus S. Scripturæ acutus, in consilio providus, in sermocinatione expeditus, multarum signorum patrator, extensis in cœlum manibus Martyr spiritum Deo reddidit*. Tria axiomata S. Mathiæ recenset Clemens Alexandr. Primum l. 2. Strom. *Oportet admirari præsentia*, nimirum ut admiremur opera Dei visibilia, et ex illis ad invisibilia ascendamus admirantes et contemplantes in eis Dei Majestatem, potentiam, sapientiam, bonitatem. Secundum l. 3. *Si electo vicinus peccaverit, peccavit electus. Nam si se ita gessisset ut jubet verbum vel ratio, ejus etiam ita vicinus esset reveritus, ut non peccasset*. Ita S. Bernardini adhuc juvenis sanctitatem ejus coævi reverebantur, ut eo præsente omnes ad modestiam se componerent dicerentque; *Tacete, Bernardinus adest*. Tertium l. 7. quod et citat Euseb. l. 3. Histor. c. 29. *Adversus carnem pugnandum, et in nullo prorsus voluptati ejus ac libidini concedendum; animum vero alendum sapientiæ pastibus, et scientiæ cibis in ejus semper augendum*.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tria hic agit Lucas. Primo, a vers. 1. ad 14. describit Spiritus Sancti adventum in Pentecoste, sub specie venti validi et linguarum ignearum. Secundo, a vers. 14. ad 42. enarrat primam concionem S. Petri, qua convertit tria hominum millia. Tertio, a v. 42. usque ad finem, describit continuas orationes, synaxes, charitatem et mores sanctos primorum Christianorum.

1 Et cum complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco: 2. et factus
est repente de cœlo sonus, tamquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam
domum ubi erant sedentes. 3. Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tamquam ignis, se-
ditque supra singulos eorum: 4. Et repleti sunt omnes Spiritu Sancto, et cœperunt loqui variis lin-
guis, prout Spiritus Sanctus dabat eloqui illis. 5. Erant autem in Jerusalem habitantes Judæi,
viri religiosi ex omni natione quæ sub cœlo est. 6. Facta autem hac voce, convenit multitudo, et
mente confusa est, quoniam audiebat unusquisque lingua sua illos loquentes. 7. Stupebant autem
omnes, et mirabantur, dicentes: Nonne ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilæi sunt? 8. Et quo-
modo nos audivimus unusquisque linguam nostram, in qua nati sumus? 9. Parthi, et Medi, et
Ælamitæ, et qui habitant Mesopotamiam, Judæam, et Cappadociam, Pontum et Asiam, 10. Phrygiam,
et Pamphyliam, Ægyptum, et partes Lybiæ, quæ est circa Cyrenen, et advenæ Romani, 11. Judæi
quoque, et Proselyti, Cretes, et Arabes: audivimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei.
12. Stupebant autem omnes, et mirabantur ad invicem dicentes: Quidnam vult hoc esse? 13. Alii
autem irridentes dicebant: Quia musto pleni sunt isti. 14. Stans autem Petrus cum undecim, le-
vavit vocem suam, et locutus est eis: Viri Judæi, et qui habitatis Jerusalem universi: hoc vobis
notum sit, et auribus percipite verba mea. 15. Non enim sicut vos æstimatis, hi ebrii sunt, cum
sit hora diei tertia. 16. Sed hoc est, quod dictum est per prophetam Joel: 17. Et erit in novissimis
diebus (dicit Dominus) effundam de Spiritu meo super omnem carnem: et prophetabunt filii ve-
stri et filiæ vestræ, et juvenes vestri visiones videbunt, et seniores vestri somnia somniabunt.
18. Et quidem super servos meos et super ancillas meas in diebus illis effundam de spiritu meo
et prophetabunt: 19. et dabo prodigia in cœlo sursum, et signa in terra deorsum, sanguinem, et
ignem, et vaporem fumi. 20. Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat
dies Domini magnus et manifestus. 21. Et erit: Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, sal-
vus erit. 22. Viri Israelitæ, audite verba hæc: Jesum Nazarenum, virum approbatum a Deo in
vobis, virtutibus, et prodigiis, et signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut et vos
scitis: 23. Hunc definito consilio et præscientia Dei traditum, per manus iniquorum affligentes in-
teremistis: 24. Quem Deus suscitavit, solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri
illum ab eo. 25. David enim dicit in eum: Providebam Dominum in conspectu meo semper: quo-
niam a dextris est mihi ne commovear: 26. Propter hoc lætatum est cor meum, et exultavit lin-
gua mea, insuper et caro mea requiescet in spe: 27. Quoniam non derelinques animam meam in
inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. 28. Notas mihi fecisti vias vitæ: et reple-
bis me jucunditate cum facie tua. 29. Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha
David, quoniam defunctus est, et sepultus: et sepulchrum ejus est apud nos usque in hodiernum
diem. 30. Propheta igitur cum esset, et sciret quia jurejurando jurasset illi Deus de fructu lumbi
ejus sedere super sedem ejus. 31. Providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque
derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem. 32. Hunc Jesum resuscitavit Deus,
cujus omnes nos testes sumus. 33. Dextera igitur Dei exaltatus, et promissione Spiritus Sancti ac-
cepta a Patre, effudit hunc, quem vos videtis, et audistis. 34. Non enim David ascendit in cœlum:
dixit autem ipse: Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, 35. donec ponam inimicos
tuos scabellum pedum tuorum. 36. Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia et Dominum eum,

et Christum fecit Deus, hunc Jesum, quem vos crucifixistis. 37. His autem auditis, compuncti sunt corde, et dixerunt ad Petrum et ad reliquos Apostolos: Quid faciemus, viri fratres? 38. Petrus vero ad illos: Pœnitentiam (inquit) agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum: et accipietis donum Spiritus Sancti. 39. Vobis enim est repromissio, et filiis vestris, et omnibus qui longe sunt, quoscumque advocaverit Dominus Deus noster. 40. Aliis etiam verbis plurimis testificatus est, et exhortabatur eos, dicens: Salvamini a generatione ista prava. 41. Qui ergo receperunt sermonem ejus, baptizati sunt: et appositæ sunt in die illa animæ circiter tria millia. 42. Erant autem perseverantes in doctrina Apostolorum, et communicatione fractionis panis, et orationibus. 43. Fiebat autem omni animæ timor: multa quoque prodigia et signa per Apostolos in Jerusalem fiebant, et metus erat magnus in universis. 44. Omnes etiam qui credebant, erant pariter, et habebant omnia communia. 45. Possessiones et substantias vendebant, et dividebant illa omnibus, prout cuique opus erat. 46. Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione, et simplicitate cordis, 47. collaudantes Deum, et habentes gratiam ad omnem plebem: Dominus autem augebat, qui salvi fierent quotidie in idipsum.

1. Et cum complerentur dies Pentecostes.] Puta dies quinquaginta a Paschate. Ita ut jam adesset dies quinquagesima Pentecoste enim græce significat tam dies 50. prævios, quam ipsam diem quinquagesimam, quæ erat festum Pentecostae. Latinus ergo Interpres Pentecosten sumit priori modo, Græcus vero textus posteriori Sic enim habet, *ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς*. *in impleri*, hoc est, *dum impleretur dies Pentecostes*, id est, dum advenisset dies quinquagesima a Paschate et resurrectione Christi. Pentecoste enim una dumtaxat die, puta quinquagesima, celebrabatur; cum ex adverso Pascha, uti et Scenopegia, per septem dies continuos celebraretur, ut docet Philo l. de Decalogo, et liquet ex Levit. 23. 15. Hinc sequitur, vocem *compleri*, ex phrasi Hebræa sumi hic in sensu inchoato, non perfecto. Die enim quinquagesima inchoata, puta mane, venit Spiritus Sanc. non vero in vespera et fine diei Simile est Luc 2. 22 *Postquam impleti sunt dies purgationis ejus*, hoc est postquam impleri cœperunt, cum scilicet advenisset et illuxisset dies quadragesimus a partu Deiparæ Et Jerem. 25. 12. *Cum impleti fuerint septuaginta anni.* Nam, ut ex Josepho et Chronologis liquet, laxata est captivitas Babylonica anno septuagesimo ineunte, non finiente.

Nota Primo, Judæis indictum erat a Deo festum Pentecostes duplici de causa Prior fuit in memoriam datæ illo die legis per Mosen in Sina. Exodi 19. 1. Posterior, in gratiarum actionem pro novis illius anni frugibus, quas tum metere incipiebant: unde earum primitias, puta duos panes ex frugibus illius anni pistos, Deo offerebant in Pentecoste. Hæc fuerunt typus et umbra Christianæ Pentecostes, in qua promulgata est lex nova a S. Petro et Apostolis per Spiritum Sanctum apparentem in linguis igneis: unde in ea pariter primitiæ fidei, puta tria millia animarum oblatæ et dicata sunt Christo. Præclare S. Chrysost. homil. 2 de Pentecoste in fine tomi 3. *Quæ igitur lex*, ait, *quam hodie e cælo datam discis? Spiritus gratia. Quæ rationales tuæ tabulæ, in quibus hæc lex insculpitur? anima et corpus Quæ tua spiritualis circumcisio? omnis malæ concupiscentiæ excisio, et ab ea aversio. Quod tuum altare? mens tua spiritualis. Quod spirituale tuum sacrificium? omnis bona operatio. Quis altaris tui ignis? compunctionis calor. Quod templum tuum a Deo conditum? mundum cor, in quo Deus habitare amat.*

Nota Secundo, Prima Christianorum Pentecoste incidit in diem Dominicum: in Dominico enim descendit Spiritus Sanctus, æque ac Christus resurrexit. Numera enim a Dominica resurrectionis dies quinquaginta, et reperies quod Dominica septima sit dies quinquagesima, id est, Pentecoste. Unde sequitur, primam pentecosten Christianorum, quam hic describit Lucas, fuisse diversam et distinctam a Pentecoste Judæorum. Illi enim eam celebrarent in sabbato immediate præcedente: Apostoli vero eam celebrarunt in Dominica subsequente; ut significaretur legem novam veteri succedere, veteremque in novam desinere, illique quasi peracto cursu suo, lampada tradere. Cum ergo ait Lucas, *Dum complerentur dies Pentecostes*, Pentecosten Christianam, non Judaicam intellige. Sicut enim Christiani differunt a Judæis in celebrando Paschate, ita et consequenter in Pentecoste. Judæi enim Pascha celebrabant 15. die primi mensis, quæcumque ea sit, indeque dies quinquagesima est eorum Pentecoste, sive ea incidat in feriam primam, sive secundam, sive quam aliam. Christiani vero Pascha celebrant in Dominica, quæ proxime sequitur decimam quintam Lunam, sive diem primi mensis, sive æquinoctii verni, idque in honorem resurrectionis Christi, qui in Dominica resurrexit: atque exinde numerando 50. dies, consequenter Pentecosten celebrant in Dominica: quia in illa pariter descendit Spiritus Sanctus, qui per Apostolos legem novam promulgavit in Sion. Et hoc enarrat hic Lucas: est enim ipse Historicus primitivæ Ecclesiæ, qui ejus infantiam, progressum, festa religionem, etc. ordine prosequitur. Unde Evangelio suo hæc Acta subnectere se scribit c. 1. 1. quasi continuationem Historiæ Christi et Ecclesiæ. Sicut ergo finit Evangelium in primo Paschate Christiano, puta in resurrectione Christi; ita ab illa mox hic in Actis numerat primam Pentecosten Christianam, non Judaicam, in qua per Spiritum Sanctum facta est promulgatio legis novæ: præsertim, quia ipse hæc scripsit 28 annis post Christi ascensionem in cœlum, uti dixi

in Procemio, quo tempore abolita erat Pentecoste Judaica, et ubique apud Christianos celebris erat Pentecoste Christiana, cujus originem ipse hic describit. Christiani enim audientes nomen Pentecostes, non Judaicam, sed suam, puta Christianam, concipiebant et intelligebant Quare sicut c. 1. 3 numeravit quadraginta dies a Christi resurrectione usque ad ejus ascensionem, ita hic ab eodem numerat 50 dies usque ad Pentecosten Christianam, in qua descendit Spiritus Sanctus. Ita Franc. Suarez 3 par. q. 53. disp. 46. sect. 1. Vatabl. et alii: Pluribus idipsum confirmavi Levit. 23. 15

Moral. Notat R. Moses filius Maymon, in Resolutione dubiorum legis l. 3 c 44. Deum statuisse 50. hosce dies ante suum in Sina ad Mosen et populum adventum, ut per tot dierum moram sui adventus desiderium in eis accenderet: *Sicut*, ait, *qui expectat visionem amici quem diligit ex animo, numerat dies donec videat ipsum* Unde tradunt aliqui, Judæos a Paschate quotidie convenire solitos in Synagoga, ibique post preces et benedictionem numerare et proclamare solitos: Hic est primus dies, hic secundus hic tertius, etc usque ad Pentecosten. Ita numerabant Apostoli et primi fideles singulos dies ab ascensu Christi, avide expectantes Pentecosten, et Spiritum Sanctum. Idem faciant Christiani Quid enim optabilius adventu Spiritus Sancti? qui sicut primitus in Apostolos cum donorum suorum plenitudine descendit in Pentecoste, ita in eadem quotannis descendit in fideles, qui ad ejus adventum se digne præparant et aspirant Est enim Pentecoste festum proprium Spiritus Sancti ejusque jubileum. Sicut enim annus quinquagesimus erat jubileum, in quo servi fiebant liberi, omnesque redibant ad avitas hæreditates, etiamsi millies fuissent divenditæ, ita per Spiritum S. redimus ad gratiam et amicitiam angelorum, ad libertatem gloriæ filiorum Dei, ad hæreditatem et regnum cœleste.

Quocirca Græci negantes Spiritum Sanctum procedere a Patre et Filio; sed a solo Patre, cum de hoc errore sæpius, ac ultimo in Concilio Florentino a Latinis reprehensi fuissent, perstiterunt tamen in illo. Unde in Concilio Florentino prædixit eis Nicolaus V. Pont. per litteras fore ut triennio exacto in Turcarum potestatem venirent: quod ita plene evenisse testatur Gennadius ipsorum Patriarcha in eo libro, quem contra Græcorum errorem scripsit. Idem multo prius prædixerat illis S Brigida, ut notavit Thomas Bozius in Signis Ecclesiæ, signo 99. Et ne quis dubitaret eas ob blasphemiam in Spiritum Sanctum has pœnas mulctatos, capta est Constantinopolis a Turcis, occisus Constantinus ultimus Græcorum Imperator, et deletum penitus Orientale Imperium die tertia Pentecostes, anno Christi 1453. Justa Turcis Deum unum confitentibus, et trinum negantibus, ideoque Spiritum S respuentibus, traditi sunt Græci, qui Latinis SS. Trinitatem. et Spiritus Sancti divinam ex Patre et Filio processionem confitentibus consentire, et subdere se noluerunt. Juste durum Turcarum jugum subeunt, qui suave Ecclesiæ Romanæ jugum excusserunt. Juste Turcis quasi mancipia serviunt. qui ad Turcarum errorem accesserunt. quique fraternam unionem et germanitatem cum Ecclesia Latina, per immane odium et schisma diciderunt. implicite enim tollunt e medio Spiritum S Si enim Spiritus Sanctus non procedit a Filio, ergo ab eo non distinguitur, sed est ipse Filius. In divinis enim non est personarum distinctio, nisi per processionem, ex hac enim oritur relationum oppositio. et ex ea personarum distinctio

Erant omnes.] Christiani numero 120 de quibus c. præced. a v. 15 huc usque egit agitque Lucas. Ita S. Chrysost. et S Cyprian serm. de Spiritu Sancto, imo Joel, quem S. Petrus citat v. 17. Quare inepte et imperite Beza restringit ad solos Apostolos hunc Spiritus Sancti adventum, ac ab eo excludit B Virginem ridetque pictores, qui eam pingunt in medio Apostolorum recipientem Spiritum Sanctum. Notat sanctus August. serm. 116 de Temp Spiritum Sanctum a Christo promissum duodecim Apostolis, datum vero numero decuplato: decies enim duodecim faciunt centum viginti Ea est fidelitas, imo liberalitas Christi, docens nos pauca promittere, sed decuplo plura præstare.

Pariter.] Græce ἀμοθυμαδὸν, id est *unanimiter*. Unanimis enim concordia, consensio et oratio elicuit ad se Spiritum Sanctum qui est amor increatus, ideoque amator concordiæ.

In eodem loco.] Cœnaculi. de quo dixi c 1. v 13

2. Et facta est repente de cœlo sonus.] Hic sonus symbolum erat sonitus Evangelii toto orbe ab Apostolis, recepto Spiritu Sancto prædicandi, juxta illud Psal. 18. *In omnem terram exivit sonus eorum* cœlorum scilicet, non tam materialium, quam spiritualium puta Apostolorum, *et in fines orbis terræ verba eorum*.

Ad litteram hic sonus excitabat tum animos fidelium ad devote excipiendum Spiritum Sanctum advenientem, tum Judæos per orbem sparsos, ut ejus fragore, exciti accurrerent ad cœnaculum Apostolorum: in illud enim sonus hic ferebatur, illique incumbebat; perinde ac tonitru et fulmen certum locum domumque ferit.

Repente.] Duplici de causa. Prior est, ut ostenderet Spiritus Sanctus hanc sui plenitudinem, suaque dona, præsertim linguarum. aliaque gratis, sine fidelium merito aut dispositione sufficienti, *ex mera ejus liberalitate*, ipsis infundi. Posterior, ut declararet suam celeritatem. vim et efficaciam, qua repente homines terrenos in cœlestes transmutat: perinde ac S. Paulum repente ex persecutore fecit Apostolum, Magdalenam ex peccatrice pœnitentem et sanctam *Nescit enim tarda molimina Spiritus Sancti gratia*. ait S Ambros. in c. 1. Evang S. Lucæ. Sic in Samsonem. quoties patraturus erat opus heroicæ et supernaturalis fortitudinis, dicitur irruisse Spiritus Domini, quasi eum, ad id præparans, excitans, elevans et corroborans.

Præclare S. Gregor. hom. 30 in Evang *O qualis*, inquit, *est artifex iste Spiritus! nulla ad discendum mora agitur in omne quod voluerit Mox enim ut tetigerit mentem, docet, solumque tetigisse, docuisse est. Nam humanum subito ut illustrat, immutat affectum: abnegat hoc repente quod erat. exhibet repente quod* non *erat. Pensemus sanctos Prædicatores nostros, quales hodierno die reperit: quales fecit!* Et paulo ante. *Ecce gaudet Petrus in verberibus, qui ante in verbis timebat, et qui prius ancillæ vocem requisitus timuit, post adventum Spiritus Sancti vires principum cæsus premit*

De cœlo.] Primo, quia in cœlo est thronus gloriæ Dei et Spiritus Sancti. Secundo, ut significaret se Apo-

stolos et fideles ad cœlum vocare et evehere, eosque faceret cœlestes, ut ipsi cæteros homines pariter ad cœlum vocent, et deducant. Audi S. Chrysost. serm. 1. de Pentecoste in fine tomi 3. *Hodie*, ait, *nobis terra facta est cœlum, non stellis de cœlo in terram descendentibus, sed Apostolis ad cœlos ascendentibus: quia effusa est copiosa gratia Spiritus Sancti, et universum orbem operata est cœlum, non immutans naturam, sed voluntatem emendans. Invenit namque publicanum, et Evangelistam effecit: invenit persecutorem, et Apostolum reddidit: invenit latronem, et in paradisum induxit: invenit meretricem, et virginibus coæquavit: invenit magos, et Evangelistas ostendit: fugavit malitiam, et induxit benignitatem: exterminavit servitutem, et induxit libertatem: concessit debitum et intulit gratiam Dei. Ideo cœlum factum est terra, et hoc sæpius dicens non cessabo. Quæ enim tales stellæ sicut Apostoli? Stellæ in cœlo, Apostoli super cœlos. Quæ sursum sunt* (ait Apostolus) *sapite, ubi Christus est in dextera Patris sedens. Stellæ de igne insensibili, Apostoli de intelligibili. Stellæ in nocte lucent, in die obscurantur: Apostoli in die et in nocte suis radiis, hoc est virtutibus, effulgent. Stellæ orto sole obscurantur, Apostoli sole justitiæ resplendente sua claritate lucescunt: stellæ in resurrectione cadent sicut folia. Apostoli in resurrectione rapientur in aera in nubibus. Et in illis quidem sideribus alius Antifer, alius Lucifer appellatur: in Apostolis autem nullus Antifer est, omnes Luciferi et ideo stellis majores Apostoli.* Et paulo post: *Vinitores erant, et illis absentibus corpore, vinea florescit et botrus offert. Etenim vinitores erant, et piscatores, et turres, et columnæ, et medici, et duces, et doctores, et portus, et gubernatores, et pastores, et athletæ, et pugnatores, et coronas gestantes. Columnæ quidem, quoniam virtute sua Ecclesiæ robur sunt: fundamentum autem, quia in confessione ipsorum fundata est Ecclesia, dicente Domino: tu es Petrus, et super hanc petram fundabo Ecclesiam meam. Portus autem, quia tempestates impias represserunt. Gubernatores, quoniam orbem terrarum viam rectam docuerunt. Pastores, quoniam lupos abegerunt et oves conservaverunt. Aratores, quoniam spinas eradicaverunt. Vinitores, quoniam labruscas eradicaverunt, et semina pietatis plantaverunt. Medici, quoniam vulnera nostra curaverunt. Et ut discas me non incassum hæc dixisse, adducam Paulum in medium hæc omnia facientem. Vis eum plantatorem videre? audi: Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Vis eum structorem videre? Sicut sapiens, inquit, architectus fundamentum posui. Vis eum dimicantem videre? Sic pugno, non ut aerem cædens. Vis eum videre cursorem? Ab Hierosolyma et in circuitu usque ad Illyricum, et inde ad Hispanias, et in ultimas partes repletum est Evangelium Christi. Vis eum videre athletam? Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem. Vis eum videre ducem? Assumite arma Dei, et induite loricam fidei, et galeam salutis et gladium Spiritus Sancti. Vis eum videre certantem? Certamen bonum certavi, fidem servavi. Vis videre coronatum? De cætero reposita est mihi corona justitiæ. Et cum esset unus, omnia faciebat, Dominum suum imitans. Etenim cum sit divinitas unius substantiæ, et immutabilis, pro nostra salute omnibus omnia fit.* Idem hom. 2. *Spiritus Sanctus*, ait, *nostræ imaginis est reformatio, mentis perfectio spiritalis, mentalium oculorum nostrorum sol, interni nostri hominis lumen, Lucifer in pectoris cœlo, etc. Spiritus Sanctus est copula unionis nostræ in Christo, animarum exultatio, cordis tripudium, ignis, fons rorulentus. Spiritus Sanctus lugentium consolatio, mæstitudinis depositio, mentis requies, sapientiæ communicatio, prudentiæ inventio, præscientiæ illustratio. Hoc Prophetæ illustrantur, Reges inunguntur, Sacerdotes ordinantur, Doctores declarantur, Ecclesiæ sanctificantur, altaria fundantur, unguentum consecratur, aquæ purgantur, dæmones abiguntur, morbi curantur.* Et mox: *Ostendit animæ intrinsecus quasi in speculo, cum ineffabili gaudio futurum æternum gaudium, adhortaturque eam, et dicit: Veni ad Patrem, veni ad supernam patriam, veni ad supernam regnum, veni ad incorruptibilem sponsi thalamum*, etc.

Ex dictis liquet, quam insana fuerit arrogantia et hæresis Manichæi, qui docebat Spiritum Sanctum non per Apostolos, sed per Manichæum ad nos venisse, ideoque hanc Lucæ Historiam, Actaque Apostolorum velut conficta respuebat, quem recte confutat S. Aug. l. de Utilitate credendi c. 3. et l. 19. contra Faustum c. 31. Ita juxta nomen suum Manes, id est, insanus (hoc enim græce est μανης unde mania est insania) insanit; qui proinde impietatis et insaniæ suæ meritas dedit pœnas, cum a rege Persarum vivus excoriatus est eo quod ejus filium ægrum, quem se sanitati restituturum promiserat, pro vivo mortuum (uti nuper fecit Calvinus) stitarit, teste Socrate l. 1. Hist. c. 17. ubi et addit, quod Curbicus, qui se Manem appellavit, se non tantum Apostolum, sed et Paracletum nuncupavit.

2. TANQUAM ADVENIENTIS SPIRITUS.] Græce πνοης, id est, *flatus venti.*

VEHEMENTIS.] Græce, βιαιας, id est, *violenti:* Unde S. Cypr. lib. 3. Testimon. contra Judæos, legit *quasi ferretur flatus vehemens;* Vatab. *similis flatui violento qui fertur;* Pagnin. *tanquam impetu venientis* (hoc enim est το φερομενης.) *flatus vehementis.* Hic ergo spiritus non fuit Spiritus Sanctus, sed flatus, sive ventus vehemens; ac proinde cum impetu veniens et quasi irruens in cœnaculum, ut repræsentaret efficaciam, vehementiam et impetum Spiritus Sancti adventantis in Apostolos, quo eos facturus erat efficaces, validos et impetuosos ad invadendum, debellandum et subjugandum totum orbem Christo. *Flatus ille a carnali palea corda purgabat, ignis ille fœnum veteris concupiscentiæ consumebat*, ait S. Aug. s. 188 de Tempor.

Nota. Spiritus Sanctus varie in variis figuris, pro varietate operationum et significationum apparuit. Nam Primo, apparuit in Christi baptismo in specie columbæ, ad significandam innocentiam et fœcunditatem bonorum operum, quæ Christus baptizatis facienda suggerit. Secundo, in transfiguratione apparuit tanquam nubes resplendens, ad significandam pluviam doctrinæ, quam tradit; et protectionem, quam accipit suorum fidelium. Tertio, in cœnaculo a Christo fuit datus tanquam aspiratio ad significandam spiritalem vitam, quam per Sacramenta nobis confert. Unde et

discipulis insufflans Christus dixit: *Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*, Joan 20 Quarto, in Pentecoste datus est in specie tum ignis, quia instar ignis mentes purificat illuminat, accendit, et ad res cœlestes elevat: tum spiritus vehementis, ad significandam efficaciam prædicationis Apostolorum, eis inditam a Spiritu Sancto. Ita S. Thom. 1. p. q. 43. art. 5. ad 6. Sicut enim validus ventus, turbo et procella, præsertim ecnephias, non tantum sternit segetes, frutices, arbores, sed et domos integras a fundamentis evellit, et in altum rapit, alioque transfert; ita pariter omnem mundi potentiam, sapientiam, eloquentiam, etc. straverunt Apostoli, et a gentilismo, in Christi Ecclesiam transtulerunt juxta illud: *In spiritu vehementi conteres naves Tharsis*, Ps 47. 8. Et: *Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia*, Ps. 28. 4. Quocirca sonus hic Apostolos et fideles non perculit, nec exanimavit, sed ad amorem, reverentiam et desiderium Spiritus Sancti acuit et excitavit, simulque significavit quales ipsos et cæteros fideles esse oporteret, nimirum vehementes in studio virtutis et salutis. *Regnum enim cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud*. Ita Cyr. Catech. 17. ex adverso Eliæ zelanti et indignanti idololatris, optantique eorum necem et excidium, apparuit Spiritus Sanctus in vento et aura, non vehementi, sed leni, ut ejus indignationem et zelum nimium leniret, eique spiritum patientiæ et mansuetudinis inderet, 3. Reg. 19. 11. Nam, ut ait S. Bern. ser. 23, in Cantic *Tranquillus Deus tranquillat omnia, et quietum aspicere quiescere est*. Vide septem dotes et commoda ventorum quæ recensui Dan. 3. 65. easque mystice accommoda Spiritui Sancto

Denique multi censent hic realem fuisse ventum, qui cum impetu perflaverit cœnaculum Apostolorum; sicut realis fuit sonus a vento perstrepente, ut videtur, productus. Alii tamen censent realem fuisse sonum, sed non ventum; tum quia Lucas ait, *Tanquam advenientis spiritus*: Vox enim *tanquam*, significat spiritus, id est venti, non essentiam, sed similitudinem q. d. Auditus est sonus et fragor ingens, qualis excitari solet a vento valido ingruente; esto hic non esset talis ventus. Deus enim fragorem et sonum, quem causare solet ventus, sine vento producere potest: quin et homines certa arte et collisione corporum similem sonum repræsentant, perinde ac nonnulli vocem philomelæ, aliarumque avium et bestiarum ita imitantur, ut a voce ipsarum avium discerni nequeant. Tum quia si realis fuisset ventus, ejus vehementia læsisset et stravisset Apostolos, humique afflixisset: tum denique quia pariter linguæ igneæ non fuerunt reales et propriæ, sed earum species et similitudo duntaxat, uti mox dicam.

Moral. S. Chrys. hom. de Spiritu Sancto in fine t. 3. *Da*, ait, *mihi navim vacuam, gubernatorem, nautas, funes, anchoras, omnia disposita, et nusquam esse spiritum venti*, nonne *tardat omnis quantuscumque est apparatus, si desit operatio spiritus? Ita fieri solet, licet sit ampla sermonis supellex, et mens profunda, et eloquentia, et intelligentia, si non adsit Spiritus qui vim suppeditat, otiosa sunt omnia*.

Et replevit (sonus venti, non ventus, ut jam dixi) totam domum.] Ut significaret incolas domus replendos Spiritu Sancto. Unde symbolum hoc explicans subdit v. 4. *Et repleti sunt omnes Spiritu Sancto* Per domum ex phrasi Hebræa intellige cœnaculum: in eo enim erant sedentes Apostoli et fideles: qui enim extra illud erant non receperunt Spiritum Sanctum. Unde S. Cyprianus lib. 3 Testim. cap. 101 legit: *Et implevit totum illum locum*.

Ubi erant sedentes.] Vel proprie, uti censet Cajet. Sessio enim quietis et collectæ mentis (quæ optima ad recipiendum Spiritum Sanctum est dispositio) est symbolum Unde in vita sancti Bernardi legimus, cum fere sedendo contemplationi vacasse. Hinc illud Philosophi: *Anima sedendo fit sapiens*. Vel *sedentes*, id est, degentes et commorantes, hoc enim significat Hebr. ישב *iascab*, id est, sedere. Credibile enim est fideles orationi vacasse, et invocasse Spiritum Sanctum, cum ipse in eos advenit: ac proinde vel genibus nixos, vel stantes more Judæorum idipsum fecisse, juxta id quod canit Ecclesia in festo Pentecost. *Orantibus Apostolis Deum venisse nuntiat*.

3. Et apparuerunt illi dispertitæ linguæ.] *Dispertitæ*, id est, distributæ per singulos, ita ut quisque suam haberet partialem linguam capiti suo insidentem, licet integram et indivisam, uti communiter pictores eas depingunt. Multi tamen probabiliter censent, linguas singulas proprie fuisse dispertitas, id est dissectas, ut vertit Tigurina (hoc enim significat Græcum διαμεριζόμεναι) ita ut sectili forma apparuerint, quam ita possumus concipere, ut imaginemur singulis incubuisse plures per inde linguas, quæ tamen inferne in unam quasi radicem coalescerent, ita ut inferne videretur esse una totalis lingua, de qua dicitur: *Seditque supra singulos eorum*, quæ exurgens in plures linguas quasi culmos et calamos, sese dispertiret et divideret. Unde Ecclesia in Missa Pentecostes, infra Actionem, dicit linguas hasce fuisse innumeras. Ignis enim, cujus speciem habebant hæ linguæ, ob suam agilitatem et volubilitatem in varias partes quasi linguas facile se dividit et dispertit. Ratio est, quia hæ linguæ significabant Spiritum Sanctum incumbentem Apostolis, eisque indentem omnium linguarum tot gentium, ad quas ituri erant, cognitionem: multæ ergo linguæ multiplices gentium linguas (quas Apostolis indebat Spiritus Sanctus) repræsentabant Addit S. Cyprian serm. de Spiritu Sancto, hac multiplicitate linguarum significari multiplicitatem donorum, quam cuique communicabat Spiritus Sanctus, juxta illud 1. Cor 12 4 *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus*.

Simile est quod narrat Diodorus Siculus l. 2. c. ult. in Insula quadam reperiri homines qui habent dissectam linguam, ita ut simul dupliciter, ideoque cum duobus loqui possint: una enim parte linguæ loqui uni, alia alteri Verum viri cordati jure id pro fabula habent, præsertim cum nulli Historici classici tanti prodigii meminerint. Porro serpentes, quorum prudentiam imitari nos jubet Christus Matth 10. 16. linguam habent trifidam et trisulcam, eamque ardentem et urentem, ut trilingues esse videantur.

Notat Voluit Spiritus Sanctus hoc visibili signo se quasi visibilem exhibere, et visibiliter Apostolis illabi. Causam dat Nazianz. ejusque interpres Nicetas orat. 44. *Nam*, ait, *cum Filius corpore sensibili et conspicuo nobiscum consuetudinem habuisset, par erat ut Spiritus quoque corporaliter appareret: sicut*

etiam apparuit primum in forma columbæ, *nunc in forma linguarum ignearum. Et cum Christus*, etc. *ad ea quæ Deo conveniebant reversus esset, suæque gloriæ restitutus, Spiritum ad nos post Christum descendere oportebat.* Sicut ergo Christus incarnatus est, ut ore proprio doceret nos viam virtutis et salutis, atque eructaret in sinu Patris abscondita a constitutione mundi, ita post Christum quasi incarnatus est Spiritus Sanctus in linguis igneis, ut iis imbueret Apostolos et fideles.

Linguæ.] Quæres, cur specie linguæ Apostolis insedit Spiritus Sanctus? Resp. Primo quia Apostolos hic constituebat prædicatores Evangelii: prædicationis autem instrumentum est lingua. Per linguas ergo accipiebant donum linguarum. Ubi Nota. Donum linguarum complectitur tria: primo, ipsam cognitionem vocum variarum: secundo significationem earumdem; tertio, habituationem potentiarum motivarum et organorum, ad voces diversarum idiomatum recte et prompte formandas, per quam habituationem habebant habitualem facultatem debite componendi, coordinandi et pronunciandi, voces et sententias cujuscumque linguæ. Hæc enim habituatio alia est in lingua Hispanica, alia in Germanica, alia in Gallica. Et in hoc proprie consistit habitus, sive donum habituale linguarum Adde Quarta, cum linguis, inditam fuisse Apostolis perfectam sapientiam, et cognitionem rerum fidei ac sublimium mysteriorum, ad quæ prædicandum destinabantur, idque significabatur per linguas: tum quia linguæ et voces symbola sunt rerum, et veritatum eis significatarum, tum quia eædem sunt instrumentum ad eas prædicandum. Si enim Spiritus Sanctus dedit eis instrumentum accessorium, ergo multo magis dedit ipsum principale, quod est motor et fons totius doctrinæ et prædicationis Hoc autem est clara fides et contemplatio veritatis salutaris ad hominum salutem necessaria, vel convenientis, ait S. Bernard. s. 1 in Pent. Insuper acceperunt Apostoli hic prudentiam supernaturalem, qua provide et prudenter omnes suos actus et sermones per tot difficultates, pericula, rerum et personarum diversitates componerent, et dirigerent ad suam aliorumque salutem. Denique acceperunt audaciam et zelum, ceterasque virtutes et dotes ad tantum munus necessarias, easque in actu perfecto et heroico Cui enim sol ille divinus fulget, huic facile cuncta refulgent.

Secunda causa est, quia, ut ait S Greg hom. 30, in Evang. habet cognationem maximam lingua cum verbo. Sicut enim verbum mentis producit vocem linguæ, sic a verbo spiratur et producitur Spiritus Sanctus. Ita Nazianz oratione 44. de Pentecoste, per linguam censet significari cognationem et vinculum quod est inter Filium et Spiritum Sanctum. Rursum, sicut lingua est ejusdem naturæ cum ore et ceteris membris: ita Spiritus Sanctus est consubstantialis Patri et Filio, ita ut quasi lingua eorum arcana et secreta nobis enuntiet, juxta illud 1. Cor 12. 3. *Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto.* Ita S. Gregor. hom. 30 in Evang.

Tertio, sicut lingua discernit sapores, et distinguit dulce ab amaro, sapidum ab insipido, ita Spiritus Sanctus mentem illuminans, facit eam distinguere res cœlestes et æternas a terrenis et caducis; ut illas eligamus, has contemnamus. Hac de causa ait Apostolus 1. Cor. 4. *Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus*, quia scilicet non habet gustum sincerum nec linguam hanc Spiritus Sancti. Linguæ ergo hæ significabant quod Spiritus Sanctus intimos gustus rerum divinarum, vimque gustativam ipsarum divinitus Apostolis dabat, ait S. Bernardinus serm. 1. de Pentecoste, cujus sermones pios et eruditos manu ipsius propria scriptos anno Domini 1427. magna cum animi voluptate vidi, legi et deosculatus sum Romæ in illustri Bibliotheca Ducis de Altheumps, qui proinde eosdem aureo involucro ornavit

Quarto, quia lingua multum juvat digestionem: nam cum dentibus cibum dividit, masticat et quasi in chilum vertit. Unde Physici docent primam digestionem fieri in ore, secundam in stomacho, ac proinde sanum et perutile esse ut cibus bene prius masticetur in ore antequam in stomachum trajiciatur. Ita Spiritus Sanctus facit, ut per meditationem quasi linguam ruminemus et masticemus verba Dei, itaque ea in mentem trajiciamus, nobisque incorporemus.

Quinto, quia lingua est membrum hominis vel utilissimum, vel maxime noxium. Nam ut dicitur Proverb. 12. *Mors et vita in manu linguæ.* Et S. Jacobus ait cap. 3 8. *Linguam nullus hominum domare potest: inquietum malum, plena veneno mortifero.* Quare opus est Spiritu Sancto, qui linguam domet, regat, sanctificet, juxta illud Prov. 16. *Hominis est præparare cor, Domini autem gubernare linguam.* Spiritus Sanctus enim docet pauca loqui cum discretione, et multa operari cum fervore, ac jugiter laudare Deum. In hoc enim perfectio vitæ spiritualis consistit.

Viderunt id per umbram Gentiles. Scitum est illud Anacharsis, qui rogatus, *quid esset in homine pessimum et quid optimum?* Resp. *lingua*: hæc enim utilissima est, si recta ratione gubernetur: pestilentissima vero, si secus. Ita Laertius l. 1. de Vitis Philosoph. cap 9. Stobæus sermon 31. narrat Theocritum Chium, cum Anaximenes dicturus esset, ita præfatum esse: *Incipit verborum flumen, mentis gutta*: significans illum esse multiloquum, sed parum sapientem. Demosthenem vero rogatum, *cur homo haberet unam linguam, aures vero duas?* respondisse: *Quoniam duplo magis audire hominis expedit, quam loqui.* Unde Zeno adolescenti in convivio loquaci dixit: *Aures tibi in linguam defluxerunt*; ut refert Laert. l 7. c. 1.

Tanquam ignis.] Vox *tanquam*, videtur significare has linguas non fuisse verum ignem, sed ignis duntaxat habuisse speciem et similitudinem; primo, in colore rubeo; secundo, in fulgore; tertio, in volubilitate et motu. Ita Cajetan Verum multi probabiliter censent verum fuisse ignem, sicut verus fuit sonus. Vox enim *tanquam*, vel *sicut*, sæpe in Scriptura non similitudinem, sed veritatem significat, ut. *Vidimus gloriam ejus quasi unigeniti.* Joan. 1. 14 Adde, *tanquam*: significare potius multitudinem fuisse in linguis, quam in igne, ut sit hypallage, q. d. *Linguæ tanquam ignis*, hoc est, ignis tanquam linguæ, aut potius, q. d. Linguæ hæ non erant veræ linguæ, humanæ et carneæ (hæ enim fuissent crassæ et indecentes ac incongruæ ad repræsentandum Spiritum Sanctum, qui subtilissimus est Spiritus) sed erant similes igni: quia ignis hic in linguæ specie apparebat, et insidebat Apostolis.

Prior sententia uti simplicior, ita germanior videtur: tum quia vox *tanquam* significat fuisse ignis similitudinem, non veritatem; tum quia græce est ὡς πυρός, id est, *tanquam ignis*, in genitivo. q. d. Linguæ hæ non erant veræ, sed instar ignis, sive erant linguæ non carneæ, sed ignis speciem referentes; perinde ac si ex igne fuissent effictæ. Sicut ergo non fuerunt linguæ carneæ et humanæ, sic nec verus fuit ignis, sed ejus species et similitudo, sicut pictores pingere solent ignem. Hic autem vivacior fuit ignis picturæ et species, quia videbatur ardere, agitari, et in altum assurgere instar veri ignis. Tum denique, quia non fuit vera columba, sed ejus dumtaxat species, quæ descendit in Christum dum baptizaretur in Jordano, Matth. 3. 16. uti graviores Doctores censent et significat Matth. dicens: *Et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam.* Vox enim *sicut*, indicat fuisse columbæ similitudinem. Simile fuit de vento, ut dixi v. 2. deinque si fuisset verus ignis, efflasset et combussisset capillos et capita Apostolorum. Videtur ergo ignis hic similitudinarius fuisse aer aut vapor densior, cui Deus indidit lucem roseam et rubeam instar ignis, in linguæ speciem conformatus, ita ut videretur esse lingua ignea: tum quia ignis per se pyramidalis est, sensimque se arctans in conum assurgit, uti facit et lingua: tum quia Deus hunc ignem proprie in linguæ modum efformabat. Fuerunt itaque linguæ πυρός, id est *ignis*, puta flammæ ignis, quæ longe acutiores sunt quam linguæ nostræ.

Quare plane pyramidales erant, et in acumen assurgebant et desinebant, idque quinque de causis. Prima est, ut significaretur quod Spiritus Sancti ardor mentem acuit, et profunda Dei penetrare facit. Secundo, in signum quod corda discipulorum subtilissime et acutissime subintrabat et penetrabat. Tertio, in signum quod ea faceret suspirare et anhelare ad cœlum et cœlestia. Quarta, in signum quod linguis eorum ad penetrandum, et inflammandum mentes auditorum miram efficaciam inderet, juxta id quod Christus promiserat Lucæ 21. *Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri.* Quinta, in signum quod daret eis donum discretionis spirituum, quo penetrarent mentes, affectiones et secreta cordium, ut iis congrue ad salutem loqui, prædicare et consulare possent. Hoc enim donum iis qui animas tractant, ut Confessariis, Concionatoribus, Rectoribus, est valde utile et opportunum.

Quæres, cur linguæ hæ fuerunt igneæ. Resp. Primo, quia Deus, ac præsertim Spiritus Sanctus, est amor subtilissimus, efficacissimus, potentissimus, agilissimus. Unde ejus symbolum est ignis, juxta illud Deut. 4. 24. *Deus tuus ignis consumens est.* Idipsum per multas analogias ostendi Levit. 9. 23. Rursum, sicut lex vetus fuit data in Sina per ignem, et cum igne, imo cum fumo, tonitruis et fulguribus, ut dicitur Exodi 19. v. 16 et 18. ita multo magis ejus antitypa lex nova danda fuit per ignem. Ille enim ignis repræsentavit has linguas, tonitrua repræsentarunt sonum venti vehementis, fulmina conciones et miracula Apostolorum. fumus contritionem et pœnitentiam Judæorum et Gentium. Causam dat Isidorus Pelusiot. ep. 494. *Ut*, inquit, *unus Deus in utroque Testamento cognosceretur*, quod scilicet idem ipse utriusque esset auctor, ideoque pro jure et arbitrio suo vetus abolaret, novumque ei surrogaret.

Secundo, quia sicut Spiritus Sanctus inauguravit Prophetas per ignem, ita multo magis decebat ut inauguraret et Apostolos. De Prophetis liquet. Nam Isaiam c. 6. 6. creavit Prophetam, et sui ævi Apostolum tangens purgansque labia ejus carbone ignito. Sic de Elia ait Eccles. c. 48. 1. *Surrexit Elias quasi ignis, et verbum ejus quasi facula ardebat:* unde et raptus est in cœlum curru igneo, 4. Reg. 21. 11. et Jeremias Thren. 1. 13. *De excelso*, ait, *misit ignem in ossibus meis et erudivit me.* Et Ezechiel quatuor Cherubinos stipatores currus gloriæ Christi ita describit c. 1. 13. *Aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium, et quasi aspectus lampadarum.* Hi autem typi fuerunt Apostolorum, qui quasi Cherubini, imo Seraphini currum Ecclesiæ et gloriæ Dei egerunt per totum orbem, dum Dei et Ecclesiæ magnificentiam toto orbe celebrarunt et propagarunt. Quocirca Christus idipsum prædixit dicens Lucæ 12. 49. *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur?* Hinc et Spiritus Sanctus repræsentatus fuit columna ignis et nubis, quæ præivit et deduxit castra Hebræorum per desertum in terram promissam, uti dixi Exodi 13. 21.

Tertio, ut significarat legem Christi, quam mox promulgaturus erat, esse legem ignis, id est, charitatis et zeli, juxta illud Deut. 33. 2. *In dextera ejus ignea lex.* Ignis ergo significat incendium amoris, quod Apostolis et fidelibus immittit Spiritus Sanctus.

Quarto, ut significaret effectum, quem Spiritus Sanctus operaturus erat in animis Apostolorum, cæterorumque fidelium, nimirum quod in eis torporem, timorem, concupiscentias et vitia consumeret, et combureret quasi ignis, eosque igneos, id est, zelosos, efficaces et agiles ad omne bonum efficeret, sicut ignis ignit ferrum, ait Cyrillus catechesi 17. *Hic ignis*, ait Chrys. h. 4. *mundi peccata quasi sylvam exussit.* Et infer. *Sicut enim igneus homo si in medias incidat stipulas, nihil læditur, sed magis vim exeret suam; ita hic evenit.* Et S. Greg. h. 30. in Evang. *In linguis igneis*, ait, *apparuit Spiritus, quia omnes quos repleverit, ardentes pariter et loquentes facit. Linguas igneas Doctores habent, quia dum Deum amandum prædicant, corda audientium inflammant. Nam et otiosus est sermo Doctoris, si præbere non valet incendium amoris. Hoc doctrinæ incendium ab ipso veritatis ore conceperant, qui dicebant: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas?* Verum est illud Ciceronis de oratore præceptum l. 2. de Orat. *Ardeat orator, si judicem velit accendere.* Oportebat ergo hoc igne ardere Apostolos, ut eo totum orbem frigore torpentem et gelidum inflammarent.

Quinto, Cyrill. Hieros. catechesi 17. *Ignis*, ait, *portendit tribulationem magnam et multiplicem, quam passuri erant Apostoli et fideles; sed superaturi per ignem amoris divini, quem idcirco hic eis indidit Spiritus Sanctus.*

Sexto ignis significat acre examen, et lumen quod menti suggerit Spiritus Sanctus. Audi S. Bern. s. 2. de Pentecost. *Quid*, ait, *o te quærit, qui tanta sollicitudine te quæsivit, nisi te sollicitum ambulare cum Deo tuo? Hanc sollicitudinem non facit, nisi Spiritus Sanctus, qui scrutatur profunda pectorum*

nostrorum, discretor cogitationum et intentionum cordis, qui nec minimam paleam intra cordis, quod possidet, habitaculum patitur residere, sed statim igne subtilissimæ circumspectionis exurit. Spiritus dulcis et suavis, qui nostram voluntatem flectat, imo erigat, et dirigat magis ad suam, ut eam et veraciter intelligere, et ferventer diligere, et efficaciter implere possimus.

Denique S. Aug. ser. 185. de Temp. *Ipse* (Spiritus Sanctus) inquit, *Apostolos suos vivæ lucis fonte perfudit, ut ipsi postmodum universum mundum, tamquam duodecim solis radii, ac totidem lampades veritatis illuminent, et inebriati novo vino repleant, atque irrigent sitientia corda populorum.* Quocirca idem toto affectu eum invocans in Meditat. c. 9. *Jam,* ait, *divini amor numinis, Patris omnipotentis prolisque beatissimæ sancta communicatio, omnipotens Paraclete Spiritus, mærentium consolator clementissima, jam cordis mei penetralibus potenti illabere virtute, et tenebrosa quæque laris neglecti latibula, corusci luminis fulgore pius habitator lætifica, tuique roris abundantia, longo ariditatis marcentia squalore visitando fæcunda. Saucia interioris hominis arcana tui amoris jaculo, et torpentis medullas jecoris flammis salutaribus penetrando succende, sanctique fervoris igne illustrando, intima mentis et corporis universa depasce. Pota me torrente voluptatis tuæ, ut nil jam mundanorum degustare libeat venenatæ dulcedinis. Judica me Domine, et discerne causam meam de gente non sancta, doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu. Credo ergo, quia quemcumque inhabitaveris, Patris, ac pariter Filii domicilium condis. Beatus qui te merebitur hospitari, quoniam per te Pater et Filius, apud eum facient mansionem. Veni jam, veni benignissime dolentis animæ consolator, protegens in opportunitatibus, in tribulatione adjutor. Veni mundator scelerum, curator vulnerum. veni fortitudo fragilium, relevator labentium: veni humilium doctor, superborum destructor.*

Viderunt idipsum Gentilium Philosophi. *Stoici* enim, ait S. Cyrillus l. 1. contra Julian. *Deum vocant ignem artificialem, via incedentem ad nativitatem mundi. Democritus asserit Deum esse mentem in igne orbicularis speciei, eamque animam mundi.*

SEDITQUE SUPRA SINGULOS EORUM.] *Sedit,* id est, institit, incubuit: nec enim lingua, vel ignis proprie sedet. Jam *sedit,* non sonus, aut ventus: hic enim non sedebat, sed agitabatur, et perflabat totam domum, sed ignis hic linguarum, vel lingua ignea, ac consequenter Spiritus Sanctus, hisce linguis repræsentatus, qui unus erat in omnibus linguis. Unde ait *sedit,* non *sederunt*: tum quia una erat lingua totalis, licet in varias partiales dispertita, quæ singulis insidebat, ut dixi v. 3. tum quia unus erat Spiritus, S. cujus index erat linguæ. Syrus tamen vertit, *et sederunt,* scilicet linguæ igneæ, quæ plures erant in pluribus, imo in eodem, sed partiales, ut dixi. Ita S. Cyprian. l. 3. Testimon. c. 101. *Et visæ sunt,* ait, *illis linguæ divisæ quasi ignis, qui et insedit in unumquemque illorum.* Communiter Patres censent linguas has insedisse capitibus Apostolorum, licet aliqui eas in os eorum se ingessisse censeant. Causam dat Cyrill. Hier. catechesi 17. *Sedit,* ait, *super illos, ut nova corona spiritualis per linguas igneas imponantur capiti illorum.* Secundo, quia in Apostolis quasi in Cherubico throno resedit majestas Spiritus Sancti, ait Nazianz. orat. 44. Tertio, ut eos auctoraret orbis Doctores, eosque ostenderet esse cœlestes, ideoque cœlesti sapientia et facundia præditos. Ita Ammonius hic. Quarto, ut ostenderet Spiritus Sanctus, inquit Chrysost. se in iis eorumque successoribus permansurum usque ad finem mundi, juxta promissum Christi, Joannis c. 14. 16. Quinto, sessio hæc significabat Primo, tranquillitatem animæ omniumque appetituum; Secundo, stabilitatem et constantiam mentis; ne prosperis elevarentur, et adversis dejicerentur. Tertio gravitatem et maturitatem morum, quam eis indebat Spiritus Sanctus; Sexto, addit noster Franc. Turrianus lib. 1. de Hierarch. ordinat. Minist. c. 2. citans S. Dionys. de Eccles. Hierarch. et S. Hieron. Dial. contra Lucifer. Item Ammonius, Damianus et alii, Apostolos hoc symbolo creatos esse Episcopos in Pentecoste, cum prius a Christo in ultima cœna dicente: *Hoc facite in meam commemorationem,* creati essent Presbyteri. Ratio eorum est, quia in Pentecoste, inquiunt, acceperunt Apostoli potestatem dandi Spiritum Sanctum, per impositionem manuum, puta per Sacramentum Confirmationis et Ordinis. Verum ad hoc dici potest, Apostolos potestatem hanc tunc accepisse in actu secundo, cum eam prius accepissent in actu primo; nam non congruebat eos hac potestate uti in actu secundo, antequam ipsi Spiritus Sancti plenitudinem in Pentecoste recepissent. Tunc enim ipsi in gratia confirmati, cœperunt confirmare et ordinare alios. Quare verius est eos creatos esse Episcopos ab ipso Christo post resurrectionem, cum eis dixit Joannis 20. 21. *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.* Hisce enim verbis eos creavit suos Vicarios, orbisque Doctores, ac consequenter suum officium et auctoritatem, puta omnem potestatem Ecclesiasticam eis communicavit, ac proinde eos creavit Episcopos, uti ibidem ostenderunt S. Cyrill. Chrysost. Theophyl. Rupert. et alii.

Denique aliqui, ut Dionys. Carthus. censent Apostolos hic confirmatos esse in gratia per assistentiam et protectionem continuam Spiritus Sancti, quæ eis hic ab illo deputatur et addicitur, ita ut deinceps ab ea excidere, nec mortaliter, sed venialiter duntaxat, peccare possent. Confirmatos enim eos fuisse in gratia docet S. Ambros. lib. de Benedict. Patriarch. c. 4. et passim Scholastici; nec apparet ubi confirmati sint in ea, nisi in Pentecoste: tunc enim Spiritus Sancti plenitudinem acceperunt, perinde ac baptizati, in Sacramento Confirmationis dicuntur in gratia baptismo accepta confirmari, roborari et perfici, ac repleri Spiritu Sancto, licet non ea plenitudine qua Apostoli. Unde Euseb. Emissenus (vel quisquis est auctor) homil. de Pentecoste, asserit in Sacramento Confirmationis illud robur Spiritus Sancti conferri, quod collatum est Apostolis in Pentecoste.

4 ET REPLETI SUNT OMNES.] Qui antea habebant Spiritum Sanctum, jam *ejus* plenitudinem acceperunt, ait S. Leo serm. 3. de Pentecoste. *Porro* non omnes parem acceperunt gratiam, sed alius majorem, alius minorem, quisque scilicet pro suo, tum officio et gradu, tum dispositione, sicut vasa minora et majora replentur vino; sed majus plus recipit capitque quam minus, ob majorem capacitatem. Capacitas autem ma-

jor ad recipiendum dona majora Spiritus Sancti, est major dispositio et præparatio, major humilitas, majus eorum desiderium, spes, oratio, etc. Præclara S. August. serm. 185 de Temp. *Quanta*, ait, *et quam ineffabilis pietas Redemptoris? hominem portavit ad cœlum, et Deum misit ad terras. Quanta est auctori cura pro instauratione facturæ suæ! Ecce iterum nova de supernis medicina mittitur, ecce iterum infirmos suos per seipsum majestas visitare dignatur. Ecce iterum humanis divina miscentur, id est, vicarius successor Redemptoris, ut beneficia quæ Salvator inchoavit, peculiari Spiritus Sancti virtute consummet; et quod ille redemit, iste sanctificet; quod ille acquisivit, iste custodiat.*

Ubi Nota. S. August. Spiritum Sanctum vocat Vicarium, id est, successorem Christi. Spiritus Sanctus enim voluit descendere in mundum, ut imitaretur Verbi, puta Christi, descensum, ejusque cœpta et acta compleret. Quocirca descensus Spiritus Sancti in Apostolos, similis fuit descensui Christi in mundum, puta incarnationi. Primo quoad substantiam. Sicut enim Verbi substantia descendit in carnem, sic Spiritus Sanctus substantialiter descendit in Apostolos. Secundo, quoad modum. Sicut enim modus incarnationis fuit unio hypostatica, sic hypostasis Spiritus Sancti unita fuit Apostolis modo quodam simili. Unde sicut Verbum in carne fuit quasi ignis in carbone, ideoque illud carboni ignito assimilant S. Cyrill. Damasc. et alii; ita pariter Spiritus Sanctus fuit quasi ignis insidens Apostolis. Ignis enim quoad splendorem repræsentat Verbum, quod est sapientia, lux et splendor Patris: ignis vero quoad calorem repræsentat Spiritum Sanctum qui est calor, id est, amor Patris et Filii: linguæ vero repræsentant carnem, quæ sunt pars carnis nobilissima, ac connexionem habent cum pulmone et corde, ex quo omnis spiritus, sanguis et vita carnis oritur. Tertio quoad causam. Tam enim descensus Spiritus Sancti quam Christi causa fuit amor immensus et divinus, quo ipse quasi Deus, ac summum bonum cupivit summe benefacere hominibus, iisque se summo modo, adeoque substantialiter et personaliter communicare et donare. Quarto, quoad proprietates. Sicut enim proprietates humanæ naturæ in Christo attribuuntur Deo et verbo, et vice versa per communicationem idiomatum, qua Deus dicitur natus, esuriisse, sitiisse, passus, mortuus, crucifixus, quia scilicet humana natura quam assumpsit, nata est, esuriit, sitivit, passa est, mortua et crucifixa: ac vicissim hic homo dicitur esse Deus, omnipotens, immortalis, æternus, quia scilicet persona Verbi cui juncta est humanitas, est Deus omnipotens, immortalis, æternus: ita pariter, est quædam communicatio idiomatum inter Spiritum Sanctum et Apostolos, per quam Apostoli dicuntur effecti divini, spirituales, sancti, ob Spiritum divinum et sanctum quem acceperunt, ac vicissim ipse Spiritus Sanctus dicitur Apostolicus, multilinguis, propheticus, doctor, prædicator, quia tales effecit Apostolos, adeoque per eorum ora et linguas locutus docuit et prædicavit. Quinto, quoad fructus et effectus. Sicut enim Verbum incarnatum purgavit nos a peccatis, illuminavit, omni gratia donavit, perfecit, beavit, et ad gloriam æternam perduxit; ita pariter purgat, illuminat, perficit, beat nos Spiritus Sanctus.

SPIRITU SANCTO.] Quæres, quis, qualis, quantus est Spiritus Sanctus? Resp. et dico, Primo, Spiritus Sanctus vocatur tertia persona S. Trinitatis quam spirant et spirando producunt Pater et Filius; sicut homo spirando producit flatum, sive anhelitum et spiritum. Sicut enim cor per os producit flatum; ita Pater per Filium producit Spiritum Sanctum, ipse ergo est spiritus et anhelitus Patris et Filii. Aut potius, sicut animus ex intellectione rei amabilis spirat et producit amorem ejusdem; ita Pater per Verbum spirat Spiritum Sanctum. Ergo Spiritus Sanctus est et dicitur Amor castus et sanctus, spiratus et productus a Patre et Filio. Amor enim est quasi spiritus quem expirat affectus: unde et amantes apud homines languent. Hinc et de Sapientia cujus fons est Spiritus Sanctus, ait Sapiens, 7. 25: *Vapor est enim virtutis Dei, et emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera.*

Nota. Hic Spiritus non est extrinsecus Deo, ab eoque emissus et efflatus, sed intrinsecus et substantialis. Est enim Spiritus hic non creatura, sed vere et proprie Deus, et tertia persona S. Trinitatis, in eadem numero Deitate cum Patre et Filio subsistens, ab iisque ab æterno naturali emanatione spiratus et productus, ideoque utrique consubstantialis, coæternus, et per omnia æqualis. Audi S. Cyrillum Hierosol. catechesi 17. *Unus*, ait, *est Spiritus Sanctus subsistens, qui ubique Patri et Filio adest, non qui ab ore Patris et Filii loquente formetur, vel effletur, ut in aerem diffundatur, sed substantialis, loquens ipse et operans.* Hinc S. Gregor. Thaumaturgus in sua confessione, quam refert Gregor. Nyssen. in orat. de illius laudibus, Spiritum S. vocat imaginem Filii, quia scilicet a Filio, ut a sui principio et exemplari procedit. *Unus*, inquit, *Spiritus Sanctus ex Deo ortum et existentiam habens, qui per Filium apparuit, imago perfecta Filii perfecti.* Et S. Athanas. in Symbol. *Spiritus Sanctus*, ait, *a Patre et Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.* Idem serm. 4. contra Arianos, ostendens quomodo in uno Deo sint tres personæ, affert simile de sole. Sicut enim in sole est splendor et lux, quæ duo ex se emittit, ita in Patre est Filius et Spiritus S. quos ambos ex se producit Filium generando, Spiritum S. spirando. *Non enim*, inquit, *tria principia, aut tres Patres introducimus, sicut Marcionistæ, cum non tres soles ad comparationem adducamus, sed unicum solem, ejusque splendorem, unicamque ex ambobus lucem.* Alias similitudines arboris et fontis affert Tertull. lib. contra Praxeam: *Tertius*, inquit, *est Spiritus a Deo* (Patre) *et Filio, sicut tertius a radice fructus ex frutice, et tertius a fonte rivus ex flumine, et tertius a sole apex ex radio: Nihil tamen a matrice alienatur, a qua proprietates suas ducit.*

Dico Secundo, sicut Filius procedit ab intellectu et intellectione Patris, qua se Pater intelligit et comprehendit, quasi hujus intellectionis terminus adæquatus, et Verbum consubstantiale, ideoque genitus et Filius, sic Spiritus S. procedit a voluntate et dilectione, qua se invicem Pater et Filius infinite diligunt, quasi hujus dilectionis terminus adæquatus, et amor consubstantialis, ideoque Spiritus Sanctus spiratus, non genitus. Unde Richardus de S. Victore epist. ad S. Bernard. de processione Spiritus Sancti: *Si tu*, inquit, *recte diceris amare te amore cordis tui, cur non etiam recte dicantur Pater et Filius amare se amo-*

re cordis sui, qui est Spiritus Sanctus? Et communis est hæc sententia Patrum: *Pater et Filius diligendo se invicem, producunt Spiritum S* ait Franc. Suarez de Deo trino et uno l 11. c. 2. Spiritus Sanctus ergo ex vi processionis suæ est amor notionalis, primus, increatus, immensus, divinus, ipseque Deus: ac proinde hunc amorem nobis communicat, dum seipsum cum charitate creata quam nobis infundit, nobis communicat, juxta illud Apostoli Roman. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.* Hic verum est illud Philosophi: *Deus est circulus, qui incipiens in se, desinit in seipsum* Incipiens enim in Patre generare Filium, desinit in Spiritum S. qui idem Deus est cum Patre et Filio. *Deus enim charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo,* 1. Joan. 4. 16. Deus ergo charitas est ei, cui charus ante omnia est Deus. Rursum S Aug. lib. 11. Civit. c. 24. *Vocatur,* ait, *Spiritus S. tamquam sanctitas substantialis, et consubstantialis amborum.* Hinc idem S. Aug. l 6. de Trinit c. 5 Spiritum Sanctum vocat *unitatem, charitatem et sanctitatem Patris et Filii* Et S. Bern. serm. de Pentec. ait, *Spiritum Sanctum procedere tamquam firmissimum et indissolubile vinculum Trinitatis.* Et serm. 8. in Cant. eum vocat *osculum Patris ad Filium.*

Hinc dico Tertio, Spiritus Sanctus est primum et increatum donum Patris et Filii, in quo suum essentiam cum omnibus divinis attributis ei donarunt, ut eamdem nobis donare et communicare posset. Ita S. Aug. lib 4. de Trinit. c. 20 *Spiritus Sancti,* ait, *donum Dei esse, est ex Patre* (Filioque) *procedere.* Idem l. 5. c. 15. *Quia,* ait, *Spiritus sic ab æterno procedebat, ut posset donari, jam donum erat antequam esset cui donaretur. Aliter enim intelligitur cum dicitur donum, aliter cum dicitur donatum. Nam donum potest esse et antequam detur: donatum autem nisi datum fuerit, nullo modo dici potest.* Vide D. Thomam et Scholast. 1. p q. 38. Audi S Basil. l. 5. contra Eunomium sub finem: *Spiritus,* ait, *Imago Filii dictus est, et Dei Spiritus, et Verbum, et Spiritus oris, et bonus Spiritus, et rectus, et principalis. et Spiritus potentiæ, et Dominus, at Deus virtus est Dei Spiritus, sicut etiam ipsum Verbum.* Ubi nota improprie per catachresin Spiritum dici imaginem et Verbum. quia scilicet Patri et Filio, a quibus procedit, est similis, licet ex vi processionis suæ formaliter non procedat ut similis: hoc enim proprium est generationi Filii, qui proinde solus proprie est imago et Verbum Patris, ac proinde ejusdem character, splendor et pulchritudo. Pulchritudo enim nihil est aliud nisi summi boni splendor in Verbo, ac per Verbum in creaturis refulgens.

Dico Quarto, reipsa et physice nobis donari ipsam personam Spiritus Sancti, cum gratia et charitate, ac consequenter Patrem quoque et Filium: Id patet ex Joan. 14. 13. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum. et ad eum veniemus, et mansionem apud eum facimus.* Ergo mansio Dei et sedes, templum ac thronus Dei et S. Trinitatis est anima justi, ac proinde proprie magisque intime est in ea præsens Deus, quam est in rebus creatis per essentiam, præsentiam et potentiam, imo si per impossibile Deus non esset in anima per essentiam, præsentiam et potentiam, per gratiam et justitiam inciperet ibi esse realiter præsens, inquit Suarez loco mox citando: Sicut incipit esse corpus Christi sub speciebus panis per verba consecrationis; et sicut deitas Verbi cœpit esse præsens humanitati Christi, cum eam sibi hypostatice univit; adeo ut, si ante non fuisset in ea præsens, per hanc unionem hypostaticam cœpisset in ea realiter existere, et esse præsens: cœpit enim ibi esse hypostatice, id est, personaliter: sic et hic. Est enim hic summa Dei unio inter Deum et animam sanctam, qua nulla creaturæ puræ potest dari major. Nam ut ait S. Petrus, per eam fimus divinæ consortes naturæ. Sicut ergo Beatis realiter est præsens Deus, cum illis suam essentiam ostendit, eamque fruendam et possidendam communicat; sic et est in anima sancta, ac proinde mox in ea suam gratiam, charitatem, aliaque dona divina diffundit et communicat: uti sol ubi oritur, mox suam lucem, radios et calorem spargit. Posita ergo ultima dispositione ad justitiam, v. g. contritione, statim subintrat in animam Deus et S. Trinitas, ac deinde eidem suam charitatem et gratiam communicat. Hoc significat τo *mansionem apud eum faciemus.* Ita S. Bonav. in 4. dis. 14 art. 2, quæst. 1. ibid. Magister, Scotus, Gabriel, Marsilius ad D. Thom. 1 p. quæst. 43. art. 3. et 6. ibidem ejus discipuli, ac Gregorius de Valentia, Vasquez, et fuse Franc. Suarez lib 12 de Deo trino et uno c. 5 ubi et aliam rationem moralem adjungit, scilicet hanc: Plena, ait, amicitia exigit præsentiam amici: justitia autem et charitas est amicitia Dei plena: ergo Deus animæ sanctæ, quasi amico suo, est præsens, in eaque habitat quasi in templo suo, ut anima eum præsentem colat, amet et veneretur. Quocirca S. Basil. homil. de Spiritu Sancto docet, justos per gratiam fieri Deos, agereque vitam divinam; quia inhabitat eos Spiritus Sanctus, qui quasi anima eos vivificat, et agit ad omne bonum. Verba S. Basilii sunt: *Habet homo per inhabitatorem Spiritum dignitatem propheticam, apostolicam et angelicam, cum antea fuerit terra et cinis.* Et mox: *Hujus gratia Deus est quisque Sanctorum; dictum enim illis a Deo est: Ego dixi, Dii estis: et filii Excelsi omnes.* Et: *Deus Deorum (utique Sanctorum) locutus est.* Et: *Videbitur Deus Deorum (videlicet Sanctorum) in Sion. Necesse est autem divinum esse Spiritum. et ex Deo esse, qui Diis divinitatis est causa.* Et paulo post: *Sicut in igne caliditas est, partim quam in se habet, partim quam affert aquæ; ita et Spiritus in seipso habet vitam, et qui participes illius sunt divino quodam modo vivunt, vitam adepti divinam ac cœlestem. Quapropter et omnia in illo perfecta sunt, dilectio, gaudium, pax. tolerantia, bonitas, prudentia, sapientia, consilium, securitas, pietas, scientia, sanctimonia, redemptio. fides, operationes virtutum, dona sanationum, et quæcumque alia illis similia. Qui se illi conjunxerit, et quasi in unum coierit, audiet illud Apostoli: Qui Domino adhæret, unus cum illo Spiritus est* Idem l. 3. contra Eunom. *Sicut,* ait, *ferrum quod in medio ignis jacet, ferri naturam non amisit, vehementi tamen ignis actione ignitum, cum universam ignis naturam in semetipsum acceperit, et colore, et calore, et actione ad ignem transit: sic sanctæ virtutes ex communicatione, quam cum illo habent qui natura sanctus est, per*

totam suam subsistentiam receptam, jam quasi innatam sanctificationem habent: diversitas vero ipsis a Spiritu Sancto hæc est, quod Spiritus natura sanctitas est, illis vero participatione inest sanctificatio. Quocirca Cyrillus catechesi 16 Spiritum Sanctum vocat gratiarum parochum, id est, præbitorem, largitorem ex officio. Parochus enim vocatur, cui officium rem aliquam curandi et præstandi incumbit.

Dico Quinto, omnibus quidem justis dari Spiritum Sanctum, sed tamen non dici mitti ad quemplam, *Nisi quando proficit in aliquem novum actum, vel novum statum gratiæ, ut puta cum aliquis proficit in gratia miraculorum, aut prophetiæ; vel in hoc quod ex fervore charitatis exponit se martyrio, aut abrenuntiat his quæ possidet, aut quodcumque opus arduum aggreditur,* ait D. Thom. 1. p. quæst. 43. art. 6. ad 2. Sic in Pentecoste missus est ad Apostolos, quia contulit eis excellentiam donorum omnium. Idem significat τὸ *repleti sunt,* ita nimirum ut eum quo pleni erant, quasi supereffluentes in alios effunderent. Præclare Richard de S. Victore serm. de missione Spiritus Sancti tres in eo gradus ponit et distinguit, nimirum Sancti Spiritus infusionem, diffusionem, effusionem. Infusio est cum suam gratiam animæ infundit, etiamsi eam non impleat; sicuti cum vinum vasi infunditur usque ad vasis dimidium. Diffusio quando per totam animam diffunditur, ita ut nullam ejus partem vacuam relinquat. Effusio, quando ita eam replet, ut supereffluat, eamque in alios effundat. Et sic Apostoli hic aliique fideles in Actis dicuntur repleti Spiritu Sancto. Unde S. August. serm. 185 de Temp. *Affuit,* ait, *in hac die fidelibus suis non jam per gratiam visitationis et operationis, sed per ipsam præsentiam majestatis, atque in vasa non jam odor balsami, sed ipsa substantia sacri defluxit unguenti.* Idem asserit Nazianz. orat. 44. Et S. Leo ser. 1. de Pentecost. *Spiritus Sanctus,* ait, *inspirator fidei, doctor scientiæ, fons dilectionis, signaculum castitatis, et totius est causa virtutis.* Et serm. 2. asserit, apostolos in Pentecoste accepisse *constantiam illius charitatis, quæ omnem formidinem foras mitteret, et furorem persequentium non timeret; quia Spiritus Sancti nova abundantia repleti, ardentius velle, et efficacius posse cœperunt, proficientes, a præceptorum scientia ad tolerantiam passionum; ut sub nulla jam tempestate trepidantes, fluctus sæculi, et elationes mundi fide supergrediente calcarent, et morte contempta omnibus Gentibus Evangelium veritatis inferrent.* Invocemus ergo sanctum hunc Spiritum dicamus cum Poeta Christiano imo cum S. Ecclesia:

> Aura potens, amor ignipotens, spirabile numen,
> Amborum (Patris et Filii) communis amor, cœli aurea flamma,
> Sancte veni, sanctis accende ardoribus orbem.
> O dulcem flamen nostris te mentibus affle.

Reple tuo nos flumine, flumine, lumine, numine, *Veni creator Spiritus, mentes tuorum visita, imple superna gratia, quæ tu creasti pectora. Accende lumen sensibus, infunde amorem cordibus: infirma nostri corporis virtute firmans perpeti. Redde mihi lætitiam salutaris tui, et spiritu principali confirma me.* Denique proprietates, epitheta, et dotes plurimas Spiritus Sancti recenset Sapiens cap. 7. 22. dicens: *est enim in illa* (Sapientia, cujus fons et auctor est Spiritus Sanctus) *spiritus intelligentiæ sanctus, unicus, multiplex, subtilis, disertus, mobilis, incoinquinatus, certus, suavis, amans bonum, acutus, quem nihil vetat, benefaciens, humanus, benignus, stabilis, certus, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, et qui capiat omnes spiritus, intelligibilis, mundus, subtilis.* Hinc vocatur *Spiritus* non tantum ratione essentiæ et modi procedendi, quia scilicet spiratur ut spiritus, uti dixi initio; sed etiam ratione efficaciæ et efficientiæ quia subtilis est, penetrans, efficax, etc. ut spiritus, ut patet ex verbis jam citatis. Additur *Sanctus,* quia purissimus et sanctissimus est, omnisque sanctitatis creatæ fons et causa.

Et cœperunt loqui,] Non poterant se continere Apostoli Spiritu Sancto quasi musto pleni, quin illico in Dei laudes erumperent, ac donum sibi a Spiritu inditum monstrarent, et in alios effunderent. Ad hoc enim eos urgebat vis et plenitudo Spiritus, perinde ac B. Virgo Verbo concepto, Deo plena erupit, cecinitque: *Magnificat anima mea Dominum:* etc. Præclare S. Leo ser. 1. de Pent. exclamat: *O quam velox est sermo sapientiæ; et ubi Deus magister est, quam cito discitur quod docetur, etc. Ab hoc igitur die tuba Evangelicæ prædicationis intonuit: ab hoc die imbres charismatum, flumina benedictionum omne desertum, et universam aridam rigaverunt.* Et S. Aug. in Ps. 54. *Per superbos homines divisæ sunt linguæ, per humiles Apostolos congregatæ sunt linguæ: Spiritus superbiæ dispersit linguas, Spiritus Sanctus congregavit linguas.* Idem lib. de Blasphemia in Spiritum Sanctum: *Ideo,* inquit, *Apostoli linguis omnium Gentium locuti sunt, quia per linguas constat consociatio generis humani. Et oportebat per linguas omnium gentium significari istam societatem filiorum Dei, et membrorum Christi futuram in omnibus gentibus, ut quemadmodum tunc ille apparebat accepisse Spiritum Sanctum qui loquebatur linguis omnium, ita nunc ille se cognoscat accepisse Spiritum Sanctum, qui tenetur vinculo pacis Ecclesiæ, quæ effunditur in omnibus gentibus.*

Variis linguis.] Tum quia unus una, alius alia lingua, v. g. Andreas parthice, Joannes græce, Jacobus persice, Simon germanice loquebatur. Quæres, quomodo id factum? Aliqui censent Apostolos una duntaxat lingua locutos, nimirum patria, quæ erat Syrohebræa; sed a variis variarum linguarum gentibus fuisse intellectos, sicut S. Vincentius Fer. Hispanice loquens et concionans, ab Italis, Gallis, Flandris et Anglis intelligebatur; et S. Xaverius unica responsione duodecim diversa quærentibus satisfaciebat. Favet huic sententiæ quod dicitur v. 11. *Audivimus eos loquentes nostris linguis.* Et quia implicat, eumdem eodem tempore simul diversis linguis loqui. Non enim potest quis simul nisi unam vocem et orationem proferre. Ita censent S. Cypr. serm. de Spiritu S. Arator, OEcum. et Dionys. Carthus. hic.

Verum dico, Apostolos et fideles singulos hic vicissim et successive variis linguis esse locutos. Probatur Primo, quia id clare hic dicitur: *Loquebantur,* ait, *variis linguis,* græce ἑτέραις, id est *aliis et diversis a sua patria,* quæ erat Syrochaldaica et Galilæa Syra, *loquebantur lingua et lingua,* id est pluribus linguis.

Secundo, quia alioquin miraculum hoc non tam loquentium, quam audientium fuisset: non enim fuisset

in Apostolis, sed in Judæis, qui eos audiebant. Deus autem hoc dono linguarum ornare et glorificare voluit ipsos Apostolos. Ita Nazianz. orat. 44.

Tertio, quia idipsum promisit Isaias c. 28 uti explicat Apostolus 1. Cor. 14. 21. dicens: *In aliis linguis, et in aliis labiis loquor populo huic.* Unde et Apostolus ibidem gloriatur: *Gratias*, ait, *ago Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor.* Hoc est, quod, eis pollicitus est Christus: *Linguis loquentur novis*, Marci 16. 17.

Quarto, quia idipsum significat Ecclesia in Missa Pentecostes, dum infra actionem ita orat: *Communicantes, et diem sacratissimum Pentecostes celebrantes, quo Spiritus Sanctus Apostolis innumeris*, id est plurimis, *linguis apparuit.*

Quinto, quia multis miraculis fuisset opus, si ipsi una lingua loquentes, a variis gentibus in variis linguis fuissent auditi: debuisset enim sigillatim vox et lingua cujusque a Deo in aera formari, itaque ad aures ejus deferri. Sin autem ipsos variis linguis locutos dicamus, unum dumtexat fuit miraculum, scilicet infusio linguarum facta Apostolis. Deus autem et natura non solent opera et miracula sine necessitate multiplicare. Frustra enim fit per plura, quod fieri potest per pauciora.

Sexto, quia ita censent Cyrill catech. 17. S Aug. tract. 93. in Joan. S. Ambr. in Ps. 18 Ubi idipsum probat ex ejus v. 4. *Non sunt loquelæ, neque sermones quorum non audiantur voces eorum.* Naz. orat. 44. S Leo ser. 1. de Pentecoste, S. Greg. hom. 30. in Evang. et alii.

Addo tamen. Apostolos subinde una lingua loquentes et concionantes, ab auditoribus variarum linguarum fuisse intellectos: ac consequenter utroque modo habuisse hoc donum linguarum quasi duplicatum, Si enim id concessum fuit S Vincentio, aliisque viris Apostolicis, multo magis ipsis Apostolis. Sane S. Franciscum Xaverium utroque modo habuisse donum linguarum, testatur processus Canonizationis ejusdem. Unde illustrissimus Cardinalis de Monte, in relatione facta in Consistorio coram Greg XV. Pont. ita ex Actis de eo profitetur: *Diversarum gentium linguis quos non didicerat, cum eos Evangelii causa adiret, ita eleganter et expedite loquebatur, ac si ibi natus et educatus esset: et contigit non raro, ut eum concionantem diversorum nationum homines, sua quisque lingua plane et polite loquentem audiverit: id quod pro maximo miraculo ab ea gente habitum, non solum auxit venerationem Xaverii, sed multos etiam ad fidem convertit.*

Porro Apostoli acceperunt hic cognitionem omnium linguarum totius orbis; quia ad omnes gentes destinabantur omniumque erant Apostoli et doctores. Ita S. Ambr ep. 33. Numerantur autem a plerisque primævæ linguæ 70. tot enim in divisione linguarum tempore fabricæ turris Babel, totidem familiis ex Noe prognatis indita fuisse censent. Verum Gen. 10. 31. ostendi, eo tempore 55. tantum fuisse familias, ac consequenter totidem linguas; sed ex illis multæ aliæ tot labentibus sæculis prognatæ sunt, multæ etiam novæ adinventæ. Legi in epistolis Indicis in una dumtexat valle Indiæ Occidentalis numerari septingentas linguas, adeoque quamlibet urbem sæpe habere propriam linguam, ne ab incolis vicinæ urbis, cum quibus hostilitatem exercet, intelligatur, neve cum hostibus vel in lingua communicet. An hæ omnes, Apostolis inditæ sint, incertum est. Certum est omnes primævas, et primarias lateque patentes eis esse inditas; item dialectos earumdem, et particulares alias, quæ illarum gentium ad quas Deus eos ituros prævidebat, erant propriæ. Facile est enim Spiritui Sancto hæc et plura indere, sicut eidem facile fuit omnibus angelis in primo instanti creationis indere, species, et scientias rerum omnium, earumque signa et linguas spiritales, quibus ipsi suos conceptus aliis enuntiare, et inter se colloqui possent. Hinc S. Leo ser. 1. de Pentec. *Nec dubium*, ait, *in illo omnium humanarum vocum exultante concentu, majestatem Sancti Spiritus fuisse præsentem.*

Ex quo sequitur, non solos Apostolos, sed et cæteros fideles num. 120. tum viros, tum fœminas, hoc donum linguarum accepisse, præsertim B Virginem, ac S. Magdalenam: ipsa enim fuit Apostola, ac ut talis prædicavit Massiliensibus, eosque convertit, uti habet ejus vita. Ita contra Cajetan. id de B Virgine negantem, docet inter alios Franc. Suarez 3. p. quæst. 37. disput. 20. sect 2. Erat enim ipsa Apostolorum, omniumque fidelium ad se, quasi ad Christi matrem, et toto orbe visendi causa confluentium doctrix et consolatrix, ac consequenter ut eos resalutare, animare et instruere posset, debebat eorum callere linguam. Addit Suarez, eam ante adventum Spiritus Sancti habuisse hoc donum: nam cum tribus magis eorum lingue locuta est. Quin et deinceps primis illis Ecclesiæ sæculis, multis hoc donum datum fuit. Nam Iren. lib. 5. c. 6. testatur *audisse se multos universis linguis loquentes.* Sic S. Basilius, ait Amphilochius in ejus vita, S. Ephrem Syro-Græcæ linguæ cognitionem a Deo postulavit, et obtinuit Sic S. Antonius Ulyssiponensis coram Pontifice prædicans, a variarum nationum et idiomatum auditoribus intellectus est. Sic Bernardinum in Conc. Florentino latine loquentem, Græci Latini sermonis ignari intellexerunt. In his ergo verum est illud Sap. 1 *Spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc* (hic Spiritus Græcizat: nam πνεῦμα, id est *Spiritus*, Græcis est neutrum) *quod continet omnia, scientiam habet vocis:* ac proinde eam suis, quibus vult, communicat et aspirat. Sic etiamnum Patres Societatis nostræ, qui quasi Apostoli Indias obeunt, magnam facilitatem in addiscendis earum linguis, ex dono Spiritus Sancti, ad illas gentes convertendas necessario sentire se scribunt. Si enim natura non deest in necessariis, multo minus Deus et Spiritus Sanctus. Qui ergo linguas igneas desiderat, vitam Apostolicam ambiat, easque ardenter et crebro efflagitet a Spiritu Sancto Memorabile est exemplum F. Gentilis Franciscani, qui sub annum Domini 1330. in Persidem Evangelii causa profectus, cum Babylone degeret, neque in addiscendo Arabico idiomate, cujus illic usus est, magnopere proficeret, decrevit in Italiam regredi; in ipsa autem via occurrit ei adolescentulus, qui causa cognita, redire eum jussit, quoniam Deus illius linguæ notitiam ei inderet: itaque ab ea hora tam bene et expedite Arabice locutus est, ac si in Arabia natus fuisset. Ita habent Chronica Franciscanorum, et ex iis Hier. Platus l. 2. de bono statu. relig. c 30.

Prout Spiritus Sanctus dabat eloqui illis.] Græce, ἀποφθέγγεσθαι, id est, præclare et sententiose lo-

qui quasi gnomas divinas, et apophthegmata cœlestia, inquit Chrys. non ad elegantiam et pompam composita, sed ardentia, et ad corda audientium compungenda, et inflammanda, igne Spiritus Sancti succensa. Improbabile est quod asserit Jacobus de Valentia super *Magnificat*, Apostolos hic vidisse Dei essentiam quasi obiter et per transennam, in eaque audisse arcana verba quæ non licet homini loqui: nec enim Mosi, nec Paulo, nec ulli Prophetæ, vel Apostolo, id in hac vita concessum fuisse ostendi 2. Corint. 12. 4. et Exodi 33. 19. Porro loquebantur *magnalia Dei*, ut patet v. 11.

Moral. disce hic Apostolos, et viros sanctos non loqui ea quæ natura, imaginatio aut voluntas propria, sed quæ Spiritus Sanctus suggerit. Ille enim in mente eorum degit sicut sol in mundo, illuminans eam; sicut rex in suo regno, gubernans eam; sicut pater in familia, regens eam; sicut magister in schola, erudiens eam; sicut hortulanus in horto, irrigans eam. Est enim ipse lux intellectus, ardor voluntatis, suscitator memoriæ, frænum timoris, anchora spei, sal gustus spiritualis animæ, medicina passionum, nauclerus appetituum et desideriorum.

Rursum disce, quemque loqui ex Spiritu intus in corde dominante. Hic enim Spiritus cor ad loquendum per os movet. Si sanctus est, movet ad sancta verba: si malus et impurus, ad mala et impura. Vis ergo scire cor et secreta cujusque? vis scire qualis quisque sit? Considera qualia crebro et libenter loquatur. Si videris eum delectari colloquiis vanis, curiosis, turpibus, superbis, invidis, rixosis, maledicis; scito cor ejus esse vanum, curiosum, turpe, superbum, invidum, rixosum, maledicum: sin gravibus, pudicis, humilibus, benignis, beneficis, sapientibus, spiritualibus; scito eum gravem, pudicum, humilem, benignum, beneficum, sapientem, spiritualem. *Ex abundantia enim cordis os loquitur*, ait Christus. Quin et Socrates: *Loquere*, ait *adolescens, ut te videam. Imago enim et speculum mentis est sermo*. Hinc Apostoli, quia pleni erant Spiritu Sancto non nisi sancta, divina, ignea eructabant. Vas enim per orificium exhalat odorem ejus rei, qua intus plenum est: si vino plenum, exhalat odorem vini: si aceto, aceti: si melle, mellis: si fœtore, fœtoris, etc. Quare assidue invocandus est Spiritus Sanctus doctori, concionatori, et cuivis fideli, ut cor ejus possideat, ex eoque linguam regat, ut eo modo doceat, concionetur, loquatur, quo audientium mentes feriat, illasque Dei cognitione illuminet, ejusque timore et amore accendat, uti sibi concionanti accidisse narrat S. Aug. apud Possid. in ejus Vita c. 15. Ita Esther conversura Assuerum orat Deum dicens: *Tribue sermonem compositum in ore meo in conspectu leonis*, Esther c. 14. 13.

5. Erant autem in Jerusalem habitantes.] Id est, commorantes, degentes ad tempus, ad celebrandum ibi festum Pentecostes, juxta legem Exodi 23. 17. aut studiorum, vel pietatis causa, perinde ac multi Romam veniunt, ibique aliquot septimanas vel menses commorantur, ut visitent loca sancta; alii per plures annos studiorum, vel negotiorum causa. Nam ex sequentibus liquet hos in aliis provinciis natos residisse. Aiunt enim ver. 8. *Audivimus unusquisque linguam nostram in qua nati sumus. Parthi et Medi, et Ælamitæ, et qui habitant Mesopotamiam*. Unde et a Judæis in Judæa natis et habitantibus, se distinguunt v. 11 dicentes: *Judæi quoque et Proselyti, Cretes et Arabes*. Denique expresse v. 7. inter eos nominantur *advenæ Romani*. Ita Naz. orat. 44 OEcum. et alii.

Nota. In Jerusalem, quasi in matrice et metropoli Synagogæ, erant collegia et hospitia omnium gentium: Judæi enim per gentes dispersi, æque ac proselyti, in Jerusalem confluebant tum religionis, tum sapientiæ, et legis addiscendæ causa. Talia jam sunt Romæ.

Viri religiosi.] Syrus *timentes Deum*; alii, *cultui Dei addicti*; alii, *Dei et pietatis cultores*, quales vulgus jam *devotos* vocat. Non enim erant Religiosi votis tribus Religionis Deo ligati et astricti, quales jam sunt: sed Religiosi a virtute religionis, cui proprium est, ut Deo cultum reddat, illi debitum majestati tum ob ejus præstantiam et excellentiam, tum ob beneficia quæ ab eo accepimus, et perpetuo accipimus. Unde Cicero l. 2. de Natura deorum, religionem dici putat a relegendo, ut qui omnia quæ ad Dei cultum pertinent diligenter pertractarent, et tamquam relegerent, Religiosi appellarentur. S. Aug. vero l. de Vera religione circa finem, religionem a religando deducit, quasi hæc virtus sit, quæ quasi vinculum Deo nos alligat et religat, utpote creaturam suo creatori, hominem suo Numini. Sic ait S. Jacobus c. 1. 27. *Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem hæc est. visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum. et immaculatum se custodire ab hoc sæculo*: quia scilicet virtus religionis hos actus misericordiæ, puritatis et innocentiæ non elicit, sed imperat.

Præclare S. Aug. tract. 29. in Joan. *Quid*, ait, *tam tuum, quam tu? et quid tam non tuum, quam tu, si alicujus es, quod es?* Nam ut jumentum quidquid est hominis est; sic homo multo magis totus est Dei. Et S. Greg. l. 10 Mor. c. 10. *Necesse est*, ait, *ut homo in cunctis suis motibus sub dispositione disciplinæ religetur. et tamquam domesticum animal loris vinctum serviat. atque æternis dispositionibus restrictum vivat*. Et S. Bern. ser. de quadruplici debito: *Ecce*, ait, *in januis est qui fecit cœlum et terram; et creator tuus est, tu creatura: tu servus, ille Dominus: ille figulus, tu figmentum. Totum ergo quod es, illi debes, a quo totum habes, illi præcipue Domino, qui et te fecit, et benefecit tibi, qui tibi ministrat siderum cursus, aeris temperiem, fœcunditatem terræ, fructuum ubertatem. Huic necesse totis medullis, totis viribus serviendum, ne forte indignationis oculo te respiciat, et despiciat, ut conterat in æternum*. Ita Psaltes, imo Christus Psal. 21 *Anima mea*, inquit, *illi vivet, et semen meum serviet ei*.

Ex omni natione.] Judæi enim ob varias persecutiones, præsertim Antiochi Epiphanis, toto orbe dispersi, ubivis gentium degebant, uti etiamnum degunt. Ita Naz. or. 44. Porro Deus ita disposuit, ut ex omni natione adessent, qui hujus prodigii testes, domum reversi, illud apud suos enarrarent, itaque essent semina futuræ prædicationis in toto orbe. Ita Chrys. Hi ergo fuerunt quasi præcursores Apostolorum, eisque viam ad evangelisandum straverunt. Nota τὸ *ex omni*, id est, ex plurimis. Est hyperbole: non enim erant absolute ex omni natione: quia non legimus hic adfuisse Indos, Japones, Sinas, imo nec Gallos, Germanos, Hispanos, Sarmatas.

6. FACTA AUTEM HAC VOCE.] Tum soni vehementis vers. 2. hic enim quasi tuba sonora, excivit omnes incolas Hierosolymæ ad cœnaculum Apostolorum, cui incumbebat, ut dixi v. 2. Ita Syrus, tum locutionis Apostolorum variis linguis. Unde liquet, Spiritum Sanctum sonorem et jubilem vocem, æque ac mentem ardentem Apostolis indidisse, quæ procul audiretur, præsertim cum tot hominum, puta 120. fidelium, concurrerent, et simul resonarent. Sic de S. Paulo inquit S. Hieron. ep. 61. ad Pammachium: *Paulus vas electionis, tuba Evangelii; rugitus leonis nostri, tonitru Gentium, quem quotiescumque lego, videor mihi non verba, sed audire tonitrua.* Adde; hanc vocem a paucis auditam, in plures fuisse divulgatam. Unde Tigurina vertit, *is rumor cum increbuisset, convenit multitudo,* non tantum ob vocis citationem, sed maxime ob impulsum Spiritus Sancti, qui eos interius incitabat, ut causam hujus vocis inquirerent, eaque ratione Petri concionem audirent, converterentur et crederent in Christum. Ita Cajetan.

MULTITUDO.] Multorum millium. Nam mox ex ea tria millia conversa esse ait Lucas vers. 41. Cœnaculum ergo hoc per omnium linguarum et gentium confluxum fuit quasi compendium mundi et microcosmos.

ET MENTE CONFUSA EST.] Tà mente, non est in Græco, sed tantum συνεχύθη quod Primo, Syrus, vertit, *conturbata est* Secundo, Chrys. *perculsi sunt*, ob pavorem conscientiæ suggerentis se occidisse Christum, ejusque sceleris vindictam Deum eis hoc fragore comminari, et intentare. Tertio, Beda, *confusa,* ait, id est, commista est, *sicut olim confusum est labium universæ terræ, et vocatum est nomen loci ejus Babel,* Gen. 11. 9. Quarto, alii, *confusa,* inquiunt, *est* pudore. q. d. Erubuit ad tantum prodigium quo Deus glorificabat Christum, quem ipsi occiderant. Quinto, alii, *tumultuata est,* uti solet fieri in hominum confluxu et turba ad spectaculum insolitum et prodigiosum. Alii enim stupebant, alii rogabant: Quidnam vult hoc esse? Alii irridebant dicentes, eos esse musto plenos, ut patet v. 12. Sexto, et genuine, *confusa est* admiratione, stupore, sacroque timore, reverentia et horrore, tanti, tamque novi et insoliti miraculi. Ita Vet. Cajet. et alii. Nam ut sequitur v. 7. *stupebant omnes et mirabantur.* Unde causam hujus confusionis, simulque ipsam confusionem explicans subdit Lucas.

QUONIAM AUDIEBAT UNUSQUISQUE LINGUA SUA ILLOS LOQUENTES.] Dubitat Nazianz. or. 44. quo referri debeat *lingua* sua, an ad *audiebat*. q. d. Quisque sua lingua audiebat et intelligebat illos loquentes una lingua, scilicet, patria et Hebraica: an vero ad *loquentes*. q. d. Quisque audiebat eos loquentes variis linguis, ac consequenter et sua in qua natus erat. Verum dico ad utrumque pertinere: quia enim Apostoli variis linguis loquebantur, hinc audientium quisque audiebat in eis suam pariter linguam, uti dixi v. 4.

7. STUPEBANT.] ἐξίσταντο, id est, *extra se rapiebantur quasi in extasin.*

GALILÆI SUNT.] Mirantur Galilæos esse polyglossos, quia Galilæi hebetiori, sed martio ingenio, magis ad arma quam ad litteras et linguas erant idonei, inquit Glossa.

9. ÆLAMITÆ.] Duplex est Ælam, una in Persia, altera in Media, contra quam prophetat Jeremias c. 49. Vide ibi dicta.

QUI HABITANT MESOPOTAMIAM ET JUDÆAM] q. d. Tam ii qui Mesopotamiam, Parthiam, Cappadociam, etc. quam qui ipsam Judæam incolunt. Mirabantur enim ipsi Judæi in Judæa habitantes, Apostolos Judæos esto ipsi non tantum judaice, sed tot peregrinis linguis loqui, eos non intelligerent. Nota, Spiritum Sanctum Apostolis gentium plurium, quam hic nominentur, linguas indidisse. Nec enim nominantur hic Brasilii, Mexicani, Peruani, Germani, Galli, quorum tamen linguas calluerunt Apostoli, utpote ad eos propediem mittendi et ituri.

ET ASIAM.] Asia est tertia pars orbis, sed magnitudine cæteris duabus, puta Europæ et Africæ, par imo major, adeoque ipsa est quasi dimidia pars orbis: complectitur enim Indias usque ad Sinas inclusive. In Asia, puta juxta Babylonem, fuit paradisus terrestris. Asia est duplex, major, et minor. Hugo hic Asiam minorem accipit, quæ hodie Turcici imperii melior et feracior est portio, vocaturque Anatolia, eo quod ἀνατολὴν, id est Orientem, spectet, inquit Ortelius in Theatro orbis. Verum quia hæc complectitur Cappadociam et Phrygiam, quæ quasi discretæ ab Asia hic recensentur, hinc distinctius alii per *Asiam* accipiunt Propontidem, de qua Ptolom. lib. 5. tab. 1. Asiæ, et S. Petrus epist. 1. c. 1. vers. 1. *Petrus,* inquit, *Apostolus Jesu Christi electis advenis dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ,* etc. ita Salmeron, Lorinus et Sanchez hic, qui Secundo, addit, *Asiam* accipi posse civitatem in eo tractu præcipuam, ejusdem cum provincia nominis, ut in Africa est civitas Africa, a qua provincia nomen accepit: et in Hispania sunt Metropoles Valentia, Toletum, Corduba, Hispalis, Murcia, a quibus provinciæ integræ nomen sortitæ sunt.

10. LIBYÆ QUÆ EST CIRCA CYRENEN.] ideoque a sua metropoli Cyrene, apud Cosmographos vocatur *Cyrenaica*. Ex hac ortum fuisse Simonem Cyrenensem patrem Alexandri et Rufi, quem Judæi angariaverunt ut Jesu crucem bajularet, censent Gagnæus et alii; licet alii ex alia Cyrena quæ est in Cypro. aut ea quæ est in Syria, prognatum putent.

ADVENÆ ROMANI.] Syrus, *qui venerunt ex urbe Roma,* nimirum erant Judæi Romæ commorantes, qui Hierosolymam religionis, vel negotiorum causa venerant.

11. JUDÆI QUOQUE ET PROSELYTI.] Paulo ante nominavit eos *qui habitant Judæam*; hic ergo *Judæos* vocat eos, qui ex Judæis ubivis terrarum et gentium, quas hucusque recensuit, erant prognati Opponit enim eos Proselytis, qui scilicet erant oriundi ex Gentibus, sed Judaismum erant amplexi. q. d. Quos hactenus nominavi, *Parthi, Medi, Ælamitæ,* etc, tam Judæi fuerunt, quam Proselyti Cajetanus per *Judæos*, accipit eos qui orti erant ex tribu Juda, ac diversa a cæteris Judæam incolentibus dialecto loquebatur.

PROSELYTI.] Est vox Græca προσήλυτοι, id est *advenæ*, vel *adventitii*, qui scilicet ex Gentibus advenientes aggregabant se Judæis, eorumque circumcisionem et sacra capessebant. Hi ergo erant Gentiles natione, sed Judæi religione. Nota, Lucas non curat hic situm et ordinem nationum: unde subdit, *Cretes et Arabes,* qui a Cretensibus remoti, præ Parthis, Medis, etc. Judæis sunt vicini, imo contermini. Tantum hac enumeratione significat, promiscue quoslibet

populos audisse suam linguam ex ore Apostolorum resonantem, non tantum Judæos, sed et Proselytos.

MAGNALIA DEI.] Syrus, *mirabilia Dei facientes*, tum olim per Mosen, Patriarchas et Prophetas edita; tum paulo ante per Christum, et modo per Spiritum Sanctum patrata. Celebrabant enim Christi nativitatem, vitam, miracula, mortem, redemptionem, ascensionem, missionem Spiritus Sancti, æque ac Spiritus Sancti erga se et Ecclesiam amorem, dignationem et magnificentiam: perinde ac cecinit B. Virgo Dei erga se munificentiam qua Dei mater est effecta, dicens: *Magnificat anima mea Dominum*. Idem videre est in cantico Annæ 1. Reg. 2. Erant ergo linguæ Apostolorum quasi canoræ citharæ, organa et plectra Spiritus Sancti, ore quasi decachordo personantia et modulantia Dei laudes et magnalia.

ET HÆSITABANT.] διαπορουν quod Tigurina vertit *hæsitabant*: alii, *interrogabant*: διαπορεω enim multa significat, nimirum *dubito, ambigo, ancipitis animi sum et consilii inops, admiror, interrogo, inquiro*. Hi enim affectus connexi sunt: nam ex admiratione sequitur dubitatio, ex dubitatione interrogatio.

13. ALII AUTEM IRRIDENTES.] Verisimile est hos fuisse Scribas et Pharisæos, eorumque asseclas. Hi enim uti Christum, ita et Christianos, præsertim Apostolos irriserunt et persecuti sunt: irrisio enim hæc profecta est, non ex ignorantia, sed ex malitia, facile enim videbant Apostolos non vino, sed Spiritu Dei agi: nullum enim vinum est, quod peregrinas linguas inspiret. Ita OEcum.

MUSTO PLENI SUNT ISTI.] Græcum γλευκος et *mustum*, et *vinum sucrumque dulcem* significat, unde alii hic vertunt, *vino dulci pleni erant*. Nam hæc dixerunt in Pentecoste, puta in Maio, cum non sunt uvæ, ut ex eis mustum vinumque recens exprimi possit. Verum irridendo et subsannando hoc dicunt. Unde non curant congrue, sed maledice loqui. q. d. Isti videntur ebrii et insanire, perinde ac si mustum bibissent. Mustum enim, quia lentum, turbidum et fœculentum magis inebriat turbatque cerebrum, quam vinum vetus et defæcatum, præsertim quia ob dulcedinem avidius et majori copia bibitur, atque ob lubricitatem facile cerebrum permeat. Ita OEcum. Unde ab Ovidio l. 3. Tristium elegia 10. vocantur *fervida musta*. Et Plin. l. 14. c. 20. *Pugnacibus mustis*, ait, *crapulæ plus inditur, lenibus parcius*. Unde et Cicero l. de Claris orat. *Sic ego*, ait, *istis censuerim, et novam istam quasi de musto ac lacu fervidam orationem fugiendam*: licet alii contrarium censeant, scilicet vinum vetus, utpote potentius, magis inebriare novo, puta musto.

Vera dicunt Judæi, ait Cyrill. catechesi 17. sed *irridendo Novum enim vere erat illud vinum, novi Testamenti gratia. Sed novum hoc vinum est a spirituali vinea, quæ jam antea sæpe in Prophetis fructum ferebat, at in novo Testamento refloruit. Ut enim sensibilis vinea semper manet eadem, successu autem temporis novos offert fructus: sic et Spiritus Sanctus, idem semper manens sicuti est, qui sæpe in Prophetis operabatur, nunc novum quiddam et admirandum declaravit*. Et inferius: *Non ita sicut vos existimatis, isti ebrii sunt, sed sicut scriptum est: Inebriabuntur pinguedine domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos. Inebriati sunt sobria ebrietate, quæ peccatum mortificat, et cor vivificat; ebrietate omnino contraria illi corporeæ ebrietati. Illa enim et cognitorum inducit oblivionem, hæc etiam ignaratorum notitiam donat. Inebriati sunt bibentes vinum spiritualis vitis illius, quæ dicit: ego sum vitis, vos palmites*. Considera hic utriusque ebrietatis, corporalis scilicet et spiritualis, analogias. *Ebrietas*, inquit S. Bern. lib. de Modo bene vivendi cap. 25. *corpus debilitat, mentem illaqueat. Ebrietas generat perturbationem mentis. Ebrietas auget furorem cordis. Ebrietas nutrit flammam fornicationis. Ebrietas ita alienat mentem, ut homo nesciat semetipsum, etc. nec est aliud ebrietas quam manifestissimus dæmon*. Similis, sed in opposito genere, est ebrietas spiritalis: et sicut ebrius vino, videtur incarnatus diabolus, sic ebrius amore et Spir. Sancto, videtur incarnatus angelus.

Primo, enim sicut ebrietas corporalis rationem naturalem adimit: ita et spiritalis facit hominem emotæ mentis, ac a ratione naturali ad supernaturalem eum transfert, ut amplius non sapiat terrena et humana, sed cœlestia et divina.

Secundo, sicut ebrius non cognoscit amicos, sed eos impugnat et ferit; ita ebrius Spiritu Dei non curat parentes, fratres, cognatos, cum se a Dei cultu, a religione, a martyrio, avocare conantur, uti fecerunt Levitæ jussu Dei occidentes Idololatras; etiamsi fratres essent, filii et patres, juxta illud Mosis Deut. 33. 9. *Qui dixit patri suo et matri suæ: Nescio vos: et fratribus suis; Ignoro vos et nescierunt filios suos. Hi custodierunt eloquium tuum, et pactum tuum servaverunt*.

Tertio, sicut ebrius discurrit per plateas, et obvios invadit; ita Apostoli discurrerunt per orbem invadentes reges et principes, eosque subjugarunt Christo.

Quarto, ebrius lætissimus est, ita et Apostoli. Audi S. Bernard. tract. de Diligendo Deo: *Tunc prorsus*, ait, *inebriat charissimos suos, tunc torrente voluptatis suæ potat; quoniam quidem in complexu illo arctissimo et castissimo sponsi et sponsæ, fluminis impetus lætificat civitatem Dei*.

Quinto, vinum accendit hominem, ita et charitas gratiaque Spiritus Sancti. Unde Bernard. ibidem: *Hinc*, ait, *sobria illa ebrietas vero, non mero, ingurgitans: non madens vino, sed ardens Deo*. Et serm. 49. in Cant. explicans illud Cant. *Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem. Ebria*, ait, *est sponsa, sed amore, non vino, nisi quod amor vinum est, etc. Erant Apostoli ebrii, sed Spiritu Sancto, non musto*. Hanc ebrietatem sobriam sanctamque bibunt eximii Sancti in Eucharistia, de qua Psaltes Ps. 22. 5. *Et calix meus inebrians quam præclarus est*: et Zach. c. 9. 17. *Quod enim bonum ejus est, et quid pulchrum ejus nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines?* Vide ibi dicta.

Sexto, ebrius exhalat et eructat vinum et crapulam quo plenus est, cantat et vociferatur; sic et Apostoli *bulliebant musto, et musto bulliente linguæ gentium profluebant*, ait S. Aug. s. 186. de Temp. Et s. 188. *Jam enim facti fuerant utres novi, sanctitatis gratia renovati, ut vino novo, hoc est Spiritu Sancto repleti, linguis omnibus loquendo fervent, et Ecclesiam Catholicam per omnium Gentium linguas futuram, evidentissimo illo miraculo præsignarent*.

Septimo, ebrius vino æstuans, animosus et pugnax nil timet, sed intrepidus ruit in enses et ignes. Unde

Kosaki aliique milites pugnaturi implent se vino adusto, eoque pleni non nisi pugnas et minas spirant: ita Apostoli antea timidissimi, post receptum Spiritum Sanctum facti animosissimi, non nisi bellum contra infidelitatem, impietatem et dæmonem spirarunt, ac intrepide in pericula, carceres et martyria se conjecerunt Audi ebrium Apostolum: *Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames?* etc. Rom. 8.

Octavo, ebrietas parit insaniam. Nam, ut aiebat Anacharsis, primus calix qui bibitur est necessitatis, secundus hilaritatis, tertius voluptatis, quartus insaniæ: ita ebrii Spiritu fiunt mundo et mundanis insani. Pulchre S Bern. tract. de Natura divini amoris c. 3 *Audi, ait, sanctam insaniam, sive mente, inquit Apostolus, excedimus Deo: sive sobrii sumus, vobis Vis adhuc audire insaniam? Si dimittis, ait, eis hoc peccatum, dimitte: sin autem; dele me de libro vitæ.* Exodi 32. *Vis aliam? Ipsum audi Apostolum: optabam, ait, anathema esse a Christo Hæc ad Sancti Spiritus adventum, Apostolorum fuit ebrietas, hæc Pauli insania, cum diceret ad eum Festus: Insanis Paule. Mirumne erat si insanire pronunciabatur, qui in ipsa mortis periculo, ipsos judices suos a quibus pro Christo judicabatur, ad Christum convertere nitebatur? Non hanc insaniam multæ literæ in eo faciebant, sicut dicebat Rex veritatem intelligens, sed dissimulans; sed, ut dictum est, Sancti Spiritus ebrietas, in qua, et in parvo, et in magno similes eos sibi facere gestiebat, quia eum judicabant. Et ut cætera omittam quæ major, quæ magis inopina insania, quam hominem relicto sæculo desiderantem, et ardentem inhærere Christo; pro Christo rursum necessitate obedientiæ et charitatis fraternæ inhærere sæculo; tendentem in cælum semetipsum mergere in cænum? Hic est Beniamin adolescentulus, qui in mentis suæ excessu nec suum aliquid sentit, sed eum solum in quem totus excessit. Hac insania insani erant Martyres, inter tormenta ridentes Cur hic non dicam, quod in fervore lasciviæ suæ lascivus Poeta dixit: Insanire libet?* Sicut ergo vinum, ita et amor facit insanos. Videre hoc est in iis, qui perdite amant fœminam quampiam: quid non agunt, quid non tentant, quæ pericula non adeunt, ut ejus gratiam consequantur? nil aliud cogitant, nil somniant, nil loquuntur nisi de ea, quasi insani Idem, sed potentius, facit amor incensus zelusque Dei, qui hominem ita inebriat, ut non aliud cogitet, somniet, loquatur, quam Deum, et ea quæ Dei sunt. Cupit enim ubique Deum celebrare omnesque ad Dei cultum et amorem pellicere, imo impellere. Quocirca multa dicit et facit, quæ mundani æstimant insaniam. Denique optat pro Deo quotidie subire mille pericula, labores et mortes.

Graphice hanc ebrietatem describit S. Aug. serm. 185 de Tempor. cujus proinde sensa plene spiritu hic ad verbum, in gratiam et commodum lectoris ascribam. Sic ergo ait: *Hoc musto inflammantur, et hoc præclaro poculo quotidie inebriantur etiam corda fidelium, et animæ convertentium Quod frequenter fieri videmus, quando pro desiderio salutis suæ parentes et patriam suam fugiunt. Exeunt nullo compellente de terra, et de cognatione sua: et mortui huic mundo alios spiritualiter animarum inquirunt parentes, et liberi sub jugo veniunt, et paulo ante elati atque sublimes humilia affectant, superba fastidiunt, et cupiunt esse quod antea despexerunt: et odisse incipiunt quod fuerunt. Præsentium hospites, futurorum appetitores, æternam illam patriam contempta temporalium falsitate suspirant. Hoc itaque musto, spiritales animæ inebriatæ, et penitus commutatæ, abstinentiam deliciis, vigilias dulcibus somnis, paupertatem divitiis anteponunt. Arduum contra vitia laborem, jucundissimam computant voluptatem: dulcescunt eis vilia, et quæ prius fuerant pretiosa vilescunt: diligunt inimicos suos, et benefaciunt his qui se oderunt. Non convincuntur* (forte legendum *conviciantur*) *indignantibus, non irritantur in opprobriis; non franguntur in injuriis: prorsus horum nihil sentiunt propter fervorem Spiritus Sancti, et propter æternam retributionem. Hoc spirituali mero calebant Martyres, quando subjicientes et post se jactantes omnia sæculi blandimenta, ibant ad passiones, obliviscentes facultates, et affectiones, patrimonia ac matrimonia sua, et vincentes armatam contra se parvulorum pignorum fletibus pietatem, vociferantes quidem parentes, pulverem mittentes in capita sua, et matres facies suas avulsis crinibus dilacerantes. Sed illi hæc omnia tanquam ebrii non videbant, nec cognoscebant suos: quia infuso præcordiis suis Spiritu Sancto ad dolores, ad supplicia, tanquam ad consolationes et ad præmia festinabant.*

14. STANS AUTEM PETRUS] Quasi Primas Apostolorum caputque Ecclesiæ Unde ipse solus pro omnibus loquitur, et prodigii rationem reddit, ac legem Evangelicam solemniter promulgat. In Pentecoste a Petro, quasi Christi Vicario, fieri debuit hæc prima et solemnis in Sion legis Christi promulgatio, qua abrogata est lex vetus, ita ut deinceps obligare desierit, uti docet D. Thomas et Theologi passim Porro erexit se Petrus stetitque, ut a tot millibus videri et audiri posset. Unde et *levavit vocem*, id est, alta voce clamavit. Verisimile enim est, tot millia cœnaculo capi non potuisse, sed circum illud in locis vicinis ipsaque platea constitisse; nisi quis dicat eum nonnullis, Petrum adduxisse turbam in templum ibique concionem hanc ad eam habuisse.

Moral. To *stans*, significat constantiam, at celsitudinem animi in Petro post receptum Spiritum Sanctum, qui prius ad vocem ancillæ expaverat, et negarat Christum. Audi S Chrys. hom. 4 in Acta: *Erat, ait, Petrus os omnium, causam fidei agit pro omnibus, doctrina sua instruit omnes: ipse præcipuus fidei assertor est, præcipuus Catechista habetur, et primus extitit verbi concionator, et primus coegit Ecclesiam, eamque non ex Hierosolymitanis, et circumcirca habitantibus Judæis; sed ex Parthis, Medis, Phrygiis, Libycis, Ægyptiis, Arabibus, advenis Romanis, et aliis. Et qui omnium pastor fuit a Domino institutus ex omnibus nationibus cogere cœpit oves: docuit eas fidem, simul et Apostolicos mores, nempe renunciare omnibus, simul convenire in oratione et panis a Christo edocta fractione.*

15. NON ENIM, etc. HI EBRII SUNT CUM SIT HORA DIEI TERTIA,] ab ortu solis Judæis dies erat duodecim horarum, quas in quatuor partes dividebant, nimirum primam, tertiam, sextam, nonam, cuique ternas ho-

ras assignantes. Prima computabatur ab ortu solis, et complectebatur tres horas; quibus evolutis succedebat tertia, cum totidem horis, post quas in meridie sequebatur sexta, quæ teste Plutarcho l 8. Sympos. quæst 6. apud omnes pene Gentes solet esse tempus et hora prandii Unde et prandium, ait Plutarch. dicitur quasi παρ ενδιαν, id est, *juxta meridiem*. vel *meridianum*. Ita Josephus in Vita sua, et ex eo Baron. tradunt Judæos in festis omnibus abstinere solitos usque ad sextam.

Hinc patet, Spiritum Sanctum descendisse in Apostolos tempore matutino, puta hora ab ortu solis tertia: idque Primo. quia eo tempore homines post somnum vigiles, et ante cibum jejuni, solent esse aptiores ad recipiendos Dei illapsus. Secundo, quia iisdem de causis auditores magis idonei erant ad hoc prodigium considerandum, et ad prædicationem Petri audiendam. Tertio, quia illa hora, ait Beda, apud Judæos erat orationi destinata, uti et nunc est apud Christianos. Quocirca hac hora solent celebrari Missæ, quia eadem in orantes Apostolos descendit Spiritus Sanctus, ait Rupert. lib. 10. Officior c. 18. Quarto, quia hora tertia, scilicet finiente, crucifixus est Christus, ait S Marcus c. 15. 25 qui proinde eadem hora implevit quod in vita promisit, et in cruce promeruit, scilicet missionem Spiritus Sancti, ait S Cyrill. catech 17. symbolice Hugo· *Hora*, ait, *tertia significat dari orbi tertiam legem. Prima enim fuit lex naturæ, secunda Mosis, tertio Christi.*

17 Effundam de Spiritu meo.] Id est, *Effundam Spiritum meum*, ut vertit Noster Inter. Joel, 2. 28 Est hebraismus: Hoc Joelis oraculum exposui Joelis 2. 28. eo enim spectat: quare quæ ibi dixi hic non repetam.

22. Virum approbatum.] αποδεδειγμενον, quod Pagnin. vertit, *designatum*; Tigurina, *exhibitum*; Vatabl. *demonstratum*. quem scilicet multis signis ostendit a se esse missum; Tertull lib. de Carne Christi cap. 15. *destinatum*: Syrus, *qui a Deo apparuit*; Noster, *approbatum a Deo*, quem scilicet Deus multis demonstrationibus comprobavit esse suum filium, et legatum. Non ergo necesse est dicere cum Erasmo, Nostrum interpretem legisse αποδεδεγμενον, απο του αποδεχομαι, id est *recipio, approbo*; imo hæc lectio frigidum et alienum dat sensum Non enim vult dicere Lucas Christum susceptum fuisse a Deo, sed orbi demonstratum, et comprobatum per multa prodigia.

In vobis.] Syrus, *apud* eos; Pagn. et Tigur *erga vos*, vestri scilicet causa, ut vestris animis et corporibus consuleret, vosque in utroque homine salvaret,

Virtutibus et prodigiis, et signis] Hæc tria idem, vel pene idem sunt, connotata dumtaxat differentia, sed exaggerationis causa junguntur, ut multitudinem et magnitudinem miraculorum Christi significent. Miracula enim vocantur *virtutes*, græce δυναμεις, quia sunt opera virtutis, id est, omnipotentiæ Dei, quæ hominum et angelorum vires transcendant. Eadem vocantur *prodigia*, quia portentosa et stupenda sunt præsertim cum in aere aut cœlis fiunt. Eadem vocantur *signa*, quia significant res vel futuras, vel præsentes, v. g. Christum eorum auctorem, esse Messiam Dei filium: tum quia Messiam illa patraturum prædixit Isaias, aliique Prophetæ: tum quia Christus illa hoc fine faciebat, ut iis Judæis probaret se esse Dei filium.

23. Hunc definito consilio.] Hoc dicit, ne Judæi putent Christum casu, aut necessitate et violentia crucifixum. q. d. Ne putetis vos vestris viribus vim intulisse Christo, eumque non potuisse manus vestras evadere; fuit id ab æterno decretum in consistorio S. Trinitatis, ac consequenter ab ipsomet Christo, qua Deus est: libera ergo et sponte mortem ipse subiit, eique se obtulit Poterat enim se subducere, poterat vos omnes prosternere, occidere, imo annihilare Merito Tertull. Apolog c. 25 ridet Gentiles, quod deos et Jovem subjicerent fato: *misera*, ait, *illa conjux Jovis et soror, adversus fata non valuit tueri Carthaginem contra Romanos. Plane fato stat Juppiter ipse*

Moral S. Chrys *Petrus*, ait, *tentat liberare eos a crimine, ut quondam fratres suos Joseph, a quibus venditus fuerat, dicens*. Genes. 45. 8. *Non vestro consilio. sed Dei voluntate huc missus sum*. Et c 50. 19. *Nolite timere: num Dei possum resistere voluntati? Vos cogitastis de me mala. sed Deus vertit illud in bonum. ut exaltaret me*, etc. *et salvos faceret multos populos* Secundo per τα *definito consilio*, significat quam Christus libenter ac libere passionem subierit, et a Deo præfinitis cooperatus sit, ait OEcumen,

Et præscientia,] Imperite et impie Calvinus et Beza, pro *præscientia vertunt providentia et decreto*. Censent enim Deum esse auctorem operum omnium, tam malorum, quam bonorum, v. g. tam proditionis Judæ, quam vocationis Petri: tam crucifixionis Christi, quam conversionis S Pauli. Deum enim volunt esse primam rerum et actionum omnium causam, ac proinde actiones omnes, tam malas, quam bonas, quæ in tempore fiunt, ab æterno decrevisse et sanxisse ut fierent, atque ex vi hujus decreti Deum easdem in tempore procurare, et efficere ut fiant. Unde sequitur, Deum esse auctorem peccati, æque ac virtutis: quæ horrenda etiam Gentilibus, et sæculis omnibus inaudita est impietas et blasphemia. Hoc excludit hic Petrus dicens προγνωσει, id est *præscientia*, hoc est. prænotione et prævisione, qua scilicet prævidebat impias Judæorum voluntates, quæ Christum eis a se traditum et objectum evide susciperent (quod significat Græcum λαβοντες) et morte afficerent. Hæc ergo fuit series et combinatio præscientiæ cum decreto Dei. Prævidebat Deus per suam omniscientiam, Scribas et Pharisæos tali tempore et loco fore tam impios et perversos, ut, si Christum eis objiceret, præsertim taxantem eorum scelera, ipsi eum invaderent, et crucifigerent. Tunc decrevit et dixit, Volo Christum eis objicere, ac volo ut ipse crucem et mortem ab eis infligendam patiatur et subeat, ut per eam satisfiat offensæ, et injuriæ mihi factæ per peccatum Adæ et posterorum ejus, itaque redimatur et salvetur genus humanum Præscientia ergo fuit impietatis Judæorum, decretum vero passionis Christi et redemptionis nostræ. Hoc est quod Theologi communi axiomate celebrant: *Actio displicuit, passio grata fuit*. *Actio*, scilicet occisio et crucifixio Christi facta a Judæis, summe displicuit Deo, quia fuit immane parricidium, imo Christicidium et Deicidium. *Passio* vero Christi. sponte hanc crucem suscipientis, summe placuit Deo. quia fuit actus summæ humilitatis. obedientiæ, charitatis et religionis, qua se in holocaustum Deo pro nobis obtulit. Vide S. Leonem, ser. 16 de passione, Poterat Deus decernere, et

jubere alicui Regi aut Prophetæ, ut Christum immolaret, sicut præcepit Abrahæ immolare filium Isaac. Sed noluit, quia non decuit. Maluit ergo uti ad hoc impiis Judæorum voluntatibus, quas ipse tali tempore certo fore, certoque id facturas prævidebat.

Dices, Posita hac Dei præscientia et decreto, infallibile et necessarium erat Christum a Judæis occidi: præscientia enim Dei falli nequit, ideoque impossibile est ut non eveniat, quod ipse præscit fore. Ergo posita hac Dei præscientia, necessarium erat et fatale Judæos occidere Christum. Quare occisio eorum fuit necessaria, quomodo ergo ea fuit libera?

Resp. Duplex est necessitas, æque ac impossibilitas: una antecedens actum liberum, sive consensum liberi arbitrii; altera eumdem consequens. Antecedens tollit libertatem, facitque ut consensus voluntatis non sit liber, sed necessarius. Tale est Dei decretum, æque ac gratia efficax et prædeterminans, quam ponit Calvinus. Hæc enim se sola actum producit in voluntate, ea nihil libere cooperante. Consequens necessitas non tollit libertatem actus, sed eam sequitur et præsupponit. Talis est necessitas præscientiæ Dei; hæc enim sequitur actum liberum, eumque præsupponit. Ideo enim vidit Deus Judæos occisuros Christum, quia ipsi libere eum erant occisuri, si ipse illis eum objiceret; non vero e contrario, ideo Judæi occiderunt Christum, quia Deus præviderat illos eum occisuros, hoc enim falsum est. Visio enim sequitur et præsupponit rem visam, quasi suum objectum, quod enim non est, videri nequit; prius ergo necesse est ut sit, ac deinde quasi posterius sequitur, ut videri possit, actuque videatur, uti recte docet S. Aug. l. 5 Civit. c. 10.

Instabis Primo, Præscientia Dei est ab æterno, actus vero liber fit in tempore; Prior ergo est præscientia, quam sit actus liber. Ergo necessitas præscientiæ est antecedens libertatem, non consequens. Ergo libertatem ab actu libero tollit, eique necessitatem imponit, quia quidquid antecedit actum liberum, ita ut ex eo necessario sequatur actus, hoc actum determinat, facitque necessarium, non liberum. Talis autem videtur esse Dei præscientia.

Resp. Necessitas præscientiæ est antecedens tempore, sed consequens causalitate. Antecedit enim actum liberum tempore, imo antecessit ab æterno, eumdem tamen consequitur objective, et in genere causæ materialis. Deus enim sua præscientia prævertit existentiam rerum futurarum, atque eminus quasi ex alta specula æternitatis prævidet actus, qui post multa sæcula futuri sunt. Itaque tempore eos antecedit, sed objective eos sequitur. Prius enim est rem esse futuram, quam futuram a Deo prævideri: sicut prius est hominem ambulare, quam a me videri ambulare. Sicut ergo visio mea, qua video Petrum ambulantem, illi non imponit necessitatem ambulandi; quia ea non obstante, potest quandocumque vult cessare ab ambulatione eamque sistere; ita et præscientia Dei non imponit necessitatem actibus liberis futuris: quia ea non obstante potest voluntas quandocumque vult ab iis cessare imo contrarium facere, itaque tollere Dei præscientiam, ac facere ut eos amplius Deus non præviderit. Ergo necessitas præscientiæ simpliciter non est antecedens libertatem, sed consequens, quæ consensum voluntatis liberum sequitur et præsupponit, etiamsi tempore, imo æternitate eam antecedat.

Instabis Secundo, Impossibile est hæc duo inter se componi, simulque consistere et esse vera, nimirum Deum præscire actum futurum, et tamen illum non fore, sive non esse futurum. Ergo posito quod Deus præsciat eum futurum, necessario fit, ponitur autem Deus nunc eum præscire, ergo nunc necesse est ut quandoque fiat, sitque futurus.

Resp. Hæc impossibilitas et necessitas est ex suppositione actus futuri, ideoque consequens, non antecedens. Ideo enim impossibile est ut non sit futurum, quod Deus præscit futurum, quia impossibile est ut id quod futurum est, ideoque præscitur a Deo esse futurum, non sit futurum; sed sicut futurum est libere, ita et Deus prævidet illud libere futurum: nullam ergo ei sua præscientia necessitatem imponit, qua necessario sit futurum. Hæc ergo necessitas non est alia quam ea, qua res dum est, necessario est; dum est præterita, necessario est præterita; dum est futura, necessario est futura: quæ rem, reique existentiam consequitur; ideoque non tollit libertatem, sed eam præsupponit. Sic Antichristus peccabit libere; posito tamen quod peccabit, necessarium est ut peccet. Impossibile enim est, ut idem simul sit futurum, et non futurum, sive ut idem simul sit, et non sit. Sic posito quod videam Petrum ambulantem, necessarium est ut ambulet: nec enim videre possum id quod non est; et tamen libere ambulat Petrus, quia potest visionem meam non ambulando tollere.

Instabis Tertio. Id quod videtur et prævidetur, jam esse extra causas, jamque existit, et est in facto esse: ergo impossibile est ut non existat, et sit infectum: ergo necessario existit, non libere.

Resp. Actus liber dupliciter potest spectari; Primo, ut est in fieri; Secundo, ut est in facto esse: priori modo est liber, posteriori necessarius: libere enim egreditur ex libera electione voluntatis, ita ut in potestate voluntatis sit eum elicere, vel non elicere, imo contrarium elicere; postquam tamen egressus est, non potest non esse egressus, utrumque sua præscientia prævidet Deus: prævidet enim eum libere egredi a voluntate; et postquam jam egressus est, non posse non esse egressum, ideoque priori consideratione esse liberum, posteriori necessarium: prævidet enim rem ut in se fit; omnemque ejus et dum incipit, et dum completur seriem modumque contemplatur. Hæc dixi obiter ob quorumdam objectiones, qui iis se mire torquent: sed unica distinctione necessitatis in antecedentem et consequentem, et altera, qua consideratur actus nunc in fieri, nunc in facto esse, res tota facilis est, claraque perspicitur, æque ac concordia gratiæ efficacis, et prædestinationis cum libero arbitrio: utraque enim innititur præscientiæ Dei. Gratia enim efficax est, quæ ita allicit mulcetque liberum arbitrium, ut illi persuadeat, eliciatque, effectum puta liberum arbitrii assensum: quare efficax non est, et consequenter prævideri nequit, nisi prævideatur quod liberum arbitrium libere sinet se ab ea flecti, quodque eam acceptabit, eique libere consentiet, cum facile possit eamdem refutare, illique dissentire, si velit. Idem est de prædestinatione, quæ gratiæ efficaci, et consequenter præscientiæ Dei innititur. Prædestinatio enim non est aliud, quam gratiæ præparatio, puta decretum Dei, quo decernit, v. g. Petro dare gratiam efficacem, eamque continuare usque ad finem vitæ. Hoc non intelle-

xit Calvinus, ideoque censuit præscientiam et prædestinationem Dei esse quasi fatum inevitabile, quod homini liberum adimat arbitrium: sicut ex adverso Cicero ita liberum statuit arbitrium, ut Dei negaret præscientiam; utque tolleret fatum, sustulit providentiam atque ita dum homines fecit liberos, fecit sacrilegos, ait S. August. l. 5. de Civit. c. 9. et sequentibus.

Ex dictis sequitur, falso plebeios nonnullos culpare præscientiam Dei, in eamque conjicere suas sortes et casus, quin et damnationem vel salutem. Narrat et reprehendit S. August. lib. de Bono persever. c. 15. quemdam sui monasterii Religiosum, qui cum de defectibus suis argueretur, respondebat: *Qualiscumque nunc sim, talis ero qualem me Deus futurum esse præscivit.* Melius dixisset: *Talem me Deus fore præscivit, qualis vel per me peccando, vel per gratiam Dei bene agendo esse voluero.* Nam suo illo axiomate negligens curam suæ salutis, eamque in Deum rejiciens, tandem monasterium deserens, factus est velut canis reversus ad suum vomitum.

Traditum.] ἔκδοτον, id est, *expositum*; Syrus, *segregatum*. Nota. Traditus est Christus, tum a Patre, Roman. 8. 32. et a seipso, Galat. 2. 20. tum a diabolo, Joan. 13. 2. ac a Juda, a Judæis, a Pilato in mortem et crucem: sed passive et objective a Patre, et a se: a diabolo vero, cæterisque ejus asseclis active et positive. Rursum fine diverso, nam a Patre, et a se traditus est, ut mundum salvaret: a diabolo, ut Judæos ad Christi parricidium impelleret; a Juda per cupiditatem pretii; a Judæis per malignitatem: a Pilato per metum. Ita Orige. et S. Thom. in Matth. 26.

Per manus iniquorum.] Hæc verba referri possunt tum ad *traditum*, quod præcessit: Christus enim traditus fuit per manus iniqui Judæ et satellitum ejus, Annæ et Caiphæ pontificibus. Tum ad *affigentes*, scilicet cruci, ut habet Syrus: Christus enim cruci affixus est per manus iniquorum militum.

24. Quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni.] Τὸ *inferni* legit quoque Irenæus l. 3. c. 12. S. August. et alii apud eum epist. 99. ad Evodium, et Syrus, qui vertit, *solutis funibus inferorum*. Hebr. enim חבל *chebel*, et funem, et dolorem significat: quia dolor est quasi funis ligans, arctans et stringens acriterque pungens affectum. Verum Græca habent λυσας τας ωδινας του θανατου, id est, *solvens dolores mortis*, idque clarius et planius est. Sed eodem res redit, nam idem quasi est mors et infernus; quia olim ante Christum omnes qui moriebantur, ibant in infernum. Unde tunc teneri morte, vel inferno, idem esse videbatur: anima enim post mortem ibat in infernum, corpus ad sepulchrum. Unde de utroque resuscitando subdit v. 27. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.*

Quæres, qui sunt dolores mortis et inferni, quos Deus solvit suscitans Christum? Primo, Calvinus censet esse pœnas, anxietatem, et desperationem, quam damnati patiuntur in inferno. Hanc enim nobis debitam, in se luendam suscepisse Christum, ideoque in cruce desperasse, dum clamavit: *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti?* Verum hoc non minus stolidum est, quam blasphemum et impium, uti ostendi Hebr. 5. 7.

Secundo, alii censuerunt hic significari, quod Christus moriens liberarit damnatos ex inferno, idque videtur innuere S. August. epist. 99. Verum hæc est hæresis, quam recenset et refutat idem S. August. hæresi 79. et S. Greg. lib. 6. epist. 179. Melius alii censent, Christum morientem vel omnes, vel plurimos ex Purgatorio liberasse, eisque dedisse plenam et plenariam indulgentiam, uti dixi Zachar. 9. 11.

Tertio, alii ex Syro censent dolores vel funes mortis hic vocari vires mortis, quibus quasi funibus corpus Christi mortui ligabat, et detinebat in sepulchro, animam vero in inferno.

Quarto, Cajetan. ex S. Thoma censet, dolores mortis et inferni vocari pœnalitates, quas naturaliter, et communi sorte ac jure patiebatur Christi Corpus in sepulchro, et anima in inferno, quæ duæ erant. Prior, quod anima esset separata a corpore quasi a suo compare, ad quod naturalem habet inclinationem, itaque quasi esset altera sui parte trunca et mutila. Posterior, quod detineretur in loco tam vili et infimo, qualis est sepulchrum et infernus. Verum dolor et pœna omnis Christi finita est in ejus morte. Et certum est Christi animam non fuisse detentam in inferno, nec corpus in sepulchro in vindictam, vel supplicium, aut satisfactionem alicujus peccati, sed fuit hoc corpori mortuo quasi naturæ debitum, et commoditas, animæ vero fuit potius honor et triumphus: quia per eam Christus quasi victor inferni, et liberator Patriarcharum, eo descendit.

Quinto, alii respondent, quod Christus dolores, vel funes inferni paratos ut se constringerent, sicut alios omnes morientes constrinxerant, et constringunt, solvit, id est, discussit et dispulit, fecitque ne iis constringeretur. Rursum de facto solvit eos in aliis, qui in limbo vel Purgatorio iis constricti tenebantur, dum eos inde liberavit et eduxit. Ita S. August. epist. 99. Hic sensus probabilis et appositus est.

Sexto S. Chrysost. et Œcum. respondent, dolores hos non fuisse Christi, nec fidelium, sed ipsius mortis: *Mors enim*, ait, *illum detinens doluit, sicut cetus absorpto Jona quasi indoluit, ideoque eum evomuit.* q. d. Deus per Christi resurrectionem ipsam mortem a doloribus quasi parturientis liberavit: mors enim et infernus suo utero tantum Christi onus, et pondus ferre non valentes, quasi dolorem patiebantur cum eum clauderent, quem tenere et capere non poterant. Verum hoc subtilius est, quam solidius et germanius.

Septimo ergo et genuine, dolores mortis et inferni metonymice vocantur dolores gravissimi, qui hominibus mortem afferunt, eorumque animas in infernum mittunt, ut ibi quasi in tenebris, et carcere ineluctabili perpetuo detineantur et dagant. Hinc illud Ps. 17. 5. *Circumdederunt me dolores mortis*, etc. *dolores inferni circumdederunt me, præoccupaverunt me laquei mortis.* Quo alludit hic Petrus. Unde pro *dolores mortis*, Interpres. 2. Reg. 22. 5. vertit, *contritiones mortis*, ut pro *dolores inferni*, vertit, *funes inferni*. Hebræi enim dolores metaphorice vocant חבלי *chable*, id est, funes quia instar funium stringunt et affligunt. Ita S. Basil. et Theod. in Ps. 17. et Suarez 3. p. q. 52. disp. 43. sect. 1.

Sensus ergo est. q. d. Deus suscitavit Christum solutis doloribus mortis et inferni, hoc est, superata per Christi suscitationem morte et inferno cum omnibus doloribus illam comitantibus, puta tum præcedentibus

in agonia, passione et cruce; tum qui illam subsequi solent in inferno. q. d. Deus per Christum resurgentem dissolvit, et destruxit mortis et inferni regnum, cum omnibus suis doloribus et ærumnis. Rursum per hypallagen, dolor mortis et inferni accipi potest mors dolorosa, sive dolor mortalis et infernalis, qualis est morbus vel cruciatus lethalis, qui animam e corpore sua acerbitate avellit et extorquet. q. d. Per resurrectionem Deus solvit et abolevit mortem; quæ in Christo fuit dolorosissima. Huc accedit expositio Riberæ in Osee cap. 13. 14 qui sic explicat: *Solutis doloribus mortis*, id est, solvens et irritans id, quod per tot dolores et cruciatus mors effecerat, ut scilicet anima Christi a corpore separaretur, dum eam separatam rursum in resurrectione corpori univit. Mors enim et infernus suis ærumnis et doloribus quasi funibus, videbantur Christi animam et corpus quasi colligata et incarcerata detinere, ut non videretur esse spes inde exeundi et remeandi ad vitam. Sed Deus hæc vincula et hosce funes dissolvit, dum Christum ex iis ad lucem et vitam redivivum reduxit. Morti, sive inferno dat epithetum et titulum *dolorum*: tum quia mors in se est plena doloribus: unde *terribilium omnium terribilissimum est mors*, ait Arist. tum quia proprie significat dolores Christi, quos in passione et morte habuit plurimos et maximos, adeo ut superarint omnes dolores omnium Martyrum. Ita S. Leo serm 1. de Ascensione: *Post passionem*, ait, *ruptis mortis vinculis, quæ vim suam in eum qui peccati erat nescius, incedendo perdiderat, infirmitas in virtutem, mortalitas in immortalitatem, contumelia transivit in gloriam.*

Tropol. S. Hieron et S. Aug. in Psal. 17. dolores inferni, inquiunt, sunt invidiæ detrahentium, et calumniantium et exprobrantium, quæ mortem infernalem operantur, animamque in mortem secundam et infernum præcipitant, quales a Scribis et Judæis passus est Christus, etiam pendens in cruce, dum ab iis audiit: *Vah qui destruis templum Dei, et in triduo reædificas illud: salva temetipsum. Si filius Dei es, descende de cruce*, Matth. 27. 40.

Juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo.] Inferno scilicet, et morte: tum quia Christus erat innocentissimus et sanctissimus; mors autem et infernus sunt pœna, et carcer peccatorum: tum quia Christi divinitas, æque ac humanitatis vis et robor claudi et detineri nequibant morte et inferno, sed potius Christus quasi victor, dominator et triumphator ea sua manu et potestate clausit, imo dissolvit, enervavit, abolevit.

25. David enim dicit in eum.] *De eo.* Ita Syrus, puta de Christo. Vel *in eum*, id est, in persona ejus, ait Cajetan. David enim in Christi persona hæc dixit.

Providebam Dominum in conspectu meo semper.] q. d. In omni mea actione, passione, cruce et morte prospiciebam ad Dominum, eumque mihi proponebam fortiter, fortique spe omnia agens et sustinens, quasi decertans pro Deo in ejus conspectu; perinde ac milites acriter pugnant, dum sunt in conspectu sui ducis. Sciebam enim me jugiter a Deo conspici, ac proinde vicissim jugiter eum conspiciebam, dicens cum Elia: *Vivit Dominus*, in cujus conspectu sto, Reg 17. v 1. ac proinde omnem meam spem, amorem et affectum in Domino me contuente defixi, certus quod ex omni tribulatione me liberabit, et a morte ad vitam gloriosam suscitabit. Unde subdit; *Quoniam a dextris est mihi*, tanquam hyperaspites, protector et propugnator, *ne commovear*, etc. *Et caro mea* crucifixa, mortua et sepulta *requiescet in spe* resurrectionis, quod scilicet tertio die eam a morte ad vitam suscitabis. Ita Sancti omnes ambularunt in conspectu Dei, cogitantes se semper et ubique præsentem habere Deum, ac in ejus præsentia omnia operari et pati, ideoque per omnia studuerunt ei placere. Hic enim acer est stimulus ad virtutem. Unde S. Ephrem serm. de virtute c. 10. asserit, *continua Dei recordatione animæ passiones recedere, instar maleficorum prætore accedente.* Hinc Deus præcepit Abrahæ: *Ambula coram me, et esto perfectus*, Gen. 17. 1. Vide ibi dicta. S. Basil. admonit. ad filium spiritualem: *Memento*, ait, *te sub Domini conspectibus stare, qui occulta cordis prospicit, et abdita mentium novit. Quodcumque opus inchoaveris, primo invoca Dominum, et ne desinas gratias agere, cum perfeceris illud. Quære Dominum, et invenies eum: nec dimittas cum tenueris, ut copuletur mens tua in amore ejus. Hoc stude in otio tuo, ut orationem puram offeras Deo. Qualem cupis ergo te esse Dominum, talis esto ipse ergo conservum tuum. In omni opere quod cogitas facere, prius examina, si secundum Dominum est, quod cogitas. Et si rectum est coram Deo, perfice: si vero adversum fuerit repertum, amputa illud ab animo tuo.*

A dextris est mihi.] q. d. Mihi Christo qua homo sum, Deus Pater proximus adest et assistit, ut me protegat, conservet, et resuscitet: Deus vero Filius mihi assistit quasi hypostasis, et suppositum me sustentans, per unionem hypostaticam, quam numquam dissolvet: ac proinde esto in morte separetur anima a corpore, tamen divinitas utrique manebit unita: perinde ac qui panem manu frangit, partes panis a se se invicem separat: sed utramque manu retinet: unam dextra, alteram sinistra.

Ne commovear.] *Sed stabiliter in eo permaneam*, ait S. Aug in Ps. 15

27. Quoniam non derelinques animam meam in inferno.] Ergo de fide est, Christi animam post mortem descendisse ad inferos, ut habet symbolum Apostolorum. Ita S Ambros. ser 74. de mart S Hieron. in Ps. 15. S August. ep. 99 et alii passim. Inepte ergo et impie Beza secutus Calvinum, vertit, *non derelinques cadaver meum in sepulchro*, animam in cadaver, infernum in sepulchrum inaudita metamorphosi, histrionica levitate transmutans. Negat enim ipse cum suo Calvino Christum descendisse ad inferos, itaque reipsa tollit hunc articulum e Symbolo: *Descendit ad inferos;* dum eum ita interpretatur, ut idem sit quod descendit ad sepulchrum: explicat enim, inquit (imo obscurat, depravat et evertit) id quod præcessit, *Et sepultus est*. Inepte inquam. Nam, ut alia taceam, opponitur hic anima carni, De carne enim præcessit: *Caro mea requiescet in spe;* et sequitur: *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem*, scilicet in sepulchro. De anima vero per antithesin subjungit, *Non derelinques animam meam in inferno.* Secundo, quia Græcum ᾅδης semper *infernum*, numquam *sepulchrum* significat. Vide Bellarm. l. 4 de anima Christi c. 12. Nota τὸ *quoniam*: hæc enim vox dat causam ejus quod præcessit, *Et caro mea requiescet in spe*: q. d. Ideo

caro mea secure in sepulchro quiescet in spe resurrectionis, quoniam tu Domine non derelinques animam meam in inferno, uti prædixisti et promisisti per Davidem Ps. 15. sed tertio die eam ex inferno ad sepulchrum reduces, ut carnem rursum induat, vivificet et glorificet.

Inepte rursum Calvinus et Brentius censent *descendere in infernum* idem esse quod extingui, perire et interire, q. d. inquit Calvin. Non sines animam meam interire et extingui, quia divinitate suffulta est. Unde recte inferas, cæterorum hominum animas, quæ unione hypostatica divinitatis non suffulciuntur, interire et extingui, perinde ac animas brutorum. Vide hic ut Calvinus viam sternat atheis et atheismo.

Nec dabis, אל תתן *ol titten*, id est, *non sines, non permittes*, Sanctum tuum.] Græce est vox, masculine τὸν ὅσιον, qua notatur Christus, qui est *Sanctus* per antonomasiam, utpote Sanctus Sanctorum. q. d. Non sines o Domine, me Christum secundum corpus corrumpi: quia sum Sanctum Sanctorum, quem non deret corruptio, sed incorruptio et immortalitas. Ubi nota Sola unio hypostatica non sufficiebat (esto id exigebat) servare Christi corpus a corruptione; sed præter eam requirebatur actio physica divinitatis, quæ corpus conservaret, et tueretur ab aere, humoribus, aliisque rebus quæ corpora mortua corrumpere, et putrefacere solent. Unde S. Aug. in Ps. 15. hunc locum sic exponit, q. d. *Neque sanctificatum corpus, per quod alii sanctificandi sunt, corrumpi patieris.* Idipsum ad sanguinem a Christo patiente effusum extendit Durandus et Gabriel, quos citat et sequitur noster Suarez 3 p. tom. 2 disp 47. sect 3. scilicet sanguinem hunc in triduo mortis Christi non fuisse corruptum, uti corrumpi solet sanguis ab aliis hominibus effusus, eo quod eum a corruptione tutaretur Verbi divinitas, cui, æque ut ante, manebat hypostatice conjunctus, ut fuse ibidem probat Suarez, aitque id definitum videri a Clemente VI. et Pio II. Contrarium tamen scilicet sanguinem Christi in triduo mortis ejus corruptum fuisse, mansisse tamen unitum hypostatice Verbo, non est improbabile: licet enim corruptus fuerit quoad formam vitalem (sive illa sit anima, sive alia) quam habuerat in corpore Christi vivo, idem tamen mansit incorruptus quasi sub forma cadaveris sibi accommodata; atque eo modo quo mansit ille sanguis quasi mortuus, seu quasi cadaver sanguinis, ita pariter mansit unitus Verbo.

Videre.] Id est, sentire, experiri. Est catachresis: visus enim omnium sensuum nobilissimus, pro quolibet sensu ponitur in Scriptura: hic pro tactu ponitur.

Corruptionem.] Christi viventis corpus vidit corruptionem quia mortuum est: mors enim est hominis et vitæ corruptio. Christi vero morientis corpus non vidit corruptionem, Græce διαφθορὰν, puta putrefactionem et incinerationem. Cæterorum enim hominum corpora post mortem putrefiunt: ex putrefactione nascuntur vermes et bufones, qui carnem usque ad ossa depascuntur: quo facto ipsi deficiente alimento moriuntur, putrescunt, et in sua elementa, terram et aquam, resolvuntur. Cadaver ergo abit in putredinem et vermes, inde in terram, itaque impletur prima Dei in hominem peccantem sententia: *Pulvis es, et in pulverem reverteris*, Gen. 3. 19 Christi vero corpus ab hac sententia immune fuit: tum quia a peccato immune et sanctum: tum quia hypostatice unitum erat Verbo: tum denique quia passione sua meruit dominium mortis et corruptionis, ejusque exterminium per suscitationem sui et nostri.

28. Notas mihi fecisti; Syrus, *manifestasti* (ostendisti, exhibuisti) vias. hebr. et syriace, *viam* Vitæ.] Id est, me ex morte et inferno ad vitam reduxisti et revocasti. Resurrectio enim et glorificatio corporis, sunt viæ quibus Christus progressus est ad vitam immortalem et gloriosam, nosque progredi faciet in universali resurrectione. Unde pro *notas mihi fecisti*, hebr. est תודיעני *todieni*, quod cum sit futurum in Hiphil, proprie significat, *facies me docere*, notum facere, demonstrare vias vitæ, ut scilicet eas ostendam et exhibeam, tum Patriarchis et Sanctis mecum resurrecturis, tum meis fidelibus in die judicii mea virtute resurrecturis. Hæ vocantur *viæ vitæ*; tum quia ducunt ad novam resurgentium vitam: tum quia ducunt in cœlum, quæ est terra vitæ et viventium. Hinc Theologi docent quod Christus in hac vita fuerit viator usque ad resurrectionem, operando et merendo nobis salutem, sibi resurrectionem: esto simul fuerit comprehensor; quia anima ejus videbat Dei essentiam, eaque visione erat beata.

Tropol. S. August. in Psalm. 15. exponit, q. d. *Notas fecisti per me humilitatis vias, ut ad vitam redirent homines, unde per superbiam ceciderant: in quibus quia ego sum, notas mihi fecisti:* Christus enim est via, veritas et vita. Et S. Bern. ser. 1. in festo Apost. Petri et Pauli, *Putas, ait, parva res est, scire vivere? Magnum aliquid, imo maximum est. Non vivit qui superbia inflatur, qui luxuria sordidatur, qui cæteris inficitur pestibus: quoniam non est hoc vivere, sed vitam confundere et appropinquare usque ad portas mortis. Bonam autem vitam ego puto, et mala pati, et bona facere et sic perseverare usque ad mortem.* Et paulo post: *Arbitror autem quod tu qui in congregatione es, bene vivis, si vivis ordinabiliter, sociabiliter, et humiliter. Ordinabiliter tibi, sociabiliter proximo, humiliter Deo. Ordinabiliter, ut in omni conversatione tua sollicitus sis observare vias tuas, et in conspectu Domini, et in conspectu proximi, cavens et tibi a peccato, et illi a scandalo. Sociabiliter, ut studeas amari et amare, blandum te et affabilem exhibere, supportare non solum patienter, sed et libenter infirmitates fratrum tuorum, tam morum, quam corporum. Humiliter, ut cum hæc omnia feceris: spiritum vanitatis studeas exsufflare qui ex hujusmodi nasci solet; et quantumcumque illum senseris, negare consensum.* Et S. Ambros. ser. 22 *Martyres*, inquit, *sicut viam passionis Christi experti sunt, ita experientur et vitæ. Scriptum est enim: Notas mihi fecisti vias vitæ. Hoc utique in resurrectione ex persona dicitur Salvatoris, ut qui dum post mortem ab inferis redit ad superos, incipiat notam habere viam vitæ, quæ ante habebatur ignota.* Et mox: *Notas enim mihi fecit vias vitæ cum me docuit fidem, misericordiam, justitiam, castitatem. His enim pervenitur itineribus ad salutem: et licet nos in resolutione corporis mortis umbra circumdet, tamen gressus suos vita non deserit, sed*

inter ipsas medias inferni leges, inconcusse Christi virtutibus ambulamus. Unde ait S. Propheta: Nam etsi ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.

Replebis me jucunditate cum facie tua.] Id est, coram facie tua, præsente facie tua. Ita S. Hieron et Chald. puta, cum faciem tuam, id est, te mihi præsentem et benevolum exhibueris. q. d. Replebis me omni gaudio et lætitia, tam in corpore, quam in anima, cum mihi resuscitato ostendes faciem tuam, ut jam non tantum anima, uti factum est in triduo mortis meæ, tuam faciem videat, eaque beetur; sed et corpus per animam eamdem conspiciat, eaque fruatur: præsertim quia ab ea mediante gloria animæ, hauriet impassibilitatem, claritatem, aliasque dotes gloriosas. Unde S. Hieron. in Psalm. 15 vertit: *Ostendes mihi plenitudinem lætitiarum ante vultum tuum.* Quocirca subdit Psaltes: *Delectationes in dextera tua usque in finem.* q. d. Sedens ad dexteram tuam, id est, in summis gloriæ tuæ bonis, tibi proximus et vicinissimus, perennes inde delectationes hauriam.

29 De patriarcha David.] Probat citatum locum Psalm. 15. *Nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem*, non competere Davidi, eo quod ipse defunctus, sepultus et corruptus sit, sed Christo post triduum mortis resurgenti.

Et sepulchrum ejus est apud nos.] q. d. Corpus Davidis usque ad hunc annum jacuit in sepulchro ergo corruptum, putrefactum, et in pulverem reductum fuit. Ergo David non de se, sed de Christo prophetavit, cum dixit: *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Nota, Caute dicit S. Petrus, *Sepulchrum ejus est apud nos*, non corpus, aut caro ejus: quia videtur David paulo ante inter alios Patriarchas puta Adam, Abraham, Isaac, Jacob, Mosen, etc. cum Christo ex sepulchro resurrexisse, Matthæus 27. 53 ac proinde amplius non fuisse in sepulchro Nam verius est, Sanctos qui cum Christo resurrexerunt, non rediisse ad mortem et sepulchrum, sed resurrexisse ad vitam immortalem atque cum Christo in corpore et anima gloriosos et triumphantes ascendisse in cœlum. Hoc enim decebat triumphum Christi, ut cum in corpore glorioso triumpharet, haberet pariter Sanctos in corpore triumphi sui asseclas et stipatores, quos quasi captivitatem et prædam morti ereptam, triumphans secum duceret in cœlum Hoc etiam decebat ipsos Sanctos, quibus sane miserius fuisset rursum mori, quam optabile resurgere ad vitam tam brevem Adde, animæ eorum jam erant beatæ, ac proinde par erat, eas non uniri corporibus nisi gloriosis et immortalibus. Ita Orig. S. Hieron Beda. Anselmus, D. Thom. in Matth. 27. 53. Clem. Alexand l. 6. Strom Euseb l. 4. Demonstr. c. 12. Epiph hær. 78. et passim Recentiores.

30. De fructu lumbi ejus.] In lumbis enim est origo seminis, quod ex iis per venas in membra generationi destinata descendit. Fructus ergo lumbi, vel ventris, ut vertit Syrus, sunt proles et posteri. Nota. Textus Græcus hic addit κατὰ σάρκα ἀναστήσειν Χριστόν. q d *Sciens quod Deus sibi jurasset de fructu lumbi ipsius, nimirum Christum secundum carnem suscitaturum*, vel *resurrecturum* (nam τὸ ἀναστῆσαι vel active *suscitaturum*, vel passive *resurrecturum* vertas) *quem collocaret super sedem ejus*. Vel, ut OEcumen. q. d. Cum jurasset de fructu ventris ponere super sedem ejus, secundum carnem resurrecturum Christum prævidens, locutus est de ejus resurrectione. Verum hæc verba nec habet Syrus, nec noster Interpres, et sine iis sensus constat. Unde Erasmus suspicatur ea in Græco ab erudito quopiam, cui sensus non videbatur esse adeo clarus et absolutus. fuisse adjecta in margine indeque postea in textum esse translata.

Sedere super sedem ejus,] occupare regnum Davidis patris sui, in ejusque throno quasi regem sedere. Hoc Christi regnum non fuit temporale, uti Davidis, sed spirituale et æternum. Regnum ergo Christi est Ecclesia, primum in Judæa, deinde per totum orbem sparsa; jam militans, quæ in fine mundi erit triumphans. Christus enim stirpem et regnum Davidis collapsum restituit, sed augustius et nobilius: nam pro terreno cœleste, pro caduco perenne substituit Hanc regni sui instaurationem a Prophetis promissam, avide Judæi tempore Christi expectabant, uti etiamnum expectant. Unde Gabriel annuncians Deiparæ Christi conceptionem et incarnationem Lucæ 1. 32. *Hic*, inquit, *erit magnus et filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis.* Quare frustra miseri et abjecti Judæi hoc sui Messiæ regnum carnale, exile et caducum præstolantur.

31 Providens,] προϊδὼν, id est *prævidens*. Ita Syrus.

32 Quia neque derelictus est in inferno] quoad animam, sed illa ex eo egrediens ad sepulchrum carnem suam resumpsit, et cum ea gloriosa resurrexit.

33. Dextera igitur Dei exaltatus] dum per dexteram, id est, potentem Dei virtutem et operationem quasi victor et triumphator peccati, mortis, dæmonis et inferni, gloriose resurrexit et ascendit in cœlum.

Promissione Spiritus Sancti accepta a Patre.] q. d. Christus accepit a Patre potestatem promittendi, et mittendi Spiritum Sanctum; vel accepit a Patre, ut posset mittere in Apostolos Spiritum Sanctum, quem eis promiserat Nam Deus Pater quasi promisit Christo, Christus nobis, Spiritum Sanctum.

Effudit hunc, Spiritum Sanctum, quem vos videtis in linguis igneis, et audistis,] per os nostrum variis linguis loquentem magnalia Dei Hinc Patres probant contra Arrianos, Christum esse Deum. Nam *quomodo Deus non est, qui dat Spiritum Sanctum? imo quantus Deus est, qui dat Deum?* ait S. Aug. l. 15. de Trinit. c. 26.

34. Non enim David ascendit in cœlum] q. d. Ergo David cum ait Psalmo 109. uti jam citabo; *Sede a dextris meis*, non de se loquitur, sed de Christo resuscitato, qui ascendit in cœlum, sedetque ad dexteram Patris, ac inde effudit Spiritum Sanctum in nos. Romæ quidam eruditus Rabbinus Christianus mihi asseruit. S. Petrum hoc dixisse contra μετεμψύχωσιν Pythagoræ: censuit enim Pythagoras animas de uno corpore in aliud transmigrare Qui error Hebræos quoque pervasit: unde dicunt ipsorum Cabalistæ, Adam tres habere litteras, quæ singulæ virum illustrem significant Prima est A. quæ significat Adamum. Secunda est D. quæ significat Davidem. Tertia est M. quæ significat Messiam, sive Christum. Hos ergo tres facere Adam, id est, unum quasi hominem; eo quod anima Adæ migrarit in Davidem, et ex Davide in Christum. Quocirca S. Petrum hunc errorem hic perstrin-

gere, ac dicere animam Christi, non Davidis, ascendisse in cœlum, ita ipse. Nam alias, inquit, quis nescit David esse mortuum, nec ascendisse in cœlum? Aut quis alius umquam deliravit, dixitque quod David ascenderit in cœlum, ut Petro idipsum hic refutandum esset? Favet, quod simili ratione Herodes putabat animam Joannis Baptistæ, a se occisi, transmigrasse in Christum, Matth. 14. 2. Et Judæi animam Phinees censant transmigrasse in Eliam, Eliæ, vero animam in Joannem Baptistam. Unde eum interrogant: *Elias est tu?* Joannis. 1. 21.

DIXIT AUTEM IPSE.] Hinc patet quod David sit auctor Psal. 109. non Melchisedech, nec Eliezer servus Abraham, aut quis alius, uti fingunt Rabbini. Canit enim David illo Psalmo non Abrahæ, nec Davidis, nec Ezechiæ, uti somniant Judæi, sed Christi regnum per resurrectionem, et ascensionem in cœlo et in terra, quo ex Sion cœpit regnare in omnes gentes, donec impios conterat in die judicii.

DIXIT.] Hebr. נאם *neum*, id est, dictum, effatum, pronunciatum, decretum, oraculum Domini, de Christo Domino meo.

DOMINUS, DEUS PATER, DOMINO MEO.] Hebr. אדני *adoni*. q. d. Christo qui meus, puta Davidis, cum sit filius, est tamen ei Dominus, non tantum qua Deus est sed et qua homo. Nam qua homo, jure et titulo redemptionis, æque ac unionis hypostaticæ, qua in immensum omnes homines et angelos antecellit, omnium hominum et angelorum, ac consequenter meus, id est Davidis, est Dominus. *Dixit* ergo Deus Pater Christo homini, cum triumpho ascendenti in cœlum.

SEDE A DEXTRIS MEIS.] Id est, mihi proximus in summa mea gloria regna. Ita S. Hier. et Theodor. in Ps. 109. Quomodo Christus sedeat ad dextram Dei, fuse explicui Colos. 3. 1.

Citant hunc Psalmi 109. versum Christus Matth. 22. et S. Paulus Hebr. 1. 13. ex eoque probant Christum esse majorem angelis, esseque Deum: hoc enim dominium in Davidem, omnesque homines Christus homo obtinuit, non vi humanitatis, sed unionis hypostaticæ; quia scilicet ipse non est purus homo, sed homo Deus.

35. DONEC PONAM INIMICOS TUOS, in die judicii, SCABELLUM PEDUM TUORUM,] ut scilicet plane victi tibi tuisque pedibus subjecti sint, et substrati quasi vile scabellum. Sic Sapores rex Persarum Valerianum Imper. bello victum fecit scabellum pedum: dorsum enim quasi scabellum, præbebat pedibus Saporis in equum ascensuri, inquit Eutropius et Victor in Valeriano. Idem fecit Tamberlanes Bajazeti Turcarum Imperatori victo et capto. Nota. τὸ *donec* non significat, quod eousque dumtaxat sessurus sit Christus ad dexteram Dei, quasi deinceps non sit sessurus et regnaturus; sed potius contrarium. q. d. Sede et regna apud me donec omnes hostes tibi subjiciam, quando longe magis sedebis et regnabis: nam non tantum apud me, sed toto orbe dominaberis; quia omnes hostes tibi subjugabo. Simile est Matth. 1. 25. *Non cognoscebat eam donec peperit filium suum.* q. d. B. Virgo non concepit ex Joseph, quia non cognovit eam usque ad partum; multo minus cognovit eam post partum. Porro *inimicos* vocat infideles, Saracenos, Paganos, hæreticos, omnesque impios, qui Christo noluerunt se subjicere, et obedire.

OMNIS DOMUS, id est, tota familia, tota posteritas, tota gens ISRAEL,] id est, Jacobi Patriarchæ.

36. QUIA ET DOMINUM EUM, ET CHRISTUM FECIT DEUS, HUNC JESUM.] q. d. Deus Pater avexit Jesum ad hoc dignitatis fastigium, ut sit Dominus universorum, et Christus sive Messias, hoc est, unctus gratiæ plenitudine, de qua omnes accepimus: evexit inquam, eo ipso quo eum divinæ personæ et naturæ in incarnatione univit. Quare perperam Ariani hæc verba torquent contra divinitatem Christi; q. d. Petrus: Christus non fuit Deus et Dominus per naturam divinam, sed a Deo Patre factus et denominatus est per communicationem divinæ auctoritatis et potestatis. Nam S. Petrus loquitur de Christo, non qua Deus, sed qua homo est: Jesus enim est nomen proprium hujus hominis, et qua homo factus est Dominus omnium, et Christus orbisque redemptor, dum a Judæis crucifixus est. Ita S. Cyrill. l. 9. Thesauri c. 3. S. Basilius l. 4. contra Eunomium, et alii. Perperam quoque Theod. Mopsuestenus docens Christum fuisse merum hominem, quia sua sanctitate meruerit conjunctionem cum divina natura, idipsum ex hoc loco probabat. Audi Vigilium: *In suprascripto 39. cap. rursum illud quod B. Petrus dixit Actor. 2. Jesum a Nazareth, quem unxit Deus Spiritu et virtute, exponens dicit, per unctionem Spiritus quod meruit, et immaculatum eum per omnia factum, et ad divinam naturam meruisse conjunctionem: quæ verba Christum purum hominem aperte significant. Qui ergo hæc ita sapit, docet, credit, aut prædicat, anathema sit.* Ita Vig. Papa in codice Vaticano, quem citat Baron. anno Christi 553. pag. 417.

QUEM VOS CRUCIFIXISTIS.] Hic ingens est stimulus, quo S. Petrus mira libertate et sinceritate pupugit corda Judæorum. q. d. Videte quantum scelus commiseritis: crucifixistis enim Jesum, id est, Salvatorem mundi, qui est Dominus universorum, et Messias, sive Christus vester. Unde notat S. Chrys. multos ex Judæis, qui coram Pilato contra Christum clamaverant: *Crucifige crucifige eum*, huic Petri concioni interfuisse, eaque compunctos se ad Christum, quem crucifixerant, convertisse.

37. COMPUNCTI SUNT,] intimo dolore et contritione, quod Christum occidissent et sprevissent. Utrum hic miremur magis, Christine in suos parricidas potentiam? an clementiam? an potius utrumque? clementia enim eos ad pœnitentiam vocavit, et pœnitentes in gratiam recepit, habuitque loco charissimorum filiorum: potentia mentes eorum hostiles et saxeas compunxit, et commutavit, fecitque benevolos et amicos, ut Christum, quem antea summe oderant, diligerent. Hæc mutatio dexteræ Excelsi. Hæc vis compunctionis.

Præclare S. Bern. tr. de Modo bene vivendi ser. 10. *Maria Magdalena*, ait, *per compunctionem et lacrymas meruit a Domino audire: Remittuntur tibi peccata tua. Bona compunctio Thesaurus est desiderabilis, et inenarrabile gaudium in mente hominis. Anima quæ in oratione habet compunctionem, proficit ad salutem. Lacrymæ pœnitentium pro baptismate reputantur apud Deum. Compunctio cordis sanitas est animæ. Compunctio mentis illuminatrix est animæ. Compunctio lacrymarum remissio est peccatorum. Compunctio Spiritum Sanctum reducit ad se, quia cum Spiritu Sancto mens visitatur, statim*

homo peccata sua plorat. Subdit deinde quatuor causas et motiva compunctionis: *Ploramus enim,* inquit, *propter peccata nostra, et propter miseriam hujus mundi, ac propter compassionem proximi, et propter dilectionem cœlestis præmii. Propter peccata flebat ille qui dicebat: Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Idem de miseriis hujus mundi gemebat, cum dicebat. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est! habitavi cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea. Dominus per compassionem flevit super Lazarum, et super civitatem Jerusalem, dicens: Quia si cognovisses et tu. Etiam Paulus Apostolus, qui præcepit gaudere cum gaudentibus, et flere cum flentibus, per compassionem dolebat, dicens, Quis infirmatur, et ego non infirmor? Cum dilectione cœlestis præmii plorabant justi dicentes illud Psalmistæ: Super flumina Babylonis, illic sedimus et flevimus, dum recordaremur tui Sion, etc.* Actus vero heroicus effectusque compunctionis quem assignat S. Chrys. l. 2. de Compunctione, dicens: *Hæc est humiliati cordis vera compunctio, magna agere, et humilia loqui: justa operari, et super peccatores timere ac tremere.*

38. Pœnitentiam agite.] Pœnitentia ante baptismum requisita et necessaria est contritio, non perfecta, quæ est dolor de peccatis ex amore Dei; quia scilicet homo per eum Deum super omnia diligit, quem olim offendit, quem tamen requirit Navarr. in Enchir. c. 1. n. 38. sed imperfecta, quæ a Theologis dicitur attritio, estque dolor de peccatis ob metum gehennæ et damnationis. Hac enim dispositione posita, baptismus, qui est regeneratio animæ, et gratiam, quasi novam primamque Spiritus vitam infundit: alioqui si contritio perfecta requireretur, cum hæc manet ex perfecto amore Dei, ideoque hominem justificet et vivificet, sequeretur vitam requiri ante vitam; nec baptismum regenerare, sed contritionem illi præviam. Excitandi tamen sunt pœnitentes baptizandi ad veram contritionem, utpote perfectiorem, uti Petrus hic eos, licet compuncti essent, excitat ad compunctionem augendam, declarandam et perficiendam.

Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi,] puta in fide, professione, virtute, meritis et baptismo Jesu Christi (non Joannis Baptistæ, aut Pharisæorum, qui sua multaque habebant baptismata) credendo et profitendo hunc esse Christum, unicumque mediatorem a Deo Patre propositum ad assequendam remissionem peccatorum, justitiam et salutem. Porro baptismus Christi est, is qui confertur in nomine S. Trinitatis, dicendo: Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Tres enim personæ S. Trinitatis (hujus enim confessio et professio est baptismus) explicite et distincte in baptismo exprimendæ sunt. Licet enim de hac re olim nonnulli dubitarint, imo negarint id esse necessarium, censentes sufficere ut baptizans dicat: *Ego te baptizo in nomine Jesu Christi,* eo quod id hic dici videatur, tamen contrarium declaravit et definivit Ecclesia. Vide Franc. Suarez 3. p. t. 3. d. 21. Adde, fortasse Apostolos primis illis temporibus, formæ baptismi addidisse nomen Jesu Christi dicendo: Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii Jesu Christi, et Spiritus Sancti, ut huic novo nomini fidem, amorem et reverentiam conciliarent. Quare certum est, S. Petrum antequam hosce pœnitentes baptizaret, catechizasse eos, ac docuisse mysterium S. Trinitatis, aliosque symboli articulos, ac deinde eos in nomine S. Trin. baptizasse quæ omnia compendio perstringens Lucas, ait eum dixisse: *Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi.* Nam, ut notat S. Aug. l. 3. contra Maxim. c. 17. una persona S. Trinitatis aliam non excludit, sed includit: quocirca Scriptura nunc unam, nunc aliam, nunc omnes nominat, ut significet omnes tres esse ejusdem essentiæ et potentiæ. Et Theoph. in fine Evang. *Christi, id est uncti, nomen, ait, in se continet et Patrem ungentem, et unctionem Spiritum, et unctum Filium.*

Trop. S. Chrys. h. 12. in 2. ad Cor. *Cum, ait, per Jesum Christum mortuum vivamus, ei utique ob quem vivimus, vivere debemus.* Et S. Bern. s. de quadruplici debito: *Christo Jesu, ait, debes omnem vitam tuam; quia ipse vitam suam posuit pro tua, et cruciatus amaros sustinuit, ne tu perpetuos sustineres.* Ac post multa ita concludit: *Cum ergo ei donavero quidquid sum, quidquid possum, nonne istud est sicut stella ad solem, gutta ad fluvium, lapis ad montem, granum ad acervum?* Idem tr. de Dilig. Deo: *Si totum me debeo pro me facto, quid addam jam pro refecto, et refecto hoc modo? Nec enim tam facile refectus, quam factus, nam qui me semel, et tantum dicendo fecit, in reficiendo profecto et dixit multa, et gessit mira, et pertulit dura; nec tantum dura, sed et indigna. In primo opere me mihi dedit, in secundo se; et ubi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo et redditus, me pro me debeo, et bis debeo. Quid Deo retribuam pro se? Nam etiamsi me millies rependere possem, quid sum ego ad Deum?* Idem s. 20. in Cant. *Dignus plane est morte, qui tibi Domine Jesu recusat vivere, et mortuus est: et qui tibi non sapit desipit: at qui curat esse nisi propter te pro nihilo est, et nihil est. Propter temetipsum Deus fecisti omnia, et qui vult esse sibi et non tibi, nihil esse incipit inter omnia.*

Et accipietis donum Spiritus Sancti.] Primo, q. d. Accipietis ipsum Spiritum, qui est primum et increatum Dei donum, uti ostendi v. 4. Secundo, q. d. Accipietis gratiam et justitiam, quæ est donum Spiritus Sancti. Tertio, Franc. Suarez tr. de Sacramento Confirmationis disp. 32. sect. 1. per donum *Spiritus Sancti,* accipit gratiam Sacramenti Confirmationis, quæ eximia est, et singulare donum Spiritus Sancti. Unde Sacramento Confirmationis hunc effectum tribuit Scriptura, quod conferat Spiritum Sanctum, ut patet Act. 8. et c. 19. Olim enim cum grandævi baptizabantur, mox a baptismo conferebatur eis Sacramentum Confirmationis.

39. Vobis enim est repromissio,] ad vos quasi filios Abrahæ pertinet promissio Abrahæ facta de Christo, quod scilicet per eum benedicendæ, id est, justificandæ et salvandæ, essent omnes gentes, Genes. 22. Hæc ergo promissio est de Christo, ac consequenter de Spiritu Sancto, quem æque ac Apostoli recepturi erant in baptismo, si crederent in Christum.

Omnibus qui longe sunt,] a Deo, Ecclesia, fide et salute, puta Gentilibus, quibus ait Apostolus Ephes. 2. 12. *Eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel, et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes et sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Jesu vos qui aliquando*

eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi.

40. Testificatus est.] διεμαρτύρετο, id est, quasi testibus adhibitis asseverabat, confirmabat, et contestabatur vera esse sua dicta et dogmata de Christo. Testes hi erant, tum Scriptura et prophetiæ de Christo, tum commemoratio sanctitatis et miraculorum vitæ et passionis Christi, tum ipsi Apostoli cæterique fideles, quin et ipsi Judæi, qui Christi vitam, miracula et mortem viderant.

Exhortabatur.] Syrus, *postulabat*, vel *efflagitabat ab eis.*

Salvamini a generatione ista prava.] q. d. Per fidem et baptismum Christi, vitamque Christianam segregate vos ab hoc sæculo infideli et impio, puta a Judæis et Gentibus infidelibus et impiis, ut salvetis animas vestras. Præclare S. Eucher. ep. ad Valer. *Vera*, ait, *beatitudo est, sæculi beatitudinem spernere, neglectisque terrenis in divina flagrare. Abrumpatur illa interminabilis sæcularium negotiorum catena. Nihil est magnum re, quod parvum tempore: nec longis dilatatur gaudiis, quidquid arcto fine concluditur.*

Mor. Nota, conversationem cum sæcularibus et impiis esse periculosam, seducere ad interitum æternum. Pauci enim tam fortes et constantes sunt, ut tot pravis exemplis, sermonibus, invitationibus, irrisionibus, minis, etc. impiorum semper resistant, nec iis se ad eorum mores flecti sinant. Qui ergo sapit cum Lot fugiat de Sodoma, ne ejus incendio afflietur. Verum enim est illud Eccles. 13. *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: et qui communicaverit superbo, induet superbiam.* Et illud S. Hier. ep. 7. *Proclivis est malorum imitatio, et quorum virtutes assequi nequeas, cito imitaris vitia.* Nam, ut ait S. Cypr. l. de Spect. *Nihil facilius, quam ut superbia superbiam, iracundia iracundiam, omne denique vitium, sui generis vitium in aliorum animis pariat, non modo nescientibus et non adversantibus, sed sæpe etiam invitis.* Exemplo est S. Aug. qui l. 2. de Conf. 3. et 9. deplorat, quod juvenis inter coætaneos suos jactantes vitia sua, ipse etiam stimulabatur non modo ad eadem facienda, sed etiam ad fingenda quæ non fecerat, ne videretur abjectior, quo erat innocentior; et ne vilior haberetur, quo erat castior. Nimis enim contagiosam rem esse malos sodales, cum dicitur: *Eamus, faciamus, et pudet non esse impudentem.* Similis huic concioni Petri est concio S. Joan. ep. 1. c. 2. dum ait: *Nolite diligere mundum neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. Quoniam omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ.* Et S. Leonis s. 5. de Quadr. *Plena*, ait, *omnia periculis, plena laqueis. Incitant cupiditates, insidiantur illecebræ, blandiuntur lucra, damna deterrent; amaræ sunt obloquentium linguæ, nec semper veracia sunt ora laudantium.* Quocirca sapienter S. Bern. ep. 103. *Beatus*, ait, *qui post illa non abiit quæ possessa onerant, amata inquinant, amissa cruciant.* Vide S. Ambr. l. de Fuga sæculi.

41. Appositæ sunt.] Ecclesiæ et cœtui fidelium qui tum collecti erant pauci numero, puta 120 super quos descendit Spiritus Sanctus. Sic ait Jer. c. 50. 5. *Apponentur ad Dominum fœdere sempiterno.*

Animæ.] homines. Est synecdoche: pars enim ponitur pro toto.

Tria millia.] Vide hic fructum sanguinis Christi: vide et linguam igneam Spiritus Sancti, per os Petri jaculantem ignea verba quasi tela, quibus totum auditorum cœtum amore Christi accendit et inflammavit. Erant hæ primitiæ fervoris et spiritus.

42. Erant autem perseverantes.] προσκαρτεροῦντες, id est, *perdurantes magna continuaque instantia et constantia.* Vide dicta c. 1. 14.

In doctrina Apostolorum.] audienda, ruminanda, meditanda.

Et communicatione fractionis panis.] Græce *communicatione et fractione panis. Communicatione*, scilicet bonorum, ait Vatabl. et officiorum mutui obsequii, ait Cajetan. q. d. Primi Christiani mutuo suas opes, res et obsequia magna charitate communicabant: erant enim ipsis omnia communia. Verum de hac operum communione dicet Lucas vers. 44. Quare melius noster Interpres τὸ *et* accepit quasi exegeticum, pro *id est*, uti alibi sæpe accipitur: aut potius censuit esse hendiadyn, qua unum per duo dicitur, ut apud Virgil. *Aurum frænosque momordit*, id est, aureos frænos momordit. Sic in *communicatione et fractione panis*, id est, in communicatione fractionis panis, vel quæ communicatio erat fractio, sive in fractione panis; alioqui τὸ *communicatione* caret genitivo, nec explicatur cujus rei fuerit hæc communicatio. Unde pro *communicatione* græce est κοινωνία, id est *communio*, sive *communis unio*, quo nomine a S. Paulo et Patribus vocatur Eucharistia quatuor de causis. Prima est, quia ipsa est mensa, et cibus communis, cui assident et communicant omnes fideles. Unde Græci cœnam quasi κοινὴν, id est *communem*, nuncupari censent. Secunda, quia in Eucharistia communicamus cibo plane eidem et individuo, puta corpori Christi, quod non fit in aliis cœnis, ubi unus hanc cibi partem, alius aliam sumit et manducat. Unde S. Chrys. hom. 83 in Matth. ait, *nos per communicationem cum Christi corpore fieri massam unam.* Et Cyrill. Alex. l. 4. in Joan. c. 7. *Sicut*, ait, *cera ceræ liquefactæ miscetur, et ignis ferro ignito se insinuat, ita nos miscemur corpori Christi*, ac consequenter ejus divinitati; itaque efficimur *concorporei et consanguinei Christi*, imo Christiferi. Quocirca Isid. Pelus. l. 1. ep. 228. asserit *communionem vocari, propter conjunctionem cum Deo, et quia regni participes reddit.* Hoc est quod ait Paulus 1. Cor. 10. 16. *Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?* Ubi et tertiam rationem subdit, dicens: *Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus omnes, qui de uno pane participamus.* q. d. Eucharistia est communis omnium fidelium unio; nam unit omnes eidem corpori Christi, ac consequenter unit omnes inter se. Quæ enim sunt eadem uni tertio sunt et eadem inter se. Quocirca S. Dion. Eccles. Hier. c. 3. *Divinissima*, ait, *unius ejusdemque panis atque poculi communis pacificaque communicatio, divinam illis velut convictoribus morum conjunctionem sancit*; additque, quod Eucharistia sit omnium *Sacramentorum consummatio et perfectio.* Denique Eucharistia uniendo nos Christo, omnibus et singulis Christi sanguinem, passionem et merita communicat.

Fractionis panis.] Beza et hæretici, ac nonnulli Catholici accipiunt panem communem, q. d. Christiani

habebant mensas communes, agitabant convivia communia. Verum hæc non est laus Christianorum, sed Epicureorum. Dico ergo, græce esse τον αρτον, id est, *illius panis*, scilicet Eucharistici et divini. Unde Syrus clare vertit, *Eucharistiæ*: hoc enim nomen licet Græcum, retinuerunt Syri, uti et Latini. Et patet ex circumstantiis: hæc enim fractio panis interjicitur inter doctrinam Apostolorum et orationes. Erat ergo ejusdem ordinis, puta spiritualis, uti illa erant spiritualia, non carnalis. Alludit enim Lucas ad verba sui Pauli 1. Corinth. 10. 16. paulo ante citata, ubi Eucharistiam vocat fractionem panis, ob causas quas ibidem recensui; quibus adde, primos Christianos post Eucharistiam agitasse commune convivium, quod ob symbolum charitatis vocabant agapen, in qua eumdem panem cibumque frangebant et manducabant, de quo dixi 1. Corinth. 11. 21. Porro hæc mox a Pentecoste prima, descensuque visibili Spiritus Sancti contigerunt. Post eam ergo illico a fidelibus cœpit frequentari Eucharistia, indeque tantus eorum fervor. In cujus rei memoriam, festum corporis Christi institutum ab Urbano IV. Pontifice ab eodem jussum est celebrari feria quinta post Octavam Pentecostes. Nam, ut ait S. Thom in Officio Eccles illius festi, *congruit ut tanti Sacramenti institutionem illo tempore specialiter recolamus, quo Spiritus Sanctus corda discipulorum edocuit, ad plene cognoscenda hujus mysteria Sacramenti: nam et in eodem tempore cœpit hoc Sacramentum a fidelibus frequentari.*

Nota hic tria primaria primorum Christianorum munia et exercitia, nobis, quoad possumus, imitanda et frequentanda. Perseverabant enim Primo, in doctrina Apostolorum: ita et nos in concionibus verboque Dei audiendo, legendo, ruminando perseveremus. *Qui enim ex Deo est, verba Dei audit*, ait Christus Joan. 8. 47. Verbum Dei est lux animæ et semen orationis, meditationis, omniumque bonorum operum, juxta illud Ps. 118. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum Domine, et lux semitis meis.*

Secundum est, sancta communio Eucharistiæ, per quam ipsi Christo realiter et substantialiter unimur. *Sicut enim cibus unitur corpori*, et in illud convertitur; ita Christus quasi cibus unitur nobis: verum non se in nos, sed nos in seipsum convertit, juxta illud quod dixit S. Augustinus: *Non me mutabis in te, sed tu mutaberis in me.* Qua de causa primi fideles quotidie communicabant, uti hic innuit S. Lucas, eaque præcipue fuit causa tantæ sanctitatis et perfectionis eorum. Idem facere etiamnum dicuntur Abyssini sub Preto Joanne. Hoc est quod oremus in oratione Dominica: *Panem nostrum quotidianum*, græce υπερουσιον, id est, *supersubstantialem*, ut vertit Interpres Sancti Matthæi c. 6. 11. *da nobis*. Hinc Tertull lib. de Oratione cap. ult. ait, *solvendam esse orationem corpore Domini accepto*. Hac de causa olim fideles Eucharistiam domum deferebant, præsertim tempore persecutionis, ac quotidie eam sumebant, ut se armarent ad martyrium; eaque fuit causa fortitudinis tot Martyrum, uti docet S Cyprian. lib. de Spectac. et Exhort. ad Martyr. Quocirca Conc. Flor. docet effectum Eucharistiæ esse augmentum gratiæ, et omnem illum effectum, quem materialis cibus in corpore efficit. Et infra subdit Eugenius Pont. *Hujus Sacramenti effectus quem in animo efficit digne sumentis est adunatio hominis ad Christum: et quia per gratiam homo Christo incorporatur, et membris ejus unitur, consequens est, quod per hoc Sacramentum in sumentibus digne gratia augeatur.* Et Trid. sess. 13. c. 2. docet, *hoc Sacramentum esse institutum tamquam spiritualem animarum cibum, quo alantur et confortentur viventes vita illius qui dixit: Qui manducat me, et ipse vivet propter me; et antidotum, quo liberemur a culpis quotidianis, et a peccatis mortalibus præservemur.* Hinc vocatur panis, sed sacer et transubstantiatus, non tantum quia habet speciem panis, sed etiam quia ad omnem cibum adhibetur panis, unde panis a pascendo dicitur. Hinc et ab Hebræis quilibet cibus et pabulum, dicitur panis. Eucharistia autem omnimodo pabulo animam pascit; est ergo panis et plusquam panis.

Præclare S. Cyprian de Cœna Domini: *Qui manducat*, ait *ex hoc pane, ultra non esuriit: qui bibit, ultra non sitit: quoniam mysterii hujus sic sufficit gratia, sic reficit intelligentia, ut cuicumque tantæ rei innotuerit plenitudo, omnis consummationis fine inventa, Christi bajulus ipsum ferat in pectore, ipsum gerat in mente, et omni tempore habitatori sua dicta et facta jubilatione consona laudes resonent et gratiarum actiones decantent. Hæc ebrietas non accendit, sed extinguit peccatum: in hoc vino non est luxuria, nec movetur ad ludum post hunc potum lascivia. Cum sopivit oblivio cuncta carnis ludibria, mira sunt quæ sentit, magna quæ videt, inaudita, quæ loquitur: quia Agnus iste paschalis inhabitat, cujus animam meri hujus fortitudo hilaritate inexplicabili lætificat, et delectat.*

Tertium est, oratio qua Deum laudamus, gratias agimus, novamque gratiam poscimus et impetramus. Ubi obiter Nota. Lucam hic tribus verbis describere ritum et ordinem, quem primi fideles servabant in suis cœtibus et synaxibus. Primo enim audiebant verbum Dei. Secundo, communicabant. Tertio Deo canebant hymnos, Ps. et cantica spiritualia, uti ostendi 1. Cor. 14. Hæc enim tria sunt necessaria Ecclesiæ et cuivis fideli, ejusque sunt quasi anima et vita. Sicut enim ad vitam corpoream requiruntur tria, scilicet sol, panis, et halitus sive respiratio, ita totidem requiruntur ad vitam spiritualem, nimirum spiritualis sol, puta verbum Dei: spiritualis panis, puta Eucharistia; et spiritualis halitus puta oratio: hac enim halitum et spiritum divinum e cœlo attrahimus et haurimus, juxta illud Ps. 118 v. 131. *Os meum aperui, et attraxi spiritum.* Hæc tria adumbrata fuerunt tribus vasis in templo veteri, puta in Sancto, quæ erant candelabrum septiceps, mensa panum propositionis, et altare thymiamatis: candelabrum enim repræsentat verbum Dei: mensa panum Eucharistiam: altare orationem, hæc enim est thymiama Deo odoratissimum, et gratissimum, ut patet Apoc. 8. 3. Porro *oratio perfecta est*, ait S Bern. tr. de Natura divini amoris c. 3. *in qua tanta sit fides, ut speret omnia: tanta devotio, ut Deum videatur cogere* (qualis erat S. Catharinæ Senensis, dicentis, Domine non dimittam te, nisi hanc illamve animam, virtutem aut gratiam mihi concesseris:) *tantus amor, ut omnia quæ petit, in ipsa oratione se sentiat obtinere; tam benigna humilitas, ut in omnibus non suam, sed Dei voluntatem in se fieri præoptat.* Talis fuit horum primorum fidelium, ideo,

que omnia quæ poposcit e Deo, protinus impetravit.

PANIS.] Ex hoc loco colligitur, sufficere laicis sumere Eucharistiam sub una specie panis, nec requiri alteram, puta calicis. Crescente enim in immensum numero fidelium, difficile et pene impossibile erat omnibus dari calicem. Adde, multos esse abstemios, qui abhorrent a vino, adeoque in tanto numero evidens periculum irreverentiæ, et effusionis sanguinis, præsertim in turbe rudium et rusticanorum. Objiciunt hæretici, sub pane intelligi calicem; nam certum est Apostolos et sacerdotes obtulisse sacrificium, in quo requiritur consecratio tam vini, quam panis. Resp. Lucas hic non loquitur de sacrificio sacerdotum, ad quod requiritur utraque species, sed de communione fidelium laicorum: in qua cum duntaxat nominet panem, colligimus eum solum fuisse datum, et distributum in tot millium turba.

43. FIEBAT AUTEM OMNI ANIMÆ TIMOR.] *Timor* hic erat sacer quidam horror et reverentia, qua videntes linguas igneas, et audientes sermones igneos, timebant et venerabantur Apostolos quasi homines cœlestes et divinos, qui miracula patrare, et cum Elia ignem e cœlo devocare, et in hostes vibrare possent. Sic *primus in orbe deos fecit timor*, ait Poeta. Sic visis Christi prodigiis dicuntur turbæ timuisse, Lucæ 7. v. 16. Timor hic non erat aliud quam religio et reverentia erga Christum, ex ejus miraculis concepta. Sic Matth. c. 9. 8. sanato paralytico a Christo, ait, *Timuerunt turbæ*, græce ἐθαύμασαν, id est, *admiratæ sunt*: admirationis enim effectus est timor, sive reverentia. Unde S. Lucas idem narrens c. 5. 26. Evang. scribit, *Apprehendit omnes*, ἔκστασις, id est, *ecstasis*, puta timor ex stupore manans et in Dei glorificationem erumpens. Ecce ut Spiritus Sanctus Apostolos antea timidos veluti cervos, facit omnibus terribiles quasi leones. Ecce quanta est vis sanctitatis, quam etiam impii verentur et expavescunt.

PRODIGIA.] Hisce enim a Deo erat confirmanda nova primaque fides de Christo, ut per ea credibilis fieret hominibus; alioqui temere credidissent. Quare similia ab hæreticis nova dogmata afferentibus poscenda, et exhibenda sunt, si sibi credi velint. Vere Richardus Victorinus l. 1. de Trinit. c. 2. *Si error*, ait, *est quod credimus, a te decepti sumus, ista enim in nobis iis signis et prodigiis confirmata sunt, quæ non nisi a te fieri potuerunt.*

ET METUS ERAT MAGNUS IN UNIVERSIS.] Hæc verba desunt in Græco et Syro, quia idem sunt cum eo quod præcessit: *Fiebat autem omni animæ timor*, illudque exaggerant et inculcant.

44. OMNES ETIAM QUI CREDEBANT, ERANT PARITER.] Græce, ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτό, *erant in idipsum*; Syrus, *erant simul*; Tigur. et Paguin. *erant conjuncti*, non quod simul habitarent: hoc enim erat impossibile in tanta hominum, præsertim conjugatorum et mechanicorum turba. Quæ enim domus tot millia fidelium cepisset? Erant ergo simul, quia statis horis simul ad synaxin, puta ad concionem, communionem et orationem, de quibus paulo ante dixit Lucas, in templum conveniebant. Id nostri Anabaptistæ, quasi simiæ imitantur in Moravia: quisque enim eorum suam domum et officinam habet, sed statis horis ad suas synaxes coeunt omnes. Adde, Apostolos et capita Ecclesiæ, puta primarios fideles, simul habitasse juxta templum in porticu Salomonis. Hoc est enim quod ait Lucas c. 5. 12. *Per manus autem Apostolorum fiebant signa et prodigia multa in plebe. Et erant unanimiter omnes in porticu Salomonis.* Denique sociabant se, ut vicini invicem habitarent circa templum, quoad poterant, et quantum officia rerumque status cuique permittebant, uti videmus in urbibus recte constitutis, cives qui ejusdem sunt sectæ, nationis, mercaturæ, vel opificii, simul habitare in eadem platea. Et hoc innuit Lucas dicens v. 46. *Frangentes circa domos panem.*

ET HABEBANT OMNIA COMMUNIA.] Meum enim et tuum est causa omnis discordiæ, ait S. Chrys. Plato ideam perfectæ reipubl. describens deposcit, ut in ea omnia sint communia, ad perfectam civium unionem et concordiam, etiam uxores. Sed in eo fœde erravit: uxorum enim communitas repugnat legi naturæ, quæ sancit unam cum uno copulandam ad prolis certitudinem, et debitam educationem. Primi Christiani ergo hoc sustulerunt, omniaque habuerunt communia præter uxores: ac proinde vixerunt quasi Religiosi, imo religiosæ vitæ fundamenta ab eis jacta esse, docent S. Hier. lib. de Viris illustr. in S. Marco, S. Aug. ep. 109. et S. Basil. in regul. fusior. Reg. 19. et 32. Vidit hoc per umbram Pythagoras, cum auream hanc gnomen edidit: *Amicorum omnia communia*; ex quo Diogenes colligebat, *sapientis esse omnia quæ in orbe sunt*: hæc enim sunt Dei, cujus amicus est sapiens; testis est Seneca l. 7. de beneficiis c. 12.

Ex hoc ergo loco, quod primi Christiani haberent omnia κοινά, id est *communia*, ortum est, κοινόβια puta Cœnobia et Cœnobitæ, inter quos primi fuerunt Essæi, quorum parens fuit S. Marcus, de quorum sanctitate mira scribit Euseb. l. 2. Hist. 17. S. Hier. l. de Script. Eccles. in vita S. Marci. Quocirca recte idem S. Hier. eodem libro in Philone: *Talis*, ait, *primo credentium fuit Ecclesia, quales nunc Monachi esse nituntur et cupiunt, ut nihil cujusquam proprium sit, nullus inter eos dives, nullus pauper: patrimonia egentibus dividantur, orationi vacetur et Ps. doctrinæque, et continentiæ, quales et Lucas refert primum Hierosolymis fuisse credentes.* Quocirca ex tunc cœpit vita Religiosa et cœnobitica a viris perfectionis avidis, qui primævam Apostolorum et fidelium vitam æmulari conabantur, quorum ingens fuit multitudo per urbem sparsa, uti testatur S. Dionys. Eccl. Hierar. c. 10. Eam deinde post annum Domini 300. instauravit S. Antonius in Ægypto, S. Basilius in Græcia, S. Hier. in Syria, S. Augustinus in Africa, S. Benedictus in Italia totoque Occidente, quam deinde secuti sunt S. Bernardus, S. Dominicus, S. Franciscus, etc.

Porro hæc communio bonorum, magnum est virtutis et perfectionis compendium. Nam Primo, ingens est charitatis mutuæ incentivum. Unde S. Laurent. Justinian. l. de Obedientia c. 18. *Quid aliud*, ait, *esse dixerim Religiosorum monasteria, et Deo famulantium loca; quam stadia militaria, atque spiritualia castra pugnantium? Nonne in eisdem frequentissimæ devotionis lacrymæ, compunctionis gemitus, suspiria pietatis, compassionis et charitatis ad Deum incessanter effunduntur vota?* Et paulo post: *Quid oro locupletius, quam nihil habere, et omnia possidere? Carere rebus superfluis, et uti necessariis? Proprium spernere patrimonium, et Christi esse hæredem? Monasteriorum quippe redditus the-*

sauri sunt Salvatoris: ii profecto communes fiunt omnibus in commune viventibus. Non secernitur persona divitis, non potentis statui defertur; sed prout cuique expedit, erogantur: quod est opus divinum, commendatio gratiæ, charitatis officium, et naturæ exemplum.

Secundo, quia amorem et affectum avocat ab opibus et deliciis terrenis, quasi vilibus et exilibus, eumque totum transfert in Deum et res cœlestes: quo fit, ut in cœlo defixus quasi aquila, pompas omnes et dignitates terræ, velut formicas aspiciat et despiciat, ac quasi rex omnibus emineat et dominetur; juxta illud ab Isaia c. 58. promissum: *Sustollam te super altitudines terræ, et cibabo te hæreditate Jacob patris tui.* Nam, ut ait S. Cypr. tract. de Or. Dom. *Qui renuntiavit jam sæculo, major est honoribus ejus et regno; et ideo qui se Deo et Christo dedicat, non terrena, sed cœlestia regna desiderat.* Cœnobita ergo celsior est mundo, Dominus universi, par angelis, civis Sanctorum domesticus paradisi, hæres Dei, cohæres Christi. Vide S. Chrys. h. 15. ad popul. Hinc nullum, licet potentem et principem timet, nulli adulatur, sed libere quorumvis vitia carpit, audacter tyrannis resistit, ut Elias restitit Achab, Nathan Davidi, Elisæus Joram, Moses Pharaoni, qui proinde a Deo audivit: *Constitui te Deum Pharaonis*, Exod. 7.

Tertio parit meritorum et bonorum omnium communionem. Unde S. Basil. Const. monast. c. 19. *Communis, ait, eis est Deus, communis pietatis mercatura, communis salus, communia certamina, communes labores, communia præmia, et certaminum coronæ, ubi multi unus, et unus non solus, sed in pluribus.*

Quarto, aufert materiam litium, cupiditatum, vitiorum et tentationum omnium, ac ex diverso materiam, tempusque et aptitudinem suggerit vacandi sibi et Deo, meditandi, exercendi opera pietatis, spei, charitatis, et virtutum omnium, juxta illud Ps. 39. *Ego autem mendicus sum et pauper, Dominus sollicitus est mei.* Vere S. Aug. s. 33. de Verbis Apost. *Amor, ait, rerum terrenorum viscus est spiritualium pennarum. Ecce concupisti, hæsisti. Quis dabit tibi pennas ut columbæ? quando volabis ubi vere requiescas, quando hic ubi male hæsisti, perverse requiescere voluisti?*

Quinto, parit animi pacem, serenitatem, lætitiam et jubilum perpetuum. Hæc ergo vita accedit ad vitam quam egit Adam et Eva in paradiso, estque inchoatio vitæ cœlestis, quam Beati agunt in cœlo. Quocirca hæc primorum Christianorum *vita erat angelica*, ait S. Chrys. juxta illud Christi: *Si vis perfectus esse, vade vende quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo*, Matt. 19. 21. Et illud Ps. 72. *Quid mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram, Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum?* Unde S. Laurentius Justinianus opusc. de Monastica conversat. c. 2. pulchritudinem vitæ cœnobiticæ, qualem agunt claustrales, describens: *Est*, ait, *claustrum hortus conclusus, paradisus deliciarum, thalamus nuptialis, cubile immaculatum, virtutum schola, tabernaculum fœderis, reclinatorium sponsi, bellatorum statio, sanctitatis domus, castitatis custos, prudentiæ firmamentum, religionis magisterium, et obedientiæ sanctæ speculum singulare.*

Possessiones.] *Agrorum* aut *domorum*, ut explicat Lucas c. 4. unde *possessio* dicitur quasi *pedum sessio* aut *positio*, ait Festus: fundi enim aut domus possessio capiebatur, immittendo in eam pedem, quasi in rem propriam et peculium.

45. Et substantias, bona mobilia, ut pecora et supellectilia, vendebant,] studio tum paupertatis et perfectionis calcantes terrenas opes, et anhelantes ad cœlestes, tum vitæ communis et charitatis, ut ea in fratres, puta Christianos, præsertim egentes distribuerent: tum ex instinctu Dei quasi præsagientes imminentem persecutionem, ne bona hæc a Judæis confiscarentur, sed ut ipsi ex eorum pretio viverent, aliisque fidelibus in persecutione bonis suis spoliatis succurrerent, juxta illud Apostoli Hebr. 11. v. 34. *Nam et vinctis compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam.* Unde Melchiades Pontifex 12. q. 1. cap. *futuram*, ait, quod futuram Ecclesiam in gentibus Apostoli prævidebant, idcirco prædia in Judæa minime sunt adepti, sed pretia tantummodo ad fovendos egentes: præsertim quia prævidebant Jerusalem et Judæam paulo post a Tito et Romanis plane vastandam. Idem fecerunt deinceps Christiani, qui vigente persecutione parabant se ad martyrium, ut S. Valerianus, S. Cæcilia, S. Sixtus, S. Laurentius, qui bona etiam Ecclesiæ divendebant et distribuebant inter fideles egenos, ne persecutores ea confiscarent et raperent, prudenti sane pioque consilio.

Prout cuique opus erat.] *Non quod pueriliter quis gestire poterat, nil ibi otiosum erat, ac multo minus superbum: quod opus erat, hoc est, quantum ad indumenta, quod et nuditatem tegeret, et frigus repelleret*, ait S. Bern. Apol. ad Guilielm. Abb.

46. In templo.] Hoc imitantur hodie Cœnobitæ, et sæculares pii, tam viri, quam matronæ, quæ omne tempus quod a negotiis liberum habent, in templo orationi, lectioni et concioni impendunt. Ubi enim quis melius, jucundius, utilius, nobilius versetur, quam cum Deo in ejus domo?

Et frangentes circa domos, græce, κατ' οἶκον, id est circa domum, puta Dei, hoc est templum, ait OEcumen. panem,] qui proinde cum multis aliis censet, panem hunc quem in templo frangebant, fuisse Eucharistiam. Unde pro *panem*, Syrus vertit, *munus benedictum*, puta panem consecratum et transubstantiatum, Deoque quasi *mincho* in sacrificium oblatum. Idque est valde probabile, quia Eucharistia a Paulo et Luca vocatur *fractio panis*. Nec obstat, quod Noster Græcum, κατ' οἶκον, vertat *circa domos*, puta domatim per domos singulas, idque recte ex græcismo: quia crescente numero fidelium per varias domos eos distribuere, in iisque Eucharistiam celebrare oportebat. Atque exinde ortæ et distinctæ parœciæ, quibus singulis suus præest Parochus, sive Pastor, cum primitus une esset οἶκος, sive domus et cœnaculum fidelium, uti patet c. 1. 13. Alii tamen, ut Lyran. Cajet. et Carth. significant hunc panem fuisse usualem et communem, q. d. *Frangebant*, id est, distribuebant per domos panem, id est cibum, pro numero, qualitate et quantitate incolarum cujusque domus. Unde notat Chrysost. dici *panem*, q. d. Alimentum necessarium, non delicias. Huic sensui favet id quod sequitur: *Sumebant cibum cum exultatione*, sed hoc recte accipias de agape post Eucharistiam q. d. Post Eucharistiam sume-

bant agapen, sive cibum in epulo et convivio communi, instituto in memoriam ultimæ cœnæ Christi communis, ad symbolum et stimulum charitatis. Unde pro *sumebant*, græce est μετελάμβανον, id est, *simul sumebant cibum communem*, scilicet in agape, quam post Eucharistiam celebrabant.

CUM EXULTATIONE,] tum ob receptam Christianismi gratiam, tum ob supradictam Eucharistiam, tum ob agapen, tantamque in se invicem charitatem mutuam. Videbant enim novam in mundo rempublicam Christianam, qualis nunquam visa fuerat in mundo, eamque similem vitæ cœlesti et angelicæ: seque in eam per Dei gratiam esse coaptatos, ac proinde omnium Sp. S charismatum in ea factos esse participes. *Nullum enim majus signum inhabitantis Spiritus est, quam lætitia spiritualis*, ait S. Bernardus. Rursum, *Secura mens quasi juge convivium* ait Sapiens. Nimirum, *Vox exultationis et salutis in tabernaculis justorum*, Ps, 117. Ita in S. synaxi exultabat S Franciscus, ut ait S. Bonaveut. in ejus Vita c. 9. *Flagrabat*, ait, *erga Sacramentum Dominici corporis fervore omnium medullarum, stupore admirans permaximo illam charissimam dignationem, et dignantissimam charitatem: sæpe communicabat, et tam devote, ut alias devotos efficeret, dum ad immaculati Agni degustationem quasi spiritu ebrius, in mentis ut plurimum rapiebatur excessum.*

Porro Tertull. bona et delectationes Christianismi, in quibus jure exultant Christiani, ita strictim recenset, et compenset l. de Spectaculis c. 29. *Quid*, ait, *jucundius quam Dei Patris et Domini reconciliatio, quam veritatis revelatio, quam errorum cognitio, quam tantorum retro criminum venia? quæ major voluptas, quam fastidium ipsius voluptatis, quam sæculi totius contemptus, quam vera libertas, quam conscientia integra, quam vita sufficiens, quam mortis timor nullus: quod calcas deos nationum, quod dæmonia expellis*, etc. *quod Deo vivis? Hæ voluptates, hæc spectacula Christianorum sancta, perpetua, gratuita.* Et mox: *Vis et pugillatus et luctatus? præsto sunt non parva sed multa. Aspice impudicitiam dejectam a castitate, perfidiam cæsam a fide, sævitiam a misericordia contusam, petulantiam a modestia obumbratam: et tales apud nos sunt agones, in quibus ipsi coronamur. Quale autem spectaculum in proximo est adventus Domini jam indubitati, jam superbi, jam triumphantis? Quæ illa exultatio angelorum, quæ gloria resurgentium Sanctorum? quale regnum exinde justorum: qualis civitas nova Jerusalem!* etc. *Qualia illa sunt quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt?* Unde paulo ante concludit: *Delicatus es Christiane si et in sæculo voluptatem concupiscis, imo nimium stultus, si hac existimas voluptatem. Dicas velim, non possumus vivere sine voluptate, qui mori cum voluptate debemus: Nam quod est aliud votum nostrum, quam quod et Apostoli, exire de sæculo et recipi apud Dominum? Hæc voluptas ubi et votum.*

ET SIMPLICITATE CORDIS.] Id est, sine malitia, dolo, suspicione, invidia, mœstitia, benevole, candide, sincere, integre, hilariter, liberaliter. Significat omnia bona fide esse gesta: nullas exquisitas fuisse delicias nullas etiam sectas vel schismata; sed quemque suo libenti et alacri animo fratribus communicasse, ait Chrys. ac vicissim quæ ex distributione sibi obtingebant simpliciter, candide, hilari et grato animo accepisse, non respiciendo an alteri melior vel major pars distributa fuisset.

Nota. Sicut in rebus naturalibus simplicia dicuntur corpora, quæ non sunt mista et composita, qualia sunt cœlum et elementa, ex quibus reliqua corpora componuntur et conflantur; ita in moralibus simplices vocantur, qui carent fuco, dolo, et cupiditatum passionumque mistura. Quocirca Deus simplicissimus est, tam physice in natura, quam moral. in virtute, candore et puritate. Unde præclare S. Aug. l. 11. Civit. 10. *Est*, ait, *bonum solum simplex, et ob hoc solum incommutabile, quod est Deus. Ab hoc bono creata sunt omnia bona, sed non simplicia, et ob hoc mutabilia. Creata sane, id est facta, non genita. Quod enim de simplici bono genitum est, pariter simplex est*, Puta Verbum et Filius Dei; Et mox: *Ideo simplex dicitur, quoniam quod habet, hoc est*, etc utpote cui *non sit aliquid habere, quod vel possit amittere; vel aliud sit habens, aliud quod habet, sicut vas aliquem liquorem, aut corpus colorem, aut aer lucem, aut anima sapientiam. Nam neque vas liquor est, nec corpus color, nec aer lux, neque anima sapientia est. Hinc est quod etiam privari possunt rebus quas habent.* Et inferius: *Secundum hoc ergo dicuntur illa simplicia, quæ principaliter vereque divina sunt, quod non aliud est in eis qualitas, aliud substantia: nec aliarum participatione, vel divina, vel sapientia, vel beata sunt.* Unde idem alibi: *Simplex eris, si te mundo non implicaveris, sed explicaveris: explicando enim te a mundo* (unies te cum Deo simplicissimo: itaque) *simplex implicando duplex eris.* Et Ficinus in c. 7. Timæi Platonis: *Simplicitas*, ait, *suprema super æternitatem exstat, a qua in divinis mentibus fit integritas, et in animalibus rationalibus æternitas tempori mixta, et in mundi sphæris sempiternitas temporalis: in his autem quæ sphærarum motu virtuteque fiunt, quædam portio temporis.* Quo ergo quis simplicior est, eo proximius ad Deum et divinitatem accedit. Quocirca monet Christus: *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ.* Matth. 10. q. d. ait S. Hieron. ep. ad Rustic. *Habeto simplicitatem columbæ, ne cuiquam machineris dolos: et astutiam serpentis, ne aliorum supplanteris insidiis; quia non multum distat in vitio, aut decipere, aut decipi posse.* Idem in c. 7. Osee: *Prudentia*, ait, *absque simplicitate malitia est, et simplicitas absque ratione stultitia nominatur.*

Simplicitati opponitur hypocrisis, quæ virtutum simulatione clausum vitium abscondit, et arte palliat, quam proinde acriter passim insectatur Scriptura. Hypocrita enim est vulpes, histrio, Mercurius triceps, et simia in purpura: ut camelopardalis collo refert equum, pedibus et cruribus bovem, capite camelum, maculis tigrim aut pardum; ita inter hypocritas sunt, qui varias hominum formas exprimunt. Si cultum inspicias, Sanctum quempiam esse existimes: si orationem audias, satrapam loqui putes: si vitam expendas, nebulonem invenies: si scripta, bubulcum. Vide S. Greg. l. 10. Mor. c. 27. in illud: *Deridetur justi simplicitas*, ubi graphice simplicium, æque ac duplicium sensa et mores depingit; et Climachum gradu 24. ubi inter alia ait, simplicitatem esse habitum animæ

varietate carentem, totiusque perversæ cogitationis ignarum, et qui nulla mala cogitatione movetur. Sic S. Paulus exhortans ad eleemosynam, jubet ut eam faciant in simplicitate, *Qui tribuit*, ait, *in simplicitate*, Rom. 12. 8. Vide ibi dicta. Simplicitatis insignis, et primævæ fidelium æmulæ, domesticum in Societate habemus exemplum, et speculum R. P. Paschasium Broetum, qui unus e decem primis Patribus S. P. N. Ignatii sociis, creatus Nuncius Apostolicus per Hiberniam, ac præ cæteris omnibus a S. Ignatio dignus judicatus patriarchatu Æthiopiæ, ob raram sapientiam et sanctitatem cum miro candore et simplicitate conjunctam; adeo ut ab eodem *Societatis angelus* nuncuparetur. Sic enim de eo scribit noster Sacchinus t. 2 hist. Soc. l. 6 n. 97. *Propria ejus laus dicebatur simplicitas mixta prudentiæ. Hanc principio complexus, toto vitæ cursu tenuit. Hanc prædicabat ipse frequenter, et commendari ab omnibus cupiebat*; idque tribus de causis. Prima, *quia materia maxime capax cœlestium donorum simplicitas est: perennis fons beatæ cordis tranquillitatis. impenetrabile diabolo munimentum, virtutum cæterarum conciliatrix, altrix et decus. Nam quod in ore formoso est hilaritas, hoc est in virtutis quasi vultu simplicitas.* Secunda, *quod ipsa sit alienæ benevolentiæ rapax illicium. Nihil enim ita blandum et amabile, ut candidum et apertum, et cui te securus credas, ingenium; ut nescius cuiquam nocere ac cuivis prodesse paratus animus.* Tertia, *quod simplicium congressu et Deus, et homines mirifice delectantur. Denique simplicitas in eum maxime statum reponit humanam sobolem, unde serpentis fraus parentem primum dejecit.* Simplicitatis quoque illustre nuper dedit exemplum illustrissimus Card Bellarminus: adeo ut, cum quidam liberius diceret, eum non fuisse evectum ad pontificatum, eo quod haberetur simplex, candide et hilariter respondérit: *Felix simplicitas quæ me tanto onere liberavit.*

47. Collaudantes Deum.] Notat eos post cibum gratias egisse Deo, eumque de suis alimentis quasi donis collaudasse. Hinc post agapen canebant Deo hymnos et cantica spiritualia, ut ait Apostolus Ephes. 5. 19 Qui rursum 1. Tim. 4. 4. *Nihil*, ait, *rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.* Vide ibi dicta.

Et habentes gratiam.] Id est, amabiles. grati et accepti toti plebi. Pro *gratiam*, Syrus vertit רחמא *rachame*, quod significat visceralem affectionem, et ex intimis visceribus manantem compassionem, amorem et benevolentiam. Porro hanc gratiam et dilectionem populi fidelibus *conciliabat beneficentia eleemosynæ et morum candor atque simplicitas*, ait S. Chrysost. item modestia, mansuetudo, sanctitas in vultu, verbis omnique actione relucens.

Dominus autem augebat.] προσετίθη, id est, *addebat* numero cœtuique fidelium, puta Ecclesiæ, ut habet Græcus, de quo mox, plures alios *qui salvi fierent*, inspirando eis fidem, desiderium baptismi ac Christianæ vitæ, quibus justificarentur; et, si in iis usque ad vitæ finem perseverarent, salvarentur, et æternam beatitudinem consequerentur.

In idipsum.] Id est simul, videlicet in *Ecclesia*, ut habent Græcus et Syrus. Porro Græcus τα επι τα αυτο. Id est, in *idipsum*, rejicit ad initium capitis sequentis. Verum videtur Lucas scripsisse hic επι το αυτο, quod aliquis explicuerit addens in margine, τη εκκλησια, id est, *in Ecclesia*; quod deinde ab alio putante hoc ad textum pertinere, in textum translatum est, exclusis επι τα αυτα in caput sequens. Sed quocumque modo legas, idem est sensus. *In idipsum* enim idem est, quod simul, pariter, puta in Ecclesia, ut dixi. Denique tam exacte S. Lucas hic, et in sequentibus enarrat virtutes et vitam primorum fidelium, quia ipsa fuit interpretatio Evangelii, et praxis doctrinæ Christi, quæ ejus legem nobis ad vivum factis exprimit ac proinde ipsa nobis viva est lex et norma vitæ Christianæ, *In Sanctorum vita cognoscimus, quid in Scriptura legere debeamus*, ait S. Gregor. hom. 10. in Ezech. Et vice versa Evangelium, ac *lex scripta est commentarius vitæ Sanctorum*: ait Philo lib. de Abraham.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sanctus Petrus claudo gressum restituit: inde docet populum se hoc miraculum non sua, sed Christi virtute effecisse, ut in eum credant.

1 Petrus autem et Joannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. 2. Et quidam vir, qui erat claudus ex utero matris suæ, bajulabatur: quem ponebant quotidie ad portam templi, quæ dicitur Speciosa, ut peteret eleemosynam ab introeuntibus in templum. 3. Is cum vidisset Petrum et Joannem incipientes introire in templum, rogabat ut eleemosynam acciperet. 4. Intuens autem in eum Petrus cum Joanne, dixit: Respice in nos. 5. At ille intendebat in eos, sperans se aliquid accepturum ab eis. 6. Petrus autem dixit: Argentum et aurum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Jesu Christi Nazareni surge, et ambula. 7. Et apprehensa manu ejus dextera, allevavit eum; et protinus consolidatæ sunt bases ejus et plantæ. 8. Et exiliens stetit, et ambulabat: et intravit cum illis in templum ambulans, et exiliens, et laudans Deum. 9. Et vidit omnis populus eum ambulantem et laudantem Deum. 10. Cognoscebant autem illum, quod ipse erat qui ad eleemosynam sedebat ad Speciosam portam templi: et impleti sunt stupore et

extasi, in eo quod contigerat illi. 11. Cum teneret autem Petrum et Joannem, cucurrit omnis populus ad eos ad porticum quæ appellatur Salomonis, stupentes. 12. Videns autem Petrus, respondit ad populum: Viri Israelitæ, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut potestate fecerimus hunc ambulare? 13. Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, Deus patrum nostrorum glorificavit filium suum Jesum, quem vos quidem tradidistis, et negastis ante faciem Pilati, judicante illo dimitti. 14. Vos autem sanctum et justum negastis, et petistis virum homicidam donari vobis. 15. Auctorem vero vitæ interfecistis, quem Deus suscitavit a mortuis, cujus nos testes sumus. 16. Et in fide nominis ejus, hunc quem vos vidistis et nostis, confirmavit nomen ejus: et fides, quæ per eum est, dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum. 17. Et nunc fratres scio, quia per ignorantiam fecistis, sicut et principes vestri. 18. Deus autem, quæ prænuntiavit per os omnium prophetarum, pati Christum suum, sic implevit. 19. Pœnitemini igitur, et convertimini, ut deleantur peccata vestra, 20. ut cum venerint tempora refrigerii a conspectu Domini, et miserit eum, qui prædicatus est vobis, Jesum Christum, 21. quem oportet quidem cœlum suscipere usque in tempore restitutionis omnium, quæ locutus est Deus per os Sanctorum suorum a sæculo prophetarum. 22. Moyses quidem dixit: quoniam Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris, tamquam me, ipsum audietis juxta omnia, quæcumque locutus fuerit vobis. 23. Erit autem, omnis anima, quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe. 24. Et omnes Prophetæ a Samuel et deinceps, qui locuti sunt, annuntiaverunt dies istos. 25. Vos estis filii prophetarum et testamenti, quod disposuit Deus ad patres nostros, dicens ad Abraham: Et in semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ. 26. Vobis primum Deus suscitans Filium suum, misit eum benedicentem vobis: ut convertat se unusquisque a nequitia sua.

1. Petrus autem et Joannes.] Græcus præfigit ἐπὶ τὸ αὐτό, id est, *in idipsum*, hoc est simul, pariter. Verum hoc pertinet ad finem capitis præcedentis, uti jam dixi: licet Cajetan. Pagnin. Tigurin et alii referant ad hoc c. 3. q. d. Petrus et Joannes ascendebant in templum simul et pariter; vel, ut Cajet. sub idem tempus, quo scilicet gesta sunt ea quæ audivimus c. 2 Notat S. Chrys. combinationem Petri et Joannis, tam hic quam c. 8. 14. et Joannis 20. 3. indicem magnæ inter utrumque conjunctionis et amicitiæ, ut suo exemplo doceant Prælatos, et capita congregationum unionem et concordiam. Erant enim hi duo primarii, et quasi duo oculi, non tantum Ecclesiæ, sed et Apostolorum. Nimirum sequuntur institutum Christi, qui Apostolos binos misit ad evangelizandum, Matth. 6. 7. Hoc exemplum sequantur Religiosi, qui numquam soli sed semper cum comite, qui vitæ sit testis et adjutor, incedant: adeo, ut S. Thomas Aquinas Religiosum, qui solus incederet, vorare sit solitus dæmonem solitarium. Hoc enim inter cætera ejus apophthegmata recenset Castiglius in ejus Vita.

Ascendebant in templum.] Templum enim situm erat edito loco in monte Sion, ut toti urbi esset conspicuum, ad quod proinde per gradus ascendebatur, in quibus multi censent recitatos fuisse Psalmos, qui inde Graduales dicantur. Templum enim est domus, uti Dei altissimi, ita et orationis, qua colloquimur cum Deo, et ad Deum mente ascendimus. Oratio enim est mentis in Deum elevatio, ita S. Chrysost. Porro templum hoc erat atrium laicorum, non Sanctum, multo minus Sanctum sanctorum: in illud enim solis sacerdotibus Aaronicis, in hoc soli pontifici semel in anno patebat ingressus.

Disce hic contra hæreticos, meliorem, esse orationem quæ fit in templo quam alibi, idque quinque de causis. Prima est, quod oratio in templo sit publica Dei invocatio, laus et adoratio coram tota Ecclesia, ideoque major et honorificentior Deo, quam quæ fit alibi solitarie. Secunda, quod in templo quasi in domo sua habitet Deus, ac proinde ibi suam præsentiam exhibeat, et postulata exaudiat, uti precatus est Salom. 3 Reg. 7. Deusque ei promisit ibidem c. 9. 3. dicens: *Erunt oculi mei, et cor meum ibi cunctis diebus.* Tertia quia in templo ob consociationem, preces uniuscujusque adjuvantur a precibus et meritis omnium præsentium, ac præsertim sacerdotis, qui speciatim pro omnibus præsentibus sacrificat. Sicut ergo nummus unus non habens justum pondus, si detur creditori, ab eo rejicitur; sin vero multis aliis misceatur, acceptatur, transitque cum cæteris: ita et oratio solitarii si sit tepida, vaga, negligens, rejicitur a Deo; sin vero multis aliis ferventibus jungatur, earum vi et quasi alis attollitur, et in cœlum ad Deum evolat. Quarta, oratio in templis facta adjuvatur a Sanctis, quorum corpora ibidem sepulta sunt. Quinta, eadem dat aliis orandi exemplum, aliosque ædificat.

Quare fanatica est hæresis recenter exorta in Hollandia, quæ damnat templa et oratoria publica, cœtusque fidelium et Ecclesiæ non nisi in privatis cubiculis cogendos et celebrandos docet, ibique suos cogit et celebrat, nixa male intellectis Christi contra Pharisæos suæ devotionis ostentatores, verbis Matth. 6. 6. *Tu autem cum oraveris intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito.* Ut quid enim jussit Deus Mosi fabricare tam amplum tabernaculum, et Salomoni tam augustum templum, promittens se in eo ipsius et fidelium preces exauditurum, 3. Reg. c. 8. et 9. nisi quia in eo volebat publice coli et adorari? Ut quid toties David, Christus, Petrus et Joannes hic ascenderunt in templum, nisi publicæ orationis causa? Ut quid a tempore Constantini piissimi Imperatores, Reges, Pontifices singulis sæculis ædificaverunt tot basilicas, tot templa tanta amplitudine et magnificentia, quantam ubique terrarum cernimus,

nisi ut fideles in iis turmatim adunati Deum unanimiter et propalam invocarent et laudarent? juxta illud Regii Psaltis: *Confitebor tibi in Ecclesia magna. in populo gravi*, id est multo, imo plurimo, *laudabo te.* Et illud Christi: *Apud te laus mea in Ecclesia magna: vota mea reddam in conspectu timentium eum*, Psal. 21. 26. Et illud: *Omnes gentes plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis. Quoniam Dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram.* Psal. 46. 1.

Quocirca Deus horribiliter ulcisci solet templorum violationem, vel eversionem: quin et Gentiles Historici multa rursque exempla narrant eorum, qui in multas gravesque inciderunt calamitates; eo quod reverentiam debitam templis falsorum suorum deorum non detulissent. Unde Socrates l. 7. Hist. cap. 23. sapienter notat, profanationem templorum certum esse signum iræ Dei, et cladis reip. imminentis. Porroque quis major est, eo majorem debet Deo ejusque templis honorem ut suo exemplo alios idem facere doceat.

Id sapiebat Theodosius Imp. qui adeo venerabatur templa, ut cum armis et diademate illa ingredi noluerit, sed utraque ad eorum fores deposuerit, dictitans bene reverentiam se debere iis locis, in quibus magis resplendet divinitas et majestas Domini. Ita refertur in Concilio Ephesino c. 21.

S Gregor Nazianz. orat. 19. laudat Nonnam matrem suam ita venerantem templa, *ut in iis numquam illius vox audita sit, quod silentio Sancta honorarit, quod venerandæ mensæ numquam terga obverterit*, nec in *divinum pavimentum expuerit.* Nam ut recte ait S. August. in reg. et refertur dist. 42. can. 6. *In oratoria præter orandi et psallendi cultum penitus nihil agatur, ut nomini huic et opera jugiter impensa concordent.* Est enim et vocatur domus orationis: ibi ergo non aliud agendum, quam ut orationi vacetur S Chrys h. 2. in ep. 2. ad Corint. in fine agens de Liturgia Eccles. *Quidam*, ait, *adeo sunt incogitantes, stulti ac dissoluti, ut non solum eo tempore, quo hæc aguntur cum catechumenis, sed etiam in his quæ aguntur cum fidelibus, stent et fabulentur. Hinc subversa sunt omnia hinc perierunt omnia. et quidem eo tempore, quo maxime Deus erat placandus, illo magis irritato discedimus.*

S. Martinus tanta reverentia et devotione versabatur in templo, ut numquam visus sit sedere sed genuflexus semper, aut stans facie pavida, et pallida. Rogatus causam, dixit: *Non pavebo*, non *tremam sciens me hic stare coram Deo?* Ita Severus in ejus vita.

Quin et Abyssini omnes etiam laici, quantumvis senes in templo ex reverentia numquam sedent, sed genuflectunt, vel certe stant innixi scipionibus. si senes sint, vel infirmi; id Romæ mihi asseverarunt viri graves. et Abyssini ipsi.

Moral. S. Greg Naz. in Sent. *Perpetuum*, ait, *sit tibi hoc studium. ut mentem tuam templum Deo extruas: sic enim eum pro spirituali statua in intimo corde habebis.* Modum præscribit idem Naz. in Monast. dicens:

> Agendorum initium et finis sit Deus. etc.
> Si beneficus fueris, imitaberis Deum.
> Fac sis benignus, et benignum habeas Deum.

Vide dicta in fine Aggæi Prophetæ.

AD HORAM ORATIONIS NONAM,] quæ incipiebat hora tertia post meridiem, et finiebatur in vespera solisque occasu Judæi enim diem et noctem dividebant in quatuor partes et vigilias, puta in horam primam, tertiam, sextam et nonam, et quamque pie ordiebantur a Deo et precibus. juxta illud: *A te principium, tibi desinet.* Fideles enim omnia sua opera cum Deo inchoare, æque ac finire decet. Hinc Psaltes, licet totius regni curis districtus: *Septies*, ait, *in die laudem dixi tibi.* Ps. 118. 164. et Judæi a Babylone reduces, *legerunt in volumine legis Domini Dei sui quater in die, et quater confitebantur et adorabant Dominum*, ait Esdras l. 2. c. 9. 3. Daniel quoque in Babylone *tribus temporibus in die flectebat genua sua, et adorabat, confitebaturque coram Deo suo*, Daniel 6. 10. ubi causas hujus rei recensui. Rursum Psaltes Ps. 118. 62. *Media, ait, nocte surgebam ad confitendum tibi.* Ex quibus locis liquet, discrimen horarum orationi destinatarum ante Christum apud Judæos et veteres fuisse, idemque Ecclesiam recte imitatam esse, imo perfectius facere per septem Horas Canonicas; nimirum. Primo, in honorem SS. Trinitatis, ut tertia quaque hora eam laudemus, quum semper laudare deberemus ut angeli, sed cum id curæ et necessitates corporis et vitæ non permittant, id saltem faciamus initio cujusque horæ, puta ad primam, tertiam, sextam et nonam, juxta illud Thren. 2. 19. *Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum.*

Secundo, in gratiarum actionem ob beneficium creationis. Septem enim diebus Deus omnia creavit, Genes. 1.

Tertio, ob septem primaria mysteria redemptionis, quæ totidem horis recolimus. Nam nocturnis horis tum natus, quam captus est Christus. Prima judicatus est, et resurrexit. Tertia condemnatus est, et misit Spiritum Sanctum in Pentecoste. Sexta crucifixus est, et in cœlum ascendit. Nona mortuus est, et in limbos ad patres liberandos descendit. Vespere e cruce depositus est: omnibusque completis sepultus, quod recolimus Completorio; ita S. Cyprianus serm. de Orat. Domin. Tertull contra Psychicos c. 10. S. Athanasius s. de virgin. Vide Bellarm. l. 1. De Bonis operibus c. 13. Francolinum et Navarrum tr. de Horis Canonicis.

Porro apud Judæos primariæ orationis horæ erant duæ, nimirum prima et nona, ob duplex juge sacrificium agni, quod iis offerebant, nempe matutinum, quod mane hora prima; et vespertinum, quod hora nona immolabant, de quo dixi Exodi 29. 38. Initium ergo diei, æque ac finem Judæi dabant Deo per solemnem adorationem et sacrificium. Idem multo magis facere decet Christianos.

Moral. disce hic Primo, pietatem omnia a Deo impetrare: quia enim Petrus ascendit in templum pietatis et orationis causa, hinc meruit curare claudum.

Secundo, unum opus bonum disponere, et sternere viam ad aliud: ita hic oratio sternit viam ad eleemosynam, eleemosyna ad sanationem et miraculum. Sicut enim peccatum allicit et advocat aliud, ut superbia invidiam, invidia rixam, rixa cædem; ita una virtus provocat aliam: est enim virtutum, æque ac vitiorum inter se concatenatio, et quasi contesseratio: *Somnus somnum adescat et vigiliæ vigiliæ pariunt*, ait S. Dominicus Loricatus, ut habet ejus Vita.

Tertio devotis et euntibus ad orationem omnia prospere succedere, Deumque mira providentia eorum res dirigere, secundare et exaltare

Denique docet hic S. Petrus fideles, præsertim Ecclesiasticos, observare stata et ab Ecclesia sancita orandi, et horarias preces persolvendi tempore, ut scilicet eas non simul et conjunctim, sed divisim suis quibusque horis et temporibus legant, quantum fieri potest, et quantum officia et occupationes cujusque patiuntur. Hæc enim de causa ab Ecclesia per horas distincta et distributa sunt. Qua in re excelluit illustrissimus Card. Bellarm. piæ memoriæ, qui licet tot studiorum, lectionum, consultationum negotiis distringeretur, solebat tamen singulas seorsim et stato ab Ecclesia tempore, v. g. nocturnas noctu, Primam hora prima, Tertiam tertia, Sextam sexta, Nonam nona recitare.

Narrat beatus Petrus Damiani epist. ad Desiderium Casinensem Abbatem, S. Severinum Coloniensem Archiepiscopum post mortem apparuisse cuidam clerico, ac tactu manus suæ tantum ei ardorem indidisse, ut e manu ejus carnes usque ad osse defluerent, ac dixisse se relegatum ad ignes Purgatorii, hoc solo nomine et culpa: *Quia in aula regia*, ait, *constitutus, imperialibus me consiliis vehementer implicui, Canonicæ synaxis officia per distincta horarum spatia non persolvi. Mane quippe simul omnia coacervans, toto die negotiis ingruentibus secura libertate vacabam. Ob hanc itaque negligentiam horarum, ardoris hujus fero supplicium.* Idem ex Damiano refert Baron. tom. 11. anno Christi 1062. ubi tamen recte censet pro Severino legendum Peregrinum, qui creatus est Archiepisc. Coloniensis anno Dom. 1021. et præfuit annis 16.

Magnus ille Sabbas Abbas pro suorum negotiis adiens Justinianum Imp. cumque cum illo tractans audita hora tertia, illico ab imperatore transtulit se ad statas illius horæ preces, cumque socius ejus Hireneus diceret hoc esse indecorum et incivile, respondit: *Imperator facit officium suum, nos nostrum*; ita habet ejus vita die 5. Decemb.

Vir.] 40. annorum, ut dicitur v. 22.

Claudus.] Non dubium plures alios a Petro et Apostolis esse sanatos, ait S. Chrys. et satis insinuat Lucas c. 5. 12. hujus tamen unius curationem enarrat, tum quia cæteris fuit illustrior, præsertim quia facta est juxta templum, ubi erat turba populi, tum quia ejus occasione concionem habuit S. Petrus ad turbam, qua quinque millia ad Christum convertit, ut patet c. 4.

Quem ponebant quotidie ad portam templi.] Hinc patet apud Judæos, pauperes, et ægros et mancos præ foribus templi mendicasse, uti fit Romæ, et apud Christianos multis in locis: idque Primo, ut Christianis, qui raro hospitalia et carceres visunt, eleemosynæ cogitationem mentemque injiciant. Secundo ut per eleemosynam disponant se ad orationem, sciantque se esse mendicos Dei: et ab eo vicissim eleemosynam petant, et accipiant. Rursum, mendici docent nos modum orandi, planeque Rhetoricum, scilicet affectuose, miserabiliter et clamose miserias nostras Deo proponere, ejusque liberalitatem et opes celebrando, opem et gratiam quasi stipem emendicare. Unde S. Chrysost. hom. de Martyribus, quæ est tomo 5. ordine secunda: *Præveniuntur*, ait, *precibus preces: rogantem claudum rogaturi ante audiunt, quam precentur: nec permittit claudus orare illos quos petit, nisi prius acciperet ipse quod optavit.* Tertio, ut admoneantur miseriæ et fragilitatis humanæ, memores sibi ideos contingere posse: quod in mendicis intuentur. Ex eadem carne constamus omnes, et eadem lege nati sumus, eidem peccato originali ejusque pœnis obstricti nascimur. Altos ergo spiritus cristasque ponant, Deoque gratias agant, quod in sorte mendicorum eos non collocarit. Quarto, ut mendicorum preces efflagitent, sciantque se plus ab eis accipere quam dare. Quocirca Christus: *Ego*, ait, *dico vobis, facite vobis amicos de mammona iniquitatis: ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Lucæ 16. v. 9. Mendici ergo sunt janitores cœli, cubicularii Dei, divitum non tam clientes quam patroni. Ita S. Chrysost. hom. 28. ad popul.

Porro Antuerpiæ, aliisque multis per Germaniam et Belgium bene ordinatis urbibus, non permittuntur ut mendici fores templi obsideant: aut publice, multo minus per templum, mendicent, ne orantes obturbent, ne infirmis et prægnantibus nauseam et abortum moveant, neve mendici audaces et clamosi aliis honestis egentibus, sed timidis et verecundis, eleemosynas præripiant, imo ipsis dantibus ditiores evadant, uti subinde deprehensum est. Quare Eleemosynarios publicos constituunt, qui templum obeant et eleemosynas petant, quas in egentes per hospitalia a se distributos pro cujusque necessitate et meritis congrue distribuant. Quod sane uti ordinatius, ita et satius sanctiusque est, idque olim decrevit Concil. Turonense II. cap. 5. nuperque Mediolani renovavit beatus Carolus Borromæus.

Quæ dicitur Speciosa.] A specie et pulchritudine. Hæc enim est quæ a Josepho l. 15. Antiq. cap. 14. inter decem atrii portas pulcherrima describitur, quam proinde Baronius anno Christi 34. censet esse illam, quæ ab eodem Josepho Corinthia nuncupatur, eo quod ex ære Corinthio, quod apud veteres præstantissimum et laudatissimum erat, fabricata esset, quæ multum, ait idem Josephus, cæteras portas argento incluses, et inauratas decore et honore superabat, quia crassiori argento et auro vestiebatur; quod quidem novem portis infuderat Tiberii pater Alexander. Sic et Ribera l. 1. de Templo c. 32. Verisimile est hanc portam non fuisse templi, puta atrii, mediam, ut nonnulli volunt, sed extimam; licet enim Josephus l. 6. Belli c. 6. subindicet cæcos et claudos templum laicorum, puta atrium, ingredi potuisse; tamen eos ibi mendicasse non est credibile: quia id non decebat sanctitatem loci; tum quia ille locus tantum erat Judæorum et mundorum: extimus vero erat Gentilium quoque et immundorum. Mendici ergo ut tam a Gentilibus et immundis, quam a Judæis et mundis stipem poscerent, ante extimam extimi atrii portam sese collocabant. Et ita eam extimam, ante atrium Gentium graphice depingit Adrichomius in tabula Chorographica urbis Jerosalem: qui et addit portam hanc fuisse Orientalem, alias, Sur, alias Seir dictam; et Speciosam cognominatam, quod omnium portarum esset maxima, altissima et pulcherrima, per quam etiam principalis in templum erat introitus. Hanc collapsam Joathan rex instauravit, 2. Paral. 27.

Incipientes introire in templum.] Cur non potius egressu post orationem, quam in ingressu hoc miraculum patrarunt? Variæ sunt causæ. Prima, quia in ingressu statim occurrit claudus hic eleemosynam ab Apostolis petens, quam proinde illico ei præstiterunt, bis enim dat qui cito dat. Secunda, ut hoc beneficentia pararent se ad orationem, uti jam dixi. Tertia, ut

divina liberalitas Apostolorum preces antevertens ostenderetur. Sic exponit D. Chrys. in fine 1. t. s. quodam in c. 3. Sap. *O gloriosum, ait, meritum Apostolorum, qui ante in templo operontur, quam ipsi Dominum deprecentur: ante virtus ostenditur, quam oratio od Dominum præmittatur: effectus preces præveniunt: virtutis desiderio antecedunt: nec exspectatur ut vota ad Dominum præmittantur; quia Dominus ipse ante efficit, quom oretur.*

3. Rogabat.] *Quia vidit illos,* ait Chrys. *miraculo facientes, et pios ex ipso habitu judicavit.*

4. Respice in nos.] Jussit Claudo Petrus, ut in se respiceret. Primo, ut ejus attentionem ad futurum miraculum excitaret. Secundo, ut ejus spem erigeret et dirigeret, q. d. Oculos, spem et mentem in nos defige, quasi quid novum et magnum a nobis recepturus. Tertio, ut claudus in se respiciens modum miraculi videret, seiretque illud a se profiteisci invocato nomine Jesu, ac consequenter audiret illud: *In nomine Jesu Christi Nazareni surge et ambula;* eaque fida dextera apprehensum erigeret et sanaret. Quare Christo miraculum tribueret, et gratias ageret, in eumque crederet, se idipsum coram aliis profiteretur et celebraret.

Moral. docuit Petrus quam potens sit vel solus aspectus Sanctorum. Sicut enim basiliscus suo aspectu eos quos aspicit, enecat: ita Sancti suo aspectu virtutem, gratiam et Dei benedictionem *eis* quos intuentur, aspirant. Ea de causa S Chrysost. in c. 4 et ult. ad Rom. scribit, S. Paulum tam officiosum esse in salutationibus, quia sola Sanctorum salutatio efficax est, potensque afferre salutem, uti beata Virgo salutans Elisabeth, eam cum prole sanctificavit. Unde ipsa exclamavit: *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei od me? Ecce enim ut facto est vox salutotionis tuæ in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo,* Luc. 1. 43

Vere S Amb. explicans illud Ps 118. *Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur. Pretiosum est,* ait, *videre virum justum: plerisque enim justi aspectus admonitio correctionis est, perfectioribus vero lætitia.* Et mox: *Justi sanat aspectus, et ipsi oculorum radii virtutem quamdam videntur infundere iis, qui fideliter eum videre desiderant.* Ita solus S. Francisci aspectus intuentes compungebat, et accendebat ad amandum Deum et cœlestia, ait S. Bonav. in ejus Vita. Idem de S Dominico, S. Francisco Xaverio, beato Aloysio Gonzaga, testantur eorum Vitæ.

6. Argentum et aurum non est mihi.] Apostoli pauperes erant censu, ideo divitas erant sensu, spiritu et fide, ut ait S Jacobus c 2. 5 Audi Nazianz. orat. 27 de amore paupert. *Adeo pauper vivendi genus sibi Petrus præscripsit, ut lupinis famem expelleret.* Lupini sunt pisa amara et agrestia.

Præclare S Ambr. in illud Ps. 118. v. 37. *Portio mea Dominus. Cui,* ait, *portio Deus est, totius naturæ possessor est effectus, videlicet totus quidam cum Domino Dominus.* Declarat id exemplo S. Petri, qui quia relictis omnibus secutus est Dominum, ipse quoque naturæ Dominus esse meruit; nam claudo petenti Eleemosynam dixit: *Quod habeo tibi do: In nomine Jesu Christi surge et ambula. Ecce Petrus sub Christi nomine quasi unus Christus, ac ideo omnium Dominus factus est, qui naturæ damna reparabat. Quomodo ergo poterat naturæ damno sentire?*

Sic recte dixit S. Chrys. *agrum pauperie esse erumenam divitiis* Et S. Aug. serm. 28 de verbis Apostoli: *Non tibi displiceat paupertas tua, nihil ea potest ditius inveniri. Vis nosse quam locuples sit? cælum emit. Quibus thesauris conferri possit quod videmus paupertati indultum?* Hinc et Climac gradu 17. asserit pauperem monachum dominum esse mundi, et quia jactavit curam suam in Deum, in eo per fidem possidere omnes res et gentes in servos Nam *desiderium pauperum exaudivit Dominus, præparationem cordis eorum audivit auris tua.* Ps 9. Pergit S. Aug. *Deo dives est inops auri, virtutes largitur et gratias confert.* Et superius: *Testimonium virtutis secuturæ, est professio paupertatis Unde Apostolus loquebatur: Nihil habentes, et omnia possidentes. Qui aurum non habet, fidem habet, virtutem habet. Videamus quid amplius coruscet? Aurum quod nemo tutum habet, nisi qui semper abscondit? Aurum, quod in perniciem Domini fulget? Aurum, quod per tenebras quæritur, per tenebras custoditur? Aurum, cujus inquisitio damnatos habet, cujus amor Judam fecit? Aurum, quod apud avarum omnium præfertur Christo? cujus gravis acquisitio ærumnoso possessio.* Hæc et plura ibidem apposite S Aug.

Legi vitas plurimorum Sanctorum, et deprehendi eos solos excelluisse miraculorum copia et pondere, qui excelluerunt in paupertate et austeritate vitæ, quasi ejus merces et præmium congrue a Deo decretum, fuerit donum miraculorum: tales fuere S Bernardus, S. Dominicus, et tres S Francisci, nimirum Assisias, de Paula, et Xaverius, qui pauperrimus, in India 25. mortuos, ut alia taceam, suscitavit.

Aliam causam dat S. Ambr. l. 10. ep 82. *Gloriatur, ait, in paupertate, quasi refugiat contaminationem.* Quasi dicat: Contaminatio erant D Petro, opulentia, gloriatio, inopia: hanc quodammodo ostentare, illam penitus abdicare cupiebat Certe Jacob pauper et peregrinus in Ægypto, sic abundabat, ut suis filiis omnium bonorum benedictionem impertiret. Gen. 49. 2. De qua re D. Ambr. l. 2. de Jacob, c. 9. *Quis, ait, tam dives in regno, quam iste in peregrino loco? Denique reges benedicebat. Nec immerito pauper non erat, qui nullo indigebat: pauper non erat, qui se pauperem non putabat. Et quis pauperem dicat, cujus comparatione dignus non erat mundus?*

Legi apud Auctores graves, S. Thom. Aquinatem, cum ad Innocentium IV. Pontificem venisset, coenam quo forte magna vis auri signati numerabatur, et ei Pontifex dixisset: Vides Thoma, Ecclesiam non amplius, sicut olim eum primum incipere dicere posse: *Aurum et argentum non habeo?* modeste respondisse: *Fatendum hoc est, Pater sancte; sed etiam Ecclesia modo non potest, sicut primitiva, ad claudum dicere: Surge, ambula, sanus esto.* Et tamen certum est, Ecclesiam licite et utiliter imo necessario, possidere possessiones et prædia, uti docte contra Joannem Wiclef demonstrat Bellarm. tom. 1. l. 1. de Cleric. c. 26. Verum Deus pro rerum et temporum exigentia ita sapientissime sua dona partitus est, ut Ecclesia primitus pauper coruscaret miraculis, ad infidelium conversionem: ils vero conversis, miraculis amplius non indigens, opibus et donis fidelium suum jus et dignitatem tueretur: quin et nonnullis eximiis in ea Sanctis etiam Pontificibus, præsertim paupertatis studiosis,

gratiam miraculorum concessit, uti S. Martino, qui præter alia tres mortuos ad vitam revocavit, de quo canit Ecclesia: *Martinus hic pauper et mendicus, cœlum dives ingreditur*, etc. Et S. Gregor. cujus vitam et miracula Joannes Diaconus quatuor libris conscripsit; sed et hic censu licet dives, spiritu tamen fuit pauperrimus: adeoque suum patrimonium, quod erat amplissimum, ac factus Pontifex omnes pontificatus redditus et opes in eleemosynas profudit quibus omnes pauperes Romæ et per totam Italiam, quin et in terra sancta, aliisque provinciis, vere pauperum pater aluit et sustentavit.

QUOD AUTEM HABEO, HOC TIBI DO.] q. d. Potestatem faciendi miracula quam habeo, tibi applico, per eamque tibi sanitatem dono. Potestatem enim hanc habebat Petrus permanentem, non per habitum (nullus enim habitus dari potest, qui physice quævis miracula patret) sed instar habitus: Dei enim assistentiam habebat per modum habitus, ut per ejus omnipotentiam sibi paratam, quoties vellet, toties miraculum ederet. Deum ergo, Deique potentiam Petrus quasi habebat in manu, ac per eam erat quasi omnipotens. Ecce quid facit Dei amicitia et sanctitas! Ecce quomodo Deus, se suaque omnia Sanctis communicat! Moral. docet hic S. Petrus, ut in donis acceptis a Deo communicandis, simus liberales; ideo enim a Deo communicantur. Quocirca quisque det quod habet. Qui habet opes, det opes; qui eas non habet, porrigat manum, det linguam, consolando, docendo etc. porrigat cor compatiendo, orando etc. *Esto calamitoso Deus*, ait Naz. or. 27. ut vicissim Deum promerearis, isque tibi sit Deus, id est, beneficus et liberalis.

Quare Petri Deique dissimiles sunt divites avari, qui, ut ait S. Hier. ad Eustoch. de cust. virg. c. 14. *licet sermone taceant, opere loquuntur: Fidem et misericordiam non habeo; quod autem habeo argentum et aurum, hoc tibi non do.*

IN NOMINE JESU CHRISTI.] Qui scilicet est Christus, id est Messias, tibi tuisque Judæis promissus.

NAZARENI.] Scilicet ex Nazareth oppidulo oriundi, quem proinde Judæi per contemptum vocabant Nazarenum, imo cruci ejus hunc titulum præfixerunt: *Jesus Nazarenus Rex Judæorum.* Quare Deus eum ita humiliatum nunc exaltat, ac in nomine Nazareni te sanat, tibique ætatis florem et membrorum vigorem restituit. *Nazarenus* enim hebraice idem est quod floridus, et floridos efficiens. Talis factus est Christus per resurrectionem, juxta illud Ps. 27. 7. *Refloruit caro mea.*

7. PROTINUS.] Ut appareret esse instantanea, ideoque non naturalis et medicinalis, sed divina sanatio. Fuit hæc subita sanatio symbolum nostræ resurrectionis, quæ fiet in momento. Unde S. Aug. h. 28. de verbis Apostoli: *Testimonium*, ait, *velocis resurrectionis est velocitas ex debilitate surgentis in momento, in ictu oculi, in novissima tuba.* Hoc miraculum fecit Petrus anno 34. Christi, eodem scilicet quo in Parasceve Christus est passus, in Paschate resurrexit: inde quadragesimo die in cœlum ascendit, ac die quinquagesimo in Pentecoste misit Spiritum Sanctum; nam paulo post Pentecosten, de qua c. præc. Petrus patravit primum hoc suum miraculum. Lucas ergo hic recenset fructus passionis Christi, et effectus.

CONSOLIDATÆ SUNT BASES EJUS.] Puta crura et tibiæ, hisce enim quasi basibus moles corporis fulcitur, ait Lyran.

ET PLANTÆ.] Græce σφυρά, quod Beza vertit *malleoli*, id est ossa juxta talos extantia: sed frigide; σφυρά enim significat totum pedem, ut a tibia secernitur. Unde σφυρόω idem est quod *calceo*, et εὔσφυρος, *bene calceatus*. Quare minutius minusque recte Pagn. et Tigur. σφυρά vertunt, *tali*. Melius Nost. et Syr. vertunt, *plantæ*, puta pedes, quibus totum corpus insistit; qui in paralyticis humore aqueo in eos defluente, resoluti sunt; in claudis contracti, debiles et manci.

Mystice, claudus hic erectus a Petro significat Judæos, quos quasi animas claudicantes, Petrus hoc sanationis miraculo ad fidem adduxit, ait Nyssen. orat. de S. Stephano. Et S. Ambros. serm. 2. de S. Petri et Pauli encæniis, docet merito S. Petrum primum edidisse miraculum in pedum claudi confirmatione, ut ostenderet se esse fundamentum Ecclesiæ: *Ut sicut*, ait, *in Ecclesia fidei fundamentum continet, ita et in homine membrorum fundamenta* (quæ sunt pedes) *confirmet; ut jam non trepidus, nec imbecillis possit supra petram Ecclesiæ, sed robustus et fortis incedere.* Quocirca sæpius hoc miraculum in claudis operatus est S. Petrus.

Memorabile est quod legimus, in vita S. Eduardi regis Angliæ, scripta ab Alredo, qui floruit anno Domini 1164. nimirum contractum quemdam utroque pede, missum a S. Petro ad S. Eduardum, ut ei diceret, se curatum iri, si Eduardus eum suis humeris impositum, ad templum S. Petri perferret. Quare Eduardum illico id fecisse, itaque ei integram sanitatem gressumque restituisse. Porro revelarat contracto S. Petrus, se velle Eduardum in hoc miraculo habere socium, utpote sibi valde devotum, nuncuparat enim votum visitandi limina S. Petri Romæ; sed votum jussu Pontificis, ad Anglorum petitionem, commutavit in templum hoc quod in honorem S. Petri exædificavit.

Tropol. claudicant qui nunc in vitium, nunc in virtutem; nunc in fidem, nunc in hæresim inclinant, quos consolidat Petrus, id est, Pastor et Prælatus vi verbi et gratiæ Christi. Hebr. 12. 13. Claudicatio enim hæc periculosa est, ut vicina ruinæ extremæ, ac Deo vehementer injuria et exosa. Componit enim et conjungit Deum cum dæmone, eumque Deo quasi æmulum opponit, imo antepenit. Quocirca Elias 3. Reg. 18. 21. ait ad populum: *Usquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini illum.* Et Josue c. ult. 19. *Non poteritis servire Domino: Deus enim sanctus et fortis, æmulator est, nec ignoscet sceleribus vestris*, etc. *Testes vos estis, quia ipsi elegeritis vobis Dominum ut serviatis ei.* Et Moyses Deuter. c. 32. 16. *Provocaverunt eum in diis alienis: et in abominationibus ad iracundiam concitaverunt.* Et v. 39. *Videte quod ego sim solus, et non sit alius Deus præter me.* Et Christus Matth. 6. 24. *Non potestis Deo servire et mammonæ.* Et Paulus 2. Corinth. 6. 14. *Nolite jugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conventio Christi ad Belial?*

Ita Politici in Republica conjungunt hæreticos cum Catholicis, itaque fidem et simul Rempublicam evertunt. Tales fuerunt Cuthæi sive Samaritæ, ex Assyria translati in Samariam, qui coluerunt Deum Israelis,

et simul deos Assyriorum, 4. Reg. 17. v. 33. Tales sunt quasi chamæleontes; nam pro varietate locorum et personarum omnibus se conformant, cum hæreticis loquuntur hæretice, cum Catholicis catholice, cum piis et castis simulant pietatem et castitatem, cum impiis et impudicis impie et impudice effutiunt; præsentibus adulantur, absentes lacerant; bilingues, trilingues, imo omnilingues sunt. Sedent sellis duabus, imo omnibus: fidem habent lubricam, ideoque nullam. Vere noster Frusius de tanta sectarum hujus ævi varietate: *Cur nunc tot fidibus luditur una fides*? Talis Proteus fuit Julianus Apostata, ait Nazianzen. orat contra eumdem, qui cum Constantino et Christianis erat Christianus, cum Gentilibus Gentilis: modo palliatus, modo togatus: trocho versatilior, polypi mentem obtinens: biceps ut amphisbena: anceps ut mulus: Euripo inconstantior, luna mutabilior, pila mobilior, magis varius quam hydra.

Præclare Cassian. collat. 6. c. 12 *Mens justi*, ait, *non debet esse similis ceræ, quæ semper characteri signantium cedens, pro ejus forma et imagine figuratur*, etc. *quin potius debet velut quoddam esse adamantinum sigillorium, ut inviolabilem mens nostra figuram sui semper custodiens characteris, universa quæ incurrerint, sibi qualitatem sui status signet atque transformet, ipsa vero insigniri nullis incursibus possit*. Objecit olim Æschines Demosthenem, quod commutata factione, Euripum ipsum inconstantia sua superasset, essetque Euripistes et incertæ fidei. Quot hodie sunt Euripistæ, quibus nulla est nisi Græca, aut Punica fides!

8. Ambulans et exiliens.] In eo ergo impletum est illud Isajæ cap 35 6. de Christo et Apostolis oraculum: *Tunc saliet sicut cervus claudus*, ait S. Cyrill. catechesi 17. Nota Hic duplex fuit miraculum. Prius quod claudo restituta sit pedum rectitudo et firmitas. Posterius, quod illico prompte incesserit, imo exilierit. Qui enim diu non ambularunt, esto sani sint et valeant pedibus, ut incarcerati, tamen ea longa desuetudine ambulandi, expedite incedere nequeunt; sed sensim ambulare discunt, ejusque usum et facilitatem ambulando acquirunt, uti experientia constat. Ita Sanchez.

10. Et impleti sunt stupore et ecstasi,] θάμβους καὶ ἐκστάσεως Pagnin. et Tigurin. *repleti sunt admiratione et stupore:* Syrus, *admiratione et ecstasi*; Biblia Gothica quæ citat Mariana, *stupore et mentis consternatione*. Ecstasis hic significat admirationem maximam, qua attoniti et perculsi, quasi emotæ mentis, extra se fierent, perinde ac in ecstasi sive raptu proprie dicto, mens a terrenis ad cœlestia rapitur. Unde S. Aug. explicans illud Ps 30. *Ego dixi in excessu* (græce ἐν ἐκστάσει. hebr בחפזון *bechippazon*, id est, *in trepidatione et pavore*) *mentis meæ: Omnis homo mendax. In excessu mentis*, inquit, *duo intelliguntur: aut pavor, aut intentio ad superna, ita ut quodammodo de memoria labantur inferna*.

11. Cum teneret (ita et Græca et Syrus: pauperam ergo aliqui legunt *tenerent*; alii, *viderent*) autem Petrum et Joannem.] Puta claudus a Petro sanatus. Sed cur tenuit eos? Resp. OEcum ex timore, ne, si ab eis disjungeretur, rursus in claudicationem incideret: nam apprehensa dextera ejus a Petro, sanus evaserat. Melius sanctus Chrysost. censet id eum fecisse ex amore, reverentia et gratitudine, ut suos sanatores arcte complecteretur, stringeret, et ab eis avelli non posset, eosque toti populo ostenderet et deprædicaret.

Ad porticum quæ appellatur Salomonis,] ante quam Petrus sanaverat claudum: claudus enim jacebat mendicans ante hujus porticus portam, quæ vocabatur Speciosa; sed a Petro erectus, cum eo per portam in porticum hanc introivit, celebrans miraculum et miraculi auctorem Petrum. Unde populus, ut id videret, tam ad claudum curatum, quam ad Petrum curantem concurrit.

Quæres, quænam fuit porticus Salomonis? Nota. Templum Judæorum proprie duas habebat partes, Sanctum et Sanctum sanctorum, in illud soli sacerdotes ingrediebantur, in hoc solus pontifex semel in anno Quare pro populo ante Sanctum adjectum fuit atrium ut populus in eo spectaret sacrificia, Deumque oraret. Atrium hoc duplex erat: prius Judæorum, posterius Gentium et immundorum. Judæorum bipartitum erat: prior enim ejus pars vicina Sancto, in qua erat altare holocaustorum, cedebat sacerdotibus; posterior laicis, sed mundis. Porro non licebat sub pœna mortis Gentibus, puta Romanis, ex suo atrio transire in atrium Judæorum, nec Judæis in atrium sacerdotum, teste Josepho l 6. Belli c. 6. Jam quæstioni huic tripliciter respondent Interpretes.

Primo enim aliqui censent, porticum hanc fuisse exterius adhærentem ipsi Sancto, quæ proinde instar Sancti, erat longa viginti cubitos, lata decem, uti dicitur 3. Reg. 6. 3. perinde ac videmus Romæ Basilicis S. Petri, S Laurentii, S. Cæciliæ, et aliis extrinsecus adhærere porticus, per quas in basilicas introitur. Ita Adrich. in Descript. Jerusalem. Verum obstat, quod in hanc porticum, imo in atrium sacerdotum, quod erat ante porticum, nulli nisi sacerdoti Aaronico fas erat introire. In hanc autem porticum ingressus est Petrus, claudus, totusque populus.

Secundo, alii censent, porticum hanc fuisse ipsum atrium Judæorum, dicique Salomonis; tum quia in eodem loco et area erectum fuit ab Herode, in quo olim Salomon suum erexerat; tum ad distinctionem porticus extimæ, puta atrii Gentium, quod atrio Judæorum adjecit Herodes; ita Ribera l. 1. de Templo c. 16 et seq Censet enim ipse Salomonem ædificasse tantum atrium Judæorum, non vero atrium Gentium, sed illud adjectum esse ab Herode, ac proinde atrium Judæorum vocari porticum Salomonis, atrium vero Gentium porticum Herodis Quare porticus Salomonis fuit templum Judæorum, in quo Christus docuit, et miracula patravit. Verum obstat quod porticus hæc erat extima, uti eam vocat Josephus, quodque mendici ante atrium, non interius Judæorum, sed extimum Gentium desidebant, ut tam a Gentibus introeuntibus, quam a Judæis stipem poscerent. Non enim decebat sordidos et putidos mendicos in loco Judæis sanctissimo, tanto numero jugiter desidere: nec Judæi id permisissent, præsertim ne eorum clamore et tumultu in sacrificiis et precibus obturbarentur. Erant enim ipsi in sacris religiosi, imo superstitiosi; et practicabant illud vulgo tritum: *Cæci et claudi non intrabunt in templum* 2. Reg. c. 5 8. etiam si nulla lege id sancitum esset Sic et apud Romanos mendicorum statio erat ad pontem, uti etiamnum est, ut patet ex Juvenali satyra 4. et Martiali l. 10 epigram 5. Ita Sanchez

Tertio ergo alii censent, porticum Salomonis fuisse atrium Gentium, aut certe ejus partem. Hoc enim erat quasi templum Gentium, in quo ipsæ Deum adorabant, et ante illud ejusque portam Speciosam sedebant mendici. Erat hoc atrium tale, qualia videmus Romæ in palatiis, nimirum sub dio, ita tamen ut ad latera haberet porticus tectas columnis insistentes, ad quas tempore pluviæ vel æstus reciperet se populus, eaque de causa vocatur porticus Salomonis, non quod Salomon in eo oraret (orabat enim in atrio Judæorum utpote Judæus et Judæorum rex) sed quod hæc porticus ex incendio templi facto per Chaldæos, superstes manserit, saltem bona sui parte, ita ut facile a Zorobabele, et postea ab Herode instaurari potuerit, ait OEcum. Ita Villalpand. l. 3 de Templo c. 9. ubi idipsum confirmat ex eo, quod Gentiles, qui non nisi in atrio Gentium versari poterant, adierint Philippum in porticu Salomonis, ut viderent Jesum. Jesus ergo tunc in atrio Gentium degebat, Joan. 12. 20. Idem l. 5. de Templo disp. 4. c. 67. et 68. in fine, idipsum confirmat ex Josepho l. 20. Antiq. c. 14. ubi porticum hanc ait fuisse extimam templi, eamque vocat *opus Salomonis*, non Herodis. In hanc ergo porticum ingrediente Petro cum claudo sanato, accurrit populus turmatim, et concionante Petro conversa sunt quinque millia. Unde liquet porticum hanc quæ tot millia caperet, fuisse ingentem, ideoque fuisse ipsum atrium Gentium. Hoc enim dictum est *porticus*: tum quia erat extimum: tum quia pro immundis et profanis Gentibus erat quasi immundum et profanum respectu atrii Judæorum, quod pro fidelibus et sanctis Judæis quasi mundum et sanctum erat, et vocabatur templum, non porticus. Sic enim etiamnum vestibula ante templa, quia extima, et quia extra templum sunt, vocamus porticus, non templum aut templi partem. Atrium ergo Gentium vocabatur *porticus*, ad distinctionem atrii Judæorum, quod vocabatur *templum*, cui atrium Gentium exterius adjacebat quasi porticus.

12. Aut potestate.] Legit Interpres in Græco ἐξουσίᾳ, id est *potestate*. Quocirca et Syrus vertit, בשלטנן *beseultanan*, id est, *imperio nostro*. Unde *Sultani* Ægypti, Babylonis, Tartarorum, vocantur eorumdem principes et Imperatores. Jam legunt εὐσεβείᾳ, id est, *pietate*, itaque in Latinis Bibliis legunt Lyran. Hugo et Dion. Inepte hæc Calvinus torquet contra invocationem Sanctorum, quasi nulla sit in eis eorumque reliquiis potestas. Non enim hoc vult Petrus, sed tantum docere, potestatem patrandi miracula, quam ex effectu eum habere constabat, non esse suam, id est, suarum virium, sed Dei, ab eoque sibi gratis concessam. Sancti enim, ait S. Greg l. 2. Dial. 30. faciunt miracula, vel prece, vel potestate, hoc est, nunc invocando Deum, nunc per Dei virtutem sibi communicatam imperando dæmonibus, morbis, etc ut abscedant.

14. Et justum.] Tum formaliter, tum causaliter, hoc est, justificantem cæteros omnes, ita ut nemo hominum sit justus, nisi qui justitiam a Christo acceperit, eique illam acceptam referat.

16 Et in fide nominis ejus] q d. Per fidem et invocationem nominis Christi, per fidem qua in Christum credimus, eumque Salvatorem agnoscimus et prædicamus: vel per fidem quam habemus nomini Christi, id est, ipsi Christo a me nominato et invocato, *hunc claudum, quem vos vidistis et nostis, confirmavit*, id est, consolidavit et sanavit, *nomen ejus*, puta Christi. q d. Christus in quem credo, a me nominatus et invocatus confirmavit, et curavit hunc claudum, non ego mea medicina, vel virtute. Est hic triplex hebraismus. Primo enim prepositio *in* ponitur pro *per: in fide* id est, *per fidem*. Secundo, *fides nominis* passive hic vocatur fides quæ habetur nomini Christi, id est, Christo ipsi: non enim active fides Christi hic vocatur illa, quam in se habet Christus (in Christo enim non fuit fides, sed visio) sed passive, quam scilicet nos habemus in Christum, qua credimus Christo. Tertio, nomen Christi metonymice vocatur ipse Christus nominatus et invocatus: vel certe ipsa invocatio nominis Christi.

Nota. Fidei tribuitur hic miraculosa sanatio tamquam causæ non primariæ, sed instrumentariæ. Fides enim est causa applicans nobis merita Christi, per quæ sanamur, rursum fides est dispositio ad sanitatem mentis et corporis. Tertio, fides et invocatio est quasi causa impetratoria sanitatis: ipsa enim est oratio vel tacita, vel expressa: quæ sanitatem a Deo impetrat; unde et eam meretur, non de condigno, sed de congruo. Causa ergo physica principalis curationis claudi fuit Deus, instrumentalis fuit S Petrus, manu elevans et erigens claudum. Causa vero moralis, puta meritoria, principalis fuit Christus, ejusque merita: instrumentalis fuit fides S Petri, ob tres rationes et modos, quos jam recensui: ita D. Thomas de potentia q. 6. ad 19.

Et fides, quæ per eum, hoc est, in eum, est, dedit integram sanitatem] ὁλοκληρίαν, id est, integritatem corporis et membrorum, puta pedum. Aliter Chrys. Fides, inquit, quæ per eum, puta Christum, est prædicata et evangelizata, dedit sanitatem claudo: fides autem a Christo prædicata, est fides in ipsum Christum; verum Petrum modestiæ causa id non statim exprimere, sed velare et circumscribere, ne aversos a Christo Judæos offendat: donec sensim se in mentes eorum insinuans idipsum declaret et clare denuntiat.

Moral. Nota hic Primos Sanctos sua miracula et dotes non sibi ascribere, sed Deo, cujus sunt, reddere cum gratiarum actione et glorificatione, ac dicere cum Psalte; *Non nobis Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam:* quod cum facimus, Deus novas in nos gratias effundit: gratia enim congruit daturque grato, quæ aufertur ingrato. Vide S Greg. h. 5. in Ezech. sub finem. *Idcirco*, ait, *viri sancti semper laudem Creatori reddunt, ut vera stabilitate persistant in eo virtute quam accipiunt.*

Secundo, quanta sit virtus fidei excellentis et heroicæ: hæc enim omnia quæ credit et sperat, impetrat a Deo, juxta promissum Christi Marci 11. v. 24. *Omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis et evenient vobis*. Talis est fides miraculorum, per quam S. Petrus, S Paulus, S. Gregorius Thaumaturgus, et similes, tot tantaque prodigia ediderunt.

Tertio, quantam fidem, spem et amorem debeamus gerere erga Christum, quem Deus nobis dedit redemptorem, salvatorem, mediatorem, omnisque boni datorem, per quem nos benedixit omni benedictione spirituali in cœlestibus, uti admirabundus docet et eructat S. Paulus toto cap. 1. ad Ephes. Unde ipse alibi passim non nisi Jesum et Christum sonat et crepat, dicens se nihil prædicare, nihil scire, nihil sperare, nihil amare, nisi Jesum Christum et hunc crucifixum, imo

se in se non vivere, sed Christo: *Vivo*, ait, *ego jam non ego, vivit vero in me Christus. Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est et ego mundo, Mihi vivere Christus est, et mori lucrum.*

Idem fuit sensus primorum fidelium, ut S. Ignatii Ep. ad Rom. *Amor meus crucifixus est*, et consequenter et fides, et spes mea crucifixa est; S. Joannis, qui in Evangelio et Epistolis non nisi Christi amorem, quam ex ejus pectore hausit, spirat; S. Polycarpi, S. Dionysii, S. Laurentii, etc. qui Christi amore ebrii ad ignes, furcas et leones ibant quasi ad epulas. Sapienter S. Naz. in Sent. *Alii*, ait, *aurum, alii argentum, alii mensas delicatas, id est, vitæ ludibria in pretio habeant. Ego vero Christum amplissimarum opum instar duco: quem utinam aliquando pura mente mihi intueri contingat: cætera autem mundus habeat.* Præclare S. Bern. l. de Cons. c. 1. *Cum amor Christi*, ait, *totum absorbuit affectum hominis, ut negligens et immemor sui, nil nisi solum Jesum Christum et ea quæ sunt Jesu Christi sentiat, tunc demum in eo perfecta est charitas. Non est onerosa ei paupertas: iste non sentit injurias, ridet opprobria, contemnit damna, mortem lucrum deputat; imo nec mori se putat, cum magis de morte ad vitam transire se sciat.* Et cap. 3. *Premat corpus, trahat mundus, frendeat diabolus, secura erit conscientia*, in Christo defixa. Vere oleum effusum nomen tuum Jesu Christe. Vide eumdem ser. 14. in Cant.

17. Per ignorantiam fecistis, sicut et principes vestri.] Sed longe culpabilior fuit principum ignorantia, quam populi, utpote crassissima vel etiam affectata. quia tamen hæc quoque aliquo modo in scelere minuit audaciam, impudentiam et irreverentiam in Deum, eo quod minuit voluntarium (gravius enim peccassent si Christum cognitum, quod scilicet ipse esset Messias et filius Dei, voluntarie et destinata malitia occidissent) idcirco a Petro hic allegatur quasi causa Christicidium excusans, non in toto, sed in tanto. Unde Christus pro iis orans in cruce, *Pater*, ait, *ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Et Paulus 1. Cor. 2. 8. *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.*

18. Deus autem, quæ (ita Græca et Rom. non *qui*, uti nonnulli legunt) prænuntiavit, scilicet, pati Christum,] ut seq. q. d. Passiones et tormenta Christi, quæ Deus prænuntiavit per Prophetas, omniaque de Christo passuro oracula, implevit per vos vestramque ignorantiam, qua factum est, ut Christus de facto pateretur ea omnia, quæ eum passurum prænuntiarant Prophetæ.

19. Ut deleantur.] Non tegantur, ut volunt hæretici, non superficie tenus radantur, sed plane deleantur et aboleantur, ac, ut Syrus, *expungantur:* sicut litteræ e tabulis ceratis olim expungebantur et nunc e membranis expunguntur.

20. Ut cum venerint tempora refrigerii.] Vatab. *refocillationis*, scilicet *a peccatis et ira Dei*, subaudi, *salvi sitis*, vel *refrigeremini et vos. Refrigerium*, vel, ut Syrus vertit, tranquillitatem et quietam vocat salutem et beatitudinem æternam, quæ ab æstu tentationum, persecutionum et afflictionum hujus vitæ, quibus in hujus vitæ pelago assidue jactamur et urimur, quiescemus et refrigerabimur. Alludit S. Petrus ad excid. Jerusal. et Judæor. mox futurum per Titum, ac ad Judæorum ærumnas, quibus toto orbe vagi continua agitantur, a quibus in fine mundi liberabuntur.

Porro hoc *refrigerium* pœnitentibus, et conversis ad Christum obveniet *a conspectu Domini*, id est, ab ipso Domino præsente et conspiciente. Pro conspectu, græce est προσωπου quod Tert. l. de Resur. carn. vertit, *a persona Domini;* Cajet. *a facie Domini:* quia, inquit, facies Christi erit objectum et causa beatitudinis. Visio enim divinitatis Christi, est objectum beatitudinis essentialis: visio vero humanitatis ejusdem, est objectum primarium beatitudinis accidentalis. Unde Vatabl. exponit, q. d. Quæ refrigeratio erit, cum rursus conspectus erit Christus. Notat Sanches, pro *refrigerii* græce esse αναψυξεως, quæ vox et *resurrectionem* et *refrigerium* significat: et utrumque huic loco convenit, q. d. Cum venerit αναψυξις, quæ resurrectio est et reanimatio (ψυχη enim est anima) illa ipse tunc implebit numinis sui mensuram; nam vobis justis erit ipsa refrigerium, æque ac e morte ad vitam beatam resurrectio. Unde v. 21. eamdem vocat restitutionem omnium. Unica ergo hac voce duos Symboli articulos complectitur, nimirum, *Credo carnis resurrectionem:* et, *vitam æternam.*

Qui prædicatus est.] Ita et Pagn. Tig. et Vatabl. legentes in Græco προκεκηρυγμενον, q. d. *præconizatum et proclamatum;* alii legunt προκεχειρισμενον, id est *præparatum*, ut vertit Syrus, itaque legit Irenæus l. 3. c. 12. Tert. lib. de Resurr. carn. vertit, *prædesignatum*, forte legit προωρισμενον.

21. Quem oportet quidem cœlum suscipere.] Ambiguum est, ait Cajet. an dicere velit quod Jesus cœlum suscipiat, sicut rex suscipit regnum; an vero quod cœlum suscipiat Jesum, sicut locus suscipit locatum; utrumque enim est verum, et utrumque huic loco convenit; ac prima involvit posterius. Prior sensus augustior, posterior simplicior est, si cum Syro vertas, *quem oportet cælo capi.* Ex quo contra Ubiquetarios concludas, Christi corpus non esse ubique, uti ubique est ejus divinitas. Sed ex eo contendebat Berengarius, Christum non esse in Eucharistia, utpote cœlo conclusum; quem secutus Beza: Nota, inquit, Christum cœlo capi, contra eos, qui pro eo, quod fide nobis ascendendum est in cœlum, ut capiti nostro conjungamur, Christum iterum e cœlo, velut Jovem quemdam Elicium evocandum, pertinacissime tuentur. Sed respondendum: Non docemus Christum cœlo evocandum ad Eucharistiam, quasi cœlum deserens locali motu ad nos descendat (hoc enim tantum fiet in die judicii) sed quod manens in cœlo, per omnipotentiam Dei se præsentem sistat in Eucharistia (sive id fiat per corporis ejus replicationem, sive per acquisitionem dumtaxat novi loci, de quo inter se disputant Scholastici) idque invisibiliter et indivisibiliter, cum in cœlo sit visibiliter et divisibiliter respectu loci: alio enim in loco est Christi caput, in alio collum, in alio pectus, in alio pedes, cum in Eucharistia omnia Christi membra sint in eodem loco, puta in eadem hostia, eodemque hostiæ puncto. Christus enim in Eucharistia est sicut anima in corpore, nimirum totus in toto, et totus in qualibet ejus parte.

Insuper Nota, Christum post ascensum in cœlum subinde visibiliter in terris apparuisse, ut S. Paulo, dum eum convertit, Act. 9. 4. ac S. Petro. Cum enim ipse e carcere rogatu Christianorum fugisset, occur-

rit ei Christus, rogantique Petro: *Domine quo vadis?* respondit: *Vado iterum crucifigi.* Ex quo intellexit Petrus, Deum velle, ut in carcerem rediret, seque pararet ad crucem et martyrium. In cujus apparitionis memoriam, Romæ extra portam S. Sebastiani, in ipsomet apparitionis Christi loco erectum est sacellum, cui vulgo nomen, *Domine quo vadis?* Sic apparuit S. Antonio post victoriam luctæ cum dæmonibus, ait S. Athanas. in ejus vita: item S. Tarsiliæ, teste S. Greg. in Dial. l. 4. c. 16. Quocirca S. Thom. et Cajet. censent Christum tunc modico tempore cœlum reliquisse, ac descendisse in terram ad S. Petrum, Paulum, Antonium, etc. Alii putant has visiones fuisse imaginarias; vel etiam reales, non corporis Christi, sed corporis aerei formati ab angelo quod repræsentaret Christum; sicut ante incarnationem Verbum in corpore aereo Abrahæ, Jacobo, aliisque Patriarchis et Prophetis apparuit.

Verius videtur, quod Christus aliquando simul in cœlo et simul in terra fuerit, et utrobique realiter proprieque sit visus, ut cum apparuit S. Petro et Paulo. Nam, ut hic dicitur, cœlum non reliquit, et tamen in terra fuit, apparuitque S. Petro et Paulo. Ergo tunc simul fuit utrobique. Insinuat id S. Chrys. Videtur autem Christus cœlum modico tempore reliquisse, cum descendit ad B. Virginem in ejus morte: nam cum ea rursum gloriose in cœlum ascendit. Obiter ergo tunc cœlum reliquit. Quod ergo hic dicitur, *oportet eum cœlum suscipere*, intellige quod thronum gloriæ suæ in cœlo firmiter collocarit, ita ut ex eo gloriose et publice non sit descensurus, nisi in die judicii, cui non repugnat, quod secreto, invisibiliter et obiter ad B. Virginem descenderit. Ita Suarez 3. p. q. 58. in fine.

Quæres, An simili modo cœlum, purgatorium et infernus teneant et claudant animas cæterorum hominum, ut inde exire nequeant ante diem judicii? Aliqui censent animas damnatorum numquam egredi ex inferno, ac consequenter numquam apparere hominibus. Ratio est, quod inferno quasi perpetuo carceri et gehennæ sint mancipatæ. Rursum, quod in inferno nulla sit redemptio. Ita censet Dom. Soto in 4. d. 45. q. 1. a. 4. ad 1. Victoria relect. de Magia n. 27. et Abulens. in 4. Reg. c. 4. q. 56. Verum alii probabilius opinantur animas tam in inferno et purgatorio, quam in cœlo commorantes, subinde egredi et viventibus apparere, idque ad hoc, ut efficacius iis vel gloriam cœlestem, vel pœnas ignesque inferni sive verbis, sive reipsa per flammas ostendant, itaque majorem vel spem, vel metum et terrorem eis incutiant. Nec hoc quidquam de illorum gloria, vel de horum pœna decerpit, quia utrique utrumque secum portant. Damnati ergo cum apparent, suum carcerem, puta ignem cui alligati sunt, secum ferunt, uti ex pluribus eorum apparitionibus constat. Ita sentiunt D. Thom. in 4. dist. 45. q. 1. a. 1. q. 3. Abulens. in c. 25. S. Matth. q. 753. Alphonsus Mendosa q. 5. Scholast. de veris mort. appar. et noster Petrus Thyræus l. 1. de Spir. appar. n. 117. et 249. qui tamen recte addit, animas e cœlo, et ex inferno rarius per se et personaliter apparere, sed crebrius id fieri per angelos. Rursum, animas e cœlo apparere, quoties eis libuerit: animas vero ex purgatorio et inferno non posse egredi, nec apparere, nisi ex peculiari dispensatione Dei.

USQUE IN TEMPORA RESTITUTIONIS OMNIUM,] usque in diem judicii, quo Deus hominem lapsum in peccatum ærumnas et mortem, Deo, gloriæ et felici immortalitati restituet, itaque instaurabit angelorum ruinas. Pariter tunc cum homine cœlum, elementa, totumque orbem primævæ integritati, incorruptioni et splendori restituet. Erit enim tunc renovatio, et quasi regeneratio totius mundi, uti docet Apostolus Rom. 8. 21. et S. Petrus Epist. 2. c. 3. v. 13.

OMNIUM.] non tantum *temporum*, ut vertit Syrus; sed et hominum rerumque omnium, uti jam dixi.

A SÆCULO.] Hebr. מעולם *meolam*, q. d. Qui Prophetæ ab olim, a priscis sæculis, ante aliquot annorum millia hanc mundi restitutionem, a Christo in die judicii faciendam, prædixerunt.

22. MOYSES QUIDEM DIXIT.] E multis Prophetis unum citat, eumque primarium, puta Mosen, qui clare de Christo Salvatore prophetavit Deut. 18. 18. Ejus oraculum ibidem explicavi: quare hic illud non retexam.

23. EXTERMINABITUR DE PLEBE.] Moses Deut. 18. habet: *Ego* (Deus) *ultor existam:* quæ verba paraphrastice hic explicat et interpretatur S. Petrus: cum enim Deus ad ultionem prosilit, exterminat et occidit vel morte corporali, vel spirituali et æterna. Utraque hic significatur. Judæi enim Christo increduli excisi sunt corporaliter a Tito, et spiritualiter æterna morte puniuntur in gehenna.

24. DIES ISTOS,] adventus et redemptionis Messiæ, puta Christi.

VOS ESTIS FILII PROPHETARUM.] *Filii*, scilicet spirituales in fide et religione. q. d. Vos amplectimini et creditis Prophetarum oracula, eorumque fidem sequimini, quasi germani eorum in pietate filii. Sicut ergo ipsi in Christum venturum crediderunt, eumque prædixerunt; ita et vos in eumdem jam natum, passum et resurgentem credite, ne a majorum vestrorum fide et spiritu degeneretis, imo apostatetis.

ET TESTAMENTI.] Hoc est, fœderis, pacti et promissionis divinæ. Nota Hebraismum: filii fœderis vocantur Judæi, ad quos pertinet fœdus a Deo cum Abraham patre eorum initum: Deus enim Abrahæ et posteris ejus promisit Messiam, ejusque benedictionem, id est, gratiam, justitiam et salutem. q. d. Vos estis filii Abrahæ, ac consequenter filii fœderis, quod Deus cum Abraham pepigit; ac promissionis quam ei dedit de Messiæ redemptione et salute: nunc ergo cum illa per me vobis a Deo ostenditur et offertur, avide et ambabus, ut aiunt, manibus illam accipite. Vos enim sicut estis filii et hæredes Abrahæ, ita et promissionis illi a Deo factæ. Sic et Christiani vocantur filii novi Testamenti quia illi ascripti sunt per fidem, et ad illos pertinent Sacramenta, gratia, omniaque bona, quæ in novo Testamento Christus Christianis promisit et exhibuit.

IN SEMINE TUO.] In filio tuo, puta in Christo ex semine et posteris tuis nascituro. Ita explicat Apostolus Galat. 3. 26. et ipse Petrus dicens v. 26. *suscitans filium suum:* hic ergo est semen benedictum Abrahæ promissum.

BENEDICENTUR,] id est justificabuntur, omnemque gratiam et gloriam accipient, OMNES FAMILIÆ TERRÆ,] puta omnes gentes. Dei enim benedictio est efficax, nec verbalis tantum, uti est hominum; sed realis, quæ bonum, quod dicit et imprecatur, reipsa confert et præ-

stat: Dei enim benedicere, est benefacere, non quomodolibet, sed eximie et divine. Hoc enim decet Deum, Deique immensam liberalitatem et munificentiam. Magnum enim magna dare decet, ut aiebat Alexander Magnus. De hac Abrahæ benedictione, vide ea quæ dixi Genes. 12. 3.

26 Vobis primum.] *Primo* enim et directe missus est Christus ad Judæos, quasi Messias patribus eorum promissus. Unde ab *Apostolo* vocatur *minister circumcisionis*, Rom. 15. 8. id est, circumcisorum, puta Judæorum: quia per se iis solis prædicavit.

Suscitans,] ἀναστήσας in aoristo, id est, cum *suscitasset eum*. Alludit Petrus ad illud Mosis, *Prophetam suscitabit vobis Deus*, quod citavit v. 22. Jam *suscitans*, id est *resuscitans*, puta postquam resuscitavit eum a mortuis. Post resurrectionem enim Christus suam benedictionem, id est Spiritum S. gratiam et salutem, *copiose* in Judæos effudit. Resurrectio enim græce vocatur ἀνάστασις.

Benedicentem vobis.] Qui vobis benedicat, id est benefaciat, *dando* flumina gratiarum in hac vita, et gloriæ in futura, ut in die judicii ab eo audiatis: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi*. Ita *qui crucifixus est suos crucifixores benedixit*, ait S. Chrysost.

Ut convertat.] ἐν τῷ ἀποστρέφειν. Quod tripliciter verti potest. *Primo*, conditionate, q. d. *Si convertat se quisque et pœnitentiam agat*. Ita Syrus. Secundo, assertive. q. d. *Dum quemlibet vestrum convertit*. Ita Gagnæus. Tertio, finaliter et *optative*. q. d. Hoc fine misit Deus Christum, ut scilicet *vos* convertat a peccatis per suam gratiam et justitiam. *Iste est* enim *omnis fructus ut auferatur peccatum*, ait Isaias c. 27. 9. *Ablatio* peccati enim non fit nisi per gratiam, et justitiam et charitatem infusam a *Deo*. Quocirca *remissio* peccatorum in Scriptura celebratur quasi summum Dei *opus*, patrandum a Messia, ejusque proprius finis et effectus; ut a Zacharia: *Jusjurandum*, inquit, *quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis, ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi in sanctitate* et *justitia coram ipso, omnibus diebus nostris*, etc. *Ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum eorum*, Lucæ 1. 73. Idem celebrat S. Paulus Ephes. c. 1. et 2. et passim alibi.

Quocirca docent Theologi, quod remissio peccatorum et justificatio sit majus Dei opus, quam creatio cœli et terræ: tum quia peccatum magis distat a Deo, quam nihil ab ente: tum quia nihil ita *Deo* contrarium et exosum ac peccatum. Sicut enim peccatum est summum malorum *omnium*, ita Deus est summum bonorum omnium. Unde et pro *peccato Deo* satisfieri, ac peccatum ipsum expiari remittique non potuit, nisi per *mortem* et crucem ipsius unigeniti filii Dei: tum quia per gratiam peccata remittentem et justificantem, peccator ex abysso *profundissima* suorum scelerum elevatur quasi in cœlum empyreum, dum per eam fit *non* tantum sanctus et *amicus* Dei, sed *et consors* divinæ naturæ, Dei filius et hæres, quod *donum* majus, sublimius et divinius est, quam cœlum et terra, *omniaque* quæ in iis creata. Ita diserte S. August. tract. 72. in Joannem, ubi et addit: *Judicet*, ait, *qui potest*, *utrum majus sit justos angelos creare, quam impios justificare: certe si æqualis est utrumque potentia, hoc majoris est misericordiæ*. Et fuse D. Thom. 1. 2. quæst. 113. art. 9.

Vide hic quantum malum, quamque fugiendum et execrandum sit peccatum; ac ex adverso quanta sit bonitas Dei et Christi, dum *nos* peccatores ex potestate diaboli, peccati et inferni transfert in regnum gratiæ et *dilectionis* filii sui, facitque hæredes, imo reges cœli, ut illam merito admirari, gratias agere, et celebrare debeamus *tota* vita, uti fecit S. Paulus, S. Magdalena, S. Pelagia, aliique pœnitentes, imo per totam æternitatem, uti faciunt Beati in cœlo. Quocirca Christus a S. Joanne Baptista hoc *elogio*, quasi indice toti *orbi* indicatus et prædicatus est: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*, Joan. 1. 29. Quem secutus S. Joannes Evangelista, passim in Apocalypsi Christum indigitat Agnum pro peccatis nostris occisum et immolatum, eumque ut talem a Beatis in cœlo adorari et laudari pronuntiat, ut c. 5. 6. *Vidi Agnum stantem tamquam occisum*, etc. *et viginti quatuor seniores ceciderunt coram Agno*, etc. *dicentes: Dignus es Domine accipere librum, et aperire signacula ejus, quoniam occisus es, et redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu, et lingua, et populo et natione, et fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, et regnabimus super terram*. Et c. 7. 9. c. 14. 1. c. 15. 3. c. 19. 7. c. 20. 9. et 22.

Quare merito hoc eximium Christi donum admirans Michæas, *oracula* sua de *Christo* ita concludit c. 7. 18. *Quis Deus similis tui, qui aufers iniquitatem, et transis peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ?* Et mox: *Revertetur et miserebitur nostri, et projiciet in profundum maris omnia peccata nostra. Dabis veritatem Jacob, misericordiam Abraham, quæ jurasti patribus nostris a diebus antiquis*. Vide ibi dicta.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Petrus et Joannes, eo quod prædicant Christum resurrexisse, incarcerantur, atque in concilio vetiti prædicare Christum, constanter respondent, oportere magis obedire Deo quam hominibus. Secundo, v. 23 dimissi et reversi ad suos laudant et invocant Deum, impetrantque libertatem et robur evangelizandi: in cujus signum terræ motu concussus est locus, in quo orabant. Denique v. 32. narrat Christianis fuisse cor unum, et animam unam, nullumque inter eos fuisse egentem, sed ex pretio agrorum et domorum, quod singuli afferebant ad pedes Apostolorum, divisum fuisse cuique tantum, quantum opus habebat.

1 Loquentibus autem illis ad populum, supervenerunt sacerdotes et magistratus templi, et Sad-
ducæi. 2. Dolentes quod docerent populum, et annuntiarent in Jesu resurrectionem ex mor-
tuis: 3. et injecerunt in eos manus, et posuerunt eos in custodia in crastinum, erat enim
jam vespera. 4. Multi autem eorum, qui audierant verbum, crediderunt: et factus est numerus vi-
rorum quinque millia. 5. Factum est autem in crastinum, ut congregarentur principes eorum, et
seniores, et scribæ in Jerusalem: 6. et Annas princeps sacerdotum, et Caiphas, et Joannes, et Ale-
xander, et quotquot erant de genere sacerdotali. 7. Et statuentes eos in medio, interrogabant: In
qua virtute, aut in quo nomine fecistis hoc vos? 8. Tunc repletus Spiritu Sancto Petrus, dixit ad
eos: Principes populi et seniores audite: 9. si nos hodie dijudicamur in benefacto hominis infirmis,
in quo iste salvus factus est, 10. notum sit omnibus vobis, et omni plebi Israel: quia in nomine
Domini nostri Jesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit a mortuis in
hoc iste astat coram vobis sanus. 11. Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis ædificantibus, qui
factus est in caput anguli: 12. et non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub cœlum
datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. 13. Videntes autem Petri constantiam, et Joannis,
comperto quod homines essent sine litteris, et idiotæ, admirabantur, et cognoscebant, eos quoniam
cum Jesu fuerant. 14. Hominem quoque videntes stantem cum eis, qui curatus fuerat, nihil poterant
contradicere. 15. Jusserunt autem eos foras extra concilium secedere: et conferebant ad invicem.
16. Dicentes: Quid faciemus hominibus istis? quoniam quidem notum signum factum est per eos,
omnibus habitantibus Jerusalem: manifestum est, et non possumus negare. 17. Sed ne amplius di-
vulgetur in populum, comminemur eis, ne ultra loquantur in nomine hoc ulli hominum. 18. Et vo-
cantes eos, denuntiaverunt ne omnino loquerentur, neque docerent in nomine Jesu. 19. Petrus vero
et Joannes respondentes, dixerunt ad eos: si justum est in conspectu Dei, vos potius audire quam
Deum, judicate: 20. non enim possumus quæ vidimus et audivimus non loqui. 21. At illi commi-
nantes dimiserunt eos: non invenientes quomodo punirent eos, propter populum, quia omnes cla-
rificabant id quod factum fuerat in eo quod acciderat. 22. Annorum enim erat amplius quadra-
ginta homo, in quo factum fuerat signum istud sanitatis. 23. Dimissi autem venerunt ad suos et
annuntiaverunt eis, quanta ad eos principes sacerdotum et seniores dixissent. 24. Qui cum audis-
sent, unanimiter levaverunt vocem ad Deum, et dixerunt: Domine, tu es qui fecisti cœlum et ter-
ram, mare, et omnia quæ in eis sunt: 25. qui Spiritu Sancto per os patris nostri David, pueri tui,
dixisti: Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? 26. Astiterunt reges terræ, et
principes convenerunt in unum, adversus Dominum, et adversus Christum ejus? 27. Convenerunt
enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes, et Pon-
tius Pilatus, cum gentibus, et populis Israel, 28. facere quæ manus tua et consilium tuum decre-
verunt fieri. 29. Et nunc Domine respice in minas eorum, et da servis tuis cum omni fiducia lo-
qui verbum tuum, 30. in eo quod manum tuam extendas ad sanitates, et signa et prodigia fieri
per nomen sancti filii tui Jesu. 31. Et cum orassent, motus est locus, in quo erant congregati: et
repleti sunt omnes Spiritu Sancto, et loquebantur verbum Dei cum fiducia. 32. Multitudinis autem

credentium erat cor unum, et anima una: nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. 33. Et virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Jesu Christi Domini nostri: et gratia magna erat in omnibus illis. 34. Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant, 35. et ponebant ante pedes Apostolorum. Dividebatur autem singulis prout cuique opus erat. 36. Joseph autem, qui cognominatus est Barnabas ab Apostolis (quod est interpretatum Filius consolationis), Levites, Cyprius genere, 37. cum haberet agrum, vendidit eum, et attulit pretium, et posuit ante pedes Apostolorum.

1. Loquentibus autem illis.] Solus Petrus dicitur locutus cap. præc. v. 12. sed Petri verba approbabat Joannes, quasi ejus socius et assecla, itaque per Petrum loquebatur. Adde, Joannem non fuisse elinguem, sed zelo plenum idem asseruisse, et prædicasse turbis eum cingentibus, quod publice prædicarat Petrus.

Supervenerunt.] Græcum ἐπέστησαν secundo verti potest, *institerunt eis*; Tigurina, *præsto fuerunt illis*; Syrus, *insurrexerunt in eos*.

Magistratus templi.] Tigur. *præfectus templi*; Pagnin. *dux templi*: in tanto enim sacerdotum, Levitarum et populi e tota Judæa, imo e toto orbe ad templum quotidie confluentis numero, ne quid turbarum, tumultus aut seditionis oriretur, institutus erat Magistratus, quasi *prætor templi*, ait Beda, suos habens satellites et milites, qui omnes in officio contineret, et eos qui turbas aut tumultus concitabant, in carcerem abduceret. Quocirca S. Chrysost. magistratum hunc vocat *ducem militum templi*. Et hoc significat Græcum στρατηγὸς, scilicet unum aliquem cæterorum militum ducem: est enim singularis numeri. Unde patet magistratum fuisse militarem pro reis capiendis. non autem judicandis, vel condemnandis institutum. Ita Sigonius l. 7. de Rep. Heb. c. 13. Atque hic fuit, qui cum Juda proditore mittens suos aliosque satellites. Christum cepit in horto, Lucæ 22. v. 4. Videtur ergo hic unus fuisse e pontificibus, socios et milites habens minores sacerdotes et Levitas: his enim a Deo commissa erat custodia templi, Numer. 4. Ita censent Arias Montanus, Salmeron, Sigon. lib. 7. de Republ. Hebr. cap. 13. et alii. Ratio est: quia Judæi non tolerassent prætorem Gentilem in loco sacro, imo nulli Gentili templum eorum ingredi licebat sub pœna capitis, teste Josepho. Habebant tamen Romani, suoque præsidio firmabant Antoniam quæ erat arx amplissima et munitissima vicina templo, ut docet Joseph. lib. 15. Antiq. c. 14. idque tum ad templi custodiam, tum ne Judæi e templo arcem facerent, et Romanis rebellarent. Huic arci ergo et præsidio præpositus dux, vel tribunus Romanus si gravior tumultus in templo concitaretur, accitus a prætore templi accurrebat cum suis militibus, motusque omnes componebat. Talia videtur fuisse tribunus Romanus, qui accurrit cepitque Paulum, et in Castra, quæ erant in arce Antonia perduxit c. 21. Et hoc tantum probant argumenta Sanchez qui opinatur prætorem templi fuisse Romanum, puta Antoniæ præfectum, non Hebræum.

Sadducæi.] Ita dicti, quasi justi essent, aut potius quod justos se jactitarent (Hebr. enim צדוק *tsoddic* vocatur justus) aut potius a Sadoc eorum auctore, inquit Epiphan. hæresi 14. Fuit hæc una e sectis Judæorum, e Samaritis prognata: unde cum iis solum Mosis Pentateuchum recipiebat, docebatque non esse resurrectionem, nec angelum, nec spiritum, Actor. 23. 8. ac consequenter animam non esse immortalem; nec esse Numen res humanas dirigens pios præmians, impios puniens; sed quemque sibi suæ sortis et fortunæ esse fabrum. Erant ergo hi Judæorum quasi Epicurei, reipsa dictitantes illud: *Ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas*. Quocirca Christo et Apostolis prædicantibus Dei judicium, et resurrectionem bonorum ad gloriam, malorum ad tormenta, perpetim se opposuerunt. Vide Josephum lib. 13 Antiq. c. 9. et l. 18. c. 2.

2. Dolentes.] διαπονούμενοι, Syrus, *indignantes*: Tigurina et Pagnin. *moleste ferentes*; alii, *anxii*.

In Jesu.] Ita Græca et Romana, non in *Jesum*. Jam *in Jesu*, id est in nomine Jesu, per Jesum. Ita Tigurina et Pagnin. Secundo. *in Jesu*, id est, de Jesu. Sic enim Hebræi et Græci sæpe *in* usurpant pro *de*: proprie enim Petrus et Joannes prædicabant Jesum resurrexisse; inde tamen colligebant, vel auditoribus colligendum relinquebant. Jesu discipulos quoque ejus ope et virtute resurrecturos. Unde Tertio, ἐν *in Jesu*, explicari posset, *instar Jesu*: sæpe enim Hebræum ב id est *in*, sumitur pro vicino כ, id est, *sicut, instar*, Christus enim resurgens est causa nostræ resurrectionis, tam exemplaris, quam meritoria et efficiens.

3. Posuerunt eos in custodiam.] *In custodiam*, puta in carcerem; Tigurina, *dederunt* (miserunt) *in custodiam*. Hic est primus carcer sancti Petri, quem deinde multi alii consecuti sunt; Apostolatus enim insigne est persecutio et carcer. non minus illustre et gloriosum, quam signa et prodigia, uti docet Paulus 2. Cor. 11. 23. qui proinde in vinculis suis solet exultare et gloriari. Vide ea quæ notavi Ephes. 3. 1. Cum Petro et Joanne incarceratum quoque fuisse claudum sanatum. quasi criminis materiam et objectum, patebit v. 7. 9. et 10.

Erat enim jam vespera,] utpote post horam nonam ab ortu solis: nona enim sanaverat Petrus claudum, cap. præced. v. 1. et 7.

4. Multi autem qui audierant verbum.] Prædicationem Petri sanatione claudi, et magis intrepida hilarique constantia in carcere. inquit S. Chrysost. confirmatam.

Quinque millia.] Diversa prorsus sunt hæc quinque millia, a tribus millibus: prima Petri concione conversis cap. 2. Quare iis adjecta, effecerunt numerum octo millium: tot ergo mox fuere fideles, conversi a Petro. Ita S. Hieron. in cap. 40. Isaiæ S. Aug. tract. 39. in Joannem S. Chrysost. hic Lyran. et Beda, qui addit: hæc quinque millia convertenda fore typice præsignificasse Christum, cum mandavit Apostolis, ut quinque hominum millia paucis panibus pascerent,

Matth. 14. 16 Porro hæc quinque millia fuerunt *virorum*, ait Lucas, quibus si adjicias fœminas et pueros, quos non dubium est tot viris plurimos fuisse permixtos, longe major fuit numerus, fœmineus enim sexus præ viris magis solet esse devotus. Ecce hic verum est illud S. Chrysost. hom. de virtute et vitio: *Modicum fermentum Apostolorum magnam farinæ massam convertebat; quia non quantitate numeri, sed gratia Spiritus vim suam justi tenent.* Nunc aliquot centeni sacerdotes in civitate, vix totidem centenos cives convertunt, quia refrixit utrorumque spiritus. Denique Sophronius in Fragmento de laboribus S. Petri et Pauli, quod extat t. 7. Biblioth. SS. Patrum, asserit sanctum Petrum constituisse decem millium virorum Ecclesiam: quia scilicet verba ejus animata erant Spiritu cœlesti, et quasi jacula igne divino ardentia, corda audientium feriebant et incendebant.

5 UT CONGREGARENTUR PRINCIPES, etc.] Fuit hoc magnum concilium 72. virorum, quod græce συνέδριον, indeque Hebr. et Syriace *Sunedrin*, vocatum est, primitus institutum a Deo, Num. 11. 24. et seq. ut ibi dixi. Conflatum erat non ex solis viris Tribus Juda, uti volunt Joannes Annius et Luridus in Breviar. tempor. nec ex solis sacerdotibus, ut vult Abulens. sed ex duodecim Tribuum duodecim principibus, et ex 24. principibus sacerdotum, qui totidem eorum familiis præsidebant, jussu Dei instituti; et in 24. classes distributi a Davide, 1. Paral. 15 6. Harum enim præsides in Evangeliis, Actis, Esdra, etc. crebro vocantur *Principes sacerdotum:* atque ex cæteris populi primoribus, præsertim Scribis et Legisperitis. In hoc concilio damnatus fuit Christus, præsidente eodem Caipha pontifice, qui hic nominatur, ejusque socero Anna, Matth. 27. 1. Unde mirum est illos, qui tam infensi fuerant antea Christo, mitius egisse cum ejus Apostolis: sed retinebat eorum furorem Dei manus, et populi, magno numero eis credentis, metus, ne eum in se concitarent, ab eoque lapidarentur.

SENIORES.] Qui tum annorum, tum potius prudentiæ et morum maturitate grandævi sunt, ideoque populo venerabiles, ait S. Greg. 19. Moral. c. 13. Hinc ab his senibus lectus et dictus est Senatus, inquit Cicero.

SCRIBÆ.] Sicut Græci suos sapientes vocabant Philosophos, Chaldæi Magos; ita Hebræi eos appellabant סופרים *sopherim*, a ספר *sepher*, id est, littera, vel liber. Septuag. vocant γραμματεῖς, id est, *litteratos;* eorum enim erat S. Scripturam describere, docere, interpretari. Ita Epiphan. hæresi 15. Josephus lib. 2. contra Appion. et alii. Unde Esdras vocatur *Scriba*. Sic Appion, Philoponus, et alii vocati sunt Grammatici, id est, litterati et docti, non solum in Grammatica, sed et Rhetorica, Philosophia, omnique litteratura.

6. ET ANNAS PRINCEPS SACERDOTUM.] Videtur ergo Annas jam fuisse summus pontifex. Ipse enim cum Caipha genero suo, alternis annis gerebat pontificatum, a Romanis, ut videtur, emptum. Dices, paucis septimanis ante, summus pontifex erat Caiphas, qui Christum condemnavit, Joann. 11. 49 ergo Annas non fuit tunc pontifex. Respondent Glossa Interlinearis, Hugo et Gagnæus post mortem Christi, puta in Paschate, de more Caipham annuo pontificatu perfunctum, ressisse illum Annæ. Annus enim sacer (quo utebantur in pontificatu ineundo, vel deponendo) apud Judæos incipiebat a Nisan, id est a Martio, et a Paschate, utpote festo primo et maximo, idque ex decreto Dei exodi 12. 1. Adde, præponi Annam Caiphæ; quia erat senior, et socer Caiphæ, adeoque felix et venerandus, ut filios suos omnes, numero quinque, pontifices viderit, teste Josepho l. 20. Antiq. c. 8. Aliqui hunc Annam putant esse Jonathan Annæ filium, qui remoto Caipha factus est pontifex a Romanis, teste Josepho l. 18. c. 6. et vocari etiam Annam de nomine patris credunt. Unde et Nicephorus in sua Chronol. sic hujus ævi pontifices numerat: Annas, et ex alio genere Ismael, Eleazar filius Annæ, Simon, Caiphas Annæ gener, Jonathas et Theophylus Annæ filii. Pontificatus enim tunc erat annuus. Ita Mariana.

ET CAIPHAS.] Nota Paulo ante Petrus in domo Caiphæ pavidus, ter cum juramento negarat Christum; jam Spiritu Sancto in Pentecoste recepto roboratus, coram eodem negationem suam retractat, et Christum generose confitetur, itaque priorem lapsum et scandalum sarcit et reparat. Caipham, Scribas et Pharisæos Christicidii sui justas Deo dedisse pœnas, adeoque Caipham æque ac Pilatum, necem sibi intulisse, indicat Nicephorus lib. 2 Histor. c. 10. quin et Clemens Rom. l. 8. Constit. c. 2. et ex eo sanctus Athanasius vel potius Anastasius Episcopus Nicænus quæst. 18. in Script.

JOANNES.] Hic unus fuit ex quinque Annæ filiis, adeoque pontifex, alio nomine Jonathas appellatus, in pontificatu gerendo æquus et dexter, unde eum laudat Josephus l. 2. Belli capite 25.

ALEXANDER.] Hunc opibus æque ac virtute et pietate celebrem, Alexandriæ gessisse magistratum Halabarchæ, id est, Præfecti salis (ἅλς enim Græcis est sal, ἄρχων præfectus, princeps) narrat Josephus l. 20. Antiq. c. 3 et ex eo Baron. anno Christi 34. qui et addit, *Hic est Alexander Lysimachus, cujus pater Tiberius portas templi argento et auro sumptuosissime exornavit.*

QUOTQUOT ERANT DE GENERE SACERDOTALI,] id est, *pontificio*, ut vertit Syrus, Tigurina et Pagnin. hoc enim significat Græcum ἀρχιερατικοῦ. Erant ergo hi principes sacerdotum, puta 24. familiarum sacerdotalium capita, uti paulo ante dixi. Hi enim principes vocabantur pontifices, quibus præsidebat unus summus pontifex.

7. IN QUA VIRTUTE.] δυνάμει, id est, *qua potentia*. Ita Pagnin. et Vatablus.

FECISTIS HOC?] Non tam miraculum, quam prodigium magicum claudi sanati: unde per despectum, ait OEcumen. non vocant miraculum, sed *hoc*, scilicet vulgo notum et famosum præstigium, quod in claudo erecto cernimus. Volebant scilicet Apostolos obruere sua auctoritate et præjudicio, ut faterentur se non miraculum in nomine Christi, sed ludicrum quid arte mirabili, sive magica edidisse. Ita Chrys. Vere Plato in Theæteto: *Antiquitatis auctoritas est sæpe malum præjudicium.* Ex dictis infert Lyran. claudum ipsum cum Apostolis fuisse incarceratum, et a carcere cum iisdem eductum in tribunal, Annæ et Caiphæ præsentem astitisse, idque patet v. 10. Hunc enim ejus præsentiam videtur innuere pronomen *hoc*, scilicet novum et mirum, quod videtis in claudo recte gradiente. Porro Christum ab infidelibus habitum fuisse magum et magiæ doctorem, patet Lucæ 11. 14, et Joan.

8. 48. et idipsum de suo ævo testatur S Aug. l 1. de Consensu Evangel. c. 8. Unde passim in Actis S. Agnetis, Luciæ, Agathæ, aliorumque martyrum legimus, Christianos a judicibus insimulatos magiæ, ideoque damnatos ad ignem: censebant enim miracula eorum, ac præsertim quod a bestiis, eculeis, aliisque tormentis exirent illæsi, esse opus magicum patratum ope, non Dei, sed diaboli.

8. Tunc repletus Spiritu Sancto.] Nova est hæc repletio Spiritus Sancti, ab illa quam accepit in Pentecoste: illa enim fuit habitualis, hæc actualis, nimirum qua Spiritus Sanctus actu movebat, dirigebat et roborabat Petrum, ut libere, constanter et prudenter responderet, et profiteretur fidem Christi, se scilicet ejus invocatione et virtute claudum sanasse. Hoc est quod Petro et Apostolis promiserat Christus Lucæ 12. 11. *Cum autem inducent vos in Synagogas, et ad magistratus, et ad potestates, nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis: Spiritus enim Sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere.* Simili modo quoties Samson patraturus erat opus aliquod heroicæ fortitudinis, dicitur prius: *Irruit Spiritus Domini in Samson*, scilicet incitans eum, animans et roborans ad illud tum aggrediendum, tum opere perficiendum, Judic. 14. v. 6. 19. et seq. Ad opera enim heroica non sufficit communis et habitualis gratia, sed nova actualis, eaque communi major et potentior requiritur. Sæpe enim ista opera habitum gratiæ præsentem superant, et transcendunt.

9. Si nos hodie dijudicamur.] ἀνακρινόμεθα, id est, *discutimur, in quæstionem et examen vocamur.* Ita Græci: hoc est, *examinamur*, ut vertit Tigurina et Pagnin. hinc Syrus, *si in jus vocamur.* Vox conditionalis *si* pendet et expletur a notum *sit omnibus vobis*: potuisset dicere. Quia dijudicamur; sed modestiæ causa dicit, *Si dijudicamur.*

In benefacto.] Ob beneficium, puta ob sanitatem claudo collatam. Est Hebraismus: Hebræum enim ב, id est in, sæpe est index pretii vel meriti, significans *ob, propter.* q. d. Nos ob meritum in crimen vocamur: benefecimus enim claudo, et examinamur ut malefici. Tacite ergo perstringit, taxatque judices inhumanitatis et injustitiæ, qui potius hoc beneficium celebrare et remunerari debuissent. Judaicum ergo et Pharisaicum est, sinistre interpretari et calumniari benefacta, etiam miracula, eaque tribuere, non Spiritui Sancto, cujus sunt propria, sed vitio, imo Beelzebub et diabolo, uti Judæi exprobrarunt Christo Matth. 12. 24. Hoc faciunt invidi virtutum et bonorum operum; quod proinde est peccatum in Spiritum Sanctum, uti Christus docet loco citato.

In quo,] qua ratione: quomodo, qua vi et virtute. Sic capitur Heb. במה *bamme*, id est, *in quo*. Est enim hoc ב modi vel instrumenti, Hebræis frequens.

10. In nomine.] Id est, in invocatione, hoc est, per invocationem et virtutem Jesu. Vide dicta c. 2. v. 38.

Nazareni] Oriundi ex Nazareth oppidulo, ac proinde vobis despecti; sed a Deo exaltati: cum in resurrectione eum fecit Nazaræum, id est, efflorescentem vita, immortalitate, fama et gloria. Vide dicta c. 3 6.

Quem vos crucifixistis.] Nota hic intrepidam libertatem et heroicos animos Petri, quibus in publico Concilio judicibus objicit Christicidium, ut eos pungat et compungat: Crux enim Christi unica est mundi salus, ideoque intrepide ubique prædicata a Petro, Paulo, Andrea, cæterisque Apostolis.

Mor. disce veritatem, præsertim fidei, cum de ea quis juridice et legitime interrogatur, libere et fortiter profitendam esse, etiam cum periculo vitæ. Quærebant Scribæ v. 7. *In qua virtute, aut in quo nomine fecistis hoc vos?* Respondet Petrus vere et libere: *In nomine Domini nostri Jesu Christi, quem vos crucifixistis.* Ita fecerunt Martyres omnes, ideoque martyrio coronati sunt.

Deus.] Pater imo et Deus Filius, sed hoc nedum capere poterant Scribæ et Judæi, qui Christum ideo occiderant, quod diceret se esse Deum et Dei Filium; idcirco subticet hoc Petrus, atque in genere *Deus.* Ita OEcumen.

Astat.] Ergo claudus ipse erat præsens in Concilio, utpote a carcere eductus cum Apostolis, ut dixi v. 7.

4. Hic est lapis:] Citat Psal. 117. 22. *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli;* quod Chald. explicat de Davide, q. d. David primo rejectus a Saule ejusque asseclis, deinde creatus rex factus est quasi lapis angularis Synagogæ nectens sibi Judam et Israelem, hoc est tam duas, quam decem tribus. Verum licet ad Davidem Ps. ille alludat est enim in eo gratulatio solemnis tum Davidis, tum populi de Davidis coronatione in Hebron, vel potius de arca in pace ab eo translata in Sion, ut patet v. 19. tamen per Davidis typum describit Christi resuscitati gloriam et regnum, ac fidelium ei acclamantium v. 17. gratulationem, nimirum cum turba in die Palmarum ei, quasi Messiæ regi acclamavit: *Osanna filio David*, Matth. 21. 9. Uti enim David, ita multo magis Christus rejectus a pontificibus et Scribis, qui erant quasi architecti Synagogæ, post resurrectionem factus est lapis angularis; utpote qui totum Ecclesiæ ædificium continet et nectit, Judæos scilicet et Gentes, imo angelos et homines, uti fuse explicat Apostolus Ephes. 2. 14. et seq Vide ibi dicta

Nota Primo Utitur Psaltes, et ex eo Petrus, metaphora lapidis, dum Christum vocat lapidem; quia loquitur de fabrica Ecclesiæ: fabricæ autem ex lapidibus consurgit. Unde in Hebræo est elegans paronomasia inter אבן *eben*, id est lapis; et בנה *bana*. id est ædificavit: a *bana* enim dicitur *eben.* q. d. Ex *eben bana binian*, id est ex lapide ædificavit suum ædificium, puta ex Christo Ecclesiam: hæc enim est fabrica et domus Dei, non materialis, sed spiritualis.

Secundo, hic lapis est durior marmore: unde nec carie consumi, nec scalpris concidi potest, sed illæsus manet in æternum: quia sustinet æternam fabricam, scilicet Ecclesiam duraturam in æternum, cui nulla vis, adeoque portæ, id est omnes vires inferorum prævalere nequeunt, uti petra Christus asseruit, et promisit Petro Vicario suo, Matth. 16.

Tertio, hic lapis est probatus a Deo, angelis, toto que mundo et pretiosus ut ait Isaias c. 28. v. 16. quia ipse est pretium et lytrum sæculi, hoc est, omnium hominum. Unde S. Joannes Apoc. 21. 18. Vidit eo loco ædificatam Jerusalem cœlestem ex duodecim gemmis pretiosissimis, jaspide, smaragdo, amethysto, etc. Ecclesia enim tum militans, tum maxime triumphans,

est quasi palatium Dei pretiosissimum, cujus lapides sunt gemmæ, puta Apostoli, et fideles omni virtute præstantes: lapis vero angularis et primarius, ideoque pretiosissimus, est Christus. De his vaticinatus est Zachar. c. 9. 16. *Lapides elevabuntur super terram.* Vide ibi dicta.

Qui factus est in caput anguli.] Alludit ad fabricam Jerusalem, restauratam a Nehemia, de qua Nehemiæ c. 3. 19. dicitur. *Ædificavit*, etc. *contra ascensum firmissimi anguli:* Jerusalem enim fuit typus Ecclesiæ, Nehemias Christi. Sed proprie citat Ps. 117. 22.

In caput anguli] Id est, capitalis et angularis, ut scilicet duos parietes, Gentium et Judæorum, in se velut angulo conjungat.

Nota. *Angulus* in Scriptura symbolum est principis, regis et regni, quia quod in fabrica est angulus, in ostiis cardo, hoc in republica est rex et princeps: omnes enim sibi vincit et unit. Christus ergo vocatur *angulus*, quia rex et princeps est Ecclesiæ. Vide dicta Isaiæ 19. 13.

Quæres, quis est hic lapis angularis, an summus, an imus in fabrica? Noster Villalpandus t. 2. in Ezech. pag. 477. censet esse summum. Christus, inquit, factus est in caput anguli, id est, in summum angulum, hoc est, in lapidem qui in domo eminet quasi culmen, et fastigium, sive frontispicium, quem Hebræi et Latini vocant pinnam. Melius alii passim accipiunt lapidem imum. Nam huc alludens Isaias c. 28. 16. vocat hunc lapidem *in fundamento fundatum:* et S. Paulus Ephes. 2. 20. dicit fideles omnes huic lapidi superædificari, quasi ἀκρογωνιαίῳ, id est, *imo angulari*. Christus ergo factus est caput anguli in fundamento, id est, lapis angularis fundamentalis Ecclesiæ. Sic enim S. Paulus, et alii passim Christum vocant fundamentum Ecclesiæ, scilicet primum et imum, cui deinde incumbunt duodecim fundamenta secundaria, puta duodecim Apostoli, Apoc. 21. 19.

Arroganter et impie Calvinus hæc sibi appropriat, jactatque se esse lapidem, qui reprobatus sit a Papa et Ecclesia Romana, sed a Deo factus sit fundamentum, et caput Ecclesiæ Reformatæ, hoc est, deformatæ. Ita Thraso ille audet se comparare Christo, seque facere caput et Papam Ecclesiæ Christianæ, cum sit Satanicæ: alioqui det ipse signa, quibus se a Deo missum doceat, puta miracula, prophetias, Scripturas, etc. quæ dedit Christus.

12 Et non est in alio aliquo salus.] Non est alius qui salvet homines, tum in corpore, uti sanavit hunc claudum. Ita S. Cypr. l. 2. contra Judæos c. 16. tum potius in anima, dando illi gratiam, et per eam post hanc vitam gloriam, et salutem æternam. Unde Syrus vertit, non est *in alio aliquo redemptio*. Quapropter explicans subdit:

Nec enim aliud nomen est] Id est, non est alius, quam Jesus Christus, in cujus virtute vel invocatione salvemur. *Nomen* enim sumitur pro re nominata, vel pro persona cujus est nomen, puta pro Christo; quem nomine suo invocamus, sperantes et impetrantes ab eo salutem. Est Hebraica metonymia. Sic dicitur Prov. 18. 10. *Turris fortissima nomen Domini*, id est, Dominus nomine suo invocatus. Sic passim Scriptura jubet invocare nomen Domini, id est, ipsum Deum omnium Dominum. Hinc graves Theologi docent, post promulgatum Evangelium omnibus hominibus ad salutem, id est, ad justitiam, et ad felicitatem æternam acquirendam necessariam esse necessitate, non tantum præcepti, sed et medii, fidem explicitam Christi: hunc enim *Deus proposuit propitiatorem per fidem in sanguine ipsius*, Rom. 3. 24. Quocirca Ethnici et Pagani salvari nequeunt, nisi cognoscant et credant in Christum, esto alias bene viverent. Ita Hugo Victorinus, Magister Sent. S. Thom. Bonav. Alensis, Albertus, Marsilius et Gabriel quos citat et sequitur Gregor. de Valentia 2. 2. quæst. 2. puncto 4.

Moral. Hic disce, quam reverendum, amabile, et desiderabile cuivis fideli esse debeat nomen Jesu Christi; utpote a quo solo salutem omneque bonum exspectare debeat: quemque ei obedire, eumque in omnibus, quoad fieri potest, imitari debeamus. Nam *hoc solo constat nomine nostra salus*. Vide ea quæ dixi c. 3. 6. et Philip. 2. 10. Præclare S. Clemens Alex. Adhort. ad Gentes: *Apparuit*, ait, *hominibus hic ipse Verbum, qui solus est ambo, Deus et homo, et est nobis omnium causa bonorum, a quo edocti recte vivere, ad vitam æternam transmittimur.* Et sub finem ait, *Nullum esse aliud opus Christi, quam ut homo salvus fiat.* Et S. Aug. in Ps. 101. conc. 1. *Christus*, ait, *est pellicanus nascendo, nycticorax moriendo, passer resurgendo: quia natus, in solitudine*, ut pellicanus: *passus in tenebris Judæorum tamquam in nocte, in prævaricatione tamquam in ruinis*, ut nycticorax: resurgendo *factus est sicut passer volando, id est, ascendendo singularis in tecto, id est, in cælo.* Et hæc tria fecit, ut nos salvaret. Idem in S. Joannem s. 55. *Filius Dei*, ait, *qui semper in Patre veritas et vita est, assumendo hominem factus est via. Ambula per hominem, et pervenis ad Deum. Per ipsum vadis, ad ipsum vadis*, etc. *Ambula moribus, non pedibus. Multi enim ambulant bene pedibus, et male ambulant moribus.* Et serm. 54. in fine: *Qui Christum possidet pietate, omnia possidet, quia per ipsum facta sunt omnia.*

13. Videntes, θεωροῦντες, id est, *considerantes, contemplantes* Petri constantiam,] παῤῥησίαν, id est, *in dicendo libertatem*. Ita Tigurina, Pagnin. *in dicendo audaciam*. Nam Apostoli, ut ait S. Chrys. *non solis verbis ostendebant se non curare de quibus judicentur, et quod extrema intententur, pericula, sed etiam habitu, et voce, et aspectu, et in summa omnibus libertatem apud populum demonstrabant per ea quæ loquebantur.*

Sine litteris,] ἀγράμματοι: *illiterati, qui non didicerant litteras*, utpote mechanici et piscatores.

Idiotæ.] *Idiota est qui proprio* (*idios enim est proprius*) *tantum naturalique idiomate, seu lingua et scientia contentus, nescit studia litterarum*, ait Beda. Unde Cicero in Pisonem: *Tu*, ait, *eruditior quam Piso, prudentior quam Cotta, abundantior ingenio, consilio, sapientia, quam Crassus, ea contemnis quæ illi idiotæ, ut tu appellas, præclara duxerunt.*

Et cognoscebant eos, Quoniam cum Jesu fuerant,] recordabantur se vidisse eos cum Jesu ambulante et prædicante. Unde Pagnin. et Tigurin. vertunt, *agnoscebant eos fuisse discipulos Jesu*, ideoque eum prædicare et celebrare.

16 Quid faciemus hominibus istis?] *Verba hæc victis conveniunt, non vincentibus*, ait Isidor. Pelus. l. 3. ep. 182. Vincebantur enim tum *facti evidentia*, ait

Lyran. tum constanti asseveratione Petri et Joannis: æque ac claudi, uno ore asserentium in nomine Jesu Christi eum sanatum esse: quare videbant se juste non posse eos in carcere detinere, multo minus flagellare, vel occidere: et tamen excæcati malitia, in Christum credere nolunt, imo ejus nomen, prædicationem et memoriam opprimere satagunt. Hæc est agnitæ veritatis impugnatio, quæ est peccatum in Spiritum Sanctum. Unde subdunt:

17. COMMINEMUR.] Græce, *minis comminemur*, id est, ut Tigurina, *minaciter comminemur*, Pagnin. *minaciter interminemur*. Atrocibus ergo minis eos percellere, et ad silentium adigere conantur.

NE ULTRA LOQUANTUR IN NOMINE HOC.] Ne scilicet amplius Jesu Christi nomen prædicent, invocent, et in ejus nomine miracula faciant. Ecce quo prorumpit invidiæ et odii malitia, ut veritatem luce clariorem cernere nolit, eamque aliis invideat: quin et ejus beneficia ac miracula populo tam salutaria, imo necessaria, inhibeat. Nota Hebraismum: *Loqui in nomine*, idem est quod loqui nomen, vel de nomine. Sic Ps. 118. dicitur *in tuis justificationibus*, id est, tuas justificationes, puta præcepta, *doce me*.

18. DENUNTIAVERUNT.] παρήγγειλαν, quod et *denuntiare*, et *præcipere*, significat. Unde Syrus et Pagnin. vertunt *præceperunt*; Tigurina *edixerunt*. Denuntiatio ergo hæc fuit non simplex admonitio, sed imperiosa præceptio, et interminatio cum minis verberum et carcerum, uti præcessit.

19. SI JUSTUM EST.] Tigurina et Pagn. *an justum sit in conspectu Dei, vos potius audire quam Deum, judicate*. Adeo ergo justitiæ justæque suæ causæ præfidunt, ut hostes suos ejus constituant judices, dummodo deposita passione et præjudicio, velint ex ratione et veritate sincere quasi stantes in conspectu Dei eam dijudicare. Qui enim serio cogitat se stare coram Deo, eumque suorum judiciorum, dictorum et factorum credit judicem et vindicem, hic recte de omnibus judicat, et sentit. Hoc ergo cuique sapienti et prudenti in qualibet re et deliberatione faciendum; ut sepositis affectibus, coram Deo statuat id, quod in judicio extremo coram tribunali Christi consistens, vellet se statuisse.

Nota. Non tenebantur Apostoli hac in re obedire pontificibus et Synagogæ. Primo, quia jam ei non erant subditi, eo quod jam per promulgationem Evangelii et Ecclesiæ desiisset et mortua esset vetus Synagoga, ac consequenter omnis pontificum auctoritas et judicandi potestas. Secundo, quia Synagoga in hac causa resistebat Deo mandanti Apostolis ut prædicarent Christum, idque per miracula confirmanti, ne ignorantiam Synagoga prætexere posset. *Quid enim?* ut S. Bernar. epist. 7. *quod jubet homo, prohibet Deus; et ego audiam hominem surdus Deo?*

20. NON ENIM POSSUMUS QUÆ VIDIMUS.] q. d. Christus voluit nos esse testes suos, ideoque nos suos comites et Apostolos constituit: ergo quæ de eo vidimus et audivimus, licite silere non possumus. Secundo, quia, ut ait S. Gregor. l. 4. in lib. 2. Reg. c. 4. *Vino cælesti ebrii se continere non poterant, et a prædicationis fervore minis victi tepescere nolebant. Non possumus* ergo, *id est, non volumus*, ait Glossa.

21. QUIA OMNES CLARIFICABANT.] ἐδόξαζον τὸν Θεόν, id est *glorificabant Deum*. Ita Pagnin. Tigur. et alii. Ecce populus hic sapientior est, sincerior, æquior, et pientior suis principibus, adeoque *vox populi, vox Dei*.

22. ANNORUM ENIM ERAT AMPLIUS QUADRAGINTA HOMO.] Cum enim ab utero fuerit claudus, uti dictum est c. 3. 2. talisque manserit per 40. annos, certum erat, hanc claudicationem ei fuisse naturalem, versamque in naturam, imo ex natura primitus vitiata manantem, ideoque medicinæ et naturæ, quin et magiæ viribus incurabilem; ac proinde Petrum, qui eum subito uno instanti sanaverat, non naturæ, nec magiæ, sed Dei viribus per miraculum id fecisse.

23. VENERUNT AD SUOS.] Syrus, *ad fratres suos*.

QUANTA.] Sed Syrus, Tigur. et Pagnin. *quæcumque*. Noster significantius vertit *quanta*, id est, quam magna, quam gravia et atrocia eis dixissent et comminati essent.

24. UNANIMITER.] Non tantum uno animo, sed et uno quasi ore eadem verba, non sine magno miraculo proferentes, ait Dionys. Nam unam eamdemque orationem quæ sequitur, omnes una eademque voce protulerunt, inspirati utique a Spiritu Sancto. Densant enim preces, itaque armatas offerunt Deo, atque quasi vim faciunt, ut ab eo robur contra instantem persecutionem impetrent, et, ut ita dicam, extorqueant, utque ipse persecutorum consilia infatuet, animosque et iras vel frangat, vel molliat.

25. PUERI TUI.] *Servi tui*. Ita Syrus. Est hebraismus, servi enim sunt heris, quod pueri parentibus, discipuli magistris, juvenes senioribus.

QUARE FREMUERUNT (aliqui vertunt, *frenduerunt*) GENTES.] S. Hilarius in Psalm. 2. per *Gentes* accipit Gentiles persecutores Christi et Christianorum, præsertim Imperatores Romanos, qui decem persecutiones pene continuas, et atrocissimas per trecentos annos usque ad Constantinum, contra Ecclesiam concitarunt: per *populus* vero accipit Judæos, quales hic erant pontifices et Scribæ. Simplicius alii censent, idem esse *gentes*, quod *populi*. Solet enim Psaltes posteriori hemistichio idem pene inculcare et exaggerare quod dixit priori, sed aliis verbis. Gentes ergo sunt populi tam Judæorum, quam Gentilium, turmatim conspirantes et insurgentes contra Christum et Christianos. Id ita esse patebit v. 27.

INANIA.] Hebr. ריק *ric*, accipi potest dupliciter. Primo, ut nomen, significans vacuum, inane, et sic acceperunt Septuag. et ex iis sanctus Lucas, vertentes κενά, id est *vacua*. Secundo, ut adverbium, significans vacue, frustra, inaniter, q. d. pontifices et Scribæ agitant consilia de avertendo Christo et Ecclesia, nobisque minantur exterminium, sed inane, et inaniter, nec enim tuum, o Domine, de ea consilium et decretum convellere possunt: imple ergo quod decrevisti, reque ipsa ostende, quod eorum minæ et consilia inania sint dissipando ea, sicut spuma a mari, bulla a vento dispellitur et dissipatur.

26. ASTITERUNT.] Hebr. יתיצבו *jitiatsebu*, id est, statuerunt se, rexerunt se: Syrus, קמו *komu*, id est, insurrexerunt.

CONVENERUNT IN UNUM.] In concilium congregati sunt vel conspiraverunt.

ADVERSUS DOMINUM.] Quia licet colerent Deum, quasi unum omnium dominum, tamen persequendo Messiam, sive Christum ab eo missum, pugnabant contra Deum; qui enim legatum persequitur, aut injuria affi-

cit: regem, cujus vicem et personam gerit, persequitur et injuria afficit.

Convenerunt.] *συνήχθησαν:* Syrus, *congregati sunt.*

27. Vere.] Juxta *oraculum* Davidis Psal. 2. jam citatum. q. d. Illud jam vere et reipsa videmus in nobis expleri.

Puerum tuum.] Syrus, בריך *berich*, id est, filium tuum. Sic enim se explicat v. 30

Quem unxisti.] Unctione gratiæ, tum unionis hypostaticæ, tum habitualis et infusæ, uti dixi c. 2. 36.

Cum gentibus et populis Israel.] Ecce quod dixi v. 25 Gentes et populos esse eosdem, hic liquet Nam gentes, sive populi, vocantur hic Judæi: neque enim in concilio et cœtu hoc Judæorum intererant Gentiles.

28. Facere quæ manus tua.] *Manus*, id est, potentia, ait S Chrysost. *opus* enim redemptionis nostræ e potestate mortis, peccati, diaboli et inferni, peractum per Christi passionem, utpote rem infirmissimam, *opus* fuit ingentis potentiæ Dei. Secundo, *manus*, id est, providentia et directio: *manu* enim *omnia* dirigimus. Sensus est, ait OEcum. q. d. Judæi non prævaluerunt Christo, nec eum sua vi occiderunt, ejusque nomen et fidem deleverunt, uti intendebant; sed Deus *omnia* moderatus est ad suam voluntatem et gloriam omniaque ad optimum finem, puta ad Christi laudem, et Ecclesiæ propagationem perduxit. Tertio, *manus*, id est, operatio: Deus enim passionem Christi, et per eam redemptionem nostram, ac Ecclesiæ institutionem operatus est. Quarto, *manus*, id est, gratia et beneficentia (hæc enim fit manu) *opus* enim redemptionis nostræ per Christum, fuit opus *summæ* gratiæ et beneficentiæ Dei: *ut mirabilior esset gratia et potentia Dei, quæ de tam duris animis, tam tenebrosis mentibus, tam inimicis cordibus, fecit sibi populum fidelem, subditum, sanctum*, ait S. Prosper lib. 2. de Vocat. Gent. c. 15

Et consilium.] *βουλὴ* Syrus, *voluntas tua*; significantius Noster vertit, *consilium*. Redemptio enim nostra æque ac Ecclesia a Christo fundata, fuit *opus summæ* sapientiæ et consilii divini, uti docet S. Paulus 1. Corinth. 2. et alibi.

Decreverunt.] *προώρισε*, id est, *prædefinivit*

Fieri.] Pati scilicet Christum, ob salutem et exaltationem tum Ecclesiæ, tum suam. Perperam ergo Beza pro *fieri* passivo, ponit activum *facere*, vertitque *quæ definieras facienda*, quasi Judæi vi decreti divini acti et impulsi sint in necem Christi, itaque Deus primus auctor fuerit tam immanis operis et sceleris, puta Christicidii. Græce enim est *γενέσθαι*, id est, *fieri* non *facere*. Ita Pagnin Tigurin. et alii passim. Unde Syrus vertit דמהוה *demehevæ*, id est, ut fieret; male ergo Latinus Syri Interpres vertit active, *facienda*. Dicit itaque S. Petrus, Deus passionem et necem Christi jam ante ab *æterno* decreverat, sed prævisis prius per præscientiam conditionatam perversis Judæorum voluntatibus, quod scilicet Pontifices et Scribæ superbi, avari et impii Christum essent occisuri, si Deus illum eis objiceret vitia eorum et scelera redarguentem atque ex vi hujus decreti jussit Christo, passionem hanc a Judæis excipere, patique crucem et mortem. Secundo, Deus etiam decrevit positive permittere scelera Judæorum, et vim quam illaturi erant Christo, ut Christus pati posset, itaque Ecclesiam redimere, quod erat arcanum Dei *consilium*, Judæis, imo et dæmonibus incognitum. Dei enim providentia et decretum positivum, non tantum versatur et attingit id quod positive ab ea decernitur: ut ipse vel per se, vel per creaturas faciat; sed etiam id, quod ab ea decernitur, ut permittatur fieri ab impiis

Egregie id declarat S. Leo s. 16. de passione, ubi citatis hisce Lucæ verbis: *Quæ manus tua et consilium tuum decreverunt fieri: Numquid*, ait, *iniquitas persequentium Christum ex Dei est orta consilio ? et illud facinus. quod omni majus est crimine, manus divinæ præparationis armavit ? Non hoc plane de summa justitia sentiendum est: quia multum diversum, multumque contrarium est id, quod in Judæorum maligni ote præcognitum, et quod in Christi est Passione dispositum. Non inde processit voluntas interficiendi. unde moriendi ; nec de uno extitit Spiritu atrocitas sceleris, et tolerantia Redemptoris. Non enim impias furentium manus immisit in se Dominus, sed admisit; nec præsciendo quod faciendum esset, coegit ut fieret, cum tamen ad hoc carnem suscepisset, ut fieret.* Et inferius: *Quod itaque Dominus Jesus Christus furorem frementium pati voluit, in nulla auctor eorum criminum fuit, nec egit ut hæc vellent, sed cessit ut possent: et sic usus est obcæcatæ plebis insania, quomodo et perfidia traditoris, quem ab immunitate concepti sceleris, et beneficiis est revocare dignatus et verbis, assumendo in discipulum, provehendo in apostolum, monendo signis, consecrando mysteriis, ut cui nihil benevolentiæ deesset ad correctionem, nihil occasionis superesset ad crimen.*

Tropol. S. Prosper ad objecta Gallorum respons. 13. docet, per mirum Dei providentiam persecutiones cedere in bonum Ecclesiæ, adeoque persecutores fabricare coronas iis quos persequuntur. *Inspiciatur*, ait, *primum ipsa crux Christi, in qua magno scelere Judæorum misericors voluntas Dei, ut pro redemptione nostra unicus filius ejus occideretur, impleta est. Inspiciatur Apostolorum gloriosa tolerantia, inter persequentium fremitus hoc unanimi voce ad Deum clamantium : Convenerunt vere adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes, et Pont. Pilatus cum gentibus et populis Israel, ut facerent quæ manus tua et consilium tuum decreverunt fieri. Inspiciantur denique innumerabilium Martyrum palmæ, quibus de crudelissima infidelium sævitia felix est parta victoria. Audiatur etiam Apostolus, Ecclesiam Dei ad perseverantiam pietatis instituens : In nullo, ait, terreamini ab adversariis, quæ illis est causa perditionis, vobis autem salutis, et hoc a Deo* Philip. 1. Idem ad Excerpta Genuens. resp. ad dub 7. ex hisce Lucæ verbis docet, *quod in malorum potestate est peccare: ut autem peccando, hoc vel hoc illa malitia faciant: non est in eorum potestate sed Dei dividentis tenebras et ordinantis eas ; ut hinc etiam quod faciunt contra voluntatem Dei, non impleatur nisi voluntas Dei. Mole enim velle facillimum est malis, et eorum damnabilem voluntatem non dubium est, a Dei potestate concludi, ut effectum cupiditatis suæ. nisi ille permiserit, habere non possint: Ubi autem sapientiam et justitiam Dei etiam malorum operibus, quæ ex illorum prodeunt appetitu, ad implenda consilia et judicia sua, nullus vel tenuiter secundum pietatem doctus ignorat,*

qui videt Dei Patris optimam voluntatem, non parcentis Filio suo, sed pro nobis omnibus tradentis eum, pessima traditorum Judæ et Judæorum voluntate completam. Judæi ergo persequendo Christum et Ecclesiam, eos exaltarunt: quia occidendo Christum, fecerunt eum salvatorem mundi et fundatorem Ecclesiæ, occidendo fideles, fecerunt eos Martyres, seque et rempublicam perdiderunt: ob hoc enim excisi sunt a Tito et Romanis. Sic Aman persequens Mardochæum, illum exaltavit, se perdidit. Sic fratres Joseph vendendo eum, crearunt principem Ægypti. Ecce quam potens, quam mira, quam fidelis Dei providentia in suos!

29. RESPICE IN MINAS EORUM.] Ut eas compesces, et a nobis avertas; aut nos contra eas armes et robores.

DA SERVIS TUIS CUM OMNI FIDUCIA LOQUI,] μετὰ παῤῥησίας, quod Primo. Syrus vertit, *clare, manifeste, publice;* Secundo, Pagn. *cum omni audacia.* Unde S. Chrys. ait fideles hic poscere animum imperterritum; Tertio, alii, *cum omni libertate;* Quarto, Noster, *cum omni fiducia:* hæc enim libertatem, audaciam, fortitudinem et constantiam involvit, vel adducit. Qui enim Deo fidit, liber est, audax, intrepidus et constans.

30. IN EO QUOD MANUM.] q. d. Dabis nobis fiduciam prædicandi, si prædicationem nostram manu tua juves et confirmes, operando per nos ad invocationem Jesu Christi sanitates et signa, quibus ei attesteris, fidemque apud auditores concilies.

31. ET CUM ORASSENT MOTUS EST LOCUS.] Primo, ut hoc signo significaretur eorum orationem a Deo esse exauditam, ait Chrysost. Beda et Lyran. Sic orante Paulo et Sila in carcere terra mota est, cap. 16. 20. Secundo, ut significaretur Deum eis esse præsentem, ad opem ferendam contra omnes terrores et hostes; Deus enim suam præsentiam et magnificentiam solet ostendere per terræ motum, ut sui metum et reverentiam hominibus incutiat. Hinc cum descendit in Sina daturus legem Mosi et Hebræis mota est terra a facie Domini, Ps. 113. 6. Exodi 19. 19. Hinc Psal. 74. 4. dicitur: *Liquefacta est terra* (a facie Dei in eam descendentis) *et omnes qui habitant in ea: ego confirmavi columnas ejus.* Et Psal. 103. 32. *Qui respicit terram, et facit eam tremere.* Vide Eccl. 16. 18. Tertio, ut significaret, Deum hostibus eorum minacibus et terribilibus fore, terribiliorem, omnesque eorum minas et terrores majori terrore incusso discussurum. Quarto, ut indicaret gentes terræ incolas, audito Evangelii præconio ejus metu et reverentia concutiendas, eique subjugandas. Ita Beda et Lyranus: idque patet Aggæi 2. 7. Quinto, ad acuendas fidelium mentes contra instantes Judæorum persecutiones. Sexto, symbol. terræ motus signum est et excitamentum lætitiæ: terra enim præ gaudio videtur subsilire et Apostolis Deique servis applaudere. Ita Arator canit:

—— Horum sub gressibus ergo
Læta movetur humus.

Hinc Christo resurgenti terra applaudens tremuit et subsiliit; Matth. ult. Idem fecit cubiculum S. Paulini Episc. Nolani, eo moriente: gaudebat enim terra, quod tam sancti viri corpus mox gremio suo exciperet, animam vero in cœlum transmitteret. Hujus rei symbolo cum populus Israel exiret de terra Ægypti, pergeretque per siccum maris rubri alveum in terram promissam, quæ typus erat cœli, *Montes exultaverunt ut arietes et colles sicut agni ovium,* quasi præ gaudio tripudiantes, Ps. 113. Septimo, terræ motus signum erat advenientis in eos Spiritus Sancti qui daturus erat eis fiduciam ad concutiendum et convertendum terrena et dura hominum corda. Unde explicans subdit:

ET REPLETI SUNT OMNES SPIRITU SANCTO.] Jam in Pentecoste Spiritu Sancto repleti fuerant, sed quasi in habitu; nunc eodem replentur quasi in actu, ut scilicet in persecutione loquantur verbum Dei cum fiducia, per linguas igneas quas tunc receperant. Unde S. Chrys. *Reaccensi sunt,* ait, *Spiritu Sancto, et reaccensum in ipsis charisma.* Quocirca *jam non metuunt, quia cor eis Spiritus Sanctus mutavit,* ait S. Greg. in c. 10. l. 1. Regum. Hinc discimus, gratiam habitualem justi non sufficere ad vincendas ingruentes acres tentationes et persecutiones, sed ad hoc opus esse novo crebroque impulsu et robore Spiritus Sancti, illudque precibus continuis et ardentibus efflagitandum, et impetrandum esse, uti hic fecerunt fideles.

32. MULTITUDINIS AUTEM CREDENTIUM ERAT COR UNUM, ET ANIMA UNA.] Nota τὸ *multitudinis:* jam enim Christiani ad octo millia et amplius excreverant, ut patet ex dictis. Erant tamen pauci, si cum Judæis et Gentibus conferuntur. Verum, ut recte ait S. Chrys. h. 40. ad populum Antioch. *Non in numeri multitudine, sed in virtutis probitate multitudo consistit. Elias unus erat, sed totus mundus non erat dignus, qui ipsi rependeretur.* Non physice: quia quisque habebat suum cor et suam animam; non enim datur una anima communis, quasi idea Platonica, singulis individuis se communicans, licet enim id sensisse Platonem dicat passim Aristoteles, tamen alia fuit mens Platonis: non etiam datur intellectus unus abstractus singulis assistens; licet enim id sensisse Averroem nonnulli putent, tamen longe alia fuit mens Averrois, uti fuse et erudite explicat noster Dandinus libr. 3. de Anim. Erat ergo fidelium cor unum, et anima una, non physice, sed moraliter. q. d. Ita animis et sensibus erant concordes, ac si omnes unum idem habuissent cor, et unam animam. Ratio erat, Prima, quia per charitatem perfectam, pariter perfectam habebant inter se amicitiam: hæc autem in æqualitate et concordia animorum consistit, quasi in omnibus esset una et eadem anima: sicut amicus est alter ipse, inquiebat Pythagoras. Secunda, quia omnes Christum induerant, in eoque summe tam cum ipso, quam inter se erant uniti: quæ enim sunt unum cum eodem tertio, sunt et unum inter se. Ita enim amabant Christum Christique discipulos, ut parati essent pro eo mori, quem ante poposcerant crucifigi, ait S. Leo s. 11. de passione. Tertia, quia omnes non suam, sed Dei voluntatem cognoscere et implere satagebant: Dei autem voluntas una est et eadem. Unde S. Greg. in c. 1. l. 1. Reg. *Per intentionem rationis,* ait, *solum conditorem aspiciebant, et per affectionem amoris solam ejus faciem videre desiderabant.* Quarta, quia omnes possidebantur et regebantur eodem Spiritu Sancto, quem ad hoc eis a Patre poposcerat Christus, dicens: *Pater sancte serva eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sint unum* voluntate, *sicut et nos unum sumus,* essentia et substantia, Joan. 17. 11. Unde S. Aug. tr. 14. in Joan. sic legit: *Multitudinis credentium erat illis anima*

una, et cor unum in Deum; quia scilicet vinculum charitatis mutuæ erat Deus et Spiritus Sanctus. Sicut ex adverso, *nihil æque molestum dæmoni ut concordia,* etc. *hanc ægerrime fert teneri in terra, quam non potuit conservare in cælo,* ait S. Bern. c. 41. de Modo bene vivendi. Infert S. Aug. *Si charitas,* ait, *de tot animabus facit animam unam, et de tot cordibus fecit cor unum, quanto est charitas inter Patrem et Filium?* Quinto, quia omnes uni Petro tamquam suo Patri et Pastori Ecclesiæ, plane et plene obediebant. Obedientia enim mater est unionis et concordiæ, uti patet in Religionibus, ubi ea viget. Ergo unum cor et una anima primorum fidelium, erat primo perfecta amicitia et charitas mutua. Secundo, idem Christus singulos inhabitans, et quasi animans. Tertio, eadem intentio omnium in Deum Deique voluntatem. Quarto, idem Spiritus omnes agens et movens. Quinto, eadem omnium obedientia et reverentia erga S. Patrum.

Audi Orig. h. de Elcana: *Cur,* ait, *non omnes unum dicantur? quorum cor et anima una esse describitur; unum semper omnes sapientiam meditantur, unum sapiunt, unum sentiunt, unum Deum venerantur, unum Dominum Jesum Christum confitentur, uno Spiritu Dei replentur. Unde merito et ipsi omnes non solum unum, sed et unus dicuntur, sicut Apostolus designavit dicens: Omnes quidem currunt, sed unus accipit palmam,* 1 Cor. 9. 24 *Vides manifeste quia omnes isti unus est.*

Porro hæc unio inter Christianos primævos diu viguit. Testis est Tert. qui vixit sub annum Christi 200), enim Apolog. 39. scribit totam Evangelicam legem consistere in charitate invicem exhibenda, ita ut communis Gentilium de Christianis esset vox: *Vide ut se diligunt, ut alter pro altero mori sint parati.* Et S. Pachomius. Hic enim cum Gentilis esset, militaretque in exercitu Constantini Magni, videretque Christianorum in milites egenos charitatem, curam et munificentiam, ad Christum conversus, monachus, quin et monachorum pater et princeps effectus est, uti habet ejus Vita. Hinc Christiani olim se invicem fratres appellabant. Porro *melior est,* inquit S. Aug. ser. 25. vel, ut alii numerant, 27. (qui sermo habetur quoque inter Ambrosianos num. 9. et 29.) de verbis Apostoli, *fraternitate sanguinis Christi fraternitas: quoniam illa interdum sibi inimica est, Christiana autem fraternitas sine intermissione pacifica est. Illa inter se communia cum æmulatione dividit: hæc etiam cum gratulatione communicat.*

Refrixit crescente fidelium numero hæc unio. Unde ejus retinendæ causa instituta sunt cœnobia, in quibus tanta fuit unio et communio, ut S. Basil. Const. monast. c. 19. admiretur *homines ex diversis nationibus et regionibus profectos, per exactam morum ac disciplinæ similitudinem adeo velut in unum coaluisse, ut in pluribus corporibus unus tantum animus inesse videatur, vicissimque plura corpora unius animi instrumenta.* Unde S. Greg in c. 1. l. 1 Regum docet, Monachi nomen non tantum significare solitudinem et unionem cum Deo, ut ait S. Dionys. Eccl. Hierarch. c. 10. sed et unionem fraternam, puta unanimem multorum in eodem Dei cultu et obsequio consensum et concentum: hæc enim est musica Deo gratissima. Sic et S. Aug. in Ps. 132. explicans illud: *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum,* docet id primitus impletum esse in hisce primis fidelibus, quibus erat cor unum et anima una; ac deinceps in Monachis, qui inde sortiti sunt nomen scilicet a μόνος, id est unus, solus. *Nam qui sic,* ait, *vivunt in unum, ut unum hominem faciant, ut sit illis vere, quod scriptum est, una anima, et unum cor; multa corpora, sed non multæ animæ; multa corpora, sed non multa corda: recte dicitur μόνος, id est unus solus.* Quare signum florentis disciplinæ, et virtutis vitæque religiosæ in cœnobio vel collegio, evidens est, si in eo magna vigeat animorum unio et charitas. Ad eam vero retinendam et augendam Cassianus collat. 16. c. 6 duo necessaria esse docet Primum, ut omnes divitiarum et cujuslibet rei terrenæ cupiditates eliminentur Secundum, ut ita quisque suas *resecet* voluntates, ut alterius potius, quam suo arbitrio stare velit. Optabat eam Plato in idea suæ Reipubl. Dialog. 5. sed modum eam in praxim apud homines redigandi non inveniebat. Hanc ergo, ait ille, civitatem sive rempubl sive dii alicubi, sive deorum filii una plures incolant, certe beatas omnique gaudio cumulatas esse Hac de causa Apostolus taties hanc unionem fidelibus commendat, ac præsertim Ephes. 4 1. et seq. Vide ibi dicta Porro Abbas Anuph hunc modum concorditer vivendi fratribus præscripsit: *Nos,* ait, *qui septem fratres sumus, si vultis ut maneamus simul efficiamur sicut statua hæc, quæ contumeliis affecta non turbatur.* Ita habetur in Vitis Patrum l. 5. c 15. de humilitate n. 11. Et l 7 c. 42. Abbas Agathon adolescenti, petenti, qua ratione cum fratribus habitare posset et deberet? respondit: *Observa præ omnibus, ut qualis primo die ingrederis apud ipsos, talis reliquum tempus perogas, et cum quiete adimpleas peregrinationem tuam.* Idem rursum: *Si habitas,* ait, *cum proximo, esto sicut columna lapidea, quæ si injuriatur, non irascitur; si glorificatur non extollitur.* Porro quam grata sit Deo hæc unanimitas, ex hoc Dei oraculo disce B Machario Anachoretæ celebri revelatum fuit, duas mulieres, quæ erant uxores duorum fratrum, ipso esse sanctiores, eo quod in eadem domo per quindecim annos ita concorditer vixissent, ut numquam litem aliquam habuerint, vel verbum asperius invicem dixerint, uti refert Ruffinus in Vitis Patrum lib. 3 n. 97.

NEC QUISQUAM EORUM QUÆ POSSIDEBAT, ALIQUID SUUM ESSE DICEBAT.} Abdicabant ergo rerum proprietatem et dominium, ex studio et voto (ut patebit c. 5. 4.) paupertatis æque ac charitatis et communis vitæ. Hoc fecerunt primi Christiani Hierosolymis dumtaxat (qui cæteris sæculis sanctiores, eis perfectæ sanctitatis dare voluerunt heroicum exemplar) non vero in aliis Gentilium provinciis, quibus prædicabat Paulus. Hos enim possedisse res suas, et habuisse proprias opes et fundos, patet ex collectis: quas pro pauperibus fieri jubet. 1. Cor. 16. v. 1. et ex eleemosynis in Christianos pauperes erogandis, ad quas eos adhortatur, 2 Cor. 8. et 9. et alibi, ac S. Joan. epist. 1. c 3. v 17.

Quare erraverunt hæretici, ab æmulatione vitæ Apostolicæ dicti Apostolici, quos tempore S Aug. secutus est Pelagius, et nunc Anabaptistæ, dum hoc Hierosolymitarum spontaneum propositum volunt esse præceptum, non consilium Evangelicum. Errat ex adverso Calvinus, qui censet eos retinuisse dominium

bonorum, sed ea sponte et liberaliter cum Christianis cæteris communicasse. Non enim habebant quid proprium, sed erant illis omnia communia, *ut ait* Lucas; ergo abdicabant se dominio, illudque in communitatem, id est, in totam Ecclesiam transferebant. Adde, Ananiam et Sapphiram c. 5. punitos esse morte, quia res suas a se prius abdicatas, rursus sibi vendicare et appropriare volebant.

Quæres, cur tam studiose primi illi fideles Hierosolymis amplexati sunt paupertatem? Resp. Primo, quia audierant a Christo et Apostolis, illam esse primam et summam beatitudinem: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum*, Matt. 5. Rursum Christus in paupertate constituit perfectionem virtutis et vitæ Christianæ, non formaliter (perfectio enim hujus vitæ formaliter consistit in charitate, futuræ vero in visione et fruitione Dei) sed causaliter, quia scilicet paupertas nudat nos amore rerum terrenarum, ut impleat amore Dei rerumque cœlestium. Audi S. Hier. ep. 150. ad Hedibiam q. 1. *Vis*, ait, *esse perfecta et in primo stare fastigio dignitatis? fac quod fecerunt Apostoli: Vende omnia quæ habes, et da pauperibus et sequere salvatorem, ut nudam solamque crucem nuda sequaris et sola. Non vis esse perfecta ? sed secundum vis tenere gradum virtutis ? dimitte omnia quæcumque habes, da filiis, da propinquis.* Idem ad Nepotian. *Optimus*, ait, *dispensator est, qui sibi nihil reservat.* Idem in Epitaph. Nepotiani ad Heliodorum: *Nepotianus, ait, baltheo posito habituque mutato, quidquid castrensis peculii fuit, in pauperes erogavit. Legerat enim: Qui vult perfectus esse, vendat omnia quæ habet, et det pauperibus, et sequatur me. Et iterum: Non potestis duobus dominis servire, Deo et mammonæ. Excepta vili tunica, et operimento pari : quo tecto tantum corpore frigus excluderet, nihil sibi amplius reservavit. Cultus ipse, provinciæ morem sequens, nec munditiis, nec sordibus notabilis erat.* Et inferius: *Possideant opes sub Christo paupere: quas sub locuplete diabolo non habuerant, et suspiret eos Ecclesia divites, quos tenuit mundus ante mendicos: Nepotianus noster aurum calcans, schedulas consectatur: et sicut in carne sui contemptor est, et paupertate incedit ornatior, ita totum animæ investigat ornatum.* Idem ad Rusticum ep. 4. *Sectare vestigia eorum quos sacerdotium et humiliores facit ad pauperes : aut si perfecta desideras, exi cum Abraham de patria et cognatione tua, et perge quo nescis. Si habes substantiam, vende et da pauperibus, si non habes, grandi onere liberatus es: nudum Christum nudus sequere: durum, grande, difficile; sed magna sunt præmia.*

Secunda, quia paupertas ex diametro opponitur, et evertit cupiditatem, quæ est radix omnis peccati et mali. Nam ex divitiis oriuntur vitia omnia, ac præsertim superbia et fastus, ac gula et libido : hisce enim opes, arma et fomenta ministrant. *Omne quod est in mundo concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ*, puta gula (*et* libido) avaritia et superbia, ait S. Joan. epist. 1. c. 2. v. 16. Ex avaritia autem oritur superbia et gula: ergo ipsa est radix omnis peccati. Audi Paulum 1. Tim. 6. *Habentes autem alimenta et quibus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis.*

Tertia, quia paupertas liberat hominem mille distractionibus et curis, facitque, *ut sit* liber et expeditus ad vacandum sapientiæ, contemplationi, Evangelio et rebus divinis. Unde S. Bernard. *Noli*, ait, *amare (bona terrena) quæ possessa onerant, amata inquinant, amissa cruciant. Nunquid ipsa sunt quæ concupita inardescunt, adepta vilescunt, amissa vanescunt?* ait S. Aug. et S. Chrysost. homil. 47. in Matth. *Si*, ait, *intueri volueris animam hominis aurum amantis: invenies eam ut vestimentum a decem millibus vermium corrosum, ita eam perforatam undique a sollicitudinibus, et a peccatis putrefactam, et ærugine plenam. Verum non talis est anima pauperis voluntarii, sed potius fulget ut aurum, splendet ut gemma, efflorescit ut rosa. Non est illic tinea, neque fur, neque sollicitudo negotiorum hujus vitæ, sed sicut angelus ita conversatur. Non subjicet dæmonibus, non assistit Regi, sed assistit Deo; non militat cum hominibus, sed cum angelis: non habet thesaurum terram, sed cælum. non indiget servis, magis autem habet servos possessiones et cogitationes, quæ rebus dominantur. Quid igitur hoc paupere melius? At non habet equus et currum, quid vero his opus est ei, qui super nube vehi debet et esse cum Christo?*

Quarta, quia paupertatis merces et præmium a Christo promissum sunt opes cœlestes, immensæ et æternæ. Sicut ergo mercator sapit, qui aureo uno emit merces, quas postea decem aureis divendet; ita multo magis sapit Christianus, qui paupertate emit opes divinas. Paupertas enim facit hominem peregrinum terræ, civem cœli, socium angelorum, domesticum Dei: pauper ergo soli, dives est cœli. Unde S. Aug. in Sententiis sententia 250. *Dives*, ait, *qui talis est, ut contemnat in se quidquid illud est, unde inflari superbia solet, pauper est Dei:* ideoque homo cœlestis, angelicus et divinus. Angeli enim et Beati ex alto despiciunt et rident exiguum hoc terræ punctum, omnesque ejus opes et dotes. *Generosi enim, magnique animi est nihil admirari præter Deum*, ait S. Cyprian. Quare vere et præclare Climachus gradu 17. *Paupertas*, ait, *est abdicatio sollicitudinum sæculi, iter ad Deum sine impedimento, expulsio omnis tristitiæ, fundamentum pacis, munditia vitæ, quæ nos liberat omnibus curis vitæ transeuntis, et facit ut Dei mandata perfecte exsequamur.* Facit enim paupertas, ut animus ab amore rerum temporalium, abstractus, non putet se hic habere civitatem permanentem, sed cum Abrahamo futuram semper inquirat, cujus artifex et conditor est Deus. Hebr. 11. 10.

Quinta, quia paupertas facit ut homo totus Deo adhæreat, in eoque omnem spem et amorem collocet: quocirca Deus vicissim vicariis providentiæ suæ brachiis eum, *ut* suum amplectitur, ditatque non tantum omni gratia, sed et rebus omnibus ad vitam necessariis. Hoc est enim centuplum, quod pauperibus promisit Christus Matth. 19. *Et* Psaltes Ps. 54. 23. *Jacta super Dominum curam tuam, ipse te enutriet:* quem versiculum suis fratribus pro viatico dare solebat S. Franciscus. Et Ps. 33. *Divites*, ait, *eguerunt et*

esurierunt, inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. Quocirca S. Bernard. serm 21. in Cant. docet quod Christus de se dixit: *Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum;* ideo omnibus ejus fratribus esse commune, quibus omnia non solum adjiciuntur, sed etiam subjiciuntur, dum modo se terrenis rebus liberent, ac super illas se elevent. *Quod si ita est,* ait, *non putent divites hujus sæculi frutres Christi solo cœlestia possidere, quia audiunt dicentem: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum Non eos inquam æstiment solo cœlestia possidere, quia eo solo audiunt in promissione. Possident et terrena, et quidem tamquam nihil habentes et omnia possidentes, eo pro certo magis Domini, quo minus cupidi. Denique fideli totus mundus divitiarum est. Totus plane, quia plane tam adversa quam prospera ipsius, æque omnia serviunt ei, et cooperantur in bonum. Ergo avarus terreno esurit ut mendicus fidelis contemnit ut dominus. Ille possidendo mendicat, iste contemnendo servat.*

Sexta, quia Christus Dominus, Verbum et Sapientia Patris æterni, e cœlis in terram venit, ut paupertatis pretium et dignitatem non tantum verbo, sed et exemplo sanciret. *Ego,* ait, *mendicus sum et pauper,* Ps. 39. Quocirca pauperem elegit matrem, patrem fabrum; nec in domo, sed in stabulo nasci voluit; nec in cunis, sed in præsepio, eoque alieno reclinari. Tota vita nil proprium possedit, sed aliorum eleemosynis vixit; *Vulpes,* ait, *foveas habent, et volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput reclinet* Matth. 8. Discipulos et Apostolos instituit non divites, sed piscatores, plebeios et pauperes. Quocirca Christum in paupertate secuti sunt S. Petrus, Paulus, Apostoli et discipuli omnes, et posterioribus sæculis Prælati et viri Apostolici, S. Basilius, S Nazienzenus, S Chrysost, S Martinus, S. August S. Gregorius etc.

Floruit hoc paupertatis studium in pace Ecclesiæ sub Constantino Magno. Post sæculum enim Martyrum, quod fuit ante Constantinum, secutum est sæculum Monachorum et Anachoretarum, quorum dux et antesignanus fuit sanctus Antonius; cujus vitam a se conscriptam Romam detulit S Athanasius, eaque multos Romanos divites et potentes commovit ad eamdem imitandam: inter quos prima fuit S. Mercella, ait S. Hier. in ejus Epitaphio. Sub idem tempus Gallicanus, destinatus Constantiæ sponsus, et Constantini Magni gener, ac Romanus Consul, relictis omnibus, ad Ostia Tiberina hospitale ædificavit, in quo ipse pauper pauperibus et ægris serviebat; qui deinde a Juliano Apostata occisus paupertatis studium martyrii laurea coronavit.

Idem studium paulo post suscitavit exemplo æque ac verbo S Paulinus ex Consule Romano monasticam amplexus, indeque creatus Episcopus Nolanus; item S. Hieronymus, quando cum S. Paula secessit in Bethleem eoque traxit nobilitatem Romanam. Porro S. Paula ita paupertatis erat amans, ita omnia sua (quæ erant amplissima et opulentissima) erogabat in pauperes, ut nec obulum sibi relinqueret, sed in aliena sindone sepeliri peroptaret; quod et ei contigit. Matrem secuta est filia Eustochium, et ea tæe, ac gener Pammachius, qui ex Consule Romano factus monachus domum suam in Ecclesiam convertit, quæ etiamnum titulo, S. Pammachii inscripta visitur, et nuncupatur S. Joannis et Pauli: quem proinde mire celebrat ejus incentor S Hier. ep. ad eumdem Pammachium de obitu Paulinæ uxoris: *Nobis,* ait, *post durnitionem somnumque Paulinæ, Pammachium monachum Ecclesia peperit posthumum, et patris et conjugis nobilitate patritium, eleemosynis divitem, humilitate sublimem.* Et mox: *Quis hoc crederet, ut Consulum pronepos, et Furiani germinis decus, inter purpuras Senatorum furva tunica pullatus incederet, et non erubesceret oculos sodalium, ut deridentes se derideret? Lucet margaritum in sordibus, et fulgor gemmæ purissimæ etiam in luto radiat.* Et inferius: *Nunc omnes Christi Ecclesiæ Pammachium loquuntur, miratur orbis pauperem, quem hucusque divitem nesciebat,* etc. *Parvo dimisimus, et grandia possidemus. Centuplicato fœnore Christi promissa redduntur,* etc. *Fecit hoc Crates Thebanus, fecit Antisthenes: plus debet Christi discipulus præstare, quam mundi Philosophus, gloriæ animal, et popularis auræ atque rumorum venale mancipium. Tibi non sufficit opes contemnere, nisi Christum sequaris Christus sanctificatio est, sive qua nemo videbit Deum. Christus redemptio, idem redemptor et pretium. Christus omnia ut qui omnia, propter Christum dimiserit, unum inveniat pro omnibus, et possit libere proclamare: Pars mea Dominus,* etc Et paulo post: *Sive legas, sive scribas, sive vigiles, sive dormias, amor tibi semper buccina in auribus sonet. hic lituus excitet animam tuam; hoc amore furibundus, quære in lectulo tuo quem desiderat anima tua, et loquere confidenter: Ego dormio, et cor meum vigilat. Cumque inveneris eum, et tenueris, ne dimittas* Subdit deinde de Pammachii xenodochio: *Audio te xenodochium in portu fecisse Romano, et virgam de arbore Abraham in Ausonio plantasse litore: Primus inter Monachos in primo urbe, primum sequeris Patriarcham. Hæc moneo, frater charissime, pietate qua te diligo: ut non solum pecuniam, sed et teipsum Christo offeras hostiam viventem, sanctam, placentem Deo, et imiteris filium hominis, qui non venit ministrari, sed ministrare. Quantumcumque te dejeceris, Christo humilior non eris Esto nudis incedas pedibus, fusca tunica vestiaris, aqueris pauperibus, inopum cellulos dignanter introeas, ipse aquam portes, ligno concidas, focum extruas; ubi vinculu? ubi alapæ? ubi sputa? ubi flagello? ubi patibulum? ubi mors? Et cum hæc omnia feceris, ab Eustochia tua Paulaque vinceris, si non opere, certe sexu* Hæc et plura sparsim S. Hier.

Hos in paupertatis instituto secutus est S Benedict. S Bernard S. Domin S Franc qui paupertatem ita adamavit: ut eam quasi sponsam sibi suisque desponsarit. Unde rogatus sæpe a Fratribus, *quænam virtus maxime nos Christo commendaret gratosque faceret?* cum jubilo respondit, *Paupertas: hæc est enim via salutis, humilitatis fomes, perfectionis radix, quæ fructus nobilissimos eosque multiplices producit, sed occultos et paucis cognitos.* Quocirca ipse Romæ ad sepulchrum S. Petri et Pauli cum lacrymis supplicans, ut sese de thesauro paupertatis instruerent, meruit eos videre, qui et eum osculo salutantes, dixerunt: *F. Francisce. quia hoc petis quod Christus et Apostoli servarunt, certiorem te reddimus, tuum desiderium esse exauditum: en thesaurus sanctæ paupertatis tibi, tuisque asseclis perfecte conceditur:*

ac quicumque eam capessent, de regno beatitudinis erunt securi, et a Domino benedicti. Hinc idem dictitabat: Pauper est typus Christi, qui propter nos egenus factus est, ut nos sua inopia divites efficeret. Qui ergo pauperi maledicit Christo maledicit. Ex adverso pecunia servis Dei non est aliud, quam diabolus et coluber venenosus. Ejus discipula, et in instituto Religioso filia S. Clara, cum esset nobilis et opulenta, sua omnia distribuit in pauperes. Ordinem pauperum Religiosorum instituit, ac palam professa est suum hoc collegium fore stabile et Deo gratum, quamdiu paupertate fuerit opulentum. Quaeobrem ab Innocentio III. Pontifice novum, et eo usque inauditum paupertatis privilegium petiit, et impetravit, quod et Pontifex propria manu conscripsit. Cum deinde Gregorius IX. Pontifex ipsi suaderet, ut in Ordinem possessiones admitteret, seque de facto ipsam e voto, illis adverso, absolvere, respondit: *Nolo Pater sanctæ a Christi sequela in perpetuum absolvi* Porro ipsa cæteris raro præivit exemplo: licet enim per viginti octo annos gravi morbo affligeretur, tamen simplici tunicula et rudi panno vestiebatur, perpetuo rigidoque e setis porcinis ad nudam carnem cilicio utebatur, nudipes incedebat, vili tenuique cibo vescebatur, *non* cubabat in lecto, sed humi vel super asseres. Hæc et plura habet ejus Vita.

Denique tanta, tamque varia et illustria sunt paupertatis bona, ut eam ambierint Gentiles quoque philosophi et principes, vel ut sapientiæ, vel ut gubernaculis reipublicæ toti vacarent, eaque clarissimi evaserint. Hinc S. Chrys. l. 2 Contra vituperat. vitæ monasticæ, comparat pauperes cum opulentis regibus, Diogenem cum Alexandro, Platonem cum Dionysio, Socratem cum Archelao, docetque illos gloriosiores fuisse sua paupertate, quam hos suis regnis. Laudat quoque Epaminondam Thebanorum principem, qui in concionem vocatus, cum venire non potuisset, quia vestem laverat, nec aliam habebat, omnibus qui eo venerant illustribus viris spectatior et illustrior fuit. Crates Thebanus, ait S. Hier. ep. 13. magnum auri pondus projecit in mare, quod diceret, non posse se divitias satis bene philosophari: *Mergam*, ait, *vos, ne mergar a vobis* Seneca magnus paupertatis et frugalis vitæ encomiastes ep. 17. *Si vis*, ait, *vacare animo, aut pauper sis oportet, aut pauperi similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura.* Apuleius in Apologia: *Paupertas*, ait, *est apud Græcos in Aristide justa, in Phocione benigna, in Epaminonda strenua, in Socrate sapiens, in Homero diserta.*

Sed audi Ælianum breviter eorum heroica paupertatis facinora, sane memoranda, recensentem l. 11. Variæ Histor. c. 9 Aristides, ait, Lysimachi filius, qui multa præclare domi militiæque gessit, et Græcis tributum imperavit, non tantum post obitum reliquit, ut exequiis celebrandis sumptus esset. Phocion etiam egenus erat, attamen cum mitteret ei Alexander centum talenta interrogavit: *Quam ob causam hæc mihi donat?* Qui cum responderent, *Quoniam te solum ex omnibus Atheniensibus bonum honestumque virum judicat. Sinat igitur*, ait, *me talem esse.* Etiam Epaminondas Polymnidis filius, pauper erat. Cum autem Jason ei quinquaginta aureos nummos mitteret: *Injuriam*, ait, *mihi facere incipis.* Et quinquaginta drachmas a cive mutuatus, ut esset pro viatico, profectus est in Peloponnesum. Cum vero nuntium allatum esset, armigerum ejus e captivo quodam pecunias accepisse: *Mihi*, ait, *da scutum. Tu vero tibi compara eme, in qua vivas. Non enim ulterius pericula subire voles, cum dives sis factus* Pelopidas, cum objurgarent eum amici, quod pecuniariæ rei ad vitam tuendam conferentis nullam curam gereret: *Et*, ait, *me hercule res utilis est, verum huic Nicomedi*, intento digito in hominem quemdam claudum et mutilum. Scipio 54 annorum vitæ spatium emensus, neque emit, neque vendidit quidquam: adeo paucis fuerat contentus. Cum autem quidam ei scutum eleganter apparatum ostenderet, dixisse fertur: *Atqui Romanum civem par est in dextra spem ponere, non in sinistra*, puta in gladio qui dextra, non in scuto quod sinistra geritur. Ephialtes Sophonidæ filius pauperrimus fuit; etsi vero amici ei decem talenta dono darent, non accepit: *Hæc*, inquiens, *me cogerent, siquidem reverenter vos haberem, aliquid præter jus concedere: sin minus vos observarem, ingratissimum videri.* Hæc Ælianus.

Æque memoranda sunt, quæ recenset Antonius in Melissa part. 1. s. 33 Democritus, ait, audiens quemdam de paupertate sua conquerentem, dixit: *Si non multa desideres, pauca tibi multa videbuntur. Desiderium enim contractum, paupertatem divitiis æquipollentem reddit.* Idem dictitabat. *Pauperis conditionem divitis multo beatiorem esse. Pauperes quippe maximis malis non infestantur, ut insidiis, odio, invidia, quibus divites quotidie expositi sunt.* Aristides diviti sibi pauperiem objectanti, dixit: *Mihi quidem nihil adferet mali paupertas, tibi vero divitiæ non paucas perturbationes.* Aristoteles aiebat: *paupertatem multis quidem indigere, inexplebilitatem autem omnibus.* Cato dicebat honestam paupertatem impiis divitiis longe præferendam esse: hoc enim opprobrii, illud miserationis causa fieri solet. Hæc Antonius.

Talia quoque sunt quæ narrat Stobæus s. 95. Socrates Archelao ipsum ditare volenti, renuntiari jussit: *Quod farinæ chœnices quatuor obolo venirent Athenis, et fontes aquam funderent. Nam si res meæ mihi non sufficiunt, at ego ipsis sufficio, et sic etiam ipsæ mihi.* Diogenes sibi pauperiem exprobranti respondit: *Infelix quid ais: At ego neminem vidi tyrannidem gerere propter paupertatem, omnes vero propter divitias* Idem paupertatem appellabat virtutem αὐτοδίδακτον, id est, quæ per se discitur. Divites indigent multis præceptis ut frugaliter vivant, ut corpus exerceant, ne pompis inhient, etc. quæ omnia seipsam docet paupertas: ipsa ergo cogit ad virtutem. Hæc Stobæus Idem Diogenes gloriari solebat, quod esset ἀνέστιος, ἄπολις, ἄπατρις, ἀχρήματος, ἄοικος, καὶ ἐφημερόβιος, id est, *carens domo, civitate, patria, pecunia, nullam habens certam sedem, sed erratice, et in diem vivens.* Ita Laert. lib. 6.

Sic nostro ævo de se jocantem audivimus Henricum IV. postea Franciæ regem, quod rex esset sine regno, et maritus sine uxore, ac dux belli sine pecunia. Plutarchus in Lacon. narrat, Lycurgum rogatum, *quo modo Sparta salva et invicta contra hostes consistere posset?* respondisse: *Si pauperes fueritis, nec alius alio plus requiret. Ad opulentos enim spes prædæ invitat hostem, nec facile potest elabi qui sarcinis et impedimentis retardatur. Adhæc tutio-*

res sunt ab hostium incursu apud quos est æqualitas, et ex æqualitate concordia. Hæc illi lumine naturæ viderunt, at fecerunt reipubl. philosophiæ et laudis causa: *sed ad* paupertatem Evangelicam, quæ inducit bonorum communionem, quæque unius Dei, et vitæ æternæ amore suscipitur, assurgere non potuerunt. Ad eam assurrexerunt primi hi Christiani, quorum proinde vita fuit interpretatio Evangelii et doctrinæ Christi, uti docet S. Aug. l. de Mendacio, c. 15. *Divinæ Scripturæ, ait, non solum præcepta continent, sed etiam vitam moresque justorum; ut, si forte occultum est, quemadmodum accipiendum sit quod præcipitur* (vel consulitur) *in factis justorum intelligatur.*

Erant illis omnia communia.] Quia propria fecerant communia. Omnia ergo possidebant in communi, et si quisque pro uno prius sibi proprio, conferendo illud in commune, possidebat omnia cæterorum in communi. Hoc ergo uti commodius est et lucrosius, ita nil derogat paupertati et perfectioni, uti patet in modernis Religiosis plerisque, qui bona possident in communi: esto aliqui majoris resignationis et fiduciæ in Deum studio, nil omnino, ne in communi quidem, habere velint, sed vivere in diem mendicato. Porro hæc communio bonorum nascebatur ex communione animorum, *ut qui eodem consortio religionis tenebantur, eodem consortio fruerentur et vitæ, ut quibus erat una fides, esset una substantia; quibus erat communis Christus, communis esset et sumptus. Non quærit charitas quæ sua sunt,* ait S. Aug. s. 27. de verbis Apost. qui in l. 6. Conf. c. 14. narrat se ante conversionem agitasse consilium cum sociis de vita communi ineunda, ut remoti a turbis otiose viverent; *Ut unam, ait, rem familiarem conflaremus ex omnibus, ut per amicitiæ sinceritatem non esset aliud hujus, et aliud illius, sed quod ex cunctis fieret unum, et universum singulorum esset, et omnia omnium. Et placuerat nobis, ut bini anni tamquam magistratus omnia necessaria curarent, cæteris quietis. Sed posteaquam cœpit* (Romanianus unus e sociis) *cogitare, utrum hoc mulierculæ sinerent, quas et alii nostrum jam habebant, et nos habere volebamus, totum illud placitum, quod bene firmabamus, dissiluit in manibus, atque confractum est. Inde ad suspiria et gemitus convertebamur, et gressus ad sequendas latas, et tritas vias sæculi.*

33. Et virtute magna.] Græce, δυνάμει, id est, potentia, robore. Ita Syrus, Tigurina et Pagnin. Robur hoc consistebat tum in fiducia et audacia prædicandi Christum, tum in patrandis miraculis, uti rogarant Deum, v. 29.

Reddebant.] quasi depositum sibi a Christo commissum. Hoc enim est ἀπεδίδουν. Ita Chrysostomus.

Et gratia magna erat in omnibus illis.] Tum *quia gratiam habebant ad omnem plebem,* ut dixit c. 2. v. 47. id est toti plebi erant amabiles et gratiosi: tum quia Deus eos sua gratia et donis spiritualibus cumulabat, quæ in eorum vultu, verbis omnique actione resplendebat: unde Pagnin. vertit, *gratia magna erat super omnes illos,* tum proprie, quia fideles in mutua conversatione ostendebant magnam gratiam, benevolentiam et beneficentiam, ut viderentur esse fratres, imo angeli, et gratiarum filii. Unde Tigurina vertit, *gratiaque magna* (Syrus *bonitas*) *aderat omnibus illis.* Hunc esse sensum patet ex ratione quam subdit: *Neque enim quisquam egens erat inter illos,* etc.

35. Et ponebant ante pedes Apostolorum.] Tum studio humilitatis et reverentiæ erga Apostolos: unde Hugo et Glossa censent, eos flexis genibus sua obtulisse Apostolis, tum ut ostenderent opum contemptum, quasi eæ non manibus tractandæ, sed pedibus calcandæ essent. Unde Arator:

> Calcandumque docent quod subdunt gressibus aurum,
> De quo terrarum veniunt ad pectora curæ.

Tum ut ostenderent se non tam gratiam facere, quam recipere ab Apostolis. Audi S. Chrys. in 1. ad Cor. c. 11. *Majoris ducebant quod ab eis reciperentur, quam quod darentur dona; hoc enim est potissimum contemnere opes, hoc est pascere esurientem Christum, si absque arrogantia et fastu id facias, sicque des quasi tibi ipsi plura, quam danti beneficio dare videaris.* Das enim terram, imo terræ particulam, et recipis cœlum.

Denique S. Chrys. hic hom. 11. conatur hanc priscorum fidelium devotionem, et bonorum communionem suadere suis civibus Constantinopolitanis, ut omnia sua in commune conferant vivantque in communi, promittens eis similem Dei benedictionem, ita ut nihil cuiquam desit, sed omnia ad vitam necessaria affatim adsint: sed in tanta civium (erant enim in urbe ut minimum centum millia Christianorum, ut ipse ait) multitudine divitibus et opulentis id persuadere non valuit. Quare hæc vita communitas et æqualitas apud primos tantum fideles Hierosolymis modico tempore constitit; mox ab eis ad sacerdotes et clericos transiit: ab his illico digressa est ad Monachos et Religiosos, qui soli eam retinent et tuentur.

Porro ex hac primorum fidelium reverentia erga Apostolos, videtur manasse priscus mos demittendi se ad pedes, non tantum Pontificis, sed et Episcoporum ac virorum sanctorum, juxta oraculum Isaiæ 49. 23. *Vultu in terram demisso adorabunt te, et pulverem pedum tuorum lingent.* Vide ibi dicta. Ita S. Domna illustrissima et pulcherrima fœmina 21. annorum, gentilitiis deorum sacrificiis præfecta, legens Acta Apostolorum, ad Christum conversa est, et a Cyrillo Nicomediensi Episcopo instructa: unde quod in Actis Apostolorum primos fideles fecisse legerat, quæcumque habuit, ut gemmas, thesauros et vestes pretiosas, ad Cyrilli pedes in pauperes eroganda portavit. Quare accusata et in carcerem detrusa, post longum agonem martyrio coronata est tempore Maximiani Imper. ita ex Actis Martyrum Nicomediensium Baronius tom. 2. anno Christi 293.

36. Joseph autem.] Hujus unius exemplum ponit S. Lucas, tum quia vir fuit illustris et inter fideles primarius: tum quia deinceps ejus crebram et magnificam faciet mentionem: fuit enim ipse socius S. Pauli, destinatus a Spiritu Sancto ad evangelizandum Gentibus quaquaversum, tum quia hæc ejus oblatio et donum fuit eximium; nam Alexander monachus in vita S. Barnabæ, narrat eum cum ditissimus esset, non agellum quempiam, sed latifundium amplissimum magnificis decoratum ædificiis Christi causa vendidisse, pretiumque ad pedes Apostolorum obtulisse: atque hac ratione se ad apostolatum disposuit, ad eumque evehi meruit, de quo c. 13.

Qui cognominatus est Barnabas ab Apostolis.] Alius ergo est a Barsaba, qui fuit compositus S. Matthiæ, eique postpositus in apostolatu c. 1. esto uterque vocatus sit Joseph. Ita S. Chrysost.

Quod est interpretatum filius consolationis.] Id est, totus consolatorius, plenus consolatione, ingens consolator, consolationem omnibus afferens. Causam dat cur ei Apostoli mutarint nomen, vel potius Josepho dederint cognomen Barnabas; quia scilicet, Barnabas idem est quod filius consolationis. Talis autem erat Joseph. Primo, quia hoc suo præclaro oblationis exemplo Apostolis consolationem, omnibusque ædificationem attulit, qui proinde certatim eum imitati sunt. Secundo, ob eximiam mansuetudinem, hilaritatem, suaviloquentiam, gratiam, sanctitatem, pollebat gratia consolandi afflictos et miseros. Ita Alexander in ejus vita. Tertio, quia pauperes suis eleemosynis consolatus est. Ita OEcumen.

Nota. Hæc interpretatio videtur nonnullis non a S. Luca, sed ab Interprete addita, et S. Lucæ inserta: tum quia non solet Lucas etyma interpretari: tum quia hæc interpretatio non videtur etymo consentire. Verum certum est S. Lucam eam inseruisse, quia ea non tantum in interpretatione et Bibliis Latinis, sed in ipso autographo Græco Lucæ textu, quin et in Syriaco habetur. Voluit enim Lucas rationem reddere, cur Joseph cognominatus sit Barnabas, quia scilicet erat plenus consolatione, quod hebraice significat *Barnabas*. Sic nomen Elymæ interpretatur magus. 13. 8.

Quæres, quomodo *Barnabas* hebraice significat filium consolationis? Primo, Erasmus et alii nonnulli nomen Barnabas derivant a בר *bar*, id est filius, et, נפש *naphas*, id est respiravit, q. d. Filius respirationis et refrigerii, puta consolationis in æstu tentationum et tribulationum: a *naphas* enim dicitur נפש *nephes*, id est, anima, spiritus, halitus, respiratio refrigerans et consolans cor: sicut Græcis ψυχη, id est anima, dicitur a ψυχω, id est refrigera, ait Plato in Cratylo. Verum obstat, quod *Barnabas* scribatur per b *naphas*, autem per p, nisi dicas has duas litteras, utpote labiales et ejusdem pene soni, esse commutabiles, uti Germani eas commutant, dum pro b dicunt p. pro *Barnabas* dicunt *Parnabas*. Addit Erasmus se dubitare, an pro *Barnabas* legendum sit *Barnachum* id est, filius consolationis: נחם *nachum* enim proprie significat consolari. Verum omnia exemplaria habent *Barnabas*, non *Barnachum*, et ita deinceps audiemus eum vocari in apostolatu et comitatu Pauli.

Secundo, *Barnabas* proprie dicitur quasi בר נביא *Barnabi*, id est, filius Prophetæ: Propheta enim dicitur is, qui exhortatur et consolatur (unde græce vocatur filius παρακλησεως, id est tam exhortationis, quam consolationis.) Hoc enim est ejus officium, ut ait Paulus 1. Corinth. 14. 31. Unde c. 15. 32. ait Lucas: *Judas autem et Silas, et ipsi cum essent Prophetæ, verbo plurimo consolati sunt fratres, et confirmaverunt*. Hinc et Isaias princeps Prophetarum consolatus est lugentes in Sion, ait Eccles. c. 48. 26. Unde Isaias c. 40. 1. proclamat: *Consolamini, consolamini popule meus, dicit Deus vester: loquimini ad cor Jerusalem*, et c. 61. in persona Christi: *Spiritus Domini super me*, etc. *ut consolarer omnes lugentes, et ponerem lugentibus in Sion, et darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium gaudii pro spiritu mœroris*.

Tertio, Pagnin. in Nomin. Hebr. *Barnabas* deducit a *bar* et נבע *naba*, id est, eructavit, emanavit, scaturivit, ebullivit, prolocutus est. Unde מביע *mabbia* est vena, fons, scaturigo, scatebræ, ebullitiones q. d. Filius ebullitionis et eloquii ebullientis, id est, sermone profluus, hoc est, consolator. Eloquentes enim et verbis profluí, quibus sermo in ore quasi bullit, solent pollere gratia consolandi et exhilarandi. Sunt enim velut venæ et fontes jugiter emanantes aquas dulces blandi et suavis eloquii, quibus cor angustiatum refrigeratur, reficitur et consolatur.

Forte etiam radix *naba* illo ævo S. Lucæ proprie significabat consolari. Jam enim valde restricta est lingua Hebræa et Syra, ideoque multa verba et verborum significata illius ævi ignoramus. Id enim exigere videtur hoc loco textus Lucæ. Favet, quod ex *naba*, per aphæresin litteræ *nun*, deductum videtur. Syrum modernum ביא *baia*, id est, consolari; unde *buiao* nostris Syris est consolatio. Hinc et Lexicon Syriacum: Barnabas, inquit, idem est quod filius consolationis, vel filius refugii; sed etymon non indicat, forte quia peregrinum erat. v. g. Cyprianum priscum, Barnabas enim fuit Cyprius.

Aut potius etymon est Syrum jam dictum, puta ביא *buiia*, id est, consolatus est, exhilaravit: unde מביא *mebuiia*, est consolator. Id ita esse patet ex interprete Syro, qui *Barnabas* hoc loco interpretatur ברא דבויאא *bera dbuiaa*, id est filius consolationis.

Levites.] Licet enim Levitæ Num. 18. 20. vetentur possidere agros in Judæa, non tamen extra eam, imo nec in Judæa, si ii sint pascuales dumtaxat ad alenda pecora, ut patet Num. 35. 3. Unde Hugo censet hunc Barnabæ agrum fuisse in Cypro, Alexander vero in Vita S. Barnabæ, ait eum fuisse in Judæa.

Cyprius genere.] Judæi enim post tot captivitates sparsi erant per totum orbem, et ubique gentium fixerant domos, uti et modo fixerunt. Addit Alexander, Barnabam natum in Cypro habitasse Hierosolymis, ibique una cum Stephano et Saulo sacris Litteris imbutum fuisse a Gamaliele: ac demum ad Christum venisse una cum consobrino suo Joanne, qui cognominatus est Marcus, in cujus domo coalescere cœpit nova hæc Christi Ecclesia, ut dixi cap. 1. Unde Barnabam fuisse unum e 72. Christi discipulis tradit S. Epiphan. hæres. 1. Euseb. lib. 3. Histor. c. 33. et alii.

Porro Sophronius Patriarcha Hierosolym. in Fragmento de laboribus S. Petri et Pauli, quod extat tomo 7. Biblioth. S. Patrum, tradit S. Petri uxorem fuisse filiam Aristobuli, fratris Barnabæ, ex qua susceperit filium et filiam. Sophronio astipulatur Helecas Episcopus Cæsaraugustanus, in Addition. ad Chronicon Lucii Dextri et M. Maximi, quod anno Domini 1595 repertum et editum est Cæsaraugustæ. Sic enim scribit: *S. Petrus in honore habetur in Hispaniis, et uxor ejus Concordia passa Romæ sub Nerone, non multo prius quam ipse pateretur. Fuit hæc (ut docet M. Maximus ad epistolam S. Petri) filia Aristobuli id est, Zebedæi, et Salomes, socrus Andreæ, qui duxit alteram sororem Concordiæ, et Jacobi et Joannis. Fuit autem Aristobulus cognomento Zebedæus frater Barnabæ Apostoli Domini. Idem Zebedæus.*

et Barnabas consobrini Joannis cognomento Marci, et nepotes Mariæ, ubi Christus cœnam ultimam celebravit, et ubi Spiritus Sanctus venit in Apostolos. Sic ergo juxta Helecam, Barnabas fuit frater Aristobuli, qui alio nomine dictus est Zebedæus, fuitque pater S. Jacobi et Joannis Apostolorum, quorum proinde Barnabas fuit patruus, æque ac uxorum S. Petri et S. Andreæ: quare primarii hi Apostoli fuerunt consanguinei, vel affines. Porro de Zebedæo fratre Barnabæ, hæc addit Heleca: *In Britannia celebris est memoria multorum Martyrum, præcipue S. Aristobuli, unius de septuaginta duobus discipulis, qui dictus est etiam Zebedæus, pater Jacobi et Joannis, maritus Mariæ Salomes, qui cum Petro Romam petivit: inde relictis domesticis suis, missus in Angliam Episcopus, occubuit Martyr anno secundo Neronis.* Et inferius de uxore ejus: *Celebris,* ait, *memoria est apud Hispanos S. Mariæ Salomes, matris S. Jacobi, et uxoris Zebedæi, quæ cum attigisset annum nonagesimum anno Christi* 42. *sub Jacobo filio Alphæi Episcopo Hierosolym. die* 24. *Maii sanctissime decessit ad cælos in Italia, diciturque Verulis quiescere, et mors ejus multis nobilitata miraculis.* Idem tradunt Verulenses. Cæterorum, utpote novorum, nec ab aliis traditorum, fides sit penes Heleeam et Sophronium.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, S. Petrus Ananiam et Sapphiram, ob fraudatum agri pretium, morte punit. Secundo, v. 12. recensentur miracula crebra Petri et Apostolorum. Tertio, v. 17. incarcerantur Apostoli, sed ab angelo liberantur: inde concionantes in templo a Magistratu adducuntur in concilium, a quo increpiti intrepide respondent: Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Quarto, Gamaliel v. 34. sapiens pro Apostolis dat consilium. Denique v. 40. flagellantur Apostoli; sed in iis exultantes, alacrius et audacius Christum prædicant.

1 Vir autem quidam nomine Ananias, cum Sapphira uxore sua vendidit agrum, 2. et fraudavit
de pretio agri, conscia uxore sua: et afferens partem quamdam, ad pedes Apostolorum
posuit. 3. Dixit autem Petrus: Anania, cur tentavit satanas cor tuum, mentiri te Spiritui
Sancto, et fraudare de pretio agri? 4. Nonne manens tibi manebat, et venumdatum in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo hanc rem ? Non es mentitus hominibus, sed Deo. 5. Audiens
autem Ananias hæc verba, cecidit et expiravit. Et factus est timor magnus super omnes qui audierunt. 6. Surgentes autem juvenes amoverunt eum, et efferentes sepelierunt. 7. Factum est autem
quasi horarum trium spatium, et uxor ipsius, nesciens quod factum fuerat, introivit. 8. Dixit autem
ei Petrus: Dic mihi mulier, si tanti agrum vendidistis? At illa dixit: etiam tanti. 9. Petrus autem
ad eam: Quid utique convenit vobis tentare Spiritum Domini? Ecce pedes eorum, qui sepelierunt
virum tuum, ad ostium; et efferent te. 10. Confestim cecidit ante pedes ejus et expiravit. Intrantes autem juvenes, invenerunt illam mortuam, et extulerunt, et sepelierunt ad virum suum. 11. Et
factus est timor magnus in universa Ecclesia, et in omnes qui audierunt hæc. 12. Per manus autem
Apostolorum fiebant signa et prodigia multa in plebe. Et erant unanimiter omnes in porticu Salomonis. 13. Cæterorum autem nemo audebat se conjungere illis: sed magnificabat eos populus. 14 Magis autem augebatur credentium in Domino multitudo virorum ac mulierum. 15. Ita ut in plateas
ejicerent infirmos, et ponerent in lectulis ac grabatis, ut veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis. 16. Concurrebat autem et multitudo vicinarum civitatum Jerusalem, afferentes ægros, et vexatos a spiritibus immundis, qui curabantur omnes. 17. Exurgens autem princeps sacerdotum, et omnes qui cum illo erant (quæ est
hæresis Sadducæorum) repleti sunt zelo: 18 et injecerunt manus in Apostolos, et posuerunt eos
in custodia publica. 19. Angelus autem Domini per noctem aperiens januas carceris, et educens
eos, dixit : 20. Ite, et stantes loquimini in templo plebi omnia verba vitæ hujus. 21. Qui cum audissent, intraverunt diluculo in templum, et docebant. Adveniens autem princeps sacerdotum, et
qui cum eo erant, convocaverunt concilium et omnes seniores filiorum Israel, et miserunt ad carcerem ut adducerentur. 22. Cum autem venissent ministri, et aperto carcere non invenissent illos,

reversi renuntiaverunt. 23. Dicentes: Carcerem quidem invenimus clausum cum omni diligentia, et custodes stantes ante januas: aperientes autem neminem intus invenimus. 24. Ut autem audierunt hos sermones magistratus templi et principes sacerdotum, ambigebant de illis quidnam fieret. 25. Adveniens autem quidam nuntiavit eis: Quia ecce viri, quos posuistis in carcerem, sunt in templo stantes, et docentes populum. 26. Tunc abiit magistratus cum ministris, et adduxit illos sine vi: timebant enim populum ne lapidarentur. 27. Et cum adduxissent illos, statuerunt in concilio: et interrogavit eos princeps sacerdotum, 28. dicens: Præcipiendo præcipimus vobis, ne doceretis in nomine isto: et ecce replestis Jerusalem doctrina vestra, et vultis inducere super nos sanguinem hominis istius. 29. Respondens autem Petrus et Apostoli, dixerunt: Obedire oportet Deo magis quam hominibus. 30. Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis, suspendentes in ligno. 31. Hunc principem et salvatorem Deus exaltavit dextera sua, ad dandam pœnitentiam Israeli et remissionem peccatorum. 32. Et nos sumus testes horum verborum et Spiritus Sanctus quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi. 33. Hæc cum audissent, dissecabantur, et cogitabant interficere illos. 34. Surgens autem quidam in concilio Pharisæus, nomine Gamaliel, legis doctor honorabilis universæ plebi, jussit foras ad breve homines fieri. 35. Dixitque ad illos: Viri Israelitæ attendite vobis super hominibus istis quid acturi sitis. 36. Ante hos enim dies extitit Theodas, dicens se esse aliquem, cui consensit numerus virorum circiter quadringentorum, qui occisus est: et omnes, qui credebant ei, dissipati sunt et redacti ad nihilum. 37. Post hunc extitit Judas Galilæus in diebus professionis, et avertit populum post se, et ipse periit, et omnes, quotquot consenserunt ei, dispersi sunt. 38. Et nunc itaque dico vobis, discedite ab hominibus istis, et sinite illos: quoniam si est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissolvetur: 39. si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere illud, ne forte et Deo repugnare inveniamini. Consenserunt autem illi. 40. Et convocantes Apostolos, cæsis denuntiaverunt ne omnino loquerentur in nomine Jesu, et dimiserunt eos. 41. Et illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii; quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. 42. Omni autem die non cessabant, in templo et circa domos docentes et evangelizantes Christum Jesum.

1. ANANIAS.] Hebr. idem est quod dominm *Domini* quod scilicet per votum Domino obtulit; vel *paupertas Domini*, id est, Domino dicata: sed ex *Ananio* factus est *Conanias*; id est, institor et mercator Domini, quia pretii partem Deo dicatam, sibi quasi mercator retinuit, ideoque rursum factus est *Ananias*, id est, afflictio Domini, quia a Domino morte mulctatus est.

SAPPHIRA.] Hebr. idem quod *numerans*. scilicet pretium: aut, ut Syrus: *pulchra*, vel sapphirina.

AGRUM.] Syrus קריתא *keritha*, id est, ager et villa: quæ vox deducta est ab hebræo קריה *kiria*, id est, civitas, pro quo Chaldæi dicunt קרתא: unde Carthago vocata est civitas nova, a Didone condita: lingua enim Punica Hebrææ est affinis, utpote ab ea progenita.

2. ET FRAUDAVIT DE PRETIO AGRI.] [illegible], id est, *callide surripuit*, ab oculis domini vel heri callide removendo; Syrus, *sustulit*. Erat ergo hoc furtum, et sacrilegium rei Deo dicatæ. Ergo vel diserte voverat, vel certa professus erat verbis, aut ipso facto plenam bonorum. eorumque pretii abdicationem et oblationem, uti faciunt Religiosi jam voventes paupertatem. Negat tamen Cajet. fideles eam tum vovisse: idem negant constanter Calvin. Marlorat. aliique hæretici, votorum et Religionis hostes, dicentes Ananiam solo mendacio solaque hypocrisi peccasse, quod simularet se dare totum cum daret partem. ideoque morte punitum esse. Verum errare eos, patet Primo, ex verbo *fraudavit*? fraus enim non fit in re propria, sed aliena, puta cum res alteri data, vel vendita, aut promissa surripitur Unde græce est [illegible]. id est, callide surripuit. Fuit ergo fur et sacrilegus, quia scilicet violavit votum, et professionem paupertatis quam fecerat: Unde S. Aug. s. 27. de verbis Apostoli: *Dum*, ait, *ex eo quod promiserat partem subtraxit, sacrilegii damnatur et fraudis. Sacrilegii, quod Deum, in pollicitatione fefellerit. Fraudis, quod integris muneribus portionem quamdam putaverit subtrahendam.* Secundo, quia Petrus Ananiam culpans ait: *Cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto, et fraudare de pretio agri?* Si enim non vovisset, nec promisisset, fuisset tantum mendacium officiosum, non perniciosum, utpote in re propria, ideoque veniale; sicut qui donaret amico centum aureos, dicens, Plures darem si haberem, at non habeo, peccat tantum mendacio officioso et veniali, nec dicitur fraudare; multo minus mentiri Spir. Sancto Instat ei Petrus acrius: *Quare posuisti in corde tuo hanc rem?* tam nefandam, tam sacrilegam. *Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Ergo Deo voverat et promiserat. Ille enim dicitur mentiri Deo et Spiritui Sancto, qui id quod ei promisit et vovit, non servat Tertio, idem patet ex pœna: Petrus enim punivit eum, æque ac uxorem morte, eaque subita, publica et infami. Fuit ergo lethale et grande hoc scelus: fuit ergo violatio voti et sacrilegium Si enim non vovissent, licite potuissent pretium, vel ejus partem sibi retinere, et etiamsi dixissent hoc totum esse agri pretium, nemini fecissent injuriam, ideoque non peccassent fraude lethali, sed mendacio tantum veniali. Quarto, ita passim docent Patres, S. Basil. s. 1. de Instit. monach *Humana*, ait,

gloriæ cupiditate Ananias quidquid bonorum habebat Deo palam consecrarat, ut hominum de se opinionem excitaret. S. Aug. verbis paulo ante citatis, S. Chrys. hic h. 12. *Quare,* ait, *hoc fecisti? Voluisti habere? oportebat initio habere, et non promittere nunc autem postquam consecrasti, majus sacrilegium commisisti.* S. Hier. ep 8 ad Demetr. clare: *Ananias,* ait, *et Sapphira dispensatores timidi, imo corde duplici, et ideo condemnati: quia post votum abstulerunt quasi sua, et non ejus cui semel ea voverant, partemque sibi jam alienæ substantiæ reservantes.* S. Greg. l. 1. ep. 33. ad Venantium: *Ananias,* ait, *et pecunias Deo voverat, quas postea victus persuasione diaboli subtraxit, sed qua morte mulctatus est scis.* S. Fulgent, ep. de debito conjugali c. 8. *Quam,* ait, *sit malum quamque sollicite fugiendum, si quis de hoc quod Deo voverit retinere aut rapere aliquid mortifera prævaricatione pertentet, exempla sunt Ananias et Sapphira.* Idem asserunt S. Athanas. q. de passione et cruce, Naz. in carm. de Virginit. præc Cypr. l. 3 Testimon. c. 30. Cassian. coll. 18 c. 7 atque in hoc caput commentantes OEcumen. qui peccatum Ananiæ vocat sacrilegium, Arator, Beda, Hugo, Lyran. et alii passim, quin et, quod mireris, Beza, veritatis utique nimis clara luce convictus.

Porro si primævi fideles, etiam conjugati, vovebant paupertatem, multo magis eam voverant Apostoli, eorum hi virtutis duces, sanctitatis et perfectionis magistri, ac Evangelicorum consiliorum præcones exemplo magis quam verbo. Idque diserte docet S. Aug 17. Civit. c. 4. *De terra,* ait, *suscitatus est ille* (Paulus) *super omnes divites pauper, et de illo stercore erectus supra omnes populos opulentos ille inops, ut sedeat cum potentibus populi quibus ait: Sedebitis super sedes duodecim, et sedem gloriæ hæreditatis dans eis. Dixerant enim potentes isti; Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. Hoc votum potentissimi voverant. Sed unde hoc eis, nisi ob illo de quo hic continuo dictum est, Dans votum voventi?* Et S. Thomas 2 2. q 88. a. 4. ad 3. *Apostoli,* ait, *intelliguntur vovisse pertinentia ad perfectionis statum quando Christum relictis omnibus sunt secuti.* Idem multis probat Alvarus Pelagius l. 2. de Planctu Ecclesiæ c. 9. et ex eo noster Hieron. Platus *l.* 2. de Bono status Relig. c. 28.

Porro licet D. Thomas loco citato negare videatur Christum eadem vovisse, idemque diserte doceant Medina et Cajetan tamen multi contrarium censent: licet enim in Christo non fuerit illa causa vovendi quæ est in nobis, scilicet ad firmandam voluntatis inconstantiam, quæ in Christo nulla fuit (quod tantum videtur voluisse S. Thomas) tamen multæ aliæ fuerunt, scilicet Prima ut Deo offeret nobilissimum religionis actum. Hic autem est vovere ac votum, quo non tantum res et actus, sed et voluntas ipsa in totum Deo consecratur, ita ut rem nec habere, nec velle possit; sicut plus est dare arborem cum fructibus, quam solos ejus fructus, ait S Ans. l. de Similit. c. 84 Secunda, ut ipse perfectionis magister, ejus Apostolis nobisque daret specimen ac exemplum quod sequamur. Matt. 19. 21. Lucæ 14 33. ubi Apostoli se Christi exemplum in paupertate secutos asserunt. Tertia, quia perfecta omnium abrenuntiatio non fit nisi per votum: ille enim vovens non tantum præsentia, sed et futura bona quæ habere potest, libere a se abdicat. *Quarta,* quia tria vota Religionis sunt tria præstantissima holocausta: Christus autem se suaque in perfectissimum holocaustum Deo Patri obtulit. Unde ejus hæc est vox Psalm 21. 26. *Vota meo,* id est, promissa mea ; ait ibi S Basil. et Theodor. *reddam in conspectu timentium eum.* Hanc sententiam probabilissimam esse censet Francisc. Suarez 3 p. q. 40. disp. 20. sect. 2. et Salmeron t. 5. trac. 4. Videtur ergo Christus in primo instanti conceptionis suæ, se et omnia sua obtulisse ac vovisse Deo præsertim per paupertatem, castitatem et obedientiam. Nam homini *obedientiam* vovere non poterat, eo quod non haberet superiorem. Sic in vita S. Teresiæ quasi quid illustre ponitur, quod ipsa voverit se in qualibet re facturam id quod erat perfectius.

Insuper si primi fideles Hierosolymitæ vovebant paupertatem, valde quoque probabile est eosdem vovisse tunc castitatem, et uxoribus deinceps abstinuisse. Probatur id *Prima,* quia qui fecerunt majus, fecerunt et minus Majus autem est abdicare a se bona omnia ad vitam necessaria, quam abstinere a conjugio voluntario, et non necessario; cum multi eo abstineant, quod nolint illo illigari. nec pati molestias uxoris et rei familiaris. Adde, ad alendas proles, quæ ex conjugio continue suscipiuntur, opus esse multis opibus, ac proinde non posse eas abdicari. *Secunda,* quia hodie videmus eos qui faciunt votum paupertatis, facere et castitatis; sed non vice versa: multi enim castitatem vovent, qui bonis suis frui volunt. Tertio, id suadet fervor Christianorum illius ævi, et primitiæ Spiritus, quas ipsi hauserant. Unde de iis ait Lucas c. 2 42. *Erant perseverantes in doctrina Apostolorum:* hæc autem assidue erat. nec tantum tradebat præcepta, sed et consilia Evangelica, inter quæ unum præcipuum erat illud Christi: *Sunt eunuchi qui se ipsos castraverunt propter regnum cælorum. Qui potest capere capiat.* Matt. 19. 12. Castratio enim hæc non solum abstinentiam ab usu conjugii, sed et ejus impotentiam significat, non physicam, sed moralem, quæ fit per votum, per quod homo licite non potest uti conjugio Quarto, quia de iisdem ait Lucas ibidem: *Quod erant perseverantes in communicatione fractionis panis et orationibus.* Et vers. 46. *Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domos panem* Si quotidie communicabant, si perpetim erant in templo orantes, ergo se continebant. Hos enim jubet Apostolus 1 Cor. 7. 5. Quinto, quia ea de causa Corinthii putabant, fideles omnes debere vivere cælibes, quia videbant primos Hierosolymitas ita vivere, ac proinde hoc dubium proposuerunt Paulo: quibus ille respondet, cælibatum non esse præceptum, sed consilium Evangelicum, ut patet toto c. 7 prioris epistolæ ad Cor. Sexto, quia Esseni, quos S. Marcus Alexandriæ instituit, ad instar primorum fidelium, quos viderat Hierosolymis institutos a S. Petro, uti docet S. Hier. de Script. Eccles. in Marco. Esseni, inquam. coluerunt cælibatum. Audi Plinium l 5. c. 17. *Gens* (Essenorum) *sola in toto orbe præter cæteras mira. sine ulla fœmina, omni venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum, in diem ex æquo convenarum turba renascitur,* etc *ita gens æterna est in qua nemo nascitur: tam fœcunda illis aliorum vitæ pænitentia est.* Et Solinum Polyhis. c. 36. *Interiora Judææ Esseni tenent, qui præditi morali disciplina,*

recesserunt a ritu gentium universarum majestatis, ut reor, providentia ad hunc morem destinati, nulla ibi fœmina. venere se penitus abdiront, pecuniam nesciunt, palmis victitant: nemo ibi nascitur, nec tamen deficit hominum multitudo. Locus ipse addicens pudicitiæ est, ad quem plurimi licet undique gentium properant, nullus admittitur, nisi quem castitatis fides et innocentiæ meritum prosequatur. Itaque incredibile dictu, gens æterna est cessantibus puerperiis.

Iisdem argumentis probatur, fideles primos professos esse obedientiam Apostolis et S. Petro. Unde bona sua, ac se totos cum bonis ad pedes Apostolorum obtulerunt c. 4. 35. Voluit enim Deus in his primis dare primum et perfectum exemplar vitæ Christianæ, quod omnia deinceps sæcula intuerentur et imitarentur. Egerunt ergo ipsi vitam religiosam, verique fuerunt Religiosi, uti docet S. Hieron. de Script. Eccles. in Philone, cujus verba recitavi c. 2. 44. et Cassian. l. 2. de Instit. Renunt. c. 5, et collat. 18 c. 5 ubi docet Cœnobitarum institutum a tempore Apostolorum initium sumpsisse, cum multi perfectionis avidi, non eo tantum contenti essent quod omnes facerent, ut sua omnia in commune conferrent, sed etiam his altiora meditantes, in secretiora loca suburbana secederent, qui quod a conjugibus, et a suorum consortio, imo ab omni mundi conversatione abstinerent, ideirco a solitudine Monachi, a communitate Cœnobitæ sint nuncupati. Inter hos autem principem, et cæterarum magistrum extitisse S. Marcum Evangelistam in Ægypto; sicut in Æthiopia extitit S. Matthæus, qui Iphigeniam regis filiam cum sociabus in monasterio Deo consecravit; in Græcia S. Paulus, qui Theclam; Romæ S. Clemens, qui Flaviam Domitillam; in Gallia S. Martha, quæ in cœnobio a se erecto cum aliis fœminis Deo dicatis cœlestem vitam duxit. Idem liquet ex S. Dionys. Eccles. hierarch. c. 10. ubi ritus consecrandi monachos suo, id est Apostolorum, ævo usitatos describit. Hinc S. Chrysost. l. 3. Contra vituper. vitæ monast. docet institutum Religiosorum esse Apostolicum: sic et S. Aug. Euseb. et alii superius citati. His ergo parentibus et ducibus glorientur Religiosi, eorumque virtutem et ardorem æmuleatur, scientes se primævum christianismi spiritum et perfectionis apicem consectari, ut sint sancti totique Deo consecrati, sicut primi illi fideles a Paulo et aliis passim nuncupantur sancti.

Denique quam religiosa, sancta et excelsa fuerit primorum fidelium vita, liquet ex Essenis, quos instar Hierosolymitarum Alexandriæ instituit S. Marcus. Essæi enim, vel Esseni nuncupati sunt quasi ὅσιοι, id est *sancti*, ait Euseb. l. 8 Præpar. Evang. c. 4, ex Philone vel a Jeso quasi Jessæi, Jessæi, Jesuini, Jesuitæ. Ita Epiphan. hæresi 29 licet Judæorum Esseni dicti videantur nonnullis ab Hebr. חזה *chaso*, id est, vidit, quasi videntes; vel a *chosen*, pro quo Josephus l. 3. Antiq. c. 9. græce vertit *Essen*, id est rationale quod erat in pectore pontificis, cui inscripta erat doctrina et veritas. q. d. Rationales, contemplativi, qui toti vacabant orationi, menti, doctrinæ, et veritati rebusque divinis contemplandis, vel potius Esseni dicti sunt ab Hebræo *chasid*, et Syro *chasi*, de quo mox plura.

De Essenis ita ex Philone scribit Euseb. loco citato: *Nulla animi perturbatione feruntur, sed vero soli hominum libertate fruuntur. Nemo proprium aliquod possidet, non domos, non pecus, non vas aliquod, sed omnibus in medio positis communiter utuntur: habitant simul, et convivunt quasi sodales. Cumque omnia pro communi utilitate faciant, alia aliorum negotia sunt, quæ impigre subeuntes certant: non frigus, non calorem, non aliquam aeris mutationem formidantes. Sunt autem eorum alii agricolæ, alii pastores, alii apum cultores, alii aliarum artium magistri. Cumque a laboribus suis mercedem ceperint, apud eum deponunt qui quæstor creatus est. Is omnia diligenter procurat quibus egent: egent autem paucissimis, cum omnem luxum, tamquam animæ et corporis morbum, aspernentur.* Et inferius: *Nemo servus apud eos est, sed cum universi liberi sint, alteri alteris serviunt.* etc. *Illam philosophiæ partem solum approbant, qua de Deo et creatione omnium scrutamur: Morali maxime invigilant. Die septima ad loca sacra concurrentes, ordine sub senioribus juvenes considere solent. Leguntur Scripturæ diligenter et exponuntur. Discunt igitur pie, sancte, justeque vivere; triplici regula utentes amore Dei ardentissimo, virtutis cultu diligentissimo, charitate proximi ferventissimo. Quod igitur summe Deum diligant, multo nobis argumento sunt, castitas perpetua, jurisjurandi nulla mentio, mendacii odium, et præcipue quod bonorum omnium, nullius mali, Deum causam esse opinantur. Quod virtuti studeant patet, quia pecuniam negligunt, gloriam spernunt, voluptatem oderunt, constantes, severi, magnique animi sunt, charitatis autem argumenta sunt benevolentia, societas, æqualitas. Nullus enim domum habitat, quæ omnium communis non sit; unum ærarium, unus sumptus, omnibus est: vestis communis, communis cibus et potus, communis mensa, omnis vita communis est.* Hæc de Essæis ex Philone Eusebius, qui eadem et plura de iisdem ex Porphyrio recenset l. 9. de Præpar. Evan. c. 1. et Joseph. l. 4 de Bello c. 7 ubi ait eos fuisse opum contemptores, paupertatis et vitæ communis amantes, religiosos erga Deum, silentio deditos, psalmodos, mites, fideles, pacificos, continentes, justos, abstinentes, longævos, in tormentis constantes, imo ridentes, immortalitati et æternitati viventes, quasi heroes et semideos: quos origine et genere fuisse Judæos; sed in christianismum transisse, et fide ac religione fuisse Christianos, docet Epiphanius loco citato, S. Hieron. in Philone et S. Marco, Sozomenus. Cedrenus, Beda et alii apud Baron. tomo 1. anno Christi 64. et fuse idipsum contra Scaligerum et Novantes ostendit noster Nicolaus Serarius l. 3. Trihæres. c. 17. et c. 4. ubi quinquaginta Essenorum dogmata et instituta enumerat. Et c. 1. Essenos nomen accepisse censet ab Hebræo חסיד *chasid*, a quo Syriacum *chasi*, et *chasia*, id est, ὅσιος puta *sanctus*: quod præ cæteris undecim etymis, quæ ibi recenset, videtur probabilius: quin et idem Eusebius l. 2 Histor. c. 17, ubi citans verba Actor. 4. in fine quibus primorum Christianorum vitam communem et virtutes Lucas depingit, docet tales fuisse Essenos. Quos rursum ex Philone ita describit: *Hoc in primis testatur, quod facultatibus suis renuntiarunt, ac bonis ad se pertinentibus cesserint iis, qui philosophari cœpissent, et cunctis vitæ hujus curis abstinuerint, relictisque muris, in agris et hortis solitarie conversati sint, certu*

scientes consortia eorum, qui disparem sequebantur vivendi rationem, inutilia et noxia esse illis, qui tum temporis hoc, ut par erat, agebant. Hæc prædictus Philo testificatus ad verbum subjicit, dicens: Est autem in multis quidem terrarum locis hoc genus hominum (oportebat enim perfecti boni participes fieri tum Græcos, quam Barbaros) verum in Ægypto in singulis præfecturis, sicuti vocant, abundant et maxime circa Alexandriam. Deinde et habitationes eorum quales fuerint describens, de Ecclesiis ejus regionis hæc dicit: in singulis autem sacrum domicilium est, quod monasterium vocatur, in quo manentes sancta vitæ mysteria celebrant, nihil illud inferentes, nec potum, nec cibum, neque aliud quidquam eorum, quæ sunt ad corporis sustentationem necessaria, sed leges et oracula Prophetarum, et hymnos et reliqua hujusmodi, quibus scientia et pietas augentur et consummantur. Et aliquanto post dicit: Totum autem illud temporis spatium, quod est a diluculo usque ad vesperum, in exercitium illis insumitur. Sacras quippe Scripturas legentes philosophantur, ac patriam philosophiam allegorice tractant. Etenim putant ea quæ in manifesta sunt Scripturarum expositione, quædam esse absconditæ naturæ symbola per figuras significata. Habent autem et commentarios priscorum virorum, qui cum disciplinæ eorum duces essent, multa in forma rerum allegorice traditarum post se monumenta reliquerunt. Continentiam autem primum, tamquam fundamentum quoddam in anima collocant, deinde et alias virtutes superstruunt. Cibum aut potum nemo illorum ante solis occasum usurpat. Etenim philosophiæ studium luce, corporis vero necessitates tenebris dignas esse judicant. Unde et diem illi, istis vero modicam noctis partem tribuunt. Nonnulli ex eis toto triduo cibi non recordantur, quibus majus scientiæ, quam cibi desiderium insedit. Nonnulli ita lætantur ac delectantur sapientia pasci; quæ dogmata opulente et abunde subministrat, ut duplicato temporis spatia abstineant, ac vix per sex dies necessario cibo gustantes vescantur. Addit præterea, apud illos, de quibus loquitur, mulieres quoque reperiri, quarum pleræque grandævæ virgines castitatem non necessitate, sicut quædam sacerdotes apud gentes, magis quam sua sponte, propter zelum ac studium sapientiæ custodiant: cujus commercium studiose colentes, corporum voluptates aspernantur, cum immortales potius liberos, quos solus amans Dei animus ex se gignere potest, quam mortales habere cupiunt. Quid opus est istis adjicere, quomodo in unum congregati, separatimque viri, ac separatim mulieres, conversati sint, et quæ illis exercitia fuerint, quæ adhuc apud nos durant, et præcipue circa salutaris passionis festum diem, in jejuniis, et vigiliis nocturnis, divinorumque sermonum lectione exercere consuevimus? Et ut unus ex omnibus consurgens in medio, psalmum honestis modulis concinat, atque ei præcinenti unum versiculum, omnis multitudo respondeat: atque in ipsis diebus in terra recumbentes, vinum quidem nemo omnino, ne gustu quidem contingat, sed nec quamlibet carnem: tantum autem aqua sit eis poculum, et panis cum sale vel hyssopo cibus. Addit autem quomodo sacerdotes, vel ministri exhibeant officia sua, vel quæ sit supra omnia Episcopalis apicis sedes.

Tales ergo antique fuere Essæi, puto primi fideles tam Hierosolymæ, quam Alexandriæ, de quibus vere dixit Nyssenus initio tract. quid sibi velit nomen Christiani: *Christianismus est: vitæ divinæ imitatio.* Et Nyssenus frater S. Basil. h. 10 Hexamer. *Christianismus quid est? Assimilatio Dei, quatenus eum assequi potest humanæ fragilitas naturæ. Visne rene es te Christianum fore? ne cunctere Deo fieri similis. Christum indue.* Et S. August. l. 4. de Symbolo ad catechum. c. 5. *Christianus est templum Spiritus S.* Idem (vel quisquis est auctor: non enim videtur esse S. Aug.) l. de Vita Christiana c. 1. t. 6. *Christianus est Christi imitator.* Et cap. 6. *Christianus, ait, justitiæ, bonitatis, integritatis, patientiæ, castitatis, prudentiæ, humilitatis, humanitatis, innocentiæ, pietatis est nomen; et tu illud quomodo defendis et vindicas tibi, cui de tam plurimis rebus nec pauca subsistunt? Christianus est qui potest justa voce dicere: Nemini hominum nocui, juste vixi cum omnibus.* Et c. 14. *Christianus ille est, qui omnibus misericordiam facit, qui omnino non movetur injuria, qui opprimi pauperem se præsente non patitur, qui miseris subvenit, qui indigentibus succurrit, qui cum mœrentibus mœret, qui dolorem alterius sicut proprium sentit, qui ad fletum fletibus alienis provocatur, cujus domus communis est, cujus janua nemini clauditur, cujus mensam pauper nullus ignorat, etc. qui Deo die noctuque deservit, qui ejus præcepta indesinenter meditatur; qui pauper mundo efficitur, ut Deo locuples fiat; qui inter homines habetur inglorius, ut coram Deo et angelis ejus gloriosus appareat; qui in corde suo nihil videtur habere simulatum vel fictum; cujus simplex et immaculata est anima, cujus conscientia fidelis et pura est, cujus tota mens in Deo est, cujus omnis spes in Christo est, qui cœlestia potius quam terrena desiderat: qui humana spernit, ut possit habere divina.* Similia habet S. Amb. serm. in die ascensionis Domini, et Irenæus l. 2. contra hæres. c. 57. sub. finem.

2. De pretio agri.] Partem sibi reservantes, ut humana prudentia sibi in tempore necessitatis, v. g. persecutionis, fugæ, senectutis consulerent, diffidentes Deo. Unde S. Hier. ep. 8. ad Demetr. vocat eos *Dispensatores timidas, ac metuentes famem, quam fides non timet.* Addit Lyran. voluisse de una medietate pretii expensas habere communes, uti cæteri; et de altera lautius vivere in occulto; itaque communitatem hac parte defraudabant.

Afferens partem quamdam.] medietatem, ait Didymus l. 1. de Spiritu Sancto, et Lyran. quin et Cassian. collat. 6. c. 11. censet eum potiorem pretii partem attulisse, et exiguum quid sibi reservasse. Verum pro *partem quamdam*, græce est μέρος τι, ubi τι est diminutivum, et significat partem unam e pluribus, hoc est, particulam, vel particellam ab eo fuisse allatam: plures ergo partes pretii sibi retinuit, unam dumtaxat attulit. An partem hanc pretii acceptarit Petrus, incertum est. S. Chrys. in ep. ad Titum hom. ult. innuit non acceptasse, idque in detestationem sacrilegii. Unde hoc ejus exemplum secuti videntur S. Greg. et alii, quos mox citabo, qui pretium proprie-

tariorum in eorum sepulchrum injiciebant, clamantes: *Pecunia tua sit tecum in perditionem*.

3. Dixit autem Petrus,] quasi Primus Apostolorum et Ecclesiæ Caput. Ita Glossa et Hugo.

Cur tentavit.] Græce ἐπλήρωσεν, id est, *implevit*. Sic et Syrus. q. d. ait Beda, Cor et mens hominis a solo Deo impleri potest: cur ergo tu permisisti illud impleri, id est, plene possideri a diabolo, ejusque prava suggestione et consiliis; cum ipse illud, esto velit implere revera non possit? Noster cum S. Epiphanio hæresi 59, legit ἐπείρασε, hoc est, *tentavit*, id est, tentando vicit, et impulit in scelus et sacrilegium: verbum enim *tentavit* sumitur in actu perfecto et consummato, uti sæpe fit apud Hebræos. Nam alioqui peccatum non erat tentari a diabolo: nec in potestate Ananiæ erat facere, ut ab eo non tentaretur. Sic Christus in oratione Dominica jubet nos orare: *Et ne nos inducas in tentationem*, ita scilicet, ut ea superemur, q. d. Ne permittas nos vinci tentatione, sed da gratiam, qua eam, cum ingruit, vincamus. Potest tamen Secundo, *tentavit* accipi simpliciter in actu inchoato, q. d. *Cur tentavit Satanas*, id est, cur vestra cupiditate et avaritia occasionem dedistis diabolo, ut vos tentaret ad hoc furtum? Diabolus enim non solet tentare *nos* nisi *ea vitia*, in quod nos videt esse proclives, ideoque facile vinci posse: perinde ut dux belli civitatem oppugnat ea parte, qua debilior est. Sic qui aspiciunt fœminas, dant occasionem tentationi libidinis, taciteque volunt ea a diabolo tentari. Note hic spiritum propheticum in Petro quo occultum Ananiæ scelus ex Dei revelatione cognovit.

Satanas.] S. Justin. contra Tryphon, Iren. l. 5 c. 21. Beda in c. 16 Matth. Oleaster in c. 26. Genes. nomen *Satanas* derivant a שטה *sata*, id est declinavit, defecit, apostatavit, ut *Satanas* sit idem quod apostata: primus autem apostata a Deo fuit Lucifer, ejusque asseclæ dæmones, cui proinde antonomastice competit nomen *Satanas*. Addit S. Justin. *Satanas* derivari a *sata*, id est, recessit, apostatavit; et *nas*, quod per crasin idem est quod נחש *nachas*, id est serpens: ut *Satanas* sit idem quod *apostata serpens*. Verum hebraice vocetur *Satan*: unde ejus proprium etymon est שטן *satan*, id est, adversari, quod expressit Zecharias cap. 3. 1. *Satan stabat a dextris ejus* (Jesu pontificis) *ut adversaretur ei*. Hebr. לשטנו *listheno*, a rad. שטן *satan*, id est adversatus est, q. d. Satan, id est adversarius, stabat, ut ex nomine et officio suo adversaretur Jesu. Idem significat S. Petrus ep. I. c. 5. v. 8. dicens: *Quia adversarius vester diabolus* (Satanas) *quasi leo rugiens circuit quærens quem devoret*. Ita Orig. tract. 1 in Matth. et S. Hier. ep. ad Marcellam. Porro hinc liquet minus verum esse, quod addit Justin. et ex eo Hilar. in c. 4. S. Matth. nomen Satanæ primitus a Christo impositum esse diabolo, cum eum tentavit Matth. 4. Nam diu ante Christum Zacharias c. 3. 1. eum vocavit *Satanam*. *Satanas* ergo pene idem est quod diabolus, pro quo Dorice dicitur Zabulus (Dores enim pro δια dicunt ζα) id est calumniator, a διαβάλλω, id est *calumnior*. Denique quia *Satan* hebraice significat quamlibet adversarium et contrarium, hinc Christus Petrum suæ passioni obsistentem vocavit *Satanam*, dicens: *Vade post me Satana*, Matth. 16. 23. Denique non omne peccatum committitur tentante diabolo, uti nonnulli censuerunt, quia ad multa impellit nos concupiscentia innata; sæpe tamen illi se insinuet diabolus, eamque excitat et accendit, quia incredibili in Deum odio, et in homines invidia flagrat, estque solertissimus et perspicacissimus concupiscentiarum nostrarum indagator, ut per eas nos in ruinam impeliat, uti docet Cassianus col. 5. cap. 15. Qui ergo a sciendo vocatur dæmon, a calumniando diabolus, idem ab adversando vocatur Satan.

Mentiri te Spiritui Sancto.] Græce est *mentiri te Spiritum Sanctum*; Syrus, *mentiri te in Spiritum Sanctum*, et sic habent nonnulli codices Græci εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Verum hæc omnia idem significant, ut mirum id quod Noster, Tigurina, Paguinus et alii clare vertunt, *mentiri te Spiritui Sancto*. Ponitur enim sæpe a Græcis et Latinis accusativus pro dativo, ut Benedico te, id est, benedico tibi: Evangelizo te, id est, tibi. Adde, ψεύσασθαι non tantum significat mentiri, sed et fallere ac fraudare. Unde verti potest *fallere*, vel *fraudare te Spiritum Sanctum*. Aliter Vatabl. et Cajet. q. d. *Cur mentitus es*, id est, cur præ te tulisti te habere Spiritum Sanctum, et ex ejus instinctu fecisse hanc pretii oblationem et fraudem, cum potius feceris eam instinctu Satanæ, qui tentavit cor tuum, uti præcessit? Porro mentiri Spiritui Sancto, est negare Spiritui Sancto rem illi promissam et voto obligatam, sive fidem illi datam fallere, et, ut Apostolus ait 1. Timoth. 5. 12. irritam facere. Unde explicans subdit: *Et fraudare de pretio agri*. Ita Patres omnes, quos citavi v. 1. Discant hic voventes, quam stricte vota servare debeant: si enim ea violent, mentiuntur Spiritui Sancto. Mentitur ergo Spiritui Sancto, qui cum voverit obedientiam jussus a Superiore aliquid minus placens, vel minus honorificum facere, respondet. *Non possum pro non volo*.

4. Nonne manens tibi manebat.] Est hebraismus. q. d. Omnino tuum manebat pretium, liberum tibi erat illud mihi offerre, vel non offerre, si videlicet voti religione et promisso, te proprietate rerum non abdicasses, q. d. Cur te voto *obstrinxisti*, si illud violare *volebas*? poteras enim non vovere, itaque tuum tibi agri et pretii dominium reservare. Perperam ergo ex hoc loco Cajet. infert Ananiam non fecisse votum. Syrus vertit, *nonne tuus erat ager antequam venderetur*?

Et venundatum.] Græce καὶ πραθὲν, scilicet κτῆμα, id est, *venditus*, scilicet ager, in tua erat potestate. Ita Syrus, Tigurina et Pagnin. Dices, si ager erat venditus: ergo jam non erat in potestate et dominio vendentis Ananiæ, sed alterius qui eum emerat. Resp. τὸ *venditus*, potest primo, accipi materialiter pro re vendita, q. d. Res vendita, puta ager, antequam eum venderes, erat in tua potestate, q. d. Nemo coegit te ut agrum venderes: poteras eum tibi servare: cur ergo eum vendidisti; ejusque pretium Deo vovisti, cum ejus pretium majori ex parte tibi contra votum reservare velles? Secundo, τὸ *venditus*, accipi potest formaliter; sed tunc *ager* metonymice sumitur pro pretio agri, q. d. Pretium agri a te venditi erat in tua potestate, scilicet antequam illud Deo voveres et offerres. Cur ergo illud Deo vovisti et obtulisti, cum ejus partem fraudare et surripere cogitares? Hinc videtur quod ante votum Ananias vendiderit agrum, ac votum emiserit in pretii oblatione. Cum enim fideles pretia rerum suarum ad pedes Apostolorum deponerent, vel expresse, vel tacite profitebantur se omnem suam substantiam

a se abdicare, eamque transcribere Deo et Ecclesiæ, ut in ejus jus et dominium transferretur; distribuenda deinde in fideles, prout Apostoli eorum principes censuissent. Communitas ergo, puta Ecclesia, fiebat domina horum bonorum a fidelibus oblatorum. Apostoli vero, utpote et ipsi paupertatem professi, non erant domini, sed dispensatores, uti modo sunt Generales, Provinciales et Rectores Religiosorum.

Quare posuisti in corde?] *Cor* vel est intellectus, vel voluntas. *Ponere* ergo *in corde*, vel est cogitare: Unde Vatab. vertit, *cur concepisti?* Vel velle et decernere: unde Tigurina vertit, *cur induxisti in animum?* cur statuisti et decrevisti hanc rem, hoc sacrilegium et votifragium?

Non es mentitus hominibus, scilicet tantum, vel præcipue: alias enim vere Ananias mentiebatur Petro et Apostolis, sed Deo.] Puta Sp. S. ut paulo ante dixit, cui tua vovisti. Unde recte contra Macedonium inferunt Patres, Sp. S. esse Deum. Ita S. Athanasius lib. de Communi essentia, Nyssenus orat. de Filio et Sp. S. Hier. in c. 63. Isaiæ, Ambr. l. 3. de Sp. S. c. 10. et alii. Erat ergo hoc peccatum Ananiæ sacrilegium, et injurium Spiritui Sancto. Verum proprie non erat peccatum, quod a Christo Matth 12. 31. vocatur in Spiritum Sanctum. Illud enim est, cum opera Spiritus Sancti, v. g. miracula tribuuntur Beelzebub et dæmoni, uti ibidem liquet.

Nota. Ananias dici poterat mentitus quoque Patri et Filio, proprie tamen dicitur mentitus Spiritui Sancto. Primo, quia post ascensum Christi in cœlum, Spiritus Sanctus, in Pentecoste missus in Apostolos et Ecclesiam, factus est ejus dominus, sponsus, pastor, imo anima et vita: quare fraus ab Anania commissa in Ecclesiam, censetur commissa in Spiritum Sanctum. Secundo, quia Spiritui Sancto tamquam primo et increato amori tribuuntur omnes gratiæ, virtutes et bona opera, præsertim heroica, quale est se et sua consecrare Deo. Spiritus Sanctus ergo movit Ananiam ad hanc tam sublimem consecrationem et votum: quare ille resiliens votumque violans, fefellit Spiritum Sanctum ejus auctorem. Tertio, quia Spiritus Sanctus se liberaliter in Ananiam et fideles omnes effuderat dando eis omnia dona gratiæ, tum gratum facientis, tum gratis datæ: quare ingratus ei erat Ananias, dum res suas modicas illi promissas subduxit, et suffuratus est. Hæc enim erat magna indignitas, avaritia et ingratitudo; perinde ac si principi danti mille auri talenta, recipiens fraudaret et negaret unum obulum ei promissum. Hoc est quod indignans Deus queritur Isaiæ 57. 17. *Propter iniquitatem avaritiæ ejus iratus sum, et percussi eum: abscondi a te faciem meam, et indignatus sum; et abiit vagus in via cordis sui.* Insignis enim et iniquissima est avaritia, se suaque negare Deo, qui omnia dedit, cuique mille nominibus obstricti sumus, et totum debemus quod possidemus, imo quod sumus. Quarto, quia Spiritus Sanctus est spiritus veritatis, quem Christus dedit Ecclesiæ, ut eam doceret omnem veritatem, Joan. 16. 13. Veritati autem adversatur mendacium, quale erat hoc Ananiæ. Rursum Spiritus Sanctus est spiritus candoris et sinceritatis, cui repugnat simulatio et hypocrisis, qualis erat hæc Ananiæ.

5 Audiens.] Hinc Porphirius arguebat S. Petrum sævitiæ et cædis, quod occidisset Ananiam, cui respondet S. Hieron. ep. 8. negando quod Petrus eum occidisset, cum ne quidem mortem ei intentarit, aut minatus sit. Unde Origen. tr. 8. in Matth. censet Ananiam tam gravi et inopinata Petri increpatione perculsum, ingenti pudore et mœrore animam exhalasse: sicut de multis aliis legimus, quod nimia tristitia expirarint. Quin et Plinius l. 7. c. 53. testatur Diodorum quemdam Dialecticæ professorem pudore subito obiisse, eo quod lusoriam quæstionem non protinus dissolvisset. Verius est, eum ad vocem Petri divinitus plaga lethali percussum interiisse. Fuit enim hæc ejus mors non naturalis, sed peccati pœna, et plaga a Deo inflicta. Unde Dionys. Carthus. ait Ananiam et Sapphiram secreto occisos ab angelo. Vox ergo Petri fuit tantum occasio, vel causa instrumentalis occisionis, eaque non physica, sed moralis, ut patet. Unde Tertul. lib. de Pudicitia c. 21. censet eam fuisse typum excommunicationis.

Notant Origen. tr. 8. in S. Matth. S. August. l. 3. contra Parmen. c. 1. Cassian. collat. 6. c. 1. Isido. Pelus. l. 1. ep. 181. hanc mortis pœnam Ananiæ divinitus inflictam, ad terrorem novellæ Ecclesiæ, ut eo sanciretur publica disciplina crescente numero fidelium: neque tamen Ananiam in æternum damnatum; sed potius per carnis interitum consultum fuisse ejus et uxoris saluti spirituali et æternæ: pœnituerunt ergo audita increpatione Petri, antequam expirarent; et forte contritione et dolore nimio expirarunt, uti contigit malefico illi audienti concionem beati Vincentii Fererii, uti in ejus Vita narratur: nisi dicas, eos non expressum votum, sed tacitam tantum bonorum abrenuntiationem ipsa eorum oblatione fecisse; ac proinde rerum Evangelicarum adhuc rudes censuisse, sine gravi peccato posse se aliquid ex iis in suos usus servare: itaque per ignorantiam excusari, et venialiter tantum deliquisse, ita Petr. Damiani ep. 15. c. 3. Sic enim Deus percussit Ozam ob arcæ contactum, quod scilicet eam labantem sustentasset, 1. Regum. 6. 7. Sic Prophetam per leonem occidit, quod contra præceptum suum in Bethel comedisset, seductus ab alio Propheta, qui sibi contrarium revelatum asserebat, 3. Regum 13. 24. ubi tantum videtur fuisse peccatum veniale. Contrarium innuit S. August. s. 27. de verbis Apostoli: *Ananias*, ait, *pariter et vitam perdidit, et salutem.* Et S. Basil. s. 1. de Instit. Monast. dicens: *Ad pœnitentiam aditum invenire non potuit*, utpote subita morte peremptus.

Moral. hinc discant Religiosi, quam arcte votum paupertatis observare: ita testamentorum executores, quam studiose pia legata exequi, nec ea in suos, vel profanos usus avertere debeant: Deus enim hujus sacrilegii acerrimus est vindex. S. Hieronymus ep. 22. ad Eustochium de Virginitat. scribit adeo arctam fuisse in Monachis sui temporis paupertatis professionem, ut nemini liceret vel necessaria petere, tametsi vigilabat Præpositorum diligentia, ne cui aliquid necessarium deesset. Additque, quadam vice in monasterio quodam Nitriæ repertum fuisse monachum jam moriturum, qui aliquot solidos sibi retinuerat: quapropter placuisse Machario, Isidorio et aliis senioribus, ut cum mortuo pecuniæ infoderentur, clamantibus omnibus: *Pecunia tua tecum sit in perditionem. Nec hoc*, ait, *crudeliter quispiam putet factum, tantus cunctos per totam Ægyptum terror invasit, ut unum solidum*

dimisisse sit criminis Idem in simili casu fecit S. Gregor. ut ipse narrat l. 4. Dialog. c. 9. Quin et Ecclesia olim Religiosos proprietarios punivit carentia sepulturæ. Nam Clemens III. can. *Super quodam*, de statu monachorum, sancit ut Canonicus regularis, qui non resignavit proprium, in morte careat Christiana sepultura, et, si sepultus sit? exhumetur. Idem sancit Innocentius III. in Concil. Lateran. ut habetur ibidem cap. *Monachi*.

Porro votum paupertatis in eo proprie consistit, et ad hoc obligat sub peccato mortali, ut nihil liceat habere quasi proprium, aut sine venia Superioris, qui bonorum communium est dispensator. Unde S. Augustinus de communi vita Cleric. et habetur c. *Non dicatur*. 12. quæst. 1. *Certum est*, ait, *eos nihil habere, possidere, dare vel accipere sine licentia Superioris debere*. Idem in reg. 3. cap. 28 *Quod si*, inquit, *alicui detur alicui, ut vestis, redigatur in commune rem, et cui necessarium fuerit præbeatur. Quod si aliquis rem sibi collatam celaverit, furti judicio condemnetur* Et S. Basil. in Constit. monast. cap. 35. *Furtum*, inquit, *est privata possessio*. Dices, cur furatur? Respondet S. Basil. *Societatis enim expilatio est rei cujuscumque, et undecumque in privatum usum revocatio*. Quocirca idem S. Basil. uti refert Cassianus lib. 7. de Instit. Renunc. cap. 19 senatori cuidam, qui abdicata dignitate, mundo et opibus, monachum professus erat; ita tamen, ut nonnulla sibi reservaret ne manibus, uti cæteri monachi, laborare cogeretur, dixit: *Et senatorem perdidisti, et monachum non fecisti*.

Refert Auctor serm. ad Fratres in eremo tomo 10. S. August. (certum enim est hos sermones non esse S. Augustini) serm. 5. Januarium monachum retinuisse sibi secreto centum siclos, quos eum post mortem ejus fratres invenissent injecerunt, in ejus sepulchrum, plangentes et dicentes, *Pecunia tua tecum sit in perditionem. Non enim licet nobis servis Dei eam collocare in victu, vel in vestitu, vel in opera monachorum, quia pretium damnationis est*.

Simile refert Cæsarius lib. 9. Histor. memorab. c. 6. de proprietario monacho, quem exhumantes et in agrum projicientes eum suis quinque solidis conclamarunt: *Pecunia tua, quam clam nobis contra professionem tuam possedisti, tecum sit in æternam perditionem*. Plura his similia recenset noster Alphonsus Rodriguez tract. de paupertate in fine. De paupertate et proprio vide S. Aug. ep. 109. et S. Basil. loco citato, et S. Bern. tract. de modo bene vivendi c. 48. Scholastice vero et didactice vide nostros Suarium, Lessium et Thomam Sanchium tract. de voto paupertatis.

Ex hoc loco S. Bonifacius (et post eum omnes Episcopi cum ordinentur) dum ordinaretur Episcopus Moguntinus a Gregorio II. hac formula eidem juramentum obedientiæ et fidelitatis præstitit: *Quod si (quod absit) contra hujus promissionis meæ seriem aliquid facere quolibet modo, seu ingenio vel occasione tentavero, reus inveniar æterno judicio, ultionem Ananiæ et Sapphiræ incurram, qui vobis (id est beato Petro) etiam de rebus propriis fraudem facere præsumpserunt* Ubi videtur indicare eos esse damnatos. Rursum S. Gregor. exemplo Ananiæ increpat Venantium, qui ex monacho factus erat Patricius et Cancellarius Italiæ. Sic enim ad eum scribit lib. 9. epist. 33 *Ananias pecunias Deo voverat, quas post diabolico victus persuasione subtraxit; sed qua morte mulctatus sit scis. Si ergo ille mortis periculo dignus fuit, qui eos quos dederat nummos Deo abstulit; considera quanto periculo in divino judicio dignus eris, qui non nummos, sed temetipsum Deo omnipotenti? cui te sub monachali habitu devoveras, subtraxisti*. Insuper ex ruina Ananiæ discant Confessarii, non facile suis pœnitentibus permittere ut voveant præsertim rem integram et perpetuam, nisi diu multumque eorum constantiam probarint. Potius suadeant eis vota partialia et temporaria, v. g. ut voveant se hanc illamve eleemosynam, aut opus pium facturos, castitatem servaturos ad mensem vel annum, quo exacto novum novi mensis et anni votum nuncupent, si prius bene cesserit. Sic enim habebunt meritum voti sine periculo sacrilegii.

7 Uxor ipsius, nesciens quod factum fuerat.] Quia, ut ait Chrysost. *non est ausus quispiam annuntiare quod acciderat: adeo Petrum observabant et reverebantur, eique obediebant*.

8. Dixit.] *Salutanti mulieri*, inquit Cajetan. Simplicius Syrus pro *respondit*, vertit, *dixit*, ut et Noster. Sic enim Hebræi *respondere* sumunt pro dicere, et ordire sermonem.

Si tanti.] Expressit Petrus pretii quantitatem, quæ ab Anania oblata fuerat. Ita Lyran. eam tamen tacet Lucas.

9. Quid utique convenit vobis] τι συνεφωνηθη υμιν, i d est, *quid convenit inter vos? quid compacti estis?* Tigurin. et Pagnin. *quid conspirastis inter vos?*

Tentare Spiritum Domini?] *Spiritus* hic Primo, propheticus accipi potest. q. d. Ut quid voluistis tentare et experiri, an ego spiritu prophetico præditus sim, sciamque occultam vestram fraudem et furtum? Esto enim ipsi non intenderent hanc tentationem, re ipsa tamen tentabant Ita Cajetan. Secundo, *spiritus* hic accipi potest pro judicio, condemnatione, zelo et indignatione Domini, cui pretium oblatum suffurati erant, q. d. Ut quid voluistis experiri judicium, indignationem et punitionem Domini? Unde sequitur :

Ecce pedes eorum, qui sepelierunt virum tuum, ad ostium.] q. d. Juvenes, qui occisum tuum maritum sepelierunt sunt ad ostium. ut pari modo afferant et sepeliant te. Spiritu enim divino video eos redeuntes a sepultura viri tui, et pedibus suis appropinquantes ostio domus hujus.

11 Et factus est timor.] *Nullus*, ait Chrys. *ibi ingemuit, nullus ejulavit, cum divinum judicium venerarentur et discerent Deum non esse contemnendum*.

Et in omnes.] Super omnes is Pagnin. Ergo etiam Judæos non credentes in Christum timor hic pervasit: cogitabant enim, si Petrus fideles ita perculit et occidit, ergo etiam nos potest percellere et occidere, si eum offendamus.

12. Per manus autem Apostolorum.] Hoc est, per Apostolos, quasi per instrumenta thaumaturga omnipotentiæ Dei, manus enim est organum organorum, ait Arist. l. de Partibus animal. Adde, revera multa miracula facta esse per manus, puta benedictione, extensione, elevatione vel contactu manuum, uti Petrus manu elevans claudum, eum sanitati restituit, c. 3. 7.

IN PLEBE,] simplici, humili, credula, ideoque magis disposita ad Dei dona præ principibus superbis, opulentis et incredulis. Sic etiamnum videmus Sanctos fere per miracula opitulari simplicibus, plebeis et pauperibus, non item doctis, nobilibus et divitibus.

IN PORTICU SALOMONIS,] ut ibi liberius et pluribus prædicarent. Erat enim hæc porticus in atrio Gentium, ut dixi c. 2. ad quod omnibus etiam immundis et Gentilibus patebat aditus; cum atrium Judæorum solis Judæis mundis et incontaminatis pateret. Adde, porticum hanc fuisse amplissimam, ideoque capacem tot millium jam conversorum ad Christum, qui ad Apostolos orationis, Eucharistiæ et prædicationis causa confluebant.

13. CÆTERORUM AUTEM NEMO.] Primo, aliqui sic exponunt. q. d. Nemo Judæorum adhuc infidelium audebat nomen dare Christo, et se aggregare Ecclesiæ et Apostolis, ob metum Principum Apostolos persequentium. Verum obstat quod sequitur: *Magis autem augebatur credentium in Domino multitudo.* Secundo, alii explicant. q. d. Nemo fidelium eorum qui necdum se bonis abdicaverant, audebat se sociare Apostolis: timebant enim, ne in casum Ananiæ et Sapphiræ inciderent. Sed hoc parum est probabile: ex casu enim Ananiæ potius incitati sunt ad contrarium, scilicet ad liberaliter offerendum sua omnia Apostolis: hoc enim faciendo, certi erant sibi nihil mali irrogandum; non faciendo autem, dubii, et meticulosi. Dico ergo sensum esse. q. d. Apostoli soli degebant in porticu Salomonis, nemo cæterorum audebat se iis adjungere, se iis inserere, se profiteri Apostolum, aut Apostolis familiarem, idque partim metu Magistratuum, partim ex admiratione et reverentia Apostolorum, quod ad eorum dignitatem et virtutem se assurgere posse diffiderent. Erant enim, ait Chrys. *sicut angeli ita admirabiles*, interriti ad minas et pericula, divitiis et delitiis superiores, spirantes ignem divinum, gravitate et vultu venerabiles, affabilitate amabiles, charitate fervidi, oratione cœlestes, moribus divini. Unde sequitur: *Sed magnificabat eos populus.*

14. CREDENTIUM IN DOMINO,] id est credentium Domino, scilicet Jesu Christo. Est hebraismus, puta *bet* contractus, quod Hebræi jungunt omnibus verbis quæ tactum aliquem, sive corporalem, sive spiritualem significant. Dicunt enim tangere in manu, id est tangere manum; percutere in capite, id est, percutere caput; credere in Domino, id est credere Domino. *Credere* enim significat contactum spiritualem; qui enim credit, mentem suam per fidem extendit ad eum cui credit, itaque eum spiritualiter fide sua tangit. Vide dicta Exodi 13. 31.

15. IN PLATEAS EJICERENT,] in plateas efferrent: hoc enim est Græcum ἐκφέρειν. q. d. Tanta erat miraculorum multitudo, tanta ægrorum ad Apostolos concurrentium copia, ut eos nec ad Apostolos deferre, nec Apostoli eos domatim obire possent; quare afferebant eos in plateas, per quas transituri erant Apostoli, ut ibi ab eis curarentur. Ita Cajet.

GRABATIS.] *Grabatum* est species lecti simplicior et vilior, qualis est pauperum et ægrorum gestatilis, dum in eo jacentes a bajulis, vel jumentis ad nosodochium portantur, vel alio transferuntur. Ita Cicero l. 2. de Divinat

UT VENIENTE PETRO SALTEM UMBRA ILLIUS OBUMBRARET QUEMQUAM ILLORUM.] Mira thaumaturgia Petri: non tantum corpore, sed et umbra sola corporis, quæ res inanis est, corporisque et lucis mera privatio sanat infirmos. Ecce hic impletum illud Christi: *Qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et majora horum faciet.* Petrus enim fecit miracula majora quam Christus. Porro non umbra, sed corpus Petri per umbram suam contingens ægros, sanabat eos quasi instrumentum et causa instrumentaria Dei omnipotentis, vel physice, vel potius moraliter. Notat Bozius l. 18. de notis Eccl. c. 4. (idque insinuat S. Chrysost.) τὸ *quemquam illorum*, censetque eo significari, quod umbra Petri tangente unum dumtaxat, cæteri omnes qui illi vicini, vel in eadem platea expositi erant, sanarentur, esto ab umbra Petri non contingerentur. Sequitur enim in plurali: *Et liberarentur ab infirmitatibus suis.* In hunc sensum pronus est totus hic contextus nostræ versionis Latinæ, non vero Græcus, nec Syrus: uterque enim expungit illud, *Et liberarentur ab infirmitatibus suis.* Simplicior ergo et certior sensus est: q. d. Certatim omnes ambiebant inserere se in umbram Petri: quotquot enim ea tangebantur, sanabantur. Sic S. Vincentius Ferrerius serm. in Parasceve ait, quosdam censere ideo unum dumtaxat latronem, qui a dextris erat Christi crucifixi, fuisse conversum, quia ipsum solum tangebat umbra Christi crucifixi. Consensum dat S. Ambros. l. 3. Hexam. *Hanc viriditatem gratiæ semper florentis in Christo*, inquit, *secuta Ecclesia dicit.* Cant. 4. *In umbra ejus concupivi et sedi. Hanc prærogativam doni virentis acceperant et Apostoli, quorum nec folium umquam potuit alabi, ut eorum etiam umbra curaret ægrotos. Obumbrabat enim infirmitati corporis fides mentis, et florentia merito virtutum.*

Symbol. Beda censet per umbram Petri significari Ecclesiæ Sacramenta (quæ quasi gratiæ sunt velamenta) quorum in præsenti vita, quæ umbratica est, et instar umbræ pertransit contactu justificamur, itaque per ea deducimur ad res cœlestes quæ umbris hisce figurantur. Rursum S. August. serm. 29. de Sanctis infert, si tantum potuit umbra Petri, quantum potuerunt ejus catenæ et reliquiæ? *Si tam medicabilis*, ait, *fuit obumbratio visitantis, quanto magis catena vincientis?* etc. *plus enim de corpore meruerunt attrahere salubritatis ferreo pondere sacris impresso membris vincula passionis.* Rursum si hoc potuit umbra, quid poterit imago Petri? Umbra enim est naturalis imago corporis, sed inanis et evanida; imago vero est realis et stabilis. Unde ab umbra ortam esse pingendi, et effigiandi artem, post Plinium docet Clemens Alex. in exhortat.

Denique Petri umbra docet Prælatos debere residere, ut præsentes subditis suis eos curent, obumbrent, tegant et regant. Physice Plinius l. 17. c. 12. docet, corpora suam qualitatem communicare umbræ: quare magnam vim in utramque partem inesse umbræ, ideoque in arboribus serendis ejus exactam habendam esse rationem. *Umbra*, ait, *juglandium gravis et noxia, etiam capiti humano, omnibusque juxta satis*, etc. *Ficorum levis, quamvis sparsa, ideoque inter vineas seri non vetantur. Ulmorum levis, etiam nutriens quæcumque opacat. Jucunda platani, quamquam crassa. Populo nulla, ludentibus foliis. Pinguis alno

sed pascens sola. Vitis sibi sufficit, mobili folio jactatuque crebro solem umbra temperans. Omnium fere lucis umbra, quorum pediculi longi. Non fastidienda hæc scientia, atque non in ultimis ponenda, quando quibusque satis umbra aut nutrix, aut noverca est. Juglandium quidem, pinorumque et picearum, et abietis, quæcumque attigere, non dubie venenum est. Idem l. 8 c. 30. scribit. *Umbra hyænæ contactu canes obmutescunt.* Simili modo umbra Petri et Sanctorum salutifera est bonis, noxia malis, non vi naturali, sed divina. Allusit ergo Deus in hoc umbræ Petri miraculo, ad naturalem umbræ proprietatem jam recensitam.

16. Vexatos, ὀχλουμένους id est, *turbatos*, perturbatos, *agitatos*, a spiritibus immundis,] puta energumenos, a dæmonibus vel possessos, vel obsessos et divexatos. Dicuntur *immundi*, quia ardent superbia, ira et odio Dei et hominum; et quia homines ad gulam, venerem, omniaque peccata sollicitant. Hinc et cum apparent, non nisi in specie asinorum, hircorum, felium, porcorum similiumque fœdorum et immundorum animalium apparent.

Nota. Hic et in Evangeliis crebra fit mentio possessorum a dæmone, quos curavit Christus et Apostoli: imo crebrior quam in toto veteri Testamento: quia vigebat tempore Christi hæresis Sadducæorum, negans esse angelos et spiritus; ad hanc refutandam permisit Deus dæmoni corpora humana possidere, in eisque se et vim suam ostendere, idque aliquando sine culpa, aliquando ad puniendam culpam vel obsessorum: vel parentum, præsertim gravem et lethalem; subinde tamen quoque ob venialem, uti modicam gulam, iram, acediam, quorum exempla extant apud S. Greg. l. 1. Dialog. 4. Cassian Collat. 7. c. 27. et alios. Simili de causa Deus nunc permittit tot sagas, et magos, totque eorum maleficia, contra atheos, qui pariter negent omnem spiritum, imo omne numen. Porro inter alias dotes et notas Ecclesiæ collatas a Christo, una eminens est, potestas ejiciendi dæmones, uti ex continua experientia Gentilibus objicit S. Justinus. Dialogo contra Tryph. et S. Antonius apud S. Athanasium. Unde Exorcistas ad hoc Ecclesia ordinat, ut per sacros exorcismos dæmones expellant: cum ex adverso Lutherus anno 1545 volens ejicere dæmonem, ab eo in extremas angustias redactus sit, uti narrat ejus tunc discipulus, sed postea hostis, Stephylus in respons. contra Smidelinum, et Bredembachius l. 7. Collat. c. 40. qui et c. 42. et 43 plura similia exempla recenset.

Qui curabantur omnes.] Verisimile est multos ex his, visis miraculis Apostolorum, credidisse in Christum, ac cum baptizarentur, vi baptismi, utpote in quo adhibetur exorcismus ad expellendum dæmonem, a dæmone liberatos esse. Id enim multis aliis contigisse narrat hic noster Lorinus: eos vero qui post baptismum corripiebantur a dæmone, vi Sacramenti Confirmationis, quod suscipiebant, ab eo liberari solitos narrat Prudent. in Apotheosi, et Lactant. l. 4. c. 27.

17. Quæ est hæresis,] id est, secta; Tigurina *factio*, ut patet Actar. 24. 14.

Sadducæorum.] Syrus, *qui erant ex doctrina Sadducæorum*. q. d. Pontifex cum suis, qui secta erant Sadducæi, persecuti sunt Apostolos, eo quod prædicarent resurrectionem, quam ipsi, utpote Sadducæi, pertinaciter negabant. Innuit Pontificem fuisse pariter Sadducæum, ideoque Apostolis indignatum.

Repleti sunt zelo.] Pagnin. *æmulatione*; Syrus, *invidia*. q. d. Induerunt zelum suæ sectæ, puta Sadducæismi tuendi, ideoque inviderunt Apostolis eam per miracula impugnantibus, et quasi de eo triumphantibus eosque opprimere conati sunt: sed zelus Apostolorum, utpote cœlestis et divinus, vicit et oppressit zelum terrenum et perversum Sadducæorum.

18 In custodia publica.] δημοσίᾳ, id est *populari et plebeia*, in qua incarcerati tenebantur fures et latrones, aliique malefici plebeii et viles, ut eo majori ignominia et dolore afficerent Apostolos, quasi aliis maleficis similes, uti in culpa, ita et in pœna Nobiles enim ponebantur in carcere secreto honoratiore et commodiore, ait Hugo.

19. Angelus autem Domini.] Aliqui censent fuisse S. Michaelem, cui commissa est cura Ecclesiæ, ideoque et capitis ejus, puta Pontificis, qualis erat S. Petrus. Ita Pantaleon Chartophylax in encomio S Michaelis, quod extat apud Surium 29. Septembris, Sophronius t. 2 Biblioth. S. Patrum in encomio angelorum, et alii. Addit Auctor angelum hunc venisse coruscum ingenti lumine, eoque carceram et noctem illustrasse, alioqui eum eum videre non potuissent Apostoli.

Aperiens januas carceris.] Rupertus, Dionys. Gagneus et alii censent, januas revera non fuisse apertas, sed per phantasiam: angelum enim eos eduxisse e carcere portis clausis, per penetrationem dimensionum (uti Christus nascens penetravit clausum matris uterum, et resurgens penetravit lapidem quo clausum erat sepulcrum) sed ita expedite, ac si per portas carceris apertas eos eduxisset: unde eis visum fuisse quod per portas apertas egressi essent. Verum contrarium est verius, scilicet angelum revera aperuisse carcerem: angelus enim non potest facere, ut corpus unum penetret aliud; sed mox ut eos eduxit, rursum januas clausit: unde eas clausas invenerunt ministri Magistratus, v. 23.

Moral. disce hic, in rebus arctis maxime suis adesse Deum, suamque suam potentiam, etiam per miraculum, in iis tuendis ostendere: itaque nemini tunc desperandum, sed potius accendam spem in Deum, ejusque opem maxima fiducia invocandam esse, uti hic fecisse Apostolos non est dubium.

20 Ite, et stantes,] quasi constantes in fide et prædicatione Christi. Statio enim est symbolum et gestus constantiæ et constantium. Unde Sap. 5. 1. de iis dicitur: *Stabunt justi in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt.* Nota hic, quantam libertatem et generositatem a præconibus suis requirat Deus et angeli, ut scilicet sese opponant toti concilio, eoque invito prædicent, ejus nec minas, nec tormenta, nec mortem metuentes.

Loquimini, etc. omnia verba vitæ hujus.] *Vitæ*, id est, instituti puta Christianismi; Secundo, *vitæ*, scilicet Christianæ; Tertio, *vitæ*, scilicet æternæ; quæ nimirum viam ostendunt, ducuntque ad salutem et vitam æternam.

21 Intraverunt diluculo in templum.] Syrus, *tempore pulchritudinis*. Aurora enim est pulcherrima, tum sole Oriente auricomo, tum avium cantu, tum suavi per lucem et calorem e floribus, herbis, gramnibus et rore, exhalante spiritu. Scribit Plato l. 10.

de legibus, Græcos omnes, æque ac Barbaros Sole tam Oriente, quam Occidente adorare Deum: quocirca Clemens l. 2. Constit. c. 24. acriter redarguit Christianos tardius templa adeuntes, cum Gentiles et Judæi suas Synagogas diluculo frequentent: quin et Sapiens c. 16. 28 docet manna cœlitus ninxisse diluculo: *Ut notum omnibus esset*, ait, *quoniam oportet prævenire solem ad benedictionem tuam, et ad Orientem lucis te adorare.* Ita hic Apostoli dimissi e carcere, primo diluculo adeunt templum, tum orationis et gratiarum actionis, tum prædicationis causa, scientes utique Judæos auditores de more diluculo ad orationem venturos in templum.

Præclare Climachus, magnus spiritualis vitæ magister gradu 26. docet, quemque debere diem suum oratione incipere et finire, ut cum Deo evigilet, eique indormiat: inde enim totum reliquum vel diem vel noctem pendere; ac proinde dæmonium vespertinum vespera, matutinum vero mane nobis insidiari. *Quoties*, ait, *quietis causa lectulo decubuerimus, adveniens immundus spiritus iniquas ac sordidas cogitationes, velut spiculo quodam jaculatur in nos, ut cum per desidiam ad orationem non exurgimus, neque contra illum ocyus armamur, in sordidis obdormiamus cogitationibus, sordidaque videamus somnia.* Subdit deinde de matutino: *Est a spiritibus unus qui Præcursor dicitur, qui nos e somno surgentes protinus excipit, primumque nostrum cogitatum inquinare nititur. Da Domino primitias diei tuæ. Erit enim tota ejus, qui prior occupaverit. Memorabile verbum operarius quidam optimus locutus est: Ab ipso*, ait, *matutino tempore cursum totum meum diei scio.* Fideles ergo illico ut evigilant, instar volucrum et cum volucribus incipiant jubilare Deo.

Adveniens,] ad locum concilio destinatum.

Convocaverunt concilium.] Syrus, *suos socios et collegas*, puta Pontifices inferiores, qui ei a consilio erant, uti modo sunt Cardinales Pontifici.

24. Magistratus templi,] [Greek], id est, dux militum, et quasi prætor templi, ut ex Chrys. et Beda dixi c. 4. 1.

De illis quidnam fieret?] [Greek]; *quidnam hoc esset*, vel *quidnam de illis factum esset?* ita Syrus; Tigurina, *quidnam hoc sibi vellet?* Vatabl. *quomodo hoc factum est?* an scilicet Apostoli pecunia corrupissent custodes carceris, ad eum ipsis aperiendum, an vi perfregissent carcerem, an magico præstigio ex eo evasissent, uti videtur fecisse Apollonius Thyaneus, qui Romæ a Domitiano incarceratus, subito Puteolis apparuit, teste Philostrato l. 8. Vitæ ejus c. 4. Aliter vertit Pagnin. *quidnam hoc futurum esset?* q. d. Nesciebant quonam res hæc evaderet, quam exitum habitura esset.

26. Adduxit illos sine vi.] Paruerunt Magistratui, sive Prætori Apostoli, etsi non tenerentur, possentque ejus vim propulsare plebis sibi addictæ auxilio, ut darent exemplum Evangelicæ humilitatis, patientiæ, integritatis, constantiæ et obedientiæ erga Magistratus, etiam infideles et hostiles, juxta mandatum Christi Matth 10. 12. et Joann. 14. 27. Nihil enim timet bona conscientia nixa Deo, certoque ejus ope et præsidio, *qui tamquam volucres illos* (Apostolos) *semper ex ipsorum* (Judæorum) *manibus eripiebat*, ait S. Chrysost.

28. Præcipiendo præcepimus.] q. d. Diserte, graviter et severe sub pœnis magnis præcepimus vobis.

Et vultis inducere] q. d. Vultis nobis imputare et imponere crimen homicidii, quod scilicet impie et injuste Christum verum, innocentem et sanctum occiderimus, itaque nobis afflare infamiam et periculum vitæ, tum apud plebem, tum apud Romanos rerum dominos, potentes æque ac justos scelerum vindices. Inducere enim sanguinem alicujus super aliquem, est eum reum facere homicidii, ejusque pœnas ab eo deposcere, scilicet ut det suum sanguinem, et vitam pro sanguine alterius quem injuste effudit. *Oblitus est*, ait Beda, *Princeps sacerdotum debiti, quod ipse sibi et suis imprecatus erat, dicens: Sanguis ejus super nos et super filios nostros.*

Hominis istius.] Jesu Christi, quem dedignantur nominare, vel propter ejus claritatem, inquit Glossa: quia nimirum ei invident ejusque nomen obscurare et abolere conantur, vel propter odium: quos enim odimus, nec videre, nec audire, nec nominare sustinemus.

29. Respondens autem Petrus et Apostoli.] Lyran. censet Petrum solum locutum esse pro cæteris, ne, si omnes loquerentur, esset confusio vocum, quæ intelligi nequiret. Melius Hugo, Dionys. et alii censent, Petro responsionem inchoante alios ei succenturiatos fuisse, ejusque responsionem confirmasse: erant enim pleni zelo et ardore, tum prædicandi et profitendi Christum, tum pro eo patiendi.

Obedire oportet Deo magis quam hominibus.] Aurea est hæc gnome, modesta et fortis, cordibus omnium insculpenda, quæ praxim exigit quotidianam, et jugem in quovis loco et tempore. Ea fret i Apostoli et Martyres, opposuerunt se edictis Imperatorum de adorandis idolis, aliisque rebus a Deo vetitis usque ad ignes, cruces et bestias. Ita Machabæi responderunt Antiocho mandanti, ut contra legem Dei vescerentur carne porcina: *Non obedio præcepto regis, sed præcepto legis, quæ data est nobis per Moysen*, 2 Machab. 7. 30. Huic simile est axioma Platonis in Phædro: *Nulli hominum fas est discedere ab eo munere quod Deus ei imperavit.* Nam, ut idem ait in Euthyphro: *illud sanctum est, quod Deo gratum est et placet.*

Secundo, Apostoli tacite hac sententia, et sequenti perstringunt suos judices et pontifices: *Magna enim sapientia ostendunt, quod illi cum Deo pugnent*, ait S. Chrys.

31. Hunc principem et salvatorem.] [illegible], de quo S. August. l. 3. de Trinit. c. 10, *qui est hebraice Jesus*, ait, *græce* [Greek], *nostra autem locutione Salvator.* Sic Gentiles Antiochum cognominarunt Soterem, a salute suis allata.

Exaltavit,] a terra in cœlum per gloriosam ascensionem, ait S. Chrys. sicut eumdem v. 30. *suscitavit* a morte per resurrectionem. Rursus exaltavit eum in terra per nostram prædicationem, dando ei nominis claritatem, eique sensim subjiciendo Judæos et Gentes, *ut in nomine Jesu omne genuflectatur cœlestium, terrestrium et infernorum; et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris*, Philipp. 2. 11.

Ad dandam pœnitentiam.] Ut per Christum, perque Christi merita, ad ejus gloriam, daret Israeli locum modumque pœnitentiæ, et per eam remissionem

peccatorum, puta justitiam et salutem: non quod justificatio nostra consistat tota in remissione peccatorum, per imputatam nobis justitiam Christi, uti delirat Calvinus, negans gratiam habitualem et virtutes infusas, cujus proinde errorem damnat Concil. Trident. sess. 6 can 11. sed quod justificatio nostra in hac vita, potius peccatorum remissione constet quam perfectione justitiæ, ait S. Aug. 19. Civit. c. 27. Nam post peccatum originale remissum in baptismo, remittuntur nobis peccata mortalia post baptismum admissa, in Sacramento pœnitentiæ: post illud crebro ex innata concupiscentia relabimur in peccata saltem venialia: pro quorum remissione quotidie oramus ex præcepto Christi, dicentes: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Vide Bellarm. l. 2. de Justificatione c. 3 et 6.

Porro Petrus præ aliis donis Christi et Christianismi proponit judicibus remissionem peccatorum, quia eis objiciebat peccatum gravissimum, quod scilicet Christum occidissent: ne ergo ejus veniam desperent, asserit Deum per Christum omnia omnino peccata, etiam hoc Christicidii, eis, si pœniteant et credant in Christum, condonaturum. Nam *Christus*, ait OEcumen. *a Deo exaltatus injuriarum obliviscitur.*

32. Et nos sumus testes horum verborum,] id est harum rerum et mysteriorum (*verbum* enim ponitur pro re verbo significata, per metonymiam) puta Christi resurrectionis, ascensionis et exaltationis, ac pœnitentiæ et remissionis peccatorum, a Deo in Christum credentibus promissæ. Ita Lyran.

Et Spiritus Sanctus.] Græce καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον, hoc est, ut Pag. et Tigurin. *insuper autem et Spiritus Sanctus.* q d. Non tantum nos testes sumus Christi, sed et Spiritus Sanctus, qui per nos intrepide eloquitur hoc de Christo testimonium, quique per nos in fidem hujus sui testimonii tot signa et miracula operatur, imo omnibus in Christum credentibus se communicat, ac proinde et vobis, licet Christicidæ sitis, se communicabit, si in Christum credatis. Porro Spiritus Sanctus non tantum dabat testimonium Christi per Apostolos, sed et per seipsum: tum quia in forma linguæ, ignis, venti, visibiliter illabebatur credentibus in baptismo: tum quia menti credentium internam suggerebat fidem, spem et amorem in Christum. Qualis quantusque testis sit Spiritus Sanctus, docet S. Cyrillus l. 10. in Joann. c. 33.

33. Hæc cum audissent, dissecabantur.] Syrus, *dilacerabant se præ furore*; alii, *frendebant et stridebant dentibus*, quasi per eos serram traherent. Optime Noster *dissecabantur*, quasi serra iræ et furoris per medium cordis dissecti et disserrati: hoc enim est Græcum διεπρίοντο Nam ingens dolor, livor et ira, est quasi serra mentem irati dissecans, et discerpens in mille cogitationes, motus et æstus impatientiæ et indignationis. Ex adverso Apostoli milites et fortes, inter medios hostes constituti summa pace, mentisque serenitate fruebantur. Tanti est mens sibi conscia recti, et in Deum defixa.

Cogitabant.] ἐβουλεύοντο, id est, *consultabant*, ut vertit Tigurina et Pagninus.

34 Pharisæus] *Pharisæus* hebr. idem est quod *expositor, explanator*, scilicet S. Script. et legis divinæ: vel *separatus ab aliis*, scilicet religione et vitæ sublimitate. Habebantur enim inter Judæos legis peritissimi et observantissimi. Unde et Paulus ante conversionem fuit Pharisæus, c. 23. 6. et Philipp. 3. 5. Vide ibi dicta.

Gamaliel.] Fuit hic magister S. Pauli, S. Barnabæ et S Stephani, qui postea credidit in Christum, ejusque fidem publice professus est, et relatus inter Sanctos in Martyrol. die 3. Augusti, una cum filio suo Abibone, ut patet ex Luciano in Relatione inventionis corporis S. Stephani, Nicodemi, Gamalielis et Abibonis, quam recenset Baron. Luciano enim apparens Gamaliel, locum sepulturæ suæ et sociorum revelavit. Jam ergo occulte favebat Christo et Apostolis, imo S. Clemens l. 1. Recogn. c. 9. et ex eo Beda asserunt, eum jam fuisse Christianum (licet id neget Chrysost.) sed Apostolorum suasu fidem celasse, ut in concilio Apostolos tueri, et Pontificum contra eos consilia dissipare posset: uti fecit S. Sebastianus pro Christianis apud Diocletianum. Porro Gamaliel Hebraice idem est quod *retributio mea Deus*, vel *oblectatus Dei*, vel *camelus meus fortis*, ait Pagninus in Nominibus Hebraicis, quæ omnia Gamalieli egregie quadrant.

Honorabilis.] τίμιος, id est, *in pretio habitus*. Ita Tigurina et Pagnin idque tum ob sapientiam, tum ob virtutem morumque gravitatem.

Jussit foras ad breve homines fieri.] q d. Præsidi concilii suggessit, ut juberet Apostolos ad breve tempus extra concilium educi. Ita Syrus, tum ne collegis suspicionem injiceret, quod Apostolis occulte faveret, si eos in præsentia excusasset, ait S. Chrysost. tum ut absentes efficacius defenderet. Ita Lyran.

35 Attendite vobis.] Lenit furorem judicum, suadendo cunctationem maturam. q. d. Nolite præcipitare sententiam ex passione et ira, ne ejus vos postea, sed sero pœniteat. Ita S. Chrys. Sapienter Aristot. l. 6. Ethic. c. 9 asserit, *celeriter quidem deliberata agenda esse, cum mora autem consulendum.*

36. Extitit Theodas.] Alii *Theudas*. Alius est hic a Theuda, de quo Joseph lib. 20. Antiq. c. 2 qui sub Cuspio Fado Præside Judææ, id est, anno quarto Claudii Cæsaris, Prophetam se finxit, multis post hanc Gamalielis orationem annis (hæc enim dixit Gamaliel anno 34. Christi, qui fuit 18. Tiberii Cæsaris: cui deinde successit Caius Caligula, Caio Claudius) In quo falsus est Eusebius l. 2. Histor. c. 11. Beda, Dionys. et alii; nisi dicas in Chronologia Theudæ errare Josephum, ac Theudam diu ante Claudium rebellionem apud Judæos concitasse, quod tamen creditu est difficile scilicet Josephum tot annis in re ævi sui errasse: fuit enim ipse Claudio coævus. Forte Theudas Josephi fuit filius vel nepos Theudæ nostri, qui ejus rebellionem sopitam suscitare, patrisque vel patrui necem vindicare conatus est, uti et hodie fieri videmus.

Dicens se esse aliquem.] Græca addunt μέγαν, id est *magnum*: Syrus, *dicens se esse Rab*, vel *Rabbi*, id est, magnum quemdam doctorem et Prophetam. Persuasum erat populo ex oraculis Prophetarum et ex sceptro a Juda in Herodem alienigenam translato, instare tempus Messiæ, qui Judæis regnum restitueret, et toti orbi imperaret. Hujus persuasionis meminit quoque Tacitus l. 21. et alii. Multi ergo impostores eam occasionem arripuerunt se pro Messia venditandi, inter quos videtur fuisse hic Theodas. Audi de eo Josephum: *Apud Judæam præstigiator quidam nomine Theodas, persuasit magnæ vulgi multitudini, ut assum-*

ptis suis facultatibus sequeretur se ad Jordanem fluvium (Prophetam enim se jactabat) pollicens scissurum se verbo Jordanem fluvium, ac facilem præbiturum transitum. talique promissione multos seduxit. At Fadus misit in eos equitum turmas, qui ex improviso irruentes ex his multos interemerunt, multos vivos ceperunt, et in his ipsum Theodam, cujus caput abscissum reportavit Hierosolymam. Sive enim unus idemque fuerit Theodas Josephi et Gamalielis hic, sive diversus, certe uterque similis fuit genii et ingenii.

Cui consensit.] ᾧ προσεκολλήθη, id est, *cui agglutinatus est* Pagnin. *cui adhæsit*.

37 Post hunc extitit Judas Galilæus.] Hinc rursum colligas, alium fuisse Theodam nostrum, alium Josephi: hic enim fuit sub Claudio, noster sub Augusto: fuit enim ante Judam Galilæum, qui Romanis rebellare cœpit nascente Christo. Ita Origen. l. 1. contra Celsum et tract. 21. in Matth. docet Theudam fuisse ante Christi nativitatem, Judam vero paulo post eam, puta in censu quem fecit Augustus nascente Christo. Sic et Lucius Dexter in Chronico, *anno secundo Christi*, qui fuit urbis Romæ 753 hæc habet: *Tres soles apparuerunt in Hispaniis in unum collecti. Augustus Tiberium et Agrippam in filios adoptat. Judas Galilæus Judæos ad rebellandum Romanis cohortatur*: imo et Lucas hic, aut potius Gamaliel dicens: *Post hunc extitit Judas Galilæus in diebus professionis*, id est, in diebus census, ut mox dicam Alii, qui volunt eumdem esse Theudam nostrum cum illo Josephi, ideoque posteriorem Juda Galilæo, respondent; *post hunc*, idem esse quod *præter hunc*: Græcum enim μετὰ, non semper significat ordinem temporis sed rerum connexionem. Verum dura et contorta videtur hæc expositio: græce enim μετὰ τοῦτον, proprie significat *post hunc*, ut vertit Noster, Tigurina, Pagnin. et alii passim, non *præter hunc*.

In diebus professionis.] ἀπογραφῆς. id est *descriptionis*. Ita Tigurina. Syrus. *in diebus quibus homines descripti sunt in pecunia capitationis*, puta capitatim in censu. In censu enim fiebant hæc tria. Primo singuli profitebantur *se subditos* Cæsaris Augusti. Secundo, ei solvebant censum in signum subjectionis. Tertio, describebantur a præside in tabulis Cæsareis, ad ineundum numerum Judæorum et aliarum gentium, quæ se Cæsari subditas profitebantur, ut ex illo sciret Cæsar quantæ essent provinciarum vires, tum ad pendendum vectigal, tum ad conscribendum milites, vel etiam imponendum, ne provinciæ fretæ sua multitudine et robore, Cæsari rebellarent. Hic est census de quo Lucas c. 2. 1. *Exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis Hæc descriptio prima facta est a præside Syriæ Cyrino: et ibant omnes ut profiterentur singuli in suam civitatem. Ascendit autem et Joseph.* etc. Judas ergo occasione accepta hujus census, cœpit concitare Judæos ad rebellandum Romanis, dicens indignum esse ut gens fidelis, et filii Abrahæ hucusque liberi, servire inciperent infideli Cæsari et Romanis. Addebat, lege iis vetitum esse dari Romanis vectigal. Nam Deuter. 23 post versum 17. *Non erit meretrix*, etc Septuag. addunt: *Non erit* τελεσφόρος *de filiabus Israel*, quod Tertull lib. de Pudicitia c. 9. et S. Hieron. epist. 146. vertunt, non *erit vectigal pendens ex filiis Israel*: τέλος enim significat *vectigal*. Verum perperam. nam hæc sententia non habetur in Hebræo textu. nec in Latino et aliis. Quare videtur addita a Septuag. ad explicandam præcedentem legem: *Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel*, scilicet per meretricem et scortatorem maxime hic intelligi eos. qui se suamque turpitudinem Veneri et Priapo sacrilege dedicabant; qualis fuit mater Asa regis Juda, et effœminati, de quibus 3. Reg. 15. v. 12. et 23. τελεσφόρος enim non tam a τέλος. id est *vectigal*, quam a τελετὴ, id est, *consecratio*, deducitur. Unde S. August. lib. 10. de Civit c. 9. ait, hac voce *teletarum* significari consecrationes quasdam, quæ vere erant fallaces ritus dæmonum, in quibus scilicet meretrices et effœminati dona, ac præsertim partem pretii et lucri suæ turpitudinis afferebant Veneri, vel Priapo, sicut canephoræ apud Athenienses: planeque videtur τελεσφόρος dictum de fœmina, non de viro. Sequitur enim *de filiabus Israel*. Et mox: *Et non erit* τελισκόμενος, id est, *initiatus, de filiis Israel*. Ubi Theodoretus quæst. 28. in Deuter. τελεσφόρον, ait, *vocat eum qui mysteriis initiat*; τελισκόμενον *autem eum qui initiatur*. id est, consecratur Veneris aut Priapi Sacerdos. aut cultor vel cultrix. Tales enim hebraice vocabantur *kades*, *kadesca*, quod Noster in Deuter, vertit *meretrix et scortator*; alibi vero *effœminati* *Kades* enim proprie significat sanctum et consecratum alicui numini, ut hic meretricem Veneri. Ita et S Cyrill. lib. 15. de Adoratione

Judas ergo hic fuit auctor sectæ Galilæorum, qui pro libertate sua tuenda omne vectigal et dominium Cæsaris, etiam morte proposita abnuebant. Vide Josephum l. 18. Antiq. c. 1. qui et l. 20. c. 3. addit, Judæ filios, Jacobum et Simonem, sub Claudio Imperatore, eadem de causa crucifixos esse. Sed audi eumdem de Galilæorum, etiam puerorum, pertinacia scribentem l. 7. Belli c 29. *Omni genere tormentorum et vexatione corporum in eos excogitata, ob hoc dumtaxat, ut Cæsarem dominum faterentur, nemo cessit. neque dicere velle visus est: sed omnes illa necessitate validiorem sententiam conservavere, tamquam brutis corporibus, non animis etiam cruciatus ignemque susciperent. Maxime vero puerorum ætas miracula spectantium fuit: nec enim vel eorum quisquam commotus est, ut dominum Cæsarem nominaret, usque adeo corporum infirmitatem vis audaciæ superabat*

Diu hæc secta inter Judæos viguit, adeoque erupit in publicum bellum, quo Judæi a Tito et Vespasiano subjecti et excisi sunt. Hac de causa Christus et Apostoli, quia sub idem tempus cœperunt docere, et quia æque ac Judas ejusque asseclæ, erant Galilæi in hæresis eorum suspicionem apud Judæos et Romanos venerunt; ideoque ut ab ea se alienos ostenderent, passim docent jubentque ut fideles principibus, etiam infidelibus, obediant, eisque debitum honorem et tributum impendant. Vide S. Paulum toto cap 13 ad Rom. Quin et Christus hac de causa voluit solvere tributum, etiamsi ad id non obligaretur, Matth. 17 27. Hinc et Scribæ tentarunt Christum, ut eum apud Pilatum accusarent, dicentes: *Licetne tributum dare Cæsari, an non?* Matthæi 22 17. Ita S. Hier. ibidem.

Hi sunt Galilæi quos occidit Pilatus miscendo sanguinem sacrificiis eorum, Lucæ 13 1. de iisdem agit Hegesippus lib. 2 de Excid. Hieros c. 5. ubi tamen

eos Samaritanos vocat. Sed respondeo, origine fuisse Galilæos, secta Samaritanos, ideoque a Judæis separatos templo, religione et sacrificiis. Aut certe misti erant ex Samaritis et Galilæis. Porro quo fine et sensu Gamaliel citet rebelliones Theudæ et Judæ, mox patebit.

Avertit populum.] Græce additur, ἱκανὸν, id est *multum*. Sic et Syrus.

Dispersi sunt,] annihilata est eorum secta et rebellio, quia omnes vel occisi, vel dispersi sunt. q. d. Pari modo annihilabitur hæc Apostolorum facta, si vergat ad seditionem, vel aliud scelus: eo enim detecto, præses Rom. eos comprehendet et puniet, æque ac nos Pontifices et Scribæ, qui in eorum doctrinam et mores invigilamus: sin autem eorum secta sit pia et a Deo, non possumus, nec debemus ei resistere, uti ipse subdit v. 38. Quare non præcipitemus consilium et sententiam, sed expectemus et videamus quorsum res eorum evadent: ita in nullam partem peccabimus; nec enim a populo vel Præside negligentiæ, nec a Deo imprudentiæ et temeritatis argui poterimus. Hoc est quod subdit:

38. Et nunc itaque dico vobis: discedite ab hominibus istis] Hoc est, ut Syrus, Tigurina et Pagn. *obstiuate ob hominibus istis*. q. d Nolite vos miscere eorum prædicationi: uti eam non probatis, ita nec improbate. tempus quod veritatis est magister, docebit nos an ex Deo sit, an ex spiritu humano: hactenus neminem læserunt, nec quid impii aut perversi docuerunt: non enim docent cultum idolorum, nec blasphemant Deum Israelis: ergo adhuc in eos actionem nullam habemus: nullum jus persequendi aut puniendi. *Discedite* ergo. græce ἀπόστητε, id est abscedite, et desistite a vestra contra eos inquisitione, nolite eorum res et acta dijudicare, nolite eorum conciones impedire; ne si novi Prophetæ sint a Deo missi, in Deum injurii sitis, ob eosque castigemini: sin autem humano seditionis aut ostentationis spiritu agantur, ille se prodet, eosque populo contemptibiles, et magistratibus reos constituet; qui proinde eos compescent et punient; itaque hoc eorum opus et consilium per seipsum dissolvetur et corruet.

39. Si vero ex Deo est, non poteritis, sc. physice, nec etiam moraliter. q. d. Licite non potestis, nec debetis, dissolvere illud.] Unde sequitur: *Ne forte et Deo repugnare inveniamini*. Poterat dicere Gamaliel: Certum est hoc Apostolorum opus esse a Deo, idque probant tot eorum miracula. Verum quia judices ab eis plane aversos, imo in eos furentes vidit, prudenter id tacuit, ne et suum in Apostolos affectum proderet, et Judæorum furorem magis concitaret, sibique et Apostolis vitæ periculum crearet. Dicit ergo conditionate: *Si vero ex Deo est* (uti revera est) *non poteritis dissolvere*; ut injecto Dei metu, quasi aqua frigida, eorum furorem mitiget et restinguat, quem plane extinguere et suffocare non poterat. Simul hoc dicto innuit, ut serio et sine passione inquirant, an hoc opus non sit ex Deo: si enim considerent eorum mores sanctos et miracula, facile visuros hoc esse opus Dei. q. d. *Credite quod non poteritis dissolvere*, ait S Chrys. Esto enim Apostoli docerent novam legem novumque testamentum, quo vetus lex et sacrificia abroganda erant, tamen idipsum futurum esse prædictum fuerat a Prophetis. Hujus autem mutationis jam tempus adesse, multis Scripturis et miraculis probabant Apostoli.

Abutuntur hac sententia Gamalielis hæretici; dicentes, cum accusamur apud Magistratus novæ doctrinæ, respondeadum eis est: Si hoc opus est hominibus, dissolvetur; si ex Deo, non poteritis dissolvere illud. Sed perperam: certum enim est omnem hæresim esse hæresim, id est, doctrinam falsam et pestilentem, a Deo et Ecclesia damnatam, quam proinde Magistratus statim succidere debent, ne proserpat, multosque inficiat et perdat. Notum est quantum Iuduciæ a Carolo V. concto datæ hæreticis in Germania usque ad Concilium generale, nocuerint Ecclesiæ, hæresimque propagerint, ut illa hucusque radicari non potuerint, *Sermo enim eorum ut cancer serpit*, 2. Tim, 2. 17. Quocirca eos statim occidi jussit Deus, Deut. 13. 5. Secus fuit hic in Apostolis: certum enim erat Gamalieli, eorum doctrinam esse sanctam et divinam. Scribis vero et judicibus idipsum si non certum, certe dubium esse debebat ob tot signa et prodigia, quæ in dies de Apostolis audiebant, vel videbant. In tanto autem dubio nun poterant bona conscientia Apostolos damnare,cumque ex præconcepto contra eos præjudicio et aversione non vallent eos absolvere, omnino faciendum eis erat Gamalielis consilium, scilicet: Abstistite ab hominibus istis, quoniam si ex hominibus est hoc eorum opus, dissolvetur, sin ex Deo, dissolvere non poteritis illud. Quid enim aliud suadeas homini furenti et in scelus ruenti?

Consenserunt autem illi,] scilicet, ne Apostolos interficerent, uti paulo ante furentes cogitarant v. 33. non tamen furor eorum ita restinctus fuit, quin eos flagellarent, et juberent prædicatione Christi abstinere, ut sequitur.

40. Cæsis denuntiaverunt.] flagellarunt ergo vel fustigarunt Apostolos; Syrus, *verberarunt* Græcum δείραν significat *verberare et excoriare*. Fecerunt id, quia quoquo modo *suæ libidini satisfacere voluerunt, ne nihil egisse viderentur, et insipienter ea tentasse, quæ ipsis impossibilia erant*, ait S. Chrys. Porro S. Clemens l. 5. Constit. c. 2. hujus verberationis auctores facit Caipham, Annam et Alexandrum, asseritque non semel, sed sæpius ab eis verberatos esse Apostolos. Vere S. Athan. ep. ad Orthod. in persec. *Flagella pati, ait, Christianorum est, inferre Caiphæ et Pilati*. Impletur hic oraculum, quod Apostolis prædixit Christus: *In Synagogis suis flagellabunt vos*. Matth. 12. 17. Præclare S. Naz orat. 23. in laudem Heronis; *Philosophi animus ex eo quod passus est, generosior redditur, atque ut candens ferrum frigidæ aspersione, ita ipse periculis obdurescit.*

Ne loquerentur in (id est *de*) nomine Jesu,] ac de Jesu prædicarent, scilicet eum resurrexisse et esse salvatorem mundi.

41. Ibant gaudentes.] *Tam fortis*, ait Chrys. *invictaque res est virtus, et dum patitur, affligentes vincit* Et mox: *est quippe fortitudinis excellentissimus gradus, non tantum patienter et libenter, sed lætanter quoque adversas res ferre. Hoc est omne gaudium, in varias tentationes incidere*, ut ait S. Jacob c. 1. 2. Additque hanc fortitudinem et lætitiam in plagis, mirabiliorem esse omnibus signis et miraculis. Cassian. coll. 12. et 13. narrat, Christianum quemdam a

Gentilibus divexatum, cum illi petulanter rogarent : *Quid miraculi Christus vester, quem colitis, fecit?* respondisse : *Ut his, ac majoribus, si intuleritis, non movear, nec offendar injuriis.*

Ita S. Paulus exultat passim et gloriatur in suis vinculis, plagis, flagellis, lapidationibus. Vide totum c. 11. ep. 2. ad Cor.

Unde S. Chrys. h. 4. in 2. ad Cor. *B. Paulus*, ait, *cum videret quasi nivis cumulos tentationes quotidie ingruentes, non aliter quam si in medio paradiso vixisset, gaudebat gestiebatque.* Et S. Aug. l. 83. Quæst. q. 2. asserit *justos etiam sequestrata spe futuræ vitæ, jucundius et lætius præ amore veritatis torqueri, quam luxuriosi præ cupiditate ebrietatis epulentur.*

Ita in craticula exultabat S. Laurent. irridens tyrannum: *Assatum est, versa et manduca*

Ita in eculeis et acerbissimis tormentis exultabat S. Vincentius, sua lætitia vincens et affligens Dacianum judicem et tortorem.

S. Tiburtius, prunis candentibus insistens nudis plantis, dicebat, *se super rosas ambulare.*

S. Theod. Mart. die nona Nov. toto corpore dilaceratus cantabat: *Benedicam Dominum in omni tempore.*

S. Bonifac. 14 Maii ungulis excarnificatus jubilabat: *Gratias tibi ago Domine Jesu Christe filii Dei.*

S. Ignatius damnatus ad leones, audiens eos rugientes in amphitheatro Romano, exultans exclamabat : *Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar.*

S. Barlaam manu thure plena, igni a carnificibus ante idolum imposita, ut, si manum ab igne retraheret, thusque in ignem excuteret, videretur idolo thurificasse, manum ardentem immotam in igne continuit, psallens: *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum* Ita S. Basilius orat. in S. Barlaam.

Joannes Fischerus Episcopus Roffensis, damnatus ab Henrico VIII. Angliæ rege schismatico ad mortem eum duceretur ad supplicium, canebat hymnum : *Te Deum laudamus.*

Idem fecit noster Campianus in tribonali damnatus cui Scherwinus in damnatione socius succinens, in hunc mentis vocisque jubilum erupit, *Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus et lætemur in ea.* Hoc est quod ait Jeremias Thren. 3. 30. *Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis,* quasi ea esuriens, iisque se pascens et exultans. Vide ibi dicta.

Quocirca S. Saturninus durum obiens in martyrio dolorum agonem, aiebat: *Breviter patior, libenter patior; gratias ago, nec agere sufficio. Christe da sufferentiam. Tibi laus, tibi decus.* Ita habet ejus vita apud Surium die 11. Februarii.

Marcus Arethusius sub Juliano Apostata excarnificatus, eo quod idolum confregisset, stylis confossus, melle illitus et suspensus, ut a vespis comederetur, suos tortores irrisit, dixitque eos abjectos esse et humi repere, se vero erectum et in sublimi positum. Hac constantia et alacritate eos convertit. Ita Theod. l. c. 6. Idem dixit nuper Martyr quidam in Anglia, ex alto suspensus.

QUONIAM DIGNI HABITI SUNT.] Est enim ingens Dei donum, ut docet Apostolus Philip. 1. 29. pati pro Christo, ac consequenter ingens est dignitas, laus et gloria. Vide dicta Philip. 1. ac S. Cypr. tract. de Exhort. martyrii, ut epistola nona ad martyres, ubi eos vocat fortissimos, fidelissimos, benedictos, beatissimos. Vide et Tertull. l. ad Martyres, ubi eos vocat pugiles veritatis, milites Christi, victores sæculi. Idem *l.* de Animæ cap. 32. *Tota Paradisi clavis*, ait, *tuus sanguis est, o* Martyr. Idem l. de Cultu fœmin. in fine: *Stolæ*, ait, *martyrium præparantur, angelis bajulis sustinentur.* Et Clem. Alex. l. 4. Strom. *Martyria*, ait, *sunt gloriosæ conversationis exemplaria.*

PRO NOMINE JESU] Hæc est causa tantæ dignitatis passionum et patientiæ, scilicet quod pro nomine, honore et amore Jesu patiantur. Hoc est mel, quod omne dolorum fel dulcorat. Audi S. Aug. in Solilog. c. 22. *Tu Domine es dulcedo inæstimabilis, per quam omnia amara dulcorantur. Tua enim dulcedo Stephano lapides torrentis dulcoravit: tua dulcedo craticulam beato Laurentio dulcem fecit: pro tuo dulcedine ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine tuo contumeliam pati. Ibat Andreas securus ad crucem et gaudens, quoniam ad tuam dulcedinem properabat. Hæc enim tua dulcedo ipsos apostolorum principes sic replevit, ut pro ipsa crucis patibulum unus eligeret, alter quoque caput ferienti gladio supponere non timeret. Pro hac emenda Bartholomæus propriam pellem dedit. Pro hac quoque gustanda veneni poculum intrepidus Joannes potavit. Hanc vero ut gustavit Petrus, omnium interiorum oblitus, clamavit quasi ebrius dicens: Domine bonum est nos hic esse, faciamus hic tria tabernacula: hic moremur, te contemplemur, quia nullo alio indigemus ; sufficit nobis Domine videre te, sufficit, ait, tanta dulcedine satiari. Unam enim stillam dulcedinis ille gustavit, et omnem aliam fastidivit dulcedinem. Quid putas dixisset, si magnam illam multitudinem dulcedinis divinitatis tuæ gustasset, quam abscondisti timentibus te? Hanc tuam dulcedinem ineffabilem et illa gustaverat virgo* (S. Agatha) *de qua legimus, quod lætissima et glorianter ibat ad carcerem, quasi ad epulas invitata. Hanc, ut reor. et ipse gustaverat, qui dicebat: Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te? quique monebat: Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus. Hæc est enim illa beatitudo Domine Deus noster, quam expectamus daturum te nobis, pro qua tibi Domine continue militamus ; pro qua tibi mortificamur tota die, ut in tua vita tibi vivamus.*

CONTUMELIAM PATI.] Vere S. Hier *non quæras gloriam, et non dolebis cum eris inglorius: qui laudem non appetit, nec contumelias sentit* Id videre est hic in Apostolis, qui spernendo contumelias, veram gloriam adepti sunt. Quid enim gloriosius, quam pati pro Deo, suaque passione Dei gloriam illustrare? Quid gloriosius, quam vitam expendere, et sanguinem profundere pro eo qui eam nobis dedit? Quid gloriosius, quam Christo tanta, et tam dura pro nobis passo vicem reddere (ut ait Tert l. de Resurrectione carnis) plagas plagis, probra probris, cruorem cruori rependere? Etsi enim illius cruor infinities majoris sit pretii quam noster, tamen noster nobis pariter maximi est pretii: nec enim habemus quid pretiosius, quod ei rependamus. Hinc illæ laureæ, illæ coronæ, illi trium-

phi Martyrum in Ecclesia tam militante: quam triumphante. Sanctissimi viri, ut S. Franc. S. Xaver. S. Antonius de Padua, ambierunt martyrium, ideoque ad Barbaros profecti sunt; sed Deus eos hoc dono dignatus non est: hinc Martyres, qui eo digni habiti sunt, summas pro eo Deo egerunt gratias, ut patet ex Actis S. Agnetis, S. Luciæ, S. Agathæ, S. Polycarpi, S. Marci et Marcelliani et aliorum Martyrum. Quocirca S. Ignatius Fundator Societatis nostræ, Christi causa in vincula conjectus, cum ab eo quæreret Franciscus Mendozius, postea Episcopus Burgensis et Cardinalis, num dolenter ferret illum carcerem ac vincula? respondit: *An tantum malum tibi videtur carcer esse? at vero non tam multæ Salmanticæ compedes sunt, non tot catenæ, quin ego plures pro Christo cupiam.* Ita Ribaden. in ejus Vita l. 1. cap. 15. Idem roganti, *Quænam esset compendiaria via ad perfectionem?* respondit: *Multa pati pro Christo*, idque assidue postulare a Deo.

Merito ergo S. Hier. ad Hedibiam q. 11. *Triumphus Dei*, ait, *est passio Martyrum, et pro Christi nomine cruoris effusio, inter tormenta mira perseverantia stare, torqueri et in suis tormentis gloriari. Ideo odor disseminatur inter gentes, et subit tacita cogitatio, nisi verum esset Evangelium, nunquam sanguine defenderent.* Id sapiebat Michael illustris in Japonia Martyr anno Domini 1609. Audi ejus animos et ignes, e litteris quas e carcere ad suos scripsit: *Non possum*, ait, *Dei in me beneficentiam verbis exæquare, quod pro ejus fide captus sim, nimirum ex illo die dignatam esse augustissimam illam Majestatem, et animæ et corporis mei velut adire et capere possessionem: inde in summa pace fui. Æstuabat cor meum inæstimabili desiderio, se ad omnem Dei nutum, in prosperis et adversis ad unguem conformandi.* Et nonnullis interjectis: *Nunc intelligo, irrisiones, contemptus, fastidia, quaslibet denique injurias pro Dei amore æquo animo toleratas, omnibus regum et Imperatorum sceptris ac diadematibus esse infinitis partibus anteponendo. Quadriennio fui in carcere ita lætus et alacer, ut uno tantum die mihi fuisse videar.* Ecce hi sunt spiritus primitivæ Ecclesiæ, in novella Japonum Ecclesia recalescentes, quos suscitat mactum Spiritus Sancti.

42. Omni autem die non cessabant.] Mirare hic tum Apostolorum fortitudinem, tum Pontificum et Magistratuum stuporem. Paulo ante cæsis denuntiaverant, ne amplius prædicarent Christum: prædicant nihilominus ipsi ubique et publice, et tamen tacent Pontifices et Magistratus, perinde ac si elingues et enerves essent, nimirum Deus ligabat eis mentem, manum et linguam.

Circa domos,] κατ' οἶκον, *per domos, de domo in domum*; Tigurina, *domesticatim*; Pagnin. *in singulis domibus*. Ita boni Pastores non tantum suas oves pascunt et docent publice in templo, sed et privatim obeuntes singulorum domos, eos instruunt, consolantur, hortentur, et incitent ad omne bonum.

Nota. Sub hoc tempus occasione persecutionum Judæorum, Apostoli ex impulsu Spiritus Sancti quem recenter in Pentecoste ad hoc acceperant, cœperunt cogitare de implendo testamento Christi: *Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ*, Matth 28. Quocirca Lucius Dexter Præfectus prætorio Orientis, in suo Chronico nuper edito (si tamen illud ipsum sincerum est) quod dedicavit S. Hier. sicut vicissim S Hier. eidem dedicavit tract. de Script. Ecclesiasticis, de iis ita scribit: *Anno Christi trigesimo quarto* (quo mortuus est, resurrexit et ascendit in cœlum) *ultima die Junii sancti Dei Apostoli, triginta et octo diebus plus minus post adventum Spiritus Sancti* (puta post Octavem Pentecostes) *conveniunt in cœnaculo Sion* (*quæ domus erat Mariæ matris Joannis, cognomento Marci*) *ac habito consilio sortitioneque divina, provincias mundi prædicationis gratia inter se partiuntur. Contigitque S. Jacobo Zebedæi filio Hispania, Joanni Asia, Matthæo Æthiopia, Thomæ India, Philippo Schythia et Gallia* (forte Gallogræcia sive Galatia) *Quo tempore Canones eduntur, et Apostolicæ constitutiones componuntur, ad Sacramentorum et totius Ecclesiæ œconomiam*, multo magis Symbolum Apostolorum. Unde subdit anno Christi 37. qui fuit tertius post ascensum Christi in cœlum, S. Jacobum profectum esse in Hispanias, ibique evangelizasse, de quo plura c. 1. Addit Dexter: *Sacra virgo Maria consilio, luce doctrinæ, et mirabili vitæ exemplo collegio præsidet Apostolico, nihilque grave gerunt illi, quod non ejus consilio ductuque gerant.* Et mox: *Anno Christi trigesimoseptimo B. Virgo, Jacobo preces fundenti Cæsaraugustæ in columna apparet in spiritu, veniente quoque Joanne Theologo.* Et paulo ante: *Jacobus primum templum, vel oratorium B. Virgini, ex ejus jussu præsentiaque super columnam Cæsaraugustæ erexit.* Et inferius ad annum Christi 86. *Apud Messanenses celebris est memoria B. Virginis Mariæ, missa prius ob eadem dulci epistola.* Et iterum ad annum Christi 38. *Ad quam* (B. Virginem) *frequens ex Hispania fiebat peregrinatio.* Hac enim de causa Christus matrem sibi superstitem esse voluit, ut quasi sui Vicaria, columen esset Ecclesiæ, doctrix Apostolorum, et consolatrix fidelium. Verum de his alias. Sane mox a Pentecoste Apostolos e Jerusalem abiisse in suas provincias, censent Gaspar Sanchez, Christoph. a Castro, aliique viri eruditi, quæ de re quid sentiendum videatur dicam c. 12.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

AD SEDANDUM MURMUR GRÆCORUM APOSTOLI CREANT SEPTEM DIACONOS, INTER QUOS EMINENS S. STEPHANUS V. 9. DISPUTANS CUM JUDÆIS, EOSQUE CONVINCENS, AB EIS CAPITUR, ET REUS VIOLATÆ LEGIS MOSAICÆ IN CONCILIO AGITUR.

1 In diebus autem illis, crescente numero discipulorum, factum est murmur Græcorum adversus Hebræos, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum. 2. Convocantes autem duodecim multitudinem discipulorum, dixerunt: Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis. 3. Considerate ergo fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu Sancto et sapientia, quos constituamus super hoc opus. 4. Nos vero orationi et ministerio verbi instantes erimus. 5. Et placuit sermo coram omni multitudine. Et elegerunt Stephanum, virum plenum fide et Spiritu Sancto, et Philippum, et Prochorum, et Nicanorem et Timonem, et Parmenam, et Nicolaum advenam Antiochenum. 6. Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum: et orantes imposuerunt eis manus. 7. Et verbum Domini crescebat, et multiplicabatur numerus discipulorum in Jerusalem valde: multa etiam turba sacerdotum obediebat fidei. 8. Stephanus autem plenus gratia et fortitudine, faciebat prodigia et signa magna in populo. 9. Surrexerunt autem quidam de synagoga, quæ appellatur Libertinorum, et Cirenensium, et Alexandrinorum, et eorum qui erant a Cilicia et Asia, disputantes cum Stephano: 10. Et non poterant resistere sapientiæ et Spiritui, qui loquebatur. 11. Tunc submiserunt viros, qui dicerent se audivisse eum dicentem verba blasphemiæ in Moysen et in Deum. 12. Commoverunt itaque plebem, et seniores, et scribas: et concurrentes rapuerunt eum, et adduxerunt in concilium. 13. Et statuerunt falsos testes, qui dicerent: Homo iste non cessat loqui verba adversus locum sanctum et legem. 14. Audivimus enim eum dicentem: Quoniam Jesus Nazarenus hic destruet locum istum, et mutabit traditiones quas tradidit nobis Moyses. 15. Et intuentes eum omnes, qui sedebant in concilio, viderunt faciem ejus tamquam faciem angeli.

1. IN DIEBUS ILLIS.] Quibus incarcerati et flagellati fuerunt Apostoli, uti præcessit. Ita sanctus Chrysost. Lucius Dexter in Chronico tradidit Diaconos hos creatos anno Christi 34. paulo post ejus ascensum in cœlum, nutu et consilio B Virginis: *Apostoli*, ait, *septem Apostolicos Diaconos, ex Græcis omnes creant.* Eodem anno eos creatos docet Baron qui et ex Eusebio in Chronico addit, eodem anno Jacobum Alphæi, fratrem Domini, a S. Petro ordinatum esse Episcopum Hierosolymorum 27. die Decembris, ac sedisse annis 29.

CRESCENTE NUMERO] Per persecutiones enim semper crevit crescitque Ecclesia: *Plures efficimur quoties metimur a vobis : semen est sanguis Christianorum*, ait Tertullian. Apolog. cap ult. Tanta enim modestia, pietas, innocentia, fortitudo, charitas, tantus tormentorum et mortis contemptus, tantus ardor patiendi pro Christo, elucebat in vultu Apostolorum et Martyrum, ut Gentiles ad eorum fidem et vitam capessendam raperet. Videbant enim has dotes esse supra naturæ vires, nec ab alio quam a Deo posse aspirari. Hinc S. Hier. in vita S. Malachi, *Persecutionibus*, ait, *crevit Ecclesia, martyriis coronata est.*

FACTUM EST MURMUR GRÆCORUM ADVERSUS HEBRÆOS.] Ecce post persecutiones schismata vexant Ecclesiam, quorum causa fuit duplex. Prima, multitudo et turba: inter paucos stetit una anima et unum cor: inter multos multæ subintrarunt animæ et multa corda, diversa scilicet judicia, desideria, voluntates, cupiditates, quæ unionem hanc ex parte disciderunt. Idem videmus factum in Ordinibus et monasteriis, juxta illud: *Multiplicasti gentem, non magnificasti lætitiam.* Isaiæ 9. 3 Secunda, diversitas nationum: Græci enim certant cum Hebræis. Solet enim quisque suam gentem præ extera amare, quin et exteram parvipendere, imo subinde aversari et odisse Quocirca Paulus crebro fideles monet, in Christu et Ecclesia ponenda esse hæc gentium, linguarum, et morum dissidia: *Non est Judæus*, ait, *neque Græcus: non est servus, neque liber: non est masculus, neque fœmina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu*, Galat. 3. 28

GRÆCORUM.] ἑλληνιστῶν, id est, *Græcistarum*, sive *Græcizantium*; puta Judæorum, qui extra Judæam in Græcia nati, aut in ea diu versati, Græca utebantur lingua, Græcisque moribus. Hi enim non ἕλληνες, id est *Græci*, sed ἑλληνισταί, id est *Græcistæ*, vocabantur. Hebræos enim colonias in Græciam, ut Lacedæmona, et in Joniam duxisse, tradit Josephus lib. 12. Antiq. c. 5. et lib 14. cap. 9. et lib 16 c. 4. Nam Gentiles

needum videntur admissi fuisse ad Ecclesiam et Christianismum: primus enim ad eam admissus videtur fuisse Cornelius, de quo cap. 10. Contrarium tamen censet Glossa et alii, qui per Græcos accipiunt Gentiles: aliquos enim Gentiles mixtos Judæis, probabile est audita prædicatione Petri, ad Christum esse conversos, de quo plura c. 10. Notat Bozius de Signis Eccles. l 19. c 3. Græcos illi primi murmurarunt, ita primos schisma fecisse et discessisse ab Ecclesia utpote in novitates et factiones proclives; quamquam Græci hic, sive Græcizantes, vocentur non solum illi qui e Græcia, sed etiam qui ex Cilicia, Parthia, Media aliave quavis Gentilium regione venerant: nam post tempora Alexandri Magni et Antiochi, Judæi omnes Gentiles vocabant Græcos. Unde Apostolus Roman 1. 16. et alibi, opponit Judæum Græco, id est Gentili.

Hebræos,] qui in Judæa nati Hebraice, sed corrupte, hoc est Syriace, loquebantur.

Eo quod despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum.] Quis hic despectus? quod ministerium? Primo, Raban. censet Græcas mulieres ab Hebræis deputatas ad viliora ministeria, nimioque labore oppressas. Secundo, S. Chrysost. et Beda censent, Græcas viduas quasi rudiores repulsas fuisse ab Hebræis ministrando, ut rarius ministrarent quam Hebrææ. Tertio, OEcum. quem sequuntur Gagnæus et Cajetan. ministerium hoc non active, ut Beda, sed passive accipit, quo scilicet illis dividebantur et ministrabantur necessaria ad victum. q d Male alebantur viduæ Græcorum. Omnes hi sensus probabiles et connexi sunt. Viduis enim competebat ministerium non tantum passivum, sed et activum proprie dictum: ipsæ enim, utpote seniores matres familias, ministrabant et dividebant aliis necessaria. Nam in earum locum ad hoc ministerium ordinati sunt Diaconi. Apostoli enim murmuri occurruri, active dicunt: *Non est æquum nos ministrare mensis*, ideoque creant Diaconos, qui loco viduarum iis ministrent. A viduis ergo totum murmur proserpsit ad viros: fœminæ enim, uti minus habent judicii quam viri, ita magis privatis ducuntur affectibus. Origo ergo murmuris videtur fuisse hæc, quod viduæ Hebrææ, eo quod Hebrææ essent, arrogarent sibi honoratiora et locupletiora ministeria, præsertim distribuendi cibos et vestes, ut patebit v. 3. viliora vero et tenuiora relegarent ad Græcas. Rursum quod in distributione ciborum et vestium, magis favere plusque dare viderentur Hebræis, quam Græcis.

Moral. hinc disce, in omni republica et communitate, pacis et concordiæ causam esse æqualitatem, si videlicet omnes pari jure et modo tractentur; murmuris vero et discordiæ causam esse inæqualitatem, si alii aliis dominari, vel plus habere velint. Ita videmus in monasteriis, ubi hæc æqualitas exacte servatur, perfectam esse pacem et disciplinam: ubi vero non, utramque languere et interire.

Non est æquum (Tigurina.non *est commendabile*; Pagnin. *non est placitum* Deo et hominibus: Syrus, *non est res pulchra*; alii, *non est conveniens*; omnia hæc significat ἀρεστόν) nos derelinquere verbum Dei, docere et prædicare, et ministrare mensis, | q d. Nostrum est pascere animas vestras cibo spirituali, puta verbi Dei: ergo par est, ut non detineamur cura pascendi corpora vestra cibo corporali: aliis ergo minus occupatis eam demandemus Hinc patet *ministerium*, in quo despiciebantur viduæ Græcorum, ideoque murmurabant, destinatas fuisse *ministrare mensis*, puta curare ea quæ ad cibum et potum, vitæque sustentationem pertinent Ubi Nota, mensas has partim fuisse sacras, partim profanas et communes. Primo enim hi primi fideles celebrabant Eucharistiam, deinde agapen, id est, convivium commune omnium fidelium in signum charitatis: et ad utrumque ministerium deputati, imo ordinati sunt Diaconi, de quo mox plura. A ministerio enim nuncupati sunt græce Diaconi, id est ministri.

Notent hic Episcopi et Prælati, procurationem rerum suarum temporalium aliis demandare, sibi vero Ecclesiæ regimen et prædicationem competere. Id agnoscebant S. Basil. S Naz S. Aug. qui ne quidem de rebus suis temporalibus loqui, aut earum rationes audire sustinebant, ut patet in eorum Vita, ac præsertim S. Aug. apud Possidon. c. 24. Vide S Bern. l. 4 de Consider. c. 9.

3. Boni testimonii,] μαρτυρουμένους, id est, ut Vatab. *bono testimonio probatos*; Tigurina, *spectatæ probitatis*, quibus scilicet populus præbeat testimonium prudentiæ, fidei et probæ vitæ, puta qui sint bonæ famæ. Sic S. Leo ep. 87. c. 1. in Episcoporum electione requirit *vota civium, testimonia populorum, honoratorum arbitrium, electionem clericorum*. Testimonium ergo ad populum spectat, electio ad Clericos, ordinatio ad Episcopos. Refert Sophronius, vel potius Joannes Moschus in Prato Spirit. c. 149. hunc S Leonem ad sepulchrum S. Petri in oratione pervigilasse, ac peccatorum suorum veniam postulasse, atque S. Petrum respondisse: *Oravi pro te, et dimissa sunt tibi peccata tua, præterquam impositio manuum: hoc solum abs te requiretur, sive bene, sive fortasse male egeris.* Videant ergo Episcopi, quales ordinant, eosque diligenter prius examinent et perscrutentur.

Septem.] Ad instar septem angelorum: sicut enim illi Deo quasi primarii ministri assistunt, et ministrant; ita hi septem Diaconi assistebant et ministrabant S. Jacobo, cæterisque Apostolis. Vide dicta Apocal. 1. 4. Ergo delegerunt septem Diaconos in Ecclesia militante, ut illi responderent totidem Diaconis, id est, ministris Dei, in Ecclesia triumphante. Utraque enim hæc Ecclesia est una et eadem, una alteri connexa est et subordinata. Horum ad instar Romæ constituti sunt olim septem Diaconi vocati Regionarii, a septem urbis regionibus, quibus a Fabiano Pontifice, ut habet ejus vita, præpositi fuerunt. Evaristus quoque Pontifex septem Diaconos sanxit, qui Episcopum concionantem custodirent. In Concilio Romano II. sub Silvestro, statuitur can. 6. ut Diaconi Cardinales in urbe sint septem. Idem sanxerunt aliæ Ecclesiæ, ut patet in Concilio Aquisgranensi c. 7. Sed crescente fidelium numero, hic Diaconorum numerus pariter laxatus et amplificatus est.

Plenos Spiritu Sancto] Tum ad patienter ferendum, ac sedandum oblocutiones et murmura viduarum et orphanorum, ut vult OEcum. tum ad alia Diaconorum munia, de quibus mox rite obeundum

Quos constituamus super hoc opus } Hinc S. Chrysost. OEcumen. Beda et Mariana censent hos septem Diaconos constitutos fuisse dumtaxat mensarum præfectos, non autem ordinationem aliquam sacram ada-

ptos: itaque diversos eos fuisse a nostris Diaconis qui ordinantur ad ministerium Eucharistiæ et Ecclesiæ. Ulterius progrediuntur hæretici, quin et e Catholicis Durandus in 4. d. 24. qu. 2. qui absolute negat diaconatum esse Sacramentum: solum enim sacerdotium esse Ordinis Sacramentum Durando consentit Cajetan. tom. 1. opusc. tr. 11. Et scribens in hunc locum Autor. negat Diaconos fuisse ministros altaris. Idem habet spurius Canon sextæ Synodo affixus cap. 10. apud Theod. Balsam. Verum dico utrumque esse falsum; etsi enim non sit de fide (eo quod nec in Scriptura expressum, nec ab Ecclesia definitum sit) tamen communis sententia Patrum et Doctorum est, diaconatum esse Sacramentum, eoque hic initiatos septem hosce primos Diaconos.

Id ita esse patet Primo, quia hi septem Diaconi ordinati sunt per impositionem manuum, id est, simili ritu quo Episcopi et Presbyteri: ergo sicut illi, sic et Diaconi suscipiunt Sacramentum Ordinis.

Secundo, quia in Diaconos hic non alii electi sunt, nisi qui a populo haberent probitatis testimonium, plenique essent Spiritu Sancto et sapientia: hæc autem non requiruntur ad ministerium mensarum, quod antea obierant communes viduæ, sed ad sacram ordinationem. Hinc rursum eosdem ordinaverunt prævia oratione, uti fieri solet in ordinatione sacerdotum.

Tertio, quia S. Stephanus paulo post ordinationem cœpit prædicare Evangelium, idque tanta vi spiritus et gratiæ, quam in ordinatione acceperat, ut nemo Judæorum ei posset resistere.

Quarto, quia S. Paulus semper conjungit Diaconos cum Episcopis, sub quibus comprehendit et sacerdotes, ab eisque magnam sanctitatem et perfectionem exigit. Insuper Ephesi, Philippis et Crotæ eos instituit ubi tamen non erat vita, nec mensa fidelium communis, ac proinde non erant ibi mensarum præfecti: ergo Diaconi ibidem aliud et altius habebant ministerium. Vide 1. Timoth. 3. v. 2. ad Titum 1. v. 6. Philipp. cap. 1. vers. 1.

Quinto, quia Diaconi in absentia sacerdotum possunt baptizare, Eucharistiam ministrare, reconciliare pœnitentes publicos, prædicare, etc. ut patet ex Conc. Nicæno c. 14. S. Cypriano l. 3. epist. 17. S. Greg. l. 4. epist. 88. Conc. Vasensi II. c. 2. et ex vita S. Vincentis Martyris et Diaconi, qui jussu Episcopi prædicabat: imo olim ordinaro Diaconi sanguinem Domini populo ministrabant, ut patet ex actis S. Laurentii, et ex S. Cypriano serm. 5. de lapsis, et ex S. Justino Apolog. 2. et ex Concil. Carthag. IV. cap. 38. ergo sicut ad hæc ordinantur sacerdotes, gratiamque ad hæc rite obeunda recipiunt, ita et Diaconi.

Sexto, Diaconatus semel susceptus amitti, aut iterari nequit: ergo imprimit characterem: ergo est Sacramentum.

Septimo, Diaconatus ex Apostolorum instituto habet annexum cælibatum, ut docet Concil. Carthag. II. cap. 2. Idem sancitum est in Conc. Ancyrano c. 9. vel 10. Agathensi sub Symmacho Arelatensi II. c. 2. Arausicano I. c. 22. a Syricio ep. ad Episc. African c. 2. S. Leone ep. 95. et aliis; Ergo est Ordo sacer.

Octavo, quia Diaconis ex officio competit solemnis recitatio vel decantatio Evangelii, oratio cum Pontifice, cura silentii et pacis in Ecclesia, ut ait S. Clemens l. 2. Constit. c. 61. cura vasorum sacrorum et thesauri Ecclesiæ, eleemosynarum distributio; quæ sane postulant ministrum sacrum et sacratum.

Nono, id convincitur ex Patribus, S. Dionys. Diaconos quasi Ordinis sacri ponit in sua Eccl. Hierarch. cap. 2. et seq. atque inter alia, eos panem sanctum et calicem benedictionis, id est, consecrationis Eucharistiæ, imponere altari. S. Ignatius epist. ad Heronem Diaconum, qui ipsi in Episcopatu Antiocheno successit: *Nihil, ait, sine Episcopis facito: sacerdotes enim sunt, tu vero sacerdotum minister: baptizant, sacrificant, eligunt, manus imponunt: tu vero illis ministras, ut S. Stephanus Jacobo.* Idem ep. ad Trallianos: *Oportet et Diaconos mysteriorum Christi ministros per omnia placere: nec enim ciborum et potuum ministri sunt* (nota) *sed Ecclesiæ Dei administratores.* Et inferius: *Quid vero Diaconi, quam imitatores Angelicarum virtutum? qui purum et inculpatum ministerium illis* (sacerdotibus) *exhibent, uti S. Stephanus B. Jacobo, Timotheus et Linus Paulo, Anacletus et Clemens Petro: qui igitur his non obedit, atheus prorsus et impius est.* Idem tradit S. Cyprian. l. 3. epist. 9. docet hos Diaconos ab Apostolis ordinatos esse ad hoc, *ut haberent Episcopatus sui et Ecclesiæ ministros.* S. Polycarp. ep. ad Smyrnenses, asserit Diaconos esse ministros non hominum, sed Christi.

Porro septem hosce primos Diaconos sacrum Diaconatus Ordinem suscepisse, docet S. Dion. Eccles. Hierarch. c. 5. Cyprianus epist. ad Rogatianum, S. August. serm. 4. de Sanctis, Arator, Baron. Salmeron. et passim alii hic. Quin et S. Clemens l. 8. Constit. c. 17. et 18. tradit, Episcopum ordinare Diaconum imponendo ei manus et certis precibus, quibus po-tulat ei dari plenitudinem Spiritus Sancti, sicut eo impletus est S. Stephanus. Et S. Hieron. epist. [4. asseverat Nicolaum, unum e septem hisce Diaconis, ministrasse calicem Domini. Concilium Aquisgranense c. 7. docet, Diaconos in Ecclesia ordinari ad instar septem horum primorum Diaconorum, quos repræsentarunt Levitæ in veteri testamento: imo Ecclesia in Diaconorum ordinatione orat, ut digni existant gradu et ordine, quo in septenario numero Apostoli Stephanum cum sociis elegerunt. Quacirca Conc. Neocæsar. can. 14. asserit, Diaconos ab Apostolis institutos regulam esse Diaconorum. Insuper Diaconi, uti juvenes ætate, vigore et spiritu, sustinuerunt pondus Ecclesiæ, præsertim in persecutione, in eaque robore et alacritate corporis et animi Pontifices superarunt, totique Ecclesiæ exemplum constantiæ, et exemplar martyrii dederunt, uti fecit S. Laurentius tempore S. Sixti Pont. Vincentius tempore Valerii Episcopi Cæsaraugustani; S. Cyriacus, Largus, Smaragdus, etc. tempore S. Marcelli sub Diocletiano, quibus omnibus prævit et præluxit hic S. Stephanus quasi eorum primicerius et choragus.

Dices, S. Anacletus epist. 2. S. Cyprianus lib. 3. epist. 9. et Damasus epist. 3. asserunt, Diaconos non a Christo, sed ab Apostolis esse institutos. Ergo Diaconatus non est Sacramentum: omnia enim Sacramenta a Christo, non ab Apostolis, sunt instituta, uti definit Conc. Trid. sess. 7. c. 1.

Resp. hos Patres tantum velle dicere, quod Christus nullos ordinarit Diaconos, sicut ordinavit Episcopos et Presbyteros: inde tamen non sequitur, Christum non

institutae Diaconatus Sacramentum; sed tantum ejus executionem commisisse Apostolis. Pari modo Christus nullum confirmavit, et tamen instituit Confirmationis Sacramentum, jussitque Apostolis et Episcopis ut illud administrarent.

Dices Secundo: Diaconi hic instituuntur occasione murmuris, et mensis dumtaxat præficiuntur. Ergo non fuerunt ordinati ad aliud sacrum ministerium.

Resp. Primo, occasionem instituendi hosce Diaconos fuisse murmur de mensis, inde tamen non sequi eos dumtaxat præfectos fuisse mensis. Nam Apostoli hac occasione usi, exsecuti sunt præceptum Christi de creandis Diaconis, eisque demandandi omnia officia a Christo sancita, tam spiritualia, quam corporalia, quale erat mensarum et eleemosynarum distributio. Ita Innoc. III l. 3 de Myster. Missæ c. 5. 56.

Resp. Secundo, mensas has fuisse sacras, nimirum celebrationis Eucharistiæ; at post eam agapes, sive convivii communis in signum charitatis. Primi enim Christiani quotidie communicabant, et post communionem simul cœnabant, ut patet 1. Cor. 11. 21. Unde nunc sumebant cibum corporalem, nisi prius sumpsissent sacrum. Diaconi ergo instituti sunt, ut ministrarent tum sacerdoti in mensa, hoc est Altari Eucharistiæ, quam constat omnino esse sacram; tum populo in mensa agapes, quæ licet corporalis esset, erat tamen spiritualis quoque et sacra; tum quia erat appendix et quasi clausula ac consummatio Eucharistiæ, tum quia mensa hæc benedicebatur a sacerdote sacrificante; tum quia instituebatur communis, in symbolum amoris et charitatis; tum denique quia instruebatur ex bonis fidelium Deo oblatis et dicatis, quæ proinde jam erant Ecclesiastica et sacra, non laica et profana. Ergo Diaconi utrique mensæ ministrantes, obibant ministerium non profanum, sed sacrum; ad quod proinde rite obeundum exigebatur peculiaris Dei gratia, quæ eis dabatur in impositione manuum Apostolorum, puta in ordinatione.

Denique præter officia Diaconorum jam recensita, eorum erat, Primo, circumspicere omnia quæ in Ecclesia fiebat, eaque referre ad Episcopum. Unde S. Clemens l. 3. Constit. c. 19. Diaconum vocat *animam et sensum*, puta oculum, auditum, os et cor, *Episcopi*. Secundo, ex Diaconis eligebantur Apocrisarii, id est, nuntii et legati Sedis Apostolicæ, ut patet ex S. Gregorio lib. 11. ep. 43. Tertio, Diaconorum erat adire carceres, et Confessores futurosque Martyres consolari, animare, alere, omnique ope spirituali et corporali adjuvare, ut patet ex S. Cypriano l. 3 ep. 15. Quarto, eorum erat gestare et curare sacras reliquias, ut patet ex Victore Uticensi l. 3. Persecut. Wandal. Plura eorum officia recenset S. Clemens l. 3. Constit. c. 19. quæ et enumerantur in Decreto disp. 93. c. *Diaconi Ecclesiæ*. Idem Clemens l. 2. Constit. c. 61. *Diaconus*, ait, *loco videat, ut quilibet ingrediens* (in Ecclesiam) *in suum locum concedat, ac præter decorem ne sedeat. Attendat ne quis murmuret, neve conniveat, vel nutet.* Et mox: *Diaconi absoluta oratione, alii oblationi Eucharistiæ sint intenti, ministrantes corpori Domini; alii turbas videant, quietemque illis imperent. Dicat autem qui assistit Pontifici Diaconus, populo: Ne quis contra aliquem, ne quis in hypocrisi*, scilicet accedat ad S. Eucharistiam. Idem l. 8. c. 7. et 9. tradit, Diaconum solitum emittere ex Missa energumenos et catechumenos statuto tempore, uti finita Missa omnes fideles dimittit, dicens: *Ite missa est*. Ac c. 13. ait, Diaconum solitum indicere preces populo pro Episcopis, Presbyteris, viduis, virginibus, orphanis, catechumenis, omnique statu Ecclesiæ.

Porro recte notat Baron. anno Christi 34. hos septem Diaconos non ita præfectos fuisse mensis ut (quod ministrorum mensarum est) cæteris accumbentibus, ipsi quæ ad cibum potumque pertinebant, illuc inferrent; sed quod ea quæ cuique essent opus, eleemosynas dividendo, curarent: quod usu retentum esse S. Leo in serm. de S. Laurentio testatur, dum de eo ait: *Non solum ministerio Sacramentorum, sed etiam dispensatione Ecclesiasticæ substantiæ præeminebat.* Idem patet ex Actis S. Sisinnii, Cyriaci, Largi et Smaragdi, Diaconorum, qui Christianis ad lutum et lateres in thermis Diocletiani damnatis eleemosynas fidelium distribuebant. Sic et Titus Diaconus pecunias pauperibus dispertiens, occisus Martyr occubuit, teste Prospero in Chronico anno Domini 429. Idem de Diaconis tradunt S. Ambr. l. de Offic. c. ult. et S. Hier. in Ezech. cap. 48. Adeo vero erat Diaconis commissa cura rerum Ecclesiæ, ut adversus Episcopos eas dilapidantes se constanter erigerent, uti fecit Honoratus Archidiaconus Ecclesiæ Salonitanæ, teste S. Gregor. l. 2. ep. 13.

Hinc et Romæ, aliisque in locis, ubi Romana Ecclesia latifundia possidebat, diaconiæ erectæ erant, ut in quibus eleemosynæ a Diacono rectore diaconiæ, at fructuum ex latifundiis collectorum dispensatore distribui solebant, uti passim in epistolis docet S. Greg. quæ diaconiæ etiamnum Romæ extant, priscumque nomen retinent. Romæ ante S. Gregorium diaconiæ æque ac Diaconi Cardinales erant septem, sed ejus tempore duplicatus est numerus, creatique quatuordecim, juxta totidem regiones vel vicos, in quos urbs erat distributa, ut quæcumque regio suum haberet Diaconum Cardinalem, qui sub se alios habebat Diaconos, per quos pauperibus omnibus regionis sibi commissæ eleemosynas distribuebat. His 14. Gregor. III. Pont. adjecit alios quatuor, ut universim essent octodecim, teste Onuphrio in ejus vita. Atque hæc est origo octodecim Cardinalium Diaconorum, qui olim in collegio Cardinalium visebantur: in quo ante Leonem X. numerabantur quinquaginta duo Cardinales. Auxit hunc numerum Leo X. et sequentes Pontifices. Quare ne vagus et nimius esset Cardinalium numerus, Sixtus V. in bulla quæ incipit, *Vetus illa*, sanxit ut universim essent septuaginta juxta numerum septuaginta seniorum, quos Deus addidit Mosi in regimine populi, Numer 11. 16. Idem in Constit. *Postquam*, quæ est 5, statuit ut inter 70. Cardinales, quatuordecim sint Diaconi, quot fuerunt tempore sancti Gregorii: sex Episcopi, cæteri presbyteri. Itaque Diaconorum primi et principes erant Archidiaconi, qui Romæ appellabantur Diaconi Cardinales, uti colligitur ex Concil. Romano II. cap. 7. Cardinales enim in tres classes sive ordines distributi sunt: alii enim sunt Cardinales Episcopi, alii Cardinales Presbyteri, alii Cardinales Diaconi: et ad hos omnes, eosque solos spectat electio Papæ utpote, qui ejus sunt familiares et consiliarii: quæ consuetudo cœpit anno Domini 1059. si credimus Sigonio l. 9 de Regno Italiæ, qui

et l. 3. docet sancitum esse a Stephano III. Pontific. anno Domini 779. ne quis aliunde quam ex Cardinalium numero Pontifex aligatur.

4. Nos vero orationi] Nota hic primum Apostolorum officium fuisse orare pro se et tota Ecclesia, atque in oratione hauriebant a Deo ea quæ erant docturi et prædicaturi. Idem imitentur Episcopi, Prælati, Doctores et Concionatores, *ut quieti contemplantes sorbeant, quod occupati erga proximos loquentes refundant*, ait S. Greg. 6. Moral. c. 17. vel juxta aliam editionem 25. Nisi enim Spiritus Sanctus eorum corda accendat, linguamque imbuat et regat, ut eo modo dicant, quo congruit auditoribus ad feriandum eorum corda, nihil efficient, ut docet S. August. l. 4 de Doctrina Christ. c. 15 Unde S. Prosper lib. 1. de Vita contempl c 23, *Lacrymas*, ait, *quas vult a suis auditoribus fundi, ipse primitus fundat, et sic eos compunctione sui cordis accendat.* Ita faciebant Cherubim, qui *ibant* (ad homines) *et revertebantur* (per contemplationem ad Deum) *in similitudinem fulguris coruscantis*, Ezechiel 1 Sic erunt *quasi flumina, quæ ad locum unde exeunt per contemplationis secretum, per publicam operationis seu prædicationis instantiam revertuntur*, ait S. Gregor. hom. 5. in Ezechiel. Præclare S. Bern. ep. 201. *Nunc*, ait, *manent, tria, verbum, exemplum, oratio: major autem horum oratio: ea namque operi et voci gratiam et efficaciam promeretur.*

5. Elegerunt Stephanum.] Electio hæc non fuit ordinatio, nec institutio aut creatio Diaconorum Hæc enim spectabat ad Apostolos, non ad populum; sed oblatio et præsentatio. q. d. Populus ex omnibus discipulis selegit Stephanum cum sociis, quasi cæteris aptiores ad hoc munus, eosque auctorandos et ordinandos obtulit Apostolis, ut illi eorum electionem probassent. Sic hodie principes laici, qui habent jus patronatus beneficiorum, seligunt aliquem quem præsentant Episcopo ut is ei beneficium conferat, eumque Canonicum vel Pastorem, etc. creet et instituat, Porro Epiphanius hæres 21. censet hos Diaconos electos esse e numero 72. discipulorum Christi. Sed S. August. serm. 94. de diversis dubitat an Stephanus ad Christum conversus sit post ejus ascensionem

Stephanum] *Stephanus* Græcum est nomen, significans *coronam*, a Στεφανῶ, id est *corono:* licet Beda censeat esse Hebræum, et significare *regula vestra*, quia primus martyrium obiit, cæterisque Martyribus exemplar patiendi et moriendi pro Christo dedit: sed non video a qua radice hebræa, vel etymo. Unde Pagn. et alii passim censent *Stephanus*, uti et cætera horum Diaconorum nomina esse Græca. Unde videtur quod ipsi, licet genere essent Hebræi, patria tamen fuerint Græci. Elegerunt ergo Græcos, non Hebræos, ut magis satisfacerent murmuri Græcorum, Græcos Diaconos præponendo mensis et eleemosynis. Ita Lucius Dexter in Chronico anno Christi 34. diserte asserit omnes hos Diaconos fuisse Græcos Favet, quod multorum sententia sit, S. Stephanum fuisse cognatum S. Pauli: Paulus autem erat Cilix, puta Tarsensis: Græcus enim hic idem est, quod inter Gentiles natus vel educatus.

Nota. Primus et quasi princeps Diaconorum fuit S. Stephanus. Hic enim cæteris eminebat plenitudine gratiæ, fidei et spiritus, item vi disputandi et efficacia prædicandi. Hinc et primus pro Christo certamen obiit, factusque est Protomartyr. Unde Lucianus ep. de inventione S. Stephani, vocat eum primicerium aliorum et Archidiaconum. Damascenus lib. 4. de Fide c. 16. vocat eum primum Diaconum, id est ministrum, Christi: ibidem vocat eum Apostolum. Et S. Augustinus ser 94. de diversis, ait quod inter Diaconos erat *primus ut inter Apostolos Petrus.* Et Nicetas apud Metaphrasten: *Erant*, ait, *inter Apostolos Apostolus, Propheta inter Prophetas, Doctor inter Doctores.* Addit S. Augustinus ser. 2. de Sanctis, S Stephanum fuisse juvenem speciosum, ac virginem: unde et faciem habuit angeli v. 15 Damascenus asserit eum præstanti fuisse indole, in eaque Spiritum Sanctum gratiæ radios fulgentiores effecisse. S. Hier. l. 1. contra Jovinian. et Nyssen. Orat. de S. Stephano, negant eum gratia inferiorem fuisse Apostolis: nam officio, puta Diaconatu, constat fuisse iis inferiorem S. Aug. ser. 5. de Sanctis, ait eum eminuisse castitate. *In hac re*, ait, *quod præpositus est fæminis* (viduis) *testimonium meruit sincerissimæ castitatis.* Et ser. 6. *Stephano martyri et pulchritudo erat corporis, et flos ætatis, et eloquentia sermocinantis, et Sapientia sanctissimæ mentis, et operatio divinitatis.*

Plenum fide.] Primo, *fide* Christiana: unde eam propugnavit usque ad mortem. Secundo, *fide* id est fidelitate: hæc enim maxime in dispensatore eleemosynarum requiritur. Tertio, *fide*, id est sapientia Christiana: hæc enim requiritur in diaconatu et dispensatione rerum Ecclesiæ. Quarto, *fide*, id est, fiducia in Deum, quod necessaria subministraret ad alendum tot viduas et pauperes. Quinto, *fide*, id est, robore fidei, ad superandum non tantum murmura pauperum, sed et lapides ac tormenta Judæorum. Sexto, *fide*, id est, excellentia fidei tanta, ut etiam miracula patraret, quæ est fides miraculorum, eadem cum fide Catholica, sed excellens, et annexam habens ingentem fiduciam in Deum, v. g patrandi hic et nunc miraculum, uti dixi in Evangeliis.

Et Spiritu Sancto] Puta septem donis Spiritus Sancti, omnibusque virtutibus et gratiis, tum gratum facientibus, tum gratis datis, ac præsertim charitate et zelo. Unde Nicetas apud Metaphrasten ait de S. Stephano, *quod magis ardebat charitate, quam omnes Sancti sui temporis*, puta fideles cæteri: excipiuntur enim Apostoli, qui plenitudine Spiritus, uti et apostolatu, cæteris antecellebant.

Philippum] Hic utpote Diaconus, alius est a Philippo Apostolo Hic tamen ab Eusebio lib. 3. Histor. c. ult. Tertul. l. de Baptismo c 8. Isidoro Pelus. l 1. epist. 447. et seq. vocatur *Apostolus*, non quod unus fuerit e duodecim Apostolis, uti nonnulli falso opinati sunt; sed *Apostolus*, id est, vir Apostolicus. Unde idem c. 21. v 8. vocatur *Evangelista*, quia scilicet instar Apostoli Evangelium prædicavit, ut patebit c 8. Habuit quatuor filias Prophetissas, c. 21. v. 9. De eo sic legimus in Romano Martyrol. die 6 Junii: *Cæsareæ in Palæstina natalis B. Philippi, qui fuit unus de septem primis Diaconis. Hic signis et prodigiis clarus Samariam ad fidem Christi convertit, et Candacis Æthiopum reginæ Eunuchum baptizavit, ac demum apud Cæsaream requievit: juxta quem tres virgines ejus filiæ Prophetissæ tumulatæ jacent; nam quarta filia ejus plena Spiritu Sancto Ephesi*

occubuit. Adhuc tempore S. Hieron. Cæsareæ ædicula *Philippi*, et cellulæ filiarum integræ permanebant, quas omnes S. Paula profectura Hierosolymam invisit, ut idem scribit ep. 27. ad Eustochium.

PROCHORUM.] Hic inter sanctos relatus extat in Martyrol. Rom. die 9. Aprilis, ubi sic dicitur: *Antiochiæ S. Prochori, qui fuit unus de septem primis Diaconis, et fide ac miraculis clarus martyrio coronatus est*. Extat t. 7. Biblioth. SS. Patrum, vita S. Joannis scripta a Prochoro, sed multa ea indigna et fabulose continet. Quare Auctor ut sibi fidem conciliaret, Prochori nomen ementitus est. Cæteroqui veteres testantur Prochorum scripsisse Acta S. Joannis, inter quos Lucius Dexter in Chronico ad annum Domini 94. Ita loquitur: *Prochorus scripsit res gestas S. Joannis, unus ex septem Diaconis*. Sed hic Prochorus deperiit, nec hactenus comparuit.

NICANOREM.] De hoc ita legimus in Martyrol. Rom. die 10. Januarii: *In Cypro B. Nicanoris Diaconi de septem primis, qui gratia fidei et virtute admirandus gloriosissime coronatus est*.

TIMONEM.] De hoc die 19. Aprilis in Romano Martyrol. hæc habentur: *Natalis S. Timonis Diaconi de septem primis, qui primo apud Berœam Doctor resedit, ac deinde verbum Domini disseminans venit Corinthum, ibique a Judæis et Græcis (ut traditur) flammis injectus; sed nihil læsus, demum cruci affixus martyrium suum implevit*.

PARMENAM.] De hoc 23. Januarii Martyrol. Rom. ita scribit: *Philippis in Macedonia S. Parmenæ, qui fuit unus de septem primis Diaconis. Hic traditus gratiæ Dei, injunctum sibi a fratribus officium prædicationis plena fide consummans, sub Trajano martyrii gloriam est adeptus*.

NICOLAUM.] Hic fuit causa et auctor, ut tradunt Irenæus l. 1. c. 27. Epiph. hær. 25. Tert. l. de Præscript. c. 46. et alii; vel certo occasio, ut volunt alii, hæresis Nicolaitarum, quæ docet licere fornicari, de qua dixi Apoc. 2. v. 6. et 15. vide ibi dicta. Nicolaum enim ab hac turpitudine et hæresi excusat Clemens Alexandrinus l. 3. Strom. c. 3. Euseb. l. 3. Hist. c. 23. Aug. l. de Hæres. cap. 5. Baron. et alii ab hoc dubium, solus e septem Diaconis Nicolaus non est ascriptus Sanctorum catalogo in Martyrol.

ADVENAM,] προσήλυτον, id est, *Proselytum*. Erat ergo hic Nicolaus Gentilis, sed conversus ad judaismum, talis enim græce vocabatur Proselytus, latine advena.

6. ANTIOCHENUM,] oriundum Antiochia.

ORANTES.] Sub oratione comprehendit sacrificium Eucharistiæ, uti indicat S. Clemens l. 8. Constit. cap. uit. Unde etiamnum non nisi in sacrificio ordinantur Diaconi. Addit S. Chrys. jejunium, cujus expressa fit mentio in ordinatione Sauli et Barnabæ c. 13. v. 3. Unde etiamnum Ecclesia ordinationi semper præmittit publicum et solemne jejunium.

IMPOSUERUNT EIS MANUS.] Hinc patet Diaconatum esse Ordinem et ordinationem sacram. Imponere enim manus apud Apostolos est ordinare. Unde ordinatio a Græcis vocatur χειροτονία, id est, *manuum impositio*. Ergo hi Diaconi præcipue non sunt ordinati ad ministrandum mensis (ad hoc enim non requiritur ordinatio solemnis, uti patet in œconomis aliisque mensarum ministris) sed ad ministrandum Ecclesiæ et Apostolis in Missa, concione, aliisque ministeriis sacris, ut patet ex usu et traditione totius antiquitatis. Secundo, hinc videtur quod impositio manuum non sit quid accidentale, sed materia essentialis Sacramenti Ordinis, uti recte contra D. Soto docet Bellarminus lib. 1. de Ordinat. c. 9. Immo hic non poterat esse alia materia: nam liber Evangeliorum, qui nunc datur Diaconis in ordinatione, estque materia Ordinis diaconatus, ut definit concilium Florentinum in Bulla unionis, tunc necdum extabat, quia necdum scriptus erat. Hinc S. Paulus 1. Timoth. 4. 14. et alibi docet, per impositionem manus dari gratiam; idque visibili signo columbæ, aut simili ostendit Deus in ordinatione S. Chrysostomi et aliorum SS. Episcoporum. Et Concil. Trident. sess. 23. cap. 4. docet dari gratiam quando Episcopus super ordinandum (utique manus imponenda) dicit: *Accipe Spiritum Sanctum*. Causa, est quod impositio manus repræsentet illapsum Spiritus Sancti, ejusque obumbrationem et plenitudinem, quæ requiritur in iis qui ordinantur, ideoque postulatur et datur in ordinatione, ut scilicet Spiritus eum roboret, illuminet, dirigat in omnibus suis ministeriis, quæ commune Ecclesiæ bonum spectant. Ita ex S. Dionysio Amalarius l. 1. de Eccles. Officiis cap. 12.

Mystice, significatur ordinandum afferri Deo, quasi victimam et holocaustum: huic enim in lege veteri manus imponebantur juxta legem Levitici 1. 4. ut moneantur ordinandi, se quasi victimas debere seipsos suaque omnia consecrare, et expendere ad Dei obsequium et cultum. Plura de impositione manuum in ordinatione dixi 1. Tim. 4. v. 14.

Porro viduæ hæ amotæ a mensis, et cedentes Diaconis, aliis minoribus officiis deputatæ sunt factæque Diaconissæ: quarum tria erant munia præcipua. Primum, nudare fœminas ad baptismum et sacram unctionem. Secundum custodire partes fœminarum, fœminisque præesse in templo. Tertium tempore persecutionis ab Episcopo, vel Parocho mittebantur ad fideles, præsertim in carcere juvandos et animandos. Vide dicta 1. Timoth. 5. v. 9.

7. ET VERBUM DOMINI CRESCEBAT,] in numero, æque ac in fide et opere credentium, ait Glossa: quia Apostoli liberati cura mensarum, magis, totosque se dabant orationi et prædicationi, sicut crescente agricolatione, irrigatione, et cura agricolæ, crescit seges in agro. Alludit ad parabolam seminis et seminantis, cui a Christo comparatur verbum Dei, Marci 4. 26.

MULTA ETIAM TURBA SACERDOTUM.] communium et minorum (hi enim vocantur turba) non summorum et principum, uti videtur velle S. Chrysost. qui et miratur hic Spiritus Sancti gratiam, et Christi clementiam quod eos qui paulo ante blasphemarant Christum in cruce dicentes: *Alios salvos fecit, seipsum salvum facere nequit*, perduxerit ad fidem et salutem.

OBEDIEBAT FIDEI.] Syrus *auscultabat*, id est assentiebatur *fidei*, puta credebat in Christum. Ad fidem magis requiritur voluntatis pia inclinatio, quam intellectus propensio; res enim fidei sunt obscuræ, et super rationis captum. Unde ad eas credendas pia voluntas movet intellectum, hic cæcutientem, eumque subjicit et quasi captivat in obsequium fidei, ut ait Apostolus 2. Cor. 10. 5.

Tropol. obedit fidei Christianus, qui facit ea quæ fides facienda dictat et jubet, qui scilicet juste, pie et sobrie vivit: pie Deo, sobrie sibi, juste proximo; cujus

proinde vita fidei respondet, et mores professione adæquantur: sic enim vivit ut credit.

PLENUS GRATIA.] Syrus, מבותא *tabuta*, id est, bonitate. Græca nunc habent πίστεως, id est, *fide*, de qua dixi v. 5.

8 ET FORTITUDINE.] Lyran. *gratiam*, multa heroica operandi: *fortitudinem*, multa dura patiendi accipit. Verum dico, per *gratiam*, quodlibet charisma et virtutes omnes; utpote gratiæ comites et quasi filias (hæ enim omnes sunt gratiæ, quia gratis a Deo infusæ) intelligi ac consequenter ipsam quoque *fortitudinem*; sed quia in ea excelluit S. Stephanus, hinc ait: *Et fortitudine*. q. d. Plenus erat omni gratia, sed maxima fortitudine, tum ad agendum, præsertim ad intrepide prædicandum, disputandum et convincendum Judæos: tum ad offerendum se minis, periculis, tormentis, lapidationi et martyrio: tum ad patrandum signa et prodigia: quibus suam fidem et doctrinam de Christo confirmabat, uti sequitur.

Nota hic vim et effectum Sacramenti ordinationis: nam ante eam, nec gratia plenus fuit Stephanus, nec prædicavit, nec miracula patravit, post eam vero, imo per eam, omnia hæc præstitit, uti advertit. S. Chrys.

9. DE SYNAGOGA.] Non quod una omnium sequentium fuerit Synagoga, ut vult Cajetan. sed *de Synagoga*, id est, de Synagogis. Est enallage numeri. Judæi enim Alexandrini suam habebant Synagogam Hierosolymis, suam Cyrenenses, suam Cilices, etc. ita S. Chrysost. perinde ac Romæ Germani suum habent Collegium, Angli suum, Scoti suum, Maronitæ suum, Græci suum. Sicut enim nunc Roma, ita tunc Jerusalem erat metropolis fidei, religionis et sapientiæ, ad quam proinde Judæi sparsi per orbem mittebant suos filios, ut lege et sapientia Dei imbuerentur, et ad hoc variarum nationum collegia, quas Synagogas vocabant erant instituta.

QUÆ APPELLATUR LIBERTINORUM.] Id est filiorum qui prognati erant ex parentibus in servitutem a Pompeio aliisque Romam aliove abductis, sed libertate donatis. Ita S. Chrysost. Beda Cajetan. et alii. Hi enim, utpote e servili genere prognati, videntur a cæteris, quasi liberis rejecti, ideoque peculiarem constituisse Synagogam. Alii *Libertinos* censent vocari oriundos ex Libya. Ita OEcum. Glossa, Gagnæus, Hugo et Lyran. Unde nonnulli suspicantur corrupte legi *Libertinorum*, pro *Libyrtinorum*, vel potius *Libystinorum*. q. d. Libyes, qui inter Cyrenaicam et Ægyptum habitant, quique suam habebant in Jerusalem Synagogam, quæ a gente et regione vocabatur Libystinorum. Verum omnia exemplaria Græca et Latina habent *Libertinorum*, non *Lybistinorum*. Quare prior expositio est verior, quæ confirmatur ex eo quod Romæ Judæi vocabantur *Libertini*, qui libertate donati in Transtiberina regione habitabant, de iis enim ita scribit Philo in Legatione ad Caium sub medium: *Non passus fuisset Augustus trans Tiberim, bonam urbis partem teneri a Judæis, quorum plerique erant Libertini: quippe qui belli jure in potestatem redacti: ab heris suis manumissi fuerant, permissi ritu majorem vivere: hos sciebat suos habere proseuchas, in quibus suos cœtus facerent, præsertim sabbatis.*

CYRENENSIUM.] Cyrene alia erat in Syria, alia in Media, alia in Africa. De tertia hic agi censent Chrysost. OEcum. Gagnæus: quia Cyrenenses hic junguntur Alexandrinis, qui pariter sunt Afri. Sic ergo fama Stephani tres orbis partes pervagata est. Disputavit enim cum Libertinis Romanis, qui sunt in Europa; cum Cilicibus, qui sunt in Asia; cum Cyrenensibus et Alexandrinis, qui sunt in Africa.

ALEXANDRINORUM,] qui oriundi erant Alexandria metropoli Ægypti, de qua dixi Nahum 3. 8.

EORUM QUI ERANT A CILICIA.] Quæ hodie Caramania dicitur, ut patet ex Theatro orbis Ortelii, in Turcia. Ex hac Synagoga videtur fuisse S. Paulus, atque ac S. Stephanus, utpote Pauli consobrinus ut censet Sanchez, Salmeron et alii. Fuit enim S. Paulus Cilix, puta Tarsensis; ideoque S. Stephano, usque ad verba et verbera, ipsamque mortem se opposuit, ut patet c. 7. Erat enim ipse ardenti ingenio, et zelator legis veteris, ideoque cum collegis suis in S. Stephanum, utpote cognatum suum, et ejusdem secum scholæ ac synagogæ, quasi in apostatam acrius insurrexit. Fratrum enim, et consanguineorum, ac collegarum odia sunt acerbissima, amor enim acuit iras.

ET ASIA.] Minori, quæ Ciliciæ adjacet, ea nunc vulgo Turcia vocatur. Hinc disce, quanta fuerit gratia, virtus, efficacia, sapientia, prodigia, fulgor sancti Stephani, quæ omnium in se synagogarum oculos convertit, animosque et linguas armavit, utpote gloriæ ipsius invidentium.

10 ET NON POTERANT RESISTERE SAPIENTIÆ,] divinæ, qua plenus erat sanctus Stephanus. Hac enim eos convincebat, et ex sanctis Scripturis, aliis quæ notis et signis demonstrabat Jesum Christum esse Messiam orbisque salvatorem.

ET SPIRITUI, QUI LOQUEBATUR.] Legit Interpres, ᾧ ἐλάλει jam legunt, ᾧ ἐλάλει, id est, *quo* vel *per quem loquebatur*. Glossa addit, *cum omni fiducia et sine timore*. Ecce in Stephano impletur illa promissio Christi: *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis*. Matt. 10. 20. Et: *Ego dabo vobis os et sapientiam cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri*. Lucæ 21. 15.

11. Tunc submiserunt,] ὑπέβαλον, id est, Tigurina *subornarunt*; Pagnin. *clam acceperunt viros qui dicerent*, etc.

VERBA BLASPHEMIÆ,] βλασφημία græce idem est quod δυσφημία, id est, mala fama ab alio sparsa, vituperium, calumnia, maledicentia: sed usu Ecclesiastico significat injuriam, sive probrum jactatum in Deum et Sanctos, uti hic in Mosen, ejusque legem. Hanc enim accusationem intentant S. Stephano, eum scilicet dixisse contra Mosen, quod lex Mosis a Christo jam abolita sit, ideoque non fuerit ex Deo; ac consequenter quod Moses mentitus sit, cum dixit eam esse divinam, foreque æternam: contra Deum vero eum blasphemasse, eo quod dixisset, Deum velle per Christum abolere legem veterem, quasi illa non fuisset data a Deo vero et sempiterno, quodque Deus finxerit de Mosi eam dedisse, falsoque promiserit eam fore perpetuam.

Notat S. August. serm. 93. de Sanctis, hosce falsos testes eamdem pene calumniam impingere S. Stephano, quam Paulo ante Scribæ impegerant Christo. Nam, falsum hoc suum testimonium explicantes v. 13. dicunt: *Homo iste non cessat loqui adversus locum sanctum et legem; audivimus enim eum dicentem quoniam Jesus Nazarenus hic destruet locum istum,*

et mutabit traditiones quas tradidit nobis Moses. Contra Christum vero dixerunt: Hic dixit: Possum destruere templum Dei, et post triduum reædificare illud, Matth. 26. 60.

Rursum notat S. Aug. hanc eorum accusationem verum fuisse oraculum, perinde ac fuit sententia Caiphæ contra Christum. Joan. 11. 50. Porro eos mentiri, et calumniari S. Stephanum patet, quia Stephanus nihil dixerat contra locum sanctum, id est, contra templum, vel Jerusalem, quæ erat civitas sancta, neque contra legem: nam et Christus de se dixerat: *Non veni solvere legem, sed adimplere*, imo perficere, Matth. 5. 17. neque dixerat quod Jesus destrueret templum, vel Jerusalem: aut quod mutaret traditiones, τὰ ἔθη, id est ritus, cæremonias, cultum, legesque et instituta a Mose tradita: Et esto id dixisset, si legem mutare erat crimen, non Stephanum id vaticinantem, sed Jesum id facientem invadere debebant. Unde exclamat S. Gregor. Nazianzen. orat. de S. Stephano: *O injustam audientium sententiam! Quoniam, inquiunt, Jesus mutavit leges, lapidetur Stephanus.* Summa ergo accusationis et criminis quod Stephano intentant, est hæc: Stephanus dixit, quod lex nostra in evangelium sit transitura, judaismus in christianismum, Mosen in Christum, qui est Dei filius: ergo blasphemavit legem nostram, et Deum, dando ejus divinitatem Jesu Christo, quem scimus fuisse merum hominem. Verum dicunt in sua sententia, puta in sua perfidia et judaismo, et vere hæc prædicabat Stephanus, et sic vere coram concilio Judaico eum capitis reum agebant, uti Christum reum egerant. Sed alia immiscent falsa: impingunt enim Stephano multa, quæ ipse non dixerat, uti jam dixi. Porro alludunt ad id quod dixerat Christus, templum cum urbe vastandum a Romanis, Luc. 19. 44. Sed de suo mendaciter addunt, id facturum esse Jesum, cum id non dixerit Jesus (multo minus Stephanus) sed potius dixerit id facturas esse Gentes, puta Romanos. Denique Martyr est Stephanus, quia pro prædicatione Christi et Evangelii occubuit in illud enim transiturum legem veterem, Moses et Prophetæ prædixerant: sed hæc eorum oracula intelligere nolebant, et etiamnum nolunt Judæi.

15. Viderunt faciem ejus tanquam faciem angeli.] Erat Stephanus naturali specie vultuque speciosissimus, ait S. Aug. serm. 6 de Sanctis; sed supra naturam hic ei addita fuit pulchritudo. Facies enim angeli significat eximium quid, augustum et cœleste in vultu, puta speciem et majestatem angelicam. Patet id ex illo Esther c. 15 16. ad Assuerum regem. *Vidi, ait, te Domine quasi angelum Dei, et conturbatum est cor meum præ timore gloriæ tuæ Valde enim mirabilis es Domine et facies tua plena est gratiarum.*

Contulit ergo Deus Stephano novum miruinque splendorem, et quasi radios corporis gloriosi, quales contulit Mosi Exodi 34. 1. et S. Antonio. S. Francisco, nostroque S. Ignatio. Unde S. Aug. s. 99. de diversis ait, *Faciem Stephani radiasse instar solis;* idque Primo, ut exterior fulgor vultus indicaret internum fulgorem, et pulchritudinem mentis. Nam ut ait S. Hilar. Arelat. h. de S. Stephano, *abundantia cordis transierat in decus corporis, et in faciei pulchritudinem candor splendorque animi exundabat, ac abscondita pectoris ornamenta speculum frontis irradiabant, atque cum haberet in se Sp. S. os præ se gestabat angelicum.* Secundo, quia S. Stephanus in moribus et doctrina, puta in disputando et prædicando æmulabatur puritatem, innocentiam, libertatem, fortitudinem, sapientiam, zelum et sanctitatem angelicam: quare in amico et æmulo angelorum angelica similitudo apparuit ait S. Augustin. serm. 6. de Sanctis. Tertio, ut gloria sui corporis resurrectionem Christi jam factam, et nostram futuram incredulis repræsentaret: utpote de qua cum Judæis disputaverat, et quam ægre audiebant, præsertim Sadducæi. Unde S. August. loco jam citato ait, quod S. Stephanus *ad confusionem illorum, revelata facie speculans in cælum gloriam filii Dei, resurrectionis annuntiabat Sacramentum.* Quarto, S. Hilar. Arel. h. jam citata, *Facies*, ait, *Stephani assumpsit speciem resurgentis, adversariis ad pœnam peccati, et tormentum invidiæ, et exprobrationem impietatis. et testimonium criminis.* Judæis ergo facies Stephani visa est formidabilis, Christianis vero amabilis et admirabilis. Quinto, quia S. Stephanus jam erat quasi candidatus martyrii, et triumphi gloriæque cœlestis: unde ejus prælustres quosdam radios evibrabat. Hinc quasi mox evolaturus in cœlum exclamabat: *Ecce video cælos apertos, et Jesum stantem a dextris virtutis Dei.* Stupeant ergo omnes in vultu Stephani gloriam triumphantis, ait Petrus Damiani serm. de S. Stephano. Hinc et Tertull. l. de Resurrect. carnis c. 55. ait, S. Stephanum instar Christi in transfiguratione, angelicum fastigium induisse.

Allegor. Doctoribus novi testamenti, qualis erat S. Stephanus, dictum est a Christo: *Vos estis lux mundi*, Matth. 5. 14. Hinc est Christi, utpote Doctoris mundi, facies resplenduit, quasi sol, Matth. 17. 2. Nam, ut ait Apostolus 2. Corinth 3. 9. *Si ministratio damnationis* (id est, legis Mosaicæ, quæ minatur mortem et damnationem) *gloria est: multa magis ministerium justitiæ* in Evangelio *abundat in gloria.*

Anagog. *Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates*, ait Daniel c. 12. 3.

Tropol. Impiorum mens et facies nigrescit ut olla, piorum serena est et nitescit ut jubar auroræ: mentis enim decus vel dedecus in vultu emicat. Unde Chaldæus Cantic. 1. v. 5. paraphrastice hæc addit: *Quando Israelitæ fecerunt vitulum, denigratæ sunt facies eorum sicut Æthiopum, qui habitant in tabernaculis Cedar; et quando egerunt pœnitentiam, et dimissum iis fuit peccatum, multiplicatus est splendor gloriæ vultus eorum sicut vultus angelorum* Denique S. Chrys. commentans in c. 7. v. 55. censet, Stephanum faciem angelicam induisse ex conspectu gloriæ Dei et Christi. Ait enim v. 55 *Ecce video cælos apertos. et Jesum stantem a dextris Dei* Hanc enim visionem eum ab initio habuisse, sed prudenter tacuisse, ne Judæos hoc spectro offenderet. Sic Mosi ex aspectu et consortio Dei afflati sunt radii, et quasi cornua lucis Exodi 34 v. 29. Deus enim quasi sol lucidissimus suis suam lucem afflat: nam facies angelica Stephani maxime sita erat in radiis lucis et splendore angelico Idem sentit S. August, serm. 6. de S. Stephano, *Stephanus*, ait, *revelata facie speculaba-*

tur in cœlum gloriam Dei filii, ideo videbant vultum ejus Judæi tamquam vultum angeli Dei et nunc tantummodo beatus Martyr Stephane terram despice, cœlum conspice, et pontificem sperne, Patrem attende Atque hæc videtur propria et litteralis causa fuisse faciei angelicæ in S. Stephano. Simili modo Christus in transfiguratione radios sui splendoris et gloriæ afflavit Mosi et Eliæ, qui pariter visi sunt in gloria et majestate, ut ait S. Lucas Evang. c. 9. 31.

Addit S. Chrysost. ob hunc angelicum faciei decorem Judæos, licet hostes Stephani infensissimos, permisisse tamen diutius eum libere concionari, ut tanto decoro oculos pascerent Verum in sua perfidia pertinaces, hoc splendore interius non illuminati, sed magis excæcati obduruerunt, ideoque ejus faciem æque ac doctrinam obscurare et lapidibus opprimere satagerunt.

Simili modo S. Joannes Baptista castitate, vita, sermone, zelo, vultu fuit angelicus, ideoque a Christo vocatus est *Angelus* Matth 11. 20.

Malachias Propheta a moribus, prædicatione et suaviloquentia vocatus est Malachias, id est, angelus Domini: imo Origenes eum, æque ac Joannem Baptistam, censuit fuisse vere angelum, non hominem, uti dixi initio Malachiæ.

S. Cæcilia familiariter cum angelo virginitatis suæ custode conversans puritatem, alacritatem, efficaciam, gratiam, speciemque induit angelicam: unde et Valerianum sponsum, ejusque fratrem Tiburtium, ac 400. alios ad Christum convertit. Quocirca in officio Ecclesiastico de ea canit Ecclesia: *O beata Cæcilia, quæ duos fratres convertisti, Almachium judicem superasti, Urbanum Episcopum in vultu angelico demonstrasti.*

S. Basilius gravitate, devotione, ordine hierarchico, vultuque angelico perculit Valentem Imp. eumque sævientem contra Christianos compescuit, et pene exanimavit. Nam, ut refert S. Greg Nazianz. orat. de laudibus S. Basilii, cum Valens multis satellitibus stipatus, in festo Epiphaniæ templum ingressus, *audivit psalmodiam instar tonitrui personantem, plebisque pelagus vidit, omnemque ordinem et concinnitatem angelicam potius quam humanam: atque ipsum Basilium ante populum recta corpore stantem, nec corpore, nec oculis, nec animo, perinde ac si nihil novi contigisset ullam in partem semoventem, sed Deo et altari affixum; eos autem a quibus cingebatur, cum timore quodam ac reverentia stantes; humanum quidquam passus est, atque oculorum vertigine ac tenebris totus impletur, etc. Ita enim titubare cœpit, ut, nisi quispiam ex Sacrorii ministris vacillantem supposita manu retinuisset misere utique et luctuose prolapsurus fuerit.* Subdit eum tante sapientia et gratia cum Valente prolocutum ut Dei voces esse viderentur, quibus proinde Valentis iras flexit et sedavit. Addit Amphilochius in vita S Basilii, eum dum sacrificaret, ab Eubulo visum clarissimo lumine ac angelis circumdari.

Ita S. Zosymas, cum audisset vitam angelicam S. Mariæ Ægyptiacæ, eamque vidisset supra flumen Jordanis ambulantem, ac in oratione raptam in aerem; rediens et requirens eam, orans dicebat: *Ostende mihi Domine absconditum thesaurum, quem mihi peccatori manifestare dignatus es. Ostende mihi obsecro Domine, in corpore angelum, cui totus comparari indiguus est mundus*, uti ipse refert in ejus vita. Vere enim Anastasius Nycænus ad Antiochum quæst. 30. angelum ita definit: *Quid est angelus? Est vivum rationale, hymnisonum, immortale.*

S. Thomas Aquinas ab innocentia et castitate baptismali, quam per omnem vitam conservavit, ut numquam stimulum carnis senserit ab eo tempore, quo angeli lumbos ejus cingulo castitatis accinxerunt: insuper ab intellectus, sapientiæ et doctrinæ eminentia, nuncupatus est Doctor Angelicus.

S. Mechtildis, ait Engelbardus in ejus vita c. 5. *silentium tantum indixerat sibi, ut mutam crederes: si vero loqueretur, cum angelo te conferre putares*, quæ proinde, cum quadam vice el inadvertenter verbum otiosum excidisset, illud diu moltis lacrymis et voluntariis pœnis castigavit. Silentium ergo angelicum nos docet cum angelis, et ab angelis cum hominibus angelice loqui. Unde et de S. Thoma Aquinate, quem condiscipuli ob juge silentium *bovem mutum* appellabant, dixit Albertus Magnus ejus magister: *Hic bos mutus brevi tantam dabit vocem, ut eam audiat totus orbis*, imo omnia sæcula eam quasi angelicam admirentur.

Noster B. Aloisius Gonzaga virginitate, modestia, mansuetudine, blandiloquio, verecundia, oratione, contemplatione, vultu erat angelicus: unde a matre Comitissa Castillionensi non aliter vocabatur, quam *meus angelus*. Quin et Auditores Rotæ in processu Canonizationis ejusdem, ipsi *Angelici* titulum ultro et motu proprio dederunt.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Stephanus suam causam agens, docte et fuse perorat in concilio, alteque exordiens refricat historias Abrahæ, Isaac, Jacob, Mosis et Prophetarum, qui prænuntiarunt Christum, quibus uti restiterunt prisci Judæi, multosque ex eis occiderunt, ita nunc posteros eorum persequi Christum ejusque discipulos, libere proclamat. Unde ingenti zelo, libertate ac spiritu v. 51. in illos detonat: Dura, inquit, cervice, et incircumcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui Sancto resistitis, sicut patres vestri, ita et vos, vocatque eos proditores, et homicidas Christi. Quocirca illi stridentes et frementes rapiunt eum, ac lapidibus obruunt: ille vero interritus, oculis in coelum intentis videns gloriam Dei et Jesum: Domine Jesu, inquit, suscipe spiritum meum.

1 Dixit autem princeps sacerdotum: Si hæc ita se habent ? 2. Qui ait : Viri fratres et patres audite: Deus gloriæ apparuit patri nostro Abrahæ, cum esset in Mesopotamia, prius quam moraretur in Charan, 3. et dixit ad illum : Exi de terra tua et de cognatione tua, et veni in terram, quam monstravero tibi. 4. Tunc exiit de terra Chaldæorum, et habitavit in Charan. Et inde, postquam mortuus est pater ejus, transtulit illum in terram istam, in qua nunc vos habitatis. 5. Et non dedit illi hæreditatem in ea, nec passum pedis; sed repromisit dare illi eam in possessionem, et semini ejus post ipsum, cum non haberet filium. 6. Locutus est autem ei Deus: Quia erit semen ejus accola in terra aliena, et servituti eos subjicient, et male tractabunt eos annis quadringentis: 7. et gentem cui servierint, judicabo ego, dixit Dominus, et post hæc exibunt, et servient mihi in loco isto. 8. Et dedit illi testamentum circumcisionis: et sic genuit Isaac et circumcidit eum die octavo, et Isaac, Jacob; et Jacob, duodecim Patriarchas. 9. Et Patriarchæ æmulantes, Joseph vendiderunt in Ægyptum, et erat Deus cum eo, 10. et eripuit eum ex omnibus tribulationibus ejus, et dedit ei gratiam et sapientiam in conspectu Pharaonis regis Ægypti, et constituit eum præpositum super Ægyptum, et super omnem domum suam. 11. Venit autem fames in universam Ægyptum et Chanaan, et tribulatio magna, et non inveniebant cibos patres nostri. 12. Cum audisset autem Jacob esse frumentum in Ægypto : misit patres nostros primum: 13. et in secundo cognitus est Joseph a fratribus suis, et manifestatum est Pharaoni genus ejus. 14. Mittens autem Joseph accersivit Jacob patrem suum, et omnem cognationem suam in animabus septuagintaquinque. 15. Et descendit Jacob in Ægyptum, et defunctus est ipse et patres nostri. 16. Et translati sunt in Sichem, et positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti a filiis Hemor filii Sichem. 17. Cum autem appropinquaret tempus promissionis, quam confessus erat Deus Abrahæ, crevit populus et multiplicatus est in Ægypto, 18. quoadusque surrexit alius rex in Ægypto, qui non sciebat Joseph. 19. Hic circumveniens genus nostrum, afflixit patres nostros, ut exponerent infantes suos ne vivificarentur. 20. Eodem tempore natus est Moyses, et fuit gratus Deo, qui nutritus est tribus mensibus in domo patris sui. 21. Exposito autem illo, sustulit eum filia Pharaonis, et nutrivit eum sibi in filium. 22. Et eruditus est Moyses omni sapientia Ægyptiorum, et erat potens in verbis et in operibus suis. 23. Cum autem impleretur ei quadraginta annorum tempus, ascendit in cor ejus ut visitaret fratres suos filios Israel. 24. Et cum vidisset quemdam injuriam patientem, vindicavit illum, et fecit ultionem ei, qui injuriam sustinebat, percusso Ægyptio. 25. Existimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis: at illi non intellexerunt. 26. Sequenti vero die apparuit illis litigantibus ; et reconciliabat eos in pace, dicens : Viri, fratres estis, ut quid nocetis alterutrum? 27. Qui autem injuriam faciebat proximo, repulit eum, dicens : Quis te constituit principem et judicem super nos ? 28. Numquid interficere me tu vis, quemadmodum interfecisti heri Ægyptium ? 29. Fugit autem Moyses in verbo isto: et factus est advena in terra Madian, ubi generavit filios duos. 30. Et ex-

pletis annis quadraginta, apparuit illi in deserto montis Sina angelus in igne flammæ rubi. 31. Moses autem videns, admiratus est visum: et accedente illo ut consideraret, facta est ad eum vox Domini, dicens: 32. Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob. Tremefactus autem Moyses, non audebat considerare. 33. Dixit autem illi Dominus: Solve calceamentum pedum tuorum: locus enim in quo stas, terra sancta est. 34. Videns vidi afflictionem populi mei qui est in Ægypto, et gemitum eorum audivi, et descendi liberare eos. Et nunc veni, et mittam te in Ægyptum. 35. Hunc Moysen, quem negaverunt, dicentes: Quis te constituit principem et judicem? hunc Deus principem et redemptorem misit, cum manu angeli, qui apparuit illi in rubo. 36. Hic eduxit illos faciens prodigia et signa in terra Ægypti, et in rubro mari, et in deserto annis quadraginta. 37. Hic est Moyses, qui dixit filiis Israel: Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, tamquam me, ipsum audietis. 38. Hic est, qui fuit in Ecclesia in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, et cum patribus nostris: qui accepit verba vitæ dare nobis. 39. Cui noluerunt obedire patres nostri: sed repulerunt, et aversi sunt cordibus suis in Ægyptum, 40. dicentes ad Aaron: Fac nobis deos, qui præcedant nos: Moyses enim hic, qui eduxit nos de terra Ægypti, nescimus quid factum sit ei. 41. Et vitulum fecerunt in diebus illis, et obtulerunt hostiam simulacro, et lætabantur in operibus manuum suarum. 42. Convertit autem Deus, et tradidit eos servire militiæ cœli, sicut scriptum est in libro Prophetarum: Numquid victimas et hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israel? 43. Et suscepistis tabernaculum Moloch, et sidus Dei vestri Rempham, figuras quas fecistis, adorare eas. Et transferam vos trans Babylonem. 44. Tabernaculum testimonii fuit cum patribus nostris in deserto, sicut disposuit illis Deus, loquens ad Moysen, ut faceret illud secundum formam, quam viderat. 45. Quod et induxerunt, suscipientes patres nostri cum Jesu in possessionem gentium, quas expulit Deus a facie patrum nostrorum, usque in diebus David, 46. Qui invenit gratiam ante Deum, et petiit, ut inveniret tabernaculum Deo Jacob. 47. Salomon autem ædificavit illi domum. 48. Sed non Excelsus in manufactis habitat, sicut Propheta dicit: 49. Cœlum mihi sedes est: terra autem scabellum pedum meorum. Quam domum ædificabitis mihi, dicit Dominus? aut quis locus requietionis meæ est? 50. Nonne manus mea fecit hæc omnia? 51. Dura cervice, et incircumcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui Sancto resistitis, sicut patres vestri, ita et vos. 52. Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos, qui prænuntiabant de adventu Justi, cujus vos nunc proditores et homicidæ fuistis: 53. qui accepistis legem in dispositione angelorum, et non custodistis. 54. Audientes autem hæc dissecabantur cordibus suis, et stridebant dentibus in eum. 55. Cum autem esset plenus Spiritu Sancto, intendens in cœlum, vidit gloriam Dei et Jesum stantem a dextris Dei. Et ait: Ecce video cœlos apertos, et filium hominis stantem a dextris Dei. 56. Exclamantes autem voce magna continuerunt aures suas, et impetum fecerunt unanimiter in eum. 57. Et ejicientes eum extra civitatem lapidabant: et testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus. 58. Et lapidabant Stephanum invocantem, et dicentem: Domine Jesu suscipe spiritum meum. 59. Positis autem genibus, clamavit voce magna dicens: Domine ne statuas illis hoc peccatum. Et cum hoc dixisset, obdormivit in Domino. Saulus autem erat consentiens neci ejus.

Nota. Historiæ pleræque quas hoc capite recenset S. Stephanus, petitæ sunt ex Genesi et Exodo, ubi eas explicui: quæ ergo ibi dixi, hic non repetam. Porro in multis Stephanus videtur repugnare Genesi. Septem enim hic occurrunt antilogiæ, partim in Genesi solutæ, partim hic breviter solvendæ.

2 VIRI FRATRES ET PATRES.] *Fratres* vocat sibi æquales et coævos: *patres* vero, seniores, pontifices et judices coram quibus causam suam agebat in concilio. Ita Lyran. et Hugo.

DEUS GLORIÆ.] Scilicet origo, fons et causa, hoc est, Deus gloriosissimus, cui competit omnis honor et gloria, eaque divina et immensa; quique angelis et hominibus omnem gloriam, quam habent, communicat. Nota S. Chrysost. id dicere S. Stephanum contra Judæos, putantes gloriam Dei alligatam esse templo et legi ipsorum, q. d. Deus ante legem et templum fuit Deus gloriæ, suamque gloriam ostendit Abrahæ et patribus vestris, quos divites, victoriosos, felices, et gloriosos effecit: ergo pari modo potest suam gloriam nunc avocare a templo et lege vestra, eamque transferre in Christum et Ecclesiam. Vide quæ de Dei gloria et glorificatione dixi Rom. 11. 33. et Isaiæ 6. 3. et Apocal. 4. 8.

APPARUIT PATRI NOSTRO ABRAHÆ.] Incipit ab Abraham, quia is Judæorum, hoc est fidelium et Synagogæ, fuit primus pater et patriarcha, primusque promissionem explicitam accepit de Christo ex se nascituro.

Accusarent Judæi Stephanum, quod locutus esset contra eorum Deum, legem, templum, Mosen et Prophetas. Refellit id Stephanus; honorifice loquendo de Deo Abrahæ, ac vocando eum Deum gloriæ; deque ipso Abraham, vocando eum patrem nostrum, ac de lege, templo, Mose et Prophetis Ostenditque Judæos potius iis obloqui et resistere, dum Christum a Deo Mose et Prophetis promissum, ac in lege et victimis templi adumbratum, ejusque discipulos persequuntur. q. d. Accusatis me quasi blasphemum, eo quod Christum præponam Mosi et Prophetis asseramque eum esse Dei filium et redemptorem mundi. At vero idipsum credidit Abraham. Moses et Prophetæ, qui et idipsum prædixerunt Imitemini ergo patrem vestrum Abraham, legislaturem Mosen, vestrosque Prophetas, ac in Christum jam natum credite, sicuti ipsi in Christum nasciturum crediderunt, eumque vobis prædixerunt et promiserunt: alioqui non ego, sed vos a fide Abrahæ, Mosis et Prophetarum degeneres iis adversos et hostes vos ostendatis. Ita S. Augustin. serm. 93 de diversis.

In Mesopotamia] Est hic prima antilogia. Videtur enim Stephanus hic pugnare cum Mose Genes. 12. 1 juncto cum Genes. 11. 31 ubi dicitur quod Abraham vocatus et eductus sit de Ur Chaldæorum

Respondeo, S. Stephanum *Mesopotamiam* hoc loco late accipere, pro omni regione quæ est trans Euphratem: opponit enim eam terræ Chanaan Judæis promissæ, quæ se extendebat usque ad Euphratem; hic enim ejus limes statuitur a Deo, Deuter. 11. 24. Quare sub *Mesopotamia*, comprehendit hic Chaldæam. Id ita esse patet ex vers. 4 ubi ait: *Tunc exiit de terra Chaldæorum.* Porro quomodo Genes. 12 4. dicatur Abraham egressus de Haran, ibidem explicui: eo enim pertinet.

Charan.] *Charan*, sive *Haran* sunt Charræ, quæ fuit urbs Parthorum, sita in finibus Mesopotamiæ versus terram Chanaan, juxta quam cæsus est M. Crassus a Parthis, de quo Lucan l. 1. de Bello civili:

Assyrias Latio maculavit sanguine Charras.

3. Exi de terra.] Præclare S Hieron qui Stridonem et Dalmatiam patriam suam deserens, per orbem discendi causa peregrinatus, tandem in Bethlehem consedit et conquievit, Epist. ad Paulinum: *Credenti*, ait, *totus mundus divitiarum est, et facile contemnit omnia, qui se semper cogitat esse moriturum.* Et Poeta:

Omne solum forti patria est, ut piscibus æquor.

Hinc Socrates, dicebat se esse cosmopolitam, id est civem mundi. Et ex Platone Plotinus apud S August. l. 9. de Civit c 6. *Fugiendum est*, ait, *ad clarissimam patriam: et ibi pater, et ibi omnia: quæ igitur classis, aut fuga? Similem Deo fieri. Si ergo Deo tanto similior, quanto fit quisque propinquior, nulla est ab illo tanta longinquitas, quanta ejus dissimilitudo.* Sumus enim ab æterno ab eo conscripti cives Sanctorum et domestici Dei, quasi ejus filii et hæredes, cohæredes autem Christi: patria ergo nobis est cœlum, terra vero exilium Hicque fuit communis Abrahæ et Sanctorum omnium sensus, uti multis ostendi Hebr. 11. 9.

Transtulit,] μετῴκισεν, id est *habitare fecit*, S. August. 16. Civ c. 16 legit, *collocavit*, Syrus. *mutavit*; scilicet Abrahæ domum, sedem et habitationem transtulit ex Haran in Chanaan.

4. In qua vos nunc habitatis,] non ego, quia terram et omnia terrena cum Apostolis reliqui, et vicinus morti ad cœlum propero. Ita Glossa.

5. Et non dedit illi hæreditatem in ea, nec passum pedis.] Græcum βῆμα Primo, significat *vestigium*. ut vertit Syrus, Pagnin. et Tigurina. Secundo, *passum*, ut patet ex Plutarcho in Demetr passus autem est mensura quinque pedum: hos enim efficit distensio et divaricatio unius pedis ab altero, q d. Ne minimam quidem terræ mensuram dedit illi. Est hic secunda antilogia. Nam Genes 23. 9. Abraham in Chanaan emit et possedit speluncam duplicem, ad sepulturam Saræ et suorum Resp. Primo, illam non dedit ei Deus, sed pretio suo eam sibi comparavit Abraham Ita S. August quæst 56. in Genes. Secundo, non possedit illam quasi hæreditatem, scilicet ut vivus eam quasi prædium coleret vel incoleret. sed ut sepulturam, in qua mortuus quiesceret Sepulchrum enim non est hæreditas nec domus, vel ager vivorum, sed potius crypta subterranea mortuorum Ita Glossa.

Cum non haberet filium.] Hoc auget promissionem Dei et fidem Abrahæ. Deus enim promisit Chanaan Abrahæ, id est, posteris ejus; cum tamen nondum haberet filium, sed ipse esset senex, et uxor ejus Sara sterilis, atque Abraham promittenti Deo credidit; quia credebat Deum esse omnipotentem, atque senibus et sterilibus posse restituere vim generativam, idque hic juste promissa facturum, uti de facto fecit, cum iis dedit virtutem generandi Isaac, qui cum posteris, Deo dante, futurus erat hæres Chananææ

6 Quia erit semen ejus accola in terra aliena.] Pro *accola* græce est πάροικος, id est, advena, peregrinus in terra aliena, non incola et civis in propria, q. d. Posteri tui, o Abraham, erunt peregrini in Chanaan (uti exprimunt Septuag Exodi 12. 40) et in Ægypto ibique Ægyptii cogent eos servire sibi per annos quadringentos.

Annis quadringentis. Est hic tertia antilogia. Nam Exodi 12. 41. et Galat. 3. 17. numerantur anni 430. et ita hic legendum censent Rabanus, S. Thomas, Cajetanus, et Glossa. Resp. a vocatione Abrahæ quæ facta est anno vitæ ejus 75 fuisse annos 430. hic vero eos computari a nativitate Isaac, qui natus est Abrahamo post 25 annos, puta anno vitæ ejus centesimo. Inde enim usque ad exitum Hebræorum ex servitute Ægyptiaca, fluxerunt anni 405. præcise. qui hic vocantur quadringenti, numero et computu rotundo, omissis quinque, qui hunc computum excedunt. Scriptura enim sæpe ponit numeros integros et rotundos, præsertim centenarios, etiamsi pauculi iis desint vel supersint: Sic enim dicimus nos vidisse centum milites, etiamsi duo vel tres huic numero desint Sensus enim est: vidi centum, id est, circiter centum. plus minus centum. Pari modo hi anni præcise numerantur quadringenti infra cap. 13. 20 et Genes 15 13. Vide ibi dicta

7. Judicabo] Id est condemnabo, ulciscar et puniam: ita Vatabl Deus enim occidit Pharaonem et Ægyptios oppressores Hebræorum, mergendo eos in mari rubro; Chananæos vero mactavit in præliis per Josue.

EXIBUNT.] de Ægypto in Chanaan, quam eis promisi.

8. ET DEDIT ILLI TESTAMENTUM CIRCUMCISIONIS?] *Testamentum*, id est, fœdus vel pactum: Deus enim conditionem fœderis inter se et Abraham, ejusque posteros initi, voluit esse circumcisionem, promittens se Abrahæ et posterorum fore Deum, provisorem et protectorem, si ipsi ex ejus voluntate et lege se circumciderent, ac vicissim eum colerent, non idola. Vide dicta Genes. 17. 7. et seq.

9 ÆMULANTES,] invidentes ita Tigurina.

JOSEPH VENDIDERUNT.] Meminit Joseph, quia is expressus præ cæteris fuit typus Christi, venditi, capti et afflicti a Judæis, idque tacite hic eis insinuat et objicit S Stephanus

ET ERAT DEUS CUM EO,] educens eum e carcere, sublimans in principem Ægypti, omniaque ejus opera secundans et prosperans, uti mox explicat S. Stephanus. Vide Sapient. c 10. 13, et 14.

13. ET IN SECUNDO,] scilicet adventu fratrum Joseph in Ægyptum: Syrus, *in secunda vice;* Tigurina et Pagninus, *cumque iterum misisset eos*

14. IN ANIMABUS SEPTUAGINTA QUINQUE] *Animabus* id est hominibus, puta filiis et nepotibus ex Jacob prognatis. In his enim stabat tota cognatio, id est prosapia et posteritas Jacob. Est synecdoche.

Est hic quarta antilogia; nam Gen. 46. 26. numerantur tantum 70. non 75. Resp fuisse 70 sed Septuag quos sequitur S Stephanus, numerant 75. quia annumerant filios et nepotes Joseph natos in Ægypto, uti dixi Gen. 46 26.

16. ET TRANSLATI SUNT IN SICHEM] *Sichem* sive *Sichar* urbs erat Samariæ præcipua, quæ postea *Mabartha* teste Josepho lib. 5 Bellic 4. vel ut ait Plinius lib 5. c. 13. *Mamortha* dicta est, deinde, *Flavia Cæsarea* a Flavio Domitiano, qui eo coloniam deduxit, denique *Neapolis* est appellata, nunc *Naplos* dicitur, in qua natus est S Justinus Philosophus et Martyr. S. Stephani in fide propugnanda æmulus: unde gloriosum illius ad instar, pro ea martyrium obiit anno ætatis circiter 50. Christi 168. ut habet Chronicon Alexand. licet Baronius id consignet anno Christi 165

Est hic quinta antilogia. Nam Abraham. Isaac et Jacob sepulti sunt in Hebron, ut patet Genes c 25 9 et c 50. 13 Resp Abraham, Isaac et Jacob sepultos esse in Hebron, duodecim vero Patriarchas qui fuerunt filii Jacob, sepultos esse in Sichem. Ita S. Hier in Epitaphio S Paulæ. Aut certe hi quoque primum ex Ægypto translati et sepulti sunt in Sichem, inde in Hebron, uti diserte docet Joseph l. 2 Antiq. c. 4. ubi asserit omnes. excepto Joseph sepultos esse in Hebron Josephum quasi gnarum et fidum suæ gentis historicum. sequuntur Magister Histor. Scholast Dionysius et Gagnæus, atque idipsum hic significat Stephanus, cum subdit, *Et positi sunt in sepulchro quod emit Abraham*, utique in Hebron, ut patet Genes. 23 non in Sichem.

ET POSITI SUNT IN SEPULCHRO QUOD EMIT ABRAHAM PRETIO ARGENTI A FILIIS HEMOR FILII SICHEM.] est hic sexta antilogia. eaque maxime implicata et difficillima: nam Abraham sepulchrum emit ab Ephron filio Seor, Genes. 23. v. 16. non a filiis. Hemor, filii Sichem Ab illis enim partem agri in Sichem emit Jacob. non Abraham. Genes 33. 19.

Resp Primo. Beda, Rabanus et ex iis Melchior Canus in fine lib 2. de Locis Theol. S Stephanum totum alteri rei, puta causæ suæ de Christo, intentum hic lapsum esse memoria, et pro Jacob nominasse Abraham: confudisse enim duas emptiones, et commiscuisse in unam, scilicet priorem Abrahæ de qua Gen 23. 16 et alteram Jacob, de qua Gen 33. 19. Verum quis hoc credat de S Stephano, qui plenus erat fide et Spiritu Sancto, imo in quo loquebatur Spiritus Sanctus; præsertim cum ipse hic publice coram doctissimis Rabbinis, suis adversariis, concionaretur, tractaretque controversiam de Christo, æque ac causam suæ religionis et fidei, vitæque et necis? erat enim jam martyrii cœlique candidatus, viditque gloriam Dei. Minus improbabile est quod censent alii, nomen Abrahæ pro Jacob hic irrepsisse, æque ac nomen Jeremiæ irrepsisse Matth. 27. v 9 multi viri docti autumant. Si enim pro *Abraham* ponas *Jacob*, aut expuncto *Abraham* repetas nomen *Jacob*, quod paulo ante præcessit, tota sententia plane fluit, nec ullum ingerit scrupulum Ita Eugubinus et Lipomanus in Catena Genes. c 33. ac Andreas Masius in c. ult. Josue v, 32. Verum omnia exemplaria Græca, Latina et Syra constanter habent *Abraham* non *Jacob;* nec ullus veterum pro *Abraham* legit *Jacob*, nec est quidquam quod ad ita legendum cogat; sunt enim alii hæc loca conciliandi modi, iique magis probabiles et expediti.

Unde Secundo respondet Vatablus, Sanchez et alii, *Abraham* patronymice sumi, ut idem sit quod Abramides puta Abrahæ filius, scilicet Jacob: aut q. d Abraham, qui primus et famosissimus fuit parens Israelitarum, ac hæres terræ promissæ a Deo institutus, emit suis hunc agrum, non per se, sed per nepotem suum Jacob Gen. 33. Sic Christus vocatur *Israel*, id est Israelitides, sive Israelis filius, Isaiæ 49. 3. *Servus meus es tu Israel.* Idem vocatur *David*. id est Davidides, sive Davidis filius Ezech 24. v 23 *Suscitabo super eos servum meum David. Ego autem ero eis in Deum. et servus meus princeps in medio eorum* Idem vocatur *Salomon*, in titulo Psal 71 id est, Salomonides. Sic Trojanus vocatur *Tros*, a Troe parente, Æneid. 6.

> Tros Anchisiade facilis descensus Averni.

Et lib 1.

> Tros Tyriusve mihi nullo discrimine agetur.

Idem vocatur *Dardanus*, id est Dardanides, puta Dardani soboles Æneid. 4.

> Haurist hunc oculis ignem crudelis ab alto
> Dardanus.

Sic Trojani vocantur *Teucri*, a Teucro progenitore; Græci vocantur *Danai*, a Danao rege Argivorum. Sic Romani a Romulo, ab Horatio l. 4. Carm. vocantur *gens Romulea*. Verum hæ phrases conveniunt Poetis et Prophetis, non vero Historicis, qualis est hic S Stephanus

Tertio, Cajetan et alii censent esse hyperbaton; verba enim sic esse ordinanda: *Et translati sunt in Sichem patres nostri filii Jacob, et positi sunt a filiis Sichem, filii Hemor in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti in Hebron.* Causamque dat, quod Sichimitæ memores, cladis acceptæ a Simeon et Levi filiis Jacob, non passi sint eorum corpora apud se manere in Sichem, ideoque ea transtulerunt in

Hebron. Verum hoc fictitium videtur: potius enim insepulta objecissent, et hyperbaton illud durum et contortum apparet Adde, Cajet. mutat genealogiæ seriem Ait enim: *a filiis Sichem filii Hemor*, cum textus ex adverso habeat: *a filiis Hemor filii Sichem*

Quarto. Gagnæus respondet eumdem agrum in Sichem prius emptum fuisse ab Abraham, etiamsi id non narretur in Genesi, eumque abalienatum, rursus emptum esse a Jacob post 117. annos cum ex Mesopotamia rediit in Chanaan. Sed et hoc sine fundamento asseritur

Quinto ergo et verisimillime, S. Gregor. l. 7. ep. 55 Lyran. Lorinus et alii hic, ac fuse Pererius in Gen 23. n 46 et sequentibus, censent hic sermonem esse de emptione speluncæ facta ab Abraham Gen 23. non agri facta a Jacob Gen. 33. 19. Probatur id Primo, quia *Abraham* diserte habent omnes codices, non *Jacob*. Secundo, quia S. Stephanus loquitur de emptione sepulchri; hoc autem pro Sara uxore defuncta emit Abraham, non Jacob: Jacob enim emit agrum ad altare, non ad sepulcrum. Tertio, quia S Stephanus ait sepulcrum hoc emptum esse pretio argenti, scilicet quadringentis siclis argenti, de quibus dicit Ephron venditor sepulcri ad Abraham emptorem, *illud est pretium inter me et te*. Gen. 23. 15. Jacob autem emit agrum non pretio argenti, sed centum agnis, ut dicitur Gen. 33. Denique Hemor ille Jacobi, dicitur fuisse pater Sichem: hic vero Abrahæ, dicitur fuisse filius Sichem Quare diversus ab eo fuit, esto idem habuerit nomen. Sed ad hoc responderi posset, Hemoris patrem, æque ac filium vocatum fuisse Sichem: unde græce est του συχεμ, quod tam patrem, quam filium Sichem significat.

Dices, Abraham sepulcrum emit ab Ephron filio Seor, non a filiis Hemur, filii Sichem.

Resp. Ephronis patrem fuisse binomium: vocatus enim est Seor, vocatus est et Hemor. Hebræi enim multi fuerunt binomii, ut patet, si nomina quæ initio I. Paral recensentur, conferas cum iis quæ ponuntur in Genesi. Porro Hemor fuit filius Sichem non illius, a cujus filiis emit agrum Jacob. sed eo longe antiquioris Hemor autem multos habuit filios, inter quos major et primogenitus videtur fuisse Ephron qui nomine cæterorum fratrum sepulchrum vendidit Abrahæ.

Dices secundo, quomodo verum est quod ait Stephanus, Jacob et Patres nostri translati sunt in Sichem, et positi in sepulchro Abrahæ? hoc enim erat in Hebron, non in Sichem: nec Jacob ex Ægypto translatus est in Sichem, sed in Hebron. Gen. 50. 13

Respondi paulo ante, dupliciter. Primo, Jacob cum Isaac et Abraham, sepultum esse in Hebron, Jacobi vero filios in Sichem. Est synecdoche: partialiter enim hæc explicanda sunt; quia S. Stephanus concise loquitur, et paucis multa conglomerat et perstringit. Cum ergo ait *Patres nostri*; intelligit non tantum Jacobi filios, sed et parentes, scilicet Abraham et Isaac, quos nominavit v. 8 ubi genealogiam eorum descripsit, non mortem, nec sepulturam Utramque ergo hic generatim consignat, dicens, eos defunctos et positos in sepulcro quod emit Abraham, puta juxta Hebron. Secundo, duodecim Jacobi filii primo translati sunt in Sichem, deinde in Hebron, uti ex Josepho et aliis asserui. Nec id negat S. Hier. in Epitaphio S. Paulæ. Ibi enim tantum dicit, duodecim Patriarcharum sepulchra adhuc sua ætate ostendi solita in Sichem: quia enim ibi primo sepulti sunt, hinc sepulchra eorum ibidem manserunt, et religiose a posteris asservata et frequentata sunt; esto ipsi deinde ex Sichem in Hebron translati sint, uti asserere videtur hic S. Stephanus

Paulo aliter respondet Pererius, nimirum, cum S. Stephanus nominat Jacob et patres nostros, solum intelligere Jacobi filios, non parentes: filios autem sepultos esse in Sichem, Jacobum vero in Hebron; ut sit enallage numeri, *positi*, pro *positus*; sicut discipuli dicuntur apud Matth c. 26. v. 8 murmurasse contra Magdalenam, effundentem unguentum super caput Christi, cum solus Judas murmuraverit, ut ait Joan 12. 4. Verum hæc enallage hoc loco duriuscula est, præcedit enim: *Et translati sunt in Sichem*, quod in plurali accipiendum esse, omnes consentiunt. Ergo et id quod ei copulatur, scilicet: *Et positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham*, in plurali ut sonat accipiendum videtur, non in singulari de solo Jacob.

17. Quam confessus,] id est, *professus erat*, ut legunt nonnulli codices, hoc est, promiserat cum jurejurando. Syrus, *quam pollicitus erat cum juramento* Græca enim jam habent ωμοσεν, id est, *juraverat*. Ita Tigurina Forte Interpres noster legit ωμολογησεν id est, *confessus, professus erat*.

18. Non sciebat,] ignorabat quanta beneficia Joseph Hebræus contulisset Ægypto, ideoque ab Hebræis aversus eos affligebat.

19. Hic circumveniens genus nostrum,] κατασοφισαμενος, id est, *sophismatibus implicans, dolosis artibus quasi retibus capiens*; Syrus, *dolum componens*, Exodi I 10 Hebr. est נת חכמה לו *nit chaekema lo*, id est sapientores simus eo: quod noster clare vertit, *sapienter*, id est astute, *opprimamus eum*. Neque enim Ægyptii Hebræos manifeste opprimere audebant, aut poterant, cum nullam hujusce rei causam haberent. Porro doli hi et fraudes Pharaonis narrantur. Exodi I. scilicet. Primo, quod vectigalibus et laboribus lateritiis eos afflixerit. Secundo, quod obstetricibus mandarit, ut infantes eorum masculos in partu clam occiderent. Tertio, quod jusserit, ut jam natos in flumen projicerent.

Ut exponerent infantes suos,] q d. Pharao coegit patres nostros exponere infantes suos, dum per ministros suos ita perscrutabatur domos Hebræorum, ad rapiendum et mergendum infantes eorum, ut Hebræi eos non possent domi abscondere, sed cogerentur eos in agris, vel ripis fluminum exponere, uti a matre expositus est Moses, Exodi 2. 3. Alium sensum dat Syrus, qui Græcum αυτων vertit *eorum* non *suos*, ut Noster. Sic enim habet; *Mandavit ut essent abjecti filii eorum ne viverent*, q. d. Præcepit Pharao suis Egyptiis, ut filios Hebræorum abjicerent in flumen, ibique eos mergerent et occiderent. Utraque versio est commoda et vera. Utrumque enim facit Pharao et Græcum εκθετα, tam expositos, quam ejectos et projectos, scilicet in flumen, significat

Ne vivificarentur.] Refer hoc ad Pharaonem, non ad Patres infantium. q d. coegit Pharao Patres nostros exponere suos infantes, ne vivificarentur, id est, vivi servarentur, sed expositi, vel fame morerentur, vel a lupis et feris devorarentur vel reperti a ministris suis submergerentur. Græce est εις το μη ζωογονεισθαι,

id est *ne vitales essent, ne vivi gignerentur, vel producerentur:* quia antequam nascerentur, ab eo morte erant damnati, et paulo post nativitatem occidendi.

20. Moyses fuit gratus Deo.] Græcum ἀστεῖος significat *elegantem*, ut vertit Noster Exodi 2 v 2 *urbanum festivum:* sed quia additur τῷ Θεῷ, hinc hoc loco idem est quod εὐχαρίεις, vel εὔχαρις, id est, *gratiosus, gratus charus Deo*. q d. Moses infans adeo erat elegans, decorus et gratiosus, ut tam Deum, quam homines in sui amorem alliceret: elegantia enim corporis præter solitum Mosi a Deo indita, effectus et indicium erat elegantiæ, quæ animæ erat ab eodem indita et indenda. Unde Syrus vertit, *Fuit dilectus Deo* Sic et S. Chrys et OEcumen qui tamen Secundo ἀστεῖος, vertit, *irreprehensibilis*. Tertio, Recentior quidam sic interpretatur: *Moses erat elegans Deo,* id est, *insigniter elegans, eximie pulcher:* quæ enim Deo pulchra sunt, eximia sint oportet. Sic in Script. vocantur *cedri Dei, montes Dei*; id est cedri et montes celsissimi. Hinc Deus Mosen diligens, eum a submersione et morte, in vita mirabiliter servavit, eumque suis donis et gratiis cumulavit, ac tandem ducem populi sui creavit, qui per plagas et portenta admiranda Israelem educeret ex Ægypto. Aliter Cajet. q. d. *Fuit Moses Deo acceptus, non ex propriis meritis, sed ex Dei bonitate tamquam æternaliter prædestinatus, atque ad plurima bona opera agenda præordinatus.* Ostendit hic Stephanus se Mosis non esse hostem, ut objiciebant Judæi sed amicum et encomiasten.

Allegor. Moses elegans fuit typus Christi, qui fuit *speciosus forma præ filiis hominum*, Psal. 44. 3. quia corpus perfectissimum habuit, utpote formatum et organizatum a Spiritu Sancto, ut index esset animæ ipsius elegantissimæ et pulcherrimæ. Divinitas enim velut sol resplendebat per humanitatem Christi, eique suam pulchritudinem afflabat. Vide Abulens paradoxo 1. et Niceph. lib 1. Histor c ult ubi Christi formam et figuram describit.

Vere auctor Panegyrici ad Constantinum: *Natura ipsa,* ait, *magnis mentibus domicilia corporum digna metatur.* Et S. Ambr. lib. 2. de Virgin. *Corporis,* inquit, *species simulacrum est mentis, figuraque probitatis* Simile dat Maximus Tyrius s. 10. *Ut ante sol exoriens,* ait, *præmittit fulgorem, qui cacumina montium illustret, uberioris lucis spe : ita splendescenti animo præfulget in superficie corporis decor, spem offerens multo melioris.* Id patet in Salomone cap. 7. 11. Davide 1 Reg. 16. 12 Josepho Genes. 36. 6. Judith 10. 4 Porro splendidum est mendacium Plinii l. 30. cap. 1 Mosen magum fuisse socium Jannis (qui fuit magus Pharaonis, contra Mosen decertans) imo magicæ factionis apud Judæos auctorem. Sic et alii Historici Gentiles de Mose et Judæis, utpote sibi invisis, miras narrant fabulas et calumnias. Reliqua quæ de Mose hic recenset Stephanus, explicui Exodi 2. et sequent.

25. Existimabat autem.] Stephanus tacite perstringit Judæos et judices suos. q d. Patres vestri in figura non cognoverunt, nec receperunt, Mosen missum sibi a Deo Salvatorem: sic nec vos Christum Mose adumbratum, et a me prædicatum agnoscere aut recipere voltis; idque clarius significat et inculcat v. 35. *Hunc Mosen quem negaverunt*, etc.

29. In verbo isto,] ad verbum istud. quia videbat propalatam esse suam cædem, quam putabat occultam.

34. Descendi.] *Descensus Dei*, ait S August. 16. Civit. c. 5. *significat aliquid in terra fieri præter usitatum naturæ cursum.* Descendere igitur dicitur Deus, non quasi de loco supero ad inferum se transferat, cum sit ubique: sed antropopathos, cum in terra insigne quid operatur, præsertim circa ultionem impiorum, vel protectionem piorum, uti hic descendit ad liberandum Hebræos de tyrannide Pharaonis, et ad Pharaonem cum suis perdendum. Sic descendisse dicitur Deus ad fabricam et fabros turris Babel, cum opus disturbavit per linguarum confusionem, Genes 11. 5. Sic descendit in Sodomam, et protinus secuta est urbis et Pentapolis conflagratio, Genes 18 21. Sic descendit in montem Sina, cum in eo legem dedit Mosi et Hebræis, Exodi 19. 20

35. Quem negaverunt,] uti vos negatis Christum Mosis antitypum: sed sicut iis invitis Deus Mosen constituit *principem et redemptorem*, græce λυτρωτήν, id est *liberatorem*, scilicet populi sui ex Ægyptia servitute ; ita et Christum nunc vobis invitis constituit principem, et redemptorem mundi.

Cum manu angeli,] id est per manum, puta per opem, operam et ministerium, sive ductum, angeli : nam *manus* significat tum potentiam, tum causam mediam et executricem. Manus enim omnium artium et operum est administra, ait Cicero.

37. Hic est Moyses, qui dixit filiis Israel: Prophetam suscitabit vobis Deus.] Puta Christum, Prophetarum principem Ecce hic est scopus dictorum de Mose a S Stephano, nimirum ut ostendat Mosen prophetasse de Christo. ac proinde se non adversari Mosi, sed potius consentire, dum Christum prædicat: Judæos potius adversantes Christo, adversari quoque Mosi, Christi prænuntio.

38. Hic est qui fuit in Ecclesia,] puta in populi fidelis cœtu et congregatione, cui ipse præerat

Verba vitæ.] Decalogum aliasque Dei leges quarum observatione ad vitam beatam et æternam in cœlis ingredimur

39. Aversi sunt cordibus suis in Ægyptum,] scilicet redire volentes Aliter Vatab. q d. Desiderio Ægypti flagrarunt: est hebraismus

41. Et vitulum fecerunt.] Recte: hoc enim est ἐμοσχοποίησαν. Syrus vero pro α legens ε scilicet ἐμοσχοποίησεν, vertit in singulari, *et vitulum fecit.* scilicet Aaron: Aaronem id fecisse, non magos Ægyptios, ut vult Lypomanus, patet Exodi 32. v. 2 et 3. Certum est ergo Aaronem hic graviter peccasse: quia debebat potius morti se exponere; quam furenti populo idolum fabricare. Ita Cyril. Hieros. catechesi 2. Metus tamen mortis, et *furor* populi, qui eum coegit fabricare vitulum, effecit, ut hoc ejus peccatum minus esset: coactio enim et metus minuunt voluntarium, quod requiritur ad culpam et peccatum. Et hoc tantum volunt S. Ambr. ep 32. Theod. Lyran. Abul. Hugo, et alii in Exodi 32. dum Aaronem excusare conantur.

Nota. Deum permisisse duos summos pontifices, unum veteris, alterum novi testamenti, labi in re tam gravi, qualis erat idololatria, et negatio Christi, scilicet S. Petrum et Aaronem, ut doceret eos, et posteros compati lapsibus subditorum.

ET LÆTABANTUR IN OPERIBUS MANUUM SUARUM.] Puta in idolo, scilicet vitulo quem fabricarunt, circum illum quasi Deum suum choros et Choreas agendo, cantando, convivando, etc.

42 CONVERTIT AUTEM DEUS,] ἔστρεψε, quod Vatabl. vertit, avertit se ab eis Deus, Paguin. convertit se; alii, retraxit se ab eis. Melius Noster vertit active convertit: στρέφω enim idem est quod flecto, converto, inflecto q d. Deus videns Judæos continue sibi rebelles, convertit et tradidit eos servire militiæ cœli, id est adorare solem, lunam et astra: convertit, inquam, et tradidit eos, non positive impellendo, sed permissive, et occasionaliter; nimirum deserendo eos sua ope et gratia, atque occasiones objiciendo, idque in pœnam rebellionis et præcedentium peccatorum ipsorum, nimirum gentes omnes vicinas, quæ idola astraque colebant, ditando et prosperando, quæ proinde Judæos ad idolorum cultum provocarunt, spe similis prosperitatis rerumque abundantiæ Quem modum plenius explicui cap 36. et 37. in Prophetas Majores.

IN LIBRO PROPHETARUM] Amos 5. 25. cujus verba, quæ hic recitat Stephanus, ibidem explicavi: hic ergo ea non repetam, ne actum agam

43. MOLOCH.] *Moloch, Melech*, vel *Melchom*, id est, *rex eorum*, est Saturnus, vel Jupiter, vel Sol, qui in militia cœli eminet et effulget ut rex. *Rempham* est Lucifer, sive stella Veneris: hanc enim etiamnum colunt Saraceni et Turcæ nomine *Cubar*; unde adorantes exclamant: *Alla ova Cubar*, hoc est *Deus et Venus*; quod ipsum memorat Constantinus Imp l de Administr Imp. ad Romanum filium c. 14 Vide dicta Amos 5 25

44 TABERNACULUM TESTIMONII,] id est, fœderis dicitur *testimonii*, quia continebat arcam, in qua erat lex sive tabulæ legis, quæ vocatur *testimonium*, quia Judæis testabatur voluntatem Dei, quid scilicet eis præciperet, quidque ab eis exigeret Deus. Tabernaculi fabricam vide Exod. 26. 1.

UT FACERET ILLUD SECUNDUM FORMAM QUAM VIDERAT.] Deus idem tabernaculi Mosi ostendit in Sina, ut juxta eam illud fabricaret. Hoc est enim quod ei ait . *Inspice, et fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est.* Exodi 25. 40

45. QUOD ET INDUXERUNT.] q. d Patres nostri tabernaculum cum arca duce *Jesu*, id est Josue, induxerunt in Chanaan, quæ erat *possessio gentium*, id est Chananæorum quos Josue ea expulit Arca enim præibat castra et in arca Deus quasi residens, pro Hebræis pugnans cædebat Chananæos, Josue 3. 14

USQUE IN DIEBUS DAVID.] Id est, ut habent Græca et Syriaca, *usque ad dies David.* q d. Tabernaculum Mosis duravit usque ad tempora Davidis: nam David per Salomonem vice tabernaculi exigui et mobilis, stabile et augustum ædificavit templum. Ita Lyranus, Glossa, et alii. Unde explicans subdit:

46 QUI INVENIT GRATIAM ANTE DEUM.] Puta gratus, dilectus, ut e toto Israele in regem electus fuit a Deo: *et petiit ut inveniret tabernaculum Deo Jacob.* cum nimirum *juravit Domino, et votum vovit Deo Jacob. Si introiero* (id est, quod non introibo) *in tabernaculum domus meæ.* etc *donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob.* locum scilicet, in quo Deo templum (in quo tabernaculum Mosis includam) erigam, Ps 131. 2. et seq Hoc autem videtur vovisse David in plaga, qua Deus per angelum percussit populum, ob eum a Davide numeratum, 2. Reg. 24 1 Tunc ergo ut Deum sibi populoque infensum placaret, vovit se non introiturum domum suam donec Deus ei revelaret locum quem petebat, nimirum in quo ei ædificaret templum ad solemnem perennemque cultum, supplicationes et sacrificia. Unde Deus tunc per Gad Prophetam revelavit ei, se velle coli in Moria monte, super quem conspexerat angelum gladium vibrantem in populum. Quocirca David illico in eodem Deo sacrificium obtulit, emitque aream Ornam Jebusæi cæteraque omnia ad fabricandum in ea templum opportune comparavit. Ita tradunt Hebræi.

DEO JACOB] Quem scilicet coluit Jacob, qui alio nomine dictus est *Israel*, omnesque ejus posteri puta Israelitæ: quique vicissim se Jacobo et Israelitis jugiter Deum, id est patrem, protectorem et benefactorem eximium, exhibuit: cum multi ex posteris Abrahæ, puta Ismaelitæ, et ex posteris Isaac, puta Idumæi, Deum non coluerint nec vicissim ab eo pro populo suo habiti sint. Dei enim Ecclesia, sive populus fidelis, dumtaxat erat domus Jacob, id est populus Israel

47 DOMUM,] templum. Hoc enim est domus Dei apud homines

48. SED NON EXCELSUS IN MANUFACTIS HABITAT.] q. d Deus proprie non eget, nec habitat in domibus, puta templis manu fabrorum ædificatis et factis: ipse enim est עליון *Elion*, id est, Excelsus et Altissimus; qui non tantum terram, sed et cœlos omnes sua majestate et gloria, æque ac situ et immensitate transcendit, ideoque ubique est, et ubique latria colendus. Notat Stephanus Judæos, qui Deum templo suo delectari, eique quasi affixum putabant, unde putabant se esse invictos: Deum enim numquam passurum domum suam capi et possideri a Chaldæis. Hinc Jeremiæ c 7. templi excidium prædicenti occlamabant; *Templum Domini, templum Domini, templum Domini est.* Dicit ergo Stephanus: Ne insolescatis vestro templo, ejusque ritibus Judaicis, quasi illi perpetui futuri sint; neve despiciatis Christum et Ecclesiam, quasi adhuc carentem templo. Nam suo tempore non unum, ut vos, sed plurima et augustissima toto orbe habebunt templa Deus enim proprie non habitat in templo, ut vos putatis; sed formaliter habitat in seipso, suaque divinitate, immensitate; participative vero et effective per operationem habitat in toto mundo, præsertim vero in mentibus fidelibus et sanctis, quales nunc habent Christiani, non Judæi.

SICUT PROPHETA DICIT.] Isaias cap. 66. ubi hæc ejus verba explicui.

49. QUIS LOCUS REQUIETIONIS MEÆ] q d. Ego habito et quiesco in me ipso, uti antequam mundum crearem, per æterna sæcula in meipso habitavi et quievi: nulla ergo mihi a vobis, o Judæi, ædificari potest domus et templum, nisi ad hoc tantum ut in illo a vobis colar, vos exaudiam, vobis adsim et prosim: vobis inquam non mihi

51 DURA CERVICE.] ut eam cum mente flectatis Deo. Christoque ejus. q. d Duri, cervicosi, inflexiles, pervicaces estis in resistendo Christo et Evangelio.

Quæres. cur Stephanus hucusque lenis et man-

suetus, nunc subito acer tonet et fulminet in Judæos? Resp. Primo, OEcumen. quia videbat illos non advertere animum his quæ dicebantur, sed persistere in sua pertinacia et perfidia persequendi Christum et Christianos, ipsumque Stephanum occidendi. Duros ergo dure increpat, juxta præceptum Apostoli ad Tit. 2. 13. Forte etiam eos intuitus, vidit magis a se aversos, magisque in vultu et gestu accendi eorum odia et iras, eo quod sæpius taxasset patres eorum quasi Mosi rebelles, ac dixisset Deum non egere, nec habitare in templo Hierosolymitano. Jure ergo eorum duritiem increpat et contundit agens cum eis quasi desperatis.

Secundo, ut ostenderet zelum in Christum Christique fidem, insectando Judæorum incredulitatem et perfidiam Unde S August. serm. 1. de Sanctis, docet S Stephanum hic significare se perfecto odio odisse non Judæos, sed Judæorum pervicaciam

Tertio, ut declararet libertatem et fortitudinem Evangelici, imo Apostolici spiritus.

Quarto, quia ambiebat et anhelabat ad martyrium, quod exterius videbat sibi a Judæis parari, et interius a Deo sentiebat se ad id agi et incitari.

Tropol. S. Fulgent serm. de S. Stephano, docet S. Stephanum dare hic formam concionatoribus et Prælatis, ut vitia subditorum acriter insectentur, et tamen apud Deum pro eis intercedant; hanc enim esse perfectam charitatem; *Ita ut ideo*, ait, *in oratione quam postea pro eis fudit, audiri meruerit lenitas ejus, quia sine charitate non fuit in correctione severitas; et Ecclesiasticum dispensatorem erudierit, ut ad corrigendum cujuslibet peccati errorem, non desit in ore correptio, et ad Deum pro eo supplex effundatur oratio; ut qui malum fecit, per increpationem de malis operibus confundatur, et per orationem apud Deum adjuvetur.* Æque acris fuit objurgatio Isaiæ cap. 1. 1. et 10 Jeremiæ cap. 22. et 23. Ezechielis cap. 2 3 et aliorum Prophetarum correptio non tantum populi, sed et principum regumque Juda. Similis fuit Machabæorum in Antiochum 2. Mach 7. S. Laurentii in Valerianum, S Vincentii in Dacianum, S. Sebastiani in Diocletianum, aliorumque Martyrum in tyrannos libertas, fortitudo, zelus et increpatio Pulchre S. August. serm. 1. de Sanctis: *Eja*, ait. *S Stephane dic aliquid Judæis, ut incipias lapidari, et possis coronari, jaculare verba, et excipe saxa. Dic aliquid de incircumcisis cordibus, et morieris lapidibus.*

Et incircumcisis cordibus et auribus.] q. d. Vos estis rebelles et obstinati, qui cor et aures infidelitatis pellicula obductas habetis, ut credere non possitis, quia illam circumcidere et auferre non vultis. Hinc Constantin. Imp. rebellibus Judæis jussit amputari auriculas, uti tradit S. Chrysost. hom. 2 contra Judæos In hujus rei symbolum S. Petrus Malcho contra Christum præ cæteris insolescenti, amputavit auriculam dextram, ut repræsentaret Judæos perdituros aurem dextram, qua spiritualia et cœlestia Christi dogmata capiant, nec nisi sinistra aure Dei et Mosis mandata percepturos, qua videlicet res temporales tantum curant, ut ait S. Ambros. in cap. 22. Lucæ, donec Christus in fine mundi per Eliam eis aurem dextram restituat, ut tunc omnis Israel salvus fiat.

52. Justi.] Christi. Hic enim antonomastice vocatur *justus*, quia ita eminenter justus est, ut omnes in se credentes justificet. Unde a Daniele c. 9. 24. vocatur *Sanctus sanctorum, et Justitia sempiterna.* Vide Isaiæ 45. 8 et Jerem. 23 et seq

Cujus vos nunc proditores et homicidæ fuistis.] Quia per Judam eum prodidistis, ejusque proditioni consensistis, imo eam pecunia emistis. Rursum prodidistis eum Pilato, postulantes eum occidi et crucifigi.

53. In dispositione angelorum.] Græcum διαταγὴ significat *dispositionem, ordinationem, præceptum:* διατάττω enim significat *collocare, disponere, in ordinem componere, edicere, mandare.* Unde Syrus, Tigur. et Vatabl vertunt, *per præcepta et mandata angelorum* Angelus enim vice Dei quasi legatus, proclamans legem ex Sina, jubebat eam, omniaque ejus præcepta servari. Verum Noster melius vertit, *in dispositione angelorum*, id est, Primo, ministerio angelorum. Secundo, proprie *in dispositione*, quia angeli recto ordine legem disponentes, tradiderunt Mosi. Nam primo Exodi 20. tradiderunt legem naturalem, puta Decalogum: inde cap 21. 22. tradiderunt leges judiciales: denique c. 25. et seq. tradiderunt leges cæremoniales. Rursum angeli ita disposuerunt legem Mosaicam, ut media esset inter legem naturæ, quasi ea perfectior, et legem Evangelii, quasi ad eam, utpote perfectiorem, se suosque dirigens et ducens.

Tertio, *dispositio* hæc complectitur omnes dispositiones (græce enim est διαταγὰς, in plurali) et prodigia, quæ quasi pompa vel antecesserunt, vel comitata, vel secuta sunt legem, puta quod angeli jusserint populo, ut se præpararet ad accipiendum legem per purificationem et sanctificationem, id est, lotionem vestium et abstinentiam ab uxoribus; Mosi vero ut ascenderet in Sina montem, quod angeli daturi legem descenderint in Sina cum igne, fumo et terræ motu; quod voce tubali Decalogum ex Sina proclamarint, etc. quæ narrantur Exod. 19. Hæc enim pompa optime disposita, vocatur hic *dispositio:* per eam enim populo rudi significabatur legis et legislatoris dignitas, terror, potentia et magnificentia, ut eam religiose observarent, nec violare auderent.

Quarto, *dispositio* significat distributionem legum in tres classes, quæ plene et perfecte quoquoversum disponebant, formabant et componebant vitam moresque Hebræorum. Prima enim classis erat Decalogi et legis naturalis, quæ recte eos in se componebat, ut actus eorum tum interni, tum externi essent conformes rectæ rationi et legi æternæ. Secunda erat legum cæremonialium, quibus rite et sancte colerent Deum, eique debitum honorem exhiberent Tertia erat legum judicialium, quibus disponebantur ut recte se gererent erga proximos, eisque sua jura et debita tribuerent

Mystice et Anagogice, hæc dispositio significabat eos qui legem servarent, se disponere ad vitam statumque angelorum, ut inter angelos cœlestes quasi angeli terrestres angelice vivant, Deoque serviant, et post hanc vitam inter eorum ordines et hierarchias pro meritis disponantur et referantur Ita OEcum. *Christi*, ait, *proditores et occisores dicit. quod eorum essent participes qui ipsum crucifixerunt, id-*

quæ cum legem accepissent ordinationes habentem, quæ facerent eos qui ipsam opera complerent, angelis similem servare politiam.

ANGELORUM.] S Chrysost. Ambrosiaster, Euthym. Theoph. S. Thom. et alii commentantes in Galat. 3. 19 per angelos accipiunt Dei nuntios, puta Mosen, Aaronem et Josue. Verum simplicius illi ipsi, et alii passim veros accipiunt angelos. Idem docet S. Paulus Gal. 3. 19 et Hebr. 2. 2. Angeli enim sunt administratorii spiritus a Deo in ministerium missi, ut ait Apostol. Hebr. 1. Porro dicit angelos in plurali, quia etsi unus fuerit primarius angelus, v. g. S. Michael, qui nomine Dei decalogum proclamavit in Sina, is tamen honoris causa multos alios inferiores angelos habuit asseclas, qui ignem, fumum, terræ motum, tonitrua, cæteraque prodigia portitis inter se operis excitarunt.

Porro S. Stephanus legem veterem vocat *angelorum*, non Mosis. Primo, ut ostendat quanti eam faciat, et refellat calumniam Judæorum, qui eum quasi contemptorem et hostem legis Mosaicæ accusabant. Secundo, ut arguat Judæorum ingratitudinem et inobedientiam, qui legem angelicam, utpote a Deo per angelos datam, non custodierint; nec Christum in lege adumbratum et prædictum receperint. Blasphemiam ergo legis contemptæ, quam adversarii ipsi objecerant, in ipsosmet retorquet.

Trop. Verius arguas Christianos, qui legem Evangelicam, quæ non per angelos, sed per ipsum Dei filium, ea de causa incarnatum data est, non observant, qui proinde graves ipsi pœnas dabunt, uti minatur Apostolus Heb. 2. 2. et c. 12. 25.

54. DISSECABANTUR.] διεπρίοντο, id est, *dissarrabantur*, serra scilicet iræ, angoris et indignationis. Vide dicta c. 5. 33. Notat S. Chrys. angoris Judæorum causam fuisse, quod vellent occidere Stephanum, nec tamen ad id justam causam invenirent. Stephanus enim legem laudarat, sed ipsos violatæ legis accusarat: furunt ergo et strident, frendentque in eum dentibus, quod verum dixerit, ipsosque acriter taxarit, nec tamen honestum, se de eo vindicandi titulum captare queant. Esto enim eum, ut in suos maledicum calumniari, ejicere aut flagellare possent; non tamen occidere, quod volebant. Pulchre S. August. serm. 6. de Sanctis: *Super martyrem Stephanum*, ait, *dentibus colubrinis stridebant, quem quasi serpentem in corde habebant.*

55. CUM AUTEM ESSET PLENUS SPIRITU SANCTO (Syrus, *plenus fide et Spiritu sanctitatis*) INTENDENS IN CŒLUM,] Significat hic nova plenitudo, puta novus illapsus et impulsus Spiritus Sancti roborans Stephanum contra furorem Judæorum, animansque ad instans martyrium. Unde movit eum, ut deserens terram et terrena omnia, utpote vilia et exilia oculos mentis et corporis intenderet figeretque (hoc enim est ἀτενίσας) in cœlum, quasi candidatus gloriæ, ac anhelans et suspirans: ita Lyran. et Gloss. simul e cœlo opem et robur postulans, ad instantem martyrii agonem fortiter obeundum. Censet S. Chrys. S. Stephanum ab initio suæ concionis vidisse cœlum apertum, et gloriam Dei Christique, indeque faciem ejus visam lumine cœlesti radiantem instar angeli; sed id initio tacuisse, ne Judæos tam insolito nuntio offenderet, et a se averteret.

Moral. Petrus Damiani ser. de S. Stephano, notat Spiritum Sanctum docere oculos intendere in cœlum: *Quia*, ait, *qui Spiritu divinitatis afflatur, conculcatis terrestribus, cœlestibus inhiat et æternis:* ubi enim est oculus, ibi est et cor et amor. Ex adverso mundani terram intuentur, quia terrenis inhiant, qui de terra est, de terra loquitur. Rursum, pii in tribulationibus in cœlum aspiciunt, dicuntque cum Davide: *Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi* Ps. 120. 1. Mundani ad humana auxilia respiciunt, eaque conquirunt: ideoque justo Dei judicio ea non inveniunt. Vide dicta c. 1. v. 9 et 11. Causa fortitudinis est, intentio in cœlum. Unde Plato in Cratylo: ἀνδρεία, ait, id est, fortitudo, dicitur quasi ἀνω ῥοη, id est, *sursum fluxus: quia fortitudinis est malis obviis obniti, sursumque ferri.* Qui id facit, est ἀνηρ, id est *vir*, et ἄρρην, id est *mas*, non fœmina. Unde idem in Apologia Socratis, eum injuste damnatum ad mortem, eo quod deos plures negarat, unicumque dumtaxat esse assereret, ita se consolantem, lætoque animo morientem inducit, ut dicat: *Nihil unquam bono viro quidquam mali evenire posse, nec vivo, nec mortuo; neque unquam ejus res a diis negligi. Nec sane meæ res istæ fortuito contigerunt, sed hoc mihi certum perspicuumque est, mihi et mori, et negotiis adeo liberari melius esse atque conducibilius. Illic versabor cum Orpheo, Musæo, Hesiodo, Homero cum Minoe, Rhadamanto, cum Ajace, et aliis injuste damnatis, uti ego injuste damnor.*

VIDIT GLORIAM DEI.] Primo, aliqui censent Stephanum vidisse Dei essentiam. Ita aliqui apud Lyran. Favet Greg. Nyssenus orat. de S. Stephano, dum ait, *eum vidisse ipsum lumen in lumine Dei, plena mentis comprehensione, atque Deum et Trinitatem.* Et Hilar. Arelat. hom. de S. Stephano, asserit eum jam tunc accepisse præmium et vidisse Deum; et quod sperabatur desideriis, oculis ejus demonstratum, et spem in re, spiritu adhuc intra carnem militante, perfectam. Et S. Aug. ser. 96. affirmat, *eum vidisse revelata facie Patrem, Filium et Spiritum Sanctum.* Et serm. 99. *Vidisse Deum, qui jam migrabat ad Deum ac Trinitatem ipsam et divinitatem.* Verum Exodi 33. 13 et 2. Cor. 11 ostendi, nec Mosen nec Paulum in raptu, nec quem alium in hac vita vidisse Dei essentiam.

Secundo, alii censent Stephanum vidisse Deum Deique gloriam, non in se, sed in imagine aliqua, puta in phantasmate a Deo in phantasia ejus efformato repræsentatam, quomodo Isaias c. 6. vidit Deitatem et Trinitatem per schema quoddam corporeum, uti ibidem dixi. Unde Beda Retract. in Acta, ait Stephanum futuræ vitæ gaudia in hac adhuc vita, cum divinitus sublimatum esset, esse speculatum eo modo, quo Paulus cum raptus est ad tertium cœlum.

Tertio, Dionys. Carth. censet hanc Stephani visionem non fuisse imaginariam, sed pure intellectualem in apice mentis, qualis solet esse contemplantium et ecstaticorum, per splendidissimam quamdam irradiationem increatæ lucis æternæ.

Quarto, et simplicius Cajetan. et alii censent Stephanum vidisse gloriam Dei, id est, claritatem quamdam corporalem eximiam et augustam, ita ut Dei præsentiam testaretur et præ se ferret: hanc enim vidit Stephanus oculis corporeis, dum eos in cœlum

intendit, æque ac iisdem vidit Jesum stantem a dextris virtutis Dei: nulla enim est qualitas, quæ nobis Majestatem et gloriam Dei magis repræsentet, quam lux, claritas et fulgor insolitus. Et sic Moses et Hebræi sæpe dicuntur vidisse gloriam Dei, quia viderunt cœlestem quamdam lucem et splendorem, quæ Dei Majestatem repræsentaret. Sic Exodi 24. 17. dicitur: *Erat autem species gloriæ Domini quasi ignis ardens*. Similia sunt Num. 14. 10. et 3. Reg. 8. 10. et alibi. Et sic Apostoli in transfiguratione viderunt gloriam Christi, quia resplenduit facies ejus sicut sol, Matth. 17.

Porro cum oculis corporis S. Stephani, elevati sunt a Deo pariter oculi phantasiæ et mentis, ut sublimius cœli empyrei Deique gloriam, quasi ejus jam candidatus, contemplaretur, uti dixerunt Auctores secundæ et tertiæ sententiæ. Unde Petrus Damianus s. de S. Stephano: *Si*, ait, *vidit oculis corporalibus, certum est hunc omne humanum genus disparitate gloriæ prætervolasse, et pennis fidei et virtutum incorporea corporeis, etsi non comprehendisse, apprehendisse tamen luminibus*. Et hoc tantum videntur voluisse S. Aug. Hilarius et Nyssenus citati pro prima sententia; dum enim dicunt Stephanum vidisse Deum, intellige non in essentia sua, sed in imagine vel specie sua, partim corporea, qualis est lux et claritas; partim incorporea, qualis est phantasma et visio mentalis.

Et Jesum stantem a dextris Dei.] Sic lege cum Romanis et Græcis: ergo dele τὸ *virtutis*, quod non nulli interserunt. *Dei*, id est gloriæ, sive lucis augustæ, quæ Deum repræsentabat, uti paulo ante dixi. Porro Christus dicitur stare a dextris Dei Patris, non quasi ei non sit consubstantialis qua Deus est, sed qua homo Verbo unitus, eo sensu quem dedi Coloss. 3. 1. Ubi et addidi; Christum dici sedere a dextris Dei, ad significandam ejus regiam Majestatem, dominium et potestatem judiciariam: stare vero, Primo, quia hic situs est naturalis corporis valentis et gloriosi. Ita sanctus Chrysostomus OEcum. Beda et S. Gregor. hom. 29. in Evang. et sanctus Augustinus qu. 88. inter qu. novi testamenti. Secundo, stat quasi miles et dux, cum, et pro Stephano pugnaturus contra Judæos. Unde Petrus Damian. orat. de S. Stephano: *Christus*, ait, *cum Patre stante stabat, et cum bellante bellabat, nec minor erat illo*, ut suum juvaret et propugnaret athletam. Et S. Ambr. in Psal. 61. inquit Stephanum interritum inter hostes et saxa stetisse, quia immobilis fide immobilem Christum vidit, illique se totum animo obtutuque affixit. Addit S. August. serm. 98. de diversis, Stephanum vidisse quoque angelos, quasi milites Christum ducem suum sequentes, et pro se quasi commilitone suo decertantes. Ferunt Alexandrum Magnum prandere solitum ad tibias, cumque tibicines mutato tono delicioso bellicum intonarent, subito arrectum sine sensu corripuisse lanceam; quod evidens erat indicium pugnacis animi, et virtutis imperatoriæ. Longe verius Christus in cœlo empyreo deliciis affluens, suorum fidelium rebus et luctis ita intendit, ut simul ac increpuerit luctantium clamor, illico a deliciis assurgat ad arma. Stat ergo hic armatus omnipotentia sua, ut Stephanum Judæis insuperabilem reddat. Ita stetit astititque S. Antonio certanti contra dæmones, uti scribit S. Athanas. in ejus vita. Tertio, stat Christus quasi ad vocatus, et quasi sacerdos Stephanum in martyrio, quasi victimam, et holocaustum suavissimum Patri oblaturus, ait S. Ambr. l. 3. de Fide c. ult. Quarto, stat quasi agonotheta, ut animam Stephani victoris cum triumpho exciperet, eique bravium victoriæ consignet, ac juxta nomen, corona gloriæ eum coronet, ita S. Ambr. ep. 82.

Porro Stephanus naturali oculorum acie pertingere non poterat ad cœlum empyreum, ibique videre Jesum in sua forma et quantitate, cum multas stellas quæ sunt in firmamento, ac consequenter longe inferiores cœlo empyreo, videre non possimus, quæ tamen non tantum corpore Jesu, sed toto terræ globo longe sunt majores. Ergo divina virtute confortatus et elevatus fuit ejus oculus et visus, ut Jesum integrum in sua specie et figura in cœlo, imo super cœlum empyreum stantem clare, distincte et perfecte videret.

Symbol. S. Aug. q. 88. super novum Test. docet, Christum stare ut Stephano stanti, patienti et reo, ipse quoque stans, quasi patronus et reus compatiatur. Quærit enim August. cur Christus ante triumphos visus sit Isaiæ c. 6. sedens, Stephano autem post triumphos stans? ac respondet: *Quoniam, tunc*, ait, *in pace erat causa divinitatis ejus: in Stephano autem Salvatoris causa vim patiebatur, ideo sedente judice Deo stans apparuit, quasi qui causam diceret. Omnis enim qui causam dicit, stet necesse est. At quia bono causa ejus est, ad dexteram judicis stabat*. Hæc Aug. Allusit ad veterem Rom. morem, quo non tantum rei stantes causam dicebant, sed et parentes, cognati, amici cum illis simul stabant sordidati, intonsa barba et capillis, ac si ipsi cum reo rei essent: ejus enim sortem in se suscipiebant. Ita enim hic Christum Stephano causam suam agenti compati, assistere, et quasi reum cum reo stare, ut ejus litem agat et peragat. Sic Deus visus est Mosi in rubo ardenti, Exodi 3. ut significaret se ipsi, et Hebræis in Ægypto afflictis, et quasi in rubo ardenti constitutis condolere, et re ipsa compati, eamdemque cum ipsis sortem et conditionem subire, ut eos consolaretur, juvaret et liberaret.

Secundo, stat Christus, ut insigne et jucundum hoc Stephani spectaculum et certamen spectet, eoque se oblectet. Nam, ut ait Apostolus 1. Cor. 4. 9. *Spectaculum* (græce *theatrum*, scilicet quo quasi damnati ad bestias, ignes, saxa, etc. spectamur) *facti sumus mundo, et angelis, et hominibus*. Unde Nyssenus orat. de S. Stephano, ait ad ejus hoc spectaculum præsentes fuisse omnes angelos. Et Petrus Damiani de eodem: *Curramus*, ait, *ad spectaculum, ad quod currit qui exultat ut gigas ad currendam viam*.

Ecce video cœlos apertos.] Stephanus primus post Christum vidit cœlos apertos; vidit et introivit, ut canit Ecclesia: sed ante eum in Christi baptismo aperti sunt cœli, eosque apertos vidit non solus Christus, sed omnis astantium turba, æque ac columbam inde descendentem in Christum, quæ erat index Spiritus Sancti; ac vocem inde in eumdem a Patre delapsam audivit: *Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui ipsum audite*. Quæ omnia non imaginaria sed sensibilia fuerunt, et realiter contigerunt, idque Primo, ad hoc, ut vox e cœlo labens Christi dignitatem Joanne ipsum baptizante, majorem significaret. Secundo, ut cœlum Christo et per Christum omnibus

aperiri monstraretur, ait ibidem S. Chrysost Tertio, ut vis baptismi cœlestis indicaretur, nimirum, per illum gratiam cœlestem dari, quæ nobis cœlos aperiat, et in eos inducat, ideoque per baptismum nos ad cœlestem vitam, et ad cœlestia dona et bona vocari. Ita S. Thom 3. p q. 39. a. 5.

Quæres: Quomodo cœli solidi aperiri potuerunt? Respon Aliqui imaginantur eos vere fuisse apertos, quasi realiter eorum soliditas divisa et discissa sit. Verum hæc est vulgi rudis crassaque imaginatio: hoe enim naturaliter est impossibile, supernaturaliter superfluum

Secundo, alii censent per fulgura et fulgetra crebro a Deo immissa, visum fuisse hominibus æthorem dividi et aperiri; unde vox quasi tonitruum erupit: *Hic est Filius meus*, etc. Favet Ps 28. v 3 et 6 in sensu allegorico; idque a i hoc, ut per hæc terribilia prodigia populus excitaretur ad intuendum hanc cœli aperturam,et audiendam vocem in Christum illapsam, juxta illud Ps. 76. *Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ*. Sic ait Silius Italicus; *Ruptoque polo micat igneus æther*, id est, fulgurat. Et Statius: *Abrupta tremiscunt fulgura, et attritus subita face rumpitur æther*. Ita Prado in Ezechiel 1 1

Tertio, alii censent cœlos realiter non fuisse apertos, sed per visionem intellectualem, vel imaginariam S Stephano aliisque auditam, uti Ezechieli 1. 1 per visionem aperti sunt cœli. Ita Auctor imperfecti in Matth. 3. et S. Thomas loco citato Verum quia in baptismo Christi vox fuit realis, æque ac columba; et Stephanus realiter oculis corporeis vidit Christum in cœlis apertis: hinc

Quarto, alii melius censent in baptismo Christi visum fuisse verum quemdam hiatum, hoc est, speciem aperturæ sensibilis in suprema aeris regione, ex quo vox illa de cœlo labi videbatur cum columba. Porro hiatus hic hoc modo factus est: fecit Deus partes aeris extremas et supremas densiores et lucidiores, ita ut ad illas terminari posset intuentium visus: aerem autem interjectum fecit manere rariorem, ita ut de more non videretur: hoc enim modo videbatur hominibus in aere esse hiatus, vacuum et apertura Ita Suarez 3. p. q 39 a. 5 Euthym. Jansen. et alii in Matth. 3 Tales hiatus quasi spectra sæpe apparent in aere, de quibus Aristot et Philosophi in Meteoris. Verum quia Stephanus hic non tantum aerem, sed et cœlos omnes apertos vidit usque ad convexam superficiem cœli empyrei, ubi vidit Jesum: hinc

Quinto et genuine dico cœlos hic dici ei fuisse non scissos, sed apertos, id est patentes; quia nimirum oculus ejus per Dei concursum supernaturalem elevatus, cœlos omnes quasi patentes penetravit, et perrectus fuit usque ad cœlum empyreum, ut in eo clare perspiceret Dei gloriam, et Jesum a dextris Dei. Sicut enim nos per aerem apertum videmus remota, puta solem, lunam, astra; ita Stephanus per cœlos apertos, id est patentes et perspicuos, vidit gloriam Dei et Christi; ad hoc enim dumtaxat ei aperti sunt cœli Porro hoc magis puritatis, et fervoris Stephani fuit indicium. Ait enim· *Video cœlos apertos*; q d. Non timeo vestras, o Judæi, minas, nec mortem; quia video cœlum apertum, ut me in suum civem ad gloriam æternam suscipiat. Secundo, his verbis invitavit eos ad pœnitentiam, q. d. Cœlum æterni gaudii, salutis et felicitatis apertum est; videte ut accurratis et introeatis antequam claudatur, juxta illud: *Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis*, Joan 12 Et: *Dum tempus habemus, operemur bonum*. Gal 6 Quod si tempus hoc pœnitentiæ neglexeritis, soltote Deum e cœlo aspicere vestra scelera, eumque fore judicem et vindicem, ut e cœlo in gehennam et tartara vos deturbet et præcipitet. Iis Monete celebris Bononiæ Doctor, ad capessendom S. Dominici institutum permotus est cujusdam ex eo concionatoris, hæc verba S Stephani explicantis, voce, dicentisque. *Ecce nunc cœli aperti sunt volentibus introire; sed mox in æternum claudentur iis, qui hoc ætite et bene agendi tempus neglexerint*, uti narrant Chronica ordinis S Dominici p. 1. l. 1 c 37.

Et filium hominis,] id est, Christum, qui antonomastice vocatur *homo*, quia homo Deus. Quærit S. Aug serm. 5 de Sanctis, cur S. Stephanus Christum vocarit *filium hominis*, et non potius Filium Dei, qui dignior est titulus? ac respondet : quia Judæi confitebantur Filium Dei sed negabant filium hominis, id est, incarnationem Verbi: *Ut*, ait, *ad confutandam Judæorum incredulitatem ille Martyri ostenderetur in cœlo, qui a perfidis negabatur in mundo; et illi testimoniam cœlestis veritas daret, cui fidem terrena impietas derogaret*. Porro solum Stephanum vidisse Jesum et gloriam Dei docet S Aug. ser. 92. de diversis: *Soli*, ait, *apparebat, et alii non videbant, sed invidebant*; immoque Judæos vidisse in fronte Stephani crucem, quasi ea signatus esset tamquam signo *thau*, Ezech. 9. Crux enim est signum Christi et Christianorum. Censent nonnulli Christum exiliisse de cœlo, ac propius accessisse, ut seipsum commode Stephano videndum exhiberet. Verum contrarium videtur verius, scilicet eum suo loco mansisse in cœlo empyreo, ibique visum a Stephano. Primo, quia Stephanus vidit Jesum stantem juxta gloriam Dei, id est, juxta Deum Patrem; gloriam autem suam Pater Beatis ostendit in cœlo empyreo. Secundo, quia vidit non cœlum, sed cœlos apertos, omnes scilicet, ait Petrus Damiani ser de S. Stephano: ergo et empyreum, ut scilicet ibi videret stantem Christum. Tertio, quia Stephanus vidit locum Beatorum, in quem jam vocabatur per martyrium, in quo præsidet Jesus.

Dices: Naturaliter oculus hominis aciem suam nequit porrigere tam alte et remote. Respondi jam et dixi supernaturaliter a Deo elevatam, et eo usque extensam fuisse aciem visumque Stephani.

Quæres: Cur id dicit Stephanus Judæis, qui Jesum non videbant, nec eum a Stephano videri credebant? Respond. Id dicit partim ex ardenti amore in Jesum, ac desiderio eo fruendi q d. Video Jesum amorem meum, me invitantem: ad eum anhelo et propero; quare non curo, imo desidero vestra saxa, ut per illa transeam et transvolem ad meum Jesum. Ita S. Aug. ser 94. de diversis. *Non tacuit Stephanus quem vidit, ut perveniret ad eum quem vidit; quia festinabat mori pro illo, ut viveret cum illo*. inquit idem ser. 95 Secundo, id dicit ex ingenti fiducia, zelo et fortitudine, quasi dicat: Non contra me mortalem pugnatis, o Judæi, sed contra Jesum et Deum immortalem. qui e cœlis vos vestr aque scelera prospicit, ibique stat ut vos judicet et puniat, si in scelere per·

sistetis. Ita S. Aug. ser. 98 de diversis. Tertio, id dicit, ut eos invitet ad pœnitentiam. q. d. Jesus stat a dextris Dei, tanquam advocatus peccatorum et pœnitentium: pœnitentiam ergo agite, ut per eum veniam et misericordiam consequamini. Quarta, ut resurrectionis Christi, quam Judæi pernegabant, non tantum auritum, sed et oculatum testem se esse ostendat, qui postmodum multos credituros sciebat, qui ejus patientiam, sanctitatem, vultum angelicum et martyrium vidissent.

56. Exclamantes autem voce magna continuerunt aures suas.] Græce, κράξαντες, id est, horribili voce corvorum more crocitantes, ait Petrus Damisni or. de S. Stephano. Nam ut ait Eccles. cap. 27. 15 *Loquela multum jurans* (multo magis blasphemans) *horripilationem capiti statuet, et irreverentia ipsius obturatio aurium.* Horrende ergo clamant, quasi qui horrendam audierint Stephani blasphemiam, quod scilicet viderit cœlos apertos, et gloriam Dei, et Jesum stantem a dextris Dei, quem ipsi pro malefico habebant, et ut maleficum crucifixerant. Unde continent aures ne blasphemiam audiant. *Aures clauserunt et ad lapides cucurrerunt*, ait S Aug. s 1. de Sanctis. Ergo exclamant quasi inclamantes Deum, ut tantam blasphemiam vindicet, et e cœlo sideret. Ita Glossa Addit S Aug. serm. 98. de diversis, eos exclamasse contra Jesum, quem Stephanus exaltabat, eumque blasphemasse. Hinc et prætermissa ordine juris, Stephanum necdum a concilio damnatum, furentes rapiunt ad necem: licet Cajet. asserat, id eos fecisse cum Pilati Præsidis consensu.

57. Ejicientes eum extra civitatem.] Ne illam sua blasphemia contaminaret, juxta edictum Domini N. 24 14. Ita Judæi censebant, sed revera extra civitatem ejiciebatur, quasi advena mundi, et non habens hic manentam civitatem: futuram enim tota mente quærebat. Secunda, quia Jerusalem impia non erat digna tam sancto Martyre, æque ac mundus non est dignus vita et morte justorum. Tertia, ut similis in hac, uti et in cæteris esset Christo, qui extra Jerusalem passus est, ut nos eligeret et vocaret de mundo ad cœlum: *Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium ejus portantes.* Hebr. 13. v 12. et 13. Vide ibi dicta.

58. Lapidabant.] quasi blasphemum. Sic blasphemus tempore Mosis, jussu Dei extra castra a toto populo in criminis execrationem, lapidatus est, Numer. 24. 14. Hinc et Judæi dicunt Christo: *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia*, quod scilicet dixerat se esse Deum et Dei filium, Joann. 10 33. Porro S. Stephanus lapidatus est in valle Josaphat, quæ inter montem Oliveti et Jerusalem interjacet, juxta torrentem Cedron: quia juxta aquas magnas solet esse lapidum copia: ubi etiamnum locus sanguine S. Stephani consecratus, magna veneratione colitur. Unde portam Jerusalem quæ ad hanc vallem vergit et ducit, peregrini et Christiani Hierosolymæ degentes, vocant portam S. Stephani. Id Lucianus in descriptione inventionis S Stephani, se accepisse ait ex revelatione Gamalielis. Idem tradit Beda, Borchardus, Ceverius, Ansingus, Adrichom. Zwallardus, et alii in descriptione terræ Sanctæ (et ex iis noster Villalpanda, tom. 2 in Ezech. p. 1. l. 3 c. 7 pag 161.) e quibus addit noster Lorinus (quod et peregrini asseverant. idemque mihi Romæ asseveravit R P. Melchior ab Helmont Antverpiensis, Franciscanus, qui quater Hierosolymam est peregrinatus, ibique diu habitavit qui et addidit, signa et effigiem capitis et scapularum S. Stephani lapidi, dum expirans retrorsum caderet, impresse, etiamnum in eo ostendi, seque illa vidisse ibidem ostendi lapidem, in quo B Virgo cum S. Joanna pro Stephano, tota lapidationis tempore preces fuderint Ergo S. Stephanus suam martyrii coronam debet B. Virgini, æque ac S. Paulus suam conversionem, quam moriens pariter impetravit ei S. Stephanus. Insuper eodem in loco in quo lapidatus est S. Stephanus, Eudocia Augusta ingentem basilicam exædificavit, uti testatur Evagrius l. 1. Hist c. 12 et Nicephor l. 14. c 56 Addit Beda l. de Locis sanctis c 3 quod Christiani Hierosolymis religiose asservarent petram, super quam Judæi lapidarunt S Steph

Præclare S. Aug. ser. 2. de Sanctis: *In ipso*, ait, *juventutis flore, decorem ætatis suæ sanguine purpuravit*, videtur enim fuisse circiter 34 annorum: tot enim erat ejus cognatus, coævus et condiscipulus Saulus, ut mox dicam. Tam ergo Saulus, quam Stephanus, fuit coævus Christo. *Stephanus græce, latine corona appellatur Jam coronæ nomen habebat et ideo palmam martyrii suo nomine præferebat.* Idem ser. 5 *Cum*, ait, *S Stephanus Diaconus ab Apostolis ordinatus sit, Apostolos ipsos beata ac triumphali morte præcessit; ac sic qui erat inferior ordine, primus factus est passione: et qui erat discipulus gradu magister cœpit esse martyrio, complens illud Psaltis: Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Retribuere enim voluit primus Stephanus Martyr Domino, quod cum omni humano genere accepit a Domino. Mortem enim quam Salvator dignatus est pro omnibus pati, hanc ille primus reddidit Salvatori* Eodem enim anno 34. quo Christus passus est 25 Martii, Stephanus creatus est Diaconus post Pentecosten, et e paucis post mensibus martyrium abiit. S. Antonin. 1. p. Hist tit. 6. c. 2. § 4. et Adrichomus in Descript. terræ Sanctæ pag 273. censent, eum obiisse die tertia Augusti, feria quarta. Verum errant diem inventionis cum die mortis commutantes: corpus enim ejus inventum est die tertia Augusti. Unde Baronius et alii passim censent, eum obiisse die 26 Decembris: tunc enim Ecclesia ejus diem natalem felicitatis æternæ celebrat, nimirum postridie nativitatis Christi Idem testantur omnia Martyrologia, et Patres in hom. de S Stephano. Ideo enim Christus natus est in terra, ut Stephanus nasceretur et coronaretur in cœlo, ut docet S. Fulgent ser. de S. Stephano. Addit Beda in Martyr. et ex eo Baron postridie necis et triumphi S. Stephani, puta die 27. Decembris, eodem anno Christi 34. S Jacobum fratrem Domini creatum esse Episcopum Hierosolymorum; ibique sedisse annis 29. irrepsit ergo error in Chronicon Glycæ, qui l 3. Annal ex Hippolyto; et Nicephori l. 2 c. 3 qui ex Evodio scribunt, et Stephanum anno septimo post Christum occubuisse; pro *anno septimo* enim ponendum est mense septimo.

Tropol Nyssenus tract de Beatitud. docet S. Stephanum imitasse illam Christi beatitudinem: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Idcirco*, ait, ma-

gnus ille Stephanus gaudet lapidibus undique petitus, ac veluti suavem quemdam rorem, crebros lapidum ictus in modum floccorum nivis incidentium, corpore cupide excipit; ac benedictionibus nefarios homicidas prosequitur, etc. *currenti ei per confessionem, quod spernebatur ostenditur, cælum apertum.* Idem orat. de S. Stephano: *Per omnia*, ait, *magnitudine animi atque indolis excellebat, iræ quidem lenitatem, minis vero despicientiam, mortis terrori vitæ contemptum, odio dilectionem, malevolentiæ benevolentiam, calumniæ veritatis prædicationem opponens.* Et inferius: *Nam orbe lapides undique conjicientium, quasi corona cinctus, ita accepit id quod agebatur, quasi corona victoriæ præmium in manibus adversariorum necteretur* Hinc pro corona lapidum ferientium, accepit coronam lapidum pretiosorum, juxta illud: *Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso* Psal. 20. 4 et S. Aug. serm. 94. de diversis: *Quando*, ait, *B. Stephanus pro Christo primus sanguinem fudit, quasi corona processit de cælo, ut eam sumerent sequentes in præmio, qui præcedentis pietatem imitarentur in prælio: Impleverunt postmodum terram crebra martyria. Quicumque postea sanguinem pro Christi confessione fuderunt, imposuerunt coronam illam capiti suo, et eam securitatis integram servaverunt.*

Symbol ibidem S. Aug et serm. 92 *Ad lapides*, ait. *currebant, duri ad duros; et petris lapidabatur, qui pro petra, qui Christus est, moriebatur; et a lapideis, qui legem acceperant in lapideis tabulis.*

Denique S. Aug. serm 31. et 32. de diversis, scribit lapidem qui cubitum S Stephani ferierat, a quodam viro pio, qui lapidationi ejus præsens fuerat, delatum Anconam, Italiæ urbem, multis miraculis claruisse, nimirum decebat ut lapis cubitalis in urbe cubitali poneretur eamque tueretur; Ancona enim dicitur ab ἀγκών, id est cubito, *quia in ipso flectentis se oræ cubito sita est*, ait Plin. l. 3 c 13. Hujus lapidis accepti festivitatem a priscis temporibus celebrant, die 3. Augusti, in quem postea diem incidit inventio S. Stephani, quam proinde eodem die recolit Ecclesia.

Et testes deposuerunt vestimenta sua | Syrus, *ipsorum*, non Stephani, ut ait S. Bern. serm de S. Stephano, dicens per contactum vestium S. Stephani æque ac per ejus preces. Saulum fuisse conversum; *vestimenta*, scilicet extima, qualia sunt pallia. ut expeditius lapides vibrarent: hæc enim significat vox Græca ἱμάτια.

Secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus.] Saulus lapidationis fuit dux et choragus. quia indigne ferebat Stephanum cognatum et condiscipulum suum, a se suaque lege et schola defecisse: insuper eloquentia, sapientia et miraculis, ab eo jam Christiano se superari invidebat; quare lapidationis fuit incentor, ideoque non contentus se solo illum lapidare, omnium lapidantium vestes servans, per omnes eum lapidabat *Ab ipso*, ait S August. serm. 1. de Sanctis, *omnium lapidantium vestimenta servabantur, ut tamquam in manibus omnium ipse lapidare videretur.* Idem confitetur Saulus jam factus Paulus c. 22. 20 *Et cum funderetur sanguis Stephani testis tui. ego astabam* (græca. ἐφεστώς. id est, *superstabam*, hoc est, præeram) *et consentiebam. et custodiebam vestimenta interficientium illum.* Unde S. Fulgentius serm. de S. Stephano, ait eum occisum lapidibus Pauli

Porro Saulus vocatur *adolescens*, græce νεανίας id est, juvenis. aut vir juvenili audacia et robore præditus, quia erat 34 annorum. Nam post totidem annos, occisus est a Nerone anno regni ejus 13. cum universim esset 68 annorum, ut tradit S. Chrysost. hom. de Principibus Apostolorum tom. 5. Sic Pythagoras adolescentiam extendebat ab anno vigesimo ætatis usque ad quadragesimum. Unde et Cicero l. de Senect adolescentiam extendit usque ad senectutem: *Qui enim citius*, ait, *adolescentiæ senectus, quam pueritiæ adolescentia obrepit.* Idem orat. 23. Isocratem nunc virum vocat, nunc adolescentem. *Adolescens*, ait. *etiam nunc, o Phædre, Isocrates est; sed quid de illo augurer, libet dicere* Et paulo post *Inest enim natura philosophiæ in hujus viri mente quædam.* Hæc de adolescente Socrates apud Cicer. auguratur. Alioqui a Physicis et Medicis adolescens proprie quis dicitur, a fine pueritiæ. scilicet ab anno 12. usque ad 25. quamdiu scilicet homo crescit in longitudine: cum enim percrevit, adultus vocatur.

59. Domine Jesu suscipe spiritum meum.] Ut eum victorem, quasi agonotheta sistas Deo Patri. corona gloriæ decorandum, q. d. ait S Aug. serm. 93 *Tibi vixi, tibi morior: quia adjuvisti me, vicit quem suscipis: accipe spiritum meum de manu eorum qui oderunt tuum.* Et ser. 51. *Fecisti me victorem, recipe me in triumphum: illi persequuntur, tu suscipe: illi ejiciunt, tu intromitte: dic spiritui meo, intra in gaudium Domini tui.* Hinc multi censent, Christum suorum servorum et servarum animas statim a morte excipere, easque quasi fructus laborum suorum Deo Patri offerre. Nota hic optimam moriendi formam Primo, non de corpore, sed de spiritu curam gerit: contrarium faciunt impii Secundo, fidem profitetur Jesum vocans Dominum, scilicet creatorem, redemptorem et salvatorem suum, totiusque mundi. Tertio, spem in eum defigens, ipsum invocat, meritis suis diffidens; hinc vocat eum Jesum, cui scilicet velit et possit eum salvare Quarto, per amorem ei animam spiritumque resignat.

Quocirca Christus resignatum sibi a suis spiritum excipit; ac qua homo peragit particulare ejus judicium, in quo eumdem cœlo adjudicat beatque. ac cum triumpho in cœlum traducit; sin adhuc aliquid purgandum habeat, ad purgatorium, ut expietur transmittit. Porro hæc facit vel per se, vel potius per angelos. Nam si per se id faceret. cum singulis horis, at sæpe momentis, plurimi per orbem moriantur, deberet Christus singulis momentis ad singulos morientes e cœlis descendere, imo cum eodem momento multi in variis locis moriantur, deberet simul ad varia loca descendere, seque multoties replicare Quare Barthol Sibylla in Speculo peregrini, quæst decade 1 cap. 2 quæst. 9. censet, Christum hoc particulare judicium cujusque committere angelo custodi ejusdem, ut is deinde eum pro meritis vel ad cœlum, vel ad Purgatorium. vel ad infernum deducat, aut dæmoni deducendum tradat Hoc enim ad angeli custodiam pertinere videtur, ejusque esse finis et clausula Alii censent hoc judicium ab ipso Christo, manente in cœlo empyreo, fieri per mutualem Christi locutionem; sicut angelus ad angelum, licet remotissimum, menta-

liter loquitur, uti dixi Zachar. 12. 10. Judicium vero universale in fine mundi per se peraget Christus; unde ad illud omnibus Angelis et Sanctis comitatus, e cœlo gloriosus descendet, Matth. 25. 31. Nonnullis tamen illustrioribus Sanctis morientibus Christus per se apparuit eorumque animas excepit. Audi exempla selecta.

S. Pantaleon Martyr in ligno suspensus, ferreis laniatus ungulis, lampadibus ustulatus, oculis in cœlum intentis orans, vidit Christum in habitu Hermolai sui magistri, qui eum ad martyrium animabat: *Ego enim*, ait, *tecum sum in omnibus, quæ propter me pateris*, Uti habet vita ejus apud Surium die 27. Julii.

S. Mennæ Martyri cum oculi effoderentur, avelleretur lingua, caro dilaceraretur, apparuit Christus, atque omnia ipsi membra restituit, et sanavit, hortatusque est ad constantiam, promittendo ei præsentem suam opem et auxilium, uti habet ejus vita apud Surium die 11. Novemb.

S. Barbaræ in carcere apparuit Christus, suoque splendore carcerem illustravit, ac plagas sanavit, animando eam ad instans martyrium, pollicens præsentem suam opem.

S. Elisabetha Hungarorum regis filia, oculis in cœlum intentis vidit Christum, ab eoque audivit: *Bono animo esto filia, ego tecum sum*. Cui illa; *Ita Domine, tu mecum, et ego tecum*. Eidem post vitam multis annis religiose transactam Christus apparuit, dixitque: *Veni sponsa, cœlesti thalamo potire*.

S. Tarsilla amita S. Greg. ut ipse refert l. 4. Dialog. c. 16. moriens, *sursum respiciens Jesum venientem vidit, et cum magna animadversione cœpit circumstantibus clamare dicens: Recedite, recedite, Jesus venit. Cumque in eum intenderet quem videbat, sancta illa anima e corpore est egressa. Tantaque subito fragrantia miri odoris aspersa est, ut ipsa quoque suavitas ostenderet, illuc auctorem suavitatis venisse*.

Sic S. Dionysio Areopagitæ crucifixo, in carcere apparuit Christus insolita luce coruscus, eumque ad ultimum martyrii agonem constanter obeundum animavit.

S. Antonius de Padua agens animam cecinit: *O gloriosa Domina, excelsa super sidera*, etc. deinde sublatis oculis, eos in cœlum fixa intendit. Rogatus, quidnam aspiceret? *Video*, ait, *Dominum meum*, ac mox feliciter in Domino obdormivit anno Christi 1231.

S. Eligius Episcopus Noviomensis, moriens oculis in cœlum intentis: *Nunc dimittis*, ait, *servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace. In manus tuas commendo spiritum meum. Tu scis quia semper spes mea fuit in tua misericordia et fides mea in tua credulitate permansit. Et nunc quoque in confessione sancti tui nominis, extremum Christi anhelitum meum efflabo. Suscipe ergo me secundum magnam misericordiam tuam*.

S. Arnulpho Suessionis Episcopo e vivis migrante, cella contremuit: contremiscente Everolpho Presbytero: *Ne paveas*, ait, *dilecte frater: sunt enim hæc omnia divinæ majestatis signa*. Et mox iterato terræ motu: *Sub prima*, ait, *quassatione B. Petrus Apostolus ad me venit, significans mihi peccata remissa et vitæ januam patere. Adeo ut Beatorum frequens cœtus laudes divinas continenter modulantium. Sub altera quassatione cum multis angelicis spiritibus S. Michael me invisit, pollicens se duce me ad beatam vitam ingressurum. Tertia concussione adfuit Domina nostra, vere misericordiæ mater; multis stipata S. Virginum agminibus, benignissima me voce certiorem faciens de anima mea inter Assumptionis ejus gaudia in cœlos transferenda*. Quare in festo Assumptionis B. Virginis expirans, ab ipsa assumptus est in cœlum.

S. Nicolaus Tolentinus sex totis ante obitum mensibus, paulo ante nocturnas preces singulis noctibus suavissimum angelorum concentum audivit, qui illi prægustum futuræ vitæ præbebat. Unde ipse ingeminabat: *Cupio dissolvi et esse cum Christo*. Jamque in extremo spiritu gestiens et exultans, rogatus causam, attonitus rei magnitudine, vixque præ gaudio sui compos, respondit: *Dominus meus Jesus Christus, S. Matri suæ et Augustino Patri nostro innixus dicit mihi: Euge serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui*; in quibus verbis expiravit. Ita habet ejus et cæterorum vita apud Surium et alios.

59 POSITIS AUTEM GENIBUS.] Ut genuflexione ostenderet summam curam, dolorem, compassionem et compunctionem, ut ea Saulo sævienti et Judæis obstinatis veniam impetraret, ait S. Chrysost. orat. 2. de Parasceve. Nota, S. Stephanus pro se oravit stans, pro hostibus vero genu flexit. Causam dat S. Aug. respondens in persona Stephani serm. 2. de Sanctis; *Pro me stans oravi, quia pro me qui recte Deo servivi, orando et impetrando non laboravi: quia qui pro justo orat, non laborat, ideo pro se stans oravit. Ventum est ut oraret pro Judæis, pro interfectoribus Christi, pro interfectoribus Sanctorum, pro lapidatoribus suis, attendit tam multam et magnam esse impietatem ipsorum, quæ difficile condonari posset, genu flexit, et ait: Domine ne statuas illis hoc peccatum*.

CLAMAVIT VOCE MAGNA,] quantum vires illa articulo deficientes, ferebant: nam cum hac voce expiravit: alioqui miraculi speciem habet, quod in morte quis clamet, uti miraculum fuit in Christo, quod expirans clamarit: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*. S. Aug. serm. 99. de diversis, addit Stephanum clamore miscuisse lacrymas, ideoque efficax fuit ejus oratio.

DOMINE NE STATUAS ILLIS HOC PECCATUM.] Non orat Stephanus, ut Deus peccatum, puta homicidium Judæorum, non æstimet peccatum, nec homicidium; hoc enim est impossibile, ideoque injurium; quia tribuit ei perversum de peccato judicium, ut scilicet judicet peccatum non esse peccatum: sed *ne statuas*, id est, ne statis fixisque oculis illud intuearis, q. d. Ne quæso firmiter et perenniter coram te hoc scelus maneat, sed cito ab eo oculos averte, illudque condona, convertendo meos lapidatores ad pœnitentiam. Secundo ne statuas culpam eorum ad pœnam, hoc est, noli eos punire obduratione et morte æterna, quam merentur; sed pœnam cum culpa eis remitte. Stant enim fixa ante Deum peccata, quasi vindictam petentia: statuuntur, quasi maleficiorum statuæ marmoreæ, cum peccator in iis obfirmatur, obduratur et moritur; ita ut maneant irremissa, ut plectantur igne æterno. Ex adverso de bonis Cornelii operibus dicitur cap. 10. 4. *Orationes tuæ et eleemosynæ tuæ ascenderunt in*

memoriam in conspectu Dei. Græcum στήσῃς multa significat, nimirum *sistere, statuere, firmare, finire, erigere, appendere, ponderare*; et omnibus his modis hic accipi potest, q. d. Ne sistas, ne firmes ne finias hoc eorum peccatum, ne scilicet sinas eos in illo finire vitam, et damnari; ne erigas in statuam et monumentum eorum malitiam et vindictam, ne appendas, ne ponderes in rigida tuæ justitiæ lance hoc scelus, sed excusa quasi commissum per passionem et ignorantiam, ut sic clamans veniam concedas.

Stephanus imitatur Christum, quem stantem in cœlis intuebatur, ait Nyssenus, qui in cruce pro suis crucifixoribus oravit: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Putas*, ait S. Aug. ser. 94. de diversis, *verba ista audivit Paulus? audivit sub sonum, sed irrisit* Hilar. Arelat. ser. de S. Stephano dicit, *nescisse Stephanum iis irasci, per quos sibi videret aulam regni cœlestis aperiri, per quos æternis sæculis intelligeret consecrari: et sic ex oleastro novum ramum cœpisse inferri, ut olivam veterem nollet abscindi.*

Notat S. Fulgentius ser. de S. Stephano, arma quibus contra Judæos pugnavit Stephanus, et vicit, fuisse charitatem, præsertim erga suos hostes et lapidatores: *Per charitatem Dei*, ait, *sævientibus Judæis non cessit: per charitatem proximi pro lapidantibus intercessit. Per charitatem arguebat errantes, ut corrigerentur: per charitatem pro lapidantibus orabat, ne punirentur. Charitatis virtute subnixus vicit Saulum crudeliter sævientem, et quem habebat in terra persecutorem, in cœlo meruit habere consortem.* Sane ardentissima fuit hæc Stephani charitas, quæ furorem ardentissimum Sauli et Judæorum vicit superavit. Voluit enim Deus in Stephano quasi in Protomartyre, cæteris omnibus Martyribus secuturis dare illustre fortitudinis, patientiæ, innocentiæ, et cæterarum virtutum exemplar, ac præsertim charitatis, qua tortores suos converterent, uti fecit S. Paulus, S. Jacobus, et passim alii Martyres.

Notat Secundo, S. Aug. ser. 1. de Sanctis, efficaciam orationis S. Stephani: *Si S. Stephanus*, ait, *non orasset, Ecclesia Paulum non haberet: sed ideo erectus est Paulus, quia in terra inclinatus exauditus est Stephanus.* Et serm. 5. docet longe amplius Stephanum planxisse scelus hostium, quam suos dolores, ideoque pro illis tam impense et ferventer orasse. *Plus*, ait, *dolebat illorum peccata, quam sua vulnera: plus illorum impietatem, quam suam mortem: Et recte plus: in illorum quippe impietate erant multa quæ plangi potuissent, in illius autem morte non erat quod debuisset doleri. Illorum impietatem mors sequebatur æterna, hujus autem mortem vita perpetua.*

Nota Tertio, efficacissimam esse orationem ardentem, quæ funditur pro inimicis, qualis fuit hæc Stephani: tum quia ipsa est actus difficillimæ et eminentissimæ charitatis: tum quia eam Deus nobis consuluit, imo imperavit Matth. 5. 44. tum quia injuria hæc proprie tangit hominem. Si ergo is læsus, jus et actionem suam, contra lædentem remittat, imo orat ut et Deus remittat, cogit quasi Deum ad remittendum: Deus enim homine longe clementior est, et videri vult. Quocirca hæc Stephani oratio impetravit et quasi peperit Paulum, eumque fecit Apostolum orbisque doctorem. Quocirca Cardin. Vitriaco in Vita S. Mariæ Ogniacensis l. 2. c. 11. scribit, eam in extasi cognovisse, S. Stephanum S. Pauli decollati animam excepisse, et Deo obtulisse: *Dicebat*, ait Vitriaco, *cum de B. Stephano Protomartyre caneret, quem paradisi rosarium appellabat, illi sub mortem oranti Dominum pro munere dedisse S. Paulum: et S. Paulo peracto martyrio e corpore excedente, S. Stephanum adfuisse, ejusque spiritum obtulisse Domino, atque dixisse: Domine hoc ingenti et singulari munere, tu me donasti; ego vero multiplici fructu auctum tibi illud reddo.*

Oratio ergo pro inimicis apud Deum est potentissima eumque pene cogit ad parcendum inimico: quia pure fit ad gloriam Dei, itaque a mera puraque charitate proficiscitur: nullus enim hic se miscet amor sui, vel amor naturæ; quia contra naturam sua benevolentia et beneficentia tendit in hostes naturæ quibus a Deo ignosci et benefieri optat et orat, ut Deus per hoc glorificetur; uti revera hæc summa est Dei gloria, puta clementia divina, qua ex inimicis suis et nostris facit amicos, imo filios et hæredes suos; quam proinde poscenti concedit Deus, qui gloriæ divinæ est zelotes magis quam nos, uti par est, justum et æquum.

Probabiliter opinatur OEcum. non solum Saulum sed et plures alios lapidatores Stephani, per has ejus preces veniam, gratiam et salutem esse adeptos. Hinc denique S. Stephanus singularis, potensque est patronus et advocatus eorum, qui suos inimicos æque ac homines sceleratos et obduratos, uti sunt Judæi, convertere satagunt, uti multis experimentis constat: id enim ipso suo zelo, exemplo et martyrio meruit, eum ergo invocent.

Narrat Baron. anno Christi 418. ex Severo Episcopo Majoricæ insulæ reliquiis S. Stephani Majonam (quæ urbs est in Majorica) illatis omnes Judæos, quorum numerus erat 540. per miraculum fuisse conversos, cum nimirum viderent, suis saxis, quæ quotidie jaciebant in Christianos reliquias gestantes et comitantes, neminem lædi; et Dei vindicem ignem cœlitus in Synagogam suam immitti. Simile est quod scribit S. Aug. l. 22. de Civit. c. 8. Martialem virum honoratum, a gentilismo ad Christianismum, cui antea semper restiterat, a genero et filia fuisse conversum per invocationem S. Stephani, perque flores ex Altari S. Stephani desumptos, et capiti Martialis, cum æger decumberet, suppositos; adeo ut deinceps perpetim in ore haberet ultima S. Stephani verba; *Christe accipe spiritum meum.*

Et cum hoc dixisset, obdormivit in Domino. Quasi mori et quiescere nequiret nisi prius hostibus bene precatus, veniam a Deo impetrasset. Nota S. Paulus Christianos morientes vocat dormientes, 1. Corinth. 15. et 1. Thessal. 5. quia eorum mors non tam mors est, quam somnus, ob spem brevi futuræ resurrectionis, interim anima transeunte ad requiem et gloriam æternam, ut in visione et fruitione Dei felix et beata conquiescat, dicatque cum Psalte Psal. 3. *In pace in idipsum dormiam et requiescam.* Ubi S. Augustin. *O in pace!* inquit, *o in idipsum! o dormiam et requiescam!* Hinc fidelium pius est mos, ut aliquo e suis moriente non dicant, Talis mortuus est, sed. *Obdormivit in Domino. Felix somnus*, ait Petrus Damiani

orat. de S. Stephano. cum *requie, requies cum voluptate, voluptas cum æternitate.* Nam ut dicitur Ps. 126. 2. *Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini.* Et Apoc. c 14. 13. *Beati mortui qui in Domino,* id est, in Domini fide, gratia et sinu quasi viva ejus membra, *moriuntur.* Vide ibi dicta.

Hic fuit finis, hic triumphus, hæc coronis et corona primi Christi athletæ, S. Stephani, quem S Aug Nyssen. Fulgent. Emissen Chrysol. Bero Nicetas et alii suis homil is prosecuti, miris encomiis celebrarunt.

Miracula post mortem per sacra ejus lipsana et reliquias patrata magna et multa recenset S. Aug. l. 22. Civit c. 8. et hom. 7. de Sanctis, et Prosper l de Prædict. dimidii temp. c. 6 Greg. Turon. lib. I. Hist. c. 31. Gennadius, Nicetas et alii plures Porro jam inde ab ejus obitu, tanto in honore et cultu apud omnes fideles fuit, ut S Clemens l. 8. Constit. c. 33. scribat, Apostolos sanxisse, ut quotannis dies, martyrii ejus publice festus celebratur Unde sanctus Martialis Apostolorum discipulus Altare sancto Stephano in Gallia dedicavit, uti ipse testatur in ep. ad Burdegal. cujus exemplum secutæ multæ aliæ Gallicanæ Ecclesiæ, nomine et titulo S Stephani magnifica templa et basilicas crexerunt. Primus Hungarorum Rex et Martyr S Stephanus, a S. Stephano et nomen, et regnum, et martyrii lauream est adeptus, uti habet ejus vita 25 Augusti.

Denique S Dorotheus in Synopsi, asserit eodem die cum Stephano occisum esse a Judæis Nicanorem Diaconum, et insuper duo Christianorum millia. De Nicanore idem tradit S Hippolytus l. de 72. discipulis. Verum Martyrol. Rom 10. Januarii, asserit Nicanorem in Cypro esse occisum. Idem habet Menologium Græcorum 28 Julii, quod et addit, id contigisse sub Vespasiano.

Ito nunc S. Stephane, ito pugil Christi, ito ad Jesum tuum pro cujus fide et amore tantum agonem obiisti. Jesus te expectat ut coronet, qui spectavit ut vinceres Bonum certamen certasti, cursum consummasti, fidem servasti, accipe coronam gloriæ. Ito Martyr fortissime in domum fortium Dei Ito Virgo castissime in supernum montem Sion: sequere cum choris S Virginum Agnum quocumque ierit, canta cum eis Canticum novum, imo illud cæteris præcine. Ito Christi Evangelista et præco in Aulam cœlestem Christi. Ille victorem et felicem tuum spiritum excipiet. Ille tibi saxa in gemmas convertet; pro corona saxorum imponet capiti tuo coronam carbunculorum, adamantum, smaragdorum. Ille ab oculis tuis lacrymas, a vultu sudorem, a corpore cruorem omnem absterget: ille Deo Patri victorem te sistet, ut pro modico agonis tempore æterni regni diadema accipias Ito Protomartyr, cæteris iter in cœlum præi. viam ad triumphum sterne, sequantur te ut ducem toto orbe per omnia futura sæcula, innumera Martyrum agmina Paucis horis fortiter luctando teipsum meritis, Apostolos gaudio, fideles exemplo, Ecclesiam gloria, orbem fama. angelos exultatione, cœlum civibus, paradisum Martyribus implesti et condecorasti Eia ex alto nos respice, ut tui certaminis vestigia fortiter sequi, itaque gloriæ tuæ bravium consequi mereamur Amen

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

A morte Stephani oritur gravis Ecclesiæ persecutio; unde fideles disperguntur, et Samariam convertunt, in eaque Simonem Magum: sed ille volens emere potestatem dandi Spiritum Sanctum a S. Petro increpatur. Denique v. 26. Eunuchus Candacis reginæ a Philippo baptizatur.

1 Facta est autem in illa die persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Jerosolymis, et omnes dispersi sunt per regiones Judææ et Samariæ, præter Apostolos. 2. Curaverunt autem Stephanum viri timorati, et fecerunt planctum magnum super eum. 3. Saulus autem devastabat Ecclesiam, per domos intrans, et trahens viros ac mulieres, tradebat in custodiam. 4. Igitur qui dispersi erant, pertransibant, evangelizantes verbum Dei. 5. Philippus autem descendens in civitatem Samariæ, prædicabat illis Christum. 6. Intendebant autem turbæ his, quæ a Philippo dicebantur, unanimiter audientes, et videntes signa quæ faciebat. 7. Multi enim eorum, qui habebant spiritus immundos, clamantes voce magna exibant. 8. Multi autem paralytici et claudi curati sunt. 9. Factum est ergo gaudium magnum in illa civitate. Vir autem quidam, nomine Simon qui ante fuerat in civitate magus, seducens gentem Samariæ, dicens se esse aliquem magnum. 10. Cui auscultabant omnes a minimo usque ad maximum, dicentes: Hic est virtus Dei, quæ vocatur magna. 11. Attendebant autem eum, propter quod multo tempore magiis suis dementasset eos. 12. Cum vero credidissent Philippo evangelizanti de regno Dei, in nomine Jesu Christi baptizabantur viri ac mulieres. 13. Tunc Simon et ipse credidit, et cum baptizatus esset, adhærebat Philippo. Videns etiam signa et virtutes maximas fieri, stupens admirabatur. 14. Cum autem audissent Apostoli, qui erant Jerosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem. 15. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis ut acciperent Spiritum San-

ctum. 16. Nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. 17. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum Sanctum. 18. Cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus Sanctus, obtulit eis pecuniam, 19. dicens: Date et mihi hanc potestatem, ut cuicumque imposuero manus, accipiat Spiritum Sanctum. Petrus autem dixit ad eum: 20. Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. 21. Non est tibi pars neque sors in sermone isto: cor enim tuum non est rectum coram Deo. 22. Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua. et roga Deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. 23. In felle enim amaritudinis, et obligatione iniquitatis video te esse. 24. Respondens autem Simon dixit: Precamini vos pro me ad Dominum, ut nihil veniat super me horum quæ dixistis. 25. Et illi quidem testificati, et locuti verbum Domini, redibant Jerosolymam, et multis regionibus Samaritanorum evangelizabant. 26. Angelus autem Domini locutus est ad Philippum dicens: Surge, et vade contra meridianum, ad viam quæ descendit ab Jerusalem in Gazam: hæc est deserta. 27. Et surgens abiit. Et ecce vir Æthiops Eunuchus, potens Candacis reginæ Æthiopum, qui erat super omnes gazas ejus, venerat adorare in Jerusalem: 28. et revertebatur sedens super currum suum, legensque Isaiam prophetam. 29. Dixit autem Spiritus Philippo: Accede, et adjunge te ad currum istum. 30. Accurrens autem Philippus, audivit eum legentem Isaiam Prophetam et dixit: Putasne intelligis quæ legis? 31. Qui ait: et quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi? rogavitque Philippum ut ascenderet, et sederet secum. 32. Locus autem Scripturæ quam legebat, erat hic: Tamquam ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se, sine voce, sic non aperuit os suum. 33. In humilitate judicium ejus sublatum est. Generationem ejus quis enarrabit: quoniam tolletur de terra vita ejus? 34. Respondens autem Eunuchus Philippo dixit: Obsecro, de quo Propheta dicit hoc? de se, an de alio aliquo? 35. Aperiens autem Philippus os suum, et incipiens a Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum. 36. Et dum irent per viam, venerunt ad quamdam aquam: et ait Eunuchus: Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? 37. Dixit autem Philippus: si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait: Credo Filium Dei esse Jesum Christum. 38. Et jussit stare currum: et descenderunt uterque in aquam, Philippus et Eunuchus, et baptizavit eum. 39. Cum autem ascendissent de aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, et amplius non vidit eum Eunuchus. Ibat autem per viam suam gaudens. 40. Philippus autem inventus est in Azoto, et pertransiens evangelizabat civitatibus cunctis, donec veniret Cæsaream.

1. Facta est autem in illa die (id est, illo tempora, est synecdoche) persecutio magna in Ecclesia.] ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, id est *in Ecclesiam, contra Ecclesiam* Ita Tigur. Dorotheos tradit cum Stephano occisos esse bis mille Christianos, uti paulo ante dixi. Certe plures tunc *occisos* indicat Paulus Act. 26. 20. dicens: *Et cum occiderentur, ego detuli sententiam.* Hæc ergo fuit prima generalis Ecclesiæ persecutio, quam moverunt Judæi hostes ejus exinde et deinceps semper infensissimi. Ita Euseb in Chronico.

Multi censent hoc tempore S. Magdalenam cum sorore S. Martha, fratre Lazaro, Maximino, Marcella, et Josepho ab Arimathia (qui deinde in Britanniam trajiciens, ibi evangelizans Christum in pace quievit) a Judæis navi sine velis et remis impositos, Dei ductu Massiliam appulisse, ibique Christi fidem propagasse. Ita ex Actis S. Magdalenæ, et historia Vaticana Baron tom. 1. Annal. et in Martyrol 22. Julii, licet Lucius Dexter in Chronico tradat tardius id contigisse, scilicet anno Christi 48. qui et subjungit: *Anno Christi 48. Maria Magdalena miraculis clara, mirifice divinis laudibus et contemplationi dedita, in Galliam migrat.* Sic et alii plures scribunt eam grandævam, octogesimo ætatis suæ anno e vita migrasse. Postquam enim apostolatu perfuncta Massilienses ad Christum convertit, instinctu Dei secessit in montem, futura sæculis omnibus pœnitentiæ et contemplationis exemplar: ibi per triginta annos vitam angelicam in orationibus et lacrymis egit. Hoc enim ei denuntiarat S. Michael Archang. dicens: *Deus quem tantum o Magdalena concupiscis, et semper habes, te vult hunc locum lacrymis irrigare profusis ut futuris sæculis exemplum pœnitentiæ perpetuo fias.* Ac iterum angelus, qui ad Purgatorii loca eam deduxerat, reponens ipsam ad crucem in Bauma, edixit, et prædixit. *Quanto tempore tuus ac noster amor Jesus, in terris propter te vixit, tanto tu quoque in hac spelunca moraberis*; uti ipsa apparens Eliæ Anach Baumam suam incolenti narravit, teste Doct. Sylvest. Prierate apud Surium die 22 Julii. Sane Judæi præ ceteris Magdalenæ, ejusque familiæ infensi, ob eximium ejus in Christum amorem, et ob mirum dolorem, quem in morte Christi cruci astans ostenderat, in eam virus odii sui illico evomuisse videntur.

Et omnes dispersi sunt per regiones Judææ] *Omnes*, scilicet fideles, qui erant de Ecclesia, de qua præcessit: non ergo soli seniores dispersi sunt, ut videtur velle Euseb Hist. c. 1 sed et ceteri: nonnulli tamen qui potentes habebant amicos, vel in latebras esse abdebant, aut periculis et carceri se offerebant,

remanserunt. *Omnes* ergo intellige commode, qui scilicet facile fugere poterant, q. d. Plerique omnes, permulti *dispersi sunt* græce διεσπαρμένοι, id est *disseminati sunt, quasi seminantes frumenta ad panem supercœlestem conficiendum; universumque orbem peragrantes, vivificæ doctrinæ virtutes efficaciasque disseminarunt*, S. Athanas. homilia de fermento.

Ecce quantum bonum ex malo elicit Deus, quantam ex persecutione Ecclesiæ dilatationem, et Gentium conversionem! ita *crescit adversis agitata virtus*. Unde Nyssenus hom. de S. Stephano, docet, persecutionem S. Stephani, Evangelium per orbem evulgasse. Ob ejus enim cædem discipuli per alias regiones dispersi, eas converterunt; et S. Stephanus e cœlo earum conversionem suis precibus impetravit, ac præcipue ut S. Paulus conversus orbem evangelizando obiret. Sic enim impiorum conatibus, quibus opera Dei impedire conantur, Deus opera sua promovet et exequitur, uti ostendi c. 4. 28. Primo, ergo dispersi sunt *per regiones Judææ et Samariæ*; sed mox inde longe ulterius se sparserunt. Testis est S. Luc. c. 11. 19. *Et illi quidem*, ait, *qui dispersi fuerant a tribulatione, quæ facta fuerat sub Stephano perambulaverunt usque Phœnicem et Cyprum, et Antiochiam*. Quare Antiochiæ crescente fidelium numero, primum discipuli cognominati sunt Christiani: idem ait v. 26. Unde Baronius conjectat dispersorum numerum fuisse ad quindecim millia, additque illos ipsos esse quibus S. Petrus et Jacobus suas epistolas inscribunt, dicentes: *Advenis dispersionis Ponti, Galatiæ*, etc. vel *Duodecim tribubus quæ sunt in dispersione, salutem*.

Astipulatur Lucius Dexter in Chronico, quod dicat S. Hieronymo (illi enim fuit coævus) sic enim habet: *Anno Christi 35 occiso lapidibus Stephano, magna persecutio Hierosolymis et in confiniis exoritur: plusquam quindecim mille viri, qui prædicantibus Apostolis in Christum crediderant, fugantur. Alii ad Asiam, nonnulli ad Europam veniunt. Ex his plusquam quingenti nave Cypro educti, ad portum Carthaginensem Hispaniæ pertingunt: divisi per Hispanias, mortem Christi resurrectionemque denuntiant, et Mariæ vitam, ad quam frequens ex Hispania fiebat peregrinatio; totamque provinciam undique mirificis et inauditis nuntiis complent. Ex his primi a beato Jacobo eliguntur urbium Pontifices, et Pastores. Dubium an omnes Judæi fuerint. Hispani præcipue Judæi mittunt legatos ad Apostolos, ut quam primum aliquis eorum veniat ad eos, qui de rebus recenssitis de Christo eos verius et uberius doceat*. Unde mox addit, ad eos profectum S. Jacobum anno 37 Christi, qui fuit tertius ab ejus ascensu in cœlum: *S. Jacobus*, ait, *Apostolus, Zebedæi filius, peragratis urbibus Hispaniæ, multisque erectis Ecclesiis, et Episcopis creatis ex advenis, Petrum Bracaræ reliquit Episcopum; ac primum oratorium B. Virgini, ejus jussu præsentisque super columnam Cæsaraugustæ erexit*. Idem tamen Dexter paulo post addit, plerosque alios Apostolos tardius discessisse in provincias, quæ sibi obtigerant, nimirum anno Christi 41. Sic enim ait: *Ex Hispania rediens Jacobus, Galliam invisit, et Britanniam, et Venetiarum oppida, ubi prædicat, ac Hierosolymam revertitur, de rebus gravissimis consulturus B. Virginem et Petrum. Jacobus interest profectioni ad prædicandum nonnullorum Apostolorum, scilicet Mathiæ, Thomæ, Andreæ, Philippi, Bartholomæi, Simonis, Judæ, et Matthæi, qui Deo duce profecti sunt hoc anno, cum eodem anno scripsisset is Evangelium. Eodem anno Joan. Theolog. comitante B. Virg. Ephesum proficiscitur*. Additque anno seq. qui fuit Christi 42. Jacobum redeuntem Hierosolymam, ibidem ab Herode fuisse occisum.

Porro constat, Apostolos in hac persecutione S. Stephani non fuisse dispersos. Ait enim Lucas, *præter Apostolos*. Ex quo merito Beda hic refellit Pseudo Melitonem libro de obitu B. Virginis, qui asserit anno secundo a Christi ascensione Apostolos dispersos, profectos esse in suas provincias. Dei enim consilio et protectione manserunt Apostoli Hierosolymæ, uti ibi Ecclesiam a Christo, et a se inchoatam fundarent et firmarent, ne Judæi eam a se dispersam et eversam criminarentur; sed potius ipsa ibidem Synagogæ succederet, eamque sepeliret. Hinc rursum nonnullis parum probabile videtur, quod aliqui apud Baron. in Martyrol. 25 Julii, censent, in hac dispersione S. Jacobum profectum esse in Hispaniam, ibique Hispanis non Gentilibus, sed Judæis dumtaxat, evangelizasse: fuit enim et ipse unus ex Apostolis, quos Lucas ait non fuisse dispersos. Nisi dicas unum Jacobum hic excipi. Sane Verulis in Italia valde colitur S. Maria Salome mater S. Jacobi, quam ferunt Hierosolymis tunc eo profugisse, et labore ætateque fractam, ibidem in Domino pie obdormivisse, ita Baronius et Ribadeneira in vita S. Jacobi. Sed de hac plura dicam c. 12.

2 CURAVERUNT AUTEM STEPHANUM.] Syrus, *positum in arca sepelierunt*. Græcum κομίζω significat *curare, gestare, portare*, estque subinde verbum funerale, significans *mortuum efferre et sepelire*. Quocirca Noster uti generalius, ita plenius vertit, *curaverunt*. Curare enim funus et corpus defuncti, est illud abluere, componere, ungere, vestire, loculo imponere, efferre, sepelire, justa persolvere, omnemque funeris pompam adornare. Porro Græcum συνεκόμισαν, id est *curaverunt una*, vel *pariter*, ut vertit Pagnin. et Tigurinus, significat viros timoratos unanimi consensu, collatisque operis funus composuisse. Minus recte Cajet. interpretatur, una cum persecutione eos funus S. Stephani curasse. Alii vertunt, *comportarunt, simul extulerunt*, uti videmus funere multis simul succollantibus efferri.

VIRI TIMORATI.] εὐλαβεῖς, id est, *pii religiosi*. Ita Pagnin. et Tigur. Nam *timor Dei* in Scriptura, idem est quod pietas, religio et cultus Dei: et *timere Deum* est eum pie venerari et colere. Horum dux fuit Gamaliel: nam ut ipse revelavit Luciano, qui idipsum scribit in invent. S. Stephani, Judæi corpus Stephani abjecerunt in agrum, ut a feris et volucribus voraretur; quocirca per diem et noctem ibi mansit insepultum, et a feris avibusque Dei nutu intactum; sed Gamaliel nocte sequenti misit viros fideles et religiosos qui illud occulte ad villam suam deferrent, quæ ex nomine suo dicebatur Caphargamala, viginti passuum millibus distans a Jerusalem, ibique eum posuit in monumento novo, faciens ei planctum 70. diebus.

Nota hic, proprium piorum opus esse, sepelire mortuos, e quo in Scriptura laudetur Tobias, et in-

cola Jabes Galaad sepelientes Saulam, 2 Reg. 2 4. Celebratur in Martyrol die 8 Dec. S. Eutychianus Pont. quod suis manibus sepeliarit 342 Martyr. Idem de Martyribus sanxit Pius I Pont f. et Martyr eooo Dom 166 ep 2 ad Justum Viennonsem Episc quæ exstat tom. 1, Bib. SS Patr Curo, ait, *S. Martyrum corporo, sicut membra Dei, quemodmodum curaverunt Apostoli Stephanum*. Additque: *Corceres Sanctorum visita, ne oliquis tepescat in fide. Martyrio sancta Spiritu Sancta proba. Ut perseverent in fide, eis incitolor insiste. Plebs universo tua sonctitate protegotur. Revelatum mihi esse scias collegu beatissime, eitius me finem hujus vitæ esse facturum:* sequenti enim anno martyrio est coronatus.

Fecerunt planctum magnum super eum] Syrus, *planxerunt eum vehementer*. Quæres. quis et qualis hic planctus? Respond. Primo, fuisse luctum et lacrymas. *Quis enim*, ait Chrys. *non plorasset videns illum mansuetum agnum lapidari et jacere mortuum?* Plangunt enim pii suos mortuos, non quasi omnino perierint ut mundani faciunt, qui extincto corpore de salute actum esse credunt, quos redarguit Apostolus 1 Thessal 4. 1. sed ex amore et charitatis affectu; quia eorum præsentia ope ut consolatione videot se destitutos Plangunt Stephanum, ait OEcum. quod se tanto præfecto, tanto patrono, tanta doctrina, tantisque signis privatos conspicerent Sic Martha et Magdalena planxerunt Lazarum, quio et Christus ipse Joan. 11 Sic Joseph planxit Jacob, Genes. 50 Israelitæ Mosen, Deut. ult et Josue e ult Hoc est quod Sapiens monet Eccl 22 10 *Super mortuum plora, defecit enim lux ejus*, etc *Modicum ploro super mortuum, quoniam requievit*, etc. *Luctus mortui septem diebus: fatui autem et impii, omnes dies vitæ illorum*. Quare nullo modo mortuis compati, nec mœrere, misanthropoo est, Timooicum et ferinum; oimium autem dolere, muliebre et Ethnicum: moderate lugere, humanum est et pium. Porro Judæi in luctu funebri plangebant non tantum voce lugubri et lacrymis sed et gestibus, complodendo manus, stringendo brachia, tundendo pectus, etc. Et hoc proprio significat Græcum κοπετος, a κοπτω, id est, *pulso, ferio*. Hinc adhibebant tibicines, qui triste carmen moduleotes, cierent planctum et ejulatum, ut patet Matth 9. 23.

Secundo planctus hic significat funebrem pompam, puta atras vestes (in funere enim omnia erant furva; unde et funus nomen accepit, ait Festus) aromata et unguenta, quibus corpus ungebant: thurificationem, lugentium catervas, tædas funebres, exequias, eleemosynarum distributionem in pauperes, convivium funebre, etc. Ad hæc orationes et sacrificia pro defuncto Sed his non eguit Stephanus, utpote Martyr: *quoniam injuriam facit Martyri, qui orat pro Martyre, cujus nos debemus orationibus commendari*, ait S Aug t 84 in Joan. *Sic planctus magnus et fortis totius Ægypti pro Jacob, non longus imperabat Ægyptus lacrymas, sed funeris monstrabat ornatum*, ait S. Hier. ad Paulam consolans eam de obitu filiæ Blesillæ, ubi et addit: *Grandis in suos pietas, hæc est, effusæ nimium lacrymæ, impietas in Deum est*

Tertio, planctus hic significat processionem cum accensis cereis, psalmodiam et hymnodiam, tum Cleri, tum populi in funere, olim Sanctorum, adhiberi solitam. Unde tradit Nicetas orat de martyr. et invent. S. Stephani, Apostolos ipsos cum frequentia fidelium, in psalmis et hymnis transtulisse et sepelivisse Stephanum, facientes planctum magnum per quadraginta dies. Sic et S. Hier. epis. 53 ad Riparium, scribit Apostolos curam corpori Stephani impendisse; funus enim hoc erat non fidelis cujuslibet, sed Martyris, ejusque primi et illustrissimi. Planctus ergo hic significat pompam religiosam, sed gloriosam, Martyris triumpho debitam et impensam. Quocirca merito urget hunc locum S. Hieron pro cultu SS. Reliquiarum contra Vigilantium ep. jam citata: *Ergo*, ait, *Martyrum immundæ sunt Reliquiæ? Et quid passi sunt Apostoli, ut immundum Stephani corpus tanta funeris ambitione præcederent, ut facerent ei planctum magnum, ut eorum luctus in nostrum gaudium verteretur?* Ad planctus hujus pompam pertinet martyrium, id est, Martyris tumulus et monumentum, ad quod orationis causa convenire solent fideles.

Ita in Actis S. Laurentii, qui S. Stephano fuit compar et consimilis, tum diaconatu, tum fortitudine et zelo. tum martyrii gloria, legitur, eo in craticula animam Deo exhalante, convenisse S. Justinum sacerdotem, Hippolytum, aliosque fideles. præsertim pauperes, in quos opes Ecclesiæ jussu S. Xisti Pont distribuerat, eumque planxisse lacrymando, ac funebri ac solemni pompa corpus ejus efferendo in agrum Veranum, ibique tumulum honorificum ei erigendo, juxta quam omnes constituerunt tribus diebus in jejuniis, vigiliis nocturnis, et orationibus, poscentes ejus ope beneficia sibi dari a Domino Deo. quibus exactis S. Justinus Missam celebravit, in qua omnes communicarunt, itaque eos dimisit, ne a persecutoribus comprehenderentur, eo quod rumor hujus conventus et pompæ jam percrebresceret

Similes fuerunt planctus et pompæ funebres aliorum Martyrum, uti videre est in eorum Actis Denique huc pertinet memoria et celebritas annua S. Stephani et SS. Martyrum. ab Apostolis fidelibus indicta et sancita, teste S. Clemente l. 8. Constit. c. 33. Similia leges da S Polycarpo et Martyribus Lugdunens. apud Euseb. 5. Hist. c 15 et 5. c 1. et seq Hæc Nota contra hæreticos, pro cultu Sanctorum et reliquiarum eorumdem.Caute quoque hic legendus Cajet. qui funus hoc et planctum Stephani mere Judaicum fuisse putat Hoc enim ex Actis liquet esse falsum.

Rursum; ex hoc loco recte Baronius tradit originem ritumque funeris Christianorum. *Exemplo*, ait, *Apostolorum, laudabilis in Ecclesia Dei, in curandis defunctorum corporibus consuetudo permansit, ut eadem in primis aromatibus condirentur; unde Tertullianus: Si Arabiæ queruntur, sciant Sabæi pluris et carius suas merces Christianis sepeliendis profligari, quam diis fumigandis. Gregorius Nyssenus hæc in funere Meletii: Sindones mundæ, et panni serici, unguentorum, et aromatum largitas, liberalitas mulieris ornatæ et honestæ*, etc *Greg Nazianus non sine myrrha Cæsarium fratrem sepelivit. De qua etiam consuetudine pristina Prudentius agit his versibus?*

Candore nitentia claro
Prætendere lintea mos est,
Aspersaque myrrha Sabæo
Corpus medicamine servat.

Et in fine:

Nos tota fovebimus ossa
Violis ac fronde frequenti,
Titulumque et frigida saxa
Liquido spargemus honore.

Rursum vero accensis cereis, cantu prosequi pompam funeris, apud Christianos antiquo usu receptum esse, multis habetur testatum exemplis; ut quod habet Pontius Diaconus de funere S. Cypriani Martyris his verbis: *Inde cum cereis et scholaribus in area cujusdam Candidi procuratoris magno triumpho sepultum est.* Quod insuper Greg. Nyssen. factum tradidit in funere Meletii, cum ait: *Quomodo utrinque quasi ignei omnes continentibus facibus, tractu continuo perpetuoque fluentes, quoad oculi longissime prospicere solent, porrigebantur.* Greg. Naz. de matre sua in funere Cæsarii filii gestante faces, hæc habet: *Cum multiplici hymnorum cantu deducitur, celebrique pompa ad Martyrum sedem affertur, sanctisque parentum manibus honoratur, matre accensas faces gestante.* Eadem plane habet cum agit de funere Constantii, in or. 1. adversus Julianum Apostatam. Hoc etiam idem qui supra Greg. Nyss. cum meminit de funere S. Macrinæ sororis, testatur. Idipsum Eusebius in funere Constantini: sed et Hier. de funere S. Paulæ, hæc ait. *Translata Episcoporum manibus, et cervicem feretro subjicientibus, cum alii Pontifices cereos lampadesque, alii choros psallentium ducerent, in media Ecclesiæ speluncæ Salvatoris est posita.* Athanasius eadem feliciter et explicat et probat, cum ait: *Si quis diem obierit, licet in aere ponatur inhumatus, ne omiseris oleum et ceram invocato Christo Deo ad sepulchrum accendere: accepta enim Deo sunt, plurimamque secum referunt retributionem: oleum et cera holocaustum est; incruentæ vero hostiæ oblatio, propitiatio est.* Quid vero Chrysostomus? *Quid,* ait, *ardentes, quæso, lampades sibi volunt? nonne tamquam athletas eos comitamur? Quid autem hymni? nonne glorificamus Deum, et illi gratias agimus, quia jam defunctum coronavit, et ab incertitudine sublatum penes se retinet?* Idemque alias laudatissimam Christianorum consuetudinem in celebrandis exequiis defunctorum sæpe commendat. Incenso etiam thure defunctos honorari consuevisse, idque prætermisisse piaculum grande existimatum esse, satis declarant Acta sacrosanctæ Synodi Chalced. ubi recitatur libellus accusationis adversus Dioscor. oblatus ab Ischyriona Diac. quo inter alia datur crimini, quod ejus avaritia factum sit, ut in funere Peristeriæ piissimæ fœminæ, quæ sua legaverat sanctis locis, oblatio incensi (quantum ad ipsum pertinuit) fuerit prætermissa.

Porro post annos 380. puta anno Christi 415 fuit Innoc. I. Pontificis XIV Honorii Imp. 21 inventæ sunt reliquiæ S. Stephani, per revelationem Gamalielis apparentis Luciano presbytero, qui rem gestam fuse perscripsit, ex eoque Beda, Marcellinus, Gennadius, Nicephorus et Baron. anno jam nominato Addit Lucianus: *Joannes Episcopus Hierosolymorum (cui quasi Episcopo loci, in quo erat sepulchrum, jusserat Gamaliel Luciano demandare translationem corporis S. Stephani sepulti) assumpsit secum duos alios Episcopos, Eleutherium de Sebaste, et Eleutherium de Jericho; et venerunt ad locum. Qui cum aperuissent Domini Stephani thecam, statim terræ motus factus est, et tanta suavitas et fragrantia odoris inde egressa est, quantam nullus hominum se meminit vel audivisse, vel sensisse; ita ut putaremus nos in amœnitate paradisi esse positos. Multitudo namque populi aderat nobiscum, inter quos erant plurimi infirmi variis languoribus. Et ipsa hora mox de odore suavitatis ejus septuaginta tres animæ curatæ sunt: ab aliis fugati dæmones: aliorum fons restinctus est sanguinis: alii strumis et furunculis liberati: alii a stringio sanati, alii a tertianis et quartanis: alios febris reliquit, alios morbus regius: alii a cephalea curati et hemicrania: nonnulli a viscerum occulto dolore liberati: et multas alias curationes senserunt homines, quas enumerare longum. Exosculantes sacras reliquias iterum clauserunt. Et tunc cum Psalmis et hymnis portaverunt reliquias B. Stephani in sanctam Ecclesiam Sion, ubi et Archidiaconus fuerat ordinatus,* etc. *Tunc jugis et infinita siccitas erat; sed eadem hora pluvia magna descendit, et abundanter inebriata est terra.* Hæc Lucianus. Meminit ejusdem S. Aug. ser. 51. de diversis: *Latuit,* ait, *tanto tempore corpus ejus: processit quando Deus voluit, illuminavit terras, tanta miracula fecit: mortuus vivos facit mortuos, quia nec mortuus.* Idem enim S. Aug. 22. Civit. c. 8. narrat, per reliquias S. Stephani sex mortuos revocatos ad vitam. Nam Paulus Orosius peregrinatus in terram Sanctam, incidens in tempus inventionis S. Stephani, reliquias ejus detulit in Africam ad S. Aug. qui per varias Ecclesias eas dispertitus est. Partem alteram detulit Orosius secum in Minoricam, insulam Tertiam, et in suam Hispaniam: inde in Lusitaniam fuere distributæ et Franciam, ubi multis claruere miraculis, teste Greg. Turon. lib. de Gloria Martyr. c. 33. et l. 1. Hist. c. 31. Ita Stephanus vita functus, quasi primarius Ecclesiæ Diaconus, more majorum ex eminenti suggestu Evangelium, quod omnes credant, etiamnum populo decantat, fidemque Catholicam et Apostolicam præconio nuntiat, eamdemque sequentibus signis obsignat. Nimirum sanguis ejus instar Abelis, clamat apud Deum, postulans misericordiam: idem clamat apud homines, prædicans fidem orthodoxam.

Rursum anno Domini 439. qui fuit Theodosii Junioris Imp. 32. Eudoxia ejus uxor, peregrinata Hierosolymam, inde reliquias S. Stephani secum detulit Constantinopolim, easque in martyrio, id est templo, S. Laurentii Martyris collocavit. Ita ex Marcellino et aliis Baronius, qui et addit ex Cedreno: *Cum reliquiæ dexteræ manus S. Stephani essent Chalcedonem perlatæ, ea ipsa nocte Pulcheria Augusta (soror Theodosii Imp.) S. Stephanum vidit sibi dicentem: En impetrasti quod precibus tuis petebas, et ego Chalcedonem veni. Itaque ipsa assumpto fratre obviam sacris reliquiis profecta est, iisque in palatium illatis, munificum templum B. Stephano condidit, in eoque reliquias deposuit.* Hic verum illud quod de Christo et Christi asseclis prædixit Isaias c. 11. 10. *Erit sepulchrum ejus gloriosum.* Et Psaltes Ps. 138. *Nimis honorati sunt amici tui Deus.*

Porro reliquiæ S. Stephani Romam translatæ, in monumento S. Laurentii collocatæ, nobile Archidiaconorum Martyrumque par, quasi geminos, eosque lucidissimos Ecclesiæ oculos, urbi orbique dederunt. Id tabulis sacris in Martyr. consignatum est die 7.

Maii, ubi sic legimus: *Translatio corporis S. Stephani Protomartyris, quod Pelagio summo Pontifice a Constantinopoli ad urbem allatum, atque in sepulchro Sancti Laurentii Martyris in agro Verano positum, ibidem magna piorum religione colitur.* Ferunt S. Laurentii corpus, veniente S Stephano, per miraculum se commovisse, ac advenienti hospiti locum cessisse, illumque intra suum loculum recepisse. Ita refert Pompeius Ugonius in Station. Rom. stat. 19. Petrus de Natal. l. 4. c 13 et alii, quos citat et sequitur Octavius Pancirolius in Thesauris Romæ, secundæ editionis, agens de templo S. Laurentii extra muros. Estque hæc fidelium Romæ traditio.

Quid mirum? S. Stephanus toto orbe tot coruscavit miraculis, ut S Aug. l. 22. Civit. c. 8 multis recensitis, tandem multitudine victus, reliquis recensendis supersedeat. *Si enim*, ait, *miraculo sanitatum ut alia taceam, modo velim scribere, quæ per hunc Martyrem, id est gloriosissimum Stephanum, facta sunt in Colonia Calamensi et in nostro, plurimi conficiendi sunt libri; nec tamen omnia colligi poterunt.* Continuum vero et perenne S. Stephani miraculum est, quod sanguis ejus concretus in vitrea ampulla ex Africa Neapolim a S. Gaudioso Episcopo delatus, et nunc in Ecclesia S. Gaudiosi repositus, quoties inter Missarum solemnia in altari exponitur, liquescit fluitque, ac si recens effusus esset. Testes oculati sunt cives Neapolitani.

Denique Christianis Hierosolymam invadentibus, S. Stephanus eamdem tradidisse videtur. Nam, ut narrat Gulielm. Tyrius l. 8. Belli sacri c. 16. et seq. cum Christiani oppugnatione urbis defatigati recederent, et dilaberentur, *Ecce rebus desperatis adfuit virtus divina. Nam de monte Oliveti miles quidam* (forte S Stephanus, aut angelus ab eo missus) *qui tamen postea non comparuit, splendidum et refulgentem ventilando clypeum, signum dabat nostris legionibus ut redirent in idipsum, et congressum iterarent. Accessit oraculum viri sancti, qui habitans in monte Oliveti, prædixerat urbem illo die capiendam.* Quo signo exhilaratus dux Godefridus Bullonius, primus cum fratre Eustachio in mœnia conscendit, quem alii secuti, illico ejus jussu effregerunt portam S. Stephani, quæ monti Oliveti obversa est, ac per eam totum in urbem induxerunt Christianorum exercitum. Itaque a Godefrido et Christianis capta est Hierosolyma an. Christi 1099 die 15 Julii, feria sexta, qua olim Christus moriens ibidem de morte hostibusque omnibus triumpharat, ut hanc Christianis de infidelibus pareret daretque victoriam.

Ecce quantam gloriam in cœlo et in terra, labore et fervore septem mensium (tot enim circiter fluxerunt ab ejus diaconatu, usque ad diem vigesimum sextum Decembris quo martyrium obiit) consecutus est S. Stephanus. *Consummatus in brevi explevit tempora multa* Vere dixit ille: *Prætot mori ut leonem, quam vivere ut asinum*: præstat paucis annis vivere in fervore et efficacis heroicorum operum, quam multis in tepore, vel torpore. Christus tribus dumtaxat annis evangelizans, fundavit Ecclesiam per omnia secula duraturam. Totidem annis prædicans S Joannes Baptista in spiritu vehementi, contrivit naves Tharsis, puta tumida et Judæorum corda, ac gloriam eximiam adeptus est S. Xaverius undecim annis apostolatu in India perfunctus, quot quantasque gentes fide imbuit? quanta patravit mira et miracula? quantum nomen et decus æternum sibi peperit? Gaspar Barzæus septennio Goæ et Armuziæ exacto quanta patravit? quantos labores exantlavit? quot infideles ad fidem, quod fideles ad pietatem et sanctitatem traduxit? stupet qui legit Vitam ejus scriptam a P. Nicolao Trigautio. Ex adverso quam multi Sancti initio fervidi, longitudine temporis refrixerunt, imo ceciderunt, et dederunt maculam in gloriam suam; uti dedit Salomon, Tertull Origen. etc.

3. Saulus autem devastabat.] Ecce Benjamin, puta Saulus oriundus e Benjamin, quasi lupus rapax sævit et furit in gregem Domini, adeo ut non tantum viros, sed et mulieres Christianas domatim perscrutetur, trahatque in carceres ad tormenta et mortem, uti ipse conversus confitetur c. 22 4 Quod enim nos habemus *per domos*, græce est, κατὰ τοὺ οἴκους: quod Tigurina vertit, *domesticatim*; Pagnin. *per singulos domos*: scrutabatur ergo singulas domos et angulos, ut Christianos persecutionem fugientes et latebras quærentes reperiret, et raperet ad vincula, perinde ac faciunt modo prætorer et lictores Catholicorum in Anglia.

4. Qui dispersi erant, pertransibant Evangelizantes.] Ecce quam provide pieque primi illi fideles Dei instinctu bona sua vendiderunt, pretiumque ad pedes Apostolorum deposuerunt c. 4 34. alioqui enim illa in hac persecutione diripuissent Judæi; ac fideles occupati ut ea tutarentur, venderent vel conservarent, non fuissent expediti ad fugam, ut dispersi evangelizarent aliis gentibus. Nunc autem iis venditis, expedite fugiunt et evangelizant, dicuntque illud Biantis· *Omnia mea mecum porto*.

5. Philippus.] Non Apostolus, ut vult Polycrates apud Euseb. lib 5 Histor. c. 24. Apostoli enim manserunt Hierosolymis, uti Lucas dixit v. 1. sed Diaconus, c. 6 5. primus a S Stephano, ejusque hæres, ait Gloss Unde non potuit imponere manus Samaritis; sed ad hoc v. 14. mittuntur Apostoli Petrus et Joannes. Hic tamen Philippus, licet Diaconus, vocatur subinde Apostolus, ut a Tertull. lib de Baptismo c 8. S August. l. 1. de Doctrina Christiana in Proœmio, et aliis, quia circumibat regiones evangelizando Sic et Paulus, Barnabas, aliique similes vocentur Apostoli, etiamsi non fuerint e numero duodecim Apostolorum. Porro ex hac evangelizatione, quam Philippus primus fecit in Samaria, Evangelistæ nomen accepit c. 21. 8. ita Baron

Descendens.] Jerusalem enim altiori loco sita erat quam Samaria.

In civitatem Samariæ.] Hoc est, in Samariam civitatem, quæ erat Metropolis provinciæ Samariæ, æque ac regni Israel, sive decem tribuum, ac proinde illi nomen suum dedit Distat a Jerusalem sedecim leucis: sita erat in monte Someron, a quo et nomen accepit: uti et mons a suo possessore Semer, 3 Reg. 16. 24. Postea in honorem Augusti Cæsaris, cui illam dedicavit Herodes Ascalonita, sive infanticida appellata est Σεβαστὴ, id est *Augusta*: fuit enim in fabricis murorum, domorum, palatiorum, æque ac opibus et deliciis magnifica et superba. In hac sepulti sunt Elisæus et Abdias Prophetæ, item Joannes Baptista, ad quorum sepulchra cum pervenisset S.

Paula, multis intremuit consternata mirabilibus. Nam videbat dæmones variis rugire cruciatibus, et ante sepulchra Sanctorum homines energumenos ululare more luporum, vocibus latrare canum, fremere leonum, sibilare serpentum, mugire taurorum, alios rotare caput et post tergum terram vertice tangere, ait S. Hieron. in Epitaph. S. Paulæ, et in Abdiæ c. 1.

Prædicabat illis Christum.] Præcepit Christus, ut se vivo non prædicarent Gentibus, nec Samaritis, Matth. 10. 5. sed iturus in cœlum permisit, imo præcepit, iis prædicari Evangelium, Act. 1. 8. Primi ergo post Judæos fidem Christi suscepere Samaritæ: quia et ipsi inter Judæos generali nomine censebantur, etsi ab eis in fide et religione, uti regno, ita et schismate essent divisi a Jeroboam primo eorum rege, subducente se suosque a Roboam filio Salomonis. Unde et Christus vivens in transitu, biduo eis prædicaverat, multosque converterat, Joan. 4. 40. Missum fuisse Philippum Samariam prædicatum ab Apostolis tradit S. Cyprian. epist. 73. ad Jubaianum.

6. Intendebant.] non tantum audiendo, sed et credendo. Ita Syrus, et patet ex sequent.

7. Multi enim eorum qui habebant spiritus immundos.] Ita lege cum Roman. id est, multi spiritus habentium spiritus, hoc est, multi spiritus dæmoniacorum, sive energumenorum, clamantes exibant, scilicet ex dæmoniacis, sive energumenis. Adjectivum ergo *multi*, non refert substantivum, *homines* habentes spiritus, puta energumenos, sed *spiritus*, quod sequitur: hic ergo subauditur, et repetendum est. Nec enim spiritus ex seipso, sed ex energumeno egreditur. Noster legit πολλὰ videlicet πνεύματα, id est, *multi spiritus* in nominativo; jam legunt πολλῶν in genitivo, id est *multorum*, quod clarius se nonnulli vertere putant hoc modo: *Multorum enim habentium spiritus immundi clamantes exibant.* Unde Pagnin. et Tigurinus vertunt, *spiritus enim immundi e multis, qui illis tenebantur, exibant.* Sed sensus omnium eodem redit. Est hebraismus: Hebræi enim sæpe rei magis quam verbis intenti, verbum aliquod ex iis quæ præcedunt vel sequuntur, intelligendum relinquunt.

9. Simon qui ante fuerat (et etiamnum erat, ut mox patebit, sed exterius simulabat se velle converti fierique Christianum) in civitate magus.] Græce, μαγεύων, id est, *magiam exercens, magicen patrans opera, magicas præstigias ostentans, et seducens.* Est hendiadys, q. d. Magicis suis artibus erat seducens multos. Græce est, ἐξιστῶν τὸ ἔθνος, id est, *obstupefaciens et quasi in extasim rapiens vulgus.* Noster v. 11. vertit, *dementans.*

Dicens se esse aliquem magnum.] puta Prophetam, vel angelum, aut semideum, imo Deum et Dei filium. Unde S. Hieron. in c. 24. S. Matthæi, ait Simonem hunc in tantam prorupisse superbiam, ut diceret: *Ego sum sermo Dei, ego sum speciosus, ego paracletus, ego omnipotens, ego omnia Dei.* Et S. Aug. l. de Hæres. c. 1. ait eum se vocasse Christum et Jovem, id est, Messiam Judæorum et Deum Gentium, ut ab utrisque haberetur Deus. Addit S. Aug. *Dixerat* ait, *se in monte Sina legem Moysi in persona Patris dedisse Judæis; tempore Tiberii in Filii persona putative apparuisse; postea se in linguis igneis Spiritum Sanctum super Apostolos venisse; Christum autem nec venisse, nec a Judæis quidquam pertulisse.* Ubi adverte, quædam ex his dixisse post auditum Evangelium et susceptum baptismum. Nam ante illud nesciebat, utpote Judæus et Samarita, imo nec audierat nomen Paracleti, aut Verbi vel sermonis Dei; sed utrumque didicerat a Philippo et Apostolis evangelizantibus, a quibus baptizatus, factus est apostata et hæreticus, imo hæresiarcha, isque omnium qui post Christum exstiterunt, primus. Unde a S. Ignatio ep. ad Trallianos, vocatur *primogenitus Satanæ;* ac a S. Augustino, Epiphanio, Philastrio, et aliis qui scribunt de hæresibus, inter hæresiarchas primo loco collocatur. Illo ergo mago qui eum dæmonem rem habebat, duce et chorago glorientur Lutherus, Calvinus, cæterique hæresiarchæ, qui pariter dæmones, partim visibiliter, partim invisibiliter familiares habuerunt, ab eoque sua dogmata hauserunt, uti ostendi 1. Timoth. c. 4. 1. Hinc et a priscis hæreticis Simonis assectis, puta Marco, Menandro, Basilide, Carpocratianis, Gnosticis, cultam fuisse magiam, testatur Irenæus l. 1. c. 8. Epiphan. contra Gnosticos, Tertull. l. de Præscript. æque ac a modernis nostris eadem laudatur et defenditur. Sane Lutherus hæresum hujus ævi pater et princeps, lib. de Missa angulari saxonice scripto, palam profitetur sibi notum et familiarem esse malum spiritum, seque cum eo plus quam modium salis comedisse. Idem refert Jacobus Laingæus in vita Lutheri.

Rursum Nota hic, superbiam esse fontem hæresis: hæc enim Simonem impulit ut talia et tanta de se jactaret, seque faceret Deum. Eadem impulit cæteros hæresiarchas ad comminiscendum novos errores, ut eorum haberentur inventores, in eosque post se ducerent discipulorum agmina. Proprium ergo signum et quasi stigma hæretici, est superbia; æque ac orthodoxi, præsertim doctoris, est humilitas. Hic enim sequitur S. Petrum et Paulum, qui fuerunt humillimi, imo Christum, qui *cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo,* id est, non rapuit divinitatem, uti fecit Simon; *sed semetipsum exinanivit in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo.* Philip. 2. 7. Denique vide hic odium diaboli in Christum et Ecclesiam, et ex adverso Christi virtutem omnia ejus tela superantem. Diabolus enim hostes Christo suscitavit, Annam, Caipham, Scribas et Pharisæos: æmulos vero, Theodam in Judæa, Judam Galilæum in Galilæa, Simonem hunc in Samaria, Apollonium Thyanæum in Asia; sed hos omnes supplantavit sua sapientia, sanctitate et miraculis Christus ejusque Apostoli. Idem expectat vir sanctus et zelosus qui magna molitur, cogitet se diabolum totumque infernum ad duellum provocasse: virtutis enim comes est invidia, tum diaboli, tum hominum malevolorum. Ubi recte advertit Baronius dæmonem esse simiam Christi. Sicut enim Christus primum Apostolorum suorum creavit Simonem, quem deinde vocavit Petrum: ita diabolus primum ei antagonistam, suum pseudoapostolum opposuit Simon. Magum, ideoque Simon Petrus a Christo et Apost. destinatus est Samariam, uti Simon. Magum profligaret.

Symbol. Simon Magus, puta superbus et insipiens se jactat esse aliquem, cum sit nullus et nihil. Ex adverso humilis et sapiens dicit se esse nullum et nihil, cum per Deum sit omnia. Sapuit hoc prudens Ulysses, qui vocando se Nullum, Cyclopum manus

evasit. Nam, ut narrat Homerus Odyss. 9. Ulysses cum sociis captus a Polyphemo Cyclope, petensque ab eo gratiam libere redeundi in patriam, rogatus a Polyphemo *quod ejus esset nomen?* respondit: *ουτις*, id est, *Nullus vocor*. Cui Polyphemus. *Ego*, inquit, *Nullum sociorum suorum ultimum comedam. alios vero prius: hoc nostrum munus habeto.* Ulysses ergo Polyphemum inebriavit, ebriumque excaecavit. Evigilans ille exclamat, advocatque alios Cyclopes dicens: *Adjuvate, Nullus me per dolum excaecavit.* Cui illi: *Si nullus tibi soli existenti vim affert, morbum magni Jovis non est evitare*, q. d. Si nullus hominum, sed Jupiter te ferit, nolumus contra Jovem pugnare, ut tibi opem feramus. Ita evasit Ulysses tectus pelle arietis. Simili modo humilis Cyclopum, id est dæmonum, manus evadit. Unde S. Antonius cum vidisset totum mundum usque ad cœlum plenum laqueis dæmonum, et anxius rogaret? *Quis hos laqueos evadet?* audivit: *Humilitas.* Ita S. Athanas. in ejus Vita.

10 Hic est virtus Dei quæ vocatur magna.] Tigurina, *iste est potentia Dei illa magna.* q. d. Simon est Dei potentia, non qualis qualis, sed maxima et sublimissima. Unde Theod. lib. 1. de Fabulis hæret. asserit Simonem se vocasse infinitam potentiam, id est Deum omnipotentem. Et Clemens Roman. l. 2 Recog. *Excelsam virtutem supra creatorem Deum.* Audi Tertull. lib de Præscript. c. 46. *Simon Magus, ait, ausus est summam se dicere virtutem, id est, summum Deum: mundum autem ab angelis suis institutum, etc. Post hunc Menander, discipulus ipsius, similiter Magus, eodem dicens quæ Simon ipse: quidquid se Simon dixerat, hoc se Menander esse dicebat, negans habere posse quemquam salutem, nisi in nomine suo baptizatus fuisset.* Et Irenæum l. 1. 20. *Hic* (Simon Magus) *a multis quasi Deus glorificatus est, et docuit semetipsum esse, qui inter Judæos quidem quasi filius Dei apparuerit in Samaria, quasi Pater descenderit, in reliquis vero Gentibus quasi Spiritus Sanctus adventarit. Esse se autem sublimissimum virtutem, hoc est, eum qui sit super omnia Pater. Hic Selenem quamdam secum circumducebat, dicens hanc esse primam mentis ejus conceptionem, per quam initio mente concepit Angelos facere et Archangelos.* etc.

Vide hic ingenium hæresiarcharum, nimirum quam carnales sint et mulierosi. Pergit Iren. de Simone docente: *Cum angeli male moderarentur mundum, eo quod unusquisque eorum concupisceret principatum, se venisse ad rerum emendationem, et descendisse transfiguratum et assimilatum virtutibus, et potestatibus. et angelis, ut et in hominibus homo, appareret, cum non esset homo, et passum in Judæa putatum, cum non esset passus. Prophetas autem a mundi fabricatoribus angelis inspiratos, dixisse prophetias: quapropter nec ulterius curarent eos hi, qui in eum et Selenem ejus spem habeant, et ut liberos agere quæ velint: secundum enim illius gratiam salvari homines, sed non secundum opera justa.* Hæc fecit post susceptum baptismum, seque pro Christo ipso substituit. Hunc fastum didicit Simon a patre suo diabolo, de quo S. Antonius apud S. Athanas. *Vidi, ait, aliquando diabolum excelsum corpore, qui se Dei virtutem et providentiam ausus est dicere. et ait ad me: Quid vis ut a me tibi donetur Antoni? At ego sputum vi maxima in os ejus ingeminans, totum me Christi nomine armatum in eum ingessi. et statim ille procerus aspectu inter medias manus evanuit.*

11. Propter quod.] id est, eo quod, propterea quod, patet ex Græco.

12 De regno Dei. *Regnum Dei*, est Ecclesia, tum militans, in qua Deus per gratiam regnat in fidelibus: tum triumphans, in qua Deus in iisdem regnat per gloriam. Utrumque prædicavit Philippus et Apostoli.

In nomine Jesu Christi baptizabantur.] Ita Romana q. d. Baptizabantur baptismo, non Joannis, non Pharisæorum, sed Christi, in quo inter cæteras personas S. Trinitatis, invocatur nomen Filii Dei, puta Jesu Christi. Vide dicta c. 2. 38.

Aliter hæc legunt et dispungunt Græci codices moderni, nimirum: *Cum vero credidissent Philippo evangelizanti de regno Dei et de nomine Jesu Christi, baptizabantur:* ita Tigur. Pagnin. et alii. Sic quoque accipi et dispungi potest nostra versio Latina, si ante *baptizabantur*, ponas comma. Tunc enim erit sensus, q. d. Cum credidissent Philippo evangelizanti de regno Dei, scilicet illud acquirendum esse in nomine, id est per fidem et invocationem nominis Jesu Christi, baptizabantur.

13. Credidit,] ficte. id est, simulavit se credere, tum ne a suis discipulis Philippo credentibus desereretur, tum ut potestatem loquendi variis linguis et faciendi miracula acciperet. sicut videbat eam accepisse Philippum et fideles in baptismo. Audi Euseb. l. 2. Hist. c. 1. *Simon callide se in Christi religionem insinuavit, et usque eo fidem in Christum veteratorie simulavit quoad baptismatis lavacro tinctus est.* additque idem suo adhuc tempore factitari solitum ab ejus asseclis Simonianis. Hinc S. Aug. tract. 6. in Joannem, ait quod Simon ut corvus ingressus sit in Ecclesiam. Idem censent S. Hier. scribens in cap. 16. Ezech. Iren. l. 1. c. 20. S. Greg. in Ps. 4. pœn. Ambr. l. 2. de Pœnit. c. 4. Cyrill. Hierosol. catech. 3. Chrysost. hom. 60. ad populum: qui ait, Simonem accessisse ad fidem et Ecclesiam, sicut Judas in ultima cœna accessit ad Eucharistiam.

Nota. Scriptura sæpe loquitur more hominum, iis enim se accommodat: homines autem judicant et loquuntur de rebus et personis prout exterius apparent: interiora enim et arcana cordis perspicere nequeunt. Sic ergo Simon hic dicitur credidisse, quia exterius profitebatur se credere; esto id fingeret, et revera interius in corde non crederet.

Virtutes,] δυναμεις, id est, opera potentia et miraculosa. Vide dicta cap. 2. 22.

Admirabatur.] Tum quia majora faciebat Philippus quam ipse Simon: tum quia miracula Philippi vera erant et realia; Simonis autem pleraque erant præstigiæ, quibus oculis hominum illudebat, ut videretur facere quod revera non faciebat; tum denique quia videbat in baptismo Philippi, visibiliter in baptizatos descendere Spiritum Sanctum in specie ignis, linguarum, etc. Quod sane uti novum et divinum, summe erat stupendum et reverendum. Quid enim mirabilius, quid majoris dignationis, quid optabilius, quam Deum omnipotentem in hominem descendere, in eo inhabitare, loqui, operari?

14 Miserunt] Mittitur hic Petrus, non tamquam minor, cui jubetur; sed ut caput et superior, qui

rogatur, ut hoc iter tam sanctum et arduum, ad Dei gloriam et Ecclesiæ propugnationem capessat, quomodo? resp. rogat regem, ut proficiscatur ad legationem maximi momenti; ut enim S. Leo Pontif. ut votis fidelium satisfaceret, profectus est ad Attilam, ejusque furorem a Romana Ecclesia avertit. Sic Pater misit Filium in mundum, et cum eo misit Spiritum Sanctum in Pentecoste; esto omnes tres personæ in divinis, auctoritate et gloria sint pares. Unde Cajet. *Petrum* ait, *Apostoli mittunt, non imperio, sed fraterna charitate ac impulsione, ut multi fratres mittunt quandoque majorem: et Capitulares mittunt Episcopum ad Papam, vel Cæsarem.* Porro mittitur Petrus potius quam alius; tum ut quasi pastor Ecclesiæ, in eam gentem exteram recipiat; tum ut quasi caput omnium, Samaritas uniat Judæis, a quibus ante implacabili schismate dissidebant: tum ut se opponat Simoni Mago et primo hæresiarchæ futuro.

15. Oraverunt pro ipsis.] Ut scilicet ipsi congrue se disponerent ad Sacramentum Confirmationis, utque in eo super eos visibiliter descenderet S. Sanctus.

Ut acciperent Spiritum Sanctum.] Puta plenitudinem S. Sancti, per signum visibile de quo mox: alioqui enim jam in baptismo, invisibiliter acceperant Sp. Sanctum, per gratiam sanctificantem. Unde seq.

16. Nondum enim in quemquam illorum venerat.] Græce ἐπιπεπτωκὸς id est, *erat illapsus*, puta per signum visibile: licet enim Spiritus Sanctus visibiliter illapsus sit in baptismo super primos credentes, ad primas conciones S. Petri c. 2. 41. et 4. 4. atque in Cornelium ejusque familiam, mox ut credidit ante baptismum, cap. 10. 44. tamen id non fuit baptismo proprium, ideoque rarum; ac forte concessum duntaxat S. Petro ob primatus apicem. Unde nec hic in baptismo Samaritarum, nec v. 38. in baptismo Eunuchi, nec alibi legimus in baptismo visibiliter datum fuisse S. Sanctum, sed id reservatum est Sacramento Confirmationis, utpote in qua confertur robur et plenitudo S. Sancti, ad libere profitendum et prædicandum fidem Christi, ut patet v. seq. et c. 19. 5. et 6.

Notat Epiphan. l. 1. hæresi 9. Samaritarum hæresim fuisse, non esse Spiritum Sanctum, itaque eo mitti Petrum, ut eam evellat, non tam argumentis, quam reipsa per Confirmationis Sacramentum, visibiliter conferendo eis Spiritum Sanctum.

17. Tunc imponebant manus super illos.] Conferendo illis sacramentum Confirmationis. Ita passim Doctores contra Calvinum, qui negat Confirmationem esse Sacramentum, aitque hanc manus impositionem fuisse meram orandi pro aliquo cæremoniam. Vide Bellar. de hoc Sacramento. Et patet: quia per hanc manus impositionem accipiebant Spiritum Sanctum, qui est effectus Sacramenti.

Nota hic primo, solius Episcopi esse conferre hoc Sacramentum. Unde Philippus Diaconus id non poterat, sed ad hoc vocavit Episcopos, puta Petrum et Joannem. Ita definit Conc. Florent. in formula unionis Armenorum; et Trident. sess. 7. can. 3. In necessitate tamen Summus pontifex potest presbyterum auctorare, facereque ministrum Sacramenti Confirmationis, uti S. Gregorium fecisse legimus l. 4. ep. 33. Vide Franc. Suarez de Sacram. Confirmationis.

Porro in tribus Sacramentis imponitur manus, scilicet in Ordine, Pœnitentia, et Confirmatione; de qua hic agi patet ex eo, quod conferebatur recens baptizatis.

Nota Secundo. Dubium est an Petrus et Joannes hic adhibuerint chrisma, an vero per solam manus impositionem contulerint hoc Sacramentum. Utrumlibet est probabile: nonnulli Doctores propendent in hoc, quod non adhibuerint chrisma, dispensante in hoc Deo, eo quod tunc loco chrismatis esset ipsum visibile signum, per quod illabebatur in confirmandos Spiritus Sanctus. Ita S. Thomas, Bonav, Scotus, Durandus, Gabriel, Richardus Paludan. et Soto in 4. dist. 7. Suarez et alii. Favere videtur Conc. Floren. dum ait Sacramentum Confirmationis successisse loco manus impositionis Apostolicæ.

Verum longe probabilius est, imo quasi certum, numquam Apostolos hoc Sacramentum sine chrismate exhibuisse; ut docet Hugo de S. Victore l. 2. de Sacram. p. 7. §. 2. et Waldens tom. 2. c. 113. Et probatur Primo, quia in cæteris Sacramentis non habuerunt istam libertatem, neque alia Sacramenta sine sua ordinata materia administraverunt. Secundo, quia nullus veterum dicit illos hoc Sacramentum vario modo administrasse, nempe nunc per solam manus impositionem, nunc per chrismatis unctionem, cum tamen multi dicant illos usos fuisse chrismate, ut S. Dionys. c. 4. Eccl. hier. Clem. Rom. l. 7. Constit. Apostolic. c. 44. Fabianus Papa ep. 2. denique ipse S. Thom. 3. p. q. 72. a. 2. Tertio, quia sub nomine impositionis manuum commodissime simul comprehendimus unctionem, etiamsi non exprimatur, ut docent Hugo et Wald. sup. Nam qui inungit, manus imponit: quia *manus imponere*, phrasi Hebraica significat tangere. Unde Marci 3. 2. cum quidam petiissent a Domino, ut lunatico manus imponeret, ipse id fecit digito tangens linguam ejus et aures. Vide Pagninum in verbo סמך *samach*. quod significat ungere, imponere, confirmare, fulcire, stabilire, seu tangere ad fulciendum. Sic dicitur Sap. 8. 12. *Manus ori suo imponent*, id est, apponent. Quarto, quia Patres qui uno loco dicunt Spiritum Sanctum dari manus impositione, iidem alio loco dicunt dari unctione chrismatis: tamquam hæc duo pro eodem habentes, vel alterum in altero per compendium intelligentes, ut patet in testimonio Tertull. mox citando, ubi meminit unctionis, signationis et manus impositionis. Idem autem l. 1. contra Marcionem solum exprimit unctionem; Cypr. ep. 70. solum meminit unctionis: epist. autem 72. vocat manuum impositionem; et tamen idem significat. Accedit, quod Apostoli facile potuerint habere oleum et balsamum, utpote quod in Judæa nascitur; illique est proprium: ex oleo autem et balsamo conficitur chrisma. Cur ergo illud a Christo sancitum omisissent, ubi nulla urgebat causa, vel necessitas? Secus est de libro Evangeliorum; hunc enim adhibere non potuerunt in ordinatione primorum Diaconorum, eo quod ille necdum esset conscriptus. Quinto, quia Patres quando dicunt solos Episcopos dare Spiritum Sanctum per unctionem chrismatis, id probant ex hoc loco Act. 8. et 19. ubi soli Apostoli manus imponebant; ergo aperte significant in illa manus impositione fuisse comprehensam chrismatis unctionem. Vide Cypr. ep. 73. Innoc. ep. 1. et Damas. ep. 4. Sexto, quia familiare est Scripturæ res multas conjungi solitas per compendium perstringere, una tantum expressa, ut Actor. 8. et 19. dicit Lucas

Aposteles baptizasse in nemine Christi, relinquens nobis alias persenas cointelligendas Act. 8 dicit Eunurbum a Philippo baptizatum, cum dixisset: *Credo filium Dei asse Jesnm ;* tamen nen est dubitaodum, quin de aliis multa fuerit interrogatus Eunurbus

Dices, Cenc. Florent in instruct. Armen. dieit loce impositienis menuum Apestelerum, dari nunc in Ecclesie Confirmationem; et Innoc III. c *cum venisset.* tit. *de S. unctienc,* dicit per frentis chrismatienem designari manus impesitionem Apostelerum. Resp. nen distinguunt isti ritum a ritu, sed tantum modum lequendi a modo loquendi: nam solum volunt dicere idipsum quod Apostoli faciebant, cum dicebantur manus imponere, nunc facere Episcepes, cum dicuntur confirmare; qoed enim tunc vocabatur manus impesitie, nunc vocatur Confirmatio; quamquam sit idem prorsus Sacramentum. Quod boo velint dicere clarissimum est, si leca inspiciantur: alioquin dicerent tempore Apestelorum non fuisse Sacramentum Confirmatienis

Et accipiebant Spiritum Sanctum.] Nam Sacramento Confirmationis datur plenitudo gratiæ acceptæ in baptismo. Unde S. Cypr. ep 73. ad Jubaianum, illud vocat *signaculum Dominicum quo Christiani consummentur;* ut qui antea erant fideles, jam fiant milites, athlatæ et pugiles Christi. Et S Melch. ep. ad Episc Hisp. *In baptismo,* ait. *regeneramur ed vitam, in Confirmatione ermamur ed pugnam.* Et S Urbanus in ep Decr. *Omnes,* ait, *fideles per manuum impositionem Episc. Sp S. post baptismum accipera debent, ut pleni Christiani inveniantur* Quocirca S. Corn. Pont. ep. ad Fabian Antiech. apud Euseb l. 6. h. e 33 agens de Nevate: *Non fuit,* ait, *signacule chrismatis consummatus: unde nec Sp. S. potnit premereri.* Et S Dienys Eccl, hiar. c. 2. p 3. *Perficiens,* ait, *illo unctio facit perfectum.* Pulchre vero Tert. l. de Resur carnis c 8. paucis totum Sacramenti bujus ritum, puta unctienem, signum crucis, et manus Impositionem perstringit: *Caro,* ait, *ungitur, ut anima conseeretur: caro signatur, ut anima muniatur: caro manus impositiona edumbretur, nt anima Spiritus illuminetur.*

In sacramento Confirmationis datur Sp S. Primo quia datur augmentum gratiæ acceptæ in baptismo, ac consequenter virtutum omnium Unde Eusab. Emissen. (vel quisqois est Anet certe priscus aat et gravis) h de Penteceste, *Sp. S* ait. *qui super aquas baptismi salutifero descendit illopsu, in fonte plenitudinem tribuit ad innecentiam, in Confirmatione augmentum præstet ad gratiam.*

Secundo, quia datur in eo plenitude septem donorum Sp. S. ac præsertim ingens robur ad luctandum cum diabolo Audi S Cypr. (vel quisquis est Anet.) tr. de Card. Christi operibus; *Hujus unetienis beneficio, et sapientia nobis, et intellectus divinitus datur, consilium et fortitude cœlitus illabitur; scientia, et pictas, et timor inspirationibus superna infunditur. Hoc oleo uncti cum spiritualibus nequitiis colluetomur.* Unde forma Sacramenti Confirmationis est bæc: *Consigno te signo crucis et confirmo te chrismote salutis, in nomine Patris. et Filii, et Sp. S.* Quocirca in historiis legimus, sæpe energumenos in susceptione bujus Sacramenti a dæmone fuisse liberatos. Idipsum quoque testatur Nazianz. er, in Julian. Lactant. l 4 c 27. Prud. in Apotheosi. Quin et S. Bern. in vita S. Malachiæ. sic scribit de ejus præceptore Malcho Episc. *Puerum mente captum ex his ques lunaticos vocant, inter confirmandum sacra unctione curavit* Ex adverse Eusab. l 6 Hist c. 35. vel juxta aliam editienem 33. scribit, Nevatum rejicientem hoc Sacramentum a dæmone fuisse correptum ; et cum asset presbyter, in persecutione præ metu negasse se essa presbyterum. Rursum Greg Turen. lib. 1. de Gloria Martyr. cap. 41. narrat, artes magicas per præsentiam cujusdem Christiani qui chrismate confirmatus erat, fuisse irritatas et discussas.

Tertio, datur animus et fortitudo ad intrepide profitendam fidem, præsertim in persecutione et martyrio Unde ejus virtute Martyres de tyrannis, tormentis et morte triumpharunt: qua de re inter alia illustra est exemplum Aproniani, qui cum esset commentariensis, et Sisinnium Diaconum præsidi examinandum sisterat, vocem e cœlo audivit: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est a constitutione mundi,* qua voce conversus, a Sisinnio baptizatus, et a Marcello Papa confirmatus, ad martyrium vecatus, fortiter ejus agonem obiit, uti habent ejus acta apud Surium 16. Januarii. S. Bonifac. German. Apost In Frisia, dum a se baptizatos Confirmationis Sacramento munire parat a Frisiis trucidatus, ejus fidem prior ipse ea confirmatus, suo sanguine confirmavit. Ita habet ejus Vita apud Surium die 5 Junii.

Quarto, sæpe Deus per hoc Sacramentum patravit miracula, quæ sunt opera Sp. S. et gratiæ gratis datæ Præter ea quæ jam recensui, S Rembertus secundus Bremensis Archiepiscopus, ante annos 800. cum in Sueciam profectus esset et ibi Pontificali more sacro chrismate cæcum inunxisset, illi visum restituit. Ita habet ejus Vita apud Surium 4 Febr.

Sic et Faro Meldensis Episcopus puerum cæcum confirmans illuminavit, ut habet ejus Vita apud Surium 5. Octobris.

Memerabile est quod scribit Optatus Milevit. l. 2 contra Donatistas, nimirum ampullam sacri chrismatis a Donatistis impie violatam, et per fenestram præcipitatam. ab angelis fuisse exceptam, ne frangeretur aut læderetur.

Fideles ergo mature curent suos filios confirmari, ut hæc Spiritus Sancti dona percipiant: Episcopi vicissim diligentes sint, ut illud suis impertiant. illeque suas, imo Christi oves obsignent et confirment. Celebre est exemplum S. Mauritii Episcopi Andegavensis, qui vocatus ad quemdam puerum moribundum confirmandum, paululum tardans reperit puerum jam defunctum Quare hanc suam, ut ipse dicebat, negligentiam multis annis luxit, ac relicto episcopatu, secreto fugiens longam et molestam peregrinationem suscepit, uti refert Venantius Fortunatus in ejus Vita.

18. Cum vidisset.] Recte hinc infert S. Chrysost. visibili signo, puta ignis, linguarum ignearum, columbæ, aut quo simili tunc in fideles confirmatos descendisse Spiritum Sanctum: unde et visibiles, id est sensibiles ejus effectus emanabant, ut quod loquerentur variis linguis quod prophetarent, quod jubilarent, psallerent. concionarentur supra captum ho-

minum, quasi enthusiasmo Spiritus Sancti acti et impulsi. Quocirca Simon Magus pecunia voluit idipsum emere ab Apostolis, scilicet ut non tantum ipse reciperet Spiritum Sanctum, sed ut et aliis quoque eumdem communicare, imo vendere posset, longo utique majori tum pecuniæ, tum honoris et gloriæ pretio. Ita OEcum. et S. Cypr. s. de jejunio et tentatione. Multi enim ingens ei dedissent pretium, si per impositionem manus conferendo Sp. Sanc. contulisset pariter ipsis donum loquendi variis linguis revelandi arcana et futura, explicandi S. Scripturam (hæc enim multi ambiunt magnique æstimant) uti faciebant Apostoli.

Hinc sequitur Simonem saltem implicite (forte etiam explicite) ambivisse et voluisse emere Episcopatum: quia solorum Episcoporum est imponere manus et hac impositione conferre Sp. S. in Sacramento Confirmationis et Ordinis; hanc autem potestatem conferendi Sp. S. emere volebat Simon. Rursum cupiebat superbus Simon inter suos Samaritas excellere et eminere quasi propheta et vir divinus, uti hactenus per magicas artes excelluerat. Quare videtur voluisse a S. Petro creari Hierarcha et Episcopus Samariæ unde ab eo hodie qui emunt episcopatus et beneficia, vocantur Simoniani vel Simoniaci. Ita Bellar. lib. 4. de Notis Eccl. c. 13. *Constat*, ait, ex *Act.* 8. *Simonem Episcopalem auctoritatem ambivisse, et data pecunia emere voluisse: ubi vero exclusus fuit hæresim novam excogitasse, ut qui in Ecclesia non poterat, saltem extra eam principatum gereret.* Simili enim modo Arrius, Valentius, Marcion, Montanus, Novatianus Lutherus, cæterique hæresiarchæ, quia ab episcopatu, simili ve officio et gradu, quem ambiebant, repulsi sunt, nova dogmata et hæreses adinvenerunt, novasque cathedras extra Ecclesiam sibi erexerunt, uti ostendam 2. Petr. 2.

En tibi primum post promulgatum Evangelium (nam ante illud simoniaci fuerunt, Balaam, pretio volens vendere sua oracula, benedictiones et maledictiones Num. 22. 7. et Esau, vendens jus primogenituræ, eique annexum sacerdotium fratri Jacobo, Hebr. 12. 16. et Giezi, a Naaman exigens pretium miraculosæ curationis a lepra, 4. Reg. 5. 10. et Jason, emens ab Antiocho pontificatum, 2. Mach. 4. 8. æque ac Annas et Caiphas, eumdem redimentes a Romanis) simoniæ parentem: en primum sacrilegum Sp. S. institorem, Simonem Magum. Tradit S. Clem. lib. 6. Const. c. 7. diaboli consilium fuisse per Simonem Apostolos, *pecunia delinitos et captos, dono Dei privare, sicut Adamum post degustatum cibum interdictum, promissa immortalitate privarat.* Recte nota Tharasius 1. q. 1. c. *eos qui*, pejorem esse simoniam hæresi Macedonianorum, *illi enim*, inquit, *creaturam, et servum Dei Patris et Filii, Spir. S. delirando fatentur: isti vero eumdem Spiritum, efficiunt suum servum*, imo quasi pecus et peculium a se emptum, quod aliis divendere ad libitum possint.

Quocirca simonia proprie est peccatum contra Sp. S. Hinc refert Petr. Damiani op. 5. c. 7. simoniacum quemdam scelus suum parvi pendentem, jussum pronuntiare doxologiam S. Trinitatis: *Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto*, nequivisse dicere, *et Spiritui Sancto*, sed tantum, *Gloria Patri et Filio*, etiamsi secundo et tertio idem iterando, conatus fuisset addere, *Et Sp. S.* sed frustra. Nam, ut subjicit Damianus: *Merito Sp. Sanctum dum emit, omisit, ut qui exclusus erat ab animo, procul etiam consequenter esset a lingua.*

Porro Urbanus II. Pont. anno Domini 1099. ut grassantem illo seculo simoniæ pestem reprimeret, contra eam scripsit epistolam decretalem, ad Lucium præpositum S. Juventii apud Ticinum, qua inter alia docet, simoniam esse emere vel vendere beneficium Ecclesiasticum, aut aliam rem sacram, eo quod Simon idem hic fecerit. Audi eum: *Objicitur, utrum vendere ecclesiasticam rem, simoniacum sit? Hoc simoniacum esse patenter colligitur ex hoc, quod beatus Petrus Apostolus ait Simoni: Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia donum Dei existimasti pecunia possideri. Donum quippe Dei est Sp. S. et donum Dei est res ipsius Ecclesiæ oblata. Et si bene advertis, Simon Magus qui ficte ad fidem accessit, non Sp. S. propter Sp. S. quo ipse indignus erat (quoniam scriptum est: Sp. S. disciplinæ effugiet fictum) sed ideo quantum in ipso est emere voluit, ut ex venditione signorum, quæ per eumdem fiebant, multiplicatam pecuniam quam obtulerat, lucraretur. Nec Apostolus emptionem Sp. S. quam bene noverat fieri non posse, sed ambitionem talis quæstus, id est avaritiam, quæ est idolorum servitus, in eodem Simone exhorruit, et maledictionis jaculo perculit. Quisquis itaque res Ecclesiasticas, quæ Dei dona sunt, quoniam a Deo fidelibus, et a fidelibus Deo donantur, quæque ab eodem gratis accipiuntur et ideo gratis dari debent, propter sua lucra vendit vel emit, cum eodem Simone donum Dei pecunia possideri existimat, etc. ...rum principalis intentio Simonis fuerit, sola pecuniæ avaritia, id est idololatria, ut ait Apostolus Paulus.*

Hinc rursum Henricus II. Imp. anno Domini 1047. ob simoniæ labem a Sp. S. desertus professus est se toto triduo dæmones infestos vidisse, flammam in se per fistulam jaculantes, adeo pertimescens, ut noster ignis in comparatione illius jocus putetur, et nihil calere; sed liberatum fuisse a juvene semiustulato, scilicet a S. Lauren. cujus Ecclesiam restauraverat. Ita ex Wilhelmo Malmesburensi et Matthæo Westmonasteriensi refert Baron. t. 11. anno Christi 1047.

20. Pecunia tua tecum sit in perditionem.] Maledicit hic Petrus Simoni, ex zelo justitiæ non vindictæ, tamquam judex vindexque sceleris, puta simoniæ ad cæterorum exemplum et terrorem: Ex charitate ergo id fecit, et studio religionis, ut primi Christiani discerent, quantum esset Simonis et Simoniæ flagitium q. d. Pereas et damneris o sacrilege, cum tuis nummis sacrilegis: Justam enim in scelus profert sententiam, eique debitam pœnam irrogat: subaudi, Nisi pœnitentiam agas, teque emendes. Unde paulo post ad illam eum hortatur dicens *Pœnitentiam itaque age*. Magis ergo minando, quam feriendo id dicit q. d. Dignus es qui pereas morte præsenti et æterna: minor tibi, et ex parte Dei denuntio, te periturum iturumque in gehennam, nisi ab hoc crimine resipiscas. Alioqui enim si absoluta et efficax fuisset hæc Petri sententia, non autem comminatoria, utique subito occidisset Simonem, eumque trusisset in tartara, uti occidit Ananiam et Sapphiram c. 5. qui tamen longe minus peccarant quam Simon. Sed voluit Deus servari Simonem, ad majores sancti Petri

cum eo Romæ coram Nerone agones et triumphos

Addit Beda et Glossa, hæc verba Petri non tam esse imprecationem, quam prophetiam et prædictionem quod scilicet Simon in hoc suo scelere aliisque esset periturus et damnandus; esto ex officio suo hortetur eum ad pœnitentiam v. 22. Sic maledicit Psaltes impiis ex eodem zelo Ps. 68 *Deleantur de libro viventium* Sic et iisdem maledicit Christus, non minando, sed feriendo in die judicii, dicendo: *Ite maledicti in ignem æternum* Porro maledicit Petrus non tantum Simoni, sed et ejus pecuniæ, non qua pecunia est; sic enim est Dei creatura, et consequenter res bona; sed quatenus pretium erat simoniæ, et sceleris materia. Sic enim pecunia hæc erat impia et sacrilega, digneque perire, æque ac impius et sacrilegus ejus nundinator Simon. Unde S. Hier. in c. 3. Michææ: *Oblatam*. ait, *pecuniam cum offerente damnavit*. Et S. Chrys. sic explicat. q d. *Peccatum tuum tecum sit in perditionem* Et S. Baro ep. 237. citatis hisce Petri verbis, exclamans ait: *O vox tonitrui*, o *vox magnificentiæ et virtutis. ad cujus terrorem, confundantur et concertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion!* Vide de maledictione et quomodo creaturæ maledicere liceat, disserentem S. Thomam 2. 2. q. 76.

Narrat Baron anno Christi 1047. (quo sæculo ob tres pseudopontifices valde grassata est simonia; cui proinde præ aliis valide se opposuit B Petrus Damiani) ex Desiderio Abbate Cassinensi, episcopum quemdam Galliæ a Leone IX. Pontifice a sacris suspensum, furtim data pecunia a Cancellario Leonis absolutionem et restitutionem officii Episcopalis impetrasse. Intellecta fraude Leo, vocato presbytero qui pecuniam nomine Episcopi dederat, ait: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia donum Dei furtim tentasti pecuniis possidere*. Cujus sermonem divina mox ultio est secuta, ita ut amissa mente ab illa die usque nunc inquit Auctor, ubique vagabundus incedat, nec ulla domus, vel claustra, ultra duos dies vel tres eum retinere valeant.

QUONIAM DONUM DEI] Nomen proprium Sp S. est quod sit donum. quia ipse est donum primum increatum et notionale: procedit enim a Patre et Filio quasi amor utriusque: amor autem est primum optimumque donantis donum, quo gaudet ille cui donatur, et a quo cætera dona largiter profluunt, eoque largius quo major est amor Ita ex S. Aug. S. Thom. 1. p. q 38. a ult. ibique Scholastici ad unum omnes. Simon ergo volebat emere Sp. S ut eum aliis venderet, puta dona et gratias Sp. S. non tam gratum facientes, quam gratis datas: hæ enim ostentationem, gloriam et quæstum apud homines pariunt; quales sunt, loqui linguis, prophetare, morbos curare, etc. Ita Urbanus II. cujus verba paulo ante recitavi.

21. NON EST TIBI PARS, NEQUE SORS IN SERMONE ISTO,] id est, in re ista; Tigurin. vertit, *in hoc negotio:* puta in receptione et donatione Sp. S. Est metonymia. *Sermo* enim ponitur pro re, quam suo sermone expresserat Simon, æque ac Petrus. Syrus legit, *non est tibi pars, nec sors in fide ista;* Clem. l. 6. Const c. 7. *Non est tibi pars in sermone hoc, neque sors in fide hac*. Sic quoque legunt S. Aug. tract. 6. in Joan. et Ambr. l. 2. de Pœnit c. 4. q. d. Tu non habes fidem veram Christi, sed fingis te eam habere, ac proinde Christianæ religionis et Ecclesiæ non es particeps, atque consequenter Spiritus Sancti non es capax

Rursum Vatabl. proprie accipit *sermonem* pro prædicatione, q. d. Prædicatio nostra nihil ad te pertinet: neque enim es ex eorum numero, qui revera credunt, vel, non es dignus qui admittaris in consortium Evangelistarum, quorum est conferre Sp. Sanctum.

Addunt aliqui S. Petrum hac voce Simonem expulisse ex Ecclesia, ideoque Jure Canonico simoniacos excommunicari. Ita Turrian. in l. 1. Constit c. 11. Quin et S. Petrus in Canon. Apost can 28. *Si quis*, ait, *Presbyter*, etc. *per pecuniam hanc obtinuerit dignitatem*, etc. *a communione modis omnibus abscindatur, sicut Simon Magus a me Petro abscissus est*. Memorabile est quod scribit S. Hier. in vita S. Hilarionis nimirum eum cum plurimos miraculose curaret, nihil umquam ab eis oblatum gratitudinis ergo voluisse recipere, illudque Christi ostendisse: *Gratis accepistis, gratis date*. Cumque Orionus vir primarius, quem a legione dæmonum liberaverat, veniret ad eum quasi gratiam redditurus, dona offerens dixit ei Sanctus: *Non legisti quid Giezi, quid Simon passi sint, quorum alter accepit pretium, alter obtulit ut ille venderet gratiam Spir. S. hic mercaretur? Cumque Orionus flens diceret: Accipe, et da pauperibus, respondit: Tu melius potes tua distribuere, qui per urbes ambulas, et nosti pauperes: ego qui mea reliqui cur aliena appetam? Tristi autem et in terra jacenti: Noli, ait, contristari fili: quod facio, pro me et pro te facio. Si enim hæc accepero, et ego offendam Deum, et ad te legio revertetur*. Disce hic, quam Deus velit sua gratis dari Sanctosque, præsertim thaumaturgos, ab avaritia esse puros, et ab acceptione munerum esse liberos.

COR ENIM TUUM NON EST RECTUM CORAM DEO,] quia distortum per avaritiam et ambitionem, et fictum per hypocrisin.

22. SI FORTE REMITTATUR.] Dices, ergone dubitat Petrus num Simoni, si vere pœniteat, remittendum sit peccatum? Resp. nequaquam Nam Primo, τὸ *forte* non est dubitantis, sed potius expletiva confirmantis particula: græce enim est ἄρα, quod non tantum *forte*, sed et *utique*, *sane*, *profecto* significat, estque sæpe expletiva particula apud Homer. ut notat Gaza l. 2. Gram. Sic Christus ait Matth 11. 23. *Si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te* (o Capharnaum) *forte mansissent usque in hanc diem;* ubi τὸ *forte*, non est dubitantis (sciebat enim determinate Christus, quid in hoc casu futurum fuisset) sed confirmantis: græce enim est ἂν id est, *utique*. Pluribus exemplis id demonstrat S. Ambr. l. 2 de Pœnit. c. 4. et 5. ubi docet, nullum esse tam grave peccatum, quod pœnitentia non deleat Secundo. τὸ *forte* significat dubium eventum et effectum remissionis, ex dubia causa: licet enim certum esset quod Simon, si ageret pœnitentiam, veniam consequeretur, tamen quia anceps et incertum erat, an esset acturus pœnitentiam, hinc pariter anceps et incertum erat, an veniam consequeretur. Liberi enim erat arbitrii, ex eoque libera poterat pœnitere, vel non pœnitere: ac videtur Petrus per τὸ *forte* hic innuere, quod non esset acturus pœnitentiam, ac proinde veniam non consecuturus. uti revera non egit, nec consecutus est. Sic *forte* Latine usurpant in rebus quæ evenerunt,

sad incorta de causa, *forte* onim idem est quod contingenter, casu, ot valut per sortem. Sic Tereutius in Andria: *Forte*, ait, *ospicio militem, aggredior hominem.* Et Livius l 1. *Forte evenit* Et infra: *Forte ita aceiderot.* Tertio τὸ *forte* significat fortuitam remissionem non culpæ. si pœniteat, sed pœnæ, v. g. mortis temporalis: Deus enim sæpe pœnitentibus licet condonet culpam, non tamen condonet pœnam, ut patuit in Davide pœnitento, 2. Reg 12. 14. *Non morieris, verumtamen, etc. filius qui notus est tibi, morte morietur.* Similo fuit in Ninivitis, quibus intonabat Jonas: *Adhuc quodraginta dies, et Ninive subvertetur*, egerunt enim pœnitentiam, etsi non essent certi se per eam evasuros excidium. Unde S. Aug. in Ps. 50. 8 *Ninivitæ, ait, de incerto egerunt pœnitentiom, et certom misericordiam invenerunt.*

Cogitatio,] ἐπίνοια. id est, *consilium, conceptus, excogitatio, machinatio;* Syrus, *dolus.*

23. In felle enim amaritudinis] Id est, in felle amarissimo. Jam Primo, per hoc *fel* accipi potest ira et invidia: iræ enim sedes et materia est fel q. d. Video te vehementer iratum, esse amaro et invido corde. eo quod videas te a tuis despici, tuosque discipulos a te ad nos transire: invides ergo nobis excellentiam, tum gratiarum, tum auctoritatis et æstimationis. Ita Vatabl.

Secundo. per *fel* hoc accipi potest hypocrisis Sicut enim fel coloro est simile melli, sed sapore dissimillimum: ita hypocritæ os habent melleum, sed felleum cor q d. Tu simules bonitatem, et ambis columbam fellis expertem, id est, Sp. S. suavissimum, ejusque dona; at intus plenus es malitia et impietate: os ergo habes melleum et columbinum, sed cor felleum et serpentinum.

Tertio, per *fel*, accipi potest simonia hoc enim fuit proprium Simonis peccatum, Simonia enim vocatur fel, quia ipsa est sacrilegium felleum, id est, pessimum et amarissimum. Porro Simon videtur non tantum voluisse emere et vendere Sp S. sed et pertinaciter sensisse hoc esse licitum, quæ est hæresis. Fuit ergo ipse hæreticus, ut habetur 1. q. 5 can. *Petrus*: Hæresis ergo est fel amaritudinis

Quarto, *fel* significat quodlibet peccatum, quod amaricat conscientiam, et exacerbat Deum ac Spir. S. qui totus suavis est et melleus. Hinc in Scriptura peccatores dicuntur Deum suis peccatis exacerbare, amaricare, potare felle et aceto: ut patet Ps 68. 22. Osee 12. 14. et Deut. 32. 32. et maxime Deuter. 29. 18 *Ne forte*, etc. *sit inter vos radix germinans fel et amaritudinem*, quo hic alludit S. Petrus. Hujus rei symbolo Judæi fellei Christo in cruce propinarunt fel et myrrham, Matth. 27. 31. Peccator ergo habet cor felleum; id est, pessime affectum erga Deum, erga legem. erga virtutem et honestatem: hæc enim omnia odit.

Nota. Pro *fel*, locis citatis hebr. est רֹאשׁ *ros* quod tam toxicum, quam fel significat. Peccatum ergo est fel et toxicum. Primo, occidens ipsam animam, quæ peccat. Nam *anima quæ peccaverit, ipsa morietur*, Ezech. 18. 20. Secundo, Deo et hominibus noxium, invisum et exosum, adeoque est Deicidium et Christicidium. Si enim veneno, vel telo aliquo perimi et occidi posset Deus, non alio quam peccato occideretur, uti de facto eodem occisus est Christus Hinc vicissim Deus peccatis et peccatoribus erga se felleis, est felleus, eisque fel iræ et vindictæ suæ propinat. juxta illud Job 20 14. *Panis ejus in utero illius vertetur in fel aspidum.* Et Jerem. 8. 14. *Potum dedit nobis aquam fellis.* Et c. 23. 15. *Cibabo eos absinthio, et potabo eos felle.* Et Thren. 3. 5. *Circumdedit me felle et labore* Hoc fel gehennæ longe amarius est omni felle terræ, quod ejus respectu pictum tantum est et fictum. Cogitent hoc fel gulosi et peccatores, qui hic cupiditatis suæ exiguum mel sorbent, dicantque, Tanti pœnitere non emo, non ita demens ero, ut modico melle æternum et amarissimum fel mihi accersam.

Denique pro *in felle amaritudinis*, græce est, εἰς χολὴν πικρίας, id est *in fel acerbitatis video te esse: in fel*, id est in felle, ut vertit Noster. Sæpe enim εἰς ponitur pro ἐν, utrumque enim respondet Hebræo *beth*, id est *in*; nisi subaudias τρέχοντα, id est *currentem*, vel *ruentem* Unde noster Lorinus suspicatur, Petrum per revelationem Dei vidisse et cognovisse Simonem fore reprobum, et adducendum pœnis æternis, utpote in quas hoc suo scelerum felle sponte rueret, quæ equa sunt fel omnis amaritudinis Unde et subdit:

Et in obligatione iniquitatis] Græce εἰς σύνδεσμον, id est, *in colligatione* q. d. Video te multis peccatis quasi funibus et catenis, undique colligatum esse. Syrus *in vinculis iniquitatis te esse video.* Significat Simonem multis peccatis obstrictum, in iisque obstinatum esse; scilicet immersum esse superbiæ, avaritiæ, invidiæ, magiæ, hypocrisi, simoniæ, sacrilegio, etc. Talibus intonat Isaias c. 5. 18. *Væ, qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustri peccatum.* Vide ibi dicta Ecce quam acri censura simonia in suo auctore, Simone, a S. Petro perstricta est et damnata: quam proinde concionatores in ejus asseclas, puta simoniacos, pari ratione et jure intorqueant Denique noster Mariana per *fel* et *obligationem iniquitatis*, accipit pœnam, non culpam. q d. Video te felli et obligationi, id est gravi supplicio et vinculis destinari: quia enim irretitus es peccatis, hinc video quod te maneat fel et supplicium.

24. Precamini.] Simon fingit se pœnitere, ut pœnam evadat: timebat enim ne morte mulctaretur, uti Ananias mulctatus erat ab eodem Petro, quem in signis terribilem et thaumaturgum videbat, et metuebat. Nam post discessum Apostolorum multos Samaritanos seduxit, et a fide Christi avertit: uti indicat Irenæus l 1. c 20. Refert. S Clem. l 6. Const. c. 7. S Petrum rursum cum Simone Cæsareæ congressum eum disputando convicisse, ac ad fugam in Italiam coegisse Inde ergo proficiscens Petrum prævenit, et Neronem circumvenit, cui ob suas præstigias in admiratione fuit, adeo ut illi in insula Tiberina, ubi nunc est templum S. Bartholomæi, statua posita fuerit hoc titulo: *Simoni Deo sancto*, teste Eusebio l. 2. Hist c. 13 Sed tandem certans cum S. Petro, et volans per aera, ejus precibus dejectus et ad saxum afflictus, crura confregit, teste Epiph hær. 22. Qua de causa Nero ægre ferens, suas in Simone curiosas delicias sibi ereptas, S. Petrum cum S. Paulo morte damnavit, uti habent ejus Acta.

25. Et illi quidem testificati,] διαμαρτυράμενοι, id est, suo testimonio confirmantes ea quæ de Chri-

sto prædicata fuerant a Philippo, dicendo se eadem vidisse et audisse a Christo, essaque testes non tantum auritos, sed et oculatos Sic in judicio et tribunali διαμαρθύρων dicabatur is, qui effirmabat et testificabatur quiddam, non in sua, sed in aliena causa, iu qua exceptionem intandens liti sa offerabat, quo facto litem suam faciebat testificando, qui si mendacii convinceratur, ψευδαμαρτυριων, id est falsi testimonii, crimine damnabatur, ait Budæus in Comment.

Et multis aegionibus.] Græce, κωμας, id est, *oppidis, villis, castellis*; Syrus, *pagis*, Pagnin. *vicis*; nec enim in Samaria erant multæ regiones, id est, provinciæ; sed ipsa unica erat regio integra, sive provincia. Apostolicum ergo est evangelizando obire pagos et villas, et rusticos docere res fidei et salutis. Id enim fecerunt hic S. Petrus et Joannes, imo Christus, dicens: *Pauperes evangelizantur*, uti recte advertit S. Chrysost.

26. Vade contra meridianum] Vade versus meridiem, ita Tigurin. et Pagnin. Samaria enim, unde veniebat Philippus, erat ad Septemtrionem Gazæ

Hæc est deserta] *Hæc*, scilicet non via, ut vertit Syrus; sed urbs Gaza Addit hoc Lucas ad distinctionem. Duplex enim fuit Gaza: una in Perside, ita dicta, quod in ea, utpote munitissima, Cambyses omnes suas opes congesserat, ait Curtius l. 13, altera Philistinorum, quæ plane eversa et vastata fuit ab Alexandro Magno, teste Curtio l. 4, idaoque vocatur *Deserta*. Ita Beda, Hugo, Cajet. Gaguæus et alii. Perparam ergo Beza putat τὸ *hæc est deserta*, irrepsisse in textum, esseque delendum: unam enim tantum esse Gazam, scilicet quintam Satrapiam Philistinorum, quæ numquam plane fuerit deleta, ut dici possit deserta. Hoc enim falsum est Audi Adric. in Descr terræ Sanctæ, in Gaza. Alexander Magnus statim atque Tyrum expugnavit, Gazam post bimestrem obsidionem occupans, in sempiternum vertit tumulum: unde ob id deserta appellatur. Nova vero Gaza non longe a veteri ædificata, tempore Machabæorum, Josephi et Hieronymi magnopere floruit: unde juxta eam vixit S. Hilarion; sicut olim et Samson in Gaza veteri, mirum sui roboris decus, vivens, auferendo ejus portas; et moriens collisione columnarum domum cum tribus hominum millibus evertens et occidens, ostendit, Judic. 16. 21. et 29. Quæ, qualis, et quanta fuerit Gaza, dixi Jer. 47. 1.

27 Æthiops.] Abyssinus; ubi nunc regnat Prete Joan. Unde liquet eum fuisse Gentilem genere, an etiam religione, dubium est. Affirmat Beda, Hugo, Cajet. noster Lorinus et Sanchez Verius negant Iren l. 4. c. 40. Baron Carthus. et alii, censentque eum religione fuisse Judæum, puta proselytum: tum quia legebat Isaiam: tum quia venerat adorare in Jerusalem: tum quia primo Gentili, puta Cornelio Centurioni, Evan. prædicavit S. Petrus Act. 10. tum quia magna fuit Æthiopibus cum Judæis familiaritas, et in religione consensio, teste Strabone l. 17. Unde et circumcidebantur, æque ac Judæi teste Josepho l. 8. c 4. præsertim quia reges Æthiopiæ scribunt se filios Salomonis et Davidis, utpote prognatos a regina Saba et Salomone. uti fuse narrat Damianus Goes libro de Moribus Æthiopum.

Hic adimpletum est illud Ps. 67. 32 *Æthiopia præveniet manus ejus Deo: præveniet*, id est, prima veniet, prima extendet, *manus ejus*: id est, suas (ut patet ex Hebræo) *Deo*, scilicet ad fidem, obedientiam, fœdus et munera ei offerenda. Unde S. Hier. vertit, *Æthiopia festinet dare manus Deo*, Pagn. *currere faciet manus suas Deo*.

Mystice, S. Aug. credendo *præveniet manus*. id est, opera sua; fides enim præcedit bona opera. Per hunc enim Æthiopem principem, æque ac paulo post per S Matthæum Apostolum eudem missum, Æthiopia fidem Christi recepit. Ita S Hilar. Basil. et alii in Psal. 67. ac S. Hieron in Abdiam.

Eunuchus] Id est, princeps, reginæ et gynecæi custos: quia enim fœminarum regiarum pudicitia commendabatur eunuchis, hinc illi effecti sunt aulæ principes, adeo ut eunuchus idem fuerit quod princeps, ut dixi Daniel c. 1. Nam, teste Aristotele, cum cætera animalia mansuescant si castrentur, solus homo eo fit ferocior. Unde Euthym. in Psal. 167. scribit, hunc Eunuchum in imperio Æthiopiæ, post reginam fuisse primum

Candacis.] Naz orat. in S. Baptisma, et Euthym. in Ps. 67. censent, hoc esse nomen Eunuchi. Verum alii omnes censent, esse nomen reginæ Æthiopum: nam hi regebantur a fœminis quasi reginis, quas Candaces nuncupabant. Ita Plin. l. 6 c. 29. Strabo lib 17 et Euseb l 2. Histor. c. 1. Post reginam enim Saba quæ venit ad Salomonem, videtur receptum ut reginæ regnarent, ait Mariana. Sic Pharao, et postea Ptolemæus, fuit commune nomen regum Ægypti; Antiochus, regum Syriæ; Cæsar, Imper. Rom Tradunt Æthiopes, hanc Candacem, sive reginam Æthiopiæ, vocatam fuisse Indich, eamque ab Eunucho conversam ad Christum, convertisse pariter Æthiopiam. Sic enim ajunt apud Damian. Goes c 16. de Æthiopum moribus: *Nos ferme prius cæteris Christianis omnibus, baptismum ab Eunucho Candacis reginæ Æthiopiæ, cui nomen erat Indich, accepimus* Idem refert Ortelius in Theatro orbis, in Abyssia, qui pro *Indich*, ait eam vocatam *Judith*.

Qui erat super omnes gazas ejus,] qui præerat thesauro regio, quasi reginæ thesaurarius, sicut Romæ dignitas erat quæstoræ et quæstorum qui præerant thesauro reipublicæ

Venerat adorare in Jerusalem.] Scilicet Deum verum Judæorum, tum proprie dicta oratione et adoratiune, tum sacrificio. Hoc enim ex legis præscripto nullibi peragi poterat, nisi in templo Hierosolymitano; cum oratio et adoratio in Æthiopia et quovis alio loco fieri posset. Sic *adorare* sumitur pro sacrificare, Joan. 4. 20. *Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis, quia Hierosolymis est locus ubi adorare oportet*. Simile est Joan. 12. 20. Sophon. 2. 11. et alibi.

28. Legensque Isaiam Prophetam.] Videtur ergo calluisse linguam Hebraicam, ait Hugo et Glossa, quasi Proselytus; nisi dicas Isaiam fuisse conversum in linguam Æthiopicam. Notat S. Chrys. diligentiam et devotionem hujus Eunuchi, qui etiam per iter in curru lectitarit Isaiam Et S Hier. ep. 103. ad Paulin. *Reliquit*, ait, *aulam regiam, et tantus amator legis divinæque scientiæ fuit, ut etiam in vehiculo sacras Litteras legeret*. Sic hoc sæculo Card. Hosius Conc. Trid. Præses, ne quid temporis in itinere perderet, solebat in curru lectitare, ac nominatim lectitabat pa-

rephrasim Osorii in Isaiam; quæ tunc recens prodierat, ait Protonotarius Reschius in ejus vita.

29 Dixit autem Spiritus Philippo.] Scilicet Spiritus Sanctus per internam inspirationem et locutionem. Ita Beda, Hugo et Dionys. licet Cajetan. et noster Lorinus accipiant angelum; hic enim vocatur Spiritus Domini v 39.

31. Quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi?] Græce ὁδηγήσει. id est *dux viæ mihi fuerit*, ut vertit Pagnin et Tigurina Ergo verba intelligebat, non sensum abditum, cujus ducem et interpretem postulat. Notent hoc hæretici, qui sacram Scripturam intellectu facilem et cuilibet apertam pronuntiant. Audiant S. Hier. ep 103. jam citata: *Nec sanctior sum hoc Eunucho, nec studiosior, qui*, etc. *ignorabat eum quem in libro nesciens venerabatur. Venit Philippus, ostendit ei Jesum, qui clausus latebat in littera*, etc. *ut intelligeres te in Scripturis sanctis, sine prævio et monstrante semitam non posse ingredi.* Idem senserunt et fecerunt S. Basil. et S Naz apud Ruffin. l. 11 His. c. 9. et S Aug ep. 119. c. 21. *In ipsis*, ait, *S. Scripturis multo nescio plura, quam scio* Idem l. 12. Confess c. 14. *Mira*, ait, *profunditas eloquiorum tuorum, Deus meus, mira profunditas; horror est intendere in eam, horror honoris, et tremor amoris.* S. Ambr. ep. 44. ad Const. *Mare*, ait, *est in se Scriptura divina, habens in se sensus profundos, altitudinem Propheticorum ænigmatum.* Quocirca S. Hier. præf. in ep. ad Ephes. *Numquam*, ait, *ab adolescentia aut legere, aut doctos viros quæ nesciebam interrogare cessavi, aut me ipsum habui magistrum. Denique nuper Alexandriam perrexi, ut viderem Didymum, et ab eo in Scripturis omnibus quæ habebam dubia sciscitarer.* Idem dicunt alii, quos citavit Proœmio in Pentateuchum

32. Locus autem Scripturæ] Direxit Sp. S. oculos Eunuchi in c. 53. Isaiæ, quod totum est de Christo ejusque passione, ut ex eo, explicante Philippo, Christum agnosceret, in eumque crederet Unde discimus, quam utile sit legere libros pios præsertim S. Scripturam. Huic enim lectioni interserit se Sp S. eorum auctor, piasque rerum lectarum cogitationes intellectui, et affectiones voluntati instillat, quibus homo convertatur, vel ad majorem sanctitatem provehatur. Ita ex lectione vitæ S. Antonii, conversi sunt duo illi aulici Imper. ipseque S August. uti ipse refert l. 8. Confess c 6. et 7 Imo cum S Athanasius fugiens Arrianos. vitam S. Antonii a se scriptam Romam detulisset, eamque legendam dedisset. multi Romani nobiles, viri et fœminæ. spreto mundo vitam religiosam instar S. Antonii amplexi sunt: quorum dux fuit S. Marcella, teste S. Hier in ejus Epitaph. ep. 16. ad Principiam ejus filiam Sic Societatis nostræ fundator S. Ignatius, ex vulnere decumbens, cum casu, vel potius Dei nutu et ductu. vitam Christi et Sanctorum lectitaret, ex milite sæculari factus est dux militiæ sacræ et religiosæ, uti narrat Ribaden initio Vitæ ejus.

Qui ergo suæ salutis et perfectionis, atque ac divinæ inspirationis et gratiæ est avidus, sequatur et exequatur hoc S. Basilii, imo Sp S placitum: *Lectioni piæ succedat oratio, orationi lectio* Et illud S Aug. ser 112. de Temp. *Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare et legere Nam cum oramus, ipsi cum Deo loquimur: cum vero legimus, Deus nobiscum loquitur.* Fecit hoc S. Marcella, de qua S. Hier. epist 16. jam citata: *Divinarum*, ait, *Scripturarum ardor erat incredibilis, semperque cantabat: In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Et illud de perfecto viro: Et in lege Domini voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte; meditationem legis non in replicando quæ scripta sunt, ut Judæorum existimant Pharisæi, sed in opere intelligens, juxta illud Apostolicum: Sive comeditis, sive bibitis, sive quid agitis, omnia in gloriam Domini facientes. Et Prophetæ verba, dicentis: A mandatis tuis intellexi, ut postquam mandata complesset, tunc se sciret mereri intelligentiam Scripturarum.* S. Ambr. ser. 35 *Quod*, ait, *sacrarum litterarum lectio vita sit, Dominus testatur dicens Joan. 6. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt.* Idem l. 1. Offic c. 20. *Cur*, ait, *non illa tempora, quibus ab Ecclesia vacas, lectioni impendas? cur non Christum revisas, Christum alloquaris, Christum audias? illum alloquimur cum oramus, illum audimus cum divina legimus oracula.* S Chrys. h 35. in Genes *Magna*, ait, *diligentia divinarum Script. lectioni vacemus. Nam licet desit nobis hominis magisterium, ipse Dominus superne corda nostra intrans illustrat mentem, rationi jubar suum infundit, detegit occulta; doctorque fit eorum quæ ignoramus*, etc. *Igitur lectioni vacemus magna pietate et attentione, ut possimus a Sancto Spiritu ad scriptorum intelligentiam duci, et multum inde fructum percipere.* Id deinde probat exemplo nostri hujus Eunuchi, quod fuse explicat et perurget.

Tamquam ovis.] Vide hæc explicata in ipso Isaia

33. Aperiens autem Philippus os suum] Id est, orsus loqui, docere et prædicare Jesum. Hæc enim phrasis significat rem, quam quis ore suo prolocuturus est, esse gravem et sublimem, eamque cum pondere et auctoritate eloqui. Symbol Beda: Apposite, ait hæc apertio oris alludit ad nomen Philippi. *Philippus* enim hebraice idem est, quod *os lampadis*; quæ scilicet hic obscuritatem prophetiæ Isaiæ, illustret, et convertat in lucem scientiæ. Porro Philippus hic catechizavit Eunuchum, eumque docuit mysterium incarnationis et redemptionis Christi, illi antea inauditum. Sic et Apostoli omnes fuerunt catechistæ, eorumque conciones erant catecheses, uti ait Paulus Gal. 6 6 Hisce ergo ducibus glorientur nostri catechistæ scientque suum munus esse Apostolicum. Alacriter ergo et strenue rudes. puta pueros, plebeios, rusticos catechizent. Hoc fecit Christus, hoc Apostoli. Vide dicta Galat. 6 6

36. Ecce aqua.] Modeste petit baptismum. q. d. Baptiza me, *fides plena est. aqua prope, baptizator præsens*, ait Glossa, Inde hæc aqua vocata est fons Æthiopis, de quo ex S Hier. et Saligniaco audi Adrichom. in Descript tribus Dan: *Fons Æthiopis*, ait, *est in medio itinere, quo itur ab Jerusalem in Gazam contra Bethsuram, vigesimo ab urbe lapide, ad radices montis ebulliens. et eadem qua gignitur sorbetur humo. in quo Philippus Eunuchum Æthiopem baptizavit. qui dum in curru vetus Testamentum relegeret, fontem reperit Evangelii*

37. Credo Filium Dei esse Jesum Christum.] Multa alia credenda sunt, ut quis digne suscipiat baptismum;

ut mysterium S. Trinitatis, Ecclesia Catholica, remissio peccatorum, resurrectio, at cætera quæ Symbolo Apostolico continentur. Quare dubium non est ea evangelizasse Philippum et credita esse ab Eunucho. Præcipuum ergo articulum de Christi divinitate dumtaxat hic nominat Lucas, et sub eo cæteros intelligit: quia is unus toti orbi erat novus et pene incredibilis, ac recenter peractus: eum ergo ubique præ cæteris prædicabant et inculcabant Apostoli. Similiter non est dubium Philippum exegisse, et Eunuchum exhibuisse signa doloris et contritionis de peccatis admissis. Hic enim dolor requiritur ante baptismum, ut quis sit capax remissionis eorumdem et justificationis. Ita S. Aug. l. 1. de Fide et oper. c. 8. et 9.

39. Spiritus Domini.] Puta angelus, qui nominatus est vers. 26. Ita Salmeron, Sanchez, Lorinus, et innuit Hier. in c. 63. Isaiæ.

Rapuit Philippum.] Sicut rapuit subitoque ex Judæa in Babylonem transtulit Habacuc, ut ferret prandium Danieli c. 14. 35. sic hic subito ex via Gazensi transtulit Philippum in Azotum, quæ a Gaza distat quadraginta milliaribus. Ita S. Chrys. OEcumen. et alii. Idque primo, ut per hunc raptum sciret Eunuchus, Philippum esse virum admirabilem et divinum, ait S. Chrys. Secundo, ut sciret Philippum a Deo ad ipsum catechizandum et baptizandum, esse missum: unde eo facto, ab eodem abripi. Ita Lyran. Tertio, quia alias Eunuchus diutius detinuisset Philippum, quem Deus volebat aliis quoque evangelizare. Ita OEcum. Porro hæc omnia contigerunt paulo post cædem S. Stephani, ut patet ex v. 4. Unde Chronicon Alexand. asserit, secundo anno ab ascensu Christi in cœlum in conversum esse Eunuchum a Philippo, et Cornelium a S. Petro, de quo cap. 10. Idem sentit Gaspar Sanchez tract. 1. de Prædic. S. Jacobi in Hispan. c. 9.

Ibat autem per viam suam gaudens.] Gaudium enim est fructus Spiritus Sancti quem in baptismo receperat. Merito gaudebat de tam magno Dei dono, et tam mira et speciali ejus providentia sibi collato. Vere S. Aug. in Sent. Sent. 90. *Non potest*, ait, *quis quam fraudari delectationibus suis, cui Christus est gaudium. Æterno enim exultatio est ei, qui bono lætatur æterno.* Et sent. 131. *Christiano recta gaudendi causa, non præsens sæculum est, sed futurum.* S. Hieron. in c. 53. Isaiæ scribit hunc Eunuchum prædicasse Christum in Æthiopia, factumque Apostolum Æthiopum, ac de discipulo magistrum. Idem testatur Irenæus l. 3. c. 12. Cyril. cat. 17. et Euseb. l. 2. hist. c. 1. Fertur ipse suscepisse S. Matthæum in Æthiopiam missum, in urbe Nadaber, inquit Gagnæus. Addit Doroth. in Synopsi Sanctorum: et ex eo Niceph. l. 2. c. 6. et 7. hunc Eunuchum in Arabia Felici, Taprobana, et universa Erythra Evangelium prædicasse, tandemque martyrio coronatum ibidem sepultum: insuper cœmeterium ipsius fidelibus esse munimentum insuperabile, barbaros et scelestos fugans, morbos depellens, et sanationes operans usque ad præsentem diem.

40. Donec veniret Cæsaream.] *Cæsarea* urbs Palæstinæ sita inter Doram et Joppen; prius dicta est *turris Stratonis*; sed ab Herode Ascalonita in honorem Augusti Cæsaris, cui eam dedicavit, dicta est *Cæsarea*, diversa fuit a Cæsarea Philippi, quæ scilicet a Philippo Herodis filio, in honorem Tiberii Cæsaris, ad radices Libani est ædificata; inde nomen utrumque accepit, ac postea ab Herode Agrippa in honorem Neronis, dicta est *Neronias*. Porro in hac nostra Cæsarea Philippus hic Diaconus domum habuit, in qua et habitavit cum quatuor suis filiabus Prophetissis, de quibus c. 21. In eadem Herodes Agrippa senior, cum quinquennalia celebraret, neque adulatores compesceret, qui ei peroranti acclamabant: *Vox Dei, non hominis*, ab angelo percussus interiit, Act. 12. In eadem Cornelius Centurio a S. Petro baptizatus, primus in ea Episcopus fuisse traditur, Actor. 10. Illic quoque Agabus Propheta zona Pauli se astringens, ejus vincula prædixit: unde paulo post Hierosolymæ Paulus vinctus, missus est Cæsaream, ubi coram rege Agrippa et Felice præside causam suam egit, ac detentus in vinculis a Festo Cæsarem appellavit, Act. 23. et seq. Hujus urbis Episcopus postea fuit Eusebius Eccles. Historiæ scriptor, qui inde Cæsareensis est dictus; sicut S. Basilius alterius Cæsareæ, quæ est in Cappadocia, fuit Episcopus. Ita Adrichom. in Descriptione terræ Sanctæ.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur hic primo, conversio S. Pauli. Secundo, duo miracula S. Petri, scilicet curatio Æneæ paralytici, v. 32. et Dorcadis defunctæ suscitatio, v. 38.

1 SAULUS autem adhuc spirans minarum et cædis in discipulos Domini, accessit ad Principem
sacerdotum. 2. Et petiit ab eo epistolas in Damascum ad synagogas: ut si quos invenisset
hujus viæ viros ac mulieres, vinctos perduceret in Jerusalem. 3. Et cum iter faceret, contigit
ut appropinquaret Damasco: et subito circumfulsit eum lux de cœlo. 4. Et cadens in terram
audivit vocem dicentem sibi: Saule, Saule, quid me persequeris? 5. Qui dixit: Quis es Domine?
et ille: Ego sum Jesus, quem tu persequeris: durum est tibi contra stimulum calcitrare. 6. Et
tremens, ac stupens dixit: Domine quid me vis facere? 7. Et Dominus ad eum: Surge, et ingredere
civitatem, et ibi dicetur tibi, quid te oporteat facere. Viri autem illi, qui comitebantur
cum eo, stabant stupefacti, audientes quidem vocem, neminem autem videntes. 8. Surrexit autem

Saulus de terra, apertisque oculis nihil videbat. Ad manus autem illum trahentes, introduxerunt Damascum. 9. Et erat ibi tribus diebus non videns, et non manducavit neque bibit. 10. Erat autem quidam discipulus Damasci, nomine Ananias: et dixit ad illum in visu Dominus: Anania. At ille ait: Ecce ego Domine. 11. Et Dominus ad eum: Surge, et vade in vicum, qui vocatur Rectus: et quære in domo Judæ Saulum nomine Tarsensem: ecce enim orat. 12. (Et vidit virum Ananiam nomine, introeuntem, et imponentem sibi manus ut visum recipiat.) 13. Respondit autem Ananias: Domine audivi a multis de viro hoc, quanta mala fecerit sanctis tuis in Jerusalem. 14. Et hic habet potestatem a principibus sacerdotum alligandi omnes, qui invocant nomen tuum. 15. Dixit autem ad eum Dominus: Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, et regibus, et filiis Israel. 16. Ego enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati. 17. Et abiit Ananias, et introivit in domum, et imponens ei manus, dixit: Saule frater, Dominus misit me Jesus, qui apparuit tibi in via qua veniebas, ut videas, et implearis Spiritu Sancto. 18. Et confestim ceciderunt ab oculis ejus tamquam squammæ, et visum recepit: et surgens baptizatus est. 19. Et cum accepisset cibum, confortatus est. Fuit autem cum discipulis, qui erant Damasci, per dies aliquot. 20. Et continuo in synagogis prædicabat Jesum, quoniam hic est Filius Dei. 21. Stupebant autem omnes qui audiebant, et dicebant: Nonne hic est, qui expugnabat in Jerusalem eos, qui invocabant nomen istud: et huc ad hoc venit, ut vinctos illos duceret ad principes sacerdotum? 22. Saulus autem multo magis convalescebat, et confundebat Judæos, qui habitabant Damasci, affirmans quoniam hic est Christus. 23. Cum autem implerentur dies multi, consilium fecerunt in unum Judæi, ut eum interficerent. 24. Notæ autem factæ sunt Saulo insidiæ eorum. Custodiebant autem et portas die ac nocte, ut eum interficerent. 25. Accipientes autem eum discipuli nocte, per murum dimiserunt eum, submittentes in sporta. 26. Cum autem venisset in Jerusalem, tentabat se jungere discipulis, et omnes timebant eum, non credentes quod esset discipulus. 27. Barnabas autem apprehensum illum duxit ad Apostolos: et narravit illis quomodo in via vidisset Dominum, et quia locutus est ei, et quomodo in Damasco fiducialiter egerit in nomine Jesu. 28. Et erat cum illis intrans et exiens in Jerusalem, et fiducialiter agens in nomine Domini. 29. Loquebatur quoque gentibus, et disputabat cum Græcis: illi autem quærebant occidere eum. 30. Quod cum cognovissent fratres, deduxerunt eum Cæsaream, et dimiserunt Tarsum. 31. Ecclesia quidem per totam Judæam, et Galilæam, et Samariam habebat pacem, et ædificabatur ambulans in timore Domini, et consolatione Sancti Spiritus replebatur. 32. Factum est autem, ut Petrus dum pertransiret universos, deveniret ad sanctos qui habitabant Lyddæ. 33. Invenit autem ibi hominum quemdam, nomine Æneam, ab annis octo jacentem in grabato, qui erat paralyticus. 34. Et ait illi Petrus: Ænea, sanat te Dominus Jesus Christus: surge, et sterne tibi. Et continuo surrexit. 35. Et viderunt eum omnes, qui habitabant Lyddæ et Saronæ: qui conversi sunt ad Dominum. 36. In Joppe autem fuit quædam discipula, nomine Tabitha, quæ interpretata dicitur Dorcas. Hæc erat plena operibus bonis, et eleemosynis, quas faciebat. 37. Factum est autem in diebus illis, ut infirmata moreretur. Quam cum lavissent posuerunt eam in cœnaculo. 38. Cum autem prope esset Lydda ad Joppen, discipuli audientes, quia Petrus esset in ea, miserunt duos viros ad eum, rogantes: Ne pigriteris venire usque ad nos. 39. Exurgens autem Petrus venit cum illis. Et cum advenisset, duxerunt illum in cœnaculum: et circumsteterunt illum omnes viduæ flentes, et ostendentes ei tunicas et vestes, quas faciebat illis Dorcas. 40. Ejectis autem omnibus foras, Petrus ponens genua oravit: et conversus ad corpus, dixit: Tabitha surge. At illa aperuit oculos suos: et viso Petro, resedit. 41. Dans autem illi manum, erexit eam. Et cum vocasset sanctos et viduas, assignavit eam vivam. 42. Notum autem factum est per universam Joppen, et crediderunt multi in Domino. 43. Factum est autem, ut dies multos moraretur in Joppe, apud Simonem quemdam coriarium.

1. SAULUS.] Ita dictus est a Saul, primo rege suæ tribus Benjamin. Qui enim hebr. dicitur Saul, Latine vocatur Paulus. Unde vers. 4 pro *Saule, Saule*, Græca et Syra habent. *Saul, Saul.* Hinc censent S. Chrys. et S. Hier. ep. 27. quosdam e tribu Benjamin servatos esse in communi ejus strage et excidio, Judic. 20. 45 ut ex ea Saulus hic, futurus Paulus, nasceretur. Sicut ergo Saul, Hebraice vocatus est, quasi שאול *schaul*, id est, postulatus, scilicet rex a populo, et commodatus a Deo; ita dictus est Saulus,

quod ad evertendam Ecclesiam fuisset a diabolo postulatus, ait S. Hier. in ep. ad Philemon. Rursum sicut Saul persecutus est Davidem, ita Saulus persecutus est Christum Davidis antitypum, ait S. Aug. in Ps 51.

Symbolice, Saul et Saulus alludit ad שאול *scheol*, id est infernum, ita dictum quod semper postulet, et numquam satietur, juxta illud: *Infernus insatiabiliter cavo guttura pandit*. Saulus enim fuit quasi infernus semper hians ad sanguinem et cædes fidelium, sed conversus in Paulum factus est cœlum virtutum omnium, hians ad Gentium salutem Ita Arator agens de lapidatoribus S. Stephani:

> Ad Sauli, ait, posuere pedes velamine sævi,
> Infernum quod Hebræus ait

Rursum Saulus apposite Græca voce et etymo alludit ad σαλεύεσθαι, id est, *jactari*, et *agitari*, ut Saulus idem sit quod inquietus, omnia agitans, turbans et vexans, quasi σάλος, id est, *fluctus et concitatio maris*; unde Latinum *salum*, id est, mare et fretum æstuosum. Ita Ambrosiaster in c. 1. ad Rom. v. 1, Denique Saulus fuit σαῦλος, id est, *vitiosus, fluxus, delicatus, lævis*.

Adhuc.] q d Necdum suam sævitiam et aviditatem sanguinis Christiani expleverat nec a Stephani, et aliorum Christianorum virorum et mulierum, quos trahebat ad vincula et tribunalia, et c. 8. v. 2.

Spirans minarum et cædis.] Pagn. *spirans minas et cædem*, scilicet instar leonis furentis proloquens, et eructans minas atrocissimas et lethiferas. Hic mystice impletum est illud Jacobi de Benjamin (ex eo enim prognatus est Saulus) vaticinium: *Benjamin lupus rapax, mane comedet prædam, et vespere dividet spolia*, ut ex S. Chrys. Hier. Ambr et Beda dixi Gen 49. 27. Sævit ergo ut lupus Unde matri Ecclesiæ fuit Benoni, id est, filius doloris: sed mutatus in Paulum factus est Benjamin, id est, filius dexteræ. Hæc enim ejus mutatio fuit opus dexteræ Excelsi, ac renascens in Christo, matri Synagogæ mortem intulit, æque ac Benjamin matri Racheli. Rursum sicut Benjamin inter duodecim fratres Patriarchas fuit minimus ut ultimus, ita et Paulus inter Apostolos. Et sicut Benjamin a Josepho multis privilegiis fratribus fuit prælatus, Gen 43. 43. Ita et Paulus a Christo dotatus fuit præ aliis Apostolis

Unde S Chrys. miratur Dei potentiam et gratiæ Christi virtutem, utpote quæ Paulum ferocientem et furentem, in ipso æstu furoris sistit, fregit et immutavit; nec exspectavit donec furor hic sæviendo subsideret: *Ut ostenderet*, ait, *potentiam suam vincens, et superans persecutorem in media insania: Sic enim medicum maxime admiramur, quando febrim, cum infestior, et flammam morbi cum vehementior est, extinguere et penitus abolere potest*. Nimirum hæc fuit vis orationum S. Stephani et fidelium, ac maxime B. Virginis pro Saulo, uti dixi c. 7. 57. et 59 Causa finalis fuit, ut Deus per Saulum hostem acerrimum Christianorum jam conversum, confunderet Judæorum incredulitatem usque per ipsum revinceret. Quis enim non credat Christo et Christianismo, cui hostis Saulus tam luculentum perhibuit testimonium? Ita S. Chrys. Œcum et alii. Porro hic ardor sæviendi in Paulo, urgebatur tum ex zelo legis Mosaicæ, uti ipse ait Gal. 1 19. tum ex ardore juventutis et indolis, tum ex invidia gloriæ S. Stephani, Barnabæ, aliorumque fidelium. Hæc enim invidia in cædes erupit, nimirum φθόνος in φόνον, uti nomine, ita re sibi affinem.

Minarum et cædis] Hinc patet Saulum præter Stephanum, plures alios fideles occidisse Unde ipse pœnitens ait Act 22. v. 4. *Hanc viam* (vitam Christianorum) *persecutus sum usque ad mortem* Et c. 26 10. *Et cum occiderentur, detuli sententiam*

Ad Principem sacerdotum.] Qui tunc erat Annas, vel expleto anno Caiphas, aut aliquis ex Annæ filiis, uti dixi c. 4. 6.

2 Epistolas in Damascum.] *Damascus* erat caput Syriæ, sita ad latus Libani, distans a Jerusalem itinere quinque dierum, puta 50. leucis Gallicis Unde sicut Syria, sic et Damascus, Judæis non erat subdita, sed suum habebat regem Aretam, 2. Cor 11. 31. Habebant tamen Judæi suas plateas Damasci, ubi suis jus dicebant et exercebant: id enim eis concessit Benadad rex Syriæ, 3. Reg. 20 34. Adde Aretam a Judæis persuasum, eis consensisse in persecutione Christianorum, ut patet 2. Cor. 11. 31

Nota hic ardorem Pauli, quo grassatus in fideles Hierosolymæ cæteraque Judææ loca, furorem suum extendit in eos Damascum usque. Hoc est quod ipse ait c 26 11. *Et amplius insaniens in eos, persequebar usque in exteros civitates: in quibus dum irem Damascum*, etc. Addit S. Justinus contra Tryphonem. Principes sacerdotum alios quoque in alias regiones misisse, qui Christianos caperent et persequerentur, forte Pauli exemplo et instinctu Porro Damasci potius, quam in aliis urbibus Saulus persecutus est Christianos, eo quod dispersos in nece Stephani eo confugisse audisset; utpote qui in urbe Gentili et regia Judæis non subdita, ac remota, putarent se immunes fore a persecutione Judæorum; nec in aliis vicinis urbibus, utpote Judææ subditis, vel confœderatis, tutos ab ea se fore arbitrarentur.

Hujus viæ.] Id est, hujus instituti, puta Christianismi sectatores et professores. Vide dicta c 2. 38.

Vinctos perduceret.] Ergo multos secum adducebat comites, vel milites, vel satellites, ut patet v. 7. plures petiturus ab Archisynagogo Judæorum Damasci, si iis opus haberet.

In Jerusalem.] Tum quod majori auctoritate hæc fieri vellet, ait S Chrys. tum quod Hierosolymis sciret Annam, Caipham, cæterosque Judæorum principes Christo et Christianis esse infensissimos: Damasci autem adhuc obscurum, et pene incognitum erat Christianorum nomen, eorumque hostilitas in Judaismum, uti Saulus censebat, ideoque metuebat ne ibidem mitiores in eos forent Synagogæ Principes.

3. Ut appropinquaret Damasco] Primo, ut Damasci clarius conversionis ipsius miraculum ac proventus appareret, ait Glossa, dum non initio, sed in termino itineris et persecutionis suæ, subito cœlitus feritur et immutatur Secundo, ut cæcitate percussus, illico Damascum introduci posset ad Ananiam, qui eum juvaret, catechizaret et baptizaret. Denique Damascus insigniter nobilitata est conversione S. Pauli. Porro hic locus, in quo conversus est S. Paulus, distat Damasco dimidium milliare; atque in ejus conversi memoriam, posteri in honorem S Pauli templum ibidem erexerunt: ibidem etiamnum Christiani, qui Damasci habitant, sepeliri solent. Locus hic a

Syris Mergisafar dicitur. Atque Christianorum exercitus in bello sacro, duce Godafrido Bullonio Damascum petens, ipso conversionis S. Pauli die eodem pervenit, ac ibidem biduo commoratus est. Ita ex Lodovico Romano, Bradembachio, et Guilielmo Tyrio, Adrichom. in Descriptione terræ Sanctæ, in Damasco: qui et graphice locum hunc in tabula geographica delineat. Idem mihi retulerunt Romæ viri graves oculati testes, qui Damascum et loca sancta visitarunt.

SUBITO CIRCUMFULSIT EUM LUX DE COELO.] Auget miraculum tempus, lucisque magnitudo. Nam in meridie hoc contigit cum sol est lucidissimus, ac proinde lux hæc suo fulgore vicit splendorem solis, uti Paulus ipse testatur c. 26. 13. Fuit ergo hæc lux instar fulguris et coruscationis, ait Lyranus; nec tantum S. Pauli, sed omnium comitum ejus oculos perstrinxit, ut ipse ait c. 26. v. 31. Idque Primo, ut lux hæc furorem oculorum animique ejus repercuteret et sterneret, itaque mente serenata vocem Christi attentius perciperet, ait S. Chrys. h. de ferendis reprehens. Secundo, ut tamquam lupus nocturnis oberrans tenebris, effusa luce cæcaretur, ait S. Amb. l. de Bened. Patriarch. in Bened. Benjamin. Tertio, ut lux hæc exterior interiores mentis tenebras ei panderet, juxta illud Sophon. 1. 17. *Tribulabo homines, et ambulabunt ut cæci, quia Domino peccaverunt.* Quarto, ut lux exterior repræsentaret lucem internam quam Deus Pauli menti infundebat; quaque ei tam semetipsum quam persecutionis ipsius scelus patefaciebat, juxta illud quod ipse ait: *Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris*, 2. Cor. 4. 6. Et illud: *Omnia quæ arguuntur, a lumine manifestantur: omne enim quod manifestatur, lumen est. Propter quod dicit: Surge qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus*, Ephes. 5. 13. Idem intoeat Deus cuilibet peccatori, cum in mente ejus fulgurat coruscationem et cogitationem mortis, judicii, gehennæ, etc. Quinto, ut ex hac luce disceret deinceps sibi ambulandum esse in luce Evangelii, gratiæ et bonorum operum, juxta illud quod ipse scribit ad Ephes. 5. 8. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: ut filii lucis ambulate. Fructus enim lucis est in omni bonitate, et justitia et veritate.* Sexto, hæc lux erat symbolum doctoratus Pauli, quo illuminaturus erat omnes gentes luce doctrinæ, et vitæ Christianæ, uti ipse Act. 26. 18. Christum sibi dixisse significat. Porro hanc lucem spargebat corpus Christi gloriosum. Christus enim hic apparens Saulo, ut patebit v. 5. quasi duellator eum luce sua siderabat, excæcabat et sternebat juxta illud Hab. 3. 11. *Sol et luna steterunt in habitaculo suo: in luce sagittarum tuarum ibunt, in splendore fulgurantis hastæ tuæ.* Sic in transfiguratione, splendor corporis Christi radios suos afflavit Mosi et Eliæ, quin et Apostolis, Lucæ 9. 31.

4. ET CADENS IN TERRAM.] Quasi perculsus et sideratus a luce Christi fulgurante, uti jam dixi. Fulmen enim sternit homines, imo animalia, arbores, domos, et templa. Lucem hanc adjuvit vox Christi terribilis, instar tonitrui: *Saule, Saule, quid me persequeris?* Nam ut ait Job c. 26. 14. *Quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri?* Sic Seraphinis alterutro voce Deo conclamantibus, *Sanctus, sanctus, sanctus, commota sunt superliminaria cardinum a voce clamantis*, Isaiæ 6. v. 3. et 4. Porro non tantum Saulus, sed et omnes ejus comites hac luce prostrati sunt in terram, uti narrat Paulus c. 26. 14. S. Greg. h. 8. in Ezech. opinatur S. Paulum in faciem cecidisse: pœnitentes enim et sanctificandos in faciem cadere, quasi mox per pœnitentiam resurrecturos; impios vero et impœnitentes resupinari in dorsum, ut numquam resurgant, uti cecidit Judas et satellites Christum comprehensuri, Joan. 18. 6. Hæc tamen distinctio non est perpetua: nam et Goliath infidelis moriens in faciem cecidit 1. Reg. 17. 49.

Nonnulli Paulum censent peditem venisse et cecidisse; sed communis opinio (quam passim exprimunt picturæ) est eum fuisse equitem, et ex equo cecidisse; tum quia longum faciebat iter, scilicet quinque vel sex dierum a Jerusalem in Damascum: tum quia veniebat quasi prætor stipatus satellitibus. Ita Sanchez, Lorinus et alii. Tertio, idipsum suadet Sauli generositas et animositas; fastu enim et ira tumens spirabat minas et cædes, esto ex zelo legis, ut sibi videbatur. Quarto, idem innuit ejus ruina et prostratio: nam cum Christo quasi duellans, ab eo dejectus equo, gravique casu collisus, sed eodem ictum moderante et infringente non elisus, nec oppressus, sentiens potentem ejus manum, toto corpore conquassatus et afflictus, illico suos spiritus cristasque deposuit, et humiliatus ac supplex Christo victori se dedidit, dicens: *Domine quid me vis facere?* Si enim pedes fuisset, exiguus et levis fuisset ejus casus, nec sufficiens ad ejus ferociam edomandam. Contrarium tamen sentit noster Salmeron, et alii, et innuit S. Aug. dicens eum ambulasse peditem. Atque probabile: tum quia Script. nusquam ejus equi, vel equitis meminit; tum quia Judæi religiosiores, uti Pharisæi, qualis erat Paulus, vix equis utebantur. Uti dixi Deuter. 17. 16. tum quia ipse erat juvenis uti manu acer, ita pedibus celer.

AUDIVIT VOCEM.] Hebraica lingua, ut refert Paulus Act. 26. 14. Et c. 22. 9. asserit se solum hanc vocem audisse, non comites suos; corpus enim gloriosum per Dei virtutem sibi assistentem potest facere; ut ab uno videatur et audiatur, non a cæteris; quia sui suæque vocis speciem potest diffundere ad unum, non ad cæteros, uti docent Scholastici. *Vox de cælo Saulo allata est, ut ostenderetur prædicationem quæ ipsi committebatur, esse cælestem*, ait Isidor. Pelusiot. lib. 1. Epist. 400.

Moraliter, Deus in Paulo dedit schema et typum conversionis peccatorum. Lux enim repræsentat gratiam excitantem, et internam mentis illuminationem: prostratio in terram, adversitatem: vox reprehensionem concionatoris, magistri, socii, etc. stimulus, conscientiæ remorsum: Ananias, confessarium: cæcitas, clausuram oculorum et animæ ad res terrenas, ac considerationem æternarum et cœlestium: triduanum jejunium, satisfactionem pro peccatis per jejunia et preces: casus squamarum ab oculis, est depositio excæcationum: baptismus est pœnitentia et confessio quæ est secunda post naufragium tabula, et quasi alter baptismus: cibus, est Eucharistiæ frequentatio; versari cum discipulis, est agere cum probis. Vide S. Bern. s. de quatuor orandi modis. Ita Salmeron hic. Fulgura u Domine coruscationem, Pau

hanc similem, in animas nostras, ut ad te toto corde convertamur. Fac nos vasa electionis, ad tuam gloriam toto orbe celebrandam.

SAULE, SAULE.] Græce et Syre, *Saul, Saul*. sic enim Hebraice vocabatur Saulus, et Christus hic Hebraice loquebatur, uti jam dixi. Geminatio hæc index est, tum alti somni, quo in peccato suo dormiebat Saulus, tum ingentis amoris et commiserationis, æque se efficacis, et ad intima Pauli penetrantis, vocationis Christi, ut durum et obstinatum cor Sauli feriret et molliret. Clamat Christus, ut Sauli a se remotissimi aures mentemque perstringat. Audi S. Aug. hom. 14. inter 50. *Quantum distat Ortus ab Occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras. Quantum distat Oriens ab Occidente, avertere ab Occidente, convertere ad Orientem. Occidunt ibi peccata, oritur inde justitia. In Occidente vetus, in Oriente novus. In Occidente Saulus, in Oriente Paulus.* Clamavit ergo Christus in Oriente, ut in Occidente audiret et obediret Saulus.

QUID ME PERSEQUERIS?] Christus caput habet in cœlo, corpus in terris: corpus enim mysticum Christi est Ecclesia, membra sunt fideles. Saulus Christum in cœlo persequi non poterat: hinc eum in terris, puta in fidelibus suis persequitur. Audi S. Aug. in ep. S. Joan. tract. 10. *Non expavescis*, ait, *vocem capitis de cœlo clamantem pro membris suis: Saule, Saule, quid me persequeris? persecutorem suum, vocavit persecutorem membrorum suorum.* Idem s. 14. de Sanctis: *Membris adhuc positis in terra, caput clamabat in cœlo, et non dicebat: Quid persequeris fideles meos? sed: Quid me persequeris?* Adeo Christus diligit Ecclesiam et fideles; adeo cum eis se unit, ut eorum velit esse caput, spiritus, anima et vita, uti dixi 1. Cor. 12. 12. Et S. Bern. s. de convers. S. Pauli: *Vere deprehensus est Saulus; non est dissimulandi locus, non est facultas ulla negandi. In manibus sunt Epistolæ crudelissimæ legationis, auctoritatis exequendæ, potestatis iniquæ. Quid me persequeris? inquit. An non persequebatur Christum, qui Christi membra trucidabat in terris? An vero persecuti sunt Christum, qui sacratissimum illud corpus crucis affigere patibulo; et non persequebatur eum, qui adversus corpus ejus, quod est Ecclesia, odio furebat iniquo? Denique si proprium sanguinem dedit in pretium redemptionis animorum, non tibi videtur graviorem ab eo sustinere persecutionem, qui suggestione maligna, exemplo pernicioso, scandali occasione avertit ab eo animas quas redemit, quam a Judæo, qui sanguinem illum fudit? Agnoscite dilectissimi, et expavescite consortia eorum, qui salutem impediunt animarum. Horrendum penitus sacrilegium, quod et ipsorum videtur excedere facinus, qui Domino Majestatis manus sacrilegas injecerunt.* Nota hoc dogma moralis S. Bern. de scandalo.

Jam si singula Christi verba ponderes et premas, magnum habent pondus, magnum pathos: *Saule, Saule, quid me persequeris* ad necem, qui te persequor ad vitam, ut ex Saulo efficiam Paulum? Ego sum dulcis, melleus, tuique amantissimus: nulla in re te læsi; ne vel verbulo umquam offendi: quid me quasi hostem persequeris? Ego intimus tui sum amicus: in manibus et corde meo descripsi te, satagoque, ut in intima cordis mei te trajiciam et recondam, ut in ejus centro inhabites: quid me persequeris? Ego propter te in terram descendi, factus homo; jam rursum propter te *solum* a cœlo ad te descendo. Ego pro te lacrymas, easque *in* horto sanguineas effudi: pro te sudavi et sitii: pro te sanguinem et vitam dedi, millies adhuc daturus, si opus esset: quid me persequeris? Ego pro te manus in cruce extendi ad Patrem, clavis confixus sum, spinis coronatus, flagellis concisus: quid me persequeris? Ego te elegi in meum ducem, destinavi te Apostolum et vas electionis: quid me persequeris? In passione et cruce tot probris et tormentis affectus non querelam, non gemitum, non vocem emisi; de te queror, et juste queror: de te gemo, de te vocem lugubrem emitto: quid me, id est, meos fideles, qui mihi vita chariores sunt, persequeris? quid eos a me avellere et perdere satagis? Me persequeris, qui sum Jesus, id est, tuus Salvator, tua salus? Cur in me teipsum, tuamque salutem exitialiter impugnas? ut ego peream, vis teipsum perimere? Hæc, et longe *plura* interius in mente Pauli loquebatur, et quasi fulgurabat Christus.

Quocirca Saulus jam conversus, hanc Christi post se quasi *currentis* dignationem, et amorem immensum ponderans, passim hanc ejus in se clementiam intimo animi sensu deprædicat, ut 1. Timoth. 1. 15. *Fidelis sermo*, ait, *et omni acceptione dignus, quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.* (Nam ut ait S. Aug. s. 10. de verbis Apostoli: *Nemo acrior inter persecutores: ergo nemo prior inter peccatores.* Hunc compunctionis et humilitatis S. Pauli spiritum imitetur et induat, totaque vita conservet, quicumque aliquando peccavit Deumque offendit. Ita S. Chrysost. l. 2. de Comp. et S. Aug. l. de Vera et falsa pœnitentia cap. 13.) *Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam: ut dicant sibi omnes*, ait S. Aug. s. 9. de Verbis Apostol. *Si Paulus sanatus est, ego quare despero? Si tanto medico tam desperatus æger sanatus est, ego cur meis vulneribus illas manus non apto, ad illas manus non festino? ut hoc dicerent homines, ideo Saulus factus est ex persecutore Apostolus.* Similia habet 1. Cor. 15. 9. ad Ephes. 3. 8. et alibi. Vide ibi dicta.

Denique S. Aug. in Ps. 72. *Ipse*, ait, *primo Saulus, postea Paulus, id est, primo superbus, postea humilis et modicus. Saul enim, unde dictum est nomen Sauli, nostis quia rex superbus et infrænis fuit: Paulum autem, modicum est. Audi quomodo fuerit Saulus, et quomodo sit Paulus. Quid fuit prius? Quid? blasphemus, et persecutor, et injuriosus. Audisti Saulum, audi et Paulum: Ego enim sum, inquit, minimus Apostolorum. Quid est minimus, nisi ego sum Paulus? Et sequitur: Qui non sum dignus vocari Apostolus. Quare? quia fui Saulus. Quid est fui Saulus? Ipse dicat: quia persecutus sum Ecclesiam Dei. Sed gratia Dei, ait, sum id quod sum.*

Quocirca Ecclesia quotannis celebrat festum Conversionis S. Pauli. Primo, ut eum omnibus peccatoribus in exemplum pœnitentiæ proponat. Secundo, ut Deo gratias agat, quod Ecclesiæ dederit Paulum doctorem Gentium. Tertio, ut Paulum conversum invocet, ut e cœlo peccatores convertat; adhuc enim,

licet translatus in cœlum, plurimos convertit suo exemplo, precibus, Epistolis. Tradit ex Fazello Alanus Coppus l. 3. c. 28. Dialog. eos qui nascuntur in festo Conversionis S. Pauli, venenatis morsibus sua saliva mederi.

5 Qui dixit: Quis es Domine?] Paulus luce Christi perstrictus, et cæcutiens vocem Christi audiebat; sed eum ingenti splendore undique circumfusum distincte videre et agnoscere non poterat. Rogat ergo quis sit, an Angelus, an Deus; eique tacite se quasi servum submittit, vocans eum *Domine*, ait S. Chrys.

Nota, Saulus hic vidit Christum, esto confuse. Hoc enim de eo asserit Ananias v. 17. dicens: *Saule frater, Dominus misit me Jesus, qui apparuit tibi in via*. Et v. 27. *Narravit illis quomodo in via vidisset Dominum*. Quin et Paulus ipse 1. Corinth. 15. 8. *Novissime*, ait, *omnium tanquam abortivo visus est et mihi*: esto enim sæpius deinceps viderit Christum, hic tamen dumtaxat fuit abortivus, quia violenter conversus et renatus in Christo. Ita Tertul. lib. contra Praxeam c. 15. Primasius. S. Thomas et Glossa in 1. Cor. 15. licet Ambrosiaster, Sedulius et Hayme id accipiant de visione Christi, quam Paulus habuit in templo, de qua Actor. 22. v. 17. Porro Christus videtur hic descendisse de cœlo, eo tamen non relicto, ad aerem Paulo vicinum, unde enim vocem emittebat (quam Paulus clare et distincte audivit, ita ut cum eo colloqueretur) ac lucem tantam, quæ eum cæcaret et comites sterneret. Ita S. Ambros. l. de Benedict. Patriarch. c. ultimo, S. Thom. 3. p. q. 57. a. 6. ad 3. et alii. Vide dicta c. 3. 21. Fuit ergo Christi corpus tunc in duobus locis, puta in cœlo et in aere. Quod Nota contra Calvinum et Sacramentarios, qui negant Christi corpus posse esse in cœlo et in Eucharistia simul.

Ego sum Jesus.] Nazarenus, uti addit Syrus hic, et Paulus Actor. 22. 8. Non dicit, Ego sum Deus et Dei filius, sed, Jesus; quia divinitatem credebat Paulus, sed incarnationem, id est Jesum, impugnabat q. d. *Humilitatis meæ injuriam suscipe, et tuæ superbiæ agnomos depone*, ait ex S. Gregorio Beda.

Durum est tibi contra stimulum calcitrare:] Est adagium sumptum a bobus cervicosis, qui cum ab aratoribus, vel aurigis stimulo (qui ex eo *βουκέντραι*, vocantur) punguntur, illi recalcitrant; sed eo magis stimulum induunt, eoque acrius punguntur: significans, simili modo eum qui potentiori obluctatur, uti Paulus Christo, frustra id facere et cum damno proprio: provocat enim potentioris iram, ut ictus et plagas graviores et crebriores illi infligat. Innuit Christus Paulum hactenus contra se quasi stimulum calcitrasse: stimulis enim miraculorum, sanctitatis, et disputationum S. Stephani, ac adhortationum S. Barnabæ (ut habet ejus vita) crebro Christus pupugerat mentem Sauli, ut in se crederet; sed ille recalcitrans impegit in stimulum validiorem, quem illi hic impegit Christus, prosternens eum humique affligens. *Verba enim sapientium sicut stimuli, et quasi clavi in altum defixi, quæ per magistrorum concilium data sunt a Pastore uno*, ait Eccles. 12. 11. Porro durus conscientiæ peccantis stimulus est, ipse ejus remorsus et obiurgatio: *Durus animo ipse accusator, judex, carnifex, vermis remordens*, ait Quintil. l. 5. Instit. Nec dubium hunc conscientiæ stimulum non raro Saulum sensisse. Ergo *durum est tibi contra stimulum calcitrare*, hoc est, durum est tibi contra Deum pugnare, eum enim provocas, qui lacessitus plagas acres et inevitabiles infligit, perinde ac qui stimulo recalcitrat, non stimulum, sed seipsum lædit, juxta illud Plauti in Truculent. *Si stimulos pugnis cædis, manibus plus doles*. Quocirca sapienter Euripides in Bacchis ait:

Potius sacra illi fecerim, quam calcibus,
Stimulos ferire coner iracundia
Citus in Deum mortalis ipse cum siem.

6 Et tremens ac stupens,] ad tantam lucem, vocem, gloriam, potentiam et majestatem præsentiæ Christi, qua se cæcari et ad terram affligi sentiebat; præsertim, quia ob præteritas persecutiones male sibi conscius, videns se a Christo comprehensum, ac in ejus esse potestate, et manibus, metuebat, ne acres et meritas de eo exigeret scelerum pœnas. Solet enim Deus primo peccatoribus incutere timorem pœnarum, mortis, judicii et gehennæ; ac ex eo movere eos ad dolorem et detestationem scelerum; inde ad spem veniæ, Deique amorem et obedientiam. Timor enim est velut acus vel seta, quæ filum amoris introducit, ut ait S. Aug. tr. 9. in ep. 1. Joannis. Porro tanta est majestas angelorum, et multo magis Dei, ut illico homo eam videns corruat. Ita Daniel c. 10. 16. viso angelo *Domine*, ait, *in visione tua dissolutæ sunt compages meæ, et nihil in me remansit virium*. Et Ezechiel c. 2. v. 2. visa Dei gloria, *Cecidi*, ait, *in faciem meam*. Quin et Manue pater Samsonis, *Moriemur*, ait, *quia vidimus Deum*, puta angelum vicarium Dei, Judicum 13. 22.

Dixit: Domine, quid me vis facere?] Sunt verba hæc animi plene compuncti, humilis, resignati, devoti, tradentis et dedentis se Deo. Unde S. Aug. s. 14. de Sanctis: *Jam*, ait, *parat se ad obediendum, qui prius sæviebat ad persequendum. Jam formatur ex persecutore prædicator, ex lupo ovis, ex hoste miles. Ovis audiat, quid facere debeat*. Unde patet, Paulum tunc per contritionem tantam non tantum justificatum, sed et eximie instar S. Magdalenæ Lucæ 7. sanctificatum fuisse. Ita passim Interpretes, ac nominatim S. Greg. 11. Mor. c. 6. vel 7.

Notat hic Primo, S. Chrys. Paulum non coacte et necessario, sed sponte et libere se convertisse, hoc enim ejus verba significant. Negant id Lutherus, Calvinus, et alii, qui hominis arbitrium non liberum, sed servum esse volunt; ac gratiam Paulo datam fuisse tam efficacem, ut violenter eum ad Christum raperet, sicut rapiuntur fures a Prætore ad carcerem: quos damnat Conc. Trident. sess. 6. can. 4. 5. et 6. et S. Aug. l. de Spiritu et lit. c. 13. Ubi docet, Deum internis, externisque suasionibus mentem pulsare, ut se convertat; sed consentire vocationi vel dissentire, propriæ hominis voluntatis esse.

Nota Secundo, magnitudinem et efficaciam gratiæ, qua attractus et conversus est Paulus. Nam ea subito ex acerrimo persecutore factus est summus amicus Christi. Unde S. Aug. eam sæpe vocat efficacissimam. Audi eum l. 1. ad Simpl. quæst. 2. *Quam rabida*, ait, *voluntas, quam furiosa, quam cæca in Saulo? qui tamen una desuper voce raptus est, occurrente utique tali viso, quo mens illa et voluntas refracta sævitia retorqueretur, et corrigeretur ad fidem*. Hinc S. Greg. l. 3. Dial. c. 17. *Majus*, ait, *est miraculum*

prædicationis verbo, et orationis solatio peccatorem convertere, quam carne mortuum suscitare. Lazarum quippe carne Dominus suscitavit, Saulum mente, quia mentem ejus immutavit totam, ut ex diabolica fieret plusquam angelica, uti ibidem ostendit S. Gregorius. Hæc ergo gratia fuit tam potens, ut primo summam Pauli hostilitatem in summum Christi obsequium converteret.

Secundo, ut non tantum peccata, sed et peccatorum radices habitusque pravos illico aboleret: secus fit in aliis peccatoribus. Si quis enim ebriosus, vel libidinosus convertatur, ejus peccata præterita ei per pœnitentiam et absolutionem dimittantur; tamen manent habitus ebrietatis et libidinis, qui eum pungere et sollicitare ad pristinam crapulam et libidinem non cessant, donec longo tempore per multos contrarios actus evellantur, vel potius refringantur et sopiantur. S. Paulus vero, quia efficacissimam habuit gratiam, eique heroice cooperatus est dando totum seum cor Deo, ac dicendo: *Domine quid me vis facere ?* hinc omnes vitiorum habitus, et quasi memoriam e mente sua abstersit. Quocirca hæc lux et impetus gratiæ divinæ subito eum totum in alium, imo contrarium hominem immutavit, ut ex leone fieret agnus, ex lupo Pastor, ex persecutore Apostolus.

Hinc Tertio, hæc gratia ei tantum Christi amorem indidit, ut qui paulo ante Christum et Christianos volebat occidere, jam pro eis optaret mori, vitamque omnem pro iis expenderet, offerens se omnibus itineribus, laboribus, persecutionibus, fami, siti, carceribus, tormentis mortibus, ut Christi gloriam, et Ecclesiam propagaret ; adeoque totus videbatur transformatus in Christum Unde ait: *Mihi vivere Christus est et mori lucrum* Et: *Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus.* Hinc non aliud sciebat, non aliud sapiebat, non aliud spirabat corde, ore et opere, quam Christum crucifixum. qui tradidit, ait, semetipsum pro me: cætera omnia quæ in mundo sunt, arbitrabatur ut stercora. Hinc ille zelus lucrandi animas Christo, ut omnibus omnia fieret, ut totum orbem Christum prædicando percurreret, ut omni ætati, sexui conditioni leges vitæ Christianæ præscriberet; ut infatigabilis nocte et die non cessaret docere et Evangelizare Christum. In hac ergo prima sui conversione Saulus accepit gratiam. non tantum Christianam communem cæteris fidelibus, sed et Apostolicam propriam Apostolis; atque cœlitus a Christo electus et creatus est Apostolus, uti patebit v. 15.

Nota Tertio, Christus hic quasi duellum iniit cum Saulo. eumque vincit et sternit: unde jure occidi poterat eum occidere, sed ejus miserens vitam ei condonat: quocirca Paulus gratias agens ei servum perpetuum se mancipat. Hinc et initio Epistolarum fere omnium hunc titulum præfert ; *Paulus servus Jesu Christi.* Ita Rupert Similis fuit vox superbi Turni duello victi et prostrati ab Æneα, quam graphice exprimit Virgil 12. *Æneid* in fine:

Ille (Turnus) humilis supplexque oculos, dextramque precantem
Protendens: Equidem merui, nec deprecor, inquit,
Utere sorte tua (occide me si libet) miseri te si qua parentis
Tangere cura potest, oro (fuit et tibi talis
Anchises genitor) Dauni miserere senectæ
Et me seu corpus spoliatum lumine mavis,
Redde meis; vicisti (et victum tendere palmas
Ausonii videre) tua est Lavinia conjux.
Ulterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
Æneas volvens oculos, dextramque repressit, etc.

Sed mox ut agnovit balteum sui Pallantis, quo se succinxerat Turnus, indignans et ulciscens eum trucidavit Longe ergo mitior et clementior fuit Christus in Saulum, quam Æneas in Turnum. Paulus igitur fuit quasi rhinoceros superbus et ferus, quem Deus sibi subjugavit. imo summum præconem effecit, juxta illud Job 39. *Numquid volet rhinoceros servire tibi? numquid alligabis rhinocerotem ad arandum loro tuo ?* in quem locum vide S Gregium 31. Moral. cap. 2 et 3

Moral docet hic nos S. Paulus, cum sentimus divinas inspirationes, Deumque ad emendationem et sanctitatem, vel perfectionem nos vocantem, quid ei respondere debeamus, nimirum: *Domine quid me vis facere* ? Hæc enim submissione. resignatione, devotione, promptitudine, alacritate animi ad omnia parati. totumque se Deo offerentis disposuit se. et meruit de congruo evehi ad apostolatus apicem, fierique doctor Gentium. Ita Abraham vocatus a Deo Genes. 12. 1 respondit: *Adsum* Sic et Jacob Gen. 31. 11. et Moses Exodi 3 4. Et Ananias hic v. 10. *Ecce ego Domine.* Et Isaias c 6. 8 *Ecce ego, mitte me* Sic et Samuel vocanti Deo respondit; *Loquere Domine, quia audit servus tuus.* 1. Reg 3. 10. et Psaltes : *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum: cantabo et psallam in gloria mea.* Ps 107. 2. Solebat S Franciscus audiens Deum in corde loquentem, etiamsi in itinere esset, gradum sistere, mentemque intra se colligere, ut totus illi intenderet, ac mox id quod audierat. opere exequebatur. Ita ad apicem sanctitatis pervenit. uti refert S Bon. in ejus Vita.

Denique S. Bern. s. 1 de conversione S. Pauli : *Hæc plane fratres.* ait, *perfectæ conversionis est forma. Paratum, ait, cor meum Deus. paratum cor meum: Domine, quid me vis facere? O verbum breve. sed plenum, sed vivum, sed efficax, sed dignum omni acceptione*, etc. *Heu plures habemus Evangelici illius cæci. quam novi Apostoli imitatores! Quid vis (ait Damianus ad cæcum illum) ut faciam tibi? Absit hoc Domine: tu magis dic. quid me facere velis? Sic enim decet, sic omnino dignum est, non meam o te, sed o me tuam quæri et fieri voluntatem.* etc. *Sic profecto, sic multorum usque hodie pusillanimitas et perversitas exigit. ut ab eis quæri oporteat: Quid vis ut faciam tibi? non ipsi quærant: Domine, quid me vis facere?*

7. Surge, | *sta super pedes tuos,* ut habetur in c. 26. 56.

Et ingredere civitatem (Damascum) et ibi dicetur tibi, quid te oporteat facere.] Dices, Act. 26. 16. dicitur, Christum Saulo id dixisse: *Ad hoc enim apparui tibi. ut constituam te ministrum et testem eorum quæ vidisti,* etc *ego mitto te aperire oculos eorum. ut convertantur a tenebris ad lucem*, etc. Resp. Christus Saulo in genere dixit, se velle eum constituere suum præconem : sed in particulari de baptismo instrui eum voluit ab Anania Hoc enim habet suavis Dei dispositio. ut, sicut angeli ab angelis, ita homines ab hominibus edoceantur: qua de re illustre extat exemplum apud Sophronium. vel potius Joannem Moschum in Prato Spirituali c. 199. idque ne quis fanaticus suos errores et somnia tueatur, obten

dendo internum instinctum Spirit. Sancti, uti faciunt Anabaptistæ Ita Cassian. Collat 2. c. 15. Secundo, hic, ait S. Bern s. 1 de conversione S. Pauli; *sociolis vitæ commendatur utilitas, ut edoctus per hominem discat et ipse secundum datam sibi gratiam hominibus subvenire.* Tertio, Paulus triduo jejunans et cæcus. Damasci edoctus fuit a Deo; sed ad Ananiam mittitur, non tam ut edoceatur, quam ut ab eo baptizetur, et a cæcitate curetur Unde signanter ait : *Quid te oporteat facere* : nimirum suscipere baptismum de quo plura v. 9.

Stabant] Dices, c. 26. 16 ait Paulus comites suos secum fuisse prostratos: ergo non stabant. Resp. Primo, *stabant*, id est, ibi erant, ibi sistebantur, ibi manebant; statio enim hic opponitur, non sessioni aut prostrationi sed motui et progressioni. Sic Magdalena dicitur stans retro secus pedes Jesu. lavisse ejus pedes *stans*, id est procumbens, genu flexo, Lucæ 7. 38. Secundo, *stabant*, quia post prostrationem se e terra levarunt et in pedes creserunt, ut Saulum erigerent. Solus enim Saulus in terra jacens Jesum videbat. et cum eo colloquebatur, mentemque sibi mutari sentiebat. Permisit ergo Deus comites Sauli in Judaismo permanere, ut essent testes Judæis omni exceptione majores, hujus miraculosæ conversionis S. Pauli, omniumque mirabilium quæ in ea acciderant. Ita S. Chrys et OEcum.

Stupefacti.] Syrus, Pagnin et Tigur. *attoniti*: alii, *muti*; qui enim stupent, obmutescunt: pavor enim et stupor vocem eripit. æque ac mentem et memoriam; et Græcum ἐνεοί, etiam *mutos* et *surdos* significat

Audientes quidem vocem, neminem autem videntes.] Dices Act. 22. 9 contrarium dicitur, nimirum *lumen quidem viderunt, vocem autem audierunt*. Respondeo additur ibidem, *Ejus qui loquebatur mecum*, id est Christi q d. Meam vocem audierunt, non Christi Ita S. Aug in Ps. 67 Lyran. Hugo, Vat et alii hic Secundo, dici potest, eos quoque vocem Christi audisse, sed confuse dumtaxat. quia attoniti vocem ejus articulatam distincte audire, et intelligere non poterant.

8 Surrexit autem Saulus] Partim sponte sua obediens nixusque voci Christi, dicentis, *Surge*, partim adjutus et erectus a comitibus.

Nihil videbat] Noster Interpres legit οὐδὲν, id est *nihil*; jam legunt οὐδένα, id est *neminem*: quod aliqui restringunt ad Christum. q. d. Christum non vidit amplius. quem paulo ante jacens in terra viderat. Verum eum nihil vidisse et cæcum fuisse, patet ex eo, quod a comitibus in urbem trahi debuerit, ut sequitur. Christus enim sua luce magis feriit oculos Pauli, quam comitum: ille enim cæcatus fuit, non hi, ad hoc scilicet. ut eum ducere possent in urbem. Ita S. Chrys et OEcum. Quare non est probabile quod ait Dion Paulum nihil vidisse, quia mens ejus a sensibus abrepta erat in extasin Nam Paulum non tantum fuisse privatum usu oculorum. sed et potentia videndi, patet; quia, ex oculis ejus ceciderunt squamæ, cum paulo post miraculose curatus est ab Anania. Unde sequitur immanem fuisse lucem, quæ oculos ejus instar fulguris ita perstrinxit. ut visum ei ademerit: non humorem crystallinum siccando, aut tunicas oculares lædendo. sed pelliculas quasi squamas eis obducendo, de quo v. 14 Ubi adverte, Christum hanc lucem initio temperasse, ut Paulus eum aliquo modo confuse, utpote gloriosum et luce circumdatum conspicere posset: et mox subducens se, eam intendit ut Paulus surgens senserit se plane cæcatum; idque Primo, ut ex eo conjiceret Paulus, quanta esset Christi claritas, potestas, majestas et gloria Ita Rupert, Secundo, ut exterius cæcatus, intus oculos mentis colligeret, ad considerandum ea quæ suæ salutis erant, quæque Deus ab eo poscebat. Tertio, ut per cæcitatem corporis lueret cæcitatem mentis. quam sponte induerat claudens oculos, imo resistens luci Evangelii. Unde S Bern. s. 1. de Conv. S Pauli: *Felix*, ait, *cæcitas, qua male quondam illuminati in prævaricatione tandem in conversione oculi salubriter excæcantur* Quarto, ut disceret oculos claudere rebus bonisque terrenis, et aperire cœlestibus, q d Despice terram, suspice cœlum

Ad manus autem illum trahentes] En trahitur quasi captivus Christi, qui Christianos tracturus venerat ad carceres, ait S Chrys. Quale spectaculum sui præbuit hic Paulus Judæis et Damascenis civibus? quale vero et quam jocundum Deo, Angelis. Ananiæ, Apostolis, omnibusque Christianis?

9 Et erat ibi tribus diebus non videns, et non manducavit.] Orationis et pœnitentiæ causa. Nam ut ait S. Chrys. *compungebat se propter ea quæ fecerat confitebatur. precabatur orabat Deum*. Unde in hoc triduo didicit a Deo mysteria fidei Christianæ et Evangelii: nam illa paulo post publice cœpit prædicare v 20 Quare initio ep ad Gal. *Paulus*, ait, *Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum* Et v 12. ait se Evangelium non didicisse ab homine, sed per revelationem Jesu Christi Hinc Beda, Hugo et Glossa censent, Paulum hoc triduo fuisse raptum in tertium cœlum 2. Cor 12. 2. Verum ibidem ostendi posterius illum raptum contigisse. Quod ergo Paulus ad Ananiam sit missus, non tam doctrinæ, quam curationis a cæcitate, et baptismi causa fuit, ut scilicet ab eo illuminaretur et baptizaretur, inquit S. Chrys Idem h. 4. de laudibus S. Pauli: *Pauli*. ait, *cæcitas totius orbis illuminatio effecta est. Quoniam enim videbat male. eum excæcavit Deus. ut utiliter jam videret in reliquum.*

Tropol. S. Bern. s 1. de convers. S Pauli: *Sane*, ait, *quod triduo Paulus sine cibo manet persistens in oratione, ad eos maxime pertinet, qui noviter sæculo abrenuntiantes, necdum in cœlesti consolatione respirant. Sustineant ergo Dominum et ipsi in omni patientia, orent sine intermissione, quærentes, petentes, pulsantes : quia exaudiet eos Pater cœlestis in tempore opportuno.*

10. Ananias.] Fuit hic inter fideles insignis, ait S. Chrys imo ipse Paulus c. 22 12. S. Aug l. 2 Qu. Ev. q. 47 censet eum fuisse Presbyterum· OEcum. vero Diaconum dumtaxat, sed unum e 72 Christi discipulis. Idem habet Dorotheus in Synopsi, qui et addit, eum postea creatum fuisse Damasci Episcopum. De eo sic legimus in Romano Martyrol die 25. Januar *Apud Damascum natalis S Ananiæ, qui eumdem Apostolum baptizavit Hic cum Damasci, et Eleutheropoli alibique Evangelium prædicasset. sub Licinio judice nervis cæsus et laniatus, demum lapidibus oppressus martyrium consummavit.*

Mystice, mittitur Benjamin lupus rapax, puta Saulus, ad Ananiam, id est ad gratiam et misericordiam

Dei, ut ab ea veniam obtineat, et transformetur in ovem. Aliter S. Aug. serm. 14. de Sanctis. *Adductus est, ait, ad Ananiam, et Ananias interpretatur ovis:* (nescio qua lingua: sane non Hebræa, nec Syra, nec Græca) *Ecce lupus rapax adducitur ad ovem sequendam, non rapiendam: et ne rapientem ovis expavesceret lupum, ipse Pastor de cœlo, qui omnia faciebat, nuntiavit lupum esuriturum non, sed non sæviturum, et tamen tam immanis fama lupum illum præcesserat, ut non posset ovis audito ejus nomine non conturbari.* Et mox: *Lupo sævitia interdicitur. Lupus ad ovem captivus ducitur. Ab Agno pro ovibus mortuo fit ovis secura de lupo.*

11. VADE IN VICUM,] in plateam. Urbs enim dividitur in regiones, regiones in vicos sive plateas, vici in domos. Unde a vico dicitur vicinus, qui in eodem vico habitat.

RECTUS,] quia erat longus et rectus, uti Romæ trans Tiberim est platea quæ vocatur *Longaro*, quia longissima et rectissima.

SAULUM NOMINE TARSENSEM.] τὸ *nomine* refer ad Saulum, non ad Tarsensem. Pauli enim nomen erat *Saulus*, cognomen vero *Tarsensis* a patria: quia natus erat Tarsi, quæ est metropolis Ciliciæ. Unde Tigur æque ac Græce ponunt comma post τὸ *nomine*. q. d. Quære in domo Judæ virum quemdam, cui nomen est Saulus: patria vero est Tarsensis. His enim indiciis Ananiæ indicat Saulum, ne pro eo alius quis ei se offerat, vel ingerat. Porro Tarsus navigationibus, mercibus et opibus adeo fuit celebris, ut ab ea mare vicinum, et aliud quodlibet ab Hebræis vocatum sit *Tharsis*; quocirca Solinus Polyhist. cap. 47. Tarsum vocat *matrem urbium*.

Ecce enim orat.] Nota τὸ *enim* dat causam cur jubeat adire Saulum, omnemque metum Ananiæ adimit, q. d. Ne timeas Ananiæ adire Saulum, paulo ante persecutorem fidelium; jam enim non est Saulus, qui fuit, jam non persequitur, sed orat, ut se ad meliorem vitam et baptismum disponat. Ita S. Chrys. Hugo et Lyran. Aliter Syrus, qui hæc nectit sequentibus. Sic enim vertit: *Ecce enim dum ipse oraret, vidit per visionem virum Ananiam nomine:* Verum Græcus Textus nostræ Latinæ versioni consentit et astipulatur.

12. ET VIDIT VIRUM.] Hic versus in Bibliis Romanis et Græcis parenthesi includitur: continet enim verba non Christi loquentis ad Ananiam: sed Lucæ Historici ea referentis. q. d. Eo tempore quo Ananias a Deo missus est ad Saulum ipse Saulus orans per visionem, non corporalem (erat enim cæcus) sed imaginariam vidit Ananiam ad se venientem, seque curantem; idque ad hoc, ut mox veniente Anania ex ejus voce, et specie quam in visione viderat, ab eo illuminatus eum agnosceret, et reciperet quasi a Deo ad se missum.

13. DOMINE AUDIVI.] Tanta erat Sauli sævitia, tanta furoris fama, ut ad solum Sauli nomen Ananias, licet a Deo ad eum missus cohorresceret. Unde se excusat, q. d. ait S. Chrys. *Timeo eum ne forte me in Jerusalem ducat. Quid me projicis in os leonis? cur me huic prodis?* Timet ovis ire ad lupum, nesciens lupum mutatum in ovem, uti paulo ante dixi ex S. August.

14. ET HIC HABET POTESTATEM,] id est, hoc in loco puta Damasci: græce enim est ὧδε *Hic ergo* est ad verbium, non pronomen.

15. VAS ELECTIONIS, id est, instrumentum singulariter electum, EST MIHI ISTE.] Saulus, Hebræi enim כלי *keli*, id est vas, vocant quodlibet instrumentum. Sic *vasa cantici* Amos 6. 5 sunt instrumenta musica, *vasa belli* Gen. 49. 5 sunt arma et armati: quibus bellatur: *vasa mortis* Ps. 7 14. sunt gladii et tela quibus mors infertur. Hinc Tigurina vertit, *organum electum*, hoc est, homo selectissimus et præstantissimus, *est mihi iste*, ait Vatablus.

Quæres, cur Paulus vocetur *vas*, id est, instrumentum electum? Resp. Primo: quia Deus eum ex tot millenis hominum millibus præ cæteris, etiam Apostolis, elegit ad evangelizandum ubique, tam Judæis, quam Gentibus. Unde bene ejus electionem explicans subdit: *Ut portet nomen meum coram Gentibus, et Regibus, et filiis Israel.* Hinc patet Saulum in prima sui conversione accepisse Apostolatum et gratiam Apostolicam, ac a Christo creatum esse Apostolum.

Secundo, *vas electionis*, id est prædestinationis. q. d. Paulus ab æterno a Deo ad magnam gratiam et gloriam fuit prædestinatus, juxta illud Galat. 1. 15. *Cum autem placuit ei qui me segregavit ab utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam.* Ita S. Hier. ibidem. Simili modo Apostolus prædestinatos vocat vasa in honorem, puta aurea et argentea: reprobos vasa in contumeliam, puta lutea et fictilia, 2. Timoth. 2. 20.

Tertio, S. Chrys. censet electionem hanc respicere tum indolem acrem et ardentem, tum zelum legis divinæ in Saulo. q. d. Deus elegit Saulum ardentem et zelantem, ut hunc ardorem et zelum corrigeret et transferret ad Christum, ut scilicet acer esset, et zelosus Christi propugnator et præco. Ad tam arduum enim Evangelii et Apostolatus munus requirebatur indoles heroica, quæ adjuta et imbuta gratia Dei, omnes difficultates, pericula et persecutiones superarot. Frigidi enim et phlegmatici, esto sancti, ad tam ardua perfringenda minus idonei sunt. Unde S. Chrys. quærens, cur electus sit a Deo Saulus sævus et ferus? Respondet, ut homo ad cædes corporium Christianorum, converteretur ad cædes errorum, ut scilicet jugularet Judaismum et gentilismum.

Quarto, *vas electum*, id est sanctum fuit Paulus; tum quia virginitatem virgineumque animum jugiter in corpore illibato, quasi in vase sancto, conservavit, ut patet 1. Cor. c. 7. 7. Ita S. Gaudentius tr. 8. t. 2. Bibliothecæ SS. Patrum. Nam, ut ait Cicero Tuscul. 1. *Corpus est quasi vas et aliquod animi receptaculum*: tum quia fuit organum Spir. S. Sicut enim in organo resonat spiritus et flatus follibus illi inspiratus, in eoque suavem edit melodiam; sic in Paulo ejusque ore resonabat Sp. S. et cœlestem edebat harmoniam, quæ homines etiam feros et barbaros, ad se raperet, et ipsos angelos oblectaret. *Movit Amphion*, at longe magis Paulus, *lapides canendo*. Orph. celebrat Vir. 4. Georg. suo voce et cantu

Mulcentem tigres, et agentem carmine quercus.

Orpheus verus, Paulus inquam, modulante per eum Sp. S. ferinas et quercues saxeaque hominum corda mollivit et cicuravit. Ipse ergo fuit vas, id est organum, cithara, tibia, tuba et chelys meloda et sonora Sp. Sancti. Unde S. Hier. ep. 61. ad Pammach. *Ubi*, ait, *electionis vas, tuba Evangelii, rugitus leonis*

nostri, tonitru Gentium, flumen eloquentiæ Christianæ, qui mysterium, retro generationibus ignoratum, et profundum divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei magis miratur, quam loquitur.

Quinto, fuit *vas electionis*, quia strenue et ardenter vocationi et electioni divinæ cooperatus est, juxta illud: *Gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi* 1 Cor. 15. 10 Et illud: *Si quis se emundaverit ab istis, erit vas in honorem sanctificatum et utile Domino, ad omne opus bonum paratum.* Labor et amor sunt gemelli, ait Plato: quie quem quis amat, pro eo laborat, nec ullum pro amato laborem recusat, uti Paulus pro Christo quem summe amabat, nullum recusavit, sed omnem ambivit. Fuit ergo Paulus prodigium naturæ, miraculum gratiæ, stupor Gentium, terror Judæorum, portentum universi, Dei servus electus, Christi Apostolus selectus et dilectus Sic heri servos electos et dilectos vocant eos, qui omnia earum jussa statim exequuntur, omnisque opera et negotia illico conficiunt.

Sexto, sicut sol Eccles. 43 2 vocatur *vas admirabile opus Excelsi*, quia sol est vas lucis, qua Deus totum mundum illuminat; ita et S. Paulus, ipse enim fuit quasi sol orbis. Unde S. Chrys. in c. 1. ad Rom. *Pauli*, ait, *lingua supra ipsum etiam solem illuxit, cæteros omnes verbi doctrina exsuperans; unde a Gentilibus Mercurius esse credebatur.* Act 14. 11. Et l. 1. de Providentia: *Nullus Paulo major est, aut etiam æqualis* Unde

Septimo, S. Hier. in c. 8. Osee: *Vas electionis*, ait, *est Paulus, quia est vas legis, et S. Scripturarum armarium* Sicut S Antonius de Padua ob peritiam S. Scrip a Pontifice vocatus est *Arca Testamenti.*

Octavo, alii S Paulum proprie vocari volunt *vas electionis*, quia plenus fuit sapientia et gratia, adeo ut de ejus plenitudine omnes gentes biberint. Ita Origenes l. 3. Periarchon, et S. Amb. s 11 de S. Petro et Paulo. Hoc est quod ait Sapiens Proverb. 20. v 15. *Est aurum et multitudo gemmarum, et vas pretiosum labia scientiæ.*

Nono, S Thom præfatione in Ep. S. Pauli, de eo explicans illud, quod ab Ecclesiastico c 50. 10. dictum est de Simone magno pontifice, *Quasi vas auri solidum ornatum omni lapide pretioso: Paulus*, ait. *fuit vas auri ob sapientiam, solidum ob charitatem, ornatum cæteris omnibus virtutibus.* Vide apud eum plura.

Decimo, Paulus fuit *vas electionis*, quia electus et destinatus fuit ad multos labores, persecutiones et tribulationes patiendum pro Christo et Evangelio. Hanc enim causam subdit Christus dicens. *Ego enim ostendam ei, quanta oporteat eum pro nomine meo pati*; de quo ibi plura.

Denique vis scire ad quanta et quam sublimia electus a Deo et evectus sit Saulus? Audi S. Chrys. h. 18. in c. 11. ad Rom. In Morali, ubi eum cœlo comparat et anteponit · *Cœlum namque*, ait, *licet tanto sit tempore visum, non tamen admodum promovit: Paulus vero exiguo concionatus tempore, totum orbem attraxit Cœlum enim suum servans terminum, et canonem, eadem statione consistit, mentis vero Paulinæ sublimitas omnes cœlos transcendit ipsique Christo conversatur. Est autem tanta ejus pulchritudo, ut et Deus illam deprædicet. Astra quidem cum fierent admirabantur angeli: hunc vero Deus ipse admiratus est dicens: Vas electionis iste mihi est Cœlum istud sæpe a nube obtegitur: Pauli vero mentem nulla obnubilavit tentatio, sed in mediis quoque tempestatibus ipsam meridiei claritudinem suo splendore superavit. Sol enim iste qui in Paulo luxit, tales radios non emittebat, qui tentationum concursu potuerint obumbrari, sed tum potissimum elucescebant Unde et dicebat: Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus mea in infirmitate perficitur Æmulemur itaque illum, et nihil erit etiam nobis collatum cœlum istud, neque sol, neque universus iste mundus.*

Idem l. 2. de Compunctione cordis: *Paulus*, ait, *super terras incedens, ipsum tenebat cœli verticem*, etc. *Amor autem ejus, et desiderium quod habebat erga charitatem Christi, non solum tres penetraverat cœlos, sed etiam omnes omnino transcenderat, et usque ad ipsum pervenerat Christum, instar flammæ immensæ, quæ universam repleret terram, et inde ascendens, repletis omnibus, usque ad ipsa perveniret cœli fastigia; sed et inde superans omnia, etiam illum qui super cœlum est aerem transcenderet, atque ubi et quæ ibi sunt spatia compleret, ascenderet usque ad tertium cœlum, et omnia hæc uno atque eodem igne compleret; ita ut nec terræ ullum, nec cœli, imo nec cœlorum spatium vacuum relinqueret.* Vide eumdem in fine Epist. ad Rom, et homiliis octo quas de laudibus S Pauli scripsit in fine tom 3. ubi in octava Paulum confert et præfert omnibus non tantum Patriarchis, Prophetis et Sanctis sed et Angelis, Cherubinis et Seraphinis An non hic est vas electionis? Quam felices in quos cadit hæc Dei electio? Terque quaterque beati, quos Deus ab omni ævo destinavit sibi vasa electionis. Utinam et nos dignetur vase sua electione et sancta vocatione Christus amor noster; ac vicissim nos vocationi et gratiæ ejus ex æqua respondeamus, itaque eam jugiter augeamus et transcendamus Hæc enim est unica via ad eximiam virtutem et sanctimoniam. Ora pro nobis S. Paule, ut admirabilis tuæ electionis et in vocationis participes effici mereamur Amen.

Ut portet nomen meum | Primo, sicut præco suo præconio audacter præfert et portat nomen sui principis legislatoris, cujus leges ac edicta promulgat. Secundo, sicut Propheta suis oraculis portat et præfert nomen Dei dicens: *Hæc dicit Dominus* Tertio. sicut legatus libere portat et præfert nomen Regis, a quo mittitur Quarto, sicut miles et vexillifer intrepide ac fortiter portat, præfertque nomen et insigne sui ducis. Quinto, sicut doctor portat et præfert nomen sui Auctoris, cujus libros et doctrinam docet et explicat. Porro Paulus portavit Christi nomen in corde per amorem ardentissimum, in *ore* per eloquium efficacissimum, in *opere* per labores et passiones continuas et gravissimas, in Epistolis per sapientiam et zelum ferventissimum. Unde ait. *Ego stigmata Domini Jesu in corpore meo porto.* Galat. 6 17 hæc enim stigmata sunt quasi characteres nominis Jesu.

Coram Gentibus. | Hinc ejus titulus est, *Doctor Gentium*, 1. Timoth 2. 7

Et regibus] Ut coram Agrippa rege Judææ, Act. 26. Nerone et aliis provinciarum, quas plurimas Evangelizando obivit, regibus. Similis fuit electio et vocatio S Joannis Chrysost. Flaviano enim Patriarchæ

mene oranti epperuit engelus, jussitque edire monasterium in quo monachum egebet Chrysost. eumque consecrare sacerdotem: *Ille enim*, inquiebat, *instar Pauli futurus est vas electionis, et verbo comprehensurus totum orbem* Cumque Chrys. silentii et monasticea ademator, illum honorem onusque subterfugeret, ei quoque apparuit engelus, jubens, ut Flaviano non repugnaret, sed acquiesceret, dicens. *Quæ Deus statuit, quis poterit vitare?* ita habet vite S. Chrysost

16 Et filiis Israel] Hi ultimo ponuntur loco, quesi digniores Gentibus, utpote qui erant filii Abrabæ, et consequenter eis proprie promissus et missus erat Christus: hos tamen infensissimos sui, æque ac Christi hostes expertus est Paulus.

Ego enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati.] Ostendit hoc Deus Paulo, tum per internam espirationem (solet enim Deus instantia mala gravia Sanctis suggerere, et quasi præsagire, ut ad ea paratiores et animosiores accedant tum per externam, ut eum per Agabum prædixit ei vincula, quæ paulo post subiit Hierosolymis c 21. 11. tum per experientiam quotidianam, cum scilicet eum quotidie novas et majores experiri et subire fecit persecutiones et cruces Sic sæpe in Scriptura *ostendere*, idem est quod reipsa exhibere, præstare, facere, ut cum toties orat Psaltes: *Ostende nobis Domine misericordiam tuam*. *Ostende*, id est exhibe, præsta, fac. Et Daniel. cap. 3. 44. *Confundantur omnes qui ostendunt* (id est faciunt) *servis tuis mala*. Et Ps. 4 7 *Quis ostendet* (dabit) *nobis bona*. Et Ps 59. *Ostendisti* (fecisti) *populo tuo dura* Et Ps. 70. 20. *Quantas ostendisti* (immisisti) *mihi tribulationes*.

Nota. To *enim* dat causam præcedentium. cur scilicet Paulus futurus sit vas electionis, et quomodo portaturus sit nomen Christi coram Judæis et Gentibus, q. d. Paulus erit mihi vas electionis. quia portando nomen meum coram gentibus et regibus, multa magnaque pro me generose et constanter patietur. Unde liquet Paulum, aliosque electos Dei servos, magis a Deo eligi et destinari ad multa pro eo patienda quam agenda Servitus enim Dei, æque ac apostolatus, magis consistit in multa passione, quam operatione; nimirum: *Fortia agere Romanum est; fortia pati Christianum est*, imo Apostolicum et Paulinum. Nam Primo, Paulus et Apostoli evangelizantes novam fidem et paradoxam. nimirum Christum crucifixum esse Deum et Salvatorem mundi; servandam esse continentiam. sobrietatem, mortificationem cupiditatum, etc. multos senserunt irrisores, contradictores et persecutores. Secundo merito hanc pœnam Saulo pro peccatis inflixit Deus. Audi S. Aug. s 14 de Sanctis: *Ostende*, ait, *persecutori non solum bonitatem, verum etiam severitatem tuam: patiatur, quod fecit illos et pati: qui faciebat, sentiat et ipse quod aliis inferebat* *Ego*, ait, *illi ostendam quæ illum oporteat pati pro nomine meo: qui faciebat contra nomen, patiatur pro nomine. O sævitia misericors! Vides illum præparare ferrum, secturus est, non perempturus*. Tertio. quia Christus multo plura pro eo, et ob eo passus erat: decuit ergo, ut et ipse vicem rependeret Christo, et multa pateretur pro eo Quarto. quia decuit prædicatorem Christi crucifixi eum magis prædicare exemplo, quam verbo: hoc enim efficacius est, magisque persuadet. Quinto, quia actus majoris fortitudinis est fortis pati, quam agere. utpote longe difficilior. Sexto, quia amor ille ardens, ipsi a Christo inditus satiari non poterat. nisi magnis multisque laboribus et tribulationibus pro eo toleratis. Unde ipse ait: *Gloriamur in tribulationibus*. Rom 5 3 præsertim quia videbat se a Christo tantopere diligi, tot beneficiis affici, ac nominatim divinis consolationibus affluere in mediis persecutionibus. *Quoniam*, ut ipse expertus sit 2. Cor. 1. 5 *Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra:* quantum ergo crescebat tribulatio et desolatio, tantum quoque crescebat Dei consolatio.

Porro quanta, et quam gravia assidue pro Christo passus sit Paulus, patet tum ex sequentibus capitibus hujus libri usque ad finem. tum ex Epistolis S Pauli, ac præsertim toto c. 11. Ep. 2 ad Cor. Christus enim ei magnam præparat in cœlis gloriam et coronam, quæ ei promeranda erat per magnos labores et dolores. *Non enim sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* Rom. 8. 18. Quocirca summa dignitas et gloria est, multa magnaque pati pro Christo: quam Deus non omnibus, sed selectis et dilectis suis dat, ut S. Paulo et similibus Vide dicto c. 5 41.

Simili visione et multa patiendi symbolo S. Franc. Xaverius cœlitus evocatus, et quasi auctoratus est Indorum Apostolus. Dum enim Romæ in hospitali domo ægris ministraret in somnis revelavit et repræsentavit ei Deus ingentes labores et ærumnas, quos in India pro sui nominis gloria erat subiturus. Quos intuens Xaverius alacer: *Plus*, ait, *Domine, plus. plus;* idque iteravit voce tam alta, ut P. Simonem Rodericum cubiculi socium e somno excitaret, et percelleret. Idem sibi visus est in somnis sæpius, humeris gestare Indum atrum instar Æthiopis. adeo gravem, ut sub tanto onere non posset caput attollere Id ipse referens P. Jacobo Laynez tum socio suo: *Adhuc*, ait. *ex hoc somnio tantam corporis fatigationem et quasi contusionem in membris persentisco. ac si reipso cum Indo illo luctatus essem*. Ita inter alios refert P. Lucena gravis Theol. l 1. Vitæ Xaverii c. 7.

17. Imponens ei manus.] Calvinus censet Ananiam Saulo impendisse Sacramentum Confirmationis. Hoc enim vocatur impositio manuum. Unde infert, illud non a solis Episcopis, sed et a Presbyteris aliisque (talis enim erat Ananias) posse conferri. Sed errat: nam necdum baptizatus erat Saulus; ergo hæc impositio manuum non fuit Confirmatio, quæ sequi debet baptismum; sed partim fuit curatio et illuminatio Sauli, juxta illud Christi Marci ult. *Super ægros manus imponent, et bene habebunt* : partim fuit dispositio et præparatio ad baptismum Sic enim catechumenis olim manus imponebantur a sacerdote, ut pro eis oraret eisque Dei benedictionem imprecaretur: cujus cæremoniæ testes sunt S Dion. Eccl Hier c. de Baptismo, S Cypr. Ep 56 S. Aug l de Fide et oper c. 4. et Conc. Carthag. IV. Can. 85. Adde, peculiaria multa fuisse in Saulo: vocatus enim e cœlo, edoctus a Christo. rem Sacramenti percepit sine Sacramento, puta repletus est Spiritu Sancto. qui est effectus Sacramenti Confirmationis. sine hoc Sacramento. Denique repletus est Spiritu Sancto non per

manuum Ananiæ impositionem, ut vult Calvinus sed per baptismum, uti mox dicam.

SAULE FRATER] Olim Christiani invicem vocabant se fratres, et fœminas sorores, scilicet spiritu non carne : nam omnes eodem baptismo renati, eumdem habebant Patrem Christum, et eamdem Matrem Ecclesiam, in qua magis amice et concorditer vivebant, quam germani fratres in eadem paterna domo Esto enim Paulus necdum reipsa esset Christianus, quia necdum baptizatus, voto tamen erat eoque ardentissimo; jam enim plane fidem, amorem et spiritum Christi induerat.

DOMINUS MISIT ME JESUS] *Nomen Jesu interponit, ut significet illius virtute afferri sanitatem, sicut significavit Petrus, cum claudo gressum restituit* c. 3. 6 ait S Chrys Manum ergo Saulo imponens, nominando et tacite invocando Jesum, cæcitatem discussit, eique visum restituit

UT VIDEAS, per hanc manuum mearum impositionem, Jesuque invocationem: ET IMPLEARIS SPIRITU SANCTO,] in baptismo, quem mox tibi conferam. Id ita esse patet ex eo, quod proxime sequitur; *Et confestim ceciderunt ab oculis ejus tamquam squamæ et visum recepit* Ubi nihil additur de Spiritu Sancto, sed de eo subdit

18 ET CONFESTIM CECIDERUNT AB OCULIS EJUS TAMQUAM SQUAMÆ] similes squamis piscium, ait Lyran. et Cajet. Hinc videtur, quod cæcitas Pauli non fuerit intrinseca, nimirum sita in læsione organi, puta in desiccatione vel extinctione humoris crystallini, vel tunicæ ocularis: sed extrinseca, scilicet quod oculi ejus obducti fuerint pelliculis, quasi squamis. Similis fuit Tobiæ cæcitas, quæ naturaliter felle piscis discussa est Unde de ea c 11 14 *Et cæpit*, ait, *albugo ex oculis ejus, quasi membrana ovi egredi, quam apprehendens Tobias traxit ab oculis ejus, statimque visum recepit.* Sicut ergo stercus hirundinum cadens in oculos Tobiæ, ibique cum affluente ex cerebro humore, sive pituita concrescens, eos pellicula obduxit et cæcavit, ita et hic lux illa feriens oculos Pauli, suo calore et occulta vi humores ex cerebro in oculos deduxit, ibique eos coagulavit, ut in pelliculas instar squamarum duras concrescerent, itaque oculos obtegerent et cæcarent Similis cæcitas multis hodie obvenit ex humore defluente, in pelliculam concreto, oculosque velante, quam periti chirurgi sæpe arte sua curant, acu pelliculam auferentes Verum in Paulo pelliculæ et cæcitatis ablatio fuit miraculosa, quia sola impositione manuum Ananiæ, et in vocatione nominis Jesu illico facta: nec enim Ananias felle piscis extergente, vel acu educente pelliculam et squamam exemit.

Tropol. S. Greg 33 Moral c. 24. per squamas accipit velamen carnalis sapientiæ aut excusationum et hypocriseos. *Carnalis tegumenti duritia* (ait) *illum* (Saulum) *presserat, et idcirco radios veri luminis non videbat. Sed postquam superbæ repugnationes ejus victæ sunt, defensionum ejus squamæ ceciderunt corporis, sed ante jam sub Dominica increpatione ceciderant ab oculis cordis, cum prostratus dixit: Domine quid me vis facere? Repulsis videlicet squamis, jam ad cordis viscera veritatis sagitta pervenerat, quando deposito elatione superbiæ, eum quem impugnaverat Dominum confitens, et quid agere* *nesciens requirebat. Unde audivit: Ego sum Jesus, q d Humilitatis meæ infirma suscipe, et tuæ superbiæ squamas amitte. Sciendum tamen est, quod istæ defensionum squamæ, quamvis pene omne humanum genus contegant, hypocritarum tamen specialiter et callidorum hominum mentes premunt. Ipsi enim culpas suas tanto vehementius confiteri refugiunt, quanto se citius videri ab hominibus peccatores erubescunt Correpta itaque sanctitatis simulatio, et malitia occulta deprehensa squamas objicit defensionis, et veritatis gladium repellit.* Hypocritæ ergo, et sui amatores cæci sunt. Simulatio enim squama est, calva excusatio squama est, amor sui squama est, quæ eis velat oculos mentis, visumque veritatis adimit. Sed has squamas Jesus per Ananiam id est, per gratiam Dei, perque concionatores, confessarios, aliosque viros spirituales dissolvit et discutit.

ET SURGENS BAPTIZATUS EST.] Nec enim ante baptismum repletus fuit Sp S. præsertim, cum hic descensus et repletio Sp S. illo tempore fieret per signum visibile ignis, aut linguarum ignearum. Hoc autem signum ordinarie non dabatur nisi in confirmatione, et subinde in Baptismo; uti hic in gratiam Pauli, in eo dedit illud Deus. Alia fuit ratio in descensu Sp S ad concionem Petri super Cornelium, antequam baptizaretur, c. 10 44. ut ibi dicam Addit Nyssenus orat de S. Basilio, et S. Hier. in 1 Ezech. Paulum visum recepisse; non per impositionem manuum Ananiæ, sed per baptismum; ut ait hoc loco hysterologia. Verum contrarium est verius, uti jam dixi id enim exigit ordinata series contextus Ita passim interpretes Addit Paulus Act. 22. 14. Ananiam sibi exhortando dixisse. *Deus patrum nostrorum præordinavit te, ut cognosceres voluntatem ejus, et videres justum* (Christum) *et audires vocem ex ore ejus; quia eris testis illius ad omnes homines, eorum quæ vidisti et audisti: Exurge et baptizare, et ablue peccata tua.*

ET BAPTIZATUS EST] Licet enim jam ante cum diceret. *Domine, quid me vis facere?* per contritionem ei dimissa essent peccata; tamen hæc contritio includebat votum et obligationem baptismi: qua proinde hic se exsolvit Saulus. Rursum baptizatus est, ut Christianismo initiaretur utque fieret capax Confirmationis, Ordinationis, cæterorumque Sacramentorum: horum enim janua est baptismus.

Censet S Ambr. s. 31. Saulum in baptismo mutasse nomen, vocatumque esse Paulum. Verum contrarium verius est, de quo c 13 9

Porro per baptismum Saulus recepit Sp S ejusque plenitudinem. In baptismo enim omnia peccata, et omnes peccatorum pœnæ abluuntur, ac infunditur gratia, charitas, omnesque virtutes et dona Sp S. Quare non est verisimile, Saulum horum plenitudinem recepisse per nudam impositionem manuum Ananiæ, quæ non erat Sacramentum, sed mera cæremonia et orationis symbolum Ergo recepit eam per baptismum, qui est primum et præcipuum Christi et Ecclesiæ Sacramentum Porro ex speciali Dei dono Saulus, utpote Apostolus et mox futurus prædicator, longe majorem in eo recepit plenitudinem, quam cæteri fideles

19 ET CUM ACCEPISSET CIBUM CONFORTATUS EST]

Nam, ut ait S. Chrys. *debilitatus erat ex itinere, et ex metu, et ex jejunio, et ex tristitia*, puta compunctione animi.

Quæres quoto anno a nativitate et passione Christi, conversus est Paulus? Resp aliqui, conversum esse anno proximo a passione Christi, qui fuit ab ejus nativitate 33. anno enim 34 passus est Christus in Martio, et eodem in decembri die 26. lapidatus est Stephanus: inde fere post mensem, puta anno 35 Christi, die 25 Januar. conversus est S. Paulus. Favet, quod precibus S. Stephani dum lapidaretur, conversus sit Paulus: ergo mox a lapidatione ejus. alioqui enim preces ejus per annum integrum, quo permissus est in Ecclesias grassari Saulus. fuissent inefficaces et quasi irritæ. Ita Eusebius in Chronico, Guil. Durandus l 7. Rationalis divin offic. c. 4. Chrystoph a Castro in Chronol Deiparæ, et Adrichom. in Chronol. qui ait Paulum conversum anno 35 Christi feria quarta, sive die Mercurii. Huc etiam reduci possunt Hyppol. Theban et Evodius, qui dicunt Steph. 7. anno a morte Christi passum, et mox ab ejus nece conversum esse Paulum: ibi enim pro *anno* videtur legendum *mense*, ut dixi c. 7 v 57. Porro paradoxum est quod scribit Chronicon Alexandrinum, Stephanum lapidatum esse anno primo Claudii Imp. et Paulum conversum anno secundo ejusdem. Annus enim primus Claudii incidit in annum a Christi nativitate 43. qui fuit a morte et ascensu Christi nonus.

Ex adverso alii putant Paulum conversum esse anno 2. a morte Christi, qui ab ejus natali fuit 36. Ita ut præcise a die mortis Christi usque ad diem conversionis S. Pauli, intercesserit biennium, exceptis duobus mensibus, qui fluxerunt a die 25 Januarii, quo conversus est Paulus, usque ad diem 25. Martii, quo passus est Christus, uti eadem ante 34 annos fuerat annuntiatus et conceptus factus homo in utero Virginis. Ita censent OEcum Sanchez. Lorinus, Baron et Perer. in Prolegom. ep ad Rom disp 1. Num 24 favet Mart. Rom. et Usuardi, et Isid. l. de Vita et morte Sanctorum c. 71 qui dicunt Paulum conversum anno 2 ab ascensione Christi: Licet enim alii ad hoc respondeant, hos Auctores computare annum 1 ab ascensione eum, qui immediate ab ascensione fluxit usque ad Calendas Januarii quibus inchoabatur novus annus, isque secundus; tamen communiter aliter loquuntur et computant homines, et per annum secundum significant biennium Favet et ratio; quia quæ narrat Lucas post necem S. Stephani de persecutionibus Sauli, de conversione Samariæ, de itineribus et gestis Philippi, deque Ecclesia jam collecta Damasci, non videntur fieri potuisse uno mense, sed facile unum annum requirunt; nisi quis dicat. multa ex illis post conversionem S Pauli contigisse; Lucam vero ea præposuisse. ut simul gesta Philippi, qui S. Stephano successit, pertexeret Hæc sententia. uti communior et Martyrologio conformior. ita et verior videtur Permisit ergo post preces Stephani Deus. adhuc annum integrum sævire Paulum ut totum malitiæ virus exprometeret, itaque facilius curaretur atque eo major ipsius gratiæ et potentia in eo convertendo toto orbe splendesceret: suorum enim preces esto exaudiat Deus, non tamen statim adimplet, sed tempore suis consiliis et decretis opportuno et commodo. Unde prius permisit eum grassari in Christianos per totam Judæam, antequam iret et vexaret exteros, puta Damascenos, ut ipse insinuat c 26. 11. ubi ait se per omnes Synagogas eas esse persecutum Idem insinuatur c. 8. 3 Hoc autem facere non potuit uno mense, sed uno anno. Judæa enim est ampla et vasta, præsertim quia, ut ibidem dicitur v. 3 Saulus scrutabatur singulorum domos, et fideles occiso Stephano dispersi sunt per omnes regiones Judææ et Samariæ, quos omnes Saulus spirans minarum capere et extirpare satagebat

Hinc sequitur, Saulum conversum esse anno ætatis 34 ac totidem deinde annos servisse Christo, defunctus enim est anno ætatis 68. ait S Chrys quem citavi proœm in S Paulum. Quare quod quidem citant S. Chrys hom. de Princip. Apost. dicentem de Paulo: *Triginta quinque annis servivit Domino cum omni promptitudine*, indeque colligunt, Paulum conversum esse anno Christi, 35 ineunte, non 36. ego hucusque in S. Chrys non reperi. Sed si id dicat S. Chrys secutus videtur Chronicon Eusebii tunc recens editum, quod necem Pauli consignat anno Neronis 14. qui fuit Christi 70 Si enim numeres annos Christi a 36. quo conversus est Paulus. usque ad 70. quo in Chronico Eusebii ponitur occisus. invenies annos Pauli post conversionem 35. Verum errat hic Chronicon Nam S Petrum et Paulum occisos esse anno Neronis 13. non 14. convincit ex eo Baronius, quod anno 14 die 29 Junii, quo occisi sunt Apostoli, Nero non erat in vivis; occisus enim est sub initium Junii ejusdem anni 14. Hoc ergo Baronii computo dicendum est, Paulum 31. non 35. annos servisse Christo.

FUIT AUTEM CUM DISCIPULIS, QUI ERANT DAMASCI, PER DIES ALIQUOT,] S. Chrys. legit, *per dies tres*: pro τινας enim, id est *aliquot*, legit τρεις, id est *tres*: qui et causam hujus mansionis subdit. *Consolatio*, ait, *ista adducto* (converso) *Paulo, compensabat mærorem quem ex morte Stephani fideles conceperant: nec facile potest æstimari, quanto cuncti gaudio triumpharent, et quas Deo gratias agerent, et Saulo gratulationes exhiberent*

20. ET CONTINUO (εὐθέως, id est *confestim*) IN SYNAGOGIS PRÆDICABAT JESUM.] Hinc patet Paulum illo triduo quo cæcus mansit Damasci, a Christo fuisse edoctum, et accepisse scientiam infusam, et intelligentiam Scripturarum de Christo: illico enim cœpit eum prædicare, et cum Judæis doctissimis disputare eosque convincere. Nota hic miram mutationem Pauli, animos et ignes subitos. *Non erubescebat*, ait Chrys. *mutationem, neque formidabat destruere ea in quibus antea clarescebat.*

Hæc nimirum est vis et energia Spiritus Sancti, de quo præclare S. Greg. h. 30. in Evang. *Ecce opertus, ait, oculis fidei David, Amos Danielem. Petrum, Paulum, Matthæum intueor, et sanctus iste Spiritus qualis sit artifex considerare volo, sed in ipsa mea consideratione deficio. Implet namque citharœdum puerum* (Davidem) *et Psalmistam facit. Implet pastorem armentarium sycomoros vellicantem et Prophetam facit Implet abstinentem puerum, et judicem senum facit. Implet piscatorem, et prædicatorem facit. Implet persecutorem, et doctorem Gentium facit. Implet publicanum. et Evangelistam facit. O qualis artifex est iste Spiritus! nulla ad discendum mora agitur in omne quod voluerit. Mox*

enim ut tetigerit mentem, docet; solumque tetigisse, docuisse est. Nam humanum animum subito ut illustrat, immutat; obnegat hoc repente quod erat, exhibet repente quod non erat. Pensemus sanctos prædicatores nostros, quales hodierna die reperit, quales fecit, etc.

QUONIAM, ὅτι id est *quod* IS EST FILIUS DEI.] Ita Tigurina, Pagnin. et alii.

21. STUPEBANT AUTEM OMNES.] Judæi scilicet, et Gentiles infideles, ait S. Chrysost. quin et fideles ac Christiani mirabantur tantam, et tam subitam in Saulo mutationem, ut sicut de Saule prophetante dicebant; *Num et Saul inter Prophetas?* 1. Reg. 10. Sic et de Saulo dicerent: *Num Saulus inter Apostolos? Numquid ille Jesum prædicat, qui Jesum persequi solebat?* ait S. Greg. l. 4. in l. 1. Reg. c. 10.

QUI EXPUGNABIT.] ὁ πορθήσας; Tigur. *qui grassabatur;* Vatab. *qui vastabat*, vel *depopulabatur*. *Expugnabat* ergo, id est oppugnabat expugnare et extinguere satagebat: sumitur enim in actu inchoato non perfecto: nec enim Ecclesia nec fideles in fide constantes ulla persecutione expugnari, vel everti possunt. Sic ait Psalt. Ps. 128. 1. *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea*, id est oppugnaverunt; nam sequitur: *Etenim non potuerunt mihi*, q. d. Oppugnaverunt me, sed non prævaluerunt, non expugnarunt. Mirantur merito, quod Saulus paulo ante acer oppugnator Ecclesiæ, illico fiat acrior, ejusdem propugnator.

22. SAULUS AUTEM MULTO MAGIS CONVALESCEBAT,] id est, *invalescebat*, ut vertit Tigur. valentior fiebat, majores vires et animos sumebat, validius oppugnabat Judæos.

ET CONFUNDEBAT JUDÆOS,] συνέχυνε, id est *conturbabat;* Syrus, *terrebat*. Confundere ergo hic proprie non significat pudore afficere, sed commovere, conturbare, perplexos reddere, ut nescirent quomodo se expedirent, et Pauli argumenta solverent.

AFFIRMANS.] συμβιβάζων, id est *conferens aptansque*, nempe tempora promissi Messiæ, et oracula Prophetarum inter se comparans et componens, confirmansque ex omnium collatione atque convenientia, Christum crucifixum esse semen illud benedictum Abrahæ et Prophetis promissum, in quo benedicendæ, id est justificandæ et salvandæ, erant omnes gentes: hoc est Christum esse Messiam, salvatorem et redemptorem mundi. Congerebat enim Saulus testimonia de Christo ex Mose, Isaia, Jeremia, aliisque Prophetis ac ostendebat omnia inter se congruere; nec aliud dicere, quam *quoniam*, id est, *quod hic* Jesus a Judæis crucifixus, *est* Messias, sive *Christus*.

23. CUM AUTEM IMPLERENTUR DIES MULTI.] Puta post triennium. Nam Saulus Damasco abiit in Arabiam, inde rediit Damascum, ubi hæ ipsi positæ sunt insidiæ, quas effugiens profectus est Hierosolymam, uti ipse narrat Gal. 1. v. 17. et 18. Vide ibi dicta. Nam si hæc ejectio Sauli e Damasco contigisset ante hoc triennium, puta ante ejus abitum in Arabiam, uti nonnulli volunt, ita ut tunc e Damasco occulte debuerit fugere, imo dimitti per murum in sporta; certe eodem palam post triennium non fuisset reversus, conjecisset enim se in manifestum vitæ periculum. Ita Baron.

24. CUSTODIEBANT AUTEM ET PORTAS.] Persuaserant enim Judæi Aretæ regi Damasci Saulum esse proditorem et exploratorem, uti dixi 2. Corinth. 11. 32. Vide ibi dicta.

26. CUM AUTEM VENISSET IN JERUSALEM, TENTABAT SE JUNGERE DISCIPULIS,] id est Christianis, præsertim Petro et Apostolis: videndi enim Petri, utpote Apostolorum et Ecclesiæ Principis, causa fatetur se ivisse Hierosolymam Galat. 1. 18. Pro *jungere* græce est κολλᾶσθαι, id est, *se agglutinare*, sicut enim charta chartæ glutino, ita Christianus Christiano charitate agglutinatur; licet enim triennium jam a Pauli conversione esset exactum, tamen quia ipse toto eo tempore delituerat in Arabia, ideirco ejus conversio et mens multis adhuc erat incognita et suspecta ob priorem ejus vitam, acremque fidelium persecutionem; ne forte fingeret se conversum, ad explorandos et divexandos Christianos uti faciunt proditores Christianorum in Anglia.

27. BARNABAS AUTEM.] Qui noverat intime Sauli indolem et mores, certoque cognoverat ejus conversionem, utpote Saulo a puero familiaris et condiscipulus sub Gamaliele magistro, quique continuo eum ad conversionem sollicitabat, ut habet ejus Vita. Hic ergo duxit Saulum ad Apostolos, ut ab eis non tantum inter Christianos, sed et inter Apostolos admitteretur, utpote a Deo creatus Apostolus, imo electus in vas electionis.

ET QUOMODO IN DAMASCO FIDUCIALITER EGERIT IN NOMINE JESU.] ἐπαρρησιάσατο, id est manifeste, libere, fidenter egisset in nomine Jesu, hoc est, magna libertate, fiducia, audacia et fortitudine in Synagogis Judæorum docuisset, et demonstrasset Jesum esse Christum, sive Messiam. Vide de hoc verbo ea quæ notavi c. 4. 29.

Nota, *in nomine Jesu*, hoc est nomine Jesu pro Jesu. Ita Tigurina. Vel *in*, id est, *de* nomine Jesu, docens scilicet eum esse Jesum, id est salvatorem mundi. Tertio, verti potest, *quomodo fiducialiter docuerit in nomine Jesu*, id est, nomen Jesu, puta Jesum vere esse Jesum, id est, salvatorem mundi. Verba enim contactus, tum corporalis, tum spiritualis, qualis est docere (vox enim Doctoris tangit aures mentemque discipuli) apud Hebræos construuntur cum ablativo mediante præpositione *in*, ut tangere in manu, est tangere manum; percutere in capite, est percutere caput: sic docere in nomine Jesu, est docere nomen Jesu, puta Jesum: nomen enim metonymice pro re cujus est nomen, puta pro persona nominata ponitur.

28. ET ERAT CUM ILLIS INTRANS ET EXIENS.] Id est, familiariter, jugiter et ubique commanens et conversans: *introire enim et exire*, Hebræis significat quemlibet actum, q. d. Quidquid ageret, hoc agebat cum illis, continuo et perpetim versabatur cum illis. Vide ibi dicta c. 4. 21.

29. LOQUEBATUR QUOQUE GENTIBUS.] Vox *Gentibus* non est in Græco, nec Syro, nec Latino Gothico, teste Mariana, nec in Beda, nec in Chrysost. aliisque Græcis Interpretibus, unde Mariana censet eam redundare. Romani tamen Codices jussu Clementis VIII emendati eam habent uti et cæteri Latini. Porro non est verisimile Saulum hic prædicasse Gentilibus; hoc enim primum jussu Dei fecit Petrus Cornelio Centurioni, ut audiemus cap. seq. nec Judæi etiam ad Christum conversi, passi fuissent eum evangelizare Gentibus, uti hac de causa expostularunt cum S. Petro

cap. 11. v. 3. Dici ergo potest Primo, eosdem hic esse *Græcos et Gentes*: voluit enim Lucas explicare, quænam essent hæ Gentes, vocando eas Græcos Pro Græcis autem græce est non ἕλληνας sed ἑλληνιστάς, id est *græcisantes*, hoc est, Judæi in Græcia pute inter gentes nati, vel educati et conversati; aut, ut Syrus vertit, *Judæi qui sciebant græce*. Idem ergo est *loquebatur Gentibus*, quod *disputabat cum Græcis*, pute cum Judæis e Græcia venientibus. *Gentes* ergo hic vocantur Judæi inter Gentes nati, vel conversati. Hi enim vocantur Græci, græce ἑλληνισταί: illo enim tempore Græcus idem erat quod Gentilis, uti dixi cap. 6. 1

Secundo, respondet Bellarm. l. 1. de Romano Pont. c. 22. Sensum disputasse cum Gentibus, non eas ad fidem pertrahendo, sed fidem Christianam ab earum calumniis defendendo.

Tertio, *Gentes* hic accipi possunt Gentiles proselyti, hoc est conversi ad judaismum: illi enim utpote religione jam Judæi, capaces erant Christianismi.

Quarto, si omnino velis hic accipere Gentiles more gentes in gentilismo, dicito cum Sanchez, hæc contigisse post conversionem Cornelii a S Patro cap. 10. qui aperuit ostium fidei et Ecclesiæ Gentilibus. Nam hæc contigerunt post triennium a conversione sancti Pauli: triennio enim egit in Arabia. ut dixi vers 23 inde rediens Damascum, ob insidias Judæorum fugit Jerusalem, ibique locutus est Gentibus, ut hic dicitur. Quare cum Paulus conversus sit an. Christi 36 adde triennium, habebis annum Christi 39. quo, vel post quem hæc contigerunt: ante quem videtur conversus a Patro Cornelius, de quo c seq Est ergo hic hysterologia. Voluit enim Lucas pertexere res Pauli continuo filo, deinde aggredi gesta S Petri.

ILLI AUTEM QUÆREBANT OCCIDERE EUM.] *Propter adeo acrem efficacemque disputationem ejus pro nomine Christiano*, ait S. Chrys Verisimile enim est eum disputasse cum sua Synagoga Judæorum, qui erant a Cilicia, de qua c. 6 9. qui uti lapidarant Stephanum, ita et lapidare cogitabant Saulum, eo magis, quod is quasi Synagogæ transfuga et proditor, Christianorum acerrimus esset propugnator. Ipse enim, utpote Tarsensis et Cilix, olim cum S Stephano fuerat e Synagoga Cilicum

30. DEDUXERUNT EUM CÆSAREAM.] Quæ a Philippo Tetrarcha cognominata est *Philippi*, Syrus ait nocte deductum. ut scilicet nocte silenti securius abiret. Porro videtur abiisse jussu Dei, sibi apparentis in templo, uti ipse ait c. 22. v 17 illa enim ejus visio, quæ illo c. enarratur, videtur hoc tempore contigisse Porro fugit Paulus non ex metu, sed ex fortitudine. *Fortis enim prædicator Dei teneri intra claustra noluit, quia certaminis campum quæsivit*, ait S Gregorius, 2. Dial. 3

31 ECCLESIA.] Græce ἐκκλησίαι. id est, *Ecclesiæ* in plurali: plures enim erant particulares per Judæam, Galilæam, et Samariam Ecclesiæ quæ unam conflabant totalem et universalem.

HABEBAT PACEM.] Jam enim a persecutione et nece Stephani, qui occisus est anno Christi 34. in fine agebatur annus quintus, puta annus Christi 39. uti paulo ante dixi: quo pariter anno, imperii sui ultimo Tiberius Cæsar, teste Eusebio in Chron. audiens mira quæ Christus gesserat in Syria, eum ut Deum habendum et colendum censuit, quo de re retulit ad Senatum: *Senatus quia non prior probaverat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum*, ait Tertull. Apol cap. 5. Atque hæc non parva pacis Ecclesiæ fuit causa: Ita Deus persecutioni pacem, tristibus læta submittit, nimirum *post nubila Phœbus*.

ÆDIFICABATUR.] crescebat numero et virtute fidelium: hi enim quasi lapides vivi ædificant domum Dei, quæ est Ecclesia, Ephes 2. 20.

AMBULANS IN TIMORE DOMINI.] Timor hic filialis est idem cum charitate Charitas enim sicut unice amat Deum, ita summe timet et cavet ne qua re eum offendat Hic est timor Sanctorum, de quo Psaltes: *Timete Dominum omnes Sancti ejus, quoniam nihil deest timentibus eum*. Et Ps 2 *Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore*. Prov. 14. *Timor Domini fons vitæ*. Eccli. 1 *Timor Domini, gloria et gloriatio*. Et cap. 21. *Consummatio timoris Dei sapientia* Et c 25. 15 *Timor Dei super omnia se superposuit. Beatus homo, cui donatum est habere timorem Dei: qui tenet illum cui assimilabitur? Timor Dei initium dilectionis ejus* Et c. 40. 28. *timor Domini sicut paradisus benedictionis, et super omnem gloriam operuerunt illum*.

ET CONSOLATIONE.] Græcum παρακλήσεις tria significat, scilicet, *consolationem, exhortationem, et patrocinium*: inde Sp. S. est et dicitur Paracletus, quia hæc tria Sanctis præstat Unde Græca et Syra habent: *et consolatio Sp. S. multa erat* juxta illud Ps 30. 20. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te!* Hoc est manna absconditum vincenti promissum et datum Apoc. 2. 17. Vide ibi dicta His divinis solatiis abundabat in Indicis laboribus S. Xaverius, quando clamabat: *Satis est Domine, satis est: nec enim cor humanum in hac vita tantum voluptatis tuæ torrentem capit* Et Psaltes Ps. 76. *Renuit consolari anima mea: memor fui Dei, et delectatus sum*. Præclare S. Bern. s. de verbis Apostoli. *Non est regnum Dei esca et potus. Gaudium, ait, de regno Dei*, etc *est gaudium in Sp. S. Unde autem hoc gaudium, nisi de justitia et pace procedit? Ipsa ergo procedant tamquam cellulæ mellis* Et mox: *Hoc est duplex gaudium quod habes in Sp. S. de memoria futurorum bonorum, et malorum præsentium tolerantia* Idem in vigilia Nativitatis s. 4. *Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete. Gaudete de exhibitione, iterum gaudete de promissione: quoniam et res plena gaudio, et spes plena gaudio est. Gaudete, quia jam percepistis dona sinistræ: gaudete, quia expectatis præmia dextræ Læva, ait, ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. Læva quidem levat, dextera suscipit. Læva medetur et justificat, dextera amplectitur et beatificat In lævo ejus merita, in dextera vero præmia continentur*. Plura vide apud S Aug. concion 20 in Ps. 118. Greg h. 36. in Evang Chrys. h 1 in 2. ad Cor Cassianum collat. 4 c. 5. Bernardum in Cantic serm. 1. 2 3. 74. etc.

32. DUM PERTRANSIRET UNIVERSOS,] tamquam caput fidelium lustrans universos, sicut princeps perambulat regiones sibi subjectas. omnia lustrans, omnibus providens et jus dicens. *Perambulare* enim in Scripture est principum, et denotat auctoritatem et jus regen-

di, uti ostendi Zach. 1 10 et 11. *Sieut dux in exercitu*, ait Chrys. *obambulans considerabat quæ pars sit conduuata, quæ ornato, quæ suo adventu egeat: vide illum ubique circumcursore et primum inveniri.*

Morel discant hic Pastores a Principe Pastorum, obire et visitere suos subditos, uti inter alia mandat Concilium Trident sess. 24. c 3. de reformat nimirum: *A bove majori discit arare minor.*

Nota Multa hic omittit Lucas, ut quod S. Petrus in boc transitu (quem ad bienuium durasse censet Baron.) devenerit Antiochiam. ibique quasi in Metropoli Syriæ ad quam magnus erat Judæorum confluxus, et ad quam multi Christiani in dispersione facta post necem Stephani, profugerant, fixerit cathedram pontificiam, fundando Ecclesiam Antiochenam (quam postea prædicando auxerunt Saulus et Barnabas, ita ut discipuli primum Antiochiæ cognominati sint Christiani, c 11 26.) quod S. Hier. in c. 2. ad Galat. et Euseb in Chron. eum fecisse censent anno ultimo Tiberii, qui fuit Christi 38. licet Baron et alii anno sequenti, qui fuit Caii Caligulæ Imper primus, et Christi 39 idipsum factum putant. Sedit autem S. Petrus ibidem Pontifex per 7 annos, scilicet usque ad annum 2 Claudii, qui fuit Christi 44. quo Romam pergens, ibique Romanam Ecclesiam erigens, ad eam sua persona cathedram pontificiam, omneque jus summi Pontificii transtulit. uti ex S. Gregorio, Damaso. et aliis ostendit Baron anno Christi 39 Ubi et refellit Onuphrium Panuinum, qui contra veterum consensum, censet S. Petrum primum fundasse Ecclesiam Romanam, deinde Antiochenam. Porro dicitur fixisse. ibi cathedram, non quod illi urbi affixus fuerit, et numquam ex ea pedem extulerit, hoc enim falsum est: circuibat enim visitando fideles aliarum urbium, et evangelizando infidelibus. Sed quod illam Ecclesiam primam fecerit Orientalium omnium. utpote cujus ipse erat Episcopus. qui simul erat Pontifex orbis Illius ergo Episcopatui annexuit pontificatum, donec utrumque Romam transtulit,

Ad Sanctos] Olim omnes Christiani vocabantur *Sancti* quia vocati ad sanctitatem. et sanctificati in baptismo vivebant vitam sanctam, uti dixi sæpe in Comment. epist. S. Pauli.

Lyddæ] Civitas erat ad mare sita inter Joppen et Jerusalem. una ex undecim Judææ toparchiis, ordine quinta Tempore S Hieronymi vocabatur *Diospolis*, id est, Jovis civitas. In hac, ait Gulial Tyrius l. 7 Belli sacri c. 22. usque hodie egregii Martyris Georgii gloriosum sepulchrum ostenditur, in quo secundum exteriorem hominem in Deo creditur conquiescere, ad cujus honorem Justinianus Imp Ecclesiam multo studio et devotione ædificari præcepit. Erat enim in ea urbe decollatus S Georgius unde etiam nunc, *ad S. Georgium* dicitur, uti ex Vitriaco, Bredemb. et aliis scribit Adrich. in Descr Terræ sanctæ.

33. Æneam] Syrus *Aniam Anias* enim Hebræum et Syrum est nomen, significans pauperem humilem, mansuetum Domini: *Æneas* Latinum.

Sanat te.] Ita assertive legunt Græca, Latina, Rom. et Syrus, Certa enim fide atque asserendo, et assertione sua curando in virtute Christi Petrus sanat Æneam: S Gregor tamen 23. Morel. c. 13. vel 15. Glossa et Interpretes legunt optative: *Sanet te*. Eodem res redit. Assertio enim Petri tacitam continet optationem, precem et invocationem Christi, cujus virtute sanatus est Æneas

34. Et sterne tibi.] q. d Stratum tuum non extende. sed collige; tolle grabatum tuum et ambula: non enim jubet sternere, id est componere, lectum, ut in eo decumbat, cum eum sanet et e lecto eriget.

Mystice : *Surge, et sterne tibi. q. d Torporem in quo segnis jacuisti, discute, et bona opera in quibus requiescere valeas, para.* Ita Beda. Et S. Gregor 23. Mor. c. 15. *Quid est dicere. Surge, nisi mala quæ perpetrasti, derelinque? Et quid est dicere: Sterne tibi, nisi mercedis causas. in quibus requiescere debeas, operare? ut et deserat resurgendo quæ fecit, et inveniat sternendo quod fecerit: Quod utrumque Propheta breviter comprehendit dicens: Declina a malo. et fac bonum Declinare quippe a malo est, ab eo in quo jacuit surgere: bonum vero facere est mercedis opera in quibus requiescere debeat præparare*

Nota Christus sæpe exegit fidem ab iis quos sanabat dicens: Credis me hoc posse facere? quia ipsi ægri. vel ægrorum parentes aut amici rogabant Christum, ut eos sanaret: unde vice versa jure ab eis poscebat hanc fidem Hic vero Petrus ab Ænea non fuit rogatus, sed ipse eum prævenit, ut eo illustrius esset miraculum, quo liberalius erat beneficium. Addit S. Chrysost hoc Petrum patrasse. non tam ad paralytici privatum commodum quam ad commune bonum ut scilicet eo credentes in fide confirmaret, et non credentes ad eam invitaret, eaque de causa illum ultro et liberaliter curasse, non exigendo ab eo fidem, ullamve præparationem vel conditionem

35. Saronæ, *Saron. Sarona et Lassaron*. græce *Assaron*, mons est, et urbs egregia, quam cepit Josue c. 12 rege illius interfecto. Inde tota regio campestris quæ a Cæsarea Palæstinæ usque ad Joppen protenditur, dicitur, *Saron*, estque pinguis et fertilissima, ideoque saginandis pecoribus apposita: quocirca ibi pascebantur regis animalia. Hæc *juxta soli qualitatem Petro prædicanti fidei continua fructus germinavit*. ait S. Hier in Locis Hebr. et ex eo Adrichom. omnes enim Lyddenses et Saronenses viso hoc Petri miraculo, conversi sunt ad Dominum, ut subdit hic Lucas Tunc impletum est illud Isaiæ, de Ecclesiæ flore et felici propagine vaticinantis, oraculum c 35. 2 *Gloria Libani data est, et decor Carmeli et Saron: ipsi videbunt gloriam Domini, et decorem Dei nostri.*

36. In Joppe.] *Joppe*, inquit ex S Hier. Josepho et aliis Adrichomius, quæ et *Japha* dicitur: id est pulchritudo aut decor, urbs antiquissima, a Japhet filio Noe ante diluvium condita sita ad mare in edito promontorio. littore saxoso, alto et arduo, arce et mœnibus munita valde Est portus Hierosolymæ et Judææ totius. ad quem ligna et lapides pro templi structura de Libano ratibus transferebantur, atque hinc terreno itinere curribus pervehebantur Hierosolymam. Portus autem impetuosissimus est: ob id ad excursus piraticos commodus: in quem usum Machabæorum tempore sæpe est occupatus. Hic Jonas navem intravit, cum fugeret a facie Domini in Tharsis hoc est Ciliciam. Hanc Machabæi sæpe occuparunt et munierunt: in hac D. Petrus Tabitham a mortuis suscitavit: hic hospitatus apud Simonem coriarium

(cujus domus erat sub rupe posita juxta mare, quo loci postea sacellum S. Petro constitutum est) recepit viros de Cæsarea a Cornelio Centurione, ad angeli monitum eo transmissos. In hujus littore monstrantur saxa, ad quæ catenis religata fuisse dicitur Andromeda, devoranda a bellua marina, nisi Perseus illam liberasset. Denique in Joppe escendunt peregrini, et sesquidiei itinere terrestri perveniunt Hierosolymam.

Discipula,] id est Christiana, sicut *discipuli*, scilicet Christi et Apostolorum, primitus vocabantur Christiani.

Tabitha] Hebr. צבי *tsebi* idem est quod gloria, decor, res jucunda, dilecta et desiderabilis : qua de causa terra Israel vocatur *tsebi* Daniel. 11 v 15. et Jerem. 3 19 *Quomodo*, ait. *ponam te in filios, et tribuam tibi terram desiderabilem* (hebraice *tsebi*, *tsibot*) *hæreditatem præclaram exercituum Gentium?* Vide utrobique dicta. Inde *tsebi* et *tsebia*, est capreolus, damula, caprea. Syri mutantes litteram *tsade* in *tau*, pro *tsebia*, dicunt *tabitha* Græce dicitur δορκας, απο του δερκειν, id est, *a videndo*. dorcades enim, sive capreæ acutissimo pollent visu. Sic quoque Syro hebræum *Tabitha* alludit ad נבט *nabat*, id est cerno, video; quod hoc animal acri sit oculorum acie. Unde Plinius lib. 28. cap. 11. docet. dorcades, uti et capreas, non lippire: adhæc noctu æque cernere ac die.

Innuit ergo Lucas hanc discipulam apposite vocatam Tabitham, id est Dorcadem, quia dorcadi erat similis, nimirum Primo, eam fuisse vigilantem et sobriam, uti sunt dorcades ait S Chrysost. Secundo, eam, in montana virtutum conscendisse cum B. Virgine, uti dorcades petunt saliuntque in montes Ita S Hieron. in Ezechiel. c 45. Tertio, fuisse castam, timidam et verecundam, ac fugisse conspectus virorum, qualis est dorcas. juxta illud Cant. c. 8. 14 *Fuge dilecte mi, et assimilare capreæ hinnuloque cervorum super montes aromatum.* Quarto, mentis fidei qua acie penetrasse cœlos, ac deditam orationi penetrasse cœlestia: Quinto fuisse amabilem. plenamque operibus charitatis et misericordiæ Caprea enim est symbolum gratiæ, amoris et benevolentiæ, juxta illud Cantic 2 9 *Similis est dilectus meus capreæ hinnuloque cervorum.* et Proverb 5 19 *Cervo charissima, et gratissimus hinnulus.* Tales sint nunc puellæ, et erunt dorcades

Talis Dorcas fuit S Margarita regina Scotiæ tota in eleemosynas pauperum effusa, et in oratione perennans, de qua S Adalredus Abbas in ejus vita apud Surium 10 Junii: *Nihil*, ait. *illius fide firmius, vultu constantius, patientia tolerantius, consilio gravius, sententia justius, colloquio jucundius:* quæ dum moreretur, audiens maritum suum regem cum filio in prælio cecidisse; *Gratias* ait. *tibi ago Domine, quia hoc dolore me crucias, et hanc justum peccatis meis pœnitentiam irrogas.*

37 Posuerunt eam in cœnaculo] in altiore scilicet ut publica domus parte: *quippe quæ bonis operibus ad summa conscenderat*, ait S. Hier in c. 41 Ezech.

38. Ne pigriteris.] Tigurina ut Pagnin *ne graveris*; alii, *ne cuncteris. ne tardes.* Hæc enim omnia significat οκνεω. Non enim verisimile est eos S. Petrum insimulasse pigritiæ aut eum vocaturos fuisse pigrum. si vocatus statim non venisset.

39. Exurgens autem Petrus] *Impigre pro Apostolica humanitate venit.* ait S. Cyprian l de Oper et eleemos c 2.

Ostendentes ei tunicas,] ad ostendendam tum charitatem et pietatem Tabithæ, tum suam orbitatem quod tali curatrice et quasi matre destitutæ essent, ut utraque moverent sanctum Petrum ad eam in vitam revocandam Ita sanctus Chrys

Simile est quod scribit Abdias in vita S. Joannis Evang scilicet viduas ostendisse ei ex Pathmo reverso vestes, quas eis faciebat Drusiana Ephesina jam defuncta: qua re commotum S. Joannem eam ad vitam revocasse.

Ita S. Martinus in porta Ambianensi dimidium chlamydis discindens, dansque pauperi nudo, meruit nocte sequenti videre Christum, illud ipsum chlamydis frustum ostentantem. eumque audire coram angelorum choris gloriantem : *Martinus adhuc catechumenus hac me veste contexit*, uti refert Sulpitius in ejus Vita cap. 2

Ita Martyrius suo pallio involvens leprosum, et humeris asportans, sensit se Christum involvisse et portasse Ab eo enim audivit: *Martyri tu non erubuisti me super terram. ego te non erubescam super cœlos*, uti fuse narrat S. Greg. hom 39 in Evang.

Ita S Francis. suis vestibus se exuens, iisque induens paupereio, nocte sequenti vidit palatium speciosum et magnum cum militaribus armis, crucis Christi signaculo insignitum, audivitque hoc suum fore militumque suorum, uti refert S Bon c. 1 Vitæ ejus.

S. Catharina Senensis tunica se spolians, eamque dans pauperi, nocte proxima vidit Christum gestantem hanc tunicam, margaritis jam et coruscantibus gemmis conspicuam. ab eoque audivit: *Dabo tibi vestem invisibilem, quæ a te arceat omne noxium utriusque hominis frigus* Ab eo tempore numquam hiemis intemperiem sensit: quare iisdem hieme, quibus æstate, vestibus utebatur ; atque ejusdem promisso cognovit, se præcellenti in cœlis gloria sine fine perfruituram Ita habet ejus Vita. Quare merito dicebat S Job c 31 19. *Si despexi pereuntem, eo quod non habuerit indumentum, et absque operimento pauperem. Si non benedixerunt mihi latera ejus, et de velleribus ovium mearum calefactus est.*

Quas faciebat illis Dorcas.] Tum pannum emendo, tum ex eo vestes conficiendo, usque consuendo. uti pauperibus fecisse fœminas, etiam principes et reginas. puta S. Elisabetham filiam regis Hungarorum, et S Elisabetham reginam Lusitaniæ, et similes, in earum vita legimus ; quas multæ hoc sæculo strenue imitantur magno pauperum bono, et majore orbis exemplo Græca addunt μετ αυτων ουσα, id est, *dum esset cum ipsis.* dum inter eas versaretur et viveret: quibus verbis notat Lucas humilitatem et benevolam familiaritatem Dorcadis, quod ipsa dives et eleemosynaria. inter viduas pauperes degeret ageretque quasi mater cum filiabus, vel quasi soror cum sororibus, cum iis amice colloquens operans, sarciens, earumque opera utens ad vestes pluribus pauperibus conficiendas. Ita S. Chrys. *Unde sensit Petrus impetrari posse, quod sic petebatur, nec defuturum Christi auxilium viduis deprecantibus, quando esset in viduis ipse vestitus*, ait S. Cypr. loco jam citato.

40. Ejectis autem omnibus,] ut Deum secretius efficaciusque oraret, ait Lyran.

Tabitha surge.] *In nomine Jesu Christi*, uti addit S. Cyprian. non enim suo, sed Christi nomine, vel voce, vel mente invocato, eam suscitavit.

At illa aperuit oculos,] qui mortuis solent claudi. *Aperiendo oculos, mortem instar somni esse ostendit*, ait S. Chrysost.

Resedit.] q. d. Quæ jacebat quasi mortua, jam suscitata se erexit et viva resedit.

41. Dans autem illi manum, erexit eam,] in pedes, ut quæ in lecto resederat quasi viva, sed adhuc debilis, jam a Petro erecta e lecto surgeret. et firma pedibus consisteret. Dando ergo ei manum Primo significavit se sua manu, id est, ope et auxilio eam suscitasse, sicut Christus puellam manu tenens eam ad vitam revocavit Matth. 9. 25. Secundo, eam quæ resurrexerat, sed adhuc debilis resederat, firmam et validam reddidit, ut stare et ingredi posset. Tertio, apprehensa manu eam viduis et Christianis vivam assignavit. Moral. Arator:

> Illa manus meruit Petri contingere dextram,
> Pauperibus quæ larga fuit.

Inde Petrus eam tangendo, tacite ejus beneficentiam commendavit.

Cum vocasset Sanctos,] puta Christianos.

Assignavit eam vivam,] παρέστησεν, id est, *stitit*, et, ut Tigur. *exhibuit eam vivam*. Verisimile est Tabitham, utpote misericordem et piam fœminam in statu gratiæ decessisse, ac proinde cœlo vel certe Purgatorio destinatam: quocirca revocatam a Petro ad vitam, certam fuisse de sua salute: alioqui enim Petrus ei non beneficium sed potius maleficium intulisset, si a certo salutis statu ad dubium eam revocasset.

Unde recte censet noster Lorinus, et fuse Bellar. l. 2. de Purgatorio c. 8. certum videri, eum qui semel evaserit periculum damnationis, illud denuo non subire. Rursum, nec de numero damnatorum, neo de Beatis quemquam suscitari. Tabitham ergo vel e Purgatorio fuisse revocatam; vel, si nihil purgandum habebat, suspensam fuisse ejus beatitudinem, quia destinabat Deum eam remittere ad vitam mortalem, orante S. Petro.

Ita S. Salvius, qui postea fuit Episcopus Albigensis. cum defunctus raptus esset ad cœlum, ibique vocem Dei audisset: *Revertatur hic in sæculum; quoniam necessarius est Ecclesiis nostris; ingemuit: Heu, heu Domine, ait, cur mihi hæc ostendisti, si his frustrandus eram? Ecce hodie ejicis me a facie tua, ut revertar ad sæculum fragile, et huc ultra redire non valeam: Ne quæso Domine auferas misericordiam tuam a me, sed deprecor ut permittas me hic habitare, ne illuc decidens peream. Et ait vox quæ loquebatur ad eum: Vade in pace: ego enim sum custos tuus donec reducam te in hunc locum.* Ita Greg. Turonens. l. 7. Histor. Francor. c. 1.

Hinc in vita S. Stanislai Episcopi Cracoviensis et Martyris, legimus quod, cum ipse a morte suscitasset Petrum quemdam, eumque quasi testem venditi a se agri ad tribunal Boleslai regis iniqui produxisset, data a Petro testimonia, ab eo quæsierit: *Visne Petre, ut gratitudinis ergo petam a Domino, ut liceat tibi nobiscum ad annos aliquot in terris commorari?* Cui respondit Petrus: *Ego Pater sancte nolim in hac vita permanere, quam ego rectius mortem appellandam censeo; sed illam peto sare beatam in qua videtur præsens Dei vultus. Versor in Purgatorio; spero me brevi ad superos migraturum. Tu quæso, mi Pater, pro me ora, ut id cito fiat.* Promisit Stanislaus se curaturum quod petebat, et ille rediens ad sepulchrum, animam rursus expiravit.

Sic S. Christina Mirabilis, defuncta, et deducta ad Purgatorium, videns horrendas animarum pœnas, optionem accepit a Deo: *Optionem, ait, tibi facio, vel nunc in æternum apud me permanere in gloria, vel redire ad terras, ibique harum animarum pœnas lucre, easque illis liberare, efficereque ut homines tuæ pœnitentiæ et vitæ exemplis ad me conversi, a suis facinoribus abstineant et resipiscant; ac peractis omnibus ad me multis aucta meritorum cumulis reverti.* His vero illico respondit; se ad corpus velle reverti; ac reverra admirabiles pro animabus illis subiit cruces et pœnitentias, quibus peractis gloriose ad Deum transiit. Ita habet ejus Vita apud Surium die 23. Junii c. 3. et seq. quam laudat Jacobus de Vitriaco Episcopus et Cardinalis.

Memorabile est quod in Actis Canonizationis S. P. N. Ignatii legimus, eum P. Jacobo Laynez, qui ei in Generalatu successit, proposuisse hanc quæstionem: *Si Deus daret tibi optionem, vel statim eundi ad cœlum, vel manendi in hac vita cum dubio salutis ostenderetque tamen, te in hac vita præclarum aliquod ipsi obsequium posse præstare, utrum eligeres?* Cumque Laynez respondisset: *Eligerem ire ad cœlum et assecurare meam salutem. Ego vero*, ait S. Ignatius, *eligerem manere in vita ut explerem Dei desiderium atque obsequium ab eo capitum præferrem. Non enim dubito, quin ipse, qui longe me est fidelior et liberalior, salutis meæ curam habiturus esset, nec permissurus, ut hæc mea electio facta ad ejus gloriam cum meæ salutis incertitudine et periculo, mihi fraudi foret, sed longe magis eam custodiret et assecuraret. Hæc mea de divina bonitate est sententia, et confidentia*, utique heroica, digna Ignatio, imo digna Deo.

43. Apud Simonem quemdam coriarium.] Non curialem, ut vult Hugo et Dionys. sed *coriarium*, qui scilicet coria macerabat vel concinnabat, ut inde ocreæ et calcei, vel thoraces et vestes confici possent, hic enim græce vocatur βυρσεύς. Notat S. Chrysos. modestiam Petri, qui non apud Tabitham aliosque divites, sed apud plebeium coriarium hospitium elegit. Cum enim esset Princeps Ecclesiæ, pauperes non est dedignatus, sed cum illis commorari præelegit, quasi eorum socius et conviva, ut illis animum adderet. Tabithæ domum declinavit, ne videretur pro miraculo hospitii gratiam recipere, sed ut purum putum esset beneficium. Forte etiam, quia virgo erat aut vidua, apud quam non decebat virum, præsertim Apostolorum Principem, commorari. Simonis ergo domum elegit, quia ei notus erat Simon, vel quia ardentius ab eo invitabatur. Adde, quia domus hæc coriarii erat extra urbem juxta mare, ut dicitur c. 10. 6. ubi etiamnum peregrinis, ejus ex ruinis residuum ostenditur, ait Gagnæus, imo ibidem sacellum S. Petro fuit erectum, ut dixi v. 36. *Segregata enim ab urbibus loca sectabantur Apostoli, utpote solitudinis et quietis amici*, ait OEcum. Coriarii enim, ob pellium maceratarum fœtore publicum aerem inficerent, solebant olim extra urbes, vel ad loca semota

relegari, uti etiamnum fit. Audi Artemidorum lib. 1. cap. 15. *Coriariam exercere malum omnibus : corpora enim mortua tractat coriarius. ideoque ob urbe secluditur.*

Rursum. Nota magnitudinem amoris et animi in Simone, qui licet coriarius, ausus est invitare et excipere mensa et hospitio continuo ipsum summum Ecclesiæ caput et pontificem. eumque liberaliter pro dignitate personæ, quantum vires et opes ferebant, alere et tractare.

Præclare S. Leo serm. 2. de Quadrag. *Nullis*, ait, *pareus est census, cui magnus est animus nec de rei familiaris modo mensura miserationis pendet ac pietatis. Numquam merito caret etiam in tenui facultate bonæ voluntatis opulentio.* Voluntas hæc opulentissima est, quia a possibilitate non pendet, sed egisse putatur, quidquid efficaciter cupit. Hoc pauperes largas eleemosynas erogant; imbecilles seipsos minime tangentes, quia præ infirmitate non valent, multis corporis afflictionibus macerantur; indocti doctrinam Evangelicam per totum orbem prædicant quia pro operibus quæ præstare non possumus. abunde substituitur efficax bonæ voluntatis affectus. Et unusquisque unus cum sit, sola voluntate fit multiplex: quia per eam potest multorum labores et ministeria complecti. Deinde hic affectus excitat ardentem orationem, qua petimus a Deo ut per alios id præstet, quod nos optamus et præstare non possumus. ardens autem oratio id quod petit, impetrat. Unde S. Bern. serm. 16. in Ps. *Qui habitat: Merito*, ait, *non exauditur qui clamare dissimulat, aut omnino non postulans, aut tepide postulans, et remisse. Siquidem in Dei auribus desiderium vehemens, clamor magnus; e regione autem remissa intentio, vox submissa.*

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Cornelius Centurio Romanus a S. Petro jussu Dei, per visionem linteï et quadrupedium, id significantis, in fide Christi instruitur et baptizatur; itaque Gentibus omnibus palam aperitur ostium ad Evangelium et Ecclesiam.

1. Vir autem quidam erat in Cæsarea, nomine Cornelius, Centurio cohortis, quæ dicitur Italica, 2. Religiosus ac timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, et deprecans Deum semper. 3. Is vidit in visu manifeste, quasi hora diei nona, angelum Dei introeuntem ad se, et dicentem sibi : Corneli. 4. At ille intuens eum, timore correptus, Dixit Quid est Domine? Dixit autem illi: Orationes tuæ et eleemosynæ tuæ, ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. 5. Et nunc mitte viros in Joppen, et accersi Simonem quemdam, qui cognominatur Petrus. 6. Hic hospitatur apud Simonem quemdam coriarium, cujus est domus juxta mare: hic dicet tibi, quid te oporteat facere. 7. Et cum discessisset angelus, qui loquebatur illi, vocavit duos domesticos suos, et militem metuentem Dominum, ex his qui illi parebant. 8. Quibus cum narrasset omnia, misit illos in Joppen. 9. Postera autem die iter illis facientibus, et appropinquantibus civitati, ascendit Petrus in superiora ut oraret circa horam sextam. 10. Et cum esuriret, voluit gustare. Parantibus autem illis, cecidit super eum mentis excessus: 11. et vidit cœlum apertum, et descendens vas quoddam, velut linteum magnum, quatuor initiis submitti de cœlo in terram, 12. in quo erant omnia quadrupedia, et serpentia terræ, et volatilia cœli. 13. Et facta est vox ad eum : Surge Petre, occide, et manduca. 14. Ait autem Petrus: Absit, Domine, quia numquam manducavi omne commune et immundum. 15. Et vox iterum secundo ad eum: Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris 16. Hoc autem factum est per ter, et statim receptum est vas in cœlum. 17. Et dum intra se hæsitaret Petrus. quidnam esset visio, quam vidisset: ecce viri qui missi erant a Cornelio, inquirentes domum Simonis, astiterunt ad januam. 18. Et cum vocassent, interrogabant, si Simon, qui cognominatur Petrus, illic haberet hospitium. 19. Petro autem cogitante de visione, dixit Spiritus ei : Ecce viri tres quærunt te. 20. Surge itaque, descende, et vade cum eis nihil dubitans: quia ego misi illos. 21. Descendens autem Petrus ad viros, dixit: Ecce ego sum quem quæritis: quæ causa est, propter quam venistis? 22. Qui dixerunt: Cornelius Centurio, vir justus et timens Deum, et testimonium habens ab universa gente Judæorum, responsum accepit ab angelo sancto, accersire te in domum suam, et audire verba abs te. 23. Introducens ergo eos, recepit hospitio. Sequenti autem die surgens profectus est cum illis, et quidam ex fratribus ad Joppe comitati sunt eum. 24. Altera autem die introivit Cæsaream. Cornelius vero expectabat illos, convocatis cognatis suis et necessariis amicis. 25. Et factum est cum

introisset Petrus, obvius venit ei Cornelius, et procidens ad pedes ejus adoravit. 26. Petrus vero elevavit eum, dicens: Surge, et ego ipse homo sum. 27. Et loquens cum illo intravit, et invenit multos qui convenerant: 28. dixitque ad illos: Vos scitis quomodo abominatum sit viro Judæo, conjungi aut accedere ad alienigenam: sed mihi ostendit Deus, neminem communem aut immundum dicere hominem. 29. Propter quod sine dubitatione veni accersitus. Interrogo ergo, quam ob causam accersistis me? 30. Et Cornelius ait: A nudiusquarta die usque ad hanc horam orans eram hora nona in domo mea, et ecce vir stetit ante me in veste candida, et ait: 31. Corneli, exaudita est oratio tua et eleemosynæ tuæ commemoratæ sunt in conspectu Dei. 32. Mitte ergo in Joppen, et accersi Simonem, qui cognominatur Petrus: hic hospitatur in domo Simonis coriarii juxta mare. 33. Confestim ergo misi ad te, et tu bene fecisti veniendo. Nunc ergo omnes nos in conspectu tuo adsumus, audire omnia quæcumque tibi præcepta sunt a Domino. 34. Aperiens autem Petrus os suum dixit: In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus: 35. Sed in omni gente, qui timet eum: et operatur justitiam, acceptus est illi. 36. Verbum misit Deus filiis Israel, annuntians pacem per Jesum Christum (hic est omnium Dominus.) 37. Vos scitis quod factum est verbum per universam Judæam: incipiens enim a Galilæa, post baptismum quod prædicavit Joannes, 38. Jesum a Nazareth: quomodo unxit eum Deus Spiritu Sancto et virtute, qui pertransiit benefaciendo, et sanando omnes oppressos a diabolo, quoniam Deus erat cum illo. 39. Et nos testes sumus omnium, quæ fecit in regione Judæorum et Jerusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno. 40. Hunc Deus suscitavit tertia die, et dedit eum manifestum fieri, 41. non omni populo, sed testibus præordinatis a Deo: nobis, qui manducavimus et bibimus cum illo, postquam resurrexit a mortuis. 42 Et præcepit nobis prædicare populo et testificari quia ipse est, qui constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum. 43 Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum. 44. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus Sanctus super omnes qui audiebant verbum. 45. Et obstupuerunt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro, quia et in nationes gratia Spiritus Sancti effusa est. 46. Audiebant enim illos loquentes linguis, et magnificantes Deum. 47. Tunc respondit Petrus: Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum Sanctum acceperunt sicut et nos? 48. Et jussit eos baptizari in nomine Domini Jesu Christi. Tunc rogaverunt eum ut maneret apud eos aliquot diebus.

1. In Cæsarea.] Non Philippi, sed Palæstinæ, quæ sita erat in littore maris Mediterranei, eratque munitissima: huc et turris Stratonis dicta est; erat enim quasi arx et antemurale Palæstinæ: unde a Romanis firmo præsidio custodiebatur, in quo Centurio erat Cornelius. Cæsarea conversa ad Christum, facta est Ecclesiarum Palæstinæ metropolis, sub se continens Ecclesiam Hierosolymitanam: tum quia Cæsarea converso Cornelio apertum fuit ostium Ecclesiæ Gentibus; tum potius quia Cæsarea primitus sub Romanis erat Palæstinæ metropolis, et maxima civitatum Judeæ, teste Josepho l. 3. de Bello c. 44. Sed postea anno Christi 553 Vigilius Papa in Concilio Constantinopol. Hierosolymitanam Ecclesiam fecit Patriarchalem, eique subjecit Cæsariensem. Ita Baron anno jam dicto.

Nomine Cornelius.] Videtur hic fuisse Italus (erat enim centurio cohortis Italicæ) et Romanus. Romæ enim illustres celebresque fuere Cornelii, et domus, imo gens, Corneliorum nobilissima: sicut in Belgio ampla est familia Corneliorum, ex qua ego prognatus sum: unde omnes ex illa oriundi cognominantur Cornelii. Romæ enim illustris fuit Cornelius Cossus tribunus militum, qui Tolumnium Laertem Vejentium regem occidit, secundoque opima spolia Jovi Feretrio retulit, teste Livio l. 4. decad. 1. Et Cornelius Centimalus; qui cum Annibal mœnibus appropinquaret, trepidante urbe, ei occurrens, extra urbem castra posuit, teste Plutarcho. Et Cornelius Merula Consul, qui contra Boios in Galliam missus, duodecim millia hostium cecidit, teste Livio de bello Maced. l. 5. Et Cornelius Merula, superioris nepos, flamen Dialis, qui ingresso urbem Mario, ne in ejus, utpote hostis potestatem veniret, in Jovis æde venis succisis sibi mortem conscivit, sacerdotisque sui sanguine foci vetustissimi maduere, inquit Valerius Max. l. 9. c. 12 Similes fuere plurimi: inter quos emicuere Cornelii Scipiones, præsertim P. Cornelius Scipio, cognomento Africanus a devicta Africa, bis consularis et censorius, ac triumphalis, ter Princeps Senatus, qui fratrem habuit consularem et triumphalem, nepotem vero filii adoptione bis consularem, bis triumphalem, et censorium, et augurem: cujus soror Cornelia mater Gracchorum, virago fuit magni animi, prudentiæ et eloquentiæ, quam laudat Quintil l. 1. c 1. et Cicero in Bruto. Fuit ergo Romæ Corneliorum familia non una, sed plurimæ, adeo ut gentem integram conflare posset Ejus enim familiæ, et quasi partes erant Scipionum, Lentulorum, Cinnarum, Balborum, Merularum, Rutulorum, Cethegorum, Mamercorum, Dolabellarum, Mammulerum, Severorum, et aliæ plures, quas fuse recenset Aut Augustinus lib.

de Familiis Romanorum. Ex his ergo oriundus videtur hic Cornelius Centurio A primo enim illustri Cornelio, filii, nepotes et posteri omnes dicti sunt Cornelii.

Porro nonnullis eruditis ita dicti videntur a cornu, quasi cornei, robusti et constantes Unde S. Cornelius Romanus Pontif et Martyr, S Cypriano per litteras familiaris, pingitur cum cornu in manu, quia Decio et Volusiano Imp constantissime restitit, uti narrat S. Cypr. cornu enim est robur animalium: unde cornu symbolum est fortitudinis, victoriæ, regni, gloriæ et triumphi, juxta illud de Joseph, *Cornua rhinocerotis cornua illius.* Deut 33, 17. Et Ps. 43 6. *In te inimicos nostros ventilabimus cornu* Et Psal. 91. 11. *Exaltabitur sicut unicornis cornu meum.* Et Ps. 131 17. *Illuc producam cornu David.* Et Ps. 111 9 *Cornu ejus exaltabitur in gloria* Et Zach. 1. 21 *Hæc sunt cornua quæ ventilaverunt Judam.* Hinc Ps 97. *Psallite Domino,* ait. *in tubis ductilibus, et voce tubæ corneæ,* hoc est mystice, in robore virtutis. *Duas,* ait ibidem S. Hier. *habetote tubas, et argenteam, et corneam Argenteam, ut habeatis sermonem: corneam, ut habeatis virtutem. Legimus in Levitico: Nullum animal offeratur, nisi quodcumque cornutum est,* etc. *Et nos ergo quamdiu habemus cornu, meremur victima esse Dei. Si autem cornu nostrum fuerit excussum, quasi debiles sumus, et inter sacerdotes Dei venire non possumus.* Et S Aug. ibid *Cornu,* ait. *excedit carnem, necesse est ut carnem superando sit firmum ad perdurandum, et capax vocis Qui vult esse tuba cornea, superet carnem, transcendat carnales affectus.* Et inferius: *Tuba cornea te erigat adversus diabolum, non tuba cornea adversus fratrem tuum.* Quocirca S. Cornelius quasi roboris antistes, et Martyrum primipilus, ad robur æque ac ad decus martyrii impetrandum, a fidelibus invocari solet Ita ut alios taceam, eum sibi cognominem martyrii causa invocare solebat Cornelius Musius, apud Belgas Poeta laureatus, qui proinde hunc ei hymnum sæpe concinebat:

Beate Christi Pontifex, Christique Martyr inclyte,
Hanc gratiam Cornelio tuo benignus impetra,
Ut exprimo quem nomine, te charitate, te fide,
Et asserendæ audacia te veritatis exprimam.

Ac ab eo voti compos effectus est: nam Lugduni Batavorum sub annum Domini 1572 a Calvinistis naso, auribus, manuum pedumque digitis truncatus, trabi in foro affixus, et laqueo strangulatus anno ætatis 72. gloriosum obiit martyrium, uti refert Aubertus Miræus in Elogiis Belgicis.

Vel certe Cornelius dicitur a corde, quasi cordatus q. d Corneli *cor ne linque solo:* cor sit in æthere, non in ære; in sole et cœlo, non in solo et salo Talem enim decuit esse hunc Cornelium, primipilum Ecclesiæ Gentilis, qui Gentibus omnibus quasi dux et antesignanus viam ad Ecclesiam, imo iter in cœlum panderet; nimirum nobilem Romanum, militum ducem, qui nobilibus Romanis, militibus et principibus fidei ut virtutis exemplum daret: unde eum paulo post secuta sunt tot agmina Romanorum, præsertim militum et nobilium, non tantum ad fidem, sed et ad martyrium. Fuit ergo ipse gloria gentilitatis, et Gentium primitiæ, ait Orig. hom. 11 in Num. et S. Hier ad Salvinam: *Primus,* ait, *Cornelius salutem Gentium dedicavit.*

Centurio.] Qui centuriæ militum præerat, quæ primo constabat centum militibus: sed variis de causis subinde adauctus est hic numerus Cajetan opinatur Cornelium hunc fuisse Centurionem primæ cohortis ex decem, quibus constabat legio, qui proinde primipilus dicebatur, cui præferebatur vexillum aquilæ, quod erat Romanorum insigne, ac 400 milites in prima acie gubernabat, quasi primi ordinis ductor, teste Vegetio l. 2. c. 6. Unde et equestribus ornamentis censuque decorabatur, uti docet Lipsius l. 2. de Militia Romana

Cohortis.] Græce ἐκ σπείρας id est, *ex cohorte:* cohors enim plures habebat centurias et centuriones, e quibus unus fuit Cornelius. Cohors enim primitus erat decima pars legionis, constans quinquaginta manipulis, manipulus autem 25. militibus: quare cohors constabat 1250. militibus: legio 12. militibus et quingentis, ut patet ex Cæsare l. 6. de Bello civili, Velleio l. 2 et aliis. Jam cohors vulgo a Gallis vocatur regimentum, et qui ei præest dicitur Tribunus, sive Chiliarcha. Verum postea uti legionis ita et cohortis numerus imminutus est, idque varie pro varietate temporum et locorum. Legio tandem redacta est ad sex millia et sexcentos.

Italica.] ab Italis militibus quibus constabat. Opinatur Baron. hanc cohortem ordine fuisse sextam, et cognominatam Ferratam: hanc enim ab Augusto collocatam fuisse in Judæa scribit Dio

2 Religiosus ac timens Deum.] Vatab. *pius et religiosus erga Deum.* Est hic problema: An Cornelius antequam accerseret Petrum fuerit justificatus necne? Negat S. Chrys. Œcum. ut Stapletonus hic. et S. Basil in Regul. brevior reg 224. Favet S Aug. l. de Prædest. sanc. c 7. Huic sententiæ favent ea quæ dicuntur v. 5. 43 44 et c seq v. 14.

Longe verius affirmant S. Greg h. 9. et 19 in Ezech. Beda, Dion. et Lerinus hic. Magister in 3 dist 25. ibique Albertus Bonav et S Thom ibid. ac. 3. p. q. 69 a 4 ad 2 Ruardus Tapper art. 7. Alphons a Castro verbo *Baptismus,* hæresi 10 Gregorius de Valentia 2, 2. d 1 q. 2 puncto 4 Favet S. Hieron. in c 5. ep ad Gal. Probatur Primo, quia Cornel hic vocatur *religiosus ac timens Deum;* ergo non tantum erat justus, sed et pius ac religiosus. Secundo, quia v. 4. dicuntur opera et eleemosynæ ejus ascendisse in memoriam in conspectu Dei. Tertio, quia id diserte videtur asserere S. Petrus v. 34. dicens: *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus; sed in omni gente qui timet eum, et operatur justitiam acceptus est illi:* loquitur autem de Cornel. Ergo Cornelius acceptus et gratus erat Deo: ergo erat justus: nullus enim est gratus Deo nisi justus. Primus enim effectus gratiæ justificantis est, facere hominem gratum et acceptum Deo. Deinde, qui operatur justitiam est justus; Cornelius autem, teste S Petro, operabatur justitiam; ergo erat justus Quarto, quia v. 22 de eo dicitur: *Cornelius vir justus et timens Deum, et testimonium habens ab universa Gente Judæorum, responsum accepit ab angelo sancto, accersire te.* Denique v. 2 de eo dicitur: *Faciens eleemosynas multas plebi, et deprecans Deum semper.* Hæc autem duo consistere nequeunt cum peccato, sed præsupponunt gratiam sanctificantem Quare Cornelius ante adventum S. Petri, a Judæis quibuscum Cæsareæ

versabatur, didicit hausitque fidem explicitam unius Dei, et implicitam Christi mediatoris, coluitque verum Deum; sicut et Job ejusque amici: non enim soli Judæi ante Christum, sed et nonnulli Gentiles coluerunt verum Deum, qui servantes legem naturæ et charitatis, justificati sunt, indeque eleemosynas aliaque pia opera præstiterunt. Hæc autem facere non potuerunt per vires solius naturæ, uti censebant Pelagiani, sed adhoc agebant gratia Dei excitante et cooperante uti recte docet S Prosp. l. de Libert. arbit.

Dices: Si erat justus, quid opus erat ad eum mittere S. Petrum? Resp. Opus erat ad hoc ut per eum disceret explicitam fidem Christi, omniumque ejus mysteriorum: nam implicita fides non sufficiebat. Jam enim facta erat promulgatio novæ legis, et fidei explicitæ de Christo mediatore in Pentecoste Hierosol. illaque sensim serpebat ad alias vicinas urbes, ita ut de illa inaudierit Cornelius, ut patet v. 22. Quare ejus obligatio incipiebat ubique induci, et consequenter obligare Cornelium, qui hactenus laborarat ejus ignorantia invincibili sed illa jam incipiebat fieri vincibilis, ideoque culpabilis: qui si illam depellere, et obligationi jam dictæ satisfacere neglexisset, peccasset, et amisisset justitiam. Unde ut eam non amittat, sed retineat et augeat jubetur ab angelo accersere Petrum, qui explicite eum doceat illa, quæ de Christo scire et credere necessarium erat, non tantum ad acquirendam, vel augendam, sed ad retinendam justitiam; necessarium, inquam, non tantum necessitate præcepti, ut vult Andr. Vega l 6 in Conc. Trident. c. 20 et Dom. Soto l. 2 de Natura et gratia c 11. et 12 sed etiam necessitate medii. Nam post sufficientem Evangelii promulgationem; nemo potest justificari et salvari, nisi per explicitam fidem Christi mediatoris, ut habet verior et communior Theologorum sententia. Perperam enim Melchior Canus, et ex eo Dominic. Banez 2 2. q. 2 a. 8. separant salutem a justitia, dicuntque Cornelium et similes sine fide explicita Christi potuisse justificari, sed non salvari. Salus enim individue adhæret justitiæ: justitia enim et gratia est semen gloriæ, ut quicumque moritur in gratia certus sit de salute et gloria æterna. Hoc est quod ait S Gregor. loco citato, Cornelium per bona opera meruisse fidem. scilicet explicitam de Christo; et simul per fidem. scilicet implicitam, venisse ad bona opera. Rursum per fidem venisse ad bona opera, sed per opera esse solidatum in fide. Porro baptisavit Cornelium Petrus ut eum Christianismo initiaret, gratiamque acceptam augeret et confirmaret: jam enim baptismus incipiebat eum omnesque alios obligare. Non ergo baptisatus est, ut remissionem peccatorum acciperet, quam ante jam acceperat, nisi forte venialium, si quæ irremissa habebat, uti et pœnarum peccatis mortalibus præcedentibus debitarum, si quæ adhuc remittendæ restabant. Adde, culpam peccatorum mortalium ei remissam fuisse per contritionem, quæ includebat votum implicitum baptismi, unde debebat baptizari, ut hoc voto se exsolveret, illius enim intuitu remissa ei erant peccata.

Dices Secundo: Ad verba S. Petri v. 44. descendit in eum Spiritus Sanctus: ergo ante non descenderat. Resp. Tunc visibiliter descendit; qui prius in eum invisibiliter descenderat, contulitque ei augmentum gratiæ, et insuper gratias gratis datas, ut donum linguarum, etc. de quo v 44. Minus recte ergo aliqui eum tunc primo justificatum censent. Argumenta adversariorum petita ex versibus citatis, in illorum explicatione dissolventur.

DEPRECANS DEUM SEMPER,] quantum scilicet per negotia domestica et militaria licebat semper ergo, id est frequenter, assidue. Nota hic quatuor virtutes Cornelii, cuivis Christiano, præsertim Superiori, imitandas, si suæ vocationi atque officio satisfacere velit. Prima est religio; fuit enim ipse vir religiosus erga Deum. Secunda est timor Dei. Tertia est misericordia et eleemosyna: qui enim in proximum misericors est, vicissim Deum in se misericordem experietur, juxta illud promissum Christi: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*, Matth 5. Unde Naz. or. de cura pauperum *Esto*. ait, *calamitoso Deus, ut vicissim Deus in tua calamitate sit tibi Deus.* Ita Cornelius per eleemosynas meruit visitari ab angelo, et a S. Petro, ab eoque percipere fidem Christi, ut ait ei angelus v. 4. Quarta est oratio frequens: hæc enim est quasi fistula, e cœlo eliciens omnem gratiarum imbrem.

Tropol. S Hier. ep 9 ad Salvinam, hæc omnia applicat Nebridio, ejus marito jam defuncto, qui fuerat Imperatorum nepos, natus ex sorore Augustæ: *Quidquid*, ait, *de illo* (Cornelio) *dicitur, hoc nomine commutato, in Nebridio meo vindico. Sic religiosus fuit, et amator pudicitiæ, ut virgo sortiretur uxorem: sic timens Deum cum omni domo suo, ut oblitus dignitatis omne consortium cum monachis haberet et Clericis, tantasque eleemosynas faceret in populis ut foras ejus pauperum ac debilium obsiderent examina. certe sic semper oravit Deum, ut illi, quod optimum esset, eveniret. Raptus est, ne malitia mutaret mentem ejus, quia placita erat animo illius Deo.* Et mox: *Nihil nocuit militanti paludamentum, et baltheus, et apparitorum catervæ: quia sub habitu alterius alteri militabat. Legimus et in Evangelio Matt. 8. de alio Centurione Domini testimonium: Nec in Israel tantam fidem inveni. Joseph post Pharaonem regis ornatus insignibus, sic Deo charus fuit, ut super omnes Patriarchas duorum tribuum pater fieret. Daniel et tres pueri sic præerant Babyloniæ opibus, ut habitu Nabuchadonosor, Deo mente servirent. Mardochæus et Esther inter purpuram, sericum et gemmas, superbiam humilitate vicerunt; tantique fuere meriti ut captivi victoribus imperarent.* Et inferius: *Mirum dictu est: nutritus in palatio, contubernalis et condiscipulus Augustorum. quorum mensæ ministrat orbis, et terra ac maria serviunt, inter rerum omnium abundantiam, in primo ætatis flore tantæ verecundiæ fuit, ut virginalem pudorem vinceret, et ne levem quidem obscœni rumoris de se fabulam daret. Deinde purpuratorum propinquus, socius, consobrinus, iisdem cum ambobus studiis eruditus, non est inflatus superbia; sed cunctis amabilis, ipsos principes amabat ut fratres, venerabatur ut dominos. Ministros autem eorum sic sibi charitate sociarat, ut qui merito inferiores erant, officiis se pares arbitrarentur.* Notent hæc Principes, aulici, duces, milites. notent et imitentur.

3. ET VIDIT IN VISU MANIFESTE.] Fuit ergo hæc visio, corporalis et ocularis: hæc enim sola est mani-

fasta. Adde, factam esse non noctu, sed per diem hora nona in vigilia. cum oraret Cornelius: ergo fuit corporalis: nam quando per visionem dumtaxat imaginariam quid videtur, solet id fieri noctu. Angelus ergo in corpore assumpto apparuit Cornelio. Causæ fuerunt quatuor Prima, ne Cornelius, aut ejus domestici putarent fuisse illusionem nocturnam. Secunda, ne Judæi putantes ad se solos pertinere Messiam, fidem et Evangelium, objicerent S. Petro, sibi arrepti tiam fuisse visionem, et vocationem Cornelii ad fidem, uti hac de re expostularunt eum eo c. 11. 3. Tertio, ut Gentiles e Cornelio scirent certo et manifeste, sibi apertum esse ostium Evangelii Quarto, quia Gentibus manifeste revelandus erat Christus, Christique fides; Judæi vero excæcandi erant, et ad suæ legis umbras relegandi.

Quasi hora nisi nona,] quæ incipit a tertia pomeridiana, et protenditur usque ad vesperam. Unde hora nona, erat hora orationis vespertina; sicut prima erat matutina, uti dixi c. 3. v. 1. Videtur ergo Cornelius more Judæorum, inter quos agebat utrumque orandi tempus observasse; cumque vespertinam horæ nonæ orationem obiret apparuit ei angelus. Orantibus enim se interserunt, astant et apparent angeli, quorum opus et deliciæ est oratio. Ita Cassian. l 3. de Inst. Renun. c. 3 Et S Chrys qui et causam dat, cur potius vespertina hora apparuerit angelus, quam matutina: *Quia postremo hora hæc erat, sit, quando curæ dimittuntur, et vacatur precibus atque compunctioni* Cor enim curarum expers et compunctio ne saucium, capax est illustrationum rerumque cœlestium, optimeque ad eas dispositum

Mysticam causam dat Beda: *Quoniam*, ait, *in morte illius* (Christi) *baptizandus erat, qui spiritum tradidit hora nona.* Hinc Alcuinus l. de Divinis offic. c. de Sabbato sancto, docet cathechumenos baptizari hora nona: quia ea hora ad primum e Gentibus catechumenum, puta ad Cornelium, venit Angelus jubens vocari Petrum, qui eum baptizarat.

Tropol. S. Chrys. *Cornelius*, ait, *vitæ religiosæ sibi tempora constituit : non enim est vir pius qui sibi stato orandi, et bonis operibus vacandi tempora non præfigit* Et S. Hier ep. ad Salvinam viduam, hoc ei dat monitum: *Semper in manibus tuis sit divino lectio, et tam crebræ orationes, ut omnes cogitationum sagittæ, quibus adolescentia percuti solet, hujusmodi clypeo repellantur* Inter Apophtegmata S. Thomæ Aquinatis primarium hoc recensetur: *Religiosus non est, qui non semper versatur cum Deo, aut cogitat de Deo.* Quocirca ipse ita assiduus erat in oratione, ut omnem suam scientiam illi potius, quam studio, cui tamen sedulo vacabat, attribueret, diceretque scientiam suam magis esse cœlitus infusam, quam humanitus acquisitam. Rursum, *Anima*, inquiebat S Thomas, *sine oratione non proficit. Religiosus sine oratione, est velut miles nudus, qui pugnat sine armis*, ideoque inermis facile ab hoste vincitur.

Angelum Dei] Lyran. et Dionys. probabiliter opinantur, angelum hunc fuisse Custodem Cornelii. Angeli enim Custodis officium est curare sui clientis catechesin, baptismum et salutem Quare falsum est quod censuit Orig. h. 6, in Matt. angelum Custodem incipere custodire clientem suum a tempore baptismi Nam et infideles non baptizati habent Custodem angelum, qui eos a peccatis avocet, et ad virtutes, præsertim fidem et baptismum, deducat, ut habet communis Theologorum sententia.

4. Timore correptus.] Angeli enim Majestas et gloria videntem percellit, uti dixi c. 7. 32

Quid est Domine?] Ita Roman. Græcus et Syrus. q. d. Quid a me poscis Domine? quid me vis facere? Aliqui codices Latini legunt: *Quis es Domine?* uti dicebat Saulus c. 9. 5. Sed priorem lectionem esse genuinam, patet ex responsione angeli: Ait enim: *Orationes tuæ et eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam*, Græce, εἰς μνημόσυνον, ut scilicet quasi memoriale a te submissum ad Deum, serventur, et semper observentur conspectui Dei. Vatabl *recordatus est Dominum orationum et eleemosynarum tuorum*, ideoque eas digno præmio remunerari volens, mittit me ad te, ut ostendam tibi viam ad fidem et salutem. Tert. l. de Jejun. c. 8. addit, *et jejunio*, eleemosynæ enim et jejunium sunt quasi duæ alæ, quibus oratio avehitur et evolat in cœlum ad Deum. Credibile enim est Cornelium miscuisse orationi et eleemosynis jejunium. A Judæis enim didicerat illud angeli consilium datum Tobiæ cap. 12. 8. *Bona est oratio cum jejunio et eleemosyna, magis quam thesauros auri recondere: quoniam eleemosyna a morte liberat, et ipsa est quæ purgat peccata, et facit invenire misericordiam et vitam æternam.*

Nota τὸ *ascenderunt* alludit ad ritum sacrificiorum præsertim holocausti, quod totum per ignem et fumum ascendebat ad Deum, indeque dictum est עולה *ola*, id est ascensio. Orationes enim sunt instar holocausti: inde enim vocantur vituli labiorum, sacrificium laudis, etc.

5. Et nunc mitte] Non dicit *Vade tu ad Petrum*: quia volebat cum eo totam ejus familiam catechizari et baptizari: hæc autem tota domo abire non poterat. Ita Hugo. Rursum angelus per se hæc non præstat, quia homines a Deo ordinati sunt ministri verbi Dei et baptismi, non angeli. Sic Saulus ab Anania baptizatus est, Eunuchus Candacis a Philippo. Porro voluit Deus accersiri Petrum, non Joannem, vel quem alium, quia decebat, ut Petrus quasi caput Ecclesiæ, sicut primus omnium post Christum prædicaverat Judæis, Act. 2 et 3 Ita primus prædicaret et Gentibus, puta Cornelio ejusque familiæ. Ipse enim quasi totius Ecclesiæ Pastor, debebat in eam quasi in unum ovile Christi, congregare tam Gentes quam Judæos, ut utrique eum quasi communem patrem agnoscerent, colerent, obedirent et sequerentur, in eoque utrique, licet inter se diversi, imo adversi unirentur.

8. Misit illos in Joppen,] perquirere et accersere Petrum non imperando, sed rogando, ut dignaretur venire ad domum Cornelii.

9. Ascendit Petrus in superiora,] εἰς δῶμα, id est in tectum domus tecta enim in Palæstina sunt plana, ut in iis ambulare, sedere, orare possint, quæ græce domata, Romæ solaria, vel mœniana appellantur, ait S. Hier. ep. 135 ad Suniam. Ascendit ergo et secessit, ut liberius cœlum intueretur, eoque a terra oculos et mentem oratorus attolleret. Oratio enim est ascensus mentis ad Deum, quem juvat ascensus corporis Hinc Christus, Moses, Elias, Elisæus, S Fran-

cleus, aliique Sancti orantes ascendebant in montes ut sicut loco sic et cogitatione cœlo vicini efficerentur, ait S Ambr. serm 44.

Circa horam sextam.] Nota hic horam sextam orationis; quia ea uti homo creatus est, ut peccavit, ita et recreatus est a Christo cruci affixo: at quia ea hora solet sumi prandium, cui exemplo Petri et Ecclesiæ præmittenda est oratio Vide dicta 1 Timoth 4. v. 3 et 4.

10 Et cum esuriret,] cibum corporalem: hujus enim fames solet obvenire adventante tempore prandii. Quare quod S. Ambr. s. 40 Beda et alii accipiunt de esurie spirituali animarum; eo quod videret paucos Judæos converti ad Christum, mysticum est, non litterale, ut patet ex sequentibus.

Voluit gustare.] Vox *gustare* notat sobrietatem S Petri, quasi cibo non se opplere, sed eum duntaxat pro necessitate degustare, et summis, ut dicitur, labris delibare voluerit Rursom, quod in hac vita sit tantum gustus et delibatio voluptatis, in futura vere saties, juxta illud Ps 16. 15. *Satiabor cum apparuerit gloria tua* Quocirca vir sapiens dixit, cor nostrum esse pyramidale, ita situm in homine, ut ejus basis sursum, conus deorsum vergat, ad significandum, quod terram et terrena quæ deorsum sunt, tantum obiter et levissime, quasi in puncto dumtaxat tangere et gustare, totum vero cordis mentisque sinum et capacitatem sursum ad cœlestia erigere et expandere debeamus. Unde mystice S. Hier. ad Rusticum ep. 4. *Petrus*, ait, *esuriens in Judæis, Cornelii saturatur fide, et famem incredulitatis eorum; gentium conversione restinguit; atque in vase Evangeliorum quadrangulo, quod de cœlo descendit ad terram, docetur et discit omnes homines posse salvari: rursumque quod viderat, in specie candidissimi linteaminis in superna transfertur, et credentium turbam ad cœlum rapit, ut pollicitatio Domini compleatur. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*

Cecidit super eum mentis excessus.] q d. Raptus est in ecstasin. Vox *cecidit*, significat hanc ecstasin non fuisse naturalem, qualis est ea quæ ex vehementi ira, pavore, amore, studio et contemplatione nascitur, sed divinam, nimirum cœlitus S Petro immissam fuisse hanc visionem et raptum. Vide quæ de ecstasi dixi præfatione in minores Prophetas can 19

11. Et vidit cœlum apertum.] *Vidit* scilicet in mentis excessu, de quo præcessit Unde sequitur hanc visionem non fuisse oculorum, sed imaginationis et mentis.

Symbolice significatur hic Primo, arcanum mysterium in cœlis et Dei prædestinatione reconditum, de Gentium Vocatione ad Christum, jam toti mundo reserandum et patefaciendum esse, ait Beda Secundo Petro quasi cœli clavigero, datas esse claves ad aperiendum et claudendum cœlos. Matth. 16 19

Et descendens vas quoddam.] *Vas*, id est receptaculum, non æneum, nec ferreum, nec ligneum, sed lineum Unde sequitur *velut linteum magnum*. Erat ergo hoc linteum sive linteamen, velut uter lineus, continens omnis generis escas, inferne concavus et clausus, superne apertus, qui quatuor sui angulis e cœlo demittebatur ad Petrum, eique esurienti omnes has escas ad manducandum offerebat.

Quæres, quid ad litteram significet hoc vas sive linteum? Resp Primo Glossa Interlin. Significare corpus Christi, quod est ut linteum, quoniam sine semine conceptum, candorem castitatis custodit; et quia mortuum: magnum vero propter deitatis consortium, et quia resurrexit Ita et Cassian libr. 3. de Instit. Renunc. cap. 3.

Secundo, melius alii accipiunt Dei sermonem, et prædicationem Evangelii, in qua molliter quiescunt peccatorum animæ in cœlestis gratiæ illapsu, et supernæ gloriæ spe. Ita sanctus Ephrem s. de S. Basil t. 3 et S Greg l. 33. Moral c. 16. vel 20

Tertio et aptissime, S Aug. s. 26. de diversis, S. Ambr s. 10. Cyrillus, vel potius Orig h. 7. in Lev. S Hier. in ep. 89. ad S Aug. Greg loco jam citato, Beda et alii accipiunt Ecclesiam Christi Hæc enim est quasi vas lineum, id est purum, propter incorruptibilem veritatem et fidem; quia purissima et sanctissima est tum in fide, tum in vita et moribus, non habens maculam, neque rugam, Ephes. 5. 27 Hæc de cœlo demittitur, quia ipsa est civitas sancta, Jerusalem nova descendens de cœlo a Deo, Apoc 21. v. 2. Quatuor anguli sunt quatuor Evangelia, quibus per quatuor plagas mundi, et quatuor partes terræ disseminatur Ecclesia. Hoc vas ter e cœlo demittitur, quia fide et sacramento SS. Trin. fideles innovantur, et in Ecclesiam, admittuntur. In ea sunt immundæ et feræ bestiæ, id est, quævis gentes, quæ prius erant turpibus et ferinis moribus, atque a legali Judæorum munditia alienæ. Audi S. Greg. *Quid*, ait, *signatur linteo sindonis, nisi subtilis intextio sanctæ prædicationis, in qua molliter quiescitur, quia mens in illo fidelium superna spe refovetur.*

Tropol. per vas hoc multi accipiunt statum Religionis, qui constat lino, id est, maceratione carnis et mortificatione appetituum. Linum enim varie maceratur et carminatur, ut fiat linum: quatuor initia sunt quatuor regulæ quatuor priscorum Ordinum, puta regula S. Basilii, S. Aug. S. Benedicti et S Franc. in eo sunt animalia immunda, id est peccatores qui ut peccata in sæculo admissa expient, pœnitentiæ causa se mancipant Religioni. Ita Glossa. Porro quomodo lineum et linteum sit symbolum puritatis, pœnitentiæ, patientiæ, fortitudinis, religionis, etc. dixi Exodi 28. 39 et Jeremiæ 13. 1. Simile est hoc vas lineum vasi intemerato de quo noster Caussinus Parab Hist. l. 12. c. 71. ex Pausania. Tradit enim Pausanias in Arcadia esse Stygem fluvium, cujus aquæ adeo acris et potens est, ut omnia vasa sive ærea, sive ferrea, sive lapidea disrumpat excepto vase quod fit ex ungula equi, quod proinde vas intemeratum dicitur; estque hieroglyphicum B Virginis, quæ nullo peccato, vel originali, vel actuali (cujus symbolum est Styx) infici aut lædi potuit Simili modo Religio est vas intemeratum, quia omnia peccata et peccatorum occasiones amovet et excludit, quantum fragilitas humana patitur.

Symbol. OEcum. Vas, inquit, linteum denotat totum orbem, qui ad Christum vocatur; quatuor initia sunt quatuor elementa, quibus hic inferior mundus consist et propagatur: animalia varia sunt varii hominum status. Consequenter vas linteum est homo, qui est microcosmus constans quatuor elementis, quare cogitet se, uti ex iis conflatus est, ita brevi in ea resol-

vendum, et per mortem rediturum. Quocirca Antistites in Æthiopia, cum cruce sibi præferri curant vas cinerum, quod eos jugiter memores reddat suæ mortalitatis, taciteque eis inclamet: *Memento homo, quia cinis es, et in cinerem reverteris*. Ita Nicolaus Caussinus l. 5. Parab. Hist. c. 4. ex Sabellico lib. 4. c. 4.

QUATUOR INITIIS.] Syrus et Vatabl. *quatuor angulis*; Tigur. *quatuor extremitatibus*, Græce additur δεμένον, id est *alligatum*: cum enim linteamen hoc esset quadratum, nec esset expansum instar straguli, sed instar vasis, vel utris constrictum ad capienda animalia, necessario debebat in quatuor sui extremitatibus constringi et colligari, ne animalia diffluerent, vel dilaberentur. Hi quatuor anguli significant quatuor Evangelia, spargenda per quatuor orbis plagas, uti jam dixi.

12. IN QUO ERANT OMNIA QUADRUPEDIA.] Id est omne genus quadrupedum. Ita Syrus est enim hic distributio pro generibus singulorum, non autem pro singulis generum; nec enim omnia individua omnium animalium capi poterant ouice vase et linteo. Græce additur θηρία, id est *feræ*. S. Hier. in c. 38. Ezech. et Origen. h. 2. in c. 2. Genes. censent, in hoc linteo fuisse animalia tam munda, quam immunda, sicut fuerunt in arca Noe, munda significant Judæos, immunda Gentes: ea utrisque enim una conflator Ecclesia. Probabiliu- censet Justinus quæst. 89. ad Orthod. in hoc linteo fuisse sola animalia immunda: nam si munda fuissent, Petrus non exhorruisset, sed ea accepisset relictis immundis. Jam autem videns omnia immunda exhorrescens dixit: *Nunquam manducavi omne commune et immundum*. Significabant enim Gentes immundas. Unde volatilia denotant superbos et ambitiosos, serpentia invidos et iracundos; quadrupedia avaros, gulosos et lubricos, hi enim oculos mentemque in terram et terrena projectam gerunt. Ita Lyran. Sic fere et S. Basil. in c. 14. Isaiæ, nisi quod per volatilia intelligat leves et instabiles. Erant tamen in hoc vase munda nonnulla, sed perpauca et sub immundis abscondita, nam munda significabant Judæos cum immundis, id est Gentibus, capiendos esse Ecclesia Christi.

13. ET FACTA EST VOX.] non realis et sonora, sed imaginaria vel mentalis, talis enim solet fieri in ecstasi.

OCCIDE.] θῦσον verti potest Primo, *occide*; Secundo, *sacrifica* vel *immola*. Ita Beda olim enim manducabant, etiam laici, ex victimis occisa et immolata Deo. Unde apposite S. Ambr. ser. 40. *In Ecclesia*, ait, *primum Deo animal ex Gentibus, Centurio Cornelius est immolatus*. Hæc occisio et immolatio significabat, in Gentibus occidendam esse infidelitatem et vitia, ut in eis viveret Christus, fides et virtus. Unde S. Hier. vel quisquis est Auctor, in Threnor. cap. 3. censet, Petro quasi capiti Ecclesiæ dictum esse de Gentibus: *Macta et manduca, id est, vetustatem earum confere, et in corpus Ecclesiæ ac tua membra converte*. Comparat Petrum leoni, qui quasi rex animalium ea mactat et comedit: ac leonæ, id est Ecclesiæ ea transcr.bit. Unde S. Gregor. 18. Moral. c. 20. vel. 22. *Ipsi*, ait, *Primo Pastori* (Petro) *quasi hujus leonæ ori dicitur: Macta et manduca. Quod mactatur quippe, a vita occiditur; id vero quod comeditur, in comedentis corpore commutatur. Macta ergo et manduca dicitur, id est, a peccato eos qui vivunt interfice, et a teipsis illos in tua membra converte*, puta *in novam vitam societatis Ecclesiæ*, ut ait S. Aug. ser. 26. de Diversis cap. 7.

Hinc patet minus esse verisimile quod censent aliqui animalia hæc in linteo visa fuisse, non integra et solida, sed in ipso linteo quasi in charta depicta, vel impressa. Probatur id ex S. Cyrillo l. 9. contra Julian. ubi docet animalia hæc in linteo non fuisse vera, sed effigiata et expicta. Verum S. Cyrill. tantum vult dicere ea non fuisse realia et viva, sed instar statuarum fuisse exsculpta et effigiata, ita ut effigiem verorum et vivorum haberent. De his enim, non autem de impressis pictisque in ipso linteo, apte recteque in visione Petro dicitur: *Occide et manduca*.

Tropol. Prælatus et prædicator cogitet se debere esse leonem, fortem ac magnanimum in jugulandis erroribus, pravis moribus et amoribus, sibique æque ac S. Petro, dictum esse: *Occide et manduca*. Ita S. Greg. 30. Moral. c. 7. vel. 11. Quocirca leonino et calidissimo debet esse stomacho, ut instar struthionis ferrum digerat, quin et serpentes aliaque venenata animalia in bonum Ecclesiæ succum convertat. Medici triplicem statuunt stomachum. Primum debilem et infirmum, qui escas boni succi in malum, puta in bilem aut phlegma, convertit. Secundum bonum, qui cibos boni succi in bonam alimoniam convertit. Tertium optimum, qui vi caloris res mali succi in bonum commutat. Ita symbolice, debili charitate sunt et virtute, qui volentes sæculares convertere ab eis pervertuntur, moresque eorum induunt. Secundo, alii sunt, qui bonos in bonitate conservant. Tertio, optimi sunt, qui vi charitatis malos, serpentinos, imo saxeos homines in bonos, ovinos et cereos convertunt. Talis fuit Christus, qui Magdalenam et Saulum convertit. Talis Paulus cæterique Apostoli. Talis ergo sit vir Apostolicus, animarum et Dei gloriæ zelator.

14. AIT AUTEM PETRUS: ABSIT, DOMINE; QUIA NUNQUAM MANDUCAVI OMNE COMMUNE ET IMMUNDUM.] *Commune*, id est, impurum et profanum, ut legit S. Cyrill. l. 9. contra Julian. quod scilicet communiter comedi poterat a quibuslibet Gentilibus et immundis Judæi enim ne Gentes offenderent, cibos eorum, lege Moysis vetitos et immundos, non vocabant immundos, sed *communes*. Hinc *communicare*, sive *commune facere*, est inquinare, vel immundum reddere, ut Matth. 15. 11. *Non quod intrat in os, coinquinat hominem*, græce κοινοῖ, id est *communicat*. Dicit hoc Petrus, quia adhuc cum fidelibus, utpote Judæo Christianis, servabat legem Moysis, et differentiam ciborum mundorum et immundorum, ex præscriptam Levit. 11. cujus differentiæ rationes et causas ibidem assignavi. Nota hebraismum, non *omne*, id est, nullum: non manducavi omne commune, id est nullum commune.

15. QUOD DEUS PURIFICAVIT, TU COMMUNE (id est profanum, pollutum et immundum) NE DIXERIS.] q. d. Deus purificavit omnes cibos hoc ipso, quo legem veterem vetantem aliquos cibos quasi legaliter immundos; per novam Christi legem abolevit. Unde R. Moyses et R. Salomon apud Lyran. Genes. 9. 4. tradunt, tempore Messiæ nulla animalia fore immunda, uti prius sub Mose, sed omnia fore munda, perinde ac fuerunt tempore Noe, qui proinde tam immunda, quam munda induxit in arcam, Genes. 7. 28.

Symbolice, Irenæus l. 3. c. 12. censet omnia purificata esse per sanguinem Christi: quia scilicet sanguis Christi abstersit legem veterem, cum omni sua immunditie. Et S. Amb. l. 7. in Lucæ c. 10. censet ea purificata per baptismum: per illum enim inserimur Christo, Ecclesiæ et legi novæ, in qua omnia sunt munda; sicut tempore diluvii omnia in arca Noe fuerunt munda, etiam ea quæ postea Moses sanxit immunda.

Ne dixeris.] Græce, μὴ κοίνου, id est, ne commune facias, hoc est, ne contamines, ne polluas, id est, ne contaminatum et pollutum dixeris, aut censueris. Est hebraismus: ponitur enim factum pro dicto, vel censura. Sic Levit. 13. sæpe dicitur de leproso, *Contaminabit eum sacerdos*, id est contaminatum eum judicabit et pronuntiabit.

16. Hoc factum est per ter.] q. d. Ter in ecstasi vidit Petrus vas e cœlo ad se demitti. Ter audivit: *Occide et manduca*. Ter respondit: *Numquam manducavi omne commune et immundum*. Ter iterum audivit: *Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris*. Ita S. Cyrill. l. 7. in Levit. Ternarius Primo, confirmat visionem, ostenditque eam esse veram vereque a Deo immissam, non somniatam, ait Cyrill. loco jam citato. Secundo, symbolum est SS. Trinitatis, in cujus nomine baptizandæ et regenerandæ erant Gentes. Ita S. Aug. Amb. et alii supra citati. Unde in vita hujus S. Cornelii, quæ exstat apud Surium 13. Septemb. dicitur, per visionem hanc ter repetitam, adumbratam fuisse trinam immersionem Cornelii et cæterorum in baptismo.

Et statim receptum est vas in cœlum,] unde primitus demissum erat. Ut significaret Ecclesiam Christi, in quam cooptandæ erant Gentes, e cœlis descendere, suosque fideles in cœlum ducere et transcribere. Ita Lyran. et alii.

17. Ecce viri.] Deus suavi sua providentia ita hæc dirigebat, ut Petro indaganti significationem suæ visionis, illico occurrerent viri quos significabat hæc visio, simulque indicavit illi, propter eos hanc visionem illi immissam, eosque repræsentare. Unde et eorum gressus ita direxit, ut nescientes recte pergerent ad domum Simonis, in qua erat Petrus: *Ibique astiterunt ad januam: quia vilis erat domus*, ait S. Chrys. *intro rogabant, non vicinos*. Notat S. Greg. h. I. in Ezechielem varios esse prophetiæ modos et species, ac inter eos unum, cum mentem Prophetæ Deus ex parte tangit, et ex parte non tangit, uti hic mentem Petri tetigit visione lintei, et mittendo ad eum legatos Cornelii: sed quid hæc sibi vellent, ei non indicavit, nisi ipso rei eventu. Sp. Sanctus enim sensim per occasiones et eventus, more humano voluit docere Petrum et Apostolos. Vult enim Ecclesiam imitari puerum Jesum, qui ætate crescebat et sapientia, ait Hilarius.

18. Et cum vocassent,] aliquem ex incolis domus, sive ex domesticis: vel *vocassent*, id est pulsassent januam, qua phrasi vulgo Hispani utuntur, ait Mariana.

19. Dixit Spiritus.] Puta Sp. S. per internam inspirationem. Ita S. Chrys. S. Cyrill. catechesi 17. S. Amb. l. 2. de Sp. S. c. 11. et S. Greg. 28. Moral. c. 2. Aliter Dionysius et Glossa: per Spiritum enim accipiunt angelum vicarium Sp. S. qui exterius sensibili voce dixerit: *Ecce viri tres quærunt te*. Verum sic angelus apparuisset Petro in corpore assumpto, cujus hic nulla fit mentio, imo contrarium innuitur, cum vocatur *spiritus*. *Spiritus enim carnem et ossa non habet*, Lucæ 24. 39. et cum subditur: *Ego misi illos*, Spiritus Sanctus enim mittebat illos.

20. Vade cum his.] Jubetur Petrus ab oratione et Deo, transire ad opera vitæ activæ cum proximo, æque ac Moses Exodi 32. 7. Ut doceat idem nos facere, ac cum officium, necessitas vel charitas poscit, a Maria transire ad Martham, id est, a contemplatione ad actionem.

Ego misi illos,] ego movi Cornelium ut mitteret illos.

21. Ecce ego sum quem quæritis.] Instinctu Sp. S. descendit Petrus offertque se ignotis antequam eorum quæstionem audisset, ut ipsi sciant eum virum esse divinum et Prophetam a Deo edoctum, ac proinde ei credant. Insuper mirentur et imitentur ejus promptitudinem, humilitatem, benevolentiam, charitatem ad obsequendum. Ita S. Chrysost.

22. Et testimonium habens ab universa gente Judæorum,] q. d. Omnes Judæi testantur Cornelium esse virum probum, justum et timentem Deum, uti præcessit, ideoque eum, licet Gentilem (a quo naturaliter Judæi abhorrere solent) ament et venerentur. Dicunt hoc, ut suæ assertionis, quod sit justus et timens Deum proferant testes. Secundo, ut Petri, utpote Judæi, gratiam Cornelio Gentili concilient: Tertio, ut Judæo-Christiani qui cum Petro venerant, aliique qui Hierosol. erant audituri Cornelium Gentilem admissum esse ad fidem et Ecclesiam, id non ægre ferant, utpote quem Judæi cæteri diligant et colant.

Responsum accepit.] Puta oraculum: hoc enim est ἐχρηματίσθη. Sic sæpe alibi *responsum* capitur pro oraculo.

Et audire verba abs te.] *Verbo*, scilicet Christi, Evangelii, salutis et vitæ æternæ, uti explicatur c. sequenti v. 14. Hæc enim antonomastice et per excellentiam sunt *verba*. Unde *verbum* in epist. S. Pauli sæpe capitur pro Evangelio, ejusque prædicatione; æque ac Scriptura capitur pro sacra et divina.

23. Recepit hospitio.] ἐξένισε, id est, *hospitio excepit*, laute habuit, xeniis et muneribus quasi hospites donavit. Nota hic hospitalitatem insignem S. Petri, quam ipse hospes et peregrinus, in peregrinos aliena in domo exercuit, ac cæteros fideles verbo et exemplo docuit, sed maxime in Romanam Ecclesiam transfudit, in qua proinde etiamnum hospitalia et nosocomia visuntur tot et tanta, ut unum hoc urbis orbisque prodigium videatur. Ita olim ibidem similia erexerunt Pammachius, gener S. Paulæ, Fabiola, et Gallicanus gener Constantini Magni, qui suis manibus peregrinis serviebat, totamque vitam et opes hospitibus et hospitalitati consecravit: qua de causa martyrii lauream sub Juliano Apostata meruit.

Merito ergo hoc elogium Ecclesiæ Romanæ dat Martinus Papa 1. ep. 16. quod quisquis miserabilis homo ad eam venit, illum hospitio recipiat, omnia ad usum ei præbeat, nec ullum repellat, detque panem mundissimum et vinum diversum. Eamdem hospitalitatis laudem Romanæ Ecclesiæ dat Dionysius Corynthi Episcopus, apud Euseb. l. 4. c. 23. Ita sane hoc anno 1622. quo Italia fame primum, deinde morbis afflicta est, Roma non tantum suos indigenas, sed et

omnes ex cætera Italia, aliisque provinciis turmatim affluentes hospitio excepit, aluit, curavit, cumque vetera xenodochia et nosocomia turbam non caperent, nova instituit, cardinalibus, aliisque sumptus liberaliter præstantibus. Hæc ergo charitatis et misericordiæ dos, ab initio a S. Petro Romæ aspirata, etiamnum in ea perdurat, estque veræ fidei et virtutis priscæ ingens indicium. Plura de hospitalitate dixi Genes. 18. 1. et Hebr. 13. v. 2.

Et quidam ex Fratribus.] Ut minimum sex, ut habetur c. 11. 12. Quidam codices addunt. *Ut Petro testes sint:* sed hæc explicationis causa a quopiam ad marginem addita, postea in textum irrepserunt. Ita Glossa.

24. Altera autem die introivit Cæsaream.] Hæc enim distat a Joppe itinere quindecim leucarum, sive horarum, ut patet ex tabulis Adrichomii: quare commode hoc spatium biduo confici potuit a Petro et comitibus, etiam peditibus, ut videtur.

Moral. notent hic Concionatores, Doctores et similes, se non debere spectare copiam et nobilitatem auditorum, sed eadem alacritate adire et docere paucos ac multos, rusticos ac nobiles, barbaros ac civiles. En tibi S. Petrus Summus Pontifex, non dedignatur adire unum Cornelium Gentilem militem, et hoc nomine Judæis invisum. Nomine enim Romanorum Judæos sub jugo detinebat. In ejus domo coram eo et pauca ejus familia, docet et concionatur. Ratio est multiplex. Primo, quia in paucis subinde et rudibus major fructus fit, quam in multis divitibus. Et Deus humilitatem et charitatem Doctoris remunerari solet, et facere ut e paucis fructus in multos spargatur. En tibi per Cornelium apertum est ostium Evangelii ad Gentes: mox enim cæteri Apostoli secuti exemplum S. Petri, in gentes se disperserunt, easque converterunt. Unius ergo Cornelii conversio fuit initium et causa conversionis tot millionum in gentibus. Narrant Annales Hispaniæ, S. Jacobum sub idem hoc tempus in ea novem vel, ut alii referunt, septem dumtaxat convertisse: sed per hosce sparsa est fides, ac sensim tota Hispania conversa, quæ deinde per alias provincias, Indiasque utrasque eamdem fidem propagavit, ut etiamnum propagat, ut merito columna et columen Ecclesiæ nuncupari possit. Ita Christus uni mulieri Samaritanæ prædicavit, sed per eam Samariam convertit. Joan. 4.

Secundo, esto nullus, vel parvus concionis esset fructus, tamen integram laboris et charitatis suæ mercedem concionator a Deo recipiet, qui reddet unicuique secundum opera sua, non secundum fructum ex operibus secutum: hic enim sæpe in manu est Dei, non nostra. Qua de causa, S. Franciscus, ait S. Bonav. in ejus vita, eodem spiritus alacritate concionabatur paucis ac multis, plebeis ac nobilibus.

Tertio, ad Dei et Ecclesiæ magnificentiam spectat, multos habere doctores et concionatores, qui Deum celebrent, esto pauci sint auditores; sicut ad decorem civitatis facit, ut in ea plures sint fontes semper scaturientes, etiamsi pauci ex iis aquam hauriant. Non cessat fons aquam eadem copia emanare, etiamsi nemo hauriat: et tu eodem spiritu eructa verbum Dei, esto pauci audiant. Alioqui per omnem vitam inquietus eris et miser, utpote pendulus ab auditorum phantasia, et mutabilitate.

Quarto, tales justificant Deum, ejusque causam agunt; satagunt enim nomine Dei omnes docere, omnesque peccatores convertere. Quare si non convertantur, ipsorum est culpa, et inexcusabiles sunt. Deus enim in judicii die justificabit se per hosce doctores, dicetque: Ecce ego dedi vobis tot tantosque concionatores; feci quidquid potui ut vos a peccatis avellerem. At vos tam illos, quam me sprevistis: igitur digni estis maledictione et igne æterno. Quare solentur se concionatores, dum paucos vel refractarios habent auditores, exemplo Christi qui tales habuit, et Dei qui solem facit oriri super bonos et malos, pluit super justos et injustos; qui tot tantaque bona in dies in homines effundit, etiamsi pauci ad ea advertant, pro iisque Deo gratias agant. Noli ergo animum dejicere, ne sinas tibi ligari linguam, cum auditorium minuitur: imo tunc valentius concionare, o stude te Dei gloriam quærere, non hominum. Si uni Deo placere et satisfacere in animum inducas, non curabis an multi, an pauci audiant. Signum minus recte intentionis est, cupere, vel quærere cathedras honoratas et frequentes, nimirum quod quæras plausum hominum magis, quam uni Deo placere. Et hoc vanitas est, a qua nos liberet veritas. Verum est illud Gallorum proverbium: *Beaucoup de bruit, peu de fruit.* Ea quæ plausum habent, parum habent planctus et fructus. Videmus in multis Academiis, professores Medicinæ et Juris paucos habere auditores, at tamen animose docere per multos annos, imo per totam vitam hoc nomine, quod Academia requirat tales, et quod integra semper percipiant stipendia. Idem apud se statuat concionator. Plato uno Aristotele discipulo contentus, cum is in scholis adesset etiamsi cæteri abessent docebat dicens: *Auditorium est.* Nos magnum habemus auditorem Deum, quid ultra requirimus? Stratonicus musicus cum in ludo suo haberet pictas Musas novem, Apollinem unum, discipulos autem tantum haberet duos, rogatus a quodam quot haberet discipulos? Cum diis, ait, duodecim. Ita Athenæus, et ex eo Bruson. l. 5. c. 2. Tu si sex habeas, cogita te totidem auditores habere angelos, eorum custodes.

Quinto, Deus non tam considerat quantum, quam ex quanto faciamus, puta ex quanta humilitate, charitate et zelo: ex iis enim opus suam vim, valorem et meritum sortitur. Qua in re errant plerique, putant enim meritum consistere in magnitudine operum, cum in eo non consistat, sed in magnitudine charitatis. Fac opus parvum magna charitate, plus merebere quam is, qui facit opus magnum ex parva charitate: radix enim, norma et mensura meriti est charitas. Hæc magis puriusque exercetur coram paucis quam multis; coram plebeiis et rusticis, quam divitibus et nobilibus, ubi sæpe se miscet carnalitas et cupiditas, cum in illis sit mera puraque charitas.

Sicut Mathematicus considerat lineam in se, et abstrahit ab eo quod sit aurea, vel ærea, nec libentius auream quam æream speculatur: ita sanctus doctor et prædicator unum Deum spectat: illi soli placere intendit, illius voluntatem explere satagit, nec curat an id fiat in officiis et pulpitis splendidis, vel vulgaribus; an coram multis, vel paucis. Denique S. Monica unum discipulum habuit, filium S. Aug. quot quantosque pro eo uno formando labores et dolores

subiit? At per unum Aug. quot quantosque docuit, et etiamnum docet et convertit? Anachoretæ plerique unum alterumve dumtaxat habebant discipulum, in eo poliendo et perficiendo totam vitam insumebant, ut eum suæ vitæ et doctrinæ æque ac cellæ, relinquerent heredem. At unus ille alterve in virum perfectum evadebat, eratque instar mille, qui proinde multos alios ad vitam religiosam et perfectam instituebat, uti videre est in Vitis Patrum.

Necessariis amicis.] q. d. Amici non omnibus, sed magis intimis, puta necessitudine et propinquitate conjunctis.

25. Adoravit.] Non latria, sed adoratione civili et religiosa, sicut Abraham adoravit filios Heth Gen 23. 7. et Alexander Magnus Jaddum pontificem Judæorum, teste Josepho l. 11. Antiq. c. 8. et sicut modo exemplo Cornelii fideles adorant pontificem, eumque genuflexi osculo pedis venerantur; quod notent hæretici. Addit vir doctus, Cornelium proprie adorasse Petrum: putasse enim in Petro esse quid numinis, eumque esse quid super hominem, imo super angelos utpote ad quem ab angelo missus esset, auditurus ab eo verba salutis, ut majora quam ab angelo audisset. Unde et S. Hieron lib. contra Vigilantium ait Cornelium eo errore laborasse quo Lycaonii, qui Paulum esse Mercurium opinabantur. Barnabam vero Jovem, Act. 14. 11. Sic enim Gentiles, præsertim Platonici, heroes censebant esse deos quosdam inferiores, terrestres, et medios inter Deum et homines ceteros. Verum hoc de Cornelio unum Deum cognoscente et colente, imo religioso, justo et sancto, parum videtur credibile, præsertim cum ipse hæc omnia faceret Deo astante, ducente, gubernante. Sciebat enim unum esse Deum, non plures, uti recte advertit Salmer. hic, et Suarez 3 p. t. 1. disp. 53. sect. 1. et Vasq. l. 1. de Adorat. c. 3. n. 161.

Dices: cur ergo Petrus hanc adorationem recusat, causam allegans dicensque: *Surge, et ego ipse homo sum?* Resp. Id facit humilitatis et modestiæ studio, ad exemplum fidelium, præsertim quia apud Judæos unum Deum adorantes, insolita et suspecta erat hominis quælibet adoratio: qua de causa Mardochæus noluit adorare, id est, genua flectere coram Aman. Unde Petro in primis illis tenuibus sui pontificatus initiis, hic honor visus est æquo major et immoderatior, ut ait S. Greg. 21. Moral. c. 10. vel 11. Sensus est ergo, q. d. Surge Corneli; ego enim homo sum tui similis, ac proinde nolo ut te ante me prosternas. Hæc enim prostratio nobis Judæis est insolita, nec fere fieri solet nisi angelo, aut Deo, qualis ego non sum. Itaque licet tua erga me, id est, Patrem tuum spiritalem, reverentia et veneratio bona sit et sancta; tamen hoc tempore eam mihi adhiberi nolo; tum ut dem humilitatis exemplum, tum ne Judæos comites meos, quibus illa nimia, nec homini, sed angelo, vel Deo debita videri potest, offendam: tua enim tam profunda mentis, vultus et corporis ante me demissio, eis videtur numini potius, quam homini competere: quare ergo hunc honorem, modestiæ et scandali vitandi causa, declino, fateorque me hominem esse, ac ut hominem comiter et familiariter velle tecum agere. Simili de causa noluit angelus a Joan. adorari genuflexione, Apoc. 19. 10. uti ibi dixi.

Tolerabilius dici posset, Cornelium putasse Petrum esse angelum incarnatum, et ut talem adorasse, ideoque prohibitum a Petro dicente, *Et ego homo sum*. Verum Cornelium scivisse Petrum esse hominem, non angelum, patet ex dictis, et ex circumstantiis notisque Petri, quas ei indicavit angelus, jubens eum vocari v. 5. et 6. Adoravit ergo eum ut hominem, sed Proph. et Spiritu Dei plenum: Petrus vero modeste hunc honorem recusavit, de quo vide S. Basil. in Moral. c. 59.

28. Abominatum sit.] Græcum ἀθέμιτον, id est, *illicitum* (ut habent Biblia Gothica, teste Mariana) *iniquum, nefarium, abominabile*, deducitur a θέμις, id est, *lex, jus, fas*, et α privativo: q. d. contra jus et fas est. Judæi enim abominabantur et aversabantur alienigenas, id est Gentes, quasi infideles, impias, exleges, impuras, pollutas; uti vicissim Gentes spernebant Judæos, quasi viles, singulares, et lege ac religione diversos et separatos a ceteris populis; eosque per contemptum vocabant verpos, recutitos, apellas.

Sed mihi ostendit Deus, neminem communem aut immundum dicere.] Neminem scilicet ut immundum et pollutum, abominandum esse et aversandum. Ostendit autem id Deus per visionem vasis lintei, et animalium immundorum, quæ significabant Gentiles, dicendo: *Occide et manduca: quod Deus purificavit, tu commune*, id est, pollutum et immundum, *ne dixeris*.

29. Sine dubitatione.] ἀναντιρρήτως, id est, *citra contradictionem*, ut vertit Tigurina; Syrus, *expedite*. Pagnin. et Vatab. *incunctanter*.

Interrogo.] Sciebat Petrus ex visione lintei, et ex instinctu Spiritus Sancti et ex nuntiis promissis, quid vellet Cornelius. Interrogat tamen eum, ut plenius Cornelii animum perscrutetur, acuatque ejus desiderium audiendi res fidei et salutis. Ita S. Chrysost.

30. A nudiustertia die.] ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας, id est, *die abhinc quarta*. Ita Tigur. Pagn. et Syrus. *Prima die viderat angelum, et miserat nuntios, secunda hi pervenerunt Joppen: tertio iidem inde cum Petro profecti sunt; quarta reverterunt Cæsaream*, ait Lyran.

Porro Græca et Syra sic habent: *Die abhinc quarto usque ad hanc horam eram* (hoc est enim ἤμην, licet Tigurin. et alii apud Gagnæum legant ἤμην, id est, *sedebam jejunus, et hora nona precabar domi meæ*: quorum verborum sensus clarus est hic. q. d. Quarto abhinc die eram jejunans usque ad horam hanc vespertinam, quando more meo orans hora nona, vidi angelum. Aliter vertit S. Chrys. scil. *quatuor diebus eram jejunans, cum hora nona orans vidi angelum*. Censet enim ipse quatuor hosce dies jejunii Cornelii, præcessisse apparitionem angeli, quasi eam meruerit Cornelius per prævium quatriduanum jejunium. Aliter quoque ex versione nostra vulgari interpretantur alii q. d. Ab hora nona nudiustertius, quando mihi oranti apparuit angelus, huc usque mansi jejunus et orans. Hunc enim sensum exigere videtur τὸ a *nudiustertia die*. Unde sequitur, Cornelium in oratione jejunum (ut habent Græca et Syra) perstitisse per quatriduum, scilicet usque ad adventum S. Petri, itaque se præparasse ad recipiendam Christi fidem et Baptismum. Dicit vero *eram*, potiusquam *sum*, vel *mansi*, aut *maneo*, quia maxime urget initium orationis suæ, quando ei ap-

paruit angelus, et quia jam paulo ante ab oratione cessaverat, scilicet mox ut advenit Petrus. Verum hic sensus dissentit a Græco et Syro: quare ut ei consentiat versio nostra Latina, sic exponenda est. q. d. Nudius quarta die, id est nudiusquartus, eram orans hora nona usque ad hanc horam, scilicet vespertinam: videtur enim Petrus vespere pervenisse Joppen, et ingressus domum Cornelii, ut itinerantes facere solent. Primus ergo sensus est genuinus. *Nudius quartus* enim, ait Festus, componitur ex *nunc* et *die quarto*, q. d. Nunc est dies quartus. Unde *a Nudius quarta die*, idem est quod, ex nunc quarta die, sive quarta abhinc die, ut habent Græcus et Syrus: *nudius* enim idem est quod, *nunc dies*.

ORANS ERAM HORA NONA. Notat Beda et Glossa, nonnullos codices Latinos et Græcos sic legere, *adorans eram a sexta usque ad nonam*. Unde et OEcum. censet, eum orasse per tres horas antequam angelus veniret, sed vera lectio et expositio est ea, quam paulo ante dedi.

IN VESTE CANDIDA.] Græce λαμπρᾷ, id est *splendido*: color enim candidus est lucidus et splendidus. Unde olim vestis candida erat nobilium, et ambientium magistratus, qui inde vocabantur Candidati.

31 EXAUDITA EST ORATIO TUA.] Qua orasti pro salute tua et tuorum: unde suggero tibi, ut voces Petrum: hic te docebit fidem Christi, quæ te ad salutem et beatitudinem perducet.

ET ELEEMOSYNÆ TUÆ COMMEMORATÆ SUNT.] q. d. Deus recordatus est eleemosynarum tuarum, ac propter eas impertiet tibi lucem Evangelii. Vide dicta v. 4.

32 NUNC ERGO OMNES NOS IN CONSPECTU TUO ADSUMUS.] Quasi prompti et parati audire et facere quæcumque ex Deo jusseris. Græce ista habent, *in conspectu Dei*: quod Tigur. vertit *teste Deo*; Vatab. *conscio Deo omnes adsumus*. q. d. Testamur Deum et juramus nos paratos audire, et facere ea quæ tibi præcepta sunt a Deo.

34. IN VERITATE COMPERI.] καταλαμβάνομαι, id est, *comperio, deprehendo, video*.

QUIA NON EST PERSONARUM ACCEPTOR DEUS.] Græce eleganter dicitur una voce, οὐκ ἔστι προσωπολήπτης, q. d. *Deus non est personaceps*, ut scilicet Judæos (ut ipsi putant) præ Gentibus, sicut ad Synagogam Mosis, ita et ad Ecclesiam Christi elegerit, sed paratus est omnes in Christum credere volentes in gratiam recipere, sive Gentiles sint, sive Judæi. Hoc enim nationis discrimen in electione hac ad gratiam, Ecclesiam et salutem, non respicit Deus. Nota, Hæc personarum acceptio hoc loco non est illa, quæ est vitium oppositum justitiæ distributivæ: Deus enim hac justitia non ligatur, quia homines ad Dei gratiam, fidem et salutem nullum jus habent. Unde Deus sine ulla injuria, et sine vitio acceptionis personarum potuisset eligere Judæos ad christianismum, et ab eo excludere Gentes. Ergo hæc acceptio personarum hoc loco est illa, quæ fit in rebus gratuitis, quæ ex mera donantis libertate pendent, ut si dives velit facere eleemosynam, sed certis personis dumtaxat, v. g. suis civibus, vel subditis. q. d. Deus in distribuendis suis fidei et gratiæ donis non respicit personam, an videlicet Judæus sit an Gentilis, sed utrislibet eam offert, ac præsertim: *in omni gente, qui timet Deum et operatur justitiam acceptus est illi*, uti tu, o Corneli, licet Gentilis, quia times Deum, et operaris justitiam (hoc ipso enim dignior es Judæis) acceptus es illi, ideoque per me tibi fidem explicitam Christi, baptismum et christianismum impertiet. Vide quæ de personarum acceptione dixi Rom. 2. 11.

35. ET OPERATUR JUSTITIAM.] *Justitia* hic Primo, accipi potest generaliter, ut virtutes omnes contineat atque earum complexio, a qua denominatur justus. Sic etiam accipitur ab Aristotele 5. Ethic. n. 1.

Secundo, *justitia* accipi potest pro eleemosyna: Cornelii enim justitia maxime sita erat in erogandis eleemosynis; sic accipitur Psalm. 111. 9. *Dispersit, dedit pauperibus: justitia ejus manet in sæculum sæculi; justitia*, id est eleemosyna, quam dispersit in pauperes. Ratio est quia per eleemosynam explemus triplex jus et debitum; nimirum id quod debemus proximo, nobis et Deo: homo enim homini debet humanitatem: sibi debet, ut suæ naturæ consortem ac concorporalem et consanguineum, quasi suum fratrem adjuvet; Deo debet, ut, cum ipsi in se benefacere non possit, id faciat ejus imagini, puta homini, quem Deus creavit ad suam imaginem et similitudinem, ut esset quasi Deus quidam terrestris; præsertim cum Deus in tota Scriptura id tantopere jubeat et commendet, sibique id fieri æstimet: atque hujus rei rationem exacturus sit in die judicii, ac misericordes cœlo, immisericordes inferno adjudicaturus. Matth. 25. 35. hinc Hebr. affines sunt voces, et per metathesim pene eadem חסד *chesed*, id est, pietas, misericordia; et צדק *tsedec*, id est, justitia, adeo quæ sæpe חסיד *chasid*, id est, pius, misericors, idem est quod justus et sanctus. Causas dedi 2. Cor. 9. 9. et Dan. 4. 24.

Tertio, *justitia* hic accipi potest antonomastice scilicet non qualis qualis, sed illustris, eximia et heroica. Sic capitur Eccli. 20. 30. *Qui operatur justitiam, ipse exaltabitur*. Et Hebr. 11. 33. *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam*: ibi enim Apost. heroica patrum facta, quasi fidei illustres effectus et elogia commemorat. Pari modo Cornelius non tantum justus erat, sed illustria justitiæ et eleemosynæ facinora edebat. Unde præ cæteris meruit visitari ab angelo, primusque gentilium publice a S. Petro Christianismo initiari. Quocirca S. Chrysost. omnibus Cornelium in exemplum justitiæ et bonorum operum, æque ac remunerationis divinæ proponit.

36. VERBUM MISIT DEUS.] Hic Petrus finita præfatione rem orditur, ac Centurionem cum suis catechizat, ait Tertul. l. de Corona militis c. 11. Primæ enim Apostolorum conciones fuerunt catecheses: de quo glorientur nostri catechistæ, sintque eorum æmuli. Docet enim Petrus Jesum Christum a Patre missum in carnem, ad redimendum homines, ideoque passum, crucifixum, resurrexisse, venturum judicem; per ejus merita remitti peccata, dari gratiam et salutem. Nota. *Verbum* hoc accipi potest Primo, pro sermone et prædicatione Evangelii; Secundo, pro verbo æterno, id est, filio Dei incarnato, hoc est, Jesu a Nazareth, uti se explicat Petrus v. 38. Sic enim de eo ait Joan. in initio Evang. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*, etc. *Et Verbum caro factum est*. Ita Hugo, Glossa et Dionys. hic, ac S. Athanas. orat. contra Arian. in illud, *Deus de Deo*. Tertio et plane, *verbum*

hic accipias pro re verbo significata, puta pro rebus a Christo dictis et factis, de quo mox plura. Alludit Petrus ad illud Isaiæ 9. v. 8. *Verbum misit Dominus in Jacob, et cecidit in Israel.* Est enim utrobique eadem phrasis, sed dispar scopus et sensus. Vide ibi dicta.

Annuntians pacem per Jesum Christum.] Puta pacem et reconciliationem cum Deo, indeque cum proximis, æque ac pacem conscientiæ. Unde angeli Christo nato illico cecinerunt: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis*, Luc. 2. Hanc pacem allatam a Christo sæpe commendat Apost. ac præsertim Ephes. 2. 14. *Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum*, etc. Vide ibi dicta.

Hic est omnium Dominus.] *Hic*, scilicet Jesus Christus, qui proxime præcessit. Unde Christi divinitatem contra Arrianos ex hoc loco probat S. Athanas. loco jam citato, et alii.

37. Vos scitis, id est, rumore audistis, ex fama communi confuse (nam distincte et particulatim ignorabant: unde edocentur hic a Petro) cognovistis. Quod factum est verbum.] *Verbum* hic paulo aliter a nonnullis capitur, quam v. præc. ibi enim græce erat λογος hic vero est ρημα. Verbum enim æternum puta Dei filius, in Scriptura vocatur λογος non ρημα; ρημα ergo significat Evangelii prædicationem factam a Christo per totam Judæam. Ita Hugo, Glos et Dionys.

Secundo et planius, *verbum* hic accipitur metonymice pro *re*, puta pro summa dictorum et factorum Christi, quam Græci vocant œconomiam Christi: hanc enim in sequentibus explicat et enarrat S. Petrus. Ita Lyr. Cajet. Gagnæus et noster Lorinus. q. d. Audistis famam prædicationis, miraculorum et gestorum Christi. Hunc esse sensum patet ex textu Græco qui sic habet, υμεις οιδατε το γενομενον ρημα καθ'ολης της Ιουδαιας, αρξαμενον απο της Γαλιλαιας, μετα το βαπτισμα ο εκηρυξεν Ιωαννης, Ιησουν τον απο Ναζαρετ, ως εχρισεν αυτον ο Θεος πνευματι αγιω, etc. id est, *Vos scitis verbum quod factum est per totam Judæam, exortum a Galilæa, post baptismum quem prædicavit Joannes, Jesum a Nazareth, quomodo unxerit eum Deus Spiritu Sancto.* Ita Pagnin. Tigurina, Vatabl. Gagnæus, et alii passim. Unde patet Primo, *verbum* hoc esse *Jesum a Nazareth*, puta dicta et gesta Jesu Nazareni, quæ scilicet ipse post susceptum a Joanne baptismum accepto ab eo testimonio quod ipse esset Messias, cœpit docere et facere, incipiens a Galilæa, et prosequens per universam Judæam. Unde id explicans Petrus subdit: *Quomodo unxit eum Deus Spiritu Sancto et virtute, qui pertransiit benefaciendo, et sanando omnes oppressos a diabolo.* Quare Vatabl. per metathesim unius voculæ *quomodo* sic exponit: *Vos scitis verbum quod factum est*, scilicet, *quomodo unxit Deus Jesum Nazarenum Spiritu Sancto*, etc. ut pronomen *eum*, per pleonasmum Hebræum redundat. Patet Secundo, *verbum* hoc versu idem significare quod v. præced. scilicet dicta et facta Christi. Patet Tertio, το *incipiens*, vel, ut alii vertunt *exortum* referre *verbum*, quod præcessit, non *Deum*: licet ergo Latina versio habeat, *incipiens enim a Galilæa*, subaudi *fuit*, tamen Græca non habent το *enim*: eo enim omisso sensus plane fluit.

Post baptismum quod prædicavit Joannes.] Pronomen *quod* refert *baptismum*, quia sicut Græcis βαπτισμα dicitur in neutro genere, et βαπτισμος in masculino sic et latine dicitur *baptismus* masculine, et *baptismum* neutre, uti neutre usurpat sæpe S. August. S. Hier. et alii. Aliter hæc legunt Rabanus et Beda, nimirum sic: *Vos scitis ut prædicavit Joannes Jesum a Nazareth.*

38. Jesum a Nazareth.] Scilicet scitis esse verbum jam dictum: inde enim connexe hæc omnia pendent, uti jam ostendi ex Græco. De nomine Nazareni dixi c. 2. 22.

Quomodo unxit eum Deus Spiritu Sancto.] De hac unctione dixi cap. 4. 27. Vide Euseb. lib. 4. de Demonstr. c. 15. ubi docet gratiam Spiritus Sancti recte vocari oleum et unctionem, quia instar olei nitidos facit, lucidos, fortes, vegetos et hilares.

Et virtute.] δυναμει, id est, *potentia*. Hanc enim Christus divinam ostendit in patrandis miraculis, ejiciendis dæmonibus, convertendis animis.

Qui pertransiit benefaciendo,] ευεργετων, id est, *benefaciens*; ut recte Christus cognominari posset Evergetes, id est benefactor, utique longe verius quam Ptolemæus ille rex Ægypti, ordine tertius. Proprium ergo Christi, ejusque asseclarum est nemini male, sed cuilibet benefacere, ut ubicumque degit, spargat radios suæ beneficentiæ instar solis, qui jugiter currit et pertransit, ut lucem, calorem et influxum suum communicet hominibus animalibus et plantis toto orbe dispersis.

Vere S. Bernard. epist. 253. ad Guarinum: *Pertransiit, ait, sicut non infructuose, ita non remisse, non pigre, non lento gressu, sed quemadmodum de eo scriptum est: Exultavit ut gigas ad currendam viam. Porro currentem non apprehendit, qui et ipse pariter non currit. Et quid prodest Christum sequi si non contingat consequi? Ideo Paulus aiebat: Sic currite ut comprehendatis. Ibi tu, Christiane, fige tui cursus profectusque metam, ubi Christus posuit suam. Factus est, ait, obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Idem serm. 11. inter parvos: *Justitia, ait, est in duobus, in innocentia, et in beneficentia. Innocentia justitiam inchoat, beneficentia consummat.* Idem epist. 181. ad Haimericum: *Benevolus nil sibi carius ipsa æstimat benevolentia, qua et benevolus nominatur, et beneficus est.* S. Chrysost. hom. 27. in Gen. *Benefacere, ait, homini, est beneficium magnum apud Deum deponere.* Dei enim proprium est benefacere, sicut diaboli malefacere. Deum ergo patrem suum imitatur benefici. Audi Christum Matth. 5. 44. *Benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos.*

Quare Gentilis, non Christiana, est ista Ciceronis vox: *Beneficium nec in juvenem, nec in senem conferendum est: in hunc, quia perit antequam gratiæ referendæ detur opportunitas: in illum, quia non meminit.* Pientius Titus Vesp. Imp. aiebat: *Non licere quemquam a vultu Imperatoris tristem discedere.* Idem recordatus se eo die nemini benefecisse: *Amici, ait, diem perdidimus*; ita Sueton. in ejus Vita. Pythagoras rogatus *qua ratione homines diis similes haberi possent?* resp. *Si veritatem amplecte-*

rentur, et cunctis benefacerent. Ita Ælian. l. 12. Theophrastus rogatus, *quidnam vitam humanam conservaret?* resp. *beneficentia.* Ita Stobæus serm. 41. Anaxilaus interrogatus, *quid esset in regno beatissimum?* resp. *Nunquam vinci beneficiis.* Publius Mimus: *Beneficium, ait, qui dare nescit, injuste petit.* Alexander Severus Imp. rogatus, *Quis esset optimus?* resp. *Qui amicos muneribus retinet, et inimicos beneficiis ambit, sibique conciliat.* Ita Maximus s. 9. de Magist. Epictetus: *Sicut sol, ait, non exspectat preces ut exoriatur; sed illico fulget ac salutatur ab omnibus; ita neque tu expectaveris plausus, strepitus et laudes ut benefacias, sed sponte confer beneficia, et æque ac sol amabaris,* teste Stobæo s. 44. de Magistrat. Præclarius S. Greg. Nyssen. orat. de pauper. amandis: *Beneficentia, ait, est omnium virtutum laudatarum præstantissima. Hæc est felicitatis comes. Hæc assidet Deo, et magna est cum ipso necessitudine conjuncta.*

Et sanando omnes oppressos a diabolo,] καταδυναστευομένους, id est, potentia et tyrannide diaboli in potestatem ejus redactos, oppressos, et sub jugum missos, possessos scilicet a diabolo, vel corpore, vel anima, vel utroque. Diabolus enim erat princeps mundi; sed eum suo principatu tyrannico dejecit Christus, Luc. 11. 12.

Quoniam Deus erat cum illo.] Primo, per unionem hypostaticam. Secundo, per gratiam eximiam, singularem et capitalem, qualis decebat unigenitum Dei. Tertio, per potentem operationem miraculorum et sanitatum, perque efficacem prædicationem, qua mentes hominum illuminabat, et ad Deum convertebat. Inde vocatus est Emmanuel, id est, *nobiscum Deus,* Isaiæ 7. 14. Facessat ergo Nestorius, qui ex hoc loco et similibus inferebat, Christum esse merum hominem, non Deum, quia Deus erat cum illo, scilicet homine Christo; alia ergo erat persona hominis Christi, alia Dei qui erat cum illo homine. Respondeo enim negando consequentiam; nam τὸ *illo* significat hominem Christum existentem, non subsistentem in propria persona, sed in persona Verbi, ac proinde non significat personam hominis, sed naturam et existentiam hominis in concreto: in hac enim erat Deus per unionem hypostaticam, ac consequenter ei suam hypostasim et subsistentiam divinam communicabat. Aliter ergo Deus est in nobis, aliter in Christo: in nobis enim tantum est per gratiam et operationem; in Christo, etiam per subsistentiam.

Non omni populo.] *Suscitatum Christum nemo vidit impiorum,* ait S. August. tract. 76. in Joannem.

42. Qui constitutus (ὡρισμένος, id est, *definitus, destinatus, designatus*) est a Deo judex.] Nimirum qua homo, *quia filius hominis est,* ut ait Joan. c. 5. 27. ut scilicet in humana natura, gloriosa, visibiliter judicet omnes homines in valle Josaphat in ultimo mundi die. Hæc enim potestas judiciaria debita est humanitati Christi ob unionem cum Verbo: loquitur S. Petrus primario de judicio universali, secundario de particulari; hoc enim universali annexum et subordinatum est. Christus enim particulatim singulos homines judicat, dum moriuntur, non quod singulorum animæ deferantur in cœlum, Christoque judici judicandæ sistantur, ut volunt videtur S. August. de Vanitate sæculi c. 1. sanctus Chrysostomus hom. 46. ad popul. et S. Bernard. in Medit. c. 2. nec enim decet peccatores in cœlum elevari: non etiam quod Christus personaliter in terram descendat, ut quemque morientem judicet, uti videtur velle Innoc. III. l. 2. de Contemptu mundi, c. 43. sic enim Christus quolibet momento deberet e cœlo in terram, imo in varia terræ loca simul descendere; sed quod animæ defuncti statim post mortem intellectualiter loquatur, eique sua facta repræsentet, ac pro meritis, vel demeritis cuique sententiam quasi judex dictet et proferat. Sicut enim angelus in Oriente potest loqui alteri angelo, qui est in Occidente, per mentalem locutionem, ita Christus gloriosus in cœlo, mentaliter potest loqui animæ existenti in terris. Ita Franc. Suarez 3. par. tom. 2. disp. 52. sect. 2. licet nonnulli sentiant, Christum particulare cujusque judicium peragere per angelum ejus custodem, uti dixi c. 7. 58.

Nota. Hanc potestatem judiciariam habuit Christus in actu primo a primo instanti conceptionis suæ, et unionis cum Verbo. Ex tunc enim habuit jus et potestatem judicandi omnes, æque ac dominium universi et creaturarum omnium: sed usum et exercitium hujus potestatis accepit in resurrectione: tunc enim accepit gloriam regnantis statumque dominantis, dum enim viveret habuit statum se humiliantis et patientis, merentis et morientis.

Vivorum et mortuorum.] Id est, justorum et injustorum, ait S. Chrysost. hom. 1. de Symbolo, et S. August. Enchir. c. 54. animarum et corporum, ait Ruffinus in Symbolo. Verum hæc mystica et symbolica sunt. Dico ergo ad litteram, vivos hic vocari eos qui in die judicii vivi reperientur, cæteros vocari mortuos, non quod et illi vivi morituri non sint, sed quod e morte illico sint resurrecturi, ita ut mors eis sit potius transitus ad vitam, quam interitus. Vide dicta 1. Thessal. 4. 15.

Hinc patet, omnes omnino homines resurrecturos præsentes fore Christo in die judicii, ab eoque judicandos, etiam parvulos sine baptismo in peccato originali mortuos, uti docet S. Greg. 9. Mor. c. 12. vel 16. et S. August. l. 3. de Libero arbitr. c. 23. et plerique Scholastici in 4. dist. 47. omnes enim subditi sunt judici Christo, sicut pro omnibus idem natus et mortuus est. Christus itaque in parvulos proferet sententiam mediam: non enim admittet eos in cœlum, ut beatos; nec damnabit ad ignem gehennæ, ut damnatos. Puniet ergo eos pœna damni, id est, privatione cœlestis gloriæ ob peccatum originale, non vero pœna sensus: hæc enim respondet peccato actuali, quod parvuli non habent.

43. Remissionem peccatorum accipere.] Id est, *quod remissionem peccatorum accepturus sit per nomen ejus, quisquis crediderit in eum,* ut vertit Tigurina, qui scilicet in eum crediderit fide, non mortua, sed viva, quæ in spei, timoris, invocationis, charitatis et cæterarum virtutum actus se exerit, ut scilicet credat Christum esse mediatorem inter Deum et homines, ejusque passionis merito Deum remittere peccata, ac ut talem invocet, amet, veneretur, ejusque legi et præceptis per omnia obediat. Ita contra hæreticos hujus temporis explicat et docet sanctus Jacobus c. 2. 24. Cur Apostoli passim inculcent beneficium remissionis peccatorum, causas dedi c. 5. 31. et c. 2. 38. licet enim Cornelius jam esset justificatus,

tamen etiam justus septies in die cedit, saltem in peccatum veniale. Adde, in domo Cornelii multos fuisse, qui necdum remissionem peccatorum acceperant, sed jam a S. Petro erant accepturi per fidem Christi. Denique docet hic S. Petrus vim baptismi, quod nimirum remittat peccata, ideoque neminem justificetur nisi eum actu suscipiat, vel habeat in voto, uti habuit Cornelius.

44. Cecidit Spiritus Sanctus.] Visibili specie, scilicet in igneis linguis, incumbens capiti Cornelii et domesticorum ejus. Hac enim specie descenderat in Apostolos. Id patet ex c. seq. v. 15. ubi dicitur: *Cecidit Spiritus Sanctus super eos, sicut et in nos in initio*, puta in Pentecoste, per linguas igneas. Unde et sequitur: *Audiebant enim illos loquentes linguis.* Porro cecidit Spiritus Sanctus in eos antequam baptizarentur: unde sequitur, eos ad catechesim S Petri fidem in Christum concepisse, ac contritionem de peccatis, cum audirent remissionem peccatorum sperandam et petendam a Christo, per eamque se esse justificatos. Ita disposuit Deus, ut Judæi Petrum non possent arguere, quod eos utpote Gentiles, baptizasset et christianismo initiasset, utpote eum vidissent in eos jam ante descendisse Spiritum Sanctum qui suo descensu eos sibi in filios adoptabat, itaque significabat eos in Ecclesiam suam esse cooptandos. Ita S. Chrys. Quare imperite hoc loco arguitantur hæretici; Cornelius ante baptismum recepit Spiritum Sanctum, ergo eum non confert baptismus; sed is tantum est signum justitiæ et gratiæ per fidem acceptæ; perinde enim est ac si sic argutarentur. Contritio confert Spiritum Sanctum ergo eum non confert baptismus. In epte enim est utraque consequentia. Idem enim effectus, puta gratia Spiritus Sancti a pluribus causis promanare potest, puta a contritione, et a baptismo. Adde contritionem includere votum baptismi, et sine eo non conferre Spiritum Sanctum, uti superius dixi. Denique hic illapsus Spiritus Sancti in Cornelium ante baptismum, fuit privilegium speciale et soli concessum, quod regulæ legique communi, juxta quam per baptismum datur remissio peccatorum et gratia Spiritus Sancti non præjudicat.

45. Ex circumcisione, ex judaismo, fideles.] est synecdoche; ponitur enim *circumcisio* pro tota lege Mosis, quia ipsa ejus erat initium et professio, uti est baptismus legis novæ et christianismi. Secundo. *ex circumcisione*, id est, circumcisi, puta Judæi fideles et Christiani. Est græcismus, de quo dixi Rom 4. 12.

Quia et in nationes (ἔθνη, id est, *Gentes et Gentiles*) gratia Spiritus Sancti effusa est.] Putabant enim Judæi Christum Christique gratiam, et Ecclesiam, Judæis solis esse promissam et destinatam a Deo, et Gentes ab ea excludendas.

Gratia,] δωρεὰ id est, *donum gratuitum*, ideoque gratia.

46. Et magnificantes Deum.] Loquentes magnalia Dei, tum orbi toti, tum sibi præ ceteris Gentilibus per Christum præstita, ideoque ex intimo cordis devotionis et gratitudinis sensu. Vide dicta c. 2. 11.

47. Tunc respondit Petrus,] id est, cœpit dicere. Nam *respondere* in Scriptura est ordiri sermonem, etiamsi nulla præcesserit interrogatio, uti hic nulla præcessit.

Numquid aquam quis prohibere potest?] Contradicit Petrus prohibentibus Judæis, ait S. Chrys. q. d. Vos o Judæi Christiani putatis ad solos Judæos pertinere Christum, Christique baptismum, ideoque vultis prohibere Gentes, ne eo abluantur: at non potuistis prohibere Spiritum Sanctum quo minus illaberetur in eas: ergo nec potestis prohibere, quo minus ejus baptismo baptizentur, baptismus enim est Sacramentum Spiritus S. Unde S Aug. hom. 23. inter 50 *Ipso*, ait, *attestatione rei magnæ quasi acclamatum est* (a Spiritu S. et Christo) *ad Petrum: Quid de aqua dubitas? jam ego hic sum.* Hinc Secundo per metathesin vocis *aquam*, ita plane vertit Pagnin. et Tigur. *num quis prohibere potest, quominus aqua baptizentur*, etc. ut scilicet per hoc Sacramentum initientur christianismo, fiantque cives Ecclesiæ.

Sicut et nos,] visibiliter per linguas igneas, accipiendo donum linguarum.

48. Jussit eos baptizari,] a suis comitibus: Apostolorum enim erat evangelizare, minorum vero tum baptizare, ut docet Paulus 1. Corinth. 1. 17 Sic Christus per se prædicabat, per Apostolos baptizabat Lucæ 4. 18. et Joann. 4. 2.

In nomine Domini Jesu.] Puta Baptismo Christi. Vide dicta c. 2. 38. Cornelium hunc post Zachæum, creatum esse a S. Petro Episcopum Cæsariensem, testatur Martyrol. Rom. 2. Febr. et Clem. l. 7. Constit. c. 46. Adhæc Cornelii domum conversam esse in Ecclesiam, eamque adhuc extitisse tempore S. Hieron. docet ipse epist. 27. ubi describens navigationem et iter S. Paulæ ait, ipsam Cæsareæ invisisse domum Cornelii jam Christi factam Ecclesiam. Porro Sanctorum catalogo ascriptus est Cornelius 2. Februarii, ubi sic habet Martyrol. Rom. *Cæsareæ in Palæstina S Cornelii Centurionis, quem B. Petrus Apostolus baptizavit, et apud præfatam urbem episcopali honore sublimavit.* Vita hujus S. Cornelii extat apud Surium ex Metaphraste 13. Septemb. sed in qua quædam apocrypha contineri censet noster Lorinus, et tale quid redoleat.

Quæres hic Primo, an Petrus et Apostoli usque ad Cornelii vocationem, ignorarint Gentes vocandas esse ad Christum, eisque prædicandum esse Evangelium? an Cornelius omnium omnino Gentilium primus sit conversus et baptizatus? Affirmant nonnulli, quia id videtur visio et narratio hujus capitis significare.

Verum contrarium multi moderni viri docti sustinent, idque videtur verius. Primo quia Christus ascensurus in cœlum diserte dixerat, et jusserat Apostolis, ut evangelizarent Gentibus: *Euntes*, ait, *in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ*, id est omni homini, Matth. 28. Et *eritis mihi testes in Judæa et Samaria, et usque ad ultimum terræ*. Act. 1.

Secundo, quia Apostoli viderant Gentiles deduci ad Christum, ab euque suscipi, Joann. 12. 20. rursum ab eo sanari filiam Chananææ, utique Gentilis, Matth. 15. 22. Adhæc audierant primitus tres Magos ex Oriente a Deo, duce stella vocatos ad præsepe Christi, hi autem erant primitiæ Gentilium. Insuper viderant curatum a Christo servum Centurionis Romani, Matt. 8. 5. quem Lucius Dexter in Chronico, scribit origine fuisse Hispanum et Hispania prædicasse Christum. Sic enim ait, *C. Cornelius Centurio Capharnaumensis, dominus servi quem Dominus sano-*

vit, pater etiam C. Oppii Centurienis, erat Hispanus: mire floret in Hispania. Et de ejus filio: *C. Oppius, eit, Centurio Hispanus, credidit Christo morienti in cruce. Ex Gentilibus hic primus a Christi morte credidit, qui fuit civis Romanus, baptizatusque a S. Barnaba factus est tertius Mediolanensis Episcopus. Vir quidem Apostolicus, qui Christi mortem et eclipsin admirabilem primus omnium Hispanis genti suæ, cum audientium stupore refert.*

Tertio, quia ad hoc Apostoli in Pentecoste receperant Spiritum Sanctum in linguis igneis, ut ita irent prædicatum gentibus omnibus totius orbis. Hoc est enim quod ex Joele citat et profitetur ibid. v. 17. et 21. S. Petrus: *Effundam de spiritu meo super omnem carnem, etc. Et erit: Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Unde et verisimile est, in Pentecoste, inter tot nationes tot linguarum et regionum quot recensentur Act. 2. fuisse aliquos Gentiles immixtos, qui ad concionem S. Petri cum Judæis et Proselytis conversi sint ad Christum, æque ac in altera concione S. Petri, in qua ipse quinque hominum millia convertit. Actor. 4. 4 probabile est nonnullos ex eis fuisse Gentiles. Rursum Eunuchus Candacis reginæ Æthiopum conversus a *Philippo* c. 8. a multis putatur fuisse Gentilis, utpote Æthiops et Æthiopum princeps. Hoc facit, quod Saulus jam conversus *loquebatur quoque Gentibus, et disputabat cum Græcis*. uti audivimus c. 9. 29. Et c. 11. 2. dicuntur fideles ex circumcisione, id est, ei cumeisi et Judæi, murmurasse contra Petrum, quod ad Cornelium Gentilem divertisset· quo satis significat, fuisse alios fideles ex præputio, id est, incircumcisos et Gentiles, qui factum Petri laudarunt, et Cornelio, utpote Gentili et suæ gentis ac sortis, applauserunt. Eodem c. v. 20 dicuntur Cyprii et Cyrenæi evangelizasse Græcis, id est Gentilibus.

Quarto, quia idem Lucius Dexter asserit. Apostolos inter se divisisse orbis provincias ad iis evangelizandum, anno Christi 34. paulo post ejus ascensum in Cœlum, nimirum die ultima Junii. 36. diebus post Pentecosten et receptum Spiritum Sanctum, et Jacobum anno Christi 37. qui fuit annus tertius a morte, resurrectione et ascensione Christi profectum esse in Hispaniam, ibique evangelizasse; esto enim eo tempore ibidem multi fuerint Judæi, ut idem asserit, quis tamen neget eum Gentibus quoque, quæ longe plures erant, prædicasse?

Dices, quomodo ergo vulgo asseritur, quod per conversionem Cornelii, primo Gentibus apertum fuerit ostium Evangelii et Ecclesiæ? Resp. id accipiendum et limitandum esse ad publicam, solemnem et ex professo apud Gentes Evangelii prædicationem, quam Petrus visione cœlesti accepta, jussus est publice Judæo-Christianis denuntiare, ne ipsi Apostolis ad Gentes ituris obsisterent et Gentes ab Ecclesia repellerent. Docet id diserte hoc loco S. Chrys. scilicet S. Petrum secreto scivisse, se et Apostolos debere prædicare Gentibus: sed id non fecisse, ne Judæos offenderet, donec visione cœlesti admonitus, hanc esse Dei voluntatem Judæis persuasit, præsertim cum ipsi viderunt visibilem Spiritus Sancti et descensum in Cornelium et domesticos ejus.

Ita et L. Dexter in Chronico anno Christi 40. qui fuit sextus ab ascensu Christi in Cœlum: *Cornelius, ait, Centurio Italicensis, Petro prædicante repletur Spiritu S. Hierosolymisque denuntiata solemni Gentilium ad fidem Christi conversione, Cornelius baptizatus floret.* Idem fuse docet Gaspar Sanchez in Appendice ad Acta Apost. sive tractatu 1. de Prædic. S. Jacobi in Hispania c. 9 Porro hic Flavius L. Dexter fuit Præfectus prætorio, qui Chronicon hoc dicavit S. Hier. uti ipse refert 1 de Script. Eccl. sed eo morte prærepto, dicavit illud S. Paulino. Vicissim S Hier Dextro huic inscripsit librum de Script Eccles. in quo eumdem ponit et dilaudat. Chronicon hoc Dextri nuper Fuldæ repertum edtet et laudat noster Gaspar Sanchez l. 2. de Profect. S. Jacobi in Hispan. c. 2. et Christophor. a Castro in Hist. Deiparæ c. 18. Vide dicta in fine Chronotaxis.

Quæres Secundo, quoto anno a morte et adscensu Christi conversus sit Cornelius, et apertum publice Gentibus Evangelium? Resp id definiri non posse. Variant enim Chronologi. Primo enim Chronicon Alexandrinum, et Gaspar Sanchez tr. 1. de Profect. S. Jacobi in Hispan. c. 10. censent Cornelium conversum anno Christi 38 qui fuit a morte ejus secundue Secundo, Adrichomius in Chonolog. censet eum conversum anno Christi 38. qui fuit a morte ejus quartus Tertio, alii Moderni censent anno Christi 39 qui fuit a morte ejus quintus. Quarto L Dexter in Chronico, scribit Cornelium conversum anno Christi 40. qui fuit a morte ejus sextus· anno vero Christi 41. Apostolos ivisse iu suas pruvincias: anno denique Christi 42 S Jacobum ab Herode occisum. Quinto, Baronius et noster Gordonus in Chronol. censent Cornelium couversum anno Christi 42. qui fuit a morte Christi septimus, et Caii Caligulæ Imp. secundus, quo et S. Matthæus scripsit Evangelium.

Verisimilius videtur, Cornelium conversum sub annum Christi 37. Illo anno enim S. Petrus fundavit Ecclesiam Antiochenam, utpote aperto jam Gentibus publice ostio fidei in Ecclesiæ. Unde et in Vita hujus S. Cornelii habetur, quod ipse conversus profectus sit cum S. Petro Antiochiam, Licet enim Chronicon Alexand tradat, S. Petrum posuisse cathedram Antiochiæ anno 4. post mortem Christi, qui fuit annus a nativitate Christi 38 vel 39. idemque de anno Christi 39. censeat Baron. omnesque ejus sequaces, et multi alii; tamen mox ostendam id factum esse anno 37. Quis autem credat S. Petrum in Antiochia, utpote urbe Gentili, posuisse cathedram, ante apertum Gentibus fidei ostium, quod factum est per conversionem Cornelii? Aut quomodo Judæi id æquis oculis et animis aspexissent, avelli nimirum a se caput Eccle iæ ıreque ad Gentes, ac ad eas Ecclesiæ primatum, et Pontificatum transferri? præsertim cum S. Clemens. l. 10 Recogn tradat, S. Petrum cathedram hanc Antiochiæ posuisse in domo Theophili, cui S. Lucas dedicat hæc Acta c. 1. 1. qui Gentilis fuit, non Judæus ut patet ex nomine. Theophilus enim est nomen Græcum, significans Dei amantem; et quia Theophilus hic magistratu Antiochiæ fungebatur, teste Œcumenio. Eodem quoque anno Christi 37 videtur S. Jacobus profectus in Hispaniam, uti dicam c 12. Sic enim omnia optime cohærent. Nam converso jam Cornelio a S. Petro, sine nota et contradictione Judæorum potuit S. Jacobus publice prædicare Hispanis Gentilibus, ac post quinque annos rediens Hiero-

solymam, anno Christi 43. vel ut volunt alii 44. occidi ab Herode; ita recentissimi quidem, sed magni judicii Chronologi. Hinc et nonnulli censent sub eumdem annum Christi 37. Apostolos profectos esse in suas provincias, utpote qui per Petrum cœlitus admonebantur ad prædicandum Gentibus. Unde Cajet. Act. 9. 32. et aliis, scribit Apostolos per orbem fuisse divisos intra triennium, quo in Arabia fuit Paulus; hoc autem triennium cœpit mox a conversione ejus, quæ facta est anno Christi 36. et terminatur anno Christi 39. licet Baron. quem multi sequuntur censeat Apostolos per orbem esse dispersos post occisum ab Herode Jacobum anno Christi 44. de quo plura Actor. 12. v 21. 1. Itaque hæc sententia a posteriori valde confirmatur ex eo, quod omnes consentiant S. Petrum Antiochiæ sedisse per annos septem: scilicet usque ad annum secundum Claudii, qui fuit Christi 44. quo sedem transtulit Romam. Computa enim hos septem annos retrorsum ab anno Christi 44 invenies primum eorum annum quo sedere cœpit Antiochiæ, incidere in annum Christi 37. Ergo eodem, vel certe præcedente, puta 36. conversus est Cornelius. Hæc magis patebunt ex iis quæ dicam cap. 12. 1.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Judæo-Christiani expostulant cum S. Petro, quod Cornelium Gentilem induxerit in Ecclesiam. Petrus narrando suam et Cornelii visionem, eis satisfacit. Secundo, v. 20. narratur incrementum fidei, præsertim Antiochiæ: unde eo mittitur Barnabas, qui cum Saulo totum annum ibi evangelizans multos convertit: quocirca ibidem primo discipuli cognominantur Christiani. Tertio, v. 27. Agabus prædicit famem toti orbi instantem: quare fideles Antiocheni faciunt collectam, quam fidelibus Hierosolymitis per Saulum et Barnabam transmittunt.

1 Audierunt autem Apostoli et fratres, qui erant in Judæa, quoniam et gentes receperunt
verbum Dei. 2. Cum autem ascendisset Petrus Jerosolymam, disceptabant adversus illum,
qui erant ex circumcisione, dicentes: 3. Quare introisti ad viros præputium habentes. et
manducasti cum illis ? 4. Incipiens autem Petrus exponebat illis ordinem, dicens: 5. ego eram in
civitate Joppe orans, et vidi in excessu mentis visionem, descendens vas quoddam velut linteum
magnum quatuor initiis summitti de cœlo, et venit usque ad me. 6. In quod intuens considerabam,
et vidi quadrupedia terræ, et bestias, et reptilia, et volatilia cœli. 7. Audivi autem et vocem dicentem mihi: Surge Petre, occide, et manduca. 8. Dixi autem: Nequaquam, Domine: quia commune aut immundum numquam introivit in os meum. 9. Respondit autem vox secundo de cœlo:
Quæ Deus mandavit, tu ne commune dixeris. 10. Hoc autem factum est per ter : et recepta sunt
omnia rursum in cœlum. 11. Et ecce viri tres confestim astiterunt in domo, in qua erant, missi a
Cæsarea ad me. 12. Dixit autem Spiritus mihi, ut irem cum illis, nihil hæsitans. Venerunt autem
mecum et sex fratres isti, et ingressi sumus in domum viri. 13. Narravit autem nobis, quomodo
vidisset angelum in domo sua, stantem et dicentem sibi : Mitte in Joppen, et accersi Simonem,
qui cognominatur Petrus. 14. Qui loquetur tibi verba, in quibus salvus eris tu et universa domus
tua. 15. Cum autem cœpissem loqui, cecidit Spiritus Sanctus super eos, sicut et in nos in initio.
16. Recordatus sum autem verbi Domini, sicut dicebat: Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu Sancto. 17. Si ergo eamdem gratiam dedit illis Deus, sicut et nobis, qui
credidimus in Dominum Jesum Christum : ego quis eram, qui possem prohibere Deum ? 18. His
auditis, tacuerunt, et glorificaverunt Deum dicentes : Ergo et gentibus pœnitentiam dedit Deus ad
vitam. 19. Et illi quidem, qui dispersi fuerant a tribulatione, quæ facta fuerat sub Stephano, perambulaverunt usque Phœnicen, et Cyprum, et Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Judæis. 20. Erant autem quidam ex eis viri Cyprii et Cyrenæi, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur et ad Græcos, annuntiantes Dominum Jesum. 21 Et erat manus Domini cum eis: multusque numerus credentium conversus est ad Dominum. 22. Pervenit autem sermo ad aures Ecclesiæ, quæ erat Jerosolymis super istis, et miserunt Barnabam usque ad Antiochiam. 23. Qui
cum pervenisset, et vidisset gratiam Dei, gavisus est: et hortabatur omnes in proposito cordis
permanere in Domino: 24. Qui erat vir bonus et plenus Spiritu Sancto et fide. Et apposita est

multa turba Domino. 25. Profectus est autem Barnabas Tarsum, ut quæreret Saulum: quem cum invenisset, perduxit Antiochiam. 26. Et annum totum conversati sunt ibi in Ecclesia: et docuerunt turbam multam, ita ut cognominarentur primum Antiochiæ discipuli, Christiani. 27. In his autem diebus supervenerunt ab Hierosolymis prophetæ Antiochiam: 28. et surgens unus ex eis nomine Agabus, significabat per spiritum famem magnam futuram in universo orbe terrarum, quæ facta est sub Claudio. 29. Discipuli autem, prout quis habebat, proposuerunt singuli in ministerium mittere habitantibus in Judæa fratribus: 30. quod et fecerunt, mittentes ad seniores per manus Barnabæ et Sauli.

1. Apostoli et fratres.] *Fratres*, id est, cæteri fideles, Apostolis inferiores et subditi.

Disceptabant.] διεκρίνοντο Syrus *litigabant*; Chrysost. *tamquam valde offensi expostulabant*. S Epiphan hæresi 28 tradit, auctorem et incentorem hujus expostulationis et murmuris fuisse Cherintum, qui proximus post Simonem Magum fuit hæresiarcha eumdemque suscitasse Judæos contra Paulum, ut eum caperent, quasi qui Gentiles induxisset in templum, Act. 21. 28 Sic murmurarant prius Judæi contra Christum quod manducaret cum publicanis. Lucæ, 19. 6 et 7. hi enim fere erant Gentiles. Porro Cherintus judaizans pugnabat pro judaismo, ut excluderet christianismum: unde docebat omnes homines debere circumcidi, et servare legem Mosis, ideoque contra eum promulgatum est primum Concilium Hierosolymis, Actor. 15 ita Epiphan hær. 28. et Philastrius l. de hæres. c. 87.

3. Manducasti cum illis?] Notat S. Chrys. eos non dicere: Quare prædicasti illis Christum? hoc enim quasi impium et injurium Christo omnes exhorruissent, sed *Quare manducasti cum illis?* hoc enim Judæo illicitum videbatur. Hi enim si cum Gentibus communicarent in mensa, censebantur a Judæis hoc convictu contaminari, fierique immundi. Sed pariter hæc censura frigida erat. Judaica et Pharisaica, jamque per Christum cum lege vetere ejusque immunditia et irregularitate sublata et abolita

4. Incipiens autem Petrus.] Vatabl *rem ab initio repetens Petrus*.

5. Vidi in excessu.] Græce, in *extasi*, Pagnin. *in raptu*; Vatabl. *in abstractione*, scilicet, *spiritus, id est, spiritus meus abductus* (non realiter sed intellectualiter) *a corpore meo vidit*; Tigurina, *raptus extra me vidi visum*. Petrus hic retexit et repetit totam seriem rei gestæ enarratam cap. præcedenti usque ad v. 18. quare eam hic non repetam.

16. Vos autem baptizabimini Spiritu Sancto,] in Pentecoste Vide dicta c. 1. 5.

17. Eamdem gratiam.] ἴσην δωρεὰν: Tigurina; *par donum*, vel *æqualem gratiam*: par scilicet in substantia, licet in quantitate pro dispositione vel Dei, vel hominis, dispar et majus, vel minus.

Ego quis eram, qui possem prohibere Deum?] ut scilicet gratiæ Dei descensum et illapsum in Cornelium inhiberem, sisterem et averterem. Hoc enim impossibile est, æque ac impium et satanicum q. d. Sicut non potui impedire descensum Spiritus Sancti, sic nec baptismum ejusdem. Spiritus Sanctus enim suam Cornelio communicans gratiam, significabat se pariter velle conferre ei per me suum baptismum, ut cæteris suis fidelibus suæque Ecclesiæ aggregaretur. q. d. Si ego Gentiles arcere non potui a Christianismo, nec vos poteritis. Ita Glossa.

Moral. mirare hic S. Petri modestiam, qua cum esset superior, imo Summus Pontifex, fidelium de se querelas non respuit, nec imperiose refutat, dicendo: Ego scio quid agam, non teneor vobis rationem facti mei reddere: vestrum est obedire et tacere, etc. Sed modeste et humiliter seriem rei gestæ enarrans, eis satisfacit.

Idem imitari debere Prælatos, cum ab inferioribus reprehenduntur, ut scilicet eis ex ratione, non ex potestate satisfaciant, docet S. Greg. l. 9 epist 39. *Nam si in querela fidelium*, inquit, *aliquid de suo potestate diceret* (S. Petrus) *profecto doctor mansuetudinis non fuisset. Humili ergo eos ratione placavit, atque in causa reprehensionis suæ etiam testes exhibuit. Si ergo Pastor Ecclesiæ Apostolorum Princeps signa et miracula singulariter faciens, non dedignatus est in causa reprehensionis suæ rationem humiliter reddere, quanto magis nos peccatores cum de re aliqua reprehendimur, reprehensores nostros ratione humili placare debemus.* Sapienter Climachus gradu 26. hoc dat signum opus esse ex Deo, nosque operari secundum Deum, *si ex ejus actione plus humilitatis in anima accipiamus, quam prius habuerimus*. Si enim ex eo superbiamus, signum est, nos id facere non ex Deo, sed ex diabolo, puta ex fastu, vanitate, etc

18 Glorificaverunt Deum.] Ergo, ait Chrys. horum exemplo bonis proximorum non invidere, sed gaudere debemus, iisque gratulari, et Deum glorificare; esto ipsi nos superent et transcendant uti Gentiles superarunt Judæos in fide et christianismo.

Pœnitentiam,] id est, tempus et locum pœnitentiæ, ait Lyran. Secundo, *pœnitentiam*, id est, gratiam et impulsum ad pœnitentiam. Ita Glossa. Tertio, *pœnitentiam*, id est, effectum et fructum pœnitentiæ: puta remissionem peccatorum. Utrobique est metonymia: in secundo enim sensu ponitur effectus pro causa; in tertio causa pro effectu.

Ad vitam] *Ut vivant*, ait Vatab. scilicet hic vita fidei et gratiæ, in futuro vita gloriæ et felicitatis æternæ.

19. Sub Stephano,] ἐπὶ Στεφάνῳ, quod Primo verti potest, *propter Stephanum* Ita Syrus. Secundo, *post Stephanum*. Ita Vatabl utrumque complectitur Noster, vertens, *sub Stephano*, id est, tempore Stephani, ob ejus zelum et libertatem arguendi Judæos.

Phœnicen] *Phœnice*; vel Phœnicia regio est Syriæ (unde et incolæ Syrophœnices vocantur) cujus metropolis erat Tyrus: præcellit nunc Tripolis, ita dicta a trium urbium coitu, scilicet Sidonis, Aradi et Tyri, ait Strabo, Plinius et Mela lib. 1. Vide Salmeronem tom. 1. prolog. 41. Phœnices, præsertim Tyrii, navigatione fuerunt celeberrimi; unde ab eis

conditа est Carthago in Africa, et Afri vocati sunt Pœni, quasi Phœni et Phœnices. Hinc et Pœnorum lingua Syræ et Hebrææ fuit affinis, teste S Hieron. l. 5 in c. 25. Jerem. et S. Aug in Psal. 136.

ANTIOCHIAM] Hæc ait S Hieron in c. 6 Amos, est *Syriæ metropolis, tertium inter omnes Romani orbis urbes locum obtinens, hoc est, post Romam et Alexandriam.* Hinc et S Petrus ibi primo cathedram suam constituit. Unde Antiochena Ecclesia facta est secunda sedes Patriarchalis Prima enim est Romana, tertia Alexandrina, quia eam fundavit S. Marcus missus a S Petro. Atque hæ tres solæ fuerunt primæ Patriarchales, quibus postea accessit, quarta, scilicet Hierosolymitana: hæc enim facta est Patriarchalis explicite a Vigilio Papa in Concil. Rom. anno Dom. 553 ut docet Baron implicite vero a Concilio Chalcedon Actor. 7. quod ei subjicit tres Palæstinas, ut ejus litem cum Antiochena dirimeret. Accessit quinta scilicet Constantinopolitana, tempore et opera Justin. Imp. ibidem residentis: postea adjectæ sunt et aliæ, ut Aquilejensis et Veneta. Vide Sigonium l 4 de Regno Italiæ.

20. LOQUEBANTUR AD GRÆCOS.] προς ἑλληνιστας. id est *ad Græcistas*, hoc est, ad Judæos inter Græcos, id est Gentiles natos, vel educatos, vel habitantes. Ita Vatabl. Verum quia Græcistæ hic opponuntur Judæis degentibus in Phœnicia, Cypro et Antiochia, hoc est, in regionibus et urbibus Gentilibus; hinc per Græcistas hoc loco, non Judæi inter Gentes nati, vel viventes, sed Gentiles significantur. ἑλληνισται, ergo hic idem est quod ἑλληνες, hoc est, Græcistæ sunt Græci, puta Gentiles. Ita Lyran. Hugo et Cajet. Unde patet, hosce Cyprios Evangelistas evangelizasse Gentilibus ante conversum Cornelium, scilicet paulo post necem S. Stephani, uti dictum est v. 19. qua de re plura dixi in fine cap. 10. Forte Lucas eos vocat ἑλληνας. id est *Græcistas*. quia cum essent Syri et Phœnices loquebantur tamen græce, hoc est, imbuti erant sapientia et eloquentia Græcanica: tunc enim Græcorum sapientes et oratores erant celebres, adeo ut Isocrates in Panegyrico dicat, nomen Græcorum jam non nationis gentisque, sed rationis esse ac mentis. Unde et Apostolus Rom. 1. 14. Græcos vocat sapientes, Barbaros insipientes Et I. Cor. 1 22. *Græci*, inquit, *sapientiam quærunt.*

21 ET ERAT MANUS DOMINI CUM EIS.] *Manus*, id est assistentia, potentia et cooperatio q. d. Deus sua potenti manu aderat eis ad faciendum miracula in confirmationem fidei, ad prædicandum tanta sapientia et efficacia, ut multos Gentiles converterent ad Christum Ita S. Chrys. et OEcum.

MULTUSQUE NUMERUS CREDENTIUM CONVERSUS EST AD DOMINUM] *Credentium*, id est, incipientium credere: sumitur enim in actu inchoato Nam ante Cypriorum prædicationem erant Gentiles, id est, infideles, non credentes, imo ignorantes Christum. Unde Syrus vertit. *Multique crediderunt, et conversi sunt*, id est, credendo conversi sunt, a gentilismo ad Christianismum. Est hendiadys. Et Tigurina clare vertit, *multusque numerus recepta fide conversus est ad Dominum.*

22 MISERUNT BARNABAM.] *Recte*, ait Cajetan. *Cypriis prædicatoribus Cyprium item prædicatorem adjunxerunt* Erat enim Barnabas oriundus ex Cypro. Docet S. Chrysost. non ivisse eo ipsos Apostolos propter Judæos, ne eos offenderent, conversando cum Gentilibus, Cypriis et Antiochenis.

23. CUM VIDISSET GRATIAM DEI.] Quod scilicet Gentiles Antiochiæ per gratiam Dei excitati, tam avide arriperent fidem Christi, in eaque tam essent constantes, devoti et ferventes Rursum *gratiam*, id est, gratias gratis datas, puta loquendi linguis, prophetandi, interpretandi Scripturas, celebrandi magnalia Dei, etc Antiochenis a Deo cum fide et baptismo communicatas.

HORTABATUR OMNES IN PROPOSITO CORDIS PERMANERE IN DOMINO] Hoc est, in Domini Jesu Christi fide, amore, gratia, Ecclesia, puta in Christianismo Græca habent, *exhortabatur eos, ut proposito cordis sui permanerent Domino*; Syrus, *ut toto corde suo adhærerent Domino;* Pagnin. *ut proposito cordis perseverarent in Domino* Pro *hortabatur*, græce est παρεκαλει, quod multa significat. Primo, cohortabatur; Secundo, excitabat; Tertio consolabatur; Quarto obsecrabat; Quinto, efflagitabat. Ita Syrus; Sexto, advocabat et quasi advocatus causam eorum agens consulebat omnibus. S Chrysostomus, *Hortabatur*, inquit, *omnes cum præconio et laudibus: et forsan in eo quod laudabat et approbabat turbam, plures convertit: virtus enim laudata crescit*

Dogmatice disce hic. perseverantiam, licet sit donum Dei, tamen pendere a libero arbitrio, adeoque in cujusvis fidelis et justi potestate et arbitrio esse, cum Dei gratia in fide et charitate perseverare usque ad finem vitæ, itaque salvari *Deus enim nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet operans velle et perficere*, inquit Concil. Tridentin sess 6 cap. 13 et cap 11. *Deus namque sua gratia semel justificatos non deserit, nisi ab eis prius deseratur.* Pie vero S August. in Soliloquiis cap. 14. *In toto tempore*, ait, *totum me simul semperque consideras, ac si nihil aliud considerare habeas. Sic super custodiam meum stas, sicut si omnium oblitus sis, et mihi soli intendere velis. Quocumque iero, tu me Domine non deseris, nisi prior ego te deseram,*

Rursum duplex est donum perseverantiæ Prius, quo quis in fide et gratia Dei perseverare potest, si velit. Hoc habent omnes justi in actu primo, habituri et in actu secundo, si assidue gratiam Dei invocent, eique strenue cooperentur. Posterius quo quis in fide et gratia usque ad mortem actu perseverat; hoc habent omnes et soli prædestinati, sive electi ad gloriam. Hi enim a Deo accipiunt gratiam efficacem, sive congruam, qua scilicet prævidet Deus eos non tantum posse perseverare, sed et actu perseveraturos; eo quod libero arbitrio ita sit contemperata, ut illud ad cooperandum pelliciat et flectat, ideoque liberum arbitrium ei sponte et continue usque ad mortem cooperetur. Ita S. August. toto lib de Bono perseverantiæ, et lib. de Prædestinatione Sanctorum. Et Concil. Trident sessione 6. can. 16. *Si quis*, inquit, *magnum illud usque in finem perseverantiæ donum se certo habiturum absoluta, et infallibili certitudine dixerit, nisi hoc ex speciali revelatione didicerit, anathema sit.* Unde hoc donum non cadit sub meritum, sed merum est Dei donum, qui illud dat quibus voluerit; per orationes tamen fervidas et continuas

illud postulanda, perque assidua bona opera illud a Deo impetrare, et quasi de congruo emereri possumus. Quocirca qui hoc donum ambit, uti quilibet sa lutis suæ cupidus ambire debet, sequatur monitum S. Petri ep. 2. c. 1. 10. *Satagite, ut per bona opera certum vestram vocationem et electionem faciatis: hæc enim facientes non peccabitis aliquando.* Et c. 3. 14. *Satagite immaculati et inviolati ei inveniri in pace.*

Moraliter disce, quantum donum ex parte Dei, et quanta virtus ex parte hominis sit perseverantia. S. Hieron. epist. 10. ad Furiam, *Non quæruntur in Christianis initia*, ait, *sed finis. Paulus male cœpit, sed bene finivit. Judæ laudantur exordia, sed exitus proditione damnatur.* Idem l. 1. Contra Jovinianum: *Incipere*, ait, *plurimorum est, perseverare paucorum. Unde et grande præmium earum qui perseverarint.* Senior ille in Vitis Patrum l. 5. c. 7. de patientia numero 35. *Sicut canis venaticus*, ait, *videns leporem sequitur, nec impeditur propter illos canes qui post se revertuntur, sed neque de præcipitiis, neque de silvis, neque de vepribus cogitans, raditur et pungitur, et non quiescit donec comprehendat: ita et qui Dominum Christum quærit, cruci indesinenter intendit, quæ occurrunt scandala omnia prætericns donec ad crucifixum perveniat.* Ibid. l. 4 num. 21. *Perseverantia boni* ait, *victoria est. Certa, et coronaberis*: Nulla enim re magis vincuntur tentationes carnis et diaboli, quam perseveranter eis resistendo, vacandoque orationi. Hinc inter virtutes sola perseverantia coronatur *Nam qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*, ait æterna Veritas Matth 10. Quocirca perseverantia uti virtutum est maxima, ita summum est Dei donum, ut docet S. Aug. l de Bona perseverantiæ, et Concil. Trident. sess 6. can. 16. *Incassum quippe bonum agitur, si ante vitæ terminum deseratur: quia et frustra velociter currit, qui priusquam ad metas venerit deficit*, ait S Gregor. et habetur de pœnitent. distinct. 3. canon. *Incassum.* Quocirca S. Paulus: *Quæ retro, ait, sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatum persequar, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu.* Philip. 3. 14. Animalia sancta Ezech. c 1. 9 *Non revertebantur cum incederent sed unumquodque ante faciem suam gradiebatur.* Ita Victor proconsul Carthaginis, ad fidei negationem sollicitatus a legatis regis Arriani. *Dicite*, ait, *regi vestro, et subjiciat me ignibus, adigat bestiis, excruciet omni genere tormentorum. Si consensio, frustra sum baptizatus in Ecclesia Catholica.* Ita Victor Uticens. l. 3. Wandal Histor. *Perseverantia ergo*, ait S. Bernardus epist. 129. *est vigor virium, virtutum consummatio, nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium, soror patientiæ, constantiæ filia, amica pacis, amicitiorum nodus, unanimitatis vinculum, propugnaculum sanctitatis.* Vide eumdem epist 253. ad Guarinum. Denique audi Christum Apoc 2. 10. *Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam Vitæ.* Et cap. 3 11 *Tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam* Vide ibi dicta

Idem viderunt Gentiles. Socrates, apud Stobæum ser. 1. de Prudentia: *Ut statua basi*, ait, *ita vir bonus instituta innixus, ab honesto nullatenus discedere debet.* Ibidem Chilon ait: tarde quidem aggredienda omnia, verum cum semel jam inceperis, constantissime in agenda perseverandum esse. Livius l. 5. decad. 1. *Ad disciplinam militiæ*, ait, *plurimum interest, insuescere militem non solum parta victoria frui, sed si res etiam lentior sit, pati tædium, et quamvis seræ spei expectare exitum: si non sit æstate perfectum bellum, hiemem operiri: nec sicut æstivas aves, statim autumno tectare, recessum circumspicere.* Addit. urbes inexpugnabiles, sola obsidionis perseverantia, per famem et sitim expugnari. Sartorius, teste Plutarch. in ejus Vita: *Perseverantia*, ait, *est efficacior vi, multaque quæ uno impetu confici non possunt, paulatim absolvuntur: est enim assiduitatis vis invicta, qua omnem superat exscinditque potentiam.* Seneca epist. 1. *Nihil*, ait, *est quod non expugnet pertinax opera, et intenta ac diligens cura* Idem epist. 65. *In excelso est vita beata, sed perseverantia penetrabilis.* Idem alibi: *Turpe est cedere oneri et luctari cum officio, quod semel recepisti. Non est vir fortis ac strenuus, qui laborem fugit, nec crescit illi animus ipsa rerum difficultate.* Ergo

Perfer et obdura: dolor hic tibi proderit olim.
Sæpe tulit lassis succus amarus opem.

24. Quia erat vir bonus, et plenus Spiritu Sancto,] instar sui condiscipuli sancti Stephani c 6. 5. Tales enim aptissimi, imo necessarii sunt, ut alios exhortentur, impellantque ad omne bonum. Aqua enim non generat ignem, sed aquam: sic tepidus et frigidus frigidos facit, non calidos et fervidos spiritu. Plenus ergo Deo sit oportet vir Apostolicus, qui frigida hominum corda Dei amore succendat.

Unde tales singulis sæculis Ecclesiæ suæ submittere solet Deus, uti olim submisit S. Augustinum, S. Basilium, S. Chrysostomum, S. Gregorium, S. Bernardum, S. Dominicum, S Franciscum, etc. Ita hoc sæculo submisit S Ignatium, ejusque socios a Deo ignitos, qui refrigescentem in mundo charitatem accenderent Unde de iis P. Petrus Canisius a vidua quadam Arnhemii celebris sanctitatis, ante Societatis nostræ auditum nomen, afflata divino Spiritu, vaticinium hoc accepit: *Tu*, ait, *filii cooptaberis in novum quemdam sacerdotum Ordinem, quem in Ecclesia sua ad reformationem ejus, ac multorum salutem parat Deus. Ego eos per eisem eidi, et te ad eos adjungi. Graves erunt viri, docti, modesti, Deo pleni, et animarum charitate præditi* Talem mox Moguntiæ Canisius vidit P. Petrum Fabrum, primum S. Ignatii socium, illicoque ei et Societati nomen dedit uti refert P. Sacchinus in ejus vita lib. 1. Ad hanc ideam et normam se examinet, formet et perficiat vir Religiosus et Apostolicus, ut alios inflammet, Deoque impleat.

Sapienter S. Ber. s. 18. in Cant. *Si sapis*, ait, *concham te exhibebis, et non canalem. Hic siquidem pene simul et recipit et refundit, illa vero donec impleatur expectat, et sic quod superabundat sine suo damno communicat, etc. Verum canales multos hodie habemus in Ecclesia, conchas vero perpaucos, ut ante effundere quam infundi veliut, prompti docere quod non didicerunt, et aliis præesse gestientes, qui seipsos regere nesciunt* Et mox: *Concha imitetur fontem. Non manat ille in rivum, nec in locum extenditur, donec suis satietur aquis. Denique ipse fons vitæ plenus in seipso primum ebul-*

licens in proximo recessu cœlorum, deinde erupit in terras, ac de superfluo homines et jumenta saturavit. Ergo et tu fac similiter. Imple re prius, et sic curato effundere.

Et apposita est multa turba Domino.] q. d. Per exhortationes Barnabæ multi conversi sunt ad Christum, et ad Ecclesiam ejus aggregati: qui enim apponitur et aggregatur et corpori, puta Ecclesiæ aggregatur capiti, puta Christo.

25. Ut quæreret Saulum]Saulus enim vetus fuerat amicus Barnabæ, ejusque condiscipulus sub Gamaliele magistro, longe jam ei amicior in Christo et Christianismo. Præclare S. Chrys. *Venit*, ait, *Barnabas ad athletam, ad ducem belli, ad certantem singulari duello: venit ad canem venaticum leones occidentem, ad taurum fortem, ad facem claram, ad os orbi sufficiens.* Addit deinde, Pauli virtutis et zeli fuisse, quod tanta fidelium multitudo Antiochiæ sit Ecclesiæ aggregata, quodque ibidem ortum sit nomen Christianorum. Urbem ergo illam celebrat, quod prima omnium ore Pauli frui meruerit cum tanto suo fructu, laude et gloria, æque ac postea fruita est ore aureo, ipso inquam Chrysost Pauli discipulo et æmulo.

26. Conversati sunt,] συναχθῆναι. id est ut exponit Syrus, *congregati sunt*, hoc est, sacras synaxes, sacros conventus, sacros cœtus egerunt, convocando et congregando populum in Ecclesiam, ibique edocendo fidem Christi, et prædicando Evangelium. Pagnin. *egerunt cum ea congregatione*; Tigurina, *consuetudinem egerunt cum ea congregatione*. Græcum enim συνάγω idem est quod *congrego, colligo, consocio*. Unde συναγωγή, id est synagoge, congregatio, collectio, cœtus, concio, Ecclesia.

Ita ut cognominarentur (Tigur. *nuncuparentur*) primum Antiochiæ discipuli, Christiani.] A Christo, sicut Platonici a Platone, Aristotelici ab Aristotele duce et magistro. Suidas verbo *Christiani*, censet id factum, cum S. Petrus abiturus Romam Evodium sibi successorem in sede Antiochena declaravit; tunc enim, ait, Christiani vocari cœperunt, qui prius vocabantur Nazareni et Galilæi. Genebrardus id factum putat anno Christi 49. qui fuit a morte ejus decimus sextus Verum id anterius factum esse, sub eum annum quo Antiochiæ prædicarunt Paulus et Barnabas; satis innuit hic Lucas. Unde Baron. opinatur hoc nomen inditum anno Christi 43. qui fuit a morte ejus decimus: qui et addit perperam a Gentilibus Christianos vocatos *Chrestianos*, et Christum, *Chrestum*. Sub annum enim 43. S. Petrus Antiochia abiit Romam versus.

Porro Gentiles partim per ignorantiam, partim per irrisionem Christum vocabant *Chrestum*, et Christianos *Chrestianos*. Unde Tert. *Si nominis odium est, quis nominum reatus? quæ accusatio vocabulorum? nisi si aut barbarum sonat aliqua vox nominis, aut infaustum, aut maledicum, aut impudicum: Christianus vero, quantum interpretatio est, de unctione deducitur. Sed et cum perperam Christianus pronuntiatur a vobis (nam nec nominis certa est notitia penes vos) de suavitate vel benignitate compositum est. Oditur ergo in hominibus innocuis etiam nomen innocuum* Et paulo post: *Ante odium nominis, competebat prius de auctore sectam recognoscere, vel auctorem de secta. At nunc utrinsque inquisitione et agnitione neglecta, nomen detinetur, nomen expugnatur et ignotam sectam, ignotum et auctorem vox sola prædamnat, quia nominantur, non quia revincuntur.* Eodem modo loquitur Lactantius: *Ignari, ait, rerum nostrorum Christum Chrestum, et Christianos Chrestianos vocabant:* χρηστὸς *autem bonus et commodus dicitur.* Sic et Justinus Martyr: *Nominis sane quidem appellatione neque bonum quidquam, neque malum sine factis sub nomen ipsum cadentibus judicatur. Et quantum ad nomen ipsum pertinet quod criminis loco nobis objicitur, optimi certe* χρηστότατοι *sumus.* Sic et Theoph. Antioch *Mihi*, ait, *crimen vertis quod sim Chrestianus* (ita enim latine Græca vox redditur) *et insigne præclarumque hoc nomen geram. At libere confiteor me esse Chrestianum, et nihil magis in votis habeo, quam ut sim* εὔχρηστος, *id est, bonus erga Deum: non enim mihi molestum aut odiosum illud nomen est.* Certe Suetonius: *Judæos*, ait, *impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit* Et mihi valde verisimile fit, apud Tacitum legendum esse Chrestianos et Christum *Vulgus*, ait, *Chrestianos appellabat: auctor nominis ejus Chrestus, qui Tiberio imperitante per procuratorem Pont. Pilatum supplicio affectus erat.*

S. Chrys. h 3 ad populum, mire extollit et celebrat suam urbem, puta Antiochiam, quod in ea primum auditum sit nomen Christianum Hoc enim nomen uti fidelium proprium, ita illustre est et eximium. Unde id prævidens, in spiritu Isaias exultavit, dicens cap 43. 1 *Vocavi te nomine tuo: meus es tu*, puta Christianus a me Christo, et c. 62 2. *Vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit.* Illustrius ergo est esse et vocari Christianum, quam esse, et vocari regem vel principem: Christianus enim est Christi discipulus, imo filius et hæres regni cœlestis Quocirca jure queritur Salvianus l 4. de Providentia sub initium, Christianos perdere vim tanti et tam sancti nominis vitio pravitatis. *Nam qui Christiani nominis opus non agit, Christianus non esse videtur. Nomen enim sine actu atque officio suo, nihil est. Quid est aliud principatus sine meritorum sublimitate, nisi honoris titulus sine homine? aut quid est dignitas in indigno, nisi ornamentum in luto? Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra et fatua.* Prov. 11. *Et in nobis itaque Christianum vocabulum quasi aureum decus est, quo si indigne utimur, fit, ut sues cum ornamento esse videamur.*

Huc pertinet illud Musonii apud Gellium l. 9 c. 2. de hominibus improbis, qui se Philosophos vocabant: *Mihi*, ait, *dolori et ægritudini est, quod istiusmodi animalia spurca atque probra, nomen usurpant sanctissimum, et Philosophi* (Christiani) *appellentur. Majores autem mei Athenienses nomina juvenum fortissimorum Harmodii et Aristogitonis, qui libertatis recuperandæ gratia Hippiam tyrannum interficere adorsi erant, ne unquam servis indere liceret, decreto publico sanxerunt, quoniam nefas ducerent, nomina libertati patriæ devota, servili contagio pollui. Cur ergo nos patimur nomen Philosophiæ* (Christianæ) *illustrissimum, in hominibus deterrimis exsordescere?* Domitianus Imper Metium Pomposianum interemit, quod nomina Magonis et Annibalis, utpote illustrium ducum, servis indidisset,

ait Sueton. in ejus vita cap 10 Alexander Magnus ignavum militem Alexandrum vocari vetuit, nisi se Alexandri animos et decore imitaturum promitteret, teste Curtio Cur ergo Christiani vocantur, qui Christi vel fidem, ut hæretici; vel mores et vitam, uti improbi Christiani, lacessunt. traducunt, violant, dedecorant, infamant? Christianus es, Christum imitare: vive ut vixit Christus: vive ut vixerunt primi Christiani Act. 3. et 4. vive vitam S. Petri, S. Pauli, S. Joannis, etc.

Præclare S. Hier. ep. 10 ad Furiam: *Pater tuus, quem honoris causa nomino, non quia consularis et patricius, sed quia Christianus, impleat nomen suum.* Idem ad Paulinum: *Noli respicere ad phaleros et nomina vana Catonum. Esse Christianum grande est, non videri.* Invidit hoc nomen fidelibus Julianus Apostata *Galilæos pro Christianis nominans, atque ut ita vocaremur. publica lege decernens. Ex quo perspicue ostendit Christi appellationem perhonorificam esse, maximique ad gloriam momenti, quoniam eam nobis eripere cogitavit. Nisi fortasse hoc ea ratione fecit, quod hujusce nominis vim et potestatem instar dæmonum reformidaret,* ait Nazianz. orat. 3 contra Julian.

Ex eodem accipe hæc Christiani partim officia, partim elogia et axiomata. Primum orat. 20. quæ est de laudibus S. Basil. hanc ejus vocem celebrat: *Non personarum dignitate, sed fide christianismus insignitur. Cæteris in rebus mansueti et placidi sumus, atque omnium abjectissimi, verum ubi Deus nobis periclitatur ac proponitur, tum demum alia omnia pro nihilo putantes, ipsum solum intuemur. Ignis autem, et gladius. et bestiæ. et ungulæ carnem lacerantes, voluptati ac deliciis nobis potius sunt, quam terrori. Mors beneficii loco mihi erit: citius enim me ad Deum transmittet, cui vivo.*

Secundum orat 3. *Solent Christianorum fortes et generosi animi, ei qui vim afferre parat, contumaciter obsistere, non secus ac flamma, quæ a vento excitatur. quo amplius perflatur, eo vehementius accenditur. Sic persecutione Christianam religionem potius illustrarunt, quam debilitarunt, animas nimirum ad pietatem roborantes, ac periculis, ut aquæ calens ferrum obdurantes.*

Tertium, in Iambio. Iambico 15. Christianismus *est lex, mysterium, et professio crucis Christi. Humanitas Christi mea est refectio. Mors ejus, mortis meæ est extinctio*

Quartum, orat. 31 *Cur Christiani.* ait, *nomen venerabile est? An non quia Christus Deus? Petrum honore prosequor, nec tamen Petrianus vocor: et Paulum, nec tamen Paulianus nominatus sum: Non fero me ab hominibus nomen ducere, qui a Deo sum creatus. Proinde si quia Deum ipsum existimas, ideo Christianus vocaris, vaceris sane et maneas in nomine, atque adeo in re. Si autem Deum credis, rebus ipsis quod credas, ostende.* Quintum, orat. 42. Christianos *Deus pro divitiis habet, et divites reddit:* Sextum ibidem: Christiani *eadem fidei et spei charactere formati et consignati sunt.*

Septimum orat. 20. *Cum aliis alia quædam cognomenta sint, vel a parentibus accepta, vel ex seipsis hoc est, ex propriis vitæ studiis institutisque comparata, nobis contra magna res magnum nomen erat, Christianos et esse et nominari; atque ex re magis efferebamur, quam Gyges palæ annuli conversione (si quidem hoc fabulosum non esset) per quam Lydiorum tyrannidem occupavit; aut Midas auro. quod ipsi interitum accersivit, cum voti sui compos factus nihil præter aurum possideret: quæ et ipsa Phrygia est fabula. Nam quid Hyperborei Abaridis sagittam, aut Argivum Pegasum dicam, quibus non tantum erat per aerem ferri, quantum nobis mutua opera, et simul ad Deum attolli?* Octavum, Iambico 18.

> Nos (*Christiani*) ab omni re proba omnem gloriæ
> Auram fugamus: ut quibus nil sit prius,
> Quam ne sinistra, dextera quid faciat, sciat.

Nonum, in Præceptis ad Virgines:

> Quid mirum in medio si fixus corpore Christus,
> Humanos omnes pellat violentus amores?

Decimum, ibidem:

> Christicolis animus circum præcordia major
> Exilit, infestus quoties movet arma tyrannus,
> Tum dulces hymnos noctuque diuque canentes,
> Sidera summa petunt mundoque et carne relictis.

Undecimum, ibidem:

> Ut phœnix moriens primos revirescit ad annos,
> In mediis flammis post plurima lustra renascens:
> Haud secus egregia redduntur morte perennes,
> Dum pia divinis ardescunt pectora flammis.

Duodecimum, ibidem:

> Corpore in afflicto sita vis roburque piorum est.
> Hæc quisquis bene perspiciet, cum corpore fœdus
> Non feriet, postquam meliore exarserit igni.

Decimum tertium, in Beatitudine, et spiritualis vitæ regulis:

> Felix qui Christum fortunis omnibus emit,
> Cunctorumque crucem, quam gerit, instar habet, etc.
> Felix qui primos inter numerandus ovilis
> Christicolæ tactus se tenet inter oves.
> Felix qui Christum manibus non segnis honorat,
> Moltisque est vitæ regula lexque piæ.
> Felix qui multis junctus, non plurima versans
> Distrahitur, pectus sed dedit omne Deo.

Decimumquartum, orat. 3. *Nos* (Christiani) inquit, *externam speciem ac velut picturam parum admodum curamus: in interno autem homine multo plus operæ studiique ponimus: idque potissimum studemus. ut spectatorem ad ea quæ animo cernantur retrahamus: qua etiam ratione vulgus magis erudimus.*

Decimumquintum, orat. 3. *Christianis jucundius est pietatis causa pati, etiamsi nemo id resciturus sit, quam aliis cum impietate florere, atque in gloria versari. Hominibus quippe placere parum admodum curamus, id unum expetentes, ut honorem a Deo consequamur.*

Decimumsextum, ibidem explicante Billio num. 96. *Sicut juxta Pythium oraculum, equa Thessala reliquis omnibus antecellit, et mulier Spartana omnibus aliis mulieribus, et viri Siculi omnibus viris: ita etiam Christiani in religiosis ritibus atque sanctionibus mortales omnes antecelluut, ac principem honoris locum merentur.*

Decimumseptimum, orat. 3. contra Julianum; *Nos,* ait, *non in virtute proficere nec ex veteribus subinde novos effici, sed eodem statu hærere, in vitio ponimus* q. d. Christiani est quotidie proficere in melius. Rationem dat: *Ita enim nobis idem quod trochis accideret, quos in orbem volvi non autem, progredi videmus.*

Decimumoctavum, in Carm. de vita sua,

> Christianus improbus, potissimum
> Si sit sacerdos, afficit probos fidem.

Decimumnonum, orat. 4. contra Julian. *Sicut nec cataractæ Nili ob Æthiopia in Ægyptum cadentes ulla arte inhiberi possunt; nec solis radius, etiamsi nube aliquantisper obducatur: sic nec Christianorum linguæ vincula injici, res vestras insectanti ac proscindenti.*

Vigesimum Iambico 18.

Nos turbolento tempori umquam cessimus:
Quin pax habebat languidi si quippiam,
Aut si quis alius moribus pravis erat,
Hic (*in persecutione*) cuncti ad unum pectus obfirmavimus.
Atque solidati flammeo zelo hostium
Tolimus furorem, splendide et victi sumus.
Nemo salutem nam cupit lubentius.
Pericla quam nos, vera laus quibus comes.

Ita nimirum S. Polycarpus urgenti Præsidi, ut juraret per fortunam Cæsaris, unum hoc respondit: *Christianus sum*, cui id non licet, testis Euseb. l. 4. c. 5. Idem responderunt Martyres Lugdunenses et Viennenses, de quibus Euseb. l. 5. c. 1. Ac imprimis S. Blandina, in tormentis falsis criminationibus interrogata, non aliud respondit quam: *Christiana sum, nec mali quippiam a nobis committitur.* Et alius nomine *Sanctus*, ad cuncta interrogata respondebat: *Christianus sum. Hoc ille et nominis sui, et civitatis, et generis et omnium aliorum loco frequenter confitebatur, nec aliam vocem ex illo audiebant Gentiles*, ait Euseb. *Nihil enim terribile, ubi Patris dilectio: neque triste, ubi Christus est gloria.* Christianus ergo est, cui Christus semper est in corde, ore et opere.

27. In his autem diebus.] Illo anno quo Antiochiæ docuerunt Paulus et Barnabas, ait Glossa.

Supervenerunt ab Hierosolymis Prophetæ.] Ecclesia enim a sui initio habuit Prophetas: prophetia enim erat una e gratiis gratis datis Spiritus Sancti, ac consequenter et veræ Ecclesiæ, quam regit Spiritus Sanctus, index, ut patet 1. Corinth. 14. Unde et hi missi sunt Antiochiam, ut illam Ecclesiam jam efflorescentem suæ propheticæ dote confirmarent et illustrarent.

28. Agabus.] Quem Doroth. in Synopsi Sanctorum, ait fuisse unum a 72. Christi discipulis. Beda nomen *Agabus*, interpretatur *nuntius tribulationis:* Alii, *locusta*: חגב *chagab* enim est locusta. Apposite: locustæ enim depascendo germina et segetes, sunt causa et prænuntii famis, quam prædixit Agabus. Alii, *organista*, ab עוגב *ugab*, id est organum. Alii Agabi nomen deducunt ab עוגה *uga*, id est torta, vel panis subcinericius, qui tempore famis a pauperibus fieri solet, ut illico comedatur. Alii agabum interpretantur *enthusiastem*, vel amatorem: ענב *agab* enim significat amare, insanire, agi enthusiasmo. Ita Pagn. in Interpret. nom. Hebr. Relatus est Agabus inter Sanctos in Martyrol. Roman. die 13. Febr.

Significabat per spiritum famem magnam futuram in universo orbe.] Voluit Spir. Sanctus, ait OEcumen. hanc famem per Prophetas Christianos prædici, ne Gentiles eam imputarent christianismo, quasi propter eum dii irati, illam in orbem immitterent. Secundo, ut Antiocheni fideles facerent collectam, qua Hierosolymitanorum egestati et fami instanti subvenirent: uti et fecerunt. Verisimile est Deum hac fama universali totius orbis, voluisse punire tum alia ejus scelera, tum recentem idololatriam Caii Caligulæ Imper. qui Claudium antecessit. Caius enim eo dementiæ venit, ut ubique adorari voluerit ut Deus, adeo ut nec Jovi cederet, sed Jovis Olympii effigiem in suam commutare destinaret, teste Suetonio in ejus vita c. 22. et Dionys. l. 59. qui et addunt, eum salutatum fuisse Jovem Latialem, templaque ei erecta, in quibus exquisitissimæ hostiæ, puta phœnicopteri, pavones, meleagrides, phasiani quotidie ei sacrificarentur. Quin et a Judæis adorari voluit in imagine, quam poni jussit in templo Hierosolymitano: qua de causa Judæi ad eum legatum miserunt Philonem, qui id deprecaretur, uti ipse fuse refert Legat. ad Caium: ubi, æque ac Josephus et Euseb. in Chronico, diserte asserit toto orbe Romano, præterquam in Synagogis Judæorum, statuas, imagines et aras Caio Cæsari fuisse consecratas. Hanc ergo idololatriam Caii toto orbe adorari, Deumque sua divinitate quasi spoliantis, æque ac totius orbis Caio vel applaudentis, vel obedientis, generali totius orbis fame plectere et punire decreverat Deus. Porro eadem fame afflixit Judæos, Caii idololatriæ resistentes: quia ipsi persequebantur Christum et Apostolos, ait Chrysost. Porro quantum malum sit fames ostendi Thren. 4. 9. Certe fames adducit pestem, nimirum λιμος λοιμον, uti hoc anno Domini 1622. Romæ, et per totam Italiam experimur. Ex fame ergo homines didicerunt, vel discere debuerunt, panem, victumque et vitam non dari a Cajo sed a Deo, ac proinde ab eo solo petendum, eumque solum colendum et adorandum esse.

Quæ facta est sub Claudio.] Anno 2. Claudii, qui fuit annus Christi 43. et ex parte 44. ait Baron. et Dio Cassius lib. 60. Alii tamen censent famem hanc contigisse post biennium scilicet anno Claudii 4. qui fuit Christi 45. forte quia usque ad annum 4. perduravit. Ita Josephus lib. 20. c. 2. Euseb. in Chron. Orosius l. 7. c. 6. qui duo ultimi addunt, Helenam Adiabenorum reginam (quam ad Christum conversam esse scribit Orosius) Judæis in hac fame magna munificentia succurrisse. Quare hæc Agabi prophetia de fame, videtur facta sub annum Claudii primum, Christi 42. Porro Caio Caligula anno 4. regni sui a militibus occiso, in imperium successit hic Tiberius Claudius Drusus Germanicus Drusi Neronis et Antoniæ filius, Liviæ Augustæ, Augusti Cæsaris uxoris nepos, annos natus 50. creatus Imperator factione militum prætorianorum, regnavitque annos tredecim: cui successit Nero, quem Claudius in filium adoptarat. Ita Suetonius et alii. Primus ergo post Julium Cæsarem Romæ et orbis Imperator fuit Octavius Augustus, Julii nepos; secundus, Tiberius; tertius, Caius; quartus Claudius; quintus Nero: sub quibus contigerunt ea, quæ in Actis scribit Lucas. Denique Claudius ob hanc famem in medio foro, ait Sueton. cap. 18. vitæ ejus, *A turba conviciis, ac simul fragminibus panis ita infestatus est, ut ægre, nec nisi postico evadere in palatium valuerit, nihil non excogitavit ad invehendos, etiam in tempore hiberno, commeatus.*

29. In ministerium.] εις διακονιαν, quod Pagnin. Syrus et Tigurina vertunt, *in subsidium*: hoc enim est diaconia, nimirum ministerium eleemosynæ, qua egentibus ministrantur necessaria ad vitam.

Habitantibus in Judæa fratribus.] Tum religionis ergo: agnoscebant enim eos quasi patres suos utpote primos fideles: tum quia fideles in Judæa spoliati

bonis a Judæis, majori indigentia laborabant, uti dixi Hebr. 10. 34 tum quia ipsi sponte se bonis abdicarant, posuerantque eorum pretia ad pedes Apostolorum, ut vidimus c. 4. 34. quare præ cæteris merebantur juvari. Ita S. Hieron. in ep. ad Galat. c. 2. 10.

30. MITTENTES AD SENIORES,] ad Apostolos, ait OEcum. Alii, ad presbyteros et primores fidelium, præsertim Diaconos: horum enim erat eleemosynas distribuere, ut dixi c. 6. Nam verisimile est Apostolos jam Hierosolymis discessisse, de quo cap. 12.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

HERODES AGRIPPA OCCIDIT S. JACOBUM, ET S. PETRUM INCARCERAT: SED ILLE AB ANGELO LIBERATUR. SECUNDO, V. 20. HERODES A POPULO DEUS ACCLAMATUS, OCCIDITUR AB ANGELO.

1 EODEM autem tempore misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia. 2. Occidit autem Jacobum fratrem Joannis gladio. 3. Videns autem quia placeret Judæis, apposuit ut apprehenderet et Petrum. Erant autem dies Azymorum. 4. Quem cum apprehendisset, misit in carcerem, tradens quatuor quaternionibus militum custodiendum, volens post Pascha producere eum populo. 5. Et Petrus quidem servabatur in carcere. Oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo. 6. Cum autem producturus eum esset Herodes, in ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites, vinctus catenis duabus: et custodes ante ostium custodiebant carcerem. 7. Et ecce angelus Domini astitit, et lumen refulsit in habitaculo: percussoque latere Petri, excitavit eum, dicens: Surge velociter. Et ceciderunt catenæ de manibus ejus. 8. Dixit autem angelus ad eum: Præcingere, et calcea te caligas tuas. Et fecit sic. Et dixit illi: Circumda tibi vestimentum tuum, et sequere me. 9. Et exiens sequebatur eum, et nesciebat quia verum est, quod fiebat per angelum: existimabat autem se visum videre. 10. Transeuntes autem primam et secundam custodiam, venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad civitatem: quæ ultro aperta est eis. Et exeuntes processerunt vicum unum, et continuo discessit angelus ab eo. 11. Et Petrus ad se reversus, dixit: Nunc scio vere, quia misit Dominus angelum suum, et eripuit me de manu Herodis, et de omni expectatione plebis Judæorum. 12. Considerausque venit ad domum Mariæ matris Joannis, qui cognominatus est Marcus, ubi erant multi congregati, et orantes. 13. Pulsante autem eo ostium januæ, processit puella ad audiendum, nomine Rhode. 14. Et ut cognovit vocem Petri, præ gaudio non aperuit januam, sed intro currens nuntiavit stare Petrum ante januam. 15. At illi dixerunt ad eam: Insanis. Illa autem affirmabat sic se habere. Illi autem dicebant: Angelus ejus est. 16. Petrus autem perseverabat pulsans. Cum autem aperuissent, viderunt eum, et obstupuerunt. 17. Annuens autem eis manu ut tacerent, narravit quomodo Dominus eduxisset eum de carcere, dixitque: Nuntiate Jacobo et fratribus hæc. Et egressus abiit in alium locum. 18. Facta autem die, erat non parva turbatio inter milites, quidnam factum esset de Petro. 19. Herodes autem cum requisisset eum, et non invenisset, inquisitione facta de custodibus, jussit eos duci: descendensque a Judæa in Cæsaream, ibi commoratus est. 20. Erat autem iratus Tyriis et Sidoniis. At illi unanimes venerunt ad eum, et persuaso Blasto, qui erat super cubiculum regis, postulabant pacem, eo quod alerentur regiones eorum ab illo. 21. Statuto autem die, Herodes vestitus veste regia, sedit pro tribunali, et concionabatur ad eos. 22. Populus autem acclamabat: Dei voces, et non hominis. 23. Confestim autem percussit eum angelus Domini, eo quod non dedisset honorem Deo: et consumptus a vermibus expiravit. 24. Verbum autem Domini crescebat, et multiplicabatur. 25. Barnabas autem et Saulus reversi sunt ab Jerosolymis expleto ministerio, assumpto Joanne, qui cognominatus est Marcus.

1. EODEM AUTEM TEMPORE.] Puta inchoato anno 2 Claudii, et Christi 43 quo cœpit fames, ut dixi in fine c. præcedentis.

HERODES] Non Ascalonita, qui infantes in ortu Christi occidit, nec Antipas, qui Joannem Baptistam decollavit, et Christum illusit: sed Agrippa, filius Aristobuli, filii Herodis Ascalonitæ. Ita Syrus et Eusebius lib. 2 cap. 10. Vocatur rex, non Tetrarcha, quia regnum, regisque nomen a Caio Caligula imp. obtinuerat, eo quod sub Tiberio Cæsare Caio familiaris, Tiberio celerem mortem, ut Caius nepos ei in imperio succederet, optasset, ideoque a Tiberio in

carcerem detrusus esset; unde mox moriente Tiberio, succedens Caius, Agrippam carcere liberatum regem Judææ creavit, uti narrat Josephus l. 18. c. 8. et lib. 19. c. 5

Nota. Quatuor fuerunt Herodes: primus, Ascalonita, secundus, Antipas, filius Ascalonitæ; tertius, hic Agrippa, Antipæ ex fratre nepos; quartus, Agrippa junior, hujus senioris filius, de quo c. 25. 16. qui fuit tempore excidii Hierosolymitani, cui Josephus suam historiam Judaicam dedicavit.

Ut affligeret.] Quia teste Josepho, Judaismi et Judæorum erat studiosissimus, atque a Cajo cum regno jus etiam in res sacras, templum et sacerdotium obtinuerat. Adeo enim Cajo ob optatum et prædictum ei imperium, erat charus, ut Cajus creatus Imperator mox Agrippæ donarit catenam auream, pondere parem ferreæ, qua eum oneraral et vinxerat Tiberius, ait Josephus l. 19. c. 5. Videtur Agrippa Romæ didicisse crudelitatem a Tiberio Cæsare, a quo conjectus in vincula, a Caio evectus fuit ad regnum: perinde ac Tiberius ab exilio Rhodiensi vocatus est ad imperium, de quo Suetonius in ejus vita cap. 59. *Multa*, ait, *ita sæve et atrociter factitavit, ut nonnulli versiculis quoque et præsentia exprobrarent, et futura denuntiarent mala:*

Asper et immitis, breviter vis omnia dicam?
  Dispeream, si te mater amare potest.
Aurea mutasti Saturni sæcula, Cæsar:
  Incolumi nam te, ferrea semper erunt,
Fastidit vinum, quia jam sitit iste cruorem,
  Tam bibit hunc avide, quam bibit ante merum
Aspice Felicem sibi, non tibi Romule, Syllam:
  Et Marium, si vis, aspice, sed reducem.
Nec non Antoni civilia bella moventis,
  Nec semel infectas aspice cæde manus
Et dic, Roma perit: regnabit sanguine multo,
  Ad regnum quisquis venit ab exilio.

Occidit autem Jacobum] Cur Jacobum præ cæteris Apostolis? Resp. Primo, quia hic Jacobus major frater Joannis, erat unus e primariis tribus Apostolis, adeoque e columnis Ecclesiæ. Secundo, quia, ut ait S. Chrys. et Theoph. in c. 17. S. Matth. Jacobus hic quasi Boanerges, id est filius tonitrui, in prædicatione Evangelii erat igneus quasi fulmen, ac Judæis terribilis et gravis quasi tonitru confutando Judæos et judaismum, ideoque ab eis postulatus ad necem. Tertio, quia ex Hispania obita celebris, rerumque gestarum gloria clarus, oculos omnium in se convertebat, ac nominatim quod duos famosos magos Philetum et Hermogenem, ad Christum convertisset: forte etiam Judæi, qui plurimi tum in Hispania degebant ejus prædicatione et gestis offensi, litteras ad suos Hierosolymitas dederant, ut Jacobum e medio tollerent. Denique probabile est cæteros pleroque Apostolos abfuisse Hierosolymis, imo abiisse in suas provincias, ut proinde eos comprehendere non potuerit Herodes, de quo mox plura.

Occidit autem Herodes Jacobum, tum ut Judæos magis sibi conciliaret, tum quia judaismi, quem S. Jacobus impugnabat, erat amantissimus Unde Josephus l. 19. Antiq. c. 7 *Quapropter*, ait, *libenter et continue degebat Hierosolymis, institutorum ac rituum patriæ servator religiosissimus, Purus enim erat a contaminamentis omnibus, nec ullo dies ei præteribat absque sacrificio.* Porro occisus est S. Jacobus a Judæis paulo ante Pascha, puta ante 14. lunam primi mensis Nisan, vel paulo post, ut volunt alii. Unde Rom. Martyr. 25. Julii ait, *prope Pascha* non definiens ante, an post: Nam paulo post ejus necem, voluit Herodes occidere quoque Petrum post dies azymorum, id est post octavam Paschatis. S. Hier. in c. 43. Ezech. scribit S. Jacobum immolatum altera die Paschatis, scilicet decima quinta luna, in qua Christus occisus est. Ado Trevirensis in Martyr. et Callixtus Papa I de Miraculis S. Jacobi, scribunt eum occisum 25 Martii, quo pariter die ante decem annos, puta anno Christi 34. occisus fuerat Christus Christoph *tamen* a Castro in Hi tor Deip c. 18. censet eum occisum in Aprili in diebus azymorum: festum tamen ejus celebratur die 25. Julii, quia eo die translatum est ejus corpus Compostellam, ubi miraculis plurimis coruscans magno Hispanorum, imo peregrinorum e toto orbe confluentium confluxu colitur, quæ peregrinatio celebrari cœpit anno Domini 1220 teste S Antonino 4. p Hist tit. 6. c 7.

Gladio.] Quia licet in veteri testamento vix legamus, Judæos usos gladios in pœnis reorum, tamen postquam in Romanorum potestatem venerunt, eo, more Romanorum, usi sunt eorum Tetrachæ et Reges: unde et Herodes Antipas hujus Herodis patruus, gladio occidit S Joannem Baptistam.

Porro S. Jacobus vadens ad mortem, suum accusatorem, nomine Josiam, sua constantia et sanctitate ita obstupefecit, ut eum ad Christum converterit, Martyremque effecerit Audi ex S. Clemente Euseb. l. 2. Hist. c. 9. *Is sane qui eum ad tribunal duxerat, cum martyrium subiturum cerneret, eo re motus, et se Christianum esse ultro confessus est Ducti sunt igitur simul uterque. Ille vero in itinere petiit, ut ignosceretur sibi a Jacobo. Hic cum parumper deliberasset: Pax tibi, ait, et osculatus est eum; atque ita simul uterque decollatus est.* Addit S. Isidorus, S. Jacobum euntem ad martyrium, paralyticum suam opem inclamantem membris et sanitati restituisse.

Nota S. Jacobi laus et gloria prima est, quod primus omnium Apostolorum pro Christo martyrium generose obierit, cæterisque ad illud dux et choragus fuerit Ex adverso frater ejus sanctus Joannes agmen Apostolorum claudit, et ultimus omnium defunctus est grandævus annó Christi 101. post Christi passionem 68. post Jacobi necem 58. Quare hi duo fratres cæterorum omnium Apostolorum vitam et mortem sua morte, quasi initio et fine complectuntur, inchoant et terminant, eorumque sunt quasi α et ω

Secunda, quod cognatus fuerit Christi, natus ex patre Zebedæo, et matre Maria Salome, quæ Sanctorum catalogo ascripta, religiose colitur Verulis in Italia ubi ejus corpus requiescit

Tertia, quod a Christo mutatum sit ei nomen, ac cum fratre Joanne vocatus sit *Boanerges*, id est filius tonitrui, id est, tonitru et fulmen: fulmineus enim fuit zelo, actione, prædicatione, miraculis. Nulli alteri Apostolo Christus mutavit nomen, nisi Simoni, quem vocavit *Cephan*, id est Petrum eo quod illum Ecclesiæ suæ destinaret basin et Primatem.

Quarta quod a Christo præ cæteris Apostolis electus fuerit et dilectus: hi enim tres, Petrus, Jacobus et Joannes, quasi triumviri Christi, soli interfuerunt ejus transfigurationi in monte Thabor, et orationi ultimæ in horto paulo ante mortem, in qua sudavit aquam et sanguinem Insuper semper mansit virgo, a

que ee frater ejus Joannes. Unde de utroque loquens Epiphan hæres 58. *Quinam ergo, ait, hi fuerint, quam generosi Apostoli, et monasticam vitam degentes, ac deinceps virgines*

Quinta quod Christi fuerit amantissimus, ejusque honoris zelosissimus. Unde Lucæ 9. 54 cum Samaritæ Christum sprevernent, indignans et Christi injuriam ulcisci volens, ingenti zelo, etsi adhuc rudi et impolito dixit· *Domine vis dicimus, ut ignis descendat de cœlo, et consumat illos?* q d. Vis ut instar Eliæ eos igne cœlesti et fulmine afflemus? *Surrexit enim Elias Propheta quasi ignis et verbum ipsius quasi facula ardebat.* Eccli 48. 1.

Sexto. quod B Virgini charissimus fuerit. Unde ipsa adhuc vivens Hierosolymæ, eidem apparuit Cæsaraugustæ, insistens columnæ, jussitque ibidem oratorium sibi extrui, prædicens illam Hispaniæ partem sibi fore devotissimam. Quare S Jacobus eidem sacellum, omnium in orbe primum, exædificavit. Ita referunt Annales Hispaniæ

Septimo, quod Hispaniam e Mauris et Saracenis liberarit, visibiliter præiens aciem Ramiri regis. dum ille anno Domini 834. cum innumeris Saracenis e recenti victoria insolentibus, sibique insultantibus, monitu et invocatione S Jacobi confligens, eos omnes vel cecidit, vel cœpit. vel in fugam egit. Unde et Hispani in præliis eum jugiter invocant, et ejus ope illustres contra fidei hostes obtinuerunt et obtinent victorias. Quare in ejus honorem instituerunt Ordinem Militarem Equitum S. Jacobi, qui cœpit sub Alphonso IX. Rege Hispan anno Domini 1158.

Octavo, Jacobo debet Hispania, quod a Christo huc usque in vera et orthodoxa Christi fide constans perstiterit, ut merito reges ejus Catholici cognominentur, ipsaque sit basis et columen fidei et Ecclesiæ, quodque fidem Christi cum æterna nominis sui gloria per Indias, tam Orientis, quam Occidentis. longe lateque propagarit. et in dies magis magisque propaget.

Censet S. Isidorus, et Lucius Dexter in Chronico, idque habet Liturgia Mozarabum, et versio Arabica, S Jacobum hunc fratrem S. Joannis scripsisse epist. Canonicam, quæ vulgo S. Jacobi dicitur: Eusebius tamen S. Hier et alii multi, censent eam scriptam a Jacobo Minore, qui *frater Domini* dictus. primus fuit Episcopus Hierosolymorum. quod in ipsa ejus Epistola discutiendum erit.

Denique. sicut S. Joan. Baptista occisus est ab Herodiade, quæ erat soror hujus Herodis Agrippæ, eo quod incestas ejus nuptias cum Herode Antipa. patruo suo culpasset; ita et S. Jacobus occisus est a fratre ejus Agrippa: nimirum S. Joannem martyrii socium merebatur S Jacobus; atque Herodias Joannicida fratrem herodem, et Herodes Jacobicida sororem Herodiadem. velut dignum patellæ operculum poseebat. nimirum uterque mali corvi malum fuit ovum Uterque enim prognatus est ex Herode Ascalonita. qui fuit infanticida, et in eis Christicida Hic enim utriusque fuit avus: genuit enim Aristobulum, qui fuit pater Herodis Agrippæ et Herodiadis.

Addit L. Dexter in Chronico anno Christi 41 *Ex Hispania rediens Jacobus Gallias invisit, ac Britannias, ac Venetiarum oppida ubi prædicat, ac Hierosolymam revertitur, de rebus gravissimis consulturus B Virginem et Petrum* Et mox anno Christi 42. *Prædicans acerrime Judæis, prius interfuit hoc anno consecrationi ædis sacræ Nazareth* (quæ Lauretum ab angelis translata. inde nunc Lauretana dicitur) *in qua Virgo Deum concepit. præsentibus nonnullis Apostolorum: succiso ob Herode capite, recens Hierosolymam reversus, nobile martyrium 25. die Martii* (quo et Christus crucifixus est) *gloriose pertulit. Discipuli sancti Jacobi, Dei monitu, Virginisque consilio, corpus magistri Joppe in navi deponentes, Iriam Flaviam Gallaciæ civitatem felici navigatione pervenerunt. Altare super sacrum corpus erigunt, et more sacro, Basilius, Athanasius, Chrysogonus, Agathodorus. Elpidius (qui nuntio accepto de corpore sui parentis in Hispanios illoto, mox Iriam accurrunt) sacrant, et Apostolo dicant.* Subdit anno Christi 50 S. Petrum Hispanias adiisse multis eum comitantibus, inde in Africam et Ægyptum transisse. Horum omnium fides sit penes Auctorem, quæ quanta sit dixi in fine Chronotaxeos

Quæres, quoto Christi anno occisus est S. Jacobus? Primo, Euseb. in Chronico. ait eum occisum anno Christi, 36. qui fuit Tiberii Imp. 20 a morte Christi 2 Verum irrepsit error in Chronico hoc. Nam eo tempore necdum regnabat Herodes Agrippa. qui eum occidit: cœpit enim regnare eum Caio successore Tiberii. Unde idem Euseb l. 2. Hist c. 8 et 9 ait eum occisum, æque ac Petrum incarceratum, sub Claudio imp.

Secundo, alii Jacobi necem contigisse putant anno Claudii 8 Christi 49. qui fuit a morte ejus 15 eo quod Herodes Agrippa paulo post eum occisum, et Petrum incarceratum, sit occisus ab angelo, e 12. Mortuus est autem Agrippa an. 9. Claudii, ait Tacitus l. 12. Annal. Sed errat Tacitus: nam Agrippa 3. Claudii anno defunctus est, uti passim tradunt Historici.

Tertio. Baronius putat S. Jacobum decollatum anno Claudii 2 Christi 44 qui fuit a morte ejus undecimus: Herodem vero percussum ab angelo anno Claudii 4. Christi 46 Verum cæteri tradunt eum tantum tres annos regnasse sub Claudio, et quatuor sub Caio, hoc est, universim septem annos

Quarto, Onuphrius in Chron. et Mariana Hist Hispan. l. 4. cap 2 S. Jacobi necem consignant anno Christi 42. qui fuit Claudii Imper. primus. Nam anno sequente, puta 2. Claudii. Petrus statim a nece Jacobi incarceratus, ab angelo liberatus profectus est Romam; uti omnes tradunt. Sic et L Dexter in Chronico, tradit S. Jacobum occisum anno Christi 42. die 25 Martii.

Quinto, Genebrard. in Chronol. lib. 2. eam ponit anno Christi 46. qui, inquit. fuit Claudii tertius Agrippæ septimus et ultimus: septennium enim eum regnasse docet Josephus loco mox citando; nam paulo post occisum Jacobum occisus est, ita ut 4. annos regnarit sub Caio, tres sub Claudio Verum non statim a nece Jacobi ab angelo percussus est Agrippa: nam ut ait Lucas in fine hujus c. Agrippa occisus est Cæsareæ: eo autem ascendit post mortem aliquam octam Hierosolymæ s nece Jacobi Rursum non statim ut ascendit Cæsaream, ibi percussus est. Nam Lucas narrat interim famem accidisse prædictam ab Agabo: Tyrii enim et Sidonii facto concursu. per Blastum conati sunt Agrippam sibi reconciliare. eo quod alerentur eorum regiones ab illo, ut ait Lucas v. 20.

Non ergo paucis diebus Agrippa Cæsareæ commoratus est; sed partem sumi sexti regni sui, et totum septimum ibi transegit. Quocirca

Sexto, alii censent S. Jacobum occisum, et S. Petrum incarceratum fuisse in Paschate, anno Claudii 2. incipiente, qui fuit Christi 43. nonus ab ejus morte. Tunc enim Agrippa Roma, ubi a Claudio in regno fuerat confirmatus, celeriter rediens Hierosolymam ante Pascha, volens Judæis gratificari, S. Jacobum occidit, et S. Petrum vinxit: sed ille ab angelo liberatus, multis Asiæ provinciis peragratis Romam ingressus, Romanam cathedram erexit die 18. Januar. sub finem anni 2. Claudii, qui finiendus erat die 24. Januarii inchoato jam anno Christi 44 ac eodem jam currente, et post diem 24. Januarii concurrente cum anno 3. Claudii Imp. Agrippa percussus est ab angelo, cum septem annos regnasset, nimirum quatuor sub Caio, tres sub Claudio. Sic enim omnia apposite inter se per annos distributa connexa cohærent. Ita Josephus, qui tunc vivebat, et hæc spectabat l. 19 Antiq. c. 8. et ex eo Christoph. a Castro in Hist. Deiparæ c. 18 pag. 530 quem vide. Eodem anno Christi 43. Thaddæus missus est ad Abagarum (uti ei vivens promiserat Christus) eumque cum populo Edessene fide Christi imbuit, et baptizavit, teste Euseb. l. 1. Histor. c. 13.

Mihi magis probatur sententia Baronii, excepto anno quo ab angelo percussus est Herodes: illum enim censeo fuisse Christi 45. Claudii tertium: nam ultra tertium Claudii annum non regnasse, non vixisse Herodem consentiunt Chronologi et Historici. Porro primus Claudii annus incidit in annum Christi 43. non 42. uti tradit Euseb. et cæteri. Nam Christus mortuus est anno Tiberii 18 uti omnes consentiunt, agens annum ætatis, 34. Tiberius autem 22. annos regnavit, cui successit Caius per 4. annos. Caio successit Claudius: combina horum annos cum annis Christi invenies Claudii 1. annum incidere in annum Christi 43 non 42. Anno ergo Christi 44. Petrus e carcere liber, variis provinciis peragratis Romam contendit, ibique cathedram posuit 18. Januarii, inchoante anno 45. Christi, et finiente anno Claudii secundo. Nam tertius Claudii annus inchoandus erat die 24. Januarii ejusdem anni. Id patet ex eo, quod Petrus sederit Romæ 25. annis. Jam incipe ab anno 3 Claudii, et numera reliquos ejus 12. annos (universim enim regnavit 14. annis) adde annos 13. Neronis (13 enim anno Neronis, ab eo occisus est Petrus) qui successit Claudio, habebis annos 25. Sedis Romanæ S. Petri.

Quæres Secundo, quoto post Christi in cœlum ascensum anno Apostoli discesserunt e Judæa in suas provincias, ut toto orbe evangelizarent Gentibus quibuslibet? Resp. varii varium assignant annum. Primo, Apollonius, qui vixit anno Christi 220. scribit apud Euseb. l. 5. Hist. c. 17. Christum jussisse, apostolis ne ante 12 annos a morte sua computandos, Hierosolymis discederent. Id accepit ex Clem. Alexand. qui paulo ante vixit et scripsit, scilicet anno Christi 190. Clemens enim l. 6. Strom. idem tradit: sed Clementis hujus scripta vitiata sunt ab hæreticis, ideoque inter apocrypha relata a Gelasio Pontifice, æque ac itinerarium Petri, a quodam Clemente (non illo Rom. Pont. S. Petri discipulo et successore, uti præ se fert) compositum, ubi idem de hisce 12. annis a Christo Apostolis præstitutis, dicitur: ex quo primo desumpta et propagata videtur hæc traditio. Sed eam falsam esse et confictam patet ex hisce Actis Apost. Nam paulo post necem S. Stephani. Philippus Samariam convertit; unde eo Hierosolymis sociti discesserunt sancti Petrus et Joannes, ut Samaritis Sacramentum Confirmationis impenderent. Rursum ex iisdem patet, S. Petrum paulo post lustrasse Joppen. Lyddam, aliasque civitates Judææ: deinde Cæsareæ Christi fidem prædicasse Cornelio, ac tandem cathedram suam Antiochiæ collocasse per septem annos, donec eam Romam transferret, quod factum est anno circiter decimo post ascensum Christi in cœlum.

Secundo, Baronius, quem multi sequuntur, ac Lorinus hic ad v. 20. censent Apostolos se dispersisse per orbem post necem S. Jacobi, anno Christi 44. qui fuit decimus a Christi morte et resurrectione: unde S. Matthæum paulo ante, puta anno Christi 41. scripsisse Evangelium. Causam dispersionis fuisse persecutionem Herodis, qua occidit S. Jacobum, et incarceravit S. Petrum, eum et cæteros occisurus, si potuisset: quocirca illos periculum fugientes, profectos esse ad Gentes. Multo longius abeunt, qui Apostolos universaliter per orbem dispersos esse opinantur post primum Concilium Hierosolymis habitum Act. 15. hoc enim celebratum est anno Christi 51. ut vult. Baron. vel 54. ut vult S. Hieron. Citant pro hac sententia, S. Chrys. hom. 25. in Acta. sed falso.

Verum hæc sententia difficilis est creditu. Primo, quia Euseb. lib. 1. hist. c. 13. scribit sanctum Thaddæum profectum Edessam Syriæ anno Christi 43. convertisse Abagarum regem et populum Edessenum ad Christum, uti Abagaro olim scripserat et promiserat Christus. Quocirca Lucius Dexter in chronic. et Genebr. in Chronol. censent divisionem Apostolorum factam anno Christi 41. qui fuit septimus a morte ejus. Sed nec hoc satisfacit. ob sequentes rationes.

Secundo, quia S. Jacobus in Hispanias profectus est, utique, ante annum Christi 44 nam eo occisus est Hierosolymæ ab Herode. Eum enim in Hispania, prædicasse, universalis est et immemorabilis non tantum Hispaniæ, et fidelium ubique traditio, cui refragari nemo queat. Jacobus ergo in Hispanias profectus est sub annum Christi 37. Ergo eodem cæteri quoque in sua loca abiisse videntur.

Tertio, quia Christus jusserat Apostolis, ut manerent Hierosolymis usque dum reciperent Spiritum S. in Pentecoste, ut eo recepto linguis igneis irent prædicatum per totum orbem, ut patet Act. 1. si enim decem annos mansissent in Judæa, tarde admodum executi essent mandatum Christi de prædicando Gentibus per totum orbem, et parum temporis ad id exsequendum habuissent. Plerique enim anno trigesimo apostolatum cum vita et martyrio finierunt. Adde, pauci fuerunt, puta duodecim; et tamen hi remotissimas et plurimas gentes, vastas et amplas adire et convertere debebant.

Quarto, quis credat eos omnes decennium integrum posuisse apud paucos perfidos et obstinatos in sua lege Judæos, cum scirent totum orbem sibi a Christo præscriptum et demandatum esse? Sane pauci anni sufficiebant ad prædicandum per totam Ju

dæam, præsertim cum ibidem Diaconos et Presbyteros ordinasseot; quin et S. Jacobum fratrem Domini constituissent Episcopum.

Quinto, quia S Paulus Galat. I. 19 ait se post triennium a conversione sua (quæ contigit anno Christi 36. vel ut alii volunt, 35) puta anno Christi 38. vel 39. ascendentem Hierosolymam, neminem Apostolorum vidisse, nisi S Petrum et Jacobum fratrem Domini: quia scilicet cæteri ad evangelizandum toto orbe erant dispersi, ait S. Hier Ans Claudius Taurinensis et Cajet. ibid. Hinc et S Lucas describens Acta S. Petri, et ortum progressumque Ecclesiæ in Judæa, nullam aliorum Apostolorum mentionem facit, nisi S Joannis; utique facturus si in ea diutius mansissent.

Ob hæc ergo argumenta probabilius videtur. Apostolos longe ante annum Christi 44 qui fuit decimus a morte ejus, in suas provincias discessisse. Quo anno discesserint, præcise definire non ausim. Probabile est, eos discessisse paulo post conversum a Petro Cornelium: tunc enim apertum est publice per cœleste oraculum ostium fidei Gentibus, iisque jussos est illico Petrus se consequenter et cæteri evangelizare Quocirca ipse mox edit Antiochiam ibique cathedram constituit anno Christi 37 Videntur ergo sub idem tempus quoque cæteri suas adiisse gentes, in eisque Ecclesias erexisse. ibique suas cathedras posuisse. Quis enim credat eos cœlesti visione Petri admonitos, jam esse tempus prædicandi Gentibus, tardasse et distulisse hujus moniti, imo præcepti divini executionem per septem vel octo annos, puta ab anno Christi 37. usque ad 44. Videntur ergo discessisse sub annum Christi 37 Unde et anno Christi 36. Deus convertit Saulum eumque Gentium Apostolum et doctorem designavit Quod si quis eodem anno Christi 36. contendat Cornelium fuisse conversum, et paulo post Apostolos saltem aliquos ivisse in suas provincias, non repugnabo Sub idem enim tempus videtur apertum Gentibus fidei ostium. quo Saulus conversus, creatus est a Deo Gentium doctor.

Imo noster Gaspar Sanchez tract. 1. de Prædic. S. Jacobi in Hispania c 6 et Chrystoph. a Castro in Hist. Deiparæ c. 18. p 541. censent Apostolos statim a Pentecoste anno Christi 34. ivisse in suas provincias Probant id Primo, quia ideo in fine illius anni 34 ut tradit Eusebius in Chronico et alii ordinasse videntur S Jacobum fratrem Domini Episcopum Hierosolymæ, ut Judæorum curam pastoralem in ipsum transferrent, ipsi vero discederent ad Gentes.

Secundo, id probant ex Melitone Sardensi, quem citat Beda in c 8 Act. et ex Prochoro discipulo S. Joannis· sed utriusque scripta sunt vitiata, apocrypha et fabulosa.

Tertio, quia Christus ascendens in cœlum jussit, dixitque Apostolis Marci ult. *In mundum universum euntes docete omnes gentes.* q. d. *Ite, quia jam tempus est*, ait S Thom Hugo et Cajet. qui et addit, hoc mandato revocatum esse illud anterius. *In viam Gentium ne abieritis.*

Quarto, quia Ecclesia in officio Pentec in Vesp. secundis, ad *Magnificat* canit; *Hodie completi sunt dies Pentec. hodie Spir. S. in igne discipulis apparuit, et tribuit eis charismatum dono: misit eos in universum mundum prædicare.* Similiter loquitur S. Leo s. 1 in Natali S. Petri et Pauli, Iren Metaphrastes, et alii. Unde concludit Sanchez paulo post Pentecosten Apostolos prædicasse Gentibus. et ad eas profectos esse ante conversionem Cornelii, quam ipse censet factam anno 36. Christi, qui fuit secundus ab ejus morte. Licet enim posterius eam narret Lucas, eam tamen esse præponendam Locum enim per hysterologiam gesta Petri postponere, ut narrata conversione S. Pauli, ejus gesta eodem historiæ filo pertexat, quibus pertextis gesta S. Petri enarrare aggreditur.

Verum difficile est creditu Apostolos ivisse ad Gentes, ante apertum iis cœlitus fidei ostium per conversionem Cornelii Ideo enim Deus illam cœlesti visione Petro præmonstravit. ut per illam Apostolis iter ad Gentes panderet: alioqui enim Judæi, quales erant pleriqæ primi Christiani, id non permisissent, imo iis restitissent, uti restiterunt S Petro c. 11. 3 Sed Petrus per visionem a Deo acceptam eis satisfecit.

Quare argumenta a Sanchez allata probant dumtaxat, a Pentecoste licuisse Apostolis prædicare Gentibus, uti recte judicavit Gabriel Vasquez, quem citat Sanchez c. 8 imo eosdem prædicasse Gentibus, quæ se Judæis miscebant in concionibus S. Petri et Apostolorum: non tamen probant, eos statim a Pentecoste ivisse in suas provincias: tum quia primo satisfacere debebant Judæis, qui prætendebant Messiam sive Christum, ejusque Evangelium ad se pertinere, non ad Gentes: illum enim ad se esse missum, eo quod patribus suis fuisset promissus Hoc autem fecerunt ordinando Hierosolymæ Episcopum S Jacobum, dispergendo se per cæteras Judææ, Galilææ et Samariæ civitates. ibique evangelizando : tum quia expectabant occasionem et tempus, quo a Deo discedere monerentur, ut hoc Judæis possent obtendere ; ne ipsis abeuntibus obstreperent, aut schisma facerent: hoc autem factum est per visionem S. Petro oblatam.

Rursum illa argumenta recte probant, Apostolos iter suum non distulisse per multos, v g. decem annos, sed rebus in Judæa compositis mox discessisse. Hoc autem factum est, cum Petrus obita Judæa. Lydda et Joppe, ubi multos dies mansit, ait Lucas c 9. missus est Cæsaream ad convertendum Cornelium ; quod factum est sub annum Christi 37 ut dixi in fine c. 10 ac consequenter tunc pariter videntur Apostoli in suas oras profecti Sic enim omnia suavi dispositione, et concinna narratione connexa cohærent. Nam ab an Christi 34 usque ad 37 Apostoli omnes per triennium integrum evangelizando Judæis, abunde eis satisfecerent: unde eo expleto, anno Christi 37. converso Cornelio, et patefacto cœlitus Gentibus ad Ecclesiam ingresso. omnes se ad iter in suas provincias accinxerunt

Confirmatur Primo, quia Lucius Dexter in Chronico. et alii tradunt, S Jacobum anno Christi 37. profectum in suam provinciam, puta Hispaniam: ergo idem cæteri plerique fecerent alternative. Dico: Plerique et alternative Nam non omnes simul eodem tempore præcise discesserunt sed alii citius, alii tardius, pro rerum et negotiorum commoditate, vel necessitate, ut recte advertit Christ. a Castro c.18 Hist. Deiparæ. Sic S Joannes diutius ibid. mansit, ut serviret B. Virgini, cui a Christo datus erat custos, imo filius. Sic S. Petrus Judæis vel præsens, vel vicinus esse

voluit per decem annos, ex quibus septem egit Pontificatum Antiochiæ, sed ita, ut crebro in Judæam et Jerusalem excurreret. Unde et S. Paulus anno Christi 39. veniens Hierosolymam, eum ibidem invenit et convenit. Galat. 1. 19 sanctus Petrus enim præcipue erat Judæorum Apostolus, sicut Paulus Gentium, Galat. 2 9.

Confirmatur Secundo, quia Apostolos Hierosolymis non discessisse ante conversionem Cornelii, patet ex eo, quod Lucas c. 11. 1. dicat illos eum ibidem audivisse: *Audierunt*, ait, *Apostoli et fratres qui erant in Judæa; quoniam et Gentes receperunt verbum Dei*: ergo ante non receperant: nec eis ex professo prædicerant Apostoli. Quod vero mox post conversum Cornelium discesserint in suas provincias, liquet ex eo, quod paulo post Lucas v. 22. dicat Barnabam missum esse Antiochiam, non ab Apostolis, utpote jam profectis et absentibus, sed a presbyteris Ecclesiæ *Pervenit*, ait, *sermo ad aures Ecclesiæ, quæ erat Hierosolymis, super istis, et miserunt Barnabam usque ad Antiochiam.*

Confirmatur Tertio, quia ideo Herodes anno Christi 43. apprehendit Petrum, et Jacobum occidit præ cæteris Apostolis c. 12 1 eo quod cæteri jam abiissent ad suas gentes.

Hæc itaque est Chronotaxis Christi, Apostolorum et primitivæ Ecclesiæ.

Christus occisus resurrexit, ascendit in cœlum, indeque misit Spiritum Sanctum in Pentecoste, anno a nativitate sua 34.

Eodem anno S. Petrus prædicans convertit tria et mox quinque hominum millia.

Eodem quoque creati sunt Primi septem Diaconi, Actor. 6.

Eodem anno lapidatus est Stephanus, die 26. Decembris.

Et die sequenti puta 27. S. Jacobus Minor creatus est primus Hierosolymorum Episcopus.

Saulus conversus est ad Christum anno Christi 36.

Cornelius conversus a S Petro, patefecit ostium fidei Gentibus initio anno 37.

S. Petrus posuit cathedram Antiochiæ eodem anno 37 in eaque sedit septem annos. Hic annus fuit 4. ab ascensu Christi, ut habet Chronicon Alexandrinum

S. Jacobus in Hispanias profectus est, cæterique Apostoli in suas provincias, eodem anno Domini 37.

Fames prædicta ab Agabo toto orbe cœpit anno Domini 42

S. Jacobus rediens Hierosolymam occisus est ab Herode Agrippa circa Pascha, anno Domini 44

S. Petrus vinctus est ab Herode, et liberatus ab angelo anno Christi 44

S. Petrus post septennem sedem Antiochiæ, liberatus e vinculis Herodis, multis locis peregratis, Romam ingreditur, ibique cathedram collocat die 18. Januarii, ineunte anno 2. Claudii Imp sub initium anno Christi 45.

Eodem anno 45. Paulus cum Barnaba missus, iturusque ad Gentes, rapitur in tertium cœlum; de quo c. seq v. 2.

3. Apposuit ut apprehenderet et Petrum] To *et* æque ac *apposuit*, emphasim habent. q d. Occiso Jacobo crevit animus et improbitas Herodi, ut etiam in ipsum Ecclesiæ Primatem, puta S. Petrum, auderet manus sacrileges injicere. Causam dat S. Chrysost. vel potius Proclus in Encomio vinculorum S. Petri apud Surium die 1. Augusti: *Nam putabant* (Judæi) *illud futurum*, ait, *ut si Petrum Apostolum de media sustulissent, facile reliquos Apostolos superarent. Ille enim erat qui contrarias voces emittebat quique in conciliis, in judiciis et in synagogis cum adversariis certabat, et Jesu nomen palam prædicans, invocato ejus nomine præcipua quædam miracula faciebat* Et inferius hosce S. Petro dat titulos: *Vere hic est Apostolorum firmamentum, et sacratus cœlorum magister, arcanorum interpres, nutantium confirmator, lapsos erigens, firmos conservans, pœnitentiæ dux ardentissimus: Petrus denique magnum illud orbis terrarum miraculum, Ecclesiæ jactatio, discipulorum decus, eorum qui recte sentiunt ornamentum, Theologorum pulchritudo, Christi os, mens cœlestis, Trinitatis pulcherrimum tabernaculum, lapsorum reconciliator, honeste viventium ductor, recte currentium propugnator, omni cœlesti et humana laude, omni præconio dignissimus. Cujus si umbra et lintei morbos profligarunt, certe catenæ quæ venerandum Apostoli corpus contigerunt, quanto propiorem tactum habuerunt, tanto abundantiorem miraculorum vim portiriparunt*, etc. Subdit hac catena diabolum fugari: *Non enim ferre potest Spir. S. gratiam has catenas obumbrantem, neque scintilla ex divino illarum igne exilientes sustinet, sed ab ipsis incenditur atque comburitur.*

Erant autem dies azymorum.] Qui per septem dies continuos a Paschate celebrabantur, ita dicti, quod in iis nullis panibus nisi azymis, id est, fermento carentibus, vesci Judæis liceret Addit hoc Lucas, tum ut denotet tempus necis S. Jacobi et carceris S. Petri, tum ut indicet causam, cur non illico occisus sit S. Petrus, sed dilatus post Pascha, quia scilicet erant dies festi azymorum, quos sanguine effuso maculare et funestare nolebat Herodes. tum denique ut indicet perversitatem Herodis et Judæorum, qui in diebus azymorum, quibus debebant vacare Deo, esseque azymi carentes omni fermento malitiæ et nequitiæ, ut ait Apost. 1. Cor. 58 exarserunt odio et invidia in Ecclesiam, summumque scelus in ejus caput S. Petrum designarunt. Ita et hodie sæpe fit, ut homines suis cupiditatibus addicti, in majoribus festis majora designent scelera, tum quia festo se suamque malitiam abscondere et latere posse putant: tum quia ad hoc eos instigat diabolus, ut festi sanctitatem atroci scelere profanet et violet. De diebus azymorum et Paschate dixi Exodi 12

4 Tradens quatuor quaternionibus.] Syrus, *tradidit eum sedecim militibus custodiendum*. Causam dat OEcum. *Ut singulis noctis vigiliis. hoc est, ternis in æqualibus horis. quatuor advigilarent custodes*, ut scilicet prioribus fessis et dormiturientibus novi et vigiles succederent. Tam arcte S. Petrum custodivit; quia audierat eum facere miracula, ne per ea eliberetur e carcere, præsertim quia eum olim ex carcere, cum S. Joanne per angelum evasisse audierat, Actor. 5. 19.

Post Pascha] Hinc videtur, quod Agrippa S. Jacobum occiderit ante Pascha, ne dies paschales ejus nece et sanguine funestaret. Erat enim ipse judaismi studiosissimus, ideoque in iis noluit occidere S. Pe-

trum, sed causam ejus distulit post Pascha, id est, post dies paschales, sive post octavam Paschæ; Pascha enim celebrabatur per septem dies. Secus sentit S. Hier. in c. 43. Ezech. Christoph. a Castro. Mariana et alii, quos initio c. citavi, scilicet S. Jacobum occisum esse die primo vel secundo azymorum; simili enim modo Judæi Christum crucifixerunt primo die azymorum: Petrum vero distulisse post Pascha in gratiam Judæorum, ne illos cultu et religione dierum et sacrificiorum paschalium occupatos, ab iis vel tantillum distraheret, sed iis elapsis plenius Petri, utpote Primatis, causam cognosceret, pleniusque et jucundius in ejus nece, populo jam e sacris ferianti spectaculum daret. Addit S. Chrysost. In encomio vinc. S. Petri apud Surium 1. Augusti, id eum fecisse, ut diuturniore cruciatu carceris, catenarum, famis, metus, mortis, vexationis militum, etc. S. Petrum torqueret: quomodo Tiberius Cæsar *vinctorum causas ideo se aiebat serius cognoscere, ne affecti supplicio cito levarentur malis, quæ meruerant anteactis sceleribus: nunc dum longiores moras ferunt, multo gravius reddi illorum infortunium*, ait Josephus l. 18. Antiq. c. 8. Sed S. Petrus, ait Chrysost. hisce omnibus fortior evadebat, adeo ut jucunda et secura hilaritate milites confunderet, et in ruborem converteret. Ergo in Paschate vinctus fuit Petrus, et tamen festum vinculorum horum celebratur ab Ecclesia die prima Augusti causam dabo v. 6

Producere.] Primo, in publicum tribunal, ut coram populo causam Petri discuteret, eumque publica sententia ad mortem damnaret. Secundo, in theatrum, in quo publico spectante et gaudente populo, eum excruciaret et morte mulctaret: Græce est ἀναγαγεῖν, quod potest verti, *offerre*. Unde Syrus vertit, *volens eum trudere populo*. Lyran. *volens eum exponere morti ad voluntatem populi*. Unde aliqui censent, Herodem, ut magis gratificaretur populo, voluisse ei tradere S. Petrum, ut ad libitum, eo genere mortis quo luberet, illum cruciaret et enecaret.

5. In carcere.] Intimo, ait S. Chrysost. hom. 8. in epist. ad Ephes. Adrichom. In Theatro terræ Sanctæ censet hunc carcerem non fuisse civitatis et magistratus, in quem incluserat Petrum et Apostolos c. 4. 3. sed regis, eumque situm fuisse in Stratopedo, id est, in area regiam Herodis undequaque ambiente, ubi regii milites excubias agebant. Alii alio loco eum collocant. Ita Romæ ad radices Capitolii videmus carcerem Mamertinum, profundum et tenebrosum, in quem a Nerone conjectus fuit S. Petrus cum S. Paulo ex eoque eductus ad martyrium; quem nunc conversum in sacellum pie veneramur, præsertim quia in eo fontem miraculosum S. Petri precibus elicitum, ad baptizandum S. Processum et Martinianum carceris custodes, etiamnum perennibus et salutiferis aquis manantem intuemur et haurimus.

A Ecclesia.] Tota ergo Ecclesia orabat pro S. Petro, quasi pro capite et Pontifice suo, quem intime diligebat et colebat; æstimans si Petrus capite mulctaretur, non tam illi, quam sibi caput truncandum. Id etiamnum imitatur Ecclesia quæ in canone Missæ semper, et crebro in Collectis orat pro Summo Pontifice. Ipse enim quasi Atlas Ecclesiæ totum ejus pondus humeris suis sustinet. Porro hæc oratio fuit efficax, et per miraculum S. Petrum e carcere eduxit, tum quia erat densa et communis omnium fidelium, qui tunc fere erant Sancti, imo in sanctitate eximii, tum quia erat fervida et continua, etiam noctu: nam noctu veniens e carcere Petrus fideles orantes invenit. Ad cujus imitationem institui solet oratio quadraginta horarum, in honorem sepulturæ Christi, qui totidem horis in sepulchro decubuit.

6. Cum autem producturus eum esset.] Disce hic Deum sinere S. Petrum, et fideles adigi ad extrema, ut probet eorum in se confidentiam, ut tunc illustriori ope eos liberet, etiam per miraculum, si opus sit. Quocirca de ejus ope numquam desperandum, imo quo magis crescunt pericula et afflictiones, eo magis augenda spes in Deum. Ipse enim dixit et promisit: *Cum ipso sum in tribulatione*, Psal. 90. 15. Et: *Cum transieris per aquas, tecum ero; et flumina non operient te; cum ambulaveris in igne, non combureris et flamma non ardebit in te.* Isaiæ 43. 2.

Erat Petrus dormiens.] Quasi secure quiescens in Dei providentia, cui se curæ esse sciebat, paratusque vel vivere, vel mori prout Deus noret expedire ad majorem sui nominis gloriam, et Ecclesiæ Bonum. *Dormit corpore Petrus, corde ad Deum vigilat: Deus vero custos ipsius nec dormitat, nec dormit:* ait S. Chrysost. hom. 8 in epist. ad Ephes.

Moral. dormit secure in sinu Dei, qui cum illo sentit et dicit: *Quo fata trahunt retrahuntque sequamur. Quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.*

Vinctus catenis duabus.] *Quatuor difficultates cumulant custodiam, carcer, milites, catenæ, custodes*, ait Glossa: eo illustrius fuit Dei auxilium et miraculum, hæc omnia momentum disjiciens et superans, Petrumque liberans. Addit Arias, binos milites, inter quos medius vinctus erat Petrus, singulos singulas Petri tenuisse catenas, ne quo modo dormientes fallere et elabi posset.

Nota. Has catenas, utpote a S. Petro principe Apostolorum et Ecclesiæ, quasi sacratas, præ cæterorum Apostolorum et Sanctorum catenis honoravit et honorat non solum Ecclesia, sed et ipse Deus; ut cujus est in ligandis et solvendis alienis vinculis præcipua in Ecclesia potestas, ejus etiam vincula a cunctis fidelibus præcipuo in honore habeantur. juxta id quod S. Petro accinimus in festo S. Petri ad vincula:

> Solve jubente Deo terrarum Petre catenas,
> Qui facis ut pateant cœlestia regna beatis:

Deus enim eas honoravit, Primo, ex eis miraculose eripiendo S. Petrum per angelum. Secundo, catenam Herodianam cum Neroniana miraculose connectendo, de quo mox. Tertio, multa per eas miracula operando, quæ recenset Baron. Ribadeneira et alii die 1. Aug.

Ecclesia et fideles eas honorant, Primo, celebrando magno urbis confluxu festum vinculorum S. Petri Calendis Augusti, non Pauli (quæ tamen hic Romæ in Ecclesia S. Pauli videmus et veneramur) non aliorum Apostolorum. Cujus festi occasionem dedit, non Eudoxia uxor Arcadii Imper. quæ persecuta est S. Chrys. uti putavit Beda, sed Eudoxia uxor Theodosii junioris, qui fuit filius Arcadii et Eudoxiæ. Eudoxia enim sub annum Domini 437. Hierosolymam voti causa profecta, ibidem a Juvenalo Patriarcha accepit duas hasce catenas, quibus S. Petrum vinxe-

rat Herodes: unam detulit Constantinopolim, alteram misit Romam ad Eudoxiam Augustam suam filiam, Valentiniani junioris Imp. conjugem: utrobique autem festa dies statuta est, et quasi catenarum dedicatio: unde paulo post anno Domini 438. Eudoxia filia Eudociæ, Romæ basilicam in earum honorem erexit, quæ etiamnum exstat in monte Esquilino, vocaturque S. Petri ad vincula: vel titulus Eudoxiæ; æque ac mater ejus Eudocia similem Constantinopoli exstruxit. Porro cum Eudoxia Pontifici Romano catenam S. Petri Herodianam ostenderet, Pontifex ei vicissim ejusdem Neronianam ostendit; quam cum inter se conferunt, ecce illico una cum altera coaluit; qualem etiamnum quotannis intuemur, et reverenter osculamur.

Secundo Alexander Pontifex et Martyr, ordine, sextus a S. Petro, incarceratus S. Balbinæ et sociis ejus vincula deosculantibus dixit: *Desine has osculari boias* (id est. catenas jam dictas, quasi boum jugum, ait Festus et Isidor. l. 5. Orig.) *inquire autem Domini mei Petri Apostoli vincula et ea potius osculare. Balbina his auditis cum multo studio ac desiderio pervenit tandem ad illa beata vincula, iisque inventis gratias egit Domino nostro Jesu Christo, prosternensque se in oratione dixit: Benedictum sit nomen tuum omnipotens Deus, qui per famulum tuum Alexandrum mihi ancillæ tuæ thesaurum spiritualem indicasti, cœpitque illa vincula cum multo timore osculari, et gratias agere Regi cœlorum.* Ita habent Acta S. Alexandri die 3. Maii.

Tertio, vincula S. Petri encomio insigni celebrat S. Chrys. (vel potius S. Proclus, aut Germanus: nam tempore S. Chrysost. necdum Eudocia hæc vincula repererat) quod extat apud Surium die 1. Augusti, ubi præter alia ex eo jam citata: *Has*, ait, *catenas composuit Dei Patris Verbum; ejusdem æternitatis et principii particeps, ut ejus de Deo confessionis præmium essent. Ab his dæmonum pravi spiritus illigati incantantur, ab his princeps hujus mundi captivus ducitur, a fidelibus hominibus illuditur.* Subdit hisce Ecclesiam cingi, et contra hostes invictam reddi, iisdem Christianorum vertices coronari, ut ab inimicis sint intacti: *His catenis Apostolus ornabatur, his exultans ac gestiens se oblectabat, et tamquam regalem aliquem ornatum circumferens exultabat.* Subdit modum quo illæ servatæ sunt, nimirum per aliquos Herodis ministros, qui occulte erant Christiani. *Has*, ait, *in carcere derelictas ipsi Herodis ministri, quibus divinæ cognitionis lumen affulserat, clam sustulerunt, et apud seipsos velut thesaurum conservaverunt.* Et inferius venerationis causam assignans: *Catenas hasce videntes, Petrum ipsum*, ait, *mente inspicere nobis videmur, et eas tangentes, Apostolum a nobis longe existimamus. Nam has et illum mente formantes, et per fidem ipsum in unum copulantes, ad eum ipsum qui per hæc passus est, totum referimus.* Ac in fine invocans S. Petrum: *His catenis*, ait, *nostrarum animarum vulnera quæso liges. His barbaros ipsos devincias, captivos ducas, et civitati te veneranti hostiles eorum exuvias conferas. His catenis Imperatorem nostrum armes, munias, victoriis et trophæis corones.*

Quarto, solebat olim limatura catenarum S. Petri, pro ingenti dono ad reges et principes a Romanis Pontif. mitti, ac per eam Deus multa edebat miracula. Moris enim erat eam includere aureæ clavi, ab altari S. Petri acceptæ, sicque eam ad absentes transmittere, uti eamdem ad Childebertum Francorum regem mittere se scribit S. Greg. l. 5. Ep. 6. et l. 6. Ep. 23. Eamdem ab Hormisda Papa petiit et impetravit Justinianus, postea Imperator.

Moral. vide S. Chrys. hom. 8. in Ep. ad Ephes. magnis mirisque laudibus celebrantem vincula S. Pauli, ubi ea præfert regnis et sceptris. Regibus et Imperatoribus, imo Angelis et Archangelis, adeoque miraculis et suscitationi mortuorum.

7 ANGELUS DOMINI.] In corpore assumpto, quod in novo testamento post et per resurrectionem Christi, assumere solent gloriosum, id est, fulgidum et splendidum; adeo ut hoc splendore suo carcerem totum illustrarit. Unde sequitur: *Et lumen refulsit in habitaculo*. Ita in natali Christi, *angelus Domini stetit juxta illos* (pastores) *et claritas Dei circumfulsit illos*, Lucæ 2. 9. Et de angelo post resurrectionem Christi apparente in ejus sepulchro, ait Matth. c. 28. v. 3. *Erat autem aspectus ejus sicut fulgur.*

Nonnulli probabiliter opinantur hunc angelum fuisse S. Michaelem: ille enim est præses Ecclesiæ; unde sicut ejus curam gerit, ita et capitis ejus, puta S. Petri. Ita Pantaleon Cariophylax in Encomio S. Michaelis, quod recitat Surius die 29. Septemb. Censet S. Chrys. et Glossa hoc lumen resplenduisse soli Petro; quia scilicet solus ille excitatus fuit ab angelo: custodibus enim, inter quos medius vinctus tenebatur Petrus, angelus immisit gravem soporem, ut nec lumen ejus viderent, nec vocem colloquentis cum Petro, nec strepitum catenarum cadentium audirent: alioqui lumen corporis adeo fulgidi refulsit per totum carcerem, quod utique vidissent custodes si fuissent vigiles, nisi ab angelo fuissent impediti. Hinc Gerson 3. part. tract. 8. super *Magnificat*, hunc angelum ab effectu vocat *Uriel*, id est *fulgor Dei*; hunc enim produxit in carcere: alioqui idem addit, hunc angelum fuisse custodem S. Petri, quod et alii multi censent, puta S. Michaelem, uti paulo ante dixi: sicut principes Ecclesiæ non angelum, sed archangelum aliumve principem angelum custodem habent.

PERCUSSOQUE LATERE PETRI.] Quia alte dormiebat, ait S. Chrysost. quod signum erat animi securi et intrepidi, utpote in Dei providentiam resignati, et placide quiescentis.

SURGE VELOCITER.] Non quod metueret angelus, ne si moras necteret, excitarentur custodes: ipse enim in eis soporem continuabat, quamdiu volebat: sed quia angeli sunt veloces, alacres et agillimi, utpote spiritus et velociter Dei jussa peragunt, juxta illud: *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis*. Hebr. 1. 7. Unde pariter a Petro, aliisque clientibus velocem exigunt actionem, et obedientiam. Rursum ait *velociter*, quia somnum Petri excutere volebat: somnolenti enim sunt lenti et tardi. Denique τὸ *velociter*, significat desiderium incitatum angeli ad liberandum Petrum.

Moraliter, docet hic angelus illud Eccl. 31. 27. *In omnibus operibus tuis esto velox et omnis infirmitas non occurret tibi.* Velox enim et expeditus excutit acediam, torporem, languorem, induitque robur, valorem, et vigorem angelicum. Sic de Jonathan et

Saule ducibus Israelis in prælio cæsis, canit David 2. Reg. 1. 23 *Aquilis velociores, leonibus fortiores.* Et de Asael uno fortium Davidis dicitur ibid c. 2. 18. *Porro Asael cursor velocissimus fuit, quasi unus de capreis quæ morantur in silvis* Et Gadditæ profugientes ad Davidem, *erant viri robustissimi, et pugnatores optimi tenentes clypeum et hastam: facies eorum quasi facies leonis et veloces quasi capreæ in montibus.* 1. Paralip. cap. 12. v 8. Hinc Proverb. 22. 29. dicitur: *Vidisti virum velocem in opere suo? coram regibus stabit, nec erit ante ignobiles*: reges enim delectantur, ministris, qui velociter jussa exequuntur; multo magis Deus. Jeremias c. 4. 13. describens robur et impetum Nabuchodonosoris, et Chaldæorum invadentium Judæam: *Ecce*, ait, *quasi nubes ascendit et quasi tempestas currus ejus: velociores aquilis equi illius.* Unde et subdit: *Væ nobis. quia vastati sumus.* Et de iisdem Thren 4. 19. *Velociores*, ait, *fuerunt persecutores nostri aquilis cœli: super montes persecuti sunt nos.* Et de iisdem ait Habacuc. c. 1. 8. *Leviores pardis equi ejus. et velociores lupis vespertinis.* Denique Isaias c. 18. 2. *Ite*, ait, *angeli veloces ad gentem convulsam et dilaceratum*, q d. Ite o Petre, ite o Apostoli velociter ad Gentes, ad barbaros a dæmone convulsos et vitiis dilaceratos, ut eos liberetis et salvetis. Its mystice Vatabl. nam alius ejus loci est sensus litteralis, ut ibi dixi.

Et ceciderunt catenæ de manibus ejus.] Quia eas frangendo, vel aperiendo et solvendo excussit angelus. Videtur Petrus solis manibus fuisse vinctus: nam pedum hic nulla fit mentio

8. Præcingere] *Propter carceris rigorem*, ait Beda, *ligamenta ad horam laxaverat, ut tunica circa pedes demissa. frigus noctis utcumque temperaret*, Non enim interiorem vestem, v. g interulam et indusium, exuerat Petrus, ut nudus inter milites jaceret (hoc enim fuisset indecens et inverecundum) sed tantum tunicam extimam: hanc ergo induere, ea que se cingere jubetur. Unde Proclus in encomio vincul. S. Petri: *Ad eximendum*, ait, *Petro metum, quo modo per dispositas militum custodias pertransiret, tanto angelus illum auxilio et præsidio confirmat, ut otiose pallium induere, atque sandalia et laxatam astringere vestem possit.* Orientales enim, quales sunt Judæi, longas gerunt vestes, quas ituri vel operaturi cingunt, quieturi discingunt et solvunt. Ita faciunt Siræ et Turcæ, qui non nisi tunicis se accingunt, et femoralibus carent, S Aug. in Ps 92 distinguit hæc quatuor, cingi, succingi, præcingi, accingi, ut primum sit operaturi. secundum ituri. tertium ministraturi, quartum pugnaturi: sed præcingi hic et alibi idem est, quod cingi et succingi.

Et calcea te caligas tuas] ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά [illegible], id est, *subliga sandalia tua.* Ita Pagnin et Tigurina Jam *sandalia* esse tibialia (quæ vulgus Germanorum caligas inferiores vocat) censet Joannes Ferdinandus in Thesauro S. Script verbo *calceus*. Verum alii passim censent sandalia esse calceos, sive munimenta pedum, non tibiarum vel crurum Idque ita esse patet Primo, ex verbo *calcea*: calceamus enim pedes calceis, non tibias tibialibus. Secundo, quia veteres Hebræi, Græci et Romani non utebantur tibialibus (imo nec femoralibus, uti dixi Habacuc 2 15) sed tibiis et genibus nudis incedebant. Unde Julius Cæsar cum occideretur, *togam manu demisit, ut inferior pars corporis tecta colluberetur*. ait Valerius l. 4. c. 5. Sic Romæ in columna Trajani, videmus ipsum et milites ejus nudis tibiis exsculptos Idem de Augusto docet Sueton. in vita ejus c. 82. Sic Plato, ait S Hier. in c. 10. S Matth. *præcepit duas corporis summitates non esse velandas, nec assuefieri debere mollitici, capitis et pedum.* Idem Spartanis præcepit Lycurgus, et Atheniensibus Phocion, ait Plutarch. in eorum vita Achillem, Ajacem, Cratetem, et alios Philosophos nudipedes incessisse, docet Philostratus· idem Christianis suadet Clemens Alex. l. 2. c. 11 Et ita priscos fecisse docet Lucianus, dum habitum Christiani describens in Philopatro ait: *Pallium putre, sine calceis et tegmine, capite nudo incedens, detonsa coma* Denique Pompeio fascias tibiales gestanti, caussamque ulceris prætendenti, *Favonius ait: Non refert qua parte corporis sit diadema* ; vocans eum in suspicionem affectati regni, ait Valer. l. 6. c. 2. Tertio. quia expresse S. Marcus c. 6. 9. ait, *calceatos sandaliis* Unde Petrus Faber in Agonist l 2. c. 34 asserit sandalia esse *caligulas, sive gallicnlas ut habet Glossarium Græco-latinum: unde nostrum galloches deductum* Et Synodus a S. Bonifacio celebrata c. 209 jubet, *ut unusquisque presbyter Missam ordine Romano cum sandaliis celebret*, id est, cum calceis. Judæi enim sacrificabant nudipedes, uti dixi Exod. 3. et 28.

Quæres hic Primo, cur ergo Noster vertit *caligas*? Resp. quia caliga olim Latinis significabat calceum. Probatur id Primo, ex Genes. 14. 23. ubi ait Abraham regi Sodomæ. *A filo subtegminis usque ad corrigiam caligæ* (id est, calcei, hic enim habet corrigiam, non tibiale) *non accipiam ex omnibus quæ tua sunt.*

Secundo Cajus Imper. a calceo cognominatus est Caligula: *quia natus in exercitu fuerat, cognomentum calceamenti militaris* (a quo milites caligati vocabantur) *id est caligulæ, sortitus est*, ait Aurelius Victor in Caligula. Unde Ausonius in Monostichis:

Cajus cognomen Caligæ cui castra dederunt.

Hinc et parœmia, ut de nimis procero et longolio dicatur: *Caliga Maximini*, id est, calceus Maximini. *Maximinus enim*, ait, Capitolinus in ejus vita, *quia erat pedum octo et prope semis, calceamentum ejus regium constat pede majus fuisse hominis vestigio atque mensura.*

Tertio, S. Isidorus Hispal l. 19 Origin. cap 35 recensens omnes calceorum species: *Caligæ*, ait, *vel a callo pedum dictæ, vel quia ligantur; nam socii non ligantur, sed tantum intromittuntur.* Et S Greg l. 1 Dial c 4 ait S Equitium, cum fœnum secaret, calceatum caligis clavatis : solebant enim calceis affigere clavos, ut fortiores essent, uti etiamnum eos inclavant rustici. Et erudite noster Alphonsus Salmeron hic: *Caliga*, ait, *a ligando calce, id est, imo pede dicitur, quasi calciliga. Et cum calx a calcando dicatur. et calceus a calce, liquet proprie caligas non esse tibialia, sed soleas, aut genus calceorum, quod plantas aut calces muniret.*

Quarto, idem patet ex S. Hier. ad Ageruchiam ep. 11. *Apostoli*, ait, *toto orbe peregrini, non æs in zona, non virgam in manu, non caligas*, id est, calceos

plenos) *habuere in pedibus*. Et S. Aug. in ep. 1. S. Joan. c. 5. *Forte*, ait, *coligis* (id est calceis) *clavatis conteret pedes tuos*. Et Cassian. l. 1. Inst. c. 10. *Tantummodo coligis* (id est calceis) *suos muniunt pedes*. S Benedictus in Regula c. 55. *Indumenta pedum*, ait, *pedules et coligas* : *pedules* vocat soleas, quæ plantas pedum muniunt. Fusius idipsum probat noster Julius Nigronius in erudito libello de Caliga, ubi c. 4. n. 6. docet. caligam, id est calceum militarem. non ascendisse ad mediam usque tibiam, uti nonnulli censent; sed soleam dumtaxat fuisse plantæ inhærentem, pedis calcaneo alligatam loris, sive habenis, ejusque effigiem in fine libri exhibet. Talis enim visitur in columna Trajani, et arcu Constantini: unde perones, et calcei talares dicebantur, quod talos tegerent.

Quæres Secundo, qua forma fuerint calcei vocati *sandalia?* Putant aliqui fuisse forma communi, ita ut totum pedem tam superne. quam inferne contegerent. Tales enim fuisse Apostolorum, ut iis per totum orbem inoffenso pede possent discurrere. Verum alii passim censent, sandalium dumtaxat inferne pedem texisse instar soleæ, quæ superne pedi per ligamina astringebatur: quales modo gestant Capuccini, Tales enim soleas gestasse Christum, docet Clemens l. 2. c 11. Unde etiamnum calcei Apostolici vocantur: talibus enim calceati pinguntur Apostoli in antiquis picturis, etiam in templis Græcorum et Ruthenorum, uti mihi Romæ oculati testes affirmarunt: imo Trovisiis in templo Cathedrali a R. D. Præposito ostensum est mihi sandalium S. Andreæ Apost. quod plane formam habebat soleæ. Sic et imago Deiparæ, quæ Romæ extat in basilica. S. Mariæ Majoris, picta a S. Luca, puerum Jesum exhibet cum sandaliis. id est soleis, quæ superne per ligacula circumligantur pedi, ita ut Christi pedes et digiti pedum prorsus intecti sint et nudi, ut ego ipse accurate sæpe inspexi.

Secundo, ita plane cum sandaliis, id est soleis pingitur Isaias, Ezech, aliique Prophetæ in antiquis imaginibus Basilii Porphyrogeniti Imper quæ exstant in Vaticano, quas curavi depingi et præfigi Prophetis. Talibus ergo usi videntur Petrus et Apostoli, ex Præcepto Christi Marci, 6. 9. *Calceatos*. ait. *sandaliis*: nam calceamenta eis vetuit Matth. 10 10. saltem in Judæa, regione calida et saxis aspera: solam enim pedes satis muniebant, ne in saxa impingerent. An vero proficiscentes et discurrentes per orbem, contra frigora, fatigationem, imbres, et cæteras aeris terræque injurias, non mutarint sandalia et soleas in calceos planos et integros ; merito quis non tantum quærere, sed et suspicari opinarique potest, ac dicere, illud de sandaliis Christi præceptum temporaneum tantum fuisse, pro eo scilicet tempore, quo in Judæa degerent. Ita S Aug. et S. Chrys. in c. 10. S. Matth. Idem de sandaliis docet Beda qui pro iis vertit *soleas*: imo S Aug l. 2. de Consensu Evang c. 30 *Ita ut pes neque tectus sit*. ait, *neque nudus*. Idem docent Salmeron, verbis paulo ante citatis. Lyran. Gagnæus, Dion. et alii.

Tertio, idem indicat Græcum ὑποδήσαι, id est, *sub ligo* : non enim calcei integri, sed soleæ dum calceantur, pedi subligantur.

Quarto, idem patet ex imagine antiqua caligæ, id est calcei militaris, quam exhibet noster Nigronius paulo ante citatus Nam in arcu Constantini, et in columna Trajani milites pinguntur cum solea. Ita ut superior pars pedis sit nuda, sed ei solea per corrigiam illigetur, atque calceus fenestratus.

Mystice Beda: *Jubetur*, ait, *Petrus resumere insignia prædicationis, quæ sunt cingulum et calcei*. Matth. 10. Porro mysticam caussam, et significationem duplicem sandaliorum. sive calceorum fenestratorum dat Ivo Carnot. ser. de signific. indum. sacer. Durandus in Rationali. Alcuinus. Beda et ex iis Stephanus Durantus l. 2. de Ritibus Ecclesiæ c. 9. n. 21. Prior est : quia gressus prædicatoris subter debent esse muniti, ne polluantur terrenis. secundum illud, *excutite pulverem de pedibus vestris*; et sursum aperti, quatenus ad cognoscenda cœlestia revelentur. Posterior: sicut sandalia partem pedis tegunt. partem relinquunt apertam; sic et Evangelii doctores partim Evangelium operire. partim aperire debent: ita videlicet ut fidelis et devotus sufficientem habeat doctrinam; infidelis vero et contemptor non inveniat blasphemandi materiam.

CIRCUMDA TIBI VESTIMENTUM TUUM.] ἱμάτιον, id est *pallium*. q. d. Tunicæ injice pallium. Hunc habitum S. Petri imitantur Clerici et Religiosi. qui supra tunicam induunt pallium: imo pallium olim erat vestis et insigne Christianorum. Unde proverbium: *A toga ad pallium*. cum quis a gentilismo transisset ad Christianismum. Vide Tert. l. de Pallio.

9. ET NESCIEBAT QUIA VERUM EST.] *Maximæ enim res fiebant, quæ præ timore videntur incredibiles*, ait S Chrys. præsertim cum sunt improvisæ, spemque et expectationem superant. Sic Judæorum e Babylone redeuntium tanta fuit felicitas et lætitia, ut Psaltes de iis dicat Psalm 125 1. *In convertendo Dominus captivitatem Sion. facti sumus sicut consolati*, hebr כחולמים *kecholemim*, id est, sicut somniantes. q. d. Tam novus, tam jocundus, tam admirabilis nobis fuit reditus e Babylone. ut is nobis videretur esse somnium, ut cum non reipsa, peragere, sed somniare videremur. Sic cum accepisset Jacob filium Joseph vivere, *quasi de somno evigilans, tamen non credebat eis*, Genes. 45. 26 Idem contigit hic S. Petro. Nam, ut ait Lyran *Fortitudo carceris, et diligens custodia, fecerant illi imaginationem de impotentia evadendi; propter quod rem gestam somnium æstimabat*. Addit Carthus. S. Petrum non plene fuisse vigilem, sed semisomnem. Hinc *existimabat se visum videre*, putans per visionem hæc sibi in imaginatione pingi, non revera fieri, sed esse imaginationis ludicra. vel somnii ludibria. Unde et Mariana, æstimabat, ait, se visum videre. id est somniare et ludi in somnio. Plerumque enim somniamus res falsas, fictas, imaginarias, et aliquando impossibiles, ob specierum et phantasmatum in somno commistionem et confusionem. Unde Plato in Cratylo, ψεῦδος, id est *mendacium*. dici putat, quod sit εὕδος, id est *dormientium stupor*. Aliter S. Greg. l. 2. Dial. c. 3. et Macarius h. 7 putant hoc visum, vel visionem Petri fuisse exstasin: in eam enim raptum S. Petrum. fuisse in contemplationis culmine. Verum hic sensus mysticus est: prior vero litteralis et genuinus ut patet ex circumstantiis.

10 TRANSEUNTES AUTEM PRIMAM ET SECUNDAM CUSTODIAM.] militum custodientium Petrum. Unde pa

tet, ab eis visum non fuisse Petrum, eo quod angelus in eos immisisset gravem soporem, vel certe ἀορασίᾳ, id est evidentia, eos percussisset, æque ac Sodomites, Gen. 19. 11. ut ibi dixi.

VENERUNT AD PORTAM FERREAM, QUÆ DUCIT AD CIVITATEM.] Hinc Arias, Lorinus et alii censent, carcerem hunc fuisse extra civitatem juxta montem Calvariæ: in eum enim conjectos fuisse sceleratiores morte damnatos, vel certe damnandos, ut vicini essent loco supplicii, puta monti Calvariæ. Verum Cajet. Baron. Adrichom. et alii censent, eum fuisse intra civitatem, uti passim carceres sunt in ipsis urbibus; adeoque in ipso Herodis Regis Palatio: in hoc enim erat porta ferrea, et tres turres munitissimæ, scilicet Hippicus, Phaselus et Mariamne, teste Josepho l. 6. Belli c. 6. Unde mox ait, *Processerunt vicum unum*, puta unam civitatis plateam. Porro ait, *Quæ ducit ad civitatem*, scilicet veterem, quæ filia Sion, et vulgo Jerusalem vocabatur. Hæc enim fuit prima civitas, cui deinde adjecta est civitas secunda, in qua erat hoc Palatium Herodis, ex quo per portam ferream ibatur in civitatem primam, sive veterem. Vide tabulas Adrichomii. Sic Romæ qui habitant in urbe trans Tiberim in Burgo, si in aliam urbis partem quæ cis Tiberim est, pergant, dicunt se ire Romam, quia scilicet vetus Roma fuit cis Tiberim, illaque etiamnum ita habitata et celebrata est, ut ea sola ab indigenis Roma nuncupetur: quo fit ut qui in Transtiberino urbis parte habitant, extra urbem habitare videantur, esto habiteut juxta Vaticanum et basilicam S. Petri intra muros Romæ.

QUÆ ULTRO APERTA EST EIS.] angelo occulte seris reductis eam aperiente. Festive Arator:

> Ferrea quid mirum si cedunt ostia Petro?
> Quem Deus ætheree custodem deputat aulæ,
> Inferuum superare jubet.

Mystice Beda: ferrea porta quæ ducit ad Jerusalem cœlestem, est crux, mortificatio, tribulatio, martyrium, quæ Petri et Apostolorum vestigiis nobis facta est meabilis et pervia, qui sanguine proprio eam reseraverunt: sicut portæ Caspiæ, quæ et ferreæ dicuntur, sunt angustæ inter Caspios montes et rupes, pene imperviæ, penetrandæ tamen iis qui in Assyriam pergunt, de quibus Statius l. 4. Sylvarum:

> Aut latroni servare latus, metuendaque portæ
> Limina Caspiacæ.

Hoc est quod ait Christus: *Intrate per angustam portam, quia lata porta et spatiosa via est quæ ducit ad perditionem*. Matth. 7. 13.

Ex hoc loco Rupert. l. 14. et Maldonat. c. 20. S. Joannis v. 19. censent intima ostia carceris fuisse clausa, ac proinde S. Petrum ea vi divina penetrasse, sicut Christus ea penetravit post resurrectionem, quando iis clausis intravit ad discipulos. Ex eo enim quod Lucas ait extimam portam scilicet ferream, fuisse Petro apertam, videtur colligi, intimam carceris portam non fuisse apertam, sed clausam, ideoque a Petro miraculose penetratam.

Verum probabilius videtur contrarium: majus enim fuisset miraculum penetrationis, quam apertionis: quare si hoc expressit Lucas, utique nec illud tacuisset. Rursum Deus non solet facere miracula frustra. Hic autem penetratio frustra fuisset: poterant enim ostia ab angelo aperiri, sicut aperta est porta ferrea. Tertio, penetratio est dos propria corporis gloriosi: unde Christus ut se tale habere ostenderet, clausis ostiis penetravit ad discipulos. Petrus vero adhuc habebat corpus mortale et crassum, non subtile et gloriosum. Denique omnia hæc fiebant per angelum. Angelus autem non potest facere, ut unum corpus penetret aliud; hoc enim proprium est omnipotentiæ et virtuti divinæ. Itaque res hæc sic peracta videtur: angelus assumpsit corpus in stratopedo, id est, in area Palatii Herodis, ex aere vicino: inde seris occulte reseratis, aperuit ostia carceris, sicque ingressus carcerem, Petrum solvit, eduxitque per ostia jam ante, tam pro suo corpore assumpto quam pro Petri corpore a se aperta. Aperta enim ea fuisse indicat Lucas v. 10. *Transeuntes autem primam et secundam custodiam, venerunt ad portam ferream*, q. d. Transeuntes ostia jam aperta, non sunt visi ab ostiorum custodibus, utpote ab angelo sopitis; sed venerunt ad portam palatii ejusque areæ extimam, puta ferream, quam clausam aperuit angelus, et per eam apertam, extra Palat. Herodis Petrum jam omnino liberum eduxit in civitatem.

PROCESSERUNT VICUM UNUM.] Non statim a carcere, nec a Palatio Herodis angelus dimisit Petrum, sed vicum, id est, plateam integram, eum deduxit, tum ut eum loco plane securo poneret: nam juxta Palatium Herodis erant excubitores et milites, in quos potuisset Petrus incidere, qui eum in carcerem reduxissent: tum ut Petrus in platea diutius cum angelo deambulando, domosque et Palatia urbis spectando et agnoscendo, ex mentis stupore ad se plane rediret, sciretque se non visionem videre, sed reipsa ab angelo liberari et deduci. Porro Hebræi traduut Jerusalem distributam fuisse in 24. vicos, sive plateas celebriores.

ET CONTINUO DISCESSIT ANGELUS AB EO.] Nimirum disparuit, dimittendo corpus assumptum, illudque in aerem et sua elementa resolvendo. Sicut enim natura et Deus nec desunt in necessariis nec redundant in superfluis, sic et angeli. Satis erat angelo Petrum in tuto collocasse, sibique restituisse: non ergo ulterius cum eo progreditur, sed quasi officio et legatione sua perfunctus discedit; reliquum Petri industriæ committit. Ita S. Chrys.

11 ET PETRUS AD SE REVERSUS.] Græce γενόμενος ἐν ἑαυτῷ, id est, *factus in seipso*, quasi qui extra se fuisset, mente a se alienata raptus quasi in exstasin. Mystice Richard. de S. Victore l. 5. de Contempl. c. 13. Petrus, ait, id est, mens sancta piis exercitiis sublimata, ne superbiat incarceratur ab Herode, id est a stimulis carnis et concupiscentiæ. Herodes enim hebr. idem est, quod *conceptionem triturans*, vel, *pellis gloriosus*, ait Paguinus. Hæc suis et aliorum orationibus liberatur ab angelo, vel proprie dicto, vel mystico, puta a verbo Dei, deique gratia, quam menti immittit Deus, ut humiliata et in se reversa, relegat vestigia pristinæ puritatis, orationis et contemplationis. Plura vide apud Innoc. III. et Petrum Blesensem serm. de vinculis S. Petri.

MISIT DOMINUS ANGELUM SUUM.] Ita invisibiliter fideles suos a periculis et afflictionibus liberat Deus per angelos, quasi suos administros et nostros custodes, ut iis grati simus, eorumque beneficia celebremus. Id multis exemplis ostendi Exodi 23. 23.

ET DE OMNI EXPECTATIONE; Syrus *machinatione*, PLEBIS, id est populi JUDÆORUM.] præsertim Scriba-

rum et Pontificum, qui in Petro quasi in capite conabantur exscindere novam Ecclesiam et Christianismum Hæc enim erat eorum machinatio et exspectatio; hi proinde hic nomine plebis censentur Sed Deus eorum consilia et spes evertit, ac convertit in majus Ecclesiæ bonum, et majorem Petri gloriam, mittendo angelum e cœlo qui eum liberaret. Ita humanis omnibus præsidiis deficientibus, in extrema necessitate et quasi desperatione suis adest Deus; sicut Davidem e manibus Saulis, Eliseum a latrunculis Syriæ, Danielem e lacu leonum, Ezechiam e manu Sennacherib, Susannam a falsis testibus et judicibus, etc miraculose eripuit

12 CONSIDERANSQUE.] Scilicet Dei hoc per angelum beneficium et miraculum, perrexit ad fideles congregatos in domo Mariæ, ut eos de se suspensos anxietate liberaret, gaudium suum in eos transfunderet omnesque ad Dei laudem et gratiarum actionem excitaret. Secundo, considerans suum periculum, seque jam ab angelo sibi relictum. Ita considerate gressus suos direxit, ut caveret ne rursus in Herodianorum manus incideret, ideoque recta ivit ad domum Mariæ ut inter suos tutus esset.

Moral. disce hic sapientis esse, prius considerare suas vias, opera et verba, antequam ea proloquatur vel exequatur. *Verba*, ait S Bern. *bis ad limam veniant, quam semel ad linguam.* Hoc est quod monet Sapiens. *Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. Dirige semitam pedibus tuis, et omnes viæ tuæ stabilientur.* Proverb. 4. 25. Omnis enim error, omne vitium, omne peccatum oritur ex defectu considerationis. Si enim peccator consideraret circumstantias, effecta, pœnas et damna peccati, utique illud non perpetraret. Unde Prov. 14 22 dicitur: *Errant qui operantur malum. Errant*, quia non considerant malitiam mali, quod perpetrant. Vide S. Thomas 1. 2. q. 77. a. 2. in corpore.

Præclare S. Bern. l. 1. de Consideratione ad Eug. c. 7. *Consideratio*, ait, *mentem purificat, regit affectus, dirigit actus, corrigit excessus, componit mores, vitam honestat et ordinat. Postremo, divinarum pariter et humanarum rerum scientiam confert. Hæc est quæ confusa determinat, hiantia cogit, sparsa colligit, secreta rimatur, vera vestigat, verisimilia examinat, ficta et fucata explorat. Hæc est, quæ agenda præordinat, acta recogitat, ut nihil in mente resideat aut incorrectum, aut correctione egens Hæc est quæ in prosperis adversa præsentit, in adversis quasi non sentit; quorum alterum fortitudinis, alterum prudentiæ est.*

VENIT AD DOMUM MARIÆ.] in qua erat Ecclesia et cœtus fidelium orantium pro Petro, de qua dixi c 1. 13

QUI COGNOMINATUS EST MARCUS.] Alius est Marcus Evangelista, qui comes S Petri Romæ scripsit Evangelium, inde Alexandrinam fundavit Ecclesiam, ab hoc Joanne Marco, qui fuit socius peregrinationis S Pauli et Barnabæ, de quo sæpe inferius Ita S. Basilius l. 5. contra Eunom. c. ult. S. Hier. l. de Script Ecclesiasticis. Doroth in Synopsi, Isidorus l. de Obitu Sanctorum, et ex iis Baronius. Perperam ergo Orig Euthym. Victor. Antioch OEcumen. et alii quos citat Sixtus Senensis l. 1. et 2. Biblioth. censent hos duos esse unum eumdemque, Joannes Marcus ascriptus est catalogo Sanctorum de eo enim sic legimus in Martyrol. Rom. die 27. Septem. *Bybli in Phœnicia S. Marci Episcopi, qui et Joan. a B. Luca nominatur.*

UBI ERANT CONGREGATI ET ORANTES.] Hinc videtur, quod fideles nocturnas egerint vigilias in oratione noctu enim liberatus e carcere Petrus ad eos venit, et orantes invenit. Unde hæ primæ sunt fidelium vigiliæ, quas deinde Ecclesia eorum exemplo in festis majoribus olim celebravit, sed tandem ob abusum abolevit: perdurant tamen eæ in officio Ecclesiastico trium nocturnorum quod noctu decantant Cœnobitæ, de quo vide Francolin Tr. de Horis Can. c. 2. Vide et S. Chrys. hic, et S Hier. contra Vigilant. vigilias improbantem, quem proinde Dormitantium appellat.

13. PULSANTE AUTEM EO OSTIUM JANUÆ] Græcum πυλῶνος, et *januæ* et *vestibuli* cum Syro et Pagnino verti potest. Domus enim majores, uti Palatia, solent in ingressu habere vestibula et atria, quæ suas habent januas, sive portas majores, per quas primus fit in domum ingressus, puta in vestibulum, et inde in domum.

PROCESSIT PUELLA,] παιδίσκη et *puellam* significat, quasi fœmininum a παῖς, id est *puer et ancillam*, uti vertit Chry. et Pagn. ostiariæ enim esse solent ancillæ. Noster autem Interpres, æque ac Syrus, *puellam* vertentes, subindicant non fuisse ancillam, sed honestam, forte filiam, vel neptem domus Unde et nomen ejus exprimit Lucas, quod vocata sit *Rhode:* illa ergo vel ex curiositate vel instinctu divinitus anne forte esset Petrus pro quo fiebat communis in domu oratio, præsertim quia is noctu veniebat et pulsabat, processit ad videndum quis pulsaret.

AD AUDIENDUM.] Ita Rom idque significat Græcum ὑπακοῦσαι, aliqui tamen codices legunt *ad videndum*, id est, ad audiendum; visus enim pro quovis sensu sumitur, ut alibi dixi· Nec enim noctu pulsanti aperiri solent fores, ut videatur quis sit, sed interrogari quis pulset, ut ex voce audiatur an amicus *sit*, an inimicus.

NOMINE RHODE.] *Rhode* Hebr idem est quod *visio fortitudinis*, ait Glossa. Verius est *Rhode* esse nomen Græcum, et *rosam* significare. Sic enim Rhodus insula ita dicta est a rosa, vel quod rosæ speciem referat, vel quod amœna rosis abundet Unde et soli sacra fuit, ait Diod. l. 6 qui puellam nomine Rhodiam, sive Rhodem amans, ab ea Rhodum nominavit Nam ut scribit Solinus numquam ita cœlum nubilum est, ut in sole Rhodus non *sit* Aut quod capulo rosæ illic invento sit ædificata, ait Strabo. Licet Pagn. ex Nicia, Rhodum dictam putet a ῥοῦς, id est, fluxu vertentis pelagi, quod antequam insula appareret, multus ibi pelagi fluxus volveretur Porro rosa est flos florum, quia purpura punicat, candore nitet, et flammeo colore rutilat Quare si quis omnibus laudibus sit cumulatus, *rosa* nuncupatur. Unde S. Hier. l 2 ep. 15. de puella laudatissima: *Universa*, inquit, *propinquitas rosam ex se natam gaudeat*

Talis fuit hæc Rhode, de qua sic scribit Helecas Episcopus Cæsaraugust. in Addit. ad Chronicon Lucii Dextri et M Maximi, quod nuper inventum et editum est: *Rhode, quæ Rosulia dicta est, in persecutione Trajani (ut item refert Maximus super Acta) passa est pro fide, cum aliis Martyribus in Sardinia.*

Similis ei et nomine et martyrio fuit S Rosula quæ cum S Cypriano Episcopo Carthagin sub Valer. Imp. gloriosum obiit martyrium die 14. Septemb. ut

habet Roman. Martyrol. Et S. Rosa virgo Franciscana, quæ velut rosa inter spinas resplenduit virginitate, virtutibus et miraculis, migravitque ad Dominum anno Christi 1254. Viterbii prope Romam, ubi etiamnum ejus virgineum corpus non tantum integrum, sed et flexile (quod proinde vestiri se sinit) ostenditur, quæ proinde in Martyr. Romano Sanctis ascripta legitur die 4. Septembr. Rosa enim suo odore et colore roseo, typus est virginis et virginitatis. Hæc quippe inter cæteros hominum status est, quod rosa inter flores, nimirum *florum pyropus, hortorum purpura, odorum sapphirus, Aprilis oculus, veris phœnix, naturæ pompa*, ut ait Orator. Et Symposius Poeta hoc dat ænigma rosæ;

Purpura sum terræ pulchro perfusa rubore,
Septaque ne violer, telis defendor acutis.
O felix, longo si possim vivere tato!

Est ergo rosa virgo, nimirum

Virgineus roseo cernitur ore pudor.

Sappho apud Achillem Tatium, l. 2. de Leucippe, *rosam* indigitat *florum reginam, terræ ornamentum, plantarum decus, oculum florum, prati ruborem, pulchritudinem coruscantem terræ risum*.

Quocirca S. Dorothea virgo martyrium obiens in hiemis rigore, pridie 6. Februarii, misit ad Theophilum rosas, quibus quasi rhododaphne, id est rosario, sive rosacea corona coronanda erat ejus virginitas a sponso Christo in Paradiso, uti habet ejus Vita.

Et S. Ludovicus primogenitus Caroli II. Siciliæ regis, ideoque nepos S. Ludovici Regis Franciæ, sprato regno Ordinem S. Francisci amplexus, indeque a Bonifacio VIII. creatus Episcopus Tolosanus, moriens visus est rosam ex ore emittere ob meritum virginitatis, quæ tanta in eo fuit, ut nec matrem osculari, nec fœminam in vultu aspicere umquam voluerit, ut habet ejus Vita 19 August apud Ribadeneiram.

Et S. Joscio, vel Josbertus, monachus S. Bertini, moriens anno Domini 1161. quinque rosas e vultu emisit, unam ex ore cui inscriptum erat nomen B Virginis Mariæ, eo quod vivens quotidie rosarium quinque psalmorum inchoantium a litteris nominis Maria, in honorem ejusdem recitaret, uti habent Annales ejus monasterii, quos ibidem vidi, et ex iis asserunt S. Anton. Thomas Cantipr. et Joannes Molan. in Sanctis Belgii die 30. Nov. Ipsa enim est *rosa mystica*, ut canit Ecclesia in Litaniis, et ut ait S. Bern. in deprecatione ad B. Virginem, p. 64. *Ipsa est viola humilitatis, lilium castitatis, rosa charitatis*. Ergo

Necte rosas generosa,
Plecte flores, Virgo rosa,
Rosarum pulcherrima.

14. Præ gaudio non aperuit januam, sed intro cucurrens nuntiavit.] Primo, ut mœrentes et mœrore pene absorptos ob carcerem Petri, ejus liberati nuntio exhilararet, et quasi ad vitam revocaret. Secundo, ut omnes obviam Petro procederent reverentiæ causa illi liberationem tam inexpectatam gratulaturi; simul que ut suæ verecundiæ virginali, quam nomine præferebat, consuleret. Nam ut ait S. Hieron. ad Rusticum: *Ostendam tibi variorum pulchritudinem florum quid in se lilia habeant puritatis, quid rosa verecundiæ possideat, quid violæ purpura promittat in regno*. Idem ad Salvinam ejus filiolam vocat *rosarum et liliorum calathum, eboris ostriique commercium*.

Insanis,] deliras Syrus, *perterrita, perculsa es*, scilicet ex imaginatione vehementi, qua putas te vidisse spectrum, vel umbram Petri: terror enim facit hominem emotæ mentis, indeque delirum et insanum.

Angelus ejus est.] Hinc liquet communem tum fidelium opinionem fuisse, quod quilibet a Deo haberet sibi deputatum angelum Custodem, uti ex hoc loco evincit S. Chrysostom. hom. de Ascensione, quod Nota contra hæreticos nostri temporis, qui id negant ac perperam pro angelo accipiunt nuntium a Petro missum. Unde et Isidorus Clarius vertit *nuntium*. Aut per *angelum* impertinenter et contorte accipiunt visionem angelicam Petro, vel aliis de Petro factam Ita Beza, qui visionem hanc ex suo cerebro effingit, cum nullum ejus hic sit indicium. Quid enim hæc visio facit ad hanc Historiam? Æque insulse Calvinus lib. 1. Instit. c. 14 num. 7 respondet, hunc angelum fuisse datum custodem Petro tempore carceris dumtaxat non per omnem vitam. Sed unde hoc tam audacter asseveras, imo fingis, Calvine? Unde fideles sciebant ei in carcere dumtaxat, a Deo destinatum esse angelum? Quis eum viderat? cui Petrus eum ostenderat, vel revelarat? Tu nihil admittis, nec credendum censes nisi in S. Scriptur. expressum, ubi hoc scriptum vel expressum legisti?

Nota hic, angelos subinde induere speciem et personam suorum clientum, similiumve hominum, ut eorum res curent et negotia peragant. Sic Raphael comes, imo dux Tobiæ, induit speciem Azariæ: *Ego sum*, ait, *Azarias Ananiæ magni filius*, c. 5. 18. Sic cum tribus pueris in fornacem Babylonis descendit angelus *similis filio Dei*, puta Christo, qui eos ab igne illæsos servavit, Daniel 3. 92.

Celebre est in Annalibus Hispanorum miraculum Paschalis Vivas, qui Mauros in prælio visus est profligare, cum tamen ipse prælio non interesset, sed sacrificio Missæ, nimirum angelus ejus personam suscepit, et ejus vice pugnavit ac vicit. Ita audienti te devote sacrum angelus negotia tua geret, melius quam tu.

Simile est in Chronicis Fratrum Minorum l. 1. c. 57. de F. Joanne Parmensi, qui cum generalatu Ordinis contemplativæ vitæ studio se abdicasset, Religiosum sui Ordinis habebat Missæ administrum. Contigit eum tempore Missæ obdormiscere: quare angelus ejus specie et habitu Missæ ministravit. Sic quando defuncti vivis apparent, crebro id fit per angelos, qui defunctorum formam assumunt, uti docet S. Aug. l. 1. de Cura pro mortuis, et noster Thyræus l. 1 de Spirit. apparit. c. 12.

Sic S. Placidus cum mergeretur aquis, vidit S. Benedictum (qui absens miserat S. Maurum ad Placidum liberandum) astantem, seque ex aquis educentem, teste S. Greg. l. 2. Dialog. c. 7.

Sic S. Nicolaus absens apparuit nautis se invocantibus in tempestate, eamque sedavit, ut habet ejus Vita. Idem in somnis apparuit Constantino Magno, jussitque ut tres viros injuste incarceratos dimitteret.

Sic S. Anton. de Padua existens in Italia, visus est in Lusitania patrem suum calumnia et morte liberans.

Sic S. Franciscus absens apparuit fratribus in curru igneo. Hæc enim omnia facta sunt per angelos, qui simulacrum, et speciem Sanctorum dictorum effinxerunt, aliisque repræsentarunt, uti docet Thyræus l. 2. c. 10. præsertim quia ipsi qui exhibentur, plerumque se exhiberi ignorant. Unde liquet, eos non

replicari, nec animam e corpore egredi, ut alibi appareat, uti nonnulli putarunt.

Sic nostro ævo S. Ignatius, fundator Societatis nostræ, Romæ existens, apparuit Coloniæ R. P. Leonardo Kesselio, qui Sociorum erat Superior.

Sic S. Franciscus Xaverius in navi existens, apparuit in scapha vi tempestatis a navi avulsa eamque cum vectoribus ad navim reduxit, utique per angelum. Ita habet Vita et processus Canonizationis ejusdem. Memorabile est exemplum apud Joan. Moschum in Prato Spirituali c. 207. de puella Alexandrina, quæ cum sua in pauperes erogasset, indeque depauperata, ex fornicatione victum quærere cogeretur, tandem facti pœnitens, baptismumque poscens, cum nemo ejus vellet esse patrinus et sponsor, angeli aulicorum quorumdam formam assumentes, sponsores se pro ea præbuerunt.

Simile est in vita S. Stephani primi regis Hungar. Cum enim Conradus Imp. ei bellum moveret, jamque exercitus procederet, angeli nuntiorum specie litteras detulerunt, quasi a Conrado scriptas, quibus jubebat suos pedem retro referre, domumque redire.

Similia sunt in vita S. Venceslai Principis Boemiæ apud Dubrav. l. 4. et 5. Hist. Boemicæ. Hæc angelorum sunt erga fideles et Sanctos officia et beneficia.

17. Ut tacerent.] *Tacere jubet*, ait Gloss. ne *clamore gaudentium adventus ejus in civitate agnosceretur.*

Nuntiate Jacobo,] Minori (nam Major jam erat occisus v. 1.) qui erat Episcopus Hierosolymorum. Unde videtur, quod ceteri Apostoli jam abierant in suas provincias, uti dixi initio capitis: alioqui enim eis pariter suam liberationem nuntiari jussisset Petrus.

Egressus abiit in alium locum.] Nimirum Cæsaream, Sidonem, Berytum, Tripolim, Aradum, Antaradum, Antiochiam: inde Galatiam, Cappadociam, Pontum, Asiam, Bithyniam, ubique evangelizans, confirmans fideles, et instituens Episcopos, ac tandem iis peragratis hoc eodem anno pervenit Romam uti ex S. Hier. l. de Script. Eccles. et S. Leone ser. 1. de Apostol. Petro. et Paulo, docet Baronius. Hic enim annus est septimus ab initio cathedræ Antiochenæ: in ea enim sedit septem annos, post quos eam transtulit Romam, uti habet communis Doctorum sententia. Hoc ergo anno Petrus primus ex Apostolis adiit Romam Imperii orbisque caput, ut ibi pariter Ecclesiæ caput statueret, eique orbem, conversis Romanis principibus subjugaret. Quare minus verum videtur, quod Simeon Metaphrastes in vita S. Barnabæ tradit eum primum omnium Evangelium Romæ prædicasse. Unde et S. Clemens initio l. Recogn. testatur se S. Barnabam Romæ prædicantem audivisse, et ab eo deductum Cæsaream ad S. Petrum. Verum hic liber multa fabulosa continet, nec est Clementis, vel certe ab Ebione (hic enim teste Epiphan. hæresi 30. scripta Clementis corrupit) corruptus, ideoque a Gelasio inter Apocryphos est rejectus.

Porro Deum jussisse S. Petro ut Romam se conferret, docet S. Marcellus Pontif. epist. ad Antiochen. et S. Leo s. 1. de S. Petro et Paulo ac S. Athanas. Apol. pro fuga S. Ambros. orat. contra Auxent. S. Maximus s. 1. de S. Petro et Paulo. Hoc autem fuit urbis Romanæ Episcopatum ad summum orbis terræ Pontificatum evehere, atque certo in loco qui ad orbem regendum commodior esset, collocare, non autem majori minorem Episcopatum adjungere. Denique S. Petrus Romæ divertit in domum Pudentis Senatoris Romani, eumque cum filiis Timotheo et Novato, ac filiabus Pudentiana et Praxede, ad Christum convertit, uti habent eorum Acta. Unde domum ejus in Ecclesiam (quæ prima fuit Romæ) consecravit, quæ postea dicta est Titulus Pastoris, ubi etiamnum Altare in quo S. Petrus celebravit, ostenditur. Sedere ergo cœpit Petrus Romæ anno 2. Claudii ineunte, qui fuit Christi 45. seditque per annos 25. scilicet usque ad 13. Neronis, Christi 69. quo a Nerone cum S. Paulo martyrio est coronatus. Insuper sanctum Petrum secum felicitatem reipubl. Romam induxisse, docet Paulus Orosius l. 7. cap. 6. nam eo urbem ingresso cessarunt intestini tumultus, invecti a crudelitate Caii Caligulæ. Claudius enim ei succedens indixit omnibus ἀμνηστίαν, et injuriarum oblivionem. Rursum Deus compressit Furium Camillum Legatum Dalmatiæ, eum per milites occidendo, ne tyrannice invaderet imperium. Adhæc Britanniam Claudio subjecit sine prælio et sanguine, intra paucissimos dies. Plura habet Dio lib. 60. Verum cum idem Claudius anno regni sui 9. Christianos cum Judæis urbe expulit, mox fames urbem invasit, ut populus in Claudium insurrexerit, qui furorem populi per posticum fugiens, ægre evasit in palatium, ac paulo post 35. Senatores et trecentos equites Romanos minimis causis interfecit: ipse autem manifestis veneni signis est mortuus. Hæc Orosius.

18. Quidnam factum esset de Petro.] Græce τί ἄρα ὁ Πέτρος ἐγένετο, id est, *quid tandem Petrus factus esset; Tigur. quonam devenisset Petrus*, an vi magica, vel divina e carcere evasisset, vel in avem, spiritum, aliamve rem esset conversus; vel alio raptus. Incertum est an angelus aperiens januas carceris, et portam ferream Palatii Herodis, eas educto Petro post se clauserit, an vero apertas reliquerit; ut ut fuerit, utrumque ingens erat prodigium. Chrys. hom. 9. in Matth. sentit omnia clausa fuisse et duorum militum qui cum Petro dormiebant, manus eadem catena, qua cum illo constricti fuerant, colligatas mansisse.

19. Inquisitione facta de custodibus.] Græce ἀνακρίνας τοὺς φύλακας· ἀνακρίνειν multa significat, scilicet *inquirere, examinare, torturæ admovere:* item *judicare et condemnare*. Unde Syrus vertit, *condemnavit custodes*.

Jussit eos duci.] in carcerem, ait Rabanus, aut Cæsaream, quo Herodes erat venturus: ubi paulo post occiso Herode, custodes dimissi sunt, ait Cajet. Deo ita animum Herodis emolliente, ne Petri solutio alicui noceret, aut custodibus necis esset causa. Melius S. Chrys. *jussit eos duci*, scilicet ad supplicium. Unde Syrus, *jussit eos necari*. Petrus Alexand. can. 13. apud Theod. Balsamonem tradit eos suffocatos, sive strangulatos fuisse.

Descendensque a Judæa in Cæsaream.] Quæ prius *Stratonis turris* dicta est: ubi solemnes ludos celebravit Herodes Agrippa pro salute Cæsaris, ad quam magna multitudo Nobilium et procerum ex tota provincia convenerat, ait Josephus l. 19. Ant. c. 8. Simul ut se vindicaret de Tyriis et Sidoniis, ut sequitur.

20. Iratus,] θυμομαχῶν. q. d. *Animo moliens bellum; Tigur. bellum animo agitabat in Tyrios;* alii, *pugnacem et infensum gerens animum*. Causa iræ He-

rodis non latet. Baron. suspicatur fuisse quod Sidonii Petrum a carcere elapsum suscepissent, ab eoque facti Christiani, Episcopum ab eo accepissent. Verum id aliis minus placet.

BLASTO, QUI ERAT SUPER CUBICULUM REGIS] Puta præfectus cubiculi, primus regis cubicularius, ideoque ipsi familiarissimus.

EO QUOD ALERENTUR REGIONES EORUM AB ILLO] Græce ἀπὸ τῆς βασιλικῆς, scilicet, χώρας, uti præcessit, id est, *ex regione*, vel *ditione regis* Herodis. Ita Syrus. Ex Judæa ergo subministrabatur eis frumentum omnisque annona. Pacem ergo petunt, ne hanc frumenti exportationem prohibeat Herodes, itaque eos fame conficiat.

21. STATUTO AUTEM DIE.] Syrus. *die percelebri*. Erat enim dies secundus ludorum pro Cæsaris salute, ait Josephus loco jam citato. Illo ergo die Herodes in magnificentia regia sedit pro tribunali, ut Tyriorum et Sidoniorum causam et postulationem, aut potius satisfactionem et submissionem cognosceret, deque iis ad libitum statueret. Unde et concionabatur ad eos, scilicet Tyrios et Sidonios, uti præcessit. Ita Lyr.

VESTITUS VESTE REGIA.] *Vestis regia*, complectitur purpuram, sceptrum et coronam; hisce induti judicabant: hæc enim regni, æque ac judiciariæ potestatis sunt symbola. Unde et Josephus l. 17. Antiq. c. 11. de Herode ad sepulchrum elato sic scribit: *Eratque ipse mortuus circumamictus purpureis vestimentis, caput ejus diademate coronatum, sceptrum quoque in manu ejus, velut si a vivo teneretur, erat oppositum*. Porro hæc Agrippæ vestis ex argento erat mirabili opere contexta, ait Joseph. quæ radiis solis percussa divinum fulgorem emittebat. Gestabat ergo purpuram, coronam auream in capite, et sceptrum, quæ sunt regum insignia, eaque supra modum splendida. Quare modum et modestiam vestitus excessit superbus Herodes, ansamque dedit Tyriis et Sidoniis supplicibus, adulantibus ei, acclamandi eidemque divinos honores. Ita Isidor. Pelusiota l. 1. ep. 74. Quocirca sapienter Justinus Imp. moriens Tiberium successorem monuit, dicens: *Ne te in errorem ducat vestis splendor, neque illustris ornatus illorum rerum quæ sub aspectum cadunt, te decipiat, quibus ipse in fraudem impulsus, meipsum gravissimis suppliciis obnoxium reddidi. Non elevet te habitus, sicut me. Ecce Deus qui benefecit tibi: hunc habitum dedit tibi, non ego. Honora illum ut tu quoque honoreris ab eo*. Testis est Evag. lib. 5. c. 13. Æque sapienter S. Bern. l. 2. de Consider. ad Eugenium c. 12. eum monens, ne ex monacho factus Pontifex, in tanto culmine sibi applaudat: *Magnus*, ait, cui *præsens felicitas si arrisit, non irrisit. Hæc enim incautis ad disciplinam relaxandam est, quod ignis ad ceram, quod solis radius ad nivem vel glaciem*.

22. POPULUS AUTEM ACCLAMABAT : DEI VOCES, ET NON HOMINIS.] q. d. Agrippæ regis vestium fulgor, et orationis majestas ita nos perstringit, ut videamur Deum videre et audire, non hominem. Acclamatio hæc orta a Tyriis et Sidoniis qui gratiam Herodis aucupabantur, proserpsit ad reliquum Cæsariensium populum. Vide hic quantum malum sit adulatio, quæ ex rege facit Deum, ideoque ex homine cadaver: ipsa enim regem occidit. Frequens hoc malum in aulis principum: unde aulator est adulator, sed et κόλαξ est κόραξ, id est, adulator est corvus, effodiens oculos eorum quibus adulatur. Præclare Curtius l. 8. *Perniciosa adulatio perpetuum regum malum est, quorum opes assentatio sæpius, quam hostis evertit*.

23. CONFESTIM (Syrus *eadem hora*) AUTEM PERCUSSIT EUM ANGELUS DOMINI) zelotes et vindex honoris divini, qui hic a Deo abreptus, sacrilege dabatur Herodi. Unde videtur fuisse angelus hic bonus, licet noster Lorinus censeat fuisse malum, et dæmonem.

PERCUSSIT] Id est, plaga lethali illum feriit. Plaga hæc fuit dolor viscerum et tormina, ait Josephus: item corporis putrefactio et fœtor; inde enim vermes ebullierunt. Sic avus ejus Herodes Ascalonita infanticida, qui sanctos innocentes occidit a pediculis consumptus interiit. Addit Josephus, bubonem visum fuisse super caput Herodis, quasi calamitatis nuntium uti ei olim Romæ prædixerat Germanus quidam, teste eodem Josepho l. 18. c. 3. OEcum. vero pro bubone angelum fuisse visum scribit.

EO QUOD NON DEDISSET HONOREM DEO.] Id est, eo quod non defendisset honorem Dei; sed eum sibi arrogasset, consentiendo insanæ assentationi et acclamationi populi. Narrat hanc Herodis punitionem S. Lucas occasione occisionis S. Jacobi, et incarcerationis S. Petri: hæc enim duo ejus immania in Christum et Ecclesiam scelera meruerunt ejus excæcationem, et prolapsum in hanc idololatriam, ob quam a Deo, sui honoris et divinitatis justo zelote et vindice punitus est morte, ut appareret esse mortalis, imo mortuus, qui concupierat esse Deus.

Sic Lucifer ambiens divinos honores, ex primo angelo factus est teterrimus cacodæmon. Sic Alexander Magnus occisus est a suis, quod vellet ab eis adorari ut Deus, uti Hermolaus quidam e conjuratis ei exprobrat apud Curtium l. 8. Sic Nabuchodonosor, qui in statua aurea a se erecta, Daniel. 3. adorari voluit a Deo mutatus est in bestiam, Daniel. 4. 28. Sic Antiochus Epiphanes qui ex fastu Deum terrestrem se putabat, percussus dolore viscerum et a vermibus corrosus, æque ut hic Herodes, interiit 2. Machab. 9. 12. Quare omnes hi fuerunt typi Antichristi, qui sedebit in templo, voletque adorari ut Deus, ideoque a Deo adigetur in tartara, Apoc. 13.

Nota. Peccavit Herodes tacendo: sic enim tacite assensus est blasphemæ acclamationi: debebat enim Dei honorem tutari, ideoque eam a se amoliri, populumque graviter reprehendere, quod Deo hanc tam insignem injuriam intulisset, uti fecerunt S. Paulus et Barnabas, quos Lycaonii adorare volebant, hunc ut Jovem, illum ut Mercurium: *Scissis enim tunicis suis exilierunt in turbas, clamantes et dicentes: Viri, quid hæc facitis? et nos mortales sumus, similes vobis homines*, Actor. 14. 13. Tali enim casu verum est istud: *Qui tacet, consentire videtur:* præsertim si sit Superior, aut vir sapientia et auctoritate pollens.

ET CONSUMPTUS A VERMIBUS (græce, *factus esca vermium*) EXPIRAVIT] Sic superbos dejicit sideratque Deus. Juste Herodes volens esse Deus, fit esca vermium, ut humiliatus se non tantum mortalem, sed et putidum discat, dicatque illud Jobi cap. 17. 14. *Putredini dixi: Pater meus es: mater mea et soror mea vermibus*. Per *vermes* accipe pediculos qui e corpore putido et fœtido per singula membra ebulliunt, de quo morbo vide Galenum lib. de Compos. medic. se-

cundum loca cap. 7. Addit S. Chrysostom. hom 26. in ep. ad Hebræos quod *crepuit et effusa sunt viscera ejus.*

Hac phthiriasi, id est morbo pediculari et vermium morte punire solet Deus blasphemos, hagiomachos, fidelium persecutores, sed maxime divinitatis appetitores, uti Antiochum Epiphanem, Herodem infanticidam, de quibus paulo ante dixi, Hunnericum regem Arrianum persequentem Orthodoxos, de quo Victor Uticens l 3. Wand Histor eodem modo periit Pherecydes Pythagoræ præceptor, atheus et omnis numinis contemptor, de quo Aristot. Plutarcho, Æliano et Plinio Rhodiginus l. 19. c. 30. et Maximianos, in imperio et persecutione socius Diocletiani, de quo Eusebius l. 8. c. 28. et Julianus Apostata, de quo Sozomenus l 5. c. 7. et blasphemus Nestorius. teste Nicephoro l. 14 c. 36. et impius Calvinus, teste Bolseco in ejus Vita. Præclare Drogo Cardinalis tr de Sacramento Domin. passion t. 2. Bibliotb. SS. Patrum: *Quid ceste, sit, nitida gloriaris? subter te sternetur tinea, et operimentum tuum vermis est Hæc tua vestis est. Illuserunt tibi, qui chlamyde coccinea circumdederunt. Sic Antiochus et Herodes duo, aliunis vestibus depositis, in suis vestibus expirarunt.*

Denique Historiam mortis hujus Herodis graphice describit Josephus l. 19. c. 8 ubi tamen in honorem suæ gentis et regis, eam emollit, et param fideliter æquanimitatem Herodis commendat: ac tacet ejus vermes, solumque tormina, quæ nimirum vermes erodentes viscera causabant, commemorat. Sic enim ait: *Jamque tertium Judææ totius regni annum exegerat* (Herodes) *cum pervenit in urbem Cæsaream, quæ prius Stratonis turris dicta fuit: ubi solemnes ludos celebravit pro salute Cæsaris: ad quam festivitatem magna multitudo Nobilium, ac procerum convenerat ex tota provincia. Ejus celebritatis die secunda processit mane in theatrum, amictus veste tota ex argento mirabili opere contexta, quæ radiis exorientis solis percussa, et mirandum quemdam fulgorem emittens, venerationem cum horrore incutiebat spectantibus. Moxque adulatores alius aliunde acclamantes, Deum consalutabant, rogantes ut faveret propitius. hactenus enim ut hominem reveritos, nunc agnoscere et fateri in eo quiddam mortali natura excellentius. Hanc impiam adulationem ille nec castigavit, nec repulit: pauloque post suspiciens vidit supra caput suum bubonem, funi extento insidentem: moxque ut sensit hunc esse calamitatis nuntium, qui olim felicitatis fuerat, ex intimis præcordiis indoluit. Secuta sunt ventris tormina statim a principio vehementio. Conversis igitur in amicos oculis: En, ait, ego ille vestra appellatione Deus, vitam relinquere jubeor, fatali necessitate coarguente vestrum mendacium, et quem immortalem salutastis, ad mortem rapior Sed ferenda est voluntas cœlestis Numinis: neque enim male viximus, imo tanta felicitate, ut omnes me beatum prædicarent. Hæc locutus crescente dolore discruciabatur. Propere igitur relato in regiam, rumor sparsus est brevi esse moriturum. Quamobrem confestim totus populus una cum uxoribus atque liberis saccum indutus, more patrio supplicabat Deo pro salute regis, omnia miscens lamentis et ejulatibus. Rex autem in celsiore decumbens cubiculo, et in faciem stratos humi prospiciens, ne ipse quidem temperabat sibi a lacrymis. Cruciatu deinde per continuos quinque dies nihil se remittente, confectus vitam finiit, annum natus quartum supra quinquagesimum, postquam regnasset per septennium. Quatuor enim annos sub Caio Cæsare obtinuit regnum, primum in Philippi tetrarchia per triennium, cui quarto demum anno accessit et Herodis tetrarchia: tribus deinde annis sub Claudio Cæsare, præter jam dictam ditionem, in Judæa quoque regnavit, et Samaria simulque Cæsarea.*

Subdit deinde huic Herodi in regno successisse filium, scilicet Herodem Agrippam juniorem annorum 17, coram quo Paulus captus causam suam egit cap. 25. 22 in quo Herodis Ascalonitæ stirps desiit, æque ac reges regnumque Judææ, eversum a Tito et Vespasiano: insuper eum superstites reliquisse tres filias Mariamnem, Berenicem quæ nupsit Felici præsidi. et Drusillam, quarum mentionem facit Lucas c. 24. 24. et 25 13 Addit Josephus Cæsareenses et Sebastenos mortuum Herodem conviciis impetivisse, æque ac viventem. præsentem et videntem impetiverant in publica comœdia Alexandrini; in qua iisdem ludibriis eum affecerunt, quibus Judæi, quorum rex erat Herodes, paulo ante affecerant Christum præponentes ei Barabbam, coronantes spinis, vestientes chlamyde purpurea, et irrisorie regem Judæorum salutantes Insanum enim quemdam, nomine Carabbam (Baron. auspicatur legendum *Barabbam*) qui Herodis personam referret, in theatrum induxerunt, cujus capiti diadema imposuerunt papyraceum, pro paludamento induerunt storea, pro sceptro frustrum arundinis in manum dederunt. Marim id est dominum. eum acclamantes. uti narrat Philo in Flaccum c. 31. ita Deus justo suo judicio, Agrippæ et Judæis talionem irrisi Christi reddidit

24 Verbum autem Domini crescebat,] q. d. Per secutione Herodis Agrippæ adeo non decrevit, ut vehementer creverit Christianorum numerus et virtus, præsertim ubi viderunt persecutorem a Deo punitum, et a vermibus consumptum Recte S Nilus b. 2. de Christi ascensione, Ecclesiam comparat viti, quæ quo diligentius putatur, eo fit feracior *Succidebantur, ait, Ecclesiæ palmites, et fidei fructus augescebat, et florem non marcescentem proferebat· E radice enim illa hi palmites nati sunt, quæ verissime dixit: Ego vici mundum, Ego sum vitis. eos palmites. Stephanus tamquam ramus excidebatur, et alius Martyrum palmes pullulabat. Jacobus et Petrus resecabantur; et alius rursum Martyr exoriebatur: et hoc resecta olius rursum multifer palmes e radice hac emittebatur. Vindemiabatur Paulus. et alius martyrii racemus maturescens Thomas apparebat: et undique radix vindemiata, copiam uberiorem. præ ea quod isti vindemiorant, ac germen durabilius efferebat. Et quidem isti excisores brevi marcescentes exterminati sunt: hæc vero semper gravata fructibus, terræ fines suis germinibus complexa est.* Præclare Tert. Apol. cap. 27. *Et illos dæmones, ait, numquam magis detriumphamus. quam cum pro fidei obstinatione damnamur.* Et c. ult. *Plures efficimur quoties metimur a vobis. Semen est sanguis Christianorum.* Ita crescebant Hebræi per secutione Ægy-

pliorom, *quantoque apprimebunt eos, tanto magis multiplicabantur*. Exodi 1. Unde S. Chrys. h. 40. iu Juventiom et Maximum Martyres: *Sicut plantæ irrigatæ, ait, magis erescunt, ita et fides nostra oppugnata magis floret, et vexata plus exuberat: neque ita hortos aquarum irrigatio reddere fœcundos solet, ut Martyrum sanguis irrigare natus est Ecclesias* Et S. Leo serm. 1 io natali S. Petri et Pauli: *Non minuitur persecutionibus Ecclesia, sed augetur. Et semper Dominicus ager segete ditiori vestitur, dum grana quæ singula cadunt, multiplica ta nascuntur.* Idem a pari, vel supperi, fit in quovis fideli. Hic enim in tentatione et adversitate, virtute et viribus crescit, instar palmæ.

25 Barnabas autem et Saulus reversi sunt ab Hierosolymis.] *Reversi*, scilicat Antiochiam, ut habet Syrus, unde missi fuerant; ut eleemosynam deferrent Hierosolymitis pauperibus et fame laborantibus, uti dictum est c. 11. 28.

Assumpto Joanne, qui cognominatus est Marcus] Hinc colligit Salmeron, Saulum et Barnabam latuisse in domo hujus Joannis Marci eo tempore, quo Herodes plexuit Jacobum, et incarceravit Petrum Unde veniens e carcere Petrus eosdem ibi reperit.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Saulus et Barnabas jussu Spiritus S. mittuntur ut evangelizent Gentibus: in Cypro Saulus convertit Sergium Paulum proconsulem, et Elymam magum excæcat. Inde Antiochiæ Pisidiæ in Synagoga concionatur Paulus, sed per Judæos expulsus, excusso pulvere pedum cum Barnaba pergit Iconium.

1 Erant autem in Ecclesia, quæ erat Antiochiæ, prophetæ et doctores, in quibus Barnaba s, et Simon, qui vocabatur Niger, et Lucius Cyrenensis, et Manahen, qui erat Herodis Tetrarchæ collactaneus, et Saulus. 2. Ministrantibus autem illis Domino, et jejunantibus, dixit illis Spiritus Sanctus: Segregate mihi Saulum et Barnabam iu opus ad quod assumpsi eos. 3. Tunc jejunantes, et orantes, imponentesque eis manus, dimiserunt illos. 4. Et ipsi quidem missi a Spiritu Sancto abierunt Seleuciam, et inde navigaverunt Cyprum 5. Et cum venissent Salaminam, prædicabant verbum Dei in synagogis Judæorum. Habebant autem et Joannem in ministerio. 6. Et cum perambulassent universam insulam usque Paphum, invenerunt quemdam virum magum pseudoprophetam, Judæum, cui nomen erat Barjesu, 7. qui erat cum Proconsule Sergio Paulo viro prudente. Hic, accersitis Barnaba et Saulo, desiderabat audire verbum Dei. 8. Resistebat autem illis Elymas magus (sic enim interpretatur nomen ejus) quærens avertere Proconsulem a fide 9. Saulus autem, qui et Paulus, repletus Spiritu Sancto intuens in eum, 10. dixit : O plene omni dolo et omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis justitiæ, non desinis subvertere vias Domini rectas? 11. Et nunc ecce manus Domini super te, et eris cæcus, non videns solem usque ad tempus. Et confestim cecidit in eum caligo et tenebræ, et circuiens quærebat qui ei manum daret. 12. Tunc Proconsul cum vidisset factum, credidit admirans super doctrina Domini. 13. Et cum a Papho navigasseut Paulus et qui cum eo erant, venerunt Pergen Pamphyliæ. Joannes autem discedens ab eis, reversus est Jerosolymam. 14. Illi vero pertranseuntes Pergen, venerunt Antiochiam Pisidiæ: et ingressi synagogam die sabbatorum, sederunt. 15. Post lectionem autem legis et Prophetarum, miserunt principes synagogæ ad eos, dicentes: Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem dicite. 16. Surgens autem Paulus, et manu silentium indicens, ait : Viri Israelitæ et qui timetis Deum, audite : 17. Deus plebis Israel elegit patres nostros, et plebem exaltavit cum essent incolæ in terra Ægypti, et in brachio excelso eduxit eos ex ea: 18. et per quadraginta annorum tempus mores eorum sustinuit in deserto. 19 Et destruens gentes septem in terra Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum, 20. quasi post ,uadringentos et quinquaginta annos: et post hæc dedit judices usque ad Samuel Prophetam. 21. Et exinde postulaverunt regem, et dedit illis Deus Saul filium Cis, virum de tribu Beniamin, annis quadraginta. 22. Et amoto illo, suscitavit illis David regem: cui testimonium perhibens, dixit : Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas. 23. Hujus Deus ex semine secundum promissionem eduxit Israel salvatorem Jesum, 24. prædicante Joanne ante faciem adventus ejus baptismum pœnitentiæ omni populo Israel. 25. Cum impleret autem Joannes cursum suum dicebat: Quem me arbitramini esse, non sum ego, sed ecce venit post me, cujus non sum dignus calceamenta pedum

solvere. 26. Viri fratres, filii generis Abraham, et qui in vobis timent Deum, vobis verbum salutis hujus missum est. 27. Qui enim habitabant Jerusalem, et principes ejus, hunc ignorantes, et voces prophetarum, quæ per omne sabbatum leguntur, judicantes impleverunt: 28. et nullam causam mortis invenientes in eo, petierunt a Pilato ut interficerent eum. 29. Cumque consummassent omnia quæ de eo scripta erant, deponentes eum de ligno, posuerunt eum in monumento. 30. Deus vero suscitavit eum a mortuis tertia die: qui visus est per dies multos his, 31. qui simul ascenderant cum eo de Galilæa in Jerusalem, qui usque nunc sunt testes ejus ad plebem. 32. Et nos vobis annuntiamus eam quæ ad patres nostros repromissio facta est. 33. Quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris, resuscitans Jesum, sicut et in Psalmo secundo scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te. 34. Quod autem suscitavit eum a mortuis, amplius jam non reversurum in corruptionem, ita dixit: Quia dabo vobis sancta David fidelia. 35. Ideoque et alias dicit: Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem. 36. David enim in sua generatione cum administrasset voluntati Dei, dormivit, et appositus est ad patres suos, et vidit corruptionem. 37. Quem vero Deus suscitavit a mortuis, non vidit corruptionem. 38. Notum igitur sit vobis, viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur. et ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi justificari, 39. in hoc omnis, qui credit, justificatur. 40. Videte ergo ne superveniat vobis, quod dictum est in Prophetis. 41. Videte contemptores, et admiramini, et disperdimini: quia opus operor ego in diebus vestris, opus, quod non credetis, si quis enarraverit vobis. 42. Exeuntibus autem illis, rogabant ut sequenti sabbato loquerentur sibi verba hæc. 43. Cumque dimissa esset synagoga, secuti sunt multi Judæorum, et colentium advenarum Paulum et Barnabam: qui loquentes suadebant eis ut permanerent in gratia Dei. 44. Sequenti vero sabbato pene universa civitas convenit audire verbum Dei. 45. Videntes autem turbas Judæi, repleti sunt zelo, et contradicebant his, quæ a Paulo dicebantur: blasphemantes. 46. Tunc constanter Paulus et Barnabas dixerunt: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes 47. Sic enim præcepit nobis Dominus: Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ. 48. Audientes autem gentes gavisæ sunt, et glorificabant verbum Domini, et crediderunt, quotquot erant præordinati ad vitam æternam. 49. Disseminabatur autem verbum Domini per universam regionem. 50. Judæi autem concitaverunt mulieres religiosas et honestas, et primos civitatis, et excitaverunt persecutionem in Paulum et Barnabam et ejecerunt eos de finibus suis. 51. At illi excusso pulvere pedum in eos, venerunt Iconium. 52. Discipuli quoque replebantur gaudio, et Spiritu Sancto.

1. Antiochiæ.] ad Orontem, quæ erat Metropolis Syriæ, et a Justiniano Imp vocata est *Theopholis*: unde antonomastice vocatur *Antiochia*; cæteræ vero cum addito, Antiochia Pisidiæ Antiochia Epiphaniæ. etc.

Prophetæ] proprie dicti. Spiritus Sanctus enim in Ecclesiæ exordiis, inter alia charismata dabat donum prophetiæ, ut patet Joel. 2 28 Act 2 17. 1. Cor. 14. Licet noster Lorinus *Prophetas* censeat eosdem esse cum Doctoribus, puta explanatores S Scriptur. Turrian vero l 1. de Hierarch. Ord c 20 per *Prophetas* accipit Episcopos, per Doctores Presbyteros Episcopi enim. ut ait S. Dion c 6. Eccl Hier. sunt divinorum judiciorum denuntiatores, quia nihil agere debent hierarchicum, nisi ut a Deo acti. Et nos rursus in iis quæ illi hierarchice operantur ad eos tamquam a Deo actos accedere debemus. Unde et a S. Clemente l. 2. Const vocantur Prophetæ laicorum; imo Ordinatio Episcopi vocatur prophetia a S Paulo 1. Timoth. 4. 14.

Simon, qui vocabatur Niger] a colore atro, ut videtur sicut a flavo vocabantur Flavii, ab albo Albini. a rufo Rufi apud Romanos.

Lucius Cyrenensis] Quem Cyrenæ fuisse Episcopum tradit Beda, Ado. Usuardus. imo Martyrol. Rom. die 6. Maii, ubi Sanctorum catalogo ascribitur

Manahen,] De quo in Rom. Martyr die 24 Maii, sic legimus; *Antiochiæ S. Manahen. Herodis Tetrarchæ collactanei. Doctoris et Prophetæ sub gratia novi testamenti, in eadem urbe requiescentis.*

Herodis Tetrarchæ] Herodis Antipæ, qui fuit filius Herodis Ascalonitæ et patruus Herodis Agrippæ, de quo cap. 12 1. Hic Antipas Christum induit veste alba et irrisit, ac Joannem Baptistam occidit.

Collactaneus] Quia puer cum puero Herode fuerat enutritus, et ejusdem nutricis lacte lactatus. Significat Manahen fuisse insignis et illustris familiæ, utpote qui Herod. fuerit collactaneus.

2 Ministrantibus autem illis Domino] Græce λειτουργούντων, id est *sacrificantibus*, ut vertit Erasmus, et Tigur *cum operarentur Domino. Sacris* enim, vel *Deo operari*, est sacrificare Sacrificium enim est opus Deo soli debitum et proprium: licet Scholia Vatablo ascripta, *operari Domino*, exponant per *prædicare Evangelium*, uti et OEcum et Cajet. quod avide arripit Calvinus et Beza. qui negant Missæ sacrificium Syrus *cum preces auspicarentur Deo*, puta publicas et solemnes, quæ fiunt in sacrificio.

Inde enim sacrificium Missæ vocatur *Liturgia*: licet enim *liturgia* significet ministerium in genero, tamen antonomastice significat sacrificium, ut patet ex Liturgia S. Jacobi, S. Basilii, S. Chrysostomi, Mozarabum, etc. Idem evincit vox *Domino*: nullum enim ministerium tam proprio Domino exhibetur, quam sacrificium: Evangelium enim prædicatur hominibus, non Deo. Unde et sequitur, *Imponentesque eis manus*, scilicet in Missæ sacrificio per impositionem manuum ordinando eos Episcopos, uti Apostolos facere solitos tradit S. Dionys. Eccles. Hierarch p. 1. c. 2 Vide Bellarm. lib 1. de Missa cap. 13.

Dices: per sacrificium hic accipi posse Aaronicum, puta immolationem ovis aut vituli: adhuc enim fideles servabant legem Mosi, non ex obligatione, sed ut Judæos non offenderent. Resp. id dici non posse: nam sacrificium hoc *oblatum* est Antiochiæ, cum Aaronicum non nisi Hierosolymis in templo Salomonis offerri posset, juxta legem Deut. 16. 6.

Jejunantibus,] Jejunium enim ex Apostolorum usu et traditione solet præmitti ordinationi, tum ut fideles Dei gratiam, ad idoneos ministros Ecclesiæ ordinandos, jejunio implorent; tum ut ordinandi jejunio se disponant ad accipiendam ordinationis gratiam. Ita S. Chrys. hic.

Dixit] instinctu interno, quem prophetis et primoribus Ecclesiæ ingessit.

Segregate mihi Saulum ac Barnabam in opus.] Segregate Saulum quasi vas electionis, id est selectum et eximium per singulare judicium Dei, quo ab æterno decrevit et segregavit Saulum in Apostolum Gentium et orbis Doctorem. Ita S. Chrys. Unde et Paulus vocat se segregatum Galat. 1. 15 *Segregate* ergo eum per executionem et missionem, quem Deus ab æterno segregavit per electionem ad hanc missionem.

Porro Saulus jam ab initio suæ conversionis a Deo designatus et auctoratus erat Apostolus Gentium Act. 9. 15. sed in actu primo et secreto: hic vero in actu secundo et publice designatur Apostolus earumdem, ut eas evangelizando obeat et percurrat. Hactenus enim Damasci et Antiochiæ dumtaxat prædicaverat.

Segregatus fuit quoque Barnabas, et sublimatus ad apostolatum, ob insignem ejus virtutem et zelum, quo omnes suas facultates ad pedes Apostolorum posuerat c. 4. 36 ut expeditus esset ad ubique evangelizandum. Quocirca S. Barnabam hisce elogiis ornat Alexander monachus initio Vitæ ejus: *Barnabas*, ait, *magnus Ecclesiæ orator, Evangelicæ prædicationis tuba, magna Christi vox, Spiritus Sancti cithara, divinæ gratiæ plectrum, Christi miles robustissimus, Christiani ovilis dux certus, Dei Paradisus, fidei germen, charitatis rosa suavissimum odorem emittens, spei flos incorruptus, immortalitatis racemus, mel distillans, patientiæ propugnaculum. Barnabas consolationis filius, pietatis magister, fidei columna ac fastigium, turris firma et immobilis, fundamentum stabile, crepido indissolubilis, fluctuantium portus, architectus nobilissimus, qui cœlestem in terris tenuit semitam, et parem angelis vitam duxit, adjutor pauperum, viduarum consolatio, orphanorum procurator et pater. Barnabas Christi mysteriorum thesaurus, orthodoxorum minister, ægrotantium medicus, Christiani gregis custos vigilantissimus, Gentium dux, Ecclesiarum præco, virtutum cœlestem odorem spirantium rosetum, Christi gratiarum ager fertilissimus, virginitatis margarita, castitatis beryllus, temperantiæ gemma Christum in se loquentem habens, electum Dei vas, sanctæ Trinitatis templum.*

In opus] scilicet evangelizandi ubique Gentium.

Ad quod assumpsi eos.] προσκέκλημαι, id est, accersivi eos. Ita Pagnin. et Tigurina; alii, *in auxilium advocavi eos*. Meminerint ergo Apostoli et viri Apostolici, se in auxilium vocari a Spiritu Sancto ad animas sanctificandas, ideoque Dei in opere divino et nobilissimo esse cooperatores et adjutores, ut ait S. Paulus 1. Corinth. 3. vers. 9 Porro Spiritus Sanctus Saulum et Barnabam accersivit hac ipsa vocatione et jussione, dicens: *Segregate mihi Saulum*, etc. neo enim aliam uspiam legimus. Secundo, planius, *assumpsi*, id est, assumere decrevi, et ab æterno prædestinavi. Verba enim realia apud Hebræos, sæpe per mentalia exponenda sunt.

3 Tunc jejunantes.] Græce sunt aoristi, quos Syrus vertit, *postquam igitur jejunassent, ac preces auspicati fuissent, imposuerunt* (melius, *et imposuissent*) *eis manus, et dimiserunt eos*. Ita Pagnin. Vatabl. et alii.

Imponentesque eis manus.] Quæritur, an hæc impositio manuum fuerit Sacramentum Ordinis, puta consecratio in Presbyteros vel Episcopos? Negat Ariæ hic, et Cajetan. c. 6. 6. quin et Franc. Suarez tom. 3. in p. disp. 34. sect. 1. (et alii) ubi hanc impositionem manuum asserit fuisse precatoriam, non ordinativam. Ratio est. Prima, quia jam ante a Deo Saulus erat ordinatus Apostolus Actor. 9. 15. Unde Galat. 2. 6. ait, quod cæteri Apostoli nihil sibi contulerunt. Hic ergo tantum imponitur ei apostolatus executio, puta mittitur ad evangelizandum: ad quod non opus erat nova ordinatione. Simili modo Paulus 2 Corinth. 8. 19. ait de socio suo, quod ordinatus, id est constitutus sit comes peregrinationis suæ. Secundo, quia Paulus videtur ordinatus Presbyter et Episcopus a S. Petro et Apostolis, quorum nemo hic nominatur.

Verum melius alii affirmant, dicuntque Saulum et Barnabam hic ordinatos esse Episcopos. Nam plane verisimile est, eos jam ante ordinatos fuisse Presbyteros. Jam enim per annum Antiochiæ turbam multam docuerant, ut ait Lucas cap. 11. 26 hoc autem est proprium Presbyterorum, ut recte advertit Turrianus l. 1. de Hierarch. Ordin. c. 20. Ratio est Prima, quia id circumstantiæ videntur exigere, scilicet liturgia, jejunium prævium, et impositio manuum. Inde enim quasi ex usu et exemplo Apostolorum, Ecclesia solet præmittere jejunia et preces ante impositionem manuum, id est, ante consecrationem ordinandorum, eamque peragere in Liturgia Missæ. Secundo, quia nusquam legimus Saulum et Barnabam ordinatos fuisse Episcopos, nisi hic: unde et mox c. 14. et sequent. Episcopalia munia obierunt, ordinando per civitates Presbyteros. Tertio, quia hæc impositio manuum facta est anno Christi 45. ut deducit Baron. et liquet ex dictis c. 12. 1. quando Paulus raptus est in tertium cœlum, et audivit arcana verba quæ non licet homini loqui, uti ostendi 2 Corinth. 12. 2 nimirum quia decebat, ut Saulus jam proxime futurus Gentium doctor, et legationem suam ad eas auspicaturus, in cœlum raperetur, ut quasi cœlestis

doctor, instar Mosis a cœlo ad eas mitti videretur. Quare congruum fuit tunc quoque ei ultimam manum ordinationis, per consecrationem in Episcopum imponi. Quarto, quia Christus ordinavit Apostolos Episcopos: hi alios et alios: ergo et Paulus ab iis ordinatus est: hoc enim postulat ordo hierarchicus a Christo institutus, ut cum ipse Petrum et Apostolos ordinarit, cæteri omnes ab eis, vel eorum successoribus ordinentur. Sic multi censent S. Jacobum Minorem ordinatum esse Episcopum Hierosolymorum a S. Petro Joanne et Jacobo Majore. Citat eos Henriquez l. de Ordin. Sacram. c. 3. Nusquam autem apparet quod ab hominibus ordinatus sit Saulus nisi hic. Ita docet S. Chrysost. hic. Et S. Leo epist. 81. vel juxta aliam editionem 79. ad Dioscorum Alex. sancit ut jejunium præmittatur ordinationi, eo quod illud hic præmiserint Apostoli ordinationi Sauli et Barnabæ.

Dices Primo, Quomodo ergo ait Paulus de cæteris Apostolis, *Mihi nihil contulerunt?* Galat. 2. 6. Resp. id intelligi de doctrina et Evangelio; hoc enim ipse a Christo didicit, non ab Apostolis. Nam alioqui Ananias contulit ei baptismum, Apostoli Confirmationem et Ordinem.

Dices Secundo Quis hic Apostolus et Episcopus eos ordinavit? Non Petrus, ut vult Arator; quia jam abierat Romam. Non Jacobus Zebedæi; quia jam occisus erat ab Herode. Non cæteri Apostoli, quia jam discesserant in suas provincias. Resp. Lyran. Antiochiæ fuisse Episcopos ab Apostolis ordinatos, qui eos ordinarunt. OEcumen. censet Lucium et Manahen eis manus imposuisse. Potuit quoque e Judæa advocari S. Jacobus Episcopus Hierosolymorum, S. Joannes, S. Mathias, aut quis alius vicinior Apostolus. Unde S. Leo loco jam citato, ait eos ordinatos ab Apostolis.

Quæres Secundo, quo anno ordinatus fuit Saulus cum Barnaba, ac apostolatum suum ad Gentes est auspicatus? Resp. Beda censet id fuisse anno 13. ab ascensione Christi, qui fuit a Christi nativit. 47. Secundo, Chronic. Alex. sive Fasti Siculi, scribunt id contigisse anno quinto Claudii Imp. qui fuit Christi 46.

Verius est eum ordinatum fuisse anno Christi 45. concurrente cum anno 3. Claudii Imp. nam initio hujus anni 45. Petrus e carcere liber venit Romam, ibique cathedram constituit, uti ostendi cap. præced. v. 1. Hæc enim præcedenti capiti subnexa, paulo post carcerem Petri contigisse videntur. Ita Baron. et alii. Omnino congruebat, ut, quo anno Saulus adibat Gentes eas subjugaturus Christo, eodem Petrus Apostolorum Princeps peteret gentilismi arcem, puta Romam, eamque Christo subderet. Addit S. Leo epist. citata ad Dioscur. Alex. Episcopum, Saulum et Barnabam ordinatos fuisse die Dominico, ideoque sancit, ut idem deinceps fiat. Unde hæc Leonis sanctio relata est in Jus Canonicum, et habetur dist. 75. can. 5. *Quod die Dominico ordinationes sacerdotum celebrentur* etc.

Denique notat S. Hier. epist. 85. ad Evagr. hanc ordinationem ministrorum Ecclesiæ adumbratam fuisse in veteri testamento, ac deinde usurpatam in novo. Quod enim, ait ipse, Aaron, et filii ejus, ac Levitæ in templo fuerunt; hoc Episcopi, Presbyteri et Diaconi vindicant in Ecclesia: unde etiam Aaron et filii ejus impositione manuum Mosis ordinati sunt, Exodi 29. 9. et seq.

4. Abierunt Seleuciam.] Quia hæc vicina erat Antiochiæ, unde mittebantur, eratque urbs frequens et celebris. Condita et nominata est a Seleuco Nicanore, uno e ducibus Alexandri Magni, qui primus post Alexandrum, anno scilicet duodecimo post mortem ejus, diadema Asiæ sibi imposuit, indeque incipiunt et numerantur anni Græcorum (id est Macedonum, posterorum Seleuci) in libris Machabæorum. Tradit Volaterranus l. 11. Geogr. Seleucum urbes sexdecim vocasse Antiochias, in honorem patris sui Antiochi; a se novem Seleucias; a matre Laodice, quinque Laodiceas; ab uxore Apamia, tres Apamias.

Et inde navigarunt Cyprum.] quia ex Seleucia commodus est trajectus in Cyprum.

5. Salaminam, quæ postea a Constantino Imp. dicta est *Constantia*, cujus Episcopus fuit S. Epiphanius; nunc *Famagosta*, quasi Fame auguste dicitur, a septuaginta annis expugnata a Selymo Turcarum Imp.

In Synagogis Judæorum.] A Judæis ordiuntur, ne hi contentiosiores fierent, ait S. Chrysost. si vidissent Gentes sibi in Evangelio præponi.

Habebant autem et Joannem (cognomento Marcum de quo cap. 12. 25.) in ministerio.] Græce ὑπηρέτην, id est *ministrum*, q. d. Joannes Marcus ministrabat Saulo et Barnabæ, præsertim in cura victus, vestitus, rerumque temporalium, eosque adjuvabat, ut facilius et plenius evangelizarent.

6. Cui nomen erat Barjesu.] Multi codices legunt *Barjeu*, vel *Barjehu*, q. d. Bar Jehova, id est filius Dei, puta Jovis. Sicut Simon Magus vocabat se virtutem Dei, c. 8. v. 10. Unde Paulus huc alludens v. 10. idque refellens, vocat eum filium, non Dei, sed diaboli. Verum legendum est *Barjesu* (ita enim legunt Græca et Romana correcta) id est, filius salvatoris, hoc est salvator. Hoc enim nomen impostor sibi arrogabat eo quod per magiam multos ægros sanaret. Adde, videtur quod pater ejus vocatus sit Jesus: a Josue enim primo Hebræorum duce percelebri, qui eos induxit in terram promissam, multi vocati sunt Josue, sive Jesus, ita Sanchez. Quare minus recte Syrus pro *Barjesu*, legit *Barschumo*, id est, filius nominis, hoc est nominatus celebris et famosus, quasi *Elymas* inverse idem sit quod *Schumo*, de quo mox.

7. Qui erat cum proconsule.] *Proconsul* erat quasi vicarius consulis, qui scilicet nomine consulis Romani; potestate consulari provinciam administrabat; unde et ejus præses vel præfectus dicebatur. Rursum proconsules Romæ vocabantur exconsules, qui scilicet præcedenti anno fuerant consules. Hi enim obitæ dignitatis nomen ex parte retinebant, et sæpe ut proconsules mittebantur ad regendas provincias. Vide Sigonium de Magistrat. Roman.

Desiderabat audire verbum Dei.] Ἐπεζήτησεν, id est, *studiose quæsivit et expetiit:* unde et meruit fieri voti compos. Solet Deus eis quibus fidem et gratiam destinat, prius illius desiderium injicere, ut per hoc se ad donum tantum præparent, illudque efflagitent, et obsecrando quasi emereantur. Unde S. Chrys. miraculo deputat, quod Sergius Paulus præoccupatus a mago, adeo desideraret audire Apostolos.

Elymas magus. Sic enim interpretatur nomen ejus.] Varii hoc varie exponunt. Primo, Cajet. pro αὐτοῦ, id est *ejus*, vertens *suum* (Hebræi enim idem habent

pronomen reciprocum, quod absolutum) sic transfert et explicat q. d. Barjesu voluit dici *Elymas*, id est, *Dei mensura*, vel *census* fingens et mentiens id significare *Barjesu*. Sic enim ipse interpretabatur nomen suum Hebræum apud Græcos; sed quasi magus et impostor mentiebatur, et fallebat eos. Nam *Barjesu* vocabatur quasi *filius Jesu*; quod nihil commune habet cum Elyma, id est, censu Dei. Alii minus improbabiliter sic explicant: *interpretatur*, id est, alio nomine vocatur. q. d. Barjesu alio nomine vocabatur Elymas magus. Sicut si dicas, Petrus interpretatur, id est, alio nomine vocatur Simon. Secundo, alii volunt Barjesu hebraice significare magum; sed hoc est ignorantium ling. Hebr. in qua Barjesu idem est quod filius Salvatoris. Tertio. Gagnæus Elimam interpretatur cæcum: hic enim, inquit, hebraice dicitur, *Elimma* vel *Elimas*, quia Elymas excæcatus fuit a S. Paulo. Sed et hoc falsum est, æque ac impertinens: quia S. Lucas Elymam interpretatur magum non cæcum. Quarto Arias ex Syro: *Elymas*, inquit, inverse idem est quod *Samuel*, id est nomen Dei, vel nomen forte et magnificum, qualia in suis incantationibus adhibere solent magi. Quinto Mariana: Elymas, inquit, dicitur magus, ab Elymaide regione Persidis, in qua abundant magi: sicut Chaldæus idem est quod Astrologus vel magus; quia Chaldæi Astrologiæ erant dediti. Sexto, Vatabl. Elymas, inquit, græce idem est quod præstigiator, incantator, impostor. Sed a quo themate? et quo auctore? Aliqui deducunt ab ἐλυμας, id est niger, ut niger sit idem quod magus, sicut Germani et Belgæ artes nigras vocant magicas: quin et magia vulgo *nigromantia* dicitur, sed forte pro *necromantia*. Alii Elymas vertunt, corruptor, perditor, vastator, quales sunt magi; ut sit idem quod λυμεων, id est *perditor*, a λυμη id est *pernicies*: verbum enim λυμαινω significat *perdere*, *corrumpere*, *vastare*, idque videtur plausibile. Septimo, alii censent Elymas esse nomen Hebræum, sed variant. Primo, S. Hieron. in Nominib. Heb. et ex eo Beda: *Elymas*, inquit, idem est quod *ad transgressionem*, vel *transgressionem faciens*. Secundo, Beza *Elymas* deducit ab אל יעץ *el joets*, id est, Dei consiliarius: Magi enim erant Persarum sapientes et consiliarii: et Mahomet impostor finxit se esse consiliarium Dei. Verum *Elymas* longe distat ab *el joets*. Tertio, Lyranus, Elymas, inquit, idem est quod *Elymos*, id est, Dei tributum, Dei census, Dei mensura. Quarto, Bibliander apud Bullingerum, censet Elymas per *metathesin* idem esse quod Elias, vel Elisæus, aut Elia Moses: hoc enim innuit vox μεθερμηνευεται, scilicet hoc nomen per aliquam litterarum transpositionem, vel commutationem exponendum esse: μετα enim significat *trans*, quasi Elymas finxerit se esse Eliam, aut habere animam Eliæ et Mosis. Verum, quid hæc ad nomen Magus, quo vocem *Elymas* interpretatur Lucas? Quinto, alii volunt esse nomen Syrum: *Elymo* enim syre significat iracundum, ira ebrium et quasi furiosum, uti magi et energumeni furiis dæmonis aguntur. Sexto Elias Hutterus in versione Hebraica novi Testamenti, hoc loco pro *Elymas* vertit אלי משיח *eli maschiach*. id est *Elimessias*, hoc est, Deus meus Messias, quasi magus hic finxerit se esse Deum Messiam, sive Christum, ac pro *Elimessias* per crasin vocarit se *Elymas*; ideoque nomen suum *Barjehu*, vel *Barjesu* interpretatus sit per *Elymas*, id est *Elimessias*. *Barjehu* enim est filius Dei. *Barjesu*, est filius salvatoris, id est salvator; qui utique non est alius, quam Elimessias, id est, Deus Christus; sicut nos Jesum interpretamur, addendo et indigitando Christum. Verum perperam pro *Elymas* substituit *Eli Maschiach* quod habet litteram *chet*, qua caret *Elymas*. Rursum *Eli* scribitur per *iod*, *Elymas* per *ypsilon*. Nullus enim per *Elymas* intellexit, aut intelligit significari Messiam. Nusquam enim Messiæ nomen per crasin contrahitur, sed ubique integrum ponitur et pronuntiatur. Adde, nomen proprium ejus fuisse *Elymas*, quod interpretatur *Magus*. Barjesu enim ejus cognomen fuit a parente, q. d. Elymas filius Jesu. Sic Simon cognominatus est Bar Jona, id est filius Jonæ.

Septimo et verosimillimo Sanchez: Elymas, ait, videtur esse barbarum nomen, ac forte Cyprium priscum, significans magum; sicut Barnabas olim Cypria lingua significabat filium consolationis, uti dixi c. 4. 36. Certe Hebræi עלם *alam* vocant abscondere et occultare; et inde Græci ἐλυειν vocant involvere implicare, et ἐλυμα vel εἰλυμα vocant involucrum occultum: atque Arabes ab heb. *alam*, sapientiam vocant *alim*, vel *taalim* id est rem arcanam: se *alim* vocant scientem, litteratum, doctum, quasi similiter Elymas apud Cyprios idem fuerit quod impostor præstigiator, magus, mystes, qui occultorum scientiam, mysteria, artesque arcanas profiteretur. Ita nonnulli linguarum periti. Sic et Pagnin. in Interpret. nomen Hab. nomen Elymas, ait, significat magum, sive corruptorem vel perniciosum, aut tegmen et involucrum, ab εἰλυω, id est *involvo*, *in limo implico*: unde et εἰλυος, id est *latibulum*, *lustrum*, *speluncam*, ubi cum dæmone colloqui, et magica sua tractare solent magi; et εἰλυσπασθαι, id est, *ad modum serpentis moveri*. Dæmon enim sæpe in forma serpentis magis apparet. Sane Elymas videtur ex peregrina lingua uti et alia multa, irrepsisse in Græcum. Græce enim loquuntur Cyprii, ut et olim locuti videntur, uti mihi Romæ asseruerunt Cyprii, et indicat Arist. l. de Poetica c. 21. ubi tamen innuit eos propriam habuisse dialectum. Porro sicut S. Petro certamen fuit cum Simone Mago, S. Joanni cum Apollonio Thyanæo pariter mago, sic et hic Paulo cum Elyma mago. Diabolus enim per suos magos validissime se opposuit Christo, Apostolis et Ecclesiæ, uti etiamnum opponit. Valde enim crescit magorum et sagarum secta, quæ in fidelium corpora animasque grassatur.

9 Saulus autem qui et Paulus.] Hic primum Saulus vocatur *Paulus*, quod nomen deinceps semper ei tribuit Lucas. Unde videtur, quod occasione Sergii Pauli proconsulis, et apostolatus sui ad Gentes, nomen Hebræum Saulus in Romanum et Græcum Paulus commutarit, ut facilius et blandius se Romanis et Græcis, quasi re et nomine Romanus, insinuaret. Vide dicta Rom. 1. 1.

Repletus Spiritu S.] Novum sentit hic Paulus Spiritus S. ardorem et instinctum ad opus arduum et miraculosum aggrediendum, nimirum ad Elymam magum confutandum, excæcandumque, eaque ratione convertendum Sergium Paulum proconsulem. Vide dicta c. 2. 4.

Intuens in eum,] iracundis et ardentibus oculis Ely-

mæ arcanam malitiam penetrans, percellens et castigans. *In oculis*, ait Plinius lib. 11 cap 37. *animus inhabitat. Ardent, intenduntur, nictant, conniven.t. Animo videmus: oculi seu vasa quædam, visibilem ejus partem accipiunt atque transmittunt.* In oculis ergo cernitur animus, ejusque passiones ac motus iræ, indignationis, amoris, benignitatis, etc. Idque verius in Sanctis et Apostolis, quorum animos, indeque oculos inhabitat regitque Spiritus Sanctus.

10. O PLENE OMNI DOLO (interno) ET OMNI FALLACIA] externo; Pagnin et Tigur. *omni versutia*; Syrus, *omnibus flagitiis*: hæc enim facile instigante diabolo perpetrant magi; et Græcum ῥᾳδιουργία significat propensionem ad quodvis facinus patrandum, ait Vatabl.

FILI DIABOLI.] *Fili*, non generatione, sed instinctu et imitatione; quia ejus contra Christum suggestiones et dolos opere perficis Diabolus enim quasi serpens dolosissimus et vaferrimus est Nam, ut ait S Cyrill in c. 6. Joan. l 4 c. 30. *Sicut qui adhæret Deo, unus spiritus fit cum illo; ita qui diabolo, diabolus quodammodo efficitur* Unde et Judas, quia dolosus et proditor Christi, ob eo *diabolus* vocatur, Joan. 6. 70. Vere S Justinus apud Damasc. l. 1. Parel c. 24. *Vitæ*, ait, *a ratione aversæ dux et gubernator, dæmon est.*

INIMICE (non casu, non lapsu infirmitatis; sed studio, proposito, firma malitia et destinata voluntate) OMNIS JUSTITIÆ] Primo, quia Elymas adversabatur Evangelio Christi, quod tradebat Paulus, in quo continetur omnis justitia. Ita S. Chrys Secundo, *omnis*, id est humanæ et divinæ; quia impediebat fidem Christi per quam solam vera justificatio datur, quæ nos justos facit tam coram Deo quam coram hominibus Tertio, *justitiæ*, id est virtutis: nam, ut ait Aristot l. 5 Ethic justitia generalis est virtus, quæ in sese virtutes continet omnes: omnis enim vera virtus nititur fide et gratia Christi, cui resistebat Elymas. Ita Arias. Quarto, *justitiæ*, id est æqui ac justi puta legis divinæ, quæ præscribit id quod justum est, q d. Tu es hostis legis Evangelicæ, quæ in se omnem legem, scilicet naturæ et Mosaicam, divinam et humanam complectitur. Ita Dionys. Quinto, omne subinde idem est quod integrum, perfectum: ut Eccles 12. 13 *Deum time, et mandata ejus observa Hoc est enim omnis homo*: *omnis* id est totus, perfectus, vel quidquid est homo Sæpe enim Hebræi per catachresin totum universale sumunt pro toto integro id est, omne pro toto. q d. Omne bonum, omne officium, omnis perfectio, finis et felicitas hominis in hac vita consistit in timore Dei, ejusque legis observantia Aut: Hoc est quod spectare debet omnis homo quantus quantus est, in dictis factisque suis omnibus et tota vita, ut sibi jugiter et ubique ob oculos ponat Dei timorem, indeque impellatur ad servanda ejus præcepta Nam, ut ait ibidem Salonius, qui aliter vivit et facit, non homo est, sed bestia, quia non rationaliter, quæ est natura hominis, sed bestialiter vivit, nimirum si gulose, ut lupus; si dolose, ut vulpes; si superbe, ut leo; si crudeliter, ut tigris; si libidinose, ut porcus; si acediose, ut asinus.

NON DESINIS SUBVERTERE VIAS DOMINI RECTAS?] Nervosius Græca et Syrus habent, *non desines*? q. d Quousque non desines subvertere, et, ut Tigurina, invertere vias Domini rectas? *Vitæ Domini* sunt Evangelium, fides, lex et gratia Christi, cui resistebat Elymas, pro eis supponens et opponens suas artes magicas, quibus colebatur diabolus. Illis enim quasi viis animam ingreditur, eamque quasi templum suum inhabitat.

11. ECCE MANUS] Id est, vindicta et punitio, quæ fit manu. Est metonymia. Mystice et Chrys. Erat inquit, hæc manus medica Dei, quia dirigebatur non ad ultionem, sed ad sanationem Elymæ, ut ille excæcatione oculorum percussus aperiret oculos mentis Christumque per fidem agnosceret.

11. ET ERIS CÆCUS.] Quia enim alios in mentis cæcitatem et errorem inducis, juste et congrue punit te Deus cæcitate oculorum, ait Beda.

NON VIDENS SOLEM USQUE AD TEMPUS] Temporariam non perpetuam, ut vult Gloss, cæcitatem illi inflixit Paulus, ut resipisceret. Censent aliqui eum ad tempus resipuisse, Paulo credidisse, et a cæcitate curatum esse Ita Isidorus Pelus l. 1 epist 334. Sed postea ad judaismum et magiam rediisse liquet: nam S. Dion c. 8. de Divin nominib asserit, Elymam postea rursum restitisse Paulo ac nominatim arguisse ejus dictum: *Deus seipsum negare non potest*. 2. Timoth 2 13. quasi inde sequeretur, quod Deus non esset omnipotens. Unde Beda Elymam æternæ Dei ultioni subjicit, ob insanabile peccatorum pondus

CALIGO.] quæ instar nubis, vaporis, vel nebulæ oculos velaret, eisque vim usumque cernendi adimeret: unde ea postea a Deo sublata rursus recte vidit.

12 TUNC PROCONSUL CUM VIDISSET FACTUM] Puta Elymæ excæcationem, et in eo superatum a Paulo diabolum *credidit*, *admirans*, ἐκπλησσόμενος id est, *perculsus, attonitus, sacro horrore perfusus, super doctrina Domini*; nimirum eam esse tam potentem, tamque thaumaturgam, ut illico ei resistentem Elymam, licet magum et mirabilium opificem, cæcitate percuteret Porro hic proconsul, quasi illustres primitiæ spoliorum Pauli e Gentibus ei nomen suum dedit, ut pro Saulo vocaretur Paulus. Fuit enim a Paulo creatus Episcopus, ac spiritu Apostolico claruit, ideoque inter Sanctos relatus est De eo imprimis sic scribit Lucius Dexter in Chronico ad annum Christi 76 *Sergius Paulus Hispali, Cordubæ, Barcinonæ, Cæsaraugustæ, Seguntiæ, et in plurimis aliis Hispaniæ urbibus prædicat, totasque Hispaniæ provincias peragrat.* Rursum eum factum esse Episcopum Narbonæ in Gallia docet Prudent. Peri Stephan hymno 4 *Surget et Paulo speciosa Narbo*. Et Martyr. Rom die 22 Martii de eo sic habet: *Narbonæ in Gallia natalis S. Pauli Episcopi, Apostolorum discipuli, quem tradunt fuisse Sergium Paulum proconsulem, qui a Paulo Apostolo baptizatus, et cum in Hispaniam pergeret apud Narbonam relictus ibidem Episcopali dignitate donatus est: ubi prædicationis officio non segniter expleto, clarus miraculis migravit in cœlum.*

13 JOANNES AUTEM (cognomento Marcus) DISCEDENS AB EIS, REVERSUS EST HIEROSOLYMAM,] ex pusillanimitate aliqua nolens tot itinera conficere, et tanta subire pericula ait S Chrys. et Baron Hinc ortum est dissidium et divisio Pauli et Barnabæ de qua c. seq.

14. DIE SABBATORUM] Id est die sabbati, sive uno die e sabbatis: varie enim per annum et menses singulos occurrebant sabbata

15. POST LECTIONEM LEGIS ET PROPHETARUM.] Lectione enim peracta aliquis vel e Synagoga, vel advena habebat concionem, uti in Ecclesiis Parochialibus post lectionem Epistolæ et Evangelii in Missa habetur concio. idque ex instituto Apostolorum, uti testatur S. Clemens l. 8. Constit. c. 4 Hinc et in Horis Canonicis post Psalmos. Epistolas et Evangelia leguntur homiliæ Patrum Porro solebant advenas, si idonei videbantur, ad hanc concionem faciendam ex humanitate invitare, ut hic invitant Paulum. Idem de Episcopis, cum alium Episcopum aliamque civitatem adeunt. ut ad concionem invitentur. sancit Concil. Carthag. IV. can. 33. et S Clemens l 2 Constit c 58. Exempla in Vitis Sanctorum hac de re passim sunt obvia.

SI QUIS EST IN VOBIS SERMO EXHORTATIONIS.] Tigurina, *si est vobis in animo sermone exhortari populum*, si lubet sermocinari et exhortari.

16 MANU SILENTIUM INDICENS.] Sic ait Persius: *Fecisse silentia turbæ Majestate manus* Hoc enim gestu olim verba facturi silentium indicebant.

VIRI ISRAELITÆ.] Hic est primus sermo Sancti Pauli descriptus a S Luca, plenus sapientia et spiritu Apostolico, imo Paulino, cujus summa est hæc. ait Lyranus: Deus ille qui tot patribus antiquis contulit beneficia olim vobis in semine David redemptionem promisit, hanc nunc in Jesu Nazareno adimplevit: illi ergo ut redemptori credite et adhærete.

ET QUI TIMETIS DEUM.] Primo quasi hoc sit expositio et epiphetum Israelitarum, sensus est, q d Vos qui estis Israelitæ. posteri Israelis. sive Jacobi Patriarchæ ideoque timetis Deum. Ita Chrysost. Secundo simplicius, ut hoc sit disparatum ab Israelitis; illud enim indicat copula *et* q. d Et vos, o proselyti, sive Gentiles conversi ad judaismum, qui timetis. id est reveremini et colitis Deum verum. Timor enim in Scripturis significat Dei cultum. Nam proselyti cum Judæis in sabbatis conveniebant in Synagogam ad audiendam legem. Ita Arias. Lorinus. et alii.

17. ELEGIT PATRES NOSTROS.] Ex omnibus gentibus ut essent populus et Ecclesia Dei. Elegit autem in Abraham. Isaac et Jacob. vocando eos ad sui cultum, et promittendo eis sese fore eorum Deum, ac ex semine eorum producturum Christum: atque in Mose, qui in Sina accepit legem a Deo, et ritum sacrorum quibus Israelitæ colerent Deum

ET PLEBEM EXALTAVIT.] Per Mosen, qui decem plagas Pharaoni in Ægypto inflixit, quibus eum coegit Israelitas e servitute liberos dimittere, quique populi ex Ægypto exeuntis fuit dux potens. et gloriosus. utpote ductus et directus a Deo ab eoque instructus et ornatus oraculis. et prodigiis cœlestibus

BRACHIO EXCELSO.] maximo robore et potentia

18. MORES EORUM (inconditos, rudes, duros rebelles) SUSTINUIT.] Erat enim populus duræ cervicis perinde ac mater sustinet non tantum pueriles. sed et malitiosos mores et gestus sui filioli, quem unice diligit. Vide Deuter 32. 10. et Numer 11 11

19 TERRAM EORUM.] earum, scilicet gentium

20 QUASI POST QUADRINGENTOS ET QUINQUAGINTA ANNOS.] Varie hos annos subducunt Abulensis, Julius Hilarion, Gagnæus. Cajetan. Arias. Joannes Benedictus Dion breviter. eos inchoandos esse a nativitate Isaac: nam ille fuit hæres promissionum a Deo factarum Abrahæ patri suo, de terra promissa. non Ismael ejus frater ex Agar Inde enim usque ad egressum ex Ægypto fluxerunt anni 405 quibus adde 40. annos, quibus Hebræi vagati sunt in deserto. et quinque, vel septem, ut multi volunt. annos bellorum Josue. quibus finitis divisa est Hebræis terra per sortes, habebis annos 450. aut 452. Solet enim Scriptura negligere parvos numeros excrescentes. et consignare numeros integros et rotundos, quales sunt 450. Ita Beda, Glossa, Lyran. Hugo, Dionys. et alii.

In Græcis et Syris hic est error, ut fatetur etiam Lutherus et Beza. Habent enim sic: *Et post hæc annis circiter quadringentis et quinquaginta dedit eis judices*. Hoc enim falsum esse, liquet ex libro et Chronologia Judicum: constat enim eos non præfuisse 400. annis. Unde nonnulli pro 450. legendum censent 350. tot enim circiter præfuerunt Israeli Judices Vide de his annis dicta Exodi 32 40.

21. SAUL, etc. ANNIS QUADRAGINTA.] In his 40. annis includuntur anni Samuelis. quibus ipse ante Saulem præfuit Israeli. Ita Josephus l. 13. Antiq in fine Euseb. in Chronico, Severus Sulpitius l. 1 Historiæ sacræ Abulensis in 1. Paral c. 19 v. 9 et alii passim, excepto Melchiore Cano l. 11. de Locis c. 5 et seq. qui post Samuelem soli Sauli assignat annos regni 40 secutus Eusebium l. 10. Præpar. cap. 3. Sed Eusebius id retractat in Chronico Paulus enim hic Samuelem non inter Judices. sed inter Prophetas reponit, adeoque tempus Judicum finit in morte Heli, qui Samuelem præcessit. Ait enim: *Et post hæc dedit Judices usque ad Samuel Prophetam*. Ergo tempus Samuelis non Judicibus. sed regibus. qui Judices secuti sunt. annumerat· ac proinde totum illud tempus quod ab exitu Judicum, seu a morte Heli fluxit usque ad finem regni Saulis (in quo utique Samuelis Judicis tempus comprehenditur) quadraginta annis definit. Ita Torniellus anno mundi 2979.

22 QUI FACIET OMNES VOLUNTATES MEAS,] id est omnia volita. puta omnia præcepta mea. *excepto sermone Uriæ Hethæi*, uti additur 2. Reg 11. 2. scilicet excepto adulterio et homicidio Davidis: in quo tamen rursum fecit voluntatem Dei, cum illud humiliter confessus est, amare planxit. et per pœnitentiam abolevit. Ita S. Aug. ad Dulcitium quæst. 8. tom. 4. Nam peccatum numerationis populi, uti et alia nonnulla nec tantum fuit, nec tam Davidis, quam populi. de quo 2 Reg. 24 1. *Omnes* ergo, id est plerasque, pene omnes; cum enim in magno cumulo, v. g hominum, unus alterve tantum deest, dicimus omnes adesse.

23 EDUXIT ISRAEL.] suscitavit Israeli salvatorem Jesum: græce enim est dativus τῷ Ἰσραήλ.

24 ANTE FACIEM ADVENTUS (græce *introitus*) EJUS.] Id est, ante adventum ejus. id est, ante eum advenientem, vel etiam coram eo adveniente et introeunte ad Israel. Joannes enim fuit præcursor Christi, et ante Christum prædicavit pœnitentiam, ut venienti Christo viam aptaret. populumque præpararet ad gratiam, justitiam et salutem a Christo recipiendam Sicut enim Lucifer præit solem. ita Joannes Christum.

BAPTISMUM PŒNITENTIÆ.] Id est. baptismum qui erat symbolum et incitamentum pœnitentiæ. ad remissionem peccatorum et justitiam baptismo Christi recipiendam. Baptismus ergo Joannis fuit pœnitentiæ,

Christi vero justitiæ Vide Matth. 3 11. et Act 1 5.

25 Cursum suum.] scilicet tam vitæ, quam sui ministerii: quod erat, Christo dare testimonium, eum que Israeli ostendere, ac corda hominum ad eum recipiendum præparare.

Quem me arbitramini esse.] q d Vos putatis me esse Messiam. sive Christum: fallimini, ego non sum Christus; sed ecce Christus post me illico veniet, quem ego non sum dignus discalceare

Nota hic humilitatem S Joannis, qua non tantum recusavit Messiæ nomen et honorem sibi a Judæis oblatum, sed et infra pedes Christi se abjecit. dicens. se non esse dignum Christi calceos tangere, utpote qui esset non tantum homo, sed et Deus omnipotens. atque hac humilitate meruit exaltari. nec tantum pedes. sed et caput Christi tingere, eumque baptizare. imo esse ejus paranymphus et Sponsi amicissimos

27 Judicantes. id est, condemnantes Jesum ad crucem, impleverunt. scilicet, voces Prophetarum,] qui uno ore prædixerunt Christum pro salute nostra passurum et moriturum Ita Syrus. Vide dicta cap. 3 18.

32 Quæ ad patres repromissio facta est,] de Christi incarnatione et redemptione mundi

33. Hanc Deus adimplevit filiis nostris] Græce, *filiis eorum*. puta patrum nostrorum, scilicet *nobis*. Ita Pagnin. Vatabl Erasmus. et alii. *Nostris* ergo. id est, patrum nostrorum. puta nostræ generationi, nostræ genti, nostro sæculo. Alii legunt, *filiis nostris* Eodem omnes hæ lectiones recidunt

In Psalmo secundo] Quidam Græci codices legunt *primo*: quia nonnulli Psalmum secundum cum primo in unum conflant Melius alii legunt *secundo*: nam communiter alii Psalmum secundum a primo dispescunt. uti fuse docet Lorinus et Franc Lucas hic in Annot.

Dixit] Objiciebat olim Eunomius, quo verbo dixit? Filius enim est primum unicumque Dei Verbum, per quod creavit omnia Ergone eodem verbo dixit ad ipsum Verbum? Resp omnino: Verbum enim est id quod dicitur. et dicendo producitur gignturque; ac simul est, id quod dicitur: *Filius meus es tu* Nam. ut dixi. dicendo gignitur: est enim verbum mentis, quod intelligendo dicendoque gignitur, non seminando, uti creaturæ suos filios et fœtus producunt. Nec alio verbo dicitur. cum sit primum (alioqui enim esset progressus in infinitum) sed seipso. Simili modo Pater et Filius non alio. sed eodem amore amans Spiritum Sanctum quo ipsum spirant et producunt

Ego hodie genui te.] Hunc v. Psalmi 2 tripliciter exponunt Interpretes. Primo et optime. de divina Christi generatione: Secundo. de ejusdem incarnatione Vide dicta Hebr 1 v. 5 Tertio de ejusdem a morte resuscitatione: hæc enim in Scriptura vocatur regeneratio Unde et Christus vocatur primogenitus mortuorum. Apostolus enim hisce verbis videtur velle probare resurrectionem Christi: in ea enim totus est Nec male congruit hic sensus iis quæ dicuntur Ps. 2. de Gentibus et populis contra Christum insurgentibus, eum scilicet occidendo q. d Etsi Judæi insurgant in Christum eumque occidant, et conantur ejus nomen abolere; ego tamen eum resuscitabo, et secundo quasi gignam; ac resuscitato ob meritum passionis ejus et mortis, dabo gentes in hæreditatem, ut habeat regnum et nomen æternum Ita S Hilar. Chrysost. Janson. Vatabl. Flaminius Varlenius in Psal. 2 et S. Ambros l 3 de Sacerd c 1

Quocirca triplicem hujus loci esse sensum primum de generatione divina, secundum de incarnatione, tertium de resurrectione, concedunt Suarez tom 2 de Incarnat. disp 4 sect. 1 Viegas in c. 1. Apocal. Gregorius de Valentia 1.p de ipsa Theolog disp 1. quæst. 1. puncto 5. Molina 1 p q. 27, art. 1. disp 2. et alii, ut sensus sit. Primo. ego hodie. id est. in æternitate quæ est quasi punctum semper durans, et quasi unum idemque hodie, te filium meum Deum genui Secundo ego pariter generatione humana in B Virgine, te o Christe hominem genui hodie, puta in hoc die incarnationis et nativitatis. Tertio, ego hodie, id est hoc die Paschatis, resuscitavi te. Verum quia aliis dura videtur hæc tertia expositio et quia Apostolus Hebr. 1. v. 5 explicat hunc, locum de æterna Christi generatione facilius dici potest, de eadem hic eumdem exponere. Hæc enim verba non est necesse referre ad τo *resuscitans*. quod immediate præcessit: sed remotius ad τo *annuntiamus eam. quæ ad patres nostros repromissio facta est:* hæc enim repromissio est Christus sive Christi filii Dei missio in carnem et mundum Christum enim Dei filium advenisse redemptorem et jam natum esse ubique probandum erat Paulo et Apostolis Alterum vero de ejus resurrectione, probat in sequentibus. Id ita esse indicat id quod sequitur.

34 Quod autem suscitavit eum a mortuis etc. ita dixit] Ubi Nota τo *autem* q. d. Probavi Christum esse verum et naturalem Dei filium ex Ps. 2. *Filius meus es tu: ego hodie genui te* Quod autem idem a Judæis occisus, a Deo Patre sit resuscitatus probo ex Isaiæ 55 v 3 *Quia dabo vobis sancta David fidelia*. Tertio. quia per τo *ego hodie genui te*. tantum probat et explicat id quod præcessit. *Filius meus es tu*, q. d Filius meus es tu, quia hodie, id est in instanti æternitatis, genui, et semper gigno te. Christus autem non est filius Dei constitutus per resurrectionem. sed per primævam generationem: Christi enim divinitatem ubique inculcant Apostoli. ne videatur fuisse merus homo, uti credebant Judæi, idemque postea crediderunt Nestorius. Arrius aliique hæretici Ita OEcumen S Aug. Beda, Cajetan Lyran Dionys Ribera ad Hebr. 1. Genebrardus in Ps 2. Bellarminus l. 1. de Christo c 5. Et huc tandem accedit S. Ambros. qui sic exponit q d Ego hodie proprie genui te, et rursum hanc tui generationem hodie confirmavi. cum te peremptum in vitam revocavi, iterumque quasi hodie genui te. Resuscitatio enim Christi fuit index divinitatis ejusdem, quia vi divina resuscitavit se Christus, nobisque eamdem resurgendi potestatem et gratiam elargitus est Qui sensus medius est, et utramque expositionem conciliat. imo jungit Sæpe enim verba activa Hebræorum non actionem, sed actionis probationem, ostensionem et confirmationem significant ut illud tunc fieri dicatur cum factum esse demonstratur Ita Sanchez. et Vasquez 1. p q 4 disp 18 num 6. Sic ergo *genui te*, id est ostendi te genitum ex me, sive ostendi quod ego genuerim te.

Verum prior sensus de ipsissima æterna Christi generatione est simplicior, ita germanior est De illa

enim propria dicitur: *Ego hodie genui te*. Nam in æternitate et in æterna generatione, *ubi dies nec hesterni fine inchoatur, nec initio crastini terminatur, semper hodiernus est*, ait S. Aug. Hodie ergo proprie competit æternitati. Nam *hodie præsentiam significat, atque in æternitate nec præteritum quidquam est, quasi esse desierit; nec futurum, quod nondum sit; sed præsens tantum: quia quidquid æternum est semper est*, ait S. August. in Ps. 2. Idem tamen competit humanitati, sive Christo homini, tam primum ex B. Virgine genito, quam postea a morte resuscitato, quatenus per resuscitationem rursum factus est hic homo, qui hypostatice unitur Deo, estque filius Dei. De eo enim vere dicitur, quod sit ab æterno a Deo genitus, quod sit Dei filius, omnipotens, immensus, etc. per communicationem idiomatum; uti recte docet Molina loco jam citato. Per hanc ergo communicationem, hic locus referri potest ad Christum resurgentem.

Quod autem suscitavit.] Hic probat Christi resurrectionem, sicut paulo ante divinitatem.

Amplius jam non reversurum in corruptionem.] id est, in mortem: mors enim est corruptio hominis et naturæ humanæ. Christus enim semel mortuus et resurgens amplius non moritur. alioqui nec in prima morte corruptus, id est, putrefactus et incineratus est, uti mox dicetur.

Dabo vobis sancta David fidelia.] *Sancta*, id est sanctas, pias et munificas promissiones Dei factas Davidi, faciam fideles, id est ratas, firmas et stabiles: quia eas opere complebo, præstando quidquid ei promisi de Christo ex semine ejus nascituro. Inter alia autem quæ de Christo ei promisi, est resurrectio, et regnum æternum illius, et omnium fidelium per illum Ps. 15. v. 10. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem*. Citat Isaiæ 55. 3. *Feriam vobiscum pactum sempiternum*, per Christum, *misericordias David fideles*. *Misericordias* vocat promissa, quæ scilicet Deus misericorditer promisit de Christo, quæ Septuag. vocant ὅσια, id est, *sancta, pia, religiosa*, uti vertit Tertull. Ubi Nota, Hebr. חסיד *chasid*, quod Septuaginta vertunt ὅσιον, id est *sanctum*, significare pium, misericordem, et per metalepsin, sanctum quia signum et causa sanctitatis est pietas, seu misericordia et Eleem. uti alibi dixi. Vide dicta Isaiæ 55. 3.

35. Non dabis sanctum tuum (Christum Christique corpus) videre corruptionem,] id est putrefactionem et incinerationem, uti dixi cap. 2. 31. Unde R. Isaac vertit: *non dominabitur post mortem scoleæ aut vermis*. Aliter hic sumitur *corruptio* quam v. præced. ibi enim mortem significat, hic putrefactionem: mors enim est initium corruptionis, et via ad putrefactionem.

36. David enim in sua generatione, sua ætate, sua vita et seculo, cum administrasset, id est inservisset, voluntati Dei.] Fuit enim vir secundum cor Dei, faciens omnes voluntates ejus, v. 22. Tigurin. Pagnin. et Vatabl. vertunt: *David cum suæ generationi ministrasset*, id est, rexisset populum suæ ætatis, *voluntate Dei dormivit*. Melius vertit Noster: melius enim dicitur David servisse voluntati Dei, quam suæ generationi.

Dormivit, et appositus est ad patres suos.] Id est, mortuus est, relatus in numerum patrum jam mortuorum, aggregatus mortuis, quasi in tumulum et cumulum; quod alibi dicitur, Dormivit cum patribus, vel, Appositus est ad populum suum, vel, Ingressus est viam universæ carnis: hæc enim via est mors, quæ fideles ducit ad immortalitatem.

37. Quem vero Deus suscitavit (puta Christus) non vidit corruptionem.] q. d. Ergo locus ille Psalmi: *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem*, ad Christum pertinet, non ad Davidem, utpote qui mortuus sit et corruptus.

38. Et ab omnibus, q. d. Annuntiatur vobis remissio a peccatis, æque ac ab omnibus cæremoniis et legis veteris oneribus, quibus non potuistis justificari.] q. d. Christus liberavit vos non tantum a peccatis, sed etiam ab omnibus cæremoniis, quæ quia innumeræ et graves erant onera legis, non commoda. Nam eæ vos justificare et salvare non poterant, sed solus Christus, ejusque fides, et gratia et Sacramenta.

39. In hoc, id est, *per hunc*, vel in hunc, scilicet Christum omnis qui credit, fide non mortua, sed viva, quæ per charitatem operatur, justificatur,] non per imputationem meritorum et justitiæ Christi, ut argutatur Calvinus, sed per gratiam et justitiam infusam, quam scilicet Deus animæ ob merita Christi infundit et indit.

40. In Prophetis,] in uno e Prophetis minoribus, qui apud Hebræos simul in uno codice jungi, ac proinde simul quoque citari solent, puta in Hab. 1. 5.

41. Videte contemptores.] Paulus secutus Sept. legit בגדים *bogedim*, id est prævaricatores, contemptores: sed Noster, Aquila, Symm. Theod. et Chald. legunt בגוים *baggoim*, id est, in Gentibus. Vide dicta Habacuc 1. 5.

Disperdimini.] Ita lege cum Rom. non *dispergimini*. Sic et Græca habent ἀφανίσθητε· ἀφανίζω enim idem est quod *evanesco, destruor, disperdor*, a conspectu auferor.

Opus operor.] Ad litteram opus hoc fuit vindicta, quam Deus per Chaldæos exercuit in gentes impias, impiosque Judæos. Mystice, hoc opus est excæcatio, reprobatio et perditio Judæorum, fidei et Apostolis rebellium, ac vocatio et electio Gentium. Minus recte Theoph. et Hugo accipiunt Christi incarnationem, Lyr. passionem et resurrectionem, Cajet. baptismum.

42. Exeuntibus autem illis,] e Synagoga, ut habent Græca.

Rogabant.] Græci plerique codices habent *rogabant eos Gentes*. Per *Gentes* Gagnæus et Cajet. accipiunt Gentiles: sed Chrys. Theoph. et alii accipiunt turbam et multitudinem Judæorum: ad hos enim pertinebat Synagoga. Verisimile est τὸ *Gentes* e margine in textum irrepsisse. Nam illud omittit Noster, Syrus et multi Græci.

Ut sequenti sabbato.] Ita quoque vertit Syrus, OEcum. Pagn. Tigur. Accedit et Vatabl. qui vertit, *intercurrente*, vel *intermedio sabbato*. Perperam ergo Scaliger in Emend. temp. l. 6. p. 259. corrigit textum Græcum, sicque legit: εἰς τὸ μεταξὺ σαββάτων, id est, *in medio sabbatorum*. q. d. Diebus ferialibus, qui intercurrunt inter duo sabbata.

43. Colentium advenarum.] Id est proselytorum, ut habent Græca, qui Deum verum colebant, non idola, quæ prius coluerant cum cæteris Gentibus. Unde vocantur σεβόμενοι, id est, *pii, religiosi, colentes*

Deum. Aliqui σεβόμενοι passive vertunt, *culti, honorati, celebres,* quasi fuerint viri illustres.

In gratia Dei,] qua præventi cœperant sequi fidem Christi et Apostolorum.

45 Zelo,] invidia et indignatione.

46 Indignos vos judicatis,] et judicando facitis. Dum enim judicatis spernendam esse Christi fidem, tacite pariter judicatis vos indignos vita æterna. Illa enim nemo dignus est, nisi qui fidem Christi capessit.

47. Præcepit.] Dum enim prædixit per Isaiam se decrevisse, et velle, ut Christus sit lux et salus Gentium, consequenter hoc ipso decrevit et voluit, præcepitque Apostolis, quos Christi præcones destinavit ut Gentibus Christum prædicent, itaque ejus lucem et salutem illis impertiant. Apostoli enim a Deo electi fuerunt ad hoc, ut essent ejus in hoc opere ministri, et voluntatis ejus executores.

Posui,] certo ponam: prophetice enim ponitur præteritum pro futuro, ob futuri certitudinem, quasi jam non esset futurum, sed præteritum. Vide dicta Isaiæ 49. 6.

48. Et crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam.] Ex hoc loco Dionys. Carthus. et alii probare contendunt, electionem efficacem hominum ad gloriam factam esse a libera et mera Dei voluntate, non ex meritis electorum, imo ante eorum prævisionem. Sensum enim esse, q. d. Quotquot crediderunt, ideo crediderunt, quia ab æterno a Deo absolute præordinati et prædestinati erant ad vitam æternam. Efficax enim intentio finis causat efficacem electionem mediorum, quæ ad finem intentum assequendum sunt necessaria. Quia ergo Deus efficaciter eos præordinarat ad gloriam hinc ut finem hunc assequerentur, dedit eisdem efficacia media, puta fidem et gratiam congruam, quibus hoc fine potirentur.

Verum quidquid sit de hac sententia, certe illa ex hoc loco efficaciter probari aut evinci nequit. Nam Primo, Pro *præordinati,* græce est τεταγμένοι, id est, ordinati et dispositi erant veluti milites in acie et ordine suo, ut videlicet eo tempore ponerentur in ordine et via ad vitam æternam. Sic enim τάξεις vocantur ordines militares. Et Leo Imp. scripsit τακτικά, id est, præcepta et modum instruendi aciem ad prælium ut sensus sit; Crediderunt, quotquot jam ordinati et dispositi erant ad vitam æternam, quotquot scilicet habebant verum vitæ æternæ desiderium sibi a Deo injectum, quotquot studebant suæ saluti, quotquot vestigabant modum et iter quo se salvare, et ad vitam æternam pertingere possent. Illi enim videntes hoc iter manifeste a Paulo ostendi esse fidem in Christum, illico illam capessiverunt et amplexi sunt. Unde non videtur obstare, quod Noster verterit *præordinati,* quia illud ex Græco exponi potest, ut ait idem quod prædispositi, scilicet ex libera sua dispositione sibi a Deo indita, quæ erat, ex salutis suæ desiderio, et sincero veritatis studio attendere prædicationi S. Pauli, illam examinare, et videre bene probatam, consonamque oraculis Prophetarum, rationi et veritati. Ita Isidorus Clarius, Salmeron et alii. Vox enim τεταγμένοι, militaris est, eosque significat qui in censum, numerum et classem militum quasi ascripti, sub Christi ducis vexillo, recta via et ordine contendebant in cœlum, et enitebantur ad vitam æternam.

Secundo, τὸ *præordinati ad vitam æternam,* non exprimit, nec definit an hæc præordinatio fuerit generalis, conditionata, inchoata, et communis omnibus fidelibus, an vero specialis, absoluta, completa, et propria solis electis. Vide can. 13. in S. Paulum. Rursum, non significat an facta sit per fidem et post merita, an sine fide et ante merita prævisa. Unde Doctores qui tenent, electionem efficacem ad gloriam factam esse ex prævisis meritis, accipiunt hic præordinationem generalem, conditionatam, et inchoatam quæ est omnium fidelium, huncque dant sensum: Crediderunt quotquot ab æterno a Deo præordinati erant ut in tempore, prædicante S. Paulo per vocationem gratiæ congruæ et efficacis ponerentur in ordine, via et cursu ad vitam æternam, utque iter ad illam gratiæ Dei cooperando, capesserent et inirent. Hoc enim iter est, credere et obedire Evangelio, aggregari Ecclesiæ, censeri inter fideles. Simili modo dicas de duodecim Apostolis; secuti sunt Christum vocantem ad apostolatum, quotquot præordinati erant (ut ponerentur in ordine et via) ad lauream Apostolicam in cœlis, et tamen unus ex iis fuit Judas, qui culpa sua ab hac præordinatione et laurea excidit, eamque irritam fecit: dum enim Christum prodidit apostolatu, gratia Dei, suo ordine et salute privatus est. Sic recte dicitur; Omnes fideles præordinati sunt ad vitam æternam; quia Deus per fidem et gratiam suam omnes eo vocat et ordinat, omnesque certo ad illam pervenient, si continuo usque ad finem vitæ, gratiæ et vocationi Dei obsequantur: sed quia multi non obsequuntur, hinc ea excidunt et pereunt.

Porro per *ordinationem,* hic non absolutam et completam, sed conditionatam et inchoatam accipiendam esse colligunt. Primo, ex eo quod non sit verisimile S. Lucam hic, ubi tantum de fide et initio salutis agit velle dicere, hos omnes usque ad unum perseverasse in fide et gratia Dei, esseque salvatos, multo minus eum voluisse omnes illos certos et securos reddere de sua salute. Quocirca nonnulli adversæ sententiæ sic exponunt. q. d. Crediderunt, quotquot præordinati erant ad vitam æternam, scilicet per piam opinionem, conjecturam et confidentiam q. d. Crediderunt, quotquot, dabant signum et initium suæ prædestinationis. Sed incertum est, an hoc signum et initium fuerit efficax, ut in omnibus de facto causarit salutem. Rursus id colligunt ex eo, quod non videatur Lucas velle dicere, neminem præter eos, qui jam crediderunt, esse salvatum; quod ex prima illa expositione sequitur: nam multi postea crediderunt, et salvati sunt. Statim enim subdit Lucas: *Disseminabatur autem verbum Domini per universam regionem.*

Secundo, quia sic erit manifesta antithesis cum v. 46. quam hic spectare videtur Lucas. q. d. Vos o Judæi, repellitis fidem, ideoque indignos vos facitis vitæ æternæ, et ab ejus via omnino deviatis et aberratis: Gentiles vero qui credunt in Christum, ea se dignos faciunt, unde a Deo ab æterno præordinati sunt ad eam; sed inchoate duntaxat et conditionate, si videlicet continuenter credere, et secundum dictamen fidei vivere pergant usque ad finem vitæ; alioqui si ipsi sponte vel a fide, vel a vita, quam fides dictat, recedant, recedent pariter a via cœli et vitæ æternæ, et viam quæ eos recta ducit ad infernum, inibunt. Sic S. Paulus Ephes. 1. omnes Christianos Ephesios

vocat prædestinatos et electos, scilicet inchoate per fidem et gratiam non complete: alioqui enim omnibus assecurasset salutem Ita S Prosper lib de Libero arbitrio, Salmeron, Stapletonus et Sanchez hic; Gabr. Vasquez tomo 1. in 3 part disp 33. cap. 12. Qui et addunt, *vitam æternam* hic metonymice posse accipi pro via ad vitam æternam, uti accipitur Joan. 17. v 3. *Hæc est autem vita æterna* (id est, via ad vitam æternam) *ut cognoscant te solum verum Deum et quem misisti Jesum Christum.* Et 1 Joann. 3. v. 15. *Omnis homicida non habet vitam æternam* (id est gratiam, quæ est via ad vitam æternam) *in semetipso manentem.* Sic sæpe in Evangeliis regnum cœlorum vocatur Ecclesia: quia hæc per Sacramenta, fidem et gratiam nos dirigit ducitque ad cœlum. Verum id dicere non est opus, cum et via et ordo includatur in voce *præordinati*

Porro perperam ex hoc loco colligit Calvinus, omnes fideles esse prædestinatos, eo quod fides semel accepta non possit amitti: multi enim a fide excidunt, fiuntque infideles; plures fideles infideliter vivunt De nique Arias sic legit et explicat: *crediderunt ii* (scilicet Gentiles) *qui* (non minus quam Judæi) *præordinati erant ad vitam æternam*: videtur enim Lucas agere hic de vocatione Gentium. Verum græca est ὅσοι id est *quotquot*, ut vertit Noster, Tigurina, Paguinus, et passim alii: *quotquot* autem innuit, non omnes credidisse, sed eos dumtaxat, qui præordinati erant ad vitam æternam.

Addit hoc S. Lucas, ut demonstret dignitatem fidei et Christianismi per ejus finem, scopum et præmium, nimirum fideles omnes qui credunt et obediunt Christo, ab æterno præordinatos, et in tempore ordinatos, vocatos et destinatos esse ad vitam æternam, beatam et gloriosam in cœlis. q. d. Christianismus est vocatio ad vitam cœlestem et æternam, Christianismus est sublimatio fidelium a terra in cœlum, Christianismus exaltat fideles a vita humana ad Evangelicam, beatam et divinam, juxta illud 2. Petri 1. v. 3 *Qui vocavit nos propria gloria et virtute, per quem* (Christum) *maxima et pretiosa nobis promissa donavit, ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ* Et Epistola 1. c 1. v 3. *Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, et incontaminatam et immarcescibilem, conservatam in cœlis in vobis, qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem, paratam revelari in tempore novissimo* Et c 2. 9. *Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta populus acquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum.*

50 Mulieres religiosas.] Puta zelosas pro gentilismo, vel judaismo, id est, superstitiosas, quæ a Gentibus et Judæis religiosæ videbantur, ut vocabantur. Mulieres enim sunt blandiloquæ, pertinaces, illices, zelosæ pro sua fide vel perfidia, in pietatem vel pietatis speciem pronæ: unde Evangelium valde vel promovere, si ei credant, vel impedire, si non credant, possunt, uti hic Paulum impediverunt, iomo expulerunt. Audi Anastasium Nicænum tomo 6. Bibliothec. SS. Patrum q. 62. §. *Omnis qui aspexerit. Quid est, ait, mulier: cordis lancea, Sanctorum calumnia, quies serpentis, fornax succensa, os effrenatum, dux tenebrarum, magistra delictorum, vestitu vipera, domus tempestatis, viri naufragium, immitis fera,* etc. Quocirca S Hier. ad Ctesiphontem tom. 4. docet, omnes hæreses propagatas esse per mulieres. *Simon Magus,* ait, *hæresim condidit, adjutus auxilio Helenæ meretricis. Nicolaus Antiochenus omnium immunditiarum conditor, choros duxit fœmineos. Marcion quoque Romam præmisit mulierem ad majorem lascivíam. Apelles Philomenam comitem habuit. Montanus Priscam et Maximillam primum auro corrupit, deinde hæresi polluit. Arius ut urbem deciperet, sororem principis ante decepit Donatus Lucillæ opibus adjutus est In Hispania Agape Helpidium, mulier virum, cæcum cæco duxit in foveam, successoremque sui Priscillianum habuit, cui juncta Galla ulterius et virinæ hæreseos reliquit hæredem.*

51. At illi excusso pulvere pedum in eos] Jusserat Christus Apostolis, ut id facerent apud eos qui Evangelium admittere nollent. Matth 10. v. 14. Idque Primo, si signum contempti ab eis Evangelii. Secundo, ut significarent se frustra pro iis tantum iter, tot molestias et fatigationes suscepisse. Tertio ut nihil e terra hominum impiorum, quasi maledicta et anathematizata, secum efferrent, neque in ullo cum illis participarent Sic 3 Reg. 13. v 9 Propheta a Deo missus in Bethel ad idololatras, jussus est alia via redire, quasi propris et recta vis in Bethel esset polluta; neve vir fidelis et sanctus vel viam cum infidelibus haberet communem. Sic hic excutiunt pulverem, quasi impium, utpote civitatis impiæ, idque in incolas impios, ut hoc signo denotent eos esse quasi anathema, execratos, et condemnationis æternæ obnoxios, ac proinde se eorum nihil, ne pulverem quidem velle habere sibi adhærentem. Quarto, ut hic pulvis in aerem excussus, quasi in cœlum vindictam clamet, ac in die judicii contra Infideles quasi testis et accusator insurgat. Unde subdit Christus, *in testimonium supra illos.* Lucæ 9 5. Et, *Tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die judicii, quam illi civitati,* Matth. 10 15. Ita S Hier. Hilar Chrysost. Ambr. Beda et alii ibidem Ita S. Franciscus Xaverius Malaccensi præfecto, eo quod iter suum in Sinas impediret, excommunicato, illico *Malaca discedit. In urbis porta pulvere de calceis (uti Christus Apostolis præceperat) excusso, civitati cœlestem iram, multasque et graves denuntiat clades. Et denuntiationi respondit eventus. Nam brevi fame, bellis, morbis urbs exhausta est, ut fere ad solitudinem redigeretur,* ait Tursel. l 5. vitæ ejus c 7.

Iconium] Urbs est famosa in Lycaonia ad Taurum montem, de qua Plinius lib. 5. c 27. Altera ejusdem nominis est in Cilicia. De priore hic agitur.

52 Discipuli quoque replebantur gaudio.] Hoc enim Deus fidelibus aspirare solet in persecutione, præsertim cum vident doctorum suorum (uti hic Pauli et Barnabæ) in ea constantiam et alacritatem.

Et Spiritu Sancto] Puta robore fidei, spei et charitatis, aliorumque donorum Spiritus Sancti. Nam *crescit adversis agitata virtus*: tum quia adversa sunt stimuli ad acriorem luctam, roburque colligendum, tum quia Deus congruum hoc merito patientiæ præmium rependit, ut athletæ suo generose certanti animos addat, viresque adaugeat.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PAULUS ET BARNABAS ICONII MULTOS CONVERTUNT: INDE PULSI A JUDÆIS FUGIUNT LYSTRAM, UBI SANANTES CLAUDUM, HONORES DIVINOS JOVIS ET MERCURII, SIBI A GENTIBUS OBLATOS REFUTANT; HIC RURSUM OPERA JUDÆORUM LAPIDATI FUGIUNT DERBEN, AC TANDEM RELEGENTES SUUM ITER, CONFIRMATIS FIDELIBUS ORDINATISQUE PRESBYTERIS, REDEUNT ANTIOCHIAM.

1 FACTUM est autem Iconii, ut simul introirent in synagogam Judæorum, et loquerentur, ita ut crederet Judæorum et Græcorum copiosa multitudo. 2. Qui vero increduli fuerunt Judæi, suscitaverunt et ad iracundiam concitaverunt animas gentium adversus fratres. 3. Multo igitur tempore demorati sunt, fiducialiter agentes in Domino, testimonium perhibente verbo gratiæ suæ, dante signa et prodigia fieri per manus eorum. 4. Divisa est autem multitudo civitatis, et quidam quidem erant cum Judæis, quidam vero cum Apostolis. 5. Cum autem factus esset impetus Gentilium et Judæorum cum principibus suis, ut contumeliis afficerent, et lapidarent eos, 6. intelligentes confugerunt ad civitates Lycaoniæ, Lystram, et Derben, et universam in circuitu regionem, et ibi evangelizantes erant. 7. Et quidam vir Lystris infirmus pedibus sedebat, claudus ex utero matris suæ, qui numquam ambulaverat. 8. Hic audivit Paulum loquentem. Qui intuitus eum, et videns quia fidem haberet ut salvus fieret, 9. dixit magna voce: Surge super pedes tuos rectus. Et exilivit, et ambulabat. 10. Turbæ autem cum vidissent quod fecerat Paulus, levaverunt vocem suam, Lycaonice dicentes: Dii similes facti hominibus descenderunt ad nos. 11. Et vocabant Barnabam Jovem, Paulum vero Mercurium, quoniam ipse erat dux verbi. 12. Sacerdos quoque Jovis, qui erat ante civitatem, tauros et coronas ante januas afferens, cum populis volebat sacrificare. 13. Quod ubi audierunt Apostoli, Barnabas et Paulus, conscissis tunicis suis exilierunt in turbas clamantes, 14. et dicentes: Viri, quid hæc facitis? et nos mortales sumus, similes vobis homines annuntiantes vobis ab his vanis converti ad Deum vivum, qui fecit cœlum et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt. 15 Qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. 16. Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens de cœlo, dans pluvias et tempora fructifera, implens cibo et lætitia corda nostra. 17. Et hæc dicentes, vix sedaverunt turbas ne sibi immolarent. 18 Supervenerunt autem quidam ab Antiochia et Iconio Judæi: et persuasis turbis, lapidantesque Paulum, traxerunt extra civitatem, existimantes eum mortuum esse. 19. Circumdantibus autem eum discipulis: surgens intravit civitatem, et postera die profectus est cum Barnaba in Derben. 20. Cumque evangelizassent civitati illi, et docuissent multos, reversi sunt Lystram, et Iconium, et Antiochiam. 21. Confirmantes animas discipulorum, exhortantesque, ut permanerent in fide: et quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. 22. Et cum constituissent illis per singulas Ecclesias presbyteros, et orassent cum jejunationibus, commendaverunt eos Domino, in quem crediderunt. 23. Transeuntesque Pisidiam, venerunt in Pamphyliam. 24. Et loquentes verbum Domini in Perge, descenderunt in Attaliam: 25. et inde navigaverunt Antiochiam, unde erant traditi gratiæ Dei, in opus quod compleverunt. 26. Cum autem venissent et congregassent Ecclesiam, retulerunt quanta fecisset Deus cum illis, et quia aperuisset gentibus ostium fidei. 27. Morati sunt autem tempus non modicum cum discipulis.

1 FACTUM EST ICONII UT, etc. LOQUERENTUR, id est Evangelizarent Christi fidem et legem, ITA UT CREDERET JUDÆORUM ET GRÆCORUM id est Gentilium, COPIOSA MULTITUDO.] Ita sanctus Chrysostomus Inter Græcos hic conversos illustrissima fuit S. Thecla miris laudibus a Patribus celebrata et nuncupata Apostolica, ac primogenita S. Pauli. Hæc enim desponsa juveni nobilissimo, ditissimo et formosissimo, ait S. Epiphan. hæresi 78 audito Paulo ardenter de virginitate disserente sponso relicto; ad castum Christi cœlestis sponsi thalamum advolvit, eique sese voto virginitatis sacravit, ideoque a matre et sponso accusata, plurima, et maxima tormentorum genera constanter subiit, ac illæsa superavit, nimirum ignes, serpentes, leones, ursos, tauros, etc. in quibus astitit ei Christus, præ se ferens vultum sancti

Pauli, eam confortans Tradit S. Chrysost. hic homil 25. Theclam, ut custodem carceris, quo Paulus Iconii detinebatur inclusus, sibi conciliaret, gemmis ac mundo muliebri distractis, pecuniam inde acceptam illi donasse, ut ad Pauli colloquium admitteretur. *Audi*, ait, *de Beata Thecla illa, ut Paulum videret, aurum suum dedit: tu autem ut Christum videas, nec obolum das.* Addit S. Hieron. epist. ad Oceanum tom 9. *Thecla*, ait, *post tentationem passionis Antiochiæ a Paula prohibetur pariter pergere.* Nam, ut habetur in Actis S. Theclæ, quæ probat Baron. Thecla a tormentis libera, verbi cupida, magistri avida, profecta est Antiochiam Pisidiæ ad Paulum: sed ipse, ne quod offendiculum daret Evangelio, eam dimisit.

Præclare S. Ambros. l. 2. de Virg. eas exhortans: *Thecla*, ait, *doceat immolari, quæ copulam fugiens nuptiarum, et sponsi furore damnata, naturam etiam bestiarum veneratione virginitatis mutavit: namque parata ad feras, cum aspectus quoque declinaret virorum, ac vitalia ipsa sæva offerret leoni, fecit, ut qui impudicos detulerant oculos, pudicos referrent. Cernere erat lingentem pedes bestiam cubitare humi, muto testificante sono, quod sacrum virginis corpus violare non posset. Ergo adorabat prædam suam bestia, et propriæ oblita naturæ, naturam induerat, quam homines amiserant.* Et S. Zeno Episcopus Veronensis serm. de Timore: *Adversus Theclam*, ait, *accusator acerrimus eximit linguæ gladium, cum suis sibi ministris publicæ leges inserviunt. Stimulis acuitur feritas in feracitatem, et tamen mitior hominibus invenitur. Ne quid sane tam diræ inhumanitatis deesse videatur, immittuntur et marina monstra. Laciniis omnibus expoliatur puella vestitur incendio. Inter tot instrumenta mortis spectatore metuente, secura calcat genera universa terrorum. Incolumis quasi orbe subacto, de illa feralis caveæ loca jam non miserabilis, sed mirabilis funereo habitu excedit, victi sæculi triumphum reportans, quam tot suppliciis omnes crediderunt perituram.* Et S. Nazianz. in Præcept. ad Virgin.

Quis Theclam necis eripuit flammæque pericla?
Quis validos ungues vicit rabiemque ferarum?
Virginitas, o res omni mirabilis ævo!
Virginitas fulvos potuit sopire leones.

Quocirca ab Isidoro Pelus. epist. ad Tharasium, et ab aliis, Thecla vocatur *Protomartyr*, eo quod inter fœminas prima pro Christi in theatrum descenderit, impietatem pro tormento prostraverit, et triumphum fidei ac virginitatis egerit Unde idem Isidor. Pelus. l 1. epist. 160. *Adde*, inquit, *muliebrium victoriarum ac trophæorum caput, hoc est, illam omnibus laudibus celebratam Theclam, quæ tamquam immortalis pudicitiæ columna prostat, quæque e media turbidarum affectionum tempestate, tamquam fax incensa, ad portum ab omnibus fluctibus immunem appulit.* Hinc S. Hieron. in Chronic. celeberrimam illam Melaniam comparat Theclæ Et S. Gregor Nyssen. Frater S. Basilii ep. ad Olympium monachum, asserit sororem suam Macrinam, ob egregiam sanctitatis meritum, dicendam esse Theclam, idque ex cœlesti praenuntio. Defuncta est Thecla anno ætatis circiter 90. sepulta Seleuciæ, ubi miraculis clara, totius Orientis concursu, olim visitabatur. Relata inter Sanctas in Martyr. Romano legitur die 23 Septembr.

Præter alios scripsit vitam S. Theclæ Basilius Seleuciæ Episcopus, sub annum Domini 450. qui Concil. Constantin. et Calcedonensi interfuit, cujus exemplar Græcum Romæ exstat in Biblioth. Sfortiana, quam nuper lustravi, quod in Latinum idioma transtulit Petrus Pantinus Decanus Bruxellensis. In ea multa Basilius narrat de S. Paula, quæ Lucas prætermisit, ut quod Christus Pauli specie Theclæ ad ignem damnatæ astiterit, eamque confortarit et ab igne intactam servarit: quod Paulus ob Theclam a se conversam fuerit incarceratus, flagellatus et in exilium actus delituerit cum Onesiphoro ejusque filiis in sepulchro, ibique plures dies cibo abstinens oraverit pro Thecla ad rogum damnata, quæ liberata ad Paulum accessit, cum eoque Antiochiam perrexit, ubi bestiis objecta, sed a Deo erepta, Paulum requirens, ab eo Iconium remissa fidei propagandæ causa, postquam multos ibidem et Seleuciæ ad Christum convertisset, post multos agones et miracula, *haudquaquam vita defuncta est, sed viva subsidens, in terram ingressa, quæ Deo ita valente in ejus gratiam discessit, seque illi aperuit eo in loco, quo in divina ac sacra Liturgiæ mensa constructa, in orbe columnis argentaque undique fulgente cincta, est constituta. Unde tamquam ex canali virginalis suæ beneficentiæ, copiose ibidem profluentis, contra omnem dolorem atque ægritudinem salutares remediorum fontes egentibus postulantibusque emittit: ita ut locus ille publica jam medicinæ officina, et commune terrarum orbis propitiatorium sit effectus.* Hæc Basilius, quem laudat Baron. in Martyr. die 23. Septemb. Eadem habent Aldhelmus, Metaphrastes et alii in vita S Theclæ. Non quod S Thecla non sit mortua, sed quod instar S. Joannis, in locum subterraneum sibi a Deo destinatum descendens, ibi animam virgineam ani Christo dicatam debitamque reddiderit. Adjicit deinde Basilius, librum secundum de Miraculis S Theclæ Simili modo Deus Mosi in monte Nebo, S. Clementi in mari, S. Catharinæ in Sina, S. Agathæ, et aliis per angelos paravit et adornavit sepulchrum, imo mausolæum. Denique Basilius S. Theclam quoque vocat Protomartyrem, quia prima multoties martyrium passa est, et a Deus eam miraculose a morte præservarit. Eamdem vocat Apostolam quia fidem Christi disseminavit. Eamdem virginum fuit dux et primiceria Horum omnium doctor, et incentor fuit S. Paulus, qui et S Theclæ abeunti, ultimumque sanctitatis et perfectionis monitum a se poscenti, hoc dedit: *Bene se habent rationes tuæ, o virgo. In omnibus fidei robur tuæ excelluit, et jam Apostolicos labores curriculaque superasti.* etc *Abi igitur, et verbum doce, Evangelicumque cursum perfice, et in partem mei pro Christo laboris veni. Eo enim te Christus meo opere selegit, ut ad Apostolicum te etiam munus proveheret, et urbem aliquam nondum Christianæ religionis præceptis imbutam tibi committeret. Nam et tibi tua talenta multiplicanda sunt* Hæc et plura Basil. qui subdit Theclam profectam Seleuciam, ibi multos convertisse, ac tandem ibidem in pace quievisse. Quocirca S. Chrysos. laudans S. Theclam, eam ob tot tantosque agones

fortiter superatos *magnum ante victoriam martyrii, martyrium appellat*

Iconii quoque Paulus convertit S Tryphænam et Tryphosam, quas proinde salutat et laudat, quod laborant in Domino, puta in promovenda fide et pietate Christiana. Rom. 16 12. de quibus in Romano Mart die 20 Novembr Ita legimus: *Iconii in Lycaonia SS. mulierum Tryphænæ et Tryphosæ, quæ S. Pauli prædicatione, et exemplo Theclæ, in Christiano disciplina plurimum profecerunt*, de quibus habentur plura in actis S Theclæ.

2 Ad iracundiam concitaverunt (εκακωσαν, id est, *malignitate impleverunt, fecerunt malos*, hoc est, malevolos, aversos, offensos, iracundos) adversus fratres.] id est, Christianos, præsertim Apostolos, quasi novatores essent et turbatores Reipubl. inducentes novum Deum crucifixum, ejusque novam fidem et religionem Nonnulli Græci codices, teste Beda et Latini manuscripti addunt: *Deus autem et pacem fecit*, q. d Deus malignitatem hanc et malevolentiam discussit, convertitque in benevolentiam, ac Gentiles benignos et benevolos Apostolis effecit, juxta illud Proverb. 16 7. *Cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque ejus convertet ad pacem*. Idem per omnia hodie experiuntur viri pii, præsertim Apostolici, et qui animas Deo lucrifaciunt. Idem experta S Teresia in propagando suo Ordine, dicebat se comperisse, illa monasteria fuisse utilissima quæ initio plus contradictionis et persecutionis sustinuissent Quocirca neminem debere animo cadere, cum in primordiis magnorum operum odia insurgunt: hoc enim evidens esse signum secuturi fructus, sicut aspera hiems et nives signum, imo causa sunt copiosæ frugis et messis secuturæ.

3 Multo igitur tempore demorati.] Vox *igitur* respicit versum primum, eto remotiorem, scilicet τo *ut crederet Judæorum et Græcorum copiosa multitudo*. hæc enim causa, scilicet copiosa conversio, fecit Paulum et Barnabam diutius ibidem demorari. Aut certe respicit id quod est in Græcis nonnullis: *Deus autem pacem dedit*. Pax enim sinebat Apostolus ibidem commorari, et fiducialiter Evangelizare. Denique ad proxime præcedentia referas hoc sensu q d Quia Judæi averterant animos Gentilium a Paulo et Barnaba, hac de causa iidem ibidem diutius commorati sunt, ut sua patientia, constantia, sanctitate, zelo et miraculis eos ad se et ad Christum converterent. Unde et sequitur v 4. *Divisa est autem multitudo civitatis*. etc

Fiducialiter agentes in Domino.] confidenter, libere et intrepide Evangelizantes verbum Domini: hoc enim est παρρησια, de qua dixi c. 4. 29 *in Domino*, id est in negotio Domini, puta in Christi Evangelio propagando: vel in *Domino*, id est ope Domini Vide can 25 in S. Paulum.

Verbo gratiæ suæ] Evangelium vocatur *verbum gratiæ*, hic et c 20 v. 24 et 32 Primo, quia summam gratiam annuntiat et affert nimirum Dei amicitiam justitiam, salutem et vitam æternam Secundo quia doctrina ejus et præcepta sunt gratiosa, nimirum blanda, suavia et efficacia, quæ animos etiam duros et ferinos flectunt, molliunt, incurvant

4 Divisa est,] εσχισθη, id est, *scissa est; schismate secta et divisa est*.

Cum Apostolis.] Paulo et Barnaba, qui a Spiritu Sancto cap. 13. 2. missi sunt Evangelizare, æque ac duodecim illi primi a Christo.

5 Ut contumeliis afficerent] Melius transtulit Interpres Græcum υβρισαι, quam Pagnin. Erasmus et Vatabl qui vertunt, *ut vim facerent*; quia Apostoli contumelias non timebant, hinc eis vim intentant, ait Erasmus; sed neque vim, lapidationem aut mortem timebant, et Græcum υβρις proprie significat injuriam et contumeliam verborum, non vim verberum.

Et lapidarent eos.] Quasi blasphemos.

6 Intelligentes] Apostoli hanc Judæorum et Gentilium contra se conspirationem. Unde Tigurina vertit, *re intellecta*.

7. Infirmus pedibus.] αδυνατος, id est, *impotens, invalidus*, qui scilicet pedibus non poterat consistere, nec ambulare: unde perpetim sedebat, vel jacebat Similem claudum simili modo sanavit S Petrus 3. 1.

8 Qui intuitus eum,] ατενισας αυτω, id est, *cum in eum oculos defixisset, cum intento et fixo obtutu eum esset intuitus*.

Et videns quia fidem haberet, ut salvus fieret.] Nimirum quod crederet dictis Pauli, speraretque se ab eo curandum et sanandum, ac tacite sanitatem ab eo peteret et efflagitaret. *Num ejus desideria, vultus, oculi, gestus, attentio in audiendo, satis prodebant*, ait Beda. Rursum spiritu prophetico Paulus penetravit in animum claudi, viditque ejus fidem, spem et desiderium sanitatis. Simili dono discretionis spirituum S. Hilarion videbat secreta cordium, teste S Hieron in ejus vita. Idem donum habuit S. Antonius, S. Franciscus, S. Catharina Senensis. S. Ignatius, S. Xaverius, et alii. Hinc infert S Chrys. animam hujus claudi prius sanatam esse per fidem, quam corpus.

9. Dixit magna voce.] ut tota multitudo, et claudus qui longius aberat, eum audirent, scirentque non esse magicam mussitationem et incantationem. Rursum magna vox indicium et effectus erat magnæ fidei et spei, qua Paulus hoc miraculum patravit. Mystice, magna voce evocandus est, qui per pravam consuetudinem malitiam fere vertit in naturam, cujus symbolum fuit Lazarus mortuus quatriduanus, quem Christus valido clamore et lacrymis e sepulchro evocavit, dicens: *Lazare veni foras*, Joan. 11. 43, Ita ex S. Aug Beda

Surge] Græca, Syra, et nonnulli Latini codices addunt: *Tibi dico; in nomine Domini Jesu Christi surge*, etc. Ubique enim Apostoli Jesum Christum prædicabant, eoque invocato miracula patrabant, ut populis ostenderent ipsum esse salvatorem mundi.

Exilivit,] illico in pedes se erexit, tum ex agilitate pedum sibi a Paulo restituta tum ex lætitia, juxta oraculum Isaiæ 35. 16. *Tunc saliet sicut cervus claudus*

Dii similes facti hominibus (græce ομοιωθεντες id est *assimilati*, puta assumentes speciem humanam) descenderunt ad nos.] Sicut Christiani e S. Script et Historiis norunt angelos sæpe hominibus apparuisse in corpore assumpto: sic idem de suis diis credebant Gentiles Unde Poetæ multa fabulantur de Jovis, Saturni, Mercurii, aliorumque deorum descensu in terram, amoribus, præliis, facinoribus et gestis. Porro ignorarunt Gentiles Filii Dei descensum in carnem per unionem hypostaticam, quo factus est homo Hinc pa-

tet, Paulum et Barnabam supra hominem divinum quid spirasse in vultu, voce, moribus, miraculis, ut viderentur non tam homines esse, quam angeli, imo dii de cœlo lapsi Vide Euseb. l. 3. Præpar. Evangel. c. 9 Vir ergo Apostolicus eos imitetur, ut inter homines, ait S. Chrys quasi angelus angelice vivat, et angelorum sanctitatem, spiritum, beneficentiam, suavitatem et gratiam imitetur. Hinc Apostolus, ad Galatas scribens c. 4 14. *Sicut angelum Dei*, ait, *excepistis me, sicut Jesum Christum* Sic S. Petrum quasi angelum Dei veneratus est Cornelius Actor. 10. 25. Ita S Bernardus, S Dominicus, S Franciscus colebantur a populis quasi homines cœlo delapsi. Vide dicta Malach 2 7. ubi sacerdos vocatur Angelus Domini exercituum. Sic et Alexander Magnus Judæis licet infensus adoravit Jaddum Pontificem eorum, eique omnia postulata concessit

11. Et vocabant Barnabam Jovem,] Primo, quia Barnabas statura, et forte ætate erat grandior, ait Lyran Paulus vero parvo, contracto et incurvo corpore Unde de eo ait S Chrysostom. *tricubitalis est, et cœlos transcendit* Idem tradit Nicephor formam et figuram Pauli describens liber 2. Histor caput 37. Secundo, quia Barnabas, ait sanctus Chrys. vultu erat pulchro et joviali, æque ac moribus liberalis, benignus, beneficus; sicut Jupiter dicitur a juvando, ait Varro, quasi juvans pater; ac Græci eum vocant ζηνα, quod vitæ sit auctor. Unde Cicero l. 2, de Natura deorum: *A Poetis*, ait, *dicitur Divum atque hominum pater, a majoribus autem nostris Optimus maximus. Et quidem ante optimus, id est beneficentissimus, quam maximus, quia majus est, certeque gratius prodesse omnibus, quam opes magnas habere.* Nihil enim ita divinitati est proprium, atque benefacere: ipsa enim est velut mare bonorum in omnia exundans, et quasi sol radiis suis omnia quaquaversum illustrans, calefaciens fœcundans. Quocirca nil hominem ita similem Deo reddit, ac beneficentia in omnes. Hinc Nazianz. orat. de cura pauperum: *Esto*, ait, *calamitoso Deus* Quapropter Gentiles Jovem coronabant corona ex olea, quæ semper est virens, pinguis, benefica, et multæ utilitatis. Nam ut de eo canit Orpheus

Jupiter omnipotens est primus, et ultimus idem
Jupiter est caput et medium: Jovis omnia munus.
Jupiter est fundamen humi, ac stellantis Olympi.

Tertio, quia Barnabas sua specie et gravitate silens assistebat Paulo, eique quasi nuntio et præconi suo annuebat, uti Jupiter annuit Mercurio, eoque præcone utitur. Unde nonnulli putant Jovem ab Hebr *Jehova*, et per crasin *Jova*, qui per Mosen et Proph. est locutus, esse nuncupatum. Certe Varro Jovem Judæorum Deum esse putavit, ait S. Aug. l. 1 de Consensu Evang c. 22. Sic Moses fuit quasi Deus Pharaonis et Ægypti, cujus Mercurius, id est os et interpres, fuit Aaron. Audi Deum ad Mosen loquentem Exodi 7 1. *Ecce constitui te Deum Pharaonis. et Aaron frater tuus erit Propheta tuus.* Modum subdit et explicat: *Tu loqueris ei omnia quæ mando tibi et ille loquetur ad Pharaonem, ut dimittat filios Israel de terra sua.*

Paulum vero Mercurium, quoniam ipse erat dux verbi.] Mercurius fuit Jovis filius, ex Maia Atlantis filia genitus: habitus est Deus sermonis et facundiæ: dictus est Mercurius, quasi medicurrius id est medius inter homines currens, ait Arnobius, et S. Aug l 1. Civit. c. 14 eo quod sermo inter homines currat medius. Græce dictus est ἑρμης, *Hermes*, (isque Trimegistus, id est, ter maximus) απο του ερειν και μηχανασθαι, quod loqui excogitaverit et machinatus sit, ait Plato in Cratylo, et ibidem Proclus: vel ut Phavorinus, απο του ειρω, id est *annuntio*. Unde et iris dicta, quasi nuntia Deorum, cœli et pluviæ. Hinc Horat. l. 1 Carm ode 10.

Mercuri facunde nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formasti catus, et decoræ
More palæstræ
Te canam magni Jovis, et deorum
Nuntium, curvæque lyræ parentem.

Unde et mercibus præerat: inde Mercurium nuncupatum esse censet Festus, quasi mercium curam, eo quod inter vendentes et ementes sermo sit medius, quo paciscuntur et contrahunt. Ideo et alas in capite et pedibus ipsi addunt volentes signare velocem ferri per aera sermonem: ideo et nuntius dicitur quia per sermonem omnia enuntiantur, ait S. August l 7 Civit. c. 14. Hinc secundo. Mercurius dictus est Deus oratorum, mercatorum, negotiorum, palæstræ, viarum et itinerum dux; unde pedibus ejus dant talaria, eumque *Aliteum* et *Alipedem* vocant. Denique dictus est cordis et sermocinationis Dominus, rationis et veritatis Deus Hinc victimarum linguas offerebant Mercurio, teste Homero Ita Pierius Hieroglyp l 33. c. 40 et 42 Ubi addit, Mathematicos docere, linguam regi a stella Mercurii; sicut splen regitur a Saturno, hepar a Jove, sanguis a Marte, cor et cerebrum a Sole. renes et genitura a Venere, stomachus a Luna Tertio Cicero, Aristides et alii tradunt, Mercurium invenisse non tantum litteras, sed et musicam et palæstram, luctamque ac Geometriam. Unde a Galeno in Suasoria, Mercurius vocatur artium omnium parens Idcirco Majæ et Jovis filius dicitur, hoc est, του νου και φρονησεως, eo quod ex mente et prudentia oratio dicatur vel, ut Phurnutus ait, ideo Maia natus est, id est, ex speculatione et inquisitione; μαια enim id est, obstetrix, quæ obstetricandi officium parturientibus gerit, ita dicta est, quod scrutando et inquirendo fœtus in lucem producat Juniorem quoque effingebant Mercurium, eo quod non senescat oratio; et quadratum, propter firmitatem et veri sermonis robur. Quarto, Mercurius erat caduceator, interpres præco et nuntius deorum ad homines: unde ab Orpheo vocatur Jovis angelus et ab Hesychio ευαγγελος: quia Evangelium, id est bonum nuntium, affert. Hinc et pingitur cum caduceo ac duobus draconibus virga implicatis, quod hoc initium fuerat Mercurio pacis. Quocirca Martialis de eo sic canit l. 7.

Cyllenes, cœlique decus, facunde minister,
Aurea cui torto virga dracone viret.

Isidorus vero: Mercurius, inquit, virgam tenet, quæ serpentes dividit, id est venena: nam bellantes et dissidentes interpretum oratione sedantur. Virgilius autem 4 Æneidos sic de eo canit:

Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco.

Unde a Laertio vocatur quæstor animarum quod eas post mortem suscipiat, quasi potestatem habens tam in cœlum, quam in infernum. Hinc et *Nomius*, id est

legifer, quod leges ferat, apellatur æque ac χαριδοτης, id est, *gratiæ dator*. Hæc Giraldus Syntagm. l. 9 et Pierius Hierogl. l. 33. Denique proverbium est, κοινος ἑρμης, id est, *communis Mercurius*, significans opes et bona in commune esse conferenda, publicæque utilitati studendum, de quo Lucianus in Votis.

Paulus ergo vocatur *Mercurius*: Primo, quia Barnabæ non tantum erat interpres, sed et dux verbi: facundia enim præcellebat Barnabam. Secundo, quia non tantum eloquens erat, sed et efficax in dicendo. Unde S. Hieron. Apolog. ad Pammach. pro l. contra Jovin: *Quotiescumque*, ait, *Paulum Apostolum lego videor mihi non verba audire, sed tonitruo*, etc. *quocumque respexeris fulmina sunt*. Tertio, quia pollebat sapientia, eamque verbis exprimebat: unde Festus præses eam admirans dicebat: *Insanis Paule; multæ te litteræ ad insaniam convertunt*, Actor. 26. 24. Quarto, quia in tertium cœlum raptus cœlestis videbatur orator, et nuntius e cœlo ad homines missus, qui non nisi cœlestia spirans, homines Orco addictos revocare, cœlestes efficere, et in cœlum transmittere satagebat; ideoque draconum, id est dæmonum suggestiones discussit, bella et litigia sustulit, pacem placam induxit, legem et gratiam Christi propagavit, totique orbi communem fecit.

12. Sacerdos quoque Jovis, qui (scilicet Jupiter, ut patet ex Græco, non sacerdos) erat ante civitatem.] q. d. Qui (Jupiter) in suburbiis suam habebat aram et templum, æque ac suum sacerdotem et sacrificulum. Ita Græca et Syrus.

Tauros et coronas.] Id est, tauros coronatos. Est hendiadys, qualis est illa Virgilii 2. Georg. *Victori velatum auro vittisque juvencum*, id est, velatum aureis vittis.

Et coronas.] Quas capiti victimæ, puta tauri, imponebant, iisque illum coronabant, ut significarent victimam hanc dari Jovi, qui est rex regum. Unde et apud Persas, non tantum sacerdotes ejus coronas gestabant in capite, sed et quotquot præsentes aderant: quin et templi fores, aras, columnas etc. sertis et coronis exornabant. Idem fecere Judæi parta victoria 1. Machab. 4. v. 57. Idem fecerunt olim, et etiamnum faciunt Christiani. Unde S. Paulinus in natali 3. S. Felicis ait:

> Spargite flore solum, prætexite limina sertis.

Porro corona primitus soli Jovi et diis dabatur. Corona enim symbolum est absolutæ perfectionis cumuli honorum, regni, victoriæ, triumphi, felicitatis et gloriæ, quæ soli Deo competit. Audi Plinium lib. 16. c. 4. *Antiquitus nulla corona nisi Deo dabatur*: postea heroibus quoque data est. Unde subdit Plinius: *Feruntque primum omnium Liberum patrem imposuisse capiti suo ex hedera; postea deorum honori sacrificantes sumpsere, victimis simul coronatis*. Idem l. 12. c. 19. *Coronas ex cinnamo interrasili auro inclusas, primus omnium in templis Capitolii et Pacis dicavit Imper. Vespasianus*. Ita Pausanias in Eliacis, memorat Jovem ex auro et ebore factum ac olea coronatum in sede sua sedere. Vide Tertull. l. de Corona militis. Hoc exemplo Samii ob placatum sibi ab Æsopo (ut habet ejus vita) Crœsum, Æsopo ad eos redeunti, velut salutari eidem numini, coronas attulerunt. Hinc irrisus fuit Metellus Pius, *qui se in Hispania Deum faciebat, dum patiebatur sibi in transenna sedenti a demisso Victoriæ simulacro cum tonitruum machinato strepitu, sicuti capiti cælesti, coronas imponi, sibique adeo supplicari*, ait Valer. Max. l. 9. c. 1. et Macrob. l. 2. Saturn. c. 13. Victimas ergo coronabant, quia Deo coronato non nisi coronata, id est, absoluta, selecta, perfecta et eximie offerenda sunt. Unde Ovid. 15. Metamorph.

> Victima labe carens, et præstantissima forma
> Sistitur ante aras, vittis præsignis et auro.

Idem lib. 1. Fastor.

> Siste coronati plenum ad præsepe juvenci.

Ita Iphigenia Agamemnonis filia, cum immolanda duceretur ad sacrificium, coronata fuit, teste Euripide in Iphigenia. Plutarch. quoque in Paulo Æmilio: *Post hos*, ait, *ducebantur, auratis cornibus armentales boves centum viginti, mitris ornati et corollis*. Insuper sæpe coronæ hæ erant ex illa herba, vel flore, qui Deo, cui sacrificabatur, erat sacer, puta ex hedera, si Baccho; ex pinu, si Pani; ex olea, si Minervæ, etc. sacrificaretur: communiter tamen erant ex cupressu quia hæc erat feralis, indexque mortis. Unde Prudent. in Apoth.

> Pontificum festis ferienda securibus illic
> Agmina vaccarum steterant, vitulasque revincta
> Fronte coronatas umbrabat torta cupressus.

Ante januas.] Tigurina, *ad vestibula*; utrumque enim significat Græcum πυλωνας, et vestibula, sive atria domorum, sunt in introitu earum juxta januas. Syrus, *ad fores atrii, ubi commorabantur*, scilicet Paulus et Barnabas in civitate. Sacerdos ergo Jovis habitans extra civitatem juxta fanum Jovis, non ibi voluit sacrificare Paulo et Barnabæ, utpote absentibus et degentibus in civitate, sed comitatus turba populi cum pompa ingressus est civitatem, adiitque domum in quam peracto miraculo fugientes humanas laudes, ait Cajetanus, se receperant Apostoli, ibique ante januam voluit eis sacrificare: quod illi videntes e domo exilierunt, et sacrificium, imo sacrilegium prohibuerunt.

Volebat sacrificare.] tam Mercurio quam Jovi, id est, tam Paulo quam Barnabæ: utrumque enim credebant esse Deum. Ita Syrus. Sic Nabuchodonosor Danielem, cum ei exposuisset suum somnium, *adoravit, et hostias et incensum præcepit ut sacrificarent ei*. Daniel. 2. 46.

13. Quod ubi audierunt.] scilicet tam voces clamantium: *Dii similes hominibus ad nos descenderunt*; quam strepitum et apparatum sibi sacrificare volentium. Habebant enim donum linguarum, æque ac ceteri Apostoli, ac proinde Lycaones lycaonice loquentes recte intelligebant, esto id negare videatur S. Chrysost.

Conscissis tunicis suis.] Solebant enim Judæi audientes blasphemiam et sacrilegium (quale hoc erat sacrificare Apostolis quasi diis) in ejus detestationem et execrationem scindere vestes, ut hoc signo sibi cor intimo dolore tangi, et quasi scindi testarentur; ac blasphemiam cum blasphemo dignam esse quæ plane dirumperetur et discinderetur. Quocirca vestes frequentius scindebant a collo secundum humeros usque ad pectus, ubi est cor et doloris sensus, ut tradunt Hebræi in libro Misnaioth de volum. parvo a. 3. Idem fecisse Æneam tradit Virgil. Æneid. 5.

> Tum pius Æneas humeris abscindere vestem,
> Auxilioque vocare deos et tendere palmas.

EXILIERUNT,} εισεπήδησαν, id est, insilierunt in turbam, ut eam compescerent; sicut herus insilit in domum incendio flagrantem, ut illud extinguat.

Moral. disce hic, quam Apostoli alieni fuerint ab honoris ambitu. ac vicissim quam zelosi honoris divini, ut illum a se amolirentur, inviolatumque Deo, quasi debitum et proprium conservarent Vide hic S. Chrysost. ample de humilitatis laudê disserentem.

14. MORTALES SUMUS, SIMILES VOBIS HOMINES.} Græce ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν ὑμῖν ἄνθρωποι, id est, *nos similibus passionibus et malis obnoxii, quibus vos, sumus homines:* inter has autem passiones et mala præcipua est mors. Unde Noster apte vertit, *mortales* q. d. Sumus homines mortales, non dii immortales; præsertim quia tota hominis vita est cursus ad mortem, imo perpetua et longa quædam mors Nam ut ait S Greg. h. 37. in Evang. *Ipse quotidianus defectus corruptionis, quid est aliud quam quædam prolixitas mortis.*

Hinc Moral disce. contra superbiam efficax remedium esse, memoriam et meditationem mortis Ita Salomon in omni sua gloria dicebat Sap 7. 1. *Sum quidem et ego mortalis homo, similis omnibus,* etc. Et Antiochus humiliatus et percussus a Deo; *Justum est*, ait, *subditum esse Deo, et mortalem non paria Deo sentire*, 2. Machab 9 12 Alexander Magnus. teste Curtio, in morte agnovit se hominem infirmum et imbellem: *En*, ait, *morior, quem falso Deum esse dicebatis* Constantinus Imp Romam ingressus, Hormisdæ Persæ ostendens ejus magnificentiam, petiit quid sibi de ea videretur? Cui ille: *Romæ, æque ac alibi, homines moriuntur*. q. d. Mors omnem hanc magnificentiam tecum, cum magnificis tuis sepeliet. Ita Fulgos. l. 7. c. 2. Alphonsus Arag rex rogatus, *quæ res reges et privatos, divites et pauperes, claros et obscuros, denique omnes prorsus exæquaret?* respondit, *Cinis*. Quis enim ex cineribus, aut ossibus humanis terra erutis dignoscet. dicatque. Hic fuit rex; ille plebeius; hic dives. ille pauper? Ita Panorm. lib. 1. de Gestis Alphonsi. Nam ut secundus philosophus, rogatus ab Adriano Imp. *quid esset mors?* Respondit: *Mors est æternus somnus, dissolutio corporum, divitum pavor, pauperum desiderium, inevitabilis eventus, incerta peregrinatio, latro hominis, somni pater, fuga vitæ. vivorum discessio, resolutio omnium*. Ita Laertius Quocirca Musonius interrogatus. *quis optime extremum diem claudere posset?* ait: *Qui semper postremum vitæ diem sibi instare proposuerit*. Ita Maxim. s. 36. *Facile enim contemnit omnia qui semper cogitat se moriturum*. ait Hier ad Paulinum. Hinc Ægyptii cadaver ligneum in convivio circumferebant. dicentes *In hunc intuens pota et oblecta te, talis post mortem futurus*. teste Herodoto l 3.

ANNUNTIANTES VOBIS AB HIS VANIS, a Jove, Mercurio, aliisque idolis. quæ non sunt aliud quam vani et mendaces dii, CONVERTI AD DEUM UNUM } vivum, et verum. Nam, ut ait Lactant. l. 1. de Falsa Religione c. 11 *Jupiter mortalis fuit, imbecillis et nihili: quippe qui potuit et tunc cum nasceretur extingui* (a patre Saturno) *sicut frater ejus ante genitus extinctus est; qui si vivere potuisset, numquam minori concessisset imperium; ipse autem furto servatus. furtimque nutritus, Ζεὺς sive Ζὴν appellatus est. non. uti isti putant, a fervore ignis cælestis* (quasi ἀπὸ τοῦ ζεῖν, id est *fervere* quasi ipse sit igneus et fervida substantia, uti, censuit Tertull l. 1, contra Marc. c. 13.) *vel quod vitæ sit dator, vel quod animantibus inspiret animas: quam enim possit inspirare animam quam ipse accipit aliunde? sed quod primus ex liberis Saturni maribus vixerit, latitans in specu*. Unde Seneca in Hercul. furente.

> Quid? qui gubernat astra, qui nubes quatit,
> Num latuit infans rupis exesæ specu?

Subdit Lactantius Jovis libidines, fraudes, rapinas, etc. Similiter *Mercurius fur ac nebulo, quid ad famam sui reliquit. nisi memoriam fraudum suarum? Cælo scilicet dignus, quia palæstram docuit, et lyram prius invenit*. inquit Lactant. ibidem c 10. Unde Mercurius a Poetis vocatur furum. furtorum, somni et fraudum Deus. Vide S. Aug. l. 7. Civit. c. 9 et seq.

15. DIMISIT GENTES INGREDI VIAS SUAS,} sequi suas concupiscentias, errores et ficta numina. *Dimisit* autem non quasi eis omne virtutis et veritatis auxilium abstulerit Sic enim necessario errassent, et impie egissent, ac proinde non peccassent Nam usque adeo peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit, peccatum, si non sit voluntarium, ait S August. lib. de Vera Relig. c. 14. Sed quod generalia et modica dumtaxat, gratiæ et fidei præsidia eis elargitus sit specialia et magna reservans Christo et legi gratiæ; idque ex arcano ejus judicio et beneplacito. Ita se explicat Apostolus dum subdit: *Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit*, etc Et Rom. 1 20. docet, Gentiles potuisse ac debuisse Deum ex creaturis agnoscere. imo multos agnovisse: *Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim Dei, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas, ita ut sint inexcusabiles: quia cum cognovissent Deum non sicut Deum glorificaverunt. nec gratias egerunt: propterea*, ait, *tradidit illos Deus in desideria cordis eorum*, etc. Vide ibi dicta et S. August Epist. 49. cap 2. et S Prosperum lib. 1 de Vocat Gent. c. 4. 5 et seq.

Impie et imperite Calvinus hæc adaptat Ecclesiæ, quasi illam pari modo permiserit Deus ire in errores donec veniret Calvinus. qui illos sua luce dispelleret: aliud enim est gentilismus et paganismus, aliud Christianismus et Ecclesia. quæ est domus Dei. *columna* et firmamentum veritatis, ut ait Apost. 1. Timoth 3. 15 cum qua Christus se mansurum promisit usque ad consummationem sæculi. Matth ult. vers. ult.

16. DANS PLUVIAS,} quæ terram fœcundent. ad producenda omnia fructuum genera Porro in Ægypto ubi non pluit, Deus loco pluviæ dat Nilum qui statis temporibus exundans, eam facit fertilissimam, adeo ut olim horreum Romanorum vocaretur. Memorabile est quod scribit Socrates lib. 1. Histor cap. 14. *Cum Gentiles*, ait, *affirmarent Serapidem esse. qui Nilum ad agros Ægypti irrigandos introduceret, propterea quod ulna quædam, id est mensura, aquæ inundantis. in templum Serapidis esset deportata; Imperator* (Constantinus Magnus) *ulnam illam ad Ecclesiam Alexandrinam transferri jubet*, quasi mensuram exundantis Nili Serapidi adimens. et Deo, cujus erat, ascribens. *Cum autem sermo percrebresceret, Nilum præ Serapidis ira deinceps minime inundaturum, non modo flumen anno sequenti extra ripas diffluxit, sed etiam inde reipsa planum factum est, Nilum non propter hujusmodi superstitiosam*

Religionem, sed propter divinæ providentiæ decreto innndare consuevisse. Simile est quod scribit Sozomenus l. 7. c. 20. *Cum Theodosius Imp.* ait, *idolorum, ac consequenter Nili* (quem quasi Deum ·tuum, ob fœcundationem agrorum, colebant Ægyptii) *cultum publico edicto sustulisset, Nilus tunc solito tardius ad primum exundationis gradum constitit. Indignabantur ergo Ægyptii, quod non liceret sibi more solito Nilo sacrificare, ut ab eo exundationem impetrarent. Verum Paulo post adeo præter solitum intumuit et exundavit, ut Ægyptii metuerent, ne Alexandropolim quæ Libyæ pars erat, inundaret. Unde in theatris exclamabant, quod fluvius, velut senex ac delirus, eminxisset: ac ex eo plurimi Ægyptii patria superstitione damnata, ad Christianismum transierunt.*

Tempora fructifera] Suis enim temporibus sibi invicem succedentibus, varios fructus et fruges producit Deus, quibus homini fastidium adimat, et perpetua novitate appetitum acuat et oblectet. Sic cerasis succedunt ficus, ficubus pruna, prunis pyra, pyris poma, pomis uvæ, etc. Unde Joannes Alba Electorum c. 94. per hypallagen sic exponit: *Dans tempora fructifera,* hoc est, dans fructus temporibus suis. Vide similes c. 4. 18

17. Vix sedaverunt turbas.] Sacerdotis Jovis nulla hic fit mentio. Unde auspicatur Dionys. Carthus. eum cum audiret Jovem suum a Paulo despici et vanum vocari, venerationem in odium Pauli convertisse, eoque relicto domum abiisse.

18. Supervenerunt autem.] Studio id fecerunt ex zelo Judaismi, et odio Christianismi ac Pauli, ut illum everterent.

Persuasis turbis.] Quod Paulus et Barnabas quasi novorum, non deorum, sed dæmonum essent præcones ideoque exitium urbi allaturi forent lapidandi et occidendi, uti Iconii, quasi magi, paulo ante lapidati fuerant. Unde Græci quidam codices sic habent: *Et cum illi fortiter disputarent, persuaserunt turbis, ut ab eis desciscerent dicentes, quod nihil veri dicerent, sed omnia mentirentur.*

Lapidantesque Paulum,] λιθάσαντες id est, *cum lapidassent Paulum.* Unde videtur Paulus solus, quia dux erat verbi, lapidatus, non Barnabas, idque intra civitatem: nam paulo post *traxerunt extra civitatem existimantes eum mortuum esse;* Syrus, *propterea quod putarent eum mortuum esse.* Cadavera enim efferebant extra civitatem, ne eam contaminarent, et in agris sepeliebant. Lapidatur hic Paulus, quia prius lapidarat ipse Stephanum, congrue ergo patitur id quod alteri irrogavit. Sed irrogavit ut Saulus, patitur ut Paulus.

Mor. disce hic vulgi mobilitatem et inconstantiam: Paulo ante, imo eodem ut videtur, die, Paulum ut Mercurium adorare volebat, mox ad sibilum Judæorum, eum ut sacrilegum lapidat. Vide dicta Num. 11, 4. et Num. 20. 3.

19. Circumdantibus autem eum discipulis.] Ut vel mortuum sepelirent, uti vult Cajet. vel vivum tegerent et Judæis absconderent. Ita Lyran. et Hugo

Surgens.] Miraculo Deus illico restituit sanitatem et vires Paulo, ut qui lapidibus obrutus, confractus et quasi enecatus jacebat, illico surgeret, ac postridie quasi valens validusque pergeret in Derben. Ita Lyr. Dion. Lorinus. Sic S. Sebastianus sagittis confixus, ac pro mortuo relictus, illico Dei virtute convaluit adiensque Diocletianum ejus impiam crudelitatem redarguit, ut habent ejus Acta.

20. Cumque evangelizassent.] Ecce persecutione crescit, non decrescit animus virtusque Paulo, ut illico valentius et audacius iisdem in locis quibus lapidibus fuerat appetitus, evangelizet. Unde S. Gregor. 31. Moral. c. 15. vel juxta aliam editionem 25. Paulum vocat equum generosum Dei. *Ecce,* ait, *lapidibus obruitur, nec tamen a veritatis sermone removetur. Occidi potest, superari non potest: velut extinctus extra urbem projicitur, sed intra urbem die alio illæsus prædicator invenitur. O quam fortis huic viro inest infirmitas! o quam victrix pœna! o quam dominatrix patientia? Ad urgendum repulsione provocatur, ad prædicandum salutem plagis erigitur, et ad propellendum laboris lassitudinem pœna refovetur.* Ita S. Abraham Eremita, uti refert S. Ephrem in ejus Vita, missus ad convertendum Paganos, feros et barbaros, ab eis assidue irrisus, vexatus, verberatus, sed fortior assurgens, et majorem amorem semper ostendens, per triennalem hanc patientiam, amorem et constantiam tandem eos convertit. Ergo *tu ne cede malis, sed contra audentior ito.*

21. Quoniam per multas tribulationes.] Crux enim a Deo statuta est via paradisi, quam Christum inire, et nobis præire voluit. Infert hinc S. Hieron. epist. ad Ocean. de ferendis opprobr.

Si, ait, *per multas tribulationes quibusdam cœlestis regni aditus aperitur, illis utique clauditur, qui nolunt sustinere vel paucas.* Idem epist. 1. ad Heliodorum: *Delicatus,* inquit, *es, si et hic vis gaudere cum sæculo, et postea regnare cum Christo.* Scripsit hac de re totum caput ultim. l. 2. de Imitat. Christi noster Thomas Theodidactus (falso Gerson indigitatus) aureis refertum gnomis: illudque hac sententia concludit: *Omnibus ergo perlectis et scrutatis sit ista finalis conclusio: quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.* Porro dixit hoc Paulus occasione persecutionis suæ, quam assidue patiebatur a Judæis, ne Gentiles conversi ea offensi, resilirent a fide, præsertim cum similia eis ob fidem pati contingeret. Præmunit ergo eos, ut sciant, sibi causa fidei multa esse toleranda.

Nota τὸ *oportet,* q. d. Necesse est, ita fieri debet aliter fieri nequit: Idque primo, quia ita sanxit et decrevit Deus, q. d. Æterna et irrevocabili Dei lege sancitum est, ut via ad cœlum sit tribulatio: et ab hoc decreto neminem excepit, sed eo omnes inclusit; ergo nemo ab eo se excipiendum putet: velis, nolis, crux ab æterno a Deo decreta, tibi subeunda est: subi ergo eam volens; ne, si nolens, pœnam tibi duplices, ac meritum et coronam amittas. Secundo, *oportet,* quia decet et congruit, ut tantum Dei regnum emereamur heroicis operibus, agendo et patiendo multa ardua pro Deo et cœlo; nec enim datur corona, nisi post agonem. *Non enim sunt condignæ passiones hujus temporis, ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Quocirca Joan. Abbas dixit, *portam cœli esse injuriarum perpessionem. Hæc,* ait, *est porta Dei, per quam patres nostri per multas tribulationes et injurias gaudentes ingressi sunt civitatem Dei.* Ita in Vitis Patr. lib. 3. n. 84. auctore

Ruffino. Et num. 85. narratur de alio, qui rogans dicensque: *Da mihi Pater unam rem quam custodiam, et salvar per eam;* audivit: *Si potueris injuriari et affici conviciis, et porture ne tocere, magna est hæc res, et super alia mondata.* Tertio, *oportet*, quia Christus caput nostrum per crucem ingressus est in cœlum: membra autem decet conformari suo capiti. *Si enim compatimur, et conglorificabimur*, Rom. 8. 17. Quarto, *oportet*, quia Patriarchæ, Apostoli, Martyres, Virgines, Anachoretæ, Sanctique ad unum omnes hac via ingressi sunt in cœlum: nos ergo diversam ingredi non convenit. Quinto, *oportet*, quia tribulatione veluti nitro et lixivio peccata expianda sunt, et concupiscentiæ motus restinguendi, et expurgandi. Sexto, *oportet*, quia vita hæc plena est miseriis, tentationibus, persecutionibus, etc. quas nemo evadere potest. Quocirca Ptolemæus, ut habetur in præfatione Almagesti, inter alias gnomas hanc edidit: *Qui in mundo permanere voluerit, cor patiens od versutotibus præporet.* Et Menander: *Necesse est mortalem multa perpeti mala.* Solon vero Crœso regi ditissimo beatum se æstimanti: *O Crœse*, ait, *homo est quædam gravis calamitas. Quare ante mortem nemo beatus censendus est.* Ægre accipit id Crœsus, sed reipsa id verum esse didicit, quando captus a Cyro rogoque adjudicatus, *Solon, Solon*, ait, *quam vero dixisti!* ita Herodotus l. 1. Quocirca Seneca lib. de Vita beata c. 15 *Ad hoc sacramentum*, ait, *adacti sumus, ferre mortalia, nec perturbari his quæ vitare nostræ potestatis non est. In regno nati sumus: Deo parere libertas est.* Septimo, *oportet*, quia qui pietati studet hostes habet infensissimos, nimirum dæmones omnes, mundum, carnem, ac sæpe amicos, cognatos, fratres et parentes, qui eum tentant, vexant, tribulant, juxta illud: *Omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur*, 2 Timoth. 3. 12. Octavo, *oportet*, quia dulcia non meruit qui non gustavit amara: nemo enim sentit quam dulce sapiat, nisi qui sensit quam amarum desipiat. Hinc Christus *facos post fella gustavit*, ait Tert. de Corona militis c. 14. post gustatum enim fel, optime sapit mel. Sic œnopolæ ut vina sua hospitibus commendent, eis libanda dant nonnulla insipida et acerba. Cum proficiscerer Romam per Germaniam, vir prudens hoc mihi dedit consilium: in hospitiis hospiti vinum propinanti, rogantique num bonum sit, respondeto, esse bonum, illudque laudato: tum enim melius et melius dabit, ut ostendat se optima vina abundare. Si enim dicas esse malum, illudque vituperes, hospes dabit pejus semper et pejus, ut cogaris repetere prius, diceresque illud fuisse longe melius. Itaque mihi res evenit. Sic et Deus congrue suis electis dat hic fel, et vinum austerum tribulationis, ut post illud eis melius sapiat mel, et nectar consolationis et fruitionis Dei in cœlo. Vide dicta de tribulationis utilitate Gen. c. 22. 1 et c. 33 in fine. et c. 42 v. 21. Rom. 8. 17. Dan 11 35 et alibi. Ita S. Urbanus Pontifex magister S Cæciliæ, cum eum in carcere inclusum visitarent Fortunatus et Justinus Presbyteri, flentesque dicerent: *Ora pro nobis sanctissime Pater, quia tempus persecutionis imminet;* respondit: *Nolite ex hoc flere, sed magis gaudete; per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnum Dei*, ac paulo post productus ad tribunal gloriosum martyrium obiit anno Christi 233 Ita habent ejus Acta.

23. Et cum constituissent illis per singulas Ecclesias Presbyteros.] Græce χειροτονήσαντες, quod Erasmus, Pagnin et Tigur (ut innuit Syrus) vertunt, *cum per suffragia elegissent*, vel *creassent eis Presbyteros*, quasi hi Presbyteri creati sint a laicis, puta suffragiis populi: χειροτονία enim est manus extensio, solebat enim populus manum elevando ferre suffragium. Hoc verum est in creatione Magistratuum civilium, at non Ecclesiasticorum: hi enim non a laicis, sed ab Ecclesiasticis, puta ab Episcopis, creantur et ordinantur.

Id ita esse patet Primo, quia τὸ χειροτονήσαντες spectat Paulum et Barnabam, non populum, ut patet intuenti textum. Ergo Paulus et Barnabas erant χειροτονήσαντες, id est, *manus extendentes*, sive *manus imponentes* super Presbyteros, atque hac manuum impositione eos sacro ritu ordinantes, non populus.

Secundo, quia Paulus 1 Timoth 4. v. 14. *Noli*, ait, *negligere gratiam, quæ tibi data est per impositionem manuum Presbyterii*, id est, cœtus Presbyterorum. Presbyteri ergo manus imponebant ordinandis, non laici. Et c. 5. 22. *Manus cito nemini imposueris.* Et 2 Timoth. 1. 6. *Admoneo te ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum*, non populi.

Tertio, quia χειροτονία in novo Testamento est χειροθεσία, id est, *manus impositio*, hoc est, sacra Ordinatio, ut patet ex locis jam citatis: idque diserte docet S. Chrys. h. 10. in ep. 1. ad Timoth. S. Hier. in c. 58. Isaiæ, Theod. l. 1. Hist. c. 9. et Græci passim, qui χειροτονίαν vocant Ordinationem, qua Episcopi manus non elevant ad dandum suffragium, sed imponunt ordinando, ut eum Episcopum vel sacerdotem consecrent. Idem patet ex canon. 1. Apost et ex Concil. Nicæno, quod citat Theod. loco jam dicto, et Concil Laodicen. c. 5.

Quarto, idem patet ex continua et immemorabili praxi Ecclesiæ, quæ Ecclesiæ ministros constituit per impositionem manuum Episcopi, non per suffragia populi; esto aliquando Episcopi ex indulgentia concesserint populo jus eligendi et præsentandi ordinandos, uti etiamnum multi principes habent jus patronatus præsentandi Abbates et Episcopos: verum ita, ut eos non constituant, nec ordinent, sed constituendos et ordinandos offerant Pontifici.

Quinto, quia ita Christus per se ordinavit Apostolos in Episcopos et Presbyteros, sine ullo populi suffragio. Atque idem facere jussit Apostolis non solum suo exemplo, sed et verbo, dicens in ultima cœna, cum eos ordinavit Sacerdotes: *Hoc facite* Christus enim instituit modum ordinandi, æque ac conferendi reliqua Sacramenta.

Presbyteros.] tum summos, id est, Episcopos: tum minores, id est Sacerdotes. Episcopi ergo nomine Presbyterorum comprehenduntur, uti dixi 1. Timot. 3. v. 1 et 8.

Et orassent cum jejunationibus] Est hysterologia: oratio enim et jejunium præmissum fuit Ordinationi Presbyterorum, æque ut præmissum fuit in Ordinatione Pauli et Barnabæ, cap. præcedenti v. 2 et 3 atque etiamnum præmittitur Ordinationi, quæ

proinde fit prævio jejunio quatuor temporum. Idipsum liquat ex Græco, ubi noe est conjunctio *et*, sed tantum aeristus προσευξάμενοι, id est, *postquam erossent*. q. d. Cum post erationem et jejunium constituissent ais Presbyteres. Perro Lyranus per erationem accipit hic sacrificium Missæ: io ea enim est selemnis et publica oratio, io qua proinde ordinari solcet Ecclesiæ ministri. Vide dicta capite præcedenti vers. 2. et 3.

Commendaverunt (puta Paulus et Barnabas *eos*, fideles Lystrenses, Iconienses, etc. cum Presbyteris quos eis constituerant) Domino in quem crediderunt.] Ut is ees in fide suscepta conservaret et promoveret. Minus recte ergo nonnulli ioverso sic explicant. q. d. Fideles conversi commendarunt Paulum et Barnabam Domino, ut is eorum iter et prædicationem dirigeret et secundaret, utpote *in quem crediderunt*, id est, cujus providentiæ totes sa commiserunt et tradiderunt.

24. Attaliam.] Perperam Vatabl. legit. *Italiam*. Sic et Interpres Syri male legit et vertit, *Litalaie*, cum alio puncto legare et vertere debuisset *Lattalia*, id est, *in Attaliam*. Longe enim aberant hi Apostoli ab Italia: nec Paulus venit in Italiam ante annum secundum Neronis, quo Romam ad eum vinctus missus est a Festo, Actor. 27. 1. Errant ergo qui aliter sentiunt. Attalia urbs est et regio in Pamphylia. Ita Ptolemæus l. 5. c. 6. et Strabo l. 14. Vel certe juxta Pergamum, cujus rex fuit Attalus, unde vestes Attaliæ, quæ ibi fiebant. Opus enim Attalicum est, in quo staminibus sericia aurea subtegmina intexuntur: nos telam auream vocamus. De quo Plinius l. 8. c. 48. *Acum facere Phryges invenerunt, ideoque Phrygiones oppellati sunt. Aurum intexere in eodem Asia invenit Attalus rex: unde nomen Attalicis. Colores diversos picturæ intexere Babylon maxime celebravit, et nomen imposuit, Plurimis vero liciis texere, quæ polymita appellant, Alexandria instituit. Scutulis dividere, Gallia.*

25. Unde erant traditi gratiæ Dei.] Puta traditi Spiritui Sancto, eos expescenti ac dicenti c. 13. 2. *Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus, ad quod orsumpsi eos*. Spiritus Sanctus enim est Spiritus gratiæ, qui gratis et copiose suis, præsertim præconibus, dona quælibet gratiarum ad ministerium hoc opportuna aspirat et subministret. Gratia ergo Dei hic significat Spiritus Sancti directionem, roborationem, illustrationem, quibus animabat Paulum et Barnabam, eosque suo spiritu et zelo igniebat ad efficaciter et ardenter evangelizandum, et ad patrandum miracula, quibus converterentur Gentiles. Secundo, *traditi gratiæ*, id est, gratuito apostolatui et legationi ad Gentes: apostolatus enim ingens est gratia. Unde nonnulli per hypallagen sic exponunt: ubi traditi erant gratiæ Dei, id est, ubi tradita erat eis gratia Ordinationis et apostolatus, hoc est, ubi ordinati erant Episcopi, et constituti Apostoli jussu Dei. Tertio, τὸ *gratiæ* notat faustas Antiochensium Presbyterorum et fidelium apprecationes, quibus Paulo et Barnabæ abeuntibus ad apostolatum omnia fausta, omnemque Dei gratiam et benedictionem apprecabantur commendantes eos Deo ejusque misericordiæ et gratiæ. Unde hanc gratiam explicans Lucas v. 26. ait, *Quanta fecisset Deus cum illis*: Deus enim ejusque gratia, erat quasi pædagogus et auriga Pauli. His sensus videtur planissimus, ut Paulus dicatur traditus gratiæ Dei per hypallagen, hoc est, commendatus Deo, qui omnis gratiæ liberalissimus est donator viris Apostolicis.

In opus (ad opus apostolatus) quod compleverunt.] id est, fideliter, plene et perfecte obiverunt. Sic Paulus jubet Timotheo ep. 2. cap. 4. 5. dicens: *Ministerium tuum imple*. Et Christus angelo, id est Episcopo Sardensi arguens dicit Apoc. 3. 2. *Esto vigilans, et confirmo cætera quæ morituro erant; non enim invenio opera tua plena coram Deo meo*. Vide ibi dicta. Baronius censet, Barnabam et Paulum in hoc opere peregrinationis et apostolatus sui posuisse quinque annos. Exisse enim Antiochia ad prædicandum anno Christi 44. qui fuit Claudii Imp. 2. vel 3. rediisse vero anno Christi 49. qui fuit Claudii septimus, et majori ex parte octavus.

26. Et quia aperuisset Gentibus ostium fidei.] Hoc est Gentes per prædicationem vocasset ad fidem, ac per fidem et baptismum vocasset et admisisset io suam Ecclesiam et cœtum fidelium: Ecclesiæ enim ostium est fides et baptismus. Ostium ergo fidei, est prædicatio Evangelii et fidei, tum externa per Paulum, tum interna per Spiritum Sanctum, qua Spiritus Sanctus intellectum et voluntatem movet, ut intendat prædicationi externæ, eique credat et obediat; per prædicationem enim quasi per ostium aurium, sermo fidei fidesque ingreditur in animam, ac seipsam animæ insinuat et persuadet: atque vicissim anima ingreditur in fidem, ei se submittendo, credendo et tradendo in obsequium Dei. Christi et Apostolorum ejus. Sic moraliter Deus fidelibus aperit ostium humilitatis, patientiæ, charitatis, vitæ religiosæ et Apostolicæ, dum eis inspirat pias affectiones, motus et desideria humilitatis, patientiæ, charitatis, vitæ religiosæ et Apostolicæ, juxta illud quod ait Christus de sua passione et obedientia usque ad mortem crucis, Isaiæ 50. 5. *Dominus Deus aperuit mihi aurem: ego autem non contradico, retrorsum non abii.*

27. Morati sunt autem tempus non modicum cum discipulis.] Antiochiæ. Baron. censet Paulum et Barnabam post reditum Antiochiæ mansisse biennium, puta anno Christi 49. et 50. usque ad Concilium primum Hierosolymitanum, quod celebratum esse asserit anno Christi 51. de quo capite sequenti.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ANTIOCHIÆ ORITUR QUÆSTIO, AN GENTILES CHRISTIANI DEBEANT CIRCUMCIDI ET SERVARE LEGEM MOYSI? AD EAM SOLVENDAM MITTITUR AD APOSTOLOS HIEROSOLYMAM PAULUS CUM BARNABA. APOSTOLI COGUNT PRIMUM CONCILIUM, IN QUO RESPONDENT ET DEFINIUNT, CHRISTIANOS NON OBLIGARI LEGE MOSIS. RESPONSUM HOC ANTIOCHIAM DEFERT PAULUS ET BARNABAS; QUI PAULO POST SEPARATI, PAULO ASSUMENTE SILAM, BARNABA JOANNEM MARCUM, PERGUNT EVANGELIZARE GENTIBUS.

1 ET quidam descendentes de Judæa, docebant fratres: Quia nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potestis salvari. 2. Facta ergo seditione non minima Paulo et Barnabæ adversus illos, statuerunt ut ascenderent Paulus et Barnabas, et quidam alii ex aliis, ad Apostolos et presbyteros in Jerusalem super hac quæstione. 3. Illi ergo deducti ab Ecclesia, pertransibant Phœnicen et Samariam, narrantes conversionem gentium: et faciebant gaudium magnum omnibus fratribus. 4. Cum autem venissent Jerosolymam, suscepti sunt ab Ecclesia, et ab Apostolis et senioribus, annuntiantes quanta Deus fecisset cum illis. 5. Surrexerunt autem quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderunt, dicentes: Quia oportet circumcidi eos, præcipere quoque servare legem Moysi. 6. Conveneruntque Apostoli et seniores videre de verbo hoc. 7. Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos: Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire gentes verbum Evangelii, et credere. 8. Et qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis Spiritum Sanctum, sicut et nobis: 9. et nihil discrevit inter nos et illos, fide purificans corda eorum. 10. Nunc ergo quid tentatis Deum, imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque patres nostri neque nos portare potuimus? 11. Sed per gratiam Domini Jesu Christi credimus, salvari, quemadmodum et illi. 12. Tacuit autem omnis multitudo: et audiebant Barnabam et Paulum narrantes quanta Deus fecisset signa et prodigia in gentibus per eos. 13. Et postquam tacuerunt, respondit Jacobus dicens: Viri fratres, audite me. 14. Simon narravit, quemadmodum primum Deus visitavit sumere ex gentibus populum nomini suo. 15. Et huic concordant verba Prophetarum, sicut scriptum est. 16. Post hæc reverter, et reædificabo tabernaculum David quod decidit, et diruta ejus reædificabo, et erigam illud: 17. ut requirant cæteri hominum Dominum et omnes gentes, super quas invocatum est nomen meum, dicit Dominus faciens hæc. 18. Notum a sæculo est Domino opus suum. 19. Propter quod ego judico, non inquietari eos qui ex Gentibus convertuntur ad Deum. 20. Sed scribere ad eos ut abstineant se a contaminationibus simulachrorum, et fornicatione, et suffocatis, et sanguine. 21. Moyses enim a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum prædicent in synagogis, ubi per omne sabbatum legitur. 22. Tunc placuit Apostolis et senioribus cum omni Ecclesia, eligere viros ex eis, et mittere Antiochiam cum Paulo et Barnaba, Judam, qui cognominabatur Barsabas, et Silam, viros primos in fratribus. 23. Scribentes per manus eorum: Apostoli et seniores fratres, his, qui sunt Antiochiæ, et Syriæ, et Ciliciæ, fratribus ex gentibus salutem. 24. Quoniam audivimus quia quidam ex nobis exeuntes, turbaverunt vos verbis, evertentes animas vestras, quibus non mandavimus: 25. placuit nobis collectis in unum, eligere viros, et mittere ad vos cum charissimis nostris Barnaba et Paulo. 26. Hominibus qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri Jesu Christi. 27. Misimus ergo Judam et Silam, qui et ipsi vobis verbis referent eadem. 28. Visum est enim Spiritui Sancto et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris quam hæc necessaria: 29. ut abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, et sanguine, et suffocato, et fornicatione; a quibus custodientes vos, bene agetis. Valete. 30. Illi ergo dimissi descenderunt Antiochiam: et congregata multitudine tradiderunt Epistolam. 31. Quam cum legissent, gavisi sunt super consolatione. 32. Judas autem et Silas, et ipsi cum essent Prophetæ, verbo plurimo consolati sunt fra-

tres, et confirmaverunt. 33. Facto autem ibi aliquanto tempore, dimissi sunt cum pace a fratribus ad eos, qui miserant illos. 34. Visum est autem Silæ ibi remanere: Judas autem solus abiit Jerusalem. 35. Paulus autem et Barnabas demorabantur Antiochiæ, docentes et evangelizantes cum aliis pluribus verbum Domini. 36. Post aliquot autem dies; dixit ad Barnabam Paulus: Revertentes visitemus fratres per universas civitates, in quibus prædicavimus verbum Domini, quomodo se habeant. 37. Barnabas autem volebat secum assumere et Joannem, qui cognominabatur Marcus. 38. Paulus autem rogabat eum (ut qui discessisset ab eis de Pamphylia, et non isset cum eis in opus) non debere recipi. 39. Facta est autem dissensio, ita ut discederent ab invicem, et Barnabas quidem assumpto Marco, navigaret Cyprum. 40. Paulus vero electo Sila profectus est, traditus gratiæ Dei a fratribus. 41. Perambulabat autem Syriam et Ciliciam, confirmans Ecclesias : præcipiens custodire præcepta Apostolorum et seniorum.

1. Et quidam descendentes de Judæa] Judæi ergo hujus litis et quæstionis fuere auctores : nam pro suo judaismo certantes, prætendebant solis Judæis promissum et missum esse Messiam, ejusque gratiam et salutem; ac proinde Gentiles non esse capaces Messiæ et Christianismi, nisi prius fiant Judæi. Horum auctor fuit Cherintus, teste Epiphanio hæresi 28 et Philastrio lib. de hæres. 8 *Hic*, ait, *sub Apostolis quæstionem seditionis commovit, dicens debere circumcidi homines: cujus causa contra ipsum et hæresin ejus decreverunt de suis Actibus Apostoli sententiam, non debere jam homines judaismo, id est circumcisione, aliisque talibus superstitionis vanæ parere carnalibus, qui de Gentibus venientes credebant in Christum Dominum nostrum Salvatorem* Idem habet S. Augustin. in catalogo hæresum, et S. Hieron. epist. 89. Unde et Cherintus fideles concitavit contra S. Petrum, eo quod baptizasset Cornelium, ut vidimus cap. 10. et rursum concitavit Judæos, ut Paulum quasi judaismi hostem caperent, uti audiemus cap. 21. Cherinti assecla fuit Ebion qui mentiebatur Paulum esse Gentilem, sed factum esse proselytum, ut Hierosolymis filiam sacerdotis in uxorem ducere posset: verum hac spe dejectum, factum esse hostem Judæorum et judaismi. Ita Epiphan. hæresi 30.

Quia nisi circumcidamini.] Sub circumcisione per synecdochen, totam legem Mosis et judaismi intellige, hujus enim initium, ingressus et professio erat circumcisio, æque ac baptismus legis novæ et Christianismi, ut docet Apostolus Galat. 5. 3.

Secundum morem Moysi,] a Mose præscriptum in lege. Unde Syrus vertit. *ritu legis*.

2 Facta ergo seditione.] Græce στάσεως καὶ συζητήσεως, id est, *facta contentione et disceptatione:* στάσις enim significat non tantum *seditionem*, sed et *secessionem, dissensionem, discordiam, certamen, contentionem:* et sic noster Interpres sumit hic seditione pro secessione et acri contentione. q. d Paulus et Barnabas secesserunt, et dissenserunt a Cherintho et Judaizantibus, atque contra eos acriter contenderunt, Gentiles non debere circumcidi et servare legalia. Unde Syrus vertit, *ortus est tumultus plurimus et disceptatio*. Ex clamosa enim contentione partium litigantium oritur tumultus, schisma et seditio Est catachresis et metalepsis : seditio enim ponitur pro contentione, ex qua consequi solet: alioqui Paulus proprie seditiosus dici nequit, sed potius Cherintus et Judaizantes: cum seditiosis autem seditiose agendum; sicut enim bellum non nisi bello propulsatur, sic et tumultus, non nisi tumultu, seditio non nisi seditione; contentio non nisi contentione superatur et sedatur. Nisi enim hæreticis fortiter sese opponant Catholici, suosque omnes in partem suam ad resistendum evocent, a factione et furore hæreticorum opprimentur. Dicitur enim *seditio* quasi *seorsum itio*. Unde Cicero lib. 6 de Republ. c. 7. declarat seditionem a dissensione civium dictam esse, quod seorsum eant alii in alium Idem actione 3. in Verrem: *Malus civis*, ait, *improbus Consul, seditiosus homo Cneius Carbo fuit*. Seditio ergo bona, vel mala est, prout causa bona, vel mala est. Denique seditio hæc potius populo tribuenda est, quam Paulo q. d. Populus fidelis audito jugo legis, quod ei imponere volebant Judaizantes, concitavit tumultum et seditionem, ac tumultuans adortus est Paulum et Barnabam, eosque coegit insurgere contra Judaizantes, ac populi libertatem Christianam propugnare.

Ut ascenderet Paulus.] Cum Tito, ait Theodor. quem maxime impetebat Cherintus, ejusque asseclæ, eo quod cum esset Gentilis, et conversus ad Christum a Paulo, non tamen fuisset circumcisus, uti ait Apostol. Galat. 2. vers. 1 Ubi et asserit, se non tantum missum ab Antiochenis, sed et *secundum revelationem*, id est, accepto oraculo jussuque Dei ascendi se in Jerusalem, ut Evangelium, quod prædicabat Gentibus, conferret cum Apostolis, ne Judæi criminari possent, eum quasi Christi posthumum dissentire ab Apostolis qui cum Christo vixerant, ab eoque edocti erant.

Et quidam alii ex aliis.] Ex parte adversa Cherinti et Judaizantium, ut utraque dissidentium pars suas rationes proponeret Apostolis, quibus auditis ipsi pronuntiarent sententiam, litemque deciderent. Minus recte aliqui per *alios* accipiunt Titum et alios Paulo et Barnabæ adhærentes. Nam ea *alii ex aliis*, significat eos fuisse ex parte adversa ; atqui in judicio debet utraque pars audiri. Ita Mariana.

Ad Apostolos] S Petrum, Jacobum et Joannem, ut patet Galat. 2 9. cæteri enim Apostoli dispersi erant per orbem, Joannes enim facile Epheso poterat avocari, uti et Mathias, et si qui alii in locis viciniis degebant. Jacobus aderat, utpote Episcopus Hierosolymorum. Alter enim Jacobus Zebedæi frater Joan., jampridem erat occisus: S. Petrus Roma expulsus cum cæteris Judæis a Claudio, ut patet cap. 18. 2. pariter in Jerusalem quasi fidelium matricem, nutu Dei redieret Hoc ergo Concilium tribus primariis Apostolis

constabat Ite Baronius. Addit S. Clemens l. 6. Const. cap. 12. omnes duodecim Apostolos per orbem dispersos, instinctu Dei in Jerusalem convenisse, et quæstionem hanc definivisse. Verum id magnam habet difficultatem. Nam Jacobus Zebedæi, qui erat unus e duodecim Apostolis, quemque mox c. 14. expresse nominat Clemens, huic Concilio interesse non potuit, utpote jam pridem occisus ab Herode Quare liber hic a Baronio, Bellarmino et aliis censetur apocryphus. Nam et lib. 3. c. 6 distinguit Mariam Magdalenam a Maria sorore Lazari, cum constat unam eamdemque fuisse, lib. 3. c. 2. quartas nuptias vocat libidinem et manifestam impudicitiam, lib. 7. c. 24. jubet servari festum sabbati, æque ac Dominicæ l. 6. c. 14. Jacobum fratrem Domini et primum Episcopum Hierosolymorum, constituit extra numerum duodecim Apostolorum, ponitque tres Jacoboe, primum Zebedæi, secundum Alphæi, quos ait fuisse Apostolos, tertium fratrem Domini, quem negat fuisse Apostolum, sed Episcopum dumtaxat fuisse asserit. Ista hæc mitigare et excusare contendat noster Turrianus, qui censet hos libros germanos esse S Clementis et incorruptos.

Et Presbyteros.] Tum sacerdotes, tum Episcopos. Episcopi enim soli sunt judices, habentque jus suffragii in Concilio: Presbyteri autem intersunt ut consiliarii et doctores, qui controversiam in utramque partem agitant et explicant, ut Episcopi deinde eam decidant. Vide Bellarm lib. 1. de Conciliis cap. 15. et 16.

5. Surrexerunt autem quidam.] Hæc verba accipi possunt vel ut Pauli et Barnabæ, vel ut Lucæ: ut Pauli et Barnabæ, si cum Syro subaudias, *sed inquiunt*, quasi hic incipiant ipsi proponere eum cum Judæis controversiam: ut Lucæ, si dicamus Paulo perorante, et Gentium conversionem celebrante, exurrexisse ejus adversarios eum criminantes, quod Gentes admitteret ad Christianismum, nec tamen cogeret eas circumcidi fierique prius Judæos. Hunc secundum sensum videntur præ se ferre plane Lucæ verba: et verisimile est Pauli accusatores et hostes, eo loquente causamque suam agente, non tacuisse. Priorem tamen exigere videtur ipsa narratio, et connexio historiæ. Plane enim videtur Paulus loquens simul statum controversiæ, ob quam mittebatur, exposuisse. Idque exposcit vox *eos*: cum subdit, *Dicentes: quia oportet circumcidi eos*: quos? Utique Gentiles quorum conversionem celebrabat Paulus. Sæpe enim Hebræi suppositum, vel nomen substantivum intelligendum relinquunt ex Historiæ circumstantia. Idem exposcit narratio hujus Historiæ, quam facit sanctus Petrus apud sanctum Clementem lib. 6. Constit. Apostolorum cap. 12.

De hæresi (secta) Pharisæorum.] Erat hæc primaria secta judaismi, quæ proinde acrius pugnabat pro judaismo, etiam post conversionem ad Christum, ut nobilitatem suam, quam habuerat et acceperat ex judaismo, tueretur. Pharisæi hi litem moverant Paulo Antiochiæ, futuri pariter actores contra eumdem, vel per se, vel per suos apud Apostolos. Sin juxta secundum sensum jam datum magis eos fuisse in Jerusalem, dicito subornatos fuisse a Judæis Antiochenis, Pauli hostibus, ut Judaismi causam contra Paulum Hierosolymis agerent. Pharisæi enim erant honorati inter Judæos, ac consequenter et inter Christianos, utpote qui ex Judæis prodierant.

Circumcidi eos.] Gentiles, quorum causa hic agebatur, quosque nominavit v. 3. et c. præcedenti v. 26.

Præcipere quoque servare, id est, ut servent Gentiles, legem Moysi.] æque ac servant Judæi.

6. Conveneruntque Apostoli et seniores.] Puta Presbyteri, de quibus vers. 2. Hic ergo fuit primus conventus Ecclesiæ primumque Concilium, in quo acta est causa Christianismi contra judaismum. Porro hoc Concilium celebratum fuit anno 14 a conversione S. Pauli, ut ipse ait Galat. 2. 1. qui fuit annus a passione Christi 16. ab ejus nativitate 51 Claudii imperatoris nonus: quo anno a Claudio Judæos expulsos fuisse Roma, et consequenter S. Petrum tradit Orosius l 7. Histor. c. 6. Ita Baron Bellarm in Chronol. Lorinus et Perer. præfatione in epist. ad Rom. disp 1 num. 34. licet S. Hier. et alii numerando illos annos 14. non a conversione S. Pauli, sed a triennio post eam acto Damasci in Arabia, de quo Galat. 1. v. 18. censeant hoc Concilium celebratum triennio tardius, nimirum anno 17. a conversione S. Pauli, qui fuit annus Christi 54. Claudii Imper. 12 vel 13. vide dicta Galat. 2. 1. Sic post trecentos fere annos: puta anno Christi 325. secundum Concilium celebratum est, nimirum Nicænum primum, sub Constantino Imp. et Sylvestro Pontif. in quo acta est causa divinitatis Christi contra Arrium Deinde post annos 56 puta anno Christi 381. sub Theodosio seniore celebratum est tertium Concilium OEcumenicum, puta Constantinopolitanum primum, in quo acta est causa divinitatis Spiritus Sancti contra Macedonium Quartum Concilium generale fuit Ephesinum, celebratum anno Domini 430. in quo acta est causa unius personæ in Christo contra Nestorium. Quintum fuit Chalcedonense sub Leone 1. Pont. et Marciano Imper anno Domini 451. in quo acta est causa duarum naturarum in Christo contra Euthychetem. Hisce ultimis quatuor Conciliis S. Gregorius quasi quatuor Evangeliis honorem haberi voluit.

7. Surgens Petrus.] quasi Princeps Apostolorum et Primas Ecclesiæ, qui audita controversiæ in utramque partem disceptatione, hic eam primus, quasi judex definit. Unde mox ejus sententiam sequitur S. Jacobus, et cæteri omnes. Ita S. Hier. ep 89. quæ 11. est inter ep. S. Aug. cap. 3 ubi ait, Petrum fuisse principem hujus Decreti. Et Theodor. epist. ad Leonem Papam: *Si Paulus*, inquit, *præco veritatis, tuba Sancti Spiritus, ad magnum Petrum cucurrit, ut iis qui Antiochiæ de legalibus institutis contendebant, ob ipso afferret solutionem, multo magis nos qui abjecti sumus et pusilli, ad Apostolicam vestram sedem currimus, ut Ecclesiarum vulneribus medicinam a vobis accipiamus. Vobis enim per omnia primas esse convenit.*

Quoniam ab antiquis diebus.] Id est, jampridem, jamdiu, ab olim, puta primo in actu exercito a conversione Cornelii, quæ contigit sub annum Christi 37. uti ostendi c. 10. In fine: inde enim computando usque ad annum Christi 51 quo hæc dixit Petrus, fluxerunt anni 14. de quibus recte dici potest, *Ab antiquis diebus*, puta ab initio nascentis Evangelii, et prædicationis apud Gentes. Secundo in actu signato Matth. 16. 18 ubi Petrus audivit a Christo: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam*

meom. Id autem dixit Christus sub annum vitæ suæ 33. hoc est, ante octodecim annos. Aliqui exponunt, *a diebus antiquis*, id est, ab æterno. Ita Prosper l. 2. de Vocat. Gent. cap. 18. Verum minus genuine.

7 DEUS IN NOBIS ELEGIT PER OS MEUM] q. d. Deus inter nos me primum et principem elegit Apostolum, per cujus os Gentes audiant Evangelium et credant. S. Chrysost. pro *in nobis*, legit *in vobis*, explicatque *in Palæstino*, vel *præsentibus vobis*.

8. ET QUI NOVIT CORDA DEUS,] καρδιογνώστης Θεὸς, id est, *Deus qui est cordiognostes*, hoc est, arcanorum cordis scrutator et inspector, scilicet, novit corda Gentilium credentium Evangelio sincera quærere Deum, et salutem suam, ac proinde capacia esse gratiæ, justitiæ, et salutis allatæ a Christo: ac consequenter eos admittendos esse ad Ecclesiam et Christianismum. Unde et hujus sinceritatis et capacitatis *testimonium perhibuit, dans illis Spiritum Sanctum*, in visibili specie ignis, vel linguarum ignearum *sicut et nobis*, uti dedit Cornelio ejusque familiæ, Actor. 10. 44.

9. ET NIHIL DISCREVIT INTER NOS ET ILLOS.] scilicet inter Judæos et Gentiles, quoad gratiam, justitiam et salutem. q. d. Deus non est acceptor personarum, ut Judæos in Christianismo præferat Gentilibus.

FIDE PURIFICANS CORDA EORUM.] Occurrit objectioni judaizantium; dicebant enim: Gentiles sunt impuri, utpote idololatræ et scelerati: ergo non sunt admittendi ad puritatem Christianismi. Respondet Petrus. Gentiles in gentilismo fuisse impuros, sed Deum per fidem eos purificasse tum ob idololatria, tum a sceleribus: per fidem enim agnoverunt idola esse falsos deos, Deumque verum esse unum in essentia, at trinum in personis. Rursum per fidem purificati, id est, justificati sunt a peccatis. Intellige fidem, non nudam, sed sese exerentem in actus spei, contritionis, charitatis, observationis mandatorum et bonorum operum; sive, ut ait Paulus, fidem quæ per charitatem operatur. Vide canones 2. et 3. in S. Paulum.

10. NUNC ERGO QUID TENTATIS DEUM?] Tentat Deum, qui ejus clara certaque dicta et jussa in dubium revocat. Talis enim tentat Deum, an vere et serio, non joco hoc dixerit at jusserit; aut certe an in dictis at jussis suis sit firmus et constans. q. d. Deus clare et certo manifestavit suam voluntatem esse, ut Gentiles admittantur ad Christianismum, cum in eos visibiliter misit Spiritum Sanctum; quid ergo, o Judaizantes, eam in dubium revocatis, itaque Deum tentatis an serio hoc velit, aut in voluntate sua sibi constet et perseveret? illud enim est facere Deum ludionem et ridiculum, hoc levem et inconstantem. Secundo, tentatis Deum: quia conamini ejus voluntatem agitam ad vestram, quæ contraria est, inflectere, ut contra id quod decrevit, imponat jugum legis Gentilibus, quia id vos vultis et cupitis. Tertio, addit Cajet. *tentatis Deum*, id est, ad iram et vindictam provocatis, dum vultis experiri an ipse incredulitatem et injuriam, quam non credendo ei irrogatis, ulcisci possit et velit.

IMPONERE,] ἐπιθεῖναι Tigurina et Pagn. vertunt, *ut imponatur*, scilicet a Deo, sive, ut imponat eis Deus jugum legis pene importabile: quod S. Aug. serm. 9. de verbis Domini vocat sarcinam innumerabilium observationum, quo dura cervix Judæorum premenda erat, ne ad idola et idololatras respiceret. R. Moses l. 3. Doctoris dubiorum c. 6. numerat præcepta legis affirmativa 248. tot quot sunt membra in homine, negativa vero 365. tot scilicet, quot sunt dies in anno. Porro Christus non abolevit Decalogum, puta præcepta moralia at naturalis legis, sed tantum ceremonialia et judicialia: qui pro cunctis laciniosæ legis ceremoniis dedit verbum abbreviatum, id est, brevissimum fidei et dilectionis præceptum, ait S. Hieron. in Isaiæ c. 40.

NEQUE NOS PORTARE POTUIMUS.] Hoc est, ægre, difficulter portavimus: impossibile ergo moraliter hic capе pro valde difficili: Deus enim physice impossibilia non præcipit, hoc enim faciunt tyranni. Quocirca multi hoc legis jugum portarunt, ut Elizabeth et Zacharias, de quibus dicitur Lucæ 1. 6. quod *erant justi ante Deum, incedentes in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querela*. Idem dicitur de David de Actor. 13. 22 de Josue cap. 11. 15. de Josia 4. Reg. 23. 25. et aliis.

11. SED PER GRATIAM JESU CHRISTI CREDIMUS SALVARI QUEMADMODUM ET ILLI,] scilicet patres nostri Judæi: ergo multo magis Gentiles non nisi per gratiam Christi salvari possunt. Hinc patet, neminem ab Adæ lapsu fuisse justificatum, nisi per gratiam Christi. Errarunt ergo Pelagiani, qui docuerunt: *homines ante legem salvos factos esse per naturam, deinde per legem, postremo per Christum, evacuantes quod dictum est*, 1. Timot. 2. 5. *Unus Deus, et unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus*, ait S. Augustin lib. 2. contra 2. epist. Pelag. cap. 21.

12 TACUIT AUTEM OMNIS MULTITUDO.] Hoc suo silentio reverens Petrum, ejusque dicta approbans, ipsius sententiæ definitioni acquievit, eamque confirmarunt Paulus et Barnabas, *narrantes quanta Deus fecisset signa et prodigia in Gentibus per eos*.

13. RESPONDIT JACOBUS] id est, orsus est post Petrum primus sententiam dicere, Petrique sententiam roborare. Erat enim ipse Hierosolymorum (ubi Concilium hoc agebatur) Episcopus. Unde decebat eum primum post Petrum loqui. Quare incaute et falso Abulens. in c. 17. Matth. q. 13. ad 1. quem sequitur Calvinus, censet Jacobum quasi Episcopum Hierosolymorum præfuisse huic Concilio, et quasi majorem Petro definitivam pronuntiasse sententiam. Hanc enim ante Jacobum pronuntiarat Petrus, quam Jacobus secutus est, adjungens tamen paucula, quæ Judæos, quorum ipse erat Episcopus placarent, et Gentibus conciliarent. Porro Rupert. l. 1. in Cant. merito censet B. Virginem quasi magistram Apostolorum, omnem hanc quæstionem definivisse, non quod ipsa concilio interfuerit (hoc enim fœminam non decebat) sed quod privatim consulta ab Apostolis, primam sententiam hanc pronuntiarit

14. SIMON.] Petrus: qui enim antea dicebatur *Simon*, a Christo vocatus est *Cephas*, id est Petrus, Joannis 1. 42. Græce est Συμεών. Quare idem est nomen Simon et Simeon. Hebræi enim dicunt שמעון per scevа quiescens; sed Septuag. *sceva* illud faciunt mobile dicuntque Συμεών, ut patet Gen. 29. 33. Porro Hebr. *Simon* idem est, quod *audiens, obediens*. a radice שמע *scama*, id est, audivit, obedivit. Toletus vero in c. 1. Joannis annot. 64 deducit a rad. שמן *scoman*, id est, impinguavit, ut *Simon* idem sit quod pinguis, vel impinguatus oleo et gratia Spiritus Sancti.

PRISCUS.] Id est, primitus, sive ab antiquis diebus, ut dixit Petrus v. 7.

DEUS VISITAVIT SUMERE EX GENTIBUS POPULUM NOMINI SUO.] Est Hebraica metathesis sive transpositio vocum; illæ enim sic ordinandæ videntur : Deus visitavit in Gentibus, id est Gentes, ut ex iis sumat populum nomine suo. Alludit ad Zachariæ Canticum: *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebis suæ*, Lucæ 1. 68. Deus enim Gentes miseras, cæcas et perditas visitavit, quasi doctor, medicus, et salvator, cum per Petrum et Apostolos eas imbuit fide et gratia Christi, qua a peccatis justificarentur et salvarentur. S. Cyprianus l. 2. contra Judæos c. 7. pro *visitavit*, legit, *prospexit;* alii, *providit;* alii, *cogitavit*, destinavit; alii, *consideravit*, inspexit. Hæc omnia enim significat Græcum ἐπεσκέψατο, et Hebræum פקד *pokad*.

NOMINI SUO.] Id est, sibi ipsi Nomen enim Dei est Deus nominatus, per metonymiam. Sic dicitur Prov. 18 10. *Turris fortissima nomen Domini*. Id est, Dominus nominatus et invocatus. Unde et subdit: *Ad ipsum currit justus, et exaltatur:* currit enim ad Deum, ob eoque exaltatur, non a nomine Dei. Secundo, *nomini suo*, qui scilicet invocat nomen Dei, et vicissim vocatur nomine Dei puta Ecclesia et populus Dei. Ita Glossa, Hugo et Vatabl. Tertio, *nomine suo*, id est, ad nomen, laudem et gloriam suam, per quem scilicet laudetur et glorificetur nomen Dei

15. PROPHETARUM] Prophetæ Amos c. 9. v. 11. et 12. Est enallage numeri pluralis pro singulari.

16. REÆDIFICABO TABERNACULUM DAVID.] Id est, Ecclesiam, in qua habitat et regnat Christus filius Davidis, cujus olim typus fuit tribus Juda cum Benjamin, in qua tabernaculum et sedem quasi rex et moderator fixit David. Juda enim adhæsit Deo, cum cæteræ Tribus ad idola et vitulos aureos deflexerunt. Hoc tabernaculum cecidit in Judæis incredulis, qui Christum recipere noluerunt, suscitatum est in Apostolis et aliis credentibus o Judæa; sed plane restauratum ex Gentibus, quæ loco Judæorum huic tabernaculo et domui Dei, ex toto orbe quasi vivi lapides inædificata sunt. Ita S. Hier. in Amos 9. v. 11. Vide ibi dicta.

18. NOTUM A SÆCULO EST DOMINO OPUS SUUM.] q. d. Deus ab æterno sapientissime præcogitavit, prædisposuit et prædestinavit hoc opus fabricæ tabernaculi Davidis, id est Christi, puta Ecclesiæ Christianæ ædificandæ ex Gentibus, etiamsi vobis, o Judæi, novum id et paradoxum videatur: acquiescite ergo in Dei sapientissima ordinatione et prædestinatione, nec Gentes repellite a Christianismo, cogendo eas ad judaismum, quasi per illum capaces fieri debeant Christianismi: quia si id feceritis, resistetis Deo, Deique prædestinationi, sed frustra. Deus enim vobis invitis et male mulctatis, perficiet suum hoc opus, quod ab æterno facere decrevit. Nota. *Sæculum* non significat hic spatium centum annorum, quod sæculum dicitur a senio, quasi spatium senescendorum hominum, ait Varro lib. 5. de lingua Latina; sed sæculum hic est æternitas, quod hebr. *olom* dicitur, græce αἰών.

19. NON INQUIETARI] μὴ παρενοχλεῖν, id est, *non turbandos*, vel *obturbandos esse*. Ita Pagnin. et Tigur. Aut, *non addendam esse molestiam*, vel *non esse exhibendum eis negotium* Ita Vatab.

20. SED SCRIBERE AD EOS, UT ABSTINEANT SE A CONTAMINATIONIBUS SIMULACRORUM.] Hoc est, ab idolothytis puta a carnibus, et cibis qui immolati erant idolis, ideoque contaminati censebantur, quos qui comedebat, censebatur immolationis et idololatriæ esse particeps, ac consequenter esse idololatra Vide dicta 1. Cor. 8. initio capitis.

ET FORNICATIONE.] quia Gentes putabant fornicationem simplicem non esse peccatum, saltem mortale : unde idipsum expresse dedocendi erant. Eumdem errorem Græcis tribuit Guido Carmelita. Quin et Durandus in 4. dist. 33 qu. 2. docet fornicationem non esse peccatum mortale jure naturæ, sed jure positivo, tam divino, quam humano. Verum certum est, eam etiam jure naturæ esse peccatum mortale, tum ob alias causas, tum quia repugnat bonæ prolis educationi, ipsique matrimonio. Ita D. Thom. 2. 2. qu. 154. art. 2. et alii passim.

ET SUFFOCATIS.] Tum quia Gentiles censebant suffocata esse dæmonum cibum, ait Origen. l. 8. contra Celsum: tum quia in suffocatis non est expressus, sed adhuc inest sanguis, cujus esus vetatur. ob causas mox afferendas : tum quia Judæi a suffocatis ex legis præscripto abhorrebant.

Ut igitur Judæi non abhorrerent a Gentibus, jubentur et hæ a suffocato et sanguine abstinere. Ubi Nota vetari hic Christianis esum suffocati et sanguinis, non idcirco quod lex Mosis Judæis illa vetarit, quasi lex illa adhuc obligaret, et ad Gentiles quoque extendenda esset: utrumque enim est falsum; nam paulo ante edixit tam Petrus, quam Jacobus, legem et legalia non obligare Christianos: sed quod illorum esus vetitus esset a Deo ante legem Noe et posteris ejus, paulo post diluvium, Genes. 9. 4. Hoc ergo præceptum positivum a se datum olim toti mundo, hic renovat Deus Gentibus, ut eos cum Judæis illud observantibus conciliet. Ita S. Aug. l. 32. contra Faustum c. 13. Alioqui, ut dixi, lex de animalibus immundis non comedendis. vel tangendis, lata Levit. 11. in lege nova a Christo fuit abrogata. Unde et Rabbini in Midras Tehillim. id est in explicatione Psalmorum, ad illum versum Psalmi. 145. *Dominus solvit compeditos*, scribunt in adventu Messiæ Hebræos cibos omnes sine delectu comesturos.

ET SANGUINE.] Causam dat Cyrill. Hier. catechesi 4 ut fideles recedant a more Barbarorum, *Multi*, ait, *homines feri et immanes more canum viventes, sanguinem lingunt instar belluarum*, etc. *tu vero Domini Dei servus, cum vesceris. vescere cum religione:* quasi hic tantum vetetur lingere sanguinem more canum. Sic et Justin in Quæst. c. 145. *Ut separaret*, ait, *nos Deus a belluarum similitudine*. Scythæ enim et Tartari solent in siti, equo cui insident venam aperire, ejusque sanguinem potare. Unde Martial. in Amphitheatro:

> Venit et epoto Sarmata pastus equo

Et Claudianus in Ruffinum:

> Et qui cornipedes in pocula vulnerat audax
> Massagetes;—— —

Et Plinius l. 18. 10. *Sarmatæ*, ait, *hoc pulte olun-*

tur. et cruda etiam farina equino lacte vel sanguine e cruris venis admixto. Quin et Romani in sanciendo fœdere mutuum hauriebant sanguinem, uti de Catilina scribit Sallustius. Alias causas dedi Gen. 9. 4. ubi et dixi, omnem omnino sanguinis usum, vel tantum hic prohiberi, quomodocumque is fiat.

Tropol. per sanguinem vetatur homicidium (imo illud hic ad litteram vetari censet Tert. l. de Pudicitia et Cypr. l. ad Quirinum legit, *a sanguinis effusione*,) per suffocatum vis et rapina; per idolothyta idololatria. Unde cum olim Gentiles criminarentur Christianos, quod infantes occiderent, eorumque sanguinem haurirent, eo quod aliquid de Eucharistia in qua sub speciebus panis et vini editur et bibitur caro et sanguis Christi, inaudissent, illudque cruda et carnaliter intelligerent, æque ac Capharnaitæ Johan. 6. 60 et 61. Christiani eos hac lege confutant et convincunt. Audi S. Blandinam Martyrem apud Euseb. l. 5. c. 1. *Multum*, ait, *erratis o viri, quod putetis, infantium carnibus vesci eos, qui ne mutorum quidem animalium sanguine utuntur*. Et Minutius Felix in Octavio: *Nobis*, ait, *homicidium nec videre fas, nec audire: tantumque ob humano sanguine cavemus, ut nec edulium pecorum sanguinem in cibum noverimus.*

Usu abolita fuit hæc lex cessante dissidio Judæorum et Gentium, cum utrique plane in unam Ecclesiam coaluerunt. Unde S. Aug. loco jam citato, scribit eam suo tempore non amplius fuisse in usu scilicet apud suos Hipponenses aliosque vicinos Africanos; nam nonnulli post ætatem S. August ad reverentiam Apostolorum qui eam tulerant, illam observarunt, præsertim Græci (qui etiamnum eam observant) ut patet ex Concil. Gangrensi c. 2. et Leone Imper. in Novel. Const. 58. ubi hanc Apostolorum legem renovat: quin et Latini aliqui, ut Aurelianenses, quibus hoc edicitur in Conc. Aurelian. II. c. 20. ac Wormatienses, Moguntini, aliique Germani, ut patet ex Conc. Wormatiensi c. 65. et ex Zacharia Papa in epist. ad Bonifac. Verum nunc a multis centenis annis lex ista ubique gentium (exceptis Græcis) usu contrario abolita est. Unde nunc sanguinem in farciminibus, quæ fiunt ex intestinis porcorum et boum sanguine infartis, comedimus.

21. Moyses enim] Hoc dixit Jacobus ad placandam partem adversam, puta Judaizantes pugnantes pro Mose et lege: q. d. Non est quod nos Christiani solliciti simus de honorando Moyses et lege: Moyses enim et lex satis honorantur et celebrantur a Judæis in Synagogis suis. Judæi ergo qui Moysis honorem zelant, ejus Synagogas adeant, ibique eum celebrent: nobis enim Christianis sufficit in Ecclesia Christum, ad quem Moyses nos remisit Deuter. 18. 18. ejusque legem celebrare Præcones ergo Mosis sint Judæi, Christi vero Christiani. Ita S. Chrys.

22 Cum omni Ecclesia,] quæ Decretum Concilii non condidit, sed ab Apostolis conditum probavit et sparsit. Unde et epistola nomine Apostolorum scribitur, in eaque ipsi loquuntur, non Ecclesia.

Cum Paulo et Barnaba.] Qui in controversia hac pars una fuerant: unde ut eis credat pars adversa, junguntur eis Silas et Judas, qui decretum Apostolorum perferant, Pauloque et Barnabæ causam ab eis adjudicatam significent.

Judam, qui cognominabatur Barsabas] Alius est hic Judas a Joseph; forte ejus fuit frater: namque uterque cognominatur *Barsabas*; Judas hic, Joseph c. 1. 23.

Et Silam] *Silas* hebr. significat Apostolum: ait S. Hier. epist 143. ubi et eumdem esse censet cum Silvano comite S. Pauli 2. Corinth 1 1. Nam hunc Silam socium fuisse apostolatus S. Pauli, patebit v. 40. et capite sequenti v 19 et c. 17. 4. Ascriptus est catalogo Sanctorum in Martyr. Roman. die 13. Julii, ubi hæc ei elogia dantur: *In Macedonia B. Silæ qui cum esset de primis fratribus, et ab Apostolis ad Ecclesias Gentium una cum Paulo et Barnaba destinatus, prædicationis officium gratia Dei plenus instanter consummavit, atque in passionibus suis Christum clarificans postmodum requievit.*

Viros primos.] ἡγουμένους, id est, *primarios, præcedentes, præeminentes, et quasi duces cæterorum.* Ita Pagnin. Tigur. et alii. Sic Paulus Rom. 16. 7. vocat *nobiles in Apostolis*, id est, inter Apostolos.

23. Scribentes per manus eorum.] Non quod manus et digiti Sauli et Silæ has litteras scripserint, dictantibus Apostolis, sed quod scriptas ab Apostolis quasi nuntii detulerint ad fideles Antiochenos. Sic scribimus per tabellarium, id est, scriptam epistolam mittimus. Est metalepsis.

24. Turbaverunt vos.] Syrus, *terruerunt*, vel *terrorem incusserunt*, quasi in Christianismo non sit tuta salus, nisi simul suscipiatur judaismus.

25. Evertentes animas vestras] Id est, destruentes pacem et quietem animorum vestrarum, quam habetis in Christo ejusque fide, dum Christum et Evangelium dicunt non sufficere ad salutem, nisi ei addatur Moses et lex. Unde Græcus et Syrus addunt: *Jubentes vos circumcidi et servare legem.* Hæreticorum et Schismaticorum proprium est evertere et perdere animas. Talis fuit Novatianus Antipapa et æmulus S. Cornelii Pontificis, quem S. Cyprian. epist. 1. ad Cornel. his titulis insignit, *desertor Ecclesiæ, misericordiæ hostis, interfector pœnitentiæ, doctor superbiæ, veritatis corruptor, proditor charitatis.*

26 Tradiderunt animas suas] Id est, seipsos, suasque vitas ut eas vel laborando et prædicando, vel moriendo impendant et expendant pro Christo ejusque gloria. Sic ait Psaltes Psal. 118. 109. *Anima mea in manibus meis semper*, hoc est, ut exponit Chaldæus: *Anima mea periclitatur, ac si in superficie manus meæ esset*. obvia cuilibet exposita in prædam. Qui ergo amat sincere et ardenter Christum, debet esse prodigus animæ, ut pro eo vitam et valetudinem periculo exponat, imo prodigat et perdat cum res poscit.

28. Visum est enim Spiritui sancto et nobis] Id est, visum est nobis inspiratis et directis a Spiritu Sancto: est hendiadys. Hinc liquet, Spiritum S. in Concilio adesse et præesse, illudque dirigere, ut in decernendo non erret. Unde dicere solent Patres in Concilio: *Hæc S. Synodus in Spiritu sancto legitime congregata decrevit*, etc.

Nihil ultra,] ex lege Mosaica: nam a Decalogo, sive jure naturæ, æque ac lege Christi eos absolvere nec voluit, nec potuit.

29. Bene agetis,] Id est recte et Christiane facietis vel feliciter vivetis. Unde Syrus vertit, *cumque con-*

servaveritis animos vestros, bene se habebunt, scilicet animæ vestræ. Addit S. Clemens lib. 6 Constit. c. 12. Apostolos congregatos multa alia constituisse. Sic enim ait in eorum persona: *His igitur litteris missis remansimus nos pluribus diebus Hierosolymis, conquirentes una quæ in communem utilitatem ad correctionem spectabant;* quæ ipse deinde enarrat. Addit S. Paulus Galat. 2. 9 se dextras societatis dedisse S. Petro, ut ipse peculiarem Judæorum gereret curam, Paulus vero Gentium. Porro post hoc decretum mansisse adhuc aliquid simultatis inter Judæos et Gentiles conversos ad Christum, indicat ibidem Paulus, cum ait se Petro venienti Antiochiam in faciem restitisse, eo quod timens Judæos subduceret se a Gentibus, itaque suo exemplo eas cogeret judaizare. Vide ibi dicta.

31. Gavisi sunt super consolatione,] quam eis dederunt Apostoli, solventes ab eis onus et jugum grave legis Mosaicæ; Syrus, *gavisi sunt et consolationem acceperunt.*

32. Cum essent Prophetæ.] Tum proprie dicti, ut ait Miltiades apud Euseb. lib. 5. Histor. cap. 16. vel 17. tum metaphorice, scilicet Prophetæ, id est, doctores, prædicatores et exhortatores: horum enim est consolari et confirmare fratres. Vide dicta 1. Corinth. 14. initio.

Verbo plurimo,] διαλογου πολλου, id est, *verbo multo,* puta copioso, vehementi et efficaci; Syrus, *sermone divite.*

33. Cum pace.] q. d. Controversia de legalibus jam sopita, cum omnes in decreto apostolorum acquiescerent, itaque pacem mutuam colerent. Aut *cum pace,* id est valedicendo imprecantes eis pacem et prosperitatem, dicentes: Ite in pace, vel Deus pacis pacifice reducat vos, vel Pax vobis. Hæc enim fuit salutatio Christi, a quo eam didicerunt et usurparunt Apostoli, aliique fideles.

Ad eos qui miserant,] ad Apostolos in Jerusalem.

36 Visitemus fratres.] Non enim sufficit parare filios Christo, sed et oportet eosdem lactare ac enutrire, ut in fide et virtute crescant. Ita Episcopi debent crebro visitare suas Parochias. Nam, ut ait Aristot. 1. OEconom. c. 6 *Domini oculus pascit equum, et vestigia pinguem faciunt agrum* De visitatione hac multa utilia congessit hic noster Lorinus.

38. Paulus autem rogabat,] ηξιου, id est, *æquum et dignum censebat.*

Ut qui discessisset.] Vel metu persecutionis, vel fuga laboris, vel amore matris degentis in Jerusalem. Græce efficacius dicitur, τον αποσταντα, id est, *qui desciviset,* vel *defecisset:* inde enim αποστατης vocatur desertor, defector. Ita Pagnin. Tigurin. et alii.

39. Facta est autem dissensio,] παροξυσμος Pagnin. et Vatabl. *exacerbatio;* Tigurina, *acris disceptatio;* alii, *iræ* vel *animi incitatio,* sive primus iræ motus primæque bilis commotio. Ira utrimque bona esse potest, cum utraque pars legitima ratione movetur, et pro suo jure vel desiderio ardenter contendit et disceptat, uti hic fiebat; æstu in excessum venialem facilis sit lapsus. Id factum est nutu Dei, ut Barnabas a Paulo divideretur, itaque separati diversis et pluribus evangelizarent, ait S. Chrys. Secundo, ut Joannes, cognomento Marcus hac disceptatione et severitate S. Pauli notatus ignominia, suam culpam inconstantiæ et ignaviæ agnoscens, animosior et constantior evaderet, uti factum est Unde et Paulus eum resumpsit, charumque et fidum comitem habuit. Ita idem Chrys. Præclare S Hieron. Apol. contra Ruffinum: *Nonne,* ait, *Apostoli salvis inter se amicitiis dissenserunt, cum Paulus et Barnabas propter Joannem, cognomento Marcum, stomachati sunt, et separavit eos navigatio, quos Evangelium copulabat?* Talis dissensio fuit inter S. Petrum et Paulum Galat. 2. inter S Hieronymum et Augustinum, inter S. Chrysostomum et Epiphanium, inter S. Cornelium et Cyprianum circa baptismum hæreticorum non iterandum, etc.

Et Barnabas quidem assumpto Marco navigavit Cyprum.] Lucas deinceps Barnabæ, non meminit, sed solius Pauli, cujus discipulus et comes fuit, acta persequitur. Ex peregrinatione S. Barnabæ cum S. Paulo, quam hucusque descripsit Lucas, liquet esse falsum quod ait Clemens in recognit. et Alexander monachus in vita S. Barnabæ, Barnabam scilicet primo omnium evangelizasse Romæ, indeque Clementem abduxisse Cæsaream ad S. Petrum. Verum post hæc S. Barnabam in Italiam venisse, in Liguria prædicasse, Ecclesiam Mediolanensem erexisse, longe lateque fidem propagasse, firmæ traditiones ejusdemque Ecclesiæ monumenta, pluresque scriptores fidem certam faciunt, ait Barun. Tandem Barnabas rediit in Cyprum, ibique gloriosum pro Christo obiit martyrium. De eo sic loquitur in Rom. Martyr. die 11. Junii: *Natalis S. Barnabæ Apostoli, qui natione Cyprius, a discipulis cum Paulo Gentium Apostolus ordinatus, multas regiones cum eo peragravit, Evangelicæ prædicationis injunctum sibi opus exercens: postremo Cyprum profectus, ibi apostolatum suum glorioso martyrio decoravit: cujus corpus tempore Zenonis Imper. ipso revelante repertum est, una cum codice Evangelii S. Matthæi sua manu descripto.* Porro eum fuisse unum e 72 discipulis Christi, tradit Euseb. l. 2. Hist. c. 2. Epiphan. in Panar. l. 1. sub finem, Beda in Act. c. 4. et alii.

40. Traditus gratiæ Dei.] Vide dicta c. 14. v. 26.

41. Præcipiens custodire præcepta Apostolorum.] Ergo non tantum Dei, sed et hominum, puta Superiorum, præcepta servanda sunt, quod negant hæretici. Hæc verba desunt hic in Græco, et Syro; sed eadem habentur et repetuntur cap. sequenti v. 4.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PAULUS OB JUDÆOS CIRCUMCIDIT TIMOTHEUM, EUMQUE SOCIUM SUÆ PRÆDICATIONIS ASSUMIT IN ASIA ET BITHYNIA, AC PER VISIONEM EVOCATUR IN MACEDONIAM: PHILIPPIS ERGO CONVERTIT LYDIAM PURPURARIAM, DÆMONEMQUE E PUELLA EJICIT: QUARE VIRGIS CÆSUS, CUM SILA NOCTU ORANS ET LAUDANS DEUM CIET TERRÆ MOTUM QUO OSTIA CARCERIS PANDUNTUR. HIS VISIS CUSTOS CARCERIS CONVERTITUR, PAULUSQUE A MAGISTRATU LIBER CUM HONORE DIMITTITUR.

1 PERVENIT autem Derben, et Lystram. Et ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris Judææ fidelis, patre Gentili. 2. Huic testimonium bonum reddebant, qui in Lystris erant et Iconio fratres. 3. Hunc voluit Paulus secum proficisci: et assumens circumcidit eum, propter Judæos qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater ejus erat Gentilis. 4. Cum autem pertransirent civitates, tradebant eis custodire dogmata, quæ erant decreta ab Apostolis et Senioribus, qui erant Hierosolymis. 5. Et Ecclesiæ quidem confirmabantur fide, et abundabant numero quotidie. 6. Transeuntes autem Phrygiam, et Galatiæ regionem vetati sunt a Spiritu Sancto loqui verbum Dei in Asia. 7 Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam: et non permisit eos Spiritus Jesu. 8. Cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem: 9. et visio per noctem Paulo ostensa est : vir Macedo quidam erat stans, et deprecans eum, et dicens: Transiens in Macedoniam, adjuva nos. 10. Ut autem visum vidit, statim quæsivimus proficisci in Macedoniam, certi facti quod vocasset nos Deus evangelizare eis. 11. Navigantes autem a Troade, recto cursu venimus Samothraciam et sequenti die Neapolim. 12. Et inde Philippos, quæ est prima partis Macedoniæ civitas, colonia. Eramus autem in hac urbe diebus aliquot, conferentes. 13. Die autem sabbatorum egressi sumus foras portam juxta flumen, ubi videbatur oratio esse: et sedentes loquebamur mulieribus, quæ convenerant. 14. Et quædam mulier nomine Lydia, purpuraria civitatis Thyatirenorum, colens Deum, audivit: cujus Dominus aperuit cor intendere his quæ dicebantur a Paulo. 15. Cum autem baptizata esset, et domus ejus deprecata est dicens: Si judicastis me fidelem Domino esse, introite in domum meam, et manete. Et coegit nos. 16. Factum est autem euntibus nobis ad orationem, puellam quamdam habentem spiritum Pythonem obviare nobis, quæ quæstum magnum præstabat dominis suis divinando. 17. Hæc subsecuta Paulum, et nos, clamabat dicens: Isti homines servi Dei excelsi sunt, qui annuntiant vobis viam salutis. 18. Hoc autem faciebat multis diebus. Dolens autem Paulus et conversus, spiritui dixit: Præcipio tibi in nomine Jesu Christi exire ab ea. Et exiit eadem hora. 19. Videntes autem domini ejus quia exivit spes quæstus eorum, apprehendentes Paulum et Silam, perduxerunt in forum ad principes: 20. et offerentes eos Magistratibus, dixerunt: Hi homines conturbant civitatem nostram, cum sint Judæi: 21. et annuntiant morem, quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani. 22. Et cucurrit plebs adversus eos: et Magistratus, scissis tunicis eorum, jusserunt eos virgis cædi. 23. Et cum multas plagas eis imposuissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos. 24. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorem carcerem, et pedes eorum strinxit ligno. 25. Media autem nocte, Paulus et Silas orantes, laudabant Deum: et audiebant eos, qui in custodia erant. 26. Subito vero terræ motus factus est magnus, ita ut moverentur fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia: et universorum vincula soluta sunt. 27. Expergefactus autem custos carceris et videns januas apertas carceris, evaginato gladio volebat se interficere, æstimans fugisse vinctos. 28. Clamavit autem Paulus voce magna, dicens: Nihil tibi mali feceris: universi enim hic sumus. 29. Petitoque lumine, introgressus est et tremefactus procidit Paulo et Silæ ad pedes : 30. et producens eos foras, ait : Domini, quid me oportet facere, ut salvus fiam ? 31. At illi dixerunt: Crede in Dominum Jesum, et salvus eris tu, et domus tua. 32. Et locuti sunt ei

verbum Domini, cum omnibus qui erant in domo ejus. 33. Et tollens eos in illa hora noctis, lavit plagas eorum, et baptizatus est ipse, et omnis domus ejus continuo. 34. Cumque perduxisset eos in domum suam apposuit eis mensam, et lætatus est cum omni domo sua credens Deo. 35. Et cum dies factus esset, miserunt Magistratus lictores dicentes: Dimitte homines illos. 36. Nuntiavit autem custos carceris verba hæc Paulo: Quia miserunt Magistratus ut dimittamini: nunc igitur exeuntes, ite in pace. 37. Paulus autem dixit eis: Cæsos nos publice, indemnatos, homines Romanos miserunt in carcerem, et nunc occulte nos ejiciunt? Non ita: sed veniant, 38. et ipsi nos ejiciant. Nuntiaverunt autem Magistratibus lictores verba hæc. Timueruntque audito quod Romani essent: 39. et venientes deprecati sunt eos, et educentes rogabant ut egrederentur de urbe. 40. Exeuntes autem de carcere, introierunt ad Lydiam: et visis fratribus consolati sunt eos, et profecti sunt.

1 Filios mulieris Judææ.] Ita Romana, Græca et Syrus. Aliqui pro *Judææ* legunt *viduæ*. Vocabatur ea Eunica, id est Victoria, quam æque ac aviam Timothei, nomine Loidem, laudat Apostolus 2. Tim. 1 5.

Fidelis.] Id est, Christianæ, quæ scilicet a judaismo conversa erat ad Christianismum.

Patre Gentili.] Vetita erant Judæis matrimonia cum Chananæis Exodi 23. 32. at non cum aliis Gentilibus. Unde Gentiles uxores duxerunt Jacob, Genes. 29. 32. Joseph Genes. 41. 45. Moses Exodi 2 21. et post datam Mosi legem David 2. Reg. 3. 3. Salom. 3. Reg. 3. 1. Esther Judæa nupsit Gentili Assuero c. 2 17. Sic primitus Christiani contrahebant matrimonia cum Gentilibus, eaque separari vetat Apostolus 1. Cor. 7. 12 Postea tamen Ecclesia irritavit hæc matrimonia; unde impedimentum hoc matrimonii, vocatur disparitas cultus: cum hæreticis vero conjugium non irritavit, sed prohibuit, ob periculum perversionis. Vide Sanchez de Matrim. tract. de disparitate cultus.

2. Huic testimonium reddebant] Fidei non fictæ, virtutis, et bonæ educationis in studio sacrarum Literarum, ut patet 1. Timoth. 6 12. et 2. Timoth 1. 3. Unde Paulus Timotheum vocat filium charissimum, et præ cæteris peregrinationis suæ adjutorem, et administrum fidelem et strenuum, ac Ephesinæ Ecclesiæ Episcopum ordinavit, 1. Cor. 4 17. Philipp. 2. 22. et 23. Rom. 16. 21 Vide dicta in utraque Epist. ad Timoth.

3. Circumcidit eum propter Judæos.] Sponte id fecit Paulus, ne quid, illi negotium facesserent Judæi, eo quod Timotheum Gentilem asciviset in socium prædicationis, utque eos demereretur, faciliusque ad Christum traduceret: legalia enim erant mortua. sed necdum mortifera. Titum vero, æque Gentilem, Paulus non est passus circumcidi: quia Judæi eum ad id volebant compellere, ne videretur eorum sententiæ falsæ subscribere, qua docebant circumcisionem esse necessariam ad salutem. Vide dicta Galat. 2. 3. Laudat discretionem S. Pauli S. Greg. 28. Mor. c. 6. vel 12. *Plerumque*, ait, *virtus cum indiscrete tenetur, amittitur: cum discrete intermittitur, retinetur* Et S. Chrys. tantam conversionem quanta secuta est v. 5. ascribit studio concordiæ S. Pauli.

Erat Gentilis,] ὑπῆρχεν. Syrus, *fuerat Gentilis*. Putant enim nonnulli patrem Timothei hoc tempore fuisse mortuum; itaque dicendum est, si mater ejus erat vidua, uti dixi aliquos legere v. 1.

4. Dogmata.] Non fidei, sed legum, id est, præcepta. Unde explicans subdit *Quæ erant decreta ab Apostolis*. Ergo obligant leges Apostolorum, Episcoporum, Pastorum, etc quod negant hæretici.

6. Vetati sunt a Spiritu Sancto loqui verbum Dei in Asia.] Cur? Perperam aliqui respondent: Quia, inquiunt, Asiani erant a Deo rejecti et reprobati: Deus enim vult omnes homines salvos fieri. Unde et paulo post Asianis fidem per S. Joannem et Paulum communicavit. Primo, ergo OEcumen. respondet, quia Paulus prævidebat famem futuram in Asia, quæ hominum curas a fide ad panem quærendum divertit. Unde Beda et Origen. homil. 9 in Levit. causam dant, quod Paulus prævidebat Asianos contempturos verbum Dei. Et S. Gregor. homil. 4. in Evang. ne gravius, inquit, de contempta prædicatione mali auditores judicari mererentur. Secundo et melius, S. Chrysost. quia Asia, inquit, servabatur S. Joanni, sicut Bithynia S. *Lucæ*, ait Gagnæus. Tertio, quia Asiani adhuc imparati erant et indispositi ad recipiendum Evangelium, paratiores vero erant Macedones, ut patet v. 9. Ita Sedulius in c. 1. ad Roman. Sicut ex adverso jussit Deus Paulum prædicare Corinthi: *Quoniam*, ait, *populus est mihi multus in hac civitate*, Act. 18. 10 Quarto, S. Prosper lib. 2. de Vocat. Gent. c. 3. censet arcanam hic fuisse causam, quæ nos latet, ob quam non negata, sed dilata est Asianis gratia prædicationis. Sic Paulus Rom. 1. 13. scribit se sæpe proposuisse venire ad eos sed prohibitum fuisse. Ubi recte notat S. Chrysost. et Ambros. e Dei nutu pendere tum verba, tum itinera prædicatorum suorum: hæc enim illi summæ esse curæ.

Moral. Moyses Abbas. apud Cassian collat. 1. c. ult. notat sæpe se expertum, quod sibi volenti exhortari defecerit sermo, et quasi arefacta fuerit lingua: *Quibus indiciis*, inquit, *evidenter agnoscitur, Domini gratiam pro merito* (intellige ex virtute ejusdem gratiæ) *ac desiderio audientium disputantibus aspirare sermonem*. Viri ergo Apostolici et prædicatores toti a Deo pendeant eique assidue se commendent, ut iter linguamque eorum dirigat eo, ubi major erit Dei gloria et animarum fructus, ac vicissim fideles orent, ut tales sibi mittat Pastores, doctores, confessarios et prædicatores, qui magis eorum salutem promovebunt

In Asia.] Minori, non tota, quæ complectitur Phrygiam, Pamphyliam, Lycaoniam, Ciliciam, Galatiam, etc. totaque mari cingitur, præter eam partem quæ spectat Orientem; sed quæ finitima est Epheso: hæc enim proprie Asia minor dicitur, in qua paulo post

Paulus prædicavit per biennium. Actor. 19. v. 1. et 10 ac deinde S. Joannes Apostolus

7. In Mysiam.] A S. Hier. in locis Hebr. vocatur *Mesia.* Ptolemæus duplicem facit Mysiam, majorem et minorem, et utramque extra Bithyniam in Asia, non procul ab Ida. Mysos alii Threces, alii Lydos fuisse dixerunt. Et quia Lydi fagum acetosam (quæ multa nascitur in Olympo) Mysam vocavere, ab eo Mysos dictos putaverunt, quibus sermo fuit ex Lydo Phrygioque permistus. Hæc ergo Mysia fuit in Asia. Alia Mysia est in Europa, quam aliqui vocant Bosnam. Porro Mysi adeo fuere viles et despecti, ut in proverbium abierint, ac de homine vilissimo diceretur, *Mysorum ultimus.* Ubi vide charitatem et humilitatem Pauli, qui vilibus æque ac honoratis evangelizat, memor illius dicti Isaiæ et Christi, *Pauperes evangelizantur.*

Non permisit eos (ob causas paulo ante datas) Spiritus Jesu.] Puta Spiritus Sanctus, qui a Patre et Filio, puta a Christo Jesu, procedit, et utrique est proprius et consubstantialis. Unde colliges, Spiritum Sanctum non solum a Patre, ut voluere Græci, sed etiam a Filio procedere, ac consequenter vere esse Deum. Ita S. Cyrill. l. 2. in Joannem, c. 3. et S. Aug. tract 99. in Joannem, ac Concil. Ephesinum c. de resurrectione Christi. Idcirco enim vocatur Spiritus Jesu, æque ac Spiritus Dei patris.

8. Descenderunt Troadem.] Troas Asiæ est regio Hellesponto adjacens, ita dicta a Troianis, ait Pompon. Mela l. 1. Ptolemæus minorem Phrygiam appellat. In ea urbes nobiliores fuere, Troia, Antandrus, Smyrna, Clazomenæ, Pergamus, Thyatira, Philadelphia, Laodicia, Ida et Tmolus. Porro S. Hieron. in Locis Hebr. ac Baron. censent Troadem fuisse urbem in Asia, alio nomine Antigoniam appellatam. Verum Syrus et alii censent esse regionem eam, quam jam descripsi. Utrumque est probabile. Sane c. 20. 7 Lucas indicat Troadem esse urbem.

9. Et visio per noctem.] Hæc ergo visio fuit somnium a Deo Paulo immissum per angelum. Angelus enim in imaginatione Pauli formavit et pinxit virum habitu Macedonico, ejusque vocem, ut videretur Macedonice loqui et dicere: *transiens in Macedoniam adjuva nos*, vel certe ipse angelus viri Macedonis speciem et vocem assumpsit. Videtur hic angelus fuisse tutelaris et præses Macedoniæ.

Simili visione S. Franciscus Xaverius cognovit se vocari in Indiam. Visus est enim sibimet sæpe per quietem, humeris Indum aliquamdiu vectare, adeo gravem, ut ipso pondere fatigatus excitaretur a somno, nimirum hoc præsagium erat gravium ærumnarum et laborum, quos pro Indorum salute subiturus erat. Ita Horat. Tursellinus in vita Xaverii lib. 1. cap. 8.

Simili modo ad Africanos, Indicos et Æthiopicos propagandæ fidei agones vocatus est Joannes Nunnius, ex illustri Gusmanorum familia oriundus, is qui primus Patriarcha in Æthiopiam destinatus a Pontifice Maximo, multis exantlatis laboribus, magnam suæ virtutis, veræque sanctitatis opinionem posteris reliquit. Cum enim annum integrum supplicasset B. Virgini, ut sibi indicaret quis vitæ status sibi capessendus foret, in somnis apparuit ei B. Virgo, comitata duobus e Societate Jesu, Petro Fabro scilicet et Francisco Strada, dixitque: *Vis servire filio meo usque ad defatigationem?* Cui Nunnius: *Omnino Domina. Sequere ergo*, ait illa, *hos viros.* Mox ille eis obvius factus, in Societatem eorum admitti petiit et impetravit, ac primum in Hispania, deinde in Africa, demum in India pro Christo laboravit usque ad defatigationem. Ita P. Maffeius in Vita S. Ignatii de Loiola lib. 2. cap. 6.

Moral. Nota somnia esse indicia vigilantis animi, et virtutis aut vitii. Quæ enim in vigilia animus cogitat, agit et frequentat, hæc et somniat: naturaliter enim ea noctu recurrunt. Somnium ergo est signum rei amatæ, et per frequentem actionem, aut meditationem animo penitus insitæ et infixæ. Quocirca Plutarch. l. de Profectu morum, assignans duodecim signa acquisitæ virtutis, unum ex Zenone dat ex somniis. Si enim somnies de Deo, de amore Dei, de convertendis animabus, certum est interdiu te crebro de Deo Deique amore, et convertendis proximis cogitare, agere et satagere; ac consequenter ardere amore Dei et proximi. Ita Paulus jugiter intentus prædicationi, et saluti Gentium, de eadem re somniat. Deus tamen illud somnium ita direxit et attemperavit, ut de Macedonia somniaret, potius quam Galatia, vel Asia, ideoque vir Macedo vocans in Macedoniam ei appareret, quia eo illum destinabat. Idem signum dat S. Aug. l. 12. de Genes. ad litter. c. 15 ubi et addit exemplum Salomonis, qui in somnis petiit sapientiam a Deo, 3. Reg. 3. quia in vigilia crebro eam desiderabat. Idem alibi: *Memor es*, ait, *Domine mandatorum tuorum, etiam in somnis peccatis resistimus.* Hinc signum est eximiæ castitatis, si in somnis numquam occurrat turpis imaginatio; aut si occurrat, statim ei phantasia resistat, uti fecit S. Franc. Xaver. resistendo ei usque ad emissionem sanguinis. Sicut enim equi viam sæpe a se initam et tritam incunt etiam dum auriga dormit: sic idem facit sensus, caro et phantasia, etiam dum mens sopita est et ratio dormit. Perinde ergo ac in repentinis secundum habitum operamur, v. g. si tentatio aut periculum occurrat, illico generose eam depellimus, si alias eam soliti simus repellere, sic et in somnis. Nam, ut ait Arist. 3. Ethic. c. 8. *Ars perfecta non deliberat: tam sibi facilis est actus suus.* Vis ergo cum Paulo pia somniare de Deo, Christo, cœlo, etc. eadem vigilans frequenter et ardenter cogita, ac rumina. Cum enim hujus cogitationis habitum indueris, is quasi naturaliter, etiam noctu, in actum suum sese exeret, præsertim si eam sub somnum renovet, sique indormiat.

10. Statim quæsivimus.] Scilicet ego Lucas, Paulus, Silas et Timotheus: hic enim adhæsit Paulo v. 3. ut per plures magis spargeretur Evangelium. Sic S. Vincentius Fererius, sui ævi Paulus, provincias Europæ evangelizando obiens, ducebat secum multos sacerdotes et fratres, tum sui Ordinis, tum aliorum, qui eum adjuvarent, ac præsertim pœnitentium confessiones exciperent, ait auctor Vitæ ejus l. 2. c. 7. Soleter notat Baron. et alii, Lucam hic loqui in prima persona, dicendo, *quæsivimus*, ac proinde se ipsum comprehendere, cum hactenus locutus sit in tertia persona; unde videri, quod Lucas primum adhæserit Paulo Troade, indeque individuus fuerit Pauli comes, ut ait S. Hier. l. de Viris illust. in Luca ac proinde deinceps non tam audita, quam visa a se Pauli gesta enarrat. Hinc infert Baron. Lucam scripsisse Evangelium anno

Christi 58. illo enim Paulus fuit in Achaia et Bœotia (ubi Lucam scripsisse Evangelium asserit S. Hier) non ante.

Verum alii probabilius censent, Lucam aliquando abfuisse a Paulo. Primo, quia ab hoc versu deinceps per quatuor capita, scilicet usque ad c. 20. 5. Lucas mutat personam, et a prima redit ad tertiam. Cum enim hoc c. mutasset tertiam personam in primam dicendo v. 10. *Quæsivimus*, etc. *certi facti quod vocasset nos Deus*. Et v. 11 *Venimus Samothraciam*. Et v. 12 *Eramus autem* Et v 13. *Egressi sumus, loquebamur*. Et v. 16. *Euntibus nobis ad orationem*, etc. *Pythonem obviare nobis*. Et v. 17. *Subsecuta nos;* ut significet se tunc fuisse comitem Pauli: idem tamen sub finem capitis hujus mutat rursum personam primam in tertiam, ut significet se tunc a Paulo abfuisse, idque facit constanter usque ad c. 20. 5. Unde ait hoc c. v. ult. de Paulo et Sila: *Visis fratribus consolati sunt eos: et profecti sunt*. Et c. 17. 1. *Cum autem perambulassent Amphipolim, venerunt Thessalonicam*, etc. quibus evidenter significat se tunc non fuisse in comitatu Pauli. Videtur ergo ab eo abfuisse, usque dum Paulus perambulando regiones, rediit in Græciam, navigaturus in Syriam c. 20. 3. tunc enim Paulus inter alios socios hujus itineris, qui illo versu nominantur, assumpsit et Lucam Unde de iis, æque ac de se subdit ibidem Lucas v. 5 *Hi cum præcessissent, sustinuerunt nos Troade: nos vero navigavimus post dies azymorum*. Et v. 15. *Venimus contra Chium:* ac deinceps semper eadem persona prima utitur, ut seipsum includat In illa ergo ex Græcia in Syriam, indeque Romam navigatione, et longa et periculosa, Lucas individuus fuit *comes* Pauli, non ante. Secundo, quia, esto fuisset Lucas ante comes Pauli firmus, et stabilis (quod tamen non liquet) non idcirco firmiter ei adhæsisset. Crebro enim Paulus suos comites alio amandabat, ad Ecclesias a se erectas confirmandas, uti Titum et Lucam amandavit Corinthum 2 Cor. 8. 18. Silam Athenas, Titum in Cretam. Timotheum Ephesum, Erastum in Macedoniam. Act. 19. 22. Tertio, quia 2. Cor. 8. v. 18 per fratrem cujus laus est in Evangelio, quem Paulus ait se mittere Corinthum, S. Hier. Tertull. Anselm. imo S. Ignatius, (quos ibidem citavi) intelligunt S. Lucam. Unde sequitur anno Christi 58 (illo enim scripsit Paulus epistolam 2. ad Corinth) vulgatum jam et celebre Lucæ Evangelium, ac proinde aliquot annis ante illud a Luca fuisse conscriptum, nimirum inter annum Christi 51. quo Lucas hic cœpit adhærere Paulo, et annum Christi 58. quo illud ore omnium laudari asserit Paulus Ex dictis sequitur, pluribus annis Lucam a Paulo abfuisse. Ubi Nota insignem modestiam S Lucæ. utpote qui nullam sui Evangelii, laborum, et opis quam navavit S. Paulo, mentionem facit; cum tamen eam dilaudet Paulus in suis Epistolis. Sua ergo alto premit silentio, ac in gesta Pauli se totum effundit: vice versa Paulus Lucam suum adjutorem vocat et celebrat ep. ad Philem. v. 24. ac charissimum nuncupat Coloss. 4. v. 14 Et in vinculis Romæ agens: *Lucas*, ait, *est mecum solus*: cum tamen de aliis suis sociis mox subdat: *Omnes me dereliquerunt*: *non illis imputetur*, 2 Timoth 4. vers 11 et 16

Proficisci in Macedoniam] Quam enim descripsisset Plinius l. 4. c. 10. subdit: *Hæc est Macedonia terrarum imperio potita quondam: hæc Asiam, Armeniam, Iberiam, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Ægyptum, Taurum, Caucasum, transgressa: hæc in Bactris, Persis, Medis dominata, tota Oriente possesso. Hæc etiam Indiæ victrix per vestigia Liberi patris atque Herculis vagata. Hæc eadem est Macedonia,* cujus uno die *Paulus Æmilius Imperator noster 72. urbes direptas vendidit. Tantam differentiam sortis præstitere duo homines.* Hanc nunc S. Paulus Christianus Alexander, et alter Paulus Æmilius, non Romanis, sed Deo et Christo subjecit.

11. Samothraciam.] Ita dicta est regio a Samiis et Thracibus vicinis et accolis, vel etiam incolis, teste Diodor. lib. 5. cap 11. Unde Virgil. 7. Æneid. *Threiciamque Samon, quæ nunc Samothracia fertur.*

Neapolim.] Urbs erat. non in Caria, ut vult, Dionys. sed in confinio Thraciæ et Macedoniæ contra Thasum insulam. Hæc enim. non illa, vicina erat Samothraciæ: ita Gagnæus, Cajetan. et Arias, OEcumen. ait suo ævo nuncupatam Christopolim.

12. Philippos] Ita dicta est urbs, a Philippo patre Alexandri Magni, qui eam instauravit. et conversa est ad Christum a S. Paulo.

Quæ est prima partis Macedoniæ civitas.] *Partis*, id est, Primo, regionis vel provinciæ. Secundo, propriæ *partis*, id est, portionis illius Macedoniæ, quæ e Thracia et Samothracia (unde veniebat Paulus) venientibus occurrit: ampla enim erat Macedonia, aliasque habebat urbes aliis provinciis conterminas Tertio μερος. id est, *pars*, sumitur pro principio. Sic sumit Virg. 7. Æneid.

Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.

Ita Budæus in Comment. linguæ Græcæ: q. d. Philippi est prima civitas principii Macedoniæ, sive a qua incipit, et principium capit Macedonia. Ita Syrus vertit, *quæ est principium Macedoniæ*, et Erasmus, *quæ est in prima parte Macedoniæ*. Unde quis suspicari posset, in Nostro pro *prima*, legendum *primæ*: *quæ est primæ partis Macedoniæ civitas*. Sic enim sensus est clarus. Verum exemplaria Bibliorum Græca et Latina constanter habent *prima*. Quarto, ergo planus sensus est hic, q. d. Philippi est prima civitas in confinio Thraciæ, quæ ad partem, id est sortem et ditionem Macedoniæ pertinet: aliæ enim ulteriores pertinent ad partem, id est ad sortem, ejus et ditionem Thraciæ; imo Philipporum urbis pars una ad Thraciam, pars altera, eaque potior ad Macedoniam pertinebat.

Colonia] Romanorum, ut patet v 21. ideoque jure Romanorum civium gaudens, sicut nobilis Ubiorum civitas Belgio vicina, dicta est Colonia Agrippina; quia Agrippina uxor Claudii Imper. et mater Neronis, eo Coloniam Romanorum, deduci curavit. Coloni enim dicebantur cives Romani ad aliquam urbem habitandam missi, qui non propriis, sed populi Romani legibus vivebant, ait Cicero l 3. de Nat. deor Porro Colonias ducebant Romani, tum ad exonerandam Romam populis oppletam, eorum examina alio deducendo; tum ad pauperes urbis alendos: his enim alibi dividebant jugera terræ: tum ut iis militibus stipendia solverent, vel præmia largirentur; tum maxime ut illi Romanorum jus et imperium iis in locis, ad quæ mittebantur, tueren-

tur. Ita Cicero de lege Agraria: *Majores*, ait, *colonias sic idoneis in locis contra suspiciones periculi collocarunt, ut non oppida Italiæ, sed propugnacula imperii esse viderentur.* Et pro Fonteio de Galliæ provincia loquens: *Est in eadem provincia Narbo Martius, Colonia nostrorum civium, specula populi Romani, ac propugnaculum istis ipsis nationibus oppositum et objectum.* Colonia quoque dicebatur urbs donata jure et privilegiis Coloniæ, etiamsi ex colonis aliunde missis non esset conflata.

CONFERENTES.] Ita legunt Romana. Id est, disserentes, disputantes: Græce enim est διατρίβοντες; unde Scholasticæ disputationes vocentur *diatribæ*, idque probat Erasmus. Alii legunt *consistentes*; unde Vatabl. et Pagnin. vertunt, *commorantes*. Hoc enim quoque significat Græcum διατρίβοντες. Eodem res redit. Nec enim commoratio Pauli fuit otiosa, sed intenta ad disputandum et prædicandum.

13. UBI VIDEBATUR ORATIO ESSE.] Græcum προσευχή et *orationem*, et *oratorium*, sive *locum orationis* (ut vertit Syrus) significat, puta Synagogam, hæc enim Judæis erat locus orandi et prædicandi. Unde et Paulus in eo prædicare cœpit. Talia loca extra civitates crebro habuisse Judæos et Samaritas, tradit Epiphan. hæresi 80. Sic Philo ad Cajum, Judæorum Synagogas vocat proseuchas. Et Juvenal. satyra 3.

Ede ubi consistas, in qua te quæro proseucha.

Sic cœnatio vocatur *cœnaculum*, in quo fit cœnatio; ambulatio vocatur *ambulacrum*, in quo ipsa fit, *cœtus consilium* et *Ecclesia* vocatur locus, in quo fit, cœtus et congregatio populi, vel consiliariorum. Unde liquet locum hunc orationis fuisse Judæorum, præsertim quia eo convenit Lydia, quæ colebat Deum, ut dicitur v. 14. Salmeron tamen censet fuisse idolium, ubi Gentes suos deos colebant et invocabant.

14. NOMINE LYDIA.] Censent aliqui Lydiam dictam, quia oriunda erat e Lydia provincia, cujus rex fuit Crœsus tempore Cyri. Favet quod scribit Plin. l. 7. c. 56. *Lydos Sardibus primos rationem invenisse lanas purpuras inficiendi.* Verum obstat τὸ *nomine*. Nomen ergo proprium erat Lydia, non cognomen a patria. Adde, cognomina non sumi a provinciis tam amplis, ut regna sunt, qualis erat Lydia: potius ab urbe dicenda erat Thyatirena. Lydia Sanctorum catalogo asscripta est in Martyrol. die 3. Augusti.

PURPURARIA.] Aliqui ita dictam censent, quod purpura vestiretur, utpote nobilis et prognata e stemmate regio: regum enim est purpura. Alii, quod purpuram tingeret. Verum Græce est πορφυρόπωλις, id est *purpuræ venditrix*, quales solent esse divites: imo opes et gloria Tyri consistebant in conficienda et vendenda purpura, uti dixi Isaiæ 23.

CIVITATIS THYATIRENORUM.] Civitas est Lydiæ, de qua dixi Apoc. 1. 18. ex ea ergo oriunda erat Lydia.

COLENS DEUM.] Lydia erat Gentilis: cognovit ergo et coluit Deum vel lumine naturæ, ex creatione et gubernatione universi: vel ex institutione majorum, vel ex familiaritate cum Judæis, uti et Cornelius Centurio Actor. 10. Unde Lyran. Hugo, Glossa et Carth. censent eam fuisse proselytam.

CUJUS DOMINUS APERUIT COR.] Puta illuminavit intellectum, et movit voluntatem ejus, ut intenderet iis quæ dicebantur a Paulo, eaque vera esse intelligeret; itaque Christum cognosceret et diligeret. Oret prædicator, ut Deus auditorum corda aperiat: idem orent auditores, si fructum ex concione referre cupiunt.

15. SI JUDICASTIS ME FIDELEM DOMINO.] *Si*, id est, quia q. d. Quia censuistis me dignam baptismo et fide Christiana, quia me fecistis fidelem et Christianam divertite ad me, ut ego vestro alloquio, et vos mea hospitalitate gaudeatis. Nec enim decet Christianos præsertim Apostolos, nisi apud Christianos hospitari.

ET COEGIT NOS.] Hinc colligit S. Greg. hom. 23. in Evang. quod peregrini ad hospitium non solum invitandi sint, sed etiam trahendi. Et S. Ambros. l. 1. de Abraham, a Christianis, præsertim Episcopis, requirit ut præsto sint advenientibus, occurrant obviam, itinera explorent, adsint non quærentibus, rapiant prætergredientes, uti fecit Abraham. Sic et discipuli duo coegerunt Christum secum divertere in Emaus; ideoque eum in fractione panis agnoscere meruerunt, Lucæ 24. 29.

16. AD ORATIONEM.] Ad locum orationis, ad proseucham, uti dixi v. 13.

HABENTEM SPIRITUM PYTHONEM.] Syrus, *spiritum divinationis*, puta dæmonem familiarem, imo obsidentem, ait Cajetan. et Hugo (nam Paulus illum ex ea expulit) qui de futuris oracula reddebat, Apollo enim cognominatus est Pythius, vel a dracone Pythone, quem in Delo occidit, vel a πυθέσθαι, id est, *consulere*, puta a dandis responsis et oraculis. Inde spiritus ille quo afflati prædicebant futura, Pytho vocari cœptus est. Inde etiam πύθιοι dicebantur, qui Delphos ad consulenda oracula mittebantur, qui publice cum regibus cibaria habebant, et vescebantur una, teste Herodoto lib. 6. Vide dicta Isaiæ 8. 19.

17. ISTI HOMINES SERVI DEI EXCELSI SUNT.] Non ait, Jesu Christi, quia hic illi exosus est, utpote qui eum regno suo despoliavit. Dixit hoc dæmon per puellam, vel coactus a Deo; ita Beda, Glossa, Hugo et Dionys. vel sponte, ut hac arte ad se plures pelliceret, quasi qui spiritus esset divinus, utpote servos Dei indicans et dilaudans; ita S. Chrysost. Œcumen. Lyran. et Cajet. Addit Chrysost. ut Paulum adulando sibi conciliaret, ne se a puella expelleret, eumque laudando titillaret, et ad vanam gloriam incitaret. Verum potior causa petenda videtur ex eventu, quem dæmon sagacissimus uti prævidebat, ita et malitiosissimus, intendebat: nimirum prævidebat Paulum non laturum hasce suas voces, sed eum expulsurum, se vero libenter cessurum, ut heros Pythonissæ jam privatos suo divinationis quæstu accenderet in Paulum, ut eum male mulctarent vel occiderent. Pauli enim caput petebat diabolus, ut ejus prædicationem, et conversionem Gentium inhiberet; et ita factum est: nam Paulus ab eis captus, flagellatus et incarceratus est. Sciebat enim, si Paulum perderet se plurimos perditurum.

18. DOLENS AUTEM PAULUS.] Tum puellæ miseriam, tum diaboli fraudem, qui divinando populos ad se, et ad magicas artes attrahebat. Græce pro *dolens* est διαπονηθείς, id est, *moleste ferens et indignans;* Erasmus, *tædio affectus*. Noluit hanc laudem et hoc testimonium recipere a diabolo Paulus, tum ut ostenderet eum patrem esse mendacii: et verum subinde dicere, ut deinceps mentienti credatur: tum ut ostenderet omnem cum diabolo communicationem nobis esse interdictam. *Nam beneficia ejus omnibus sunt nocen-*

tiora vulneribus, ait S. Leo ser. 49. de Passione. *Dum enim beneficio præstat, magis nocet*, ait S. Aug. 8. Civit c. 24.

19. Ad principes.] Syrus, *ad primores civitatis*, inter quos multi erant e Magistratu: Magistratui enim puniendum obtulerunt Paulum, ut sequitur.

20. Cum sint Judæi.] Conflant invidiam Paulo: Judæi enim Romanis et aliis Gentibus erant exosi ob fidei singularitatem, separationem et morum dissimilitudinem. Idem odium in Christianos, quasi a Judæis oriundos, derivarunt, ut patet ex Tertull. Apolog. c. 7. ac ex Apologiis Aristidis, Quadrati, Athenagoræ, Justini, et aliorum illius ævi.

21. Annuntiant morem.] ἔθη, id est, *mores, instituta*, puta novam fidem et religionem, novum modum vivendi, novum novi Dei cultum.

Cum simus Romani.] Puta coloni Romanorum, ac proinde eorum jure viventes. Romani enim sanxerant, ne quis Deus admitteretur, nisi quem Senatus approbasset. Unde cum Tiberius Cæsar auditis miraculis Christi, vellet eum inter deos referre, Senatus restitit, eo quod se prius non consuluisset, teste Eusebio l. 2. Histor. c. 2.

22 Scissis tunicis eorum.] Pauli et Silæ. Id fecerunt tum ad execrationem sceleris, quod scilicet deorum cultum abolere, et novum Deum statuere satagerent; tum ut eos notarent ignominia; tum ut eos nudarent ad flagellationem, quæ mox secuta est. Aliter Tigurine et Clarius; vertunt enim, *scissis tunicis suis*, pro αὐτῶν legentes αὑτῶν, quasi Magistratus non Pauli, sed suas tunicas sciderint, in detestationem auditæ blasphemiæ et novæ religionis, quam prædicabat Paulus. Hanc enim ipsi superstitiosam, et blasphemam impiamque censebant.

23. Et cum multas plagas eis imposuissent,] per virgarum flagellationem. Unde Syrus vertit, *et cum multum eos flagellassent*. Alii præter virgas, putant Paulum et Silam partim a populo furente, partim a lictoribus, fustibus et pugnis fuisse appetitos: hæce enim proprie plagæ infliguntur. Præclare S. Chrys. hic sub finem hom. 39. *Paulus, ait, verberabatur, et nihil dicebat. Hunc et nos imitemur. Referiamus percutientes mansuetudine, silentio, longanimitate. Difficiliora sunt hæc vulnera: major plaga et onerosior. Gravius enim est percutere animam, quam corpus. Multos percutimus, sed ut amici; et delectatur: sed quem percusseris cum contumelia, quoniam cor tetigisti, valde contristasti. Ita magis cor illorum percutimus. Quod autem mititas magis verberet, quam temeritas, age demonstremus*, etc. Idem hom. 6. de Laudibus S. Pauli, docet Paulum eidem cui nos infirmitati carnis subjacuisse, sed eam virtute transcendisse. *Non enim, ait, habere naturam infirmitatibus subditam, sed servire infirmitatibus, criminosum est; ut merito magnus ille habeatur atque mirabilis, qui imbecillitatem naturæ voluntatis virtute superavit: et hoc ipso ostendit, quanta sit liberæ voluntatis potestas, obstruitque ora dicentium cur non natura boni facti sumus, nec cum ipsa virtute progeniti? Quid enim refert natura esse, quod potes effici voluntate: imo præstat sponte coronis et amplissima laude decorari.* Et mox: *Paulus, ait, fuit statua virtutis, qui bono voluntatis in naturæ firmitatem certavit adducere. Dolebat quidem ille corpus, sed non inferior incorporeis potestatibus, ipsos contemnebat dolores. Quando enim dicit, Mundo crucifixus sum, quid aliud videtur dicere, quam quod etiam ex corpore ipso animi virtute migraverit?*

24. Strinxit ligno,] numella, vel cippo, cui seorsim singuli pedes inserebantur.

25. Media autem nocte Paulus et Silas, orantes, laudabant Deum.] Vide hic Pauli et Silæ, in flagellatione et incarceratione constantiam et lætitiam, qua exultantes Deo, quasi pro ingenti dono gratias agunt. Idem fecerunt olim Martyres. Rursum quam brevis somni fuerit Paulus, scilicet dormivit usque ad mediam noctem. Tertio, eum solitum media nocte consurgere ad orationem, instar Davidis dicentis Ps. 118. 62. *Media nocte surgebam ad confitendum tibi*; et Isaiæ c. 26. 9. *Anima mea desideravit te in nocte.* Hinc fideles olim media nocte solebant ad orationem surgere: tum quia sub id tempus natus est Christus, æque ac passus, tum quia credebant Christum noctu venturum ad judicium, inquit Lactant. l. 7. c. 9. *Quocirca*, inquit Clemens Alexand. 2. Pædag. c. 9. *Sæpe noctu e lecto surgendum est. Deusque laudandus: beati enim, qui iu ipsum vigilarunt, seipsos assimilantes angelis, quos nos* γρηγόρους, *id est vigilantes, vocamus.* Idem exemplo Pauli hoc loco, faciendum esse docet S. Basil. in reg. interrog. 37. et S. Hier. ad Demetriadem, post alias diurnas orandi horas: *Ad vesperam, ait, media nocte, et mane semper est exercendum.* Quin et Plinius de Christianis apud se accusatis ita scribit ad Trajanum l. 10. ep. 97. *Affirmabant autem hanc fuisse summam vel culpæ suæ, vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo, quasi Deo dicere secum invicem.* Unde liquet non tantum Clericos, sed et laicos olim noctu ad orationem et hymnos convenisse. Atque hinc orti sunt Nocturni, quos quotidie legimus in officio Ecclesiastico, idque exemplo Pauli et Silæ, qui ὕμνουν, id est, *hymnizabant, hymnos dicebant*, ait Lucas. Unde Ecclesia in hymno Feriæ 4. ad Matutinum sic canit:

> Mentes manusque tollimus,
> Propheta sicut noctibus
> Nobis gerendum præcipit,
> Paulusque gestis censuit.

Hinc et S. Hier. Eustochio scribit et præscribit dicens: *Esto cicada noctium.* Noctu enim canit cicada. Ita S. Vincentius Ferrerius, S. Petrus Martyr, Ordin. Prædic. S. Xaverius, aliique viri Apostolici per diem prædicabant, noctu orabant, exemplo Christi qui *erat pernoctans in oratione Dei*, Lucæ 6. 21.

12. Plura vide apud Cassianum l. 3. Francolinum l. de Horis Canon. c. 2 Baronium hic, et in Martyrol. ad diem 5. Januarii.

26. Subito vero terræ motus factus est magnus.] Ut ea ostenderet Deus, se preces Pauli et Silæ exaudisse, eorumque curam gerere, seque eos e carcere liberaturum, ac pro eis terram, omnisque elementa concussurum, si opus esset. Vide dicta c. 4. 31. Hic terræ motus videtur fuisse non tantum in carcere sed etiam in urbe: eo enim territus Magistratus, illico jussit eos dimitti v. 35.

Universorum vincula soluta sunt.] Vel vi terræ motus, vel potius operatione secreta angeli: nemo tamen effugit, quia perculsi erant omnes, adeoque non

advertebant incarcerati se vinculis esse solutos, ait Chrysost.

27. Custos carceris.] OEcumen. censet hunc custodem fuisse Stephanum, cujus se domum baptizasse scribit Paulus 1. Corinth. 1. 16. quemque inter primitias Achaiæ commemorat ibidem c. ult. v. 15. Sed obstat, quod hæc Philippis sint gesta in Macedonia, non in Achaia; nisi dicas, custodem hunc oriundum ex Achaia, migrasse Philippos, ibique conversum a Paulo, rediisse Corinthum in Achaia.

29. Introgressus est,] εἰσεπήδησε, id est, ut Tigurina et Pagnin. *irrupit*, *insiliit*.

30. Quid me oportet facere.] Conversus est hic custos per terræ motum, quodque Paulus et Silas soluti vinculis, in iis tamen perstitissent laudantes Deum; inde enim videbat Deum pro Paulo et Sila, quasi legatis suis pugnare.

31. Crede in Dominum Jesum.] Multa alia credenda erant de Patre et Spiritu Sancto, de Ecclesia, aliisque Symboli articulis, quæ proinde sigillatim ei exposuit Paulus v. 32. Sed horum omnium caput et summa, erat fides in Christum: hæc enim includit et docet cætera omnia. Fides enim Christiana credit traditque Symbolum Apostolorum, quo reliqua credenda continentur.

35 Dimitte homines illos.] Magistratus præcipitarat sententiam contra Paulum et Silam: unde rediens ad se, et causa melius examinata, nimirum quod ob pulsum a muliere Pythonem dæmonem, id est, ob beneficium in eam totamque urbem collatum, eum tam male excepissent; forte etiam sentientes, vel a custode per nuntium edocti de miraculo terræ motus, Paulique innocentiæ et lætitia; quodque a Deo solutus vinculis, carcere egredi noluisset, eum illico jussit dimitti, Deo ad id ipsum impellente, ne prædicationis Pauli cursus inhiberetur; ita Lyran. Hugo et Dionys. Unde quidam Græci codices addunt: *Die autem facto convenerunt Magistratus in concilium, et Memores terræ motum factum, timuerunt ac miserunt lictores;* quæ verba significant terræ motum non tantum fuisse in carcere, sed per totam urbem uti dixi v. 26.

37. Indemnatos.] Taxat injustitiam Magistratus, quod præcipitarit tam sententiam, quam pœnam causa inaudita. Syrus vertit, *innocentes*.

Homines Romanos.] In Pandect. lege 5. tit. 26 lege Julia, de vi publica damnatur, qui civem Romanum, ante ad populum nunc ad Imperatorem appellantem, necarit, torserit, verberarit, in vincula duci jusserit. Exaggerat Cicero actione 5 in Verrem, quod Gavium civem Romanum Verres flagellarit. Nec ulla vox alia, inquit, istius miseri inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur, nisi hæc: *Civis Romanus sum.* Recens erat Rhodiorum exemplum, qui cum peccassent in aliquos Romanos cives, Claudius eos libertate plane privaret, uti narrat Dio l. 60. Antiquo enim jure Romanorum nefas erat civem Romanum subjicere flagellis, seu virgis. Id primum statuit lata lege Valerius Publicola apud Valer. Max lib. 4. c. 1. Idipsum confirmatum est lege Porcia, et lege Sempronia, teste Cicerone pro Rabirio. Vide Sigonium lib, 1. de Antiquo jur. Roman. c. 6.

Non ita, sed veniant, et ipsi nos ejiciant,] ἐξαγαγέτωσαν, id est, *educant*. Hinc patet, Paulum post cibum in domo custodis sumptum, rediisse ad carcerem, ut ibi eum Magistratus inveniret, et innocentem pronuntiaret et dimitteret. Vide hic magnanimitatem Pauli, qui carcere egredi non vult nisi Magistratus sententiam ferat de ejus innocentia, idque publice. Simili consilio Socrates noluit e carcere fugere, ne ille fuga reum potius se convinceret, quam innocentem, ait Plato in Crito. Idem eadem causa et virtute fecit Ignatius fundator Societatis nostræ. Lege Ribad. l. 2. Vitæ ejus c. 14. Sapienter Melania a Præside Palæstinæ incarcerata, ut ab ea aurum, quod copiose in monasteriis erogabat, exprimeret: *Ego*, ait, *illius fui filia, hujus vero uxor, qui in terra fuit genere clarus, nunc autem sum Christi ancilla. Neque meum vilem habitum despexeris: possum enim me, si velim, extollere: ne ergo forte ignorans in crimen aliquod incidas quænam sum tibi declaravi.* Additque documentum: *Oportet enim adversus stolidos, tamquam cane et accipitre uti animi elatione, et in tempore superbiæ in ipsos immittere. Tunc judex se excusavit, et eam adoravit, et jussit eam absque ullo impedimento cum sanctis viris versari.* Ita Palladius in Lausiaca c. 117. Hac de causa Paulus subinde animos, quin et iram assumpsit. Ira enim est cos virtutis. *Iram*, inquit Chrys. hom. 6. de laudibus S. Pauli, *providus creator nobis inseruit, ut dormientes atque resolutos animas ob inertia ac desidia suscitaret. Quasi enim gladio aciem, ita menti nostræ iræ acumen imposuit, ut eo cum oportet utamur. Propterea igitur et Paulus hoc sæpe usus est affectu, et modeste loquentibus erat melior iratus. cum tempore omnia faciens opportuno, pro lucro et commodo prædicandi.*

39. Deprecati sunt eos.] Ecce Paulus suos judices facit sibi supplices. Unde Gagnæus et Dion. Veniam, inquiunt, deprecati sunt pro injuria, violatoque jure civilitatis Romanæ. Græci codices nonnulli addunt, Magistratum venisse cum amicis, ac dixisse: *Ignoravimus statum vestrum, et quod estis justi. Et educentes eos rogaverunt dicentes: Exite ex hac urbe, ne forte rursus irruant in vos, et vociferentur contra vos.*

40. Introierunt ad Lydiam] purpurariam v. 14. mœstam, et orantem pro Pauli liberatione.

Et visis fratribus] Luca, Timotheo, et si qui alii socii erant Pauli: solus enim Paulus et Silas incarcerati fuerant. Unde pro eo sollicitus erat Lucas, et Timotheus. Hinc Paulus consolatus est eos, narrando terræ motum, et cætera, quæ Deus in carcere pro se operatus erat ad gloriam Christi. Unde quidam Græci codices addunt: *Narraverunt quæcumque fecit Dominus illis.* Nam Philippis hac vice Paulus tantum legitur convertisse Lydiam, et custodem carceris; sed hi sparserunt in alios fidei semen. Unde ad eos scripsit postmodum Paulus epistolam ad Philippenses, zelo et desiderio martyrii ardentem.

Moral. discamus a Paulo, eadem alacritate et contentione prædicare paucis ac multis, pauperibus ac nobilibus, fœminis et pueris ac viris. Idem dico de doctrina, audiendis confessionibus, catechesi, et quavis alia occupatione ac labore. Esto enim initio parvus sit fructus, Deus tamen suo tempore inde majorem eliciet.

Debile principium melior fortuna sequetur.

Ad magna non scanditur nisi per parva: ab iis ergo inchoandum tendenti ad magna. Vide dicta Zachar. 4. 10.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Philippis exiens Paulus contendit Thessalonicam, ubi multos convertit; sed Judæis eum persequentibus abiit Beroeam, inde Athenas: ubi ex ara Ignoto Deo dicata, demonstrans hunc Deum esse Christum, multos ad ejus fidem traduxit, ac inter eos Dionysium Areopagitam.

1 Cum autem perambulassent Amphipolim, et Apolloniam venerunt Thessalonicam, ubi erat
Synagoga Judæorum. 2. Secundum consuetudinem autem Paulus introivit ad eos, et per
sabbata tria disserebat eis de Scripturis, 3. adaperiens et insinuans quia Christum oportuit
pati, et resurgere a mortuis: et quia hic est Jesus Christus, quem ego annuntio vobis. 4. Et qui-
dam ex eis crediderunt, et adjuncti sunt Paulo et Silæ, et de colentibus Gentilibusque multitudo
magna, et mulieres nobiles non paucæ. 5. Zelantes autem Judæi, assumentesque de vulgo viros
quosdam malos, et turba facta, concitaverunt civitatem, et assistentes domui Jasonis quærebant
eos producere in populum. 6. Et cum non invenissent eos, trahebant Jasonem et quosdam fratres
ad principes civitatis, clamantes: Quoniam hi, qui urbem concitant, et huc venerunt, 7. quos su-
scepit Jason, et hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt regem alium dicentes esse, Jesum. 8. Con-
citaverunt autem plebem, et principes civitatis audientes hæc. 9. Et accepta satisfactione a Jasone,
et a cæteris, dimiserunt eos. 10. Fratres vero confestim per noctem dimiserunt Paulum et Silam
in Berœam. Qui cum venissent, in Synagogam Judæorum introierunt. 11. Hi autem erant nobiliores
eorum, qui sunt Thessalonicæ, qui susceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie scrutantes
Scripturas, si hæc ita se haberent. 12. Et multi quidem crediderunt ex eis, et mulierum Genti-
lium honestarum, et viri non pauci. 13. Cum autem cognovissent in Thessalonica Judæi, quia et
Berœæ prædicatum est a Paulo verbum Dei, venerunt et illuc, commoventes et turbantes multi-
tudinem. 14. Statimque tunc Paulum dimiserunt Fratres, ut iret usque ad mare: Silas autem et
Timotheus remanserunt ibi. 15. Qui autem deducebant Paulum, perduxerunt eum usque Athenas,
et accepto mandato ab eo ad Silam et Timotheum, ut quam celeriter venirent ad illum, profecti
sunt. 16. Paulus autem cum Athenis eos exspectaret, incitabatur spiritus ejus in ipso, videns ido-
lolatriæ deditam civitatem. 17. Disputabat igitur in Synagoga cum Judæis, et colentibus, et in
foro, per omnes dies, ad eos qui aderant. 18. Quidam autem Epicurei, et Stoici Philosophi disse-
rebant cum eo, et quidam dicebant: Quid vult seminiverbius hic dicere? Alii vero: Novorum dæ-
moniorum videtur annuntiator esse: quia Jesum, et resurrectionem annuntiabat eis. 19. Et appre-
hensum eum, ad Areopagum duxerunt, dicentes: Possumus scire quæ est hæc nova, quæ a te
dicitur, doctrina? 20. Nova enim quædam infers auribus nostris: Volumus ergo scire quidnam ve-
lint hæc esse. 21. (Athenienses autem omnes, et advenæ hospites, ad nihil aliud vacabant, nisi
aut dicere, aut audire aliquid novi.) 22. Stans autem Paulus in medio Areopagi, ait: Viri Athe-
nienses, per omnia quasi superstitiosiores vos video. 23. Præteriens enim et videns simulacra ve-
stra, inveni et aram, in qua scriptum erat: IGNOTO DEO. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego
annuntio vobis. 24. Deus, qui fecit mundum, et omnia quæ in eo sunt, hic cœli et terræ cum
sit Dominus, non in manufactis templis habitat, 25. nec manibus humanis colitur indigens aliquo
cum ipse det omnibus vitam, et inspirationem, et omnia: 26. fecitque ex uno omne genus hominum
inhabitare super universam faciem terræ, definiens statuta tempora, et terminos habitationis eo-
rum, 27. quærere Deum, si forte attrectent eum, aut inveniant, quamvis non longe sit ab uno-
quoque nostrum. 28. In ipso enim vivimus, et movemur et sumus: sicut et quidam vestrorum
Poetarum dixerunt: Ipsius enim et genus sumus. 29. Genus ergo cum simus Dei, non debemus
æstimare auro, aut argento, aut lapidi sculpturæ artis et cogitationis hominis, Divinum esse si-

mile. 30. Et tempora quidem hujus ignorantiæ despiciens Deus, nunc annuntiat hominibus ut omnes ubique pœnitentiam agant, 31. eo quod statuit diem, in quo judicaturus est orbem in æquitate, in viro, in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum a mortuis 32. Cum audissent autem resurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant, quidam vero dixerunt: Audiemus te de hoc iterum. 33. Sic Paulus exivit de medio eorum. 34. Quidam vero viri adhærentes ei, crediderunt: in quibus et Dionysius Areopagita, et mulier nomine Damaris, et alii cum eis.

1. Cum autem perambulassent Amphipolim.] Civitas est Macedoniæ, vel Thraciæ vicina Philippis; ita dicta, quod aquis undequaque sit circumdata, isthmo tantum terræ cohærens; ita Pollux l. 9. Hæc Philippo Macedoni et Atheniensibus, bellorum causam dedit. Hanc Brasidos Lacedæmoniorum dux bello Peloponnesiaco occupavit; ita Thucydides l. 4

Apolloniam.] Hæc vicina est Thessalonicæ Aliæ enim plures alibi fuerunt urbes eodem nomine

Thessalonicam] Hæc prima, vel inter primas fuit Macedoniæ civitas, ita dicta a νίκη, id est *victoria*, quam de Thessalis ibidem obtinuit Philippus Macedonum Rex. Nunc per aphæresin *Salonico* vocatur, in qua Judæi suam habent Synagogam, Typographium, imo dominium; ita Strabo l. 7. et Stephan. l. de Urbibus.

2 Secundum consuetudinem.] Consueverat enim Paulus, ait Chrys. ubique primo adire Synagogas Judæorum, ibique prædicare, etiamsi sæpius ab eis offensus, expulsus et lapidatus ut constantem in suam gentem amorem ostenderet; bonumque pro malo redderet, itaque multos ex eis converteret, reliquos nolentes converti faceret inexcusabiles, ne, si primo Gentibus prædicaret, Judæi prætendere, vel objicere possent, ipsum non annuntiare verum Messiam, eo quod hic promissus esset Judæis, non Gentibus.

Disserebat eis de Scripturis.' ἀπὸ τῶν γραφῶν, id est *e Scripturis*; ita Tigurina; et Pagnin E Scripturis enim probat Jesum Christum esse Messiam et salvatorem mundi, cujus fide omnes justificari et salvari debeant. Melius et nervosius vertit Noster, *de Scripturis*. Solebant enim Judæi in Synagogis non aliud tractare, quam Scripturas : unde si Paulus aliud tractasset, ac præsertim directo et expresse egisset de Christo crucifixo, explosissent eum Judæi. Thema ergo Pauli erat Scriptura, sed ita, ut ex ea opportunis locis semper ingereret et insinuaret Christum, uti sequitur. Ubi Nota solertiam et dexteritatem Pauli, qua Christum artificiose, quasi aliud agens, Judæis invitis et Christum aversantibus insinuat et prædicat. Idem faciendum est iis qui venantur animas vitiis immersas, ut sermonem omnem de virtute abhorrentes, ut primo de aliis rebus, quas illis gratas esse sciunt, sermonem faciant, deinde latentar ad vitia et virtutes descendant.

Noster fundator S. Ignatius hoc suis dabat axioma: *Ingredimini cum eo quod est illorum, sed exite cum vestro:* significans initio nos hominibus sæcularibus accommodare debere et omnibus omnia fieri, ut omnes lucrifaciamus, ac tandem virtutem, quam intendimus eis persuadeamus. Ita venatores avium et ferarum, ac piscatores piscium, eis escam objiciunt, sed sub esca retia et hamos abscondunt, quibus eas illaqueant et capiunt: idem faciat venator et piscator animalium rationalium, quæ instar ferarum et piscium viventia, terrenis inhiant.

Ita S. Barlaam Eremita fingens se gemmarium, gemmamque afferre eximii splendoris et valoris (puta fidem Evangelicam) aditum sibi patefecit, convertitque Josaphat Regis Indiæ filium, uti refert Damascenus in eorum Historia.

Ita S. Abrahamus neptem suam Mariam lapsam in fornicationem, fingens se mercatorem reduxit in viam salutis, uti refert S. Ephrem in ejus vita.

Ita in vita Astionis Martyris legimus, Vigilantium parentes adhuc Gentiles, de Astione filio perquirentes, mortem ejus celasse, dixisseque eum vivere in regione fortium, puta in cœlo, itaque eos consolatum esse, ac tandem dextere martyrium ejus nobile enarrasse, eosque ad Christum convertisse.

Ita Sanctus Xaverius a concubinariis avellebat concubinas, insinuans se in eorum amicitiam, et nunc unam, nunc alteram alio prætextu eis adimens, donec ad unam omnes adimeret. Lege Tursellinum in ejus Vita libr. 6. cap. 10. sub finem.

3. Adaperiens.] q. d. Sensim et opportune aperiens eis Christum in Scripturis latentem et ex iis ostendens Christum debuisse pati et crucifigi.

Et insinuans,] παρατιθέμενος id est, *proponens, explicans, ostendens*, Pagnin. et Tigurina, *allegans*; alii, *componens et conferens* gesta et passiones Christi cum verbis Prophetarum, qui illa ipse prædixerunt; sed occultius et obscurius. Noster solertius et profundius vertit, *insinuans*, eo sensu jam dictam: forte etiam legit παρεντιθέμενος, id est, *inferens, interjiciens, obiter et quasi per parenthesin insinuans*. Sic S. Petrus ep 1. c. 5. 5 ait: *Omnes autem invicem humilitatem insinuate*, id est, in sinum immittite quasi occulte et aliud agendo, utpote invitis et reluctantibus. Sic Rhetores utuntur insinuatione, præsertim in re odiosa, ut judicum, vel auditorum animos aversos sibi concilient, et quasi aperiant, de qua Cicero l. 1. de Invent. *Insinuatio*, ait, *est oratio quadam dissimulatione et circuitione obscure subiens auditoris animum*. Et ut Servius in 1 i. Æneid. *est callidus et subtilis aditus ad persuadendum*. Sic insinuare se in amicitiam alterius dicitur is, qui non recta, sed per quosdam sinus et diverticula latenter in amicitiam ingreditur, et quasi irrepit.

Et quia hic est Jesus Christus quam, etc] q. d. Quia hic scilicet Christus, ita celebratus in Script. et expectatus a Patribus non est alius, quam Jesus Christus, quem ego annuntio vobis. Aut, ut Græce: *quia hic est Christus*, nimirum *hic Jesus quem ego annuntio vobis*. Judæi enim negant Jesum esse Christum, sive Messiam, quem dicunt venturum in fine mundi. Alii ex eis fingunt duos Christos: unum pauperem, patientem et afflictum, et hunc esse nostrum. Unde R. Jacob in Collectaneis e Thalmud, dicit quod Christus hic sedens Romæ inter pauperes miser et dolens (uti refert Lyran. l. contra Judæos) Alterum no-

bilem et splendidum instar Salomonis; hunc fore Messiam Judæorum, et venturum in fine mundi. Ita ludiones isti nugantur, aut somniant; cum ex adverso Scriptur. Veteras Rabbini, et Patres omnes, unum tantum commemorant Messiam, sive Christum, scilicet Jesum a Judæis crucifixum.

4. Et quidam ex eis (Judæis, de quibus sermo præcessit) crediderunt, etc. et de colentibus, Gentilibusque multitudo magna.] *Colentes* hic vocentur proselyti, puta Gentiles ad Judaismum conversi: opponuntur enim Judæis gente et genere, ac Gentibus in gentilismo viventibus. Dicit ergo ex Judæis aliquos fuisse conversus; ex proselytis vero et Gentilibus multos; ita Beda, Hugo, Glossa, Lyran. et Carthus. Græci codices et Syrus faciunt hunc versum bimembrem, non trimembrem: eosdem enim faciunt Gentiles et colentes. Sic enim habent: *Et de colentibus Gentilibus multitudo magna*, ut colentes vocentur pii et religiosi Gentiles unum Deum colentes. Unde Syrus vertit, *multique ex Græcis illi qui timebant Deum*. Quocirca Apostolus postea scribens ad Thessalon. eorum in credendo promptitudinem, alacritatem et constantiam dilaudat. Sic enim scribit 1. Thessal. 1. et 2. *Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed in virtute et Spiritu Sancto, et plenitudine multa, sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos. Et vos imitatores nostri facti estis, et Domini, excipientes verbum in tribulatione multa cum gaudio Spiritus Sancti, ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia et in Achaia*, etc. Vide ibi dicta.

5. Zelantes autem Judæi.] *Increduli*, ut addunt Græca; et, ut Syrus, *scelerati*. Vide Paulum Judæorum horum zelum, invidiam et pravitatem describentem 1. Thessal. 2. 14. et seq.

Assumentesque de vulgo viros quosdam malos.] Pro *de vulgo*, græce est τῶν ἀγοραίων, id est, *ex circumforaneis*; ita Tigurin. et Erasmus. Porro circumforaneos vocat eos, qui in foro versari solent, ait Vatabl. quos proinde Pagnin. vocat *forenses*, quales sunt vendentes et ementes; ad hæc bajuli, homines inertes et otiosi; item pauperes qui herum quærunt, suamque operam ad omne vel fas, vel nefas offerunt, quales multi sunt a vulgo in civitatibus amplis, uti erat Thessalonica. Nam, ut ait Sallust. in Jugurtha: *Egentissimo omnia cum pretio honesta videntur*. Et Silius Italicus lib. 13. *Sceleri proclivis egestas*. Divinus vero Salomon Prov. 30. 9. *Mendicitatem*, inquit, *ne dederis mihi, ne egestate compulsus furer, et perjurem nomen Dei mei*.

Porro multi Thessalonicæ erant inertes et otiosi, inde pauperes, inde inquieti, turbulenti, rapaces et fures. Quare hanc eorum inertiam otiumque acriter castigat Apostolus 2. Thessal. 3. 7. et seq. Præclare Diogenes Cynicus apud Laertium lib. 6. *Otiosorum negotium dicebat esse amorem et cupiditatem*; quod hic affectus potissimum occupet otio deditos. Ita enim fit, ut dum otio indulgent, in rem negotiosissimam, qualis est cupiditas et desiderium rei alienæ, incidant. Et Appius Claudius, teste Valerio Max. dicebat; *longe melius populo Romano committi negotium, quam otium*; quia turba bellis excitatur ad virtutem, in pace et otio defluit ad voluptates et luxum, ex quibus nascitur seditio, cædes, rapinæ, et reipubl. exitium.

Malos.] Græce πονηρούς, id est, *pravos, nebulones, flagitiosos*, item, *egenos, inopes, miseros, ærumnosos*. Improbitas, ait Chrysost. hom. 7. in Acta, dicitur πονηρία, eo quod πόνον, id est laborem et molestiam mille auctori offerat. Adde, quod sæpe oriatur ex πενία, id est ex paupertate et inopia, uti jam dixi. Idipsum verbo et exemplo docuit Bulas famosissimus latro, qui sub Severo Imp. per totam Italiam comparata manu sexcentorum latronum, biennio maximas prædas egit. Cum autem centurionem vitæ suæ insidiantem cepisset, eumdem raso capite ad Severum Imp. remisit dicens: *Nuntia dominis tuis, ut servos suos alant, ne latrocinentur*. Habebat enim Bulas multos apud se Cæsarianos, partim exigua mercede conductos, partim nullo stipendio. Ita Xiphilinus in vita Severi.

Assistentes domui.] ut in eam vi facta irrumperent ex eaque in populum producerent eos, scilicet Paulum et Silam. Unde græca est ἐπιστάντες, id est, *adorti domum*, sive *urgentes, instantes et imminentes domui*. Ita Tigurin. Pagnin. Vatabl. et alii.

Jasonis.] Apud quem hospitabantur Silas et Paulus. Unde Beda censet hunc Jasonem fuisse Christianum, nimirum conversum a Paulo, per tria sabbata in Synagoga Thessalonicensi disputante de Christo e Scripturis v. 2. Videtur hic Jason esse idem de quo Apostolus Rom. 16. ait: *Salutat vos Timotheus adjutor meus et Lucius et Jason*, et *Sosipater cognati mei*. Videtur enim Jason cum Paulo Thessalonica ivisse Corinthum unde illa Paulus scripsit ad Romanos anno Christi 58. Ita Baron. Geneb. in Calendario Græcorum quod Psalmis præfixit, Sixtus Senensis l. 2. Biblioth. et alii. Quod si verum est, patet hunc Jasonem fuisse Christianum, Pauli cognatum, discipulum et familiarem. Rursum hic Jason videtur esse is, qui adscriptus catalogo Sanctorum legitur in Martyr. Romano die 12. Julii his verbis. *In Cypro S. Jasonis, antiqui discipuli Christi*: nam alium Jasonem Christianum, sanctumque, illo ævo nusquam legimus, nisi hunc. Ex quibus verbis probabiliter conjiciunt auctores jam citati, hunc Jasonem eumdem esse cum Mnasone, de quo Actor. 21. 16. dicitur: *Adducentes se cum apud quem hospitaremur Mnasonem quemdam Cyprium, antiquum discipulum*. Hæc enim verba plane consentiunt cum verbis Martyrologii, nisi quod pro Jasone vocent eum Mnasonem: sed nonnulla exemplaria pro Mnasone legunt Jasonem. Unde liquet, Jasonem fuisse oriundum e Cypro, domum tamen habuisse tam Thessalonicæ, quam Hierosolymæ. Menologium Græcorum 29. Aprilis, et Dorotheus in Synopsi, asserunt, Jasonem fuisse Episcopum Tarsensem; Hippolytus vero lib. de 72. discipulis, eis annumerat Jasonem facitque Episcopum in Syria. Baronius tamen in Martyr. die 12. Julii, Jasonem illum Martyrologio adscriptum censent esse eumdem cum Mnasone Actor. 21. 16. fuisseque Episcopum Tarsensem, diversum vero ab hoc Jasone Thessalonicensi, qui fuit Pauli hospes et discipulus. Utrumque est probabile: nihil enim hic est certum et evidens.

Quærebant eos producere in populum.] Ut scilicet a populo, per Judæos concitato et furente, lapidarentur, vel male mulctarentur Paulus et Silas. Vides hic morem Judæorum similem esse mori hæreticorum qui per tumultus populi expellunt Catholicos vel urbe, vel senatu, quia sciunt, si ex jure et veritate cau-

sam suam quiete agerent in tribunali, apud judices se causa casuros.

6 TRAHEBANT JASONEM.] Tumultuarie, ut tumultu furentis populi eum opprimerent apud primores civitatis. Quare minus recte vertit Syrus, *litem intendebant Jasoni*: tumultu enim res agebatur a Judæis, non lite judiciali, esto id prætenderent: ideirco enim ad principes urbis, quasi ad judices traxerunt eum.

ET QUOSDAM FRATRES] puta Christianos.

QUONIAM,] quod: hoc enim est ὅτι.

Hi (scilicet sunt) QUI URBEM CONCITANT,] Græca pro *urbem* legunt οἰκουμένην, id est, *orbem*, sive *totam terram*. Sic et Syrus, Complut. Clarius, Vatablus et alii. Sed eodem res redit: per orbem enim intelligunt urbem vastam et amplam hyperbolice. q. d. Hi sunt qui tota urbe turbas movent, et totum populum ad seditionem concitant. Sic Pharisæi de Christo prædicante in sola Judæa dicunt Joannis 12. 19. *Totus mundus post eum abiit*. Et Athenæus lib. 1 Romam vocat *mundi populum*: Romanæ enim urbis populus videtur esse orbis totius, quia e toto orbe Romam confluxit. Potest tamen Græca lectio alium commodiorem habere sensum. q. d. Hi sunt qui ubique in orbe concitant tumultus, atque huc etiam venerunt ut eosdem suscitent. Alioqui si legas cum Nostro *urbem*, tunc id quod additur, *Et huc venerunt*, sic accipe. q. d. Sunt extranei et advenæ, non cives et indigenæ: unde ab eis quasi incognitis, novatoribus et turbatoribus omni modo nobis cavendum est. Reddunt enim eos suspectos, dicendo quod aliunde venerint, sintque extranei, ignoti, errones et vagabundi.

7. QUOS SUSCEPIT.] ὑποδέδεκται, id est, *clanculum et furtim excepit*, quasi facinorosos, novatores et turbatores: ita Tigurina, Pagninus, Gagnæus et alii.

REGEM ALIUM DICENTES ESSE, JESUM.] Crassa hæc calumnia est, aliqua enim specie id Christo vivo objicere potuerunt Pharisæi, Joan. 19. v. 1 at non Christo mortuo jam in cœlis regnante, qui e terra et humanis sublatus, omnia hæc sub pedibus velut exilia despicit et calcat, quemque edicta Cæsaris ligare et tangere nequeunt

8. CONCITAVERUNT AUTEM PLEBEM.] Hæc enim movetur solo nomine novi regis, sive tyranni: qualem hic criminabantur esse Christum quæ apprehendit, aut quærit an is vivus sit, an mortuus, an in terra, an in cœlo; forte etiam cogitabant e cœlo posse redire in terram, ut eam totam occupet, atque dominetur præsertim quia hoc tempore regnabat Claudius Imperator, qui timidissimus ad solas umbras et rumusculos novi regni et tyrannidis totus percellebatur, uti fuse narrat Suetonius in ejus vita c. 35. et 36.

9. ET ACCEPTA SATISFACTIONE.] Qualis ea fuerit Scriptura non narrat. Syrus explicat, aitque fuisse fidejussores. *Sed acceperunt*, inquit, *fidejussores a Jasone*, qui scilicet fidejuberent eos fideles fore Cæsari et Romano Imperio, nihilque novi contra illud molituros, ait Cajetanus. Budæus vero, et ex eo Gagnæus et Sanchez per *satisfactionem* accipiunt satisdationem id est fidejussionem, qua Jason seipsum pro Paulo sponsorem dedit, vel sistendi illum tribunali, vel pro eo satisfaciendi, si in aliquo deliquisse convinceretur. Tertio, Dionysius et Lorinus per *satisfactionem* accipiunt excusationem et purgationem, qua Jason ostenderit Paulum non esse seditiosum, nec inducere novum regem terrenum, puta Christum, utpote qui jampridem sit mortuus, cujusque regnum sit spirituale, non corporale. q. d. Cum Jason sufficienter satisque ostendisset Paulum, non concitasse turbas, dimissus est. Quarto, Petrus Alexand. serm. de Pœnitentia, per *satisfactionem* accipit mulctam, puta pecuniam, quam Jason pro se redimendo dederit. Verum hoc parum videtur probabile; nec satis dignum generositate et integritate Pauli et Evangelii. Priores ergo sententiæ sunt probabiliores. Miratur Chrysost. Jasonis virtutem, qui se caputque suum pro Paulo periculo objecerit.

10. BEROEAM.] Urbs est Macedoniæ, non longe a Pella, Alexandri Magni patria.

IN SYNAGOGAM JUDÆORUM INTROIERUNT.] Mirare hic animos zelumque Pauli, a Judæis enim iterum et tertio male mulctatus ad eos rursus ingreditur; non cadit persecutionibus, sed fortior iis exurgit, *Ac vehementius in adversarios fertur, et incrementa persecutionis majoris illi fiunt causa constantiæ, instar flammæ, quæ vento agitata magis inardescit*, ait S. Chrysost. hom. 7 de laudibus S. Pauli. Ita certat virtus cum vitio, amor cum odio, beneficentia cum maleficiis: certat, et vincit. Hic est mos amantis, hic animus fortis et generosi, ut sibi dicat: *Tu ne cede malis, sed contra audentior ito*. Præclare S. Bern. ep. 156. ad Eugenium Pont. *Legi*, ait, *apud quemdam sapientem: Non est vir fortis, cui non crescit animus in ipsa rerum difficultate. Ego autem dico: fideli homini magis est inter flagella fidendum*.

11. HI AUTEM.] q. d. Berœa erat nobilior Thessalonica, et cives Berœenses erant nobiliores Thessalonicensibus: ita Chrysost. Gagnæus et Vatablus. At vero aptius Syrus, Lyran. Hugo et Cajetan. hæc restringunt ad Judæos, de quibus proxime præcessit. q. d. Judæi Berœæ habitantes, erant nobiliores Judæis habitantibus Thessalonicæ: his enim solis competit id quod sequitur, *Quotidie scrutantes Scripturas*; hæ enim propriæ erant Judæorum, non Gentilium. Idem confirmat vers. 12 ut ibi patebit.

NOBILIORES.] Id est, nobilissimi, tum genere et prosapia, tum generositate et indole. Sæpe enim nobilitas generis secum affert nobilitatem animi, puta magnanimitatem, sinceritatem, civilitatem, probitatem, humanitatem, liberalitatem; ita Chrys. OEcum. Lyran. et alii. Dicit hoc Lucas, ut ostendat Berœenses nobili indole præditos, magis fuisse dociles, magisque capaces et promptos ad capessendam doctrinam Evangelii. Unde de iis subdit:

QUI, scilicet Berœenses, non Thessalonicenses, SUSCEPERUNT VERBUM Evangelii prædicatum a Paulo, CUM OMNI AVIDITATE.] Græce προθυμίας. id est, *cum animi promptitudine*, sive *libenter et propensis animis*.

SCRUTANTES SCRIPTURAS.] Non enim tenebantur credere, imo prudenter credere non poterant initiis Evangelii, et Paulo novo prædicatori, novum Deum annuntianti; nisi re examinata comperissent, hanc prædicationem esse consonam verbo Dei et oraculis Prophetarum. Quocirca idem de se dixit Christo Judæis Joan. c. 5. 39 *Scrutamini*, ait, *Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam habere æternam: et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me*. Secus est jam cum Evangelium, et fides primitus sat superque examinata, tot sæculis probata et recepta est, et tamen

etiamnum possumus scrutari Scripturas, non ut fidem examinemus, sed ut in ea nos confirmemus, ejusque mysteria, melius et profundius penetremus, nobisque et aliis imprimamus; imo idipsum dumtaxat fecisse Berœenses est verisimile. Jam enim susceperant verbum Dei cum omni aviditate: non ergo scrutabantur Scripturas, ut primitus crederent, sed ut in fide suscepta se confirmarent, singula Scripturarum testimonia de Christo a Paulo citata examinando, et cum dictis Pauli conferendo. Quare perperam hæretici contendunt ex hoc loco, hæreses suas esse examinandas ad Script. Cum enim constet eas esse hæreses, id est errores, fidei et traditioni Patrum repugnantes, non examinandæ, sed illico damnandæ et explodendæ sunt.

12 Et multi quidem crediderunt ex eis,] scilicet Judæis Berœensibus; hos enim opponit Gentilibus mulieribus et viris, quorum pariter non pauci crediderunt in Christum. Vide dicta initio v. 11.

14. Ut irent usque ad mare.] Græce, ὡς ἐπὶ θάλασσαν, id est, *quasi ad mare*: noluerunt enim fratres, ait Cajetan. ut Paulus aperte fugeret, sed declinaret, tamquam iturus ad mare, Verum Noster pro ὡς, id est *quasi*, legit ἕως, id est *usque*. Nam hoc itinere perrexit continuo Paulus, et pervenit Athenas.

Silas autem et Timotheus remanserunt ibi.] ut Berœensibus fidei avidis fidem annuntiarent, et eos qui jam crediderunt in ea confirmarent. Solius enim Pauli quasi choragi, caput petebant Judæi.

15. Qui autem deducebant Paulum,] tum honoris, tum securitatis causa, ne quas insidias, vel periculum a Judæis subiret. Hoc enim est Græcum καθιστῶντες, id est, *comitatu suo eum confirmantes et securitatem præstantes*. Id etiamnum faciunt suis prædicatoribus ferventes Catholici in Anglia, Hollandia, Japonia, India.

Athenas.] Ubi erat schola eloquentiæ et sapientiæ, ac consequenter Poetarum, Oratorum et Philosophorum multitudo, insuper idolorum abundantia: idque patet ex Poetarum de suis diis præconiis et encomiis. Unde Theodor. de Curan. Græc. affect. primatum idololatriæ inter cunctas orbis urbes Athenis defert, idemque insinuat Paulus v. 16. et 22. Nunc Athenæ sepultæ jacent, et in vicum redactæ. Erat ergo Athenis Apostolo magna messis, præsertim quia ex Athenis quasi ex capite sapientiæ, in reliquam Græciam erat derivanda. Unde celeriter eo vocavit adjutores suos, Silam et Timotheum. Hinc Tertull. l. de Anima c. 3. Athenas vocat linguatam civitatem, aitque ibi caupones fuisse sapientiæ et facundiæ. Græci vero eam vocant ἑλλάδος ἑλλάδα, id est, *Græciæ Græciam*: sicut Athenæus l. *1*. Dipnosophist. Romam vocat ἐπιτομὴν τῆς οἰκουμένης, id est, *compendium*, sive *urbem orbis*.

16. Incitabatur spiritus ejus in ipso,] παρωξύνετο, id est, *Irritabatur exeandescebat*. Ita Pagnin. Tigur. et Vatabl. Syrus, *mærore afficiebatur*; S. Aug. l. 1. contra Crescent. c. 12. legit, *irritabatur Spiritu Sancto intra se* q. d. Æstuabat Pauli animus hinc dolore et compassione tam doctæ, et tam cæcæ miseræque civitatis; inde desiderio et zelo eam juvandi, erudiendi et salvandi; aliunde ira et indignatione in idololatriam, ejusque auctorem diabolum. Sic Jerem. c. 20. v. 9. de sermone Dei ait: *Et factus est in corde meo quasi ignis exæstuans, claususque in ossibus meis, et defeci ferre non sustinens*. Ubi S. Hier. conceptus animo sermo divinus, ait, *nec ore prolatus ardet in pectore. Unde Paulus Athenis videns idololatriæ deditam civitatem tota mente fervebat.*

17 Colentibus] proselytis, ait Chrysost. hoc est, Gentilibus ad Judaismum conversis, aut eum salutis et veræ religionis studiosis.

In foro.] Syrus, *in platea*. Ita primi Societatis nostræ Patres et fundatores, instar Pauli in plateis et foris concionabantur, uti etiamnum Romæ faciunt nostri, spiritus patrum suorum asseclæ et æmuli, magno confluxu et fructu.

18. Quidam autem Epicurei.] Epicurus Xenocratis discipulus, puer 14. annorum philosophari incipiens in hortis, omne bonum et felicitatem hominis ponebat in voluptate. Hinc negabat numen et providentiam Dei: quocirca plurimos habuit sectatores: esto enim a nonnullis frugalis fuisse dicatur, et parcus; a pluribus tamen voluptuarius nuncupatur et porcus, ait S. Aug. de Utilit. credendi c. 4. Unde illud Horatii: *Epicuri de grege porcus*. Negabat enim animæ immortalitatem, et consequenter resurrectionem, dictitabatque: *Ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas*. Unde Sidonius in Epithalamio Polemii: *Ast Epicureos eliminat undique virtus*. Timocrates apud Laert. *l*. 10. in vita Epicuri asserit Epicurum bis quotidie præ crapula vomere solitum, ideoque corpore miserabiliter affectum, sic ut per multos annos e lecto surgere non posset: minam quotidie in mensam impendisse: tandem calculo obiisse. Nausiphanes Epicurum ob crapulam appellabat pulmonem, et indoctum, et circumscriptorem, et scortum. Porro natus est Epicurus 3 an. cix. Olympiadis, 7. annis postquam mortuus est Plato: vixit 72 annos.

Hæc ejus axiomata recenset Laertius: *Quod beatum est et immortale, id neque ipsum negotii quidquam habet, neque alteri exhibet, ut neque ira, neque gratia moveatur: in quo enim ejusmodi insunt, omne hoc imbecillum est*. Unde inferas, Deum non curare res humanas, nec malos punire. *Mors nihil ad nos pertinet. Quod enim dissolutum est, id sensus est expers; quod vero sensus est expers, nihil ad nos pertinet*. Unde colliges animam post mortem nil sentire, unaque cum corpore interire. *Felicitatem sitam esse in voluptate: hanc enim esse initium et finem bene vivendi, vitæque beatæ. Mundos esse innumerabiles, eosque ex atomis inter se coeuntibus coaluisse: atomos ergo esse principium rerum omnium essequa infinitas*; quod hausit a Democrito suo Magistro. Unde S. Aug. l. 3. contra Academicos cap. 10. *Quomodo*, ait, *inter Democritum et superiores Physicos, de uno mundo et innumerabilibus litem dijudicabimus, cum inter ipsum, hæredemque ejus Epicurum, concordia manere non potuerit? Nam iste luxuriosus, cum atomos quasi ancillulas suas, id est corpuscula quæ in tenebris lætus amplectitur, non tenere viam suam, sed in alienos limites passim et sponte declinare permisit, totum patrimonium etiam per jurgia dissipavit*. Itaque Paulo et Christianis acre semper contra Epicur. fuit certamen καὶ ἄσπονδος πόλεμος.

Et Stoici.] Philosophi fuere ita dicti a στοά, id est porticu, in qua docere et disserere solebat Zeno eorum parens, severi et rigidi, ideoque Epicureis oppositi. Unde Cicero pro Murena; *At enim*, ait, *agit mecum austere et stoice Cato*.

Stoicorum paradoxa, et errores Paulo convellendi fuere hi. Primus: fatum esse, omniaque regi fato: fatum ergo esse Deum. Deum itaque tollebant itaque providentiam, et pro Deo substituebant fatum ac naturam: omnia enim fluere censebant naturæ cursu et necessitate. Naturam, inquit Lactant. l. 3. c. 28 dixerunt esse rerum omnium matrem, quasi dicerent omnia sua sponte esse nata. Præclare S. Eucherius ep. ad Valerianum sub finem: *Fatum non esse*, ait, *interrogent Gentes vel leges suas, quæ utique non puniunt, nisi factorum voluntatem*. Factum ergo cujusque elidit fatum, puta libertas necessitatem.

Secundus: virtutem, in qua summum bonum ponebant esse in potestate et industria cujusque: unde non esse eam petendam a Deo, utpote quæ sita sit in arbitrio hominis: quare cuique in sua virtute esse gloriandum; ita S. Aug. tom. 6. tractatu de Epicur. et Stoicis c. 4. et seq. Docebant ergo sapientem sibi sufficere, ac se sola contentum esse: eum solum esse divitem, liberum, regem, beatum, impeccabilem, apathem, imperturbabilem et Deo parem. Vide Justum Lipsium Manuduct. ad Stoicam Philosoph. l. 3. 14.

Tertius: omnes virtutes esse pares, et omnia vitia paria; ac qui unum habet, vel vitium, vel virtutem, omnia, et omnes cæteras habere. Rursum vitia. Dei providentia existere, ad varietatem et ornamentum universi; ita Cicero in Paradoxis, et Plutarchus contra Stoicos.

Quartus: non esse ignoscendum reo qui offendit, non esse miserendum, eo quod misericordia sit passio et ægritudo animi, quæ in sapientem non cadit, quodque justitiæ suus dandus sit locus, ut rei puniantur. Unde Cicero pro Murena ex Stoicis ait, *neminem misericordem esse nisi stultum et levem*. Et Seneca l. 2. de Clementia c. 4. damnat misericordiam quasi vitium. Et cap. 6. *Misericordia*, ait, *vicina est miseriæ, habet enim aliquid trahitque ex eo. Misericordia vitium est animorum nimis miseriæ faventium*. Vide Lipsium loco citato c. 19.

Quintus: sapientem eumere aliquando mortem posse, imo dacere, et debere, ne scilicet misere vivat. Unde Seneca in Ajace: *Aut honeste vivere, aut statim mori generosum oportet*. Ita Cleanthes Stoicus, ulcere in ore nato, cum suasu medicorum cibo abstinuisset ad biduum, meliusque jam factum esset, illis ad cibum revocantibus, abnuit, nec *majore viæ parte confecta, esse rediturum* asseruit. Ita inedia obiit. Zeno ipse 98. annos natus, cum valens et integer e schola veniens pedem offendisset, lapsusque esset, manu terram pulsans, illud Euripidis occinuit: *Venio, quid appellas me?* Vide Senecam Philosophum l. 3. de Ira c. 15. et epist. 70 Idem in Sentent. *Bono*, ait, *mors est homini, vitæ quæ extinguit mala*. Unde ipse moriens, uxorem suam mori volentem secum, eam ferro incidi permisit, et ad id animavit.

Sextus: omnes deos mortales esse, excepto Jove, et in Jovem transituros: sic in conflagratione mundi, sol, inquiebant, lunam, et cæteras stellas in se transmutabit; ita Plutarch. lib. Contra Stoicos. Ubi etiam addit, Stoici Deum aiunt esse corpus mente præditum, mentemque in materia versantem, non simplicem esse, neque purum, sed ex alio et per aliud esse pronuntiantes. Vide eumdem l. de Stoicorum repugnantiis.

Septimus: Deum esse spiritum et animam mundi. Itaque spiritum qui vegetat mare, esse et vocari Neptunum: qui terram, Cererem: qui aera, Junonem: qui vites, Bacchum: qui oleas, Minervam: qui solem et sidera, Apollinem: qui herbas et pharmaca, Æsculapium: qui linguas, Mercurium: qui æthera, Jovem; ita Plutarch. lib. de Iside et Osiride. Quia enim videbant res omnes spiritu et calore nasci, foveri et crescere; hinc hunc spiritum et calorem, quem vocarunt ignem, censuerunt esse æternum et increatum rerum omnium principium et causam, ideoque esse Deum. Idem ante Stoicos censuit Hippocrates de Princip. *Videtur mihi*, ait, *quod calidum, sive ignem dicimus, immortale esse, et intelligere omnia et videre, et audire, et scire omnia præsentia et futura*. Quid absurdius dici potest? nam æternitatem, sensum, intellectum, scientiam et præscientiam tribuit igni. Hinc Posidonius apud Stobæum, Deum definit esse spiritum igneum. *Deus*, ait, *est spiritus intelligens et igneus, formam ipse non habens, sed in omnes se vertens, et omnibus assimilans*. Et Democritus: *Deus*, ait, *est mens in igne sphærico*. Et Athenagoras: *Deus est*, ait, *fervens substantia juxta Stoicos*. Et Pythagoras de Stoicis prognatus censuit, ait Cicero l. 1. de Natura deorum, *Deum esse animum, per naturam rerum omnium intentum et commeantem*.

Octavus: mundum esse animal animatum, vivum et rationale: ratione enim regi, spiritu vegetari et irrigari. Denique Mundum esse Deum. Audi Manilium lib. 1

—Vivere mundum,
Et rationis agi motu, cum spiritus unus
Per cunctas habitet partes, atque irriget orbem
Omnia pervolitans, corpusque animale figuret.

Et rursum:

Qua pateat mundum divino numine verti,
Atque ipsum esse Deum.

Et Seneca Stoicorum acutissimus epist. 97 *Totum*, ait, *hoc quo continemur, et unum est, et Deus est; et socii ejus, et membra sumus*; quem refutans Lactant. l. 7. c. 3. *Si hæc omnia*, inquit, *quæ videmus, Dei membra sunt, jam insensibilis ab his constituitur Deus*. Quin et Varro Romanorum doctissimus, idem censuit. Audi S. August. lib. 7. de Civit. cap. 6. *Varro*, ait, *de naturali Theologia praeloquens, dicit Deum se arbitrari animam mundi, et hunc ipsum mundum esse Deum*.

Ex dictis liquet, tam Stoicos, quam Epicureos, habuisse suos atheismos, et in re fuisse atheos, imo polytheos, ideoque magis atheos. Qui enim plures deos ponit, hic unum Deum verum, qui solus est, e medio tollit. Hi aliique errores Stoicorum et Epicureorum convellendi erant Paulo, docendo omnem nostram virtutem, bonum et salutem consistere in Christo crucifixo, cujus gratia et potentia resuscitandi simus in vitam immortalem et beatam; ideoque eum solum esse mediatorem Dei et hominum, eorumque salvatorem: cujus proinde doctrina et vita sobria, casta, justa, pia et sancta nobis sit capessenda.

Moraliter: ita hodie nulli magis Christianæ disciplinæ et virtuti adversantur, quam Epicurei, id est, voluptuarii et deliciis carnis immersi; ac Stoici, id est arrogantes, suæ sapientiæ et judicio præfidentes, quales sunt hæretici. Unde experientia constat, hæresiarchas

omnes fuisse Epicureos, vel Stoicos, id est ventrosos, et venereos, vel superbos; idaoque in hæresim essa prolapsos. Numquem enim hæresis est primum peccatum, sed alia ei sunt prævia, quæ hominem ad hoc malorum barathrum sensim deducunt. Apposite Barlaam apud Damascenum in Hist. c. 12 Josaphat regi dat parabolam monocerotis, id est mortis, qui hominem insequitur: ille fugiens apprehendit arborem, in qua modicum est mellis, id est voluptatis; quo se pascens, in subjectum barathrum, puta gehennam, corruit.

> Heu quam dolce malum mortalibus additum,
> Mellis dulcis amor!

Et Boetius lib. 3. Metro 7.

> Habet omnis hoc voluptas,
> Ubi grata mella fundit,
> Fugit et nimis tenaci
> Ferit icta corda morsu,

Quocirca Deus Judæis in sacrificio vetuit mel, uti dixi Levit. 2. 11.

Vere S. Bern. s. 30. in Cant. *Epicurus*, ait, *voluptatem, Hippocrates autem bonam valetudinem præfert: Christus vero utriusque contemptum prædicat dicens: Qui amat animam suam, perdet eam. Perdat, vel ponenda eam ut Martyr, vel affligendo ut pœnitens. Quamquam genus martyrii est, spiritu facta carnis mortificare, illo nimirum quo membro cæduntur ferro, horrore quidem mitius, sed diuturnitate molestius.* Quin et Seneca l. 2. de Vita beata c. 7. *Altum quiddam*, ait, *est virtus, excelsum et regale, invictum, infatigabile; voluptas, humile, servile, imbecillum, caducum, cujus statio ac domicilium fornices et popinæ sunt. Virtutem in templo invenies, in foro, in curia, pro muris stantem, pulverulentam, coloratam, callosas habentem manus: voluptatem, latitantem sæpius, ac tenebras captantem.*

Disserebant cum eo.] συνέβαλλον, id est, *congrediebantur et conflictabuntur cum eo.* Ita Pagnin. Vatabl. et Tigurina.

Quid vult seminiverbius.] Græce eleganter dicitur σπερμολόγος, id est, *spermologus, verbisator*, puta *seminator verborum*, uti legit S. Aug. tract. contra Epicur. et Stoicos, OEcum. censet alludi ad σπερμολόγον avem quamdam vilem e genere graculorum, quæ semina colligit, quam proinde vertere ut vocare possis *seminilegum*, de qua Aristot. l. 8. Hist. animal. c. 3. Unde Eustathius in Odyss. l. 5 censet ab hac ave vocari spermologos, homines inopes et abjectos, qui in fora colligunt grana e saccis excidentia et neglecta, indeque victitant. Proprie Epicurei Paulum hic vocant spermologum, id est, verbosum, garrulum, qui nil nisi verba effutiat, et ad quæstum quidvis garriat, uti faciunt tabulæ forenses, et agyrtæ, sive circumforanei, qui suas nugas verbis apprettant et venditant. Vere S. Aug. loco paulo ante citato: *Dictum est quidem*, ait, *ob irridentibus, sed non respuendum est a credentibus: erat enim revera ille seminator verborum, sed messor morum* Verba enim ejus non erant verba aerem ferientis, sed tela mentem sauciantia. Spermologi sunt Prædicantes hæreticorum, qui vere se vocant *Ministros verbi*, quia ipsi non nisi verba dant, non Dei, sed diaboli.

Novorum, ξένων, id est, *peregrinorum novorum, inauditorum, absurdorum*, Dæmoniorum.] Syrus, *deos alienos prædicat iste.* Gentiles enim dæmones censebant esse deos minores. Porro cum sint calodæmones et cacodæmones, id est, dæmones boni et mali) dæmon enim græce idem est quod sciens, ait Plato in cratylo; unde vocatur dæmon Socratis: licet Eusebius lib. 4. Præp. c. 3. numen *dæmon* derivet, e δειμαίνειν, id est, *percellere, metum injicere*. Alii e δαίεσθαι, id est, *regere*, eo quod homines regant) hinc tam de bonis, quam de malis hæc sententia accipi potest; ita Syrus, Vatablus et alii Apuleius apud S. Aug. 8. Civit. c. 16. *Dæmones* definit *esse genere animalia, animo passiva, mente rationalia, corpore aerea, tempore æterna. Horum vero quinque tria priora illis esse nobiscum communia, quartum proprium, quintum eos cum diis habere commune.* Sed duo ultima falsa sunt, æque ac primum, nisi per æterno accipias æviterno in futurum, non in præteritum.

Quia Jesum et resurrectionem annuntiabat.] Jesum, quasi Deum: ἀνάστασιν, id est *resurrectionem*, quasi deam, resurrectionis præsidem, quæ sibi devotos faceret a morte resurgere; ita S. Chrysost. OEcumen. et Sanchez. Sic enim Romani fortunam, felicitatem, salutem, honorem, etc. colebant ut deas, quæ hæc suis cultoribus aspirarent. Vide S. August lib. 4. Civit. cap. 11. et seq. Verum simplicius, τὸ *novorum dæmoniorum annuntiator est*, referri potest ad Jesum, quem annunt abat Paulus: τὸ vero *seminiverbius*, ad resurrectionem. Gentiles enim cum lumine naturæ non caperent resurrectionem, eo quod ipsa sit supra naturam et miraculum: ac proinde per Dei omnipotentiam, non per vim naturæ futura; dicebant Paulum ante prædicantem, serere verba, id est, prædicare nugas, fabulas, res impossibiles, eumque impostorem, qui præsentia lucra captet, promittendo montes aureos in futura resurrectione, uti faciunt Bonzii apud Japones.

19 Ad Areopagum duxerunt.] *Areopagus* græce idem est quod Martis vicus; Martia curia. Ἄρης enim vocatur Mars. Græca est ἐπὶ τὸν ἄρειον πάγον, id est, *ad Martium vicum*: sicut Romæ erat campus Martius. Athenæ enim distributæ erant in quinque pagos, sive vicos, a quibus unus erat Areopagus, ita dictus e templo Martis. In quo primum judicium capitis actum fuisse scribit Plinius l. 7. c. 56. Hoc enim Areopagi judicio nihil erat contestatius, nihil severius, nihil fortius, ait Cicero l. 1. ad Attic epist. 9. ut tot Martes esse viderentur, quot erant judices. Hinc dicti Areopagitæ, judices severissimi, qui in templo, vel juxta templum Martis judicabant. Nam cum Mars homicidii insimularetur, judicantibus duodecim diis in eo pago, sex sententiis absolutus est, ut tradunt Græci: cum enim pares erant sententiæ, absolvebatur reus, utpote cui in dubio, et in pari favendum est potius, quam actori; nam condemnandus est nemo, nisi convincatur esse reus et nocens.

Refellit hanc sententiam Varro apud S. Augustinum 18 Civitat c. 1. Unde OEcum. et Isidorus Pelus. l. 10. epistol. 91. ex Pausania tradunt, Martem eo loci accusatum a Neptuno de stupro, capitis damnatum fuisse, indeque dictum Areopagum. Demosthenes vero urat. contra Aristocr. censet Areopagum dictum esse, quod in eo causæ Martiæ, de pugnis et homicidiis voluntariis, tractarentur; nam fortuitæ ageban-

tur in Palladio tribunali. Institutum est Areopagi tribunal a Cecrope; ait Aristot. 2. Polit. et Eusebius in Chronico, anno mundi 3694. semperque etiam sub Tyrannis perduravit. Solon vero decrevit, Areopagitas esse rerum omnium speculatores et custodes: unde eos deligi voluit ex iis duntaxat, qui Archontes, id est, principes et reipublic. præfecti fuissent, ita Plutarch. in Solone. Erant ergo Areopagitæ fama integerrimi, virtute spectatissimi, et usu rerum perspicacissimi. Unde judicabant noctu in tenebris, ne reorum moverentur lacrymis et aspecto: qui proinde jubebantur simplicibus verbis causam enarrare, et ab omni verborum gestuumque fuco abstinere Porro sententiam ferebant non loquendo, sed calculum, vel absolutionis, vel damnationis dando. Unde proverbium: *Areopagita taciturnior.* Quocirca gravissimæ causæ toto orbe, etiam a Romanis, teste Gellio, l. 12. c. 7 ad Areopagitas judicandæ deferebantur, eorumque tanta erat gravitas et majestas, ut Aristides in Panath. asserat, eorum sententias oraculis fuisse adæquatas, nefasque duxisse omnes, præ reverentia Areopagi, in ejus ridere conspectu Unde et ter tantum in mense, in Areopagum judicaturi conscendebant, nimirum quarto Calend. tertio, et pridie Hæc et plura Budæus in Pandectas lege ult. de Sent.

Ductus est ergo Paulus ad Areopagum. ut ibi quasi novæ religionis assertor judicaretur, et si reus esset, puniretur. Sic enim Socrates Athenis damnatus est ad mortem 281. sententiis, eo quod novos deos vel dæmones induxisset. Unde S. Chrys. *Ad Areopagum*, ait, *duxerunt Paulum, non ut quippiam cognoscerent. sed ut punirent, et suppliciis afficerent: ibi enim capitalia exercebantur judicia.* Sed Dei providentia hæc in contrarium vertit, fecitque ut magna dignitas Evangelio et religioni accresceret in Areopago, eo quod ibi eam probasset Paulus, adeoque judicem ipsum, puta Dionysium Areopagitam, ad eamdem convertisset.

Symbol. Areop. significat eos, qui sincère et recte de re quapiam judicare volunt, debere induere animum virilem et inertium: ut nulla cupiditate, vel passione effœminari et corrumpi se sinant. Ideo enim fœminæ sæpe de rebus male judicant; quia fœminæ sunt, et passionibus aguntur, quæ rectum judicium obscurant. Nam, ut ait ille: *Fœmina aut amat, aut odit* : atque amor et misericordia in quam pronæ sunt fœminæ, non minus judicium perturbant, quam odium et sævitia.

Possumus.] Astute. civiliter et humaniter interrogant quasi postulando, dicuntque *possumus*. q. d. Placetne tibi hæc nova nobis edisserere ? mox deinde animum suum produnt, dum eum urgent, et vi pene responsum extorquent, dicendo, *Volumus ergo scire quidnam velint hæc esse*

20. Nova.] ξενίζοντα, id est, *peregrina*, puta peregrinam fidem, peregrinum Deum, peregrina dogmata quæ Athenis inaudita, tu aliunde eo inducis et prædicas.

21 Et advenæ hospites.] Tigur. *et qui illic versabantur hospites*, sive peregrini.

Ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid novi.] Sic et Plutarch. tract. de Garrulitate, tradit Athenienses mire fuisse novorum avidos, datque exemplum tonsoris cujusdam, qui cum magnam Atheniensium in Sicilia acceptam cladem, quam ex servo inde fuga elapso cognoverat, relicta officina primus in urbe annuntiasset, nec rumoris hujus tristis producere posset auctorem, ipse quasi eum confinxisset, rotæ alligatus ad publicum ludibrium fuit expositus. Mox adfuere nuntii, qui ex ipsa clade profugerant: itaque omnes dissipati sunt ad suos luctus, miserum tonsorem rotæ alligatum relinquentes. Atque is sero solutus, a lictore quæsivit: *Audivissentne etiam de Nicia duce exercitus: qua is modo periisset?* Adeo inexpugnabile et inemendabile malum fit consuetudine, novorum aviditas. Idem tract. de Gloria Atheniensium, ait eos plus in comœdias novitatis officinas, quam in bella insumere solitos *Laco ille*, ait, *non inepte dixit; graviter peccare Athenienses res serias in ludicrum impendentes, hoc est magnarum classium et exercituum commeatum et sumptus in theatrum prodigentes.* Hæc Plutarchus, qui vixit sub ævum S. Pauli et Lucæ, nimirum sub Domitiano Imperatore.

Tales et hodie nonnulli sunt. Curiositas enim novi quippiam videndi, vel audiendi, hominibus innata est: nova enim placent, nova delectant Et quia nova vera non semper suppetunt, hinc multi nova fingunt, nugasque et fabulas narrant, easque sæpe infames, quibus famam proximi lacerant, eumque aliis ridendum objiciunt. Quare perniciosa est curiositas, æque ac verbositas Quocirca Euclides rogatus, quales essent Dii, et qua re delectarentur? *Cætera quidem ignoro*, ait, *at curiosos illis odio esse certo scio;* ita Maximus ser. 21 Socrates semper de moribus disserebat, non de astris, aut de meteorologis: rogatus cur? Respondit: *Quæ supra nos, nihil ad nos.* Idem crebro usurpabat illud Homeri:

> Ædibus in nostris quæ prava, aut recta geruntur.

Ita Laertius in ejus vita. Zeno adolescentem quemdam curiosius quiddam sciscitantem, adduxit ad speculum, utque se contempiaretur admonuit. Mox rogitavit, an videretur tali vultui convenire tales quæstiones proponere? Ita Laert l 7. cap 1. Demonax cuidam roganti, an mundus rotundus esset et animatus? *Vos*, ait, *de mundo solliciti estis. et vestram ipsorum immunditiem non curatis;* ita Maximus ser. 21. Narratur de Ægyptio bajulo, qui gestans quiddam velis opertum, cuidam sciscitanti, quid portaret, sapienter respondit: *Ideo obvelatum est, ne scires: tu vero cur curiose vestigas quod occultatum est?* Gorgias audiens quemdam inepta quærentem, et alterum inepte respondentem, ait: *Uter stultior, qui mulget hircum, an qui cribrum supponit?* Argute quidam dixit, Athenienses virtutem habere in labris, non in factis, ait Plutarch. in Lacon. quia loquaces non sunt operosi Unde qui multum garriunt, parum faciunt: animus enim eorum totus est in lingua, non in manu Vide dicta in illud Sophon 3. 18. *Nugas qui a lege recesserant congregabo*. Sane tales sunt tempiperdæ, verbiperdæ, lucriperdæ, auriperdæ, et sæpe animæperdæ; quibus intonat Christus: *Dico vobis: Quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines reddent rationem de eo in die judicii.* Matth. 12. 36. Quid nova quæris, cum nil novi sit sub sole? Eccles. 1. 10. *Non saturatur oculus visu, nec auris impletur auditu*, ibidem v. 8 Celebre est exemplum Machetis apud Cassian. l. 5. de Instit. renunc. c. 29 qui in col-

latione spirituali longissima numquam, sed in narratione otiose et curiose illico incidebat in somnum. Et c. 31. docet dæmonem facere, ut audientes spiritualia obdormiscamus, audientes fabulas expergiscamur, et attendamus.

22. Quasi superstitiosiores.] Mitigat reprehensionem τῷ *quasi*, et comparativum *superstitiosiores*: magis enim pupugisset, vocando eos in positivo superstitiosos. Syrus vertit, *video vos nimias esse in cultu dæmonum*: græce enim δεισιδαίμων, est, qui δεδιέναι δαίμονα, id est, *timet dæmonia*, ait OEcum. Adde δεισιδαιμονίαν, æque ac superstitionem sæpe in bonum capi pro religione, uti capit Plut. l. περὶ δεισιδαιμονίας, Cicero actione 4. in Verrem (cum de Siculis ait, totam provinciam religionem occupasse, et mentes omnium Siculorum superstitionem pervasisse) et alii: alioqui superstitio differt a religione per excessum, quod sit inanis et nimia religio. *Num qui totos dies precabantur et immolabant, ut sibi sui liberi superstites essent, superstitiosi sunt appellati*, ait Cicero l. de Natura deorum. Sic et Servius: *A superstite*, ait, *superstitia dicta, quæ anicularum propria est, quæ multis per ætatem superstites sunt et quæ rebus inanibus addictæ, dum volunt nimis esse religiosæ, superstitiosæ, fiunt et ita delirant*. Hinc subinde superstitiosus vocatur religiosus, ut apud Terent. In Heaut. *Ut stultæ et miseræ omnes sumus religiosæ*. Melius Lactant. l. 2. c. 28 asserit dici superstitionem de colentibus superstitem memoriam defunctorum, tamquam deorum; aut de iis qui parentes suas superstites colebant. Isidorus vero l. 8. Etym. c. 3. *Superstitia*, ait, dicta est quasi superstatuta et superflua observatio. Et Lucretius apud Servium in 8. Æneid. *Superstitia*, ait, est timor inanis superstantium rerum, puta cœlestium et divinarum quæ super nos stant. Denique Nonius Marcellus superstitiosos nuncupari censet, quod præ cultura deorum cætera supersedeant, id est negligant; sicut religiosos, quasi relinquosos, quod cæteris relictis, solis sacrificiis deserviant. Verius S. Aug. l. de vera religione in fine, religionem nuncupari censet a religando: quia ea fit, *ut ipsis* (angelis) *adjuvantibus ad unum Deum tendentes, et ei uni religantes animas nostras, unde religio, dicta creditur, omni superstitione careamus. Ecce unum Deum colo. unum omnium principium, et unam sapientiam, qua sapiens est quæcumque anima sapiens est: et ipsum munus qua beata sunt, quæcumque beata sunt, Quisquis angelorum hunc Deum diligit, certus sum quod etiam me diligit*. Dicit ergo Paulus: Video vos, o Athenienses, obique nimis religiosos et superstitiosos: quia ubique video vestros deos, vota, sacrificia, lumina: Illi autem dii Primo, sunt falsi; Secundo, nimis multi; Tertio, incogniti. Nemo enim prudenter colit id quod non cognoscit, quodque ignorat. Ego ergo huc veni, ut superstitionem, vestram commutem in veram religionem ut pro diis falsis agnoscatis et colatis verum, pro multis unum, pro incognitis certum et notum.

Præclare S. Aug. l. 4. de Civ. c. 30. *Agamus*, ait, *Domino Deo nostro gratias. qui has superstitiones per altissimam Christi humilitatem, per Apostolorum prædicationem, per fidem Martyrum pro veritate morientium et cum veritate viventium, non solum in cordibus religiosis, verum et in ædibus superstitiosis libero suarum servitute subvertit*. Idem l. 8 c. 17. *Quæ igitur causa est, nisi stultitia errorque miserabilis, ut ei* (Jovi, Veneri, etc.) *te facias venerando humilem, cui te cupias esse vivendo dissimilem: et religione colas, quem imitari nolis; cum religionis summa sit imitari quem colis?* Et c. 23. citans Mercurium Trismegistum docentem; statuas inanimes et insensibiles non esse deos, ac proinde earum cultum casurum, dicentemque: *An ignoras*, ait, *o Asclepi, quod Ægyptus imago sit cœli, ac verius terra nostra mundi totius templum?* etc. *Omnis eorum Ægyptiorum) sancta veneratio, in irritum casura frustrabitur*. Subdit Aug. *In quo videtur hoc tempus prædicare, quo Christiana religio quanto est verior atque sanctior, tanto vehementius et liberius cuncta fallacia figmenta subvertit, ut gratia Salvatoris liberet hominem ob iis diis, quos fecit homo; et ei Deo subdat, a quo factus est homo*. Quin et Plato in Timæo docet, animos humanos ab opifice Deo temperatos in eodem cratere, ex iisdemque elementis, cum cœlestibus animis puta cum angelis et dæmonibus: unde cavendum, ne nos illorum servos velimus, quibus nos fratres Deus et natura coaptavit.

23. Videns,] ἀναθεωρῶν, id est, *attentius inspiciens et considerans*.

Simulacra vestra.] *Simulacrum* usu Ecclesiastico in malam partem sumitur, pro imagine falsi numinis, sive idolo. Ita dictum a simulando, quia ex desiderio mortuorum, eorum adinstar effectum est, ut qui jam defecerant, vivere viderentur. Unde Plautus in Must. *Quando natus est, similem esse arbitrarer, simulacrumque habere*. Sic idolum est *simulacrum*, quia simulat et mentitur se esse numen. Lactantius tamen l. 2 Instit. cap. 2 *simulacrum* deducit a simulando, quod sit simile rei cujus est imago: sed sic potius dicendum esset simulacrum per *i*.

Inveni et aram in qua scriptum erat: Ignoto Deo] Sic Lucianus in Philopatro ait, Gentiles jurasse per ignotum Athenis.

Quæres, quis hic Deus ignotus? Resp. Prima, S. Chrys. et fusius OEcumen. cujus hic verba notatu digna ascribam: *Duas*, ait, *causas referunt, cur apud Athenienses inscriptum fuerit aræ: Ignoto Deo. Siquidem aliqui dicunt, quod Athenienses Philippidem miserant ad Lacedæmonios de ferendo auxilio, cum Persæ exercitum ducerent in Græciam. Quorum nuntiis juxta Parthenium montem Panis spectrum obviam factum, Athenienses accusabat quod se neglecto alios deos colerent; et auxilium promisit. Cum itaque victoria potiti essent, templum illi erexerunt, aramque ædificarunt. et tamquam observantes, ne vel idem sane, vel aliud simile ipsis accideret, si quempiam ignotum sibi Deum prætermisissent, aram illam erexerunt inscribentes: Ignoto Deo; dicentes: Si quis adhuc alius a nobis ignoretur, in ejus honorem hæc ara a nobis erecta esto, quo nobis propitius sit, licet, eum ignoretur, non colatur. Alii vero aiunt; pestem quondam Athenis grassatam fuisse adeoque illos exustisse, ut neque sindones tenuissimas possent tolerare. Cum igitur colerent eos, qui apud ipsos dii habebantur, nihil adjumenti senserunt. Intelligentes itaque quemdam fortasse esse Deum, quem ipsi absque honore reliquissent, qui pestem immisisset, novam extruxerunt*

aram, ac inscripserant: Ignoto Deo. Cumque ipsi sacrificassent, statim curati sunt. Hunc ergo Christum Jesum esse, Deum omnium dicit Paulus, quem se illis annuntiare dicebat. Tota autem aræ inscriptio hæc est θεοῖς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης καὶ Λιβύης, θεῷ ἀγνώστῳ καὶ ξένῳ, *hoc est Diis Asiæ et Europæ ac Libyæ, Deo ignoto ac peregrino.*

Verum, ut bene observat Baron. Athenis multæ fuerunt aræ diis ignotis in plurali inscriptæ; sed una in singulari inscripta fuit: *Ignoto Deo*. Id enim asserit Paulus.

Secundo. Hugo, Lyran. et Sanchez hic, ac Michael Syngellus in laud. S. Dionysii, censent ignotum Deum Athenis fuisse Christum crucifixum. Cum enim eclipsim factam in morte et ob mortem Christi videret Dionysius, exclamavit: *Deus ignotus in carne patitur, ideoque mundus his tenebris obscuratur*, ait Syngellus. Deum ergo ignotum esse Deum patientem, puta Christum crucifixum. Huic enim præ cæteris aram erexisse Athenienses, quia magnum putabant illum Deum, cui natura admirabili mutatione luctuque cœlesti parentasset.

Tertio, probabilius Baronius, Lorinus et alii censent, Athenienses a Philosophis et Sibyllis, forte etiam a Judæis, intellexisse Deum verum esse invisibilem, absconditum, sublimem, inaccessum et incomprehensibilem, ideoque illi aram statuisse hoc titulo: *Ignoto Deo*. Idcirco enim Hebræi nomen Dei *Jehova*, dicebant esse ἄρρητον καὶ ἀνεκφώνητον, id est *ineffabile*, uti dixi Exodi 6. v. 3. Quocirca Clemens Alexandr. l. 1. Strom. c. 9. et S. Aug. l. 1. contra Crescon. c. 29. docent, Athenienses unum Deum verum, licet sibi ignotum, coluisse. Et S. Hier. in c. 16. Ezech. ait, Dei majestatem obscure saltem Gentilibus istis incognitam non fuisse, ut non erat Judæis credentibus ineffabili nomine tetragrammato. Unde Lucan. 2. l. *Incerti natura Dei: incerti*, id est incogniti. Quod enim Deus hic ignotus fuerit verus, non falsus aliquis ex diis Gentium, innuit Paulus cum subdit: *Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis.*

Dices, Cur ergo eos vocet superstitiosos? Resp. Primo, eo quod cum Deo ignoto colerent simulacra Gentium, eaque illi æquarent, juxta illud Isaiæ 40. 25. *Cui assimilastis me et adæquastis? dicit Sanctus.* Secundo, quod eum vocarent ignotum: nemo enim colit vel amat id, quod non novit. Nam *ignoti nulla cupido.* Tertio, quod vere eum non nossent, uti poterant et debebant. Non enim agnoscebant eum esse creatorem cœli et terræ, datorem pluviæ, messis, frugum, rerumque omnium: eum esse præsentem ubique: in ipsius manu esse nostram vitam et halitum: unde de his eos instruit Paulus. Denique poterat sub nomine ignoti Dei latere, et abscondere se diabolus; uti Nicephor. l. 7. c. 50. indicat, ergo nautas, numini eos dirigenti simulacrum posuisse, ac postea S. Michaelem Archangelum Constantino Magno significasse, se eos direxisse. Sic Christus Joan. 4. 22. arguit Samaritas dicens; *Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus, quod scimus.*

Egregius plane locus de Deo ignoto extat apud Arnobium l. 1. contra Gentes, ante medium, his verbis: *Prima*, inquit, *tu causa es, locus rerum ac spatium, fundamentum cunctorum quæcumque sunt, infinitus ingenitus, immortalis, perpetuus, solus, quem nulla delineat forma corporalis, nulla determinat circumscriptio qualitatis, expers quantitatis, sine situ, motu et habitu, de quo nihil dici et exprimi mortalium potest significatione verborum; qui ut intelligaris, tacendum est; atque ut per umbram te possit errans investigare suspicio, nihil est omnino mutiendum. Da veniam Rex summe, tuos persequentibus famulos, et quod tuæ benignitatis est proprium, fugientibus ignosce tui numinis et religionis cultum. Non est mirum, si ignoraris; majoris est admirationis si sciaris.*

Præclare et Tertul. in Apologetico adversus Gent. c. 17. *Quod colimus nos*, ait, *Deus unus est, qui totam molem istam cum omni instrumento elementorum, corporum, spirituum, verbo, quo jussit; ratione, qua disposuit; virtute, qua potuit; de nihilo expressit in ornamentum majestatis suæ. Unde et Græci nomen mundo* κόσμον *accommodaverunt. Invisibilis est, etsi videatur: incomprehensibilis, etsi per gratiam repræsentetur: inæstimabilis, etsi humanis sensibus æstimetur. Adeo verus, et tantus est. Cæterum quod videri communiter; quod comprehendi, quod æstimari potest; minus est et oculis quibus occupatur, et manibus quibus contaminatur; et sensibus, quibus invenitur. Quod vero immensum est, soli sibi notum est hoc quod est: Deum æstimari facit, dum æstimari non capit. Ita enim vis magnitudinis et notum hominibus objecit et ignotum. Et hæc est summa delicti nolentium recognoscere, quem ignorare non possunt.* S. Cyrill. lib. 1. contra Julian. *Hermes Trismegistus*, inquit, *dicit, Deum intelligere quidem difficile, eloqui autem impossibile. Incorporeum enim corpore significare impossibile, et perfectum imperfecto comprehendere non possibile, et sempiternum conferre cum momentaneo difficile. Proinde si quis incorporeus oculus egrediatur o corpore ad contemplationem pulchri, et subvolet ac contempletur, non figuram, non corpus, non species intueri quærens, sed illud potius, quod omnia facere potest, quod quietum, quod tranquillum, quod solidum, quod inconvertibile, quod ipsum omnia et solum, quod unum, quod ipsum ex seipso, quod ipsum in seipso, quod sibi ipsi simile, neque alii simile. Omnis enim virtus ipse est, neque in aliquo ipsum cogites esse, neque iterum quasi extra aliquem. Ipse enim est qui sine termino omnium est terminus: et qui a nullo comprehenditur, omnia in se comprehendit.* Et paulo post. *Adhæc et sapientissimus Xenophon: Igitur manifestum quod magnus sit et potens, omniaque concutiat et confirmet, ignotum autem qualis sit figura: neque enim videtur esse lucidissimus sol, neque hic videtur permittere, ut ipse cernatur: sed si quis impudenter eum spectet, oculis privatur.* Hæc Cyrill.

Simonides ab Hierone tyranno rogatus quid esset Deus? petiit diem ad cogitandum, mox biduum, deinde quatriduum, postea octiduum etc. Mirante Hierone, causamque rogante: *Quia*, ait, *quanto diutius considero, tanto mihi res videtur obscurior*, ita Cicero l. 1. de Natura deorum.

Quarto, per Deum ignotum aliqui accipiunt Deum in carne apparitorum, puta Christum incarnandum: potuerant enim Athenienses ex Sibyllis, et ab Hebræis discere futuram Christi incarnationem, illique aram statuere hoc titulo, *Ignoto Deo*, Christus enim ante

esse hominibus fuit ignotus et incognitus. Id verum est, si vera sunt quæ scribit Hilduinus Archiep. Rhemensis in Vita S. Dionysii. Sic enim ait: *Dum Paulus singula altaria et simulacra falsorum deorum perlustrasset, inter cæteros aras reperit altare unum cui erat titulus superscriptus, Deo ignoto: et conversus ad eum Paulus interrogavit illum dicens: Quis est ille Deus incognitus? Ad quem Dionysius; adhuc, inquit, non est ipse Deus demonstratus inter deos, sed est incognitus nobis, et sæculo venturo futurus. Ipse enim est Deus cui regnaturus est in cælo et in terra, et regnum ejus non accipiet finem. Subjungens itaque Paulus ait: Homone erit an spiritus? Respondens Dionysius, dixit: Verus Deus et verus homo, et ipse renovaturus est mundum; sed adhuc incognitus est hominibus: quoniam apud Deum in cælo ejus conversatio. Et ait Paulus: illum Deum prædico vobis, quem incognitum appellatis. Natus enim ex Maria Virgine, passus sub Pontio Pilato, pro salute humana mortuus resurrexit, cælosque ascendens sedet a dextris Dei Patris: verus Deus et verus homo per quem facta sunt omnia; et venturus est in fine sæculi judex omnium quæ geruntur: qui notus est jam in Judæa Deus et magnum in Israel et sanctum nomen ejus. Quamobrem quem incognitum usque nunc habuistis modo cognoscite; quia ipse est Deus solus, et præter eum non est alter: qui nos de morte sanguinis sui pretio reduxit ad vitam: qui cælum et terram, hominem scilicet et angelos, in unitate regni sui conjunxit: qui mortificat justus, et vivificat pius, qui claudit et nemo aperit, aperit et nemo claudit.* Subdit Hilduinus, hæce aliaque Pauli verba Dionysium fuisse conversum, et Christi amore accensum, præsertim ubi vidit cæcum a Paulo illuminari. Verum hujus narrationis fides sit penes Hilduinum: nonnullis enim videtur apocrypha.

Moraliter disce hic Dei celsitudinem, quæ omnium angelorum hominumque aciem superat et transcendit. *Inhabitat enim lucem inaccessibilem: quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest* (per oculos aciemque mentis et naturæ) 1. Timoth. 6. v. 16 præsertim si SS. Trinitatem in una individua essentiæ unitate spectemus, si mysterium incarnationis, passionis, Eucharistiæ consideremus. Unde Isaias c. 45. 15. *Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator:* Et Psaltes Ps. 17. 12. *Qui posuit tenebras latibulum suum.* Quocirca Seraphini velatis oculis acclamant ei: *Sanctus, sanctus, sanctus.* Isaiæ 6. 3. Causas duas dat Seneca lib. 7. Natur. quæst. cap. 31 Prior est: *Quia, ait, illi tanta subtilitas et claritas est, quantum consequi acies humana non potest.* Altera, *quia in sanctiori secessu majestas tanta delituit.* Adde Tertiam ex Damasceno: *Cognitio, inquit, eorum est, quæ sunt: at Deus super ipsum esse est. Ergo et super atque extra notitiam, quia super essentiam.* Et Quartam, quia quaquaversum infinitus est et immensus, sive substantiam, sive potentiam, sive sapientiam, sive cætera attributa spectes. Audi Senecam lib. 2 Quæs. c. 45. *Vis illum factum vocare? non errabis Hic est ex quo suspensa sunt omnia, causa causarum. Vis illum providentiam? recte dices: est enim cujus consilio huic mundo providetur, ut inconcussus eat, et actus suos explicet. Vis naturam vocare? non peccabis: est enim ex quo nata sunt omnia, cujus spiritu vivimus. Vis mundum? Ipse enim est totum quod vides, totus suis partibus inditus, et se sustinens vi sua.*

Divinius S. Dionys. cap. 15 Cœlestis hierarch asserit Deum comparari vento, imo ambulare super pennas ventorum, propter vim movendi et animandi, ac celerem insuperabilemque discessum, atque nobis ignotum principiorum et finium incognita et invisibiles latebras. Et S. Aug. l. 10. Conf. c. 6. *Domine, ait, amo te. Percussisti cor meum verbo tuo, et amavi te. Sed et cælum et terra et omnia quæ in eis sunt ecce undique mihi dicunt, ut te amem, nec cessant dicere omnibus, ut sint inexcusabiles. Altius autem tu misereberis, cui misertus eris; et misericordiam præstabis, cui misericors fueris. Alioquin cælum et terra surdis loquuntur laudes tuas. Quid autem amo, cum te amo? non speciem corporis, nec decus temporis, non candorem lucis ecce istis amicum oculis, non dulces melodias suavium cantilenarum omnimodarum, non florum, et unguentorum et aromatum suaveolentiam, non manna et mella, non membra acceptabilia carnis amplexibus. Non hæc amo, cum amo Deum meum: et tamen amo quamdam lucem, et quamdam vocem, et quemdam odorem, et quemdam cibum, et quemdam amplexum, cum amo Deum meum, lucem, vocem, odorem, cibum, amplexum interioris hominis mei: ubi fulget animæ meæ, quod non capit locus; et ubi sonat, quod non rapit tempus; et ubi olet, quod spargit flatus; et ubi sapit, quod non minuit edacitas; et ubi hæret, quod non divellit satietas. Hoc est quod amo, cum Deum amo. Et quid est hoc? Interrogavi terram, et dixit: Non sum: et quæcumque in eadem sunt, idem confessa sunt. Interrogavi mare et abyssos, et reptilia animarum vivarum et responderunt: non sumus Deus tuus, quære super nos.* Vidit id per umbram Valerius Max. l. 2 cap. 7. *Quidquid,* ait, *in excelso fastigio positum est, humili et trita consuetudine, quo sit venerabilius, vacuum esse convenit.* Et Jamblicus Protrep. c. 3. *Dei cognitio,* ait, *est perfecta felicitas,* quam in hac vita nancisci non possumus. Clemens Alex. l. 5. Strom. citat et laudat hæc Orphei de Deo carmina,

Unus perfectus per se, ex uno omnia facta.
Nullus et ipsum.
Mortalis cernit, verum omnes aspicit ipse.
Non video hunc, solidus positus nam nimbus in orbem est.

Et Cleanthis Stoici, qui Deum ita pingit:

Quod ordinatum est religiosumque ac pium,
Justum sui potens, decorum ac utile,
Quod est severum, grave, semper conducibile,
Expers metus, doloris et molestiæ,
Juvans, placens pulchre, sibi consentiens,
Clarum, nec insolens; modestum et vehemens
Quod permanet, potest nec quis imitarier.

Hæc est divina caligo, quam graphice depingit S. Dionys. lib. de Mystica Theol. cap. 1. et sequent. Ubi et summum animæ in Deum ascensum vocat *caliginem et lumen,* caliginem animæ, lumen Dei. Ex quo Taulerus, Suso, Ruisbrokius, et alii contemplativi, sua contemplationis dogmata de intranda Dei caligine hauserunt.

Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis.] q. d. Non enim novorum dæmoniorum annuntiator, uti *vos objicitis;* sed Deum vestrum vobis annuntio, atque ex ignoto facio notum. Hinc patet Deum

ignotum Athenis, fuisse Deum verum: alioqui enim eum refutare debuisset Paulus, eique substituere Deum verum, sicut Constantinus Magnus Imp. fanum ab argonautis erectum Numini salutifero, indeque Sosthenium appellatum, convertit in Michaelium: id est S. Michaelis templum, teste Nicephoro lib. 7. c. 50. eo quod S. Michael argonautas juvisset, non Jupiter, aut aliud Numen, uti argonautæ putabant. Id enim S. Michael apparens Constantino asseveravit.

24 DEUS QUI FECIT MUNDUM.] Taxat Epicureos, negantes Deum Deique providentiam; et Stoicos, qui mundum fato aut natura existere censebant. Utrique enim negabant, Deum liberum libere creasse mundum. Ita Chrysost. Ex creatione ergo et opificio mundi agnosci potest, et coli debet creator ejus Deus. *Cœli enim enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.* Ps. 18. 1. Quin et Euripides: *Stellæ*, ait, *in cœlo, sunt varietas sapientis fabri*, nimirum Dei. Vide S. Augustinum l. 7. Civit. c. 29. ubi præcipua Dei opificis opera enumerat et celebrat.

NON IN MANUFACTIS TEMPLIS HABITAT.] quasi corporeus templis corporeis delectetur; iisque sit alligatus, conclusus et circumscriptus; sicut rex habitat in regio palatio, ejusque ambitu circumscribitur. Deus enim loco non alligatur, multo minus terminatur; sed super omnes cœlos per immensa vacui spatia se extendit.

Ita S. Justinus Philosophus et Martyr, centum annis S. Paulo posterior (obiit enim martyrium anno Domini 165. teste Baronio (rogatus ab urbis Præfecto, quem in locum solerent Christiani convenire? respondit, eo convenire quemque, quo vellet et posset. *Christianorum enim Deus*, ait, *nullo loco circumscribitur: sed cum sit inaspectabilis, cœlum et terram implet, et ubique a fidelibus adoratur, et ejus gloria celebratur.* Adjecit tamen, se diversari in thermis Timothini, sive Novatianis (quæ erat domus Pudentis senatoris, et commune hospitium advenarum Christianorum, nunc est Ecclesia S. Pudentianæ: Pudens enim fuit pater S. Timothei, Novati, Praxedis et Pudentianæ,) *Quod si quis*, ait, *ad me venire voluit, cum eo veritatis doctrinam communicavi.* Ita habet ejus Vita et martyrium, quod ex actis publicis recenset Baron. anno Christi 165. licet Chronicon Alexand. quod post mortem Baronii edidit noster Raderus, asserat Justinum martyrium obiisse anno ab ascensione Christi 135. qui fuit a nativitate ejusdem 168.

Clemens Alex. lib. 5. Strom. citans hanc Pauli sententiam, eam confirmat dicto Euripidis:

> Constructa ab architectis, quæ queat domus.
> Corpus Dei plexu cohibere mœnium.

Et Zenonis, dicentis *non oportere templa facere, nec imagines; nihil enim quod sit compositum esse diis dignum.* Et Platonis, dicentis *Deum eminus habitare in idearum regione, ac mundum esse Dei templum: quare prohibuit, ut nemo privatim haberet deorum imagines. Nam aurum et argentum*, ait, *privatim, et in sacris est res invidiosa: ebur autem quod omisit animam, est nefarium donarium: ferrum vero et æs, sunt instrumenta bellorum. Ex ligno autem quod uno ex ligno est compactum, quodcumque voluerit offerat: similiter etiam ex lapide quoque ad sacra communia.* Hæc Plato.

25. NEC MANIBUS HUMANIS COLITUR,] ut ei per manus hominum fabricentur, erigantur et dedicentur statuæ, idola, aræ et fana, in quibus ei sacrificia carnea offerantur: quasi idola sint membra et corpus Dei; aræ et fana sint ejus domus et palatia, et sacrificia sint ejus cibus et deliciæ, uti censebant Gentiles. His tamen non obstat, quin Deus rite a Christianis coli possit in imagine et statua: quia sciunt Christiani Deum non pendere ab imagine; sed imaginem mere esse imaginem, quæ Deum hominibus qui sensu ducuntur repræsentet. Vide dicta Deuter. 5. v. 8. Olim tamen cum Gentiles transirent ad Christianismum, Patres studiose cavabant imagines ac magis statuas Dei, ne Gentiles recens conversi, ex pristina consuetudine colerent eas ut deos. Unde imaginem Dei fieri vetat Lactant. lib. 2. c. 2. et Justin. Apolog. 2.

Syrus vertit, nec *per manus hominum ministratur ei.* Solebant enim Gentiles suis diis exhibere talia ministeria, qualia famuli exhibent suis heris, præsertim regibus, excitando eos, vestiendo, comendo, lavando, cibum potumque porrigendo, perinde ac si dii eorum homines fuissent, uti revera Jupiter, Venus, Mars, Mercurius, et cæteri homines fuerunt potentes, sed tyranni et scelerati. Vide S. Aug. l. 6. de Civit. c. 10. Deus ergo hoc manuum ministerio non indiget, nec officiis humanis colitur, sed angelicis ministeriis, juxta illud Daniel. 7. 10. *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.* Quocirca Christus Joan. 4. 24. *Spiritus est Deus*, inquit, *et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare.*

INDIGENS ALIQUO, CUM IPSE DET OMNIBUS VITAM, ET INSPIRATIONEM (spiritum, sive halitum vitalem) ET OMNIA.] *Omnibus*, intellige accommode, puta eis qui habent vitam: nec enim Deus dat vitam saxis. Rursus *vitam* accipe ample pro qualibet vita, etiam vegetativa et sensitiva. Minus ergo recte Lyran. vitam limitat ad angelicam et spiritalem. Per *inspirationem*, græce πνοὴν accipe halitum, spiritum, vel, ut Syrus, animam sensitivam: quæ enim hanc habent, respirant. Ita Cajet. Porro recte Chrys. id limitat ad animam rationalem, quam Deus inspiravit Adæ Genes. 2. 7. Eo enim alludit Paulus: agit enim de hominibus uti jam dixi. Simili modo Plato, Speusippus et Apuleius apud Rhodiginum l. 12. c. 2. Deum ita definiunt: *Deus est vivens immortale, per seipsum ad beatitudinem sufficientia, essentia sempiterna, ipsius boni causa, ens incorporeum, aperimetron, beatum, beatificum, omnium pater, optimum, nulla re indigens, cuncta conferens.* Porro Deus omnium entium est causa: Primo, efficiens; Secundo, finalis; Tertio, exemplaris. Hinc Timæus Pythagoricus Deum vocat mundum exemplarem: quia ipse est maximus mundus sapientiæ, sanctitatis, intelligentiæ, vitæ, rationum, formarum, specierum et rerum, quas omnes in se complexus servat et continet; non secus ac mundus noster, omnia rerum genera suo ambitu cingit: cujus rei pulchrum Ægyptiorum hieroglyphicum affert Eusebius lib. 3. de Præparat. Evangel. c. 3.

Quamobrem mundus est Dei liber, ut aiebat S. Antonius, Dei tabula, Dei carmen et canticum, ut ait S. Paulinus Natali 9. S. Felicis, Deum assidue laudans, et omnibus gentibus ejus majestatem et beneficentiam deprædicans: quo fit, ut nemo tam rudis sit et barbarus, qui si in cœlum suspexerit, Deum rectorem non videat, non sentiat eumque velut ex ungue leo-

nem, ex linea Apellem deprehendat. Deus enim est quasi sol immensus et beneficentissimus, quia omnia suo lumine illustrat, omnia suo calore vegetat, omnia sua omnipotentia creat et producit. Hac de causa hebr. vocatur *Saddai*, id est mammeus, cornucopiæ, sufficientissimus, liberalissimus. Vide dicta Genes. 17, 1. Idem viderunt Gentiles, qui Isidem deam mammosam, id est totam ex uberibus confectam, pingebant, ut terræ omnium parentis et altricis fœcunditatem repræsentarent. Errarunt: nec enim Isis est dea, nec terra ex se mammosa; sed omne quod habet, accipit a Deo. Deus ergo est totus uber, totus mamma, assidue iacta beneficentiæ suæ alens terram, plantas, animantes et homines. Hinc Apulejus Metam. lib. 11. *Deus*, ait, *dulcem matris affectionem miserorum casibus tribuit, nec dies, nec quies ulla, ac ne momentum quidem tenue ejus transcurrit beneficiis otiosum.* Rursum Ægyptii, ait Horus Apollo lib. 1. Hieroglyph. c. 6. Deum volentes significare pingebant accipitrem: tum quod fœcundum sit, ac diuturnæ vitæ hoc animal: tum quod solis sit simulacrum, utpote intentissimis oculis in ejus radios prospiciens: Sol autem est visibile Dei hieroglyphicum. Pulchre Horat lib. 1. Carm.

Qui res hominum, ac deorum;
Qui mare, et terras,variisque mundum
Temperat horis.

Sublimius noster Boethius lib. 3. de Consolat. metro 9.

O qui perpetua mundum ratione gubernas,
Terrarum cœlique sator, qui tempus ab ævo
Ire jubes, stabilisque manens das cuncta moveri.

Et S. Dionys. de Divinis namin c. 9. *Magnus*, ait, *Deus dicitur, tum ex sua magnitudine qua se et cum omnibus quæ magna sunt communicat, et per omnem magnitudinem diffundit atque extendit, locum omnem continet, omnem numerum superat, omnem infinitatem transilit; tum ex summa ac actionisque magnitudine, ac muneribus, quæ ipso quasi fonte manant, quatenus cum omnibus infinita profusione communicata, tamen integra manent, eamdemque habent multitudinis exuberantiam, nec communionibus minuuntur sed potius etiam redundant et superant.*

Et omnia.] Græce, κατὰ πάντα, id est, *secundum omnia*, scilicet principia et organa requisita ad vitam et respirationem. ait Cajet. Verum pro κατὰ legendum καὶ τὰ. Sic enim legit S. Chrys vertens ut Noster, *et omnia* Quocirca Clemens Alexand. l. 3. Pædag. *Laudemus*, ait, *unum Patrem, et Filium una cum Spiritu Sancto, qui unus est omnia, in quo omnia, per quem omnia, qui est undequaque bonus, undequaque pulcher, undequaque sapiens, undequaque justus, cui gloria nunc et in sæcula.* Et S. Aug. *t.* 19. in Joannem: *Deus tibi totum est: si esuris, panis; si sitis, aqua tibi est: si in tenebris es, lumen tibi est: si nudus es, immortalitatis tibi vestis est.* Idem in Ps 26. *Quidquid præter Deum est, dulce non est. Quidquid mihi vult dare Dominus meus, auferat totum, et se mihi det.* Sapide Psaltes Ps. 144. *Magnus Dominus et laudabilis nimis; et magnitudinis ejus non est finis. Generatio et generatio laudabit opera tua, et potentiam tuam pronuntiabunt. Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, et magnitudinem tuam narrabunt. Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt, et justitia tua exultabunt. Suavis Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus. Confiteantur tibi omnia opera tua, et Sancti tui benedicant tibi.* Omnia a nitia sua sponte auctorem repetunt suum Natura enim duce referuntur ad Deum, a quo nascuntur, ut unde vitam hauserunt, vitæ etiam et gloriæ aliments percipiant, origini semper inhærentia suæ. Quocirca appo̧site Deum definiens Cassiod in Ps. 47. *Deus*, ait, *est virtus inexplicabilis, pietas incomprehensibilis, sapientia ineffabilis, cujus definitio est finem in Sanctorum laudibus non habere.* Hæc est ergo Christi et Pauli philosophia, ac Theologia vera et pia, quæ docet nos ex nobis nihil habere, sed omnia a Deo; quam calluit S Franc. qui crebro orando ingeminabat: *Domine quis tu? quis ego? Tu omnia, ego nihil; tu abyssus entis, et boni, ego abyssus nihili et mali. Tibi ergo me abyssali humilitate et reverentia prosterno Deus meus et omnia.*

26. Fecitque ex uno.] Græca addunt *sanguine*: quia ex uno sanguine et carne Adæ protoplasti, propagati sunt et descendunt *omnes homines*: *sanguine* ergo, id est, homine, per synecdochen. Sanguis notat modum propagationis, videlicet per generationem, quæ fit per semen, quod non est aliud quam sanguis magis concoctus, ideoque purior et nobilior. Cur Deus voluerit omnes nasci ex uno, causam dat S. Aug. l. 12. Civ. c. 21 *Ut eo modo vehementius homini commendaretur societatis unitas vinculumque concordiæ, si non tantum inter se naturæ similitudine, verum et cognationis affectu homines necterentur*; ideoque Evam ex Adamo produxit.

Inhabitare super universam faciem (id est, superficiem) terræ.] Tota enim terra est habitabilis et habitata: unde adversum nobis terram incolunt Antipodes. Vide dicta Gen. 10. q. d. Deus non tantum creavit homines, sed et eos assidue gubernat, locumque et tempus vitæ cuilibet definit.

Definiens statuta tempora.] q. d. Deus præfinivit cuique homini, genti et regno suam temporis et ætatis mensuram, ut videlicet homo vivat septuaginta aut octoginta annis. Ps. 89 v. 10. ut hi homines primo nascantur et imperent, deinde illi et illi: ut primam monarchiam obtineant Assyrii, secundam Persæ, tertiam Græci, quartam Romani Notat Paulus Athenienses qui se omnium hominum antiquissimos et primos jactitabant, vocabantque αὐτόχθονας, id est, *terrigenas e terra sua prognatos*. Ita Cicero or. pro Flacco.

Et terminos habitationis eorum.] q. d. Deus præscripsit cuique genti terminum tam temporis, quam loci in quo habitet, ne vicini locum occupet, vel invadat. Hoc est quod canit Moses Deut. 32. 8 dicens: *Constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israel.*

27 Quærere Deum.] q. d Hoc fine homines ita distribuit, et moderatur per tempora et loca Deus, ut eum investigent et quærant, et cognoscant, ament et colant. Mundus enim est quasi animal, cujus spiritus et velut anima est Deus; oculi sunt luna et sol: hepar, venæ, sanguis et phlegma sunt fontes, venæ et flumina: proles sunt arbores, herbæ, flores, animalia, homines: quæ omnia vivificat, vegetat, fovet alitque Deus. Unde ex iis facile inveniri et cognosci potest Vide Theodor. sermonibus decem, quos erudite scripsit de Dei providentia, sive de Numine; et nostrum Lessium de eodem argumento; et Ciceronem l. 2. de Natura deorum, ac S Anselmum in Menologio et Prosologio.

Plato in Cratylo ait ἥλιον, id est *solem*, vocari a conversione, quod suis radiis, luce, calore, efficacitate, omnes res omniumque oculos ad se convertat : multo magis id facit Deus, qui est sol immensus tum lumine, tum calore, tum beneficentia in omnes et omnia. Vere S. Justinus apud Damascen. l. 1. Paral. c. 65. *Ut corporis bonum*, ait, *est sanitas, sic animæ bonum est Dei cognitio, quæ est velut quædam animæ sanitas, per quam divina similitudo comparatur.* Idem apud Antonium in Melissa l. 2. s. 43. *Finis philosophantis est, Deo, quood ejus fieri potest, assimilari.*

Si forte attrectent eum.] Græce, ψηλαφήσειαν, id est, *palpent eum*, sicut cæcus in tenebris palpando prætentat iter et locum. Ita Pagn. Vat. et alii. Significat Deum a nobis in hac vita videri et clare cognosci non posse, nosque quasi cæcos palpando vestigia Dei, puta creaturas, ad ejus notitiam pervenire. Sicut enim cæcus palpando pervenit ad locum, quo tendit, ita nos palpando et vestigando creaturas, pervenimus ad Deum earum creatorem. Vere S. Aug. ep. 120, ad Honoratum, c. 3. et trac. 1. in Joan. *Quoniam*, ait, *homo positus in sole cæcus, præsens est illi sol, sed ipse soli absens est : sic omnis stultus, omnis iniquus, sic omnis impius cæcus est in corde; præsens est illi sapientia, sed cum cæco præsens est, oculis illius absens est: non quia ipsa illi absens est, sed quia ipse ab illa absens est.* Idem proportionaliter dicas de quovis homine, etiam justo: omnis enim respectu Dei, cæcus est. Licet enim Deus totus sit lux, tamen sibi soli est lux, qua omnia clarissime perspicit, nobis vero est lux transcendens et inaccessibilis. Tiberius Cæsar ita lucidos habebat oculos, ut in tenebris per eorum lucem videret omnia vicina, ait Suetonius in ejus vita, longe lucidiores oculos habet Deus; omnia ergo videns a nemine videtur. Sensus ergo est, si forte homines Deum attrectent, non tactu corporeo, sed metaphorico et mentali, hoc est, si mente attingant, inveniant, et cognoscant Deum, ut eum venerentur, ament et invocent: cognoscant, inquam, ex ejus operatione et productione frugum rerumque omnium. Sicut enim cæcus, si in sylvis densissimis, vel in domo plenissima sit, si vel leviter se commoveat, in arbores, parietes, resve alias impingat: sic ubique homini occursat, imo incurrit Deus. Quis enim si penitius suum corpus, ejusque membra et organa, tot tamque varia; si suam animam, ejusque sensus, potentias, motus et actiones; si suum esse, tam mirum et multiplex consideret, maxime cum qua ratione hæc facta sint et fiant, non intelligat, illico non colligat esse numen intra se, quod fabricam hanc instar horologii, tot machinis et organis instructam fabricarit, ordinarit, tueatur et moderetur, quod admirabiles illos motus cieat, quod harmoniam illam stupendam corporis et animæ, sensuumque et membrorum, mentis et carnis inter se divine arte misceat, contemperet et arctissime in unum compositum consociet? Ita Sanchez. In omni enim re motuque ad aliquod principium immobile, quasi ad primam causam deveniendum est. Unde Plato in Timæo, Deum definit esse unum idem, et semper sui simile, unum omnium principium ingenitum. Si enim esset genitum, utique non esset principium ; sed ab alio principio productum. Vide S. Aug. 8. Civit. c. 6.

Quamvis.] καίτοιγε, id est, *quamvis*, vel *nam*. Unde Syrus vertit, *quandoquidem*, illudque hic valde est appositum, q. d. Facile est invenire Deum, quandoquidem ipse non longe est ab unoquoque nostrum. Noster tamen, Pagn. Tigur. et alii vertunt, *quamvis:* hoc ergo sequamur et exponamus.

Quamvis non longe sit ab unoquoque nostrum.] Ne quis putaret ex eo, quod dixerat Paulus, *quærere Deum, si forte attrectent eum, aut inveniant*, Deum esse a nobis absentem; absentia enim quærimus et invenimus; quasi corrigendo id explicat subdens, Deum non longe abesse ab unoquoque nostrum, tum situ et loco, tum potius operatione : ex hac enim facile est attrectare et cognoscere Deum, utpote qui nobis det vitam, motum, alimenta et omnia, ut sequitur. q. d. Sicut mare non longe est a piscibus, quia pisces in eo et ex eo generantur, aluntur et vivunt ; unde illud sentiunt: ita Deus non longe est a nobis, quia in eo, et ex eo quasi mari bonorum omnium haurimus vitam, motum et omnia: ex quo facile est eum attrectare et cognoscere. Esto enim ipse sit spiritus invisibilis, tamen per effectus hosce suos se hominibus cæcis cognoscendum et quasi palpandum exhibet. *Deus*, inquit S. Aug. l. 7. Civ. c. 30. *ubique totus, nullis inclusus locis, nullis vinculis alligatus; in nullas partes sectilis, ex nulla parte mutabilis, implens cælum et terram præsente potentia, non absente natura. Ab hoc uno et vero Deo vitam speramus æternam.* Subtiliter notat Gabriel Vasq. 1. part. disp. 28. c. 4. n. 17. Paulum hic directe et ex proposito non agere de immensitate Dei, sed quam facile a nobis ex operibus suis attrectari, non manibus, sed mente, hoc est, cognosci et coli possit. Est enim Deus nobis operatione sua vicinus, imo intimus sicut aer, in quo vivimus, quemque respirando attrahimus. Sicut ergo aerem respirando quasi palpamus et sentimus, dum ille nos refrigerat; ita Deum in nobis operantem cognoscimus, et quasi attrectamus. Quare minus recte Cajet. et alii ex hoc loco colligunt, quod Deo ratio et fundamentum existendi in rebus, sit ipsa ejus operatio, sicut in corporibus quantitas est ratio replendi locum. Operatio enim est signum et effectus præsentiæ Dei et Angeli, non causa. Prius enim est Deum, vel Angelum alicubi esse præsentem, quam ibi operari, imo sæpe est præsens Angelus, et nihil operatur. Paulus ergo agit hic potius de præsentia operationis divinæ. q. d. Sentimus Dei in nobis operationem : nam ipse operatur in nobis vitam, motum et existentiam : in ipso enim vivimus, movemur et sumus : ergo non est nobis ignotus, ut vos Athenienses putatis, sed facillime ex operatione sua cognosci et attrectari potest. Verum tamen est, operationem Dei conjunctam esse cum præsentia substantiæ divinæ, eamque præsupponere; quia enim Deus est immensus, hinc ubique est præsens secundum substantiam, nec usquam operari potest, nisi sit præsens, eo quod id exigat, non operatio, vel modus operandi Dei, sed ejus immensitas. Si enim operaretur alicubi ubi non est, non esset immensus, ac consequenter non esset Deus, nec operari posset ut Deus. Porro ex operatione sentiri et attrectari potest Deus, non ex præsentia, cum sit spiritus et invisibilis. Omnia hæc significat hic Paulus. Sensus ergo est, q. d. Deus adest nobis, etsi a nobis non videatur. Est enim immensus et ubique : unde et ubique operatur, omni-

nusque se cognoscendum exhibet. Ex operatione ergo cognoscere potestis Deum, id est, primam causam, primum et immensum ens; hoc enim sicut ubique est, ita ubique operatur. Secus est de sole, qui absens in distantia operatur, quia non est immensus. Adde, sicut locum, puta aereum sentimus per respirationem, refrigerium vel calorem; ita et Deum: Deus enim est locus locorum. Hunc seorsum mox magis explicabo.

28 In ipso enim vivimus, movemur et sumus. Non quasi in ipsa Dei substantia siti simus, ejusque sinus pars, uti quidam stolide imaginati sunt, ait S. Cyrill. lib. 9 Joan. c. 40. S. August. lib 4. de Genes. ad liter. cap. 12. Sed Primo, *in ipso*, id est, per ipsum, ait S. Cyrill. Probat enim Paulus Deum dare omnibus vitam, inspirationem et omnia ex eo, quod in ipso, id est per ipsum, vivamus, moveamur et simus. Ergo sumus in ipso tamquam in causa efficiente et conservante, hoc est, continuo quasi creante; conservatio enim est continuatio creationis, et continua creatio. Deus enim conservat animam, vitam, motum, sensum et essentiam nostram, eas semper in nos influendo, sicut primitus ea creavit: perinde ac sol suos radios conservet, jugiter eos emanans et producens.

Secundo, concomitanter *sumus in ipso*, tamquam in continente et loco divino, uti jam dixi. *Prope est*, ait Seneca epist. 41. *a te Deus; et cum est, intus est. Sacer intra nos spiritus sedet.* Deus enim sicut est ævum ævorum, ita est et spatium spatiorum, et locus locorum, sine quo nullus locus est, vel esse potest. Sicut enim omne esse manat ab essentia Dei, et omne tempus, omnisque duratio manat ab æternitate Dei: ita et omne spatium omnisque locus manat ab immensitate Dei, uti erudite docet noster Lessius lib. de Attributis divinis, agens de immensitate Dei. Deus ergo est quasi mare quoddam immensum per infinita spatia extensum, in quo mundus et omnia quæ in eo sunt innatant, quasi spongia in oceano, ait S. August. lib. 7. Confess. c. 5.

Quocirca docte et eleganter S. Gregorius Dei immensitatem describens lib. 2. Moral cap. 8. *Ipse*, ait, *manet intra omnia, ipse extra omnia, ipse supra omnia, ipse infra omnia: et superior est per potentiam, et inferior per sustentationem, exterior per magnitudinem, interior per subtilitatem: sursum regens, deorsum continens, extra circumdans, interius penetrans: nec alia ex parte superior, alia inferior, aut alia ex parte exterior, atque alia manet interior, sed unus idemque totus ubique præsidendo sustinens, sustinendo præsidens, circumdando penetrans, penetrando circumdans: unde superius præsidens, inde inferius sustinens; et unde exterius ambiens, inde interius replens: sine inquietudine superius regens, sine labore inferius sustinens: interius sine extenuatione penetrans, exterius sine extensione circumdans. Est itaque inferior et superior sine loco, est amplior sine latitudine, est subtilior sine extenuatione.*

Et Minutius Felix in Octavio respondens Gentilibus, objicientibus Christianos Deum colere, quem non videbant: *Imo*, ait, *ex hoc Deum credimus quod eum sentire possumus, videre non possumus. In operibus enim ejus, et in mundi omnibus virtutem ejus semper præsentem aspicimus, cum tonat, fulgurat, fulminat, cum serenat.* Et mox: *Qui ipsum solis artificem, ipsum luminis fontem possis sustinere, cum te ob ejus fulgoribus avertas, a fulminibus abscondas?* Et inferius: *Ubique non tantum nobis proximus sed infusus est. In solem adeo rursus intende: cælo affixus, sed terris omnibus sparsus est: pariter præsens ubique interest, et miscetur omnibus (nusquam enim claritudo violatur) quanto magis Deus auctor omnium, ac speculator omnium, a quo nullum potest esse secretum, tenebris interest, interest cogitationibus nostris, quasi alteris tenebris? Non tantum sub illo agimus: sed cum illo, ut prope dixerim, vivimus*

In Deo ergo, quasi in æthere infinito vivimus et movemur, intra illum stamus et habitamus: ille nos penetrat sua essentia et substantia, penetrat totum corpus et totam animam nostram, omnesque ejus sinus angulos et latebras: extra illum exire non possumus, quia ubique est: et quia est immutabilis, ubi semel est, semper est. Hac de causa signanter ait Paulus, *In ipso vivimus*, non *per ipsum*, ut significaret Deum ita esse causam efficientem nostræ vitæ, ut sit etiam localis et quasi materialis, utpote qui omnem corporis, vitæ et essentiæ materiam, totumque subjectum nobis subministrat, perinde ac mare suppeditat piscibus, sed longe potiori ratione. Deus enim materiam creavit ex nihilo, et conservando quasi continuo creat: mare vero creatum a Deo accipit, et piscibus impertit. Sicut ergo pisces ita vivunt in aqua, et ex aqua per naturalem sympathiam et dependentiam, ut extra eam vivere nequeant: sic nos in Deo et ex Deo vivimus, ut extra eum vivere non possimus: adeo ut si per impossibile Deus non existeret in nobis, sive in loco in quo sumus, nos in eodem existere et subsistere non possemus. Sicut enim nostra substantia pendet a substantia Dei: sic nostra existentia in loco pendet a Dei existentia in eodem loco, quasi radius a sole, quasi embryo a matre et matrice, quasi avis ab aere, quasi homo a respiratione, et plenius sicut corpus ab anima vivit, movetur, est et sustentatur. Sicut ergo de anima dici potest, quod in ipsa vivamus, moveamur et simus, ita multo magis idem dicitur de Deo. ipse enim est anima non tantum corporis, sed et animæ cujusque, ubique illi præsens eamque vivificans, movens et sustentans. Vide ergo quam Deo juncti simus physice, et moraliter jungi debemus, ut quoties auram attrahimus, toties Deum attrahamus, cogitemus et invocemus, in quo sicut in aura vivimus, movemur et sumus. Ita S. Chrysost. *Sicut*, ait, *impossibile est ignorare aerem ubique diffusum, et non longe ab unoquoque nostrum existentem, ita profecto et omnium opificem. Vide quomodo omnia illius dicit esse; providentiam esse illius, conservationem esse ab illo, operandi vim; actum habere et non perire.* Profunde Lyran. Ipse, ait, est nobis intimior quam nos ipsi; quoniam ipse conjungit principia intrinseca, quibus nimirum unusquisque nostrum constituitur substantialiter. Porro Deus est in nobis et nos vicissim in Deo, sicut lumen est in aere, et aer in lumine. Vide S. August. lib 4. de Genesi ad litteram, cap. 12. et lib. 14. de Trinitate cap 12. et S. Cyrill. lib. 9. in Joann, cap. 40

Tertio, in Deo vivimus, movemur et sumus, quasi in circulo, vel toto nos concludente et ambiente. Unde Empedocles: *Deus*, ait, *est circulus cujus centrum est*

ubique, circumferentia nusquam. Et circulus symbolum est perfectionis et æternitatis Dei, ut docet Pierius Hierogl. lib. 39. Divine S. Dionys. cap. 7. de Divin. nomin, ait, divinam monadem, sive unitatem in tribus personis, *se a cœlestibus in omnia, etiam ima diffundere, ut quæ sit primum,* ait, *omnis essentiæ principium et causa; eamdemque omnia eximio modo complexu sua, qui invictus sit, continere.*

Quarto, juridice in Deo, id est, in Dei dominio et jurisdictione vivimus, eoque cingimur, ut ejus jus et manus evadere non possimus, juxta illud Ps. 138. 7. *Quo ibo, a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades,* etc. sed ipse quasi figulus nos format, moveat, regat, mutet, prout voluerit. Unde S Aug. in illud Matth. 6. *Pater noster,* etc. *Deus,* ait, *est in seipso, sicut α et ω: in mundo, sicut rector et auctor: in Angelis, sicut sapor et decor: in Ecclesia sicut paterfamilias in domo: in animo, sicut sponsus in thalamo: in justis, sicut adjutor et protector: in reprobis sicut pavor, et horror.* Et Aristotel. vel quisquis est auctor l. de Mundo *Quod.* ait, *in navi est gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in civitate lex, in exercitu imperator, hoc idem in mundo est Deus:* ac consequenter mundus vicissim est in Deo, sicut regnum in rege, a quo regitur.

Significat ergo hæc præpositio *in,* nos intime a Deo pendere, Deumque esse quasi animam et vitam nostram, juxta illud S. Aug. s. 18. de verbis Apostoli: *Vita corporis anima est, vita animæ Deus est.* Magis enim pendet homo et res quælibet a Deo, quam a seipsa, quia et materia, et forma ipsius ex se non est, sed omne suum esse habet a Deo; illudque tamdiu habet, quamdiu placet Deo. Si enim ille manum suam retrahat, illico res omnis recidit in suum nihilum, unde a Deo per creationem educta est. Magis ergo pendemus a Deo, quam radii a sole, lumen a luce, calor ab igne, vita ab anima, respiratio ab halitu. Et hæc est causa cur magis Deum quam nos ipsos, id est, vitam et animam nostram, diligere debemus: quia scilicet a Deo, quasi a fontali principio, magis pendemus nos, totumque universum, cujus nos sumus pars, quam a nobis. Ita D. Thom. et Schol. 2. 2. q. 26. a. 3.

Moral. τε *in ipso vivimus,* significat Primo, nos ex vita et anima nostra facili gradu ascendere ad Deum. Unde S. Aug. l. 7. Confess. cap. 10. citatis his Pauli verbis: *Et inde,* ait, *admonitus redire ad memetipsum, intravi in intima mea, duce te, et potui, quoniam factus es adjutor meus Intravi, et vidi qualicumque oculo animæ meæ, supra eumdem oculum animæ meæ, supra mentem meam, lucem Domini incommutabilem, non hanc vulgarem et conspicuam omni carni, nec quasi ex eodem genere. Grandior erat, tamquam si ista multo multoque clarius claresceret, totamque occuparet magnitudine. Non hoc illa erat, sed aliud, aliud valde ab istis omnibus. Nec ita erat supra mentem meam, sicut oleum super aquam, nec sicut cœlum super terram, sed superior: quia ipsa fecit me, et ego inferior, quia factus sum ab ea. Qui novit veritatem, novit eam; et qui novit eam, novit æternitatem. Charitas novit eam. O æterna veritas, et vera charitas, et chara æternitas! Tu es Deus meus, tibi suspiro die ac nocte.* . .

Secundo, τε *in ipso* significat Deum in manu sua habere nostram vitam, nostrum halitum, nostrum esse, ac consequenter nostram gratiam et gloriam, nostram felicitatem et damnationem æternam. *In manibus tuis sortes meæ,* ait David Ps. 30. 16. Hoc est quod Daniel intonat Balthasari regi, interitum ei denuntians: *Deos,* ait, *argenteos et aureos,* etc. *laudasti. Porro Deum qui habet flatum tuum in manu sua, et omnes vias tuas, non glorificasti,* Daniel. 5. 23.

Symbolice in Deo ipso vivimus et sumus tamquam in causa exemplari: nostrum enim omnium ideæ, juxta quas conditi sumus, proprie sunt in Deo: in eo enim, ait S. Aug. vivunt sempiternæ rerum omnium rationes. In Deo ergo sum et vivo, quia mei idea et exemplar proprie est et vivit in Deo. Vide S. Thomam et Scholast. 1. p. quæst. 15.

Rursum in Deo, id est, in Dei mente, sapientia, voluntate, cura et providentia vivimus, movemur et sumus. Ille enim semper cogitat de nobis, curat res nostras, regit, dirigit, ubique providet de omnibus. Si ergo grati esse volumus, jugiter de Deo nostro vicissim cogitare debemus, illi obsequi et per omnia placere. Sicut enim nullum est momentum quo non fruamur Dei beneficiis, sic nullum debet esse momentum quo non de eo cogitemus. Quis enim obliviscatur animæ suæ, vel halitus sui in quo vivit, movetur et est? Ita S. Dominicus, S. Thomas aliique Sancti jugiter de Deo, vel cum Deo loquebantur. Ita S. Aug. in Soliloquiis c. 18. *Omni momento,* ait, *me tibi obligas Domine, dum omni momento mihi tua magna beneficia præstas. Sicut ergo nulla est hora, vel punctum in omni vita mea, quo tuo beneficio non utar, sic nullum debet esse momentum, quo te non habeam ante oculos in mea memoria, et te non diligam ex omni fortitudine mea.* Quocirca Deus sicut est centrum animæ nostræ, ita debet esse et centrum omnium cogitationum, intentionum et actionum nostrarum.

Idipsum eleganter docet Cassianus Collat. 24. c 6. exemplo testudinis, sive concamerationis, cujus rotunditas coire et stringi debet in centro, alioqui corruet. *Ita etiam,* ait, *mens nostra nisi solum Domini charitatem, velut centrum immobiliter fixum, per universa operum meditationumque nostrarum momenta, circumagens circino charitatis, omnium cogitationum vel aptarit, vel repulerit qualitatem, nequaquam structuram illam ædificii spiritalis, cujus Paulus est architectus. 1. Corinth. 3. probabili arte molietur, nec pulchritudinem domus illius possidebit, quam B David in corde suo Domino cupiens exhibere: Domine, inquit, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ.*

Et S. Aug. l. de Spiritu et anima. c. 47. vel quisquis est Auctor Nam non esse S. Aug. sed alicujus eo posterioris, liquet ex c 37. ubi citat Boethium, qui a Theodorico rege Gothorum occisus est anno Christi 526. cum S. Aug. vixerit anno Christi 420. Et c. 48. multa citat ex Gennadio l de Eccles dogmat. qui pariter Aug. recentior est. Hic inquam Auctor pie et eleganter, describens Dei beneficia communia et propria, curamque et providentiam, subdit: *Hæc et multa alia fecit mihi Deus meus, de quibus dulce est mihi semper loqui, semper cogitare, semper gratias agere, ut pro omnibus beneficiis suis possim semper eum laudare et amare Cum enim cunctis sit præci-*

deus, singulas implens, ubique præsens, universorum curam gerens, et tam singulis quam omnibus providens, ita totum ad custodiam meam occupatum video, ut si ego super custodiam meam stabo, quasi omnium oblitus sit, et mihi soli intendere velit. Semper se præsentem exhibet, semper se paratum affert, si me paratum invenerit. Quacumque me vertero, non me deserit, nisi ego prior eum deseram. Ubicumque fuero, non recedit a me, quoniam ubicumque est, ut quocumque iero inveniam eum, cum quo possim esse. Quidquid fecero, pariter assistit, utpote, perpetuus inspector omnium cogitationum, intentionum et actionum meorum. Cum hæc diligenter considero, timore pariter, et ingenti rubore confundor, quia illum ubique mihi præsentem, et omnia occulta mea videntem intueor. Multa enim sunt in me, de quibus coram oculis ejus erubesco, et pro quibus ei valde displicere timeo. Nec pro his omnibus quid illi rependam habeo, nisi tantum ut diligam eum. Non enim melius, nec decentius quam per dilectionem rependi potest, quod per dilectionem datum est.

Quocirca S. Bern. l. de modo bene vivendi c. 29. hoc vorari dat dogma pium et salutare: *Ibi pecca, ubi nescis esse Deum. Nihil enim celatur ante Deum. Videt occulta, qui fecit abscondita. Dominus ubique præsens. Spiritus totum implet. Majestas omnipotentiæ Dei penetrat omnia elementa. Nullus locus est extra Deum. Dominus scit cogitationes hominum.* Rursum S. Aug. serm. 255. de Temp. *In nobis,* ait, *duo altaria sunt constituta, corporis scilicet et cordis nostri. Duplex a nobis sacrificium quærit Deus: unum, ut simus casta corpore; aliud, ut mundo corde esse debeamus. Ergo in exteriori altari, id est, in corpore nostro, offerantur opera bona, in corde odorem suavitatis redoleat cogitatio sancta, ut cor tamquam altare thymiamatis, jugiter ex Deo exhalet thymiama laudis et gratiarum actionis.* Idem l. 14. de Trinitate c. 12. *Magna,* ait, *hominis miseria est cum illo non esse sine quo potest esse, id est subsistere. In quo enim est, proculdubio sine illo non est: et tamen si ejus non meminit, eumque non intelligit, nec diligit, cum illo non est.* Hæc physice de esse naturali, quo naturaliter vivimus, movemur et sumus in Deo.

Mystice, hæc verba sunt in esse et gradu supernaturali. Supernaturaliter enim in Deo vivimus per gratiam, movemur per charitatem aliasque virtutes, sumus per summam unionem cum Deo, qua divinæ consortes naturæ, facti sumus nova et supernaturalis creatura. Nam per justificationem novo modo fit præsens Deus in anima justi, adeo ut si per impossibile prius in ea non fuisset præsens per essentiam, præsentiam et potentiam, illico virtute gratiæ et justitiæ fieret præsens per essentiam, præsentiam et potentiam, uti ex D. Thoma, Suarez, aliisque Scholasticis ostendi Osee 1. 10. Unde S. Amb. l. de Bono mortis c. ult. *Movemur,* inquit, *in Deo, quasi in via; sumus, quasi in veritate; vivimus, quasi in vita æterna.* Et S. Cyprian. l. de Baptismo Christi, hæc applicat SS. Trinitati: *In Patre,* ait, *sumus; in Filio vivimus: in Spiritu Sancto movemur et proficimus.* Hoc est quod Isaias ait c. 26. 12. Deum in nobis operari omnia opera nostra; item omnia in omnibus, ut ait Paulus 1. Corinth. 12. 6. ac eum operari in nobis velle et perficere. Philip. 2. 13. Hoc est quod diserte asserit Christus Joan. 14. 23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum: et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.*

In te ergo, o Domine, vivimus movemur et sumus, sicut infans in sinu, imo in ventre matris, a qua gignitur, formatur, alitur, omneque suum esse accipit: sicut pisciculus in mari: sicut avis in aere: sicut herbæ et gramina in terra: sicut navigantes in navi, sicut equitantes in curru. Tu enim es currus Israel et auriga ejus: tu ut currus nos sustines, et vehis; ut auriga moderaris, dirigis et ducis rectis itineribus ad cœlum. *Quid peto ut venias in me, qui non essem, nisi esses in me? An potius non essem, nisi essem in te?* S. Aug. 1. Conf. c. 2.

In te, hoc est, in tua memoria, intellectu et voluntate semper vivimus: tu de nobis assidue memoraris, cogitas, disponis et ordinas. Da ut vicissim in memoria, intellectu et voluntate nostra semper vivas, ut nihil nisi te memoremur, sapiamus, velimus, amemus, ut te in dies magis magisque vestigando cognoscamus, et diligamus. *Quid enim,* ait S. Aug. l. 1. Conf. c. 4. *es Deus meus? Quid rogo nisi Dominus Deus? Quis enim Dominus præter Dominum, aut quis Deus præter Deum nostrum? Summe, optime, potentissime, omnipotentissime, misericordissime et justissime, secretissime et præsentissime, pulcherrime et fortissime, stabilis et incomprehensibilis, immutabilis mutans omnia, numquam novus, numquam vetus, innovans omnia, et in vetustatem perducens superbos, et nesciunt. Semper agens, semper quietus: colligens et non egens: portans, et implens, et protegens: creans, et nutriens, et perficiens: quærens, cum nihil desit tibi: amas, nec æstuas: zelas, et securus es: pœnitet te, et non doles: irasceris, et tranquillus es: opera mutas, nec mutas consilium: recipis quod invenis, et numquam amisisti: numquam inops, et gaudes lucris: numquam avarus, et usuras exigis; et supererogatur tibi ut debeas, et quis habet quidquam non tuum? Reddis debita nulli debens, donas debita nihil perdens. Et quid diximus, Deus meus, vita mea, dulcedo mea sancta, aut quid dicit aliquis, cum de te dicit? Et væ tacentibus de te, quoniam loquaces muti sunt.*

Atque ex his collige et metire quanta sit bonitas, et beneficentia divina, tum præsens, tum potius futura, quantaque sint bona et gaudia, quæ Deus in cœlis præparavit diligentibus se, ea hac mensura et ulna metire. Nam, ut ait S. Eucherius ep. ad Valerianum: *Cum Deus in hac vita tam præclara justis pariter et injustis tribuat, qualia sunt putanda quæ justis reservat? Consideremus qui tanta dedit, quanta restituet: qui tam magnus est in donis, quam magnus erit in præmiis. Si tam inæstimabilis est munerantis benignitas, quæ illa remunerantis? Ineffabilia sunt quæ præparavit Deus his qui diligunt eum: quam magna rependet bonis, qui tam magna largitur ingratis?*

Quam ergo Deum semper præsentem in mente habere debemus, et ejus præsentiam nobis semper repræsentare, ut nil eo indignum, quod ejus oculos offendat, agamus, velimus, cogitemus? quam sanctos esse nos convenit, qui in ipsa sanctitate, in Deo, in quam, quasi in templo increato vivimus, movemur et sumus?

Dicebat vicissim Philo, et ex eo Lactantius lib. de Ira Dei cap. 14. *mundum esse totum templum quoddam sanctissimum, et Deo dignum :* multo magis microcosmus, puta homo, præsertim fidelis et sanctus, est templum Dei animatum et vivum, in quo substantialiter Deus inhabitat, ac proinde in eo semper eum contemplari, revereri, colere potest et debet. *Perpetuum*, ait Naz. in sententiis, *tibi hoc sit studium, ut mentem tuam templum Deo extruas: sic enim pro spirituali statua eum in intimo corde habebis.* Iis S. Gorgonia soror Nazianzeni, seipsam vivum Deo templum exhibuit, ac proinde moriens hanc cygnæam edidit vocem: *In pace in idipsum dormiam et requiescam*, uti ipse testatur or. 11. quæ est de S. Gorgonia.

In ipso vivimus movemus et sumus.] Hæc tria quasi antistrophe respondent, et confirment tria, quæ homines accipere a Deo dixit Paulus v. 25. dum ait : *Cum ipse det omnibus vitam et inspirationem, et omnia* q. d. Deus dat nobis vitam, quia in ipso vivimus: dat respirationem, quia in ipso movemur : ipsa enim respiratio est motus: est enim continua inspiratio et expiratio aeris, quæ fit per contractionem et dilatationem pulmonum quasi follium, ad refrigerandum cor. Rursum respiratio conjuncta est cum motu: quæ enim habent vim motivam, respirant: unde et dum fortius se movent, magis respirant: motu enim excitatur calor, qui respiratione refrigerandus et temperandus est. Ipse denique dat omnia, quia in ipso sumus, id est, ab ipso sugimus et haurimus omne esse nostrum, omnia quæ habemus, totum quod sumus : præter vitam enim et motum, multa alia habemus a Deo.

Nota. In Deo vivimus, non formaliter, quasi ipse sit causa formalis vitæ nostræ, uti nonnulli censuerunt ; ac hæretici Apollinaristæ Christo homini adimebant mentem et animam, dicentes ejus vice fungi divinitatem. Rursum nonnulli Scholastici censuerunt, vitam, quæ consistit in visione Dei, fieri per solum divinitatis, vel luminis gloriæ illapsum in animam, ita ut ipsa nil agat, nec active eliciat actum visionis beatificæ, sed mere passive se habeat, eum dumtaxat recipiendo. Hæc enim et Philosophiæ et Theologiæ repugnant, quæ docet actus vitales, qualis est visio, intellectio, amor, etc essentialem ordinem dicere ad animam viventis, in quo sunt, ita ut ab ea vitaliter manare et produci debeant; alioqui non vitales actus erunt, sed mortuæ qualitates et actiones. In hoc enim actus vitalis a non vitali secernitur, quod ille a principio intrinseco vitaliter procedat, hic non.

Nota Secundo τὸ *in quo movemur*. Inde enim patet, Deum immediate concurrere ad omnem motum nostrum, æque ac ad omnem operationem causæ secundæ, ideoque ex eo recte concludit Apostolus, Deum non longe abesse a nobis, sed utique esse præsentem; quia scilicet ubique immediate non tantum nos, sed et motus, actionesque nostras omnes contingit, iisque cooperatur, adeo ut sine ejus concursu et cooperatione, nec digitum extendere, nec minimum nutum, vel motum producere possimus. Ita passim contra Durandum, in 2. d. 1. q. 5. (ubi docet, Deum tantum dare et conservare vim motivam, non vero concurrere ad ipsum motum) docent Scholastici cum S. Thoma 1. part. quæst. 18. art. 4 ad 1. Omnis enim res pendet et manat a Deo, ergo et actio. Est enim ipsa res et ens quoddam.

Sicut et quidam vestrorum Poetarum (Syrus, *sapientum* : Poetæ enim erant Gentilium sapientes et quasi Prophetæ) dixerunt] Virgil. 4. Georg.

> Deum namque ire per omnes
> Terrasque tractusque maris, cœlumque profundum.
> Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum;
> Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas,

Plato et ex eo Virgil. Æneid. 6.

> Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
> Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.
> Inde hominum, pecudumque genus, vitæque volantum.

Si Deus est anima mundi et macrocosmi, multo magis idem est anima microcosmi, puta hominis Lucanus lib. 2.

> Jupiter est quodcumque vides, quocumque moveris,

Rursum:

> Jovis omnia plena.

Ennius apud Cicer. l. 2. de Natura deorum:

> Vides sublime fusum immoderatum æthera,
> Qui tenero terram circumvectu amplectitur,
> Hunc summum habeto divum, hunc perhibeto Jovem.

Similia habet Aratus, de quo mox.

Ipsius enim et genus sumus.] Sunt verba Arati in Phænomenis. Aratus fuit Poeta antiquus et celebris, Antiocho regi in deliciis, olympiade 125. anno a Roma condita 472. patria Solensis, non longe a Tharso, ac proinde Pauli pene concivis. Præclare scripsit de stellis et signis cœlestibus: unde ejus versus in Latinum transtulit lib. 2. de Natura deorum Cicero. Aratus ergo sic orditur:

> A Jove principium, quem numquam mittimus ipsi
> In fatum, plena vero Jovis omnia quidem compita,
> Omnes vero hominum cœtus, plenum vero mare,
> Et portus: ubique autem indigemus Jove omnes.

Alii pro *indigemus*, vertunt *utimur*, vel *fruimur*, quasi κεχρήμεθα derivetur a χράομαι, id est, *utor*, non a χρήζω, id est, *indigeo*. Sed χράομαι construitur cum dativo, χρήζω cum genitivo; qualis hic est Διός. id est *Jovis*

> Hujus etenim genus sumus.

Quod hemistichium brevitatis causa tantum citat Paulus; et quia illud sufficit ad confirmandum id, quod dixerat: *in illo vivimus, movemur et sumus.* Subdit Aratus, Jovem providisse stata tempora serendi, germinandi, metendi, etc. Unde concludit : *Salve pater magna admiratio, magna hominibus utilitas.* Moral. exemplo Pauli disce, Ethnicorum sententias Christiano concionatori raro et sobrie citandas esse : de quo multa noster Lorinus hic.

Gabr. Vasquez, et ex eo Sanchez, genus sumunt non pro prole, sed pro opere. q. d. Sumus opus et creatura Dei. Unde Clemens Alexandr. l. 5. Strom. sub finem: *Ipsius genus sumus*, inquit, scilicet creatione : γεννᾶν enim non tantum *gignere*, sed et *producere* significat. Unde liber Genesis vocatur, quo rerum creatio et productio enarratur. Sic Job 38 Deus dicitur pluviæ pater, id est, productor, ut sensus sit, q. d. Si nos, qui sumus genus, id est, opus Dei, longe præstamus idolis ligneis et lapideis, imo simulacra hæc manu hominis formata sunt: multo magis iis præcellit Deus; quare illa Deo æquari, aut pro Deo coli nefas est.

Verum alii passim genus accipiunt pro progenie et sobole. Sic Græci Poetæ vocant Heroes διογενεῖς διοτρεφεῖς, et δίους. hoc est. *a Deo genitos, a Deo nutritos*, et *divinos* Homo ergo est genus Dei quia creatus est ad imaginem et similitudinem Dei, quasi Dei pro-

les et filius; qui proinde ab eo participat ejus essentiam præ cæteris creaturis, summumque entis gradum puta naturam rationalem. Vide dicta Genes. 2. Longa excellentius et perfectius sumus genus, id est, filii Dei, per gratiam, qua adoptamur in filios Dei, imo fimus divinæ consortes naturæ, ut ait S. Petrus 2. ep 1 c. 4. Unde S. Greg 20 Moral. c. 16 et Beda: Genus, inquiunt, sumus Dei, non quia de substantia Dei, parsve illius, sed quia per Spiritum illius, et voluntarie per adoptionem recreati: nam in justificatione non tantum qualitas aliqua, puta gratia et charitas, sed ipsissimus Spiritus Sanctus, ac tota SS. Trinitas nobis datur, uti paulo ante dixi, quæ nos substantialiter sibi unit, et quasi in se transformat, ut simus ejus congeneres et concorporei, ideoque unum genus cum eo, imo unus spiritus, ut dicitur 1. Cor. 6. 17. ita S. Greg. Nyssen. scribit de suo fratre S. Basilio Magno in orat. funebri: *Genus quidem illi (Basilio) et necessitudo cum Deo: patria autem virtus* Porro ex eo, quod sumus Dei genus, recte confirmat suum dictum Apostolus, quod in ipso vivamus, moveamur et simus, utpote qui ita simus genus Dei, ut illi, ejusque substantiæ intime simus uniti, ab eaque toti penetremur et possideamur, ac consequenter quod Deus non sit a nobis remotus, nec ignotus, ut Athenienses putabant, sed cognitus et vicinus, non tantum loco, sed et cognatione ac substantia: quia nos sumus e genere et stirpe Dei, quasi ejus soboles et propaga. Aratus enim, ut patet ex versibus ejus paulo ante citatis, ita dicit nos esse genus Dei, ut ille quaquaversum omnia (puta macrocosmum, et multo magis microcosmum, id est, hominas) se suoque numine, id est, sua substantia, præsentia, operatione, beneficentia continuo, impleat et compleat; omnesque eo indigeamus, utamur et fruamur perpetim, dum scilicet in illo vivimus, movemur et sumus, uti explicat Apostolus. Deus enim est velut anima mundi, quæ se per eum totum diffundit, in eoque homines quasi filios ex se ipsa et in seipsa producit, sicut mare in se et ex se producit pisces: ita ut instar piscium in Dei et deitatis oceano vivamus, moveamur et simus.

Quare licet in hominibus et animalibus filii a parentibus suis sint separati, in Deo tamen et loco et operatione cum eo sunt conjuncti; eo quod ipse sit humanas, omniaque impleat, penetret et occupet Hinc rursum, licet homo semel genitus a patre, ab eo amplius non generetur, nec corpus aut vitam accipiat; in Deo tamen secus est: ab eo enim assidue pendemus, uti radius a sole. Ita ergo sumus genus Dei, ut ipse assidue nos quasi generet, conservando et jugiter influendo in nos vitam, motum, omneque esse nostrum.

Denique recte probat Aratus, Deo nos omnes indigere, ex eo quod ejus genus, id est, propaga et filii sumus. Filii enim indigent ope patris, utpote a quo accipiunt vitam, victum, vestitum, hæreditatem, et omnia: præsertim vero egent ope patris divini, ipsiusque Dei, qui est pater totius entis, omnisque esse et essentiæ, ideoque in eo vivimus, movemur et sumus, uti ratiocinatur Apostolus.

Secunda posset τὸ *ipsius enim et genus sumus*, referri aitius more Hebræo ad priorem partem v. 27. *Quærere Deum, si forte attrectent eum, aut inveniant,* ut hujus sit probatio, potius quam ejus, quod proxime præcessit. *In ipso enim vivimus, movemur et sumus.* q. d. Sumus genus Dei, ejus cognati et filii: ergo facile possumus eum invenire et cognoscere: filius enim naturaliter suum agnoscit patrem, cognatus cognatum, consanguineus consanguineum. congener sibi congenerem; perinde ac bos bovem, philomela philomelam, equus equum, leo leonem agnoscit et amat. Vulgo dicitur: *Simile gaudet simili: Cicada cicadæ charo, formica formicæ: Asinus asino, sus sui pulcher; Semper graculus assidet graculo.*

Tertio, alii censent esse argumentum a majori ad minus. q d. Mirum vobis, o viri sapientes, videri non debet quod dixi, nos scilicet in Deo vivere, moveri et esse; cum vester Poeta etiam amplius illi tribuat, majoremque nostri cum illa doceat esse conjunctionem, dum dicit nos Dei esse genus, seu progeniem; quia scilicet ipse nos, æque ac angelos, creavit ad sui imaginem, suæque libertatis, rationis et spiritualis essentiæ fecit esse participes.

Verum primus sensus est genuinus, ut patet intuenti Aratum. Hinc veteres Philosophi et Poetæ, ut Orpheus in hymnis, Soranus, Varro et Philo dicunt, Deum creaturis esse patrem et matrem. nimirum esse μητροπάτρα, et πατρομήτρα, id est, *matripatrem, et patrimatrem*. Primo, quia, sicut homo a patre et matre accipit suum esse et bona omnia, sic multo magis eadem ipso, et quælibet alia creatura accipit a Deo. Secundo, quia, ut ait Philo l. de Temulen. patris nomen denotat potentiam, matris scientiam, puta ideam, qua rei fabricam concipit et efformat quasi mater. Deus ergo est pater per omnipotentiam, est et mater per omniscientiam, et ideam rerum omnium, quæ attribuitur Verbo, puta Filio. Hic ergo est quasi mens, et mater omnium. Tertio, quia Deus est pater per productionem et creationem universorum: est et mater per bonitatem et beneficentiam, qua cuncta creat, conservat, pascit, gubernat. Unde Deus Pater, cui attribuitur creatio, est pater: Spiritus Sanctus, cui attribuitur bonitas, est quasi mater omnium Quarto, quia Deus in mundo, et per mundum, semina rerum producendarum emittit quasi pater: eadem quoque recipit quasi mater. Ita Varro et Soranus, qui tamen in eo errarunt, quod censerent mundum ipsum esse Deum. Audi eos citantem et refutantem S. Aug. l 7. de Civ. c. 9 *Jovi, ait, universum salent tribuere. Unde est illud: Jovis omnia plena. Ergo et Jovem, ut Deus sit, et maxime ut rex deorum, non alium possunt existimare quam mundum: ut in diis cæteris secundum istos suis partibus regnet. In hanc sententiam etiam quosdam versus Valerii Sorani exponit idem Varro in eo libro, quem seorsum ab istis de cultu deorum scripsit, qui versus hi sunt:*

> Juppiter omnipotens, regum Rex, ipse Deusque,
> Progenitor, genitrixque Deum, Deus unus et omnis.

Exponuntur autem in eodem libro ita ut eum marem existimarent, qui semen emitteret; fœminam, quæ acciperet: Jovemque esse mundum, et eum omnia semina ex se emittere, et in se recipere; qua causa, inquit, scripsit Soranus, Juppiter progenitor genitrixque; nec minus cum causa unum et eumdem omnia esse. Mundus enim unus, in eo uno omnia sunt. Quinto, vide apposite Verbum caro factum est πατρομήτωρ. Deitas enim est quasi pater, humanitas in Christo est quasi mater nostra: ideo enim Deus factus

est homo, ut qui erat pater, esset nobis et mater, de quo plura 1. Joann. cap. 1. 1.

Moral. disce hic, quanta sit nobilitas animæ, nimirum quod sit cœlestis, divina, proles et propago Dei; ac proinde indignum esse si illa ad brutas cupiditates se abjiciat: quare debere eam divinam, cœlestem et angelicam vitam agere, ut Deum patrem suum imitetur, ad eumque beanda redeat. Quocirca idem quod Aratus hic, dixerunt Poetæ cæteri, nimirum *animam hominis esse divinæ particulam auræ*. Ovid. libr. 1. Metamorph.

> Sanctius his animal, mentisque capacius altæ
> Deerat adhuc et quod dominari in cætera posset,
> Natus homo est, sive hunc divino semine fecit
> Ille opifex rerum, mundi melioris origo.

Manilius libro 4.

> An dubium est habitare Deum sub pectore nostro,
> In cœlumque redire animas, cœloque venire:

Virgil. libro 6 Æneid

> Igneus est ollis (illis, scilicet animabus) vigor, et cœlestis origo.

S. Paulinus Ausonio epist. 14.

> Mens quippe lapsis quæ superstes artubus,
> De stirpe durat cœliti.

Juvenal. satyra 15.

> Sensum a cœlesti demissum traximus arce.

Claudian Paneg 4. Honorii ait, quod Prometheus, ut fingeret homines, eosque animaret, *sinceram patri mentem furatus Olympo*, eam quasi animam indiderit homini.

Hesiodus et Homerus crebro dicunt, quod Jupiter sit πατηρ ανδρων τε θεων τε, hoc est, ut Virgil. Homerum more suo sequens, vertit Æneid. 11. *hominum sator atque deorum.*

29. GENUS ERGO CUM SIMUS DEI, NON DEBEMUS ÆSTIMARE AURO, etc.] Hoc est argumentum Apostoli: Homo non est conflatus ex auro, argento, vel lapide, sed ex carne, et anima rationali, quæ longe superat omne aurum et argentum. Atqui homo est genus, soboles et imago Dei. Ergo et Deus non est conflatus ex auro, vel argento, sed spiritus purus, increatus, omnipotens. Si enim homo vivus longe præstat simulacro aureo, utpote muto et inanimi; multo magis eo præstat Deus. Rursum Deus non potest fabricari ab homine, sed potius vice versa factus est a Deo, estque ejus genus et propago. Atqui simulacra sunt fabricata ab homine. Ergo nequeunt esse dii Aut potius hæc est argumentatio Apostoli: Anima nostra, juxta quam sumus genus Dei, non potest pingi, vel effigiari in auro, argento, aut lapide sculpto, cum sit incorporea et spiritualis: ergo multo minus in iisdem pingi, effigiari atque repræsentari potest divinitas, quæ purissimus est spiritus, omniumque spirituum fons et origo. Denique hac sententia perstringit Paulus Epicureos et Antropomorphitas, qui dicebant Deum esse corporeum. Nos enim sumus genus Dei secundum animam rationalem, non secundum corpus. Ergo, ut ait Cato:

> Si Deus est animus, nobis ut carmina dicunt,
> Hic tibi præcipue pura sit mente colendus.

NON DEBEMUS ÆSTIMARE.] νομιζειν, *existimare, putare*.

SCULPTURÆ ARTIS ET COGITATIONIS HOMINIS] Vox *sculpturæ* non est nominativi casus, q. d. Aurum, argentum aut lapis, quæ sunt sculpturæ, sive simulacra arte sculpta: sed dativi: græce enim est χαραγματι. Est ergo appositio, vel epexegesis, q. d. Non debemus existimare auro, argento aut lapidi, puta sculpturæ per artem et excogitationem hominis efformatæ, Deum et divinitatem esse similem. Unde Pagnin. et Tigur. vertunt, *non debemus existimare auro et argento, aut lapidi arte sculpto, aut invento hominis numen esse simile.*

COGITATIONIS] ενθυμησεως, id est, *cogitationis, meditationis, conceptionis, imaginationis*, puta ideæ, quam imaginatus est, concepit et excogitavit artifex et sculptor Irenæus l. 3. c. 12. vertit, *concupiscentiæ lapidi*, inquit, *per artem vel concupiscentiam hominis deformato.*

DIVINUM.] τα θειον, id est, *divinitatem*. Ita Syrus: sive numen, ut vertit Pagnin. et Tigurina.

ET TEMPORA QUIDEM HUJUS IGNORANTIÆ (Syrus, *idololatriæ*) DESPICIENS DEUS] *Despiciens*, id est, ex alto culmine deorsum aspiciens, et miserans, juxta illud Lucæ 1. 78. *Per viscera misericordiæ Dei nostri in quibus visitavit nos oriens ex alto.* Hoc enim proprie est υπεριδων, id est, *despicere*, nimirum deorsum aspicere, ut notant Latini. Et sic accipitur Ps. 53 9 *Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, et super inimicos meos despexit oculus meus.* Sic S Francisci gnome erat: *Despice terram, suspice cœlum* Ita Emmanuel Sa

Secundo, alii, υπεριδων, id est, *despiciens*, interpretantur contemnens, vel dissimulans. q. d. Deus hucusque hanc patrum, vestramque ignorantiam neglexit, et dissimulavit connivendo, nec vos puniendo, ut hac sua longanimitate vos per meam prædicationem, qua verum Deum vobis annuntio, resipiscatis, pœnitentiam agatis, et ad eum convertamini. Ita Chrys. et OEcumen. q. d. Hactenus tacuit Deus, suamque injuriam dissimulavit: at nunc non amplius dissimulabit: unde per me loquitur, jubetque simulacra aboleri, et se verum Deum coli

Tertio, Lyran. τα *despiciens* refert, non ad homines, sed ad deos et idola. q. d. Deus despiciens et abominans idola, statuit jam eis finem imponere, eaque evertere, ut amplius pro diis non habeantur, nec colantur.

Quarto, et genuine, υπεριδων est aoristus significans *eum despexerit* in præterito. q. d. Hactenus Deus despexit, id est, neglexit, Gentes idololatras, permittendo eas idolis servire, quasi eas non curaret, illæque ad ejus paternam providentiam non pertinerent; at nunc post Christum, et per Christi merita, eas non despicit, sed oculis paternis respicit, statuitque suam in eas curam ostendere: quocirca annuntiat per me vobis veram unius Dei fidem, gratiam et salutem. Idem enim hic dicit Paulus, quod in simili concione dixit Lycaoniis c. 14. 15. *Qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas:* quod enim ibi dicit *dimisit*, hic dicit *despexit* Ita Sanchez. Causas, cur Deus gentes dimiserit, dat S. Aug. ep. 49. cap. 2. ubi respondet Porphyrio idipsum cavillanti

Notat Paulus infelicitatem priorum temporum, et felicitatem præsentis, puta legis novæ, quæ est quasi aureum sæculum, et juge jubilæum gratiæ, lætitiæ, virtutum et bonorum omnium; ut infinitas Deo gratias agere debeamus, quod nos fecerit nasci hoc tempore fulgentis Evangelii, quo facile beatitudinem adipisci possumus cum majores nostri nati fuerint in tempore ignorantiæ Dei et idololatriæ, ideoque eum

cæteris idololatris perierint, et damnati sint. Gloriabatur Socrates se natum Athenis, quasi in schola sapientiæ. Gloriabatur Philippus rex, natum sibi Alexandrum tempore Aristotelis, ut ab eo instrui posset: multo magis glorietur Christianus se natum tempore Christi, quo in ejus Ecclesia, Dei fidem et sapientiam edicit: ac tantæ Dei gratiæ non sit ingratus, nec eam in vacuum recipiat: sed ei strenue cooperetur ad suam et aliorum salutem.

Ut omnes pœnitentiam agant,] de sua ignorantia, id est, idololatria aliisque peccatis.

31. Eo quod statuit diem, in quo judicaturus est orbem.] Idem prædicavit Paulus Felici præsidi Act. 24. 25. et Petrus Cornelio, Act. 10. 42. *Præcepit nobis*, inquit, *prædicare populo, et testificari, quia ipse est qui constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum*, ut nimirum in eum redemptorem crederent eique obedirent, quem judicem exspectant. Idem crebro prædicet Concionator. Magis enim minæ et terrores, quam blanditiæ et promissiones feriunt, et percellunt dura peccatorum corde. Audivi in Belgio insignem potentemque concionatorem, qui in omnibus concionibus multis efficacibusque verbis populo refricabat et inculcabat memoriam judicii, motusque animorum vehementes ciebat, et multos convertebat.

Præclare S. Justinus apud Damascenum in Paralip. lib. 2. cap. 77. *Quemadmodum*, ait, *corporibus omnibus a Deo procreatis hoc insitum est, ut umbram habeant; sic Deum quoque qui justitia præditus est, tum iis qui virtutem sibi colendam proposuerint, tum iis, qui vitium amplexuri voluerint, pro cujusque merito præmio pœnasque tribuere consentaneum est.* q. d. Sicut umbra indivulse sequitur corpus; ita Deum comitatur providentia et retributio.

In viro in quo statuit.] Pagninus et Tigurina *per eum virum, per quem decreverat*, puta per Christum. Hinc patet Christum secundum humanitatem, qua homo est et vir, non qua Deus, fore judicem. Decet enim hominum judicem esse hominem, ut ab iis videri, sentiri et audiri possit. Christus ergo est vir statutus a Deo judex. Unde Concilium Ephes. cap. 31. in fine: *In eo, ait, qui forinsecus apparebit, et ab omnibus qui judicandi sunt palam cernetur, divino natura occulte latitans judicium exercebit.*

Notat S. Ambros lib. 6. in cap. 9 Lucæ, prudenter Paulum primo prædicasse solum Christi humanitatem, et sensim per eam gradum fecisse ad ejus divinitatem, ne, si statim eum Deum et hominem esse dixisset, a Sophis Atheniensibus exploderetur et irrideretur: sicut irrisus fuit ob resurrectionem Christi. Idem imitandum prædicatori, et doctori apud rudes, aversos et contrariis erroribus imbutos, quales sunt Pagani, hæretici, etc. Denique S. Dionysius de Divin. nom. cap. 2. et 3. *Cum*, inquit, *summus ille Deus substantiam nostræ carnis accepit, et vir est appellatus, etc. in naturalibus nostris supernaturalis erat, in iis quæ nostræ sunt essentiæ super essentiam, omnia nostra ex nobis et super nos possidens excellenter.*

Fidem præbens omnibus,] q. d. Fidem faciens et publice Judicem eum fore declarans, per ejus resuscitationem ad vitam immortalem et gloriosam. Hoc enim est testimonium sufficiens ad fidem faciendam, quod ipse ideo resuscitatus sit, ut gloriose dominetur, sitque judex orbis. Ita Chrysost. et Cajetanus. Secundo, alii sic exponunt, q. d. Deus fidelem se in promissis exhibuit, quando Christum a mortuis excitavit: quia id se facturum Psalm. 15. vers. 10. promiserat. Tertio, Lyran et Hugo. q. d. Deus fidem præbuit resurrectioni nostræ per resurrectionem Christi, quod scilicet nos similiter suscitabit, sicut suscitavit Christum. Quarto, alii, q. d. Deus per Christum fidem facit eorum quæ credi voluit de se, de judicio, de pœnitentia, et aliis quæ præcesserunt. Sed primus sensus maxime est præcedentibus connexus, ideoque genuinus. Fides ergo hic non fidem Christianam, sed probationem, vel argumentum significat, quo modo Aristoteles 1. Topicorum cap. 7. ait: *Duo fides per inductionem est, alia per syllogismum*, etc. q. d. Deus fidem fecit, hoc est, sufficienter probavit hominibus, Christum esse virum illum per quem judicaturus sit orbem, quandoquidem in ejus rei probationem et confirmationem, resuscitavit ipsum omnium primum ad vitam immortalem. Nam, ut ait Apostolus Rom. 14 v. 9. *in hoc Christus et mortuus est, et resurrexit, ut et mortuorum et vivorum dominetur.*

34 Quidam vero viri adhærentes ei crediderunt.] Miratur Arator hanc Sophorum per Paulum conversionem, stupensque exclamat:

> O lupe Paule rapax, quid jam remanebit in orbe,
> Quod non ore trahas, postquam solertia Graia
> Cessit, et indoctas in dogmate vincis Athenas?

In quibus et Dionysius Areopagita.] Græce est articulus ὁ, q. d. Ille Areopagita famosus et celebris judex Dionysius, in Areopagitarum senatu primarius. Hic est ille, qui sublimes illos libros scripsit de Cœlesti et Eccles. Hierarchia, de Div. nominib. de Mystica Theolog. etc. in quibus cœlestem angelorum civitatem, Deique attributa ita graphice describit, ac si ea in cœlis oculis spectasset. Quocirca a S. Chrysost. vocatur πετεινὸς τοῦ οὐρανοῦ, id est, *volucris cœli*: ab aliis *divinissimus*, *patrio prænomine Ionicus*, et cognomine *Christiano Macarius*, *Galliæ Apostolus*. A Paulo creatus est Athenarum Episcopus. Unde propter eum mire floruit Ecclesia Atheniensis, ait Orig. lib. 3. contra Celsum, protulitque viros doctrina et sanctitate perillustres, Quadratum, Athenagoram, Publium, quem sibi in episcopatu Atheniensi substituit iturus Romam, etc. Libros ejus a calumniis hæreticorum Scaligeri et Erasmi, erudito defendit Baronius, Delrio, et ultim Maximus, Anastasius, Hincmarus, Hilduinus, et alii, Sane ipsa eorum profunditas, eloquique sublimitas et majestas, qua omnium Theologorum Patrumque scripta transcendunt, auctorem indicant virum fuisse Paulinum et divinum. Rursum hunc Dionysium esse eumdem cum Dionysio Parisiorum Episcopo, non diversum, ut aliqui ex Adone volunt, demonstrat Baron in Martyr. die 9 Octobr.

Porro magna causa, vel occasio conversionis S. Dionysii fuit visio eclipsis miraculosæ anno Christi 34. in Parasceve, dum Christus crucifigeretur, quam ipse vidit Heliopoli in Ægypto, cum Apollophane, uti ipse testatur epist. ad eumdem Apolloph. et epist. 11. ad Polycarpum. Tunc enim stupens exclamavit: *Aut Deus naturæ patitur, aut mundi machina dissolvitur:* vel, ut narrat Suidas, et Michael Syncellus in encomio S. Dionysii, dicens se id accepisse a suis majoribus: *Deus ignotus patitur in carne, ideoque mundus hisce tenebris obscuratur, et concutitur.* Addit S. Dionys.

epist. ad Apollophan se tunc fuisse 25. annorum: quare cum Paulus prædicarit Athenis anno decimo nono a passione Christi, qui fuit ab ejus nativitate 52. et Claudii 10. sequitur eodem tunc Dionysium fuisse conversum, cum annum ageret ætatis 44. Inde per triennium adhæsit S. Paulo, ut mysteria religionis Christianæ penitus perdisceret, mox creatus ab eo primus Athenarum Episcopus, mire ibidem fidem Christi propagavit: inde cum Paulo ascendens Hierosolymam morti et funeri B. Virginis Deiparæ interfuit; uti ipse asserit l. de Div. nomin. cap. 3. Post hæc S. Joannem Apostolum relegatum a Domitiano in Pathmos, anno Christi 97. consolatus est per epistolam, qua ei celerem reditum prædicit: sequenti enim anno occisus est Domitianus: mox ab exilio rediit S. Joannes. cujus hortatu S. Dionysius profectus est Romam ad S. Clementem: a quo missus in Gallias cum Rustico et Eleutherio, post magnos longosque labores, quibus fidem propagavit, et Ecclesiam Gallicanam fundavit tandem nobili martyrio coronatus est Parisiis sub annum Domini 119. imperante Adriano, cum annum ætatis ageret 110. uti ostendit Baronius: quando prodigium a sæculis inauditum contigit. nimirum quod ipse caput suum a carnifice resectum in manus acceperit, illudque portarit comitantibus et canentibus angelis per duo milliaria, quasi triumphans de morte et tyranno. Ita habet ejus Vita. et traditio Ecclesiæ Gallicanæ.

Assecla S. Dionysii tum in eruditione et sapientia, tum in virtute et vita, tum in martyrio et miraculosa capitis gestatione fuit magnus ille Severinus Boethius Symmachi socer. cum eo occisus a Theodorico rege Ariano, anno Domini 526. Audi Julium Martianum in ejus vita, et ex eo Baronium: *Ticini incolæ semper a majoribus traditum constanter asseverant, Severinum, cum regius spiculator lethale vulnus intulisset, utraque manu divulsum caput sustinuisse; interrogatumque a quonam se percussum existimaret? ab impiis, respondisse: atque ita cum in vicinum templum venisset, et flexis genibus ante altare sacra* (S. Synaxim) *percepisset, paulo post expirasse. Extinctus divinos honores* (illos qui Martyribus exhiberi solent) *a nostris consecutus est, quod pro Catholicis contra perfidiam Arii mortem sustinuerit.* Ticini ejus carcer, et sepulchrum in æde S. Aug. visitur.

Et mulier nomine Damaris.] Hanc fuisse uxorem Dionysii censet S. Chrysost. lib. 4. de Sacerdotio, et Hilduinus in vita S. Dionysii, ac insinuat S. Ambrosius epist. ad Eccles. Vercell. Et Græcum γυνὴ tam *uxorem*, quam *mulierem* significat. Verum sic addidisset Lucas αὐτοῦ, dixissetque *mulier ejus*: jam autem absolute dicit in genere γυνὴ, id est *mulier*: unde significat eam non fuisse Dionysii uxorem, sed mulierem primariam, ita Pagnin. Tigur. et alii passim.

Et alii cum eis.] Multi censent unum ex eis fuisse Hierotheum. Eum enim Atheniensem fuisse tradunt Græci, et ex iis Ambrosius Morales in Historia Hispaniæ, et Joan. Mariana l. 4. de Rebus Hispaniæ c. 3. et nomen ipsum indicat eum fuisse Græcum; ἱερόθεος enim græce idem est quod *sacer*. vel *consecratus Deo*. Unde et in Martyrol. Roman. die 4. Octobris sic de eo legimus: *Athenis S. Hierothei discipuli S. Pauli.* Et eodem die Menologium Græcorum sic habet: *Natalis S. Patris nostri Hierothei, qui fuit unus e numero Areopagitorum, qui ab Apostolo Paulo est instructus una cum magno illo Dionysio, et cum religiose vixisset, migravit ad Dominum.* Addunt aliqui Hierotheum fuisse Episcopum Athenarum: sed nil tale habet Menologium. Hispani tamen censent Hierotheum fuisse Hispanum, aut potius Hispaniæ Præfectum, ibique a Paulo esse conversum, ita Morales, et Ribadeneira in Vita S. Dionysii. Porro mirifice Hierotheus passim deprædicatur a S. Dionysio. Nam cap. 2. de Div. nomin. ab eo vocatur *inclytus præceptor noster*, οὐ μόνον μαθὼν, ἀλλὰ καὶ παθὼν τὰ θεῖα. id est. *non solum discens, sed et patiens divina consummatus*, etc. Et c. 3. proximo post Apostolos loco eum constituit: *Omnes Doctores*, ait, *superavit, totus excedens, totus extra se positus, divino numine afflatus, occupatus a Deo, divinus laudator ab omnibus judicatus, ideoque* ἱερόθεος, *id est sacer quidam Deus, ac divinus præceptor noster.*

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Paulus Athenis pergit Corinthum. Ibi jussu Dei pollicentis multorum conversionem prædicat per sesquiannum: inde v. 12. accusatus a Judæis, se purgat apud proconsulem, in cujus conspectu Judæi furentes Sosthenem impune verberant. Post hæc v. 18. Paulus prædicando peragrat Ephesum, Cæsaream, Antiochiam, Galatiam et Phrygiam. Denique v. 24. Apollo eruditus ab Aquila, fortiter contra Judæos fidem Christi propugnat et propagat.

1 Post hæc egressus ab Athenis venit Corinthum: 2. et inveniens quemdam Judæum nomine
Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, et Priscillam uxorem ejus (eo
quod præcepisset Claudius discedere omnes Judæos a Roma) accessit ad eos. 3. Et quia
ejusdem erat artis, manebat apud eos, et operabatur (erant autem scenofactoriæ artis.) 4. Et dis-
putabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen Domini Jesu, suadebatque Judæis,
et Græcis. 5. Cum venissent autem de Macedonia Silas et Timotheus, instabat verbo Paulus, te-
stificans Judæis esse Christum Jesum. 6. Contradicentibus autem eis, et blasphemantibus, excu-

tians vestimenta sua, dixit ad eos: Sanguis vester super caput vestrum: mundus ego, ex hoc ad Gentes vadam. 7. Et migrans inde, intravit in domum cujusdam, nomine Titi Justi, colentis Deum, cujus domus erat conjuncta synagogæ. 8. Crispus autem archisynagogus credidit Domino cum omni domo sua: et multi Corinthiorum audientes, credebant et baptizabantur. 9. Dixit autem Dominus nocte per visionem Paulo: Noli timere, sed loquere, et ne taceas: 10. propter quod ego sum tecum: et nemo apponetur tibi ut noceat te: quoniam populus est mihi multus in hac civitate. 11. Sedit autem ibi annum et sex menses, docens apud eos verbum Dei. 12. Gallione autem proconsule Achaiæ, insurrexerunt uno animo Judæi in Paulum, et adduxerunt eum ad tribunal. 13. Dicentes: Quia contra legem hic persuadet hominibus colere Deum. 14. Incipiente autem Paulo aperire os, dixit Gallio ad Judæos: Si quidem esset iniquum aliquid aut facinus pessimum, o viri Judæi, recte vos sustinerem. 15. Si vero quæstiones sunt de Verbo, et nominibus, et lege vestra, vos ipsi videritis: judex ego horum nolo esse. 16. Et minavit eos a tribunali. 17. Apprehendentes autem omnes Sosthenem principem synagogæ, percutiebant eum ante tribunal: et nihil eorum Gallioni curæ erat. 18 Paulus vero cum adhuc sustinuisset dies multos, fratribus valefaciens, navigavit in Syriam (et cum eo Priscilla, et Aquila) qui sibi totonderat in Cenchris caput: habebat enim votum. 19. Devenitque Ephesum, et illos ibi reliquit. Ipse vero ingressus synagogam, disputabat cum Judæis. 20. Rogantibus autem eis ut ampliori tempore maneret, non consensit. 21. Sed valefaciens, et dicens: Iterum revertar ad vos Deo volente, profectus est ab Epheso. 22. Et descendens Cæsaream, ascendit, et salutavit Ecclesiam, et descendit Antiochiam. 23. Et facto ibi aliquanto tempore profectus est, perambulans ex ordine Galaticam regionem, et Phrygiam, confirmans omnes discipulos. 24. Judæus autem quidam, Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, devenit Ephesum, potens in Scripturis 25. Hic erat edoctus viam Domini, et fervens spiritu loquebatur, et docebat diligenter ea quæ sunt Jesu, sciens tantum baptisma Joannis. 26. Hic ergo cœpit fiducialiter agere in Synagoga. Quem cum audissent Priscilla et Aquila, assumpserunt eum, et diligentius exposuerunt ei viam Domini. 27. Cum autem vellet ire Achaiam, exhortati fratres, scripserunt discipulis ut susciperent eum. Qui cum venisset, contulit multum his qui crediderant. 28. Vehementer enim Judæos revincebat publice, ostendens per Scripturas, esse Christum Jesum.

1. POST HÆC EGRESSUS AB ATHENIS.] Quia Athenienses novitatis studiosi, nova Pauli doctrina statim ex saturati, aliis novis de more suo audiendis et dicendis intendebant, ait Chrysost. Hæc enim est novitatis amantium indoles, ut novis auditis statim illa quasi vetera fastidiant, moxque nova alia et alia captent: nam quasi febricitantes, insatiabili novitatis siti laborant.

VENIT CORINTHUM.] Quia Corinthus, ait sanctus Chrysost. erat urbs plena Philosophis et Oratoribus. Erat hæc metropolis Achaiæ, sive Peloponnesi, quæ nunc *Morea* dicitur, de cujus situ, opibus, moribus, vide dicta in præfat. epist. ad Corinth. Hic Paulus scripsit epist. ad Thessalonicenses, quæ omnium epistolarum S. Pauli est prima, si tempus scriptionis spectes. Paulus enim Silam et Timotheum evocatos ad se Athenas, miserat Thessalonicam: illi ad eum redierunt Corinthum; statumque Thessalonicensis Ecclesiæ ei retulerunt: quo audito primam ad eos dedit epistolam. Ita Baron. Vide dicta 1. Thessal. 3. 6.

2 PONTICUM GENERE,] oriundum ex provincia Ponti. Perperam aliqui legunt, *pontificium genere*, quasi fuerit oriundus ex pontificibus. Alius hic est Aquila ab Aquila pariter Pontico, qui primus post Septuag. veteris testamentum ex Hæbreo in Græcum convertit, vixitque sub Adriano Imp. factus ex Gentili Christianus, ex Christiano Judæus, de quo Epiph lib de Mensuris. et Philastr hæresi 90. Nam noster hic illo Interprete fuit prior, magnusque Evangelii propagator Unde eum mire laudat Paulus epist. 2. ad Timoth. cap. 4 19. et 1 Corinth. 16. 19 Quocirca Aquila hic cum uxore Priscilla, sive Prisca, Sanctorum catalogo ascriptus legitur in Martyrol die 8. Julii Ubi vide Baron.

QUI NUPER.] προσφάτως, id est *recenter*; Syrus *eo tempore*.

EO QUOD PRÆCEPISSET CLAUDIUS DISCEDERE OMNES JUDÆOS A ROMA.] Causam dat Suetonius in Claudio cap. 25 quod Judæi Romæ assidue tumultuarentur; sed in eo quod addit, *impulsore Christo*, splendide mentitur, uti solent Gentiles historici in rebus Judaicis. Videtur ergo, quod Romæ increbrescente religione Christiana Judæi se ei mora solito opposuerint, et cum Christianis assidue de Messia, id est Christo, ejusque regno altercati sint: affirmantibus Christianis Christum jam venisse, negantibus Judæis. Claudius metuens, ne quis inde tumultus existeret, quo ipse imperio pelleretur per Christum et Christianos (erat enim timidissimus, ac umbras nomenque novi regis exhorrescebat, uti superius ex Suetonio dixi) jussit omnes Roma excedere. Nam non solum Judæos, sed et Christianos e Judæis oriundos, quasi genere Judæos Roma excessisse, patet hic exemplo Priscillæ et Aquilæ, ac S. Petri qui ea de causa Roma discedens venit Hierosoly.

mam, ibique celebravit primum Concilium Hierosolymitanum, uti dixi cap. 15. Audi nuperum Poetam Claudium suis coloribus pingentem:

> Vecors, stupidus, prudentibus stultus, stultis prudens visus.
> Clarior erat, si fuisset obscurior.
> In angulo gladium fugiens, sceptrum invenit.
> Dominium sub domino gessit, liberti libertus, uxoris servus:
> Omnia in imperio habuit præter imperium

Aliam causam expulsionis Judæorum dat Hugo et Lyran: nimirum quod ipsi Aggrippinam Claudii uxorem pellexissent ad Judaismum, sicut paulo ante Tiberius eosdem Roma proscripserat, eo quod Fulviam Saturnini senatoris uxorem ad Judaismum traduxissent, ab eaque aurum et purpuram extorsissent, uti narrat Josephus 18. Antiqu. c. 1. et 5. Porro hæc expulsio contigit anno Claudii 9. Christi 51. uti ex Paulo Orosio, Beda, Adone et aliis demonstrat Baronius.

Et operabatur,] Idque per sesquiannum continue prædicans et sibi suisque operans, ut victum compararet. Vide hic generositatem Pauli: poterat alimoniam et stipendium prædicationis a Christianis exigere, eoque se sustentare, uti faciebant alii Apostoli: sed noluit, ut omnibus liqueret eum non lucra, sed animas venari, itaque plures ad Christum converteret. Vide S. Greg. hom. 12 in Ezech. et ea quæ dixi 1. Cor. 9. Præclare S. Chrysost. laboriosam ardnamque vitam Pauli commendans: *Sic enim palæstra*, inquit, *pugili magis utilis, quam molles lecti, et militi ferrens gladius magis, quam aureus probatur. Et operabatur prædicans, Erubescamus nos, qui etiam absque prædicatione vivimus otiose.*

3. Erant autem scenofactoriæ artis.] Puta tabernaculorum factores: Syrus *opifices conopæorum* Vatabl. et alii, *aulæorum*, quæ scilicet fiunt ex consutis pellibus, uti sunt aulæa Turcica: hæc enim omnia sunt ejusdem artis, scilicet sutrinæ pellium. Origen lib. 4. contra Celsum, Paulum vocat *phrygionem*, quem vulgus *recamatorem* appellat. Apposite Paulus fuit scenifex, utpote qui tota vita peregrinatus, omnes doceret hic vivere ut peregrinos ac cives Sanctorum, et domesticos Dei: peregrini enim non habent domum, sed hospitantur in tabernaculis, uti fecerunt filii Israel peregrinantes per desertum, et etiamnum faciunt milites in castris. Ita Chrys. Porro hæc tabernacula et conopæa fiebant ex pellibus. Unde Paulus ab Origene hom. 17. in Numer. vocatur *pelliam sutor, qui a terrenorum tentoriorum sutura ad æterna consuenda vocabatur.* Ubi, et quo consilio hanc artem mechanicam didicerit, et exercuerit Paulus dixi 2. Thessal. 3. 8.

Ita S. Franciscus, Pauli discipulus, et paupertatis professor, illam sui Ordinis fundamentum jaciens, in quit S. Bonavent. suos jubebat construere et inhabitare domos pauperes, non ut proprias, sed ut alienas quasi peregrinos: quorum leges sunt *sub alieno colligi tecto, sitire ad patriam, pacifice pertransire.* Ita vetares monachi operabantur manibus, indeque vivebant. Vide S. Aug. tract. de Opere monachorum tom. 3. Idem exemplo Pauli factitasse multos sacerdotes et Prælatos Ecclesiæ, testatur S. Epiphan. hæresi 80. Porro miratur Paulum Chrysost. homil. 4. de ejus Laudibus *Homo enim ignobilis, ait, abjectus et circumforoneus, qui artem exercebat in pellibus, in tantum virtute progressus est, ut vix triginta annorum spatio et Romanos, et Persos, et Parthos, et Medos et Indos, et Scythas, et Æthiopes, et Sauromatas, et Saracenos, et omne prorsus humanum genus sub jugum mitteret veritatis. Responde igitur. Unde iste opifex vilis ac publicus, stans in loco artis suæ, ac scosellum in manu gerens, ita ut ipse philosophatus sit, et alios docuerit philosophari, gentes scilicet, urbes atque regiones; nec vim in se sermonis ostendens?* Hæc rhetorica amplificatione dicit os aureum: nam non legimus, Paulum Indis, Æthiopibus et Sauromatis prædicasse. Addit causam: *Ipse enim velut ignis in fœnum, aut in stipulos immissus, omnia dæmonum opera consumpsit, atque in quod voluit omnia convertit. Virtutem venerare crucifixi.* Et inferius, recensens gentes et Judæos quasi feras ubique in Paulum insurgentes: *Beatus tamen Paulus*, ait, *iu tautos ignes insiliens, atque in medio talium luparum consistens, quamquam ictus omnium exciperet, non modo tamen obrutus ipse non est, sed etiam omnes illos in partem transtulit veritatis, etc. ac sicut igne succenso paulatim spinæ consumuntur, et cedunt flammisque superantur, sic etiam insanante Pauli lingua, et omni igne vehementius irruente cedebant omnia. fugiebant dæmonum cultus, mores patrii, populorum furores, tyrannorum minæ, insidiæ domesticorum, pseudoapostolorum operationes molignæ. Magis autem, sicut radiis solis orientibus, et tenebræ fugantur, et feræ latitant, et latrones, homicidæ, fures ad antra suffugiunt, lucidaque efficiuntur omnia, terra, pelagus, montes, urbes, regiones, sic etiam tunc prædicatione fulgente, et ubique Evangelium disseminante Paulo, fugabatur error, veritasque remeabat.* Concludit hortando, ut satagamus Paulo fieri similes. *Neque illud*, ait, *impossibile putemus: nam tale illi, quale etiam nobis corpus fuit, talis anima, tales cibi; sed voluntas in eo mirabilis, et præclara devotio: et illud est prorsus, unde ille talis effectus est.*

4. Interponens nomen Domini Jesu Christi.] Hæc verba desunt in Græco et Syro. Sensus est, q. d. Paulus in synagoga disserendo more Judæorum de Script. passim inserebat mentionem de Christo: scopus enim ejus erat prædicare Jesum Christum. Vide dicta c. 17. 3.

5. Cum autem venissent de Macedonia (Beræa et Thessalonica. Vide dicta v. 1.) Silas et Timotheus, instabat verbo (prædicationi) Paulus.] q. d. Instanter et crebro prædicabat nunc per se, nunc per Silam, nunc per Timotheum, Græce est συνείχετο τῷ πνεύματι, id est, *coarctabatur spiritu*, præ molestia quam illi facessebant Judæi, ait Chrys. Unde Syrus vertit *constrictus erat in sermone Paulus, quia insurgebant in eum Judæi.* q. d. Judæi suis persecutionibus ligabant quasi cor et linguam Pauli, ut vix posset proloqui et prædicare: præsentiebat enim se lusurum operam. Melius alii, *coarctabatur spiritu*, id est zelo, inquiunt, adeo ardenter, ut fere eum non caperet: ut sit idem quod de eodem Athenis dixit cap. 17. 16. *Incitabatur spiritus ejus, videns idololatriæ deditam civitatem.* Unde alii vertunt, *comprimebatur spiritus*, quasi Spiritus Sanctus premeret, et urgeret cor et os Pauli ad prædicandum. Hæc omnia complexus Noster apte vertit, *instabat verbo.*

Testificans (e testimoniis S. Scripturæ efficaciter ostendens) Judæis esse Christum Jesum,] quod sci-

licet Jesus Nazarenus crucifixus, esset verus eorum Messias, id est Christus.

6. Blasphemantibus,] contradicentibus tum Christum tum Paulum: Notanda est hic aurea gnome S. Chrysost. *Convicium*, ait, *sive contumelia est quasi furax ancilla, quæ cum immundum e dumo heri furatur* (v. g. matulam) *eamque in publico proponit, quo re magis se confundit, quam herum: idem facit convitiator; immundis enim verbis magis se coinquinat, quam suum hostem. Idem enim fit, quando cum molis pugnamus, ac si quis sterquilinio obvolutum percutiat, qui dimissis in stercus manibus, dum illum ferire studet, sese coinquinat.*

Excutiens Paulus vestimenta sua.] Iisdem de causis, quibus excussit pulverem pedum c. 13. 51. Eadem enim utriusque excussionis est ratio. Vide ibi dicta.

Sanguis vester super caput vestrum.] q. d. Exitium et mors sempiterna capiti vestro, ob hostilitatem in Christum et fidem, imminens, vobis imputetur: culpa vestra peribitis, non mea, nec alterius cujuspiam. Ego enim a vobis hoc exitium amoliri conatus sum: at vos mihi contradicitis, et Christum blasphematis. Vos ergo vestri estis peremptores et homicidæ.

Mundus ego.] A vestro sanguine et exitio, quia quod mei muneris erat, prædicare scilicet vobis salutem per Christum, hoc feci: at vos Christum, et consequenter salutem vestram, impugnatis: mundus enim non essem, si vobis non prædicassem. Hinc infert Chrys. *Ergo et nos rei sumus sanguinis eorum qui nobis concrediti sunt, si illos negligamus.*

Ex hoc ἀπὸ τοῦ νῦν, id est, *ex nunc*, ex hoc tempore et momento ad Gentes vadam prædicatum. Idem dixit et fecit c. 13. 46.

Titi (cognomento) Justi.] Forte a justitia qua præcellebat, inquit Beda. Vox *Titi* jam non est in Græco sed in Syro. Unde verisimile est olim fuisse in Græco; inde enim translata est versio Syra. Alius est hic Titus a Tito Pauli discipulo, quem Cretæ constituit Episcopum, ad eumque scripsit epist. inscriptam ad Titum. Ita Beda, Hugo et alii.

Colentis Deum.] Puta Gentilis, sed Deum verum colentis, non idola, ut cæteri Gentiles, idque vel ex institutione parentum, vel ex familiaritate cum Judæis: unde et eorum synagogæ vicina erat domus Titi. Ita Glossa et Hugo.

8. Crispus autem archisynagogus, princeps et præfectus synagogæ Judæorum Corinthi, credidit Domino] eumque solum cum Caio et Stephana, Corinthi se sua manu baptizasse scribit Paulus 1. Cor. 1. v. 14. Ascriptus est Crispus Sanctis die 4. Octobris. Miratur S. Chrys. hom. 7. de Laudibus S. Pauli ejus virtutem et efficaciam, quo Proconsules, judices, principes Judæorum sibi infensissimorum, ad se et Christum repente convertit. *Sicut enim ignis*, inquit, *in diversas materias incidens, augetur magis, et ex subjecta sibi substantia incrementa sortitur: sic etiam lingua Pauli quibuscumque fuisset admota ad seipsum continuo transferebat. Impugnatores quoque ejus celeriter ipsius verbo capti, pabulum quoddam spirituali huic efficiebantur igni, perque ipsos magis Evangelii fama crescebat.*

Dixit autem Dominus nocte per visionem (in somno) Paulo: Noli timere.] Poterat enim jure timere Paulus, ne propter Crispum archisynagogum a se conversum, tota synagoga Judæorum contra se insurgeret. Præclare S. August. serm. 6. de verbis Evang. secundum Matth. *Quid times hominem*, inquit, *homo in sinu Dei positus? Tu de illius sinu noli cadere; quidquid ibi passus fueris, ad salutem valebit, non ad perniciem. Laniatus membrorum Martyres pertulerunt, et timent Christiani injurias temporum Christianorum?*

Loquere (prædica Evangelium) ne taceas.] Hæc negatio priorem affirmationem more Hebræo confirmat, et auget. q. d. Loquere palam, libere et intrepide, aperto ore, sonora voce, constanti corde. Qui enim timens loquitur, non diducit os, hæsitat, mussitat, ac verba non tam promit, quam premit; frangit magis quam pangit, ait noster Lorinus.

Propter quod. Διότι, id est, *propterea quod*, *quia ego sum tecum*,] ut te defendam, propugnem, animos et verba suggeram, ac te hostibus omnibus, omnique mundi et inferni potentia superiorem efficiam. Sic angelus ait Gedeoni, mittens eum contra castra numerosissima Madian: *Dominus tecum, virorum fortissime*, etc. *Vade in hac fortitudine tua, et liberabis Israel de manu Madian: scito quod miserim te*, Judic. 6. 12 et 14.

10. Et nemo apponetur tibi.] Græce ἐπιθήσεται, quod active verti potest, *nemo imponet*, vel *injiciet* tibi manus scilicet; nemo adorietur, vel invadet te.

Ut noceat te,] tibi? olim enim noceo regebat accusativum. Græce, τοῦ κακῶσαί σε, id est, *ut affligat te*.

Quoniam populus est mihi multus.] q. d. Multi Corinthii tua prædicatione convertentur, fientque meus populus, meaque Ecclesia.

11. Sedit,] resedit, commoratus est.

12. Gallione autem proconsule.] L. Junius Gallio, Proconsul Achaiæ, fuit frater germanus L. Annæi Senecæ, præceptoris Neronis, uti testatur ipse Seneca in præfat. l. 4. Quæst. notur. qui et eidem inscripsit librum de Remediis fortuitorum, et alterum de Vita beata. Ita Baron. Hic enim Gallio fuit coævus Paulo, non alius, sanior, ut vult Delrio præfat. in Senecam epp. 3. Nec enim senior, puta junioris hujus Gallionis pater, legitur fuisse Proconsul Achaiæ, sed junior, sive filius. Hi enim tres fuerunt fratres, videlicet M. Annæus Novatus, L. Annæus Seneca Neronis præceptor, et L. Annæus Mela qui pater fuit Lucani poetæ. Novatus autem mox nomen mutavit et in Junii Gallionis familiam transiit, ab eo adoptatus. Vide Lipsium procemio in Senecam c. 2. de vita Senecæ. Quocirca ob utraque familia in Eusebii Chronico, hic Gallio cognominatur *Junius Annæus Seneca Gallio, frater Senecæ, egregius declamator*. Favet, quod Seneca epist. 104. asserat, Gallionem fratrem suum seniorem et primogenitum, quem idcirco (et quia Proconsul erat Achaiæ) Dominum suum vocat, ait Lipsius, in Achaia fuisse: sed inde ob febrim discessisse, quod diceret non corporis, sed loci esse morbum. Per Senecam autem videtur Gallio factus Proconsul. Cum enim Seneca a Messalina Augusta Claudii uxore (ut tradit Dio l. 60.) injuste damnatus exilio, post illius necem ab Agrippina, altera Claudii uxore, et Neronis matre, restitutus, ac Neroni, quem Claudius in filium adoptarat, præceptor datus esset, in ejus gratiam Acha a provincia Gallioni ejus germano est tributa. Hinc par Gallionem

cui causam suam probavit Paulus, videtur conciliata amicitia inter Paulum et Senecam: unde utrinque ad alterum circumferuntur litteræ; sed viris doctis merito de suppositione suspectæ, nec satis dignæ gravitate et Pauli et Senecæ: scripsisse tamen Paulum ad Senecam, et vicissim ab eo accepisse litteras, testatur S August. epistol. 54. S. Hieronym. lib. de Script. Eccles. et alii. Errant vero, qui Senecam censent fuisse Christianum: vixit enim Stoicus, et mortuus est Stoicus, ac proinde scripta ejus nil Christiani, sed Stoica dogmata continent, uti patet ex dictis cap. 17. 18. Denique moriens sanguinem suum Jovi libavit. Nimirum inflatus opinione sapientiæ, quasi primus illius ævi Philosophus. et Neronis magister, dedignatus est fieri discipulus Pauli et Christi crucifixi, alioqui Paulum Romæ videre et alloqui potuit: nam biennio ante Paulum occisus est a Nerone. Hoc est quod ait Paulus 1. Corinth. 1. 26. *Non multi sapientes*, etc. *sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus*. Hic Gallio cum fratre Seneca a Nerone damnatus, *propria se manu interfecit mortem ejus Nerone in suam præsentiam differente*, ait Eusebius in Chron. anno Christi 66.

Porro Paulus jam egerat Corinthi sesquiannum, ait S. Chrysost. (licet aliqui ante exactum sesquiannum, tumultum hunc contigisse putent) eo exacto cum novus Proconsul in Achaiam veniret Gallio, ad ejus tribunal Paulum Judæi traxerunt, forte quod putabant Gallionem suum esse amicum et fautorem, æque ac Messalina Augusta nuper Judæis amica et familiaris Judaizarat.

13. Quia contra legem.] tum Judæorum, quæ colit unum solum Deum incorporeum; tum Romanorum, quæ vetat sine Senatusconsultu novos inducere Deos.

Persuadet (Paulus) hominibus colere Deum.] Puta Christum hominem a nostris pontificibus crucifixum. Gallio autem judex legem Romanorum neglexit, sciens, vel interpretans illam solum Romæ locum habere, non in provinciis exteris: legem autem Judæorum, de qua propria contendere Judæos cum Paulo Judæo suspicabatur, contempsit, aut certe ad se non pertinere censuit. Unde dixit: *Judex ego horum nolo esse.*

14 Si quidem esset iniquum, etc.] q. d. Si Paulo objiceretur crimen iniquitatis, v. g. quod esset fur, homicida, seditiosus, turbator reipubl. audirem vos et judicarem: nunc autem, cum eum violatæ legis et religionis vestræ accusetis, nolo huic liti me immiscere: tum quia ego legem vestram non intelligo: tum quia ego sum judex politicus, cujus est judicare causas civiles, non Ecclesiasticas. Sic Augustus causas religionis aperto foro cognoscere noluit, ait Suetonius in ejus vita cap. 39. Ex adverso reges Ægypti, ut de iis judicare possent, creabantur pontifices, ait Dio lib 53. Idem aliarum gentium reges factitasse tradit Aristot. 3. Polit. c. 10.

15 Si vero quæstiones sunt de verbo et nominibus et lege vestra.] Id est, *de verbo et nominibus legis vestræ*, uti legunt nonnulli codices Est hendiadys. Paulus enim contendebat, Christum in re esse eumdem Deum, quem colebant Judæi: Judæi vero eum diversum et alium vocabant. Rursum Paulus asserebat, Jesum vocandum esse Messiam et Christum: negabant Judæi Unde Gallio censebat esse quæstionem de voce et nomine. Insuper contendebat Paulus cum Judæis de legis et S. Script. sensu, an videlicet is esset de Christo, quem prædicabat Paulus, an alius, ut volebant Judæi, quare Gallio recte censuit hoc judicium esse legis Judaicæ, ac proinde ad se non pertinere. Hoc liberum Gallionis judicium consentit cum iis quæ de indole, integritate, et adulationis odio Gallionis fratris sui, scribit Seneca initio l. 4. Quæstionum natur.

16. Et minavit] Id est, abduxit, vel potius abduci jussit. Aliud est *minare*, aliud *minari*. Nam *Pastor ovem baculo minat, lupus ore minatur*. Græce ἀπήλασεν, idest, *depulit, abegit*; Syrus, *emondavit.*

17. Percutiebant Sosthenem principem synagogæ.] Qui videlicet Crispo converso ad Christum vers. 8. in principatu et primatu synagogæ successerat. Minus enim probabile est quod opinatur Chrys. scilicet Sosthenem eumdem esse cum Caio; fuisse enim binomium. Nam Martyrologia distinguunt faciuntque duos.

Porro Beda. Hugo. Cajet. et Carth. censent Sosthenem adhuc fuisse Judæum: itaque percussum a Græcis, ut addunt Græca, puta a ministris Proconsulis, ut juxta ejus sententiam, eum cum suis Judæis a Tribunali pugnis abigerent: aut potius percussum instigantibus Judæis per Græcos, id est Gentiles, eo quod frigidius causam eorum egisset, Pauloque favere videretur, eumque a Judæorum volentium eum occidere, manibus eripuisset. Incredibile enim est quod ait Hugo Sosthenem verberatum a Christianis; eo quod Paulo et Evangelio restiterat. Verius est Judæos, cum spe sua Paulum necandi apud Proconsulem excidissent, furorem suum evomuisse in Sosthenem, præsertim cum a proconsule audissent, *Vos videritis*; putarunt enim hac voce sibi permissam esse suæ legis vindictam. Sosthenes enim Pauli prædicatione conversus, animo erat Christianus, adeoque Paulo favit, eumque defendit: quare eum quasi causæ et legis suæ proditorem, Judæi vel per se vel per Græcos, id est Gentiles, verberant Unde S. Paulum quoque hoc tumultu Judaico verberatum fuisse, scribit S Chrysost. hic, et præfatione in 1 epistol. ad Corinth. Id ita esse liquet ex eo quod Sosthenem hunc laudat, sociumque suum facit S. Paulus initio epist. 1. ad Corinth. ad hæc Menologium Græcorum die 7. Decembris facit eum Colophonis Episcopum. Denique Martyrol Rom. die 28. Novembr. clare hæc de eo habet: *Apud Corinthum natale S. Sosthenis discipuli B. Pauli, cujus mentionem facit idem Paulus Corinthiis scribens. Hic ex Principe synagogæ conversus ad Christum, ante Gallionem proconsulem acriter verberatus; præclaro initio fidei suæ primordia consecravit.* Vere ergo fuit Sosthenes, id est salvator robustus, scilicet Pauli: σώζω enim est salvo, σθένος est robur: robustum enim ejus (et cujusvis patientis) patientiam et mansuetudinem qua plagas acriores animis Judæorum infixit quam ipse ab eis in corpore recipiebat, egregie laudat hic sanctus Chrysost.

Et nihil eorum Gallioni curæ erat.] Vel quod contempserat Judæos, eorumque rixas; vel quod metueret, ne, si eas dirimeret, in ipsummet iras suas verterent: alioqui non satis dignitati suæ nec Sosthenis innocentiæ, nec reipubl. quieti hac dissimulatione consuluit, uti ex officio debebat: erat enim Proconsul et præses provinciæ

18 PAULUS VERO CUM ADHUC SUSTINUISSET (Tigur. *commoratus esset*) DIES MULTOS,] post turbas illas Judæorum intrepide et constanter evangelizans. Aliqui hos dies includunt sesquianno, de quo v. 11. per prolepsin; ita ut universim sesquiannum tantum Corinthi egerit Paulus. S. Chrys. vero eos separat et post sesquiannum exactos hos dies censet, utrumlibet est probabile. Porro Paulum multa magna patrasse, et miracula edidisse, quæ subticet Lucas, docet idem scribens postea ad Cor. ep. 2. c. 12. *Signa*, ait, *apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, in signis et prodigiis, et virtutibus. Quid est enim quod minus habuistis præ cæteris Ecclesiis?* Denique Corinthi sicut anno priore (sedit enim ibi sesquiannum) scripsit priorem epistolam ad Thessalonicenses, ita anno posteriore scripsit posteriorem ad eosdem. Ita Baron.

QUI SIBI TOTONDERAT.] Τὸ *qui*, ad Aquilam refert Isidorus l. 2. Offic. c. de tonsura, et Baron. Imo quidam codices legunt, *totonderant*, scilicet Aquila et Priscilla. Verum τὸ *qui* referre Paulum, censet S. Aug. ep. 19. et S. Hier. ep. 11. quæ extat t. 2. ep. S. Aug. Beda et alii passim. Unde Romani codices Priscillam et Aquilam parenthesi intercipiunt, ita ut ad eos hæc tonsio pertinere nequeat.

HABEBAT ENIM VOTUM.] Quæres, quænam hæc tonsio, et quale votum? Primo, aliqui censent fuisse votum Pauli peculiare, distinctum a voto Nazaræorum (illud enim fieri et expleri debuisset Hierosolymæ) a Paulo editum Dei cultus et mortificationis studio. Secundo, alii censent fuisse votum nazaræatus, sed editum a Paulo ante conversionem in judaismo: ut enim everteret Christum et christianismum, vovisse eum se fore Nazaræum, id est, a vino abstemium et alentem comam, donec Christianam religionem extinxisset. Sicut nostro ævo nonnulli Nobiles ex iis qui suscitarunt primos rebellionis tumultus in Belgio, jurarunt se non posituros cæsariem, donec ulti essent necem aliquot principum Belgarum, a rege Hispaniæ capite plexorum, eo quod hæreticis favissent. Verum hoc votum, æque ac juramentum, est impium, et consequenter ejus executio in Paulo fuisset impia: illa enim professus fuisset, se votum illud Judaicum probare, eaque Judæum et Judaismi vindicem, ac per votum hoc Deo supplicare, ut christianismum everteret.

Dico ergo, votum hoc Pauli fuisse votum nazaræatus, quod scilicet abstineret vino, et aleret comam, non tota vita, sed ad certum tempus a se præfinitum, de quo dixi Num. 6. Probatur. Primo, quia hoc erat commune et ordinarium, votum apud Judæos, adeoque antonomastice vocabatur Votum: perinde ac apud Christianos est votum religionis, cujus nazaræatus erat typus et præludium: quare eum nominabant votum, intelligebant nazaræatum. Secundo, quia votum Nazaræorum proprie consistebat in coma capitis, ut eam alerent, et finito voto tonderent. Tertio quia ideo navigavit Paulus in Syriam, ut scilicet Hierosolymis illud expleret. Dat enim causam Lucas, cur Paulus navigarit in Syriam, quia scilicet totonderat sibi caput, id est, obstrinxerat se voto nazaræatus, quod expleri debebat in templo Hierosolymitano. Quarto, quia præcise tonsionem capitis vovere leviculum est, et indignum religione voti, præsertim Paulini: ergo hæc tonsio erat annexa nazaræatui. Quinto quia votum hoc nazaræatus, vel simile, explevit Paulus in templo c. 21. 24. Ex quo loco magna lux huic versiculo affulget. Ibi enim S. Jacobus dicit S. Paulo: *Audierunt de te* (Judæo-Christiani) *quia discessionem doceas a Moyse eorum, dicens non debere eos circumcidere filios suos neque secundum consuetudinem ingredi*, etc. *Hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis viri quatuor, votum* (Nazaræatus) *habentes super se. His assumptis sanctifica te cum illis, et impende in illis ut radant capita: et scient omnes, quia quæ de te audierunt falsa sunt; sed ambulas et ipse custodiens legem.* Idipsum jam ante viderat et prævideral Paulus. Itaque ut Judæos et Judæo-Christianos sibi, quasi vetanti legalia servari, offensos reconciliaret, ac ne eos, quos a judaismo ad christianismum convertebat, scandalizaret, utpote qui Judaismo assueti, tam cito eum deponere non poterant, multo minus ejus abolitionem audire, fecit votum Judaicum, ac ut Nazaræos comatus incessit, et abstemius vixit. Nazaræi enim summe erant legis Mosaicæ observantes, in eaque erant id quod apud nos sunt Monachi et Religiosi. Unde vocabantur *corban*, id est, Dei donum; eo quod seipsos Deo dicassent et donassent, teste Josepho l. 4. Antiq. c. 4. Nazaræatus autem consistebat in abstinendo a vino, et alenda coma: in hac enim erat sanctitas rudis illius sæculi. Quod si illa contaminaretur per funus aliquod, aut contactum morticini, debebat Nazaræus tondere comam quasi pollutam, et de novo nazaræatus sui tempus inchoare, quod quia sæpe contingebat, hinc illa, illiusque votum subinde per plures annos protrahebatur. Expleto autem voto, debebat adire templum, tondere comam, Deoque sacrificia lege Num. 5. statuta offerre. Videtur ergo quod Paulus habens votum nazaræatus, ideoque alens comam, funere aliquo fuerit pollutus, ideoque juxta legem totondit comam, ut rursum nazaræatum inchoaret, et comam aleret, usque ad voti sui expletionem, tunc eam positurus Hierosolymis in templo, quod fecit v. 22. ut ibi dicam, aut certe c. 21. 24. Ita Bar. Cajet. Sanchez et alii.

Dices. Nazaræus si pollueretur super mortuo, tonderi debebat, et simul offerre victimas expiatorias, ut præscribitur Num. 6. 9. Paulus autem nullas victimas hic obtulit, nec offerre potuit utpote quæ solum in templo Hierosolymis offerri poterant et debebant. Resp. Victimas hasce offerre debebant illi, qui erant Hierosolymæ, eique vicini: remoti enim ab ea, uti erat Paulus, id facere non poterant; nemo enim tenetur ad impossibile, unde hi solum tondebat caput. Porro id fecit Paulus Corinthi, quia ibi erat Judæorum multitudo; ut eis ostenderet se legem non aspernari, sed venerari et colere. Hinc patet Paulum vino et sicera, id est, omni eo quod inebriare potest, abstinuisse; hoc enim faciebant Nazaræi. Ecce sobrietatem Pauli in tantis laboribus, ecce charitatem, qua omnibus omnia fit, Judæis Judæus, Gentilibus Gentilis, ut omnes lucrifaciat.

IN CENCHRIS.] *Cenchræ*, vel Cenchreæ est navale, ait Strabo l. 8. et portus Corinthi ad Orientem, cui vicinus est alter dictus *Lechcæ*. Ab his duobus portubus Græci Corinthum vocant bimarem, et amphithalassum, ut dixi in præfat. ep. ad Corinth.

19. DEVENITQUE EPHESUM.] Ephesus erat metropolis Asiæ Minoris, in qua erat nobile Dianæ templum,

de quo c. 19. ac oratorum et philosophorum multitudo: quare Apollonius Thyanæus celebris philosophus, vel potius magus, Ephesi resedit. Ejus Episcopum Paulus postea constituit Timoth. cui successit Onesimus. Ephesi quoque frequentius morabatur S. Joannes Apostolus cum B. Virgine ejus curæ a Christo concredita, dum totius Asiæ fundaret et gubernaret Ecclesias, uti asserunt Patres Conc. Ephesini c. 27. ad Cler. Constant. unde et Ephesi mortuus est.

Illos (Aquilam et Priscillam) ibi reliquit,] ut Ephesios fide Christi imbuerent.

21. Dicens.] Græca adduot: *Oportet omnino festum quod instat, me agere Hierosolymis.* Ita quoque legit S. Chrys. OEcum. Cajet. Vatab. et alii passim.

Reventar ad vos Deo volente.] Hoc exemplo Pauli et S. Jacobi c. 4. 13. usurpant pii Christiani, ut cum aliquid se facturos dicunt, addant, *Deo volente*, vel, *si Deus voluerit*. Credunt enim, sperantque se suaque omnia regi a Deo, quo præeunte omnia succedunt prospere, juxta illud Nazianz. in Distichis :

Deo annuente nihil potest livor.
Deo abnuente nihil potest labor.

22 Et descendens Cæsaream] Cappadociæ, inquiunt Rab. m. Beda, Lyranus, Gagnæus et alii, quia needum in Syriam pervenerat Paulus. Cajetan. vero, Barun. Arias et alii intelligunt Cæsaream Palæstinæ. Censent enim eo venisse Paulum, indeque perrexisse Hierosolymam, ibique salutasse Ecclesiam, puta Hierosolymitanam, quasi matricem, utpote e qua ceteræ prognatæ erant. Id exigunt verba Græca paulo ante citata, itemque profectio Pauli in Syriam, et votum nazaræatus, de quo v. 18. hoc enim explendum erat Hierosolymæ in templo. Quod si verum est, hæc est tertia (licet aliqui quartam velint) Pauli post conversionem profectio in Jerosalem. Multa enim brevitatis studio subticet, vel prætervolat Lucas. Nam prima fuit post triennium a conversione sua, Act. 9. 26. et Gal. 1. 18. puta anno Christi 39. Secunda post 14. annos, puta anno Christi 51. tunc enim ob quæstionem legalium adiit Apostolus, interfuitque Concilio Hierosolymitano, Act. 15. Tertia est hic. Quartam audiemus c. 21. 17. Porro Paulus salutans Ecclesiam, imprimis salutavit B. Virginem Deiparam, Ecclesiæ matrem et principem, consilia sua cum ea communicans, eamque vicissim in dubiis consulens, ac poscens ejus opem et preces apud filium in tantis suis laboribus, difficultatibus et persecutionibus, uti par est credere. Vide dicta cap. 1. 14. et cap. 20. 22.

Et descendit Antiochiam.] Pisidiæ, utpote viciniam Cæsareæ Cappadociæ, aiunt Beda et auctores prioris sententiæ jam citati, qui per Cæsaream acceperunt eam quæ est Cappadociæ. At vero Chrys. Barun. et alii passim accipiunt Antiochiam Syriæ. Hæc enim absolute vocatur *Antiochia*, utpote caput Syriæ; reliquæ vero cum addito, ut *Antiochia Pisidiæ*. Amabat Paulus, ait Chrys. Antiochiam, utpote ubi creatus erat Apostolus Gentium, imo ubi primum iis prædicarat tanto fructu, ut ibi primum discipuli cognominati sint Christiani.

23. Perambulans ex ordine Galaticam regionem et Phrygiam.] Vide Apostolum instar fulgoris celerrime per Asiæ regiones discurrentem. Vere S. Chrys. hom. 8. de laudibus S. Pauli: *Sol quidam, ait, est hominibus Paulus qui totum prorsus orbem fulgentibus linguæ suæ radiis illuminavit, quique universas circumeundo gentes, cursum omnino solis imitatus est, ac mundi regiones omnes quasi libero a corpore animo pervolavit; et hoc cum amara ei vulnera crebrius obviarent:* ac mox confert et præfert eum Patriarchis, Prophetis, Angelis et Archangelis. Porro Galatæ Paulum quasi angelum de cœlo lapsum susceperunt, uti testatur Paulus ad eosdem scribens cap. 4. 14.

24. Apollo.] Quidam apud OEcum. censent hunc esse Apellem, Pauli discipulum et ab eo creatum Episcopum Corinthi, de quo idem scribit ad Roman. 16. v. 10 *Salutate Apellem probum in Domino*. Verum alii passim distinguunt *Apollo* ab Apelle. Hic est Apollo de quo Apostolus ait: *Ego plantavi, Apollo rigavit, Deus autem incrementum dedit.* 1. Cor. 3. v. 6. Ascriptus est Sanctis in Martyr. die 22. Aprilis. Porro *Apollo* græce Ἀπολλὼς, est nomen indeclinabile, ac proinde diversum ab Apolline Gentium Deo.

Vir eloquens,] λόγιος Vatabl. vertit, *eruditus*; alii *prudens*; alii, *disertus*; alii, *historiæ et antiquitatis peritus*. Hæc enim omnia significat λόγιος.

Potens in Scripturis.] Puta versatus et efficax in iis citandis, explicandis, urgendis ad revincendos adversarios. Putant aliqui quod Apollo Alexandriæ (erat enim ipse Alexandrinus) in schola S. Marci inter Essæos eruditus fuerit, et exercitatus in sacris Litteris. Verum obstat id quod sequitur, *Sciens tantum baptisma Joannis*. Vatabl. vertit, *Hic erat doctissimus librorum veteris Testamenti*. Unde *Apollo* idem est quod vibrans radius, ait Pagn. in Interpr. nom. Heb. aut perdens et exterminans, ut sit idem quod *Apollyon* Apoc. 9. 11. Nam sua doctrina vehementer Judæos revincebat v. 28. et Judaismum exterminabat.

25. Hic erat edoctus,] κατηχημένος. id est, *catechizatus, institutus ut catechumenus, initiatus, doctus primordia fidei Christianæ* : nam needum erat baptizatus baptismo Christi, sed tantum Joannis Baptistæ, ut sequitur, ac proinde needum erat Christianus.

Fervens spiritu.] Unde videtur, quod ante baptismum per actum contritionis et charitatis fuerit justificatus. Ita Chrysost.

Docebat ea quæ sunt Jesu,] scilicet Jesum crucifixum esse Messiam, sive Christum a Prophetis promissum, ex illis ipsis ostendebat.

Sciens tantum baptisma Joannis] Cujus professio et quasi forma erat, ut crederent in venturum Jesum, de quo c. 19. v. 1. et 4 Forte olim baptismo Joannis erat baptizatus; in eoque audierat Jesum esse Christum; ac deinde raro viderat vel audierat Christianos, ut baptismum Christi, aliaque ejus mysteria ignoraret: unde ea didicit ab Aquila moxque Christi baptismum suscepit.

26. Hic ergo cœpit fiducialiter agere in synagoga.] q. d. Libere et intrepide cœpit Judæis prædicare Jesum Christum.

Assumpserunt eum,] in domum suam plenius in Christiana fide erudiendum. Notat Chrys. laudatque sinceram fidem et charitatem Aquilæ et Priscillæ, utpote qui non suam, sed Christi gloriam quæsiverunt, ideoque Apollo instruxerunt, ut ille eloquens et potens in

Scripturis, melius et efficacius prædicaret Christum. *Sicut*, inquit Chrys. *in cithara varias quidem habes voces, unam autem harmoniam; et unus musicus est qui citharam in manum sumit: sic hoc in loco cithara quidem est charitas ipsa: voces loquentes verba quæ ad charitatem conciliandam pertinent; omnes in unam suavem conspirant consonantiam. Musicus vero est charitatis vis, illa dulcem melodiam pulsando affert. Hæc melodia et Deum et angelos lætificat. Hæc totum in cælo spectaculum excitat: hæc et dæmonum furorem compescit, et affectionum demulcet impetus, imo eis silentium indicit: sicut musico choro personante omnes auditores, quantumvis garruli et turbidi, silent et auscultant. Nihil sic faciet amicum, ut anima gratitudinis studiosa, as bene loqui solens, anima sine fastu, contemptus vanæ gloriæ, contemptus honoris.*

Et diligentius exposuerunt ei viam Domini.] puta institutum christianismi a Deo sancitum. Nota hic humilitatem et docilitatem Apollo, qui vir eloquens potensque in Scripturis, erudiri se sinit ab Aquila et Priscilla. Cicero in Catone Majore laudat hanc Solonis sententiam: *Quotidie addiscens plurima, fio senex.* Tale est et illud Salvii Juliani Jurisconsulti : *Etsi alterum pedem in sepulchro haberem, adhuc addiscere vellem*, Diogenes Cynicus ab Anthistene baculo repulsus: *Cæde*, ait, *si vis ut nullum invenies baculum tam durum quo me abs te abigas, dum aliquid dixeris.* Ita Laertius libr. 6 cap. 2. Zeno oraculum consulens, *quo pacto optime vitam institueret*, audivit: *Si mortuis concolor fieret*. Ille sentiens se vocari ad veterum lectionem, contulit se ad philosophiam: nam studium ac victus parsimonia maciem, et pallorem homini conciliat, Ita Laertius lib. 7. cap. 1 Ita S. Hieronymus natu grandior adiit Constantinopolim, ut S. Gregorium Nazianz. audiret. eoque præceptore sæpe gloriatur. Ita S. Augustinus, sua dubia in Scripturis proposuit S. Hieronymo ut ab eo doceretur. Idem facit S. Damasus Pontifex.

Exhortati fratres.] προτρεψάμενοι. Syrus *prævenerunt eum fratres*, exhortando scilicet eum, ut pergeret in Achaiam, puta Corinthum, ac fideles sua sapientia et facundia in fide et pietate confirmaret. Noster recte vertit, *exhortati*: nam λογος προτρεπτικος vocatur oratio exhortatoria.

Contulit multum his qui crediderant.] Græca addunt, διὰ τῆς χάριτος. id est, *per gratiam* verbi, spiritus ac fervoris sibi a Deo spiratam.

28. Vehementer.] εὐτόνως. id est, *acriter, magna contentione, nervose et efficaciter*.

Esse Christum Jesum.] quod Jesus esset Christus. Est anastrophe.

CAPUT DECIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Paulus redit Ephesum: ibi duodecim circiter discipulos Joannis baptizat et confirmat. Secundo, v. 7. in synagoga tres menses, mox in schola Tyranni per biennium prædicat, et dicta sua miraculis confirmat, adeo ut solis sudariis suis, ægros sanet, et dæmones pellat, quod dum imitari tentant Judæi Scevæ filii, invaduntur a dæmone : quare multi magiam damnant, et magicos libros comburunt. Tertio, v. 23. Demetrius argentarius Dianæ tumultum concitat contra Paulum, quem sedat scriba.

1 Factum est autem, cum Apollo esset Corinthi, ut Paulus peragratis superioribus partibus
veniret Ephesum, et inveniret quosdam discipulos: 2. dixitque ad eos : Si Spiritum Sanctum accepistis credentes ? At illi dixerunt ad eum : Sed neque si Spiritus Sanctus est,
audivimus. 3. Ille vero ait: In quo ergo baptizati estis? Qui dixerunt: In Joannis baptismate. 4. Dixit autem Paulus: Joannes baptizavit baptismo pœnitentiæ populum, dicens : In eum, qui venturus esset post ipsum, ut crederent, hoc est, in Jesum. 5. His auditis baptizati sunt in nomine
Domini Jesu. 6. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus Sanctus super eos, et loquebantur linguis, et prophetabant. 7. Erant autem omnes viri fere duodecim. 8. Introgressus
autem synagogam, cum fiducia loquebatur per tres menses, disputans, et suadens de regno Dei.
9. Cum autem quidam indurarentur, et non crederent, maledicentes viam Domini coram multitudine : discedens ab eis, segregavit discipulos, quotidie disputans in schola tyranni cujusdam.
10. Hoc autem factum est per biennium, ita ut omnes, qui habitabant in Asia, audirent verbum
Domini Judæi atque Gentiles. 11. Virtutesque non quaslibet faciebat Deus per manum Pauli: 12. ita
ut etiam super languidos deferrentur a corpore ejus sudaria, et semicinctia, et recedebant ab eis
languores, et spiritus nequam egrediebantur. 13. Tentaverunt autem quidam et de circumeuntibus
Judæis exorcistis, invocare super eos, qui habebant spiritus malos, nomen Domini Jesu, dicentes:

Adjuro vos per Jesum, quem Paulus prædicat. 14. Erant autem quidam Judæi Scevæ principis sacerdotum septem filii, qui hoc faciebant. 15. Respondens autem spiritus nequam dixit eis: Jesum novi, et Paulum scio: vos autem qui estis? 16. Et insiliens in eos homo, in quo erat dæmonium pessimum, et dominatus amborum, invaluit contra eos, ita ut nudi et vulnerati effugerent de domo illa. 17. Hoc autem notum factum est omnibus Judæis, atque Gentilibus, qui habitabant Ephesi: et cecidit timor super omnes illos, et magnificabatur nomen Domini Jesu. 18. Multique credentium veniebant, confitentes et annuntiantes actus suos. 19. Multi autem ex eis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, et combusserunt coram omnibus: et computatis pretiis illorum, invenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium. 20. Ita fortiter crescebat verbum Dei, et confirmabatur. 21. His autem expletis, proposuit Paulus in spiritu, transita Macedonia et Achaja ire Hierosolymam, dicens: Quoniam postquam fuero ibi, oportet me et Romam videre. 22. Mittens autem in Macedoniam duos ex ministrantibus sibi, Timotheum et Erastum, ipse remansit ad tempus in Asia. 23. Facta est autem illo tempore turbatio non minima de via Domini. 24. Demetrius enim quidam nomine, argentarius, faciens ædes argenteas Dianæ, præstabat artificibus non modicum quæstum. 25. Quos convocans, et eos qui hujusmodi erant opifices, dixit: Viri, scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio: 26. et videtis, et auditis quia non solum Ephesi, sed pene totius Asiæ, Paulus hic suadens avertit multam turbam, dicens: Quoniam non sunt dii, qui manibus fiunt. 27. Non solum autem hæc periclitabitur nobis pars in redargutionem venire, sed et magnæ Dianæ templum in nihilum reputabitur, sed et destrui incipiet majestas ejus, quam tota Asia et orbis colit. 28. His auditis, repleti sunt ira, et exclamaverunt dicentes: magna Diana Ephesiorum. 29. Et impleta est civitas confusione, et impetum fecerunt uno animo in theatrum, rapto Caio et Aristarcho Macedonibus, comitibus Pauli. 30. Paulo autem volente intrare in populum, non permiserunt discipuli. 31. Quidam autem et de Asiæ principibus, qui erant amici ejus, miserunt ad eum, rogantes ne se daret in theatrum. 32. Alii autem aliud clamabant. Erat enim Ecclesia confusa: et plures nesciebant qua ex causa convenissent. 33. De turba autem detraxerunt Alexandrum, propellentibus eum Judæis. Alexander autem manu silentio postulato, volebat reddere rationem populo. 34. Quem ut cognoverunt Judæum esse, vox facta una est omnium, quasi per horas duas clamantium: Magna Diana Ephesiorum. 35. Et cum sedasset scriba turbas, dixit: Viri Ephesii, quis enim est hominum, qui nesciat Ephesiorum civitatem cultricem esse magnæ Dianæ, Jovisque prolis? 36. Cum ergo his contradici non possit, oportet vos sedatos esse, et nihil temere agere. 37. Adduxistis enim homines istos, neque sacrilegos, neque blasphemantes deam vestram. 38. Quod si Demetrius, et qui cum eo sunt artifices, habent adversus aliquem causam, conventus forenses aguntur, et proconsules sunt, accusent invicem. 39. Si quid autem alterius rei quæritis, in legitima Ecclesia poterit absolvi. 40. Nam et periclitamur argui seditionis hodiernæ: cum nullus obnoxius sit (de quo possimus reddere rationem) concursus istius. Et cum hæc dixisset, dimisit Ecclesiam.

1 PERAGRATIS SUPERIORIBUS PARTIBUS.] Galatia et Phrygia, postquam Hierosolymis redisset Antiochiam, de quo cap. præced. v. 23.

QUOSDAM DISCIPULOS.] Opinatur Cajet. hosce fuisse conversos, et baptizatos baptismo Joannis ab Apollo. Hic enim ante Paulum fuerat Ephesi, solumque sciebat baptisma Joannis, cap. præced. v. 24. et 25. Sed obstat, quod Ephesi Apollo instructus fuerit plenius de Christo, et Christi baptismo ab Aquila c. 18. v. 26. quare si hi fuissent ejus discipuli, utique ipse eos plenius de Christo instruxisset, et baptismo Christi baptizari curasset. Adde, baptismum Joannis durasse tantum usque ad Christum: ad illum enim ducebat et tendebat, idemque a solo Joanne collatus est, non a discipulis, vel posteris ejus uti docet S. August tract. 5. in Joannem, et S. Cyrill. in Joan. lib. 2. c. 57. et sat colligitur Joan. 1. 33. et c. 3. 23.

Dico ergo, hos ante annos viginti, ab ipso Joanne Baptista fuisse baptizatos in Judæa. Dum enim ex Asia Hierosolymam de more ad diem festum ascendissent, audientes prædicationem Joannis, ejus baptismum susceperunt, ab eoque didicerunt, credendum esse in Christum mox venturum, mox in Asiam domum redeuntes, nihil amplius de rebus in Judæa a Joanne et Christo gestis audierunt: quare ea hic audiunt a Paulo. Ita Chrysost. et alii mox citandi.

2. SI SPIRITUM SANCTUM ACCEPISTIS.] q. d. Estisne confirmati Sacramento Confirmationis? In eo enim primitus visibiliter dabatur Spir. Sanctus, uti dixi c. 8. Quia enim dicebant se esse discipulos Christi, ad quem missi erant a Joanne, putabat Paulus eos baptizatos esse baptismo Christi: sed dubitabat an essent confirmati, eo quod Ephesi nullus fuisset Episcopus, cujus solius est conferre Sacramentum confirmationis. Unde addit:

CREDENTES.] Græce πιστευσαντες, id est *postquam credidistis*, et consequenter baptizati estis. Ita Pagnin. Tigur. et alii.

SED NEQUE SI SPIRITUS SANCTUS EST, AUDIVIMUS.] Hinc patet baptismum Joannis diversum fuisse a baptismo Christi, uti contra Calvinum, et hæreticos definit Concil. Trident. sess. 7. c 1. de baptismo Baptismus enim Christi confertur invocatione S. Trinitatis, dicendo: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti.* Joannis vero in nomine Christi venturi dumtaxat, ut patebit v. 4. ideoque hi non audierant nomen Spiritus Sancti. Vide Bellarm. tract. de baptismo c. 19. et 21. Perperam ergo S Cyprian. ep. 73. ad Jubaianum ex horum rebaptizatione sumpsit argumentum de rebaptizandis hæreticis: quem errorem *passionis falce purgavit*, ait S Aug. ep. 48 Pejus fingunt Centuriatores l. 2. c. 4. tit. de baptismo, et Kemnitius in Exam. Concil Trid. c. de baptismo, Joannem Baptistam baptizasse in nomine S. Trinitatis: hos vero non recepisse verum Joannis baptismum; sed mutilum et vitiatum. Nam ipsi diserte asserunt se baptizatos baptismate Joannis, nec Paulus de ejus veritate dubitat, quin potius verum fuisse præsupponit. Sed addit Joannis baptismum fuisse tantum symbolum pœnitentiæ, ideoque insufficientem ad remissionem peccatorum: eam enim solum præstare Christum in suo baptismo.

3. IN QUO] εις τι, id est, *in quid*, id est. in quo, scilicet baptismate: respondent enim, *in Joannis baptismate:* sæpe enim εις sumitur pro εν. Alioqui proprie *in quid*, id est, in quem, puta cujus nomine invocato, *baptizati estis?* Imperite et inepte Beza et Bucerus hic, baptismum interpretantur doctrinam Joannis a baptismo seclusam, q d In quo baptizati estis, id est, cujus doctrinam edocti estis, a quo instituti estis? respondent illi, *in Joannis baptismate*, id est, in Joannis schola et disciplina eruditi sumus, non tamen ab eo baptizati. Id faciunt, quia censent baptismum Joannis fuisse eumdem cum baptismo Christi. Ne ergo Paulum, qui eos baptizari curavit baptismo Christi, faciant Anabaptistam, dicunt eos non fuisse baptizatos baptismo Joannis, sive Christi, ut ipsi opinantur. Ubi vide quis spiritus agat hæreticos, videlicet invidi Luciferi, qui eos excæcat et in vertiginem agit. Ut enim Christum, ejusque Sacramenta extenuant, confundunt ea cum veteribus et S. Joannis, imo hæc illis adæquant et identificant.

Verum nusquam in Script vel Patribus doctrina vocatur *baptismus:* aliud enim est docere, aliud baptizare. Quis unquam baptizari baptismo, censuit idem esse quod doceri doctrinam? Secundo, proprie hic baptismum accipi, patet ex sequentibus: *Dixit autem Paulus: Joannes baptizavit baptismo pœnitentiæ populum.* Rursum: *His auditis baptizati sunt in nomine Domini Jesu*; ubi clarum est proprie baptismum accipi pro ablutione sacramentali, non pro doctrina. Ergo et paulo ante, cum ait eos baptizatos baptismo Joannis, proprie baptismum accipit. Opponit enim baptismum Christi baptismo Joannis, et baptizatos baptismo Joannis jubet baptizari baptismo Christi Ergo clarum est, baptismum Joannis fuisse alium a baptismo Christi, eoque longe inferiorem, nisi Paulum velimus facere Anabaptistam. Tertio, ita docent et explicant S. Chrys. hic, S Aug. lib. de unico baptismo cap 7. S. Hieron. in c. 2. Joelis, Tertullianus libr. de Baptismo c. 10. Origen tomo 8. in Joannem, et alii passim. Quarto, quia Græce est μεν, quod expressam vel tacitam exigit antithesin. Unde post se poscit δε q. d. Joannes quidem baptizavit baptismo pœnitentiæ, Christus vero baptizat baptismo remissionis peccatorum justitiæ et salutis. Perperam enim Beza τομεν refert ad δε, quod habetur vers. 5. in Græco, ubi dicitur, ακουσαντες δε, id est, *audientes vero baptizati sunt*. Nam Pauli oratio imperfecta expleri nequit per historiam rei gestæ per alios, puta baptizatos, sed ejusdem Pauli oratione tacita suppleri debet: alioqui dicendum est τομεν esse encliticum, et redundare, uti redundat: cap. 1. 1. et alibi. Vide Bellarm. de baptismo cap. 22 ubi alia aliorum effugia confutat.

4. JOANNIS BAPTIZAVIT BAPTISMO PŒNITENTIÆ] Id est, baptismo, qui erat symbolum, excitatio et protestatio pœnitentiæ, ad remissionem peccatorum baptismo Christi recipiendam. Vide dicta c. 1 5. Hinc sequitur, infantes et pueros rationis et pœnitentiæ impotes non fuisse baptizatos baptismo Joannis; sed solos adultos, utpote rationis et pœnitentiæ capaces. Ita Suarez et alii passim. Secus est de baptismo Christi, qui confertur parvulis ad remissionem peccati originalis

DICENS: IN EUM QUI VENTURUS ESSET POST IPSUM, UT CREDERENT] Hinc colligunt S. Hieron in Joelis c. 2. D. Thom. Magister Sentent. Bonavent. Paleccius et alii in 4. dist. 2 hanc fuisse formulam baptismi Joannis: *Ego te baptizo, in eum qui venturus est ut credas, hoc est, in Jesum Christum*, quem vobis mox ostendam. Christum vero baptizans dixit: *Ego te baptizo in nomine tuo. qui venturus es*, ait Palacius. Ubi adverte, hanc formulam esse exhortatoriam, ideoque non proprie fuisse formam Sacramenti (hoc enim est proprium Sacramentis legis novæ, quæ quia perfecta sunt, coalescunt ex materia et forma) sed instar formæ. Erat enim propria exhortatio ad pœnitentiam et fidem in Christum. Ita docet Durandus, Gabriel, Sotus, et ex iis Franc. Suarez. 3. part quæst. 38 disp. 25. sectione 1. Nota τα *qui venturus est*, est periphrasis Messiæ sive Christi, ut dixi Gen. 49 12. Unde Græca et Syra addunt: *Hoc est, in Jesum Christum.*

5. HIS AUDITIS BAPTIZATI SUNT.] Beza contendit hæc esse verba non Lucæ, sed Pauli: ejus enim narrationem cœptam v. præcedenti hic expleri. q d. Paulus: Multi e populo auditis verbis Joannis, ab eo baptizati sunt in nomine Christi. Verum hæc esse verba non Pauli, sed Lucæ, plane evincit tota rei gestæ series, quæ historica est narratio, quod scilicet hi duodecim Ephesii baptizati baptismo Joannis, audientes a Paulo baptismum Joannis esse insufficientem, et complendum per baptismum Christi, eodem mox baptizati sint Idem evincunt sequentia v. 6. *Et cum imposuisset illis manus, venit Spiritus Sanctus super eos* q. d. Baptizati sunt, et mox a Paulo confirmati receperunt Spiritum Sanctum: alioqui enim nulla erit horum versuum connexio, sed erunt scopæ dissolutæ, et *arena sine calce*, ut dicebat Caius Imp de scriptis et sententiis Senecæ, teste Lipsio in ejus prooemio.

6. ET CUM IMPOSUISSET ILLIS MANUS, impertiendo eis Sacramentum Confirmationis, VENIT, invisibilis ignis, vel linguarum specie, SPIRITUS SANCTUS SUPER EOS. Unde et LOQUEBANTUR LINGUIS, ET PROPHETABANT] vel proprie futura prædicendo, vel improprie celebranda

magnalia Dei. Hi enim erant effectus Sacramenti Confirmationis, non baptismi, uti ostendi cap. 2. 4, et c. 8. 17.

8 DE REGNO DEI.] Puta de regno cœlorum, deque modis et viis quibus ad illud tendere debemus, uti dixi cap. 1. 3. nimirum per fidem, obedientiam et cultum Christi crucifixi.

9. CUM AUTEM QUIDAM, Judæi (erant enim e synagoga, in qua prædicabat Paulus) NON CREDEBANT.] Syrus *excandescerent*.

MALEDICENTES VIAM DOMINI.] convicianles institutum christianismi. Christumque crucifixum blasphemantes. *Hinc discimus*, ait Chrysost. *Quod non debemus nos immiscere maledicentibus, sed ab eis discere. Cum malediceretur, non maledixit etiam ipse, sed potius quotidie disputabat: et ob hunc causam potissimum sibi familiares faciebat, quod quomvis mole audiret, non tamen recederet, neque resiliret.*

DISPUTANS IN SCHOLA TYRANNI CUJUSDAM.] Syrus, Dionys. Arias et Mariana censent, *tyrannus* esse nomen proprium viri sic appellati; imo Arias censet nomen *tyranni* mutatis punctis idem esse quod Tyrai, vel Turni. Sic Tyrannio dictus est Grammaticus ille, quem laudat Strabo lib. 13. Forte hic est ille Tyrannus Sophista, quem scribit Suidas libros decem edidisse de statu et divisione orationis. Ita Baron Alii *tyranni* nomen accipiunt ut appellativum, pro principe, primate aut viro potente: unde et in Romanis Bibliis scribitur per minusculum. Ita Lyran. Cajetan. Vatabl. Gagnæus et alii; quasi studio hunc locum viri potentis elegerit Paulus, ut eis eum sua potentia contra Judæorum audaciam tueretur. unde et biennium ibidem resedit et docuit. Forte erat ex stirpe Andiocbi quem Strabo l. 14. asserit fuisse Codri Athenarum regis filium, Ephesumque condidisse, eamque fecisse regiam Jonum, additque: *Etiamnum omnes ex hoc genere reges vocantur, et quibusdam regiis fruuntur honoribus, ut qui primo loco sedeant in certaminibus et spectaculis, purpuram habeant, scipionem quoque pro sceptro.* Tunc *schola* pro aula, vel portica, in quam otii causa hic tyrannus, id est vir potens, secedere solebat, accipi debet: σχολάζω enim idem est quod otior, requiesco, ferior, immoror: unde σχολη est otium, vacatio, cessatio, mora, recessus: inde ludus litterarius vocatur *schola*, eo quod literæ otium poscant. Studiosi enim et scholares cæteris rebus omissis, toti debent vacare liberalibus studiis. Vide Brissonium lib. 17. de Verborum signific.

10 HOC AUTEM FACTUM EST PER BIENNIUM.] Adde tres menses, quod Paulus prædicando exegit in synagoga v. 7. habebis duos annos expletos, et tertium inchoatum per tres menses. Unde c. 20. 31. ait Paulus, se Ephesi tres annos resedisse, scilicet incomplete, quia tertium duntaxat inchoavit. Porro Paulus venit Ephesum anno Christi 55. Claudii 13. inde recessit anno Christi 57 Neronis 1. post Pentecosten. Hoc enim scribit Corinthiis epist. 1. c. 16. 8 *Permanebo*, ait, *Ephesi usque ad Pentecosten* Ita Baron, qui et recte advertit, Paulum hoc biennio non semper hæsisse Ephesi, sed et excurrisse ad alias Asiæ civitates, iis evangelizando. Causa, cur tamdiu Ephesi hæserit Paulus, fuit civitatis frequentia, idololatria, philosophia, magia. Erat enim Ephesus Asiæ metropolis, in eaque Dianæ templum celeberrimum: hanc ergo idololatriæ arcem expugnandam suscipit Paulus, ut ea subacta, facile reliqua omnia expugnet. Ephesi enim scholam magiæ instituit sub hoc tempus Apollonius Tbyanæus impostor, Christi Paulique hostis. Hanc causam dat Paulus Ephesо scribens ad Corinth ep. 1. c. 16. 8. *Permanebo*, ait, *Ephesi*: *Ostium enim mihi apertum est magnum et evidens, et adversarii multi.* Hac etiam de causa scribens postea ad Ephesios, stylum attollit, profunde loquitur, sublimia speculatur, ut ostendat se profunditate sapientiæ non cedere, sed superare magos et philosophos, uti dixi proœmio in ep. ad Ephesios. Quocirca Haymo ibidem: *Sicut cor.* ait, *in medio ventris, ita isto in medio corpore epistolarum consistit.*

OMNES.] plerique omnes, plurimi.

IN ASIA.] minore: undequaque enim ex Asia hæc confluebant Ephesum. tum ob urbis, tum ob templi Dianæ celebritatem. Hinc recte docet Baronius anno Christi 97. Ephesinam Ecclesiam primitus non a S. Joanne, dum is cum cæteris fidelibus jussus abire Hierosolymis, una cum Dei genitrice venit Ephesum; sed a Paulo fuisse fundatam; hoc enim moris sui fuisse scribit Paulus Rom. 15. v. 20 Unde et S. Ignatius scribens ad Ephesios, Paulum Joanni in ædificatione Ephesinæ Ecclesiæ præponit. Et Epiphan. hæres. 51. ait, S. Joannem in senectute curasse Asianam Ecclesiam: ergo post Paulum.

11. VIRTUTESQUE NON QUASLIBET.] non vulgares, sed maximas, ait Syrus, puta miracula grandia.

12. SEMICINCTIA.] Quidam putant esse idem cum sudariis, aut eorum speciem; unde ait Lucas, *sudaria, vel semicinctia*. OEcum. autem *sudaria* censet fuisse vittas capitis, *semicinctia* vero strophiola, quæ nos *sudaria* vocamus, quod iis sudorem abstergamus. Alii *semicinctium* interpretantur velamen lineum, vel pelliceum, quo opifices pectus et femora præcingunt, ne operando vestes commaculent, erat enim Paulus opifex et scenopegus. Dicuntur *semicinctia*, quia non totum corpus, sed dimidium cingunt et velant. Ita Salmeron et Lorinus. Denique apposite per *semicinctia* accipias breviora vel arctiora cingula, aut zonæ sive cinguli partes, q. d. semizonas, semicingula. Unde Isidorus l. 19 *Cinctus*, ait, *est lato zona, et minus lata semicinctium, et utrisque minimo cingulum* Sic Nicephorus Episcopus Constantinop. inter alias vestes sacerdotales, quas mittit Leoni III. Pontifici nominat *semicinctia*, id est cingula, *auro variegata*, uti patet in Actis Concilii Ephesini c. 22 Et Petronius, dum quemdam se suspendere parantem describit, asserit eum ad hoc parasse semicinctia, id est cingula. Quocirca Martialis in Apophoreto 153. cujus titulus est *semicinctium*, illud ita describit:

Det tunicam locuples, ego te præcingere possum.
Essem si dives, munus utrumque darem.

Hæc et plura Sanchez Accedit Nicephor. l. 2 c. 24. qui semicinctia interpretatur fascias tenues. Nota. In textu Græco sunt Latinæ voces, *sudaria* et *semicinctia*, quia multæ similes ex lingua Romana (utpote dominantibus in Græcia Romanis) in Græcam Apostolorum ætate transierant, ut *libertini*, Act. 6 *Prætorium*. Matth 27. *Custodia*, ibidem, *Niger*, *Euroaquilo*, *centurio*, *titulus*. Joan. 19. *Denarius*, *quadrans*, *legio*, *spiculator*, *linteum*, *colonia*, *flagellum*, Joan. 2. *Membrana*, *census*. Matth 17. *Perpe-*

ram 1. Corinth. 13. *Artemon, sicarii* Actor. 22 Ita Mariana.

RECEDEBANT AB EIS LANGUORES.] S. Chrys hæc rhetorice exaggerans hom. 8 in epist. ad Rom. et hom 6. in epist. 1. ad Corinth addit. umbra Pauli revixisse mortuos. Hinc patet antiquus usus, vis et energia sanctarum reliquiarum, nec tantum corpora Sanctorum, sed et sudaria, vestes aliaque corpori adjacentia esse salutifera, uti de floribus feretrum S Stephani tangentibus narrat S. Aug. lib. 22. Civitat. cap. 8. iis plures ægrotos esse sanitati restitutos. Sic S. Gregorius Constantiæ Augustæ lib. 3 ep. 30. et aliis pro sacris reliquiis misit brandeum, id est, velum quod Apostolorum et Martyrum reliquias texerat, vel tetigerat: Theodoretus in Philotheo cap. 21. asserit, oleum in lychnis ante sepulchra Martyrum ardens, multis sanitatem per miraculum attulisse. Plura vide apud Baron. hic anno Christi 55.

13. JUDÆIS EXORCISTIS.] Judæos ante Christum suos habuisse exorcistas ad expellendum dæmones, hinc liquet, et ex illo Matth. 12. 17. *Filii vestri in quo ejiciunt?* et ex Josepho lib. 8. Antiq. c. 2. et l. 7 Belli cap. 25. et ex Epiphan. hæresi 30 ubi asserit eos usos nomine tetragrammato Jehova. De exorcismis Salomonis vide Josephum loco citato, et Delrio in Magicis: quamquam S Thom. q. 6. de potentia artic. 10. ad 3. et ex eo Franc. Victoria relectione de magia, num. 28, censent exorcismos Salomonis per certam radicem cum adjuratione, ab eo compositos esse postquam factus est idololatra. Sane hos exorcistas magicis artibus usos, suspicari licet ex eo quod ait Lucas v. 19. *Multi autem ex eis qui fuerant curiosa sectati*, etc. Jam soli Christiani habent et ordinant exorcistas, quorum exorcismi, id est, adjurationes dæmonum, sunt spiritualia eorum *flagra et verborum tormenta*, ait S. Cyprianus epist. ad Demetrianum. Hanc enim potestatem ejiciendi dæmones Christus dedit Apostolis et Ecclesiæ Lucæ 10. 19. Errat ergo Origenes tract. 35. in Matth ubi docet Judæorum esse exorcizare dæmones, non Christianum, hoc argumento: Christiano homini ex lege Christi non licet omnino jurare, Matth. 5 34 ergo nec quempiam adjurare, sive exorcizare Verum sicut falsum est antecedens, ita et consequens, sive conclusio inde deducta.

ADJURO VOS PER JESUM.] Nam, ut ait S. Chrys hom. 4. de laudibus S. Pauli, *si Jesum invoces Nazarenum velut ab igne repente diffugit dæmon* Et S. Justin. de Verit Christ. relig. *Ejus nominis* (Jesu) *potentiam dæmones tremunt et reformidant; et hodie quoque illi per nomen Jesu Christi crucifixi adjurati nobis parent.* Et Prudentius in Apotheosi contra Judæos:

—Torquetur Apollo
Nomine percussus Christi, nec fulmina verbi
Ferre potest: agitant miserum tot verbera linguæ,
Quot laudata Dei resonant miracula Christi.

Ratio est, quia a Jesu victus et prostratus est dæmon. Jesum ergo et crucem ejus horret, sicut canis horret baculum quo percussus est, et multo magis percussorem, qui baculum in eum vibrat. Testatur S. Dionys. Eccl. Hierarch. cap. 3. Christianos cum post baptismum in peccatum aliquod mortale incidissent, vexari a dæmonibus consuevisse. Et S. Cyprian epist. 76. *Sæpe*, ait, *nonnulli de iis qui sani baptizantur, si postmodum peccare cœperint, spiritu immundo redeunte quatiuntur, ut manifestum sit, diabolum in baptismo fide credentis excludi; si fides postmodum defecerit, regredi.* Hæc Cyprian. agens de iis qui a fide et Christo apostatant.

QUEM PAULUS PRÆDICAT.] Videntur hi exorcistæ ex præsumptione voluisse imitari Paulum in expellendis dæmonibus per nomen Jesu, ut inde sibi plausum et quæstum facerent apud populum. Unde S. Chrysost. et S. Cyprian. serm de baptismo Christi, vocant eos quæstuarios Verum quia suis viribus diffidebant, prætexunt nomen Pauli, quem videbant dæmonibus esse terrori eosque expellere. Porro quia erant Judæi, ideoque increduli Christo, idcirco non ipsi diabolo, sed ipsis diabolus prævaluit, in eosque insiliit Addunt aliqui, id eos astuto dolo malo fecisse, nimirum ut a Paulo ejusque doctrina homines averterent, et ad se ac judaismum traducerent. Si enim ipsi expellerent dæmones, cum ipsi essent Judæi, dicturi erant se virtute judaismi et fidei Judaicæ id facere, ac proinde Jesum sive Salvatorem et Christum esse eum, quem Judæi expectant, non quem Paulus jam venisse prædicat. Si non expellerent, dicturi erant Jesu nomen esse inane et invalidum ad expellendos dæmones, ac proinde frustra coli et invocari, frustraque a Paulo prædicari, et suis exorcismis prætexi.

14. PRINCIPIS SACERDOTUM.] unius e principibus, sive Pontificibus. Erant enim 24. principes, sive pontifices puta primogeniti totidem familiarum sacerdotalium, uti dixi cap. 4 6.

15 VOS AUTEM QUI ESTIS?] q. d. Vos non estis servi Christi, nec Pauli socii, sed nostra mancipia, utpote Christo increduli et infideles, lucrum plausumque ex Christi nomine captantes: indignum autem est, ut mancipium suo hero et domino imperet, eumque domo sua expellat. S. Cyprianus serm de baptismo, sic explicat: *Christum scimus, et Paulum novimus, et in nomine Christi quem Paulus prædicat adjurati, egredimur; vos autem penitus ignoramus.* Chrysostomus vero, q d. Vos non creditis Christo, sed ejus nomine abutentes, hæc verba fingitis: vos non estis hujus nominis præcones, quia mei estis Christi ergo et Pauli herile imperium agnosco, non vestrum: pœnam ergo vestram audaciam et temeritatem, atque ut servos meos mihi insultantes male mulctabo *Quare*, inquit Chrysostom. *non dixit spiritus malus Quid est Jesus? Terrebatur*, ne et ipse pœnam det. *Sciebat enim concedi et ulcisci illos, quos hujus nominis illusoris fecerat.* Simili modo Lutherus solens exorcizare dæmonem, ab eo invasos in extremas angustias redactus est. uti narrat Staphylus contra Smidelinum p. 404. et Bredembachius Collat. 7. c 40.

Ex adverso S. Hilarion, qui teste S Hieron in ejus vita, præ cæteris Sanctis dominatus est dæmonibus, plurimosque expulit, hoc in eos imperium acquisivit contemptu sui, fuga opum et honorum: aurum enim pro luto habebat. *Crebro*, inquit S. Hieron. *mutabat locum, non ex levitate, sed honorem fugiens et importunitatem, semper enim silentium et vitam ignobilem desiderabat. Singulos hortabatur præterire figuram hujus mundi, et eam esse veram vitam, quæ vitæ præsentis emeretur incommodo.* Videns omnium ordinum ad se concursum fiebat. Rogatus cur? *Rursum* ait, *ad sæculum redii et recepi mercedem meam in vita mea. Mirentur alii signa quæ facit, mirentur*

incredibilem abstinentiam, scientiam humilitatem: ego nihil ita stupeo, quam gloriam illum et honorem calcare potuisse. Concurrebant enim ad eum Episcopi, Presbyteri, Monachi, matronæ quoque, Christianorum grandis tentatio: at ille nihil aliud nisi solitudinem meditabatur, dæmones in energumenis ubique eum latere cupientem prodebant; sed ille dolens, et quodammodo in sui ultionem sæviens tanta eos orationum instantia flagellabat, ut omnes ab energumenis expelleret. Nihil in eo cunctis ita admirantibus, quam quod post tanta signa et miracula, ne fragmen quidem panis a quoquam illis in locis accepisset. Accensus enim fiducia pauperis conscientiæ, in eo magis lætabatur et quod nihil haberet sæculi, et quod ab accolis illius loci mendicus putaretur. Habebat hanc gratiam, ut ex odore corporum, vestium, et earum rerum quas quis tetigerat sciret cui dæmoni, vel vitio subjaceret. Apposito cicere cujusdam avari: *Non sentis, ait, putorem teterrimum, et in cicere hærere avaritiam? Da bobus.* Dedit alter; at illi illico ruptis loris fugerunt. Terribili camelo et feroci procedens obviam: *Non me, ait, terres diabole tanta mole corporis; et in vulpecula et in camelo unus atque idem es.* Orionus vir potens a legione dæmonum ab eo liberatus, obtulit ei multa dona. Recusanti ait: *Da pauperibus.* Cui Sanctus: *Tu, ait, melius potes tua distribuere, qui per urbes ambulas, et nosti pauperes. Ego qui mea reliqui cur aliena appetam?* Cumque ille doleret sua respui: *Noli, ait, contristari o fili. Quod facio, pro me et pro te facio. Si enim hæc accepero, et ego Deum offendam, et legio ad te revertetur.* Adducta est ad Sanctum puella energumena, qui irridens dæmonem: *Grandis, ait, fortitudo tua, qui licio et lamina strictus teneris. Dic quare ausus es ingredi puellam Dei?* Respondit dæmon: *Ut servarem illam virginem.* Cui Sanctus: *Tu servares, proditor castitatis? Cur non potius in eum qui te mittebat es ingressus? Ut quid*, respondit dæmon, *intrarem in eum, qui habebat collegam meum amoris dæmonem? Splendente luna cernit ex improviso rhedam ferventibus equis super se irruere: cumque inclamasset Jesum, ante oculos ejus repente in terræ hiatu pompa omnis absorpta est. Tunc ille ait: Equum et ascensorem projecit in mare. Et: Hi in curribus, et hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur* Puer pene existens, incidit in latrones, qui ad eum conversi: *Quid, inquiunt, faceres, si latrones ad te venirent? Quibus ille respondit. Nudus latrones non timet. Et illi: Certe, aiunt, occidi potes. Possum, ait, possum: et ideo latrones non timeo, quia mori paratus sum.*

16 Et insiliens in eos,] pugnis plagisque eos contundendo, vestesque eorum dilacerando, dentibus unguibusque laniando, calcibus impetendo, itaque vulnerando: nam nudi et vulnerati de domo effugerunt. Vide hic, ait Chrysost. quantam vim habeat dæmon in corpora infidelium et irrisorum, indeque collige eumdem similia imo majora exercere in animam peccatoris, quam per peccatum obsidet, possidet, agitat et exagitat, ut lictor quasi vile suum mancipium. Additque, *Peccatum gravius est dæmone. Nam ille quidem humiles facit peccatum autem superbos: insuper vitiosum habitum in animam inducit. Sic irati familiarem apud se alunt lictorem se torquentem, ulciscendi ingnam cupiditatem Sicut enim putredo quædam ac tinea, ita mentis nostræ radicem arrodit. Quare bestiam intra viscera tua includis? Melius esset viperam et serpentem in corde positam esse, quam iram, vel invidiam.*

Dominatus amborum] E septem ergo duo hic exercebant exorcismum, cæteris absentibus vel quiescentibus: unde in duos solum insiliit dæmon. Græca tamen jam pro *amborum* habent αὐτῶν, id est, *eorum*, quasi in omnes septem dæmon insilierit. Verum quidem Græci codices habent ἀμφοτέρων, id est, *amborum*, uti notat Valesius.

18. Confitentes et annuntiantes actus suos.] Perperam Lutherus pro *actus suos*, vertit, *miracula sua*: miracula enim non sunt actus nostri, sed Dei qui solus est omnipotens, ideoque et thaumaturgus. Unde Syrus clare vertit, *renuntiabant offensas suas, et confitebantur quod fecerant.*

Hæc de confessione, quæ fit in Sacramento pœnitentiæ, accipit OEcum. Salmeron, Sanchez et Gagnæus hic, Bellarm. lib 3 de pœnitentia c. 4 Baron. Greg. de Valentia, Hosius, Ruardus Tapperus, et alii, qui hinc probant necessitatem confitendi contra hæreticos. Nam τὰ *actus suos*, significat hanc confessionem non fuisse generalem et publicam, dicendo, Fateor me esse peccatorem, ut vult Calvinus et Beza, sed particularem, ideoque secretam: in hac enim, non in illa enarrantur speciatim et particulatim singuli actus mali a pœnitente. Alii tamen hæc accipiunt de confessione prævia baptismo. Hi enim videntur fuisse Gentiles et Judæi, de quibus dixit vers. præcedenti, quod perculsi illa strage exorcistarum magnificarint nomen Domini, ac consequenter crediderint in Christum Hi ergo ante baptismum compuncti, ostenderunt signa veræ compunctionis publice enuntiando sua peccata, quæ in gentilismo commiserant; sicut de Joannis baptismo dicitur Joan. 1. 5. *Baptizabantur ab illo in Jordanis flumine, confitentes peccata sua*: ubi græce idem est verbum ἐξομολογούμενοι, quod hic. Ita Arator. Cajet. et Lorin Euseb. l 3 Demonst c 8. Beda in Marci 1. Andreas Vega lib. 13 de Justit. cap. 28. et alii.

Prior sententia videtur verior et germanior. Primo quia hos *confitentes* non fuisse Gentiles vel Judæos, sed Christianos, patet ex eo, quod vocentur *credentes*, quod primo illo sæculo erat proprium nomen Christianorum. Est enim hic altera pars, et alter effectus, quem causavit ignominia et plaga Judæis exorcistis a dæmone inflicta. Nam vers. præcedenti dixit Lucas quod in Gentilibus et Judæis causarit timorem et doxologiam, hoc vero dicit, quod in Christianis causarit pœnitentiam et exomologesin, uti etiamnum causat. Nam Christiani timore aliquo et terrore diabolico perculsi, illico ad exomologesin confugiunt, ut animæ suæ consulant, ejusque salutem in tuto collocent.

Dices, Gentiles vocantur *credentes*, quia incipiebant credere et aspirare ad baptismum. Resp Id dici nequit quia in Græco est præteritum πεπιστευκότων, id est, multi eorum qui jam crediderant, et consequenter baptizati erant. Secundo, quia nulla hic baptismi fit mentio, quam utique fecisset Lucas, si Gentilium conversionem et initiationem (hæc enim fit baptismo) significare voluisset. Præsupponit ergo eos fuisse baptizatos. Adde, primitus ante baptismum vix ullos confessos esse in particulari sua peccata: sufficiebat enim contritio. Et

unus Paulus cum Sila et Timotheo, non suffecisset audiendis tot tantorum confessionibus.

Dices Secundo. Incredibile videtur Christianos a Paulo instructos, retinuisse adhuc libros magicos et magiæ vacasse, quod tamen de his confitentibus asserit Lucas versu sequenti. Resp. Primo, in primis illis fidelium a Gentilismo ad Christianismum conversionibus, non omnia statim a Paulo dici, nec a fidelibus disci et practicari poterant: sicut etiamnum in Gentilibus recens conversis remanent multi mores gentilitii, sensim dedocendi et avellendi: quinimo etiamnum apud segnes frigidosque et rudes Catholicos, libros superstitiosos, magicos et hæreticos est invenire. Secundo, alii sunt hi confitentes ab illis magiæ deditis et magicorum librorum possessoribus. Id patet ex voce adversativa *autem*. *Multi autem ex eis qui fuerant curiosa sectati*, etc. Ita Sanchez.

Porro Stapletonus hic censet, hosce confitentes primo secretam confessionem peregisse, deinde publicam aliquorum saltem peccatorum. Id enim olim in publica pœnitentia fieri solitum, patet ex facto Nectarii, qui publicam hanc confessionem Constantinopoli ob exortum ex ea scandalum sustulit, teste Socrate lib. 6. cap. 19. Idipsum innuit vox ἀναγγέλλειν, id est *palam, publice annuntiare*. Verum non est necesse id asserere: nam ἀναγγέλλω idem est quod *annuntio*, ut vertit Noster et alii, sive publice id fiat, sive privatim et secreto: ἀναγγέλλω enim idem est quod *renuntio, indico, prodo, recito, profiteor, pronuntio*. Neque in primis illis rudibus Ecclesiæ initiis, publica pœnitentia videtur fuisse in usu, sed sero ad sarcienda scandala, quæ crescente numero fidelium sensim oriebantur, est introducta et ab Episcopis injuncta. Hic vero fideles libere confessi sunt, ut dæmonis manus et vindictam evaderent; ad quod utilis erat secreta et sacramentalis confessio, non publica: si enim suffecisset, et præstitisset Deo corde contrito confiteri.

Moral. notent hic fideles, se contra omnes satanæ insultus munire sacra confessione. Ipsa enim omnes ejus vires enervat, omnes ejus fraudes detegit, omnes dolos aperit, omnes perplexitates discutit. Unde S. Hieron. in Ecclesiastic. cap. 10. *Si quem*, inquit, *serpens diabolus occulte momorderit, et nullo conscio eum peccati veneno infecerit, si tacuerit qui percussus est, et non egerit pœnitentiam, nec vulnus suum fratri et magistro voluerit confiteri, magister qui linguam habet ad curandum, facile ei prodesse non poterit. Si enim erubescit ægrotus vulnus medico confiteri, quod ignorat medicina, non curat.*

In vita S. Epictati et Astionis hæc legimus: *Vidit B. Astion puerum quemdam nigrum cum ignea facula de sinu suo egredientem, ac talia sibi dicentem: Confessio tua Astion magnas meas contrivit hodie vires, et una oratio vestra me inermem in omnibus reddidit ac desolatum.*

Narrat Ruffinus l. 3. in Vitis Pat. n. 57. quemdam tentatione blasphemiæ, ejus revelatione et confessione, fuisse levatum.

Idem de tentatione fornicationis, legimus in Vitis Patr. l. 5. n. 13. *Nihil enim, ait, sic extædiat dæmonem fornicationis, quomodo si revelentur stimulationes ejus: et nihil eum sic lætificat, quomodo si abscondantur cogitationes.*

Serapion Abbas apud Cassianum collat. 2. c. 10. et 11. narrat se tentatione gulæ et consuetudine furandi panem, liberatum per publicam hujus furti confessionem. *Ea enim peracta statim, ait, velut lampas accensa de meo sinu procedens tanto fœtore cellam replevit, ut vix in ea residere possemus.* Erat hic dæmon qui eum ad furtum et ad gulam tentabat. Vere Sapiens Proverb. 28. 13 *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur.* Addit Cassianus hoc fuisse commune Abbatum et Seniorum dogma: malam cogitationem statim ut irrepit, revelandam esse suo Seniori. Unde S. Antonius in Vitis Patr. part. 2. n. 104. *Si potest fieri*, ait, *quot passus ambulat monachus, vel quot calices aquæ bibit in cella sua, habet declarare Superioribus, ut non decietur in ipsis.*

Quocirca Climachus gradu 4. de obedientia, scribit monachos prisci ævi in cingulo gestasse libellum, in quo cogitationes per diem occurentes scribebant, ut eas revelarent Pastori. Idem vitæ spiritualis dogma et quasi principium assignant S. Basil. in Constit. monast. et in Regulis fusius disp. respons. 26. S. Ambros. lib. 3. Offic. c. 16. S. Hier. Regul. monach. c. 34. S. Bernard. tract. de Ordine vitæ. Qui etiam apposita similitudine rem declarant, imo demonstrant. Sicut, inquiunt, aer nubibus densus et obtenebratus, iis per pluviam effusis serenatur et albescit, sic et per confessionem, qua afflictio quasi effunditur in sinum alterius, exinanitur ægritudo animi. Vide D. Thomam 1. 2. qu. 38. art. 2.

Ita S. Dorotheus ser. 5. narrat se in jugi fuisse animi pace et lætitia, eo quod omnes animi cogitationes revelaret suo Patri spirituali.

Memorabile est quod scribit Dom. Soto in 4. dist. 18. q. 1. art. 1. Norimbergenses misisse legatos ad Carolum V. Imper. qui peterent ab eo publico decreto sanciri præceptum confessionis: se enim expertos esse, quod, postquam illa exulasset, multæ fraudes, vitia et scelera irrepsissent in urbem et rempublicam. *Tamdiu*, ait Cassian. loco jam citato, *suggestiones ejus* (diaboli) *dominantur in nobis, quamdiu celantur in corde: illico enim ut patefacta fuerit cogitatio maligna, marcescit, et antequam discretionis judicium proferatur, serpens teterrimus velut e tenebroso ac subterraneo specu, virtute confessionis pertractus ad lucem, et traductus quodammodo ac dehonestatus discedit.* Unde idem l. 4. de Instit. renunc. c. 4. *Generale*, ait, *et evidens indicium diabolicæ cogitationis esse pronunciant, si eam seniori confundamur aperire. Omnis enim iniquitas oppilabit os suum.* Psal. 106. 42. S. Greg. l. 7. Mor. cap. ult. et l. 3. Pastor. admon. c. 15. *Vulnera clausa*, ait, *plus cruciant, quia cum putredo quæ intrinsecus fervet, ejicitur ad salutem, dolor aperitur*, etc. *Quid est peccatorum confessio, nisi vulnerum ruptio?* Unde Psaltes Ps. 31. 3. *Quoniam tacui*, ait, *inveteraverunt ossa mea.*

19. Multi autem ex eis qui fuerant curiosa sectati.] Vatabl. *qui curiosas artes exercuerunt*. Vox *autem* significat aliam hanc esse nationem a præcedenti confitentium, uti dixi. Unde cum illi fuerint Christiani, hi videntur fuisse Gentiles magiæ dediti, aut certe Christiani rudes, qui timentes ne a dæmone magorum hero male mulctarentur, uti illi exorcistæ, magiam abdicarunt, magicosque libros exusserunt. Ita Chrys. Œcum. Beda et Syrus, qui vertit, *multi por-*

ro etiam ex magis: et Euseb. lib. 3 Demonstr. cap. 8. Porro Ephesii magicis artibus erant dediti, teste S. Hieron. præfat. in epist. ad Ephes. Unde Apollonius Thyanæus Ephesi publice magicæ artis ludum aperuit, et ab Ephesiis statua donatus inter divos relatus est, teste Philostrato lib. 4 in Vita ejusdem, qui et lib 5. addit id contigisse primis Neronis annis, quando Paulus Ephesi agebat, cui proinde acre contra eum certamen fuisse non est dubium. Hinc et proverbialiter *Ephesia grammata*, vel *notæ*, vocantur signa magica, ad obtinendam victoriam, et depellenda pericula, teste Suida; quin et ad expellendos dæmones, teste Plutarcho in Sympos. l. 7. quæst. 5. Hæ enim notæ, ait Eustathius in Odyss. ρ erant verba obscura instar ænigmatum, quæ in pelliculis consutilibus gestabantur inscripta in pedibus, zona et corona Dianæ Magiæ studiosissimus fuit Julianus Apostata, qui per eam imperium, vitam et animam perdidit Valerianus quoque Imp. a mago seductus, ex amico Christianorum factus eorum hostis et persecutor, a Sapore Persarum rege captus, et caveæ ferreæ inclusus, orbi ludibrio fuit, æque ac Bajazetes Turcarum Imper. Tamberlano

Secundo, Marians censet per curiosa hic accipi libros et opifices chalchymiæ, id est permutandi metalla, v. g. ex ære conficiendi aurum, ex stanno argentum. Hujus enim artifices, ut ait Suidas in voce χυμεία, Diocletianus in Ægypto comburi jussit, ne divitiis abuterentur pecuniis. Optandum esset, ut Magistratus hanc artem eliminarent: nihil enim est aliud quam perditio pecuniæ et temporis, ac sæpe impostura.

Tertio, alii per *curiosa* accipiunt astrologiam. et astrologos judiciarios et genethliacos. qui ex horoscopo diaque natali, constellatione et astris, divinant ea quæ cuique in vita et morte sunt eventura; in quem invehitur S Aug. l 1. de Doct. Christiana c. 21 22. 23. et passim alii Patres. Quocirca Aquila Ponticus, celebris S. Script. interpres ab Ecclesia est ejectus, quod geniturarum inspectionibus et nativitatum horoscopis vacaret, ait Epiphan. lib. de Ponderibus et mens, imo Augustus Cæsar Mathematicos hasce urbe expulit, ait Dio. lib. 49. Rursum anno 12. Claudii Imp. Christi 54. factum est Romæ senatusconsultum de pellendis Italia Mathematicis, occasione (ut videtur) Junii Scriboniani, qui finem Claudii per Chaldæos scrutans esset *Genus hominum*, ait Tacitus l. 47. *potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra vetabitur semper, et retinebitur*. Verus fuit vates. Nam, ut ait Bar. humana curiositas mente pruriens, ac novitatis avida hoc agit et satagit, ut quos Imperatores et principes sæpius exagitarunt, revocentur et renovantur. Sane paucis annis quibus Romæ fui, vidi plures viros magnos ab astrologis deceptos, dum huic vitam longiorem, illi cardinalatum, alteri papatum prædicant et promittunt, quos omnes vana spe et mendacio delusos fuisse eventus docuit, magno eorum periculo et damno. Dum enim se non credunt morituros, nisi prius adepti sint prælaturam quam promiserunt Mathematici, etiam lethali morbo icti, ad mortem se non parant: quare imparati et improvidi moriuntur, quæ sæpe aperta est diaboli fraus, qui per divinationes hasce animabus ipsorum insidiatur, et quasi lupus inhiat, ut eas capiat et rapiat. Expergiscimini Prælati,

Filii hominum ut quid diligitis vanitatem et quæritis mendacium? imo sæpe interitum non tantum corporis, sed et animæ. Id sapiebat Alphonsus Aragonum, Rex vere sapiens, qui in omnes munificens, solos astrologos ab aula sua arcebat. Rogatus est: Cur? resp. secretorum ejus conscius: *Sidera stultos regunt impelluntque, sapientes vero astris imperant. Stultos ergo principes honorare astrologos consequens est, non sapientes, inter quos nomen suum Alphonsus obtinet.* Ita Æneas Silvius l. 4. de rebus Alphonsi c. 3.

Idem sensit Franc Sfortia, qui Insubriam sibi suisque paravit imperium, qui semper astrologi omnes vel odio fuere, vel contemptui, tantum abest ut eos in bellis rebusque suis consuleret.

Idem judicium fuit Joannis Pici Comitis Mirandulæ, ut videre est l. 2. quem scripsit contra Astrol c. 2. Sane astrologi reip sunt perniciosi, et turbant principum regimen, dum brevi eos morituros, et alios quibus adulantur, eis successuros, prædicunt et venditant. Quis enim amet, obediat, colat principem brevi moriturum? et non potius captet gratiam alterius, quasi solis novi mox orituri? Quocirca Vitellius Imp. astrologos hosce morte mulctabat. Audi Suet. in eo c. 14. *Nullis infensior quam divinaculis et mathematicis: ut quisque deferretur, inauditum capite puniebat.*

CONTULERUNT LIBROS, ET COMBUSSERUNT.] *Ut vitent ignibus ignes*, ait Arator. Idem magicis libris fecit magus ille conversus a S. Augustino, de quo ipse in Ps. 61. sub finem sic scribit: *Perierat iste nunc quæsitus inventus adductus est: portat secum codices incendendos. per quos fuerat incendendus; ut illis in ignem missis, ipse in refrigerium transeat* Sic libros Mathematicorum comburendos in oculis Episcoporum sanxit Honorius Imp et Theodos. l. *Mathem*. c. *de Episc. aud* Multo magis cremandi sunt libri hæreticorum, utpote nocentiores, uti sanxerunt iidem aliique Imp. l ult. *de Hæret*. Cod. Theod. Idem sanxerunt Canones et Concilia, præsertim Trident. Vide Bellarm. lib. de laicis cap. 20.

INVENERUNT PECUNIAM DENARIORUM QUINQUAGINTA MILLIUM.] Græca et Syrus, *invenerunt argenti quinque myriades*, hoc est quinquagies mille nummum. Budæus l. 5. de Asse, et alii ex eo censent hoc pretium fuisse quinque millium aureorum. Sic Romæ quinque millia aureorum valent quinquaginta millia Juliorum, seu regalium Hispan Aureus enim continet decem Julios: quinquies autem decem faciunt quinquaginta. Porro denarius pendebat drachmam. valebatque unum Julium, sive regalem Hispan. uti dixi in fine Pentateuchi. Discant hic Christiani. libros magicos, hæreticos, spurcos comburere, quantovis pretio æstimentur, etiamsi auro appendantur : quia noxa quam inferunt nullo auro pensari potest Quocirca Paulus et Apostoli magorum, æque ac idolorum responsa sustulerunt, vel sitierunt. Hoc facit quod scribit Plinius lib 3. c. 2 Neronem a magis toto orbe conquisitis, nullum responsum extorquere potuisse Unde et Plutarchus librum scripsit de Oraculorum defectu. Vide S. Aug. l. de Divinat. dæmon cap. 6 .

21. PROPOSUIT PAULUS IN SPIRITU.] Instinctu Spiritu Sancto. Ita Lyran Vatabl. Cajet. Dionys. et alii, Syrus vero vertit, *proposuit in mente suo.*

TRANSITA MACEDONIA ET ACHAIA.] Transivit hac Paul-

lum, tum ut Ecclesias ibidem a se fundatas visitaret et confirmaret, tum ut colligeret eleemosynas pro pauperibus Hierosolymitanis, ut patet 2. Cor. 8. et 9.

Ire Hierosolymam.] Tum ut eleemosynas jam dictas Sanctis deferret, tum pietatis ergo, ob loci reverentiam, ait Dionys. sanctorumque locorum et primitivæ Ecclesiæ, præsertim S. Jacobi, visitationem Amplius enim in hac vita non erat illa visurus.

Oportet me et Romam videre.] Quia Dei instinctu ait Chrys. Paulus agebatur Romam, ut Romanam Ecclesiam cum S. Petro in matricem et caput cæterarum erigeret, ac contra Simonem Magum et Neronem, primam persecutionem in Christianos adornantem decertaret.

22. Mittens autem in Macedoniam, etc. Timotheum et Erastum.] Ut viam sibi secuturo pararent, et simul collectam eleemosynarum pro Hierosolymitis facerent, ut patet 1. Cor. 4. 17. Erastus hic vocatur *œconomus*, id est, *quæstor civitatis*, scilicet Corinthi Roman 16. 23. postea creatus fuit Philippensis Episcopus, ibique martyrio coronatus, Sanctis ascriptus legitur in Martyrol. die 26. Julii.

Ipse remansit ad tempus in Asia] puta Ephesi.

23. Turbatio] ταραχος. id est, *tumultus plurimus*, ait Syrus. Unde ejus gravitatem explicans Paulus 2. Cor. 1. 8 *Supra modum*, ait, *gravati sumus, supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere. Afflictiones enim*, ait Chrys. *abstrahunt nos ab affectione erga præsentem mundum. Itaque statim mortem petimus, et non sumus amatores corporis, quæ sane maxima philosophiæ pars est* Additque multa commoda tribulationis, ac tandem concludit: *Magnum bonum est afflictio, noster pædagogus est afflictio.*

De via Domini,] de instituto Christi et Christianismi.

24. Demetrius.] Erat hic cæterorum aurifabrorum, caput et princeps ac forte a Magistratu obtinuerat, ut nemo præter se et suos, posset cudere ædes Dianæ.

Argentarius.] ἀργυροκόπος, id est, *cudens argentum*, ita Syrus: puta faber argentarius, ait Vatabl. qui nunc vocatur aurifaber vel aurifex. Qui enim cudunt aurum, cudunt et argentum. Est enim ἀργυροκόπος ab elaborando argento dictus, nisi mavis a κόπτω, id est, *incido*, deduccre: unde et monetam Græci vocant κόμμα.

Faciens ædes argenteas.] Quænam hæ? Primo aliqui censent fuisse vota et anathemata, quæ afferebat Dianæ ob depulsum periculum, vel acceptum beneficium. Secundo, alii censent cum Chrys. fuisse arcas, sive thecas, in quibus gestabantur amuleta, puta signa Dianæ, sive litteræ Ephesiæ, quas contra febres, morbos, pericula, aut pro felici sorte et fortuna, fallaces sacerdotes Dianæ dabant advenientibus. Aut potius, ut Baron. hæ ædes erant ipsæ argenteæ statuæ Dianæ, cum suis ædiculis seu loculamentis. Tertio. et optime hæ ædes erant imagines, sive simulacra templi Dianæ Ita enim ejus templum venerabantur, ut illud in imaginibus effingerent, ejusque similitudinem in statuis, puta in ædiculis argenteis conflarent, quibus effigiem sive statuam Dianæ imponebant: eas deinde vel offerebant Dianæ in templo, vel ad collum, aut in pileis et vestibus appensas gestabant, sicut nostri peregrini gestant imagines B Virginis Lauretanæ, aut certe domi in larariis et oratoriis eas reponebant. præsertim si solidæ essent, non planæ ut in lamina. Id ita esse patet ex eo, quod eas Lucas græce vocet ναούς, id est, *templa*, et Polybius ναΐδια, id est, *parva templa, templula*, puta delubra et ædiculas effigie templi, in quibus reponebantur statuæ Dianæ.

Dianæ.] Dea ita dicta ἀπὸ τοῦ Διός, quasi Joviana, quia Jovis filia ex Latona. *Diana* est luna, sic appellata, quod quasi diem noctu lucendo efficiat, ait Cicero l. 2 de Natura deorum; sicut luna dicta est quasi *lucens una*, quod noctu sola luceat: unde et noctiluca vocata est. Quare Macrobius: Diana, ait, dicta est quasi Jana, addita littera D, veteres enim lunam vocabant Janam, ait Varro l. de re rustica. Hinc et Horatius:

> Nec par aut eadem nocturnæ forma Dianæ.
> Rite crescentem face Noctilucam.

Alii tamen *Dianam* dictam putant quasi deviannam, quia venantes per sylvas deviare solent: unde ipsa habita est viarum dux et dea. Eadem dicta est *Lucina* et *Juno*, ait Cicero: *Juno, a juvando; Lucina* quod partum in lucem prodat: quam proinde in partu invocant Unde Virgil *Casta fave Lucina, tuus jam regnat Apollo*. Hinc Diana a Poetis vocatur lucifera, clara, succincta, armata, nocturna, omnivaga, verecunda, integra, virginea, aeria Vel, ut Plinius, quod oculis præsit et luci, sive a luco quem Romæ in Exquiliis habebat. Plures, inquit Cicero fuerunt Dianæ, sed illa nominatissima, quæ eodem partu cum Apolline, ex Jove et Latona nata est. Hæc ob virginitatis amorem fertur hominum consortia fugisse, et ut libidinis tentationes evaderet, venando sylvas et montes incolebat, paucarum virginum comitatu contenta. Arcum ferebat et pharetram, succincta semper incedens, et cothurno induta: qua de causa sylvarum et nemorum dea credebatur. Cicero act. 6. In Verrem: *Fuit*, ait, *apud Segestanos ex ære simulacrum Dianæ, tum summa atque antiquissima religione præditum, tum singulari opere artificioque perfectum*. Et mox: *Erat admodum amplum et excelsum signum cum stola. Verumtamen inerat in illo magnitudine ætas atque habitus virginalis: sagittæ pendebant ab humero, sinistra manu retinebat arcum, dextra ardentem facem præferebat*. Porro Diana Ephesiorum erat πολύμαστος Id est *multimammia*, ait S. Hier. præfat. in ep. ad Ephesios: *ut ex ipsa effigie mentirentur, omnium eam bestiarum et viventium esse nutricem.*

Falsa ergo et mendax fuit Gentilium Diana: vera et verax Christianorum Diana, est B. Virgo Maria, virgineis stipata choris, quæ in montana abiit ut Baptistam eremiculam consecraret Hæc enim est æterni Patris filia, quæ lucem mundi peperit, ideoque maris stella in nocte hujus sæculi cunctis fidelibus præfulgens, monstrat iter in cœlum. Eadem est multimammia, quia nova Eva mater viventium, lac suæ gratiæ et consolationis omnibus se invocantibus impertit. Ipsa est enim *mulier amicta sole, et luna sub pedibus ejus. et in capite ejus corona stellarum duodecim*. Ap 12 1. Quod enim in mundo est sol, et luna sive Diana, hoc in Ecclesia est Christus et Maria Unde B. Virgo hoc ipso anno, vel proxime sequenti, quo Dianæ cultus et templum a Paulo everti cœpit, terras relinquens in cœlum abiit, ut inferius ostendam. Diana a Græcis dicta est ἄρτεμις, quasi ἀεροτόμος, quod luna aerem, vel

potius ætherem incedendo secet, ait Macrobius. Secavit hoc tempore cœlos omnes penetrando, et super omnes angelorum choros exaltata est B. Virgo. Plato vero in Cratylo: Diana, ait, dicitur αρτεμις δια το αρτεμες και τον κοσμον δια την της παρθενιας επιθυμιαν, id est, *propter integritatem et modestiam, propter virginitatis desiderium:* vel quasi αρετης ιστωρα, id est, *virtutis inspectrix et conscia:* vel, ut Strabo libro 14. απο του αρτεμεας ποιειν, id est, *quod integros et perfectos efficiat.* Quæ omnia non Dianæ Gentilium, sed Christianorum, Virgini inquam Deiparæ conveniunt, uti et illud quod de Dianæ templo olim Romæ in Aventino monte ædificato, nunc vero Deo in S. Sabinæ honorem dedicato, scribit Sextus Pompeius: *Servorum,* ait, *dies festus existimatus Idibus Augusti, quod ea die Servius Tullius natus servus, ædem Dianæ dicoverit in Aventino, cujus tutelæ sunt cervi a quorum celeritate fugitivos vocant cervos.* Hæc est ergo Opis nostra (sic enim dicta est Diana ab opitulando) cui competit illud Virgilii: *Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.* Denique Reges et principes thesauros suos in templo Dianæ deponebant, quos nemo, ne hostis quidem urbem diripiens, tangere audebat. Ita virtutis et salutis fida custos est Deipara; ita ut impossibile sit perire eum, qui se suaque ei sedulo commendat, uti docet communis omnium experientia, ac S. Bern. hom. 4. super *Missus est: Ex ore tuo* (o Maria, inquit,) *pendet consolatio miserorum, redemptio captivorum, liberatio damnatorum, salus denique universorum filiorum Adam, totius generis tui.* Idem alibi sparsim: *Maria,* ait, *est viola humilitatis, lilium castitatis, rosa charitatis. Mariæ nec facultas, nec voluntas dandi dona hominibus deesse potest. Mariæ pietati non defuit fides, voci gravitas, efficacia voto. Mariæ commendare memento, quidquid Deo offerre paras. Maria decus paradisi, gaudium cœli. Maria gremium virgineum. Mariæ virginitas major quam angelica puritas. Mariam cogitans, non erras; Mariam rogans, non desperas. Per Mariam cœlum repletum est, et infernus evacuatus. In Maria Deus posuit solem et lunam, Christum et Ecclesiam In Maria angeli lætitiam, justi gratiam, peccatores veniam invenerunt in æternum In Maria, per Mariam, de Maria benigna manus omnipotentis quidquid creaverat, recreavit: sine Maria nihil refectum est sicut sine Deo nihil factum: per Mariæ manus transiit, quod Deus nos habere voluit.*

Jam quod ad Ephesinum Dianæ templum attinet, erat illud adeo augustum et magnificum, ut inter septem orbis miracula numeraretur. Audi Plinium lib. 36 c. 14. *Magnificentiæ vera admiratio exstat templum Dianæ Ephesiæ, ducentis* (alibi habet *quadringentis*) *viginti annis factum a tota Asia. In solo id palustri fecere. ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret Rursum ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur; calcatis ea substravere carbonibus, dein velleribus lanæ. Universo templo longitudo est* CCCCXXV *pedum, latitudo* CCXX. *columnæ* CXXVII. *a singulis regibus factæ, sexaginta pedum altitudine, ex iis* XXXVI *cælatæ.* Et mox: *Cætero ejus operis ornamento plurium librorum instar obtinent.* Eo die quo natus est Alexander Magnus; templum hoc Dianæ incendit Herostratus, ut ex hoc suo facinore nomen suum ad omnes posteros transmitteret. Unde nomen ejus ex omnibus libris deleverunt, sed tamen mansit illud superstes. Ex hoc incendio conjecerunt augures: illo die natum esse, qui exitium afferret Asiæ: Tandem Gothi sub Galieno Imper. invadentes Asiam. hoc templum plane spoliarunt et concremarunt, ait Capitolinus in vita Galieni.

25. Quos (artifices ædicularum Dianæ) CONVOCANS, ET EOS QUI HUJUSMODI ERANT OPIFICES,] περι τα τοιαυτα εργατας, id est, *et eos qui circa eadem operabantur.* Præter enim ipsos artifices, erant alii opifices eorum administri. Alii enim argentum in laminas deducebant, alii liquabant, alii purgabant, alii poliebant, alii pingebant, alii inscribebant, alii exornabant. Pagnin. et Vatabl. vertunt, *et eos qui similium rerum erant opifices,* quasi omnes omnino aurifabros, sculptores, statuarios, etc. Demetrius convocarit ut majorem cieret tumultum.

DE HOC ARTIFICIO EST NOBIS ACQUISITIO.] Tigur. *ex hoc opificio nobis est quæstus.* Græce enim est ευπορια id est, *lucrum, quæstus.*

27. NON SOLUM AUTEM HÆC PERICLITABITUR NOBIS PARS (hæc sors nostra, opificium nostrum, hic quæstus noster) IN REDARGUTIONEM VENIRE,] puta in reprobationem et contemptum, ut redarguta et confutata a Paulo quasi vana et superstitiosa ab omnibus negligatur, reprobetur et contemnatur; itaque ad paupertatem redigamur et fame moriamur. Aliqui vertunt, *periclitamur hac parte.*

MAGNÆ DIANÆ.] Gentiles magnos deos numerabant duodecim, sex mares, totidem fœminas, quos Ennius hoc disticho complectitur:

> Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
> Mercurius, Jovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Ceteri dii erant minorum gentium:

DESTRUI INCIPIET MAJESTAS EJUS.] Legit Interpres μελλειν δε Sic et Pagnin. Vatabl. et alii. Nonnulli tamen legunt μαλλον δε, id est, *magis vero.* q. d. Non tam angit nos perditio lucri, quam Dianæ honor et cultus: acerbissimum enim nobis erit, et omnibus esse debet, si majestas ejus apud vulgus depereat.

29. CONFUSIONE,] perturbatione, tumultu

ET IMPETUM FECERUNT,] ωρμησαν, id est. *impetu uno concurrerunt in theatrum,* in illud rapientes Gajum et Aristarchum, ut illos, aliosque Christianos ibidem reos et sacrilegos publice proclamarent et mactarent. Ita Arator, Beda, Hugo et alii Gajus hic fuit Macedo, alius a Gajo Derbeo, de quo c. seq. v. 4. Aristarchum Paulus vocat concaptivum suum Coloss. 3 10. Ascriptus est Sanctis die 4 Aug. ubi sic legimus: *Thessalonicæ S. Aristarchi, qui fuit individuus comes Pauli, et ab eo Thessalonicensium Episcopus ordinatus, post longas agones sub Nerone coronatus quievit.*

30. PAULO AUTEM VOLENTE] Extollit S Chrys. hom. 7 de laudibus S. Pauli. ejus animi magnitudinem, quod quæsitus ad necem in populi furentis turbam, ingredi voluerit, eam vel sedaturus, vel pro Christo occubiturus. Hoc enim, ait, decebat ducem fidelium, ut audacia cæteris præiret, ac reipsa ostenderet Christianis non esse timendam, sed ambiendam mortem pro Christo Sic in bellis dux animosus animat totum exercitum, timidus intimidat. Unde illud· *Fortior est exercitus cervorum duce leone, quam leonum duce cerva. Paulus enim,* ait Chrys *in prædicandi ardore ipso igne vehementior, plurimam in se flammam*

ipse succendit: non pericula timuit, non irrisiones erubuit, sed alios accipiens oculos, utique charitatis, aliamque mentem, multo eum impetu instar torrentis irrupit, omnia pariter Judæorum trahens atque convolvens, etc. *et quasi semper satisfaceret Deo pro tempore jam peracto, sic lucra spiritualia undique colligebat, in locum, qui esset belli pars maxima, et laborum periculorumque plena, fidenter insiliens. Hoc vero mirabile, quod, cum esset tam audax, et quasi ad pugnam semper accinctus, et ignem quemdam belli conspirans, ita rursum placabilem se præbebat magistris, ut numquam in tanto alacritatis impetu offenderit* Unde et suis dissuadentibus ingressum in theatrum, illico acquievit. Sic et S. Greg 31. Moral. c. 14. vel 23. Paulum comparat equo generoso, qui in prælio exultat: *Intueri*, ait, *licet illum sessoris sui calcaribus excitatum contra armatos hostes, quantus Paulum fervor accenderet quando eum Ephesi ad irrumpendas theatri turbas zeli flamma rapiebat.*

32. Alii autem aliud clamabant.] Videtur esse aposiopesis, et aliquid esse supplendum, quod explicat Syrus, dum vertit, *turbæ autem quæ erant in theatro, valde tumultuabantur, et alii aliud clamabant.* Nam ut sequitur: *Erat Ecclesia*, id est populi cœtus et turba confusa, uti fit in seditione et tumultu. dum unus hoc vult et clamat, alius aliud.

33 De turba autem detraxerunt Alexandrum] Hic Alexander videtur fuisse Judæus, peritus et eloquens, Paulo tamen amicitia conjunctus, quem Judæi protraxerunt in locum aptum ad perorandum pro communi causa. Nam Ephesios pro Diana certantes non tantum in Christianos, sed et Judæos, Dianæ hostes, fuisse commotos et concitatos patet ex sequentibus v. 34. Unde Syrus vertit, *plebs autem Judæorum, qui illic erant, statuerunt ex seipsis virum Judæum. cui nomen erat Alexander.* Nam pro *detraxerunt*, græce est προεβίβασαν, id est, *prius instruxerunt*, uti vertit Vatab Sic instruimus advocatum, vel patronum causam nostram acturum : unde quidam putant nostrum Interpretem legisse προεβίασαν, id est, *protruserunt*. Verum etiam προβιβάζεσθαι, dicitur, qui cogitur prodire et protruditur. Alexandrum hunc putat Baron. Hugo et alii conversum fuisse ad Christum sed apostatasse esseque illum, quem Paulus cum Hymenæo ob blasphemiam tradidit Satanæ, 1. Timoth 1. 20. Verum alii, ut Cajet. et Arias, censent fuisse diversum.

Alexander autem manu silentio postulato] κατασείσας την χειρα, id est, *agitans manum, mota manu.* Ita Persius· *Et calidæ fecisse silentia turbæ, Majestate manus.*

35 Et cum sedasset scriba turbas.] Scriba hic fuit Secretarius civitatis, vel consiliarius Magistratus, ejusque quasi os et sensus, quales in Belgio sunt et vocantur Pensionarii Unde græce vocatur γραμματεύς, id est, *legis doctor*, qui jura civitatis callet et tuetur ac in iis Magistratum informat et dirigit. Syrus vertit, *princeps civitatis* quasi fuerit Cancellarius.

Putant aliqui scribam hunc fuisse Alexandrum Judæum. Ita Baron Verius alii censent alium fuisse, eumque Gentilem: nam Lucas videtur eos distinguere. Alexandro enim, utpote, Judæo occlamarunt turbæ Gentilium per duas horas. Ut ergo eas sedaret, successit scriba Gentilis, qui laudans Dianam (quod non fecisset Judæus) eas compescuit. Unde Chrysost vocat eum infidelem. Sane vir fuit politicus et prudens, qui statim turbas composuit, qualis fuit Demosthenes, *quem mirabantur Athenæ Torrentem, et pleni moderantem fræna theatri*, ait Juven. sat. 10

Cultricem esse] Syrus, *ædituam esse:* græce νεωκόρον. id est, *templi ornatricem et administram*: Sicut S. Paulin. optabat esse custos et æditus templi S. Felicis, quem proinde celebravit decem hymnis natalitiis.

Jovisque prolis] Græce καὶ τοῦ διοπετοῦς, id est, *a Jove demissi* vel *delapsi*, scilicet ἀγάλματος, id est, *simulacri* Dianæ, ita Syrus, Chrysost. Pagn. Vatabl. et alii. Fingebant enim Dianæ simulacrum non ab homine effictum, sed cœlo delapsum, idque vulgo creditum fuisse docet Suidas in voce διοπετές. Ita mendacio aucta est superstitio. Sic Palladium Trojanum, et Ancile Romanum cœlo lapsa finxerunt. Noster legit τῆς διοπετοῦς, id est, *a Jove profectæ*, vel *descendentis* Dianæ Homerus enim reges vocat διοπετεῖς. quasi a Jove profectos et ortos Forte etiam legit διογενοῦς, id est, *a Jove genitæ.*

37. Neque blasphemantes deam vestram.] Mentitur officiose ad sedandum populum, ait Chrys. Paulus enim docebat eam non esse deam, sed idolum inane et fictum: quod apud Ephesios erat insignis blasphemia. Notat tamen insignem Pauli modestiam, qui conviciis et maledictis Dianam non proscinderit, sed nudam ejus veritatem dixerit et detexerit. Idem faciebant Judæi, putantes illud præceptum esse Exod. 22. 28. *Diis non detrahes*; licet alius ejus loci sit sensus, ut ibi dixi. Unde Josephus lib. 2. contra Appionem : *Noster mos*, ait, *est propria custodire, non aliena accusare, et ut neque ridere neque blasphemare debeamus eos qui apud alios putantur dii, aperte nobis legislator interdixit.* Huc facit illud S. Aug. monitum in Evangelium secundum Matth. serm. 6. *Prius idola in cordibus hominum, deinde in idolis et templis esse confringenda.* Ex hisce verbis colligitur, scribam hunc Paulo favisse, eique fuisse amicum, vel benevolum.

38. Conventus forenses aguntur.] Græce, ἀγοραῖοι ab ἀγορά, sicut forenses a foro. Quinam hi? Primo, Syrus vertit, *artifices sunt.* quasi hi conventus fuerint artificum, in quibus a Decanis ejusdem artis quæstiones et lites deciderentur, ut passim in Germania fieri videmus. q. d. Lis hæc pertinet ad collegium aurifabrorum: ibi decidatur.

Secundo, OEcum. *forenses* interpretatur vulgares et plebejos judices, qui plebejorum causas decidebant, sicut divitum proconsules

Tertio, *forenses* vocantur, qui in publico loco et concessu, puta in foro, fiunt. Sicut vulgo causas forenses vocamus civiles. Apud Romanos enim, aliosque judicia publica exercebantur in foro, teste Cicerone, Quintil. l 3. et aliis. Unde forensis opponitur domestico, quasi publicum privato. Et scimus Ciceronem causas suorum egisse in foro, non rerum venalium sed causarum, quæ in publico loco, velut suo foro, tractabantur.

Quarto, Baron. ex Diony in Halicarn l. 4 *conventus forenses* censet fuisse eos, quibus statis per annum diebus populus conveniebat ad sacra et ludos Dianæ: ubi deinde præsto erant judices, qui lites deciderent et componerent. Aut potius, inquit, apud Lucam *conventus forenses* illi erant, cum proconsul in qui-

busdam provinciæ civitatibus, quæ sibi ad hoc peragendum commodiores videbantur, certis diebus consistens, per se vel legatos causas comprovinciæ alium cognoscens, judicia exercebat, et per sententiam definiebat. Meminit horum Cicero l. 3. epist. 6. et 8. et Josephus 14. Antiq. c. 10. Sic in Hungaria, aliisque regnis, lites et causæ graviores differuntur usque ad comitia regni, in quibus a regni proceribus decidun tur. Tertius sensus cæteris planior videtur et communior.

39 SI QUID AUTEM ALTERIUS REI QUÆRITIS,] gravioris, ad bonum et quietem publicam spectantis.

IN LEGITIMA ECCLESIA, in cœtu et comitiis provinciæ vel populi, leg time a lege, vel Magistratu indictis. POTERIT ABSOLVI,] id est, definiri, vel transigi et componi. *Legitimam* opponit tumultuariæ, quam hic ipsi per seditionem conflarant Ita Gagnæus Vatabl et alii. Addit Chrys. hos cœtus ter in mense fieri solitos. Baron. vero ex Epiphan. hæresi 30. per *Ecclesiam* accipit Synagogam Judæorum. q. d. Si quid Judaicæ quæstionis habetis circa Judæos et legem Mosaicam, qualis videtur esse hæc quam Paulo Judæo intentatis, adite Synagogam Judæorum, ibi ea optime decidetur. Judæi enim Ephesi habi antes, ejusdem civitatis municipes erant, ac proinde privilegiis civium potiebantur, et Ephesii dicebantur, teste Josepho l. 2. contra Appionem Verum sic scriba hic magis irritasset furentem populum: ille enim oderat Judæos, quasi Dianæ sua hostes Prior ergo sensus est planior.

40 NAM ET PERICLITAMUR ARGUI SEDITIONIS.] Percellit eos metu imperatoris et proconsulis, qui in auctores hujus tumultuarii concursus et seditionis sit inquisiturus, de iisque pœnas sumpturus.

CUM NULLUS OBNOXIUS SIT.] αἰτίας, id est, *reus*, q. d. Cum nemo sit in culpa, cum nullus sit turbator, reip. proditor, seditiosus, ob quem hic concursus sit factus, ut propterea eum excusare possimus, ejusque rationem reddere proconsuli, Enorme enim crimen debet esse, ob quod totus populus concurrat et insurgat. Secundo, αἰτίας, non ad hominem, sed ad rem causamque referri potest. q. d. Cum nulla sit causa per quam excusare possimus hunc populi concursum. Ita Gagnæus, juxta illud Eustach. Odyss. α αἰτίας φαγαγαιτια Καλλίμαχω. *Est reus ascribens crimina Callimacho.*

DIMISIT ECCLESIAM] cœtum populi. Nota. Multa et magna hic et alibi omittit Lucas Nam tantum itinera Pauli, et capita rerum in iis gestarum summatim percenset Sic cap. 9. omittit profectionem Pauli recens conversi in Arabiam, reditum in Damascum, post annos tres, accessum Hierosolymam, reprehensionem Petri, quæ tamen recenset Paulus Galat. 1. et 2. Sic 1. Cor. 11. 24 ait Paulus *A Judæis quinquies quadragenas una minus accepi*, de quibus Lucas ne verbum quidem. Cumque Paulus ter se cæsum virgis dicat, de unica tantum flagellatione facta Philippis, idam meminit c. 16 De terno naufragio item, quo Paulus ait se nocte et die in profundo maris fuisse, nil habet Lucas: nam naufragium quod c. 27. recenset, contigit post scriptam epistolam ad Corinthios. Sic de cathedra Petri Antiochena, Romana, aliisque ejus gestis altum silentium est apud Lucam Pari modo hic Ephesi omisit pugnam Pauli cum bestiis, de qua Paulus 1 Cor. 15. 32 ait: *Si secundum hominem* (id est, humana audacia, contentione et robore, sive quantum homini est possibile) *ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt?* Nam quod Theoph. OEcum. Ansel et ex eis alii recentiores (quorum unus alium, quasi ovis ovam sequitur) hanc pugnam metaphorice accipiunt pro contentione, quam Paulus habuit cum Demetrio et argentariis, quos ob sævitiam et furorem, atque ob carnalem et bestialem vitam (qua carni dediti ita vivebant, ac si non esset resurrectio et altera vita in cœlis) vocet bestias, certum est eos errare Nam epistola ad Corinth. in qua pugnæ hujus meminit, scripta est Ephesi, ut patet ex eo quod ait 1 Cor. 16. 8. *Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten* Rursum scripta est ante contentionem cum Demetrio: post eam enim statim Epheso discessit, ut patet c. 20. 1. Ita Baron. et alii passim. Quocirca nonnulli, ut Arias, censent hanc pugnam Pauli cum bestiis, fuisse concertationem quam habuit cum Judæis, et filiis Scevæ exorcistis. v. 9. et 13. Verum id minus est probabile. Exorcistis enim fuit concertatio cum diabolo, qui in eos insiliit, non cum Paulo, qui tacuit: cum Judæis autem ad prædicationem Pauli se indurantibus non certavit ipse. *Sed discedens ab eis segregavit discipulos, quotidie disputans in schola tyranni cujusdam*, ait Lucas. Longe majus certamen fuit Paulo cum Judæis in Derbe, Lystra, Corintho, uti audivimus cap. 14. 15. et seq. et tamen nusquam eos vocavit bestias.

Quare verius videtur, ad litteram Paulum Ephesi objectum fuisse bestiis. Primo, quia id proprie verba ejus jam recitata sonant. Secundo, quia aliæ expositiones sunt impropriæ, nec solido fundamento nituntur. Tertio, quia cum plerique Martyres, multique Pauli discipuli et discipulæ. inter quas fuit S Thecla, objecti fuerint bestiis, decebat ut et Paulus eorum Antesignanus et dux, eis in hoc re præiret, daretque exemplum Fuit enim ipse tentatus et consummatus per omnia Quarto. quia ita explicant Theod. Ambr. Arbor. et Marian. 1. Cor 15 Favet quoque Chrys. dum bestias non nisi bestias interpretatur, esto ambigue loquatur Ait enim: *Quid est secundum hominem? quantum feritatis in homines cadit, depugnavi cum bestiis.* Ubi interpretatur τὸ *secundum hominem*, non autem τὸ *pugnavi cum bestiis*, quasi per se clarum, et ut sonat accipiendum. Quinto, quia idcirco dixit 1. Corinth 4. 9. *Spectaculum* (græce θέατρον, id est, *theatrum*) *facti sumus mundo et angelis, et hominibus*. q. d. In theatro bestiis objecti, facti sumus spectaculum hominum, Dei et angelorum In theatris enim spectabantur hominum et ferarum pugnæ, gladiatores, et bestiludia, uti sanctus Ignatius Pauli assecla, post eum Romæ a Trajano ad bestias damnatus, in amphitheatrum productus, videns circumfusam spectantium turbam, eamque salutans: *O Romani, ait, in theatrum hoc prodeo. vobisque spectaculum fio, non ob crimen aliquod, cum nihil morte dignum commiserim; sed ut per leones ad Deum perveniam, eoque fruor, cujus insatiabili teneor desiderio.* Unde et subdit Paulus: *Tamquam purgamenta* (περικαθάρματα, id est, *tamquam anathemata et diris devota copita*) *hujus mundi facti sumus, omnium peripsema* q d Facti sumus ut piaculares hostiæ, detrimenta mundi, et

bestiarum pabula, quasi vitæ, luce, aere et terra hac indigni, ideoque in ferarum ventres detrudendi et sepeliendi.

Dices Primo. Non est credibile Paulum proprie pugnasse, id est, dimicasse cum bestiis, ut ipse ait, esto eis sit objectus.

Resp. Θηριομαχεῖν, id est, *pugnare cum bestiis*, idem est quod bestiis objici: quia enim plerique reorum ita objiciebantur bestiis, ut cum eis depugnarent ad spectantium voluptatem (populus enim magis spectabat a vebatque has pugnas et bestiludia, quam nudas hominum devorationes) hinc pugnare cum bestiis, idem est quod bestiis objici, ut patet ex Actis Martyrum. Unde sanctus Ignat. ep. 11. ad Ephes. ait: *Ut merear Romæ cum bestiis dimicare*, id est, bestiis objici, ab eisque laniari.

Dices, Secundo, Paulus erat civis Romanus, ac proinde jure Romanorum non poterat ad bestias damnari.

Resp. eum objectum fuisse bestiis, non per legitimum judicem et judicium, sed per furorem populi. Rem gestam narrat Nicephorus l. 2. caput 25 ex antiquis Pauli Actis, quæ citat probatque Origen. lib. 1. Periarch. c. 2. *Verum enim vero, ait, qui profectiones Pauli descripserunt, cum quam plurima alia simul et fecisse et passum esse, tum hoc quoque cum Ephesi esset, de eo memoriæ mandarunt. Cum ibi principem locum Hieronymus obtineret, multa cum libertate Paulus est concionatus: quare Hieronym. illum bene quidem et diserte dicere, sed orationem ejus non esse eorum temporum testatus est. Plebs quidem certe per insolentiam et furorem Paulo compedibus injectis, carceri eum includit, ut leonibus vorandus objiceretur. Ibi tum Eubula et Artemilla, clarorum Ephesi virorum conjuges fidem edoctæ a Paulo (noctu enim ad eum veniebant) divini lavacri gratiam ab eo petunt. Itaque virtute divina atque angelici satellitii ministerio, caliginem noctis exuberantia splendoris illustrante, Paulus ferreis compedibus liberatus, illas divino baptismo ad littus maris initiat: et cum id nemo omnium quibus custodia cura mandata fuerat, sensisset, ad vincula rursum sua in quibus esca leonibus asservabatur, redit. Sed enim ingenti magnitudine et robore intolerando leo contra ipsum immissus, in arenam quidem ille procurrit, sed ad Pauli pedes consedit. Et cum itidem aliæ immanes feræ immitterentur, ne tangere quidem ulla sacrum corpus ad orationem erectum, atque compositum sustinuit. His ita actis, de repente fragore multo vehemens quædam supra naturæ ordinem grando decidens, multorum simul et virorum, et ferorum animalium comminuit capita, ipsiusque Hieronymi aurem amputat; qui deinde cum suis per Paulum Deo conciliatus; salutiferum suscepit lavacrum: leo autem ille profugus in montes proximos evadit: et Paulus inde in Macedoniam et Græciam transmisit, atque ita tandem Hierosolymam proficiscitur. Mirandum non est, Lucam hanc Pauli cum belluis pugnam reliquis ejus actis non inseruisse: nam etsi ex Evangelistis solus Joannes Lazari resuscitationem commemoret, minus tamen de fide veritateque ejus ambigendum.* Hucusque Nicephorus.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PAULUS EPHESO DISCEDENS, PER VARIAS ASIÆ ET GRÆCIÆ URBES PERGIT IN MACEDONIAM; INDE TROADEM, UBI EUTHYCHUM A MORTE REVOCAT: INDE MILETUM; QUO SENIORES EPHESI ACCERSENS AIS ECCLESIAM COMMENDANS ULTIMUM VALE DICIT.

NOTA. OMNIA QUÆ HOC CAPITE ET DEINCEPS NARRAT LUCAS USQUE AD CAP. 28. ET ULTIMUM, GESTA SUNT UNO EODEMQUE ANNO, SCILICET CHRISTI 58. NERONIS 2. VIDE CHRONOTAXIN.

1 POSTQUAM autem cessavit tumultus, vocatis Paulus discipulis, et exhortatus eos, valedixit, et profectus est ut iret in Macedoniam. 2. Cum autem perambulasset partes illas, et exhortatus eos fuisset multo sermone, venit ad Græciam. 3. Ubi cum fecisset menses tres, factæ sunt illi insidiæ a Judæis navigaturo in Syriam: habuitque consilium ut reverteretur per Macedoniam. 4. Comitatus est autem eum Sopater Pyrrhi Berœensis, Thessalonicensium vero Aristarchus, et Secundus et Gajus Derbeus, et Timotheus: Asiani vero Tychicus et Trophimus. 5. Hi cum præcessissent, sustinuerunt nos Troade: 6. nos vero navigavimus post dies azymorum a Philippis, et venimus ad eos Troadem in diebus quinque, ubi demorati sumus diebus septem. 7. Una autem sabbati cum convenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis, profecturus in crastinum, protraxitque sermonem usque in mediam noctem. 8. Erant autem lampades copiosæ in cœnaculo, ubi eramus congregati. 9. Sedens autem quidam adolescens nomine Eutychus super fenestram, cum mergeretur somno gravi, disputante diu Paulo, ductus somno cecidit de tertio cœnaculo deorsum, et sublatus est mortuus. 10. Ad quem cum descendisset Paulus, incubuit super eum, et complexus dixit: Nolite turbari, anima enim ipsius in ipso est. 11. Ascendens autem, frangensque panem, et gustans, satisque allocutus usque in lucem, sic profectus est. 12. Adduxerunt autem puerum viventem, et consolati sunt non minime. 13. Nos autem ascendentes navem, navi-

gavimus in Asson, inde suscepturi Paulum: sic enim disposuerat ipse per terram iter facturus. 14. Cum autem convenisset nos in Asson, assumpto eo, venimus Mitylenen. 15. Et inde navigantes, sequenti die venimus contra Chium, et alia appliculmus Samum, et sequenti die venimus Miletum. 16. Proposuerat enim Paulus transnavigare Ephesum, ne qua mora illi fieret in Asia. Festinavit enim, si possibile sibi esset, ut diem Pentecostes faceret Hierosolymis. 17. A Mileto autem mittens Ephesum, vocavit majores natu Ecclesiæ. 18. Qui cum venissent ad eum et simul essent dixit eis: Vos scitis, a prima die, qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim. 19. Serviens Domino cum omni humilitate, et lacrymis, et tentationibus, quæ mihi acciderunt ex insidiis Judæorum: 20. quomodo nihil subtraxerim utilium, quominus annuntiarem vobis, et docerem vos publice, et per domos, 21. testificans Judæis atque Gentilibus in Deum pœnitentiam, et fidem in Dominum nostrum Jesum Christum. 22. Et nunc ecce alligatus ego spiritu, vado in Jerusalem; quæ in ea ventura sint mihi, ignorans: 23. nisi quod Spiritus Sanctus per omnes civitates mihi protestatur, dicens: quoniam vincula, et tribulationes Hierosolymis me manent. 24. Sed nihil horum vereor: nec facio animam meam pretiosiorem quam me, dummodo consummem cursum meum, et ministerium verbi, quod accepi a Domino Jesu, testificari Evangelium gratiæ Dei. 25. Et nunc ecce ego scio, quia amplius non videbitis faciem meam vos omnes, per quos transivi prædicans regnum Dei. 26. Quapropter contestor vos hodierna die, quia mundus sum a sanguine omnium. 27. Non enim subterfugi, quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis. 28. Attendite vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo. 29. Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. 30. Et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se. 31. Propter quod vigilate, memoria retinentes, quoniam per triennium nocte et die non cessavi, cum lacrymis monens unumquemque vestrum. 32. Et nunc commendo vos Deo, et verbo gratiæ ipsius, qui potens est ædificare, et dare hæreditatem in sanctificatis omnibus. 33. Argentum et aurum, aut vestem nullius concupivi, sicut 34. ipsi scitis: quoniam ad ea quæ mihi opus erant, et his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. 35. Omnia ostendi vobis quoniam sic laborantes, oportet suscipere infirmos ac meminisse verbi Domini Jesu, quoniam ipse dixit: Beatius est magis dare quam accipere. 36. Et cum hæc dixisset, positis genibus suis oravit cum omnibus illis. 37 Magnus autem fletus factus est omnium: et procumbentes super collum Pauli osculabantur eum, 38. dolentes maxime in verbo, quod dixerat, quoniam amplius faciem ejus non essent visuri. Et deducebant eum ad navem.

1. Exhortatus eos.] Græce tantum est προσκαλεσάμενος, id est, vocans: unde ex Græco excidisse videtur altera vox vicina καὶ παρακαλεσάμενος. id est et *exhortatus*; vel, ut Syrus, *consolatus eos*: ideo enim vocavit eos, ut exhortaretur et consolaretur in tanta Demetrii seditione et tumultu.

Valedixit.] ἀσπασάμενος. Syrus *deosculatus eos*. Pagnin. et Tigurinus, *complexus eos*. Solebant enim Christiani primitus se salutare in osculo sancto, id est, amplectendo sese invicem, uti etiamnum eorum exemplo faciunt Religiosi. Vide dicta ad illud: *Salutate invicem in osculo sancto*, 1. Cor. 16. 20. et 2. Cor. 13. 12

Profectus est.] Sapienter cedens furori Demetrii et argentariorum, ne in Christianos omnes insurgerent, eosque mactarent; se vero aliis provinciis et laboribus reservans. Ita S. Athanasius sciens se unum quæri ab Arrianis, ac in suo capite verti rem Christianam de Homusia, prudenter ubique fuga se subduxit, vitamque pene omnem in exilio et latebris egit; ac fugiendo, hostium furorem fregit et superavit.

Ut iret in Macedoniam.] Inde iturus Hierosolymam, ut ipse destinavit c. 19. 21.

3. Factæ sunt illi insidiæ a Judæis.] Nimirum obsederunt vias, ut eleemosynas, quas deferebat fidelibus in Jerusalem, eriperent, ait Dionys. et ut eum occiderent, ait Lyran.

4. Comitatus est autem eum.] Græca addunt, *usque ad Asiam*.

Sopater.] Nonnulli legunt *Sosipater*, hic enim per erasin dicitur *Sopater*. Fuit hic cognatus Pauli, ut patet Rom. 16 21. ita S Chrys. Theoph. Origen. et alii in Rom. c. 16. Ascriptus est Sanctus in Martyrol. 25. Junii.

Pyrrhi.] scilicet *filius*; vel, ut Sedulius legit, *pater*.

Berœensis.] Beda hoc cognomen ad Sopatrem refert, non ad Pyrrhum, q d. Sopater patria erat Berœensis, sive natus Berœæ: licet Ado et Usuardus in Martyr. 25. Junii legant *Pyrrhi Berœensis*. quasi civitas hæc dicta sit *Pyrrhi-Berœæa*. Verum de urbe hujus nominis, nihil uspiam reperi.

Tychicus.] Hic fuit administer Pauli in perferendis litteris et mandatis ad absentes Unde Paulus eum vocat charissimum fratrem, fidelem ministrum et conservum in Domino, Ephes. 6. 21. Colos. 4 7. Sanctis ascriptus est in Martyrol. Rom. die 29. Aprilis.

TROPHIMUS.] Hic fuit Ephesius ex Gentilibus oriundus: unde propter eum captus est Paulus, suspicantibus Judæis, quod Trophimum Gentilem induxisset in templum eorum, cap. 21. 29. De eo sic legimus in Martyrol. Rom. 29. Decemb. *Arelate natalis S. Trophimi, cujus meminit sanctus Paulus ad Timoth. scribens, qui ab eodem Apostolo Episcopus ordinatus præfatæ urbi primus ad Evangelium prædicandum directus est: ex cujus prædicationis fonte, ut S. Zosimus Papa scribit, tota Gallia fidei rivulos accepit*, qua de causa Arelatensis Ecclesia de primatu Galliæ contendit, uti fuse hic narrat Lorinus.

6. NAVIGAVIMUS POST DIES AZYMORUM.] Hinc patet, hoc tempore, puta anno Christi 58. adhuc apud Christianos viguisse legalia, saltem nomine et umbra tenus. Esto enim Christiani celebrarent Pascha, non tamen dies azymorum: hi ergo erant Judaici.

Nota. Lucas hic mutat personam tertiam in primam, dicens *navigavimus*, idque facit usque ad finem libri. Unde liquet, Lucam hucusque abfuisse a Paulo; hic vero, cum ad Græciam rediit Paulus, rursum ei adhæsisse: cum enim cum cæteris Paulus assumpsit socium itineris e Græcia Hierosolymam, indeque Romam. Vide dicta cap. 16. vers. 10. Causam, cur Lucas hic rursum adhæserit Paulo, silet Lucas ex modestia, sed explicat Paulus 2. Corinth. 8. 19. scilicet quod Lucas apud Græcos tum ex medicina, tum ex probitate et fide, tum ex scripto Evangelio celebris, ab Ecclesiis electus esset comes peregrinationis Pauli, ad perferendas eleemosynas fidelium Achaiæ et Macedoniæ in Jerusalem. Prudenter enim nolebat Paulus eas perferre, sed latorem designari ab Ecclesiis, ne quis suspicari posset, eum quid ex iis in suos vel aliorum usus convertisse, ut ipse ibidem ait.

7. UNA AUTEM SABBATI,] id est, prima die hebdomadæ (quæ a præcipua die vocatur *sabbatum*) vel prima die post sabbatum, puta Dominica: unde in ea Paulus celebravit Eucharistiam, ad quam fideles de more convenerunt. Ita S. Chrys. Beda et S. Aug. ep. 86. Vide dicta 1. Corinth. 16. 1. Fuit hæc Dominica una ex iis, quæ inter 50. dies a Paschate usque ad Pentecosten intercurrunt: et hoc respectu a Chrys. vocatur Pentecoste; alioqui non fuisse ipsam Dominicam Pentecostes, patet ex v. 16. ubi festinat Paulus, ut Pentecosten celebret Hierosolymæ.

AD FRANGENDUM PANEM,] non corporalem, ut vult Lyran. et alii; sed sacrum, puta ad celebrandam et sumendam Eucharistiam, et post eam Agapen. Ita Syrus et S. Aug. ep. 86. quin et Calvinus et Bullingerus hic. Vide dicta c. 2. 46. Nota hic primævum morem celebrandi Missam in Dominica, ad quam conveniebant omnes fideles, in eaque communicabant: quod deinde præcepto universali sanxit Anacletus Papa quartus a S. Petro, ut habetur in ejus decretis 2. quæst. 7. c. *Laici*.

PROTRAXITQUE SERMONEM USQUE IN MEDIAM NOCTEM.] Primitus enim exemplo Christi, Eucharistia celebrabatur vespere post sermonem sive exhortationem, eratque et vocabatur cœna Dominica. Paulus ergo ultimum valedicturus, protraxit sermonem in mediam noctem. Ubi Nota fervorem Pauli in prædicando, et vice versa populi in audiendo devotionem, *ut audirent tubam illam, et amabilem vultum intuerentur*, ait Chrys. Porro incertum est an hæc nox et vespera fuerit prævia, et principium diei et lucis Dominicæ, an sequens diemque terminans: festum enim habebat duas vesperas, puta primam et secundam, uti etiamnum habet in Officio Ecclesiastico. Terminantem accipere videtur S. Hieron. ep. 28. ad Lucinum, dicens: *Utinam omni tempore jejunare possemus, quod in Actibus Apostolorum diebus Pentecostes, et die Dominico Apostolum Paulum et cum eo credentes fecisse legimus. Nec tamen Manichææ hæresis accusandi sunt* (qui docuerunt die Dominico esse jejunandum, etiamsi nemo sit communicaturus) *cum carnalis cibus præferri non debuerit spiritualis*. Jejunarunt ergo die Dominica, non ob præceptum, sed ob reverentiam Eucharistiæ quam sumpturi erant. Jejunium autem nullum est die inchoante, sed finiente. Ergo finiente die Dominica celebrarunt Eucharistiam, non inchoante.

8. LAMPADES COPIOSÆ.] Tum ad pellendas noctis tenebras, tum ad decoranda mysteria et celebrationem Eucharistiæ, uti etiamnum cereis altaria collucent in Missa, de quo ritu vide Baron. hic.

9. DUCTUS SOMNO,] κατενεχθεὶς ἀπὸ τοῦ ὕπνου. id est, *victus a somno*, ait Budæus. Nam sermo Pauli protrahebatur, in mediam noctem. Celebre est exemplum Machetis in Collationibus spiritualibus pervigiliis, apud Cassianum lib. 5. de Instit. renunt. c. 29.

CECIDIT DE TERTIO CŒNACULO.] Syrus, *de tertia contignatione*. Casus et mortis Eutychi S. Chrys. auctorem facit diabolum, ut festum hoc gaudiumque Christianorum, et fructum concionis Pauli interturbaret, et tam tristi eventu funestaret.

10. INCUBUIT SUPER EUM.] Græca et Syrus, *cecidit super* eum, instar Eliæ 3. Reg. 17. 21. Et Elisæi 4. Reg. 4. 34. qui incumbentes puero mortuo, eum suscitarunt. ita Beda.

ET COMPLEXUS,] Vox Græca συμπεριλαβών. id est, *circumplexus*; notat arctissimum circumquaque Pauli complexum, ut viscera suæ compassionis, charitatis et misericordiæ in eum effundere velle videretur. *S. Eutychus a S. Paulo resuscitatus; secutus est S. Joannem Evangelistam, Telæ positus in Vacceis in Hispania, completo martyrio gloriosus migrat ad Dominum anno Christi* 112. ait L. Dexter in Chronico.

11. SIC PROFECTUS EST.] Syrus, *tunc profectus est*.

12. ET CONSOLATI SUNT NON MINIME.] Id est, maximam consolationem acceperunt. Pulchre Beda: *Inter verba* ait, *prædicationis occurrit occasio curationis, ut dulcedine miraculi et doctrinæ sermo firmetur, et vigiliarum labor arceatur, et memoria magistri jam discessuri, arctius mentibus infigatur*.

13. ASSON.] Urbs est in Æolide juxta Troadem, alio nomine dicta *Apollonia*, ait S. Hieron. in Locis Hebraicis.

PER TERRAM ITER FACTURUS. Chrys. *pedibus per terram ingressurus*. hoc enim est πεζεύειν, nimirum pedibus incedere, vel pedestri itinere venire. Unde notat Chrys. Paulum pedibus iter fecisse, socios vero navigare jussisse, ne laborem pedestris itineris subirent. Ita S. Franciscus, et viri Apostolici incedunt pedites, quantum possunt exemplo Christi, qui pedibus magno labore, et fatigatione obambulabat Judæam et Galilæam et discurrebat per vicos et castella, ubique evangelizando regnum Dei: nec umquam equitasse legitur, sed semel asino vectus, nimirum quando ut

Messias Rex Judææ, solemni pompa ingressus est Jerusalem in die Palmarum. Pedes ergo ivit Paulus: tum ut pedestri itinere amicos fideles salutaret, tum ut ubique evangelizaret, tum mortificationis studio et exemplo.

14. ASSUMPTO EO.] Paulo scilicet, *in navim nostram*. Ita Syrus. Omnia hæc narrat Lucas in prima persona, quia ipse omnibus his interfuit, et horum pars magna fuit.

15. CHIUM.] Insula est nota inter Samum et Lesbum, præstantis vini ferax, quod vulgo Malvesinum dicitur, de quo Plinius l. 14. cap. 7.

SAMUM.] Insula est in mari Ionio, patria Pythagoræ et Sibyllæ Samiæ, inventrix vasorum fictilium, quæ inde Samia vocantur. Unde illud Poetæ.

> Fictilibus cœnasse ferunt Agathoclea regem,
> Atque abacum Samio sæpe onerasse luto.

Agathocles enim ex figulo factus rex, in figulinis vasis cœnabat, ut semper meminisset se figulum fuisse et figuli filium.

Addunt Græca, Syrus e S. Chrys. *ac divertimus Trogyllum*. Porro Trogyllium est promontorium contra Samum, habens juxta se parvam insulam, Trogyllum pariter appellatam. Ita Strabo l. 14.

VENIMUS MILETUM.] Urbs hæc fuit illustris Joniæ, patria Thaletis, lanarum optimarum fertilis: quæ inde *Milesiæ* dicebantur. De ea ait Paulus 2. Timoth. 20. *Trophimum reliqui infirmum Mileti*: quod cum verificari non possit de hoc Pauli adventu Miletum: nam Trophimus Mileto comitatus est Paulum Hierosolymam usque, ac propter eum ibidem captus est Paulus cap. 21. 29. neque etiam de ejus itinere quo Hierosolymis vinctus, missus est Romam ad Neronem, quæ prima fuerunt Pauli Romana vincula: in eo enim itinere non Miletum, sed Melitam, sive Maltam adnavigavit cap. ult. v. 1. hinc sequitur, id contigisse post prima Romana Pauli vincula, postquam scilicet ex libere Hispaniam adiit, ac Miletum, aliasque Asiæ urbes revisit: tunc ergo Mileti infirmum reliquit Trophimum. Unde consequens est, epistolam secundam ad Timotheum non e primis, uti multi volunt, sed a secundis vinculis Romæ a Paulo scriptam esse, ut ibidem docui.

TRANSNAVIGARE (prætervehi) EPHESUM.] Vide hic Paulum instar fulguris, imo instar angeli tot urbes, tot gentes, tanta terræ marisque spatia celerrime pervolantem. Præclare S. Chrys. hom. 2. de laudibus S. Pauli: *Paulus*, ait, *in terra gradiens sic se agebat in cunctis quasi angelorum societate frueretur. Nam passibili adhuc colligatus corpori illorum perfectione gaudebat, tantisque fragilitatibus subditus, in nullo inferior supernis virtutibus apparere certabat. Nam et tamquam pennatus totum docendo pervolavit orbem, et velut incorporeus labores omnes periculaque contempsit, et quasi jam cœlum possidens cuncta prorsus terrena despexit, et tamquam cum ipsis jam incorporeis degeret, ita jugi mentis intentione vigilavit: et angelis quidem sæpe diversarum gentium cura commissa est, sed nullus eorum ita creditum sibi gubernavit populum, ut Paulus universum gubernavit orbem. Michaeli gens commissa est Judæorum; Paulo vero terræ ac maris, atque universi orbis habitatio.* Et mox: *Quomodo non admirabile hoc atque improvisum videtur, cum ex tenera lingua sermo prosiliens mortem fugat, peccata dissolvit, tenebras cæcitatis illuminat, et mutatione mirifica terram convertit in cœlum?*

DIEM PENTECOSTES.] Christianæ et ritu Christianorum, ait Epiphan. hæres. 75. Hugo, Lyran. Cajet. et alii. non Judaicæ ritu Judæorum. Vide dicta cap. 2. 1. Hinc patet antiquitas festi Pentecostes, scilicet a tempore S. Pauli.

19. SERVIENS DOMINO CUM OMNI HUMILITATE.] Nihil enim admirabilius, quam in tanta Pauli sublimitate tanta humilitas. Rara avis in terris. Præclare S. Greg. l. 2. epist. 54. ad Joannem Ravennatem Episcopum, pallium sibi arrogantem: *Decorari*, ait, *pallia volumus, forsan moribus indecori: dum nihil in Episcopali cervice splendidius fulget, quam humilitas*, præsertim si iis se humiliat, e quibus exagitatur et contemnitur, ut idem ait l. 2. ep. 24. juxta illud Psal. 9. *Vide humilitatem meam de inimicis meis*. Vide S. Aug. 10. Conf. c. 4. et S. Bern. s. 23. et 42. in Cant.

Memorabile est quod scribit Sophronius, vel potius Joannes Moschus in Prato Spirit. cap. 210. Duo, ait, Episcopi erant in simultate: unus eorum ut illam dissolveret, cum Clero processit ad alterum, ad ejusque pedes procidit dicens: *Ignosce Domine, servi tui sumus*. Ille victus hac humilitate: *Tu meus*, ait, *et Dominus et pater es*. Concludit Moschus: *Et vos cum habetis inimicum, ita facite, et vincetis. Quare majorem habet gloriam humilis, quam rex, quia ab omnibus laudatur*. Alia similia recenset cap. 202. et 218. et 219. Nota Apostolus ait humilitatem esse servitium Dei. Nulla enim re magis quis se profitetur servum Dei, quam si se profunde non tantum ipsi sed et hominibus quibusque propter Deum humiliet et subjiciat: *Magna potentia Dei solius et ab humilibus honoratur*, ait Ecclesiasticus cap. 3. 21.

Rursum Nota *cum omni humilitate*; non enim sufficit se humiliare in una re obiter et semel, sed in omnibus profunde et semper. Humiliavit ergo se Paulus in corde, in verbo, in incessu, in salutatione, in victu, in vestitu, cæterisque omnibus. Adde τὸ *omni* accipi potest pro plena et perfecta humilitate, ut sit enallage, qua totum universale, ponitur pro toto integro, puta omne pro perfecto, et omnibus partibus numerisque absoluta. Omnis ergo humilitas est plena, profunda, imo humilitas. Sic Exodi 33. 19. ait Deus Mosi; *Ego ostendam omne bonum*. id est, summum bonum, puta meipsum, *tibi*. Hanc didicit Paulus a Christo eamque verbo et exemplo docuit omnes fideles Ephes. 4. v. 1. Christus enim cum esset in forma Dei, propter nos exinanivit se per omnem vitam nascens in præsepio, vivens in hospitio, non habens ubi caput suum reclinaret, moriens in patibulo. Quocirca accedens ad Joannis baptismum, cum Joannes ex summa reverentia eum prohiberet, diceretque? *Ego debeo a te baptizari, et tu venis ad me?* respondit: *Sine modo. Sic enim decet nos implere omnem justitiam*. Matth. 3. 15. *Omnis justitia est humilitas*, ait Glossa, quæ se non tantum superioribus et æqualibus, sed et inferioribus subjicit: sicut ex adverso omnis injustitia est superbia, qua quis etiam superiori se præponit: jus enim et subjectionem debitam ei adimit. Sicut ergo in omni actu virtutis intervenit humilitas, qua quis Deo ejusque legi humiliter se subdit, ita in omni actu peccati se miscet superbia, qua quis superbe jugum legemque Dei excutit: humilitas itaque sol-

vit, imo superat omnem justitiam, omneque debitum, quod debet Deo, proximo et sibi ipsi: Deo enim se subjicit per religionem, proximo per charitatem, corpus per continentiam subdit animæ, animam spiritui, spiritum Deo. Secundo, S. Amb. l. 2. in c. 3. Luc. *Hæc*, ait, *est justitia, ut quod alterum facere velis, prior ipse incipias, et tuo alias horteris exemplo. Si pro nobis Christus lavit, imo nos in corpore suo lavit, quanto magis nos nostro delicta lavare debemus?* Hoc est quod clamabat Christus: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde*, Matth. 11 Tertio, omnem, id est summam, *justitiam* implevit Christus et Paulus. Nam magna humilitas et justitia est subdere se superiori, major subdere se æquali, maxima subdere se inferiori: uti Christus, cum esset Sanctus sanctorum, caput tamen inclinavit Joanni ad baptismum, quasi petens ab eo purificationem et sanctificationem: tanquam peccator et pœnitens, uti faciebant cæteri, qui baptizabantur baptismo pœnitentiæ a Joanne. Præclare S. Greg *Hæc*, ait, *est summa justitia et sanctitas, si virtutis merito summi, humilitate simus infimi.* Hanc impense et continuo docuit Christus Dominus, qui est æterna Patris Sapientia, ideoque a sinu Patris et summo cœlorum in imum terræ, uterumque Virginis descendit; ad hoc ut refutaret erroneum mundi judicium, quod falso docet, si quid habeamus sapientiæ aut virtutis, ut id ostentemus, extollamus, ambiamus honorari et cæteris præferri. S Thom. Aquinas rogatus quo indicio vere sanctus et perfectus dignosci possit? respondit: Humilitate, contemptu sui, fuga honoris et laudis. Si ex adverso, inquit, videris aliquem dum negligitur, postponitur, irridetur, dare sensum doloris vel indignationis, dejicere vultum, nasum contrahere, rugare frontem, scito hunc non esse sanctum, non esse magnum, etiamsi miracula faceret. Ostendit enim in sui contemptu suam superbiam, tristitiam, iram, impatientiam, ac proinde vilem se facit et contemptibilem. Ex adverso S. Ambr l. 5. in Lucam, ad illud: *Beati pauperes: Humilitas spiritus*, ait, *divitiæ virtutum sunt.* Quarto *omnem justitiam*, id est, omne incrementum justitiæ et humilitatis, ut scilicet quotidie magis magisque te humilies, donec ad culmen aut potius ad centrum humilitatis pertinga . Sic Christus descendit e cœlo in uterum, ex utero in præsepium, ex præsepio in Jordanem, ex Jordano in crucem, ex cruce in infernum; unde merito tanti descensus, ex inferno gloriosus ascendit et resilit in cœlum, imo super omnes cœlos; nimirum docuit te et me, ut, si ex uno loco, officio, gradu in quo eminebas, colebaris, honorabaris ab omnibus, mittaris et devolvaris ad alium locum, officium, gradum, in quo deprimaris, negligaris despiciaris ab omnibus, libens eo descendas, dicasque cum Christo: *Sic decet nos implere omnem justitiam* Quod si feceris, certus esto, te cum Christo in summum honoris gradum conscensurum, uti in summum cœlorum sua humilitate conscendit S. Franciscus.

Quocirca sapienter S. Aug ep. 56. ad Dioscorum: *Huic* (Christo humili, inquit,) *te mi Dioscore, ut tota pietate subdas velim, nec aliam tibi ad capessendam et obtinendam veritatem viam munias, quam quæ munita est ab eo, qui gressuum nostrorum tanquam Deus videt infirmitatem. Ea est autem prima humilitas, secunda humilitas, tertia humilitas, et quo*ties interrogares, hoc dicerem; non quod alia non sint præcepta quæ dicuntur, sed nisi humilitas omnia quæcumque benefacimus, et præcesserit, et comitetur, et consecuta fuerit, et proposita quam intueamur et opposita cui adhæreamus, et imposita quo reprimamur: jam nobis de aliquo bono facto gaudentibus totum extorquet de manu superbia.* Appositum dat exemplum: *Itaque sicut Rhetor ille nobilissimus* (Demosthenes) *cum interrogatus esset, quid ei primum videretur in eloquentiæ præceptis observari oportere, pronuntiationem dicitur respondisse: cum quæreretur, quid secundo, eamdem pronuntiationem: quid tertio, nihil aliud quam pronuntiationem dixisse. Sic si interrogares, et quoties interrogares de præceptis Christianæ religionis, nihil aliud respondere, nisi humilitatem, liberet. Huic humilitati saluberrimæ, quam Dominus noster Jesus Christus ut doceret, humiliatus est, adversatur imperitissima scientia, etc. ut docti, eruditique videamur.*

Et lacrymis.] Græce, *et multis lacrymis*; tum compunctionis, ob mea et omnium fidelium peccata: tum compassionis, ob tot Christianorum infirmitates et miserias: tum orationis, ut lacrymis a Deo impetrarem, et quasi emerem gratiam toti Ecclesiæ necessariam: tum zeli et charitatis, qua deflebam obstinationem Judæorum et Gentilium, *non tam Christo et mihi, quam sibi ac suæ saluti obluctantium.* Vide de lacrymarum fructu S. Basil. h. 4. de gratiarum actione, et ejus familiarem S. Ephrem, qui totus fuit vir compunctionis et lacrymarum, tom. 2. in illud: *Attende tibi*, c. 9. et ea quæ dixi Jerem 9. 1. et Thren. 1 2. et 3 48

Pulchre Chrys. h. 2. de laud. S. Pauli: *Sicut*, ait, *parentes qui mortibus filiorum vulnerantur, aliquid consolationis accipiunt, cum fletibus madent; magisque dolent, cum dolere prohibentur: sic Paulus nocte et die consolationem accipiebat ex lacrymis: nullus siquidem tanto afflictu malo proprio, quam ille deflebat alieno.* Unde ait Rom. 9. 2 *Tristitia mihi magna est, et continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem* Et 2. Cor. 2 4. *Ex multa tribulatione et angustia cordis scripsi vobis per multas lacrymas* (meliorem faciens epistol.) *non ut contristemini, sed ut sciatis quam charitatem habeam abundantius in vobis.* Nam, ut ait Chrys. *tanta est vis spiritualium in parturitione dolorum, ut malit sexcenties defatigari qui talem partum enititur, quam unum ex his qui nati sunt, videre perditum ac corruptum.* Est hæc Pauli oratio ultima ad Ephesios, velut testamentum ejus, quo eis ultima dat monita ideamque vitæ suæ, quam sibi infigant, jugiterque ad imitandum ob oculos ponant. Similia dedit Apostolis Christus Joannis 13 et 14. et 15 et 16. et 17. æque ac Jacob, Moses, Samuel, David et Tobias morituri. Sunt enim ultima verba parentum efficacia, hærentque in mentibus filiorum, quasi *scrupulus abeunti*, ait Cicero l. 4. de Finibus.

Et tentationibus.] Vexationibus, angustiis, afflictionibus. Sic sumitur *tentatio* pro tribulatione Hebr, 11. 37. *Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt.* Et Jacobi 1. 2. *Omne gaudium existimate fratres mei, cum in varias tentationes incideritis.* In tribulatione enim gaudendum est: de tentatione autem proprie dicta, utpote peccati

illice, non gaudendum, sed dolendum est et pavendum.

20 Nihil subtraxerim utilium.] Puta eorum *quæ possent prodesse animabus vestris.* Ita Syrus. *Sicut enim invidiæ est quædam abscondere, ita insipientiæ est omnia dicere*, ait Chrys. Unde Deus nonnisi utilia eloquitur. *Ego Dominus Deus tuus docens te utilia*, inquit ipse Isaiæ 48. 17. Hoc imitentur Doctores et Concionatores, ut non speciosa, non curiosa, non blanda, sed utilia doceant; quæ animæ saluti conferant. Vide S. Basil. h. 11. Hexam. Præclare Sidonius Apoll. lib. 8. ep. 4. *Modo*, ait, *tempus est seria legi, seria scribi, deque vita perpetua potius quam memoria cogitari; nimiumque meminisse nostra post mortem non opuscula, sed opera pensanda.*

Secunda, et magis genuina, τὸ *utilium* refertur non tantum ad doctrinam utilem, sed et ad alia quævis saluti utilia. Unde Pagnin. Tigur. et Vatabl. vertunt, *quomodo nihil subterfugerim*, vel *detrectarim* (hoc enim est ὑπεστειλάμην) *eorum quæ essent in rem vestram.* q. d. Nihil detrectavi neque periculi, neque laboris, qui modo ad vestram pertineret utilitatem.

Publice, et per domos.] Hinc patet non sufficere Episcopo et Pastori, ut publice in genere doceat, sed et debere privatim singulos in particulari docere et monere, ubi res exigit, præsertim cum rudes sunt, aut peccatis gravibus vel scandalosis irretiti. Imitari enim debet Pastorem ovium, qui singulas oves in particulari agnoscit, fovet, pascit, curat, medetur si ægrotent, uti faciebat Jacob pascens oves Laban, Genes 31. 39. Hoc est quod monet Sapiens Prov. 27. 23. *Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera.* Cura enim et providentia est rerum particularium, non universalium.

Ita in Belgio vidi vigilantes Pastores parœciam suam obire domatim, ac singulos salutare, compellare, solari, monere, hortari; quod mirum eis subditorum amorem, confidentiam et reverentiam conciliabat. Id fecisse se ait Paulus v. 31. *Per triennium*, ait, *nocte et die non cessavi cum lacrymis monens unumquemque vestrum.* Nam, ut ait Chrys. hom. 3. de laud. S. Pauli: *Omnem prorsus hominem Deo exhibere cupiebat, et omnes quantum ad ipsum spectat exhibuit: quasi enim universum mundum genuisset, sic perturbabatur, sic currebat, sic omnes in regnum Dei festinabat inducere docendo, pollicendo, meditando, tum pro ipsis etiam supplicando et terrendo, et dæmones corruptores animarum fugando: aliquando epistolis, aliquando pænitentia, nunc sermone, nunc rebus, per discipulos, per semetipsum conabatur erigere labantes, stantes vero firmare, humi jacentes attollere, sanare contritos, torpentes oleo exhortationis animare, inimicis insonare terribiliter, hostes minaciter intueri, more optimi cujusdam Ducis ac Medici artis suæ instrumenta gestantis: protector ipse bellantium, ipse sedulus ægrotorum minister, et unus omnium officiorum personas et exercitium ubique custodiens.* Causam subdit: *Cum celsus in omnium consisteret arce virtutum, omnem tamen flammam præcipuo charitatis ardore vincebat. Ut enim missum in ignem ferrum, totum profecto ignis efficitur; sic Paulus charitate succensus, totus factus est charitas: qui quasi communis totius mundi esset pater, ita in amore omnium ipsos eorum imitabatur parentes, imo cunctos non carnales solum, sed et spirituales patres sollicitudine ac pietate superabat; et pecunias, et verba, et corpus, et animam, pro his quos diligebat impendens.*

21. Testificans.] Id est, publice et libere prædicans, ait Chrys. Apostoli enim fuerunt publici testes Christi et Evangelii. Vide dicta c. 10. v. 42.

In Deum pœnitentiam.] Pœnitentia: etsi non sit virtus Theologica, puta fides, spes aut charitas, quæ directe et primario Deum, quasi objectum respiciunt; tamen indirecte suo quoque modo tendit in Deum. Sicut enim peccatum est offensa Dei, ita pœnitentia est reconciliatio Dei: quia ipsa est quasi satisfactio pro offensa Deo facta.

22. Alligatus spiritu.] Noster Mariana sic explicat. q. d. Spiritus prædicit fore, ut liger in Jerusalem. Alii, q. d. Scio mihi instare vincula: quare perinde habeo, atque si illis jam essem alligatus. Simplicius alii, q. d. Pergo Hierosolymam impellente me Spiritu Sancto, cui quasi alligatus et devinctus sum. Ipse enim me ita possidet, ut non tam agere, quam ab eo agi videar, juxta illud Rom. 8. 14. *Quicumque enim spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei.* Porro Spiritus Sanctus mihi indit spiritum, id est, impulsum, desiderium, ardorem eundi in Jerusalem; qui me ita valde eo impellit, ut ei alligatus, eoque ferri videar; sicut nubes ita aguntur vento quaquaversum, ut ei alligatæ videantur, juxta illud Oseæ c. 4. 19. *Ligavit eum spiritus in alis suis.* Causa hujus impulsus fuit, Primo, quia hoc eodem anno post paucos dies, beata Virgo Hierosolymis migratura erat in cœlum, uti dicam c. 21. 17. Impulit ergo Spiritus Sanctus Paulum in Jerusalem, ut ante migrationem beatam Virginem salutaret, eique tam suos fideles et Ecclesias, quam instantes agones cum Judæis et Nerone commendaret. Secundo, quia volebat Spiritus Sanctus Paulum Hierosolymis vinctum mitti Romam, ut cum S. Petro Romanam Ecclesiam funderet et stabiliret.

23. Spiritus Sanctus per omnes civitates mihi protestatur,] per ora fidelium prophetantium: primitus enim fideles multi accipiebant donum prophetiæ, ut vidimus c. 2. 17. et c. 13. 1.

Vincula et tribulationes Hierosolymis me manent.] *Ut ubi aliquando persequebatur Ecclesiam, ibi nunc pro Ecclesia decertet*, ait Beda. Hoc enim gloriosum erat tum Christo, tum Paulo.

24. Sed nihil horum vereor,] οὐδενὸς λόγον ποιοῦμαι, id est, *nullius ex dictis rationem facio, nihili duco, non curo, non timeo. Paulus*, ait Chrys. h. 2. de ejus laud, *ad confusionem et injurias, quas ob prædicandi studium sustinebat, magis quam ad bonarum oblectamenta properabat; mortem potius quam vitam appetens; paupertatem quam opulentiam: et multo magis laborem desiderans, quam alii requiem post laborem: ac mœrorem magis eligens, quam alii voluptatem: studiosius pro inimicis orans, quam alii adversus inimicos. Converterat enim orbem terrarum, quem nos pervertimus.* Causam subdit: *Quia non tantum urbes, gentes, exercitus, provincias, pecunias, potestates, velut arenam vilia reputavit; sed et præ Christi dulcedine non angelorum, non Archangelorum admiratus est dignitatem, nec quidquam simile concupivit. Quod enim majus erat omnibus, Christi amore fruebatur: cum hoc beatiorem*

se cunctis putabat, sine hoc autem neque Dominationum, neque Principatuum socius esse cupiebat: sed cum hac dilectione magis esse extremus optabat, imo etiam ex numero punitorum, quam sine hac inter summos et honore sublimes. Perfrui enim charitate Christi, hoc illi vita, hoc mundus, hoc angeli, hoc præsentia, hoc futura, hoc regnum, hoc promissio, hoc bona videbantur innumera: præter hæc vero nihil in tristium parte ponebat. Horum enim quæ hic habentur, nihil asperum, nihil etiam suave reputabat: Sic despiciebat universa quæ cernimus, ut solet herba jam putrefacta contemni. Illi ergo vivere Christus erat, et pro eo mori lucrum.

Nec facio animam meam pretiosiorem quam me,] *animam*, id est vitam, metonymice. Legit Interpres τιμιωτέραν ἐμαυτοῦ, id est, *pretiosiorem me*, q. d. Vitam *non pluris facio quam me:* me autem consecravi Christo et Evangelio: ergo et vitam, tam hanc quam me pro Christo prodigere et perdere paratus. Jam Græca habent τιμίαν ἐμαυτῷ, id est, *non habeo, non duco animam mihi pretiosam*, aut *charam;* Syrus, *nihilo mihi habetur anima mea*, scilicet pro Christo, q. d. Paratus sum mori pro Evangelio *Et tamen moriendo magis eam pretiosam faciebat, cui tantum meritum conquirebat*, ait S. Aug. q. 57. in Levit. Sic David ait Psal *118. 109. Anima mea in manibus meis semper et legem tuam non sum oblitus.* q. d Pro lege tua animam meam omnibus periculis expono, eamque quasi in manibus fero, cuivis hosti obvio eam libenter daturus. Heliogabalus Imp. teste Lampridio in ejus Vita, dicebat: *Basilice moriendum est, ut mors parem non viderit.* Dixit, sed non præstitit: at Paulus dixit, et reipsa præstitit. Moral. Vide S. Bern. s. 30. in Cant

Paulum imitentur viri Apostolici et Religiosi, ut prodigi valetudinis et vitæ, se perditos æstiment, et utramque libenter, imo exultanter offerant Christo, pro eoque prodigant Hispanorum axioma est: *Capitaneum gloriæ avidum, debere nihili ducere vitam.* Quid jam dicat miles, imo signifer Christi et ambiens gloriam cœlestem et æternam, ut cum Christo regnet in omnia sæcula? Nimirum Paulus præmeditatas in corde gerebat has aureas S. Nazianzeni sententias: *Sola virtus ducenda est vita Mortem velut præsentem semper tibi ob oculos pone: ita enim fiet, ut cum ipsi occurrendum erit, superior existas In sempiternum ævum thesauriza. Nil est vita hæc quam fumus, herbæ flos, insomnium, rota semper volubilis. Nudus omnino vitæ pelagus sulca. Labora, ut animus natura sua volubilis, in te fixus sit et constans. Sepulchris opes tuas ne relinquas. Nullus enim funebris honor cum præclara fama comparari potest.* Et illud ejusdem Nazianzeni orat. 19. *Vita et mors improprie vocantur. Vita enim hæc est mater corruptionis adeoque continua mors: mors vero est janua vitæ beatæ. Una vita est, ad vitam respicere Una mors peccatum: est enim animæ interitus:* Denique Paulo vivere Christus erat, et mori lucrum.

Dummodo consummem cursum meum.] Græca addunt μετὰ χαρᾶς, id est, *cum gaudio* Gaudebat enim Apostolus dari sibi occasionem martyrii, quo evolaret ad Christum quem magis quam cor suum et animam propriam diligebat. Unde ait, *Desiderium habeo dissolvi, et esse cum Christo.* Philip. 1. 23. Et die mortis martyriique instante, exultans: *Bonum*, ait, *certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in reliqua reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex*, 2 Tim 6. 7.

Evangelium gratiæ Dei.] Quia Evangelium est enuntiatio, et exhibitio gratiæ Christi, tum per prædicationem efficacem Apostolorum, tum per Sacramenta quæ gratiam conferunt *ex opere operato*, tum per exempla Sanctorum, tum per copiosam gratiam, quam sponte sua Christus in fideles suos instillat. Unde et vocatur lex gratiæ.

25. Et nunc ecce scio,] per instinctum et revelationem Dei.

26. Mundus sum a sanguine omnium] q. d. Si quis vestrum pereat, sua culpa peribit, *non mea*. Ego enim meo officio perfunctus sum docendo, hortando, monendo. Hic verum est illud vulgo tritum : *A pastore requiritur cura non curatio*, juxta illud angelorum Jerem. 51. 9 *Curavimus Babylonem et non est sanata.* Alludit Paulus ad Ezech. 3. 17, *Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel. Si dicente me ad impium: Morte morieris, non annuntiaveris ei*, etc, *ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus, de manu tua requiram.* Vide dicta 17 6.

Pathetice S. Greg. h 12. in Ezech. explicans illud: *Speculatorem dedi te domui Israel*, etc. *Sanguinem ejus de manu tua requiram: quia*, ait, *ipse hunc occidit, qui eum tacendo morti prodidit. In quibus utrisque pensandum est, quantum sibi connexa sunt peccata subditorum atque præpositorum : quia ubi subjectus ex sua culpa moritur, ibi is qui præest, quoniam tacuit, reus mortis tenetur. Pensate ergo fratres charissimi, pensate, quia et quod nos digni Pastores non sumus, etiam ex vestra culpa est, quibus tales prælati sumus. Et si quando vos ad iniquitatem defluitis, etiam ex nostro hoc reatu est, quod obsistentes atque reclamantes in pravis desideriis non habetis. Vobis ergo et nobis parcitis, si a pravo opere cessatis : vobis et nobis parcimus, quando hoc quod displicet, non tacemus O quam liber a commissorum sibi sanguine fuerat prædicator egregius, qui dicebat: Mundus sum a sanguine omnium Non enim subterfugi, quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis Si enim non annuntiasset, mundus a sanguine non esset. Sed quibus omne consilium Dei annuntiare studuit, ab eorum sanguine mundus fuit.* Deinde idipsum sibi et suis applicans subdit : *In qua re ecce nos convenimur, nos constringimur, nos rei esse ostendimur, qui sacerdotes vocamur, qui super ea mala quæ propria habemus, alienas quoque mortes addimus ; quia tot occidimus, quot ad mortem ire quotidie tepidi et tacentes videmus. Sanguis ergo morientis de manu speculatoris requiritur, quia peccatum subditi culpa esse præpositi, si tacuerit, reputatur. Est ergo quod faciat, ut etiam moriente subdito se liberum reddat, surgat, invigilet, malis actibus contradicat, sicut scriptum est : Discurre, festina, suscita amicum tuum, ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ.*

27 Omne consilium.] Syrus, *Omnem voluntatem*, scilicet omne quod Deus a vobis vult fieri, puta utilia ad vestram salutem, ut dixi v 20

28. Attendite vobis, et universo gregi.] q. d. Invigilate primo vobis, vestræque saluti et perfectio-

ni, deinde cæterorum fidelium vestræ curæ commissorum. Pastor enim primam sui curam gerere debet, deinde sui gregis. Nam quo magis se curat et perficit, tanto magis curabit et perficiet gregem : sicut mater quo magis se curat, plusque comedit, eo plus habet lactis quo lactet infantem. Unde S. Greg. ideam veri Pastoris pingens in Pastorali, primam ejus dotem ponit munditiem cordis: *Tantum, ait, debet actionem populi actio transcendere Præsulis, quantum distare solet a grege vita pastoris. Sit ergo necesse est cogitatione mundus, actione præcipuus, discretus in silentio, utilis in verbo: singulis compassione proximus, præ cunctis contemplatione suspensus: bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitiæ erectus : internorum curam in exteriorum occupatione non minuens: exteriorum providentiam in internorum sollicitudine non relinquens.* Ita ipse initio Pastoralis, quæ deinde singula ordine toto libro prosequitur.

Sapienter Philo in Legat. ad Caium: *Sicut, ait, cælos regunt angeli, cæli elementa, sic reguntur bestiæ ab homine, ab anima corpus, res omnis inferior a superiore.* Melius S. Chrys. l. 3. et 6. de Sacerdotio, Episcopum in populo doctrina et sanctitate eminere debere docet, sicut angelus eminet inter homines, pastor inter oves, magister inter discipulos, et, ut ait Naz. Apolog. de fuga, sicut animus et caput in corpore. *Vita principis debet esse censura populi,* ait Trebell. in Valeriano. Quocirca Archiepiscopi gestant pallium. *Illud enim,* ait Isidor. Pelus. *amiculum ex lana contextum, quod illi gestant humeris, ovis illius, quam Dominus aberrantem quæsivit, inventamque humeris suis sustulit, pellem designat.* Vide dicta Ezech. 3, 4.

In quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos.] Episcopalis enim cura, officium, jurisdictio, potestas instituta est a Spir. S. per Christum. Spir. S. ergo singulis Episcopis dum Episcopatum ineunt, hæc omnia largitur et imponit. Porro Ephesi unus erat Episcopus, scilicet Timoth. *Episcopos* ergo vocat primarios Presbyteros: hi enim cum Episcopo quasi Episcopi invigilabant Ecclesiæ, eamque regebant. Unde v. 17. vocavit *eos majores natu,* id est, Seniores et Presbyteros. Vide dicta Philip. 1, vers. 1. Jam vero Ephesi Episcopum non advocavit, quia is erat Timotheus, qui erat cum Paulo, ut patet vers. 4. et seq. Adde, Paulum advocasse plures revera Episcopos nimirum eos qui erant Episcopi civitatum provinciæ Ephesiæ (metropolis enim erat Ephesus.) Hoc enim est quod ait vers. 25. *Amplius non videbitis faciem meam vos omnes, per quos transivi prædicans regnum Dei.* Ita intellexit S. Irenæus l. 3. c. 14. dicens: *Paulus in Mileto convocatis Episcopis et Presbyteris, qui erant ab Epheso et a reliquis proximis civitatibus, multa testificans adjecit,* etc.

Regere.] ποιμαίνειν, id est *pascere,* juxta illud quod a Christo dictum est Petro principi Pastorum: *Pasce oves meas.* Joan. ult. *Pasce verbo, pasce oratione, pasce exemplo,* ait S. Bern. ideo Christus ter Petro dixit: *Pasce.* Sic Ps. 22. 1. *Dominus regit me;* Heb. *Pascit me.* Meminerint ergo Episcopi et Pastores, ipsorum regimen esse pastum, regere esse pascere, non se, sed oves.

Ecclesiam Dei, græce, *Ecclesiam Domini et Dei;* Syrus, *Ecclesiam Messiæ,* sive Christi. Unde sequitur, quam acquisivit (Christus) sanguine suo.] Hinc patet Christum esse Deum, contra Arianos: ipse enim existens Deus, in carne assumpta effudit sanguinem, quo emit et redemit Ecclesiam. Inepte enim et distorte Erasmus Arianis arma ministrans, sic exponit: *In quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei* (Patris) *quam acquisivit* (Christus) *sanguine suo.* Si hoc non est falsare Script. quid erit? Porro *pretium tantum sanguinis Filii, vehementer sollicitat et flagitat Pastorum custodiam et curam, monetque fore, ut princeps ipse Pastorum peculium diligentissime tueatur et servet,* ait Vigilius Episcopus lib. 2. contra Eutychem. Rursum hic fideles monet Apostolus, dicens: *Empti estis pretio magno: glorificate et portate Deum in corpore vestro.* 1. Corinth. 6. 20.

29. Lupi rapaces.] Syrus, *feroces.* Hæretici sunt lupi, ait S. Amb. l. 7. in c. 10. Lucæ, ad illud v. 3. *Mitto vos sicut agnos inter lupos. Lupi,* ait, *bestiæ sunt quæ insidiantur ovilibus, circa pastorales versantur casas, habitacula domorum intrare non audent, somnum canum, absentiam aut desidiam pastoris explorant, ovium guttur invadunt, ut cito strangulent: feri, rapaces, iidemque natura corporis rigidiores, ut se facile non possint inflectere, impetu quodam suo ferantur, et ideo sæpe luduntur. Si quem priores hominem viderint, vocem ei quadam naturæ feruntur vi eripere: si autem homo prius eos viderit, exagitari memorantur.* Et mox hæc applicans: *Nonne lupis istis,* ait, *hæretici comparandi sunt, qui insidiantur ovibus Christi, fremunt circa caulas nocturno magis tempore quam diurno? Semper enim perfidis nox est, qui lucem Christi sæva nebulis interpretationis fuscare conantur. Versantur ergo circa caulas, stabula tamen Christi intrare non audent. Explorant Pastoris absentiam, et ideo Pastores Ecclesiarum vel necare, vel in exilium agere contendunt: quia præsentibus Pastoribus oves Christi incursare non possunt: mentis intentione duri ac rigidi, nequaquam solent a suo errore deflectere. Si quem versutæ mutis suæ circumscriptione prævenerint, faciunt obmutescere; si autem commenta impietatis ejus agnoveris, jacturam piæ vocis timere non poteris. Animam petunt, guttur invadunt, vitalibus vulnus affigunt. Graves sunt morsus hæreticorum, qui ipsis graviores et rapaciores bestiis, nullum avaritiæ finem impietatisque noverunt. Vestitum ovis habent, facta prædonis: foris ovis, intus lupus est. Nonne vobis videtur lupus, qui humanæ necis insaturabili crudelitate, fidelium morte populorum rabiem suam explere desiderat? Ululat iste, non tractat, qui negat vocis auctorem, et sacrilego sermone bestiale murmur interstrepit, qui non confitetur Dominum Jesum æternæ præsulem vitæ. Audivimus ejus ululatus cum in orbem gladius mitteretur, dentes asperos, ora tumida præferebat, et putabat quod vocem omnibus abstulisset, quam solus amiserat.* Quocirca S. Clemens ex mente Apostolorum lib. 8. Const. cap. 48. jubet eos extirpari ut insidiatores Ecclesiæ, gregis labefactatores, hæreditatis contaminatores, qui Judæos falsa religione, Græcos impietate superent.

30. Et ex vobis ipsis exsurgent.] Paulus hic verus

fuit vates: nam adhuc eo vivente, contra eum insurrexeruet Hymenæus, Alexander, Phygellus et Hermogenes, uti ipse testatur 1. Tim 1. 20. et epist. 2. c. 1. 15

Ut ABSTRAHANT VERBA SUA, ut abripiant dolo et fraude e Christo, qui unus omnium est magister, Matth 23 10. DISCIPULOS POST SE.] Fons enim hæreseos est ambitio, et ambitus magisterii ac discipulorum. *Omnes* (hæretici) *tument*, ait Tert. l. de Præscript. c. 41. *Omnes scientiam pollicentur. Ante sunt perfecti catechumeni, quam edocti Ipsæ mulieres hæreticæ quam procaces, quæ audeant docere*, etc.

31. VIGILATE.] *Oportet*, ait Antioch h. 111. *ut Pastor totus mens oculusque virgam seu baculum gestet oculatum et vigilantem*, instar Argi, *ut ne una quidem concreditarum sibi pecudum rejiciula fiat*. Sic Cherubini pleni erant oculis, Ezechiel. 1. 18. et Apoc. 4 6. *Vita ergo Pastorum vigilia*. Vide S. Greg. l. 2 Ind. 10. ep 33. et S. Bern. s. 76. et 77. in Cantic.

PER TRIENNIUM.] Non integrum et absolutum, sed duos annos integros, et tertium inchoatum per tres menses, tot enim resedit Ephesi, ut dixi c. 19. 10

NOCTE ET DIE NON CESSAVI CUM LACRYMIS MONENS UNUMQUEMQUE VESTRUM.] Vide hic o Pastor, Pauli vigilantiam, assiduitatem, lacrymas in monendo et exhortando singulos, eamque imitare. Ita legimus S. Atob. S. Bern S. Dominicum pœnitentes audivisse, et monuisse cum lacrymis. Quod cor tam saxeum, ut hisce lacrymis non emolliatur? quis non fleat flente Paulo? Nam ut hæc verba Pauli expendens ait S. Chrys. h. 12 in ep ad Coloss. *Ex quonam fonte tanta emanarunt fluenta, ut ex illius oculis lacrymæ?* Et paulo post: *Quemnam fontem eis comparare eam his lacrymis? Eumne qui est in paradiso qui irrigat universam terram? Sed nihil dices æquale.*

Nota *et unumquemque*: esto enim directe alloquatur Paulus majores natu, tamen in illis alloquitur cæteros fideles, quos singulos habebat in corde et ore, q. d. ait Chrys. hic in fine h. 44. *Si liceret cor nostrum disrumpere ac ostendere, videretis intus esse in magna latitudine vos omnes, mulieres, pueros ac viros. Tanta enim charitatis vis est, ut cœlo faciat animam latiorem Capaces nostri estote*, dicebat Paulus 2. Cor. 7. *non angusti estis in nobis. Totam Corinthum habebat ille in corde suo et dicebat: Dilatamini* et *vos*. P. Gaspar Barzen., S. Franc. Xaverii discipulus et Vicarius, imo in spiritu Apostolico alter in India Xaverius, ad Socios in Europam inter cætera hæc scribit: *Salvete omnes et singulas e Societate in visceribus charitatis Christi; singulorum imaginem menti impressam gero, adeo vivam, ut ipsi eam intuentes, ex ea sola se agnoscerent: si cui id non obtingeret, id inde fieret, quod ipsa ex humilitate alium se sibi in animo efformarit, nimirum vilem, abjectum, inutilem, cum ego eumdem mihi ut virtutibus donisque Dei conspicuum illustremque in meo corde pinxerim et sculpserim* Idipsum præ Gaspare, Xaver. aliisque omnibus factitabat Paulus. fideles omnes in memoria, mente et benevolentiæ affectu, æque ac beneficentiæ affectu, quasi mater et nutrix assidue gerens et versans.

32. ET NUNC COMMENDO VOS DEO,] orans ut ipse vos dirigat, custodiat, augeat Discat hic Pastor a Paulo, sibi orandum esse pro ovibus sibi commissis.

ET VERBO GRATIÆ IPSIUS.] Id est, Spir S. ait Gloss Interlin. Alii, Filio, per quem gratia et veritas facta est, Joan. 1. 17. Alii Evangelio, quod gratiam confert præ Mose et lege ut sit prosopopœia. Fingitur enim Evangelium quasi persona animata et spiritu plena, Spiritum et gratiam aspirare sui præconibus, q. d. Evangelium ejusque spiritus vos dirigat et custodiat, formetque tales, ut digni sitis capessere hæreditatem inter sanctificatos. Hic sensus est plausibilis, placetque nostro Sanchez. Alii *verbo*, id est, Evangelio ejusque prædicationi, ut sit hypallage: *commendo vos verbo*, id est, commendo vobis verbum et prædicationem Evangelii, per quem via ad gratiam aperitur, tum quærendam, tum conservandam et augendam; tum si perdatur, recuperandam. Verum hæc hiulca sunt et duriuscula. Sequitur enim: *Qui potens est* Ergo *verbum gratiæ* per hebraismum est ipsa gratia sicut verbum Evangelii est ipsum Evangelium. q. d. Commendo vos Deo et gratiæ ejus. Sicut dixit Lucas c. 14. 25. Paulum et Barnabam ab Antiochenis traditos fuisse gratiæ Dei.

Gratiam vocat verbum: tum quia Hebræi omnem rem metonymice vocant verbum: tum quia gratia verbo a Deo per Christum nobis promissa est: tum quia verbo et jussu Dei datur. Sufficit enim ut Deus verbo dicat: Esto sanctus, patiens, humilis; et mox talis ero. Verbum enim Dei est efficax: Dei enim dicere et facere. Unde sequitur: *Qui potens est*. Ubi Syrus vertit, *quod potens est*: tum quia verbo, puta Evangelio gratia exhibetur et annuntiatur. q d. Commendo vos Deo, ejusque Evangelicæ gratiæ, quæ verbo Dei promissa, verbo Prophetarum prædicta, verbo Christi exhibita, verbo meo vobis annuntiata est Ita Mariana qui tamen ait *et verba* per hebraismum redundare. Huc accedit Sanchez, qui sic explicat: *Commendo vos verbo gratiæ*, id est, divinæ promissioni, quæ gratiam omnibus liberaliter offert. Ac si dicat: Obsecro Dominum ut ipse vobis tribuat, quod suis promisit, hæreditatem scilicet suam his qui sanctificantur. Hoc vero nihil aliud est, quam petere ut illi a quibus discedebat Paulus, ita sanctificentur, ut digni sint quibus Deus præter verbum gratiæ, id est, gratiam verbo, id est Evangelio promissam, seu verbum gratiosum. Denique verbum sæpe sumitur in Script. pro facto et opere, quod potenti Dei verbo jussuque fit. q. d. Commendo vos Deo ejusque potentiæ et potenti operationi gratiæ ipsius: ipse enim potens est, et per gratiam suam potenter ædificabit Ecclesiam vestram, singulosque vestrum, ut fiatis domus, imo templum Dei, hic per gratiam, in futuro per gloriam.

QUI POTENS EST.] Græcum τῷ. Syrus et alii referunt ad λόγῳ, id est *verbum*. Plenius Noster et alii referunt ad Deum.

ÆDIFICARE.] ἐποικοδομῆσαι, id est, *superædificare*. q. d. Ego ædificavi fundamenta Ecclesiæ vestræ, rogo Deum, ut ille superstruat, et fabricam ejus consummet, tum gratia, tum gloria et hæreditate cœlesti.

HÆREDITATEM,] In cœlis, quæ est ipse Deus, quam nobis quasi filiis suis dabit. *Hæredes Dei sic sunt*, ait S. Aug. s 119 de Temp. *ut ipse Deus sit hæreditas nostra Hæc hæreditas non minuitur copia possessorum, non fit angustior numerositate cohæredum, sed tanta est multis, quanta paucis: tanta singulis, quanta omnibus. Non tulis te fecit hæredem, cui*

mortuo succedas, sed cum quo in æternum vivas? imo, ut ait S. Ambr. in Ps. 118. *Manet emolumentum integrum, et eo magis singulis crescit, quo pluribus fuerit acquisitum.* Secus est in hæreditate terrena, quæ quo in plures dividitur, eo singulis fit minor.

In sanctificatis omnibus.] Syrus, *in omnibus sanctis*, id est inter, vel cum omnibus sanctis, soli enim sancti hujus hæreditatis sunt capaces.

33. Argentum et aurum, aut vestem nullius concupivi.] Idem fecit et dixit Moses Num. 16. et Samuel 1 Reg. 12. Hoc ergo Mosaicum, hoc Propheticum, hoc Apostolicum opus, *Gratis accepistis gratis date*, ait Christus Matth. 10. Mira libertas, energia et auctoritas persuadendi prædicatori et confessario accedit, si omnia dona refutet. Præclare S. Hier. ad Nepotianum: *Numquam, ait, petentes, raro accipiamus rogati. Nescio enim quomodo, qui te precatur ut tribuat, cum acceperis, viliorem te judicat: et mirum in modum se rogantem contempseris, plus te posterius venerabitur.*

Ita S. Columbanus objurgans Theodoricum regem Galliorum de suis sceleribus, dapes regias ei a rege submissas refutavit, dicens: *Munera impiorum reprobat Altissimus.* Eccli. 33. Vix autem verba protulerat, cum vasa omnia quibus dapes continebantur, dissupta sunt, quo re rex territus, se in ejus potestate in omnibus rebus fore pollicitus est.

Similis fuit continentia et constantia S. Antonii de Padua: Ecelinus enim tyrannus, quem graviter ob cædes et rapinas increparat Antonius, misit ad eum quosdam ex suis cum præclaris donis, quibus ita mandarat ut precibus et omni importunitate id agerent, ut ea acciperet: quod si faceret, illico eum obtruncarent; si non acciperet, patienter ferrent quidquid ab eo diceretur. Illis igitur ficta humilitate instantibus ut dona admitteret, Antonius voce liberrima: *Abite*, ait, *illico cum vestris impiis donis, ne vel ruente tecto vel dehiscente terra nos quoque exitio vestro involvamur.* Ita illis dimissis, Ecelinus re cognita, semper illum deinceps ut hominem sanctum veneratus est.

Par fuit virtus S. Bern. Senensis, qui libere in concione redarguens Ducem Mediolanensem, cum ab eo submissum esset poculum aureum auro plenum, ipse illud cum stomacho *rejecit*: cumque legati instarent ut acciperet, et urgendi finem non facerent, surgens Bernardinus, eosque sequi jubens, ad carcerem perrexit quo obærati tenebantur, quos eo die omnes ære quod debebant persoluto, vinculis exemit.

34. Et his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ.] Hæc excellentia, hæc gloria Paulo pene propria, quod in tantis laboribus et Ecclesiarum omnium negotiis, manibus tamen victum pararit non tantum sibi, sed et suis omnibus, qui sæpe erant multi, ut vidimus v. 4.

35. Omnia ostendi vobis.] *Omnia*, scilicet non tantum abstinentiam a donis, labores, lacrymas, ærumnas, prædicationem, sed et opus manuum, ut doceam vos suscipere infirmos, eorumque infirmitati consulere. Secundo, apposite Syrus et Vatabl. restringunt τὸ *omnia*, ad opus manuum, ut per græcismum intelligatur κατά, id est, *per*, q. d. Per omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes, sicut ego laboravi, oportet se accommodare infirmis in fide, nec ab illis quidquam accipere, ne ipsi pecuniæ suæ amantes putent eam quæri, non se suamque salutem. De hac enim fidei infirmitate et animi pusillanimitate ad litteram loquitur Apostolus.

Præclare S. Greg. h. 18. in Ezech. *Quis, ait, nostrum, si unum hujus mundi divitem ad omnipotentis Dei servitium convertisset, eque egere conspiceret, et illum sibi vitæ subsidia non præbere, non protinus de ejus vita desperasset? Quis non incassum laborasse se diceret? Quis non ab ejus exhortatione obmutesceret, quem in semetipsum primum ferre fructum boni operis non videret? Sed Paulus per mansuetudinem in virtutum vertice solidatus perstitit, prædicavit, dilexit, et bonum quod cœperat explevit, eaque portando et persistendo, discipulorum corda ad misericordiam perduxit.* Unde pro *suscipere*, græce est ἀντιλαμβάνεσθαι, quod ait Vatab. proprie est porrecta manu retinere lapsurum alioqui, vel abiturum. Paulus ergo ne ullius omnino jacturam faceret, cavebat ne quam ansam præberet infirmis, et alienandis a Christo, quod nollent gravari sumptu, sed potius eis porrigebat manum.

Notent hoc Concionatores, et Confessarii. A pari tamen potest idipsum ad quamlibet infirmitatem, et quoslibet infirmos extendi: quoslibet enim tolerare, imo superare et sanare debet prædicator, et quicumque animabus mederi, easque salvare satagit: adeoque signum virtutis heroicæ est, quamlibet proximi infirmitatem, sive corporis, sive animi sit, patienter et generose sufferre, uti multis ostendi Galat. 6. Præclare S. Chrys. hic h. 40 in fine: *Exhibeamus, ait, nos ad colloquium faciles ne expectemus proximos: ne dicas: Si videro aliquem expectantem, deterior eo efficiar: sed magis quanto videris, assume, et extingue ejus affectionem. Vides ægrotantem, et auges morbum? Hoc maxime faciamus, ut præveniamus invicem honore. Itaque si prævenieris honore, teipsum magno honore ornasti, accelerans ut magis honoreris. Ubique primatus aliis concedamus: nihil eorum quæ erga nos facta sunt malorum cogitemus, sed si quid bonum. Nihil sic facit amicum, ut lingua gratitudinis studiosa, os bene loqui solens, anima sine fastu, contemptus vanæ gloriæ, contemptus honoris.* Et paulo ante dicit hanc charitatis dilatationem esse signum, quod certo ostendat nos esse filios et discipulos Christi, *sicut diadema et paludamentum ostendit regem.* Hæc magnitudo animi et dilectionis necessaria est Apostolo, ut ea absorbeat omnes fidelium et infidelium mores inconditos et morosos, sicut mater magnitudine amoris absorbet omnes ærumnas et ineptias sui infantuli.

Ac meminisse verbi Domini Jesu.] Hoc verbum nusquam scriptum extat: illud ergo dixisse Christum Paulus Apostolorum traditione, vel revelatione accepit, ut et Clemens qui idem Christi dictum citat l. 4. Const. c. 3. licet S. Chrys. OEcum. et Lyr. illud deducant ex illo Christi: *Omni petenti te tribue*, Lucæ 6. 30. Et: *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Ibid. v. 35. Et: *Cum facis convivium voca pauperes*, etc. *et beatus eris, quia non habent retribuere tibi.* Lucæ 14. v. 13. Tale est et illud Christi dictum, quod nusquam scriptum est, citat tamen Hier. in c. 5. ad Ephesios. *Numquam læti sitis, nisi cum fratrem vestrum videritis in Charitate.* Plura citat Clemens l. 2 Const. c. 40. Justin. contra Tryphon. Ignat. ep. ad Smyrnens.

Unde liquet non omnia Christi dicta esse scripta, sed nonnulla per manus tradita ; ac proinde traditiones esse admittendas.

Beatius est magis dare quam accipere,] temporalia bona. Nam in spiritualibus, ut Sacramentis, gratiam recipit accipiens, non dans, ideoque dante beatior est Syrus *beatior*, vel *melior est ille qui dat quam qui accipit*. Primo, quia dare signum est abundantiæ, accipere vero argumentum est egestatis, ait S. Aug. l 3. contra Maxim. c. 14. Ubi et addit, hoc axioma non habere locum in divinis. E to enim Pater dat Filius accipiat a Patre divinitatem, tamen Filius tam beatus est quam Pater: quia Filius, inquit, a Patre accipit omnia, ac consequenter ipsam etiam copiam, et æqualitatem.

Secunda, quia dare signum est liberalitatis, accipere necessitatis aut cupiditatis. q. d. *Beatior est impertientis largitas, quam accipientis penuria*, ait Cassianus l. 10. de Instit. renuntiat. c. 18. et 19

Tertia, quia major est benefacientis ad beneficiatum amor, quam hujus ad illum: quoniam ille nobilius operatur, ait Aristoteles 9. Ethic. Unde et liberior est: qui enim accipit, ob donum acceptum obligatus, et quasi alligatus est donanti. Quæ major beneficii merces? quæ amplior compensatio, quam beatitudinis incrementum: Quocirca Seneca l 1. de Beneficiis c. 5. *Beneficium*, ait, *eripi non potest: non enim res est, sed actio*. Et inferius: *Potest eripi domus, et pecunia et mancipium, in quo hæsit beneficii* nomen; *ipsum vero stabile et immotum est*. Hinc M. Antonius apud Rabirium Poetam, cum fortuna sua excidisset, ac nihil sibi reliquum videret, exclamavit: *Hoc habeo, quodcumque dedi* Quam secutus Martialis:

> Extra fortunam est quidquid donatur amicis,
> Quas dederis solas semper habebis opes.

Quamobrem Plinius in Panegyr. Trajani, cum celebret quod acceptando imperium a Nerva, tantum ei dederit, quantum acceperat: *Imploratus*, ait, *adoptione et accitus es* q. d. Nerva tibi imperium dedit, tu illi reddidisti. Solus ergo adhuc es, qui pro munere tanto, paria accipiendo fecisti, imo ultra dantem obligasti: communicato enim imperio sollicitior tu, ille securior factus est. Hinc Plutarch. lib. de Præceptis gerendæ reipubl. amicus dicit esse reipubl. fulcrum, *quam tutatur amor*, ait Claudian. lib. 12. Quocirca Alexander Macedo rogatus ubi haberet thesauros, amicos ostendit, quod ii sui veri thesauri censeri debeant. Hinc Hebræi hoc Christi et Pauli proverbium sic paronomastice afferunt: *Beatius est* תת משאת *tet missel*, id est, dare quam accipere, tollere auferre: qui enim tollit, alium spoliat vel privat re sua. Beari autem est beare et ditare; non privare, et egenum miserumque facere. Ita Franc. Vallesius Sacræ Philosoph. c. 88. Beatius, ait, est dare, quia liberalis largitionis extremum, non est bonorum vacuitas, sed adjectio potiorum, puta honestatis et honoris. Acceptio vero est egestatis, vel illiberalitatis. Atque hac de causa censet Aristot. plus amare eos qui beneficia conferunt, quam in quos sunt collata, utpote majus inde bonum consecuti. Ita etiam a parentibus magis amari filios, quam ab eis redamentur. Contra qui receperint, citius recedere ab amicis, quam qui largiti sint, quod scilicet amissa utilitate, nihil illis restet in amicitia præter illiberalitatis memoriam: his vero restet semper suavis recordatio beneficiorum. Hæc ex Arist. Vallesius.

Quarto, quia honorabilior est qui dat, vilior qui accipit, ait S. Hier. ad Nepot Celebre est illud P. Syri in Mimo: *beneficium qui accipit, libertatem vendit*. Ex adverso in malis et injuriis, *beatius est eas accipere, quam dare* Unde S. Chrys. scripsit homil. 78. ad popul. hoc titulo: *Quod melius est injuriam pati quam inferre* *Patienti enim*, ait, *Deus totum reserat cælum, Sanctorum civem efficit, a peccatis absolvit, coronat justitia*. Et mox : *Non es affectus injuria, sed coronatus, anima redditus sapientior, Deo similis constitutus, cura pecuniarum liberatus, cælorum regnum adeptus*. Et anterius: *Hoc ergo fac, et in cælum respiciens, cogita quod illic super Cherubim sedenti factus es similis*. Hoc ergo paradoxum Christi et Pauli, priori est antistraphon.

Quinto quia dare est regale et divinum, accipere plebeium et humanum. Deus enim omnia dat, et nihil accipit: atque in hoc consistit ejus beatitudo, opulentia et bonitas immensa, qua ut mare redundans sua effudit in creaturas : defectus enim miseriæ et infirmitatis est, accipere ; plenitudinis vero, beatitudinis et magnificentiæ, dare, juxta illud Psaltis *Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges*, Ps. 15. 1. Hinc Deus heb. vocatur *Saddai*, id est cornucopiæ. Clemens Alexand. l 2. Strom. c. 9 *Dei*, ait, *imago est homo benefaciens*. Et Nazian. or. 16. de cura pauperum. *Nihil*, ait, *adeo divinum habet homo, quam benefacere. Esto calamitoso Deus*. S. Leo ser. 10. de Quadr. *Ubi*, ait, *Deus curam misericordiæ invenit, ibi imaginem suæ pietatis agnoscit*, Deus Pater dat Filio suam naturam : Pater et Filius eamdem dant Spiritui Sancto : Filius se nobis dedit in præsepio, et in cruce, ac quotidie se totum dat in Ven. Sacramento. Deum imitantur omnes ejus creaturæ. Cœli enim dant lumen et influxum, ignis dat calorem, aer dat auram qua respiramus, terra dat fructus omnis generis, mare dat pisces, animalia dant lanam et carnes, sol omnibus dat radios, vigorem et vitam. Unde Leo Imp homines benefacos comparabat soli, qui cunctis suum splendorem et calorem impertit. Jupiter, Mars cæterique ob beneficia inter Deos relati sunt, ait Plinius l. 2. c. 7. Quin et Ptolemæus Philadelphus, secundus ab Alexandro Ægypti rex, aiebat *regium magis esse ditare, quam ditescere*, ait Ælian Et Artaxerxes Longimanus Rex Persarum teste Plutarcho in Apophtheg. reg. dicebat sibi quasi principi, manum ad dandum, puta dextram, esse longissimam, alteram vero ad detrahendum puta sinistram, contractam esse et brevissimam: *regalius enim esse addere, quam adimere*. Ita Deus ad dandum est longimanus, ad accipiendum vero brevimanus, imo nullimanus. Sic Bion semper dicebat *esse optabilius suam messem alteri largiri, quam alienam decerpere*, ait Laertius l. 4. c. 7. Demosthenes rogatus, *quid Deo simile haberent homines? resp. benefacere*. Ita Maxim. ser. 8. Xenoph. dicere solebat: *Multo præclarius ac laudabilius esse beneficiorum, quam trophæorum multitudinem post se relinquere*. Ita Stobæus ser. 46 Agesilaus *sibi jucundius esse dicebat ditare suos milites quam seipsum*. Ita Plut. in Lacon.

Sexto, quia qui accipit, accipit tantum temporalia, qui vero dat a Deo recipit spiritualia, puta gratiam

et gloriam; et ab accipiente recipit preces, benedictiones, gratiarum actiones, Denique laudes. Quocirca Agapetus Diaconus Rom inter monita quæ dat Justiniano Imperat. tom. 2. Biblioth SS. Patrum hoc dat ordine 50, *Eos plus ama, qui accipere abs te beneficia supplicant, quam qui tibi contendunt offerre munera: his enim debitor referendi gratiam efficeris, illi vero Deum dant tibi vadem, vendicantem sibi, pertinereque ad se putantem, quæcumque erga supplices contuleris, et remunerantem, bonis retributionibus tuam tam piam, quam per humanam intentionem. Solis profecto partes sunt illustrare radiis orbem; principis vero virtus est egenorum misereri.*

Dices: Ergo Religiosi mendicantes sunt infeliciores utpote qui accipiunt; sæculares vero et divites sunt feliciores, utpote qui eis dant Eleemosynam. Resp. negando consequentiam. Primo, quia illi non mendicant ex concupiscentia, aut inopia coacti, sed ex virtute et libera electione. Elegerunt enim paupertatem voluntariam, ut sint similes Christo, qui eam verbo et exemplo suasit, quasi medium utilissimum ad perfectionem.

Secundo, quia Religiosi simul et semel omnia sua dederunt Christo et pauperibus, cum ingressi sunt Religionem. Liberaliores ergo, et consequenter beatiores fuerunt divitibus, qui sensim et parce sua erogant, longeque plura sibi reservant. Unde S Basilius Syncletio senatori monasterium ingresso, sed nonnulla sibi reservanti, ne cui gravis esset, dixit: *Syncleti senatorem perdidisti et monachum non fecisti;* uti refert Cassian. lib. 7. de Institut. renunt. c. 19. S. Hilar teste S. Hieron. in ejus Vita, recusans munera Orioni: *Nemo,* ait, *melius erogat, quam qui sibi nihil reservat.* Vide Hier. Platum l 3. de bono status Relig. c. 20.

Tertio, quia Religiosus plus dat diviti, quam ab eo accipiat, ut aiebat S. Franciscus; dat enim spiritualia, accipit corporalia: dat cœlestia, accipit terrena: dat æterna, accipit temporalia: dat cœlum, accipit solidum, juxta illud Christi: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula.* Lucæ 16 9 Præclare Hermas Pauli discipulus lib 3 c. 3. *Sicut,* ait, *vitis ulmo fulcitur, sic dives oratione pauperis juvatur* Liber hic titulo Pastoris sæpe a Patribus citatur, et celebratur; sed a Novatianis inspersi videntur eidem errores de neganda relapsis pœnitentia, unde a Gelasio Papa inter apocryphos rejectus est. extat tom. 5. Biblioth SS. Patrum initio. Denique Paulus utrumque habuit: fuit enim pauper, et tamen dedit ut dives, quod est perfectissimum et beatissimum. Nam, ut ait Cassian. l. 10. de Instit. renunt. cap. 19 *Labore proprio non solum suæ necessitatis sufficientiam, verum etiam quod tribuat indigenti pia sollicitudine parare festinans, duplici gratia decoratus, quod et perfectam nuditatem Christi universarum rerum suarum abjectione possideat, et munificentiam divitis labore suo exhibeat et affectu*

Sunt qui sanctos in multis imitantur, solum hoc pulcherrimum Pauli exemplum vix habet æmulos, vix asseclam. Citant hic nonnulli Sixti III Pont. l. de Divitiis, ubi varia ad objectionem jam factam respondet. Verum sciat Lector, hunc librum inscribi Sixto III. Pont. cum sit editus a Pelagianis, contendentibus Christianos omnes, etiam prolibus abundantes, debere a se abdicare divitias, easque pauperes, qui fuit error Pelagii. Sic enim sextus hæresum ejus articulus, in Concilio Diospolitano condemnatus habet: *Divites baptizatos, nisi omnibus abrenuntient, si quid boni visi fuerint facere, non reputari illis, nec eos habere posse regnum Dei.* Vide S. Aug. lib. 2. de peccato origin c. 11. et epist 106. ad Paulinum. Id primum de libro hoc notarunt Doctores Lovenienses. ac Lindanus, Baron. Possevinus. Vide Baron. anno Christi 440. c. 7.

36. Positis genibus.] Familiare fuit Apostolis et priscis Christianis, crebro per diem orare, idque flexis genibus, uti videtur fecisse S Stephanum Act. 7. v. 59. et S Petrus c. 9. 40. S. Jacobus frater Domini ex genuflexione frequenti genua habebat callosa instar cameli. Addit S. Chrys. hom. 5. in Matth. eum callosam quoque habuisse frontem, quod eam orans prostratus humo affigeret In vita S Marthæ apud S. Antonium et alios legimus, eam centies per diem, et centies per noctem genibus flexis adorasse, et invocasse Deum. Simile legimus de S. Bartholomæo in ejus vita apud Ribadeneiram et alios. Didicerunt hoc e Christo, qui *positis genibus orabat,* dicens: *Pater, si vis, transfer calicem istum a me.* Lucæ 22. 41. Idem ante Christum fecit Daniel c. 6 *Tribus temporibus in die,* ait, *flectebat genua sua, et adorabat confitebaturque coram Deo suo* Quin et Salomon Regum magnificentissimum: *Utrumque enim genu* (notent hoc nostri ignobiles et delicatuli, qui coram Deo unum genuflectunt instar Judæorum) *in terram fixerat, et manus expanderat in cælum,* 4. Reg. 8 Sic S Petrus Simonem Magum per aera in cœlum volantem, orans flexis genibus præcipitavit, ejusque genua collisit, teste S Maximo hom. 5. de natali S. Petri et Pauli. Hic enim situs et gestus est supplicis, rei, orantis et reverentis Numen.

Mysticam physicamque causam dat Rupert. lib 6 in cantic. quod genua respondeant genis, easque per sympathiam moveant ad lacrymas: *Lacrymæ autem pœnitentium et orantium, vinum sunt angelorum* Audi Rupertum explicantem illud Cantic. 6. 7. *Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ. In utero,* inquit, *nos ita natura formavit, ut genua genis apposita sint: unde et a genis genua dicuntur. Ibi enim cohærent sibi, et cognata sunt oculis lacrymarum indicibus et misericordiæ. Denique complicatum vidnt gigni formarique hominem, ita ut genua sursum sint, quibus oculi formantur, ut cavi fiant ac reconditi. Inde est quod homines dum se ad genua prosternunt, statim lacrymantur. Voluit enim natura nos maternum rememorare uterum, ubi consedebamus in tenebris, antequam veniremus ad lucem. Profecto qui causam istam diligenter attendit, ille scienter atque rationabiliter laudat et approbat. sanctis et eruditis cogitationibus familiare esse, genua frequentius excelsa Deo curvare, et genas lacrymosas genibus curvis applicare, ut respiciat ac recogitet Creator habitans in excelsis, qualiter nos in utero formaverit. Unde et illud S. Job commonefacit his verbis: Memento, quæso, quod sicut lutum feceris me, et in pulverem reduces me. Nonne sicut lac mulsisti me, et sicut caseum me coagulasti?* Et paulo inferius ibidem: *Nec vero soli Deo, sed et hominibus dulcis visu, et amabilis est hujusmodi compositio:*

tantoque magis quis reverendus existit, quanto frequentius atque affectuosius genua curvans, genas suas vel oculos, vel totum caput demiserit. Ita Rupertus.

Porro Apostolis et Paulo id familiare fuit in abitu, ut valedicentes cum suis genuflexi pariter orarent, tum ut oratione suam doctrinam obsignarent, tum ut Deum invocarent ad eamdem in mentibus discipulorum conservandam et confirmandam contra omnes tentationum et persecutionum insultus. Unde Paulus idem facit Tyri c. seq. v. 5. *Positis*, ait Lucas, *genibus in littore oravimus.* Erat enim tunc tempus paschale (festinabat enim Paulus, ut Pentecosten celebraret Hierosol. v. 16.) quo ob honorem resurrectionis Christi stantes solent fideles orare, idque a tempore Apostolorum, ut tradit Justin. qu. 115. ad Orthodoxos; tamen tunc needum introducta erat ista consuetudo. Ita Baronius. Adde consuetudinem istam standi tempore paschali, magis esse in publicis Ecclesiæ precibus et officiis Ecclesiasticis, uti sanxit Conc. Nicæn. canon. 28. vel 29. quam privatis, quales fuerunt hæ Pauli. Unde etiamnum multi fideles tempore paschali in Ecclesia orant genuflexi. Pauli exemplo solent nostri Olysippone in Indiam Evangelii causa soluturi, et Europæ ultimum vale dicturi: cum sociis in littore orando extremum se salutare. Audi nostrum Nicol. Trigautium oculatum testem, imo consortem in Vita Gasparis Barzæi lib. 1. c. 5. *Solenne*, ait, *tunc erat generosos illos totius mundi cives, velut olim Christiani Paulum, ad littus usque comitari, ac subinde positis genibus, Dei Virginis et Sanctorum auxilium implorare* in signum communionis et charitatis, abeuntibus felix iter, sibi eorum memoriam et imitationem, utrisque uberem Dei gratiam comprecantes.

Procumbentes super collum Pauli, osculabantur eum] Syrus, *complexi sunt eum.* Amplexus ergo vocatur osculum, quia caput capiti, et per illud quasi eos ori jungit. Vide dicta de osculo sancto 2. Cor. 13. 12. Magnus fuit amor fidelium erga Paulum, utpote qui esset doctor, Apostolus, pater causa salutis, omnisque boni eorum, mirum magnes amoris est amor: si vis amari, ama. Hinc ad Gal. 4. 14. ait, *Sicut angelum Dei excepistis me; sicut Christum Jesum*, etc. *quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi.* Discant hic fideles, quo amore et reverentia prosequi debeant suos Pastores, Concionatores, Confessarios, etc.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Paulus navigat Coum, Rhodum, Pataram, Tyrum, Ptolemaidam, Cæsaream; ubi Agabus ei vincula Hierosolymitana prædicit: pergit ergo intrepidus Hierosolymam; ubi suadente Jacobo purificans se in templo, a Judæis capitur et pene occiditur; sed eripit eum tribunus: a quo potestate facta populum alloquitur.

1 Cum autem factum esset ut navigaremus abstracti ab eis, recto cursu venimus Coum, et sequenti die Rhodum et inde Pataram. 2. Et cum invenissemus navem transfretantem in Phœnicem ascendentes navigavimus. 3. Cum apparuissemus autem Cypro, relinquentes eam ad sinistram, navigavimus in Syriam, et venimus Tyrum: ibi enim navis expositura erat onus. 4. Inventis autem discipulis, mansimus ibi diebus septem: qui Paulo dicebant per Spiritum ne ascenderet Hierosolymam. 5. Et expletis diebus profecti ibamus, deducentibus nos omnibus cum uxoribus et filiis usque foras civitatem: et positis genibus in littore, oravimus. 6. Et cum vale fecissemus invicem, ascendimus navem: illi autem redierunt in sua. 7. Nos vero, navigatione expleta a Tyro descendimus Ptolemaidem: et salutatis fratribus mansimus die una apud illos. 8. Alia autem die profecti, venimus Cæsaream. Et intrantes domum Philippi Evangelistæ, qui erat unus de septem, mansimus apud eum. 9. Huic autem erant quatuor filiæ virgines prophetantes. 10. Et cum moraremur per dies aliquot, supervenit quidam a Judæa Propheta nomine Agabus. 11. Is cum venisset ad nos, tulit zonam Pauli: et alligans sibi pedes et manus, dixit: Hæc dicit Spiritus sanctus: Virum, cujus est zona hæc, sic alligabunt in Jerusalem Judæi, et tradent in manus gentium. 12. Quod cum audissemus, rogabamus nos, et qui loci illius erant, ne ascenderet Hierosolymam. 13. Tunc respondit Paulus, et dixit: Quid facitis flentes, et affligentes cor meum? Ego enim non solum alligari, sed et mori in Jerusalem paratus sum, propter nomen Domini Jesu. 14. Et cum ei suadere non possemus, quievimus, dicentes: Domini voluntas fiat. 15. Post dies autem istos præparati, ascendebamus in Jerusalem. 16. Venerunt autem et ex discipulis a Cæsarea nobiscum, adducentes secum apud quem hospitaremur, Mnasonem quemdam Cyprium, antiquum discipulum. 17. Et cum venissemus Hierosolymam, libenter exceperunt nos fratres. 18. Sequenti autem die introibat Paulus nobiscum ad Jacobum, omnesque collecti sunt Seniores. 19. Quos cum salutasset, narrabat per

singula, quæ Deus fecisset in Gentibus per ministerium ipsius. 20. At illi cum audissent, magnificabant Deum, dixeruntque ei: Vides frater, quot millia sunt in Judæis, qui crediderunt, et omnes æmulatores sunt legis. 21. Audierunt autem de te, quia discessionem doceas a Moyse eorum, qui per Gentes sunt, Judæorum: dicens non debere eos circumcidere filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi. 22. Quid ergo est? utique oportet convenire multitudinem: audient enim te supervenisse. 23. Hoc ergo fac quod tibi dicimus: Sunt nobis viri quatuor, votum habentes super se 24. His assumptis, sanctifica te cum illis: et impende in illis ut radant capita: et scient omnes quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas et ipse custodiens legem. 25. De his autem qui crediderunt ex Gentibus, nos scripsimus; judicantes, ut abstineant se ab idolis, immolato, et sanguine, et suffocato, et fornicatione. 26. Tunc Paulus assumptis viris postera die purificatus cum illis intravit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio. 27. Dum autem septem dies consummarentur, hi qui de Asia erant Judæi, cum vidissent eum in templo, concitaverunt omnem populum et injecerunt ei manus, clamantes: 28. Viri Israelitæ, adjuvate: hic est homo, qui adversus populum, et legem, et locum hunc, omnes ubique docens, insuper et Gentiles induxit in templum, et violavit sanctum locum istum. 29. Viderant enim Trophimum Ephesium in civitate cum ipso, quem æstimaverunt quoniam in templum introduxisset Paulus. 30. Commotaque est civitas tota, et facta est concursio populi. Et apprehendentes Paulum, trahebant eum extra templum: et statim clausæ sunt januæ. 31. Quærentibus autem eum occidere, nuntiatum est tribuno cohortis: Quia tota confunditur Jerusalem. 32. Qui statim assumptis militibus et centurionibus, decurrit ad illos. Qui cum vidissent tribunum et milites, cessaverunt percutere Paulum. 33. Tunc accedens tribunus apprehendit eum, et jussit eum alligari catenis duabus: et interrogabat quis esset, et quid fecisset. 34. Alii autem aliud clamabant in turba. Et cum non posset certum cognoscere præ tumultu, jussit duci eum in castra. 35. Et cum venisset ad gradus, contigit ut portaretur a militibus propter vim populi. 36. Sequebatur enim multitudo populi, clamans: Tolle eum. 37. Et cum cœpisset induci in castra Paulus, dicit tribuno: Si licet mihi loqui aliquid ad te? Qui dixit: Græce nosti? 38. Nonne tu es Ægyptius, qui ante hos dies tumultum concitasti, et eduxisti in desertum quatuor millia virorum sicariorum? 39. Et dixit ad eum Paulus: Ego homo sum quidem Judæus a Tarso Ciliciæ, non ignotæ civitatis municeps. Rogo autem te, permitte mihi loqui ad populum. 40. Et cum ille permisisset, Paulus stans in gradibus, annuit manu ad plebem, et magno silentio facto, allocutus est lingua Hebræa, dicens.

1 ABSTRACTI AB EIS,] ἀποσπασθέντας, id est, *avulsi ab eis*, sicut pater avellitur a filiis charissimis; qui proinde eum, navimque mare sulcantem ventis prosecuti sunt, quoad acies oculorum porrigere se poterat, ita Arator.

COUM.] Cous, Coa, et Cea, insula est e Cycladibus in mari Ægæo alia a Chio. Nam inter Chium et Coum media est Samos. Porro Cous patria fuit Hippocratis medicorum et Apellis pictorum principis. Putant nonnulli ex Coo Salomonem emisse equos generosos; habr. enim est *de Coa*, 3. Reg. 11. 28 Sed hoc ibi examinabitur.

RHODUM.] Nota est insula, sæculo præcedenti anno Domini 1522. a Selymo Turcarum Imper. Christianis erepta; de qua Plinius lib. 2. c. 62 asserit, numquam in ea tam nubilum esse diem, quin sol appareat. Unde in ea colossus, sive statua soli ex ære erecta fuit altitudine pedum centum et quinque, ita ut ejus pollicem multi non possent amplecti. Quare hic colossus erat unum e septem mundi miraculis, de quo Plinius l. 34. c. 7. Hinc ab hoc colosso nonnulli putarunt Rhodios vocari Colossenses, eosque eos ad quos Paulus scripsit epistolam: sed falso, ut ibidem dixi.

3. CUM APPARUISSEMUS AUTEM CYPRO] ἀναφάναντες δὲ τὴν Κύπρον, id est *aperientes*, vel *discooperientes Cyprum*, hoc est, cum cœpisset nobis aperiri et apparere Cyprus. Est hypallage in multis linguis usitata, eo quod navigantibus terra nunc aperiri et accedere, nunc abscondi et recedere videatur: quia enim navigans in navi quiescit, hinc non sentit se moveri et progredi, unde putat cætera moveri

4 QUI PAULO DICEBANT PER SPIRITUM (propheticum) NE ASCENDERET HIEROSOLYMAM] q. d. Dicebant Paulo ex spiritu prophetico, eum, si iret Hierosolymam, ibi fore capiendum. Suadebant ergo ex spiritu proprio, quo eum ejusque salutem amabant, ne eo ascenderet: alioqui Spiritus Sanctus volebat eo pergere, ibique capi, ut captus mitteretur Romam. Ita Lyranus,

5 DEDUCENTIBUS NOS OMNIBUS CUM UXORIBUS ET FILIIS.] Impletum hic est oraculum Psal. 44 13. de Tyri ad Ecclesiam accessu, ait Beda: *Filiæ Tyri in muneribus; vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis*, etc. Nulla enim civitas majori dulcedine Apostolum suscepit, tenuit, dimisit. Denique hodie monstratur in arenis locus, ubi cum Paulo pariter orabant, quem Christiani religiose venerantur, tamquam majorum suorum Tyriorum pietatis monumentum.

8 PHILIPPI EVANGELISTÆ] Non quod scripserit, sed

quod prædicarit Evangelium, *qui erat unus de septem primis Diaconis*. Vide dicta c. 8. v. 5.

9. HUIC AUTEM ERANT QUATUOR FILIÆ VIRGINES PROPHETANTES.] Virginitatis enim præmium est sapientia et prophetia, ait OEcum. Sic Sibyllas virginitate meruisse prophetiam, ideoque dictas Sibyllas, quasi σιοβουλας, eo quod sola consilium Dei norit virginitas, asserit S. Hier. l. 1. contra Jovin. Joannes Alba tamen Electorum c. 58. *Virgines has prophetantes* interpretatur, divinas laudes celebrantes, uti nunc faciunt Moniales: tunc enim harum conditio cœpisse videtur. Sic in libris Regum vocantur *filii Prophetarum*, qui psalmis et divinis laudibus vacabant. Gaudeant virgines tam sanctis et antiquis sui ducibus. Extabant adhuc ævo S. Hieronymi, Cæsareæ domuncula et cubicula filiarum Philippi, quæ S. Paula ituro Hierosolymam, cum venisset Cæsaream, pio invisit affectu, uti ipse testatur in ejus Epitaphio, qui et l. 1. contra Jovin. *Post crucem Christi*, inquit, *statim in Actis Apostolorum, una domus Philippi Evangelistæ quadrigam produxit virginum filiarum, ut Cæsarea, in qua ex Gentibus Ecclesiæ per Centurionem Cornelium fuerat dedicata, etiam virginum puellarum præberet exemplo*. Ascriptæ sunt omnes catalogo S. Virginum. Legimus in Menologio, ex eis unam Hermionem nominatam, sub Trajano gravissima passam, in Domino quievisse die 4. Sept.

10. AGABUS.] Hic est Propheta, qui famem sub Claudio Imp. prædixit c. 11. 28.

11. ALLIGANS SIBI PEDES ET MANUS.] Sic Jeremias c. 13. et 27. gestans catenas et vincula, iis relpsa adumbravit, et vaticinatus est vincula injicienda Judæis, cæterisque gentibus a Chaldæis. Idem fecit Isaias c. 20. et Ezechiel c. 4. et 12. Vide ibi dicta. Nota Pro *sibi* Græce est αυτου quod si legas per spiritum asperum, αὑτου significat *sibi*, ut vertit Noster, sin legas spiritu leni αὐτου, significat *ipsi*, scilicet Paulo. Unde S. Gregorius hom. 37. in Evang. et Dionys. hic censent Agabum ligasse manus et pedes Pauli ut ipsum ita ligandum Hierosolymis portenderet, et reipsa repræsentaret. Noster vertens *sibi*, significat Agabum sibi ipsi ligasse manus ut in se Paulum ejusque vincula repræsentaret: forte utrumque fecit tamque Paulo quam sibi vincula injecit, sed successive.

Symbolice. Agabus seipsum potius quam Paulum alligavit, ut significaret, fore ut Paulus suos labores et cruciatus non magis sentiret, quam si illos in aliena persona pateretur, tanto ad eos subeundos voluntate ferebatur: et proinde quoscumque adibat, pervos judicans, ad majores exorbendos æstuabat.

ET TRADENT IN MANUS GENTIUM.] Uti Judæi tradiderunt Christum Gentibus, puta Pilato et Romanis, ad flagellandum et crucifigendum, ita tradiderunt et Paulum Gentibus, puta tribuno et præsidi Romano, ac tandem fero Neroni.

12. QUI LOCI ILLIUS ERANT.] οἱ ἐντόπιοι, id est *inquilini*, puta Christiani Cæsareæ habitantes.

13. QUID FACITIS FLENTES.] Ergo cum lacrymis obtestabantur Paulum, ne pergeret Hierosolymam.

ET AFFLIGENTES COR MEUM.] Græce συνθρύπτοντες, Syrus, *contundentes*; alii, *contribulantes*; alii, *confringentes*, *conterentes*; alii, *discerpentes cor meum*. Nota hic viscera charitatis et miserationis S. Pauli. *Ob secrabat illos*, inquit Chrys. *dolens super lacrymis ipsorum, et qui in propriis tentationibus non patiebatur, dolebat præ amore, quia videbat lacrymantes, et lædi se conquerebatur ab ipsis quasi censerent eum periculis, quæ prædicabantur, ægre affici. Non solitus reluctari fratrum postulatis, ut cum se permisit Damasci per fenestram demitti, cum Ephesi non se dedit in theatrum* cap. 19. 31. *nunc obnixe obnititur, certus de Dei voluntate*. Sic Christus repulit Petrum revocantem se a passione: *Vade*, ait, *post me Satana*, Matth. 16. 23.

EGO ENIM NON SOLUM ALLIGARI, SED ET MORI IN JERUSALEM PARATUS SUM, PROPTER NOMEN DOMINI JESU.] Hæc vox est notesignani fidelium et Martyrum, digna Paulo, qua cæteros invitat, et quasi classicum canit ad carceres et martyria. Hoc signum est eminentis amoris, propulsantis ab se justa quadam ira inimicum, et indignantis adversus impedimenta perfectionis, ait Abbas Isaias orat. 21. tom. 2. Biblioth. SS. Patrum.

14. ET CUM EI SUADERE, in actu consummato, id est persuadere, NON POSSEMUS.

15. PRÆPARATI.] ἀποσκευασάμενοι Vatab. *sublatis sarcinis*; OEcum. *viatico et rebus necessariis instructi*, Adde, *Præparati*, id est resoluti subire cum Paulo vincula et mortem, omneque id quod Deus nos pati vellet.

16. ADDUCENTES SECUM APUD QUEM HOSPITARENTUR.] Non in via, ut vult Lyren. hæc enim exigua supererat, sed Hierosolymæ, ubi propter instantem Pentecosten, qua Judæi undique in Jerusalem ad templum confluebant, juxta legem Exodi 23. 17. penuria hospitiorum futura erat, et ne gravarentur fideles, qui in Jerusalem persecutionem et rapinam bonorum a Judæis passi, erant pauperes, quibus proinde Paulus collectam eleemosynarum deferebat.

MNASONEM.] Alii legunt *Jasonem*. Vide dicta c. 17. 5.

17. ET CUM VENISSEMUS HIEROSOLYMAM.] Indicat Chrysost. Paulum appulisse Hierosolymam post Pentecosten: eam enim celebrasse Cæsareæ, ut Cæsareenses eum detinentes solaretur, eisque aliquo ex parte morem gereret. Probabilius Baron. censet Paulum Hierosolymam appulisse ante Pentecosten: tum quia id ipse certo destinaret c. 20. v. 16. tum quia Cæsareensibus eum retinere volentibus non acquievit, sed fortiter obluctatus est: tum quia Lucas studiose enumerat dies a Paschate, ut significet Paulum diem quinquagesimam, puta Pentecosten, egisse Hierosolymæ. Nam c. 20. 4. narrat Paulum cum suis in Paschate, post 7. dies azymorum solvisse Philippis, et diebus 5. Troadem appulisse, ibique 7. dies commoratum esse, indeque tribus diebus pervenisse Miletum. Ibi cum aliquamdiu hæsisset, properasse ut Pentecosten ageret Hierosolymæ: quare inde recedentem prima die venisse Coum, secunda Rhodum, inde Pataram, inde Tyrum: ibi septem egisse dies: inde Ptolemaide diem unam: inde venisse Cæsaream: ibi hæsisse aliquot dies ac mox Hierosolymam concessisse. Numera hosce dies omnes, et pertinges circiter ad 50. Ita ut quinquagesimam, sive Pentecosten egerit Hierosolymæ.

Nota. Paulus pervenit Hierosolymam sub Pentecosten anno Christi 58. Petri in Romana Sede 14. Neronis 2. quo pariter anno B. Virgo Deipara die 15. Augusti ex Jerusalem terrestri concessit ad cœlestem. Licet enim in Chronico Eusebii habeatur, B. Virginem vita et terra decessisse anno Christi 48. ætatis vero

suæ 62. vel 63 tamen id verum esse nequit, eo quod S. Dionys. lib. de Divin. nom. cap. 3. scribat se cum Hierotheo ejus funeri interfuisse. Dionysius autem anno Christi 48. needum viderat Paulum, ac proinde necdum erat conversus. Paulus enim Athenas venit anno Christi 52. Hierosolymam vero adiit anno Christi 58. quando illum eo comitatus videtur S. Dionys. et funeri Virginis interfuisse. Esto enim probabile sit Paulum quinque anterius, puta anno Christi 54. ascendisse Hierosolymam, ut dixi c. 18. 22. tamen hic subitus fuit excursus dumtaxat, isque adhuc incertus et dubius. Quare Cedren. in Compen. in Tiber. Epiphanius Presbyter serm. de Deipara. Baron. anno Christi 48. c. 4. Suarez 3. p. q. 37. art. 2. disp. 21. sect. 1. Canisius et Christoph. a Castro in Historia Deiparæ, censent B. Virginem decessisse anno Christi 58. ætatis suæ 72. qui fuit annus a passione Christi 24. die 15. Augusti, ac die tertio, puta 18. Augusti, resurrexisse: licet nonnulli, sed pauci, censeant eam defunctam die 13. Augusti, et resurrexisse die 15. et gloriosam tam in corpore quam in anima ab angelis, imo a Christo suo filio cum triumpho assumptam in cœlum, ibique supra omnes angelorum ordines in solio juxta filium collocatam, cœli et terræ reginam esse coronatam. Atque hæc fuit causa, cur Spiritus Sanctus impulerit Paulum festinare Hierosolymam, nimirum ut ante ejus obitum abitumque in cœlum, eamdem salutaret, eique suas Ecclesias suosque agones, præsertim quos Romæ cum Nerone et Simone Mago propediem subiturus erat, commendaret. Morienti tamen adesse non potuit, utpote qui paulo post suum Hierosolymam adventum, puta paulo post Pentecosten, in templo a Judæis captus, in vinculis degeret.

Aliqui tamen suspicantur Paulum Virgini morienti adfuisse. Si enim verum est quod tradunt Juvenalis, Damasc. et alii mox citandi, ad illam cæteros ex toto orbe per miraculum traductos convenisse Apostolos, cur id uni Paulo vicino, Virginis amantissimo, ejusque benedictione, consilio et precibus egentissimo, utpote in vinculis, jam ituro Romam, et cum Nerone certaturo, denegemus? Tam enim angelus Paulum e vinculis, quam Petrum Actor. 12. v. 7. et 8. eximere ad modicum tempus poterat, idque insensibiliter et mox reducere. Licet enim Epiphanius hær. 78. contra Antidicomarianitas, B. Virginem celebrans, indicare videatur, eam non esse mortuam, sed instar Henoch translatam, vel instar Eliæ curru igneo vivam raptam in cœlum; tamen certum est eam mortem obiisse, et resurrexisse ac deinde in cœlum assumptam ut tradit Ecclesia.

Porro ad transitum B. Virginis, mira Dei providentia, convenerunt omnes Apostoli toto orbe dispersi, ut tradit Juvenalis Episcopus, Hierosolymam apud Niceph. l. 2. c. 21. et sequent. Damascenus de dormit. Virg. et alii. Non ergo dubium est, quin omnes Apostoli Hierosolymam ad Virginem convenientes, visitarint pariter Paulum in vinculis jam agentem, ac mirifice invicem sint consolati, narrando alternatim suos labores, ac conversionem omnium gentium. Ex dictis liquet, omnia quæ narrat Lucas c. 20. usque ad 28. et ultimum, a Paulo gesta esse hoc anno Christi 58. Hoc ergo anno B. Virgo deserit Jerusalem terrestrem itaque in cœlum, quo Paulus Hierosolymæ traditur in vincula, ut Ecclesiæ decus a Jerusalem et Judæa transferat Romam ad Gentes. Dum enim viveret B. Virgo in Judæa, Ecclesiæ decus ibidem sua vita et meritis sustentabat, ea mortua, quasi fulcro sublato ruit Ecclesia Judaica.

18. Intrabat Paulus nobiscum ad Jacobum.] *Detulit*, ait Chrysost. *dignitati Episcopali, quam Jacobus frater Domini Hierosolymis gerebat et eximiæ sanctitati et auctoritati, qua pollebat.* Unde idem fecit Paulus Galat. 1. vers. 18. et Actor. 15. vers. 2. Jacobus hic post paucos, puta quinque annos, nimirum anno Neronis 7. cum 30. vel potius 29. annos sanctissime rexisset Ecclesiam Hierosolymitanam; e templi fastigio præcipitatus, et fullonis vecte percussus Martyr occubuit. Inquit Beda, Euseb. in Chronico, et alii, nimirum Judæi iras in Paulum conceptas, eo Cæsarem appellante, et Romæ ab eo libero dimisso, evomuerunt in Jacobum sibi præsentem.

Omnesque collecti sunt Seniores,] tum ætate, tum potius dignitate et ordine, puta Presbyteri, ut habet Græcus. Non fuit hic celebratum Concilium; nihil enim hic definitum: sed conventus dumtaxat fuit salutantium Paulum, eique adventum gratulantium. Improprie ergo Beda ait, hoc fuisse quartum concilium: Primum enim coactum esse in electione S. Mathiæ, Actor. 1. vers. 15. Secundum, in electione et ordinatione septem Diaconorum c. 6. vers. 2. Tertium, et proprie dictum, in quæstione de servandis legalibus, Act. 15. v. 6. Quartum hoc loco.

19. Quos cum salutasset.] Syrus, *dedimus eis pacem.* Salutatio enim Hebræorum, indeque et Christianorum, erat: *Pax tecum: Pax vobis.* Pax enim Hebræis omne bonum significat.

20. Quot millia.] Græce, μυριάδες. Myrias continet decem millia. Sed hic confuse sumitur, significatque multa millia; primi enim Christiani a Petro et Apostolis, per plures annos in Judæa, efficacissime prædicantibus, conversi fuere Judæi, iique plurimi, ut patet ex c. 2. v. 41. et c. 4. v. 4. Unde liquet, Deum non ita rejecisse Judæos, quin multos ex eis elegerit et salvarit.

Et omnes æmulatores sunt legis.] ζηλωταί. Tigur. *studiosi, sectatores.* q. d. Judæi conversi ad Christum magno zelo certant pro Mose et lege ejusque honore et observatione: verentur autem, ne illa per te tuosque sermones negligatur et aboleatur; itaque ipsi quoque a Gentibus ad Christum conversis, utpote numero et dignitate potioribus, contemnantur et protereantur. S. Jacobus agit causam Judæorum, quasi eorum Pastor, et Episcopus. Licet enim lex Mosis jam esset mortua a 24. annis, puta a prima Pentecoste, in qua facta est promulgatio legis novæ anno Christi 34. mox ab ejus passione et resurrectione; tamen illa necdum erat mortifera. Unde adhuc a Judæis observari poterat, quasi honesta et religiosa, dataque a Deo; esto neminem jam obligaret; ut ab ea quasi nefaria non essent prohibendi Judæi nec vicissim Gentiles, ad eam quasi necessariam, compellendi, ait S. Aug. ep. 19.

21. Quia discessionem doceas a Mose eorum, qui per Gentes sunt, Judæorum.] Clare Tigur. *quod defectionem doceas a Mose omnes qui inter Gentes sunt Judæos.* Hoc de Paulo spargebant Judæi manentes in judaismo, ideoque Pauli hostes, sed falso; nusquam enim vetuit Paulus Judæos circumcidi, et servare legem Mosis; imo vero ipsemet Timotheum cir-

conciderat, Actor. 16. 3 et votum Nazaræatus nuncuparat, Actor. 18. 18. Unde græce pro *discessionem*, est ἀποστασίαν. Paulum ergo vocant legis apostatam, uti eum vocavit Ebion hæresiarcha, imo apostatarum incentorem et patrem, quasi qui legem damnaret ut sacrilegam. Occasio hujus calumniæ fuit, quod Paulus elevabat Christum Christique gratiam, eoque tacite deprimebat Mosen et legem, docens nos justificari per Christi gratiam, non per legem Mosis, hanc enim illius umbram et præambulum fuisse duntaxat.

Non debere, id est, non licere eis. circumcidere filios suos,] quod circumcisio sit abolita per Christum.

Neque secundum consuetudinem ingredi.] Tigurina, *neque secundum instituta*, vel *consuetudines* patrias et Judaicas *vivere*. q. d. Audierunt te non servare ritus a patribus institutos et traditos.

22 Quid ergo est,] quid consilii? quid facto est opus?

Utique oportet convenire multitudinem; audient enim te supervenisse,] q. d. Utique conveniet multitudo Judæorum legem zelantium, ut de te tuisque dictis contra legem inquirant, querentur, accusent, et forte male tractent et mulctent, nisi præverias, teque legis studiosum ostendas.

23. Habentes votum.] nazaræatus, cujus terminus et consummatio erat sanctificatio, id est, detonsio comæ, lustratio, et sacrificii oblatio juxta legem. Num. 6. vers. 13. et sequent. Addit S. Hieronym. ep. 11. ad Aug. pedum nudationem. Nonnulli tamen per *votum*, accipiunt votum sacrificandi, uti dicam inferius.

Sanctifica.] ἁγνίσθητι, id est. *purifica te* modo jam dicto, et plenius mox dicendo. Audierant jam ante Jacobus et alii Hierosolymitani, Paulum fecisse votum nazaræatus. Hic Baron. et alii, qui censent votum hoc Paulo fuisse familiare, crebrum et quasi continuum, ideoque perpetuo abstinuisse vino.

Et impende in illis ut radant capita.] Syrus *pro illis*. Hinc censet Cajetan. Paulum hic non fuisse Nazaræum, nec solvisse votum nazaræatus: recens enim advenerat, nec voti ejus ulla facta est mentio. Paulum ergo tantum Nazaræis se junxisse, pro eisque expensas fecisse, et quasi patrinum eos præsentasse in templo. Hoc ipso enim publice declarabat se Nazaræorum judaismi et Judæorum esse patrinum et patronum. Verum Lyranus et alii censent Paulum quoque hic fuisse Nazaræum, suumque votum explesse; illudque innuit ψ *sanctifica te cum illis*. Hoc ergo votum fecit Paulus Actor. 18. 18. Si dicas eum illud explesse Actor. 18. 22 ut ibidem innui, necesse est asserere, eum illo expleto aliud nuncupasse, illudque hic exsolvisse; poterat enim quolibet die hoc votum nuncupari, et arctari etiam ad unum diem, alteroque expiari. Quod ergo ait, *Impende in illis*, id est, cum illis, vel potius pro (hoc enim significat Græcum ἐπ') illis, ut magis ostendas te legis et rituum legalium esse studiosum: Forte etiam cæteri erant pauperes, ut sumptus pro eis facere debuerit Paulus, uti censent Cajetan. et Vatablus. Pro *impende* græce δαπάνησον, id est, *fac sumptus*, *expende*, *exsolve*. Porro sumptus hi necessarii erant tum *ut radant capita sua*. Unde Arias vertit, *impende ritualis sumptus in lotionem et tonsuram capillorum*: tum consequenter ad emendas et offerendas hostias in rasure Nazaræorum lege Num. 6. v. 12. et 14. præscriptas. Vide hic, quamdiu duraverit legis, post eam abolitam, observatio, nimirum 24 annis. Hæc enim gesta sunt anno Christi 58. ut dixi in Chronotaxi: illo ergo anno lex, licet esset mortua, necdum tamen erat mortifera, ut scilicet peccaret is qui eam servaret.

25. De his autem qui crediderunt ex gentibus.] Occurrit objectioni: ne enim obtenderet Paulus Gentilium scandalum, scilicet eos exemplo suo existimaturos, se quoque debere servare legalia, docet, eum potius refrigeat, jam ad eos scriptum esse, quod lege Mosis non obligarentur, ac jussos esse abstinere tantum idolothytis, sanguine et suffocato, uti sciebat Paulus, qui huic decreto interfuerat, imo ejus causa extiterat. Actor. 15.

Ut abstineant se ab idolis immolato.] Græce, *ab idolothyto*, puta a carne et cibo idolis oblato et immolato. Vide dicta cap. 15. v. 20. et 29.

26 Tunc Paulus assumptis viris.] Vide hic facilitatem Pauli, statim acquiescentis S. Jacobi consilio, ac studium non tantum vitandi scandali, sed et conciliandi sibi Judæos. Ita omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret. Insuper S. Chrys. h. 5 de ejus laudibus, notat ejus prudentiam, quæ juxta loca et tempora, vitæ modum variat, ac quasi ambidexter nunc judaice nunc gentiliter vivit et agit. Sic Homerus initio Odysseæ celebrat Ulyssis versutiam, eumque vocat ἄνδρα πολύτροπον, id est, *virum versatilem*, qui pro rerum, locorum et temporum exigentia, noverat se vertere et versare in omnem partem, ac cuilibet genti, personæ, loco, tempori cedere, seque accommodare. Hæc dos requiritur in viro Apostolico.

Postera die purificatus cum illis intravit in templum.] Vatab. *Simulans*, ait, *se implesse tempus nazaræatus sui*, quasi Paulus vere non fecerit votum nazaræatus, sed finxerit se fecisse, ut satisfaceret Judæis. Verum hoc fuisset mendacium, quod absit a Paulo, uti recte contra S. Hier. qui Paulum asserit simulate tantum reprehendisse Petrum Galat. 2. 11. argumentatur S. Aug. ep. 19.

Quæres, quænam fuit hæc Pauli purificatio? Vatab. et alii censent fuisse votum nazaræatus, quod tum vel inchoarit, vel expleverit Paulus; ut *purificatus* sit idem, quod purificationem inchoans, vel explens. Nazaræatus enim vocatur purificatio, et sanctificatio: quia Nazaræi erant puri a vino et sicera, ac consecrati Deo. Adde, nazaræatum suscipiebant, ut castigarent luxum præteritum, et ab eo se purificarent. Denique in fine nazaræatus purificabant se, quia offerebant victimam pro peccato, ut scilicet expiarent defectus tempore nazaræatus in voti observatione commissos. Num. 6. 14. Purgatio ergo hæc fuit lotio Pauli, præsertim comæ, expleto jam voto, cremandæ. Ita Arias, q. d. Paulus purificavit, id est, lustravit et lavit se, suamque comam, ut eam mox purificaret, id est, Deo consecraret et cremaret in templo, juxta legem Num. 6. vers. 18.

Alii, ut Sanchez planius et verisimilius censent, hanc purificationem fuisse proprie dictam: ita enim semper in Græco hic vocat eam Lucas, nimirum Paulum habentem votum nazaræatus, contactu mortui fuisse pollutum, et ab hac immunditia legali se purificasse

Hoc enim proprie sonat vox *purificatus*, et banc purificationem præscribit lex Num. 6. 10. Ubi a. septem dies ei constituit, ac totidem hic eidem impendit Paulus v. 27. Eadem de causa Paulus totondit caput in Cenchris Actor. 18. v. 18. Sensus ergo est, q. d. Paulus pollutus ex funere, ab hac pollutione se purificavit radendo illi eu caput, itaque purificatus adiit templum, ut ibi annuntiaret et expleret reliquos septem dies purificationis suæ præscriptos lege N. 6. 9. Aliuqui enim si per purificationem votum ipsum nazaræatus accipias, erit amphibulogia in voce *purificatus*. Nam hic significat lustrationem: mox enim dicit, *Annuntions expletionem dierum purificationis suæ* significabit votum ipsum. Favet Syrus qui v. 23 pro *votum habentes super se*, vertit, *voto obnoxii ut mundentur*. Unde videtur colligi, quod et hi quatuor Nazaræi Pauli socii, æque ut ipse, purificati fuerint a simili immunditia legali, non autem expleverint votum nazaræatus. Idem colligitur ex eo quod sequitur: *Annuntiavit expletionem dierum purificationis suæ, donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio*, scilicet in purificatione præscripta: erant ergo omnes impuri et polluti, ideoque purificandi.

ANNUNTIANS EXPLETIONEM DIERUM PURIFICATIONIS.] De hac annuntiatione nihil præscriptum legimus. Num. 6. Unde Sanchez censet incertum esse qualis ea fuerit, et an ea a Paulo facta sit Judæis, quasi ipse eis annuntiarit suam legalem in nazaræatus pollutione purificationem, ut ita ostenderet se legem Mosaicam non contemnere, sed servare; an vero Nazaræis, quasi sociis, suum votum annuntiarit: an denique sacerdotibus: quod ultimum passim censent alii. Ad sacerdotes enim pertinebant purificationes et cæremoniæ nazaræatus utpote in Nazaræi per eos explendæ. Jam si per *purificationem* accipias votum nazaræatus, ex *expletionem* proprie in actu perfecto expletoque sumitur, q. d. Annuntians votum suum esse expletum, postulansque ut cæremoniæ et oblationes pro se fiant, quæ in expletione voti hujus præscribuntur Num. 6. 13, ubi dicitur: *Cum dies quos ex voto decreverat* (Nazaræus) *complebuntur; adducet* (sacerdos) *eum ad ostium tabernaculi fæderis et offeret oblationem ejus Domino agnum anniculum*, etc. Et v. 18. *Tunc radetur Nazaræus ante ostium tabernaculi fæderis cæsarie consecrationis suæ; tolletque capillos ejus et ponet super ignem, qui est suppositus sacrificio pacificorum.* Capilli ergo ejus velut sacri, instar hostiæ offerebantur per ignem, et cremabantur Deo cum hostia pacifica. Unde quod sequitur, *Donec offerretur* sic expone q. d. Usque dum offerretur, vel, ut offerretur, *pro unoquoque eorum oblatio*. Ita Mariana.

Ex hac expositione moraliter elice, nazaræatum nostrum, puta statum Religionis, esse statum assiduæ purificationis et sanctificationis, ac consequenter, Religiosos usque ad finem voti et vitæ, jugiter purificationi cordis et affectuum studere debere. Sin purificationem proprie accipias pro expiatione immunditiæ legalis, ex *expletionem* sumas oportet in actu inchoato hoc præsenti tempore, sed explendo in futurum, q. d. annuntians sibi explendos esse septem dies purificationis præscriptos Num. 6. 9. ubi dicitur: *Si autem mortuus fuerit subito quispiam coram eo, polluetur caput consecrationis ejus; quod radet illico in eadem die purgationis suæ, et rursum septima: et in octava die offeret duos turtures, vel duos pullos columbæ sacerdoti in introitu fæderis testimonii, facietque* (immolabit) *sacerdos unum pro peccato, et alterum in holocaustum, et deprecabitur pro eo, quia peccavit super mortuo, sanctificabitque caput ejus in die illo, et consecrabit Domino dies separationis illius, offerens agnum anniculum pro peccato.* Et hæc est oblatio de qua ait Lucas, *donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio*. q. d. Persistebat Paulus in templo, cum quatuor sociis Nazaræis per septem dies, donec die octava fieret pro eis oblatio lege præscripta, ita Vatab. Quod dico *in templo*; intellige juxta templum, in ædibus et cubiculis annexis templo: templum enim nemo ingredi poterat nisi purus. Unde pro impuris erat atrium ante templum, in quo degebant donec purificarentur. Hoc posterius videtur verius, ut paulo ante ostendi.

Tertio, aliqui hic facillime se expediunt, dicendo hæc vota et purificationes non fuisse nazaræatus, aut simili lege sancitas, sed fuisse alias peculiares, ex devotione populi et traditione majorum introductas. Tales enim fuisse apud Judæos, liquet ex Josepho l. 2. de Bello c. 15 ubi agens de Berenice sorore Agrippæ regis: *Venerat*, ait, *Hierosolymam, ut vota Deo solveret. His enim qui morbo, vel aliis necessitatibus implicantur, mos est orare per triginta dies ante quam immolent hostias; abstinere quoque vino, et capillos radere. Quem morem regina exercens illis diebus, nudipes etiam ante tribunal stetit, deprecans Florum.* Quæ verba Josephi pene ad amussim consentiunt cum hisce Lucæ, et secundum ea hæc Lucæ sic exponas, q. d. Paulus fecit votum sacrificandi, sive victimas offerendi: quare juxta ritum majorum purificavit se, id est, rasit caput, ac quotidie Deum precaturus in templum ascendit, annuntians expletionem dierum hujus suæ purificationis, ut iis expletis sacrificium quod voverat, Deo offerret. Nec obstat, quod Josephus numeret triginta dies purificationis, Lucas vero septem; quia cum numerus hic dierum ex devotione cujusque penderet, poterat ob occupationes aliasve necessitates contrahi, præsertim ad septenarium, qui Judæis ob religionem sabbati sacer erat et frequens: itaque Paulum Evangelii prædicatione occupatum eos contraxisse ad septem.

27. DUM AUTEM SEPTEM DIES CONSUMMARENTUR,] In actu progrediente, aut potius inchoante, non perfecto id est, dum pergerent aut potius inciperent consummari: necdum enim erant consummati, uti mox patebit. Unde Græca habent, ὡς δὲ ἔμελλον αἱ ἑπτὰ ἡμέραι συντελεῖσθαι, id est, *cum futurum esset ut septem dies implerentur*, vel, *cum inciperent impleri*: μέλλω enim sæpe idem est quod incipio, uti ostendam Jacobi 2. 12. licet Syrus sumat in actu pene perfecto, vertatque, *cum advenisset dies septimus*; sed minus vere. Nam Paulus paulo post captus, missus est Cæsaream, ibique mansit quinque dies c. 24. 1. quibus elapsis ductus ad tribunal Præsidis c. 24. 11. ait, *Non plus sunt mihi dies quam duodecim, ex quo ascendi adorare in Jerusalem.* Nam a Jerusalem usque ad Cæsaream est iter bidui. Adde septem, quinque et duos, habebis dies 14. non 12. Quare dicendum est Paulum dum hæc diceret, non consummasse et explesse dies septem sed eos cœpisse explere, ita ut jam ageretur dies tertius ab adventu suo in Jerusalem, qui erat primus

purificationis Pauli, quo eam inchoans, illico captus est. Adde enim tres, quinque, duos et duos alios, de quibus mox dicam, habebis præcise dies duodecim, quos hic assignat Paulus. Ita Beda. Porro aliqui hos septem dies inchoant ab adventu Pauli in Jerusalem. Ita Lyr. et Vatablus. Alii et melius a cœpta Pauli purificatione: hæc enim, ut dixi durabat septem dies. Ita Beda, Glossa, Dionys. et Sanchez.

Hæc ergo est series et Chronotaxis rei gestæ: Paulus appulit Jerusalem: postridie invisit Jacobum: ille suasit purificationem: paret illico Paulus, ac postero die, ut dicitur v. 26. purificationis causa ingressus templum, ibi capitur: quare captus est tertio die ab adventu suo Hierosolymam: sequenti die, puta quarto, ut patet v. 30. Paulus in concilio causam dicit: sequenti nocte confortatur a Christo c. 23. 11 facto mane, puta die quinto, conspirant in ejus necem Judæi, ibidem v. 12. Quare tribunus v. 23. sequenti nocte misit eum Antipatridem, quæ Hierosolymis distabat 17. horis; eo ergo pervenit Paulus die sexto ad vesperam, ac sequenti die, qui fuit septimus, pervenit Cæsaream (hæc enim ab Antipatride tantum distabat Octo horis) c. 23. 32. post quinque dies pontifex Cæsaream ingressus, Paulum coram præside accusat c. 24. 1 Paulus inter alia respondet ibidem v. 11. se a duodecim diebus venisse Hierosolymam. Numera enim dies septem jam recensitos, et quinque venientis Pontificis, præcise habebis duodecim, quos Paulus assignat: ideoque versibus jam citatis, sigillatim Lucas eos digerit eo modo quo jam recensui, ut ostendat Paulum verum dixisse, ac præcise fuisse dies duodecim.

28 GENTILES INDUXIT IN TEMPLUM] Judæi enim Gentiles aversabantur ut alienigenas, idololatras et immundos: et si e gentilismo conversi essent ad Christianismum, ut erat hic Trophimus, nihilominus eos Gentilium nomine et probro censebant, imo pejus oderant, quasi desertos judaismi hostes, hinc capitale erat Gentili ingredi templum, teste Josepho l. 5. Antiq. c. 14. *Templum* hic vocat, non Sanctum; hoc enim solis sacerdotibus ingredi licebat, multo minus Sanctum sanctorum; hoc enim soli Pontifici patebat, idque semel in anno dumtaxat. scilicet in die expiationis: sed atrium laicorum, quod ante Sanctum, et ante atrium sacerdotum erat sub dio, e quo populus spectabat sacerdotes orantes et sacrificantes in suo atrio. Porro ante hoc atrium Judæorum, adjectum est atrium extimum pro Gentilibus et immundis: ipsi ergo illud dumtaxat ingredi poterant: quod proinde non habebatur locus sanctus, sed profanus.

30. TRAHEBANT EUM EXTRA TEMPLUM] Ut enim liberius et audacius occiderent, nec templum ejus sanguine pollnerent, ait Chrysost. Dices, in templo est jus asyli, ut reum ex eo extrahere non liceat, nisi sit insidiosus, homicida, aut publicus latro, vel publicus depopulator agrorum, ut habetur cap. *Immunitatem*. Extrav. de Immun. quo jure ergo Judæi Paulum e templo extraxerunt? Resp. Jus asyli immunitatis, ex Jure Canonico et civili proprium est templo novæ legis, non veteris, uti contra Canonistas docet Abulens. in c. 21. Exodi q 16. nusquam enim in veteri Script. exstat sanctio de hac templi immunitate. Ex reverentia tamen templi, noluerunt Paulum ibidem vulnerare vel occidere. Adde, censebant Paulum violasse sanctitatem templi, inducendo in illud Gentilem Trophimum, ideoque eo quasi indignum, extrahendum esse. Porro templum cæde, aliove scelere pollutum, expiabatur communi ritu semel in anno in die expiationis, Levit. 16. 15 et sequent. nisi in eo perpetrata esset idololatria: tunc enim statim expiari debebat, nec ante expiationem licebat in eo sacrificare, ut colligitur 4. Reg. 23. vers. 4. et 2 Paral. 29. 3.

ET STATIM CLAUSÆ SUNT JANUÆ.] ne in hoc tumultu Gentiles in templum irrumperent, quasi Paulum, vel Trophimum Gentilem (ob quem seditionem concitarant Judæi) liberaturi et defensuri: ac ne in hoc tumultu cædes aliqua committeretur in templo. Aliter Arias: censet enim januas templi divinitus fuisse clausas ut Paulus adhuc degens in eo maneret, et servaretur, nec ab affluente populi furentis turba occideretur Quod si verum esset, utique ingens fuisset miraculum, æque ac Dei in Paulum patrocinium.

31 CONFUNDITUR.] συγκέχυται *commiscetur, conturbatur*.

32. DECURRIT AD ILLOS.] Scilicet ex arce edita in subjectum sibi templum, ubi Paulus a Judæis rapiebatur ad necem. Arx hæc non fuit in Sion, ut vult Cajet. sed fuit turris Antonia, quam ita ex Josepho et aliis describit Adrichom. in Descr. Jerusalem: *Antonia arx firma et munita valde, a Septemtrione templo adjacens. quæ olim ab Hyrcano Machabæo in rupe quinquaginta cubitis alta, et undique obrupta extructa, et Turris Baris vocata est. Hanc Pontifices a Machabæis orti, usque ad Herodem incoluere: ubi in cella ad hoc ipsum structa. sacra Pontificis stola servabatur. præfecto arcis accendente ibi lucernam quotidie Herodes major regnum adeptus, hanc arcem cum opportuno loco cohibendis Civibus, ne quid rerum novarum per seditionem molirentur, sitam esse deprehenderet. eam magno sumptu instauravit et intus regia magnifica instar palatii et civitatis formata, et per quatuor angulos quatuor turribus excelsis (quarum tres quinquaginta, quarta vero septuaginta cubitis eminebat) communivit, unde totum templum videri poterat: eamque in gratiam M Antonii triumviri, amici sui, Antoniam denominavit. In quo Romani milites cum armis semper excubabant observantes ne quid novi populus festis diebus in templo committeret Et sic templum civitati, templo autem Antonia castrum erat* Eadem habet Aristæus lib. de 72 Interpretibus, Hegesippus l. 1 de Excidio Jerusalem c. 6. et alii.

33. CATENIS DUABUS] Una ligabat manus, altera pedes Pauli. uti ei prædixerat Agabus v. 11.

34. IN CASTRA.] *Castra* hæc erant præsidium Romanorum in arce Antonia. de qua jam dixi Unde græce est εἰς τὴν παρεμβολήν. id est, *in locum communitum, militumque stationibus et tentoriis interstinctum*.

35 GRADUS,] quibus ascendebatur in arcem Antoniam.

36 TOLLE EUM.] Ita clamarunt Judæi contra Christum Joan 19. 15. non mirum ergo si idem clament contra Paulum qui non nisi Christum spirabat. Chrysost. et OEcumen aiunt aliquos exponere, q. d. *In sagua eum tollendo injice*. puta in hastas et enses militum, sub signis in arce congregatorum.

38. NONNE TU ES ÆGYPTIUS, QUI ANTE HOS DIES TUMULTUM CONCITASTI?] Puta ante triennium, nimirum anno Claudii Imper 13 Christi 55 hæc enim a tri-

hœc dicta et acta sunt anno Christi 58. Neronis 2. Ita Euseb. in Chronico, qui et lib. 2. Histor. c. 21. ex Josepho l. 20. Antiq. c. 20. hunc Ægyptium ita describit: *Eodem, ait, tempore quidam ex Ægypto venit Hierosolyma, vatem se esse profitens, et plebi suadens ut secum se in montem Oliveti ascenderet, qui e regione urbis ad quintum abest stadium: illic enim visuros suo jussu cadere Hierosolymorum mœnia, ita ut per eorum ruinas aditus in urbem pateat. Quo cognito Felix jubet milites arma sumere: stipatusque multis equitibus ac peditibus erumpens, invadit turbam seductam ab Ægyptio: quorum quadringentis occisis ducentos vivos cepit: Ægyptius ipse pugna elapsus disparuit. Post hæc latrones rursum ad rebellandum Romanis incitabant populum, dictitantes excutiendum illorum imperium, et non assentientium vicos direptos absumebant incendiis.*

Porro Ægyptii olim male audiebant, tamquam malarum auctores artium. Unde proverbium; *Nectunt stupendas machinas Ægyptii*, de versutis, et ut ait Plautus, consutis dolis dictitatum. Et: *Lydi improbi, post hos secundi Ægyptii. tertiique Cares perditissimi omnium.* Et: *Ægypti nuptiæ*, inauspicatæ et infelices dicebantur, Sumptum a fabula Ægypti, qui filios quinquaginta totidem filiabus fratris maritos dedit: at hi præter unum, omnes a sponsis jugulati sunt. Sic etiamnum errones illi, quos Itali *Cingaros* vocant, qui divinando cuique fortunam, evacuant bursam, *Ægyptii* nuncupantur, et ex Ægypto se venisse jactitant.

Quatuor millia.] Tot initio eduxerat ex Ægypto, sed, ut fit affluente turba prædonum numerus excrevit ad triginta millia, uti narrant Josephus et Eusebius jam citati.

Sicariorum] Ita dicti qui sicas gestabant ad secreto, occulte et expedite alios trucidandum. Sica enim erat gladius brevior, sed acutior, ita dictus a secando, quasi seca. Unde Cicero oratione 2. et 3 in Catilinam: *Non jam, ait, inter latera nostra sica illa versabitur, non in campo, non in foro, non in curia, non denique inter domesticos parietes pertimescemus.* Ecce rursum Paulum similem Christo. Christus enim cum Barabba compositus, inter latrones quasi latro crucifixus est: ita Paulus hic censetur sicarius, imo sicariorum antesignanus.

39. A Tarso Ciliciæ.] Est enim alia Tarsus in Bythynia, alia in India Tarsus olim vocata est *Tersus*, quod illic primum a diluvio apparuerit terra sicca: vel quod illic delapsus Pegasus talo fracto, quem illi ταρσον vocant, claudicationem contraxerit. Ita Stephanus lib. de Urbibus, aut a serie remigii et remigum, quam Græci vocant ταρσον. Tarsus enim utpote maritima, remigibus et navibus abundabat. Unde in Script. celebrentur naves Tharsis.

Non ignotæ.] Id est notæ, celebris. Est enim, erat enim Tarsus Ciliciæ metropolis. Ita Stephanus l. de Urbibus: nunc vero longe celebrior est, eo quod illi Paulum Apostolum debeamus.

Municeps,] πολίτης. id est civis; Syrus, *in qua natus sum. Municeps* a munere, quasi munus capiens. proprie is dicebatur, qui in civitatem Romanam receptus, munerum particeps fiebat, quales fuerunt Tusculani, Tiburtes, Prænestini, Arpinates, etc. quibus non licebat Magistratum capere, sed tantum muneris partem. Ita Festus. *Municipes dicti, quod munera civilia capiant*, ait Paulus in l. *Munus* ff *de verborum et rerum significatione*. Postea tamen abusive municipes dicti sunt, cujusque civitatis cives, ait Ulpianus in dict. l. 1. ff *ad municipales*. Dicit hoc Paulus. q. d. Ego non sum Ægyptius ille sicariorum dux; ut tu putas tribune; quia sum Tarsensis, ac consequenter Romanus municeps et civis.

Allocutus est] Miratur hic merito S. Chrys. Pauli animum ingentem, qui in tanto tumultu et periculo sibi præsens, imperturbatus, celsus et erectus, utpote innocentiæ causæque suæ confisus, ac Deo nixus, tam appositam, imo compositam ad populum furentem habuerit concionem, ut miro omnium silentio sit auditus, nimirum *justus ut leo confidit*, dicitque cum Psalte: *Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo? Si consistant adversum me castra. non timebit cor meum. Si exurgat adversum me prælium, in hoc ego sperabo*. Psal. 26 1. utique dicebat Paulus: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum.*

Rursum vide hic Pauli pectus ardens amore suæ gentis, licet erga se ingratissimæ, sibique inimicissimæ, quod in tantis injuriis adhuc de Judæorum salute cogitet. si vel aliquos possit Christo lucrifacere et salvare. Unde optabat pro eis anathema fieri a Christo. Rom. 9. 1.

Tertio, vide quantus fuerit in Paulo zelus honoris divini, ad propagandum nomen et Ecclesiam Christi, ejusque Majestatem et gloriam amplificandi, Nam etiam in mediis vinculis et tumultibus, ipsoque agone mortis tacere non potest. quin Jesum Christum pro viribus prædicet, celebret. glorificet; esto auditores omnes obstrepant et acclament.

Denique Paulus captus fuit circa Pentecosten, ut dixi v. 17. et forte ipso festo Pentecostes, quo allusit dicens c. 20. 22. *Ecce alligatus ego spiritu vado in Jerusalem. et Spiritus Sanctus protestatur, quod vincula et tribulationes me manent Hierosolymis.* q. d. Alligat et impellit me Spiritus Sanctus in Jerusalem, ut in ejus festo, puta Pentecoste, pro ipso vinculis alliger. Unde sicut sanctus Petrus ante 24. annos, in prima Pentecoste Christiana habuit primam concionem ad populum, Actor 2. ita in eadem habet et Paulus hic; sed causa et eventu dissimili. Petrus enim habuit auditores, ob prodigia Pentecostes. maxime capaces, et benevolos, ideoque illico vi spiritus et linguæ igneæ convertit tria hominum millia; Paulus vero concionatus est ad hostes sibi infensissimos poscentes eum ad necem: unde fructum alium non retulit, quam ut in eum jaciendo vestes et pulverem, acclamarent: Tolle eum de terra: non enim fas est eum vivere.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PAULUS PERORANS AD POPULUM, SUAM DE COELO VOCATIONEM, CONVERSIONEM ET MISSIONEM ENARRAT. SILENTER AUDIT EUM POPULUS, DONEC PAULUS EDICIT, SE MISSUM AD GENTES. TUNC ENIM VESTES ET PULVEREM JACIENS IN AEREM, VOCIFERATUR: TOLLE EUM DE TERRA. QUARE TRIBUNUS JUBET PAULUM FLAGELLARI ET TORQUERI: ILLE ASSERENS SE CIVEM ESSE ROMANUM, FLAGRIS SE EXIMIT. TRIBUNUS POSTERO DIE EUM SOLUTUM STATUIT IN CONCILIO SACERDOTUM ET PRIMORUM, UT CAUSAM SUAM AGAT.

1 Viri fratres, et patres, audite quam ad vos nunc reddo rationem. 2. Cum audissent autem
quia Hebræa lingua loqueretur ad illos, magis præstiterunt silentium. 3. Et dicit: Ego
sum vir Judæus, natus in Tarso Ciliciæ, nutritus autem in ista civitate, secus pedes Ga-
malieI eruditus juxta veritatem paternæ legis, æmulator legis, sicut et vos omnes estis hodie:
4. qui hanc viam persecutus sum usque ad mortem, alligans et tradens in custodias viros ac mu-
lieres. 5. Sicut Princeps sacerdotum mihi testimonium reddit, et omnes majores natu, a quibus
et epistolas accipiens, ad fratres Damascum pergebam, ut adducerem inde vinctos in Jerusalem
ut punirentur. 6. Factum est autem, eunte me, et appropinquante Damasco media die, subito de
cœlo circumfulsit me lux copiosa: 7. et decidens in terram, audivi vocem dicentem mihi: Saule,
Saule, quid me persequeris? 8. Ego autem respondi: Quis es Domine. Dixitque ad me: Ego sum
Jesus Nazarenus, quem tu persequeris. 9. Et qui mecum erant, lumen quidem viderunt, vocem
autem non audierunt ejus, qui loquebatur mecum. 10. Et dixi: Quid faciam Domine? Dominus
autem dixit ad me: Surgens vade Damascum: et ibi tibi dicetur de omnibus, quæ te oporteat
facere. 11. Et cum non viderem præ claritate luminis illius, ad manum deductus a comitibus,
veni Damascum. 12. Ananias autem quidam, vir secundum legem testimonium habens ab omni-
bus cohabitantibus Judæis, 13. veniens ad me, et astans dixit mihi: Saule frater respice: Et ego
eadem hora respexi in eum. 14. At ille dixit: Deus patrum nostrorum præordinavit te, ut cogno-
sceres voluntatem ejus, et videres justum, et audires vocem ex ore ejus: 15. quia eris testis
illius ad omnes homines, eorum quæ vidisti et audisti. 16. Et nunc quid moraris? Exurge, et ba-
ptizare, et ablue peccata tua invocato nomine ipsius. 17. Factum est autem revertenti mihi in
Jerusalem, et oranti in templo, fieri me in stupore mentis, 18. et videre illum dicentem mihi:
Festina, et exi velociter ex Jerusalem: quoniam non recipient testimonium tuum de me. 19. Et ego
dixi: Domine ipsi sciunt quia ego eram concludens in carcerem, et cædens per synagogas eos qui
credebant in te. 20. Et cum funderetur sanguis Stephani testis tui, ego astabam, et consentie-
bam, et custodiebam vestimenta interficientium illum. 21. Et dixit ad me: Vade: quoniam ego in
nationes longe mittam te. 22. Audiebant autem eum usque ad hoc verbum, et levaverunt vocem
suam dicentes: Tolle de terra hujusmodi, non enim fas est eum vivere. 23. Vociferantibus autem
eis, et projicientibus vestimenta sua, et pulverem jactantibus in aerem, 24. jussit tribunus in-
duci eum in castra, et flagellis cædi, et torqueri eum, ut sciret propter quam causam sic accla-
marent ei. 25. Et cum astrinxissent eum loris, dixit astanti sibi Centurioni Paulus: Si hominem
Romanum et indemnatum licet vobis flagellare? 26. Quo audito, Centurio accessit ad tribunum,
et nuntiavit ei dicens: Quid acturus es? hic enim homo civis Romanus est. 27. Accedens autem
tribunus, dixit illi: Dic mihi, si tu Romanus es? At ille dixit: Etiam. 28. Et respondit tribunus:
Ego multa summa civitatem hanc consecutus sum. Et Paulus ait: Ego autem et natus sum.
29. Protinus ergo discesserunt ab illo, qui eum torturi erant. Tribunus quoque timuit postquam
rescivit, quia civis Romanus esset, et quia alligasset eum. 30. Postera autem die volens scire di-
ligentius, qua ex causa accusaretur a Judæis, solvit eum, et jussit sacerdotes convenire et omne
concilium, et producens Paulum, statuit inter illos.

1. VIRI FRATRES ET PATRES.] *Patres* vocat Pontifices, sacerdotes, et cæteros ætate, vel dignitate præstantes: reliquos appellat *fratres*. Vide dicta c. 7. 2 Nota hic modestiam, mansuetudinem et prudentiam Pauli, qua ubique decorum servat, ut omnibus se insinuet.

REDDO RATIONEM.] Græce, ἀπολογίας. id est *defensionem* contra accusationem, mihi a Judæis Asianis intentatam. Aliqui legunt *excusationem*.

3. SECUS PEDES GAMALIEL.] Id est, discipulus Gamalielis: discipulorum enim est stare, vel sedere ad pedes magistri in altiori cathedra sedentis. Sic Magdalena *sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius* Lucæ c. 10. v. 39 Huc spectat illud Moysis Deut. 33. v. 3. *Et qui appropinquant pedibus ejus* (puta discipuli Dei, qui eum audiunt ejusque pedes et vestigia sequuntur) *accipient de doctrina illius*.

ERUDITUS JUXTA VERITATEM κατ' ἀκρίβειαν. id est *juxta exactam rationem*, vel *juxta rigorem*. PATERNÆ LEGIS.] Tigurina, *institutus accurate in patria lege*. Forte Noster pro ἀκρίβειαν, legit ἀλήθειαν, id est *veritatem*; aut certe illam pro hac accepit; veritas enim rigida est, et in exacta ratione, adeoque in indivisibili, et in puncto consistit.

ÆMULATOR LEGIS.] Græce ζηλωτὴς τοῦ Θεοῦ. id est, *Zelator Dei*, nimirum legis Dei, qui enim zelator est legis, zelator est Dei, qui auctor est legis.

4. QUI HANC VIAM,] hunc vivendi morem, hanc vitæ rationem, consuetudinem et institutum (hoc enim significat Hebr. דרך *derech*, id est via) puta Christianismum, PERSECUTUS SUM USQUE AD MORTEM.] Morti tradens sanctum Stephanum aliosque Christianos. Aliter Hugo, q. d. Adeo sectator eram legis, ut paratus essem mori pro ea. Verum græca est ἐδίωξα, id est *hostiliter persecutus sum*, fideles Christi, usque ad mortem et internecionem.

5. SICUT PRINCEPS SACERDOTUM MIHI TESTIMONIUM REDDIT.] Hinc probabiliter. Sanchez et alii censent, Paulum servasse litteras olim sibi a Pontifice et Concilii traditas: tum quia eas ad hæc tempora periculosa et dubia, magno sibi usui fore arbitrabatur: tum ut iis se aliosque accenderet ad Christi amorem, qui eum publicum persecutorem, publica fide auctoratum, tam benigne sit complexus, tantaque gratia donarit.

AD FRATRES.] Judæos scilicet, qui erant Damasci, ut mihi in capiendis Christianis os et manum, puta consilium et opem præstarent. Aliter Vatabl. *ad fratres*, inquit, id est, adversus fratres, puta Christianos

UT PUNIRENTUR.] Syrus *ut capite mulctarentur*.

6 CIRCUMFULSIT.] περιαστράψαι, id est *circumfulguravit*. Unde lux hæc instar fulguris perculit oculos Pauli eumque cæcavit.

9. ET QUI MECUM ERANT, LUMEN QUIDEM VIDERUNT, VOCEM AUTEM NON AUDIERUNT.] Articulatam scilicet et distinctam: nam confusum vocis sonum eos audiisse, patet ex illo cap 9. vers. 7. *Audientes quidem vocem, neminem autem videntes*, licet S Chrysost. id explicet de Pauli voce, quasi ejus socii vocem Pauli respondentis audierint, non Christi objurgantis Græca addunt: καὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο, *et exterriti fuerunt*: unde et omnes cum Paulo in terram corruerunt, uti asserit Paulus Agrippæ regi c 26. 14

11. ET CUM NON VIDEREM PRÆ CLARITATE (græce δόξης, id est, *gloria*) LUMINIS.] Significat lucem hanc ingentem fuisse et augustam, utpote quæ a divino Christi corpore evibraretur, ejusque Majestatem et gloriam repræsentaret.

12 VIR SECUNDUM LEGEM.] Græce εὐλαβής, id est *reverens, pius secundum legem*; Syrus, *justus in lege* Sensus est, q. d. Religiosus legis observator. Commendat Paulus Ananiam a tribus, scilicet a pietate, doctrina et bona fama

13. RESPICE,] ἀνάβλεψον, id est, *recipe visum, attolle oculos, apertis oculis me intuere* Hac enim voce Ananias cæcitatem Pauli discussit, eique oculorum usum visumque restituit. Unde sequitur: *Et ego eadem hora respexi in eum*: græce ἀνέβλεψα εἰς αὐτόν, id est, *recepto visu vidi illum*, vel, *intuitus sum et aspexi in eum*. Aliqui vertunt, *suspice*, sive *sursum aspice*: hoc enim innuit ἀνα. Solent enim exurientes sursum aspicere, ut cœli lucem utpote clariorem cæteris, intueantur.

14 PRÆORDINAVIT TE.] Legit Interpres προεχειρίσατο, jam legunt προεχειρίσατο.] id est *designavit*, vel *præparavit te*; Syrus *constituit te*; alii, *expedivit te*, ut esses Deo πρόχειρος, id est, *ad manum promptus* et expeditus ad discurrendum, et evangelizandum per totum orbem.

ET VIDERES JUSTUM.] Puta Christum, qui est *justus* antonomastice, puta formaliter in se justissimus: et causaliter justificans omnes, qui umquam justi fuerunt, sunt aut erunt Unde Christus a Daniele c. 9. 24 vocatur *justitia sempiterna*, et *Sanctus sanctorum* Hinc patet, Christum Paulo fuisse vicinum, eique apparuisse, ac suo fulgore eum cæcasse. Unde et vocem ex ore ejus manantem auribus suis accepit et audivit, quod utique naturaliter fieri non potuisset, si Christus fulsisset in cœlo, non in aere Paulo vicino.

Rursum S Chrys. notat Paulum tacite culpare Judæos injustitiæ, quod Christum justum occiderint. Nota pro τὸν δίκαιον, id est *justum* masculine, aliqui legunt τὸ δίκαιον, id est *justum* neutre, puta id quod justum est, justitiam, q. d. Ut videas Christi ejusque legis justitiam, quam antea zelo excæcatus non videbas Minus recte: eodem tamen redit sensus.

16. ABLUE PECCATA TUA.] Per Baptismum: licet enim videatur Paulus jam ante totum se Deo dedens, per actum contritionis abluisse peccata sua, esseque justificatus; tamen is actus includebat propositum baptismi et ab eo vim abluendi accipiebat, uti docet Conc. Trident. sess. 14. c 4. Insuper baptismus abluebat peccata venialia, et quæ in Paulo erant reliqua, omnemque pœnam tam iis, quam peccatis mortalibus, per contritionem jam remissis debitam, uti communiter docent Doctores Scholastici tract. de pœnit. et de baptismo.

INVOCATO NOMINE IPSIUS.] Oportet enim baptizandos ante baptismum, invocare Christum, a quo sperant gratiam, justitiam et salutem; hæcque Christi invocatio est una inter cæteras congrua ad baptismum dispositio.

17 FIERI ME IN STUPORE MENTIS.] Græce, *in extasi*: hæc enim stuporem tam corpori, quam menti inducit. Videtur hæc extasis Paulo contigisse tertio anno a conversione et baptismo, cum rediit Jerusalem, Act. 9 26. Galat. 1. 18. Hoc enim videtur connexa Pauli narratio exigere Tum enim constitutus est Gentium doctor: unde et mox cœpit Gentibus prædicare. Ita Sanchez. Aliqui tamen censent eam con

tigisse diu postea, nimirum cum initurus apostolatum ad Gentes, Act. 13. v. 2. raptus est in tertium cœlum, 2. Cor. 12. 2. Verum ille raptus videtur contigisse Antiochiæ, ubi Paulus ordinatus est Episcopus, et Apostolus Gentium; hæc autem contigit Hierosolymis in templo, ut ipse hic asserit.

18. Exi velociter ex Jerusalem.] Prævidebat Deus Judæos Paulo machinaturos carceres et mortem, si iis in Jerusalem prædicaret, per suam omniscientiam, qua præscit omnia futura, etiam conditionalia, licet numquam futura, eo quod conditio numquam sit futura, uti ostendi Jeremiæ 38. 17. Jubet ergo Paulum e Jerusalem excedere, quia ejus vita et salus sibi curæ erat, eaque uti volebat ad multorum conversionem.

19. Ipsi sciunt.] Est modestiæ Pauli ad manendum Hierosolymis, ibique prædicandum contra Deum egredi jubentem replica, q. d. Judæi sciunt quam ferventer pugnarim olim pro judaismo: nunc cum ab eo tam mire a Deo conversus sim ad Christianismum, pro eoque ferventius decertem, utique scire possunt et debent, me non privato odio aut affectu id agere, sed impelli a Deo, qui intellectum meum et voluntatem tam potenter immutavit, ut Christum, quem prius non cognitum summe oderam, jam agnitum summe diligam et prædicem: ac proinde mihi tanquam Judæo, Christianorum olim hosti, sed nunc a Deo illuminato, et de veritate certo credere debent. Ita Lyr. Dionys. et alii. Commemorat hoc Judæis Paulus, ut ostendat summum eis amorem, quo apud eos cupivit manere, iisque prædicare: quod ergo, iis relictis ire rit ad Gentes, non ex suo voto, sed Dei jussu compulsum fecisse: simul terret eos, ne religionem Christianam, quasi ab hominibus inventam persequantur, quin potius eam ut divinam, et a Deo revelatam revereantur.

20. Stephani testis tui.] Græce. *Protomartyris tui*. Primus enim ex adultis Stephanus sanguine fuso, Christo testimonium perhibuit.

Ego astabam,] ἐφεστὼς, id est *assistebam, instabam*, et quasi supra stabam, velut dux et choragus.

Et consentiebam,] *συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει*, id est, *complacebam neci ejus, comprobabam ejus interfectionem*.

Moraliter disce hic, quantus fuerit Pauli affectus in suam gentem et patriam, eumque imitare. Rursum, quam ejus ingratitudinem gratia, iram patientia, livorem amore, malevolentiam benevolentia, invidiam modestia, maleficia beneficiis et præteritis et præsentibus vincere et obruere satagerit. Multis enim idipsum, quod Paulo, accidit, ut cum pro republ. suisque civibus se suaque impenderint, levi de causa eos ingratos, imo hostes experiantur. Celebrant Græci Epaminondam Ducem Thebanorum, qui ob æmulis accusatus quod quatuor mensibus diutius quam populus jusserat, gessisset imperium, rebus ita exigentibus, quod erat confessus est; neque pœnam mortis lege sancitam abnuit; sed unum ab iis petivit, ut in occisi sepulcro conscriberent: *Epaminondas a Thebanis morte mulctatus est, quod eos coegit apud Leuctra superare Lacedæmonios, quos ante se imperatorem nemo Bœotiorum ausus fuit aspicere: in acie uno prælio non solum Thebas ob interitu retraxit, sed etiam universam Græciam in libertatem vindicavit.* Hæc cum dixisset æmulis pudorem injecit, ac risus omnium cum hilaritate coortus est, neque quisquam judex ausus est ferre suffragium, sic a judicio capitis maxima discessit gloria. Ita Æmilius, Plutarch. et alii in vita Epaminondæ.

Themistocles Atheniensibus ipsum contumelia afficientibus: *Quid tumultuamini*, inquit, *adversus eos, a quibus sæpe magnis estis affecti commodis?* Dicebat autem se similem platanis, sub quarum umbram accurrunt homines afflicti tempestate, et easdem simul ut redit serenitas, vellunt: sic enim populus in belli periculis, virorum fortium implorat opem; in pace contemnit, conviciis et injuriis vexat. Ita Plutarch. in Græc. Apophth. Hinc Antisthenes dicebat: *Regium est cum bene feceris, audire male*, teste Laertio lib. 6. cap. 1.

Demosthenes inter fugiendum respiciens subinde ad arcem Palladis, exclamavit: *O Pallas urbium domina, cur tribus infaustissimis bestiis delectaris, noctua, dracone et populo?* Noctua cum sit avium inauspicatissima, tamen Palladi erat sacra, ut et draconem habebat pro gestamine; populus autem belluæ est multorum capitum, pessimam gratiam referre solita optime de se meritis, ut Socrati, Phocioni, Lycurgo et aliis compluribus. Ita Plutarch. in eodem.

Alphonsus Aragonum Rex increpitus, quod in Alvarum Lunam hominem sibi plane ingratum, tanta beneficia contulisset: *An ignoratis*, inquit, *ingenti beneficio non nisi ingenti ingratitudine satis semper fieri?* Ita Panorm. l. 2. de Gestis Alphonsi.

Scipio Africanus ab æmulis accusatus peculatus in rostris, libere ita respondit: *Memini Quirites me tali die de Annibale et Pœnis egregiam victoriam consecutum: quare posthabitis litibus hinc eumdem in Capitolium censeo, ut pro Republica felicissime gesta divino Numini gratias agamus.* Scipionem ergo in Capitolium secuta est tota concio, Magistratu cum solis ministris relicto. Ita Plutarch. in Scipione.

Hosce omnes longe superavit Moses, qui a populo sæpe lapidibus appetitus, eum tamen dilexit instar matris, adeoque pro eo se devovit, dicens: *Aut dimitte eis hanc noxam; aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti*, Exodi 32. 32. Unde et sibi relipsa a Deo juesum dietumque censuit: *Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum, et defer in terram pro qua jurasti patribus eorum.* Numer. c. 11. v. 12. Hinc et a Deo hoc elogium meruit: *Erat enim Moses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra.* Numer. 12. vers. 3. Mosen æmulatus est Paulus, cupiens anathema fieri pro suis ingratissimis Judæis, Rom. 9. 3. Vide illis locis dicta.

21. In nationes longe,] ad gentes remotas. Addit hoc Paulus, ut ostendat se invitum, nec nisi Dei mandato a Judæis divertisse ad Gentes, ac proinde Judæos in hac re debere sibi veniam dare, divinæ voluntati cedere, imo obsecundare; sed tantus erat Judæorum suæ nationis amor et tantum Gentium odium, ut interpretantes hunc insignem esse sui contemptum, quod nimirum Gentibus postponerentur, quodque Paulus Messiæ gratiam Judæis promissam ab eis transferret ad Gentes (hoc enim contumeliosum eis videbatur, quasi ipsi indigni essent veritate: Evangelio, Messia et salute: illi autem dignæ essent Gentes, ideoque pro-

missionum Abrahæ Judæorum parenti factarum, fu turæ hæredes) ut illico eum quasi judaismi transfugam, et Messiæ proditorem poposcerint ad necem.

Moraliter, tales hodie multi sunt, qui tamdiu audiunt Concionatores, Superiores, præceptores, confessarios, monitores, quamdiu nihil contra eos dicunt; ubi vero vitia reprehendunt, ulcusque tangunt, illico aures animumque avertunt Miseri sane et miserandi qui cum in corporalibus morbis medicos admittant, pharmacaque amara libentes hauriant, in spiritualibus, qui multo majores et damnosiores sunt, numen medicum et medicinam respuunt.

22 TOLLE DE TERRA HUJUSMODI,] τοιοῦτον id est *talem*, Paulum scilicet apostatam et suæ gentis hostem.

23 PROJICIENTIBUS VESTIMENTA SUA, ET PULVEREM JACTANTIBUS IN AEREM] Primo, in signum excandescentiæ et detestationis, quod execrentur verba Pauli, ait Lyran Secundo, ut vi quasi a tribuno extorqueant sententiam damnationis Pauli. Ita Chrysost. Tertio, ut significent Paulum turba orem esse non tantum terræ, sed et aeris ac Cœli, ait Cajetan. Quarto, in signum furoris et turbulentiæ: est enim hoc signum, uno imago et principium seditionis et pugnæ. Ita Diony. Glossa vero Interl censet hoc signum fuisse mœroris Quinto, Sanchez, ut significent, ait, Paulum a tribuno lapidibus esse obruendum quasi blasphemum et religionis contemptorem: nam in lapidationes vestis ponitur, et lapides mittuntur, cujus optima imago est ventilatio pulveris: erat enim Paulus in turba et intra templi ambitum, ubi lapidibus appeti non poterat. Pro iis ergo pulverem jactant, ut indicent se primos in eum missuros lapides, ubi id licebit, sicut ipse olim per suos fecerat in Stephanum, ipsomet hic narrante; ut quem persecutus est culpa, sequatur in pœna.

Moral. Hæ furiæ Judæorum ipsosmet vexarunt, non Paulum. Nam, uti docet S August in illud Ps. 96. *Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus: Furor magis cruciat animum furentis, quam corpus patientis.* Et alibi: *Maledictum et maleficium patientia repercussum, in suum redit auctorem, illæso eo qui petebatur.* Porro Paulus amore cum furore certabat, perinde ac medicus conviciis et pugnis phrenetici non irritatur, sed magis ad commiserationem, ejusque curationem incitatur. Scit enim eum esse phreneticum, id est, sui impotem, mentisque non sanæ, sed insanæ. Phrenesi ergo convicia tribuit, non homini.

24. JUSSIT TRIBUNUS INDUCI EUM IN CASTRA.] In arcem Antoniam, ubi erat præsidium Romanorum, uti dixi cap. præced. v. 34. Consistebat enim Paulus in gradibus arcis, perorans ad populum interius ad gradus consistentem: inde ergo in arcem induci jubetur, ne populus tumultuans Paulum, et per Paulum forte arcem invadat

ET FLAGELLIS CÆDI ET TORQUERI.] Syrus et Græce: *ut per flagra interrogaretur*, vel, *examinaretur* Injuste in Paulum hic agit tribunus: nec enim ob furorem populi tumultuantis, licebat Paulum damnare ad torturam et flagra. Ita Chrysost. Unde recte Paulus excipit, iisque se eximit Nam, ut ait Lucas:

25 ET CUM ASTRINXISSENT EUM LORIS.] Ad palum, vel columnam, uti Christus columnæ alligatus est dum flagellaretur, quæ Romæ in templo S. Praxedis religiose servatur et visitur. S Ignatius, uti refert Antonius in Melissa part 2 ser 89. dictitabat: *Dum cæderis, firmiter quasi incus stato. Generosi athletæ est cædi, et vincere: maxime vero propter Deum omnia nobis patienda sunt, ut et ipse nos patiatur.* Ita Paulus stabat hic quasi incus pro Christo tundenda.

DIXIT ASTANTI (ἐφεστῶτι, id est *instanti supra stanti*, quasi qui torturæ et flagellationi Pauli præesset) SIBI CENTURIONI PAULUS. SI HOMINEM ROMANUM ET INDEMNATUM LICET VOBIS FLAGELLARE?] Duplex eis crimen objicit. Prius, quod civem Romanum: posterius, quod indemnatum velint flagellare. Vide dicta c 16. v. 37. Dixit hoc Paulus, non quod flagella pro Christo refugeret, qui in iis gloriabatur; sed ne probrum hoc in Christi fidem et religionem derivaretur, quasi Christiani flagellandi et exterminandi essent Rursum tribuno consulebat, ne is hac iniquitate conscientiam læderet, et Deum offenderet, simulque docuit judices, ne simplices et pauperes in gratiam potentum opprimant. in memores eorum vindicem fore Deum judicum judicem. Nam, ut ait Psaltes: *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adjutor.*

28. EGO MULTA SUMMA CIVILITATEM HANC CONSECUTUS SUM.] q. d. Ego multa pecunia ejus civitatis Romanæ, sive ut haberer civis Romanus, comparavi et enim Græcum πολιτεία et *civitatem* et *civilitatem* significat Sicut enim a πολιτεία πολίτης, ita a civitate civis dicitur. Unde aliqui codices hic legunt *civitatem*, id est jus civitatis, jus civicum. Sic Jurisconsulti dicunt aliquid fieri civiliter, id est, jure civili, vel civico; item dari actionem civilem, petere officia civilia, etc. *Civilitas* ergo non significat hic urbanitatem et concinnitatem morum, quæ rusticitati opponitur; nec etiam socialem inter cives conversationem, vel administrationem reip. ut volt Beda; sed jus civitatis, quo quis particeps fiebat privilegiorum Romæ sive prærogativarum quibus gaudebant cives Romani: inter quas erat una, ut verberibus cædi, et in crucem agi non possent, qua de causa cum S Petrus Romæ crucifixus est, S. Paulus, ut civis Romanus, non crucifixus, sed capite plexus est.

Porro jura et privilegia civium Romanorum erant multa et magna, quæ recenset Brissonius l. 1. Antiq. juris civil. c. 13 Primum erat Ex civium Romanorum testamentis solis cives capiebant, civiumque dumtaxat Romæ rata habebantur testamenta. Secundo: Inter solos cives Rom., justæ nuptiæ contrahebantur. Unde Seneca l 4. de Benef. c. 35 *Promisi*, ait, *tibi filiam in matrimonium: postea peregrinus* (ita vocabatur qui non erat civis) *apparuisti; non est mihi cum extraneo connubium* Tertium: in liberos habebant jus patriæ potestatis: hocque eis erat proprium. Quartum: Verberibus cædi cives, aut in crucem agi, aut injussu populi in eos animadverti fas non erat. Quintum: In legionibus non alii quam qui civitatem accepissent, militabant. Sextum: Solis civibus licebat honores Romæ gerere, suffragium ferre, et toga uti: peregrinis enim fas non erat indui toga, sed pallio. Hominis enim Romani certissimum signum erat toga Itaque apud Livium a Q. Fabio in invidiam P. Scipio eo nomine adducitur, quod in Sicilia palliatus fuisset. Hinc etiam regibus, quos amicos et socios appellabant, inter cætera togam muneri mittebant, et amicos populos jure togæ donabant, quod novæ Carthagini con-

rensum Tertull. lib. de Pallio significat. Inde Togatæ Galliæ nomen, quem et ad honores aspirasse, et suffragiorum jus in urbe habuisse, memorat Tacitus lib. 11. Hæc Brissonius, qui et addit, solis civibus Romanis prænominibus insigniri licuisse.

Moral. si tanti est, tantique emitur esse civem Romanum, quanti est esse civem cœli, quantoque pretio comparanda est civitas cœlestis, ut simus cives sanctorum et Domestici Dei? Nam, ut ait Apostolus: *Accessistis ad Sion montem et civitatem Dei viventis Jerusalem cœlestem et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis*, etc, Hebr. 12 23

Natus sum.] Non in urbe Romana; sed ex patre et patria civitate Romana donati. Tarsus enim, ubi natus erat Paulus, hoc privilegium, et jus civitatis Romanæ obtinuerat, ut innuit Plinius l 5 c 27. et Dion. Cassius l. 47. Vide Baron. De Paulo ergo, quasi cive suo, glorietur Roma et Romani. utpote quo illustriorem non habuit, nec habitura sit.

30. Volens scire diligentius,] τὸ ἀσφαλὲς, id est, *certum scire volens*. ita Tigurina et alii.

Solvit eum.] Quasi civem Romanum honorans, et præcedentia vincula injuste ei injecta, hac gratia et beneficio compensans. Si ita honoratur civis terræ, quomodo honorandus civis cœli? si illum nemo impune lædit, qui hunc tangere audeat? *Nolite tangere Christos meos*, ait Deus Psalm. 104 Sic Deus punivit Pharaonem et totum Ægyptum, propter unam Saram Abrahæ uxorem, ab eo abreptam Gen. 12. et Abimelech regem propter eamdem abductam, Genes. 20. Sichimitas delevit ob violatam Dinam. Genes. 34 Tribum Benjamin pene abolevit ob illatum stuprum uxori Levitæ, Judic. 20.

Producens Paulum.] καταγαγών, id est, *demittens*. scilicet ex turri Antonia in locum concilii, qui erat inferior et in templo. Ibi enim erat locus Sanedrin, sive concilii magni primorum Judææ, ut colligitur 1. Paral. 26. 15 voluit enim tribunus Paulum, utpote Judæum, in lite Judaica causam suam agere coram primis Judææ senatoribus, ita tamen ut ipse totam hanc actionem dirigeret et moderaretur, quasi concilii præfectus et præses, nomine Imp. Romani: unde et c seq. vers 10. Paulum abripuit, ne ab eis occideretur. Quam ob causam verisimilius est concilium hoc, non soli o loco in templo (illud enim tribuno, utpote Gentili, ingredi non licebat) sed in ima arce ab eo esse congregatum, ne Paulus a Judæis abriperetur et necaretur, uti paulo ante in templo factum, et pene perfectum meminerat. Ita Sanchez.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Paulus in concilio suam agere causam orsus, jussu a Pontifice percuti. Cui ille: Percutiet te Deus, paries dealbate. Inde se esse Pharisæum proclamans, jaciensque pomum discordiæ inter Sadducæos et Pharisæos, ne occidatur, a tribuno abducitur. Apparet ei Christus, jubens esse constantem: oportere enim eum et Romæ prædicare. Mox v. 12. Judæi in Pauli necem conjurant sed conjuratione detecta, Paulus a tribuno Cæsaream ad Felicem Præsidem mittitur.

1 Intendens autem in concilium Paulus ait: Viri fratres, ego omni conscientia bona conversatus sum ante Deum usque in hodiernum diem. 2. Princeps autem sacerdotum Ananias præcepit astantibus sibi percutere os ejus 3. Tunc Paulus dixit ad eum: Percutiet te Deus, paries dealbate. Et tu sedens judicas me secundum legem, et contra legem jubes me percuti? 4. Et qui astabant, dixerunt: Summum sacerdotem Dei maledicis? 5. Dixit autem Paulus: Nesciebam, fratres, quia Princeps est sacerdotum. Scriptum est enim: Principem populi tui non maledices. 6. Sciens autem Paulus, quia una pars esset Sadducæorum, et altera Pharisæorum, exclamavit in concilio: Viri fratres, ego Pharisæus sum, filius Pharisæorum, de spe et resurrectione mortuorum ego judicor. 7. Et cum hæc dixisset facta est dissensio inter Pharisæos et Sadducæos, et soluta est multitudo. 8. Sadducæi enim dicunt, non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum: Pharisæi autem utraque confitentur. 9. Factus est autem clamor magnus. Et surgentes quidam Pharisæorum, pugnabant, dicentes: Nihil mali invenimus in homine isto: quid si Spiritus locutus est ei, aut angelus? 10. Et cum magna dissensio facta esset, timens tribunus ne discerperetur Paulus ab ipsis, jussit milites descendere, et rapere eum de medio eorum, ac deducere eum in castra. 11. Sequenti autem nocte assistens ei Dominus, ait: Constans esto: sicut enim testificatus es de me in Jerusalem sic te oportet et Romæ testificari. 12. Facta autem die collegerunt se quidam ex Judæis, et devoverunt se dicentes, neque manducaturos, neque bibituros, donec occiderent Paulum. 13. Erant autem plus quam quadraginta viri, qui hanc conjurationem fecerant. 14. Qui accesserunt ad Principes sacerdotum, et Seniores, et dixerunt: Devotione devovimus nos nihil

gustaturos, donec occidamus Paulum. 15. Nunc ergo vos notum facite tribuno cum concilio, ut producat illum ad vos, tamquam aliquid certius cognituri de eo. Nos vero prius quam appropiet, parati sumus interficere illum. 16. Quod cum audisset filius sororis Pauli insidias, venit, et intravit in castra, nuntiavitque Paulo. 17. Vocans autem Paulus ad se unum ex centurionibus, ait: Adolescentem hunc perduc ad tribunum, habet enim aliquid indicare illi: 18. Et ille quidem assumens eum, duxit ad tribunum, et ait: Vinctus Paulus rogavit me hunc adolescentem perducere ad te, habentem aliquid loqui tibi. 19. Apprehendens autem Tribunus manum illius, secessit cum eo seorsum, et interrogavit illum: Quid est, quod habes indicare mihi? 20. Ille autem dixit: Judæis convenit rogare te, ut crastina die producas Paulum in concilium, quasi aliquid certius inquisituri sint de illo: 21. tu vero ne credideris illis, insidiantur enim ei ex eis viri amplius quam quadraginta, qui se devoverunt non manducare, neque bibere, donec interficiant eum: et nunc parati sunt expectantes promissum tuum. 22. Tribunus igitur dimisit adolescentem, præcipiens ne cui loqueretur quoniam hæc nota sibi fecisset. 23. Et vocatis duobus centurionibus, dixit illis: Parate milites ducentos, ut eant usque Cæsaream, et equites septuaginta, et lancearios ducentos, a tertia hora noctis: 24. et jumenta præparate, ut imponentes Paulum, salvum perducerent ad Felicem præsidem. 25. (Timuit enim ne forte raperent eum Judæi, et occiderent, et ipse postea calumniam sustineret: tamquam accepturus pecuniam) 26. Scribens epistolam continentem hæc: Claudius Lysias optimo præsidi Felici salutem. 27. Virum hunc comprehensum a Judæis, et incipientem interfici ab eis, superveniens cum exercitu eripui, cognito quia Romanus est: 28. volensque scire causam quam objiciebant illi, deduxi eum in concilium eorum. 29. Quem inveni accusari de quæstionibus legis ipsorum, nihil vero dignum morte aut vinculis habentem criminis. 30. Et cum mihi perlatum esset de insidiis, quas paraverant illi, misi eum ad te, denuntians et accusatoribus ut dicant apud te. Vale. 31. Milites ergo secundum præceptum sibi assumentes Paulum, duxerunt per noctem in Antipatridem. 32. Et postera die dimissis equitibus ut cum eo irent, reversi sunt ad castra. 33. Qui cum venissent Cæsaream, et tradidissent epistolam præsidi, statuerunt ante illum et Paulum. 34. Cum legisset autem, et interrogasset de qua provincia esset: et cognoscens quia de Cilicia: 35. Audiam te, inquit, cum accusatores tui venerint. Jussitque in prætorio Herodis custodiri eum.

1. Intendens autem in concilium Paulus.] ἀτενίσας, id est, *figens oculos, fixisque oculis concilium intuens*. Hæc vox notat Pauli Primo, confidentiam: Secundo, innocentiam, quod ipse sibi optime conscius esset; Tertio libertatem; Quarto, prudentiam, et prudentem circumspectionem, ut se suamque orationem et gestum auditorum, puta hostium suorum, mentibus et auribus attemperaret; Quinto, animositatem; Sexto, benevolentiam. Solent enim oratores hilari vultu intuentes in cœtum populi, vel judicum, eum sibi conciliare: maxima enim vis dicendi consistit in obtutu et ardore oculorum. Hos ergo in Paulo, æque ac Stephano, inhabitans acuebat et accendebat Spiritus Sanctus ut scintillas divinæ sapientiæ et amoris vibrare viderentur. Unde et vultus obtutusque Stephani erant instar angeli. Act. 6. 15. Quin et Augustus Cæsar naturali oculorum fulgore percellebat intuentes. Nam, ut in ejus vita scribit Suetonius cap. 79. *Oculos habuit claros ac nitidos: quibus etiam existimari volebat inesse quiddam divini vigoris, gaudebatque si quis sibi acrius contuenti, quasi ad fulgorem solis vultum submitteret.* Sic et Tiberii Imper. oculos lucem evibrasse, idem testatur in ejus vita c. 68. Hinc Varro oculos dictos censuit, quod eos tegminibus superciliorum Deus occuluit. Aut, quod occulta cordis pandant; nam, ut ait Demosthenes: *Oculi morum sunt indices.*

Viri fratres.] Non addit, *et patres*, uti addidit c. 22. 1. sive quia dicendi libertas animusque ei in vinculis accreverat, sive quia orationem convertit ad Pharisæos, quos in secta similes, compellatione fratrum sibi conciliare satagebat, uti revera eos sibi conciliavit v. 9.

Ego in omni conscientia bona conversatus sum ante Deum.] Tum in Christianismo, tum suo quodam modo in judaismo: in eo enim æmulator fui legis Mosi a Deo datæ, in eoque secutus sum conscientiam meam, licet errantem. Hæc enim mihi dictabat persequendos esse Christianos, ut judaismus stabiliretur. Fuit ergo hæc conscientia Pauli bona, id est sincera, sine adulatione et hypocrisi, ait Vatabl. Secundo, bona ex objecto et fine bono: quia intendebat propugnare legem Deique cultum; sed non secundum scientiam, ideoque ignorans et errans. Denique fuit bona civiliter et politice respectu Judæorum et judicum; qui putabant judaismum esse bonum, Christianismum malum. Sensus ergo est, q. d. Non sum mihi conscius, quod in Christianismo, multo minus in judaismo, vos læserim; quod quidquam mali vobis vestræque legi irrogarim, ac proinde nihil dignum hisce vinculis commisi, ait Chrys. Sic et Dionys. et Cajetan.

Nota. Pro *conversatus sum ante Deum*, græce est πεπολίτευμαι τῷ Θεῷ, quod Primo, Vatabl. vertit, *gessi quæ Dei erant*. Secundo, Gagnæus, *munere meo functus sum Deo*, id est munere mihi a Deo commisso juxta ejus voluntatem, rite ad ejusdem gloriam perfun-

etus sum. Nam, ut ait Bu hens in Commem. linguæ Græcæ, πολιτεύεσθαι non cives, sed Magistratus respicit, significatque officium sibi concreditum administrare. Munus hoc in Paulo erat apostolatus et prædicatio Evangelii, sicut in judaismo erat cura et propugnatio legis Mosaicæ: utrumque suo tempore fideliter et strenue peregit.

2 PRINCEPS AUTEM SACERDOTUM ANANIAS.] Incertum est, quis sit hic Ananias. Aliqui putant esse Annam socerum Caiphæ, ad quem primo ductus est Christus, captus et vinctus, Joan 18 v. 13. Favet, quod Paulus c. 22. 5 innuit eb hoc pontifice sibi olim ante annos 24, datas esse litteras ad persequendum Christianos Si ita est, utique annosus fuit Annas 70. vel 80. annorum. Alii forte probabilius putant Ananiam esse Ananum, ultimum Annæ jam dicti filium. Habuit enim Annas quinque filios, omnesque ex ordine vidit Pontifices; ultimus eorum fuit Ananus, qui post quinque annos, puta anno Christi 63. occidit Jacobum fratrem Domini, ideoque ita displicuit populo et Agrippæ regi, ut eum Pontificatu privarit. Favet, quod hic Ananus fuerit audax, sævus, ferus, et secta Sadducæus, teste Josepho 20. Antiq. c. 8. Tertio, Sigonius lib. 5. de Repubi Hebr. c. 1. Ananiam hunc Nebedæi filium ab Agrippa rege Chalcidiæ Pontificem datum et remotum scribit, de quo Josephus l 20. c. 3. Quarto alii censent Ananiam alio nomine dictum fuisse Ismaelem Phabæi filium: hunc enim ultimis annis Felicis præsidis ad quem Paulus vinctus missus est, pontificatum gessisse docet Josephus lib. 20. c. 6 licet Baron. et alii censeant errare hic Josephum

PRÆCEPIT ASTANTIBUS SIBI PERCUTERE OS EJUS.] Cur? Re p. Primo, quia plenus erat malevolentia, felle et odio Christi et Pauli, quasi hostium sui judaismi et Pontificatus, præsertim quia paulo ante totus Populus contra Paulum, quasi gentis suæ proditorem, succlamarat, Tolle eum. c. 22 v. 22 Quare non sustinet audire Pauli vocem, præsertim qua suam innocentiam suamque conservationem bonam protestatur: jubet ergo os ejus, quasi impium et blasphemum ignominiose percuti et obturari, uti olim Martyrum multorum ora, ob dicendi et increpandi libertatem, a præsidibus jussa sunt verberari et obturari quod sua dicta et edicta. suosque deos spernerent. Hoc enim illi sibi contumeliosum, et diis blasphemum interpretabantur: ora ergo eorum quasi blasphema, rebellia, contumacia et maledica verberando, et obturando puniebant. Unde Secundo Dionys. censet, Pontificem hunc superbia inflatum, non tulisse libertatem Pauli, præsertim quod se omnesque Pontifices vocasset fratres, non patres et dominos, ac proinde debitum sibi honorem demissa salutando non detulisset Putabat impius Pontifex, Paulum ex percussione territum cessaturum: e contra Paulus vel ipsa voce indicat, se in eadem fortitudine permansurum. Adversa enim pati, non semper est virtutis: multi enim ex pusillanimitate patiuntur, non audentes resistere. Christiana autem patientia conjunctam habet animi fortitudinem, juxta illud: *Tu ne cede malis, sed contra audentior* ito.

3 PERCUTIET TE DEUS, PARIES DEALBATE.] Sic vocat eum, quod esset hypocrita: ita ut nomine et stola Pontificis forinsecus niteret, intrinsecus lutels concupiscentiis, livore et odio sorderet, ait S. Aug l. de Mendacio c. 15. Dixit hoc Paulus auctoritate Apostolica, ex zelo justitiæ intentans, et prædicens injusto judici justam Dei ultionem et plagam, præsertim ut coram tribuno, qui eum e flagris exemerat, suum jus et decus tueretur. Ita S. Chrys. et OEcum. Mystice S. Aug. l. 1. de serm. Dom. in monte cap 19. docet, hanc Pauli vocem non tam contumeliam sonare quam prophetiam, ut illi qui saperent, intelligerent destruendum esse per adventum Christi parietem dealbatum, hoc est, hypocrisin sacerdotii Judæorum. Minus probabiliter S. Hier. l 3 contra Pelag. agnoscit hic lapsum Pauli ex infirmitate humana, quod non tam clementer responderit ac Christus dicens danti sibi alapam: *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis?* Paulum enim sedate hæc dixisse, liquet ex eo, quod mox tam mansuete responderit, dicens: *Nesciebam quia Princeps est sacerdotum.* Hoc enim tam cito ab indignantibus et perturbatis fieri non potest, ait S. Aug. 1 de serm. Dom. in monte c. 19. Aliqui pro *percutiet*, ut habent Romana et Græca, legunt *percutiat* optative, ut sit maledictum, hoc est, mali non tantum prædictio et comminatio, sed et imprecatio, quam Paulus in se agnoscere videtur v. 5. Et sæpe apud Hebræos est enallage modi, ut futurum ponatur pro optativo, optativum pro futuro, vel indicativo, uti docet S. August. in Psal. 78. et S. Hier. in Psal. 41.

Porro *paries dealbatus*, vel *incrustatus*, est parœmia, significans hominem fictum et fucatum. Sic Christus scribas vocat sepulcra dealbata, quæ foris apparent pulchra, intus autem referta sunt ossibus cadaverum, omnique spurcitia Sic Seneca asserit Philosophos, qui eum docerent honesta, turpiter tamen viverent, similes esse quorumdam pharmacopœorum pyxidulis, quorum tituli remedium pollicentur, cum intus venenum occultarent. Ex adverso qui meliores sunt intus, quam fronte et sermone præ se ferunt, hos Plato in convivio Socratis, assimilabat Silenis Alcibiadis. Sileni erant imagunculæ sectiles, quæ clausæ ridiculam et monstrosam tibicinis speciem habebant, apertæ subito numen ostendebant. Talis, ait, erat Socrates, quem si de summa ente vidisses, non æstimasses asse: facies enim erat rusticana, taurinus aspectus, nares simæ et stillantes cultus neglectus, sermo simplex et plebeius, fortuna tenuis, uxor vilis et maledica: rogatus quid sciret? respondit se nihil scire. Et tamen hic mentem habebat sapientia et virtute illustrem, adeo ut Apollinis oraculo mortalium sapientissimus sit indigitatus. Tales Sileni potius fuere Apostoli, illitterati, rudes, pauperes, ignobiles, imbecilles foris, sed intus Spiritu Sancto, ejusque charismatibus pleni: item Anachoretæ, Silentiarii, similesque Sancti, juxta illud Col. 3 3 *Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Vide ibi dicta Hypocritæ ergo et impii sunt parietes et sepulcra dealbata, simplices vero et Sancti sunt basilicæ denigratæ, et templa strata. Sic Lucian. in Gallo, regum principumque pompas comparat idolo quod exterius aureum est, coronatum, sceptroque insignitum, intus luteum plenumque araneis et muribus. Vita enim regum forinsecus splendida, intus amara est, puta plena curis, suspicionibus, molestiis, ærumnis.

Morel. S. Greg. l 7 Mor. c. 15. notat mirum fuisse Paulum, aliorumque Prophetarum et Apostolorum animi licet exterius oppressi, celsitudinem, indeque di-

cendi et principes redarguendi libertatem. *Num*, ait, *super se interius rapti, in alto animum figunt. quæque in hac vita patiuntur, quasi longe infra jacentia, atque a se aliena conspiciunt, atque, ut ita dixerim, dum mente extra carnem fieri decertant, pene ipsa quæ tolerant, ignorant. In horum perfecto oculis quidquid temporaliter eminet, altum non est: nam velut in magni vertice montis siti præsentis vitæ gaudia plane despiciunt : seque ipsos per spiritualem celsitudinem transcendentes subjecta sibimet intus vident; quæcumque per carnalem gloriam foris tument. Unde et nullis contra veritatem potestatibus parcunt, sed quos attolli per elationem conspiciunt, per spiritus auctoritatem premunt. Hinc est quod Moyses ait ad Pharaonem: Hæc dicit Dominus: Usquequo non vis subjici mihi ? Et Nathan ad David: Tu es ille vir, qui fecisti hanc rem. Et Elias ad Achab: Non ego turbavi Israel, sed tu et domus patris tui. Et Eliseus ad Joram regem: Quid mihi et tibi est ? vade ad Prophetas patris tui. Et Petrus ad principes: Si justum est in conspectu Dei vos potius audire quam Deum, judicate. Non enim possumus quæ vidimus et audivimus non loqui. Et Paulus ad Pontificem: Percutiet te Deus, paries dealbate. Et Stephanus ad Judæos : Dura cervice, et incircumcisi corde et auribus, vos semper spiritui S. resistitis. Sed quia sancti viri ad verba tantæ altitudinis zelo veritatis, non autem vitio elationis exiliunt, ipsi patenter indicant, qui suam humilitatem et charitatem manifestant.* Id deinde per singulos ostendit, ac nominatim in Paulo, ex eo quod dicit : *Non enim nosmetipsos prædicamus. sed Dominum nostrum Jesum Christum; nos autem servos vestros per Jesum*, 2. Cor. 4.

Et contra legem jubes me percuti] Lex enim naturæ, divina et humana jubet, neminem percuti aut puniri, nisi prius audiatur, auditusque damnetur : at ego necdum auditus, multo minus damnatus sum: quia ergo tu injuste jubes me percuti, juste puniet et percutiet te Deus, S Chrys. ait Pontificem hoc Pauli tam justo responso, quasi fulmine ictum obstupuisse, et elinguem ac semimortuum, ne verbum quidem respondere potuisse: unde alios astantes id pro ipso fecisse, ac dixisse.

4. Summum sacerdotem Dei maledicis?] λοιδορεῖς, id est *conviciaris*. Ita Tigur. S Cypr. legit l. 1. ep. 3. ad Cornel. *Sic insilis in sacerdotem Dei maledicendo?* Maledictum ergo hic vocatur convicium, scilicet quod Paulus pontificem vocarit parietem dealbatum. Potest Secundo, maledictum accipi pro mali imprecatione, scilicet si legas vel intelligas per optativum hoc modo: *Percutiat te Deus*, uti jam dixi. q. d Maledicis. Id est malum non tantum prædicis, sed et precaris, intentas et comminaris summo pontifici.

5. Nesciebam, fratres, quia princeps est sacerdotum.] Potuisset Paulus regerere : Pontifex me non tractat ut civem, nec ego tracto eum ut pontificem ; hypocritam et scurram agit, hypocrita et scurra audit: juxta illud S. Hier. ad Nepot. *Scitum est istud Domitii: Cur ego habeam te ut principem, cum tu non habeas me ut senatorem?* Et illud Crassi apud Cicer. l. 3 de Orat. dicentis: *non esse sibi consulem. cui ipse non esset senator*. Et illud S. Hier. ep. 63 ad Theophilum, contra errores Joannis Hierosolymitani Episcopi: *Aut quasi Pontifex cunctis æqualiter imperet. aut quasi imitator Apostoli universorum saluti ex æquo serviat : si talem se præbuerit, ultro præbemus manus. Sentiat in Christo sicut omnibus Sanctis, ita et nos sibi esse subjectas, etc. Sed contenti sint honore suo: patres se sciant esse, non dominos. maxime apud eos qui spretis ambitionibus sæculi, nihil quieti et otio præferunt.* Sed noluit id dicere Paulus, voluitque modestiæ et reverentiæ erga Primatos, etiam impios et tyrannos, publicum tam præsentibus, quam posteris dare exemplum, ne Judæi eum ut arrogantem criminarentur, acriusque in eum concitarentur, et furibundis animis et manibus in eum insilirent.

Unde S Cypr l. 1. epist. 3. ad Cornelium, quæ in editione Pamelii est 55 *Si ita*, ait, *Paulus reveritus est Pontificem, qui tantum inane nomen et umbram Pontificis gerebat. quomodo reverendi sunt Pontifices Catholici et Romani. quibus sacerdotalis auctoritas et potestas de divina dignatione firmatur? neque enim aliunde hæreses obortæ sunt, aut nata sunt schismata, quam inde, quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos. et ad tempus judex vice Christi cogitatur: cui si secundum magisteria divina obtemperaret fraternitas universa, nemo adversum sacerdotum collegium quidquam moveret. nemo post divinum judicium, post populi suffragium. post coepiscoporum consensum, judicem se jam non Episcopi, sed Dei faceret : nemo dissidio unitatis Christi Ecclesiam scinderet: nemo sibi placens ac tumens. seorsim foris hæresim conderet* Perstringit Novatum et Novatianum, contra Cornelium et Ecclesiam insurgentes : Ruminent hoc Novatores.

Quæres, quomodo Paulus in Jerusalem eruditus et versatissimus, non agnovit summum Pontificem, præsertim ex ipso sedendi ordine? Sedebat enim primus in solio augustiore. Respondet Primo, OEcum. Paulum eum agnovisse sed ignorantiam simulasse ob ædificationem astantium. Verum sic mentitus esset Paulus, dicendo: *Nesciebam, fratres, quia Princeps est sacerdotum.* Secundo, Beda : Nesciebam, inquit, eum esse Pontificem. eo quod per Evangelium jam cessasset sacerdotium Mosaicum: et tamen ita se corrigit Paulus, quasi peccasset, ut alios doceret reverentiam deberi iis. in quorum potestate sumus. Sic et S. Aug. l. 1. de ser. Domini in monte c. 19. q. d. Ego non alium agnosco Pontificem quam Christum, cui maledicere fas non est; at vos tamen maledicitis, cum in me nihil aliud, quam ejus odistis nomen. Unde idem ep. 5. ad Marcellinum, et ex eo Lorinus censet Paulum hic ironice et irrisorie loqui, quasi dicat. Nesciebam eum esse Pontificem. quia ex modo loquendi furioso non videtur esse pontifex. sed tyrannus Verum prius esto sit verum, potius tamen argutum et mysticum videtur, quam genuinum et litterale, posterius non satis simplicitati et candori Pauli respondet Sed ad hoc commode responderi posset, Paulum prudenter cum vulpibus vulpinari, nimirum cum versutis versute agere, ac callidis et irrisoribus callide et irrisorie respondere, juxta illud Ps. 117 27. *Cum electo electus eris, et cum perverso perverteris*, pro quo Genebrardus et Tigur. vertunt, *cum candidis candide ages: et cum versutis versute.* hoc enim signi-

sicut hebr. תתפתל *titpattol*. Et illud: *Responde stulto juxta stultitiam suam.* Prov. 26. 5 Quare hic sensus argutus et acer, moribus Pauli non indignus, imo ejus genio et ingenio amœno et versatili congruus videtur et appositus. Scitum est illud, quod apud Plutarchum in vita Syllæ Carbo dixisse memoratur. Cum enim Sylla non solum aperto Marte, sed et dolis bellum gereret, ait: *Bellum gero cum vulpe et leone* (quorum utrumque habitabat in animo Syllæ) *sed a vulpe vehementius angor.* Et illud Lysandri apud eumdem: *Si leonina pellis non satis est, vulpina addenda:* quo significabat bellum magis astu agendum, quam aperta vi conficiendum. Nam, ut ait Virgil. *Dolus an virtus, quis in hoste requirat?* Tertio, Baron. Respondet, præter summum pontificem, fuisse alium ordine secundum cæteris præpositum, qui princeps sacerdotum dicebatur, huncque ex adverso summi pontificis latere sedisse primum, ita ut Paulus dubitarit, uter esset summus pontifex. Verum de hoc secundo pontifice nihil uspiam legimus: primogeniti enim familiarum sacerdotalium erant pontifices totique se æquales, quibus solus præerat summus pontifex. Quarto simplicius respondet Chrys. Lyran. et Dion. Paulum non agnovisse pontificem, quia diutius Hierosolyma abfuerat, et novus erat hic pontifex, ac multis astantibus cingebatur. Addit Sanchez et alii, Paulum audisse vocem pontificis, sed præ turba nescisse a quo vox ea esset emissa, præsertim quia concilium hoc coactum videtur non in loco ordinario, puta in templo, sed in arce Antoniæ; ubi tumultuarie et confuse sedebatur, ac proinde summus pontifex non considebat in solio, at in sede aut scamno, mistus aliis pontificibus et judicibus.

Principem populi tui non maledices,] non detrahes, non conviciaberis, non vilipendes: hoc enim est Hebr. קלל *kalal*. Vide dicta Exodi 22. 28 Ita S. Cyprian. l. 4. epist. 9 ad Florentium, asserit se in visione hanc vocem a Deo audisse: *Qui Christo non credit sacerdotem facienti, postea credere incipiet sacerdotem vindicanti.*

6. Sadducæorum.] *Quod genus est omnium Judæorum in judicando crudelissimum,* ait Josephus l. 20. Antiq. c. 8. ubi et addit, Ananiam (quem multi volunt esse hunc Ananiam) pontificem fuisse Sadducæum.

Ego Pharisæus sum.] Hæc enim erat secta Judæorum melior et honoratior: credebat enim animæ immortalitatem, abstinebat deliciis, vacabat legi et sapientiæ. Hoc est pomum discordiæ, quod prudenter jacit Paulus inter Pharisæos et Sadducæos, ut eos inter se committat: utrique enim in necem Pauli inique conspirabant, ac proinde causam ejus, non ut æqui judices indagabant, sed ut testes furiosi præcipitabant. Melius ergo erat eos inter se divisos contendere, quam unanimiter veritatem impugnare. Quocirca pie et prudenter impiam eorum concordiam, serendo schisma, rumpit Paulus, ut per hoc utraque pars eo infirmior ad malum perpetrandum reddatur, quo validius inter se dissidet et disceptat.

Nota. Discordiam inter cives serere impium est. Quare impium est axioma politicum Machiavelli: *Si vis regnare divide.* Hoc enim non est principis, sed tyranni. Verum si hostes et impii inter se inique in malum meum, vel reip. puta in seditione, hæresi, impietate, aliave scelera conspirant, licet inter eos dissensionem serere, imo hoc unicum est medium impiam factionem et conspirationem dissolvendi, uti docet. S. Thom. 2. 2. qu. 37. a. 1. ad 2 Et S. Greg. lib. 34. Mor. c. 4. Noxia, ait est malorum unitas, ideoque scindenda, juxta illud Psal. 54. 10 *Præcipita Domine, et divide linguas eorum.* Sic Deus divisit linguas fabrorum Babel, ideoque insanam eorum fabricam et turrim discussit. Sic divisit impiam unionem Abimelech fratricidæ cum Sichimitis, Judic. 9. v. 24. Sic divisit Roboam et Jeroboam, sive Juda ab Israel, 3 Reg. 12. Sic Cato, teste Plutarcho in ejus vita, serebat dissentiunculas inter servos, ne in furta, aliave heri damna conspirarent. Idem patet in hæreticis: hi enim quasi vulpes Samsonis caudis conspirant, incenduntque Ecclesiam, capite vero abeunt in diversa: quocirca discordia et *bellum hæreticorum, est pax Ecclesiæ.* Id sapienter vidit et edixit Cardin. Hosius, magni illius Hosii Cordubensis in fide tuenda æmulus. Cum enim in Polonicis comitiis, Cracoviæ Lutherani et Calvinistæ urgerent, ut Trideistæ et Anabaptistæ regno pellerentur, restitit Hosius: *Comedant,* ait, *potius invicem, ut consumantur ab invicem: bellum enim hæreticorum, pax est Ecclesiæ. Aut, simul omnes qui ab Ecclesia discesserunt proscribantur, aut simul omnes tolerentur. Veritas enim falsitatem non falsitas pellere debet veritatem. Solos enim Trideistas et Anabaptistas ejicere, est Lutheristas et Calvinistas canonizare eorumque potentiam augere et audaciam nutrire. Si libet insanire, hanc potius dominatam impii Trideistæ Gregorii perfidiam recipite, et Polonicam quoque fidiculam appellate: vel si vultis ad perfectionem Lutherani Evangelii citius, et sine molestia pervenire, universæ fidei Christianæ simul abrenuntiate, et dicite. Edamus, bibamus, cras enim moriemur. Quorsum enim tot ambages? quorsum istæ tot circumitiones? Lutherani Evangelii perfectio, atheismus est, et epicureismus. Nec enim aliud Satanæ propositum fuit, dum Lutherum ab inferis suscitavit, quam ut per eum fidem in Deum ex animis mortalium extirparet. Sed noluit statim arcana sua prodere, ne homines rei turpitudine illico ab eo absterreret. Tam est anathema, tam Ethnicus et publicanus, qui Ecclesiam in multis, quam qui in paucis non audit: sicut tam mergitur qui palmo aquæ, quam qui abysso maris contegitur. Hinc ille impostor nequissimus librum edidit de tribus orbis impostoribus, Mose, Christo et Mahometo. Ita a parvis initiis ad summum impietatis gradum ascenditur. Si de regni pace laboratur, primi expellendi sunt Lutherani et Calvinistæ. Hi enim in Gallia, Anglia, Germania bella civilia suscitarunt. Et ex his nati sunt Trideistæ et Anabaptistæ. Semina hæc bellorum et malorum extirpanda sunt. Dolemus pacem Ecclesiæ scissam? scidit Lutherus. Dolemus templa diruta, incensa, profanata, monasteria eversa, agros, pagos, urbes vastatas? diruit, evertit, vastavit Lutherus. Dolemus bello civilia suscitata? suscitavit Lutherus. Desideramus Moros, Roffenses, Carthusianos? eripuit Lutherus.* Vide Stanislaum Rescium in vita Hosii l. 2. c. 21.

De spe et resurrectione mortuorum ego judicor.] Aliqui distinguunt *spem a resurrectione,* quod spes respiciat felicitatem alterius vitæ cujus objectum est Deus, Deique visio et fruitio: resurrectio vero significat statum corporum denuo copulandorum, tam dam-

natorum, quam beatorum. Alii per *spem* accipiunt rem speratam, puta Christum Judæis promissum, quem proinde Paulus Act. 28. 20. vocet *spem Israel*, dicens: *Propter spem Israel catena hac circumdatus sum.* Simplicius et germanius Syrus hæc duo conjungit, sicque per hendiadyn vertit et explicat: *De spe resurrectionis mortuorum ego judico.* Spes enim Christianorum non est alia, quam resurrectio mortuorum, ut ait Tertull. Nec enim Judæi litem movebant Paulo de spe felicitatis æternæ, sed de resurrectione Christi et Christianorum. Unde et Vatab. sic explicat. q. d. *Propterea accusor, quod defendam et asseram sperandam esse omnium resurrectionem:* Judæi enim et præsertim Sadducæi negantes resurrectionem, quorum caput est Ananias pontifex, me persequuntur, quod doceam Christum, quem ipsi occiderunt, ut eum extinguerent, ejusque nomen et sectam abolerent, resurrexisse, ac rediturum ad judicium, ut sit eorum omniumque judex et vindex, atque ab eo expectandam esse resurrectionem nostram, non a Moyse, non a lege, vel aliunde. Ergo non mentitur hic Paulus, sed tacet ea quæ sapperet; quæ prudenter tali loco et tempore tacenda erant. *Ta ergo mortuorum*, intellige Christi et Christianorum, qui ex *morte* et per mortem sperant transire ad resurrectionem et immortalitatem. Impertinens ergo est Hugonis expositio, quæ talis est: *Mortuorum*, id est, pro mortuis qui sunt in Purgatorio aut cœlo: nec enim hac de re quæstio erat inter Judæos et Paulum. Rursum qui sunt in cœlo, non habent spem, sed rem et certitudinem tam felicitatis æternæ, quam resurrectionis æternandæ.

JUDICOR.] Græce κρινομαι: quod aliqui accipiunt pro διακρινομαι, id est *secernor*, *separor*, quasi Pharisæus credens resurrectionem, a Sadducæis eam negantibus; de qua expositione aliisque multa habet hic Sanchez. Verum plane et genuine vertit Syrus, *in judicium vocor*; Vatab. *accusor*; alii, *condemnor*, et inauditus, quasi præjudicio damnatus, verberor. Nota hic rursum libertatem et animum Pauli in vinculis, inter medios hostes, eosque judices. Quare ei vere applices elogia, quibus Celerinum Confessorem celebrat S. Cyprian. l. 4 ep. 5. ad Presbyteros Diaconos et plebem: *Hic ad temporis nostri prælium primus, hic inter Christi milites antesignanus, hic inter persecutionis initia fervientia cum ipso infestationis principe et auctore congressus, dum inexpugnabili firmitate certaminis sui adversarium vincit, vincendi cæteris viam fecit: non brevi compendio vulnerum victor, sed adhærentibus diu permanentibus pœnis longæ colluctationis miraculo triumphator. Per decem et novem dies custodia carceris septus, in nervo ac ferro fuit: sed posito in vinculis corpore, solutus ac liber spiritus mansit. Caro famis ac sitis diuturnitate contabuit, sed animam fide et virtute viventem nutrimentis spiritualibus Deus pavit. Jacuit inter pœnas pœnis suis fortior, inclusus includentibus major, jacens stantibus celsior, vincientibus firmior vinctus, sublimior judicantibus judicatus; et quamvis ligati nervo pedes essent, et calcatus serpens et obtritus et victus est. Lucent in corpore glorioso clara vulnerum signa, eminent et apparent in nervis hominis, membris longa tabe consumptis expressa vestigia. Sunt magna, sunt mira, quæ de virtutibus ejus ac laudibus fraternitas audiat.*

Idem lib. 5. ep. 9. ad Successum: *Hæc peto, ait, per vos et collegis vestris innotescant, ut hortatu eorum possit fraternitas corroborari, et ad agonem spiritualem præparari, ut singuli ex nostris non magis mortem cogitent, quam immortalitatem; et plena fide ac tota virtute Domino dicata gaudeant magis, quam timeant in hac confessione in qua sciunt Dei et Christi milites non perimi, sed coronari.*

7. ET SOLUTA EST MULTITUDO,] discedendo, non domum, sed in varias sententias, et factiones. Græce enim est εσχισθη (Noster legit ελυθη, id est, *soluta est*) πληθος, id est, *dissecta est multitudo*. Ita Tigur. et Syrus, *divisus est populus*.

8. SADDUCÆI ENIM DICUNT NON ESSE RESURRECTIONEM.] Unde contra illos eamdem probat Christus Matth. 22. 23. et 32. ex illo Exodi 3. 15. *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob: non enim est Deus mortuorum, sed viventium.*

NEQUE ANGELUM, NEQUE SPIRITUM.] Ergo Sadducæi negarunt; Primo, animam rationalem esse spiritualem et immortalem; Secundo, esse dæmones; tertio, esse Spiritum Sanctum. Ita Nazianz. orat. 5 quæ est de Spiritu Sancto. Quarto, S. Trinitatem: generatio enim Verbi est spiritualis, fitque in spiritu. Quinto, Deum esse spiritum, censebant enim in Deo unam tantum esse personam, æque ac naturam, eamque corpoream, qualis est hominis.

Sic Tertullianus censuit angelos esse corporeos, animam pariter homini, esse corpoream, imo ipsam esse corpus effigiatum et coloratum, aerei scilicet coloris et lucidi; quod suos habeat sensus, *oculos, aures, et cæteros artus, per quos in cogitationibus utitur, et in somnis fungitur*, huncque esse hominem interiorem, quem sæpe nominat et celebrat S. Paulus. Ita de Tertulliano refert S. Aug. l. 10. de Genes. ad litt. duobus ultimis capitibus. Ratio Tertulliani erat hæc, quod anima videatur esse ex traduce. Cum enim pater generat filium, videtur quod anima patris ex se traducat et proseminet animam filii, sicut planta una proseminat aliam: atqui id quod proseminat et proseminatur, est corpus, non spiritus. Addit S. August. Tertullianum putasse Deum esse corporeum, adeoque nihil in mundo esse incorporeum: quod fuit hæresis Vadianorum, qui inde dicti sunt Anthropomorphitæ. Hinc et Tertull. dicit animam hominis, puta Adæ, esse ex materia Dei, l. 4. contra Marc. c. 37. Pamelius tamen in Paradoxis Tertulliani, eum ob hoc errore excusat, quod ipse per corpus intellexerit substantiam, quæ in Deo et angelis est spiritalis, in hominibus corporalis.

PHARISÆI AUTEM UTRAQUE CONFITENTUR.] Syrus pro *utraque* vertit, *omnia*: sunt enim hic tria quæ negabant Sadducæi, confitebantur vero Pharisæi, scilicet resurrectio, angelus et spiritus. Sed Lucas angelum et spiritum quasi unum quid, et ejusdem rationis ac generis conjungit opponitque resurrectioni, quæ est corporum. Ita Chrysost. et Œcum. quare minus recte Cajet. spiritum, id est, animam rationalem, censet unum censeri cum resurrectione, et opponi angelo.

9. QUIDAM PHARISÆORUM.] Græce, οι γραμματεις του μερους των φαρισαιων, id est, *Scribæ qui erant ex parte Pharisæorum*. q. d. Litterati et doctores Pharisæorum.

PUGNABANT,] certabant, contendebant, non studio veritatis, sed sectæ suæ tuendæ.

Quid si spiritus (puta, Deus, vel Spiritus Sanctus aut angelus locutus est ei?] Supple, quis culpet, vel incuset Paulum? Alludunt ad extasin, qua Paulus se a Deo abreptum, edoctum et missum dixit c. 22. 17. simulque perstringunt adversarios suos et Pauli, Sadducæos, qui negabant angelos et spiritus. q. d. Nos Pharisæi cum Paulo credimus esse angelos et spiritus, æque ac resurrectionem, quam angeli nos docuerunt, ipsaque natura animæ evincit. Si enim anima est spiritus; ergo immortalis; ergo resurget, rursumque corpus assumet: naturali enim pondere propendet ad illud, et sine eo in æternum esse nequit: sic enim in æternum esset in statu innaturali et violento. Quid si ergo idipsum, cæteraque quæ docet Paulus, ei in ecstasi revelarit angelus aut Spiritus Dei quid habetis, o Sadducæi, quod in ipso carpatis, eique objiciatis? Quod enim ipse sentit et docet, nos quoque sentimus et docemus. Si ipsum accusatis, nos accusatis. Si ipsum tangitis nos tangitis. Unde Græca addunt μὴ θεομαχῶμεν, id est, ne cum Deo, Deique Spiritu pugnemus, sicut superbi illi Olitani gigantes, quos proinde Deus disperdidit. Verum hæc additio irrepsisse videtur ex nota marginali desumpta ex simili sententia Gamalielis, qua Apostolos defendit c. 5. 39. Ecce quid facit amor patriæ sectæ. Pharisæi pro aris et focis pugnant pro Paulo, alias suo hoste, eo quod ipse Pharisæum se professus sit, et filium Pharisæi.

10. Descendere.] Ex superiore loco arcis Antoniæ in inferiorem, ubi erat consessus pontificum, ut ex eo abriperent Paulum, quasi civem Romanum, ne a Sadducæis discerperetur.

11. Sequenti autem nocte assistens ei Dominus.] Hinc videtur Christus per angelum apparuisse in visione Paulo dormienti, ac proinde Paulus hic realiter non vidit, nec audivit Christum. Ita Dionys.

Constans esto.] Θάρσει Παῦλε, id est, aude Paule, juxta illud Joannis 16. 33. Confidite, ego vici mundum. Syrus, obfirma te. Vere dicebat S. Pantaleon Martyr in tormentis: Cum tu sis mecum Domine, quid est quod timeam? Quid enim times, o homo, in sinu Dei? ait S. August.

12. Facta autem die.] Syrus, cum factum esset mane.

Devoverunt se,] dejerantes et dicentes, velle se perdi a Deo, et dici instar anathematis, nisi Paulum occiderent, ait Vatabl. Græce enim est ἀνεθεμάτισαν ἑαυτοὺς q. d. Se velut anathema devoverunt. Sic Decii pro patria se devoverunt.

Secundo, devoverunt se fami et morti, scilicet se non gustaturos quicquam cibi, donec occiderent Paulum, adeoque fame morituros, nisi illum e medio tollerent: ita enim hoc eorum devovere explicatur verbis sequentibus. Ita Beda, Lyranus, et alii.

Tertio et genuine, nectendo utrumque sensum q. d. Diris se devoverunt, dejerantes et execrantes, dicendo, v. g. Deus nos perdat, si aliquid comedamus aut bibamus, antequam occidamus Paulum. Hoc enim est quod sinit v. 14. Devotione devovimus nos nihil gustaturos, donec occidamus Paulum, ubi Græca habent: Anathemate anathematizavimus nos, pene execrando execravimus nos nihil comesturos, quoad necemus Paulum.

Suspicatur Baronius anno Christi 58. c. 136. hos quadraginta conjuratos in necem Pauli fuisse sacerdotes illos, quos Josephus in Vita sua scribit a Felice levi de causa vinctos missos esse Romam, acturos causam apud Cæsarem. Quos, ait, ut periculo eriperem, præsertim cum audirem ne in columitate quidem constitutis curam pietatis excidisse, at ficis et nucibus eos vitam sustentare; veni Romam, ubi per Aliturum Judæum Poppææ uxori Cæsaris innotui, et confestim per eam impetravi absolutionem illis sacerdotibus; magnisque præterea donatus ab ea muneribus, in patriam reversus sum. Suspicatur Baron. eos, eo quod jurassent se non manducaturos nisi occidissent Paulum, cum minus voti compotes facti essent, abstinuisse pane, tantumque arida comedisse, ne penitus interirent. Sed ambigua et obscura est hæc conjectura, præsertim quia Paulo, a Festo Felicis successore Romam misso, Judæi qui Romæ erant dixerunt: se nihil de eo inaudisse, Actor. 28. v. 21. qui utique multa de eo audissent a sacerdotibus illis, si ipsi ob Paulum vincti fuissent destinati Romam.

15. Ut producat illum ad vos.] Græca addunt αὔριον, id est, cras idque diserte habent Latina et Græca. v. 20. Cupiebant enim illico rem conficere, itaque juramento votoque absolvi. Ita Lyran.

16. Quod cum audisset filius sororis Pauli insidias,] scilicet a Judæis strui Paulo. Unde Græca plana habent: Cum autem audisset filius sororis Pauli insidias. An casu audierit, an de industria, eo quod sollicitus de avunculo clanculum indagarit consilia, quæ Judæi contra eum agitabant, uti censet Lyran. incertum est.

21. Expectantes promissum tuum.] non factum sed faciendum. q. d. Expectant ut eis promittas, te eos producturum Paulum in eorum cœtum.

23. Parate milites ducentos ut eant usque Cæsaream, et equites septuaginta, et lancearios ducentos.] Videntur ducenti milites esse diversi a ducentis lancearis; forte milites communi nomine vocantur levis armaturæ, ut velites, fundibularii et similes, qui jaculis et arcubus certabant: lancearii vero qui lanceis, vel hastis oblongis depugnabant: hi enim græce vocantur δεξιολάβοι, perinde ac nunc in exercitu sunt sclopetarii, et lancearii sive hastati, qui loricati longas hastas gerunt, suntque quasi triarii, roburque exercitus: utrique ergo videntur fuisse pedites, quia hi ab equitibus secernuntur. Alii tamen censent lancearios, fuisse equites, quia iis junguntur, sed ab equitibus vulgaribus hic secerni, quod hi jaculis, arcubus, aliisve armis certarent; lancearii vero lanceis; perinde ac jam equites alii sunt sclopetarii, alii lanceati, uti Epirotæ sive Albani, quorum auctor et dux fuit Georgius Castriota, Turcarum terror et flagellum, qui proinde a Turcis Scanderbeg, id est, Alexander Magnus est cognominatus. Aliqui tamen censent, ducentos milites eosdem esse cum ducentis lancearis, ut vox et, sit ἐπεξηγητικόν, explicetque τὸ milites ducentos. Favet vers. 32. ubi præter equites, soli nominantur milites quasi iidem sint cum lanceariis. Sed ad id respondent alii, lancearios fuisse pedites, verum lanceis armatos, ponique ultimo loco, quia ultimi erant in acie quasi triarii, uti etiamnum sunt ultimi. Hic ergo Paulus deductus fuit a 470. præsidiariis. Timebat enim Tribunus, ne illi quadraginta, qui in necem Pauli conspirarent, secum traherent multa populi agmina.

CÆSAREAM.] *Cæsarea* erat tunc sedes Præsidis, quia Judææ caput. Ita ex Tacito l. 18. Mariana: præsertim quia Herodes eam exornatam, in gratiam Cæsaris Cæsaream nominarat, in eaque prætorium exædificarat, ut patet v. 35. Sic Ravenna fuit sedes Exarchorum Italiæ, non Roma.

Vide hic, quam Gentiles et Romani æquiores, sinceriores et humaniores sint Judæis in Paulum contra jus furentibus. Ecce tibi Centurionis comitatem, qua Paulo vincto obsequitur, ejusque nepotem ad tribunum deducit. Tribunus pari comitate eum manu apprehendit, seorsim audit, silentium indicit, ne ex ejus indicio, ut Paulum a Judæorum insidiis tueatur, cum 470 militibus stipatum ad præsidem Cæsaream mittit.

Notent hoc illi, qui magistratu intumescunt et insolescunt; idenque non nisi potentes et divites ad colloquium admittunt. Magistratus anim est omnes benevole audire: misericordiam cum justitia conjungere, ob potestatem non superbire, agnoscere se ministrum aliorum; orphanos, viduas et pauperes contra injurias potentum tueri: contrarium faciunt tyranni. Laudat Sueton. Augustum Cæsarem, in ejus vita c. 33. et 72 quod perstaret in noctem in audientia, etiam sub porticibus, lectica quoque utens pro tribunali, si parum corpore valeret, vel etiam domi cubans. Plin. in Paneg. celebrat Trajan. quod assiduus esset in tribunali, *adeo ut labore refici ac reparari videretur*. Demonax rogatus a quodam quomodo provinciam sibi commissam optime administrare posset, respondit: *Si minimum loquens, plurima audieris*. Artaxerxes Cyri frater, cognomento Mnemon, id est Memor, non solum se facilem et affabilem præbuit adire volentibus, sed et uxorem jussit sublatis curruum aulæis vehi, ut iis qui eam convenitum vellent, etiam in itinere pateret aditus. Ita Plutarch. in Regum Apophtheg. Celebre est Vespasiani dictum: *Non oportet quemquam a Cæsare tristem discedere*. Ita Sueton. In ejus vita. Aristippus cum aliquando Dionysium interpellaret pro amico, nec ille preces admitteret, prostratus cœpit amplecti pedes regis, et impetravit. Id factum cum quidam abjectius, quam ut Philosophum deceret, culparent: *Non ego*, ait, *sum in culpa, sed Dionysius, qui aures habet in pedibus*. Ita Laert. l. 2 cap. 8. Legati Lacedæmonii venientes ad Lygdamin tyrannum, cum ille eos differret, et infirmitatem obtenderet: *Per Jovem*, inquiunt, *non venimus huc cum illo luctaturi, sed collocuturi*. Ita Plutar. in Lacon. Anus a Philippo postulans ut causam suam cognosceret, cum ille diceret, sibi non esse otium. Inclamavit: *Proinde ne rex quidem esse velis*, quare Philippus non tantum illi, sed et aliis faciles aures præbuit. Ita Plutarch. in Apophth. Reg. Inter Christianos illustris fuit Gratianus Imp. de quo Ausonius: *Laudabile est*, ait, *Imperatorem interpellantibus faciles præbere aditus, nec de occupatione causari: Tu confirmas adhuc cunctantes; etiam querimoniis explicatis, ne quid adhuc sileatur, interrogas*. Celebrat facilitatem S. Ambrosii, eam expertus S. Aug. circumsessum enim eum fuisse *catervis negotiosarum hominum, quorum infirmitatibus inserviebat: nec vetitum quemquam ingredi, nec ei venientes nuntiari in more fuisse*.

A TERTIA HORA NOCTIS.] Refer ad *cant.* q. d. Ut tertia hora noctis incipiant ire et proficisci cum Paulo Cæsaream. Porro Romani, et ex iis Judæi, uti diem in quatuor partes sive horas dividebant, ita et noctem in quatuor vigilias sive horas, quarum quæque ternas nostrates comprehendebat: in quarum initio fiebat in castris et excubiis mutatio vigilum et excubitorum. Sicut ergo tertia hora diei est tertia ab ortu sole, ita tertia hora noctis est tertia ab occasu solis, quam Itali vocant tertiam noctis. Aliter Dionysius, qui tertiam interpretatur tertiam post mediam noctem, vel tertiam vigiliam noctis. Prior sententia planior est: nam sequitur v. 31. *Paulum duxerunt per noctem in Antipatridem*, etc.

24 ET JUMENTA PRÆPARATE:] Puta equos, asinos vel mulos, ad vehendum Paulum et socios ejus. Ita Dionys. Syrus vertit, *parate jumentum, ut ei Paulum faciatis inequitare, et ereptum perducatis ad Felicem præsidem*. Vide hic, quam Deus Paulum non tantum tueatur, sed et honoret. Ibat enim eques septus præsidio 470. equitum et peditum, qui ei ad corporis custodiam contra Judæos erant assignati. Unde δεξιολάβους, id est *lancearios*. Suidas et alii vertunt παραφύλακας id est, *corporis custodes*. Quis princeps aut rex incedit stipatus 470. custodibus et stipatoribus? Ita incedit hic Paulus. Vere pretiosa in conspectu Domini non tantum mors, sed et vita Sanctorum ejus.

AD FELICEM PRÆSIDEM.] Felix hic, teste Suetonio in Claudio c. 28. erat frater Pallantis, qui e servo factus libertus a Claudio Imp. apud eum gratia et potentia pollebat: adeoque matrimonium Agrippinæ matris Neronis cum Claudio conciliavit, itaque causa fuit ut Nero in imperium Claudio succederet. Quocirca in gratiam Pallantis, Claudius Felicem ejus fratrem Samariæ, ac postea Nero toti Judææ præfecit. Verum Felix ex servo factus præses intumuit, et prolapsus est, de quo c. sequenti v. 3. Sapienter Salvianus ad Eucherium: *Pedissequa plerumque novi honoris est arrogantia*. Et Ausonius:

> Fortunam reverenter habe, quicumque repente
> Dives ab exili progrediere loco.

25. TIMUIT ENIM.] Hic versus deest in Græco et Syro.

TANQUAM ACCEPTURUS PECUNIAM.] Supple a Judæis, permisisset ab eis occidi Paulum. In multis enim verum est istud Catonis apud Gellium l. 11 c. 18. *Fures privatorum furtorum in nervo et in compedibus vitam agunt, fures publici in auro et purpura*. Præclare Nazianz. Juliano Apostatæ in purpura insultescenti orat. 3. *Annon*, ait, *eam Tyriis objicies, a quibus pastoralis ille canis prodiit, qui exeso murice labiisque cruore perfusis, pastori florem indicavit, ac per eos nobis Imperatoribus pannum illum, improbis luctuosum ac superbum porrexit?* Nam ut explicat ibidem Elias, canis fuit inventor purpuræ, ejusque tincturæ. Cum enim muricem devorasset, indeque expresso succo os ejus ruberet, pastor putans canem suum cæsum fundere sanguinem, succum lana excepit quam videns eo purpurari, ac manare ex murice, rem evulgavit. Porro Nazianz. purpuram vocat pannum luctuosum; quia purpura superbis principibus fastum, quo miseros opprimunt, indeque miseris oppressis luctum, conciliat: tum quia purpureus color monet, ut promptis animis sanguinem suum pro subditorum

salute fundant quod cum non meminerint qui minime tales sunt fastus inde et arrogantiæ ansam trahunt.

26. OPTIMO,] κρατίστῳ, quod Primo, verti potest potentissimo, a κράτος, id est, robur, imperium. Ita Vatabl. Secundo, *præstantissimo*, ut sit superlativus comparativi κρείττων, id est, *melior*, *præstantior*. Ita Pagnin. Tertio, *victoriosissimo*. Ita Syrus a κρατεῖν, id est, *vincere*. Quarto, *optimo*. Ita Noster.

Nota, hoc epithetum solere tribui præsidibus, principibus et optimatibus, qui ab optimo nomen acceperunt, quod scilicet fortitudine, clementia, justitia, meritis in Remp. omnique virtute optimi et præstantissimi essent (tales enim olim eligebantur præsides) esse deberent. Quocirca Dio in Trajano ait, eum præ omnibus honorum titulis, gavisum nomine Optimi. Unde et imperatoribus acclamari solitum: *Vivat Imperator Augusto felicior, Trajano melior*. Porro, sicut Candidati, teste Seneca lib. 1. epist. 3. hoc titulo salutabantur, *Boni viri*; ita magistratum jam adepti, idem *optimi* dicebantur. Quocirca Paulus sine mendacio c. 23. 3. ait, *Optime Felix*. et c. 26. 25. *Optime Feste*, licet ipsi essent scelerati, quia τὸ optimus est titulus amplissimæ dignitatis, non laus personæ; significans tamen talem debere esse personam, quæ rite publica dignitate et magistratu fungi velit.

27 ERIPUI, COGNITO QUIA ROMANUS EST.] Mentitur Tribunus: ut ostendat se nominis Romani studiosum, itaque Præsidis et Romanorum gratiam captet. Nam cum Paulum e manibus Judæorum eripuit, nesciebat eum esse civem Romanum, sed id ab eo postea didicit, cum præter jus et morem vellet eum flagellare. Ita Lyran.

29. NIHIL.] Græce, μηδέν, id est, *nullum*, scilicet crimen. Nota hic, quanta fuerit innocentia Pauli adeo ut tribunus Gentilis testetur se in eo, licet a Judæis calumniis onerato, nullum invenisse crimen.

31. DUXERUNT PER NOCTEM IN ANTIPATRIDEM.] *Antipatris* distabat Hierosolymis septemdecim leucis, sive horis, ut patet ex tabulis Geographicis: ergo une nocte id iter confici non potuit, præsertim cum tertia noctis hora proficisci cœperint v. 31. Quare per diem iter continuantes, post meridiem, imo sub vesperam appulerunt Antipatridem, ibique post longum iter fessi quiescentes et pernoctantes, *postera die dimissis equitibus ut cum eo irent Cæsaream*, quæ Antipatride octo circiter horis distabat, *reversi sunt in castra*, quæ erant Hierosolymis in arce Antonia, uti jam sæpius dixi. Porro Antipatris, prius Capharsalama dicta, urbs pulchra et amœna, sita in optimo campo, divite arboribus et fluminibus, mari Mediterraneo adjacebat, media inter Joppen et Cæsaream, et ab utraque æqualiter distans, puta octo circiter leucis, sive horis. Juxta hanc Nicanor a Juda Machabæo cæsus est, 1 Machab. 7. 31. Hanc Herodes Rex Judææ extruens, a patre suo Antipatro Antipatridem nominavit. Tempore belli sacri obsessa a Godefrido Bullonio, sed frustra, tandem capta est a Balduino, qui post Godefridum creatus est rex Hierosolymæ: hodie villa est, quæ *Assur* dicitur, ait Brocard. Bredemb. et Adrichom. in Descriptione terræ Sanctæ.

32 DIMISSIS EQUITIBUS,] septuaginta, cum ducentis lancearii, si hi pariter erant equites, sed lanceis armati: sin autem lancearii erant pedites, cum cæteris militibus redierunt Hierosolymam, de quo dixi v. 23.

33. STATUERUNT ANTE ILLUM ET PAULUM,] παρέστησαν, id est, *stiterunt*, ad ejus, quasi summi judicis et præsidis, tribunal. Merito exclamat hic Dionys. *O Felix præses, quam vere felix fuisses, si agnovisses qualis et quantus fuerat iste tibi directus, et manibus tuis ad tempus subjectus! Quam humiliter eum suscepisses, et quam reverenter tractasses, sicut Cornelius Centurio Petrum! Et nunc quia id non novisti, neque per Paulum converti meruisti, quem tamen pro tua conversione sæpe orasse* non ambigo: *miser potius et infelix, quam felix fuisti.*

35. JUSSITQUE IN PRÆTORIO HERODIS.] Prætorium erat palatium in quo habitabat Prætor, sive præses loci, aut princeps, qualis fuerat Herodes qui ab Augusto Cæsare rex Judææ creatus, in ejus honorem Turrim Stratonis dilatavit et exornavit, ac a Cæsare Cæsaream nuncupavit, atque inter alias fabricas, in ea prætorium pro se et posteris ædificavit: in quo proinde causæ forenses agebantur, rei vincti servabantur, et jus dicebatur; ibi ergo cum cæteris, Paulus, quasi reus asservatus fuit.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PAULUS A TERTULLO ACCUSATUS CORAM FELICE PRÆSIDE, SUAM CAUSAM AGIT ET PERAGIT, ADEO UT v. 24. FELIX CUPIERIT A PAULO FIDEM CHRISTI AUDIRE. DISPUTANTE AUTEM PAULO DE JUSTITIA, ET CASTITATE, ET DE JUDICIO FUTURO TREMEFACTUS EST FELIX, QUI TANDEM PROVINCIAM CEDENS FESTO, EIDEM PAULUM VINCTUM ASSIGNAT.

1 POST quinque autem dies descendit princeps sacerdotum Ananias, cum senioribus quibusdam et Tertullo quodam oratore, qui adierunt præsidem adversus Paulum. 2. Et citato Paulo cœpit accusare Tertullus dicens: Cum in multa pace agamus per te, et multa corrigantur per tuam providentiam, 3. semper et ubique suscipimus, optime Felix, cum omni gratiarum actione. 4. Ne diutius autem te protraham: oro, breviter audias nos pro tua clementia. 5. Invenimus hunc hominem pestiferum, et concitantem seditiones omnibus Judæis in universo orbe, et auctorem seditionis sectæ Nazarenorum: 6. qui etiam templum violare conatus est, quem et apprehensum voluimus secundum legem nostram judicare. 7. Superveniens autem tribunus Lysias cum vi ma-

goa, eripuit eum de manibus nostris, 8. jubens accusatores ejus ad te venire: a quo poteris ipse judicans, de omnibus istis cognoscere, de quibus nos accusamus eum. 9. Adjecerunt autem et Judæi, dicentes hæc ita se habere. 10. Respondit autem Paulus (annuente sibi præside dicere.) Ex multis annis te esse judicem genti huic sciens, bono animo pro me satisfaciam. 11. Potes enim cognoscere, quia non plus sunt mihi dies, quam duodecim, ex quo ascendi adorare in Jerusalem: 12. et neque in templo invenerunt me cum aliquo disputantem, aut concursum facientem turbæ, neque in synagogis, 13. neque in civitate: neque probare possunt tibi de quibus nunc me accusant. 14. Confiteor autem hoc tibi, quod secundum sectam, quam dicunt hæresim, sic deservio Patri et Deo meo, credens omnibus, quæ in lege et Prophetis scripta sunt: 15. spem habens in Deum, quam et hi ipsi expectant, resurrectionem futuram justorum, et iniquorum. 16. In hoc et ipse studeo sine offendiculo conscientiam habere ad Deum, et ad homines semper. 17. Post annos autem plures, eleemosynas facturus in gentem meam, veni: et oblationes, et vota. 18. In quibus invenerunt me purificatum in templo; non cum turba, neque cum tumultu. 19. Quidam autem ex Asia Judæi, quos oportebat apud te præsto esse, et accusare si quid haberent adversum me: 20. aut hi ipsi dicant si quid invenerunt in me iniquitatis, cum stem in concilio, 21. nisi de una hac solummodo voce, qua clamavi inter eos stans: Quoniam de resurrectione mortuorum ego judicor hodie a vobis. 22. Distulit autem illos Felix, certissime sciens de via hac, dicens: Cum tribunus Lysias descenderit, audiam vos. 23. Jussitque centurioni custodire eum, et habere requiem, nec quemquam de suis prohibere ministrare ei 24. Post aliquot autem dies veniens Felix cum Drusilla uxore sua, quæ erat Judæa, vocavit Paulum, et audivit ab eo fidem, quæ est in Christum Jesum. 25. Disputante autem illo de justitia, et castitate, et de judicio futuro, tremefactus Felix respondit: Quod nunc attinet, vade, tempore autem opportuno accersam te. 26. Simul et sperans, quod pecunia ei daretur a Paulo: propter quod et frequenter accersens eum, loquebatur cum eo. 27. Biennio autem expleto, accepit successorem Felix Portium Festum. Volens autem gratiam præstare Judæis Felix, reliquit Paulum vinctum.

1. Post quinque autem dies,] non a captura Pauli, ut vult Cajetan. sed a Pauli appulsu Cæsaream, ad quam postero die a discessu suo Hierosolymis Paulus pervenit, ut dixit Lucas c. 23. 32. Ideo enim omnes hosce Pauli dies diserte consignat Lucas, ut series rei gestæ et temporis constet, utque ostendat fuisse duodecim, uti dicit Paulus v. 11 Vide dicta cap. 21. 27. ubi hosce dies 12. sigillatim per acta Pauli consignavi. Quare τὸ *descendit*, non potest accipi in actu inchoato, ut significet, descendere et proficisci cœpit; sed in actu perfecto sive finito; ut significet, descendens vel proficiscens appulit Cæsaream. Si enim accipias pro *cœpit descendere*, sequatur eum non post quinque, sed post octo dies (a Hierosolymis enim usque Cæsaream est iter tridui) appulisse Cæsaream: quibus adde septem quos recensui c. 21. 27. habebis 15. cum tamen Paulus v. 11. tantum assignet duodecim. Sin accipias pro *descendens appulit*, habebis præcise duodecim Pauli dies: quinque enim additi septem, faciunt duodecim. Quocirca tribunus misso nocte Paulo Cæsaream, ne Judæos falleret, audiretque fraudulentus, sequenti die monuit pontifices, ut ipsi ex adversa parte actores mitterent Cæsaream, qui Paulum coram Felice accusarent. Pontifices odio Pauli ardentes, sibique metuentes, ne Paulus eos apud Felicem præveniret et denigraret, habito concilio secundo die cœperunt descendere itaque Cæsaream, atque post tres dies pervenerunt, ita ut post quinque dies appulsus Pauli, ipsi quoque appulerint Cæsaream. Sensus ergo est, q. d. Lucas: Paulus pervenit Cæsaream; uti dixi c. 23. 32. postero die a discessu suo Hierosolymis, eodem pervenerunt pontifices quinto post Paulum die, ut eum accusarent.

Descendit princeps sacerdotum Ananias.] Tum quia Sadducæus ardebat odio Pauli et Christi: tum quia sibi metuebat, ne accusaretur seditionis in Paulum commotæ, præsertim quia contra jus publice in concilio jusserat os ejus percuti, ne causam suam ageret. Sic enim ideo Felix sub idem tempus occidit Jonathan. de quo mox.

Et Tertullo quodam oratore.] Hunc videtur assumpsisse Ananias quasi advocatum suum tum facundiæ causa, tum quia linguæ Latinæ, cujus ipse, utpote Hebræus, ignarus erat, peritum. Apud præsidem enim Romanum de more, causa hæc latine agenda erat Unde Tertullus ex nomine videtur fuisse Romanus, vel Italus. Præsides enim secum ducebant procuratores et advocatos Italos in provincias, ad quas mittebantur, ut illi causas provincialium susciperent, et coram se latine agerent Sic Tertullianus, qui a Tertullo dictus videtur, causas agebat in foro antequam esset Christianus: sed hoc officio factus Christianus se abdicavit, ideoque a Gentilibus irrisus, quod togam cum pallio commutasset, scripsit librum de Pallio, ubi c. 5. *Ego*, ait, *nihil foro, nihil campo, nihil curiæ debeo: nihil officio advigilo, nulla rostra præoccupo, nulla prætoria observo, cancellos non adoro, subsellia non contundo, jura non conturbo, causas non elatro: secessi de populo, imo unicum negotium mihi est, nec aliud nunc curo, quam ne curem. Vita meliore magis in secessu fruare. Nemo alii nascitur moriturus sibi.*

2. Cum in multa pace agamus.] Partim verum dicit: Felix enim Ægyptium pseudoprophetam cum suis factiosis compresserat: partim falsum: Felix enim Jonatham pontificem per sicarios interfecerat, ac deinde eos in alios impune grassari permiserat, teste Josepho l. 20. Antiq. c. 5. et 6. Tertullus ergo velut rabula garrit, et adulatur homini iniquo et rapaci. De hisce enim rabulis verum est Italorum proverbium : *Laudenses multa, Veronenses pauci*, nimirum laudatores et adulatores multi, veridici pauci.

Et multa corriguntur (Græcus habet, *et multa officia huic genti præstentur*) per tuam providentiam.] Κατόρθωμα enim idem est quod officium virtutis, recta effectio, præclarum facinus: item opus rite correctum, emendatum, instauratum, promotum: denique κατορθώματα, omnes numeros virtutis continet, inquit Cicero libro 3 de Finibus. Sic Græci dicunt κατορθοῦν τὴν σωφροσύνην, id est, *partes omnes temperantiæ implere* ; et τῆς οἰκονομίας κατορθωτικός, *qui frugaliter administrandæ rei œconomicæ peritus est*. Ita Budæus Annot. in ep. in Verbo *Frugi*.

3. Suscipimus,] ἀποδεχόμεθα, quod Tigurina et Clarius vertunt, *comprobamus*, alii, *amplectimur*, nimirum tua κατορθώματα, id est, officia jam dicta. Salmeron suspicatur legendum *suspicimus*, id est, admiramur et celebramus Verum τὸ *suscipimus* respondet Græco.

Optime:] De hoc titulo dixi c. 23. 26.

Felix.] Corn. Tacitus l. 5. Histor. dat ei prænomen *Antonius* : Josephus vero, Zonaras et Suidas, *Claudius*. Utrumque ergo habuit, nimirum dictus est *Antonius Felix*, ab Antonia matre Claudii Imper. cujus fuerat servus et libertus. Idem dictus est *Claudius Felix*, a Claudio Imp. cui a matre transcriptus erat Erant enim liberti binomines: alias enim principis, alias patronæ mortuæ nomen ferebant, ait Lipsius in lib. 12. Annal Tacit.

4. Pro tua clementia.] Græce, ἐπιεικείᾳ, id est, *mansuetudine, æquitate, lenitate, modestia, facilitate, patientia, humanitate, clementia*.

5. Hunc hominem pestiferum.]Græce, λοιμόν. Id est *pestem* Sic exitialem vocant ὄλεθρον. id est *exitium*;per antonomasiam Nota. Oratio Tertulli tot pene consuta est mendaciis,quot verbis,ut patet singula expendenti.

Auctorem.] πρωτοστάτην. vel, ut alii legunt, προστάτην. id est, *præfectum, primipilarem, primum stantem in acie* Auctor enim et institutor christianismi erat Christus, non Paulus; sed hic inter Christi duces, puta Apostolos, erat primipilaris, et præcipuus auctor propagationis christianismi, quasi antesignanus et primus stans in acie Christi ad præliandum pro eo.

Catilina a Cicerone consule interrogatus in senatu, de conjuratione in Remp. an ejus esset auctor? ut sociis audaciam amentiæ suæ ostentaret, consulem hoc ænigmate derisit: *Cum duo corpora sint*, ait, *quorum alterum tenue et ægrum sit, caput tamen habeat; alterum validum et magnum, sed sine capite, quid mali furio, si ipse me huic caput superimpono?* uti refert Plutarch. in vita Ciceronis. Omnibus vero ei obstrepentibus, hostemque et parricidam inclamantibus, furibundus ille: *Quandoquidem circumventus*, ait, *ob inimicis præceps agor incendium meum ruina restinguam* Testis est Sallustius in Bello Catil. Quam dispar Paulus, qui adeo a seditione et ambitu erat alienus, ut ne novæ quidem religionis et Ecclesiæ auctor dici aut haberi vellet? nimirum agnoscebat ille et prædicabat ejus auctorem, et caput invisibile Christum Dominum, visibile vero S. Petrum; se autem Christi dumtaxat esse administrum, et S. Petri adjutorem

Seditionis.] Hæc vox seperatim non est in Græco; sed includitur in præcedenti πρωτοστάτης, si illud a στάσις id est *seditio;* et πρῶτος, id est, *primus*, deducas, imo confles. Probat enim Paulum esse concitatorem seditionis, uti dixit, ex eo quod sit πρωτοστάτης, id est, præfectus seditionis, quasi primus seditiosus, stans in prima acie sectæ Nazaræorum, quæ ubique seditiones concitet dum contra judaismum et gentilismum insurgit, et utroque excluso se supponere et surrogare conatur. Cum ergo ait, *seditionis sectæ*, est hypallage, q. d. *Sectæ seditiosæ*, vel quæ est mater seditionis. Vide hic quanta, et quam falsa calumnia oneratur Paulus, cum potius ipsimet ejus accusatores Judæi essent seditiosi; nam in omnibus urbibus contra eum seditiones populique tumultus excitarent, ut vidimus, c. 9. 23 c. 13. 50. c. 14. 5. c. 18. 12. cap. 21. 30. Ejus exemplo se solentur Religiosi, qui eum imitantes, ab iisdem a sectariis et æmulis vocantur seditiosi et turbatores. Vere S Ambr. or. de traden. Basil. *Semper*, ait, *Christi laudes verbera perfidorum sunt, et nunc cum laudatur Christus, dicunt hæretici quia seditio commovetur. Dicunt hæretici quia his mors paratur: et vere mortem habent in laudibus Christi.* Ita galero Campiani nostri, cum eum vinctum Londinum ducerent, titulum uncialibus litteris affixerunt : Edmundus Campianus seditiosus Jesuita, sed ibat ille in affluente turba invictus animo, vultu alacer aucta ipsis in adversis majestate, quæ et hostibus admirationem ac reverentiam injiceret, uti habet ejus martyrium.

Nazaræorum] Ita a Christo Nazareno primitus vocabantur Christiani, ut dixi c. 2. 22. Postea Nazaræi dicti sunt hæretici, qui christianismo volebant adjungere judaismum, quorum parens fuit Cherintus: *sed dum volunt et Judæi esse et Christiani, nec Judæi sunt, nec Christiani*, ait Epiphan. hæres. 29. Porro per contemptum Paulum vocant *Nazareum*, æque ac olim Christum vocarent *Nazareum*, quasi ex vili oppidulo Nazareth oriundum. Verum hæc summa est laus Christi et Pauli quod uterque sit Nazaræus, id est separatus, sanctus, consecratus, coronatus, imo quod auctor et doctor sit Nazaræorum, id est eorum qui ab æterno a Deo conscripti Sanctorum cives, impense sanctitati student, ut in cœlestem Sanctorum et Beatorum cœtum transferantur.

6. Qui etiam templum violare (græce βεβηλῶσαι, id est, *profanare*) conatus est.] introducto in illud Trophimo Gentili, de quo c. 21. 29. Fallitur rursum et mentitur rabula, cum Judæi potius violassent templum, dum in eo violentas et sacrileges manus injecerunt in Paulum, eumque verberarunt, et tantum non occiderunt

Secundum legem nostram.] Judaicam : licet enim Tertullus videatur fuisse Gentilis, tamen Judæorum nomen et legem sibi arrogat, quia eorum,quasi patronus causam agebat.

Judicare.] judicialiter damnare, ac damnatum tradere occidendum præsidi Romano. Mentitur iterum : nam Judæi Paulum tumultuarie occidere volebant, non secundum legem judicare Hic versus deest in multis Græcis.

7. ERIPUIT EUM.] Syrus addit, *et ad te misit eum.* Idem habent nonnulli Græci codices.

8. A QUO,] tribuno. Ita Dion. et Hugo; aut potius, Paulo. q. d. Paulus ipse crimen negare non poterit, si ἀνακρίνας, id est, *examinans, interrogans et dijudicans* eum, veritatem ab eo elicias, metuque et minis extorqueas. Nam, ut ait Chrys. *ne videatur mentiri, Paulum sui ipsius accusatorem adhibet.* Ita effrons et audax est impudentia, ut reum persuadeat, adigatque ad criminis, licet falsi, confessionem. Rursum effrons et impudens est impietas, dum sua scelera in pios transcribit. Judæi enim hic omnium scelerum, de quibus accusabant Paulum, erant rei: ipsi enim contra eum seditionem concitarant, ipsi violarant templum, violentas in eum injiciendo manus; ipsi auctores erant schismatum et sectarum, ipsi erant pestiferi. Ita communiter homines qui livore, invidia, similive passione acti alios accusant, vel judicant de certis vitiis, vel defectibus, ipsi illis magis, quam is quem accusant, vel judicant, obnoxii sunt, uti solerter annotavit Cassian. l. 5. de Instit. renunt. c. 30. Ubi rursum Nota modestiam Pauli, qui has calumnias vere potuisset regerere in accusatores, ac proferre in judicio injuriosa verba et verbera, quæ ab eis sustinuerat; sed noluit, omniaque alto silentio pressit.

9. ADJECERUNT AUTEM ET JUDÆI DICENTES, HÆC ITA SE HABERE.] Notat Chrys. perverti ordinem judicii, dum Judæi qui erant Pauli accusatores, se faciunt criminis testes, sataguntque sua auctoritate et multitudine opprimere eum.

Moraliter vide hic, quam in periculoso statu sint præsides et judices, qui ab impiis potentibus et Prælatis, quasi armata manu adiguntur ad iniquas sententias, nisi leoninum habeant animum, quo eis fortissime resistant: tot enim arietibus pulsentur, quot sunt potentes et tyranni. Sapienter Eccl. c. 7. 6. *Noli,* ait, *quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates: ne forte extimescas faciem potentis, et ponas scandalum in æquitate tua.*

10. RESPONDIT AUTEM PAULUS.] Solet reis, utpote pavidis, anxiis, turbatis, consternatis dari advocatus, adeo ut Jure civili, si reus neminem habeat, ei dare debeat prætor. Verum Paulus Deo suæque causæ præfidens, ipse sibi advocatus est nimirum veritas et innocentia nec potentiam, nec eloquentiam timet. Justus enim ut leo confidit: leo autem æque ac lupus non timet multitudinem ovium, sed quærit et ambit. Justus enim sceptrum Dei gestat in capite. Ipse enim dixit: *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei.* Vere S. Nazianz. in Sententiis: *Deo dante,* ait, *nihil potest livor; eodem abnuente nihil potest labor.*

EX MULTIS ANNIS TE ESSE JUDICEM.] Græci codices et Chrys. addunt δίκαιον, id est *justum;* quod est epithetum proprium judicis, significans, Felicem non esse talem, sed talem esse debere, si legitimus judex esse velit. q. d. Moneo te, o Felix judex, tacite hoc epitheto tui officii, scilicet ut cum sis judex, justitiæ rationem habeas, non favoris, non turbæ pontificum, qui injuste contra me conspirant. Nota. Felix multis annis a Claudio Imper. præfectus fuerat Trachonitidi, Batanææ et Gaulanitidi, quæ sunt vicinæ Judææ, sed ipsi Judææ a biennio tantum ab eodem Claudio paulo ante mortem datus fuerat præses. Ita Josephus lib. 2. Belli c. 11. Allegat hoc Paulus ad suam innocentiam. q. d. Cum tot annis huic genti præfueris, nec umquam a Judæis de me querelam ullam audieris, facile colliges me nulli umquam nocuisse.

BONO ANIMO.] Legit interpres cum nonnullis Græcis εὐθύμως: jam multi legunt per comparativum εὐθυμότερον, id est, *æquiore, tranquilliore, securiore, hilariore animo* q. d. Impavide, intrepide, libere, secure et alacriter pro me respondebo: εὐθυμία enim est lætitia, jucunditas, recta animi constitutio, securitas, delectatio, alacritas, hilaritas, et, ut Cicero lib. 5. de Finibus vertit, animi tranquillitas, in qua asserit Democritum posuisse summum bonum; illud enim vocasse εὐθυμίαν, id est *animum terrore liberum.*

PRO ME SATISFACIAM.] τὰ περὶ ἐμαυτοῦ ἀπολογοῦμαι, id est, *de his quæ me spectant respondeo; pro me apologiam instituo, accusatus me defendo, causam meam ago.*

11. QUIA NON PLUS SUNT MIHI DIES, QUAM DUODECIM.] Sigillatim hosce dies, eorumque acta circa Paulum, recensui c. 21. 27. Sensus est, q. d. Tam paucis diebus non potui ego advena et ignotus, tot seditiones et tumultus, tot scelera conflare, quot et quanta Judæi mihi objiciunt.

EX QUO ASCENDI ADORARE IN JERUSALEM.] Adoratio generalis est, et complectitur varios actus et species, inter quas una est sacrificium: hoc enim est adoratio non tam verbalis, quam realis. Est enim protestatio Divinitatis summique Numinis, quod vitæ et necis omnium habet potestatem; cui proinde victimas immolamus, occidimus, incendimus, sacrificamus. Paulus enim ascendebat in templum sacrificaturus.

12. AUT CONCURSUM FACIENTEM TURBÆ.] Non congregantem turbas, scilicet ad seditionem, ut vertit Pagninus.

13. NEQUE PROBARE POSSUNT,] παραστῆσαι, id est, *exhibere, ostendere, convincere.* Unde quidam Græci codices addunt με. q. d. Non possunt me tibi sistere, repræsentare et demonstrare talem, qualem pingunt et fingunt, scilicet seditiosum, factiosum, sacrilegum.

14. SECUNDUM SECTAM.] ὁδόν, id est, *viam,* hoc est, institutum normamque vivendi, puta secundum christianismum, quam ipsi vocant hæresim, id est sectam et factionem, sed parum æque, et perperam.

SIC DESERVIO (λατρεύω, id est, *latria colo et adoro*) PATRI ET DEO.] *Patri,* tamquam filius, *Deo,* tamquam creatura et servus latria deservio. Græce τῷ πατρῴῳ Θεῷ, id est, *patrio Deo,* quem scilicet patres nostri, puta mei et Judæorum, coluerunt. Ita Syrus, OEcum. Tigurin. et alii, quo ostendit Paulus se non esse hostem legis, nec apostatam Synagogæ, uti objiciebant Judæi; sed fidei et religioni patrum et avorum insistere. Rursum patrius Deus erat custos patriæ, proprius ac peculiaris Judæis, quales a Gentibus vocabantur penates, indigetes, lares.

15. SPEM HABENS IN DEUM (supple cum Tigurino, *fore*) QUAM ET HI IPSI EXPECTANT, RESURRECTIONEM MORTUORUM.] Si enim addas τὸ *fore,* plana est sententia; quæ implicata est, si per *spem* metonymice accipias rem speratam, puta resurrectionem: nec enim hanc habemus apud Deum, sed a Deo faciendam speramus et expectamus.

16. IN HOC.] Hugo, *credens in hoc;* Syrus, *propter hoc;* planius Tigur. *quin et in hoc* q. d. Adeo non discedo a patrio Deo, lege, religione, fide et spe,

præsertim resurrectionis, et ut in hoc patrii Dei cultu, religione et instituto, studeant puram habere conscientiam ad Deum et ad homines.

STUDEO,] ἀσκῶ, id est, me *exerceo, laboro, satago*. q. d. Totus sum in hac re. Sic olim *Ascetæ* vocabantur Religiosi, qui toti vacabant sibi et Deo, qui toti erant in domandis animi motibus, toti in exercitatione virtutum. q. d. Totus sum in eo, ut inculpate Deo serviam, ut judicio divino et humano nihil in me reprehendi possit; vel, ut ne homines, nec Deum ulla in re offendam. Hæc nimirum est vera sapientia, vera prudentia, verum officium Apostoli, et cujusque fidelis. *Deum time, et mandata ejus observa: hoc est enim omnis homo*, ait Sapiens Eccl. 12. 13.

Præclare S. Greg. Naz. in Sententiis: *Optimus, ait, esse contende. Cave ne unquam in via virtutis subsistas. Tibi enim qui a vitioso vitu excessisti, perinde esse puto consistere, ac si in imum vitii gurgitem laberereris. Age vero, deserta universo hoc mundo, mundique sarcinis excussis, ad vitam cœlestem vela pande: præsertim tibi Trinitas curæ sit.* Idem ep. 57. vel 63. Eudoxium exhortans, ut Rhetorica abdicata det se studio sapientiæ virtutis et perfectionis Christianæ: *Ne sustineas*, ait, *inter graculos excellere, cum aquila esse possis. Migremus hinc, efficiamur viri, somnia projiciamus. Alios occupatos teneant, jactent, ludificentur, invidia, et tempus et fortuna. Valeant throni, opes, splendores, vilis hæc et despicabilis gloriola, ac denique magno hujus scenæ ludicro nugæque theatricæ. Nos verbum arctissime complectamur, ac pro omnibus rebus Deum habere optemus, solum unquam perenne illud bonum suum et nostrum: quia virtutis præmium est, Deum fieri. Ad hæc contende, volito. Nusquam spes tuas sis te, quoadusque ad illud summe expetendum et beatum bonum perveneris.*

SINE OFFENDICULO,] id est, inoffensam; Syrus, *puram*.

Moral. disce hic a Paulo, quanta cuique esse debeat cura integræ et puræ conscientiæ, de qua vide dicta 1. Timoth. 1. 5. et 2. Tim. 1. 3. Quin et hæc communis Philosophorum fuit vox. Bias enim interrogatus, *quænam res in vita metu careret?* respondit, *Bona conscientia*. Ita Maximus ser. 24. Socrates interrogatus, *Quinam tranquille viverent? Illi*, ait, *qui nullius absurditatis sibi conscii sunt*. Ita Antonius in Melissa part. 2. serm. 77. Periander percontatus, *quid in minima esset maximum? Bona mens*, ait, *in corpore humano*.

Agis rex ultimus Lacedæmonum, ab Ephoris damnatus, ductus ad supplicium, videns quemdam suam sortem deflentem: *Noli*, ait, *flere propter me, quia præter jus et æquum ad dirum hoc supplicium ducor, meliorque sum iis qui ad mortem me damnarunt*. Ita Plutarch. in Lacon.

Chilon grandævus asserebat se sibi nullius facti conscium esse, cujus pœniteret, uno excepto, quod cum esset delectus arbiter, ut inter duos amicos litem dirimeret, nec quidquam vellet adversus leges facere, persuaserit alteri amico, ut ad alium deferret arbitrium, hoc facto et legem servavit, et amicum. Dicebat enim, se patronum legis facere dubitasse, eoque offendere amicum. Ita Laert. in ejus vita.

Livii Drusi domus patebat vicinorum prospectibus. Suggestis faber, se eam sublaturum quinque talentis. Cui Drusus: *Decem dabo si talem reddas domum meam, ut undequaque pateat omnium oculis ut omnes videant quomodo domi meæ vivatur*. Plura congerit. Stobæus serm. 22.

Audi ex multis pauca. Periander rogatus, *quid esset libertas?* dixit: *Recta conscientia*. Isocrates dicebat: *Omnino sperandum non esse, si quid turpe feceris te latiturum. Quamvis enim lateas alios, tute tamen tibi male conscius eris*. Pythagoras neminem *tam audacem esse dicebat, quem mala conscientia non faceret timidissimum*: hæc enim ad ventum quemlibet expavescit, uti pulchre in Ægyptiis describit Sapiens c. 17. 4. et sequent. Idem dicere solebat, *Virum impium plus mali pati afflictum conscientia, quam eum qui corpore castigatur*. Multo enim graviores sunt animi ægri, quam corporis morbi, juxta illud Poetæ:

> Evasisse putes, quos diri conscia facti
> Mens habet attonitos, et diro verbere cædit,
> Occultum quatiente animo tortore flagellum?

Quocirca Chilon asserebat, *damnum turpi lucro semper præferendum esse. Illud enim semel dolere, hoc semper*. Ita Laert. l. 1. c. 4. *Conscientia enim rectæ voluntatis, maxima rerum incommodarum est consolatio*, ait Cicero ad Torquat.

AD DEUM, ET AD HOMINES.] Ut nec homines, nec Deus cardiognostes eum culpare possit: Deus enim intima mentis et conscientiæ acutissimis et lucidissimis divinitatis oculis inspicit et perspicit. Nam, ut ait Clemens Alexand. lib. 7. Strom. post initium: *Sicut sol non modo cœlum et orbem universum illuminat, terram et mare collustrans, sed per fenestras quoque et exiguum foramen, in abditissimos ædium recessus splendorem emittit: sic Verbum quoquoversus diffusum vel minimas vitæ actiones respicit*. Quocirca S. Leo serm. 5. de Quadragesima suos monet, ut non sibi blandiantur, *Quia nobis*, ait, *conscientiæ singulorum latere non possunt; cum oculos Dei simul universa cernentis, non abdit locorum, non parietum septa concludant: nec solum ei acta et cogitata, verum et agenda et cogitanda sint cognita. Ista ergo scientia summi judicis, iste est tremendus aspectus, cui pervium est omne solidum, et apertum omne secretum, cui obscura clarent, muta respondent, silentium confitetur, et sine voce mens loquitur*. Et S. Bernardus de Modo bene vivendi ad sororem: *Ibi pecca, ubi Deus non est, non videt*. Si autem Deum credis te utique ubique videre, quomodo in oculis tantæ majestatis, et judicis ac vindicis peccare audes? Si enim serio Dei præsentiam et intuitum cogitaremus, impossibile foret coram eo peccare, eum ad iram provocare, eum ad vindictam lacessere. Studeamus cum Paulo inoffensam habere conscientiam ad Deum, et ad homines semper. Dicamus cum S. Francisco Xaverio: *ubicumque fuero, meminero me in orbis terræ theatro, in cœlestis regis ac superum oculis versari*.

SEMPER.] Syrus, *perseveranter*.

17. POST ANNOS AUTEM PLURES.] Puta 22. a conversione Pauli; ipse enim conversus est anno Christi 36. hoc vero gessit et dixit anno Christi 58. Vide Chronotaxin quam Actis præposui.

ELEEMOSYNAS FACTURUS.] Puta quas in Asia a fidelibus collegeram pro Christianis pauperibus, qui erant Hierosolymæ, eas ipsis perlaturus. Vide 2. Corinth.

c. 8. et 9. Elidit suspicionem seditionis. q. d. Adeo non sum seditiosus, ut beneficentiæ et eleemosynæ causa faciendæ genti meæ, tantum iter Hierosolymam susceperim.

Oblationes et vota.] Hinc videtur, quod Paulus prius nuncuparit vota et oblationes quasdam Hierosolymæ in templo offerendas, antequam moneretur a Jacobo c. 21. 20. sed monitum a Jacobo ea accelerasse. Facit id ad invidiam Judæorum vitandam, eorumque gratiam captandam, ostendendo se templi et legis esse cultorem, non hostem.

18. Invenerunt me purificatum in templo.] q. d. Ergo non violavi templum, ut ipsi objiciunt, sed honoravi: quia purificatus sum in eo. Singula verba Pauli habent nervum et pondus, quo objecta crimina infringit.

19. Quidam autem ex Asia Judæi.] Syrus et Vatabl. *Quidam autem ex Asia Judæi eum tumultum concitarunt, non ego, quos oportuit sistere mecum coram te.* q. d. Accusatores mei concitarunt tumultum, non ego: illos ergo hic sistere oporteret, judicare et punire, non me, qui seditionem et injuriam passus sum, ab eisque plagas pene lethiferas excepi.

20. Cum stem in concilio,] quasi reus accusatus a Judæis: quare ipsorum est dicere, quam iniquitatem in me invenerint, eamque probare et me convincere. Syrus vertit, *cum starem*, scilicet in concilio Hierosolymitano reus coram eis c. 23. v. 1. et ita legit Dionys. Cajet. et nonnulli alii. Græcum στάντος cum sit in aoristo utroque modo verti potest. Posteriori lectioni valde congrue respondet id quod subdit Paulus, se clamasse in concilio: *Quoniam de resurrectione ego judicor*.

21. Nisi de una hac voce.] Est tacita ironia et sarcasmus. q. d. Nullam seditionem concitavi, nisi ita censere et nuncupare velint vocem meam, qua clamavi inter eos stans: *Quoniam de resurrectione mortuorum ego judicor hodie a vobis.* Ob illam enim vocem Pharisæi fecerunt schisma a Sadducæis, ac contra eos Paulum tutati sunt. Verum hujus schismatis vos ipsi fuistis causa, non ego, qui meam causam egi ac veritatem dixi, meamque de resurrectione Christi et Christianorum fidem palam professus sum. Quid in hac mea apologia peccavi? quod in hac fidei meæ professione crimen admisi? egi enim rem necessariam, laudabilem, veram, religiosam et piam. Unde nonnulli Græcum ἤ id est, *nisi, quam* vertentes *aut*, sic transferunt? Aut ipsi dicant, si quid invenerint in me iniquitatis aut de una hac voce, quæ clamavi inter eos stans. q. d. Si nihil aliud habent, vel hoc objiciant crimen, quod clamarim me ob fidem et professionem resurrectionis judicari. Verum hoc non est crimen, sed virtus et laus mea. Addit Glossa, voluisse Paulum rursum Judæos inter se commissos a se avertere; refricando enim nomen resurrectionis, tacite renovabat dissensionem inter Pharisæos et Sadducæos, quam paulo ante excitarat Hierosolymis. Pharisæi enim avide nomen et fidem resurrectionis excipiebant, eamque contra Sadducæos palam propugnabant. Denique resurrectionis meminit, ut præses Gentilis sciat, Paulum a Judæis non seditionis accusari, sed novæ religionis, puta resurrectionis, quam Gentiles si non credebant, certe non damnabant, imo reverebantur, metuebant et suspiciebant. Hæc enim fides signum est, causa et stimulus pietatis vitæque timoratæ, innocentis et sanctæ. Unde subdit Lucas:

22. Distulit autem illos Felix, certissime sciens de via hac,] ἀκριβέστερον, id est, *certius sciens*; sed comparativus ponitur apud Græcos et Latinos eleganter pro superlativo. Hinc illud Poetæ:

Vespere qui luces cœlo jucundior ignis,

id est, jucundissima stella. Platonici enim censebant stellas esse ignitas, adeoque esse ignes et faces cœlestes. Et illud Apostoli: *Major autem horum est charitas. Major*, id est, maxima inter fidem et spem, 1. Cor. 13. 13.

Porro per *viam* aliqui accipiunt judaismum et jus Judaicum. q. d. Felix, utpote diu versatus inter Judæos, sciebat quænam esset religio Judaica, quantumque distaret a Christiana quam prædicabat Paulus. Melius alii per *viam* accipiunt institutum et religionem Christi et Pauli. q. d. Felix tum ex litteris Lysiæ, tum ex audita Pauli tam sapienti, modesta et innocenti apologia, certo cognovit ejus doctrinam, religionem et vitam non esse seditiosam, uti accusabant Judæi, sed eos ex odio contra eum inique conspirasse, uti Pilatus agnovit Christi innocentiam, ac contra eam injuste conspirasse Scribas et Pontifices. Ita S. Chrysost. Lyran. Hugo, Dion. et alii. Nota hic insigne testimonium innocentiæ et virtutis Pauli. Quare debuisset eum absolvere, illicoque dimittere Felix, sed instar Pilati, ne pontifices offenderet, et ut pecuniam a Paulo emungeret, eum in custodia inique detinuit. Ita Chrysost.

23. Et habere requiem.] ἄνεσιν, id est, *relaxationem*, laxius haberi, mitius tractari, dari ei plus libertatis et recreationis.

24. Cum Drusilla uxore.] Drusilla erat filia Herodis Agrippæ senioris, qui S. Jacobum occidit, et S. Petrum incarceravit cap. 12. ver. 1. ac consequenter erat ipsa soror Agrippæ junioris, de quo c. seq. Cornelius Tacitus l. 5. Hist. scribit, Drusillam fuisse neptem Antonii et Cleopatræ, *ut ejusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset.* Unde videtur, quod Cypris uxor Agrippæ, et mater Drusillæ, fuerit filia M. Antonii et Cleopatræ, ait Mariana in cap. 25. Act. Hinc et videtur vocata *Drusilla*, a Livia Drusilla uxore Augusti, ejusque filio Druso, fratre Tiberii Imp. Drusus enim ex Antonia sorore M. Antonii genuit Claudium, qui Caio Caligulæ in imperio successit. Agrippa enim rex, pater Drusillæ, evectus fuit ad regnum a Caio Caligula et Claudio Imp. Unde in Claudii gratiam, filiam *Drusillam* nominavit: Drusus enim cognomen fuit familiæ Claudiæ. Unde et Livia uxor Augusti Cæsaris, mater Drusi, et avia Claudii, cognominata fuit Drusilla, quam Cajus Cæsar quasi deam consecravit habitu Veneris: sicut eadem nomine Lunæ consecrata fuerat dea habitu Junonis. Unde ipsa vocata fuit Venus cœlestis, cognomento Panthea. Ita Dio l. 59. et ex eo Lipsius in lib. 5. Annalium Taciti sub initium. Porro Drusilla hæc, teste Josepho l. 20. Ant. c. 5. tres habuit sponsos. Primo enim desponsa fuit Epiphani, Antiochi regis filio: sed hic eam recusavit, quia noluit subire circumcisionem, quæ conditio in nuptiis ipsius, utpote Judææ, petebatur. Secundus fuit Azizus rex Emesæ, qui subiit circumcisionis conditionem, itaque eum ea matrimonium iniit. Tertius fuit Felix, qui eam ab Azizo merito ad se pellexit.

Hinc Drusilla vocata est *trium regum uxor*, et *ter regina*, ideoque forte a Suetonio in Claudio c. 28. Felix dicitur *trium reginarum maritus*. Denique Drusilla profligatæ pudoris et fidei fœmina, a marito rege ad adulterum præsidem, non solum abdicata conjugali fide, sed et patria religione spreta, transiit, ac cum Felice Gentili facta est Gentilis.

Audivit.] Incitante forte Drusilla uxore, quæ cum esset Judæa, ex curiositate volebat audire, quænam esset nova secta, quæ a Judæo Paulo prædicabatur, ac quid differret christianismus a judaismo Unde curiosi hi auditores nullum ex ardenti Pauli concione fructum retulerunt, nisi majoris damnationis, ob majorem post agnitam veritatem in errore et vitio culpam et pertinaciam.

Fidem quæ est in Christum Jesum] quæ est de Christo Jesu, puta fidem Christi, sive Christianam.

25. Disputante autem illo de justitia et castitate.] Syrus, *de justitia et sanctimonia*. castitas enim est sanctitas, id est, puritas animæ et corporis, uti ostendi 1 Corinth 7. v. 34. Studio Paulus oppositum hoc Felici thema dicendi accepit: sciebat enim eum esse adulterum et injustum, ut eum ad castitatem et justitiam revocaret. Adulterum, quia Drusillam ob eximiam pulchritudinem, opera Simonis cujusdam Magi ad se pellexerat, ut relicto priore matrimonio Azizi regis Emesenorum, ad suas nuptias transiret: unde ex ea suscepit filium, quem a patre Drusillæ Agrippam nominavit. Addit Tacitus, eum per omnem libidinem grassatum esse, cujus verba mox recitabo. Nec mirum: si enim regium thalamum invadere ausus est, et a rege reginam ad se traducere, quid non tentarit in plebeios et subditos? Merito ergo coram adulteris, Felice et Drusilla, Paulus disputavit de castitate; Paulus, inquam, antistes virginitatis, qui, ut ait S. Augustinus, homines angelos, imo deos efficere satagebat.

Moral. docet hic Paulus, judices et præsides debere esse continentes, tam a venere, quam ab avaritia, ne ob lucrum justitiam, ob cupidinem castitatem et conjugia evertant. Unde prisci Romani mire ab utraque se continuerunt, eaque ratione propagarunt imperium tamque amplum et tantum, quantum in historiis legimus, consecuti sunt, uti multis exemplis docet Valer. Max. lib. 4. c. 3.

Injustum, quia ut ait Tacitus lib 12 Annal. factus præses Judææ *insolescebat, cuncta maleficia sibi impune ratus, tanta potentia subnixo*. Et mox: *Felix intempestivis remediis delicta accendebat*. Idem lib 5 Histor. *Felix*, inquit, *per omnem sævitiam et libidinem. jus regium servili ingenio exercuit*. Fuerat enim ipse servus, æque ac frater ejus Pallas, a quo per Claudium Imp. libertate donato et evecto. Felix pariter Judææ præfecturam obtinuerat Hic verum est illud Proverb. cap. 30. vers. 21. *Per tria movetur terra, et quartum non potest sustinere: per servum. cum regnaverit; per stultum cum saturatus fuerit; per odiosam mulierem, cum in matrimonio fuerit assumpta; et per ancillam. cum fuerit hæres dominæ suæ*. Quocirca Felicem, ut melius res Judaicas administraret, sæpe admonuit summus pontifex Jonathas, qui proinde monita et monitorem non ferens, eum curavit interfici per sicarios; qui deinde ejus conniventia in multos alios grassati plura homicidia, imo latrocinia perpetrarunt, teste Josepho l. 20. Antiquit. c. 6. *Invitati*, ait, *hac licentia sicarii, per singula festa ventitantes, et tela celantes, pari modo immixti turbis, alios confodiebant propter privatas inimicitias, alios conducti pecunia, idque non modo in reliquis urbis partibus, sed in ipso templo etiam. Unde fas est credere Deum tanta impietate offensum. aversatum esse Hierosolymam, temploque utpote non amplius puro domicilio, Romanos induxisse. purificaturos id lustralibus flammis*. Subdit deinde Josephus tumultum Cæsareæ inter Judæos et Syros exortum, in quo Felix multos Judæorum immissis militibus occidit. Atque hæc semina fuerunt rebellionis. quæ paulo post in apertum bellum eruperunt. quo a Tito vastata et eversa est Hierosolyma. Pergit Josephus c. 7. *Cæterum.* ait, *postquam Felici successor Portius Festus a Nerone missus est, primores Judæorum Cæsaream incolentium Romam profecti sunt Felicem accusaturi; dedissetque omnino pœnas injuriarum quibus Judæos affecerat, nisi Nero eum donasset Pallantis fratris precibus, qui tum in pretio erat apud principem* Vide eumdem l. 2. Belli c. 12. ubi graphice describit, quanta tum fuerit sicariorum et latronum copia, audacia et terror.

Merito ergo Paulus coram injusto præside de justitia disseruit. Ubi rursum Nota libertatem et magnanimitatem Pauli. Felicem enim tyrannum libere tyrannidis arguit, sciens ea de causa ab ipso recenter occisum Jonatham pontificem, ac proinde simili se neci pro Deo et justitia offerens. Eumdem cum Drusilla arguit adulterii, memor et conscius Joannem Baptistam accusantem adulterium Herodis (qui erat propatruus Drusillæ: erat enim patruus Herodis Agrippæ, patris Drusillæ) cum Herodiade, præmium suæ accusationis tulisse mortem et martyrium: nimirum hoc quærebat, hoc ambiebat Paulus.

Vere S Chry. homil 2 de laudibus S. Pauli: *Paulus*, ait, *tyrannos ac populos spirantes furorem. velut esse quosdam culices existimabat. Mortem vero. et cruciatus, et mille supplicia, quasi ludum putabat esse puerorum, dummodo propter Christum aliquid sustineret. Etenim coarctatus carcere habitabat cœlum, ac libentius verbera excipiebat et vulnera, quam alii bravia diripiunt*. Et inferius. *Siquidem Paulus in terra gradiens, sic se agebat in cunctis. quasi angelorum societate frueretur Nam passibili adhuc colligatus corpori illorum perfectione gaudebat, tantisque. fragilitatibus subditus, in nullo inferior supernis virtutibus apparere certabat*. Rursum: *Magnanimi est in amore et odio apertum esse*. ait Elias Cretensis in orat. 40. Gregorii Nazianzeni. Id hic cernimus in Paulo

Et de judicio futuro.] Hunc stimulum. qui acerrimus est, impuro et injusto præsidi adhibet Paulus, ut ad pœnitentiam eum adigat, et ad justitiam, castitatem, fidem, vitamque Christianam traducat: aut saltem, ut frænum ejus cupidini injiciat, ne tam gravia, ac solebat, committeret, neve in gratiam Judæorum, contra justitiam se innocentem condemnaret, memor judicem suum fore Deum et Christum, qui justitias judicabit, Psal. 74. 3.

Discant Concionatores et Confessarii, hoc divini judicii stimulo pungere et frangere dura impiorum corda. Ita eodem ille pungit et ferit Moses Deut. c. 1. 17. David Ps. 74. 3. Salomon Eccl·s 5. 7. Ecclesiastic·

cuse. 7. 40. Machabæi l. 2. c. 7. Et S. Paulus crebro, ut 1 Corinth. c. 3. 13. *Uniuscujusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur.* Et c. 4. v. 1. *Qui autem judicat me, Dominus est.* Et ep. c. 2. 5. v. 10. *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum. Scientes ergo timorem Domini suademus hominibus.* Paulum secutus S. Cyprianus l. 4. epist. 9. ad Florentium: *Hæc*, ait, *pro animi mei pura conscientia, et Domini et Dei mei fiducia rescripsi. Habes tu litteras meas, et ego tuas: in die judicii ante tribunal Christi utræque recitabuntur.* Sic et noster Edmundus Campianus, Angliæ athleta et Martyr, in libro Decem rationum ratione 20. *Veniet*, inquit, *Elisabetha dies ille, ille dies, qui tibi liquido commonstrabit, utri te dilexerint, Societas Jesu, an Lutheri progenies.* Audivi in Belgio concionatorem insignem, qui in singulis concionibus pathos vehemens ciebat intentatione et exaggeratione judicii divini, magno audientium motu et fructu.

Tremefactus Felix.] Vox enim Pauli eum, utpote adulterum et tyrannum, percellebat instar tonitrui. Talis enim est vox virginum Apocal. 14. 2. Paulus autem fuit virgo, ut patet 1. Corinth. 7. 7. Hinc et talis fuit vox S. Jacobi, et S. Joannis intonantis: *In principio erat Verbum:* uterque enim fuit virgo. Unde et a Christo cognominati sunt *Boanerges*, id est, filii tonitrui, Marci c. 3. v. 17. Vere S. Hieron. epist. 61. ad Pammachium. *Ubi*, ait, *electionis vas, tuba Evangelii, rugitus leonis nostri, tonitru Gentium.* Et S. Aug. serm. 31. de verbis Apostoli; *audivimus*, ait, *de nube magna tonitrua: nubes enim Dei verba ista sonuerunt, et tremere nos fecerunt.* Si impium præsidem perculit Paulus, dum coram eo staret subditus, reus et vinctus, quomodo percellet eumdem, quando cum Christo et Apostolis sedebit super thronos duodecim, judicans Felicem, adeoque omnes Tribus Israelis et totius orbis? juxta illud Sapient. c. 5. 1. *Tunc stabunt justi in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt, et qui abstulerunt labores eorum. Videntes turbabuntur timore horribili.* etc. Quocirca in Paulo verum est illud ænigma, et elogium antistrophum:

Imbellis ecce bellat, innocens nocet:
Inermis arma superat, immotus movet:
In pace pugnax, pacis in pugna tenax;
Clemens in ira, horrendus in clementia;
Rigide severus, et severus comiter:
Judicatus judicat, et judicem percellit:
Vinctus vincit, vinciendo vincientem:
Reus fit judex, judicemque facit reum.
Supplex imperat, imperans supplicat:
Terror timet, timor terret.
O miram virtutis vim! o virum, o angelum,
O novum novi Pharaonis Deum!

Quod nunc attinet.] Perperam Dionysius legit, *quid nunc attinet*, scilicet de istis loqui, et ita detonare? Græca enim est, τὸ νῦν ἔχον, quod Pagnin et Tigurina vertunt, in *præsentia*, abi scilicet ad liberam custodiam, inquit Glossa; ita ut libertatem daret eundi per civitatem, ait Lyran. Sequitur enim per antithesin: *Tempore autem opportuno accersam te*, ut tuam causam plenius audiam, examinem et judicem.

20. Sperans quod pecunia ei daretur a Paulo.] Græca addunt, ὅπως λύσῃ αὐτόν, id est, *ut solveret eum*, quasi Paulus se lytro redempturus esset, ac pecunia empturus, liberationem et libertatem. Audierat enim Felix a Paulo, ipsum pecuniam attulisse Hierosolymam ad faciendas eleemosynas, vers. 17. ac sciebat fideles et discipulos pro eo redimendo sua omnia impensuros. Vide hic sordidam Felicis avaritiam. Recte Præses facit illud Taciti lib. 13. Annal. *Nihil in penatibus suis venale aut ambitioni pervium.* Præclare S. Naz. in Sententiis: *Avarus*, ait, *quidam dixit; Fortunæ guttam malo, quam mentis* (sapientiæ) *dolium. Huic sapiens reposuit: Mentis guttam pluris facio, quam fortunæ dolium.* Verum generoso animo Paulus Deo fisus, pro eoque patiendi avidus, sordidam hanc nundinationem abominatus est, maluitque in carcere manere et mitti ad Neronem. Quid mirum? Socrates apud Platonem in Critone docet, non decere ut vinctus vinculis injustis, dato pretio sese eximat, decere potius ut pœnam mortemque innocenter et fortiter subeat. Nimis rigide Tertul. l. de Fuga c. 12. hoc Pauli exemplo concludere conatur, illicitam esse omnem in persecutione fugam et redemptionem. Sancte enim faciunt Catholici, qui suos sacerdotes ab hæreticis vel infidelibus captos pretio redimunt, æque ac illi qui redimi se sinunt. Sanctius tamen et generosius faciunt, qui Paulum imitantes redimi nolunt, tum ut plura pro Christo patiantur, tum ne Catholicos sumptu gravent, tum ne infidelibus Catholicos expilandi, et sacerdotes capiendi dent ansam, eis omnem lucri spem præcludendo, quod nonnullos e Societate nostra mihi familiares, in Hollandia captos factitasse scio, magna sacerdotalis constantiæ fama et gloria.

27. Biennio autem expleto.] Scilicet a captivitate et incarceratione Pauli, quam hucusque enarravit Lucas, inquit OEcum. Beda, Lyran, Glossa, Sanchez, Cajet. et Dion. hic, ac Onuphrius in Chronico: censent enim Paulum per biennium a Felice Cæsareæ in vinculis detentum fuisse. Verum hoc difficile est creditu. Sic enim quadriennium integrum egisset Paulus in carcere, nimirum biennium Cæsareæ, et biennium Romæ. Quare alii passim censent, Paulum anno 2. Neronis, quo et captus est, ex Judæa vinctum missum esse Romam ad Neronem. Quocirca Baronius, Lorinus et Scaliger biennium hoc inchoant a Neronis imperio. Nam olim a Cumani temporibus, Felix a Claudio Imp. in eam provinciam missus fuerat præses. Verum hoc generalius videtur, nec satis ad propositum. Quare magis pertinenter et apposite dicemus, biennium hoc inchoandum a præfectura Felicis in Judæa: nam ante illud præfuerat Trachonitidi, Bataneæ et Gaulanitidi: Claudius enim sub finem imperii et vitæ, Felicem præfecit Judææ, ut dixi v. 10.

Porro Onuphrius in Chronico, censet Felicem a Claudio missum esse Præsidem in Judæam anno Christi 52. Paulum vero Hierosolymæ captum esse anno Christi 55. qui fuit Claudii 14. et ultimus, ac biennio captivum apud Felicem mansisse. Ita ut anno Christi 58. a Festo, qui Felici successit, missus sit Romam. Quæ sententia non est incongrua, nec improbabilis. Ex qua colliges Paulum integro quadriennio fuisse in carcere: nam post hoc biennium missus Romam, ibidem alterum biennium egit in carcere c. 28. 30. Mirum sane videtur, Deum permisisse Paulum tanto tempore claudi, et ab apostolatu impediri. Sed per passiones honoratur Deus magis, quam per actiones, præ-

verius quia Paulus in carcere magis et ardentius, quam liber prædicabat Christum tam litteris, quam verbis et exhortationibus, ut patebit in fine c. 28. Sed hic computus dissentit a chronologia et coordinatione annorum Pauli, quam consignat Baron. et alii, egoque in Chronotaxi secutus sum. Quare prius quod dixi verius est.

Volens autem gratiam præstare,] χάριτας καταθέσθαι id est *gratam rem facere*, vel *gratiam inire*. Ita Vatab. ne scilicet a Judæis, quos vexaverat, accusaretur apud Neronem. Sed impius gratiam hominum quam quærebat, non acquisivit: nam a Judæis accusatus, vinctus missus est ad Neronem a Festo successore, ut dixi vers. 23. Porro hic in Paulo vera est illa aurea Nazianzeni in Sententiis gnome: *Dies ad diem te transmittit, levissimeque volvitur: constantis autem hominis sententia sempiternum diem habet*. Et alia ibidem: *Ut incus maxima ictus non pertimescit, sic mens sapiens omne detrimentum extrudit.*

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Judæis poscentibus Festus rogat Paulum, num causam dicere velit Hierosolymis. Ille negat et Romam ad Cæsarem appellat. Festus priusquam ad Cæsarem Paulum mittat, rogat Agrippam regem ut eum audiat, et quid de eo faciendum sit suggerat.

1 Festus ergo cum venisset in provinciam, post triduum ascendit Hierosolymam a Cæsarea. 2. Adieruntque eum principes sacerdotum, et primi Judæorum, adversus Paulum: et rogabant eum. 3. Postulantes gratiam adversus eum, ut juberet perduci eum in Jerusalem; insidias tendentes ut interficerent eum in via. 4. Festus autem respondit, servari Paulum in Cæsarea: se autem maturius profecturum. 5. Qui ergo in vobis (ait) potentes sunt, descendentes simul, si quod est in viro crimen, accusent eum. 6. Demoratus autem inter eos dies non amplius quam octo aut decem, descendit Cæsaream, et altera die sedit pro tribunali, et jussit Paulum adduci. 7. Qui cum perductus esset, circumsteterunt eum, qui ab Hierosolyma descenderant Judæi, multas et graves causas objicientes, quas non poterant probare. 8. Paulo rationem reddente: Quoniam neque in legem Judæorum, neque in templum, neque in Cæsarem quidquam peccavi. 9. Festus autem volens gratiam præstare Judæis, respondens Paulo, dixit: Vis Hierosolymam ascendere, et ibi de his judicari apud me? 10. Dixit autem Paulus: Ad tribunal Cæsaris sto, ibi me oportet judicari: Judæis non nocui, sicut tu melius nosti. 11. Si enim nocui, aut dignum morte aliquid feci, non recuso mori: si vero nihil est eorum, quæ hi accusant me, nemo potest me illis donare. Cæsarem appello. 12. Tunc Festus cum Concilio locutus, respondit: Cæsarem appellasti? ad Cæsarem ibis. 13. Et cum dies aliquot transacti essent, Agrippa rex et Bernice descenderunt Cæsaream ad salutandum Festum. 14. Et cum dies plures ibi demorarentur, Festus regi indicavit de Paulo, dicens: Vir quidam est derelictus a Felice vinctus, 15. de quo, cum essem Hierosolymis, adierunt me principes sacerdotum, et seniores Judæorum, postulantes adversus illum damnationem. 16. Ad quos respondi: Quia non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, prius quam is qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina. 17. Cum ergo huc convenissent, sine ulla dilatione, sequenti die sedens pro tribunali, jussi adduci virum. 18. De quo, cum stetissent accusatores, nullam causam deferebant, de quibus ego suspicabar malum: 19. quæstiones vero quasdam de sua superstitione habebant adversus eum, et de quodam Jesu defuncto, quem affirmabat Paulus vivere. 20. Hæsitans autem ego de hujusmodi quæstione dicebam, si vellet ire Hierosolymam, et ibi judicari de istis. 21. Paulo autem appellante ut servaretur ad Augusti cognitionem, jussi servari eum, donec mittam eum ad Cæsarem. 22. Agrippa autem dixit ad Festum: Volebam et ipse hominem audire. Cras, inquit, audies eum. 23. Altera autem die, cum venisset Agrippa, et Bernice, cum multa ambitione, et introissent in auditorium cum Tribunis, et viris principalibus civitatis, jubente Festo, adductus est Paulus. 24. Et dicit Festus: Agrippa rex, et omnes, qui simul adestis nobiscum viri, videtis hunc, de quo omnis multitudo Judæorum interpellavit me Hierosolymis, petentes et acclamantes non oportere eum vivere amplius. 25. Ego vero comperi nihil dignum morte eum admisisse. Ipso autem hoc appel-

lante ad Augustum, judicavi mittere. 26. De quo quid certum scribam domino, non habeo. Propter quod produxi eum ad vos, et maxime ad te Rex Agrippa, ut interrogatione facta habeam quid scribam. 27. Sine ratione enim mihi videtur mittere vinctum, et causas ejus non significare.

1 FESTUS ERGO CUM VENISSET IN PROVINCIAM.] Tig *Festus ergo suscepto provincia*, puta cura et regimina provinciæ, nimirum Judææ. Id fecit adeundo Cæsaream: hæc enim erat caput provinciæ, si spectes Romanos; sin Judæos, caput erat Hierosolyma: unde mox eo ascendit Festus.

3. POSTULANTES GRATIAM,] non justitiam: hanc enim in tribunali, coram tribuno et Felice tentarant frustra, Paulo causæ suæ justitiam et innocentiam clare ipsis etiam hostibus demonstrante. Rursum postulant gratiam, ut scilicet Paulus Cæsarea, quo a tribuno ob insidias Judæorum missus erat, remitteretur Hierosolymam, ut ei novas insidias struerent. Solet enim a præsidibus et principibus, dum primo principatum capessunt, vel inaugurantur, peti gratia quæpiam. Judæi hic non aliam petunt, quam Pauli necem. Ubi vide, quanti Paulum æstiment, puta quantum Judaismi hostem, et Christianismi hyperaspistem, ut, cum multa longe majora, et publicum bonum spectantia petere possint et debeant, iis omissis unum Pauli petant caput. Ita invidentes gloriæ Pauli, nescientes longe magis eam celebrant. Vere Nazianzenus in Monostichis:

Gratum est invideri at invidere ingens probrum

4 FESTUS AUTEM RESPONDIT SERVARI PAULUM IN CÆSAREA.] Refutavit Festus petitionem Judæorum de Paulo Hierosolymam accersendo; sive quia ex vultu, vo ce et gestu vidit malevolentiam Judæorum in Paulum: sive quia audiverat de insidiis illi a Judæis structis: sive quia tribunal præsidis erat Cæsareæ, quo prœnde ipse properabat.

5. POTENTES SUNT,] ad conficiendum iter, q. d. Qui possunt proficisci, et tantum iter (trium dietarum) peragere. Aliter Hugo et Vatabl. q. d. Qui possunt sine rerum suarum incommodo, quibus scilicet commodum est ire Cæsaream. Secundo, *potentes*, id est validi orato es, sive accusatores linguæ pollentes, et validis argumentis armati ad Paulum accusandum et convincendum. Hi enim vocantur δυνατοί, et hoc propria ad rem præsentem facit.

SI QUOD EST IN VIRO CRIMEN.] Pro *crimen* græce est ἄτοπον, id est *absurdum, insolens, indecens, infame*

7. GRAVES CAUSAS.] αἰτιώματα, id est *crimina et criminationes*. Ita Tigur. Pagnin. et alii.

9 VIS HIEROSOLYMAM ASCENDERE?] Non jubet, sed rogat. Impudens enim fuisset, si jussisset, et abduxisset illinc, ubi non erat redargutus, inquit Chrys. præsertim quia Paulus erat civis Romanus, et stabat Cæsareæ ad tribunal Cæsaris Romani: nomen enim Romanum in reo veneratur præses Romanus, ait Hugo.

10. AD TRIBUNAL CÆSARIS STO.] q. d. Cæsar suum tribunal, quod tu nunc ejus vice occupas, o Feste habet hic Cæsareæ, quasi in Metropoli provinciæ, ibi ergo me judicari oportet, non Hierosolymæ. Porro *Cæsares* nuncupati sunt Reges et Imperatores Romani a Julio Cæsare, qui primus Imperium occupavit, et vocatus est *Cæsar* a familia. Fuit enim Cæsarum familia Juliis sacra, qui ex Julo Ascanio Æneæ filio descenderunt, juxta illud Virgil. Æneid. 6.

Julius a magno demissum nomen Julo.

Cæsar autem primitus dictus est, vel a Cæsiis oculis, vel a Cæsarie, seu capillis cum quibus natus sit, vel a cæso matris utero, quos ideo cæsones dici et auspicatius nasci, quam eos qui in pedes nascuntur, asserit Plinius l. 7. c. 9. ideoque Scipionem Africanum Seniorem *Cæsarem* cognominatum esse. Spartianus vero et Servius aiunt, primum qui *Cæsar* vocatus sit, fuisse Julii Cæsaris avum, qui in Africa elephantum interfecit: elephas enim lingua Punica vocabatur *Cæsar*. Certe Julius Cæsar, a quo propagata est familia et nomenclatura Cæsarum, non est natus cæso utero matris suo, habuit enim ipse matrem Aurel. quam superstitem dum in Gallia bellum gereret. Adde ejus quoque pater nuncupatus est *Cæsar*, qui prætura functus Pisis obiit.

Porro ipse hoc nomen propagavit in posteros, ob rerum a se gestarum splendorem et gloriam, quam multi secuti sunt, nemo assecutus. Ipse enim omnem Galliam quæ saltu Pyrenæo, Alpibusque, ac Rhodano Rhenoque continetur, novem annis in provinciæ formam redegit. Ipse Germanos trans Rhenum habitantes, primus Romanorum ponte fabricato invadens, subjugavit. Ipse Britannos antea ignotos devicit. Ipse in Italia Picenum, Umbriam, Hetruriam occupavit, Ipse validissimas Pompeii copias quæ sub tribus legatis, M Petrejo, L Afranio et M Varrone in Hispania erant, invasit. In Macedonia superavit Pompeium, in Ægypto Ptolemæum, in Ponto Mithridatem, in Africa Scipionem et Jubam, in Hispania Pompeii filios, idque citissime, instar fulminis omnia pervadens et sternens, ut merito hoc sibi elogium usurparit: *Veni, vidi, vici*. Ipse quinquies triumphavit; primum de Gallia, postea de Alexandria; tertio, de Ponto; quarto, de Africa; quinto de Hispania. Denique ipse Pompeium, Senatum, Romam, totumque Imperium primus subegit et occupavit. Porro ipse fuit liberalissimus, maxime post hos triumphos; ita Sueton in ejus vita. Quocirca Julius Cæsar hisce elogiis a nupero Poeta celebratur:

Lux Cæsarum et pater,
Romanus Alexander, terræ Mars.
Victor orbe, urbem victricem orbis vicit.
Ingratam patriam patriis armis pauit.
Eam vicit invitus, qua visit invita.

Sane videtur ipse fuisse naturæ, ingenii, prudentiæ, fortitudinis et felicitatis prodigium, adeoque Deus Romanam aristocratiam per eum in monarchiam convertit, ut viam sterneret Christo supremo Monarchæ paulo post nasciture, et totum orbem jam a Julio quasi in monarchiam redactum, per S. Petrum Romanum pontificem, et Constantinum Romanum Imp. sibi subjugaturo.

Vere enim dixit Tacitus l. 1. *Unum reipub. corpus unius animo regendum est*. Et Thucydides l. 6 *Inordinato est res plurium principatus*. Et Homerus Iliad. 2 et ex eo Arist. lib. 12. Metaphys. *Non multos regnare bonum, rex unicus esto*. Verius S. Leo, serm. 1. In nativit. S. Petri et Pauli: *Cum duodecim*

Apostoli, ait, *imbuendum Evangelio mundum, distributis sibi terrarum partibus, suscepissent, beatissimus Petrus princeps Apostolici ordinis, ad arcem Romani destinatur Imperii, ut lux veritatis, quæ in omnium gentium revelabatur salutem, efficacius se ab ipso capite per totum mundi corpus effunderet:* nimirum, sicut idem ibidem ait: *ut tot populos cito pervios haberet prædicatio generalis: quos unius teneret regimen civitatis.*

IBI ME OPORTET JUDICARI.] Caute dicit Cæsareæ se debere judicari, non autem Cæsarem esse suum judicem: quia proprius Pauli judex et superior erat S. Petrus; sed quia eum non agnoscebant Judæi ac Romani Gentiles, hinc coram Romanis præsidibus accusatus a Judæis Paulus, coram eis causam dicere debuit. Romani enim Judæam et Judæos sibi subegerant, eisque dominabantur. Adde, in civilibus Apostolos et Ecclesiasticos primis illis Ecclesiæ temporibus, debuisse parere Magistratui civili, ut insinuat Paulus Rom. 13. et ibidem expresse docet S. Chrys. Theod. Theophyl. et S. Thomas. Necdum enim introducta erat exemptio et immunitas Ecclesiastica, quam posterioribus sæculis Pontifices et Concilia OEcumenica sanxerunt, ac reges principesque Christiani approbarunt et concesserunt. Cum enim ipsi sint oves et subditi Pontificum non decet ut ipsi judicent suos Pastores et Superiores, etiam in civilibus. Verum tempore Pauli principes erant Gentiles, non Christiani, qui nullo modo tulissent Apostolos a sua jurisdictione eximi. Quocirca eis sponte se subjecerunt Apostoli, ne darent infidelibus scandalum, neve principes contra se et fideles concitarent. Vide Lessium lib. 2. de Just. c. 33. de tributis et vectigal. dubio 4. et Bellarm. lib. 2. de Romano Pontif. cap. 29.

Denique Paulus vim passus a Judæis, licite imploravit auxilium Cæsaris, cum aliud tribunal, et remedium se vitamque suam tuendi non haberet, uti docet S. August. epist. 50. Paulum imitatus est S. Athanasius, qui oppressus ab Arrianis, imploravit auxilium Constantii Imp. Arriani. In Apologia enim ad Constantium sic ait, *Si apud alios accusatus essem, ad tuam Majestatem provocarem, sicut Apostolus dixit Cæsarem apello, et cessatum est ab insidiis contra eum.*

JUDÆIS NON NOCUI, SICUT TU MELIUS NOSTI.] *Melius* quam ut plenioris cognitionis causa oporteat te ire Hierosolymam ibique meam causam investigare, meque judicare. Testatus est tibi Lysias, Felix, aliique meam innocentiam. Te eamdem ex accusatione Judæorum turbulenta, quæ nihil probare potuerunt, meaque prudenti et vera defensione cognovisti: sat ergo eam nosti.

11. NON RECUSO MORI.] Nota sincerum et intrepidum Pauli animum et vocem: adeo jus et tribunal non declinat, ut si quid contra id peccarit pœnæ et morti ultro se offerat.

NEMO POTEST ME ILLIS DONARE.] Tacite perstringit Præsidem, quod nimis in gratiam Judæorum pendulus velit Paulum judicare Hierosolymæ. Hoc enim erat eum tradere Judæis: tum quia ipsi Paulo in via parabant insidias, ut patet v. 3. tum quia Hierosolymæ conspirantes in eum communi studio, tot tantaque contra eum machinati fuissent, ut manus eorum non potuisset effugere.

CÆSAREM APPELLO.] Syrus *protectionem Cæsaris invoco*. Appellavit Cæsarem Paulus, Primo, quia non vitæ suæ, sed Ecclesiæ consulebat, ait S. Augustin. epist. 50. Secundo, quia eum ut seditiosum, et Cæsaris jura turbantem accusarant Judæi. Unde S. Chrysost. notat miram Pauli generositatem, qua apud illum quem accusabatur læsisse, judicari velit. Tertio, quia oraculum a Deo acceperat c. 23. v. 11. se Romæ evangelizaturum: hujus ergo occasionem commodam arripit appellando Cæsarem, sciens id Deum velle ideoque appellationis hujus successum Deo curæ et cordi fore: Quarto, quia experientia continua didicerat Paulus se in Judæa nusquam et numquam tutum fore, nec Judæorum insidias et manus evasurum: ergo Romam et Cæsarem appellat. Quinto ut hac appellatione Cæsaream, puta Neronem demereretur, sibique et Christianis conciliaret: aut certe, si ab eo damnaretur gloriose ut Martyr Romæ in orbis theatro occumberet. Nam, ut vere ait Dionys. Halicarn. lib. 2. *Aut vita libera, aut mors gloriosa eligenda.* Potissima causa fuit, ad vitandos Judæorum laqueos. Prudenter enim S. Gregorius Nazianz. in Sententiis: *Sapiens*, ait, *vitat omnia gravia ac periculosa, æque ac nauclerus tempestates.* Idem ad Bosphorium epist. 49. vel juxta alios 15. *Demens est, qui bis ad eumdem lapidem impingit.* Et Thucydides lib. 1. *Insidias anticipare potius, quam insidiantibus contra insidiari oportet.* Et Demosthenes Philipp. 1. *Rerum occasiones tarditatem nostram et ignaviam non expectant.* Et Seneca: *Sapiens numquam potentium iras provocat, imo declinat, non aliter quam in naviganda procellam.* Porro Neronem Poeta nuper hisce coloribus pinxit:

Hic inter privatos optimus, inter principes pessimus fuit:
Regno dignus, nisi regnasset.
Molles illius mores in duris, induruere in mollitie.
Patriæ dominus, non princeps fuit.
Domum augustam fecit, angustam urbem.
Patriam incendit, ut extingueret.
Huic defuit extincto rogus
Dedignatur terra tegere, qui terram dedignatur tangere.

12. TUNC FESTUS CUM CONCILIO (*cum suis consultoribus*; ita Syrus) LOCUTUS.] q. d. Festus audita accusatione Judæorum et defensione Pauli, jussit eos secedere, ac secreto suos consiliarios consuluit, quid in hac causa facto esset opus, et an admittenda esset Pauli appellatio ad Cæsarem, an vero rejicienda. Si enim Paulus fuisset seditionum concitator, uti accusabant Judæi, debebat illico plecti, nec mitti ad Cæsarem, uti sanxerunt Jura civilia. Consiliarii ergo declararunt eum non esse talem, ac proinde appellationem admittendam esse, tum ut Paulo appellanti, tum ut Judæis qui Paulum in Judæa vivum videre non poterant, aliqua ratione satisfieret; tum ut Cæsari hic appellationis honos a Præside tribueretur, eoque ipse profiteratur Cæsari se esse subjectum, eumque suum esse Superiorem et judicem.

CÆSAREM APPELLASTI? AD CÆSAREM IBIS.] q. d. Quandoquidem meum tribunal et judicium videris recusare ab eoque ad Cæsarem appellas, ito ad Cæsarem, ac coram eo causam tuam age. Videntur enim hæc verba Præsidis manare ex animo nonnihil in Paulum concitato, et suboffenso, quod Paulus præsidis judi-

cinum aspectum, et nimis in Judæos propensum hac appellatione arguere videretur.

Nota hic altum mirumque Dei consilium et providentiam, quo Paulum per vincula, criminationes, injurias, vexationes non tantum Judæorum, sed et judicum direxit Romam, ut cum S. Petro fundaret Ecclesiam Romanam, eamque invito Nerone matricem cæterarum constitueret. Præclare S. Naz. orat. 18 de S. Cyp. *Divina*, ait, *sapientia magnarum rerum fundamenta multo ante jacere, ac contraria per contraria procurare novit, ut majorem sui admirationem mortalibus excitet* Exempla dat Joseph, Mosen et Hebræos. *Hæc illa* (Deus) ait, *qui Josephum fratrum scelere et injuria venalem, in Ægyptum duxit, et in semina exploravit, et in frumenti largitione nobilitavit, et per insomnia erudivit, ut in extero regione fidem et auctoritatem obtineret, atque a Pharaone honore afficeretur, paterque maximarum illorum copiarum fieret, propter quas Ægyptus cruciatur, mare scinditur, panis instar pluviæ funditur, solis cursus inhibetur, promissa terra per sortem distribuitur.* Ita Paulus hic per adversa extollitur et glorificatur, adeo ut per ejus vincula ipsius fides virtus et gloria in aula Neronis, omnique prætorio celebrata sit, uti ipse asserit Philip. 1. 13.

Moral. Idem Nazianz. ibidem docet, quod Paulus et Sancti sint cosmopolitæ civesque mundi, quia patriam non habent Judæam, nec Jerusalem terrestrem, sed cœlestem pro qua omnia acerba mortemque subeunt alacriter. S. Cyprianus, ait, hortabatur omnes fideles in persecutione Decii ad constantiam et martyrium. *Hanc enim negotiationem omnium præstantissimam esse, quo exigui sanguinis pretio cœleste regnum emitur, ac brevia et fragilia bona cum sempiterna gloria commutantur. Unam enim magnis et excelsis viris patriam esse, nempe Jerusalem illam quæ mente percipitur, non eas quas hic angustis finibus circumscriptos esse, atque ab aliis aliisque hominibus subinde incoli videmus: unum item generis splendorem in eo consistere, ut divinam imaginem conservemus, atque exemplar nostrum imitemur. Unum porro principatum in hoc positum esse, ut adversus improbum illum palmam obtineamus, ac ne in iis certaminibus quæ pietatis causa suscipiuntur, animos nostros frangi et expugnari sinamus, ubi citium cum virtute confligit, et fluxus ac fragilis mundus cum firmo et stabili; et acerbus ac truculentus certaminis præses cum fortibus athletis, et Belial adversus Christum aciem instruit: ob easque causas et gladios contemnere, et frigidum ignem, ac feras quamlibet immanes et truculentos, mites existimare et famem pro summis deliciis ducere; amicorum autem et propinquorum lacrymas, et luctus ac gemitus et diaboli illecebras, viæque ad Deum ferentis impedimenta, præterire suadebat. Hæc enim civilium et strenuorum animorum esse gravisque consilii ac prudentiæ. Atque harum rerum propinquum exemplum ille ipse erat, utpote qui omnia pro stercoribus duxisset, ut Christum lucraretur.*

13. Agrippa rex.] Hic Agrippa non fuit senior ille, qui ab angelo percussus interiit cap. 12 sed ejus filius, frater Drusillæ et Berniceс. Agrippa enim senior habuit duos filios, Drusum et Agrippam juniorem; ac tres filias, Drusillam, Berniceem et Mariamnem; ita Josephus l. 18. Antiq. c. 7. Agrippa junior ad distinctionem Senioris, ab Hebræis vocatur Agrippina. Hic moriente patre puer erat Romæ, et a Claudio Imp. creatus est Rex Chalcidis. Deinde tetrarchia Philippi, puta Trachonitis, ei adjecta est; Judæa vero mansit sub præsidibus Romanis. Quod ergo Agrippa mutavit Judæorum pontificem, eorumque sacris se immiscuit, ut scribit Josephus, id non tam jure quam conniventia præsidum Rom. fecit, qui id ipsi tamquam religione Judæo, et Judææ regis nepoti ultro permiserunt, præsertim quia dicta Agrippæ censebatur ad Judæam et Judæos pertinere. Porro Agrippa uterque vocatus est in gratiam M. Agrippæ qui fuit gener Augusti Cæsaris; ab Augusto enim Herodes Ascalonita, qui fuit Agrippæ avus, regnum Judææ acceperat. Unde Agrippa senior filiam vocavit Drusillam, in gratiam Liviæ uxoris Augusti, quæ Drusilla est cognominata, ut dixi c. 24. 24. filium vero Drusum: in gratiam Drusi filii Liviæ, et fratris Tiberii Cæsaris. Agrippa enim non Hebræum, sed Romanum est nomen, ita dictum ab ægro partu, vel ab ægritudine et pedibus. Audi Gellium l. 6. c. 16. Quorum in nascendo non caput, sed pedes primi extiterant, qui partus difficillimus ægerrimusque habetur, Agrippæ appellati, ab ægritudine et pedibus. Confixos autem pueros in utero Varro dicit, capite infimo nixos, sursum pedibus elatis: non ut hominis natura est, sed ut arboris (unde et homo vocatur arbor inversa.) Nam pedes cruraque arboris appellat ramos; caput, stipem atque caudicem. Quando igitur contra naturam forte conversi in pedes, brachiis plerumque diductis, retineri solent, ægrius tunc mulieres enituntur. Et Plinius l. 7. c. 8. *In pedes*, ait, *procedere nascentem, contra naturam est: quo argumento eos appellavere Agrippas, ut ægre partos*. Unde et M. Agrippa multas corporis animique ægritudines habuit. *Nam fuit adversa pedum valetudine, misera juventa, exercito ævo inter arma mortesque ad noxia successu infelici terræ stirpe omni, sed per utrasque Agrippinas maxime*; harum enim una genuit Caium Caligulam Cæsarem, altera Neronem, totidem faces generis humani. *Præterea brevitate ævi; LI raptus anno, in tormentis adulteriorum conjugis, socerique prægravi servitio, luisse augurium, præposteri natalis existimatur*; ita Plin. et Sueton. in Augusto c. 63. 64. 65. Pari modo miser, infelix et infaustus fuit uterque Herodes Agrippa: sub juniore enim gestum est bellum Judaicum, ac eversa Judæa et Hierosolyma a Tito. Addit Plinius: *Neronem quoque toto principatu suo hostem humani generis, pedibus genitum parens ejus scribit Agrippina. Ritu naturæ capite hominem gigni mos est, pedibus efferri.*

Nota hic idem Herodem ingenium et officium in judicandis fidelibus et Christianis, continua generatione propagatum. Primus enim Herodes Ascalonita fuit judex et carnifex parvulorum innocentum, futurus et Christi, si eum nancisci potuisset. Hujus filius Herodes Antipas irrisor fuit Christi, et carnifex S. Joannis Baptistæ. Nepos vero Herodes Agrippa Senior, fuit judex et incarcerator S. Petri, homicida vero S. Jacobi. Abnepos, puta Agrippa junior, hic quasi judex fuit S. Pauli.

Et Bernica.] Hoc nomine multæ fuere illustres fœminæ. Prima, Bernice fuit uxor Ptolemæi Lagi primi post Alexandrum Magnum regis Ægypti, mater

Ptolemæi Philadelphi, raræ mulier formæ, et viro dilectissima. Secunda, Bernice fuit filia Philadelphi, quæ deinde fratri suo Ptolemæo Evergeti nupsit, cujus crines in cœlum relati putantur persuasione Cononis Mathematici, de quibus elegiam habet Catullus. Tertia, fuit Bernice celeberrima apud Græcos, e quibus vocata est Pherenice, id est ferens victoriam, utpote filia, mater et soror Olympionicarum, id est, eorum qui in ludis Olympicis victoriam et palmam tulerant, teste Plinio l. 7 c. 40. Quarta Bernice fuit filia Herodis Ascalonitæ, quam Augustus Cæsar in honore habuit. Quinta, fuit S. Veronica (hæc enim in Chronico L. Dextri, et ab aliis vocatur *Bernice, Berenice*, vel *Beronice*) quæ Christo eunti ad crucem sudarium dedit ad sudorem extergendum, cui Christus vultum suum impressit, quod Romæ in basilica S. Petri magna veneratione asservatur et quotannis in cœna Domini ostenditur. Sexta, fuit hæc Bernice Herodis Agrippæ senioris filia, et junioris soror, ita dicta a proamita, puta a Bernice, Herodis Ascalonitæ filia. Porro Agrippæ juniori hic eam jungit Lucas, ut significet eam non tantum ipsius fuisse sororem sed et concubinam. Fuit enim ipsa æque ac soror ejus Drusilla, incontinens et suspecta de incestu cum fratre: unde ita se invicem diligebant, ut semper conjuncti incederent, ut patebit v. 23. Hinc et Chrys. eam vocat *uxorem Agrippæ*: quare Bernice ut hanc suspicionem dilueret, nupsit Polemoni Ciliciæ, vel ut volunt alii Lyciæ regi quem tamen mox ex intemperantia reliquit, unde incestam eam vocat Juvenal. satyra 6 *Barbarus incestæ dedit hunc* (adamantem) *Agrippa sorori*. Tacitus autem l. 1 et 2 Hist. docet eam placuisse Vespasiano, et nihil propius fuisse quam ut nuberet Tito. Audi Josephi l. 20 Ant. c. 5 *Porro Bernice post Herodis obitum, qui idem maritus ejus et patruus fuerat, aliquanto tempore in viduitate acto, cum spargeretur rumor cum fratre eam congredi, suasit Polemoni regi Ciliciæ, ut prius circumcisus se duceret, ratu sic se coarguturam mendacium. Nec recusavit Polemon inductus maxime mulieris divitiis. Id tamen conjugium diuturnum non fuit, propter intemperantiam, ut fertur, discedente ab eo Bernice; qui mox desertus ab uxore, et ipse Judaicæ religionis desertor factus est.* Addit Josephus de Mariamne, altera sorore Bernices, ejusdem cum ea genii *Eodemque tempore etiam Mariamne dedignata Archelaum, migravit in thalamum Demetrii primi inter Alexandrinos Judæos, et Alabarchæ ex quo filium Agrippinum suscepit*. Ecce cum quam impuris et incestis Paulo fuit certamen, et tamen eos, licet judices suos, vehementia veritatis et orationis suæ perculit et obstupefecit, ut patebit c. seq. v. 24 et 27.

Porro Bernice, si Græcum etymon species idem est quod βαρος νικης, id est, *gravitas* vel *pondus victoriæ*, sive *gravis et ponderosa victoria*: Pherenice vero idem est quod *ferens victoriam*. Macedones enim φ in β sæpe commutant, et pro *Pherenice* dicunt *Berenice*. Sin Hebræum etymon species, *Bernice* idem est quod *puritas innocentiæ*: בר *bar* enim est purus, נקי *naki* est innocens; ita Pagnin. in interpr. nom. Hebr. Hæc etyma et significatio optime conveniunt S. Veronicæ: in cæteris vero, ac præsertim nostra hac, significant non quales fuerint, sed quales esse debuerint.

Ad salutandum Festum.] Quasi novum præsidem, felicem ei adventum in provinciam gratulatori.

15. Postulantes adversus illum damnationem,] δικην, id est, *sententiam, qua damnaretur ad mortem*. Ita Vatabl.

16. Non est Romanis consuetudo etc.] Eadem consuetudo fuit apud alios populos. Est enim juris naturæ et gentium, ut reus accusatus non damnetur, nisi prius audiatur, deturque ei locus apologiæ. Unde illud: *audi alteram partem*. Ita Alexander, teste Plutarcho in Apophtheg. sedens pro tribunali judex alteram claudebat aurem, ut integram servaret reo. Refert Ammianus lib. 18. Delphidium cum Numerium accusaret furti, nec id probare posset, eo audacter negante, exclamasse. *Ecquis florentissime Cæsar nocens poterit esse usquam, si negasse sufficerit?* Cui Julianus: *Ecquis innocens esse poterit si accusasse sufficiet?* Quocirca jura statuerunt ut reus, nisi de scelere convincatur absolvatur. Satius est enim nocentem absolvere quam innocentem condemnare, ff. *de pœn.* l *Absentem* C. *de accusat.* Qua de causa litigantes astuti et prudentes, in lite se reos faciunt, et hac ratione sæpe litem obtinent, quam alias perderent: facilius enim est gerere bellum defensivum quam offensivum: sicut facilius est urbem propugnare, quam expugnare. Accusatori enim incumbit probatio criminis, reo sufficit ejusdem negatio. Unde si accusator deficiat in probatione, reus hoc ipso absolvitur. Vita enim innocenti semel erepta, nunquam restitui potest: vita vero nocenti condonata, quovis tempore repeti et auferri potest, uti ait Theodoricus Rex apud Cassiodorum lib 7 epist. 1.

Damnare aliquem hominem,] ἀπωλειαν, *ad necem et interitum*, ut addunt Græca et Syrus. Unde Biblia Romana recte τὸ *donare* corrigunt, pro eoque legunt *damnare*. Donare enim aliquem ad necem, ut habent Græca, idem est quod damnare. Porro Lucas ait χαρισασθαι, id est *donare*, quia Judæi petebant gratiam a Festo contra Paulum, ut scilicet is sibi donaretur quasi donum ad mortem, ut ait Paulus v. 3. hoc est damnaretur: quo satis agnoscebant infirmitatem et iniquitatem suæ causæ, scilicet se cupere damnari Paulum per gratiam et favorem, quem reum mortis agere non poterant per justitiam.

18 Nullam causam. (nullum delictum, nullum crimen) deferebant,] Ita Syrus: hoc enim significat αιτια. Unde Noster causam hanc explicans subdit: *nullam causam deferebant de quibus ego suspicabar malum*. Quare clare vertit Pagninus, *nullum crimen intendebant super hisce rebus, de quibus ego suspicabar*, suspicabar inquam, eo quod viderem Judæos tam ardenter eum accusare et deposcere ad mortem.

19 De sua superstitione.] Ita Festus, quia Gentilis, vocat Judæorum religionem. Et vero illa jam per Christi legem et religionem abolita, incipiebat revera esse superstitio.

20. Hæsitans autem ego de hujusmodi quæstione dicebam, si vellet ire Hierosolymam.] Mentitur Festus, ut suum factum coleret: nam non ob hæsitationem, sed in gratiam Judæorum volebat eum ducere Hierosolymam. Et cum paulo ante vocarit eam superstitionem, quomodo de ea hæsitabat? Unde Chrysost. *Si hæsitans*, inquit, *et anxius es, cur in Jerusalem trahis? sic dixit adumbrans suum peccatum.*

21. Ad Augusti cognitionem.] Nota hic uti alibi

cuilibet imperator, vocatur *Augustus* ab Octavio Augusto, qui Julio Cæsari successit, sicut a Julio vocatur Cæsar. Octavius enim infans vocatus est Thurinus. *Postea*, inquit Suetonius in ejus vita c. 7. C. *Cæsaris, et deinde Augusti cognomen assumpsit: alterum testamento majoris avunculi: alterum Munatii Planci sententia, cum quibusdam censentibus Romulum appellari oportere, quasi et ipsum conditorem urbis prævaluisse ut Augustus potius vocaretur, non tantum novo sed etiam ampliore cognomine; quod loca quoque religiosa, et in quibus augurato quid consecratur, augusta dicantur, ab auctu, vel ab avium gestu gustuve, sicut etiam Ennius docet scribens: Augusto augurio postquam inclyta condita Roma est.* Inter multa enim præsagia imperii et felicitatis Octavii Augusti, quæ recenset Sueton. in ejus vita c. 94 et seq. aquila ei prandenti panem rapuit, et illico reddidit. Rursum: *Aquila tentorio ejus supersedens, duos corvos hinc et inde infestantes afflixit, et ad terram dedit, notante omni exercitu futuram quandoque inter collegas discordiam, qualis secuta est, ac exitum præsagiente*, ait Sueton. c. 96. Nimirum aquila notabat Augustum, qui duos corvos id est, Lepidum et Antonium in triumviratu collegas debellavit, itaque se fecit Monarcham.

Hinc Augustus, græce σεβαστος, idem est quod venerandus, et numinis velut majestate quadam colendus. Est enim Rex vel Imperator, vive Dei in terris imago, et quasi Deus quidam terrenus. Unde illud tritum: *Principes fato dari.* Ita Virgil. 6. Æneid. canit: *Augustus Cæsar divum genus*; et Servius in lib. 4. Georg. Augustum, inquit, idem est quod augurio consecratum, abusive nobile et Majestatis plenum. Et Statius l. 4. Silvar. 2. et Ovid. 1. Fastor.

> Sancta vocant augusta Patres, augusta vocantur
> Templa, sacerdotum rite dicata manu.

Et Cicero l. 3. de Natura deorum, de diis ait: *Quos augustè omnes sancteque veneramur.* Abusi sunt Gentiles hisce elogiis et titulis, cum suos Reges et Imperatores vel metu, vel adulatione pro diis habuerunt, et divinis honoribus, ut sacrificiis, coluerunt. Unde Virgilius de Octavio Augusto ecloga 1.

> Namque erit ille mihi semper deus, illius aram
> Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

Sanius Christiani Reges et Impp. Augustos nuncupant et venerantur, quasi divinitus datos, et religiosa quadam veneratione, humana tamen, non divina, ob merita in rempub. observandos.

22. Volebam et ipse hominem audire,] ex curiositate, quæ ingens videndi et audiendi Paulum, in Agrippa desiderium exacuerat. *Non enim*, inquit Chrysost. *nisi concupivisset, quæsisset audire, neque uxorem* (sic vocat Bernicem sororem et concubinam Agrippæ) *sociam fecisset auditionis, nisi magna de illo sensisset.*

23. Cum multa ambitione.] φαντασίας. id est *apparentia, ostentatione, pompa, comitatu, fastu*: fastus hic situs erat in multa famulorum et nobilium turba, splendore vestium, diademate, Corona, Sceptro, aliis que regalis dignitatis insignibus, incessu pompatico, etc. Sic Suidas: φαντασίας inquit, ἀντὶ τοῦ φαντάζεσθαι, scilicet, pro apparare, pro apparatu et ostentatione. Artabanus Xerxi dissuadens bellum contra Græcos: *Ut proceru*, inquit, *et elata animalia fulminat Deus, nec sinit ostentare se* (Græce οὐδ' ἐᾷ φαντάζεσθαι *ne velut de se spectaculum præbere: parva vero ea scalpit quidem aut vellicat*; ita Herodot. in Polymnia. Quocirca sapienter Isocrates Parænesi ad Nicoclem docet principum Majestatem et custodiam non consistere in stipatorum armis, sed in virtute amicorum, benevolentia civium, et prudentia principis; et addit Plinius Panegyr. Trajani ad innocentia: *Hunc enim esse arcem inaccessam et inexpugnabile munimentum, munimento non egere: frustra se terrore succingere, qui septus charitate non fuerit: armis enim arma irritari.* Hic impletur illud de Paulo oraculum: *Ut portet nomen meum coram gentibus et regibus.* Act. 9. *Vide*, inquit Chrys. *quale auditorium congregatur Paulo, cum viris principalibus civitatis. Princeps enim et Rex stipatoribus suis omnibus congregatis occurrunt, et cum ipsis Tribuni et primi civitatis affuerunt*, Pauli enim omnem et fama omnes ad eum videndum et audiendum exciverat, et sane quosvis alios excivisset. Unde optabat S. Aug. tria videre, nimirum, Paulum in cathedra fulminantem, Romam in flore triumphantem, Christum in carne conversantem, uti dixi proœmio in S. Paulum.

In auditorium.] in prætorii aulam, ubi audiebantur et agebantur causæ et lites coram Præside pro tribunali sedente. In illud e carcere inducitur Paulus vinctus, sed præside, rege, totoque consessu celsior; uti audiemus ex ejus oratione cap. se seqn. Nimirum *voluit Deus*, inquit Chrysostomus, *eliculis sui in tali theatro innocentiam patefacere, totque tamque locupletibus testimoniis testatam facere.* Unde mox subdit præses v. 25.

25. Ego vero comperi nihil dignum morte eum admisisse.] Comperi tum ex litteris Lysiæ, tum ex testimonio Felicis ante me præsidis, tum ex accusatione Judæorum et apologia Pauli.

Ipso autem hoc (id est ipsomet Paulo, ut patet ex Græco αὐτοῦ δὲ τούτου) appellante ad Augustum, judicavi mittere | q. d. Non ex meo sensu (utpote qui eum innocentem perspexi, ideoque liberum dimittendum censeo) sed ex ipsiusmet Pauli appellatione statui eum mittere ad Neronem, præsertim ne Judæi me apud eum criminentur, quod reum dimiserim, et appellationem cognitionemque Cæsaris impedierim.

26. De quo quid certum scribam Domino.] Neroni Cæsari: Cæsaris enim titulus erat *Dominus*, quem tamen Augustus Cæsar recusavit, ait Tertull. Apolog. cap. 34. at Dio lib. 55. quia occultio Dei instinctu, reipsa quasi præsagiebat instare ortum Christi, qui futurus erat Rex regum et Dominus dominantium, cujus ipse typus tantum erat et umbra. Sic Turcæ suum Imperatorem vocant Magnum Dominum; Tartari, Persæ, aliique eumdem vocant *Sultan*, id est Dominum. Porro Imperatores Christiani pinguntur cum globo in manu, cui infixa est crux, quomodo primo pictus fuit Justinianus Imp. teste Procopio, et ex eo Suida verbo *Justinianus*. Verum noster Gretserus l. 2 de Cruce c. 54. ex Gregore et Glyce docet, ante Justinianum eodem modo pictos fuisse Constantinum, Theodosium, et Eudoxiam uxorem Valentiniani III Imp. quo significatur imperatorem non tam orbis esse Dominum (exiguam enim orbis partem sibi subjectam habet) quam fidem crucemque Christi toto orbe propagare et propugnare debere.

CAPUT VIGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Paulus e vinculis coram Agrippa et Festo ita ardenter perorat de sua conversione ad Christum, prædicatione et persecutionibus Judæorum, ut Festus exclamet eum insanire; Agrippa, in modico suades me fieri Christianum. Cui Paulus optare se ait, ut ipse omnesque auditores sibi similes fiant, exceptis vinculis. Agrippa pronuntiat Paulum innocentem, sed quia appellarat ad Cæsarem, ad eum esse mittendum.

Mystice, Agrippa Rex Judæus repræsentat mundum, Bernice ejus concubina carnem; Festus, quia idololatra, diabolum. Cum his congreditur Paulus, et quisque fidelis, præsertim prædicator. Hi Paulum exagitant, tentant et judicant. Agrippa, id est mundus, eum ejusque conciones irridet. Bernice, id est, caro curiosa, ejus aspectu et audito se pascit: Festus, id est dæmon, tentat eum, insanire dictitans. Paulus hos omnes despicit et refutat, ab eisque laudem innocentiæ et virtutis extorquet.

1 Agrippa vero ad Paulum ait: Permittitur tibi loqui pro temetipso. Tunc Paulus extenta manu
cœpit rationem reddere. 2. De omnibus, quibus accusor a Judæis, Rex Agrippa, æstimo
me beatum, apud te cum sim defensurus me hodie, 3. maxime te sciente omnia, et quæ
apud Judæos sunt consuetudines, et quæstiones: propter quod obsecro patienter me audias. 4. Et
quidem vitam meam a juventute, quæ ab initio fuit in gente mea in Hierosolymis, noverunt omnes
Judæi: 5. præscientes me ab initio (si velint testimonium perhibere) quoniam secundum certissimam
sectam nostræ religionis vixi Pharisæus 6. Et nunc in spe, quæ ad patres nostros repromissionis
facta est a Deo, sto judicio subjectus: 7. in quam duodecim Tribus nostræ, nocte
ac die deservientes, sperant devenire. De qua spe accusor a Judæis, Rex. 8. Quid incredibile judicatur
apud vos, si Deus mortuos suscitat? 9. Et ego quidem existimaveram, me adversus nomen
Jesu Nazareni debere multa contraria agere. 10. Quod et feci Hierosolymis, et multos sanctorum
ego in carceribus inclusi, a principibus sacerdotum potestate accepta: et cum occiderentur, detuli
sententiam. 11. Et per omnes Synagogas frequenter puniens eos, compellebam blasphemare: et amplius
insaniens in eos, persequebar usque in exteras civitates 12. In quibus dum irem Damascum cum
potestate et permissu principum sacerdotum, 13. die media in via vidi, Rex, de cœlo supra splendorem
solis circumfulsisse me lumen, et eos qui mecum simul erant. 14. Omnesque nos cum decidissemus
in terram, audivi vocem loquentem mihi Hebraica lingua: Saule, Saule, quid me persequeris?
durum est tibi contra stimulum calcitrare. 15. Ego autem dixi: Quis es Domine? Dominus
autem dixit: Ego sum Jesus, quem tu persequeris. 16. Sed exurge, et sta super pedes tuos: ad
hoc enim apparui tibi, ut constituam te ministrum et testem eorum quæ vidisti, et eorum quibus
apparebo tibi, 17. eripiens te de populo, et Gentibus, in quas nunc ego mitto te, 18. aperire oculos
eorum, ut convertantur a tenebris ad lucem, et de potestate Satanæ ad Deum, ut accipiant remissionem
peccatorum, et sortem inter sanctos, per fidem quæ est in me. 19. Unde Rex Agrippa,
non fui incredulus cœlesti visioni: 20. sed his, qui sunt Damasci primum, et Hierosolymis, et in
omnem regionem Judææ, et Gentibus annuntiabam, ut pœnitentiam agerent, et converterentur ad
Deum, digna pœnitentiæ opera facientes. 21. Hac ex causa me Judæi, cum essem in templo, comprehensum
tentabant interficere. 22. Auxilio autem adjutus Dei, usque in hodiernum diem sto, testificans
minori atque majori, nihil extra dicens quam ea quæ Prophetæ locuti sunt futura esse, et
Moyses, 23. si passibilis Christus, si primus ex resurrectione mortuorum, lumen annuntiaturus est
populo et Gentibus 24. Hæc loquente eo, et rationem reddente, Festus magna voce dixit: insanis
Paule, multæ te litteræ ad insaniam convertunt. 25. Et Paulus: Non insanio (inquit) optime Feste,
sed veritatis et sobrietatis verba loquor. 26. Scit enim de his Rex ad quem et constanter loquor:
latere enim eum nihil horum arbitror. Neque enim in angulo quidquam horum gestum est. 27. Credis
Rex Agrippa Prophetis? Scio quia credis. 28. Agrippa autem ad Paulum: In modico suades me

Christianum fieri. 29. Et Paulus: Opto apud Deum, et in modico et in magno, non tantum te, sed etiam omnes qui audiunt, hodie fieri tales, qualis et ego sum, exceptis vinculis his. 30. Et exurrexit Rex, et Præses, Bernice, et qui assidebant eis. 31. Et cum secessissent, loquebantur ad invicem, dicentes: Quia nihil morte aut vinculis dignum quid fecit homo iste. 32 Agrippa autem Festo dixit: Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Cæsarem.

1. TUNC PAULUS EXTENTA MANU.] Non versus Agrippam, quasi hoc signo gratias egerit Agrippæ de data sibi ab eo loquendi facultate, ut vult Cajet sed Primo, more oratorum extenta manu silentium indicens ut ex Apuleio libr. 2. de Asino aureo, Persio et aliis dixi cap. 12. Secundo, in signum libertatis et confidentiæ, quod innocentiæ suæ conscius, non dubitaret de victoria in hac sua causa et lite. Tertio in signum auctoritatis, quod quasi Apostolus, doctor et legatus Christi concionaturus esset: unde extenta manu loquitur, quasi potestatem habens.

2. ÆSTIMO ME BEATUM.] Quia, ut ait S Hieronym. epist. 101. *Paulus legerat illud Jesu Sirach*, Eccli. 25. 22. *Beatus qui loquitur in aures audientis; et noverat tantum oratoris verba proficere, quantum judicis providentia cognovisset. Unde et ego me beatum in hac dumtaxat negotio judico, quod apud eruditas aures* (tuas, o Pammachi) *imperitæ linguæ responsurus sum.* Ex adverso, *ubi auditus non est, non effundas sermonem*, ait Eccles. c. 32. 6. Quocirca Xenocrates quemdam Mathematicæ ignarum, a sua schola ad mathesin ablegans ait: *Apud me vellus non maceratur, scilicet lana rudis non statim traditur vestiario sed fulloni;* ita Laert. l 4. c. 2. Porro Paulus hic omnem sermonem convertit ad Agrippam, non ad Festum. Primo, quia coram Festo jam causam suam egerat; Secundo, quia Festus ad Agrippam Pauli causam rejecerat, eaque de causa Paulum hic in conspectum ejus produxerat; Tertio, quia Agrippa avidus erat audiendi Paulum; Quarto, quia Agrippa erat Judæus: unde melius capiebat litem hanc Pauli cum Judæis de Judaismo, quam Festus Gentilis; Quinto, quia sperabat Paulus se Agrippam ad Christum conversurum demonstrando ei e Mose et Prophetis Jesum esse Messiam, erat enim Agrippa bonæ indolis, sedatæ mentis, intelligens et prudens Unde et Judæis bellum contra Romanos omni ratione dissuadere conatus est, dictitans illud fore Judæis ruinæ et excidio, uti exitus demonstravit; ita Josephus l. 2. Belli c. 16

3. MAXIME TE SCIENTE OMNIA.] Maxime cum sciam te scire omnia, scilicet quæ ad rem præsentem et litigium meum cum Judæis pertinent. Captat Paulus benevolentiam Agrippæ, non tamen adulando, uti faciunt rabulæ, sed vere eum laudando, quia lucrari eum volebat: quod et ex parte consecutus est, inquit Chrys. hom. 33. in 1. ad Cor.

4. VITAM,] βίωσιν, id est, *vitæ actus et mores, puto* conversationem meam, ut vertit Syrus.

IN HIEROSOLYMIS] Ergo ibi docentem et concionantem Christum vel oculo et aure, vel fama oculisque et auribus aliorum viderat et audierat Paulus; sed nimis zelator Mosis et legis aures mentemque illi occluserat, donec illas vi reseravit Christus, prosternendo eum in terram, et dicendo *Saule, Saule, quid me persequeris?* Actor. 9.

5. PRÆSCIENTES ME AB INITIO,] προγινώσκοντές, id est *præcognoscentes me*, qui scilicet noverunt me; et mea facta ante Christianismum.

QUONIAM SECUNDUM CERTISSIMAM SECTAM,] ἀκριβεστάτην id est, *diligentissimam, exactissimam, religiosissimam*, inter Judæos, talis enim erat secta Pharisæorum. Alter Marianus: Erant, inquit, septem sectæ Pharisæorum, teste Thalmud in tract. *Sota*. Paulus ex hisce septem amplexus erat optimam et perfectissimam. Et Arias: Paulus, inquit, a Gamaliele eductus erat in domo Hillel: quæ selectior habebatur, quam domus Samai, uti patet ex libro Misnaioth.

6. IN SPE QUÆ AD PATRES NOSTROS REPROMISSIONIS FACTA EST.] q. d. Vocor in judicium ob fidem et spem salutis assequendæ per Christum salvatorem, patribus nostris repromissum: ac proinde adeo non recedo a lege, fide et spe majorum, ut illi prorsus insistam; ac propter eam tot tantaque assidue patiar. Apologia Pauli est efficax, probat enim se non esse seditiosum, nec apostatam a lege et fide patrum, quod prædicet fidem et spem in Christum quam omnes patres habuerunt, per eamque salvati sunt Secundo, et aptius per metonymiam *spem* accipe pro re sperata, puta pro justitia et salute per Christum parta: hæc enim patribus promissa erat, et ob hanc prædicatam a Judæis accusabatur Paulus. Unde et subdit:

7. IN QUAM DUODECIM TRIBUS NOSTRÆ NOCTE AC DIE (Græca addunt, ἐν ἐκτενείᾳ, *in assiduitate*, vel *contentione*) DESERVIENTES, puta latria Deum colentes, adorantes et invocantes: hoc enim est λατρεύοντες: Syrus *precibus assiduis vacantes*, SPERANT DEVENIRE] Judæi enim sperabant justitiam et salutem per Messiam sive Christum: verum negabant eum jam venisse, esseque illum quem prædicabat Paulus; sed adhuc exspectari, esseque venturum. Hinc patet spem sumi pro re et salute sperata, nec enim Judæi sperabant devenire in spem, utpote quam jam habebant, et ex qua sperabant, sed in ipsam rem speratam, puta ad salutem, resurrectionem et beatitudinem æternam: in hanc enim sperabant devenire

8. QUID INCREDIBILE JUDICATUR APUD VOS, SI DEUS MORTUOS SUSCITAT?] Probavit Apostolus resurrectionem Christi, et nostram ex testimonio Patrum, qui omnes illam crediderunt et speraruut; nunc eamdem probat ex omnipotentia Dei q. d. Deus est Deus, id est omnipotens; ac consequenter Dominus vitæ et mortis: ergo credibile est, imo certum, eum posse mortuos suscitare Si enim potuit homines cum non essent, ex nihilo creare, cur non possit eosdem jam creatos, et per mortem dissolutos redintegrare et resuscitare?

9 ET EGO QUIDEM EXISTIMABAM,] ἔδοξα ἐμαυτῷ, id

est, *mihi ipsi persuaseram, prorsusque decreveram.* Ostendit se non ex levitate a judaismo transiisse ad Christianismum, sed illustratione et vi divina immutatum et adactum.

10 MULTOS SANCTORUM,] multos Christianorum.

ET CUM OCCIDERENTUR, DETULI SENTENTIAM,] latam a judicibus, puta a principibus sacerdotum: hanc enim ego detuli ad Officiales quorum erat eam exequi, et Christianos a judicibus damnatos occidere. Hinc videtur, plures tunc fuisse occisos. Idem patet ex Act. 9. 1. *Saulus autem adhuc spirans minarum et cædis.* Quod enim aliqui id ad unum S. Stephanum arctant per synecdochen, violentum videtur, præsertim quia Paulus in nece Stephani non detulit sententiam, utpote quæ tunc nulla fuit. Occisus est enim Stephanus, non per sententiam judicis, sed per furorem populi. Addit Cajetan. Paulum sententiam mortis a Judæis judicibus latam in Christianos, detulisse ad Præsidem Romanum, ut is eam confirmaret, sine cujus approbatione robur non habuisset, atque ab eo subscriptam retulisse, ut executioni mandaretur.

Nota. Pro *sententiam* græce est ψῆφον; quod multa significat, nimirum Primo, *computum et rationem*, q. d. Detuli computum et rationem damnatorum occidendorum, v. g. tot esse occidendos gladio, tot strangulatione, tot suspendio, etc. Secundo, *suffragium*. Unde Syrus vertit, *suffragabar iis qui damnabant eos*, probando, laudando, et exequendo eorum sententiam. Tertio, *calculum*. q. d. Cum judicarentur et occiderentur, ego inter judices meum quoque dedi calculum, eoque illos damnavi. Quarto. Noster optime vertit *detuli sententiam*, scilicet a judicibus ad executores: Paulum enim non fuisse judicem, sed judicum administrum, patet Act. 9. vers. 1. ubi dicitur: *Saulus autem adhuc spirans minarum et cædis in discipulos Domini, accessit ad principem sacerdotum, et petiit ab eo epistolas in Damascum ad Synagogos, ut si quos invenisset hujus viæ viros ac mulieres, vinctos perduceret in Jerusalem.* judicandus a principibus sacerdotum et populi

11. COMPELLEBAM BLASPHEMARE,] cogebam eos negare Jesum. ut dicerent Jesum non esse Messiam, sive Christum, sed juste a pontificibus damnatum et crucifixum: hoc enim est blasphemum, utpote Christo Deoque injurium. Nota hic humilitatem Pauli, qua sua scelera publice confitetur et exaggerat.

12. IN QUIBUS.) civitatibus vel operibus insaniæ, ait Hugo Unde Pagnin. vertit. *quarum rerum studio.*

CUM POTESTATE ET PERMISSU.] Alii vertunt, *cum potestate et commissione:* ἐπιτροπῆς enim significat non tantum *permissionem* sed et *curationem, procurationem, commissionem.* Unde ἐπίτροπος est curator, tutor, procurator, vicarius, præfectus, cui quid committitur. Noster solerter vertit, *permissu*, ut significet missionem hanc et commissionem Pauli ad persequendum Christianos, fuisse non tam a principibus et judicibus sponte demandatam, quam ab ipso Paulo sollicitatam, procuratam, et pene ab invitis, vel certe non mittentibus, sed permittentibus, extortam, quo significatur ingens zelus et ardor Pauli pro Judaismo contra Christum et Christianos. Utroque ergo sensu crescit oratio Pauli.

13. SUPRA SPLENDOREM SOLIS CIRCUMFULSISSE ME LUMEN.] Erat ergo hoc lumen ingens et eximium utpote referens majestatem Christi, ab ejusque corpore glorioso, quod solis splendorem longe superat emanans. Sic de stella Magis missa a Christo qui est lux mundi, ut eos ad se evocaret, canit Prudentius in hymno Epiphan.

> Quem stella quæ solis rotam
> Vincit decore ac lumine,
> Venisse terris nuntiat,
> Cum carne terrestri Deum.

Et S. Ignat. ep. ad Ephesios, de stella hac ait: *Stella effulsit, exuperans omnes quotquot ante fuerant: lux enim illius inenarrabilis erat, et stuporem incussit omnibus aspicientibus eam rei novitas: omnia autem reliqua astra cum sole et luna. chorus fuere stellæ illius, ipsa vero claritate exuperabat* omnes. Hæc tanta lux Paulo, ut Magis discussit infidelitatis et errorum tenebras, ut per eam cerneret Christum, qui est via, veritas et vita, ac verus sol mundi. Unde probabile est quod nonnulli censent. lumen hoc fuisse orbiculare instar solis, ut quasi globus lucidus ambiret Paulum Hoc enim innuit τὸ *circumfulsisse*. scilicet circumcirca in modum circuli fulsisse. Præclare S. Aug. s 28 de Sanctis: *Dum portat*, ait, *Saulus funereum contra milites Christi gladium. fulmineum de cælo accepit testimonium. Dum grassatur, percutitur; dum Christi Sanctos persequitur, violento radio cælestis luminis cæcatur.* Cætera de Pauli conversione dixi v. 9.

14 DECIDISSEMUS IN TERRAM.] Sed ita ut comites Pauli illico e terra surgerent, starentque attoniti. Paulus vero in terra postratus jaceret. ut dixi c 9.

HEBRAICA LINGUA] Unde videtur Paulus hic non hebraice, sed græce, uti locutus erat Lysiæ c. 21. 37. vel certe Latine esse locutus. Agebat enim causam coram Festo Præside Romano, et Latine norat Agrippa, utpote Romæ a puero versatus.

16. AD HOC ENIM APPARUI TIBI.] Ergo Paulus tunc realiter, vidit Christum, sibi præsentem et astantem, idque ad hoc, ut ab eo edoctus et missus, oculatus posset ejus esse testis.

ET EORUM QUIBUS APPAREBO TIBI.] *Quibus*, id est, quorum causa ait Sanchez; Pagnin. in *quibus*. Hinc liquet, Christum sæpius apparuisse Paulo, multaque ei revelasse.

19. NON FUI INCREDULUS.] ἀπειθής, *insuasibilis*, *incredulus, inobediens*, sed statim mihi persuaderi permisi fidem in Christum, statim credidi, statim illi obedivi.

COELESTI VISIONI.] Græce ὀπτασία, quæ ait OEcum. est pura rei inspectio, quæ hominem excedit, et quam qui est in carne. videre nullo modo potest, nisi cœlitus aperiantur ei oculi.

22 NIHIL EXTRA (id est, ut vertit Pagnin. *nihil aliud*) DICENS QUAM EA QUÆ PROPHETÆ LOCUTI SUNT FUTURA ESSE] Est hoc tertium argumentum apologiæ Pauli. Primum enim fuit ex testimonio patrum v 6. Secundum ex visione Christi, oculos et mentem illuminantis v. 13. Tertium est hoc loco ex oraculis Prophetarum, qui prædixerunt futura de Christo, quæ Paulus jam facta prædicabat Nota. Prophetæ prædixerunt Christum venturum, ac novam legem, Ecclesiam et Sacramenta sancituram: quæ autem et qualia illa futura essent, non explicarunt, sed id Christo

decernendum, et Paulo ac Apostolis explicandum reliquerunt. Quare evanescit sophisma Kemnitii dum sic argutatur: Paulus ait, se non aliam pœnitentiam prædicere, quam quæ a Prophetis suo ævo prædicata fuerat. Illa autem non erat Sacramentum: Ergo nec ea quæ a Paulo in lege nova prædicata est, est Sacramentum. Major enim in rigore est falsa: nam Paulus loquitur in genere, non in specie, de pœnitentia. Pœnitentia enim a Prophetis prædicata, fuit virtus pœnitentiæ: a Paulo vero prædicata, fuit virtus et Sacramentum pœnitentiæ; quod Prophetæ non prædicarunt sed prædixerunt in genere, dum per Christum afferendam remissionem peccatorum, modumque ea condonandi sanciendum vaticinati sunt, quis autem ille modus in particulari futurus esset, nimirum per Sacramentum pœnitentiæ a Christo instituendum non edixerunt, sed Christo edicendum resignarunt.

23. SI PASSIBILIS CHRISTUS.] τὸ *si* non est conditionale, sed assertivum, per hebraismum significans *quod*, q. d. Prophetæ prædixerunt quod Christus futurus esset passibilis, moreretur, et primus a morte resurgeret, ac deinde per eum cæteri Christiani. Ita Lyran. Hugo, Dionys. Sanchez et alii. *Quid mirum*, inquit S. Greg. h. 26 in Evang. *si ossa, nervos, carnem, capillosque reducat ex pulvere, qui lignum, fructus, folia in magna mole arboris ex parvo quotidie semine restaurat.*

LUMEN (veritatis veræque religionis, fidei et salutis) ANNUNTIATURUS EST POPULO Judaico, ET GENTIBUS.] Hinc Simeon Christum vocat *lumen ad revelationem Gentium, et gloriam plebis Israel*, Lucæ c. 2. v. 32.

24. INSANIS PAULE.] Dixit hoc Festus, tum ob altitudinem mysteriorum, puta passionis Christi filii Dei et resurrectionis, quæ ipse, utpote homo Gentilis non capiebat, et delire censebat: tum ob visionem Christi, et lucis tam fulgidæ v. 13. in qua eum delirare putabat: tum ob ardorem, vim, et impetum dicendi in Paulo, qui tantus erat, ut videretur esse emotæ mentis. Verum dicebat Festus in sensu, non suo, sed mystico: ebrius enim erat Paulus et insanus non mero, sed vero; non furore, sed amore: amor enim Dei faciebat eum stultum et insanum mundo. Audi S. Bern. tract. de Natura divini amoris cap. 3. *Mirumne, ait, erat, si insanire pronuntiabatur, qui in ipso mortis periculo ipsos judices, a quibus pro Christo judicabatur, ad Christum convertere nitebatur? non hanc insaniam multæ litteræ in eo faciebant, sicut dicebat Rex veritatem intelligens, sed dissimulans: sed Spiritus Sancti ebrietas, in qua et in parvo, et in magno, similes eos sibi facere gestiebat, qui eum judicabant.* Vide dicta Actor. 2. 13.

Nota. Paulus hic in multis refert Christum. Christus vocatus est potator vini, et dæmonium habens: ita Paulus vocatur hic maniacus et insanus. Christus publice docuit, idque pontifici in passione respondit Matth. 26. 55 ita Paulus ait v. 26. *Latere eum nihil horum arbitror, neque enim in angulo quidquam horum gestum est.*

MULTÆ TE LITTERÆ AD INSANIAM CONVERTUNT.] Studiosi enim et litterati nimiis litteris addicti facile in melancholiam, phrenesin et maniam incidunt. Quin et Aristot. asserit, nullum magnum ingenium sine mixture dementiæ fuisse. Vide eum in Problem. sect. 30. ubi docet Platonem, Socratem, Empedoclem, Poetas et heroes laborasse melancholia, nonnullos etiam mania. Porro OEcum. *Festus, ait, dixit hæc turbatus ac indignatus, quod se despici crederet* (eo quod Paulus vultum et vocem converteret ad Agrippam, non ad Festum) *quod regem qui tantopere cupierat illum audire, ab illo, adeo præfractis oculis conspici cerneret, quod non tam purgare calumniam videretur, quam gloriari de sua doctrina vel vita.*

Mor. Nota, mundus sui contemptores, virosque zelosos et divinos censet insanire, vocatque insanos. Sic Prophetæ uncturus Jehu in regem, audiit: *Quid venit iste insanus ad te?* 4. Regum 9. Sic de Christo dicitur: *Et dum audissent sui, exierunt tenere eum, dicentes, quia in furorem versus est* Marci 3. 21. Sic hodie viri religiosi et contemplativi a mundanis habentur ludibrio, et vocantur fatui: sed in die judicii suum errorem agnoscent, seroque dicent: *Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam*, etc. *Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter Sanctos sors illorum est.* Sap. 5. 4.

25. SED VERITATIS ET SOBRIETATIS VERBA LOQUOR.] Primo. q. d. Non sum ebrius et insanus, sed sobrius, sanæ mentis et veridicus. Sobrietas enim hic opponitur insaniæ et furori: hic enim facit hominem loqui clamose et turbulente instar ebrii. Secundo, q. d. Vera loquor, idque moderate et sobrie, non nimis ea exaggerando, et supra veritatem extollendo, q. d. In veritate prædicanda modum non excedo. Sic Paulus ait: *Sive mente excedimus, Deo: sive sobrii sumus, vobis*, 2. Cor. 5. 23 Tertio, q. d. *Falsitas abest a dictis, petulantia a factis, quæ duo sunt insaniæ propria*, ait Glossa.

27. CREDIS REX AGRIPPA PROPHETIS] q. d. Si credis Prophetis, uti credis, quia Judæus es, ergo crede et Christo, iisque quæ ego de Christo prædico: quia eadem de eo prædixerunt Prophetæ: Est in hoc apostrophe acer stimulus, quo pungit Agrippam, ut credat in Christum.

28. IN MODICO SUADES, ME CHRISTIANUM FIERI.] Primo, q. d. Modicum abest, quin suadeas et persuadeas mihi ut fiam Christianus; modico negotio persuaderes mihi Christianismum. *Parum abest quin me feceris Christianum*, ait Cyrillus Hierosol. catechesi 17. Cajet. Sanchez et alii. quin et Chrys. hom. 16. ad pop. *Sancti enim, ait. in periculis non considerant quomodo iis liberentur, sed quomodo persequentes lucrentur.* Unde Gagnæus et Salmeron censent, Agrippam occulte fuisse Christianum Verum huic sensui non concordat responsio Pauli: *Opto apud Deum, et in modico, et in magno*, etc. Unde Chrys. censet Paulum non satis assensum esse mentem Agrippæ; quod videtur credibile.

Secundo. OEcum. q. d Modico tempore, labore et sermone, quo mecum loqueris, suades me fieri Christianum, et Vatab. et Lyr q. d. Ex parte et modice suades me fieri Christianum: sed perfecte non suades, nec persuades, ut ἐν ὀλίγῳ, sit idem quod δι᾽ ὀλίγου, scilicet χρόνου καὶ λόγου, id est, *per modicum tempus et sermonem.* Cui Paulus congrue opponit: *Et in modico et in magno.* q. d. Opto te non tantum cum modico, sed et cum magno tempore, labore et sermone meo, fieri Christianum.

Tertio, et genuine, τὸ ἐν ὀλίγῳ, id est, *in modico*,

opponitur pro παραλεγόν, ac respondet Hebræo כמעט *kimat*, id est modice, parum, aliquantulum suadcs. Cui Paulus congrue opponit. *Et in modico et in magno* q. d. Nun tantum modice, sed et multom, toto corde et affectu opto suadeoque te fieri mei similem, puta Christianum: nec tantum te, sed et omnes qui me audiunt.

Nota hic zelum Pauli, qno Agrippam regem Judæorum, judicem suum apud quem a Judæis accusabatur, quod Judæos a Judaismo ad Christianismum traduceret, ad eumdem traducere et convertere satagit: sed incestuosus rex, veniens cum tanta pompa et fastu, parum aptus erat Evangelio, ejusque continentiæ, modestiæ et humilitati, unde illico sui gena Pauli sermonem incidit et abrupit.

29 **Fieri tales, qualis et ego sum.**] Puta Christianos imo Apostolos et præcones Christi, qualis ego sum. Præclare S Aug. tr. 8. in ep. S Joannis: *Audi*, inquit, *Apostolum dicentem de visceribus charitatis: Vellem omnes homines esse sicut meipsum. Quo modo volebat omnes esse? Æquales Ideo erat omnibus superior, quia charitate optabat omnes æquales.*

Exceptis vinculis his] Hinc liquet, Paulum vinculis constrictum et onustum perorasse: nimirum vincula pro Christo ei animos non minuebant, sed augebant unde in iis exultare et gloriari solet. Vide hæc vincula Pauli mire celebrantem S Chrysost. hom. 9. in epist. ad Ephesios tom. 4. Sed hanc sapientiam non capiebat Agrippa Rex pompaticus: ideoque Paulus vincula ab illo eximit aitque, *Exceptis vinculis his*. Capiebat eam S. Ignatius. fundator Societatis nostræ, qui pro Christi prædicatione incarceratus, multis ei condolentibus, respondit: *Nescitis quam felix et gloriosum sit, vinciri pro Christo; non sunt tot compedes in urbe, quin et ego plures ferre pro Christo desiderem.* Quocirca continua experientia edoctus, dicebat et docebat compendiosam viam ad perfectionem esse desiderium multa patiendi pro Christo; ita Ribaden. in ejus Vita l. 1. c. 15

Vide S. Chry ost. hic homil. 52 ubi inter alia extollit Pauli animos et ignes, quod hæc vincula quibus vinctus erat ut malefactor, nihili fecerit, ideoque in iisdem toto affectu incubuerit ad convertendum Agrippam, omnesque astantes. *Talis*, inquit, *est animo cœlesti amore sublimis: nam cum ii qui fœdis amoribus capiuntur, nihil putant vel gloriosum, vel pretiosum, quam quod ipsorum concupiscentiis servit; id enim solum gloriosum ac honestum putant, et amasia fit eis omnia: multo magis qui tali amore flagrant, nihili faciunt pretiosa. Si autem non consideramus quæ dicuntur, haud mirum est; imperiti enim sumus hujus Philosophiæ Qui enim igne Christi captus fuerit, talis fit, qualis esset homo solus super terram habitans; adeo nihil curæ ei est gloria et ignominia: sed quemadmodum si solus habitaret nihil curaret, ita et talis quoque non curaret. Tentationes autem sic contemnit, ac flagella et carceres, quasi in alieno corpore pateretur: vel quemadmodum si adamantinum possideret corpus. Ea autem quæ suavia sunt in hac vita, ita ridet, et non sentit, sicut nos vel ipsi mortui, corpora mortua: Tantum autem abest, ne ab affectione quadam capiantur. quantum aurum quod igne probatur, o macula abscedit. Et sicut muscæ in medium flammæ incidunt, sed fugiunt: ita et affectiones illis accedere non audent.*

32. **Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Cæsarem.**] Imo dimitti poterat, etiamsi appellasset, quia appellarat coactus, et appellatione sua non nisi dimissionem quærebat: quare si eam præstitisset præses, ultro appellatione sua cessisset Paulus. Hoc ergo prætexit Rex, quia Judæos offendere nolebat dimittendo Paulum, sed eis gratificari mittendo eum vinctum ad Cæsarem ad quem appellarat.

CAPUT VIGESIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Paulus Romam deducendus Centurioni traditur: Cretam appellit: prædicit tempestatem ev naufragium, sed ab eo vectores omnes eripiendos, foreque salvos.

1 Ut autem judicatum est navigare eum in Italiam, et tradi Paulum cum reliquis custodiis Centurioni nomine Julio cohortis Augustæ. 2. Ascendentes navem Adrumetinam, incipientes navigare circa Asiæ loca, sustulimus, perseverante nobiscum Aristarcho Macedone Thessalonicensi. 3. Sequenti autem die devenimus Sidonem. Humane autem tractans Julius Paulum, permisit ad amicos ire, et curam sui agere. 4. Et inde cum sustulissemus, subnavigavimus Cyprum, propterea quod essent venti contrarii. 5. Et pelagus Ciliciæ et Pamphyliæ navigantes, venimus Lystram, quæ est Lyciæ: 6. et ibi inveniens Centurio navem Alexandrinam navigantem in Italiam, transposuit nos in eam. 7. Et cum multis diebus tarde navigaremus, et vix devenissemus contra Gnidum, prohibente nos vento, adnavigavimus Cretæ juxta Salmonem: 8. et vix juxta navigantes, venimus in locum quemdam, qui vocatur Boni portus, cui juxta erat civitas Thalassa. 9. Multo autem tempore peracto: et cum jam non esset tuta navigatio, eo quod et jejunium jam præterlisset, consolabatur eos Paulus, 10. dicens eis: Viri, video quoniam cum injuria et multo damno, non solum oneris et navis, sed etiam animarum nostrarum, incipit esse navigatio. 11. Cen-

turio autem gubernatori et nauclero magis credebat, quam his quæ a Paulo dicebantur. 12. Et cum aptus portus non esset ad hyemandum, plurimi statuerunt consilium navigare inde, si quomodo possent, devenientes Phœnicem, hyemare, portum Cretæ respicientem ad Africum et ad Corum. 13. Aspirante autem Austro, æstimantes propositum se tenere, cum sustulissent de Asson, legebant Cretam. 14. Non post multum autem misit se contra ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euroaquilo. 15. Cumque arrepta esset navis, et non posset conari in ventum, data nave flatibus, ferebamur. 16. In insulam autem quamdam decurrentes, quæ vocatur Canda, potuimus vix obtinere scapham. 17. Qua sublata, adjutoriis utebantur, accingentes navem, timentes ne in Syrtim inciderent, summisso vase sic ferebantur. 18. Valida autem nobis tempestate jactatis, sequenti die jactum fecerunt: 19. et tertia die suis manibus armamenta navis projecerunt. 20. Neque autem sole, neque sideribus apparentibus per plures dies: et tempestate non exigua imminente, jam ablata erat spes omnis salutis nostræ. 21. Et cum multa jejunatio fuisset, tunc stans Paulus in medio eorum dixit: Oportebat quidem, o viri, audito me, non tollere a Creta, lucrique facere injuriam hanc et jacturam. 22. Et nunc suadeo vobis bono animo esse: amissio enim nullius animæ erit ex vobis, præterquam navis. 23. Astitit enim mihi hac nocte angelus Dei, cujus sum ego et cui deservio. 24. Dicens: Ne timeas Paule, Cæsari te oportet assistere; et ecce donavit tibi Deus omnes qui navigant te cum. 25. Propter quod bono animo estote viri: credo enim Deo, quia sic erit, quemadmodum dictum est mihi. 26. In insulam autem quamdam oportet nos devenire 27. Sed posteaquam quartadecima nox supervenit, navigantibus nobis in Adria circa mediam noctem, suspicabantur nautæ apparere sibi aliquam regionem. 28. Qui et summittentes bolidem invenerunt passus viginti: et pusillum inde separati, invenerunt passus quindecim. 29. Timentes autem ne in aspera loca incideremus, de puppi mittentes anchoras quatuor, optabant diem fieri. 30. Nautis vero quærentibus fugere de navi, cum misissent scapham in mare, sub obtentu quasi inciperent a prora anchoras extendere, 31. dixit Paulus Centurioni, et militibus. Nisi in navi manserint, vos salvi fieri non potestis. 32. Tunc absciderunt milites funes scaphæ, et passi sunt eam excidere. 33. Et cum lux inciperet fieri, rogabat Paulus omnes sumere cibum dicens: Quartadecima die hodie exspectantes jejuni permanetis, nihil accipientes. 34. Propter quod rogo vos accipere cibum pro salute vestra: quia nullius vestrum capillus de capite peribit. 35. Et cum hæc dixisset, sumens panem, gratias egit Deo in conspectu omnium: et cum fregisset, cœpit manducare. 36. Animæquiores autem facti omnes et ipsi sumpserunt cibum. 37. Eramus vero universæ animæ in navi ducentæ septuaginta sex. 38. Et satiati cibo alleviabant navem, jactantes triticum in mare. 39. Cum autem dies factus esset, terram non agnoscebant, sinum vero quemdam considerabant habentem littus, in quem cogitabant, si possent, ejicere navem. 40. Et cum anchoras sustulissent, committebant se mari, simul laxantes juncturas gubernaculorum: et levato artemone secundum auræ flatum tendebant ad littus. 41. Et cum incidissemus in locum dithalassum, impegerunt navem: et prora quidem fixa manebat immobilis, puppis vero solvebatur a vi maris. 42. Militum autem consilium fuit ut custodias occiderent ne quis cum enatasset, effugeret. 43. Centurio autem volens servare Paulum, prohibuit fieri: jussitque eos, qui possent natare, emittere se primos, et evadere, et ad terram exire: 44. et cæteros alios in tabulis ferebant: quosdam super ea, quæ de navi erant. Et sic factum est, ut omnes animæ evaderent ad terram.

1. UT AUTEM JUDICATUM EST] a Præside Festo, qui secutus est judicium Agrippæ ejusque concilii. Unde Syrus, *decrevit de eo Festus, ut mitteretur ad Cæsarem in Italiam.* Porro missus est Paulus Romam non solus, sed cum sociis; inter quos erat Lucas. Unde pro *navigare eum*, græce est, ἀποπλεῖν ἡμᾶς, id est *navigare nos in Italiam:* Ita Pagnin. Tigurin. et alii. Lucas ergo socius et Achates Pauli particeps fuit omnium ejus afflictionum, easque hic ut oculatus testis describit.

CUM RELIQUIS CUSTODIIS,] id est vinctis, qui custodiebantur in carcere, vel custodia: hos enim significat Græcum δεσμώτας; Custodia enim non tantum carcerem, sed et metonymice ipsos incarceratos, sive custoditos significat. Ita Suetonius in Domitiano: *Nec nisi secreto et solus ait, plerasque custodias, receptis quidem in manu catenis, audiebat.* Et ff. de rerum custodia sancitur: *Ne quis receptam custodiam sine causa dimittat:* Et alibi *Si custodia*, id est vinctus: *se interfecerit, vel præcipitaverit, militis culpæ ascribitur.* Aliquando vero *custodia* significat ipsos custodes et apparitores, ut cum vocantur acres vel vigiles custodiæ Ita Cæsar lib. 3. de Bello Gallico: *Neque clam transire propter custodias Menapiorum possent.* Plautus Capt. *Ita vinculis custodiisque circummuniti sumus.* Tacitus l. 1. *Acribus namque custo-*

diis domum et vias scpserat Livio. Tibul. *Sed pretium si grande feras, custodia victa est.* Catull. *Tuo adventu vigilat custodia.* Virg. 9. Æneid. *Noctem custodia ducit insomnem ludo.* Porro hi vincti, vel ad Cæsarem æque ut Paulus, appellarant; vel ob criminum enormitatem, aut difficultatem causæ, aliava ratione ad Cæsarem mittendi erant. Vide hic rursum Paulum assimilari Christo, qui cum iniquis deputatus, et inter latrones crucifixus est.

COHORTIS AUGUSTÆ.] Incertum est, unde hæc cohors dicta sit *Augusta*. Hugo ita dictam censet, quod missa esset ab Augusto; Dionys. quod a Nerone: hic enim vocabatur *Augustus*, quia Imper. Alii quod esset cohors Imperatoria. Sic enim vocantur milites *Augustales* apud Vegetium l. 2. 7. æque ac *Prætoriani*, qui prætorem stipant. Alii *Augustæ* id est Imperatricis, cohortem hanc fuisse aut ab ea denominatam autumant.

2. NAVEM ADRUMETINAM.] Syrus, *quæ erat ex Adrumeto* urbe, et forte ad eamdem redibat. Adrumetum urbs est in Africa, de qua Plinius l. 6. c. 34. et illam hic accipit S. Hier. in locis Hebr. Verum alii accipiunt urbem in Asia puta in Æolide, sive Mysia, quam Stephanus l. de Urbibus vocat Adramytteum. Perperam aliqui legunt *Rumentinam* explicantque *Romam tendentem*.

SUSTULIMUS.] anrhorас; Pagnin. *solvimus, vela fecimus*. Probabile est navim hanc salvisse e Joppe: Joppe enim non longe aberat Cæsarea, unde vinctus mittebatur Paulus; ita Mariana.

ARISTARCHO MACEDONE,] ut ille in Macedonia omnia, quæ circa Paulum acta erant annuntiaret; ita Chrys. Porro Aristarchum vocat Thessalonicensem urbem, qui erat Macedo provincia; Thessalonica enim erat urbs in provincia Macedoniæ.

3. HUMANE AUTEM TRACTANS JULIUS PAULUM,] captus eximia Pauli modestia, sapientia et virtute.

4. SUBNAVIGAVIMUS CYPRUM.] Id est sub, vel juxta Cyprum navigavimus; ita Pagnin. et Tigur. non enim videntur ingressi Cyprum, sed mansisse in mari. Unde et sequitur: *Et pelagus Ciliciæ et Pamphyliæ navigantes venimus Lystram*.

PROPTEREA QUOD ESSENT VENTI CONTRARII,] imminente jam hieme. Paulus enim sub Pentecosten appulerat Hierosolymam, ut dixi cap. 21. 17. mox captus multo tempore, gessit quæ hucusque narrata sunt; ut proinde jam instaret hiems, idque patet ex jejunio, de quo vers. 9. ita S. Chrys. qui et addit: *Iterum tentationes, iterum venti contrarii. Vide per omnem vitam sanctorum sic contexi. Effugerant tribunal, et faciunt naufragium, ac ferunt tempestatem.* Ita Sanctis texitur hic spinea patientiæ corona, ut pariter texatur in cœlis gemmeum gloriæ diadema.

5. LYSTRAM.] Græca, Syrus, S. Chrys. Isid. Hugo, Gagnæus, Vatabl. et alii legunt *Myram*: hæc enim est in Lycia; cum Lystra patria Timothei, sit in Lycaonia. Verum Latina Biblia, etiam a Romanis emendata constanter habent *Lystram*. Hæc enim licet sit in Lycaonia, tamen quoque est in Lycia: hæc enim generatim sumpta Lycaoniam, aliasque regiones complectitur; ita Stephanus l. de Urbibus.

7. CONTRA GNIDUM.] *Gnidus* est urbs, aut promontorium Asiæ Cretæ objectum.

8. ET VIX JUXTA (terram) NAVIGANTES,] id est, littus legentes.

THALASSA.] Græca et Syrus, *Lasæa*, Gagnæus ait esse civitatem in littore Cretæ; juxta locum, qui dicitur *Boni portus*. Bonitas enim portus orbem celebrat et locupletat: illum enim ambiunt mercatores et nautæ, ut merces et portoria eo inferant. Quatuor sunt quæ ditant, inquiunt Itali, et ex eis Tiraquellus, *il porto, morto, porco, horto*. Portus enim dat portoria: mortuus suas opes relinquit hæredibus, porcus pinguescit, carnque venditur, hortus dat herbas et fructus.

9. CUM JAM NON ESSET TUTA NAVIGATIO, EO QUOD ET JEJUNIUM JAM PRÆTERIISSET.] Nonnulli cum Syro et OEcum. putant hoc jejunium fuisse Judæorum puta mense septimo in festo Expiationis, q. d. Jam prætererat æquinoctium autumnale, urgebatque hiems, quando navigatio est periculosa. Multis id confirmat Sanchez. Primo, quia jejunium hoc fuit publicum et solemne: tale autem apud Judæos erat in die Expiationis. Loquitur enim Paulus, et Lucas ex Paulo Judæis, quibus plena erat navis Judaica. Secundo, quia post æquinoctium autumnale ingruunt venti et tempestates, solетque esse periculosa navigatio; unde nautæ metuere solent diem S. Matthæi. Tertio, quia in solstitio hiberno sunt dies alcyonii et sereni, nimirum septem dies ante illud, et totidem post, teste Plinio l. 10. c. 32. Vide Sanch. alii tamen opinantur, hoc jejunium fuisse ante festum tabernaculorum. Alii fuisse jejunium die sexto Marchesuan, id est Octobr. inchoatum, quod Judæi ad aliquot dies protrahebant. Ita Mariana.

Verum alii multi accipiunt jejunium decimi mensis sive quatuor temporum in Decembri. Illud enim apud Christianos antiquissimum est, utpote in quo solebant ordinari Episcopi, Sacerdotes, et Diaconi, ut patet ex Vitis Pontificum. Post hoc enim urget hiems estque periculosa navigatio. Jampridem enim apud Christianos exoleverant jejunia et festa Judaica, et pro illis successerant Christiana. Lucas enim hæc videtur scripsisse Christianis Christiane: scripsit enim 24. annis post Christum, sive post promulgatam legem novam Act. 2. ita Bellarm. l. 2. de Bonis oper. c. 16. qui hinc probat antiquitatem jejunii quatuor temporum. Adde, jejunium hoc Christianum decimi mensis quasi concidisse cum jejunio Judaico ejusdem mensis: Judæis enim hoc mense indictum fuisse jejunium patet Zachar. 8. 19. Vide ibi dicta; ita Baron. Sic Pentecosten non Judaicam, sed Christianam nominat, imo describit Lucas Actor. 2. 1. et seq.

Sane verius videtur, hic jejunium non Septembris, sed Decembris intelligi: sive Judaicum, illud accipias, sive Christianum. Primo, quia in Decembri periculosissima est navigatio (non in Septembri) qualis hæc fuit, ut patet ex horribili ejus naufragio, et ex præmonitione S. Pauli. Secundo, quia S. Chrysost. tradit S. Paulum multo post Pentecosten tempore profectum Cæsarea, et ipsa fere hieme in Cretam devenisse. Tertio, noster Octavius Cajetanus in Isagoge c. 20. urget illud c. 24. 27. *Biennio autem expleto accepit successorem Felix Portium Festum*, qui paulo post S. Paulum vinctum misit Romam. Hoc enim biennium ab initio imperii Neronis ordiendum esse censent Baron. Lorinus et Scaliger: Nero autem orsus est imperium 3. Idus Octobris, ut Seneca, Suetonius et Tacitus tradunt. Quare de Septembri hæc Pauli navigatio accipi nequit; tunc enim necdum Nero expleverat biennium imperii, sed illud expleturus erat proximo

Octobri. Verum hæc ratio non plane concludit: oti dixi c. 24. 27. nam verisimilius alii biennium hoc ordiuntur a præfectura Felicis, quæ cœpit ante Neronem sub finem Imperii Claudii. Quarto, magis urget, quod (uti dicam cap 28. 16.) multi traduut Paulum Romam appulisse sero admodum, pute die saxta Julii. Ergo serum fuit hoc jejunium, et paulo post secutum naufragium, pute in Decembri Si enim fuisset in Septembri, utique in Januario, ut vult Scaliger, Romam appulisset. Quocirca videtur, ait noster Octavius Paulus in Decembri Cæsarea discessisse, ita ut hæc ejus navigatio longeque in mari jactatio contigerit proxime sequente Januario: tum enim solent flare venti navigantibus infesti, ac terdum, molestam et periculosam (qualis fuit hæc) efficere navigationem: ita ut naufragium S. Pauli inciderit in Februarium quando ecre est frigus, ob quod accense pyra eum naufragum eum sociis recreerunt Melitanses. Porro Melitæ hyemevit Paulus, mansitque tres menses, ut ait S. Lucas: quibus expletis, in vere cœpit navigare. Ver enim, teste Plinio l. 2. c. 47. *operit navigautibus maria, cujus in principio Favonii hibernum molliunt cœlum.* Videtur autem Paulus non incunte, sed adulto vere, sub initium Maii Melita discessisse, ita ut in navigando Melita Syracusas, Syracusis Rhegium, Rhegio Puteolos, Puteolis Romam, mensem et ampliusinsumpserit. Adde tres dies Syracusis ab eo insumptos, unum Rhegii septem Puteolis, sic fiet, ut Romam appulerit die sexta Julii; quod revera ita contigisse, Beda et alii perhibent tradunt, uti dicam v. 14.

Hæc noster Octavius apposite, cui in plerisque assentior, excepto exordio navigationis, quod ipse Novembri, vel Decembri assignat. Nam nautæ et naviganteæ (qui multi hic arant, scilicet 276) non solent ordiri navigationem tam longam in Decembri, utpote instante hyeme, et procellis in mari periculosis. Quare alii verosimilius censent, navem hanc solvisse Cæsarea sub Septembrem, ut ante hyemem posset in Italiam appellere: sed quia ipsa adversos pene continuo habuit ventos, hinc sua spe frustrata. tarde admodum navigavit, multosque menses in mari insumpsit; nec Italiam attigit, sed Melitæ hyemevit Hoc est enim quod diserte de ea ait Lucas hoc c 27. *Subnavigavimus Cyprum, propterea quod essent venti contrarii*, Et v. 7. *Et cum multis diebus tarde navigaremus, et vix devenissemus contra Gnidum, prohibente nos vento* Deinde subdit v. 9 *Multo autem tempore* (puta multis mensibus) *peracto, et cum* non *esset tuta navigatio, eo quod et jejunium jam præteriisset,* etc. cum scilicet jam esset Januarius: sub finem enim Januarii videtur sequens Pauli naufragium contigisse, ita ut ex eo evadens Melitam, in ea hyemarit, hæseritque tres menses, puta toto Februario, Martio et Aprili: ac inde incunte Maio Romam versus discesserit, juxta id quod ait Lucas c. 28 11. *Post menses autem tres navigavimus.* Sic enim lente navigens, uti ostendam v. 12 Romam pervenit die sexta Julii, quod constenter veteres affirmant.

Consolabatur,] παρῄνει, id est *hortabatur, suadebat*; Syrus *consulebat*, eoque consolabatur eos in tam lenta molestaque, æque ac periculosa navigatione. Omnia hæc significat vox παρῄνει

10 Video,] non tam ex arte aliisque naturæ prognosticis, quam ex spiritu prophetico.

Injuria,] quasi dicat, Iniqui et injurii sumus, non tantum navi et mercibus, earumque dominis, puta mercatoribus; sed et animabus, id est, vitis nostris: hæc enim perditionis et mortis periculo exponimus, si tempore hiberno et importuno navigare pergamus. Minus recte aliqui per *injuriam* accipiunt Dei offensam, et peccata a nautis et vietoribus commissa, quasi ex iis præsagierit Paulus imminentem ex Dei vindicta tempestatem.

12. Phœnicen.] *Phœnix* hæc non est Phœnicia regio Syriæ, cujus caput est Tyrus et Sidon: sed urbs et portus in Creta ad australe ejus littus. Ita Ptolomæus lib. 3 c. ult. qui urbam vocat φοίνικα. portum φοινικοῦντα. Et sic per appositionem explicat Lucas subdens, *Portum Cretæ respicientem ad Africum et ad Corum.* Africus enim est ventus partim Australis, partim Occidentalis, nimirum medius inter Austrum et Occidentem: Corus vero est Occidentalis, seu lateralis vergens in Austrum, de quo Juven. satyr. 14.

> Atque habitas Coro semper tollendus et Austro.

Porro Africus dictus est, quia flat ab Africa. Unde alio nomine Libycus, Libs, et Notus vocatur, de quo Hor. l. 1. Carm. ode 1. *Luctantem Icariis fluctibus Africum.* Et Plin. l. 18 c. 34. *Ex adverso Aquilonis ab Occasu brumali Africus flabit, quem Græci Liba vocant.* Hinc turbidus est, procellosus, et tempestates ciet. Unde Africæ procellæ, quasi ab Africo vento excitatæ, vocantur ab Horatio l. 3. Carm. ode 19. Idem Epod. 16

> Ire, pedes quocumque ferent, quocumque per undas
> Notus vocabit, aut protervus Africus.

Et Virgil. 1. Æneid.

> Una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis
> Africus et vastos volvunt ad littora fluctus.

Hinc et Isaias: *Turbines*, ait, *ab Africo veniunt*, ita ipse c. 21. 1.

Hiemare.] In Phœnice, portu Cretæ jam dicto.

13. Cum sustulissent (scilicet antennas et anchoras, hoc est solvissent) de Asson] *Asson* hæc non est illa urbs juxta Troadem de qua cap. 20. 13. sed erat urbs, vel locus et portus Cretæ ad Septemtrionem; ex quo solventes, et Cretam prætergentes versus Occidentem, ad portum Phœnicem, qui erat ad Meridiem, navigare decreverunt. Ita Baron.

14. Misit se contra ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur euroaquilo.] Græce εὐροκλύδων, id est, Eurus tempestuosus et fluctuosus excitansque in mari fluctus et vortices, instar Aquilonis: vel qualis est Eurus ad Aquilonem vergens. Unde Noster vertit *Euroaquilo*, ac nonnulli suspicantur Nostrum in Græco legisse εὐροακύλων, itaque omnino in Græco legendum contendit Philippus Cluverius l. 2. de Antiqua Sicilia cap. 16.

Eurus sive Vulturnus, flat ab Oriente: unde opponitur Zephyro, qui flat ab Occidente; sin medius sit et mistus, hoc est, flet inter Orientem et Aquilonem est Euroaquilo. Et talem hic fuisse indicat Noster, vertens *Euroaquilo*, idque collegit ex eo, quod navis ex Cretico littore, hoc vento partim Meridiem, partim Occidentem versus impulsa sit, puta Melitam, quæ inter Africam et Siciliam sita est.

Dices, Melita directe est ad Occidentem respectu Cretæ, et nullo modo vergit ad Meridiem. Ergo Euro-

aquilo navim S. Pauli non poterat impellere versus Melitam, sed versus Africam. Respondet Phil Cluverius loco citato, Meliten esse ad Occidentem Cretæ, sed Gaulum sive Caudam, in quam navim impulit Euroaquilo, esse Cretæ ad Meridiem versus Occidentem objectam, teste Mela et Plinio Hoc ergo vento a Creta infra dextram Gaulum abrepti, cum metuerent ne ulterius eodem cursu in Syrtin impellerentur, *demissis velis ita ferebantur*, nempe ex Ortu in Occasum versus Melitam, gubernaculi adjumento eam regionem tenentes.

Verum huic responsioni obstat Primo, quod Ortelius et alii Geographi Gaulum, sive *Gozo* ponunt præcise ad Occidentem Melitæ, æque ac Cretæ. Rursum, quod idem Euroaquilo navim S. Pauli ex Gaulo impulerit Melitam. Insuper quod hic Euroaquilo fuerit Typhon, ut ait S. Lucas; Aristoteles autem negat Typhonem fieri spirante Aquilone, eo quod ille conflatus sit ex sicca calidaque exhalatione, ideoque frigus gelidque Aquilonis evincat, statimque extinguat. Fuit ergo hic ventus orientalis, puta Eurus, seu Euroclydon, quod Noster vertit *Euroaquilo*, non quod ex Aquilone spiraret, sed quod impetuosus esset et violentus instar vehementiæ Aquilonis. Typhonicus enim ventus Euroclydon dictus; Eurus est procellosus, vorticosus que et cum impetu vibratus. Eurus autem ab Oriente hiberno spirat, ut Aristot. Seneca et Plinius docent: ex qua cœli plaga spirans ventus, si navigantes in Adriatico mari deprehendat, in Melitam juxta Siciliam recte impellit, ut ex tabulis navigationis et Geographiæ notum est Ita noster Octavius Cajet. in Isagoge cap. 19.

Utrumque conciliabis, si utrumque junges, dicasque Euroaquilonem vocari Eurum, qui procellosus erat, ut Aquilo, et simul nonnihil ad Aquilonem inclinabat, eratque lateralis, qui a Columella l. 3. c. 11. vocatur Euronotus, a Gellio l. 2. c. 22. Vulturnus, flatque ab Oriente biberno inter Eurum et Notum, sive Aquilonem, teste Plinio l. 2. c. 47.

Adde, in mari, præsertim hieme, subito sæpe novos, imo contrarios exsurgere ventos, eosque inter se vices alternare, adeoque confligere Sic Euroaquilonem hunc non toto tempore jactationis navis spirasse, sed cum Zephyro vices mutasse valde est credibile, et pene certum. Nam ventus hic tandem navim ex Cauda insula, quæ est ad Occidentem Melitæ, uti inferius dicam, impulit Melitam Flavit ergo tunc ab Occidente. fuitque Occidentalis, puta Zephyrus; non Orientalis, puta Eurus.

Typhon est ventus contortus et turbulentus, vortex seu vertex, et turbo, quem Græci orbe motum vocant. vel ecnephiam, id est e nube erumpentem per exiguum nubis foramen, ideoque impetuosus est et procellosus, de quo Aristoteles l. 3 Meteor et Plinius l. 2. c. 48. de repentinis flatibus: *Sin vero, ait, depresso sinu arctius rotati effregerint sine igne, hoc est, sine fulmine, verticem faciunt, qui Typhon vocatur, id est, vibratus ecnephias. Defert hic secum aliquid abruptum e nube gelida convolvens, versansque et ruinam suo illo pondere aggravans, et locum ex loco mutans rapida vertigine: præcipua navigantium pestis, non antennas modo, verum ipsa navigia contorta frangens.* Signum imminentis Typhonis, sive ecnephiæ est nubecula quædam, quam ubi vident nautæ, illico vela demittunt et se in portum recipiunt. Frequens est Typhon Genuæ, ubi sæpe naves confringit; saxa, arbores, turres, stabula evertit, imo a fundamentis evellit, alioque transfert. Remedium Typhonis Plinius assignat acetum, utpote frigidissimum, in advenientem Typhonem, utpote calidissimum, effusum: unde et dictus est: *Typhon* a τύφω id est *inflammo*. Idem illisu sui ipsius repercussus, correpta secum in cœlum refert, sorbetque in excelsum.

Porro hunc Typhonem et tempestatem excitatam esse a diabolo, ut mergeret et perderet Paulum, innuit S. Chrys. Ubi symbolice Nota, apposite diabolum insinuasse se Typhoni; quia ipse sæpe Typhoni se immiscet, excitatque in mari et aere tempestates Unde et Typhon ita naves aliasque res abripit, agit et rotat, ut animatus videatur. Dæmon ergo est spiritualis Typhon. Primo, quia typho superbiæ turget. Secundo, quia tentando homines Typhonem imitatur, turbationes in imaginatione et anima suscitando, sicut Typhon excitat tempestates in mari, idque rotando animum ab una cogitatione in aliam, ab una passione in aliam, ab uno desiderio in aliud: jam enim metu, jam audacia; jam ira, jam pusillanimitate; jam tristitia, jam lætitia; jam suspicionibus, jam præsumptione; jam odio, jam amore hominem exagitat Unde S. Greg. l. 32. Mor. cap. 17 illud Job cap. 40. v. 12. *Nervi testiculorum ejus perplexi sunt*, mystice explicat de multiplicibus argumentis diaboli, quibus ipse animas prostratas sibi polluit et corrumpit. *Testiculi*, ait, *ejus sunt suggestiones pravæ. quibus in mentis corruptione fervescit, atque in constupratu animæ iniqui operis prolem gignit. Sed horum testiculorum nervi perplexi sunt; quia suggestionem illius argumento implicatis inventionibus illigantur, ut plerosque ita peccare faciat, quatenus si fortasse peccatum fugere appetunt, hoc sine alio laqueo peccati non evadant: et culpam faciant, dum vitant, ac nequaquam se ab uno valeant solvere, nisi in alia consentiant ligati.* Id deinde particularibus exemplis in quolibet statu, ad oculum demonstrat

Tertio, Typhon est fulmineus. per disruptam enim nubem laxiorem locum quærens, instar fulminis magno impetu deorsum ruit: imo subinde ex exhalationum et ventorum repercussu et arctatione ignem; et quasi fulmeo concipit, ita ut simul ignis et flatus deorsum ferantur: et tunc Prester dicitur (a πίμπρημι. id est, *incendo*) proxima quæque non solum prosternens. sed et amburens: cujus etiam incendio nonnunquam mare efferv scit, uti docent Conimbric. tract. 6. in Meteora c. 7. Ita dæmon fulmineus est, imo fulmen, juxta illud Christi: *Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem*, Lucæ 10. 18 ac fulminis instar homines invadit, sternit, accendit ira, libidine, aliisque cupiditatibus, juxta illud Job c. 41. 10. *De ore ejus lampades procedunt, sicut tedæ ignis accensæ. De naribus ejus procedit fumus, sicut ollæ succensæ atque ferventis. Halitus ejus prunas ardere facit, et flamma de ore ejus egreditur.* Ubi vide S. Greg 33 Mor. c 21 Sic Seleucus Asiæ Rex Ceraunius, id est fulmineus, cognominatus est, ob ingenium acre et fulmineum.

Quarto. S. Greg. in Cant. cap. 3 explicans illud: *Surge Aquilo, et veni Auster. Quid, ait, per Aquilonem qui in frigore constringit, et torpentes facit,*

nisi immundus spiritus designatur, qui reprobos o mnes dum possidet, a bono opere torpere facit? per Austrum vero, calidum scilicet ventum, Spiritus Sanctus figuratur, qui dum mentes electorum tangit, ab omni torpore relaxat, et ferventes facit, ut bona quæ desiderant operentur.

Quinto. aliquando flatus e diversis nubibus, inquiunt Conimb loco citato, vel alia atque alia parte ejusdem nubis protrusi, inter se conglobantur et dum in diversa nituntur, durante pugna in se retorquentur, ac rotati verticem efficiunt similem ei quem videmus in aquis fluminum, quæ in saxum ad latus ripæ prominens incurrunt, et sine exitu in sese collectæ flectuntur: quo item modo alias, cum ex lato in angustum in portis aut viis ventus vi adigitur, vortex existit. Igitur flatus magna vi excussus e nube, si recta descendat, proprie ecnephias dicitur: sin in gyrum torqueatur, turbo vel Typho vocatur. qui validissime omnia secum abripit. contorquet, diffringit. Unde Olympiodorus Typhona dictum esse ait, δια το τυπτειν σφοδρως. id est, *quia valide et vehementer corporo, in quæ incidit, verberat et quatit.* Nautæ vero, ait σιφωνα appellant, quia instar σιφωνος, id est *tubæ*, maris aquam ad se trahit: ita diabolus homines instabiles et inconstantes validissime quatit, et ad se suasque casses trahit, juxta illud Habacuc 3. 14. *Maledixisti sceptris ejus, capiti bellatorum ejus, venientibus ut turbo ad dispergendum me.* Et Job 40. 18. *Ecce absorbebit fluvium, et non mirabitur, et habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus.* Ubi vide S. Gregor, l. 32. Moral. c. 6.

15. Cumque arrepta esset navis,] a vento Typhonico, qui eam agebat et gyrabat instar turbinis.

16 Cauda.] Jam Græca habent κλαυδην, id est *Claudam*. A Plinio. l. 3 c. 8. *Gaulos* vocatur, a Mela lib. 2 c. 17. *Gaudos*, a Ptolemæo l 3. 17. *Claudos*: ab aliis vocatur *Caudos*, ab aliis *Caunos*: Syrus vertit *Cura*, vel *Cora*. Suidas indicat Καυδω insulam esse viciñam Cretæ hoc nomine memorabilem, quod illic generentur ingentes onagri. Alii censent, hic intelligi eam, quæ nunc corrupto nomine Gaulo, Gaudico et Gozo dicitur, et vix tribus horis distat a Melita. tum quia paulo post navis hæc Melitam appulit; tum quia ejus incolæ profitentur se conversos a S. Paulo cum Melitam venit, adduntque per miraculum majores suos ex sua insula Paulum Melitæ concionantem audivisse. Quid mirum? ita audita fuit vox S Antonii de Padua et S. Vincentii Ferreri ab absentibus et longe remotis. Verum huic opinioni obstat, quod navis hæc vix post quatuordecim dies, ut dicitur v 27. appulerit Melitam, cum Gozo a Melita paucis horis distet: nisi quis dicat navim contrariis ventis agitatam. nunc antrorsum, nunc retrorsum actam, circa Gozo jactatam per tot dies fuisse, uti fieri solet in tempestate. Ita *Caudam* esse eam quæ *Gozo* dicitur, censet Philippus Cluverius l. 2. de Antiqua Sicilia c. 16 multique alii.

Potuimus vix obtinere scapham.] Id est vix scapham e mari subtrahere et in navim imponere potuimus. Solent enim naves onerariæ scapham sibi adjungere, tum ad homines mercesque invehendos et evehendos, tum ad speculandum piratas et vada, tum ut in naufragio per illam evadant, tum ob alia plura commoda. Scapha dicitur a σκαπτω, id est *excavo*. Primitus enim scaphas et naves faciebant ex truncis arborum excavatis, uti etiamnum faciunt Indi, apud quos naves sunt lintres excavati. Beda aliter dispungit et legit, nimirum sic: *Tunc transcurrimus insulam, quæ dicitur Cauda, quam occupare non potuimus. sed scapha missa adjuvare cœperunt navim.* Verum hæc lectio plane discrepat a Græco et Latino Vulgato.

17. Qua sublata,] in navim.

Adjutoriis utebantur, accingentes navim.] Cajet. per *Adjutoria* accipit adjutores milites et vectores, qui erant in navi: hosce enim adjuvisse nautas ad accingendam navim. Sic enim servos et operarios vocamus *operas* in abstracto. Alii planius per *adjutoria* intelligunt catenas, uncos, funes aliaque instrumenta, quibus accinxerunt navim.

Quæres, quid sit *accingere navim?* et quomodo id factum? Cajet. censet factum per dolia vacua, quæ utrimque navi appensa eam sustinebant, ne in arenam impingeret, aut hæreret. Verum hæc dolia navim onerariam sustinere non potuissent.

Quare melius Beda, Gagnæus, Arias et alii. censent id factum esse, tum per catenas, funes et uncos, quibus navim constrinxerunt: tum per anchoras, saxa aliaque pondera, quæ navi alligata in mare demiserunt; partim ad retardandum cursum navis, ne ventorum impetu acta in saxa et Syrtes dissiliret, uti in mari Britannico refrænandæ navi post tergum ingentia saxa subjungere solent, ait Beda: hæc enim et navim deprimunt, ut minus vim ventorum sentiat, et eam degravant, ne tam facile vento agitari et rotari possit: partim ad præsentiendum Syrtes et scopulos; partim ut recta rectoque libramine incederet navis, ne vi venti acta in latus, everteretur et mergeretur: partim ut funibus, catenis et uncis latera navis sibi invicem astricta firmiora essent, validiusque scopulis resisterent: partim ut funibus navis retineri a nautis, et dirigi aliqua ratione posset. Sic aurigæ in descensu declivi et præcipiti, rotam ultimam catena succingunt, ne rotari possit, ut ita currus vehementiorem cursum et rotationem remorentur, ne in præceps actus evertatur vel frangatur.

Porro tota navis in longum circumcirca accingi nequivit. Erat enim in longitudine ingens et vasta, utpote quæ præter onera continebat 276. homines. Quare in partibus nonnullis dumtaxat eam accinxerunt, v g. in medio, latus utrumque transversim colligando et constringendo, item proram sive partem navis anteriorem: hanc enim in tempestate valida etiamnum accingere solent nautæ, ne in vada impingens diffringatur; et ut fluctibus in eam primo irruentibus validius resistat, eosque constanter secando iter pervium tutumque navi faciat. Est enim prora quasi rostrum et lancea navis, ejusque clypeus, murus et antemurale.

Ne in Syrtim inciderent,] *Syrtis* in singulari, vel *Syrtes* in plurali, sunt loca arenosa circa fines Africæ Ægyptum versus, ideoque periculosissima, ita dicta a συρειν, id est *trahere*, quod naves trahat et sorbeat. Unde Sirenes in Syrtibus naves et nautas incantare, et sorbere fabulati sunt Poetæ. Est enim in ea inæqualitas maris et terræ magna, et uno loco profundissima. in alio vero vadosa: spiranteque vento cumulus arenæ qui super mare fuerat, in profundissimas residet valles, et qui deprimebatur, mox super aquas

agitur. Inde arenosa loca in mari quolibet, vocantur Syrtes, ait Servius.

SUBMISSO VASE.] Primo. Syrus et Beda per *vas* accipiunt antennam, sive lignum transversum in malo, cui velum alligatur. q. d. Submisimus antennam cum velo. Ita Chrysost. et Mariana: vela enim submittunt nautæ in tempestate, ne a furente vento navis abripiatur et mergatur. Secundo, Vatabl. accipit scapham. q. d. Scapham in imam navim demisimus. Tertio, Cajet. accipit dolia jam dicta. Quarto, Gagnæus. Dionys. et alii multi accipiunt anchoram. id est anchoras. Anchora enim est proprium vas, id est, instrumentum navis et nautarum. q. d. Submissis in mare anchoris, uti paulo ante dixi, navim retardarunt. Quinto, Salmeron accipit ipsam navim, ejusque ventrem et fundum. q. d. Vas, id est, navim depressimus in mare per anchoras. saxa. aliaque pondera, ut ipsa submissior esset, minusque vim et impetum venti sentiret et exciperet; quæ expositio valde est apposita.

18. JACTUM FECERUNT.] sarcinas et merces projecerunt in mare ad alleviandam navim, ne navis adeo onerata venti impetu allisa ad scopulos, illico dissiliret. Unde Syrus vertit, *supellectilia nostra projecimus in mare.*

19. ARMAMENTA NAVIS PROJECERUNT.] *Armamenta* vocat instrumenta nautica, quæ navis quasi sunt arma, uti sunt anchoræ, conti, remi, saburra, etc.

TEMPESTATE NON EXIGUA.] Nubium. imbrium, procellarum, ventorum, tonitruum et fulminum. Horrisonum est eam in mari videre et audire: habet enim speciem perpetuæ noctis, erebi et inferni. Nam, ut ait Silius lib. 4.

Fertur ab immenso tempestas horrida cœlo,
Nigrantesque globos et turbida nubila torquens,
Involvit terras,

Et Virgil. 1. Æneid.

Talia jactanti stridens Aquilone procella
Velum adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
Franguntur remi, tum prora avertit. et undis
Dat latus, insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
Hi summo in fluctu pendent: his unda dehiscens
Terram inter fluctus aperit. furit æstus arenis.
Tres Notus abreptas in saxa latentia torquet;
In brevia et Syrtes urget tres Eurus ab alto,
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.

21. ET CUM MULTA JEJUNATIO FUISSET,] ἀσιτία, id est *inedia*, tum ob metum et pavorem naufragii. qui homini cogitationem cibi famemque adimit, faciutque ut homo non aliud quam periculum et mortem instantem cogitet: tum ad placandum et propitiandum Deum.

STANS PAULUS.] Corpore, et magis animo et corde. *Anchora cordis ejus in marinis fluctibus integra stetit*, ait S. Gregor. l. 7. epist. 127. quia anchoram spei fixerat in Deo. Notat Chrys. Pauli lætitiam in tanto periculo; proposuisse enim sibi Romæ conversionem pro præmio: modestiam, quod non objurget, non exprobret, se, cum tempestatem hanc prædiceret, non fuisse auditum; calamitosis enim non est addenda calamitas: prudentiam qua eis salutare dat consilium: misericordiam et charitatem, qua vinctorum, qui mille facinorum rei erant, paternam curam gessit, omnesque salvavit, ac salutem omnibus prædixit et promisit. Additque, permissam esse hanc tempestatem a Deo, ut per eam Pauli virtus sanctitas et dignitas panderetur.

LUCRIQUE FACERE.] κερδῆσαι, id est *lucrari*, hoc est accersere hanc *jacturam* sive damnum, et *injuriam*; Syrus, *penuriam*. Hugo et Vatab. per *injuriam* accipiunt maris et cœli tempestatem. Planius *injuriam* hanc accipias pro jactura et damno. Hoc enim erat injurium tam nautis et vectoribus, quam heris mercium, quæ erant in navi, præsertim cum Paulus id nautis prædixisset, ideoque ipsi illud cavere debuissent, ut dixi v. 10.

22. NULLIUS ANIMÆ.] Id est, vitæ corporalis. Addit Lyran. et spiritalis, quasi omnes hæ animæ in Pauli gratiam, a Deo in æternum salvatæ sint. Verum id non est genuinum, esto sit probabile, uti innuit S. Chrys. de quo v. 24.

PRÆTERQUAM NAVIS.] Tum ut nautæ sua navi mulctarentur, quod non audissent sanum Pauli consilium: tum ut Deus eam permitteret cursui naturali; in naufragio enim solet præ cæteris navis perire et perdi: tum ut majus appareret Dei beneficium et gloria Pauli, quod sine navi omnes vectores salvasset. Ita Chrys.

23. CUJUS SUM EGO,] minister, cultor et Apostolus. Dicit hoc, ne Gentiles qui erant in navi suo Deo, aut diis, hoc oraculum aut miraculum tribuerent.

ET CUI DESERVIO.] λατρεύω, id est, *quem latria colo.*

24. DONAVIT TIBI DEUS OMNES.] Ergo omnes jam perditi erant, id est, certo perdendi, tum cursu naturæ, ob vim tempestatis, uti ait OEcum. tum ultione Dei, ob eorum scelera. Unde Chrys. sic explicat. q. d. *Digni quidem erant, qui perirent, quoniam inobedientes fuerunt: verumtamen in tui gratiam servabo eos.*

Quocirca idem Chrys. in Moral. *Si navigantes*, ait, *periclitantes et naufragium sustinentes, si et vincti per Paulum servati sunt. cogita quid est esse virum sanctum in domo: multæ enim tempestates etiam nobis incumbunt his multo graviores, sed potest Deus etiam nos donare, modo credamus Sanctis, sicut illi, si fecerimus quæ præcipiunt. Non enim simpliciter servantur, sed etiam ipsi fidem attulerunt: licet vinctus esset Sanctus, majora salutis operatur. Et considera hoc hic factum, Solutus centurio vincto illo habebat opus: gubernator peritus non gubernante egebat. Non enim talem gubernabat scapham. sed orbis Ecclesiam; qui didicerat ab illo maris Domino non humana arte, sed spirituali scientia, in navi illa multa naufragia, multas procellas, spiritus malitiæ, intus pugnas, foris timores, atque ita hic revera gubernator erat.* Simili modo S. Benedictus suis meritis et precibus obtinuit, ut Longobardi monasterium suum vastantes, nullum hominem caperent vel necarent, sic ergo Deus res tradidit, animas custodivit. Similis ergo Paulo fuit Benedictus, ait S. Gregor. 2. Dial. c. 17.

Subdit Chrys. nostram vitam esse quasi continuam tempestatem, et ærumnarum vicissitudinem, ac proinde nos pariter indigere Paulo, ideoque ejus opem nobis conciliare debere credendo et obediendo ejus epistolis et præceptis; ac concludit: *Retineamus apud nos Sanctos; nec erit tempestas: imo etiamsi fuerit tempestas, erit serenitas ac tranquillitas, et a periculis liberatio. Quoniam vidua illa Sanctum hospitio habebat, etiam filii ejus mors soluta est, et redivivum accepit puerum. Ubi pedes Sanctorum in-*

grediuntur, nihil erit quod contristet; etiamsi quid fiat, id ad probationem majoremque Dei gloriam pertinet. Assuesce, ut pavimenta domus o tolibus calcentur pedibus, et non calcabit dæmon illic : et valde merito: nam sicut ubi fragrantia est. ibi non habet locum graveolentia, ita ubi sanctum est unguentum, ibi suffocatur dæmon, lætificat simul agentes, animam recreat, odorem diffundit : ubi spinæ, ibi bestiæ; ubi hospitalitas, ibi non sunt spinæ. Misericordia ingrediens quasi falce melius santes exsecat, quovis igne violentius exurit. Ne timeas. Reverentur Sanctorum vestigia, sicut leonem vulpes : Justus enim, ait, ut leo confidit. Introducamus hos leones in domum, et omnes exigentur bestiæ, non clamantibus, sed simpliciter loquentibus illis. Non enim leonis rugitus bestias sic fugat, ut justi oratio dæmones: ai loquatur solum, devolant.

Similia habet S Ambr. l. 1 de Abraham c. 6. Ex dictis merito S. Hieron. l. contra Vigilantium et hagiomachos colligit; si Paulus in hac vita salutem 276. animabus a Deo impetravit: ergo multo plura poterit jam gloriosus impetrare, eodem fruens in cœlu. *Porro propter Paulum hæc omnia vide fieri*, ait Chrys. *ut credant vincti milites, ac centurio :* quos omnes lonuit esse a Paulo ad Christum conversos. *Nam etiamsi lapidas fuissent, propter oraculo, miracula et beneficia Pauli, de illo magna utique cogitassent.* Et hoc innuit το *donavit tibi Deus omnes*. scilicet tam quoad animæ, quam corporis salutem : illa enim hac longo est potior, propriaque S. Paulo.

27. In Adria.] In mari Adriatico. Ita Syrus. Ita dictum est ab Adria voteri oppido et portu, ad Padum fluvium e Tuscis condito, teste Plinio l. 3. c 16. Porro Adriaticum mare subinde late sumitur, nec tantum, sinum Venetum, sed et mare Siculum et Jonium complectitur, ait Strabo: cujus fere œvo hæc contigerunt, ita hic sumitur.

28. Bolidem.] *Bolis* est perpendiculum nauticum, puta plumbum ex fune dependens, quo in mare immisso nautæ explorant alvei profunditatem, ne in vada, arenas et scopulos navis impingat. Dicta *bolis* quasi missilis, a βάλλειν, id est, *projicere, mittere, jacere.*

Invenerunt passus viginti, scilicet usque ad alveum, sive fundum maris. Unde *timentes* nautæ, ne in aspera loca,] puta in arenas et scopulos, navis incideret, jecerunt de puppi Anchoras quatuor,] ut navim sisterent et firmarent, donec dies illucesceret, ut viderent quo loco essent, et quo cursum flectere deberent.

30. Sub obtentu,] sub prætextu, scilicet fingentes quod in scapham descenderent, non fugiendi causa, sed ut anchoras a prora, id est priore navis parte extenderent, vel in ipso mari, vel in terra et littore, ut vertit Syrus ; quasi finxerint navim jam ad littus appulisse. esseque in tuto

33. Quartadecima die hodie jejuni permanetis.] *Jejuni*, non quod nihil omnino comedissent, sed quod per parum et obiter, quantum scilicet ad vitam tuendam erat necessarium. Ita Hugo, Gagnæus et alii. Nam Hippocrates libro de Carnibus et prine. aliique medici docent, hominem sanum non posse sine cibo ultra septem dies vivere. Dico sanum: nam ægri. quibus calor naturalis languet, et abundat phlegma, quo calor pascatur, diutius inedia prorogare possunt. Quod ergo ait, *nihil sumentes*, id est, perparum et quasi nihil: vel *nihil* per modum stati jentique prandii aut cœnæ, sed carptim quædam libantes potius, quam comedentes.

35. Cœpit manducare.] Nota hic prudentiam charitatis Pauli : ut afflictos consoletur, et inedia pene confectos inducat ad sumendum cibum ; ipse primus publice gratias egit Deo cœpit manducare. Hoc imitatus est vir quidam religiosus, mihi in Belgio notus, qui ut maniacum quemdam sibi ex læsa imaginatione persuadentem se esse mortuum, ideoque nolentem comedere et inedia se conficientem, quod diceret mortuos non comedere, sanaret, mortui habitum et speciem induit, cœpitque comedere coram maniaco, itaque ei persuasit mortuos quoque comedere: qua ratione eum ad comedendum induxit, sibique restituit.

38. Jactantes triticum.] In jactu ergo quem jam ante v. 18. fecerant, non projecerant triticum ; quia scilicet hoc eis in cibum erat necessarium. Sic nec ea jactarunt, quibus enatarunt.

40. Laxantes juncturas gubernaculorum.] *Gubernacula* vocant clavum, quo navarchus regit navim, sicut auriga habenis regit equos, et temone currum; sicut arator stiva regit aratrum Laxarunt ergo clavum, quasi navim sibi et ventis permittentes, ut facilius ad littus vel terram metantem ferretur; vel potius ut expeditius clavo uterentur, ad dirigendum ejus impetum, quo vellent.

Artemone.] *Artemonem* alii trochleam. qua funes trahuntur; alii antennam, alii aliud esse censent Verius est esse parvum arctumque velum, ita dictum ab ἀρτάω, id est *suspendo.* Ita Julius Pollux. Parvum fuisse colligitur ex eo, quod navis properabat ad littus : et quia nautæ in tempestate magnum velum deponunt, parvumque exponunt, ne vi ventorum abripiantur, et agantur in exitium.

41. Dithalassum] Græce Latine, *bimarem*, ut vertit Tigurin. Ita vocatur locus inter duo maria, sive isthmus. qui utrimque mari alluitur, illudque quasi secat et dividit, qualis est Corinthus, de qua Horatius l. 1. Carm. ode 7. *Aut Ephesum bimorisve Corinthi mœnia.* Porro in dithalasso ob terram mare secantem certum solet esse naufragii periculum. *Dithalassus*, hic adjacet Melitæ, et cernitur a rupe vicina, a Melitensibus nunc *Selmon* vocatur; in qua proinde etiam visitur sacellum, in memoriam hujus naufragii, S. Pauli nomine dedicatum. In sinu ejus sinistro visitur in rupe concha rotunda, sex palmos profunda, et totidem lata in diametro, quæ communiter plena est aqua dulci, licet paucis passibus distet a mari ejusque aqua salsa, vocaturque fons S Pauli: creditur ipse in excessu illum miraculose produxisse. Denique hic locus in medio fere hoc littore etiam nunc vocatur vulgo *la Cala di S. Paolo*. id est, *portus sive appulsus S Pauli*. Ita Philippus Cluverius l. 2 de Antiq. Siciliæ c. 16. et noster Octav Cajet. Isagoges c. 19.

42. Custodias,] id est, vinctos reos quos custodiebant Vide dicta v. 1. Eos ergo quasi reos mortis, occidere voluerunt milites.

44 Supra ea, quæ de navi erant.] Puta super sarcinas, ligna et tigna; Vat. *Super fragmento*, quæ scilicet e navi discindebant: nam navis erat integre, non fracta. Hoc est quartum Pauli naufragium. Tria enim

priora recenset ipse 2. Corinth. 11, 25. dicens: *Ter naufragium feci: nocte et die in profundo maris fui.* Illa enim epistola longa ante iter hoc Romanum scripta est. An sæpius passus sit, ignoramus.

Moraliter disce hic Primo, quanta sint maris pericula, in quo, ut ait Anacharsis apud Laert. lib. 1. c. 9. et Juvenalis satyra 12 vectores tantum quatuor digitis (quibus scilicet navis mori eminet) distant a morte. Hinc Bias nautam, neque inter vivos numerabat, neque inter mortuos, teste Platone in Axiocho. Unde Cato de tribus dolebat; Primum, quod suum secretum revelasset mulieri; Secundum, quod vel dies unus ipsi per negligentiam absque fructu effluxisset; Tertium, quod eo navi vectus esset, quo poterat pedibus proficisci. Ita Plutarch. in vita Catonis. Eadem tria Alexandro tribuit Stobæus, Aristoteli vero Antonius in Melissa p. 1. serm. 17 nisi quod pro secundo ponat, quod in vita hac tam caduca et incerta, vel unum diem mansisset intestatus. Pittacus roganti, *quid fidum esset?* respondit, *Terra Quid infidum, mare.* Laodamas inde Homericus nihil uhe-ius esse censebat, quam virum fortem ponto exagitari. Callimachus dicebat jucundissimum esse mare, sed si quis illud de terra contempletur. quod imitatus Horatius ait:

Neptunum procul a terra spectare furentem.

Lucretius lib. 5 scribit, aureo Saturni sæculo non fuisse usum navis et navigationis Quocirca vetus fuit fidelium consuetudo, ut conscensuri navim de peccatis confiterentur, et cum Deo in gratiam redirent, itaque vel se ad mortem componerent, vel mortis pericula evaderent.

Secundo, quam Deus suorum habeat curam, Paulum ecce Deus hic præsenti mortis periculo eripit, et propter eum vectores omnes, etiamsi infideles, numero 276. Vere Poeta:

Favente Numine, naviges vel vimine.

Ita Deus servavit Noe justum, cum octo animabus per arcam, in generali orbis cataclysmo: ita et Jonam in ventre ceti. Quin et Julius Cæsar in tempestate navarchum confortans: *Ne metuas*, ait, *Cæsarem ejusque fortunam vehis: illa te tutabitur.* Est enim Cæsaris: *quem numina numquam destituunt:* ait Lucan. lib. 4. et Plutarch. in Cæsare. Memorabile est exemplum, quod graphice depingit S. Paulinus tota epist. ad Macarium: ubi senem quemdam mire a Deo horrendo naufragio, sociis omnibus et carinæ retinaculis amissis, ereptum commemorat. Simile est quod narrat S. Greg. 3. Dialog. c. 36. de Maximiano Syracusæ Episcopo, eum post naufragium nono die salvum cum vectoribus omnibus in portum, sola navi mersa, pervenisse. Sic S. Magdalena cum S. Martha, S. Lazaro et sociis, a Judæis navi sine velis et remis imposita, Deo novim regente, salvis omnibus Massiliam appulit.

Tertio, Paulum et Sanctos in tempestate, naufragio, prælio, peste, latronibus, fame, carcere et quavis alia calamitate vel periculo, stare serenos et securos, præsertim cum obeunt opus pium et Apostolicum; sciunt enim se Deo cordi et curæ esse. Quare tunc adeo non cadunt animo, ut celsiores evadant, eoque magis sperent in Deum: illique se mittant, quo major est periculum. Ita Psaltes Ps. 26. 1. *Dominus*, ait, *illuminatio mea, et salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo? Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat adversum prælium, in hoc ego sperabo.* Et Job. cap 13. 15. *Etiamsi occiderit me, in ipso sperabo.*

Quarto, quid valeat virtus charitatis et obedientiæ. Volebat Deus Paulum ire Romam: ibique prædicare: Paulus ut huic voluntati Dei obsecundet, ad Cæsarem appellat, ac ultro subit tot terrarum mariumque discrimina. Quocirca hujus virtutis merito quasi obligat Deum, ut iter suum dirigat et secundet. Deus ergo eum, et ob eum socios omnes, per oraculum et quasi miraculum, certo mortis periculo eximit. Celebris est Historia et gnome de obedientia S. P. N. Ignatii, quam enarrat in ejus Vita P. Ribaden. lib. 5. c. 4. in fine. Cum esset, ait, Præpositus Generalis, dixit: si Summus Pontifex imperaret, ut ad ostia Tiberina scapham, vel navim primo obviam, clavo, malo, velis, remis destitutam conscenderem, itaque sine commeatu mare trajicerem, id facerem animo non solum æquo, sed et libenti Cumque Prælatus quidam admirans, regereret: Quæ isthæc esset prudentia? Respondit S. Ignatius: *Prudentia Domine non tam est parentis, quam imperantis.* Parentem secutus est filius S. Franciscus Xaverius, qui in Mauricas insulas barbaras contendens, cum amici iter hoc dissuaderent, ac tandem vim facerent, negarentque navigium, respondit: *Se nulla pericula, nullum genus mortis, ubi Dei cultus et animarum salus agatur, formidare: nec ullos hostes ducere, nisi qui divino obstent obsequio, sibi certum esse in Mauricam Deum vocantem sequi: nec navigium morari, si navis desit. semet Deo incubantem utique tranaturum.* Ita Tursel l. 3. Vitæ ejus c. 2. Dixit, et præstitit. Quocirca in naufragiis cum S. Paulo exultabat, rogabatque Deum, ut præsens periculum et crucem sibi non adimeret, nisi majus immitteret Atque hoc suo zelo, in naufragio vectoribus omnibus vitam et salutem a Deo, instar S. Pauli, impetravit Alias in certum exitium abreptam a navi vi tempestatis scapham qua infideles vehebantur, illis ipsis in scapha apparens, camque revehens ad navim reduxit: quo miraculo eos ad fidem convertit. Denique Molacæ nobilem illam ducentis Lusitanis, contra quinque Acenorum pugnacissimorum millia navalem victoriam promisit, prædixit, imo eminus inspexit, et precibus suis præstitit.

Præclare S. Aug. in Ps. 132. *Multi*, inquit, *naufragaverunt eum Paulo. Amatores hujus sæculi passi sunt naufragium, et nudi omnes exierunt. Illi et quod foris habebant, amiserunt, et domum cordis sui invenerunt inanem Paulus autem in corde ferebat patrimonium fidei suæ, quod nullis fluctibus, nullis tempestatibus potuit auferri. Nudus exiit et dives exiit.* Idem Aug. serm. 29. de Sanctis; *Petrus*, ait, *ambulare super aquas debita soli Deo potestate præsumpsit, et rerum obstante natura, per insueti maris novas vias pendulum inferens gressum, tumentia maris dorsa calcavit. Sed non minor Paulus, quem velut novi testamenti Jonam, dic ac nocte per maris profunda jactatum, absorbuit fluctus, et reddidit, quasi sacrum depositum violare non audens: quia famulatrix cum unda custodiens, illæsum populorum prædicationibus reservabat.*

Quod si quandoque Deus justum, imo Apostolum, naufragio, aliove periculo non eripiat, sed mergi et emori permittat, conquiescat ille in voluntate Dei, dicatque cum S. Jobo afflicto c. 1. 21. *Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum.* Et illud Christi morientis, et ad inferos descendentis: *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear. Propter hoc lætatum est cor meum, et exultavit lingua mea: insuper et caro mea requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno.* Psal. 15. 8. Et illud S. Pauli Rom. 14. 8. *Sive vivimus, Domino vivimus, sive morimur, Domino morimur.* Ita S. Franc. Xaverium, jam Chinensis Imperii conversionem molientem, in insula deserta ab omnibus derelictum Deus emori permisit. Ita P. Ignatium Azebedium cum 40. sociis, Brasiliam Evangelii causa petentem anno Domini 1570. a Calvinistis trucidari mergique permisit. Ita nonnullos alios e Societate nostra navigantes ad Indos, naufragio perire permisit.

Memorabile est recens exemplum Patrum Lusitanorum, qui ad scopulum allisi, cum navarchus eis scapham offerret qua ad littus evaderent, respuerent, ne lentes vectorum turbæ in scopulo misceri, ut illi fame morituræ in extremo agone assisterent, ac tandem commorerentur, quam iis derelictis vivere; quod sane est genus martyrii, et heroicæ charitatis, qua quis cum Christo, pro fratribus animam ponit.

Legimus de B. Jordano, qui S. Dominico in Generalatu Ordinis Prædicatorum successit, fuitque eximiæ sanctitatis, eum, cum in terram Sanctam trajiceret, juxta Aconem naufragium passum mersumque interiisse; cumque multi non tam tanti viri mortem, quam genus mortis deplorarent, ac pene contra Deum, quod Patrem sanctum fluctibus hauriri permisisset, murmurarent, ipsummet Jordanem apparuisse pluribus, miro lumine coruscum, ac dixisse: *Ego sum Jordanes. Exivi ex hoc sæculo ad gloriam Beatorum, et inter Apostolorum choros et Prophetarum evectus sum, missusque sum ut vos consolarer. Hoc firmiter tenete, nec dubitate, quia salvus erit omnis, qui usque in finem Domino nostro Jesu Christo servierit.* Ita habet ejus Vita tom. 1. Surii die 13. Februarii. Justus ergo quacumque morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit, præsertim cum in itinere et opere charitatis vel obedientiæ vitam ponit. Talis enim cum Deo, imo pro Deo, et ex Deo moritur, ideoque est victima obedientiæ et charitatis, Deo valde gratiosa et chara.

Præclare S. Augustin. epistol. 122. in fine: *Quid interest,* ait, *febris an ferrum de corpore solverit? non qua occasione exeant, sed quales ad se exeant Deus attendit in servis suis.* Misere vixit, mortuus et sepultus est Lazarus, splendide dives Epulo; sed hic descendit in gehennam, ille ab angelis sublatus est in sinum Abrahæ, Lucæ 16. de quo vide S. August. in fine Psalm. 33. Idem libr. 1. de Civit. cap. 11. *Mala mors,* ait, *putanda non est, quam bona vita præcesserit. Neque enim facit malam mortem, nisi quod sequitur mortem. Non itaque multum curandum est eis, qui necessario morituri sunt, quid accidat ut moriantur, sed moriendo quo ire cogantur. Cum igitur Christiani noverint longe meliorem fuisse religiosi pauperis mortem inter lingentium canum linguas, quam impii divitis in purpura et bysso, horrenda illa genera mortium quid mortuis obfuerunt, qui bene vixerunt?* Nam ut ait Sapiens c. 4. 7. *Justus si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit.*

CAPUT VIGESIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PAULUS MALTÆ VIPERAM E MANU ILLÆSA EXCUTIT, SANAT PATREM PUBLII ET ALIOS, INDE POST TRES MENSES NAVIGAT, PERVENITQUE ROMAM. UBI JUDÆIS CONVOCATIS CAUSAM ADVENTUS SUI DENUNTIAT, AC BIENNIO IN LIBERO CARCERE, QUASI HOSPITIO, DEGENS, INTREPIDE PRÆDICAT EVANGELIUM.

1 ET cum evasissemus, tunc cognovimus quia Melita insula vocabatur. Barbari vero præstabant non modicam humanitatem nobis. 2. Accensa enim pyra, reficiebant nos omnes, propter imbrem, qui imminebat, et frigus. 3. Cum congregasset autem Paulus sarmentorum aliquantam multitudinem, et imposuisset super ignem, vipera a calore cum processisset, invasit manum ejus. 4. Ut vero viderunt Barbari pendentem bestiam de manu ejus, ad invicem dicebant: Utique homicida est homo hic, qui cum evaserit de mari, ultio non sinit eum vivere. 5. Et ille quidem excutiens bestiam in ignem, nihil mali passus est. 6. At illi existimabant eum in tumorem convertendum, et subito casurum, et mori. Diu autem illis exspectantibus, et videntibus nihil mali in eo fieri, convertentes se, dicebant eum esse Deum. 7. In locis autem illis erant prædia principis insulæ, nomine Publii, qui nos suscipiens, triduo benigne exhibuit. 8. Contigit autem, patrem Publii febribus et dysenteria vexatum jacere. Ad quem Paulus intravit: et cum orasset, et imposuisset ei manus salvavit eum. 9. Quo facto, omnes, qui in insula habebant infirmitates, accedebant et curabantur: 10. qui etiam multis honoribus nos honoraverunt, et navigantibus imposuerunt quæ necessaria erant. 11. Post menses autem tres, navigavimus in navi Alexandrina, quæ

in insula hiemaverat, cui erat insigne Castorum. 12. Et cum venissemus Syracusam, mansimus ibi triduo. 13. Inde circumlegentes devenimus Rhegium: et post unum diem flante Austro, secundo die venimus Puteolos, 14. ubi inventis fratribus rogati sumus manere apud eos dies septem: et sic venimus Romam. 15. Et inde cum audissent fratres, occurrerunt nobis usque ad Appii Forum, ac tres Tabernas. Quos cum vidisset Paulus, gratias agens Deo, accepit fiduciam 16. Cum autem venissemus Romam, permissum est Paulo manere sibimet cum custodiente se milite. 17. Post tertium autem diem convocavit primos Judæorum. Cumque convenissent, dicebat eis: Ego, viri fratres, nihil adversus plebem faciens, aut morem paternum, vinctus ab Hierosolymis traditus sum in manus Romanorum, 18. qui cum interrogationem de me habuissent, voluerunt me dimittere, eo quod nulla esset causa mortis in me. 19. Contradicentibus autem Judæis, coactus sum appellare Cæsarem, non quasi gentem meam habens aliquid accusare. 20. Propter hanc igitur causam rogavi vos videre, et alloqui. Propter spem enim Israel catena hac circumdatus sum. 21. At illi dixerunt ad eum: Nos neque litteras accepimus de te a Judæa, neque adveniens aliquis fratrum nuntiavit, aut locutus est quid de te malum. 22. Rogamus autem a te audire quæ sentis? nam de secta hac notum est nobis quia ubique ei contradicitur. 23. Cum constituissent autem illi diem, venerunt ad eum in hospitium plurimi, quibus exponebat testificans regnum Dei, suadensque eis de Jesu ex lege Moysi et Prophetis, a mane usque ad vesperam. 24. Et quidam credebant his quæ dicebantur: quidam vero non credebant. 25. Cumque invicem non essent consentientes, discedebant, dicente Paulo unum verbum: Quia bene Spiritus Sanctus locutus est per Isaiam Prophetam ad patres nostros, 26. Dicens: Vade ad populum istum, et dic ad eos: Aure audietis, et non intelligetis: et videntes videbitis, et non perspicietis. 27. Incrassatum enim est cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos suos compresserunt: ne forte videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem eos. 28. Notum ergo sit vobis, quoniam Gentibus missum est hoc salutare Dei, et ipsi audient. 29. Et cum hæc dixisset, exierunt ab eo Judæi, multam habentes inter se quæstionem. 30. Mansit autem biennio toto in suo conducto: et suscipiebat omnes, qui ingrediebantur ad eum, 31. prædicans regnum Dei, et docens quæ sunt de Domino Jesu Christo, cum omni fiducia, sine prohibitione.

1. MELITA] Ita Romana et Græca: quare parperam nonnulli legunt *Mitylenen*, alii *Militum*. Duæ insulæ vocantur Melite. Una est in Illyrico: in hanc e naufragio appulisse S. Paulum contendunt Illyrici, et ex his Constantinus Porphyrogenitus Imper. ad Romanum filium de administrendo imperio c. 36 Argumenta eorum profert et confutat Philippus Cluverius lib. 2 de Antiqua Sicilia cap. 16. Altera est vicina Siciliæ vulgo *Malta* dicta; ea hic intelligitur, quæ cœlo est clemente, aquis salubribus, agro benigno et frugifero, a bonitate mellis laudata; indeque Melita, ut videtur, appellata. Ipsa nunc invictum Equitum Melitensium est contra Turcas propugnaculum: ubi celebris Pauli ex hoc ejus in illam appulsu, est memoria, et erga eum devotio, adeoque juxta urbem spelunca ostenditur cum duobus altaribus, in qua Paulus cum cæteris vinctis dicitur hospitatus. Terra, vel potius petra hujus spaluncæ magna religione ab indigenis et advenis excavatur et effertur valetque contra venena et serpentes: ex ea mihi Romæ particula data fuit, quasi rarum et insigne donum.

Unde Nuis hic septem eximia beneficia, et privilegia, quæ S. Paulus contulit Melitæ et Melitensibus: adeo ut Deus ejus naufragium eo ordinasse videatur, ac procurasse, ut id juxta Melitam accideret, ad Melitensium salutem et commoda, quæ per hoc eis conferre ab æterno destinarat.

Primum fuit, Melitensium conversio, fides et salus. Mox enim a Christo sub ipsa Ecclesiæ primordia, Melitenses præ aliis insulis et gentibus prædicationem Evangelii accepere a S. Paulo, eique prædicanti et miracula patranti credentes, ab eo primum nacti sunt Episcopum S. Publium. civem, imo principem suum.

Secundum, quod apud eos 276 navigationis et naufragii sui socios baptizarit. Milliari uno a portu in quo exscendit Paulus, etiamnum visuntur variæ ruinæ antiquarum fabricarum, in quibus extat sacellum indigitatum nomine *S Joannis Baptistæ Telcheres*, id est, *inter ruinas:* ubi S Paulus 276. jam dictos baptizasse, communis plurium vicinorum pagorum traditio est Hujus rei indicium est, quod ante paucos annos cum sacellum hoc instauraretur, sub terra inventus sit fons baptismalis e duro lapide. Juxta sacellum extant anguli et parietes longi magnique affabre incisi et elaborati, ubi putatur fuisse villa et domus S Publii.

Tertium, quod S Paulus Melitæ commoratus sit per tres menses Tradunt eum cum S. Luca, Aristarcho, Trophimo aliisque sociis habitasse in crypta quadam suburbana civitatis veteris, quam proinde in magna habent veneratione, adeo ut juxta eam ædificarint Ecclesiam, quæ per multa sæcula fuit matrix Episcopalis totius insulæ. Circa cryptam est cœmeterium ingens, in quo non soli Melitenses, sed et permulti exteri Nobiles devotionis ergo sepeliri, eoque se depor-

tari testamento mandarunt, præsertim quia ibi se sepeliri curantibus olim data fuit indulgentia plenaria, qualis est Romæ sepultorum in campo sancto: quocirca in eodem perplura visuntur sacellula. In hoc cœmeterio locus est distans a crypta jactu sagittæ, in quo fama est prædicasse S. Paulum: ad cujus rei memoriam in eodem erexerunt crucem lapideam.

Quartum, quod Melitæ scorpiones et serpentes tam nati quam eo illati, ponant venenum: imo terra Melitensis sanat morsus quoslibet venenosos, etiam canum rabidorum, si in potu sumatur, aut plagæ imponatur; nec id tantum in hominibus, sed etiam in bestiis adeo ut nonnulli medici Siculi eam præferant terræ sigillatæ. Valet enim non tantum contra venena, sed etiam contra febres malignas, dysenteriam, variolas, quin et toxica, præsertim e sublimato, vel casu, vel sponte hausta: cujus rei illustria exempla et miracula mihi narrarunt viri graves, eorum oculati testes.

Quintum, quod S. Paulus sæpe Melitam ab incursu hostium tutatus sit. Ut alia taceam, sub annum Domini 1470. cum Mauri classe octodecim millium militum eam invaderent, jamque tormenta disponerent ad quatiendam urbem veterem, tertio die apparuit S. Paulus veste stellata, quali depictus visitur in Ecclesia Cathedrali, ac vibrans gladium equo insidens, stipatus innumera multitudine visus est invadere Turcarum agmina: cumque in eum Turcæ multas conjicerent sagittas, omnes in ipsosmet retortæ et repercussæ resilierunt, eosque vulnerarunt et perdiderunt. Visi pariter fuere duo alii insulæ tutelares, S. Georgius, et S. Agatha, quam fama est ibidem persecutionem Siculam fugientem latitasse, ac celebre illud velum Ætnæ incendia compescens contexuisse; idque instar Penelopes ea arte, ut quæ per diem texuerat, noctu retexeret: eo quod matri urgenti eam ad nuptias, eas detrectans responderet, sibi prius velum hoc pertexendum esse. Quocirca S. Agathæ marmoream statuam tunc in muro collocarunt, sed facie a Turcis aversa, et ad urbem conversa: verum illa suapte vi faciem ad Turcas convertit tanto fragore, quantus est bombardarum majorum, adeo ut eodem perculsi Turcæ solverint obsidionem, seque in fugam dederint.

Sextum, quod Melitæ tres extent B. Virginis imagines depictæ a S. Luca, qui, ut ante dixi, comes S. Pauli cum eo in ea hiemavit, habitavitque per tres menses. Quocirca illas per tres primarias insulæ regiones dispertiti, magna colunt veneratione.

Septimum, quod Melita a tempore S. Pauli huc usque, nunquam defecerit a fide a S. Paulo accepta, etiamsi Mauri eam occuparint, tenuerintque per centenos et amplius annos. Idem Coloniæ Agrippinæ a Deo datum ob merita Martyrum Thebæorum, ac undecim millium Virginum ibidem quiescentium. Unde de ea canitur:

Ex quo fidem recepisti,
Recediva non fuisti
Civitas prænobilis.

Hæc omnia de Melita mihi Romæ constanter viva voce affirmarunt, et scripto consignarunt nostri Patres Melitenses viri graves et eruditi, eademque tradidit noster Octavius Cajet. in Isagoge c. 19.

Vide hic munificentiam S. Pauli, qua tanta largitate hospitium et hospitalitatem Melitensium remuneratus est, nimirum Sancti se a nobis liberalitate vinci non patiuntur, sed pro uno exili dono reddunt ingens, septuplum, imo centuplum. Tanti est Sanctos hospitio recipere, eis benefacere, eos præsentes habere, eos colere et invocare. Hoc enim beneficio divino S. Paulus hospitales barbaros, eorumque humanitatem remuneratus est, ut qui barbariem in eum exuissent, natales viperas veneno exutas humanas in seipsos haberent; quin et glebas suas quasi antidota contra venena possiderent. Quocirca tota Melita S. Paulo consecrata jure S. Pauli insula tutelaris vocari queat: illam enim sæpe peste, fame, bello, liberat.

BARBARI.] Incolæ Maltæ sive Melitenses, qui tempore Pauli et lingua et moribus erant barbari. Unde eo laudabiliores, quod tam humanos se præstiterint erga Paulum et naufragos, ita Chrysost.

3. SARMENTORUM.] *Sarmenta* proprie sunt segmina vitium: inde tamen quorumlibet lignorum et surculorum segmina significant: hæc enim græce vocantur φρύγανα, id est, *ligna combustibilia*, quæ Latini cremia nuncupant, a φρύγω, id est *torreo*.

VIPERA.] Multi censent *viperam* dici, quasi vi parientem, eo quod fœtus viperæ alvum matris erodant, dum ex eo nascendo in lucem prodeunt. Verum experientia id docet esse falsum, uti alibi ostendi. Unde verius Theophrastes, et ex eo Ælianus l. 9. de Hist. anim. c. 31. et 32. censet, viperam dici quasi viviparam, eo quod pariat vivum animal, non ova, ut alii serpentes. Porro vipera adeo venenosa est et pestilens, ut solo sibilo et anhelitu quem efflat, hominem obstupefaciat, eique mortem, vel morbum quasi lethalem infligat. Vidi Romæ quemdam e Societate nostra, qui viperam feriens, ab ea sibilante ita afflatus et quasi sideratus fuit, ut multos annos stupore et morbo quasi incurabili laborarit. Arabes viperam vocant *Therion* a Græco θηρίον, id est *fera*. Unde pharmacum contra viperarum et serpentum morsus, ex ipsius viperæ carnibus confectum, vocatur *Theriaca*: cujus compositionem sub Nerone Imp. (qui matrem interfecit, uti vipera fertur matrem enecare) invenit Andromachus medicus, uti narrat Galenus qui paulo post vixit sub Antonino Imp. tom. 5. l. de Theriaca ad Pisonem c. 5. Sed ante Andromachum Antiochus Philometor Rex Asiæ. Theriacam, qua contra omnia venena utebatur, confecit ex serpyllo, aniso, opopanace, milio, trifolio, aneto, fœniculo, ammio, apio, ervo, vino generoso, immixtis et in pastillos digestis, uti refert Plinius l. 20. c. 24. et Galenus libro citato.

INVASIT.] Syrus, *momordit*, uti solent serpentes, dum quem invadunt: *pendebat enim de manu ejus*. Ita OEcum. et Lyran. hic, ac Tert. in Scorpiaco, cap. 1. et Ambr. l. 6. Hexam. c. 6.

4. ULTIO.] Numinis vindicta. Hæc enim præ cæteris facinorosos homicidas persequi solet, juxta illud Christi Matth. 26. 52. *Omnes qui acceperint gladium gladio peribunt.* Sic ultio Dei ubique persecuta est Cain, fratricidam. Gen. 4. 7. et seq. Plura hujus ultionis exempla recensui Deuter. 21. 4. Pro *ultio* græce est δίκη. Syrus vertit, *justitia*: alii: *judicium*, alii, vindicta. Videntur barbari hi æstimasse δίκην, sive justitiam et vindictam esse deam, quam Hesiodus in Ergis, facit Jovis et Themidis filiam, uti et alii Poetæ, qui eam Astræam vocant. Unde Ovidius l. 1. Metam. agens de ferreo improborum sæculo:

> Ultima cœlestum, inquit, terras Astræa reliquit.

Cujus effigiem ita pingit Gellius ex Chrysippo l. 14. c. 4. *Justitia*, ait, *pingitur forma atque filo virginali, aspectu vehementi et formidabili, luminibus oculorum acribus: neque humilis, neque atrocis, sed reverendæ cujusdam tristitiæ dignitate. Ex imaginis autem istius similitudine intelligi voluit, judicem qui justitiæ antistes est, oportere esse gravem, sanctum, severum, incorruptum, inadulabilem, contraque improbos nocentesque immisericordem atque inexorabilem, erectumque et arduum ac potentem, vi et Majestate æquitatis veritatisque terrificum.* Vide Lilium Giraldum de Diis Gentium Syntag. 1.

5. Et ille quidem excutiens bestiam.] Præclare OEcum. *Vipera*, ait, *cum in manum Apostoli dentes injecisset, et nullum peccati in ea mollitiem et laxitatem invenisset, statim* (ab eo excussa) *resiliit, et in ignem sese projecit, quasi pœnam de se exegerit, quod nihil ad se pertinens corpus invasisset. Nos vero bestias timemus, propterea quod armatura virtutis muniti minime sumus.* Adam enim in innocentia a bestiis et serpentibus lædi non poterat, imo eis dominabatur. Unde Sancti qui ad primævam ejus innocentiam accedunt; idem sæpe dominium a Deo nanciscuntur, uti nactus est S. Paulus, S. Antonius S. Macarius, S. Franciscus, et similes, uti dixi Gen. 9. 1. Vipera ergo hæc ultronea sua nece sibi temeritatis supplicium, Paulo innocentiæ dedit encomium. Neque enim ab ea morsus Paulus mortem obiit, sed lemma consecutus est immortalitatis, imo et divinitatis. Nam qui aderant, videntes nihil mali in eo fieri, *dicebant eum esse Deum*, ibid. v. 6. Unde optime D. Chrys. in Ps. 96. *Ictus, ait, a vipera Paulus, Spiritus Sancti virtutem quæ in ipso habitabat, ostendit, usus vipera teste;* quasi vipera Apostolo fuerit, non pestis ad mortem, sed testis ad gloriam: et volens lethale venenum Apostolo infundere, sibi hauserit. Vere Arator de Paulo hic

> Christique cruci sua membra relegans,
> Nescit ab angue mori.

Hic impletur promissio Christi Marc. 16. 18. *Signa eos qui crediderint, hæc sequentur, etc. serpentes tollent: et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit.* Unde Tert. in Scorpiaco c. 1. *Hoc modo*, ait, *etiam Ethnicis sæpe subvenimus donati a Deo ea potestate, quam Apostolus dedicavit, cum morsum viperæ sprevit.*

Porro ex hoc tempore, quo Paulus Melitæ viperam excussit, insulæ illi divinitus impertitum est, ut in ea serpentes omnes veneno careant, et quantumlibet aliquem momorderint, nil prorsus inferant detrimenti: eamque insulani vocant gratiam S. Pauli, qui hac ratione abunde eis hospitii et hospitalitatis meritum compensavit. Melitæ ergo nullum maleficum serpentis genus nascitur, neque nocet aliunde invectum, imo glebæ Melitensis antidotum est contra venena, adeoque ipsi Melitenses quasi terrori sunt serpentibus, ita Thomas Fazellus de rebus Siculis Decad. 1. lib. 1. c. 1. Baron. Gagnæus et alii. Sic de S. Phoca Martyre in Romano Martyr. die 5. Martii ita legimus: *Qualiter de antiquo illo serpente triumphaverit, hodie quoque populis eo miraculo declaratur, quod si quispiam a serpente morsus fuerit, et januam basilicæ Martyris credens attigerit, confestim evacuata virtute veneni sanatur.*

Sunt in Italia qui se de genere et cognatione Pauli esse jactitant, et serpentes impune contrectant. Sed hos imposturæ arguit Delrio lib. 1. Magic. c. 3. q. 4. et ex eo Lorinus hic, eo quod compertum sit eos se contra morsum antidotis præmunire. Addit Lorinus, Marsos et Psyllos a serpentibus esse intactos et illæsos, non per antipathiam naturalem, ut quidam censent, sed per incantationes et artes magicas. Quin et Delrio *Salutatores*, qui verbis, et *Ensalmatores*, qui halitu varios morbos sanant, suspectos habet, multaque in iis notat suspicione et periculo plena: etsi Navarr. in Manuali c. 11. num. 36. Salutatores excuset, putetque donum sanandi in eis, esse gratiam gratis a Deo datam ad bonum reipublicæ.

Porro immunitatem hanc a venenis aliqui volunt esse naturalem Melitæ, uti naturalem esse Hiberniæ tradit Beda l. 1. Hist. Angliæ. c. 1. et Sardiniæ tradit Solinus Polyhist. cap. 35. Sed errant. Nam incolæ Melitæ mirati sunt S. Paulum a vipera tactum non inflari, nec emori, ut aliis accidisse viderant. Ergo ante S. Paulum Melita obnoxia erat venenis. Paulo ergo hanc immunitatem debet, et ultro acceptam refert.

6. At illi existimabant eum in tumorem convertendum.] ex incensione et inflammatione, quam creat viperæ morsus: hoc enim significat Græcum πιμπρασθαι. Unde Tigur. et Pagnin. vertunt, *at illi existimabant futurum ut incenderetur, aut concideret repente mortuus.*

Et mori.] Id est, illico moriturum, uti jam dixi ex Græco. Porro quam cito serpentes, præsertim viperæ et aspides hominem necent, docet Galenus l. de Theriaca ad Pisonem c. 8. in fine, exemplo Cleopatræ: *Cleopatram, ait, ferunt magnum primo ac profundum vulnus brachio suo dentibus intulisse: deinde venenum quod prius ex aspide paraverat, in pyxide quadam ad se allatum, vulneri infudisse; atque ita veneno corpus subeunte, non multo post insciis custodibus, vitam leviter finivisse. Nam revera serpentes illi velociter interficiunt, sicut ego sæpe in magna Alexandria expertus sum: Cum enim aliquem hoc supplicii genere condemnatum, sine longo cruciatu dilationeque necare volunt, aspides illorum pectoribus admovent, ambulareque parumper faciunt, atque sic ipsos brevi perimunt.*

Convertentes se,] ad invicem; mutata mente et sermone: hæc enim omnia significat Græcum μεταβαλλομενοι. Ita Syrus, Chrysost. Tigur. Pagnin. Lyran. et alii.

Dicebant eum esse Deum.] Vide hic subitam Melitensium mutationem. Ex homicida faciunt Deum, ait S. Chrys. Sic Lycaonii videntes miraculum Pauli clamabant eum esse Mercurium, Act. 14. 18.

7. Principis insulæ.] Græce, τω πρωτω, id est, *primi*. Erat ergo Publius primarius inter Melitenses, ait S. Chrysost. et non princeps absolutus et dominus Melitæ: hæc enim parebat Romanis. Publius nomen est Romanum. Unde videtur ipse fuisse Romanus, qui prætura, vel præfectura Melitæ functus, ibidem prædiis comparatis sedem fixit. Melita enim suberat Romanis, æque ac Sicilia, et a Siciliæ Prætore regebatur per vicarium, qui πρωτος, id est *primus*, *antecedens*, *pri-*

marius princeps insulæ et insulanorum vocabatur, idque docet antiqua Inscriptio: *L. Ca filius Cyr. eques Romanus*, πρωτος Μελιταιων, id est, *primus*, vel *princeps Melitensium*, quam recenset Philip. Cluverius l. 2 de Antiqua Sicilia cap. 16 Quam dives fuerit Publius, liquet ex eo, quod hosce 276 naufragos per triduum hospitio exceperit, teste S. Chrys. Ejus domus fuisse dicitur, quæ in urbe Melita ædes maxima S. Paulo dedicata est: prædia ejus fuisse putantur, quæ hodie *Benuerrat* dicuntur, juxta sinum ad quem navis appulit, non longe a pago *Nasar*. Ita noster Octav. Cajetan. Isagoges cap. 19 Silet hic Lucas Paulum per tres menses, quibus Melitæ fuit, prædicasse, et convertisse Melitenses, ipsumque Publium, de quo Arator ita canit:

> Mensibus hibernis tribus in regione Melitæ,
> Multiplicem dat Paulus opem.

Sic et Chrysost.

Porro Publium hunc a Paulo creatum esse Episcopum Melitensem, docet Ado in Martyrol. die 21. Januarii, et Beda 18. Januarii: adduntque eumdem deinde creatum esse Episcopum Atheniensem, ossequo illum Publium, qui post Quadratum, Athenis in Episcopatu successit Dionysio Areopagitæ, ac nobili martyrio laureatus decessit, de quo Euseb 4. Histor. c. 23. et S. Hieron. in Catalog Script. Eccles. in Quadrato.

8. Salvavit eum,] ιασατο, id est *sanavit*, utique, per miraculum, præsertim quia febris et dysenteria sunt morbi contrarii, ut notat S. Hieron. in c 56. Isaiæ. Notat S. Greg. 27. Mor. cap. 11. vel 14. Paulum sanasse patrem Publii, quia is erat infidelis, ut eum hoc miraculo et beneficio converteret ad Christum: Timotheum vero ægrum non sanasse, quia is jam erat conversus. Morbus ergo ei relictus est ad exercitium patientiæ, et augmentum coronæ.

10. Multis honoribus nos honoraverunt.] Non tantum reverentiam, et honoris signa exhibendo, sed et alimenta nummosque subministrando, ut sequitur: hæc enim honor complectitur, ut patet Proverb. 3 9. *Honora Deum de tua substantia*, dando ei oblationes, decimas, primitias, victimas. Vide dicta Deut. 5. 16.

11. Cui erat insigne castorum.] Perperam Glossa legit *castrorum*. Usitatum erat, ait Sanchez, ut nautæ in puppi gestarent deos tutelares, id est, eorum statuas et idola, vel effigies. Hos Phœnices *Pataecos* vocant, teste Hesychio, de quibus Persius.

> Ingentes in puppe Dei.

Et Ovid. l. 1. Trist eleg. 3

> Puppique recurvæ
> Insilit, et pictos verberat unda deos.

Unde et Chrysost. opinatur. Castorum effigies in navi fuisse depictas. *Castores* vocantur gemini fratres Castor et Pollux. Castor enim, utpote senior, juniori Polluci suum nomen communicavit. Hi duo nati sunt ex Jove et Leda, Tyndari regis conjuge: unde et *Tyndaridæ* vocantur, et διοσκουροι, id est, *Jovis filii*. Fingunt enim Poetæ, Jovem cygni formam induisse, et ex eo Ledam ovum concepisse ex quo nati sunt gemini, Castor et Pollux. Unde Horat. libr. 2. sermonum satyre 1.

> Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem
> Pugnis.

Castor enim fuit egregius equorum domitor; Pollux vero pugil. Ambo post mortem inter sidera relati sunt: quorum signum, Gemini dicitur, in quo Sol degit in Junio A gentibus pro diis habiti sunt, præsertim a Romanis. Unde etiamnum eorum ingentes statuæ visuntur Romæ in aditu Capitolii. Hinc et Cicero in Verrem act. 7 *Vosque, ait, omnium rerum forensium consiliorum maximorum, legum judiciorumque arbitri et testes celeberrimo in loco prætorii locati, Castor et Pollux.* Habiti sunt dii maris, ideoque in navibus picti a nautis in tempestate invocabantur; sive quia sunt stellæ in cœlo hoc nomine, quæ si utraque appareant serenitatis, si una duntaxat, tempestatis est indicium: sive quia Castor et Pollux mare piratis liberarunt: sive quia iidem fuerunt argonautæ, cum cæteris sociis Colchos navigantes; et orta tempestate cum cæteri timerent, duæ stellæ super capita Castoris et Pollucis visæ sunt, illicoque mare sedari cœpit: unde se eorum gratia a diis tutandos, cæteri persuaserunt. Indeque in simili periculo eos invocare cœperunt, uti ex Diodoro Siculo et Valerio Flacco narrat Giraldus Synt. 5 pag 182. Hæ fabulæ ortæ sunt ex eo, quod nautæ observare solent stellas Castorum, ac credere eos, si appareant, navigantes servare. Unde Horat. l. 1 Carm.

> Dicam et Alcidem, puerosque Ledæ,
> Hunc equis, illum superare pugnis
> Nobilem; quorum simul alba nautis
> Stella refulsit,
> Defluit saxis agitatus humor,
> Concidunt venti, fugiuntque nubes,
> Et minax (quod sic voluere) Ponto
> Unda recumbit.

Idem alibi:

> Tyndaridæ sidus ab infimis
> Quassas eripiunt æquoribus rates.

Jam nautæ Christiani post B Virginem, quæ est stella maris, in periculo invocant S. Paulum, qui die ac nocte in profundo maris fuit, S Clementem in mari mersum, S Nicolaum, S Franc Xaverium, qui perpetua quasi navigatione immensa Oceani spatia, e Lusitania in Indiam, Moluccas, Japoniam et Chinam emensus et remensus est, et S. Hermetem, vel S Thelmum. Sic enim vocatur a nautis *Telmus*, vel *Elmus*, a loco, qui proprio nomine dictus fuit Petrus Consalvus Ordinis S. Dominici, et ad cœlos migravit anno Domini 1246. cujus vitam et miracula conscripsit Ferdinandus Castiglius p. I. Hist. S. Dominici l. 2. c. 23. 24. et 25. et Ribadeneira in ejus vita, quam habet in Appendice Sanctorum extravag Porro invocant eos, non ut deos, et numina, sicut Gentiles, ut objicit, Calvinus, sed ut suos apud Deum patronos et advocatos, idque in ea re in qua ipsi olim Deo servientes, meruerunt ut aliis in eadem opitulari possent. Vide Stapletonium hic in Antidotis.

Porro insigne Castorum sic erat effigiatum, Pingebantur Castor et Pollux quasi duo juvenes, cuique dabatur ovi pars dimidia, et jaculum in manu, equusque candidus, superne eminebat stella Ita Lucianus in Deorum Dial. in fine.

12. Syracusam.] Civitas est Siciliæ maxima et pul-

cherrima sub Pachyno monte sita, ubi fons Arethusa. Nomquam tam nubilus est dies in anno, quin eo Syracusis, æque ac Rhodi sol cernatur, ait Plinius l. 2. c. 62. Jam nobilitata est S Luciæ patria et martyrio. Hinc patet Paulum in Sicilia fuisse et Siculis profulsse Unde S. Chrys *Porro, ait, prædicatio, etiam usque in Siciliam pervenit.*

Scripsit de Sanctis rebusque Siciliæ opus magno labore et studio, e priscis Siculorum monumentis eruutum et elaboratum noster P. Octavius Cajetanus, sed morte præventus in lucem dare non potuit. Ejus ergo posthumum edendum suscepit P. Alphonsus Cajetanus, qui opus maturat, ut avidæ longæque multorum exspectationi satisfaciat: interim excerpta ex ejus Isagoge de S. Petri et Pauli in Siciliam adventu et fructu, Panormo ad me Romam misit; cui proinde cum gratiarum actione hæc ioceum accepta referat candidus Lector. Illa hic summatim inseram, utpote quæ S. Lucæ Historiam præsen em valde illustrant, multaque addunt et supplent, quæ S Lucas studio brevitatis omisit E quibus liquido sidens priscam S. Petri et Pauli in Siculos benevolentiam, ac vicissim Siculorum iocensa erga Apostolos studia.

Hæc igitur de S Petro scribit Isagog 18. Certum est Siciliam primitus a S. Petro accepisse fidem, Ecclesias primosque Episcopos. Unde Innocent. I ep ad Decent. constanter affirmat, in Sicilia nullum hominum instituisse Ecclesias, nisi quas Vener Apostolus Petrus aut ejus successores constituerunt. Metaphrastes orat. de S. Petro et Paulo die 29 Junii. tradit S. Petrum ex Syria Romam navigantem, in Siciliam Tauromenium appulisse; et apud Pancratium Episcopum, quem antea Antiochiæ agens eodem præmiserat, divertisse; quod anno 2. Claudii Imp. contigit: A. S. Joanne Chrys idem fuisse scriptum, Constantinus Lascaris in schedis suis firmat, quas in Thesauro Mamertinæ urbis legimus. Metaphrastis testimonium doctissimi viri, Vincentius Bellnacensis, Guillelmus Spirensis, Petrus Galesinus et Cardinal. Baronius anno Christi 44. firmavere. In Siciliam una cum S. Petro, ut ait Metaphrastes, venere ejus discipuli Marcus Evangelii scriptor, Appollinaris postea a S. Petro Ravennam missus, Martialis ab eodem deinde amandatus in Gallias, Rufus Capuæ creatus Episcopus Menæa addunt Beryllum. Tauromenii cum esset S. Petrus, Maximum catechesi probe instructum baptizavit et Episcopum ordinavit, constituitque ut Pancratio succederet. Idem Syracusis Marcianum dedit Episcopum. Catanæ Beryllum, ut habet Martyrol. Romanum et Menologia Græcorum, Hæ ergo tres primæ sunt Siciliæ Ecclesiæ a S. Petro erectæ. Hisce proxima est Agrigentum, cujus primum Episcopum Scriptores S. Libertinum Martyrem memorent, sed quo anno id factum, nos latet. S Libertini Encomiastes Syracusanus, fide dignus, ipsum synchronum facit S Peregrini Martyris, qui S. Marciani Syracusarum Episcopi a S Petro instituti, fuit discipulus.

Isagoges vero c. 20 tradit, S. Paulum Syracusis a Marciano (quem eodem ante aliquot annos miserat S Petrus, urbisque Episcopum ordinarat) Episcopo incredibili lætitia exceptum, et Christianorum omnium ejus Ecclesiæ studiis officiisque obviam euntium inclyto Apostolo in vinculis triumphanti. Certum mihi est, tres illos dies in eodem cum Marciano hospitio commoratum; ea in spelunca, quam illa pulsis dæmonibus Christo consecraverat, D. Paulum sacris operatum esse; Syracusanam Ecclesiam primitias Occidentis, Deo obtulisse, multos ad Christum convertisse; eamque Ecclesiam adspectu colloquiisque recreasse, atque in Dei amorem incendisse. Vicina etiam Syracusis loca. vicosque obivisse credimus: quamquam enim vinctus Romam duceretur, humanitate tamen Julii Centurionis, cujus custodia teoebatur, multum Apostoli reverentiæ dabatur. Sidone enim ab eo permissus est ad amicos ire, et sui curam agere; Melitæ apud Publium tres dies hospitari. Super humanitatem centurionis accedebat pietas et Christiana religio, quam omnes profitebantur quicumque socii navigationis D. Pauli fuerant, eorumque amor erga Apostolum, utpote cujus beneficio naufragium evasissent, et in Christum credidissent, nam in Pauli gratiam omnium qui navi vehebantur, non solum corpora naufragio, sed animas infidelitati erepta, ex Actis Apostolorum et D Joannis Chrysostomi interpretatione superius docuimus. Ex his non ambigimus doctori Gentium permissum Syracusis libere agere, prædicare regnum Dei, quin et proximos urbis vicos obire. Certe quidem procul Syracusis fere octo passuum millibus, in agro cui Solarino nomen, Ecclesia est D. Pauli Apostoli titulo insignita; et sane antiqua est architectura: in qua puteus visitur, cujus aqua hausta, ablutisque ægrotis, invocatione Apostoli Pauli multa in dies miracula patrantur, votaque et tabellæ pendentes sanctissimi Apostoli colla e adversum mortales beneficia contestantur Apud Syracusanos vetus traditio est, D. Paulum Apostolum, cum Syracusas venit, cum in locum excurrisse. Ecclesiamque a Christianis in ejus rei memoriam fuisse extructam: in eo sane tractu antiquæ habitationis vestigia reperiuntur: fortassis ævo illo oppidum ibi fuit, quod Apostolus pro charitate sua invisit.

Isagoges vero c 21 docet, S Paulum oram Siciliæ legisse a Pachyno ad Pelorum ac monumenta ab eo ibidem relicta recenset. Navigationem, inquit, ex insula Melita Syracusas lentam fuisse non desunt qui probent: antequam enim ille navi vectus in Syracusanum portum appelleret, in oram eis Pachynum promontorium descendisse existimamus et vicina loca colluistrasse. Vetus est traditio apud Hetinos et Pachyni accolas, Paulum Apostolum in eam oram pervenisse, atque intus ad milliaria quatuor in agrum Elorinum penetrasse; quo loco ædificata est a posteris Ecclesia juxta fluvium Elorum, D. Paulo dicata, quæ adhuc manet in adventus ejus memoriam; neque ab ea procul puteus est in veneratione summa habitus, cujus aquam qui biberint, vel laverint se, variis e morbis eripiuntur, maximeque valet adversum vulnera, morsusque noxios bestiarum. Eodem in agro, cui nomen Biliscalli, alter puteus est, ad quem ejusdem Apostoli virtute et gratia multa miracula patrantur. Porro ex accessu D Pauli ad hæc loca, illud omnino constat, tardam ejus navigationem per eam Siciliæ oram fuisse, non sine magna Dei providentia, ut Apostolus Siciliam collustraret; et quos posset sua prædicatione ad Christum perduceret; sed et Apostolum Syracusis profectum, insulam circumlegisse D. Lucas docet.

Igitur Pauline navis posteaquam Syracusis solvit, oram Siciliæ maritimam prætervecta, rursum e cursu suo deflexit in littus, intra Tauromenium atque Messanam; ubi nunc ædes est Paulo Apostolo sacra. Antiqua ea fama est apud loci accolas, D. Paulum cum Siciliæ oram legeret, in sinum illum appulisse, cui monasterium D. Placidi in edita colle incumbit, in eoque commoratum littore, quod decem passuum millibus ab urbe Messana distat: ipso in littore locoque Apostoli pedibus calcato, Christiani deinde ubi Christi fides adolevit, parvam, sed magnæ pietatis indicem Ecclesiam, D. Paulo sacram construxerunt, quæ Apostoli in illud littus descensum testificaretur, reique memoriam ad posteros derivaret. Rhegium Apostolus ea ex ora maritima solvit, quæ res a majoribus per manus nobis tradita, a D. Pauli navigatione non abhorret. Ejus enim testis ac scriptor D. Lucas in Actis Apost. ait Syracusis solventem, ora maritima Siciliæ navigata, Rhegium pervenisse. Verosimile est navim insulæ littus circumvectam illuc applicuisse, ubi adverso maris æstu ventisque, sive urgente nocte constitit, dum secundus esset æstus ventique, vel illucesceret dies, ne fretum illud infame naufragiis, Charybdisque vorticibus formidatum cæca nocte trajiceretur, atque iis maxime quibus satis esset timoris ex proxima ad Melitam naufragio. Sinus autem ille, in quem fama est Apostolum descendisse, ad id videtur natura factus, neque illo opportunior maris tractus, Rhegium ex ora Mamertina solventibus; sed et naves quibus ex Oriente iter est per Siciliam in Occidentem, insula prætemavigata, ea ex sinu qui nunc æde D. Pauli Apostoli nobilitatur, Rhegium de mare transmittunt.

Isagoges cap. 22. ostendit, S. Paulum fretum Siculum navigantem, conspexisse Messanam, sed non adiisse, uti contendit Constantinus Lascaris; adiisse vero eam postquam a primis Neronianis vinculis liber, rursum provincias et Siciliam (ut videtur, innuitque S. Chrys.) peragravit. Traditio enim est Messanensis Ecclesiæ, S. Paulum Messanensibus Bacchylum Episcopum præfecisse. Sane quotannis ea in urbe supplicationes habentur festo Conversionis sancti Pauli, in memoriam Bacchyli Episcopi, Messanensi Ecclesiæ a S. Paulo præpositi; ac vetus mos in ea Ecclesiæ est deducendi per urbem reliquias S. Pauli. Hæc noster Octavius. Addunt alii, in ditione Avola, quam multi censent esse Hyblem vel Hyblam; in qua thymi et salicum est copia, unde apes pastæ mel optimum conficiunt indeque apes Hyblææ et mel Hyblæum nuncupatur, de quo Martial. in Xeniis:

> Cum dederis Siculis mediæ de collibus Hyblæ,
> Cecropios dicas tu licet esse favos.

Juxta Hyblam, inquam pergendo versus Syracusas, similis illi Elorinn est puteus qui a S. Paulo nomen accepit, ejusdem virtutis et venerationis: ad quem quia multi serpentes bibendi causa accedunt, hinc juxta eum multæ cernuntur viperæ et serpentes mortuæ, potu hujus aquæ occisæ. Similis et nomine et virtute est puteus juxta Syracusas, cujus aqua multas curat infirmitates. Hoc accepi a nostris Patribus Siculis, oculatis testibus. Ubi vide quantæ dignitatis et meriti fuerit S. Paulus quantæ etiam bonitatis et beneficentiæ, quæ eum nusquam sinebat esse otiosum et vacuum, sed suæ virtutis semina, et vitales radios instar solis ubique spargere compellebat, ut imitaretur Christum, *qui pertransiit benefaciendo, et sanando omnes oppressos a diabolo*, ut ait S. Petrus Act. 10. 38. Vere de S. Paulo dicas, quod officium Ecclesiasticum canit de S. Cæcilia: *Cæcilia famula tua, Domine, quasi apis tibi argumentosa deservit.*

Denique Syracusis triduo commorans Paulus evangelizando majorem incolarum partem (ac per eos, vicinos Siculos; ut Sicilia fidem S. Paulo debeat) ad Christum convertit, uti narrat Hieron. Marasiotus in Chronicis Calabriæ l. 1. c. 20.

13. RHEGIUM.) Civitas Calabriæ objacens et vicina Siciliæ. Ita dicta απο του ῥηγνυται, id est *abrumpere*; eo quod terræ motu vel maris eluvione abrupta sit a Sicilia, cui prius cohærebat, eratque contigua, imo continua. Sic et Siciliam dictam volunt quasi *Sicilimon*, id est *resectum*, ab Italia, cui antea cohærebat. Ita Plinius l. 3. c. 8. *Sicilia*, ait, *quondam Brutio agro cohærens, mox interfuso mari avulsa XII. M. in longitudinem freti, in latitudinem autem MD. juxta columnam Rheginam.* Et Isidor. libr. 13 Orig. c. 18. *Fretum*, ait, *appellatum est, quod ibi semper mare fervent: fretum enim est angustum et quasi fervens. Nam freta Varro dicta ait quasi fervida, id est, ferventia et motum ferveris habentia. Fretum Siciliæ, quod Rhegium dicitur, Sallustius ex tali causa vocari scribit dicens: Italiæ olim Siciliam conjunctam fuisse, et dum esset una tellus, medium spatium aut per humilitatem abruptum est aquis, aut per angustiam scissum; et inde* ῥηγιον *nominatum, quia græce abruptum hoc nomine nuncupatur.* Eadem quasi ad verbum habet S. Hieron. in Nomin. Actor. Apost. et ex eo Beda hic. Recte ergo fretum hoc vocatur Rhegium, indeque urbis freto adjacens pariter vocatur Rhegium, quia hoc spatio ante fuerat isthmus, quem mare perrupisse dicitur. Porro Thucyd. l. 4. hoc fretum vocat Charybdin: sic et Mela l. 2. c. 8. et Plin. l. 13. c. 18. *Eo quod gurgitibus*, ait, *occultis naves absorbeat. Ter autem in die erigit fluctus, et ter absorbet: nam accipit aquas, ut vomat; vomit, ut rursus accipiat.* Vide Philippum Cluverium l. 1. de Antiqua Sicilia c. 5.

Porro Rhegium vetusta et nobilis est Calabriæ civitas, de qua multa Hier. Marasiotus in Chronicis Calabriæ l. 1. *Rhegium*, ait, *Prima Italiæ civitas, olim fuit una e quatuor Rebusp. magnæ Græciæ, metropolis Calabriæ. ut liquet ex eo quod cum in Calabria sint quatuor Archiepiscopatus, antiquissimus sit Rhegiensis, qui decem habet Suffraganeas, Consentinus quatuor, S. Severinæ quinque, Rossanensis nullum.*

Silet hic multa Lucas, ac præsertim Rhegiensium a Paulo conversionem uno die, qua apud eos hæsit, factam: quæ ex Ecclesiæ Rhegiensi monumentis eodem ævo græce conscriptis, ac deinde in Latinum idioma translatis, et in Archiepiscopali archivio asservatis, a Rhegiensibus viris eruditis et primariis ad me Romam transmissa, hic transcribam, quia ad historiam præsentem faciunt; ut ex iis liquet tum Rhegiensium primæva erga Christum et Paulum fides et devotio, tum S. Pauli erga eos amor, simulque ejus insatiabilis, etiam in mediis itineribus et vinculis, ubique evangelizandi sitis et ardor, æque ac energia et fructus. Sic igitur habent in vita et martyrio S. Stephani, qui S. Pauli

comes et discipulus, primus ab eo creatus est Rhegiensium Episcopus. *Hic sanctus Martyr Stephanus fuit e civitate Niceæ: petente autem Paulo Apostolo Romam, comitatus est eum usque ad civitatem Rhegii Calabriæ. Cum autem Apostolus civitatem invenisset idola colentem, prædicavit in ea verbum Domini; et sicut terra bona acceptum semen centuplum reddit, ita et ejus civitatis incolæ verbum Dei receperunt: quos cum Paulus instruxisset, et plurimos illorum in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti baptizasset, creavit ipsis Episcopum Stephanum: qui sibi creditum gregem bene pascens, multos ad fidem Christi suis doctrinis convertit. Cum autem in hoc civitate decem et septem annos moratus esset, et Episcopos et presbyteros ordinasset: Deinde gratia Ecclesia aucta fuisset postea persecutione contra Christianos mota, captus fuit ab Hierace duce, Sanctus, tamquam præcipuus fidei Christianæ; et coactus fuit ut abnegaret Christum et immolaret idolis: ipse autem non admittebat. quin potius intrepide Christum Deum confitendo et factorem omnium, idola autem Gentium ligna et lapides sensu carentia. opera manuum hominum esse usserens et diaboli inventiones, idcirco indefesse percutitur una cum Sacra Episcopo, et saxis quaque vultus eorum confringuntur. in camiumque ignis conjecti exierunt illæsi. Unde multi crediderunt in Christum. et acclamaverunt dicentes: Magnus Deus qui a Pontificibus Stephano et Sacra prædicatur. Inter quos erant mulieres pudicæ Agnes, Felicitas, et Perpetua nuncupatæ. discipulæ divi Stephani, quæ intrepide coram Hierace duce confessæ sunt, nomen Christi Dei. veri creatoris omnium prædicantes: tunc ira plenus dux, ipsas una cum Stephano et Sacro Pontificibus gladio discindi jussit: quo facto illico tradiderunt sanctas animas suas Domino, gratias agentes et exultantes, quod digni facti essent pro Christo mori* Addita erant elegantia Troparia et Protonia Græcolatina, pole Antiphonæ, versus et hymni in laudem S Stephani, ex pervetusto codice vaticano manuscripto numero 1543, Menæo nuncupato, quo Ecclesia Græcorum in officiis divinis recitandis utitur, accepta, in quibus S. Stephanus vocatur Hierarca, Hieromartyr, του Παυλου ομοζηλος, id est, *æmulator et similis zeli enm S Paulo*; ejusque martyrium consignatur die 5. Julii: quo pariter die Regini ejus festum tota diœcesi celebrant: quæ, ne æquo sim longior, omitto Addit Hieronymus Marafiotus in Chronicis Calabriæ lib 1. cap. 20. hac de causa Regiensem Ecclesiam Cathedralem esse insignitam titulo et sede Archiepiscopali, eique olim subjectas fuisse omnes Calabriæ Ecclesias, eo quod ipsa prima inter Calabros Episcopum S Stephanum acceperit a S. Paulo. quodque S Stephanus Episcopos, Presbyteros et Diaconos aliis Calabriæ civitatibus dederit et ordinarit.

Porro constans et antiquissima apud Rhegienses est traditio, hac ratione et miraculo S. Paulum Rhegienses convertisse: navi quæ Paulum vehebat Rhegium appellente, ejus visendi causa ad littus concurrerunt Rhegienses, præsertim ut in ea sua numina Castoris et Pollucis, quæ præferebat navis, venerarentur. Mox Paulus de more orsus eis prædicare Evangelium cum ab eis, utpote idololatris, non audiretur, postulavit ut sibi prædicanti vel ad modicum aures commodarent, tantillo scilicet tempore, quantulo candela exigua arderet. Eo impetrato, candelulam accendit, affixitque columnæ, cui naves appellentes solebant alligari: cumque statim absumpta candela evanesceret, illico per miraculum cœpit ardere ipsa columna, quo portento perculsi et compuncti Rhegienses, Paulum ut hominem divinum auscultantes, ab eo ad Christum traducti sunt. In hujus rei fidem et memoriam columna in Ecclesiam S Pauli (quæ in littore erecta est) translata honorifice supra Altare majus reposita est: ubi mira veneratione colitur, multisque miraculis coruscat, uti liquet ex hoc de ea Rhegiensium hymno, quem typis excusum vulgarunt, mihique exemplar transmiserunt.

HYMNUS

IN COLUMNAM RHEGINAM

S Pauli Apostoli

Ave columna nobilis,
Electro et auro ditior
Illaque Mosis ignea
Columna fortunatior.
Quod ore Paulus prædicat,
Te fulgurante comprobat:
Te conflagrante Rhegium
Christi fidem complectitur.
Te palma tangens languida,
Sensit medelam cœlicam:
Haustusque pulvis illico
Ægris salutem contulit.
Ergo columna Rhegia,
Hebros ut Israelica
In terræ opima transtulit,
Tu nos in astra ducito.
Summo Patri sit gloria,
Natoque Patris unico,
Et Paracleto numini,
Cunctis in ævum sæculis. Amen.

℣. Paulus Apostolus devenit Rhegium. Alleluja.
℟. Et seminavit verbum Dei. Alleluia.

ORATIO

Deus, qui ad Pauli Apostoli prædicationem, lapidea columna divinitus ignescente, fidei lumine Rheginos populos illustrasti; da quæsumus ut quem Evangelii præconem habuimus in terris, intercessorem habere mereamur in cælis.

Insuper Joannes Angelus Spagnolus Canonicus Rheginus, de rebus Rheginis l. 4. c. 4. narrat vulgo credi Paulo prædicante pisces littus egressos ei auscultasse uti auscultarunt S. Francisco et S. Antonio Patavino. Additque, nonnullos dicere cicadas a S Paulo tacere jussas, numquam deinceps eo loci comparuisse, sed se id non credere.

PUTEOLOS] Civitas est Campaniæ juxta Neapolim (ita Syrus) nobilis S. Januarii martyrio. Hinc tradunt et gloriantur Neapolitani, S Paulum ex itinere Neapolim divertisse. *Puteoli* dicti, ab aquæ calidæ ibi ebullientis putore, ait Festus, vel, ut alii, a multitudine puteorum earumdem aquarum gratia factorum Hæc etiam vocata est *Dicæarchia*, a justitiæ administratione: a Samiis condita, ut vult Eusebius, eo tempore quo Tarquinii Roma a Bruto sunt expulsi Pari modo S. Petrum Romam navigantem appulisse Neapolim, ibique Missam celebrasse tradunt Neapolitani, et Card. Baron. anno Christi 44

14. Et sic, hoc est, non mari, ut hactenus, sed terra pedestri itinere, VENIMUS, (id est, venire et pergere cœpimus) ROMAM,] unde pedites primo venimus ad Appii Forum, deinde ad tres Tabernas, denique Ro-

mam; ut mox explicat Lucas v. 16. Unde minus recte Cajet. per Romam accipit portum Romanum, sive ostia Tiberina, ubi scilicet Tiberis in mare influit, qui Roma distat duodecim milliaribus Italicis. Nam inter portum Romanum et Romam non interjacet Forum Appii et tres Tabernæ, quo prius devenisse Paulum narrat Lucas. Melius alii per *Romam*, accipiunt agrum Romanum, præsertim quia olim suburbia Romana longissime se quaquaversum extendebant. Denique potest hic esse anacephalæosis, qua Lucas generatim primo dicat Paulum Puteolis venisse Romam, deinde porro culatim itinera media enarret quibus Romam contendit et pervenit, nimirum per Appii Forum et tres Tabernas: ubi ei occurrerunt fideles Romani eumque Romam deduxerunt. Hoc enim frequens est Hebræis, uti videre est in libris Regum, et alibi.

15 Et cum audissent (forte ex litteris Christianorum Puteolanorum) fratres] Puta Christiani, quod Paulus in urbem adventaret.

Usque ad Appii forum] Hoc Plinius lib. 14 c. 6. ponit in agro Setino, dictum ab Appio Claudio, qui est auctor viæ Appiæ. Ortelius in Theatro censet cum Biondo et aliis, esse Forum Novum, ubi diem obiit S. Thomas Aquinas. Accedit Baronius qui *Forum Appii* censet fuisse juxta Pomtinas Paludes, ac Roma distare uno et quinquaginta passuum millibus; Tres Tabernas vero triginta tribus, easque hodie vocari *Cisterna*, quæ urbecula est juxta Velitras, patriam Augusti Cæsaris. Eas enim fuisse contra Antium, quod modo *Nettuno* dicitur, docet Cicero ad Atticum l. 2 epist. 29. *Emersimus*, ait, *commode ex Antio in Appium, ad Tres tabernas*. Porro Isidorus Palus. l. I. epist. 337, et ex eo OEcum. hic, tradit Forum hoc dici Appii: quod fuerit Appii statuæ insignitum, Romani enim loca, in quibus regum et principum statuæ positæ erant, vocabant fora. Sic vocatum est Forum Cornelii, quod hodie *Imola* dicitur: Forum Claudii hodie *Tolfa*: Forum Julii, hodie *Friuli*: Forum Livii, hodie *Forli*. Forum Sempronii, vulgo *Fossembrone*: Forum Segusianorum vulgo *Bourg en Bresse*: Forum Tiberii, vulgo *Schaults*, civitas apud Helvetios.

Accepit fiduciam.] *Sapast*, id est *præfidentiam, animos, audaciam*, q. d. Majores accepit animos Romæ prædicandi, et majorem spem Romanos convertendi: tum quia Romanos fideles tam erga se propensos et devotos videbat; tum quia ex eis colligebat indolem Romanorum benignam, amicam, docilem: tum quia eos habiturus erat in prædicatione cooperatores et adjutores.

16. Cum autem venissemus Romam.] Græca addunt, *tradidit centurio vinctos* Στρατοπεδάρχῃ, id est, *principi exercitus*, ita vocabatur prætor, vel Præfectus reorum, vinctorum et carcerum; sicut nunc Romæ vocatur *Barzellus*, qui post se ducit agmen sbirrorum, sive satellitum instar exercitus. Unde vir eruditus censet *Borsellum*, dici ab Hebræo *Barzel*, id est ferrum, eo quod ferro et armis, armatisque militibus stipatus incedat.

Porro Paulus ingressus est Romam anno Christi 59. ait Euseb. in Chronol. S. Hier. de Script. Eccles. in Paulo, Baron. et alii. Addit Beda, Ado, Usuardus et Onuphrius in Chronol. ingressum esse die sexta Julii. Baron. tamen et noster Lorinus citius id factum putant, et vere putant, si Paulus, ut vult Arator, initio veris solvit Melita. Sed hoc incertum est. Potius credendum sat priscis, Bedæ, Adoni, Usuardo. (Vide dicta c. 27. 9. Prisci enim inter se hic consentiunt.

Sibi esset manere.] in suo hospitio, q. d. Non ductus est in carcerem cum cæteris vinctis, sed in sua domo manere permissus est; ita tamen ut gestaret catenam, ut patet v. 19. et haberet custodientem se militem, ne fugere vel elabi posset. Id honoris præstitum videtur Paulo, quod virum magnum, et, ut ait Chrys. admirabilem censeret centurio et cæteri; tum ex occursu et reverentia, quam ei ubique a Christianis exhiberi cernebant; tum ex ejus excelso animo sapientia et virtute.

17. Post tertium autem diem.] Tres enim dies primos Paulus dedit quieti, utpote fessus tam longo itinere, ac comparando hospitio, cæterisque rebus accomodandis. Addit Gagnæus ex OEcum. per hosce dies eum explorasse, num Judæi aliquas Romæ ei struxissent insidias, aut contra eum litteras dedissent ad suos Romæ degentes; cumque cognovisset nil tale eos fecisse, convocasse primos Judæorum. Vide hic curam et charitatem Pauli in Judæos, a quibus tanta, et hæc ipsa vincula patiebatur: ubique primos eos salutat, et salutare satagit.

Non quasi gentem meam habens aliquid accusare] *Non quasi habeam de quo gentem meam accusem*. Ita Tigur. adimit suspicionem et metum Judæis, ne putent eum Romam venisse, ut Judæos accuset apud Cæsarem, itaque ipsi contra eum se arment. Tales enim multi e Judæa Romam veniebant, Pontifices, Scribes et Judæos accusaturi apud Imperatorem, ut patet ex Josepho.

20 Propter spem enim Israel catena hac circumdatus sum.] *Spes* metonymice ponitur pro re sperata. Nam *spem Israel* vocat Christum: quia Messias, sive Christus, ubi Israelitis a tempore Abrahæ fuit a Deo promissus, ita assidue per tria annorum millia ab eisdem fuit expectatus, et etiamnum expectatur, et exspectabitur usque ad finem mundi. Judæi enim in tot ærumnis suis non aliud sperant, non aliud orant, non aliud clamant, quam ut veniat Messias, qui eos liberet et salvet. Vocatur autem Christus *spes Israel*, quia per Christum sperabant, et sperant veri Israelitæ justitiam, gratiam, salutem, resurrectionem, felicitatem et gloriam sempiternam. Hæc enim a Christo speranda et expectanda esse promiserunt Prophetæ. Sensus ergo est, q. d. Ego Paulus hac catena vinctus sum, quia prædico Jesum esse Christum, ab eoque sperandam et petendam esse remissionem peccatorum gratiam et salutem. Judæi ergo me vinxerunt, quia attuli eis suam spem. At vos spem vestram puta Christum, quem vobis annuntio, et propter quem vinctus sum, excipite, et in eum credite, ut salutem æternam assequamini Sic Apostolus Coloss. 1. 27. Christum vocat *spem gloriæ*, et 1 Thim. 1. 1. *spem nostram*, quia ipse est objectum et causa spei nostræ: per illum enim bona sperata, puta gratiam et gloriam consequimur. Hinc illæ Prophetarum ardentes de Christo preces et voces, Isaiæ c. 45. 8. *Rorate cœli desuper, et nubes pluant justum: aperiatur terra, et germinet Salvatorem* Etc. 64. 1 *Utinam dirumperes cœlos et descenderes, a facie tua montes defluerent*. Jacobi, *Salutare* (Salvatorem) *tuum exspectabo Domine*. Gen. 49. 18. Mosis: *Ob-*

secro Domine mitte quem missurus es, Exodi 4. 13.

Tropologice Christus est *spes Israel*, id est, dominantis Deo, Deumque videntis, aut potius visuri; quia fideles non aliud sperant quam videre Deum et Christum in cœlo, ejusque præsentia et gloria beari et frui, juxta illud Apoc 21 23 *Claritas Dei illuminavit eam* (cœlestem Jerusalem) *et lucerna ejus est Agnus*. Et illud Ecclesiæ:

Jesu nostra redemptio,
Amor et desiderium,
Deus creator omnium,
Homo in fine temporum:

Et illud Isaiæ c 26. 8. *Domine nomen tuum et memoriale tuum in desiderio animæ*. Et illud Psaltis Ps. 15. 5. *Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei, tu es qui restitues hæreditatem meam mihi. Quid mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram. Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum?*

22. Rogamus autem a te audire quæ sentis,] de spe Israel, quam dixisti, puta de Messia, an venerit, an adhuc sit venturus

Nam de secta hac (Christi et Christianorum, quæ Christum jam venisse credit, quamque tu o Paule tacite commendasse videris, ideoque a Judæis esse vinctus) notum est nobis quia ubique ei contradicitur.] Id dicunt, ut Pauli animum præoccupent, infringant, et a Christo prædicando avertant q d. Tu o Paule occulte videris Christi sectam sequi, et prædicare: at videris deceptus: nam ubique viri sapientes, inter quos sumus et nos, ei contradicunt. Illis ergo nobisque assentire, mentem affectumque erga Christum depone, ac nobiscum perge colere Mosen et religionem ab eo sancitam.

Moraliter hic disce signum Christi et Christianismi esse contradictionem et persecutionem. Hoc enim prædixit Simeon dicens: *Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel et in signum cui contradicetur*, Lucæ 2. 34. Vere S. Hier. in Ezech c. 47. *Incipit*, ait, *possessio a Thamar, a palma videlicet victoriaque vitiorum, usque ad aquas contradictionis. Semper enim virtutibus contradicitur*. Ac citatis hisce Judæorum verbis, subjungit: *Omnis contradictio est sanctitatis, quæ interpretatur Cades, dicente Psalte Psal*. 28. 8. *Concutiet Dominus desertum Cades*. Hoc est quod ait Paulus: *Omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur*, 2. Tim. 3 12 Vide ibi dicta

23. Testificans regnum Dei,] multis testimoniis Mosis et Prophetarum ostendens, regnum Dei esse Ecclesiam Christianam, eamque esse viam ad regnum cœlorum, quod plenum et gloriosum est Dei regnum. Vide dicta c. 2. 40.

A mane usque ad vesperam.] Fuit ergo hæc prolixa Pauli vel lectio, vel concio; sed nimirum de Christo loqui non satiabatur, in ejus prædicatione non fatigatur: zelus et sitis salutis Judæorum, omnem ei corporalis sitis et famis memoriam adimebat. Si enim mercatores in die nundinarum toto die negotiantur, et usque in noctem jejuni permanent, nec famem sentiunt, ob lucri terreni sitim, multo magis Paulus captans animarum lucra, omnis cibi, potus, laboris et fatigationis obliviscebatur.

25. Unum verbum,] appositum, insigne et illustre. Sic de Fabio Maximo dixit Ennius: *Unus homo nobis cunctando restituit rem. Unum*; id est, insignis et eximius.

26. Aure audietis.] Sunt verba Isaiæ c. 6. 9. ubi ea explicui: quare hic illa non repetam.

28. Gentibus missum est hoc salutare Dei] Id est, hæc salus Dei puta Christus salvator, cujus Evangelium, gratiam et salutem ego prædico. Septuag. enim, quos sequitur S. Paulus, heb. ישועה iescua, id est salus vertunt σωτήριον, id est *salutare*, ut innuant salutem hanc esse Christum salvatorem. Ita S. Basil. in Psal. 65. et S Aug. l. 1. Contra advers: legis et Prophet. c. 15.

29. Quæstionem,] ζήτησιν, id est *disquisitionem*, ob scrupulos de Christo, quos eis injecerat Paulus.

30. Mansit autem biennio.] Ergo usque ad annum Christi 61. qui fuit Neronis quintus.

In suo conducto.] Ita lege cum Rom. Græcis et Syris, non *conductu*, ut perperam aliqui legunt: *conducto*, scilicet hospitio et domo. Sic *conductum* substantive pro loco conducto, accipit Cicero orat. pro Cluentio dicens: *Solet enim extra portam aliquid habere conducti*. Unde Syrus vertit, *conduxit sibi Paulus domum, et fuit in ea duobus annis*. Domus hæc versa in ecclesiam, vocatur nunc *Diaconia S. Mariæ in via lata*, cui inscriptum est, hoc fuisse hospitium S. Pauli, S. Lucæ, et postea S. Martialis; ac S. Lucam in eadem pinxisse imagines B. Virginis: ubi et Lucas hunc Actorum librum conscripsit et absolvit. Diaconia hæc vicina est Collegio Romano, in quo pariter hunc in Lucam Commentarium, ejusdem ope, et quasi vicini spiritu afflatus elucubravi.

31. Prædicans, etc. cum omni fiducia.] μετὰ παῤῥησίας, id est *libertate, audacia, fiducia*. Verisimile est quod scribit Eusebius l. 2. Hist. c. 22. Neronem primo imperii sui quinquennio lenem et facilem, apologiam Pauli clementer excepisse; præsertim, quia quæstio hæc de Christo contra Judæos, quos ipse parvi faciebat, agebatur. Adde Paulum sibi conciliasse familiares Neronis. Sic enim de eo scribit S. Chrys. hic h. 54. *Dicitur salutasse Neronis pocillatorem, et concubinam* quam Baronius et alii censent fuisse Poppæam Sabinam, de qua ita scribit Tacit. 13. *Huic mulieri cuncta alia fuere præter honestum animum. Quippe mater ejus, ætatis suæ feminas pulchritudine supergressa, gloriam pariter et formam dederat. Opes claritudini generis sufficiebant: sermo comis, nec absurdum ingenium, modestiam præ se ferre et lascivia uti: rari in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiaret aspectum, vel quia sic decebat*. Quocirca Paulus in primis hisce vinculis, plures e familia Neronis ad Christum convertit, de quibus ipse ait Philip. 4. 22. *Salutant vos omnes sancti, maxime qui de Cæsaris domo sunt*. Inter hos eminuere Torpes et Evellius, quos postea Nero sævior factus occidit et martyrio coronavit: ut Martyres enim ascripti leguntur Martyrologio Romano die 11. et 27. Maii.

Nota hic Primo, Paulum in vinculis egentem Philippenses Christiani consolati sunt, mittentes ad eum Epaphroditum suum Episcopum cum pecunia, ut necessitatibus ejus subvenirent: quibus ipse gratias egit, scripsitque epistolam ad Philipp. Venit quoque Iconio ad eum Onesiphorus, ut ei ministraret, uti Paulus te-

statur 2 Timoth 1. 16. Nam Pauli comites omnes, excepto Luca, metuentes Neronem, eum dereliquerant, uti ipse ibidem ait c. 4 16. Sed Dominus ei astitit, eumque confortavit. Ex vinculis quoque scripsit Paulus epistolam ad Colossenses, ad Ephesios, ad Philemonem, ad Timotheum. Unde illæ cæteris ardentiores, spirant Martyrem et martyrium.

Nota Secundo, Censet Baron. Neronem causam Pauli quia sacra erat, et religionem spectabat, ad pontifices Romanos rejecisse; qui cum Gentiles essent, et Judæos odissent, Paulum ab eis accusatum absolverunt. Et hoc videtur innuere Paulus Philipp 4. 13, dicens vincula sua fidemque et prædicationem Christi, nota facta fuisse in omni prætorio.

Nota Tertio. Olim Marsilius de Padua tempore Joannis XXII Pontificis, scripsit librum, cujus titulus *Defensor pacis*. in quo contendit S Paulum fuisse Episcopum Romæ non S Petrum; eo quod S Lucas Paulum biennio Romæ versatum dicat, Petri vero non meminerit. Eum hoc sæculo secutus est Udalaricus Valenus aliique hæretici, qui impudenter negant S Petrum Romæ fuisse; quem fuse refutat Bellarminus l. 2. de Rom Pontifici. c 1 et sequentibus. Nam. ut alia taceam. ejus impudentiam refutat continua Ecclesiæ Romanæ et cæterarum omnium fides, et sæculo um omnium traditio. Adhæc omnes Historici et Patres, quos opere citat Bellarminus. S Petrus ergo fuit Romanus Episcopus, ac episcopatui Romano annexuit pontificatum totius Ecclesiæ. in eoque sibi sequentes Romanos Episcopos succedere voluit. et sanxit, ut, quicumque eligeretur in Romanum Episcopum, is pariter esset Episcopus et Pontifex totius Ecclesiæ, uti a S. Petro hucusque, continua Episcoporum et Pontificum Romanorum successione factum esse constat Paulus ergo Romæ in vinculis prædicando. Petrum in fundando Romano episcopatu et pontificatu adjuvit, eaque de causa S Epiphanius hær. 27. Petrum et Paulum vocat Romanos Episcopos, quia scilicet uterque tamquam Apostolus Romanam Ecclesiam erexit, docuit. fundavit, ibique munia episcopalia exercuit: sed Petrus, ut proprius Romæ Episcopus; Paulus, ut Petri administer et adjutor, præsertim quia Romæ. ex professo Paulus sedem non fixit, sed per accidens duntaxat. et quasi transiens; uti ipse Romanis scripserat c. 15 24, dicens: *Cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero quod præteriens videam vos. et a vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fruitus fuero.*

Nota Quarto, Lucas hic finit Acta Pauli in biennio vinculorum ejusdem. puta anno Christi 61. Neronis 5. quid deinde ab eo gestum sit, nec ipse, nec alius authentice conscripsit, Nam Acta Lini, quæ hæc conscribunt, de fide suspecta et apocrypha sunt. Illud constat, Paulum a Neronis vinculis fuisse absolutum. Hoc enim ipse Paulus testatur 2 Tim. 4. 17. *Dominus*, ait, *mihi astitit, et confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, et audiant omnes gentes, et liberatus sum de ore leonis.* Id est Neronis. Ad quod juverant litteræ Festi præsidis Syriæ, quas ad Neronem de Paulo dedit. quibus utique significavit se nullum crimen in eo deprahendisse, nec Felicem, nec Lysiam Causam aliam ex Tacito l. 14. dat Baron. anno Christi 61. in fine. Cum. ait. publica adulatione lætitia quoque publica omnium esset, ut de salute parta Imperatoris (ac forte ut suam crudelitatem specie humanitatis tegeret: eodem enim anno occidit Agrippinam matrem suam) fortasse ex ea causa accidit, ut Paulus in carcere jam inexpleto biennio, una cum cæteris vinctis solutus vinculis liber juberetur abire.

Nota Quinto, Patrum (quos citavi Rom. 15. 24) traditio est, Paulum vinculis solutum, inter alias provincias adiisse Hispaniam, uti proposuerat Rom. 15. 24. ibique prædicasse. præsertim ut apud Hispanos jam quasi desertos suppleret locum S. Jacobi. ab Herode capite truncati Nonnulla quæ ibi gessit sigillatim enarrat L Dexter in Chronico. anno Christi 64. *L. Annæus Seneca*, ait. *Cordubensis Hispanus, missis ultro citroque ad S. Paulum litteris, de Christiana re bene sentit. factusque Christianus, occultus ejus discipulus fuisse creditur. dulciterque scribit ad Paulum in Hispania morantem.*

S. Paulus ad Hispanias veniens secum fert Philemonem. Timotheum. aliosque discipulos: Libysocæ Laminisque urbibus provinciæ Arevatium prædicat: Philippum cognomento Philotheum (quem anno Christi 91. asserit sepeliisse corpora S. Gervasii et Protasii Martyrum, civium suorum Mediolani) *Probum Xantippamque ejus uxorem ad fidem convertit: presbyteros ibi relinquit.*

S Paulus (Proconsul olim Cypri, Act 13. 7. conversus a S. Paulo) *Narbonensis Episcopus. qui cum Paulo Apostolo venit in Hispaniam, ibidem prædicat.*

Et mox anno Christi 66 *Sanctæ fœminæ virgines Basilissa et Anastasia, Hispanæ, ex urbe Setabi in Edetanis secutæ sunt S Paulum Apostolum. cujus et Petri corpora curantes, a Nerone Cæsare hujus rei gratia præclaram coronam* (martyrii) *obtinent.*

S Paulus scripsit epistolam ad Hebræos Hispanos conversos

Et inferius anno Christi 100. In Hispania discipulos Pauli nominat Xantippen, Polyxenam. M. Lupum, Philippum, Lucium maritum Candidæ et Martyrem, additque: *Floret Q. Marcella, M. Marcelli Romæ Perfecti filia, M. Marcelli Eugenii Toletanorum Pontificis soror. quam S. Paulus visis in ejus fronte aureis litteris, ad fidem Laminii convertit Ejus mater Claudia, Xantippes civis. fuit corpore super justam staturam procera, in quam jocatur Martialis* Hæc ille, de cujus fide dixi in fine Chronotaxeos. Illi, adstipulantur alii Nam Martyrolog. Roman. die 15 Septembr asserit, Paulum euntem in Hispanias, duxisse secum Paulum. olim Proconsulem Cypri, eumque Narbonæ reliquisse Episcopum. Addit Ado in Chronico anno Christi 59. Paulum reliquisse Trophimum Arelate. Viennæ vero Crescentem. Menologium Græcorum die 23. Septembr. tradit. Xantippen et Polyxenam in Hispania a Paulo ad Christum esse conversas. Idem tradit Metaphrastes in vita S Pauli. additque cum Isidoro et aliis. eum per Italiam et Franciam evangelizasse. Adjungunt Hispani, et Græci Interpretes S. Dionysii, Hierotheum, quem ut virum divinum suumque magistrum celebrat Dionys. Areopag. lib de Divin. nomin. c. 3. fuisse Hispanum. et a S. Paulo ad Christum conversum. Quocirca Lucianus Christi. Pauli et christianismi irrisor, ita Paulum quasi cœlestem et cœlitem pingit in Philopatro: *Quando autem me*

Galilæus ille convenit recolcaster, nuso Aquilo, qui in tertium usque cælum per aerem ingressus est; quæ optima et pulcherrima sunt, inde didicit; per aquam nos renovavit, in beatorum vestigio insistere fecit, et ex impiorum regionibus nos reduxit.

Huic consentit Sophronius Patriarca Hierosol. quem citat Salmeron hic tract. 59. qui asserit Xantippen vidisse in fronte Pauli inscripta hæc verba. *Paulus Apostolus prædicator Christi*, quo visu eam audiisse, et Christi fidem cum marito Probo suscepisse. Et S Anselm. in ep. ad Rom. c. 15. asserens Paulum in Hispania prædicasse, subjungit: *Pervenit igitur usque ad Hispanias, et a mari rubro usque ad Oceanum prædicando cucurrit, imitatus solis cursum ab Oriente usque ad Occasum, ut ante ei terra deficeret, quam studium prædicandi.* Hinc Dertosensis Ecclesia in Hispania, agnoscit et celebrat primum suum Episcopum Rufum, filium Simonis Cyrenensis bajulantis crucem Christi, quem Paulus veniens in Hispaniam secum adduxit. Addit probatque Salmeron tom 12. tract. 59. Paulum post prima vincula visitasse Syriam, Asiam, Macedoniam, Græciam. Paulus enim ad Hebr. cap ult. scribens e vinculis: *Cognoscite*, inquit, *fratrem nostrum Timotheum dimissum, cum quo si celerius venerit, videbo vos* Et ad Philip. c. 2 24 *Confido in Domino, quoniam et ipse veniam ad vos cito.* Et ad Philem. v 22 *Para mihi hospitium: nam spero per orationes vestras donari me vobis* Ita Theoph præfat. in epist ad Hebr. OEcum. in c. 15 et alii.

Nota Sexto. Paulus e primis hisce vinculis dimissus vixit adhuc 8 annos, quibus Hispaniam aliasque provincias evangelizando peragravit: quibus exactis Romam rediens certansque cum S Petro contra Simonem Magum, et Neronem. ab ipso eo quod pellices a se ad Christum traduxisset; damnatus, gladioque percussus, gloriosum Apostolatum gloriosiore martyrio coronavit anno Christi 69. Neronis 13. die 29. Junii: sed illico Neronem persecuta est divina tam sancti effusi sanguinis ultio. Nam anno sequenti eodem mense Junio, die decima, qua olim Octaviam uxorem occiderat, a senatu proscriptus quæsitusque ad necem, ex desperatione semetipsum confodit anno ætatis 32. Ita. Sueton. Dio et alii in ejus vita.

Moraliter S. Chrysostomus hic homilia 54. docet, Paulum et fideles per vincula, adversitates et tentationes gloriosiores fieri: *Perinde enim esse, ac si quis calamo prælietur contra ignem. Hic enim ignem videtur verberare, sed ignis clarior fit, et calamus consumitur. Alimentum enim et fomes claritudinis est molitia virtuti. Injustitia, quando opus fuerit utitur Deus, ut res nostras clariores reddat. Iterum quando diabolus operatur tale quiddam, clariores facit sustinentes*; uti Pharao persequendo Mosen et Hebræos, eos illustriores effecit; et diabolus affligendo S Job, ejus patientiam celebravit. *Gymnasium ergo philosophiæ, ac cos virtutes sunt afflictiones et curæ.* Probat id exemplis, et similibus. *Eapropter*, ait, *pauperes divitibus sunt sapientiores, utpote multis fluctibus vexati et exerciti. Nam corpus quod otiosum est et immobile. morbis magis obnoxium et fœdum est: quod autem movetur et laborat, et ærumnis exercetur, formosius est et sanius Hoc etiam in anima reperire licet. Et ferrum quidem si jaceat, corrumpitur: si exerceatur autem splendet. Et similiter anima quæ movetur. Motio autem animæ, curæ ipsæ, et artes ipsæ pereunt, si non moveatur anima. Fortes nos faciant contraria.* Idem homil. 55. *Suscepit*, ait, *illum* (Paulum) *Roma vinctum a mari venientem, ex naufragio servatum. et liberata est ab errorum naufragio: sicut rex quidam post navalem pugnam et victoriam. in regalissimam istam urbem ascendit Suscepit illum Roma vinctum, et vidit coronatum ac celebratum. Hac autem initium cursus iterum erat, et triumphos triumphis inexpugnabiles conjunxit.* Et mox: *Cælum erat ille (imo omnibus cælis sublimior) solem habens justitiæ Cui comparaverit quis illius verba? mari vel Oceano? sed nihil par est : illo sunt verba ejus copiosiora, puriora et profundiora: et sic non peccarit quis, si cor Pauli mare etiam ac cælum dixerit. cum ob puritatem, tum ob profunditatem. Mare est, navigantes non a civitate in civitatem, sed a terra in cælum vehens. Si quis in hoc mari navigaverit, secunda aura navigat. Non est in hoc mari ventus, sed pro vento est Spiritus Sanctus qui in illo navigantes animas vehit. Mare est portu tranquillius et securius, nihil habens salsum: sed dulcem ac purum laticem, sole limpidiorem et magis perspicuum*, etc. Ac Paulum vocans os igneum, concludensque, ait, *Æmulemur Paulum, et imitemur fortem illum ac adamantinum animum, ut per vestigia eorum, qui sic vixerunt euntes, possimus vitæ istius pelagus pernavigare, et in portum sine fluctibus pervenire, bonaque diligentibus Deum promissa assequi, gratia et humanitate Domini nostri Jesu Christi cum quo Patri simul ac Sancto Spiritui gloria, imperium, honor nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.*

VIVE ÆTERNITATI.

Perpetuam sempiternæ gloriæ curam habe.

S. Gregor. Nazianz. in Sentent.

INDEX

LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ

QUÆ

HISCE IN ACTA APOSTOLORUM COMMENTARIIS EXPLICANTUR, VEL ILLUSTRANTUR.

(Prior numerus paginam, secundus columnam designat: si unicus tantum occurrat numerus, ad præcedentem referri indicio est.)

EX GENESI.

EX EXODO.

EX LEVITICO

EX DEUTERONOMIO.

EX LIBRO JUDICUM.

EX LIBRO II. REGUM.

EX LIBRO III. REGUM.

EX LIBRO II. PARALIPOMENON.

EX LIBRO II. ESDRÆ.

EX LIBRO TOBIÆ.

EX PSALMIS.

EX LIBRO PROVERBIORUM.

EX ECCLESIASTE.

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

EX ECCLESIASTICO.

EX ISAIA

EX JEREMIA.

EX EZECHIELE

EX DANIELE.

EX AMOS.

EX ZACHARIA

EX NOVO TESTAMENTO.

INDEX

RERUM ET VERBORUM

QUÆ

HIS IN ACTA APOSTOLORUM COMMENTARIIS CONTINENTUR.

(Prior numerus paginam, secundus columnam designat: si unicus occurrat numerus, ad præcedentem referri indicio est.)

A

B.

C

D.

E.

F

G.

H.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

T.

U.

V.

INDEX

MATERIARUM MORALIUM

HIS COMMENTARIIS CONTENTARUM,

Quæ ad Evangeliorum Dominicarum, ac Festorum et Feriarum nonnullarum per annum accommodatarum, verba in usum et gratiam Concionatorum adaptantur

FINIS.

CORNELIUS A LAPIDE.

COMMENTARII

IN SACRAM SCRIPTURAM.

R. P. C.

CORNELII A LAPIDE

E SOCIETATE JESU

S. SCRIPTURÆ OLIM LOVANII, POSTEA ROMÆ PROFESSORIS

COMMENTARII

IN SACRAM SCRIPTURAM.

EDTIO RECENS

ANTVERPIENSI, OMNIUM CASTIGATISSIMÆ, COLLATA.

TOMUS X.

PARS II.

COMPLECTENS COMMENTARIA

IN EPISTOLAS CANONICAS ET APOCALYPSIN.

MELITÆ,

TYPIS SOCIETATIS BIBLIOGRAPHICÆ.

M.D.CCC.LI.

COMMENTARIUS

IN EPISTOLAS

CATHOLICAS.

ARGUMENTUM.

Septem sequentes Epistolæ, nimirum una S. Jacobi, duæ S. Petri, tres S. Joannis, una S. Judæ vocantur Catholicæ. Cujus epitheti varii varias dant causas. Vera et genuina est, nimirum catholicas hic non opponi hæreticis, q. d. Epistolæ hæ Christianæ sunt et orthodoxæ, non hæreticæ. Quis enim hoc negat aut nescit? Simili enim ratione Epistolæ S. Augustini, Basilii, Hieronymi, Nazianz. Cypriani, Bernardi, etc. vocandæ essent Catholicæ. Catholicum ergo hic non opponitur erroneo, sed privato, et particulari; idemque est quod universale et commune, q. d. Epistolæ hæ non sunt particulares et privatæ, v. g. ad amicum: nec tractant particularia negotia, uti faciunt Epistolæ Ciceronis et aliorum, quæ inde Familiares vocantur; sed sunt universales et œcumenicæ, tractantque res omnibus Catholicis et fidelibus communes: unde per eos ubique terrarum spargendæ, recitandæ, crebroque legendæ et relegendæ sunt.

Similes, imo eædem fuere Epistolæ encyclicæ, sive circulares, quas Episcopi de rebus gravibus et publicis, v. g. de persecutione et martyriis, scribebant et mittebant ad omnes Ecclesias totius orbis, communis fidei et ædificationis causa, ut talibus exemplis et monitis fideles ubique ad constantiam animarent: unde et publice in Ecclesiis legebantur. Tales sunt encyclicæ S. Clementis, Theophili Alexand. S. Ignatii, S. Polycarpi, etc. Sicut enim Judæi et hostes Ecclesiæ mittebant litteras contra Christianos, et Christianam fidem per totum orbem, ut eam cunctis exosam redderent, teste S. Hieronymo præfat. in Epist. S. Pauli: sic ex adverso Apostoli et Episcopi mittebant encyclicas, id est orbiculares, ad fideles totius mundi, ut eos in fide et virtute confirmarent. Hinc Apollonius apud Eusebium lib. 5. cap. 17. de Themisonta ait: *Audebat, Apostolum imitando, Catholicam ad omnes Ecclesias Epistolam contexere.* Idem Eusebius ait, Dionysium Corinthiorum Episcopum, Catholicas ad Ecclesias scripsisse Epistolas Catholicas, id est universales, et encyclicas sive circulares. *Catholicum* enim vox Græca est (composita ex κατα, id est, *juxta, secundum, per, propter, circa*, et ὅλον, id est, *totum, commune, universum*) significans commune, generale et universale. Sic οἱ κοινοὶ καὶ καθολικοὶ λογοι vocantur ab Hermogene. Catholicum ergo est, quod circa omnia versatur. Inde Medici vocant Catholicum pharmacum, quod omnibus simul humoribus vacuandis utile est. Inde præcepta universalia, vel perpetualia vocant Catholica, ait Quintil. lib. 2. cap. 13.

Inde fides et Ecclesia vocatur Catholica: estque hæc ejus nota, et indicium præcipuum, quod scilicet ipsa sit universalis, omnium nimirum gentium, locorum et temporum; cum hæreses particularium sint personarum, regionum et ætatum, suis limitibus et angulis circumscriptæ. Audi S. Aug. Ep. 170. ad Severinum: *Ipsa est Ecclesia Catholica; unde* καθολικη *græce appellatur, quod per totum orbem terrarum diffunditur. Hanc ignorare nulli licet: ideo secundum verbum Domini nostri Jesu Christi abscondi non potest.* Idem Augustinus contra Epistolam fundamenti cap. 4. *In Ecclesiæ Catholicæ gremio me justissime tenet consensio populorum atque gentium; tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata. Tenet ab ipsa Sede Petri Apostoli, cui pascendas oves suas post resurrectionem Dominus commendavit usque ad præsentem Episcopatum, successio sacerdotum. Tenet postremo ipsum Catholicæ nomen, quod non sine causa inter tam multas hæreses, sic ista Ecclesia sola obtinuit, ut cum omnes hæretici se Catholicos dici velint, quærenti tamen peregrino alicui, ubi ad Catholicam conveniatur; nullus hæreticorum vel Basilicam suam, vel domum audeat ostendere.* Venerab. Beda in Cantic. c. 6. *Sicut*, ait, *unus Dominus, una fides, unus baptismus, unus Deus et Pater omnium; ita est una Catholica omnium electorum multitudo per omnia et mundi loca, et tempora sæculi, eidem uni Deo et Patri subjecta.* S. Pacianus Barcinonensis Episcopus Epistol. 1. ad Sempron. Novatianum de Catholico nomine: *Christianus*, inquit, *mihi nomen est, Catholicus vero cognomen; illud me nuncupat, istud ostendit. Hoc probor, inde significor*, etc. *Catholicus, ubique unum, vel, ut doctiores putant, obedientia omnium nuncupatur, mandatorum scilicet Dei; atque ita Catholicus Christianus est.* S. Hilarius ad Constantium Imper. *Certe*, ait, *voces exclamantium a tua mansuetudine exaudiri decet. Catholicus sum, nolo esse hæreticus: Christianus sum, non Arianus et melius est mihi in hoc sæculo mori, quam alicujus privati potentia dominante castam veritatis virginitatem corrumpere.* Rursum S. Aug. in Psal. 65. ad illud: *Jubilate Deo omnis terra: Nemo*, ait, *jubilat in parte, omnis terra jubilat, Catholica jubilet, Catholica totum tenet. Quicumque partem tenet, et a toto præcisus est, ululare vult, non jubilare.* Præclare vero Vincentius Lirinensis in aureo libello contra profanas hæresum novitates: *In ipsa*, ait, *Catholica Ecclesia magnopere curandum est ut id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum. Hoc est enim vere proprieque Catholicum, quod ipsa vis nominis ratioque declarat, quæ omnia vere universaliter comprehendit. Sed hoc ita demum fit, si sequamur universitatem, antiquitatem, consensionem. Sequimur autem universitatem hoc mo-*

do, si hanc unam fidem veram esse fateomur, quam tota per orbem confitetur Ecclesia. Antiquitatem vero ita, si ab his nullotenus sensibus recedamus, quos sanctos majores ac patres nostros celebrosse manifestum est. Consensionem quoque itidem, si in ipsa vetustate omnium, vel certe pene omnium saeerdotum pariter et magistrorum definitiones sententiasque sectemur.

Hanc Catholicam fidem, legem, Ecclesiam de-cribunt, et Catholicis ubivis locorum et temporum demonstrant, et commendant hæ epistolæ; idcirco Catholicæ nuncupantur. Unde eædem quoque Canonicæ cognominantur; quia scilicet fidelibus Apostolicum Canonem, regulam, normam et formam recte credendi, et Christiane vivendi præscribunt; et quia Canonicam S. Scripturæ, veritatisque a Deo revelatæ auctoritatem dignitatemque obtinent, uti contra nonnullos olim hac de re, teste Eusebio lib. 3. Histor. cap. 25 dubitantes, definiunt Concilia, Laodicense, Carthagin. III cap. 47. Florent. et Trident. sess 4. Hinc et e Patribus Catalogum Librorum Canonicorum S. Script. recensentibus, eidem inscribuntur, ut ab Innocentio I, Galasio, Origene, Epiphanio, Athanasio, Hieronymo, Augustino, Damasceno, et aliis quos citat Bellarminus l. 1. de Verbo Dei c. 18 Præclare S. Hier. ep. 103. ad Paulinum: *Jacobus*, ait, *Petrus, Joannes, Judas, septem Epistolas ediderunt, tam mysticas, quam succinctos, et breves pariter ac longos: breves in verbis, longas in sententiis; ut rarus sit, qui non in earum lectione cæcutiat.*

Nota: Similes, imo eædem sæpe sententiæ reperiuntur in Epistolis Canonicis, quæ in Paulinis. Ratio est, quia idem Spiritus per omnes Apostolos loquebatur; et quia omnes eodem ævo, iisdem populis, eadem de re, fide et virtutibus scripserunt. Eadem de causa, quod unus Propheta dicit, dicunt et cæteri, uti in Proœmio eorum ostendi. Quare Paulinæ Epistolæ magnam lucem hisce Canonicis afferunt; Paulus enim uberior est et uberius mores fidelium sui ævi expressit, et correxit. Igitur dogmata, et sententiæ Pauli antistrophæ sunt sententiis S. Petri, Jacobi, Joannis et Judæ, uti suis locis ostendam. Voluit enim Deus hanc consensus harmoniam, et quasi concentum in Epistolis æque ac in Evangeliis existere, ad indubitatum veritatis Evangelicæ testimonium, ut nemo de ea dubitare possit, dum omnes Apostolos et Evangelistas, locis licet et temporibus disjunctos, idem tamen de ea scribere et constanter asseverare legit, imo conspicit. Epistolæ ergo hæ continent medullam Evangelii: earum enim scriptores Apostoli fuerunt præcones Christi; unde passim ad verba et dogmata Christi in Evangeliis descripta alludunt, imo eadem citant, ac fidelibus in memoriam revocant et inculcant.

Porro S. Judas totus est in fide orthodoxa, S. Joannes in charitate, S. Jacobus in oratione et patientia, S. Petrus in sanctitate Christiana fidelibus commendanda. Exstant inter Opera S. Thomæ Aquinatis Comment. in Epistolas Canonicas; sed hæc per errorem adscribi S. Thomæ Doctori Angelico, cum sint Thomæ Anglici, uti et Comment. in Genesim, Isaiam, Jeremiam et Apocalypsin, docent Sixtus Senensis et Possevinus in Biblioth. noster Lorinus et alii; licet Bellarm. et nonnulli alii opinantur ea esse genuina S. Thomæ Aquinatis.

IN EPISTOLAM

SANCTI JACOBI

PROŒMIUM.

Tria hic præmittenda sunt. Primum, de auctoritate hujus Epistolæ. Secundum, de argumento. Tertium, de auctore.

Quoad prim. Lutherus hoc loco, hanc Jacobi epistolam a Canone S. Scripturæ resecat, eamque vocat straminеam, aridam, et Apostolo indignam. Ratio ejus est, quod ipsa commendans opera bona, adversetur doctrinæ Lutheri docentis, nos sola fide justificari, imo sancti Pauli, qui idem docet Roman. 3. 28. inquit Lutherus. Lutherum sequitur Brentius, Kemnitius, et Centuriatores Magdeburgenses, quin et Erasmus hoc loco asserit, eam non redolere gravitatem Apostolicam.

Verum de fide est, hanc Epistolam esse Canonicam, partemque genuinam S. Script. Id enim definiunt Concilia paulo ante citata: idem docent Patres citati, adeoque hic est sensus et consensus totius Ecclesiæ, uti multis veterum et recentiorum testimoniis ostendit Jodocus Coccius in Thesauro Catholico tom. 1. lib. 6. pag. 713. Ad argumentum Lutheri respondet S. Aug. lib. de Fide et operibus cap. 14. ideo S. Jacobum, Petrum, et Joannem suas scripsisse Epistolas, ne quis legens Epistolas S. Pauli, præsertim ad Romanos, putaret cum Luthero solam fidem sufficere ad salutem. Explicant ergo Paulum, docentque eum per fidem non excludere, sed includere opera ex fide manantia; sicut arbor non excludit, sed includit fructus, quos progignit et portat. Quocirca Calvinus l. 3. Instit. c. 17. §. 11. et 12 et Calvinistæ Epistolam S. Jacobi admittunt ut Canonicam. Soli ergo Luthero cum suis videtur straminea, vereque talis est: tum quia ut stramen accensum urit et evertit stramineam ejus fidem: tum quia ut stramen ignitum comburit, et in æternum comburet blasphemam ejus linguam, qua hanc Epistolam Spiritui Sancto adimit: et diabolo errorum auctori ascribit. Vide Bellarm. l. 1. de verbo Dei c. 18 ubi octo argumenta, quæ Lutherani huic Epistolæ objiciunt dissolvit et confutat.

Porro in collocandis Epistolis Canonicis in Bibliis, non est servatus ordo dignitatis: sic enim præponi debuissent Epistulæ S. Petri, utpote Principis Apostolorum, sed temporis. Præponitur ergo cæteris Epistola S. Jacobi, sive quod prius sit scripta, sive quod prius inter Canonicas Scripturas post mortem ejus sit relata: mortuus est enim Jacobus sex annis ante S. Petrum, et 38. annis ante S. Joannem: S. Jacobus enim obiit anno Christi 63. S. Petrus 69. S. Joannes 101. Vide Chronotaxim. Denique si earum veritatem et auctoritatem spectes, auctoremque primarium, nullus inter eas est ordo; sed omnes sunt pares et æquales. Omnes enim habent veritatem et auctoritatem canonicam, quia omnes dictatæ sunt a Spiritu Sancto.

Quoad secundum. Quæritur, quodnam sit argumentum hujus Epistolæ? Respond. Scopus et argumentum ejus est. Primo, animare fideles ad constantiam in persecutione, quam patiebantur a Judæis et Gentibus: Hoc enim est ejus exordium; *Omne gaudium existimate fratres, cum in varios tentationes incideritis*; ac deinceps, graphice invictæ patientiæ decus et Majestatem depingit. Secundo, commendare opera bona, et exercitium virtutum, præsertim pietatis et charitatis. Quia enim S. Paulus in ep. ad Rom. et ad Galatas, adeo extulerat fidem Christi, et depresserat opera legis: ne quis id acciperet, et extenderet ad opera fidei et charitatis, ideoque otiosus in fide et gratia Christi conquiesceret, explicat, docetque opera fidei requiri ad meritum et ad salutem; præsertim quia Simon Magus (quem hoc ævo secutus est Lutherus, Calvinus, eorumque assectæ) occasionem ex Paulo nactus palam docuit non requiri opera ad salutem, solamque fidem sufficere. Audi de eo Irenæum l. 1. c. 20. *Docebat*, ait, *eos qui in eum, et Selenam* (uxorem vel meretricem) *ejus spem habebant, ut liberos agere quæ velint: secundum enim ipsius gratiam salvari homines, sed non secundum operas justas*. Hanc primam primi hæresiarchæ (quem mox secutus est Menander, Carpocras, Valentinus, Eunomius, Gnostici, aliique plurimi) hæresim statim in ejus exordio convellere et confutare agressi sunt Apostoli, puta S. Petrus, Jacobus et Joannes, tam verbo quam scriptis Epistolis. Tertio, quia idem Simon docebat libertatem carnis, æque ac Lutherus, ac proinde Christianos a lege liberos, libere posse vacare ventri et veneri; solam enim fidem sufficere ad salutem: Jacobus eidem fortiter resistit, docetque contrarium, nimirum concupiscentiæ mortificationem, continentiam, abstinentiam, modestiam; multis enim laboribus, ærumnis, persecutionibus, et sæpe morte ac martyrio comparandum esse regnum cœlorum. Itaque verbis, scriptis et factis, adversus fluvium carnis libertate late fluentem et exundantem, validissimum opponit aggerem. Simon enim Magus erat Samarita, suosque errores spargebat in Samaria, quæ vicina est Hierosolymæ, eoque eosdem derivabat. Debuit itaque ex officio Pastorali S. Jacobus, quasi Hierosolymæ et Judææ Episcopus, ei, quasi gregis sui lupo, palam omni conatu sese opponere. Fuit ergo ipse vere Jacob, id est, pastor fidelium, supplantator infidelium. Hinc ejus Epistola est Catholicæ fidei vitæque Canon et regula. Inter alia enim docet, Primo, omne malum a nobis oriri, omne bonum a Deo Patre luminum, ideoque illud ab eo postulandum: Secundo, sapientiam Christianam distingui a mundana. Tertio, mundum adversari Christo, et Christum mundo. Quarto, mortificandas esse animi cupiditates. Quinto, vanam et inanem esse ambitionem, et prosperitatem hujus vitæ. Sexto, Deum fore scelerum et sceleratorum ju-

dicem et vindicem, ideoque cavendam personarum acceptionem et contemptum pauperum. Septimo, ambiendam esse amicitiam Dei, sæculi vero fugiendam. Octavo, vitandam esse anxiam sollicitudinem de rebus futuris, et quiescendum in paterna Dei cura et providentia. Quarto. illustria omnium virtutum dat documenta, præsertim fidei, spei, religionis, mansuetudinis, simplicitatis et candoris, beneficentiæ, et curæ pauperum, silentii et frænandæ iræ ac linguæ, mutuæ charitatis et benevolentiæ, fugiendam esse avaritiam et juramentum, in tribulatione patienter expectandum esse Dei adventum. Quinto, sancit sacram unctionem infirmorum, item precandi et psallendi studium: insuper sacram exomologesin. Denique *Qui converti*, ait, *fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum* Ex dictis liquet, hanc epist. scriptam esse post epist. S. Pauli ad Romanos; quam cum ille scripserit anno Christi 58. sequitur post illum annum hanc scriptam esse a Jacobo, ac consequenter non diu ante mortem et martyrium quod obiit ipse anno Christi 63. Nam, ut ait S. Irenæus l. 3 c. 1. Apostoli toti intenti erant prædicationi, ideoque sero cœperunt sua dogmata scriptis mandare.

Porro videri posset hæc Epistola scripta Hebraice, utpote ab Hebræo Jacobo ad Hebræos per orbem dispersos Verum communior sententia est, scriptam esse græce; tum quia lingua Græca eo tempore erat communis, etiam Judæis, præsertim dispersis. Unde utebantur ipsi promiscue Græca versione Sept. æque ac Hebræo Bibliorum textu; ideoque Christus et Apostoli, quin et Josephus ac Philo citant Mosen et Prophetas juxta versionem Sept non juxta Hebræum Textum: tum quia Jacobus hanc ep. etsi primario scripserit Judæis, secundario tamen scripsit Gentibus, adeoque sæculis omnibus: Gentium autem lingua tum latissime patens, erat Græca. tum denique quia S. Athanas. in Synopsi scribit Evangelium S. Matthæi a S. Jacobo translatum esse, utique ex Hebræo in Græcum. quasi universalius idioma Ergo eodem videtur S. Jacobus scripsisse suam ep. ut plures eam legere et intelligere possent. Sic S. Petrus, S. Joannes, S. Judas, S. Paulus omnes suas epistolas, excepta ad Hebræos et ad Romanos, scripserunt græce.

Commentati sunt veteres plures in hanc Epistolam. Primo S. Aug. sed intercidit hic ejus Commentarius. Audi eum l. 2. Retract. c. 32. *Inter opuscula mea reperi expositionem epistolæ Jacobi Apostoli, quam retractans adverti annotationes potius expositorum quorumdam ejus locorum, in librum redactas fratrum diligentia, qui eas in frontibus codicis esse noluerunt. Adjuvant ergo aliquid, nisi quod ipsam epistolam, quam legebamus quando ista dictavi, non diligenter ex Græco habebamus interpretatam.* Secundo, Didymus Alexandrinus præceptor S Hier. brevem et eruditum scripsit Commentarium in hanc ep. et in cæteras Canonicas. Extat is t. 8. Biblioth. SS. Patrum. Tertio, Extat in hanc ep. Catena Græcorum Patrum, scilicet S. Dionysii, Athanasii. Irenæi, Chrysost. Nazianzeni, Basilii, Nysseni, Epiphanii, Cyrilli, Theodoreti et aliorum, quam Joannes Felicianus in Latinum convertit. Quarto, V. Beda. Quinto, OEcumenius. Sexto, Thomas, non Aquinas nec Angelicus (ille enim Lyrano fuit anterior: mortuus est enim anno Domini 1274. Lyranus autem floruit anno 1320. Hic autem Auctor citat Lyranum commentans in ep. 1. sancti Petri cap 2. vers. 16) sed Anglicus Doctor Angelico non absimilis, sive acumen, sive doctrinam, sive stylum, sive professionem (fuit enim Ordinis S. Dominici) spectes, sed eo posterior: floruit enim anno Domini 1400. teste Sixto Senensi in Biblioth Ex recentioribus scripserunt perplures passim noti, recentissime et exactissime Balthasar Paes Lusitanus, Franc. Feverdentius, Petrus Stevartius Gregorius Primaticcius, qui breviter. sed nervose S Jacobi sententias per syllogismos stringit et connectit. E Societate nostra P Alphonsus Salmeron, Benedictus Justinianus, et Joannes Lorinus. Hos omnes sequar, sed more meo per compendium et melilegium

Quoad tertium. Quæritur, quis sit hujus epistolæ auctor? Negat Lutherus et Erasmus esse S. Jacobi; dubitat Cajetanus. Verum Concilia jam citata, æque ac Patres, totaque Ecclesia ascribit eam S Jacobo. Quare de fide est eam esse S Jacobi Sed dubium est utrius sit. Duo enim inter Apostolos fuerunt Jacobi, unus filius Zebedæi, frater S. Joannis, occisus ab Herode, Actor. 12. 2 patronus Hispaniæ, qui cognominatur Major. Alter Alphæi, qui frater Domini Galat. 1. 19 et a S Marco c. 15. 40. *Minor* (sive ætate, sive vocatione, ut vult noster Lorinus; sive statura, ut vult Feverdentius; sive quo alio respectu) cognominatur, fuitque primus Episcopus Hierosolymæ. Jacobo Zebedæi hanc epistolam tribuunt Hispani nonnulli, ut Lucius Dexter in Chronico, ubi asserit S. Jacobum prædicasse Judæis per Hispaniam dispersis, ibique bene scripsisse epistolam. Additque *quæ fuit prima Scriptura novi testamenti, tanto Apostolo digna.* Idem habet versio Arabica et Mozarabes in Liturgia, ac eorum Patriarcha S. Isidorus lib. de Vita et morte Sanctor. c 73. quos citat quorumque sententiam probabilem esse censet noster Gaspar Sanchez tract 3 de Profectione S Jacobi in Hispaniam c. 12. Idem habet Syriaca versio Widmanstadii, quæ hanc epistolam tribuit S. Jacobo. qui cum S. Petro et S, Joanne interfuit transfigurationi Christi: ille autem fuit Zebedæi, non Alphæi. Idem censet Sixtus III. Pont. epist. de Malis Doctoribus, quæ extat tom. 5. Biblioth. SS Patrum Sed, ut bene notant ibidem Doctores Parisienses in ultima editione, Bellarm. de Scriptor. Eccles. Baron. et alii, epist. hæc falso ascribitur Sixto III. Pont. (quod nomen multos viros doctos decepit) cum sit Pelagiani cujuspiam Omnia enim tribuit libero arbitrio, et gratiæ nihil: asserit hominem posse vivere sine omni peccato, etiam levissimo, Denique totus scatet erroribus Pelagianorum

Verum alii passim, et veteres et recentiores, hanc epistolam tribuunt S. Jacobo Alphæi, primo Hierosolymorum Episcopo. Ita S. Hieron In Catalogo Script. Eccles. in Jacobo, Euseb l 2. Hist. c. 22. vel 23. S. Aug. in c. 2. epist. ad Galat. S. Ambr. l. 7. in Lucam, c. 9.

Hic Jacobus fuit frater Judæ et Simonis Apostolorum, ut patet ex epist. Judæ v. 1. ac Joseph Justi, qui oppositus fuit S Mathiæ in sorte Apostolatus, Actor. 1. 23. Matth. 13 55. Filius fuit Alphæi, qui

alio nomine dictus est Claophas et Mariæ, quæ a filio cognominata est, Jacobi, a marito, Cleophæ: licet nonnulli velint Cleopham fuisse patrem Mariæ, et consequenter avum Jacobi. Quod enim nonnulli distinguunt Jacobum Apostolum ab Episcopo Hierosolymæ, tresque faciunt Jacobos, primum Zebedæi, secundum Alphæi, tertium Episcopum Hierosolymæ, qui fuerit Auctor hujus epistolæ, uti faciunt Epiphan. hæresi 76. Doroth. in Synopsi, et insinuant S. Chrysost. Theod. Theoph. et clarius Clemens l. 2. Constit Apost. c. 59, refelliunt S. Hieron. Euseb. Clemens Alex Baron. et alii, et ex iis Franc. Suarez. 3 p. t. 2. disp. 5. sect. 4. Imo Conc. Trident. sess. 4. ubi auctorem hujus epistolæ asserit esse Jacobum Apostolum, de quo plura c. 1. v 1.

Porro quia, ut ait S. Ambros. lib. 2. de Virgin. *Primus discendi ardor est nobilitas magistri*, Jacobus hic fuit miræ sanctitatis et sapientiæ. Id patet Primo, ex eo, quod vocatus sit frater Domini; tum quia cognatus erat Christi, tum quia Christo simillimus moribus, forma et vultu, teste S. Ignatio epist. 2. ad Joan. et Origene l. 1. contra Celsum, ac si Christi frater et gemellus fuisset. Quare necesse est Jacobum eximiæ fuisse formæ et pulchritudine. Talis enim fuit forma Christi, teste Psalte: *Speciosus forma præ filiis hominum* Psalm. 44 3. Rursum hinc sequitur, Jacobum Christo, Apostolis, et Christianis fuisse percharum. Similitudo enim, æque ac virtus est conciliatrix amoris et amicitiæ. Addit Epiphan hæresi 78. Jacobum a puero simul cum Christo fuisse adueatum. Hinc cognominatus est *Justus*, ob eximia justitia et sanctimonia, teste S. Hieron. in Galat. 1 Euseb. lib. 2. Hist. cap. 1. Chrysost. hom 5. in Matth. et Antiochus monacho hom. 72. qui addit, hoc justi cognomen a singulari justitia illi esse inditum communibus omnium suffragiis. Unde cognominatus est a Græcis Patribus ἀδελφόθεος, id est, *frater Dei*. Hinc et nonnulli dicunt Jacobum instar Joannis Baptistæ et Jeremiæ, sanctificatum fuisse in utero matris. Ita S. Epiph. hæresi 29. Hegesippus apud S. Hieron in Jacobo, et S. Antoninus 3 p. t. 31. c. 8 penes quos sit hujus rei fides. Certe mater ejus Maria Jacobi sanctissima, e Jerusalem Verulas in Italiam translata, multis magnisque claret miraculis, ut habet Martyr. Rom. die 25. Maii, et Chronica Verulensium.

Secundo, sicut Christus fuit minister circumcisionis, ut ait Apostolus Rom. 15 8. hoc est solis prædicavit Judæis: tamquam genti fideli, sanctæ et a Deo electæ, cui per Prophetas eumdem, tamquam Messiam et Salvatorem promiserat, ita et Jacobus quasi Christi frater, successor et hæres, ex omnibus Apostolis, ab iisdem jussu Christi, teste Eusebio l.b 7. Histor c 14. in fine electus et constitutus est sanctæ civitatis puta Hierosolymæ, Episcopus, ac Judæorum Pastor. Unde Hesychius in oratione, quæ exstat apud Photium in Biblioth. numer. 833. Jacobum vocat novæ Jerusalem summum ducem, sacerdotum principem, Apostolorum verticem, in lampadibus resplandentem, et inter astra maxime illustrem. Porro institutus est Jacobus Episcopus Hierosolymæ a S. Petro, Joanne et Jacobo fratribus, ait Anacletus Pontif. epist. ad Episcopos Italiæ idque postridie necis S. Stephani, ait Beda in Chron. puta die 27. Dec. anno Christi 34. ut scilicet libertate et increpatione S Stephani exacerbatus Judæorum animos sua benignitate, modestia et mansuetudine leniret; idque ita præstitit, ut pacifice in ea quasi Episcopus resederit, Ecclesiamque rexerit per 29. annos. Successit ergo Jacobus Christo, quasi frater fratri, ut illi semen suscitaret, quod proinde Christianorum, non Jacobitarum nomen sortiretur Unde et eidem Christus ad Patrem vadens, filios matris Ecclesiæ commendavit, ait S Hier. in a 1. ep. ad Gal.

Tertio, S. Epiphan. hæresi 78. asserit ejus cognomen vulgo fuisse *Oblias*, id est *murus* (perperam alii qui legunt *munus*) *et præsidium;* pro quo alii legunt *Ophilos*, ab עפל *ophel*, id est arx, turris celsissima et munitissima: qualis erat illa templi, caput nubibus pene inserens, cujus proinde verticem intnentes caligabant oculis. Unde hebr. dicta est *Ophel*, id est caligo, de qua Josephus l. 2. Belli c. 18. et lib. 6. c. 6. et l. 7. c. 13. Et Poeta:

Aspice surgentes obscura in nubila moles,
Templaque sidereis invidiosa globis.

Idque Primo, quia S. Jacobus orationi addictissimus, in ea quasi in cœlum rapiebatur ad Deum pleno mentis ascensu. Secundo, quia sua oratione et sanctitate erat quasi arx et præsidium, tutans et propugnans totam Ecclesiam, totumque Judæorum populum. Hinc ex frequenti et continua oratione non tantum genua habebat callosa, sed et frontem, utpote quem ex profunda humilitate et reverentia terræ affigebat, teste S. Chrys. h. 5. in Matth. Testatur S Epiphan hær. 78. S. Jacobum urgente magna siccitate elevantem ad cœlum manus, quasi alterum Mosen Deum precatum esse, ac mox pluviam impetrasse.

Quarto, S. Jacobus erat Nazaræus: unde vino, carne, animatis omnibus, oleo, balneis, vestibus laneis, cæterisque deliciis abstinebat. Ita Eusebius, Epiphanius, et alii citati. Addit Epiph hæresi 78. eum semper virginem permansisse, putatque hunc illum fuisse, qui relicta sindone nudus tempore passionis Christi aufugit: idcirco id opinatus, quod S. Jacobum lineam sindonem semper induere solitum constet. Tradit insuper eum nudis pedibus incedere consuevisse.

Quinto, S. Jacobus fuit post S. Petrum Ecclesiæ et fidei columna, uti eum nuncupat S. Paulus Galat. 2. 9. ubi quoque asserit se cum eodem contulisse suum Evangelium, *ne in vacuum currere*, ait, *aut cucurrissem* Unde Petrus e carcere per Angelum liberatus illico hujus rei nuncium misit ad Jacobum, Act. 12. 17. Hinc et Judas scribit et gloriatur se fratrem Jacobi; et mater ejus, etiamsi plures habuerit filios, usque Apostolus, a digniori tamen vocatur mater Jacobi, Marci 16 1.

Sexto, S Jacobus fuit proprius Judæorum Pastor et patronus. Unde ut eos sibi conciliaret, et ad Christum traduceret, servavit legem Mosi, licet jam mortuam, sed necdum mortiferam; quin et S. Paulo eamdem servandi auctor fuit, ut eum suis Judæis acceptum faceret et conciliaret, itaque salutem Pauli, communique paci et concordiæ consuleret. Actor. 21. 18.

Septimo, Clemens Alexand. l.b 7. Hypotyposs. et ex eo Eusab. lib. 2 Histor. cap 1. tradunt Christum post Ascensionem suam, singularem quamdam cognitionem impertiisse Jacobo Justo. Joanni et Petro quam deinde illi cæteris Apostolis communicaverint, hi 70. discipulis. Unde Rabanus l. de Universo cap. 5. ait Ja-

cobum hac Epistola legentibus immensam scientiæ claritatem infundere, ea enim complectitur omnem Christianæ doctrinæ et vitæ perfectionem.

Octavo, S. Jacobus erat vitæ adeo sublimis et exemplaris, ut videretur esse speculum et imago cœli vitæque cœlestis, quam agunt Angeli et Sancti in Paradiso. Hinc perdius et pernox in oratione cum Deo et Angelis versabatur. Hinc et Christi vultus moresque in eo quasi in vivo antitypo resplendebant. Quocirca fideles post Christi in cœlum ascensum, e variis provinciis catervatim Hierosolymam pergebant S. Jacobi videndi causa ut in eo viderent et intuerentur Christum, ob miram quam cum eo habebat per omnia similitudinem. Ita S. Ignatius epist. ad S. Joan. Evangel. (vel quisquis est Auctor; nam multi docti censent non esse S. Ignatii) scribit se cogitare pergere Hierosolymam, ut videat S. Jacobum quasi vivam Christi effigiem. Hinc etiam Judas Christum proditurus Judæis, eis osculi signum dedit, ut eo Christum agnoscerent, ne pro eo Jacobum Christi simillimum comprehenderent. Vere Plato in Theæteto: *Deo*, ait, *nihil est similius, quam cum ex hominibus aliquis justissimus est. In hoc enim vera hominis præstantia versatur.*

Nono, tradunt multi veterum S. Jacobo concessum fuisse ingredi in Sancta sanctorum, quod ex lege Dei Levit. 16. 2. Hebr. 9. 7. soli Pontifici licebat, idque semel tantum in anno, nimirum in festo expiationis. Id S. Jacobo concessum tradunt S. Hieron. in Catalog. Script. Eccles. in Jacobo, S. Epiphan. hæres. 29. Euseb. lib. 2. Hist. c. 22. vel 23. Hegesippus lib. 5 et ex iis Niceph. Abdias et alii. Hoc multis viris doctis videtur incredibile, tum quia Judæi erant suæ legis et rituum observantissimi, tum quia iidem summi erant Christi et Christianorum hostes. Sed tanta est Patrum quos jam citavi, fides et auctoritas, ut ei refragari non liceat. Quid ergo? Temperamento res eget, suaderique potest, si dicamus, non passim et communiter id S. Jacobo fuisse permissum, sed raris dumtaxat casibus ut si, v. g. fulmen incidisset in Sancta Sanctorum; si casu Cherubim, propitiatorium, vel arca corruisset; si quis locum sanctum violasset; sicuti enim Pilatus statuam Cæsaris in urbe, et forte in templo collocavit, teste Josepho l. 2. de Bello c. 8. sic forte et præses, vel miles aliquis Romanus, ut gratificaretur Caio Caligulæ Imper. (qui Judæis infensus erat, ab eisque, æque ac a cæteris gentibus, volebat adorari ut Deus, ideoque sui imaginem collocari jusserat in templo Hierosolymitano, ut patet ex Philone Legat. ad Caium) statuam ejus collocavit in Sancto sanctorum, etc. Tunc enim ut illud violatum, vel immundum purgarent et instaurarent, aut incendii et ruinæ periculo eriperent, necesse erat eo immitti virum eminentis dignitatis, sanctitatis et sapientiæ, qui id præstaret, aut quid facto opus renuntiaret. Jacobo autem nemo erat dignior, nemo sapientior, nemo sanctior. Adde, quod ipse proprius erat Episcopus et Pontifex Hierosolymæ, et ut talis colebatur non solum a Christianis, sed etiam a Judæis, qui eum ob lenitatem, sanctitatem, charitatem, etc. amabant et reverebantur ut parentem; præsertim quia ipse Judæorum et Judaismi erat observans et tutor, uti paulo ante dixi. Imo longe præferebant eum suo Pontifici Anano, et similibus, qui vel intrusi erant a Romanis, vel simoniaci pecunia emerant Pontificatum, vel illum avare, impure et indigne administrabant. Denique S. Jacobus ob abstinentiam, orationem et zelum, non tam videbatur esse homo quam Angelus, cui soli jure deberi aditum in Sancta sanctorum censebant Judæi. Atque hinc nonnulli, ut Salmeron hic, opinantur hanc fuisse causam martyrii S. Jacobi, nimirum quod Ananus Pontifex non ferens Pontificatus socium et æmulum S. Jacobum, dolensque eum sibi a populo anteferri, eum quasi Judaismi eversorem et Christi ac Christianismi præconem clarit, et apud suos legis Mosaicæ zelotas reum capitis egerit. Confirmat hæc omnia testimonium Josephi, qui eversionem Hierosolymæ factam a Tito ascribit cædi S. Jacobi lib. 20. Antiq. cap. 16. uti eidem eamdem ascribunt S. Hieron. in Jacobo, Euseb. lib. 2. Histor. cap. 22. Origen. l. 1. contra Celsum, Isidorus lib. de Vita et morte Sanctorum c. 79. Ex quibus facile colligas, quanta S. Jacobi fuerit sanctitas, æque ac sanctitatis et dignitatis opinio apud Judæos. Tanti est virtus; tanta vis sanctitatis, quæ amicet amicos pariter, et inimicos.

Sic S. Franciscus Xaverius sua sanctitate admirationi fuit Bonziis, licet Christi hostibus, ac etiamnum est infidelibus in India, qui eum Patrem sanctum vocant et invocant, ac sæpe ejus intercessione sanitatem, vitam, aliasque gratias per miraculum a Deo nanciscuntur. Audi Tursellinum in ejus Vita lib. 2. cap. 14. *Vulgo*, ait, *Magnus Pater vocabatur. Rex Travancoridis toto regno suo edixit, ut Magno Patri omnes obtemperarent, æque ac sibi.* Idem c. 9. Narrat Brachmanas, licet infideles, audita Francisci doctrina, eum amplexatos esse, illamque miris extulisse laudibus.

Sic et ejus discipulus Gaspar Barzæus, ob sanctitatem quasi Propheta, vel Angelus cœlo lapsus, cultus fuit a Saracenis juratis Christi inimicis. Nam et flexis in terram usque poplitibus illum salutabant, et manum ejus, quin et vestem ac pedum vestigia osculabantur. *Vocabant eum Zachariæ filium, quasi alterum S. Joannem Baptistam, magnumque Christianorum Cacic: quin et nocte intempesta, eum multis facibus in templum suum (Coranum vocant) magno comitatu induxerunt, et ad summum usque deduxerunt, idque spectante et admirante tota civitate Armusiensi. Et tamen etiam proposita morte, ne ex aliena secta quisquam ingrediatur, Mahometanis legibus est interdictum. Verum illi sic Mahometem explicabant, noluisse illum tam insignem virtute virum excludere*, ait Noster Trigautius in ejus Vita l. 2. c. 14. Simili modo legem explicabant Judæi, noluisse illam S. Jacobum, tam eximiæ dignitatis et sanctitatis virum, eo comprehendi. *Nam propter summum sapientiæ et pietatis studium, quod in vita assidue excoluerat, ab omnibus justissimus putabatur*, ait Eusebius l. 2. Histor. cap. 22. Unde et populus fimbriam vestimenti ejus certatim cupiebat attingere, ait S. Hieron. Quare quod S. Epiphan. loco jam citato asserit, S. Jacobum fuisse sacerdotem legis veteris, ideoque admissum ad sancta sanctorum, merito ab aliis omnibus rejicitur quasi falsum, et quasi insufficiens. Soli enim Pontifici licebat ingredi in Sanctum sanctorum. Constat autem S. Jacobum non fuisse Pontificem Aaronicum. Denique opinantur nonnulli legem illam Levit. 16. 2. ut nemo ingrediatur Sanctum sanctorum nisi Pontifex semel in anno, limitandam esse ad ingressum solemnem, quo scilicet res divina solemniter facienda o-

rat in Sancto sanctorum: nam transacto illo tempore licuisse iis, qui in sanctitate erant insignes, qualis erat S. Jacobus, ingredi Sanctum sanctorum. Probant ex eo, quod S. Evodius successor S. Petri in Cathedra Antioch. apud Niceph. l. 2. c. 23. German. Constant. Patr. et Georg. Nicomed. orat. de oblat. Mariæ, ac Andreas Cretensis de dormitione Deiparæ, asserant B. Virginem præsentatam in templo, habitasse in adytis et in Sancto sanctorum. Ita censet noster Christoph. a Castro in Hist. Deip. c. 3. Verum lex illa Levit. 16. 2. non videtur hanc limitationem pati, uti graviter docet ibidem Abulens. nec cæteræ virgines, inter quas degebat B. Virgo habitarunt in Sancto sanctorum, sed in atrio ad ostium tabernaculi, ut dicitur Exod. 38, 8. et 1. Reg. 2. 22.

Decimo, S. Jacobus primus Missæ sacrificium solemniter celebravit, ut indicat sexta Synodus de consecr. dist. 1. c. *Jacobus*, ejusque celebrandi formam, et ritum præscripsit. Extat etiamnum Missa S. Jacobi, quam non apocryphi cujuspiam, sed ipsius S. Jacobi esse, patet tum ex sensu et consensu Doctorum et fidelium in Concilio Trullensi, tum ex Proclo Archiep. Constant. in Concilio Ephesino, tum ex Cyrillo Hierusolymæ pariter Episcop. qui catechesi 5. orationes mystagogicas habet acceptas ex Missa S. Jacobi; ut illud, quod sacerdos alta voce diceret, *Sursum corda*; et quæ de hominesia gloria Dei præfari solent ante sacra mysteria quod idem diceret: *Orate pro vivis et defunctis*; quod Diaconus ante sumptionem divinorum mysteriorum inclamaret: *Osculamini invicem in osculo sancto*: atque ea accepturis intonaret: *Sancta sanctis*, populus vero responderet: *Unus est sanctus*; quod cantores inter sumptionem S. Eucharistiæ illud Psalm. 33. concinerent: *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus*, et plura hujusmodi. Vide Sixtum Senensem l. 4. Bibl. in Jacobo, et Claudium Sanctes præfat. in Liturgias c. 8. Hinc et S. Ignat. ep. ad Heronem, ait S. Stephanum fuisse Diaconum S. Jacobi, eique ministrasse. Idem Ignat. epist. 5. ad Trallianos: *Quid vero*, ait, *Diaconi, nisi imitatores angelicarum virtutum? qui purum et inculpatum ministerium illis* (sacerdotibus) *exhibent, ut S. Steph. B. Jacobo, Timotheus et Linus Paulo, Anacletus et Clemens Petro. Qui igitur his non obedit, atheus prorsus et impius est.* Porro S. Stephanus servivit S. Jacobo, antequam ipse crearetur Episcopus Hierosolymæ. Nam creatus est postridie necis S. Stephani, puta die 27. Dec. ut superius dixi ex Beda. Olim extabat, et etiamnum extat Evangelium titulo S. Jacobi sed supposititium: fuit enim pseudoevangelium. Ita Baronius.

Undecimo, S. Jacobus interfuit primo Concilio Hierosolymitano, primusque post S. Petrum, utpote Hierosolymæ Episcopus, sententiam dixit, nimirum Christianos non obligare lege et legalibus Mosis, Act. 15. 13. Unde ad Episcopalis dignitatis ornamentum, S. Jacobus in capite gestavit laminam auream, quasi insigne tam Pontificatus, quam regni Christi, instar Melchisedech, *ita ut regnum David una cum Pontificatu transtulerit, ac largitus sit servis suis, id est, Pontificibus Catholicæ Ecclesiæ*, ait S. Epiph. hær. 29. et 78. ac Hieron. in Jacobo, et ad Galat. 2. Pontifex enim Aaronicus cum cidari, sive tiara quam portabat in capite, ei alligatam laminam auream gestabat in fronte, cui inscriptum erat *Sanctum Domino*; ut significaretur eum esse Pontificem Dei summi et sanctissimi. Sic et S. Joannem Apostolum gestasse laminam auream instar coronæ, tradit Polycrates apud Euseb. l. 5. Hist. c. 13. Eamdem gestasse cæteros Apostolos, indeque nunc Episcopos gestare mitram pretiosam, eo quod regali fungantur sacerdotio, tamquam Christi reges et sacerdotes censet Cardin. Baronius anno Christi 34. p. 263. Unde Euseb. l. 10. Hist. c. 4. ita Episcopos compellat: *Amici Dei et sacerdotes, qui sacra podere cœlestique gloriæ corona, et divino chrismate, denique sacerdotali S. Spiritus stola decorati estis.* Tradit Euseb. lib. 7. Hist. c. 14. cathedram S. Jacobi ad sua usque tempora religiose asservatam, *Quam*, ait, *Episcopi qui illic ordine successerunt, permagni æstimant.* Unde liquet, Christianos eam extulisse Hierosolymis ante obsidionem Titi: alioqui enim cum cæteris in ea conflagrasset, ait Baron. anno Christi 68. c. 51.

Duodecimo, S. Jacobus pro Christo gloriosum obivit martyrium. Epiphan. hæresi 78. tradit S. Jacobum ad decrepitam vixisse ætatem, et occubuisse anno ætatis 96. post Ascensionem Christi 24. Sed alii passim tradunt eum occisum anno Neronis 7. qui fuit a Nativit. Christi 63. a passione et Ascensione 29. ac consequenter totidem puta 29. annis, eum præfuisse Ecclesiæ Hierosolymitanæ. Vix etiam credibile videtur, eum occisum anno ætatis 96. Sic enim cum a Christo vocatus est ad apostolatum, fuisset pene septuagenarius. Quis credat tam senem electum ad labores Apostolicos, præsertim cum cæteri Apostoli a Christo electi fuerint juvenes?

Porro vitam, mortem et martyrium ejus graviter et graphice ita describit et enarrat ex Clemente Alexandrino et Hegesippo Euseb. l. 2. Hist. c. 22. *Jacobus*, ait, *ab utero matris suæ sanctus fuit, vinum et siceram non bibit, animalium carnibus se abstinuit: novacula caput ejus numquam rasum fuit, neque corpus oleo perunctum aut balneis lotum. Huic uni licebat in Sancta sanctorum ingredi; vestibus enim utebatur non laneis, sed linteis duntaxat. In templum solus intrare solitus est, atque ibi genibus humi positis pro populi peccatis veniam postulare: cujus genua, quod tam assidue tum ad Deum auguste sancteque adorandum, tum ad veniam precibus populo exposcendam procumbebat, cameli instar tuberculis contractis obduruerunt. Qui propter singularem justitiæ præstantiam, Justi et Obliæ (quod Latine populi præsidium dici potest, et justitia) nomen, sicut Prophetæ de eo memorant, invenit. Quibusdam igitur ex septem sectarum fautoribus in populo sparsarum, et a me Historia ante declaratarum ab eo sciscitantibus, quodnam esset ostium Jesu? Respondit, Jesum esse Salvatorem. Ex quarum numero nonnulli crediderunt quod Jesus esset Christus. Sectæ autem supradictæ neque carnis resurrectionem fore, neque ullum venturum, qui cuique sit pro his, quæ recte aut secus gesserit in vita, mercedem redditurus, omnino crediderunt. Verum quotquot crediderunt, Jacobi prædicatione et hortatu crediderunt. Ergo cum plerique etiam ex principibus viris fidem essent amplexati, nonnulli ex Scribis, Pharisæis, et reliquis Judæis tumultuari atque adeo vociferari cœperunt, quod universus fere populus Jesum existi-*

mabat verum esse Christum. Qui etiam ad Jacobum profecti, sic eum compellarunt: Te obnixe oramus, ut quoniam populus fide in Jesum, perinde ac si vere esset Christus collata, in gravem errorem delapsus est, eum ab hac opinione avoces; atque ut omnes etiam, qui hodie ad festum diem Paschatis celebrandum convenerunt, de Jesu recte vereque erudias, te etiam atque etiam obtestamur: tibi enim omnes fidem adhibemus; nec nos solum, sed tota et tam multitudo perhibet testimonium quod justus sis, quodque personam non respicias. Persuadeas igitur populo de Jesu, ne erret: etenim et universus populus, et nos omnes tibi credimus. Idcirco statue te ipsum super pinnam templi, ut de superiori loco cunctis perspicuus sis, atque adeo tuo verbo a tota multitudine facile et sine impedimento audiantur. Propter festum namque Paschatis non solum omnes Judæorum tribus, sed multi etiam ex Gentibus convenerant Proinde Scribæ et Pharisæi, quos supra posuimus, Jacobo supra pinnam templi collocato cœperunt exclamare, et dicere: O Juste, cui merito omnes debemus fidem adjungere; quoniam populus Jesum crucifixum imitando aberravit; tu idcirco nobis commonstra, quod sit ostium Jesu crucifixi. Qui clara voce sic respondit: Quid me interrogatis de Jesu filio hominis? Ipse sedet in cœlo a dextris magnæ virtutis et potentiæ Dei, et in nubibus cœli venturus. Hæc expressa et publice Christi professio causa fuit ejus martyrii, quod proinde evidens fuit et illustre. Subdit enim Euseb. *Atque cum multi plane essent persuasi, et ob Jacobi testimonium Deum laudibus in cœlum ferrent, dicerentque Osanna filio David: Scribæ et Pharisæi de integro cœperunt primum ita inter se colloqui: Male certe et infeliciter cecidit, ut istud testimonium nostra opera Jesu tribueretur. At conscensis gradibus illum dejiciamus præcipitem, ut homines inde perterrefacti, nullam fidem ejus doctrinæ adhibeant. Deinde clamare ac dicere: O o, justus etiam erravit. In quo eloquia sacra apud Sapientiam scripta plane expleta fuere: Tollamus e medio justum, quoniam nobis molestiæ est et incommodo. Quocirca fructus operum suorum comedent. Tandem ergo adolescentes Justum præcipitem dederunt dixeruntque ipsi inter se, Jacobum justum obruere oportere lapidibus. Et quoniam dejectus in præceps non statim mortem obiit, sed vultu sursum sublato genibusque flexis dixit: Obsecro Domine Pater, da illis veniam; nesciunt enim quid faciant; cœperunt saxa in eum conjicere, cumque lapidibus illum obruere pergerent, unus ex sacerdotibus ex filiis Rechab, filii Rechabim, qui sunt Jeremiæ testimonio commendati, voce emissa contentius dixit: Quid agitis? Justus pro vobis Deum deprecatur.* Hominem vero qui hæc dixit, fuisse Simeonem ejus nepotem ex sorore, filium Cleophæ, tradit Epiphan.

Prosequitur Eusebius: *Attamen unus ex illis, qui fullo erat, arrepto vecte, quo vestes solebat premere, in caput Justi impegit: ita vitam beata et felici martyrii cruciatu affectus, afflictusque amisit. In quo loco prope templum, ubi columella ejus nomine inscripta adhuc manet, corpus tumulo mandatum est. Iste Jacobus tum Judæis, tum Græcis verus et incorruptus fuit testis, Jesum vere fuisse Christum. Non multo post Vespasianus Judæam obsedit, Judæosque redegit in servitutem Hæc Clementis Historiæ mire consentientia Hegesippus uberius pleniusque explicavit.* Hucusque Eusebius de nece Jacobi ex dictis auctoribus.

Quod vero ad sepulchrum ejus spectat, hæc addit Hieronymus: *Ejus sepultura titulum usque ad obsidionem Titi, et ultimam Hadriani, notissimum habuit Quidam e nostris in monte Oliveti eum putarunt conditum· sed falsa eorum opinio est.* Addit S. Hieron. in Jacobo, ex Evangelio secundum Hebræos: *Dominus,* inquit, *cum dedisset sindonem servo sacerdotis, ivit ad Jacobum et apparuit ei. Juraverat enim Jacobus, se non comesturum panem ab illa hora, qua biberat calicem Domini, donec videret eum resurgentem a mortuis. Rursusque post paululum: Afferte, ait, Dominus, mensam et panem, statimque additur: Tulit panem, et benedixit, et fregit, et dedit Jacobo Justo, et dixit ei: Frater mi comede panem tuum, quia resurrexit filius hominis a dormientibus.* Quin et Adrichomius ex Bredembachio, Saligniaco, et aliis in Descriptione Hierosolymæ numer. 218 describit antrum, in quo jejunus triduo Dominicæ passionis delituit Jacobus, additque: *Ideoque Dominus etiam ei post resurrectionem suam seorsim hic apparuit. In cujus honorem Christiani isto loco postmodum Ecclesiam erexerunt* Sed hoc juramentum et jejunium Jacobi respuit S. Aug. lib. 3 de Consensu Evangel cap. 25. et alii, hac ratione, quod apparitio Christi facta Jacobo, de qua Apostolus 1. Corinth 15 7. contigerit post apparitionem factam quingentis fratribus Post illam enim subdit Paulus; *Deinde visus est Jacobo* Illa autem apparitio Christi facta quingentis fratribus, contigit diu post resurrectionem, quousque Jacobi jejunium naturaliter extendi non potuit; nisi dicas τo *deinde*, numerum significare, non ordinem apparitionum: sic ut idem sit quod *insuper, præterea,* q. d Christus apparuit quingentis fratribus, insuper et soli Jacobo.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

VETERI EPISTOLARUM MORE, VARIA ET DISPARATA DE VARIIS VIRTUTIBUS DAT PARTIM MONITA, PARTIM PRÆCEPTA. PRIMO, V. 1. USQUE AD V. 12. DOCET GAUDENDUM ESSE IN TENTATIONE, EO QUOD ILLIUS PATIENTIA OPUS PERFECTUM HABEAT, POSTULANDAM ESSE A DEO SAPIENTIAM CERTA SPE ET FIDE: HUMILES ET PAUPERES GLORIARI DEBERE IN SUI EXALTATIONE FUTURA, DIVITES VERO ET SUPERBOS CONFUNDI IN HUMILIATIONE, QUÆ EOS MOX EXCIPIET. SECUNDO, V. 12. USQUE AD 19. DOCET, BEATUM ESSE QUI SUFFERT TENTATIONEM: TENTATIONEM VERO NON ESSE A DEO: SED OMNE DONUM ET BONUM AB EO, QUASI A PATRE LUMINUM DESCENDERE. TERTIO, V. 19. USQUE AD 22. DOCET FRÆNANDAM ESSE LINGUAM, IRAM ET IMMUNDITIAM. QUARTO, V. 22. USQUE AD FINEM, DOCET JUSTIFICARI FACTORES VERBI, NON AUDITORES TANTUM. RELIGIONEM ENIM VERAM ESSE VISITARE PUPILLOS, ET VIDUAS IN TRIBULATIONE EORUM, ET IMMACULATUM SE CUSTODIRE AB HOC SÆCULO.

1 JACOBUS Dei et Domini nostri Jesu Christi servus duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione,
salutem. 2. Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis: 3. scien-
tes, quod probatio fidei vestræ patientiam operatur. 4. Patientia autem opus perfectum ha-
bet: ut sitis perfecti et integri, in nullo deficientes. 5. Si quis autem vestrum indiget sapientia,
postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non improperat, et dabitur ei. 6. Postulet autem
in fide nihil hæsitans: qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur et circum-
fertur. 7. Non ergo æstimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino. 8. Vir duplex animo, in-
constans est in omnibus viis suis. 9. Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua; 10. dives
autem in humilitate sua, quoniam sicut flos fœni transibit. 11. Exortus est enim sol cum
ardore, et arefecit fœnum, et flos ejus decidit, et decor vultus ejus deperiit: ita et dives in iti-
neribus suis marcescet. 12. Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit,
accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. 13. Nemo cum tentatur, dicat quo-
niam a Deo tentatur: Deus enim intentator malorum est: ipse autem neminem tentat. 14. Unus-
quisque vero tentatur a concupiscentia sua abstractus, et illectus. 15. Deinde concupiscentia cum
conceperit, parit peccatum; peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem. 16. Nolite
itaque errare fratres mei dilectissimi. 17. Omne datum optimum et omne donum perfectum de-
sursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis
obumbratio. 18. Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ
ejus. 19. Scitis fratres mei dilectissimi. Sit autem omnis homo velox ad audiendum: tardus autem
ad loquendum, et tardus ad iram. 20. Ira enim viri justitiam Dei non operatur. 21. Propter quod
abjicientes omnem immunditiam, et abundantiam malitiæ, in mansuetudine suscipite insitum ver-
bum, quod potest salvare animas vestras. 22. Estote autem factores verbi, et non auditores tan-
tum, fallentes vosmetipsos. 23. Quia si quis auditor est verbi, et non factor; hic comparabitur
viro consideranti vultum nativitatis suæ in speculo. 24. Consideravit enim se, et abiit, et statim
oblitus est qualis fuerit. 25. Qui autem perspexerit in legem perfectam libertatis, et permanserit
in ea, non auditor obliviosus factus, sed factor operis: hic beatus in facto suo erit. 26. Si quis
autem putat se religiosum esse, non refrænans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana
est religio. 27. Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem, hæc est: Visitare pupillos
et viduas in tribulatione eorum, et immaculatum se custodire ab hoc sæculo.

1. JACOBUS.] Nomen hoc accepit a primo duodecim Tribuum parente et Patriarcha, qui dictus est Jacob, id est supplantator, a Rebecca matre, eo quod in utero, dum nasceretur, tenuerit plantam fratris sui Esau; quo portento significabatur, quod eum esset supplantaturus, atque jus primogeniture callide prærepturus, uti dixi Gen. 25. 25. Simili modo S. Jacobus diabolum, ejusque filium Simonem Magum cum suis supplantavit. Sic Saulus nomen accepit a Saule primo rege suæ tribus Benjamin. Et sicut Saul Davidem, ita Saulus persecutus est Christum et Christianos.

Mystice, *Jocob*, id est luctator, est quivis Christianus: hic enim ad duellum, et singulare certamen provocat dæmonem, carnem et mundum, totumque infernum Unde est pugil et athleta Christi, ait S. Dion. c. 2. Eccl. Hieron. et a Christo dicitur Christianus, quasi ab ungente unctus ad spiritualem luctam, quo tota vita cum hostibus confligere debet. Ita S. Aug. tr. 33. in Joan. Idipsum repræsentavit Jacob luctans cum Angelo. Genes 32 24. ut docet Theod. ib. q. 91.

Dei et Domini nostri Jesu Christi.] Primo, Græci apud OEcum. per *Deum* intelligunt Deum Patrem, per *Dominum*, Deum Filium, quasi utriusque personæ divinæ servum se profiteatur Jacobus; utpote quarum una eademque sit, uti essentia et operatio, ita et auctoritas ac dignitas. Secundo alii per *Deum* accipiunt S Trinitatem; per *Dominum*. Christum qua homo est. Tertio, et genuine S Cyr. l 12 Thesaur. c. 13 Thomas Anglicus, Dion et alii censent eamdem personam, scilicet Filium, puta Jesum Christum, vocari hic *Deum et Dominum*, ut duæ Christi naturæ significentur; in Deo divina, in Domino humana. Aut certe, quia epithetum Deo proprium est, Dominus: Deo enim proprie competit plenum, transcendens et universale dominium in res omnes, juxta illud Virgilii Æneid. 1.

O qui res hominumque Deumque
Æternis regis imperiis, et fulmine terres.

Unde et illud Martialis irridentis Domitianum Imper. qui Deus haberi et coli volebat·

Edictum Domini Deique nostri.

Teste enim Suetonio in Domitian c. 13. tanta arrogantia dictabat Domitianus epistolam, ut sic inciperet: *Dominus et Deus noster sic fieri jubet.*

Notat S. Chrys. h 9 in ep. ad Coloss. nomen Domini, Trinitatis, aut Christi epistolis rebusque omnibus a fidelibus præfigi solitum *Quia*, ait, *ubicumque fuerit nomen Domini, ibi prospera erunt omnia; multoque magis nomen Christi, quam Consulum, securitatem litteris addit*. Ita Christianos solere quibuslibet litteris et monumentis præfigere nomen Christi, aut signum crucis docet noster Gretserus l. 3. de Cruce c. 9 et seq.

Moraliter et nervose Primaticcius notat, per τὸ *Dei* significari et commendari nobis excellentiam Majestatis divinæ; per τὸ *Domini*, immensam ejusdem potestatem; per τὸ *nostri*, infinitam ejus charitatem; per τὸ *Jesu Christi*, regalem et sacerdotalem ejus dignitatem.

Jesu Christi servus.] Non se vocat Apostolum, sed *servum Christi*. Hinc aliqui opinati sunt Jacobum, qui fuit auctor hujus epistolæ, non fuisse Apostolum. Distinguunt enim ponuntque tres Jacobos, primum Zebedæi secundum Alphæi, utrumque Apostolum, tertium fratrem Domini, qui fuerit Episcopus duntaxat (non Apostolus) Hierosolymæ, scripseritque hanc epistolam. Ita Clemens l 2 Const. c. 59. et l. 6 c. 12. et Turrianus ibidem S Hier in Isaiæ 17 Cyril. Hieros. cat, 14. Favet S. Ansel quartus a S Petro, ep. 2 ubi docet. Jacobum fratrem Domini ordinatum esse Episcopum Hierosolymæ a S Petro, Jacobo et Joanne fratribus; cum tamen communis sententia Anacleti ibidem, Cyrilli catechesi 17. Ammonii; et aliorum quos citavi Act 2 4. sit, omnes Apostolos ab ipso Christo immediate ordinatos esse Episcopos; nisi quis dicat Jacobum hunc a Christo quoque ordinatum Episcopum, sed in genere totius orbis, uti et cæteros Apostolos: a Petro vero ordinatum, id est, deputatum et institutum esse Episcopum proprium primæ Ecclesiæ, puta Hierosolymitanæ, non vero primitus ab iis consecratum, uti recte observavit S. Chrys. hom. 87. in Joannem.

Verum communis sententia est, duos tantum fuisse Jacobos, eosque Apostolos Zebedæi scilicet, et Alphæi, qui fuit Episcopus Hierosolymæ, et auctor hujus epistolæ. Id patet ex S. Paulo, qui Galat. 1. 19. dicit se alium Apostolorum non vidisse, nisi Jacobum fratrem Domini et cap 2. v. 9 Jacobum hunc cum Cepha et Joanne vocat columnam Ecclesiæ. Ita sentit et docet Concil Trident. sess. 4. Euseb. lib. 2. Histor. cap 1 et 22. Clemens Alexand 6. Strom. Chrys. h. 33. et 44. in Matth. S. Epiph hær 29. et alii passim, imo tota Ecclesia, quæ Jacobi Minoris festum celebrat 1. Maii, asserens illum Apostolum, fratrem Domini, Alphæi filium, fullonis vecte a Judæis occisum Quare S Hier sententiam mutavit: nam ep. 103. et l. 2. contra Pelag Jacobum auctorem epist. vocat Apostolum. Clementis libri Recognit. dubiæ sunt auctoritatis Unde idem Clemens ep. 1. ad Jacobum hunc, asserit eum a Christo immediate ordinatum. Idem asserit Eusebius, Dorotheus in Synopsi, et alii. Hinc a S. Jacobo Ecclesia Hierosolymitana dignitatem Patriarchalis Ecclesiæ obtinuit, æque ac Antiochena et Romana, utpote in quibus per se sedit S. Petrus; atque Alexandrina, in qua sedit S. Petrus per S Marcum suum discipulum. Patriarchales enim Ecclesiæ sunt Apostolicæ, et ab ipsis Apostolis fundatæ et institutæ. Porro Hierosolyma non tempore S Jacobi, utpote mox evertenda a Tito, sed diu postea a Vigilio Papa hanc dignitatem obtinuit, uti dixi Act. 11. 25. et 26.

Causæ ergo cur S. Jacobus scribat se servum Christi, non Apostolum, sunt variæ. Prima est, studium humilitatis et modestiæ, uti ex eodem B. Virgo vocavit se ancillam Dei, Lucæ 1. 38 Secunda, quod Apostolus proprie vocetur is, qui missus a Christo, per orbem evangelizatum discurrit. Jacobus autem non discurrit per orbem, uti cæteri undecim Apostoli, sed affixus fuit Judææ et Hierosolymæ; ejusque proprius a Christo et Apostolis creatus fuit Episcopus et Pastor. Tertia, quia ingens dignitas est, et summi honoris titulus esse servum Christi. Nam, ut ait S. Ambros *Magna dignitas est servum esse potentis:* ergo summa dignitas est servum esse summe potentis, puta Christi, servire enim Deo regnare est. Quocirca Apostoli omnibus mundi regnis præferebant servitutem Christi, magisque gloriabantur quod essent servi Christi, quam si fuissent reges totius orbis, inquit Didymus et OEcum. Unde et S. Agatha Quintiano præsidi dixit: *Multo præstantior est Christiana humilitas et servitus regum opibus ac superbia*. Esse enim servum Christi, est esse servum æternæ sapientiæ, justitiæ, veritatis, bonitatis, et omnium omnino virtutum, quæ Christus est; uti recte dixit Orig. Quarta, quia ex Apostolis soli S. Petrus quasi Primas, et S. Paulus quasi Apostolus doctorque omnium Gentium, antonomastice Apostoli titulum occuparunt Unde nec S. Joannes, nec Sanct. Judas in suis epistolis se vocant Apostolos Quinta, quia servus Christi idem est quod

Apostolus. Servus enim hic non qualem qualem significat, sed hero, puta Christo, fidelissimum, dilectissimum, proximum et intimum, qui ejus res omnes curat, ab eoque quovis gentium ad eas convertendas mittitur, qui sane non alius est, quam Apostolus. Hinc Judas exemplo fratris sui Jacobi, pariter initio epistolæ se vocat servum Christi. Denique Sixtus Senensis lib. 7. Biblioth et Fevardentius hic opinantur nomen Apostoli hic erasum esse ab aliquo falsario, ut sublato Auctore tolleret auctoritatem epistolæ. Nam multi codices Latini, Græci, Syri et Arabici habent hic nomen *Apostolus*.

Duodecim tribubus quæ sunt in dispersione,] quæ sunt dispersæ inter Gentes. Ita Syrus jam *tribubus*, id est, Judæis quibuslibet qui pregnati sunt ex duodecim tribus. Nec enim tribus totæ dispersæ fuerunt, sed multi ex singulis tribubus.

Nota. Jacob Patriarcha duodecim habuit filios, pariter Patriarchas. Quisque enim unam familiam et tribum filiorum et nepotum ex se pregnatorum constituit, eique suum nomen attribuit ut tribus Juda, Levi, Ruben, dicitur familia prognata ex Juda, Levi, Ruben, etc. Inter has duodecim tribus divisa fuit terra sancta, sive Judæa a Josue c. 15. Ex eo sæpius illæ in captivitatem abductæ, et inter Gentes dispersæ fuerunt, præsertim per reges Assyriorum, Babyloniorum, Syrorum, Ægyptiorum et Græcorum. Multi etiam sponte sua e Judæa in exteras regiones vel lucri, vel quietis, vel parentum, etc. causa abierunt, ibique sedes fixerunt. Insuper Judæi fideles pene omnes, exceptis Apostolis, in persecutione ob S. Stephanum excitata, e Jerusalem ad alias civitates et regiones profugerunt et dispersi fuerunt, ut patet Act. 8. 2 Hisce omnibus, ac præsertim dispersis ob necem Stephani, ut censet Beda Gagnæus et Ribera in Osee cap. 1. hanc epistolam scribit S. Jacobus (æque ac suam S. Petrus) ut sicut præsentes verbo, ita absentes scripto doceret, corroboraret et exhortaretur ad vitam Christiane dignam. Erat enim ipse proprius Judæorum Episcopus: unde proprie eorum curam pastoralem egit Hinc patet Primo, S. Jacobum hanc epistolam directe, scripsisse Judæis fidelibus, indirecte tamen etiam infidelibus ut vult Beda, consequenter tamen eamdem scripsit et fidelibus e gentilitate conversis. Hi enim omnes eamdem Christi fidem et vitam, quam hic inculcat S Jacobus, profitebantur. Addit Lucius Dexter in Chronico, plurimos Judæos dispersos fuisse per Hispaniam itaque maxime hanc epistolam scriptam esse a Jacobo, utpote quem ipse censet fuisse, non Alphæi, sed Zebedæi, Hispanorum Apostolum et magistrum, de quo dixi in Proœmio.

Patet Secundo, S. Jacobum non scripsisse hanc epistolam ad decem Tribus, quæ post schisma factum per Jeroboam a duabus, puta Juda et Benjamin, tandem a Salmanasar abductæ sunt in Assyriam, quas Judæi fabulantur Caspiis montibus imperviis concludi et abscondi. Nam S. Jacobus ait se scribere duodecim Tribubus: ergo tam duabus, quam decem jam dictis scribit.

Salutem] Subaudi optat et precatur, græce est χαίρειν, quod tria significat, scilicet *gaudere*, *salvere*, et *valere*. Salutantis est vox: unde ea Græci utuntur initio epistolarum, quod imitatus Horatius initio lib. 1. Epistol.

Celso, inquit, gaudere, et bene rem gerere, Albinovano Musa rogata refer.

Sic et hic χαίρειν alludit ad χαρὰν, quæ sequitur q. d. Opto vos gaudere, ut tribulationem quæ vos occupat æstimetis non dolorem, sed gaudium.

Porro salutatio Apostolorum et Sanctorum non est aulica et verbalis, sed efficax et realis, sufficitque salute implere eum qui salutatur, uti ex S. Chrysost. dixi Rom. 1. sub initium *Salus* autem pacem, gratiam, omneque bonum, quod ad salutem præsentem et æternam ducit, complectitur; ac consequenter ipsum Jesum, qui est salus, et Salvator mundi. Hoc responsum sit Cajetano, qui hanc salutem (ac consequenter epistolam) profanam, non Apostolicam censuit, et parvipendit Nam eadem usus est S. Jacobus et Apostoli in Conc. Hierosolymitano Act. 15. v. 23. Unde eadem utuntur Pontifices Romani in suis Jubileis et epistolis œcumenicis: precantur enim et impertiunt omnibus fidelibus salutem et Apostolicam benedictionem.

Symbolice notat S Aug in Expos. Epistolæ ad Roman ante medium, vocem *Salus* lingua Punica (quæ affinis, et filia est Hebrææ, in qua שלוש *salos* pariter denotat tria) significare tria, ideoque tacite indicare S. Trinitatem, a qua omnis salus dimanat. *In quorumdam, ait, rusticanorum collocutione, cum alter alteri dixisset. Salus: quæsivit* (Valerius Episcopus Hipponensis) *ab eo qui et Latine nosset et Punice, quid esset Salus? Responsum est tria Tum ille agnoscens cum gaudio salutem nostram esse Trinitatem, convenientiam linguarum non fortuito sic sonuisse arbitratus est, sed occultissima dispensatione divinæ providentiæ, ut, cum Latine nominatur Salus, a Punicis intelligantur tria: et cum Punici lingua sua tria nominent, Latine intelligatur Salus.* Subdit S Aug Chananæam Matth 15. cum a Christo postulavit filiæ salutem, implicite postulasse S Trinitatem, ejusque fidem et opem, qua filia non tantum in corpore, sed et in anima salvanda erat.

Omne gaudium] *Omne*, id est totum, perfectum, plenum, summum. Est enallage quantitatis: ponitur enim totum universale pro toto integro, quod suis partibus completur et integratur. q. d. In tentatione et tribulatione nolite tristari o Christiani, sed gaudere, non quali quali, sed pleno summoque gaudio. Aliqui imperfecti in tribulatione partim dolent, partim gaudent. Hi unum pedem figunt in patientia; alterum in impatientia. S Jacobus ergo vult utrumque animi pedem figi in patientia, ejusque summo gradu. Tres enim sunt patientiæ gradus. Primus, sustinere patienter; Secundus, sustinere libenter; Tertius, sustinere gaudenter. Sic *omne* sumitur pro *toto* Eccl. 12. ver. 13 *Deum time, et mandata ejus observa, hoc est enim omnis homo:* id est, totus homo. q. d. Totum hominis bonum consistit in Dei timore ejusque mandatorum observatione; ac proinde totus ipse, totisque animi viribus Dei timori et mandatis intendere, seque impendere debet, ut ea impleat, juxta illud Dei mandatum; *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, Deut. 6 5

Secundo, τὸ *omne* proprie capi potest, tuncque erit sensus nervosior. q d Tentatio et tribulatio adeo non est mala, nec fugienda, ut in ea situm sit omne bonum, ac consequenter omne objectum omnisque

materia gaudii, adeo ut omnis illa quam natura, vel Deus per alia bona sparsit, in uno hoc universali et summo tribulationis bono collecta et adunata videatur; ita ut in sola tribulatione magis gaudendum sit, quam si solus omnes mundi opes, honores et voluptates possideres. Unde sequitur, tribulationem esse summum bonum hujus vitæ: summum enim gaudium nequit esse nisi de summo bono. Tres enim passiones, sive affectus sunt, quæ pro objecto habent bonum, nimirum amor, desiderium, gaudium. Amor spectat bonum in genere: desiderium est cupido boni absentis: gaudium est fruitio boni præsentis: et quanto majus est bonum, tanto majores sunt hi affectus. Ex adverso affectus his oppositi, qui pro objecto habent malum, sunt odium, metus, tristitia. Odium est mali absolute: metus est fuga mali absentis: tristitia est dolor ex tristitia mali præsentis.

Est hoc primum S. Jacobi paradoxum, a quo incipit, ut attentionem lectorum conciliet et excitet, utque fideles suo ævo a Judæis aliisque afflictos, et secuturis sæculis affligendos plene consoletur, doceatque quomodo afflictionem capessere, in eaque se gerere debeant, nimirum animum non dejiciendo, sed erigendo: non dolendo, sed gaudendo, non conquerendo, sed gratias agendo. Alta est hæc sapientia et Philosophis incognita, quam S. Jacobus didicit a Christo, qui illam velut arcanam et cœlestem e sinu Patris in mundum detulit, dicens: *Beati qui persecutionem patiuntur*, etc. Matth. 5. 10. ideoque e cœlo in carnem descendit, ut eam homines doceret, idque magis exemplo, quam verbo. Tota enim vita Christi fuit continua afflictio, crux et martyrium. Paradoxum ergo Christi et Christianismi, a S. Jacobo cæterisque Apostolis prædicatum et practicatum, est: *Tribulatio est summum bonum, ideoque in ea summe gaudendum.* Ignorarunt hoc prisci sapientes, nescivit hoc Aristoteles, non intellexit Plato, falsum censuit Anaxagoras, stultum Epicurus. Natura enim et naturalis ratio horret tribulationem, quasi naturæ et naturali statui, commoditati ac felicitati inimicam, et e diametro contrariam. Quocirca homo, etiamsi totis naturæ viribus connitatur, non potest eo assurgere, ut in tribulatione gaudeat, et summe gaudeat; esto nonnulli Philosophi in ea se gaudere simularint et finxerint, ut virtutis patientiæ et constantiæ, nomen, famam et fumum inanem apud homines aucuparentur. Hinc illud Catonis ad milites suos in Africa, cum arenis et serpentibus luctantes, apud Lucanum:

——Serpens, sitis, ardor, arenæ,
Dulcia virtuti: gaudet patientia duris.

Vere Tert. l. de Patientia c. 16. *Christiano*, ait, *patientia cœlestis est et vera. Gentium falsa et probrosa, quæ tanti boni nomen fœdis operationibus occupant: patientes rivalium, et divitum, et invitatorum, impatientes solius Dei vivunt.* Et S. Cypr. l. de Patientia, *Apud Gentiles*, ait, *tam falsa est patientia quam sapientia.*

Christus ergo sua doctrina et gratia supernaturali naturam adeo alte evehit, ut contra naturam de malo naturæ, puta de tribulatione, gaudeat; ideoque permisit lapsum Adæ in peccatum, et per illud in mortem omnemque tribulationem, ut in ea ostenderet, quasi peritissimus et potentissimus medicus, vim gratiæ suæ, quantumque pharmacum sit patientia Christiana. Hæc enim in statu innocentiæ, utpote immuni ab omni tribulatione, locum habere, cerni et demonstrari non potuisset. Plus ergo virtutis a Christo accepimus, quam in Adamo perdidimus, uti ostendi ex Apostolo Rom. 5. Quocirca S. Hier. in illud Ephes. 5. 20. *Gratias agentes semper pro omnibus*, sic ait. *Christianorum propria virtus est, etiam in his quæ adversa putantur, gratias agere creatori. Juxta Apostolum hæc virtus est maxima, ut in ipsis periculis atque miseriis gratiæ Deo referantur, et semper dicamus: Benedictus Deus, minora, me scio sustinere quam mereor. hæc ad mea peccata, parva sunt; nihil mihi dignum redditur. Hic animus Christiani est, hic crucem suam tollens sequitur Salvatorem, quem nec orbitas, nec damna debilitant: quem, ut ait Flaccus, si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinæ.*

Antesignanus hujus in tribulationis prælio gaudii fuit Christus, qui anhelans ad crucem dicebat: *Baptismo habeo baptizari; et quomodo coarctor usque dum perficiatur?* Lucæ 12. 50.

Primipilus fuit S. Petrus, qui ep. 1. c. 4. 13. *Communicantes*, ait, *Christi passionibus gaudete, ut et in revelatione gloriæ ejus gaudeatis exultantes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis: quoniam quod est honoris, gloriæ et virtutis Dei, et qui est ejus Spiritus, super nos requiescit.*

Signifer est S. Paulus: *Gloriamur*, inquit, *in tribulationibus*, Rom. 5. 3. Et: *Placeo mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo*, 2. Cor. 12. 10. Et *Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo*, Galat. 6. v. 14. Paulus ergo hoc amore et gaudio crucis, in Christum crucifixum transformatus videbatur. Sic et S. Franciscus: unde et ab eo stigmata quinque vulnerum eidem impressa sunt. Paulus, inquit Chrys. hom. 1. in 2. ad Corinth. *Cum videret quasi nivis cumulos, tentationes quotidie ingruentes, non aliter quam si in medio paradiso vixisset, ita gaudebat gestiebatque: ac proinde ut qui hoc gaudio gaudet, non potest ab animi perturbatione vinci; ita qui hoc non tenetur gaudio, a quibuslibet facile capi vincique potest: ac prorsus huic idem evenit, quasi si quis arma gestans imbecillia, qualibet levi plaga vulneraretur: nullum armaturæ genus validius, quam gaudere secundum Deum.*

Centurio est S. Jacobus hic, cæterique Apostoli, qui, ut ait Lucas Act. 5. 41. *Ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.* Vide ibi dicta. Unde S. Bern. ser. de tripl. gen. bon. *Non modo patienter*, ait, *sed et libenter, verum et ardenter ad tormenta sicut ad ornamenta, ad pœnas, sicut ad delicias B. Andreas properabat.*

Existimate.] ἡγήσασθε, id est, *arbitramini, ducite, putate*; Syrus תחבא *tehva*, id est, *habeatis*, q. d. Hoc gaudium situm est non in sensu naturæ: hæc enim in tribulatione sentit dolorem, sed in rationis, per fidem et gratiam illuminatæ et roboratæ, existimatione, dictamine et judicio, quod varias naturæ tentatæ et afflictæ graves considerationes et causas,

quas mox recensebo, suggerit, ob quas in tentatione ad gaudium sese excitare debeat. Vere Seneca ep. 78 *Levis est dolor, si nihil illi opinio adjecerit. Omnia ex opinione suspensa sunt.*

CUM IN VARIAS TENTATIONES.] Uni enim tentationi succedit alia et alia, alterius sæpe generis et materiæ, sicut fluctus succedit fluctui, ventus vento, annulus annulo in catena, adeoque plures sæpe simul hominem invadunt *Tentatio* enim *vita hominis super terram*, ut ait Job c 7 1. juxta Sept Quocirca Joan Picus Mirandula spirituali pugnæ dans arma duodecim, inter ea sextum assignat: *Una tentatione superata aliam expectet, cum dæmon semper circumeat.* Septimum: *Non tantum diabolus vincendus est, sed faciendus cum tentatione proventus; ac tentatio v. g. superbiæ, accipienda ut ad humilitatem adhortatio, et invitatio.* Octavum: *Dum pugnas, pugna quasi perpetuam deinde pacem habiturus: quia sæpe hoc generosis animis Deus largitur: sed cum vicisti, geras te quasi mox pugnaturus.* Undecimum: *Cogita dulcius esse vincere tentationem, quam ire ad peccata; atque ita compara dulcedinem victoriæ cum dulcedine peccati, non pugnam cum voluptate.*

TENTATIONES INCIDERITIS.] Quæres, quidnam hic proprie *tentatio* significet? Resp. Primo, tentatio idem est quod afflictio et tribulatio, puta paupertas qua premebantur primi fideles, fames, morbus, infamiæ, æstus, frigus, cæteræque adversitates et ærumnæ, sive a Deo, sive a dæmone, sive ab hominibus, sive ab amicis, sive a natura, sive aliunde immissæ. Hæc vocantur tentatio, quia tentant et explorant hominis virtutem, patientiam et robur.

Secundo, magis proprie et directe, S. Jacobus *tentationem* vocat hic persecutionem, quam suo ævo fideles patiebantur a Judæis aliisque infidelibus Ut enim illos in ea corroboraret, scripsit hanc Epistolam, ideoque statim a tentatione hac orditur. Huc refer labores, fatigationes, pericula, innumerasque molestias et difficultates, in quas incidebant, imo sponte se conjiciebant Apostoli, primique fideles causa Evangelii ut scilicet illud toto orbe prædicarent et propagarent.

Tertio, *tentatio* hæc extendi potest ad veram tentationem dæmonis externam, et internam carnis sive concupiscentiæ. Hæc enim proprie vocatur *tentatio*, quæ hominem ad peccatum tentat et sollicitat, at de hac subdit Jacobus v. 13. *Nemo cum tentatur dicat, quoniam a Deo tentatur.* Adde tribulationem quamvis pari modo esse tentationem proprie dictam, quia hominem ad pusillanimitatem, impatientiam, iram aliaque peccata sollicitat, Unde de hac concludit vers. 12 dicens: *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.*

Quæres Secundo, cur in tribulatione et persecutione Christiano sit gaudendum, non taliter qualiter, sed omni summoque gaudio? ideoque cur tribulatio sit summum bonum, in quo felicitas Christiani in hac vita sita sit? Resp. Primo, quia tribulatio avellit nos ab hoc sæculo, ejusque amore, illecebris et blandimentis, *ne viam pro patria diligamus*, ut ait S Greg. c. 23 Mor c. 23 *et ne viator tendens ad patriam, stabulum pro domo diligat*, ait S Aug. in Sent. sent. 186 Vere Seneca ad Lucilium: *Quantum possumus a lubrico recedamus: in sicco parum firmiter stamus* Et epist. 95 in fine: *Quasi inter se contraria sunt, bona fortuna et mens bona: ita melius in malis sapimus, secunda rectum auferunt* S. Chrys. h. 14 ad popul. *Dormitantes nos*, ait, *expergefacere solet, et religiosiores facere tentationum natura.*

Secundo, quia tribulatio signum est filiationis, electionis, et prædestinationis Dei: *Quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit*, Hebr. 12. 6 Unde S. Aug l. de Past. *Si*, ait, *exceptus es a passione flagellorum, exceptus es a numero fidelium.* Et S. Ambr lib. 1. ep. 4. patientiam tribulationum vocat *matrem fidelium.* Unde angelus ad Tobiam c. 12. 13. *Ego obtuli*, ait, *orationem tuam Domino: et quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te.* S. Chrys. hom. 32. in Gen *Ne existimemus*, ait, *esse signum quod nos dereliquerit, et despiciat Dominus, si tentationes nobis inferantur; sed hoc maximum sit nobis indicium quod Deus nostri curam gerit, quia peccata expurgat, et luctam ac exercendi materiam nobis proponit, ut si quod nostrum est declaremus, largiori dignetur nos cura. Quod cum scimus, ne tristemur in tentationibus, sed gaudeamus cum B. Paulo dicente: Nunc enim gaudeo in afflictionibus*, Coloss. 1. v. 24. Idem S. Chrys in dictum Apostoli: *Habentes autem eumdem spiritum. Hoc generosæ*, ait, *ac Deum amantis animæ officium est, afflictiones et adversitates ferre generose, tolerare tentationem, atque insuper gratias agere ei, qui se tentari permittit, demum summæ fortitudinis est, animæque vigilantis, et quæ omnibus humanis affectibus superior sit.* Unde S. Ephrem de Fide tom. 1. *Christianus*, ait, *inter diversas tribulationes et tentationes stet, sicut incus, quæ licet semper verberetur, non tamen dat tergum, neque concavitatis formam in se recipit, sed eadem semper manet. Pro munitione ac castro semper Christum Dominum habeat, ad eumque belli tempore confugiat, dicatque: Esto mihi in Deum protectorem, et in locum refugii, ut salvum me facias.*

Tertio, quia tribulatio Christo crucifixo, Dei unigenito nos assimilat, ejusque opem accersit. Nam *non habemus Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato*, ait Paulus Hebr. 4. 15. Christianum ergo nullibi nisi in cruce Christi gaudere et gloriari cum S. Paulo decet Tot enim bona Deus abscondit et concludit in cruce Christi et Christianorum, ut ea scrutans Paulus passim in epistolis obstupescat Rursum Christus sua cruce dulcoravit nostras cruces, adeoque non tam nos, quam Ipse in nobis patitur. Quocirca S. Ephrem crucem gestabat in fronte, et ser de cruce magnifica ei dat elogia quæ recitavi Ezechiel. 9. inter quæ præcipua, et huic loco apposita sunt hæc: *Crux spes Christianorum, crux resurrectio mortuorum, crux afflictorum consolatio. Crux triumphus adversus dæmones, crux desperatorum spes, crux oppugnatorum murus: Crux infantium custos, virorum caput, senum corona, regum magnificentia. Crux Prophetarum prædicatio, Apostolorum comes, Martyrum gloriatio. Crux virginum pudicitia, sacerdotum gaudium. Crux Ecclesiarum firmamentum, et orbis terrarum securitas. Crux imbecillorum fortitudo, ægrorum medicina, monachorum fiducia.*

Quarto, quia tribulatio tollit duo summa hominis mala, scilicet peccatum, et concupiscentiam. Est ergo summum hominis bonum: est enim ipsa pœnitentia pro peccatis commissis, est et antidotum contra futura, quia directe adversatur concupiscentiæ Sicut ergo sal conservat carnes a putredine, ita tribulatio conservat corpus et animam a concupiscentia et peccato. Ideoque Deus tot tribulationibus vitam nostram opplevit, quia ille in statu hoc naturæ lapsæ et corruptæ, ad eam erigendam et sanandam sunt utiles, imo plane necessariæ; ideoque unicum ejus sunt remedium, summumque bonum Nonne gauderet lapis, si sensum haberet, quod scalpello polilur, fiatque statua elegans regis? lignum, quod runcina lævigetur, fiatque thronus principis? pannus, quod lixivio perfricatur et emundetur? etc. utique gauderet: ita prorsus justo gaudendum est in tribulatione *Quod enim est ignis auro, lima ferro, scalprum lapidi, cauterium cancro, runcina ligno, lixivium panno, ventilabrum tritico, sal carni, fornax pani, malleus contignationi, hoc justo est tribulatio*. Hinc tribulatio est tritura Dei, itaque dicta est a tribula, qua segetes tribulantur et triturantur, Isaiæ 21. 20. Audi S. Aug de Tempor barbarico c. 3. *Si aurum es, quid times paleam quid times ignem? simul quidem eritis in fornace, sed ignis paleas in cineres vertet, tibi sordes tollet. Si frumentum es, quid times tribulam? Non apparebis qualis antea eras in spica, nisi tribula conterendo a te separaverit paleas. Si oleum es, quid times pressuram præli ? non declarabitur species tua, nisi etiam pondus lapidis a te separaverit amurcam*. Unde B Antiochus homil. 79. *Sicut cera*, ait, *nisi recalescat, aut permolliatur, non facile in se recipit sigilli impressionem: ita et homo, nisi laborum et multivariæ infirmitatis probetur exercitio*. Hoc est quod ait Dominus Isaiæ 48. 9 *Laude mea infrænabo te, ne intereas:* laude, id est tribulatione: hæc enim est frænum concupiscentiæ, ideoque laus Dei. Et Thren. 1 13 *De excelso misit ignem in ossibus meis, et erudivit me: expandit rete pedibus meis*. Tribulatio enim est rete Dei, quo homines piscatur et invitos ad se trahit Tribulatio est disciplina generis humani, ut fuse ostendit noster Gretserus l 5 de Cruce c. 22 et sequent Quocirca nullam gratiam dat Deus hominibus, nisi prævia tribulatione. ut ait S Marcus Anachoreta.

Quinto, quia si in tribulatione tristeris et doleas, auges tribulationem et dolorem, ac minuis meritum per mixtionem minoris patientiæ, vel impatientiæ. Sin autem in ea gaudeas et exultes, minuis tribulationis sensum, et auges meritum per incrementum patientiæ. Summus enim actus gradusque patientiæ est, pati exultanter. Si ergo sapis, tribulationem animose excipe cum gaudio non torpide et invite cum tristitia: sic enim minuet tibi pœnam, et augebit coronam.

Sexto, quia tribulationes omnibus virtutibus, quæ in arduo sitæ sunt, uberem materiam et exercitium suggerunt: virtutes autem gaudent, cum occasionem et objectum habent, in quod suum vigorem exerant, suumque decus ostendant. Unde Philo l de Quærenda cognit. erud. gra. asserit animam festum agere, quando æmulando res optimas capessit laborem, quo ad perfectionem contendat: quare virtutem amanti dulcescere laborem, tribulationes esse gaudio et voluptati.

Septimo, tribulatio facit hominem excelsum, et seculo majorem, ut in cœlo res et spes suas ponat, quasi aquila despiciat hoc terræ punctum, omnesque in eo fortunæ flatus, fluctus et ludibria videat et rideat juxta illud Isaiæ 58 14 *Tunc delectaberis super Domino, et sustollam te super altitudines terræ, et cibabo te hæreditate Jacob patris tui*. Vide ibi dicta. Vidit hoc per umbram Seneca lib. de Provid. cap. 4. *Prospera*, inquit, *in plebem et vilia ingenia deveniunt, at calamitates terroresque mortalium sub jugum mittere, proprium magni viri est*. Et c. 5. *Militares viri gloriantur vulneribus, calamitas virtutis occasio est : dux lectissimos mittit, qui nocturnis hostes aggrediantur insidiis. Præceptores plus laboris ab his exigunt, in quibus certior spes est. Numquam virtutis molle documentum est. Verberat nos et lacerat fortuna: patiamur, non est sævitia, certamen est*. Et c. 6 *Labor optimos citat Ignis aurum probat, miseria viros fortes; Vide quam alte ascendere debeat virtus*. Nazianzenus Epist. 64. ad Philagrium, laudat illud Stoicorum: *Vir bonus beatus est etiamsi in Phalaridis tauro concremetur*. Præclare Gerson parte 2. serm. de omnibus Sanctis: *Ut*, ait, *arca Noe, quo magis abundarunt aquæ diluvii, tanto altius ferebatur; sic mansuetus animus, quo majores erunt tribulationis undæ tanto erit excelsior*

Quocirca animæ generosæ Deumque fervido amanti nil optabilius est, nil jucundius, nil dulcius quam multa pro eo pati. Cujus rei causa est multiplex, sed maxime triplex. Prima, quod animæ sanctæ intente amant Deum: amorem autem in eum, nulla in re magis ostendere possunt, quam si pro eo dura patiantur vel agant. Rursum vident Christum pro se tanta passum: ut ergo eum imitentur, utque ei vicem quam possunt reddant, et amorem amori rependant, desiderant pati cum eo et pro eo, sitiunt cruces et dolores, dicuntque cum S. Ignatio: *Amor meus crucifixus est*. Ita S. Laurentius ad tyrannum: *Para*, ait, *eculeos, bestias ignes, craticulas, et quidquid tormentorum excogitare potes: hæc omnia aveo et ambio. Non est famelicus qui ita desideret cibum, sicut ego tormenta tua. Illa ergo expedi, et famem meam exsatia*. S Xaverius cum Gentiles eum persequerentur ad necem, ideoque subinde in arboribus pernoctaret, idem in naufragiis, cum in medio mari natans fluctibus jactaretur, orabat: *Domine, ne hanc crucem mihi auferas, nisi majorem immittas*. Quocirca ita cœlestibus consolationibus affluebat, ut eas non capiens exclamaret: *Satis est Domine, satis est:* in tribulationibus vero: *Non satis est Domine, non satis: da plus pati* Ita P. Luceros in ejus vita l 1. c. 7. Edmundus Campianus primus in Anglia e Societate Martyr, vere Campianus, id est, pugil Christi, audita sententia mortis, Deo sibique gratulando cecinit, *Te Deum laudamus*, ac protractus ad supplicium in theatro consistens: *spectaculum*, ait, *facti sumus mundo, angelis et hominibus Gaudeo et gratulor mihi de hac felici sorte, quod Martyr morior: nunc vivo, nunc triumpho*. Quare instar Samsonis, qui plures moriens quam vivens occidit, plures in morte quam in vita suo zelo et martyrii exemplo ad fidem orthodoxam convertit, uti habet ejus vita. Eximius et choragus in hac re fuit S. Andreas, qui visa cruce

sibi parata jubilans exclamavit: *O bona crux, quæ decorem ex membris Domini suscepisti, diu desiderata, sollicite amata, sine intermissione quæsita, et aliquando cupienti animo præparata: accipe me ab hominibus, et redde me magistro meo, ut per te me recipiat, qui per te me redemit.*

Secunda, quod Deus eos qui amore sui patiuntur vicissim amplectatur, solatur, et fel passionis melle consolationis divinæ dulcorat. Id experti sunt Martyres, qui in eculeis et tormentis lætitia gestiebant, hymnos et laudes Christo canebant. Id experiuntur omnes, qui libenter adversa pro Deo sustinent. Ita Psaltes: *Secundum multitudinem*, inquit, *dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.* Ps. 93. 19. et Paulus: *Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra.* 2. Cor. 1. 5. Mensura ergo passionis, mensura est consolationis, et quo major passio, eo major accedit consolatio. Hujus rei typo Deus Mosi in Mara dedit lignum, quod dulcoraret aquas amaras. Exodi 15. 25. Lignum enim hoc figura fuit crucis Christi, quæ omnes adversitatum amaritudines dulcorat, ut ibidem dixi. Qua de causa sancti cruces non tolli, nec mitigari sed augeri postulabant dicentes illud Pii V. Pont. acribus calculi doloribus afflicti: *Domine, auge dolorem, auge patientiam.* Ita S. Teresia orabat: *Domine, aut pati aut mori.* Vitam enim meam aliud esse nolo, quam te amare, pro te laborare, pro te pati. Alia Sancta dicebat se non desiderare brevem vitam et celerem mortem, quia in cœlo nulla est passio: desidero ergo vivere diu, quia desidero diu pati pro amore Dei, non tantum martyria, sed et morbos, calumnias, infortunia, et quævis adversa. Amanti ergo dulcis est virtus, dulcis patientia, dulcis fortitudo, aiebat Cato. Divinus S. Marcus et Marcellianus: *Nunquam tam jucunde epulati sumus, quam hæc libenter Christi causa perferemus.*

Tertia, quod cogitent passionem esse modicam et brevem, ac mox pro ea se recepturos immensam et æternam gloriam. Habent enim illud præmeditatum: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Id enim quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis*, 2. Corinth. 4. 17. Ita S. Stephano videnti cœlos apertos, Christum-que coronam cœlestem ostentantem, lapides torrentis dulces fuerunt. Ita S. Franciscus: *Tanto*, ait, *est gloria quam expecto, ut me omnis; morbus, omnis mortificatio, omnis humiliatio, omnis pœna delectet.* Nimirum sentiebat quam dulcis sit crux Christi; ac proinde crux non erat ei crux, sed vitæ et gaudii dux. Felix, cui tribulatio dulcescit qui cum B. Catharina Senensi dulcia hujus vitæ pro amaris, amara pro dulcibus accipit. Sane qui tot tantaque bona, quæ in cruce et tribulatione Deus recondidit, pervidet et gustat, eam dulcissimam judicat, experitur et sentit, cruci que concinit, *Dulce lignum, dulces clavos, dulcia ferens pondera.* In cruce ergo est vera dulcedo, vera consolatio, verum gaudium. Amplectere scribens, et ita esse experiaris.

Expertus id est S. August. Unde in Medit. c. 7. *nihil*, ait, *quæso sine te Domine mihi dulcescat, nihil complaceat, nil pretiosum, nil præter te mihi arrideat speciosum. Vilescant, obsecro, absque te mihi omnia, sordeant universa: quod tibi adversum est, sit mihi molestum: et tuum beneplacitum sit mihi indeficiens desiderium. Tædeat me gaudere sine te, et delectet contristari pro te.* Quocirca S. Chrysost. hom. 4. de Pœnit. docet tribulationem esse spiritualem mercaturam, in qua anima patientis ingens sibi parat lucrum. Ita in morbis, mortalitate et morte fortiter studium et gaudendum esse Christiano docet S. Cyprian l. de Mortalitate. *Nisi præcesserit*, ait, *pugna non potest esse victoria: cum fuerit in pugnæ congressionem victoria, tunc dantur vincentibus et coronæ. Nam gubernator in tempestate dignoscitur, in acie miles probatur. Delicata jactatio est, cum periculum non est: conflictatio in adversis, probatio est veritatis. Arbor quæ alta radice fundata est, ventis incumbentibus non movetur: et navis quæ forti compage solidata est, pulsatur ictibus nec foratur: et quando area fruges terit, ventus grana fortia et robusta contemnunt; inanes paleæ flatu portante rapiuntur. Sic et Apostolus Paulus post naufragia, post flagella, post carnis et corporis multa et gravia tormenta, non vexari, sed emendari se dicit in adversis, ut dum gravius affligitur, verius comprobetur.* Vide nostrum Gretzerum toto l. 5. de Cruce, qui est de cruce spirituali sive tribulatione. Quin et Seneca epist. 78. contra dolores hoc dat remedium: *Vir magnus et prudens, ait, animum deducit a corpore et multum cum meliore et divina parte versatur. Hoc solatium vasti doloris est, quod necesse est desinas illum sentire, si nimis senseris.* Et mox: *Toto contra illum pugnet animo: vincetur si cesserit; vincet, si se contra dolorem suum intenderit. Si longus est, habet intercapedinem, dat refectioni locum. Brevis morbus ac præceps alterutrum faciet, aut extinguetur aut extinguet.* Ita Agesilaus Rex Spartæ, teste Plut. in Lacon. cum ardaret podagræ doloribus, eumque invisisset Carneades atque exiret tristis: *Mane*, inquit, *Carneades: nihil enim illinc huc pervenit*, ostensis pedibus et pectore. Sentiens pedes quidem dolere, sed pectus animumque dolore vacuum esse.

Hæc omnia veriora et majora sunt in ea tentatione, quæ oritur ex persecutione, de qua proprie loquitur S. Jacobus. Huic enim propria materia gaudiorum est multiplex.

Prima, quod talis patiatur ob fidem, ejusque sit pugil et defensor, aut ob justitiam: qualibus Christus dicit: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam.* Matth. 5. Talis ergo est hyperaspistes, athleta et propugnator primæ et divinæ veritatis, veræ religionis, ac S. Ecclesiæ, pro iisque opes, vires et vitam dat prædæ, totis viribus dimicat, et sæpe occumbit; quod longe dignius et divinius est, quam pro rege, patria et republica dimicare et occumbere. Unde S. August. in Ps. 67. *Martyres*, ait, *in Ecclesiis summum locum tenent, atque apice sanctæ dignitatis excellunt.* Et S. Basil. hom. in 40. Martyres: *O sanctum*, inquit, *chorum! o sacrum ordinem! o cuneum inexpugnabilem! o communes generis humani custodes, legati apud Deum potentissimi, astra mundi, flores Ecclesiarum!*

Secunda, quod patiatur pro Deo ejusque lege, honore et amore. Unde facit se victimam nobilissimam

et holocaustum Deo, immolans ei corpus, sanguinem, vitam et mortem, juxta illud Sap. 3. 6. *Tamquam aurum in fornace probavit eos, et quasi holocausti hostiam accepit eos* Deum ergo mira honorat, æque ac delectat patiens ac vicissim Deus ejus quasi hostiæ sibi devotæ et consecratæ, possessionem capit, imo cum ipso et in ipso patitur, vincit et triumphat. Unde S Hieron. ad Hedibiam q 12. *Triumphus Dei*, ait, *est passio Martyrum et pro Christi nomine cruoris effusio, et inter tormenta lætitia*, etc. *Hic triumphus est Dei, Apostolorumque victoria.* Quocirca martyrium ex singulari Dei privilegio omnia peccata, quantumvis multa et enormia, expiat, omnesque pœnas eis debitas abolet, Martyremque illico in cœlum transmittit *Hoc est baptisma in gratia majus, in potestate sublimius, in honore pretiosius. Baptisma, in quo angeli baptizant. Baptisma in quo Deus et Christus ejus exultant· quod fidei nostræ incrementa consummat. quod nos de mundo recedentes statim Deo copulat*, ait S Cyprian. ad Fortun. præfat. de Exhort. martyr.

Tertia, quod Christo amoris vicem reddat, reponendo illi corpus pro corpore, sanguinem pro sanguine, vitam pro vita Unde S Chrys h 4. in ep. ad Phil. *Pro Christo pati*, ait, *munus est majoris admirationis, quam sit revera mortuos suscitare, et signa miranda patrare. Nam illic quidem debitor sum, hic vero debitorem habeo Christum.* Basilius Seleuciæ Episcopus in vita S. Theclæ scribit eam post superatas pro Christo bestias, ignes, carceres, etc. Deum orasse pro perseverantia. *Etiamsi*, ait, *in singulos dies mihi cum igne, belluis, vinculis, carceribus rem esse contingat: adeo mihi omne etiam mortis et discriminis genus pro pietate subeundum, ipsismet paradisi deliciis epulisque instructissimis potius ducitur; tantummodo digna quæ pro te et nomine tuo cruciatus tolerare semper possim, habear.*

Quarta, quod subeat martyrium, qui est nobilissimus actus fidei, charitatis, religionis, fortitudinis, ac proinde nobilissimam in cœlo et terra dat palmam et coronam. Vide dicta Oseæ 11. 12 et Tertull. in Scorpiaco Cypr. de Exhort. martyrii, et epist. ad Martyres. Quocirca Martyres in tormentis non tantum exultabant; sed etiam quo magis illa crescebant, eo magis pariter crescebat exultatio, ut viderentur sibi esse in atriis et ingressu cœli. Unde videntes eos etiam carnifices et præsides, stupebant, multique ad Christum convertebantur, alii indignabantur et frendebant, magisque torquebantur eorum gaudio, quam eos ipsi suis suppliciis torquebant. *Insultabant*, inquit S. Ephrem in Encomio Martyrum, *judicibus, quasi sensus doloris expertes, et quasi in alienis corporibus paterentur, dicentes: Si graviora habetis tormenta, admoveta nobis. Hæc enim nullius momenti sunt. Ignis vester frigidus apparet, tormenta inefficacia, percussores imbecilles, gladii vestri sunt ligna marcida: nihil quod nostræ respondeat et promptitudini et alacritati habetis: ad plura et majora toleranda consistimus.* Et inferius, *Non rogus ardens, non stridans flamma, non ignitæ sartagines, non ollæ ebullientes, non candentes laminæ, non ferratarum ungularum dentes. etc. deterruerunt animosissimos ac fortissimos Christi milites*, etc. *Cæsi quippe magno cum gaudio verberum ictus, tamquam summas delicias excipiebant. Nam cum lictorum manus eorum membra torquerent, visceraque nudarent. non tristi eos facie aspexerunt. neque inter tormenta gemitum ediderunt: verum hilariore ac lætiore vultu gaudia interna testati sunt: quippe quibus illi cruciatus pro consolationa erant ac regnia: afflicti, tentati, verberati, exquisitisque tormentis cruciati. Deum toto corde ac tota mente semper dilexerunt*, Et paulo post: *Læta quippe ac jucunda vobis fuit futurorum expectatio. quæ vos ita animavit et corroboravit, ut singulis horis nova vobis et acriora adhiberi cuperetis supplicia, neque ullis satiari potueritis.*

Denique passio et patientia non est in cœlo, nec paradiso, sed est in terra et statu lapso. Per patientiam ergo homo superat non tantum Adamum, sed et angelos: angeli enim status felicior. sed patientis est fortior. Quare S Laurent, v. g. fortior fuit angelis qui pati nequeunt. fortior, inquam, per patientiam, non unam et simplicem, sed variam et multiplicem · Hæc animia sunt tribulationum et persecutionum bona et gaudia, atque ideo ambienda et invidenda; adeoque si in angelos cadere posset invidia, utique invidérent nobis tanta passionis et patientiæ dona: quin et homines beati, si tristari possent, de hoc uno tristarentur, scilicet quod non plura pro Deo passi sint, nec amplius pro eo pati possint. Cum ego mane evigilamus. gaudeamus, et jubilemus, Deo quod diem illum nobis fecerit illucescere, quo multa ejus amore pati, multosque ei patientiæ, meritorum et virtutum cumulos offerre possumus; uti S. Mechtildem a Beatis sibi apparentibus edoctam et monitam fuisse, in gestis ejus legimus, idemque de se refert L. Blosius l. 4. Spirit. grat. c 3. *Omne ergo gaudium existimate fratres, cum in varias tentationes incideritis.*

Quæres tertio, quomodo licite possit gaudere Christianus in proprie dicta tentatione concupiscentiæ, v. g fornicationis, gulæ. superbiæ; cum eam fugere et deprecari nos jubeat Christus, ut oremus scilicet: *Et ne nos inducas in tentationem?* Resp. Jubet Christus id nos orare, Primo. ut non consentiamus tentationi, ait S. Aug. ep. 121. c 11. qui enim consentit, non qui sentit inducitur in tentationem. Unde S. Bern. de Inter. domo ait: *Molesta est lucta, sed fructuosa: quia si habet pœnam, habebit et coronam: non nocet sensus ubi non est consensus; imo quod resistentem fatigat, vincentem coronat.* Secundo, jubet simul orare, ut Deus amoveat a nobis tentationes, præsertim graviores et periculosiores. Homo enim memor et conscius suæ imbecillitatis, ac periculi consensus quod ingerit tentatio, communiter eam vitare et deprecari debet, non optare, vel accersere, uti exponunt et docent Tertull. Cyprian. Nyssen. et Chrys. in orat. Domin. Nunc.

Dico Primo: licet communiter oporteat fugere et deprecari tentationem ob periculum lapsus, ex humili agnitione fragilitatis nostræ; tamen posito quod Deus velit nos eam subire et pati, subeunda est cum gaudio; tum ut voluntati divinæ nos magis conformemus; tum ut eam facilius sustineamus et vincamus; tum ut dæmonem, qui eam suscitat, fortius profligemus. Nulla enim re ita vincitur dæmon, ac lætitia spirituali et gaudio. uti aiebat S. Antonius. Hujus rei symbolo de Machabeis invictis, imo hostium nume-

rosissimorum victoribus dicitur 1. Machab. 3. 2. *Et præliabantur prælium Israel cum lætitia.* Hæc enim lætitia dæmonem intimidat et dejicit, spemque vincendi et nocendi ei adimit. Nam, ut ait S. August. lib. 20. Civit. 8. *Dæmon est quasi canis a Christo ligatus, qui latrare potest, sollicitare potest; mordere omnino non potest, nisi volentem: persuadere enim potest, præcipitare non potest: spem autem persuadendi amittit, cum videt hominem in tentatione constantem, generosum, lætum et hilarem.* Audi S. Antonium in hoc genere exercitatissimum. *Si quod,* ait, *in pectoribus nostris malæ mentis et pavoris semen invenerint dæmones, mox quasi latrones qui deserta obtinent loca, cæptos cumulant timores, et crudeliter imminentes infelicem vexant animam: sin autem alacres fuerimus in Domino, et futurorum nos bonorum cupido succenderit, si semper omnia manibus Dei committimus, nullus dæmonum ad expugnandum valebit accedere.* Ita S. Athan. in ejus Vita. Quocirca S. Jacobus non ait, Optate tentationes, uti notat Abulens. in S. Matth. c. 4. q. 70. sed caute dicit, *Cum in varias tentationes incideritis, gaudium existimate,* q. d. Nolite vos ultro injicere in tentationes, sed ubi incideritis, sustinete eas cum gaudio. Ita Salmeron.

Dico Secundo. Tentatio quatenus sollicitat ad peccatum, appetibilis non est; sic enim proxima est causa peccati, quod summe est odibile: quatenus vero eadem est materia luctæ et victoriæ, augendæque virtutis et meritorum, appetibilis est, præsertim a viris generosis in Dei spe et amore defixis. Ita Dionys. Carth. l. de Remed. tentat. c. 7. Hinc David Ps. 25. 2. *Proba me Domine,* inquit, *et tenta me: ure renes meos et cor meum:* multa enim, eaque grandia bona confert tentatio. Præter enim generalia illa quæ de tribulatione jam recensui, particularia tentationum commoda sunt hæc. Primum, quod virtutem explorat et corroborat. *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis,* ait Eccles. cap. 27. 6. Sicut ergo vasa figuli, si haberent rationem et sensum, appeterent igne excoqui, ut eo perficerentur et solidarentur; ita justi Dei gratia et virtute suffulti, possunt flammam tentationis cupere, quæ in eis quidquid impurum est excoquet, et in virtute corroboret. Sicut enim in hieme et frigore calor per antiperistasim sese intendit, ita pariter virtus cum tentatione colluctans sese intendit: perinde ut pugil omnes vires exerit, quando cum acri antagonista ei congrediendum est. Unde Julius Cæsar optabat fortissimos hostes, ut in eos virtutem suam exercere et ostendere posset, utque eos debellans gloriosiorem nancisceretur victoriam: et Cato censuit Carthaginem non esse delendam, ut ipsa Romanis daret juge armorum exercitium, ne otio effœminarentur, eisque jugis esset cos virtutis. *Marcet enim sine adversario virtus.* Hinc tentatio libidinis, gulæ, superbiæ, etc. in Sanctis qui ei resistunt, magis auget firmatque castitatem, sobrietatem, humilitatem etc. Eleganter et vere S. Cyprian. lib. de Bono pudicitiæ. *Nihil,* ait, *animum fidelem sic delectat, quam integræ immaculati pudoris conscientia. Voluptatem vicisse, voluptas est maxima. nec ulla major est victoria, quam quæ de cupiditatibus refertur.*

Secundum, quod tentatio sit cos virtutis, mentis industriam Deique amorem exacuens, perinde ac cos acuit aciem gladii, et aqua modica injecta in ignem, eum magis accendit. Hinc Apostolus ait: *In his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.* Rom. 8. 38. Sanctus ergo optans tentationem, optat bellum, in quo gratia Dei vincat: quærit pugnam, in qua a Domino adjutus, hostem prosternat: desiderat occasionem, qua se fidelem Domino ostendat: ambit tentationem, in qua suam in Dei obsequio et amore constantiam toti mundo, angelis et hominibus manifestet. Ita miles optat prælium, ut suam fortitudinem et fidelitatem suo duci commendet; ut gloriosam victoriam, nomen, spolia et opes sibi paret; sic et Sanctus Dei amore fervens, optat tentationem, ut cum ea duellans ostendat quam Dei sit amans, et in ejus amore fidelis et constans, ut luctando vires exerat, virtutes augeat, et meritorum acervos accumulet. Nam, ut ait S. Leo ser. 1. de Quadrag. *Nulla sunt sine tentationum experimentis opera virtutis, nulla sine perturbationibus fides, nullum sine hoste certamen, nulla sine congressione victoria. Si volumus superare, pugnandum est.*

Tertium, quod tentatio hominem virtutibus illustrem deprimat, et in humilitate Deique timore contineat, ne in superbiam erectus, omnia secum perdat. Ita Paulus: *Ne magnitudo,* ait, *revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanæ, qui me colaphizet.* 2. Cor. 12. 7. et Eccles. c. 2. 4. *Omne quod tibi applicitum fuerit accipe, et in dolore sustine, et in humilitate tua patientiam habe: quoniam in igne probatur aurum et argentum, homines vero receptibiles in camino tribulationis:* Et Sap. 3. 5. *Deus tentavit eos, et invenit illos dignos se.* Præclare S. Greg. l. 2. Moral. c. 37. *Mira,* ait, *hac nobiscum dispensatione agitur, ut mens nostra culpa nonnunquam pulsatione feriatur. Nam esse se magnarum virium homo crederet, si nullum unquam earumdem virium defectum intra mentis arcana sentiret. Sed cum tentatione irruente quatitur, et quasi ultra quam sufficit fatigatur, ei contra hostis sui insidias munimen humilitatis ostenditur, et unde se pertimescit enerviter cadere, inde accipit fortiter stare.* Ita videmus subinde viros doctos et virtute eminentes pulsari tentatione pusillanimitatis, utique provido Dei consilio, ne scientia more suo eos inflet, ne virtus extollat. Sic sæpe una tentatio est cuneus ad vincendam aliam graviorem et periculosiorem. Ita legimus in Vitis Patrum, adolescentem stimulo carnis valde exagitatum, cum frustra remedia cætera tentasset, falsis criminationibus a sociis jussu Abbatis assidue appetitum eum excussisse. Post aliquod enim tempus rogatus ab Abbate, an adhuc ea pulsaretur? respondit; *Vivere non licet, fornicari libeat?*

Quartum, tentatio est stimulus spei et orationis: cogit enim hominem afflictum et periclitantem, ad Dei opem et gratiam implorandam confugere, utpote sine qua videt se tentationem non posse superare, sed certo vincendum. Unde Eccles. 2. 2. tentatis re-

medium et confugium assignans: *Deprime*, ait, *cor tuum, et sustine*, etc. *Sustine sustentationes Dei: conjungere Deo et sustine, ut crescat in novissimo vita tua*, et mox: *Crede Deo et recuperabit te, et dirige viam tuam, et spera in illum*, etc. *Respicite filii nationes hominum, et scitote, quia nullus speravit in Domino, et confusus est.* Unde Isaias c. 12 *Fortitudo mea*, ait, *et laus mea Dominus*, etc. 38 *Domine vim patior, responde pro me* Et Psaltes Ps 69. *Deus in adjutorium meum intende: Domine ad adjuvandum me festina*: et Ps. 117 7. *Dominus mihi adjutor, et ego despiciam inimicos meos*: et Psal. 120. 1. *Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi*; et Ps 22 1. *Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo? Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat adversum me prælium, in hoc ego sperabo* et Christus: *Confidite, ego vici mundum*, Joan 16 33.

Quintum, Deus suis in tentatione præsentissimus est, adest et astat, ut protegat, juvet et confirmet. Unde Ps. 90. dicit: *Cum ipso sum in tribulatione*: locus ergo Dei est tribulatio Quæris Deum? in tribulatione et tentatione invenies Unde Jeremias c. 10. 11 *Dominus*, ait, *mecum est quasi bellator fortis: idcirco qui persequuntur me, cadent, et infirmi erunt: confundentur vehementer.* Hæc enim ingens est et magnifica gloria Domini, quod sua gratia ita roboret homines debiles, et fragiles, ut omnia diaboli et carnis potentissima arma superent: qua de causa ipse eligit infirma mundi, ut confundat fortia *Ego ero ei murus in circuitu* ait Dominus Zach 2. 5. uti Elisæo misit currus igneos angelicorum exercituum, qui eum contra Syros defenderent, 4. Reg. 6 17. Vide Dionys. Carthus. l. de Remed. tentat. art. 25. Quare S Chrys tract. de Pœnit. *Fortiores*, ait, *nos tentamenta faciunt, persuadentque familiarissimos Deo fieri: torporem enim excutiunt et sanctum fervorem immittunt.*

Sextum, Deus amplissima præmia tentationem vincentibus promittit. *Qui vicerit*, ait, *faciam illum columnam in templo Dei mei*, Apoc. 3. 12 Ita S. Antonio Christus apparuit, dixitque, se cum gaudio ejus pugnas spectasse, eumque adjuvisse: *Quia*, inquit, *dimicando viriliter non cessisti, semper auxiliabor tibi, et faciam te in toto orbe nominari* Ita S. Athan in ejus Vita. Hinc tentationem vincens, aliis eamdem vincendi illustre dat speculum et exemplum, discitque tentatis compati, consulere, et opportuna remedia adhibere. Quocirca Conon Abbas cum a suo monasterio recessisset, ne baptizaret puellam speciosam, cujus specie sentiret stimulum carnis, obvium habuit S. Joannem Baptistam, qui illum cruce signans dixit: *Crede mihi Presbyter Conon, volebam te pro hac pugna mercede donari; sed quia non vis, ecce abstuli a te hoc bellum: mercede autem hujus operis carebis.* Ita Joannes Moscus in Prato spir. c. 3 Hinc Sancti in cœlis canunt cum jubilo: *Transivimus per ignem* (concupiscentiæ) *et aquam* (desolationis et despectus) *et eduxisti nos in refrigerium*, Ps. 65 12.

Septimum, tentatio mire mentem illuminat in via virtutis. *Nam qui non est tentatus, quid scit?* Eccli. 34. 9 Rursum eum cautum facit, circumspectum, vigilem, ut undique carni et peccato resistat. Unde S. Laurentius Justin. in Ligno vitæ tract de Patientia c. 4. *Sicut*, ait, *caro si sale non aspergitur, quamvis sit magna et præcipua, corrumpitur, ita et anima nisi tentationibus assidue saliatur, continuo resolvitur et relaxatur. Per ipsa namque tentamenta anima negligentiæ putredinem excutit, et in spiritus vivacitate conservatur. O quantos vidimus modicis tentationibus a magnis periculis protegi, et tentatione quadam timoris et corporali quadam ineptitudine a peste superbiæ liberari, qui alias quasi equi effrænes suis talentis superbirent!* Denique tentatio animum consolatur et tranquillat, quia post nubila Phœbus, post desolationem consolatio, post tentationem serenitas et exultatio. Deo ita juste ordinante succedit, ut ait Sara Tobiæ 3. 22 Quocirca, ut recte notat noster Jacobus Alvarez tr. de Victoria tentationis c. 2 mentium fortissimarum indicium est, hostium incursus non timere, nec tentationum molestia tristari, sed gaudere. Quarum robur Dominus apud Job c. 39. 21. et seq. sub figura illius equi generosi mystice eleganter describit dicens; *Terram ungula fodit, exultat audacter, in occursum pergit armatis, contemnit pavorem, nec cedit gladio.* Ubi vide S. Greg. qui inter alia ait: *Cum certamen passionis sibi appropinquare considerat, de exercitio virtutis exultat; nec terretur pugnæ periculo, qui victoriæ lætatur triumpho* Rursus Clim. gradu 27. *Nullum*, ait, *certius argumentum est, quod dæmones a nobis victi sunt, quam si nos acerrime oppugnent. Si enim illis omnino resistas fortissime, oppugnabunt te omnino acriter, ut quasi nihil proficientem a certaminibus revocent.* et inferius: *S. Arsilates dixit: Notavi mane ut plurimum inanis gloriæ et concupiscentiæ spiritus solere advenire: meridie vero acediæ, iracundiæ et tristitiæ; vespere autem infelices ventris stercorum tyrannos.*

Vis talium pugilum et heroum exempla? Accipe S. Antonius a dæmonibus laniatus et semimortuus relictus, provocabat eos, dicens: *Ecce ego hic sum Antonius, non fugio vestra certamina, etiamsi majora faciatis: nullus me separabit a charitate Christi*, psallebatque dicens: *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum.* Ita S. Athan. in ejus vita.

S. Hilar. S. Antonii discipulus. *In tantum exeso corpore, ut vix ossibus hæreret*, ait S. Hier. in ejus Vita, *quadam nocte cœpit infantum audire vagitus, balatus pecorum, mugitus boum, planctum quasi mulierum, leonum rugitus, murmur exercitus, et rursus variarum portenta vocum, ut ante sonitu, quam aspectu territus cederet. Intellexit dæmonum ludibria, et provolutus genibus Christi crucem signavit in fronte: talique armatus casside, et lorica fidei circumdatus, jacens fortius præliabatur, amoda videre desiderans quos horrebat audire, et sollicitis oculis hoc illucque circumspiciens, cum interea ex improviso splendente luna cernit rhedam ferventibus equis super se irruere: cumque inclamasset Jesum, ante oculos ejus repentino terræ hiatu pompa omnis absorpta est. Tunc ille ait: Equum et ascensorem projecit in mare*; et: *Hi in curribus et hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur.*

S. Joan. Climacus narrat S Ephr. cum sentiret se in altissima pace et tranquillitate mentis, quasi in cœlo terrestri impassibilitatis constitutum, rogasse

Deum, ut pristina tentationum certamine et prælio sibi restitueret, ut non perderet materiam merendi, et pertexendi suam coronam.

Joannes Moscus in Prato spir. c. 164. narrat Abbatem Victorem dixisse cuidam a pusillanimitate tentato: *Pusillanimes ex modica tentatione perturbantur, et magnam illam esse existimant: qui vero anima sani sunt, magis in tentationibus gaudent.*

In Vitis Patrum l. 5 libello 5. (sequor editionem nostri P. Heriberti) n. 19 quidam discipulus tentatus a spiritu fornicationis, adiit senem suum, a quo rogatus; *Vis rogo Dominum, ut subleoet a te molestiam istam?* respondit: *Video Abba, quia si laboro, tamen ex pondere laboris hujus considero fructificare me: sed hoc roga Deum, ut det mihi tolerantiam, per quam sustineam.* Cui Abbas: *Nunc agnovi, quia in magno profectu es fili, et supergrederis me.* Ibid. num. 40. narratur, quod Sara tredecim annis a Spiritu fornicationis impugnata, numquam oraverit ut rocaderet a se hujusmodi pugna, sed solum dixerit: *Domine da mihi fortitudinem.* Per tentationem enim sensim purgatur et purificatur anima, ut perveniat ad puritatem, et perfectionem pene angelicam.

S Dorotheus doctrina 13 narrat, monachum quemdam indoluisse, quod Deus ei ademisset tentationem qua pulsabatur, ac lacrymando amice dixisse: *Ergone Domine indignus sum qui patior, affligar et tribuler pro nomine tuo?*

Palladius in Lausiaca refert monachum similem suo Pastori dixisse: *Dominus liberavit me tentationum pugna, mihique pacem restituit.* Cui Pastor: *Revertere, oraque Deum, ut pugnam tibi restituat, ne incidas in teporem et negligentiam.* Reversus retulit ad Deum verba Pastoris. Cui Deus: *Recte dixit Pastor*, simulque ei tentationem restituit. Nam, ut ait S. Basil. orat. de Patientia: *Ut gubernatorem navis tempestas, athletam stadium, militem acies, magnanimum calamitas; sic Christianum hominem tentatio probat, et sicut athletas certaminum labores coronis ad se alliciunt, ita etiam homines Christianos probatio, quæ ex tentationibus descendit, ad perfectionem ducit, si modo cum decenti tolerantia ac omni gratiarum actione, quæ a Domino ordinantur, susceperimus.* Et S. August. in Ps. 60. *Vita nostra ait, in hac peregrinatione non potest esse sine tentatione, quia profectus noster per tentationem nostram fit; nec sibi quisque innotescit, nisi tentatus: nec potest coronari, nisi vicerit: nec potest vincere, nisi certaverit: nec potest certare nisi inimicum et tentationes habuerit.* Et S. Ambros. l. 4 in Luc. c. 4. *Non timeamus tentationes, sed magis gloriemur tentationibus, dicentes: Quando infirmamur, tunc potentes sumus. Tunc enim nectitur corona justitiæ*, etc. *Ergo qui vult coronari, tentationes suggerit. Et si quando tentaris, cognosce quia paratur corona. Nonne tentatio Joseph, virtutis est consecratio? nonne injuria carceris corona est castitatis?* Cassianus collat. 24. c. 25. *Majoro*, ait, *nobis per colluctationem tentationum laudis contulit præmia, benigna erga nos gratia Salvatoris quam si omnem a nobis necessitatem certaminis abstulisset. Etenim sublimioris præstantiorisque virtutis est passionibus ærumnisque vallatum manere semper immobilem, et acquirere quodammodo de infirmitate virtutem, quia virtus de infirmitate perficitur.* Idem collat. 18 c. 14. celebrat Religiosam quamdam petiisse a S. Athanasio fœminam pauperem et infirmam, sed molestam, ingratam et rixosam, cui serviret, ut in ea haberet exercitium patientiæ. Cumque ei diu magna et charitate et patientia servivisset, rediit *gratias relatura, eo quod ei secundum desiderium suum magistram patientiæ dignissimam providisset, cujus injuriis jugibus, ut quodam palæstræ oleo, quotidie roborata, ad summam animi patientiam perveniret.*

3. Scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur | *Probatio fidei*, idem est quod tentatio quæ præcessit: tentatio enim probat ejus qui tentatur fidem, virtutem, Dei amorem et constantiam: dat enim causam, cur dixerit in ea esse gaudendum. Hæc ergo est Jacobi argumentatio: In tentatione et tribulatione nolite tristari, sed potius gaudete; quia tribulatio, quæ non est aliud quam fidei vestræ probatio, operatur patientiam, quæ præstans est virtus, ac hujus vitæ quasi beatitudo. Ita Beda: *Cujus patientia, ait, vinci non potest, ille perfectus esse probatur: et illa ratio fuerit per patientiam exerceri, ut per hanc fides quam sit perfecta probetur.* Porro tribulatio operatur patientiam, non effective, sed materialiter et objective; perinde ac ligna operantur ignem, quia ei fomitem et pabulum suggerunt. Quare eam tantum operatur in viro fideli, patiente et constante. Nam in instabili, impatiente et inconstante operatur contrarium, scilicet impatientiam et indignationem. Audi S. Bernard. epist. 32. ad Abbatem S. Nicasii: *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio. Nec idcirco tamen immerito his quos in anxietate positos videmus, amicis nostris compatimur, quibus utique dum exitum ignoramus, defectum metuimus. Quoniam quidem sicut Sanctis et electis tribulatio operatur patientiam, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit: sic damnandis et reprobis tribulatio parit e contrario pusillanimitatem, pusillanimitas perturbationem, perturbatio desperationem; et illa interimit*, etc. *Quorirca studeat humilis prudentia tua non vinci a malo, sed vincere in bono malum: vinces autem, spem tuam fortiter in Deo figendo, et rei finem longanimiter expectando.*

Nota Jacobus ad gaudium in tribulatione, excitat vocando eam probationem fidei, q. d. Tentatio non tam est tribulatio et afflictio, quam probatio et exploratio fidei vestræ. Gaudete ergo, quod per eam Deus fidem vestram probet et exploret; ac vos vicissim eam fortiter ac exultanter sustinendo, probate et ostendite vos illi esse fideles, ac paratos pro ejus fide et amore longe plura et majora tolerare. Gaudium enim in tribulatione, signum est perfectæ fidei et virtutis. Nam, ut ait Aristot. signum habitus et radicatæ virtutis est, si quis eam operetur et exerceat, non cum tristitia, sed cum delectatione et gaudio. Sapienter Seneca lib. 1. de Providentia: *Deus*, ait, *bonos, ut severi patres durius educat, aitque: Operibus, doloribus ac damnis colligant robur*, etc. *Ecce par Deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compositus, spectaculum Deo dignum. Fortuna, ut gladiator, fortissimos sibi pares quærit, alios fastidio transit. Ignem experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormentum in Regulo,*

venenum in Socrate, mortem in Catone. Gaudent magni viri aliquando rebus adversis, non aliter quam milites fortes belli triumpho. Dicant ergo: digni visi sumus Deo, in quibus experiretur quantum humana natura possit pati. Et superius: *Sapiens manet in statu et quidquid evenit in suum colorem trahit, ut mare flumina.* Idem l. de Ira sub initium: *Invalidum omne,* ait, *natura querulum est: nec quidquam magnum, nisi quod simul et placidum.* Et inferius: *Naufragio nuntiato Zeno, cum omnia sua audiret submersa: Jubet,* ait, *me fortuna expeditius philosophari.* Idem l. de Tranquillitate: *Minabatur,* ait, *Theodoro philosopho Tyrannus mortem, et quidem insepultam. Tum ille, Habes, ait, unde tibi placeas. Hemino sanguinis in tua potestate est. Nam quod ad sepulturam attinet, o te ineptum si putas interesse, intra terram, an supra putrescam. Canius Julius a Caio Cæsare duci jussus: Gratias,* ait, *ago tibi optime princeps:* lamentantibus amicis: *Vos, ais, quæritis an animæ immortales sint ego jam sciam. Et Alteri: Observare,* ait, *proposui, an sensurus sit animus, exire se,* etc. *Fortunæ ergo dic: cum viro tibi negotium est, quære quem vincas.* Hæc locis citatis Seneca, sed sparsim, non junctim: selegi enim ex eo acutiora et meliora

Probatio fidei vestræ patientiam operatur.] Dices, Contrarium dicit Paulus Rom. cap 5 vers. 3. nimirum: *Gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem.* Ergo probatio non causat patientiam, ut ait Jacobus; sed potius ab ea causatur, ut ait Paulus, ejusque est effectus Resp Prima, sæpe duæ res sibi invicem sunt causæ, ut una alteram quasi causa producat, et vicissim ab ea producatur quasi effectus. Sic calor producit ignem, et ignis vicissim calorem. Sic vapor causat pluviam, et pluvia vicissim vaporem. Sic ex aere humido fit aqua, et ex aqua vicissim fit aer.

Secundo probatio causat patientiam materialiter et objective, uti jam dixi; patientia vero causat probationem effective, quia facit hominem probatum, ut nimirum ejus fides et virtus omnibus sit probata et explorata.

Tertio et genuine, pro *probatio* hic græce est δοκίμιον, apud Paulum vero est, δοκιμὴ δοκίμιον, autem est ipsa res, puta tribulatio quæ perscrutatur, examinat probat, tentat et explorat hominis animum, fidem et virtutem; sicut δοκιμασία est ipsa rei examinatio perscrutatio, probatio, inquisitio et exploratio: δοκιμὴ vero est terminus probationis et examinationis, puta ipsum experimentum, documentum, specimen. Recte ergo Jacobus dicit, quod ipsa tribulatio quasi δοκίμιον, id est *probatio,* hoc est proba, qua probatur et exploratur hominis fides, operatur patientiam, id est, suggerat materiam exercendæ, confirmandæ et augendæ patientiæ. Recte quoque dicit S. Paulus, quod patientia operatur δοκιμὴν, id est *probationem,* hoc est effectum et terminum probationis; quia facit ut probatus et exploratus sit animus patientis, nimirum quod Deum, fidem et cœlum rebus omnibus lætis et tristibus anteponat utpote pro quo tanta sit passus et plura pati paratus. Quocirca hæc probatio operatur, excitat, acuitque spem, quia facit ut patiens qui suam virtutem in tot adversis Deo probavit, certo ab eo speret coronam et bravium gloriæ cœlestis, quod in agone patientiæ legitime certantibus promisit.

Nota: Pro *patientiam* græce est ὑπομονὴν, id est, *sustinentiam* et *perseverantiam*, ut scilicet constanter et perseveranter toleremus longas durasque persecutiones et tribulationes, longanimiter expectantes Dei opem, consolationem et liberationem. q. d. Esto o Christiani, diutina et continua sit hæc vestri persecutio, esto graviter vos affligat, perseverate tamen in fide et patientia, ut eam perficiatis et protrahatis usque ad ultimum vitæ spiritum, si opus sit, expectantes refrigerium non in hac vita, sed in futura, eaque æterna. Et hoc significat Græcum verbum compositum κατεργάζεται, id est *peroperatur*, hoc est, plene et perfecte operatur, quia plenam, continuam et perfectam patientiam, in eaque perseverantiam usque ad mortem operatur: Præclare Isidorus Pelus. l. 3 epist. 26 ad Cassium: *Præcedit,* ait, *coronam probatio, probationem victoria, patientia victoriam, afflictio atque tentatio, seu exploratio patientiam.* Et Laurent. Justin. de Patientia c. 3 *Quemadmodum,* ait, *in corporibus reparat sanitatem medicina, sic in animabus patientiam tribulatio generat.*

Hujus probationis causa Superiores, præsertim Religiosorum, eis subinde ardua et naturæ repugnantia præcipiunt, vel afferunt, ut eorum virtutem probent, excitent et acuant; adeoque in Vitis Patrum legimus, illud apud eos vulgare fuisse Censuisse enim eos, Superiorem qui subditum non exercet, atque mortificationis, patientiæ, obedientiæ, aliarumque virtutum occasionem et exercitium non suggerit, inhumanum esse; perinde ac inhumanus est pater, qui filio famelico cibum poscenti negat: pari enim modo hæc probatio cibus et pabulum est animæ, eam instar panis roborans et confortans. Quocirca in nonnullis Religionibus regula et praxis est, ut Superior quotannis subditis singulis hanc probationis materiam ingerat, eosque tentet, negando nonnulla alias dari solita, vel subtrahendo concessa, vel jubendo insueta Subditus ergo, cum quid tale ingruit, non cadat animo, sed cogitet, hanc esse solitam Superiorum legem et praxim; illudque accipiat quasi probationem, quæ patientiam operatur, ne illa carens exercitio, desuetudine rubiginem obducat. Sane non tantum novitiatus, sed et religio ipsa, non aliud est, quam continua probatio. Lege Dorotheum et Climachum gradu de Obed Cassian l. 4. de Inst. c. 23. et seq.

4. Patientia autem opus perfectum habet.] Est hic duplex lectio et intellectio. Aliqui enim codices legunt *habet* in indicativo, alii *habeat* in optativo, vel imperativo; Græca enim habent ἐχέτω, id est, *habeat* vel *habeto*: et ita legunt Didymus OEcum. Beda, Pagnin. Tigur. Vatab. et multa Biblia Latina: Syrus vertit, *habebit*, id est, *habeat*, vel *habet*, phrasi Hebræa et Syra: Hebræi enim futuro utuntur tam pro imperativo et optativo, quam pro indicativo, quo carent Hinc aliqui utramque lectionem ita conciliant: *habet*, inquiunt, id est, habere debet, oportet ut habeat. Idque valde congruit cum eo quod sequitur: *Ut sitis perfecti, et integri, in nullo deficientes.* q. d. Patientia vestra habeat opus perfectum, id est, sit constans, continua et plena, nullis ærumnis, vel doloribus cedens, nulla duratione fatiscens, sed fortis, sui semper similis, crescens et invicta, *ut sitis perfecti et*

integri. Multi enim Christiani illo ævo initio ferventes, stabant fortes in primis persecutionis insultibus, sed illis quasi arietibus continuo iteratis pulsati, fatigabantur animoque cadebant. Hos ergo animat et roborat Jacobus, ut quod bene cœperunt, constanter perficiant usque ad mortem et martyrium, juxta illud Tert. de Patientia c. 8: *Fatigetur alicuus improbitas patientia tua*. Et: *In omnibus patiens ero, alioqui cruciabor impatientia mea*. Sic hodie multos videmus patientes, sed imperfectos, ideoque ex parte impatientes, qui dicunt: Vellem pati istam persecutionem, istam tribulationem, istam injuriam, istum morbum, istud malum; at pati nequeo illam et illam: vellem pati ab hoc, vel isto, v. g. extero et hoste meo, at ab amico, filio, discipulo, in quem tot beneficia contuli, quem promovi et evexi, tanta pati non possum; vellem pati ad unum alterumve diem, mensem vel annum: at tot annos sine spe exitus et finis pati intolerabile est; vellem pati hoc istove modo, at ille modus qui mihi offertur, novus est, inauditus, et vires meas superans. Hæc est patiens impatientia, et impatiens patientia, nec piscis, nec caro, sed mixtum ex utroque, quæ onus sibi adauget, dolorem et cruciatum duplicat. Patiens vero et perfecta patientia cupit pati quidquid mali a quocumque, quantumcumque, quomodocumque irrogatum fuerit. Tales fuerunt Martyres de quibus canit Ecclesia:

Hi pro te furias, atque ferocia
Calcarunt hominum sævaque verbera,
Cessit his lacerans fortiter ungula,
    Nec carpsit penetralia.
Cæduntur gladiis more bidentium.
Non murmur resonat, non querimonia;
Sed corde tacito mens bene conscia
    Conservat patientiam.

Porro patientia habere debet opus perfectum tripliciter. Primo, perfectum in se, puta in fortitudine et continuatione tolerantiæ usque ad finem cruciatus et vitæ, ut non deficiamus in tribulationibus, sed audiamus a Christo: *Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis; et ideo ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum*, Lucæ 22 v. 28. Secundo perfectum in fine, ut scilicet patiatur pro Christi fide, justitia, aut virtute. Tertio, perfectum in comitatu innocentiæ, cæterarumque virtutum, ut scilicet patiens sit innocens, et purus ab omni peccato et vitio. Quid enim prodest tibi pati injuriam, si avaritiæ, gulæ, luxuriæ indulgeas? Ita Salmeron.

Ita S. Lydwina cum vigesimum octavum in sua infirmitate annum ageret (passa est autem annis 38.) ardens desiderio martyrii, in ecstasi vidit coronam pretiosissimam, gemmis diversorum colorum egregie variegatam, necdum tamen in orbem penitus absolutam: petiit ergo multa pati pro Christo, ut hunc orbem absolveret. Exaudivit enim Deus, misitque milites, qui eam conviciis et verberibus male mulctarunt. Angelus deinde ad eam venit instar solis splendidus, aitque ad eam: *Salve charissima soror. Ecce nunc absoluta est corona, quam nuper imperfectam vidisti; propter inverecundos contactus virorum illorum, noveris te repositum fuisse in vestigiis Salvatoris. Ludibria et vulnera corpori tuo imposita fuere gemmæ quas in illa corona et adesse vidisti, et deesse*. Ita habet ejus vita t. 2. Surii.

Secunda lectio est: *patientia opus perfectum habet*. Ita legunt codices Romani, Lyran. Thomas Anglicus, Hugo, Dionys. et alii multi. Sensus est, q. d. Gaudete in tribulationibus, quia illæ patientiam operantur: patientia autem est res eximia et perfecta: illa enim facit, *ut sitis integri et perfecti* quaquaversum.

Quæres, Quomodo patientia sola præ temperantia, fide, spe, charitate, cæterisque virtutibus dicatur perfecta, et habere opus perfectum? Resp. Certum est charitatem et religionem, utpote quæ proxime Deum respiciunt, ex objecto esse nobiliores et perfectiores patientia: aliunde tamen patientia habet opus perfectum, idque multipliciter. Primo, quia patientia omnia sustinens et in finem usque perseverans (hanc enim significat Græcum ὑπομονή) virtutum consummationem efficit et conservat: crux enim continua est velut instrumentum, v. g. runcina, scalpellum, penicillus quo nos expolit perficitque Deus. Sic enim *Christus per passionem consummatus est*. Hebr. 2. 10. Patientia ergo est in choro cœtuque virtutum id, quod in domo est tectum. Sicut enim tectum incolas domus ab æstu, frigore, procellis, imbribus, ventis, etc. tutatur, eaque propulsat; ita patientia hominem a procellis quarumlibet tentationum et adversitatum defendit, easque in se excipit et elidit: perinde ac lana mollis excipit et elidit impetum tormenti et globi ferrei. Quocirca nulla virtus potest esse, vel consistere sine patientia. Vera enim humilitas esse nequit nisi per patientiam toleret contemptus et probra. Vera paupertas esse nequit, nisi per patientiam toleret inopiam, famem, sitim, nuditatem. Vera charitas esse nequit, quæ per patientiam non toleret infirmitates proximorum, quin et hostium. Unde Tertull. lib. de Patientia c. 11. et 12. docet nullam esse virtutem, quæ non comitem, imo ducem habeat patientiam, adeoque complexionem virtutum quam Apostolus 1. Cor. 13. assignavit charitati, ipse assignat patientiæ. *Dilectio*, ait, *summum fidei Sacramentum, Christiani nominis thesaurus, quam Apostolus totis viribus Spiritus Sancti commendat, cujus, nisi patientiæ disciplinis eruditur? Dilectio*, ait, *magnanimis* (Noster vertit *patiens*) *est: ita patientiam exercet. Benefica est: malum patientia non facit. Non æmulatur; id quidem patientiæ proprium est. Nec protervum sapit: modestiam de patientia traxit. Non inflatur, non protervit: non enim ad patientiam pertinet. Nec sua requirit, suffert* (alii legunt *si offert*) *sua, dum alteri prosit: nec incitatur. Cæterum quid impatientiæ reliquisset? Ideo* ait, *dilectio omnia sustinet, omnia tolerat: utique quia patiens. Merito ergo nunquam excidet; nam cætera evacuabuntur. Exhauriuntur scientiæ, linguæ, prophetiæ: permanet fides, spes, dilectio. Fides quam Christi patientia induxit: spes, quam hominis patientia expectat: dilectio, quam Deo magistro patientia comitatur*. Nullus enim, nisi vehementer amans Deum, fidem et virtutem, potest perfectam patientiam obtinere. Unde S. Ignat. Laur. Vinc. etc. qui fuerunt specula patientiæ, fuerunt pariter specula charitatis, ut merito Trajanus Imper. videns S. Ignatii ardores ad martyrium, dixerit: *Nulla gens pro Deo suo tanta toleravit, atque Christiani pro suo Christo*. Aurum ergo patientiæ Christianæ, non nisi in fornace charitatis coquitur et formatur.

Secundo, quia ὑπομονή, id est, perseverans patientia, et patiens perseverantia, coronat et perficit studium agonis et vitæ humanæ: durat enim usque ad finem vitæ, ideoque quasi omnium victrix patientem deducit usque ad mortem, et sæpe ad martyrium, ac

per illud ad maritum in cœlis patientiæ et victoriæ bravium. Hoc est quod aliis verbis explicans ait Jacobus v. 12. *Beatus vir qui suffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Tritum est illud: *Omnes virtutes certant, sola perseverantia vincit et coronatur.* Vere S. Aug. Nemo potest custodire spem futuræ vitæ, nisi qui patientiam habuerit in laboribus præsentis vitæ. In hoc stadio patientiæ nobis quasi dux præivit Christus. Causam dat Apost. Hebr. 2. 10. *Decebat enim eum propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare;* Syrus. *perfectum facere;* græce τελειῶσαι; id est perficere, immolare, consecrare, coronare, glorificare. Ecce hæc omnia præstitit Christo, nobisque præstat passio et patientia: vide ibi dicta. Itaque patientiæ hic significat perseverantiam in patiendo: hanc enim significat ὑπομονή. et hæc habet opus perfectum, quia totam vitam complectitur, et durat in finem usque ad mortem. Unde ipsa sola coronam gloriæ plene meretur, meritamque illico accipit de qua præclare S. Bern. ep. 129. *Perseverantia.* ait, *est vigor virium, virtutum consummatio, nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium. Soror est patientiæ, constantiæ filia, amica pacis, amicitiarum nodus, unanimitatis vinculum, propugnaculum sanctitatis. Tolle perseverantiam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Denique non qui cœperit, sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Idem l. 5 de Consid. c. ult. *Quis sustinet,* ait, *et perseverat in amore, nisi qui æmulatur æternitatem charitatis? nempe æternitatis quamdam imaginem perseverantia præ se fert. Denique sola est, cui æternitas redditur, vel potius quæ æternitati hominem reddit.* Idem (vel quisquis est auctor) s. de obedientia ejusque gradibus: *Incipere,* ait, *multorum est, perseverare paucorum. Perseverantia singularis est filia summi regis, virtutum fructus, earumque consummatio, totius boni repositorium, virtus sine qua nemo videbit Deum, neque a Deo videbitur: finis est ad justitiam omni credenti, in qua virtutum conventus reverendum sibi thalamum consecravit. Quid enim currere prodest, et ante metam cursus deficere? Sic currite ut comprehendatis, dicit Apostolus. O quam perseveranti pede cursum suum perfecerat, qui dicebat: Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona justitiæ.* 2. Timoth. 4. Plura de perseverantia dixi Act. 11. 23.

Tertia, quia patientia est quasi lorica et clypeus, qui omnia mala, quasi tela, ab homine avertit et repellit, ac contraria bona conciliat. Ipsa enim omnes animi motus, æstus, concupiscentias, passiones regit, mitigat, sedat, componit, omnesque animæ affectus ad æquitatem redigit, et quasi complanat. Unde sequitur miræ animæ pax, plenumque sui dominium. Patiens enim est sui suorumque affectuum dominus, iisque quasi Rex imperat. An non ergo perfectus est? Hoc est quod ait Christus: *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Causam dat S. Thom. 2. 2. q. 136. art. 2. ad 2. *Per patientiam,* inquit, *dicitur homo animam suam possidere, in quantum radicitus evellit passiones adversitatum* (puta tristitiam, iram, invidiam, vindictam, etc. quæ suscitantur per adversa) *quibus anima inquietatur.* E adverso impatiens non possidet suam animam, sed eum ipsa possidetur ab ira et impatientia, ac consequenter a Satana. Duro ergo tyranno dure servit instar mancipii. *Patientia,* ait S. Gregor. *est aliena mala æquanimiter perpeti, et contra eum qui irrogat nullo dolore moveri.* Audi Tertull. lib. de Patientia c. 15. *Patientia fidem munit, pacem gubernat, dilectionem adjuvat, humilitatem instruit, pœnitentiam expectat, exomologesin assignat: carnem regit, spiritum servat: linguam frænat, manum continet, tentationes inculcat, scandala pellit, martyria consummat: pauperem consolatur, divitem temperat: infirmum non extendit, valentem non consumit: fidelem delectat, Gentilem invitat: servum domino, dominum Deo commendat: fœminam exornat, virum approbat; amatur in puero, laudatur in juvene, suspicitur in sene: in omni sexu, in omni ætate formosa est.*

Magistrum Tertullianum imitatur discipulus S. Cyprian. lib. de Bono patientiæ. *Patientia,* ait, *est, quæ nos Deo, et commendat et servat. Ipsa est quæ iram temperat, quæ linguam frænat, quæ mentem gubernat, pacem custodit, disciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam comprimit, incendium simultatis extinguit, coercet potentiam divitum, inopiam pauperum refovet, tuetur in virginibus beatam integritatem, in viduis laboriosam castitatem, in conjunctis et maritatis individuam charitatem: facit humiles in prosperis, in adversis, fortes, contra injurias et contumelias mites. docet delinquentibus cito ignoscere; si ipse delinquas, diu et multum rogare: tentationes expugnat, persecutiones tolerat, passiones et martyria consummat.*

Quocirca S. Basil. in Admonitione ad filium spirit. docet patientiam esse singulare medium ad acquirendam perfectionem. *Fili,* ait, *patientiam arripe, quia maxima est virtus animæ, ut velociter ad sublimitatem perfectionis passis ascendere. Patientia grandis est medela animæ: impatientia autem est pernicies cordis.* Et S. Thomas Aquinas rogatus, *quis esset perfectus?* respondit: *qui vana non loquitur, et facile patitur se contemni. Quem enim videris in sui contemptu indignari, vel contristari, hunc tu ne dixeris perfectum, etiamsi videris eum miracula patrantem.* Virtutes enim sine patientia sunt id, quod murus sine calce et cæmento, qui proinde illico ruet. Virtutum ergo calx vinculum et cæmentum est patientia. Unde Beda hic: *Cujus,* inquit, *patientia vinci non potest, ille perfectus esse probatur.*

Quarto, *Perfectum et totum est,* ait, Aristot. l. 4. Phys. *id cui nihil deest.* Patientiæ autem nihil deest, imo ipsa omnes virtutum rerumque aliarum defectus supplet: ergo non tantum est perfecta, sed et virtutes resque alias perficiens et consummans, ipsa ergo opere imperfecto aliarum virtutum complet et perficit. Unde S. Cypr. tr. de Patientia: *Tolle* ait *charitati patientiam, et desolata non durat.* Et S. Greg. h. 35. in Evang. *Patientia,* ait, *est radix et custos omnium virtutum.* Rationem duplicem dat Dionys. Carth. Primam, quia adversa quæ tolerat patientia, extinguunt amorem proprium, qui est causa omnis imperfectionis et mali: secundam, quia patientia sex opera perfecta producit. Primum, iræ, invidiæ, aliarumque passionum subjugationem. Secundum, probationem humilitatis et virtutum ejus. Tertium, sui ipsius possessionem. Quartum gaudium spiritus. Quin-

tum. gubernationem omnium actionum. ut in iis homo sit moderatus et circumspectus. Sexto. consecutionem vitæ æternæ Accedit S Thom 1 2. q 66. a. 4 ad 2. ubi docet patientiam habere opus perfectum. quia ipsa extirpat inordinatam tristitiam, quæ est causa et radix iræ, odii. vindictæ, omnisque mali.

Vere Boetius l. 4. de Consol prosa 6. *Quidam* inquit. *suppliciis inexpugnabiles exemplum cæteris prætulerunt: invictam malis esse virtutem* Et Lactantius l 3 Instit. *Beatus est igitur sapiens in tormentis: sed cum torquetur. pro fide. pro justitia. pro Deo, illa patientia doloris beatissimum faciet.*

Alludit S. Jacobus ad priscos athletas in Olympico agone Perfectus enim athleta nominabatur. qui perfecte omnes exercitationes sui certaminis adhibita laborum perpessione, continentia. et legitima victus ratione obiverat; ac proinde ad omnia compositus ad omnem partem, quo traduxisset adversarius. ipsi præsto erat. eo manus operamque transferre longo usu didicerat: tales enim athletæ sunt patientes Unde S. Ephrem orat de laud SS Martyr eos vocat perfectissimos athletas, *Hæc sunt.* ait, o *formosi milites Christi, insignia vestræ victoriæ: isti o athletæ probatissimi, perfectique divini bellatores vestræ fidei ac fortitudinis præmia.* Quocirca Gentiles videntes et admirantes tantam patientiam Christianorum. præsertim Martyrum. per eam ad fidem Christi convertebantur. Dictitabant enim, virtutem tam heroicam et perfectam. non posse manare a natura, sed a Deo sola, ejusque fide et gratia.

Quinto sicut truncus portat arborem cum omnibus suis ramis et fructibus; ita patientia portat totum hominis et virtutum omnium onus et pondus puta omnia difficilia, omnia ardua, omnia adversa, etc. id que sereno animo, ore et vultu Unde patientiæ effigiem ita pingit Tertullian. loco jam citato, *Vultus illi tranquillus et placidus. frons pura nulla mæroris aut iræ rugositate contracta: remissa æque in lætum modum supercilia, oculis humilitate, non infelicitate, dejectis; os taciturnitatis honore signatum. Color. qualis securis et innoxiis Motus frequens capitis in diabolum, et minax risus. Cæterum amictus circa pectora candidus, et corpori impressus, ut qui nec inflatur. nec inquietatur; sedet enim in trono spiritus ejus mitissimi, et mansuetissimi, qui non turbine glomeratur, non nubila livet, sed est teneræ serenitatis. apertus et simplex, quem tertio vidit Elias,* 3. Regum. 19 12. *Nam ubi Deus ibidem et alumna ejus, patientia scilicet. Cum ergo spiritus Dei descendit, individua patientia comitatur eum.* Et Prudentius in Psychom duellum iræ et patientiæ describens, ita eam effingit:

> Ecce modesta gravi stabat patientia vultu
> Per medias immota acies. variosque tumultus,
> Vulneraque et rigidis vitalia pervia pilis
> Spectabat defixa oculos, et lenta manebat.

Clemens Alexand in homilia quæ refertur tomo 1 Conc. p. 1205. miris laudibus effert patientiam, ac tandem concludens ait; *Omne itaque bonum patientia nobis suppeditat* Et Climacus gr. 27. *Patientia,* ait. *est infractus animi labor, nullis vel proximis fragoribus agitatur. Patientia est vexationis quotidie expectata definitio,* etc. *patiens ante monumentum mortuus est: sepulchrum enim cellam suam facit.*

Sexto. patientia Deum habet agonothetam et debitorem. *Adeo* (ait Tertull. loco citato) *satis idoneus patientiæ sequester Deus: si injuriam deposueris penes eum, ultor est: si damnum, restitutor est: si dolorem, medicus est: si mortem. resuscitator est, Quantum patientiæ licet, ut Deum habeat debitorem!* Causam subdit: *Omnia enim placita ejus tuetur: omnibus mandatis ejus intervenit* Et paulo ante c. 14 laudans patientiam S Job: *O felicissimum,* ait *illum, qui omnem patientiæ speciem adversus omnem diaboli vim expunxit. Quem non abacti greges, non filii uno ruinæ impetu adempti. non ipsius denique corporis in ulcere cruciatus. a patientia et fide Domino debita exclusit. quem diabolus totis viribus frustra cecidit,* etc. *Quale in illo viro feretrum Deus de diabolo extruxit? quale vexillum de inimico gloriæ suæ extulit. cum ille homo ad omnem acerbum nuncium nihil ex ore promeret. nisi Deo gratias? Quid? ridebat Deus. Quid? dissecabatur malus* (diabolus) Annon ergo perfectum opus habet patientia, quæ S. Job et Sanctis perfectam de diabolo. carne, mundo. vitiisque omnibus dat victoriam, cœlitemque triumphum? S. August in Ps. 42 ait patientiam esse citharam. tribulationes *esse* chordas. quæ dum pulsantur, melodiam edunt: pari enim modo melodiam suavem in auribus Dei edit patientia. dum in tribulationibus laudat Deum eique gratias agit. *Omnis enim patientia.* ait. *dulcis est Deo: si autem in ipsis tribulationibus defeceris, citharam fregisti.*

Septimo. patientia opus perfectum habet: quia ejus opus et actus primarius est martyrium, inquit Thomas Anglicus, quod est opus nobilissimum et perfectissimum Martyr enim est pugil Dei, athleta Christi, victor mundi, triumphator mortis, ideoque et præsentem et æternam martyrii lauream meretur, illicoque eam accipit. Patientia ergo Martyres creat et coronat.

Pari modo patientia vincit et superat quidquid in mundo est terribile et formidabile, ideoque vitam hominis facit serenam. placidam. compositam et perfectam. Tota enim vita nostra. adeoque actiones singulæ. et momenta singula plena sunt ærumnis, doloribus et crucibus· has omnes sustinet et superat patientia continua usque ad finem vitæ. Ipsa ergo est unicum asylum, columen et corona ut vitæ. ita et passionum omnium hominemque transcribit vitæ impassibili et immortali, itaque eum perficit et beat. Cæteræ ergo virtutes sæpe tantum sunt utiles homini: patientia vero semper et ubique est necessaria Quocirca Bion. teste Laertio l 4 c. 7. dicebat magnum malum esse non posse ferre malum: absque hoc enim nulli potest esse vita suavis. Antisthenes vero apud eumdem l. 6. c. 2 dicebat. virtutem sibi sufficere ad felicitatem, nec ulla re opus habere nisi robore Socratico Socrates autem ad omnium rerum patientiam obduruerat.

Octavo, quia Christo patientissimo nos facit simillimos, juxta illud: *Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui. ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.* etc. *illos et glorificavit,* Rom. 8. 29. q. d. Deus prædestinavit nos ut similes simus Christo in Ecclesia, tam militante; quam triumphante: ibi in gratia, hic in gloria: ibi in patientia. hic in corona; ac consequenter ut simus perfecti; quia patientia angelis et Deo nos assimilat *Deus* (ait Seneca in Sapientia) *extra patientiam, sapiens supra patientiam est.* Tertul. l. de Patient. c. 16. *Amemus sit, patientiam Dei, patientiam Christi, Dependo·*

mus illi quam pro nobis ipse dependit Offeramus patientiam carnis, patientiam spiritus, qui in resurrectionem carnis et spiritus credimus. Hac de re egregie philosophatur Marcilius Ficinus l. 5. ep. ad Bastianum Salvinum *O mirum,* ait, *patientiæ potestatem! virtutes quidem aliæ contra fatum quodammodo pugnant; patientia vero vel sola, vel maxime omnium expugnat fatum quia enim fatum immutabilia necessariaque fore decrevit, patientia cum divinæ providentiæ voluntate consentiens ita quodammodo mutat, ut ex necessariis faciat voluntaria: sicut qui male agit, bona sibi convertit in malum; sic qui bene patitur mala, ea sibi vertit in bonum, nempe in perferendis malis ipse bonus evadit.* Unde concludit patientiam bonam usque adeo perfectam esse, ut absque ipsa cetera hominum perfici nequeant. Quæ enim ab aliis virtutibus inchoantur, ab ipsa perficiuntur. Et post multa ep. ad Antonium Cocchium: *Tria,* ait, *præcipue patientia præcipit. Primum, ut mala libenter pati velis, quæ ipsa natura jubet te pati nolis. Secundum, ut ipse tibi voluntaria facias, quæ fatum* (Dei providentia et decretum) *necessaria fore decrevit. Tertium, ut mala quælibet vertas in bona: quod Dei solius est officium. In primo quidem repugnare naturæ, in secundo vero expugnare fatum, in tertio denique jubet (ut ita dicam) æquare te Deo.* Et paulo post. *Tota hominum vita in hac mundi regione maligna, cælestibusque contraria mentibus, nihil aliud esse videtur, quam morbus quidam, dolorque perpetuus. Accedit impatientia summa malorum, quæ adeo mala est ut nihil nobis absque illa sit malum, nihil cum illa sit bonum: patientia vero mala bene ferendo, transfert in bonum; et bonis utendo bene felicissime fruitur.* Ipsa ergo est omnium medicina malorum, quia per illam conjungimur et consentimus Deo, qui est omne bonum, etc. *In hoc uno patientiæ vis tota consistit ut bene patiamur tamquam bonum, quidquid sub infinitæ bonitatis gubernatione contingit.*

Viderunt id per umbram Gentiles quoque. Burrus princeps cum invideretur a Nerone, a quo ferebatur venenum faucibus illitum, quasi remedium adhiberetur, in morbum et mortem adactus, aversatus est illum Burrus, qui jam scelus intellexerat, multaque percunctanti nihil aliud respondit, quam, *Ego bene me habeo, quia sequor fatum Deique providentiam, quæ hanc mortem, licet per tuum scelus adornatam mihi destinavit: tibi ergo erubescendum, mihi conquiescendum in numinis de mea morte decreto.*

Alexander post interfectum Antoninum Rom. Imp. cum audisset Barbaros magnis copiis se in Romanum Imperium invadere: *Decet,* ait, *viros fortes et moderatos optima quidem optare, sed ferre quæcumque incidant* (quasi a Numine venientia); *ut enim is qui prior lacessit ipse sibi injurius videtur, ita qui propulsat injuriam, confidentior ex conscientia fit atque ex justitia spem bonam mutuatur;* ita Herodian. lib 6.

Zeno roganti, quo pacto ferret convicia? *Perinde,* ait, *atque si legatus absque responso dimittatur.* Indicans eos, qui non habent quod respondeant, ad convicia solere confugere, eaque prorsus non pluris oportere fieri, quam si nihil esset responsum; ita Laert. lib. 7. cap. 1

Unde Philippus rex Macedonum gratias agebat conviciatoribus: Quia, inquit, dum conor illos mendacii factis meis convincere, evado melior; ita Plutarch. in Apoph. Regum.

Alphonsus Aragonum rex, missa ad eum historia Titi Livii, monitus ne acciperet et legeret, quod veneno infectus esset codex accepit et legit, dicens: *An nescitis regum animas non privatorum libidini subjectas esse, sed sub cura Dei securos et lætas agere?* Est enim rex Dei in terra vicarius, imo imago et speculum: ita Panorm. et Æneas Sylvius in gestis et dictis Alphonsi.

S Basil tractatu de Utilitate capienda ex libris Gentilium, celebrat patientiam Periclis et Euclidis: *Quidam,* ait, *in foro Periclem probris omnibus incessebat. Is autem minimi curare visus, toto fere die sustinuit: deinde vespere jam discedentem cum lumine comitatus est, ne quid in philosophiæ studio admitteret. Rursus quidam Euclidi Megarensi animo concitatus juravit, se mortem illaturum. Ille vero contra se patienter laturum juravit, placatumque et ei quamvis infesto se conciliatum iri Quæ valde ad nos excitandos refert, ut talia virorum cohibentium iram exempla nostram memoriam subeant.* Et paulo post; *Quidam vehementi impetu Socratis faciem cecidit: hic autem minime commotus, furentem debacchari et iram satiare permisit: ex quo eum totum ex plagis tumidum atque contusum reddidit Ubi vero ille cædendo destitit, nihil aliud Socrates fecisse dicitur, quam fronti propriæ inscripsisse: Talis fecit veluti statuæ cuidam auctoris nomen; et eo modo vindicasse.* Sicut ergo Apelles suis picturis perfectis et eximiis inscribebat. *Apelles fecit;* ita patiens suis tolerantiæ facinoribus perfectis et heroicis, quibus eam quasi heroinam in anima sua depingit et ornat, inscribat: *Patientia fecit.*

Denique Epictetus in Arriano c. 6. *Quidnam quæso,* ait, *esset Hercules, nisi taurus leoque extitisset, et hydra et cervus, et ursus?*

UT SITIS PERFECTI ET INTEGRI, IN NULLO DEFICIENTES | q d Si sitis patientes, et in patientia usque ad finem vitæ perseverantes, uti dixi, eritis perfecti et integri: patientiæ enim perseverantia habet opus perfectum, facitque perfectos et integros.

Jam Primo, Thomas Anglicus hæc tria ita distinguit. *Perfecti,* inquit, sunt, qui sufferunt longam durationem tentationum: *integri,* qui earumdem acerbitatem et pondus: *in nullo deficientes,* qui earumdem varietatem et multiplicitatem Secundo, idem: Perfectio, ait, consistit in agendo, integritas in patiendo, absentia defectus in perseverando. Tertio et genuine, hæc tria idem, vel pene idem significant. Est enim unius ejusdemque rei per alia et alia verba exaggeratio q d Patientiæ perseverantia faciet undequaque perfectos, integros et in nullo deficientes, ut scilicet in fide et virtute Christiana constanter usque ad mortem profitenda prosequenda et propugnanda sitis integri, omnibusque officii Christiani partibus et numeris absoluti, quantum fragilitas naturæ lapsæ et corruptæ patitur, ut ab ea nullo metu et terrore, nullis pœnis, nullis promissis vel illecebris illecti deficiatis, atque nullum in ea tædii vel pusillanimitatis, nullum impatientiæ, tristitiæ, similisve perturbationis vitiique motum vel in mente, vel in phantasia, vel in appetitu, vel in voluntate sentiatis, quem non illico superetis et comprimatis: spiritus enim per pa-

tientiam subditus Deo Deique voluntati, per eumdem subdet sibi animam. anima subiget sibi sensus, corpus et membra. Deus enim per patientiam sanctificabit, sibique subiget et perficiet vestrum spiritum, et per spiritum animam, et per animam sensus et membra, facietque ut omnia sancta, integra et perfecta illi, quasi integram patientiæ victimam offeratis. Hoc est quod ait Paulus 2 Thessal. 5. 23. *Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia. ut integer vester spiritus, et anima et corpus, sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur.* Vide ib. dicta.

Nota. Pro *perfecti* græce est τέλειοι, quod Secundo, verti potest *selecti, eximii, summi.* Sic enim apud Lucianum τέλειοι θεοὶ vocantur Dei perfecti. id est, præcipui et summi: heroes enim habebantur a Gentilibus dii, sed minores. Tertio, *adulti:* unde τέλειος ἀνὴρ vocatur vir adultus. integræ ætatis et magnitudinis. ut sensus sit: ut sitis in patientia et virtute Christiana, non pueri, sed viri et adulti, ut virtus vestra non sit tenera et puerilis, sed constans et virilis, juxta illud Apostoli Ephes. 4. 12. *Ad consummationem Sanctorum,* etc. *donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, ut jam non simus parvuli,* etc. Quarto, *solidi.* Quinto, *sancti* et *sacri,* quasi hostiæ patientes et pacificæ consecratæ Deo. τέλεια enim ἱερὰ vocabant hostias eximias, luculentas, largiores et sanctiores. et τελείωσις, id est, perfectio et consummatio, vocatur ipsa purificatio, consecratio et sanctificatio, ipsumque martyrium, quo patientes et Martyres Deo consecrantur et immolantur. Unde S Greg. Nazian. Martyres vocat τελειωθέντας δι' αἵματος, id est, *Deo consecratos suo sanguine.* Hinc et τελεστής. vocatur initiatus sacris, sacerdos.

Nota Secundo, Pro *deficientes,* græce est λειπόμενοι. id est cedentes. cadentes, victi, fracti, diminuti: λείπομαι enim idem est quod deficio, cado, defatigor, succumbo vincor, impar et inferior sum. linquor animo. Vult ergo Jacobus, ut Christiani nulla persecutione, nulla adversitate, nullo onere, nulla diuturnitate nullo tædio defatigentur animisque cadant, ut vel tantillum a fide aut officio Christiano recedant. vel recedere destinent; sed corde forti, æneo et marmoreo in eo persistant. omniaque adversa constanter evincant et superent; itaque integritatem fidei, patientiæ et virtutis omni ex parte intactam et illibatam conservent, ne quid in ea sit mancum, mutilum, languidum. enerve, fatiscens, vel quoquo modo imminutum et deficiens. Patientiæ enim pes frangitur per impatientiam. cum injuria succumbit: manus frangitur, cum in aliis opitulando defatigatur: lumbi laxantur, cum tarda fit et pigra, etc. Idem est de corpore et membris, integritate et mutilatione cæterarum virtutum, quæ sæpe defectum, mutilationem, et quasi deliquium quoddam patiuntur instar lunæ. Talis est ille, de quo Bern. ser de obedientia, patientia, et sapientia: *Cæterum,* ait, *nec leprosa obedientia, nec canina patientia commendatur;* illa nimirum *cutem* exulcerat. hæc jecur rodit et fel effundit.

5 SI QUIS AUTEM VESTRUM INDIGET (λείπεται, id est destituitur, deficit, fatiscit, uti paulo ante dixi) SAPIENTIA.) Ut cognoscat quanta sit utilitas tribulationis, quam alta et profunda mysteria in tentatione et cruce a Deo sint abscondita, quæ jam deprædicavi, nimirum tribulationem esse summum bonum, ideoque de eo summe gaudendum tribulationem enim parere patientiam, quæ opus habet perfectum, ut sitis perfecti, integri et in nullo deficientes: et cognoscat, inquam, hæc non tantum speculative, sed et practice, nimirum reipsa constanter omnes tribulationes patiendo, in iisque gaudendo, ac nullis molestiis, vel doloribus cedendo, vel animo cadendo; sed integra et perfecta fortitudine in fide et virtute persistendo. Hæc est enim vera sapientia, non philosophica et humana, sed Christiana et divina, quam proinde multi, etiam Christiani, ignorabant, et etiamnum ignorant, saltem practice, nonnulli etiam speculative; ignorantia enim practica sensim parit speculativam. Dum enim quis in patientia fatiscit, sensimque fit impatiens, fit ut hæc impatientia mentem excæcet, ut non videat, nec cognoscat quantum bonum sit patientia. Quocirca sapientia dicta est a sapore et gustu, quasi sapida scientia, effectuosa scilicet, amans et ardens rem quam cognoscit et sapit. Porro το *si* non tam conditionem significat dubitandis. quam causam supponentis, uti et Malachiæ 1. 6. *Si* (id est, *quia,* cum) *Pater ego sum, ubi est honor meus? et si* (cum) *Dominus ego sum, ubi est timor meus?* Omnes enim homines, quantumvis sapientes, indigent sapientia, vel quoad inchoationem. vel quoad incrementum et perfectionem. Hinc Plato in Hippia laudat Heracliti dictum, *hominem sapientissimum si cum Deo conferatur, simiam apparere: simiam autem pulcherrimam esse deformem, si cum alio quopiam animantium genere comparetur; perinde ac olla pulcherrima turpis est, si cum virginum genere conferatur.*

Nota Primo, *Sapientia,* jam dicta non est aliud, quam cognitio Dei et ultimi finis, ac mediorum ad eum assequendum, eorumque desiderium, amor et pius affectus, indeque usus et praxis. Unde Prov. 1. 7. dicitur: *Initium sapientiæ timor Domini,* et Eccl. 1. 20 *Plenitudo sapientiæ est timere Deum,* et c. 19. 18 *Omnis sapientia timor Dei, et in illa timere Deum, et in omni sapientia dispositio legis.* Hæc est sapientia, quam Sapiens in libris, qui, ab ea, vulgo Sapientiales vocantur; puta in Proverbiis. Sapientia. Ecclesiaste et Ecclesiastico tradit; quamque nunc vocat sapientiam, nunc scientiam. nunc intellectum, nunc disciplinam. nunc eruditionem. nunc doctrinam, nunc prudentiam. nunc legem. Hinc Sap 10 10 vocatur *scientia Sanctorum.* et Luc 1. 17 *prudentia justorum,* quæ est timere, colere et amare Deum, bonaque cœlestia et æterna, non terrena et caduca.

De hac scripsit Lactantius libros quatuor de vera et falsa sapientia, ubi l. 3. c. 9. *Venio,* ait, *nunc ad veræ sapientiæ summum bonum, cujus natura hoc modo determinanda est. Primum, ut solius hominis sit, nec cadat in ullum aliud animal. Deinde ut solius sit animi. nec communicari possit cum corpore. Postremo, ut non possit cuipiam sine scientia et virtute contingere.* Unde reprehendit Anaxagoram, *qui cum ab eo quæreretur, cujus rei causa natus esset? Respondit, cœli ac solis videndi. Quis,* ait Lactant. *te in hoc spectaculum induxit? aut quid cœlo, rerumque naturæ visio tua confert? nimirum ut hoc immensum et admirabile opus laudes. Confitere ergo rerum omnium esse constitutorem Deum, qui te in hunc mundum quasi testem laudatoremque sui operis induxit. Magnum esse credis videre cœ-*

lum ac solem, cur ergo gratias non agis ei, qui hujus beneficii auctor est? Cur non ipsius virtutem, providentiam potestatem metiris animo, cujus opera miraris. Et inferius: *Quare si quis hominum qui vere sapit, interroget cujus rei gratia natus sit? Respondebit intrepidus ac paratus, colendi se Dei gratia natum, qui nos ideo generavit, ut ei serviamus. Servire autem Deo nihil aliud est, quam bonis operibus tueri et conservare justitiam.* Et mox: *Quia quanto pluris est animo quam corpus, tanto pluris est Deus quam mundus: quia mundum Deus fecit et regit;* et rursum: *Expedita est igitur hominis ratio, si sapiat cujus propria est humanitas. Nam ipsa humanitas quid est, nisi justitia? Quid est justitia, nisi pietas? pietas autem nihil aliud est, quam Dei parentis agnitio.*

Quocirca c. 16. ridet philosophos, qui suam philosophiam tarda commenti sunt, ut sapientiam invenirent, sed falsam, non veram; ait ergo: *Dixit Seneca: Nondum sunt mille anni, ex quo initia sapientiæ nata sunt. Multis ergo sæculis humanum genus sine ratione vixit. Quod irridens Persius: Postquam, inquit, sapere urbi cum pipere et palmis venit: tamquam sapientia cum saporis mercibus fuerit invecta: quæ si secundum hominis naturam est, cum homine ipso cœperit necesse est.* Idem l. 3. c. 28. *Omnis sapientia hominis, ait, in hoc uno est, ut Deum cognoscat et colat. Hoc nostrum dogma, hæc sententia est. Hoc est illud, quod Philosophi omnes in tota vita sua quæsierunt, nec umquam investigare, comprehendere, tenere voluerunt: quia religionem aut pravam tenuerunt, aut totam penitus sustulerunt, etc. Huc ergo nos omnes, quibus est cura sapientiæ, conferamus. An expectabimus donec Socrates aliquid sciat? aut Anaxagoras in tenebris lumen inveniat? aut Democritus veritatem de puteo extrahat? aut Empedocles dilatet animi sui semitas? aut Arcesilas et Carneades videant, sentiant, percipiant. Ecce vox de cœlo veritatem docens, et nobis sole ipso clarius lumen ostendens, etc. Qui vult sapiens ac beatus esse, audiat Dei vocem discat justitiam, sacramentum nativitatis suæ norit, humana contemnat, divina suscipiat, ut summum illud bonum ad quod natus est, possit adipisci.* Idem l. 4. c. 4. *Quibus rebus apparet, quam inter se conjuncta sint sapientia et religio? sapientia spectat ad filios, quæ exigit amorem; religio ad servos, quæ exigit timorem. Nam sicut illi patrem diligere debent et honorare, sic hi Dominum colere et vereri. Deus autem qui unus est, quoniam utramque personam sustinet, et patris et domini; et amare eum debemus, quia filii sumus; et timere, quia servi. Non potest igitur religio a sapientia secerni: quia idem Deus est, qui et intelligi debet quod est sapientiæ; et honorari, quod est religionis. Sapientia præcedit, religio sequitur, quia prius est Deum scire, consequens colere.* Hinc sapientiæ hieroglyphicum fuere Cherubini, positi juxta arcam et propitiatorium, uti dixi Exodi 25. 20. in fine, ubi sapientiæ apophtegmata, exempla et documenta recensui.

Porro modum et media acquirendi sapientiam, egregie ex sua praxi describit S. Thomas Aquinas ep. ad amicum, quæ sic habet: *Quia quæsisti a me, in Christo mihi charissime, qualiter te studere oporteat in thesauro scientiæ acquirendo; tale a me tibi super hoc traditur consilium, ut per rivulos non statim in mare eligas introire, quia per faciliora ad difficiliora oportet devenire. Hæc est ergo monitio mea, et instructio tua: Tardiloquum te esse jubeo, et tarde ad locutorium ascendentem: conscientiæ puritatem amplectere, orationi vacare non desinas, cellam frequenter diligas, si vis in cellam vinariam introduci. Omnibus te amabilem exhibe, nihil quære penitus de factis aliorum, nemini te multum familiarem ostendas: quia nimia familiaritas parit contemptum, et subtractionis a studio materiam subministrat. De verbis et factis sæcularium nullatenus te intromittas. Discursus super omnia fugias. Sanctorum et bonorum imitari vestigia non omittas: non respicias a quo audias, sed quidquid boni dicatur, memoriæ recommenda. Ea quæ agis et audis, fac ut intelligas: de dubiis te certifices: et quidquid poteris in armariolo mentis reponere satage, sicut cupiens vas implere. Altiora te ne quæsieris. Illa sequens vestigia frondes et fructus in vineam Domini sabaoth utiles, quoadusque vitam vixeris, proferes ac produces. Hæc si sectatus fueris, ad id contingere poteris quod affectas.* Breviter vero Hugo de S. Victore l. Didascal. c. 13. sex media adipiscendæ sapientiæ præscribit hisce versibus.

> Mens humilis, studium quærendi, vita quieta,
> Scrutinium tacitum, paupertas, terra remota:
> Hæc reserare solent multis obscura legendo.

Nota secundo. Licet hæc sapientia exigat et complectatur omnem virtutem, tamen præ cæteris sita est in patientia. Ob causas nimirum bonæ patientiæ quas attuli v. 1. Verus ergo patiens verus est sapiens, et summe patiens, summe sapiens juxta illud Prov. 19. 11. *Doctrina viri per patientiam noscitur.* Hinc et παθήματα sunt μαθήματα, id est passiones et tribulationes, sunt doctrinæ et disciplinæ. Quocirca merito Lactant. l. 6. de Vero cultu c. 18. reprehendit Ciceronem, qui in Officiis definit virum bonum esse qui prosit quibus possit, noceat nemini, nisi lacessitus injuria. *O quam simplicem,* loquens, *veramque sententiam, duorum verborum adjectione corrupit! quid enim opus fuerat addere: Nisi lacessitus injuria, ut vitium bono viro, quasi caudam turpissimam apponeret, patientiæque quæ omnium virtutum maxima est faceret expertem? Nociturum esse dixit bonum virum, si fuerit lacessitus: jam hoc ipso boni viri nomen amittat necesse est si nocebit.* Probat id Primo, *non minus enim mali est referre injuriam, quam inferre.* Secundo, *quia improbitati opposita impatientia, magnas sæpe concitat tempestates. Quod si patientiam qua virtute nihil verius, nihil homine dignius inveniri potest, improbitati opposueris, extinguitur protinus, tamquam si igni aquam superfuderis.* Tertio, quod se vindicare non sit hominum, sed pecudum. *Nam et pecudes si lacessas, calce aut cornu repugnant, et serpentes ac feræ, nisi persequaris et occidas, negotium nobis exhibent, et imperiti quoque et insipientes si quando accipiunt injuriam, cæca et irrationabili furore ducuntur, ut iis qui sibi nocent vicem retribuere conantur. In quo igitur sapiens ac bonus vir a malis et insipientibus differt, nisi quia habet invictam patientiam, qua stulti carent? nisi quod regere se ac mitigare iram suam novit, quam illi, quia virtute indigent, refrenare non possunt?* Quarto, *quia qui referre injuriam nititur, eum ipsum a*

quo læsus est, gestit imitari, ita qui malum imitatur, bonus esse nullo pacto potest. Duobus igitur verbis duas virtutes maximas bono et sapienti viro, innocentiam patientiamque detraxit. Quinta, quia ipse (Cicero) caninam illam facundiam (*sicut Sallust. ab Appio dictum refert*) *exercuit, voluit quoque hominem canino modo vivere, ut remordeat lacessitus.* Sexto *quæ retributio contumeliæ, quam perniciosa sit et quas edere soleat strages, unde aptius petetur exemplum, quam ex ipsius doctoris tristissimo casu, qui dum his Philosophorum præceptis obtemperare gestit, ipse se perdidit. Quod si lacessitus injuria* (ab Antonio) *patientiam tenuisset et dissimulare, si ferre contumeliam boni viri esse didicisset, nec illas nobiles orationes alieno titulo inscriptas, impatientia, levitate et insania profudisset, numquam capite suo rostra, in quibus ante floruerat, cruentasset, nec remp. funditus proscriptio illa delesset.* Unde concludit: *Sapientis ac boni viri non est, velle certare, ac se periculo committere. Summa igitur virtus habenda patientia est, quam ut non careret homo justus, voluit illum Deus pro inerte contemni. Nisi enim contumeliis fuerit affectus, quantum habet fortitudinis in seipso cohibendo ignorabitur. Si autem lacessitus, injuria lædentem persequi cœperit, victus est. Si vero motum illum ratione compresserit, hic plane imperat sibi, et hic regere se potest. Quæ sustentatio sui recte patientia nominatur: quia una virtus omnibus est opposita vitiis et affectibus. Hæc perturbantem ac fluctuantem animum ad tranquillitatem suam revocat, hæc mitigat, hæc hominem sibi reddit,* etc. *Denique Marcus Tullius contra suum præceptum oblivionem injuriarum in magnis laudibus posuit. Spero,* ait, *Cæsar, qui oblivisci nihil soles, nisi injurias.* Idem c. 19. refellit eos, qui dicunt iram esse cotem virtutis, quia ignorant causam, cur homini iram tribuerit Deus: alioquin enim *quid immanius erit homine? quid similius feris, quam id animal, quod ad communionem et innocentiam Deus fecit? Tres sunt igitur affectus, qui homines in omnia facinora præcipites agunt, ira, cupiditas, libido. Propterea Poetæ tres furias esse dixerunt, quæ mentes hominum exagitant. Ira ultionem desiderat: Cupiditas opes. Libido voluptates,* etc. *Quicumque igitur affectus illos intra fines suos redegerit, quod ignorantes Deum facere non possunt, hic patiens, hic fortis, hic justus est.* Hæc Lactant.

Patientiæ ergo sapientia præcepta, et prudentia dictamina inter alia sunt hæc. Primum: *Pax præstat quibusvis opibus et bonis: illarum ergo jactura est emenda.* Secundum: *Nullus pejor animæ hostis quam tumultus æstusque cogitationum, iræ et impatientiæ.* Nam, ut ait Cassian. col. 18. c. 16. *Lædi ab homine quamvis malignante non potero, si ipse in pacifico adversum me corde non dimicem. Si autem lædor, non est vitium impugnationis alienæ, sed impatientiæ meæ.* Tertium optimum vindictæ genus est, lædenti benefacere, ut aiebat S. Joannes Eleemosynarius. Quartum est sublime Abbatis Stephani apud S. Greg. hom. 35. in Evang. *Virtus,* ait, *patientiæ vehementer in eo excreverat, ita ut eum sibi amicum crederet, qui sibi molestiæ aliquid irrogasset. Reddebat contumeliis gratias. Si quod in ipsa sua inopia damnum fuisset illatum, hoc maximum lucrum putabat. Omnes suos adversarios nihil aliud, quam adjutores æstimabat.* Quintum: *Mansuetudine subditi vincitur asperitas prælati,* uti eam vicissim Liberatum scribit S. Greg. l. 4. Dial. c. 2. Sextum: *Injuria nobis illata animarum nostrarum est medicina.* Ita S. Monica, cum ab ancilla per convicium vocaretur meribibula, quasi stimulo percussa, sibi indignans solitam vini cupiditatem prorsus a se abdicavit et bibacitatem extinxit, teste S. Aug. l. 9. Conf. c. 8. Septimum: *Maleficium compensandum est beneficio.* Ita fecit S. Lidwina, dicens: *Illis ergo debere me fateor, qui viam mandatorum Dei quorum plenitudo est dilectio me currere compellunt.* Ita habet ejus vita apud Surium. Octavum: *Prudentis est modica ac brevi pœna præsentis vitæ, per patientiam redimere longas et graves Purgatorii, vel inferni,* uti in morbo dicebat Stephanus monachus circa Mareotam in hist. Trip. l. 8. c. 1. Nonum: *Crucem hanc si merui, feram uti pro peccatis satisfaciam: si non merui, feram eamdem, ut coronam augeam: ut ut erit, laudem habebo decusque vel pœnitentiæ, vel patientiæ.* Decimum: *Præstat pati injuriam, quam facere: qui enim nocet alteri plus nocet sibi,* uti B. Stephan. dixisse narrat S. Greg. l. 4. Dial. c. 19. Undecimum: *Deus suscipit patrocinium patientis calumniam et injuriam.* Ita Senior ille in Prato spir. c. 219. Duodecimum: Seneca l. 2. de ira: *Magni,* ait, *animi est injurias despicere. Pusilli hominis et miseri est repetere mordentem, ut mures et formicæ, ad quas si manum admoveris, ora convertunt. Imbecilla se lædi putant si tanguntur.* Decimumtertium: S. Ambr. epist. 82. ad Eccles. Vercell. *Non hæc sola est forma justitiæ,* ait, *ut non lædas eum, qui te non læserit; sed etiam illa, ut etiam remittas si quis læserit. Nihil interest cui male facias, utrum justo, an injusto, cum te male facere non oporteat. Nihil distat, quomodo malignus sis utrum justo vindicandi studio, an voto nocendi, cum malignitas in utroque genere non careat reprehensione.* Plura affert Plut. l. de Utilitate capienda ab inimicis. Decimum quartum: *Patientia prudens in quavis difficultate suggerit consilium.* Docet hoc S. Ambr. l. 2. de Jacob et vita beata c. 4. exemplo Rebeccæ, quæ Jacob filio suasit fugam, dum Esau eum vellet occidere. *Veniat,* ait, *Rebecca, hoc est, inducatur patientia, bona custos innocentiæ; suadeat, ut iræ locum demus, offensioni subrepat oblivio: mater pia abesse sibi dilectissimum filium tolerat, plus ei collatura, quum læsit: utrique tamen consulens, ut alterum immunem a periculo, alterum integrum præstaret a crimine. Quis sic potuit consulere, nisi prudens tolerantia? Quis utrique utile consilium apponere, nisi sapiens patientia?* Decimumquintum Seneca epist. 60. *Vir sapiens* (utique patiens) *ad omnem incursum invictus, non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, non si dolor impetum faciat, pedem refert. Usque adeo patiens est vir sapiens, et perfecta patientia cum sapientia reperitur.* Hoc est quod ait Sapiens Prov. 14. 29. *Qui patiens est multa gubernatur prudentia: qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam,* Ex quo S. Chrys. hom. 33. in 1. ad Corinth. *Patientia,* ait, *universæ philosophiæ est radix,* etc. *charitas omnia suffert, duce utique patientia:*

Allegoriam hujus rei elegantem ex Genes. c. 20.

affert Philo l. de Plantatione Noe, scilicet quod Abimelech rex viderit Isaac jocantem cum Rebecca: Isaac enim, id est risus, repræsentat gaudium: Rebecca, id est saginata, patientiam; Abimelech, id est pater regis, supermundanam sapientiam. q. d. Gaudium in brachiis sapientiæ reperitur, invicem se amplectuntur, ut dixit S. Jacobus v. 1 *O prudentem ludum ac disciplinam! visus a tolerantia adjuvatur*, ait Clemens 1. Pædag c. 5 *Hunc* autem utriusque, lætitiæ scilicet, et patientiæ, complexum nemo considerare potest, nisi Abimelech, id est sapientia. Quod enim aliud negotium sapientem decet, quam ludere, gaudere, hilarescere cum honesta tolerantia? Et hæc est ratio, cur in solis sapientibus sit tolerantia: quia et illi soli hunc ludum spectant. Denique invictæ patientiæ emblema est adamas, quam decussatim stringit gladius est flamma, cum hoc lemmate. *Nec ferro redit nec igni.*

POSTULET A DEO.] Deus enim est ipsa æterna, increata, immensa, essentialis sapientia, qui quasi fons eam communicat angelis, hominibus, omnibusque creaturis, cuique pro sua conditione et capacitate. Unde Lactant. l. 4, de Vera sapientia c. 4 *Fons*, ait, *sapientiæ et religionis Deus est, a quo hi duo rivi si aberraverint arescant necesse est: quem qui nesciunt, nec sapientes esse possunt, nec religiosi.* Idem et fuse eleganter docet Bar. c. 3 v. 12 et seq. ubi causam omnis mali Israelis assignat, quod ignorarit Deum fontem sapientiæ: frustra enim illum a Philosophis et mundi sapientibus requiri, et tandem concludens v. 36. *Hic*, ait, *est Deus noster, et non æstimabitur alius adversus eum. Hic adinvenit omnem viam disciplinæ, et tradidit illam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est*, per incarnationem ut sapientiam a cœlis in terram (quod Prometheum fecisse fingunt Poetæ) deferret, eamque hominibus communicaret. Id facit Christus, qui est sapientia Patris æterna et incarnata.

Docet hic Primo S. Jacobus, præ reliquis donis postulandam esse a Deo sapientiam; quia hæc est origo et matrix omnis scientiæ, omnis virtutis, omnis boni. Unde eamdem solam petiit a Deo Salomon, cum data esset ei optio petendi quidquid vellet, ac cum ea cætera omnia impetravit. *Quia postulasti*, ait, *verbum hoc, et non petisti tibi dies multos, nec divitias, aut animas inimicorum tuorum; sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum, ecce feci tibi secundum sermones tuos, et dedi tibi cor sapiens et intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit: sed et hæc quæ non postulasti dedi tibi: divitias scilicet, et gloriam, ut nemo fuerit similis tui in regibus cunctis retro diebus.* 3 Reg. 3. 11. Porro in sapientia comprehendit patientiam; hanc enim docet cuique postulandam esse a Deo. Præclare enim Orig. in Ps. 36 hom. 3. *Expectamus*, ait, *Dominum, quia ipse est expectatio nostra et patientia, sicut scriptum est* Ps. 38. 8. *Et nunc quæ est expectatio mea? nonne Dominus? Sicut ergo Salvator sapientia est, et pax, et justitia; ita est et expectatio, vel patientia. Et sicut participatione justitiæ ejus justi efficimur, et participatione sapientiæ ejus sapientes; ita et participatione patientiæ ejus patientes efficimur. Est ergo velut fons quidam perennis, de quo haurire possumus et patientiam, et justitiam, et sapientiam, et omnia quæcumque sunt virtutum bona; si tamen bona digna et pura vascula nostra deferamus ad fontem.*

Secundo, docet eam petendam non ab alio, quam a Deo, sive immediate, sive mediante invocatione et patrocinio Sanctorum. Ita Salomon, licet jam promissa et data esset ei sapientia a Deo, eam tamen, id est ejus conservationem et augmentum petiit a Deo, dicens, et nobis omnibus dicendum proponens: *Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam, et noli me reprobare a pueris tuis: quoniam servus tuus sum ego, et filius ancillæ tuæ, homo infirmus et exigui temporis, et minor ad intellectum judicii et legum* etc. *Mitte illam de cœlis sanctis tuis, et a sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit, et mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te*, etc. *Cogitationes enim mortalium timidæ, et incertæ providentiæ nostræ. Corpus enim quod corrumpitur aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Et difficile æstimamus quæ in terra sunt, et quæ in prospectu sunt invenimus cum labore. Quæ autem in cœlis sunt quis investigabit? Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris Spiritum Sanctum tuum de altissimis, et sic correctæ sint semitæ eorum qui sunt in terris, et quæ placent, didicerint homines; nam per sapientiam sanati sunt quicumque placuerunt tibi Domine a principio* Sap. 9. 4. et seq. Unde c. 10 mira sapientiæ facinora per Adamum, Loth, Jacob, Joseph, Mosen et Hebræos edita deprædicat. *Hæc* (sapientia) ait, *illum qui primus formatus est a Deo pater orbis terrarum* (Adamum) *cum solus creatus esset, custodivit, et eduxit illum a delicto suo, et dedit illi virtutem continendi omnia*, et v. 6. *Hæc justum* (Lot) *a pereuntibus impiis liberavit fugientem, descendente igne in Pentapolim.* Et v. 10. *Hæc profugum iræ fratris* (Jacob fugientem Esau) *justum deduxit per vias rectas, et ostendit illi regnum Dei et dedit illi scientiam Sanctorum: honestavit illum in laboribus, et complevit labores illius*, etc. *ut vinceret, et sciret quoniam omnium potentior est sapientia.* et v. 13. *Hæc venditum justum* (Joseph) *non dereliquit, sed a peccatoribus liberavit eum, descenditque cum illo in foveam, et in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi sceptrum regni et potentiam adversus eos, qui eum deprimebant, et mendaces ostendit qui maculaverunt illum, et dedit illi claritatem æternam. Hæc populum justum* (Israelitas) *et semen sine querela, liberavit a nationibus* (Ægyptiis) *qui illum deprimebant. Intravit in animam servi Dei* (Moysis) *et stetit contra reges horrendos in portentis et signis*, etc.

Ita hanc sapientiam a Deo petiit et impetravit S. Antonius, de quo S. Athanas. in ejus vita: *Erat*, ait, *valde sapiens, et hoc in se mirabile habebat quia cum litteras non didicisset, ingeniosissimus et prudentissimus, immobilis et mansuetus erat. Venerunt ad eum Gentiles Philosophi putantes se eum posse decipere, quibus ille: Si ad stultum venistis, superfluus est labor vester. Si autem putatis me esse sapientem, imitamini quod probatis. Si ego ad vos venissem, vos imitarer: sed quia vos ad me quasi ad sapientem venistis, estote sicut ego sum Christiani. Philosophi mirati sunt acumen ingenii.* Rursum Antonius interrogavit eos: *Quid prius sensus, an litte-*

ræ? et quid cujus exordium? sensusne ex litteris, an litteræ oriuntur ex sensu? Illis asserentibus quod sensus esset auctor et inventor litterarum, ait:*Igitur cui sensus incolumis est, hic litteras non requirit.* q. d. Talis ego sum litterarum expers, sed theodidactos.

Sic S. Ambrosius, ait Paulinus in ejus vita, cum *43. Psalmum dictaret, me excipiente et vidente, subito in modum scuti brevis ignis* (index Spiritus Sancti) *caput ejus cooperuit, atque paulatim per os ejus tanquam in domum habitator ingressus est: post quæ facta est facies ejus quasi nix.*

Rupertus Tuitiensis Abbas l. 12 Matth. objicienti bus sibi: Qui sunt patres et magistri tui? respondet: *Hoc profiteor quia visitatio ab altissimo melior mihi est, quam decem patres et magistri: loquor ad scribendum, quidquid ille monitor suggerit.*

S. Thomas Aquinas palam profe sus est, se suam sapientiam magis oratione infusam, quam studio acquisitam cœlitus accepisse.

S. Ephræm orans dicebatque: *Largire Domine flumino gratiæ tuæ* ab Angelis in visu accepit librum, cum eoque cœlestem sapientiam et faeundiam, adeo ut quantumvis ei perpetui quasi verborum fontes suppeterent rebus tamen quas mente conceperat explicandis, pares n quaquam essent. Siquidem doctrinæ profunditas et cogitationum celeritas linguam ipsius absorbebat, ut sensa animi efferre nequiret, ait Nysseuus in ejus vita.

S. Equitius sapienter et ardenter prædicans, rogatus unde hoc haberet? respondit: *Quadam nocte speciosus mihi per visionem juvenis astitit, atque in linguo mea mediciuale ferramentum, id est phlebotomum, posuit, dicens: Ecce posui verbo meo in ore tuo, egredere ad prædicandum. Atque ex illo die etiam cum voluero, de Deo tacere non possum*, ut refert S. Greg. 2. Dialog. c. 4.

S. Ignatius fundator Societatis nostræ, Minoressæ orans, ita in Deum abreptus est, ut Trinitatis ipsius numen augustissimum cerneret distinctum personis, unum essentia, adeo,ut licet litterarum ignarus, non dubitaret librum de Trinitate conscribere, indeque miro rerum cœlestium sensu afficiebatur, quoties S. Trinitati sacra perageret. Oblatus quoque est ejus menti modus ipse, quem in hujus universitatis molitione summus ille rerum opifex tenuit. Præterea sacrificium Missæ audiens, dum a sacerdote de more hostia salutaris attollitur, apertissime vidit illa specie Christum Deum et hominem verissime contineri, ait Maffeius in ejus Vita l. 1. c. 7.

S. Trudo illustri prosapia in Belgis ortus, vovit Deo, si Christo opitulante sacras didicisset litteras, se in fundo suo Ecclesiam ædificaturum, illicque Domino perpetuo serviturum. Missus ergo a Deo ad eum angelus: *Noveris*, inquit, *frater eo cota quæ Christo nuncupasti, ei esse grato, nec dubites quin quod prævenieus tibi aspiravit, etiam sit prosecuturus, et affectum perducturus in effectum. Ille, inquam, sapientia suo imbuet cor tuum, et erudiet te præceptis suis, et legem suam inscribet pectori tuo.* Ita Notgerus Ep. Leod. an. Chris. 850. In vita S. Remacli c. 6.

Illustre est quod de se scribit S. Justinus Philos. et Mart. Dial. contra Tryphonem, nimirum cum sapientiæ studiosus per vagatus esset omnes Philosophorum scholas et sectas, frustraque eam apud Pythagoricos, Platonicos, Peripateticos requisisset, a sene quodam ignoto audisse, illam non nisi in schola Christi reperiri. *Tu ergo, sit, votis et precibus tibi ante omnia lucis portas aperiri opto: neque cuim ab aliquibus perspiciautur aut intelliguutur, præterquam si Deus et Christus eis concesserint intelligentiam.* Quare conversus ad Christum eumque invocans tantam sapientiam quantam in libris suis ostendit,consecutus est.

Præclare Philo lib. de Præmiis: et pœnis: *Solem*, inquit, *hunc visibilem, num alio ræ quam sole ipso adjuti cernimus? Lucis aspectum nonne luci debemus? Ad eumdem sane modum Deus per seipsum illustrat sui notitiam, cooperaute nemine, quod ea res excedat vires omnium.* Et S. Aug. l. 4. Confess. c. 16. *Scis tu Domine quia et celeritas intelligendi, et discernendi acumen, donum tuum est.* Idem Solil. c. 5. *Semper cæcus fuissem, nisi tu me illuminasses.*

Qui dat omnibus.] Hæc dos propria est Deo, ut det omnibus omnia, et a nemine quidquam recipiat, ideo que hebr. vocatur *Saddai*, id est *mammeus, copiacupio*, uti fusius dixi Genes. 17. 2. Unde Deus non nullis a dando dicitur, aut potius agnoscitur. Hoc est quod ait Psaltes, Ps. 15. 1. *Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* Deus enim est quasi pelagus bonorum omnium redundans et exæstuans, quod in omnia vicina sese largissime effundit. Vere Thom. Anglicus: *Deus*, ait, *dat* Primo *liberaliter, non vendit, sicut multi.* Secundo, *dat generaliter, non uni, sed omnibus.* Tertio, *dat abundanter, non parce.* Quarto, *dat curialiter, vulgo cortesemente*, quia non improperat. *Erubescat ergo humana pigritia: plus paratus est Deus dare, quam nos accipere*, ait idem ex S. August. Erubescat ergo humana ingratitudo et avaritia, quæ Deo tam in se liberali, tam parce et avare ejus obsequio se suaque impendit. Propria ergo natura et indoles Dei est, dare, ut docet S. Thom. l. 1. contra Gentes c. 39. ubi asserit liberalitatem esse virtutem maxime propriam Dei, quia solus se largiter communicat, quasi fons bonitatis. Et S. Aug. tract. 19 in Joan. *Deus*, ait *tibi totum est. Si esuris, panis tuus est. Si sitis, aqua tibi est. Si in tenebris, lumen. Si nudus, immortalitate tibi vestis est.* Et S. Bern. s. 3 de circum. *Totus*, ait, *mihi datus, et totus in usus meos expensus.*

Simili, sed longe exiliori de causa, nimirum ob reddita sibi prædia prius erepta Virgilius Augustum Cæsarem adulando vocat facitque Deum eclog. 1.

> O Melibœe Deus nobis hæc otia fecit,
> Namque erit ille mihi semper Deus, illius aram
> Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

Et Cicero P. Lentulum vocat Deum, id est, servatorem suæ vitæ:sic enim ait, post reditum ad Quirites; *P. Lentulus consul, parens, Deus, salus nostræ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis.* Præclare Boetius l. 3.

> Unus enim rerum pater est,
> Unus cuncta ministrat.
> Ille dedit Phœbo radios,
> Dedit et cornua lunæ.
> Ille homines etiam terris
> Dedit, et sidera cœlo.
> Quem, quia respicit omnia solus,
> Verum possis dicere solem.

Et S. Bern. 16 in Cant. *Verus*, ait, *beneficus est, dans affluenter et non improperans: non improperat dona, quia dona sunt*; et *beneficio suo mihi dedit, non vendidit.*

Affluenter.) Græce ἁπλῶς, id est *simpliciter*. Suspicantur aliqui interpretem Nostrum legisse ἀδρῶς, vel πλουσίως, id est, *diviter, copiose, largiter, of-*

affluenter; quia simpliciter in Script. cum de dando agitur, significat dandi liberalitatem, affluentiam, magnificentiam, ut patet 2. Corinth. 8. 2. *Altissima paupertas eorum abundavit in divitias simplicitatis eorum,* et c. 9. v. 11. *Ut in omnibus locupletati, abundetis in omnem simplicitatem.* Rom. 12. 8. *Qui tribuit, tribuat in simplicitate,* id est, simpliciter sine restrictione, copiose, largiter; vide ibi dicta. Alludit S. Jacobus ad illud invitamentum et promissum Christi: *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Script. flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum,* Joan. cap. 7. v. 38.

Nota primo. In Deo est infinita propensio et amor se communicandi: qui provenit ex infinita perfectione et plenitudine essentiæ suæ, quæ tanta est, ut in alios se effundere gestiat; et quantumcumque aliis impertiat, nihil ipse sua de plenitudine amittat. Hinc primo, ad intra propendet naturaliter et intime ad communicationem sui infinitam; sicut res creatæ et corporeæ propendent ut se communicent, generando sibi simile. Verum quia id quod infinitum est multiplicari nequit, idcirco divina essentia non se communicat generando aliam sibi similem numero distinctam, uti facit homo et animalia; sed largiendo seipsam, et velut replicando, ita ut eadem numero simplicissima essentia divina sit in tribus distinctis numero personis, Patre, Filio, et Spiritu Sancto.

Secundo, ad extra propendet ut infinite se suaque bona communicet creaturis, præsertim rationalibus, puta angelis et hominibus. Nam, ut ait Nazianz. *Sicut in rebus sensibilibus est sol, ita in intelligibilibus est Deus.* Sicut ergo sol ubique radios suos spargit, ut omnia illuminet, calefaciat, vivificet, fœcundet; ita Deus radios beneficentiæ suæ in omnes et omnia, præsertim angelos et homines spargit, ut eos luce sapientiæ suæ illuminet, indeque sui amore inflammet, vitaque gratiæ et gloriæ vivificet, ut et ipsi eliis eamdem impartiant. Quocirca S. Dionys. de Divin. Nomin. c. 4. part. 1. ait, amorem divinum esse vim motricem et sursum trahentem in Deum, qui solus est ipsum per se pulchrum et bonum. Hujus amoris, beneficentiæ et communicationis evidentia indicia et effectus sunt. Verbi æterni ad homines docendos et salvandos incarnatio, prædicatio, miracula, passio, mors, Sacramenta, missio Spiritus Sancti, cura singularis totius Ecclesiæ et singulorum fidelium. In incarnatione enim seipsum totum, et omnia viscera sua effudit in nos, juxta illud Zachariæ: *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto,* Lucæ 1. 78.

Rursum in justificatione et sanctificatione cujusque Deus non tantum se animæ communicat per gratiam, charitatem et virtutes; sed etiam per seipsum: reipsa enim dat Spiritum Sanctum, et cum eo cæteras personas divinas juxta illud: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis,* Rom. 5. 5, et *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum: et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* Joan. 12. 23. Quocirca hac sui communicatione justum ad se elevat, in se transformat, facitque divinum: præsertim eos qui se totos dedunt Deo, illique vacant. Amor enim divinus facit ecstasin et excessum amantis a seipso, ut illum in amatum transferat et illi arctissime uniat, unumque cum illo efficiat, ut in eo vivat, sentiat, gaudeat, quasi illi incorporatus. Amans enim Deum prorsus a seipso deficiens in Deum transit, et velut colliquescit, nihil aliud cogitans, intelligens aut sentiens præter Deum, nihil aliud appetens aut desiderans, nulla alia re gaudens quam bonis Dei. Qui sic adhæret Deo unus efficitur spiritus: quia seipsum exuit, et Deum induit perinde ac si in divinam naturam transformatus esset. Quocirca totus cogitatione et affectu est in Deo, uti ei precatur Christus Joan. c. 17. v. 11. *Pater sancte, serva eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sint unum sicut et nos,* et v. 21. *Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint.* Ratio est, quia bonum est sui communicativum et diffusivum. Si ergo sit summum bonum, uti est Deus, summe se communicabit et diffundet, hæc enim boni et summi boni est natura et indoles. *Deus,* ait S. Leo serm. 2. de nativit. *cujus natura bonitas, cujus voluntas potentia, cujus opus misericordia est.*

Nota secundo, Hæc beneficentiæ Dei largitas et affluentia ingens est, et admiranda ex quinque capitibus, ut recte notat noster Lessius l. 9. de Attrib. divinis c. 4. Primum est, majestas amantis et largientis. Quid enim majus et magnificentius Deo, qui tantum (imo infinities amplius) transcendit omnes angelos et homines, quantum cœlum transcendit terram quæ respectu vastitatis cœli se habet ut centrum et punctum. Secundum est, conditio eorum in quo se suaque effundit; qui si naturam spectes, sunt homines, infimi inter creaturas rationales: (sicut enim materia prima est infima inter res corporeas, ita anima est infima inter res spirituales.) Si qualitatem animæ consideres, sunt peccatores, inimici, superbi, ingrati, carnales, inepti ad omne bonum, proni ad omne malum: si corporis, sunt mortales, morbidi, viles, sordidi, putidi, mox futuri esca vermium, ut merito exclamat Psaltes Ps. 8. *Quid est homo, quod memor es ejus? aut filius hominis, quoniam visitas eum?* Tertium est, bonum ingens et multiplex quod illis partim confert, partim offert. Homini enim dedit animam rationalem creatam ad sui imaginem, gratiam, promissionem gloriæ, angelicam custodiam, totam mundi machinam, denique unigenitum suum. *Nam sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam,* Joan. 3. 16. Quæ verba si expendantur singula magnam habent emphasim, novamque Dei beneficentiam significant. Quocirca Psaltes Psalm. 33. 6. *Accedite,* ait, *ad eum, et illuminamini, et facies vestræ non confundentur.* Quartum est, finis ob quem confert, qui est ut homini bene sit, non Deo: Deus enim de homine nullum lucrum, nullum commodum expectat, vel accipit.

Quintum est, modus quo se communicat et effundit, qui est multiplex. Primus, quod se communicet nobis, non tamquam servis; sed quasi filiis, quos instituit suos hæredes et cohæredes Christi. Secundus, quod benignitatis divinæ ingenium sit demittere se ad infima, curare infirma, colligere abjecta, attollere humilia, et ubi major est inopia, ibi magis opes suas erogare et opem ferre. Quocirca S. Bernard. lib. 5. de Consider. c. 11. ita Deum definit, aut potius Dei affluentiam describit: *Quid est Deus? voluntas omnipotens, benevolentissima virtus, lumen æter-*

num, incommutabilis ratio, summa beatitudo creans mentes ad se participandum, vivificans ad sentiendum; alliciens ad appetendum, dilatans ad cupiendum, justificans ad promerendum, accendens ad zelum, fœcundans ad fructum, dirigens ad æquitatem formans ad benevolentiam, moderans ad sapientiam, roborans ad virtutem, visitans ad consolationem illuminans ad cognitionem, perpetuans ad immortalitatem, implens ad felicitatem, circumdans ad securitatem Tertius, quod sese communicet sæpe antequam rogatur, uti patet in omnibus gratiis prævenientibus, quodque iis moveat nos ad postulandum subsequentes Nemo enim potest orare Deum eo modo quo oportet, nisi ad id moveatur a gratia Spiritus Sancti, uti passim docet S. August. et Concil. Arausican imo S. Paulus Rom. 8 26 Rursum quod rogatus, plus det quam rogetur, juxta id quod orans profitetur Ecclesia, *Deus qui abundantia pietatis tuæ merita supplicum excedis et vota*. Et S. Ambros. in Luc. 23 v 42 recte advertit latronem in cruce tantum petiisse, ac dixisse *Domine memento mei cum veneris in regnum tuum*: Christum vero longe plus ei præstitisse, dicendo: *Hodie mecum eris in paradiso Nam uberior*, ait, *est gratia quam precatio; semper enim Dominus plus tribuit quam rogatur*. Ita Ezechias petiit a Deo sanitatem, sed Deus cum illa adjecit ei quindecim annos vitæ, et victoriam miraculosam cæsis 185. millibus Assyriorum, Isaiæ 38. Salomon petiit sapientiam; sed Deus cum ea dedit illi ingentes opes et gloriam. 3. Reg. 3 Daniel petiit liberationem populi e captivitate Babylonica; sed Deus dedit illi oraculum et promissum de adventu Messiæ ad redimendum totum mundum e captivitate diaboli. Daniel 9 24. David petiit filium; sed Deus præstitit ei Messiam: illum enim ei promisit, fecitque ex eo nasci. 2. Reg 7. 12. et Psal 88 4 Quartus, quod sua dona conferat sæpe in eos, quos præscit fore ingratos, imo impios, infideles, hæreticos, atheos blasphemos et reprobos, juxta illud Christi: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos*, etc. *ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super justos et injustos*, Matth 5 44.

Moraliter discamus hic Primo, liberales esse in Deum, liberaliter ei serviendo, cum ipse tam liberalis sit in nos; quia eum vicissim liberaliorem in nos jugiter experiemur. Certat enim ipse nobiscum, et cum sit liberalissimus, non patitur se liberalitate nostra vinci. Hoc est quod promisit per Isaiam cap. 66. 11. *Ut sugatis et repleamini ab ubere consolationis ejus: ut mulgeatis et deliciis affluatis ab omnimoda gloria ejus. Quia hæc dicit Dominus: Ecce ego declinabo super eam quasi fluvium, et quasi torrentem inundantem gloriam gentium, quam sugetis; ad ubera portabimini, et super genua blandientur vobis. Quomodo si cui mater blandiatur; ita ego consolabor vos*. Præclare Nazianz. orat. de amore pauperum: *Nihil*, ait, *tam divinum homo habet, quam de aliis bene mereri Fac calamitoso sis Deus, Dei misericordiam imitando* Et Nyssenus de Pauper amandis *Beneficentia*, ait, *est omnium laudatorum virtutum præstantissima. Hæc est felicitatis comes Hæc assidet Deo, et magna est cum ipso necessitudine conjuncta*: uti ipsamet per visum apparens S. Joanni Eleemosynario, incitans eum ad Eleemosynam, affirmavit Quin et Seneca l 3. de Benef. c 25. *Qui dat*, ait, *beneficia, deos imitatur; qui repetit, fœneratores*.

Hinc Secundo, cum Deo in se nihil reddere possimus, reddemus ei idipsum in sua imagine, puta in proximis nostris; ut in eos liberaliter sapientiam, gratiam cæteraque bona, quæ a Deo accepimus, effundamus: ideo enim ea ille nobis dedit, tanto plura daturus, quo plus in alios effundemus. Sicut enim fontes quo plus effluunt, eo plus affluunt: si enim non efflueret aqua, nova non afflueret; prior enim canalem occuparet, et affluentem excluderet: ita prorsus se res habet in doctore, prædicatore, eleemosynario, etc. ut quo plus dat proximo, eo plus recipiat a Deo, uti ex S. Paulo et Basil. docui 2 Cor. 9 8 et seq.

Tertio imitemur Deum, ut petenti simplum demus duplum Sic Christus petentibus sanitatem corporis, addidit et animæ; de quo proinde S Petrus Act. 10. 38 *Qui pertransiit*, ait, *benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo*. Unde Christi et Pauli axioma fuit: *Beatius est magis dare quam accipere*. Actor. 20 35. Vide ibi dicta.

Hujus rei illustria exempla dederunt Gentiles pudeat Christianos, si eos non superent, sed ab eis liberalitate se superari patiantur Ita Plato Diogeni paululum vini et caricarum petenti integram lagenam vino plenam misit. Sed Diogenes more suo cynicus, id est caninus, ei egit gratias dicens: *Cum interrogaris, quot sint duo et duo? respondes viginti; ita non secundum ea quæ rogaris das, nec ad ea quæ interrogaris respondes*; uti refert Laert. lib. 6. c 1. qui et addit Diogenem dicere solitum, manus non esse porrigendas amicis complicatis digitis, sed explicatis et liberalibus. Demosthenes rogatus, quid Deo simile haberent homines? respondit, *benigne facere*; ita Maximus serm. 8. Cicero orat pro Ligario: *Homines*, inquit, *ad deos nulla re propius accedunt, quam dando. Nihil habet fortuna tua majus, quam ut possit nec natura melius, quam ut velis servare quamplurimos* Anaxilaus rogatus, quid in tyrannide esset felicissimum? respondit: *In conferendis beneficiis numquam vinci*; ita Stobæus serm 46 Cyrus Persarum rex ornamenta ad se missa distribuit in amicos, nihil sibi reservans Rogatus cur? *Ornatus*, ait, *amicorum, ornatus meus est*; ita Maximus serm. 6. Dionysius ad filium ingressus, videns copiam vasorum aureorum: *Non est*, ait, *in te regius animus, qui his poculis quæ a me tam multa accepisti, neminem tibi amicum feceris*, ita Plutarch. in Regum Apophth Alexander Magnus rogatus, ubinam suos thesauros haberet? amicos ostendens, ait; *In his scriniis*; ita Maximus serm 6 Idem omnia in amicos distribuens, rogatus a Perillo, quid regi superesset? respondit. *Spes acquirendi majora*. Idem cuidam donans urbem, cum ille diceret, id non convenire fortunæ suæ, respondit Alexander: *Non quæro quid te accipere, sed quid me, qui rex sum, dare deceat*. Idem Perillo pro dote filiarum postulanti decem talenta, jussit dari quinquaginta, dicens: *Tibi quidem satis est, tantum accipere, mihi vero non satis est tantum dare*; ita Plutarch in Regum Apophth. qui et addit Alexandrum Xenocrati quinquaginta talenta misisse, ut ea suis amicis elargiretur. *Nam mihi*, ait, *vix Darii opes in amicos suffecerint*. Idem rogatus, *Quis esset rex optimus? Qui amicos*, ait, *muneribus retinet, et inimicos beneficiis reconciliat*; ita Maxi-

mus serm 9. de Magistratu Hinc liberalitatem ab Alexandro didicit ejus dux Ptolemæus Lagi, primus post eum Ægypti rex, qui amicos suos locupletabat, dicens: *Melius est ditare, quam ditescere*, teste Æliano l. 13. Variæ Hist Antonius triumvir cum Lepido et Augusto, adeo in donis erat profusus, ut dictitaret, amplitudinem imperii Romani non per ea quæ acciperet, sed per ea quæ daret illustrari, ait Plutarch in ejus vita.

Verum Christiani heroes hac in re longe superarunt Gentiles Nota est omnibus profusa munificentia S. Joannis Patriarchæ Alexandrini, qui inde cognomen tulit Eleemosynarii: Experientia enim continua didicerat se cum duplum daret, quadruplum recipere.

Et S. Paulini Nolani Episcopi, qui viduæ petenti stipem, partemque lytri ad redimendum filium, se metipsum, quantus quantus erat pro filio in servitutem Wandalis tradidit, ideoque meruit omnes Nolanos, cives suos, secum a servitute liberare.

Memorabilis quoque fuit liberalitas Adriani Secundi Pontificis, qui ingenti turba peregrinorum confluente, cum œconomus diceret se non habere tantum, ut vel denarium singulis erogaret, quadraginta enim denarios dumtaxat habebat: *Virtute*, ait, *Christi, qui de quinque panibus et duobus piscibus quinque millia hominum satiavit, non singulis singulos, sed ternos singulis denarios erogabo*. Dixit, et fecit; ac superfuerunt sex denarii. Tum ad œconomum conversus: *Vides*, ait, *quam largus et suavis sit omnipotentissimus Dominus qui quadragenariam quantitatem nummorum et fratribus nostris per ternos distribuit, et mihi ternos, et tibi ternos æqua sorte servavit;* ita ex Anastas. Biblioth Baronius tom 10, anno Christi 867.

Et non improperat] non exprobret, dicens: Tu in meo es ære, tu mihi debes animam, hoc ego beneficium in te immerentem contuli, plura dedi quam merebaris, etc. exprobatio enim beneficii est tinea et ærugo liberalitatis, quæ omnem ejus gratiam exsugit, omnem ejus colorem et speciem deformat et decolorat. Unde monet Sapiens Eccli. 41 v. 28 ut caveas *ab amicis de sermonibus improperii*. *et cum dederis, ne improperes*. Et c. 18 v. 18. *Stultus acriter improperabit, et datus* (δόσις, id est, *datio, donatio*) *indisciplinatus tabescere facit oculus;* quia eum cui dedit contristat, et pudefacit suis improperiis, impudentia et duritie: et c. 20. 24 *Datus insipientis non erit utilis tibi: oculi enim illius septemplices sunt*, id est, multiplices. q d. Multiplici oculorum in te jactu et nictu significat, se plus a te expectare quam dederit. *Exigua dabit, et multa improperabit: et apertio oris illius inflammatio est*, id est cholera, q d Tibi dure, aspere, cholerice loquetur græce ἀνοίξει τὸ στόμα αὐτοῦ ὡς κῆρυξ id est *aperiet os suum ut præco*, vociferabitur ut præco, ubique præconizabit suum beneficium, et tuam indigentiam, vel ingratitudinem. In qualem intorqueret Democritus suum illud spiculum: *Male pereas, quia gratias virgines, meretrices effecisti:* de quo Maximus s 8.

Quocirca sapienter Chilon Lacedæmonius dicebat, *Dati beneficii decere oblivisci, accepti autem meminisse*, teste Laertio l. 1 c 4

Alexander Magnus vero regium esse dicebat, a quibus male audias, in eos sæpe et multum conferre, teste Pontano c 30 de liberalitate.

Ex adverso Aristoteles Cyrenensis asserebat. *Non oportere beneficium oblatum a quoquam recipere. Aut enim, ut rependere possit, molestias habiturum: aut si non referat, ingratum auditurum;* ita Ælian. l 10.

Huc spectat cavillus Antigoni, quem refert Seneca l 2 de Beneficiis c. 17 *Ab Antigono*, ait, *Cynicus petiit talentum, respondit, plus esse quam quod Cynicus petere deberet. Repulsus, petit denarium: respondit, minus esse quam quod regem deceret dare. Turpissima est ejusmodi cavillatio Invenit quomodo neutrum daret: in denario regem, in talento Cynicum respexit: cum posset et denarium tamquam Cynico dare, et talentum tamquam rex*. Idem Seneca ibidem c. 10 *Hæc*, ait, *beneficii inter duos lex est: alter statim oblivisci debet dati, alter accepti numquam. Lacerat animum et premit frequens meritorum commemoratio;* et c 11. *Quousque dices: Ego te servavi, ego te eripui morti!* etc. *Admonitio tædium facit, exprobratio odium*. et c. 14. *O superbia magnæ fortunæ! o stultissimum malunt ut a te nihil juvat accipere ut omne beneficium in injuriam convertis! quidquid das corrumpis*. Deus ergo cum sit liberalissimus, nemini exprobrat donum, quod scilicet nimis, vel plus dederit quam homo mereatur, si donu suo uti, pœnitere et sancte vivere velit, uti videmus in Saulo, Magdalena, Petro, etc. Exprobrat tamen impio ingratitudinem, quod tot beneficiis affectus, maleficia Deo rependat, iisque cum Dei beneficentia certet, ac in improbitate sua durus et obstinatus persistat. Talis exprobratio Dei est Michææ 6 3. *Popule meus, quid feci tibi?* etc. Jeremiæ 2 4. Isaiæ 1. v. 2 et seq Sic in die judicii Deus exprobrabit reprobis, quod gratia sua abusi sint ad suam perniciem et damnationem, ut patet ex parabola debentis decem millia talentorum, et exigentis a conservo centum denarios, Matth 18 24.

Et dabitur ei] Si videlicet petat pro se, necessaria ad salutem, pie et perseveranter. Has enim quatuor conditiones si habeat oratio, certo impetrabit id quod petit, ait D Tom. 2 2. q. 83 artic. 15. ad 2 qui et addit ex S Aug. in Sent, sent. 212: *Fideliter supplicans Deo*, ait, *pro necessitatibus hujus vitæ, et misericorditer auditur, et misericorditer non auditur. Quid enim infirmo sit utile, magis novit medicus quam ægrotus. Et propter hoc etiam Paulus non fuit exauditus, petens amoveri stimulum carnis, quia non expediebat*. Et S. Basil. s de orando Deum: *Ideo*, ait, *quandoque petis, et non accipis quia perperam postulasti, vel leviter, vel infideliter, vel non conferentia tibi, vel destitisti* Quocirca Plato in secundo Alcibiade hunc orandi modum assignat· *Deus opt max. optima quidem nobis poscentibus et non poscentibus, tribue, mala autem poscentibus quoque abesse jube*. Nam, ut ait S. Bern. ser. contra vitium ingratitudinis. *Sæpe misericordiæ est, subtrahere misericordiam; quemadmodum iræ et indignationis, misericordiam exhibere*. Et S Greg l. 15 Mor c. 12 *Majoris*, ait, *iracundiæ est cum hoc tribuitur, quod male desideratur, atque inde repentina ultio sequitur, quia hoc quoque obtinuit quod Deo irascente concupiit* Beneficium ergo tunc negare, non maleficium, sed beneficium est: sicut parentes benigne negant cultros pueris poscentibus, ne iis se lædant: iis enim dare beneficium

quod postulant, esset eis ingens facere maleficium

6. POSTULET AUTEM IN FIDE NIHIL HÆSITANS.] *Fides* hic tripliciter sumitur. vel potius tria complectitur, quæ in oratione poscit S. Jacobus. Primo, fidem proprie dictam: Secundo, fiduciam, sive spem certam: Tertio, credulitatem et firmam persuasionem obtinendi, quod petimus Huic triplici fidei opponitur hæsitatio pariter triplex Prima, est hæsitatio in fide quæ est incredulitas et infidelitas· dubitans enim in fide, si in dubitatione sit pertinax est infidelis et hæreticus Secunda, est hæsitatio in fiducia, quæ est diffidentia vel desperatio. Tertia, est hæsitatio in credulitate, quæ est dubitatio, aut opinio et persuasio non obtinendi id quod petimus.

Primo ergo S. Jacobus ad orationem requirit fidem proprie dictam, non tantum generalem de Dei omnipotentia, providentia. munificentia, veritate, paterna cura et amore erga nos, quod scilicet ut Deus possit, et ut pater velit, nobis quasi filiis suis benefacere; sed et particularem, quod scilicet id quod petimus, dabit nobis, si id expediat. Idipsum enim ipse promisit, qui mentiri, falli, aut fallere nequit, dicens: *Omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis.* Marci 11. 22. Matthæi 11. 21. et alibi sæpe. Credimus enim fide divina Deum in promissis esse fidelem, ac proinde eum nobis id quod in oratione petimus daturum, utpote cum idipsum promiserit, qui, uti seipsum negare nequit, ita nec promissa sua violare Hanc fidem passim exegit Christus ab iis qui poscebant sanitatem, ut a cæcis Matth. 9. 28. *Creditis,* ait, *quia hoc possum facere vobis?* cumque respondereut, *Utique Domine* audierunt: *Secundum fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum.* Dices, ergo vera est fides specialis hæreticorum, qua se credunt justos prædestinatos et infallibiliter salvandos Cum enim petant a Deo justitiam. salutem et gloriam utique hæc a Deo assequentur: Deus enim promisit se præstiturum, quidquid ab eo petimus Respondeo Promissio hæc Dei non est absoluta, sed conditionata, si videlicet oremus et petamus eo modo quo oportet, puta cum debita fide, humilitate, puritate, reverentia, devotione, perseverantia, etc. Ignoramus autem et incerti sumus, an has in oratione conditiones præstemus; ac proinde pariter incerti sumus.an justitiam et salutem,quam petimus,simus obtenturi.

Secundo, fides hæc, ut docet S Cyrillus, catech. 5 poscit pariterque fiduciam: unde Apostolus fidem definiens Hebr 11. 1. ait, quod ipsa sit *substantia rerum sperandarum.* fides enim omnipotentiæ et fidelitatis Dei in præstandis promissis, est substantia, id est. basis et fulcrum spei, et rerum sperandarum, Hoc est quod ait S. Aug. ser. 36 de verbis Domini: *Si fides deficit, oratio perit. Unde et Apostolus cum ad orandum exhortaretur, ait: Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit; ut ostenderet fidem esse fontem orationis* (ac consequenter et spei quæ est mater orationis: nemo enim orat, nisi qui sperat se accepturum) *nec posse ire rivum, ubi caput aquæ siccaretur, adjunxit: Quomodo invocabunt in quem non crediderunt?* Hanc fiduciam pariter poposcit Christus, ut a paralytico Matth 9 2 *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua,* et ab hæmorrhoissa, v 22 *Confide filia, fides tua te salvam fecit.* Vides hic, ut Christus cum fide poscat confidentiam, quam parit fides quasi mater filiam Unde S. Tho. 2. 2 q. 83. art. 15.ad 3. *Oratio,* ait, *efficaciam merendi habet a charitate, ut vero efficaciam impetrandi a fide et fiducia,* ut ait hic S. Jacobus. Porro certitudo spei nequit esse tanta. quanta est fidei: *Quod enim videt quis,* per fidem divinam, *quid sperat?* ait Paul. Rom 8 v 24. Unde S Chrys imo Apostolus ad Hebr 6 v. 18. et 19. fidem assimilat columnæ domum sustentanti: hæc enim sustentatio est firmissima: spem vero anchoræ, quæ navim in fluctibus sustentat; sed ita, ut iis jactatur et fluctuet: sic enim et spes nostra inter fluctus timoris et confidentiæ jactatur et fluctuat Verum quo major est fides eo majorem gignit spem ; et quo major est spes, eo validior est oratio,certiusque impetrat rem postulatam uti fuit in S Dominico, qui dictitabat, se nihil unquam postulasse a Deo, quod non impetrasset, et in S. Thom Aquinate. qui asserebat se assecutum omne id quod per intercessionem B Virginis efflagitasset. Quocirca S. Catharina Senensis in orando hanc spem acuebat dicens: *Domine non dimittam te, nisi id quod postulo. v. g. conversionem hujus vel illius peccatoris. a te obtinuero;* itaque omnia obtinebat Porro hæc fiducia oritur partim ex puritate et sanctitate vitæ, puta ex libertate sanctæ et familiaris Deo conscientiæ. juxta illud 1. Joan 3 21. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum: et quidquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata ejus custodimus, et ea, quæ sunt placita coram eo. facimus:* partim et potius ex instinctu Dei, qui orantes animat. et quasi promittit se daturum id ad quod petendum eos impellit et instigat. Quocirca hic fides magis fiduciam, quam fidem significat Spei enim et fiduciæ proprius actus est oratio: quare quo major et efficacior est fiducia. eo major et efficacior erit oratio. Unde et in oratione maxime excitanda est fiducia, idque docet hic S. Jacobus q. d. Postulate sapientiam magna certaque fiducia. ita eam certo impetrabitis.

Petes, Cur Deus adeo exigit in oratione spem? Respond. Primo, quia congruus ordo et dispositio eam poscit: decet enim orantem sperare id quod orat. imo sine spe rite orari nequit: nemo enim orat id. de quo desperat. Sicut ergo in vase, ut capiat ingentem vini copiam, requiritur ingens capacitas. ita in orante ut recipiat ingens donum a Deo, requiritur ingens fiducia. Hæc enim in anima idem est, quod capacitas in vase, uti docet S. Bernard. verbis mox citandis. Secundo, quia spes est quasi fistula et canalis, qui ab homine a terra in cœlum ad Deum erigitur, ut per eum defluant et depluant aquæ cœlestium gratiarum in ipsum. Sicut ergo aquæ cœlestis pluviæ nisi in canali recipiantur. in eumque confluant, diffluunt et disperaunt; ita et imber gratiarum Dei nisi canali fiduciæ hauriatur et acervetur, in alia quælibet se diffundit et dispergit. Tertio, quia spes et oratio sperans est quasi pecunia, qua gratiam a Deo emimus: nihil enim aliud ipsi pro ea offerre et dare possumus. Hanc vero spem magni ipse æstimat: quia ea ipse summe honoratur Ea enim profitemur, nos nobis diffidere, eo indigere. ipsumque esse omnipotentem, fidelem, liberalem. imo Deum, patrem. gubernatorem. provisorem nostrum, omniumque creaturarum. Sicut ergo mendicus sperans. et laudans opes et liberalitatem divitis, ab eo emendicat, emit et impetrat

aleemosynam; sic et nos a Deo. Itaque spe, quasi honore Dei, emimus amorem opesque Dei.

Tertio. sicut fides poscit paritque spem et fiduciam; ita spes parit fidem, id est, credulitatem et persuasionem obtinendi id quod petimus. Sic fides subinde sumitur pro credulitate, non divina et certa, sed humana et probabili. ut Rom 14. 23 *Omne quod non est ex fide* (id est, ex credulitate puta ex conscientia. quæ dictat et credit hoc illudve sibi licere. v. g. manducare idolothyta) *peccatum est* q. d. Quidquid facis contra dictamen et persuasionem conscientiæ in eo peccas Quo ergo major est spes in affectu, eo majorem gignit fidem et credulitatem obtinendi in intellectu. Ratio est, quam dat. S. Bern. serm. 3. de Annunciat Dom. *Sola*, ait, *spes apud te* (Domine) *miserationis obtinet locum, nec oleum misericordiæ, nisi in vase fiduciæ ponis.* Qui ergo hoc Dei decretum novit. et hanc spei vim. utique ex ea concipit fidem. id est, persuasionem obtinendi id quod sperat et postulat.

Fides hæc triplex ad orationem efficacem requiritur Unde solet eam Deus prius quam donet rem postulatam, postulanti aspirare, ac proinde illa ingens est donum Dei, et quasi certum præsagium rei consequendæ, etiam per miraculum, si opus sit. Hæc est enim fides miraculorum nimirum fides conjuncta cum certa fiducia divinæ opis ad patrandum miraculum, quam fiduciam parit instinctus Dei taumaturgum animantis, eique quasi promittentis suam opem ad miraculum. quod patrare tentat, de qua Christus Matth. 21. 22. *Si habueritis. ait, fidem, et non hæsitaveritis: non solum de ficulnea facietis; sed et si monti huic dixeritis: Tolle, et jacta te in mare; fiet. et omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis*

Vult enim Deus nos sibi plane fidere, ut fiducia nostra honoremus ejus de nobis paternam curam et providentiam. Quare gaudet se ea vinci; eaque sibi piam quasi vim inferri. Orans enim colluctatur cum Deo, sicut Jacob cum angelo, qui eum vincens, ab eo benedictionem obtinuit, et vocatus est Israel. id est dominans Deo, Genes. 32. 28. Ex adverso Deus diffidentiam odit: quasi minus digne de se suaque benignitate sentientem, Quocirca Sapiens c. 1. *Sentite*, inquit, *de Domino in bonitate, et in simplicitate cordis quærite illum quoniam invenitur ab iis. qui non tentant illum: apparet autem eis qui fidem habent in illum*, græce τοις μη απιστουσιν αυτω, id est. *qui non diffidunt ipsi.* Unde Cassian. col. 9 c 31. hoc dat signum certum exauditæ orationis: *si obtinuisse nos in ipso orationis effusione quod poscimus, senserimus. Tantum enim quis exaudiri atque obtinere merebitur, quantum vel inspiri se a Deo, vel Deum crediderit posse præstare. Irretractabilis namque est illa Salvatoris sententia: Quæcumque orantes petitis, credite. quia accipiatis, et evenient vobis.* Et adverso c. 33. *Pro certo*, inquit. *non exaudiendum se supplicans quisque non dubitet. cum se dubitaverit exaudiri.* Addit deinde varias causas, ob quas exauditur oratio.

Moraliter disce hic mensuram orationis et impetrationis esse fidem et spem: quod certo speras. hoc certo impetrabis· magna spera et postula, magna impetrabis. Quo enim magis dilates animam per spem, eo illam donorum Dei capaciorem efficis, eo magis Deus eam illis implebit. juxta illud oraculum: *Dilata os tuum. et implebo illud*, Ps 80. 11.

Quocirca sapienter S Bern. serm 15. in Ps 90. *Sperate in eo*, inquit, *omnis congregatio populi. Quemcumque enim locum occupaverit pes vester, vester erit: pes vester. utique spes vestra est. et quantumcumque illa processerit, obtinebit; si tamen in Deum tota figatur, ut firma sit, et non titubet. Quid timeat aspidem. aut basiliscum? quid leonis rugitus, aut draconis sibilos expavescat? Quoniam in me speravit, liberabo eum* Idem clarius serm 32 in Cant. loquens de Sanctis magnis et magnanimis: *Magna*, inquit. *audent, quoniam magni sunt, et quæ audent, obtinent. Magna siquidem fides magna meretur : et quatenus in bonis Domini fiduciæ pedem porrexeris eatenus possidebis. Istiusmodi magnis spiritibus magnus occurrit sponsus, et magnificabit facere cum eis.*

Ita Judas Machabæus cum paucis illustres de Antiocho ejusque maximis copiis habuit victorias sed in ultimo prælio videns suos dilabi, confractus spe et animo. dicensque hæsitanter: *Eamus contra adversarios nostros, si pugnare poterimus contra eos*, succubuit et occubuit, 1. Machab. 9. 8.

Hac fiducia pollens Sisois Abbas, orans pro Abraham discipulo suo tentato et lapso, fidenter dixit: *Deus vis non vis, non dimitto te, nisi curaverimus eum.* Et curatus est discipulus. ut habetur in Vitis Patr. l. 6. a. 4. n. 14.

Eadem animatus Theodorus dicebat; *Si cælum terræ adhærent. Theodorus non formidat;* poposcerat enim a Deo. ut auferratur ab eo formido. Ibidem l. 5. c. 7. n. 6. Plura illustris hujus spei et rei exempla recensui Jerem 7. 8.

Porro hæc non solis justis dicuntur. sed et peccatoribus. His enim si pœnitere velint, certa a Deo venia gratia et salus (in quibus vera consistit sapientia) promissa est; ac proinde illi eamdem certa fide et spe postulare debent, uti postulavit S Magdalena. ideoque impetravit. dum a Christo audivit: *Fides tua te salvam fecit, vade in pace*, Luc 7. 50. Et paralyticus, dum audivit a Christo: *Confide fili. remittuntur tibi peccata tua* Matth 9 Hoc est enim quod passim per Prophetas clamat et promittit Deus: *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos Si impius egerit pænitentiam, etc. vita vivet, et non morietur, omnium iniquitatum ejus quas operatus est, non recordabor.* Ezech 18 21.

Nihil hæsitans,] μηδεν διακρινομενος. id est, nihil dijudicans, nihil disceptans, nihil disquirens (secum enim disceptat ac dijudicat. qui non plane confidit) nihil ambigens nihil addubitans. nihil disputans, nihil hæsitans: qui enim dubitant, secum ipsi disputant alternantibus sententiis, ut patet in iis qui perplexi sunt. scrupulosi, anxii, meticulosi, pusillanimes. melancholici.

Hæsitatio ergo hæc, vel fidei opponitur, et est incredulitas; vel potius fiduciæ obtinendi rem petitam et est diffidentia. Si sit incredulitas. revocat in dubium Dei potentiam, bonitatem, veritatem. ut quod non exaudiat, etiamsi adsint requisita ad orationem Si sit diffidentia, hæsitat. ut diffidit non potentiæ et promissioni Dei. sed suis meritis, quod scilicet ob suam indignitatem rem tantam quam petit a Deo non obtinebit. Diffidentia hæc oritur ex acedia et pusilla-

nimitate. Sic hæsitavit Moses ob populi rebellis indignitatem, dicens: *Num de petra hac poterimus vobis aquam ejicere?* Numer. 20. 10. ideoque mulctatus est morte in deserto, nec permissus ingredi terram promissam. Sic hæsitavit Petrus videns ventum in mari, ideoque mergi cœpit, Matth 14. 31 unde audivit a Christo: *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Quocirca hæsitatio hæc non comprehendit timorem, qui spei conjunctus, moderatus et sanctus est, donumque Dei. Sicut enim Sancti in cæteris actionibus, sic et in oratione habent fiduciam, sed junctam cum timore. Nam ut vulgare habet proverbium: *Spes in nobis est, in Deo exitus.* Jam varii Sanctorum fuerunt, et sunt spiritus, et virtutes. Alii enim exercuerunt se et excelluerunt in spiritu timoris, uti S. Ephrem. S Arsenius, et Anachoretæ, de quibus Climachus gradu de pœnitentia. Alii vero magis exercuerunt se in spiritu fiduciæ et amoris, uti S. Antonius, cujus hæc erat vox: *Ego Deum meum amo, non timeo.* Hinc factum est, et fit, ut aliqui Sancti in oratione ostendant timorem et metum non obtinendi quod petunt, præsertim si sint res temporales, quæ animæ salutem non tangunt. In his enim sæpe Deus fideles non exaudit ad eorum voluntatem, ut exaudiat ad salutem Sic David cum metu oravit pro vita pueri a se geniti ex Bersabee, dicens: *Si forte donet eum mihi Dominus,* 2 Reg. 12 22. et Ninivitæ oraruut pro venia, non culpæ (hanc enim sciebant a Deo promissam pœnitentiæ) sed pœnæ et excidii, dicentes: *Quis scit, si convertatur et ignoscat Deus, et revertatur a furore iræ suæ, et non peribimus?* Jonæ 3. 9. vide ibi dicta.

Verum præstat spiritus spei et amoris spiritui timoris et formidinis: unde quo magis crescit spes et amor, eo magis minuitur metus et timor. Denique *timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem: quoniam timor pœnam habet qui autem timet, non est perfectus in charitate,* 1 Joan. 4. 18 Significat ergo hic S. Jacobus, orantem potius sperare debere, quam timere, se rem quam petit obtenturum. Unde ait: *Postulet in fide nihil hæsitans.* Quare si vis fructuose orare, ante eam et in ea excita ingentem fidem et fiduciam, pro eaque Deum invoca dicens cum Apostolis: *Adauge nobis fidem,* Luc. 17. 5. Et cum patre lunatici: *Credo Domine, adjuva incredulitatem meam.* Marci 9. 24. Hinc S Bern. serm 4. de Quadrag tria vitia et impedimenta orationis consignans docet Primo, eam non debere esse timidam; Secundo, nec ex adverso temerariam: Tertio, nec tepidam *Timida enim oratio,* ait, *cœlum non penetrat quia restringit animum timor immoderatus, ut ornus non dicam non ascendere, sed nec procedere queat. Tepida vero in ascensu languescit et deficit, eo quod non habeat vigorem Nam temeraria ascendit, sed resilit: resistitur enim ei: nec tantum non obtinet gratiam, sed et meretur offensam; Quæ vero fidelis, et humilis, et fervens oratio fuerit, cœlum sine dubio penetrabit. Unde certum est, quod vacua redire non poterit.* Porro timida ex eo oritur, *cum sic cogitat homo propriam indignitatem: ut non convertat oculos ad divinam benignitatem, abyssus enim abyssum invocat: abyssus luminosa abyssum tenebrosam, abyssus misericordiæ abyssum miseriæ. Profundum namque est cor hominis et inscrutabile, sed si magna est iniquitas mea multo major est Domine pietas tua. Ideoque cum ad meipsum turbata fuerit anima mea, memor sum multitudinis misericordiæ tuæ, et respiro in ea: et cum introiero in potentias meas, nolo memorari justitiæ tuæ solius.*

QUI ENIM HÆSITAT, SIMILIS EST FLUCTUI MARIS QUI A VENTO MOVETUR ET CIRCUMFERTUR.] Græcum κλύδων, significat fluctuationem, tempestatem, turbationem, impetum, æstum undarum: præsertim cum a valido vento ἀνεμιζεται, id est ventilatur, agitatur jactatur. Tunc enim fluctus fluctum continuo propellit; adeo, ut reciprocantibus undis aquarum montes glomerentur, et navigantes videantur nunc in cœlum attolli, nunc in infernum descendere, juxta illud Psalmi 106 25. *Exultati sunt fluctus ejus: ascendunt usque ad cœlos et descendunt usque ad abyssos.* Et illud Ovidii l 1. Tristium.

> Me miserum quanti montes volvuntur aquarum?
> Jam jam tacturos sidera summa putes:
> Quantæ diducto subsidunt æquore valles?
> Jam jam tacturas tartara nigra putes.
> Nec levius laterum tabulæ feriuntur ab undis,
> Quam grave balistæ mœnia pulsat onus

Simili enim modo in oratione hæsitans, et diffidens variis cogitationum, affectionum et passionum fluctibus, quos hæsitatio quasi ventus excitat, impellitur et jactatur; ut nunc speret se obtenturum, nunc desperet, ibique dicat alternante animi æstu: Obtinebo quod peto, non obtinebo: dabit Deus quod postulo, non dabit; sero dabit; modice dabit: mereor obtinere, non mereor; dignus sum, imo indignus misericors et liberalis est Deus, sed est et justus rigidusque: misericordia Dei magna est, sed peccata mea nimia sunt, quam ut exaudiri merear. Unde fit, ut nunc patiens Deum invocet, nunc impatiens queratur et murmuret: nunc expectet; nunc abjiciat animum, et irascatur, quod non statim exaudiatur: hisque turbationum æstibus cedit, rapique se sinit, nec contra eos velis remisque connititur, uti in tali re facto opus est. Hoc verius est cum quid adversi aut tribulationis insurgit, quod spem videtur elidere aut minuere. Tunc enim pusillanimes cadunt animo, cum potius tunc animos ad Deum, qui in arctis invocatus adesse solet, per fiduciam et orationem magis attollere, planeque in eo defigere deberent Sic ab Oratoribus proverbialiter vocatur εὔριπος, vel Euripus, homo varius, mutabilis, dubiæ fidei et inconstans, qui instar Euripi agitatur et fluctuat; nunc ait, nunc negat; nunc vult, nunc non vult; nunc amat, nunc odit; nunc fidit, nunc diffidit. Euripus enim maris pars est inter Aulidem et Eubœam, septies die ac nocte reciprocans; de quo Cicero pro Murena: *Quod enim fretum,* ait, *quem Euripum tot motus, tantas, tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes, et quantos æstus habet ratio comitiorum?* Ferunt Aristotelem in indaganda causa tantæ reciprocationis Euripi, ab eo esse absorptum. Hinc illud vulgo tritum: *Euripus habet Aristotelem, non Aristoteles Euripum.* T. Livius l. 8. belli Punici, Euripum a ventis quibusdam illic flantibus, ita rapi credit. Objicit Æschines Demostheni, quod subinde commutata factione Euripum ipsum inconstantia sua vicisset.

Tales hodie sunt multi, qui constanter sunt inconstantes. Talis quoque est Euripus humanæ felicitatis, vel infelicitatis, quem graphice depingit Nazianz. ep. ad Sophronium. *Vides,* ait, *quæ sit conditio rerum nostrorum, utque rota quædam negotiorum huma-*

norum cursu circumagatur, nunc his, nunc illis florentibus ac marcentibus: dum neque prosperitas, neque adversitas nobis constat, sed quam ocyssime in diversum mutatur, ut trochilis; ut auris, ac litteris aquæ inscriptis fidere liceat citius quam humanæ felicitati. Tales denique sunt impii et mundani, qui æstibus cupiditatum continuo agitantur ac jactantur, qui proinde similes fluctus et æstus in oratione subeunt, de quibus Isaias c. 57. 20. *Impii*, ait, *quasi mare fervens quod quiescere non potest, et redundant fluctus ejus in conculcationem et lutum. Non est pax impiis, dicit Dominus.* Exemplum illustre est in Cain fratricida, Gen. 4. 13. Piis vero est pax, indeque pacifica, constans et felix mens, fiducia, oratio, operatio, ac vita. Talis fuit Anna mater Samuelis, quæ pro eo orans eum impetravit, *Vultusque illius non sunt amplius in diverso mutati*. 1. Reg. c. 1. 18.

7. Non ergo æstimet homo ille quod accipiat.] Pro *ergo* Græca habent γάρ, id est *enim*: sed docte interpres non verbum verbo, sed sensum reddidit. q. d. Ne quis hæsitet postulans, similisque sit fluctui maris; si enim talis sit, edico illi, quod nihil accipiat. Hoc autem est id, quod clare et cum Emphasi dicit Interpres: *Non ergo æstimet homo ille quod accipiet:* Adde Græcum γάρ, et Latinum *enim*, multa significare, nimirum *utique, profecto, enim vero, certe, nimirum, quidem, igitur*: et omnibus his modis hic verti potest, quæ omnia Noster complexus est, vertendo *ergo*. Sic *enim* latine, subinde inchoat sententiam, idemque videtur esse quod *ergo*, ut apud Plautum in Trinummo, *enim me nominat;* et in Persa; *Enim non ibis*; et in Mil. *Enim cognovi nunc*. Denique hebraizat S. Jacobus. Heb. enim *ve* (ut vertit hic Syrus) id est, *et* significat *enim, quia, certe, utique, igitur*, etc. Est argumentum a contrario; q.d. Postulet in fide; sic enim impetrabit: quia qui postulat hæsitans et diffidens, nil impetrabit. Nam sola oratio fidens et constans, meretur impetrare quod petit.

Nota. Loquitur S. Jacobus de acceptione et impetratione quantum est ex vi, et quasi merito orationis. Nam alioqui Deus subinde ex sua liberalitate supplet fidei et fiduciæ defectum, ac hæsitantibus postulata largitur, uti largitus est regulo dubitanti, an Christus absens filium absentem curare posset, multo magis an mortuum posset resuscitare, Joan. 4. v. 49. Absens enim eum curavit, ut hanc illi de se fidem et spem insereret, se nimirum esse filium Dei omnipotentis, Messiam, Salvatorem mundi. Hæc enim fides tum in mundo erat nova, recens et inaudita: unde a Christo miraculis probanda et confirmanda erat, uti notat S. Greg. h. 28. in Evang. Eadem de causa curavit lunaticum post increpationem incredulitatis: *O generatio*, ait, *incredula et perversa, quousque ero vobiscum? usquequo vos patiar?* Matth. 17. 17.

8. Vir duplex animo] Spectat hoc ad præcedentia: unde S. Petrus apud S. Clem. l. 7. Const. c. 12. huc alludens ait: *Ne sis in precatione tua duplici animo, ambigenti utrum sit futurum, an non. Mihi enim Petro dixit Dominus in mari: Modicæ fidei, quare dubitasti?* Et S. Ignatius ep. 13. ad Hieronem: *Ne*, ait, *sis duplici animo in precatione tua: beatus enim qui non ambigit.* Unde Syrus vertit; *vir divisus animo*, id est dubius, græce δίψυχος. Id est, *bianimis*, duas quasi habens animas. Qui enim dubitat et hæsitat, videtur habere duas animas: unam, qua sperat futurum id quod petit; alteram qua diffidit et desperat: unam, qua credit Deum potentem et misericordem; alteram, qua credit eum severum, nec facturum id quod petitur. Opponitur hæc duplicitas simplicitati, qua fidelis in uno Deo fidem suam et spem firmiter locare et figere debet. Rursum duplex animo, est timidus et irresolutus, qui ex timore animum habet divisum, ut in ærumnis spem nunc ponat in Deo, nunc in homine, dum nunc Dei, nunc, quasi a Deo desertus, hominum opem implorat.

Secundo, δίψυχος, id est, *bianimis*, et *bicors*, dicitur, qui animum et cor partim Deo et cœlo, partim mammonæ et terræ, partim virtuti, partim vitio et cupiditati affigit. Hujus enim animus in duo distantissima dividitur, et quasi discerpitur in duos. Ita OEcum. Tangit ergo S. Jacobus hic radicem mali, puta hæsitationis in oratione. Ideo enim hæsitantes fluctuant fide et spe in orando, quia fluctuant mente, dum simul volunt placere Deo et mundo, simul amare cœlestia et terrena, simul gaudere bonis præsentibus et futuris: hos redarguit Christus, Matth. 6. 24. dicens: *Nemo potest duobus dominis servire*, etc. *Non potestis Deo servire et mammonæ.* Non potestis uno oculo cœlum, altero terram spectare. Opponitur hæc duplicitas simplicitati affectus et amoris, quæ totum cor et amorem in uno Deo et virtute collocat. Porro radix hujus duplicitatis est varietas, imo contrarietas affectuum, quæ oritur ex eo quod anima hominis partim sit rationalis, partim sensitiva: quatenus enim rationalis est, amat bonum honestum: quatenus sensitiva, bonum delectabile, quod sæpe honesto repugnat. Unde nonnulli Philosophi videntes in homine tantam contrarietatem affectuum et amorum, ex ea collegerunt in homine esse duas animas sibi invicem contrarias, unam rationalem, qua communicat cum angelis; alteram animalem, qua communicat cum bestiis. Verum hic est error.

Tertio, δίψυχος, id est *bianimis*, vel *duplex animo*, est levis et mutabilis instar polypi, vel chamæleontis, qui omnium rerum quibus se applicat, colores in se suscipit. Hæc enim levitas est mater inconstantiæ, de qua subdit S. Jacobus dicens: *Inconstans est in omnibus viis suis.* Hæc levitas quoque parit hæsitationem in oratione, de qua præcessit sermo. Unde Cassianus l. 7. Instit. c. 15. et S. Bernard. epist. 99. hanc Jacobi sententiam applicant apostatis, qui habitum Religionis quem susceperunt, ex levitate exeuntes; et ad sæculum redeunt. Opponitur hæc duplicitas constantiæ qua quis simpliciter, absolute et constanter rectæ rationi et bono honesto sanctoque adhæret.

Quarto, δίψυχος, id est, *bianimis*, est hypocrita, parasitus, omnisque vafer et versipellis. Hic enim duplex habet cor, unum verum, alterum fictum. Nam, v. g. fingit se Deum amare cum amet scelera; fingit se fidelem et pium, cum sit impius et infidelis. Tales sunt Hæretici, item Politici, qui cum Catholicis sunt Catholici, cum hæreticis hæretici, cum atheis athei. Item qui cum castis sunt casti, cum incestis incesti, cum sobriis sobrii, cum ebriis ebrii: suum enim pallium ad omnem ventum obvertunt. Hi sane exosi sunt Deo, ac proinde eorum orationes, ob hypocrisim et impietatem, Deo sunt execrabiles. Opponitur hæc duplicitas simplicitati, id est sinceritati: huic enim adversatur hypocrisis.

Tales quoque sunt bilingues et adulatores, de quibus. Psal. 11. 2. *Labia dolosa, in corde et corde,* id est, duplici corde, *locuti sunt.* Unum enim cor habent in ore, melleum et adulatorium, alterum in mente felleum et hostile. Unde horum symbolum est perdix, avis dolosa, uti ostendi Jerem. 17. 9. et 20. quam in Paphlagonia, vere habere duplex, vel bifidum cor, tradit Plinius l. 11. 3. et Gellius l. 16. 15.

Bilingues ergo sunt bicordes, ideoque bicorpores, imo bicornes: sinceri vero et simplices sunt unanimes, unicordes, unicorpores, unilingues, ideoque fortissimi et invicti quasi unicornes. Hoc optabat Psaltes dicens Ps. 85. 11. *Lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum;* pro *lætetur* hebr. est יחד *iached,* id est, *unicum,* aut *unitum fac cor meum,* ut vertit Symmachus et S. Hier. ut scilicet tibi uni adhæreat, itaque tibi uniatur, tecumque fiat unum. Nam ut ait S. Gregor. p. 3. Past. c. 12. *Deus cum simplicibus sermocinari dicitur, quia de supernis mysteriis illorum mentes radio suæ visitationis illuminat, quas nulla umbra duplicitatis obscurat.* Quocirca recte S. Athanas. epist. de Nicæna Syn. hanc S. Jacobi sententiam præ cæteris ascribit Arianis hæreticis, *qui numquam,* ait, *unam eamdemque sententiam, sed alias aliam fovent, dictaque sua nunc laude, nunc vituperio prosequuntur; ut quod jam probarint, e vestigio damnent.* Nimirum hæresis, quia falsa, inconstans est semperque variat, sicut ex adverso fides, quia vera, constans est semperque sui similis, imo eadem ubique. Ergo

Ut quid tot fidibus luditur una fides?

Moraliter hanc animi duplicitatem, duplicemque leges, mores et actus graphice depingit S. Greg. l. 10. Moral. c. 27. *Deridetur,* ait, *justi simplicitas: hujus mundi sapientia est, cor machinationibus tegere, sensum verbis velare, quæ falsa sunt vera ostendere, quæ vera sunt falsa demonstrare. Hæc nimirum prudentia usu a juvenibus scitur, hæc a pueris pretio discitur: hanc qui sciunt, cæteros despiciendo superbiunt, hanc qui nesciunt subjecti et timidi in aliis mirantur: quia ab eis hæc eadem duplicitas iniquitatis nomine palliata diligitur, dum mentis perversitas, urbanitas vocatur: hæc sibi obsequentibus præcepit, honorum culmina quærere, adepta temporalis gloriæ vanitate gaudere, irrogata ab aliis mala multiplicius reddere; cum vires suppetunt, nullis resistentibus cedere; cum virtutis possibilitas deest, quidquid explere per malitiam non valent, hoc in pacifica bonitate simulare.*

Inconstans est in omnibus viis suis. Puta in omnibus actionibus et sermonibus suis, q. d. Origo hæsitationis in oratione est duplicitas animi: qui enim hanc habet, in omnibus actionibus suis hæsitat, estque inconstans.

Pro *inconstans* græce est ἀκατάστατος, id est, *confusus, incompositus, inconstans, instabilis, turbatus, infirmus.* Unde ἀκαταστασία est *seditio, inconstantia, tumultus, confusio, turbatus rerum ordo.* Huic opponitur ἀκατάσειστος, id est, *inconcussus, firmus, compositus, constans, stabilis.*

9. Glorietur autem frater humilis. Etsi non sit necesse omnes Jacobi sententias inter se connectere, cum more epistolari variæ sint et disparsæ; tamen nonnulli hanc connectunt cum versu proxime præcedenti, quasi humilem opponat duplici, qui ad magna contendit, ideoque est superbus, q. d. Glorientur superbi et duplices in sua præsenti superbia, sed caduca et brevi duratura: at vero humilis et simplex glorietur in exaltatione sui futura, sed duratura in sempiternum. A duplicitate ergo gradum facit, transitque ad ei connexam superbiam et opulentiam, eique opponit paupertatem, et humilitatem: idque satis videtur appositum.

Alii aptius et concinnius hoc remotius referunt ad v. 1. *Omne gaudium existimate fratres, cum in varias tentationes incideritis,* quasi hic a thesi ad hypothesim a genere ad speciem vel exemplum, puta a tribulatione ad paupertatem et abjectionem, qua premebantur primi Christiani, descendat, et transeat S. Jacobus. Præcipua enim tribulatio primorum fidelium erat paupertas, tum quia sponte bonis se abdicarant, eaque posuerant ad pedes Apostolorum. Act. 4. 34. idque perfectionis studio: tum quia a Judæis Christianos persequentibus, bonis suis erant spoliati. Hoc enim est quod ait Apostolus Hebr. 10. 34. *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.* Hos ergo hic consolatur, et ad constantiam animat. Unde sicut v. 1. dixit: *Omne gaudium existimate,* ita hic simili modo, imo amplius dicit, *glorietur,* q. d. Non tantum gaudeat, sed et glorietur fidelis in tribulatione, v. g. in abjectione et paupertate. Unde materiam hanc concludens subdit: *Beatus vir qui suffert tentationem.* Glorietur ergo humilis et pauper, quia conformis est Christo humili et pauperi: humilitas enim et paupertas honorata, et gloriosa effecta est per Christum, adeoque regum opibus et splendore illustrior. Christi enim vox est: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* Matth. 11. Secundo, *glorietur humilis,* quia humilitas scala est cœli, viaque certa ad exaltationem, de qua mox plura.

Frater.] Id est Christianus. Omnes enim Christiani fratres sunt, quia eumdem habent patrem Christum, eamdem matrem Ecclesiam, eodem baptismo quasi utero renati sunt, eamdem hæreditatem cœlestem expectant: qui, ut ait Tertull. Apol. 39. *Unum patrem Deum agnoverunt, qui unum spiritum biberunt sanctitatis, qui de uno utero ignorantiæ ejusdem, ad unam lucem expaverunt veritatis.*

Humilis.] ταπεινός, id est *abjectus,* puta pauper: Hebræum enim עני *ani,* et abjectum sive humilem, et pauperem significat. Hæc enim duo ordinario conjuncta sunt. Unde humili S. Jacobus opponit divitem, dicens: *Dives autem in humilitate sua,* q. d. Dives, ideoque superbus et gloriosus: *Vermis enim divitiarum est superbia,* ait S. Aug. ser. 5. de verbis Domin. secundum Matthæum. Et S. Bern. de Convers. ad Cler. c. 30. *Quidni,* ait, *periclitetur castitas in deliciis, humilitas in divitiis, pietas in negotiis, veritas in multiloquio, charitas in hoc sæculo nequam?* Sic vicissim humiles per pauperes significat Christus dicens Matth. 5. 3. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Hoc Jacobus, aliis verbis dicit: *Glorietur humilis in exaltatione sua.*

Porro ταπεινός, significat tum vilem et abjectum, tum humilem sive humilitatis virtute præditum: hic utrumque includit. Significat enim abjectum, qui suam abjectionem ex virtute tolerat, eamque humiliter suscipit et capessit. Tali enim gloriari licet in sui exaltatione: alioqui qui in ea indignatur, aut est animo tumido et superbo, exaltationem sperare nequit; sed

potius confusionem et abjectionem majorem. Talis enim Deo et hominibus est odibilis, juxta illud Ecclesiastici 25. 3. *Tres species odivit anima mea, et aggravor valde animæ illorum: pauperem superbum, divitem mendacem, senem fatuum et insensatum.* Ita OEcum. Dion. et alii.

Nota. Dicit hæc Jacobus, quia communis primorum Christianorum tentatio et tribulatio fuit, quod ubique despicerentur, quasi viles et abjecti, idque Primo, quia ipsi pauci erant, pauperes, et paupertatis studiosi: spernebant enim opes terrenas, ut acquirerent cœlestes. Secundo, quia vestitu modesto et simplici utebantur. Unde Lucianus in Philopatra ita Christianum pingit et ridet: *Pallium putre, sine calceis et tegmine, capite nudo incedens, detonsa coma.* Tertio, quia in verbis, omnique motu et gestu præ se ferebant humilitatem et modestiam. Quarto, quia christianismus tunc habebatur secta nova vilis ab jecta ideoque exosa mundo, puta Gentilibus et Judæis: et talis etiamnum habetur apud multos Japones et Indos.

In exaltatione sua.] Noster Serarius tripliciter hoc explicat. Primo, q. d. Humilis si contingat eum exaltari, humiliter se gerat et in hac sua humilitate glorietur. Secundo q. d. Humilis glorietur in sua humilitate, quia humilitas per Christum facta est sublimitas, summaque Christianum celebrat et exaltat. Tertio, q. d. Humilis glorietur in sua abjectione, quia hæc erit ei causa summæ exaltationis, ut metonymice ponatur effectus pro causa sive merces pro merito, nimirum exaltatio pro humiliatione, quæ meretur et causat exaltationem. Quarto, simplicius et germanius, q. d. Humilis glorietur in sui exaltatione, quam certo expectat: hanc enim Deus humilibus promisit, ideoque eam præstat sæpe in hoc sæculo et semper in futuro. Æterna enim justaque Dei sanctio est: *Qui se exaltaverit, humiliabitur: et qui se humiliaverit, exaltabitur.* Matth. 23. 12. Unde canit B. Virgo: *Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles.* Lucæ 1. 52.

Ita Saul humilis evectus est ad regnum sed superbiens vito eam regno privatus est. Unde audivit a Samuele: *Numquid cum parvulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es?* 1. Regum 15. 17.

Sic David ex pastore ovium factus est rex.

Sic B. Virgo humilitate sua meruit fieri mater Dei: *Quia respexit,* inquit, *humilitatem ancillæ suæ,* Luc. 1. 48. *Proprium enim opus Dei est alta sternere, humilia erigere,* ut ait Philosophus.

Ita S. Franciscus, quia infra omnes homines se dejecit supra omnes evectus est. Narrat S. Bonavent. in ejus Vita, virum sanctum vidisse thronum in cœlis sublimem et gloriosum, cumque quæreret, cujusnam ille esset? audisse: *Sedes hæc unius de ruentibus fuit, et nunc humili servatur Francisco.*

Ita Deus exaltavit vilem et humilem S. Equitium, ut narrat S. Greg. l. 1. Dialog. c. 4.

Ita sancta illa virgo in monasterio Tabennesiotarum stultam se simulans, ideoque vilis et despecta, ut totius domus videretur esse spongia, ab Abbate Piterio jussu angeli declarata, et celebrata est omnium sanctissima et sapientissima, idque ob humilitatem duntaxat. *Numquam enim cum cæteris mensæ assedit, sed micas tantum ex ea detergens, et abluens ollas, his solis alimoniis contenta vivebat; numquam calceamentis usa est, nulli umquam fecit injuriam: nulla ipsius murmur audivit, cum tamen ab omnibus cæderetur, et omnium irrisiones et maledicta tacens sustineret.* Ita Heraclides in Paradiso c. 21 et Palladius in Lausiaca c. 41.

Ita S. Antonio revelatum est coriarium quemdam eo esse sanctiorem; qui omnes se sanctiores cœloque dignos, se autem solum ob peccata inferno dignum, reumque æstimabat. Ita Vitæ Patrum l. 7. c. 15.

Ibidem cap. 13. prisci illi patres hæc humilitati dant elogia: *Humilitas est arbor vitæ in altum excrescens. Perfectio hominis est humilitas. Humilitas, nec ipsa irascitur, nec alios irasci permittit. Terra in qua Deus dixit sibi sacrificium offerri, humilitas est. Omnis labor sine humilitate vanus est. Humilitas enim præcursor est charitatis; sicut Joannes præcursor erat Jesu, omnes trahens ad eum: ita et humilitas attrahit ad charitatem, id est, ad ipsum Deum; quia Deus charitas est. Quantumcumque se deposuerit homo in humilitate, tantum quoque proficit in altum. Sicut enim superbia si ascenderit in cœlum, usque ad infernum deducitur; ita et humilitas si descenderit ad infernum, tunc exaltabitur ad cœlum.* Ibidem Abbas Macarius audit a diabolo: *Magnam vim a te patior, Macari, qui cum te cupio nocere non possum. Tu sæpe jejunas et vigilas, ego semper; sed una re me vincis.* Rogante Macario: *Qua?* ait: *Humilitas tua sola me vincit.*

S. Bern. tract. de 12 gradibus humilitatis, docet scalam Jacob a terra in cœlum porrectam, significare humilitatem, qua per duodecim ejus gradus ad Deum ascendimus. *Et Dominus desuper innixus apparuit, quia in culmine humilitatis constituitur cognitio veritatis.* Idem ser. 27. in Cantic. *Quid,* inquit, *voluntaria paupertas, quid humilitas? nonne altera regnum æternum, altera æque exaltationem promeretur æternam?* Idem in annuntiat. Domini ser. 3. Docet Christum e cœlis in terram et uterum B. Virginis descendisse, *ut omnes ejus paupertate locupletemur, ejus humilitate sublevemur, ejus minoratione magnificemur, ejus incarnatione adhærentes Deo incipiamus esse unus spiritus cum eo.* Idem de modo bene vivendi c. 39. *Quanto humilior fueris, tanto te major sequetur gloriæ altitudo. Descende ut ascendas, humiliare ut exalteris, ne exaltata humilieris. Humilitas casum nescit, scit ascensum.* Quare idem alibi graviter arguit fatuitatem hominum qui per fastum ascendere volunt, cum ad ascensum non sit alia via, quam humilitas et descensus, eaque facillima.

10. Dives autem in humilitate sua.] ταπεινώσει, id est, *humiliatione, abjectione* sui. Varii varie hoc exponunt. Primo aliqui censent esse ironiam, q. d. Dives, si lubeat, glorietur in suis divitiis, sed sciat certo se iis brevi privandum et humiliandum. Ita Beda, Thom. Anglicus, Hugo, Lyran. Dionys. Gagnæus.

Secundo, alii, q. d. Dives si bonis suis spolietur ab hoste, aut naufragio aliove casu privetur, hanc humiliationem et jacturam patienter ferat, eamque cum gaudio suscipiat, adeoque in ea glorietur.

Tertio, alii, quasi dicat: Dives etiamsi opibus affluat, non tamen iis superbiat, nec insolescat, sed in humilitate se contineat, memor illas instar floris marcescere, et instar fœni statim exarescere, id est, diffluere et deperire. Ita Vatabl. Cajet. Salmeron et alii.

Quarto, OEcum. subaudit verbum *humilietur*, vel *confundatur*, pudefiat, et demisse de se sentiat, ut sit antithesis, q. d. Humilis glorietur in spe suæ exaltationis, dives autem confundatur in humiliatione quæ illi parata est, quamque certo expectare debet. Tacuit autem Jacobus τὸ *confundatur*, ex modestia. Hic sensus est nervosior, eumque poscere videtur antithesis humilis, sive pauperis, et divitis in sorte, quæ contraria alterutri obveniet. Idem id quod sequitur: *Quoniam sicut flos fœni transibit*, etc. *Dives in itineribus suis marcescet*. Ariditas ergo et marcor est humilitas, id est confusio divitis. Ita dives Epulo humiliatus est, cum sepultus est in inferno: Lazarus vero mendicus elevatus est ad sinum Abrahæ, Luc 16. 22. Vere Seneca in Hercul. Furente: *Sequitur superbos ultor a tergo Deus.*

Taxat S. Jacobus hac sententia maxime Gentiles et Judæos, qui opibus studebant et gloriabantur; ideoque Christianos pauperes et censu et spiritu aspernabantur, imo persequebantur bonisque et vita spoliabant.

Quoniam sicut flos fœni transibit,] quasi dicat, Ideo humilietur dives in humiliatione sui futura, quia scilicet, sicut flos fœni transibit, nimirum ipse dives, uti legit S. Aug. in Speculo, non humilitas ejus: hæc enim in inferno semper perdurabit. Notat OEcum. divitis *opes* et gloriam hic comparari, non fœno, sed flori fœni, qui speciem habet et splendorem: sed citius quam ipse viridis herba fœni a sole siccatur, arescit et decidit: pari enim modo divitum opes splendorem habent et gloriam, sed iis a Deo privantur illico, transeunt et evanescunt, uti graphice describit S. Ambr. l. 5 Hexam. c. 7. Sic Poeta juventutem, brevemque hominis vitam comparat flori, dicens:

> Collige virgo rosas, dum flos novus, et nova pubes,
> Et memor esto ævum sic properare tuum.

et Virgil. in carm. de Rosa:

> Quam longa una dies, ætas tam longa rosarum.

Hinc *hemerocallis*, id est, uno die pulchra, dicitur. Et Mantuanus:

> Mirabar celerem fugitiva ætate juventam,
> Et dum nascuntur consenuisse rosas.

Plinius l. 16. c. 25. *Flos*, ait, *est pleni veris indicium et anni renascentis, flos gaudium arborum. Tunc se novas aliasque quam sunt, ostendunt: tunc variis colorum picturis in certamen usque luxuriant.* Idem. l. 21. cap. 1. docet flores esse lusum lascivum et picturam naturæ, eosque sua fragilitate et modica duratione hominem admonere mortis. *Quippe reliqua, inquit, usus alimentique gratia genuit natura; ideoque sæcula annosque tribuit iis: flores vero odoresque in diem gignit: magno (ut palam est) admonitione hominum, quæ spectatissime floreant, celerrime marcescere.*

Secundo, sicut herba viridis, alias dulcis, si exarescat, fiatque fœnum, amarescit: qua de causa eam secandam antequam arescat, jubet Cato, et ex eo Plinius lib. 18. cap. 28. ita ubi divitiis gloria transierit, amara est ejus memoria et recordatio.

Tertio, sicut sol suo æstu illico florem arefacit; ita incendium, rapina, naufragium, aliave similia casus et infortunium subito aufert diviti opes et gloriam.

Quarto, sicut flos et herba fœni resecta renascitur quotannis in vere et autumno: unde Varro l. 4. de Lingua Latina, et Festus censent fœnum dictum a fœnore, quod quotannis in pratis novum fœtum pariet: ita divitiæ et gloria ab uno divite sublatæ, transeunt ad alium: in eoque quasi renascuntur et repullulant; ab hoc iterum brevi transituræ ad alium et alium.

Quinto, sicut flos oculos dumtaxat suo colore pascit, nullum vero habet fructum, quo os et ventrem impleat; ita divitiæ oculos avari pascunt, mentem non satiant. Quocirca Sapiens c. 5. 8. impiorum res et spes comparat umbræ, nuncio, navi, avi transvolanti, sagittæ emissæ, lanugini, spumæ et fumo. *Quid nobis*, inquiunt, *profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tamquam umbra, et tamquam nuncius percurrens, et tamquam navis quæ pertransit fluctuantem aquam, cujus cum præterierit, non est vestigium invenire, neque semitam carinæ illius in fluctibus: aut tamquam avis, quæ transvolat in aere, cujus nullum invenitur argumentum itineris, sed tantum sonitus alarum verberans levem ventum, et scindens per vim itineris aerem, commotis alis transvolavit, et post hoc nullum signum invenitur itineris illius: aut tamquam sagitta emissa in locum destinatum, divisus aer continuo in se reclusus est, ut ignoretur transitus illius: sic et nos nati continuo desivimus esse; et virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere, in malignitate autem nostra consumpti sumus. Talia dixerunt in inferno hi qui peccaverunt: quoniam spes impii tamquam lanugo est, quæ a vento tollitur: et tamquam spuma gracilis, quæ a procella dispergitur: et tamquam fumus, qui a vento diffusus est: et tamquam memoria hospitis unius diei prætereuntis. Justi autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum, et cogitatio illorum apud Altissimum.*

Sexto, idem flos colorem mutat, idque subinde per diem sæpius. *Sic polii folia mane candida, meridie purpurea, sole occidente cæruleo, aspiciuntur*, ait Plinius l. 21. c. 7. Pari modo opes et deliciæ speciem saporemque mutant, ac pro gustu divitis aliter aliterque sapiunt: famenti melleæ, saturo felleæ videntur, eique fastidium ingerunt.

Septimo, florum tres præcipui sunt colores: coccineus in rosa, janthinus in viola, purpureus in iride. Hos tres colores ars imitatur in vestibus quas divites nunc tingunt gestantque coccineas, nunc janthinas, nunc purpureas, ait Plinius l. 21. c. 8. Hi tres colores repræsentant pariter tres opum interemptores, nimirum coccineus ignem et incendium, violaceus aquam et naufragium, purpureus cædes et rapinas. Opes enim vel pereunt incendio, vel naufragio, vel rapina.

Octavo, arbores et herbæ in flore sibi invicem succedunt. *Primo enim florem amygdalus, deinde pyrus, cerasus, prunus. Sequitur laurus, illamque cupressus: deinde punica, fici. Floret autem solstitio vitis, et quæ paulo serius incipit, olea. Deflorescunt omnia septem diebus*, ait Plinius l. 16. 25. Sic merces divitum sibi invicem succedunt in flore, usu, et pretio: sed omnes septenis, id est paucis diebus deflorescunt, perduntque florem, usum et pretium.

11. Exortus est enim sol cum ardore,] tum mane, tum potius meridie: tunc enim ardet, præsertim cum est in cancro, vel leone.

Et decor vultus ejus deperiit.] Vultum floris metaphorice vocat, ejus formam et speciem. Sic decor vultus divitis, ejusque opum, est splendor vestium,

lautitia mensæ, fulgor domus et suppellectilis, pompa ministrorum, amicorum et asseclarum, et ut ait Thomas Anglicus, humana gratia et favor. Omnes enim divitis gratiam ambiunt, eique applaudunt: sed hæc omnia instar floris cito decidunt.

ITA ET DIVES IN ITINERIBUS SUIS (Recte: hoc enim significat Græcum [illegible], Aliqui legunt [illegible], id est *divitiis* et *copiis* suis. Porro *itinera* divitis sunt tum ejus actiones occupationes recreationes: tum modi et viæ quibus ad opes honores et gloriam contendit, imo currit atque in quibus gloriose incedit, vivit et triumphat, quasi dicat, Dives in sua opulentia, splendore et gloria) MARCESCET [Syrus אתמיך *chuma*, id est arescet instar floris. Marcor enim est languor, putredo, consumptio, tabes, quæ sæpe a febri et calore, humidum radicale depascente et arefaciente, provenit, uti patet in phthisicis et hecticis. Similem ergo opum et gloriæ suæ tabem, phthisim et hecticam sive ab hoste, sive a morte, sive a fure, etc. exspectent divites. Unde S. Aug. in Psal. 52, citans dictum impiorum Sapient. 2. *Coronemus nos rosis, antequam marcescant. Quid delicatius*, ait, *quid lenius? Sperares de hac lenitate cruces, gladios? noli mirari: lenes sunt et radices spinarum. Si quis eas contrectet, non pungitur, sed quo pungeris, inde nascitur.*

12 BEATUS VIR QUI SUFFERT TENTATIONEM] Est hæc conclusio dictorum de tentatione a v. 1. huc usque. Quænam et quotuplex hic intelligatur *tentatio*, dixi v. 1. nimirum tentatio est persecutio, et quævis tribulatio, quin et tentatio proprie dicta, quam vel concupiscentia, vel dæmon suscitat. Quisquis enim hanc constanter suffert, ut ei non cedat, accipiet coronam vitæ: ita Theod. Studita epist. 59 et 118. et Hesych. lib. 2. in Levit. cap. 7. Porro hæc sententia Jacobi est antistropha sententiæ Christi, qua ait: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur*, etc. *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum*, Matth. 5. v. 5. et 10. Patiens ergo sufferens tentationem, dolorem et persecutionem est beatus, tum in re, ob virtutem patientiæ, quæ est summum bonum et beatitudo hujus vitæ, ut dixi v. 1. tum in spe, ob coronam vitæ ei repositam in cœlis. Hinc et vocatur *vir*, a virili animo, virtute et vigore sustinendi omnia. Nam, ut ait Plinius l. 11. c. 49. *Mares in omni genere fortiores sunt præterquam in pantheris et ursis*. Sub voce *vir*, et fœminæ quæ generose adversa sufferunt, intelliguntur. Hæ enim sunt viragines, imo viri; quia viros virtute vicerunt et etiamnum vincunt. Tales fuere S. Agnes, S. Cæcilia, S. Agatha cæteræque omnes, quæ pro Christo et virginitate gloriosum obiere martyrium. Has mundus vocat miseros, sed Christus et Jacobus beatos.

Nota, *suffert*, inquit Hugo, idem est quod *sub Deo fert*, vel *sursum fert*. Verum Græce est [illegible], id est sustinet, suffert, perfert, durat, perstat, immotus tolerat, perseverat, præstolatur, exspectat, persistit: inde enim [illegible] vocatur patientia non quævis, sed quæ conjunctam habet perseverantiam cum spe, qua nimirum toleramus mala per patientem exspectationem dum scilicet spe præmii duramus in malis et nos rebus melioribus servamus, uti dixi vers. 3. Patiens ergo si perseveret, est velut incus, ut ait S. Nazianz. in Distichis, quæ omnes malleorum ictus constanter suffert, nec cedit; et velut rupes quæ omnes maris fluctus excipit et repellit, et, ut ait Horatius lib. 4. ode 4.

Duris ut ilex tonsa bipennibus, etc.
Per damna, per cædes, ab ipso
Ducit opes animumque ferro.

Vere Cassianus Collat. c. 18. 13. *A passionibus et sustentatione*, ait, *patientiam dici nullus ignorat, ideoque constat patientem pronunciari neminem posse, nisi eum qui universa quæ sibi fuerint irrogata, absque indignatione toleraverit*. Et inferius: *Neque enim esset alicujus laudabilis fortitudo, si vinceret intentatus; cum utique victoria locum habere non possit, absque adversitate certaminum. Beatus enim vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.*

Plutarch. in Lacon. mira scribit de sufferentia puerorum Laconum. *Pueri*, ait, *apud Lacedæmonios in ara Dianæ, cui ab indejicibili virtute cognomen Orthia, flagellis quotannis stato festo ex more totum diem cædebantur, itaque frequenter durabant ad mortem usque hilares ac læti, concertantes inter se de victoria, quis ipsorum diutissime fortissimeque toleraret verbera: unde nec gemitum, nec vocem dabant, nec scrupulos aut corpus contrahebant, tantum ad hoc, ut victoriæ hujus nomen et decus obtinerent.* Quid jam faciat fidelis, cui non insanæ tolerantiæ ostentatio, et modica hominum laus, sed æterna in cœlis gloriæ corona, ac laus a Deo, Angelis et hominibus pro sufferentia promittitur?

Quocirca S. Athanasius per 46. annos persecutiones Arianorum, ac totius pene orbis, invicto animo sustinuit. *Scio*, ait ipse orat. 1. contra Arian. *præmium his qui sustinent retribuendum esse a Salvatore, et quod vos ubi sustinueritis, habebitis Gloriam, qua dicere licebit, Fidem servavimus. Recipietis autem coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.*

Et S. Basilius præfecto Valentis imper. minanti mortem ni Arianis consentiret intrepidus respondit: *Utinam mihi aliquid esset digni muneris, quod offerem huic, qui Basilium citius de nodo follis hujus absolveret, ut ad Deum evolaret*. Ita Hist. Tripart. lib. 11. c. 9.

Constantius Imper. minabatur abscissionem dexteræ Eusebio Samosateno ni traderet decretum Arianorum contra Meletium factum: mox Eusebius ambas manus porrexit inquiens: Decretum non dabo. ita eadem l. 5. c. 49.

S. Lucius ob fidem damnatus ab Urbicio, cum ad supplicium duceretur: *Gratias ago*, ait, *quod me nequissimis dominis absolutum ad summum cœli regem mittas*. Ita Eusebius l. 4. c. 17.

Simeon Stylites in columna stetit per multos annos, patiens frigus, æstum, ventos, pluviam, famem, etc. immoto corpore et animo, quia assidue cœlum spectabat. Ita Theod. in ejus vita.

Valens Imper. per præfectum Edessæ orthodoxos octoginta cogere volebat ad fidem abnegandam. Cum ergo diceret Elogio: *Communica pussilenti regnum*; respondit: *Et mihi regni quoque ac sacerdotii consortium est*. Ita Tripart. l. 7. c. 33.

S. Dionysia matrona nobilis, cum ab Hunerici ministris acriter cæderetur, et rivi sanguinis toto jam corpore fluitarent, libera voce dixit: *Ministri diaboli, quod ad opprobrium meum facitis, ipsa est laus mea*. Ita Victor Uticen. lib. 3. Wandal.

Abbas Alexander cuidam sentienti acediam et te-

dium in solitudine, dixit: *Istud fili signum est, quia nec regnum cælorum, nec æternum cruciatum in mente habes. Nam si ista sollicita intentione cogitares, nullam in cella tua acediam sentires.* Ita Joan. Moscus in Prato spirit. c. 142.

Abbas Joannes in Vitis Patrum l. 7. c. 4. n. 12. dicebat: *Porta cœli est injuriarum perpessio, et patres nostri per multas injurias in eam gratulantes, ingressi sunt.* Nam, ut ait S. Aug. lib. 10. de civit. c. 6. *Ipse homo,* ait, *Dei nomini consecratus et Deo devotus, in quantum mundo moritur, ut Deo vivat, sacrificium est.* Idem in Ps. 118. concione 23. loquens de Martyribus ait: *Multi pati voluerunt, neque potuerunt: nulli tamen potuerunt, nisi qui voluerunt,* etc. *quia non est eis gloria temporalis hominum vana quærentium, sed æterna gloria est brevi tempore patientium, et sine fine regnantium. Unde sequitur: Quoniam exultatio cordis mei sunt. Et si afflictio corporis, exultatio tamen est cordis.*

Patientia ergo et patiens est quasi palma; quæ quantavis ei pondera imponas, non *deorsum cedit,* ait Gelius, l. 3. 6. *nec intra flectitur, sed adversus pondus resurgit, et sursum nititur recurvaturque. Propterea,* ait Plut. *in certaminibus palmam signum esse placuit victoriæ: quoniam ingenium ejusmodi ligni est, ut urgentibus opprimentibusque non cedat.* Id sapiebat Germanorum sapiens P. Petrum Canisius, qui in omnibus morbis et adversis benedicebat Deum, dicens: *Benedictus sit fons ille bonorum per quem augetur senibus torpor, fastidium, oblivio, incuria, molestia,* etc. *quæ nos in fragili tabernaculo habitare, et ad meliorem vitam tendere hortantur.* Ita refert in ejus vita P. Sacchinus l. 3. p. 375.

Quoniam cum probatus fuerit,] cum scilicet per multam patientiam fuerit exploratus, purgatus, expolitus et perfectus, ut dixi c. 3. Nam, ut ait Eccli. c. 2. 3. *In igne probatur aurum et argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis.* Et Sap. c. 3. 6. *Tamquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausti hostiam accepit illos,* etc. *invenit illos dignos se.*

Accipiat coronam vitæ] Nam, ut ait S. Leo s. 9. de Quadragesima: *Certa atque secura est expectatio promissæ beatitudinis, ubi est participatio Dominicæ passionis,* etc. *Sicut ergo totius est corporis pie vivere, ita totius est temporis crucem ferre.* Gloria cœlestis vocatur *corona vitæ,* quia datur vincenti tentationes; sicut olim olympionicæ, id est, qui in agone Olympico vincebant, coronabantur corona myrtea, laurea, hederacea. Vocatur *vitæ,* scilicet beatæ, gloriosæ et æternæ. Unde a S. Petro ep. 1. c. 5. 4. corona hæc vocatur *immarcescibilis,* ut opponatur coronæ divitum, hoc est opibus, deliciis, et gloriæ quibus divites quasi corona cinguntur et coronantur: nam hæc est fœnea, et velut flos fœni illico marcescit, uti dixit Jacobus v. 11. illa vero patientum est immarcescibilis, ideoque semper virens et florens. Secundo, vita hæc congrue quasi merces redditur tentationibus, plagis et morti pro Christo toleratæ, juxta illud Apoc. 2. 10. *Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ.* Tertio, vitæ, quia corona hæc est viva et animata, vivitque in æternum. Hæc enim corona est visio et fruitio Dei, qua Beati pascuntur deliciantur et beantur in æternum. Cur gloria cœlestis vocetur vita æterna, dixi Rom. 6. 23. quia scilicet vita hæc complectitur omne gaudium, omnes delicias, omnem sapientiam, omne bonum. Unde Didymus hanc coronam vocat spei, deliciarum et gratiarum. Quarto, addunt nonnulli vocari *vitæ,* quia est præmium vitæ laudabilis in patientia et sanctitate transactæ.

Alludit S. Jacobus ad 4. Esdræ 2. 23. ubi Esdras vidit Christum, singulorum patientium et Sanctorum capitibus imponere coronam. *Hi sunt,* ait, *qui mortalem tunicam deposuerunt, et immortalem sumpserunt, et confessi sunt nomen Dei. Modo coronantur et accipiunt palmas.* Et c. 7. 6. vidit Jerusalem cœlestem, ejusque iter strictum et angustum, puta per tentationes, tribulationes et martyria. *Civitas,* ait, *est ædificata et posita in loco campestri: est autem plena omnium bonorum, introitus ejus angustus, et in præcipiti positus, ut esset a dextris quidem ignis a sinistris aqua alta;* (unde Psaltes: *Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium* Psal. 65. 12.) *Semita autem est una sola inter eos posita: hoc est, inter ignem et aquam, ut non capiat semita nisi solum modo vestigium hominis,* quod explicans v. 18. *Justi,* ait, *ferent angusta, sperantes spatiosa.*

Hæc est corona de qua Psaltes Ps. 20. 4. *Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso,* et Ps. 102. 4. *Qui coronat te in misericordia et miserationibus, qui replet in bonis desiderium tuum, renovabitur ut aquilæ juventus tua.* Christus Dominus S. Catharinæ Senensi obtulit duas coronas, unam spineam, alteram auream et gemmeam, dicens: Elige utramvis, sed scito quamlibet elegeris, te alteram illi oppositam in futura vita habituram. Illico ipsa elegit spineam, eamque capiti suo ita infixit, ut per plures dies graves dolores senserit. Idcirco per spineam in terra merui gemmeam in cœlis, nam ut ait Eccles. 1. 11. *Timor Domini gloria et gloriatio et lætitia, et corona exultationis.* Timor nimirum quo quis fidelis timens amansque Deum, pro eo quælibet adversa patitur. Et c. 6. 32. *Stolam gloriæ indues eam* (sapientiam) *et coronam gratulationis superpones illi.* Et Sapient. 5. 17. *Ideo accipient regnum decoris, et diadema speciei de manu Domini.* Et Isaiæ 62. 3. *Eris corona gloriæ in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui.* Et c. 28. 5. *In die illo erit Dominus exercituum corona gloriæ et sertum exultationis residuo populi sui.* Vide dicta Apoc. 2. 20. et c. 3. in fine.

Præclare S. Aug. hom. 14. inter 50. *Cum Deus,* ait, *coronat merita tua, nihil coronat nisi dona sua. Quid enim habes quod non accepisti?* unde infert idem serm. 50. de Temp. *Studeamus ut in membrorum* (Christianorum) *vita capitis* (Christi) *sit corona.* Idem coronam hanc vitæ et gloriæ, ejusque decus et præstantiam pathetice describit l. de Diligendo Deo, (vel quisquis est auctor: stylus enim non redolet Augustinum) c. 18. t. 9. *Exultemus,* ait, *et cogitemus quale et quantum electorum sit, unicum et singulare gaudium. Illud scilicet summum bonum, quod vita, lux, beatitudo, sapientia et æternitas, nec tamen non est nisi unicum et summum bonum, omnino sibi sufficiens, nullo indigens, quo omnia indigent, ut sint, et bene sint. Hoc bonum est Pater, Filius, et Spiritus Sanctus. Hoc bonum continet jucunditatem omnium bonorum, sed tanto differentem, quanto differt*

creatur a creatore. Si enim est bona vita creata quam bona est vita creatrix? Si jucunda est salus facta, quam jucunda est salus quæ fecit salutem? Si amabilis est sapientia cum cognitione rerum conditarum, quam amabilis est sapientia quæ condidit omnia ex nihilo? Deinde si multæ et magnæ sunt delectationes in rebus delectabilibus, qualis et quanta est delectatio in illo qui fecit omnia delectabilia? O qui hoc bono fruetur, quid illi erit, et quid illi non erit? Cur ergo per multa vagamur, quærendo bona corporis et animæ nostræ? Amemus unum bonum, in quo sunt omnia bona, et sufficit. Et mox *Regnum namque Dei omni fama majus est, omni laude melius, omni scientia innumerabilius, omnique gloria quæritur excellentius. Regnum itaque Dei plenum est lucis ac pacis, charitatis et sapientiæ, honestatis et gloriæ, dulcedinis et delectationis, lætitiæ et beatitudinis perennis, et omnis boni ineffabilis, quod nec dici, nec cogitari potest.* Et inferius: *Ergo futura vita creditur esse sempiterna, et sempiterne beata, ubi est certa securitas, secura tranquillitas, tranquilla jucunditas, felix æternitas, æterna felicitas, ubi amor est perfectus, timor nullus, dies æternus, alacer motus, et unus omnium spiritus de contemplatione Dei sui, ac de suo cum illo permansione securus: ubi ipsa civitas, quæ est Angelorum omnium atque Sanctorum congregatione beata, meritis fulgentibus micans, ubi æterna salus exuberat, veritas regnat, ubi nec fallit quispiam nec fallitur: unde beatus nullus ejicitur, ubi nullus miser admittitur.* Et sub finem: *Intellectus erit sine errore, memoria sine oblivione, cogitatio sine pervagatione, charitas sine simulatione, sensus sine offensione, incolumitas sine debilitatione, salus sine dolore, vita sine morte, facilitas sine impedimento, saturitas sine fastidio, et tota sanitas sine morbo.*

Promisit diligentibus se.] qui nimirum ita diligunt Deum, ut ejus amore omnia adversa fortiter et alacriter tolerent. Alludit ad illud Isaiæ 64. 4. quod citat Paulus I. Cor. 2. v. 9. *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum.* Vide ibi dicta.

Charitati ergo et amori velut merito et causæ merendi, quasi merces promissa est corona gloriæ, vitæque æternæ. Hinc patet contra Calvinum, justos sua patientia et bonis operibus mereri cœlestem gloriam. Hoc enim meritum significat hic S. Jacobus tum nomine coronæ, hæc enim vincenti quasi præmium et merces certaminis debetur: unde a Paulo vocatur corona justitiæ. *Bonum*, ait, *Certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex*, etc. 2. Timoth. 4. 7. Tum verbo repromisit, quod enim repromittitur sub conditione certaminis et operum, est merces eorumdem.

Mor. S. August. serm. 64 in Evang. S. Joann. *Regnum Dei*, ait, *venale est. Eme, si vis. Nec multum exæstues de re magna propter pretii magnitudinem. Tantum valet, quantum habes. Noli quærere quid habeas, sed qualis sis. Res ista tanti valet, quantum es tu. Te da, et habebis illam. Sed malus sum, inquies, et forte me non accipit, dando te illi bonus eris. Cum autem bonus fueris, pretium ipsius rei eris.* Damus autem nos Deo per amorem. Amor ergo est pretium, quo emimus coronam gloriæ. Idem in Ps. 118. conc. 23. *Si*, ait, *diligendo operamur bona, æterna est ipsa dilectio, eique æterna est parata retributio. Propter quam retributionem dicit se inclinasse cor suum ad faciendas justificationes Dei, ut in æternum diligens, in æternum mereatur habere quod diligit.*

Age ergo, o pugil, o athleta Dei, qui cum Christo et pro Christo dura diuque pateris. Attolle animos, pectus obfirma

Perfer et obdura, dolor hic tibi proderit olim

Expecta Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum: stadium patientiæ ingressus es, in eo animose concerta, ut palmam referas. Spectaculum factus es Deo, mundo, angelis et hominibus. Spectat te Christus, spectant te angeli Sanctique omnes, spectat te sanctissima Trinitas: eadem pugnantem adjuvat, ut vincentem coronet. Beatum te pronuntiat S. Jacobus, post probationem brevem et exilem, coronam vitæ tibi pollicetur, diligentibus Deum promissam. Patere ergo pro Deo, pro cœlo, pro amore Christi. Ille te dilexit usque ad mortem, et mortem crucis: dilectionem dilectioni repende. Dulce est Christum diligere, dulcius pro dilecto pati, dulcissimum erit post modicum patientiæ agonem eo frui, et felicissime frui in omnem æternitatem. *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.*

13 Nemo cum tentatur dicat.] Egit S. Jacobus hactenus de patientibus et fortibus qui tentationem, puta persecutionem et spoliationem bonorum fidei causa constanter ac generose sustinebant, ideoque merebantur coronam vitæ: nunc agit de imbecillis, qui tentationi cedebant aut succumbebant, ideoque merebantur mortem. Ut enim persecutionem evaderent, suaque bona retinerent, tentabantur ad fidem Christi vel negandam, vel dissimulandam, quales hodie multi nostro ævo fuerunt in Anglia. Docet ergo eos, tentationem hanc pusillanimitatis, timiditatis et avaritiæ non esse a Deo, sed a concupiscentia opum, honorum et voluptatum hujus vitæ, quam ex animo extirpare et eradicare debeant si tentationem hanc superare vellet.

Dicat quoniam (quod) a Deo tentatur.] Græce habent, *Nemo dum tentatur dicat: Quoniam a Deo tentor*; et ita legit S. Hieron. lib. 2 Contra Jovinian. Eodem redit sensus. Transit hic S. Jacobus a genere ad speciem, puta a tentatione generica ad tentationem specificam et proprie dictam, qua quis tentatur tentatione quæ sui natura, aut tentantis malitia incitat ad peccatum, qualis est quæ interius a concupiscentia, exterius a dæmone suggeritur. Dixerat Jacobus v. 2. tentationem quamlibet esse materiam omnis gaudii, ac consequenter esse bonam, et v. 12. beatum esse eum, qui illam suffert, jam ne quis ex eo inferat: Si tentatio omnis est bona, facitque beatum; ergo omnis est a Deo: Deus enim est fons omnis boni, ac præsertim beatitudinis. Respondet, id non sequi; tentatio enim proprie dicta per se et natura sua est mala, quia ad malum allicit et impellit; licet per accidens in justis et patientibus sit bona, quia illi per suam virtutem ex malo eliciunt bonum, ex veneno medicinam; ex vipera theriacam, dum contra tentationem luctando victoriam referunt, virtutem et meritum adaugent. Hæc sententia damnat S.

Jacobus hæresim Simonis Magi, dicentis Deum esse auctorem tentationis et peccati. Eamdem docuerunt mox post Simonem Florinus, Apelles, Hermogenes, Seleucius, Valentinus, Marcion, Manichæus: sed hi duos Deos finxerunt, unum bonum, auctorem omnis boni; alterum malum auctorem omnis mali.

Quare his insipientior et impiæ est Calvinus, Melanchthon, aliique nostri temporis hæretici, qui docent, Deum unum et verum esse auctorem omnium operum, tam malorum, quam bonorum, non tamen peccati, eo quod illud operi malo indivulse conjunctum sit eo quod peccatum oriatur ex voluntate libera hominis volentis peccare; opus autem sit entitas physica cujus auctor est Deus. Verum hinc sequitur Deum esse auctorem malitiæ. Nam si Deus est auctor operis mali; ergo quoque auctor est peccati, quia peccatum intime conjunctum est cum opere malo, et reipsa non est aliud quam opus malum. Nam v. g. odium Dei, est opus ita malum, et a peccato nullo modo, ne cogitatione quidem separari possit. Si ergo Deus in voluntate causat hoc opus, puta odium Dei, ejusque est auctor, ergo quoque auctor est malitiæ et peccati, quod intrinsece et essentialiter in hoc opere includitur. Adde Deus cum sit causa prima, secundum ipsos prævenit et præmovet voluntatem ad omnia opera, ita ut voluntas ei resistere nequeat: ergo operum omnium causa est Deus, non voluntas libera, utpote quæ ita movetur a Deo, ut motum hunc amoliri, aliove se flectere nequeat. Quocirca Deus concurrit quidem ad entitatem physicam, quæ est in peccato, v. g. odio Dei, sed concursu generali et indeterminato, quo tam amor Dei, quam odium Dei a voluntate produci potest, optatque ipse et intendit, ut eo amorem Dei producat, non odium: sed voluntas hoc Dei concursu abutitur, eumque divertit, distorquet et determinat ad odium Dei, quare ipsa sola odii Dei est auctor, non Deus: Vide D. Thomam et Scholast. ac Bellarm. l. 2. de amissione gratiæ c. 8 et S. Basilium h. *Quod Deus non sit auctor malorum.*

Deus enim intentator malorum est.] Græce ἀπείραστος quod Primo, aliqui exponunt passive, ut sit idem quod *intentabilis*. q. d. Deus in se malo aliquo pulsari, aut tentari nequit: est enim impatibilis et optimus, qui nec pati, nec peccare, nec concupiscere potest, ac consequenter ipse neminem tentat: sed id facit dæmon, quia ipse ardet concupiscentia et malitia. Ita OEcum. et Cajet. Unde quidam suspicantur pro *intentator* legendum *intentatus* in nostra Latina editione. Sed hoc est contra omnium Codicum fidem.

Secundo, alii accipiunt active, q. d. Deus nulli intentat mala, puta tentationes ad male agendum; Deus nullum excitat ad maleficia. Unde explicans subdit: *Ipse autem neminem tentat.* Ita Syrus vertit, non est מנסי *menassi*, id est, *tentator malorum*, quia scilicet nulla mala tentat, ac consequenter nullis malis tentatur.

Tertio, alii, q. d. *Deus intentator malorum est*, id est Deus non tentat malos, sed bonos duntaxat, ut Abrahamum, Davidem, Jobum, Tobiam. Unde S. Clemens l. 2. Const. c. 8. legit: *Vir reprobus non tentatur a Deo*. Ita Salmeron.

Quarto, alii ἀπείραστος, id est *intentator*, inquiunt, idem est quod dissuasor, revocator. Unde apte subdit: *Deus autem neminem tentat* q. d. Deus a malis revocat, non autem ad ea impellit. Nam, ut ait Innocent. I. ep. ad Conc. Carthag. *Necesse est ut quo auxiliante vincimus, eo rursus non adjuvante vincamur.*

Secundus sensus est genuinus: ἀπείραστος enim sumitur active, æque ac ἀγέλαστος, uti vocatus est Cato, eo quod numquam rideret, esto rideretur ab aliis. Denique plenior et nervosior erit sensus, si primum jungas secundo; ἀπείραστος enim tam passive, quam active sumitur: tam enim intentatum, quam intentatorem significat; ἀπείραστος, enim, vel ἀπείρατος dicitur, tam qui tentari nequit, quam qui non tentat, puta inexpertum, intentatum, qui experientiam non habet. Deus ergo est ἀπείρατος κακῶν, quia nullum mali sensum vel experientiam in se habet, sed totus est bonus, ipsaque bonitas, ac proinde aliis mala ingerere, aut ad mala impellere nequit; perinde ac ignis nequit humectare, aut frigefacere; sol nequit obscurare: humilitas nequit superbire; bonitas, vel beneficentia nequit malefacere, sed tantum benefacere: hoc enim proprium est bonitati et Deo. Itaque Deus dicitur intentator malorum, quia nulla mala tentat, id est, experitur et sentit, vel in se, vel in aliis, quia nullam mali habet πεῖραν, id est tentationem, explorationem, experientiam; sed est ἀπειρόκακος, id est mali experientia carens, mali expers, malitiæ ignarus, simplex, rectus, bonus: ac proinde hanc mali experientiam in aliis non facit, nec eos tentat ad malum.

Ipse autem neminem tentat.] Pro *autem* Hugo, Dion. et Cajet. legunt *enim*: utrumque enim significat Græcum δὲ ut tradunt lexica Græca. Verum alii passim Greci et Latini legunt *autem*: quod est asseverantis et confirmantis priorem sententiam, q. d. Deus intentator malorum est; ipse, inquam, cum sit optimus, neminem tentat: vel *atque adeo* (hoc enim quoque significat δὲ et patet ex Lexicis:) *ipse neminem tentat*; juxta illud Eccl. 15. 12. *Non dicas: Ille* (Deus) *me implanavit* (id est, fecit errare: hoc enim est ἐπλάνησεν) *Non enim necessarii sunt ei homines impii: omne execramentum erroris odit Dominus.* Habacuc 1. *Mundi sunt oculi tui, ne videant malum.* Psal. 144. 13. *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis.* Causa est quod Deus per essentiam sit bonus, ipsaque bonitas, cui repugnat omne malum, omnisque malitia. Bonum enim idem est quod perfectum; et bonitas rei, ejus est perfectio,

Porro in Deo triplex est bonitas, Primo, naturalis; Secundo, moralis, puta virtus et sanctitas; Tertio, bonitas beneficentiæ, ut suum bonum aliis communicet. Bonitas naturalis in Deo, ut recte docet noster Lessius l. 7. de Attributis Dei c. 1. est excellentia naturæ divinæ per quam habet perfectionem omnem in toto genere entis, ideoque infinitam et immensam, cum creaturæ perfectionem accipiant a Deo limitatam ad certam speciem, v. g. angelus perfectus est in specie creaturarum spiritualium, leo in specie brutorum, homo in specie animalium rationalium: Deus vero omnium specierum et generum bonitatem et perfectionem continet perfectissime, vel formaliter, vel eminenter; unde hæc bonitas Dei complectitur sanctitatem et benignitatem, aliaque divina attributa, quatenus ad divinæ naturæ perfectionem spectant. Cogita infinitam lucem, infinitam sapientiam, infinitam pulchritudinem, infinitam dulcedinem, infinitum gaudium, infinitas opes, infinitam gloriam, infini-

tam majestatem, infinitam puritatem, infinitum amorem, infinitam sanctitatem: hæc omnia continet bonitas divina, tamquam infinitum bonorum omnium pelagus a quo omnia bonum quod habent, participant.

Ubi Nota Primo, Deum omnimodam hanc bonitatem habere modo eminentissimo; nimirum non accessoriam, per multas et diversas formas, vel qualitates; sed intimam et essentialem per unam simplicissimam et eminentissimam formam, nempe per essentiam suam. Quocirca Deus sine quantitate magnus est, sine qualitate bonus, sine numero infinitus, sine figura formosus, sine tempore æternus, sine loco immensus, sine extensione diffusus, sine multiplicitate perfectus, sine situ altissimus, sine habitu sanctissimus. In ipso ergo est omnis amoris illicium, omnis desiderii consummatio; omnis sanctitatis apex, omnis motionis terminus, omnis appetitus satietas.

Secundo, ab hac Dei bonitate omnes angeli, homines et creaturæ suam omnem bonitatem emendicant et hauriunt, Deus enim, inquit sanctus Dionysius de Divinis nominibus c. 13. est ὑπερτελής id est, *superperfectus*: quia scilicet ita plenus et superplenus est omnibus bonis, ut velut fons inexhaustus exuberet et redundet perpetua et incessabili largitione donorum in omnes res creatas. *Exuberans*, ait S. Dionys. *una incessabili, et eadem, et superplena, et imminuibili largitione, per quam omnia perfecta perficit, et unumquodque congrua sibi perfectione adimplet.* Et paulo ante: *Pertingens ad omnia pariter, et super omnia indefectibilibus largitionibus et nunquam finiendis operationibus.* Unde patet Deum dici bonum et perfectum, quia est auctor omnis perfectionis naturalis et supernaturalis in rebus omnibus, a summis et ipsi vicinissimis usque ad extremas a prima substantia separata usque ad infimam materiam, et ipsius radium pertingere ad omnia, idque non semel tantum, sed assidue et indesinenter.

Tu ergo o Domine, es ipsa boni plenitudo et universitas, ac consequenter omnis mali expers. Si enim vel minimum mali haberes aut faceres, a bono deficeres, imperfectus esses imo malus, quod horrendum est cogitare. Tu enim es omnis, et solius boni fontalis origo, cui omnia bonum quod habent, acceptum ferre debent. A te omnia lucida suam trahunt lucem, omnia sapientia suam sapientiam, omnia sancta suam sanctitatem, omnia pulchra suam pulchritudinem, omnia perfecta suam perfectionem. Tu enim omnis perfectionis non tantum es causa efficiens, sed et exemplar, ac mensura: ut tantum quilibet angelus vel homo perfectus sit, quantum suam mensuram, puta tuam perfectionem eminus refert et imitatur. Tua enim sanctitas, sanctaque voluntas est regula omnis rectitudinis, virtutis et sanctitatis. Tu omnis boni auctor, forma, finis et conservator, omnem terminans infinitatem, omnem transiliens finem omnem definiens mensuram, omnem fingens speciem, omnem perficiens perfectionem, omnem, sanctificans sanctitatem. Trahe nos post te, ut curramus in odorem unguentorum tuorum. Vilescant nobis omnes opes, omnes honores, omnes deliciæ, utpote vanæ et fallaces, quæ speciem habent boni, sed veritatem mali, ad quas nos allicit spurca caro, dæmon et mundus: quia tu es bonor, opes, deliciæ, dulcedo, beatitudo nostra, bonum omne, mali omnis expers. Junge ergo nos tibi vinculo amoris insolubili, astringe nexu charitatis æterno. *Quid enim mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram? Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum.*

Viderunt idipsum lumine naturæ Gentiles, qui Deum optim. Maxim. cognominarunt, de quo Cicero l. 2. de Natura deorum: *Jupiter*, ait, *id est, juvans pater, quem conversis casibus appellamus a juvando Jovem, a Poetis pater Deumque hominumque dicitur; a majoribus autem nostris, Optimus maximus, et quidem ante optimus id est beneficentissimus quam maximus: quia majus est, certeque gratius prodesse omnibus, quam opes magnas habere.*

Pari modo Socrates dicebat Deum esse optimum et felicissimum: ad ejus similitudinem quo quisque proprius accederet, hoc et meliorem esse et beatiorem. Socratem secutus est Plato discipulus, qui Deum bonorum dumtaxat causam esse asseverat: malorum ergo causam alibi quærendam nec permittendum esse in civitate bonis legibus instituta ut quis doceat aut dicat, Deum esse auctorem malorum. Ita ipse l. 2. de Republ. Plutarch. libro de Stoicis contrarietat. exagitat illud Chrysippi dictum: *Deus operatur bella et militias, homines incitando et pervertendo.* Hinc illa impii apud inferos excruciati vox Æneid. 6.

Discite justitiam moniti, et non temnere Divos.

Plura vide apud Theodor. l. 6. de Græcan. affect. et Euseb. l. 6. Præparat. Evang. c. 7. ubi inter cæteros adducit Homerum, apud quem Jupiter conqueritur, quod homines diis impingant causam malorum. Et juste, nam, ut recte ait S. Fulgentius l. 1. ad Monimum: *Deus non est auctor eorum quorum est ultor.* Est autem ultor malorum, ergo eorumdem nequit esse auctor. Quin et ipse Calvinus l. 1. Instit. c. 17 §. 5. *Sicut*, ait, *fœtor cadaveris a sole putrefacti et reserati radiis solis excitatur, tamen eos non coinquinat, nec ipsi fœtent: sic et mala hominum opera a Deo sunt, tamen ipse peccatorum sordibus non fœdatur.* Ubi expresse fatetur Deum non peccare, auctorem tamen esse operis peccati: quæ duo sunt, ἀσύστατα. Alia enim est ratio solis, utpote agentis naturalis; alia auctoris peccati, qui est agens liber; ac proinde manifeste peccat, et peccato suo sordidatur sorde morali.

Neminem tentat.] proprie, ut alliciat ad peccatum: sic enim tentat dæmon. Deus vero tentat justos, ut Abrahamum, Davidem, Jobum, etc. ut eorum virtutem orbi demonstret, perficiat ac coronet, uti dixi Gen. 22. 1. Hoc est quod ait S. August. l. 2. de Consensu Evang. c. 30. *Alia significatione intelligitur tentatio, de qua dictum est: Deus neminem tentat; et alia, de qua dictum est: Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis eum.* Deut. 13. *Illa seductionis est, hæc probationis.* Sic pater tentat filium, herus servum, vir uxorem, magister discipulum, ut ejus ingenium, et studium, et affectum partim exploret, partim acuat et accendat.

14 Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus.] Pro *illectus* græce *est* δελεαζόμενος, id est inescatus, esca captus, illecebris delinitus et deceptus; sicut pisces et aves capiuntur esca, et sicut Esau illectus esca lentis vendidit primogenita sua, Genes. 25. 30. atque sicut Eva et Adam illecti pulchritudine pomi, illud contra mandatum Dei comederunt, ideoque mortem incurrerunt. Porro una concupiscentia superata, succedit et ten-

tat nos alia, ut semper contra eam vigilare et dimicare debeamus. Vere S. Cyprian. serm. de Opere et eleemos. *Obsessa mens hominis*, ait, *et undique Zabuli infestatione vallata, vix occurrit singulis, vix resistit. Si avaritia prostrata est, exurgit libido.* Præclare S. Gregorius Nazianz. in Tetrastichis:

Quid culpam in hostem semper ipsi vertimus,
Cum nostra præstent robur ipsi crimina?
Te criminare prorsus, aut certe magis.
Ignis tuos nam; flamma vero dæmonis.

Nota Tentat nos concupiscentia. *Prima*, sicut Eva tentavit Adamum, eumque a lege Dei abstraxit et illexit ad comedendum pomum vetitum. Concupiscentia enim est quasi Eva, quam internam, intimeque nobis cohærentem in carne et anima gerimus. Unde sicut diabolus per Evam decepit et ad peccatum illexit Adamum: ita idem per concupiscentiam decipit et illicit nos, uti ait S Aug. in Psal. 48.

Secunda, sicut febris tentat febri æstuantem, abstrahitque et illicit ad bibendam aquam sibi nociam, et subinde lethiferam. Concupiscentia enim est quasi febris, et calor innaturalis æstusque animæ. Nam, ut ait S. Ambros. l. 4. in Lucam c. 4. *Variis criminum febribus cura nostra languet, at diversorum cupiditatum immodicis æstuat ardoribus Nec minorem febrem amoris esse dixerim, quam caloris. Itaque illa animum, hæc corpus inflammat. Febris enim nostra avaritia est, febris nostra libido est, eo quod ignitæ sint cupiditates. Febris nostra ambitio est, febris nostra iracundia est. Quæ licet corporis vitia sunt, ignem tamen ossibus implicant, mentem, animum, sensumque pertentant.*

Tertio, sicut vulpes colligata cani, eum tentat, secumque abstrahit et illicit ad invadendam et devorandam gallinam occurrentem Concupiscentia enim est quasi vulpes, quæ rationem et voluntatem hominis specie boni delectabilis illicit et decipit ut a bono honesto eam abstrahat, ad volendum et amandum bonum concupiscibile et illicitum.

Quarto, sicut lena virum tentat, abstrahitque ab uxore ad fornicandum secum; sic et concupiscentia animam a Deo sponso suo abstrahit, ut cum bonis creatis delicietur. Concupiscentia ergo est *lena vitiorum*, ait S Ambros. loco jam citato: similis enim est mulieri lenocinanti, quam graphice describit Sapiens Proverb. 7. 6. et c. 9. 13. Unde in Vitis Patrum lib. 5. cap. de fornicatione numer 23. legimus carnalem concupiscentiam cuidam apparuisse in specie mulieris Æthiopissæ, adeo turpis et fœtidæ, ut ejus fœtorem ferre non posset.

Quinto, concupiscentia est ut scabies et prurigo, quam si scabas, titillationem, sed mox dolorem sentles. Unde embleme

Fœdare frictis unguibus cutem cave:
Pro melle mox reponet urens tibi piper,
Assiduus est pruriginis comes dolor.
Cupido eamdem dulcamarus (γλυκύπικρος) vim tenet,
Pro melle felleum propinans poculum.

v. g indulsisti gulæ et te inebriasti, mox sentiens in corpore dolores capitis, stomachi, nervorum, etc. in anima vero vermem conscientiæ. Dei offensam, reatum gehennæ, ipsamque gehennam.

Nota *Prima*, Concupiscentia est causa intrinseca tentationis et peccati: extrinsecæ vero sunt dæmon et mundus, puta pravi socii, cognati, amici, etc Sed hæ extrinsecæ tentant per intrinsecam, suscitando nimirum concupiscentiam propositione boni delectabilis ut illa ad illud voluntatem secum abripiat. Unde a S Ephrem tom. 2. Parænesi 50. *Concupiscentia vocatur germen diaboli, vulnus animæ, percussio cordis, arbor malitiæ, vipera.* Eadem a Gersone tractat 2. de cognit. peccati, consid. 25. vocatur *nuncius diaboli* a nobis consensum requirentis. Nam sine concupiscentia nuncius hic imbecillis est et invalidus; sicut frustra quis folle flatum in lignis suscitet nisi subsit ignis, qui hoc flatu excitatus ligna accendat, ait Thomas Anglicus

Porro peccatum varias habet causas nobis intrinsecas, nimirum voluntatem, intellectum passionem, imaginationem, habitum pravum, ignorantiam, et actum alterius peccati. Primo enim voluntas est causa immediate eliciens actum peccati, eumque in se suscipiens. *Secundo* intellectus est causa peccati tamquam proponens, seu consulens voluntati, ut amplectatur bonum sensibile relicto honesto, atque tamquam non considerans regulam legis divinæ, quæ hoc bonum amari vetat. Tertio imaginatio et passio est causa ejusdem tamquam repræsentans vivaciter voluntati pulchritudinem boni sensibilis Quarto, habitus pravus est causa, tamquam immediate inclinans in actum peccati. *Quinto*, ignorantia est causa, ut occultans malitiam peccati Sexto, actus alterius peccati quadrupliciter est causa peccati. *Primo*, auferendo gratiam, per quam homo peccato resistebat Secundo inclinando ad similes actus *Tertio*, præbendo materiam alteri peccato: sic gula est causa libidinis, superbia rixarum, avaritia furtorum. *Quarto*, tamquam finis, ut cum quis ex intentione unius peccati eligit aliud peccatum, tamquam medium; sic ambitio est causa simoniæ, et comessatio est causa furtorum *Septimo*, propria et potentissima causa tentationis et consequenter peccati, est concupiscentia Hæc enim movet et sollicitat voluntatem, intellectum, imaginationem, ad secum consentiendum peccato: eadem parit passionem, habitum pravum, inconsiderationem, et ignorantiam, eaque malitiam peccati tegit et velat Quocirca jure concupiscentia vocatur fomes, origo, seminarium peccati, et a Paulo Rom 7 23. lex membrorum repugnans legi mentis.

Nota *Secunda*, concupiscentiam non esse pravam aliquam substantiam productam a diabolo, quæ pravos appetitus sensitivi motus suscitet et quasi exhalet, uti lacus exhalat putidos vapores; sicuti opinatus est Illyricus, sed stolide. Nulla enim substantia potest esse per se mala, nec produci a diabolo, nec esse peccatum; peccatum enim est accidens, puta actus liberæ voluntatis, Eadem fuit hæresis Manichæorum, qui teste S Aug lib. de Hæres. censebant in homine duas esse animas unam bonam a bono Deo, alteram malam productam a diabolo, hancque esse concupiscentiam, fontem omnis mali in homine. Huc spectat vesanus error Paternianorum et Venustianorum hæreticorum, qui ut ait S August. lib 5. contra Julian. c. 5 *Dicunt a lumbis usque ad pedes diabolum fecisse corpus hominis, superiores vero partes Deum, velut supra basin aliquam collocasse: adduntque nihil ab hominis studio requiri, quum ut anima, quam in stomacho et capite habitare dicunt, munda servetur Pubem vero si omnium flagitiorum sordibus oblinatur, aiunt ad suam non pertinere curam.*

Ita semper, ut ipsi libidini turpiter serviant, titulum ei propriæ potestatis affigunt. Rursum concupiscentia non est ipsum peccatum originale: eo enim per baptismum condonato et abolito, ipsa tamen in homine justo remanet, uti patet quotidiana experientia. Denique concupiscentia non est prava qualitas progenita a peccato originali, quæ sit velut fornax perpetuo scintillas peccatorum exhalans, uti vult Calvinus lib. 2. Instit. c. 1. §. 8. 9. 10. 11. et favet Magister sent. in 2. dist. 31. §. 2. et 3. ubi ait peccatum originale esse morbidam quamdam qualitatem in anima existentem, quæ perpetuo prava desideria excitet. Addit Gregor. Arimin. in 2. dist. 30. q. 1. qualitatem hanc in anima oriri ex alia quadam morbida qualitate, quæ sit in semine parentum. Semen enim per hanc qualitatem inficere corpus et corpus inficere animam: porro semen infectum esse ex flatu serpentis. Verum hæc frivola sunt, ac veræ Philosophiæ et Theologiæ repugnantia. Unde

Nota Tertio, Concupiscentia in re non est aliud, quam ipse appetitus sensitivus, ejusque naturalis inclinatio ad bona sensibilia, quæ contraria sunt rationi et legi Dei, ideoque illicita et vetita, quatenus appetitus hic ob peccatum originale privatus est justitia originali. Nam si homo fuisset conditus in statu puræ naturæ, talis fuisset qualis modo est, similesque appetitus motus habuisset quales jam habet; sed illi motus tunc non vocati fuissent concupiscentiæ, eo quod naturales ei fuissent, nec pœna peccati: jam autem vocantur concupiscentiæ, quia sunt pœna peccati originalis. Deus enim noluit hominem condere in statu puræ naturæ, ne imperfectus esset et miser: sed condidit eum in statu naturæ integræ, nimirum addendo illi gratiam et justitiam originalem, quæ omnes motus appetitus compescebat et subdebat rectæ rationi, ita ut eam prævenire, illique reluctari non possent. Verum peccante Adamo, Deus hanc gratiam et justitiam originalem illi, omnibusque posteris in pœnam peccati sustulit, ideoque eum quoad appetitus et potentias reliquit sibi in statu puræ naturæ: quo fit ut appetitus sensibilis feratur in bona sensibilia præter rationem, et rationis voluntatisque dictamen, ac utramque secum ad sua bona abripiat; itaque caro concupiscit adversus spiritum. Ergo nunc vocatur concupiscentia, quia orta est ex peccato originali. Quare concupiscentia non est aliud, quam ipsa naturalis inclinatio appetitus, quatenus per absentiam justitiæ originalis proxime disposita est, ut feratur præter, vel contra ordinem rationis in sua objecta delectabilia: unde dicit habitudinem ad peccatum, quasi ad causam suam.

Qua de causa S. Augustinus concupiscentiam vocat morbidum affectum, et affectionalem qualitatem: quia ipsa inclinatio appetitus est qualitas quædam carens debito ordine, ex privatione justitiæ originalis, non tamen quasi semini permista transfundatur, uti dicebat Arimin. Unde lib. 6. Contra Julian. cap. 7. dicit concupiscentiam esse sicut malam valetudinem: atqui mala valetudo humoribus nihil addit, nisi privationem debitæ commensurationis. Quod autem S. Augustin. non voluerit concupiscentiam esse aliquam qualitatem positivam superadditam potentiis animæ, videlicet appetitui inferiori et voluntati, sed ipsam inclinationem naturalem carentem ordine rationis, quem velut in habitu efficiebat justitia originalis, patet ex variis ejus locis, quibus non aliam reddit causam concupiscentiæ quam absentiam justitiæ originalis, ut lib. 1. de Peccato mort. cap. 16. lib. 4. contra Julian. cap. ult. lib. 13. de Civit. cap. 13. idem patet ex eo quod S. August. lib. 4. contra Julian. cap. 5. et lib. 2. de Peccato orig. cap. 40. et alibi doceat id quod in homine est vitium, in belluis esse naturam, et loquitur de concupiscentia. Atqui concupiscentia in belluis non est aliquid distinctum superadditum appetitui naturali: ergo nec in homine. Ratio est, quia appetitus sensitivus natura sua pronus est ad ea, quæ sunt delectabilia carni: movetur enim ex apprehensione rei delectabilis. Unde non requiritur aliqua qualitas superaddita quæ eum ad hoc inclinet, sed solum requiritur absentia justitiæ originalis quæ eum retinebat, rectum faciebat, et rationi velut in actu primo conformem. Ergo ipsa inclinatio appetitus privata ordine illo et conformitate ad rationem rectam quam conformitatem in ipsa efficiebat justitia originalis, dicitur qualitas morbida, tabes, languor, etc. ita Medina 1. 2. q. 82. a. 1. et 3. et fuse Bellarm. lib. 5. de amissione gratiæ, c. 15. Hinc

Quarto sequitur, concupiscentiam non esse a Deo utpote qui naturam integram et perfectam condidit; sed a peccato et diabolo, qui peccati fuit auctor. Hoc est quod docet hic S. Jacobus, nimirum tentationem peccati non esse a Deo, sed a concupiscentia. Et hoc est quod ait Christus parabola hominis incidentis in latrones, quod ab iis vulneratus sit et spoliatus Luc. 10. 38. Nam, ut ait ibidem Glossa: *Adam peccans spoliatus est donis gratuitis, et vulneratus in naturalibus.* Dum enim privatus est justitia originali, necessario vulnus accepit in natura, utpote quam integrabat justitia originalis. Deus enim primitus potentias hominis condidit inclinatas ad suum objectum, ac consequenter appetitum sensitivum ad appetendum objecta sensibilia, quasi objecta sibi proportionata et commoda: atque insuper addidit gratiam, quæ subordinaret illum cæterasque potentias rectæ rationi; qua per peccatum spoliatus homo, relapsus est in suam ataxiam et concupiscentiam.

Quinto, concupiscentia non tantum est in appetitu sensitivo, licet in eo magis appareat, sed et in intellectu ac voluntate quatenus in bona sensibilia et naturæ commoda feruntur et propendent quæ bono honesto et rectæ rationi repugnant. Itaque intellectus et voluntas in homine virtualiter est quasi duplex. Est enim in ea pars superior, quæ honestum, Deum et cœlum intuetur; et pars inferior, quæ bona terrena et caduca spectat. Concupiscentia ergo intellectus est curiositas, vanitas, inflans superbia. Concupiscentia voluntatis est cupiditas honoris gloriæ, opum, deliciarum. Quocirca voluntas hic secum luctatur et pugnat, dum, ut ait Apostolus, caro concupiscit adversus spiritum et spiritus adversus carnem. Hanc duplicem voluntatem in se sensit et expressit Christus orans in horto: *Pater si vis, transfer calicem istum a me: verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.* Lucæ 22. 42. Pars enim inferior voluntatis Christi appetebat vitam, horrebat mortem a Patre decretam: pars vero superior ejusdem plane erat conformis voluntati et decreto Patris, appetens et ambiens mortem: onde secundum eam Christus est exauditus,

eademque noluit exaudiri desiderium et appetitum partis inferioris mortem deprecantis, ut docte annotavit S. Athanas. tract. de Cruce et passione.

Ex dictis patet, concupiscentiam esse vim appetendi immoderatam tum in voluntate, tum magis in appetitu sensitivo. Homo enim est, quasi compositum conflatum ex angelo et bestia, et quasi utriusque participium, imo nexus et unio. Anima enim rationalis est infima in genere creaturarum spiritualium, ideoque animæ sensitivæ animalium vicinissima, in eam que quasi degenerat: jungit enim in se rationem, quam habent angeli, et sensum, quem habent bestiæ; sed ita ut magis propendeat in sensum, quam in rationem: unde plus habet bestiæ, quam angeli. Quocirca prudenter monet S. Bern. serm. 5. de ascens. *Ordinemus, ait, et custodiamus in nobis statum utriusque substantiæ, ne animam nobiliorem utique hominis portionem, Tartaro pars devolvat inferior, sed secum potius cœlo sanctificatum corpus acquirat.* Nam ut ait Clemens Alex. l. 4. Strom. *homo videtur compositus ex Centauro* (adeoque esse Centaurus) *scilicet ex rationis participe et rationis experte, anima scilicet ex corpore: corpus tendit ad terram, anima ad Deum extollitur.* Poetæ enim finxerunt Centauros esse conflatos ex homine et equo, vel tauro, ut eques cum equo esset Centaurus, uti dixi Isaiæ 34. 14.

15. DEINDE CONCUPISCENTIA CUM CONCEPERIT, PARIT PECCATUM.] Cassian. collat. 5. c. 4. legit: *Concupiscentia cum fuerit concepta* (scilicet in voluntate) *parit peccatum.* Beda et Theologi passim ex hoc loco distinguunt tres gradus tentationis, nimirum suggestionem, delectationem, et consensum; suggestio enim est, cum concupiscentia in se et quasi in utero suo concipit, et excitat hosce pravos concupiscentiæ motus. Talis est titillatio gulæ, libidinis, iræ, superbiæ, etc. antequam eos ratio advertat: unde hi motus vocantur primo primi et indeliberati, in quibus proinde nullum est peccatum, sed conceptus tantum peccati materialis, qui parit peccatum formale, puta delectationem, qua ratio et voluntas illecebris concupiscentiæ et peccati incipit delectari: in quo si hæreat et plene advertens consentiat, erit consensus et consummatio peccati.

Dicit ergo S. Jacobus: Concupiscentia cum bona delectabilia, quasi malum semen per oculos, aures, aut phantasiam, sive a dæmone, sive aliunde suggestum haurit, ex eo concipit peccatum, dum scilicet ex libera voluntate, ceu patre, consensum aliquem, v. g. semiplenum, ceu prolem, ipsa quasi mater elicuerit et efformarit. Unde S. August. hom. 42. inter 50. c. 8. *Noli,* ait, *consentire concupiscentiæ tuæ. Non est unde concipiat, nisi de te? Consensisti? quasi concubuisti in corde tuo. Surrexit concupiscentia? nega te illi: noli eam sequi: concupiscentia cum conceperit, parit peccatum,* etc. *Ergo ne abstraharis a concupiscentia tua: nega te illi, noli eam sequi, illicita est, lasciva est, turpis est, alienat te a Deo. Noli dare consensionis amplexum ne plangas partum: quia si consenseris, si amplexatus fueris, concipis.*

Nota. Conceptio peccati fit per fortem rei concupitæ imaginationem, quam excitat appetitus sensitivus, sive concupiscentia. Hæc enim imaginatio rem concupitam ejusque pulchritudinem ad vivum rationi et voluntati repræsentat, eique ostendit quam sit suavis et delectabilis: ac facit eamdem iterum iterumque cogitari, inspici, animo volvi et revolvi: quæ cogitationum iteratio et revolutio parit rei delectationem, non tantum in ipso appetitu sensitivo, sed et in rationali, puta in voluntate: eo quod uterque in eadem sit anima: unde ratio et voluntas incipit iis affici, sed imperfecte quia necdum plene advertit hoc esse grave malum, quod Deum graviter offendat. Peccat ergo venialiter ex indeliberatione: deinde pergens in hac rei concupitæ cogitatione et delectatione plene advertens ejus malitiam, victa delectatione ei dat manus eique consentit, tuncque est peccatum consummatum et mortale. Conceptio autem hæc peccati materialis tantum est, quamdiu hæret in sola imaginatione et appetitu sensitivo: mox vero ut ad se allicit rationem et voluntatem, est conceptio peccati formalis, saltem venialis.

Quocirca Joannes Alba Electorum c. 95. *Concupiscentia,* inquit, peccatum concipit, cum illud cogitat: conceptus enim phantasiæ et mentis, est ipsa ejus cogitatio. Nam concupiscentia primo tentat suggerendo homini illecebras. Deinde homo sic tentatus concipit, id est, cogitat et versat animo id ad quod invitatur a concupiscentia, nunc cogitans illud amplecti, nunc cogitans illud refutare; itaque secum luctatur et animo fluctuat, peccatque semipleno consensu; ac tandem victus illecebrarum appetitu deliberate eis consentit, et pleno voluntatis consensu peccatum consummat.

Qui ergo vult tentationes concupiscentiæ vincere et evadere, imaginationem cohibeat, et a bonis concupiscibilibus violenter avertat, eamque rebus bonis sanctisque occupet, ac in primis lectioni et studio S. Scripturæ, Patrum, vitarum Sanctorum, historiarum, Theologiæ, Philosophiæ, etc. addicat. *Ama scientiam Scripturarum et vitia carnis non amabis,* ait S. Hier. Quin et Seneca senior, qui fuit pater Senecæ Philosophi, præceptoris Neronis: patris enim esse hoc opus, patet ex titulo, et docet Lipsius, in Controv. *Sapiens* (Mela filius meus) *hoc unum, ait, concupiscit, nihil concupiscere.*

Hinc patet Primo, motus concupiscentiæ qui rationem præveniunt, ideoque omnino sunt involuntarii, nulla esse peccata. Primo, quia S. Jacobus ponit progressum quo a tentatione venitur ad peccatum, nimirum Primo, ponit ipsam illecebram concupiscentiæ ante omne peccatum, quæ est ipsa tentatio, dum dicit: *Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua,* quam patet non esse peccatum: quia paulo ante dixit, eum qui suffert tentationem esse beatum, id est, qui eam patitur invitus, quia talis tentatio non est fomes peccati sed materia meriti. Deinde ponit partum, videlicet peccatum aliquod, verbi gratia veniale; qualis est dilectatio præveniens plenam deliberationem. Tertio, ponit mortem, seu peccatum mortale, cum videlicet accedit plenus consensus.

Præclare S. Augustin. l. 5. contra Julianum. *Profecto,* ait, *in his verbis* (S. Jacobi) *partus a pariente discernitur. Pariens enim est concupiscentia, partus peccatum: sed* concupiscentia *non parit, nisi conceperit: nec concipit, nisi illexerit, id est ad malum perpetrandum obtinuerit voluntatis assensum.* Idem l. 4. contra duas epist. Pelag. cap. 10. *Nulla*

ergo damnatio est iis, qui sunt in Christo Jesu: non enim damnatur, nisi qui concupiscentiæ carnis consentit.

Secundo quia isti motus non sunt in nostra potestate, ut eos avertere aut evitare possimus: *non enim in nostra potestate est, quibus visis tangamur.* Peccatum autem est in nostra potestate, puta voluntarium, adeo ut, si non sit voluntarium, non sit peccatum, uti docet S. August. l. 1 Retract. c. 13. et l. 22. contra Faustum c. 27 Unde hi motus inveniuntur etiam in justificatis et sanctis, uti docet Apostolus Rom. 7. *in quibus nihil est damnationis*, ut idem ait cap. 8. 1.

Tertio, quia Philosophi et Theologi, ipsaque experientia docet, tales actus non esse humanos, id est liberos, qui a ratione advertente et voluntate consentiente procedant; sed esse actus imaginationis et appetitus sensitivi. Unde S. Paulus, licet sanctus sentiens tamen in se hosce motus, aiebat Rom. cap. 7. v. 20 *Si quod nolo illud facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum* q. d Si concupisco repugnante voluntate, non ego censeor hoc facere · *non consentio legi Dei:* sed concupiscentia, quæ meam rationem et libertatem antevertit. Cum ergo hi actus non sint humani, homini ad culpam et pœnam imputari nequeunt.

Quarto, id docet Conc. Trident sess 5 *Manere*, ait, *in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem hæc S. Synodus fatetur et sentit; quæ cum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, sed viriliter per Christi Jesu gratiam repugnantibus non valet; quinimo qui legitime certaverit, coronabitur. Hanc concupiscentiam quam aliquando Apostolus peccatum appellat, S Synodus declarat Ecclesiam Catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quod vere et proprie in renatis peccatum sit, sed quia ex peccato est, et ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium senserit, anathema sit.* Hinc S. Basil. l. de Const. monast. c. 2. asserit omnes affectiones carnis esse naturales, neque in iis esse peccatum, nisi ex negligentia animæ procedant Sicut si equus petulans, ait, dejiciat sessorem, culpa non est equi, utpote qui ratione non utitur, sed imperiti et incauti sessoris · ita si homo per concupiscentiam trahitur in peccatum, culpa non est carnis, sed spiritus. Et S. Chrysost. hom. 19 ad populum *Concupiscere* ait, *naturale est, at male concupiscere jam voluntatis est.* Et S Prosper. l. 2. de Vita contemplat. capite 3 agens de stimulis carnis: *Non has*, ait, *affectiones habendo, sed eis male utendo delinquimus* Et l 3. c. 4. *Peccatum perpetrare non possum, nisi molæ delectationi consentiam.* S Gregor. l. 21 Mor. c. 3. *Mentem*, ait, *nequaquam cogitatio immunda inquinat, cum pulsat, sed cum hanc sibi per delectationem subjugat.* S. Cyril. lib 4. in Joan c. 51 *Si voluptas quædam ante omne peccatum præcurrit, et fervens cupiditas ad delicta solet illicere, quæ ante peccati actum insidet, et mentis consensum arripit, persuadens facile hoc via veniendum nobis esse quo gliscimus Quod discipulus Christi verum ostendit, dicens: Unusquisque a sua cupiditate distractus et que seductus tentatur.*

Ex dictis patet errare Cajetanum comm in D. Thomam loco mox citando, qui sensit motus concupiscentiæ in appetitu sensitivo per se, et sine omni voluntatis consensu esse peccata venialia. Ratio ejus est, quod appetitus inferior habeat aliquam per se libertatem, uti indicat D. Thomas 1. 2. q. 74. a. 2. ad 3 et art. 3. ad 1 Unde vulgo dicitur, *appetitum moveri politice a ratione, membra vero despotice.* Verum et hic est error. Omnis enim libertas est in voluntate, et a voluntate, uti docet Schola Philosophorum et Theologorum; *nec dissentit* D. Thomas, uti patet ibidem art. 1 et 2. ad 1 ubi expresse ex S. Aug docet non nisi voluntate peccari. Quod ergo tribuit peccatum veniale appetitui, mortale voluntati, id facit per quamdam attributionem, seu appropriationem quia cum peccatum veniale est imperfecte humanum et voluntarium, ac sensualitas est prima ejus origo; idcirco illi tribuitur: mortale vero quia perfectam libertatem requirit, tribuitur voluntati.

Porro dicitur appetitus inferior moveri politice, non quod in se liber sit, sed quia potest aliquo modo resistere voluntati, ut civis magistratui, saltem motu inefficaci: repugnante enim voluntate et invita, non cessat appetere et concupiscere bona sensibilia et illicita

Moral. S. Jacobus tacite hic docet Primo, resistendum esse concupiscentiæ, ait S Aug l 1 de Civit. 21. nimirum concupiscentiam esse malam et peccati illicem, ideoque non amandam et sequendam, sed summe odiendam, et assidua contra eam lucta mortificandam esse. Inde enim passim homines velut cæci et insani ruunt in peccata, quod velut bruta sequantur concupiscentias, sicut Adam secutus est suam Evam, juxta illud Ps. 48. 21 *Homo cum in honore esset, non intellexit : comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.* Concupiscentia enim in homine similis, imo eadem est quæ in bestiis, v. g in sue est concupiscentia gulæ, in leone superbiæ in lupo rapinæ, in asino acediæ In homine enim appetitus inferior est sensibilis et vehemens; rationalis vero est spiritualis, insensibilis et debilis: unde facile sinit se trahi ab appetitu inferiori, quasi a pondere graviori Qui ergo sapit, suæque animæ et salutis curam gerit, sciat concupiscentiam, licet intime animæ infixam, licet blandientem, licet suavem, esse sirenem exitialem, esse hostem capitalem; ac proinde eam ut hostem insectetur, cum eaque gerat ἀσπονδον πόλεμον, *irreconciliabile bellum* Ipsa enim est vipera, suo conceptu et partu matrem, id est rationem et voluntatem, enecans. Hinc *quocumque pergimus, nobiscum portamus inimicum*, ait S. Hier ad Eustochium Unde semper et ubique per omnem vitam nobis cum eo colluctandum et acriter dimicandum est: quare semper in eum oculos defigere debemus, ne clanculum in animum se insinuet, nimirum ut quasi hostem observemus, repellamus et mortificemus.

Secundo, innuit primis concupiscentiæ motibus statim obsistendum esse, idque statim, ut ab illis illico fidelis mentem avertat ad Deum, ejusque opem ad illos superandum imploret; concupiscentia enim blande irrepit, et instar serpentis quo caput infert, codem totum reliquum inducit corpus. eoque totus illabitur Quare hic verissimum est illud :

Principiis obsta, sero medicina paratur,
Cum mala per longas invaluere moras,

Et istud Senecæ ep 117. *Non obtinebis ut desinant*

si incipere permiseris : imbecillis est primo omnis affectus, deinde ipse se concitat, et vires dum procedit parat: excluditur facilius, quam expellitur. Et Plutar. l. de Profectu virtutum, hoc profectus signum evidens assignat: *Si proficiens nullum jam peccatum exiguum putat, sed omnia studiose vitat et observat.* Et S. Chrysost. hom. 23. ad pop. *Cuni.* ait, *similis est voluptas: si pellas fugit; si nutrius, permanet.* Idem serm. 3. in verba Isaiæ. *Vidi Dominum.* Sicut, inquit, cervus jaculo confixus in vitali corporis parte, etiamsi venatorum manus effugiat, nihil inde fert lucri; sic et animus accepto concupiscentiæ jaculo, si cum eo permittatur abire, ipse per se corrumpitur, ac perit.

Præclare S. Hier. ep. ad Eustoch. de custodia virg. post initium: *Statim*, ait, *ut libido titillaverit sensum, aut blandum voluptatis incendium dulci nos calore perfuderit, erumpamus in vocem : Dominus auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi caro. Et cum paululum interior homo inter vitia atque virtutes cœperit fluctuare, dicito: Quare tristis es anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo, quia confitebor illi, salutare vultus mei et Deus meus. Nolo sinas cogitationem crescere: nihil in te Babylonium, nihil confusionis adolescat. Dum parvus est hostis, interfice, nequitia, ne zizania crescant, elidatur in semine. Audi Psalmistam: Filia Babylonis misera etc. beatus qui tenebit et allidet parvulos tuos ad petram: quia enim impossibile est in sensum hominis non irruere innotum medullarum calorem, ille laudatur, ille prædicatur beatus qui ut cœperit cogitare sordida, statim interficit cogitatus, et allidit ad petram. petra autem Christus est.* Subdit de se exemplum: *O quoties ego ipse in eremo putabam me Romanis interesse deliciis etc. Itaque omni auxilio destitutus ad Jesu jacebam pedes, rigabam lacrymis, crine tergebam, et repugnantem carnem hebdomadarum inedia subigebam. Memini me clamantem diem crebra junxisse cum nocte, nec prius a pectoris cessasse verberibus, quam rediret Domino increpante tranquillitas. Post multas lacrymas, post cœlo inhærentes oculos, nonnunquam videbar mihi agminibus interesse angelorum, et lætus gaudensque cantabam: Post te in odorem unguentorum tuorum curremus.*

Sane contra omnes concupiscentiæ motus et tentationes, nullum est præsentius et efficacius remedium, quam oratio, qua nostris diffisi viribus, Dei opem humiliter et ardenter imploramus, dicentes cum Psalte: *Deus in adjutorium meum intende: Domine ad adjuvandum me festina:* uti docet Cassianus, imo Christus ipse, dicens: *Vigilate, et orate, ut non intretis in tentationem.* Matth. 26. 41. Quocirca dæmon id sciens, ut hæc arma tentatis eripiat, solet eis injicere alias cogitationes, ut ad humana auxilia respectent, ac Dei et orationis obliviscantur. Qui sapit ergo, illico ut sentit concupiscentiæ stimulum, ad Deum mentem attollat, ejusque opem per Beatam Virginem supplex imploret; et statim illam sibi adesse sentiet. Porro ordinem gradusque tentationis egregie describit noster Thomas Theodidactus l. 1. de Imit. Christi cap. 13. *Primo*, ait, *occurrit menti simplex cogitatio: deinde fortis imaginatio: postea delectatio et motus pravus, et assensio, sicque paulatim ingreditur hostis malignus ex toto, dum illi non resistitur in principio. Et quanto diutius quis ad resistendum torpuerit, tanto in se quotidie debilior fit, et hostis contra eum potentior.*

Tertio quisque seipsum norit, nimirum qua maxime concupiscentia laboret, et pulsetur: in his enim dominatur concupiscentia gulæ, in illis superbiæ, in aliis avaritiæ, in aliis acediæ. Dum ergo gulosus sentit cogitationem et concupiscentiam deliciarum, superbus honorum, avarus opum, acedus timoris et torporis: sciat hanc suam esse concupiscentiam, suam tentationem, suum vitium, cui illico totis viribus resistere debeat. Magna pars victoriæ est, nosse id quod suggeritur, esse tentationem: si enim scrupulosi, acedi, timidi, melancolici scirent cogitationes, et motus timoris, angoris, tristitiæ, pusillanimitatis qui eis crebro suggeruntur, esse a scrupulo, acedia, timore, melancolia: illico eos aversarentur et repellerent: at dum metus et anxietas mentem percellunt et obnubilant, id non vident, timentque ne quid veri dubii, timoris et peccati subsit aut lateat: ideo anguntur et cruciantur. Credant ergo suis confessariis, virisque prudentibus credant suæ experientiæ, sibique dicant: Ego laboro nimio metu angore, scrupulo, hic meus est morbus, hoc meum malum, hoc meum vitium: crebro ejus motibus exagitor: hactenus re discussa expertus sum et didici, metus qui mihi suggeruntur inanes esse et vanos: in re nihil esse metuendum, hunc ergo pariter ut inanem et vanum contemnam. Sicut enim hydrophobi, qui metu et melancolia laborant, omnia tuta timent, ne v. g. domus in eos cadat, ne pavimentum eis dehiscat, ne tegula decidens eos feriat, ideoque eis dicunt medici: Erras, ista tibi suggerit humor melancolicus, domus non gyrat, firma consistit, non cadet, sed tuum cerebrum gyrat, laboras capitis vertigine et mania, ne ergo credas illis suggestionibus, quas tibi tuus timor et mania parit: vides enim cæteros illis non credere, imo ridere ut vanos et futiles. Ita prorsus accidit scrupulosis, meticulosis et tristibus, qui proinde suis apprehensionibus et angoribus totis viribus resistere debent, ac imitari Christum, qui orans in horto adeo valide timori et horrori mortis restitit, ut ex lucta et contentione sudarit sanguinem, Lucæ 22. 44. ideoque plane horrorem hunc vicit et prostravit. Si simili conatu timoribus nostris resisteremus, utique eos debellaremus.

Idem est in aliis concupiscentiis et tentationibus: nam, ut ait S. Amb. l. 4. in Luc. c. 4. *Honorum gratia, sublimitas potestatum, epularum suavitas, forma meretricis laqueus est diaboli, et quasi quidam nequitiæ spiritualis illecebrosus effectus, qui per carnis illecebram, quæ cito fœminea quadam lenitute mollitur, animum quoque de gradu dejicit: neque enim formam mulieris animus prius, quam corporis oculus concupiscit. Denique quod non videris non amabis: sed ubi caro concupierit, compatientis quoque animi constantia defatiscit, et mens consortio amoris inflectitur. Duo enim in carne una sunt; atque ita mors irrepit sceleris effectu, tentante diabolo, carne suadente. Vehementior tamen est animi, quam corporis febris.* Dat exemplum: *Theotimus cum gravi oculorum incommodo laboraret, et amaret uxorem: interdicto sibi a medico facultate*

coeundi, cupiditatis impatiens, atque impetu libidinis raptus: Vale, ait, amicum lumen. Sic febre libido flagrantior est; graviusque præcipitat et inflammat. Sed ubi quis resipuerit a furore, tunc conscientiæ interioris aperitur visus factique pœnitentia succedit, et pudenda sui quisque facinoris erubescit. Quocirca sapienter S. Methodius apud S. Epiph hæresi 64. *Vides*, ait, *quod cogitationes, propter inhabitans in nobis peccatum, forinsecus nobis instant velut canes rabiosi, aut feri, vel audentes latrones contra nos semper instigati a tyranno, ac principe iniquitatis, probantes nos an resistere ipsis possimus, et aciem contra instruere. Age igitur, o anima, fortiter resiste; ne forte remittens capiaris.* Sic concupiscentia iræ agit homines, cogitque insilire et rabie affici ut canes, pungere ut scorpiones, mordere ut serpentes. Porro concupiscentia nascitur nobiscum, uti docet S. August. l. 1. Confess. c. 7. nec deserit ante mortem. Relicta est ergo nobis a Deo in pœnam peccati ad agonem, ut cum ea assidue colluctantes inertiam depellamus vigilesque simus in Dei obsequio ac crescamus in virtute, victoria et meritis, atque a terrenis mentem avocantes aspiremus ad cœlum, ingemiscentes cum Apostolo: *Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Rom. 7.

Porro quam concupiscentia valida sit, effera, et indomita, liquet Primo, in adolescentibus, qui immenso libidinum incendio flagrant, ut pene ad insaniam redigantur Secundo, in inventione novarum illecebrarum gulæ et obscœnitatis, quibus concupiscentia hominum longe superat concupiscentiam bestiarum, uti ostendit Plutarch l. Quod bruta ratione utantur. Tertio, quia Anachoretæ, Sanctique omnes ut concupiscentiam domarent, miris modis seipsos continuo afflixerunt jejuniis, vigiliis, ciliciis, humi cubationibus, spinarum aculeis, flagellis, etc. Lege vitas Patrum, et miraberis eorum austeritates, et mortificationes. Quarto, idem liquet ex lapsibus virorum sanctorum, sapientum et fortium, quavis ætate, et quavis mundi plaga. Quis fortior Samsone? quis sapientior Salomone? quis sanctior Davide? et tamen hos prostravit concupiscentia fœminarum Quin et Plato l. 3. de Rep. quem citat Clemens Alexand. l. 3. Strom. asserit corporis voluptatem sapientiæ repugnare, et esse dominam sævissimam, a qua felicissimum sit posse liberari. Et Sophocles, teste Cicerone lib. de Senectute, ait nullam capitaliorem pestem, quam voluptatem corporis hominibus a natura datam.

Hinc Poetæ ex concupiscentia formarunt Cupidinem quasi Deum, Veneris filium: cuique etenim Deus est sua dira Cupido. Pinxerunt eum quasi puerum, velatis oculis, alatum, armatum arcu et sagittis, gestantem facem, et nudum.

Ex his disce concupiscentiæ conditiones, et mores. Concupiscentia enim Primo, amabilis videtur instar elegantis pueri, atque instar pueri mutabilis est, nunc hoc volens, nunc aliud, eaque de causa puer hic a nonnullis pingitur multiceps; multa enim capita multitudinem et varietatem alternantium cupiditatum repræsentant.

Secundo, eadem cæca est, quia imprudens nescitura ea se damna non prospicit, nec cavet, ait Socrates in sympusio Xenoph Et Plato: *Amor*, ait, *est cæcus, quia amantes in re amata cæcutiunt.* Et Theocriti interpres in decimo Idyllio, ad illud Theocriti: *Cæcus non modo Plutus, verum etiam delirus Amor. Nota*, ait, *quod antiqui duos cæcos dicebant, Cupidinem et Plutum*: nam *qui amat, cæcus est: quid faciat* non *videt ullus amans; nam deformem amat mulierem, quæ illi videtur esse pulcherrima;* amor enim facit turpe videri pulchrum.

Tertio, eadem alata est, quia celerrime ad objecta concupita avolat; imo involat instar accipitris aut vulturis.

Quarto, eadem pharetrata est, quia suarum illecebrarum cupiditate sauciat cor hominis, quod ferit et occupat.

Quinto eadem πυροφορος est, et facem accensam gestat, quia rerum cupitarum in animo æstus et incendia suscitat.

Sexto, eadem nuda est, quia seipsam manifestat et celare nequit:

—Quis enim celaverit ignem,
Lumine qui semper proditur ipse suo?

ita Alexand. Aphrod in Problem

Septimo, fuit et in curia Octaviæ (uti scribit Plinius) Cupido fulmen tenens, idque fractum; quia fulmine potentior est amor et cupiditas. Unde Poeta:

Aligerum fulmen fregit Deus aliger (*Cupido*) igne
Dum demonstrat uti est, fortior ignis Amor.

Hinc et Themistocles in scuto gestabat Cupidinem tenentem fulmen, teste Athen. l. 12 quia magis benevolentia, quam ferro omnes sibi subjugare satagebat.

Octavo. Cupido cognominatus est ομματιος, id est *oculeus*, vel *oculatus*, quod oculis feriat: aspectus enim rei pulchræ intuenti sui injicit amorem quasi sagittam Unde Plotinus: ερως, inquit, id est; *amor*, dicitur quasi ορασις, id est *aspectus* et *visio*. Nam ut ait Propert.

Si nescis, oculi sunt in amore duces

Nono. Cupido a Platone vocatur Tyrannus, quod in nobiles cœlestesque animos bacchetur, et tyrannidem exerceat deprimens eos ad terrena et sordida; unde Euripides:

Tuque o Deum tyranne et hominum, Cupido.

Quin et Proclus in Platonis Sophista, Cupidinem vocat magum: quia incantat animos ut magi, et non raro magicis artibus sui amorem excitat.

Decimo Harpys Deus, a rapacitate, vocatus est Amor. Tradunt et fabulæ Erinnyn furiam ab Amore amatam fuisse, ut impotentiam et impetum significarent insane ac perdite amantium.

Undecimo, Cupido appellatus est πανδαματωρ id est, *omnium domitor*, unde hæc ejus est vox,

Perfringunt, penetrant, uruut mea spicula fulmen;
Scilicet hinc nomen est mihi πανδαματωρ

nam omnia vincit amor.

Duodecimo, Cupido hic et amor terrestris cœlesti superandus et enecandus est: nimirum per Anterote de quo Alciat in Emblem

Aligerum, aligeroque inimicum pinxit Amori,
Arcu arcum; atque ignes igne domans Nemesis.
Utque aliis fecit, patiatur et hic puer olim,
Intrepidus gestans tela, miser lacrymat.
Ter spuit, inque sinus imos (res mira) crematur
Igne ignis, furias odit Amoris Amor.

Hæc Giraldus de Diis Gentium Syntagmate 13 Hinc S Basil in constit. monast c. 3 *Affectiones*, ait, *corporis tunc violentæ sunt, cum ratio cessat: easdem illo moderante et imperium suum exercente, facillime obtemperant* Ratio ergo pervigil eas domat regitque, perinde ut auriga vigilans equos: si enim dor-

miat, equi ibont in avia Idem ad Chilonem: Unam, ait voluptatem expugnato; ne, si omnes simul omnes agminatim in te irritatæ coeriantur, turbulentamque accersant menti tuæ tentationum intemperiem. Corpus substerne laborum exercitio, animam tentationibus æquanimiter tolerandis assuefacito.

Denique ut Cupidinis et Amoris efficaciam, ictumque fulmineum significarent, pinxerunt emblema in quo pro Jove tonante Cupido ornatus fulmen ejaculatur in mare, Neptuno interim posito tridente, et genibus nixo Amoris numen reverente; sic enim canit:

> Sol calet igne meo, Neptunus flagrat in ondis:
> Quamvis liber erat, feci servire Tonantem.
> Quamvis liber erat, Martem sine Marte subegi.

Et alius:

> Amor Deum gubernat.
> Amoris omne regnum est,
> Amor de Deo triumphat

ait S. Bern. Nimirum amor et φιλανθρωπία vicit vinxitque Deum, ut in carnem, mortem, et crucem pro hominibus adeo amatis descenderet. Hic est noster sanctus Cupido, ex cujus passionis fonte si haurimus aquam, imo sanguinem, restinguet illa omnes impuri Cupidinis faces. perinde ac Mutianus apud Plinium l. 31 c 2. scribit Cyzici fontem Cupidinis esse et vocari, eo quod ex eo potantes amorem et cupidinem deponant. Vide S Aug. l de Continentia, et serm. 45. de Temp. ubi inter alia docet concupiscentiam cedendo augeri, resistendo minui. *Pugnat*, ait, *repugna: noli eam cedendo satiare, sed resistendo necare: si ei non consentias, minor et minor erit quotidie: non sunt vires illius subjectia tua: si enim cesseris, das ei vires.* Et inferius. *Consuetudini ergo semper repugnandum est: quia ipsa concupiscentia cum qua nati sumus, finiri non potest quamdiu vivimus. Quotidie minui potest, finiri non potest*, etc. *Et in isto bello est tota vita Sanctorum.* Quocirca Sapienter S. Bern. serm. 56 in Cant. *Curo*, ait, *concupiscentiæ totis resistere viribus; ut non pertrahat in consensum, et omnis deinceps malignitatis machina evanescit; nec est omnino, quod sponsum prohibeat appropinquare tibi præter solum parietem corporis.* id fit per circumcisionem non carnis, sed cordis de qua Jeram c. 4. 4. *Circumcidimini Domino, et auferte præputia cordium vestrorum viri Juda, et habitatores Jerusalem.* id est visionis pacis quam parit hæc circumcisio et mortificatio

Porro vehementes concupiscentiæ et dæmonis insultus, cum phantasias illecebrosas ex visu, auditu, vel memoria rerum præteritarum, ad extricandum difficiles imaginationi, et per eam menti ingerit quasi jacula quædam ignita, vehementiori agilique imaginationis mentisque resultu, majore, inquam, contentione, et ad alia objecta animi applicatione elidere et eludere oportet: atque, ut ait S. Basil. in Constit. monast c. 18 *Peritorum athletarum imitanda est consuetudo, qui summa tum animi attentione, tum corporis agilitate celeritateque adversariorum suorum apprehensiones eludunt, et belli omnis evasio, et telorum declinatio orationi, ac divinæ opis implorationi committenda. Hoc enim Paulus nobis præcepit, cum dixit: In omnibus sumentes scutum fidei in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Et mox: *Si vero per adversarii imprudentiam flagitiosarum istiusmodi cogitationum vis vehementior etiam insurgat: ne sic quidem est succumbendum, aut dejiciendus animus, neque suscepta certamina ex dimidio parte confecto relinquenda: sed eo usque obfirmate perdurandum, quoad Deus perspecta nostra constantia, gratia Spiritus S. nobis affulgeat, nosque illustret, quæ et insidiatorem in fugam propellat, et mentem nobis puram efficiat, et divino lumine compleat, et rationi nostræ in pacatissima tranquillitate constitutæ otium ad Deum colendum suppeditet.* Id experti sunt S. Jab. S. Anton. S Athan. S Hilar: cæterique Sancti, qui tentationibus cunctis constanter restiterunt, usque ad ultimum vitæ spiritum; ac proinde cum Habacuc c. 3. 18. victores cecinerunt: *Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in Deo Jesu meo. Deus Dominus fortitudo mea, et ponet pedes meos quasi cervorum et super excelsa mea deducet me victor in Psalmis canentem.* Cervi enim quantavis retia et laqueos, ingentibus saltibus continenter transiliunt donec in tutum evadant: ita et nobis in tentatione omni est faciendum

Idem S. Basil l. de S. Virg sapienter monet virginem ut caveat a consortio virorum, etiam spiritualium; quia horum aspectu excitatur concupiscentia, ut tandem amor spiritalis degeneret in terrenum, et charitas fiat carnalitas. *Proximo enim*, ait, *et veluti contiguis januis Gentiles quoque aiunt vitia esse virtutibus. Quælibet denique virtutis janua simillimam in vitia ferentem utrimque speciem aperit, ut qui ad virtutem ingredi nititur, ejus primum januæ assistens, dum hanc se pulsare arbitratur, aperta sibi hinc aut inde altera ex vitiorum januis, deceptus maximo similitudine, ingrediatur veluti virtutis domum, cunctis ejus errorem irridentibus.* Sic sæpe amoris divini januam pulsantibus, vicinum ei ostium aperit amor mundi; ut ad amorem mundi divertat pulsans, putans se divertere ad amorem Dei. *Hoc modo eos qui ardentes ad virtutem esse cuperent fallens, temerarios urguit: qui vera temeritatis probra metuerent, eos timidos ac pusillanimes prodidit. Et qui misericordes esse studerent, ad vitia male mollivit: qui vero misericordes esse renuerent immites inhumanosque declaravit: ita et qui charitatis pulchritudinem sequuntur, eos falso dilectionis nomine, vel ad voluptates corporis vitamque cunctis execrabilem dejicit, vel ejusce probra et opprobria pertimescentes, odisse fratres, et absque ulla boni sensu persistere facit Itaque ne declines ad dexteram, seu ad sinistram, ne forte errore seductus in aliquam ex vitiorum partis devolvaris, sed medium et regiam incedas virtutis viam.* Hæc S. Bas.

Peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem] Hic enim, ut superius dixi, tentationis et peccati triplex est gradus et ordo Primus est suggestio, seu cogitatio rei malæ, in qua nullum plerumque est peccatum, quia sæpe a dæmone immittitur et suscitatur sine nostra culpa. Secundus est, delectatio; videlicet cum voluntas negligit illam reprimere, vel imperfecte consentit: et in hoc est peccatum veniale Tertius est consensus deliberatus in quo est peccatum mortale, si materia sit gravis, et sub gravi obligatione vetita Unde S. Isidorus l 2 de Summa bono c. 23, *Istis*, ait, *fomitibus quasi quibusdam gradibus convalescit omne peccatum, suggestio operatur delectationem, delectatio consensum, consensus*

operationem. operatio consuetudinem, hæc necessitatem.

Ubi adverte, peccatum dupliciter consummari. Primo, cum voluntas interius deliberate et plene in illud consentit; hoc generat mortem animæ: quia per peccatum mortale anima privatur gratia, quasi vita sua, itaque spiritualiter moritur, fitque rea mortis æternæ. De hac morte hunc locum accepit S. Aug. h. 42 inter 50. Bellar. et alii multi. Unde Naz. or. 19. ait unam duntaxat esse veram mortem, nimirum peccatum; quia ipsum est interitus animæ. Et S. Aug. 3. Civit. 11. *Mors*, inquit, *animæ fit, cum eam deserit Deus; sicut corporis, cum id deserit anima.*

Secundo, cum in eo voluntas hæret et perdurat usque ad finem vitæ; tunc enim plene consummatur, generatque mortem æternam in gehenna, ad quam illico animam transmittit, licet enim ibi anima vivat, dicitur tamen mors, quia, ut ait S. Aug. 6. Civ. c. ult. *Si animo in pœnis æternis vivit, mors potius illa dicenda est, quam vita: nullo quippe major et pejor est mors, quam ubi non moritur mors.* Juxta illud Poetæ:

Immortale malum nulla delebile morte

Huc quoque respexit S. Jacobus, quia mortem hanc peccantium, qui tentatione vincuntur, opponit coronæ vitæ quam patientes, qui tentationes vincunt, et in hac victoria constantes perdurant usque ad mortem, post eam illico adipiscuntur in cœlis, uti dixit v. 12. Hæc est mors secunda et æterna, cujus illa prior est quasi conceptio et inchoatio. De hac accipit hunc locum Theodorus Studita s. 113. S. Fulgent. l. 1. ad Monimum c. 5. Lorinus et alii.

Consummatur ergo peccatum. Primo per plenum et deliberatum in illud consensum internum. Secundo, et magis, dum consensum hunc opere externo consummat, v. g. dum homicidium mente designatum reipsa perpetrat. Tertio cum in eo se obfirmat, vel iterat, ut consuetudinem sibi inducat, et de hac S. Jacobum hic loqui censet Thomas Anglicus. Quarto, dum in eo moritur transitque ad mortem æternam: mors enim est vitæ rerumque omnium consummatio et finis. Unde et Christus pro peccato moriens in cruce, dixit: *Consummatum est*, q. d. Hæc mei holocausti, lytri, obedientiæ et patientiæ consummatio est et morte satisfacio, et aboleo peccatum, ejusque consummationem quæ in morte consistit. Opponit S. Jacobus concupiscentiam patientiæ in eo, quod, sicut patientia perfectum opus habet; sic et concupiscentiæ perfectio et consummatio sit ipsa mors.

Generat mortem.] Nota hic insigne metaphoram petitam a generatione humana, qua peccati generatio et prosapia describitur: nam mater peccati est concupiscentia: pater est libera voluntas; semen matris est suggestio et titillatio, vel voluptas quam ingerit excitatque concupiscentia; semen patris est ipse consensus voluntatis, prout est in fieri. Proles est ipse consensus, prout consideratur in facto esse, hic enim est ipsummet peccatum. Proles autem hæc Primo est imperfecta, velut embryo et fœtus incompletus: talis est consensus semiplenus, sive peccatum veniale ex indeliberatione. Secundo, est proles omnino formata et perfecta: talis est consensus plenus, sive peccatum mortale deliberatum. De peccatis enim quæ ex objecto et levitate materiæ tantum sunt venialia, hic directe non agit S. Jacobus. Nepos peccati est actus externus, v. g. ipsum homicidium. Pronepos est consuetudo peccandi. Abnepos est mors in peccato. Trinepos est mors æternæ gehennæ. Ecce quam mala et misera soboles a peccato, quasi a tritavo proseminata succrescit. Quocirca vere S. Aug. l. 5. contra Julian. c. 3. *Concupiscentia carnis*, ait, *adversus quam bonus concupiscit spiritus, et peccatum est, quia inest illi inobedientia contra dominatum mentis: et pœna peccati est, quia reddita est meritis inobedientis: et causa peccati est, defectione consentientis, vel contagione nascentis.*

Contraria est generatio et prosapia boni operis et virtutis. Ejus enim mater est voluntas, pater gratia Dei, semen sanctæ cogitationes et inspirationes. Harum enim dulcedine allecta voluntas per gratiam Dei parit bonum opus, v. g. pœnitentiam, et propositum efficax mutandæ vitæ, quasi prolem spiritualem, juxta illud Isaiæ 26. 18. *A timore tuo concepimus et peperimus spiritum salutis*, uti ex Septuag. legit S. August. serm. 20. de verbis Domini. Nepos est ipsa propositi executio, vitæque mutatio. Pronepos est perseverantia, et progressus in hoc bono proposito. Abnepos est mors in eo. Trinepos est corona vitæ, et gloria æterna. Hæc ergo est generatio Dei, et filiorum ejus, quam diabolus quasi simia mediante concupiscentia imitari, imo evertere et occidere satagit, sicut occidit Adamum per Evam.

Sapienter S. August. hom. 42. inter 50. *Fel mortem*, ait, *time, si peccatum non times: peccatum enim cum consummatum fuerit, generat mortem. Nondum times peccatum: time quo perducit peccatum. Dulce est peccatum, sed amara est mors. Ipsa est infelicitas hominum: propter quod peccant, morientes hic dimittunt, et ipsum peccatum secum portant. Peccas propter pecuniam, villam, mulierem? hic dimittenda sunt, quando oculus in morte clauseris, et ipsum peccatum quod committis, tecum portas, ut te comburat in æternum æternitatem.* Concupiscentiæ enim sunt folles et fomenta gehennæ, juxta illud Isaiæ 50. 11. *Ecce vos omnes accendentes ignem accincti flammis, ambulate in lumine ignis vestri, et in flammis quas succendistis. De manu mea factum est hoc vobis, in doloribus dormietis.* Ita Israelitæ murmurantes et concupiscentes carnes, a Deo puniti sunt morte, et sepulti in sepulcris concupiscentiæ, Num. 11. 33. Plura et recentiora hujus rei exempla recenset B. Petrus Damiani lib. 7. epist. 19. ad Blancam Comitissam. *Vectigal ergo cupiditatis est calamitas* ipsaque mors, juxta illud Isaiæ 14. 11. *Subter te sternetur tinea, et operimentum tuum erunt vermes.* Dum ergo tentaris concupiscentia cogita mortem, cogita tineas, cogita vermes et bufones, qui carnem tuam depascentur; in easque tanto magis debacchabuntur, quanto delicatius, eam nutriveris et impinguaveris. Sed hæc exilia sunt, et præludia tantum mortis æternæ, ignisque gehennæ, de quo Isaias c. 33. 14. *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?*

16. Nolite itaque errare fratres.] μὴ πλανᾶσθε, id est, non sinatis vos deduci, et in errorem abduci a Simone Mago hæreticis aut philosophis, ut scilicet eum tentamini, dicatis cum Simone, vos a Deo ten-

tari: Deum enim auctorem esse omnium tam malorum, quam bonorum; aut ut dicatis sapientiam et patientiam proprio ingenio et virtute comparandam esse, non autem postulandam a Deo. uti docui v 5. tota enim disputatio Jacobi hucusque fuit de patientia et concupiscentia, nimirum docuit patientiam in qua sapientia Christiana consistit, flagitandam a Deo ut concupiscentiam vincamus: Deum enim esse auctorem omnis boni et nullius mali, omnis virtutis et nullius concupiscentiæ. Unde errores hosce omnes una sententia et axiomate. quasi lethifero telo prosternens, subdit: *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum*. Paris enim erroris et impietatis est, vel cum Simone aliquid mali Deo adscribere, vel cum Philosophis et Pelagianis aliquid boni adimere. Impia enim et athea est illa Philosophi vox de Jove. sive Deo:

Det vitam; det opes, aequum mi animum ipse parabo.

Ex adverso magna sapientia est sapere, et practice intelligere hanc veritatem, nos a nobis nil boni habere. nil sapientiæ. nil virtutis; sed totum id Deo donanti cum humili agnitione et gratiarum actione acceptum ferre. Sapuit hoc S Franciscus. ejus per noctes integras hæc una erat meditatio et oratio: *Quis ego Domine: quis tu? ego abyssus nihili, ignorantiæ. miseriæ, malitiæ. tu abyssus omnis essentiæ, sapientiæ, felicitatis et bonitatis. Abyssus ergo meæ inopiæ tuam abyssum copiæ invocat.* Sic et Christus S. Catharinæ Senensi hæc duo documenta dedit: *Cogita quæ tu quis ego. Cogita de me, et ego cogitabo de te*

Idipsum cœlesti illustratione didicit noster Petrus Canisius, Germaniæ Apostolus: nam, ut in ejus vita l. 2. pag. 257. scribit P. Sacchinus cum Lauretum pergeret Deiparæ cellam veneraturus, *Anconæ in templo aperuit Deus oculos mentis, novamque de cœlo lumen infudit ingens, fidele, magnorum caput, ac fontem laudum. Monstrabat id lumen interiori oculo verum firmumque fundamentum religiosæ vitæ: simulque docebat, quemadmodum consilia ei sua omnia imponere. et studia omnia ac facta deberet. Fundamentum autem erat animæ cognitio intima, per quam penitus comprehenderet vilitatem inanitatemque suam. quam foret ipse nihil; quam boni nihil neque nosset, neque vellet per se, neque posset, neque haberet; cum omnium bonorum initia, media, extrema in uno sita Deo. nec usquam alibi, præterquam in Deo ab ratione mentibus collocanda sint.* Hoc lumen novum et insolitum magna gratiarum actione celebravit Canisius, eique quasi fundamento omnes suas actiones superstruxit, soli Deo dans gloriam: sibi vero defectum. corruptionem, miseriam. Inde tanta moles ædificii, tanta gratiarum et animarum messis succrevit.

17. OMNE DATUM OPTIMUM.] ἀγαθὴ, id est *bonum*; idque Primo, simpliciter, q. d Omne datum bonum est a Deo dante; omne vero datum malum non est a Deo sed vel a dæmone. vel a concupiscentia.

Secundo, *bonum* hic κατ' ἐξοχὴν insigne, et præstans, optimumque intelligitur; nimirum *donum perfectum*, ut subdit, qualis est patientia, sapientia et victoria concupiscentiæ; de quibus hucusque egit S. Jacobus, ac generatio et filiatio divina, de qua mox explicans subdit: *Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium* ἀπαρχὰς, id est *primitiæ, creaturæ ejus*. Hæc enim est donum perfectum et datum optimum, uti ad illam respiciens recte et soler ter vertit noster interpres: ita datum hoc et donum ad sapientiam. refert S. Cyrill. lib. 4. in Joannem c. 25. et alii.

Hoc donum *desursum est*, quia descendit a Deo patre luminum, qui gloriæ suæ thronum sursum posuit in cœlis. de quo ait Moses Deut. 33. 27 *Ascensor cœli auxiliator tuus; habitaculum ejus sursum*. Vide ibi dicta.

Nota Primo Pro *datum* græce est δόσις. id est, *donatio; donum* vero græce vocatur δώρημα q. d. Non tantum donum omne est a Deo, sed et ipsa doni δόσις, sive donatio. Multi enim donant dona non sua, sed aliena; vel sua. sed aliunde accepta; aut sua non tam dant quam venduot: Deus autem doni omnis quod donat. et simul ipsius donationis gratuitæ et liberalis est auctor. imo creator Verum Noster δόσις vertit *datum*, quia sæpe per metonymiam ipse actus significat objectum, puta datio significat datum, sive donum. Idem ergo est *datum optimum*. quod *donum perfectum*; utitur enim exaggeratione S. Jacobus ut donum Dei amplificat Sapienter Trismegistus in Asclepio: *Omnia Deus*, ait, *et ab eo omnia, et ejus voluntatis omnia: quod totum est bonum. decens, immutabile, prudens, ipsi soli sensibile et intelligibile: et sine hoc nec fuit aliquid, nec est, nec erit: omnia enim ab eo, et in ipso, et per ipsum*.

Nota Secundo. per *datum* et *donum* posse cum Didymo quodlibet accipi, sive illud sit naturæ, sive gratiæ, sive gloriæ: omnia enim dona et opera Dei optima et perfecta sunt, Genes 1. 31. Deut. 32. 4 Proprie tamen duo posteriora spectat S. Jacobus, alloquitur enim fideles qui donum fidei, gratiæ, sapientiæ et patientiæ a Deo acceperant, eatsque spe exspectabant donum gloriæ; unde Thomas Anglicus *datum* accommodat donis. quæ dantur in via, *donum* iis quæ in patria. Quocirca recte Primo, hunc locum contra Pelagianos, negantes gratiam ad bene vivendum a Deo postulandam esse, intorquet Conc Arausic. can. ult. et sæpe S. Aug quin et Theoph. in Concilio Ephesino per *donum* accipit Spiritum Sanctum, ejusque dona, puta remissionem peccatorum, sanctitatem. sapientiam, etc. quæ Christus e cœlo in fideles duos demittit. Alii accipiunt ipsummet Christum, qui seipsum cum suis donis immenso amore nobis dedit, et indies dat Hic enim est datum optimum et donum perfectum, idque multipliciter: nam, ut canit Ecclesia ex S Thoma

Se nascens dedit socium,
Convescens in edulium
Se moriens in pretium.
Se regnans dat in præmium.

Secundo, recte quoque Auctor Imperfecti hom. 39. in Matth donum perfectum adaptat ad potestatem regiam Principum et Prælatorum: hæc enim omnis a Deo descendit et datur, uti docet Apostolus Rom. 13. 1. quin et Titus Imp. apud Sueton. non timebat insidiatores. dicens *principatum fato dari*. Melius Agatho Pont. ep. ad Heraclium et Tiberium, per donum optimum accipit sapientiam principum, qua cognoscant et confiteantur se potestatem a Deo accepisse. nec eam posse sua prudentia et viribus recte administrare; sed ad hoc egere directione Dei et sapientia ab eo infusa; hoc enim esse donum Dei optimum.

Tertio, S. Jacobus vult fideles poscere a Deo non

quale quale *datum* et *donum*, sed optimum et perfectum, quia Christianismus est status et professio vitæ optimæ et perfectæ: tum quia Christianos vult eniti ad omnem Christianismi perfectionem: uti revera enitebantur ejus ævo primi Christiani. Vult enim eos pollere eximia sapientia et patientia, ut summe gaudeant in tentationibus, persecutionibus et martyriis. Quocirca Cassianus lib. 12 Instit. c. 10 per *donum perfectum* accipit perfectionem virtutum; et S. Fulgentius l. 1. epist. 4. *A Deo*, ait, *emanat totius bonæ voluntatis non tantum principium, sed et perfectio*. Id probat ex S. Jacobo dicente: *Omne datum optimum*, etc. *Deus enim est qui operatur in suis et velle, et perficere*. Et S. Hieron. l. 1. contra Jovin. ac S. August. l. 1. de virgin. c. 4. per *donum optimum et perfectum* accipiunt virginitatem, quam virgo non sibi, sed Deo humiliter ascribere debeat: uti docet Apostolus 1. Corinth. 7. 7. Cyrillus vero l. 4. in Joannem c. 25. per *donum optimum et perfectum* accipit perfectam cognitionem Christi et veritatis; hanc enim esse summam gratiam ideoque a solo Deo expectandam; cognitionem (inquam) non nudam et aridam, sed Dei amore informatam et ardentem. Summum enim Dei donum est charitas, 1. Cor. 13. 1. Glossa vero accipit gratiam robustam, et virtutem perfectam; qualis baptizatis datur in Sacramento Confirmationis. Alii idipsum adaptant vitæ religiosæ: hæc enim optima est et perfecta. Ita noster Alvares l. 5. pag. 1. c. 1. Alii per *donum optimum* accipiunt tribulationes, et cruces: has enim v. 2. vocavit omne gaudium. Alii accipiunt Eucharistiam. *Quid enim bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines?* Zach. 9. 17. Hæc partialia dona sunt, non *omne donum*, ut ait S. Jacobus.

Denique humilis et verax fidelis sapiat et confiteatur cum S. August. Soliloq. c. 15. *Si quid boni est, parvi vel magni, donum tuum est Domine: et nostrum, non nisi malum est. Unde igitur gloriabitur omnis caro? Numquid de malo? Hæc non est gloria sed miseria. Sed numquid gloriabitur de bono? numquid de alieno? Tuum Domine est bonum, tua est gloria: qui enim de bono tuo gloriam sibi quærit, et non tibi quærit, ille fur est et latro, et similis est diabolo, qui voluit furari gloriam tuam.*

Descendens a Patre luminum.] *Patrem luminum* vocat Deum et SS. Trinitatem. Primo, quia respicit ad sapientiam, quam dixit postulandam a Deo: sapientia autem est lumen mentis, cujus pater, id est auctor, est Deus.

Secundo, quia respicit ad solem, hic enim est pater omnis luminis in mundo. Nulla enim creatura corporea ita repræsentat Deum, sicut sol: Deus enim est sol quidam increatus, lucidissimus et beneficentissimus, qui omnia suæ beneficentiæ luce et radiis illuminat, vivificat et perficit. Unde S. Dionys. c. 4. de Divin. nomin. *Clara*, ait, *expressaque divinitatis imago est magnus hic sol, totus lucens, ac semper splendidus, omnibus etiam quæ ejus lucem capere possunt, collucet, habetque lumen per omnia diffusum, sursum et deorsum. Ac si quid est quod de eo non participet, id ejus luminis tenuitati, aut parvitati non est tribuendum, sed iis, quæ quia apta non sunt ad capiendum lumen, ad id capiendum non explicantur. Itaque illius radius immenso splendoris magnitudine penetrat, ad vitam excitat, alit, auget, absolvit, purgat, renovat: ac lumen mensura est et numerus horarum, dierum, totiusque nostri temporis: colligit convertitque ad se omnia quæ videntur, quæ moriuntur, quæ illustrantur, quæ calescunt, et uno nomine ea quæ ob ejus splendore continentur: itaque* ἥλιος, *id est sol, dicitur, quod omnia* ἀολλέειν, *id est, congreget, colligatque dispersa: eaque omnia eum expetunt, quæ sensu percipiuntur, aut quod cernere cupiant, aut sentire, illustrari, calescere, omninoque contineri a lumine.* Ecce hic est pater luminum, hic est sol lucidissimus divinitatis. Perperam ergo Anastas. Sinaita l. 4. Hex. censet ἥλιον, esse nomen Hebræum, idemque quod *Eli*, id est, *Deus meus*. Ideoque Christum in cruce sole obscurato exclamasse: *Eli Eli lamma sabacthani?* Vide octodecim analogias solis et regis, ac magis Dei, qui est Rex regum, quas recensui Isaiæ 45. 1.

Tertio, Deus est *Pater luminum*, id est bonorum: omnis enim boni causa et symbolum est lumen. *Ex ipso enim bono lumen est, et bonitatis imago. Itaque lucis nomine ipsum bonum celebratur, quasi in imagine exemplar expressum. Divinitatis enim bonitas omnia illustrat, efficit, vivificat, continet, perficit; estque eorum quæ sunt et mensura, et æternitas, et numerus, et ordo, et complexus, et causa, et finis*, ait S. Dionys. de Divin. nomin. c. 4. Hinc Ecclesia ad Primam, orans pro ope et directione Dei ad omne bonum toto die peragendum, ait: *Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, et opera manuum nostrarum dirige super nos*. Splendor enim et serenitas faciei signum est favoris et opis, benevolentiæ et beneficentiæ. Unde identidem orat Psaltes: *Illumina faciem tuam super servum tuum*; et Ps. 75. 4. *Illuminans*, ait, *tu mirabiliter a montibus æternis*, scilicet ut nos a tenebris obsidionis liberes, cædendo castra Sennacherib ex montibus Sion et Moria, ait Theod. et Euthym. ibidem.

Hinc Joannes Albs Electorum c. 16. *Patrem luminum* interpretatur *auctorem omnium bonorum*. Lumen enim est primum mundi bonum, per quod fruimur cæteris. Unde et primo creatum est a Deo, dicente: *Fiat lux. Et facta est lux*, illicoque additur: *Et vidit Deus lucem, quod esset bona*. Genes. 1. 4. Hinc ex adverso Tobias Raphaeli apprecanti gaudium: *Quale*, ait, *gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo et lumen cæli non video?* Tob. 5. 12. et c. 10. 4. filium vocat *lumen oculorum suorum*, id est, omne suum bonum. Hinc sicut videre bona, Hebræis significat potiri bonis; ita et videre lumen, idem denotat, ut Psalm. 35. *In lumine tuo videbimus lumen*, id est in te summo bono fruemur omni bono. Sic ait Pacatus in Panegyr. Theodosii: *In ipsis statim Imperii auspiciis privatorum domos adibat et urbis angulos qui numquam imperatorium solem vidissent, pio lumine complebat*. Hic sensus symbolicus magis est, quam litteralis.

Quarto, quia S. Jacobus opponit Deum concupiscentiæ, quasi lucem tenebris: concupiscentia enim cæca est, hominemque excæcat; unde Deus, inquit, quasi Pater luminum invocandus est, ut sua luce omnes concupiscentiæ tenebras illuminet et dispellat.

Quæres, quot modis et rationibus Deus, et S. Trinitas dicitur, *pater luminum*? Resp. sex. Primo, quia ad intra sive in essentia sua Deus est lux increata,

originalis, et immensa. Vide S. Dionys. c. 4 de Divin. nomin. Unde et S. Paulus ait Deum habitare lucem inaccessibilem, 1. Tim. 6. 16. Rursum singulæ personæ SS. Trinitatis sunt lux immensa, sicut enim e luce procedit lumen; ita a Patre procedit Filius, juxta illud Symboli Nicæni: *Lumen de lumine*; sic et Spiritus Sanctus a Patre et Filio procedit ut lumen. Unde Ecclesia in hymno Pentecostes eum invocans: *Veni*, inquit, *lumen cordium*. Quocirca S. Dionys. c. 2. de Divin. nomin. Tertull. Justin. Nazianz. et alii mysterium Trinitatis per lumen explicant, utpote in quo sunt tria distincta et coæva; quæ tamen unum quid videntur, nimirum lumen, splendor et calor. Rursum sicut lumen sine ulla sui imminutione producit secundum et tertium; ita Pater sine ulla sui jactura generat Filium, et spirat Spiritum Sanctum eisque suam deitatem communicat. Audi Nazianz. orat. 40. *Lumen*, ait, *hoc in Patre et Filio et Spiritu Sancto consideratur, quorum opulentia naturæ identitas est, atque unus eademque splendoris procultatio*. Idem orat. 43. *Deus*, ait, *est lumen inaccessibile, ac successioni minime obnoxium, nec principium habens, nec finem habiturum, nec in dimensionem cadens, perpetuo fulgore rutilans, trino splendore micans, et tale, ut paucis, imo ne paucis quidem, perspicua sit ipsius magnitudo*. Unde rursum S. Dionys. ita orditur suam Hierarchiam cœlestem: *Omne datum optimum*, ait, *et omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum* etc. *Itaque appellato Jesu, qui lux est Patris, quæ est, quæ vero est, quæ omnem hominem in hunc mundum venientem illuminat, cujus benignitate nobis ad Patrem lucis auctorem aditus patuit, ad illustrationes sanctarum Scripturarum veniamus, cœlestiumque mentium atque naturarum hierarchias consideremus, lumenque illud primogenitum*, etc. *ac rursus nos ex eo ad simplicem ipsius radium splendoremque referamus*. Et S. Aug. serm. 122 de diversis c. 15. *Ipsum Verbum*, ait, *Deus incommutabilis est, sicut Deus, apud quem est Deus. Nihil in illa persona cogites detrimenti, vel commutationis: Deus enim Pater luminum, apud quem non est commutatio, nec momenti obumbratio*. Denique ab Apostolo Hebr. 1. 3. filius Dei vocatur *splendor gloriæ, et figura substantiæ Patris*.

Secundo, quia Deus ad extra producit angelos, qui toti sunt intelligentes et lucidi, de quibus proinde ait. Nazianz. orat. 2 de Pascha: *Secundi splendores procreati sunt, primi splendoris comministri; primario Dei fulgore collucentes. Ille ob splendorem Lucifer*, etc. Item homines, qui pariter naturæ sunt intelligentes; unde et homo a Græcis φῶς, id est *lumen*, vocatur, propter rationis usum, ait Nazianz. loco jam citato. Insuper Deus producit homines, aves, pisces, et animalia quæ pollent lumine oculorum, æque ac imaginationis et phantasiæ.

Tertio, quia Deus est pater auctorque solis, lunæ stellarum, omniumque luminum, adeoque primo omnium lucem creavit, dicendo, *Fiat lux*, Genes. 1. ait Nazianz. orat. 43. Hoc est quod canit Baruch. c. 3. 33. *Qui emittit lumen, et vadit, et vocavit illud, et obedit illi in tremore: stellæ autem dederunt lumen in custodiis suis, et lætatæ sunt. Vocatæ sunt, et dixerunt: Adsumus. Et luxerunt ei cum jucunditate qui fecit illas. Hic est Deus noster*. Rursum est auctor cujusvis lucis, id est vitæ, puta angelicæ, humanæ, animalis et vegetativæ. Denique omnes creaturæ suo lumine, id est, sua pulchritudine, ostendunt suum creatorem quasi patrem luminum. Nam, ut ait Sapiens c. 13. 5. *A magnitudine speciei, et creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri*.

Quarto, quia producit omnia lumina supernaturalia, puta fidem, sapientiam et patientiam, cæterasque virtutes; quæ non sunt aliud quam lumina mentis, a Patre luminum derivata; ut quidam Sanctorum dixit. Huc maxime respexit S. Jacobus: vult enim patientiam, sapientiam, cæterasque virtutes non nobis, sed Deo ascribi, ab eoque postulari. Unde et baptismus a S. Dionysio, aliisque Græcis vocatur φωτισμός (quin et a S. Paulo Hebr. 6. 4.) id est *illuminatio*, quod per eum Deus fidelibus infundat fidem, sapientiam, gratiam, charitatem, omnesque virtutes Christianas, quæ sunt lumina quædam supernaturalia. Vult ergo S. Jacobus fideles a Patre luminum poscere lumen intelligentiæ, ut cognoscant et sapiant virtutes illas sublimes mundo paradoxas, quas paulo ante docuit, nimirum tribulationem esse gaudium, et felicitatem: patientiam habere opus perfectum: humili gloriandum esse in sua exaltatione, diviti autem in sua humilitate erubescendum; beatum esse qui suffert tentationem, etc. Hæc enim sunt axiomata quæ omne rationis et philosophiæ lumen et dictamen transcendunt, nec nisi lumine divino a Patre luminum infuso capiuntur. Unde Nazianz. orat. 40. docet Deum esse lumen quoddam. *Quo princeps animi nostri pars illustratur, ac nostri secundum Deum gressus diriguntur*; imo Christus, Ego, ait, *sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ*. Joann. 8. 12.

Quinto, quia omne lumen propheticum descendit a Deo, quasi Patre et auctore luminum: Deus enim omnibus prophetis sua oracula inspiravit, et quasi lumina revelavit: de quo dixi initio Comment. in Prophetas. Unde S. Dionys. c. 4. de Divin. nomin. ait bonum vocari lucem mentis, quod mentem spirituali luce impleat, eique sacrum lumen largiatur. *Lux ergo mentis*, ait, *dicitur bonum, quod lucem omnem superat, quod quasi radius fontis, lucisque manans effusio mentem ex sua plenitudine illustrat, omnesque mentis facultates renovat, omnes complexu suo continet, congregat et colligit*. Idem c. 7. docet modum intelligendi divina esse, *Si nos toti extra nos simus, totique Dei fiamus: præstat enim Dei esse, quam nostros. Ita enim demum nobis divina tradentur, si cum Deo simus*. Et inferius asserit, sapientiæ universæ, mentisque omnis, ac rationis et sensus omnis divinam sapientiam principium esse, causam procreatricem, perfectionem, custodem et finem.

Sexto, quia lumen gloriæ, quo angeli et Beati omnes vident Deum, eoque fruuntur et beantur promanat a Deo quasi patre luminum; de quo Psaltes Ps. 35. 10. *Quoniam*, ait, *apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen*. Horum omnium auctor est Deus: merito ergo *Pater luminum* indigitatur; nimirum ut ait Poeta:

Ipse est verus fons lucis dans lumen inocciduum.

Porro hoc lumen gloriæ in electis Deus ex anima derivabit in corpus, illudque faciet splendidum et gloriosum per dotem claritatis in illud transfusam. Unde

Christi facies in transfiguratione resplenduit sicut sol Matth. 17. Et angeli in corpore assumpto repræsentantes gloriam corporis Christi resurgentis, apparuerunt fulgidi, imo fulgurantes. *Erat*, inquit S. Matth. c. 28. 3 *aspectus ejus sicut fulgur*. Denique *justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum*, Matth. 13. 43. Quocirca Ecclesia invocans Christum quasi Patrem luminum, in festo transfigurationis ad Laudes, ita jubilat:

> Amor Jesu dulcissime.
> Quando cor nostrum visitas,
> Pellis mentis caliginem,
> Et nos reples dulcedine.
> Quam felix est quem satias,
> Consors paternæ dexteræ!
> Tu veræ lumen patriæ,
> Quod omnem sensum superat.
> Splendor paternæ gloriæ,
> Incomprehensa bonitas,
> Amoris tui copiam,
> Da nobis per præsentiam.

Apud quem (græce παρ' ᾧ, id est in quo, vel a quo vel usitatius *apud quem*) non est transmutatio, localis qualis est solis, dum mutat locum et ab Oriente movetur in Occidentem: nec vicissitudinis græce τροπῆς, quod OEcum. explicat, *conversionis* obumbratio.

Dupliciter enim sol causat tenebras et umbram. Primo, motu diurno, dum eo finito abit et occidit in vespera; hæc est transmutatio localis. Secundo, quadam vicissitudine et vicaria sui conversione a tropico Cancri in tropicum Capricorni: hac enim varias apud varios generat umbras, quo enim magis accedit, eo minores; quo magis recedit, eo majores parit umbras. Deus vero nec mutationem, nec conversionem ullam subit: unde plane tenebrarum est expers, nullasque secum vehit umbras.

Secundo, Thomas Anglicus: Apud Deum ait, non est transmutatio in natura, quia omnino immortalis est: nec vicissitudinis obumbratio in effectu, qui ab ipso semper procedit lux, numquam tenebræ.

Tertio, alii: Apud Deum, inquiunt, non est mutatio accidentalis, ut quod prius voluit, postea nolit, ut amet, quod prius oderat; ut ira, metu, aliave passione agatur. Nam, ut ait S. August. Deum alloquens l. Confess. 4. *Amas, nec æstuas: zelas, et securus es: pænitet te, et non doles: irasceris et tranquillus es: opera mutas, et non mutas consilium*.

Quarto, germanius alii, q. d. Apud Deum non est mutatio nec vicissitudo luminis gratiæ et umbræ peccati, ut scilicet nunc causet gratiam, nunc tentet ad peccatum: de eo enim egit S. Jacobus. Et Græcum παραλλαγή, sive παράλλαξις, idem est quod *alternatio*, id est, per vices commutatio, variatio, vicissitudo, differentia, diversitas, aberratio, præteritio, commutatio: uti serratores lignorum alternant mutantque vices, dum nunc serram elevant, nunc deprimunt. Unde S. Hilar. lib. 4. de Trinit. vertit, *apud quem non est demutatio*. S. Hier. l. 1. contra Jov. *Apud quem non est differentia*; Vatab. *apud quem non est immutatio*. Alludit ad Astrologos qui observant stellarum, et præsertim cometarum, parallaxin, id est, variationem in motu, situ, aspectu. sol enim ad quem quasi patrem luminum hic alludit S. Jacobus suam habet parallaxin, non in essentia, nec in luce sibi intrinseca, sed in motu, situ, et lumine quod diffundit.

Nota Quintuplex est immutabilitas in Deo. Prima, naturæ, quia immortalis est; Secundo, qualitatis, quia inalterabilis est; Tertio, loci, quia immensus est, ideoque immobilis; Quarto, voluntatis, quia constans est; Quinto, operationis et ostensionis sui; quia eodem tenore semper operatur, eumdemque se semper ostendit. Quatuor ultimæ ex prima promanant: quia enim Dei natura plane est immutabilis in se, hinc et talis est quoad qualitates, loca et volitiones: *Omnis enim mutatio quædam mortis imitatio* est, ait S. Bernar. s. 81. in Cant. et S. Greg. 12. Mor. 17. hunc locum sic explicat: *Quid, sit, mutabilitas, nisi mors quædam est? quæ dum rem quamlibet in aliud immutat, quasi occidit quod fuerat, ut incipiat esse quod non erat. Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio: ipsa enim mutabilitas umbra est, quæ quasi obscuraret lucem, si hanc per aliquas vicissitudines permutaret. Sed quia in Deo mutabilitas non venit, nulla ejus lumen umbra vicissitudinis intercidit*. Unde in Cant. c. 4. 6. gemit sponsa *donec aspiret dies*, æternitatis; *et inclinentur umbræ*, mortalitatis et mutabilitatis. Itaque S. Jacobus non loquitur hic de quatuor primis Dei immutabilitatibus, sed de quinta quoad operationem; q. d. Deus in operando non mutat, nec variat vices; ut jam causet sapientiam et patientiam, jam concupiscentiam, impatientiam et peccatum: sed idem semper, sibique per omnia similis non nisi bona constanter producit, ea que omnia, mala vero nulla. Confert enim et præfert Deum soli, qui licet in essentia et qualitate sit immutabilis, mutatur tamen loco, aspectu et operatione, ut nunc diem, nunc noctem; nunc calorem, nunc frigus; nunc æstatem, nunc hiemem efficiat. Deus autem uti essentia et qualitate, ita et loco, aspectu et operatione immutabilis est, nimirum ut semper lucem, id est bonum producat, numquam tenebras, id est malum. Unde Græcum παραλλαγὴ Proclus in Sphæra, pro solis conversione usurpat. Sensus ergo est, q. d. Deus est pater luminum, et sol increatus sed non patitur ut sol noster, illam reciprocationem motus, illuminationis et operationis, ut nunc accedendo lucem gratiæ, nunc recedendo tenebras errorum et peccati inducat; sed perpetua est lux, constansque fons omnis luminis.

Nec vicissitudinis obumbratio.] Græce τροπῆς ἀποσκίασμα. S. Aug. pro τροπῆς videtur legisse ῥοπῆς, nam l. de S. Virg. c. 7. vertit *nec momenti*, id est, *momentanea obumbratio*: ῥοπὴ, enim significat *lancis in libra momentum*, hoc est, inclinationem, librationem, impulsum. Unde Sap. c. 11. 23. *Tamquam* ῥοπὴ, id est, *momentum stateræ, sic est ante te orbis terrarum, et sicut gutta roris antelucani*. Verum alii passim legunt τροπὴ id est *conversio, vicissitudo, fuga, solstitium*: explicat enim, quam vocarit mutationem, nimirum vicissitudinis obumbrationem, id est, vicissitudinem umbræ, hoc est, instar umbræ obumbrantem; aut vice versa obumbrationem vicissitudinis, id est, vicariam et per vices succedentem luci et illuminationi, uti obumbratio noctis suo tempore et vice succedit illuminationi diei. Est enim hypallage in utraque voce. S. Hier. l. 1. contra Jovin. legit, *nec conversionis umbraculum*, et lib. 2. contra Pelag. c. 3. *Deus, ait, lux appellatur, et tenebræ in eo non sunt ullæ, quia omnium aliorum lumina aliqua sorde maculantur. Apostoli lux sunt mundi, sed tenebræ in eis sunt aliquæ, nam, ut ait Job cap. 25 vers. 5. Luna non splendet, et stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus*.

Sensus ergo est, q. d. Noster sol, qui est pater lu-

minum, patitur non in se, sed quoad nos, sæpe vicissitudinis obumbrationem: mutat enim vices. Primo, diei et noctis; ut nunc hemisphærium nostrum, nunc oppositum illuminet; nunc in nostro nunc in opposito, causet umbram et tenebras. Secundo, mutat vices, græco τροπῆς, id est, *conversionem*, a tropico Cancri in tropicum Capricorni reciprocationem, quare nunc habitantibus sub Cancro, nunc habitantibus sub Capricorno alternat, alternisque auget lucem et umbram, causatque hiemem et æstatem. Tertio, sol patitur Eclipsin per interpositionem lunæ inter eum et terram; idemque lunam eclipsat, si inter utrumque inte jectus sit globus terræ. Quarto, sol sæpe nubibus, ventis et procellis obducitur, obumbratur et obscuratur. Quinto, sol dum est in solstitio hiberno, causat brevissimos dies, in æstivo longissimos, in æquinoctio æquales noctibus. Rursum causat et alternat quatuor anni tempora, scilicet ver, æstatem, autumnum et hiemem. Hisce suis motibus, accessibus et recessibus varias et multiplices efficit umbras, imo quotidie in singula momenta umbra corporum omnium in terra, juxta motum solis mutatur: umbra enim sequitur suum corpus lucidum, puta solem, eique, per omnia se accomodat: at Deus qui est sol fixus, immotus et immensus, nullas in illuminatione et operatione causat umbras, nullas tenebrarum et lucis habet vicissitudines, ut nunc bonum operetur, nunc malum, sed quantum est ex se, illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Joan. 1. 9. nullam in operando, illuminando et benefaciendo patitur τροπῆς, id est *conversionem*, variationem, fugam, solstitium, diminutionem, umbram, Eclipsin; sed semper et ubique in omnes et omnia beneficentiæ suæ radios explicat et expandit numquam tenebrosus vel umbrosus est, id est, numquam maleficus aut minus beneficus, imo numquam consistens quasi in solstitio, et a benefaciendo cessans, sed jugiter operans, et benefaciens existit. Ita Beda. Vere S Folgent. ep. 4. c. 5. *Ille*, ait, *nobis omnem boni sufficentiam subministrat, cujus non minuitur plenitudo cum donat*. Nam, ut ait Sapiens c. 7. 10. de sapientia increata, quæ est Deus: *Inextinguibile est lumen illius*. Quantum ergo est ex parte luminis et solis hujus, ille par se omnibus præfulget, in omnes radios suos spargit: si quis sua duritie clendat fenestram cordis sui, tenebras suas sibi, non soli huic ascribat, uti superius dixi ex S. Dion. Hæc dos soli Deo convenit, non angelis: imo, ut ait Greg. lib. 5. Moral. c 27. *Natura angelica etsi contemplationi auctoris inh rendo, in statu suo immutabilis permanet, eo tamen ipso quod creatura est, in semetipsa vicissitudinem mutabilitatis habet*. Hinc Lucifer cum suis ex angelo factus est diabolus. Multo magis homo *fugit velut umbra, et numquam in eodem statu permanet*, Job 14. 2. Hinc Dei nomen est Jehova, sive *Ego sum qui sum*. Exodi 3. 14. Et, *Ego Deus, et non mutor*. Malach. 3. 6 Vide ibi dicta. Quocirca recte Ecclesia Patrem luminum invocans orat, feria 3 ad Matut.

Consors paterni luminis,
Dux ipse lucis et dies,
Aufer tenebras mentium, etc

Et ad laudes feriæ 2.

Splendor paternæ gloriæ,
De luce lucem proferens,
Lux lucis et fons luminis,
Dies diem illuminans.
Verusque sol illabere,
Micans nitore perpeti,
Jubarque sancti Spiritus,
Infunde nostris sensibus.

Hac de causa Dei filius suscepit humanitatem factus homo, ut in ea posset umbras passionum, laborum, crucis et mortis suscipere, quarum incapax erat deitas, uti docet Anastasius Sinaita in ὁδηγῷ, id est *viæ duce*, c. 13. Unde S. Dionys. visa Eclipsi solis miraculosa in morte Christi, rogans Apollophanem quidnam hoc sibi vellet, ab eo audivit: *Hæ sunt, o bone Dionysi, divinorum vicissitudines rerum*, uti ipse refert op. ad Apolloph.

Hinc secundo, Gnosticos et Manichæos docentes animam humanam esse divinæ particulam auræ et de ipsa Dei substantia decidi, confutat S Aug. l. de Hær. c. 6. et 46 sic enim deitas mutaretur et minueretur. Creat ergo animam Deus, et creando infundit, unit que corpori humano debite organizato.

Tertio, Deus in Script. subinde dicitur obumbrare, non quod instar umbræ patiatur defectum, aut variationem luminis; sed quod instar umbræ suos ab æstu tentationum et tribulationum protegat, juxta illud Psalm. 90. 4 *Scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis*. Aut quod in umbra, id est, arcane et obscure quoad homines, hominumque intellectum sua mysteria operetur. Unde de Verbi incarnatione dixit Gabriel ad B. Virginem Deiparam: *Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi*, Lucæ 1 35.

Quarto, hinc S. August. in Speculo c. 30 docet, SS. Trinitatem esse verum lumen, et τὸ ὂν, id est, ipsum ens immobile, immensum, subsistens et constans. *Unus*, ait, *a se* (Pater) *unus ab uno* (Filius) *unus ab ambobus* (Spiritus Sanctus:) *ab uno omnia, per unum omnia, in uno omnia; id est, a se Pater: ab altero, id est a Patre, Filius: ab utroque Spiritus S. ∞ a se: ∞ ab altero: ∞ ab utroque: omne autem ∞ semper in tribus, et omne ∞ æqualiter in singulis: verax genitor, veritas genitus, amor amborum Spiritus S. uno virtus, æqualis majestas, par gloria*. Unde eam invocans subdit: *Deus trino et une, Deus omnipotens apud quem non est transmutatio, et ideo apud te cursus temporis, diei noctisque alternatione nequaquam variatur. Deus lux vera, quæ sine accessu ea quæ eligis, illustras; et sine recessu ea quæ respuis, deseris: et ideo in te nullus defectus, nulla mutabilitas venit. Deus qui in temetipso manendo immutabilis es, sic in te transitoria condidisti, ut apud te transire nequaquam possint; et ideo in conspectu tuo tempus non defluit quod apud nos sine fine decurrit. Deus in cujus æternitate fixa manent ea, quæ non fixa exterius sæculorum volumina emanant; et ideo æternitas tua dies est una quæ nec fine clauditur, nec initio aperitur. Deus qui sine mutabilitate tui simul cuncta respicis sine distensione comprehendis, et bona quæ juvas, et mala quæ judicas et quæ juvans remuneras, et quæ judicans damnas, in his quæ diverso disponis ordine diversus non es. Deus qui opera tua extra circumdas, et intra reples; supra regis, et infra fers: et licet sis superior per potentiam, inferior tamen per sustentationem; exterior per magnitudinem, interior per subtilitatem; causa superior et inferior es sine loco; amplus sine latitudine, subtilis sine extenuatione, et ideo per molem corporis nus-*

quam es, sed per incircumscriptam substantiam et immensibilitatem incommutabilis naturæ nusquam dees Deinde c. 33 sic Deum alloquitur. *Deus supra quem nihil, extra quem nihil, sine quo nihil, ultra quem nihil, infra quem nihil, Deus sub quo totum, cum quo totum, in quo totum. Deus a quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Deus cujus nos fides excitat, spes erigit, charitas jungit. Deus qui petere jubes, et invenire facis, et pulsantibus aperis. Deus a quo averti, cadere est; in quem converti resurgere, in quo manere, consistere. Deus quem nemo amittit nisi deceptus, nemo quærit nisi admonitus, nemo invenit nisi purus, aut purgatus Deus quem nescire, mori est: quem nosse, vivere est; quem spernere, perire est; cui servire regnare est. Deus cujus pietatis ope et bene servit subjectus, et dominatur prælatus, et ideo sine te nemo eorum recto incedit tramite, vel ordine. Deus invisibilis et immense, ineffabilis et æterne, incomprehensibilis, et corpore immortalis et perpetue, incommutabilis et incircumscripte, mirabilis et benedicte, indicibilis, cui esse est vivere, sapere et intelligere, scire et posse, pulchrescere et clarescere; unum et idem es, quia simplex es, et dividi non potes. Tu es ipse Deus meus vivus, et verus, Deus pius, Rex nimis magnus*

Denique hinc S Greg. 12. Moral. c. 17. docet viam et rationem acquirendi mentis stabilitatem et constantiam esse, si eam in Deo stabili et immutabili defigamus: qui enim in creatura cor et spes suas ponit, cum labili fit labilis: qui vero in Deo, cum stabili fit stabilis, ut nulla rerum, temporum, personarum, occupationum passionum, vicissitudine agitetur; sed idem semper, suique similis sit, eodem vultu et animo constans in adversis et prosperis. *De sanctis,* ait S. Greg. *scriptum est: Cœli enarrant gloriam Dei; qui per naturam omnes in semetipsis propriam mutabilitatem habent. sed dum immutabili veritati studiose semper inhærere desiderant, inhærendo agunt ut immutabiles fiant Cuique ini hanc toto affectu se tenent, quandoque accipiunt ut super semetipsas ducti vincant hoc, quod in semetipsis mutabiles extiterunt,* etc. *Ipse enim in semetipsa solus immutabilis est, de qua per Jacobum dicitur: Apud quem non est transmutatio. nec vicissitudinis obumbratio* Sancti ergo de Deo dicunt cum Psalte Psalm 4. in quavis occupatione et perplexitate· *In pace in idipsum dormiam et requiescam. Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me.* Quæ fuerunt ultima vota et verba S. Gorgoniæ sororis S Gregorii Nazianzeni, iisque immortua est, teste Nazianzeno orat. 11 quæ est funebris S. Gorgoniæ.

18. VOLUNTARIE ENIM GENUIT NOS.] Probat Deum non esse auctorem tenebrarum. id est tentationis et peccati, sed lucis, id est sapientiæ, et patientiæ, omnisque dati optimi et doni perfecti; quia genuit nos fecitque filios suos, lucis, inquam, sicut ipse est pater luminum. Hæc enim generatio est datum optimum, omnemque donum perfectum ambit et amplectitur. Quid enim Deus negat filiis suis?

Nota τὸ *voluntarie* S. Ber. s. 2. ad Fratres, super hoc, *Hæc est generatio quærentium Dominum* refert ad voluntatem hominis. non Dei q. d. Deus genuit nos reformando voluntatem nostram, ut illa ex impia, fiat pia, ex carnali, justa et sancta. In baptismo enim regeneramur involuntarie, utpote infantes; adulti vero per pœnitentiam sponte assumptam regeneramur voluntarie. *Nunc demum,* ait, *voluntaria generatio voluntarium exhibet sacrificium: juxta illud* Psalm. 53. 8. *Voluntarie sacrificabo tibi, et confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est. Hæc est generatio quærentium Dominum. Quærentium, an habentium dicam? Habentium utique et quærentium; alioqui non possent quærere non habentes. Verbo geniti, verbum habent. Nam Deus erat Verbum.* Verum græce est βουληθεὶς, id est *volens,* ut vertit S. Hier. l. 1. contra Jovin OEcumen. *destinata voluntate;* alii *quia voluit;* alii *gratuita benevolentia.* Vox ergo, *voluntarie.* Primo. secernit generationem nostram a generatione filii Dei: Deus enim ab æterno genuit Filium, non voluntarie, sed naturaliter et necessario. nos vero genuit voluntarie et libere, ita S. Athanas serm. 4. contra Arios. et S Fulgent. lib. 3. ad Monim. c. 8.

Secundo, τὸ *voluntarie* significat gratuitam Dei εὐδοκίαν, id est, *beneplacitum* et *benevolentiam.* que sine meritis nostris, imo immerentes et indignos, clementer et liberaliter vocavit, elegit, justificavit. regeneravit. juxta illud Osee 14 5. *Diligam eos spontanea.*

Tertio, *voluntarie* significat nos non casu, aut fortuita Dei voluntate, sed certo consilio, deliberatione proposita et prædestinatione Dei ab eo esse genitos: hoc enim significat βουλὴ. Ita OEcum. Hoc est. quod ait Apostolus Ephes. 1. 9 *Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo,* etc *in quo etiam et nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ, ut simus in laudem gloriæ ejus*

GENUIT NOS.] Ter geniti sumus a Deo. Primo naturaliter dum nati sumus; tunc enim genuit, id est creavit, et formavit nos Deus Ita Dionys. Secundo, in baptismo, dum in eo renati sumus, Tertio. in pœnitentia, dum post baptismum in peccata relapsi per pœnitentiam renovati et regenerati sumus. Aliqui putant S Jacobum ad tres hasce generationes respexisse. Verum verius est eum duas posteriores duntaxat spectasse: has enim fecit Deus *verba veritatis.* Hoc est quod ait S Joan c 1. 12. *Quotquot autem receperunt eum; dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine ejus: qui non ex sanguinibus. neque ex voluntate carnis. neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.*

VERBO VERITATIS.] Primo q. d. Per verbum. id est per Filium suum incarnatum; eumque *veritatis,* id est verum, et veracem. Ita S. Athanas serm. 4. contra Arian. S. Bern. verbis jam citatis, et OEcumen. hic. Nam, ut ait S Joan. c. 1 17. *Lex per Moysen data est: gratia, et veritas per Jesum Christum facta est.* E contrario generatio diaboli fit verbo falsitatis: promittit enim suis bona, sed falsa et fallacia.

Secundo, alii *verbo,* id est, jussu suo veraci, fideli et efficaci; ut veritas hic idem sit quod fidelitas, qua Deus fideliter generationem hanc spiritualem in Christo promissam præstitit et adimplevit.

Tertio, alii *verbo,* scilicet sacramentali, dicendo

in baptismo: *Ego te baptizo:* et in sacramento pœnitentiæ: *Ego te absolvo.* Unde Apostolus ait: *Mundans eam lavacro aquæ, in verbo vitæ.* Ephes. 5. 19.

Quarto, simplicius et germanius, *verbo* (Vatabl. *sermone*) *veritatis*, id est per Evangelium et veram Evangelii prædicationem, tum externam, tum magis internam per inspirationem et gratiam Christi, ita passim Interpretes. Unde S. Hier. l. 1. contra Jovin. Christus, ait, virgo virginitatem docuit verbo veritatis quod successit umbræ ac speciei quæ præcessit in lege, dedicans in seipso virgine primitias virginum suarum. Rursum *verbo veritatis*, id est, per fidem veram: hæc enim est initium justificationis et regenerationis: diciturque *verbum* metonymice, quia ex verbo Evangelii prædicato et audito concipitur et afformatur. Peccator enim audiens verbum Dei, ex fide Christi mediatoris concipit timorem et spem veniæ, et ex ea dolorem de peccatis contritionem et amorem Dei, quibus disponitur ad justificationem, quasi ad generationem spiritualem Dei.

Denique Cajetan. τὸ *verbo* explicat *ad verbum*, q. d. Geniti sumus non ad fabulas, sed ad verbum veritatis vita et voce prædicandum, et celebrandum.

Moral. disce qualis quantaque sit hæc generatio et filiatio divina; utpote per quam simus divinæ consortes naturæ, filii et hæredes Dei, ac cohæredes Christi. In ea ergo pater est Deus: semen est gratia præveniens, per Christi passionem et merita aspirata: mater est voluntas nostra: semen ejus est consensus in gratiam et vocationem Dei: proles est homo novus vivens vita gratiæ, imo ipso Deo et Christo. Hic enim per justitiam, realiter et substantialiter mentem justi inhabitat, sanctificat, informat quasi anima, dirigitque et agit ad omne bonum; uti dixit Osea 1. v. 10. et 2. Petri 1. 4. Vere S. Bernardus ad Fratres de monte Dei: *Formatio hominis*, ait, *institutio est moralis: vita ejus, amor Dei. Hunc fides concipit, spes parturit, charitas format et vivificat. Amor enim Dei, vel amor Deus Spiritus Sanctus amori hominis se infundens afficit eum sibi. Et amans semetipsum de homine Deus, secum unum efficit, et spiritum ejus, et amorem ejus. Amorem ergo Dei in homine ex gratia genitum lactat lectio, meditatio pascit, oratio confortat et illuminat.*

Quocirca Christus Dominus ut hanc generationem et filiationem nobis procuraret, adeoque ut ipse quasi pater, imo mater nos parturiret et pareret, immensos dolores et cruciatus tota vita, sed præsertim in cruce et passione sustinuit: adeo ut videretur esse abyssus et mare dolorum, ut merito dicere possit cum Paulo: *Filioli mei quos iterum parturio, donec ego Christus former in vobis.* Et hoc significat hic græcum ἀπεκύησεν id est *progenuit, parturiit, peperit, in lucem emisit.* Unde S. Bern. s. 16. in Cantic. *Voluntarie, ait, genuit nos verbo veritatis, non stimulo carnalis cupiditatis excussit, quemadmodum genitor carnis meæ. Deinde etiam non pepercit unigenito pro sic genito. Ita ipse quidem patrem se exhibuit mihi, sed non ego me illi vicissim filium. Quanam fronte attollo jam oculos ad vultum patris tam boni, tam malus filius? Pudet indigno gessisse genere meo, pudet tanto patri vixisse degenerem.* Idem in tr. de Diligendo Deo: *Si totum, ait, me debeo pro me facto, quid addam jam pro refecto, et refecto hoc modo? Nec enim tam facile refectus, quam factus: nam qui semel et tantum dicendo fecit, in reficiendo profecto et dixit multa, et gessit mira, et pertulit dura; nec tantum dura, sed et indigna. Quid Deo retribuam pro se? nam etiamsi me millies rependere possim, quid sum ego ad Deum?* Deus enim, ut ait S. Aug. plus me dilexit quam se, quia vitam suam dedit pro mea. Quanti est ut homo valeat Deum? ut pretium mortis nostræ sit mors Dei? ut lytrum vitæ meæ sit vita Dei? *Video*, ait Euseb. Emissen. h. 6. in Pascha, *ipsum transiisse in pretium meum, quandoquidem tam pretioso munere ipsa redemptio agitur, ut homo Deum valere videatur.* Quocirca merito Petrus Chrys. s. 70. *Homo*, ait, *redi ad Deum sic amatus a Deo, et ad illius gloriam da totum te, qui se totum propter te ad suam deduxit injuriam: et vere patrem fidens, quem tanto amore tuum probas, sentis; intelligis esse genitorem.*

Ut simus initium aliquod creaturæ ejus.] Primo, q. d. Ut simus initium Christianismi, Ecclesiæ et fidelium. Aut ut initiemur, consecremur, et dedicemur Deo. Quare perperam et impie Lutherus censuit justitiam nostram vocari *initium*, quia inchoata est tantum, non completa, eo quod permista sit cum concupiscentia et peccato mortali: unde non tam esse justitiam, quam tegmen et pallium injustitiæ: non enim esse aliud quam justitiam Christi nobis injustis imputatam. Hæc enim non renovat mentem, nec regenerat, nec facit novam creaturam, ut ait S. Paulus Ephes. 4. 24 et Jacob. hic. Vide Bellar. lib. 5 de amiss. grat. c. 11.

Secundo et germanius, pro *initium* græce est ἀπαρχὴν id est *primitiæ;* ut vertit Syrus et S. Hier. l. 1 contra Jovin. *Ut simus*, ait, *primitiæ creaturarum ejus;* aut ut Vatab. *ut principatum obtineamus inter creaturas ejus*; et, ut OEcum. *ut simus primi et honoratissimi*; et, ut Beda, *ut simus cæteris creaturis meliores*; nimirum ut simus ut primitiæ ex reliquo hominum acervo Deo selectæ, ac præcipua pars totius creaturæ ejus, cum angelica natura sortem et locum accipientes dignitatis gloriæ ejus, ut scilicet simus genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, utpote elevati ad filiationem divinam, et ad jus hæreditatis æternæ; ut tamquam sacrificiorum primitiæ, quæ ex optimis rebus seligi solent, offeramur Deo, participes effecti gratiæ, charitatis, amicitiæ, imo naturæ divinæ. Ita Beda, Titelman. Gagnæus et alii. Sic *behemot*, id est, *elephas*, vocatur *principium viarum Dei*, Job. 40. 14. quia sua magnitudine est animalium princeps et Rex: atque ut ait S. Basilius in Hexaem. *elephantes videntur esse quidam animati montes.* Sic Proverb. 8. 22. sapientia æterna vocatur *initium viarum Dei.* Sic Christus Coloss. 3. 15. vocatur *primogenitus omnis creaturæ*, et Psalm. 109. 4. *Tecum principium* (hebr. נדבות *nedabot*, id est *principatus*) *in die virtutis tuæ.* Alludit Jacobus ad illud Jer. 2. 3. *Sanctus Israel Domino, primitiæ frugum ejus.* Israelitas enim ex omnibus gentibus elegit Deus quasi primitias in gentem et Ecclesiam suam.

Per *creaturam*, vel, ut græce est, creaturas, Primo, accipe tum homines et animantia, tum omnia creata: horum enim primus et princeps est homo justus. Christus ergo est quasi sol justitiæ eximie fulgens, omniaque collustrans: justi sunt sicut stellæ; sed ita radiis hujus solis aspersi, ut inter omnia

lucida lucidius resplendeant; suoque splendore, licet participato, sed mirifice coruscante, solem ipsum quadamtenus referant. Nam, ut docet S. Thomas 1. 2 q. 113 art. 9. ad 3. bonum gratiæ est majus bono naturæ totius universi. Imo S. Aug. lib. 2. ad Bonif. c. 6 *Gratia Dei*, ait, *non solum omnia sidera et omnes cœlos, verum etiam omnes angelos supergreditur*. Sic sumitur *principium* pro principatu Apocal. 3 v. 14. *Qui est principium* (id est, præcipuus, et princeps) *creaturæ Dei*, et Proverb 1. 7. et alibi dicitur: *Timor Domini principium sapientiæ* hoc est, præcipuum quiddam, et in sapientia præstantissimum. Sic sapientia dicitur *principium viarum Domini*. Job 40. 14. et *Initium vitæ hominis aqua et panis*, Eccl. 29. 28. et *Brevis in volatilibus est apis, et initium dulcoris habet fructus illius*, id est, obtinet primas partes in dulcedine, inter omnia dulcia dulcissimus est, Eccli 11. vers. 2 ita noster Augustinus Quiros hic. Alludit ad primatum et dominium Adæ datum in animalia, cæteraasque creaturas, Gen. 1. 28, quod peccato perditum recuperant justi per Christum, inchoate in hac vita, perfecte in futura.

Secundo. pressius et nervosius per *creaturas* accipe fideles recreatos et regenaratos in baptismo. Hi enim per Christi gratiam fiunt novi homines, et novæ creaturæ ipsius, ut ait Apostolus Ephes. 2 10 *Ipsius*, inquit, *sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus*. 4 vers. 24. *Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia, et sanctitate veritatis*. Vide ibi dicta. Dicit ergo Jacobus, primos fideles a Christo genitos esse primitias creaturarum, id est filiorum ejus, puta fidelium deinceps futurorum; ideoque primitias Spiritus Christi accepisse, quasi in posteros verbo et exemplo transfunderent, et prosemniarent: uti reipsa fecerunt Apostoli, Martyres et Virgines, qui primo illo sæculo in omni sanctitate effloruerunt, ac perfectæ virtutis illustre exemplar futuris omnibus dederunt. Ita S. Fulgentius contra objectiones Arianorum c. 3. censet Apostolos hic vocari *initium creaturæ*, quia primo a Christo fuere vocati et regenerati, ac per eos ceteri fideles Apostoli enim acceperunt primitias Spiritus Christi, Unde addit Jacobus τι *aliquod*, quod significat primitias has, tum esse paucas, quæ magna deinceps fidelium sobole propagandæ et multiplicandæ sint; tum e multis selectas esse et eximias; tum earum gratiam et dona esse tantum inchoata, complenda enim esse per gloriam in cœlo. Sic Simon Magus dicebat se esse aliquem, magnum scilicet et eximium. Actor. 8. 9. Sicut ergo elephas creatus est princeps bestiarum, homo animalium, Lucifer angelorum et populorum, Christus omnium creaturarum; uti paulo ante dixi; ita Apostoli et viri Apostolici a Deo electi et effecti sunt principes filiorum Dei puta fidelium, totiusque Ecclesiæ, quæ est creatura id est, nova progenies, familia et prosapia Dei quos proinde Patris luminum mysticos esse montes, de quibus ait Psaltes Ps. 75. 5. *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis* censent ibid. S. Augustin. et S. Hieron.

Mystice OEcum per primitias accipit sacerdotes, quos Deus in Ecclesia voluit esse principes et honoratissimos: sic enim Deus ex duodecim tribubus Israel pro eorum primogenitis elegit et accepit Levitas ut sibi in tabernaculo deservirent, sacraque et sacrificia peragerent. Numer. 3 12

Hinc infert S. Athanas. tractat. de Passione, eos qui denominati sunt quasi primitiæ, si quid ex se profanis usibus tribuant, id Deo suffurari. *Illud*, ait, *sciendum quod quæcumque promisimus Deo, jam nostra non sunt, sed in ære Dei sunt; adeo ut si quid inde subtraxerimus, haudquoquam id furiamur velut quæ nostra sunt usurpantes, sed ut quæ Dei sunt sacrilegio deprædantes* Et S Bern ad Fratres de monte Dei: *Nolite*, ait, *negligere, nolite tardare: grandis vobis restat via: non solum vovistis omnem sanctitatem, sed omnis sanctitatis perfectionem, et omnis consummationis finem: non est vestrum solum attendere quid præcipiat Deus, sed quid velit. Aliorum est Deo servire, vestrum adhærere.*

19. Scitis] Legit ὥστε, jam legunt ἴστε, id est *itaque* vel *quapropter*. q d. Quapropter fratres mei sit omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum Verum Latini passim legunt ἴστε id est, *scitis*. Est clausula dictorum. q. d. Sat scitis, o Christiani, ea quæ dixi esse vera, et a Christo Christianis tradita; ac proinde ea plane in cor vestrum demittite, et in praxim operando redigite.

Sit autem omnis homo velox ad audiendum] Tradit hic S Jacobus more epistolari ad alia dogmata de formanda lingua et ira Occasionem autem commodam ea transeundi accipit ex iis quæ v 5. dixit de sapientia, ac modo tum eam comparandi, nimirum per orationem; tum ea utendi, nimirum per patientiam in sufferendis tentationibus et persecutionibus. Hic enim tres alios modo eamdem comparandi, eaque utendi subnectit; e quibus primus est velocem esse ad audiendum; secundus tardum esse ad loquendum; tertius tardum esse ad iram Nam nihil ita impedit sapientiam, atque tria vitia virtutibus jam dictis opposita; nimirum: Primo, tardum esse ad audiendum: Secundo, velocem esse ad loquendum: Tertio. velocem esse ad iram. Ira enim turbat mentem, ut rem plene et sedate considerare nequeat, sed impetu fertur in cogitationes indignabundas et vindicativas; ac proinde sapientiæ, quæ quietem mentis requirit, incapacem efficit. Porro respicit S Jacobus ad cœtus et conventus fidelium in Ecclesia, in quibus promiscue doctiores, magisque ardentes docebant et exhortabantur, prout Spiritu Sancto agebantur, ut patet 1 Cor. 14 29. in quibus subinde aliqui audaculi dicendi et docendi locum aliis modestioribus præripiebant, ut suam ostenderent sapientiam et spiritum. Quare monet eos hic Jacobus, ut in illis cœtibus humilitatis potius quam doctrinæ dent specimen, malintque audire et discere, quam loqui et docere alios. Alioqui enim in audiendis nugis, obscœnis, detractionibus, erroribus, pravis consiliis, non oportet velocem esse ad audiendum, sed claudere aures, juxta illud Ecclesiastici 28 28. *Sepi aures tuas spinis, et linguam nequam noli audire.*

Porro in velocitate audiendi S. Jacobus subintelligit velocitatem obediendi, et audita opere exequendi; ut ipse explicat v 22. *Non enim*, ut ait S. Paulus Rom. 2. 13. *auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur*. Ita OEcum. et S. Bernard. serm de virtute obedientiæ. *Tu ergo* ait, *cum voluntatem cordi, simplicitatem operi, hilari-*

totem vultni conjunxaris, odda velocitotem, ut sis juxto Jacobum Apostolum celox ad audiendum, et ad implendum velocior. Vide Plutarch. l. de Officio auditoris. Alludit, imo citat Jacobus Eccli. 5. 13. *Esto mansuetus od audiendum, ut intelligas, et cum sapientia proferas responsum verum.* Ubi Syrus et Græcus habeot, *esto celox od audiendum, et cum tarditate do responsum,* pro quo Jacobus ait: *Esto celox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.*

TARDUS AUTEM AD LOQUENDUM] Hoc etiam ad concionatores spectat, ut caveant nimiam verborum volubilitatem, quam noonulli vane consectantur, ut facundi appareant magis, quam ut populum moveant: licet enim subinde ad pathos incitanda sit vox et oratio, tamen reliquus sermo potius sit sedatus et solidus, qualis fuit S. Greg. Chrys. Leonis. Aug. et aliorum Patrum in concionando. Carpit Seneca volubilitatem orationis in Serapione ep. 40. *Vis istu,* ait, *dicendi rapida atque abundans optior est circulanti, quam agenti rem magnam, ac serioos docenti. Movere vult turbam, et inconsultos aures impetu rapere. Quomodo autem regere potest oratio, quæ regi non potest? Quis medicus ægros in transitu curat? Remedia non prosunt, nisi immorentur. Habeat vires magnas oratio, moderatas tamen: perennis sit unda non torrens.* Senecæ consonat S. Ambr. l. 1. Officiorum c. 3. legens enim cum Toatu Græco Eccles. 28. 29. *Alligo sermonem tuum,* subdit: *Ne luxuriet, ne lasciviat: sit restrictior, et ripis suis coerceatur. Cito lutum colligit omnis exundans.*

Quæres hic Primo, cur S. Jacobus ad sapientiam præ reliquis requirit velocitatem audiendi, et tarditatem loquendi? Resp. Primo, quia auditus est sensus disciplinæ, teste Aristotele: unde videbimus discipulos omnes audiendo doctrinam magistri, eam haurire, fierique sapientes, juxta illud Prov. 1. 5. *Audiens sapiens, sapientior erit.* Ita S. Thomas Aquinas attente et silenter audiebat Albertum Magnum adeo ut a condiscipulis per scomma vocaretur *bos mutus*; sed defendit eum Albertus, dicens: *Bos mutus mox tantos edet mugitus, ut eos totus audiat mundus.* Ita factum vidimus, et ettamnum fieri videmus. Auditioni autem contraria est locutio; tum quia auditio sapientiam magistri recipit, infunditque in animum audientis; locutio autem eam non infundit; sed potius effundit: tum quia auditio, est discentis, locutio docentis: satius autem tutius et utilius cuique est discere, quam docere: quia qui discit, seipsum; qui docet, alios sapientia implet. Et hoc hic innuit S. Jacobus, nimirum docere Christianos, ut potius ambiant sapientiæ Christianæ esse discipuli audiendo, quam doctores loquendo. Diu enim multumque disci debet, quod doceatur. In quo multi præcipites errant qui docere volunt, quæ non didicerunt; prius magistri, quam discipuli. Itaque ordinem naturæ et disciplinæ invertunt. Monet ergo Christianos ordinis, humilitatis et modestiæ, ut potius cupiant audire docentes, quam docere audientes: sapientis enim est, non nisi post multam auditionem, meditationem et studium prosilire ad docendum, idque tarde, et non nisi rogatum, imo jussum. Unde Pythagoras a suis discipulis exigebat quinquennale silentium, ait Beda. Celebre est illud Publii Mimi:

Tace a quisquis nescit, hic nescit loqui.

Sublimius S. Aug. epist. 132. et in Psal. 139. *Verbi Dei,* inquit, *inanis est forinsecus prædicator, qui non est intus auditor.*

Secundo, quia velocitas audiendi facit, ut homo multa audiendo hauriat et cognoscat: tarditas autem loquendi facit, ut pauca et bene præmeditata loquatur: quorum utrumque est actus et praxis sapientiæ; præsertim quia loquendo facile peccatur: *In multiloquio (enim) non deerit peccatum, qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est,* ait Sapiens Proverb. 10. 19. Nam ex volubilitate et lapsu linguæ innumera sequuntur mala et clades, uti audiemus c. 3. 5. Unde Cato:

Nam nulli tacuisse nocet, nocet esse locutom.

Scitum est illud Epaminondæ: *Homo debet esse cupidus audiendi potius, quam loquendi; quia ex audiendo doctrina, ex loquacitate pœnitentia nascitur.* Rursum audita recipi possunt; dicta revocari, et indicta esse nequeunt: nam *volat irrevocabile verbum.* Quocirca sapienter S. Aug. in Quæstionibus ad Dulcitium tom. 4. quæst. 3. *Ego,* ait, *plus amo discere quam docere,* citansque hunc locum Jacobi: *Ut ergo discamus,* ait, *invitare nos debet suavitas veritatis; ut autem doceamus, cogere necessitas charitatis. Ubi potius orandum est, ut transeat ista necessitas, qua hominem doceat aliquid homo, et simus omnes docibiles Dei.*

Tertio, quia Deus, qui est sapientissimus, hunc modum sapientiæ non tantum verbo, sed et exemplo suo præscripsit. Ipse enim per æterna sæcula in sua sapientia contemplanda et fruenda conquievit, et tarde, puta initio mundi et temporis, cœpit loqui, unicoque verbo *fiat*, creavit cœlum et terram, omniaque quæ eorum ambitu continentur. Rursus Deus per quinque annorum millia quibus stetit mundus, paucissima locutus est, nimirum ea duntaxat quæ in Bibliis continentur; adeo ut plerique homines plus loquantur uno anno, quam Deus locutus sit per tot annorum millia. Deum ergo imitantur qui multa audiunt, et pauca sed efficacia loquuntur; qui multa agunt, pauca dicunt. Insuper Verbum incarnatum eumdem sapientiæ modum reipsa nos docuit, dum Verbum hoc infans et elingue factum est; dum scilicet puer natus est in Bethlehem: dumque idem usque ad annum ætatis trigesimum multa audivit, pauca locutus est. Nam quasi faber vitam egit in silentio: anno vero trigesimo cœpit docere, sed quam pauca sunt ejus verba quæ Evangelia continentur, si cum abysso sapientiæ, quam in se continebat, conferantur? Sic et B. Virgo pauciloqua fuit, adeoque paucissima ejus verba in totis Evangeliis invenies: audiendi vero fuit avida, præsertim Christum. Unde de ea ait Lucas c. 2. 51. *Mater ejus (Jesu) conservabat omnia verba hæc in corde suo.* Sic et S. Magdalena tota intenta erat audiendis Christi sermonibus in silentio, ideoque a Christo dicitur optimam partem elegisse, Lucæ 10. vers. 42.

Quarto, quia angeli, qui proxime inter creaturas ad Dei sapientiam accedunt, multa audiunt a Deo, sed pauca loquuntur. Lege in Scriptura dicta et nuncia Gabrielis ad B. Virginem et ad Zachariam, Raphaelis ad Tobiam, Michaelis ad Danielem: videbis verba eorum esse rara et perpauca, ac subinde nulla.

Simili modo *regum et principum est multa audire, pauca loqui*, ait Philosophus. Rursum angeli dum invicem loquuntur, uno conceptu quasi una voce, et uno mentis ictu id faciunt, ut docent Scholastici in tract. de locutione angelorum. Idem imitantur viri magni, et sapientes.

Quinto, quia natura hunc sapientiæ modum nobis insinuat. Primo enim animalia sapientiora parum vocalia effecit, ut elephantes, simias, leones: hi enim raras, sed efficaces dant voces. Rursum aves canoræ stato modicoque tempore canunt, ut philomelæ, merulæ, cycni; garrulæ vero et stridulæ, ut passeres et hirundines, perpetuo pipiunt et garriunt. Quocirca S. Gregor. Nazianz. epist. 1. ad Celeusium arguentem ejus taciturnitatem, respondet per apologum cycnorum et hirundinum, tritumque de eis proverbium: *Tunc cantabunt cycni, cum graculi tacuerint*. Sane non in morte cycnea cycni vox gratior est omnibus graculorum stridoribus.

Simili modo magna et præstantia corpora, uti orbes omnes cœlestes, motum omnem, qui maximus, continuus et velocissimus est, sine voce et strepitu in silentio peragunt. Atque hæc est silens harmonia; et harmonicum silentium cœlorum, quod celebrat Job dicens c. 38. 37. *Quis enarrabit cœlorum rationem et concentum cœli quis dormire faciet*? Rursum in Script. legimus cœlos subinde apertos, sed raro, et non nisi gravi de causa, ad Dei laudem et hominum salutem, ut cum cœli pluerunt manna Exodi 16. cum Pater e cœlo vocem dedit in baptismo Christi: *Hic est Filius meus dilectus*, Matth. 3. 16. cum Stephanus obiens martyrium vidit cœlos apertos, ac Christum stantem a dextris Dei, ad ei opitulandum ad dandum ei victoriam et coronam. Mystici cœli sunt Apostoli et Sancti, juxta illud Ps. 18. 1. *Cœli enarrant gloriam Dei*. Sancti ergo cœlos imitentur ut os non aperiant nisi ad laudem Dei et salutem proximorum, ut scilicet manna cœlestis sapientiæ et charitatis in eos effundant. Id de se jactabat Manes hæresiarcha, qui se propterea vocabat Manichæum, quasi mannæ effusorem; sed revera erat μανης, id est, insanus; et Manichæus, id est *maniæ et insaniæ effusor*: sanctus vero sit Mannichæus, id est *mannæ effusor*.

Sexto, quia fabrica hominis, puta organa audiendi et loquendi, idipsum hominem docent. Primo enim solus homo rationalis inter omnia animalia vim loquendi, vocemque articulatam efformandi accepit; ut disceret rationis comitem et pedissequam esse linguam eamque nihil eloqui debere, nisi quod ratio prius loquendum dictarit et jusserit.

Secundo. Deus homini dedit aures apertas, ut multa audiret; linguam vero duobus claustris circumsepsit, nimirum dentibus et labris, ut esset tardiloquus.

Tertio. Deus homini dedit duas aures, et unicam linguam, ut innueret duplo plura illi audienda esse, quam proloquenda. Unde S. Basilius l. de Vera virginit. *Duas aures*, inquit, *unam linguam nobis affinxit quasi et duplum disciplinæ causa audire debeamus, et ad ea quæ interrogamur sesquialtera proportione contractum referre sermonem. Castigata ergo locutione prudens virgo utetur, cumque tempestive oportuerit quempiam alloqui, multo audiet plura quam dicat*.

Quarto aurium officium unum est, scilicet audire: linguæ plura, videlicet loqui, cibum noxium a commodo discernere; sapere, comedere, et in stomachum trajicere. Unde Varro linguam a ligando cibo dictam putat. Ita Lactant. l. de Opificio Dei c. 19.

Denique loquaces et garruli sunt pueri et fœminæ, in quibus minus est rationis, sapientiæ et cerebri: viri vero sapientiores, magisque cordati sunt pauciloqui. Garrulitas ergo signum est insipientiæ, aut minoris κρισεως: silentium vero sapientiæ, et limati judicii. Unde et nonnulli fatuum derivant a fando, quod fari gestiat, et quidvis effutiat. Nam, ut ait Sapiens Proverb. 17. v. 27. *Qui moderatur sermones suos, doctus et prudens est, et pretiosi spiritus* (qui scilicet spiritum novit cohibere, ne in verba temerarius erumpat, seu cujus pretiosi, id est rari et maturi, sunt sermones) *vir eruditus: stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur*, et Proverb. 29. 20. *Vidisti hominem velocem ad loquendum? stultitia magis speranda est, quam illius correptio*, et Eccli. 21. 29. *In ore fatuorum cor illorum, et in corde sapientum os illorum*, ut os non aperiant nisi corde consulto. Hinc qui pueros instituunt, docent eos multa audire, et pauca loqui, ait Plutarch. de Offic. audit. Qui et tractatum concludens: *Recte vivendi*, inquit, *tirocinium est bene audire*. Sic et Sapiens Proverb. 1. 8. *Audi* inquit, *fili mi disciplinam patris tui*, etc. fructum subdit: *Ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo*. Porro res omnium difficillimæ sunt tacere et audire, ait Gellius l. 1. c. 9. Vere S. Bernard. de Interiori domo c. 50. *Multum loqui*, inquit, *stultitia est: lingua dicitur, quia lingit adulando, mordet detrahendo, occidit mentiendo. Ligat, et ligari non potest: lubilis est, et teneri non potest, sed labitur et fallitur. Labitur ut anguilla, penetrat ut sagitta: uno ictu multos percutit et interficit*.

Septimo, hunc sapientiæ modum docuerunt omnes prisci sapientes, tam Gentiles, quam Christiani. Accipe Gentiles paucos selectosque e multis.

Apollodorus dicebat, *optimos homines in dicendo brevissimos esse*, ait Stobæus serm. 34. Qui et addit, Zeno philosophus audiens adolescentem nimis garrulum: *Huic*, inquit, *aures in linguam diffluxere*, significans adolescentis esse multa audire, pauca loqui; ideoque eum unicum habere os, et binas aures. Idem alteri stultiloquo: *Nisi linguam*, inquit, *in mentem intinctam disserueris, adhuc multo amplius dicendo delinques*. Idem dicebat e discipulis suis aliquos esse φιλολογους, id est, studiosos rationis et scientiæ, alios vero λογοφιλους, id est, loquendi duntaxat cupidos.

Theocritus audiens Anaximenem, dixit: *Incipit verborum flumen, mentis gutta*, significans eum esse multiloquum, sed parum sapere.

Democrates avaritiam quamdam esse dicebat omnia velle dicere, et nihil audire. Hæc omnia refert Stobæus serm. 34.

Demosthenes in convivio cuidam multa loquenti; *Si tam multa*, ait, *sapuisses, nunquam tam multa locutus fuisses*. Idem rogatus cur unam habeamus linguam sed duas aures, *Quia*, inquit, *duplo plus audiendum, quam loquendum*. Ita Maximus serm. 47.

Isocrates a Careone loquaci discipulo *duplicem mercedem postulavit. Alteram*, inquit, *ut loqui discas, alteram ut tacere*. Ibidem.

Nicostratus dicebat: *Si continenter multa et celeriter loqui sapiendi signum esset, hirundines dicerentur nobis multo sapientiores.* Ibidem.

Xenocrates in maledictis silens, rogatus causam, dixit: *Quia dixisse me aliquando pœnituit, tacuisse numquam.* Idem de obscœnis interrogatus, cum taceret causam postulatus ait: *De talibus te rogare decet, me autem non respondere.* Ita Maximus s. 34.

Solon cuidam dicenti, ideo illum non loqui, quod insanus esset; respondet: *Stultus silere nequit.*

Plato Dionysio tyranno roganti, num Athenis de se loquerentur? *Philosophi*, ait, *Athenis numquam ita vacant, aut de tam vili materia tractant, ut loqui de Dionysio valeant*; libere sugillans ejus vitam et tyrannidem. Ita Fulgos. l. 6.

Lacedæmoniis propria erat verborum paucitas, unde breviloquentia vocatur Laconismus. Cum ergo Abderitarum legatus apud Agidem dicendi finem non faceret, ac responsum postularet, Agis, respondit: *Illud tuis renuncia, quantum temporis tibi opus fuit ad dicendum, tantum me silentem audisse.* Ita ei loquacitatem exprobravit, teste Plutarch. in Lacon.

Iidem Samiorum legatis multiloquis dixerunt: *Prima sumus obliti, postrema non intelleximus, quia prima non meminimus.* Idem ibidem.

Lebotus cuidam prolixo in sermone dixit: *Quid mihi de re pusilla longa texis proœmia?* Lacon de luscinia dixit: *Vox es, præterea nihil.* Idem dicas garrulo: et tamen luscinia dicitur philomela, eo quod lugens canat. Audi Martialem l. 14.

Flet philomela nefas incesti Tereos; et quæ
Muta puella fuit, garrula fertur avis.

Ibidem Charillus roganti, cur Lycurgus tam paucas leges dedisset Lacedæmoniis? *Quia*, inquit, *paucu loquentibus paucis etiam legibus est opus*, sensit nimirum pleraque mala ex multiloquio nasci. Ibidem.

Accipe fideles et Christianos: Sponsa Ecclesia a Christo sponso audit Ps. 44. 11. *Audi filia et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui, et concupiscet rex decorem tuum: quoniam ipse est Dominus Deus tuus.* Deut. 27. 9. *Attende et audi Israel*; Sept. *Audi Israel et tace*, quod præceptum pulcherrimum vocat Philo libro: *Quis rerum divinarum hæres.* S. Joannes Baptista Joan. 3. 29. se nuncupat amicum sponsi (Christi) *qui stat et audit eum, et gaudio gaudet propter vocem sponsi.*

S. Greg. Naz. ep. 98. ad Cledonium: *Sermone*, ait, *taceamus, ut quæ loqui opus sit discamus*, et ep. 102. ad Eulelium. *Tu solitudini et immodico jejunio das operam, ego silentio.* S. Amb. l. 1. Offic. c. 2. *Lex dicit*, ait, *Audi Israel Dominum Deum tuum. Non dicit, Loquere, sed Audi. Ideo Eva lapsa est, quia locuta est viro, quæ non audierat a Domino Deo suo. Prima vox Dei dicit tibi: Audi, si audis, custodi vias tuas; et si lapsus es, cito corrige. Tace ergo prius et audi, et non delinques in lingua tua.*

S. Basilius in monasterio silentium coluit per tredecim annos, totus vacans lectioni sacræ Scripturæ et orationi: silentium enim est verbi nutrimentum, uti docet S. Greg. hom. 12. super Ezechielem, qui et l. 5. Mor. c. 8. *Silere*, ait, *est mentem a terrenorum desideriorum voce restringere, ut ad superna attollatur*: juxta illud Psal. 45. *Vacate, et Videte, quoniam ego sum Deus.* Tert. in stilo strictus est et concisus, ideoque nervosus et efficax, æque ac S. Hier.

S. Aug. in Ps. 31. *Sicut*, inquit, *eligis quo vescaris, sic elige quod loquaris.*

Idem in Psal. 139. explicans illud: *Vir linguosus non dirigetur: Qualis*, ait, *esse debet servus Dei? ut magis optet audire, quam dicere; sicut scriptum est: Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Et si fieri potest hoc cupiat: non habere necessitatem loquendi et docendi; sed audire illum cui dicitur: Auditui meo dabis gaudium et lætitiam. Gaudium autem taciturnitatis intus habeat in voluntate, vocem doctrinæ in necessitate.* Et mox: *Quare vis loqui, audire non vis? semper foras exis, intus redire detrectas. Qui enim te docet, intus est: quando tu doces, tamquam foras exis ad eos qui foris sunt.* Unde concludit: *Non ergo amemus magis exteriora, sed interiora. De interioribus gaudeamus, in exterioribus autem necessitatem habeamus, non voluptatem.* Idem in Evang. secundum Lucam s. 32. *Prædestinati in vitam æternam*, ait, *operibus loquantur, non vocibus*, et serm. 69. de Tempore: *Noe*, inquit, *etsi tacebat voce, opere loquebatur: silebat lingua, fabricatione clamabat*, scilicet imminere diluvium: ut hoc enim evaderet, fabricabat arcam.

S. Bern. s. 18. in Cant. ait doctorem debere esse concham audiendo et retinendo, non canalem, effundendo duntaxat verba sapientiæ, instar Christi, *de cujus plenitudine omnes accepimus. Disce*, ait, *et tu non nisi de pleno effundere, nec Deo largior esse velis. Concha imitetur fontem. Non manat ille in rivum, nec in lacum extenditur, donec suis satietur aquis*, etc. *Implere prius, et sic curato effundere.* Idem in Octo punctis perfectionis: *Bis*, ait, *ad limam veniant verba, quam semel ad linguam. Plus diligas audire, quam audiri; ut interrogatio magis aperiat os tuum, quam ad non interrogata respondere.* De silentio plura dixi Threnor. 3. 26. Isaiæ 30. 15. e 32. 17. Mora itaque pensanda sunt verba, et ad rationis obrussam examinanda, ut non nisi clave mentis os pandamus. Ita S. Chrys. in Ps. 50. *Os nostrum*, ait, *perpetuo custodiamus rationem, ei tamquam clavem adhibentes.* Prov. 29. 11. *Totum spiritum suum profert stultus, sapiens differt et reservat in posterum.* Quem locum illustrant Septuag. *Totam iram suam profert insipiens: sapiens autem dispensat per partes.* Explicat Cassianus collat. 16. cap. 26. quid sit per partes iram dispensare; *sapiens autem paulatim eam maturitate consilii ac moderationis extenuat et expellit.* Nec minus congrue Seneca l. 2. de Ira c. 28. *Maximum remedium est iræ mora: desinet, si expectat: nec universam illam tentaveris tollere: graves habet impetus primos. Tota vincetur, dum partibus carpitur.* Hæreant vero in animo ad hoc præstandum, luculenti illi versus Ovidii 3. Tristium eleg. 3.

Quo quisque est major, magis est placabilis iræ;
Et faciles motus mens generosa capit.

Ita Julius Cæsar omnes conjuratorum epistolas simul exussit, quod tantopere celebrat Seneca l. 2. de Ira c. 23. *Gratissimum enim putavit genus veniæ* (adde etiam tutissimum) *nescire quid quisque peccasset.*

Et tardus ad iram.] Ut ira velox et prædominans

non prævenit secumque in præceps trahat rationem et voluntatem; sed tarde eam velut pedissequa sequatur nec nisi jussa aculeum suum exerat, ubi apus ardaum. iram quasi cotem virtutis exposcit. Jungit S Jacobus tardum ad iram tardo ad loquendum. Primo, quasi suggerens remedium tardiloquentiæ q d Vis esse tardus ad loquendum, esto tardus ad iram Communiter enim præcipitatio linguæ oritur ex præcipitatione mentis quam parit ira; et vicissim præcipitatio linguæ parit jurgia. iras et rixas: sicut ex adverso tardiloquentia facit hominem tardum ad iram. Secundo, quia, ut inquit S. Gregor. 5. Moral 30. *Per iram sapientia perditur, ut quid. quove ordine agendum sit omnino nesciatur: quia nimirum intelligentiæ lucem subtrahit, cum mentem permovendo confundit.* Idem docet Sapiens Eccles. 7. 10. *Ne sis velox ad irascendum, quia ira in sinu stulti requiescit.* Efficacissimum enim iræ remedium est, vindictæ vel operis in ira concepti dilatio, ait Seneca l. 3. de Ira c. 1. Unde Athenodorus philosophus abiens ultimum hoc monitum dedit Augusto Cæsari: *Iratus nil dicas. aut facias priusquam alphabetum integrum recitaveris*, teste Plutarcho in vita Augusti. Sapientias S Ambros Theodosio Imper. qui ira, licet ex parte justa commotus Tessalonicenses jusserat necari. præcepit ut legem conderet. qua neci a se adjudicatos vetaret plecti ante trigesimum diem a ista sententia elapsum. Ita nimirum Deus laneos habet pedes, sed ferreas manus; quia tardo ad vindictam pede progreditur, sed cum accedit acriter punit et tarditatem vindictæ gravitate compensat

Præclare S Greg l. 5. Mor c 30. damna iræ recensens: *Per iram*, ait, *gratia vitæ socialis amittitur, concordia rumpitur, lux veritatis amittitur, Spiritus Sancti splendor excluditur; iræ stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi. et nequaquam recognoscuntur amici.* Et Cassianus collat. 16. c. 27. *Hæc*, ait, *autem est iræ; ut diluta languescat et pereat, prolata vero magis magisque conflagret. Dilatanda ergo atque amplianda sunt pectora, ne angustiis pusillanimitatis arctata, iracundiæ turbulentis æstibus oppleantur.* Et paulo ante docet, iram vincendam esse non fuga. sed amplexu ejus cui irascimur. *Nisi enim*, ait, *iracundia proximi humili statim satisfactione vincatur. provocat eam fugiens potius, quam declinat.* Idem l 8 de Instit. renunt. cap 6 docet iram nobis datam. ut irascamur vitiis, eaque perimamus Unde Nazianz in carmine de Ira: *Irascere*, ait. *iræ dæmoni intus condito*; quia ira ex homine facit feram, puta leonem, tigridem, serpentem, imo diabolum; ut iratus et furens non videatur esse homo, sed dæmon incarnatus

Remedia quibus vincenda est ira, assignavi Ephes 4 25 Plura vide apud S. Basil. Senecam. et Plutarchum tr. de Ira. Cassianum toto l 8. de Instit. renunt. et S Greg 5 Mor 30 ad illud Job 5 *Virum stultum interficit iracundia*, et S. Amb l. 1. Offic. c 21 ubi inter alia ait: *Morum tranquillitas ura quadam affectionis proposito in naturam vertatur, ira ratione reprimatur Si præoccupaverit mentem, ne relinquas locum tuum Locus tuus patientia est, locus tuus sapientia est, locus tuus ratio est, locus tuus sedatio indignationis est. Si non potueris mitigare mentem, reprime linguam* Et infer. *Si irascimini, nolite peccare. sed vincite ratione iracundiam. Vel certe sic; Si irascimini, vobis irascimini, quia commoti estis; et non peccabitis Qui enim sibi irascitur, quia cito commotus est, desinit irasci alteri: qui autem vult iram suam justam probare, plus inflammatur, et cito in culpam cadit. Melior est autem secundum Salomonem, qui iracundiam continet, quam qui urbem capit: quia ira etiam fortes capit.* Ait enim Salomon Prov. 16 32 *Melior est patiens viro forti: et qui dominatur animo suo, fortior est expugnatore urbium.*

20 Ira enim viri justitiam Dei non operatur.] Deus enim sine ira cum tranquillitate judicat, Sap. 12. 18 Unde S. Clemens l 2 Constit. cap. 37. *Ubi est ira*, ait. *ibi non est Dominus, sed amicus Satanæ.* Hinc Elias iratus cultoribus Baal, vidit Deum in specie non turbinis, sed auræ lenis, quæ symbolum est mansuetudinis, animique placidi et sereni 3 Reg. 19. 12 Nominat *justitiam* præ aliis virtutibus, quia ira induit nomen et prætextum justitiæ: iratus enim putat asseritque se justam sceleris et injuriæ sibi irrogatæ ultionem deposcere. Ita ergo justitiæ specie se velat et palliat.

Jam varii varios hic dant sensus Primo, Cajetan. q. d Deus ad operandam et exercendam justitiam non constituit iram. sed judices. illi ergo justitiam justamque vindictam exerceant, non ira et iratus, esto possit. viresque habeat ad se ulciscendum

Secundo, Nilus Abbas tract de ira explicat, q. d. Ira non amat, sed odit justitiam, ac proinde adeo non operatur justitiam. ut injustitiam, sævitiam et crudelitatem operetur: est enim miosis: parum enim dicitur, sed plus significatur.

Tertio, S Hier. l. 2. contra Pelag Ira, ait. Dei justa est, et justitiam operatur : quia Dei ira quieta est, et ratione ducitur; nec enim in Deo aliud est ira quam appetitus justitiæ, justæque vindictæ: ira vero viri injusta est, quia de perturbata mente procedit.

Quarto. S. Greg. l. 5. Moral. c. 30 *Ira viri*, ait, *justitiam non operatur, quia dum perturbata mens judicium suæ rationis exasperat, omne quod furor suggerit, rectum putat.* Ita ergo pro justitia substituit furorem; eumque censet esse justitiam: quia adeo cæca est mentemque excæcat, ut unum contrariorum pro altero censeat; velut si quis turbato visu, id quod album est censeret nigrum, et vice versa.

Quinto genuine et adæquate *justitia* hic generatim sumitur pro qualibet virtute q. d. Ira non operatur id quod justum, æquum, rationi consonum et sanctum est; sed multa perpetrat contra mansuetudinem. charitatem. patientiam. prudentiam. æquitatem, cæterasque virtutes, quas exigit et complectitur justitia Christiana Alludit S. Jacobus ad Ecclesiastici l. 28. *Qui sine timore est*, græce ἀνὴρ θυμώδης id est, *vir animosus, audax et iracundus*: (audacia enim eique, affinis ira opponitur timori, ut docent Ethici) *non poterit justificari: iracundia enim animositatis illius subversio illius est.* Ira ergo extinguit in animo irati omnem patientiam, humanitatem. charitatem. justitiam, etc

Recte S. Thomas 3. p. q. 15. art. 9. ad 1 quærens an in Christo fuerit ira. cum S. Jacobus dicat ira non operari justitiam? respondet iram tunc proprie dici operari, cum prævenit rationem, eamque

secum rapit ad operandum: aliud est cum sequitur rationem, ejusque est instrumentum, uti fuit in Christo et sanctis. *Ira*, ait, *dupliciter se habet in homine; quandoque enim prævenit rationem, et trahit eam secum ad operandum, et tunc proprie ira dicitur operari: nam operatio tribuitur principali agenti. Et secundum hoc intelligitur, quod ira viri justitiam Dei non operatur. Quandoque vero ira sequitur rationem et est quasi instrumentum ipsius, et tunc operatio quæ est justitiæ, non attribuitur iræ sed rationi*, quæ ira utitur quasi cote animi ad opus arduum v. g. justæ vindictæ. Accepit hoc S. Thomas a S. Gregorio, qui l. 7. epist. 126 Recharedum Regem Gothorum, monens eum ne in regendo iram admisceat: *Curandum*, ait, *est, ne ira surrepat. Ne fiat citius omne quod licet. Ira quippe cum delinquentium culpas exequitur, non debet quasi domina præire, sed post rationis tergum velut ancilla famulari, ut ad faciem jussa veniat; nam si semel mentem ceperit, justum esse deputat etiam quod crudeliter facit. Hinc enim scriptum est: Ira viri justitiam Dei non operatur.* Ex adverso de S. Mose dicitur Ecclesiastici 45. v. 4. *In fide et lenitate ipsius sanctum fecit illum, et elegit eum ex omni carne.* Ita S. August. ep. 75. ad Auxilium Episcopum juvenem, qui ex ira videbatur præcipitasse sententiam ex communicationis in Classicianum; monet ut oret, et exclamet ad Deum: *Turbatus est præ ira oculus meus, miserere mei Domine, quoniam infirmus sum; ut porrigat dexteram suam, et comprimat iracundiam tuam et tranquillet mentem tuam ad videndum faciendamque justitiam. Sicut enim scriptum est: ira viri justitiam Dei non operatur.* Ita S. Ambros. l. 1. Offic. c. 21. laudat Architam philosophum, quod ad villicum suum dixerit: *O te infelicem quam te afflictarem nisi iratus essem? Sed etiam David armatum dexteram in indignatione compresserat: et bellatores adversus Nabal ad ultionem paratos, Abigail deprecatione revocaverat*, 1. Regum 25 Idem Ambros. de obitu Theodosii Imper. eum laudat a dominatu iræ, dicens: *Beneficum se putabat, et tunc propior erat veniæ, cum fuisset commotio major iracundiæ. Prærogativæ ignoscendi erat indignatum fuisse, et optabatur in eo, quod in aliis timebatur, ut irasceretur* Idem l. 2 Offic. c. 7. *David*, ait, *fortis in prælio mansuetus in imperio, patiens in convitio, ferre magis promtus, quam referre injurias. Ideo tam carus erat omnibus, ut juvenis ad regnum etiam peteretur invitus, resistens cogeretur, senex ne prælio interesset a suis rogaretur quod mallent omnes pro ipso periclitari, quam ipsum pro omnibus.*

21. PROPTER QUOD ABJICIENTES OMNEM IMMUNDITIAM, ET ABUNDANTIAM MALITIÆ IN MANSUETUDINE SUSCIPITE INSITUM VERBUM] Multi hæc referunt ad iram de qua proxime sermo præcessit. q. d. Ut abjiciatis iram, abjicite immundas cupiditates; hæ enim dum amantur, excitant iras et rixas contra eos qui easdem ambiunt, et nobis eripere aut præripere satagunt. Alii q. d. Cum ira non justitiam, sed injustitiam, omnemque iniquitatem operetur, hac de causa eam abjicite; quia ipsa animam facit immundam, eamque sordidat, excitando motus ambitionis, avaritiæ, invidiæ, luxuriæ, omniumque cupiditatum; sed præsertim malitiæ et malignitatis, puta odii, vindictæ, calumniæ, homicidii, etc.

Aptius hæc referemus ad omnia præcedentia etiam remotiora, ac præsertim ad v. 18 ubi dixit, *Voluntarie nos genuit verbo veritatis*; hoc enim vocat hic *insitum verbum quod potest salvare animas*; q. d. Cum regenerati simus verbo veritatis, effectique filii Dei, satagamus hanc regenerationem, novamque vitam et filiationem divinam tueri et conservare, ideoque abjiciamus omnem immunditiam et malitiam quæ eam vel maculant, vel infirmant, vel interimunt. Porro in nomine *immunditiam* respicit ad concupiscentiam, a qua nos tentari, trahique ad mortem dixit, v. 14. et 15 in nomine vero *malitia* respicit ad iram, quam immediate ante cavendam monuerat: tam enim concupiscentia, quam ira filiationi divinæ, novæque Christianorum vitæ repugnat.

Pro *immunditiam* græce est ῥυπαρία, id est, spurcitia, sordes, fex, detrimentum, situs, squalor, illuvies, pædor: cum vero transfertur ad animum, significat avaritiam animum illiberalem, parcum et sordidum. Inde enim ῥυπαρός vocatur sordidus, spurcus, illiberalis, avarus Proprie ergo S. Jacobus taxat hic avaritiam: hæc enim suscitat iras, lites et jurgia; hæcque erat prima tentatio Christianorum: dum enim ob fidem Christi a Judæis et Gentilibus patiebantur persecutionem et rapinam bonorum, tentabat eos avaritia, ut ea conservarent, non tantum ad impatientiam, sed et ad fidem vel negandam vel certe dissimulandam Tangit itaque tentationis, de qua initio fuse egit fontem et radicem, ut ea succisa succidat tentationem. q d. O Christiani patimini spoliationem bonorum propter Christum: ea spernite, omnemque eorum cupiditatem et avaritiam ex animo evellite: ita facile sustinebitis omnem hanc persecutionem; ita stabitis firmi et constantes in fide, gratia, novaque generatione Christi, quam ultro suscepistis: ῥυπαρία enim, et sordidi animi e l. ut bona caduca retineas, perdere fidem, gratiam, animam, ipsumque Deum. Sic hodie ῥυπαροὶ sunt avari qui ut aliquot obolos, denarios vel aureos lucrentur, fallunt fraudant, pejerant, negligunt sacrum Missæ officium die festo, aliasque Dei leges violant Hi enim obolo, vel denario instar Judæ vendunt Christum, id est, Christi legem, gratiam, amicitiam, suamque conscientiam et vitam æternam. Unde merito de ea dixit Apostolus 1. Timoth 6 v. 10 *Radix omnium malorum est cupiditas*, græce φιλαργυρία, id est, *cupido pecuniæ, sive avaritia*. Hoc sensu accipi potest *immunditia*, ut vertit Noster, pro sordibus avaritiæ; ut omnem immunditiem abjicere sit idem, quod omnes sordes avaritiæ abjicere. Porro hæc avaritia non in solis opibus, sed in qualibet alia re locum habet, uti mox pluribus dicam.

Secundo, tamen ῥυπαρία, id est, *spurcitia* potest significare luxuriam, gulam, omniaque vitia carnalia quæ proprie vocantur *immunditia*, quia in se spurca sunt et corpus animumque conspurcant juxta illud Apostoli 1 Cor. 6 18. *Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.* Ita per immunditiam vitia carnis accipit Beda, Thomas Anglicus, Salmeron, et alii passim Præclare Clemens Alex orat. ad Gentes. *Ego*, ait, *calcare terram didici, non adorare.*

Et abundantiam malitiæ.] Perperam Beza vertit, *et excrementum malitiæ*; περισσεια enim abundantiam significat, non excrementum. Quæres: Quænam hæc malitia? Primo, aliqui accipiunt nimiam sollicitudinem rerum temporalium, quam ex animis fidelium volens evellere Christus, dicit Matth. 6. 34. *sufficit diei malitia*, id est sollicitudo et afflictio sua. Hæc enim sollicitudo inflammat iram, impatientiam, aliarumque tentationum, de quibus egit S. Jacobus, est causa.

Secundo alii pro *malitia* vertunt timiditatis, ignaviæ, probri, dedecoris; hæc enim significat Græcum κακια apud Thucydidem et Demosthenem. q. d. Abjicite nimiam timiditatem et ignaviam quasi ingens probrum et dedecus, hæc enim facit vos persecutioni cedere, patientiam perdere, fidem prodere. Ita Catharinus.

Tertio alii proprie *malitiam* accipiunt pro animo malo, pravo, fallaci, versuto, duplici, superbo, nocendi cupido. Ita Hugo per *abundantiam malitiæ* accipit abundantem pravitatem cordis, sed latentem; quæ proinde dicitur abundans, quia *simulator iniquus est duplex iniquitas*. Sic et Glossa interlinearis; Abundantia malitiæ, inquit, est interior pravitas, peculiaris improbis qui abundant divitiis præsertim cupido vindictæ: ait Lyran.

Quarto, κακια, id est, *malitia*, sumi potest pro κακοηθεια, id est, *malignitate*, maledicentia et maleficentia, qua quis fit maledicus et calumniator, aliosque vexat et turbat. Sic Callimachus pictor dictus est κακιζοτεχνος, quasi κακιζων την τεχνην, id est, *maledicens improbans accusans suam artem et picturam*, de quo Plinius l. 34. c. 9. *Ex omnibus*, ait, *maxime insignis est Callimachus calumniator sui, nec finem habens diligentiæ: ob id* κακιζοτεχνος *appellatus, memorabili exemplo adhibendi curæ modum.* Tales κακιζοτεχνοι sunt multi, qui omnia censent, carpunt, improbant, spernunt; itaque omnibus molestiae, sibi odio et rixas creant. Quocirca Hugo ait, immunditiam esse in cogitatione prava, malitiam in voluntate perversa, abundantiam malitiæ in operatione iniqua.

Quinto. OEcum. et Beda per *abundantiam malitiæ* accipiunt peccandi consuetudinem, habitum, pertinaciam et destinatum propositum.

Sexto, Cajetan. Serarius et Salmeron *malitiam* generaliter accipiunt pro quovis vitio quo voluntas ad malum accenditur; ideoque vocari *abundantiam malitiæ*, quia scilicet malitia abundat, imo exuberat in perniciem aliorum.

Septimo, alii censent per exaggerationem hic addi *abundantiam malitiæ*: idem enim esse quod immunditiam, sed eam aggravare et exaggerare: Gentes enim in immunditiem et luxuriem erant profusæ, ideo qua abundantes in malitia.

Omnes hi sensus probabiles sunt: probabiliores tamen, nostræque Latinæ versioni congruentiores videntur tertius et quartus. Ubi adverte, *abundantiam malitiæ* hic vetari a Jacobo non quasi parcitas malitiæ permittatur; sed τo *abundantia* significat proprietatem malitiæ. q. d. Abjicite malitiam, quia ipsa ex sua natura et indole ebullit, abundat et redundat in omne malum: sicut enim vinum recens ebullit egeritque continuo spumas et fæces: sic malitia semper ebullit, eructat et suggerit quaslibet malas cogitationes, locutiones et actiones; omnesque fraudes et nocendi artes. Sic peccatum malitiæ opponitur peccato infirmitatis, vel fragilitatis: Theologi enim peccatum ex sua causa in tres distinguunt species; aliud enim committitur ex ignorantia, aliud ex infirmitate, aliud ex malitia.

Denique Emmanuel Sa. et Maldonatus in Notis ad novum Testamentum, quas vidi legique in Collegio Romano, censent hic esse hebraismum, ut *abundantia malitiæ* idem sit, quod abundantia mala, id est, quidquid male abundat, omnis superfluitas. Hanc enim significat περισσεια κακιας, περισσεια enim est superfluitas, redundantia, exuberantia, et omne id quod modum excedit, puta excessus qui honesti et rationis limites transgreditur; sicque recte opponitur ei ρυπαρια; hæc enim sunt duo extrema, ideoque vitiosa nimirum ρυπαρια et περισσεια, id est *avaritia et superfluitas*, parsimonia et prodigalitas, quæ cavenda monet S. Jacobus, ut teneatur medium in quo consistit virtus, q. d. Nolite esse parci nec prodigi; nolite esse sordidi et avari, nec superflui et profusi in vestris opibus, sumptibus, familiis, actibus et rebus quibuslibet; sed in omnibus auream mediocritatem servate ac cor ab omni effectu æque ac defectu vitioso liberum, ut sit capax seminis divini, et facile suscipiat insitum verbum salutis. Hic sensus valde congruus, nervosus et connexus est. Ubi Nota, τo κακιας tam ad ρυπαριαν quam ad περισσειαν referri posse, quasi dicat, Cavete omnem malam, tam avaritiam et tenacitatem, quam copiam et superfluitatem: est enim utrique adversa bona tam tenacitas, quam copia v. g. Tenacitas veritatis bona est æque ac copia liberalitatis, sive eleemosynæ. Docet ergo S. Jacobus malitiam et vitium in extremis consistere, puta in excessu et defectu; bonitatem vero et virtutem in medio, puta in moderatione et mediocritate: ideoque omnes surculos et fibras malitiæ e corde nostro esse evellendas, ut ei virtus inseratur; ut nimirum semen verbi divini ei inseri, cohærere, radices agere, et bonorum operum fruges germinare ac producere possit.

In mansuetudine.] *Mansuetudinem* opponit malitiæ: mansuetudo enim facit cor docile, capaxque seminis verbi divini, cujus incapax et indocile facit malitia, juxta illud Eccli. 5. v. 13. *Esto mansuetus ad audiendum verbum, ut intelligas et cum sapientia proferas responsum verum.* Mansuetudo enim est mentis serenitas, tranquillitas, claritas, quæ facile capit sapientiam, cernitque omne verum: unde ipsa est quasi aqua limpida, vel speculum tersum, in quo rerum imagines clare perspiciuntur; ex adverso malitia et ira est mentis turbatio, tumultus, tempestas et obscuritas, unde similis est aquæ turbidæ, et speculo pulveribus obducto in quo nihil recte videri potest, præsertim quia sicut malitiæ et iræ individua comes est superbia, ita mansuetudinis comes et socia est humilitas quæ necessaria et optima ad sapientiam est dispositio, adeoque eam a Deo emendicando meretur accipere. Insuper mansuetudinem exigit S. Jacobus utì matrem patientiæ, quæ fidelibus illo ævo in tantis persecutionibus et tribulationibus erat necessaria; quam proinde eis v. 2. et deinceps impense commendavit.

Suscipite.] Id est, susceptum retinete; significatur enim actus non inchoatus, sed continuatus et perfectus. Loquitur enim fidelibus, qui jam verbum fidei

susceperant, quos monet ut illud studiose conservent augeant et promoveant.

Insitum verbum ; Male OEcum. λόγον vertit, rationem, quæ opponitur iræ; agitur enim hic de verbo non de ratione: unde Syrus vertit, *verbum quod est insitum in natura nostra* græce ἔμφυτον quod OEcumen. et Vatab vertunt, naturale, nativum, verum, non fictum, sicut Sap 12 10 ex adverso vocatur ἔμφυτος κακία, naturalis malitia obstinatorum. Melius alii passim hic ἔμφυτον vertunt, inditum, insertum, implantatum, sicut fit cum ramus unius arboris alteri inseritur, et ut agricolæ loquuntur, inoculatur, vel implastratur, quam Græci et Latini vocant emphyteusin. Sic enim videmus pomo arbori inseri ramum piri, per eumque producere pira. Simili modo voluntati nostræ inseritur Dei verbum, fides et gratia quasi surculus et ramus divinus, per eumque voluntas nostra producit opera supernaturalia fidei, spei, charitatis, patientiæ, martyrii cæterarumque virtutum Ubi adverte, τὸ *insitum*, significare verbum Dei, fidem et gratiam non esse nobis connaturalia, sed aliunde, puta divinitus inata, idemque gratuita, et supernaturalia. Secundo, opera fidei et gratiæ non tam esse tribuenda voluntati, quam fidei et gratiæ; ex voluntate enim tantum accipiunt libertatem, scilicet quod sint opera vitalia, humana et libera: ex fide vero et gratia accipiunt suam dignitatem et speciem, scilicet quod sint opera supernaturalia fidei, charitatis et gratiæ ; *sicut* arbor pomus cum per insertum ramum piri producit pira, esto succum suum ei communicet; tamen quod pira producat, non pomo, ramo piri inserto acceptum ferre debet, non sibi Alibi S Paulus et Script vice versa dicit nos inseri Christo, quasi Christus sit arbor, cui nos quasi rami, vel surculi inseramur, ut ab eo vitam, succum et vigorem gratiæ sugamus, juxta illud Roman. 6 5. *Si complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus*, et 1 Joannis c 4. 16 *Qui manet in charitate in Deo manet, et Deus in eo* Sic S Paulus Roman. 11. 17 ait gentes infideles et impias, quasi oleastros, per fidem et gratiam insertos esse in bonam olivam, puta in Christum, ut dulces pinguesque charitatis et bonorum operum olivas producant

Quæres, quodnam est hoc *insitum verbum*, quod a nobis suscipi jubet S. Jacobus? Respond Primo. Concil Viennense esse Christum sive Verbum incarnatum: hoc enim si per fidem et gratiam suscipiamus, salvabit nos: ejus enim incarnatio simillima est insitioni, sive inoculationi arborum Primo enim sicut arbori agrestiori aut steriliori inseri solet surculus arboris melioris et feracioris, ut per eum ponat suam agrestem sterilitatem, fructusque meliores et copiosiores producat: ita carni nostræ et humanæ ali infecundæ et sterili, in horto uteri beatæ Virginis, operante Spiritu Sancto, insertum fuit verbum divinum, ut ex humanitate et divinitate fieret una hypostasis, unumque suppositum quasi una arbor quod per ramum Verbi divini fructus divinos, dulcissimos et optimos produxit; vice versa dici potest, quod humanitas quasi ramus in Christo inserta sit Verbo et divinitati quasi arbori et trunco Deitas enim et hypostasis divina sustentat humanitatem et humanam naturam in Christo, non autem vice versa hypostasis humana sustentat divinam, hic enim fuit error Nestorii.

Secundo, sicut ramus resecatur ab una arbore ut alteri inseratur; ita Christus descendens in carnem quasi ablatus fuit, et resectus a sinu Patris, ut e cœlesti paradiso transplantaretur in terrestrem

Tertio, sicut arboris, cui insitio facienda est, ramus præsciditur, ut ei alter isque melior inseratur; ita ab humanitate Christi ablata et quasi præcisa est hypostasis humana et creata, ut ei hypostasis divina communicaretur, et quasi insereretur.

Quarto sicut ramus arbori insitus cum ea coalescit fitque una arbor; ita humanitas Verbo insita cum eo coaluit in unam eamdemque personam.

Quinto, sicut ramus colligatur arbori ut coalescat: ita colligata est divinitas humanitati per vinculum unionis hypostaticæ. Præclare S. Bernard. serm. 3 de vigil. Nativit. *Nihil Deo sublimius*, inquit, *nihil vilius limo, et tamen tanta dignatione Deus descendit in limum, tantaque dignitate limus ascendit ad Deum, ut quidquid in eo Deus fecit, limus fecisse credatur; quidquid pertulit limus, Deus in illo pertulisse dicatur.*

Sexto, sicut in vere, flante austro, cum arbores sudent, ac in gemmas prorumpunt, facienda est ramorum insitio; ita incarnatio Verbi facta est in vere, puta 25 die Martii, quo conditus est mundus ut eum repararet et renovaret.

Hinc secundo, nonnulli per *insitum verbum* accipiunt Eucharistiam. In ea enim Christus nobis nostroque stomacho et menti realiter et substantialiter inseritur, et quasi inoculatur; sed ita ut nos potius convertat in se, quam ipse convertatur in nostram substantiam et qualitatem, ait enim S. Aug. Verum hoc mysticum est, non litterale.

Alii per *verbum insitum* accipiunt Christum cruci affixum Arbor enim crucis erat lignum silvestre et sterile; juxta illud: *Maledictus omnis qui pendet in ligno*, Galat 3 v. 13. Christus autem generosum et fœcundum fuit virgultum, juxta illud Isaiæ 4. 1. *In illa die erit germen Domini in magnificentia, et gloria, et fructus terræ sublimis* Hoc igitur virgultum per clavos insitum et innexum fuit in crucem, tuncque crux uberrimos orbi protulit fructus, juxta illud Jerem. 33 15. *Germinare faciam David germen justitiæ.* Verum hic sensus accommodatitius est et concionatorius, non genuinus.

Tertio, *verbum insitum* est Verbum Dei, puta S. Script et Evangelium. Ita Beda, Glossa, Gagnæus, Cathar. et Cajetan Dicitur *insitum*, ut distinguatur a congenito, puta a lumine rationis nobis a natura ingenerato. Unde S Thom. explicans illud Ephes 6. 18 *Et gladium spiritus quod est verbum Dei. Prædicatio*, inquit, *dicitur gladius spiritus, quia non penetrat usque ad spiritum, nisi ducatur a Spiritu Sancto*, Dicitur ergo *insitum*, quia per Apostolorum prædicationem et audientium fidem animis credentium a Spiritu Sancto inseritur et inspiratur

Ubi Nota appositas analogias inoculationis surculi in arborem, et insitionis verbi in animam Multæ enim conditiones in insitione arborum servandæ sunt, quas recenset Columella l. 5, c. 11 Varro l 1. de Re rust. Plinius l. 17. c. 14. et alii Prima est, sicut ramus per insitionem arbori inseritur; ita Christus per prædicationem et fidem menti inditur. Secundo,

sicut ramus nativus præsciinditur, ut alter melior inseratur; ita in lege veteri circumcidebatur caro præputii, ut fideles insererentur Ecclesiæ et gratiæ Dei: in lege autem nova circumciditur anima resecando peccata et vitia, ut Dei fides et gratia menti inseri possit. Tertia ut ramus unius arboris commode alteri inseri possit, debet ei similis esse in cortice: ita Christus nobis inseritur, quia externa specie et quasi cortica, puta humanitate; nobis est similis. Quarta, findendus est ramus usque ad medullam, ut ei alter surculus inseri et agglutinari possit; ita findenda est anima usque ad cor, et intimum ejus sinum per amorem Christi, ut ei ipse Christus inseri et inoculari, ac ut ita dicam, incordiari intimeque uniri possit; sicut vicissim usque ad cor fissus et transfixus est in cruce, ut nostro cordi uniri posset. Unde Canticor. 4 v. 9. dicit: *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa.* ubi pro *vulnerasti* hebr. est לִבַּבְתִּנִי *libbathani*, id est, abstulisti mihi cor, transfixisti mihi cor, excordiasti me: amans enim amato dare debet cor, ut, sicut inoculatione rami, ejus medulla medullæ arboris; ita cor amantis cordi amati uniatur et inseratur. Quinta, ramus insitus arbori, ei bubulo fimo et luto colligandus, et contra frigus æstumque muniendus est: ita meditatione nostri fimi et luti, id est, miseriæ humanæ mortis et novissimorum anima Christo colliganda, et contra omnes acediæ, gulæ, luxuriæ aliorumque vitiorum tentationes munienda est. Sexta, insitio arborea facienda est in vere, flante Austro: ita insitio spiritualis optime fit in juventute et ætate florida, afflante Spiritu Sancto. Juventus enim flexilis est, omnemque insitionem recipit: senectus vero si in vitiis enutrita consenuit, difficile insolitos mores et vitia deponit, ac proinde perdifficile est virtutes oppositas ei inserere. Septima, surculi inserendi præscindendi sunt ex arbore ut minimum triennali, item ex ramis novis, qui spectant Orientem, iidemque ramis alterius arboris Orientem pariter spectantibus inserendi sunt; ita verbum Dei animæ indendum, hauriendum est a sancta Trinitate, et a Christo, cujus nomen est Oriens, Zachar. 6. v. 12. ac vicissim animæ ad Orientem, hoc est, parti superiori, quæ cœlum et cœlestia spectat, vitamque novam et spiritualem desiderat, inserendum est. Octava, sicut arbor silvestris quæ prius nihil producebat aut non nisi pruna agrestia, per inoculationem piri producit pira dulcia et sapida; ita anima inculta et cupiditatibus luxurians, quæ prius nonnisi opera gulæ, luxuriæ, superbiæ, etc. producebat, per insitionem verbi et gratiæ Dei producit pira suavissima sobrietatis, castitatis, humilitatis, charitatis, etc. ita Clemens Alexandr. 6. Stromat. 6. ubi quatuor insitionis corporalis species recenset, easque mystice totidem speciebus insitionis spiritualis accommodat. Nona, ramus insertus ramum, arboremque cui inseritur, quasi maritat, et arctissimo conjugii vinculo sibi copulat: ita Christus per verbum Dei despondet sibi animam fidelem, juxta illud 2 Corinth. 11 v. 2. *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Rursus ramus insertus ramum alterum cui inseritur quasi adoptat, juxta illud Ovidii l. 1. de Remediis Amoris:

Venerit insitio, fac ramum ut ramus adoptet.

ita Christus per verbum, fidem et gratiam nos sibi in filios et hæredes adoptat. Decima, sicut ramus insertus alteri cui inseritur, firme cohæret, adeoque unus cum eo fit idemque, ita Christus per fidem et gratiam firme animæ nostræ copulatur et unitur, ut nisi per hostilem voluntatem abjiciatur et resecetur, perpetuo animæ conjunctus, et quasi conjugatus maneat. Undecima, insitio arbori est instar culturæ: facit enim ut melior sit, melioremque ac magis digestum succum trahat, indeque meliorem fructum producat, ita insitio fidei et gratiæ animam animalem excolit, innovat, perpolit, ut succum cœlestem imbibat et induat, indeque cœlestes actiones producat. Hinc disce quam utile sit audire, legere, ruminare verbum Dei: sic enim illud menti inserendo, eam innovamus, cœlestemque facimus, ut omnis ejus succus, id est, cogitatio, et affectio, et fructus, id est actio, sit spiritualis et cœlestis: sicut ex adverso legere, audire, ruminare verba vana, carnalia, lasciva, maledica, hominem facit vanum, carnalem, lascivum, maledicum. Unde S. Ambrosius lib. 9 in Lucam cap. 20. *Ut tener surculus*, inquit, *veteri excisus ab arbore in alterius fœtu radicis inseritur: ita populus sanctus surculi veteris cicatricibus enudatis, in novo illo crucis ligno tamquam gremio piæ parentis fotus inolescit, Spiritusque Sanctus in hoc carcereum corpus infusus, velut in altas demissus terrarum scrobes, aquæ salutaris irriguo diluit quidquid est fœtidum, membrorumque nostrorum habitus in cœlestem erigit disciplinam.*

Mystica hæc omnia facile adaptes verbo Dei inspirato, hoc est, inspirationi divinæ: hanc enim inserit menti Spiritus Sanctus, adeoque verbum Dei frustra a concionatoribus prædicatur exterius, nisi illud interius prædicet, mentique inserat Spiritus Sanctus, sive autem ipse illud per concionatorem exterius, sive per se solum interius menti inspiret et inserat, parum refert, idem enim utrobique est gustus et fructus. Transit enim in naturam nostram, facitque nos Deo fructificare, ut ait Thomas Anglicus.

Quod potest salvare (Syrus, *vivificare*) animas vestras,] nimirum eas regenerare, eisque tribuere novam nativitatem, eamque supernaturalem, hic per gratiam in futuro per gloriam. Respicit S. Jacobus ad id quod dixit ver. 18. *Voluntarie enim nos genuit verbo veritatis*; verbum enim veritatis est verbum insitum animæ nostræ a Spiritu Sancto, ad peragendam hanc divinam generationem, quæ fit per remissionem peccatorum, infusionem justitiæ et sanctificationem, quam in dies innovare et augere possumus et debemus. Hoc est quod ait Paulus Roman. 1 16. *Non enim erubesco Evangelium: virtus enim Dei est in salutem omni credenti.* Et c. 10 v. 10 *Corde creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem.* Vide ibi dicta. Porro verbum Dei salvat animam, non per solam fidem ei credendo, ut volunt hæretici; sed ei obediendo, illudque opere et vita complendo, ac præsertim multa pro eo patiendo, uti passi sunt primi fideles et Martyres. Illud ita esse docet S. Jacobus dum subdit:

22. Estote autem factores verbi, et non auditores tantum.] q. d. Quod dixi: *Suscipite insitum verbum*, intelligo sic, ut non tantum illud audiatis et credatis, sed et ut idem opere perficiatis. *Scienti enim bonum et non facienti, peccatum est illi*; ait S. Jacobus c. 4 17. et Christus Lucæ 11 v. 28.

Beati, inquit, *qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud*. adeoque *Jesus cœpit primo facere*, et deinde *docere*, Actor. I. v. 1 Christo enim *executio erat norma vivendi, vita dicendi*. Nec enim præclarius scivit, quam sanctius visit; nec decuit majora quam fecit Christum ducem imitati sunt omnes. Sancti Its S. Paulus: *Imitatores*, ait, *mei estote, sicut et ego Christi*. 1. Cor. 11. 1. S. Greg. h. 29. in Evang. dicenti: *Ego jam credidi, ergo salvus ero*, respond. *Verum dicit, si fidem operibus tenet: vero etenim fides est, quæ in hoc quod verbis dicit, moribus non contradicit. Hinc enim est quod de quibusdam falsis fidelibus Paulus dicit*, ad Titum 5. *Qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Hinc Joannes ait* ep. 1. c. 2 *Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est Tunc enim veraciter fideles sumus, si, quod verbis promittimus, operibus complemus* S. Aug. s. de blasphemia in Spir. S. *Scopus*, ait, *Christianæ religionis est, ut quæ ex doctrina veritatis didicimus, opere impleamus. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum; sed factores legis justificabuntur*. Nervose Naz. orat 27 *Opus*, ait, *sermone fortius est*. Et S. Bern. ad Eugenium Pont. l. 2. de Cons. c. 7. *Audi*, ait, *canticum novum, et quidem minus suave, sed salutare. Monstruosa res gradus summus, et animus infimus: sedes prima, et vita ima: lingua magniloqua, et manus otiosa: sermo multus, et fructus nullus: vultus gravis, et actus levis: ingens auctoritas, et nutans stabilitas*. Vide dicta Act. 1. 1.

FALLENTES VOSMETIPSOS,] παραλογιζόμενοι ἑαυτούς, id est, paralogismo et fallaci argumentatione decipientes, et in errorem seducentes vosmetipsos, uti faciunt Sophistæ. Hoc enim est sophisma diaboli et hæreticorum, scriptum est: Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit: ergo bonis operibus non est opus, sed sola fides ad salutem sufficit Rursum: Beatus est qui audit et suscipit verba Dei: valeant ergo opera et labores, absunt cruces in malam crucem Sed respondendum est, neminem prudenter audire et credere, nisi auditis et creditis obediat, eaque in opus redigat Porro *infelicius est decipere quam decipi*, ait S. Eucherius ep. ad Valerianum; sed infelicissimum est decipere seipsum, et decipi a seipso, præsertim ubi æterna salus agitur. Ita hodie plurimi seipsos falluut; auditoribus enim verbi Dei plena sunt templa sed factoribus vacua. Tot millia crebro audiunt conciones, et vix unus est qui vitam in melius commutet; nimirum quia audiunt verbum Dei ut carmen musicum aures titillans; non mentem feriens, uti queritur Ezech. c. 33. 32

23. QUIA SI QUIS AUDITOR EST VERBI, ET NON FACTOR, HIC COMPARABITUR VIRO CONSIDERANTI VULTUM NATIVITATIS SUÆ.] Id est nativum cum quo natus est; non fictum, non pictum, non personatum. Nota *te viro*, innuit viros non uti, sed abuti speculo: mulierum enim φιλοσοφμων, non virorum, est speculum et imago. Unde S. Paulinus Nolæ Episcopus, et eum imitatus nuper Cardinalis Bellarminus, rogantibus amicis ut permitterat se depingi, suique imaginem suis operibus præfigi, acute et religiose respondit: *Vel cupitis depingere meum veterem hominem, vel novum? Si veterem illa deformis est; nec pictura, sed latebris dignus: si novum, ille necdum perfectus est*.

IN SPECULO.] Nota Sicut speculum dicitur in quod inspicimus, et speciem, id est imaginem, nostram contemplamur; sic hic verbum et lex Dei vocatur speculum, quia in eo nos inspicimus et speciem animæ contemplamur; ut videamus quantum a virtute perfectione distemus, et maculas animæ intuentes eas abstergamus et eluamus. Verbum enim et lex Dei ostendit clare sine fuco et adulatione præcepta virtutum, et prohibitiones vitiorum omnium; illis addens promissa et præmia, his minas et supplicia; ut illas nobis imprimat, hæc e mente eradat Unde S. Aug. scripsit librum quem vocavit *Speculum*, quia in eo colligit sententias morales S. Scripturæ de Virtutibus et vitiis; ut in *eo Credens*, ait, *qui Deo obedire voluerit, se inspiciat; quantumque in bonis moribus operibusque profecerit, et quantum sibi desit, attendat*. Idem in Ps 103 conc. 4. *Vide*, ait, *si hoc es, quod dixit* (Psaltes;) *si nondum es, geme ut sis. Renuntiavit tibi speculum faciem tuam: sicut speculum non sentit adulatorem, sic nec te palpes*. Et S Leo serm. 11. de Quadrag. *Artifex misericordia Dei, ait, splendidissimum in mandatis suis condidit speculum, in quo homo suæ mentis faciem inspiceret; et quam conformis imagini Dei, aut quam dissimilis esset, agnosceret*. Speculum enim ita pingit Virgilius in Epigramm.

> Imago in unda.
> Redditur effigies liquida spectantis in unda;
> Qualem rejectat speculi nitidissimus orbis.
> Effigies liquido respondet ab æquore fonti,
> Qualis et a speculo simulatus umbra resultat.

Pari modo ait S. Bern ser. 1 de septem panibus: *Evangelium speculum veritatis, nemini blanditur, nullum seducit, talem in eo se quisque reperiet, qualis fuerit, ut nec ibi timere trepidet ubi non est timor; nec lætetur cum male fecerit*. Et citato hoc loco S. Jacobi: *Nos autem fratres consideremus nosmetipsos in eo quod audivimus S. Evangelii lectione, ut proficiamus ex eo, et corrigamus, si quo in nobis deprehendimus corrigenda*.

Hujus rei symbolo jusserat Deus Exodi 38. 8. fieri labrum æneum ex speculis mulierum; ut in eo sacerdotes sacrificaturi se lavantes inspicerent, et si quid maculatum, vel incompositum invenirent, detergerent et componerent. Nam, ut ait Greg. h. 17. in Evangelia: *Specula mulierum sunt præcepta Dei, in quibus se sanctæ animæ semper aspiciunt, et si quæ in eis sunt fœditatis maculæ, deprehendunt Cogitationum vitia corrigunt, et quasi renitentes vultus velut ex reddita imagine componunt: quia dum præceptis Dominicis solerter intendunt, in eis procul dubio quid in se cœlesti viro placeat, vel quid displiceat, agnoscunt*.

Sicut ergo fœminæ dum se romunt et ornant, studiose se in speculo intuentur, ut omne quod fœdum in facie viderint, eluant, eamque pulchre per omnia componant: ita Christianus debet assidue intueri speculum verbi et legis divinæ, ac juxta eam se totum moresque omnes reformare et exornare Scribit Lud. Vives in S. Aug l. 18. Civit cap. 13 basiliscum sic occidi: circumdant venatores se undique speculis, in quæ cum illa se introspicit, venenati specierum visualium radii ex oculis egressi, vi speculi ad ipsommet reflectuntur, itaque eum inficiunt et enecant: ita peccator scelerum suorum radices in lege Dei intuens et ad se reflectens compunctus interimit illa peccata,

quæ tam fœda et legi Dei repugnantia conspicit, novumque hominem induit. Hoc est quod ait S. Paulus 2. Cor 3. 18 *Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tamquam a Domini spiritu* Nam ut ait S. Aug. 15. Trin c. 6. *Speculantes dixit per speculum videntes* (hoc enim est κατοπτριζόμενοι) *non de specula prospicientes. Transformamur ergo. dicit, de forma in formam mutamur, atque transimus de forma obscura in formam lucidam*; ut scilicet sicut imago Dei, eumque quasi exemplar ad quod creati sumus repræsentemus; dum conformamus nos verbo tum animato et incarnato, puta Christo; tum scripto, præcepto et audito: de eo enim ait Psaltes Ps 118 105 *Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis* Et Prov 6 23 *Mandatum lucerna est, et lex lux, et via vitæ increpatio disciplinæ*. Præclare S. Leo s. 1. de Quadr *Hæc*, ait, *nostri generis est dignitas, si in nobis quasi in quodam speculo divinitatis forma resplendeat* Hinc utilissimum est crebro intueri. legere, vel audire vitam Christi et Sanctorum, quæ est quasi lex viva et speculum animatum, ut ex eo mores nostros corrigamus, vitæque Christi et Sanctorum conformemus. Efficacia enim sunt sanctitatis exempla; quia Sancti fuerunt homines debiles et infirmi, uti sumus nos. et quod illi per gratiam Dei potuerunt, nos quoque possumus.

Nota τὸ *vultum nativitatis suæ*, id est, nativum et genuinum (hunc enim significat Græca vox γενέσεως) significat nos in speculo non intueri imaginem vultus nostri ut vulgus putat, sed ipsummet vultum per speciem non directam, sed reflexam. Aliter ergo videmus rem in speculo, aliter in imagine: quia ad imaginem quasi objectum adæquatum terminatur visio, ex qua mens assurgit ad rem, cujus est imago, imaginandam et contemplandam: in speculo vero imago quæ videtur, non est imago, sed est ipsissima res objecta speculo. visa in eo per sui speciem, a speculo ad oculum videntis reflexam, ita ut visio proxime terminetur ad faciem propriam, illaque sit objectum visus (non imago speculi) in quod ipse immediate per speciem illam reflexam fertur: illa ergo imago visa in speculo non est imago. sed est ipsissima hominis facies, prout per speciem in speculo, et a speculo reflexam videtur. Quare delira fuit Acco anus, quæ in speculo seipsam quasi in imagine intuens, cum ea quasi cum alia muliere colloquebatur, arridebat. innuebatur etc de qua Rhodiginus l 17. c 2. Ferunt et eos qui rapiunt catulum tigris illi insequenti speculum a vitro objicere in quo ipsa se intuens. visa sui in speculo imagine, putans illam esse suum catulum. in eo contemplando hæret. raptoremque cum catulo abire permittit.

Sed audi hanc quæstionem utrimque ventilantem, et definientem nostrum Franc. Aguilonium l. 1. Opticorum proposit. 46 *An imago illa.* inquit. *quæ in speculo cernitur. species sit, an res ipsa? Alii aiunt alii negant Speciem esse his argumentis probari videtur Primo, quia id quod in speculi profunditate oberrat, non tam verum aliquod corpus. quam phantasticum et imaginabile esse potest Unde illud a S Jacobo usurpatum c. 1 Si quis auditor est verbi, et non factor, hic comparabitur viro considerandi vultum nativitatis suæ in speculo, etc. Deinde res vero minime ibi est, ubi idolum apparet. Est ergo hoc aliud a reipsa: at nihil aliud esse potest quam species; ergo quod in speculo cernitur species est, non res vera. Contra non speciem. sed rem ipsam in speculo videri, argumento est, quod phantasia in profunditate speculi immersa apparet: si autem species esset. ea in speculi superficie ubi terminatur, necessario videretur. Non est ergo species; sed res ipsa quam in speculo cernimus. At quomodo res intra speculum videtur, cum ibi non sit? Resp. in omni specierum inflexione rem alio loco. quam revera sit, apparere. Idem est de imagine. sive de* virunculo (unde ab Hebræis vocatur אישון ison) *quam in alterius pupilla cernimus Est enim illa velut a convexo speculo repercussa intuentis simulacrum: cornea enim tunica propter lævorem formas rerum objectarum remittit, at rebus ipsis minores propter sphæricam convexitatem* Sic mystice in verbo et lege Dei non imaginem aliquam. sed ipsissimam Dei voluntatem, Deumque ipsum quasi in speculo intuemur, amplectimur et reveremur.

24 Consideravit enim se, et abiit, et statim oblitus est qualis fuerit.) Hic Romæ vir quidam sollers mihi quæstionem proposuit, an speculum vim aliquam habeat inducendi oblivionem sui potius, quam alterius objecti in eo visi, id enim videtur innuere hic S. Jacobus, Verum nil tale est, nec tale quid significat S Jacobus: speculum enim eodem modo, eadem claritate et efficacitate repræsentat vultum proprium atque alienum: ac proinde tam quis obliviscitur vultus alieni. quam proprii, si eum in speculo dumtaxat inspexerit: sed quia vultum alienum, quem in speculo inspexit. cominus in se sine speculo per speciem directam intueri potest, et sæpe intuetur; hinc magis menti et memoriæ imprimit imaginem ejus, quam proprii. quem in se directe intueri nequit. sed tantum reflexe in speculo Reflexæ enim species refranguntur, ideoque debiliores sunt, et debilius feriunt oculum et mentem quam directæ: unde Apostolus 1. Cor. 13. visionem per speculum vocat obscuram et ænigmaticam: *Videmus*. ait, *nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem* Ita Dion. Carthus *Imago*, ait, *in speculo habet debile esse. et intentionale potius quam reale; ideo debilem facit impressionem. quia modus agendi sequitur modum essendi, ac propterea ex tali impressione sequitur labilis in mente cognitio, indeque facilis oblivio.* Idem docet Aguilonius lib. 1. Optic. prop 46. *Cur*, ait, *adeo debilis figura in speculo ostenditur? Resp. quia repercussione languescit. Unde cum eamdem ex uno speculo in aliud et aliud reflectitur secunda reflexio obscurior est prima, et tertia quam secunda, atque eodem ordine cæteræ.*

Quapropter speculum divini verbi et legis identidem nobis inspiciendum est: ut ejus memoriam in mente renovemus, nutriamus. acuamus, adeoque vivaciter imprimamus, ut voluntatem feriat, compungat et ad opera bona adigat. Hoc significat S. Jacobus cum dicit: *Consideravit enim se. et abiit.* q. d. Obiter et in transitu contemplatus est se in speculo; ideoque abiens et in alia objecta incurrens, *statim oblitus est qualis fuerit*. id est. qualem se viderit in speculo: unde nec maculas eluere, nec incomposita

componere curat. Simili enim modo qui obiter verbum Dei audit, et illico ad negotia terrena resque caducas animum transfert statim obliviscitur et speculi et sui, id est, et legis divinæ et morum suorum, ut eos corrigere et legi divinæ adæquare non curet, præsertim si speculum hoc legis divinæ intuestur non tam utilitatis, quam voluptatis et curiositatis causa, nimirum ut pascat oculos et aures, vana ejus cognitione et eloquentia; non autem ut illam in praxim redigat, vitamque illi conformet. Sic enim curiose multi, viri præsertim (unde solerter ait S. Jacobus, *similis est viro*, non mulieri; hæc enim se aspicit in speculo ut mundet, et ornet) intuentur se in speculo, ut videant an senes appareant, an juvenes; an pulchri, an deformes; an sereni, an morosi et rugosi; uti Claud. l. 1. in Eutropium, de Laide se in speculo contemplante ait:

Seque reformidat speculo damnosa senecta.

et Ovidius lib. Trist.

Flet quoque, ut in speculo rugas aspexit aniles
Tyndaris.

Videre ergo in speculo est proverbium significans videre superficialiter dumtaxat, ita ut penitus rem non perspicias nec ejus intima penetres: unde 1. Cor 13. 12 *Videmus*, ait, *nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*. q. d. Videmus nunc divina per fidem superficialiter, sed in cœlo et visione Dei per speciem intima eorum conspiciemus. Hinc et S. Jacobus visioni in speculo quasi superficiali opponit perspectionem, qua penitus res inspicitur et perspicitur: cum subdit: *Qui autem perspexerit in lege.*

Quocirca apposite Petrus Blesensis serm. 51 ait triplices esse verbi Dei auditores, pigros, activos, contemplativos: primos audire, et contemnere: secundos audire, et auditis obedire: tertios audire et in amplexu obdormire. Primos esse quos hic tangit S. Jacobus, qui nimirum audito verbo Dei cogitantes de morte, judicio et inferno compunguntur; sed mox conversi ad terrenas curas et illecebras, ejus obliviscuntur. Eosdem noster Joannes David in imagin. duodecim speculorum comparat cum iride, quæ solis quoddam est speculum, ut ait Seneca lib. 1. Natur. quæst. c. 4. sed imperfectum et evanidum, quia partes aliquæ nubis sunt crassiores quam ut solem transmittant, aliæ tenuiores quam ut excludant: quo fit ut in iride sit color igneus a sole, cæruleus a nube, cæteri ab utriusque mixtura.

Memorabile est quod scribit Theodor. in Historia SS. Patrum c. 4. de Eusebio Anachoreta spectante arantes in agro. *Cum*, ait, *divinus Ammianus, legisset locum Evangelicum, sciscitaretur autem interpretationem, jussit magnus Eusebius ut repeteret lectionem. Cum is autem dixisset: illis qui arant forte delectatus, minime exaudisti; suis deinceps oculis legem tulit, ut neque campum illum unquam contemplarentur, neque cœlesti pulchritudine et chori astrorum aspectu fruerentur: sed angustissima utens semita, cujus mensuram aiunt fuisse unius palmi, ferente ad oratorium, extra eum deinceps egredi non est passus. Dicunt autem eum plusquam quadraginta annis vixisse post hanc legem. Quin et cum lumbos zona ferrea alligasset, et gravissimum collare colla imposuisset, alio ferro conjunxit zonam collari, quod erat collo impositum, ut hoc modo inclinatus cogeretur assidue in terram despicere.* Has ipse de se exegit pœnas neglectæ auditionis Evangelii.

Moraliter ex speculo et speculante se in eo disca quale sit verbum Dei, ejusque auditor. Primo enim, sicut in speculo videtur, non imago rei, sed res ipsa per speciem non directam, sed reflexam: ita in verbo Dei videtur ipsa Dei voluntas, ipseque Deus uti verbum mentis cernitur in verbo oris; quasi in speculo. Hinc tritum est ænigma speculi apud Symposium:

Nulla mihi certa est, nulla est peregrina figura;
Fulgor inest intus radianti luce coruscus;
Qui nihil ostendit, nisi quidquid viderit ante.

Secundo, specula plana imagines exhibent ipsis rebus æquales, convexa vero minores: utraque quo longius absunt, eo minora reddunt idola uti docet Aquilonius l. 5. Opticor. propos. 56. et seq.

Unde et Plinius lib. 33. cap. 9. *Eadem*, ait, *vi in speculis usu polita crassitudine, paulumque propulsa dilatatur in immensum magnitudo imaginum. Tantum interest, repercussum illum respuat, an accipiat*, etc. *Plurimumque refert concava sint et poculi modo, an depressa, an elata, an averso, an obliqua; supina, an recta, qualitate excipientis figuræ torquente venientes umbras. Nec enim est aliud illa imago, quam digesta claritas materiæ excipientis umbram.*

Pari modo verbum Dei plane, aperte et candide auditum, lectum et ruminatum, Dei voluntatem omnino nobis exhibet, et quasi adæquat. At vero si verbum Dei tumore quodam sapientiæ et eloquentiæ humanæ exornatum fucatumque audias vel leges, minus in eo Deum Deique voluntatem cernes, minusque pios erga eam mentis et voluntatis motus persentisces. Quocirca præcones verbi Dei debent esse sinceri, liberi, nec curare auditorum querelas, juxta illud S. Hier. ad Nepotian. de vita Clericorum: *Neminem specialiter meus sermo pulsavit, generalis de vitiis disputatio est: qui mihi irasci voluerit; ipse de se quod talis sit confitebitur.* Nam, ut ait Clem. Alex. l. 1. Pædag. c. 9. *Sicut speculum non est malum deformi, quod ipsum ostendit, qualis sit: et sicut medicus non est ægroto malus, quod ei febrim annunciet, non enim medicus est causa febris, sed ipse febrim arguit: ita nec is qui reprehendit, ei male vult, qui laborat animo, neque ei delicta adjungit; sed ea quæ adsunt peccata ostendit, ad hoc ut avertat ab hujusmodi studiis.*

Tertio, uti virgines nobiles pulchritudinis et ornatus studiosæ, diu multumque seipsas speculantur in speculo, omnesque nævos et maculas, etiam minimas quas in eo vident, emaculant et extergunt, ac totam faciem, vestes, gestus et motus ad speculum formant et componunt; ita fidelis qui salutis et pulchritudinis animæ suæ studiosus est, has virgines æmulari, imo superare debet, ut assidue se in verbo Dei intueatur moresque et vitam omnem cum lege et voluntate Dei conferat et compenset, idque in dies melius semper et melius.

Quarto, *Specula concava adversa solis radiis facilius accenduntur, quam ullus alius ignis*, ait Plin. l. 2. c. 107. adeo ut stupas, chartam, manum, aliaque opposita adurant et inflamment: ita si humili corde humilem Dei legem, ideoque radios divini ardoris excipientem, diutius et penitius intueamur, ab eodem amore divino accendemur. Nam, ut ait Psaltes Ps. 11. 7. *Eloquia Domini eloquia casta* (sicut) *argentum igne examinatum*, et Ps. 118. 140.

Ignitum eloquium tuum vehementer, et servus tuus dilexit illud.

Quinto, speculorum acies et fulgor menstruis mulieris hebetatur, ait Plinius l. 7 c. 15. ita luxuria et vitiis carnalibus in omnibus offuscatur et quasi hebetatur verbum Dei, ut a luxurioso et carnali vix cerni et cognosci queat. Unde idem Plinius l. 11. c. 37. *Hominum dentibus, ait, quoddam inest virus. Namque et speculi nitorem ex adverso hebetant, et columbarum fœtus implumes necant.* Dentes enim symbolum sunt, gulæ, æque ac dicacitatis, calumniæ et detractionis quibus quasi nubibus verbum Dei obvelatur, ut ægre perspici queat. Porro idem Plin. l. 28. c. 7 remedium assignat, sitque hebetata aspectu specula recipere nitorem, si mullum piscem secum habeant, qui, ut idem ait l. 9. 18. durus est, ut numquam percoqui possit, nisi ferula verberatus; ita duritie et asperitate vitæ superatur gula et libido, ac verbum Dei intuenti pristinus ejus fulgor redditur.

Sexto multum interest quo situ, qualibusve oculis speculum intuearis: aliter enim videbis rem in speculo si ad lævam, vel ad dextram; aliter si directe et æqua distantia illud inspexeris, rursum aliter videbis, si obliquis, limis, aversis, etc. oculis illud intuearis. planeque qualiter speculum inspexeris, taliter illud vicissim se, imo te, tuique imaginem tibi exhibebit. Si accedis, accedit; si recedis, recedit; si transis, transit; si procumbis, procumbit; si irrides, irridet; si irasceris, irascitur; si percutis, repercutit. Ita qualem te Deo Deique verbo exhibes, talem vicissim ille se tibi exhibebit, juxta illud Ps. 17. 26 *Cum sancto sanctus eris*, etc. *et cum perverso perverteris.* Intuere ergo hoc speculum, puta Dei verbum, in eoque Deum ipsum directis fixis et benignis oculis; et ille iisdem vicissim te aspiciet.

Septimo. Plinius l. 33 c. 9. *Specula*, inquit, *optima apud majores fuerunt Brundusina, stanno et ære mixtis: prælata sunt argentea. Primus fecit Praxiteles Magni Pompeii ætate. nuperque credi cœptum certiorem imaginem reddi auro apposito aversis.* Ita optima virtutum et vitiorum specula sunt leges et sententiæ illæ S. Script. quæ instar argenti clare, et instar æris ac stanni fortiter et constanter intonant minas et supplicia, legum violatoribus a Deo decreta. Hisce enim acies mentis repercussa in se reflectitur, humiliatur, compungitur, cum Deo, Deique lege in gratiam redit.

Ita in oraculo et minis Jonæ, quasi in speculo Ninivitæ intuiti sua scelera, pœnituerunt in sacco et cinere vitam mutarunt, excidium a Jona comminatum everterunt, Jonæ 3. Idem fecit David in oraculo Nathan 2 Reg. 12. 13. et Nabuchodonosor in oraculo Danielis c. 2. 46. et Cornelius ad prædicationem S. Petri Actor. 10. 25. Ita Babylas mimus et magus, habensque duas concubinas, adiens Ecclesiam audiensque Evangelium, dicens: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum*, Matth. 3. omnibus sese abdicavit, factusque est monachus ac concubinis ut idem facerent persuasit, teste Joanne Moscho in Prato spirit. c. 32.

Memorabile est quod scribit Sozomen. l. 2. c. 4. et ex eo Baron. Anno inquit. Domini 350. Miles fuit in Persia civitatis cujusdam Episcopus, cumque in ea prædicando nihil proficeret, civitatem execratus inde discessit; quare Sapores urbem obsedit, evertit, et in agrum convertit: ita ultus est Deus neglectum verbi sui et legis Evangelicæ. Simile extat in vita S. Laurentii Justiani Venetiarum Patriarchæ.

In Vitis Patr. l. 2. c. 90. refertur quod cum quidam apud Arsenium quereretur, se verba S. Script. audire sed non capere, nec ex eo fructum percipere, responderit Arsenius: *Fili mi, necesse est ut magno ardore meditationi divinæ doctrinæ insistas: audivi enim a Patribus, quod serpentum incantatores verba quibus serpentes effascinant, non intelligunt; serpentes autem audientes verba, ea intelligunt, eorum vim percipiunt, eisque obediunt. Idem et nobis faciendum est: etiamsi virtutem et efficaciam sacrarum litterarum plane non intelligamus, attamen virtutem verborum diaboli percipiunt, et fugantur.*

Ita S. Chrysantus assidue legens sacros libros in iisque sese intuens, et fidelis et sanctus et Martyr effectus est, uti habet ejus vita apud Surium die 25. Octob. c. 2.

Ita S. Antonius audiens in Ecclesia: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo:* atque hoc speculum jugiter intuens, ad illud totam vitam conformavit, teste S. Athanas. Idem de S. Francisco scribit S. Bonaventura. Nam ut ait S. Paulus 2 Timoth. 3. 16 *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.*

Denique in hoc verbi Dei speculo assidue et ardenter speculantes et excolentes se S. Laurentius, Vincentius, Cæcilia (quæ assidue Evangelium gestabat in pectore) Agnes, August. Basil. Gregor. Chrysost. omnesque sancti Doctores, Martyres, Virgines, Confessores ad heroica martyrii, virginitatis, religionis contemptus mundi, cæterarumque virtutum opera sese exstimulantes tanti evaserunt, quantos eos legimus et suspicimus. De hisce respectu nostri vere dixeris illud Plauti in Mostell. *Quid opus speculo tibi, quæ tute speculo speculum es maximum.* eis enim speculo legis non erat opus, qui nobis ejusdem viva facti sunt specula.

25 Qui autem perspexerit,] intus, usque ad medullas, ait Hugo. Tigurina, *Qui autem prospexerit* Græce enim est παρακύψας id est, qui fixis intentisque oculis incumbens penitus introspexerit: opponit hunc ei, qui obiter et leviter se consideravit in speculo, et abiit, ideoque oblitus est qualis fuerit, et quid in se corrigere debeat. παρακύπτειν enim est inclinato capite, et collo curvato pronoque corpore, intento vultu et oculis in obliquum aspicere, uti faciunt, qui per fenestram proni et procumbantes transversis oculis venientes euntesque curiose observant. Unde proverbium: περὶ ὄνου παρακύψεως, de asino qui cum ab agasone neglectim ageretur, in transitu caput in tabernam vel officinam inseruit, et vasa evertit. Ita Budæus in Comment. linguæ Græcæ. Sensus ergo est, q. d. Qui non obiter, sed studiose; non negligenter, sed attente; non confuse, sed accurate quasi totus incumbens in speculum legis Christi, in illudque oculos obliquans et retorquens, illud introspexerit, exploraverit, vimque ejus et efficaciam penetrarit, hic id quod vidit in opus conferet, facietque quod lex

docet et jubet; itaque in facto suo beatus erit. Quo circa minus recte OEcum. παρακύψας, vertit *qui transpexerit et quasi in transitu aspexerit*: licet enim Græcum παρὰ aliquando significet *trans, obiter, cursim*, tamen hic non transitum, sed fixam contemplationem significat, opponitur enim obiter consideranti, et abeunti. Significat ergo *transpicere*, id est, ad fundum usque inspicere, sicut faciunt qui toti incumbunt speculo, vel alteri rei inspiciendæ.

In legem perfectam,] in legem Evangelicam: hæc enim perfecta est, cum Mosaica fuerit imperfecta, quia perfecta vitæ et virtutis dat non tantum documenta et præcepta, sed et auxilia gratiæ, eaque copiosa et efficacia. Vide 2. Cor. 3. Unde Christus ait Matth. 5. 17. *Non veni legem solvere, sed adimplere*. Quin et Cicero graviter incusat Clodium orat. Pro domo sua, quod in sua domo, quam libertati consecraverat, libertatem effigians effigiasset simulacrum meretricis. Qui enim meretrici et voluptatibus indulget, non liber est, sed servus: maximis enim hostibus, et impotentissimis dominis servit. Aliqui legunt *in legem perfectæ libertatis*; verum Græca legunt τέλειον et Romana *perfectam*; sic et Syrus.

Libertatis] q. d. Lex Evangelica et perfecta, est lex libertatis, non servitutis, ut fuit vetus, Galat. 4. 24. Porro libertas hæc non est a lege, quasi Evangelium faciat Christianos liberos ab observatione mandatorum ut nulla lege teneantur, sed perpetrare possint quidquid lubet, uti docent Lutherus et Libertini: si enim in Evangelio est lex, eaque perfecta; ergo et subjectos obligat et a Christianis servanda est, uti docet Christus Matth. 5. Nam Christus venit in mundum, non tantum ut ejus esset redemptor, sed etiam ut esset legislator novæ legis, uti contra Lutherum definit Concil. Trident. sess. 6. can. 19. 20. et 22.

Libertas ergo hæc legis Evangelicæ quam attulit Christus, Primo, est a lege veteri, puta a præceptis judicialibus et cæremonialibus Pentateuchi: illis enim exolvit et liberavit nos Christus, non autem lege Decalogi: hæc enim obligat Christianos, non quatenus lata est per Mosen; sed quatenus est lex naturæ sancita a Deo, et renovata per Christum, Matth. 5. Secundo, est libertas a peccato, et a potestate dæmonis, et inferni, Rom. 6. 20. *Sola (enim) apud Deum libertas est, non servire peccatis*, ait S. Hier. ad Celantiam.

Tertio, est libertas a coactione et metu, ut legem impleamus non ex timore vindictæ, sed ex amore justitiæ, juxta illud 2. Corinth. 3. 17. *Ubi spiritus Domini, ibi libertas*: et 1. Tim. 1. 9. *Lex justo non est posita*. Christiani enim non sunt servi, uti Judæi, sed filii; non sub spiritu servitutis in timore, sed sub spiritu adoptionis in amore, Galat. 4. 5. Sic olim Stoici, et Cicero Paradoxo 5. censuerunt, *solum sapientem esse liberum, et omnem stultum servum*; quia sapiens sequens rationem, legem facit facile, libere ac libenter; cæteri vero difficulter invita et coacta. Ita Seneca de Vita beata c. 15. *In regno*, ait, *nati sumus: Deo parere libertas est*. Et Ovidius. l. 1. Metam. auream mundi ætatem ita pingit:

——Quæ vindice nullo
Sponte sua, sine lege fidem rectumque colebat:

Divinius S. August. libr. de Continentia: c. 3. *Non sumus*, ait, *sub lege bonum quidem jubente, non tamen dante; sed sumus sub gratia, quæ id quod lex jubet faciens nos amare, potest liberis imperare*. Idem tract. 41. in Joannem: *Noli libertate abuti ad libere peccandum, sed utere ad non peccandum: erit enim voluntas tua libera, si fuerit pia. eris liber, si fueris servus, liber peccati, servus justitiæ*.

Quarto, in resurrectione erit libertas a morte, omnique miseria. Vide dicta Rom. 6. 20. ubi ex S. Bernardo triplicem assignavi libertatem, scilicet naturæ, gratiæ et gloriæ. Præclare S. Agatha tyranno exprobranti: *Nonne te pudet nobili genere natam, humilem et servilem Christianorum vitam agere?* respondit. *Multo præstantior est Christiana humilitas et servitus, regum opibus ac superbia*. Nam, ut ait S. Aug. l. de Quantitate animæ c. 34. *Ille ab omnibus liberat, cui servire omnibus utilissimum est, et in cujus servitio, placere perfecta, sola libertas est*. Ille est Christus.

Ex adverso infideles et carnales non ingenui sunt, sed suarum cupiditatum servi, imo mancipia. Ita libertas libertate perit, adeoque summa est servitus; libertas summa sicut summum jus summa est injuria, et summa sapientia summa est insipientia: quia in ea tot servitur tyrannis, quot cupidinibus.

Et permanserit in ea,] eam assidua contemplando, meditando et opere exercendo. Hoc enim in Scriptura significat *manere in lege*, in Deo, in Christo, nimirum jugiter meditari et facere ea, quæ lex, Deus et Christus jubent; uti explicat Moses Deuter. 6. 7. Sic ait Christus Joannis 15. 7. *Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis petetis, et fiet vobis*. Et Moses Deut. 27. 26. *Maledictus qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec eos opere perficit*. Et S. Joan. ep. 1. c. 2. 6. *Qui dicit se in ipso manere, debet sicut ille ambulavit, et ipse ambulare*. Lex enim est quasi anima, quæ hominem, in quo manet, quasi informat, et animat, agitque ad omne bonum quod lex præscribit, opere perficiendum. Unde subdit S. Jacobus.

Non auditor obliviosus] Græce ἐπιλησμονῆς, id est *oblivionis*, qui scilicet ea quæ audivit, tradat oblivioni. Syrus, *non est auditor, qui audiat, et obliviscatur*; sicut lupi cognominati cervarii, prædæ oblatæ obliviscuntur, aliamque quærunt, teste Solino in Polyhist. c. 18. *Et lynces tergum respicientes non meminerunt priorum, et mens perdit quod oculi videre desierint*, ait S. Hier. ep. 44. ad Chrysogon.

Hic beatus in facto (ἐν ποιήσει, id est, *in factione et operatione*) suo erit.] q. d. Beatus erit non in contemplatione, sed in facto, praxi et exercitio legis; *beatus*, inquam, beatitudine viæ, quæ recta ducit et perducit ad beatitudinem patriæ. Hinc liquet beatitudinem nostram in hac vita consistere in faciendo ad adimplenda lege Dei: hæc enim est justitia nostra, ex adverso miserum et infelicem esse peccatorem, qui violat legem Dei, adeoque infelicitatem hujus vitæ consistere in transgressione legis Dei; quia parit offensam Dei, quæ ducit ad æternam damnationem, ubi est omnis miseria et infelicitas.

Ad hoc factum et factorem legis spectat quod legimus in vita (apud Surium die 23. Aprilis) S. Ægidii (qui fuit socius S. Francisci) viri raræ sanctitatis

et valde illuminati a Deo. Nam S. Ægidius audiens dominum vineæ vinitores suos objurgantem, iisque dicentem Italice *fate fate, et non parlate*: *Audite*, ait, *concionatores quid iste vir dicat: facessunt verba, et manus operi admovete. Concionamini opere potius, quam verbo. Si enim totam terram possideres, nec tamen eam coleres, quid fructus ex ea perciperes? Certe nihil. Ex adverso si parvum haberes agellum, eumque diligenter excoleres: multum inde fructus pro te tuisque perciperes. Sic pariter scientia legis divinæ et cujuslibet rei, licet eximia, nihil tibi conferet, si eam per opera non excolas*; sin illa exigua sit, sed operibus excolatur, magnam meritorum et gloriæ messem producet.

26. Si quis autem putat se religiosum esse (Syrus *servire Deo*: Græcum θρησκὸς et religiosum et generosum, nobilemque significat) non refrænans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana est religio.| Etsi non sit necesse omnes epistolæ sententias inter se connectere: sæpe enim sunt disparatæ, et more Hebræo disparata dant monita; tamen hac sententia respicit S. Jacobus et confirmat id quod dixit v. 19. *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum*. Rursum immediate ante dixerat factorem operis beatum esse: factori autem repugnat loquax, qui non refrænat linguam suam. Hujus enim anima occupatur in lingua, et defluit in verba, ut manum deserat, ut opera negligat: sicut videmus loquaces parum operari. Alios vero, ait OEcum., videmus de factis suis gloriari, et vane se jactare, qui laudem operis hac jactantia perdunt, eo quod non refrænant linguam: alios vero etiam probos, et in bonis operibus assiduos sentimus subinde garrulos, et pronos ad censendum, detrahendum, maledicendum, ait Beda. Hos monet hic Jacobus, ut linguam refrænent. Denique commendarat Jacobus factorem legis: nunc ostendit quis sit factor legis nimirum religiosus, qui refrænat linguam. *Religio* enim juxta nonnullos, a lege puta a *relegenda lege*, dicitur: sita enim est in observatione legis divinæ. Ostendit ergo Jacobus Dei legem, cultum et religionem in omnibus quidem mandatis, sed præsertim in tribus cerni, nimirum primo, in moderanda lingua: secundo, in visitatione pupillorum et viduarum; tertio, in custodiendo se immaculatum ab hoc sæculo.

Nota *Religiosum* nonnulli accipiunt stricte pro eo qui studens perfectioni, arcte per vota se Deo religavit et obstrinxit: hunc enim hodie vulgus religiosum vocat; hujus enim proprium est silentium, non colloquium, ait Gillebertus Abbas ser. 7. in Cant. qui extat inter opera S. Bernardi. Ita explicant Auct. sermonum ad Fratres in eremo (qui falso tribuuntur S. Aug.) s. 3. Hugo, Thomas Anglicus, Dion. Carthusianus, et alii. Sane religiosorum horum præ cæteris est frænare linguam, adeoque irreligiosus videtur, qui eam frænare nescit. Verum S. Jacobus generalius accipit nomen religiosi pro quovis fideli qui Deum colit: ac primævi Christiani inter Gentes videbantur religiosi; imo vere erant religiosi, uti ostendi Act. 5. 2. Quare plane decebat eos pauca, prudenter pieque loqui, ut et Christianos et Gentes ædificarent; ac ad fidem Christi allicerent. Unde S. Cyrill. l. 3. in Joan. c. 26. pro *religiosus* legit *fidelis*. Ait enim: *Si quis in vobis fidelis videtur, qui non refrænat linguam*, etc.

Non refrænans linguam.| Significat Jacobus linguam esse quasi equum indomitum et effrænem, qui nisi fræno frænetur a sessore, puta a ratione, eum agat in præceps ut ruat in exitium. Juxta illud Theophrasti apud Laertium l. 5. *Magis credendum infræni equo, quam verbo incomposito*. Quocirca sapienter monet Eccles. c. 28. 29. *Aurum tuum*, ait, *et argentum tuum confla, et verbis tuis facito stateram, et frænos ori tuo rectos, et attende ne forte labaris in lingua, et cadas in conspectu inimicorum insidiantium tibi, et sit casus tuus insanabilis in mortem*. Vide S. Thom. in s. Dominicæ 4. post Pascha, ubi hanc Jacobi sententiam egregie pertractat, ostendens quæ damna ex effræni, quæ commoda ex frænata lingua consequantur. Porro frænum linguæ est mens et ratio, cujus proinde hoc est ænigma apud Symposium:

Lex bona dicendi, lex sum quoque dura tacendi,
Vis avidæ linguæ finis, sine fine loquendi,
Ipsa fluens, dum verba fluunt, ut lingua quiescat.

Sed seducens cor suum., Syrus, מטעא *mate*, id est, *errare faciens sibi cor suum*. Aliqui vertunt, *fornicans*; alii, *idololatrans*, quasi loquax et garrulus fornicetur cum lingua sua, eamque colat quasi idolum: sicut gulosus palatum colit quasi idolum, libidinosus ventrem, superbus sui æstimationem, avarus pecuniam. Radix enim תעה vel תעא *taa* chaldaice, syriace et arabice significat *errare*, et per metaphoram *fornicari*; inde per aliam metaphoram *idola colere*, summus enim error in carnalibus est fornicatio, in spiritualibus idololatria. Verum primus sensus est genuinus: nam Græcum ἄκακον, et Latinum *seducens*, proprie idem est quod errare faciens, decipiens, seducens; quia garrulus non tam alium decipit quam seipsum: nam per loquacitatem seipsum a vera salutis, virtutis et quietis pacisque via avertit, ac inducit in multas lites, rixas, pericula corporis et animæ, mortemque præsentem et æternam.

Secundo, *seducens cor suum*, id est, ex φιλαυτία et nimio sui amore sibi persuadens se religiosum esse, licet petulans sit, garrulus et maledicus. Intendit S. Jacobus digitum ad fontem, unde fluit petulantia linguæ, nempe ad cor seductum. Qui enim aberrare sinit cor suum, ut vertit hic Tigurina, hujus linguæ nunquam rationis frænum injicitur: *Ex abundantia enim cordis os loquitur*. Matth. 12. 34. Quare si verba non expenduntur, aberrante corde, ruent cæco impetu sine fræno. Sapienter enim scribit Gellius l. 1. c. 15. garrulorum orationem in ore nasci, non in pectore. Contra Homerus Ulyssem virum sapienti facundia præditum vocem mittere ait non ex ore, sed ex pectore. Quæ Gellii sententia valde illustrat illud Eccli. 21. 18. *Labia imprudentium stulta narrabunt: verba autem prudentium statera ponderabuntur. In ore fatuorum cor illorum, et in corde sapientium os illorum*. Prudentes nimirum de corde suo proferunt eloquia, Job 8. 10. *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum*, Lucæ 6. 45. Stulti contra impræmeditata effundunt verba: Ps. 51. 2. *Tota die injustitiam cogitavit lingua tua*. Recte Origenes apud Agellium ibi: *Cor fatuorum*, ait, *in superficie situm est*, non *in profundo: ad labia exilit*.

Hujus vana est religio.| Syrus, *hujus vanum est obsequium*, vel *vana servitus*. *Religio* ergo hic significat tum virtutem religionis, qua Deo debitum cul-

tum deferimus, quæ prima est inter mortales virtutes sicut caritas prima est inter theologicas, tum professionem christianismi: hæc enim vocatur religio Christiana, quia Deum vera religione, veroque sacrorum cultu colit. Nam ut ait Lactant. l. 4. Divin. institut. c. 28. *Hac conditione gignimur ut generanti Deo justa et debita obsequia præbeamus, hunc solum noverimus: hunc sequamur: hoc vinculo pietatis obstricti Deo et religati sumus. Unde ipsa religio nomen accepit. Et ut id dicimus, nomen religionis a vinculo pietatis esse deductum, quod hominem sibi Deus religaverit, et pietate constrinxerit: quia nos servire ei ut domino, obsequi ut parenti necesse est.* Idem asserit S. August. l. de Vera religione c. 55. Sensus ergo Jacobi est q. d. Loquax frustra se Christianum esse profitetur; frustra se religiosum, id est, Deum timentem et colentem, jactitat: inanis est ejus professio, inanis religionis Christianæ nomen præ se fert, cum totam virtutum structuram dejiciat garrulitas, at vana injustaque loquela: nihil enim ita Christianos et Christianam religionem apud Gentiles commendabat atque moderatio pietasque verborum. Unde S. Hier. ad Marcellam de Asella ait: *Habebat silentium loquens*, quasi silendo magis suam sanctitatem, quam loquendo explicaret.

Causam dat S. Greg. 7. Mor. 7. citans explicansque hunc Jacobi locum: *Aquæ more*, ait, *se habet humana mens. Sicut enim detenta aqua sursum elevatur; sic humana mens circumclusa ad superiora colligitur, et relaxata deperit; quia se per infima inutiliter spargit. Quot enim supervacuis verbis a silentii sui censura dissipatur, quasi tot rivis extra se ducitur; unde et redire interius ad sui cognitionem non sufficit, quia per multiloquium exterius expansa, vim intimæ considerationis amittit; unde scriptum est* Proverb. 25. *Sicut urbs, patens absque murorum ambitu, ita vir, qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum. Quia enim murum silentii non habet, patet inimici jaculis civitas mentis, et cum se per verba extra semetipsam ejicit, apertam se adversario exhibet: quam tanto ille sine labore superat, quanto et hæc eadem quæ vincitur contra semetipsam per multiloquium pugnat.* Hoc est quod ait Isaias c. 32. 17. *Et erit cultus justitiæ silentium.* Vide ibi dicta. Et Cantic. 2. laudatur sponsa a taciturnitate. *Labia*, ait, *tua sicut vitta coccinea*, scilicet non loquendo disjuncta et divisa sunt, sed silendo conjuncta et nodata instar vittæ. Præclare id in sacerdote præ cæteris requirens Nazianzen. orat. de silentio Quadrag. *Providendum est*, ait, *ne quam sonum edamus, qui a Dei laude discrepet. Equidem ipsa puris sacrificiis; quibus magnum illum regem mortalibus concilio, puram linguam servabo: neque enim committam, ut ab aliena lingua fœda atque obscœna mente vivificum illud sacrificium purissimum Deo mittam.*

Nota *Religio* proprie idem est, quod cultus Dei. *Religio*, ait S. Aug. l. 83. quæst. 31, *est quæ superioris cujusdam naturæ quam divinam vocant, curam ceremoniamque affert.* Vide eumdem l. 10. de Civit. 1. Religio enim est virtus qua Deum ut creatorem, dominum et patrem rite colimus, eique debitum honorem deferimus, tum interius per adorationem, invocationem, reverentiam, etc. tum exterius per vota, sacrificia, genuflexiones, hymnos, etc. Religionis initium et fundamentum est fides, quia enim fide cognoscimus verum Deum, hinc eum ut talem religione colimus. Unde S. Cyrillus l. 3. in Joan. c. 23. legit: *Hujus inanis est fides*. Nam ut ait Trismegistus: *Religio est notitia Dei*. Et D. Thom. Opusc. 49. c. 4. ait primum vinculum, quo Deo ligatur homo, esse fidem. Et Lactant. l. 4. de Vera sapientia c. 4. *Sapientia*, ait, *præcedit, religio sequitur, quia prius est Deum scire, consequenter colere.* Unde religio subinde vocatur pietas, et religiosi vocantur εὐσεβεῖς, id est *pii*, ut patet Act. 2. 5. et c. 10. v. 2. Huc spectat religionis etymon, ut dicatur a religando, sicut jam dixi; per eam enim nos religamus et obstringimus Deo, ut auctori omnis tum naturæ, tum gratiæ et gloriæ.

Hinc Secundo, religio extendit se ad legem Dei, et religiosi vocantur, qui studiose Dei leges omnes observant: religio enim includit Dei timorem et reverentiam. Timor imperat, et cogit nos servare ejus leges et præcepta. Unde in Scriptura viri religiosi vocantur timentes Deum juxta illud: *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis*, Ps. 111. 1. Qui enim Deum honorat et reveretur, utique satagit ut ejus voluntatem et legem impleat. Hinc de personis religiosis, Zacharia et Elisabeth, dicitur quod erant *incedentes in omnibus mandatis Domini sine querela*. Lucæ 1. 6. Huc spectat etymon religionis quod affert Cicero l. 2. de Natura deorum, ut dicatur a relegendo, quia religiosus assidue legit et relegit leges Dei. Hoc est quod ait Sapiens Eccles. 12. 13. *Deum time, et mandata ejus observa, hoc est enim omnis homo.* Ita dicimus *religionem injicere*, id est scrupulum conscientiæ; *aliquid esse religioni*, id est, debito conscientiæ, ac curæ ne Deum offendat. Sic officium ad quod tenemur, vocatur religio. Unde Cicero actione 4. in Verrem: *Ego*, ait, *quos adhuc magistratus mihi populus Romanus mandavit, ita accepi, ut me omnium officiorum religione obstringi arbitrarer.* Ita Franc. Suarez l. 1. de Religione c. 1.

Hinc tertio, *religio* vocatur ipsa professio fidei, legis et cultus Dei: unde religio Christi vocatur christianismus: et professio Christiana. Nam, ut ait S. Aug. l. 8. Civit. c. 17. *Religionis summa est imitari quem colis.* Et S. Hier. in c. 9. Amos, ait religionem homines quasi in unum colligare gregem; ac propterea justorum, seu electorum fasciculum appellari, quia una Domini religione constrictus est. Unde et ipsa religio a religando, et in fascem Domini vinciendo nomen accepit.

Quarto, *religio* vocatur excellentia religionis, qua quis totum se Deo alligat et obstringit, uti faciunt Religiosi per tria vota. Hi enim dicti sunt Religiosi a religendo, et ab eligendo eligentes, et a diligendo diligentes, et intelligendo intelligentes, ut ait Cicero lib. 2. de Natura deorum. Et Isidorus: Religio, inquit, dicitur a religendo, id est eligendo, ut religio dicatur quasi eligio. religiosi ergo dicuntur ab eligendo, quasi reeligentes Deum fontem beatitudinis omnisque boni, quam per peccatum amiseramus negligentes, inquit S. August. lib. 10. Civit. cap. 4. Hinc rursum Gellius lib. 4. c. 9. religionem dici censet a relinquendo, ut religiosum sit id quod propter sanctitatem relictum et remotum et sepositum est, uti sunt religiosi, et claustrales. Verius ta-

men etymon est, ut religio dicatur a religando, quia nos religat Deo, unde Religiosi vocantur quasi Deo religati. Ita S. Aug. Lactant. et alii, ac S. Thomas opusc. 19 Contra Impugn. Relig. cap. 1.

Loquacis ergo, qui linguam non refrænat, vana est religio quadruplex jam recensita.

Prima, quia ostendit se Deum non colere, nec magni facere: tum quia in ejus præsentia, et ab eo audiri se sciens non veretur, nec verecundatur loqui ea, quæ Deo displicent; tum quia ore, quod Deus ei dedit ad sui cultum et laudem, abutitur ad vana, turpia, maledica, etc. *Lingua enim nobis a Deo data est quasi organum religionis*, ut sit *cithara et plectrum laudis divinæ*.

Secunda, quia loquax religionem, id est, legem Dei, crebro multisque modis violat, mentiendo, detrahendo, irritando, jurando, etc. Rursum religionem, id est, studiosam et anxiam curam servandæ legis divinæ habere nequit, qui religiose, id est studiose linguam non frænat, ne leges divinas violet, Deumque offendat.

Tertia, quia loquax sua garrulitate dedecorat et infamat religionem Christianam, ut infideles dicant: Impossibile est hunc Christianum (et consequenter cæteros) esse religiosum. Deique cultorem modestum, et mente compositum, qui in verbis tam est effusus et incompositus. Unde S. Petrus Damiani s. de Spiritu S. scribit vaniloquio non tantum animam sauciari, sed et ipsam honestæ vitæ rationem, quæ hominem Deo junxit, evacuari. Quin et S. Petrus apud Clementem epist. 1 ad Jacobum hunc nostrum, asserit S. Petrum crebro prædicasse Christianis, ut studiose os et linguam custodirent et moderarentur. Ex lingua enim quasi ex porta conspicimus quis in domo, puta in mente, habitet, an sanctitas vel vanitas, an Deus vel diabolus. Sicut enim modestia corporis, præsertim linguæ, arguit et indicat modestiam animi, ex qua illa quasi ex fonte promanat et resultat, ita ex adverso immodestia et intemperantia linguæ index est et effectus immodestiæ, et intemperantiæ animi.

Quarta, quia loquacitas signum est animi vagi, dissoluti, improvidi, irreligiosi: qui enim linguam non frænat, quomodo frænabit iram, curiositatem, gulam, superbiam, aliaque potentissima vitia? Quamobrem S. Hieron. (vel quisquis est auctor, certe non est S. Hieron.) in Regula jubet monachos crebro relegere hanc S. Jacobi sententiam: religionem enim sanctam non posse esse in loquacibus, qui linguæ moderari nequeunt, nam *mors et vita in manu linguæ*, Prov. 18. 21. Quocirca S. Bern. s. 1 de mutatione aquæ, silentium vocat custodem religionis, in eoque sitam esse fortitudinem Religiosorum, sicut Samsonis fortitudo sita erat in capillis. Hinc et in Ordinibus pene omnibus arcte, et sub gravibus pœnis præcipitur silentium: et qui monasteria reformare volunt, primum curant restitui silentium. Sane S. P. N. Ignat. fundator Societatis nostræ, dictitabat: Vis nosse, an in aliquo Ordine vigeat religiosa disciplina? aspice an in eo rite hæc tria serventur, nimirum silentium, clausura et munditles. Si enim hæc tria repereris, scito vigere in eo disciplinam: si non, scito eam languere.

Vere S. Bern. (vel quisquis est auctor) tract. de Passione Domini, c. 27. *Religa*, ait, *linguam tuam, si vis esse religiosus: quia sine linguæ religatione religio vana est.* Et mox: *Sciunt homines spirituales, qui hoc experti sunt, quantum auferat devotionis, quantum afferat dissolutionis intrinsecus, frequens linguæ resolutio. Nam sicut fornax, cujus os semper apertum est, non potest in se retinere fervorem; sic nec cor devotionis in se gratiam poterit conservare, cujus os non fuerit janua silentii reclusum. Claudamus igitur os nostrum, ut eum devotionis fervore Christum devotionis largitorem in ferventi affectu possimus conservare.* Et Paulo post: *O quam bonum et jucundum est tecum o dulcissime Jesu, habitare in unum; tecum colloqui, tibi revelare causam animæ nostræ, tuæque consolationis responso perfrui.*

27. RELIGIO MUNDA.] Alludit S. Jacobus tum ad Judæos quorum ipse erat Episcopus, qui suam religionem et munditiem collocabant in ceremoniis et purificationibus legalibus, tum ad Gentiles qui religiosus se putabant, si colerent multitudinem deorum nefandis sacrificiis et ritibus. Opponit ergo religionem mundam Christianorum vanæ et immundæ religioni Judæorum æque ac impiæ superstitioni Paganorum, Saracenorum et hæreticorum: videtur enim Jacobus in spiritu prævidisse, et taxasse impuras religiones et ritus Gnosticorum et Carpocratianorum, qui in suis cœtibus incestu, infandoque concubitu sese inquinabant teste Eusebio l. 4. c. 7. et Ophitarum, qui Eucharistiam suam consecrabant contactu serpentis; hunc enim credebant esse Christum, teste S. August. hæres. 6 et 17. Sic hodie Lutheri et Calvini impura est religio, qua damnant Ecclesiæ jejunia, leges et vota; ac monachos incitant, imo cogunt ad sacrilegas nuptias. Sensus ergo est, q. d. Judæi suæ religionis munditiem collocant in multis lustrationibus; Pagani in multis multorum deorum victimis; hæretici in impuris sui cerebri figmentis et turpitudinibus; Saraceni nunc in cultu Luciferi, postea Mahumeti, etc. At vero munda et immaculata religio et pietas Christi et Christianorum maxime cernitur et consistit in misericordia, et charitate: nimirum in visitando pupillos et viduas, ac immaculatum se conservando ab hoc sæculo. Munda enim est visitatio pupillorum: quia hoc est opus puræ misericordiæ et charitatis, cum a pupillis nihil lucri, gratiæ, honoris aut mercedis speretur, unde et Deus et angeli et homines hoc opus pietatis ut purum et mundum, dilaudant et celebrant.

Nota Primo *Religio* hic quatuor modis paulo ante dictis accipi potest, q. d. Et cultus Dei, et lex charitatis et professio Christiana, et excellens religio consistit maxime in visitandis pupillis, ac in immaculata conscientia. Propria tamen religio significat cultum Dei: hic enim græce vocatur θρησκεία (heb. עבודה *abodu*, id est servitus, cultura, opus, ministerium) a Thracibus quod hi cæteris religiosiores cœperint certo sacroque ritu, institutore Orpheo, colere Deum. Ita Suidas. θρησκεία, inquit, *est latria, idemque cultus et Dei obsequium et deorum veneratio. Narrant enim Orpheum Thracem primum arte quadam mysteria Græcorum tradidisse, et cultum deorum* θρησκείαν *nominasse, quod Thracum esset inventum.*

Possit denique *religio* hic sumi pro pietate. Sic enim viros pios vocamus religiosos; pietas autem est

pius affectus non tantum erga Deum sed et erga homines præsertim miseros et afflictos. unde Hebr. חסד *chesed* pietatem et misericordiam significat, ac חסיד *chasid* vocatur vir pius et misericors. Hæc enim duo conjuncta sunt: qui enim pius est in Deum, pius quoque est et misericors in proximum: sicut qui amat Deum; amat et proximum propter Deum.

Nota Secundo. Virtutis religionis actus proprius et elicitus est colere et honorare Deum, tum interna mentis submissione et reverentia, tum externa, puta adoratione, victimis, hymnis, votis, juramentis etc. Actus vero a religionis virtute imperatus est, visitare pauperes, jejunare, mortificare carnem, etc. in honorem Dei et Sanctorum. Poterat ergo S. Jacobus dicere: Religio munda est, orare, psallere, vovere, peregrinari Hierosolymam, Romam, Compostellam, etc. hi enim sunt actus religionis eliciti. Poterat quoque dicere Religio munda est abstinere carne, vino, gestare cilicium, jejunare, etc. Sed maluit dicere: Religio munda est visitare pupillos et viduas: quia hoc opus maxime tunc, ut mox ostendam, necessarium erat, Deoque gratissimum, et summæ ædificationis apud infideles; adeo ut multi propter Christianorum charitatem et misericordiam ad Christi fidem se converterent: alioqui visitare pupillos propria est actus misericordiæ, ab ea enim elicitur: sed a religione, ut dixi, imperatur. Perperam ergo hæretici hunc locum intorquent contra monachos solitarios, qui pupillos non visitant: religio enim est multiplex, multasque species complectitur, adeoque religio monachorum est vera, et propria dicta. Ipsi enim toti sunt in Deo adorando, meditando, laudando, sequunturque sortem Magdalenæ, quam Christus laudavit, et prætulit Marthæ Lucæ 10. 42. unde suis meritis et precibus sustentant Ecclesiam, itaque magis prosunt viduis, quam divites suis eleemosynis: ut merito de iis dixerit Ruffinus præfat. in Vitas Patr. *Quis dubitet stare mundum precibus Sanctorum?*

Munda.] scilicet parit hos effectus, visitare pupillos, et immaculatum se conservare ab hoc sæculo. Aut q. d. Religio munda est, si visitet pupillos, et immaculatum se custodiat.

Apud Deum et Patrem.] Syrus, *apud Deum Patrem*. Idem enim est *Deus* et *Pater*; Deus enim est *pater*, id est creator, gubernator, conservator, et provisor omnium, q. d. Apud Deum qui et pater noster est. Aliqui tamen, ut Dyon. Carthus. hæc distinguunt, et per *Deum* accipiunt vel S. Trinitatem, vel Deum Filium, et per *Patrem* Deum Patrem, q. d. Apud S. Trinitatem et Deum Filium, qui ut Verbum omnia videt, et apud Deum Patrem, qui ut Pater omnibus, etiam miseris, quasi filiis suis consulit, religio munda censetur, magni fit et honoratur, visitare pupillos, etc.

Visitare pupillos.] Visitare per metalepsim significat visitando consolari, consulere, juvare, pascere: hæc enim omnia significat Hebr. פקד *pacad*, id est *visitare*: Hebræus enim S. Jacobus hebraizat; imo pauper qui pascere nequit, visitando solatur pupillum, juxta vetus proverbium: *Farre litat qui thure non potest*. Græce est ἐπισκέπτεσθαι, id est, *providere*, prospicere; Syrus *curare*, et pro virili sublevare. Inde apud Gentiles *Episcopi* vocabantur magistratus, quibus incumbebat reipubl. providere de frumento et annona, ut dixi Actor. 1. 20

Nominat præ cæteris pauperibus et miseris pupilles et viduas, quia in prima illa Judæorum et Gentilium persecutione multi viri Christiani partim occidebantur, partim in exilium aut carceres tradebantur: ac plerique bonis privabantur uti dixi Act. 8. 1. Hi ergo filios relinquebant pupillos, et uxores viduas. Horum derelictorum curam suscepit S. Jacobus quasi eorum Episcopus, ideoque eos Christianorum charitati commendat, quasi Martyrum vel Confessorum filios, sed pupillos; aut uxores, sed jam viduas. Jam enim cessarat illa communio et distributio bonorum Ecclesiæ, de qua dixi Act. 6. et 3. Creverat enim numerus Christianorum ad plurima millia, inter quæ impossibilis erat hæc vita communis. Adde, bonorum communio tantum Hierosolymæ fuit recepta in primo paucorum Christianorum fervore, non vero in cæteris Ecclesiis et urbibus, uti dixi Actor. 5. 2. Quare cum pupilli et viduæ nullos adhuc haberent curatores, tutelam eorum hic suscipit et Christianis commendat S. Jacobus. Ita S. Lucia, ut habet ejus vita, cum opes suas in pauperes, viduas et pupillos distribuisset; easque sponsus per Paschasium præfectum reposceret, respondit: *Sacrificium vivum et immaculatum apud Deum et Patrem hoc est, visitare viduas et orphanos in tribulatione eorum: et quia nihil superest, offero meipsam in sacrificium Deo hostiam viventem*, nimirum per martyrium, quod ipsa paulo post heroice subiit.

Ultimis hisce sæculis in hac virtute eminuit S. Ivo, quem proinde ejus merito Clemens VI. Pont. retulit in Sanctorum numerum anno Domini 1347. die 29. Maii. De eo enim sic inter alia scribit auctor gravis Vitæ ejus apud Surium die 29. Maii. *Pupillos et orphanos egregie tuebatur, et eorum causa diversis in locis adibat judicia, patronum se illis exhibens, neque tamen id spe alicujus muneris aut premii, sed pietate et justitia permotus, imo vero suis impendiis illorum causas defendebat apud judices, ut posset a Domino audire: Quod uni ex minimis meis fecisti, mihi fecisti. Inde factum est, ut in illa regione merito appellatus sit, Advocatus pauperum*, et notarius: *Orphani, afflicti, calamitosi homines ejus fovebantur humanitate et patrociniis; inter discordes conciliabat pacem et amicitiam; eos qui carceribus detinebantur hortabatur ad patientiam: et cum proferenda ab ipso esset in judicio sententia, sine lacrymis id non faciebat, in misericordiæ opera totum se impendebat, toto pectore quæ sunt hujus mundi despiciens, et cœlestibus semperque mansuris bonis inhians*. Et inferius: *Alienigenas, pauperes, item egenos, mala affectos valetudine, deformes, haud secus ac fratres suos humaniter excepit, ad mensam sibi assidere voluit, de cibis suis illis apposuit, lectos apparavit, propriis manibus illorum pedes abluit*. Unde et per miraculum panes in pauperes erogando sibi multiplicari, ac Christum ipsum, aut certe angelum Christi vicarium, specie pauperis mensæ socium habere meruit.

Pupillos et viduas.] Hæ enim personæ ab omnibus derelictæ, cæteris afflictis miserabiliores sunt, sed sub his a pari vel simili, quoslibet miseros, puta pauperes, ægrotos, nudos, incarceratos, famelicos, sitibundos, peregrinos, vexatos, oppressos, tentatos, etc. accipe ita Dionys. Rerum enim omnium idea et spe-

cimen sunt pupilli et viduæ, qui proinde mystice repræsentant peccatorem, qui per peccatum Deo, quasi patre et sponso orbatus luctusque pupillus et viduus præda fit dæmonibus.

Plurima enim sunt viduarum et viduitatis incommoda, ait Nyssenus tract. de Virgin. c. 3 nimirum viduitas, ærumna, solitudo, caligo, tenebræ, luctus, lamentabiles ploratus, oppressio, etc. Unde Deus eas sibi asciscens, vocatur *pater orphanorum, et judex viduarum*, Ps 67. 6. et Exodi 22. 22 *Viduæ et pupillo non nocebitis: si læseritis eos vociferabuntur ad me, et ego audiam clamorem eorum.* Vere S. Amb. l. 1 Offic c. 11. *Nihil*, ait, *tam commendat Christianam animam, quam misericordia, nec quisquam magis beatus, quam qui intelligit super pauperum necessitatem.* Id præstitit Job; unde ait cap 31 16. *Si oculos viduæ expectare feci.*

Porro hæc vocatur religio, quia religio versatur circa Deum; ut ei debitum honorem præstet. Ad Deum autem quasi ad patrem et tutorem pertinent pupilli et viduæ; qui ergo eos lædit, Deum lædit: qui eos pascit et curat, Deum pascit et curat. Quocirca Heliodorus cœlitus flagellatus fuit, quod ex ærario templi bona viduarum diripere destinasset. 2. Machab. 3. Hinc et Plato lib. 12 de Legibus, ait miserorum causas proprias esse Dei, ac proinde neminem debere pupillos aut viduas affligere, ne Deum ultorem et hostem sentiat. Hac de causa S. Ignat in ep ad Tarsenses, viduas appellat *altare Dei*, quia scilicet sicut in altari offeruntur sacrificia: ita et eleemosynis in viduas collatis maxime placatur Deus. Quocirca Sap. Prov 23 10. *Agrum*, ait, *pupillorum ne introeas: propinquus* (Heb גואל *goel*, id est redemptor, vindex, qualis in lege veteri erat propinquus et cognatus) *enim illorum fortis est, et ipse contra te judicabit causam illorum* Ideo ea S Basil Ambr Chrysostom Gregorius, etc. se exhibuerunt patres viduarum et pupillorum. Et S Paulus Hebr. 13. 16 *Beneficentiæ*, ait, *et communionis nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur Deus.*

Si beneficentia est hostia, ergo eadem est actus religionis, isque nobilissimus, puta sacrificium. Unde hanc hostiam cæteris præferens Deus: *Misericordiam*, ait, *volo, et non sacrificium*, Osee 6 6 Eleemosynarius ergo visitans pupillos et viduas, est quasi sacerdos, victima est eleemosyna, sacrificium est ipsa ejus donatio, altare est pupillus et vidua Unde Apostolus in carcere recipiens eleemosynam a Philippensibus: *Repletus sum*, ait, *acceptis ab Epaphrodito quæ misistis in odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo*, Philipp. 4. 18 Sicut enim sacrificium est quasi cibus et potus Dei, ut dixi Levit. 2. sic est et eleemosyna: in ea enim Deus comedit et bibit per ora pauperum, pupillorum et viduarum Ipse enim dicit dicetque in die judicii: *Esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere*, etc. *Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex fratribus meis minimis, mihi fecistis*, Matth 25. 40.

Ita S Greg prandio inter alios pauperes excepit angelum, ipsumque Christum in mensa, quæ etiam nunc Romæ in ejus domo nunc Ecclesia, ostenditur, et religiose visitur. Sic sanctus Martyrius leprosum suscipiens, Christum suscepit teste eodem S. Gregor. homil. 39. in Evang.

Jam vero qui viduæ et pupillo consulit, sibi consulit Nam ut ait S. Ambr de obitu Theodosii. *Bonum est misericors homo, qui dum aliis subvenit, sibi consulit, et in alieno remedio vulnera sua curat* Et S Basil h. 6 in ditescentes: *Benefactorum gratiæ*, ait, *ad dantes revertuntur: dedisti esurienti, tibi consuluisti: quod enim dedisti, cum auctario revertetur.*

Eleemosyna enim est velut semen sparsum in agrum, quod in messe magnum dat fœnus spargenti; ad eumque ingenti cum fœnore redit, uti ex S. Paulo dixi 2. Cor. 9. 10 Quocirca Clem. Alex. l 1. Pædagog eleemosynam comparat ludo pilæ, in quo pila projecta per reverberationem redit ad eum qui projecerat Et sanctus Chrysost h 84. in Joan. *Eleemosyna*, ait, *est vestis quæ cum mortuo resurget. His vestibus fulgebunt, qui tunc audient: Esurientem me vidistis: et dedistis mihi manducare: hæ insignes faciant, hæ conspicuos, hæ securos.* Idem h 33 ad pop. hanc dat titulum *Quod eleemosyna est ars omnium quæstuosissima*; in qua inter alia hæc ei dat elogia: *Melius est scire eleemosynam, quam esse regem et diademate coronari: domos ædificat in cœlis, sed permansuras Hæc te docet quomodo possis Deo similis fieri.* Idem h. 7 de Pœnit. *Eleemosyna*, ait, *artifex est optimaque illorum propugnatrix et tutela, qui eam exercent: etenim Deo amica est, et cominus ei semper assistit: quos amaverit, his facillime gratiam impetraverit, modo non patiatur a nobis injuriam Quomodo vero patitur? cum eam fecerimus ex rapina* Idem h. 16 in 2 ad Cor. *Magnum*, ait, *et pretiosum quid vir misericors Ista major est gratia quam mortuos excitare: nam hic quidem tu Christo benefacis, illic autem ipse tibi. Illic debitor efficeris Dei, hic eleemosyna Deum debitorem constituis.*

Mystice S. Chrys in Ps. 95 enumerat decem religionis et sacrificii species. Primum, ait sacrificium est proprie dictum, de quo Apost. Ephes 5 *Christus dilexit nos et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo, in odorem suavitatis.* Secundum, est martyrium, juxta illud ad Romanos 12. *Obsecro vos fratres, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem.* Tertium, est deprecatio, juxta illud Ps 140. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Quartum, est laudis et hymnodiæ juxta illud Ps 49 14. *immola Deo sacrificium laudis.* Quintum est justitiæ Ps. 50 *Tunc acceptabis sacrificium justitiæ.* Sextum, est misericordiæ et eleemosynæ. Jacobi I. *Sacrificium* (sic enim legit Chrys) *mundum et immaculatum est, visitare pauperes et orphanos in afflictione ipsorum.* Septimum est jubili, Ps 26 *Circuivi et immolavi in tabernaculo ejus hostiam vociferationis*; Chrys. legit *jubilationis*. Octavum compunctionis Ps. 50 *Sacrificium Deo spiritus contribulatus* Nonum humilitatis ibidem: *Cor contritum et humiliatum non despicies.* Decimum prædicationis, Rom 15 10. *Sacrificans* (græce ιερουργουν, id est, sacris operans, sacrificans) *Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta et sanctificata in Spiritu Sancto*

Et immaculatum se custodire ab hoc sæculo.] απο του κοσμου, id est, e mundo. *Mundus* sive sæculum

metonymice sumitur pro sæcularibus, puta pro sæculari, animali et carnali vita, qualis est hominum mundanorum qui se opibus, deliciis et honoribus hujus mundi ambiendis et fruendis dedunt, ac proinde conscientias suas sæpe maculant avaritia, gula, libidine, ambitione, etc. Hinc in baptismo abrenunciamus omnibus mundi pompis, ideoque induimur veste candida, monemurque eam candidam servare, referre, et sistere Christo judici in ultimo mundi die. Hinc et de Sanctis Agnum sequentibus dicitur Apocal. 14. 5 *Sine macula enim sunt ante thronum Dei.* Insinuat S. Jacobus Christianos, cum sint in sæculo, debere cum sæcularibus conversari, et facile hac conversatione inquinari, ut eorum vitia ipsis affricentur. Nam, ut ait S. Leo serm. 4. de Quadrag. *Necesse est de mundano pulvere etiam religiosa corda sordescere*, quin et visitando pupillos et viduas periculum esse a vanitate, avaritia, luxuria. Ergo sapienter monet ut inter eos, cæterosque omnes ita versentur, ut immaculatos se servent.

Difficile enim est in mundo versari, et ab eo non inquinari: qui enim tangit picem, inquinatur ab ea. Difficile est versari in igne et non aduri: mundus enim immundus est, plenusque sordibus, ut significat hic S. Jacobus: inquinat enim pice vanitatum, adurit æstu cupiditatum. Unde ait Thomas Anglicus:

> Mundus non mundus, quia mundos polluit: ergo,
> Qui manet in mundo quomodo mundus erit?

Quæras, cur religio munda sit servare se immaculatum ab hoc sæculo, sive cur Deus maxime colatur puritate conscientiæ et vitæ? Respond. Primo, quia Deus est spiritus purissimus, et a fæce terræ remotissimus: decet ergo eum victima purissima puta mundissima conscientia, talique honoratur et gaudet juxta illud principium Ethicæ Catonis:

> Si Deus est animus, nobis ut carmina dicunt,
> Hic tibi præcipue pura sit mente colendus.

Hinc angeli, qui sunt purissimi spiritus purissime et perfectissime colunt Deum, adeoque toti sunt in amando, fruendo et laudando, ac jugiter ei accinendo, Sanctus, sanctus, sanctus, Isaiæ 6. 3.

Secundo, quia Deus est ipse per essentiam sanctitas; decet ergo eum victima sancta. Sancta autem est ea quæ illibata est et pura. Unde Origen. ἄγιον, id est *sanctum*, derivat ab α privativo, et γῆ, id est *terra*, q. d. Sine terra, remotus a terra, terræque inquinamentis. Et S. Dionysius de Divinis nominibus c. 12. *Sanctitas*, ait, *est*, *ab omni immunditia libera*, *et perfecta*, *et omnino immaculata munditia*. Hoc est quod suis ministris jubet sancitque Deus: *Eritis mihi sancti, quia sanctus sum ego Dominus, et separavi vos a cæteris populis, ut essetis mei.* Levit. 20, 26. vide ibi dicta, et c. 21. ac 22. ubi Deus tam victimas quam sacerdotes requirit puros, omnique macula carentes.

Tertio, quia religio Christiana, ac consequenter Deus quem illa profitetur et colit, primo illo Ecclesiæ ævo valde honorabatur et celebrabatur apud Gentiles et Judæos toto orbe per innocentiam et puritatem vitæ Christianorum, ut patet ex Tertulliano, Justino, Athenagora in Apologet. Dicebant enim Gentiles: Quam sanctus est Deus; qui tam pure et sancte a Christianis colitur, imo qui eos facit tam puros et sanctos? Id etiamnum fit.

Quarto, quia qui abstrahit se a sæculo unit se Deo, et quo minus servit sæculo, eo plus servit Deo, adeoque sæpe totum se Deo Deique cultui mancipat. Hinc vicissim Deus in puris corporibus et mentibus, quasi in domo et templo inhabitat. *An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non estis vestri?* ait Apostolus 1. Cor. 6. 19. Denique: *Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt*, Matthæi 5. 8.

Porro modi et media conservandi se immaculatum in sæculo et a sæculo, sunt multa. Primum est timor Dei, ejusque judicii et vindictæ, juxta illud Ps. 118. 120 *Confige timore tuo carnes meas: a judiciis enim tuis timui.* Vere S. Aug. in S. Joannem ser. 40. *Spes*, ait, *nostra non est de hoc sæculo; non amemus sæculum. Ab amore sæculi hujus vocati sumus, ut aliud sæculum speremus et diligamus.* Idem ser. 13 de verbis Domini secundum Matth. *Attendite*, ait, *sæculum quasi est mare, ventus validus et magna tempestas. Unicuique sua cupiditas tempestas est. Amas Deum, ambulas super mare, sub pedibus tuis est timor sæculi. Amas sæculum, absorbebit te. Amatores suos vorare novit, non portare. Sed cum fluctuat cupiditate cor tuum, ut vincas tuam cupiditatem, invoca Christi divinitatem.* Et mox: *Magnæ virtutis est cum felicitate luctari, magnæ felicitatis est a felicitate non vinci: si titubas, si mergi incipis, dic; Domine pereo, libera me; dic Domine pereo, ne peream.*

Secundum, mortificatio appetituum et sensuum. Immunditia enim et macula non est in sæculo, id est sæcularibus opibus, deliciis et honoribus, sed in appetitu nostro, qui nimis ea amat et ambit, relicto et sperato sæpe Deo. Appetitum ergo mortifica et rectifica, ita a sæculo non maculaberis. Unde S. Aug. l. 10. Confess. c. 31. *Non ego immunditiam obsonii timeo*, inquit, *sed immunditiam cupiditatis.* Item consideratio vanitatis et brevitatis vitæ, omniumque bonorum temporalium; ac ex adverso veritatis et æternitatis gloriæ cœlestis, ac gehennæ et inferni. Hoc enim est sal, quo condiendæ et mortificandæ sunt voluptates sæculi, juxta illud Eccli 7. 40. *Memorare novissima tua, et in æternum non peccabis.* Quid amas sæculum, hoc est, senium? A senio enim dicitur *sæculum*, quod non est aliud, quam *ætas senescendorum hominum*, ait Varro, rerumque omnium. Alii sæculum a sequendo derivant, eo quod sequatur se, in se revolvatur. Vere S. Aug. in Ps. 30. conc. 4. David ait: *Accelera, ut hoc totum, quod nobis videtur, quamdiu volvitur sæculum, intelligas punctum esse. Non est diu quod habet extremum: si adhuc viveret Adam, et hodie moreretur, quid ei prodesset tamdiu vixisse? Ergo celeritas hæc quare? quia transeunt tempora, et quod tibi tardum est, in oculis Dei breve est.* Cur ergo amas voluptatem et honorem? dum oritur, senescit et occidit; *Filii hominum, ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?* Mentitur voluptas: non voluptas est, sed dolor et angor. Mentitur rerum copia: non copia est, sed inopia verarum opum quæ in cœlis sunt. Mentitur honor: non honor est, sed onus et sæculi ludibrium.

Tertium, est constans resolutio et fortitudo ad resistendum sociis, illecebris, omnibusque mundi invi-

tamentis, quibus nos allicit illicitque ad peccatum et maculandam conscientiam. Ita de Fabricio consule Romano vulgi erat sermo: *Facilius est solem a suo cursu, quam Fabricium a suo proposito avertere.* Teste est Plutarch. in Apoph Similis fuit Cato. de quo ait Valer. Maxim. l. 4, c. 3 *Ex eodem naturæ utero et continentia nata est et Cato.* Et C Piso, de quo idem Valer. lib. 3. c. 8. *Multa,* ait, *et terribilia Piso contempsit, dum speciosum mentis suæ flecti non vult rigorem.* Et c. Mævius centurio Augusti, qui captus ab Antonio, rogatusque quid de eo statui deberet: *Jugulari me,* inquit, *jube: quia non salutis beneficio, aut mortis supplicio adduci possum, ut aut Cæsaris miles desinam, aut tuus esse incipiam* Ita Valer. ibidem Multo magis tentanti seculo dicit fidelis illud S. Pauli: *Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an angustio? an fames?* etc. *Certus sum quia neque mors, neque vita,* etc Roman. 8. 35

Quartum. est sæculum quam minimum tangere: hinc cor habemus pyramidale, cujus orificium spectat cœlum, conus terram; ut per hoc significet Deus, nos corde. id est amore et affectu tantum in puncto debere terram et terrena tangere Id sapiunt et faciunt Religiosi qui totum affectum et conversationem a mundo abstrahunt, ut omnem spem et amorem in Deo collocent, et cum Psalte Psal. 72. dicant: *Mihi autem adhærere Deo bonum est.* et: *Quid mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram. Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum?* Ita Abbas Olympius apud Sophronium (vel potius Joannem Moschum) c 12. hoc salutis monitum alteri dedit, *Contine linguam, et ventrem; ac ubicumque sederis, dic assidue: Peregrinus sum.* Ita S Gregor Nazianzen. epist 51. alias 17 Cæsarium fratrem objurgat. quod honorum cupidine delinitus, se in Juliani Apostatæ familiam contulerat, publicique ærarii curam susceperat; urgens eum ut ab illa recedat. *Hanc enim esse veram gloriam, securitatem et opes, nimirum fortiter et strenue adversus tempus stare, et quam longissime se ob scelere et piaculo removere Alioqui,* inquit, *honores expetens, in rebus majoris momenti detrimentum capies, fumique saltem, si non ignis, fies particeps.* q d. Julianus idololatriæ si non culpam, certe famam et suspicionem tibi asperget.

Vis ergo immaculatus esse a sæculo? esto peregrinus in sæculo, at civis ac domesticus in cœlo. Peregrinus hospitio cor suum non affigit. non inhæret, non fruitur: quia scit se quasi peregrinum per illud transire, ac post horam in eo non fore: omnibus ergo utitur velut in transitu. Fac similiter et tu. edis, bibis, etc eda, bibe, etc. necessitatis causa: iis utere, non fruere Si voluptas se misceat, illa cum comestione et bibitione transeat. Noli cibo et potui affici, inhærere addicere cor tuum. noli de iis extra prandium cogitare. ea desiderare, eorum appetitu te oblectare et pascere; ita non maculabunt te. Idem dictum æstima de φιλαυτία, id est, *amore sui,* et φιλοδοξία, id est. *amore favoris.* benevolentiæ. laudis et gloriæ humanæ; quæ aliud non est, quam evanida aura popularis, meraque vanitas. Cogita illud Psal. 118 96. *Omnis consummationis vidi finem,* et finem celerem, *latum mandatum tuum nimis* Id cogitabat, S. Agatha, cui proinde angeli hoc epitaphium posuerunt: *Mentem sanctam, spontaneam, Deo honorem. et patriæ liberationem.* Vixerat enim in corpore quasi carens corpore, quasi angelus in corpore assumpto. Et S. Barlaam, qui Josaphat regi munditiem mentis, quasi ingentis pretii thesaurum commendat apud Damascenum in Historia cap 39.

Denique S. August in Psalm. 68. *Quis,* ait, *non contemnat dulcedinem sæculi, inhians dulcedini vitæ æternæ?* nam. ut idem ait in Psalm. 123. *Dulcedo hujus sæculi ad tempus fauces indulcat, sed in magnam amaritudinem postea convertetur Dulcedo autem vitæ æternæ constans est;* ideoque expers omnis tam amaritudinis quam finis. mentem implet et satiat. Quocirca S. Gregor. Nazianz in Distichis: *Perpetuum.* inquit. *tibi sit hoc studium, ut mentem tuam templum Deo exstruas: sic enim eum pro spirituali statua in intimo corde habebis.* Et nonnullis interjectis: *Age vero, deserto universo hoc mundo, mundique sarcinis excussis, ad vitam cœlestem vela pande: præsertim tibi Trinitas curæ sit. Alii aurum. alii argentum, alii mensas delicatas, id est, vitæ ludibria in pretio habeant· ego vero Christum amplissimarum opum instar duco: quem utinam aliquando mihi contingat pura mente intueri; cætera autem mundus habeat* Causam dedit paulo ante: *Patris verbum est homo noster, ut hujusmodi mixtione Deum hominibus misceat: unus utrimque Deus est, hoc tamen homo effectus, ut me e mortali Deum efficiat.* Et S Eucherius epist. ad Valerianum: *Vera,* ait, *beatitudo est sæculi beatitudinem spernere, neglectisque terrenis in divina flagrare.* Rursum Nazianzenus epist. 57. alias 63. exhortans Eudoxium ut Rhetorica et mundo relicto, se det vitæ puræ ac perfectæ: *Migremus,* ait, *hinc, viri efficiamur, somnia projiciamus, umbras prætereamus: alios occupatos teneant, jactent, ludificentur invidia, et tempus et fortuna. Valeant throni. principatus, opes, splendores. vilis hæc et despicabilis gloriola, ac denique magnæ hujus scenæ ludicra, nugæque theatricæ. Nos verbum arctissime complectamur; ac præ omnibus rebus Deum habere optemus: solum,* inquam, *pereane illud bonum, et nostrum: quia virtutis præmium est, Deum fieri. Ad hæc contende et volita. Nusquam spes tuas siste, quoadusque ad illud summe expetendum et beatum bonum perveneris*

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

TRANSIT A RELIGIONE AD FIDEM, QUÆ RELIGIONIS EST PRINCIPIUM, ET FUNDAMENTUM. DE FIDE ERGO TRIA DOCET. PRIMUM, FIDEM NON ADMITTERE ACCEPTIONEM PERSONARUM, UT DIVITEM PRÆFERAT PAUPERI, NOBILEM IGNOBILI: HOC ENIM RECTE COHÆRET EI, QUOD PAULO ANTE DIXERAT, RELIGIO MUNDA ETC. EST VISITARE PUPILLOS ET VIDUAS IN TRIBULATIONE IPSORUM, ET IMMACULATUM SE CUSTODIRE AB HOC SÆCULO. SÆCULUM ENIM PRÆFERT DIVITEM PAUPERI, NOBILEM IGNOBILI, HOCQUE EST EJUS VITIUM, ET MACULA. SECUNDO, V. 10. ASSERIT FIDEM DOCERE, EUM QUI VIOLAT UNUM LEGIS PRÆCEPTUM, FIERI OMNIUM REUM. TERTIO, V. 14. USQUE AD FINEM MULTIS ARGUMENTIS ET EXEMPLIS DOCET, FIDEM SINE OPERIBUS ESSE INANEM ET MORTUAM, INSTAR CADAVERIS.

1 FRATRES mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi gloriæ. 2. Etenim si introierit in conventum vestrum vir aureum annulum habens in veste candida, introierit autem et pauper in sordido habitu, 3. et intendatis in eum, qui indutus est veste præclara, et dixeritis ei: Tu sede hic bene: pauperi autem dicatis: Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum: 4. nonne judicatis apud vosmetipsos, et facti estis judices cogitationum iniquarum? 5. Audite fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo divites in fide, et hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se? 6. Vos autem exhonorastis pauperem. Nonne divites per potentiam opprimunt vos, et ipsi trahunt vos ad judicia? 7. Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod invocatum est super vos? 8. Si tamen legem perficitis regalem secundum Scripturas: Diliges proximum tuum sicut teipsum: bene facitis: 9. si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti a lege quasi transgressores. 10. Quicumque autem totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus. 11. Qui enim dixit, Non mœchaberis: dixit et, Non occides. Quod si non mœchaberis, occides autem, factus es transgressor legis. 12. Sic loquimini, et sic facite, sicut per legem libertatis incipientes judicari. 13. Judicium enim sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam: superexaltat autem misericordia judicium. 14. Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Numquid poterit fides salvare eum? 15. Si autem frater, et soror nudi sint, et indigeant victu quotidiano, 16. dicat autem aliquis ex vobis illis: Ite in pace, calefacimini et saturamini: non dederitis autem eis, quæ necessaria sunt corpori, quid proderit? 17. Sic et fides si non habeat opera, mortua est in semetipsa. 18. Sed dicet quis: Tu fidem habes, et ego opera habeo: ostende mihi fidem tuam sine operibus: et ego ostendam tibi ex operibus fidem meam. 19. Tu credis quoniam unus est Deus: Bene facis; et dæmones credunt, et contremiscunt. 20. Vis autem scire, o homo inanis, quoniam fides sine operibus mortua est? 21. Abraham pater noster nonne ex operibus justificatus est, offerens Isaac filium suum super altare? 22. Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius: et ex operibus fides consummata est. 23. Et suppleta est Scriptura, dicens: Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam, et amicus Dei appellatus est. 24. Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, et non ex fide tantum. 25. Similiter et Rahab meretrix, nonne ex operibus justificata est, suscipiens nuncios, et alia via ejiciens? 26. Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est.

1. FRATRES MEI, NOLITE IN (id est, *cum*: potest tamen *in* proprie accipi, ut dicam in fariua PERSONARUM ACCEPTIONE HABERE FIDEM.) *Acceptio personarum* est vitium oppositum justitiæ distributivæ, quo quis in distribuendis officiis, dignitatibus, beneficiis, muneribus, locis, etc. non respicit meritum, nec dignitatem, sed qualitatem personæ ad rem non pertinentem ut meliora et majora det consanguineis, amicis, divitibus, nobilibus; pejora et minora exteris, inimicis, pauperibus, ignobilibus. Aliquando etiam opponitur justitiæ commutativæ, ut cum judex litem adjudicat amico, quæ ex justitia adjudicanda erat inimico; at tunc inducit obligationem restitutioni.

S. Augustinus epistol. 28. hanc sententiam Jacobi

refert ad eos, qui ad Episcopatum aliosque Ordines et beneficia promovent consanguineos, amicos, aut divites, postpositis exteris et pauperibus, licet dignioribus; quibus proinde fit injuria, æque ac Ecclesiæ, quæ jure majus decus, majusque auxilium a dignioribus expectabat. Quare hoc est peccatum mortale, uti docet noster Lessius de Justitia et jure c. 32. dub. 1 Benedictus Justinianus hic, et alii; unde graviter vetatur a Conc. Trid. sess. 24. c. 1. de reformat. Verum S. Jacobi sententia generalis est et omnes perstringit, qui quocumque modo divites præferunt pauperibus; hoc solo nomine quod divites sint, sive id fiat dando eis honoratiorem locum in templo, mensa, consessu publico, sive in judiciis favendo plus amicis, quam exteris; sive in vectigalibus aliisque oneribus, gravando magis pauperes, quam divites; sive in distribuendis officiis et beneficiis, dando illa cognatis licet indignioribus, etc. Maxime autem S. Jacobus spectat hic honorem quem multi divitibus deferebant, neglectis vel spretis pauperibus in communibus, ut ipse ait v. 2. consessibus et conviviis, præsertim sacris, puta in agape, in qua divites post Eucharistiam inter se splendide epulabantur, non spectatis vel exclusis pauperibus. Unde idem hoc eorum vitium taxat S. Paulus 1. Cor. 11. 21. dicens: *Unusquisque suam cœnam, præsumit ad manducandum. et alius quidem esurit, alius autem ebrius est*, vide ibi dicta. Hoc est enim quod v. 3. subdit Jacobus eos dixisse diviti: *Tu sede hic bene*; pauperi autem: *Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum.*

Memorabile fuit exemplum S. Martini, qui, ut ait Severus Sulpit. l. 1. Dial. c. 23. a Maximo tyranno feroce et victoriis insolenti ad convivium invitatus, cum minister regi pateram obtulisset, ille eam S. Martino dari jussit, expectans et ambiens ut ab illius dextera eamdem reciperet; sed vir sanctus ubi ebibit pateram presbytero suo pariter pauperi tradidit, nullum scilicet existimans digniorem qui post se biberet: nec integrum sibi fore, si aut regem ipsum, aut eos, qui a rege erant proximi, presbytero prætulisset. Quod factum rex omnesque qui aderant ita admirati sunt, ut hoc ipsum eis, in quo contempti erant, placeret, perque totum palatium celebraretur fecisse Martinum in regis prandio, quod in infimorum judicum conviviis Episcoporum nemo fecisset.

Idem viderunt Gentiles. Lycurgus intelligens æqualitatem et ad frugalitatem et ad concordiam in primis conducere; Spartæ novam fecit agrorum partitionem, et in singulos cives æquam portionem distribuit, ut tota Lacedæmon videretur multorum esse fratrum qui inter se diviserunt hæreditatem Eadem de causa instituit syssitia, id est, convivia publica, in quibus inter omnes, potus ac cibi æque erat portio: quin et in vasis, et alia re quacumque statuit, ut dives non plus haberet, quam pauper. Ita Plutarch. in Lacon.

Curius cum devictis Sabinis, ei a senatu plus agri offerretur, recusavit, et gregalium portione contentus fuit, dicens, esse malum civem, cui non esset satis id quod cæteris erat satis. Ita Plinius Junior in Viris illustr. cap 33.

Epaminondas Simonidi aliquid iniquum postulanti respondit: *Neque tu bonus poeta esses, si numeros carminis negligeres, neque ego bonus prætor, si gratiam cujuspiam legibus anteponerem.*

Socratis (qui oraculo Apollinis sapientissimus mortalium est judicatus) opes erant minæ argenti, ait Plato in Apolog. Socratis, hoc est, decem aurei coronati. Mina enim Græcis est libra, continens centum drachmas, hoc est, centum denarios Romanos, seu quadringentos sestertios, qui faciunt decem coronatos. Ita Budæus de Asse

Themistocles admonitus audiit a viro sapiente: *Bene principatum geres, si cunctis æqualis et communis esse voles.* Ita Plutarch. in Apophth.

HABERE FIDEM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI.] Varii varie hæc exponunt, sed pauci rem acu tangunt. Primo, aliqui *fidem* hic sumunt pro opinione et existimatione, q. d. Nolite opinari et existimare de Domino nostro Jesu Christo, quod in ipso sit acceptio personarum, ita ut ad fidem et salutem vocaverit divites, non pauperes. Ipse enim est Dominus gloriæ, ac proinde nullius ipso, sed omnes ipsius favore et gratia indigent. Ita Hugo.

Secundo, idem *fidem* proprie accipit, huncque dat sensum: Nolite fidem Christi ponere in personis acceptis, puta in divitibus, ut illos quasi *deos*, aut numina quædam præ aliis omnibus colatis.

Tertio. Dionys. Carthus. To *fidem* refert ad *gloriæ*. q. d. Nolite habere fidem gloriæ Christi, hoc est, nolite credere quod gloriam æternam a Christo sitis accepturi, si accipiatis personas.

Quarto, alii accipiunt *fidem* pro spe et fiducia. q. d. Ne speretis gratiam Christi, si accipiendo personas ostendatis vos spem collocare in hominibus, puta in divitibus. Ita Beda.

Quinto et genuine q. d. Nolite fidem Christi conjungere cum acceptione personarum, ut putetis hanc cum illa posse consistere. Fides enim Christi docet jubetque justitiam, æquitatem, amorem curamque pauperum, quibus omnibus repugnat acceptio personarum quæ divites præfert, pauperes spernit Unde Vatabl. sic exponit: *Cum sitis Christiani, ne habeatis personarum delectum*, alii q. d. *Nolite putare vos vere Christianos, si accipiatis personas* Præpositio enim *in* sæpe apud Hebræos sumitur pro *cum*: *in acceptione ergo*, id est cum acceptione, *personarum*. q. d. Professio Christiana non patitur acceptionem personarum eamque non admittit christianismus; sed vetat, culpat et damnat. Potius tamen ait *in*, quam *cum*, ut vitii gravitatem exaggeret, q. d. Nolite in eodem corde vestro ponere fidem et vitium acceptionis personarum, imo nolite fidem ponere in vitio hoc, id est, in corde vitio hoc imbuto et pleno, nolite balsamum nobilissimum fidei in vase tam impuro et sordido collocare et inquinare. Hoc enim injurium est fidei; ipsique Christo, qui pauper pauperes vocavit et elegit eosque beatos prædicavit. Simile est quod ait Paulus 2. Cor. 6. 15. *Quæ societas luci ad tenebras? quæ autem conventio Christi ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? qui autem consensus templo Dei cum idolis?* Idipsum recte cuivis vitio adaptes: nec enim in eodem corde poni potest virtus et vitium, fides et infidelitas, Christus et diabolus.

Quocirca aliqui nervosius sic exponunt, q. d. Nolite fidem Christi ponere in acceptione personarum: id est, in acceptis personis (per metonymiam, vel hypallagen) ut scilicet fidem et fiduciam vestram collocetis in personis divitibus et potentibus, quas colitis et honoratis,

æquè, vel magis, quam in Christo. Nolite transformare fidem et spem Christi in fidem et spem hominum ut plus eis credatis et fidatis quam Christo: multi enim fidem, æque ac cor, magis habent in ære, quam in æthere; quia pluria faciunt æs, id est pecuniam, quam opem cœli et Dei, plusque fidunt æri quam æthere. Tales sunt de quibus ait Psaltes, *Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere, divitiæ si affluant, nolite cor apponere*. Psalm 61. 11. Et hæc videtur esse mens Hugonis juxta secundam expositionem

Denique planissimus erit sensus, si per facilem metathesin verba ita connectas: Nolite fidem habere gloriæ Christi in acceptione personarum. q. d. Nolite credere quod Christi gloria consistat in acceptione personarum, quem sensum mox plenius explicabo.

Hoc est quod ait S. Hier ad Celantiam: *Nescit religio nostra personas accipere, nec conditiones hominum, sed animos inspicit singulorum: servum et nobilem de moribus pronunciat Sola apud Deum libertas est, non servire peccatis. Summa apud Deum nobilitas est, clarum esse virtutibus* Et S. Bernardus lib 2 de Consider. c. 6. *Argenti et auri*, inquit, *usus bonus, abusio mala, sollicitudo major, quæstus turpior*. Unde S. Petrus dixit: *Argentum et aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do*, Act. 3 Quin et Apuleius: *Laudas*, inquit, *aliquem quia generosus est, parentem ejus laudas: si vero quia dives, fortunæ hoc debetur; si eum laudas quia bonis moribus sit, tunc ipsum virum laudas, non alienum.* Libere vero S Bernardus l. 2. de Considerat. ad Eugenium Pontificem c 14 *Non sit*, inquit, *in te acceptio personarum non parvi te reum peccati existimes, si facies peccatorum. et non prius causas judicas meritorum* Acceptio ergo personarum justitiam pervertit, charitatem lædit, scindit unitatem christianismi. Cum enim fides et lex Christi sit lex charitatis, omnes æquo debet comprehendere, et in se unire; ac consequenter nec divitem ob divitias honorare et extollere: nec pauperem ob inopiam despicere. Contraria ergo opinio, et acceptio personarum contraria est Christo et indigna christianismo. Vere Clemens Alexand. 3 Pædag. cap 6. *Solus Christianus*, ait, *est dives; quia veræ divitiæ sunt in animo, puta fides. gratia et virtutes, quibus pollet Christianus.*

GLORIÆ] Græce τῆς δόξης quod Erasmus et Tigurina vertunt, *ex opinione*, scilicet non Christi, sed vulgi, quod divitias et divites colit, paupertatem et pauperes spernit. Verum hi addunt τὸ ex multaque supplent, quæ non sunt in texto Græco. Quare alii passim vertunt, *gloriæ* illudque referunt vel remotius ad *fidem*. q. d. Fidem gloriæ, hoc est, gloriosam, quæque ducit ad gloriam æternam. Vel proximius et concinnius ad *Christi*: Christus enim vocatur *gloriæ*, scilicet rex et dominus, hoc est, gloriosissimus in se, suisque electis et Beatis, q d. Accipiendo personas in fide Christi, facitis injuriam Christo gloriosissimo; quasi scilicet ipse pendeat a divitibus et non potius divites ab ipso aut quasi ipse vos juvare, tutari et promovere non possit, ut divitum favorem et gratiam captare debeatis: quarum utrumque injurium est gloriæ Christi, Christoque gloriosissimo. Simili modo Christus vocatur *spes gloriæ*, Coloss. 1. v. 27. Et Christi gratia vocatur gloriæ. id est gloriosa, Ephes. 1. 6 Sic Dei proprium est esse, et dici regem gloriæ, Ps 23, 10 Unde Cyrillus l. 12. Thesauri cap. 13. probat Christum esse Deum ex eo, quod hic vocetur *Dominus gloriæ*. Denique Joannes Alba Electorum c. 96. τὸ *gloriæ* exponit secundum, vel juxta gloriam. q. d. Nolite æstimare Christi fidem et fideles juxta gloriam, id est, juxta opes, honorem et potentiam eorum, ita ut accipiatis personas, divites et potentes colendo, pauperes vero spernendo.

Verum, ut ingenue dicam quod sentio, hæ omnes expositiones remotæ, duræ et hiulcæ videntur. Quare planissimo sic exponemus, q. d. Nolite fidem habere gloriæ Christi; id est, nolite credere quod Christi gloria sita sit in acceptione personarum, nimirum quod glorietur vel glorificetur Christus, cum ad agapes et cœtus vestros admittitis solos divites, nobiles et gloriosos, spretis vel exclusis pauperibus et squalidis, quasi gloria Christi et christianismi consistat in gloria vestium aurearum et purpurearum; in splendore aulicorum et famulorum, in pompa equorum et curruum. Hæc enim est gloria mundi, non Christi; Judæorum, non Christianorum; gentilismi, non christianismi, ita Thomas Anglicus. Notent hoc confessarii, concionatores, doctores, præsides congregationum, qui gloriantur dum habent pœnitentes, auditores, discipulos, asseclas nobiles, divites, splendide vestitos, plebeios vero et squalidos ægre vident, ægre audiunt et admittunt. Sciant hunc esse sensum vanitatis, non veritatis, mundi, non Christi; sæpe sub vestibus sericis magnæ latent sordes.

Posthume, non bene olet, qui bene semper olet

Hunc ergo vilem affectum exuant, et contrarium Christi discipulo dignum induant

2. ETENIM SI INTROIERIT IN CONVENTUM VESTRUM,] tum privatum, tum publicum; tum civilem, tum sacrum, puta in concionem. Liturgiam, S. Synaxin (quæ Græce συναγωγή, id est conventus, cœtus, congregatio, Ecclesia, ut etymo, ita significatione apte respondet: Synaxis enim fiebat in synagoga, id est, conventu et Ecclesia) et agapen uti superius dixi, docetque hic Thomas Anglicus, Salmeron, Serarius et Gagnæus. Declarat acceptionem personarum exemplo illorum, qui divites in conventu et consessu honorant: pauperes vilipendunt: quod commune olim fuit, et etiamnum est vitium; juxta illud Ovidii 1 Fastor

In pretio pretium nunc est, dat census honores,
Census amicitias: pauper ubique jacet.

Et Euripides: *In paupertate ignobilitas est. et timiditas, et ignominia vitæ*. Vere sapiens Eccl. 10 19 *Pecuniæ*. ait, *obediunt omnia*; Sept *humiliantur omnia*; alii, *cantant*. id est adulantur, et applaudunt, omnia; alii, *testificantur omnia*; alii, *respondent omnia*. sicut famuli respondent domino vocanti et mandanti. hæc enim omnia significat Hebr. יענה *iaane*. Hunc vulgi mundique sensum, hunc paganismum corrigit Christus et christianismus, qui in fide, gratia et gloria paupertatem divitiis. et pauperes divitibus æquat, imo anteponit; *Quod plerique pauperes dicimur. non est*, inquit Minutius in Octavio, *infamia nostra, sed gloria: nec pauper est qui non eget, qui non inhiat alieno, qui Deo dives est* S. Salvianus lib. 2, de Eccles Cathol. *De illis*, ait, *qui expediti*

omnibus, aut pene omnibus sarcinis Salvatoris viam sequuntur, et Dominum Jesum Christum non sanctitate solum, sed etiam paupertate imitantur, nihil est quod dici possit, nisi illud tantum quod etiam Propheta dixit: Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus. Hos enim ego omnes non aliter quam imitatores Christi honoro, non aliter quam Christi imagines colo, non aliter quam Christi membra suscipio. Eosdem l. 3 vocat nummularios Christi: Christiani enim, qui opes cœlestes ambiunt, terrenas contemnunt; imo illas emunt harum contemptu. Unde Christi præceptum est: *Dimitte terrena, et accipies cœlestia*, ait S. Aug. serm. 233 de Temp. *Est enim paupertas regni cœlestis pretium*, ait idem s. 28. de verbis Apostoli. Et S. Greg. h. 18 in Ezech. *Volunt*, ait, *qui terram quasi non tangunt, quia in ipso nihil appetunt.* S. Prosp. l. 2. de Vita contempl. c. 26. *Qui vult*, ait, *Deum possidere, renunciet mundo, ut sit illi Deus beata possessio.*

Aureum annulum habens | Baronius anno Christi 34 et Pineda de Rebus Salomonis l. 6. c. 5. censent annulum hunc fuisse in veste, nimirum fibulam auream (hæc enim circulo aureo quasi annulo innectitur, et constringitur) quam gestabant regum et principum affines, vel singulares amici in veste, ut patet ex Josepho 14. Antiq. 16. Sic Alexander rex dedit auream fibulam Jonathæ in summæ benevolentiæ æque ac honoris indicium, 1. Mach. 10. 88 uti apud Romanos erat latus clavus. Formam hujus fibulæ fuisse instar fibulæ auratæ et gemmatæ Pluvialis Abbatum et Episcoporum, qua unum latus alteri ad pectus connectitur, censet noster Raderus in l. 5. Martial. epig. 42 unde et Virg. Æneid. 4

Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Verum Græcum δακτυλιος non fibulam, sed annulum digitalem significat: δακτυλος enim græce est *digitus*, unde fructus palmæ vocantur dactyli, quia prælonga gracilitate curvati, humanis digitis similes sunt, teste Dioscoride l. 1. c. 67. Inde δακτυλιος vocatur annulus, qui digito inseritur. Ergo χρυσοδακτυλιος ad verbum idem est quod auroannulens, vel aurodigitalis, qui scilicet aureum annulum in digito gerit. Ab olim enim divites et potentes solent annulum aureum gestare, tum ad obsignandum epistolas, tum ad ornamentum, tum ad cordis hilaritatem: unde eum gestabant in digito penultimo manus sinistræ, qui auricularis dicitur, eo quod ab illo nervus, vel arteria ad cor tendat, teste Gellio l. 10. c. 10 aurum enim, ac præsertim hyacinthi, carbunculi, smaragdi, similesque gemmæ, quæ annulis inseruntur, cor æque ac oculos exhilarant et confortant. Episcopi tamen gestant annulum in digito medio manus dexteræ, qui Index dicitur, quia silentium indicat, ut docet Apuleius lib. 1. Causam dat ipsa formula donationis annuli in consecratione Episcopi, quæ sic habet: *Accipe annulum discretionis, et honoris, fidei signum, ut quæ signanda sunt signes, et quæ aperienda sunt prodas: quæ liganda sunt liges, quæ solvenda sunt solvas.* Vide Alexandrum ab Alexandro l. 2. Genial. cap. 19. et Pierium Hierogl. 41.

Porro annulos divitum vani esse splendoris, docet S. Aug. 3. Civit. 19. ex facto Hannibalis in victoria Cannensi, ex qua *tres modios annulorum aureorum Carthaginem misit: quo intelligerent tantam, in illo prælio dignitatem cecidisse Romanam, ut facilius eam caperet mensura, quam numerus.* Et mox: *Tum etiam stipendiis sufficiendis cum defecisset ærarium, in usus publicos opes venere privatæ, adeo unoquoque id quod habuit conferente, ut præter singulos annulos aureos, singulasque bullas, miserabilia dignitatis insignia, nihil sibi auri senatus ipse, quanto magis cæteri ordines tribusque relinquerent.* Olim enim apud Romanos soli senatores et equites annulis utebantur, teste Dione l. 48. Quocirca Clemens Alexand. l. 3 Pædag. annulum Christianis tantum permittit ad hoc, ut eo res suas obsignent. *Alii autem*, ait, *abjiciendi sunt annulli, ut vult Scriptura. Aureus prudenti mundus, est disciplina.* Et mox: *Sed neque est a viris annulus in articulo ferendus (hoc enim est muliebre) sed in parvo digito, atque adeo in extrema ejus parte: ita enim erit manus maxime ad operandum expedita:* neque *facile excidet sigillum, quod majori articuli ligamento custoditur.*

In veste | Id est, cum veste; nam, ut jam dixi, annulus non erat in veste, sed in digito: tam enim vestis candida, quam annulus erat dignitatis insigne.

Candida.] λαμπρα, id est, *splendida*, qualis erat *candida*. Candor enim præ cæteris coloribus splendet, estque ipse splendor; ita splendet candor cygni, nivis, fulguris, solis. Hinc Romæ olim candida erat vestis ambientium magistratus, qui inde Candidati dicebantur: candidati enim descendebant in campum Martium, ubi populi comitia agebantur. Sic et principes candida æque ac purpura utebantur. Unde Herodes illusit Christum induens eum veste alba, græce λαμπρα id est splendida, quo tacite insimulabat eum, quod fatue affectasset regnum Judææ. Luc. 23. 11. Hinc et Christus et Apostoli Apoc. 6. 2 repræsentatur per equum album. *Ecce*, inquit, *equus albus, et qui sedebat super illum habebat arcum, et data est ei corona, et exivit vincens ut vinceret.* Albus enim color est pulcher, lætus, lucens et splendens, unde vestis candida est festiva, læta, splendida, magnifica. Audi Prudentium contra Symmachum:

> Exultare patres videas, pulcherrima mundi
> Lumina, conciliumque senum gestire Catonum
> Candidiore toga, niveum pietatis amictum
> Sumere.

Et Martial 8. epist. 28. candidissimam præstantissimamque togam, sibi a Parthenio cubiculi Domitiani præfecto donatam, ita dilaudat.

> Lilia tu vincis, nec adhuc dilapsa ligustra,
> Et Tiburtino monte quod albet ebur
> Spartanus tibi cedat olor, Paphiæque columbæ,
> Cedat Erythræis eruta gemma vadis.

Quocirca S. Joanni in cœlo visi sunt Sancti ac Beati amicti stolis albis, Apoc. 7. 9. nam colores albi maxime decent deos, ait Plato l. 11. de Legibus. Denique Christus triumphator gloriosus post se exercitum ducit albatorum, Apocal. 19. 14. *Exercitus*, inquit, *qui sunt in cœlo sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo et mundo.* Vide ibi dicta. Candor ergo vestium est divinæ gloriæ quædam æmulatio; nam candidus fulgor est divinitatis ornamentum Daniel 7. 9.

Porro quam vanum sit gloriari, aut honorare vestes

splendidas, et vestitos splendide, patet Primo ex eo, quod vestis sit pœna et tegmen peccati. Adam enim innocens creatus est nudus, sed mox a peccato erubescens suam concupiscentiam, texit se vestibus consutis ex foliis ficus. Sicut ergo Rex conjectus in vincula compedes gestans aureas, iis non honoraretur, sed magis vilipenderetur: licet enim sint aureæ, compedes tamen sunt; quodque sint aureæ, refricant ei pristinum regni decus, ex quo in compedes decidit, quasi e summo honoris fastigio in imum dedecoris dejectus: sic pariter erubescere debet dives in vestibus splendidis; quia illæ non sunt aliud nisi stigma peccati, velamen concupiscentiæ, tegmen pudoris. Secundo, quia primæ vestes quibus Deus vestivit Adamum, fuerunt simplices et nativæ, puta crudæ pelles animalium. Gen. 3, 21. ut doceret eum ac posteros, vestem homini datam tantum ad necessitatem, esseque symbolum pœnitentiæ et mortalitatis, cui per peccatum obnoxii effecti sumus, uti dixi Genes. 3. 21. Non magis ergo dives in veste byssina extolli debet, quam fur in laqueo byssino. Tertio, quia simplex et rudis fuit vestitus Eliæ, Elisæi, Prophetarum, S. Joannis Baptistæ, Christi Domini, Apostolorum, Essenorum et primorum fidelium Unde habitum Christiani describens Lucianus in Philopatro: *Pallium putre, ait, sine calceis et tegmine, capite nudo incedens, detonso como.* Quarto, quia fœmineus est vestium ornatus, fœminasque indicat, non viros: horum enim ornatus est interior in judicio, sapientia et virtute. Nam quid est aurum et argentum, nisi terra alba, et rubra? Quid est byssus, nisi vermium, puta bombycum, putredo? Quid uniones, nisi concharum excrementa? Quid lanæ pretiosæ, nisi ovium vellera?

Audi S. Bernard serm 4. de Adventu; *Aurum et argentum nonne terra est rubra et alba, quam solus hominum error facit (aut magis reputat) pretiosam? Veræ ergo divitiæ non opes sunt, sed virtutes, quas secum conscientia portat, ut in perpetuum dives fiat.* Et S. Cyril. l. 4. in Joan. c. 4. *Sancti considerandi sunt non carne, sed intrinseca gloria.*

Ita Sisinnius Novatianorum Episcopus, homo mollis reprehensus fuit a fidelibus, quod quotidie bis lavaretur et veste candida indueretur abutens illo Eccl. 9. 8. *Omni tempore sint vestimenta tua candida.* Ita Socrates l. 6. c. 22.

S. Asellam laudat S. Hier. epist. 15 ad Marcellam: *Sermo, et silens, et silentium loquens: nec citus nec tardus incessus, idem semper habitus, neglecta munditiea, et inculta veste cultus ipse sine cultu.*

Aristoteles videns adolescentem sumptuosiori toga indutum: *Adolescens, ait, num aliquando a cultu isto immodico temperabis, ovium virtute parta?* Plato dixit Aristippo: *Tibi uni et chlamydem et pannum ferre datum est.* Chlamys vestis erat principum, pannus pauperum. Unde Horatius: *Omnis Aristippum decuit color.* Testis Laertius, l. 2. 8

Diogenes divitem indoctum, sed splendide vestitum χρυσόμηλον, id est ovem auream, vel, ut alii legunt χρυσόμαλλον, id est *vellus aureum*, appellabat. Testis Laert. l. 6.

Demonax cuidam purpura vestito insolescenti in aurem dixit: *Heus tu, hoc ante gestabat ovis, et ovis erat;* significans illum æque stupidum esse in purpura atque ante, nec purpuram ei ingenium addidisse. Tritum est illud: *Simia in purpura.* Et, *Simia est simia, etiamsi aureo gestet insignia.* Artaxerxes Teribazo vestibus insolescenti ait: *Tibi ut mulieri aurum, ut insano regium amictum gestandi jus concedo.* Augusti Cæsaris axioma fuit: *Vestitus insignis ac mollis superbiæ vexillum est nidusque luxuriæ* Testis Sueton. in ejus vita.

Alexander Severus Imp. humili vestitu incedens, cum ob id ab aulicis reprehenderetur, ait: *Imperatoris majestas constat virtute, non corporis cultu.*

Simile fecit et dixit Alphonsus Aragonum Rex: *Malo,* inquit, *moribus et auctoritate meos excellere, quam diademate et purpura.* Ita Panorm. l. 1. de gestis Alphons. Plura dixi Isaiæ cap. 3. in fine.

Denique Clemens Alexand l. 2. Pædag. c 10. narrat Ceum sophistam improbitatem repræsentasse candida veste velatam, virtutem vero sola verecundia vestitam: perinde ac pictor ille, qui cum Helenam elegantem pingere non posset, pinxit eam veste aurea gemmeaque non tam decoratam, quam sepultam.

Nota, vestis præclara sæpe signum est magistratus, dignitatis aut nobilitatis: tuncque non ei, sed dignitati et officio deferendus est honor, sed eam ob hisce abstrahit hic S. Jacobus, tantumque considerat, ut indicem divitiarum, æque ac deliciarum, lautæque vitæ. Solebant enim olim in festivis epulis ludis, sacrificiis, etc. indui veste candida quasi indice lætitiæ, uti docet Valer. Max. l. 1. c 1. et indicat Ecclesiastes c. 9 8.

Quocirca S. Jacobus per vestitum candida, intelligit hic non tantum divitem, sed et voluptuarium, qui festis, ludis, epulisque vitam transigit cum despectu pauperum: qualis fuit dives Epulo qui bysso induebatur, et epulabatur splendide, ac Lazarum spernebat, eique micas mensæ suæ negabat. Sicut ergo Christus Luc. 16. taxat hunc divitem spernentem Lazarum, ita Jacobus taxat eos, qui divites et deliciosos honorant cum contempto et injuria pauperum et egenorum.

INTROIERIT AUTEM ET PAUPER IN SORDIDO HABITU.] Græce ῥυπαρᾷ, id est, squalido, detrito, sordido, ut ῥυπαρία dixi c. 1. 21. Plerique fidelium in primitiva Ecclesia erant pauperes vel conditione, vel expoliatione bonorum quam patiebantur a Judæis, vel voluntate et spiritu Audi S. Justinum ep. ad Diogenetum, mores Christianorum sui ævi describentem: *Omnis peregrina regio, ait, patria eorum est, et omnis patria est peregrina In carne sunt, sed non secundum carnem vivunt: in terra degunt, sed in cœlo conversantur: pauperes sunt et multos ditant; omnibus indigent, et omnibus abundant.*

3. PRÆCLARA,] λαμπρὰν, id est, *splendidam*, puta candidam de qua paulo ante dixi. Præclare Seneca epist. 37. *Quemadmodum, ait, stultus est qui equum empturus non ipsum inspicit, sed stratum ejus ac frænos: sic et stultissimus est qui hominem ex conditione, quæ vestis modo nobis circumdata est, æstimat. Servus est? sed fortasse libero animo. Servus est? hoc illi nocebit, aliis non nocebit.* Parvi ergo judicii est, qui hominem non ex seipso, sed ex veste æstimat, uti faciunt stulti et pueri. S. Chrysost. homil. 47. ad popul. *Vestes, ait, et aurum et argentum sunt vermium pensa: virtutem autem indutus talem habet vestem, quam non tantum tinea, sed et mors ipsa lædere nequit, Et merito: non enim hæ anima*

virtutes ex terra originem trahunt, sed sunt fructus spiritus.

Et dixeritis ei: Tu sede hic. bene.] Græce καλῶς Syrus שפיר *scappir*, id est *pulchre*, scilicet loco non tantum commodo et honorato, sed et eleganti, puta in sede primaria vel altiore, pulvinari byssino instrata aulæis et conopæo redimita. Sedebant Judæi in Synagogis: magistri quidem altius, auditores autem et discipuli demissius, uti tradit S. Ambros. in 1. Cor. 14. 30. et insinuat ibidem Apostulus. Philo quoque Essenos sedisse tradit lib. de Vita contempl. Idem de Christianis Romanis tradit S. Clemens lib. 2. Constit. c. 57. Nam in Africa non licuisse laicis in Ecclesia sedere, testatur Optatus Milevit. l. 4. sicut etiam hodem in templo sedere non licet in Æthiopia, sive Abyssinia, ne senibus quidem et infirmis: his enim solum scipioni inniti conceditur, uti Romæ ab Abyssinis accepi.

Memorabile est quod de Constantino Magno in Vita ejus scribit Euseb. lib. 4. cap. 33. ipsum in Ecclesia concionem audivisse stantem, ac noluisse sedere, licet ab Episcopo ad id invitaretur, imo juberetur; quod diceret, res divinas erectis animis, auribus et pedibus audiri oportere.

Apud Romanos in Theatro suus cuique pro dignitate erat locus: unde inter equites nemini considere licebat, nisi equestrem haberet censum, nimirum sestertia quadringenta: hoc est, decem millia aureorum. Audi Martialem lib. 5. epigr. 26.

> Quadringenta tibi non sunt Chærestrate, surge.
> Lectius (locorum censor) ecce venit: sta fuge, curre, late.

Simili modo apud S. Clementem lib. 2. Constit. c. 57. et 58. Apostoli sanciunt, quos operæ pretium est audire, ut ex iis ordinem synaxeos et sessionis in ea discamus. *Cum Ecclesiam Dei*, inquiunt, *convocas* (o Episcope) *tanquam magnæ navis gubernator jube cum omni prudentia congregari, præcipiens Diaconis veluti nautis, ut loca fratribus tanquam navigantibus valde accurate et honeste disponant. Ac primum quidem sit ædes oblonga ad Orientem versus navi similis, utrimque pastophoria in Orientem. Sit solium Episcopi in medio positum, et ex utroque ejus latere sedeant Presbyteri, et astent Diaconi succincti et expediti sine multa veste: sunt enim illi similes nautis, hi illis qui per foros navis cursitant. Sit autem horum cura, ut laici in altera parte, ordine, et decore et quiete sedeant: item ut sedeant mulieres separatim, ac cum silentio.* Et paulo post: *Si quis autem repertus fuerit qui sedeat loco non decenti, increpetur a Diacono, tanquam a proreta; traducaturque in locum qui eum deceat. Est enim Ecclesia non solum similis navi, sed gregi? nam ut Pastores singulas pecudes, capras dico et oves pro generis et ætatis ratione locant, et quodque eorum simile cum simili congregatur: sic in Ecclesia adolescentes quidem seorsum sedeant, si locus sit, sin autem non sit, stent; ætate vero provecti ordine sedeant; pueros autem stantes, patres et matres eorum suscipiant: rursus adolescentulæ seorsum, si fuerit locus; si vero non fuerit, post mulieres locentur. Nuptæ jam et matresfamilias item seorsum: virgines autem, et viduæ, et anus primæ omnium stent aut sedeant. Locis vero occupandis præsit Diaconus, ut quisque eorum qui ingrediuntur, in locum suum se conferat, et nemo præter decorum sedeat: similiter Diaconus populum speculetur, ne quis murmure obstrepat, dormitet, aut nutus faciat. Oportet enim stare in Ecclesia sapienter, sobrie, et vigilanter, auribus ad verbum Domini intentis. Deinde cuncti pariter consurgentes, et in Orientem spectantes, egressis catechumenis et pœnitentibus, precentur Deum, qui ascendit super cælum cæli, idque ad Orientem.* Et inferius: *Si autem cum jam sedetur, alius quispiam adveniat honestus et nobilis, sive externus, sive ejus regionis, etc. Diaconus juniorem loco moveat prudenter tamen, et non irate, et illum sessum recipiat: æquum enim est ut qui est in fratres benevolus, sponte sua hoc faciat: quod si recusaverit, move eum cogendo, et in extremum locum rejice, ut discant cæteri cedere loco honoratioribus. Si autem pauper, aut ignobilis, aut peregrinus quispiam senex vel adolescens advenerit, neque sit locus vacuus, his quoque Diaconus ex toto animo locum faciat, ut non fiat adversus hominem acceptio personæ, sed fiat ministerium Deo acceptum: cum mulieres, sive pauperes, sive divites advenerint, utrumque horum faciat Diaconissa.*

Addit S. Clemens Christianos sedisse dumtaxat in concione et lectione, in oratione vero et liturgia stetisse, aut certe genu flexisse. Posterius hoc diserte docet Tertull. l. de Orat. c. 12. *Irreverens est, assidere sub conspectu, contraque conspectum ejus, quem maxime reverearis ac venereris, quanto magis sub conspectu Dei vivi, angelo adhuc orationis astante, factum istud irreligiosissimum est? Nisi exprobramus Deo, quod nos oratio fatigaverit. Atqui cum modestia et humilitate adorantes, magis commendamus Deo preces nostras.* Vide dicta Act. 20. 36.

Pauperi autem dicatis: Tu sta illic, aut sede sub (Tig. *subter*; alii, *juxta*; Syrus, *ante*) scabello pedum meorum.] Significatur contemptus pauperis, q. d. Sede non in scabello, sed sub scabello pedum meorum: adeo enim vilis es, ut non sis dignus qui pedes meos, imo nec eorum scabellum tangas. Ibi ergo sede, aut quasi alter Alexius sta in angulo, aut cum Lazaro quasi canis procumbe ad januam divitis Epulonis: qui contemptus sane est gravis, ideoque peccatum lethiferum. Inde sequebatur pauperum oppressio, quod est peccatum clamans in cœlum, de quo v. 6. ait S. Jacobus: *Nonne divites per potentiam opprimunt vos?*

Nota Primo. Honor est bonum commune, æque ac officia et beneficia. Nam in mensa, judicio, concilio, aliove consessu publico cuique suus debetur honor et locus, qui si non detur, fit ei injuria, estque peccatum acceptionis personarum. Secundo, honor debetur creaturæ rationali ob excellentiam, quæ consistit in sapientia, virtute, officio, dignitate et potentia. Divitiæ ergo per se non sunt honorandæ, quia per se non faciunt hominem sapientiorem, magis virtuosum, digniorem et excellentiorem cæteris: tantum ergo honorantur divites per receptam consuetudinem, vel quia divitiæ comitantur dignitatem et principatum. Quare si quis ex interiori reverentia erga divitias, divitem hoc solo nomine quod dives est, præferat pauperi fideli, peccat vitio acceptionis personarum: fierique potest ut peccet mortaliter, nimirum si fiat cum notabili pauperis contemptu, vel injuria et oppressione, ut dicitur v. 6. alioqui peccat tantum venialiter. Ita noster Lessius de Justitia et jure c. 32. dub. 1.

4. **Nonne** (græce οὐ, id est *non*, de more ponitur pro οὐχὶ, id est nonne) **judicatis**] διεκρίθητε, id est, *dijudicastis*, id est, delectum personarum habuistis extollendo summe divitem, deprimendo in imum pauperem. Ita Vat. Unde Syrus vertit, אתפלגתון *etpalgetun*, id est, *divisistis*, discrimen fecistis, discrevistis inique inter pauperem et divitem, quod Noster vertit *judicatis*; quia judicis est inter partes æquitatem dividere, ut cuique jus suum tribuat, non vero unum alteri iniquè præferat; eique totum per fas et nefas attribuat; nec enim pauper ob paupertatem suo jure est spoliandus, ut illud per injuriam detur diviti ob solas ejus divitias. Secundo, Tigur. Erasm. et alii διεκρίθητε accipiunt passive, vertuntque assertive, non interrogative: *et non dijudicati estis apud vosmetipsos*. q. d. Non sensistis conscientiæ judicium et remorsum quod scilicet in hac personarum acceptione Deum offenderetis. Unde Cajet. *Non estis*, ait, *judicati in vobis ipsis*, sed estis judicati in vestibus, dum divites ob vestes splendide honoratis, pauperes ob squalidas spernitis. Alii vertentes interrogative sic explicant q. d. Nonne vestro judicio judicati, convicti et damnati estis? q. d. Nonne recta ratio et judicium vos condemnat, arguitque quod inique faciatis; ita Beda. Verum vertendum esse active *judicatis*, patet ex eo, quod explicando subdit S. Jacobus. *Et facti estis judices cogitationum iniquarum*, judicis enim est judicare, non judicari: unde suspicatur Gagnæus Nostrum Interpretem legisse διακρίνετε, in Indicativo, id est, *judicatis*: sed *judicatis* idem est quod judicando soletis, id est, judicastis: quod significat Græcum διεκρίθητε.

Urget Hugo et Dionys. *vos apud vosmetipsos*, quasi dicat, a vobis, vestroque prava phantasia judicium hoc perversum sumitis, non a Deo: Deus enim jubet tam pauperibus, quam divitibus suum jus et locum tribui. Sapienter Plato in Protagora: *Ne prius*, ait, *in alio tribunali judicaveris, quam ipse coram justitia* (cæram Deo) *judicatus fueris*. Et Seneca ep. 37. *Si vis tibi omnia subjicere, subjice te rationi* (et consequenter Deo.) *Multos reges, si ratio te rexerit: ab illa disces quid, et quemadmodum aggredi debeas*. Et Socrates apud Stobæum serm. 48. *Optimus*, ait, *Rex est, qui suis affectibus imperare potest*.

Et facti estis judices cogitationum iniquarum] מפרשנא *mepharsana*, id est, *separatores*, discretores pauperis et divitis. Pro *cogitationum*, græce est διαλογισμῶν, id est, *ratiocinationum*, disputationum, disceptationum, consultationum, reputationum, sermocinationum. q. d. Facti estis judices iniqui perversarum ratiocinationum, id est, judices perverse ratiocinantes et concludentes pauperem contemnendum esse: quia pauper est, divitem honorandum, quia dives est. Ergo facti estis judices judiciorum iniquorum, quia inique judicatis inique cogitando, ratiocinando, concludendo, sermocinando, eaque opere exequendo; dum scilicet pauperem præ divite spernitis, plusque splendori vestium, quam fidei et virtuti tribuitis, honorando impios divites, et despiciendo sanctos pauperes, ait S. Hier. in c. 5 Isaiæ. Hoc ipso enim tacite judicatis, *quod dives tanto paupere sit melior, quanto est ditior*, ait S. Aug. ep. 29. ad S. Hier. quod utique falsum et perversum est judicium, instarque monstri. Incongruus enim sermo est, ait Epictetus, si dicas: *Ego sum ditior te; ergo te melior. Ego sapientior, ergo melior. Hi vero sunt congrui: Ego te ditior; mea igitur possessio melior est tua. Ego sapientior meo igitur oratio melior est tua. Tu autem neque possessio es, neque oratio* Ita ipse Enchir c. 59

Seneca l. 10. ep. 77. *Gladium*, ait, *bonum dices non cui deoratus est baltheus, nec cui vagina gemmis distinguitur; sed cui est ad secandum subtilis acies. Regulo, non quam formosa, sed quam recta sit quæritur. Ergo in homine nihil ad rem pertinet quantum aret, quantum fœneret, a quam multis salutetur, quam pretioso incumbat lecto, sed quam bonus sit. Nemo istorum quos divitiæ honoresque in alto fastigio ponunt, magnus est. Quare ergo magnus videtur? cum basi sua illum metiris. Parvus pumilio, licet in monte constiterit. Colossus magnitudinem suam servabit, etiamsi steterit in puteo. Hoc laboramus errore, quod neminem æstimamus eo quod est, sed adjicimus illi et ea quibus ornatus est, imo ex illis ipsum æstimamus et metimur*.

Porro ait S. Jacobus *cogitationum*, non cogitationis græce διαλογισμῶν, id est, *ratiocinationum*, consultationum, conclusionum: quia hæc una, quæ divitias præferuntur paupertati, multas includit, et ex hac una quasi principio multæ aliæ educuntur, v. g. qui divitias præfert paupertati secum ita ratiocinabitur. Primo, divitiæ sunt commodiores, magisque in hominum pretio; ergo divites præferendi pauperibus. Secundo, dives me juvare, commendare, promovere, ditare potest, non pauper: divites ergo colendi, non pauperes. Tertio, dives sui contemptum ulcisci potest, non pauper: illius ergo offensa curanda est, non hujus. Quarto, a paupere nihil expecto: ergo mihi negligendus est. Quinto, pauper mihi est dedecori et oneri, quia a me petit et emendicat eleemosynam, itaque opes meas minuit: dives vero mihi est honori et commodo: ergo hic sequendus, ille fugiendus est.

Hæ sunt ratiocinationes iniquæ et falsæ, puta paralogismi mundi et mundanorum. Ex adverso Deus contra hos, ait Philo l. 1. de Monarchia, sancit Exodi 20. *Non facietis vobis deos argenteos et aureos, in sensu mystico. Hi enim*, ait, *adoraturi mane ad ædes divitum quasi ad sanctissima templa cursitant, bona petituri ab illis quasi numinibus*: cum tamen verissimum sit illud Aug. 5. Civ. 6. *Remota jactantia quid sunt omnes homines, nisi homines?* Ergo contra hos primo argumentatur Christus, dicens: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*, Luc. 16 19.

Secundo, S. Aug ser. 55. de Temp. *Iste mundus*, ait, *aut ridet vos, aut ridetur a nobis. Melius est ut calces mundum, et calcato eo gradum tibi facias per quem in sublime conscendas*

Tertio, Seneca lib. de Vita beata cap 26 *Divitiæ apud sapientem virum in servitute sunt; apud stultum in imperio. Sapiens divitiis nihil permittit, vobis divitiæ omnia*. Unde et Alex Magnus teste Plutarch. or 1. de Fortuna Alexandri, dixit: *Si Alexander non essem, Diogenes esse vellem*.

Quarto, Auctor imperfecti apud S. Chrys. h 22. *Si divitem honoras*, ait, *propter personam ipsius honoras cum: si autem pauperem honoras, propter personam Christi honoras*.

Quinto, S Ambros. lib. 2 Offic. 25 docet multis rationibus favores et beneficia pauperibus potius ex-

hibenda esse, quam divitibus Primo, quia Christus, ait, docet *ad epulas non eos qui divites sunt, sed pauperes invitandos*. Lucæ 14. Secundo, *divites enim rogari videntur, ut ipsi quoque nobis reddant: pauperes quia non habent quod restituant, cum acceperint, remuneratorem nobis faciunt Dominum, qui se pro paupere obligandum obtulit.* Tertio, *quia dives dedignatur beneficium, et pudet eum debitorem esse gratiæ. Quia etiam id quod collatum est sibi, meritis suis arrogat.* Quarto, *quia in accipiendo beneficio eo ipso quod acceperint, divites dedisse se magis quam accepisse existimant: pauper vero etsi non habet unde reddat pecuniam, refert gratiam: in quo certum est, quod plus reddat, quam acceperit. Pecunia enim nummo solvitur, gratia nunquam exinanitur.* Quinto, *quod dives refugit, pauper fatetur quod sit obligatus debito, sibique subventum, non honori suo delatum putat: donatos sibi arbitratur filios, vitam redditam, servatam familiam.* Idem ibid. c. 4. *Tantus*, ait, *splendor honestatis est ut vitam beatam efficiant tranquillitas conscientiæ et securitas innocentiæ Et ideo sicut exortus sol lunæ globum et cætera stellarum abscondit lumina, ita fulgor honestatis; ubi vero et incorrupto vibrat decore, cætera quæ putantur bona secundum voluptatem corporis, aut secundum sæculum clara et illustria obumbrat* Et c. 4 loquens de Elia, cui pauperi corvus deferebat panem 3. Reg. 17. *Numquid ideo*, ait, *minus beatus quia pauper erat sibi? Minime, imo eo magis beatus, quia Deo dives Aliis enim quam sibi divitem esse præstat. ut iste erat, qui tempore famis cibum a vidua petebat, largiturus ei ut hydria farinæ per triennium et sex menses non deficeret, et per quotidianos usus olei vas viduæ inopi sufficeret ac ministraret.*

Sexto, in paupere honoremus Christum quasi exemplar in sua imagine. Unde Chrys. s. 14 explicans illud Ps. 140. *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem*. Non dicit, ait, Qui videt, sed *qui intelligit*. Arcana enim res est, et occultum mundo paupertatis pretium. *Oremus fratres ut ipse nobis intelligere intelligenda concedat, qui se intelligi in paupere sic demonstrat, quod ipsa qui cælum regit, sit nudus in paupere; quod in esuriente esuriat satietas rerum; quod sitiat in sitiente fons fontium. Beatus proinde ille censendus est, qui hoc intelligit, ut super pauperes intelligat eorum necessitatibus occurendo, eosque a necessitatibus eruendo.*

Septimo, S Bern. s 1. de vig. Nativ. *Paupertas, ait, non inveniebatur in cœlis. porro in terris abundabat hæc species, et nesciebat homo pretium ejus. Hunc itaque Dei Filius concupiscens descendit ut eam eligat sibi, et nobis quoque sua æstimatione faciat pretiosam.* Hoc est quod ait Christus Isaiæ 61. et Lucæ 4. 18 *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelisare pauperibus misit me.* Plura de bono paupertatis dixi Act. c 4 et 5.

5 NONNE DEUS ELEGIT PAUPERES IN HOC MUNDO.] Syrus, *pauperes mundi*. Probat non esse accipiendas personas ut divites honoremus, pauperes aspernemur, exemplo Dei, quod nobis debet esse instar normæ et præcepti. Deus enim elegit pauperes ære, eosque divites effecit fide: inopes censu, eosque opulentos fecit rerum divinarum sensu. Unde S Leo ser. 10. de Quadrag. *Quos viles, ait, facit carnalis sapientia, nescimus quam pretiosos spiritualis sit factura gratia.*

DIVITES IN FIDE,] ut scilicet fierent divites, ipsoque faceret eos divites in fide. Nam simili modo addit. *Et hæredes regni.* Clarum autem est, Deum neminem elegisse qui jam erat hæres regni, sed eligendo hæredem regni fecisse. q. d. Pauperes non sunt spernendi, quia Deus non sprevit, sed elegit pauperes, eosque eligendo ditavit fide, fecitque hæredes regni: Nihil ergo illic habent Pelagiani, qui probent fidem esse ex nobis. non ex gratia Dei, quasi ob fidem viribus naturæ electam Deus fidelem eligat, infidelem respuat F.des enim est primum Dei donum, quo pauperes Apostolos primosque fideles ditavit Deus. ita S. August. l. 1 de Prædest. sanct. c. 17. Agit ergo Jacobus de electione tam ad fidem et gratiam, quam ad regnum et gloriam. Quos enim Deus elegit ad gratiam, eos consequenter destinavit ad gloriam. ut fient hæredes regni cœlestis. Hic sensus est genuinus. Secundo, tamen Gabriel Vasques 1. p. disp. 89. 2 sic explicat, quasi dicat, Deus Apostolos pauperes *censu*, sed divites fide et virtute, elegit ad gloriam, puta ad hæreditatem regni cœlestis, et ad vitam æternam ex meritis; quia scilicet prævidit quod ipsi bene utendo et strenue cooperando fidei, et gratiæ sibi a Deo datæ, per bona opera mererentur regnum cœleste. Unde sequitur: *Quod repromisit Deus diligentibus se.* Censet ergo hic agi de electione ad gloriam duntaxat, eamque fieri ex meritis probare ex hoc loco contendit; gloria enim est hæreditas, quia datur filiis: eadem est et corona justitiæ, ac merces, quia datur merentibus et vincentibus. Hinc et Jacobus primo ait, quod Deus elegerit divites in fide, deinde quod *hæredes regni*, quia per divitias fidei destinavit nos ad regnum in prima electione, quam fecit ab æterno.

Morel. docet hic S Jacobus veras divitias non esse aurum, argentum, vestes splendidas; sed fidem et fidei virtutes; sicut ex adverso paupertatem et pauperes non facit egestas, sed cupiditas et impietas Unde S. Aug. h. de centum ovibus: *Deus*, ait, *omnibus æqualiter adest, sed apud Deum plus habet loci, qui plus attulerit: non argenti, sed fidei.* Et S. Greg h. 15. in Evang. *Solæ*, ait, *divitiæ sunt, quæ nos divites virtutibus faciunt.* Et Clemens. Alex. l. 6 Strom. *Veræ*, ait, *divitiæ est abundantia in iis quæ sunt ex virtute actionibus: paupertas autem est inopia in moderatis actionibus.* S. Ambr. l 3. ep. 10. *Solum illum Deus divitem novit, qui sit dives æternitati.*

Præclare vero S. Prosper l 2 de Vita contemplativa c. 13. *Illæ*, ait, *nobis sunt ambiendæ divitiæ, quæ nos ornare pariter possint, et munire, quas nec acquirere possumus inviti, nec perdere, quæ nos contra hostiles impetus armant, a mundo disterminant, Deo commendant, ditant animas nostras atque nobilitant. nobiscum sunt, intra nos sunt. Divitiæ nostræ credendæ sunt: pudicitia, quæ nos pudicos; justitia, quæ justos; pietas, quæ pios; humilitas, quæ humiles; mansuetudo quæ mansuetos; innocentia, quæ innocentes; puritas, quæ puros; prudentia, quæ prudentes; temperantia, quæ temperantes; et charitas quæ nos facit Deo et hominibus charos, virtutum potentes, sæculi contemptores, ac bonorum omnium sectatores. Hæc non sunt omnium. sed Sanctorum sanctæ virtutes, non divitum superbarum, sed humilium pauperum facultates, patrimonium cordium, divitiæ incorruptibiles morum, quibus non abundant nisi illa qui illi carnalibus ex corde renuntiant.* Et

inferius: *Propter hoc igitur eis qui militant Deo, fugiendæ sunt ex toto corde divitiæ quas qui habere volunt, sine labore non quærunt, sine difficultate non inveniunt, sine cura non servant, sine anxia delectatione non possident; sine dolore non perdunt. Apostolus autem Christi militibus dicit: Volo vos sine sollicitudine esse.* Et *Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis, ac sic census iste terrenus eis a quibus vitiose diligitur, non est voluptatum materia, sed dolorum.*

Breviter, sed nervose S. Greg ep. 190. ad Andream: *Non ergo, ait, honores aut divitiæ quærendæ sunt, quæ dimittuntur; sed si bona quærimus, illa diligamus, quæ sine fine habebimus. Si autem mala pertimescimus, timeamus quæ a reprobis sine fine tolerantur.* Idem h. 18. in Ezech. *Ille, ait, pauper est, qui eget eo quod non habet. Num et qui non habens habere non appetit, dives est, Paupertas quippe in inopia mentis est non in quantitate possessionis: nam cui cum paupertate bene convenit, non est pauper.*

Hæredes regni.] Id est destinatos ad regnum cœleste; illudque certo adepturos, si in fide operibusque fidei ad finem usque vitæ constanter perseverent. Præclare S. Ambr. ser. 10. *Cum regnum Dei, ait, pauperum sit, quid locupletius esse potest?* Vide hic mirum harmoniam Jacobi et Pauli. Idem enim eodem ævo monuit Paulus scribens 1. Corinth. c. 2. 26. *Videte, ait, vocationem vestram fratres, etc. quæ stulta sunt mundi, et ignobilia, et contemptibilia elegit Deus.* Porro regnum Dei est ipse Deus cum omni sua felicitate et gloria. Vide S. August. ser. 119. de Temp. et in Psal. 136. et 149. ubi ait: *Hæredes Dei sic sunt, ut ipse Deus sit hæreditas nostra Hæc hæreditas non minuitur copia possessorum, nec fit angustior numerositate cohæredum; sed tanta est multis, quanta paucis; tanta singulis, quanta omnibus: non talis te fecit hæredem cui mortuo succedas, sed cum quo in æternum vivas.* Et S. Ambr. in Ps. 118. *Omnes possident, nec minuitur hæredi; manet enim lumentum integrum, et eo magis singulis crescit, quo pluribus fuerit acquisitum.* Charitas enim perfecta in cœlis facit omnia communia: unde quisque beatus de aliorum singulorum gloria ita gaudet, ac si sua esset. Quare non semel, sed millies, et millesies millies est beatus et gloriosus. S. Bernar. de Triplici genere bonorum: *Quæ est, ait, copia, ubi nihil quod nolis sit, et totum sit quod velis?* Idem ser. de fallacia præsentis sæculi: *In remuneratione, ait, torrens est voluptatis, et fluminis impetus. Flumen plane est, sed quod affluat, non quod fluat, vel effluat; flumen vocatur, non quod transeat, vel pertranseat, sed quod abundet.* Rursum S. Aug. l. 3. de Liber. arbitr. sub finem: *Tanta, ait, est jucunditas lucis æternæ, ut etiamsi non liceret amplius in ea manere, quam unius diei mora, propter hoc solum innumerabiles anni hujus vitæ pleni deliciis, et circumfluentia temporalium bonorum recte meritoque contemnerentur.* Idem in Manuali c. 14. *O anima mea, si quotidie oporteret nos tormenta perferre, si ipsam gehennam longo tempore tolerare, ut Christum in gloria sua videre possemus et Sanctis ejus sociari, nonne dignum esset pati omne quod triste est, ut tanti boni tantæque gloriæ participes haberemur? Insidientur ergo dæmones, parent suas tentationes, frangant corpus jejunia; premant carnem vestimenta, labores graventi, vigiliæ exsiccent, clamet in me iste, inquietet me ille vel ille, frigus incurvet, conscientia murmuret, calor urat, caput doleat, pectus ardeat, infletur stomachus, pallescat vultus, infirmetur totum corpus, deficiat in dolore vita mea, et anni mei in gemitibus, ingrediatur putredo in ossibus meis et subter me scateat, ut requiescam in die tribulationis, et ascendam ad populum accinctum nostrum. Quæ enim erit justorum gloria, quam grandis Sanctorum lætitia, cum unusquisque facies fulgebit ut sol? cum ordinibus distinctis populum suum Dominus in regno patris sui cœperit recensere et meritis atque operibus singulorum promissa præmia restituet, pro terrenis cœlestia, pro temporalibus sempiterna, pro modicis magna? Revera cumulus felicitatis erit, cum Dominus adducet Sanctos suos in visionem paternæ gloriæ, et faciet in cœlestibus considere, ut sit omnia in omnibus. O felix jucunditas, et jucunda felicitas: Sanctos videre, cum Sanctis esse sanctum, Deum videre, et Deum habere in æternum et ultro!*

Porro eousæ cur Deus ad fidem et regnum elegerit pauperes potius, quam divites, sunt variæ easque congruæ Prima, quia id requirit apta distributio donorum, ut qui carent terrestribus, abundent cœlestibus, et vice versa. Unde S. Hier. ep. 34. ad Julianum: *Difficile, ait, imo impossibile est, ut præsentibus quis et futuris fruatur bonis; ut hic ventrem, et ibi mentem expleat: ut de deliciis transeat ad delicias: ut in utroque sæculo primus sit: ut in cælo et terra appareat gloriosus.* Et S. Chrys. hom. 2. ad populum docet S. Paulum, eum nominat divites hujus sæculi 1. Tim. 6. 17. hoc ipso significare alios esse divites futuri sæculi, nimirum pauperes hujus sæculi. Sic dives hujus sæculi fuit Epulo, futuri vero Lazarus, Lucæ 16. 24. sic Nazian or. 16. religiosos vocat *propter humilitatem exaltatos, et propter paupertatem locupletatos* Quocirca Patres pauperes Evangelicos vocant divites, eosque veros et solos. Ita S Nazianz. or. 20. de S. Basil *Divitiæ, ait, illi erant, nihil habere.* Et S. Leo s. 4. de Quad. *Christiana paupertas dives est: quia plus est quod habet, quam quod non habet; nec pavet in isto mundo indigentia laborare cui donatum in omnium rerum Domino omnia possidere* Et S. Amb. 4. ep. 24. ad Simp. *Vere, ait, dives est, qui in conspectu Dei potest dives videri, in cujus conspectu terra exigua, mundus ipse angustus est; sed solum illum Deus divitem novit, qui sit dives æternitati, qui non opera, sed virtutum fructus recondat* Vide totam Epistolam, in qua demonstrat, hoc paradoxum: *Quod solus sapiens, licet pauper, sit dives.*

Secunda, quia divitiæ sunt fomites et illecebræ ambitionis, avaritiæ, gulæ, luxuriæ, omniumque vitiorum, quibus itur in gehennam: paupertas vero suggerit materiam humilitatis, continentiæ, modestiæ, sobrietatis, castitatis, omniumque virtutum, quibus tenditur ad gloriam. Unde Christus Matth. 19. 24. *Facilius, ait, est camelum transire per foramen acus, quam divitem intrare in regnum cœlorum* Sicut ergo non nisi per miraculum camelus transire potest per foramen acus; ita et dives non nisi per miraculum intrare potest in regnum cœlorum Vide ea quæ de pernicie divitiarum dixi Isaiæ 5. 9. Paupertas ergo opibus vicinior est cœlo. *Magna quædam penna paupertatis*

est, qua tam cito volatur in regnum cælorum, ait S. Bern. s. 4. de Adventu.

Tertia, Deus ut ostenderet divitias bonitatis, misericordiæ et magnificentiæ suæ, elegit pauperes potius quam divites, utque pauperes extimularet ad magnam humilitatem, gratitudinem, honorem et amorem Dei. Vide dicta 1. Cor. 1. 26. et seq.

Quarta, quia pauperes contemptu mundi emunt a Deo cœlum. Deus ergo eis fit debitor: cum enim omnia propter Deum reliquerint, par est ut Deus iis suum regnum rependat. Unde Nazianz. in Carm. de Beat. t. *Felix*, ait, *qui Christum fortunis omnibus emit*. Et orat. 18 *Hæc*, ait, *negotiatio præstantissima, qua brevia et fragilia bona cum sempiterna gloria commutantur*. Et S. Aug. ser. ult. de diversis: *Quid*, ait, *gloriosius homini quam sua vendere, et Christum emere?* Vide Matth. c. 19. 18.

Quinta, quia Deus vacuum requirit cor, ut totum illud possideat; pauperum autem corda sunt vacua; divitum vero plena divitiis æque ac vitiis: illi ergo capacia sunt fidei, gloriæ et gratiæ, hæc vero incapacia. Dives itaque qui cor habet in ære, ineptus est ad capiendas res æthereas: pauper vero cum cor nequeat habere in ære quo caret, transfert illud in æthera quem sperat: liberum ergo amplumque, et Dei capax habet cor. Vide S. Chrys. hom. 2. ad popul. Vidit id ipsum per umbram Seneca ep. 8. *Nemo alius*, ait, *est Deo dignus, nisi qui opes contempsit; at ideo olim Flamini Diali non modo tangere hederam criminosum erat, verum etiam nominare*: Nam hedera symbolum erat tenacitatis, et adhæsionis ad terrena, teste Pierio Hierog. 51.

Præclare S. Aug. l. de 12 grad. abusionum gradu 8. *Recta*, ait, *dispensatione misericors judex regnum cælorum illis committit, quibus regni terrarum participationem inter mortales abstulit, ut ipse dives in cœli sede appareat, qui in terra nihil penitus procurat*. Et mox: *nobilis ergo inopia, est mentis humilitas; et ineptæ divitiæ sunt animorum, enormitas*. Idem (si tamen ipse est auctor) l. de Contemptu mundi c. 6. *Regnum cælorum non divitum, sed pauperum est. Dicit namque pauperibus: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Si est regnum cælorum pauperum; restat ut infernus sit divitum*; idque probat exemplo divitis Epulonis, qui sepultus est in inferno, Luc. 16. 24. et seq.

Quod repromisit Deus diligentibus se.] ideoque suæ legi obtemperantibus. Qui enim diligit Deum, debet ea diligere, quæ Deus diligit; et ea odire, quæ Deus odit, ait S. Aug. imo Christus Joan. 14. 15. *Si diligitis*, ait, *me, mandata mea servate*. Hinc disce Primo, non soli fidei et credentibus, ut volunt hæretici, sed dilectioni et diligentibus, id est, opera charitatis erga Deum et proximum exercentibus, promissum esse regnum Dei: ac proinde volenti illud assequi necessaria esse charitatis opera. Secundo, regnum cælorum promitti et dari quasi mercedem pro merito operum charitatis. Tertio, sanctum esse hæc obire intuitu hujus mercedis et præmii, ut fecit David, Ps. 118. 112. dicens: *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum propter retributionem*.

Alludit ad Isaiæ c. 64. 4. quem sub idem tempus quo Jacobus hæc scripsit, S. Paulus scribens Corinthiis ep. 1. c. 2. v. 9. ita citat: *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum*. Ultima enim hæc Isaiæ et Pauli verba antistropha sunt verbis hisce Jacobi, nimirum quia idem Spiritus S. per ora trium horum testium, imo Prophetarum suorum, loquebatur.

Moral. Disce quam facili pretio Deus vendat regnum cœlorum, nimirum amore: amor ejus est pretium. Ama Deum, et Deum Deique regnum mereberis, emes et obtinebis. Ama Deum et regna, tum in cœlo, tum in terra, uti Israeli promittit Moses Deut. 11. 21.

Porro quis non amet Deum summe amabilem, summumque bonum suum, qui est gaudium omnium angelorum et hominum: in quo sunt omnes deliciæ, omnes opes, omnes honores, omnis sapientia, omnis gloria, omnia bona in gradu immenso et infinito? Quis non amet Deum qui prius tam impense amavit nos, ut nos ex nihilo crearet, perditos per filium suum recrearet et redimeret, aversos revocaret, ruentes in gehennam retraheret ad cœlum? Quis non amet Deum, qui suum amorem, se totum, suaque charitatis viscera in nos largissime effudit? qui nos indies, imo singulis momentis animat, vegetat, pascit, sua gratia donisque innumeris cumulat? Quis non amet Deum, qui e nobis amari optat, imo jubet, ac amanti promittit cœlum, non amanti minatur infernum? Quare inexcusabiles sunt peccatores et reprobi, imo stulti sunt et insani, qui, ut creatura exigua, puta vili voluptate, vel honore fruantur, eamque diligant, Creatorem oderunt; qui terram paradiso, homines et bruta angelis, regnum dæmonis regno Dei, infernum cœlo anteponunt. Quid dementius? quid insanius?

Præclare S. Aug. hom. 9. de verbis Apostoli docet pauperem sola bona voluntate, id est dilectione, emere cœlum: *Quia quod valde necessarium est*, inquit, *habet: pauper est in arca, sed dives in conscientia; pauper est in domo, sed dives in animo*. etc. *Quam parvo constat regnum cælorum, quam vili pretio tanta possessio proponitur? Proponitur in terra, quod possideas in cælo: proponitur in tempore, quod possideas in æternum*. Et mox: *Duobus minutis emit quædam vidua regnum cælorum, quæ misit in gazophylacium duos nummos, Marci 12. Misit illos in domum Dei, et emit regnum cælorum. En duobus nummis valet. Plus addo, valet et vilius: vilior est calix aquæ frigidæ, vilior est sola bona voluntas. Audi clamantes angelos: In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Bona enim voluntas ipsa dicitur charitas. Totum ergo habet, qui bonam voluntatem habet*. Idem hom. 13. *Regnum cælorum venale proposuit, et pretium ejus calicem aquæ frigidæ esse voluit*, Matth. 10. 42. Quocirca idem in Manuali cap. 10. suspirans ad Deum: *Amo*, ait, *te Deus meus, amo te, et magis atque magis amare volo. Da mihi Domine Deus meus, speciose præ filiis hominum, ut desiderem te, ut amem te quantum volo et quantum debeo: immensus, et sine mensura debes amari, præsertim a nobis, quos sic amasti, sic salvasti, pro quibus tanta ac talia fecisti. O amor qui semper ardes, et numquam extingueris, dulcis Christe, bone Jesu, charitas Deus meus, accende me toto igne tuo, amore tuo, dulcedine tua, dilectione tua, desiderio tuo, charitate tua, jucunditate et exultatione tua, pietate et suavitate tua, voluptate et concu-*

piscentia tua, quæ sancta est et bona, quæ casta est et munda, ut totus dulcedine amoris tui plenus. totus in flamma tuæ charitatis vaporatus, diligam te Dominum meum dulcissimum et pulcherrimum ex toto corde meo, et tota anima mea, ex totis viribus meis, et ex omni intentione mea, cum multa cordis contritione et lachrymarum fonte, cum multa reverentia et tremore, habens te in corde, in ore. et præ oculis meis semper et ubique. ita ut nullus in me adulterinis amoribus pateat locus Etc. 12 *O dulcedo amoris, et amor dulcedinis, comedat te venter meus, et nectare tui amoris repleantur viscera mea et eructet mens mea verbum bonum. Charitas Deus meus, mel dulce, lac niveum, cibus es grandium; fac me crescere in te, ut sano palato possis manducari a me Tu es vita mea cui vivo, spes cui inhæreo, gloria quam adipisci desidero Tu mihi cor tene, mentem rege. intellectum dirige, amorem erige, animum suspende, et in superna fluenta os sitientis te spiritus trahe. Taceat quæso tumultus carnis Conticescant phantasiæ terrarum et aquarum, aeris et poli, taceant somnia et imaginariæ revelationes. omnis lingua, omne signum, et quidquid transeundo fit. Sileat sibi et ipsa animo, et transeat se, non cogitando se, sed te Deus meus, quoniam tu es re vera tota spes et fiducia mea*

6. Vos AUTEM EXHONORASTIS PAUPEREM.] ἠτιμάσατε. id est, *inhonorastis*; contempsistis, sprevistis. Ita Syrus ac consequenter inhonorastis Deum. qui auctor est paupertatis, paterque pauperum, juxta illud Eccl. 11. 14 *Bona et mala. vita et mors paupertas et honestas* (id est opulentia) *a Deo sunt.* Et Proverb. 22. 2. *Dives et pauper obviaverunt sibi, utriusque operator est Dominus* Unde infert idem c. 14. 31 *Qui calumniatur egentem, exprobrat factori ejus; honorat autem eum, qui miseretur pauperis.* Quare merito exclamat Damasc. parallel. 3. c 37. *O quanta est dignitas paupertatis! Dei velut larva efficitur: delitescit enim sub paupertate Deus: ac pauper quidem supplicem manum extendit, Deus autem est qui accipit.*

Porro S Jacobus mutat personam tertiam in secundam, dicens: *Vos autem exhonorastis*, ut acrius corripiat, pungatque divites superbos, et in pauperes injurios.

Denique aliqui per pauperem accipiunt Christum qui pauperum fuit pauper (id est, pauperrimus) ideoque eorum pater. Verum hoc arctius est et mysticum: ad litteram enim quosvis pauperes intelligit, ut patet ex toto sermonis discursu

Nonne DIVITES PER POTENTIAM OPPRIMUNT VOS?] o pauperes. Compellavit divites oppressores, nunc compellat pauperes oppressos. Græce καταδυναστεύουσιν ὑμῶν; id est, *dominantur in vos*, tyrannice vobis imperant, violenter opprimunt vos oneribus, rapinis, injuriis, vectigalibus iniquis: dum ut ait Salvianus l. 4 de Provid *decernunt potentes. quod solvant pauperes; decernit gratia divitum, quod perdit turba miserorum* Vere Eccl. 13. 23 *Venatio leonis, onager in eremo; sic et pascua divitum sunt pauperes.* q. d. Sicut leo venatur et prædatur onagrum; sic et divites pauperem Divitiæ enim inflant animum divitis, ut putet sibi omnia licere, se posse cæteris dominari, sibi oportere pauperes subjici et parere, sibi omnia deberi; ac proin de pauperes esse quasi servos et mancipia, quibus suas opes et pompas adaugeat; denique eorum opes devorant; sicut piscis major devorat minorem Quocirca Sallustius in Catilina: *Divitiæ et imperia,* ait, *bella atque certamina inter mortales excitant:* Et. *O urbem venalem et mature perituram, si emptorem invenerit!* Et Juvenal satyra 6

Luxuria incubuit, victumque ulciscitur orbem.
Nullum crimen abest facinusque libidinis ex quo
Paupertas Romana perit

TRAHUNT VOS AD JUDICIA,] ad tribunalia, etiam Gentilium et infidelium judicum. quos vel consanguineos et amicos habent. vel muneribus corrumpunt. Hoc enim illo ævo a Christianis factitatum fuisse docet, et graviter culpat S. Paulus 1. Cor. 6. 1. vide ibi dicta. Hoc est quod monet Sapiens Eccl 5. 7. *Si videris calumnias egenorum et violenta judicia, et subverti justitiam in provincia; non mireris super hoc negotio, quia excelso excelsior est alius, et super hos quoque eminentiores sunt alii, et insuper universæ terræ Rex imperat servienti.*

7. NONNE IPSI BLASPHEMANT BONUM NOMEN.] *Blasphemant*, id est blasphemari faciunt, sunt causa ut blasphemetur. Est hebraismus, *cal* ponitur pro *hiphil.* Sensus est. q. d. Divites Christiani suo fastu. avaritia, tyrannide, oppressione pauperum faciunt, ut Gentes hæc eorum scelera videntes blasphement nomen Christi et Christianismi, ipsamque fidem et religionem Christi; quasi illa talia doceat. aut certa permittat, nec castiget vel puniat. Nota. Pro *bonum* græce est καλὸν, quod non tantum bonum. sed et præclarum significat. q. d. Blasphemant nomen Jesu, quod præclarum est et divinum æque ac bonum, mellifluum et salutiferum. Nomen enim *Jesu est mel in ore, melos in aure, jubilus in corde.* ait S Bern. s 15. in Cant.

NOMEN QUOD INVOCATUM EST SUPER VOS.] id est, nomen quo vos vocamini, quodque invocare soletis, puta nomen Christi et Christiani: a Christo enim vocamur Christiani, quasi asseclæ, discipuli et filii Christi. Est hebraismus creber in scriptura uti sæpius monui Alludit ad Isaiæ 62. 2 *Et vocabitur tibi nomen novum quod os Domini nominabit* Vere S. Amb. serm. 12 in Ps. 118. *Respondendum,* ait, *est tam glorioso nomini: Christianum dum dico, perfectum dico: in Christo enim plenitudo dignitatis est, cujus nomen usurpas: qui vocabulum geris, interpretationem vocabuli perfectionemque cur refugis?*

8 SI TAMEN εἰ μέντοι, id est, *si quidem, si tamen verumtamen si, equidem si*) LEGEM PERFICITIS REGALEM.] Occurrit tacitæ objectioni: *ergone* divites odio habendi et contemnendi sunt? Respondet minime q. d. Veromtamen non veto. quin lege communi charitatis et divites diligatis: si enim hoc facitis, bene facitis, dummodo personas non accipiatis: nec pauperes aspernemini; præsertim quia ut ait S. Amb. in Luc c. 16. *Neque omnis sancta paupertas, aut divitiæ criminosæ, sed ut luxuria infamat divitias, ita paupertatem commendat sanctitas.* Et Eccl c. 13 30. *Bona est substantia cui non est peccatum in conscientia* (est enim instrumentum eleemosynæ et beneficentiæ) *et nequissima paupertas in ore impii.*

Secundo. εἰ μέντοι exponi potest *igitur si.* vel *porro si. certe si, sane si,* q d. Porro si perficitis legem regalem quæ dicit: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, bene facitis Sic enim vitabitis acceptionem per-

sonarum, hanc enim excludit dilectio, quæ proximos omnes eodem charitatis sinu complectitur, tamque pauperes quam divites amore et honore debito prosequitur. Videtur enim hic assignare remedium acceptionis personarum, nimirum charitatem. Ubi enim est charitas, ibi exulat cupiditas, ac consequenter personarum acceptio.

Quæres, quænam lex hic vocetur *regalis*, et cur? Primo, aliqui, ut Cajet. censent legem regalem vocari eam qua reges jubent suos præfectos, nuncios, amicos, a subditis honorari: juxta illud Assueri regis de Mardochæo edictum: *Hoc honore condignus est, quemcumque Rex voluerit honorare*, Esther 6. 11. q. d. Jacobus, dum veto acceptionem personarum ne divites honoretis, pauperes spernatis, non veto honorem deferri regibus et magistratibus, qui divites sunt: hic enim eis debitus, ac lege naturæ, divina et humana præceptus est. Verum nulla regum hic præcessit aut sequitur mentio.

Secundo, alii legem quamlibet censent vocari *regalem*, quia præcipit et sancit id quod justum est. Justitia enim est virtus regalis, basisque regni et reipub. Unde Orpheus in hymno νόμου νόμον, id est *legem*, vocat *deorum hominumque reginam*. Et Cicero Philip. 1. legem definit *rectam, et a numine deorum rationem*. Et Aristot. 3. Polit. c. ult. ait, quod lex imperat, hoc imperare Deum. Omnis enim lex est derivatio et radius legis æternæ, quæ est in Deo. Quocirca Archidamus roganti: *Quinam essent Spartanæ civitatis præfecti? Leges*, ait, *et legitimi magistratus*. Demaratus vero percunctanti: *Cur exularet Sparta, cum esset Rex: Quoniam*, inquit, *leges in ea sunt potentiores*; regales ergo sunt leges, quia regibus imperant.

Tertio, alii censent legem *regalem* vocari, quia ad regnum cœleste et æternum nos ducit, itaque est a Deo, qui est Rex regum et Dominus dominantium; unde Syrus pro *legem regalem* vertit, *legem Dei*.

Quarto, Hugo, Thomas Anglicus et Glossa: Lex regalis, inquiunt, est lex gratiæ, puta lex Evangelica: hæc enim lege naturæ et Mosaica eminet quasi regina, facitque nos reges, Apoc. 5. 10.

Quinto genuine, lex *regalis* vocatur lex charitatis et dilectionis mutuæ; de ea enim explicat Jacobus dum illico subdit: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*.

Proximi ergo dilectio est lex regalis; idque Primo, quia charitas est omnium virtutum regina et princeps. Lex ergo charitatis est regia et regalis, hoc est, eximia, splendida, magnifica, omniumque præstantissima: sic dicitur animus regius, virtus regia, munus regium, id est, magnificum et excellens: tale enim decet regem.

Secundo, quia hæc virtus decet et ornat omnes homines, præsertim potentes principes et reges: hi enim uti cæteris virtutibus, ita charitate maxime eminere debent, utpote quam subditis omnibus exhibere oportet. Hinc Christus constituturus S. Petrum principem Ecclesiæ, hanc unam charitatis virtutem quasi conditionem necessariam ab eo postulavit, dicens? *Simon Joannis diligis me plus his?* eoque respondente. *Etiam Domine: tu scis quia amo te*: subjunxit: *Pasce agnos meos*. Joan. 21. 15.

Tertio, quia hæc est præcipua lex Christi Regis regum, quam impense et creberrime commendavit, ut Joan. 15. 17. *Hæc mando vobis ut invicem diligatis*. Et c. 13. 34. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*. Rom. 13. 8. *Omne mandatum in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio malum non operatur: plenitudo ergo legis est dilectio*. Lex ergo charitatis regalis est, quia cæteras in se complectitur.

Quarto, lex charitatis est *regalis*, id est communis et universalis, quia omnes obligat, atque ad omnes omnino homines, etiam inimicos, barbaros, pauperes, se extendit. Sicut ergo dicitur via regia, id est, publica, communis, qua omnes incedunt, non avia, vel devia: sic lex charitatis incedit via regia, quia nil habet obliquitatis, nec declinat ad dexteram, vel ad sinistram. Ita Hugo et Dionys. Unde per eam omnes justi et sancti incedunt, tenduntque ad cœlum.

Quinto, quia regibus omnibus et tyrannis eorumque minis et suppliciis est superior. Hinc Christiani olim sese pro Confessoribus captis et damnatis offerebant morti et martyrio. Unde exclamat S. Nilus hom. 2. de Christi ascensione: *O religionem omnibus regibus potentiorem, magisque regiam! quæ enim reges armis excitabant, hæc absque armis dissolvebat: quæ isti mactandi prohibebant, hæc dum mactaretur exercitabat, et suorum cædibus trophæa contra mactantes erigebat*.

Sexto, est *regalis*, id est inviolabilis, ait Vatabl. leges enim regum sunt inviolabiles, nam qui legem charitatis violat, culpam luet gehenna, et incendiis æternis.

Septimo, Mosis lex fuit timoris, ideoque servilis; Christi vero est amoris, ideoque regalis. Amorem enim veteres pinxere undique coronis aureis cinctum; quasi totum regalem.

Octavo, denique lex charitatis est *regalis*: quia ut ait S. Bern. serm. 83. in Cant. *Amor ubi venerit, omnes in se traducit et captivat affectus, quasi Rex omnibus affectibus imperans*. Et mox: *Solus est amor ex omnibus animæ sensibus, motibus atque affectibus, in quo potest creatura, etsi non ex æquo, respondere auctori, vel de simili mutuum reddere vicem*. etc. *Nam cum amat Deus, non aliud vult quam amari: quippe* non *ad aliud amat, nisi ut ametur, sciens ipso amore beatos qui se amaverint*.

Moraliter, lex regalis charitatis et Christi, significat omnes Christianos Christi subditos, easque prædilos esse reges, ac habere animum regium, hoc est, amplum, præstantem, beneficum et munificum in omnes, ut singulos tam pauperes, quam divites; tam exteros, quam cives; tam malevolos, quam benevolos amare, juvare, protegere, promovere gestiant: arctum enim, strictum et frigidum cor est privatorum, qui sua duntaxat quærunt commoda, ideoque injuriis, maleficiis, calumniis sese contrahit, et ab injuriantibus avertit: regum vero et principum cor est latum, liberale, excelsum, æstuans instar solis, qui in omnes sive amicos, sive inimicos radios suæ beneficentiæ spargit, uti dixi Isaiæ 45. 1. Hoc est quod ait S. Petrus, S. Jacobo concinens: *Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta* epist. 1. c. 2. 9. Quocirca Saul videns charitatem Davidis, qua sibi inimico, quem in potestate habebat, pepercerat, eam accepit ut certum regni omen. *Nunc scio*, ait, *quod certissime re-*

gnaturus sis, et habiturus in manu tua regnum Israel, 1 Reg. 24. 21 Simili modo dicitur Deus dedisse Salomoni regi latitudinem cordis, 3. Reg. 4. 29. hoc est, animi magnitudinem et magnificentiam, ut inter Judæos et homines esset eminaret animo, sapientia, consilio, judicio, æquitate, charitate, providentia, regimine quasi angelus; essetque quasi pater inter pueros, quasi magister inter discipulos, quasi pastor inter oves, quasi dux inter milites; ita ex Abul. Lyran. Cajet. et aliis noster Pineda lib 6. de Rebus Salomonis c. 9. Præclare Plinius in Panegyrico Trajani: *Ut felicitatis est*, ait, *quantum velis posse; sic magnitudinis, velle quantum possis.*

Porro hæc magnitudo animi inducit ejusdem rectitudinem, æquitatem, tranquillitatem in omnibus et per omnia; ut nullis blanditiis, muneribus, viribus, nullis conviciis, injuriis, ingratitudine, etc. a rectitudine æque ac a beneficentia dimoveatur. *Honestum*, ait Polyb. serm. 6. *deorum est, aut eorum qui diis proximi censentur.* Ex adverso, *Tyrannis servire præstat, quam affectibus*, ait Pythagoras. Quocirca præclare Jamblichus epist. ad Agrippam: *Oportet*, ait, *legibus præfectum summe purgatum esse, juxta summam legum rectitudinem; ac neque seductione, neque fraude falli per ignorantiam, neque vim inferioribus inferre, nec ulla occasione injusta allici: nam servatorem et custodem legum tam incorruptum oportet esse, quam summe fieri potest in humana natura.* Quamobrem lex regalis eadem est quæ perfectæ libertatis, uti eamdam appellavit S. Jacobus c. 1. 25 Liber enim a metu, amore, omnique alia cupiditate, quæ sibi obsequentes servituti suæ mancipat, facitque servos, regalem habet animum et regalia opera, ac proinde regaliter legem adimplet. Lex autem charitatis, quia enecat cupiditatem, parit hanc libertatem, ideoque est lex perfectæ libertatis, adeoque regalis.

Secundo, lex charitatis et Christi est regalis et aurea, non tantum quia objectum ejus est regale, aureum et excellens, sed quia modus ejus pariter est regalis, aureus et eximius Voluit enim Christus nos eam implere liberaliter ex amore justitiæ, non serviliter ex timore vindictæ. Insuper Christus, juxta illud Osee 11. 4. *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis*, legem regalem charitatis quam nobis imposuit, ipsa exemplo suo præivit, quando pro nobis ingratis et peccatoribus ex immenso amore omnem suam vitam, corpus et sanguinem expendit, ut nos idem ejus amore et exemplo faceremus.

Tertio, charitas est regalis, quia numquam velut serva laborem sentit, sed ut domina voluptatem habet etiam in morte et tormentis. Unde S. Aug. tr. 65. in Joan. *Quam mirandi generis mors est*, ait, *cui non satis fuit non esse in pœnis, nisi esset insuper in deliciis?* Id adumbratum est in Samsone Judic. 14. 8 qui ad dilectam suam Philistæam profectus leonem occidit, ac rameans in ore leonis reperit favum mellis: quia amor quæcumque difficillima sunt, dulcia facit et mellea. Ita Martyres ibant gaudentes ad cruces et ignes; quia urgebat eos lex, urebat, inquam, charitas regalis.

Quarto, denique charitas regalis est, quia amantes facit reges, eisque coronas et diademata regni in cœlis imponit Maxime vero amor inimicorum facit animum excelsum et regium. Unde Didymus, Chrysost. et Euthym. in Psal. 4. asserunt Davidem ibid cum ait v. 1. *in tribulatione dilatasti mihi*, postulare dilatationem cordis et magnanimitatis donum, ac latitudinem charitatis, qua etiam inimicos diligerat Charitas ergo regalis est, quia omne bonum, omnem dignitatem, omnem eminentiam complectitur. *Porus Rex captus ab Alexandro rogatusque quomodo se tractari vellet? Regio more, resp. Rursumque interrogatus, an aliquid aliud vellet? resp. Nihil; nam in regio more insunt omnia*, ait Plutarch. orat. 1 de Fortuna Alexandri. Multo magis in regali charitatis lege, et amore insunt omnia. Quocirca si qua ingruit in nobis vel cum proximis pugna cupiditatum, litium, bellorum, illam dirimat, vincat et triumphet charitas quasi Rex, lex et Judex omnium. juxta illud Coloss. 3. 15 *Super omnia autem hæc charitatem habete, quod est vinculum perfectionis; et pax Christi exultet in cordibus vestris.* Vide ibi dicta.

Secundum Scripturas.] q. d. Lex regalis, quam perficiendam moneo, est ea quam dictant et sanciunt S. Scripturæ tam veteris quam novi testamenti, nimirum: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*: hæc enim lex scripta et sancita est Levit. 19 18. ubi dicitur: *Diliges amicum tuum sicut teipsum* Amicus enim est quivis proximus, qui nobis natura conjunctus est, ut ibi dixi; et Matth 5 43. ac Rom. 13. 9. S. Jacobus enim hanc Epistolam scripsit post Epistolam Pauli ad Romanos, ut ostendi in proœmio, ac consequenter post Evangelium S. Matthæi. Hoc enim scripsit S. Matthæus anno Christi 41. ut tradit Eusebius et S. Hier. Epistolam vero ad Romanos scripsit Paulus anno Christi 58. uti ibidem ex Baronio docui.

Diliges proximum tuum sicut teipsum.] Proximus est quivis homo: hic enim compos est ejusdem naturæ nobiscum; ideoque factus est ad imaginem Dei, atque a Deo ad eamdem destinatus est gratiam, gloriam et felicitatem æternam. Vide dicta Levit 19. 18. et Rom. 13. 9. Sensus est. q. d. Lex regalis charitatis, quæ jubet dicitque: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, non accipit nec excipit personas, sed omnes tam pauperes quam divites, tam amicos, quam inimicos; tam exteros, quam domesticos, eodem charitatis gremio complectitur. Hanc ergo ubique exercete, ita non peccabitis acceptione personarum, vel alio peccato Omne enim peccatum violat legem charitatis.

Benefacitis.] si nimirum legem perficitis, ut præcessit. Unde evidens est nos posse cum gratia Dei legem perficere. Perperam ergo hoc inficiantur hæretici.

Redarguti a lege.] Lex enim vetat acceptionem personarum Levit. 19 15. Deut. 1. 17. et alibi. Alii, *a lege*, scilicet naturæ, quæ scripta et sculpta est in conscientia. Conscientia enim dictat acceptionem personarum esse peccatum: unde de ea dixit Menander: *Mortalibus omnibus conscientia est Deus.*

10. Quicumque autem totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.] Occurrit objectioni Ne quis enim dicat: Ego reliquam legem servo, esto accipiam personas divitum; ergo sum justus, ergo salvabor. Fuit enim hic error Pharisæorum, et postea R. Mosis. et R. Salomonis in Deut. tit. 1. de pœnitent. nimirum salvandum fore qui majorem partem legis servaret, etsi non totam: eo quod ma-

jorem habeat acervum operum bonorum, quam malorum. Respondet S. Jacobus, eum qui unam legem violat, omnes violare, fierique omnium reum: ac proinde asse injustum, et reum gehennæ. Ita Beda et S. Aug. epist. 29.

Quæres, quomodo hoc sit verum? Multi enim unam legem tantum violant, cæteras observant. Ergo unius tantum fiunt rei, non autem cæterarum omnium. Primo, Auctor apud S August. lib. de Vera et falsa pœnit. c. 14. respondet fieri omnium reum, quia omnia peccata dimissa quodammodo per ingratitudinem redeunt, et imputantur. Secundo, Dionys. et Richard. Victor. lib. de Incarnat. Verbi part. 1. cap. 14. dicunt fieri omnium reum, quia omnia merita amittit, ac si totam legem violasset, juxta illud Ezech. 18. *Omnes justitiæ ejus non recordabuntur*. Tertio, alii censent fieri omnium reum, id est, lædere omnes virtutes acquisitas, quia destruit earum statum perfectum, generando scilicet habitum vitiosum, qui earum operationes impediat. Verum hæ responsiones ad rem non faciunt. Cum enim ait Jacobus omnium fieri reum, *omnium* intellige præceptorum, non peccatorum, meritorum, aut virtutum acquisitarum. Quarto, verisimilius Glossa, Lyranus et alii aiunt, fieri omnium reum, quia eamdem pœnam damni incurrit, scilicet privationem gratiæ, charitatis, virtutum moralium infusarum, meritorum, ac ipsius gloriæ et cœli, perinde ac si omnia præcepta violaret. Verum nec hoc punctum attingit, tum quia non explicat quomodo omnium mandatorum fiat reus, cum omnia non violet: tum quia reatus proprie culpam significat, non pœnam esto ex culpa sequatur obligatio ad pœnam ipsaque pœna.

Pro responsione, Nota quod paulo ante de Pharisæis innui ex Burgensi et aliis, nimirum illo tempore fuisse errorem et hæresim Pharisæorum, qui uti in explicandis præceptis decalogi multis modis errabant, uti ostendit Christus Matth. 5. Ita pariter censebant unum aut alterum legis præceptum transgredi non esse grave peccatum, quo Deus offenderetur, nisi quis omnia præcepta aut potiorem eorum partem transgrederetur; a potiore enim parte quam servat censendum esse justum potius, quam ab una violata injustum: nec omne peccatum esse iniquitatem: nec ullum esse crimen si quis charitatis officium proximo denegaret, dummodo amorem erga Deum retineret. Contra hos asserit hic Jacobus eum, qui in uno offendit, fieri omnium reum, Deique offensam et iram incurrere, utpote qui tam unum quam alterum præceperit: qui enim universam legem condidit, singula quoque ejus præcepta condidit. Contra easdem scribit S. Joan. ep. 1. c. 3. atque: *Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit: et peccatum est iniquitas*. Rursum: *qui non diligit fratrem suum, in tenebris est, et manet in morte: qui odit fratrem suum, homicida est*, lege c. 3. quod totum est de hac re.

Similis fuit error nonnullorum Christianorum tempore S. Aug. uti ipse refert Enchir. 75. qui putabant se sanctos et salvos fore si facerent eleemosynam, etiamsi cætera præcepta violarent et flagitiose viverent ex eo, quod Christus dixerit Luc. 11. 41. *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis*. Sicut nunc hæretici docent se et suos sanctificari et salvari per solam fidem, etiamsi legem Dei violent, et multa peccata committant. Contra hos omnes docet hic S. Jacobus impium et injustum esse, ac damnationis reum qui vel unam legem Dei violet, et ut radicem erroris infringat, ait eum omnium fieri reum, tantum abest ut ea servasse, indeque justus denominari aut dici possit. Bonum enim, ait S. Dion. de Divin. nomin. c. 4. est ex integra causa, malum ex singulis defectibus. Ut enim opus sit bonum, debet omnes conditiones requisitas habere: quod si vel una desit malum erit, non bonum. Simili modo ut quis dicatur bonus et justus, debet totam legem servare. Si enim vel unam violat, erit malus et injustus, omniumque reus.

At qua ratione omnium, cum unam dumtaxat violavit? Resp. τὸ *omnium* intellige conjunctim, sive copulatim sumptorum, non copulative. Omnes enim leges et præcepta integrant et conflant unam totalem legem, sicut decem præcepta integrant et conflant decalogum. q. d. Qui unam legem violat, totam legis universitatem, quæ ex singulis legibus integratur, violat, spernendo legislatoris, puta Dei, majestatem et potestatem, ut sequitur. Violat ergo omnia non singula, quatenus omnia conflant unum totum: toto enim violato, violentur omnes partes quæ illud integrant, quatenus illud integrant. Est ergo enallage totius universalis pro toto integro; nimirum *omnium*, id est *totius legis*. q. d. Violat omnem, id est totam, legem, violat integritatem legis; totum enim deperit desinitque esse totum, si una dumtaxat pars ex eo dematur: esto cæteræ in eo remaneant: Sic qui fornicatur, totum decalogum, qui denominatur a denario mandatorum, ex iisque instar unius compositi coalescit, transgreditur. Esto enim cætera omnia servet, non tamen potest dici servasse et implesse decalogum. Simili enallage dixit Jacobus c. 1. 2. *Omne*, id est totum plenumque, *gaudium existimate fratres, cum in varias tentationes incideritis*. Ita Beda: *Qui, ait, offendit in uno, fit omnium reus, non quod omnia legis præcepta violarit, sed quod legis auctorem contempserit, atque præmio merito careat, quod legis cultoribus propositum est*. Hunc esse sensum patet manifeste ex ratione quam subdit Jacobus: *Qui enim dixit: Non mœchaberis, dixit et, Non occides. Quod si non mœchaberis, occides autem, factus es transgressor legis*, quæ scilicet quasi totum quoddam quantum integratur ex singulis legibus, quasi sui partibus. Simili modo in musica unica vox dissona totam musicam et harmoniam corrumpit. Sensus ergo Jacobi est: q. d. Justitia consistit in observatione totius legis: quare ut quis justus sit et dicatur, debet totam legem observare: adeo ut, si vel in uno, puta in personarum acceptione offendat, sit et dicatur injustus, legisque prævaricator; ideoque iræ divinæ reus, et condemnationi obnoxius. Lex enim et justitia legis est quasi una corona, una vestis, una cyclas aurea vestiens ornansque totum hominem; quæ tota violatur si vel unam ex ea partem demas aut violes: sic enim tollitur ejus integritas, species et decor.

Hinc Secundo, S. Aug. ep. 29. (quæ tota est de hac Jacobi sententia) *Qui in uno*, ait, *offendit fit omnium reus*, quia contra charitatem facit, unde tota lex pendet. *Reus itaque fit omnium, faciendo contra eam, in qua pendent omnia*, utpote in qua connexa sunt fiuntque quasi unum integrum charitatis mandatum: charitas enim est forma legum et virtutum omnium. Sic et OEcum. et S. Greg. hom. 27. in Evangel. *O-*

mnia, ait, *præcepta unum sunt iu radice charitatis.* Sicut ergo hæreticus, qui non credit unum articulum fidei, perdit totam fidem non tantum illius articuli, sed et cæterorum omnium. esto enim eos dicat se credere, tamen non credit eos fidė divina, sed humana: sic qui violat unam legem, perdit charitatem; non tantum *illius legis sed et cæterarum omnium*: ut licet eas observet et faciat; tamen nullam observet et faciat ex charitate.

Hinc Tertio, D.on Fit, ait, omnium reus, quia avertit se a summo bono, iu quo omnia habent quamdam connexionem: omnia enim ab eo manant, et eodem tendunt; ita ut si unum negligas, summum bonum non sis adepturus.

Hinc Quarto, fit omnium reus, quia perdit Dei amicitiam, gratiam et vitam spiritualem, atque incurrit mortem spiritualem animæ et reatum gehennæ; perinde ac qui toto corpore armatus excepta una parte, in illa lethalem plagam accipit, quæ illum occidit æque, ac si in cæteris omnibus plagam lethalem accepisset. Sicut ergo plaga unius membri, vitam adimit et cæteris; ita unum peccatum, v. g. ebrietatis, non tantum adimit vitam sobrietati contrariæ, sed et cæteris omnibus virtutibus, ita Auctor imperfecti apud Chrys. hom. 35.

Hinc Quinto, Hugo. q. d. Fit omnium reus, id est, perinde damnabitur quasi hostis Dei, ac si esset omnium reus, licet non tam graviter tantaque pœna: sicut qui unam portam hosti aperit, omnes, totamque urbem aperit: hostis enim per unam ingreditur, urbemque occupat et vastat. Sic una scintilla ignis totam domum comburit: sic unum foramen in aggere facit eluvionem totius fluminis, ut omnes agros inundet: sic modicum fermentum totam massam corrumpit, inquit Apostol. 1. Cor. 5. 5.

Omnes ergo hi sensus connexi sunt, et ex primo quem proprie intendit S Jacobus, quasi rivuli e fonte et quasi conclusiones e suo principio deducuntur. Omnes enim elidunt errorem Pharisæorum et rabbinorum paulo ante citatum, et nonnullorum rudium Christianorum, qui censent salvandos fore eos, qui plura habuerint opera bona quam mala. Et ad hoc probandum abutuntur dicto Christi: *Date eleemosynam et ecce omnia munda sunt vobis.* Lucæ 11. 41. Quos refellit S Aug. Enchir. c. 75. uti jam dixi. Longe enim alia est mens Christi, nimirum avaros Pharisæos hortari ad Eleemosynam, illam enim eluere peccata, non baptismos et lustrationes legales, uti Pharisæi putabant q. d. Omnia interna et externa, quæ vos o Pharisæi putatis elui aqua vestra lustrali, non ille, sed potius eleemosyna eluuntur. Eleemosyne enim si a peccatore fiat uti debet, nimirum præmissa contritione peccatorum et proposito restituendi bona male parta, abstergit culpam omnem, aut certe eo hominem disponit, illique ad pœnitendum Dei gratiam et misericordiam conciliat et impetrat.

Nota. Agit S. Jacobus de offensa gravi et perfecta, puta, quæ sit peccatum mortale. Hoc enim est perfecta legis violatio, facitque omnium reum: tale vero non est peccatum veniale. Unde recte ex hoc loco colligunt Doctores distinctionem peccati venialis a mortali Secundo. ex hoc dicto Jacobi non sequitur dogma Stoicorum et Lutheranorum, nimirum omnia peccata esse paria, aut connexa; imo Jacobus supponit posse fieri, ut quis servet totam legem, et tantum offendat in uno. Ita D. Thom. 1. 2 p. 73 a. 1.

Mystice et moral. in uno offendens fit omnium reus quia violatio unius legis sensim allicit et trahit ad violationem alterius et alterius, tandemque omnium: v. g. nimius amor pecuniæ trahit ad fraudes, illicitos contractus, lites, pugnas, verbera, cædes; rursum ad fastum, gulam, libidinem: tandem ad blasphemiam, hæresim et atheismum: peccata enim sunt colligata quasi funes, quia impium constringunt, juxta illud: *Funibus peccatorum suorum constringitur*, Prov. 5. 22. et: *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis et quasi vinculum plaustri peccatum*, Isaiæ 5. 18. Vide ibi dicta. Hoc est quod ait Auctor l. de Vera et falsa pœnitentia tom. 4. operum S. Aug. c. 14. *Offendens, ait, in uno fit omnium reus, quia omnis virtus patitur detrimentum ab uno vitio: nam si quis cadit in avaritiam, largitatem destruit, et etiam castitatem minoravit: amore cùm pecuniæ vel violaret castitatem, vel saltem minus amaret* Hinc rursum unum peccatum remitti nequit nisi remittantur cætera omnia, quia unum remitti nequit nisi infundatur gratia et charitas, quæ tam cæteris omnibus, quam uni soli repugnat Hinc disce quanta cura et studia quodlibet peccatum evitare, totisque animis virtuti et charitati studere debeamus. Quia, ut ait Naz in Carm ad Virgines.

—— Qui parvis obvius ibit,
Is numquam præceps sceleri in graviora feretur.

Nam licet una virtus imperfecta possit esse sine aliis tamen una perfecta cæteras omnes plerumque adducit: virtutes enim in statu perfecto sunt connexæ, ut docet D. Thom. 1. 2. qu. 73. a. 1. ad 1 Similiter ex adverso unum vitium perfectum adducit cætera: unde S. Aug. ep. 29. *Quanto*, ait, *quisque gravius leviusque peccarit, tanto iu peccato committendo major, quanto in diligendo Deo et proximo minor. Tanto itaque plenior iniquitatis, quanto inanior charitatis. Et tunc perfecti sumus in charitate, quando nihil restat ex infirmitate.* Et anterius ex sententia Stoicorum ita virtutum et vitiorum concatenationem ostendit: *Certe hinc persuadent qui unam virtutem habuerit, habere omnes: et omnes deesse cui una defuerit: quod prudentia, nec ignava, nec injusta, nec intemperans potest esse: nam si aliquid horum defuerit, prudentia non erit. Porro si prudentia tunc erit, si et fortis et justa et temperans sit, profecto ubi fuerit secum habet cæteras. Sic et fortitudo imprudens esse non potest vel intemperans, vel injusta: sic temperantia necesse ut prudens, fortis et justa sit: sic justitia non est nisi prudens, fortis et temperans. Ita ubi est una vera aliqua earum, et aliæ similiter sunt. Ubi autem aliæ desunt, vera illa una non est, etiamsi aliqua modo similis esse videatur*, etc *Si enim virtus esset, a cæteris virtutibus tamquam inseparabilibus comitibus numquam relinqueretur.* S. Amb. l. 5. in Luc. ad illud: *Beati pauperes*, etc. *Connexæ*, ait, *sibi sunt concatenatæque virtutes, ut qui unam habeat, plures habere videatur: et Sanctis una competit virtus, sed ejus quæ fuerit uberior, uberius est premium*

Seneca epist. 67. *Nihil invenies rectius recto, non magis quam verius vero, quam temperato temperatius, omnis iu modo est virtus; modus certa mensu-*

ro est. Constantia non habet quo procedat, non magis quam fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto potest? nihil. Aut perfectum non erat cui accessit. Ergo ne virtuti quidem, aut si quid adjici potest, defuit. Crescere posse imperfectæ rei signum est: bonum omne in easdem cadit leges: juncta est privata et publica utilitas. Idem ep. 68. *Cum aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus virtutibus utitur, fortasse cum una in promptu sit et maxime appareat patientia. Cæterum illic est fortitudo, cujus patientia et perpessio et tolerantia rami sunt. Illic est prudentia, sine qua nullum initur consilium, quæ suadet quod effugere non posses, quam fortissime ferre. Illic est constantia quæ dejici loco non potest, et propositum nulla vi extorquente dimittit. Illic est individuus ille comitatus virtutum. Quidquid honeste fit, una virtus facit, sed ex consilii sententia. Quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur, etiamsi ab uno fieri videtur, optabile est.*

Plutarch. l. 1. de Fortuna Alex. Magni, *Alex*, ait, *confirmavit Stoicorum illud decretum: Quidquid agit sapiens, omnibus eum virtutibus agere, unam quo virtutem aliquam primas obire partes, reliquas autem socios sibi perficiendæ rei adsciscere. Ita in Alexandro videre licet bellicam virtutem humanitate temperatam, mansuetudinem fortem, liberalitatem in donando rei familiaris rationibus accommodatam, iram placatu facilem, amorem temperantem, remissionem non otiosam, tolerantiam laborum non vacantem solatio. Quis miscuit bello festivitates, quis comessationibus expeditiones, quis obsidionibus et rebus difficillimis gerendis nuptias et hymenæos? Quis peccantibus se magis infensum, adversus res passis humaniorem præbuit? Quis pugnantibus gravior, veniam petentibus benignior fuit?*

Simili modo peccatum unum nisi illico per pœnitentiam deleatur, illico suo pondere ad aliud et aliud trahit, ac tandem ad cætera inducit. Est enim uti virtutum, ita et vitiorum catena ac nexus. S. Greg. 31. Mor. c. 31. alias 47. ait: *Ipsa vitiorum regina superbia cum devictum plene cor ceperit, mox illud septem principalibus vitiis quasi quibusdam ducibus suis devastandum tradit, quos videlicet duces exercitus sequitur, quia ex eis procul dubio importunæ vitiorum multitudines oriuntur.* Et infra: *Radix quippe cuncti mali superbia est, de qua* Eccl. *10.* dicitur: *Initium omnis peccati superbia. Primæ autem ejus soboles, nimirum septem principalia vitia, de hac virulenta radice proferuntur.* Vide eumdem libr. 7. Moral. cap. 12. in illud Job 6. 18. *Involutæ sunt semitæ gressuum eorum.*

11. QUI ENIM DIXIT, NON MŒCHABERIS; DIXIT ET, NON OCCIDES.] Probat et ostendit eum qui in uno offendit, fieri omnium reum, ex eo quod omnia præcepta sancita sint ab eodem legislatore Deo, cujus proinde auctoritas contemnitur et offenditur, si vel *unum* transgrediaris, perinde ac si omnia transgredereris. In legislatore ergo uno leges omnes coeunt, suamque habent unitatem, ut si unam violes, omnes violare censearis, eo quod legis integritatem violes, eo modo quo paulo ante exposui.

12. SIC LOQUIMINI, ET SIC FACITE.] Concludit Jacobus hortando ut jam dicta faciant, nec personas diritum accipiant, sed legem regalem dilectionis proximorum tam pauperum, quam divitum impleant, memores judicii divini, in quo gravius damnabuntur Christiani qui eam violarunt; eo quod ipsi a Christo legem libertatis acceperint, eaque ingrate abusi, imo eam transgressi sint. Sensus ergo est, Primo, q. d. Quæ hucusque docui, præsertim de acceptione personarum vitanda, et ei opposita dilectione omnium consectanda, nimirum, acceptionem personarum repugnare fidei et religioni Christianæ, ac proinde non licere fideli spernere pauperes, et divites extollere: sed tam circa illos quam hos implendam esse legem, quæ sancit, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Hæc inquam, accipite ut dicta non mea, sed Christi. Itaque credite, ac sic loquimini cum de iis sermo incidit, et sic facite fidem et sermonem in opus conferendo, cum res poscit opus. Ad quod stimulum vobis suggero, nimirum memoriam et metum divini judicii, in quo Deus exactam a vobis tam de verbis, quam de factis singulis rationem reposcet; eoque majorem, quo vobis dedit legem Evangelicam, quæ *regalis* est, *et* perfectæ libertatis, uti jam dixi: hoc enim modo vicissim a Deo diligemini, et misericordiam in ejus judicio consequemini. Ita Beda.

Secundo, Thomas Anglicus hæc restringit ad præceptum dilectionis proximi, quod præcessit, quasi dicat: Loquimini proximis tam benigne, tam affabiliter tam amanter, ac opera talia dilectionis eis exhibete et facite, ut ipsi sentiant se a vobis diligi, vosque implere dilectionis divinæ mandatum.

Tertio, Feuardentius, q. d. Loquimini honesta, Christiana, religiosa, uti decet discipulos Christi; non inhonesta, Gentilitia, mundana: talia enim congruunt carnalibus, Gentilibus et mundanis.

Quarto, generalius Dion. et noster Lorinus, q. d. In verbis et factis omnibus tam prudenter, honeste et ardenter vos gerite, quasi mox sitis judicandi per legem libertatis, id est Evangelicam, quæ a suis tanta libertate donatis, majorem exigit perfectionem. Unde concinens Jacobo S. Petrus ep. 1. c. 4. 11. *Si quis loquitur*, ait, *quasi sermones Dei* (quod Jacobus ait, *sic loquimini*) *si quis ministrat tamquam ex virtute quam administrat Deus* (quod Jacobus ait, *et sic facite*) *ut in omnibus honorificetur Deus.* Primus sensus magis genuinus, magisque textui adæquatus videtur.

SICUT PER LEGEM LIBERTATIS (Evangelicam, de qua c. 1. 25) INCIPIENTES JUDICARI.] Græce μέλλοντες κρίνεσθαι, id est *futuri judicari*, hoc est, judicandi. Verum μέλλω in Script. sæpe idem est quod incipio, ut patet Apoc. 3. 16. Actor. 3. 3. et c. 18. 14. Joan. 4. 47. et alibi, eaque significatio hic est aptior et efficacior, q. d. Instat judicium illudque mox inchoandum est: ad illud ergo vos assidue comparate, quare sic facite, et sic loquimini, quasi memores vos brevi judicandos, omniumque dictorum et factorum rationem Christo judici reddituros. Lex enim Evangelica cum sit lex libertatis, non tantum exactam, sed et liberam ac liberalem exigit mandatorum Christi observantiam. Incipit ergo Deus nos judicare illico in hac vita per judicium conscientiæ, quod suum quasi tribunal in mente hominis constituit, ac sæpe per plagas externas, et internas minas quas peccatoribus infligit; proprie vero per judicium particulare, quod anima subit in morte: perficiet vero illud in extremo mundi

die, in quo nos judicabit secundum legem libertatis, id est Evangelicam, non Mosaicam.

Moral. docet Jacobus nos in omnibus dictis et factis recordari judicii Christi, et judicii divini: illud enim vicinum esse, imo ex nunc incipere. Inspirationes enim et minæ a Deo interius menti immissæ, ac monitiones et reprehensiones Concionatorum, Confessariorum, Superiorum; item adversitates et plagæ a Deo inflictæ, sunt quasi inchoatio judicii extremi mox secuturi. Adde, vita hæc brevis non est aliud quam cursus ad mortem, mortisque inchoatio et continua persecutio: in morte autem fit judicium animæ particulare, quod est inchoatio, imo compendium, et præjudicium certum judicii universalis et extremi. Hoc est quod ait Jacobus c. 5. 9. *Ecce judex ante januam assistit.* Et S. Paulus Areopagitas impellit ad pœnitentiam metu diei judicii, Act. 17. 30. æque ac Felicem Præsidem, Act. 24. 25. Idem Heb. 9. 27. *Statutum est*, ait, *hominibus semel mori, post hoc autem judicium.* Rursum judicium hoc inculcat Romanis c. 2. 5. et Corinthiis indigne communicantibus, 1. Cor. 11. 29. et Thessalonicensibus epist. 2. c. 1. 5. et S. Joan. Ep. 1. c. 4. 17. *Ut fiduciam habeamus*, ait, *in die judicii.* S. Judas v. 13. ex Henoch Propheta: *Ecce*, ait, *venit Dominus in sanctis millibus suis facere judicium contra omnes.* S. Petrus Ep. 2. cap. 3. 10. *Adveniet*, ait, *dies Domini, ut fur, in quo cæli magno impetu transient*, etc. *Igitur quales oportet vos esse in sanctis conversationibus et pietatibus, expectantes et properantes in adventum diei Domini.*

S. Clemens Epist. 1. Narrat S. Petrum dicere solitum: *Quis peccare poterit, si semper ante oculos suos judicium Dei ponat?* Præclare Climacus gradu 20. *Sicut*, ait, *qui esurit non recordatur panis: sic qui salvari cupit, non potest recordari extremum judicium.* Unde illud obversans jugiter menti S. Augustini ante conversionem, ardorem concupiscentiæ in eo si non extinguebat, certe refrænabat ne tot tantaque peccaret, ut ipse refert l. Confess. Et c. ult. S. Hier. Ep. ad Florentium: *Ego*, ait, *cunctis peccatorum sordibus inquinatus, diebus ac noctibus opperior cum tremore reddere novissimum quadrantem.* S. Ephrem assidue mente versabat Dei judicium, ideoque in continuo erat timore; compunctione et lacrymis, quibus pleni sunt ejus libri et tractatus omnes. Sapiens ergo est qui hosce sapientes ac nominatim S. Jacobum hic secutus, sic loquitur, sic facit omnia sua, sicut in die judicii de iis Deo judici respondere, et exigenti rationem reddere cogitat et destinat, uti sapienter monet S. Greg. hom. 1. in Evang. *Illum ergo diem*, ait, *fratres charissimi, tota intentione cogitate, vitam corrigite, mores mutate, mala tentantia resistendo vincite, perpetrata autem fletibus punite: adventum namque æterni judicis tanto securiores quandoque videbitis, quanto nunc districtionem ejus timendo prævenitis.*

13. Judicium enim sine misericordia (supple, erit) illi qui non fecit misericordiam.] Hæc apte præcedentibus cohærent. Dixerat enim Jacobus sic nos loqui, sic nos facere debere omnia, ut semper memores judicii divini illud nobis conciliemus, itaque benignum et propitium experiamur. Jam docet modum illud conciliandi, esse misericordiam, juxta promissum Christi: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Matth. 5. 7. Ex adverso enim qui non fecit misericordiam, experietur illud rigidum, *et sine misericordia*, id est immisericors. Sub judicio intellige metonymice ipsam damnationem, quæ judicio divino impiis et immisericordibus infligetur. Matt. 25. 42. Idem docet Christus parabola illa servi immisericordis, cui herus omne debitum decem millium talentorum jam condonatum revocavit, eo quod conservo suo noluisset condonare centum denarios. Matt. 18. 34. Græce est elegans paronomasia: ἡ γὰρ κρίσις ἀνίλεως τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος, q. d. Immisericors et crudele judicium subibit crudelis et immisericors. Causam dat S. Greg. hom. 13. in Evang. *Pensate*, ait, *fratres quia conclusit pietas Dei duritiam nostram: non est jam quid homo excusationis inveniat. Deus despicitur, et expectat: contemni se videt, et revocat: injuriam de contemptu suo suscipit, et tamen quandoque revertentibus etiam præmia promittit: ideoque postquam Jacobus dixit misericordiam superexaltare judicium, recte addidit, judicium districtum subiturum eum, qui hanc ineffabilem misericordiam non fuerit imitatus.* Qui ergo non facit misericordiam in egenos, excludit a se Dei misericordiam, ait OEcumen.

Superexaltat autem misericordia judicium.] Potest accipi hic misericordia, vel divina, vel humana. De Divina multi cum S. Gregorio jam citato accipiunt, q. d. Misericordia Dei superat Dei justitiam et judicium; quia Dei proprium est misereri et parcere. Unde lapso genere humano peccante Adamo, cum judicium vellet omnes punire et damnare, accurrit vicitque misericordia, decernens ut homo redimeretur per Verbi incarnationem et passionem. Licet enim in Deo omnia attributa sint æqualia ac tanta sit justitia, quanta misericordia; tamen magis ipse utitur et exercet misericordiam, quam justitiam. Nam ut ait Psaltes Ps. 144. 9. *Miserationes ejus* (Dei) *super omnia opera ejus.* Unde et misericordia Dei impios punit citra condignum, et pios præmiat ultra condignum, ut habet communis Scholasticorum sententia.

Hinc aliqui apud Bedam sic exponunt, q. d. Plures per Dei misericordiam salvantur, nimirum qui fecerunt misericordiam, quam per judicium damnentur; plures sunt electi quam reprobi. Hoc in angelis verum est; plures enim steterunt, quam ceciderint; unde Apoc. 12. 4. dicitur draco traxisse tantum tertiam partem stellarum id est angelorum, mystice: nam alius litteralis ejus loci est sensus, uti ibidem dicam.

In hominibus falsum est. Certum enim est longe majorem hominum partem damnari, si omnes omnino etiam Gentiles, Saracenos et hæreticos comprehendas. At, si tribus hisce exclusis solos Catholicos accipias, censent nonnulli plures ex eis salvari, non modo parvulos (hi enim omnes pene salvantur, cum omnes pene baptizentur) sed et adultos; eo quod plerique omnes in fine vitæ suscipiant sancta Sacramenta, quibus peccata omnia expiant, itaque expiati in statu gratiæ et salutis decedant. Favet parabola nuptiarum regni cœlestis, a quibus unus solus ex invitatis exclusus fuit, eo quod non haberet vestem nuptialem. Matth. 22. 12. ubi unus ille repræsentat totam multitudinem reproborum. Ita ex Sylvestro Franciscus Suarez de Deo trino et uno l. 6. c. 3.

Verum ex adverso plures ex Christianis adultis damnari quam salvari, suadere videtur ratio et auctoritas. Ratio prima: quia longe plures fuere damnati tam in statu legis naturæ, utpote in quo omnes perierunt per diluvium, ex quo solus Noe justus cum suis filiis eorumque uxoribus evasit: quam in statu legis Mosaicæ, utpote in quo omnes egressi ex Ægypto, puta sexcenta hominum millia et amplius, ob murmur et peccata perierunt in deserto, tantumque duo, puta Josue et Caleb, ingressi sunt terram promissam; filii autem pereuntium qui ingressi sunt eamdem, non fuere meliores parentibus: multi etiam Christiani iis non sunt meliores. Secunda quia longe major pars Christianorum vivit in statu peccati mortalis: juxta regulam autem S. Aug. sicut quis vixit, ita et moritur, ut raro qui male vixit, bene moriatur, et vice versa. Dices, omnes suscipiunt S. Sacramenta in fine vitæ. Resp. non omnes: nam multi in prœliis, navibus, montibus, pagis, etc. moriuntur sine Sacramentis. Rursum ex iis, qui ea suscipiunt, multi ea male suscipiunt, ac proinde peccata non expiant multi enim laborant ignorantia crassa articulorum fidei, quos explicite scire et credere tenentur, æque ac Sacramentorum; ac præsertim ignorant efficax propositum abstinendi a peccatis requiri ut quis sit capax absolutionis, et nesciunt quam fortis et constans resolutio animi requiratur, ut propositum censeatur esse absolutum et efficax. Alii esto sciant necessaria salutis, tamen vivunt incurii suæ salutis, toti intenti colligendis divitiis et dignitatibus, fabricandis domibus, hortis, vineis, etc. ut raro, vel nunquam de Deo et vita æterna, deque conscientia sua cogitent nisi in Paschate, idque idcirco tantum quia coguntur præcepto Ecclesiæ confiteri et communicare; peracto Paschate illico ad res terrenas redeunt, iisque se immergunt, imo obruunt. Alii irretiti sunt usuris, simoniis, bonis injustis quæ restituere nolunt. Alii habent pellices, vel obscœnis amoribus sunt implicati, ut iis se expedire nequeant, quia serio se expedire nolunt. Alii fovent lites, rixas et odia immortalia. Denique multi esto sciant propositum efficax requiri ad absolutionem, tamen illud procurare et habere non satagunt, sed habere se simulant, imo sibi ipsis falso persuadent. Est enim propositum hoc serium res ardua, sublimis et difficilis: multi autem nolunt vim sibi adhibere, et ad rem tam arduam totis viribus conniti præsertim in morbo et articulo mortis, cum ratio, judicium, sensus et vires hominis debilitentur et sopiuntur: unde ex habitu tot annorum in morte formant tale quale solent in Paschate, scilicet superficiale, verbale et inefficax.

Hac enim justa animadversione punitur peccator, ut qui vivens oblitus est Dei, moriens obliviscatur sui, ait S. Gregor. et S. Aug. lib. 3. de Libero arbitrio. Illa est pœna peccati justissima, ut qui rectum facere cum posset, noluit, amittat posse cum velit. Porro multos carere hoc serio proposito colligitur ex variis indiciis. Primum est, quod hoc propositum obiter semel eliciant in Paschate ad hoc ut confiteantur; quia ad hoc a Pastoribus coguntur: unde hoc propositum magis extortum est et coactum, quam liberum et spontaneum: hinc mox a Paschate et confessione ad suas cupiditates, vitia et scelera redeunt, uti multi redeunt ad eadem post Confessionem in periculo mortis peractam, si periculum hoc evadant et revalescant: qui reditus signum est illud propositum fuisse coactum, et metu mortis extortum, non sincerum et serium.

Secundum quia multi malos habent habitus inebriandi se, fornicandi, etc. rixandi, pejerandi, maledicendi, quos deponere nolunt; aut si volunt, non adhibent remedia ad rem tam insolitam defricandam necessaria. Porro præ reliquis vitiis passim in hominibus dominatur luxuria et superbia: hæc duo potentissima sunt implentque infernum.

Tertium, quia multi habent principia politica, seu vitiosa, proposito huic directe contraria, in quibus a puero enutriuntur, adolescunt et vivunt, v. g. injuriam tibi et tuis factam talione esse vindicandam: inglorium, vilem et infamem esse qui id non faciat: duellum si offeratur esse acceptandum, ne honor perdatur: in conviviis cuilibet ad æquales haustus propinanti esse respondendum, ideoque inebriandum: ante omnia consulendum esse statui, prolibus, familiæ, ut statum, honoremque retineas vel augeas, omni modo contendum, nec curandas leges Ecclesiæ, vel Dei, si obsistant: vitam et fortunas tuendas esse præ omnibus, etiam cum dispendio legis Dei: non esse tolerandas ignominias, calumnias, verbera, sed par pari referendum. Hæc autem dictamina et principia data occasione sæpius actu cogitant, destinant, confirmant, ac numquam deponunt, ne in confessione quidem, adeo ut, si a Confessario de iis præcise rogentur, respondeant, se in iis persistituros: quia ubi agitur de honore, lucro aut commodo, non curant conscientiam nec Deum, nec infernum. Porro hæc proposito habitualiter, imo virtualiter semper in iis manentia, ex diametro repugnant proposito serio cavendi omnia peccata, Deique legibus per omnia obediendi: atque Concionatores sæpe hæc non docent, non explicant, non inculcant: sed communem tramitem explicandi Evangelia sequuntur peccatoribus commendent passionem Christi, misericordiam Dei, largitionem Eleemosynarum, et cultum B. Virginis, quod illa sui cultores non sinat perire, nec descendunt ad vitia huic illive loco propria, ut contra ea tonent et fulminent, eaque extirpent: unde urbes et populi manent in iisdem malis legibus, consuetudinibus, propositis, vitiis, nec ullum, vel exiguum ex concionibus omnibus fructum referunt. Mutent ergo modum concionandi, si Deo, conscientiæ, Ecclesiæ et auditoribus consulere satagunt, ut conscientias feriant, ex iisque omne malum semen, quod in tali loco grassari sciunt, stirpitus evellant.

Quartum, esto aliqui in morte confitentes concipiant verum propositum, tamen post confessionem, si pluribus diebus, ut fit, decumbant, recurrit memoria pristinarum cupiditatum, quæ animum iis se pascere solitum ad consensum flectunt, ut in pravam cogitationem et delectationem morosam præteritæ et solitæ voluptatis illicitæ consentiat; præsertim quia dæmon tunc easdem menti objicere et refricare solet, gravissimeque hominem tentare in ultimo illo duello, adeoque in ipso agone, quo anima e corpore migrat: permittit enim id dæmoni Deus justo judicio in pœnam scelerum et negligentiæ, qua sani et vegeti cupiditates illas mortificare non curarunt, sed eis indulserunt quasi equus et mulus, quare tunc multi succumbunt et pereunt cujus rei plura funesta exstant exempla. Vere enim dixit noster R. P. Franc. Villanova, uti refert P. Sacchinus to 2. Hist Societ. l. 4. n. 131. *Passio*

et vitium quod in vita mortificare neglexisti, acriter tentabit te, ingruente morte.

Quintum, virtus, salus et gloria cœlestis est res sublimis et ardua, superans omnes naturæ vires: ex altera parte hominis natura per peccatum corrupta, et plene ad res terrenas depressa est, iamque vivi in ea sunt affectus terreni, et cupiditates opum, honorum, commoditatum, deliciarum: ut vix apprehendat aut capiat res cœlestes, multo minus ad eas se erigat, et totis viribus connitendo assurgat: Esto enim gratia Dei præveniatur, tamen illa perinde se habet in homine lapso, ac medicina in homine infirmo et prostrato, ut illum vix erigere queat; et, si erigit, facile rursum collabatur et corruat. Quare in hac generali naturæ corruptione, facile est cuilibet inter tot occasiones et tentationes carnis, mundi et dæmonis, labi in aliquod peccatum mortale: ex eo autem resurgere per pœnitentiam et propositum efficax, arduum est et perdifficile. Atque hæ sunt duæ causæ, et quasi duo poli, in quibus vertitur hujus quæstionis cardo, puta damnandorum multitudo, et salvandorum paucitas. Vera est enim gnome S. Justini apud Damasc. l. 2. Par. c. 87. *Animus ad ea bona, quibus excidit, ægre revocari potest, nec rursus ab iis quibus assuevit malis, non facile extrahi potest.* Sane harum rationum momenta et experimenta coegerunt viros sapientes, ac inter eos nostrum Benedictum Justinianum mutare sententiam, ut, cum prius sensisset plures e Christianis salvari, hoc loco sententiam revocet, censeatque plures damnari. Romæ plures audivi idem sentientes, ac inter eos nuper celebris quidam doctor et concionator passim prædicabat, confessiones eorum qui imminente morte confitentur, cum male vixerint, cæteris antea tota vita factis esse deteriores. Quin et S. Aug. ser. 57. de Tempore: *Nec illud securi*, ait, *ut in extremo vitæ suæ tempore, tunc pœnitentiam petat, quando eam agere non possit. Inutilis est enim, dilectissimi, ista persuasio.* Et mox: *Ideo pœnitentia quæ ab infirmo petitur, infirma est. Pœnitentia quæ a moriente tantum petitur, timeo ne ipsa moriatur. Et ideo dilectissimi quicumque invenire vult misericordiam Dei, sanus agat pœnitentiam in hoc sæculo, ut sanus esse valeat in futuro.* Idem h. 41 inter 50. *Agens*, ait, *pœnitentiam, et reconciliatus si securus hinc exit, ego non sum securus.* Causam subdit: *Si vis agere pœnitentiam tunc quando peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa, etc. Ergo tene certum, dimitte incertum.* Idem de Verbis Domini secundum Lucam ser. 24. *Vivite bene, ne male moriamini.* Eædem rationes idem mihi pene persuadent; ut, licet in nonnullis oppidis, locis, populis bonæ indolis et educationis, ubi scilicet insignes sunt magistri, pastores, confessarii, senatores, gubernatores, qui assidue a puero populum in fide et pietate erudiunt, nutriunt et fovent, plures salvari credam; tamen in multis aliis, ubi hæc desunt, ubi scilicet magna est ignorantia et incuria salutis, atque ubi indoles gentis perversa, prava educatione aut societate nutritur et roboratur, plures damnari quam salvari opiner, aut metuam.

Accedit auctoritas. Primo, S. Script. *Hoc sæculum fecit Deus propter multos, futurum autem propter paucos: sicut terra dat multam materiam ex qua fiant fictilia; paucam vero ex qua fit aurum et argentum. Multi quidem creati sunt, sed pauci salvantur*, ait l. 4. Esdræ c. 8. 1. 2. 3. qui liber etsi non sit canonicus, tamen suam habet auctoritatem. Rursum: *Multi sunt vocati pauci vero electi.* Matth. 20. 16. ubi passim interpretes docent plures Christianos damnari, paucos salvari. Ita Origen. Euthim. Beda, Haymo, S. Thomas, Lyranus, Abulens. Dionys. Arias Mont. et alii. ac Maldon. in cap. 21. S. Matth. c. 4. v. 14. Ludov. Molina. 1. p. q. 23. a. 7. Unus Cajet. explicans parabolam quinque virginum fatuarum et quinque prudentium, Matth. c. 25. 3. opinatur numerum salvandorum et damnandorum esse æqualem, totque salvari quot damnari. Insuper clara sunt verba Christi: *Intrate per angustam portam: quia lata porta et spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta et arcta via est quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam.* Matth. 7. 13. scilicet ut ait Isaias c. 24. 13. *Quomodo si paucæ olivæ quæ remanserunt, excutiantur ex olea, et racemi cum fuerit finita vindemia.* Et Michæas c. 7. 1. *Væ mihi, quia factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ.* S. Anselmus iter faciens incidit in venatores et canes persequentes leporem, qui cum jam pene esset in ore canum, accurrit ad pedes Sancti totus tremens et sudans. Mox eum excepit S. Anselmus, dixitque sociis: *Talis est anima in extremo periculo vitæ, quam canes infernales persequuntur, et devorare contendunt.* Ita habet ejus Vita.

Deinde favet huic sententiæ auctoritas Patrum, S. Aug. l. 3. contra Crescon. c. 66. *Ipsi*, ait, *boni verique Christiani qui per seipsos multi sunt, comparatione malorum, falsorumque itidem pauci sunt. Sic multa grana quibus horrea multa complentur, pauca dicimus in comparatione palearum.* S. Chrys. ho. 46. ad pop. *Multo sunt plures gehennam ingredientes, sed majus est regnum cælorum.* Idem clarius hom. 40. *Quot*, inquit, *putatis esse in hac civitate nostra* (Antiochia) *qui salvi fiant? infestum est quod dicturus sum, dicam tamen: Non possunt inveniri in tot millibus centum qui salventur, quin et de his dubito. Quanta enim in juvenibus malitia? quantus in senibus torpor*, etc.

S. Gregor. hom. 19. in Evang. *Ad fidem plures veniunt, sed ad cælestia regna pauci reducuntur.* Idem fuse probat Alphonsus Mendoza q. 1. positiva, *An numerus prædestinatorum superet numerum reproborum?* conclus. 4. qui inter cætera depravatos sæculi nostri mores recensens: Adi, inquit, aulas, tribunalia, officinas, nundinas, militiam, fora, naves, currus, etc. Et ibi puerorum, adolescentium, virorum, senumque corruptissimos mores intuere, perjuria, invidias, detractiones, fraudes, convicia, rixas, obscœnitates, corrupta desideria, superbiam, avaritiam, ebrietatem, violentiam, etc. profecto mecum sæpies dices que, Nemo, aut unus alterve horum est, qui salutis suæ memor ad Deum aliquando revertatur juxta illud Psal. 13. 1. *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studiis suis. Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum*, et Michææ 7. 2. *Periit sanctus de terra, et rectus in hominibus non est.* Hæ rationes et hæc sententia magnum cuique de salute injiciunt metum sanctumque timorem; ut juxta Apostolum cum timore et tremore eam operetur; ac proinde concien-

tiam suam serio indaget: et si quæ in ea principia et dictamina saluti contraria invenerit, prorsus abneget et evellat, cor et voluntatem a nimio opum et honorum amore abstrahat, cupiditatibus generose resistat, totumque se Domino, Deique legi affigat, malens omnia pati, omnium jacturam facere, et millies mori potius, quam eum offendere, aut ejus gratiam et amicitiam perdere. Cum enim tam multi etiam Christiani damnentur, tam pauci salventur, quis non timeat? quis non inter paucos esse satagat? quis non pericula salutis studiose devitet? quis non cum omni mala asseruet? Unam enim habemus animam non plures: una perdita, omnes perdimus, idque irrevocabiliter in omnem æternitatem, ut per eam futura sit miserrima urendaque æternis incendiis. Ex adverso si unam salvas omnes salvasti, ac in æternum eris felicissimus et gloriosissimus. Hoc cogita, quisquis hæc legis, Vive Deo, vive æternitati.

Secundo, alii, ut Dionys. 2. Parallel. c. 16 Catharinus et Salmeron hic accipiunt hæc de misericordia humana, ut sit antithesis cum hemistichio præcedenti q. d. Judicium rigidum et sine misericordia erit ei qui non fecit misericordiam; qui autem fecit misericordiam, habebit judicium mixtum magna misericordia, adeoque misericordia superabit judicium, ejusque severitatem flectet et molliet Unde Vatablus vertit, *misericordia non reformidat judicium;* Symmachus *exultati estis per misericordias super judicium.* Misericordes enim impetrant per misericordiam et Eleemosynam remissionem, vel mitigationem pœnæ peccatis suis debitæ, et in judicio Dei eis infligendæ: atque si in peccato lethali sint, per Eleemosynam disponunt se ad misericordiam, gratiam et justitiam a Deo recipiendam, eamque de congruo merentur et a Deo impetrant: quo fit, ut in judicio ob hoc peccatum non damnandi, sed absolvendi sint. Misericordia ergo superat et elidit rigorem judicii, atque e manu judicis quasi virgam et flagellum extorquet, ut reus ad flagellandus immunis et liber abeat.

Hoc est quod ait sapiens Proverb 14 21. *Misericordia et veritas præparant bona* Et Ps 40. 1. *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus.* et, *Beati misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Matt 5. 7. Denique Christus in die judicii electos omnes, ob exercita opera misericordiæ adjudicabit cœlo, reprobos vero ob ea neglecta inferno, Matth. 25 34.

Tertio, plenus et adæquatus erit sensus, si primum cum secundo jam dato jungas et misericordiam hic accipias tam humanam quam divinam. q. d. Misericordia hominis misericordis provocat misericordiam Dei, eamque sibi advocatam et patronam adsciscit: utraque autem tam potens et efficax est apud Deum, ut ejus judicio, et justitiæ resistat, eamque vincat et elidat. Est prosopopœia. Judicium enim et misericordia finguntur quasi duæ personæ, litigantes apud Deum de homine peccatore et reo: judicium quasi actor eum accusat reumque damnationis agit: defendit et excusat misericordia: impetratque et facit ut absolvatur, liberque abeat

Sic visa est S. Joanni Eleemosynario misericordia quasi virgo pulcherrima, splendide vestita et oleagina corona in capite redimita, incitans eum ad eleemosynam, dicenda se esse filiam summi regis, eique familiarissimam et gratiosissimam, omniaque quæ vellet ab eo obtinere; uti refert Leontius in ejus Vita. Excitans, ait, Joannem a somno, cum præ subridenti et læto vultu hilariter intuens, dixit: *Sum prima ex filiabus magni regis. Si tu me tibi amicam paraveris, potero te ei efficere familiarem. Nulli major est apud eum quam mihi fiducia, quoniam ei ut e cœlo descenderet in terram, et carnem acciperet humanam, ego persuasi* Quocirca Joannes deinceps in pauperes fuit liberalissimus, eosque vocabat dominos suos; causamque dabat; *Nam illi soli,* ait, *mihi possunt opem ferre, ut a Christi regno non excidam* Ita explicat S. Aug. in Ps 143 dicens: *Superponitur misericordia judicio, in quo inventum fuerit opus misericordiæ, et si habuerit aliquid forte in judicio quo puniatur, tamquam unda misericordiæ peccati ignis extinguitur.* Et S Hier. ad Nepotianum; *Non memini me legere,* ait, *mala morte mortuum, qui libenter opera charitatis exercuit: habet enim multos intercessores, et impossibile est multorum preces non exaudiri;* ut impetrent ei contritionem et pœnitentiam, si sit in peccato mortali ne in eo decedat et damnetur. juxta illud Tobiæ 4. 11. *Eleemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non patitur animam ire in tenebras.* Ubi vide Serarium et Bellar. l. 3. de bonis oper. c. 3.

Jam verba ipsa præcise expendamus et explicemus. *Superexultat autem misericordia judicium,* hoc est, misericordia exaltat se supra judicium, superat et vincit judicium, ejusque rigidam damnationis sententiam, cui peccator obnoxius est, infringit et abolet dum facit ut misericordes secundum misericordiam salventur, et non per judicii rigorem et severitatem damnentur Interpres Noster legisse videtur κατακαυχᾶται (et sic habent aliqui codices Græci) id est cervicem erigit, collum attollit contra judicium: αὐχὴν enim græcis est *cervix* vel *collum:* unde ὑπεραυχέω, idem est quod *cervicem attollo, superbio:* et μεγαλαυχεῖ, quod Noster vertit, *magna exaltat,* c. 3. 5. *Superexultat* ergo *misericordia judicium,* id est, exaltat se contra judicium, super judicium cervicem attollit. q. d Misericordia est judicii victrix, et quasi judex illud discernit et judicat: habet enim altius tribunal, ut judicii sententiam irritare aut mutare possit, sicut rex et Pontifex irritant aut mutant sententias Cardinalium vel principum. Sicut ergo a Cardinalibus ad Papam, ita a judicio ad misericordiam a misericordibus fit appellatio; adeoque qui in judicio ob peccata stabant capite demissa et pavidi; quasi damnandi, in tribunali misericordiæ ob misericordiam, quam fecerunt, caput erigunt, certamque absolutionis gratiæ et gloriæ sententiam expectant. Unde Noster Mariana sic explicat, q. d. *Misericordia judicio superior est.* Et Emmanuel Sa: *Misericordia,* ait, *superexultat, scilicet hominem. id est, collocat eum super judicium, hoc est, facit evadere condemnationem. Aliqui legunt superexultat judicio, id est prævalet judicio scilicet liberans hominem a condemnatione.* Et S. Thom. Anglicus: *Misericordia,* ait, *exultat judicium, quia major est veluti curia misericordiæ quam justitiæ: sicut licet a minore curia appellare ad majorem, ita a curia justitiæ ad curiam misericordiæ.* Sicut Romæ multi causam quam perdiderunt in signatura justitiæ, impetrant in signatura gratiæ. Quocirca

suadet Paulus Heb. 4. 16. dicens: *Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno.* Unde S. Cyrill. vel potius Clictoveus (hic enim medios octo Cyrilli libros deperditos supplevit) lib. 5. in Joan. c. 14. *Supra judicium*, ait, *exaltatur misericordia, sicut oleum super aquam*, sicut ergo oleum aquæ supernatat, ita misericordia superat judicium.

Porro Græca nunc habent non κατακαυχᾶται, sed κατακαυχᾶται, quod respondet Hebræo מתהלל *mithallel*, id est *gloriatur misericordia contra judicium*, quasi illud superans et in causa triumphans: sicut qui litem vincit, solet gloriari de victoria contra partem adversam. *Gloriatur* ergo, id est vincit, expugnat, obtundit, hebetat judicium, ait OEcum. κατακαυχᾶται, enim ponitur pro νικᾷ, per catachresin quia victoriam comitari solet gloriatio. Rursum gloriatur contra judicium, id est damnationem, hoc est damnationi quasi superior ac victrix insultat. Huic lectioni et sensui aliqui adaptant nostrum *superexaltat*, subaudiendo Græcum, κατὰ id est *contra*. q. d. *Superexaltat misericordia judicio*, vel *contra judicium*, id est, ipsa se effert et gloriatur adversus judicium, gloriose se extollit ac superiorem facit judicio. Verum Latinis insolens est subaudire τὸ *contra*. Quocirca Erasmus, Gagnæus et alii suspicantur, pro *superexaltat*, legendum esse *superexultat*. Sic enim S. Aug. Ep. 29. legit *superexultat judicium*, et Ep. 89. *superexultat judicio*, ac Beda hic dum sic explicat: *Sicut in judicio dolebit qui non fecit misericordiam, ita qui fecit, remuneratus exultabit atque gaudebit.* Qui enim litem vincit, gloriatur et exultat super judicium, quasi qui illud vicerit. q. d. Sicut qui non faciunt misericordiam, damnabuntur a Dei judicio, et ab ipsa ejus misericordia; ita ex adverso qui faciunt misericordiam, non reformidabunt Dei judicium et damnationem, sed ipsi judicio, id est damnationi, morti, gehennæ, peccato et diabolo quasi victores insultabunt, dicentes cum Christo eorumdem triumphatore suoque salvatore: *Absorpta est mors in victoria. Ubi est mors victoria tua? ubi est mors stimulus tuus?* 1. Cor. 15. 55 et illud Rom. 8. 31. *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* et v. 33. *Quis accusabit adversus electos* (misericordes) *Dei? Deus, qui justificat, quis est qui condemnet?*

Hunc sensum poscit antithesis cum hemistichio præcedenti: *Judicium enim sine misericordia ei qui non facit misericordiam*; huic enim opponit: *Superexultat autem misericordia judicium* q. d. Immisericors judicabitur rigide a judicio, cum non habeat patronam misericordiam quæ eum defendat: misericors autem judicabitur misericorditer et misericordiam consequetur, quia defendet eum misericordia, causamque ejus in judicio aget et peraget, ut vincat et triumphet. Eumdem sensum poscit connexio cum v. præcedenti; ejus enim dat rationem, ut patet ex vocula rationali *enim*: versu autem præcedenti dixit, *Sic loquimini et sic facite, sicut incipientes per legem libertatis judicari.* q. d. Sic loquimini et sic facite, ut locutionis et factorum vestrorum Deo in judicio exactam rationem vos reddituros memineritis. Subdit deinde rationem, dicens; *Judicium enim sine misericordia ei qui non facit misericordiam.* q. d. Qui accipit personas divitum, pauperes vero aspernatur, in eosque immisericors est, ac proinde violat legem charitatis, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, quam paulo ante commendavi: hic pariter subibit judicium rigidum sine misericordia: qui vero non accipit personas, sed omnes tam pauperes, quam divites diligit, in eosque misericors est; hic pariter experietur judicium Dei misericors, adeoque misericordia omnem judicii vim, metumque superabit et auferet, ac faciet, ut misericors non tantum damnationem evadat, sed et præmio gloriaque cœlesti donetur. Hic sensus est verus et genuinus: ex quo discimus quanta sit vis misericordiæ, et quam illa Deo sit grata, quamque illam amplecti et exercere debeamus, si salvari velimus, cum in ea salus nostra consistat.

Tanta enim est vis misericordiæ, ut in judicio exaltare valeat misericordes per pauperes, qui eos recipturi sunt in æterna tabernacula, ait S. Aug. l. 21. Civit. c. 27. qui et idipsum adumbratum fuisse in arca et propitiatorio scribit qu. 105. in Exod. *In arca*, ait, *jussa sunt poni lex, et manna, et virga Aaron: in lege præcepta sunt, virga potestatem significat, manna gratiam, quia nisi cum gratia non est potestas præcepta faciendi. Verumtamen quia lex a quovis proficiente non ex omni parte completur, propitiatorium est desuper. Ad hoc enim opus est ut propitius sit Deus, et ideo desuper ponitur, quia superexaltat misericordia judicio. Duo vero Cherubim pennis suis obumbrant propitiatorium, id est honorant velando. Et vultus eorum sunt in propitiatorium, quia misericordiam Domini in quo una spes est, valde commendant.* Pulchre OEcum. ex vocum analogia quæ est inter ἔλαιον, id est *oleum*, et ἔλεος, id est *misericordiam*, utriusque vim et usum declarat. *Sicut*, ait, *oleum athletis illitum dat eis elabi, ne ab adversariis teneantur, sic et in universali judicio misericordia nostra erga egenos dabit effugere impetus ac pericula quæ a dæmonibus accusatoribus nostris imminebunt.* Sicut ergo Sardius lapis pretiosus, sed rubens et cruentus, ideoque symbolum judicii ac vindictæ, hebetatur oleo, teste Plinio l. 37. c. 7. sic judicium Dei hebetatur et refrangitur per misericordiam. Rursum S. Aug. hom. 39. inter 50. *Ante fores gehennæ*, ait, *stat misericordia, et neminem permittit in carcerem mitti.* Est ergo ipsa domina cœli terræ et inferni, omniumque claves habet. S. Chrysost. hom. 33. ad popul. *Eleemosyna*, ait, *astat tribunali non tantum patrocinans, sed et ipsi judici persuadens: ut reo patrocinium præstet, et pro eo sententiam ferat.* Petrus Chrysol. serm. 42. *Manducat*, ait, *Deus panem in cœlo, quem perceperit pauper in terra. Da ergo panem, si Deum debitorem, non judicem vis habere. Misericordiam nescit divinus ignis exurere.* Vide S. Leonem. serm. 5. de jejunio, ubi inter alia præclare ait, *Æquatur plerumque merito, quod distat impendio: quia potest esse par animus, ubi impar est census.* Idem s. 10. de Quadrag. *Ubi Deus curam misericordiæ invenit, ibi imaginem suæ pietatis agnoscit.* Nazianz. orat. 16. de cura pauperum: *Esto*, ait, *calamitoso Deus.* Idem in Monostichis: *Eris si beneficus, imitaberis Deum. Fac sis benignus, ut benignum habeas Deum.* Denique misericordia secundum se est maxima virtutum, ait D. Tho. 2. 2. q. 30. art. 4. *Unde et misereri ponitur proprium Deo et in hoc maxime dicitur ejus omnipotentia manifestari.* Et mox: *Inter omnes virtutes*

quæ ad proximum pertinent, potissima est misericordia. Nam supplere defectum alterius, est superioris et melioris. Et S. Amb. in illud 1 Tim. 4. *Pietas ad omnia utilis est. Omnis,* ait, *summa disciplinæ Christianæ in misericordia et pietate est.* Et S. Matth. c. 12. 7. *Misericordiam,* ait, *volo et non sacrificium.*

Porro Hugo Cardin. quatuor alios affert sensus in se veros, sed huic loco incongruos et impertinentes. Primus est, q. d. Misericordia superponitur rationi et judicio hominis, ipsumque illuminat sicut lucerna candelabrum. Secundus, q. d. Dei misericordia plus super condignum præmiabit in judicio bonos et misericordes, quam malis et immisericordibus de pœna relaxet et remittat. Tertius, q. d. Plures salvantur per misericordiam quam per judicium; plures enim decedunt in peccatis venialibus, quæ per misericordiam Dei remittenda sunt; pauciores moriuntur ita puri, ut statim evolent in cœlum. Quartus, q. d. Misericordia faciet altius graviusque judicium ejus, qui magnam misericordiam consecutus est a Deo, si fuerit immisericors. Quintus est, Dionys. Carthus. q. d. Plus placet Deo, charitativa miseratio quam judicialis districtio. Unde oportet ut jura sint in misericordiam prona, et sicut magis juramento accusati quam accusantis, ac in dubiis casibus ad misericordiæ partem inclinent. Sextus Cajetani, q. d. Sicut in statera una lanx pondere aliquo depressa elevat alteram adversam, ita misericordia elevat judicium, q. d. Apud Deum plus ponderis et momenti habet misericordia quam judicium, adeoque ipsa judicii vim extenuat et elevat.

Hi omnes sensus partim detorti sunt, partim accommodatitii, partim symbolici: quare litterales et genuini esse nequeunt.

Mystice, Primo, Elias Cretens. in orat. 10. Naz. n. 23. *Misericordia superexaltat judicium,* quia misericordiæ opera, ait, ascendunt ad Deum, et exaltant misericordem; quæ vero in voluptates effunduntur, abscedunt et ad cruciatus transmittunt, puta in gehennam, ubi est sedes judicii et damnationis. Et Dion. Carthus. Misericordia, ait, est altior judicio, quia relucet in beatis in cœlo, judicium vero jacet in damnatis in tartaro.

Secundo, S. Thom. 1. p. q. 21. a. 3. ad 2. *Misericordia superexultat judicium. Quia, Deus,* ait, *misericorditer agit, non contra justitiam suam faciendo, sed aliquid super justitiam operando: sicut si alicui, cui debentur centum denarii, aliquis ducentos det de suo, non facit contra justitiam, sed liberaliter vel misericorditer operatur. Et similiter si aliquis offensam in se commissam remittat: eam enim donat et condonat. Ex quo patet, quod misericordia* non *tollit justitiam, sed est quædam justitiæ plenitudo, unde dicitur Jacobi 2. quod misericordia superexaltat judicium;* sicut opera supererogationis superant mandata, ac consilia Evangelica transcendunt præcepta: misericordia enim sæpe est consilii, judicium vero præcepti apud homines, sed non apud Deum.

Tertio. Petrus Blesens. l. de Pœnit. et satisfact. hanc sententiam applicat correctioni fraternæ, q. d. Qui alium corripit id faciat potius per misericordiam ostendendo lenitatem, quam per judicium dure increpando; ne et ipsum eadem invadat tentatio, uti docet Apostolus Galat. 6. 1. vide ibi dicta.

Anagog. mire exaltabuntur, ideoque mire exultabunt misericordes in judicio, cum a Christo judice cycneam hanc vocem audient: *Venite Benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare.* etc. Matth. 25. 34. Hoc est quod dixit Jacobus c. 1. *Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua.* Et Petrus ep. 1. c. 5. 6. *Ut vos exaltet in tempore visitationis.* Et Ps. 74. 11. *Exaltabuntur cornua justi.* Et: *Cornu ejus exaltabitur in gloria.* Ps. 88. 25. et: *Exultabunt Sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis.* Et: *Exaltationes Dei in gutture eorum.* Ps. 149. 5. Et: *Transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, in voce exultationis et confessionis, sonus epulantis.* Ps. 41. 5. Et: *Vox exultationis et salutis in tabernaculis justorum,* Ps. 117. 15. Et: *Lætabuntur coram te sicut qui lætantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando dividunt spolia.* Isaiæ 9. 3.

14. QUID PRODERIT FRATRES MEI, SI FIDEM QUIS DICAT SE HABERE, OPERA AUTEM NON HABEAT.] Hæc est tertia pars capitis, in qua contra hæresim tunc exorientem docet, ad salutem non sufficere fidem, sed et requiri opera bona. Ad ea ergo transit S. Jacobus occasione operum misericordiæ, quæ paulo ante commendavit, dicens: *Misericordia autem superexaltat judicium.* Ab iis ergo assurgit quasi a specie ad genus ad quorumlibet bonorum operum necessitatem, simul explicat illud quod dixit cap. 1. 22. *Estote autem factores verbi, et non auditores tantum,* nimirum docendo fidem verbi non sufficere, sed requiri ut verbum in opera conferatur: et illud hoc c. 2. 8. *Si tamen legem perficitis regalem secundum Scripturas, Diliges proximum tuum sicut teipsum, bene facitis;* nimirum docendo hanc legem impleri non per nudam fidem, sed per opera charitatis. Insuper explicat *legem libertatis,* quam nominavit v. 12. puta Evangelicam, nimirum illam non ita Christianos facere liberos, ut omni lege soluti libere facere possint, quidquid lubet, quasi sufficiat fides qua credant in Christum Salvatorem. Hoc enim docebat illo ævo Simon Magus, teste Irenæo l. 1. c. 20. et Theodor. lib. de Hæretic. fabul. et post eum Valentinus, Basilides, Eunomius, Aetius, teste S. Irenæo et Theodoreto locis jam citatis, ac S. Aug. lib. de Hæres. c. 54. et S. Hieron. lib. 2. contra Jovinian. Simonem, ejusque asseclas jam dictos sequuntur nostri hæretici quasi dignum patella operculum, qui docent ad salutem sufficere fidem, qua credas Christum pro te esse mortuum, pro tuis peccatis satisfecisse, tibique meruisse gratiam et gloriam; quare ad salutem non requiri opera bona. Probabat id Simon, uti etiamnum probant nostri hæretici, ex Epist. S. Pauli ad Rom. in qua Paulus contra Judæos gloriantes in Mose et operibus legis, ac fidem Christi despicientes, deprimit opera legis, ac fidem Christi extollit. Ut ergo hunc errorem eliderent S. Petrus, S. Jacobus, S. Joan. scripserunt Epistolas Canonicas, in quibus Pauli mentem explicant, ac impense commendant et exigunt studium bonorum operum, uti diserte affirmat S. Aug. lib. de Fide et operibus c. 14. et 15.

Unde liquet Paulum, dum ait Rom. 3. 28. nos justificari ex fide sine operibus legis, non adversari Petro, Jacobo et Joanni, qui dicunt nos justificari non

ex fide sola, sed et ex operibus. Paulus enim intelligit opera legis, facta viribus naturæ sine fide et gratia Christi, qualia jactabant Judæi. Petrus vero, Jacobus et Joannes intelligunt opera fidei, puta facta ex fide et gratia Christi, quæ Paulus nomine fidei comprehendit et intellexit. Ita S. August. lib. 83 q. 76 Paulus, inquit, intelligit opera quæ fidem præcedunt; Jacobus opera quæ fidem sequuntur. Porro duplex est justificatio: Prima qua homo ex injusto fit justus. Secunda, qua ex justo fit justior et sanctior; quæ proinde non est aliud quam augmentum justitiæ. Jam opera fidei conferunt primam justitiam dispositive, secundam vero meritorie: justus enim per opera bona meretur augmentum justitiæ: injustus vero per opera spei, timoris, pœnitentiæ disponit se ad primam justitiam, non vero eam meretur de condigno, sed tantum de congruo. Vide Concil. Trident. sess. 6

Nota Primo. Per fidem S. Jacobus intelligit veram fidem, non umbram fidei, puta inanem cognitionem articulorum fidei, uti exponit et eludit Calvinus: fides enim fidem veram, non umbram fidei significat; et talem habuit Abraham, quem hic citat et urget S. Jacobus v. 21. Ita contra Calvinum fidem veram hic intelligit S. Augustinus loco jam citato. Naz. orat. 27. Chrys. hom. 2. in Gen. Cyrill. l. 10. in Joan. c. 18. S. Hier. in c. 5. ad Galatas sub finem, et alii passim. Hinc patet fidem veram posse esse sine operibus quod negant hæretici, sed perperam. Quod enim sunt Christiani, qui vere credunt in Christum et tamen carent operibus bonis, imo abundant malis?

Nota Secundo, Calvinus cum suis coactus hoc loco et similibus, fatetur opera requiri ad salutem, verum non tamquam causas et merita salutis, sed tantum ut vera fidei veræ signa et indicia. Verum hoc quoque elidit S. Jacobus, dicens v. 21 *Abraham pater noster nonne ex operibus justificatus est, offerens Isaac filium suum super altare?* et: *Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam. Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, et non ex fide tantum. Similiter et Rahab meretrix nonne ex operibus justificata est*, etc. Quid clarius? Vide Bellar. l. 4. de Justific. c. 18. et seq.

Nota Tertio. Opera requiri ut fides prosit, probat S. Jacobus sex argumentis. Primum est v. 16 Sicut pauper non vestitur, nec saturatur verbo, sed opere Eleemosynæ, dando scilicet ei panem et vestem, ita pariter animæ nuditas et inopia meritorum non vestitur nec saturatur fide, sed bonorum operum exercitio. Secundum v. 17 Fides sine charitate et opere est sicut corpus sine anima, puta mortua: ergo non tantum inutilis, sed et fœda quasi cadaver. Tertium v. 18. Fides non nisi per opera se ostendere et communicare potest: ergo si demas opera, est invisibilis, insensibilis, ac consequenter nulli utilis. Quartum v. 19. Fides sine operibus est dæmoniaca: nam et dæmones credunt et contremiscunt. Quintum v. 21. Abraham fuit justificatus non ex fide sola, sed et ex operibus, offerendo scilicet filium suum super altare. Atqui Abraham fuit pater credentium et norma justificandorum et salvandorum. Ergo et hi quasi Abrahæ filii, *justitiam et salutem sperare debent ex operibus, non ex nuda fide*. Sextum v. 25. Idipsum patet ex Rahab, quæ ex operibus justificata est, excipiens et protegens exploratores missos a Josue c. 2. 10.

NUMQUID POTERIT FIDES (sola sine operibus) SALVARE EUM?] q. d. Minime. *Salvare*, id est, justificare et beatificare: justitia enim est salus inchoata, beatitudo et gloria est salus consummata. Justitia enim salvat et liberat nos a peccato et diabolo; beatitudo vero a morte, miseriis, et inferno.

Præclare S. Gregorius lib. 3. in 1. Regum c. 3 Area, inquit, vacua esse non debet, hoc est, scientia sine bona operatione: ficulnea enim in qua sunt sola folia sine fructu a Christo maledicitur, Matth. 21. 19 ac servus piger, otiosus et deses damnatur a Christo, Matth. 25. 26. S. Fulgentius lib. 2. de Remiss. peccat. c. 1. *Vita*, ait, *bona non veraciter dicitur, quæ perversæ crudelitatis vitio depravatur; neque sufficit ad salutem fides recte credentis, si conversatio moribus atque operibus turpatur obscœnis*. S. Bern. ser. 51. in Cantica, explicans illud: *Fulcite me floribus, stipate me malis;* fidem assimilat flori, opera fructui et pomo. Sicut enim inutilis est flos, qui non excrescit in fructum; ita inutilis est fides, quæ fructum bonorum operum non producit. Diserte vero S. Gregorius hom. 29 in Evang. *Fortasse*, ait, *unusquisque apud semetipsum dicat: Ego jam credidi, salvus ero. Verum dicit, si fidem operibus tenet. Vera etenim fides est, quæ in hoc quod verbis dicit, moribus non contradicit. Hinc est enim quod de quibusdam falsis fidelibus Paulus dicit: Qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Hinc Joannes ait: Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est. Quod cum ita sit, fidei nostræ veritatem in vitæ nostræ consideratione debemus agnoscere. Tunc enim veraciter fideles sumus, si quod verbis promittimus, operibus compleamus.* Diadocus de perfectione spirituali c. 20. et 21. *Fides*, inquit, *in actione per charitatem posita, magnitudo virtutum est*. S. Isidorus lib. de Different. spirit. in 30. Fides, ait, sine operibus non prodest, *quia non potest per fidem Deo placere, qui Deum contemnit in opere*.

15. SI AUTEM FRATER, ET (id est *aut*, et sic habent nonnulli codices: hoc enim significat Græcum ἢ) SOROR NUDI SINT] *Frater*, id est Christianus; *soror*, id est Christiana. Hic enim est frater et soror cognatione, non naturæ et sanguinis, sed Ecclesiæ et fidei, ut dixi Act. 1. 15. Est hoc primum argumentum pro necessitate operum, petitum a simili, imo ab exemplo, q. d. Sicut si quis dives esurienti diceret, Saturare; nudo, Vestire et calefias; non vero daret panem quo se saturaret, nec vestem qua se vestiret, nihil conferret, nihil prodesset pauperi. Nam, ut ait Valerianus Cemeliensis hom. 7. *Non pascunt esurientem blanda colloquia, nec vestiunt alienam nuditatem infructuosa consilia*; ita et fides quæ dicit, Credo in Deum et Christum, adeoque credo bona opera facere ad salutem, si eadem non operaretur, nec reipsa exerceret; nihil conferret, nihil prodesset ad assequendam salutem: Dixi *Dives*, qui potest succurrere: nam pauper pauperi magnam dat Eleemosynam, si ei commiserationis non effectum, sed affectum ostendat, eique bene precetur. Unde S. Aug. in Ps. 125. *Si corde misereoris*, inquit, *etiamsi non habeas quod porrigas manu, acceptat Deus Eleemosynam tuam*; Et S. Job. c. 30. 25. *Flebam*, inquit, *super eo qui afflictus erat, et compatiebatur anima mea pauperi*. In quem locum S.

Greg. 20. Moral. 26. *Vir sanctus*, ait, *apud omnipotentem Deum, aliquando majus datum noverat mentis esse quam muneris. Exteriora enim largiens, rem extra semetipsam præbuit. Qui autem fletum et compassionem proximo tribuit, ei aliquid etiam de semetipso dedit. Idcirco antecat plus compassionem, quam datum dicimus, quia rem quamlibet plerumque dat et qui non compatitur; nunquam autem qui vere compatitur, quod necessarium proximo conspicit, negat.*

16. QUÆ NECESSARIA SUNT CORPORI.] Quia corpus eget victu ad sustentationem, veste ad tegendam nuditatem: innuit S. Jacobus Christianos in hac vita tantum quærere debere necessaria vitæ, non vero ambire delicias, luxumque vestium. Idem docuit S. Paulus: *Est*, ait, *quæstus magnus pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum; haud dubium quod nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta et quibus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et in desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas*, græce φιλαργυρία, id est, *cupido argenti et pecuniæ*, 1. Tim. 6. 6. Hinc severe S. Basil. orat. in illud, *Destruam horrea mea*, sub finem, *At tu*, ait, *nonne spoliator es, qui quæ dispensanda, accepisti, propria reputas? Est panis famelici, quem tu tenes, nudi tunica, quam in conclavi conservas discalceati calceus, qui apud te marcescit; indigentis argentum, quod possides inhumatum. Quocirca injuriam tot pauperibus facis, quot dare valeres.*

17. SIC ET FIDES SI NON HABEAT OPERA MORTUA EST.] *Quasi non habens animam, ipsam dilectionem, qua vegetetur et moveatur ad opera*, ait S. Bern. Ep. 42. Talis ergo fides est quasi cadaver exanime, ut ait idem sermone 24. in Cantica, et corpus mortuum, quod tamen verum est corpus, sicut fides sine operibus vera est fides, quod falso negat Calvinus, sed elumbis, exanguis, deses, inanis, otiosa et quasi mortua: sic radix dicitur mortua e qua non germinant frondes, flores et fructus: sic aqua stagnans, quia stat, nec fluit, dicitur mortua, quia caret motu qui in viventibus est index et effectus vitæ. Sic virtutes dicuntur mortuæ, si desit charitas: hæc enim earum est quasi forma et vita non physica, sed moralis, quia sua præsentia tribuit eis dignitatem et statum virtutis, ac vim merendi, ut homo coram Deo censeatur virtute præditus, justus, amicus, filius, cujus opera digna sint et meritoria vitæ æternæ, alioqui charitatem non esse propriam fidei et virtutum formam nec essentialem, nec accidentalem, sed extrinsecam duntaxat et moralem, patet ex eo, quod fides sit in intellectu, charitas vero et aliæ virtutes sint in voluntate: rursum, quod fides in suo genere sit species perfecta, æque ac charitas: charitas tamen fidem aliasque virtutes dirigit ad Deum quasi ad summum bonum, ultimumque finem, ideoque eis dignitatem statumque virtutis tribuit. Vide Gregor. de Valen. 2. 2. disp. 1. qu. 4. punc. 3. ac disp. 3. q. 1. punc. 3. Præclare S. Chrys. in 1. Tim. 5 *Viventes*, ait, *non eo tantum a mortuis differunt, quod solem et aerem vident, sed eo quod boni aliquid faciunt; nisi enim id adsit viventibus, nihilo defunctis meliores sunt.* Est hoc secundum argumentum, quo probat Jacobus ad fidem, ut salvet, requiri opera.

Ex hoc loco S. Jacobi colligit S. Cyrill. in Concilio Ephesino p. 3 c. 43. Sicut fides absque operibus mortua est, ita vicissim, opera mortua sunt, si desit vera fides. Rursum: ergo fides habens opera viva est.

Denique multi Patres asserunt fidem carentem operibus non esse veram fidem, quia scilicet non est fides viva, ardens, perfecta et charitate formata quæ per dilectionem operatur, ut ait Apostolus Galat. 5. 6. sed informis et mortua; et quia fidelis deses ad bona opera, facile labitur in peccata, adeo gravia, ut tandem ipsam fidem amittat fiatque infidelis. Tertio, quia fides docet et jubet facere opera bona. Si ergo ea non faciat, fallax videtur et mendax. Ita Didymus, hic: *Fides*, ait, *mortua non est fides, sicut homo mortuus non est homo.* S. Bern. ser. 24. in Cant. *Munus*, ait, *mortuum offers Deo*, etc. *bene honoras Deum munere fœtido? bene placas tuæ fidei interfector?* Cyrill. Alex. in c. 4. Malach. n. 43. *Si quis*, ait, *post justificationem recidat in peccata, fidem in seipso quasi occidit.* S. Hier. in c. 5. ad Galat. *Cum dilectio procul abfuerit, fides pariter abscedit.* Cyrill. Hierosol. *Fides*, ait, *sine operibus est quasi lampas sine oleo.* Sicut ergo hæc lucere nequit, ita nec illa salvare: hoc enim solum potest fides dilectione ardens. Quare fides bonis operibus alenda est, alioqui emoritur, uti lampas ardens deficiente oleo. Unde S. Hier. in Ezech. c. 3 ait hæreticos propter impuros mores et opera fidem amisisse. Idem Christianis impie viventibus non raro accidere docet S. Greg. 25. Mor. 10. Symbolice quoque fides otiosa fides non est, quia *fides* dicitur, eo quod fiat quod dicitur. Si ergo non fiat quod dicitur, fides non est, si fidei etymon spectes, inquit Thomas Anglicus. Unde et S. Greg. *Probatio*, ait, *dilectionis* (consequenter et fidei) *exhibitio est operis.* Simili phrasi dicimus homines feros et barbaros non esse homines, sed belluas, hæreticos non esse homines sed lupos, tyrannos esse tigrides et leones.

MORTUA EST IN SEMETIPSA.] καθ' ἑαυτήν, id est, *secundum seipsam*, hoc est per se sola ac solitaria, quia remota a charitate, ejusque operibus: licet enim fides actusque fidei in se sit vivus: tum naturaliter, quia scilicet est actus a vitali potentia; puta intellectu et voluntate vitaliter procedens, tum supernaturaliter, quia scilicet est actus fidei, quæ est virtus supernaturalis et gratia inchoata; gratia enim dat vitam supernaturalem animæ: quatenus tamen charitate, quæ plenam et perfectam vitam supernaturalem tam fidei quam homini tribuit, destituitur, eatenus mortuus dicitur; sicut brachium stupefactum mortuum dicitur quod ab anima vegetationem et nutritionem, non vero motum et sensationem recipit: mortuum enim est quoad animam sensitivam, vivit vero quoad vegetativam.

Præclare S. Bern. ser. 24. in Cant. *Mors fidei*, ait, *est separatio charitatis: Credis in Christum? fac Christi opera, ut vivat fides tua. Fidem tuam dilectio animet, probet actio. Non incurvet terrenum opus, quod fides cœlestium erigit. Qui te dicis in Christo manere, debes sicut ipse ambulavit, et tu ambulare. Quod si propriam gloriam quæris, florenti invides, absenti detrahis, reponis lædenti te: hoc Christus non fecit. Confiteris te nosse Deum, factis autem negas. Non recte plane, sed impie linguam Christo, animam dedisti diabolo.* Vita ergo,

linguaque fidei sunt opera: opera enim loquuntur ait S. Augustinus tr. 3. et 6. in Epist. S. Joannis, Loquuntur, inquam, veram et probam esse fidem, quæ tam proba parit opera. Nam, ut ait Naz. orat. in plagam grandinis, *Præstantior est sapientia quæ factis indicatur, quam quæ verbis splendescit. Intellectus enim bonus (inquit ille) omnibus facientibus eum, non item prædicantibus.*

Fides ergo ἀπραγμων et carens operum praxi, mortua est, quia quando debet operari et idipsum renuit, signum est eam non esse vivam, nec habere animam et vitam charitatis: charitas enim operatur, si est, sin renuit operari, charitas non est ait S. Gregor. tum quia vita animæ, puta justitia, charitas et gratia operibus bonis ali, conservari et augeri debet; sicut vita corporis cibo alenda et conservanda est: si enim is desit, fame contabescet et morietur. Ita Trid. sess. 6 c. 10. Simili phrasi homo dicitur vivere ex respiratione et halitu, adeoque carens halitu esse mortuus, quia halitus ita comitatur fovetque animam, ut hæc sine illo consistere nequeat, nam refrigerando cor, conservat corpus, animam et vitam. Intellige hæc de adultis, scilicet eos diu non posse vivere vita gratiæ, si bene operari negligant. Nam in parvulis et adultis justificatis, si statim a baptismo, vel justificatione moriantur, patet eos salvari sine operibus. Cum ergo ait Jacobus, fidem sine operibus esse mortuam, intellige fidem quæ renuit operari, cum lex charitatis aut alia, opus aliquod jubet et poscit. Ita Cajet. Quotidie enim lex divina vel humana non unum, sed plura opera fieri præcipiunt, quæ si quis facere contemnat aut negligat, peccat, itaque amittit Dei gratiam, quæ vita est animæ: quo fit ut fides in eo jam non sit viva, sed mortua. Hoc est quod ait S. August. l. de Cogn. veræ vitæ c. 37. *Hæc fides spe nutritur, sicut corpus cibo reficitur; dilectione animatur, sicut corpus anima vivificatur.* Idem de Spiritu et lit. c. 32. *Charitas quæ est vita fidei, ipsam non præcedit sed sequitur.* S. Bern. Ep. 42. *Mortua fides est quæ non operatur ex dilectione, quasi non habens animam ipsam dilectionem, qua vegetetur et moveatur ad opera.*

18. Sed dicat quis] Erasmus putat esse occupationem, quasi Jacobus, ut ostendat nec fidem absque operibus, nec opera sine fide valere, inducat hic duos colloquentes, quorum alter fretus fide negligit opera. Huic dicitur. Tu fidem habes, ait hoc tibi satis. Rursus alter fidens operibus neglecta fide, respondet illi: Et ego opera habeo, mihi satis est. Jacobus autem utriusque sermonem refellit, dicens: Imo neutrum quod alteruter habet, sufficit ad salutem. Sed tu qui fidem tuam jactas, doce factis ipsis tibi fidem esse, quæ certe res otiosa non est, et ego factis ipsis declarabo mihi neutrum deesse. Verum hoc intricatius est, nec trium personarum colloquium hoc in textu reperiri potest. Nam pronomen ego, cum ait, *Ego opera habeo*, est idem ejusdem (non alterius) personæ loquentis, ac mox dicentis: *Ego ostendam tibi ex operibus fidem meam*; ac consequenter tres personæ, triaque eorum dicta hic inveniri nequeunt.

Secundo, Glossa, Hugo et Thomas Anglicus censent hæc irridendo et improperando dici; quasi is qui fidem et opera habet, irrideat eum qui de sola fide se jactat ex eaque salutem sperat, ut significet talem esse risu et probro dignum, ideoque explodendum. Verum, ut alia taceam, hæc irrisio indigna videtur gravitate Apostolica et modestia S. Jacobi.

Tertio ergo et genuine, est hæc tota sententia et objectio S. Jacobi, qua novo, puta tertio argumento, vel nova argumenti jam allati confirmatione retundit jactantiam ejus, qui sola fide gloriatur: τὸ enim ἀλλὰ, id est *sed*, est particula non adversantis, sed confirmantis, vel exaggerantis suum dictum; ut sit idem quod *sed sane*, veruntamen, certe, insuper, præterea; vel quippe, quare, quamobrem, vel quinimo, imo, vero: hæc enim omnia significat ἀλλὰ, et hæc omnia huic loco congruunt q. d. Sed sane, veruntamen, vel præterea, vel quippe, vel quinimo dicet, id est, jure dicere et recte objicere poterit quis ei, qui fidem jactitat et opera negligit (atque nudis et famelicis: Ite in pace, calefacimini, saturamini.) Tu fidem habes et jactas, at ego fidei adjuncta habeo opera. Ostende ergo mihi fidem tuam sine operibus: certe eam nudam itaque destitutam numquam mihi ostendes. At ego ex operibus clara tibi ostendam fidem meam, itaque simul ostendam tibi me esse vere fidelem, et e cœtu Ecclesiæ verorumque fidelium, ac pariter ostendam fidem meam non mihi soli, sed et tibi aliisque prodesse vel ad auxilium, vel ad exemplum. Ostensio enim fidei per opera ad hæc duo requiritur in Ecclesia, scilicet. Primo, ut iis fideles sibi mutuo ostendant suam fidem, itaque coeant et coalescant in unum cœtum fidelium eumque visibilem. Fideles enim quia homines sunt, non angeli, fidem mentis videre nequeunt: operibus ergo illam ostendere, aliisque spectandam exhibere debent ad hoc, ut se invicem noscant, et ab infidelibus distinguere, ac in unum cœtum convenire et coalescere possint. Quocirca Salvianus l. 3 de providentia, tractans hunc Jacobi locum, ait: *Bonos actus esse testes fidei Christianæ.* Secundo, ut fides unius non illi soli, sed et cæteris fidelibus prosit, vel eos juvando vel bonorum morum et virtutum exemplum præbendo. Hoc est enim in Ecclesia, ut habet symbolum, est Sanctorum communio, puta bonorum mutua communicatio, ut in ea singuli aliis sua communicare, atque prodesse satagant. Jam quid mihi prodest fides quam in corde gerere dicis, si eam in operibus non videam, non sentiam, nec ullum ex ea emolumentum percipiam?

Atque utrumque significat τὸ *ostende*. Ostendere enim in Scriptura significat non tantum rem spectandam proponere, sed et reipsam exhibere, dare, donare largiri; ut cum dicimus Deo: *Ostende nobis Domine misericordiam tuam. Ostende*, id est, exhibe et elargire; ut scilicet tua dona, beneficia et opera misericordiæ nobis impertias. Cum ergo ait Jacobus: *Ostende mihi fidem*, exigit non tantum ut illa oculis videnda subjiciatur, sed et reipsa mihi communicetur, mihique commodum et utilitatem aliquam conferat, vel Eleemosynas impertiendo, vel adjuvando, vel consulendo vel aliis quibusque modis. Rursum q. d. Ostende mihi fidem tuam esse vivam, et charitate animatam vivere, non autem esse mortuam et cadaver; vita enim ostenditur ex habitu et motu. Si enim animal se moveat et respiret, vivit; si sit immobile, est mortuum: ita pariter fides ostendit se vivere, si se moveat et agat ad bona opera; sin ab iis quiescat et sit immota, ostendit se esse mortuam.

Ostende mihi fidem tuam sine operibus] Jam contrarie legunt Græca ἐκ τῶν ἔργων, id est, *ex operibus*:

sed pro ἐκ legendum ἄτερ, id est sine; sic enim legit Noster, Syrus et multi Græci: idque exigit antithesis: *Ostende mihi fidem tuam sine operibus, et ego ostendam tibi ex operibus fidem meam.* q. d. Tu fidem sine operibus mihi ostendere non poteris, ego vero ex operibus plane tibi ostendam fidem meam. Ita Apostoli, Martyres et Virgines contemnentes opes, honores, delicias, ipsamque vitam, ostendebant se credere vitam futuram, opes, honores et delicias cœlestes. Ideo enim hic paupertatem amplexi sunt, humiliati, afflicti, ut in cœlo ditarentur, exaltarentur, et gaudiis æternis affluerent.

Censet Salmeron alludere S. Jacobum ad Proverb. 12. 17 ubi pro eo quod Noster vertit, *qui quod novit loquitur, index justitiæ est;* Septuag. vertunt, ἐπιδεικνυμένην πίστιν ἀπαγγέλλει δίκαιος, id est, *demonstratam fidem annunciat justus*, quasi *demonstratam*, idem sit quod operibus demonstrabilem, Symm. ἐμφαίνων πίστιν ἀπαγγέλλει δικαιοσύνην, id est, *qui patefacit fidem*, puta per opera, *annunciat justitiam* Verum fides ibi sumitur pro veritate et fidelitate, q. d. Justus patefacit veraciter et fideliter ipsam fidem, id est rei veritatem sibi patefactam et demonstratam. Hoc est enim quod Noster vertit, *qui quod novit loquitur, index justitiæ est*, id est, indicat id quod verum et justum est: cui per antithesin de more Sapiens mox opponit: *Qui autem mentitur, testis est fraudulentus.* Si ergo eo alludit S. Jacob. verbotenus tantum alludit, aut certe mystice et symbolice dumtaxat.

Symbolice hæc adaptes hæreticis, eisque dicas: Ostende mihi fidem tuam novam, imo perfidam, sine operibus divinis, id est miraculis: ego ex iis ostendam tibi fidem meam et orthodoxam. Miracula enim fidei orthodoxæ sunt, ex mortuis suscitare vivos, ex cæcis facere videntes, ex surdis audientes, hæreticæ vero fidei miracula sunt, ex vivis facere mortuos, ex videntibus cæcos, ex audientibus surdos

Ita Calvinus volens suscitare vivum fingentem se mortuum, eum vere mortuum effecit, uti narrat Bolsecus ejus discipulus in ipsius Vita c. 13 Idem fecisse Cirolam Episcopum Arrianum, docet Greg. Turonensis l 2. Hist. Franc. c. 3.

Sic S Macarium disputantem cum Eunomiano hæretico provocasse ad miraculum, ut ex operibus quisque ostenderet fidem suam, ideoque mortuum suscitasse; cum Eunomianus diffidens suæ fidei, imo perfidiæ, se subduxisset, narrat Cassianus coll. 15. c. 3.

Efficacius arguit eosdem Georgius Dux Saxoniæ: cum enim a Luthero invitaretur ad suam hæresim, respondit; opera Lutheri et Lutheranorum ostendere ipsius fidem non esse a Deo, sed ex diabolo: opera enim quæ fides Lutheri docet et suadet, sunt, violare vota, jejunia, festa, profanare templa et altaria, imagines Sanctorum confringere, S. Sacramenta conculcare, blasphemare, B Virginem, omnesque Sanctos, imo Deum ipsum, quem omnis operis mali auctorem facit Quando umquam, inquit, facta sunt tot sacrilegia sacerdotum, Religiosorum et Virginum Deo dicatarum, quot sub tuo, o Luthere, Evangelio? Quando crebriores in principes extitere rebelliones. Quando tot sacrarum ædium expilationes, tot furta et rapinæ visæ sunt? Quando tot maritis ablatæ sunt uxores aliisque traditæ? Quando tot fornicationes, adulteria, incestus, etc.

19. Tu credis quoniam unus est Deus: bene facis: et dæmones credunt et contremiscunt.] Est hoc, quartum argumentum probans ad fidem justificantem requiri bona opera, quod fides operum expers sit dæmonum, non fidelium et sanctorum. Objicit Calvinus, S. Jacobum per fidem accipere umbram fidei, quia dæmones non habent fidem veram et divinam, sed humanam. Resp. Multi probabiliter censent in dæmonibus et damnatis remanere habitum et actum fidei divinæ; quia ipsi, exceptis hæreticis, numquam habuerunt actum infidelitatis, qui ut contrarius fidei, eam expellit, et quia in damnatis remanet character baptismi, qui est quasi nota fidei et fidelium. Ita censent Durand. in 3 dist. 23 q. 9. a. 2. Alensis 3. p. q 64. memb. 7 Catharinus et Salmeron hic, Magister sent. in 3 dist. 23. § *Aliud est*, ubi id probat ex S. Augustino in Ps. 77. Idem probabile esse censet Greg. de Valentia 2. 2 q. 5. a 2 puncto 2 ac magis Justinianus hic, qui idem ascribit S. Augustino Enchir. 8. et S Thomæ 2. 2 q. 18. a. 3. ad 2.

Verum verius est in dæmonibus et damnatis non remanere fidem, quia Deus eam, uti et cæteras virtutes supernaturales, ab illis aufert; eo quod hæ virtutes hominem ordinent et dirigant ad salutem et vitam æternam, qua indigni et incapaces sunt damnati. Ita censent S Thomas 2 2. q. 5 art. 2. quem Thomas Anglicus, Greg. de Valentia et passim Scholastici sequuntur. Favet S Dion. de Divin. nom. c. 4. ubi ait naturalia in dæmonibus mansisse integra, periisse vero gratuita: fides enim est unum e gratuitis.

Dico ergo, argumentum Jacobi non pati ab eadem specie et fide, sed peti a pari vel simili, q. d. Non est quod jactes te credere Deum cæterosque fidei articulos; quia etiam dæmones eorum evidentia (unde Plato in Cratylo, ait dæmones dici δαήμονας, id est *scientes*) coacti eosdem credunt, sive id faciant fide divina, sive humana: et tamen hæc eorum credulitas nil eis prodest, nisi ad majus tormentum. Pari ergo modo fides tua, etsi divinitus indita, tibi non proderit, nisi ad majorem damnationem, si secundum eam non vixeris, nec bona opera quæ fides facienda dictat exercueris; sed cum dæmonibus erit uti fides, ita et sors ac gehenna tua, infra dæmones subsidebis, cum dæmonibus flammaberis: æque enim tua, ac dæmonum fides non est aliud nisi inanis cognitio, imo iners ac socors credulitas, qua credis Deum jussisse, ut hæc et illa facias, quæ tamen facere et operari non vis. Quocirca S. Aug. Enchird. 8. fidem sine operibus vocat dæmoniacam, eamque opponit fidei, quæ per dilectionem operatur. Et S. Ansel. in c. 5. ad Galat fidem operibus destitutam vocat dæmonum, non Christianorum.

Et contremiscunt,] φρίσσουσι, id est *exhorrescunt*, quia videlicet tantam Dei judicis et vindicis majestatem, potentiam severitatem non tantum credunt, sed et reipsa experiuntur ac sentiunt.

20 Vis autem scire, o homo inanis.] Instat acrius S. Jacobus, quintumque argumentum affert, quo rem conficit, nimirum proponendo Abraham patrem fidei et justitiæ, qui ex operibus non ex fide sola justificatus est. Inanem vocat hominem, qui inanem jactat fidem, utpote fructuum, id est operum expertem, ideoque inanis et expers est prudentiæ, sanæque mentis.

Mortua est.] Ita Romana, Græca et Syra: minus ergo recte aliqui legunt *otiosa est*.

21. Abraham pater noster,] tum secundum carnem, tum secundum fidem et spiritum. Jacobus enim Judæus loquitur præcipue Judæis, quasi eorum Episcopus. Producit Abrahamum, tum quia ipse fuit pater credentium, et exemplar justorum; tum quia Paulus Rom. 4. 3. proinxerat Abrahamum, dixeratque eum per fidem justificatum esse; unde inferebat Simon Magus, eum sine operibus justificatum esse. Explicat ergo hic Jacobus Paulum, nimirum fidem Abrahæ non fuisse otiosam, sed bonis operibus cumulatam. Itaque seipsum explicat Paulus Hebr. 11. 8. et 17. ubi heroica fidei Abrahæ opera recenset et celebrat.

Offerens Isaac:] *Offerens*, id est offerre parans, nimirum eum ligans, imponens altari, et stringens in eum gladium; sed ab Angelo prohibitus; eum reipse non obtulit, nec immolavit. *Offerens*, ergo in actu destinato et inchoato, non perfecto et consummato. Fuit hic Abrahæ heroicus fidei, fortitudinis, obedientiæ, charitatis et religionis actus; quo Deo jubenti immolare filium, eumque unicum, illico paruit. Unde Sapiens c. 10. 5. vocat Abraham *in filii misericordia fortem*, quia fortitudine vicit misericordiam. Quare actus Abrahæ immolantis filium longe excellentior fuit actu Jephte, Agamemnonis, Codri, Iphigeniæ, Hermodii, Aristogitonis, Leonidæ, Epaminondæ, L. Bruti, Deciorum, Curtii, Idomenei, et similium, de quibus Cicero Tusc. 1. et Serarius noster in Judic. 11. q. 17. qui se, vel filios, vel filias immolarunt, aut morti devoverunt; quia id fecerunt vel coacti, ad tuendam patriæ salutem, vel cupidine famæ et gloriæ. Abraham autem libere id fecit, sola Deo obediendi voluntate et zelo impulsus. Adde, Abraham immolavit filium, ex quo Deus promiserat illi posteritatem maximam, ipsumque Christum; credidit ergo, quod Deus filium a se immolatum resuscitaret. Unde Apostolus ait, quod *contra spem* naturæ, *in spem* gratiæ et resurrectionis a Deo promissæ crediderit, Rom. 4. 18. *Arbitrans quia et a mortuis suscitare potens est Deus*, Heb. 11. 19. Vide dicta Gen. 12. et 22.

Nota Primo, cum Beda, Jacobum producere hoc exemplum Abrahæ, ut eo fideles animet ad illud imitandum, ut scilicet in persecutione ingruente suam et suorum vitam Deo in martyrium offerant, multo magis ut eidem in pauperibus bona sua elargiantur, itaque opera charitatis aliarumque virtutum exerceant, et cum fide conjungant.

Nota Secundo, Abraham jam erat justus: jam enim dictum erat de eo Gen. 15. 6. *Credidit Abraham Deo et reputatum est ei ad justitiam.* Quod ergo postea Gen. 22. 10. offerens filium, dicitur, hic justificatus, intellige magis, quia scilicet valde in accepta justitia per actum tam heroicum obedientiæ, religionis et charitatis profecit et crevit, ut patet ex eo, quod in præmium tanti actus Deus eum sua benedictione cumulavit, promittendo ei filium Messiam, sive Christum. Ait enim Gen. 22. 16. *Per memetipsum juravi, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi et multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, et velut arenam quæ est in littore maris; possidebit semen tuum portas inimicorum suorum. Et benedicentur in semine tuo omnes Gentes terræ, quia obedisti voci meæ.*

Ex quibus refelluntur Calvinus et Beza (quod et Calvinistæ Bibliis Vet. inseruerunt) qui censent S. Jacob præter fidem opera requirere, non ut causam justificationis sed ut ejus effectum; quasi opera sint signum dumtaxat et ostensio fidei justificantis, quæ, inquiunt a charitate separari nequit. Ergo τὸ *justificatus est*, interpretantur *justus declaratus est*. Sed perperam, quia hæ benedictiones et hæc præmia ex Genesi jam recensita, a Deo non sunt datæ Abrahæ ob justitiæ declarationem, sed ob insignem ejus virtutem et justitiam qua offerendo filium eximie Deo placuit, eximiamque ejus gratiam et justitiam consecutus est. Quis enim neget Abraham, cum tanta fide, charitate et obedientia filium suum voluit immolare, magis Deo gratum, ac proinde magis justificatum fuisse? Secundo, idem patet ex eo quod subdit Jacobus, Abraham justificatum esse ex operibus, non tantum ex fide. Atqui ex fide non tantum justus declaratus, sed vere justificatus dicitur, ut fatentur hæretici: ergo et ex operibus non tantum justus declaratus, sed et vere justificatus est. Tertio, quia subdit Jacobus ex operibus fidem Abrahæ esse consummatam: quia scilicet vere iis consummata fuit, non autem quia ex eis consummata declarata est: ergo opera afferunt fidei perfectionem et consummationem; quia scilicet merentur augmentum et perfectionem justitiæ. Quarto, quia v. 25. ait Rahab meretricem ex operibus justificatam, neque enim meretrix declarari potuit justa, sed vere justificata, id est, ex infideli fidelis, et ex meretrice casta justaque facta est. Quinto, ita explicat Concil. Trid. sess. 6. c. 8. et 10. ac S. Aug. l. de Fide et operibus c. 14. et ad Dulcitium q. 1. et alibi sæpe ac passim Patres, omnesque Doctores orthodoxi.

Moral. S. Amb. l. 1. de Abraham c. 8. docet, Deum ad hunc tentationis et perfectionis gradum, ut filium suum immolaret, sensim provexisse Abrahamum per multas prævias probationes et experimenta, sicut duces solent milites per velitationes instruere et formare ad prælium et victoriam. *Et sanctum*, ait, *Abraham probavit ante et sic tentavit; ne si ante tentaret quam probasset, gravaret. Probavit eum, cum exire de Chanaan jussit, et obedientem reperit, probavit cum fidei titulo fretus liberavit nepotem, cum de præda nihil attigit, cum promisit seni filium; et cum esset centum annorum, quamvis Saræ genitalia consideravit emortua, tamen credidit, nec fide hæsitavit; probavit eum sedulitate hospitii. Probatum igitur quasi fortiorem tentandum putavit majoribus, et quibusdam imperiis durioribus*, jubendo immolare filium unigenitum.

Discant Prælati et Superiores a Deo, non subito tentare subditos, nec onerare gravibus præceptis, sed sensim a minoribus eos provehere ad majora. Subdit aliud morale documentum S. Ambr. *Et hoc quidem exemplo docemur, quia veris probatur quis, tentatur autem compositis et fictis. Nec enim volebat Deus immolari a patre filium, sed tentabat affectum patris, si Dei præcepta præferret filio, si paternæ pietatis contemplatione sim devotionis inflecteret.* In magnis ergo voluisse sat est, sufficitque Deo affectus. Idem imitentur Prælati.

22. Vides quoniam (quod) fides cooperabatur (Syrus *auxiliata est*) operibus illius.] Sicut radix cooperatur ramis, instillando eis succum ad producendum fructus; quod enim radix est in arbore, hoc est

fides in serie virtutum et bonorum operum: fides enim est quasi fax ostendens et suadens quid faciendum, quid fugiendum sit; ut gehennam vitemus, et cœlum adipiscamur, ac eo ipso ad bona opera capessenda, et mala declinanda impellit. *Nam fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium.* Heb. 11. 1. Vide ibi dicta.

ET EX OPERIBUS FIDES CONSUMMATA EST.] Græce ἐτελειώθη id est, Primo, perfecta est; Secundo finem suum nacta est; Tertio, victoriam consecuta; Quarto, coronati et coronam adepta; Quinto, consecrata est, vide dicta c. 1. 4. Opera ergo tribuunt fidei perfectionem et consummationem, quia tribuunt ei meritum vitæ æternæ, item augmentum et perfectionem charitatis, cæterarumque virtutum. Ex earum enim actibus iteratis seseque intendentibus, intenditur perficiturque earumdem habitus. Hoc fecit quod mystice notat Orig. h. 10. in Gen. famulum scilicet Abrahæ, dum jussu domini sui sponsam Isaaco elegit Rebeccam, statim obtulisse ei inaures, et armillas, ut aures manusque simul ornatas haberet. Idque mystice explicans: Vult enim, ait, Christus sponsus animam sponsam suam aureas in auribus suscipere fidei verba, et aureos actus in manibus habere.

23 ET SUPPLETA EST SCRIPTURA] Hugo et Thomas Anglicus legunt, *impleta est*: utrumque significat Græcum ἐπληρώθη. Sensus est, q. d. Ne putaremus ex sola fide Abraham et fideles justificari, eo quod de eo Scriptura Gen. 15. 6. dicat: *Credidit Abraham Deo et reputatum est ei ad justitiam*; ecce tibi alia Scriptura idipsum supplet et implet, addens ad fidem requiri opera, nimirum cum dicit Abraham obtulisse filium, multaque alia heroica virtutum opera addidisse, quibus magis magisque sibi Dei gratiam, justitiam et amicitiam conciliavit. Alii legentes *impleta est* simpliciter sic explicant, q. d. Atque hac ratione impleta est Scriptura, quæ dicit Abraham per fidem justificatum esse: per opera enim impleta et perfecta est fides, et consequenter justitia Abrahæ. Verum τὸ *suppleta* exposcit priorem sensum, præsertim quia Jacobus hic urget justificationem fieri ex operibus, non ex fide dumtaxat, hic enim est scopus ipsius.

CREDIDIT ABRAHAM DEO, ET REPUTATUM EST ILLI AD JUSTITIAM.] Hæc verba explicui Genes. 15. 6. Moral. Philo l. Quis rer. divin. sit hæres, ait, *difficile esse credere soli Deo, propter cognationem quam habemus cum rebus mortalibus, quæ nobis persuadent ut credamus fidamusque gloriæ, principatui, amicis, sanitati, robori, etc. Has persuasiones eluere, et diffidere creaturæ per se infidissimæ, ac soli Deo fidere, qui solus vere fidus est, res est animi magni cælestisque non inescati ullis rebus nostratibus.* Ideo l. de præmio et pœna, *Quisquis*, ait, *Deo credit ex animo, in nulla re creata corruptibilique collocat fiduciam, ne in his quidem quibus sibi maxime placet.* Idem l. de Abraham: *Solum igitur*, ait, *certum firmumque bonum est fides qua Deo creditur, vitæ solatium, bonæ spei supplementum, depulsivum calamitatum, felicitatum conciliatrix, superstitionis obnegatio, pietatis assertio, prosperitatis hæreditas, profectus in bonis omnibus fultus universorum auctorem, qui potest omnia, vult tantum optima.*

ET AMICUS DEI APPELLATUS EST.] 2 Paral. 20. 7. et Judith 8. 22. *Memores, ait, esse debent, quomodo pater noster Abraham tentatus est, et per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est*, et Isaiæ 41. 8. *Et tu Israel, serve meus Jacob, quem elegi semen Abraham amici mei*, ac Daniel. 3. 35. *Neque auferas a nobis misericordiam tuam propter Abraham dilectum tuum, et Isaac servum tuum, et Israel sanctum tuum.*

Nota. Licet omnes justi sint et vocentur amici Dei, proprie tamen et quasi antonomastice hic titulus et epithetum datur Abrahæ, ut ait Epiphan. hæres. 78. quia mira Dei cum Abraham fuit familiaritas et amicitia; ut patet in Gen. a c. 12. usque ad 25. Hinc et ei quasi singulari suo amico secreta sua revelavit Deus uti excidium Sodomæ et Pentapolis, *Numquid*, ait, *celare potero Abraham* (Sept. addunt, *amicum meum*) *quæ gesturus sum.* Gen. 18. 17. Vere Philo l. in illud, *Resipuit Noe: Cuicumque*, ait, *hæc sors contigerit ut amicus Dei sit, is humanæ felicitatis terminos transcendit.*

Ratio hujus amicitiæ fuit, Primo, quod Abraham Deum mire amans et colens eum vocantem secutus, ex patria exierit in Chanaan, ibique quasi peregrinus, sed civis cœli et domesticus Dei vixerit. Secundo, quod Dei voluntati in omnibus se conformarit. Ita S. Aug. ser. 46. de Temp. c. 4. Vera enim amicitia est idem velle et idem nolle, ait Aristot. Tertio, quod ardua et heroica virtutum opera ediderit, et in tentatione valida fidelis Deo et constans permanserit, ut ait Judith verbis paulo ante citatis. Nam, ut ait Seneca l. 1. de Provid. *Bonum virum Deus in deliciis non habet*; sed miris modis probat, purgat et exagitat. Quarta, quod Deo fuerit similis: sicut enim Deus immolavit Filium pro salute mundi, sic et Abraham immolavit Isaac, qui typus erat Christi, uti Abraham Dei Patris. Similitudo autem est illex amoris et amicitiæ, teste Aristot. Quinta, quia Abraham in omnes fuit beneficus et liberalis. Id autem mire Deo placet, eique nos facit persimiles: Deus enim in omnes beneficentissimus est. Titus Imp. cum vesperi recordaretur, se eo die nulli beneficium contulisse, exclamavit, *Amici, diem perdidi.* Quod recitans S. Hier. in c. 6. ad Galat. *Et nos*, ait, *non putamus perire nobis horam, diem, momentum, tempus, ætatem; cum otiosum verbum loquimur, pro quo reddituri sumus rationem in die judicii?* Sexta, quia conversatio ejus erat in cœlis cum Deo et angelis; unde mente, lingua et moribus non tam terrestris erat, quam cœlestis et divinus. Septima, quia Dei fidem, cultum et gloriam docendo orando, sacrificando, ideoque ædificando altaria per totam Chananæam propagavit. Rursus, eadem imbuit totam suam familiam et posteritatem amplissimam, quæ Abrahami patriarchæ disciplinam secuta in Dei Religione constans et firma stetit per annos bis mille usque ad Christum. Octava, quia insigni fuit in rebus omnibus et eventibus animi moderatione et æquitate; qua uti præcellit Deus, ita ea præditos quasi amicos diligit. Hanc in Scipione Africano celebrat Seneca Ep. 87. *Animam ejus*, ait, *in cœlum, ex quo erat, rediisse mihi persuadeo, non quia magnos exercitus duxit, hoc enim et Cambyses furiosus et furore feliciter usus habuit, sed ob egregiam ejus moderationem.*

Iisdem de causis S. Joannes, quasi alter Abraham novæ legis, vocatur *discipulus ille quem diligebat Jesus* Joan. 13. 23. Quin et Apostoli omnes a Christo

amici vocantur. *Vos autem*, ait, *dixi amicos: quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis*. Joan. 15. 15. Sic et cæteri Christiani non tantum amici, sed et filii Dei nuncupantur, de quibus S. Joannes quasi admirans ait ep. 1. c. 3 v. 1. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus*. Eosdem prævidens in spiritu Psaltes exultans canebat: *Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum* Ps. 138. 17. et sponsa Cant. 5. 10. *Dilectus meus*, ait, *candidus et rubicundus, electus ex millibus*, et v. 16. *Totus desiderabilis: talis est dilectus meus, et ipse est amicus meus*. Porro hominum, etiam principum, amicitia infida est, fragilis, caduca, inutilis, et sæpe noxia, non tantum corpori; sed et animæ extremam perniciem affert; Dei vero amicitia fida est, stabilis, secura, utilis, salutemque et corpori et animæ, tam præsentem quam æternam conciliat. Quocirca sapienter Aulicus iste apud S. Aug. 8. Conf. c. 6. lecta vita S. Antonii, ad coelum conversus: *Dic quæso te, ait, omnibus laboribus nostris quo ambimus pervenire? quid quærimus? cujus rei causa militamus? Majorne esse poterit spes nostra in palatio, quam ut amici Imperatoris simus? Et ibi quid non fragile planumque periculis? Et per quot pericula pervenitur ad grandius periculum? Et quamdiu istud erit? Amicus autem Dei, si voluero, ecce nunc fio*. Voluit, et factus est. Porro inter Deum et justum non est amicitia rigida, quæ solum est inter æquales: Deus enim in immensum superat omnes homines, angelos et creaturas; sed qualis esse potest et solet inter principem et subditum, inter patrem et filium, inter creatorem et creaturam, quæ tota summa dignatione et benevolentia Creatoris nititur, in eaque fundatur et consistit. Et hoc sensu accipe illud S. Hier. in c. 7 Michææ: *Amicitia pares aut accipit, aut facit*; pares scilicet in officiis amicitiæ.

25. RAHAB MERETRIX.] Chald. Lyran. Abul. Pagn. Arias pro *meretrix* vertunt, *cauponam*, vel *hospitam*. Heb. enim זונה *zona* et cauponam et meretricem significat: utrumque hic congruit, quia non raro hospitæ dum marito carent, tam se quam sua prostituunt. Porro Rahab meretricem fuisse ex Clemente Romano, Origene, Irenæo, Nazianzeno, Ephrem. Chrysost. Theod. Ambr. Aug. Hier. et aliis docet noster Serarius in Josue c. 2 q. 3. et seq. Unde exemplo Rahab conversæ ad fidem et castitatem, æque ac S. Magdalenæ, S. Ephrem. t. 1. ser. 2. de Pœnit. invitat peccatores omnes ad pœnitentiam. Idem facit S. Chrys. h. 5 de Pœn. ubi de Rahab ait: *Erat in fornice velut in volutabro confusa margarita, aurum in luto abjectum, flos spinis confossus, religiosa anima reclusa impietatis loco*, quia scilicet talis erat non actu, sed in Dei præscientia et prædestinatione. Unde et Rahab hebr. idem est quod *robur*, vel *latitudo*. Orig. h. 3. in Josue eam vocat Prophetidem. Cyr. Hieros. cat. 2. ait eam salvatam; quin et S. Paulus Heb. 11. 31. eam in Catalogo Sanctorum veteris testamenti collocat, et ab insigni fide commendat. *Fide*, ait, *Rahab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace*: q. d. Cum omnes cives Jerichuntis increduli persisterent, nollentque se dedere Hebræis, quibus Deus orbem totamque Chananæam dono dederat, perierunt et ab Hebræis occisi sunt; sola Rahab credens, et Hebræis dedens se et patriam, salvata est.

Mor. S. Amb. l. 3. ep. 25. sub finem: *Hospitalitatem*, ait, *diligite, per quam S. Abraham invenit gratiam, Christum hospitio suscepit, filium Sara meruit effœta jam senectute, Lot quoque Sodomitani excidii evasit ignem: et tu potes suscipere angelos, si advenientibus hospitium tuum offeras. Quid de Rahab dicam, quæ hoc munere invenit salutem?*

NONNE EX OPERIBUS JUSTIFICATA EST?] Opera fidei Rahab fuere illustria. Primo, insignis fuit ejus hospitalitas, qua exteros et ignotos exploratores Jerichuntis, patriæ licet hostes, hospitio excepit, abscondit, servavit; eo quod divino instinctu intellexisset Deum velle civitatem Hebræis tradi. Quare fallitur Abulens. in Josue 1. q. 40. et 41. ubi ait Rahab sine peccato potuisse exploratores prodere, vel occidere: Deo enim, ejusque voluntati cognitæ repugnare non poterat. Secundo, fuit in ea amor ingens Dei, quo vicit amorem patriæ, adeoque illo patriam Hebræis prodidit et perdidit: amor autem patriæ in cive vehemens est, amorique patris et matris præponitur, ait Plato in Critone. Ita pro patria morti se devoverunt Codrus Rex Athenarum, Curtius, Decii, Brutus, Thrasybulus, Themistocles et alii, quos mire celebrat Valer. Max. lib. 5. c. 6 et Cicero Tuscul. 1. Tertio, emicuit in ea fortitudo ingens, qua se suasque fortunas, et totam familiam extremo discrimini objecit pro Deo ejusque populo. Nam, ut ait S. Amb. in Ps. 37. *Animam suam non solum contempta omnium quæ habebat, sed etiam vitæ periculis putavit esse redimendam, quæ exploratores Jesu Nave civibus suis quærentibus denegavit, hostes patriæ, legatos tamen fidei, maluit, occultare quam prodere. Non eam minæ civium, non bellorum pericula, non incendio patriæ, non suarum discrimina terruerunt. Disce vir, disce Christiane, quomodo verum Jesum sequi debeas; quando fœmina contempsit omnia sua, ut Jesum in figura propter similitudinem nominis est secuta.*

Quocirca R. Simeon et R. Johai apud Masium in Josue 2 pag. 46. asserunt tantam fuisse fidem Rahab, adeoque Deo acceptam, ut etiamsi ducentos habuisset consanguineos, et ducentas exteras familias eis affinitate conjunctas, omnes illæ ob Rahab salvandæ fuissent.

Hinc Nota Primo, Rahab justificatam esse asserit hic S. Jacobus et S. Paulus Hebr. 11. 31. ex communi Synogogæ et Judæorum consensu, atque ex fide ejus tam generosa, qua et vitam, suaque omnia pro populo Dei evidenti exposuit periculo ac ex idololatra et Chananæa facta est fidelis et proselyta, adeoque in veram Dei religionem, Ecclesiam et judaismum transiit: unde et nupsit Salmon principi tribus Juda, ex quo descendit Christus. Salmon enim ex Rahab genuit Boos, hic Obed, hic Jesse, hic Davidem. Matth. 1. 5. Quare meruit esse genitrix et avia Davidis, Salomonis, ipsiusque Christi. Addunt Rabbini (penes quos sit fides) Rahab sua fide promeruisse ut ex ejus stirpe procrearentur Prophetæ et sacerdotes, Jeremias, Helcias, Sarajas; Maasias, Barachias, Hanameel, Sellum, Ezechiel et Holdam.

Nota Secundo, Rahab ante adventum exploratorum audiens prodigia, quæ Deus pro Hebræis fecerat in Ægypto, et in transitu maris rubri, Dei instinctu in

eum credidit, dicens: *Dominus Deus vester ipse est Deus, in cœlo sursum et in terra deorsum* Josue 2. 11. Sed problema est, an antequam exciperet exploratores, fidem contritione et charitate perfectam habuerit, ideoque justificata sit; an vero post eorum adventum et colloquium eam conceperit, ita ut nos excipiendo non sit primo justificata, sed jam justa facta sit justior et sanctior. Utrumlibet est probabile et graves habet auctores; fuisse justificatam ante eorum adventum videtur indicare narratio historiæ Josue 2. Non fuisse justificatam, suadet quod hic, et a S. Paulo Hebr. 11. 31. vocetur meretrix, quæ, ut ait Ambr. in Ps. 40. *Perfidiæ et intemperantiæ se alebat stipendiis, tamen ubi exploratores vidit quos miserat Jesus Nave, fidem induit, et periculo imminente justitiam servavit.* Secundo, quia non potuit velle mutare gentilismum in veram religionem et judaismum, nisi visis et auditis exploratoribus Judæis, ab eisque de judaismo edocta. Atqui debuit mutare gentilismum in cultum et religionem veri Dei Hebræorum, antequam justificari posset: ergo debuit prius eos audire et ab eis edoceri. Quare multa inter eam et exploratores colloquia de Deo, et Hebræorum religione eorumque portentis intercessisse non est dubium, licet ea sileantur Josue cap. 2. Hoc si verum est, sequitur Rahab post et per adventum exploratorum fuisse plene ad Deum conversam, primoque justificatam, quam justitiam deinde auxit abscondendo et dimittendo exploratores. Quocirca S. Jacobus agit tam de prima, quam secunda ejus justificatione, puta de augmento justitiæ.

Suscipiens nuncios,] duos exploratores in Jericho missos a Josue. Hebræi nonnulli tradunt hos duos fuisse Caleb, et Phinees filium Eleazari, quem aliqui censent fuisse angelum, vel instar angeli, qui cum vellet videretur, cum nollet absconderetur; eo proinde cum Rahab eum vellet abscondere, respondisse: Ego sacerdos sum; sacerdotes vero, quippe angelorum similes, si volunt, aspectabiles sunt; si nolunt, non cernuntur: itaque Rahab abscondisse tantum Caleb, non Phinees. Sed hoc Rabbinicam olet fabulam, et repugnat versioni Latinæ Josue 2. 4. ubi uterque a Rahab absconditus dicitur.

26. Sicut enim corpus sine spiritu (id est halitu vitali, qui index et fomes est animæ, ac vitæ indicium) mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est.] Hinc patet errare eos, qui virtutem in verbis non rebus ponunt, de quibus Plutarch. l. de Superstitione, et Horat. *Virtutem*, inquit, *verba putas, ut lucum ligna.* Ex adverso enim Paulus 1. Cor. 4. 20. *Non in sermone*, ait, *est regnum Dei, sed in virtute.* Philo, lib. de Migrat. Abraham: *Verba*, inquit, *Dei, opera sunt sapientis: quod enim Deus loquitur, hoc sapiens operatur.* S. Amb. in Ps. 43. *Virtus*, ait, *non in verbis et voce, aut simulatione, sed in re ac in manibus et operibus consistit.* S. Ephrem l. de Vita spirituali: *Considera*, ait, *utrum habeas opera fidei congruentia. Nam si dicendi tantum et audiendi studiosus es, illud in te jacietur. Fides sine operibus mortua est.*

Hinc Christus ut necessitatem operum nobis commendaret: *In vita passiva habuit actionem, et in morte passionem activam sustinuit, dum salutem operaretur in medio terræ.* ait S. Bern. ser. feriæ 4. Hebd. pœnosæ; quia, ut idem inquit ser. de obedientia, patientia et sapientia, Christus dum operabatur simul patiebatur, et dum patiebatur, simul operabatur; ut utrumque nos ambire et jungere doceret. Idem ser. de resurr. *Fidem*, ait, *veram opera testantur. Sicut enim corporis hujus vitam in motu suo dignoscimus, ita et fidei vitam ex operibus bonis. Itaque vita quidem corporis est anima, per quam movetur et sentit: vita vero fidei charitas, quia per illam operatur; unde et refrigescente charitate fides moritur, sicut corpus, anima recedente. Tu ergo si videris hominem in bonis operibus strenuum vivere, in eo fidem esse non dubites, tenens fidei illius argumentu.* Hoc est quod ait Paulus Ephes. 2. 10. *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis*, id est, ad opera bona peragenda et accumulanda, *quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus.* q. d. Idcirco Christus nos fecit Christianos tantaque gratia donavit, ut ea non sit iners et otiosa, sed operosa, ac in opera bona studiose conferatur.

Moral. Thomas Anglicus: *Nota*, ait, *quod oportet nos habere fidem veram, non fictam*, 1. Tim. 1. *Finis præcepti*, ait, *est charitas de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta. Certam, non dubiam*, c. 1. 6. *Postulet in fide nihil hæsitans*, Matt. 14. 31. *Modicæ fidei quare dubitasti? Unum, non divisam*, Eph. 4. 5. *Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Vivam, non mortuam*, Hab. 2. 4. *Justus autem in fide sua vivet. Magnam, non parvam*, Matth. 15. 28. *O mulier magna est fides tua. Fervidam, non tepidam*, Matth. 17. 19. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis. Operosam, non otiosam, ut hic, fides sine operibus otiosa est. Firmam, non infirmam*, Col. 2. 5. *Videns vestrum ordinem, et firmamentum ejus, quæ Christi est; fidei vestræ. Animosam non timidam.* Eph. 6. *In omnibus sumentes scutum fidei. Perpetuam, non transitoriam*; Tob. 2. 18. *Filii sanctorum sumus et vitam illam exspectamus quam Deus daturus est, iis, qui fidem suam numquam mutant ab eo.*

Ex dictis liquet quomodo conciliandus sit S. Jacobus, dicens nos fide et operibus justificari, cum S. Paulo, qui asserit nos ex fide, non ex operibus justificari. Nam Jacobus per opera intelligit opera fidei; Paulus vero opera legis et naturæ, seclusa fide et gratia Christi, ex quibus nos non justificari manifestum est. Porro Paulus sub fide comprehendit opera fidei, ex iisque nos justificari non negat, imo asserit, æque ac Jacobus. Ut alia taceam, idipsum plurimis exemplis confirmat toto c. 11. ad Hebræos, ubi heroica fidei patrum facta enarrat, per quæ ipsi Dei hominumque gratiam et gloriam meruerunt. Unde per anadiplosin concludens v. 33. *Gedeon*, ait, *Barac, Samson, Jephte, David, Samuel*, etc. *per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii*, etc. *lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus et speluncis, et in cavernis terræ.* Ita S. Aug. de Fide et oper. c. 14. qui et l. 83. q. 9. 76. ait Paulum intelligere opera quæ fidem præcedunt: Jacobum vero opera quæ fidem sequuntur.

Addunt aliqui Paulum loqui de prima justificatione, qua quis ex injusto fit justus; Jacobum de secunda, qua quis ex justo fit justior: sed Rom 4 ver. 3. ostendi tam Paulum quam Jacobum loqui de utroque. Verum tamen est, Jacobum magis loqui de secunda, puta de augmento justitiæ: conatur enim fideles et justos excitare ad studium bonorum operum, Paulum vero magis loqui de prima, qua quis ex impio fit justus. Id liquet ex c. 3. ad Rom v. 23. ubi sic ait: *Omnes peccaverunt et egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius*, etc. *propter remissionem præcedentium delictorum.* et c. 4. 3. *Credenti*, ait, *in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam.* Idque probat ex Psal. 31. 1. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata*

Denique Paulus per opera proprie intelligit legalia. Cum enim Judæi censerent se justificari ex circumcisione, et cæremoniis lege Mosaica præscriptis, Paulus idipsum confutat, docetque hæc omnia sine fide et gratia Christi esse inefficacia, et inutilia ad justitiam et salutem. Idipsum patet Rom. 3. 28. ubi diserte ait: *Arbitramur justificari hominem per fidem sine operibus legis*, ac subdit: *An Judæorum Deus tantum?* uti Judæi putabant, *nonne et Gentium? imo et Gentium.* Idem liquet ex eo, quod Rom. c. 2. c. 3 c. 4 et epist ad Galat. cum nominat opera legis, semper affert exemplum circumcisionis, quæ fuit præcipuum opus legale veteris legis Jacobus vero per opera intelligit Evangelica et Christiana, quæ fiunt ex fide et gratia Christi, ex quibus nos justificari tam Paulus quam fides docet

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hoc capite S. Jacobus a fide transit ad fidei doctrinam, puta ad magisterium; ac contentioni et ambitioni opponit sapientiam humilem et mansuetam. Primo, ergo taxat eos qui officium docendi ambiebant, quorum occasione in linguæ vitia excurrit aitque linguam esse indomabilem, ignem omnia comburentem, adeoque universitatem iniquitatis. Denique v. 13. docet veram sapientiam discendi et docendi non consistere in contentione et zelo, sed in mansuetudine et pace.

1 Nolite plures magistri fieri, fratres mei, scientes quoniam majus judicium sumitis. 2. In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir, potest etiam fræno circumducere totum corpus. 3. Si autem equis fræna in ora mittimus ad consentiendum nobis, et omne corpus illorum circumferimus. 4. Ecce et naves cum magnæ sint, et a ventis validis minentur, circumferuntur a modico gubernaculo ubi impetus dirigentis voluerit. 5. Ita et lingua modicum quidem membrum est, et magna exaltat. Ecce quantus ignis quam magnam silvam incendit. 6. Et lingua ignis est, universitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus et inflammat rotam nativitatis nostræ, inflammata a gehenna. 7. Omnis enim natura bestiarum, et volucrum, et serpentium, et cæterorum domantur, et domita sunt a natura humana. 8. Linguam autem nullus hominum domare potest: inquietum malum: plena veneno mortifero. 9. In ipsa benedicimus Deum et Patrem: et in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei facti sunt. 10. Ex ipso ore procedit benedictio et maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri. 11. Numquid fons de eodem foramine emanat dulcem et amaram aquam? 12. Numquid potest, fratres mei, ficus uvas facere, aut vitis ficus? Sic neque salsa dulcem potest facere aquam. 13. Quis sapiens, et disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ. 14. Quod si zelum amarum habetis, et contentiones sint in cordibus vestris: nolite gloriari, et mendaces esse adversus veritatem. 15. Non est enim ista sapientia desursum descendens: sed terrena, animalis, diabolica. 16. Ubi enim zelus et contentio: ibi inconstantia, et omne opus pravum. 17. Quæ autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus bonis, non judicans, sine simulatione. 18. Fructus autem justitiæ, in pace seminatur facientibus pacem.

1. Nolite plures fieri Magistri.] Græce, *ne multi doctores fiatis. Magister* Latinis appellatur quilibet præfectus, unde vocatur magister morum, magister equitum, magister navis, magister populi, id est dictator, magister pecoris, id est pastor. Hinc magistrare est regere, indeque nomen magistratus, ait Festus. Unde Primo aliqui per Magistros accipiunt Episcopos: Episcopus enim est doctor populi, ut ait Apostolus 1.

Timoth. 3. 2. q. d. Nolite plures fieri Episcopi ejusdem loci et urbis. una enim urbs unum poscit Episcopum, et unus Episcopus unam urbem; sicut sponsus unam sponsam, et sponsa unum sponsum. Inde enim natæ sunt hæreses et schismata, ait S. Cyprianus lib. 1. epist. 3. ad Cornelium, quod plures voluerunt esse Episcopi et Pontifices, ac consequenter *quod uni sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos judex vice Christi cogitatur: cui si secundum magisteria divina obtemperaret fraternitas universa, nemo adversus sacerdotum collegium quidquam moveret.* Et Lactantius l. 4. c. ult. *Hæresiarchæ*, ait, *augendis opibus et honoribus studentes, affectabant magnum sacerdotium, et a potioribus victi secedere cum suffragatoribus suis maluerunt, quam eos ferre præpositos, quibus concupierant ipsi ante præponi.* Huc accedit Thomas Anglicus, qui sic exponit. q. d. Nemo in pluribus Ecclesiis velit esse magister, pluraque beneficia consequi.

Secundo, planius et plenius, q. d. Nolite plures ambire cathedram doctoralem, scilicet, nolite singuli e pluribus ambire magisterium, fierique magistri fidelium. Per plures enim intelligit singulos e pluribus, per syllepsin, qua ut pro multis ponitur unus, ut Æneid. 2.

Armato milite complent,

id est armatis militibus; ita vicissim pro uno ponuntur multi, ut Æneid. 9.

Vos o Calliope precor aspirate canenti.

Sed dicit plures non singulos, quia plures concurrebant et ambiebant magisterium, uti etiamnum concurrunt et ambiunt, q. d. Solent plures aspirare ad magisterium, illudque ambire; vero id fieri; quia pauci ad id a Prælatis Ecclesiæ destinati et auctorati sufficiunt: plures vero si fiant, paucos impediunt. idque Primo, quia in pluralitate semper est confusio. Secundo quia inter plures facile irrepunt indocti, indiscreti, perversi, scandalosi. Rursum inter plures levi de causa oritur ambitio et contentio, dum unus alium excellere vel supprimere satagit. Tertio, quia plures plura et diversa habent judicia; unde facile diversa et contraria docebunt, ex quo orientur lites et scandala. Quarto, quia inter plures facile inserit se aliquis heteroclitus et superbi cerebri, qui solus sapere, ac discipulos post se trahere satagat, ut novæ scholæ, sententiæ, et sectæ, auctor et princeps habeatur; itaque hæresim introducet, fietque hæresiarcha. Hæc enim ambitio impulit Simonem, Arrium, Pelagium, Calvinum, Lutherum, cæterosque Novatores, ad comminiscendum suas hæreses, uti docet Tertull. lib. de Præscript. hæret. c. 41. et S. Justinus q. 4. ad Orthod. Unde S. August. in prologo. lib. 1. Retract. *Magistri*, inquit, *tunc plures fieri dicuntur, cum diversa et inter se adversa sentiunt, cum vero idipsum dicunt omnes, et verum dicunt, ob unius veri magistri magisterio non recedunt. Offendunt autem, non cum illi multa dicunt: sed cum addunt sua: sic quippe incidunt ex multiloquio in falsiloquium*.

Occasio id scribendi Jacobo fuit ea, quam dat Beda: *Multi*, ait, *fuere temporibus Apostolorum qui descendentes de Judæa Antiochiam, non bene eruditi in lege fidei. docebant credentes ex Gentibus debere circumcidi, et alios errores inducebant, de quibus in Actis Apostolicis loquitur Lucas.* Tales fuere Ebion, Cherinthus, Simon, et similes, uti dixi Act. 15. Hosce ergo vitandos docet S. Jacobus, æque ac S. Paulus Act. 20. 29 *Ego scio*, ait, *quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipsis exsurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se*, ut scilicet eorum vocentur magistri.

Alludit S. Jacobus ad illud Christi Matth. 23. 6. ubi taxans arrogantiam Pharisæorum: *Amant*, ait, *primas cathedras in Synagogis. et salutationes in foro, et vocari ab hominibus Rabbi: vos autem nolite vocari Rabbi. Unus est enim magister vester* (Christus) *omnes autem vos fratres estis* q. d. Ne arrogetis vobis honorem et titulum Rabbi præ Christo, imo exclusо Christo, ut faciunt Pharisæi, sed potius quasi discipuli unum magistrum Christum sectamini et nuncupate, ejusque, non vestra dogmata prædicate. non tam quasi magistri, quam quasi Christi discipuli et præcones. Scripsit S. Aug. l. de Magistro, in quo docet non alium esse magistrum qui doceat hominem scientiam, quam Deum: homines enim exterius tantum admonere, Christum vero interius docere veritatem. Dum enim loquimur et docemus, nos loquendo asserit *nihil aliud agere, quam commonere; cum memoria, cui verba inhærent, ea revolvendo facit venire in mentem res ipsas, quorum signa sunt verba.* Unde sic concludit: *Ego vero didici admonitione verborum tuorum, nihil aliud verbis quam admoneri hominem, ut discat. et perparum esse quod per locutionem aliquanto cogitatio loquentis appareat. Utrum autem vera dicantur, eum docere solum, qui se intus habitare, cum foris loqueretur, admonuit. Quem jam favente ipso tanto ardentius diligam, quanto ero in discendo provectior.* Idem s. 122. de diversis c. 2. *Tutius est ergo, ut et nos qui loquimur, et vos qui auditis, sub uno magistro condiscipulos nos esse noverimus: omnino tutius est et hoc expedit, ut nos non tanquam magistros, sed tanquam condiscipulos vestros audiatis.* Hinc hæretici volentes esse magistri ab uno magistro Christo desciverunt. *Dum enim Phryges aut Novitiani, aut Valentiniani, aut Marcionistæ, aut Anthropiani; seu quilibet alii nominantur. Christiani esse desierunt, qui Christi nomine amisso, humana aut externa vocabula induerunt*, ait Lactan. l. 4. c. ult. Tales fuere qui se superbe Gnosticos, id est, scientes omnia, indigitarunt, teste Clemente Alex. l. 1 Pædag. c. 6. Itaque Jacobus hic tantum vetat docendi ambitionem, præsertim juvenum et indoctorum, qui prius docere volunt quam discere, et ut sint doctores dedignantur esse discipuli: in quos invehitur S. Hier. ep. ad Paulinum, simulque docet tutius esse discere quam docere, juxta illud Ps. 50. 15 *Auditui meo dabis gaudium et lætitiam.* Vide quæ contra ambitionem dixi I. Timoth. 3. 1

Quare inepte hanc Jacobi sententiam hæretici torquent contra Academias, earumque gradus, quasi Jacobus vetet creari Baccalaureos, Licentiatos, Doctores; eos enim non plus prodesse Ecclesiæ quam diabolum, asseruit Wiclef. teste Prateolo, et Andreas Carlostadius ex Doctore factus pistor, cathedræ Wittenbergiræ, in qua doctorandi stabant, inscripsit: *Nolite vocari magistri*, quod legens Lutherus dixit; hac Christi et Jacobi sententia non aliud sanciri, quam ne quis novum dogma excogitet et doceat, uti refert Cochlæus in ge-

stis Lutheri. Inepte, inquam. Nam Paulus fuit doctor Gentium, atque Deum in Ecclesia posuisse doctores Ephes. 4. 11. et tales in Schola Alex. fuerunt Clemens, Origenes, Heraclas, Pantenus, Dion. Theonas, Achillas, etc. ac similes Parisiis Carolus Magnus instituit, quos secuti sunt Albertus Magnus, Alexander Alensis, S. Thomas, S Bonaventura, qui et doctoratus insignia susceperunt. Vide Middendorpium l. de Academiis, et decreta de magistris in Synodo Viennensi, Basileensi, Lateranensi et Tridentina. Denique Nazianz. orat. 4. in Julian. S. Aug. l. 18. de Civit. c. 5. et passim veteres taxant Julianum Apostatam, quod vetuerit Christianos docere, ut arma iis eriperet, quibus gentilismum suum destruebant.

Mystice S Aug in Ps. 144 *Breve, ait, magisterium est: ut semper laudes Deum, veroque corde non falso dicas: Benedicam Dominum in omni tempore: semper laus ejus in ore meo. Breve mysterium* (sive magisterium) *est, scilicet ut noveris eum misericorditer dare cum dat, misericorditer auferre cum tollit: nec te credas a misericordia ejus derelinqui, qui tibi aut blanditur donando ne deficias, aut corripit exultantem ne pereas. Sive ergo in ejus donis, sive in ejus flagellis, lauda eum. Laus flagellantis medicina est vulneris.*

Scientes quoniam majus judicium sumitis] Græce λαψόμεθα, id est *sumemus*, scilicet nos magistri q. d. Magisterium est λῆμμα, id est, *onus* et pondus, quod quis imprudenter in humeros assumit, nisi, a superiore imponatur. Dat causam cur magisterium potius fugiendum sit, quam ambiendum: quia scilicet magistri apud Christum judicem gravius et severius judicium et condemnationem subibunt, quam discipuli, si arroganter gloriam rapiant, aliosque contemnant, aut si male doceant, vel male vivant: magistri enim discipulis prælucere debent non tantum verbo, sed et exemplo. Unde caute monet S. Aug. l. de Pastoribus cap. 10. *Ne laceraris a spinis, id est, ne facto imiteris malorum; lege uvam inter spinas pendentem, sed de vite nascentem. Ad te pervenit botri alimentum, spinis servatur ignis tormentum.* Ideo tr. 46. in Joan. *Botrum carpe, spinam cave: doctrina vera per malos, palmes in sepe: botrum inter spinas caute lege, ne dum quæris fructum, laceres manum, et cum audis bona dicentem, ne imiteris mala facientem,* Auctor imperfecti apud S. Chrys h. 43. *Numquid, ait, propter terram vilem pretiosum aurum contemnitur? Non: sicut aurum eligitur, et terra relinquitur, sic et vos doctrinam accipite, et mores relinquite.* Et nonnullis interjectis: *Apes, ait, flores colligunt, herbas relinquunt, sic et vos flores doctrinæ colligite, et conversationem relinquite.*

Parum magnum, inquit Hugo, est judicium, si magister sit illiteratus: majus, si immorigeratus: maximum, si deficiens in utroque, quod Sap. c. 6. 6 durissimum asserit fore ei qui præest. Quocirca formidabile est quod scribit S. Chrys. h. 3. in Acta: *Non temere dico; sed ut affectus sum ac sentio. Non arbitror inter sacerdotes multos esse qui salvi fiant, sed multo plures qui pereunt Quod alii peccant, sacerdoti imputatur. Si vel unus tantum decedat non initiatus, nonne totum ipsius subvertit salutem? Etenim si anius animæ salus tanti est, ut ob hanc Filius Dei fieret homo, tantaque pateretur, perditio cogita quantam conciliabit pœnam? Quod si quis ob hominem in hac vita perditum morte dignus est, quanto magis ille?*

Recte itaque monet Imperator l. *Si quemquam*, C de Episcopis et Clericis: *Tantum ab ambitu debet esse sepositus, ut quæratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat Profecto enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus.*

2. In multis enim offendimus (græce πταίομεν, id est, *cadimus*) omnes.] tum verbo, cum alios docere volumus, de quo proprie hic agitur, tum exemplo q. d. Cum quisque, etiam sibi soli et Deo vivens, in multis offendat, sane imprudenter ambiet quis aliorum magisterium, cum in eo in longe pluribus sit offensurus, de quibus in Dei judicio exactam rationem est redditurus. Audi S. Aug. ser. 122. de Diversis c. 2. *Videte, quia sollicitudo nobis imposita est, ubi dicitur: Nolite plures fieri magistri, in multis enim offendimus omnes. Quis non contremiscat cum Apostolus dicat, omnes?* etc. *Oportet ergo vos esse non solum loquentium auditores, sed timentium miseratores; ut in eo quod verum dicimus, quoniam verum a veritate est, non nos, sed ipsum (verum et veritatem quæ est ipse Deus) laudetis: ubi autem sicut homines offendimus, eumdem ipsum pro nobis oretis* Hoc est quod ait Ecclesiastes c. 7. 21 *Non est homo justus in terra, qui faciat bonum, et non peccet* Et Proverb. 23 16. *Septies enim cadet justus, et resurget* Unde Clemens Alex 1 Pædag c. 2 *Nil omnino peccare*, inquit, *proprium est Dei.* Clare vero S. Joannes ep. 1. c. 1. 8. *Si dixerimus*, ait *quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est*, et S. Paulus 1. Cor. 4 4. *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum.* Unde S. Gregorius 24 Moral. c. 7. vel 18. *Quid ergo, ait, facient tabulæ, si tremunt columnæ? Aut quomodo virgulta immobilia stabunt, si hujus pavoris turbine etiam cœli quatiuntur?* Quocirca singulariter ex præcepto Christi quotidie oremus: *Dimitte nobis debita nostra;* idque vere, non ex ficta humilitate, ac in persona propria non aliena, ut contra Pelagium definit Concilium Milevit. can. 6

Itaque de fide est, hominem justum non posse, etiam cum auxilio speciali, quod ordinarie confertur, sine singulari privilegio omnia peccata venialia ad longum tempus evitare. Ita definit Concil Trident sess 6. can 23. *Si quis, ait, hominem semel justificatum dixerit posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de B Virgine tenet Ecclesia, anathema sit.* Ubi Nota Primo, posse hominem justum carere omni omnino peccato ad tempus; v g. cum baptizatur, cum de omnibus ex toto corde conteritur et confitetur, cum indulgentiam plenariam consequitur, etc. Sed non potest per omnem vitam, ut volebant Pelagiani, imo nec ad longum tempus se continere ab omni peccato veniali.

Ratio est, quia auxilium omne gratiæ quod Deus ordinarie confert, non tollit concupiscentiam, ut patet in S. Paulo Rom. 7. et 2. Cor. 12 9. Ac proinde non impedit omnes motus rationem prævenientes quibus rapimur in illicita. Motus autem hi concupiscentiæ va-

rii sunt, et pene innumeri, ac dum unum superamus, exurgit et quasi ebullit alius et alius qui id continue. Ubicumque autem sunt tales tantique motus ad peccatum illicos, fieri moraliter nequit, ut spectata humana infirmitate aliquando non peccetur venialiter. Nam si vel parum quis negligens in uno fuerit, illico est peccatum veniale: non est autem humanæ industriæ, istam extremam diligentiam et vigilantiam in omnibus animi motibus præstare. Ergo moraliter fieri nequit ut per auxilium speciale ordinarium, quod etiam sanctissimis confertur, homo evitet in tota vita, imo ad unum annum omne peccatum veniale. Minima enim negligentia sufficit ad peccatum veniale; quia non requirit perfectam deliberationem, aut advertentiam. Sic impossibile est, ut quis opus aliquod magnum conscribat vel imprimat, aut navim, domum, templum ædificet; et nullum, ne minimum quidem errorem committet; quia impossibile est ut mens humana ad omnia etiam minima vigil excubet, vigilque consistat. Unde illud: *Quandoque bonus dormitat Homerus*. Sicut ergo facile in cithara chorda aliqua per longum tempus laxatur, facitque dissonantiam, ita et in homine contentio animi diu durare nequit, quin se remittat et in aliquo hallucinetur. Rursum sicut qui in Alpibus per montes asperos et saxa multis diebus incedunt, impossibile est ita semper esse cautos, ut aliquando in aliquod saxum non impingant et offendant: sic homini inter tot lapsuum occasiones et scandala, aliquando non impingere et offendere moraliter est impossibile. Licet enim singuli actus et lapsus sint liberi, ideoque in hominis potestate sit eos evitare, tamen omnes simul sumpti non ita sunt in hominis potestate, ut omnes vitare possit. Libertas ergo est singulorum, necessitas vero peccandi aliquando, est omnium copulatim et simul sumptorum. Denique peccatum veniale non tollit justitiam aut gratiam Dei, sed cum ea consistit, estque quasi nævus in facie pulchra: unde pariter non impedit, quo minus justus censeatur implere legem juxta possibilitatem hujus vitæ. Prætur enim, et multo magis Deus, non curat ea minime, ut ob ea graviter indignetur, hominem odio prosequatur et morte puniat.

Dices, si homo tantummodo moraliter hanc a lapsu veniali immunem integritatem præstare non potest, physice tamen potest: ergo non est ei absolute id impossibile; ac proinde fieri poterit, ut aliquis in toto genere humano, per auxilium Dei commune evitet omne peccatum veniale. Respond. Cum dicimus hominem moraliter hoc non posse, non sic intelligimus, quasi aliquo modo, raro tamen, aut non nisi cum summa difficultate fieri possit, ut homo omne omnino peccatum caveat; sed quia non caret potestate intrinseca, puta libertate et voluntate physica, quæ secundum se cum Dei gratia sufficiens est ad hoc præstandum: hæc tamen tot difficultatibus et mutationibus est obvallata; ut spectata humanæ fragilitatis conditione numquam possit reduci in actum: et ideo dicimus moraliter hoc esse impossibile physice tamen possibile; uti recte docet Andr. Vega l. 14. in Concil. Trident. cap. 25.

Si quæras, an justus cum auxilio speciali possit vitare saltem omnia peccata venialia in genere, quæ plena deliberatione committuntur? Respondet Durand. in 2. dist. 28 q. 3. n. 8. id fieri posse: idque non est improbabile, si de aliquo viro sanctissimo loquamur, ut de S. Joanne Baptista, qui numquam videtur dixisse verbum otiosum. Unde de eo canit Ecclesia, quod a puero iverit in desertum, *ne levi saltem maculare vitam famine posset*: Idem forte dici posset de S. Paulo primo Eremita et Antonio, eos ad aliquot annos hæc vitare potuisse: licet de tota vita non ausim id affirmare: facillime enim tanto tempore contingit aliquis linguæ vel phantasiæ et mentis lapsus, uti docet hic S. Jacobus. Ita olim sensit docuitque noster Lessius in tract. de Gratia.

Moral. hæc peccandi necessitas est materia profundæ humilitatis, acuitque hominis vigilantiam, studium et luctam, ut quam minime peccat, atque ideo eam in justo permittit Deus, uti S. Paulus ait, sibi stimulum carnis relictum, ne magnitudo revelationum eum extolleret, et ut virtus divina in ejus infirmitate perficeretur, 2. Cor. 12. 9. Hic ergo Jebusæus in carne nostra habitans, subjugari potest, extirpari non potest, sicut olim idem relictus fuit a Deo Hebræis, ut in eo experiretur Israelem, Judic. 2. 22. Hic rursum monet nos misereri aliorum eisque qui nos offenderunt facile dare veniam, utpote conscios fragilitatis tam nostræ quam alienæ. ac pariter peccantes corripere in spiritu lenitatis. Galat. 6. 1. Unde S. Aug. lib. 2. de serm. Domini in monte c. 20. hunc corripiendi modum præscribit, ut corripiens consideret an aliquando idem vitium habuerit, an non: *Si non habuit, cogitet se hominem esse, habereque potuisse; si habuit et non habet; tangat memoriam communis fragilitas, ut objurgationem non odium sed misericordia præcedat. Si est in eodem vitio non reprehendat vel objurget, sed congemiscat et ad pariter cavendum invitet.* Hinc de S. Francisco multisque aliis Sanctis legimus, quod assidue se vocarint peccatores, et quidem maximos, adeoque noster Franc. Borgia suis epistolis non aliud subscribebat, quam *Franciscus peccator*, uti refert Ribaden. in ejus Vita. De aliis legimus eos optasse liberari hoc exilio, et transire ad Christum, ut hanc eum offendendi miserabilem necessitatem evaderent.

SI QUIS IN VERBO NON OFFENDIT, HIC PERFECTUS EST VIR.] Didymus id accepit de verbo interno cordis non externo oris; qui enim, inquit, habet veritatem sensus de rebus quæ sunt, is inoffensibile habebit verbum: atque perfectio consistit in moderatione et fræno non tam verborum, quam cogitationum et passionum. Verum hoc symbolicum est. Agit enim Jacobus de usu et vitio linguæ, ut patet ex sequent. perpetua enim linguæ moderatio effectus et signum certum est moderationis cogitationum et passionum. Qualis enim est vita talis est loquela. Unde Hugo Victorin. annot. in c. 13. epist. ad Roman. docet in moderatione linguæ non tam consistere perfectionem, quam cumulum perfectionis: sicut senem vocamus, qui centesimum annum egit: etsi enim solus centesimus non inducat senium: tamen id facit, si jungatur cæteris præcedentibus. Talem virum quasi vix inveniendum requirebat Eccles. c. 19. 17. *Quis est qui non deliquerit in lingua sua*. Ratio est. Prima, quia inter vitia corruptæ naturæ humanæ unum non minimum est innata loquacitas, ut quod cupit et concipit, hoc proloqui gestiat; uti videre est in pueris et mulieribus: hanc autem, quia innata et quasi naturalis est propensio, compescere et regere est difficillimum: *Ex abundantia enim cordis os loquitur*, Matth. 12. 34.

Secunda, quia lingua vicina est cerebro, os phan

tiasiæ ut quod ille cogitat mox derivet in os, et in verba effluat: quare nisi phantasiam regas (quod est perdifficile) linguam non rexeris. Verbum enim oris est partus verbi mentis: sermo est fructus cogitationis, imago cordis, index sensorum animi. Hinc Socrates dicebat; *Loquere adolescens, ut te videam.* Unde Psaltes Psal. 38. 1. *Dixi*, ait, *Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.*

Tertia, quia magna rerum et circumstantiarum omnium circumspectione opus est in loquendo, ut dicas accommodate loco, tempori, personis audientibus, ne quem offendas. Hæc autem circumspectio actus est magnæ prudentiæ et perfectionis ac viribus naturæ in omni sermone longo tempore præstari nequit, sed ad id gratia Dei singulari opus est. Quocirca vere S. Augustin. epist. 7. ad Marcellinum, *Quamvis*, ait, *Tullius* (*ut scribitur*) *nullum verbum unquam emiserit, quod revocare vellet, hæc tamen laus credibilior est de nimium fatuo, quam de sapiente perfecto.*

Quarto, quia homo pronus est ad se laudandum et alios detrahendum: item ad adulandum, simulandum, fallendum, mentiendum: rursum ad loquendum curiosa, fabulosa, otiosa, et superflua, cum tamen Christus edicat Matth. 12. 36. *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.*

Hoc est quod pronuntiat Sapiens Proverb. 16. 1. *Hominis est, præparare animum; et Domini, gubernare linguam.* Hoc orat Psaltes Psal. 140. 3. *Pone Domine custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis. ut non declinem in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis.* Quocirca unus e Seraphim calculo ignito adussit labia Isaiæ, ut expurgata disceret recte et ignita loqui, Isaiæ 6 idem viderunt Gentiles. Interrogatus Aristoteles apud Stobæum serm. 33. quæ res homini esset difficillima? respondit, *Silere tacenda.* Longius progressus est idem Aristot. apud Antonium in Melissa 1. p. serm. 73. tom. 1. Bibliothecæ SS. Patrum, cum enim ex eo quæreretur, quisnam posset arcanum sibi creditum continere? *Qui carbonem*, ait, *ignitum lingua retinere potest.* Consentanee refert Cicero l. 2. de Orat. Ennium dicere solitum flammam a sapiente facilius ore ardente opprimi, quam bona dicta teneat.

Atque hæc Philosophorum apophthegmata illustrant illud Eccl. 19. v. 12. *Sagitta infixa femori carnis, sic verbum in corde stulti*, id est, qualis impressa fugax taurus bipenne, vulnus et telum ferens (ut loquitur Seneca in Hercule Furente Actu. 3.) acerbissime saucius cœlum horrido mugitu, complet, donec aliquam ac penitus infixum venabulum excutiat: sic stultus, quoad verbum sibi creditum effutiat instar parturientis, aut haustæ venena nauseantis (quas etiam similitudines usurpat ibi Spir. Sanctus) nulla capit intervalla requietis. Ergo tam impotenti bellua frænum rationis injiciendum, est Eccl. 28. 30. *Facito frænos ori tuo rectos, et attende ne forte labaris in lingua.* Psal. 38. 2. *Posui ori meo custodiam*, hebraice *frænum*.

Porro ratio et modus dirigendi linguam ne offendat, est silentium. Vis discere loqui? sile et in silentio cogita quid et quomodo sit loquendum. Hac de causa in omnibus Religionibus tanta est disciplina et cura silentii, quod id ad cavendam offensas et ad cordis puritatem ac innocentiam sit utilissimum, imo necessarium. Itali prudenter suis hoc proverbium occinunt: *Odi, vedi e taci, se vuoi vivere in pace:* hoc est, *Audi, vide et tace, si vis degere in pace:*

Lege vitas Patrum et innumeris exemplis id ita esse deprehendes. Inter alios eximius fuit Abbas Pambo, qui suo silentio eo perfectionis pervenit, ut in morte protestatus sit, nullum sibi verbum unquam excidisse, cujus se pœniteret. Rudis enim cum esset, ait Socrates l. 4. c. 18. magistrum adiit, a quo audiens primum versum Ps. 38. *Dixi, Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea;* secundum audire noluit, sed discedens dixit: *Unus hic versus satis est, si modo eum reipsa et opere discere potuero.* Cumque post sex menses rogaretur a magistro, cur ad se tanto tempore, non rediisset? respondit se versum Psalmi nondum reipsa didicisse. Post plures annos rogatus an eum didicisset? ait, se decem et novem annis integris vix didicisse eum opere explere. Quocirca moriens, inquit, Palladius in Lausiaca c. 10. dixit: *Non memini me ab aliquo panem gratis datum comedisse, nec me in hanc horam pœnitet alicujus sermonis quem dixerim; et sic ad Deum recedo, ut qui nec pius quidem, nec religiosus esse cœperim.* Subdit Palladius: *quod numquam de sacra Scriptura, vel de re aliqua interrogatus statim responderit, sed dixerit: Nondum inveni quod respondeam. Præteribant tres menses, et non dabat responsum, dicens: Nondum comprehendi. Tam considerate ex Deo dabat responsa, ut a Deo cum omni metu omnes acciperent: dicebatur enim hanc virtutem supra magnum Antonium et supra omnes Sanctos exercuisse, nempe ut esset in loquendo accuratus et perfectus.*

Similis fuit Arsenius, olim præceptor Arcadii et Honorii Imp. qui eorum iram declinans abiit in eremum, audiitque ab angelo: *Arseni fuge, tace, quiesce, hæc sunt principia salutis:* quæ in praxin redigens vir miræ sanctitatis evasit. Similis fuit Evagrius, qui a quodam sene dogma salutis poscens dicensque, *Dic mihi Abba sermonem quo salvus fiam*, ab eo audit. Si vis *salvari, quando ad aliquem vadis, non prius loquaris antequam te ille inquirat.* Ita habetur in Vitis Patr. lib. 5 cap. 10. de discretione num. 19.

S Antonii monitum salutis fuit: *Contine linguam et ventrem.* Alius senior in Vitis Patr. eos qui linguam non continent vocabat *stabulum sine janua: quia quodcumque eis ascendit in cor, id ore loquuntur.* Ibidem Abbas Sisois ait: *Triginta annos non deprecor Deum propter peccata. sed orans hoc dico: Domine Jesu Christe protege me a lingua mea: Et usque nunc per singulos dies corruo per ipsam et delinquo.* Ibidem Abbas Hyperichius ait: *Monachus qui non retinet linguam in tempore furoris, neque passionum corporalium retentor erit aliquando.* Et Abbas Lucius cuidam volenti peregrinari ait: *Si non tenueris linguam tuam, ubicumque perrexeris, non eris peregrinus: sed refræna hic linguam tuam, et eris etiam hic peregrinus.*

Abbas Agatho per triennium lapidem ore gestavit, ut coactus disceret, silere; idque ita didicit, ut postea cum vellet loqui, vix posset.

Idem viderunt Gentiles. Hesiodus apud Plutarch. in Lacon.

> Optimus, ait, est homini linguæ thesaurus et ingens.
> Gratia quæ parcis mensurat singula verbis

Anacharsis rogatus quid in homine esse optimum et

pessimum? respondit, *Lingua*, teste Laertio l. 1 c. 9. Ægyptii sacrificantes Harpocrati Deo silentii clamabant: *Lingua fortuna, lingua dæmone*, teste Plut. libr. de Iside.

In multiloquio enim non deest peccatum. Quocirca S. Aug. prœmio, in l. Retract. testatur se libros retractationum scribere, ut multa locutus male dicta castigaret. *Neque enim*; ait, *ea reprehendere deberem, si dicere debuissem: sed qui primas non potuit habere sapientiæ, secundas habeat partes modestiæ: ut qui non valuit omnia impœnitenda dicere, saltem pœniteat quæ cognoverit dicenda non fuisse.* Et mox: *In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Ego mihi hanc perfectionem nec nunc arrogo, cum jam sim senex, quanto minus cum juvenis cœpi scribere, vel ad populos dicere: tantumque mihi tributum est, ut ubicumque me præsente loqui opus esset ad populum, rarissime tacere, atque alios audire permitterer, et esse velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.*

POTEST ETIAM FRÆNO CIRCUMDUCERE. Syrus *subjicere et in servitutem redigere*) TOTUM CORPUS.] Græce δυνατος, id est *potens*; sed eodem redit sensus, q. d. Sicut qui frænat os equi, per illud frænat, regit et circumducit quocumque vult totum corpus equi, totumque equum: ita qui frænat os et linguam, potest frænare, regere, et quocumque libuerit gyrare et circumducere totum corpus. Aliqui per *corpus* accipiunt corpus peccati, puta congeriem vitiorum, quæ quasi totum quoddam corpus ex variis speciebus et actibus peccatorum, quasi partibus et membris conflatur et integratur, uti docet Cassian. collat. 12. c. 1. et 2. Alii per *corpus* accipiunt congeriem passionum, quæ ex ira, odio, spe, metu, aliisque passionibus integratur: passiones enim sunt quasi equi indomiti, qui frænis domandi et circumducendi sunt. Ita Orig. hom. 15. in Josue. Tertio, alii accipiunt corpus actionum omnium. q. d. Qui frænat regitque linguam, potest pariter frænare et regere passiones motusque animi, atque actiones omnes. Nam, ut ait S. Aug. ser. 47. de verbis Apostoli: *Reum linguam non facit nisi mens rea.* Quarto, genuine et proprie. q. d. Qui frænare novit linguam, hic perfectus est vir, ideoque frænare potest cætera corporis membra, omnesque actiones et motus moderari et componere ad leges modestiæ et virtutis. Causam cur perfectus sit paulo ante dedi.

3. SI AUTEM.] Legit Interpres cum nonnullis [illegible] jam plures legunt ιδε, vel ιδου, id est, *ecce vide*: illud enim mox repetit Jacobus in altera navium similitudine, dicens: *Ecce* (ιδου) *et naves*, etc. Aliqui pro *si* legunt *sicut*. Est anantapodoton, deest enim altera pars comparationis, quam ita supplet et explet Beda, q. d. Si equum fræno in os misso regimus: ergo multo magis decet hominem frænando os et linguam, totum corpus, omnesque actiones suas regere et moderari. Aut, ut Gagnæus: si autem in ora equorum frænos mittimus, omne illorum corpus circumferimus; ita qui linguæ fræna imponit, quoquo vult eam agit, nec sinit præcipitem ferri. Verum hæc suppletio nimia est, nimiaque multa subaudit et supplet. Quare tam hujus quam sequentis de navi similitudinis redditionem et comparationem explet Jacobus, cum post utramque subdit: *Ita et lingua modicum membrum est, et magna exaltat.* Id ita esse patet ex Textu Græco. Jacobus enim duplici similitudine declarat quanti momenti sit frænare linguam: prior petitur ab equis, posterior a navibus. q. d. Sicut equos licet generosos, fortes et indomitos fræno in os misso domamus, gyramus et flectimus quo volumus: rursum sicut clavo modico navim vastissimam dirigimus quo volumus: ita pariter si linguæ, quæ modicum est membrum, frænum injicias, frænabis et reges totum corpus animumque hominis. Aut certe dicendum est τε *autem* poni pro *enim*, ut et alibi fit. Unde Syrus vertit, *ecce enim*: et Hugo, *quia si*; ut det causam ejus quod dixit: *Potest etiam fræno circumducere totum corpus*; quia scilicet simili modo si in equorum ora mittamus frænum, totum corpus eorum circumducimus. Ita Franciscus Lucas in Notationibus ad hunc locum. Hinc illa Theophrasti gnome apud Laert. l. 5. c. 2. *Fidendum est magis equo effræni, quam verbo incomposito.* q. d. Ab hoc plus periculi est, plusque noxæ, quam ab equo effræni. Persistat Jacobus in similitudine equi fræno recti, quam quia paulo ante verbo innuerat, hic fuse et clare explicat et pertractat, docetque non tantum linguam esse frænandam, sed et ipsammet esse frænum, quo frænantur omnia membra totumque corpus. q. d. Quod frænum est equis, hoc est hominibus lingua; sed fræno reguntur, diriguntur et circumflectuntur equi ad sessoris arbitrium: igitur et lingua Dei timoris et amoris proximi legibus coercita et temperata, omnes facultates et actiones humanas, tam corporis quam animi, in suum finem moderabitur, diriget et perducet.

AD CONSENTIENDUM (προς το πειθεσθαι; id est *ad obediendum*, hoc est, ad obedire faciendum, est hebraismus: ponitur *cal* pro *hiphil*; scilicet verbum neutrum pro activo) ILLOS NOBIS.] q. d. Fræno facimus equos indociles dociles, indomitos domitos, inflexiles flexiles et ductiles, ut nobis per omnia obediant, juxta illud Ovidii 4. Tristium eleg. 6.

> Tempore paret equus lentis animosos habenis,
> Et placido duros accipit ore lupos.

Hinc Cassiodorus in Psal. 31. *frænum*, censet dici a *fero* (id est, equo) *retinendo*: *ferum quippe antiqui caballum dixerunt*, licet alii a frangendo dictum putent, quod equorum ora frangat.

ET OMNE CORPUS ILLORUM CIRCUMFERIMUS,] μεταγομεν id est, *circumagimus*. Ratio est, quia dum sessor fræno regit os equi, regit pariter totum equi caput, ejusque phantasiam: hæc autem regit totum equi corpus, omnesque ejus affectus, motus et gressus: equus enim per omnia phantasiam suam sequitur; eoque fertur, quo illa eum ducit. Simili modo frænando linguam per continentiam, frænamus pariter caput nostrum, ejusque phantasiam, mentem et voluntatem, quæ refrænet pariter totum corpus, omnesque ejus motus et actus: tum quia omnium idem est frænum, scilicet continentia, quæ si partem frænet difficillimam, puta linguam refrænet, facile cætera membra minus rebellia et difficilia frænabit: tum quia lingua frænari nequit, nisi prius frænetur pronitas et aviditas loquendi quæ est in phantasia et appetitu; frænata autem phantasia et appetitu, frænantur omnes actiones et motus qui ab iis manant: tum denique quia lingua vicina est cerebro, in quo residet uti phantasia et appetitus, sic et vis motiva totius corporis per nervos, musculos et spiritos, quos ex se in reliqua membra derivat et

transmittit. Refrænata ergo lingua, refrænetur pariter cerebrum, ejusque phantasia, appetitus et vis motiva, omnesque nervi, musculi et spiritus motivi.

Mystice, equus est corpus hominis: sessor est Christus qui illud sua gratia frænat et regit. Ita S. Joan. Apoc. 6. 2. *Ecce*, ait, *equus albus, et qui sedebat super illum habebat arcum, et data est ei corona, et exivit vincens ut vinceret*. Hic equus sunt Apostoli, sessor est Christus, qui per eum vicit et subegit totum orbem. Equus ergo notat Apostolorum erga Christum Primo, obedientiam; Secundo, patientiam laborum; Tertio, alacritatem; Quarto, ferociam contra dæmones, infidelitatem et peccata; Quinto, velocitatem in evangelizando; Sexto, quod Christum Christique nomen et regnum per totum orbem portarint. Vide ibi dicta. Hinc S. Chrys. hom. 52 in Matth. linguam nostram vocat regium equum, quem si frænes, gradarium efficies, dignumque cui insideat et inequitet Christus. S. Ambrosius l. 9 in c. 19. S. Lucæ, v. 30 quærens cur Christus asino in die Palmarum vehi, itaque Hierosolymam ingredi voluerit? respondet: *Non*, inquit, *mundi Dominum forensi specie gestari dorso asinæ delectavit, sed ut latente mysterio, penetralia nostræ mentis insterneret, et in secretis animorum interiore consessu mysticus vector insideret, quasi quodam corpore divinitatis infusus, regens mentis vestigia, lasciviam carnis infrænans, ut ductu pietatis asinelum populi Gentilis edomaret affectum. Felices illos, qui talem internis renibus recepere vectorem. Felices plane illos, quorum ora ne multiloquio solverentur, verbi cœlestis habena restrinxit. Quæ est ista habena, fratres? Quis me doceat quemadmodum ora hominum aut restringat aut solvat? Monstravit mihi habenam illum qui dixit: ut detur mihi sermo in apertione oris mei. Sermo ergo habena est, sermo stimulus est, et ideo durum est tibi adversus stimulum calces mittere. Docuit igitur hic nos aperire ora, stimulum perpeti, jugum ducere. Doceat et alius linguæ retinacula pati. Rarior enim tacendi virtus est, quam loquendi. Doceat plane ille, qui velut mutus adversus dolum non aperuit os suum paratus in flagella, et verbera non recusans, ut esset pia sessio Dei.*

Nota hic Primo. Sicut fræno domantur equi cameli, ursi, aliaque animalia fera et indomita, juxta illud Martial. l. 1. epigram. 105.

> Picto quod juga delicata collo
> Pardos sustinet, improbæque tigres
> Indulgent patientiam flagello:
> Mordent aurea quod lupata cervi,
> Quod frænis Lybici domantur ursi,
> Et quantum Calydon tulisse fertur,
> Paret purpureis aper capistris.
> Turpes esseda quod trahunt bisontes.

ita nulla est lingua, phantasia et cupiditas tam sæva et vehemens, quæ non Christi gratia et continentia domentur, cicuretur, jugumque rationis et spiritus divini subeat. Hoc est quod monet Eccl. c. 28. 29. dicens: *Aurum tuum et argentum tuum confla, et verbis tuis facito staterum, et frænos ori tuo rectos*. Quæ verba explicans S. Amb. l. 1 Offic. c. 3. *Possessio tua*, ait, *mens tua est: aurum tuum, cor tuum est; argentum tuum, eloquium tuum est*, etc. *jugum sit verbis tuis et statera, hoc est, humilitas, atque mensura, ut lingua tua menti subdita sit. Restringatur habenæ vinculis: frænos habeat suos, quibus revocari possit. Ad mensuram sermones proferat; libra examinatos justitiæ, ut sit gravitas in sensu, in sermone pondus, atque in verbis modus. Hæc si custodiat aliquis, fit mitis, mansuetus, modestus.*

Porro Philo, lib. Quis divin. rerum hæres, sub initium, frænum linguæ associat esse meditationem rerum divinarum. Idem alibi. *Qui*, ait, *narrant quæ non decent, non eloquentiam ostentant, sed silendi impotentiam.*

Nota Secundo. Sicut equus frænatur et fræno inhibetur cum dolore, ideoque frænum a frangendo ore dicitur, uti jam indicavi; ita et linguæ vis inferenda est per silentium et continentiam, cum dolore. Unde Seneca lib. 4. de Benef. cap. 36. *Ecce*, inquit, *ut doleas, ut postea consideratius loquaris quod dicere solemus, lingularium*, id est, linguæ vinculum et retinaculum, v. g. capistrum (quo equorum mordacium os et labra claudi et constringi solent) *dabo*. Voluptas enim, aviditas et quasi pruritus loquendi quæ vidimus, audivimus aut scimus, adeo nobis innata est, ut sine dolore inhiberi nequeat. Multis enim prurit lingua ad loquendum magis, quam mens ad cogitandum aut manus ad operandum. Quocirca sapienter S. Gregor. lib. 5. Moral. cap. 11. alias 12. *Boni viri*, ait, *fræno consilii retinent præcipitationem verbi, et caute considerant, ne relaxantes linguæ lasciviam auditorum conscientiam incauta locutione transfigant. Unde bene per Salomonem dicitur: Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum. Aqua quippe dimittitur, cum linguæ fluxus effrænatur: sed dimissor aquæ, caput jurgiorum efficitur, quia per linguæ incontinentiam discordiæ origo propinatur. Igitur sicut pravi in sensu leves sunt, ita in locutione præcipites, et reticere pertractando negligunt quæ loquantur; sed quod levis concupiscentia concipit, levior protinus lingua prodit.*

Nota Tertio. Sicut sessor laxando frænum et calcaribus stimulando equum incitat ad cursum, ita pariter Christus jubet incitatque suos præcones, et fideles, ut tempore congruo loquantur, ac fidenter et animose prædicent, moneant, carpant vitia hominum. Quocirca rogandus est ut mittat in nos Spiritum Sanctum, qui linguas igneas et Seraphicas nobis indat, quibus tum ejus magnalia celebremus, omnesque ejus amore accendamus: tum Deum fidenter et audacter invocemus, ac pia quadam libertate et vi quasi cogamus, ut postulata concedat; uti fecit Moses Exodi 32. 32. Quia, ut ait Philo loco citato: *Libertas loquendi cognata est amicitiæ: nam arrogantis est temeritas, amici vero fiducia*. Quocirca S. Bernard. de passione Domini cap. 26. *Ostium*, inquit, *non semper patet, nec semper clauditur; sed in domo sapientis patet sapientibus, clauditur vero stultis: sic et os nostrum, quod est ostium cordis nostri, per quod verba quasi quædam nuncia egrediuntur, nunciantia quid interius agatur in corde, verbis prudentibus et utilibus est in tempore reserandum, pravis vero verbis quæ de malis moribus cordis surgunt, jugiter est claudendum. Tempus enim loquendi et tempus tacendi. Nec minus peccat is qui subtrahit verbum in tempore opportuno, quam qui prave loquendo alios scandalizat.* Idem docet S. Greg. l. 7. Moral. in fine. Huc spectat illud Theo-

phrasti ad quemdam, qui in convivio perpetuo silebat: *Si indoctus, et imprudens es*, ait, *prudenter facis; sin doctus, imprudenter*. Ita Laert. lib. 5. c. 2. Plutarchus vero sic dixisse scribit: *Si stultus es, rem facis sapientem: sin sapiens, stultam. Est enim sapientiæ pars non levis tegere silentio stultitiam.*

4 Ecce et naves.] Est secunda similitudo petita a navium gubernaculo, idque similis primæ petitæ ab equorum fræno. Nam navis in mari est id quod in terra equus et currus; ac sicut equus regitur fræno, sic navis gubernaculo: unde navis a Plauto in Rudente actu 1. vocatur equus ligneus. Et Homerus Odyssea 4 *Celeres*, ait, *in mari naves equorum loco sunt*. Hinc et nautæ a Varrone apud Nonium vocantur, equisones, ac Seneca in Medea actu 1 rati sive navi dat frænum, quo instar equi frænenda sit. Et Pindarus Pythior. oda 3. ait anchoram esse frænum navis: quin et Horatius lib. 4. Carm. ode 4 ait Eurum *Siculas equitare per undas* Pulchre vero Catullus in carm de nuptiis Pelei, navim vocat *volitantem flamine currum*, quia flatu ventorum agitur.

> Ipsa, *ait*, levi fecit volitantem flamine currum,
> Pinea conjungens, inflexæ texta carinæ.

Vice versa Martianus l. 2 remigium navis vocat aolis equos.

Cum magnæ sint,] τηλικαῦτα ὄντα, id est, *cum tantæ sint*, puta tam magnæ et vastæ.

Et a ventis validis.] σκληρῶν Vatabl *sævis*; Pagnin. *duris*, alii, *asperis*, *rigidis*.

Minentur,] ἐλαυνόμενα, id est, *agantur;* Pagnin *vehantur*; alii proprie *impellantur*.

Circumferuntur a modico (ἐλαχίστου, id est, *minimo*, gubernaculo,) puta clavo; quod enim in equo est frænum, in curru temo, hoc in navi est clavus Unde proverbia, ad clavum sedere, clavum tenere reipubl. id est præsidere, eamque gubernare et regere. Ita Cicero ad Papirium l. 9. ep. 15. *Sedebamus in puppi clavumque tenebamus; nunc autem vix est in sentina locus.*

Ubi impetus dirigentis voluerit.] *Impetus*, id est, voluntas, sed dicit ὁρμή, id est, *impetus*, quia gubernator, volens recta dirigere navim, debet sæpe obniti ventis et undis, ideoque vi et impetu clavum iis opponere, aut certe illis eum totamque navim iis aptare et accommodare, ut, si non rectum, certe lateralem cursum teneat, feraturque in locum a se destinatum. Adde, ὁρμή accipi posse pro impetu, id est, impulsu, studio et conatu voluntatis: in nauclero enim ad clavum sedenti ut eum recte gubernet, magis opus est animi attentione et dexteritate, quam brachiorum impetu viriumque impulsu. Vere Plato ep. ad Axiochum: *Frænis*, inquit, *ac flagello equos dirigimus: et navigamus aliquando velis navim expandentes, aliquando anchoris frænantes retinemus, seu degravamus: sic gubernanda lingua, Axioche, modo ut verbis armemus, modo, ut silentio reprimamus*

5 Ita et lingua modicum quidem membrum est.] Vere Nazianz. in car de Silentio inter alia ait: *Lingua quidem parva est, at viribus omnia vincit*, præsertim in sacerdote, *cujus lingua*, ait, *est musicum instrumentum*. S. Bern. serm. de custodia linguæ, manus et cordis: *Lingua*, ait, *modicum est membrum, sed nisi caveas, magnum malum*. Idem de Interiori domo c. 50. linguam a lingendo, vel ligando deducit: *Quia*, ait, *lingit adulando, mordet detrahendo, occidit mentiendo*, etc. *ligat, at ligari non potest; labilis est, et teneri non potest: sed labitur et fallitur: labitur ut anguilla, penetrat ut sagitta: tollit amicos, multiplicat inimicos, movet rixas, seminat discordias, uno ictu multos percutit et interficit; blanda est et subdola, lata et parata ad exhaurienda bona, et miscenda mala.*

Et magna exaltat.] Est hic apodosis, sive redditio utriusque similitudinis, scilicet fræni regentis equum, et gubernaculi regentis navim, quibus linguam comparavit. Pro *magna exaltat*, græce est μεγαλαυχεῖ, quod primo, multi juxta propriam verbi significationem usu communi receptam vertunt, magnifice gloriatur; Syrus, *se extollit*, nimirum, ut ait Poeta:

> Projicit ampullas et sesquipedalia verba.

q. d. Pusillum membrum est lingua, sed jactabundum, quod verborum suorum quasi totidem verberum jactu, impetu et pondere tota regna, totosque populos inter se committit; ac proinde maxime curanda est ejus directio et moderatio. Hinc Beda et alii pro *exaltat* legunt *exultat* (perperam Auctor. com in Ps. 119. apud S Hier. legit *exulcerat*) id est, impotenter gestit, gloriatur, et jactantia sua quasi in altum exilit, ferocit et sævit, ut contineri non possit, nisi frænum rationis et continentiæ adhibeas Sic Cicero 4 de Repub. dixit: *Omni crudelitate exultare*, quod Nonius interpretatur *sævire* Rursum Cicero l. de Senectute: *Fabius*, ait, *Annibalem juveniliter exultantem*, id est, ferocientem et sævientem, *patientia sua emolliebat*.

Itaque S. Jacobus μεγαλαυχεῖ hic non sumit pro inani jactantia, ostentatione et gloriatione; hæc enim parum boni vel mali efficit, sed pro jactantia impetuosa et efficaci, qua lingua multos, adeoque integros sæpe populos ad magna vel bona, vel mala impellit et concitat. Hinc per metalepsin μεγαλαυχεῖ idem est quod *magna exaltat*, ut vertit Noster, id est, magna erigit efficit, operatur Unde Pagnin. et Vat. vertunt, *magna jactat*, videlicet verba et verbera; OEcum *magna operatur; bona videlicet et mala*, sic et Mariana et alii. Emmanuel Sa. *magnas turbas excitat*. Alludit μεγαλαυχεῖ ad αὐχήν, id est, *cervix*, *collum*, q. d. μεγάλα αὐχεῖ, id est, *magna in cervicem attollit*; magna in altum erigit, magna exaltat: unde eadem allusit in voce κατακαυχᾶται, id est, *superexaltat*, uti dial c. 2 v. 13. Rursum αὐχήν est pars clavi, sive gubernaculi, in quam gubernator incumbit, ait Pollux, idem pene quod πηδάλιον nominatum hic a S Jacobo, ut μεγαλαυχεῖ sit idem quod *magna navis clavum gerit et regit*. Sensus ergo est, q. d. Sicut frænum cervicem equi totumque equum agit, et in altum erigit; et sicut clavus se totamque navim *regit* et erigit supra aquas et undas, ut iis non obruatur et mergatur, sed iis superferatur et inequitet; ita quoque lingua non tantum hominem totum sua jactantia in altum sustollit, sed et cœtus ac respubl integros in altum erigit, agitque quo vult, ac proinde magna vel bona, vel mala exaltat, id est, erigit, efficit, producit; perinde ac aurigæ currus in profundo limi defixos modico instrumento ferreo, quod instar vertebræ gyrando sese exerit, sensimque assurgit, facile elevant et educunt. Simili vertebra et rota exigua vidi in Belgio, a puero uno maximos pontes et naves in altum attolli. Itidem facit et lingua: licet enim minimum sit membrum, magna tamen potest et operatur.

Dicit ergo Jacobus: Sicut sessor peritus equitandi fræno regit equum, ut eo vehatur quocumque libuerit; imperitus vero sessor aut negligens frænum, facit tam se quam equum et currum, omnesque qui eo vehuntur periclitari, ut cursu præcipiti elidantur, excutiantur, aut ruant in præceps. Rursum sicut nauclerus peritus clavo regit navim et omnes qui ea vehuntur, ut superatis fluctibus et ventis salvi perducantur in portum: imperitus vero aut negligens clavum, se, et navim, ac omnes qui ea vehuntur, certo periculo naufragii exponit, ut in scopulos illisa dissiliat, aut ventis, fluctibus, et vorticibus hauriatur: ita pariter vir prudens, qui linguam rite moderatur, se multosque alios ad magna bona attollit; imprudens vero qui eam regere nescit, sibi aliisque pluribus magna mala invehit et accersit: linguæ enim effrænis petulantia excitat lites, jurgia, odia, bella, excidia familiarum urbium et gentium; lingua vero frænata et moderata salutem sibi domui, urbi, totique genti conciliet. Sicut ergo directum frænum et clavus saluti est equo, navi et vectoribus, neglectum vero utrumque, periculum et perniciem utrisque affert: ita pariter et lingua a prudenti prudenter directa, pacem et omne bonum; ab imprudenti vero imprudenter directa, bellum et omne malum sibi multisque aliis conciliabit. Comparat enim linguam fræno et clavo; virum sessori et nauclero; domum, urbem et rempubl. equo et currui, ac navi et vectoribus. Hæc omnia intelligit, unoque verbo *magna exultat*, brevitatis studio complectitur S. Jacobus. Unde OEcumen. *Non est adeo*, inquit, *explicatus sermo, quoniam abbreviati Verbi discipulus est is qui hoc scribit.*

Mystice Beda. Hugo, Lyran. et Thom. Anglicus *Lingua magna exultat*, inquiunt, id est, magna præmia vel magnas pœnas affert.

Exempla bonæ linguæ magna bona conciliantis sunt apud Valer. Max lib. 8. cap. 9 Primum de Valerio, qui cum plebs a senatu pestifera seditione divisa in montem sacrum secessisset, eamdem sua oratione et blandiloquentia *ad saniora consilia revocatam senatui subjecit, id est, urbem urbi junxit. Verbis ergo facundis ira, consternatio, arma cesserunt.*

Secundum de Hegesia Cyrenaico Philosopho *qui sic mala vitæ* sua eloquentia *repræsentabat, ut eorum miseranda imagine audientium pectoribus inserto, multis voluntariæ mortis appetendæ cupiditatem ingeneraret: ideoque a rege Ptolomæo ulterius hac de re disserere prohibitus est.*

Tertius fuit Amphion, qui sua oratione saxa ad struendos muros Thebanos traxisse dicitur. Unde Horatius de Arte poetica:

> Dictus et Amphion Thebanæ conditor urbis,
> Saxa movere sono testudinis, et prece blanda
> Ducere quo vellet.

Idem lib. 3. ode 11.

> Movit Amphion lapides canendo.

Et Statius lib. 8. Theb.

> Et duras animantem Amphiona cautes.

Sic Orpheus et Arion perhibentur suo carmine et suaviloquentia movisse arbores, silvas et feras: non quod vere id fecerint, sed quod homines duros, stupidos et barbaros instar ferarum in silvis viventes, sua oratione pellexerint ad vitam civilem, humanam et socialem, ac ad urbes ea de causa construendas et incolendas.

Quartus sit Cicero, qui Romæ omnia poterat, et Romanis persuadebat quæcumque volebat Catilinam, Antonium, aliosque tyrannidem ambientes urbe expulit. Audi Plutarch. in ejus vita: *Nempe hic vir quantum afferat honesto condimentum eloquentia ostendit populo Romano: atque invincibile esse, quod justum est, si recte dicatur; debereque eum, qui sedula tractare Remp. intendit, semper quidem in rebus agendis honestum blandienti anteferre, sed in dicendo acerbum eximere conducibili.* Et inferius: *Fuit Ciceronis ea tempestate potentia Romæ maxima: et cum omnia efficeret quæ vellet, Antonium factione oppressit*, etc. Subdit Augustum, postea Cæsarem, per Ciceronem postulasse et impetrasse consulatum, quo viam sibi stravit ad triumviratum, deinde ad monarchiam.

Similis Ciceroni in suavitate dicendi, sed in efficacia dicendi superior fuit Athenis Demosthenes: de eo enim sic scribit Plutarch in ejus vita: *Hujus oratoris vis quæ excitabat animos et incendebat ad gloriam, obstruxit omnibus reliquis, ut quasi lymphati ob ejus orationem rapti ad honestum, metum, rationem, gratiam abjicerent, ut legatos mitteret Philippus ad pacem petendam; omnis Græcia erigeret se: accommodarent se vero Demostheni non modo prætores Athenienses dicto ei audientes, sed et Bœotarchæ concionibus illic præesset omnibus, Thebanorum æque ac Atheniensium.*

Verum hos omnes superarunt oratores Christiani, ac in immensum Christus ipse, qui turbas flectebat quo volebat, ut missi a Pharisæis ad eum capiendum stupefacti redirent dicerentque: *Numquam sic locutus est homo sicut hic homo*, quia scilicet erat verbum in carne loquens lingua cœlesti et divina, Joan. 7. 49. et Petrus: *Domine, ad quem ibimus* (nisi ad te)? *verba vitæ æternæ habes.* Joan. 6 69. Hinc Apostolis linguas dedit igneas, ac præsertim S. Paulo qui reges et principes, oratores et philosophos Judæos et Græcos, adeoque gentes totius orbis pertraxit ad Christi fidem et cultum. Ejus discipulus fuit S. Joannes Patriarcha Constantin. qui ob aureo ore et lingua persuadendi quidlibet cognominatus est Chrysostomus. Tales posterioribus sæculis fuere S. Antonius de Padua, S. Vincentius Ferrerius, S. Bernardinus, qui suis concionibus saxea hominum corda ad pœnitentiam et sanctimoniam inflexerunt: adeo ut eorum linguæ essent plectra et organa Spiritus Sancti.

Exempla malæ linguæ magna mala conciliantis recenset Valerius loco citato, *Pisistratus*, ait, *tantum dicendo valuisse traditus est, ut ei Athenienses regium imperium oratione capti permitterent; cum præsertim ex contraria parte amantissimus patriæ Solon niteretur: sed alterius salubriores erant conciones, alterius disertiores. Pericles liberis Athenarum cervicibus jugum servitutis imposuit: egit enim et versavit illam urbem arbitrio suo, cumque adversus voluntatem populi loqueretur, jucunda nihilominus et popularis ejus vox erat; unde fatebantur in labris hominis melle dulciorem leporem habitare. Quocirca senex quidam exclamavit, caveri illum civem oportere, quod Pisistrati simillima ejus foret oratio. Nec hominem aut æstimatio eloquii, aut morum augurium fefellit: Quid enim inter Pisistratum*

et Periclem interfuit? nisi quod ille armatus, hic sius armis tyrannidem gessit.

C. Graechus sua eloquentia perturbavit remp. ait Valer. lib 8. c. 11. Inter fideles quid Eva et Adamn totoque genere humano miserabilius? Quid illud in has miserias conjecit? lingua serpentis. Gen. 3. Quid exitialius lingua Judæ? quæ prodidit et perdidit Christum, unicum hominum et angelorum bonum et gaudium. Quid stolida lingua Roboam vesanius? quæ sua sævitia totum Israelis regnum a se, e Juda, a templo et Deo avertit 3. Reg 12. Quid hodie bella inter regna et reges Christianos, quæ utrisque innumeras calamitates et clades afferunt, suscitat? linguæ pestiferæ invidorum et inquietorum, qui suam quietem æstimant bellum commune, qui sua lucra æstimant damna aliena, qui rapinas et spolia aucupantur. Vide hic quot incendia, quot stupra, quot furta, quot exitia, quot funera cumulet, attollat et exaltet, parva, sed nocentissima lingua. Vere Sapiens Prov. 18. 21. *Mors et vita ait, in manibus linguæ.*

Ecce.] In Græco est hoc tertium ἰδού, id est, *vide, ecce*. Est enim hæc tertia similitudo, qua docet quanto studio moderanda sit lingua: Primo, enim assimilavit linguam ori equi frænato, sive fræno equi. Secundo, gubernaculo navis. Tertio, hic assimilat eam modico igni, sive scintillæ, quæ totam domum, silvam et urbem incendit.

Quantus.] Id est, quantulus, quam exiguus: græce enim est ὀλίγον, id est, *modicus, parvus*. Videtur interpres legisse, ἡλίκον, id est, *quantus*, sic enim habet Textus Græcus Veronensis, teste Gagnæo, qui et explicans addit: *Et hoc modo ironice legendum: Vide te quanto et quam magno igni opus est ad incendendam silvam. q. d. Non multo opus est*, sed modico, imo una scintilla duntaxat. Ita, ut ait S. Hier in c. 3. ad Gal. *Arius in Alexandria parva scintilla fuit, sed quia non statim oppressus est, totum orbem flamma ejus est populata.* Ita Faustus Manichæus sua eloquentia, ait S. Aug. l. 5. Conf. c. 3. *magnus erat laqueus diaboli: et multi implicabantur in eo per illecebram suaviloquentiæ.*

Ita Lutheri lingua quasi ignis scintilla, quia illico non repressa, proserpens incendit totam Germaniam, Calvini Galliam, Wiclef Bohemiam, etc. Annon hæ faces orbis?

6. Et lingua ignis est.] *Et*, id est, *sic*, simili modo, pariter. Incipit enim hic apodosis sive redditio similitudinis. q. d. Sicut modicus ignis totam silvam accendit, simili modo ignis est lingua, silva est universitas iniquitatis, quam lingua accendit: dum domus, urbes, resp. et regna implet rixis, litibus, bellis, aliisque sceleribus: juxta illud Prove b. 16. 27. *Vir impius fodit malum, et in labiis ejus ignis ardescit.* Et Eccl 28. 11. *Homo iracundus incendit litem*, etc. *Secundum enim ligna silvæ, sic ignis exardescit.* Eo alludit hic Jacobus. Sic in Proverbiis passim Heb. ו *vau*. id est, *et* sumitur pro *sic*, ut patet intuenti.

Comperat linguam igni. Primo, ob formam et speciem: utrumque enim formam habet pyramidalem. Secundo, ob similem colorem; utrumque enim rubicundum est. Tertio, ob velocitatem, volubilitatem et agilitatem similem. Quarto, ob porem efficaciam: verbum enim mordax urit et cruciat proximum, instar ignis. Quinto, ob similem agendi modum: unde flamma æque ae lingua dicitur lambere rem quam accendit, juxta illud Claud. 1. de Rap.

Lambit continuas ionasis flamma pruinas.

Sexto, quia lingua se prodit internus ignis, id est amor, vel impurus et carnalis, vel purus et divinus. qui proinde Apostolis indidit linguas igneas. Quocirca sapienter et pie S. Aug lib. 10. Confess. c. 37. *Quotidiano fornax nostra*, ait, *est humana lingua. Imperas nobis et in hoc genere continentiam: da quod jubes et jube quod vis. Tu nosti de hac re ad te gemitum cordis mei, et flumina oculorum meorum. Neque enim facile colligo quam sim ab hac peste mundatior; et multum timeo occulta mea quæ norunt oculi tui, mei autem non. Est enim qualiscumque in aliis generibus tentationum mihi facultas explorandi me, in hoc pene nullo est.* Et inferius. *Confiteor me delectari laudibus, sed amplius ipsa veritate, quam laudibus.* Denique uti ignis, ita linguæ damnum sæpe est irreparabile. Fama enim semel perdita recuperari nequit. Proverb 25. 8.

Moral. Sicut lingua et loquacitas ignem et incendium immane excitat, ita silentium et linguæ moderatio idem sopit et extinguit. Unde Sapiens Proverb. 26 20. *Cum defecerint ligna*, inquit, *extinguetur ignis: (sic) et susurrone subtracto jurgia conquiescent.* Et Eccles. c. 8. 4. *Non litiges cum homine linguato, et non strues in ignem illius ligna.* Quocirca S. Basilius graviter deceptus et offensus ab Eustachio hæretico, quem simulantem conversionem ad communionem admiserat, per triennium siluit, et ne vel literulam ad eum scripsit, ne potius ex dolore quam ex ratione cum eo expostulare videretur, neve novas rixas suscitaret. It habet ejus Vita. S Basilium quasi socium et fratrem imitatus est S. Gregor. Nazianz. Cum enim nonnulli probra in eum jacerent, ut ignem id est iram, elicerent, ille se siluisse narrat ovet de serm. suis. *Negant*, ait, *ut pyritem* (qui lapis est internum habens ignem, quem percussus exerit, ait Nicetas,) *sic me conviciis tundere desituros, donec ex parvo scintilla ingentem sermonum flammam excitarint.*

Hujus rei symbolo: Deus incendium voce silentis extinxit. Erat is Radulphus, ob silentium continuum cognominatus Tacens: per sexdecim enim annos nullum verbum ex ore emiserat. Habitabat ipse in monasterio Affligemiensi, quod Bruxellæ adjacens Belgis notum est et celebre. In eo casu exortum est incendium, quod cum nulla vi resti ngui posset, Radulphus silentium solvens fidenter edixit: *Stes ignis, flammam peuitus conquiescas:* illico stetit ignis, ut stetit sol ad imperium Josue. Ita Thom. Cantip. l. 2. de Apibus, c. 13. 4. Quocirca S. Ephrem de Passion. animi, sic nos antequam loquamur pro lingua moderanda Deum orare docet: *Digitus gratiæ tuæ, Domine, semper moveat linguam meam, tamquam nervum cithoræ ad gloriam tuam. Concede mihi, Salvator, petitionem cordis mei, fintque linguo mea velut cithara ad resonandum jugiter laudes tuas.* Et Esther c. 14. 13. *Tribue sermonem compositum in ore meo.* Et Psaltes Ps. 50. 17. *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam.* Et Psal 70. 8. *Repleatur os meum laude ut cantem gloriam tuam.*

Universitas iniquitatis.] *Universitas*, id est cumu-

lus, congeries, simili proverbio vocamus malorum oceanum, malorum illadem. Græce ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας, id est, *mundus injustitiæ*, scilicet est lingua, aut potius silva, quem lingua quasi ignis incedit. Sicut enim lignum comparat igni, ita mundum iniquum comparat silvæ, in quem agit ignis linguæ; alioqui quid igni cum universitate iniquitatis? Jam κόσμος, id est *mundus*. Primo, cum Nostro interprete accipi potest pro universo, sive universitate, q. d. Uti mundus omnium rerum varietatem et universitatem complectitur; ita lingua omnem iniquitatem parit et continet; aut potius, q. d. Lingua totum hunc mundum, qui non est aliud quam silva quædam iniquitatis et injustitiæ, velut ignis infernalis accendit. Rursum q. d. Lingua implet totum Universum iniquitate. Nulla enim est regio, nulla civitas, nulla platea. Imo sæpe nulla domus quam maledica lingua non impleat detractionibus, calumniis, litibus, tumultibus, bellis, concupiscentiis, libidinibus. Ad hæc mundus iniquitatis accipi potest ipsa congeries injuriarum et scelerum: hujus enim follis et causa est lingua; adeo ut ipsa tribunalia, quæ sunt asyla justitiæ impleat falsis testibus, injustis advocatis, procuratoribus, judicibus. Ita linguæ impia et hæret ea Deum blasphemat, Sanctos omnes probris afficit, Verbum Domini corrumpit, auditorum mentes excæcat, voluntates ad quidvis audendum accendit, fidem exterminat, spem in præsumptione vertit, charitatem extinguit, humanitatem tollit, seditionem bellorumque faces accendit; facit superbos, invidos, iracundos, avaros, gulosos, luxuriosos, corpore commaculat, et animas in barathrum demergit. An non ergo ipsa est universitas iniquitatis? omnes enim iniquitates et scelera per linguam aut perficiuntur, aut persuadentur, aut defenduntur, aut accusantur: *Lingua* (enim) est *lena et conciliatrix peccatorum*. ait S. Basil. in Ps. 33 Denique lingua est mundus et universitas iniquitatis, quia maculat totum corpus totamque vitam hominis ejusque, uti subdit et explicat S. Jacobus. Addunt aliqui: lingua est *universitas*, id est academia, *iniquitatis*; quia sicut in academiis docentur omnes artes et scientiæ; sic lingua docet omnia genere iniquitatum. Sed κόσμος non significat academiam.

Secundo, κόσμος, id est *mundus*, verti potest ornatus et ornamentum; sic enim mundus muliebris vocatur mulierum ornatus. q. d. Lingua est velamentum et ornamentum iniquitatum. Sicut enim meratrix sua dedecora et sordes tegit vestibus sericis et aureis; sic multi sua scelera vaisit. excusant imo exornant sua garrulitate et falsiloquentia Ita OEcum. et Isidor. Pelus. l. 4. epist 10. Hinc toties in Script. linguæ dicitur concinnare, id est, comere et adornare, mendacium vel dolos, ut Ps. 49. 19 Job 6 26 Proverb. 12 19 Verum prior sensus aptior est et nervosior, ac plane genuinus.

Symbolice Primo, Thomas Anglicus: Lingua inquit totum Universum, puta cœlum, terram et infernum, implet iniquitate. In cœlo enim Lucifer, dicens: *In cœlum conscendam, super astra exaltabo solium meum*, etc. *similis ero Altissimo* Isaiæ cap 14. 13. suisque assecli idipsum suadens et persuadens, cœlum implevit seditione et apostasia Sic et impii *posuerunt in cœlum os suum*, Ps 72 9. maledicendo Deum et cœlites. Rursum: *Lingua eorum transiit in terra*, quia terram implent rixis, bellis, perjuriis, etc. Damnati vero infernum implent suis blasphemiis, jurgiis, sannis, maledictionibus. Secundo, lingua impetit Deum blasphemando, proximum calumniando, seipsum jactando. Tertio, noster Salmeron et Pees hus loco per litteras alphabeti ostendunt linguam esse alphabetum ac congeriem omnium vitiorum: ex lingua enim oritur adulatio, blasphemia, calumnia, detractio, excusatio in peccatis, gloriatio, hæresis, hypocrisis, irrisio, lamentatio, scandalum, nugæ, otiosa verba perjurium, querimonia, rixa, susurratio, secreti revelatio, scandalum, taciturnitas noxia, vituperatio, zelus amarus. Scripsit Joannes Peileryus e Societate nostra librum hoc titulo. *Universitas iniquitatis;* in quo quot quantaque sint vitia linguæ ostendit

Lingua constituitur in membris] Græce addunt οὕτως, id est, *sic*. Hic enim finitur apodosis: explet enim hic Jacobus cœptam similitudinem ignis et silvæ cum lingua et universitate iniquitatis. Verum quia concisus est multa subaudit, ut superius annotavi ex OEcum Quare tota hæc ejus sententia ita reddenda et connectenda videtur: Ecce quantulus ignis quantam silvam accendit: una enim scintilla potest accendere totam silvam Herciniam, cujus, ut ait Cæsar lib. 6. Comment. latitudo ad novem diætas, longitudo ultra sexaginta diætas extenditur Pari modo et lingua ignis est, universitas iniquitatis est silva, in quam lingua instar ignis agit: sicut ergo modicus ignis in silva constitutus eam totam accendit: sic lingua quasi modica corporis particula instar scintillæ in membris constituitur, quæ totum corpus putida sua exhalatione et adustione commaculat, totamque vitam seriemo malitiæ flammis succendit. Hunc esse sensum patet ex Græco, eumque exigit hujus versus cum præcedenti cohærentia et connexio, nec alia idonea causa afferri potest, cur Jacobus dicat linguam constitui in membris nostris.

Nota Linguæ a Deo posita est in ore hominis et animalium quatuor de causis. Prima est, ut sit interpres animi, ejusque cogitationes et affectus enuntiet. Nam, ut inquit S August. præf. in Psalm 93. *Quid velit cor, lingua testatur*. Et Aristoteles lib o Periherm. dorel voces esse signa conceptuum et passionum animæ.

Secunda, ut serviat cibo et comestioni: lingua enim contritos et commol tos dentibus cibos colligit, et collectos vi sua deprimit et transmittit ad ventrem Quocirca Varro censet linguam dici a ligando, quod ligat cibum: licet alii a lingendo dici eam velint.

Tertia, lingua sapores sentimus et discernimus ut cibos commodos ab incommodis et noxiis secernamus, lingua ergo est quasi prælibator et prægustator stomachi.

Quarto, lingua bestiis in potu adjuvat; illæ enim extenta cavataque lingua hauriunt aquam, eamque comprehensam linguæ sinu, ne tarditate ac mora defluat, est palatum referi necessitate compiodunt, itaque in ventrem trejiciunt.

Verum homo corruptus et vitiatus his omnibus abutitur, easque in vitium et scelus vertit, primum scilicet in mendacia, perjuria, detractiones, rixas, etc. secundum, tertium et quartum in gulam et crapulam.

QUÆ MACULAT.] Persistit in metaphora ignis. Ignis enim dum rem adurit, eam atro colore, æque ac odore inficit et maculat: ita lingua dum adurit totum hominem, eumdem tetro libidinum, rixarum, vulnerum, omnisque vitii, æque ac infamiæ colore et odore fœdat et maculat. Ita OEcum. Probat mundum sive universitatem iniquitatis esse silvam, quam lingua instar ignis accendit, ex eo quod lingua totum corpus totamque vitam, omnesque actiones hominis cujusque commaculet et succendat: ex omnibus enim hominibus conflatur mundus, et ex iniqua vita cujusque hominis conflatur universitas iniquitatis.

TOTUM CORPUS.] Per hoc aliqui accipiunt omnes hominis potentias, habitus, passiones, quæ sibi invicem subordinatæ unum quasi corpus constituunt. Alii totam actionum humanarum congeriem, ac corpus. Verum hoc corpus mysticum est potius, quam litterale. Alii, q. d. Lingua vitia animi profert in lucem, itaque totum quasi corpus hominis publice dehonestat. Ego propriam maculam et hominis corpus hic intelligo, quod suis membris constat et integratur: in his enim dixit constitutam esse linguam. q. d. Lingua exigua in membris hominis constituta est, non tam quasi membrum, quam quasi particula et pœne punctum membrorum. Quod enim in circulo est centrum, in rota modiolus, hoc in capite est lingua. Sicut ergo moto centro movetur totus circulus, et centro vitiato vitiatur circulus; ita mota et maculata lingua movetur et maculatur totum caput, totumque corpus hominis. Porro per corpus synecdochice animam, totumque hominem, intellige. q. d. Lingua maculat corpus et animam, id est totum hominem. omnesque ejus actiones: nam ut explicat sanctus Chrys. h. 22. ad popul. maculato corpore necesse est maculari animam, juxta illud: *Corrumpunt bonos mores colloquia prava*, 1. Cor. 15. 33. lingua enim inficit aures, et per aures phantasiam, caput, mentem et voluntatem pravis desideriis, cupiditatibus, odiis, inimicitiis, amoribus, etc. ex quibus sequuntur crapulæ, fornicationes, adulteria, pugnæ, verbera, cædes, etc. quæ corpus commaculant. Rursum lingua inficit tres appetitus hominis, et per eos totum hominem: inficit enim appetitum concupiscibilem concupiscentiis; irascibilem ira et rixa: rationabilem errore, odio, hæresi, etc. In hujus rei signum et symbolum Deus Mariam sororem Mosis lingua abutentem. et murmurantem contra Mosen percussit lepra in toto corpore. Num. 12. 1 Simili enim modo lingua impudica, rixosa, blasphema. etc. totam mentem, et totum corpus, id est, totum hominem commaculat, et quasi lepra inficit

ET INFLAMMAT ROTAM NATIVITATIS NOSTRÆ.] Pro γενεσεως, id est *generationis, nativitatis*, nonnulli apud OEcumen. legerunt γεεννης, id est gehennæ. q. d. *Lingua incendit et excitat in nos gehennam, veluti grassari faciens adversus nos ignem. Sed et ipsa incenditur a gehenna, ut manifestum est ex divite, qui lingua cruciabatur* Luc. 16 ait OEcum. Huc spectat illud Christi Matth. 5. 22. *Qui dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis*. Verum alii passim legunt γενεσεως quod Primo, Syrus vertit, *genealogiam. Inflammat*, ait, *series genealogiarum nostrarum, quæ currunt in modum rotarum*; lingua enim serens odia inter familias, urbes et regna, eadem transmittit in posteros per multas generationes et sæcula, ut perpetuæ inter eos, immortales, et irreconciliabiles lites et inimicitiæ esse videantur.

Secundo, alii per τροχον γενεσεως accipiunt universum orbem conditum, ut τροχος ponatur pro κυκλου, id est, *circulo* et orbe, γενεσεως. pro κτισεως, id est *creatione* et conditione: respicit enim et explicat id quod dixit, linguam esse ignem e quo accenditur κοσμος αδικιας, id est, *mundus* vel *universitas iniquitatis*. q. d. Lingua totum orbem tartareo igne inflammat.

Tertio, Vatabl. per *rotam nativitatis*, id est rotam natam et genitam, non arte a fabro factam, accipit totum corpus, quod est vehiculum animæ. q. d. Lingua adducit in discrimen totum corpus et animam, id est, totum hominem, si inconsulte moveatur: sicut rotæ molendinorum totum molendinum incendunt, ubi nimio motu ignem conceperint.

Quarto et genuine, *rotam nativitatis* nostræ vocat Jacobus universum vitæ nostræ cursum, qui a lingua inflammatur ira, libidine, superbia, aliisque sceleribus, atque uritur multis ærumnis, morbis, molestiis et malis, ait Vatab. Hic cursus dicitur rota; quia instar rotæ a nativitate usque ad mortem semper volvitur cum rotatione cœli, cui subjacet, et a qua regitur et rotatur. Græcum enim τροχον, si accentum gravem ponas in ultima, significat tam rotationem quam rotam: sin vero per accentum in penultima legas scribasque τροχον, significat currum. Unde Beda: *Cursum*, ait, *humanæ vitæ lingua contaminat, quo ad mortem usque veluti currenti rota agimur*. Ita OEcum. *Rota*, ait, *dicitur vita, quia in se ipsam revoluta* Et Isid. Pelus. l. 1. ep 158 *Tempus*, inquit, *vitæ nostræ rotæ speciem imitatur*; utpote quod in se torqueatur et convolvatur. Dies enim succedit diei, mensis mensi, annus anno, ut uno finiente alter incipiat, itaque ad sui principium dies, mensis et annus quasi redeant et in se perpetuo revolvantur, ut choream jugem agere videantur. Sic et Lyran. Glossa Hugo, Thomas Anglicus, Cajet. Salmeron, Cathar. Vatab. et alii passim.

Ætas ergo vitaque nostra vocatur rota. Primo, quia numquam consistit. sed semper instar rotæ circumvolvitur. Audi S. Greg. Naz. in Sent. *Rota*, ait, *est incerta fixa, brevis hæc et multiplex vita. Sursum movetur, ac deorsum trahitur: neque enim stabilis est, quamtumvis ita videatur: fugiens tenetur, et manens effugit: saltat plerumque. nec tamen fugere potest: stationem suam motu trahit ac retrahit. Quocirca ipsius inanitas nulla modo rectius describi potest, quam si vel fumus, vel insomnium, vel herbæ flos appelletur. Atque olim quidem avarus quispiam his verbis usus esse fertur: Fortunæ guttam malo, quam mentis dolium. Sed ei præclare sapiens quidam hoc opposuit: Mentis guttam pluris facio, quam fortunæ dolium*

Alludit S. Jacobus ad rotas currum et ad laminas ferreas quæ ignitæ circumcirca rotis a fabris affiguntur, ut rotæ sint fortiores, et lapidibus, dum per eos rotantur, diutius resistant Hisce enim laminis ignitis comparat linguam. q. d Quod lamina ignita est in rota, hoc lingua est in rota vitæ: sicut enim lamina hæc ignitur in fornace; ita lingua ignitur in fornace gehennæ: et sicut lamina ignita a fabris dum applicatur clavisque affigitur rotæ, undique vomit flammas, videturque totam rotam igneam circumcirca inflam-

mare; ita pariter lingua inflammat totam rotam vitæ nostræ. Ita de lingua laudente dixit S. Aug. lib. 20. de Conf. cap. 37. *Quotidiana fornax nostra lingua humana.* Quid de petulanti, impudica, maledica, invida, rixose dixisset?

Secundo, sicut rota in puncto tantum terram attingit; ita hominum vita res terrenas leviter tantum degustat: illæ enim mox rotantur et abeunt.

Tertio, sicut rota major rapit minorem sibi subditam et subalternam; ita rotatio cœli secum rapit et rotat rotam vitæ nostræ, ait Cajet.

Quarto, quia instar rotæ velocissime ad metam et mortem decurrit. Vocatur autem *rota nativitatis*, quia ab ipsa nativitate ad mortem properamus, et instar rotæ currimus. Unde ex Isidor. Pelus. OEcum. Lingua, ait, inflammat rotam nativitatis, contaminat vitam, dum temere ac petulanter movetur; unde ἐκτραχύνεται, id est *exacerbatur*, exasperatur, atque innumeris rerum varietatibus et ærumnis succumbit; vel, ut alii legunt, κατατρέχεται, id est, acceleratur vita nostra, sive tempus et finis vitæ nostræ. Simili metaphora Eccles. cap. 12. 6. dicit in morte conteri hydriam super fontem, et confringi rotam super cisternam. Ubi interpretes per *hydriam* accipiunt venas aut fel, per *fontem* jecur; aut per *hydriam* corpus, per *fontem* elementa, in quæ moriens homo abit et resolvitur: per *rotam* caput, per *cisternam* cor, ex quo caput haurit omnes spiritus vitales. Corde enim extincto, etiam cerebrum deficit et extinguitur. Hinc noster Serarius hic: *Rota*, ait, *est nativa quælibet perturbatio, qua tamquam rota, huc illuc rotamur et agitamur.*

Quinto, sicut rota rotando redit ad sui principium; sic vita nostra tum agendo, tum moriendo redit ad sui principia. Dum enim una actio finitur, incipit alia, sic labor laborem parit, et sæpe dum credimus eum finire, de novo idem inchoandus est, juxta illud Eccli. 18. 6. *Cum consummaverit homo, tunc incipiet.* Ita Lyran. Hinc veteres pinxerunt annum quasi serpentem actum in gyrum, qui caudam ore mordet: quia ubi cauda et finis unius anni desinit, ibi os et principium alterius incipit.

Sexto, sicut in rota dum una pars deprimitur, adversa erigitur, sic in hac vita, dum hi deprimuntur, illi exaltantur; et vice versa. Hæc est rota fortunæ. Rotam hanc quisque continuo subit, ut nunc humiliatur, nunc exaltetur; nunc rursum humilietur.

In hujus rei symbolum Archiepiscopus Moguntinus pro stemmate gerit rotam: cujus origo et auctor fuit Willigisus, qui cum ex carpentario et fabro rotarum creatus esset Archiepiscopus Moguntinus, rotam pro insigni sumpsit, ut perpetuo prioris suæ tenuis fortunæ memor, in humilitate se contineret, quod deinde successores ejus retinuerunt, uti narrat noster Serarius in Moguntia l. 4. pag. 723.

Simile est quod Glycas refert l. 4. Annal. de Sultano capto a rege Francorum, qui cum in vinculis numquam risisset, visa rotatione currus in risum se effudit, rogatus causam, dixit rotationem hanc ei repræsentasse suam et rerum humanarum vicissitudinem; qua nunc hi, nunc illi, imo quisque nunc erigitur, nunc deprimitur: quocirca vinculis liberatus in Consiliariorum numerum a rege cooptatus est. Hoc est quod Boetius in seipso expertus, de rota fortunæ ait lib. 2. de Consol. prosa 1. *Hæc nostra vis est, hunc continuo ludum ludimus: rotam volubili orbe versamus, infima summis, summa infimis mutare gaudemus. Ascende si placet: sed ea lege utique, ne cum ludicri mei ratio poscet, descendere injuriam putes.*

Sic et Theodorus Prisci medicus apud Niceph. l. 18. 29. recitat quemdam regem, Sesostris regis junctum currui, rotarum ejus continuas volutiones spectantem, et his vitam nostram comparantem, se suosque in libertatem asseruisse. Sesostris enim quatuor reges devictos instar equorum currum suum trahere jusserat; sed hac unius sapienti oratione flexus illos hoc jugo exsolvit. Vere Pythagoras apud Diogenem Laertium l. 8. ait vitam humanam similem esse foro et nundinis, ad quas dum alii veniunt, alii revertuntur, alii vendituri, alii empturi, alii spectaturi.

Porro cætera vitia certam ætatis et vitæ partem occupant, ut gula pueritiam, libido juventutem, ambitio virilem ætatem, etc. omniaque fere cum homine senescunt et emoriuntur; solum linguæ vitium omnem vitam occupat, ut ait hic S. Jacobus, et in senio perdurat. Senum enim propria est loquacitas, qua narrant omnia per totam vitam a se gesta, visa et audita; quare putant se sapere suumque esse loqui, juvenum vero tacere, audire aut discere. Inter omnia autem linguæ vitia nocentissimum, ac perpetuum et quasi per omnem vitam perennans est detractio. Hæc inflammat totam rotam et cursum ætatis nostræ, ac denigrat et maculat alienæ. Hæc est quæ turbat domos, urbes et regna; hæc est quæ concitat odia, lites, rixas immortales, et bella internecina. Hæc est quæ ubique grassatur et dominatur unde quidam eam comparat linguli chalybem sclopeti, quæ collisione ad rotulam ignem elicit, qui sulphureum pulverem inflammans glandem plumbeam ejaculatur, qua instar fulminis illico quemlibet percutit et occidit, sed perperam censet S. Jacobum de ea loqui: hæc enim non est rota nativitatis, nec cognita ætate S. Jacobi, sed nuperrimum inventum Germani anonymi, qui illud primo ostendit Venetis in bello contra Genuenses anno Domini 1330 uti narrat Polydor. Virgil. l. 2. de Inventor. rerum cap. 11.

Hanc Ecclesiasticus c. 28. 16. vocat *linguam tertiam*, quia discordiam serit inter duos, et quia detrahit tertio absenti. Alii *tertiam*, exponunt trisulcam, quia instar tridentis et gladii tricipitis, ac fulminis trisulci tres uno ictu ferit et conficit, nimirum detrahentem, audientem et absentem cui detrahitur, ut notat S. Bern. a de Triplici custodia, manus, linguæ et cordis. Sed audiamus utrumque: *Lingua tertia*, ait Eccl. *multos commovit, et dispersit illos de gente in gentem: civitates muratas divitum destruxit, et domos magnatorum suffodit: virtutes populorum concidit, et gentes fortes dissolvit: lingua tertia mulieres viratas* (græce ἀνδρείας, id est, *viriles, viragines*) *ejecit, et privavit illas laboribus suis. Qui respicit illam, non habebit requiem, nec habebit amicum in quo requiescat. Flagelli plaga livorem facit: plaga autem linguæ comminuet ossa. Multi ceciderunt in ore gladii, sed non sic quasi qui interierunt per linguam suam. Beatus qui tectus est a lingua nequam qui in iracundiam illius non transivit, et qui non attraxit jugum illius, et in vinculis ejus non est li-*

gatus: jugum enim illius, jugum ferreum est; et vinculum illius, vinculum æreum est. Mors illius, mors nequissima: et utilis potius infernus, quam illa. q. d. Satius est mori et ire ad inferos statumque defunctorum, puta ad limbum, quam pati vexationes linguæ tertiæ, puta detractoris.

S. Bernardi verba sunt: *Numquid non vipera est lingua ista? Ferocissima plane, nimirum quæ tam lethaliter tres inficiat flatu uno. Numquid non lancea est ista lingua? Profecto, et acutissima, quæ tres penetrat ictu uno. Lingua, ait Psaltes, eorum gladius acutus. Gladius equidem anceps, imo triceps est lingua detractoris. Nec vero ejusmodi linguam ipsa etiam mucrone, quo Dominicum latus confossum est, crudeliorem dicere verearis. Fodit enim hæc quoque Christi corpus, et membrum de membro nec jam exanime fodit: sed facit exanime fodiendo: ipsis quoque nocentior est spinis, quas illa tam sublimi capiti furor militaris imposuit: sed etiam clavis ferreis, quas sanctissimis manibus illis et pedibus consummatia judaicæ iniquitatis infixit. Nisi enim hujus, quod nunc pungitur et transfoditur, corporis sui vitam illius vitæ corporis prætulisset, numquam illud pro ista mortis injuriæ, crucis ignominiæ trudidisset. Et dicimus: Levis res sermo, tenera, mollis et exigua caro, lingua hominis: quis sapiens magni pendat? Levi quidem res sermo, quia leviter volat, sed graviter vulnerat, leviter transit, sed graviter urit; leviter penetrat animum, sed non leviter exit: profertur leviter, sed non leviter revocatur: facile volat, atque ideo facile violat charitatem. Vilis res est musca moriens, sed exterminat oleum suavitatis. Tenerum membrum lingua, attamen vix teneri potest substantia quidem infirmum atque exiguum; sed usu magnum et validum invenitur. Modicum membrum est; sed nisi caveas, magnum malum.* Denique noster Aug. Quiros hic nove, sed ingeniose et apposite hanc rotam explicat. Arbitrur, ait, hic rotam sumi metaphorice pro acerbissimo illo antiquissimoque cruciatu, quem trochon Græci, rotam Latini nominarunt: cujus supplicii mentio fit Proverbior. cap. 20. 26 *Et incurvat super eos fornicem*: ubi in Hebraico textu et in editione Sept. legimus: *Et immittet illis rotam*, græce Trochon: observatque ibi Vat. genus fuisse supplicii usitatum apud Hebræos. Et vero in eo supplicio non solum distentis laxatisque membris homines atrocissime excarnificabantur, sed urebantur etiam admotis flammis, ut aperte constat ex Josepho in lib. de Machabæis, cujus hæc sunt verba: *Ut erat affixus rotæ, igni in catasta abjicitur, atque ita tendentibus corpus rudiis, et contrahentibus flammis, et costis deinde patentibus, laterum vitalia rumpuntur.* Et ex Apuleio l. 3 de Asino aureo: *Nec mora, ignis et rota: tum omne flagrorum genus inferuntur.* Ab hoc supplicii genere vocitatos affirmat Christianos per irrisionem sarmentitios. Tert. in Apol. capite 50. *Quia ad stipitem*, ait, *dimidi axis revincti, sarmentorum ambitu exurimur.* Tractant de hoc supplicio Baronius in martyrologio die 23. Aprilis. Pontanus in l. 6 Æneidos col. 1. 1484. Turnebus l. 7. Adversariar. c. 16. Omnium vero ut novissime, ita accuratissime noster Cerda in l. 6 Æneid. vers. 6. n. 10 Bosiola tom. 2. Horarum subcisivarum l. 12. c. 9 *Rotam* itaque *nativitatis* explico: per metaphoram, supplicium naturæ nostræ; nam etiam Plautus metaphorice usus est et vocabulo et supplicio Rotæ, in Cistellaria Actu 2 scena 1. *jactor, crucior, agitor, stimulor, versor in amoris rota miser.* Eodem gignendi casu usus est Jacobus cap. 1. v. 23. cum faciem nativam appellavit *vultum nativitatis*. Quod autem supplicium atrocius, quis carnifex naturæ nostræ truculentior excogitari potest, quam impotentes animi perturbationes? Eæ nativæ cum sint, id est, ab ipsa natura ingenitæ, ubi modum intemperanter excedunt, hominem miserrime et acerbissime torquent: ut merito rota nativitatis, hoc est nativus cruciatus, nominentur. Suboluit hæc explicatio sagacissimo ingenio Serarii nostri, dum ait in Commentario hujus loci: *Vel rota est nativa qualibet perturbatio, qua tamquam rota huc illuc rotamur et agitamur.* Hæc ipse.

Vita ergo nostra est rota, non quælibet, sed torquens et discrucians, adeoque ipsa est tormentum rotæ, quia non est aliud, quam continua rotatio laborum, morborum, dolorum, anxietatum, perturbationum, curarum, timorum, cupiditatum, miseriarum et malorum omnium, quæ hominem continue, sed varie rotant, lacerant, discerpunt, excerebrant: huic vero tormento rotæ aliud, ignis scilicet, addit lingua petulans dum hominem tot malis rotarum instar ignis urit, cruciat, consumit: perinde ac tormentum rotæ erat; quo corpus ut rotæ aptaretur, debebat necessario frangi, exossari, exvertebrari. Deinde corpus sic rotæ illigatum et pendens rotabatur in gyrum, idque velocissime et conversim, ut jam in unam partem verseretur, jam in contrarium mutato motu: quo fiebat, ut viscera et membra omnia miserum in modum jactarentur et divellerentur, juxta illud Senecæ in Hercule Furente:

> Rapitur volucri tortus Ixion rota.

Et Statius 8 Theb.

> Ixiona frango
> Verticibus

Denique non raro homini sic rotæ affixa subjiciebatur ignis, uti factum esse Machabæis testatur Josephus in eorum vita. Talis est et rota vitæ nostræ, ab igne linguæ succensa.

INFLAMMATA A GEHENNA.] Cajet. vertit active *inflammat sub gehenna.* q. d. Lingua inflammat rotam nativitatis nostræ, id est, vitam præsentem quoad culpam, sed futuram quoad pœnam: in gehenna enim et sub gehenna, puta supposito et subjecto igni gehennæ, rota ardens et sulphurea inflammabit hominem, qui lingua tota vita abusus est, per omnem æternitatem. Sic dives Epulo in gehenna cruciabatur in lingua, qua delicate vivens spreverat Lazarum: unde petebat eum ad se mitti, ut injecta frigida mitigaret incendia linguæ, Lucæ 16.

Verum passive vertendum est *inflammata*, uti vertit noster et alii passim: passivum enim est Græcum φλογιζομένη, appositum activa φλογίζουσα, quod dixit de rota nativitatis. q. d. Lingua adeo est exitialis, adeo omnia adurit, adeo inflammat rotam totius vitæ nostræ, ut videatur conflata in fornace gehennæ, ibique igne tartarea inflammata inflammare rotam et cursum totius vitæ cujusque, ac consequenter totius Universi: sicuti Poetæ finxerunt furias accensis ex Erebo facibus totum mundum inflammare, est catachresis

non enim vere et proprie lingua maledica inflammatur a gehenna, sed per similitudinem; quia scilicet tam maledica et tam pestilens urensque est, ut videatur non terreno, sed infernali igne succensa. In inferno enim damnati ex desperatione lingua ignita et furibunda maledicunt Deo, Sanctis, ac creaturis omnibus. Simili tropo dicimus: Hæc tyranni superbia, hæc ira, hæc invidia tanta est, ut non videatur humana, sed infernalis et diabolica.

Adde, linguam dici inflammari a gehenna per metonymiam, quia scilicet inflammatur a diabolo, qui est rex et præses gehennæ. Sicut ergo Sancti, præsertim doctores et prædicatores, loquuntur lingua angelorum, imo angeli per eorum linguam loquuntur: ita ex adverso perversi, præsertim doctores, ut hæretici, schismatici, susurrones, seminantes rixas et bella, docentes obscœna, famam alienam mordentes, etc. loquuntur lingua dæmonum, imo dæmones per eorum ora et linguas loquuntur. Unde hæresiarchas omnes suas hæreses didicisse a doctore diabolo docet S. Aug. l. 2. de Genesi contra Manich. c. 25. et 26. Irenæus lib. 5. c. 23. S. Athanas. orat. contra Arianos. Imo ipsos habuisse dæmones paredros, id est assessores et familiares, tradit Irenæus lib. 1. c. 9. et lib. 2. c. 57. Eosdem habuisse Berengarium, Lutherum, Calvinum, Zuinglium, ostendi 1. Timoth. 4. 1. Hoc est quod ait Job. c. 41. 12. de Behemot, id est elephante, qui est, typus diaboli: *Halitus ejus prunas ardere facit, et flamma de ore ejus egreditur.* Et S. Joan. Apoc. c. 9. 17. *Vidi equos in visione, et qui sedebant super eos habebant loricas igneas, et hyacinthinas, et sulphureas, et capita equorum erant tamquam capita leonum, et de ore eorum procedit ignis, et fumus, et sulphur.* Vide ibi dicta. Concludat S. Chrys. hom. ad baptizandos, tom. 5. *Undique, ait, nobis insidias dæmon præparare consuevit, sed facilius lingua et ore peccante: nullum enim æque congruum illi organum in ministerium est interitus atque peccati.*

Denique gehenna est proprius locus ignis et incendiorum, eorumque quasi fons, imo oceanus et barathrum: ardent enim damnati ut omni culpa et scelere; ita et omni pœna et igne: quocirca sicut Æthna, Vesuvius, Hecla, similesque montes qui ignes evomunt, dicuntur a multis inflammari ab igne inferni, ejusque esse quasi os, camini et spiracula: ita et lingua quæ ardores litium, bellorum, incendiorum, omniumque scelerum et malorum tam culpæ quam pœnæ suscitat, dicitur inflammari a gehenna, quasi illa in visceribus sibi superpositam terram eos exhalet, per catachresim, qua res quasque suis assignamus locis, quibus abundant. Sic flumina omnia dicuntur oriri a mari, Eccles. 1. 7. quia mare aquis abundat. Igitur sicut faber lignarius, vel carpentarius contundendis cædendisque lignis et lapidibus præparans malleum eumdem prius ad ignitam mittit incudem, ut ibi aptetur et exacuatur: ita maledicus homo, impetu furens, odiisque armatus ad incudem inferni, ad cacodæmonas gehennæ malleatores suam mittit linguam, ut furiali quodam splendescat acumine, quod deinde mores hominum contundat, honorem, famam, vitamque prorsus comminuat, discindat, laceret, quin et cædes, rapinas, incendia domorum, urbium et regnorum suscitat, accuat, inflammat.

Gehenna.] Ita per crasin dicitur hebraice *ge beo ennom*, id est, *vallis filii Ennom*, quæ erat juxta Jerusalem, in qua parentes cremabant filios idolo Moloch, et ne eos ejulantes audirent, pulsabant *toph*, id est, *tympanum*; unde locus dictus est Tophet. Ibidem cæsa sunt ab angelo occulto ardore et igne 185. millia militum Sennacherib: unde ob similem crudelitatem, stragem et incendia infernus dictus est Gehenna et Tophet, uti dixi Isaiæ 32. 33. et Jerem. c. 7. 31. et c. 19. 2.

Denique totam hanc Jacobi sententiam egregie pertractat Gilbertus Abbas in Appendice ad Cant. sancti Bernardi ser. 24. dicitque: *Jacobus ait: Lingua modicum membrum inflammat rotam nativitatis nostræ, inflammata et ipsa a gehenna. Quomodo potest bene inflammare lingua tam pessime inflammata? vitiatæ nativitatis mobilis corruptela per se nimis rotatur ad malum, et volubilitate propria fertur in præceps. Et quid necesse est inflammari rotam hanc quæ firmari non potest, sed per se fertur in malum? Denique diligenter appositum est cor hominis in malum ab adolescentia sua. A prima nativitate impulsa nescit cursum inflectere, et tu illam lingua prava impellis amplius et inflammas? lingua prava iracundiæ et indignationis occasiones requirit, injurias vel falsas simulat vel veras exaggerat, quas debuerat dissimulare: ad offensam officia etiam interpretatur, et venenati sermonis scintillas adhibet ad commovendum cor suum. Quid lingua nequam cordi tuo talem adhibes flammam? sufficiat illi flamma sua, sufficiat illi concupiscentiæ ardor carnalis, et levitatis calor innatæ, quibus cor tuum ac si volubilis rota impellitur. Deinde ejus originem et terminum recenset. Hanc tibi flammam nativitas prima ingenuit, sed renascendi gratia restringit. Noli ignem igni adhibere, et concupiscentiæ addere malitiam: ignem hunc quem evomis, hauris de gehenna: inde incipit, et illo rapit: Lingua, ait, inflammata a gehenna. Lingua hæc mala coccinea est, sed vitta non est. Non enim ligat, sed dissipat. Male succendit, quia succidit unita, quia dissidii verbo scintillat, et flamma talis de inferis est: nam flamma, quæ desursum est, pudica est, pacificata est, bonis consentiens, et bonos faciens. Verbum enim dulce et multiplicat amicos, et mitigat inimicos. Quasi flammam flamma consumit, inferiorem superior, infernalem cœlestis; dum sapiens et suave verbum vincit malignum, et dulce durum emollit, et ideo dicit: Sicut vitta coccinea labia tua, et eloquium tuum dulce. Non enim decent sponsam nisi verba dulcia, verba amoris, verba quæ delicati funiculi vice funguntur, verba quæ sponsum irretiant, et trahant vinculis charitatis. Felix anima, quæ hujus novit dulcium verborum nectere retia, quibus Jesum illaqueet, alliget Verbum Patris, animi affectibus vel affatibus Christum includat, amatoria deliniat sermone et delectet, ut ejus eloquium dulce sit ei qui habet verba vitæ æternæ, et est Verbum æternum, quod cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus per omnia secula sæculorum. Amen.*

7. Omnis enim natura bestiarum.] S. Jacobus, ut ostendat quantam vim et efficaciam habeat lingua, ac proinde quanta ei sit adhibenda cura, primo comparavit eam fræno equi, secundo gubernaculo navis, tertio igni modico silvam incendenti. Unde Quarto, hic

comparat eamdem bestiis ferocissimis, atque iis magis efferam et indomitam: itque apposite ad etymon linguæ in Hebræo: lingua enim hebraice dicitur לשון luscon, quod videtur esse diminutivum a לוש luis, id est, leo: (sicut ab איש is, id est vir, dicitur אישון iscon, id est, virunculus, et pupilla oculi: in ea enim apparet virunculus.) Unde luscon, id est lingua, idem est quod leunculus, parvus leo; quia sicut leo sævus est et fortissimus animalium, ac bestiarum omnium Rex; ita et linguæ sævissima, et fortissima est, omniumque princeps et domina. Rursum sicut leo latet in spelunca, ex eaque in prædam e se visam improvisus insilit; ita lingua latet in ore quasi in insidiis, ex eoque obvius quosque et ignaros invadit. Porro luis, id est leo, dicitur a לוש lus, id est subegit, eo quod prædam subigat, omnesque feras sibi subjiciat. Unde alii lascon, id est linguam, derivant per metathesin a נשל nascal, id est detraxit, dejecit: utrobique enim eædem prorsus sunt litteræ, sed transpositæ: luscon enim nascal, id est, lingua omnia detrahit, dejicit, subigit et sternit quasi leo. Porro ab Hebræo lascon nonnulli deducunt Græcum γλωσσα, id est lingua, addito γ et a γλωσσα deducunt Latinum glorio, quasi glossia: lingua enim est quæ gloriatur, ipsaque unicum gloriationis et jactantiæ est instrumentum. Simili modo nonnulli linguam Latine dictam volunt a ligando, quod ipsa quasi indomita fera et leo, dentium et labiorum septis, tamquam muris vallata ac ligata sit. Hinc de lingua maledica ait Eccles. c. 28. v. 27. *immittetur in illos* (injustos et impios) *quasi leo, quasi pardus lædet illos*. Ipsa est ergo quasi leopardus, sævior leone et pardo, utpote qui utriusque sævitiam exsuxit, et in se conjunxit. Hinc et illud Prov. 20. 2. *Sicut rugitus leonis, ita et terror*, puta lingua, et vox terrifica, *regis: qui provocat eam, peccat in animam suam*. q. d. Animæ, id est, vitæ suæ, creat periculum. Et Isaiæ 5. 29. de Nebuchodonosor: *Rugitus ejus ut leonis, rugiet ut catuli leonum*. Simile est Ezech. 19. v. 7. Zachar. 11. 3.

Nota. In statu innocentiæ, et integræ naturæ, in quali conditus fuit Adam, positusque in paradiso, omnia animalia, etiam feræ, homini obediebant ad nutum. Unde singula venerunt ad Adam, quasi servi ad dominum, ab eoque singula nomen acceperunt. Gen. 2. 19. Id fiebat per instinctum obediendi homini, quem eis indebat Deus per angelos: per talem enim instinctum canes, equi, asini, muli et boves parent homini, et catuli ferarum parent matribus feris. Hunc instinctum perdiderunt bestiæ, peccante Adamo, qui proinde jus herile et dominium in eas per peccatum amisit. Sancti tamen eminentes, qui proxime accesserunt ad primævam innocentiam, hoc dominium recuperarunt, ut S. Paulus, S. Antonius, S. Francisc. Cæteri homines longo usu, arte et industria similem instinctum feris indunt, itaque eas aliquo modo domant et cicurant.

Primo, ergo feras quaslibet domari ab homine, multis docetur exemplis. Experientia constat, et docet Plinius l. 8. c. 16. hac arte domari et vinci leones, etiam furentes et irruentes, si quis in caput eorum pallium aut vestem objiciat, qua oculi eorum velentur: *quia omnis vis et feritas consistit in oculis*. Addit Plinius: *Jugo subdidit eos, primusque Romæ ad currum junxit M. Antonius, et quidem civili bello, cum dimicatum esset in Pharsalicis campis. Primus autem hominum leonem manu tractare ausus, et ostendere mansuefactum Hanno e clarissimis Pœnorum traditur, damnatusque illo argumento, quoniam nihil non persuasurus vir tam artificis ingenii videbatur; et male credi libertas ei, cui in tantum cessisset etiam feritas. Mentor Syracusanus in Syria leone obvio suppliciter volutante, attonitus pavore, cum refugienti undique fera opponeret sese, et vestigia lamberet adulanti similis, animadvertit in pede ejus tumorem vulnusque, et extracto surculo liberavit cruciatu.*

Simile est, quod de leone obediente Androdo, ob spinam e pede sibi ab eo exemptam, recitavi Isaiæ 1. 3. Et tale subdit Plinius de Elpide Samio, ac cap. 17. de Democrito Physico, qui pantheræ blandienti catulus e fovea eximens, *ob ea læta et gestiente usque ultra solitudines deductus est, ut facile appareret gratiam referre*. Subdit de infantibus ferarum lacte nutritis, cum essent expositi, uti Romulus et Remus a lupa. Ælianus lib. 15. cap. 14. narrat Indos suo regi offerre cicures tigrides, pardos et oryges quadricornes. Paulus Venetus in Historia Tartarorum narrat magnum eorum Cham cicuratos habere leones, tigrides, pardus, ursos, etc. quibus in venatione se oblectat, venaturque ejusdem speciei feras. Rhinocerotes cicuratos Domitiano Imper. Romam advectos narrant Sueton. et alii. De elephantum docilitate stupenda, quæ fidem videntur excedere, ex Æliano, Plinio, Oppiano, Aristotele, et aliis recenset Lipsius centuria 1. epist. 50. Denique bestiarii, sive præfecti bestiarum Romæ alebant et regebant leones, tigrides, pardos, ursos, omnesque feras, quas e caveis in amphitheatrum ad pugnas et spectacula educebant et reducebant.

Jacobus ergo comparans linguam cum bestiis, innuit in ea quid esse irrationale, stultum et bestiale, ideoque indomitum. Ita Philosophi censent loquacitatem signum esse parvi cerebri, et judicii, adeoque stultitiæ. Unde Solon cuidam dicenti, illum ideo non loqui, quia insanus esset: *Nullus*, inquit, *stultus tacere potest*. Theocritus audiens initium orationis Anaximenis: *Incipit*, inquit, *verborum flumen, mentis gutta*, significans illum esse multiloquum, sed parum sapientem. Ita Stobæus serm. 34. Alphonsus, Aragonum Rex, teste Panormitano in ejus Gestis lib. 4. homines ad loquendum turgidos et quasi distentos vocabat ventres et vesicas: turgent enim, donec ea eructent. Quare prudenter Æneas Silvius lib. 1. de Gestis ejusdem Alphonsi ait: *Sapientius esse agere, quam fari*: numquam enim, nisi cum necessitas postulat, sapiens loquitur: neque vana, sed ponderata profert. Stulto autem nullum est tempus sermoni clausum; sed quovis loco et tempore quidquid in buccam venerit, effutit.

Secundo, volucres quaslibet ab homine domari, puta falcones, aquilas, accipitres, merulas, graculos, lusciniias, etc. patet experientia: quin et multæ earum humanum sermonem addiscunt tam Græcum, quam Latinum: uti de sturno et lusciniis Cæsarum narrat Plinius l. 10. c. 42. Idem de perdice affirmat Plutar. in Symposiis. De psittacis res clara est. Idem de picis certi generis asserit Plinius loco citato. *Adamant*, ait, *verba quæ loquuntur; nec discunt tantum; sed diligunt, meditantesque intra semet cura atque cogitatione intentionem non occultant. Constat emori victas difficultate verbi, ac nisi subinde eadem au-*

diant, memoria fallit quærentes; mirum in modum hilarari, si interim audierint id verbum Lepida sunt quæ narrat Macrobius l. 2. Saturn. c. 10. in fine, de corvis Augustum salutantibus: *Ave, Cæsar, victor, imperator*, quos viginti millibus nummum emit. Simile lucrum aucupans, sutor, *corvum instituit ad parem salutationem: Hac audita dum transit Augustus respondit: Satis domi salutatorum talium habeo. Superfuit corvo memoria; ut et illa, quibus quærentem dominum solebat audire, subtexeret: Opera et impensa periit. Ad quod Cæsar risit, emique avem jussit, quanti nullam adhuc emerat*. Subdit de graculo, qui Cæsari solebat porrigere honorificum epigramma, ac simile submissum a Cæsare legendo laudavit, admirans tam voce quam vultu; et Cæsari pauceos denarios dedit, adjecto hoc sermone: *Non secundum fortunam tuam, Auguste; si plus haberem, plus darem* Quare Aug. sestertia centum millia graculo numerari jussit. Verum pro greculo legendum est Græculo, puta homine Græco, ut patet ex narrationis serie. et ex emendatis Macrobii codicibus.

Tertio, serpentes domari patet ex Plinio l. 8. c. 7. qui *Thoantem in Arcadia servatum a dracone narrat. Eum nutrierat puer, dilectum admodum, pavensque serpentis naturam et magnitudinem metuens in solitudines tulerat; in quibus circumvento latronum insidiis, agnitaque voce, subvenit*. Idem l. 10. c. 74 narrat de aspide rem miram: *Ipsam (enim) cum ad mensam cujusdam in Ægypto veniens aleretur assidue, enixam catulos; quorum ab uno filium hospitis interemptum; illam reversam ad consuetudinem cibi intellexisse culpam, et necem intulisse catulo, nec postea in tectum id reversam*. Psyllos et Marsos domare serpentes tradit Plinius, et alii, licet nonnulli viri sapientes censeant eos esse incantatores. Crocodilos mansuescere tradit Ælianus l. 8 c. 4 addunt alii Tendyritas eis inequitare, qui et addit murenam piscem agnovisse vocem Crassi Romani, et ab eo alitam et dilectam adeo, ut in ejus morte luxerit. De delphini in homines amore et obsequio mira narrat Plinius l. 9. cap. 8. nimirum quod ipse puerum a quo alebatur, in dorsum exceptum, *Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat; simili modo revehens pluribus annis, donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans tristis et mœrenti similis ipse quoque desiderio expiravit*. Et infra: *Quæ faciunt ut credatur, Arionem quoque citharædicæ artis interficere nautis in mari parantibus, ad intercipiendos ejus quæstus, eblanditum, ut prius caneret cithara; congregatis cantu delphinis cum se jecisset in mare, exceptum ab uno Tænarum in littus pervectum*. Subdit delphinos evocatos a piscatoribus occurrere, et cogere mugiles in eorum retia. Quid ad hæc homines indociles, loquaces et indomiti? utique eis dociliores sunt delphini et bestiæ, magisque domari et regi se sinunt.

Et cæterorum] animalium. Ita Romana: legit Interpres τῶν ἄλλων, id est *aliorum*; vel ἐναλίων, id est *variorum*: jam legunt ἐναλίων, id est *marinorum*: Ita Syrus. Unde nonnulli pro *cæterorum* censent legendum *cetorum* Ita Cajet. Clarius, Salmeron, Gagnæus Cathar. et alii. Cetorum enim variæ sunt species, quas recenset Rondeletius et Aldrovand lib. de Piscibus. Maxima est balæna, quam domat, imo regit pisciculus, cui nomen musculus. Hic enim eam ducit et præit, ejusque est quasi oculus, dux et monitor, indicans vada et pericula quæ cavere debeat, cibum ostentans, cæteraque omnia præsentiens et præmonens; unde eo moriente moritur pariter balæna. teste Æliano l. 2. c. 13. et aliis Verum τὸ *cetorum* non respondet Græco ἐναλίων, id est *marinorum*: innumera enim sunt genera animalium marinorum, a quibus unum duntaxat est cetus.

Domantur:] non ait, Cicurentur, quia aliquæ bestiæ adeo feræ sunt, ut plane cicurari nequeant; sed *domantur*, ut scilicet eorum feritas compescatur et refrænetur. Domantur autem multæ pastu; illi enim a quo pascuntur, obsequuntur: aliæ frænis et capturis; aliæ flagellis et verberibus; aliæ per res quas metuunt, ut leones terrentur flammis rotis et voce galli gallinacei; aliæ fame et inedia. Unde illud: *Quis docuit psittacum suum χαῖρε? fames*. Aliæ sunt animalia sibi inimica. Sic ait Plinius l. 10. c. 74 *Dissident olores et aquilæ, corvus et milvus, cornices et noctuæ, mustela et cornix, turtur et pyralis, onotes et gaviæ, sorices et ardeolæ, ægithus minima avis cum asino, vulpes et Nili angues, mustelæ et sues: dissident thoes et leones, et minima æque ac maxima*.

8 Linguam autem nullus hominum domare potest.] OEcum. legit interrogative, q. d. Feræ domantur, cur lingua ab homine domari non possit? omnino potest: humanior enim et docilior est, quam feræ. Abutebantur hac lectione et expositione Pelagiani, ut probarent gratiam Dei non esse necessariam, sed hominem suis et naturæ viribus posse refrænare omnes tam linguæ, quam animæ passiones et concupiscentias. Verum perperam: nam cæteri Græci et Latini legunt assertive, non interrogative. Sequitur enim, *Inquietum malum, plena veneno mortifero*. Ita S. Aug de Nat. et gratia c. 15. Idem s. 4. de verbis Domini secundum Matth. *Homo, ait, domat feram, non domat linguam; domat leonem, et non refrænat sermonem; domat ipse, et non domat seipsum; domat quod timebat, et ut se domet, non timet quod timere debebat*. Et mox: *Ergo intelligamus, charissimi, quia si linguam nullus hominum domare potest, ad Deum confugiendum est, qui domet linguam nostram. Si enim tu eam domare volueris, non potes, quia homo es: linguam nullus hominum domare potest*. Sic Christus Matth. 19. 24. ait tam impossibile esse divitem salvari, quam impossibile est camelum transire per foramen acus Mirantibus discipulis ac dicentibus: *Quis ergo poterit salvus esse?* respondit seque explicavit Christus, dicens: *Apud hominem hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt*. q. d. Non hominis, sed Dei virtute ac gratia potest dives salvari, æque ac camelus per foramen acus transire. Pergit S. Aug. *Attendite similitudinem ab ipsis bestiis quas domamus. Equus non se domat, camelus non se domat: elephantus non se domat. aspis non se domat, leo non se domat, et sic homo non se domat. Sed ut domentur equus, bos, camelus, elephantus, leo, aspis, quæritur homo. Ergo Deus quæratur ut dometur homo: ergo, Domine, refugium tu factus es nobis, etc. Quid ergo, fratres mei, dubitare debemus, quia mansuetos nos faciet Dominus, si nos domandos ei præbeamus? Domuisti leonem quem non fecisti, non domat te qui fecit te?* etc *Imago Dei*

domn' feram. et non domot Deus imaginem suam.

Subdit modum domandi Dei, scilicet tribulationes In illo. ait, spem nostram ponomus, et donec domemur et perdomeunr, id est perficinmur, domitorem feramus. Plerumque enim profert domitor noster etiam flagella. Si enim tu ad domondu jumenta (id est, adjomento infirmitatis tuæ) tua, profers virgam, profers flagellum, Deus non profert ad domanda jomento suo, quod sumus nos, qui de jumentis suis faciet filios suos? Et paulo post dat stimulum præmii: Domito tibi Dens hæreditatem seroat, quod est ipse Deus; et constituet te cum oogelis in æternum. obi jam non indigeas domari, sed tantummodo u piissima possideri Erit enim tunc Deus omnia iu omnibus: nec erit ulla iofelicitas quæ nos exerceat. sed felicitas sola quæ pascot. Subdit exemplum filii quem castigat et erudit pater. ut eum bonorum omnium relinquat hæredem: Deus autem tuus redemptor tuus, castigator tuus, pater tuus erudit te. Quo? ut accipias hæreditatem, ubi non efferos patrem, sed hæreditatem habeas ipsum patrem. Ad hanc spem erudiris et murmuras, et si quid triste acciderit. fortasse blasphemas? Nonne melius est, ut flagellet te et recipiat te, quam parcat tibi et deserat te? Unde concludit: Dicamus ergo: A te non recedemus, cum liberaveris nos ab omnibus malis nostris, et impleveris nos bonis tuis. Bona das, blandiris, ne fatigemur in via. Corripis, cædis, percutis. dirigis ne aberremus a via: sive ergo blandiris ne fatigemur in via: sive castiges. ne aberremus a via. Domine, refugium tu factus es nobis. Hoc est quod ait Sap. Prov. 16. v. 1. Hominis est animum præparare. et Domini gubernare linguam. Nam, ut ait Eccl. c. 19. v. 17. Quis est qui non deliquerit in lingua sua? adeo ut et S. Job ita laudatus a Deo dicat c. 42. 3 Insipienter locutus sum, et quæ ultra modum excederent scientiam meam. Tanta enim est linguæ cupido et pruritus ad loquendum. quanta est ejus qui hausit venenum ut illud evomat; quanta est musti bullientis et diffringentis lagenas; quanta est mulieris gravidæ ad pariendum; quanta est vulnerati ut sagitta eximatur. Audi Ecclesiast. cap. 19. 10. Audisti, ait, verbum adversus proximum tuum? commoriatur in te, fidens quoniam non te disrumpet. A facie verbi parturit fatuus, tamquam gemitus partus infantis. Sagitta infixa femori carnis, sic verbum in corde stulti. Unde Eliu Job. 32. 18. Plenus sum, inquit, sermonibus, et coarctat me spiritus uteri mei. En venter meus quasi mustum absque spiraculo. quod lagunculas novas disrumpit. Hinc lingua a Nazianzeno tractatu de silentio vocatur ἀδάμαστος, id est, indomabilis, ἀχάλινος. id est effrænis; ἄθεσμος, id est, exlex, quia scilicet frænari non potest a natura. sed a gratia: non ab homine, sed a Deo, Rursum quia eam gratia communi et ordinaria nemo. id est, pauci et vix ullus, ita eam frænare potest, quin aliquando exorbitet, et frænum excutiens instar effrænis equi hoc illucque discurrat, et in aliorum noxam grassetur. Unde Nazianzenus loco citato, ait se jejuniis, vigiliis, ciliciis, humi cubatione domuisse gulam, libidinem. iram, etc. sed non linguam.

Namque mihi, ait, effrænis lingua est et garrula, per quam.
Livor me innumeris afficit usque malis.

Verum lo[qu]i videtur de lingua non sua, sed lavidorum sibi detrahentium, seque exagitantium.

Præclare hanc Jacobi sententiam pertractat B Petrus Damiani lib. 2. epistol. 18. ad Cardinal, adduque Religiosis per cætera fere securis a sola lingua esse periculum damnationis (quod et alii viri sapientes olim asseruerunt, et etiamnum asserunt.) Fateor, ait, Fratres mei, nihil fere in monasteriis agitur. unde mens mea terribilius super monachos imminere Dei judicium suspicetur: nam continuo meatus impulsu, quasi torrens per declivia devexa procedens eorum lingua decurrit: et cum tintinnabulum sonat, sic illis est, tamquam si de repentino protinus ictu earum caput illidat. Quad tamen de quibusdam. absit autem ut de omnibus dicam, etc. Omnibus horis laborandi. ac legendi, studium quidam postponentes, abutuntur in fabulis, et quidquid laboribus ac lectionibus debent. totum vaniloquis sermonibus exhibent. Et mox citata Proverb. 18 Mors et vita in manu linguæ: Quam inhonestum est, ait, ut in hac munere, quo creaturis omnibus homo præponitur, ipse largitor ab homine frequentius offendatur! Et cum naturis reliquis homo præsideat, easque suis ditionis legibus subdat, quanti pudoris est, ut caruncolam tenuem, quam intra fauces includit, domare non possit! Unde et Jacobus dicit: Omnis natura bestiarum et volucrum domabilis est, linguam autem nullus hominum domare potest. Nullius quippe frena doctoris coercere valent linguam se cohibere nolentis, (est hæc ejus nova et tertia hujus loci S. Jacobi expositio) aliaqui si pulsat et nititur. quad optat procul dubio consequetur. Et inferius: Serpentes sunt de quibus dictum est: Venenum aspidum sub labiis eorum. Ubi ergo superoacuis vacatur ineptiis. et quasi symbola congerantur verbis otiosis, apud intrinsecus auscultantem non sermones hominum, sed quasi multigena decernitur vociferatio bestiarum. Ipse nimirum est, de quo in Canticis c. 2. dicitur: Dilectus meus respicit per fenestram, respicit per cancellos Et ipse per Prophetam (Jerem 8.) Attendi, ait, et auscultavi; nemo quad bonum est loquitur. Sed ut noster sermo ab sa quam semel cœpit materia non recedat, et loquentium vitia per non loquentium animalium prosequatur exempla. nunquam fauces hydrus ingreditur, nisi cum crocodilus oscitans invenitur: nam si clausum os teneat, insidiantis impetum non formidat. Authalapus cum exclamat, ad suum ignorus interitum, gladios venatoris invitat; qui donec obticuit, persequentis industriam fugacis cursus opinione delusit. Atque ut hoc inferam. quod cancer ostrea. facit plerumque diabolus monacho, etc Solerter explorat, si quando ostreum se contra solis radios aperiat; tunc ergo calculum clandestinus incursator immittit sicque hiantia claustra reperiens, viscera ostrei interno decerpit. Ostreum significat monachum qui nimirum vivit, dum sub silentii censura concluditur: perit autem cum ad loquendum immoderatius aperitur. Quid enim designat calculus qui ostrea ne recludatur injicitur, nisi duritia consuetudinis, qua quisque ne sese ad pœnitentiam emolliat, induratur. Nam quasi quidam lapillus pravæ consuetudinis obstat, ne is qui fabularum vacat ineptiis, a suo se vanitate recludat. Cancer qui post se naturaliter graditur, est Apostata spiritus, qui postquam semel a condi-

tare recessit, in posteriora retubi numquam desiit.

Inquietum malum.] ἀκατάσχετον, id est, ut Pagninus et Vatablus, *incoercibile*; S. Hieronymus l. 2. contra Pelagium, *incontinens*, scilicet passive, quod contineri et cohiberi nequit; alii, *incohibile*; Syrus, *inimpedibile, irremorabile*; alii, *intolerabile*.

Nonnulli legunt ἀκατάστατον, id est *inconstans*, instabile, consistere non potens; sicut cor et pulmo, quibus lingua respondet, et quorum formam assimiletur, consistere nequeunt, sed perpetuo agitantur: cor, ut spiritus vitales toti corpori subministret; pulmo, ut cor refrigeret. Unde Poeta:

> Cor sapit, et pulmo loquitur, fel commovet iram,
> Splen ridere facit, cogit amare jecur.

Item ἀκατάστατον est seditiosum et tumultuosum: nam ἀκαταστασία est *seditio*, inconstantia, tumultus, confusio, turbatus rerum ordo. Hinc et sequitur, *Plena veneno mortifero*. Porro cur lingua sit inquieta, causam dat S. Aug. serm. 31. de verbis Apost. *Lingua*, ait, *facilitatem habet motus, in quo posita est, facile in lubrico labitur. Quanto illa citius et facilius movetur, tanto tu adversus illam fixus esto. Dormabis, si vigilabis; vigilabis, si timebis; timebis, si Christianum te esse cogitaveris.*

Plena veneno mortifero.] quo proximi famam, suam et audientis animam, ac sæpe multorum corpora occidit per odia, rixas et bella quæ suscitat: unde Psal. 139. 4. *Acuerunt*, ait, *linguas suas sicut serpentis: venenum aspidum sub labiis eorum*. Et Psal. 5. 11. *Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, judica illos Deus*. Sepulchrum est, Primo, quia lethiferum est guttur maledicum, et quos tetigerit occidit, et in sepulchrum infert, juxta illud Jerem. 5. 16. *Pharetra ejus quasi sepulchrum patens*. q. d. Nabuchodonosoris sagittæ sunt lethiferæ, et omnes quos confixerit, occidet ac sepeliet.

Secundo, quia instar sepulchri tetrum et lethalem halitum ac virulentiam calumniarum, dolorum et impiorum machinationum exhalat.

Tertio, qui obscœna loquuntur: ait ibidem S. Chrys., ore habent quasi sepulchra, quia fœtor ille spiritalis, qui ex animæ putrefactione oritur, fœtore sensibili major et gravior est.

Lingua ergo similis est hydrargyro, sive argento vivo, quod consistere nequit, sed perpetuo agitatur: ac si tangatur, in mille et minutissimas partes dissilit; estque venenum exitiale, ut si vel minimum quid ex eo hauriatur, illico interimat, ut olim Lovanii juvenem curiositatis causa illud delibantem, illico interire conspexi. Porro alludit Jacobus ad linguam aspidum et serpentum, quæ venenata est, et venenum morsu effundit. Nam animalia quæ veneno nocent, venenum in vesica sub lingua inclusum habent; quæ, cum mordent, rumpitur, ac morsu venenum effundunt, ait Mercurial. De Venen. juxta illud Job. 20. 12. *Cum enim dulce fuerit in ore ejus malum, abscondet illud sub lingua sua.*

9. In ipsa (id est ipsa, per ipsam) benedicimus Deum.] tum psallendo, tum docendo, tum concionando, etc. Hic enim est finis linguæ ob quem nobis e Deo est indita, scilicet ut illa Deum glorificemus, aliosque glorificare doceamus. Ita fecit S. Antonius de Padua, qui ardenti corde et lingua concionando innumeros ad Deum convertit. Unde 32. anno a morte ejus, lingua ejus incorrupta, recens et rubicunda inventa est a S. Bonaventura, qui lachrymando eam deosculans: *O lingua benedicta*, ait, *quæ Dominum semper benedixisti, aliasque benedicere docuisti, nunc liquet quam grata ei fueris, quantique apud eum meriti*. Ita habet ejus Vita et Chronica Ord. S. Francisci: quæ et addunt ipsius S. Bonaventuræ linguam, 160. annis post mortem, puta anno Domini 1434. integram et recentem esse repertam, æque ac cor et caput, in translatione ejusdem. Ita Psaltes Ps. 33. 1. *Benedicam*, ait, *Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo*. Ita Sancti in cœlis non aliud lingua canunt quam Dei laudes et magnalia. Apoc. 4. 8. et c. 5. 8. et c. 7. 12. vide ibi dicta. Quocirca S. Paulus quasi angelus terrestris, satagens fideles efficere cœlites et angelos: *Implemini*, ait, *Spiritu Sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Jesu Christi, Deo et Patri*. Ephes. 5. 18. Ita S. Nazianz. in carm. de Silentio de lingua canit:

> Sum lyræ supremi regis, modulisque canoris
> Hunc cano, qui tremulo cuncta pavore quatit.

Ita S. Aug. totis tredecim libris Confessionum assidue benedicit, laudatque Dominum: unde ita orditur: *Magnus es, Domine, et laudabilis valde; magna virtus tua, et sapientiæ tuæ non est numerus. Et laudare te vult homo, aliqua portio creaturæ tuæ, et homo circumferens mortalitatem suam, circumferens testimonium peccati sui, quia superbis resistis: et tamen laudare te vult homo aliqua portio creaturæ tuæ. Tu enim excitas ut laudare te delectet: quia fecisti nos ad te, et inquietum est cor nostrum donec requiescat in te*. Et l. 9. cap. 1. *Laudet te cor meum et lingua mea et omnia ossa mea dicant: Quis similis tibi?* Quocirca impius Nestorius lingua abutens, et maledicens Christo, ejusque matri, dicensque et docens Christum non esse Deum, ac consequenter ejus matrem non esse Deiparam, sed Christiparam, in eadem a Deo mulctatus est: lingua enim ejus a vermibus corrosa et exesa est, teste Cedreno et Evagrio l. 1. c. 7. Ex adverso Martyres plures, quibus ob fidei confessionem exsectæ erant linguæ, Deum laudarunt perinde ac si illæ exsectæ non fuissent, uti fecerunt Martyres Africani, teste Victore Uticensi in Persecutione Wandalica. Tota ergo vita fidelium, præsertim Clericorum, Religiosorum, et Prædicatorum, non aliud esse debet, quam continua Dei laus et prædicatio.

Dicit hoc Jacobus, ut ostendat proprium finem et usum linguæ, qui est benedicere et laudare Deum, ut ex illo ostendat gravitatem abusus, quo homines passim eadem impie et quasi sacrilege abutuntur ad maledicendum. Nam, ut ait S. Chrys. hom. 14 in ep. ad Ephes. *Os habes*, ait, *spiritale obsignatum Spiritu Sancto: cogita quæ sit oris tui dignitas. Patrem vocas Deum, et fratrem mox vituperas? Cogita qua mensa dignatum sit os tuum, quæ contingat, quæ degustet, quo cibo fruatur. Perpende cum quibus tempore mysteriorum astes*, nempe cum *Cherubim ac Seraphim. Seraphim neminem vituperant, sed unus et idem usus ora illorum adimplet, nempe benedicendi et glorificandi Deum. Quomodo ergo potes cum illis dicere: Sanctus, sanctus, sanctus, qui ore*

tuo ad vituperium abuteris? Portentum ergo est qui lingua prædicat Dei bonitatem, eamdem vero exacuit in consortes et proximos suos. Indignus est hominis titulo, qui pacem habet in ore, opere autem serit lites et bella: qui semen cœlestis doctrinæ pollicetur, et merum seminat aconitum. Idem Chrys. Hom. 21. in ep. ad Rom. *Quomodo, ait, sacram oblationem sumes, qui linguam humano sanguine cruentasti? Quomodo pacem das ore, bellis adeo referto?*

Deum et Patrem.] Deum qui est pater omnium. Vide dicta c. 1. 27.

Et in ipsa maledicimus homines.] καταρώμεθα, id est *execramur*, mala imprecamur, diris devovemus; rursum, calumniamur, conviciamur, irridemus, subsannamus, etc. hæc enim omnia significat τὸ *maledicimus* per catachresin. Viderunt idipsum per umbram Gentiles. Anacharsis rogatus quid in homine esset optimum quid pessimum, respondit: Lingua; testis est Laertius lib. 1. c. 9. Bias Amasi regi Ægypti poscenti optimum et pessimum ex victima, linguam remisit, sentiens linguam, si ratione regatur, esse optimum hominis membrum; sin ira, aliave passione instigetur, esse pessimum. Ita refert Plutarch. lib. de Garrulitate. Vide Pierium l. 33. titul. de lingua.

Qui ad similitudinem (id est imaginem. Vide dicta Genes. 1. 26.) Dei facti sunt.] q. d. Maledicendo homines, maledicimus Deum: quia homines sunt opus, creatura et imago Dei. Præclare S. Ambrosius lib. de Dignitate humanæ condit. c. 3. *Quis major*, inquit, *honor homini potuit esse quam ut ad similitudinem sui factoris conderetur?* Et S. Leo serm. 1. de jejunio X. mensis: *Si fideliter atque sapienter creationis nostræ intelligamus exordium, inveniemus hominem ideo ad imaginem Dei conditum, ut imitator sui esset auctoris, et hanc esse naturalem nostri generis dignitatem, si in nobis quasi in quodam speculo, divinæ benignitatis forma resplendeat.* Explicat venenum mortiferum linguæ, taxatque proprie eos, qui pii videntur, Deumque benedicunt psallendo, orando, prædicando, et interim proni in maledicentiam assidue eadem lingua petulanter maledicunt proximis, eo utique nocentius, quo ex pietatis specie, quam præ se ferunt, juste et pie id facere videntur. Tales sunt non pauci, qui frequentes sunt in officiis divinis, et domum reversi eam implent rixis, jurgiis, calumniis, maledictis, ut in templo videantur esse angeli, in domo dæmones. Contra quos magna patientia certandum est, et cogitandum illud Senecæ de remediis fortuitis: *Bene nesciunt loqui: faciunt non quod mereor, sed quod solent: quibusdam enim canibus sic innatum est, ut non pro feritate, sed pro consuetudine latrent.*

Sensus ergo est, q. d. En lingua adeo plena est veneno mortifero, ut etiam tunc cum Deum laudat, non cesset a maledictis in proximos, itaque in Deum sit injuria, adeoque Deum simul maledicat et benedicat. Qui enim imaginem imo amicum et filium regis violat aut maledicit, regem violat aut maledicit; multo magis qui Dei. Unde OEcum. hæc legit interrogative: *In ipsa benedicimus Deum, et in ipsa maledicimus homines?* q. d. Fierine potest, ut eodem ore et lingua laudemus Deum et vituperemus homines, qui sunt peculium et imago Dei? Fierine potest ut simul laudes et vituperes Deum? laudes in se, vituperes in sua imagine? Unde subdit Jacobus: *Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri:* sed si laudas Deum, lauda et hominem qui est magna Dei portio. Hoc est quod ait Sapiens Prov. 14. v. 31. *Qui calumniatur egentem, exprobrat factori ejus, honorat autem eum qui miseretur pauperis.* Et Psaltes Psal. 49. 16. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* etc. *Os tuum abundavit malitia, et lingua tua concinnabat dolos, sedens adversus fratrem tuum loquebaris.* Tales similes sunt pantheræ, quæ cum homini nocere nequit, imaginem ejus dilacerat, teste S. Basilio or. 10. de invidia: ita et hi cum Deo nocere nequeant in se ipso, nocent ei in sua imagine, puta in homine.

Nota. Etsi homo quoad naturam inferior sit angelo, itaque minor imago Dei, tamen quoad quædam angelum superat, magisque quam ille est imago Dei. Primo, quia mundus hic visibilis creatus est propter hominem, non propter angelum; utpote qui spiritus est invisibilis. Homo ergo in mundo est quasi princeps, Rex et Deus quidam terrestris, in eo ergo magis refert Deum quam angelum. Secundo, quia omnes bestiæ, aves, pisces, elementa, sidera, cœli, quin et angeli serviunt homini perinde ac serviunt Deo. Tertio quia homo per tot rerum inventiones, per tot fabricas et machinas, per tot fructuum sationem et productionem, per tot artes mechanicas quibus nihil non efficit, videtur imitari Dei omnipotentiam, omniscientiam, rerumque omnium creationem. Quarto, quia hominis productio refert S. Trinitatem, Adam scilicet ingenitus repræsentat Patrem ingenitum, Eva producta ex Adamo Filium genitum, Seth Spiritum Sanctum procedentem ex utroque, uti innuit Nazianz. or. 39. Quinto, quia sicut in Deo sunt omnes rerum species et gradus vel formaliter, vel eminenter: ita sunt et in homine. Homo enim habet esse commune cum inanimis, vivere cum plantis, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis. Denique homo est affinis, consanguineus et frater Dei per Verbum incarnatum, non angeli: Christus enim nascens non *angelos apprehendit, sed semen Abrahæ* Hebr. 2. v. 16. Noli ergo, o homo, te abjicere, et tanti generis esse degener, sed divinæ consors naturæ despice hæc vilia et exilia, suspice illa magna et divina, Deum tuum imitare. *Esto quidam quasi in terris obambulans Deus, ac sanctus in carne angelus.*

Vidit hæc per umbram Trismegistus; unde scribens ad Asclepium exclamat: *O Asclepi, magnum miraculum est homo, animal adorandum. Hic enim in naturam Dei transit, quasi ipse sit Deus. Hic humanæ naturæ partem in seipso despicit, alterius partis divinitate confisus: diis cognata divinitate conjunctus, partem sui, qua terrenus est, despicit: cætera omnia, quibus se necessarium esse cœlesti dispositione cognoscit, nexu secum charitatis astringit, sicque suspicit cœlum. Sic ergo feliciore loco medietatis est positus, ut quæ infra se sunt diligat, ipse a superioribus diligatur. Elementis velocitate miscetur. Acumine mentis in maris profunda descendit: omnia illi lucent. Non cœlum videtur altissimum; quasi enim proxima sagacitate animi intuetur. Intentionem animi ejus caligo aeris non confundit, non aquæ altitudo aspectum ejus obtundit: omnia idem est, et ubique idem est.* Nam, ut aiunt Theologi: *Factus est homo, ut Deum intelligeret, in-*

telligendo amaret, amando possideret, possidendo frueretur.

10. Ex ipso ore procedit benedictio et maledictio.] Exaggerat mali indignitatem, illudque insistendo et repetendo perurget. q. d. Ex eodem ergo ore procedit benedictio et maledictio; quod in se tam iniquum et indignum esse liquet, ut aliis verbis magis exaggerari non egeat, imo nequeat: unde OEcumen. rursum hæc legit et intelligit interrogative: *An justum est ut ex eodem ore et benedictio et detestatio egrediatur? non profecto.* Hinc et leni pæque, sed efficaci correptione idipsum studiose cavendum monet S. Jacobus, dicens: *Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri;* sed ore ad benedicendum tantum (ad hoc enim nobis a Deo inditum est,) non ad maledicendum, uti nos convenit. S. Maxim. s. 43 et alii hanc Jacobi sententiam apposite exponunt de adulatoribus, qui palam laudant, occulte vituperant, et ex eodem ore calidum et frigidum, ut vulgo dicitur, efflant. Verum prior sensus videtur genuinus: loquitur enim de eadem benedictione et maledictione, de qua locutus est immediate ante.

Disce hic mansuetudinem in corripiendo a S. Jacobo, quam ipse didicit a Christo, cui per omnia similis erat, ideoque vocabatur Frater Domini: unde et subditos vocat *fratres*. Præclare S. Chrys., h. 52. ad pop. ait linguam nostram fieri linguam Christi, si in loquendo, docendo et corripiendo imitemur mansuetudinem Christi. Ita David de se: *Memento*, ait, *Domine David, et omnis mansuetudinis ejus*. Ps. 131. 1. Et Paulus 2. Cor. 10. 1. *Ipse ego Paulus*, ait, *obsecro vos per mansuetudinem et modestiam Christi*. Et Ephes. 4. 1. *Obsecro itaque vos ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum omni humilitate et mansuetudine*. Et 1. Timo. 6. 11. *Tu vero, o homo Dei, hæc fuge, sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem*. Et ad Titum 3. 2. *Omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines*. Aurea est Sapientiæ vox: *Fili in mansuetudine opera tua perfice, et super hominum gloriam diligeris*. Eccles. 3. 19.

11. Numquid fons de eodem foramine emanat dulcem et amaram aquam.] q. d. Non. Ergo nec homo ex eodem ore debet proferre benedictionem, quæ est quasi aqua dulcis; et maledictionem, quæ est quasi aqua amara amaricans Deum et homines; sed solum benedictionem. Rursum, sicut aqua amara immixta dulci eam efficit amaram; ita dulcedinem benedictionis maledictionis amaritudo in eodem ore consumit, ait Beda; sicut modicum fermentum totam massam corrumpit, 1. Cor. 5. 6. Huic tamen non obstat quin Concionator populo nunc blandiri, nunc minari et objurgare: nunc dulcia Dei promissa, nunc amaras ejus minas et pœnas proponere debeat: quia hæc omnia inducunt populum ad Deo serviendum et benedicendum; ideoque sunt Dei benedictio, non maledictio.

Nota. Quidam fontes dulcem et amaram fundunt aquam, sed diverso tempore, vel loco. Audi Plinium l. 2. c. 130. *In Troglodytis fons Solis appellatur dulcis, et circa meridiem maxime frigidus; mox paulatim tepescens; ad noctis media fervore et amaritudine infestatur*. Et mox: *Lyncestis aqua, quæ vocatur Acidula, vini modo temulentos facit. In Andro insula templo Liberi patris fontem Nonis Januarii semper vini sapore fluere Mutianus credit.* Addunt nostri Conimbricenses tract. 9. in Meteora c. 9. *in Troglodytis lacum esse qui ter die fit amarus salsusque ac deinde dulcis, totiesque etiam noctu.* Similes in Ardenna non longe a Leodio sunt fontes Spadani aciduli, qui ferri, nitri, sulphuris et vitrioli saporem referunt; eo quod eorum aqua per venas ferri, nitri, sulphuris et vitrioli perlabatur, eorumque vim et saporem imbibat, uti e triennali experientia eos frequentando didici: quocirca invicem vicini fontes diversos habent sapores, ob diversas venas quas pertranseunt: imo idem fons si per aliam venam labatur, saporem mutabit.

Talis quoque est Arethusa fons et flumen Syracusæ, qui diversis in locis fertur diversum habere saporem, eo quod alii fontes in eum influunt; et quia sub mari labitur, si ex eo quid hauriet, marinam et salsam dulci immixtam emanabit, de quo Virgilius ecloga 10.

> Extremum hunc Arethusa mihi concede laborem.
> Sic tibi, cum fluctus subter labere Sicanos,
> Doris amara suam non intermisceat undam.

Sed audi Thomam Fazellum oculatum testem, qui de Arethusa, ita scribit l. 4. de Reb. Siculis p. 89. *Crassos salsioresque et ad potum injucundos habet aquos; quorum usum, cum duræ et incoctiles sint, incolumitati humanæ minus conferre l. 2. docet Athenæus. Non procul ab Arethusa in mediis maris fluctibus fons aquæ dulcis mire exuudat, caputque inter aquas salsas attollit, oculus Ciliciæ vulgo appellatus*. Et mox: *Quod si ex Arethusæ fontibus hic non est unus, ex aliquo certe vicino monte gigni, et ex pelagi vadis, expellente eum interiori vento, sursum emergere necesse est.* Et anterius causam aperit, scilicet quod aqua Arethusæ non oriatur in Sicilia, sed in Achaia et Peloponneso. Siquidem Alphæum, ait, Achaiæ regionis fluvium terra absorptum, subter mare in Siciliam per passuum millia fere quingenta fluere, atque ex hoc fonte Arethusæ rursum emergere primum Pindarus, deinde Timæus, quos Græci et Latini secuti sunt, tradiderunt. Sic de Ascanio lacu et fontibus Chalcidis scribit Plinius l. 31. c. 10. eorum superficiem dulcem esse et potabilem, inferiores vero partes nitrosas et amaras.

Verum S. Jacobus loquitur de fontibus communibus et ordinariis: hi enim simul aquam dulcem et amaram non reddunt, pauci jam nominati extraordinarii sunt, et quasi portenta et monstra naturæ, ideoque sunt typi et symbola linguæ, quæ simul fundit maledictionem et benedictionem, ideoque ipsa portentum est et monstrum naturæ. Adde, licet in jam dictis fontibus, exterior fons, puta fontis orificium sit idem, quod emanat aquam dulcem et amaram; tamen interior fons, hoc est, ipsa prima vena et scaturigo, quæ est quasi cor aut hepar fontis, est diversa, ut patet ex dictis de fonte Arethusæ, cui nomen *oculus Ciliciæ*. In homine autem secus se res habet. Sicut enim in eo unus est fons exterior, puta unum os, proferens bona et mala: sic et unus est fons interior, puta unum cor et una anima, ex quo utraque manant. Hoc ergo instar portenti est et prodigii, quod scilicet idem cor per eamdem linguam injuriam et laudem, pietatem et impietatem, mortem et vitam, veritatem et mendacium depromat.

12 NUNQUID POTEST, FRATRES MEI, FICUS UVAS FACERE.] Græca et Syrus pro *uvas* legunt ἐλαίας, id est *olivas*, et tunc major est antithesis: ficus enim sunt dulces; olivæ vero amaræ, sed sequentia indicant de uvis agi. Subdit enim *Aut vitis ficus?* q. d. Nullo modo: nec enim vitis per se aliud quam uvas profert, nec ficus viti inseri potest, ut in ea producat ficus, uti pirus inseritur pruno, atque in pruno profert pira.

SIC NEQUE SALSA DULCEM POTEST FACERE AQUAM.] *Salsa*, id est, fons salsus: unde græce est, *sic nullus fons salsus salsam ac dulcem potest edere aquam.* Ita Tigurin. Pagnin. et alii. Probat enim priorem similitudinem, scilicet quod ex eodem fonte non manet aqua dulcis et amara (ex qua probat et concludit, moraliter non posse, id est non debere, ex eodem ore prodire benedictionem et maledictionem) alia similitudine vitis et ficus, quarum illa non ficus, sed uvas dumtaxat, hæc non uvas, sed ficus dumtaxat profert. Burgensis tamen censet hic esse aliam, puta tertiam similitudinem: primam enim peti e fonte, secundam a vite et ficu, tertiam hic ex aqua salsa, quæ ex se non potest dulcem diffundere. Verum si diffundit, ergo fons est et fontis rationem habet: quare eadem est hæc similitudo cum prima. Ex hisce similitudinibus ostendit Jacobus, innaturale esse et præter rerum ordinem, ac quasi cum ipsa natura pugnare, ut ex ore a Deo et natura destinato ad benedicendum procedat maledictio: sicut cum natura pugnat, ut ex fonte dulci procedat aqua amara, ex vite ficus, ex ficu uvæ; ideoque idipsum fieri nequit. Rursum sicut aqua amara immista dulci eam facit amaram, ita maledictionem mistam benedictioni in eodem ore eam vitiare, ac quasi convertere in maledictionem; quia scilicet maledictum est os, quod cum sit soli benedictioni destinatum ex se emittit maledictionem: bonum enim est ex integra causa, malum ex singulis defectibus, ut inquit S. Dionysius. Insuper sicut ficus non profert uvas, nec vitis ficus; sic maledicum, licet aliquid boni ad tempus loqui videatur, fructum benedictionis habere nullatenus posse. Ita Beda. Porro octo differentias et quasi species malæ linguæ assignat Thomas Anglicus, nimirum lingua tertia, inquit, de qua Eccli. 18. 16. est detractorum, solumque detrahit, falsa est adulatorum Eccli. 20. 18. magniloqua superborum Ps. 11. 4 viperea hæreticorum Job 20. 16. blasphema maledicorum. Job 15. 5. dolosa hypocritarum Ps. 119 v 2. coinquinata luxuriosorum Eccli. 51. 3. iniqua advocatorum Prov. 17. 4

Nota. S Jacobus noxam et damna linguæ demonstrat ex duodecim partim argumentis, partim attributis. Primum est v. 3. quod instar equi sit effrænis; Secundum v. 1. quod modica licet, magna tamen exaltet; Tertium ibidem, quod sit instar scintillæ quæ totam silvam comburit; Quartum v. 6. quod sit universitas iniquitatis; Quintum ibidem, quod maculet totum corpus; Sextum, quod inflammet totam rotam nativitatis et vitæ nostræ; Septimum, quod inflammetur a gehenna; Octavum, quod magis indomita sit quam omnes feræ, ideoque a nemine domari possit; Nonum, quod sit inquietum malum; Decimum, quod sit plena veneno mortifero; Undecimum, quod cum sit data et dicata benedictioni Dei, simul tamen maledicat proximis; Duodecimum, quod sit quasi fons monstrosus, eructans simul aquam dulcem et amaram

13 QUIS SAPIENS (σοφος, id est eruditus, scilicet rerum divinarum) ET DISCIPLINATUS,] ἐπιστήμων, id est, sciens ea quæ ad praxim et mores pertinent, non tantum speculative, sed et practice, hoc est, disciplinæ studiosus.

Porro idem est *sapiens et disciplinatus*; sed hic illi additur, ut significetur sapientem non speculativum dumtaxat, sed et practicum esse debere, puta disciplinatum et bene institutum: unde vers. ultimo diserte asserit sapientiam esse pudicam, pacificam, modestam, suadibilem, etc. *Disciplina* enim *est morum ordinata correctio, et regularum a majoribus traditarum studiosa observatio.* Ita Cicero Tuscul 4. *Sapiens*, ait, *est qui rerum divinarum et humanarum* (ad quas pertinet morum disciplina) *scientia est præditus.*

OSTENDAT EX BONA CONVERSATIONE OPERATIONEM SUAM IN MANSUETUDINE SAPIENTIÆ] Syrus, *ostendat opera sua in conversationibus bonis.* Redit S Jacobus ad doctores et magistros, de quibus egit v. 1. quorum occasione hucusque digressus est ad vitia linguæ. Eis ergo impense commendat mansuetudinem et modestiam, ut plus doceant exemplo quam verbo; plus modesta et miti conversatione, quam magna ostentatione sapientiæ Magis enim docent et movent opera quam sermones, magis vita quam vox. Ita Christus prius cœpit facere, deinde docere Actor 1. 1 Christum imitatus S Petrus pastoribus hanc legem præfigit ep. 1. c. 5. 3. *Forma*, inquit, *facti gregis ex animo*, præmiumque assignat: *Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam* Et S Paulus Philipp. 3. 17. *Imitatores mei estote fratres, et observate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram.* Hinc pontifex Aaronicus in Rationali ad pectus gestabat *urim et tummim*, id est, *doctrina et veritas*, ut significaret in Pontifice requiri tam veritatem, id est, integritatem vitæ et exempli, quam doctrinam legis et Scripturæ. Exodi 28. 30.

Insignis in hac re fuit Origenes, de quo scribit Euseb. l. 6. hist. c 3. *quod qualis ejus erat sermo, tales et mores; et quales mores, talis sermo*, ideoque habitus est Ecclesiæ oraculum, orbisque miraculum, ac plurimos ad fidem et sanctimoniam convertit. Ex adverso probro fuit ille qui audivit: *Verba tua sunt verba Dei, sed facta tua sunt facta diaboli.*

Illustrior fuit S Lucianus Martyr, qui adeo moribus erat compositus, pius, hilaris et sanctus, ut angelus videretur, omnesque ad sui et Christi amorem alliceret: quocirca Maximianus Imper non nisi eminus et per velum eum aspicere et alloqui est ausus, timens ne et ipse ab eo virtutis quasi philtro dementaretur, velletque fieri Christianus. Vide dicta Philip. 4. 5.

Similis fuit S. Bonaventura, in cujus funere perorans in Concilio Lugdunensi anno Domini 1274. Petrus Tarantasius Cardinalis ex Ordine S. Dominici, qui postea creatus Pontifex dictus est Innocentius V. inter alios ejus laudes dixit: Quotquot aspiciebant vel audiebant S Bonaventuram, ejus amore capiebantur, illi cedebant, illius sententiam et consilium amplectebantur; eo quod esset benignus, affabilis, humilis, charus omnibus, pius, prudens, castus, pacificus, omnique virtute ornatissimus

Sapienter S. Hier, ep. 3. Heliodoro Episcopo hunc

vivendi canonem præfigit: *In te*, ait, *oculi omnium diriguntur: domus tua et conversatio tua quasi in specula constituta, magistra est publicæ disciplinæ. Quidquid feceris, id sibi omnes faciendum putant. Cave ne committas quod aut qui reprehendere volunt, digne lacerasse videantur; aut qui imitari, cogantur delinquere.* Talis fuit Gregorius senior Episcopus Nazianzi, pater S. Gregorii Nazianzeni. Nam ut hic de eo ait orat. 19. *Ferinos hominum mores haud magno negotio mitigavit, tam pastoralis artis sermonibus, tam etiam quod velut spiritualem quamdam statuam ad optimæ cujusque actionis pulchritudinem expolitam ad imitandum proponeret.* Idem in laudibus S. Basilii: *Oratio Basilii erat tonitru, quia vita ejus erat fulgur.* Ex adverso S. Bernardi l. 2. de Consid. ad Eugen. Pont. *Monstrosa res*, ait, *est locus summus, et animus infimus; sedes prima, et vita ima; lingua magniloqua, et manus otiosa: sermo multus, et fructus nullus.*

Idem eminus viderunt Gentium Philosophi. Aristides apud Platonem in Theag. profitetur se ex colloquio Socratis nihil didicisse, ex conversatione et moribus plurimum. Agesilaus rogatus qua ratione quis maxime apud homines probaretur? *Si dicat*, inquit, *optima, et faciat honestissima.* Præclare Seneca l. 1. ep. 6. *Plus*, ait, *tibi et viva vox, et convictus, quam oratio proderit. In rem præsentem venias oportet. Primum, quia homines amplius oculis, quam auribus credunt. Deinde, quia longum iter est per præcepta, breve et efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expressisset, si eum tantummodo audisset, vitæ ejus interfuit, secreta perspexit, observavit illum an ex formula sua viveret. Plato et Aristoteles, et omnis in diversum itura sapientium turba, plus ex moribus quam ex verbis Socratis traxit. Metrodorum, et Hermachum, et Polyænum, magnos viros non schola Epicuri, sed contubernium fecit.* Idem alibi: *Eum*, ait, *doctorem elige quem magis admireris cum videris, quam cum audieris.* Scitum est illud Democriti apud Laertium lib. 9. cap. 7. λόγος ἔργου σκιά, id est, *oratio operis est umbra.* Sicut ergo se habet umbra ad corpus, ita oratio ad opus: opus ergo est quasi corpus solidum, oratio et sermo quasi umbratilem et evanidum, puta corporis virtutisque umbra, non corpus et solida virtus.

In mansuetudine sapientiæ.] In mansuete sapientia, quæ mansuete audit, respondet, monet, corripit et docet. Talis enim est Christi et discipulorum ejus, juxta illud ejusdem: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* Matth. 11. Est hebraismus. Sic charitas fraternitatis vocatur charitas fraterna, filius dilectionis vocatur filius dilectus, filii inobedientiæ et diffidentiæ vocantur filii inobedientes et diffidentes.

Nota. Veræ sapientiæ propria dos et quasi flos est mansuetudo. Vide dicta c. 1. 21.

Quærit Petrus Damiani libro de Contemptu sæculi c. 28. Cur 4. Regum 4. 31. Elisæus nequiverit puerum suscitare per baculum illi applicitum, sed per seipsum incumbendo illi eum revocarit ad vitam? ac respondet: *Is, quem terroris virga suscitare non poterat, per amoris spiritum ad vitam rediit, dumque se parvulo accommodavit et composuit, facile erexit et suscitavit.* Sic subditi sæpe magis moventur amore Prælati, quam terrore, si leniter se eis accommodet, moresque attemperet et benigne componat. S. August. serm. 6. de verbis Dom. durum Prælatum vocat tentatorem subditorum. Vide S. Dionysium ep. 8. ad Demophilum, et S. Bernard. serm. de S. Magdalena.

14. Quod si zelum amarum habetis.] *Zelus amarus* est invidia, zelus dulcis est fervens charitas a qua Simon Chananæus cognominatus est Zelotes. Opponit mansuetudini sapientiæ zelum amarum, id est, amarulentam æmulationem et invidiam, quæ nata ex superbia et amore excellentiæ parit contentiones et schismata, ideoque abit in errores, hæreses et mendacia, ex quibus gloriosum, sed vanum doctoris nomen aucupatur, ut scilicet inaniter de nova secta a se inventa, de nova schola, novisque discipulis glorietur et se jactitet.

Notat Isidorus Pelus. l. 2. ep. 90. plures fuisse et esse sectas, contentiones, schismata et hæreses in christianismo, quam fuerint in judaismo et gentilismo, eo quod diabolus, sectarum auctor, invidens et indignans utilitati et excellentiæ Christi et christianismi, ut eum evertat, illa magis nunc serat et succendat quam ante, præsertim quia gentilismus totus erat diaboli; Judæorum etiam longe major pars. Accedit, Primo, quod inter Christianos major sit sapientia majusque sapientiæ studium; inter studiosos autem sapientiæ oriri solent variæ sententiæ et sectæ. Secundo, quod in christianismo omnes errores se tegant sanctissimo nomine Christi, et prætextu veræ fidei et pietatis, quam diabolus magistris superbis et novarum opinionum avidis obtendit, itaque eos excæcat, ut vere, recte et pie se agere putent.

Adverte τὸ *amara*: nam invidia est amarulenta, et iis quibus invidet, et magis sibi. Invidus enim mire cruciatur cruciatu invidiæ suæ, quo torquet et affligit se de excellentia alterius, quem dolet sibi præferri vel æquari in sapientia, virtute et gloria: tunc enim, ut ait Statius 2. Theb. *trucem secretus roquit invidiam.* Hinc Nota conditiones invidiæ. Prima est, invidia signum est animi parvi et abjecti: invidendo enim agnoscit alium esse se superiorem, vel parem. Et qui invident, fere sunt inertes, pusillanimes, depressi, juxta illud Ovidii l. 3. de Ponto:

> Livor iners vitium mores non exit in altos,
> Utque latens ima vipera serpit humo.

Unde Plinius l. 6. epistol. 17. *Disertior es? inquit, tanto magis ne invideris. Nam qui invidet, minor est.*

Secundo id quod excellit et eminet, ferit oculos invidi, estque objectum invidiæ. Unde Ovid. lib. 1. de Remedio amoris:

> Summa petit livor, perflant altissima venti:
> Summa petunt dextra fulmina missa Jovis.

Quocirca Themistocles juvenis dolebat sibi non invideri: hoc enim signum est, ait, me nihil adhuc præclari gessisse. *Sicut enim cantarides rosæ, sic invidia virtuti innascitur.* Ita Antonius in Melissa serm. 62. ubi et addit Aristotelem rogatum quid esset invidia, respondisse, esse antagonistam fortunatorum.

Tertia. Invidia sæpe res maximas impedit et evertit, uti in urbibus, bellis, congregationibus etiam bonorum subinde experimur. Trita est Belisarii Ducis Justiniani Imper. tot victoriis inclyti, sed per æmulos ad extreme redacti mendici et miseranda vox: *Da obolum Belisario, quem extulit virtus, cæcavit invidia.* Ita multi: licet nonnulli viri docti ex Zonara et aliis id

refutent, asserantque Belisarium honoratum semper vixisse et obiisse. Vere Silius l. 1.

> O dirum exitium mortalibus, o nihil umquam
> Crescere, nec magnas patiens exurgere laudes,
> Invidia!

Ita duos primos fratres Cainum et Abelem una domus, imo totus mundus capere non potuit.

Quarta, invidiam liquet esse amaram et felleam; commovet enim fel et bilem utramque, scilicet tam flavam quam atram, hoc est, tam choleram quam melancholiam; adeo ut invidus in vultu atrum, felleum lividumque colorem præ se ferat. Unde Martial. l. 1.

> Ecce iterum nigros corrodit lividus ungues.
> Omnibus invideas, livide, nemo tibi.

Et Silius lib. 11.

> ——— Atra veneno
> Invidiæ, nigroque undantia pectora felle.

Quinta, duo sunt actus invidiæ, videlicet: *Insultare malis, rebusque ægrescere lætis*, ait Statius l. 2.

Sexta, invidia summum est tormentum invidi, eumque lenta longaque tabe exedit et consumit. Indeque invidia vocatur edax. Unde Claudian. lib. 3. de Raptu Proserp.

> Invidus alterius rebus macrescit opimis.

Et Horat. lib. 1. epist.

> Invidia Siculi non invenere tyranni
> Majus tormentum.

Hinc Socrates dixit invidiam esse ulcus. Imo serram animæ, teste Stobæo sermone 36 et Antonio in Melissa serm. 62. et Martial. lib. 9.

> Rumpitur invidia quod amamur, quodque probamur,
> Rumpatur quisquis rumpitur invidia.

Et Ovid. 2 Metamorph. graphice eam depingit:

> ——— Lentaque miserrima tabe
> Liquitur, ut glacies incerto saucia sole,
> Felicisque bonis non lenius uritur Herses,
> Quam cum spinosis ignis supponitur herbis,
> Quæ neque dant flammas, lenique tepore cremantur.

Hinc Poetæ finxerunt invidos apud inferos serpentibus vesci, et hydris recreari. Quin et Cassianus collat. 18 c. 17. illud Jerem. 8. *Ecce ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio, et mordebunt vos*, mystice accipit de invidia. Vide eum. Agis, rex Lacedæmonum, audiens sibi ab æmulis invideri. *Geminam igitur*, inquit, *habebunt molestiam: nam ipsos et sua ipsorum mala discruciabunt, ac insuper mea et meorum bonis torquebuntur.* Magnifica vox, significans eos quos tenet invidia, magis esse misericordia dignos quam ira; ac invidum satis dare pœnarum, etiamsi alius ejus ultor non existat. Ita Plutarc. in Lacon. nam, ut ait Antisthenes apud Laertium l. 6 c. 1 *sicut ferrum consumit rubigo ex ipsomet nata, ita invidus suo ipsius vitio contabescit.* Elegantius vero Chrysologus serm. 172 *Invidia suorum carnifex semper exstitit: extendit sensus, torquet animos, discerniat mentes, corda corrumpit. Quid plura? Hunc qui receperit, suo sustinet sine fine supplicia: quia in se domesticum semper diligit habere tortorem. Quis ibi malorum finis, ubi alterius bonum pœna est? ubi cruciatus est aliena felicitas?* Propterea acute dixit Nazianz. or. 27. *Solus ex omnibus affectibus, iniquissimus simul et æquissimus est invidia: iniquissimus, quia bonis omnibus adversus est, æquissimus quia dominos suos exest et conficit.*

Septima, remedium invidiæ est humilitas, modestia et gloriæ contemptus. Hinc Cato dicebat eos qui moderate sobrieque fortuna uterentur, minime pati invidiæ. Non enim, inquit, nobis, sed bonis quæ nos circumstant, invident homines. Externa bona extra hominem sunt: et insolenter utendi vitium intra hominem est, qui eo sibi conflat invidiam, seque facit invidiosum et exosum. Ita Plutarch. in Apoph. Roman. Diogeni Cynico, utpote omnium contemptori, nemo invidebat. Crates Thebanus dicebat se pro patria habere gloriæ contemptum et paupertatem, in quæ nullum jus exerceret fortuna. Aiebat item se Diogenis esse discipulum, qui nullis invidiæ patebat insidiis. Opes enim et honores plerumque conciliant invidiam, præsertim subiti, si sortem statumque valde excedant. Ita Laert. l. 6 c. 5 Præclare S. Ambr. l. 2 de Abraham. c. 4. *Grande*, ait, *virtutis mysterium, cui cito invidetur. Et ideo ut invidiam reprimat, humiliorem se præstare debet. Non sibi principatum super omnes vindicet; non sibi soli sapientiam præcipuum arroget.* Idem in conflictu vitiorum et virtutum, *Invidia*, ait, *dicit: In quo illo vel ista minor es? Cur ergo eis vel æqualis, vel superior non es? Quanta vales, quæ ipsi non valent? Non ergo tibi aut superiores, aut etiam æquales esse debent. Verum dilectio fraterna respondet: Si cæteros, o homo, virtutibus antecellere te existimas, tutius in infimo quam in summo loco temetipsum servabis. Semper enim de alto pejor fit ruina. Quod si tibi: ut asseris, quidam superiores, alii æquales sunt, quid te lædet? quid te nocet? Cave prorsus ne, dum aliis locum celsitudinis invides: illum imiteris de quo scriptum est. Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum. Imitantur autem illum qui ex parte ejus sunt.*

Octava, denique invidia solet morte ejus cui invidetur finiri, et in commiserationem quin et admirationem verti,

> Pascitur in vivis livor, post fata quiescit.

Et: *Virtutem incolumem odimus, sublatam ex oculis quærimus invidi.* Ita Julius Cæsar audiens tragicam necem Pompeii sui æmuli, illacrymavit.

Et contentiones sint in cordibus.] Contentiones solent esse in ore et linguis, non in cordibus: per contentiones ergo hic accipe studia et proposita contendendi: unde græce est ἐριθεία, id est, *contentia* in singulari, hoc est voluntas et cupido contendendi, quam parit zelus amarus, id est invidia. Qui enim fel invidiæ gerit in mentis stomacho, ille gestit illud ore exhalare, omnibusque contradicere, et cum omnibus contendere. Præclare Sapiens Proverb. 20. 3. *Honor est homini qui separat se a contentionibus: omnes autem stulti miscentur contumeliis*, id est contentionibus, quæ pariunt jaciuntque vicissim contumelias: *Puerilis enim animositatis est contendere*, ait S. Aug. ep. 174. et studere ut alter alterum vincat, cum apud Christianos vincere debeat veritas, pax et humilitas. Et Seneca lib. 2. de Ira cap. 34. *Cum pari contendere*, inquit, *anceps est, cum superiore furiosum, cum inferiore sordidum; pusilli hominis et miseri est repetere mordentem. Imbecilla se lædi putant, si tangantur, ut mures et formicæ quos si manu admoveris, ora convertunt.*

Quid quæris, o Christiane, dum contra Christi leges cum fratre contendis? utique scientiæ ostentationem et victoriæ laudem apud tui similes, superbos, et

stolidos. Egregiam sane laudem merueris, ut audias contentiosus, arrogans, ostentator, sophista: quanto gloriosius tibi foret abstinere jurgio, ut apud cordatos audires sapiens, pacificus, religiosus, mentis linguæque compos et dominus? Sapienter Papias S. Joannis Apostoli discipulus et S. Polycarpi sodalis audiens multorum clamoribus Dei veritatem lacerari: *Non multa dicentibus*, ait, *sed vera tradentibus auscultandum est*. Ita Euseb. l. 3. c. 39. Religiose S. Ignatius, fundator Societatis nostræ, hoc suis documentum dabat:

Nulli vel minimo quavis ratione repugnes:
Cedere te potius, quam superare juvet.

Et S. Bern. l. de Modo bene vivendi c. 17. *Viri mites*, ait, *semper despiciunt lites*. Et mox: *Si detractio et jurgia sunt in claustro, ubi est taciturnitas regularis, ubi sanctitas religionis, ubi silentium Ordinis, ubi religiositas monasterii, ubi vinculum charitatis, ubi pax unitatis, ubi concordia fraternitatis, ubi amor socialis? Heu proh dolor! periit taciturnitas regularis, ablata est sanctitas religionis, defecit silentium Ordinis, ad nihilum devenit religiositas monasterii, annullata charitas fraternitatis: sed si illi qui in pace debent vivere, incipiunt contendere, litigare, detrahere, ubi est vita tranquilla, ubi vita quieta, ubi vita pacifica, ubi vita honesta, ubi vita modesta, ubi vita casta, ubi vita contemplativa, ubi vita angelica?* Et inferius: *Contentio lites parit: contentio pacem cordis extinguit: contentio rixas gignit: contentio jurgia seminat: contentio faces odiorum accendit: contentio concordiam rumpit: contentio conturbat oculum mentis*. Modum eam excludendi subdit, si quis ubique eligat vilia, ac concludens ait: *In nulla causa decertare studeas, nisi ut soli Deo placeas*.

Nolite gloriari et mendaces esse adversus veritatem.] q. d. Si sentitis in mente ardorem contendendi, nolite illum sequi, eumque per os verbaque egerere et exerere, ut gloriose et mendaciter oppugnetis veritatem; sed potius ardorem hunc silentio reprimite, et ratione compescite. Unde Græca habent, *ne gloriemini, et mentiamini contra veritatem;* Syrus, *ne intumescatis adversus veritatem, et mentiamini.* Qui enim libidine contendendi agitur ex studio contradicendi, ut scilicet videatur esse prudentior vel doctior cæteris omnibus, tam veris quam falsis contradicit omnesque et omnia impugnat; ac proinde necessum est ut sæpe inaniter glorietur et mentiatur contra veritatem; uti clare videre est in sophistis et hæreticis, qui agnitam veritatem impugnant. Significat Jacobus zelum, sive invidiam matrem et fontem esse contentionis, jactantiæ et mendaciorum. Porro sicut summum decus est tueri veritatem, ita summum dedecus est eam impugnare et propugnare falsitatem: quod faciunt invidi et contentiosi. Quocirca cum quæreretur quidnam esset fortissimum, unusque responderet esse regem, alius esse vinum aut mulieres; Zorobabel rem acu tangens respondit esse veritatem, de qua perorans coram Dario rege, impetravit ab eo toti genti suæ plenam solutionem captivitatis Babylonicæ et templi reædificationem. Vide 3. Esdræ 3. v. 12. et seq. usque ad v. 47. c. 4.

Præclare S. Aug. ep. 9. ad S. Hier. *Incomparabiliter*, ait, *pulchrior est veritas Christianorum, quam Helena Græcorum: pro ista enim fortius nostri Martyres adversus hanc Sodomam, quam pro illa illi heroes adversus Trojam dimicaverunt.* Idem ep. 7. ad Marcellinum: *Nimis*, ait, *perverse seipsum amat, qui et alios vult errare, ut error suus lateat.* Demosthenes rogatus, *quid Deo simile haberent homines*, respondit: *Benigne facere, et veritatem amare.* Ita Maximus serm. 8. Pythagoras asserebat hæc duo divinitus hominibus data esse longe pulcherrima, veritatem amplecti et beneficiis operam dare: utrumque enim cum deorum immortalium operibus comparari posse. Ita Ælianus l. 12. Variæ historiæ.

Denique veritas et charitas sorores sunt, adeoque Deus per essentiam tam est veritas quam charitas: qui ergo veritatem oppugnat, oppugnat pariter charitatem, ipsumque Deum, qui est prima veritas et increata charitas. Remedium igitur contentionis et clypeus veritatis est charitas. Nam, ut ait Apost. 1. Cor. 13. 4. *Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati.* Et S. Bern. tr. de duodecim Gradib. humilitatis: *Bona*, ait, *est via humilitatis, qua veritas inquiritur, charitas acquiritur, generationes sapientiæ participantur. Denique sicut finis legis Christus, sic perfectio humilitatis cognitio veritatis. Christus cum venit, attulit gratiam: veritas quibus innotuit, dat charitatem; innotescit autem humilibus: humilibus ergo dat gratiam.* Tres igitur sociæ et comites inseparabiles, ac quasi tres Christianæ Charites sunt humilitas veritas et charitas.

Idem paulo post tres veritatis gradus assignat. Primum, quo Deum et Christum ac nos ipsos agnoscimus, ideoque eum summe reveremur, et nos sub eo summe humiliamus. Secundum, quo proximorum culpas et miserias pervidemus, eisque compatimur. Tertium, quo Deum contemplamur, partim hic in ænigmate, partim in cœlo facie ad faciem per visionem beatificam, juxta illud: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Ad primum*, ait, *ascendimus per laborem humilitatis, ad secundum per affectum compassionis, ad tertium per excessum contemplationis. In primo veritas reperitur severa, in secundo pia, in tertio pura. Ad primum ratio ducit, qua nos discutimus; ad secundum affectus perducit, quo aliis miseremur; ad tertium puritas rapit, qua ad invisibilia sublevamur.*

Tropol. Beda explicat, q. d. Jacobus: Nolite, o Christiani, mentiri Deo, cui in baptismo promisistis vos abrenuntiare Satanæ et pompis ejus: hisce enim non abrenuntiatis si bona vestra insolentius jactetis, et gloriosius supra, imo contra veritatem mendaciter prædicetis. Magis ad mentem S. Jacobi dicas eos Deo mentiri, qui cum ejus cultores se profiteantur, proximis tamen, quos Deus ut seipsos diligere jubet, irascuntur, indignantur, invident, cum eisque contendunt et rixantur, in eoque quasi re præclare et animose gesta glorientur.

15. Non enim est ista sapientia (zelum amarum habentis et contentiosi, qui gloriam aucupatur, ideoque veritatem mendaciter oppugnat, ut videatur cæteris sapientior) desursum descendens, (cœlitus a Deo Patre luminum, ut dixit c. 1. v. 17. infusa) sed terrena, ob avaritiam, quæ quærit opes terrenas: ani-

malia, ob gulam et luxuriam, quæ concupiscit voluptates sensibiles ventris et veneris, ideoque illius Deus venter est, ut ait Apost. Phil. 3. v. 19 Diabolica.) ob superbiam, quæ ambit præ cæteris excellere et honorari: atque ad id subtiles modos, dolos et astus adinvenit, quorum auctor et ante-ignanus est diabolus. Ex adverso sapientia vera viri et doctoris humilis, pacifici et sancti est cœlestis, spiritualis, divina. Antistropha huic Jacobi sententiæ est illa S. Joan. ep. 1. cap. 2. 16, qui mundo tribuens id quod Jacobus sapientiæ terrenæ et mundanæ ait: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt*, etc. *Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est*, puta gula et luxuria, *et concupiscentia oculorum*, avaritia; *et superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo*. Antistropha quoque, at magis est illa S. Pauli 1. Cor. 3. v. 3. *Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis et secundum hominem ambulatis?* ubi Theodor. *Carnalis*, ait, *est, qui contentus est propriis cogitationibus, et spiritus doctrinam non admittit*. Ambrosiaster vero: *Qui pecoribus similis*, ait, *sensum suum in terram deprimit: ideoque non assequitur nisi ea quæ videt, nec putat aliquid posse fieri nisi quod scit; ideo quidquid aliud audit quam norit, stultum judicat*. Talis est hæresis at hæreticus, qui non capit nisi terrena, non capit nisi quæ sentit sensibusque tangit, non sapit nisi ventrem et venerem, non ambit nisi primas cathedras, ideoque plenus est invidia, odio, contentione, fastu, ostentatione, falsitate.

Nota. Primo, *Animalis*, græce ψυχικὸς, est is qui non capit nec capit et sapit aliud, quam id quod familiare et gratum est animæ et animali, puta sensui, gustui et tactui, instar bestiæ, quales sunt gulosi et libidinosi: et, ut ait S. Bern. vel quisquis est auctor, l. de Solit. vita, qui corporis sensibus et animæ sensitivæ desideriis servit, et pascit ac nutrit sensualitatem suam, adeoque nescit nisi corporeas voluptates imaginando cogitare. Ubi et addit tres esse gradus fidelium, nimirum primum incipientium; secundum, proficientium; tertium, perfectorum: primum esse animalem, secundum rationalem, tertium spiritualem. Sic Tert. jam factus Montanista, orthodoxos per scomma vocabat *psychicos* (male Rhenanus legit *Physicos*) id est animales, se vero et Montanistas spirituales, eo quod tres Quadragesimas jejunarent, damnarent secundas nuptias, etc. quos admittebant orthodoxi. Unde scripsit librum de Jejuniis contra Psychicos. Rursum animales sunt hæretici, qui nil credunt nisi quod vident et intelligunt. Nam, ut ait S. Aug. serm. 151, de Temp. *in homine carnali tota regula intelligendi est consuetudo cernendi*.

Secunda, hæc mundi sapientia vocatur *diabolica*, tum quia diabolum imitatur. Primus enim diabolus in cœlo invidit Deo suum thronum gloriæ, eumque voluit invadere, ac contra eum, ejusque angelos contendit et dimicavit, sed victus dejectus est in tartara. Tum quia a diabolo suggeritur et aspiratur, unde *invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum*. Sap. 2. 24. *Ipseque Princeps est super omnes filios superbiæ* Job. 41. 25. Insuper est mendax et mendacii pater. Joan. 8. ver. 44. Sic Paulus Elymam sibi et Christo resistentem vocavit *filium diaboli*. Actorum 13. 10. S. Polycarpus Marcionem vocavit *primogenitum Satanæ*, teste Eusebio l. 4. hist. c. 14. Iren. l. 3. c. 3. eumdem vocat *os diaboli*. Porro alludit Jacobus ad etymon dæmonum: dæmones enim dicuntur quasi δαήμονες, id est *scientes*; et his antiqui tribuebant scientiarum ac artium humanarum inventionem; sed proprie ipsi primi auctores et inventores sunt sapientiæ mundanæ, quæ docet se suaque extollere, alios deprimere, ideoque miscere lites, contentiones et bella.

Igitur sapientia cœlestis est *theodora*, id est, Dei donum; terrena vero est *dæmonodora*, id est, diaboli donum. Ita Theodora uxor sapiens Justiniani Imper. facta dictaque est dæmonodora, cum Justinianum ad hæresim Eutychianam inflexit. Concil. Chalcedonense proscripsit, Sylverium Pontificem cœpit morique coegit, aliaque nefanda perpetravit. Ita Theophilus in vita Justiniani. Quocirca cœlitus icta misere periit. Audi Victorem Tunensem in Africa Episcopum in Chronico: *Theodora Augusta*, ait, *Chalcedonensis Synodi inimica, canceris plaga toto corpore perfusa, vitam prodigiose finivit*.

16. Ubi enim zelus et contentio.) *Contendere*, ait S. Aug. l. 4. de Doctr. Christ. c. 28. *est non curare quomodo error veritate vincatur, sed quomodo tuo dictio dictioni præferatur alterius*.

Ibi inconstantia.) Græce, ἀκαταστασία, id est *inconstantia*, inquietudo, inordinatio, turbulentia, perturbatio, agitatio, tumultus, seditio, ut dixi v. 8. Probat Jacobus superbam invidorum et contentiosorum sapientiam esse terrenam, animalem, ac præcipue diabolicam, ex eo quod sit inconstans et turbulenta, eique tumultus et seditiones: id quod in hæresi et hæreticis omni sæculo visum est, qui internecina bella et seditiones ubique suscitarunt. Unde hic verum est illud Tert. l. de Pallio c. 5. *Plus togæ læsere Rempubl. quam loricæ*; plus scilicet in pace hæresiarchæ læserunt Ecclesiam, quam in persecutione tyranni: nam hinc Martyres exstitere invicti et gloriosi, inde perfidi et seditiosi apostatæ qui Remp. et Ecclesiam disciderunt.

Porro quam hæretici in hæresi sint inconstantes, patet ex eo, quod in dies nova cudant dogmata prioribus contraria. Unde S. Hilarius libro ad Constantium et Constantem Imper. asserit, *Arianis annuas et menstruas esse fides: circumferuntur* enim omni vento doctrinæ, ut ait Apost. Ephes. 4. v. 14. Id in Luthero clare ostendit Cochlæus in l. cui titulus: *Lutherus septiceps*. Ratio est prima, quia hæretici aguntur spiritu vertiginis. Secunda, quia hæresis est mendax, omne autem mendacium debiles habet pedes; mox enim ejus falsitas deprehenditur, tumque aliam adinvenit, qua se obvolvat et sustentat. Tertia, quia diabolus ejus auctor mendax est et pater mendacii, atque suos ad nova semper et majora scelera, ac blasphemias impellit ex odio immani quo flagrat in Deum, et invidia qua uritur in homines, ne in thronos cœlestes quibus ipse excidit, succedant.

Et omne opus pravum.) Ex invidia enim et contentione oriuntur rixæ, contumeliæ, blasphemiæ, cædes, rapinæ, schismata, hæreses, sacrilegia, omniaque scelera: nam, ut ait S. Cypr. s. de zelo et livore. *Mala cætera habent terminum, et quodcumque delinquitur, delicti consummatione finitur: invidia terminum non habet, permanens jugiter malum, ac sine fine*

peccatum. Vide quanta scelera et clades secuta sint ex hæresi Donatistarum apud Optatum contra Parmen. et Arianorum apud Athanas. Apolog. 2 et Victorem Uticens. in Wandalica. Quale incendium Galliæ, Germaniæ, Angliæ, etc. intulerint Lutherus et Calvinus, nuper spectavimus, atque adhuc spectamus et lugemus.

17 QUÆ AUTEM DESURSUM EST SAPIENTIA, PRIMUM QUIDEM PUDICA EST.] Opponit falsæ invidorum, superborum et contentiosorum sapientiæ, quæ terrena est, animalis et diabolica, veram et sanctam fidelium et doctorum humilitati, paci, charitati et ædificationi studentium, ejusque novem, partim signa, partim effectus et dotes assignat. Sapientiam intelligit cognitionem sapidam (puta cum affectu, amore et praxi conjunctam) rerum divinarum, quæ fideles ad salutem et beatitudinem perdocent. Sapientia ergo hæc complectitur omnia mysteria fidei, totam doctrinam Christianam, Theologiam, S. Scripturam, Ethicam, cæteraque quæ ad christiane sancteque vivendum conducunt. Hæc *desursum est*, quia a Christo tradita, qui hac de causa e cœlis descendit, ut eam nos doceret. Rursum, quia sine supernaturali Dei lumine et gratia intelligi et capi nequit, requirit tamen ipsa hominis cooperationem et studium: licet enim Apostoli eam infusam acceperint, tamen posteri eorum proprio studio et labore eam acquirere et augere debent: unde qui plus ei vacant, sapientiores evadunt iis qui minus ei student: uti videre est in Theologia et Theologis. Hi enim lumen et dogmata fidei sequentes, ex iis speculando alias veritates scrutantur, et quasi conclusiones theologicas ex suis principiis eliciunt et colligunt. Denique *desursum est*, quia earum sapor et amor ac praxis sine gratia Dei haberi nequit.

Porro conferre libet hasce novem antitheses veræ et falsæ sapientiæ, quas hic assignat S. Jacobus, easque in synopsi lectori spectandas proponere. Prima est, sapientia vera est pudica: falsa est animalis et impudica. Secunda, vera est pacifica: falsa, contentiosa. Tertia, vera est modesta: falsa, petulans et superba. Quarta, vera est suadibilis: falsa est impersuadibilis, quia nec a vera quidquam sibi suaderi sinit, nec se ipsam cordatis persuadere potest. Quinta, vera est bonis consentiens: falsa est bonis invidans, adversans et rixosa. Sexta, vera est plena misericordia; falsa, immisericors, crudelis et impia. Septima, vera est plena fructibus et operibus bonis: falsa, plena operibus malis cunctisque sceleribus. Octava, vera neminem temere judicat, falsa judicium præcipitat, quia omnia censurat et carpit. Nona, vera est sincera: falsa est simulata et hypocrita. Simili modo ait Apost. 1 Cor. 13. *Charitas* (quam includit sapientia hæc practica) *patiens est, benigna est, non æmulatur, congaudet veritati*, etc. *Jam si sapientia pudica est, pacifica, modesta, suadabilis*, etc. ergo et sapiens pudicus est, pacificus, modestus, suadibilis, etc. Est argumentum a conjugatis: sapiens, inquam, tum discipulus, tum doctor: doctorum enim et magistrorum causa hæc dicit Jacobus, ut patet v. 1

PUDICA EST] ἁγνὴ id est *pura*, casta, intemerata est instar agni, tum a libidine, tum a quavis impuritate pravæ doctrinæ, sceleris et vitii, ut possit pingi specie S. Agnetis, quæ pudicitiæ æque ac sapientiæ Christianæ fuit exemplar et viva effigies, ut jure vocetur sitqua Agnes. Nulla enim religio aut secta docet jubetque tantam puritatem tam castitatis et morum, quam veritatis et dogmatum, atque Christiana. Hæc enim de Deo docet omnia augusta, divina, eoque digna. Hæc sancit omne quod honestum est. Hæc jubet conjuges caste in conjugio vivere, sibi servare fidem, nec eo uti ad voluptatem, sed ad suscipiendam educandamque Deo prolem. Hæc consulit virginitatem, cælibatum et continentiam, eamque omnibus sacerdotibus et Religiosis severe præcipit et indicit.

Quocirca hæc puritas doctrinæ, castitatis et vitæ est una e notis veræ fidei, religionis et Ecclesiæ. Ab ea enim longe aberrarunt et aberrant Gentiles, Mahometani, hæretici; docent enim cælibatum et continentiam homini esse impossibilem. Fornicationem esse licitam censuerunt Gentiles, ut colligitur Actor. 15. v. 29. Mahometanis tot in Alcorano permittuntur concubinæ, quot possunt alere. Idem de Deo et Christo multa docent insulsa, ridicula, blasphema, æque ac Judæi in Thalmud. Hæresiarchas omnes suas habuisse amasias, docet S. Hier. epist. ad Ctesiphontem: scilicet Simon Magus, inquit, habuit Helenam meretricem: Nicolaus Antiochenus choros duxit fœmineos: Apelles habuit Philumenem; Montanus, Priscam et Maximillam; Elpidius, Agapen; Priscillianus, Gallam, etc. Gnostici docebant frequentandam esse fornicationem quasi palmare vitium conceptum vero impediendum esse per abortum, fœtumque enecandum, teste Epiphan. hæres. 26 qui et hæresi 27 tradit Carpocratianos docuisse quemque satagere debere ut ante mortem omnibus sceleribus se commaculet, alioqui toties revocandum ad vitam, donec id perfecerit et perpetrarit. Quam impia et impura doceant Lutherus et Calvinus, omnibus liquet, ut Deum esse auctorem operum tam malorum quam bonorum. Christum in cruce perpessum esse pœnas gehennæ, ideoque desperasse: Religiosis et sacerdotibus violanda esse vota castitatis: non esse liberum arbitrium; sed electos a Deo in cœlum; reprobatos in tartara unius Dei decreto, quasi fato agi et impelli; si uxor nolit rem uxoriam, vocandam ancillam; omnia opera fidelium, etiam pia et sancta, esse peccata: nulla esse eorum merita; sola fide quemque salvari; quemque fidelem certum esse de sua fide gratia et salute, ac credere debere fide divina se iturum in cœlum ad gloriam æternam.

Denique Dionys. Carth. ait veram sapientiam, puta fidem et professionem Christianam, esse pudicam, eo quod perspiciat quanta cujusque peccati sit fœditas, ideoque illud cane pejus et angue fugiat et execretur; ac eo quod summæ veritatis, ac primæ lucis pulchritudinem, puritatemque contemplans, pariat in mente castum pudorem et timorem, quo homo timet et erubescit se in divinæ Majestatis præsentia et aspectu viliter turpiterque gerere aut aliquid cogitare, dicere, agere, quod Dei oculos offendat. Insuper quia de præteritis culpis salubriam injicit pudorem, ut eas contritione et lachrymis deleat. Tertio, quia facit ut ad contemplationem Dei reverenter pure et verecunde quis accedat, non præsumptuose, impudenter ac temere arie ingerens se ad divinorum ac incomprehensibilium perscrutationem.

Moral. Disce hic comitem individuam et quasi sororem sapientiæ esse pudicitiam. Hinc nobæ apparue-

runt in somnis S. Greg. Nos cumque complectentes dixerunt: *Ne moleste accipias, juvenis; notæ tibi et familiares sumus : altera enim ex nobis sapientia, altera castitas dicitur ; et missæ sumus a Domino tecum habitare: quia jucundum nobis et mundum in tuo corde habitaculum præparasti.* Uti refert Ruffinus in prologo Apolog.

S. Joannes Apostolus, quia virgo, meruit ex pectore æternæ sapientiæ Christi Domini haurire arcana cœlestia. Unde quasi aquila libravit se ad thronum S. Trinitatis, Verbique æterni generationem enarravit. Ibi quoque didicit Apoc. quæ tot habet sacramenta ; quot verba. Inde unus ipse Apostolorum cognominatus est Theologus. Similis ei fuit Joannes Baptista æque ac Elias uterque virgo, uterque Propheta: nam, ut ait Clemens Alex. 3. Pædag. c. 2. *Domi, foris, semper comes est sapientis pudicitia.*

S. Thomas Aquinas Doctor Angelicus, angelicam habuit tam castitatem quam sapientiam. adeoque ab angelis in ecstasi cingulo castitatis (quod Vercellis in templo P. Dominicanorum religiose asservatur) accinctus, omni deinceps libidinis sensu caruit.

Illustre est quod legimus in vita S. Laurentii Justiniani: hic enim cum annum ageret decimum nonum qui ætatis flexus lubricus esse solet, apparuit ei Sapientia, puta Christus Dominus specie virginis, cujus splendor solis splendorem superabat, eique dixit: *Cur, adolescens, cor tuum effundis, et pacem sectando teipsum per multa spargis? Ego, si me sponsam accipere decreveris, pacem hanc certissima polliceor.* Ille tam magnifica specie et promisso delectatus, quæsivit quod ei nomen, quod genus esset? Tum illa: *Ego sum Dei sapientia, quæ ad homines reformandos humanam formam assumpsi.* Quare cum Laurentius se vero eam libentissime accipere respondisset, illa dato osculo læta et gaudens abscessit: ipse autem non multo post in monasterium ad oblatas nuptias sapientiæ et castitatis se contulit, in quibus abunde id expertus est, quod promisso acceperat.

Simili visu et schemate sapientia despondit sibi Henricum Susonem qui proinde inter alia scripsit officium de æterna Sapientia, omnibus ejus studiosis et discipulis quotidie recitandum, indeque vocatus est *Minister æternæ sapientiæ*, ut habet Vita ejus c. 4.

Simili, sed reali et visibili specie, Sapientia incarnata, puta Christus Jesus, despondit sibi S. Catharinam Senensem virginem castissimam, quæ licet litterarum rudis, inde facta est sapientissima; quin et prophetiæ spiritum accepit. Annulus hujus ejus desponsationis Romæ in monte, qui vulgo dicitur Magnanapoli, religiose asservatur, ubi mihi ostensus est.

Causa est, quod sapientia sit cœlestis et purissimæ sapientiæ Dei participatio, Deique filia, ut aiebat Alphonsus Aragonum rex apud Panorm. l. 3. Requirit ergo cor purum et cœleste, non spurcum et libidinosum: hoc enim in cœno luxuriæ demersum, cœlestem hanc lucem intueri nequit. Unde Sapiens pingens sapientiam c. 7. 25. *Vapor est*, ait, *virtutis Dei, et emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei, sincera, et ideo nihil inquinatum in eam incurrit; candor est enim lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius.* Ex adverso Osee, c. 4. 11. ait: *Fornicatio, et vinum, et ebrietas auferunt cor.* Ita Bersabee dementavit Davidem virum secundum cor Dei : et mulieres dementarunt Salomonem mortalium sapientissimum, cæcitas enim mentis est proles luxuriæ, ait S. Greg. l. 31. Moral. Nimirum *cum in aliquem supercecidit ignis concupiscentiæ, videri ab eo nequit sol intelligentiæ*, ut docet S. Aug. in Psal. 57. v. 9. Ita Dalila excæcavit Samsonem, Judic. 16. et libido Sodomitas Gen. 19. 11.

Idem viderunt Gentilium Philosophi. Seneca, præf. ad Controversias, asserit nil tam mortiferum esse ingeniis, quam luxuriam. Plato semper fuit continens ob sapientiæ studium, ait S. Aug. l. de vera relig. Idem Academiam locum morbidum, ideoque aptum libidini reprimendæ, ad scholam elegit. Hinc Platonis ad Musas monitum fuit teste Laertio : *Venerem exhorrescite, Nymphæ.* Cui Musæ: *Aliger huc ad nos non volat ille puer.* Hinc et Musas vocarunt Camœnas, quasi castæ mentis. Sybillæ sapientissimæ fuere virgines, imo ob virginitatem adeptæ sunt donum prophetiæ, ait S. Hier. contra Jovin. et Lactant. l. 4. Divin. instit. Averroes lib. 7. Physic. ait castitatem et alias virtutes, quibus concupiscentia carnis comprimitur, plurimum valere ad acquirendas scientias speculativas. Hippocrates copulam carnalem vocabat parvam epilepsiam ; quia in ea homo ita a turpi voluptate abripitur, ut videatur esse epilepticus, et rationis mentisque impos: libido enim, ait Nyssenus lib. de Virg. cap. 4. et seq. facit homines quasi porcos, quorum oculi in cœnum demersi cœlum et cœlestia aspicere nequeunt. Cicero in Hortensio, asserit luxuriæ motum, uti maximus est, ita inimicissimum esse sapientiæ. Hinc Venus, juxta nonnullos, dicta est a *ve* quæ est particula privativa, significans *sine*, et νοῦς, id est, *mens*, quasi *sine mente*, amens; aut potius, ut Varro, a *viendo*, id est, ligando et vinciendo, quia ligat rationem, mentem et voluntatem amantis. Venus enim ex homine facit brutum; ex adverso castitas ex homine facit angelum.

PACIFICA.] εἰρηνική, id est, *pacis amans*, pacem colens in se, et consequenter eamdem aliis communicans et concilians; Syrus, *plena pace*. Ex adverso falsa sapientia, ut hæresis ἐριστική, id est *contentiosa*, est amans litium, rixarum et bellorum; uti omni ævo, sed præsertim nostro in Gallia, Scotia, Germania, Hollandia, etc. vidimus. Causæ sunt. Prima, quia vera sapientia est donum Spiritus Sancti, qui concordiæ et pacis est auctor: falsa est enim donum diaboli, qui discordiæ, belli et seditionum est princeps. Secunda, quia sapientia hæc fide et charitate nititur, quæ una eademque est in omnibus fidelibus: unde *multitudinis credentium erat cor unum, et anima una*, ait S. Lucas Act. 4. 32. Ita sapientissimus mortalium fuit rex Salomon, id est pacificus. Hinc Christus Marci 9. v. ult. *Habete*, ait, *in vobis sal, et pacem habete inter vos.* Sal est symbolum sapientiæ, hujus comes est pax: *Sal quippe sine pace non est virtutis donum, sed damnationis augmentum*, ait S. Greg. Unde et sal priscis erat symbolum amicitiæ, ideoque hospitibus ante alios cibos apponi solebat, teste Pierio Hieroglyph. 13. Unde proverbium : *Non oportet transgredi salem et mensam*, id est, jus amicitiæ. Sed audi S. Gregor. 2. parte Pastor. c. 4. *Per sal*, ait, *sapientia designatur. Qui loqui igitur sapienter nititur, magnopere metuat ne ejus eloquio audientium unitas confundatur. Hinc Paulus ait: Non plus sapere quam opor-*

tet; sed sapere ad sobrietatem. Hinc in sacerdotis veste juxta divinam vocem tintinnabulis mala punica conjunguntur. Quid enim per mala punica, nisi fidei unitas designatur? nam sicut in malo punico uno exterius cortice multa interius grana muniuntur; sic innumeros Ecclesiæ populos unitas fidei contegit, quos intus diversitas meritorum tenet. Tertio, quia pax non est aliud quam tranquillitas ordinis: ordinare autem est sapientis, ait Aristot. l. 1. Metaphysic. Quarto, quia Sapientiæ increatæ, a qua nostra creata derivatur, est Christus, qui est pax nostra, Ephes. 2. 14. et princeps pacis. Isaiæ 9. v. 6. Unde suis valedicens, Joan. 14. 27. *Pacem*, inquit, *relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Hinc de Cherubinis (qui creatæ sapientiæ primum vivumque sunt exemplar) dicitur Ezech. 1. v. 9. *Junctæque erant pennæ eorum alterius ad alterum*, in signum pacis et concordiæ. Quinto, quia sapientia est humilis, humilitas autem est mater pacis: unde humiles jugiter sunt in pace; cum inter superbos semper sint jurgia. Sexto, quia sapiens scit omnia bona pace constare, omnia vero mala dissensione, lite et bello conflari; omni ergo conatu pacem sectatur, lites fugit. Hinc Apostolus Philip. cap. 4. vers. 7. *Et pax Dei*, inquit, *quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras.* Vide ibi dicta. Et S. August. 19. Civit. cap. 13. *Pax corporis*, inquit, *est ordinata temperatura partium. Pax animæ irrationalis, ordinata requies appetitionum. Pax animæ rationalis, ordinata cognitionis actionisque consensio. Pax corporis et animæ ordinata vita et salus animantis. Pax hominis mortalis et Dei immortalis, ordinata in fide sub æterna lege obedientia. Pax hominum, ordinata concordia. Pax domus, ordinata imperandi atque obediendi concordia cohabitantium. Pax civitatis, ordinata imperandi atque obediendi concordia civium. Pax cælestis civitatis, ordinatissima et concordissima societas fruendi Deo et invicem in Deo. Pax omnium rerum, tranquillitas ordinis. Ordo est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio.*

Modesta.] ἐπιεικής; Syrus, *mansueta, dimissa, humilis*; Tigurina, *æqua*, Vatabl. et Pagnin. *morigera*; alii, *moderata, humana, facilis, civilis*; nam mundi sapientia facit superciliosos, morosos, difficiles; alii, *moderata, sedata, honesta, laudabilis*; hæc enim omnia significat τὸ ἐπιεικής. Modestia mater est humilitatis, filia verecundiæ, soror patientiæ, magistro exercenda: nam, ut ait Cicero pro Roscio Comœdo, quo quisque est solertior et ingeniosior, hoc docet iracundius et laboriosius; et quod ipse celeriter arripuit, tamquam tarde a discipulis percipi videns, discruciatur. Porro modestia in scholis et disputatione est necessaria, ut refrenet juvenum petulantiam et audaciam, unde modestia ab oratoribus vocatur *Flos et decus adolescentum*: ab Euripide, *donum pulcherrimum deorum*: a S. Ambrosio, *purpura virtutum*. Ejus hæc est sanctio: *Sic habitum, vocem, vultum, gressum compone, ut deceat Deum, ut te ornet, ut proximum ædificet; alioqui decus latet in animo, dedecus patet in voce, vultu, habitu.* Vide dicta Philipp. 4. 5. et S. Nazianz. orat. 26. quæ est de moderatione in disputatione servanda. Vere S. Bernardus ser. 36. in Cantic. *Multa scientia*, ait, *ingesta stomacho animæ, si charitate decocta non fuerit, convertitur in pravos noxiosque humores, atque inflationes mentisque tormina facit.*

Suadibilis,] id est, persuasu facilis. Græce εὐπειθής; Syrus, *obediens*, obsequens; Pagnin. *morigera*; Tigur. *tractabilis*; alii, *facile cedens et credens*. Ex adverso falsa sapientia, ut hæresis est ἀπειθής, id est, *impersuasibilis*, intractabilis, cerebrosa, dura, cervicosa, pertinax, obstinata in sua sententia et errore. Sapientis ergo est rationi cedere, veritati cor pandere, errorem agnoscere, sententiam mutare. Unde Apostolus Episcopum, qui est doctor populi, vult esse docibilem. 2. Tim. 2. 24. Et Salomon postulans a Deo sapientiam, petiit *cor docile*, Hebr. *audiens*, 3. Reg. c. 3. Docilitas enim est pars prudentiæ ait Plato apud Macrob. lib. 1. in Somnium Scipionis. Quia, ut ait S. Cyprian. epist. ad Stephan. Episcopum, et doctorem, *oportet non tantum docere, sed etiam discere: quia idem melius docet, qui quotidie proficit, et crescit discendo meliora.* Ita S. Aug. S. Damascus, aliique doctores consuluerunt S. Hier. in difficultatibus S. Script. Vide S. Aug. in epistolis quas plures de iis dedit ad eumdem. Idem August. ad Dulcitium quæst. 4. *Ego*, inquit, *plus amo discere, quam docere.*

Porro τὸ *suadibilis* dupliciter accipi potest. Primo, passive, ut sit idem quod quæ *facile sibi persuaderi sinit*. Secundo, active, *quæ facile persuadetur aliis*, quia ipsa facile seipsam iis persuadet: sapientia enim tantam veri et honesti habet speciem, ut illico audienti se suaque persuadeat. Ita religio Christiana nil docet absurdi, nil turpe, nil inopinabile; sed omnia naturæ et rectæ rationi conformia; uti contra Gentiles docent Euseb. in l. de Demonstr. Aug. in l. de Civit. et alii.

Ex adverso Philosophi et hæretici plurima docent absurda, turpia, incredibilia. Lycurgus dabat impunitatem adulteris. Persæ cum sororibus et fratribus inibant conjugia. Plato, qui a suis nuncupatur sidus sapientiæ, uxores voluit esse communes, et præposteram libidinem commendat lib. 3. de Republ. In solo fere Timæo hæc habet paradoxa, imo contraria. Primum, mundum creatum esse non ex nihilo, sed ex atomis. Secundum, mundum facit animal intelligens æternum, eo quod pulcherrima creatura, qualis est mundus, non possit esse sine intellectu. Tertium, hoc animal a Deo creatum esse ad ideam alterius animalis. Fingit enim ipse animal aliud universale, æternum, separabile et ideale, cujus exemplum Deus secutus sit in creando. Rursum, Deum esse animam mundi. Quartum, ignem et terram censet primo fabricata, deinde aere et aqua quasi vinculis fuisse colligata. Quintum, terram antiquissimam deorum cœlo contentorum fecit. Sextum, mundum ait ali senio et consumptione sui ipsius, et tamen æternum esse. Septimum, mundum appellat Deum beatum. Octavum, animam mundi ponit in ejus medio, abjectissima scilicet parte. Nonum, stellas censet animalia esse, imo deos. Decimum, solem in secundo a terra circulo, statim a luna positum, quod Astronomi et ratio ipsa confutat. Undecimum, astra ex igne esse fabricata, ideoque ignea. Duodecimum, terram esse circa polum suspensam, antiquissimam et primam deorum (id est stellarum) qui intra cœlum sint geniti. Decimum tertium, fabulosam dæmonum generationem ex terra et cœlo, et propagationem per Oceanum et Thetidem productam, fa-

delem esse. Idem in Apolog. *Dæmones*, ait, *sunt deorum filii spurii*, unde deos facit adulteros. Decimum quartum, omnem animam statuit æternam et ingenitam. Decimum quintum, iniquos transmutari in ortu secundo in mulieres, aves et bestias pro cujusque delicto. Decimum sextum, delicta expiari per ignem et reliqua elementa. Decimum septimum, deos juniores facisse hominis corpus ex quatuor elementis secundum atomos. Decimum octavum mundi generationem ait ex necessitatis et mentis cœtu mistam, quasi Deus coactus fuisset mundum generare, aut facere. Huc spectat quod de necessitatis filiabus, scilicet Parcis, scribit l. 10 de Republ. et quod alibi habet de fortuna pariter gubernante mundum: et quod Deus necessitati non repugnet. Unde Marsilius Platonis interpres, duplicem Platonicorum sententiam affert. Primam Procli, mundum factum esse; secundam, non esse factum, sed semper fuisse et fluxisse a Deo, quasi flat semper et fluat. Decimum nonum, ante mundum elementa in suis fuisse sedibus inordinate mota; Deum ordinem attulisse et ornatum. Vigesimum, mundum esse Deum seipso sufficientem. Vigesimum primum, homini dat plures animas, unam a Deo factam, alias duas mortales, perturbationi et libidini obnoxias, factas a Dei filiis, id est, stellis et dæmonibus, quarum unam jecori, alteram cordi indiderint. Vigesimum secundum, in jecore, ait, dii vaticinia expleri statuerunt, membro scilicet rationis experte, ne quis sit sapiens simul et vates. Quare nemo dum sanæ est mentis vaticinatur, sed eum vis prudentiæ somno, vel morbo oppressa aut divino aliquo raptu e suo statu est dimota; vaticinia enim esse pronuntiata furentis ingenii. Vigesimum tertium, hominem acquirere immortalitatem ex veritatis intentissimo intuitu: unde colligas animam per se non esse immortalem. Vigesimum quartum, animam, ait, cuoi semper divinum colat, ipsumque familiarem dæmonem in se habeat ornatissimum, fit beata. Hoc familiari dæmone valde gaudent Platonici, ob id magiæ suspecti, ut et Socrates. Vigesimum quintum, idem alibi docet animam ante corpus extitisse, ideoque cognitionem nostram non esse scientiam, aut potius discentiam, ut ita dicam, sed reminiscentiam, etc. Vigesimum sextum, ponit παλιγγενεσίαν, sive reditum rerum omnium, nimirum post duodecim millia annorum (quod spatium ipse magnum annum nuncupat: hic enim præcise continet annos 12554. ait Cicero l. 2. de Natur. deor.) omnia præterita in integrum revocanda esse, ut iterum fiant eo modo quo facta sunt.

Aristotelis, qui a S. Hieron. et aliis vocatur miraculum naturæ et ingenii, paradoxa sunt Primum, mundum fuisse ab æterno. Secundum, primum motorem Orienti affigit Tertium, asserit eum moveri fato et naturali necessitate. Quartum, futurorum contingentium non esse determinatam veritatem, nec Deum ea determinate scire. Quintum, de animæ mortalitate ita subinde loquitur, ut nonnulli asserant eum putasse animam esse mortalem: licet alii verius contrarium opinentur. Sextum, censet licere partum abigere, et liberis necem parare. Septimum, docet Dei providentiam non se extendere ad singularia. Octavum, lib. de Bonor. fortun. negat Deum curam gerere fortuitorum Nonum negavit Dei providentiam se extendere infra lunam, Deumque curare sublunaria, si credimus Clem. lib. 5. Stromat. Nazianz. orat. 1. de Theolog. Ambros 1. Offic. cap. 13 Decimum, motum et tempus censuit esse perpetuum, ideoque infinitum. Undecimum, ex nihilo nihil fieri: unde infert Deum non creasse mundum, sed omnia fecisse ex præjacente materia. Plura vide apud S. Justinum lib. de Error. Aristotelis. Stoicorum et Epicureorum absurda dogmata recensui Actor. 17. 18.

Vere Psaltes Psal. 118. 85. *Narraverunt*, ait, *mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua:* nam in vera sapientia tum increata, tum creata et derivata, est *Spiritus intelligentiæ, sanctus*, ait Sapiens. c. 7. 22. *unicus, multiplex, subtilis, disertus, mobilis, incoinquinatus, certus, suavis, amans bonum, acutus, quem nihil vetat, humanus, benignus, stabilis, securus*, etc. *intelligibilis, mundus, subtilis: omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia, attingit autem ubique propter suam munditiam.*

Bonis consentiens.] Hoc epithetum non est in Græco et Syro, illudque expungit Prosper de lib. Arbitr. Dion. Cajetan. Cathar. Gagnæus et alii: legunt tamen Romani codices. Videtur ergo additum ad explicandum et determinandum τὸ *suadibilis*, nimirum quod sapientia sibi bona persuaderi sinat, non mala, ut bonis tam rebus quam hominibus sit consentiens, non malis, nimirum eis credendo, eorum bona consilia et opera probando, imitando, diligendo et promovendo, nulli invidendo aut resistendo, neminem vituperando, et e contrario opere impediendo. Ex adverso hæreses et hæretici bonis dissentiunt, malis consentiunt. Ita Lutherus in Colloquiis mensalibus respuit Chrysostomum ut loquacem, Basilium ut abjectum, Cyprianum ut infirmum Theologum, Hieronymum ut errantem et de hæresi suspectum, ac omnibus præfert Apologiam sui Melanchthonis: qui et alibi satanico fastu intonat, nihil se curare, si mille Cypriani, mille Augustini, mille Ecclesiæ contra se starent.

Moraliter S. Aug. serm 12. de Verbis Apost. *Nihil* ait, *in te alteri resistit? vide ne forte ideo non sit bellum, quia pax perversa est, forte in totum carni consentis, et nulla rixa est.*

Plena misericordia.] Syrus רחמי *rachamin*, id est, miserationibus ex intimis visceribus manantibus. Sapientia enim novit, didicitque illud Christi: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Matth. 5 7. Ita S Cyprianus serm. de lapsis: *Doleo*, ait, *fratres, vobiscum. Cum singulis copulo pectus meum, cum jacentibus jacere me credo, cum prostratis fratribus et me prostravit affectus.* Talis quoque fuit S. Job, ut patet c. 31. et S. Paulus 2. Corinth. 11. 29. *Quis*, ait, *infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror?* et S. Leo serm 10. de Quadragesima: *Pulchrum valde est et divinæ benevolentiæ comparandum, sui quemque in altero meminisse.* Porro Plinius l. 2 cap. 7. omnem divinitatem ponit in beneficentia: nam quasi atheus dubitat de Deo et numine, deos vero censet ab hominibus factos, fuisse non alios, quam viros fortes et beneficos. *Deus* ait, *est mortali juvare mortalem: et hæc ad æternam gloriam via. Hac proceres iere Romani: hac nunc cœlesti passu cum liberis suis vadit maximus omnis ævi rector Vespasianus Au-*

gnatus *fessis rebus subveniens Hic est vetustissimus referendi benemeritis gratiam mos, ut toles numinibus adscribantur. Quippe et aliarum omnium nomina deorum et quæ supra retuli siderum et hominum, uata sunt meritis.*

Misericors ergo et beneficus, suis clientibus est Apollo, Æsculapius et Jupiter, id est, juvans pater. Idem de beneficis in deos relatis ceu et Cicero lib 2. de legibus, et ex eo Lactantius l. 1 Inst.

Et fructibus bonis,] puta bonis operibus; hæc enim sunt effectus, partus et fructus sapientiæ.

Non judicans.] Multi codices et interpretes delent τὸ *non*: et τὸ *judicans* nectunt sequenti, leguntque *judicans sine simulatione*, q. d. Judicans sincere, non ficte et simulate; verum codices Romani, Lovanienses, Lugdunenses. Regii et cæteri, æque ac Syrus et Græcus legunt. non *judicans*; Paguin. et Tigur. *nihil dijudicans*, scilicet temere, non usurpans sibi munus judicandi, non faciens se judicem aliorum eos carpendo, censurando. spernendo, juxta illud Christi: *Nolite judicare, ut non judicemini*. Matth. 7. 1. q. d. Nolite in aliorum facta et mores curiose inquirere, carpere, censurare, damnare: ita fiet, Deo juste disponente, ut vicissim ab aliis non judicemini censuremini et damnemini.

Secundo Græcum ἀδιάκριτος quasi passivum noster Turrianus l. 4. de Dogmat. charact. vertit passive, *quæ non judicatur*, quia scilicet certa et indubitata est, ut ipsa potius de aliis judicare debeat, quam judicari; quomodo Apostolus ait spiritualem a nemine judicari 1. Corinth 2. 15. Hinc S. Aug. l. de Gratia et l. Arbitr. ad Valent. c. ubi ἀδιάκριτος vertit, *inæstimabilis*, q. d. Sapientia adeo sublimis et pretiosa est, ut superet omne hominum judicium et æstimationem, de qua re vide Baruch c. 3 16. et sequent. et Job 28. v. 13. et seq. Tertio. aliqui ἀδιάκριτος vertunt, *nihil hæsitans*, non dubitans, non nutans, sed resoluta, certa, et secura de veritate.

Sine simulatione | ἀνυπόκριτος, *sine hypocrisi;* Pagnin. *nihil simulans*. Ex adverso falsa sapientia, ut hæresis et hæretici simulant veritatem, sinceritatem, castitatem, pacem, sanctitatem, cum moliuntur docentque falsitatem, hypocrisin, libidinem. bellum omneque scelus: sunt ergo lupi vestiti pelle ovium, ut ait Christus Matth. 7 15 Vere Sap c 1. 5 *Spiritus Sanctus*, ait, *disciplinæ effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu*, et cap. 7. 13. *Quam sine fictione didici, et sine invidia communico, et honestatem illius non abscondo*

Vide actus et mores hypocritarum graphice depingentem S Greg. 10. Moral 16. alias 27.

18 Fructus autem justitiæ, in pace seminatur, facientibus pacem | Syrus *iis qui sunt pacifici. Justitiæ* id est sapientiæ; sapientia enim practica, de qua hic agitur, est justitia, id est, complexio omnium virtutum. Concludit Jacobus totius capitis de sapientia et magistris discursum hoc quasi epiphonemate, quo sapientiæ usum fructum et præmium assignat et complectitur, q. d. Dixi sapientiam plenam esse misericordia et fructibus bonis, quia sapientia et sapiens certo scit hos justitiæ, id est virtutis bonorumque operum, fructus esse quasi semen æternæ felicitatis et gloriæ quam quasi copiosam segetem, ac præmium metet in cœlo: scit pariter se hoc semen serere debere in pace, pacem et mutuam concordiam studiose colendo, et inter dissidentes conciliando; cum seges hæc et merces solis pacis cultoribus proposita et promissa sit, non superbis, non contentiosis, non facientibus schismata, non se, et sua dogmata factaque jactantibus, qui alios contemnunt ut soli sapere videantur: hos enim toto capite taxavit S. Jacobus. Nam, ut ait Orig. hom. 13. in Levit Deo grata opera nostra, quantumlibet in se bona, esse nequeunt, nisi in pace peragantur, adeo ut et sacrificium ejus qui a fratre dissidet, ei non placeat, juxta illud Christi Matth. 5. 23. *Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum.* Antistropha huic Jacobi sententiæ est illa S Pauli, sub idem tempus ad eosdem edita Hebr. 12. 11. cum de disciplina ait: *Quod fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitiæ*, et: *Quæ seminaverit homo, hæc et metet. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* Galat. 6. v. 8 et illud Psaltis de Apostolis et doctoribus. *Euntes ibant et flebant mittentes semina sua: venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos.* Psalm. 125. 6.

Nota. τὸ *facientibus pacem*, id est opera pacis: quæ scilicet ad pacem conciliandam et augendam faciunt, qui scilicet et sibi et aliis pacifici sunt, ut vertit Syrus: sic enim in Script. jubemur facere misericordiam, justitiam, judicium, pietatem, etc. id est, opera misericordiæ, justitiæ, judicii, pietatis, etc.

Moral. Nota quanta sint commoda pacis. Primum, quod Deo sit gratissima, unde ipse vocatur Deus pacis et dilectionis, 2. Cor. 13 11. Secundum, quod pax sit via ad cœlum, adeoque inchoatio vitæ cœlestis. In cœlo enim unum e summis Sanctorum gaudiis est summa æternaque omnium pax. Tertium. quod pax sit ipsa Dei et SS. Trinitatis similitudo: in Deo enim cum sint tres personæ, una tamen voluntas est, unus amor, unus omnium sensus et consensus. Audi Nazianz. orat. 2 de pace. *Non minus*, ait, *quam ipsa secum divinitas, (nisi hoc nimis magnifice dictum videatur) inter nos consentimus, concordesque sumus; unamque unum et vox una existimus: contraria tamen modo atque illi qui turrim olim extruebant; animo atque ore Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum celebramus, idque de nobis prædicatur quod vere in nobis sit Deus, eos, in quibus unitur, nutans.* Quartum, quod Christus ideo a cœlo descendit, ut pacem hominibus cum Deo et secum afferret. Unde S. Chrys. hom. 18. in 1. ad Corinth *Ut in Christo*, ait, *unimur, multa movere nos debent: quia ipse est caput, nos corpus: ipse fundamentum nos ædificium; ipse vitis, nos palmites; ipse pastor, nos oves*, etc Quintum, quod pax vitam suavissimam efficit Vide S Bern. serm. 5 de Assumpt. B Virg. *Unitas*, ait, *Sanctorum alia est quæ justificat, alia quæ glorificat: una meritum, altera præmium; unitas quæ in hac vita habetur, est decus suavitatis, de qua scriptum est: Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum. Cum enim descripsisset Propheta pulchritudinem. non tacuit utilitatem: quoniam illic mandavit Dominus benedictionem et vitam; hic ba*

nadictionem, illic vitam æternam Plura de pace di- xi Isaiæ 2. 4. et Philip. 1. et seq. Ephes 4. 3. Coloss. 3. 15.

Porro ut hæc pax cum Deo, nobiscum et cum proximis habeatur; nobis, id est nostris concupiscentiis, inferendum est bellum. Unde S. August. serm. 6. de verbis Apostol *Et si spiritus*, ait, *concupiscit adversus carnem, et si modo rixa est in isto domo; moritus litigans, non perniciem, sed concordiam quærit.*

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Cap. præcadanti insectatus est fidalium, præsertim magistrorum, contentiones, æmulationes, at lites; hic mali radicem indicat et amputat, nimirum concupiscentias, amoremque mundi at commodorum præsantis vitæ, cui opponit amorem et accessum ad Deum. Igitur vers. 1. concupiscentias quasi litium et bellorum fomites perstringit. Inde v. 4. docet amicitiam mundi essa inimicam Deo. Ad Deum autem, qui superbis resistit, per humilitatem et munditiem cordis accedendum asse, ut ipse nos exaltet. Tertio, v. 11. invehitur in detractores. Quarto, v. 13. ostendit vanitatem concupiscentiarum ex vanitate vitæ, cui inhærent et adhærent. Summa ergo capitis est: concupiscentiam honoris et excellentiæ, sive ambitionem, quæ mater est invidiæ, litium, bellorum et detractionum, sanare et extinguere per studium humilitatis et modestiæ.

1 Unde bella et lites in vobis? Nonne hinc? ex concupiscentiis vestris, quæ militant in mem-
bris vestris? 2. Concupiscitis, et non habetis: occiditis, et zelatis: et non potestis adipisci:
litigatis, et belligeratis, et non habetis, propter quod non postulatis. 3. Petitis, et non ac-
cipitis: eo quod male petatis: ut in concupiscentiis vestris insumatis. 4. Adulteri nescitis, quia
amicitia hujus mundi, inimica est Dei? Quicumque ergo voluerit amicus esse sæculi hujus, ini-
micus Dei constituitur. 5. An putatis quia inaniter Scriptura dicat: Ad invidiam concupiscit spi-
ritus, qui habitat in vobis? 6. Majorem autem dat gratiam. Propter quod dicit: Deus superbis
resistit, humilibus autem dat gratiam. 7. Subditi ergo estote Deo, resistite autem diabolo, et fu-
giet a vobis. 8. Appropinquate Deo, et appropinquabit vobis. Emundate manus, peccatores: et
purificate corda, duplices animo. 9. Miseri estote, et lugete, et plorate: risus vester in luctum
convertatur, et gaudium in mœrorem. 10. Humiliamini in conspectu Domini, et exaltabit vos.
11. Nolite detrahere alterutrum, fratres. Qui detrahit fratri, aut qui judicat fratrem suum, de-
trahit legi, et judicat legem. Si autem judicas legem: non es factor legis, sed judex. 12. Unus est
legislator, et judex, qui potest perdere, et liberare. 13. Tu autem quis es, qui judicas proxi-
mum? Ecce nunc qui dicitis Hodie aut crastino ibimus in illam civitatem, et faciemus ibi quidem
annum, et mercabimur, et lucrum faciemus: 14. Qui ignoratis quid erit in crastino. 15. Quæ
est enim vita vestra? vapor est ad modicum parens, et deinceps exterminabitur: pro eo ut dica-
tis: Si Dominus voluerit. Et: Si vixerimus, faciemus hoc, aut illud. 16. Nunc autem exultatis
in superbiis vestris. Omnis exultatio talis, maligna est. 17. Scienti igitur bonum facere, et non
facienti, peccatum est illi.

1. Unde bella et lites in vobis? Primi Christiani nulla gesserunt bella, nec gerere poterant, utpote pauci et Gentilibus subditi: *bella* ergo vocat lites, rixas et pugnas; ut τὸ *et* sit explicativum, q. d. *Bella*, id est *lites*. Ita Lyran. Secundo, *lites* accipi possunt verborum, *bella* verberum; unde Thomas Angliens, *lites* inquit, pertinent ad litigantes coram judice, dum volunt obtinere causam per calumniam, prætextu justitiæ: *bella* pertinent ad violentos, qui rem per violentam injuriam sibi vindicare conantur. Tertio, per *bella* accipe pugnas et duella: duellum enim est duorum bellum. Denique prævidebat Jacobus inter Christianos post Constantinum fore bella, eaque hic tollere satagit. Sensus ergo est, q. d. Capite præced. culpavi invidiam et contentiones, quæ suscitant bella et lites, ac suasi studium modestiæ concordiæ et pacis: nunc profundius radicem eorum digito commonstrabo ut ea a vobis amputata, amputentur pariter hi mali ejus rami. Unde ergo et ex qua radice oriuntur bella et lites in vobis? utique ex concupiscentiis vestris: dum enim plures eamdem rem concupiscitis, eamque simul omnes obtinere non potestis, quisque pro ea obtinenda, sibique vindicanda contendit, litigat et pugnat. Cupis proferre limites agri et dominii tui, aspiras ad dignitatem, ambis officium: resistitur tibi ab aliis, qui eadem retinere, vel obtinere satagunt: incitaris

ergo ut eum eis litiges, eosque passundes, itaque rem concupitam assequaris. Omnes ergo lites et bella oriuntur propter meum et tuum: tolle hæc duo pronomina e mundo, aut saltem e mentibus hominum, nullæ erunt lites, nulla bella, inquit S. Chrys. Hinc, ut ait Virgil. 12 Æneid.

Limes agro positus, litem ut discerneret arvis.

Sane priscos principes et tyrannos non alia causa incitavit ad bella, quam ambitio proferendi imperii et cupiditas opum externarum. Id significat Hebræum ריב *rib*, id est *lis*: derivatur enim vel alludit ad רהב *rahab*, id est *superbivit*; et ad רבב *rabab*, id est *multiplicavit*. Ex superbia enim et cupiditate excellendi, ac multiplicandi opes et honores oriuntur omnes lites et bella. Audi Sallustium in Conjur. Catil. *Una*, ait, *et ea vetus causa bellandi, profunda cupido imperii et divitiarum*; et Tacitum in lib. 4. Histor. *Aurum et opes præcipuæ bellorum causæ*; et Lucanum in lib. 3. Pharsal.

At pars vilissima rerum
Certamen movistis, opes.

et Ovid. 1. Metamorph.

Jamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum
Prodierat, prodit bellum quod pugnat utroque.

Porro sapienter S. Aug. l. 4. de Civit. 6. *Inferre*, ait, *bella finitimis, et inde in cætera procedere, ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate conterere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum est?* Talia fuere olim bella Alexandri, Nabuchodonosoris, Cæsaris, et passim regum Assyriorum, Babyloniorum, Persarum, Medorum, Græcorum et Romanorum. Unde licet Priscianus bellum dictum putat per antiphrasim, quasi minime bellum, id est pulchrum; Festus vero quasi belluinum et ferinum; alii tamen censent dictum a Belo, qui primus Assyriorum rex cœpit bello vicinos appetere et subjugare. Porro Belus proprio nomine vocatus est Nemrod, cujus tyrannis describitur Genes. 10. Appellative vero vocatus est hebraice *Baal*, *Bal*, *Bel* et *Belus*, id est dominus, quia omnibus dominari satagebat. Vide dicta Genes. 10. 10. Ita Cassiodorus lib. 1. Variarum epist. 30. *Non erant*, inquit, *prius armata certamina, sed pugnis se quamlibet fervida lacessebat intentio; unde et pugna nomen accepit. Postea Belus ferreum gladium primus produxit; a quo et bellum placuit nominari. Consilium atrox, crudele præsidium, ferina certatio. Crimini applicandum est, quod inde posteritas potuit interire.* Intellige post diluvium; nam ante diluvium gigantes bellis et cædibus fuere infames teste Josepho l. Antiq. cap. 13. Ubi et primum qui militarem artem excogitavit, censet fuisse Tubalcain, qui invenit artem fabrilem in cuncto opere æris et ferri. Genes. 4. 22. Josephum sequitur Glossa.

NONNE HINC,] scilicet ex concupiscentiis; ut sequitur.

EX CONCUPISCENTIIS (græce ἡδονῶν, id est *voluptatibus*) VESTRIS;] quas scilicet concupiscitis, hoc est, ex concupiscentiis opum, scilicet honorum et deliciarum: quia licet ira sit in appetitu irascibili; oritur: tamen ex appetitu concupiscibili. Ex eo enim quod obtinere nequit rem concupitam, irascitur, lites et bella movet. Porro pax dedit materiam concupiscentiæ, concupiscentia bello: unde tempore persecutionum nulla inter Christianos fuerunt bella usque ad Constantinum, sed pace ab eo data Ecclesiæ, illico in ea lites et bella movere cœperunt Ariani Episcopi et principes: ac mox cæteri. Unde vere S. Leo serm. 6. in Epiphan. *Terrores*, ait, *proscriptionum diabolus in avaritiæ mutat incendium, et quos damnis non fregit, cupiditate corrumpit; inflammat concupiscentiis, quos non potest vexare tormentis*. Et Tertullian. *Magis togæ læsere remp. quam loricæ*. Licet enim lis et bellum justum debita modo susceptum, etiam Christianis licitum sit et sanctum, ut contra Erasmum et Anabaptistas docet S. Augustinus Enchirid. 78, tamen vix caret peccatis, saltem venialibus: fere enim suscipitur ex nimio amore rerum terrenarum. Insuper facile se interserit cupido vindictæ, invidiæ, malevolentiæ, superbiæ, gloriæ, cet.

QUÆ MILITANT IN MEMBRIS VESTRIS.] Licet enim passiones et concupiscentiæ sint in anima et appetitu, vel concupiscibili, vel irascibili; tamen quia hi appetitus sedem habent, et quasi castra sua figunt in membris, per eaque se exerunt; hinc pariter concupiscentiæ in membris suam habent sedem, ut ira in felle, libido in membris generationi destinatis, tristitia in liene, amor in jecore, etc. Hinc concupiscentia ab Apostolo vocatur lex membrorum. Rom. 7. 23. Porro concupiscentiæ militant adversus mentem et spiritum. Nam, ut ait Apostolus Galat. 5. v. 17. *Caro*, id est concupiscentia, *concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem*. Hi ergo sunt quasi duo milites, aut potius duo belli duces, qui assidue inter se confligunt, suosque milites in aciem educunt, nimirum concupiscentia educit omnes passiones, sensationes, imaginationes et membra: spiritus educit fidem, spem, charitatem, omnesque virtutes morales, quæ cum concupiscentiis singulis decertant, uti graphice describit Prudentius in Psychomachia, id est animæ pugna.

Denique concupiscentiæ hæ in membris ita militant, ut dominentur quoad actus subitos et indeliberatos, qui rationem et libertatem præveniunt; quoad actus vero humanos, liberos et deliberatos non dominantur; sed tam ipsæ quam membra subsunt voluntati et libero arbitrio, a quo reguntur non despotice, uti brutum regitur ab homine; sed politice, uti civis regitur a magistratu, cui contradicere et reluctari potest. Unde Apostolus hortatur fideles jam baptizatos et justificatos Rom. 6. vers. 12. dicens: *Non ergo regnet peccatum* (peccati fomes, puta concupiscentia) *in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus. Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato; sed exhibete vos Deo tamquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiæ Deo: peccatum enim vobis non dominabitur.* Vide ibi dicta. Hinc vere et sapienter ait Laurent. Justinian. l. de interiori Conflictu c. 8. *Omnis disciplina Christianæ professionis non in miraculis faciendis, non in futura prædicendo, non in eloquio composito scripturarumque explanatione, sed in resecandis concupiscentiis commendatur. Quantum Christum quis diligat, in hoc spirituali certamine recognoscat.* Et S. Aug. l. de Agone Christiano c. 2. *Ibi ergo*, inquit, *vincuntur inimicæ nobis invisibiles potestates, ubi vincuntur invisibiles cupiditates. Et ideo qui in nobis vincimus temporalium rerum cupiditates, necesse est ut in nobis ipsis vincamus et illum, qui per ipsas cupiditates regnat in homine. Quando enim dictum est diabolo: Terram mandu-

cabis, dictum est peccatori: Terra es, et in terram ibis. Datus est ergo in cibum diabolo peccator. Non simus terra, si nolumus manducari a serpente.

2. CONCUPISCITIS, ET NON HABETIS.] Dicet concupiscentiam, quæ ciet lites et bella, inquietum esse malum, quod animam jugi rerum concupitarum desiderio et siti cruciat, ac numquam explet et satiat. Rursum concupiscentiam conciere lites et bella, ut rem concupitam sibi vindicet, at frustra: res enim concupita non armis paranda, sed a Deo rerum omnium auctore et datore postulanda est. Concupiscentia ergo non nisi tumultus irarum et litium in animo suscitat, eosque inanes et evanidos; utpote quibus re desiderata potiri nequit, magisque angores, metus et dolores sibi asciscit.

Concupiscit ergo *et non habetis.* Τὸ *et* potuit Primo accipi more Hebræo pro *quia*, q. d. Concupiscitis quia non habetis id quod concupiscitis: concupiscendo ergo significatis vos esse egentes et miseros.

Secundo, *et*, simpliciter accipi potest ut vox copulativa, q. d. *Concupiscitis*, et tamen *non habetis*, non obtinetis quod concupiscitis. idque Primo, quia sæpe aliena et illicita concupiscitis, quæ per jus et fas, et sæpe per injuriam et nefas acquirere non potestis. Secundo, quia concupiscentia est insatiabilis; nam habito eo quod concupivit, illud aliud et aliud in immensum concupiscet. Id videmus in mercatoribus, qui cum centum lucrati sunt, appetunt mille, inde decem millia, inde centum millia, inde millionem, etc. juxta illud,

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

Et in ambitiosis: nam qui ambit esse senator, ubi id obtinuit, ambit esse gubernator, inde Comes, inde Dux, inde Princeps, inde Rex, inde Imperator.

Tertio, quia concupiscentia est instabilis: nam ubi rem concupitam obtinuit, fastidit, et aliam concupiscit: ita finis concupiscentiæ unius, est initium alterius, juxta illud Thren. 1. 8. *Peccatum peccavit Jerusalem, propterea instabilis facta est*, ubi multas hujus instabilitatis causas attuli. Idem vidit Seneca lib. de Vita beata c. 7. *Voluptas, ait, tunc cum maxime delectat, extinguitur. Nec multum loci habet; itaque cito implet et tædio est, et post primum impetum marcet. Nec id umquam certum est, cujus in motu natura est. Ita non potest quidem ulla ejus esse substantia, quod venit transitque celerrime, in ipso usu sui periturum. Eo enim pervenit, ubi desinit; et dum incipit, spectat ad finem.* Idem l. 3. de Benefic. c. 3. *Novis, ait, semper cupiditatibus occupati non quid habeamus, sed quid petimus inspicimus; non in id quod est, sed in id quod appetitur intenti. Quidquid enim domi est, vile est.* Ergo *non habetis*, quia licet habeatis, habere vos non existimatis; et quia aliud concupiscitis, quod revera non habetis. Concupiscens itaque est quasi chamæleon, qui vivit vento sui desiderii, et re desiderata non fruitur eaque, ut ille ait, vir desideriorum, sed alio sensu quam Daniel c. 9. 23.

Quarto, quia concupiscens non tam habet rem concupitam, quam ab ea habetur et possidetur quasi ab hero, imo tyranno. Audi Senecam de Vita beata c. 14. *Cæterum non ipsi voluptatem, sed ipsos voluptas habet, cujus aut inopia torquentur, aut copia strangulantur. Miseri, si deserantur ob illa; miseriores, si obruuntur. Sicut deprehensi mari Sirtico, modo in sicco relinquuntur, modo torrente unda fluctuantur.* Et mox: *Ut feras cum labore periculoque venamur, et captarum quoque illarum sollicita possessio est, sæpe enim laniant dominos: ita habentes magnas voluptates, in magnum malum evasere, captæque cepere. Quæ quo plures majoresque sunt, eo ille minor ac plurium servus est, quem vulgus felicem appellat*, etc. *nec voluptates sibi emit, sed se voluptatibus vendit.*

Quinto, quia cupidorum vita in rerum cupitarum prosecutione sæpe tota pene consumitur. *Quosdam*, ait, Seneca de Brevit. vitæ c. 19. *cum in summum ambitionis eniterentur, inter prima luctantes ætas relinquit. Quosdam cum in consummationem dignitatis per mille indignationes* (alii legunt *indignitates*) *erupisset, misero subit cogitatio, ipsos laborasse in titulum sepulchri. Quorumdam ultima senectus, dum in novos spes, ut juvenis, disponitur, inter conatus magnos et improbos invalida defecit.* De hac concupiscentia ambitionis maxime hic agit Jacobus: hæc enim innumeros suscitat sibi tumultus, aliis lites et bella.

Sexto, quia sæpe cupidus re cupita uti fruique non audet; ita avarus opes congerit, et sordide vivit, nec eas expendere audet, ne minuat. Opes ergo quas habet, vere non habet, sed aliis habendas custodit. Hoc est quod ait Sapiens Prov. 13. 7. *Est quasi dives, cum nihil habeat; et est quasi pauper, cum in multis divitiis sit.* Unde Democritus teste Hippocrate ep. 2. ad Damagetum, ridebat hominum insaniam, quod dum non habent opes, expetunt; dum habent, occultent; quod omnia pervertant ad propriam cupiditatem: quod ex omnibus affectionibus ægrotent; quod concupiscant ea quæ tristitiam et noxam inferunt; ideoque feris sint deteriores et stolidiores, utpote quæ intra sufficientiam se continent. Denique Sapiens Prov. 30. 15. *Sanguisugæ, ait, duæ filiæ, dicentes: Affer, affer.* Sanguisuga est hirudo, quæ ab hærendo dicitur, juxta illud:

Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.

Duæ ergo filiæ sunt duo ora, quibus hirudo sanguinem sugit. Symbolice sanguisuga est concupiscentia, præsertim avaritia in pauperes, de qua immediate ante egerat Sapiens, quæ quasi hirudo pauperum sanguinem sugit. Hæc dicit: *Affer* munera, ut vendam justitiam: *Affer* dona, ut vendam gratiam, ait Cajetan. Beda vero: Sanguisuga, ait, est diabolus, cujus duæ filiæ dicentes: *Affer, affer*, sunt luxuria et avaritia. S. Bern. autem in declamat. sub initium, *Propriæ voluntatis*, ait, *sanguisugæ duæ sunt insatiabiles filiæ, clamantes: Affer, affer. Siquidem nec animus vanitate, nec voluptate corpus aliquando satiatur.* Fuge sanguisugam hanc, et omnia reliquisti. Vere Seneca l. 1. de Benef. c. 26. *Aspice, ait, quemadmodum immensæ hominum cupiditates hient semper, et poscant. Non miraberis ibi nimium reddere, ubi nemo satis accipit.*

OCCIDITIS.] Legit interpres cum Syro, Complut. et Regiis φονεύετε, vel φονεύετε. Alii legunt, φθονεῖτε, id est *invidetis*. Ita Cajet. Clarius, Vat. non enim videntur fideles adeo invidiæ æmulis, ut eos occiderent. Sed resp. in tanto numero fideles aliquos in cædes erupisse, uti eruperunt in hæreses et schismata; quorum li-

cet paucorum scelus hic Jacobus exaggerat et quasi indignum omnibus execrandum proponit. Rursum *occiditis*, in actu non perfecto, sed inchoato, id est, occidere cogitatis, cædem machinamini. Invidia enim et ira semper crescunt, ac tandem in cædes erumpunt. Unde vicina sunt, uti nomine, ita et re ac operatione φονος και φθονος, id est, *invidia et occisio*. Solent Oratores, cum vitium insectantur, extrema et gravissima ejus damna, licet rara, recensere et exaggerare, ut auditores magis ad vitii odium impellant: ita facit hic Jacobus, præsertim quia scribit etiam posteris, quos prævidebat ex ira et invidia patraturos homicidia, uti sæpe nunc fieri videmus.

Et zelatis.] Primo, *et*, id est *quia*, ut paulo ante dixi, q. d. Quia invidetis, ideo occiditis; alioqui enim decresceret oratio; minus enim mali est invidere quam occidere. Secundo proprie, q. d. Postquam occidistis, pergitis alios invidere, imo zelari: zelus enim non qualem qualem, sed vehementem et acrem invidiam significat, qualis fuit in Cain fratricida. Quocirca Euseb. l. 11 de Præpar. c. 4. *Cain* ex Hebræo interpretatur *invidiam* et *zelum* a rad. קנא *kana*, id est *zelari* (unde Simon Apostolus dictus est Chananæus, id est *zelotes*) licet mater Eva eum vocaverit *Cain*, id est *possessionem*, a rad. קנה *kana*, id est *possedit*, dicens: *Possedi hominem per Deum*. Gen. 4. 1. Num rum portendit, quod amor possidendi in Cain causaret invidiam, invidia cædem, imo parricidium.

Et non potestis adipisci,] id quod concupiscitis et ob quod zelatis et occiditis. Causas dedi paulo ante.

Litigatis et belligeratis.] Ait, et quantum distat lis a bello, dixi initio capitis.

Propter quod (propterea quod; græce enim est διὰ τὸ μὴ αἰτεῖσθαι, id est *quia*) non postulatis. Significat causam, cur rem concupitam non obtineant, esse, quod eam litibus et armis per injuriam occupare satagent, non vero postulent a Deo, qui solus est dator omnium.

3 Petitis, et non accipitis, eo quod male petatis, ut in concupiscentiis (græce ἡδοναῖς, id est *voluptatibus*) vestris insumatis.] Syrus, *ut eas alatis*, cibetis, pascatis et nutriatis. Est occupatio: occurrit enim objectioni concupiscentium ac dicentium: Ecce nos petimus sæpe a Deo res quas concupiscimus, et non impetravimus: frustra ergo nos mones petere eas a Deo non per lites et bella occupare. Resp. S. Jacobus: Petitis quidem, sed non accipitis, eo quod male petatis, ut iis abutamini contra Deum ad vestram libidinem. Audi Bedam: *Male petit a Deo*, ait, *Primo, qui jussa Domini contemnens, a Domino beneficia superna desiderat. Secundo, qui amisso amore supernorum, infima tantum quærit bona percipere. Tertio, et hæc non ad sustentationem humanæ fragilitatis, sed ad redundantiam liberæ voluptatis; quod est velle insumere in concupiscentiis*. Modus recte petendi est, quem docet Christus Matth. 6. 33 dicens: *Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis*, quæ scilicet necessaria sunt ad vitam, non ad concupiscentiam: Deus enim dat tantum bona et salutaria, non mala et noxia, qualia sunt ea quibus expletur concupiscentia. Eis ergo qui talia petunt, Deus aures plane obstruit. Illa enim odit, quia turpia, ac proinde ea largiri nequit; nec dulcedinis fons amarum aliquid scaturire potest, ait Cyrill. l. 9. in Joan. c. 43. et S. Aug. tract. 73. in Joannem, et ex eo S. Bern. ser. contra vitium ingratit. Misericordiæ, ait, est aliquando subtrahere misericordiam, quemadmodum iræ et indignationis misericordiam exhibere, uti fuit Hebræis in murmure petentibus carnes, eas dare: mox enim ira et ultio Dei ascendit super eos. Ps. 77. 30.

Quocirca Cassian. collat. 9. c. 23. docet a Deo non esse postulanda opes, honores, delicias, potentiam, robur, etc. *Nihil enim caducum*, ait, *vult a se, nihil vile, nihil temporale æternitatum conditor implorari. Itaque magnificentiæ ejus, ac munificentiæ maximam irrogabit injuriam, quisquis sempiternis petitionibus prætermissis transitorium aliquid et caducum ab eo maluerit postulare, et offensam potius quam propitiationem judicis sui, vilitate orationis incurret*. Eleganter S. Greg. hom. 27. in Evang. explicans illud Christi, Joan. 14. *Si quid petieritis in nomine meo. Nomen*, ait, *Filii Jesus est: Jesus autem Salvator, vel etiam Salutaris dicitur: ille ergo in nomine Salvatoris petit qui illud petit quod ad veram salutem pertinet*, etc. *Pensate, quæso, petitiones vestras, videte si in nomine Jesu petitis, id est, si gaudia salutis æternæ postulatis. In domo enim Jesu Jesum non quæritis, si in æternitatis templo importuni pro temporalibus oratis. Ecce alius in oratione quærit uxorem, alius petit villam, alius postulat vestem, alius dari sibi deprecatur alimentum. Et quidem cum hæc desunt, ab omnipotenti Deo petenda sunt; sed meminisse debemus quod ex mandato ejusdem nostri Redemptoris accipimus: Quærite primum regnum Dei*. Subdit aliquos orare prohibita a Deo, ut vindictam et mortem inimici, atque: *Quisquis itaque sic orat, in ipsis suis precibus contra Deum pugnat; unde et sub Judæ specie dicitur: Fiat oratio ejus in peccatum. Oratio autem in peccatum est illa petere quæ prohibet ipse qui petitur*. Chrysol. ser. 132. *Qui mala a Deo postulat*, inquit, *Deum mali judicat et sentit auctorem*.

Sanxerant idipsum Gentiles. Seneca ep. 10. ex Athenodoro: *Tunc*, ait, *scito esse te omnibus cupiditatibus solutum, cum eo perveneris, ut nihil Deum roges, nisi quod rogare possis palam. Nunc enim quanta est dementia hominum: turpissima vota diis insusurrant; si quis admoverit aurem, conticescent; et quod scire hominem nolunt, Deo narrant*. Et mox: *Sic vive cum hominibus, tamquam Deus videat: sic loquere cum Deo, tamquam homines audiant*. Et Juvenal. satyra 10.

> Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano;
> Fortem posce animum, mortis terrore carentem,
> Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat
> Naturæ; qui ferre queat quoscumque labores,
> Nesciat irasci, cupiat nihil.

Platonis oratio erat: *Jupiter, da nobis bona, sive ea petamus, sive non: mala vero, etiamsi ea ex errore petamus*. Secus enim videmur velle Deo legem sapiendi et dandi præscribere. Sed audi de Socrate Valer. Max. l. 7. c. 2. *Socrates humanæ sapientiæ quasi quoddam terrestre oraculum, nihil ultra petendum a diis immortalibus arbitrabatur, quam ut bona tribuerent: quia ii demum scirent, quid unicuique esset utile: nos autem plerumque id votis expetere, quod non impetrasse melius foret. Etenim densissimis tenebris involuta mortalium mens*,

in quam lata patentem errorem cæcas precationes tuas porrigis? divitias oppetis, quæ multis exitio fuerunt: honores concupiscis, qui complures pessumdederunt: regna tecum ipsa volvis, quorum exitus sæpenumero miserabiles cernuntur: splendidis conjugiis injicis manus; at hæc ut aliquando illustrant, ita nonnumquam funditus domos evertunt. Desine igitur stulte futuris malorum tuorum causis, quasi felicissimis rebus inhiare, teque totum cœlestium arbitrio permitte: quia qui tribuere bona ex facili solent, etiam eligere aptissima possunt.

Quocirca misericordiam suam ostendit Deus, cum noxia quæ petimus, negat; iram vero, cum ea tribuit et concedit. *Multos Deus non exaudit ad voluntatem, ut exaudiat ad salutem*, ait Isid. l. 3. de Summo bono c. 7 et S. Aug. ep. 34. ad Paulinum: *Bonus Dominus qui non tribuit sæpe quod volumus, ut quod mallemus attribuat.* S. Bern. serm. contra vitium ingratitudinis: *Misericordiæ res est, hac in parte subtrahere Deum misericordiam.* Denique S. Greg. 15 Mor. 12 *Majoris iracundiæ est*, ait, *cum hoc tribuitur, quod male desideratur; atque inde repentina ultio sequitur: nam quanto citius malum votum impleri permittitur, tanto celerius punitur*; sicut punivit Deus Judæos concupiscentes carnes, dum eas illi dando, illico plagam mortis in pœnam eis immisit. Num. 11. 33 ideoque loco datum est nomen, *Sepulchra concupiscentiæ*.

4 ADULTERI.] Græca addunt, καὶ μοιχαλίδες, id est, *et adulteræ*: tam enim fœminas, quam viros objurgat. Dices: Vocare aliquem adulterum, est grave convicium. Resp. Convicium est, cum in aliquem torquetur ut probrum, ad eum infamandum vel dehonestandum; cum vero jacitur in aliquem ad eum corripiendum et objurgandum, ut ille se emendet, correctio est et disciplina, quæ ex amore, non ex odio et ira proficiscitur. Talis est hæc Jacobi æque, ac illa Joannis Baptistæ, Matth. 3. 7. *Progenies viperarum*; et illa Christi, Lucæ ult. v. 25. *O stulti et tardi corde ad credendum*; et illa Pauli. Gal. 3. 10. *O insensati Galatæ*; et Act. 13. 10. ad Elymam Magum: *O plene omni dolo et omni fallacia, fili diaboli.* Duri enim dure sunt increpandi, uti jubet Apostol. Tito c. 1. 13. Sicut enim longi et pertinaces morbi non nisi ustione, sectione et cauterio curantur; sic et amor mundi, puta concupiscentia omnibus innata, quam homines quasi bruta sequuntur, non nisi acri objurgatione, longaque mortificatione quasi perfrictione et sectione curari potest. Porro si parentibus et magistris licet filios et discipulos flagellare virgis et verberibus, multo magis licet eosdem verbis acrioribus castigare: imo, ut ait S. Chrys. hom. 7. ad popul. *Tunc maxime patres sunt, cum filios male prohibent, flagella infligunt, afficiunt ignominia.*

Quæres, quo sensu et qua veritate vocet eos *adulteros*? Resp. Eo quo idololatræ a Prophetis vocantur adulteri; quia scilicet relicto Deo animæ suæ sponso adhærent idolis, quasi adulteris; ita hi relicto Deo sponso adhærebant mundo, quasi adultero. Nam, ut ait Apost. 2. Cor. 11. 2. *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Aut, quod eodem redit, adulteri dicuntur, quia ad amplexus mundanæ sapientiæ turpiter deflectebant, spreta cœlesti, quam paulo ante S. Jacobus celebravit: de qua etiam ait Sapiens c. 8. 2. *Quæsivi sponsam mihi eam assumere, et amator factus sum formæ illius.*

Moraliter hic disce, quam mundum odisse et fugere debeamus, nimirum quasi adulterum: amor ergo mundi est adulterium spirituale et mysticum, quod tanto gravius est carnali et litterali, quanto Deus, qui hic contemnitur, nobilior est homine, cui uxor se despondit. Amans ergo mundum vere coram Deo est adulter, et ut adulter plectetur. Omnes enim ejus amores sunt adulterini, qui casto Dei amori et charitati, quæ per Spiritum Sanctum diffusa est in cordibus nostris, e diametro repugnant. Hoc est quod Synagogam idololatrantem increpans Jeremias intonat c. 3. 1. *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis.* Et Osee c. 2. 2. *Judicate matrem vestram, judicate: quoniam ipsa non uxor mea, et ego non vir ejus. Auferat fornicationes suas a facie sua, et adulteria sua de medio uberum suorum.* Eo alludit hic Jacobus; concupiscentiæ enim, de quibus hic agit, sunt mysticæ fornicationes et adulteria animæ: unde qui eis obediunt contra Dei legem, potius diaboli quem imitantur et sequuntur, filii dicendi sunt quam Dei, ait S. Iren. l. 4. c. 79. Ita S. Nazianz. in Iambicis carm. 3. divitias vocat *meretricem*: quia ut meretrix nunc huic amasio blanditur, nunc illi, nunc alteri, omnesque ludit et decipit; sic et divitiæ.

Secundo, alii sic explicant: *Adulteri*, id est spurii, degeneres et adulterini filii videmini; quia non Deum patrem vestrum, sed mundum adulterum amatis et colitis. Sic ait Paulus Heb. 12. 8. *Quod si extra disciplinam estis*, etc. *ergo adulteri* græce νόθοι, id est *adulterini et spurii, et non filii estis.* Verum prior sensus est genuinus: quia græce est μοιχαλίδες, id est *adulteri*, non νόθοι, id est *adulterini et spurii*.

NESCITIS.] Hoc verbum emphasim habet acriterque pungit, q. d. Itane ignoratis, aut non consideratis juratum vestrum hostem, puta mundum, imo eum amicum putatis, qui vos Dei vestri inimicos constituit? Et sane mira est hominum ignorantia, inconsideratio et dementia, quod mundum cum Dei et bonorum cœlestium æternorum dispendio sequantur et diligant.

QUIA AMICITIA HUJUS MUNDI INIMICA EST DEI.] Aliqui efficacius legunt, *inimicitia est Dei*, si enim ἔχθρα legas cum Syro accentu penacuto, significat inimicitiam: sin cum aliis passim legat accentu gravi ἐχθρὰ, significat inimicam.

Quæres, quænam est *amicitia mundi*? Primo, aliqui active accipiunt eam qua mundus improbos amat, fovet, exaltat; probos vero odit, deprimit, persequitur. Joan. 15. 18.

Secundo, alii melius *amicitiam mundi* accipiunt passive, qua scilicet mundus a mundanis amatur et colitur præ Deo, imo spreta Dei lege. Unde apposite subdit Jacobus: *Quicumque ergo voluerit esse amicus sæculi hujus, inimicus Dei constituitur.* Amicitia ergo mundi est, qua quis amat mundi bona, puta opes, honores, delicias; ita ut propter illa Dei legem violat, aut violare, eumque mortaliter offendere sit paratus. Item ea qua quis amat et colit homines mundanos, puta superbos, divites, potentes, ut ad eorum gratiam captandam, aut retinendam præcepta Dei et Ecclesiæ transgrediatur. Id ita esse patet, eo quod quas paulo ante vocavit concupiscentias, easdem hic vocet mundum. Unde hunc Jacobi locum antistropha

sententiam explicans S. Joannes epist. 1, 2. 15: *Nolite*, ait, *diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Quoniam omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo.* Vere Seneca ep. 85. *Relinque*, ait, *ista ad quæ discurritur; relinque divitias, periculum possidentium, aut onus; relinque corporis atque animi voluptates; molliunt et enervant: relinque ambitum, tumida res est, vana, ventosa, nullum habet terminum: tam sollicita est, ne quem ante se videat, quam ne alium post se: laborat invidia, et quidem duplici: vides autem quam miser sit, si is, cui invidetur, et invidet. confragosa in fastigium dignitatis via est.*

Quocirca christiane et sapienter Tert. *In hoc mundo*, ait, *nihil nostra interest, nisi ut quam primum ex eo excedamus.* Et S. Cypr. l. de Habitu virg. c. 2. *Sciant Christiani bona illa esse quæ sunt spiritualia, divina, cœlestia, quæ nos ad Dominum ducunt, quæ nobiscum apud Deum perpetua possessione permanent. Cæterum quæcumque terrena sunt, in sæculo accepta et hic cum sæculo remansura, tam contemni debent, quam mundus ipse contemnitur, cujus pompis et deliciis jam tunc renuntiamus, cum meliore transgressu ad Dominum venimus.* Idem tr. de Mortal. *Porro*, ait, *cum mundus oderit Christianum, quid amas eum qui te odit, et non magis sequeris Christum qui te redemit et diligit? Mundus ecce nutat et labitur, et ruinam sui non senectute rerum, sed fine testatur*, etc. *Considerandum est et identidem cogitandum renuntiasse nos mundo, et tanquam hospites et peregrinos hic interim degere.* Vide S. Ambr. toto libro de Fuga sæculi, qui et de Virginis forma vivendi c. 4. hisce Jacobi verbis urget virginem Deo addictam, ut plane fugiat sæcularium consortia. Et S. Greg. h. 28. in Ev. *Ecce*, ait, *mundus qui diligitur, fugit; Sancti isti* (Nereus et Achilleus) *ad quorum tumbam consistimus, florentem mundum mentis despectu calcaverunt. Erat tunc vita longa, salus continua, opulentia in rebus, fœcunditas in propagine, tranquillitas in pace: et tamen cum in seipso floreret, jam in eorum cordibus mundus aruerat. Ecce jam mundus in seipso aruit, et adhuc in cordibus nostris floret. Ubique mors, ubique luctus, ubique desolatio, undique percutimur, undique amaritudinibus replemur, et tamen cæca mente carnalis concupiscentiæ, ipsas ejus amaritudines sequimur, fugientem sequimur, labanti inhæremus. Et quia labentem retinere non possumus, cum ipso labimur quem cadentem tenemus.*

QUICUMQUE ERGO VOLUERIT AMICUS ESSE SÆCULI (mundi) HUJUS, INIMICUS DEI CONSTITUITUR.] Ergo contrarii et antagonistæ sunt, hostesque internecini Deus et mundus, amor Dei et amor mundi. Ita Didym. hic: *Sicut*, ait, *impossibile est servire Deo et mammonæ, ita amicum Dei esse simul et mundi.* Et S. Aug. 14. Civ. 28. *Fecerunt*, inquit, *civitates duas amores duo: civitatem Jerusalem amor Dei, usque ad contemptum sui, civitatem Babylonem amor sui usque ad contemptum Dei.* Hinc ad amorem Christi classicum canens Apostol. *Mihi*, ait, *absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.* Vide ibi dicta, quem quasi magistrum secutus S. Ignat. ep. ad Rom. *Amor meus*, ait, *crucifixus est.* Sapienter Richard. Victorin. de Gradib. charit. c. 8. *Columbinus*, ait, *vere pii oculus amor est, qui in rebus humano usui concessis nulla libidine figitur, sed in transitoriis contemplatur æternum.* Vere enim Beda hic: *Omnes*, ait, *amatores mundi, omnes inquisitores nugarum.* S. Aug. (vel quisquis est auctor) lib. de Duodecim abusionib. gradu 7. *Mundi amor*, ait, *et Dei, pariter in uno corde cohabitare non possunt, quemadmodum iidem oculi cœlum pariter et terram nequaquam aspiciunt.* S. Cyprian. ep. ad Donat. *Arridet mundus*, ait, *ut sæviat; blanditur, ut fallat; illicit, ut occidat: extollit, ut deprimat: fœnore quodam nocendi, quam fuerit amplior summa dignitatis et honorum, tam major exigitur et usura pœnarum.* Denique mundi typus fuit Sodoma, plena omnibus et infandis sceleribus quæ proinde cœlitus side tota conflagravit. Sicut ergo Lot Sodomæ incendium, angelum sequens, effugit; ita nos gratiam Dei sequentes mundi pericula et incendia fugiamus.

Nota *Pro constituitur* Græce est καθίσταται, id est, plane et firmiter constituitur, puta semper et in omnes æternitates, ni Deus infinita sua clementia amatorem mundi in gehennam ruentem excipiat, et ad se cœlumque revocet.

5. AN PUTATIS.] Græce ἢ, id est *aut*, et sic legunt nonnulli Codices. Verum ἢ, id est *aut*, sæpe idem est quod *an*, ut multis exemplis docet Thesaurus linguæ Græcæ.

QUIA INANITER (frustra, sine causa) SCRIPTURA DICAT.] Quid? Respondent aliqui, id quod proxime præcessit: scilicet ut mundi amicitiam, leges et consortia fugiamus, ac Dei gratiam et amicitiam amplexemur. hoc enim passim concionantur prophetæ et alii libri S. Script. ita Beda. Alii cum OEcum. referunt ad id quod paulo post sequitur: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Verum alii passim referunt ad id quod proxime sequitur: *Ad invidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis*, q. d. Deus est zelotes et quasi zelotypus animæ vestræ, veluti sponsæ suæ, unde non patitur rivalem, mundum scilicet: nam ad invidiam concupiscere idem est, quod esse zelotypum. Qui enim zelotypus est, ita rem amatam concupiscit, ut eamdem rivali cuilibet invideat, cupiatque ea solus potiri, nec quemquam in amoris partem admitti patiatur: Deum autem esse zelotem, scriptum est Exodi 20. 5. Nahum 1. 2. et alibi. Si velis plus velle S. Jacobum, nimirum hanc sententiam ab eo recitatam, in Script. præcise et in terminis scriptam esse, fateor ubi ea scripta sit me latere, nec quisquam hactenus idipsum indicare potuit. Quare nova et contraria videtur OEcumenii dispunctio, versio et expositio. Ipse enim sic dispungit, vertit et explicat: *An putatis quia inaniter Script. dicit, aut ad invidiam?* q. d. An putatis quod Script. difficilia nobis præcepta et vires excedentia de odio mundi et concupiscentiæ tradat, eo quod illa nobis invideat? Erratis: non enim id facit inaniter aut ex invidia, sed quia *concupiscit* πνεῦμα in accusativo, id est *spiritum*, scilicet rectum, id est, bonum propositum, bonamque voluntatem sua exhortatione in vobis excitare et habitare; quam ubi per spiritualem modestiam invenerit operantem in nobis, majorem dat gratiam. Cæteri enim omnes aliter dispungunt et vertunt, excepta Francisco Luca Annot. 594. qui OEcumen. sequitur.

AN INVIDIAM CONCUPISCIT SPIRITUS QUI HABITAT IN VOBIS?] Ita per interrogationem hæc legunt Codices Romani et alii plerique: nonnulli tamen interrogationem tollunt et legunt assertive. Rursum alii interrogationem referunt ad τὸ *putatis*, alii ad τὸ *concupiscit spiritus*. Jam nonnulli per spiritum accipiunt humanum, sed vario sensu. Primo, aliqui, q. d. Spiritus hominis mundo deditus et concupiscens ea quæ sunt mundi, sibi suæque saluti nocet et quasi invidet; sed Deus copiosius impertit gratiam, quam ipsi cupiamus. Secundo, q. d. Spiritus humanus et mundanus impellit nos ad aliena concupiscenda, et ad aliis ea invidendum. Ita Lyr. Hugo et Thomas Anglicus. Tertio, Emmanuel Sa, q. d. Spiritus hominis ad invidiam, id est per invidiam, concupiscit bona proximi. Quarto, alii, q. d. Spiritus zeli et fervoris habitans in nobis adeo concupiscit, id est, concupiscere nos facit virtutem et sanctimoniam, ut sanctam in nobis excitet invidiam æquandi, imo superandi eos, qui nos in studio virtutis præcurrunt.

Verum alii passim accipiunt hic Spiritum divinum et Spiritum S. idque melius. Illi enim soli competit id quod sequitur: *majorem autem dat gratiam*. Primo ergo Beda inter alias expositiones hanc affert, q. d. Putatisne quod Spiritus divinus nos excitet ad concupiscentiam et invidiam? Erratis, si id putatis: ipse enim est spiritus continentiæ, charitatis et concordiæ, ac *majorem dat gratiam*, quam sunt bona et gratia mundi, quam concupiscitis: ergo te alius sit spiritus oportet, qui ad concupiscendum et invidendum vos concitat. Secundo Glossa, q. d. Spiritus Dei cupit et concupiscit ut invideamus mundo eumque odio prosequamur. Tertio Hugo, q. d. Spiritus concupiscit ad invidiam, id est contra invidiam, ut scilicet ea quasi opus diaboli tollatur e mundo. Quarto noster Justinianus, q. d. Spiritus S. quo in Baptismo imbuti estis ad invidiam concupiscit, hoc est, ita afficitur erga vos sui cultores et amicos, tantisque donis vos cumulet, ut mundi amatores merito vobis invidere queant, juxta illud Isaiæ 65. 13. *Ecce servi mei comedent, et vos esurietis. Ecce servi mei bibent, et vos sitietis* etc. Hoc sensu invidia datur mundanis, non Deo, ut fit in aliis expositionibus; quæ proinde durisculæ videntur. Nusquam enim alibi in Script. invidia tribuitur Deo, sed nec proprie tribui potest. Quinto, apposite alii interrogationem referentes ad τὸ *Spiritus concupiscit*, exponunt, q. d. An putatis Spiritum S. vos inhabitantem et regentem vestri esse zelotypum, vobisque mundi amicitiam, quæ e re vestra sit invidere ut ipse solus corde vestro potiatur et fruatur, quasi ex hoc illi ingens bonum accedat? q. d. Absit: imo vero majorem dat gratiam quam vel accipi, vel sperari possit a mundo; quam tamen ipse mundi amatoribus, utpote tam sibi, quam propriæ saluti contrariis, negat. Propter quod scriptum est: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*. Ita Franc. Titelmannus et Franc. Lucas Notat. 593. Saxto, Gagnæus, Cajet. Catharinus, Salmeron, Mariana, et Lorinus interrogationem referentes ad τὸ *putatis*, censent significantius et nervosius hic anthropopathos Spiritui Dei tribui invidiam, id est zelotypiam, quæ Deo tribuitur a Prophetis et Apostolis 2. Cor. 11. 2. Exodi 20. 5. Jer. cap. 2. et aliis locis mox citandis. Invidia enim subinde in bonam partem capitur, ut cum duorum virtutis æmulationem, et in antegressum contentionem vocamus sanctam invidiam. Talis quoque est ea quæ vitiis et vitiosis invidet opes et honores, quibus ipsi contra Deum ad scelera abutuntur. Talis quoque est illa Plinii l. 2. ep. ult. *Quid invidetis bonam mortem, cui dare vitam bonam non potestis?* Sic Deus invidet mundo, quod animas a Deo ad se pelliciat et perdat, quæ utique est sancta invidia. Sensus ergo est, q. d. Putatisne, o Christiani, frustra in Script. Deum vocari zelotypum vestri, ac osorem mundi, illique quasi invidentem possessionem cordis vestri, eumque *ad invidiam*, id est cum invidia mundi, sive ita ut eam invideat mundo, concupiscere? non sane frustra ita vocatur. Reipsa enim est zelotes, consortis impatiens: non patitur ut alios amemus præter ipsum, non fert nos diligere mundum quasi adulteros. Deus ergo concupiscit cor nostrum instar zelotypi, magnoque zelo illud affectat, ideoque dolet et quasi invidet mundo, quod animas Deo desponsatas per illecebras ad se pelliciat. Probat Jacobus id quod dixit, scilicet amicitiam mundi esse inimicitiam Dei, ex eo quod ita nos amat Spiritus Dei, ut solus velit amari, nec patiatur rivalem. Amat enim nos tamquam sponsas suas charissimas. Unde si alium, puta mundum, amemus, nobis quasi adulteris irascitur. Ardet ergo nostri amore: si quando igitur aliquid nobis postulantibus neget, non id facit quod nobis invideat, utpote qui usque ad invidiam amat nos, sed ne id nobis obsit, nosque ab amore suo ad amorem mundi avertat.

Ubi moraliter nota quantus sit amor Spiritus divini in nos: nimirum ardenti zelo amat nos, et eodem vult amari a nobis, ac si non ametur, indignatur et sævit tamquam ursa raptis catulis raptori occurrens. Osee 13. 8. Præclare S. Aug. hunc zelum ex Script. in Deo ponit, et defendit l. contra Adimantum c. 13. *Tolle*, ait, *de zelo errorem et dolorem, quid remanebit aliud nisi voluntas custodiens castitatem, et corruptionem vindicans conjugalem? Quo igitur verbo nisi zelo Dei melius posset insinuari? quo vocamur ad conjugium Dei, et non vult nos turpi amore corrumpi; et punit impudicitiam nostram, et diligit castitatem. Non enim frustra etiam vulgo dici solet: Qui non zelat, non amat*. Hic ergo Dei zelus sanctus est, hæc sancta invidia. Simili schemate et figura Deo tribuitur indignatio, ultio, furor in peccatores, qui mundum Deo anteponunt: rege enim furorem retinne, ubi Deus regit, eumque pro justitia exerere, sanctus erit; nec tam vindictæ furor, quam justitiæ rigor. Sic et S. Hieron. in Sophon. 1. *Nisi Deus*, ait, *amaret animam humanam, nunquam zelaretur eam, et in similitudinem mariti peccatum ulcisceretur amoris*. Quin et S. Paulus 2. ad Corint. 11. 2. *Æmulor*, ait, *vos Dei æmulatione: despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo*. Quocirca decet nos similiter, cum pari non possimus, passu, huic Dei amori occurrere, vicemque vici et zelum zelo rependere, ut totum cor, totumque amorem a creaturis mundi avocantes, in eum unum tota animi contentione et ardore conferamus.

Ita fecit S. Agnes, quæ Christo sponso totam se addixit, idemque juvenem nobilissimum nuptias ejus ambientem, et omnia promittentem dantemque quasi diaboli satellitem cum suis muneribus indignabunde repulit: *Discede*, ait, *a me fomes peccati, nutrimen-*

tum facinoris, pabulum mortis. Discede a me, quia jam ab alio amatore præventa sum, qui mihi satis meliora te obtulit ornamenta, et annulo fidei suæ subarrhavit me, longe te nobilior et genere et dignitate. Cujus est generositas celsior, possibilitas fortior, aspectus pulchrior, amor suavior, et omni gratia elegantior: cujus Mater Virgo est, cujus Pater fœminam nescit, cujus pulchritudinem Sol et Luna mirantur, cujus odore reviviscunt mortui. Illi soli servo fidem, illi me tota devotione committo. Quem cum accepero casta sum, cum tetigero munda sum, cum tetigero virgo sum, uti refert sanctus Ambros. l. 4. ep. 34. Idem nobis dicendum mundo, carni et diabulo, cum nos tentant, et a Christo ad se pellicere satagunt. Quocirca S. Agnes post mortem apparens parentibus cum choro Virginum, cycladibus aureis ac ingenti lumine radiantium, consistens juxta Agnum nive candidiorem, iis dixit: *Congaudete mihi et congratulamini, quia cum his omnibus lucidas sedes accepi: illi sum juncta in cœlis, quem in terris posita tota animi intentione dilexi.* Ita S. Amb. Similis est sponsa in Canticis, quæ ubique non nisi amoris ardorem, languorem, delicias, et zelum spirat: *Fulcite*, ait, *me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum, quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio; lampades ejus lampades ignis atque flammarum.* Cantic. 8. 6. etc. Et Psaltes in Epithalamio Christi ac Ecclesiæ, sive animæ sanctæ: *Astitit*, ait, *Regina a dextris tuis in vestitu deaurato circumdata varietate. Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam et obliviscere populum tuum, et domum patris tui: et concupiscet Rex decorem tuum.*

Porro Christus usque ad agoniam et sanguineum sudorem zelatus est nos. Patiens enim et orans pro nobis in horto, sanguinem copiosum sudavit ex angore non tam doloris, quam amoris nostri, quodque plus amans nos parum ameretur a nobis, imo a multis odio haberetur. Hunc suum in nos zelum passim in Prophetis explicat, ut Isaiæ 9. 6. *Parvulus*, ait, *natus est nobis*, etc. *Zelus Domini exercituum faciet hoc*, etc. c. 59. 17. *Opertus est quasi pallio zeli*. Zachar. 8. 2. *Zelatus sum Sion zelo magno, et indignatione magna zelatus sum eam*. Ezech. 36. 6. *Ecce ego in zelo meo et furore meo locutus sum, eo quod confusionem gentium sustinueritis*. et v. 5. *In igne zeli mei locutus sum de reliquis gentibus*. Ps. 78. 5. *accendetur velut ignis zelus tuus*. Sap. 1. 10. *Auris zeli audit omnia*. Ezech. 23. 25. *Ponam zelum meum in te*. Sophon. 3. 8. *In igne zeli mei devorabitur omnis terra*. Ad hæc jam alludit hic S. Jacobus. Hunc zelum pro Deo ac vice Dei ostendit Angelus custos S. Cæciliæ. De ea enim ipsa sic ait ad Valerianum sponsum: *Volo te scire me Angelum Dei habere amicum, qui summa zelo corpus meum custodit. Is si vel minimum fuerit suspicatus, quod tu incesto me amore contingas, iram suam protinus in te accendet, et juventutis tuæ florem perdet; sin autem cognoverit quod tu simplici et immaculato mei amore teneris, et virginitatem meam integram et impollutam custodias, te sicut me diliget, et ostendet tibi suam gratiam:* qui reipsa præstitit, dum visibiliter ipsi apparens eum Christianum, virginem et martyrem effecit.

Porro pie ac pulchre Chrysologus explicat ardentissimum zelum cœlestis sponsi Christi pendentis in cruce, et adulteras animas benigne ad se vocantis serm. 108. *Distendit membra, dilatat viscera, pectus porrigit, offert sinum. Nonne dicit: Videte in me corpus vestrum? et si quod Dei est, timetis; quare vel quod vestrum est non amatis? si Dominum fugitis, quare non recurritis ad Parentem? Sed forte vos passionis meæ, quam fecistis, magnitudo confundit? Nolite. Clavi isti non mihi infigunt dolorem, sed vestrum mihi infigunt altius charitatem. Sanguis meus non mihi deperit, sed vestrum prorogatur in pretium.* Nec minus eleganter Bernard. tum Spiritus Sancti, tum Christi charitatem extollit epist. 107. *O geminum ipsumque firmissimum Dei erga nos amoris argumentum! Christus moritur, et meretur amari: Spiritus afficit, et facit amari: ille facit cur ametur, iste ut ametur: ille suam multam dilectionem nobis commendat; iste et dat: in illa cernimus quod amemus, ab ista sumimus unde amemus: charitatis igitur ab illa occasio, ab isto affectio.*

Qui habitat.] Græce [illegible], id est *habitavit*, q. d. Olim in baptismo habitavit Spiritus Dei in vobis: at jam in multis vestrum non habitat, quia ab eo descivistis et mundum diligitis: in cæteris tamen, qui in gratia baptismi perseverant, etiamnum habitat.

6. Majorem autem dat gratiam.] Syrus, *præstantiorem autem dat gratiam datus nobis Dominus noster*, puta Spiritus Sanctus ostendit Spiritum Dei ad invidiam, id est, ardentissime et quasi zelotype nos amare et concupiscere, ex eo quod longe majorem det gratiam, dona et bona, quam mundus, et quam mereamur, ut nos a mundi, æmuli sui, amore avellat, et ad sui amorem invitet et pene cogat. Invidet ergo mundo, quod pauca donans, multum ametur: se vero infinita donantem parum et vix a nobis amari. Rursum occurrit objectioni mundanorum dicentium: Amor mundi ita nobis innatus est, ut eum abjicere nequeamus. Respondet enim: Deus majorem dat gratiam quam sit amor mundi, ut per eam amorem mundi facile vincere et ex animo ejicere possitis, si gratiæ Dei vos subdere et strenue cooperari velitis. Nam, ut ait Apostolus Philip. 4. 13. *Omnia possum in eo qui me confortat*; et: *Potens est Deus omnia facere superabundanter, quam petimus aut intelligimus*. Ephes. 3. 20. Alludit Jacobus ad illud Exodi 20. 6. *Faciens misericordiam in millia his qui diligunt me*: sicut in τῷ, *Ad invidiam concupiscit spiritus*, allusit ad τὸ *Ego sum Dominus Deus tuus fortis zelotes* ibid. v. 5.

Propter quod dicit. Hic versus in nonnullis Græcis deest; unde eum omittit Tigur. et Pagn: Verum Romani aliique plures Græci et Latini eum legunt. Probat Spiritum Dei majorem dare gratiam iis qui ipsum ament, revereantur, invocant, ipsique totos se subdunt, ex eo quod dicit Script. et Spiritus Sanctus: Deus superbis, qui spreto Deo mundum mundique honores et pompas sectantur, resistit; vel ut Cassian. legit l. 12. Instit. c. 6. *adversatur*; vel, ut Cypr. ep. ad Novatianum, *contraresistit*: Syrus, *deprimit, conterit*: humilibus autem, qui spretis mundi pompis et fastu, humiliter se Spiritui Dei subdunt et per omnia obediunt, ab eoque se in omnibus duci regique sinunt. Dat gratiam.] Porro id dicit Spiritus Sanctus Prov. 3. 34. ubi enim nos legimus: *Illusores ipse*

deludet, et mansuetis dabit gratiam, Septuag. quos more suo citat et sequitur S. Jacobus, et S. Petrus 1. epist. c. 5. vertunt: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Illusores enim sunt superbi, et mansueti sunt humiles.

Antistrophas huic Jacobi gnomae habent omnes auctores hagiographi, ut hoc dogma verisimum, sed in praxi obscurum et difficile, tot consonis testibus nobis persuadeant. Prima est, Davidis Ps. 17. 28. *Populum humilem salvum facies, et oculos superborum humiliabis.* Secunda, Salomonis Prover. 29. v. 2. et 3. *Superbum sequitur humilitas, et humilem spiritu suscipiet gloria.* Tertia, Isaiae c. 2. 12. *Dies Domini super omnem arrogantem et superbum.* Et c. 66. 1. *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum et contritum spiritu, et trementem sermones meos?* Quarta, Annae Matris Samuelis: *Arcus fortium superatus est, et infirmi accincti sunt robore. Suscitat de pulvere egenum et de stercore erigit pauperem, ut sedeat cum principibus, et solium gloriae teneat.* Quinta, Judit c. 9. 16. *Nec superbi ab initio placuerunt tibi, sed humilium et mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.* Sexta, Virginis Deiparae: *Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles. Esurientes implevit bonis, et divites dimisit inanes.* Luce 1. 51. Accedat septimus, unus ex Septuag. sacrae Script. interpretibus, qui rogatus a Ptolemaeo Philadelpho rege Ægypti, qua ratione quis posset cavere superbiam, respondit: *Si cogitet quod Deus superbos deprimit, mansuetos autem et humiles exaltat.* Denique omnes divinorum voluminum paginae hanc ubique sententiam spirant, ait S. August. 3. Doct. Christ. cap. 23. Quocirca apposite Isidor. Pelus. lib. 1. ep. 164. monet Martyrium, dicens: *Superbis Deus resistit, nam etiam ipsorum principi ab initio sese opposuit. Considera igitur quantum est, et Deum hostem atque adversarium habere, et veterem hostem socium.*

Causae sunt multae. Prima, quia uti radix omnis peccati et mali est superbia, Eccli. 10. 15. ita radix et fons omnis boni et virtutis est humilitas.

Secunda, quia superbus est vas tumidum et vento arrogantiae plenum, ideoque gratiae incapax: humilis vero est vas demissum et vacuum, ideoque gratiae et liquoris divini capax. Sicut ergo pluvia a collibus descendit in valles: ita gratia a coelo defluit in humiles.

Tertia, quia Deus est zelotes gloriae suae; unde superbos eam ambientes deprimit et sternit in gehennam, humiles vero eam adorantes exaltat ad gratiam et gloriam. Rursum humilitas meretur ditari et sublimari, superbia spoliari et deprimi. Sicut ergo umbra sequentem fugit, fugientem sequitur, ita Deus, gratia, honor, superbos qui eum ambitiose sequuntur fugit: humiles qui eum fugiunt, sequitur.

Quarta, quia gratia est gratia et gratuita datur nec nisi gratis, quales sunt humiles, qui de ea gratias agunt; non superbi qui eam suis viribus et meritis attribuunt.

Quinta, quia regum, et praesertim Dei, sublimitas et magnificentia poscit illud Virgil. Æneid. 6.

Parcere subjectis, et debellare superbos.

Denique humilitas est virtus propria Christi et Christianismi, juxta illud Matth. 11. 29. *Discite a me quia mitis sum et humilis corde;* ita S. Bernard. tract. de Grad. humil. Unde humilitas tam potens est, ut resistat Deo, juxta illud: *Dixit ut disperderet eos, si non Moyses electus ejus stetisset in confractione in conspectu ejus.* Confractio enim cordis est humilitas, virtutum regina, quae Deum vincit pro sua reverentia, ait Rupert. lib. 4. in Exod. c. 26.

Quocirca S. Chrysost. hom. 20. in ep. ad Roman. ait superbiam esse summum stultitiam et insaniam, nec superbo quidquam esse insanius. Quid enim insanius quam Deo resistere, et cum Deo instar gigantum velle bellum gerere? Quid insanius quam se Dei, a quo omnia pendent, favore, gratia et ope sponte privare et spoliare? Quid insanius quam non hominem, non angelum, non daemonem, sed Deum habere antagonistam et hostem, eumque qui in superbos tonat et fulminat, ad duellum provocare? unde S. Hieron. epist. 45. *Quale, ait, malum sit oportet, quod adversarium habet Deum?* Superbus enim suo fastu quasi Deum lacessit, et ad singulare certamen provocat. Unde Deus zelotes illud acceptat, aitque: Meus est hic antagonista, meum hoc duellum: hic exerendae meae vires, hic proterendus novus Lucif. Ita Cassian. l. 12 de inst. renunc. c. 7.

Unde S. Ambros. serm. 7. in Psalm. 118. de superbia locutus: *Quid*, inquit, *hoc peccato potest esse deterius, quod a Dei coepit injuria? ideoque Scriptura dicit: Deus superbis resistit,* Jacob. 4. 6. *Tamquam suae contumeliae propulsator, veluti quoddam suscepit adversus superbiam speciale certamen: tamquam dicat: Meus iste adversarius est, qui me lacessit, mihi debetur ista congressio.*

Sapienter ergo S. Fulgent. epist. 6. c. 9. *Crescat*, inquit, *in te humilitas animi, quae vera est et integra sublimitas Christiani: et tanto magis in te cognosces gratiam Dei crescere, quanto magis tibi humilitatem cordis videris abundare.* Et S. August. s. 16. de Martyribus: *Altitudinem, ait, quaeritis? per vallem pervenitur ad montem. Sedem quaeritis claritatis? prius bibite calicem humilitatis.* Idem s. 3. de verbis Domini: *Comprehensus est Christus, caesus, crucifixus et occisus. Ista est via. Ambula per humilitatem, ut pervenias ad aeternitatem. Deus Christus patria est quo imus: homo Christus via est qua imus. Ad illum imus per illum imus, quid timemus, ne erremus? non recessit a Patre, et venit ad nos: ubera sugebat, et mundum continebat: in praesepi jacebat, et angelos pascebat Deus homo. Idem homo qui Deus: idem Deus qui homo.* Idem, serm. 8. de Epiphania: *Tota*, ait, *Christianae sapientiae disciplina non in abundantia verbi, non in astutia disputandi, neque in appetitu laudis et gloriae, sed in vera et voluntaria humilitate consistit, quam Dominus Jesus Christus ab utero matris usque ad supplicium crucis, pro omni fortitudine elegit et docuit.* Idem epist. 65. ad Dioscorum docet non esse aliam viam ad veritatem, quam humilitatem: et sicut Demosthenes dixit, omnem vim eloquentiae consistere in pronuntiatione, sic omnem vim christianismi consistere in humilitate.

Idem viderunt Gentiles. Æsopus rogatus a Chilone quidnam ageret Deus, respondit: Τὰ ταπεινὰ ὑψοῖ, τὰ ὑψηλὰ ταπεινοῖ, id est *humilia exaltat, alta humiliat;* ita habet ejus Vita. Artabanus, ut Xerxi dissuadeat expeditionem in Graecos, ait Deum altas arbores, turres et montes fulminare, humiles vero servare et tueri: magna et superba castra parvis copiis sternere, nec

sinere alium præter se altum sapere. Ita Herod. l. 7. Vere Tragicos: *Sequitur superbos ultor a tergo Deus.*

Porro hæc signa et effectus humilitatis assignat S. Basilius orat. 17. de humilitate: *Qui,* inquit, *summa modestia est præditus, et qui dum conviciis afficitur, fatetur se longe esse inferiorem, quam dicatur; ejus animum nulla unquam convicia percellent et perturbabunt: sed si appellabitur inops, novit se inopem esse, et omnibus rebus indigentem, ac quotidiana Domini suppeditatione opus habere. Quod si acceperit ignobilem et obscuro loco natum se dici, jam animo multo ante percepit fictum se esse ex limo.* Et mox: *Consequitur autem humilem animum visus subtristis et in terram demissus, habitus neglectus, capillus passus, vestis sordida, ita tamen ut videantur hæc casu ac fortuito fieri, quæ lugentes de industria faciunt.*

7 SUBDITI ERGO ESTOTE DEO,] ὑποτάγητε, id est *subordinamini;* Syrus, *servi estote:* rectus enim naturæ ordo postulat, ut creatura subordinetur et serviat suo creatori: *Deo ergo servite,* ut Dei gratiam et amicitiam obtineatis. Nam, ut dixi, *Deus humilibus dat gratiam.* Quocirca Psaltes Ps. 61. 2. *Nonne Deo,* inquit, *subjecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Nam et ipse Deus meus, et salutaris meus, susceptor meus, non movebor amplius.*

RESISTITE, ἀντίστητε, id est, *contra state,* opponite vos, adversamini. Syrus, *insurgite in eum;* DIABOLO,] qui quasi rex super universos filios superbiæ, ut ait Job c. 41. 25. vos sollicitat ad superbiam, pompasque mundi ambiendas. Resistere autem non possumus acriori et longiori tentationi, sine novo gratiæ Dei auxilio, uti ex S. Aug. docent Doctores. Ergo ante omnia invocanda est assidue Dei gratia, ac parta victoriæ illam non nostris, sed Dei viribus acceptam ferre debemus. *Nam utique ut diabolo resistamus et fugiat a nobis, ideo precantes dicimus, ne nos inducas in tentationem,* ait S. Aug. de Natur. et Gratia c. 58.

ET FUGIET A VOBIS.] Si homini te invadenti resistas, non idcirco illum fugas et vincis: at si diabolo resistas, illum fugas et vincis. In tua ergo potestate, ubique facilis est de eo victoria: quia, ut ait S. Aug. hom. 12. inter 50. *Suadere diabolus et sollicitare potest, cogere omnino non potest: et ideo cum per Dei adjutorium in tua potestate sit, utrum consentias diabolo, quare non magis Deo quam ipsi obtemperare deliberas?*

Porro diabolus *nostris ipsorum desideriis nos oppugnat,* ait S. Basil. hom. 23. Et ut ait S. Amb. l. 1. de Cain et Abel c. 5. *Oculos delectat, aures demulcet, sed mentem inquinat; multa mentitur, falsa adjungit, vera subducit: spondet pecuniam, aurum offert, sed aufert disciplinam.* Ad hæc illa est calliditas diaboli, ut ea parte qua infirmiores sumus nos oppugnet; sicut dux oppugnat arcem ea parte qua debilior est, ait S. Greg. 31. Mor. 17. alias 30. qui et addit: *Dolosus adversarius simul ferire nititur, et aperte sæviens et in insidiis latens,* etc. *Sæpe enim tentationem proponit de libidine, et subito fraudulentius cessans elationem suggerit de servata castitate. Et sunt nonnulli, qui dum multos ex castitatis arce in foveam elationis cecidisse conspiciunt, vitæ suæ castitatem negligentes in immunditia libidinis demerguntur. Sunt vero e diverso nonnulli, qui dum libidinis immunditiam fugiunt, per castitatis culmen in voraginem elationis ruunt.* Quocirca semper vigilare debemus, semperque parati ad dimicandum, ac nascenti tentationi illico resistere: nam, ut idem ait 21. Mor. 7. *Si tentationi in corde nascenti festine non resistitur, hæc eadem quæ nutritur, mora roboratur: et existens foris in operibus vinci vix prævalet, quia ipsam intus membrorum dominam mentem captivam tenet.* Rursum dæmon semel victus et fugatus, iterum iterumque redit ad nos tentandum, uti rediit ad Christum Matth. 4. v. 5. et 8. Si tamen fortiter et constanter repellatur, non tam facile et cito redit ad tentandum nos saltem eodem tentationis genere, ne iterum vincatur et pudefiat. Unde S. Ambr. in c. 4. Lucæ: *Cedere,* ait, *solet veræ virtuti, etsi invidere non desinat, tamen instare formidat: quia frequentius refugit triumphari.*

Quocirca S. P. N. Ignatius in Exercit. spirit. diabolum comparat Primo, fœminæ procaci, quæ viro timido impotenter dominatur et insultat, audacem vero veretur, atque silens se submittit. Secundo, S. Greg. l. 5. Moral. c. 17. ac Olympiod. et alii exponentes illud Job 4. vers. 11. *Tigris periit, eo quod non haberet, prædam;* ubi pro *tigris,* Septuag. vertunt, *myrmycoleon,* id est *formica leo:* Diabolus, inquiunt, est myrmycoleon, qui coram piis et constantibus qui ei resistunt, timidissimus est ut formica; impiis vero et inconstantibus qui ei cedunt, terribilis instat ut leo. Sic et Theodorus Studita ep. 68. *Timidus,* ait, *est diabolus, rejiculus, imbellis, ideoque animositate quadam longe abigendus, ut idcirco germanus Dei clamet Jacobus: Resistite diabolo, et fugiet a vobis.* Tertio, S. Chrys. conc. 3. de Lazaro, diabolum comparat cani, qui mensæ assistit quamdiu quid inde ei projicitur; sin nil ei projiciatur, quin et baculo fortiter abigatur, fugit, nec temere redit. Idem hom. 22. ad pop. *Cani,* ait, *similis est voluptas: si pellas, fugit: si nutrias, permanet.* Quarto, diabolus est similis militi qui acrius insequitur fugientes, ut ignavos et imbelles; ita S. Bern. ep. 1. ad Robertum, qui Cistertio fugerat Cluniacum: *An,* ait, *quia fugisti ex acie, putas te manus hostium evasisse? libentius te insequitur adversarius fugientem, quam sustineat repugnantem; et audacius insistit a tergo, quam resistat in faciem.* Quocirca sapienter S. Cyprian. ser. de zelo et livore: *Tam paratus,* ait, *ad repugnandum semper animus debet esse, quam ad impugnandum semper inimicus.*

Moral. Notat S. Greg. 3. Mor. c. 8. diabolum quo valentius vincitur, eo ardentius ad insidias instigari, ut qui viribus victus est, insidiis et dolis vincat. Unde Cassianus l. 5. Instit. c. 19. monet athletam Christi, ut quanto magis triumphorum successibus crevit, tanto colluctationum robustiorem ordinem successurum expectet. Hinc sicut vulpes procumbunt quasi mortuæ, ut gallinas quasi securas alliciant et devorent: sic et dæmon subinde se quasi victum fugere simulat, ut hominem quasi de victoria securum, ex improviso invadat et prosternat: perinde ac Horatius unus e tribus superstes, fugiens, tres Curiatios vicissim occidit, itaque Romanis dominium in Albanos consignavit. Et Antigonus cedens hostibus, dicebat se non fugere; sed commodum suum e tergo persequi, teste Plutarch. in Apophth. Denique sanctiores magis infestat diabolus,

lisque magis insidiatur; utpote quos sibi dissimiliores, ac Deo similiores videt et invidet: peccatores enim quasi sibi similes negligit, quia eos possidet

8 APPROPINQUATE DEO (non corporis, sed cordis mentisque passibus, id est affectibus) ET APPROPINQUABIT VOBIS.] Quæres qua via appropinquemus Deo? Respondeo Primo, recedendo a diabolo eique resistendo, ut præcessit: Deus enim et diabolus sunt duo extrema summe contraria, duoque hostes sibi infensissimi; unde quo magis ab uno recedis, eo magis accedis ad alium oppositum; ita Origen. l 4. in ep. ad Roman c. 5. Bellum, inquit, contra diabolum, pacem parat ad Deum; tumque huic appropinquamus, cum illi resistimus.

Secundo, humiliando nos: Deus enim humilibus dat gratiam, ut præcessit: Ita S. Aug. ser. 2 de Ascensione: *Videte, fratres,* ait, *magnum miraculum Altus est Deus: erigis te, et fugit a te: humilias te, et descendit ad te. Quare? quia excelsus est et humilia respicit, et alta, id est superba, de longe cognoscit, ut deprimat;* ita Hugo: Per humilitatem, ait, et bona opera appropinquare debemus Deo, *ut peccatores ad misericordiam, ut nudi ad divitem, ut famelici ad panem, ut infirmi ad medicum, ut servi ad dominum, ut discipuli ad magistrum, ut cæci ad lumen, ut frigidi ad ignem.*

Tertio, purificando nos a peccatis per pœnitentiam. Unde quasi explicans subdit S. Jacobus: *Emundate manus peccatores, et purificate corda;* quo enim magis a peccato et impuritate recedimus, eo magis ad virtutem, puritatem et Deum accedimus; juxta illud Ps. 33. 15 *Declina a malo et fac bonum.* Ita Conc. Trident. sess. 6 c. 6. docet peccatorem accedere ad Deum per actus fidei, timoris, spei, dilectionis, contritionis et propositi novæ vitæ; juxta illud Zachariæ 1 3 *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos* Ita Magdalena pœnitens accessit ad pedes Jesu rigans eos lachrymis, osculans et ungens Lucæ 7.

Quarto, amando Deum et opera charitatis exercendo. Amor enim jungit amantem amato, imo eum in illum transformat. Unde S Joannes ep. 1. c. 4 16. *Deus,* inquit, *charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet et Deus in eo;* et Sapiens Proverb. 8 17 *Ego diligentes me diligo et qui mane vigilant ad me, invenient me.* Et Apostolus Rom. 8 35 *Quis nos separabit a charitate Christi? An tribulatio? an angustia?* etc. Nimirum magnes amoris est amor: amor trahit amorem, uti *magnes* ferrum

Quinto, per orationem ac per studium perfectionis; ita Origen. hom 1. in Genes. Sicut, inquit, non æqualiter illuminantur oculi corporis a sole, sed tanto magis, quanto altius quis in altiora loca conscenderit: ita unusquisque quanto excelsius appropinquat Christo, tanto clarius ejus lumine radiatur; juxta illud Ps. 33 6. *Accedite ad eum et illuminamini.* Proprie vero appropinquamus Deo, cum quasi obsequentes servi, amici et filii nos nostraque omnia offerimus Deo tanquam summo omnium domino, amico et patri; dicimusque cum Psalte: *Mihi autem adhærere Deo bonum est,* Ps. 72 28. Ex adverso enim queritur Deus de nonnullis, dicens Isaiæ 29. 13. *Appropinquat populus iste ore suo, et labiis suis glorificat me; cor autem ejus longe est a me;* et Jerem. 2 12 *Prope es tu ori eorum, et longe a renibus eorum.* Vidit id per umbram Plotinus Platonicus Philosophus Enneade 6. l. 6. c. 7. cum ait: *Oportet nos animam ab omnibus rebus externis separare tamquam a sarcinis et obstaculis ut possit a Deo illustrari. Sicut enim oportet materiam primam omnibus formis esse vacuam, ut ita figuras omnium rerum possit recipere; ita oportet animam hominis esse informem, ut a Deo informari commode possit.*

Porro appropinquamus Deo non paria naturæ et liberi arbitrii viribus, quasi iis nos præparemus ad Dei gratiam recipiendam: uti contendebant Semipelagiani facientes gratiam pedissequam liberi arbitrii; sed præventi et excitati a Dei gratia. Hæc enim nostræ conversionis et accessus ad Deum est, et dux, et principium, uti definit Concilium Trident. sess. 6. c. 5. Et Christus ipse Apocal. 3 20 *Ego sto ad ostium et pulso: si quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi januam, intrabo ad illum, et cœnabo cum illo et ille mecum.* Et Psaltes Psalm. 58. 11. *Misericordia ejus præveniet me.* Diserte vero Christus asserit Joannem 6. 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum* Vere S. Hieronym. in cap. 2. ad Ephes. *Absque cruore* (id est, merito cruoris) *Domini Jesu, nemo appropinquat Deo.*

ET APPROPINQUABIT VOBIS.] Deus cum sit ubique, non longe est ab unoquoque nostrum. In ipso enim vivimus, movemur et sumus, ut ait Apostolus Act. 17. 28. Localiter ergo et substantialiter nulli appropinquat, sed accidentaliter per gratiam, et causaliter per operationem virtutum. Sicut enim peccator per peccatum recedit a Deo et appropinquat diabolo, morti et inferno; sic idem per pœnitentiam et bona opera accedit ad Deum. Ita Cain post occisum fratrem vagus et profugus exulavit a Deo. Genes 4 12 Et filius prodigus abiit in regionem longinquam. Lucæ 15. 13. Sed, ut recte notat S. August l. 4. Confess. c 9. *Qui omittens dimittit Deum, fugit ab ipso placato ad ipsum iratum* E contrario ad Christum accesserunt Apostoli, dicente Petro: *Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes,* Joannis 6 69

Porro non tantum peccatores per peccatum mortale, sed et justi per peccata venialia elongant se aliquatenus a Deo, præsertim per tepiditatem et torporem, cum in bonis operibus et studio proficiendi intepescunt: appropinquant vero Deo, cum defectus suos lacrymis abluunt, fervorem resumunt, bonis operibus sedulo intendunt, perfectioni student. Jam quia multiplex nobis quotidie obrepit negligentia, hinc jugi ejus expurgatione mentisque excitatione nobis opus est, uti docet S. Leo serm. 5 et 11. de Quad.

Nota. Appropinquat Deus pœnitentibus et justis ferventibus per multiplicem operationem et effectum, quem quadruplicem assignat Thomas Anglicus. Primus, inquit, est illuminatio mentis respectu cognoscendorum, ut cum cæcus illuminatus est a Jesu. Lucæ 18. 40. Secundus est, instructio respectu operandorum, juxta illud Deuter. 33 3. *Omnes Sancti in manu illius sunt: et qui appropinquant pedibus ejus, accipiunt de doctrina illius.* Tertius est, recuperatio divinæ gratiæ, puta justitiæ, vel primæ, vel augmenti illius. Quartus est, delectatio internæ lætitiæ, qui dicitur hymnus omnibus Sanctis Dei, populo appropinquanti sibi. Psalm. 148. 14. *Bonus es, Domine, animæ quærenti te, quid ergo invenienti? Vis ergo in-*

veniri ut quæraris, quæri ut inveniaris, ait S. Bern. de Diligendo Deo. Et Psaltes Ps. 83. *Beatus vir cujus est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit, in valle lachrymarum, in loco quem posuit.*

EMUNDATE MANUS.] ab omni rapina, pugna, libidine, gula omnique peccato. Per manus enim intelligit metonymice omne opus externum: hoc enim manibus fit et perpetratur; sicut per corda intelligit opus internum. *Manus* ergo significant externas actiones, cor internas affectiones. q. d. Purificate corda ab omni prava cogitatione, machinatione, delectatione, ac vicissim et manus ab omni pravo opere, ut nec mali quidquam agatis, vel velitis. Alludit ad Ps. 23. 3. *Quis ascendet in montem Domini? Innocens manibus et mundo corde.* Sic Paulus jubet orantes levare ad Deum puras manus, 1. Tim. 2. v. 8. vide ibi dicta. Hujus rei symbolo sacerdotes et fideles ante sacram communionem lavant manus, ut protestentur se pœnitere de culpis per manus commissis; nam, ut ait Beda: *Hoc est veraciter nos appropinquare Domino, operis videlicet munditiam et cordis simplicitatem habere.*

ET PURIFICATE (Syrus, *sanctificate*) CORDA.] mentes et animos. Dicit hoc Primo, contra Judæos, qui omnem purificationem ponebant in cæremoniis externis, cum Christus et Christianismus præcipuam sanctitatem ponant in puritate cordis et mentis. Secundo, ut doceat quomodo debeant emundare manus, id est opera, nimirum purificando eorum fontem et radicem, puta cor. Nam, ut Christus ait: *De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia: hæc sunt quæ coinquinant hominem.* Matth. 15. 19.

Sicut ergo Medici curant externos membrorum morbos, expurgando internos viscerum pravos humores qui eos generant: ita fideli expurgando sordes mentis, ut sordes manuum, id est operum, inde manantes expurgentur. Quocirca S. Paulus 1. Timoth. 1. 5. *Finis*, ait, *præcepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta.*

DUPLICES ANIMO,] in Psalmis vocantur *duplici corde*, qui aliud quasi cor in visceribus abscondunt, aliud in manibus et operibus ostendunt. Græce δίψυχοι, id est *bianimes*, inconstantes, qui nunc hoc, nunc aliud cupiunt et volunt: unde Syrus vertit *divisi* vel *dubii mente*. Vide dicta c. 1. 8. Præclare Nyssenus: *Simplicem mentem*, ait, *et unius modi voco eam, quæ in solo bono animadvertitur, et nullius mali communione permixta est.* Et Cicero l. de Senect. *Animus*, ait, *omni admixtione corporis liberatus, purus et integer esse cupit.*

9. MISERI ESTOTE.] ταλαιπωρήσατε, id est *affligite vos*, vel affligimini, tum per internum dolorem, mœstitiamque compunctionem; tum per externas corporis afflictiones, ut jejunia, orationes, humiliationes. Syrus, *humiles efficimini.* Docet modum emundandi manus et corda, itaque appropinquandi Deo, esse pœnitentiam, compunctionem, afflictionem, qua miserias animæ nostræ non tantum cognoscamus et confiteamur, sed et deploremus, puniamus, castigemus, exstirpemus per pœnas et miserias partim hujus vitæ patienter toleratas, partim voluntarias et sponte assumptas.

Miseri estote ergo. Primo, miseriam vestram humiliter agnoscendo. Secundo, miseriam culpæ et peccati deplorando et castigando. Tertio, miserias hujus vitæ patienter tolerando. Quarto, miserias et tormenta æternæ gehennæ per modicas et breves pœnitentias redimendo. Quinto, tentationes et persecutiones fortiter cum Christo sustinendo. Sexto, alienis calamitatibus compatiendo. Septimo, per labores præsentis vitæ alacriter ad æterna gaudia transeundo. Octavo, a miseriis hujus peregrinationis et exilii ad Christum et cœlum suspirando. Unde Thomas Anglicus octo hujus vitæ recenset miserias, nimirum culpæ originalis, peccati actualis, innatæ fragilitatis, mundanæ paupertatis, humanæ persecutionis, diabolicæ tentationis, æternæ calamitatis, pœnitentiæ salutaris. Sumus ergo hic in valle lachrymarum et miseriarum, ideoque nos ipsos miserari, gemere et deplorare debemus, juxta illud Eccl. 7. 5. *Cor sapientum, ubi tristitia est: et cor stultorum, ubi lætitia.* Quin et Seneca in Consol. ad Polyb. *Longo*, ait, *ubique flendi est et assidua materia. Lachrimæ nobis deerunt antequam causa dolendi.* Quocirca Heraclitus semper flebat suam hominumque miseriam; Democritus vero eorumdem ineptam stolidamque in tantis ærumnis lætitiam et risum perpetuo ridendo deridebat.

Soler ter colligit S. Bern. serm. 3. de Nativitate ex Christi exemplo: *Ipse est promissus olim per Isaiam parvulus, sciens reprobare malum et eligere bonum: malum ergo voluptas corporis; bonum afflictio est: siquidem et hanc eligit, et illam reprobat.* Jam quod ad promerendam peccatorum veniam attinet asseveranter affirmat Naz. orat. 18. pag. 490. *Neque enim Deus ulla re, perinde atque corporis ærumnis conciliatur.* Et B. Virgo Maria affirmavit S. Elisabethæ apud Bonav. in Vita Christi c. 3. *Pro certo habeas quod nulla gratia descendit in animam, nisi per orationem et corporis afflictionem.*

ET LUGETE ET PLORATE.] Syrus, אתאבלו *etabbelu*, id est, *lugete instar Abelis*, qui persecutionem passus, et occisus a Cain fratre typum gerit lugentium, sicut Cain gaudentium: unde Abel, Hebr. הבל *Habel*, significat *vanitatem*, vel *luctum* (a rad. אבל *abal*, id est *luxit*. Sæpe enim Hebræi א cum ה commutant) inquit Orig. tr. 26. in Matth. et S. Aug. 18. Civ. 15. Causæ luctus sunt octo miseriæ jam recensitæ. Unde Beda sic explicat, q. d. *Nolite locupletari et gaudere in hoc sæculo, sed memores scelerum quæ fecistis, hoc potius procurate, ut per breves vitæ hujus miserias, paupertatem, ac lamentationem transitoriam ad sempiterna gaudia cœlestis regni pertingatis.* Et S. Aug. in hunc Jacobi locum: *Utique, ait, regio ista scandalorum est, et tentationum, et omnium malorum, ut gemamus hic, et mereamur gaudere ibi; hic tribulari, et consolari ibi, et dicere: Quoniam exemisti oculos meos a lachrymis, pedes meos a ruina, quoniam placebo Domino in regione vivorum: in regione mortuorum labor, dolor, timor, tribulatio, gemitus, suspirium.* Christianis ergo in hac vita decet luctus et dolor, non risus et gaudium; sed illud in cœlo expectant. Ex adverso infideles et impii hic gaudent ad modicum, sed in gehenna æternum ejulabunt, juxta illud Christi: *Væ vobis qui ridetis, quia flebitis.* Lucæ 6. 25. et: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Matth. 5. Sanctus ergo hic luctus opponitur risui et ridentibus, ac gaudio, omnique felicitate affluentibus, quibus mundus ut beatis applaudit; Christus væ intentat; lugentes vero

beatos pronuntiat. Ubi nota tres hujus beatitudinis gradus: Beati enim sunt, qui adversitates lugubres a Deo immissas aut permissas patienter tolerant, ait S. Aug. l. 1. de ser. Dom. in Monte Beatiores sunt, qui sua aut aliena peccata lugent et deflent Ita S Chrys. Ambr. Hilar. et Hieron. in Matth. 5. Beatissimi sunt, qui præ dolore luctæ quam habent cum carne, mundo et diabolo, ac præ desiderio cœlestis patriæ, et amoris Dei et Christi, lugent suum hoc in corpore exilium Ita Nyssenus or. 3. de beatit. Talis lugens fuit Paulus, dicens: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Rom. 7 24. et: *Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo.* Philip. 1. 23. vide ibi dicta Talis quoque fuit David, dicens: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: Ubi est Deus tuus?* Ps 6 7. Et Jeremias totis Threnis, ac præsertim cap. 2. 18. *Deduc*, ait, *quasi torrentem lachrymas per diem et noctem: non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui.* Tales fuere veteres Anachoretæ, quorum luctum recenset Climachus gradu 7 ubi luctum sanctum ita definit: *Luctus secundum Deum est mæror animæ, afflicti cordis affectus, semper id quod sitit ardentissime inquirens; quo non potitur, summo id cum labore persequitur, atque post ipsum mærens ululat.* Deinde hæc luctus assignat partim signa, partim effectus. *Proprium illorum est, qui in beato luctu proficiunt continentia, labiorumque silentium. Eorum vero, qui jam profecerunt, non irasci, injuriarumque omnino oblivisci. Eorum vero qui perfecti et consummati sunt, profunda animi humilitas, ignominiæ sitis, vexationumque invitis advenientium spontanea esuries, peccantium non condemnatio, sed ultra vires miseratio.* Et mox praxin luctus tradit: *Sta in orationis prece tremens, nec aliter quam judici assistens, ut et interiori et exteriori habitu favorem justi judicis concilies*, etc.

Inter priscos lugentes excelluit S. Ephrem, qui totus est in compunctione et luctu, ut patet ex omnibus ejus operibus, ac præsertim tr. de Comp. *O lachrymarum virtutem*, ait, *quæ medicinalis officina es peccatorum, per te peccatores efficiuntur beati.* Et: *Luctus animam lachrymis tergit, mundamque reddit, voluptates excindit et virtutes perficit.* Et S. Bern. ser. 16. in Cant. *Paveo*, ait, *gehennam; contremisco a dentibus bestiæ infernalis, a ventre inferi, a rugientibus præparatis ad escam; horreo vermem rodentem et ignem torrentem, fumum et vaporem, et sulphur et spiritum procellarum; horreo tenebras exteriores. Quis dabit capiti meo aquam et oculis meis fontem lachrymarum, ut præveniam fletibus fletum et stridorem dentium?* Pathetice vero S. Aug in Medit. c. 36 *Da mihi*, ait, *Domine, irriguum superius et irriguum inferius; ut sint mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte. Præsta mihi hanc gratiam propter te, ut quoties de te cogito, de te loquor, de te scribo, quoties tui reminiscor, tibi assisto, laudes, preces et sacrificium offero, totus obortis lachrymis in conspectu tuo copiose et dulciter fleam, ita ut efficiantur mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte*, etc. Et S Laurent. Justin. in Ligno vitæ c. 9. *O lachryma humilis*, ait, *tua est potentia, tuum regnum; tribunal judicis non vereris, amicorum tuorum accusatoribus silentium imponis. Quid plura? Vincis invincibilem, ligas omnipotentem, inclinas filium Virginis, aperis cœlum, fugas diabolum*

Risus vester (quo risistis in gentilismo gaudentes epulis jocis, stultiloquio, scurrilitate, omnique voluptati turpi indulgentes) in luctum convertatur pœnitentiæ, ac gravioris et severioris vitæ Christianæ; juxta illud Christi: *Mundus gaudebit, vos vero contristabimini; sed tristitia vestra vertetur in gaudium*, etc. et *gaudium vestrum nemo tollet a vobis.* Joan. 16 20 et illud Apoc. 7. 17. *Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.* Et illud Ps. 125. 5. *Euntes ibant et flebant mittentes semina sua: venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos.* Et illud Ps. 136. 1. *Super flumina Babylonis illic sedimus et flevimus, dum recordaremur tui Sion.* Ubi sparsim S. Aug. *Flumina*, ait, *Babylonis sunt omnia quæ hic amantur et transeunt.* Amas honores, opes, delicias? amas flumina Babylonis, id est confusionis, quæ celerrime instar fluminum pertranseunt. *Alii ergo cives sanctæ Jerusalem intelligentes captivitatem suam, attendunt humana vota, et diversas hominum cupiditates hac atque illac rapientes, trahentes, impellentes in mare. Vident hæc, et non se mittunt in flumina Babylonis, sed sedent super flumina Babylonis. O sancta Sion, ubi totum stat, et nihil fluit! quis nos in ista præcipitavit? Quare dimisimus conditorem tuum, et societatem tuam? Ecce inter fluentia et labentia constituti, vix quisquam raptus a flumine, si tenere lignum potuerit, evadet*, etc. *Sede super flumina, noli in flumine, noli sub flumine, sed tamen sede humilis Inde oportet fleas recordando Sion. Multi enim flent fletu Babylonico, quia et gaudent gaudia Babylonis: quia gaudent lucris, et flent damnis: utrumque de Babylonia est Flere debes, sed recordando Sion. O pax illa, quam videbimus apud Deum! o pax illa, et sancta æqualitas Angelorum! o illa visio et spectaculum pulchrum! Ecce in Babylonia pulchra sunt quæ tenent, non te teneant, non decipiunt Aliud est solatium captivorum, aliud gaudium liberorum.* Nimirum illud ad quod suspirat Psaltes Ps. 83. 1 *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! concupiscit et deficit anima mea in atria Domini.*

Et gaudium in mœrorem.] Syrus *in angustiam.*

Humiliamini in conspectu Domini.] Tigurinus clare, *Humiliate vos.* Syrus, *Humiles vos reddite coram Domino.* Redit ad dicta v. 6. et 7. de humilitate; et quia humilitas est filia veri luctus, de quo egit versu præcedenti. *Qui enim flet, non superbit; qui luget, humiliatur*, ait S. Ambr. l. 5. in Lucam Sunt enim nonnulli qui falso et ficte lugent, nimirum qui dum lamentantur, contra proximum vel Deum superbiunt et murmurant, ait S. Greg. 9. mor. 49 alias 28.

Alludit Jacobus, imo citat illud Christi Lucæ 14. 11. *Omnis qui se exaltat humiliabitur; et qui se humiliat exaltabitur.* Sicut Christus humilians se infra omnia, exaltatus est super omnia. Phil 2. 8 Nam, ut ait S. Aug. tr. 104. in Joan. *Humilitas claritatis est meritum, claritas humilitatis est præmium.*

Nota. vo *In conspectu Domini.* q. d Primo, humiliamini non ficte, non exterius, sed sincere et interius ex toto corde coram Domino, qui cor intuetur. Secundo, q. d. studete profundæ et intimæ humilitati;

hæc enim ante districti judicis oculos cæteris virtutibus præeminet, ait S. Greg. loco jam citato. Tertio, q. d. humiliamini non tantum coram hominibus vos prosternendo, peccatores profitendo, pedes osculando, sed et coram Deo fastum mentis deprimendo, ac calcando, de qua re vide Cassianum collat. 19. c. 11. Et S. Bern. s. 42. in Cant. *Humilitas, ait, justificat nos non humiliatio. Quanti humiliantur et humiles non sunt? Alii cum rancore humiliantur; alii patienter et alii libenter. Primi rei sunt, sequentes innoxii, ultimi justi: quamquam et innocentia portio justitiæ est, sed consummatio ejus apud humilem. Qui autem dicere potest: Bonum mihi quia humiliasti me, is vere humilis est.* Quarto, quia humilitas vere nihil aliud est, quam vera et practica cognitio sui et Dei; nimirum ut homo cognoscat suum nihil, et immensitatem Dei. Verus ergo humilis non homines, sed Deum respicit: seipsum enim in oculis Dei considerans, vidensque se esse abyssum nihili, ignorantiæ, peccatorum et vitiorum, profundissime coram Deo se dejicit: et si quid boni habet, ab eo sibi gratis datum agnoscit, eique totum acceptum refert. Ita S. Francisco tes integras non aliud dicebat, non aliud meditabatur quam: *Quis tu, Domine? Quis ego? Tu abyssus omnis boni: ego abyssus omnis mali et nihili.* Deinde humilis cum Deum cognoscat et revereatur, semper Dei præsentiam cogitat, omniaque ita humiliter agit et loquitur, ut Dei se intuentis oculos nusquam offendat, sed placet et oblectet.

Et exaltabit vos.] in cœlo, et etiam in hac vita per gratiam, et sæpe per famam et gloriam apud homines, præsertim post mortem. q. d. ne vereamini studere humilitati, quasi illa vobis depressioni et dedecori sit futura. Hic enim est exploratus error, qui multos hominum occupat: nam illa sola vos exaltabit et decorabit, idque ea proportione et mensura, ut quantum descendendo vos humiliaveritis, tantum ascendendo exaltemini: uti Christus super omnes cœlos ascendit, quia moriens descendit ad imos inferos; hoc enim suis ipse promisit, qui est æterna veritas et immutabilis fidelitas. Luc. 14. 11. Ratio est prima, quia congruum humiliationis præmium est exaltatio. Secunda, quia humiles summe honorant Deum: merentur ergo vicissim ab eo honorari. Unde sapienter Ecclesiast. c. 3. 21. *Quantum magnus es, ait, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam: quoniam magna potentia Dei solius, et ab humilibus honoratur.* Humilis enim sicut coram Deo suam summam vilitatem, sic et Dei summam majestatem videt et agnoscit. Tertio, quia gloriosa res est humilitas qua ipsa quoque superbia palliare se appetit, ne vilescat, ait S. Bern. de Gradibus humilit. in nono. Plures rationes dedi v. 6. et 7.

Antistropha huic Jacobi sententiæ est illa S. Petri 1. c. 5. 6. *Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis.* Et illa Sapientis: *Humilem spiritu suscipiet gloria.* Proverbiorum 29. 23. et Job 22. 29. Ita Virgo Deipara merito humilitatis facta est mater Dei, et exaltata super omnes Angelorum choros. S. Joannes factus est Baptista Christi, quia indignum se putabat, qui solveret corrigiam calceamenti ejus. S. Petrus se quasi peccatorem indignum judicans hospitio Christi, factus est Christi Vicarius, et primus Apostolorum, caputque Ecclesiæ. S. Paulus sentiens se abortivum et novissimum Apostolorum, uti seipsum postea vocavit, factus est vas electionis. Quocirca merito S. Cypr. al. l. de Zelo et Livore: *Exaltationis apud nos non potest esse contentio: de humilitate ad summa crescimus, didicimus unde placeamus.* Hanc viam muniebat nobis cœlestis Magister Marci 9. 34. *Si quis vult primus esse, erit* (id est sit vel fiat) *omnium novissimus.* Eamdem monuit Augustinus s. 213. de Tempore. *Esto parvulus in oculis tuis, ut sis magnus in oculis Dei.* Et S. Bernard. s. 2. de Ascensione: *Sola est humilitas quæ exaltat; sola quæ ducit ad vitam: hæc est via, non est alia præter eam.*

Nota. Hæc Jacobi sententia et sequentes aliquot ad verbum citantur a S. Clemente epist. 2. ad Jacobum fratrem Domini; ac ob eo tribuuntur S. Petro, non Jacobo: unde Epistolæ illæ Clementis non carent scrupulo; ut advertit Bellarm. de Script. Eccles. in Clemente, præsertim quia Epist. 1. dicit jam mortuum esse S. Petrum; cum constet Jacobum ad quem scribit, occisum esse ante S. Petrum: quare videtur auctor illarum Epistolarum censuisse Jacobum fratrem Domini, et primum Episcopum Hierosolymæ ad quem scribit, diversum esse a Jacobo Apostolo auctore hujus Epistolæ, uti dixi in Proœmio. Idem Epist. quinta citat Platonem dicentem amicorum omnia debere esse communia; etiam uxores; nec idipsum refutat: quamquam in exemplari Vaticano id non invenitur: unde videtur a sciolo aliquo insertum, et huc translatum ex l. 10. Recogn. ubi Clemens idem citat et refutat.

11. Nolite detrahere alterutrum.] Transit ab humilitate ad detractionem, quasi ad vitium oppositum. Humilis enim se omnibus inferiorem et pejorem æstimat; unde nulli detrahit, nisi sibi: superbus autem aliis detrahit, ut iis major et melior appareat, itaque concitat odia, lites et bella, quæ taxavit Jacobus v. 1. Porro hoc detractationis vitium adeo proclive et commune est, ut omnes pene domos et fideles, etiam pios, occupet, adeoque vix sit colloquium aliquod longius, cui sese non immisceat, *tantaque hujus mali libido mentes hominum invasit, ut etiam qui procul ab aliis vitiis recesserunt, in istud tamen quasi in extremum diaboli laqueum incidant*, ait S. Hieronym. ep. ad Celantiam.

Fit autem quintupliciter. Primo, falsum crimen alteri impingendo. Secundo, verum nimis exaggerando. Tertio, occultum prodendo. Quarto, benefactum male interpretando, vel extenuando, vel frigide laudando. Quinto, reticendo virtutes et laudes, cum eas deberet pandere et recitare. Grave est hoc crimen, quia proximo adimit famam, quæ melior est opibus et bonis fortunæ: unde majus est furto, et proximum homicidio: imo ipsum manans ex odio est spirituale homicidium, ait S. Petrus apud Clementem ep. 1. ad Jacobum, quia scilicet occidit animam tam dicentis, quam audientis, si consentiat; quin et ejus cui detrahitur, si eum vicissim ad odium et detrahendum concitet.

Hinc detractor dicitur odibilis et abominabilis Deo. Prov. 6. v. 16. et 17. Rom. 1. 30. Ratio est triplex. Primo, quia lædit non tantum charitatem, sed et justitiam, quam debemus proximo: aufert enim illi famam; quæ ingens est ejus bonum. Secunda, quia Dei legem id vetantem contemnit. Lex enim Christi est: *Nolite judicare, et non judicabimini.* Matth. 7. v.

1. et Mosi Levit 19 16 *Non erit criminator, nec susurro in populo*; et Sapienti. Proverbiorum 4. 24. *Remove a te os pravum, et detrahentia labia sint procul a te.* Rursum detractor et iniquus censor iniqua usurpat judicium Dei, cujus solius est de factis et intentionibus hominum, præsertim occultis, judicare. Tertio, quia nemo est sine peccato Dum ergo quis peccatum alterius censet et judicat, hoc ipsum suum ipse condemnat, et simili censura dignum judicat. Adde, detractor ordinem pervertit: deberet enim prius sua vitia carpere et emendare, antequam carpat aliorum: subit ergo illam sententiam Christi contra Pharisæos dictatam: *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat* Joan. c 8 7.

Merito ergo queritur S. Aug. ser 202. de Temp. *Maxima*, ait, *pars generis humani indiscreto judicio ad reprehendendum prompta et parata esse probatur, cum tamen non ita se velit ab aliis judicari, quomodo vult alios judicare.* Violat ergo illud naturæ et Christi præceptum: *Prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter.* Lucæ v. 6 31. Et S Hieron. ep ad Rustic. *Nulli detrahas, nec in eo te sanctum putes, si cæteros laceres Accusamus sæpe quod facimus, et contra nos ipsos disserti in nostra vitia invehimur, multi de eloquentibus judicantes.* Idem ad Celantiam: *Est sane hoc vitium quod vel in primis extingui debeat, et ab eis qui se sancte instituere volunt, prorsus excludi Nihil enim tam inquietat animum, nihil est quod ita mobilem mentem ac levem faciat, quam facile totum credere, et obtrectatorum verba temerario mentis assensu sequi. Hinc enim crebræ dissensiones, hinc odia injusta nascuntur. Hæc est quod sæpe de amicissimis etiam inimicos facit, dum concordes quidem, sed credulas animas maliloqua lingua dissociat.* S. Bern. ser. de triplici cust. *linguam detractoris vocat viperam et lanceam, quæ tres penetrat ictu uno. Gladius equidem anceps*, ait, *imo triceps est lingua detractoris* Vide eumdem ser. 24. in Cantic. S. Chrys. h. 3 ad pop. ait vitandum esse detractorem, perinde ac vitamus stercora commoventes, quæ nil nisi fœtores excitant; juxta illud Sapientis: *Sepi aures tuas spinis, linguam nequam noli audire.* Eccl-siast. 28. v. 28.

S Franciscus. ait S Bonavent. in ejus Vita l. 1. c. 8. *Detractionis vitium inimicum fonti pietatis et gratiæ, tamquam serpentinum abhorrebat morsum et atrocissimam pestem; et piissimo Deo abominabile fore firmabat, pro eo quod detractor animarum sanguine pascitur, quos gladio linguæ necat. Tanto major est*, aiebat, *detractorum impietas, quam latronum, quanto lex Christi quæ in observantia pietatis impletur, magis animarum quam corporum, nos astringit optare salutem.*

QUI DETRAHIT FRATRI AUT QUI JUDICAT FRATREM SUUM DETRAHIT LEGI, ET JUDICAT LEGEM,] et consequenter ipsum legislatorem Deum judicat, id est, arguit et condemnat; Ita OEcum. Sed quo sensu? Primo, aliqui sic exponunt. q. d. Detractor condemnat legem, quia quos peccantes lex sustinet ut pœniteant, ipsi illico ut puniendos judicant, et supplicio dignos clamitant. Secundo, S. Thomas 2. 2 qu. 75. art. 1. ad 3. Detractor, inquit, detrahit legi, id est, eam contemnit. Sicut enim is qui servat legem, eam honorat; ita qui transgreditur, quasi detrahit et infamat eam Tertio, et genuine. q d Detractor judicat legem in actu, non signato sed exercito: quia non verbo, sed facto dicit legem non recte sanxisse, ne cui detrahamus aut ne quempiam judicemus. Judicat ergo legem non judicio formali et explicito, sed virtuali et tacito; quia reipsa et practice judicat sibi hic et nunc esse faciendum id quod lex vetat, scilicet esse detrahendum. Unde videtur legem divinam maculare, carpere et reprehensibilem reddere, quasi impossibilia vel incongrue præceperit; ita Dionys. Cajetan. Cathar. Salmeron. hic, et Cassian collat. 16. cap. 16. Lex enim dicit: Tibi non est judicandus frater. E contrario detractor sciens hanc legem, reipsa dicit: Imo vero mihi hic et nunc judicandus est frater. Judicando ergo fratrem, judicat legem hoc fratris judicium vetantem, illamque tacite arguit et condemnat, quasi ipsa perperam hoc vetarit. Simili modo qui furatur, tacite judicat legem quæ dicit: Non furaberis; sed magis proprie is qui judicat fratrem, judicat legem id vetantem; qui format sibi formale judicium de fratre, de eoque contra legem formaliter judicat: quod non facit fur, qui neminem judicat. Denique detractor in terminis judicat legem, cum alieni detrahit ob opera virtutis lege Evangelii sancita aut consulta, eaque in probrum et irrisionem vertit: quod tunc frequens erat, uti et nunc est; ut dum fratrem pietati studentem vocat hypocritam; dum patienter probra tolerantem vocat ignavum; dum silentem vocat vecordem; dum modestum vocat idiotam et simplicem; dum sua omnia dantem pauperibus vocat prodigum, et secedentem in monasterium vocat insanum. Hoc ipso enim opera virtutis et sanctitatis quæ lex commendat, condemnat, facitque vitia: novem ergo legem sancit Dei legi contrariam, sed ipsius lex est lex vitiorum: Dei lex est lex virtutis. Ita OEcum. Lyran Hugo et Gagnæus.

Quocirca sapienter monet S. Bern. serm. 40 in Cantic. *Cave*, ait, *alienæ conversationis curiosus esse explorator, aut temerarius judex. etiamsi perperam actum quid deprehendas: nec sic judices proximum, sed magis excusa Excusa intentionem, si opus non potes; puta ignorantiam, puta subreptionem, puta casum. Quod si omnem omnino dissimulationem rei certitudo recusat, suade nihilominus ipse tibi, et dicito apud teipsum: Vehemens fuit nimis tentatio Quid de me illa fecisset, si accepisset in me similiter potestatem?*

12. UNUS EST LEGISLATOR ET JUDEX.] puta Deus et Christus, sive Deus homo: illi ergo judicium relinque, nec tibi arroga. q. d. Dum fratrem judicas, legem et legislatorem judicas, in eumque peccas dupliciter. Primo, quia tacite ejus legem redarguis. Secundo, quia ejus judicium tibi arrogas et usurpas; cum ipse solus sit tam legislator quam judex omnium. scilicet primus et summus, a quo Moses, Abraham, Salomon, cæterique reges et legislatores, quasi ejus ministri, suam vim et potestatem leges condendi acceperunt, juxta illud Proverb. 8. 15. *Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt: per me principes imperant, et potentes decernunt justitiam.*

QUI POTEST PERDERE ET LIBERARE.] Græce, σῶσαι καὶ ἀπολέσαι, id est, *salvare et perdere*; scilicet tam in præsenti vita, quam in futura et æterna. Sic et Syrus. Addit hoc Jacobus, ut doceat hominum non esse

judicare fratres, sed Dei, qui suos, suæque legi obedientes (qui scilicet non detrahunt, nec judicant fratres suos) salvabit et beabit in æternum; inobedientes vero, scilicet qui detrahunt et judicant fratres, ideoque tacite judicant legem, et in ipsum legislatorem injurii sunt, perdet et damnabit ad gehennam, ut omnes hac spe et metu a detractatione et judicio temerario avocet. Rursum occurrit objectioni detrahentis ac dicentis: Si ego non castigo peccatum et injuriam fratris, illa manebit impunita. Respondet enim non fore impunitam, sed puniendam a Deo. q. d. Cum ergo frater peccans suum habeat judicem et vindicem acerrimum, is tibi sufficiat; tu noli eum judicare. sin is velit ejus misereri, eumque convertere et salvare; tu velle non debes, nec potes eum perdere. Ita Hugo. *Non eadem est sententia tribunalis Christi : et anguli susurronum.* ait S. Hier ep. 39 et S. Ephrem Paræn. 4. *Non judicemus quemquam*, ait, *quia non novimus ejus pœnitentiam: in testaceis vasis aurum sæpe reconditur.* Antistrophe huic Jacobi sententiæ est illa Pauli ad Rom. 14. 4. *Tu quis es qui judicas alienum servum? Domino suo stat, aut cadit.* Et v. 10. *Tu autem quid judicas fratrem tuum ? aut tu quare spernis fratrem tuum ? omnes enim stabimus ante tribunal Christi.*

13. TU AUTEM QUIS ES TU QUI JUDICAS PROXIMUM?] *Quis*, id est qualis, quam temerarius et audax es, qui cum sis vilis homuncio, similibusque et sæpe iisdem peccatis obnoxius, audeas tamen de iis fratrem judicare, et Dei de eo judicium usurpare. Sic ait David : *Quis est hic Philisthæus incircumcisus, qui exprobravit acies Dei viventis?* 1. Reg. 17 26.

Moraliter nota hic quam vitanda sit detractio et judicium temerarium proximi Quocirca in Vitis Patrum l 5. libello 4. §. 1. Abbas Moyses: *Debet*, ait, *homo quasi mortuus esse socio suo, hoc est, mori amico suo, ut non dijudicet eum in aliquo causa*

Et S. Anton. *Nolite*, ait, *ante tempus judicare : debent enim omnes Christi, cui soli occulta patent, reservari judicio. Aliud enim hominum, aliud Dei est judicium. Quisque seipsum inspiciat et judicet.* Ita S. Athanasius in ejus Vita.

Abbati Isaac, qui quemdam peccantem judicaverat, occurrit angelus dicens: *Ubi jubes ut mittam fratrem illum culpabilem, quem addixisti?* Mox Isaac: *Peccavi ait, ignosce mihi.* Cui angelus: *Surge, ignoscit tibi Deus ; sed vide ne de cætero adjudices quemquam, priusquam Deus adjudicet eum.* Ita in Vitis Patr. l. 5 libel 9.

Ibidem alius dicit: *Peccata mea sunt post me currentia, et non video ea; et veni ego hodie judicare peccata aliena* Et alius : *Quacumque hora tegimus peccatum fratris nostri, teget et Deus nostrum ; et quacumque hora prodiderimus culpas fratrum, et Deus nostras similiter prodet.* Alius: *Ne judices fornicatorem: si castus es: quoniam similiter legem prævaricaris. Etenim qui dixit : Non fornicaberis, dixit: Ne judices.* Alius vidit gratiam, quæ visibiliter in celebratione Eucharistiæ solebat in virum sanctum descendere, ab eo recessisse; qua de re eum admonens, cum ille detractationis culpam agnosceret et pœniteret, visa est gratia ad eum reverti. Verum maxime omnes a temere judicando absterrere debet illa augusta Christi sententia et promissio Matth. 7. 1. *Nolite judicare, et non judicabimini; nolite condemnare, et non condemnabimini.*

Memorabile est exemplum quod scribit S Anastas. Sinaita, Episcopus Antiochenus tempore S. Gregorii (cujus Pastorale ex latino in Græcum convertit) orat. de S. Synaxi, et ex eo Baron. tom. 7 anno Christi 599 *Quidam*, ait, *monachus qui negligentissime per summum otium vixerat, cum ad mortem infirmaretur, eam non perhorrescens, summa voluptate magnaque cum gratiarum actione exsolutus vinculis excedebat. Ad quem assidentium Patrum unus: Frater*, inquit, *scimus te summa negligentia hucusque vixisse: unde ergo tibi hæc tanta securitas? Cui ille: Ita est, negligentissime vixi: sed angeli Dei hac ipsa hora peccatorum meorum ad me chirographum attulerunt; cumque ea quæ fecissem postquam sæculo renuntiassem, peccata legissent, numquid agnoscerem, rogaverunt. Quibus ego: Maxime vera, inquam agnosco: sed idem ex quo renuntiavi sæculo vitamque institui monasticam, nec judicavi quemquam, nec ab ullo mihi factam injuriam meminisse volui. Igitur Domini verba ad me quoque pertinere opto et oro, qui dixit : Nolite judicare, et non judicabimini. Et: Dimittite, et dimittetur vobis. Quæ postquam angelis dixi, chirographum peccatorum meorum consciderunt; et inde nunc summa cum lætitia et securitate proficiscor ad Dominum Hoc ubi frater ille narravit Patribus, Domino in pace spiritum reddidit.* Plura recensui Jerem c. 37. v. 12.

ECCE,] ἄγε. Quæ vox transitionis est nota, novumque sermonem et materiam inchoat. q. d. Agite, videte vestram prudentiam, superbiam et stultitiam, quam vobis demonstro. Unde v. 16 concludens, ait: *Omnis exultatio talis maligna est.*

QUI DICITIS: HODIE, AUT CRASTINO IBIMUS IN ILLAM CIVITATEM.] Disparata videtur hæc sententia a præcedente: veteres enim sua dogmata ethica docebant per gnomas disparatas, ut patet in Proverbiis et Ecclesiastico. Romani tamen codices eodem versu cum præcedenti hæc connectunt, quasi ad judicium temerarium hæc spectent q. d. Tu quis es qui judicas fratrem tuum? nimirum es homo liber, præceps, inconsideratus, qui longam tibi liberamque vitam pollicearis; nec cogitas tibi imminere mortem, in qua judicii temerarii, omniumque peccatorum exactam judici Deo redditurus es rationem. Verum esto ita connectamus, generalis tamen hæc est sententia, ut notat Beda, qua Jacobus taxat multorum stoliditatem, qui toti lucris mundique negotiis intenti diu se victuros æstimant, ideoque pro arbitratu futura disponunt, quasi liberi vitæque et temporis domini; nec cogitant hæc omnia pendere a Dei nutu, qui singulis celerem finem vitæ certumque diem mortis præstituit, qui omnes has dispositiones et spes succidet; de quibus celebratur festivus iste Apologus rustici, qui lactis amphoram portans ad forum tacite secum cogitabat: Tanti vendam lac meum, ex pretio emam gallinam, illa mihi generabit pullos: illos alam, et grandiores effectos vendam, ex pretio emam porcellum, quem impinguatum vendam; emamque vitulum, illum saginabo et vendam. Quid tanto pretio faciam? emam equulum cui filius meus inequitet, ac gestiens subsultare cœpit, ac exprimere speciem filii in equo exultantis. Subsiliens amphoram e capite excussit, et lac omne in terram effu-

dit, ac cum lacte pariter omnes suas spes, conceptus et gaudia effudit Ita hodie multi magna moliuntur, magna sibi pollicentur, aura aulæ velut chamæleontes vivunt, spes altissimas sibi efformant, sed chimericas; quas vel morbus, vel mors, vel sinister aliquis casus avertit, et in ipso sæpe exortu succidit. Nimirum.

Nescia mens hominum fati sortisque futuræ.

Exemplum divitis exstat Luc. 12 v. 17. qui sibi applaudens dicensque: *Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam, destruam horrea mea et majora faciam; et illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi et bona mea, et dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona posita in annos plurimos; requiesce, comede, bibe, epulare.* Sed eadem die audiit a Deo: *Stulte, hac nocte animam tuam repetent a te: quæ autem parasti cujus erunt?* utique immemoris, ingrati et sæpe ignoti incertique hæredis.

Nota Hæc futura: *ibimus, faciemus, mercabimur, lucrum faciemus*, accipi possunt pro optativis: eamus, faciamus, mercemur, lucrum faciamus, ut vertunt Pagnin. et Tigurin. significant enim non tantum suam de futuris dispositionem, sed et (idque magis) suam lucrandi cupiditatem; scilicet se non Deum, non cœlum, sed lucrum dumtaxat cogitare et ambire; quos merito miseraus S. Ambr. l de Naboth c. 12. *Servitis*, inquit, *divites, ac miseram quidem servitutem, qui servitis errori, cupiditati, avaritiæ, quæ expleri non potest. Captiva est opulentia, paupertas libera.* Et cap. 14. *Desideriorum suorum æstu volvuntur, et quodam sale fluctuant.* Nam, ut ait S. Chrys. hom. 39. in Genes. *More fluctibus non ita intumescit, ut talem animam a cogitationibus, et affectionibus infestari videmus.* Et S. Greg vocat hanc plagam muscarum Ægypto a Mose inflictam: *Musca enim*, inquit, *nimis insolens et inquietum animal est, in qua quid aliud quam insolentes curæ desideriorum carnalium designantur?* Unde hoc culpans Sapiens c. 15 12. *Æstimaverunt*, inquit, *lusum esse vitam nostram, et conversationem vitæ compositam ad lucrum, et oportere undecumque etiam ex malo acquirere*: cum tamen mala lucra semper damnum afferant, ut ait Hesiodus et Menander.

Faciemus ibi quidem annum.] S. Ignatius, fundator Societatis nostræ, cuidam dicenti se post aliquot menses quippiam facturum: *Bone Deus*, inquit, *tamdiu te victurum putas?* cui mors certa, sed die incerto imminet, et æternitas. Quid enim est annus vitæ tuæ, nisi annulus qui semper in orbem rotatur, donec ad numerum sibi a Deo præfixum decurrat? Audi Servium: Annus, inquit, dicitur quasi anus, id est annulus quia in se redit:

Atque in se sua per vestigia volvitur annus.

Vel ἀπὸ τοῦ ἀνανεοῦσθαι, id est, *ab innovatione*, quod scilicet assidue innovetur et alter fiat.

14. Qui ignoratis quid erit in crastino.] Magna hominum est fidentia, qui de crastino ita secure disponunt, atque si crastinum in sua haberent manu et dominio, cum nesciant an crastino sint victuri, res suas habituri, libertate et sanitate usuri. Sapienter ergo monet Sapiens: *Ne glorieris in crastinum, ignorans quid superventura* (αὔριον, id est *crastina*) *pariat dies.* Prov. 27. 1. et Psaltes: *Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ*, hebr. *tempora mea.* Psal. 30. 15. Et Christus Matth. 25 13 *Vigilate, quia nescitis diem neque horam.*

Quocirca sapienter monet S. Greg. l 4 Dial. c. 49. diabolum illaqueare homines promittendo longam vitam; datque exemplum de quodam: *Qui dum somnia*, ait, *vehementer attenderet, ei per somnum longa spatia hujus vitæ promissa sunt Cumque multas pecunias pro longioris vitæ stipendiis collegisset, ita repente defunctus est, ut intactas omnes relinqueret, et ipse secum nihil ex bono opere portaret* Ita multos decipi videmus a Mathematicis, qui dum falso promittunt amplos honores, metum mortis adimunt: quo fit ut eis creduli ad mortem se non parent, quia promissos ab eis honores expectant, ac ingruente morte non tantum honoribus, sed et vita priventur præsenti ac sæpe æterna.

Vere Pindarus in Nemeis ode 8. *Vanæ spes*, ait, *exitus habent futiles.* Idem in Isthmiis ode 3. *Tempus, dum volvatur dies, alium affert rerum vicissitudinem; sed tamen invulnerabiles sunt filii deorum.* Et ode 5. *Mortalia mortales decent.* Et ode 7. *Vetus beneficium dormit: immemoresque sunt mortales ejus rei, quæ non pervenerit ad florem summum sapientiæ.*

Egregie Seneca l. 17. ep. 102. narrata subita morte Senecionis Cornelii, qui totus divitiis imminens, in ipso procurrentis pecuniæ impetu raptus est, subdit.

Insere nunc, Melibœe, piros, pone ordine vites.

Quam stultum est ætatem disponere! ne crastina quidem dominamur. O quanta dementia est spes longas inchoantium! Emam, ædificabo, credam, exigam; honores geram, tum demum lassam et plenam senectutem in otium referam! Omnia, mihi crede, etiam felicibus, dubia sunt. Nihil sibi quisquam de futuro debet promittere. Id quoque quod tenetur per manus exit: et ipsam quam premimus horam, casus incidit. Volvitur tempus rata quidem lege, sed per obscurum. Quid autem ad me, an naturæ certum sit, quod mihi incertum est? Navigationes longas, et pererratis littoribus alienis, seros in patriam reditus proponimus, militiam, et castrensium laborum tarda manu pretio, procurationes, officiorumque per officia processus; cum interim ad latus mors est, quæ quoniam numquam cogitatur, nisi aliena subinde nobis ingerantur mortalitatis exempla, non diutius quam dum miratur, hæsura. Et mox: *Stat quidem terminus nobis, ubi illum inexorabilis fatorum necessitas fixit; sed nemo scit nostrum, quam prope versetur terminus: sic itaque formemus animum, tamquam ad extrema ventum sit: nihil differamus; quotidie cum vita paria faciamus. Maximum vitæ vitium est, quod imperfecta semper est, quod in aliud ex alio differtur. Qui quotidie vitæ suæ summam manum imposuit, non indiget tempore. Ex hac autem indigentia, timor nascitur, et cupiditas futuri exedens animum. Nihil est miserius dubitatione volutantium quorsum evadant, quantum sit illud quod restat, aut quale.* Quærit deinde: *Quomodo effugiemus hanc volutationem? Uno, si vita nostra non prominebit, si in se colligetur. Ille enim ex futuro suspenditur, cui irritum est præsens. Ubi vero, quidquid mihi debui redditum est, ubi stabilita mens scit, nihil interesse inter diem et sæculum, quidquid deinceps dierum rerumque venturum est ex alto pro-*

spicit, et cum multa risu seriem temporum cogitat. Quid enim varietas mobilitasque casuum perturbabit, si certus sit adversus incerta? Idea, mi Lucili, propera vivere, et singulos dies singulas vitas puta. Qui hoc modo se aptabit, cui vita sua quotidie fuit tota, securus est. In spe viventibus, proximum quodque tempus elabitur, subitque aviditas temporis, et miserrimus, atque miserrima omnia efficiens metus mortis. Inde illud Mæcenatis turpissimum votum, quod et debilitatem non recusat et deformitatem, et novissime acutam crucem, dummodo inter hæc mala spiritus prorogetur.

Quocirca Plutarch. l. de Tranquill. docet sapientem ita moderari vitam per prospera et adversa, ut his non insolescat, his non dejiciatur: sicut musicus chordas et fistulas, quarum aliæ acutum, aliæ gravem, aliæ medium sonum edunt, ita contemperat, ut suavem harmoniam efficiant.

15. QUÆ EST ENIM VITA VESTRA,] ut audeatis de ea in crastinum et futurum certo disponere? *Quæ*, id est, qualis et quantula, puta quam instabilis, brevis, caduca et misera est. *Tamquam semper victuri vivitis; numquam vobis fragilitas vestra succurrit*, inquit Seneca de Brevit. vitæ cap. 4. *Omnia tamquam mortales timetis. Omnia tamquam immortales concupiscitis.* Idem ep. 121. *Nihil*, inquit, *imprudentius aut stultius fingi potest, quam si putre corpus sortiti, æterna tamen proponamus, et in quantum potest ætas humana protendi, tantum spe occupemus.* Et mox: *Ideo magnus animus sibi conscius melioris vitæ dat quidem operam, ut in hac statione, qua positus est, honeste se atque industrie gerat: cæterum nihil horum quæ circa ipsum sunt, suum judicat; sed ut commodatis utitur peregrinus et properans.*

VAPOR EST, id est, quasi vapor, vel vapori similis, AD MODICUM PARENS, ET DEINCEPS EXTERMINABITUR.] Græcum ἀτμίς, significat Primo, vaporem; Secundo, flatum; Tertio, fumum; Quarto, halitum; Quinto, auram tenuem; ab ἀτμίζω, id est *evaporo, exhalo, expiro*. Alludit ad illud axioma et epiphonema Eccl. c. 1. 1. *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas*, pro quo Aquila, Symmachus, Theodosion, cæterique omnes, exceptis Sept. ut ait ibidem S. Hier. vertunt, *vapor vaporum, et omnia vapor*. Quid enim vanius vapore, qui illico tenuis vanescit in auras? Porro vapor, ait Arist. Meteorol. c. 1. fit cum humidum quod circa terram est, a radiis, et ab alio quæ desuper est caliditate evaporans fertur sursum, ubi infrigidatus vel in rorem et pluviam resolvitur, vel constrictus in nivem, pluviam, glaciem et grandinem densatur, et coalescit. Unde hunc vocat quasi fluvium perennem, qui circulariter fluat, sursum, cum fit vapor; et deorsum, cum resolvitur in pluviam, quæ in terram, e qua vapor ascendit, depluit.

Talis vapor est vita nostra. Primo enim ut vapor calore cogitur, ascendit et consistit, sed modico; ita et vita nostra calore consistit, sed modico, atque quasi scintilla ignis, ut ait Sapiens c. 2. 2.

Secundo, sicut vapor statim in auras dispergitur et evanescit; sic et vita nostra. Et hoc proprie hic intendit S. Jacobus.

Tertio, sicut vapor adeo exilis, tenuis, et pene invisibilis est, ut non tam res, quam rei videatur umbra et simulacrum; sic et vita nostra, adeoque omnis res creata respectu entis increati et æterni, puta Dei, est tantum umbra: unde Dei nomen est, *Ego sum qui sum*, nostrum, *Ego sum qui non sum*, ut dixi Exodi 3. 14.

Quarto, sicut vapor adeo debilis est, ut omni vento etiam minimo huc illucque feratur; sic et vita nostra minima re impellitur et mutatur. Unde S. Greg. in Prologo Ps. 6 Pœnit. *Laboriosa*, ait, *est vita temporalis, levior fabulis, velocior cursore, instabilitate fluctuans, imbecillitate nutans; cui nulla est fortitudo, nulla propositi constantia, nulla a turbationibus requies, nulla a laboribus reclinatio. Quis denique est, quem non excruciet dolor, sollicitudo non urgeat, non subruat timor? Risus fletum sequitur, gaudium tristitia comitatur: esuriei succedit saturitas, saturitatem iterum excludit esuries: in nocte dies optatur, in die nox quæritur, in algore calor, in æstu refrigerium: ante cibum suspiria, post cibum tribulatio, iræ, indignationes exagitant et innumerabiles miseras homines motus perturbant.*

Quinto, sicut vapor obscurus est et coalescit in nubem, sic et vita nostra plena est ignorantia, errore, imprudentia. Unde S. Greg. 23. Moral. c. 12. Isaiam citans c. 26. *Propheta*, ait, *ad videndum Dominum quadam se premi caligine sentiebat: dicens: Anima mea desideravit te in nocte. q. d. In hac obscuritate vitæ præsentis, videre te appeto; sed adhuc infirmitatis nubilo circumscribor. David quoque hujus noctis caliginem videns, claritatem veri luminis præstolatus ait: Mane astabo tibi et videbo.*

Sexto, sicut vapor confusus est, ita et confusa et perturbata est vita nostra; idque pio Dei consilio, ait S. Greg. 23. Moral. c. 15. *ne viam pro patria diligamus; ne, dum viator delectatur in via, obliviscatur quod desiderabat in patria.* Idem. l. 34. c. 17. *Justus*, ait, *vitam suam bonis malisque permixtam conspicit, ut cogitationes suas aliqua modo spe et timore confundit.*

Septimo, sicut vapor resolutus in pluviam descendit rediitque in terram, ex qua exhalando ascendit; ita et vita nostra ac corpus, per morbum et mortem resolutum, redit in terram, ex qua sumptum est; unde Salomon concionem suam de vanitate mundi, quam præ cæteris expertus erat, ita concludit Eccles. 12. 1. *Memento creatoris tui in diebus juventutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis, etc. Et revertatur pulvis in terram suam, unde erat, et spiritus redeat, ad Deum qui dedit illum. Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, et omnia vanitas.* Alii, ut dixi, vertunt: *Vapor vaporum, et omnia vapor.*

Octavo sicut vapor terrenus putrescit, et vocatur situs, ait Arist. l. 5. de Gener. animalium, c. 4. *Situs enim, caries vaporis terreni est: nam si vapor se efferens concrescit, fit pruina: sin putrescit, situs. Sic comœdi senectutis situm pruinam nominant.* Unde infert: *Recte dixeris morbum esse adventitiam senectutem, senectutem autem esse morbum naturalem.* Sic et vita nostra vaporibus, tum corporalibus in catarrhos, phlegmata et flatus resolutis: tum spiritualibus, puta concupiscentiis carnalibus, quas quasi vapores exhalat, corrumpitur et putrescit. Unde Avicenna et Medici docent in montibus puriorem esse aerem, ideoque ibi homines diutius, sanius et robustius vivere: in vallibus vero aerem esse impuriorem, ob continuos vapores ex eis ascendentes, ideoque hominum in vallibus habitantium vitam minus esse longævam,

sanam et robustam. Pari modo in hac lachrymarum valle brevis, ægra et infirma est vita nostra ob vapores corporales, quibus corpus; et spiritales, quibus anima inficitur. In cœlis vero quasi in montibus æternis ab omni vapore et exhalatione liberis, vita est æterna, sanissima, fortissima et gloriosissima.

Porro S. Script. ut brevitatem, instabilitatem, exilitatem et miseriam vitæ nostræ nobis repræsentet, variis utitur similitudinibus. Primo, comparat eam momento, id est, inclinationi stateræ, cujus lances continuo ascendunt et descendunt. Isaiæ 40. 15. Secundo, guttæ roris antelucani, quæ illico a sole oriente sorbetur; uti vita a febri aliove morbo. Sapient. 9. 13. Tertio, fumo. Sapient. 2. 2. *Fumus flatus est in naribus nostris, et sermo scintilla ad commovendum cor nostrum, qua extincto cinis erit corpus nostrum, et spiritus diffundetur tamquam mollis aer, et transibit vita nostra tamquam vestigium nubis, et sicut nebula dissolvetur quæ fugata est a radiis solis.* Quarto umbræ: *umbræ enim transitus est tempus nostrum.* Ibidem. Quinto, flori illico marcescenti, et fœno arido. Isaiæ 40. 6. *Omnis caro fœnum et omnis gloria ejus quasi flos agri.* Vide ibi dicta. Job. 14. 1. *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis, qui quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra, et numquam in eodem statu permanet.* Sexto, stillæ, et pulveri. Isaiæ 40. 15. *Ecce gentes quasi stilla situlæ*, etc. *Ecce insulæ quasi pulvis exiguus.* Septimo, nihilo. Ibid. v. 17. *Omnes gentes, quasi non sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum et inane reputatæ sunt ei.* Octavo, palmo, id est, mensuræ quatuor digitorum transversorum. Psal. 38. 6. *Mensurabiles posuisti dies meos:* heb. טפחות *tepachot*, Sept. παλαιστὰς, id est *palmares*. Symmachus, *palmum posuisti dies meos.* Nono, araneæ. Ps. 89. 10. *Anni nostri sicut aranea meditabuntur.* Græcum ἀράχνη potius telam quam araneam significat: sicut ergo tela araneæ scopa everritur; sic vita nostra telo, aut morbo. Heb. est הגה *hege*, id est meditatio, vel sermo loquentis, ut vertit S. Hier. sed Septuag. vertunt, *aranea*; quia ipsa est animal cogitabundum, et quasi meditabundum. Subdit Psaltes: *Dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni: si autem in potentatibus; octoginta anni, et amplius eorum labor et dolor.* Decimo, imagini et vanitati. Ps. 38. 7. *Universa vanitas omnis homo vivens: verumtamen in imagine pertransit homo, sed et frustra conturbatur.* Undecimo vento. Job. 7. vers. 7. *Memento quia ventus est vita mea.* Duodecimo, pluviæ aut flumini 2. Regum 14. v. 14. *Omnes morimur, et quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur.* Decimo tertio, nuntio percurrenti, navi sulcanti mare, avi per aerem transvolanti, et sagittæ emissæ. Sapient. 5. v. 9. et seq.

Ite nunc, mortales, erigite familias, titulos, palatia, arces: æternos vos credite, cras morituri. Mors ultimum vitæ vestræ actum claudet: cum ad mortalitatis finem veneritis, finis pariter erit honorum et opum: discedet ambitio, nullus erit avaritiæ locus, omnis cupiditas in æternum conticescet. Utquid ergo caduca ambitis, quæ mors adimet, imo extinguet?

O curas hominum! o quantum est in rebus inane!
O quam angusti sunt mortalium termini!
O quam angusti mortalium animi!

Æternitati creati estis; cur tempori tam modico vivitis? Cœlo destinati, cur terræ quasi talpæ incumbitis? Deum possessuri, cur mundi possessioni inhiatis?

Quid mentem traxisse polo, quid profuit altum
Erexisse caput, pecudum si more pererrant
Avia, si frangunt communia pabula, glandes?

ait Claudian. 3. de Raptu Proser. Glandes sunt deliciæ, opes, honores, pompæ: has porcis et pecudibus relinquite; escam angelorum quærite; Christi nectar et ambrosiam ambite.

Idem uno ore clamitant Gentiles. Manilius l. 4.

Nascentes morimur, finisque ab origine pendet.

Martial. lib. 4.

Si sapis, utaris totis, Coline, diebus,
Extremumque tibi semper adesse putes.

Seneca in Hercule Furente:

Vivite læti, properat cursu
Vita citato, volucrique die
Rota præcipitis vertitur anni, etc.
Certo veniunt ordine Parcæ.
Nulli scriptum proferre diem,
Nulli jusso cessare licet.
Recipit populos urna citatos.

Menander: *Umbræ somnium est homo. Homo*, ait Philosophus, *est fortunæ lusus, temporis spolium, inconstantiæ imago, imbecillitatis exemplum, invidiæ et calamitatis trutina, reliquum pituita et bilis.* Rursum, *Homo bulla.* Sicut ergo pueri conchas sapone et aqua plenas inflant, bullasque tremulas excitant, quæ mox tenues difflantur in auras: sic et omnis vitæ nostræ decor et honor bulla est, quæ mox in auras evanescit. Ambis ergo sponsam? bullam ambis. Ambis delicias ventris et veneris? bullam ambis. Ambis Canonicatum, Episcopatum, etc.? bullam ambis. Horat. libr. 4. Carm. ode 7.

Pulvis et umbra sumus.

Homerus apud Plutarch. in Orat. consol. *Quale est foliorum genus, tale est et hominum;* sicut enim illa vento, ita homines levi adversitate decutiuntur. Zeno: *Dei ludibrium est homo. Quotidie*, ait Seneca ep. 24. *morimur, quotidie enim demitur aliqua pars vitæ, et tunc quoque cum crescimus, vita decrescit, infantiam amisimus, deinde pueritiam, deinde adolescentiam: usque ad hesternum quidquid transiit temporis, periit: hunc ipsum quem agimus diem, cum morte dividimus.* Idem lib. 6. Natur. q. c. 32. *Fluit tempus*, ait, *et avidissimos sui deserit: nec quod futurum est, meum est, nec quod fuit: in puncto fugientis temporis hæreo.* Et ep. 99. *Nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum et invictum est; tam necesse est perire quam perdere.* Idem ep. 59. docet vitam nostram non consistere, sed jugiter fluere. *Nemo nostrum*, ait, *idem est in senectute, qui fuit juvenis: nemo est mane, qui fuit pridie: corpora nostra rapiuntur fluminum more. Quidquid vides currit cum tempore: nihil ex iis quæ videmus, manet. Ego ipse dum loquor mutari ista, mutatus sum. Hoc est quod ait Heraclitus: In idem flumen bis non descendimus.* Plura recensui hæc de re Ezech. 2. 1.

AD MODICUM PARENS.] Modico tempore apparens: græce φαινομένη. q. d. Vita hæc est vapor, qui nullam habet soliditatem, nullam quasi substantiam et consistentiam, sed tantum apparentiam modicam et modici temporis; perinde ac spectra quæ in aere, et personæ ac larvæ quæ in comœdiis repræsentantur, nullam pene habent subsistentiam: sed sunt res dumtaxat apparentes et fictæ, quæ proinde a Philosophis vocantur φαινόμενα, quales sunt parelii, sive tres soles apparentes,

tes, aeris hiatus, halones, colores iridis, etc. de quibus Proclus in sphæra, Aristot. in Meteorol. et Aratus in Phænomenis: hæc enim fiunt ex radiis solis in vapore et nube varie receptis, transparentibus et reflexis. Sic Augustus Cæsar moriens, omnem suæ vitæ pompam dixit esse comœdiam jam transactam. Audi Suetonium in ejus Vita cap. 99. *Amicos admissos percunctatus: ecquid iis videretur, mimum vitæ commode transegisse?* adjecit et clausulam: Δοτε κροτον, και παντες υμεις μετα χαρας κροτησατε, id est, *date plausum, et omnes vos cum gaudio plaudite.* Finita enim comœdia, valedicendo spectatoribus dicunt actores: *Valete et plaudite.*

ET DEINCEPS EXTERMINABITUR.] In Græco est elegans et emphatica paronomasia inter φαινομενη, id est *parens*, et αφανιζομενη, id est *evanescens*; quasi diceret: Vita hæc est quasi vapor apparens, et subito disparens, ita ut nullum ejus vestigium cernatur, sed prorsus evanescat et exterminetur; hoc enim est αφανιζειν; unde Syrus vertit, qui *cito apparet et dejicitur ac evanescit.* Sapienter S. Antonius apud S. Athanas. *Ad tertium*, ait, *calcandam Apostoli præcepta repli cemus, quibus se mori quotidie testabatur: similiter et nos humanæ conditionis vitam ancipitem retractantes non peccabimus. Cum enim excitati a somno, ad vesperam nos pervenire dubitemus: et quieti corpori concedentes, de lucis non confidamus adventu, et ubique naturæ ac vitæ incertæ memores, Dei nos intelligamus providentia gubernari. Hoc modo non delinquemus, aut aliqua fragili cupiditate raptabimur, sed nec irascemur quidem adversus aliquem, nec terrenos congregare thesauros ambiemus: quin potius metu quotidiani recessus, et sejungendi corporis jugi meditatione, omnia caduca calcabimus.* Vis exempla?

Scribunt Plinius lib. 7. cap. 7. et Valer. Max. lib. 9. cap. 12. Anacreontem Poetam acino uvæ passæ pertinacius in faucibus hærente, Fabium vero senatorem unico pilo in lactis haustu gutturi transverso, strangulatos, Chilon Spartanus dum victorem Olympiæ filium amplectitur, præ gaudio inter filii amplexus animam efflavit, ait Plinius lib. 7. cap. 32. Sophocles in certamine tragœdiæ victor renuntiatus, præ lætitia expiravit, ait Valer. lib. 9. cap. 12. Clidemus dum victor auro coronaretur, repente obiit, ait Tertull. de Anima cap. 52. Diagoras cum tres filios eodem Olympiæ die vincere coronarique videret, illique coronas sibi detractas capiti patris imponerent, animam exhalavit, ait Gellius l. 3. cap. 15. Ite nunc, mortales, qui tam fragilem ordimini texitisque vitæ telam, et Nestoris annos vobis promittite, cras morituri. Sapienter Tertull. de Anima c. 52. *Vis est et illa navigiis*, ait, *cum longe a saxis, nullis depugnata turbinibus, nullis quassata decumanis, adulante flatu, labente cursu, lætante comitatu, intestino repente perculsu, cum tota securitate desidunt. Non secus naufragia sunt vitæ etiam tranquillæ mortis eventus.*

PRO EO UT DICATIS (Refert hæc superius ad vers. 13. *Ecce nunc qui dicitis: Hodie aut crastino ibimus in illam civitatem*, etc. q. d. Vos vestras actiones et lucra ita disponitis, quasi a nullo pendeatis; ideoque dicitis: Ibimus, mercabimur, lucrum faciemus; cum cogitare deberetis vitam, omnesque actus vestros pendere a nutu Dei, ideoque addere et dicere:) SI DOMINUS VOLUERIT.] ut hoc dicto Dei providentiam confiteamini, revereamini, invocetis, illique vos, vestraque omnia humili, totoque corde subdatis et committatis. Ipse enim est vester Elohim, id est Dominus creator, provisor, gubernator, conservator, protector, judex et vindex. Ita suis decretis et propositis addere solent: *Si Deus voluerit*, non tantum Christiani, sed et Judæi, Gentiles, et Saraceni. Christiani ex doctrina S. Jacobi hic. Unde S. Aug. in Ps. 32 conc. 1. *Discite*, ait, *habere in corde, quod habet omnis homo in lingua: quod vult Deus. Ipsa lingua popularis plerumque est doctrina salutaris.* Ita S. Paulus 1. Corint. 4. 19 *Veniam*, ait, *ad vos cito, si Dominus voluerit*; et c. 16. 7. *Spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, si Dominus permiserit.* Phil. 2. 19. *Spero in Domino Jesu Timotheum me cito mittere ad vos.* Hæc ergo Christiana, hæc Paulina est vox: Faciam hoc Deo volente, si Dominus voluerit, permiserit, cum Dei ope, per gratiam Dei, etc.

Judæi, ut Judas Machabæus initurus prælium ait: *Sicut fuerit voluntas in cœlo, sic fiat.* 1. Mach. 3. 60. Eadem est praxis et phrasis cæterorum Judæorum, ut aliquid facturi dicant: Si Deus voluerit; cujus originem ex Ben Syra narrat hic noster Serarius. Quidam, inquit, dicens: Cras inibo nuptias, monitus fuit ab amico, ut adderet: Si Deus voluerit. At ille: Sive, inquit, Deus velit, sive nolit, ego cras cum sponsa sedebo in thalamo meo: seditque cum ea tota die; nocte vero mortui sunt ambo. Quos cum mortuos invenissent, dixerunt: Vere dixit Ben Syra: Sponsa ascendit ad thalamum, neque novit quid acciderit sibi. Quicumque ergo cupit aliquid facere feliciter, dicat prius: Volente Deo; vel: Si Deus voluerit. Diserte Jeremias cap. 10. 23. *Scio*, ait, *Domine, quia non est hominis via ejus: nec viri est ut ambulet et dirigat gressus suos*; et c. 17. 8. *Benedictus vir qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus*; et v. 14. *Sana me, Domine, et sanabor: salvum me fac, et salvus ero: quoniam laus mea tu es.*

Gentiles. Socrates suum Alcibiadem docuit ante opus dicere: *Si Deus voluerit*, ait Plato in Alcibiade. Vide Brisson. in Form. l. 1. p. 57. ubi ostendit has voces fuisse familiares Augusto, Ciceroni, Catoni, Ennio, etc. Si Dii volent, Diis volentibus. Seneca ep. 41. *Prope*, ait, *est a te Deus, tecum est, intus est. Ita dico, Lucili, sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum observator et custos: hic prout a nobis tractatus est ita nos tractat: bonus vir sine Deo nemo est. An potest aliquis supra fortunam, nisi ab illo adjutus, exurgere? Ille dat consilia magnifica et recta.* Et inferius: *Animum excellentem, moderatum, omnia tamquam minora transeuntem, quidquid timemus optamusque ridentem, cœlestis potentia agitat: non potest res tanta sine adminiculo numinis stare.* Idem l. 4. de Beneficiis cap. 6. *Unde tibi istum quem trahis spiritum? Unde istam, per quam actus vitæ tuæ disponis atque ordinas, lucem? Unde sanguinem, cujus cursu vitalis continetur calor? Unde ista palatum tuum saporibus exquisitis ultra satietatem lacessentia? Unde hæc irritamenta jam lassæ voluptatis? Unde ista quies in qua putrescis ac marces? Nonne si gratus es, dices:*

——Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi semper Deus: illius aram
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus:
Ille meas errare boves ut cernis et ipsum,
Ludere quæ vellem calamo permisit agresti.

Saraceni et Turcæ toti a Dei voluntate quasi a fato pendent; ideoque in prælia et pericula præcipites cæcique ruunt. Agunt enim hoc dilemmate? Aut Deus statuit me hoc prælio mori, hoc periculo obrui, aut non: Si statuit, non possum evadere: si non statuit, ergo non moriar, non obruar. Nullum enim bonum, vel malum cuiquam avenire potest, nisi volente et immittente Deo. Sed paralogizant: Deus enim multa non statuit, nisi prævisa hominum libera actione, dispositione, merito, vel demerito. Sic non statuit ut moriaris in prælio, nisi illi te ingesseris: non statuit ut periculo obruaris, nisi te sponte in illud conjeceris. Sed hanc argutiam Turcæ non capiunt. Quocirca Solymanus Imp. cum filium haberet refractarium et regimen turbantem, ac quidam a principibus consuleret, ut illum quasi perniciosum reipubl. e medio tolleret, illico illi caput coram se præcidi jussit, eo quod non addidisset: *Si ita Deo placuerit*; nam postea ejus consilium secutus, filium interfecit. Ita refert P. Salmeron hic.

Et si vixerimus.] Agit contra superbos, sibique præfidentes, nec Deo innitentes. His jubet addi: *Et si vixerimus*; ut memores fragilitatis suæ et mortalitatis, cristas ponant, ac a Deo se suaque pendere profiteantur. Nam alioqui fideles in omni sua deliberatione et proposito idipsum tacite subintelligunt: qui vero religiosiores sunt et modestiores, idipsum expresse addunt exemplo angeli qui ad Abraham ait: *Revertens veniam ad te tempore isto, vita comite*. Genes. 18. 10.

Idipsum monere et repræsentare voluerunt Gentiles, quando tres Parcas vitæ necisque nostræ præsides excogitarunt: quarum una colum gestabat lana obvolutum: altera fila sensim e lana deducebat, coloque agglomerabat: tertia denique cum fato præstitutum aderat temporis momentum, repente stamina secabat, vitamque præcidebat, juxta illud Poetæ:

Clotho colum retinet, Lachesis net, et Atropos occat.

Cicero l. 3. de Natura Deorum, Parcas Erebi et Noctis filias facit, et easdem fata esse existimat. Unde est illud Cleantis: *Ducunt volentem fata, nolentem trahunt*. Et Virgil.

Concordes stabili fatorum numine Parcæ.

Huc subinde alludit Script. ut Ezechias Isaiæ 38. 12. *Præcisa est velut a texente vita mea: dum adhuc ordirer, succidit me*. Ezech. 37. 11 *Periit fides nostra, et abscissi sumus*. Ubi nonnulli vertunt, *periit glomus noster, et succisi sumus*. Hinc prima dicta est Clotho, a circumvolvendi officio, eo quod contorta et coordinata omnia teneat: κλώθω enim Græcis idem est quod *circumvolvo, glomero, contorqueo*. Secunda dicta est Lachesis, id est sortitio, a λαγχάνειν, id est *sortiri*, quasi sortito vitæ spatia hominibus obtingant; hæc enim est quæ fila ducit: Martialis l. 4. epig. 89.

Cum mihi supremos Lachesis perneverit annos

Hujus item nominis vestigium in sacris monumentis reperimus. Nam ubi legitur in Hebraico Textu Psal. 30. 16. *In manibus tuis tempora mea*, reddiderunt Sept. *in manibus tuis sortes meæ*. Voluerunt nimirum sapientissimi viri (ut docte ibi observat Agellius) Parcarum fabulas corrigere, ad veramque sententiam traducere. Asserebant Poetæ, spatia vitæ cuique, vel fato obtingere, aut sorte sua temere evenire; unde Parcarum unam Lachesim, hoc est sortitionem, appellabant. Hoc mendacium refutarunt Sept. et sortitionem omnem in Dei manu esse dixerunt; ab eo vitæ spatia mortalibus tribui, ab eo propagari, ab eo denique pro æterno suo consilio arbitratuque finiri, licet sortito et quasi temere hominibus hæc accidere videantur; quia latentes in abdito deitatis pectore tantæ varietatis causas investigare non possumus. Tertia demum Parca vocabatur Atropos; ad verbum reddas *invertibilis*, aut, si Latinius mavis *inexorabilis*, implacabilis, inflexibilis: quia fatalis illa moriendi necessitas, ubi adest instans præstitutum, nullo modo flecti aut immutari potest. Unde Martialis lib 3

Lanificas nulli tres exorare puellas
Contigit, observant quem statuere diem.

Quocirca sapienter Seneca epist. 61. *Id ago*, ait. *ut mihi instar totius vitæ sit dies: sic illum aspicio, tamquam esse vel ultimus possit*. Sapientius S Gregorius hom. 12. in Evang. *Qui pœnitenti* ait, *veniam spopondit, peccanti diem crastinum non promisit: semper ergo extremum diem debemus metuere, quem numquam possumus prævidere*, juxta illud:

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

Præmonuit omnes Christus, dicens: *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam*. Matth. 25. 13.

16. Nunc autem exultatis in superbiis vestris] Græce ἀλαζονείαις, id est, *jactantiis* et arrogantiis vestris, quibus jactatis vos hoc illove die hæc et ista facturos, tantas merces et lucra captaturos. Secundo, Glossa et Thomas Anglicus: *In superbiis*, inquiunt, id est, in divitiis quæ faciunt superbos, et in quibus superbitis. *Vermis* enim *divitiarum est superbia*, ait S. Aug. Ἀλαζονεία enim est hominum plura quam præstare possint pollicentium, ait Ulpianus in Demosthenem. Hinc pro *exultatis*, græce est καυχᾶσθε, vel, ut alii legunt, κατακαυχᾶσθε, id est *gloriamini* contra alium, puta Deum, quasi vestro marte tot vobis opes paretis. Facete Socrates irrisit Alcibiadem sua prædia jactantem, cum ei objecit tabulam cosmographicam Atticæ, petiitque illa sibi in ea ostendi: cum enim ea ostendere non posset: *Vide*, inquit, *quantula ea sunt quæ in tantillo tabula ostendi nequeunt*, Ita Ælian. lib. 3 Variæ histor.

Omnis exultatio talis (græce καύχησις, id est *gloriatio*) maligna est.] Suggesta a maligno spiritu, græce πονηρὰ, id est *mala, improba est*.

17. Scienti igitur bonum facere, et non facienti, peccatum est illi.] Tacite significat S. Jacobus fideles hæc sua monita scire. q. d. Credo vos hæc scire; quare moneo ut ea opere perficiatis. Sciens enim bonum quod Deus et lex præcipit, si illud non faciat, peccat, et ut reus a Deo punietur. Recte S Ephrem ex hac sententia colligit ser. de pœnitent. Si scienti bonum et non facienti peccatum est illi; multo magis malum scienti et illud facienti, peccatum erit. S Bernard serm. 36. in Cant. *Scienti*, ait, *bonum et non facienti, peccatum est illi; ac si per similitudinem dicat: Sumenti cibum et non digerenti, perniciosum est ei. Cibus siquidem indigestus malos generat humores, et corrumpit corpus, non nutrit: ita et multa scientia ingesta stomacho animæ, quæ est memoria, si decocta igne charitatis non fuerit, et per gnos-*

dum artus animæ, mores scilicet atque actus, transfuso atque digesto, etc. reputabitur in peccatum tamquam cibus conversus in noxios pravosque humores. Annon inflationes et torsiones in conscientia sustinebit, qui hujusmodi est, sciens videlicet bonum et non faciens?

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PERGIT PERSTRINGERE DIVITUM IN PAUPERES SÆVITIAM, INSOLENTIAM ET LUXUM. INDE V. 7. PAUPERES ET AFFLICTOS HORTATUR AD PATIENTIAM, EXEMPLO JOB ET PROPHETARUM. MOX V. 12. VETAT JURARE, TRISTES JUBET ORARE, LÆTOS PSALLERE, ÆGROS UNGI OLEO, PECCATORES PECCATA SUA CONFITERI. DENIQUE V. 16. COMMENDAT STUDIUM ORATIONIS ET SALUTIS PROXIMORUM.

1 AGITE nunc divites, plorate ululantes in miseriis vestris, quæ advenient vobis. 2. Divitiæ
vestræ putrefactæ sunt: et vestimenta vestra a tineis comesta sunt. 3. Aurum et argentum
vestrum æruginavit: et ærugo eorum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes ve-
stras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in novissimis diebus. 4. Ecce merces operariorum, qui
messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est a vobis, clamat: et clamor eorum in aures Domini
sabaoth introivit. 5. Epulati estis super terram, et in luxuriis enutristis corda vestra in die oc-
cisionis. 6. Adduxistis, et occidistis justum, et non restitit vobis. 7. Patientes igitur estote, fra-
tres, usque ad adventum Domini. Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens
donec accipiat temporaneum, et serotinum. 8. Patientes igitur estote et vos, et confirmate corda
vestra: quoniam adventus Domini appropinquavit. 9. Nolite ingemiscere fratres in alterutrum, ut
non judicemini. Ecce judex ante januam assistit. 10. Exemplum accipite fratres, exitus mali la-
boris et patientiæ, Prophetas qui locuti sunt in nomine Domini. 11. Ecce beatificamus eos, qui
sustinuerunt. Sufferentiam Job audistis, et finem Domini vidistis, quoniam misericors Dominus
est, et miserator. 12. Ante omnia autem, fratres mei, nolite jurare, neque per cœlum, neque per
terram, neque aliud quodcumque juramentum. Sit autem sermo vester, Est, est: Non, non: ut non
sub judicio decidatis. 13. Tristatur aliquis vestrum? oret. Æquo animo est? psallat. 14. Infirma-
tur quis in vobis? inducat Presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in no-
mine Domini. 15. Et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus: et, si in peccatis
sit, remittentur ei. 16. Confitemini ergo alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem ut sal-
vemini: multum enim valet deprecatio justi assidua. 17. Elias homo erat similis nobis passibilis:
et oratione oravit ut non plueret super terram, et non pluit annos tres, et menses sex. 18. Et
rursum oravit: et cœlum dedit pluviam, et terra dedit fructum suum. 19. Fratres mei, si quis ex
vobis erraverit a veritate, et converterit quis eum: 20. scire debet quoniam qui converti fecerit
peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum.

1. AGITE NUNC DIVITES, PLORATE.] S. Jacobus in fine cap. præced. taxavit divitum culpam, puta avaritiam et insolentem exultationem: hic eamdem reprimit assignando pœnam, puta miserias eis obventuras: unde quod cap. præced. vers. 3. hortatus est eos ad luctum et ploratum, hic perurget. Sicut enim faber insistit tunsioni ferri, donec illud ad arbitrium suum flectat et formet: ita et concionator diu multumque tundere debet dura et vitiosa hominum corda, ut ea ad pœnitentiam, novamque vitam inflectat. Per divites accipe philodivites, id est, divitiarum cupidos et tenaces; sicut per sophos intelliguntur philosophi, id est, amatores sapientiæ. Qui enim cor non habent divitiis affixum, sed cœlo, ii divites licet sint censu, pauperes tamen sunt spiritu. Vocat tamen divites, quia solent esse philodivites, divitiæ enim sunt viscosæ, sibique cor possidentis illigant, ut sæpe eas cupiat per fas et nefas. Unde illud: *Dives, aut iniquus, aut iniqui hæres.* Hinc Thomas Anglicus divites explicat, in pecuniis æque ac in peccatis. Nam, ut ait Eccles. 11. 11. *Si dives fueris, non eris immundus a peccato.* Et Christus Lucæ 6. 24. *Væ,* ait, *vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram.* Ubi ponderanda est particula causalis *quia,* juxta illud Epuloni dictum: *Fili, recordare, quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur tu vero cruciaris.* Nam, ut ait S. Hier. epist. 34. *difficile, imo impossibile est, ut præsentibus quis et futuris fruatur bonis; et hic ventrem, et ibi mentem expleat, ut de deliciis transeat ad delicias.*

Porro væ illud ploratum ciens, a Christo et Scripturis divitibus intentatum, non tantum est futuræ, sed et præsentis vitæ: quod explicans S. Cypr. l. 2. epist. 2. ait. *Hos inter divitias suas trepidos cogitationis incertæ sollicitudo discruciat, non cibus securo, somnusque contingit: suspirat ille in convivio, bibat*

licet gemma, et cum epulis marcidum corpus torus mollior alto sinu candiderit, vigilat in pluma: nec intelligit miser speciosa sibi esse supplicia, auro se alligatum teneri, et possideri magis quam possidere divitias. Consentanee Ambr. l. de Nabuthe cap. 14. *Bene,* ait, *viros divitiarum appellavit David,* Ps 75. 6. *non divitias virorum, ut ostenderet eos non possessores divitiarum esse, sed a suis divitiis possideri.* Recte item omnino Seneca ep. 119. *Sic divitias habent quomodo habere dicimur febrim, cum illa nos habeat. E contrario dicere debemus: Febris illum tenet Eodem modo dicendum est: Divitiæ illum tenent, imo et torquent.* Acute observat S. Greg. expendens verba illius divitis Lucæ c. 12. v 17 *Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? O angustia,* ait Greg. l. 15. Moral. c. 11 *ex satietate nata! de ubertate agri angustiatur animus avari.*

Concludat S. Aug. tr. 9. In Joannem: *O homo, qui laboras, amando avaritiam, cum laborc amatur quod amas: sine labore amatur Deus. Avaritia jussura est labores, pericula, tristitias, tribulationes; et obtemperaturus es. Quo fine? ut habeas quo impleas arcam, et perdas securitatem. Securior forte eras antequam haberes, quam cum habere cœpisti. Ecce quid tibi jussit avaritia. Implesti domum, timentur latrones: acquisivisti aurum, perdidisti somnum. Deus sine labore cum amatur, acquiritur et tenetur.* Legendus omnino etiam ejusdem sermo vigesimus secundus de verbis Apostoli, ubi et de somno, quem capere tales nequeunt, plura ingerit.

Plorate ululantes.] Syrus, *plorate et ululate.* Ululare proprie est luporum et canum cum rabida fame cruciantur: inde transfertur ad summas in extrema clade complorationes et ejulatus, quales solent esse fœminarum cum hostis urbem capit, omniaque ferro et flamma vastat. q. d. O divites crudeles, more luporum fame rabidorum ululate; quia cum Titus vastabit Judæam, et magis cum Deus detrudet vos in tartara, extrema inopia, dolore et quasi lupina ac canina fame et siti cruciabimini, adeo ut in ardentissimis flammis cum divite Epulone postulantes vel guttam aquæ ad refrigerandam linguam, non sitis obtenturi, eo quod pauperibus fame et siti afflictis panem et potum postulantibus negaveritis, imo mercedem operæ et labori ipsorum promissam debitamque fraudaveritis. Ita Hugo. Ita poetæ fingunt Tantalum quasi schema avari et avaritiæ, apud inferos siti torqueri et fame. *Media summam aquam attingens siti enectus Tantalus,* ait Cicero 4. Tuscul. et Virgil. 6. Æneid. de Tantalo:

Epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu; furiarum maxima juxta
Accubat, et manibus prohibet contingere mensas.

Hinc Plato in Cratylo Tantalum dictum censet quasi ταλαντατον, id est *infelicissimum.* Secundo, *ululate, o divites,* in tanta clade, sicut pueri et mulieres ululant in communi domus urbisve ruina, quia vixistis ut mulieres habentes cor affixum rebus vilissimis, puta terræ et luto. Unde S. Chrys. hom. 25. in Matth. *Nihil,* ait, *mulierosius quam vinci ab avaritia.* Quocirca Beda censet hic moneri divites, ut fletibus et eleemosynis inferorum supplicia redimant: *Divites enim qui pietatis et misericordiæ opera neglexerint,* ait, *non modo visibilis gehennæ ignis cruciabit, sed etiam memoria inanium divitiarum, quibus suas culpas redimere potuerunt; et ante judicium animas eorum, et post resurrectionem etiam carnes exuret, cum sibi irasci cœperint quare culpas eleemosynis non redemerint: unde dicitur diviti: Filii, recordare quia recepisti bona in vita tua.*

In miseriis (ἐπὶ, id est *super,* propter miserias) quæ advenient vobis] a vindice Deo, tum in hoc sæculo, tum in futuro. Miser dicitur qui omnem felicitatem amiserit, ait Isidor. l 10. Etymol. Unde OEcumen. censet hic prædici excidium Hierosolymæ et Judææ quo divites omnes tam Christiani quam Judæi bonis, libertate et vita spoliati sunt. Sic Prophetæ divitibus insolentibus sui ævi intentant cladem et captivitatem Babyloniam; ut Amos c. 6. 1. *Væ qui opulenti estis in Sion, et confiditis in monte Samariæ, optimates capita populorum, ingredientes pompatice domum Israel.* Et Isaias c. 5. 8 *Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis.* etc. *Numquid habitabitis vos soli in medio terræ?* Et Christus Lucæ 6. 24. *Væ vobis divitibus qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis* Pathetice auctor serm. ad Fratres in eremo tom. 10. S. August. ser. 62. *Cogitate,* ait, *fratres charissimi, ubi sint reges, ubi potentes, ubi amici, ubi parentes. Ecce quomodo de tanta potentia vel lætitia tanta provenit miseria et angustia: de tantis divitiis tot inopiæ: de tantis satietatibus tanta fames: de tam levi delectatione tam longa infirmitas: de tam brevi luce tam longæ tenebræ: de tam parva suavitate odoris, vel luxuriæ tanti dolores. ac fœtores damnationis perpetuæ: et de vestimentorum abundantia tanta nuditas.* Istas catastrophes sæpe Deus justus scelerum vindex facit in hac vita, uti oculis cernimus, et semper faciet in futura.

Symbolice Hugo; Recte, ait, dicitur, *quæ advenient; quia miseria pœnæ veniet ad miseriam culpæ, ut simul conjungantur, et quamdiu durat culpa, duret et pœna, quia vero in inferno culpa perennis erit, sic etiam pœna.*

2 Divitiæ vestræ putrefactæ sunt] Hæc est justa causa luctus et ploratus. Syrus, *opes vestræ corruptæ sunt, et fœterunt;* ex corruptione enim oritur putredo, ex putredine fœtor. Divites avari malunt sua frumenta, vina, pannos, carnes, pisces, ova, etc. in arcis putrescere, quam ea dare pauperibus, iisque emere cœlestes et æternas opes. quæ sane ingens est stoliditas, æque ac crudelitas S. Aug. (vel quisquis est Auctor) l. de Duodecim abusionibus tom. 9. inter duodecim hanc ponit quartam. Prima abusio, ait, est sapiens, et prædicator sine bonis operibus; Secunda, senex sine religione; Tertia, adolescens sine obedientia; Quarta, dives sine eleemosyna; Quinta, fœmina sine pudicitia; Sexta, dominus sine virtute; Septima, Christianus contentiosus; Octava, pauper superbus; Nona, Rex iniquus; Decima, Episcopus negligens; Undecima, plebs sine disciplina; Duodecima, populus sine lege. Hinc Seneca avaros vocat opum arcas, l. de Remed. fortuit. *Magnum, ait, pecuniam habet, hominem illum judicas? arca est. Quis æraria, quis plenis loculis invidet? Et iste, quem dominum pecuniæ æstimas, pecuniæ loculus est. Multum habet: utrum avarus, an prodigus est? Si avarus, non habet; si prodigus, non habebit. Iste quem beatum credis, sæpe dolet, sæpe suspirat; multi illum comitantur: mel muscæ*

sequuntur, cadavera lupi, frumenta formicæ: prædam sequitur ista turba, non hominem. Nam, ut ait, Isocrates in Æginetico: *Multi pecuniæ, non hominis cognati sunt.*

Notat S. Chrys. orat. de divit. et pauper. pecunias græce dici χρήματα a χρᾶσθαι, id est *uti*, quod insinuandum sit, illasque expendendas in nostram et aliorum utilitatem: servi esse, easservare eas quasi in custodia; domini, eas expendere. Avaris ergo qui eis serviunt, χρήματα non sunt χρήματα, sed κτήματα ἄχρηστα, id est, *possessiones inutiles*, imo χειά, id est, *formicarum domicilium*. Quocirca idem Chrys. hom. 45 in Joan. prudenter monet, ut opes fugaces per manus pauperum in cœlum, quasi in asylum transmittamus, eas ibi post mortem reperturi. Et S. Aug. s. 50 de Tempore: *Quid, ait, sunt pauperes, nisi laturarii nostri, id est bajuli? Das laturario tuo, ad cœlum portat quod das.* Et mox: *Perdes quod dedisti, sed sequeris quo misisti. Non sine thesauro remanebis, sed quod habebas in terra sollicitus, habebis in cœlo securus.* Et S. Ambr. l. de Nabuthe c. 14. *Custos, ait, es, non dominus facultatum, qui aurum terræ infodis: minister utique ejus, non arbiter. Vende potius aurum, et eme salutem; vende lapidem, et eme regnum Dei; vende agrum, et eme tibi vitam æternam.* Et mox: *Nescis, o homo struere divitias: si vis dives esse, esto pauper sæculo, ut sis dives Deo. Dives fidei, dives est Deo. Qui dives est in misericordia, hic dives est Deo. Dives in simplicitate, dives est Deo. Dives sapientiæ et scientiæ, dives est Deo.* Et c. 15 *Quicumque igitur patrimonio suo tamquam possessione non utitur, qui largiri pauperi, et dispensare non novit, is suarum servulus est, non dominus facultatum: quia aliena custodit ut famulus, non tamquam dominus suis utitur. In hujusmodi ergo affectu dicimus, quod vir divitiarum sit, non divitiæ viri.*

ET VESTIMENTA VESTRA A TINEIS COMESTA SUNT,] σητόβρωτα γέγονεν, id est, facta sunt tineosa, sive tineis obnoxia, puta telæ ut a tineis rodantur, quibus pauperes nudos vestire debebatis, qui proinde in die judicii sceleratam vestram avaritiam accusabunt et damnabunt. Unde OEcum. hæc referens ad sequentia: *Divitiæ, ait, vestræ, quas sicut ignem thesaurizastis, comedent carnes vestras: putredo autem divitiarum, et corrosio indumentorum a tineis, et ærugo auri et argenti contra vos testificabuntur, et avaritiam vestram arguent, quod nemini eas distribuere volueritis. Idcirco, ait, in extremis diebus, adventus scilicet Domini, divitias vestras sicut ignem, in perniciem vestram reconditas et thesaurizatas reperietis.* Hinc avaris istis et tineosis Deus minatur se fore tineam, eos corrodentem. *Et ego, ait, quasi tinea Ephraim, et quasi putredo domui Juda.* Osee 5. 12. Nota physice ex Plinio l. 11. cap. 35. *Pulvis, ait, in lanis et veste tineas creat, præcipue si araneus una includatur: sitit enim, et omnem humorem absorbens, ariditatem ampliat.* Hinc Horatius l. 2. sat. 3.

Cui stragula vestis,
Blattarum ac tinearum epulæ, putrescat in arca.

Quæ stultitia, quæ sævitia, dare vestes comedendas tineis, quibus in pauperes distributis, emisses cœlum? in quibus conciliasses tibi gratiam non tantum pauperum, sed et Dei cœlitumque omnium? Vere enim dicat fidelis illud M. Antonii: *Hoc habeo, quodcumque dedi,* teste Seneca l. 6. de Benef. c. 3.

Porro tineas a vestibus arcent herbæ odoriferæ iis appositæ, ut lavandula, rosmarinus, mentha: aut amaræ, ut absinthium, teste Plinio l. 27. c. 7. aut si olei amurca decocta cistam perlinas, teste Catone lib. de Re Rustica c. 98. Ita mysticam tineam et cariem, id est, corruptionem animæ, quæ fit per otium et avaritiam, arcent odorata virtutum opera, et amara carnis mortificatio, et oleata charitatis et misericordiæ exercitia.

Moraliter Nota: Sicut eleemosyna eleemosynarios efficit divites, uti patet ex Vita S. Joannis Eleemosynarii, et ex S. Chrys. hom. 33 ad populum, cujus hic est titulus: *Quod eleemosyna sit ars omnium quæstuosissima*; ita ex adverso immisericordia et avaritia avarum, licet divitem, depauperat, adeo ut opes ejus seipsas instar tineæ consumant: sicut feruntur pennæ aquilæ, si pennis aliarum avium misceantur, eas vorare et consumere. Solet enim Deus segetes, fruges et opes avarorum immissis locustis, tineis, ærugine, hostibus disperdere, juxta illud Prov. 11. 26. *Qui abscondit frumenta maledicetur; benedictio autem super caput vendentium.*

Ita Joannes Moschus in Prato Spir. c. 85 narrat in monasterio Abbatis Theodosii triticum omne fuisse corruptum, eo quod monachi consuetam et statutam a Theodosio eleemosynam, ob annonæ charitatem pauperibus subtraxissent, ac pro quingentis modiis, quos de more daturi erant pauperibus, quinque millia modiorum perdidisse. Unde Abbas eos arguens: *Quantum,* inquit, *nobis ipsis nocuimus! Duo profecto mala egimus, unum, quia mandatum Patris nostri præterivimus: alterum, quia spem in Deum non habuimus, sed in horreo nostro. Vel ex hoc discamus, fratres, quia Deus est qui disponit omne genus humanum; quodque S. Theodosius invisibiliter pro nobis filiis suis curam sollicite gerit.* Noster Delrio tom. 2. Magic. lib. 3. p. 1. q. 7. ex Petro Blesia narrat Suevum quemdam opulentum, instante annonæ charitate coemisse omne frumentum, ut cara venderet: cumque pauperi illud solito pretio nollet vendere, pauperem ei diras imprecatum, atque illico visos fuisse nigros boves (utique dæmones erant specie boum) in horreo, qui omne frumentum absumpserunt. Idem de multis monasteriis legimus, imo vidimus, scilicet ea fuisse opulenta quamdiu liberales dederunt eleemosynas; at ubi eas restrinxerunt, Deum pariter restrinxisse suam manum, ac proventus annuos minuisse. Festive quidam cuidam hujus depauperationis causam perquirenti, hanc dedit: *Date,* inquit, *et dabitur vobis,* sunt sorores jugiter sibi associatæ a Christo, Lucæ 6. v. 38. vos unam expulistis, nimirum *date*: sororem ergo expulsam secuta est soror altera, nimirum *dabitur vobis*.

S. Paulinus Nolæ Episcopus integram in mari perdidit navim frumento onustam, eo quod uxor ejus jussa dare pauperi panem qui unus domi erat reliquus, eum non dedisset; uti habet ejus Vita.

Memorabilius est quod scribit Sigebertus, et ex eo Baron. anno Domini 605. omnia edulia navis cujusdam fuisse conversa in saxa, eo quod naucleru pauperi petenti eleemosynam dixisset se in navi nil nisi lapides habere. ac pauper diras ei imprecatus, optasset omnia verti in lapides.

At his prodigiis idipsum sæpe declaravit Deus, quibus opes et bona a se huic illive provinciæ data subtraxit, eo quod aliqui sibi solis tyrannice ea vindicarant, aut tributis ea onerarent. Audi tria talia recensentem Athenæum l. 3 Primum: *Philarchus*, ait, *scribit, cum antea et numquam et nusquam Ægyptia faba sereretur, aut sata cresceret, præterquam in Ægypto, Alexandro tamen Pyrrhi filio regnante in Epiri palude quadam enatam eam fuisse, ac toto biennio abunde fructus peperisse. Cum vero præsidium Alexander ibi collocasset quo arcerentur, non ii tantum qui decerpere vellent, sed illi etiam qui eo commearent videndi gratia, exsiccatam fuisse paludem, et in posterum non solum ejus fabæ non genuisse plantas, sed nec jam inde aquam in ea fuisse conspectam.*

Secundum: *Accidit et in Epiro per miraculum. Non procul a cæteris aquis rivulus mari vicinus, gelidam aquam fundens emicuit, cujus potus ægris plurimum auxiliabatur, ideo confluentibus multis etiam e locis remotioribus, ut aquam biberent; Antigoni vero duces cum res principis administrare diligentius cœpissent, et bibituros vectigalis nomine pendere quippiam jussissent, evanuit illa scatebra.*

Tertium: *In Troade cum antea cuivis permitteretur salem Tragasæum auferre gratis, mox ut Lysimachus inde salarium tributum exigi mandavit, illic postea nihil salis visum est. Admiratus id Lysimachus tributum remisit, continuoque sal rursum extitit.* Hæc Athenæus. Similia plura extant in historiis. Avaritia ergo dona Dei aufert, et fontem divinæ liberalitatis exsiccat; quia non patitur Deus ut quæ ipse omnibus liberaliter erogat, a paucis usurpentur, onerentur aut restringantur.

3 Aurum et argentum vestrum æruginavit.] Custoditum in arca situm et æruginem, vel potius aruginem contraxit. Sicut enim æris vitium et corruptio dicitur ærugo, ac ferri ferrugo; sic auri dicitur arugo. Verum sicut æs significat quamvis pecuniam etiam auream et argenteam, quia prima veterum pecunia fuit ærea, teste Plinio l. 33. c. 3. unde et ærarium vocatur gazophylacium; sic pariter ejus vitium vocatur ærugo. *Ferrum et æs*, ait Philo lib. de Mundi opificio, *aliasque hujuscemodi naturas compertum habemus sua ipsa sponte exolescere; cum videlicet rubigo gliscens eas absumit instar morbi serpentis.* Sensus est, q. d. Vos, avari, aurum et argentum in arcis asservatis ut corrumpatur et æruginet; quare illud quasi idolum vestrum colitis, ac Deum verum spernitis; quia non vultis communicare ea quæ ipse voluit esse communia; sed pecuniam quasi numen quoddam custoditis et conditis in arca, adeo ut illam tangere et expendere non audeatis. Unde Apostolus avaritiam vocat *idolorum servitutem*. Gal. 5. 20. Ephes. 5. 7. vide ibi dicta. Hic veteres pecuniam fecere deam, ac deos fecere Æsculanum et Argentinum, teste S. Aug. 4. Civit. 21. Unde Propert. lib. 3. eleg. 13.

Aurum omnes victa jam pietate colunt.

Hinc S. Basil. hom. 7. contra divites avaros, eos comparat gryphis et draconibus, qui generantur in locis ubi gignitur aurum, ut illud custodiant; uti narrant, vel potius fabulantur Poetæ.

Nota aurum et argentum vere æruginem contrahere. Id enim docet S. Jacobus hic, et Baruch cap. 6. v. 3. et 23. ac Sapiens Prov. 25. 4. Item experientia et ratio, quia sicut alia metalla, sic et aurum vetustate vitiatur, minuitur, consumitur: quod vitium vocat Jacobus æruginem: proprie tamen æruginem et rubiginem, id est, situm coloris icterici, sive viridis et humidi, contrahit æs et ferrum, non aurum et argentum, uti docet Plato apud Rhodiginum lib. 13. 21. et Sappho ita de auro canit: *Quia Jove prognatum aurum, ipsum neque tinea, neque cossus rodit:* et Plinius l. 33. 3. *Super cætera*, inquit, *non rubigo ulla, non ærugo, non aliud ex ipso, quod consumat bonitatem, minuatve pondus*, scilicet tam facile et cito, ac fit in aliis metallis: ægre tamen et tarde consumitur quoque bonitas auri et pondus minuitur. Rursum Nota *ex ipso*, quia cætera metalla sensim ex se ejiciunt sordes et quasi fæces uti oleum ejicit amurcam, quæ causant æruginem: aurum vero si purum sit, nihil sordium ejicit; aliunde tamen, puta ex terra locoque humido, viscoso, mucido, situm et mucorem æque ac quævis alia res contrahit; atque ex calce, vitriolo, aqua forti corrosionem et vitium quasi æruginem patitur, ut experientia constat. Denique aurum sæpe non est purum, sed aurichalco, aliaque re mistum, et tunc æruginem contrahere omnes consentiunt: imo qui cudunt monetam auream, auro miscent æs, ut illud colliget; idque ea proportione, ut undecim partes sint auri, duodecima sit æris. Hinc Festus censet aurum dici a custodiendo, quod scilicet se custodiat, aut quod custodiatur ab avaris: græce enim ὠρεῖν *custodire*, dicitur; unde et thesauri nomen. Alii aurum dici censent, quod mentes hominum averiat. Hippocrates ab inventore, quem vocatum dicit Auryon, putat dici aurum. Alii ab aurora, quod illi colore sit simile. Præclare Isidor. Pelus. lib. 2. ep. 146. et 223. ostendit divitem dies noctesque tam dire cruciari ut inferorum supplicium jam perpeti videatur. Jugi enim terrore agitatur dum latrones timet, potentiores veretur, famulis non credit; et aliquando a filiis non solum mortui sed et vivi spoliantur.

Et ærugo eorum in testimonium vobis (Syrus, *contra vos*) erit.] q. d. Ærugo in Dei tribunali testis erit vestræ crudelitatis et avaritiæ, taciteque vos accusabit et damnationis reos peraget, quod aurum vestrum malueritis corrumpi et perire potius, quam in pauperes expendere. Ita Cæsarius Arelat. hom. 2. agens de eleemosyna, ait se terreri hac Jacobi sententia: *Quia forte aliquoties*, inquit, *evenit, ut per negligentiam vestimenta mea, quæ debuerunt accipere pauperes, devorarentur a tineis: et timeo ne mihi ipsi panni ad testimonium proferantur in die judicii, secundum illud quod Jacobus Apostolus terribiliter increpat, dicens: Agite nunc, divites, plorate et ululate*, etc.

Præclare Seneca l. 3. de Ira c. 33. *Avaritia*, ait, *iterum sub terras refert, quæ male egesserat.* Præclare S. Basilius hom. 7. in divites avaros: *Grandis profecto insania est*, inquit, *primum, in metallis aurum latitans omni diligentia in lucem proferre, ac ex humo recludere: deinde semel effossum rursus in terra occultare. Nam quicumque hoc facis, profecto et cor simul fodere videris; dicitur enim Matth.* 6. 21. *Ubi thesaurus tuus, ibi et cor tuum.* Congruenter S. Ambr. l. 2. de Jacob et Vita beata c. 7. *Multi defosso auro incubunt: aurum eorum sub terra, et*

cor eorum sub terra: cave ergo ne et tu cor tuum terræ vivens infodias. Depingit hic S. Jacobus avarorum ingenium: quo plures congesserunt opes, eo illas amant ardentius, eo difficilius erogant in egenos, adeo quæ sibi putrescere malunt, quam aliis prodesse. Verissimum est illud S. Hier. ad Paulinum: *Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet.* Et illud Senecæ epist. 108.

> Desunt inopiæ multa, avaritiæ omnia:
> In nullum avarus bonus est, in se pessimus.

Et illud P. Mimi: *Avarus nisi cum moritur, nihil recte facit;* moriens enim opes aliis iis usuris relinquit. Vere Horatius lib. 2. Carm. ode 2.

> Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
> Nec sitim pellit.

Quia nimirum, ut ait Ovid. 1. Fastorum:

> Creverunt et opes, et opum furiosa cupido:
> Et cum possideant plurima, plura petunt.

Sapienter itaque Seneca lib. 2 de Beneficiis c. 27. *Eo majora cupimus, quo majora venerunt: multoque concitatior est avaritia in magnarum opum congestu collocata: ut flammæ infinita acrior vis est, quo ex majore incendio emicuit.*

MANDUCABIT CARNES VESTRAS SICUT IGNIS] q. d. Quia vos ex avaritia permisistis æruginem manducare aurum; hinc pariter ærugo manducabit carnes vestras in gehenna: nam per quæ quis peccat, per hæc et torquetur. Sapient. 11. 17 Manducabit, inquam, non physice, sed moraliter; quia ejus demerito, ac propter illam ardebitis in igne gehennæ, ita tamen ut eo non consumamini, sed vivi semper ardeatis in æternum, uti ardet dives Epulo Lucæ 16. v. 24. Ærugo enim erit causa cur ignis gehennæ manducet, id est, urat et cruciet, carnes vestras. Hoc est quod ait Isaias c. 50. 11. *Ecce vos omnes accendentes ignem accincti flammis ambulate in lumine ignis vestri, et in flammis quas succendistis.*

Ita S. Gregor. Turon. de Gloria Martyr. c. 106 narrat ex sepulchro cujusdam fœminæ avaræ audita lamenta, et vocem dicentem se in igne aureo torqueri, eoque aperto Parochum vidisse, aurum liquefactum cum sulfure in os defunctæ infundi.

Et Jacobus de Vitriaco Card. in Spec. exemp. dist. 9. c 216. narrat quod aperto sepulcro cujusdam usurarii, visi sunt bufones aureos ardentes per os ejus projicere, at de ventre iterum extrahere. Alii dicunt dæmones pecuniam in sartagine liquefecisse, et in os defuncti infudisse, dicentes cum clamore horribili: *Aurum sitisti, aurum bibe.* Notent hæc avari. Censeo vel, quod juste et congrue ignis avaritiæ punitur igne gehennæ, et ignis cupiditatis igne conflagrationis. *Avaritia* enim, ait sanctus Basilius hom. 15. de avaritia, *malum est quod stare nescit aut quiescere; sed ignis naturæ simile.* Et mox: *Igne vehementior est, omnia continuando finibus suis occupat: ea quæ sunt vicini sibi aufert: mox ubi alium sortitur vicinum, et quæ illius sunt, ad se rapit.* Et S. Greg. l. 15. Moral. c. 12. alias 10. *Avaritia,* ait, *desideratis rebus non extinguitur, sed augetur: nam more ignis cum ligna quæ consumit acceperit, excrescit; et unde videtur ad momentum flamma comprimi, inde paulo post cernitur dilatari.*

Triplici ergo igne ardet avarus. Primo cupiditatis, Secundo, curarum et sollicitudinum ardentium ad opes comparandas et augendas; Tertio, gehennæ. Alludit S. Jacobus ad illud Michææ 6. 10. *Adhuc ignis in domo impii thesauri iniquitatis, et mensura minor iræ plena.* Vide ibi dicta. Hinc et Syrus vs sicut ignis refert ad sequens, *thesaurizastis;* vertit enim, *ignem concervastis vobis in dies extremos.* Quod Œcum. sic explicat, q. d. Opes vestræ quas sicut ignem thesaurizastis, comedent carnes vestras, et in novissimis diebus, adventus scilicet Domini, reperietis opes vestras sicut ignem, in perniciem vestram reconditas et thesaurizatas.

Huc spectant exempla avarorum, qui auro sua puniti vel occisi sunt. Parthi cæso Crasso aurum in os occisi infuderunt, æque ac Tomyris regina Scytharum in os Cyri cæsi, dicens: *Aurum sitisti, aurum bibe.* Idem fecit Mithridates Aquilio Romano duci. Eodem supplicio avarum memoria Sigismundus Imp. mulctavit Philippum Florentinum, ducem suum contra Venetos, quod in Hungariam re infecta auro corruptus revertisset. Ita Sabell. Enneada 9. lib. 9.

Memorabile est quod scribit Haitonus Armenus in Historia de Tartaris caput 26. Anno Christi 1258, inquit, Caliphas Babylonis Rex turrim habebat refertam auro, argento et variis lapidibus pretiosis: atque obsidione cinctus, ne thesaurus attingeret suos, contempsit milites evocare. Verum expugnata demum urbe captus, et vinculis constrictus, in illam ipsam turrim, omni prorsus subducto cibo inclusus est, ea insuper objurgatione increpitus: *I nunc et famem depelle thesauris istis, quos tam avide sitisti.* Paulo post fame enectus, inter aurum et gemmas miserandum in modum expiravit.

THESAURIZASTIS VOBIS (ad vestram damnationem) IRAM IN NOVISSIMIS DIEBUS] q. d. Voluistis studiose coacervare aurum vanum: at coacervastis non aurum, sed thesaurum iræ, et consequenter vindictæ Dei, puta thesaurum ignis inferni, ad quam ille vos damnabit in die judicii, ut eo ardeatis per omnem æternitatem. Thesaurus notat tria: Primo, ingentem copiam iræ et ignis. Secundo, quod ea impiis reservetur in locis reconditis, puta in inferno, æque ac in mente et decreto Dei. Tertio, quod ab diuturno tempore, puta ab æterno, illa ipsis reservata et præparata sit; nam, ut ait Paulus Jurisconsultus. *de acquirendo rerum dominio L. nunquam: Thesaurus vocatur vetus quædam depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat:* thesaurus enim vox est Græca; dicitur enim quasi θεμενος εις αυριον, id est, *repositus in crastinum,* id est, in futurum. Verum S. Bernard. serm. de tripl. miseric. *Tibi,* inquit, (peccatorem alloquitur) *thesaurus iræ thesaurizas pro prorogatis thesauris misericordiæ, quos contemnis, et evacuas in te misericordiam Dei;* imo vero pro denegatis thesauris misericordiæ, et exhibitis immisericordiæ, quibus pauperes vacuos a te abegisti. Denique vox thesauri significat, avaros quotidie eum, contento et indefesso studio, per modicas additiones accumulare et augere, ita ut tandem in ingentem cumulum accrescat: *Tu minutatim imponis, sed postea cumulum invenies; noli attendere minuta peccata quotidiana; de minutissimis enim guttis flumina implentur,* ait S. Aug. contra advers. legis et Prophet. c. 1. Idem in Psalm. 49. docet justos omnia sua misericordiæ opera mittere in thesaurum cœlestem; impium vero opera

mala, ut immisericordiæ, mittere in thesaurum gehennalem, qui eum post mortem expectat.

Ita ex adverso Tiberius Imper. effusus erat in pauperes, ac Sophiæ Augustæ objicienti hac profusione minui fiscum, respondit: *Hic est magnus thesaurus, dicente Domino: Thesaurizate vobis thesauros in cœlo. Ergo de quo Deus dedit, congregemus per pauperes in cœlo, ut Dominus nobis augere dignetur in sæculo.* Ita factum: nam mox ingentem sub cruce defossum reperit thesaurum, uti narrat Gregor. Turon. lib. 5. Histor. c. 19.

Alludit Jacobus partim ad illud Deuter. 32. *De vineo Sodomorum vinea eorum, et de suburbanis Gomorrhæ,* etc. *fel draconum vinum eorum, et venenum aspidum insanabile. Nonne hæc condita sunt apud me et signata in thesauris meis?* Partim ad illud Rom. 2. 5. *Secundum duritiam tuam et impœnitens cor thesaurizas tibi iram, in die iræ et revelationis justi judicii Dei.* Illa enim Epistola ante hanc scripta est, imo hujus scribendæ fuit occasio, ut dixi in Procemio. Sapientior fuit Job, qui libens pro Deo omnia sua perdidit, dixitque: *Nudus egressus sum de utero matris meæ, et nudus revertar illuc.* Quæ verba profunde expandens Origen. lib. 1. in Job: *Non ridebit,* ait, *de me diabolus. Nudus exivi de utero matris meæ, nudus ibo sub terram. Nihil habui cum venissem, nihil requiro cum iero. Nihil attuli natus, nihil hinc auferam sublatus. Nudus ibo, nudus pœnitentia, sed et peccatis: nudus divitiis, sed et impietatibus: nudus substantia, sed et injustitia: hæc enim substantiam consequitur. Non comitantur mecum neque malignitas, neque iracundia, neque superbia, neque cupiditas, nudus ero. Non sum ut illi de quibus dicitur: Quia non habuerunt tegumentum, inferno vestiti sunt: nudus malis omnibus ibo, bonis vero omnibus indutus, justitia vestitus, sanctitate circumdatus, charitate ornatus, misericordia et bonis operibus coronatus. Beati sunt, et beati erunt, o gloriose Job, qui te imitati fuerint, omnes qui post te cum fiducia potuerint dicere: Nudus exivi de utero, nudus et ibo in terram. Væ autem illis qui nudi venerunt, innumeris autem injustitiis et impietatibus prægravati ibunt in terram: tales vestientur calamitate et miseria, in die justi et personam non accipientis judicii Dei.*

4. Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est a vobis, clamat] in cœlum poscens vindictam a Deo tam atrocis injuriæ: operarii enim pauperes sunt, et laborando per æstus et frigora exhauriunt suum succum et sanguinem: nec habent unde ea restaurent: Victitant enim ex mercede diurna: quare si ea illis negatur, fame, siti et nuditate perire debent tam ipsi, quam eorum conjuge, et filii. Unde hoc peccatum comparatur homicidio Eccli. 34. 27. *Qui effundit sanguinem,* ait, *et qui fraudem facit mercenario, fratres sunt.* Et c. 7. 22. *Ne lædas servum in veritate operantem, neque mercenarium dantem animam suam.* Quocirca Deus Judæis præceperat, ut ante vesperam operariis egentibus debitam mercedem solverent: *Non negabis,* ait, *mercedem indigentis et pauperis fratris tui, sive advenæ qui tecum moratur in terra, et intra portas tuas est: sed eadem die reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum, quia pauper est, et ex eo sustentat animum suum: ne clamet contra te ad Dominum, et reputetur tibi in peccatum.*

Idem refricat jubetque filio suo Tobias c. 4. 15. quin et Christus in parabola operariorum Matthæi 20. 8. jubet singulis vespere dari denarium diurnum.

Porro in voce *clamat* est catachresis et prosopopœia. Fingitur enim fraudatio mercedis esse persona tam crudelis, adeoque crudeliter in pauperes sæviens, ut ejus tyrannis et sævitia non tantum hominibus sit exosa, sed et Deo, atque fraudantes apud eum accuset, et contra illos ab eo postulet vindictam. Clamor ergo hic non est aliud quam enormitas et atrocitas sceleris, ut excusari, vel occultari nequeat, quæ Dei aures et oculos verberat, eumque ad iram et vindictam impellit, adeo ut vincatur pietas Dei, ne punire cogatur, nec possit pœnam differre, ait Salvianus lib. 4. de Provid. cap. 1. et 2. Sic terra oppressa dicitur clamare Job. 31. v. 38. *Si adversum me terra mea clamat* (petens vindictam pro justo suo Domino, quasi inique a me possessa, aut quasi non solverim operas mercenariis, justamque mercedem colonis) *et cum ipso sulci ejus deflent* hanc meam tyrannidem, qua colonis lachrymas fletumque excivi: *Si fructus ejus comedi absque pecunia, et animam agricolarum ejus afflixi, pro frumento oriatur mihi tribulus, et pro hordeo spina.* Notent hoc principes, qui suos colonos vel subditos cogunt laborare gratis; item ministri principum qui militibus non solvunt stipendia itaque eos cogunt vel fame et ærumnis mori, vel furari et opprimere agricolas, vel rebellare, unde oritur periculum, et exitium reip. uti in Belgio sæpius oculis meis ingenti dolore conspexi.

Porro quatuor sunt enormia peccata, quæ in Scriptura dicuntur clamare in cœlum. Primum est homicidium voluntarium. Genes. 4. v. 10. *Vox sanguinis fratris tui* (Abel, quem occidisti, o Cain) *clamat ad me de terra.* Secundum, peccatum Sodomiticum. Gen. 18. 20. *Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est,* etc. Tertium, merces operariorum defraudata, ut patet hoc loco. Quartum, oppressio pauperum Exodi 2. 23. *Ingemiscentes filii Israel propter opera vociferati sunt, ascenditque clamor eorum ad Deum ab operibus.* Et Eccli. 35. 18. *Nonne lachrymæ viduæ ad maxillam descendunt, et exclamatio ejus super deducentem eas? A maxilla enim ascendunt usque ad cœlum.* Sic Jeremias minatur Judæis captivitatem Babylonicam, eo quod servos suos oppresserint, cap. 34. 11. et Amos cap. 6. 6.

Quæ fraudata est a vobis,] ἀπεστερημένος, id est, quæ ablata et erepta est a vobis sive per fraudem, sive per vim, sive per calumniam: quicumque enim damnum alteri injuste infert, quomodocumque id faciat, dicitur eum sua re defraudare. Syrus, *quam perverse denegastis.*

Et clamor (græce αἱ βοαὶ, id est, *clamores*) eorum (qui messuerunt: hoc enim est Græcum θερισάντων) in aures Domini sabaoth introivit.] id est, Clamor eorum exauditus est a Deo, qui citam eorum faciet vindictam. *Ingressio orationis acceptatio ejus est,* ait S. August. in Psal. 87. Ex adverso: *Excommunicatur ab Ecclesia cœli oratio ejus qui ad pauperis clamorem obturat aurem,* ait Hugo Cardin. ibidem. Porro τὸ *sabaoth* habet emphasim: Deus enim dicitur *sabaoth,* id est exercituum, puta angelorum, fulmi-

num, grandinum, leonum, luporum, febrium, pestilentiarum, omniumque creaturarum, hæ enim militant Deo, ut ad ejus nutum insiliant in ejus hostes, puta peccatores, eosque quasi carnifices plectant. Ita Deus sideravit Pharaonem et Ægyptios fulminibus et tonitruis in mari Rubro, eorumque opes et spolia dedit Hebræis, ut rependeret mercedem operum et laborum eis debitam, et injuste ab Ægyptiis negatam, juxta illud Sapient. 10 17 *Reddidit Deus justis mercedem laborum suorum, etc. inimicos autem illorum demersit in mare, et ab altitudine inferorum eduxit eos. Ideo justi tulerunt spolia impiorum, et decantaverunt, Domine, nomen sanctum tuum, et victricem manum tuam laudaverunt pariter.* Vide dicta Exodi 11. 2. et c. 12. 35.

5. Epulati estis,[1] ἐτρυφήσατε, id est, *deliciati estis.* Epulæ significant tum delicias, et copiam ciborum, vinorum, odorum, florum, unguentorum; tum splendorem mensarum, lectorum, scyphorum aureorum argenteorum, etc. quibus irritatur gula, libido, ira, rixa omnisque cupiditas: unde epulas dictas volunt quasi edipulas, ab *edendo*; vel epulas quasi epulentias vel opulentias, quod non nisi opulentorum sint, ut patet in divite Epulone, Lucæ 16 19. Ita Isidor. l. 2. Etymol. c. 1 Idipsum significat Græcum τρυφή, scilicet luxum et delicias. Unde Sap. 19. 11 *Postulaverunt*, ait, *escas epulationis*, græce τρυφῆς, id est, cibos lautos, delicatos et exquisitos, quales habebat ille dives Lucæ 12. 19 dicens animæ suæ: *Requiesce, comede, bibe, epulare.* In quæ verba scribens S. Bas. exclamat: *O verba stultissima! a dementiam singularem! Nam si porcinam habuisses animam, quid aliud enuntiare potuisses? Itane pecuinus es, ita bonorum animæ ignarus, ut eam excipies carnalibus epulis?* Porro epulones sibi lauti et liberales, aliis parci et crudeles sunt, itaque non tantum eleemosynas, sed et mercedem labori debitam negant, ut corrogent opes quibus epulas instruant: unde apposite mercedi operariis negatæ Jacobus subjicit epulas, quasi causam et finem: comites ergo individuæ sunt epulatio et immisericordia crapula et crudelitas. Audi Ezec. c. 16. 49. *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ; superbia, saturitas panis, et abundantia, et otium ipsius et filiarum ejus: et manum egeno et pauperi non porrigebant.* Et Jeremiæ c. 22 13. de Joakim rege Juda: *Væ*, ait, *qui ædificat domum suam in injustitia, et cœnacula sua non in judicio: amicum suum opprimet frustra, et mercedem ejus non reddet ei.* Et Amos 6. 6. *Bibentes vinum in phialis, et optima unguenta delibuti, et nihil patiebantur super contritione Joseph.*

Porro damna epularum sunt: Primum, hebetudo mentis: mens enim in epulis et ventre quasi sepelitur unde ejus virtus et vigor enervatur. Quocirca Christus Lucæ 21. 34 *Attendite*, ait, *vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate.* Et Oseæ c. 4. 11. *Fornicatio, et vinum, et ebrietas auferunt cor.* Vide ibi dicta. Secundum, quod capitis stomachique dolores, febres, paralyses, apoplexias, et innumeros morbos conciliant, vitamque abbrevient. Unde illud vulgo tritum: *Plures occidit crapula, quam gladius.* Quocirca Antisthenes quodam prædicanti lautitias: *Hostibus*, ait, *filiis contingat in deliciis vivere.* Ita Laert. lib. 6. cap. 1. Crates videns quemdam epulis impinguari: *O miser*, ait, *desine adversus temetipsum carcerem munire.* Ita Maximus serm. 27. Rursum deliciæ gulam longa irritatione cruciant. Unde Cyrus Persa avo suo Astyagi lautam cœnam instruenti roganti que *annon cœna ista Medica melior esset Persica?* respondit. *Nequaquam, ave; sed est multo simplicior et directior apud nos via ad satietatem, quam apud vos. Nam ad hanc nos deducit panis et caro: at vos eodem quidem quo nos, tandem; sed per multas ambages sursum deorsum vagantes, vix tandem eo pertingitis, quo nos jam dudum pervenerimus.* Ita Xenophon l. 1. Huc spectat illud Dionysii Siciliæ tyranni apud Eusebium l. 8. Præpar. c. 5. *Illis animalibus similes sumus quibus comedendi bibendique non ad aliud, quam ad perniciem suam copia solet afferri.* Ardenter vero intonat S. Chrys. hom. 54. ad populum Antiochen. *Tempus est belli, tempus certaminis; tu vero sedes in deliciis? Stat stridens dentibus adversarius, tu autem mensis vacas? Christus fame tabescit, et tu voracitate temetipsum distendis? Numquid mactandi sumus, quoniam nos ipsos saginamus?* et Clemens Alexandrinus l. 2. Pædagogi cap. 1. circa medium: *Est autem valde a ratione alienum, et inutile, et nequaquam humanum, pecudum more pinguefactum morti nutriri.*

Tertium, quod epulonem ad paupertatem redigat. Hinc monet Sapiens Prov. 23 20. *Noli esse in conviviis potatorum, nec in comessationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt: quia vacantes potibus, et dantes symbola, consumentur, et vestietur pannis dormitatio.* Heliogabalus, postea Imperator, cum delicate viveret, reprehensus a quodam qui dicebat: *An non times ne post delicias pauper fias?* respondit: *Quid melius, quam ut ipse mihi hæres sim, et uxori meæ?* Ex epulis ergo oritur paupertas, ex paupertate furta, proditiones et eversiones urbium et et rerumpub. Quocirca Lycurgus ex Sparta sustulit delicias omnemque luxum, teste Plutarcho in Lacon.

Quartum, quod animi harmoniam dissolvat, faciatque protervum, procacem, litigiosum, rixosum, pugnacem. *Cui væ? cujus patri væ? cui rixæ? cui foveæ? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? Nonne his qui commorantur in vino et student calicibus epotandis? Ne intuearis vinum quando flavescit, cum splenduerit in vitro color ejus: ingreditur blande, sed in novissimo mordebit ut coluber, et sicut regulus venena diffundet.* Proverb. 23. 29. Quocirca vere S Basil. hom. de Paradiso: *Corpus*, inquit, *abunde saginatum, et anima illi immersa, et ad peccandum proclivis facta, compendium quoddam est ad lasciviam et procacitatem, ac simul omnia ea quæ vetita sunt.* Ita Diogenes cognomento Cynicus, id est canis, vel caninus, rogantis *qualis ipse esset canis*, respondit: *Esuriens, sum melitæus: satur, sum molossus:* ea quod esuriens blandiretur, satur morderet, omnesque carperet. Ita Laert. lib. 6.

Quintum, quod hominem faciat ineptum ad vigilandum, laborandum, pugnandum, studendum, orandum, eumque reddat quasi bestiam et porcum, imo cadaver vivum, ut ait Sophocles in Antigono; unde epulones et ebriosi incapaces sunt disciplinæ, monitionis, gratiæ divinæ, Sacramentorum et rerum salutis æternæ; ut pene eorum salus sit desperata. Tota enim eorum mens, totus sensus est in palato et ore, non in corde.

Deliciæ ergo non sunt aliud quam perditio sanitatis, temporis, honoris, castitatis, corporis et mentis. Deliciosi enim plus sapiunt palato quam cerebro, juxta illud:

Sunt quibus in solo est sapientia tota palato.

Quocirca Clemens Alexand. lib. 2. Strom. cap. 1. *Iis, inquit, qui ad luxum mensarum propensi sunt, et suos sibi morbos enutriunt, præest dæmon helluo maximus, quem ego non verebor appellare ventri dæmonem, dæmonum autem pessimum et perniciosissimum.* Et inferius citat Platonem dicentem: *Mihi autem cum venissem, quæ illic beata vita dicitur, Italicis et Syracusanis mensis plena, nullo modo placuit, bis die saturum vivere,* etc. *Ex his enim nullus homo ex iis, qui sunt sub cælo, potest esse prudens,* utpote, *qui mentem in ventre infoderit, similis pisci qui* ὄνος, *id est asinus, dicitur, quem dicit Aristoteles solum ex animalibus habere cor in ventre. Tales sunt ii, qui in ventrem crediderunt, quorum Deus venter est, finis interitus,* ut ait Apostolus Philipp. 3.

Et in luxuriis enutristis corda vestra.] *Luxurio* hic significat luxum epularum, vestium, omniumque deliciarum: hisce enim enutriuntur et saginantur corda et corpora epulonum, atque incitantur ad libidinem. Hoc enim significat vox Græca ἐσπαταλήσατε; Syrus vertit, *sannas egistis*, per metalepsin; quia scilicet epulones ubi mero incaluerunt, solent lascivire, protervire, et in dicteria, scommata et sannas erumpere.

In die occisionis.] Græce addunt ὡς, id est *sicut*, q. d. Continue epulati estis adeo splendide, quasi quotidie ageretis epulum solemne et diem festum, in quo solent Deo offerri et occidi victimæ, ex iisque convivium instrui, perinde ac si omnes dies essent festi et epulis destinati. Secundo, tollendo τὸ ὡς, id est *sicut*, uti tollit Noster, sensus est, q. d. Crebro instruxistis splendidissime convivia, in iisque vacastis ventri et veneri: ut taxet non tantum frequentiam, sed et nimium luxum conviviorum: dies enim occisionis est dies solemnis sacrificii et epuli, quo multæ mactantur pecudes, aves et pisces ad instruendum magnificum convivium. Tales dies apud Gentiles erant Calendæ, Hilaria, Saturnalia, Charistia, Sponsalia, Repotia, Natalitia, ludi, triumphi, aliique læti et celebres, quibus instruebant epulas sumptuosissimas.

Sic hodie nonnullis in locis ii, qui de Magistratu sunt, perpetua quasi agitant convivia, eaque splendida idque ex ærario non suo, sed communi populi, quod taxat hic Jacobus; tum quia excedunt in frequentia et splendore ferculorum; tum quia extruuntur ex labore et sudore pauperum; tum quia eos faciunt ineptos ad agitandum consilia et judicia, quæ illis ex officio incumbunt ad recte administrandam rempubl. tum quia dant scandalum subditis, quibus prælucere debent exemplo modestiæ et sobrietatis. Sic alii privati festa Paschæ, Pentecostes, Nativitatis Christi celebrent pompa vestium et conviviorum, ad eaque se præparant multis diebus, ita ut negligant sacram confessionem, communionem et devotionem, etc. quia caro suffocat spiritum, in quos invehitur S. Bern. ser 3 de Adventu.

Mystice, q. d. Epulamini et saginatis corpora vestra quasi hostias ad mortem, ut paretis epulum lumbricis et bufonibus, æque ac dæmonibus et gehennæ. Similes ergo estis porcis qui saginantur ad mactationem, ait Theodorus Studita serm 87 Unde Syrus vertit: *In deliciis vixistis super terram, et sannas egistis, ac nutrivistis corpora vestra tamquam ad diem mactationis.* Sic ait Jerem. c. 12 3. *Sanctifica eos in die occisionis,* id est, destina et præpara eos ad occisionem, ut scilicet impii Judæi mactentur a Chaldæis: unde v. 9. invitans bestias ad cadavera eorum devoranda quasi ad epulum solemne: *Venite,* ait, *congregamini omnes bestiæ terræ, properate ad devorandum.* Et Ps 43. 22. *Æstimati sumus sicut oves occisionis.* Et Ezech 32. 4. de Pharaone: *Projiciam,* ait, *te in terram, super faciem agri abjiciam te, et habitare faciam super te omnia volatilia cæli, et saturabo de te bestias universæ terræ.* Et c. 39. 3. de Gog et Magog: *Super montes Israel cades tu, et omnia agmina tua, et populi qui sunt tecum: feris, avibus, omnique volatili et bestiis terræ dedi te ad devorandum.*

Alii permulti τὸ *in die occisionis* referentes ad sequentia, explicant de Christo et Christianis, q. d. *In die occisionis,* id est Paschalis, quo occidere soletis agnum Paschalem, *addixistis et occidistis justum,* puta Christum verum agnum qui tollit peccata mundi. Ita OEcum. Beda, Hugo, Dionys Gagnæus, Cathar. Serarius, Salmeron et alii. Rursum simpliciter: *Justum,* id est, justos Christianos, occidistis in die publico et solemni, quem occisioni eorum destinatis, inquit Lyran. ac denique me Jacobum cognomento Justum simili die mox occidetis

6. Addixistis.] morti: græce enim est κατεδικάσατε, id est *condemnastis.* Ita Syrus, unde sequitur *et occidistis* Sic S. Greg. h. 17. in Evang. *Ne apud justum judicem,* ait, *nostra nos taciturnitas addicat,* id est condemnet. Quin et Cicero in Pisonem: *Hujus ipsius domum evertisti,* ait, *cujus sanguinem addixeras,* effusioni scilicet, et morti. Perperam ergo Beda, Lyran. Hugo Dion. et alii pro *addixistis,* legunt *adduxistis* Judæi enim ad Christum conversi (quibus directe hæc scribit Jacobus, ut patet c. 1. et seq) per orbem sparsi multis in locis erant potentes, ut pecuniis testes et judices corrumpere possent ad condemnandos innocentes et justos, quin et ipsi in nonnullis urbibus suos habebant judices et magistratus

Et occidistis justum,] tum Christum, ut paulo ante dixi unde græce est τὸν δίκαιον, q. d. illum justum, eximium scilicet, et antonomastice, qui est princeps et parens justorum omnium. Ita OEcum. Hugo et alii. Vel *justum,* scilicet S Stephanum, qui fuit plenus fide et Spiritu Sancto, ac Diaconus S. Jacobi, vel potius justum quemlibet. Est climax sive gradatio: crescit enim oratio, q. d. Vos, o divites, non tantum mercedem operariis negastis, sed et occidistis innocentes et justos per calumnias, falsos testes, corruptos judices, ut eorum bona invaderetis. Loquitur enim directe Christianis divitibus et avaris, ut patet ex præcedentibus, non Judæis Christicidis; nisi quis cum Beda dicat ad eos quoque indirecte extendi sermonem. Jacobus enim ita fideles instruit, ut infideles non negligat; sed eos satagat ad Christum convertere. Esto enim pontifices Hierosolymis agentes proprie occiderint Christum; tamen id fecerunt per plebem coram Pilato clamantem: *Crucifige, crucifige eum:* plebs autem hæc collecta erat ex Judæis toto orbe dispersis, ad

quos scribit: hi enim conveniebant Hierosolymam, ut ibi de more celebrarent Pascha.

Denique nonnulli pro *occidistis* exponunt *expoliastis, deprædati estis*, ut ex ejus opibus et præda opulas vestras (de his enim egit paulo ante) instrueretis. Tam dira enim bonorum deprædatio, quæ pauperes sæpe fame et miseriis emori cogit, in Script. vocatur occisio, ut Eccl. 34. 25. *Panis egentium vita pauperum est: qui defraudat illum, homo sanguinis est: qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum.* Et Jer. 2. 34. *In alis tuis inventus est sanguis animarum pauperum*, ubi de pauperum prædonibus loquitur. Similis locus est Prov. 22. 22

Et non restitit vobis.] exemplo Christi, de quo ait Isaias c. 53. *Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum.* Ita fecere Sancti patientes et Martyres. Unde Tert. l. de Patientia c. 14. patientis os in adversis tacens, ait taciturnitatis honore signatum. Alludit Jacobus ad illud Isaiæ 57. 1. *Justus perit, et non est qui recogitet in corde suo.* Ita olim Jezabel per falsos testes occidit Naboth, ut ejus vineam occuparet. 3 Regum 21. Græce est ἀντιτάσσεται, in præsenti. q. d. Christus adhuc tacet, et non resistit vobis, o Judæi; sed post paucos annos resistet, rugietque ut leo, quando per Titum Hierosolymam et Judæam excindet.

Christum ergo secuti sunt patientes et Martyres, qui tyrannis non restiterunt, etiam cum possent; imo ad rationem et lauream martyrii requiritur, ut non resistat, sed mortem pro Christo sponte acceptet, itaque voluntaria morte testimonium perhibeat fidei, eamque suo sanguine quasi obsignet, uti docet noster Lessius l. 3 de Justitia c. 1 dub 3 Hinc Theologorum est axioma: *Martyr non pugnat.* Milites ergo qui pro fide pugnantes occumbunt. agunt ut milites, et militum locum et coronam sortiuntur, non Martyrum. Hoc est quod de Martyribus canit Ecclesia

> Cæduntur gladiis more bidentium,
> Non murmur resonat, non querimonia;
> Sed corde tacito mens bene conscia
> Conservat patientiam.

Quocirca Thebæa legio duce Mauritio, cum posset resistere Maximiano Imper. noluit, sed depositis armis, ac positis genibus, jugulum ei præbuit. Idem fecerunt decem millia militum duce Zenone, ab eodem mactati Romæ ad Aquas Salvias: hi enim militibus non resistendo facti sunt Martyres.

7. Patientes igitur estote.] Græce μακροθυμήσατε, id est, *longanimes estote*, Convertit sermonem a divitibus affligentibus ad pauperes afflictos. q. d. Tolerate, o Christiani, cum videtis vos a divitibus avaris et superbis etiam Christianis, opprimi, ac tam injusta et dira pati: licet enim diu videatur persistere eorum tyrannis et gloria æque ac vestra oppressio et ærumna, durate tamen, quia brevi adveniet Christus justus judex, qui illorum tyrannidem acriter puniet, et vestram patientiam large remunerabitur.

Usque ad adventum Domini.] q. d. Patientes estote per totam vitam usque ad mortem et judicium, tum particulare, tum universale: hoc enim alibi passim vocatur *adventus Domini.* Quare minus recte OEcum. *adventum Domini*, dici censet, quo Christus venit ad excidium Hierosolymæ per Titum et Vespasian. Græce ἕως τῆς παρουσίας, id est, *usque ad præsentiam Domini.* q. d. Adveniet Dominus seque præsentem vobis sistet, ac sua præsentia vos plane consolabitur.

Ecce agricola.] Exemplo agricolæ docet, quam debeant esse longanimes, simulque docet eos hac in re debere imitari agricolas, eorumque spe se consolari q. d. Sicut agricolæ multos magnosque subeunt labores arandi, serendi, sarriendi, occandi, etc. ob spem messis ac fructuum, licet remotam et distantem, quam patienter et longanimiter exspectant. ideoque durant in continuis laboribus: ita et vos, o fideles, sustinete fortiter et longanimiter omnia adversa, præsertim quæ a divitibus et potentibus tot tantaque injuste patimini, spe mercedis et coronæ cœlestis quam dabit vobis Christus judex, ac licet ea differatur aliquantum, durate tamen in vestra tolerantia, quia veniens veniet, et non tardabit multum Habacuc 2. 3. juxta illud Christi promissum: *Ecce venio cito, et merces mea mecum est; reddere unicuique juxta opera sua.* Ap. 22 12. Vere Eurip. apud Stobæum serm. 55

> Agricolarum vita voluptatem capit,
> Dum tristitiam spe futurorum solatur.

Et Tibullus eleg. 6. l. 2.

> Spes fovet agricolas, spes sulcis credit aratis
> Semina. quæ magno fœnore reddat ager.

Præclare S Ambr in Ps. 72 quem inscribit: *De interpellatione David.* ad illud v. 1 *Quam bonus Israel Deus.* etc. *Bonus*, ait, *huic semper est Deus, qui novit. quo tempore metat: et ideo quasi bonus agricola. hic arat agrum suum quasi quodam rigidiore abstinentiæ vomere; hic stirpat quadam falce virtutum amputatrice vitiorum; hic stercorat humilitudo se usque ad terram, sciens quia Deus de terra suscitat inopem. et de stercore erigit pauperem: hic custodit fructus suos, ut illic securius recondat.* Nec minus eleganter Chrys. sor. 103. *Credamus quod crux nostri corporis sit aratrum; fides, semen: sulcus. sepulchrum; resolutio. germen, expectatio. tempus: ut cum per Dominici adventus arriserit; corporum nostrorum matura tunc viriditas vitalem resurgat in messem, nescitura jam finem* Quanta erit tunc et quam beata horum spiritualium agricolarum lætitia? O felices. inquiunt, labores, qui tam uberes nobis fructus protulerunt? Isaiæ 9. 3 *Lætabuntur coram te sicut qui lætantur in messe.* Psal. 125. 5. *Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent*, etc. Stat nimirum fixa Apostoli sententia ad Galat. 6. 8 *Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet:* Et 2. Cor 9. 6. *Qui parce seminat, parce et metet: et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet.*

Pretiosum fructum terræ.] *Pretiosum*, Primo, quia fructus hic agricolis magni laboris et operarum stat pretio Secundo. quia in se pretiosus est, utpote vitam hominis sustentans, roborans et recreans. Tertio. quia magno pretio venditur.

Notat Clemens Rom. 2. Const. c ult S. Jacobum et fratrem ejus Judam fuisse agricolas, ideoque sæpius exempla et similitudines mutuari ab agricultura. Sed hujus rei penes auctorem sit fides.

Patienter ferens.] μακροθυμῶν, id est *longanimiter agens*, longanimiter laborans, longanimiter expectans. Ita Tigur. Pagnin. et alii; unde codices Græci addunt ἐπ' αὐτῷ, id est *in ipso*, id est, ipsum scilicet fructum expectans; Syrus, *super ipsos.* scilicet fructus

Donec accipiat temporaneum et serotinum.] Græce·

addunt ὑετόν, id est *imbrem* et pluviam. Ita Syrus. Imber temporaneus, id est præproperus, est qui tempestive, puta in Octobri, depluit jacta semente, ut eam faciat germinare: serotinus, qui sero, puta in Aprili vel Maio, ad maturandas fruges. Vide dicta Jerem. 5. 24 et Osee 6. 4. Segetes enim suum habent diem, cujus quasi aurora et mane sunt germina, serum et vespera est messis. Porro omnis spes frugum omneque bonum agricolæ consistit in pluvia, semente et messe opportuna, ut, cum hanc habet, videatur messem habere in manu. Unde Moses: *Aperiat*, inquit, *Dominus thesaurum suum optimum, cœlum ut tribuat pluviam terræ in tempore* suo. Deuter. 28. 12. Quocirca nonnulli per temporaneum et serotinum accipiunt fructum de quo præcessit; ac per fructum temporaneum accipiunt præcocem et primum, per serotinum tardum et posteriorem. Sic sunt ficus præcocea in Junio et seræ in Septembri. Sic in eadem arbore alia poma, pira, cerasa et pruna primo maturescunt, alia sero et tarde. Idem est in agris et segetibus. Ita Hugo, Thomas Anglicus, Salmeron, Fevardentius, et alii.

Unde mystice Beda hæc applicans patienti: *Fructus* inquit, justi et patientis temporaneus est gloria animæ; hæc enim statim datur post mortem: fructus vero serotinus est gloria corporis; hæc enim dabitur sero, puta in fine mundi in die judicii. Rursus, temporaneus est augmentum gratiæ et justitiæ, quod illico datur in hac vita; serotinus, est corona cœlestis, quæ datur post vitam. Denique apposite ad priorem sensum de imbre: Imber temporaneus est gratia præveniens, serotinus est gratia subsequens, ait Hugo. Unde orat Ecclesia: *Tua nos, quæsumus, Domine, gratia præveniat et sequatur, ac bonis operibus jugiter faciat esse intentos.* Idem in tentatione, ariditate et desolatione orandum insinuat hic S. Jacobus.

Rursum, imber temporaneus est initium fidei et virtutis, puta inchoatio vitæ sanctæ; serotinus est ejusdem profectus et perfectio. Alleg. S. Hieron. in Jerem. 5. et Cyril. in Zachar. 10. per *temporaneum* imbrem accipiunt vetus Testamentum, quia prius datum: per *serotinum* novum Testamentum, quia serius datum, et quia nos ad perfectionem gratiæ et gloriæ perducit.

8. Patientes igitur estote et vos.] μακροθυμήσατε, id est, *longanimes estote* in patiendo injurias divitum et potentum; q. d. *Si agricolæ hæc patienter ferunt pro temporalibus fructibus, quanto magis vos pro æternis patientes esse debetis? Estote ergo patientes et confirmate corda vestra, ut advenienti judice Christo læti et probati esse valeatis*, ait Anacletus Papa ep. 1. Simili comparatione athletæ, pugilis et stadiodromi Paulus incitat fideles ad constantiam in patiendo et certando: *Omnis*, inquit, *qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet; et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.* 1 Cor. 9. 25. Sane si quis attente consideret dolores et labores quos subeunt agricolæ, athletæ, milites, opifices pro modico lucro, erubescet quod pro Deo et cœlo tam modico, tam frigide et ægre patiatur et agat.

Et confirmate corda vestra.] ut firmiter duretis in vestra tolerantia. Sic ait Apostolus: *Confortamini in Domino, et in potentia virtutis Dei. Induite armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli.* Ephes. 6. 10. vide ibi dicta. Et David: *Expecta Dominum, viriliter age: et confortetur cor tuum, et sustine Dominum.* Ps. 26. 14. Antistropha huic Jacobi sententiæ est illa eodem ævo, iisdem fidelibus a S. Petro scripta ep. 1. c. 5. 10. *Deus autem omnis gratiæ, qui vocavit nos in æternam suam gloriam in Christo Jesu, modicum passos ipse perficiet, confirmabit solidabitque.* Quæ sane mira est consolationis, simulque docet Primo, hanc confirmationem magis esse gratiæ Dei, quam nostrarum virium gratiæ Dei cooperantium. Secundo Deum post modicam tolerantiam, copiosam immittere consolationem et robor, quo nos in patientia et virtute perficit, confirmat et solidat, ut proinde, in qualibet tribulatione et tentatione debeamus esse patientes et generosi, certo scientes, si id fecerimus, Deum illico affore, et omnem vim tribulationis elisurum, uti quilibet in seipso experitur.

Quoniam adventus (παρουσία, id est *præsentia*) Domini appropinquavit.] ut post brevem hanc vitam judicet et præmiet nostram patientiam. Sic Apostolus: *Ego*, ait, *jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex, non solum autem mihi, sed et iis qui diligunt adventum ejus.* 2 Timoth. 4. 6.

9. Nolite ingemiscere, fratres, in alterutrum, ut non judicemini.] q. d. In injuriis et pressuris nolite nimis dolere et flere, impatientiam ostendere, murmurare, et irasci vobis mutuo, ne propter impatientiam a Domino condemnemini: hoc enim significat græcum κατακριθῆτε, licet aliqui legant κριθῆτε, id est *judicemini*, et ita legit Noster: sed *judicare* in Script. sæpe idem est quod condemnare per metalepsin.

Nota τὸ *in alterutrum*. Solent enim pauperes et afflicti, cum cor plenum habent dolore, erumpere in gemitus, ac queri nunc de divitum et fortunatorum nimia felicitate, potentia et tyrannide, nunc de sua injuria et afflictione; nunc de proximorum meliori sorte et conditione. Ingemiscendo ergo divitibus obmurmurant, sibi sunt impatientes, proximis invident, itaque tandem de Deo queruntur, ejusque providentiam accusant, quod alios fortunet, se vero miseros efficiat et injuste opprimi sinat: quin et subinde injuriam passi ab uno, alteri innocenti similem inferunt iniqua talione, ut vel injuriam suam sarciant, aut socium in pœna sibi asciscant, itaque suum dolorem levigent: solatium enim est miseris in pœna habere socium, sed hoc manifesta est injustitia. Denique afflicti utrimque stimulante dolore subinde ingemiscunt, suasque injurias exponunt Deo, et apud eum se invicem accusant, postulantque vindictam: Deus autem non raro utrosque exaudit et punit. Hic ergo gemitus oritur ex impatientia: ejus auctor et choragus est diabolus. Nam, ut ait Tert. l. de Patient. c. 5. *natales impatientiæ in ipso diabolo deprehendo jam tunc, cum Dominum Deum universa opera sua homini subjecisse impatienter tulit. Decepit hominem, quia inviderat; inviderat autem, quia doluerat; doluerat, quia patienter utique non tulerat.* Ejus remedium assignat Apostolus Gal. 6. 2. *Alter alterius onera portate: et sic adimplebitis legem Christi.*

Porro gemitus signum est et effectus animi debilis, infirmi et fœminei: *Omne enim invalidum natura est querulum*, ait Seneca. Viri enim fortes et generosi, quales fuere Martyres, in adversis et tormentis quibusque non gemunt, sed stant quasi incudes, imo exultant, triumphant, et tyrannos irridant, uti fecerunt Machabæi 2 Machab. 7. Præclare S. Chrys. hom 5. ad pop. docet gemitum et tristitiam omnem esse inutilem, excepta ea quæ suscipitur propter peccatum: hujus enim ipse proprium est remedium. *Pecunia*, ait, *quis mulctatus est, doluit, non emendavit. Filium amisit; doluit, non resuscitavit mortuum. Contumeliis affectus est; doluit, non revocavit contumeliam. Infirmatur; dolet, morbum non aufert, imo auget. At peccavit quis; tristatus est, peccata delevit: nam quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Ergo tristitia tantum facta est propter peccatum, a quo nata est; ideo ut tinea ipsum corrodit et absumit.*

Ecce judex ante januam assistit.] q. d. Christus judex e cœlo omnia vestra cominus intuetur, perinde ac si ante januam vestram spectans consistens, intueretur omnia quæ in domo vestra geruntur; nolite ergo ingemiscere in alterutrum, quia ipse, uti videt vestras afflictiones et injurias, ut eas ulciscatur; ita pariter videt vestros gemitus et impatientiam, ut eam castiget. Sic dicimus litigantibus et pugnantibus: Quiescite; nam prætor est ante ostium, qui vos comprehendet et in carcerem conjiciet. Hoc est quod ait Psaltes Psalm. 101. 20. *Dominus de cælo in terram prospexit, ut audiret gemitus compeditorum, ut solveret filios interemptorum*

Secundo Christus *ante januam assistit*: id est imminet, brevique veniet ad judicium tum particulare, tum universale, quo vestram patientiam laudabit et coronabit: persequentium vero tyrannidem damnabit et puniet. Nam ex judicio particulari, quod cito adveniet, pendet sententia cujusque in judicio universali. Quidquid enim de me statuetur in morte, idipsum publice confirmabit Christus in die judicii, ut ratum et fixum sit per omnem æternitatem. Atque hac ratione verissimum est judicii diem prope esse respectu singulorum, adeoque illum cuilibet imminere. Ita S. Aug. ep. 80. ad Hesichium: *In quo*, ait, *quemque invenerit suus novissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi novissimus dies: quoniam qualis in die isto quisque moritur, talis in die illo judicabitur*. Unde concludit: *Vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum inveniat eum Domini adventus: imparatum autem inveniet ille dies, quem imparatum invenerit suæ vitæ hujus ultimus dies*

Moral. Cum tentamur a concupiscentia ad peccatum, cogitemus: Ecce judex ante januam assistit: Judex, inquam, qui acerrimus peccati est vindex. *Nobis magna est indita necessitas juste recteque vivendi, qui cuncta facimus ante oculos judicis cuncta cernentis*, ait S. Aug. in Soliloq. c. 14. et Boetius de consol. l. 5 prosa 6. Addit S. Aug. *Sic gressus meos semitasque consideras, et die noctuque super custodiam meam vigilas, omnes semitas meas diligenter notans speculator perpetuus: velut si totius creaturæ tuæ cæli et terræ oblitus, tantum me solum consideres, et nihil sit tibi curæ de aliis: quia sicut unum totum simul perfecte consideras, sic singulo qualibet: sic igitur super custodiam meam stas, sicut si omnium oblitus sis, et mihi soli intendere velis.*

10 Exemplum accipite, fratres, exitus mali laboris et patientiæ.] *Exitum malum* vocat asperam Sanctorum mortem, ait Gagnæus. Sic Sap. 3. 2 dicitur de Sanctis patientibus et Martyribus: *Visi sunt oculis insipientium mori, et æstimata est afflictio exitus illorum, et quod a nobis est iter exterminium, illi autem sunt in pace*. Sic Gentiles olim Christianos et Martyres vocabant βιαθανάτους *biothanatos*, id est violenta morte morientes. Græce est κακοπαθεία, id est *malorum passio*, afflictio, dolorum perpessio, quæ summa est in violenta morte ac martyrio, quod in veteri Testamento fortiter subierunt Abel, Isaias, Jeremias, Ezechiel, Zacharias, etc. in novo Joannes Baptista, S. Stephanus, S. Jacobus Zebedæi etc. Hortatur fideles ad patientiam et constantiam exemplo Martyrum tum veteris, tum novi Testamenti, ut illud velut speculum intueantur, et ad illud vitam suam conforment.

Ita Alex. Magnus ad magna se incitabat legendo et considerando heroica facta Achillis: Alexandri Scipio, Scipionis et Alexandri Julius Cæsar, teste Plutarch. in Apoph. Rom. et l. de Profectu virtut. Hoc est quod ait Paulus Hebr. 13. 7. *Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum conversationis imitamini fidem*. Et c. 12. 1. *Ideoque et nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus et circumstans nos peccatum, curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta.*

Quocirca recte ait S. Aug. s. 47. de Sanctis: *Solemnitates Martyrum exhortationes martyriorum sunt, ut imitari non pigeat quod celebrare delectat*. Ita S. Justinus Apolog. 1. et 2. testatur se fortitudine Martyrum conversum esse ad Christum. Vita enim et mors Sanctorum est quasi lex viva, quæ suis factis et moribus edicit quid facto opus, quid lex, quid Deus, quid religio velit. *In Sanctorum vita cognoscimus quid in Script. legere debeamus*, ait S. Greg. h. 10. in Ezech. Hinc Philo l. de Abraham, ait leges scriptas esse commentarios vitæ Sanctorum. Vice versa S. Aug. l. de Mendacio c. 15 docet vitam Sanctorum esse interpretationem Scripturarum.

Rursum S. Gregor. 25. Mor. c. 7. ait ignem olim jussum in altari ali lignis, ut significetur ignem charitatis nobis alendum per exempla Sanctorum. *Ignis enim iste*, ait, *in altari Domini, id est, in corde nostro citius extinguitur, nisi soleriter adhibitis exemplis patrum et Dominicis testimoniis roboretur*. Et l. 27. c. 5. vel 6, explicans illud Psal. 75. 5 *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis*: Ex æternis, ait, *montibus Deus nos illuminat, quia per admirandam vitam patrum præcedentium radio nos suæ claritatis illustrat*. Viderunt idipsum Gentiles: unde Æneas ad Ascanium filium 12. Æneid.

> Te pater Æneas, et avunculus excitet Hector.

Et alius:

> Tunc bene fortis equus reserato carcere currit;
> Cum quos prætereat, quosque sequatur, habet.

Numquam Theseus nec Saronem, nec Procustem, nec

Creontem tyrannum, nec bicorporem Minotaurum interfecisset, nisi sibi Herculis exemplum proposuisset, ejusque facinora factis exprimere decrevisset.

Laboris.] Jam hæc vox non est in Græco, sed comprehenditur in præcedenti κακοπαθεία, id est *malorum passione*.

Et patientiæ.] μακροθυμίας, id est *longanimitatis*.

Qui locuti sunt in nomine Domini.] dicentes: *Hæc dicit Dominus*. *Nomen* ergo significat personam, auctoritatem, jussum, voluntatem, instinctum Domini. Prophetæ enim inspirati a Deo promebant oracula et mandata Dei, non sua.

11. Ecce.] Hæc vox Primo est nota admirationis, æque ac lætitiæ ingentis: quod per tantam miseriam perventum sit ad tantam gloriam, ait Thomas Anglicus. Secundo, est adhortantis ad imitandum Sanctorum patientiam ut per eam eamdem cum illis coronam adipisci mereamur.

Beatificamus (beatos prædicamus: Syrus, *damus illis* טובא *tubo*, id est *bonum*, puta summum, hoc est beatitudinem) eos qui sustinuerunt,] exemplo Christi qui ait: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam: quoniam ipsorum est regnum cælorum*. Matth. 5.

Pro *qui sustinuerunt*, græce est ὑπομένοντας, id est *qui sustinent*. Ita Pagn. Tigur. et alii; sed interpres legit ὑπομείναντας, in aoristo, id est, *qui sustinuerunt*: nec enim quis in vita, sed dumtaxat post mortem dicendus est beatus, ut aiebat Solon ad Crœsum. Hinc Ecclesia in Canone Missæ nullos Sanctos recolit et celebrat, nisi eos qui mala sustinuerunt Martyresque obierunt, ut S. Petrum, Paulum, Jacobum, Andream, Laurentium, Cæciliam, etc. Jam enim patefacto per Christum cœlo, illico Martyres omnes e terra avolant in cœlum, ibique visione et gloria Dei beantur: uti contra Calvinum, qui ait eos usque ad diem judicii dormire sub altari, docet Ecclesia catholica.

Martyres ergo fuere *feliciter infelices*, ait S. August. in Ps. 127. *quibus in passione martyrii tamquam vasculis fractis* (ad instar militum Gedeonis Judic. 7. 20.) *major eorum gloriæ fulgor emicuit, quæ impios Evangelicæ prædicationis inimicos, inopinato illis Christi claritate superavit*. Ait idem August. qu. in l. Judicum c. 20. Idem l. 13 de Civit. c. 6. *Mors*, inquit, *cum sit pœna nascentis, si pro justitia pietateque pendatur, fit gloria renascentis*. Idem serm. 26. de Sanctis: *Reddere*, ait, *debemus Martyribus honorificentiam, qui nobis salutem effusione sui sanguinis pepererunt, qui tam sacratam hostiam pro nostra propitiatione Domino se obtulerunt, præsertim cum dicat ad Sanctos suos omnipotens Deus; Qui vos honorat, me honorat: et qui vos spernit, me spernit. Quisquis ergo honorat Martyres, honorat Christum; et qui spernit Sanctos, spernit Christum Dominum nostrum.*

Sufferentiam Job audistis.] ὑπομονήν, id est *tolerantiam*, *sustinentiam*, *patientiam*. Producit e multis patientibus unum Job, quia ipse fuit speculum et exemplar singulare patientiæ, ut ait S. Hieron. epist. 103. quod Deus toti mundo omnibusque sæculis spectandum et imitandum proponere voluit. Unde Suidas, verbo *Job*, eum vocat *firmissimam columnam et incudem*: S. Cyprian. tr. de Bono patientiæ, *ad summum fastigium laudis patientiæ virtute provectum*, S. Basil. hom. 4. de gratiarum actione, *adamantini cordis hominem, et ut scopulum in mari eminentem et exemplum fortitudinis*: S. Hilar. in Ps. 68. et 118. *universarum passionum humanarum gloriosum et beatum victorem*; Tertull. l. de Patient. c. 14. *qui omnem patientiæ speciem adversus omnem diaboli vim expunxerit*, id est expresserit: *in quo Deus feretrum de diabolo extruxerit, vexillum de inimico gloriæ suæ extulerit*; S. Chrysost. hom. 25. ad pop. *Martyrem, imo multis Martyribus majorem*. Merito ergo beatificamus Job, qui tam multa generose et invicte sustinuit. S. Amb. l. 2. et interpell. Job. c. 2. 5. *Job*, ait, *quasi athleta fortis in stercore sedens, in tantis vibicibus et sævi doloribus vulneris, totum corpus diris perfusus ulceribus, mysteria loquebatur: nec acquirendis propriæ remediis ægritudinis, sed sacris vacabat sermonibus. Fortiores itaque sermones ægri hominis, quam illorum qui non ægrotabant.* Et mox: *Et quid dicam fortiorem inventum cæteris? fortior seipso inventus est. Fortior æger, quam cum sanus fuerat, secundum quod scriptum est: Virtus in infirmitate consummatur. Ergo et Job cum infirmaretur, tunc validior erat. Non enim ægrotabat animo, etsi doleret corpore; quia non erat in carne ejus anima, cujus passionibus non adhærebat; sed in spiritu, cujus virtute se texerat. Ideo ergo non carnis gemitus et corporis infirmitates, sed voces spiritus loquebatur, quibus urgeret, non quibus cederet.*

Quocirca exclamat S. August. serm. 105. de Temp. *O virum patrem, et integrum! o fœdum, et pulchrum! o vulneratum, et sanum! o in stercore sedentem, et in cœlo regnantem!* Et S. Fulgent. epist. 2. c. 9. *Beatus*, inquit, *fuit Job, cum in divitiis juste viveret; sed beatior, cum in paupertate justior extitisset. Beatus fuit, cum decem circumdaretur filiis; sed beatior, cum una cunctorum simul orbitate percussus, in Dei dilectione permansit immobilis. Beatus fuit in corporis sospitate, sed beatior factus est in vulnere: beatior etiam in acervo squaloribus pleno, quam in palatio marmoribus adornato.*

Allegor. Job fuit expressus typus Christi patientis. Sicut enim Christus passus fuit in omnibus bonis corporis et animi, et a quovis hominum genere; ita et Job. Primo enim Job perdidit oves, boves, domum, omnemque substantiam; Christus in passione bonis omnibus, quin et vestibus spoliatus nudus pependit in cruce. Secundo, Job septem filios perdidit: Christus omnes Apostolos et discipulos: hi enim eo comprehenso fugerunt. Tertio, Job percussus fuit ulcere a capite ad talos; Christus toto corpore, et in singulis membris acerbissimos dolores sustinuit. Quarto, Job ab amicis gravia probra sustinuit, vocatusque est impius, hypocrita, tyrannus, leo, tigris: Christus in cruce irrisus est quasi blasphemus, seditiosus, percussus a Deo. Quinto, Job ab uxore passus est maledicta: Christus passus est a matre non maledicta, sed compassionis tormenta. Sexto, Job passus est in animo mœrores, timores, scrupulos, anxietates: Christus in horto cœpit pavere, tædere, contristari et mœstus esse, adeo que in cruce exclamavit: *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Matth. 27. 46. Septimo in Job vexando et affligendo dæmon omnes suas vires exeruit: multo magis eas exeruit in Christum. Octavo,

Job ab omnibus fuit derelictus; ita et Christus. Nono, Job hæc omnia sustinuit mira humilitate et constantia, cum esset princeps, imo Rex Idumææ, uti docent Isid Philippus, Beda et alii passim Præfat. in Job; et satis colligitur ex eo quod amici ejus fuerint reges, ut patet Tobiæ 2. v 15 Christus tanta passus est cum esset Rex regum, et Dominus dominantium Decimo, Job omnes pene morborum et dolorum species sustinuit · ita et Christus vir fuit dolorum, quia vir amorum Job enim laborasse plusquam triginta morbis, puta podagra, chiragra, ischiade, arthritide, dysenteria, tenesmo, marasmo, angina, fame canina, igne sacro, cancro, erysipelate, asthmate, phthiriasi, febri hectica lepra, apostemate, tonsillis, pleuritide, gonorrhœa, satyriasmo, vigilia, dolore renum, vermibus, plagis Ægyptiacis, dolore costarum, visceribus putidis, ulcere pulmonum, scabie, lue venerea, animi deliquio, etc. (ex quibus nonnulli fuerunt desperati et mortiferi) ex ipsis Jobi verbis toto libro sparsis colligit noster Pineda in c. 2. Job v. 7., sed de his ibidem tractandum erit.

Quocirca apposite vocatus est איוב *Jiob*, latine et græce *Job*, id est dolens, gemens, ululans, ejulans a rad. יבב *iabab*, quod Noster Judic. 5. v. 27 vertit, *ejulare*, ut prima littera Aleph non sit radicalis, sed heemantica, id est, ascititia et formativa nominis, uti solet esse in nominibus Hebraicis, Syris et Arabicis (de quo vide nostrum Serarium in Tobiæ c. 2) Ita S. Greg. Chrys. Hier. Philippus Presbyter et alii in Job cap 1. 1 Rursum. *Job*, id est exosus, inimicitias patiens, a radice איב *aiab*, id est inimicatus est, hostis fuit, adversatus est, quia scilicet tela omnia inimici, puta diaboli, in se excepit Ita Orig. hom 14. in c. 1 11 Josua, et ex eo Pineda. Tertio, S. Cypr contra Judæos ait Job esse nomen Cyrium, et significare *charissimum Dei*: quia ejus amore constanter tanta sustinuit. Sic et hebraice אהב *ahab*, quo alludit איוב *Jiob*, significat *amare*, *diligere*. Quarto, alii deducunt a rad. אוב *ob*, id est *pytho*, divinus: quia scilicet Job erat Propheta et oraculum Dei, ut littera *iod* sit inserta ex nomine tetragrammato *Jahava* significans ipsius prophetiam esse ex Deo, non diabolo Sic Abrahæ a Deo addita est littera *he* ex nomine tetragrammato, ac pro Abram vocatus est Abraham, ut significaretur Abrahæ cum Deo singularis conjunctio et amor, teste S. Hier. in qq. Heb. Quinto איוב *Job* per metathesin dicitur quasi אב *ab*, id est *pater*, prior, antiquus, doctor, inventor; יונה *iona*, id est *appressionis*, passionis et patientiæ Rursum alludit ad אביון *ebion*, id est *pauper*, a rad. אבה *aba*, id est voluit, concupivit, desideravit; quia pauper, cum omnibus careat, omnia desiderat: a culmine enim opum et felicitatis, Job dejectus est ad imam paupertatem et miseriam.

Porro tacite innuit hic S. Jacobus, afflictis et patientibus legendum esse librum Job, ut ex eo discant patientiam. Similis Jobo fuit Tobias cæcitate percussus, ut *posteris daretur exemplum patientiæ ejus*, sicut et S. Job. Tob. 2 12 Præclare Prosp. 1. parte Præd. c. 22. *Ex semine*, ait, *Esau Idumæa gens, in qua inter cæteros duces Job ille fortissimus athleta Dei enituit, in exemplum omnis patientiæ productus, ut agonistico certamine principem totius militiæ diabolum superaret, fultus auxilio Dei.*

FINEM DOMINI VIDISTIS.) Syrus, *finem, quem præstitit ei Dominus, vidistis*. *Finis* ergo hic est merces patientiæ, puta felicitas in quam desiit afflictio Jobi, dum paupertas transiit in opulentiam, infirmitas in sanitatem, ignominia in gloriam: reddidit enim Deus ei omnia duplicia, ac celebrem et gloriosum effecit toto orbe sæculisque omnibus, ut fontes suæ misericordiæ et liberalitatis in eum effudisse videatur. Ita Dionysius, Cajetanus, Catharinus, Salmeron, Serarius, Stevartius, Fevard. et passim recentiores.

Id significavit Job nominibus filiarum trium, quas sibi sospes restitutus genuit. Primam enim vocavit *Jemima*, id est diem; secundam, *Ketsia*, id est casiam: tertiam *Kerenhapuch*, id est cornu stibii: q. d. Hæc nomina iis indo in monumentum utriusque fortunæ meæ, prosperæ et adversæ: quasi jam ex nocte et tenebris infelicitatis ad diem et lucem felicitatis, ex fœtore sterquilinii ad fragrantiam casiæ, ex sordibus ad nitorem et elegantiam quasi stibio depictus rediisset. Ita Olympiodorus, Vatab. et alii in Job c. 42. Unde pro *cornu stibii*, R Abraham vertit, *cornu*, vel *robur immutatum* (hoc enim Hebr. significat *Kerenhapuch*) scilicet ex infirmitate et adversitate commutatum in hanc fortitudinem et prosperitatem, pristina majorem Sept. vero vertunt cornu *Amaltheæ*, id est cornu copiæ; fingunt enim Poetæ Amaltheam capram fuisse nutricem Jovis, e cujus proinde cornu Jupiter omnia bona in homines effunderet. Quare vere Prosp. 1 part de Promis. c. 22 *Job*, ait, *dupla præmia victor accepit. Pugnantibus vero suis et sua gratia juvante vincentibus, centupla hic se daturum Dominus pollicetur, et vitam æternam in futuro sæculo largiturum. Quod in Valentiano Valentis fratre vidimus impletum: qui dum pro Christo militiam tribunatus sprevit, hujus mundi regnum adeptus est, et verus Christi confessor vitam acquisivit æternam.*

Secundo, alii per *finem Domini* accipiunt mortem Christi in cruce, sive patientiam Christi usque ad mortem, et in morte perfectam consummatamque: quasi Jacobus jungat typum cum antitypo, puta Job cum Christo, duoque fidelibus afflictis contemplanda et imitanda proponat exemplaria patientiæ, Jobum et Christum: Christi enim patientia longe superavit patientiam Jobi: ut enim alia omittam, duravit usque ad finem vitæ ipsamque mortem, cum Jobi afflictio duraverit tantum septem annos, si credimus Olympiodoro, et Auctori Catenæ Græcorum in Job c 42. 16. (nam noster Pineda valde probabiliter censet, longe brevius fuisse calamitatis Jobi tempus. Vide eum c. 2 7 et 8 sect 12. n 4) post eam enim successit felicitas usque ad mortem per annos 140. quibus fuit superstes. Job 42 16 Unde Guerricus Abbas s 3. de Dominica Palmar. *Sufferentia namque Job*, ait, *fuit usque ad reditum substantiæ; sufferentia Domini usque ad exitum vitæ*. Ita S. Aug l. 4. de Symbolo ad Catech. c. 3 et ep. 120. c. 10. *Ut*, ait, non *talem remunerationem* (qualem accepit Job) *speraremus, quando mala temporalia pateremur; non ait: Sustinentiam et finem Job vidistis, sed ait: Sustinentiam Job audistis, et finem Domini vidistis; tamquam diceret: Mala temporalia sicut Job sustinete, sed pro hac sustinentia non temporalia bona sperate, quæ illi aucta redierunt, sed æterna potius quæ in Domino præcesserunt.*

Probat S. August. hanc expositionem ex verbo *vidistis*: finem enim Christi multi illo ævo viderant; finem vero Jobi nemo. Sed ad hoc responderi potest, *videre* in Scripturis sæpe sumi pro cognoscere, sive id fiat visu, sive auditu, sive quovis alio sensu, ut alibi ostendit S. August. de more sequitur Beda, Glossa, Hugo et alii. Hic sensus sublimis est, sed symbolicus: prior ergo litteralis videtur et genuinus, quem confirmat id quod sequitur: *Quoniam Dominus misericors est et miserator*, scilicet in Jobum, dum illi finem felicem tribulationum dedit. Idem enim est dum dicitur: *Finem Domini vidistis*, cum eo quod quasi causam reddens sui dicti, illico subdit: *Quoniam Dominus misericors est et miserator.*

Anagogice *finis Domini* est Christi resurrectio, ascensio, missio Spiritus Sancti, nominis exaltatio, gloria et cultus apud omnes gentes. Ita S. August. verbis jam citatis, Serarius et alii. Rursum *finis Domini* est merces et corona gloriæ æternæ, quam Deus post mortem dedit Jobo, datque omnibus patientibus, de qua S. Cyprian. l. de Mortalitate: *Ad immortalitatem*, ait, *morte transgredimur, nec potest vita æterna succedere, nisi hinc contigerit emigrare: non est exitus iste, sed transitus.*

Quoniam misericors Dominus est et miserator.] *Misericors* per habitum, *miserator* per actum quo continuo miseretur adeo ut viscera misericordiæ suæ in Jobum et afflictos ad eos consolandos effundere videatur: unde pro *misericors* græce est πολυσπλαγχνος, id est *multum visceralis*, ex intimis visceribus commiserans, quem Heb. vocant רחום *rachum*; σπλαγχνα enim sunt *viscera*.

Hæc verba significant de Jobo ad litteram hic agi, non de Christo, uti dixi, præsertim quia Christo homini ratione unionis hypostaticæ, et merito passionis debita fuit resurrectio et gloria; licet misericorditer illi data dici possit hactenus, quod naturæ humanæ in Christo præcise spectatæ (scelusa scilicet unione cum Verbo) debita non esset, sed gratuito collata a Deo, æque ac ipsa unio hypostatica.

12. Ante omnia autem, fratres mei, nolite jurare,] q. d. Præ omnibus curate, ne temere juretis. Videntur enim multi fideles tunc æque ac nunc proclives fuisse ad juramenta, ac sibi induxisse habitum jurandi. Quare ut hanc proclivitatem et lapsum linguæ ex vitiosa consuetudine contractum emendet et corrigat Jacobus, monet ut majorem curam et custodiam adhibeant linguæ ne jurent, quam ulli alteri vitio: qui enim uni vitio valde addictus est, illi præ cæteris invigilare debet, si illud corrigere velit, ac circa illud facere examen particulare.

Minus ergo genuine explicat Lyran. q. d. Ante omnia nolite jurare, hoc est, omnibus dictis vestris nolite, ut soletis, præponere juramentum: sunt enim nonnulli ita faciles ad jurandum: ut ante tertium quodlibet verbum jurant.

Alludit Jacobus, imo citat illud Christi Matthæi 5. 34. *Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cœlum* etc. Ex quibus verbis perperam colligunt et docent Anabaptistæ, Wiclef (cujus hac de re error damnatus est in Conc. Constantiensi sess. 8.) et olim Waldenses, ac Pelagiani, teste S. August. ep. 8 q. 5. (ubi ridet eos, quod putarent se tantum jurare si dicerent: *Per Deum*, non autem dicendo: *Testis est mihi Deus*) nullum juramentum Christianis esse licitum. Favere videtur S. Chrysost. et Theoph. in Matth. 5. et OEcum. hic, qui dicunt juramentum omne Christianis vetari a Christo; Judæis vero ut imperfectis fuisse permissum, æque ac libellum repudii. Sed hi Patres benigne exponendi sunt, ut tantum velint dicere, Christianis a Christo severius prohiberi juramentum quam Judæis: illos enim ob consuetudinem jurandi non tam acriter fuisse castigatos et punitos a Deo, ut castigantur Christiani a Christo.

De fide ergo est, licere quandoque Christianis jurare. Sic enim juravit Paulus 2 Corinth. 1. 23 *Testem Deum invoco in animam meam.* Philip. 1. v. 8. *Testis est mihi Deus.* Ac Angelus Apoc. 10. 6. jurat per viventem in sæcula sæculorum. Quin et Deus juxta illud Ps. 109. 4 *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum.* Ratio est, quia juramento honoratur Deus tamquam prima et infallibilis veritas, quæ in testem vocatur. Est ergo juramentum actus religionis et latriæ, si, ut docet Jeremias c. 4. 2. fiat *in veritate*, scilicet ne juretur falsum: *in justitia*, ne juretur injustum et malum; *in judicio*, ne juretur temere et sine magna utilitate, aut necessitate; *judicio enim caret juramentum incautum, veritate juramentum mendax, justitia juramentum iniquum*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 89. art. 3.

Dices: Quomodo ergo Christus sancit: *Ego autem dico vobis non jurare omnino?* Respondet S. Bern. serm. 65. in Cantic. non jurare omnino esse consilium, non præceptum. Alii fatentur esse præceptum, sed vetans tantum ne juretur per creaturas, idque ne decus primæ veritatis iis detur, et Deo adimatur, id innuit S. Hier. in c. 5. S. Matth. Alii per jurare intelligunt pejerare. Verum hæc omnia aliena aut contorta videntur, et refelluntur ex verbis quæ subdit Christus Matth. 5.

Pro responsione ergo nota duplicem a Christo perstringi errorem Pharisæorum. Prior erat Exod. 20. 7. ubi dicitur: *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum*, tantum prohiberi perjurium, non juramentum leve et vanum: Hebræa enim vox שוא *sçau*, quam Noster vertit *vanum*, significat etiam *mendacium*: mendacium autem in juramento est perjurium. Imo Rabbini censent ibi tantum vetari, ne quis pronuntiet nomen *Jehova*, præter summum pontificem; quod sane ridiculum est. Posterior, licitum esse per creaturas temere jurare et pejerare. Id enim Pharisæos sensisse patet Matth. 23. 17. Christus utrique errori opponit vocem omnino, q. d. Ego autem dico, vetoque non tantum jurari falsum, sed et verum, sive id fiat dicendo per Deum, sive per templum, sive per aliam creaturam: intellige ad mentem Pharisæorum *leviter et temere*, uti fit in communi hominum sermone. Vult enim Christus docere, teste S. Aug. et Chrys. malam esse propensionem ad jurandum; et juramentum, licet in se bonum sit, oriri tamen a malo (puta ex incredulitate hominum, qui non credunt nisi juretur) nec esse per se appetendum. Itaque non jurandum omnino, nisi malum hoc cogat, idque Primo, ne ex assuetudine jurandi labamur in perjurium, uti monet Ecclesiasticus c. 23. v. 9. et 12. Ita S. August. epist.

154. *Nolite, ait, jurare omnino, propterea mihi dictum videtur, non quia verum jurare peccatum est, sed quia pejerare immane peccatum est, a quo nos longe esse voluit qui omnino ne juremus admonuit.* Secundo, quia reverentia nominis divini hoc postulat. Tertio, quia eo deberet esse fides et veritas Christianorum, ut injuratis credi posset, et de facto crederetur, inquit Clemens Alex. l. 7. Strom. Sic apud Romanos flamini Diali jurare non licebat, quod indignum videretur ei non credi, cui credita essent divina, ait Plutarch. in Problem. Roman. in 43. ubi et addit: *Juramentum homini libero pro tormento est.* Romani enim a servis veritatem per tormenta extorquebant, a cive per juramentum, a sacerdote per solum verbum.

S. Jacobus ergo exemplo Christi vetat *quodcumque juramentum.* Primo quia, ut ait S. Aug. serm. 28. de verb. Apost. *Falsa juratio exitiosa est, vera juratio periculosa est, nulla juratio secura est.* Secundo, quia vult ut, quantum in te est, non affectes, non ames, nec quasi bonum cum aliqua delectatione appetas jusjurandum, ait S. August. c. 15. de Mendacio. Tertio, quia jurare in se est quasi malum morale ad irreverentiam erga Deum spectans, sed necessarium in hoc statu naturæ lapsæ et corruptæ: uti malum in se est hominem occidere, sed sicut hoc (occidere) subinde ubi adsunt debitæ circumstantiæ licet, imo est laudabile, sic et jurare, si fiat cum veritate, justitia et judicio, nimirum ut non fiat libenter et leviter, sed tantum quia illud extorquet alterius incredula diffidentia. Unde S. Thom. Opusc. 4. ait, *juramentum non aliter ac medicamentum, non nisi cogente necessitate usurpandum.* In paradiso ergo non licebat jurare, uti nec licet in cœlo. Tanta enim est majestas nominis Dei, ut illud in testem vocandum non sit, nisi cogat necessitas. Quare id facere ultro ob res parvas et viles, vile est, irreverens et injurium Deo, perinde ac injurium esset regi, si quis eum pro uno obolo citaret et vocaret in testem. Unde Aristot. 1. Metaph. cap. 3. ait *juramentum esse summo honore dignum.*

NEQUE PER CŒLUM. Nam, ut jam dixi, Scribæ, Pharisæi et similes censebant juramentum per creaturas non esse juramentum, nec obligare. Audi Christum Matth. 23. 16. increpantem Pharisæos: *Væ vobis, duces cæci, qui dicitis: Quicumque juraverit per templum, nihil est.* Sed idem avaritia excæcati, excipiebant ea, quæ oblata Deo ipsorum loculos implebant, quasi hæc sola sanctissima haberentur; ideoque si quis per ea jurasset juramento suo obligaretur. Unde subdit Christus: *Qui autem juraverit in auro templi, debet. Stulti et cæci, quid enim majus est, aurum: an templum quod sanctificat aurum? Et quicumque juraverit in altari nihil est, quicumque autem juraverit in dono quod est super illud, debet. Cæci, quid enim majus est, donum, an altare quod sanctificat donum?* Rationem deinde dat a priori, quod nimirum qui jurat per creaturam, tacite ex communi hominum sensu juret per creatorem, qui est auctor et conservator creaturæ. *Qui ergo,* ait, *jurat in altari, jurat in eo, et in omnibus quæ super illud sunt? Et quicumque juraverit in templo, jurat in illo, et in eo qui habitat in ipso. Et qui jurat in cælo, jurat in throno Dei, et in eo qui sedet super eum,* ac proinde vere et proprie jurat Deumque in testem vocat, atque juramento suo obligatur, perinde ac si per Deum immediate jurasset. Et Matth. 5. 34. *Ego autem dico vobis non jurare omnino, neque per cælum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; neque per Hierosolymam, quia civitas est regis magni; neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum.* q. d. Ne putes licere jurare per caput tuum quasi illud sit tuum, tibique pleno dominio ad quemvis usum subditum; quia tuum non est, sed Dei: si ergo per caput tuum juras, juras per Deum qui illud tibi dedit. Alioqui enim qui per se caputque suum proprie juraret, nec intenderet jurare per Deum, sed per se solum, esset idololatra; quia seipsum faceret primam et infallibilem veritatem, et consequenter Deum.

SIT AUTEM SERMO VESTER EST, EST (græce, ναὶ ναὶ, id est *certe, certe.* Pagnin. *etiam, etiam*), NON, NON; q. d. Sermo vester sit simplex affirmatio aut negatio sine juramento; ut quod est, dicatis simpliciter esse; quod non est, non esse. Ita OEcum. Aut q. d. Pro juramento utimini constanti et gemina asseveratione dicendo: *Est, est,* aut constanti et gemina negatione dicendo: *Non, non.* Vide de hac phrasi dicta 2. Cor. 1. 17.

Sane ea deberet esse hominum, præsertim fidelium sinceritas, probitas et fides, ut eorum simplici assertioni aut negationi crederetur. Ita Isocrates ad Demonicum: *Decet, ait, bonos viros fideliores exhibere se juramento, tantumque jurandum est ut te crimine, vel amicum gravi periculo liberes; non autem ob pecuniam.*

Solon tantam aiebat hominibus inesse debere probitatem, ut non opus esset ligare eos juramento, teste Maximo ser. 33. Socrates dicebat *bonos viros decere eos mores ostendere, qui essent juramento firmiores,* teste Antonio in Melissa p. 2. ser. 63.

Ita Clinias, familiaris Pythagoræ, maluit tria talenta pro mulcta solvere, quam jurando mulctam evadere, uti refert S. Basil. s. de Utilit. ex l. Gentil. capienda. *Esseni* (qui fuere primi e Judæis Christiani) *omne quod dicunt, juramento fortius habent,* ait Josephus l. 2. Belli c. 7.

Ita S. Greg. Naz. legem sibi indixit numquam jurare, idque usque ad mortem servavit, uti ipse refert in Carm. de vita sua.

Vere Clemens Alex. 7. Strom. *Ubinam, ait, ergo est amplius opus juramento ei, qui ita vivit, ut qui pervenerit ad summam veritatis?* Et S. Aug. l. 1. de ser. Domini in monte. *Christianus, ait, verum loquatur, neque jurationibus crebris, sed morum probitate commendet veritatem.* Quin et Philo l. 1. de speciali leg. *Quidquid, ait, vir bonus asseverat perinde ac jurato credi debet, cum verbum ejus firmum sit ac rigidum, nullo mendacio flexibile, veritate in qua fundatur subnixum.* S. Chrys. vero hom. 26. ad pop. *Hoc, ait, interdum a nonnullis audivi: Nisi juravero, non credit. Tu es horum causa, qui facile juras: quia si id non faceres, sed omnibus constaret quod non jures, mihi crede dicenti, quod iis qui mille decorant juramenta, majorem ipse fidem solo nutu invenires.* Vide eumdem hom. 17. ubi varia media assignat quibus facile corrigi potest jurandi consuetudo. Ita Carbone pollicente quippiam et jurante, populus Rom. vicissim juravit se illi non credere, ni-

mirum probis viris etiam injuratis habenda est fides: levibus, ne juratis quidem: Nam, ut ait Menander, *suadet loquentis vita* non *oratio*.

UT NON SUB JUDICIO DECIDATIS.] Sic et Syrus, q. d. Ut non incidatis in condemnationem, dum ex frequentia jurandi incidatis in perjurium jurando falsum. Græca jam habent ὑπόκρισιν, hoc est, ut non incidatis in *simulationem*, uti vertit Pagnin. Tigur. Cajet. Clarius q. d. Ne ficte et simulate juretis, ore jurantes, non corde, ac dicentes: *Juravi lingua, mentem injuratam gero*: qua ratione Lysander tyrannus dicebat, pueros tesseris, viros juramentis oportere circumvenire, teste Plutarch. in Lacon. Idem dicunt, imo faciunt, politici et athei, quibus cum nullum sit numen, nulla conscientia, nulla etiam est religio et fides juramenti, quod sane plusquam ethnicum est, fraudulentum, sacrilegum et barbarum. Verum alii codices habent κατάκρισιν, id est *judicium* et condemnationem: quin et OEcum. legens ὑπόκρισιν, exponit κατάκρισιν.

13. TRISTATUR (κακοπαθεῖ, id est *patitur*, vexatur, affligitur) ALIQUIS VESTRUM, ORET.] Ita Christus in horto tristis usque ad mortem, oravit; quia oratio impetrat a Deo auxilium, lætitiam et robur ad vincendam tristitiam: adeoque ipsum orare et colloqui cum Deo, orantem exhilarat et lætificat. Patet hæc disparata esse præcepta vel monita. Quid enim tristitiæ cum juramento, de quo præcessit? Porro fructus orationis patet in Anna matre Samuelis, quæ cum esset amaro animo, et orasset, *vultus ejus non sunt amplius in diversa mutati*. 1. Regum 1. 18. et in Christo qui agoniam oratione superavit, ac post eam intrepide procedens obviam Judæis, tradidit se in mortem. Dum ergo tristaris, noli captare solatia ab amicis, ab epulis, a musicis, a fabulis; sed ab oratione et colloquio cum Deo. Porro omni diabolica actione potentior ad nocendum est mœroris spiritus; dæmon enim quoscumque fere superat, per mœrorem superat: eum si auferas, nemo a dæmone lædi poterit, ait S. Chrysost. serm. 2. et 3. de Provid.

ÆQUO ANIMO EST? PSALLAT.] Syrus, *si lætatur psallat*. Aliqui contrarie legunt ἀθυμεῖ, id est, *ægro est animo*, ut idem dicatur, et inculcetur id quod præcessit. q. d. Dum tristis es, ora et psalle, ut tristitiam discutias. Verum legendum est εὐθυμεῖ, uti passim alii legunt, id est æquo, pacato, tranquillo, securo, læto, alacri est animo: licet enim utile sit tristi psallere, tamen id difficile est juxta illud: *Musica in luctu importuna narratio*. Eccl. 22. 6. Lætus vero et alacer gestit ad canendum et psallendum: Psalmodia ergo conservat augetque lætitiam, excitatque jubilum Deo.

Hac de causa inducta est in Ecclesiam psalmodia. Primo, ut ea fideles ad Dei amorem excitentur. Secundo, ut, sicut variæ voces in unam harmoniam consentiunt, ita in unum fidelium animi conspirent, ait S. Athanas. de Interpret. Ps. Tertio, ut suavitate cantus demulceantur animi, ut divinorum oraculorum vim et efficacitatem avidius excipiant, ait S. Basil. præf. in Ps. Quarto, ut angelos æmulemur et Seraphinos, qui perpetuo Deo laudes canunt, concinuntque: Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus sabaoth. Is. 6. 3. Ita Cyrillus catechesi 13. Vide dicta Ephes. 5. 19. *Psalmus*, ait S. Aug. præfat. in Psalmos, *est signifer pacis, spirituale thymiama, exercitium cælestium*: *luxum reprimit, sobrietatem suggerit, lachrymas docet*. Et S. Basil. proœmio in Psalmos: *Psalmus*, ait, *est animarum tranquillitas, pacis arbiter, turbas et fluctus cogitationum compescens, iracundiam mollit. Psalmus amicitiæ conciliator, dissidentium conjunctio, inimicorum reconciliatio. Quis enim inimicum existimabit eum, cum quo unam ad Deum vocem emittit?* Et inferius: *Psalmus dæmones fugat, auxiliares angelos advocat, in nocturnis terroribus securitas, in diurnis laboribus requies est: infantibus tutela, junioribus decor, senioribus solatium, mulieribus honestissimus ornatus, solitudines celebres facit: elementum incipientibus, incrementum proficientibus, consummatio perfectorum. Psalmus est vox Ecclesiæ, ac dies festus agit. Psalmus est angelorum opus, cælestis reip. spirituale ornamentum*. S. Chrys. in Ps. 14. *Psalmus*, ait, *est animæ sanctificatio, est pulcher animi concentus, acutissimum telum contra dæmones; nec cervi ita tela fugiunt, ut Psalmos David dæmones. Sumpsit David citharam et pulsavit et a Saule recessit malus spiritus, et recedens dæmon cecidit, ut cervus sagitta percussus et in jecore sauciatus*.

Unde in Vitis Patrum legimus dæmonem nullam orationem æque horrere ac psalmodiam. Causam dat Sophronius in Prato spirit. c. 152. quod *in Psal. partim nobis ipsis, Deum laudando oramus et invocamus, partim maledictis insectamur dæmones*. Rursum S. Chrys. in Ps. 134. *Psalmus*, ait, *habet voluptatem cum utilitate. Principale ejus lucrum est ad Deum hymnos dicere, animam expurgare, cogitationem in altum extollere, vera et accurata dogmata discere, de præsentibus et futuris philosophari*. Et mox: *Nam licet millies petulans sit is qui canit dum, Psalmum reveretur, sopit tyrannidem suæ petulantiæ: licet oppressus sit malis innumeris, et ab ægritudine animi occupetur, dum demulcetur a voluptate, levat animum, extollit cogitationem, et mentem in sublime vehit*.

14. INFIRMATUR QUIS IN VOBIS.] Catholici hunc locum accipiunt de Sacramento Extremæ Unctionis. Hoc Sacramentum negarunt olim Armeni, Waldenses, Albigenses, Wiclef, et hoc sæculo Lutherus et Calvinus. Cajetan. vero licet Sacramentum esse concedat, negat tamen de eo hic agi, sed de unctione miraculosa ad sanandum ægrotos, ad quam Christus discipulos, qui tum necdum erant sacerdotes, ac proinde ministri Sacramenti esse non poterant, misit. Marci 6. 13.

Verum de fide est tam Extremam Unctionem esse Sacramentum, quam de ea hic agere Jacobum. Ita sentit Ecclesia, quæ in administratione hujus Sacramenti, ita precatur: *Deus, qui per Apostolum tuum Jacobum locutus es, dicens: Infirmatur quis in vobis*, etc. Idem definivit Conc. Florent. in Decreto unionis et diserte Trident. sess. 14. ubi hunc Jacobi locum fuse explicat. Ait ergo can. 1. de Extrem. Unct. *Si quis dixerit Extremam Unctionem non esse vere et proprie Sacramentum, a Christo Domino nostro institutum, et a B. Jacobo Apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum humanum, anathema sit*. Et can. 2. *Si quis dixerit sacram infirmorum unctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata, nec alleviare infirmos, sed jam cessasse quasi olim tantum fuerit*

gratia curationum, anathema sit. Explicatius vero c. 1. *Instituta est, ait, sacra hæc unctio infirmorum, tamquam vere et proprie Sacramentum novi Testamenti, a Christo Domino nostro, apud Marcum quidem insinuatum, per Jacobum autem Apostolum ac Domini fratrem fidelibus commendatum ac promulgatum. Infirmatur, ait, quis in vobis, inducat Presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et, si in peccatis sit, dimittentur ei. Quibus verbis, ut ex Apostolica traditione per manus accepta Ecclesia didicit, docet materiam, formam, proprium ministrum et effectum hujus salutaris Sacramenti. Intellexit enim Ecclesia materiam esse oleum ab Episcopo benedictum; nam unctio aptissime Spiritus S. gratiam, qua invisibiliter anima ægrotantis ungitur, repræsentat; formam deinde esse illa verba: Per istam unctionem,* etc.

Errat ergo Calvinus, dum ait Innocentium I instituisse Sacramentum Extremæ Unctionis, idque asserere Sigebertum in Chronico. Magis errat Kemnitius, dum id tribuit Felici IV. sub annum Domini 528, qui Innocentio centum annis fuit posterior; nil enim tale habet Sigebertus, vel quis alius Historicus. Idem docent et definiunt Pontifices Fabianus et Innocent. I et III, Calistus I, ac Concilia Meldense, Gangrense, Senonense, Cabilonense, Moguntinum, Wormatiense, Coloniense, Aquisgranense. Vide Bellarm. tom. 4. de Extrem. Unct. Ratio est Primo quia gratia curationum non fuit res permanens, sed tantum ad tempus a Christo data et demandata discipulis: Jacobus autem loquitur de hac unctione tamquam de re permanente, ordinaria et habente effectum infallibilem. Hæc enim epistola scripta est diu post mortem Christi, quando gratia curationum cessabat. Secundo, gratiam curationum habebant Apost. et discipuli Christi, non autem omnes Presbyteri. Ergo cum Presbyteros induci jubet, significat eos esse ministros Sacramenti Extremæ Unctionis. Tertio, quia ait: *Et si in peccatis fuerit, remittentur ei.* Unde liquet hanc non fuisse gratiam curationum; illa enim sanabat corpus a morbis, non animam a peccatis. Rursum hanc unctionem esse Sacramentum: quia Sacramentum non est aliud quam signum visibile, conferens gratiam invisibilem: talis autem est Extrema Unctio; remissio enim peccatorum non fit nisi per infusionem gratiæ. Quarto, quia Jacobus hic omnia recenset ad Sacramentum necessaria, scilicet pro materia assignat oleum, pro forma orationem fidei, pro ministro Presbyterum, pro effectu remissionem peccatorum.

Nota Quod ait *infirmatur*, intellige graviter et periculose ad mortem; hic enim ἀσθενεῖ, id est, viribus et robore plane destituitur, quem proinde mox vocat τὸν κάμνοντα, id est *periculose laborantem*. Rursum talem ait, ἐγερεῖ, id est, *excitabit*, quasi a morte ad vitam Dominus: alioqui enim in levibus morbis advocari jussisset non Presbyteros sed medicos, qui per pharmaca ægrum sanassent. Ita explicat Conc. Trident. sess. 14. c. 3. de Extrem. Unct. *Declaratur etiam, ait, esse hanc unctionem infirmis adhibendam, illis vero præsertim qui tam periculose decumbunt, ut in exitu vitæ constituti videantur: unde et Sacramentum exeuntium nuncupatur, atque ac Extrema Unctio.* Extrema enim est earum quæ homini fideli in vita adhibentur: fidelis enim Primo ungitur in baptismo, sed in vertice. Secundo, in Confirmatione, sed in fronte. Tertio, in Ordine, sed in manibus: extreme vero ungitur hac unctione æger extreme laborans, ad extremam luctam cum dæmone, mundo et carne fortiter ineundam et superandam. Unde Conc. Trid. sess. 13. ait eam esse pœnitentiæ et totius vitæ consummativam, ac Christum voluisse ea finem vitæ quasi firmissimo præsidio munire contra diabolum, qui tunc omnes nervos suæ versutiæ intendit ad nos perdendos, et a fiducia divinæ misericordiæ deturbandos. Quare quod legimus in Vita S. Hedwigis, eam imminente morbo, cum adhuc sana esset, petiisse inungi, ut devotius Sacramentum susciperet, ac fuisse inunctam, instinctu divino dispensatorie factum est, nec imitandum, uti monet Auctor Vitæ.

Nota Secundo. Τὸ *Infirmatur* significat hanc unctionem non esse adhibendam sanis vitæ discrimen adeuntibus in prælio, naufragio, extremo capitis supplicio, etc. sed tantum iis qui ex morbo ita infirmantur, ut periclitentur de vita.

Nota Tertio. Τὸ *infirmatur* significat hanc unctionem non esse adhibendam mortuis, ut: fecerunt olim Valentiniani et Archontici hæretici, invocando nomine Principatuum, ut mortui fierent incomprehensibiles, et redimerentur a potestate principatuum. Vide Theodor. lib. 1. Hæretic. fabul. Iren. lib. 1. cap. 18. S. Augustin. hæresi 16.

Inducat.] Hoc verbum significat hanc unctionem non esse adhibendam, nisi ei qui compos est rationis et mentis, vel certe aliquando fuit: hic enim solus potest inducere, id est, evocare et jubere ut inducantur Presbyteri: græce enim est προσκαλεσάσθω, id est *advocet*. Quare ejus incapaces sunt amentes perpetuo, et pueri, etiamsi desperate ægrotent. Perperam ergo Nicolaus Cusanus ep. 3. scribit infantibus olim datam fuisse Extremam Unctionem. Rursum τὸ *inducat*, non tantum consilium, sed et præceptum significat, scilicet eum, qui commode potest, debere hoc Sacramentum suscipere, ut suæ saluti æternæ in tanto periculo, et ultimo vitæ articulo securius consulat; quia non raro fit ut per Extremam Unctionem salvetur, qui sine ea periisset, fuissetque damnatus. V. g. si æger confiteri et absolvi nequeat, et tamen sit in peccato mortali, ungendus est, ac unctio delebit peccatum et primam gratiam ac justitiam illi conferet.

Quocirca legimus in Vita S. Malachiæ apud S. Bern. eum cum avocatus esset ad inungendam quamdam mulierem, et nonnihil tardans, invenisset eam mortuam sine hoc Sacramento, ita indoluisse, ut diu cum suis orans mortuam suscitarit et inunxerit. Quare ubi alia Sacramenta adhiberi ægro non possunt, adhiberi debet Extrema Unctio, idque videtur esse præcepti; nemo enim tuto in tali articulo confidere potest sua contritioni: ita docet Magister in 4. dist. 22 Bonav. et Major ibidem, ac Cajet. in Summula. Si vero alia Sacramenta adhiberi possint, non videtur Extrema Unctio esse præcepti, sed consilii, quod tamen imprudenter negligitur, uti docet D. Thom. in 4. dist. 23. q. 1. a. 1. quæstiunc. 3. Palud. et Soto ibidem, Sylvester verbo *Extrema Unctio*, dub. 9. Navar. Ench. c. 22. n. 16.

Presbyteros, non seniores laicos, præsertim me-

dicos, uti fingit Aretius, Calvinus, Lutherus; sed sacerdotes, uti habet sensus et praxis totius Ecclesiæ. Audi Conc. Trident. sess 14 can. 4. *Si quis dixerit Presbyteros Ecclesiæ, quos B. Jacobus adducendos esse ad infirmum inungendum hortatur, non esse Sacerdotes ab Episcopo ordinatos, sed ætate seniores in quavis communitate, ob idque proprium Extremæ Unctionis ministrum non esse solum sacerdotem, anathema sit.*

Perperam ergo Thomas Waldensis part. 2. de Sacram. c. 136. censet in extremo necessitate a laico posse conferri Extremam Unctionem; nimirum deceptus fuit verbis Innocentii, quæ mox citabo.

Porro *Presbyteros*, id est, unum e Presbyteris Ecclesiæ; sed olim solebant eum comitari alii Presbyteri, ut orarent pro infirmo. Addit ex Ruardo Suarez 3. part. tom. 4 disp. 43. sect. 1. a pluribus valide confici hoc Sacramentum si unus ungat aures, alius oculos, alius pedes, etc. sed tamen id fieri non debere. Denique fuit olim nonnullis in locis consuetudo, ut infirmum septem sacerdotes adirent, ac totidem dies pro eo orarentur, ait Gabriel in 4. dist. 23.

Dices: Innoc. I. epist. 1. ad Decentium c. 8. et ex eo Concil. Wurmatiense cap. 72. ait oleo sancto uti posse non solum sacerdotes, sed etiam laicos in suis et suorum necessitatibus. Respondet D. Soto in 4. dist. 23. art. 1. Innocentium loqui de usu *olei* extra Sacramentum ad curandos infirmos: verum tunc non utuntur oleo sancto ab Episcopo benedicto, sed proprio a se benedicto, uti fecerunt Eremitæ. Dico ergo Innocentium loqui de recipiente, non de ministro. q. d. Licet omnibus Christianis uti oleo sancto in suis et suorum necessitatibus, nimirum advocando Presbyteros, et ab eis accipiendo Extremam Unctionem, non autem eam aliis ministrando. Ita Bell. de Extr. Unct. 9.

Et orent super eum,] oratione tum communi tum sacramentali, puta forma Extremæ Unctionis, quæ est deprecatoria, dicendo: *Per istam sanctam unctionem, et suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti per visum*, etc. Nota *super eum*; hinc enim olim manus imponebatur infirmo, uti etiamnum imponitur; idque ordinat Rituale Romanum nuper jussu Pauli V. recognitum et editum: quin et imponitur manus organis sensuum, dum illa unguntur. Idque apposite, quia infirmus agonizans patitur extremos tum in corpore dolores, infirmitates defectus, deliquia; tum in animo tentationes, scrupulos, anxietates, quin et horribiles dæmonis visiones: quare oratur pro eo, manusque ei imponitur, ut Deus eum solari et roborare dignetur. Quocirca licet Mediolanensis Ecclesia ex rituali S. Ambrosii utatur forma, non deprecatoria, sed absoluta, dicendo: *Ungo te oleo sanctificato in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*, tamen ex adjunctis deprecationem innuit et involvit. Unde Suarez 3. part. tom. 4. disp. 40. sect. 3. censet invalidum esse Sacramentum, nisi aliquid addatur quo significetur deprecatio.

Ungentes eum oleo] olivarum (hoc enim proprie vocatur *oleum*) ab Episcopo benedicto, uti definit Innocent. I. epist. ad Decentium cap. 8. Conc. Trident. et Florent: Benedictio hæc est tacita oratio quæ Episcopus nomine Ecclesiæ orat, ut Deus hoc oleum faciat salutare infirmis. Hinc praxis Ecclesiæ habet, ut Episcopus feria 5. Hebdomadæ sanctæ, puta in cœna Domini (quo die videtur Christus hoc Sacramentum instituisse) consecrat oleum tum infirmorum, tum catechumenorum, tum confirmandorum, puta chrisma in quo oleo miscetur balsamum. Unde Suarez loco citato asserit validum esse Sacramentum, si infirmus ungatur chrismate. Hinc liquet materiam hujus Sacramenti esse oleum, idque accommode et congrue. Primo, quia oleum morbos lenit, et subinde sanat. Secundo, quia dat pabulum lumini, ut significetur ægrum qui in tenebris et in umbra mortis versetur, vi hujus Sacramenti illuminari et consolari a Deo. Tertio, quia oleo unguntur athletæ, ait S. Hier. in Osee c. 14. ad agonem; æger autem hic subit agonem mortis: oleo ergo hoc inungitur, ut a Deo ad luctam ultimam corroboretur. Quocirca hac unctione dæmonum vires et iras, quas alioqui tores in ultimo hoc articulo expromerent, infringi et frænari docent S. Greg. h. 39. in Evang. Climachus gr. 7. Emissenus hom. 4. ad monachos. Quarto, quia oleum exhilerat et lætificat; lætitiæ autem eget æger morbo et mœrore oppressus. Vere Theoph. in cap. 6. Marci, oleo sanatos infirmos tradit, *cum oleum ad labores utile sit, lucis fomentum et hilaritatis effectivum, significetque misericordiam Dei et gratiam spiritus, per quam a labore liberamur, et lucem, ac gaudium hilaritatemque spiritualem accipimus.* Hinc in Vitis Patrum legimus S. Hilarionem, S. Martinianum, S. Macarium, aliosque Anachoretas multos curasse morbos oleo a se benedicto.

In nomine Domini.] Syrus, *Domini nostri*, puta *Jesu Christi*, ut habet S. Aug. de Visit. infirm. c. 4. Porro τὸ *in nomine Domini*, significat, ait Beda, *oleum consecratum in nomine Domini* (ab Episcopo) *vel certe quia etiam cum ungunt infirmum, nomen Domini super eum invocare debent.*

Addunt aliqui *in nomine Domini*, id est, vice Domini: Deus enim per Sacramenta quasi instrumenta operatur et sanat.

Symbolice, τὸ *in nomine Domini* significat ægros, præsertim moribundos, totos se debere commendare ac dare Domino, eum perpetuo habere in mente et invocare, ut, sicut ab eo vitam hauserunt, ita eamdem illi reddant: atque sicut a puero mox ut ratione uti cœperunt, ad Deum conversi sunt, imo illud in primo usus rationis instanti faciendum censet S. Thom. 1. 2. q. 89. art. 6. ita pariter deficientes eidem immoriantur, dicentes: *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum.* Hoc est quod monet Apostolus Rom. 14. 8. *Sive vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus.*

Laudat Xenophon l. 8. Cyri pædag. Cyrum, quod imperium a Deo inierit, et cum eo finierit: nam, ut idem ait l. 1. Cyrus creatus Imperator primum omnium rem divinam fecit, et litatis sacris orsus est regere et negotia regni tractare. l. 8. vero ita mortem Cyri describit: *Videbatur ascendere ad ipsum* (Cyrum) *quidam specie humana augustior, et dicere: Vasa colligito, o Cyre: statim enim ad Deos abiturus es. Statim ergo captis hostiis rem divinam facit Jovi patrio et soli, dicens: Jupiter patriæ et sol, Deique omnes, magnas ago gratias, quod vestram de me curam intellexi, quodque numquam rebus secundis super conditionem humanam animus elatus est*, etc.

Præclarius Nazianz. Philagrium infirmum ad forti-

ter ferendos dolores cohortans ep. 58. *Hoc*, ait, *Philagrium meum decebat, nempe non emolliri, nec doloribus frangi, sed lutum contemnere, ac corpus quidem sinere ea pati, quæ ipsius natura fert, naturæ lege omnino, vel nunc, vel postea dilapsurum (interibit enim vel morbo, vel senectute confectum) sursum autem animum habere, ac per cogitationes cum Deo conjungi.* Epist. vero 60 ejus in doloribus constantiam laudat: *Nam manus*, ait, *in cœlum tendens, Orientem versus oculos habens, clamare cœpisti: Gratias ago tibi, Pater, tuorumque hominum conditor, quod nos invitos et reluctantes beneficio afficis, ac per externum hominem internum purgas, et per contraria nos ad bonum finem, pro iis quos nosti rationibus, ducis.* Et epist. 64. *Hortor te*, ait, *dolori resistere, vinculisque superiorem præbere, ac morbum nihil aliud esse ducere, quam utilem quamdam disciplinam huc videlicet tendentem, ut et corpora omnia, et quidquid fluxum ac turbulentum est, interituique obnoxium, contemnens ac pro nihilo putans, totum te cœlesti parti addicas, nec præsenti tempori, sed futuro ævo vivas. Denique tam veneranda est viva crux Christi, qualis est morbus, quam mortua, puta picta aut ficta*, ut quidam Sanctorum ait.

Salvianus ep. ad Catturam sororem infirmam: *Corporis*, ait, *fortitudo semper menti inimica est, ut te jure nunc tanto fortiorem spiritu putem, quanto imbecillior carne esse cœpisti. Caro enim*, ait Apostolus, *concupiscit adversus spiritum, spiritus adversus carnem: hæc enim invicem sibi adversantur, ut non quæ vultis illa faciatis. Ergo si repugnante corpore, quæ volumus facere non possumus, infirmandum carne est, ut optata faciamus. Et verum est: imbecillitas enim carnis mentis vigorem exacuit, et affectis artubus vires corporum in virtutes transferuntur animorum; ut mihi genus quoddam sanitatis esse videatur, hominem interdum non esse sanum.* Causam protinus subjicit: *Nulla enim admodum tum spiritui cum corpore, id est, nulla divinæ indoli cum terreno hoste luctatio est: non turpibus flammis medullæ æstuant, non malesanam mentem latentia incentiva succendunt, non vagi sensus per varia oblectamenta lasciviunt, sed sola exultat animus læta corpore afflicto, quasi adversario subjugato. Gaude ergo, alumna Christi, semper siquidem simplicis et quietæ, sed nunc magis defæcatæ tuæ mentis et liberæ ostium aperi, et attrahe, ut legis, Spiritum Sanctum. Nunquam, ut puto, habitatore Deo dignior exstitisti; quanto imbecillior corpore, tanto purior sensu: vincentibus carnem tuam morbis, mente vicisti. Felix si hanc semper corporis mortem in vitam spiritus conservaveris, extinctis in te forsitan cunctis humanarum tentationum incentivis.*

15. Oratio fidei salvabit infirmum.] τὸν κάμνοντα id est, *graviter laborantem*, deficientem et morientem, unde mortui ab Homero, Platone et Aristotele vocantur κάμνοντες *Oratio fidei* accipi potest tum communis, tum sacramentalis. Communis, quæ sacerdos et astantes precantur pro salute infirmi. Hæc dicitur, *fidei*; quia ex fide vim suam et efficaciam habet: quo enim major est fides et spes orantis, eo plus oratione sua impetrat a Deo; juxta illud Matth. 9. 29. *Secundum fidem vestram fiat vobis*; et c. 17. 19. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc illuc; et transibit.*

Secundo et potius, *oratio fidei* vocatur forma Sacramenti Extremæ Unctionis: hæc enim habet speciem orationis et deprecationis. Dicitur *fidei*, Primo, quia fides metonymice significat omnia charismata et Sacramenta quæ fide nituntur, et ex ea profluunt quasi ramus ex arbore. Sic Apostolus Rom. 3. 28. ait nos justificari per fidem: ubi sub fide comprehendit spem, pœnitentiam, charitatem, cæterasque virtutes, quæ ex fide quasi radice profluunt: sine his enim nemo justificatur. Sic Rom. 12. 3. ait: *Unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei*, id est, charismatum spiritualium, quæ Deus inter fideles distribuit.

Secundo dicitur, *fidei*: quia vis et efficacia Sacramenti consistit, *non* in physica vi materiæ, v. g. olei, sed in fide, id est, vi spirituali verborum, quæ fide comprehenditur. Hinc, ait S. Aug. tract. 80. in Joan. *accedit verbum ad elementum, et fit Sacramentum; non quia dicitur, sed quia creditur*: id est, non ratione externi soni qui transit, sed ratione internæ virtutis quæ sola fide percipitur. Unde subdit. *Nam in ipso sono aliud est sonus transiens, aliud virtus manens*, quæ scilicet virtus est quasi anima Sacramenti, nec sensibus percipitur, sed fide creditur. Dicitur ergo hæc *oratio fidei*, quia a fide dictata *est*, et fide intelligitur.

Tertio, dicitur oratio *fidei*, quia requirit fidem in suscipiente Sacramentum, et sine hac fide invalida est et inefficax. Rursum, qui Sacramentum suscipit, hoc ipso publice profitetur se credere et amplecti doctrinam Christi, et vim hujus Sacramenti ab eo instituti.

Quarto, oratio *fidei*, id est fidelis, id est certa et indubitata, q. d. Hæc oratio, puta forma deprecatoria Sacramenti Extremæ Unctionis, non est dubiæ et incertæ virtutis, sed fidelis et certa, quia certo impetrat quod orat: operatur enim per modum Sacramenti ex opere operato, non ex opere operantis, puta orantis. Sic Apostolus sæpe ait: *Fidelis sermo*, id est certus, indubitatus, verissimus sermo. 1 Tim. 1. v. 15. et c. 3. 1. ad Titum 3. 8.

Quinto, *fidei*, id est fidelium et Ecclesiæ: quia sacerdos inungens, nomine totius Ecclesiæ inungit et orat pro infirmo. Agit enim tamquam minister Ecclesiæ; unde debet habere intentionem faciendi id quod Ecclesia intendit, puta conferre infirmo Sacramentum Extremæ Unctionis.

Salvabit.] Primo, Syrus, *sanabit corporaliter*. Secundo Dionys. *sanabit spiritualiter*, id est, cooperabitur ad ejus salutem æternam, nimirum ut Fevardent. conferendo ei gratiam et robur, quo mortis horrori et dæmonis tentationi resistat. Tertio, plenius Hugo, Thomas Anglicus, et alii, salutem utramque accipiunt, scilicet tam corporis quam animæ, ut generalis sit hæc salus, quæ deinde explicatur aliquo modo particulatim, nimirum salus corporis per verbum *alleviabit*; salus animæ per το *et si in peccatis fuerit, remittentur ei*. Pro *salvabit* enim græce est σώσει, id est *servabit*; quod est verbum generale, tamque animæ quam corporis salutem complectitur.

Sensus ergo est, q. d. *Oratio fidei*, id est Sacramentum *et* forma sacramentalis Extremæ Unctionis, *salvabit infirmum*, hoc est, conferet ei gratiam qua salvetur anima: gratiam, inquam, vel primam, si

æger sit in peccato mortali; vel secundam, hoc est augmentum gratiæ, si æger jam erat in gratia. Ita per salutem intelligit gratiam Conc Florent dum effectum hujus Sacramenti ait esse animi sanationem; et Conc. Trident. sess. 14. c. 2. ait enim: *Res porro et effectus hujus Sacramenti illis verbis explicatur: Et oratio fidei salvabit infirmum, etc. Res etenim hæc est gratia Spiritus Sancti.* Alioqui Jacobus hic omisisset primarium et proprium effectum Sacramenti, qui est conferre vel augere gratiam justificantem, itaque facere justum vel justiorem. Rursum *salvabit*, vel ut græce est, σώσει, id est, servabit eum, hoc est, conferet ei sanitatem corporalem, si ita saluti animæ expediat, ait Conc. Trident. loco citato. Posset insuper sic exponi: *Oratio fidei salvabit infirmum*, scilicet dando gratiam quæ ægrum, vel per mortem transmittat ad salutem æternam, vel eumdem ad vitam revocet, eique salutem, et sanitatem corporalem restituat Sic enim σώσει, id est, servabit eum in vita vel præsenti vel æterna. Proprius enim effectus Extremæ Unctionis est, ut quasi viaticum aut potius pharmacum immortalitatis morientem conducat et transmittat ad alteram vitam meliorem et æternam.

Porro hinc patet falsum et præposterum esse metum nonnullorum, qui putant se certo morituros, si hoc Sacramentum suscipiant, ideoque illud differunt usque ad ultimum vitæ halitum, imo subinde sine eo moriuntur: cum e contrario proprius effectus hujus Sacramenti sit reddere sanitatem, si id animæ saluti expediat, ut ait Trident. cujus rei multa legimus et vidimus, ac in dies videmus exempla.

Et alleviabit eum Dominus] S Augnst. tr. de Rectit. Cathol. convers. et Cassianus collat 20. c. 8. legunt *allevabit*; græce ἐγερεῖ, Syrus et Heb. יקימנו *iekimennu*, id est *excitabit*, eriget, suscitabit, alleviabit eum, non tantum corporaliter alleviando morbum, sed etiam et magis spiritualiter conferendo ei robur, alacritatem et lætitiam, quo metus et scrupulos ob præterita peccata, ac tentationes dæmonis (præsertim diffidentiæ, desperationis, mœroris) et morbi dolores, tædia, torporem, atque mortis pavorem, anxietatemque ob instans judicium fortiter et alacriter superet, ut allevietur, id est, corpore et animo erigatur, exhilaretur et corroboretur. Ita Conc Trident. sess. 14. c 3. *Ægroti animam*, ait, *alleviat et confirmat, magnam in eo divinæ misericordiæ fiduciam excitando, quo infirmus sublevatus et morbi incommodo ac labores levius fert, et tentationibus dæmonis calcaneo insidiantis facilius resistit.*

Præclare Joan. Eckius debellator Lutheri s. 57 de Sacramant. assignat sex olei proprietates, quibus significentur sex dona et effectus hujus Sacramenti, scilicet, Primus, sanatio sanitasque spiritalis. Secundus, nitor conscientiæ. Tertius, robur facultatum animæ. Quartus. pax et quies in misericordia Dei. Quintus, consecratio quædam quasi pugilis et athletæ Christi. Sextus, gaudium et lætitia. Hinc Rituale S Ambros. quo utitur Ecclesia Mediolanensis, jubet ungi caput, in quo hæc sex dona excipiuntur. Hinc et Episcopus benedicens hoc oleum orat, ut sit omni hoc unguento cœlestis medicinæ peruncto tutamen mentis et corporis, ad evacuandos omnes dolores, omnes infirmitates, omnemque ægritudinem mentis et corporis.

Vis exempla? Accipe illustria. *Sancta Maria Oigniacensis, cum Beata Virgine præmonente Extremam Unctionem susciperet, Apostoli omnes adfuere, et B. Petrus claves ostendens, pollicebatur se illi cœli januam patefacturum. Porro Christus signum crucis, vexillum victoriæ suæ, ad pedes ejus fixit. Cumque in diversis locis ungeretur, in ipsa Sacramenti ejus perceptione S. Spiritus operationem cum ingenti singulorum locorum illustratione persensit. Quidam etiam amici et noti ejus, qui jam pridem obierant, ejus consolandæ causa ad eam missi sunt,* ait Jacobus a Vitriaco Card. l. 2. Vitæ ejus c. 12. Idem c 4. *Cum præsente Maria Oigniacensi,* ait, *Unctionis Extremæ Sacramentum ægroti perciperent, illa Christum cum Sanctorum multitudine adesse sentiebat, ægrotumque illum misericorditer corroborantem, dæmones expellentem, animam purgantem, seque dum membra ejus ungerentur, quasi in lumine per totum ejus corpus diffundentem*

Reginaldus, unus e S. Dominici discipulis, cum moneretur ut Extrema Unctione se ad luctum cum dæmone præpararet: Ego ait, hunc luctum minime reformido; quin potius lætus expecto Jam enim dudum Mater misericordiæ me inunxit, in qua plurimum confido, et ad quam cupide proficiscor Quod autem se prius ab ea inunctum dicebat, id ita habuerat. Cum ante annos multos gravissime ægrotaret, vigilanti de nocte apparuit Regina cœli cum aliis duabus virginibus, ipsumque ad eum accedens, jacentis oculos aures, os et manus unguento quod attulerat, propriis manibus linivit, denique et pedes in præparationem Evangelii, ut ipsamet quasi ex formula orans adjunxit Ita habet Vita S. Dominici l. 2. c 2

S. Lydwina a Christo Domino, præsente beata Virgine, omnibus Apostolis, multisque Angelis et Sanctis fuit inuncta in omnibus membris quæ morituris inungi solent Rogavit illa ut se tot doloribus oneraret quot opus esset ad redimendum Purgatorium. Cui Christus: *Ita fiet, filia, ut petis: post biduum cantabis Alleluia cum aliis virginibus in regno Patris mei.* Ita habet Vita ejus apud Surium 7. Aprilis p. 3. c. 11.

Et si in peccatis sit, remittentur ei.] *Peccatis*, non tantum venialibus; hæc enim omnes habent: sed et mortalibus, si quæ sint. Unde caute ait *si*. Sic et Conc. Trident. sess. 14 c. 3 *Unctio*, ait, *Spiritus Sancti* (quam significat et confert Extrema Unctio) *delicta si quæ sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit.* Hinc unguntur quinque sensus, quia illi sunt quasi quinque ostia, per quæ peccata in animam intrant. Porro peccati reliquiæ sunt Primo, peccata venialia. Secundo, pœnæ peccatis, etiam mortalibus jam remissis, debitæ. Tertio, infirmitas et languor virium animæ ad peccata et tentationibus, quibus moribundi e dæmone oppugnari solent, resistendum Quarto, peccata mortalia, in quæ æger post confessionem incidit, et ignorat se iis teneri. Rursum cum confessio ob aliquem defectum, quem æger bona fide ignorat, fuit invalida, si ipse de peccatis omnibus in genere doleat, uti par est, Extrema Unctio omnia omnino remittit et abolet. Idem faciunt alia Sacramenta, sed per accidens; at Extrema Unctio id facit per se et proprie; quia ad hoc peculiariter est instituta, et parata in finem vitæ, ut amoveat omnia impedimenta, quæ animam evolantem e corpore ab ingressu cœli remorari possunt. Quocirca nulli est negligenda.

quia multi per eam salvantur, qui alioqui damnarentur: multi recta in cœlum evolant; aut breviter in Purgatorio expiantur, alioqui diu in eo expiandi. Ita passim Interpretes et Bellarm. de extrema Unct. cap. 8. cujus rei exempla suppetunt.

Hinc nonnulli inferunt, B. Virginem in fine vitæ non suscepisse Extremam Unctionem, nec ejus fuisse capacem; quia nullum in ea fuit peccatum, aut peccatorum reliquiæ. Unde in ea falsa fuisset forma, dicendo: *Indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti per visum, auditum*, etc. Rursum ipsa non eguit confortatione in morbo et morte, imo sine morbo, ex amore et desiderio fruendi Christo suo filio creditur animam exhalasse. Ita Gabriel, Paludanus, Victoria et Eckius.

Verum contrarium, scilicet eam fuisse inunctam, docent Albertus, Sylvester, Canisius, quos citat et sequitur Suarez 3. part. tom. 2. disp. 48. sect. Ratio est, quia proprius effectus Extremæ Unctionis est confortare hominem in ultima lucta contra insidias inimici; non vero peccatorum remissio, nisi sub hac conditione, si quæ habeat æger, ut ait Jacobus. Decuit ergo B. Virginem hoc Sacramentum uti et cætera (excepto Ordine, Pœnitentia, et Matrimonio) suscipere; ut fidelibus præberet exemplum humilitatis, et vitæ Christianæ. Ad argumentum resp. Suarez formam intelligi conditionate, scilicet, *Si quid deliquisti per visum*, etc. Melius respondebimus, illam alia forma, v. g. Ambrosiana (quam superius recitavi) fuisse inunctam, quæ peccatorum non facit mentionem. Porro quod Albertus ait, eam usurpasse Sacramentum Pœnitentiæ et confessam S. Joanni, passim alii redarguunt: propria enim materia pœnitentiæ sunt peccata propria, qualia nulla habuit sanctissima Virgo, idque ipsa optime sciebat, utpote lumine divino, æque ac gratia plenissima.

Denique falsum est quod scribit Gulielmus Durand. l. 1. Rational. divin. offic. c. 8. n. 25. et Eckius hom. 56. et 58. de Sacrament. scilicet quod infirmus debeat semel tantum in anno, licet sæpius ægrotet, ungi, aut non nisi post plures menses: nec enim Extrema unctio imprimit characterem. Repeti ergo potest quoties is qui e morbo convaluit, in eum vel alium rursus incidit, ac periculose ægrotat. Ex dictis patet S. Jacobum tres assignare effectus Extremæ unctionis. Primus est, salus animæ et subinde corporis: secundus, alleviatio infirmi; tertius, peccatorum, si quæ sint reliqua, remissio.

16 Confitemini ergo alterutrum peccata vestra.] Pro *ergo* Syrus habet דין *den*, id est, *autem*. Græci nonnulli (nam plures non habent) οὖν, id est *igitur*. Vocula *ergo*, vel *autem* connectit hæc præcedentibus, q. d. Dixi de Extrema unctione: *Si in peccatis sit, remittentur ei*, scilicet si is qui ungitur ea ignoret, aut eorum sit oblitus: nam si eorum sit conscius, debet ea ante Extremam Unctionem confiteri, ut docet Innoc. I. Epist. 1. ad Decentium c. 8. Ut ergo eam rite suscipiatis *Confitemini alterutrum peccata vestra*, id est, confitemini homines hominibus vobis similibus, puta illis, quibus a Christo demandata est absolvendi cura et potestas, scilicet sacerdotibus, juxta illud 1. Petri 4. *Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes*. Sic vulgo dicimus: Docete invicem, curate invicem, sustentate invicem, sacrificate pro invicem; nimirum ut qui docti sunt, doceant indoctos; qui medici sunt, curent ægrotos; qui divites sunt, sustentent pauperes; qui sacerdotes sunt, sacrificent pro laicis: illa enim verba exponenda sunt apposite ad subjectam materiam, gratiam et officium cujusque. Ita exponit Beda, S. Bernard. in lib. Medit. cap. 9. Hugo Victor. lib. 2. de Sacram. part. 14. cap. 1. Alcuinus Epist. 26. apud Henricum Canisium tom. 1. Antiquit. lect. Et Concil. Senonense decret. 10. ac S. August. lib. 2. de visit. infirmorum c. 4. (licet Doctores Lovan. dubitent an hic liber sit S. August. et Erasmus neget.) Accedunt S. Bonavent. et Alexander Alensis mox citandi. Hinc patet agi hic de confessione sacramentali: quod perperam negat Erasmizans Cajetanus.

Dices, Cur ergo ait S. Jacobus: *Confitemini alterutrum?* Cur non expresse dicit: Confitemini sacerdotibus? Resp. Primo, ad leniendum confessionis onus et verecundiam q. d. Confiteri debetis, at non angelis coram quibus, utpote purissimis et sanctissimis nimis erubesceretis peccata vestra præsertim carnalia denudare; sed hominibus, puta sacerdotibus, qui iisdem tentationibus et peccatis obnoxii sunt, vel fuerunt, aut esse possunt. *Alterutrum* ergo, id est, homo homini, similis simili, frater fratri confitemini, puta sacerdoti, qui licet officio sit superior, natura tamen est par, infirmitate similis, obligatione confitendi æqualis.

Secundo, ut significet sacerdotes æque ac laicos sua peccata confiteri debere. Noluit ergo dicere: Confitemini presbyteris, ne presbyteri putarent se onere confitendi exuni, eo quod ipsorum sit laicorum confessiones excipere, eosque absolvere quasi judices; sed judicum personam debere deponere, seque facere reos cum peccata sua confitentur: quasi dicat, Confitemini alterutrum, presbyteris scilicet, ita ut, cum ipsi peccant, similiter aliis presbyteris confiteantur. Ita Serarius hic, et Turrian in l. 2. Const. S. Clement. c. 48.

Tertio, ut innuat Jacobus consilii esse, non præcepti, non tantum sacerdotibus, sed etiam laicis peccata confiteri, sive reconciliationis mutuæ causa, sive humilitatis studio, sive ad petendum consilium et auxilium, sive ad majus charitatis vinculum, præsertim imminente discessu et morte: Unde multos Sanctos id fecisse legimus, ut S. Gregorium toto cap. ultimo Moralium. Et in Religionibus viri religiosiores idipsum facere solent, ac offensarum suarum et scandali quod sua tepiditate, vel impatientia, aut cholera sociis dederunt, ab eis veniam petere. Idipsum significat et monet hic S. Jacobus. Unde Beda: In hac, ait, Jacobi sententia debet esse discretio, ut quotidiana leviaque peccata alterutrum coæqualibus confiteamur, ut orent pro nobis; sed graviora juxta legem sacerdoti pandamus, ut ille ab eis nos absolvat, quod laici facere nequeunt. Et Simeon Thessalonicensis lib. de Divino templo, ait hæc Jacobi verba ab Episcopo, dum preces populi prono capite postulat, et se peccatorem confitetur (uti facit sacerdos in introitu Missæ) impleri. Et S. Ephrem tom. 2. part. 72. in reprehens. sui et confess. implorans fratrum erga se commiserationem, citat hunc Jacobi locum.

Quarto, ex hoc Jacobi loco nonnulli censuerunt, absente sacerdote confitendum esse laico: unde Alcuinus Epist. 26. Scotis id persuadere volens: Jubetur, inquit, ut confiteamur alterutrum, id est, homo ho-

mini, reus judici, ægrotus medico. Idem suis sancit S. Franciscus in Regula c. 20 citans hunc Jacobi locum. Idipsum fecit Baptista catechumeni, qui, teste S Augustino, uti refertur de consecrat dist 4. cap. *sanctum est*, in navi orta tempestate e laico baptizatus est: ille enim ab hoc jam baptizato absolutionem petiit, et impetravit. Idem liquet ex concilio Triburiensi, quod citatur in decretal c *fures. de furtis* Dicitque fures et latrones, si comprehensi aut vulnerati Presbytero vel Diacono confessi fuerint, communionem eis non esse negandam Unde putarunt aliqui in articulo mortis deficiente sacerdote, laico faciendam esse confessionem, idque a Jacobo hic præcipi, ac proinde laicum tunc posse confitentem absolvere. Id videtur innuere S. Thomas in Supplem. q. 8. a. 2. ad 1. et Abulensis in Levit. c. 16. q. 24. Quin et S. Franciscus in Regula c. 20. suis Religiosis ita præscribit: *Si sacerdotem habere non poterunt, confiteantur fratri suo, sicut dicit apostolus Jacobus: Confitemini alterutrum peccata vestra.* Sed illico subdit: *Non tamen ob hoc dimittant recurrere ad sacerdotes, quia potestas ligandi atque solvendi solis sacerdotibus est concessa.*

Verum dico, confessio facta laico nullo modo est Sacramentalis, neque unquam fuit necessaria Prior pars patet; quia laicus non habet potestatem clavium; confessio autem Sacramentalis fit propter absolutionem Secunda pars patet, quia nullum est præceptum, nec divinum, nec Ecclesiasticum, nisi de Confessione facienda sacerdoti, deinde quia necessitas confessionis nascitur ex necessitate absolutionis, quam laicus non potest dare.

Dices, Cyprian. lib. 3 Ep 17. contendit, ut lapsi in persecutione possint in articulo mortis, si sacerdos non adfuerit, apud Diaconum exomologesin facere, et manus impositionem in pœnitentiam accipere; auctor lib de Vera et falsa pœnitentia c. 10. *Tanta vis*, ait, *est confessionis, ut, si deest sacerdos, confiteatur laico* Sic et Beda verbis paulo ante recitatis. Similis habet Glossa in cap. *pastoralis*, de officio judicis ordin. (tamen in quibusdam exemplaribus correctioribus sunt ista jam deleta) Respond. Cyprian loquitur de confessione, quæ ab agentibus pœnitentiam publicam fieri solet in eum finem, ut absolvantur ab excommunicatione, et reconcilientur ab Ecclesiæ: quæ confessio potest fieri Diacono habenti jurisdictionem absolvendi ab excommunicatione: Conjectura autem D. Pammelii, quæ dicit forte absente Episcopo, et presbyteris carceribus inclusis ex privilegio quodam in necessitate Diaconis permissam et concessam fuisse pœnitentium reconciliationem, sicuti a S. Gregorio presbyteris concessam legimus Sacramenti Confirmationis administrationem, nullo modo est probabilis: tum quia nemo hoc unquam dixit, tum quia Diaconus non habet sacerdotalem characterem, et longe major est distantia inter Diaconum et presbyterum, quam inter presbyterum et Episcopum: tum denique quia Episcopus nullo modo potest concedere administrationem Sacramenti Confirmationis, sed soli Christi vicarii hoc concedunt : ergo multo minus potest concedere Diacono administrationem Sacramenti Pœnitentiæ, sicut nec potest ei concedere consecrationem corporis Domini. Auctor vero lib. de Pœnit. et Beda commendant hanc Confessionem non tamquam necessariam, sed tamquam utilem; tum quia homo exercet in se facilius dolorem peccatorum, dum ea alteri confitetur; tum etiam quia per illam verecundiam ex parte satisfacit pro peccatis, tum denique quia consilium et consolationem ab altero accipere potest. Unde etiam Magister sentent. et Doctores in 4. q. 17. laudant hanc Confessionem in extreme necessitate laico factam : quod intellige, quando obest scandalum, et omne aliud periculum quod ex tali Confessione posset provenire. Quod autem D. Thom. in Supplem. q. 8 a 2. ad 1. ait in necessitate pœnitentem debere confiteri cui potest, non est præceptum, sed consilium, ut intelligit Sotus: quod tempore D. Thomæ frequentius erat in usu quam modo. Quod autem addit defectum sacerdotis a summo sacerdote tunc suppleri, intellige, suppleri quoad consecutionem remissionis peccatorum, si alter est contritus, non autem si tantum est attritus, quia nulla extat hujus rei promissio; unde illa suppletio esset omnino præter legem ordinariam Porro laicus audiens Confessionem, non potest confitentem absolvere: sic enim usurparet officium sacerdotis, faceretque sacrilegium Sed fieretne Irregularis? Affirmat D. Soto: quia inquit, cap. *si quis* de Clerico non ordinato, imponitur pœna irregularitatis solemniter baptizanti, aut aliquod divinum officium exercenti sine Ordine: nomine autem officii divini continentur omnia Sacramenta. Verum melius alii negant; quia nomine officii divini ex usu Canonum intelligitur solum sacrificium Missæ et solemnis decantatio Evangelii, aut Epistolæ Ita Sylvester v *Confessor*, 1. Ledesma in 4. p 2. q. 7 a. 3 et alii.

Denique errat Thom. Anglicus hic dum institutionem Confessionis tribuit Ecclesiæ, Jacobo promulgationem, Christo tantum insinuationem, cum scilicet B. Petro dedit claves: imo Canon *Quidam Deo*, tit. de Pœnit dist 1. cum Glossa, videtur institutionem Confessionis tribuere S. Jacobo: sed per institutionem intellige expressam denunciationem, quam præ S. Petro, Paulo, Joanne et Juda facit hic S. Jacobus. De fide enim est hoc Sacramentum, æque ac cætera, a Christo Domino immediate esse institutum, uti definit Conc. Trid. sess. 14 c. 1. de Extrema Unct. Unde S. Bonavent. in 4 dist 17. a 1 qu 3. et Alensis ibid. n. 3 a. 2. docent Confessionem a Christo institutam, sed a Jacobo hic promulgatam.

Porro quam peccatori necessaria sit Confessio ad salutem. patet exemplo Severi, qui mortuum sine Confessione defunctum, ideoque raptum ad tartara suscitavit, ut confiteri posset: ut narrat S. Greg. 1 Dialog. c. ult. De ejus utilitate plura dixi Actor. 19 18. Eamdem sæpe Deus declaravit miraculis; quæ recenset Beda l 5 hist. c. 14 Petrus Cluniacensis l 1. de Mirac. c. 3. 4. 5. 6 Auctor vitæ S Bern. l. 1. c. 9. S. Bonav. in Vita S. Francisci c. 10. Alanus Copus l. 2. Dial. c. ult.

Præclare S. Bern. Epist. 113. explicans illud Ps. 95. *Confessio et pulchritudo in conspectu ejus. Revera*, ait, *ubi Confessio. ibi pulchritudo, ibi decor: si peccata sunt, in Confessione lavantur: si bona opera, mundantur. Cum malo tua confiteris, sacrificium, est Deo spiritus contribulatus: cum Dei beneficia immolas Deo sacrificium laudis. Ama Confessionem, si affectas decorem. Bonum animæ ornamentum Confessio, quæ peccatorem purgat, et ju-*

stum reddit purgatiorem: absque Confessione justus judicatur ingratus; et peccator mortuus reputatur. Confessio igitur peccatoris est vita, et justi gloria.

Denique mira est vis Confessionis, ut uno verbo impetret a Deo omnium peccatorum, etiam gravissimorum, indulgentiam. Deique reconciliationem, uti impetravit David; dicendo enim, *Peccavi Domino*, illico audivit a Nathan: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris*. 2. Reg. 12 13. Memorabilis est Glossa Hebræorum in illud Cantic. 5. 2. *Aperi mihi soror mea*, edita a Galatino l. 8. c. 8. *Filii mei* ait, *aperite mihi aperturam unam pœnitentiæ, sicut est foramen acus; et ego aperiam vobis aperturas misericordiæ, per quas intrabunt quadrigæ et currus.*

ORATE PRO INVICEM.] Tum laici pro laicis, tum sacerdotes pro sacerdotibus, et laicis præsertim infirmis quando eos inungunt: de illis enim hucusque egit. Et sacerdotes a Deo et Ecclesia ordinati et deputati sunt, ut nomine Ecclesiæ orent pro fidelibus omnibus, sintque quasi publici legati et mediatores inter Deum et populum, unde et sequitur: *Ut salvemini*, græce, ιαθητε, id est *ut sanemini*, scilicet ab infirmitate, quæ vos detinet. Respicit ad v. 15. *Oratio fidei salvabit infirmum*. Hinc ex usu Ecclesiæ pro infirmis inunctis leguntur Litaniæ quasi communes omnium preces, ad implorandam iis in ultimo agone opem Sanctorum, contra dæmonum phalanges. Generalis tamen hæc sententia ad omnes, etiam laicos, extendenda est: charitas enim dictat et instigat, ut pro invicem oremus, ut sanemur, id est, salvemur tam animo quam corpore: pluris enim est sanitas animæ quam corporis. Idipsum confirmat exemplum Eliæ, quod subdit Jacobus. Nota. Jacobus præmisit monitum de Confessione, quia post eam validior est oratio, utpote quæ ab anima pura et sancta Deique amica et filia ad Deum patrem emittitur, qui voluntatem timentium se facit, Ps. 144. 19. sic Job jussu Dei orans pro amicis, eis veniam impetravit c. ult. v. 8. Judith postulans preces civium, Holofernem occidit c. 8. Jeremias pro populo orabat Deoque irato quasi manus ligabat, c. 14. 11 Unde et post mortem visus est pro eodem supplicare, 2. Machab. 15 14. Pro S Petro incarcerato oravit tota Ecclesia eique libertatem impetravit Act. 12 5. Paulus pro aliis oravit, et aliorum preces pro se postulavit. Rom. 1. 9. et c. 15 30. Coloss. 4 3. S. Joan. pro omnibus orat Epist. 3 c. 2. Denique Christus orat pro Apostolis omnibusque fidelibus, Joan 17. 11

Porro utilius est oranti orare pro aliis, quam pro se solo. Primo, quia libentius sacrificium orationis accipitur, cum in conspectu misericordis judicis proximi dilectione conditur, *quare communibus et alternis plus agimus orationibus, quam singularibus aut privatis*, ait S Aug. epist 97. Secundo, *quia dum singuli orant pro omnibus, etiam omnes orant pro singulis*, ait S. Amb l. de Abel c. 9. qui et addit: *Ita magna remuneratio est, ut orationibus singulorum acquirantur singulis totius plebis suffragia.* S. Chrysost. t. 5. serm. *ne desperemus*, asserit optimum esse participem fieri orationum, quas fundunt sancti, adeoque Deum sæpe iis tribuere, quod nostris, quia indigni sumus, non tribuit, S. Greg. l. 1. epist. 24. creatus jam Pontifex postulat pro se orari: *Ne suscepta me pondera*, ait, *ultra vires premant. Memor vero quod scriptum est: Orate pro invicem ut salvemini; etiam impendo quod peto, sed recipiam quod impendo: dum enim nos vobis per orationis opem conjungimus, quasi ambulantes per lubricum, vicissim nobis manum tenemus; fitque ex magna provisione charitatis, ut eo singulorum robustius charitas perfigatur, quo in alterutrum alter innititur.* Vero S. Aug. *Nisi Stephanus orasset*, ait, *Ecclesia Paulum non haberet* Rursum S Greg. l 5 Regist. Ep. 119. *Preces etenim nostræ*, ait, *tanto celerius in Dominicæ pietatis aurem sublevantur, quanto eas vicissim pro nobis fusas charitatis ardor exacuit.*

MULTUM ENIM VALET DEPRECATIO (δεησις, id est *precatio*, quæ in indigentia et afflictione suppliciter fit ad eam levandam; δεεσθαι enim est *indigere*) JUSTI ASSIDUA.] Ενεργουμενη, id est *elaborata*, strenua, efficax, vivida; Pagnin. *intenta*, quæ scilicet tota animi contentione ex fundo pectoris ardenti spiritu, certaque fide et spe formatur et emittitur Hæc enim quasi cogit Deum dare quod petitur. *Assidua* ergo, id est, intenta et instans, ut assequatur quod petit. *Assiduus* enim latine proprie idem est quod jugis, continuus, et quasi assidens rei cui incumbit. Ita Festus. Inde Secundo, *assiduus*, idem est quod intentus, diligens, sollicitus. Sic Cicero lib. 1. de Orat. Scripturam diligentem et elaboratam vocat assiduam. Et l. de Senect, *Semper*, ait, *boni assiduique domini referta cella vinaria, olearia, et penuaria est, villaque tota locuples est.* Tertio *assiduus* per metalepsin idem est quod locuples et probatissimus. Ita a Gellio l. 18. vocatur *classicus assiduusque scriptor, non proletarius.* Simili modo oratio assidua, Primo, est intenta, elaborata, sollicita Secundo. continua donec obtineat quod tam sollicite petit. Tertio, proba et locuples, quia totam se dat Deo, omnesque corporis et animæ vires in oratione impendens Deo tradit: locuples ergo est in Deum, dum ei se suaque liberaliter offert, ut eum vicissim sibi obliget, et liberalem in dando id, quod petitur, esse suadeat, et pene compellat. Sic Græcum ενεργος, idem est quod εν εργω ων, id est in opere existens, operi intentus, sollicitus, strenuus, acer, continuus, donec opus suum conficiat. Talis ergo energia, efficacia, intentio et contentio requiritur in oratione, qualem in opere, v. g. in studio adhibet studiosus, in fabrica architectus, in prælio miles et dux ut victoriam obtineat: ut scilicet ab efficaci principio, puta ab animo et spiritu ardenti et vehementi incitata, et quasi animata ardens sit et vehemens, ac ardentia suspiria, quasi pilas e tormento bellico ignitas, in cœlum ejaculetur, quibus Deum feriat et quasi sauciet, cogatque dare quod flagitat. Talis erat oratio S. Catharinæ Senensis, quæ obsecrans dicebat: *Domine non discedam, nec te dimittam, donec mihi hanc illamve rem, puta animam dones*

Hinc Secundo, oratio justi multum valet, si sit ενεργουμενη, id est *agens*, operans, non desidiosa et torpens, sed bonis operibus intenta iisque comitata, stipata, et armata: opera enim tum orantis, tum ejus pro quo oratur, puta pœnitentia, vitæ emendatio, observatio mandatorum, et exercitium charitatis, patientiæ, humilitatis, aliarumque virtutum faciunt orationem efficacem et quasi omnipotentem, ait Maximus centuria 3. c 8 et 84 et ex eo Theodorus Studita serm. 107. Sic Paulus Gal. 5. 6. ait multum valere fidem

quæ per dilectionem operatur, græce ἐνεργουμένη. Hoc est quod angelus docet Tobiam c. 12. 8. *Bona est oratio cum jejunio et Eleemosyna, magis quam thesauros auri recondere.*

Jejunium ergo, id est, afflictio corporis et spiritus, ac præsertim animi contritio, gemitus et lacrymæ dant orationi vim, Deumque quasi cogunt ut afflicto succurrat. Unde, *Quando orabas cum lachrymis*, ait Raphael Tobiæ c. 12. 12. *exauditus es:* et Judith c. 8. 14. *Indulgentiam ejus*, ait, *fusis lachrymis postulemus*, et Magdalena veniam impetravit, cum *lachrymis cœpit rigare pedes ejus*, Lucæ 7. 38. Unde recte ait S. Naz. or. 1. contra Julianum: *Piarum lachrymæ peccati diluvium sunt, et mundi expiamentum.* Et Climach. gr. 7. *Major ac potentior baptismate, post baptisma est fons lachrymarum.* S. Maxim. h. de pœnit. S. Petri: *Utiliores*, ait, *lachrymarum preces sunt, quam sermonum: quia sermo in precando forte fallit, lachryma omnino non fallit; sermo enim interdum non totum profert negotium, lachryma semper totum prodit affectum.* S. Chrys. h. 30. in Genes. *Quidnam dic, oro, oculis illis formosius, perpetuo lachrymarum imbre, et quasi margaritarum decore ornatis?* S. Greg. Nyssen. orat. funebri de Placilla: *Vulnerum animi, ait, tanquam sanguis lachrymæ sunt.* S. Leo ser. 9. de passione: *Felices*, ait, *S. Apostole, tuæ lachrymæ, quæ ad diluendam culpam negationis virtutem sacri habuere baptismatis.* Unde Petrus Cellensis l. de panibus c. 12. *Diabolus*, ait, *tolerabilius sustinet flammam, quam lachrymam nostram.*

Expostulavit graviter Antipater cum Alexandro magno per litteras de Olympia Alexandri ipsius matre, eaxque contendit a rege, ut illatæ sibi per summam insolentiam injuriæ quam primum resarcirentur. Legit sedate querelas Alexander, et nobili illo apophthegmate respondit: *Ignorare videtur Antipater, quod una matris lachryma multas delebit epistolas.* Una pariter peccatoris lachryma igne eliquata contritionis, multas, easque gravissimas illatas Deo delebit injurias. Petrus Chrys. ser. 93. *O quanta*, ait, *vis est in lachrymis peccatorum! rigant cœlum, terram diluunt, extinguunt gehennam, delent in omne facinus latam divinam promulgatione sententiæ.* Anselmus Laudunensis sive Glossa interlinearis in illud Tob. 3. 11. *In oratione persistens cum lachrymis deprecabatur Deum: Oratio Deum*, ait, *lenit, lachryma cogit, hæc ungit, illa pungit.* S. Bern. s. 30. in Cant. *Lachrymæ pœnitentium*, ait, *vinum sunt angelorum*, imo Dei ipsius, quo ipse se oblectat et quasi sitim suam sedat, juxta illud Psal. 55. 9. *Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo.* Ubi Tigur. vertit, *lachrymas meas repono in lagunculam tuam.* Merito ergo exclamat Justin. lib. de Ligno vitæ c. 9. *O lachryma humilis, tua est potentia, tuum est regnum. Tribunal judicis non vereris, amicorum tuorum accusatoribus silentium imponis, non est qui te ad Deum accedere vetet; si sola intres, vacua non redibis. Quid plura? vincis invincibilem, ligas omnipotentem, aperis cœlum, fugas diabolum.*

Nota τὸ *justi*, intellige cujuslibet, sed præsertim ejus qui est minister Ecclesiæ et presbyter, quem decet omnino esse justum, maxime cum Extremam Unctionem aliaque Sacramenta administrat. Rursum justi oratio debet esse ἐνεργουμένη, id est, *intenta*, operosa, efficax, assidua, qualis fuit S. Jacobi nostri, cognomento Justi; cujus genua ex continua *oratione* callum obduxerant: uti dixi in Proœmio. Talis pariter fuit S. Benedicti, S. Francisci, S. Dominici, S. Thomæ Aquinatis, qui proinde asserebant se nihil petiisse umquam, præsertim per B. Virginem, a Deo, quod protinus non impetrassent. Sanctorum enim mentes sunt quasi altare thymiamatis, quod juge orationum et suspiriorum thymiama, Deo odoratissimum et gratissimum exhalat. Talis fuit Abrahæ orantis, et impetrantis ut parceretur Sodomæ, si in ea invenirentur decem justi Gen. 18. 32. Justus ergo unus pluris est apud Deum, quam omnes peccatores, quam cœlum et terra. *Sanctorum deprecatio est commune omnium morborum remedium*, ait Theod. in Hist. relig. c. 16. Quid mirum? Augustus Cæsar capta Alexandria, licet illi ob injurias sibi illatas indignans, pepercit in gratiam Arii philosophi Alexandrini, amici sui. At Deus longe clementior est Augusto, longe liberalior. Quocirca Deus per Jerem. c. 5. 1. vociferatur: *Circuite vias Jerusalem, et aspicite, et considerate, et quærite in plateis ejus, an inveniatis virum facientem judicium et quærentem fidem, et propitius ero ei.* Justi ergo sunt bases, fulcra et columnæ urbium, provinciarum et regnorum. *Quis dubitet mundum precibus stare Sanctorum:* ait Ruffin. præfat. in Vitas Patrum. Peccatoris vera oratio parum valet, nisi is pœniteat et opem a Deo convertendi se petat: uti fecit S. Magdalena, Publicanus, S. Petrus, S. Paulus. Talis præ omnibus fuit oratio Mosis Exodi 32. 10. Nam, ut ait S. Basil. orat. 2. quæ est de precatione: *magni ponderis earum auxilium est, qui possunt precibus flectere Deum; et supplicationes mutuæ cum in hac vita salutares sunt, tum cum ex hac vita decedimus, copiosum nobis viaticum ad vitam futuram suppeditabunt.*

Nota Secundo. Cassianus collat. 8. cap. 33. multos modos et causas assignat, quibus oratio redditur efficax. *Habes*, ait, *in duorum consensione fructum exauditionis Dominica voce signatum, secundum illud: Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo, qui in cœlis est. Habes aliam in fidei plenitudine, quæ grano sinapis comparatur; Si enim, ait, habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis. Habes in assiduitate orationum quam propter indefessam petitionum perseverantiam, importunitatem sermo Dominicus nominavit: Amen enim dico vobis, quia si non propter amicitiam, vel propter importunitatem ejus surget, et dabit ei quantum opus habuerit. Habes in Eleemosynarum fructu: Conclude*, ait, *Eleemosynam in corde pauperis, et ipsa orabit pro te in tempore tribulationis. Habes in emendatione vitæ, et operibus misericordiæ, secundum illud: Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes.* Et post pauca, quibus infructuosa jejunii sterilitas castigatur, *Tunc*, ait, *invocabis, et Dominus exaudiet te; clamabis, et dicet: Ecce adsum: Nonnumquam sane exaudiri etiam tribulationum nimietas facit, secundum illud: ad Dominum, cum tribularer, clamavi, et exaudivit me, et iterum: Ne afflixeris advenam,*

quia si clamaverit ad me, exaudiam eum, quia misericors sum.

Nota Tertio, S Thomas ser. in Rogationibus ostendit quantum oratio justi valeat, ex sex ejus effectibus. Primo, enim, ait, iram Dei mitigat, ei sese opponens ut scutum. Sapient. 18. 21. impetrat omnia, Matth. 21. 21 inclinat Deum, ut homini obediat, Josue 10. 14. Secundo, angeli assistunt oranti, Daniel 9. 21, orationes iidem offerunt Deo, referuntque exauditionem, Job 12. 12 Tertio, oratio justi hominem liberat a malis, et veniam impetrat, salutem præsentem, et æternam, corporalem et spiritualem confert, hic v. 15. Quarto, Dæmonas fugat e corde, et corpore, Matth. ult v. 17. eosdem obedientes facit, etiam ut in mare se præcipitent, Matth 21. 21. Quinto, omnibus elementis et creaturis dominatur, solem sistit, Josue 10. 14. ignem cœlo evocat, 4. Reg 1 10. cœlum claudit, ut patet versu seq. mare et aquas dividit Exodi 14. 15. et 21 Josue 3 16. mortuos e Purgatorio educit, Eccli. 48 5 bestias ferocissimas cicurat, curat lepram, febrim, pestem omnesque morbos, sedat tempestates, incendia, eluviones; omnes virtutes et gratias e cœlo accersit, adeoque Deum omnipotentem vincit, et quasi ligat. Denique Origenes h. 9. in Num docet, Deum oranti plus concedere, quam postulet. Unde et orat Ecclesia: *Deus qui abundantia pietatis tuæ, et merita supplicum excedis, et vota, effunde super nos misericordiam tuam, ut dimittas quæ conscientia metuit, et adjicias quod oratio non præsumit.*

Egregie auctor serm. ad Fratres in eremo apud S. Aug. serm. 22, orationis efficaciam ostendit. *Orans Jeremias*, ait, *confortatur in carcere, Daniel inter leones exultat, tres pueri in fornace tripudiant, Job in sterquilinio triumphat de diabolo, latro de cruce paradisum invenit, Susanna a senibus defenditur, Stephanus de torrente in cœlum suscipitur: non est igitur locus, in quo orare non debeamus. Orate igitur semper, et in omni loco, et pro invicem, ut salvemini Oratio sancta est columna virtutum, deitatis scala, viduarum maritus, angelorum cognata, fundamentum fidei, monachorum corona, conjugatorum levamen.*

17. ELIAS HOMO ERAT SIMILIS NOBIS PASSIBILIS.] Glossa; *simili mentis et corporis fragilitate*; Græce ὁμοιοπαθὴς, similibus affectionibus et passionibus obnoxius, quibus nos; et tamen ejus oratio fuit reseratio cœli illud ad libitum aperiens et claudens; terram humectans, et siccans; fœcundans, et arefaciens. Probat orationem justi multum valere exemplo Eliæ, cujus justitia et sanctitas, æque ac orationis efficacia in patrandis miraculis, et portentis, apud Judæos erat celeberrima. Elias enim erat homo similis nobis. Id dicit Primo, quia Elias jam raptus in cœlum nobis est dissimilis, et impassibilis. Secundo quia vitæ fuit tam sublimis, adeoque thaumaturgus, ut angelus potius videri posset, quam homo. Unde et curru igneo raptus est in cœlum; ut Elias, ait S Chrysost. serm. de ascensione Eliæ. videatur fuisse ἥλιος, id est *sol*, e terra in cœlum conscendens. Sic enim Judæi Malachiam, Aggæum, et Joannem Baptistam putarunt esse angelos incarnatos. Hinc et Elias dicitur quasi אליהו *Eliia*. id est, *Dominus meus Deus*, teste Pagnino in Nomin. Hebr. vel *fortis meus Deus*. Unde S Athanas. Apolog. de fuga sua, ait Eliam nominatum esse Deum. Quocirca Ecclesiast. c. 48. 1. *Surrexit*, inquit, *Elias propheta quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat*, totus enim ardebat zelo Dei, idque prodigio significatum esse asserit Epiphan. lib. de vita Prophet in Elia. Ait enim. *Quem cum enitetetur parens ejus, talis sol ac patri visio apparuit: viri niveum quemdam præ se ferentes habitum potionem salutabant, matrisque uberibus in ignem evellebant, quin et flammam ignis loco cibi ministrabant Profectus est itaque genitor in Jerusalem, visumque ad sacerdotes retulit. Respondit autem illi chrematismus*) id est, oraculum, sive responsor.) *Cave manifestum facias: erit quippe lumen filii hujus domicilium, sermoque ejus demonstratio atque sententia brevis, et judicabit Israel cum igne, tum rhomphæa. Hic est ille Elias qui ter ignem e cœlo deduxit, quique imbrem sua lingua gestavit, mortuos item suscitavit, et in cœlum denique nimbo, seu turbine ignis assumptus est*

Tertio quia Hebræi tradunt Eliam eumdem esse cum Phinees filio Eleazari pontif. qui ob zelum meruerit immortalitatem, vivere scilicet usque ad finem mundi, Quem errorem secutus est Petrus Damiani epist. 11. ad Nicolaum Pontificem Id tacite hic confutat Jacobus, dicens eum passibilem et mortalem. Hunc errorem pariter confutavi Num 25. 13. Sensus ergo est, q. d. Si Elias vir justus et sanctus tanta orando impetravit a Deo; ergo similiter oratio aliorum justorum magna impetrabit a Deo: Elias enim non fuit angelus, nec alterius naturæ quam nos; quin et per omnia nobis fuit similis; sed habuit magnam in orando fiduciam, eaque impetravit quæ naturaliter erant impossibilia; eamdem per Dei gratiam induamus et nos, ac similia impetrabimus.

Moraliter S. Gregor. lib. 19. Moral. c 5 notat Deum Eliæ et Sanctis per quos tanta operatur, relinquere innatam fragilitatem, ne ex Dei operibus superbiant, eaque sibi arrogent. *Cum*, ait, *Elias tot virtutibus in alto profecisset, tamen mulierculam* (Jezabel *fugit, de manu Dei mortem petit, nec accipit*, etc. *In illis virtutibus Elias, quid de Deo acceperat, in istis infirmitatibus, quid de se esse poterat, agnoscebat: illa potentia victus fuit, ista infirmitas custos virtutis; in illis virtutibus ostendebat quid acceperat; in istis infirmitatibus hoc quod acceperat, custodiebat. In miraculis monstrabatur Elias*; in *infirmitatibus servabatur.*

ET ORATIONE ORAVIT (id est, ferventer oravit: hanc enim vim habet geminatio) UT NON PLUERET SUPER TERRAM, ET NON PLUIT ANNOS TRES.] Lib. 3. Reg 17. 1. dicitur tantum. quod Elias hanc siccitatem prædixerit Jacobus addit ipsum eamdem suis precibus conciliasse et impetrasse, idque ex ingenti honoris divini zelo, ut scilicet ostenderet se verum et efficacem Dei veri esse Prophetam; utque Achab et Jezabel eorumque impios subditos, qui colebant Baal, hac pœna castigaret. et ad veri Dei hanc plagam immittentis cultum reduceret. Quocirca jure S. Chrysostomus hom. 16. ex variis Matthæi locis: *Eliæ*, ait, *lingua fuit quasi cœli clavis: factus est enim velut arbiter, cujus nutu et cohiberentur, et defluerent imbres: ejus enim oratio*, inquit Tertull. lib. advers. Psychicos c. 6. *jejunio atque abstinentia roborata vim habuit impetrandi*; idque ad hoc ut *cœlum impiis clauderetur qui terreno polluerant*, ait S. Ambrosius lib. de Elia

c. 2. Fuit hic ingens Eliæ zelus; non tamen nimius, uti videtur dicere S. Chrysostomus, qui serm. 1. de Elia in fine, causam raptus Eliæ in cœlum dat nimium ejus zelum, ne ab eo orbis perderetur et periret. *Nam si diu tibi manendum in terris*, ait, *propediem humanum genus quod a te plectitur, absolveretur. Transi ergo in cœlos, o Elia: non potes ignis cohabitare calamo. Impeccabiles contubernales post hæc habiturus es, inter angelorum choros habitare te faciam*

Idem serm. de Elia et Petro, nominat Eliam terrestrem angelum, cœlestem hominem, qui per humum ingrediens cœlum clauderet, aquarum custos esset, ejus enim lingua thesaurus erat aquarum, qui cœli nubes lingua continebat, non precans nec obsecrans; sed statim ut verbum veritatis emisit, cœlum clausit, imo fecit quasi æneum: cujus sermo in terræ viscera quasi febris incubuit, et illico arefacta sunt omnia; unde communis ejulatus et comploratio puerorum et matrum, ac summa desperatio, emortuæ pecudes, jumenta, feræ, volucres, viri, fontes, flumina, lacus, et omnia in eis interierunt: universale naufragium terras obtinuit ex aquarum, non copia, sed inopia factum. Et tamen, inquit, nihil horum curæ erat Eliæ Unde censet, eum idcirco diu non fuisse exauditum a Deo, cum ejus opem imploraret fugiens Jesabelem per quadraginta dies, ut aliis compati et misereri disceret. Verum zelus Eliam excusat: *zelus purgat facinus*, inquit ille. Quocirca oratione sua obtinuit tot prodigia quibus idololatras plecteret, et unius Dei veri cultum stabiliret Unde illis pœnitentibus illico prodigia stitit, et plagas revocavit. Hinc et ascendens in cœlum merito audiit ab Elisæo: *Pater mi, currus Israel et auriga ejus*. q. d. Tu, o Elia, eras totum robur Israelis, qui magis juvabas Israelem tua oratione et zelo, quam magna curruum et equitum multitudo. Ita Chald. Procopius, Vatabl. Cajetan. et alii ibidem Tropol. *Doctor* populi mores corrigens, qualis erat Elias, *currus est, quia mores populi tolerando portat: idem auriga est, quia eumdem exhortando agitat*, ait S Greg. l. 2 in Ezech hom. 21.

18 Et rursum oravit] pœnitente Achab et populo postulante pluviam, cujus clavem solus habet Deus, ut aiunt Hebræi. Elias typus fuit sacerdotis, qui cœlum peccatori aperit, pluviamque gratiæ ei conciliat, dum eum absolvit et peccata remittit. Ita noster Turrianus c. 4. de Dogm. charact Porro Elias orans *pronus in terram posuit faciem inter genua sua*, 3 Reg. 18. v. 42 ut hac difficili, attenta, humili, verecunda, fidenti corporis compositione et situ, Deum quasi cogeret ad dandum.

Rursum septies oravit Elias ad impetrandam pluviam: septies enim misit puerum ut videret, num cœlum nubibus obduceretur et parturiret pluviam, cumque ille nihil se videre diceret, Elias rediit ad orationem et intensius oravit, donec septima vice contentissime orans pluviam impetravit, 3 Reg. 18. 44. ita Beda Sic sæpe Deus initio orationis non concedit quod petimus, ut contentius et constantius oremus: quare tunc desperandum non est, sed spes excitanda et augenda, ac fidentius orandum. Qui id sciunt, et advertunt, numquam cadunt animo, sed semper animosius orationi instant, itaque votis suis potiuntur, aut certe melius quid obtinent.

Et cœlum dedit pluviam. Historia narratur 3. Reg. c. 18. v. 1. et 41. Sic *orans* S. Hilarion suis pluviam impetravit, de quo in ejus Vita ita scribit S. Hier. *Porro jam triennium erat* (a morte S Antonii) *quod clausum cœlum illas terras arefecerat, ut vulgo dicerent, Antonii mortem etiam elementa lugere. Accolæ ergo pluvias a servo Christi* (S. Hilarione) *id est, a B. Antonii successore deprecabantur: quos ille cernens, mire doluit, elevatisque in cœlum oculis, et utrasque in sublime erigens palmas, statim impetravit quod rogaverant*

Sic nostro Eliæ homonymus Elias Episcopus Hierosolymæ, sua sede inique pulsus ab impio Severo Patriarcha Antiocheno, siccitatem, locustas et famem Palæstinæ induxit, ut habet vita S. Sabæ.

Sic S. Wilfridus Anglo-Saxones suscepto Baptismo et a triennali siccitate liberavit, ait Beda l. 4. hist. Angl c. 13.

Idem in Hispania fecit S. Audoenus, teste Volaterrano l. 21 ac in Bohemia S Adalbert. ut habet ejus Vita.

Oratio ergo est clavis cœli. Audi sanctum Augustinum serm. 226. de Tempore: *Oratio justi clavis est cœli: ascendit precatio, et descendit Dei miseratio.* Ipsa ergo clavis est cœli. Primo, quia per illam Elias cœlum clausit et aperuit, quinimo Josua c. 10. 13. cœlum totamque cœlestium orbium machinam vi orationis stitit: Ezechias etiam reflexit et retroegit per decem gradus, Isaiæ 38 v. 9 Secundo, quia fortissimos Angelos cœlorum præsides oratio cœlo deducit, et in opem elicit Nam *cum orasset Elisæus*, etc. *ecce mons plenus equorum et curruum igneorum in circuitu Elisæi*, 4. Reg. 6. 17. Tertio, quia quod mirabilius est, Deum oratio alligat, ut quasi devinctum a cœlo ad justos trahit, aut potius justos a terra in cœlum trahit, Deoque illigat, ut nulla res eis nocere possit. Docet id pulchre S Dion. c. 3. de Divin. nomin. duobus exemplis, catenæ scilicet cœlitus demissæ ibique fortiter affixæ; et funis scopulo alligati dum navis jactatur fluctibus: quæ qui manibus ad se traheret, potius ipse ab illis traheretur. Vincitur ergo quasi ab orante Deus, sed hoc arctissimo orationis nodo magis ille trahitur ad Deum, quam Deus trahatur ad ipsum. Huc spectat illud Dei populo irati ad Mosen orantem: *Dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos*. Exodi. 32. 10. *Cui enim dicitur: Dimitte me, ostenditur, quod tenendi habeat facultatem*, ait S. Hier. in c. 13. Ezechiel.

Alleg. S. Aug serm 201 de Temp. Elias, ait, fuit typus Christi; *Sicut ergo orante Elia post tres annos et sex menses pluvia de cœlo descendit; ita et in adventu Salvatoris tribus annis et sex mensibus quibus prædicare dignatus est, pluvia verbi Dei totum mundum feliciter irrigavit, et sicut tunc in adventu Eliæ omnes sacerdotes idolorum interfecti sunt et deleti ; ita in adventu veri Eliæ, id est, Domini nostri Jesu Christi, observatio sacrilega Paganorum destructa est.*

Et terra dedit fructum suum] Hinc terra a Gentilibus culta quasi dea, dicta est *Ceres*, quasi *Geres* a gerendis fructibus, sicut a Græcis dicta est δημητηρ, quasi γημητηρ, ait Cicero lib. 2. de Natura deorum. Eadem dicta est et *Pandora*, quasi omne bonum donumque afferens et germinans Hinc fabulati sunt Poetæ Pandoram fuisse, mulierem speciosissimam ut

gratiosissimam, cui singuli Dei sua dona dederunt, scilicet Pallas sapientiam, Venus decorem, Apollo musicam, Mercurius eloquentiam. Unde dicitur græce *Pandora*, quasi omnium donum, vel ab omnibus donata, vel omnibus bonis dotata. Vera S. Trinitatis, angelorum et hominum Pandora, est B. Virgo. Ipsa scilicet est paradisus voluptatis, et terra viventium. Vere enim Poeta Christum alloquens de ea ita cecinit:

> Nec genitrice tua fœcundior ulla parentum,
> Tot bona per partum quæ dedit una suum.

Verius Propheta, ad ejus ortum suspirans: *Rorate*, ait, *cœli desuper, et nubes pluant justum; aperiatur terra, et germinet Salvatorem*, Isaiæ 45.

19. Fratres mei] Disparata a præcedentibus est hæc gnome: iis tamen connecti potest. Respicit enim id quod dictum est v. 16 *Confitemini ergo invicem peccata vestra, et orate pro invicem ut salvemini.* Huic enim apte hic Jacobus subnectit docetque quanti momenti sit procurare peccatorum conversionem et salutem sive pro iis orando, sive eos monendo, exhortando, etc. Magis enim convertuntur peccatores oratione impetrando eis gratiam Dei efficacem, quam concionando.

Si quis ex vobis erraverit a veritate] Duplex est veritas, speculativa et practica, sive fidei et morum. Veritas fidei est credere id quod fides orthodoxa docet; veritas morum est facere quod fides, lex et virtus faciendum dictant. Sicut enim veritas mentis est adæquatio, et conformitas conceptus ad ipsum objectum, puta rem conceptam; dum scilicet mens ita concipit rem sicut in se est; et veritas oris est conformitas sermonis cum conceptu mentis, dum scilicet os loquitur id quod mens sentit: ita veritas fidei est conformitas actus fidei cum objecto, puta re credenda, dum scilicet credit id quod vere credendum est; ac veritas morum et vitæ est eorumdem conformitas cum sua regula, puta cum fide et lege Dei.

Pari modo duplex est error, nimirum fidei et morum. Error in fide est hæresis, vel infidelitas; error in moribus, est peccatum et scelus. Utraque veritas et uterque error hic accipi potest. Nam, ut ait Sapiens Proverb. 21. 16. *Vir qui erraverit a via doctrinæ, in cœtu gigantum commorabitur*: *gigantum*, id est damnatorum: nam gigantes crudeles et superbi olim diluvio mersi, damnati ad inferos descenderunt; et dæmones inferni incolæ, mystici gigantes sunt, imo gigantum et superborum parentes. Hinc Script. infernum vocat locum gigantum Sapient. 14. 6. Isaiæ 26. 14. Job. 26. 5. Quin et Gentiles, teste Macrobio 1. Satur. 20. censent gigantes et Titanes significare impiam gentem deos contemnentem et negantem, ideoque Poetas draconum pedes eis affinxisse, ut significarent nihil eos rectum cogitasse, totius vitæ eorum gressu atque processu in inferna vergente.

20. Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ] *Via* significat vitam, mores, actiones, modum vivendi. Convertit autem quis peccatorem orando, docendo, corripiendo, incitando, sanctæ vitæ exempla dando, Eleemosynas largiendo, benefaciendo, laudando, etc. Primum ergo convertentis animas instrumentum sit oratio. Secundum, charitas qua se omnibus accommodet, ad omnia se demittat, et cum Paulo omnibus omnia fiat. Rationem dat Chrysostomus hom. 33. in 1. ad Cor. *Magnus*, ait, *doctor est charitas: satis idoneus qui et tollat errores, et mores formet, et a Philosophiam manu ducat, at e lapidibus homines reddat. Is proinde qui charitate præeminet*, aliis succurrere debet, et omnes quantumvis perditos lucrifacere. Tertium, mansuetudo, de qua S. Bern. s. de S. Magdalena: *O quam leni*, ait, *et dulcissimo spiritu imbutus est spiritus illius, qui novit in spiritu lenitatis peccatorem instruere, suspendere vindictam et affectuosis visceribus invisceratre sibi peccatorem donec vitæ reddatur.* Quartum, prudentia, *ut quibus verbum suadens et admonens non medetur, minæ medeantur; quibus autem minæ non medentur, virga medeatur : quibus vero virga non medetur, eos ignis depascet*, ait Clemens 1. Pedag. c. 7. Unde et sponsa, licet pulchra, nigram omnem se suis exhibuit, ut remissis et fugitantibus disciplinam non candorem serenitatis, sed obscurum severitatis zelum exhibeat, ait S. Bern. serm. 28. in Cant.

Salvabit animam ejus a morte] præsenti et æterna: in præsenti enim vita anima per peccatum moritur, quia per illud privatur gratia Dei. Sicut enim vita corporis est anima, ita vita animæ est Deus, Deique gratia, ait S. Aug. in futura vero moritur in gehenna, quia patitur æternos dolores et agonias mortis, semperque moritur, et numquam est mortua. Quanti ergo est convertere peccatorem? Tanti, quanti est animam salvare; liberare a peccato et gehenna, atque restituere gratiam et gloriam æternam.

Præclare S. Chrys. h. de habenda cura salutis proximi t. 1. *Nautæ*, ait, *licet navis secundo vento feratur, cum tamen vident alios vel a longe naufragium facere, non ad propriam spectantes utilitatem illorum contemnunt calamitatem; sed sistunt navem, detrahunt vela, ejiciunt anchoram, proferunt funes, projiciunt tabulas, ut ille qui a fluctibus mergitur, forte aliquo illorum arrepto emergat. Imitare et tu nautas, cum videris navigantium aliquem nutare in fluctibus, et jam submergi: relictis negotiis tuis statim illius provide saluti.* Ideo h. 3. in 1. ad Cor. *Nullius*, ait, *rei pretium est cum anima conferendum: ne totus quidem mundus. Quare etiamsi divitias innumeras dederis pauperibus, nihil tale efficies, quale is qui convertit animam.* Merito ergo luget S. Bern. l. 4. de Cons. id *Cadit*, ait, *asina, et est qui sublevet eam: perit anima, et nemo est qui reputet.* Ita jacitur alea, ita luditur tot animarum salus et salus æterna. Quot millia animarum in dies ad tartara descendunt, quæ salvarentur si haberent zelosum sui curatorem! O si earum cruciatus videres, si gemitus audires, querelas de suis confessariis, pastoribus, sacerdotibus cognosceres, quam te earum conversioni et saluti addiceres et impenderes! semel periisse, æternum est: semel esse damnatum, irrevocabile est.

Si videres puerum ruere in ignem, accurreres, omnique conatu extraheres : vides ruentes animas in ignem æternum, in incendia gehennæ, et vix pedem moves ut eas eripias. O torpor! o stupor! virgo Israel *projecta est in terram suam, non est qui suscitet eam*, clamat Deus per Amos c. 5. 2.

Nota. Τα *ejus*, nota αὐτοῦ, jam non est in Græco: olim tamen fuit; unde aliqui legentes per spiritum asperum αὑτοῦ, vertunt *suam*. Ita Joannes VIII. Pont.

Epist. 38. Beda. Glossa, Hugo, Dion. et alii, q. d. Qui salvat animam alienam, salvabit et suam. quia si justus est, de condigno promerebitur opere tam pio gloriam cœlestem. Si injustus, de congruo merebitur gratiam et justitiam, uti mox ostendam. Rursum qui saluti alterius invigilat, saluti suæ consulit: quia mortem animæ incurreret, si salutem illius sibi creditam negligeret, juxta illud Pauli I. Tim. 4. 16. *Attende tibi et doctrinæ: insta in illis; hoc enim faciens et teipsum salvum facies, et eos qui te audiunt.*

Moral. Disce hic, eos qui student conversioni hominum, post Christum, esse eorum salvatores. Hoc est quod ait Abdias v. 21. *Et ascendent salvatores in montem Sion judicare montem Esau: et erit Domino regnum.* Ubi S. Hieron. *Ipse,* ait, *Salvator Apostolos suos mundi esse voluit salvatores.* Quod quam gloriosum sit Primo, liquet ex pretio animæ: anima enim pluris valet quam totus mundus: anima enim est Dei imago, summaque Dei participatio. Unde S. Ignatius fundator Societatis nostræ ostense sibi a Deo pulchritudine animæ sanguine Christi ablutæ, ita zelo animarum exarsit, ut totam vitam per immensos labores et dolores illi addixerit; quin et Societatem ad hoc instituerit, cum diceret tantam esse pulchritudinem animæ, ut omne pretium, omnemque laborem superet. Ita Ribaden. in ejus Vita l. 5. c. 2.

Secundo ex exemplo Christi, qui ad hoc e cœlis descendit ut animas salvaret, ideoque tota vita laboravit, sudavit, et acerbissimos dolores, ipsamque crucem sponte subivit. Vis ergo scire quam pretiosa sit anima: æstima ex pretio quo empta est, puta e sanguine Christi: pretium ergo animæ est vita Christi, ipseque Christus. Quocirca qui student proximorum saluti, sunt de familia et societate Jesu. Si aurifex pernissimus adamantem emeret mille aureis, omnes lapillum magno æstimaremus. Christus sanguinem suum fudit, ut animam redimeret: quanti illa igitur æstimanda est! *Magna res anima, quæ Christi sanguine redempta est,* exclamat S. Bern. Epist. 54.

Tertio, ex illo S. Dionysii Cœlest. Hier. c. 3. ubi docet hoc esse opus non tantum angelorum (horum enim est purgare, et illuminare et perficere) sed Dei ipsius: quare omnium divinorum operum divinissimum esse, Deo cooperari in conversionem impiorum ad eum. *Dei enim adjutores sumus,* ait Paulus 1. Cor. 3. 9. et Deus ad Jerem. c. 16. 19. *Si separaveris,* inquit, *pretiosum a vili, quasi os meum eris.* Vide ibi dicta. Hi scilicet sunt angeli et legati Dei: angeli enim *sunt administratorii spiritus in ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis.* Heb. 1. 14. Rursum *nullum Deo tale sacrificium, quale zelus animarum,* ait S. Greg. 34. Mor. c. 7.

Quarto, ex sensu Sanctorum. Animabus enim convertendis totum se impendit sanctus Paulus, tantaque passus est, quanta ipse recenset 2. Corinth. c. 11. Idem fecerunt Apostoli omnes. Qui ergo lucro animarum student, obeunt munus Apostolicum, suntque viri Apostolici; quales fuere S. Athanasius, Basilius, Chrys. Greg. August. Ambros. Bern. Dominicus, Franciscus, etc. Vere S. Leo serm. de S. Laurentio, *Nullus bonus,* inquit, *sibi soli bonus est, nec ex quisquam sapientis sibi tantum amica est sapientia; et hæc verarum natura virtutum est, ut multos a tenebroso abducant errore.*

Quinto, quod in hoc opere consistat charitatis et virtutis perfectio, uti docet S. Cyrill. Sophon. 2. n. 14. et S. Aug. in Epist. 1. S. Joan. hom. 6. *Hæc est,* ait, *perfectio charitatis, et major omnino inveniri non potest, quam pro fratribus animam ponere.* Idem citatus hic a Dionys. Carth. asserit illum in charitate Dei esse perfectiorem, qui plures ad ejus amorem convertit: et sicut Christus graviorem pati nequit persecutionem, quam ut quis verbo aut exemplo animas suo sanguine redemptas ab ipso avertat; sic ampliorem honorem ei impendere nos non valere, quam animas deviantes convertendo ad ipsum.

Sexto, ex præmio et aureola illustri. *Qui docti fuerint, fulgebunt ut splendor firmamenti: et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates,* ait Dan. 12. 3. et Christus: *Qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum,* Matth. 5. 17. Odo Cluniacensis serm. de S. Benedicto, asserit fidelem esse opinionem, quod quilibet resurget cum illis, quos Domino acquisivit. Cum igitur, ait, universi hujusce ejus instituti oves sequaces in unum coacti fuerint, quale signum apostolatus S. Benedicto tunc copiosus ille exercitus exhibebit! Sic Apostolus fideles a se conversos vocat suam coronam, suam gloriam et gaudium in die Domini, Philipp. 4. 1. et 1. Thessal. 2. 19. Sic S. Amandus gloriosus apparuit S. Aldegundi stipatus iis omnibus quos converterat, ut habet Vita S. Aldegundis. Et S. Greg. hom. 17. in Evang. *Ibi,* ait, *Petrus cum Judæa conversa, quam post se traxit, apparebit: Ibi Paulus conversum, ut ita dixerim, mundum ducens: Ibi Andreas post se Achajam, ibi Joannes Asiam, Thomas Indiam in conspectum sui judicis conversam ducet. Ibi omnes Dominici gregis arietes cum animarum lucris apparebunt, qui, sanctis suis prædicationibus Deo post se subditum gregem trahunt.*

Porro qui animas convertere satagit, suam primum ipse convertat, seque in virtute consolidet et perficiat oportet; tum quia sanctitas plus valet ad convertendum peccatores, quam concio; tum ne sibi periculum creat: sicut enim qui naufragos e periculo eripere volunt, nisi ipsi in tuto sint, idem sæpe periculum adeunt ac cum illis merguntur; ita nonnulli fragiles dum peccatores convertere moliuntur, ab iis pervertuntur, et in eamdem cum eis peccati et gehennæ charybdim involvuntur. Unde sapienter monet Christus: *Quid prodest homini si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* Matth. 16. 26.

Et operiet (aliqui legunt, *operit*) multitudinem peccatorum,} tum ejus quem convertit, tum suorum. Alludit S. Jacobus ad illud Prov. 10. 12. *Universa delicta operit charitas.* Primo ergo charitas est quasi pallium, calyptra, velum et tegmen, quo peccator conversus et pœnitens operit, id est, abolet omnia peccata præterita (unde græce est καλύψει, id est *obducet,* teget, operiet) sicuti lux tegit tenebras, eas abolendo; sicut pallium tegit nuditatem, eam tollendo, sicut fossa tegitur injecta terra dum ea impletur, sicut color niger inductus albo eum tegit non abscondendo, sed abolendo; sicut aqua operit ignem dum eum obruit et extinguit. Hoc est quod de Magdalene dicit Christus: *Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum,* Luc. 7. 47.

Secundo, emendatio morum vitaque nova et sancta tegit peccata et probra vitæ præcedentis, ac pro illis ea supponit et opponit oculis Dei, ut illa quasi tecta et abscondita amplius non videat: juxta illud Ps. 31. 1. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.*

Tertio, *operiet*, id est, restinguet grassans diluvium vel incendium peccatorum. Error enim in fide, puta hæresis, est fons et origo blasphemiæ, contentionis, superbiæ, gulæ, libidinis, fraudis, omniumque peccatorum. Qui ergo errantem, puta hæreticum, convertit, hic omnia hæc peccata quæ facturus erat, operit et extinguit. Similiter peccator ex uno peccato trahitur ad aliud et aliud. Peccatum enim est quasi lues, pestis, gangræna et cancer, qui semper proserpit, donec totum corpus inficiat et peccatis impleat. Hæc omnia operit et incidit, qui peccatorem convertit.

Quarto, qui peccatorem convertit, operit omnia scandala et peccata aliorum, quæ scilicet alii ipsius exemplo perpetraturi essent. Sic sæpe unius viri potentia error et scelus, totam urbem et rempubl. sua contagione inficit et sceleribus contaminat. Qui ergo talem convertit, hæc omnia operit et tollit, ut non unum, sed millena peccata ac innumeras Dei opt. max. offensas et injurias inhibeat et avertat. Annon hoc ingens est bonum ac insignis Dei honor et gloria?

Quinto, et magis genuine, *operiet* peccata non tantum aliena, sed et sua, uti communiter exponunt Interpretes, Beda, Thomas Anglicus, Dion. Titelm. Fevardent. at alii (citant aliqui Syrum, quasi verterit, *peccatorum suorum*: sed frustra: affixum enim Hebræum et Syrum *au*, tam *ejus*, quam *suorum* verti potest: Hebræis enim et Syris idem est pronomen reciprocum quod absolutum) si enim justus est, ut sæpe fit, operiet tam pio opere charitatis culpas veniales, et magnam partem pœnæ restantis e peccatis mortalibus jam remissis; sin adhuc injustus est et in statu peccati mortalis, hoc ejus studium, sollicitudo et ardor convertendi proximum elicit et provocat, ac quasi de congruo emeretur Dei misericordiam, ut gratiam efficacem ei largiatur, qua excitetus et ipse pristina peccata detestetur, vitam mutet, ac justus sanctusque evadat: Nam, ut ait S. Gregor. 19. Mor. c. 12 alias 16. *Benedictio parituri super eum venit, cum peccatoris interitum prævenit, et cum sanctis exhortationibus a culpæ foven reducit.* Hic ergo ejus zelus est quasi pallium, quo velat sua peccata coram oculis Dei ut in iis gratiam inveniat: zelus enim adeo gratus est Deo, ut ejus sit decus: ipseque eo quasi pallio vestiatur et ornetur, juxta illud Isaiæ 59. 17. *Opertus est quasi pallio zeli.* Denique si justus est, meretur in justitia conservari et roborari contra peccata futura, ut pericula et occasiones peccatorum sibi instantes vel evadat, vel superet, in quibus alioqui fuisset lapsurus. Hanc enim Dei gratiam et protectionem meretur, qui alios e peccatis liberare et protegere satagit: quod valde ponderandum est, ut hoc premio ad zelum animarum incitemur. Dum enim alienam salutem curamus, nostram curamus, et tantum nostram, quantum alienam. Scriptum est enim: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Matth. 5. 7. Unde Damascen. l. 4. Parall. 48 ex his Jacobi verbis docet modum abolendi peccata propria, esse studium abolendi aliena.

Ita hunc locum explicat Zacharias Pontifex Ep. 1. ad Bonifac. *Elabora*, ait, *sanctissime frater, in eis; quia scriptum cognoscis: Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte et suorum aperit multitudinem peccatorum;* idem habet Joannes VIII. Pont. Ep 38 et Orig. hom. 2. in Levit. et Cassian. collat. 20. 8. Ratio est, quia anima, quam convertis, est quasi hostia pro peccato quam offers Deo, longe ei gratior quam hircus, aries, bos, quæ olim quasi hostias pro peccato sibi jussit offerri. Hic enim quasi ex lege talionis, Deo das animam proximi pro anima tua: tantumdem ergo das, quantum debes, animæ enim tuæ pretium quasi adæquatum est anima aliena: anima enim valet animam, sicut bos valet bovem, aureus aureum.

Quocirca sapienter S. Greg. l. 6. ep. 27. Dominicam monasterii Præpositam monet, *ut quantas valet animas in creatoris sui servitium colligat, ut earum mentes per verbum ejus gratiam compunctionis accipiant, et tanto celerius ipsa ab omnibus peccatis suis absoluta sit, quanto per ejus vitam et linguam etiam aliarum animæ peccatorum suorum nexibus eruperint.* etc. *ut ergo dominæ suæ, id est, æternæ sapientiæ perfecte satisfaciat, quæ sola fugit, cum multis redeat. Aversionis enim suæ culpa nulli imputabitur, quæ revertens lucrum reportat.* Idem l. 19. Mor. c. 6. *Si enim*, ait, *magnæ mercedis est, a morte eripere carnem quandoque moriturom, quanti meriti erit, a morte animam liberare, in cœlesti patria sine fine victuram?*

COMMENTARIA

IN PRIMAM

SANCTI PETRI

EPISTOLAM.

PROŒMIUM.

Tria hic de more præmitenda sunt Primum de auctoritate et dignitate hujus Epistolæ: secundum de ejus argumento: tertium de Auctore.

Quoad primum. Hæc Epistola est legitima S. Petri, ac Script. Canonica, confessione omnium Catholicorum, nullusque unquam de eo dubitavit, teste Eusebio l. 5 Hist c. 3. Quocirca Concilia, Pontifices, et Patres qui catalogum librorum Canonicorum contexunt, in eo indubitate collocant hanc Epistolam. Citat eos erecte et fuse Jodocus Coccius in Thesauro Cathol. tom. 1. lib 6 pag. 720.

Scripta est Romæ (hanc enim recte Babylonem vocat c. 5 13) missa per Silam, sive Silvanum c 5. 12 sub annum, ut videtur, a nativitate Christi 45 quo anno Petrus Romam appulit, eoque ex Antiochia Cathedram Pontificiam transtulit. Id patet ex eo, quod in fine Epistolæ inducit S. Marcum salutantem fideles. S Marcus autem Roma discessit missus a S. Petro Alexandriam anno Christi 45 cum prius Romæ suum scripsisset Evangelium, uti dixi in Chronotaxi. Hic annus Christi 45 fuit Claudii Imper. tertius, Pauli a conversione decimus. Quare scripta est hæc epistola ante omnes Pauli Epistolas Ita Baronius qui et addit videri ex S. Hieron eam a S Petro scriptam esse hebraice, sed conversam in Latinum a S. Marco: verum S Hier. tantum dicit S. Petrum variasse stylum: stylum enim secundæ Epistolæ diversum esse a stylo primæ, quod verum est, etiamsi dicamus utramque eadem lingua Latina, vel Græca ab eo fuisse conscriptam. Passim Interpretes censent græce esse scriptam, utpote ad Græcos, scilicet Cappadoces, Asianos, Bithynios, Ponticos: unde et in dubiis ad textum Græcum, quasi originalem recurrunt.

Porro scripta est primario ad Christianos e Judæis ad Christum conversos, qui dispersi erant per Pontum, Galatiam, Cappadociam, Asiam et Bithyniam, ut patet ex titulo epistolæ et c 3. 6. ita S Athan. in Synopsi, Euseb. l 3. hist. c. 4. S. Hieron. de Script Eccl in Petro, Didymus, OEcum Beda, Cajet et Titelm hic, et favet c. 2. v. 4. 8. 9. et ep. 2 c 3 v. 15 et 16. Hi enim fuere primi Christiani, quos paulo ante prædicando converterat S. Petrus; quorum proinde peculiarem ipse curam egit, ut patet Galat. 2. 7. Secundario tamen et consequenter scripta est quoque ad Christianos e gentilismo conversos Horum enim, æque ac illorum Pastor, Episcopus, et Pontifex universalis a Christo creatus erat sanctus Petrus. Joannis 22. 15. Unde cap 2. 10 Gentium vocationem ex Oseæ cap. 2. 10 confirmat et celebrat. Idipsum insinuat cap. 1. 18. et cap. 4 3. epist. 2. cap. 1. vers. 1 ita S. August. lib. 22. contra Faustum cap. 89. S. Thom. Beda, Glossa, Lyran. hic, Ribera in Oseæ 2. n. 4 et alii. S. Bonifacius primus Moguntiæ Episcopus, et Germaniæ Apostolus, qui Martyr in Frisia occubuit, tanti fecit S. Petri Epistolas, ut eas petierit aureis litteris sibi describi ab Eadburga Abbatissa, uti patet ex epistola ejus apud Baron. t. 9 pag. 39. Olim circumferebantur quinque libri S Petri, scilicet Acta, Prædicatio, Evangelium, Apocalypsis et Judicium, sed suspectæ fidei et adulterini, teste S. Hier. lib. de Script. Eccles. in Petro: et Ruffino in expositione Symboli. Sic et Itinerarium S. Petri nomine S Clementis editum, Gelasius inter Apocrypha retulit cap *Sancta Romana*, dist 15.

Quoad secundum Argumentum epistolæ est duplex Primum ad fidem spectat, secundum ad mores. Primo enim confirmat et celebrat admirabile Dei consilium et beneficium de Verbi incarnatione, passione, redemptione, vocatione Judæorum et Gentium ad Christi gratiam, salutem, et gloriam æternam. Hanc enim esse orthodoxam doctrinam a Prophetis prædictam, ab Apostolis jussu Dei prædicatam: quam proinde constanter sequi et retinere debeant, ac pro ea tuenda dura omnia, ipsamque mortem et martyrium fortiter obire. Quocirca omnes Christi exemplo ad persecutionum tolerantiam, et in fide constantiam cohortatur.

Secundo, a fide transit ad mores, eosque ad Christi normam et disciplinam efformat. Docet ergo Christianos debere obedire regibus, principibus et magistratibus, licet ethnicis; servos dominis, uxores maritis, adolescentes senioribus, fideles pastoribus et doctoribus, ac vicissim quid viri uxoribus, pastores subditis debeant, edocet. Exhortatur ad prudentiam, vigilantiam in orationibus, charitatem mutuam, hospitalitem, patientiam, humilitatem et temperantiam. Præ cæteris autem patientiam, et Christi patientis exemplum refricat et inculcat, idque singulis capitibus. eo quod Christiani tunc novi ob novam Christi religionem ubique multa a Judæis et Gentilibus paterentur, non tantum verba et probra sed et spolia, carceres, verbera, mortem et martyrium. Scripta est majestate et spiritu Apostolico, sublimi et exultanti. Profunde enim scrutatur et admiratur bona in Christo, Christique cruce et redemptione latentia, cœlitus nobis impertita.

Nota. Eædem subinde sententiæ reperiuntur apud S. Petrum, S Paulum, S. Jacobum, et S. Joannem: cujus ratio est. Prima, quod omnes Apostoli eodem ge

bantur Spiritu Sancto, qui easdem veritates et sententias eis suggerebat, idque ad testimonium tum veritatis, tum concordiæ. Secundo, quod omnes eosdem de virtutibus Christianis haberent sensus et dictamina: ubi autem idem est conceptus et sensus, facile idem sequitur sermo et sententia: verbum enim oris respondet verbo mentis; ab eo enim gignitur et producitur. Tertio, quod, sicut ante separationem ediderunt commune Symbolum Fidei, sic et verisimile sit eos in communi sermone, æque ac doctrina et concionibus usurpasse plures easdem gnomas et axiomata Christiana, ad formandos mores fidelium, quæ deinde scriptis mandarunt. Talia sunt: Christiano gaudendum esse in tribulatione: beatos esse qui persecutionem patiuntur: exultandum esse in adoptione filiorum Dei facta per Christum: sperandam esse immarcescibilem gloriæ coronam: Deum superbis resistere, humilibus autem dare gratiam: charitatem esse legis plenitudinem: charitatem operire multitudinem peccatorum: thesaurizandum esse in cœlis, non in terra: conversationem nostram debere esse in cœlis: semper orandum esse, vincendum in bono malum: gloriandum in spe vitæ æternæ: studendum esse Eleemosynæ et saluti animarum.

Quoad tertium. Auctor Epistolæ est S. Petrus Apostolorum Princeps, qui Bethsaidæ in Galilæa natus, piscatuque victitans, a Christo vocatus factus est ejus in terris vicarius, totiusque Ecclesiæ Pastor et Pontifex: de cujus admirabili sapientia, pœnitentia, austeritate, charitate, zelo, propagatione Fidei per totum orbem (in quem ipse discipulos suos evangelizatum misit) passione, martyrio, privilegiis, miraculis, veneratione, fama et gloria, vide Baronium, aliosque Historicos. Sane Dionys. Areopag. de Divin. nomin. c. 3 S. Petrum vocat supremam gloriam, ornamentum cœleste, summum capitis verticem, basin et columnam Theologorum fortissimam et antiquissimam. Petrus enim Ecclesiæ non tantum est monarcha, sed et post Christum petra fundamentalis. Ideo enim Christum vocavit eum Petrum, cum prius vocaretur Simon, ut significaret eum fore petram Fidei et Ecclesiæ, quam nec tyranni, nec Philosophi, nec hæretici, nec scelerati, non dico evertere, sed nec concutere possent. Hoc est quod ei promisit Christus, qui est æterna Veritas, dicens: *Beatus es Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est. Et ego dico tibi: quia tu es Petrus, et super hanc petram* (super te scilicet, quem voco facioque Cepham, id est, petram Ecclesiæ) *ædificabo Ecclesiam meam. et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni cœlorum: et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis. et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis,* Matth. 16. 17. Rursum uni inter omnes Apostolos Petro dixit, jussitque tertio Christus: *Pasce oves meas.* Joan. 22 Et iturus ad crucem et mortem: *Simon,* ait, *ecce Satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum: ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: et tu aliquando conversus confirma fratres tuos,* Lucæ 22 32.

E quibus Christi promissis et donis collige, summam S. Petri auctoritatem ac privilegia amplissima. Privilegia enim duodecim uni S. Petro respectu totius Ecclesiæ (privata enim omitto, vide ea apud Bellarm. lib. 1. de Rom. Pont. cap. 17. et seq.) a Christo concessa sunt hæc. Primum, quod a Christo creatus sit petra et fundamentum Ecclesiæ: *Cum ego* (Christus) *sim inviolabilis petra, etc, tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, sint mihi tecum participatione communia,* ait S. Leo ser. 3 de anniversa. sui Pontif. Cephas ergo est Cepha. Petrus est Petra, nimirum *Cephalon, et Capituli immobile saxum.*

Secundum, quod Petrus fuerit caput, superior, rector, et judex omnium Apostolorum. Quocirca S. Hieron. in Ep. 89. ad S. August. *Tantæ,* inquit, *Petrus auctoritatis fuit, ut Paulus in Epistola sua scripserit: Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum.* Et Theod. ep. ad Leonem: *Paulus,* ait, *præco veritatis tuba sanctissimi Spiritus, ad magnum Petrum cucurrit, ut iis qui Antiochiæ de legalibus institutis contendebant, ab ipso afferret solutionem.* Hinc et S. Evodius successor S. Petri in sede Antiochena, Ep. quæ dicitur τὸ φῶς docet Christum ex mulieribus solam baptizasse Virginem matrem suam, ex viris solum Petrum: a Petro vero baptizatos fuisse Andream, Jacobum et Joannem, et ab iis cæteros. Et S. Epiph. hær. 51. *Petrum,* ait, *elegit, ut dux esset discipulorum.*

Tertium, quod S. Petrus fuerit hierarcha, quodque ab eo omnis ordo hierarchicus, puta omnium Episcoporum, sacerdotum, cæterorumque Ecclesiæ ministrorum ordinatio, æque ac jurisdictio descendat. Unde Innoc. ep. ad Conc. Carthag. quæ est 91. inter Ep. S. Aug. *A quo* (Petro) inquit, *ipse episcopatus, et tota auctoritas nominis hujus emersit.* Julius I Ep. 1. ad Orientales: *B. Apostoli Petri sedes,* ait, *nobis sacerdotalis mater est dignitatis.* S. Leo ser. 3. de Assumpt. sua ad Pont. *Si quid,* ait, *cum eo* (Petro) *commune cæteris voluit esse principibus, nunquam, nisi per ipsum dedit, quidquid aliis non negavit.* Idem Ep. 89 *Hujus,* ait, *muneris Sacramentum, ita Dominus ad omnium Apostolorum officium pertinere voluit, ut in Beatissimo Petro Apostolorum omnium summo principaliter collocarat; ut ab ipso quasi quodam capite, dona sua velut in corpus omne diffunderet.*

Quartum, quod Christus S. Petro ejusque successoribus promiserit, et dederit assistentiam Spiritus Sancti ad regendam Ecclesiam, et ad docendam veram fidem, ut in ea errare non possit, sed quod ille hæreses damnet, tota Ecclesia pariter ut hæreticum damnat. Unde Innocent. I Ep. ad Concil. Milevit. quæ est 93. apud S. Aug. *Quoties,* ait, *fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres et Coepiscopos nostros non nisi ad Petrum, id est, sui nominis et honoris auctorem, deferre debere.* Id patet ex usu et praxi omnium sæculorum. Pontifices enim Romani omnia in fide dubia declararunt et resolverunt, omnesque hæreses condemnarunt.

Quintum, quod Petrus et Pontifex quilibet Christi personam et auctoritatem repræsentet; sicut prorex repræsentat regem. Hinc et Petrus Christo in vita, zelo, propagatione fidei, morte et martyrio fuit persimilis et conjunctissimus. Unde S. Greg. in Ps. 4. Pœnit. *Petro,* inquit, *ait Christus: Venio Romam iterum crucifigi. Qui enim in seipso jam pridem crucifixus fuerat, in Petro iterum se crucifigendum*

dicebat. Et Tertull. l. de Præscript. *Habes, ait, Romam, unde nobis quoque auctoritas præsto est. Felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt, ubi Petrus passioni Dominicæ adæquatur, ubi Paulus Joannis exitu coronatur*. Et S. Maximus serm. 5 de Natali S. Apost. *Petrus, ait, et Paulus martyrium pertulerunt in urbe Roma, quæ principatum et caput obtinet nationum, ut scilicet ubi caput superstitionis erat, illic caput quiesceret sanctitatis*. Et S. Paulinus Natali 3. S. Felicis:

> Ipsaque cœlestum sacris procerum monumentis
> Roma Petro Pauloque potens.

Sextum, quod S. Petrus ejusque successores Romani Pontifices, toti Ecclesiæ præsint quasi Monarchæ; ideoque Ecclesiam faciunt unam, unumque Christi regnum et Monarchiam. Sicut enim unum est imperium, quod unum habet imperatorem: unum regnum quod ab uno regitur rege, unum universum, quod unus condidit et moderatur Deus: unum cœlum, quod unus illuminat sol; ita pariter Ecclesia non posset esse unum visibile Christi regnum, nisi haberet unum visibile caput, cui tota subesset, et a quo regeretur; quod aliud esse nequit quam S. Petrus ejusque successores: perinde ac corpus humanum sine capite uno consistere nequit; alioqui enim esset acephalum, carens ratione, regimine et rectore. Unde S. Ambros. serm. 11. *Hanc, ait, solam Ecclesiæ navim ascendit Dominus, in qua Petrus magister est constitutus, dicente Domino: Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Sicut enim Noe arca, naufragante mundo, cunctos quos susceperat illæsos reservavit; ita et Petri Ecclesia conflagrante sæculo, omnes quos amplectitur repræsentabit illæsos: et sicut tunc transacto diluvio ad arcam Noe columba signum pacis detulit: ita et transacto judicio ad Ecclesiam Petri Christus gaudium pacis referet*. Et S. Aug. ser. 124 de Tempore, agens de pœnitentia S. Petri: *Totius, ait, corporis morbum in ipso capite curat Ecclesiæ, in ipso vertice componit membrorum omnium sanitatem*. Et S. Leo, serm. 3 de assump. sua ad Pont. *De toto mundo, ait, unus eligitur Petrus, qui et universarum gentium vocationi, et omnibus Apostolis cunctisque Ecclesiæ Patribus præponatur: ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique pastores, omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit et Christus*. Sicut ergo membrum corporis esse nequit, quod a capite est divisum, quodque capitis vi et influxu non vegetatur ac regitur; ita pariter membrum Ecclesiæ esse nequit, qui a Petro et Pontifice Rom. schismate vel hæresi est divisus; nec ad ovile Christi pertinet, qui ad gregem Petri non spectat; quos enim Christus curat et regit, per Petrum pastorem suum curat et regit. Unde S. Hieron. ep. 1. ad Damasum de nomine hypostasis: *Super illam, ait, petram* (cathedræ Petri) *ædificatam Ecclesiam scio: quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est: si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio*. Et infra: *Quicumque tecum* (o Damase Pont.) *non colligit, spargit: hoc est, qui Christi non est, Antichristi est*. S. Cyprianus l. 1. ep. 8. ad Plebem: *Deus, ait, unus est et Christus unus, et una Ecclesia, et cathedra una super Petrum Domini voce fundata. Aliud altare constitui, aut sacerdotium novum fieri præter unum altare, et unum sacerdotium non potest: Quisquis alibi collegerit, spargit*. Idem ep. 3. ad Cornel. l. 1. *Neque enim, ait, aliunde ortæ sunt hæreses, aut nata sunt schismata, quam inde, quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos, et ad tempus judex vice Christi cogitatur, cui si secundum magisteria divina obtemperaret fraternitas universa, nemo adversus collegium sacerdotum quidquam moveret*.

Septimum, quod jus et imperium Petri non tantum sublimius, sed et amplius sit quam quorumvis Regum et Imperatorum: tum quia ad fideles per totum orbem dispersos se extendit; tum quia pertinet quoque ad infideles, ut eos Christo et Ecclesiæ aggregari curet; tum quia exserit se ad Anthropophagos, Indos, et Barbaros, qui vivunt sine rege, sine lege, sine Deo. Unde S. Prosper in Carm. de ingratis:

> Sedes Roma Petri, quæ pastoralis honoris
> Facta caput mundo, quidquid non possidet armis,
> Religione tenet.

S. Cyrill. in Thesauro: *Petro, ait, omnes jure divino caput inclinant, et primates mundi tamquam ipsi Domino Jesu obediunt*. Et rursum: *Debemus nos, ut qui membra sumus, capiti nostro Romano Pontifici, et Apostolicæ sedi adhærere*. Quocirca veteres in litteris Canonicis (quas *Formatas* vocabant) ut latorem earum testarentur esse orthodoxæ fidei et communionis Catholicæ inscribebant nomen Petri. In Formatis enim ex Decreto Concil. Nicæni, hæc nomina quasi veræ fidei tesseram, per primas earum litteras inscribebant, *Pater, Filius, Spiritus Sanctus; Petrus, Amen*, ut significarent earum latorem habere communionem cum cathedra et successore S. Petri, Romano Pontifice, ideoque esse Catholicum. Unde Optatus Milevit. l. 2. ut se probet Catholicum, Donatistas vero esse schismaticos, enumerans Pontifices qui sederunt in cathedra S. Petri usque ad Siricium, addit: *Hic noster est socius, cum quo nobis totus orbis, commercio Formatarum, in unam communionis societatem concordat*. De Donatistis vero subjicit, eos procul abesse ut Formatis communicent cum cathedra S. Petri. Vide Baron. anno Christi 325.

Octavum, S. Petri jus et imperium non tantum in terram, sed et ad inferos et superos pertinet. Nam non tantum hominibus terrigenis, sed et animabus in Purgatorio cœlum pandit. Est enim ipse claviger cœli; ejus enim claves a Christo accepit Matth. 16. Unde Arator in fine Actor. Apost.

> Dignaque materies Petri Paulique coronæ
> Cæsareas superare minas, et in arce tyranni
> Pandere jura poli, summumque in agone tribunal
> Vincere, ne titulos parvus contingeret hostis.

S. Bern. l. 2 de Consid. ad Eugen. *Tu, ait, Episcopo cœlum claudere, tu ipsum ab Episcopatu deponere, etiam et tradere Satanæ potes*. Et Optatus Milevit. l. 7 contra Parmen. *Bono unitatis, ait, B. Petrus præferri omnibus Apostolis meruit, et claves regni cœlorum communicandas cæteris, solus accepit, etc. stant tot innocentes, et peccator accipit claves: ut unitatis negotium formaretur, provisum est, ut peccator aperiret innocentibus, ne innocentes clauderent contra peccatores, et quæ necessaria est unitas, esse non posset*. Et Petrus Chrysol. ser. 107. *Petrus, ait, est custos fidei, petra Ecclesiæ janitorque cœlorum*.

Nonum. S. Petri potestas propagatur in posteros, et cæteris Patriarchis deficientibus, incussa perdurat hucusque per annos 1600, et durabit usque ad finem mundi. Unde S. Cyprian. l. 1. epist. 3. ad Cornelium Pont. *Navigare audent*, ait, *ad Petri cathedram atque ad Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est, a schismaticis et profanis litteras ferre, nec cogitare eos esse Romanos, ad quos perfidia habere non possit accessum.* Et S. Hieronymus epist. 1. ad Damasum de nomine hypostasis: *Cum successore*, inquit, *piscatoris et discipulo crucis loquor. Ego beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri communione consocior.* Hinc in Concilio Ephesino 1. tom. 2 cap. 16 Cœlestinus Romanus Pontifex vocatur *ordinarius successor, et Vicarius B. Petri Apostolorum Principis.* Et in Conc. Chalcedon. act. 2 lecta Epistola Leonis Pont. omnes acclamarunt *Petrus per Leonem locutus est*, et in ep. ad Leonem, totum Concilium dicit: *Leonem vocis Petri interpretem fuisse*, id est, Petrum per Leonem esse locutum. Petrus Episcopus Ravennæ epist. ad Eutychen, quæ habetur ante Concil. Chalced. *Hortamur*, ait, *te frater, ut his quæ a B. Papa Romanæ civitatis scripta sunt, obedienter attendas. Quoniam B. Petrus qui in propria sede, et vivit et præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem.* S. Siricius Pont. epist. ad Himerium Episc. Taracon. *Portamus*, ait, *onera omnium qui gravantur. Quinimo hæc portat in nobis B. Apostolus Petrus, qui nos in omnibus, ut confidimus, administrationis suæ protegit et tuetur hæredes.*

Decimum. S. Petri potestas et dignitas superat potestatem Abrahæ, Mosis, Aaronis, Melchisedech, omniumque veterum Pontificum, Patriarcharum et Prophetarum iisque omnibus adumbrata et præfigurata fuit. Audi S. Bernard. ad Eugen. Pont. lib. 2 de Consider. *Quis es? sacerdos magnus summus Pontifex. Tu princeps Episcoporum, tu hæres Apostolorum. Tu primatu Abel, gubernatu Noe, Patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moses, judicatu Samuel, potestate Petrus, unctione Christus. Tu es cui claves traditæ, cui oves creditæ sunt*, etc. *nec modo ovium, sed et Pastorum tu unus omnium pastor.*

Undecimum. S. Petrus per discipulos a se missos fundavit per totum orbem Ecclesias. Ita habuit a S. Petro institutos Episcopos, Sicilia Pancratium, Marcianum, Beryllum: Capua Priscum, Neapolis Asprenum, Terracina Epaphroditum, Epulcolæ populi Marcum, Ptolemæum Nepe, Romulum Fesuli, Paulinum Luca, Ravenna Apollinarem, Verona Euprepium, Patavium Prosdocimum, Ticinum Syrum, Aquileia Hermagoram: in Galliis Lemovicenses, Burdigalenses et Tholosani Martialem: Tungrenses, Colonienses et Trevirenses Maternum, Rhemenses Sixtum, Arelatenses Trophimum, Senonenses Sabinianum, Cenomanenses Julianum, Vienna et Moguntia Crescentem, Catalaunum Menmium, Bituricenses Ursinum: Arvernenses Austremonium, Santonenses Eutropium: Germania Eucharium, Egistum, Marcianum; Hispania Torquatum, Ctesiphontem, Secundum, Indalesium, Cæcilium, Hesychium, etc. ut patet ex Martyrol. S. Petrum Byzantinis quoque primum dedisse Episcopum, docet Agapetus Pontifex in litteris, quæ recitantur in Synodo V. act. 2. Si Metaphrastæ credimus 29. Junii, Petrus Roma pulsus a Claudio anno imperii ejus 9. navigavit in Africam et Carthaginensem rexit Ecclesiam, eique præfecit Crescentem discipulum: inde Alexandriam concessit, erectaque Ecclesia Alexandriæ, ibique Marco instituto Episcopo, ac Thebis Rufo, Hierosolymam profectus est.

Tradunt Historici rerum Angliæ, S. Petrum misisse in Angliam evangelizandi causa Josephum ab Arimathæa: alii ipsummet S. Petrum in Angliam profectum, Anglos convertisse. Sane ab olim mira fuit S. Petri erga Anglos pastoralis cura, et vicissim Anglorum erga S. Petrum devotio. Ut alia mittam, memorabile est quod scribit Alredus Abbas Cisterciensis, qui floruit anno Domini 1164. in vita S. Eduardi regis Anglorum, nimirum, *cum Anglia a Danis vastata, regia stirpe extincta, proxima esset ruinæ et exitio, Episcopum quemdam ardenter pro ea cum suspiriis et gemitibus ad Deum preces effudisse, ac mox apparuisse ei S. Petrum, et dixisse, nasciturum S. Eduardum, eumque fore regem justum, sanctum et fortem, qui omnibus hisce Angliæ malis mederetur. Regnum enim Anglorum esse regnum Christi, et suum. Ita factum: oraculi veritatem exitus comprobavit. Hac de causa S. Eduardus mire devotus fuit S. Petro, et S. Petrus vicissim in eum beneficus*, uti ostendi Act. 7. v. 3. Audiant et legant hæc Angli, ut videant a quanto pastore desciverint, ac postliminio ad eum redeant, eumque in successore Romano Pontifice venerentur. Ita pristinam ejus curam et operam sentient. Audi Innocentium 1. Pont. ep. 1. *Manifestum*, ait, *in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam et Siciliam, insulasque interjacentes nullum hominem instituisse Ecclesias, nisi eos, quos venerabilis Apostolus Petrus, aut ejus successores constituerunt sacerdotes.*

Denique S. Chrys. h. 32. in ep. ad Rom. *Non ita*, ait, *cælum splendescit, quando radios suos sol ex se demittit, sicut Romanorum urbs duas illas lampades ubique terrarum effundens. Hinc rapietur Paulus, hinc Petrus. Considerate et horrete quale spectaculum visura sit Roma, Paulum videlicet e theca illa repente cum Petro resurgentem in occursum Domini sursum ferri.* Et Elpis uxor Boetii hymno de Apostolis:

O felix Roma, quæ tantorum principum
Es purpurata pretioso sanguine!
Non laude tua, sed ipsorum meritis,
Excellis omnem mundi pulchritudinem.

Et S. Leo s. 2 de Natali Apostol. *Non minuitur*, ait, *persecutionibus Ecclesia, sed augetur, et semper Dominicus ager segete ditiore vestitur, dum grana quæ singula cadunt, multiplicata nascuntur. Unde duo ista præclara divini germina seminis in quantam sobolem germinarint, beatorum millia Martyrum protestantur, qui Apostolicorum æmuli triumphorum urbem nostram purpuratam, et longe lateque rutilantibus populis ambierunt, et quasi ex multarum honore gemmarum conserto uno diademate coronarunt.*

Porro effigiem S. Petri ex antiquis imaginibus, ita pingit Niceph. l. 2. c. 27. *Petrus quidem haud crassa corporis statura fuit, sed quæ aliquanto esset erectior, facie subpallida et alba admodum: capilli et capitis et barbæ crispi et densi, sed non admodum prominentes fuere: oculi quasi sanguine (quia*

assidue plorasse fertur) *respersi, nigri : supercilia prope evulsa: nasus autem longior ille quidem. non tamen in acumen desinens ; sed pressus simulque magis* Uxorem S Petri martyrio laureatam tradit Clemens Alexand. l. 7. Stromatum. *Ajunt,* inquit, *B. Petrum cum vidisset uxorem duci ad mortem, lætatum quidem esse propter vocationem, et quod domum reverteretur, valde tamen exhortando et compellando eam proprio nomine dixisse : Heus tu, memento Domini. Tale erat beatorum matrimonium.* Traditur ex ea genuisse S. Petronillam, quæ ob speciem appetita in matrimonium a Flacco, mortem precibus a Deo impetravit, ne virginitatis decus perderet : cujus reliquias Romæ in basilica S Petri veneramur.

S Petrus cum S Paulo gloriosum Romæ obiit martyrium, eo quod Simonem Magum (qui Neroni ob magicas artes erat in deliciis) prostravisset, crucifixus capite deorsum, pedibus sursum, uti petierat (ne Christo Domino æquaretur) in Vaticano anno Domini 69. Neronis 13. et penultimo, die 29 Junii, cum Romæ sedisset annos 24. menses 5. dies 11. Unde Tert. l. de præscript. c. 36 *Romæ.* ait, *Petrus passioni Dominicæ adæquatur.* quia crucifixus est uti Christus. Et in Scorpiaco cap 14 *Orientem fidem Romæ primus Nero cruentavit : tunc Petrus ab altero cingitur, cum cruci astringitur.* Et S. Chrys. h. in Princ. Apost. *Gaudeas,* ait, *Petre, qui ligno crucis fruitus es, et ad magistri similitudinem recta quidem figura, sicut Dominus noster crucifigi noluisti. sed magis inverso capite, velut a terra ad cœlum iter parans. O clavos illos beatos, qui membra illa sanctissimo pertransierunt!* Sepultus est pariter in Vaticano juxta viam triumphalem: locum sepulturæ Constantinus Magnus Imp. magnifica basilica exornavit, quam hoc sæculo Pontifices de novo a fundamentis, sed longe majorem per centum annos exædificarunt, adeo augustam et magnificam ut urbis et orbis miraculum esse videatur. Solent Christiani ab omni ævo ex toto orbe eam religionis ergo visitare, ac ad ipsa ejus limina pronos se prosternere ; sanctumque Petrum venerari et ejus opem suppliciter implorare. Audi S. Aug. s. 28. de Sanctis: *Nunc ad memoriam Piscatoris flectuntur genua Imperatoris : ibi radiant gemmæ diadematis, ubi fulgent beneficia Piscatoris.* Et Epist. 42 ad Madaur. *Videtis,* ait, *imperii nobilissimi eminentissimum culmen, ad sepulchrum piscatoris Petri submisso diademate supplicare.* Et S. Chrys. h. *quod Christus sit Deus: Relictis omnibus ad sepulchra piscatoris et pellionis* (Pauli qui e pellibus faciebat tabernacula) *currunt et reges et præsides et milites: et Constantinopoli reges nostri magnam gratiam putant, si non prope Apostolos, sed si vel extra eorum vestibula corpora sua sepeliantur, fiantque piscatorum ostiarii reges.* Romæ ergo ubi Petrus martyr occubuit, ibi et victor resurrexit, ac supplantato Nerone, Imperatoribus et idololatria, urbem orbemque triumphator occupat: e Vaticano Romam, fidemque et Ecclesiam Romanam, quasi omnium Ecclesiarum matrem, magistram et dominam tuetur, dirigit et propugnat; ut huc usque hæresis et perfidia eam convellere non potuerint, nec umquam convulsuræ sint ; quia scilicet supra firmam petram ædificata est, ut portæ inferi contra eam prævalere nequeant. Aspice nos ex alto S. Petre, et tuos cives, imo clientes et filios protege, ac per vitæ hujus turbines dirige in viam salutis æternæ, ut peracto peregrinationis hujus cursu, cœli ostia te pandente ingredi, ac tecum Christo Jesu Domino nostro frui in æternum mereamur. Amen.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIOR HUJUS CAPITIS PARS A V. 1. USQUE AD 13. EST DOGMATICA, POSTERIOR A V. 13. USQUE AD FINEM EST ETHICA. INITIO ENIM PRÆMISSA SALUTATIONE DEUM BENEDICIT, QUOD FIDELES PER CHRISTUM REGENERAVIT ET DESTINAVIT AD HÆREDITATEM ÆTERNAM: IN CUJUS SPE DOCET CHRISTIANO EXULTANDUM ESSE IN QUIBUSVIS TRIBULATIONIBUS ; ATQUE HÆC OMNIA PRÆDICTA ESSE A PROPHETIS. INDE V. 13. INCITAT EOS AD VITAM PURAM ET SANCTAM QUA CHRISTUM IMITENTUR, EJUSQUE HÆREDITATEM ET GLORIAM ASSEQUANTUR.

1 PETRUS Apostolus Jesu Christi, electis advenis dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, et Bithyniæ, 2. secundum præscientiam Dei Patris, in sanctificationem Spiritus, in obedientiam, et aspersionem sanguinis Jesu Christi: Gratia vobis, et pax multiplicetur. 3. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis, 4. in hæreditatem incorruptibilem, et incontaminatam, et immarcescibilem, conservatam in cœlis in vobis, 5. qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem, paratam revelari in tempore novissimo. 6. In quo exultabitis, modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus: 7. ut probatio vestræ fidei multo pretiosior auro (quod per ignem probatur) inveniatur in laudem, et gloriam, et honorem, in revelatione Jesu Christi. 8. Quem cum non videritis, diligitis: in quem nunc quoque non videntes creditis: credentes autem exultabitis lætitia inenarrabili, et glorificata: 9. reportantes

finem fidei vestræ, salutem animarum. 10. De qua salute exquisierunt, atque scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt, 11. scrutantes in quod, vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi: prænuntians eas quæ in Christo sunt passiones, et posteriores glorias, 12. quibus revelatum est, quia non sibimetipsis, vobis autem ministrabant ea, quæ nunc nuntiata sunt vobis per eos, qui evangelizaverunt vobis, Spiritu Sancto misso de cœlo, in quem desiderant angeli prospicere. 13. Propter quod succincti lumbos mentis vestræ, sobrii perfecte sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam, in revelationem Jesu Christi: 14. quasi filii obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ vestræ desideriis: 15. sed secundum eum, qui vocavit vos, Sanctum: et ipsi in omni conversatione sancti sitis. 16. Quoniam scriptum est: Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. 17. Et si patrem invocatis eum, qui sine acceptione personarum judicat secundum uniuscujusque opus, in timore incolatus vestri tempore conversamini. 18. Scientes quod non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis: 19. sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, et incontaminati: 20. præcogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem novissimis temporibus propter vos, 21. qui per ipsum fideles estis in Deo, qui suscitavit eum a mortuis, et dedit ei gloriam, ut fides vestra et spes esset in Deo. 22. Animas vestras castificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore, simplici ex corde invicem diligite attentius: 23. renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei vivi, et permanentis in æternum. 24. Quia omnis caro ut fœnum, et omnis gloria ejus tamquam flos fœni: exaruit fœnum et flos ejus decidit. 25. Verbum autem Domini manet in æternum: hoc est autem verbum, quod evangelizatum est in vos.

1. PETRUS APOSTOLUS JESU CHRISTI.] Syrus, *Epistola Petri Apostoli Simonis Cephæ*, quia scilicet Syrus vertit ex Græco, in quo Cephas vocatur Petrus. Unde Petri nomen ad Syros aliasque gentes et linguas transiit, quia usitatissimum erat in Ecclesiis Græcis et Latinis. Nota Petrus Primo, vocatus est *Simon Bar Jona*, id est filius Jonæ, pater enim Petri vocabatur Joannes, hebraice Joanan, et per crasin *Jonan et Jona*. Unde Christus ait ei Joann. 21. vers. 25. *Simon Joannis* (scilicet filii) *diligis me plus his?* Deinde a Christo syriace vocatus est *Kepha*, (hebraice *Keph*) id est, ut Græci et Latini pronuntiant, *Cephas*, hoc est petra, vel Petrus: Πετρος enim idem est quod petra: nam si esset diversum, et derivatum tantum a petra, Petreus dicendus erat, non Petrus, uti retractans advertit S. Aug. 1. Retract. 29. et serm. 16. et 29. de Sanctis. Porro nomen Cephas, id est Petrus Simoni indidit Christus, quia destinabat eum facere suum in Ecclesia Vicarium, ideoque ei suum nomen (Christus enim vocatur petra et lapis angularis Ecclesiæ, juxta illud 1. Cor. 10 4. *Petra autem erat Christus*) indidit, et juxta nomen fidei animique sui firmitatem et constantiam communicavit. Unde ejus typus fuit Joseph, qui Genes. 49. v. 24. vocatur *pastor et lapis Israel*, quia ut explicat Eccli c. 49. 17. *princeps fuit fratrum firmamentum gentis, rector fratrum, et stabilimentum populi*.

Petrus ergo idem est quod petra et fundamentum Ecclesiæ. *Petra enim dicitur, eo quod primus in nationibus fidei fundamenta posuerit, et tamquam saxum immobile totius operis Christiani compagem molemque contineat. Petra ergo pro devotione Petrus dicitur, et petra pro virtute Dominus nuncupatur. Recte consortium meretur nominis, qui consortium meretur et operis*, ait S Aug. s de cathedra Petri, et S. Ambr s 47 sic et S. Hilar. can. 16. in Matth. *O*, inquit, *in nuncupatione novi nominis felix Ecclesiæ fundamentum, dignaque ædificatione illius petra, quæ inferni leges et tartari portas, et omnia mortis claustra dissolveret*. Et S Chrysost. in Psalm. 50 *Petrus*, inquit, *appellatus, quia saxea fide præditus*. S Leo epist. 89. c. 1. *Tu*, inquit *es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, ut æterni ædificatio templi mirabili munere gratiæ Dei, in Petri soliditate consisteret*. S Greg. lib. 6. Registri epist. 37. *Quis nesciat* inquit, *S. Ecclesiam in Apostolorum Principis soliditate firmatam? quia firmitatem mentis traxit in nomine, ut Petrus a petra vocaretur*. S Germanus Constant in Theoria ver. Eccles. *Vertex*, inquit, *ornatus et corona duodecim lapillorum Apostoli sunt: petra vero sanctissimus Apostolus, primus Hierarcharum Christi*. Idem docent Tertullian. Origen. S. Athanasius, S. Basil. S Epiphan S. Nazianz. S Paulinus et alii, quos citat Bellarm. lib. 1. de Roman Pont. c. 10. et 11

Hinc apte Syrum *Kepha* alludit et consentit cum Græco κεφαλη, id est *caput:* quia Petrus est caput Ecclesiæ. Sic Hebræum Pascha consentit cum Græco πασχειν: quia in Paschate passus est Christus Et Hebræum Jesus cum Græco ιασις, id est *medela*, sanitas: quia Jesus est medicus et sanator omnium infirmitatum. Unde Kepham κεφαλην interpretantur sanctus Anacletus epis 3. et Optatus milevit lib 2 contra Parmen. etsi hoc ejus non sit genuinum etymon, ut patet. Forte Christus indens Simoni nomen Cephas, respexit ad scopulosum collem præaltum vicinum Hierosolymæ, ex quo tota urbs cerni poterat, qui vocabatur *Kepha*, et postea variata dialecto *Kipho*, de quo Josippus Gorionides lib. 2. Belli Judaici cap. 25 Quod enim hic collis est Hierosol. hoc Petrus est Ecclesiæ.

APOSTOLUS] κατ' ἐξοχην, quia Apostolorum princeps; sed hoc ex modestia et humilitate subticet Petrus: unde Pontifex Romanus S. Petro succedens vocatur *Apostolicus*, ejusque Cathedra sedes Apostolica. Porro

Apostolus idem est quod legatus Christi. Audi Clem. l. 2. Recogn. *Nos*, ait, *Apostoli illius qui nos misit, verba exponere missi sumus: proprium vero aliquid dicere non habemus in mandatis, sed verborum illius, ut dixi, aperire veritatem.*

Electis,] supple scribit hanc epistolam, precaturque omne bonum dicens: *Gratia vobis et pax multiplicetur. Electos* accipe ad fidem et gratiam, non ad gloriam: non enim voluit S. Petrus dicere omnes fideles efficaciter electos esse ad gloriam; multo minus voluit eos omnes de hac sui electione certos et securos facere; cum multi defecerint non tantum a gratia, sed et a fide, factique sint hæretici asseclæ Simonis Magi, Menandri, Cerinthi, etc. Id ita esse patet ex eo quod subdit S. Petrus, *In sanctificationem Spiritus*, q. d. Scribo electis non immediate ad gloriam, sed ad sanctitatem et gratiam, et ep. 2. c. 2. v. 12. *Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres dilecti a Deo, quod elegerit vos Deus primitias in salutem, in sanctificatione Spiritus, et in fide veritatis.* Antistroph. S. Petro est illud Pauli Ephes. 1. 4. *Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate.* Vide ibi dicta.

Magna est hæc electio, quia ad magnum bonum, puta ad fidem et gratiam, quæ est semen gloriæ et felicitatis æternæ. Unde c. 2. 9. *Vos*, ait, *genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum*, etc.

Advenis,] Primo Lyran. *advenis*, inquit, hoc est proselytis, qui scilicet ex gentilismo conversi erant ad judaismum, et inde ad Christianismum. Verum græce non est προσηλύτοις, sed παρεπιδήμοις. Secundo, Maldon. in c. 7. S. Joan. v. 35. per *advenas* accipit Gentiles; hi enim quia toto orbe erant sparsi, vocabantur dispersio, et dispersi, juxta illud S. Joannis ibidem: *Numquid in dispersionem Gentium iturus est, et docturus Gentes?* cum Judæi in Judæa viverent collecti et uniti. Tertio, S. Hier. l. de Script. Eccl. in Petro, S. Athan. in Synopsi, Didymus, OEcum. Cathar. Cajet. et alii hic per *advenas* accipiunt Judæos ad Christum advenientes et conversos. Quarto et genuine, *advenæ dispersionis Ponti, Galatiæ*, etc. vocantur Judæi Christiani, qui cum alias, tum recenter ob persecutionem a nece Stephani a Judæis excitatam Act. 8. 1. e Judæa dispersi fugerant in Pontum, Galatiam, etc. ibique proinde erant hospites et advenæ non incolæ et inquilini, eo quod ibi sedem et domum fixissent. Unde S. Jacobus iisdem scribens ait c. 1. 1. *Duodecim Tribubus quæ sunt in dispersione salutem.* Hi enim vocantur græce παρεπίδημοι, id est *incolæ*, qui advenæ sunt, et domicilium habent in aliena terra: παρεπιδημέω enim idem est quod *peregre eo*, advena, hospes sum.

Mystice, tacite monet et innuit S. Petrus fideles in hoc mundo ubivis gentium sint, æstimare debere se esse hospites et peregrinos, ut nulli loco vel rei cor affigant; sed quasi advenæ pertranseant ad patriam cœlestem, dicantque cum David: *Advena ego sum apud te et peregrinus, sicut omnes patres mei.* Ps. 38. 13. cogitentque illud Pauli: *Fratres jam non estis hospites et advenæ, sed estis cives Sanctorum et domestici Dei.* Ephes. 2. 19. Christiani ergo sunt cives cœli, hospites et advenæ terræ. Vere S. Aug. quæst. 91. in Levit. *Omnis homo*, ait, *advena est nascendo, quoniam compellitur migrare moriendo.* Vide eumdem serm. 32. de verbis Domini.

Ex dictis liquet hos advenas gente et genere fuisse Judæos, fide et religione Christianos; e Judæa enim erant exules et profugi: sed sub his omnes fideles Ponti, etiam cives et inquilinos e gentilismo ad Christum conversos intelligit, tum quia primi qui Christi fidem in Pontum, etc. invexerunt, fuerunt advenæ Judæi: hi enim Judæos et Gentiles in Ponto degentes converterunt. Jure ergo advenarum quasi parentum suorum in Christo, nomine censentur, præsertim quia S. Petro peculiaris cura Judæorum incumbebat, sicut Paulo Gentium. Galat. 2. 7. tum quia pauci Ponti cives hoc tempore ad Christum conversi erant. Scripta enim est hæc Epistola paulo post apertum per Cornelium fidei ostium Gentibus, anno Christi 45. Major ergo pars Christianorum in Ponto erat advenarum: quare omnes S. Petrus vocat *advenas* per synecdochen.

Advenis dispersionis Ponti.] Hoc est, advenis Ponti ex dispersione: proscriptio enim peperit dispersionem, dispersio facit exules et advenas Ponti: vel, q. d. Advenis dispersis per Pontum; sæpe enim Hebræi abstracta usurpant pro concretis.

Ponti.] *Pontus* regio est Asiæ Minoris vicina Ponto Euxino: unde ab eo nomen accepit. Ponti Rex fuit Mithridates. Ex Ponto oriundus fuit Marcion hæresiarcha; unde a Tert. l. 1. contra eum c. 1. vocatur *mus Ponticus qui Evangelio corrosit.* Ponticus quoque fuit Aquila priscus Script. interpres. Ponitur Pontus hic primo loco. Unde Tert. Cypr. Hier. Cassiod. citantes hanc Epistolam, vocant Epistolam ad Ponticos, sicut primam S. Joannis vocant Epistolam ad Parthos. Porro S. Leo s. 1. de S. Petro et Paulo asserit S. Petrum Pontum, Galatiam, Cappadociam, Asiam, Bythyniam, legibus Evangelicæ prædicationis implevisse. Prædicavit ergo in Ponto Petrus, Ponticosque ad fidem convertit. Ubi Nota efficaciam Evangelii et prædicantis S. Petri, utpote qui homines feros et barbaros ad legem et sanctimoniam Christianam traduxerit.

Quam enim Pontici fuerint barbari, docet Tertul. l. 1. contra Marc. c. 1. *Pontus*, ait, *qui Euxinus natura negatur, nomine alluditur. Cæterum hospitalem Pontum nec de situ æstimes; ita ab humanioribus fretis nostris, quasi quodam barbariæ suæ pudore secessit; gentes ferocissimæ inhabitant, si tamen habitatur in plaustro. Sedes incerta, vita cruda, libido promiscua et plurimum nuda, etiam cum abscondunt, suspensis de jugo pharetris indicibus, ne temere quis intercedat. Ita nec armis suis erubescunt. Parentum cadavera cum pecudibus cæsa, convivio convorant. Qui non ita decesserint, ut escatiles fuerint, maledicta mors est. Nec feminæ sexu mitigantur secundum pudorem, ubera excludunt, pensum securibus faciunt, malunt militare quam nubere. Duritia de cœlo quoque: dies numquam patens: sol numquam liber: unus aer, nebula: totus annus, hibernum: omne quod flaverit, Aquilo est. Liquores ignibus redeunt, amnes glacie negantur, montes pruina exaggerantur. Omnia torpent, omnia rigent; nihil illic nisi feritas calet; illa scilicet quæ fabulas scenis dedit, de sacrificiis Taurorum, et amoribus Colchorum, et crucibus Caucasorum. Sed nihil tam barbarum ac triste apud Pontum quam quod illic*

Marcion natus est, Scytha tetrior, Hamaxobio instabilior, Massageta inhumanior, Amazonia audacior, nubilo obscurior, hieme frigidior, gelu fragilior, Istro fallacior, Caucaso abruptior. Rursum in Ponto Pluto et Proserpina inferorum dii, humanis hostiis placabantur: ibi quoque antrum e. et extracti Cerberi et Herculis descensus ad inferos, orb.que ipse Cerberion vocabatur, ac regno Pontico sive Bosphorano inferni nomen inditum. Accolæ vocabantur Tauri, Cimmerii (unde Cimmeriæ tenebræ) sive Cimbri, seu Cerberei, Heniochi, Colchi, Cappadoces, Paphlegones. Nonne infernus erat Cimmaria regio dut inferorum sacra, ubi striges, ubi Acherontis palus, ubi Cerberus? Vide Suidam, Straboonem et al os Cosmographos.

2 SECUNDUM PRÆSCIENTIAM DEI PATRIS.] *Præscientia* significat providentiam et prædestinationem Dei, qua Ponticos elegit ad fidem et gratiam Christi et Christianismi, providendo eis prædicatores ebaque opportuna media, quibus præsciebat eos auscultaturos et obedituros, ac oblatam Christi fidem et gratiam libere amplexuros. Unde præscientia hæc partim inchoate est et conditionata; partim perfecta, et absoluta. Inchoata est, quatenus per eam præscit Deus quid quilibet homo hac vel illa conditione, v g. vocatione et gratia, sit facturus et libere electurus. Perfecta est, quatenus posita per Dei prædestinationem et decretum conditione, puta tali vel tali vocatione, videt Deus absolute voluntatem hominis libere ei consentire, credere et obedire. Prior præscientia a Theologis vocatur simplicis intelligentiæ; posterior visionis: hinc et electorum electio juxta priorem est inchoate tantum et conditionata, juxta posteriorem vero perfecta est et absoluta. Prior significatur per τα in *sanctificationem*: uti legunt Latini, posterior per τὸ *in sanctificatione*, uti legunt Græca, de quo mox.

Porro maluit Petrus dicere *præscientiam*, quam prædestinationem, quia præscientia latius patet et plura innuit: nimirum Primo prædestinationem hanc fidelium ad fidem et gratiam factam esse sapientissime, utpote ab æterna Dei omniscii præscientia et providentia. Secundo eam esse arcanam et inscrutabilem, utpote factam arcano, divinæ mentis consilio et præscientia. Tertio, eam esse suavem æque, ac efficacem et infallibilem. Suavem. quia liberum arbitrium non cogit, sed suaviter allexit ad fidem, providendo illa media quibus præsciebat et prævidebat liberum arbitrium libere consensurum. et usurum ad suam salutem. Efficacem et infallibilem: quia providentia Dei cum omnia prospiciat et prævideat, quibus rationibus novendo sit voluntas hominis, dum eas illi suggerit, efficaciter et infallibiliter eam movet, flectitque ad libere consentiendum. Hoc est quod de æterna Dei Sapientia ait Sapiens c. 8. v. 1. *Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter.* Quarto, eam prævenire nostra opera et merita, ac proinde esse liberalem et gratuitam. dignamque omni laude et gratiarum actione. Hoc enim significat τὸ *præ* et *pro* in præscientia et providentia Quinto hanc Dei in suos electos quasi filios providentiam esse paternam, summam et divinam: illam enim significat τὸ *Dei patris*. Sexto, præscientiam hanc Dei non tantum esse speculativam, sed et practicam: includit enim Dei voluntatem, amorem. et decretum dandi gratiam, quæ ad fidem, justitiam et salutem perducamur.

Porro S Cyrill lib. de Recta fide ad Reginas, et OEcum hic, *præscientiam* referunt ad Petrum. Petrique apostolatum; quasi ille ipsi collatus sit per Dei præscientiam, id est providentiam: et proinde non dignitate, sed tempore dumtaxat inferior sit Jeremia, qui cap. 1. a Deo audivit: *Priusquam formarem te in utero, novi te.* Melius alii passim *præscientiam* referunt ad τὸ *electis*. q. d. Scribo electis. qui ad fidem a Deo electi et directi sunt per suavem ejus præscientiam et providentiam. Antistrophon Petri est illud Pauli: *Non repulit Deus plebem. quam præscivit* Rom. 11. 2. et: *Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui*, Rom. 8 29 et. *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit?* Rom. 11. 34. vide ibi dicta.

DEI PATRIS] *Pater* hic accipi potest tum notionaliter, ut significet primam personam S. Trinitatis. quæ genuit Filium, tum essentialiter, ut significet Deum, qui tribus personis est communis. Hic enim est pater respectu hominum, angelorum et creaturarum omnium.

IN SANCTIFICATIONEM SPIRITUS] OEcum. hæc refert ad τὸ *Apostolus* Unde omnia hæc sic contexit et explicat: *Petrus ex præcognitione Dei Patris missus Apostolus ad segregandos ipsi in Spiritu. et obedientes reddendos eos, qui aspersionem sanguinis Jesu expiatricem admiserunt, vobis electis peregrinis ex dispersione Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, et Bithyniæ, gratia et pax multiplicetur.* Alii melius referunt ad τὸ *electis*. q. d Electi estis a Deo ad sanctificationem Spiritus tum activam, ut scilicet Spiritus Sanctus vos per gratiam infusam sanctificet; tum consequenter passivam, ut scilicet anima et spiritus vester a Deo, misso in vos Spiritu Sancto, sanctificetur; τὸ ergo *Spiritus* significat Primo, hanc sanctificationem esse proprium opus Spiritus Sancti, ita tamen ut reliquæ duæ personæ S. Trinitatis non excludantur, sed potius in eo per divinam περιχώρησιν, id est *circumincessionem*, ut ait Damasc includantur. Unde mysterium sanctæ Trinitatis tresque ejus personas nominat hic sanctus Petrus: scilicet primam, dicens *Dei Patris*; secundam, dicens *Jesu Christi*, tertiam, dicens *Spiritus*. Rursum apposite Patri tribuit electionem, præscientiam et prædestinationem; Spiritui Sancto sanctificationem; Filio aspersionem sanguinis: eo enim nos redemit et abluit a peccatis nostris. Secundo τὸ *Spiritus* significat hanc sanctificationem non esse carnis, uti erat illa legis veteris, sed spiritus. Tertio, in sanctificatione nobis infundi spiritum, puta habitum gratiæ, charitatis, cæterarumque virtutum, quibus imbuta mens nostra fiet spiritalis, imo spiritus; ut instar spirituum angelicorum, spirituali et angelica puritate et sanctitate placeat et serviat Deo. Porro hunc spiritum haurimus et participamus a Deo et Spiritu Sancto, per illumque ei similes efficimur, juxta illud: *Qui adhæret Domino unus spiritus est*, 1. Cor. 6. 17.

Nota Pro *in sanctificationem* græce est ἐν ἁγιασμῷ, id est *in sanctificatione*, vel etiam *in sanctificationem*: sæpe enim ἐν ponitur pro εἰς. utrumque verum, et huic loco congruum. Inchoate enim elegit nos Deus in

sanctificationem, quando nos ab æterno destinavit, et in tempore vocavit ad sanctitatem: perfecte vero elegit nos in sanctitatem, quando jam libere credentes baptizatos et sanctificatos amat, et elegit ad suam gratiam, amicitiam, filiationem et hæreditatem. Idem dicit Paulus Ephes. 1. 4. et 1. Thess. 5. 23. *Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester, et anima, et corpus, sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur.* Vide ibi dicta. Moral. discant hic Christiani quanti facienda sit sanctitas; utpote ad quam ab æterno a Deo electi sint, qui ad hoc misit Christum in mundum, ut scilicet *serviamus illi in sanctitate et justitia coram ipso omnibus diebus nostris*, ut canit Zachar. Lucæ 1. v. 75 *Hæc est enim voluntas Dei sanctificatio vestra*, ait Paulus 1. Thessal. 4. 3. Christiani ergo sibi a Deo et Christo dici putent illud Dei per Mosen: *Eritis mihi sancti; quia sanctus sum ego Dominus, et separavi vos a cæteris populis, ut essetis mei.* Levit. 20 26. et c. 22. 32. *Ego Dominus qui sanctifico vos* Orent ergo assidue cum Davide: *Cor mundum crea in me Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis. Ne projicias me a facie tua, et Spiritum Sanctum tuum ne auferas a me. Redde mihi lætitiam salutaris tui, et Spiritu principali confirma me.*

In obedientiam et aspersionem sanguinis Jesu Christi.) Præpositio *in* potest Primo, significare causam meritoriam: ut sit idem, quod *per.* q. d. Electi sumus ad sanctitatem per obedientiam Christi usque ad mortem et per sanguinem ejus in cruce effusum, quo in baptismo aspersi et lustrati sumus. Ita Lyran. et Cajetan. Hebræum enim ב id est *in*, sumitur pro *per, propter, ex*, adeoque omne genus causæ significat. ut ostendi cap. 23 in S. Paulum.

Secundo. To *in* significat causam finalem. q. d. Fideles, electi sunt a Deo ad sanctitatem, hoc fructu et fine, ut ejus jussis obediant, et in dies fructum majorem (Hebr. enim ב, id est *in*, cum accusativo significat augmentum) effusionis sanguinis Christi, puta perseverantiam et vitam æternam, consequantur in cœlo: hoc enim per aspersionem sanguinis Christi nobis reseratur, ut ait S. Paulus Hebr. 9. 11 Per metonymiam ergo et metalepsin ponitur sanguis Christi pro reseratione cœli et cœlesti gloria, sicut causa ponitur pro effectu, meritum pro mercede: ut S. Petrus tres effectus prædestinationis divinæ assignet, scilicet electionem, obedientiam et vitam æternam per merita sanguinis Christi, sicut S. Paulus eosdem assignat, dum eos nominat vocationem, justificationem et glorificationem, Rom. 8. 30.

Tertio, *in* significare potest causam materialem. q. d. Electi sunt a Deo qui Christo obedientes se præstiterunt, et sanguinem Christi pro se effusum per fidem amplexi, eo se asperserunt et purificarunt. Ita sanctus Cyrillus de Fide ad Reginas, et OEcum.

Secundus sensus profundus est, sed obscurus et novus: nusquam enim ita accipitur aspersio sanguinis. Primus ergo planus est et usitatus, si quis tamen secundum cum multis sequi malit, dicat aspersionem sanguinis Christi, metonymice poni pro fructu aspersionis sanguinis Christi, hoc sensu, q. d. Vocati estis ad sanctitatem, hoc fine ut Christo obediendo, ejus que sancta præcepta et monita sequendo ejusque redemptionem, sanguinem et mortem in dies commemorando, magis magisque ejus fructum percipiatis; ut scilicet in dies in omni virtute et sanctitate crescatis et proficiatis, usque ad finem vitæ, itaque cœlestis gloriæ thesauros consequamini.

Nota. Sanguinem Christi hic fidelibus proponit S. Petrus, quasi balneum quoddam pretiosissimum ad sanctificationem, hoc est, ad sanandos omnes animi morbos, omnesque virtutes (quæ non aliud sunt quam sanitates animæ) conciliandas et augendas efficacissimum, quod proinde crebro omnique die et hora usurpare debemus. Alludit ad aspersionem sanguinis victimarum veteris testamenti, in qua omnis illius ævi purificatio et sanctimonia consistebat, uti ostendi Levit. 4. maxime vero alludit ad aspersionem leprosi mundandi; hic enim die octavo aspergebatur sanguine victimæ, eoque mundabatur ab immunditia legali, quæ arcebat eum quasi irregularem e templo hominumque convictu, qua hucusque ob lepram irretitus fuerat, Levit. 14. Leprosus enim typice figurabat peccatorem, qui a lepra peccati mundatur per aspersionem, id est, applicationem sanguinis Christi, quæ fit per baptismum aliaque Sacramenta, item per fidem: contritionem et bona opera. Hoc est quod prædixit Isaias cap. 52. 15. *Iste asperget gentes multas.* q. d. Christus suo sanguine per aquam baptismi multos abluet a peccatis, justificabit et sanctificabit. Hoc est quod orat David Ps. 50. *Asperges me Domine hyssopo et mundabor.* q. d. Sicut olim leprosus typice mundabatur per aspersionem hyssopi sanguine victimæ tincti, ita aspersione sanguinis Christi, qui vere est hyssopus sanguineus Agni immaculati mundans peccata, elue et emunda meum reatum homicidii et adulterii. Orat enim per sanguinem et merita Christi venturi, per hyssopum, sanguinem et agnum præfigurati, sibi remitti peccata, ita S. Ambr. de Apol David c. 12. Sic Apost. Hebr. 10. 22. *Aspersi*, ait, *corda a conscientia mala*, id est, in cordibus sanguine Christi per baptismum lustrati et purgati a peccatis. Unde explicans subdit: *Et abluti corpus aqua munda* baptismi. Aspersio ergo sanguinis, idem est quod lustratio et purificatio e peccatis, quæ fit per sanguinem Christi. Vide dicta Hebr. 9. 13.

Porro hæc aspersio, id est, applicatio sanguinis Christi, adhibetur animæ, Primo, per baptismum, aliaque Sacramenta, præsertim Eucharistiæ: in ea enim realiter comedimus corpus, et bibimus sanguinem Christi. Secundo, per fidem et orationem; obsecrando scilicet ut Deus per merita sanguinis Christi nobis peccata remittat, gratiam donet, virtutes largiatur et augeat. Sic Ecclesia omnes orationes et collectas concludere solet dicendo: *Per Dominum nostrum Jesum Christum.* etc. Tertio, per rememorationem et meditationem passionis Christi; hac enim gratos nos exhibemus Christo, ejusque pretiosam redemptionem celebramus, ac per eam beneficia speramus, poscimus et impetramus Atque hac de causa Christus sacrificium Missæ et Eucharistiæ instituit, ut in eo jugiter tantam passionis ejus dignationem recoleremus, et cum omni gratiarum actione celebraremus, juxta illud. *Hoc facite in meam commemorationem.* Et: *Quotiescumque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat*, 1 Cor. 11. 26. Quarto, uniendo operationes et passiones

nostras actionibus et passionibus Christi: hoc enim Christo perhonorificum, Patri gratissimum, nobis utilissimum est: dum enim nostra exilia opera unita operibus divinis Christi, iisque quasi vestita et inaurata, ejusque sanguine purpurata Deo Patri offerimus; conciliamus ejus oculos (ut respiciat in faciem Christi sui) ad gratiam, ac impetremus quod obsecramus. Unde viri pii et sapientes idipsum studiose factitant. Hoc est quod ait Paulus Hebr. 12. 24. *Accessistis*, etc. *ad testamenti novi mediatorem, et sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel*, quia sanguis Abel clamat vindictam, Christi misericordiam.

Gratia vobis et pax multiplicetur.] Gratiam intellige tum increatam in Deo, tum creatam in nobis. Increata est, benevolentia, amor, favor, quo Deus suos prosequitur; creata, est gratia, donaque quæ Deus ex amore gratis in animam infundit. Gratiæ effectus et comes est pax triplex, scilicet pax cum Deo, nobiscum, et cum proximis. Itaque S. Petrus tam pacem quam gratiam in fidelibus augeri et perfici precatur, exemplo Christi, qui discipulos post resurrectionem salutans ait, *Pax vobis*, præsertim quia ipse eam non tantum promisit, sed et dedit, dicens: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*, Joan. c. 20. unde S. Cyril. l. 12. in Joan. c. 53. et 54. et l. 10. c. 7. Lex, ait, quædam Ecclesiæ tradita est: in sanctis enim congregationibus hæc sæpius ad invicem dicimus. Pacem enim et ad nos, et ad Deum habere, fons et origo omnium bonorum est. Quare Paulus quoque omne bonum fidelibus optans dicit: *Gratia vobis et pax*: Porro Cyrillus, pacem quam Christus optabat et relinquebat Apostolis, censet esse Spiritum Sanctum, quia scilicet ipse est pax causalis: causat enim pacem. Sic Christus dicitur esse pax nostra, Ephes. 2. 14. id est, pacificator noster qui pacem inter nos et Deum conciliavit.

3. Benedictus Deus.] Orditur a benedictione, gratiarum actione et laude Dei, quia celebrat ingens beneficium redemptionis Christi, nostræque per eum vocationis ad gratiam et gloriam æternam. Idem facit Paulus toto c. 1. ad Ephesios, quo mire hoc Dei beneficium extollit, scrutatur et admiratur. Quin et Gentiles nonnulli suas epistolas et libros a Deo inchoant. Ita Aratus sua Phænomena orditur: *A Jove principium*, etc. uti recensui Actor. 17. v. 28. Porro hæc Dei laus et benedictio est vox angelica, et inchoatio vitæ beatæ. Beati enim in cœlis absorpti in mare divinitatis non nisi Deum laudant et glorificant, Apoc. 4. 8. et 10. vide ibi dicta.

Moral. Nota, corda et ora Sanctorum esse quasi altare thymiamatis, quod jugiter thymiama divinæ laudis exhalat et quasi apiarium, imo favos, qui perenniter doxologiæ mella stillant, ut cum S. Job tam in prosperis quam in adversis dicant: *Sit nomen Domini benedictum*, et cum Psalte Psal. 33. *Benedicam Dominum in omni tempore*, et cum tribus pueris in camino ignis: *Benedicite omnia opera Domini Domino laudate et superexaltate eum in sæcula*. Daniel 3. et cum Zacharia: *Benedictus Dominus Deus Israel: quia visitavit et fecit redemptionem plebis suæ*. Lucæ 1. et cum B. Virg. *Magnificat anima mea Dominum*. Ita Paulus omnes pene suas Epistolas orditur a gratiarum actione, vel benedictione Dei.

Pater Domini Nostri Jesu Christi, tum quoad divinitatem, per generationem et communicationem ab æterno; tum potius quoad humanitatem, quam per operationem Spiritus Sancti in tempore ipsi efformavit in utero B. Virginis, qua ratione tota S. Trinitas dicitur Pater Christi et Christianorum: nomen enim *Jesus* est nomen humanitatis Christi, non divinitatis. Passim quippe Apostoli celebrant mysterium incarnationis Christi; tum quia novum, tum quia per illud peracta est redemptio nostra: quia non nisi per ejus fidem et merita justificamur et salvamur.

Qui secundum misericordiam suam magnam.] Causam cur Deum benedicat, dat magnam ejus misericordiam nobis per Christum exhibitam. Alludit ad illud Ps. 50. 1. *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam, et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam*. Et Ps. 144. 9. *Miserationes ejus super omnia opera ejus*. Et Ps. 107. 5. *Magna est super cælos misericordia tua*. S. Petro succinit S. Paulus 2. Cor. 1. 3. *Benedictus Deus*, etc. *pater misericordiarum, et Deus totius consolationis*. Et Eph. 2. 4. *Deus autem, qui dives est in misericordia, per nimiam suam charitatem qua dilexit nos*.

Porro misericordia Dei magna, id est maxima et immensa est. Primo, ex causa efficiente, quia promanat a Deo, ejusque amore in nos immenso: tanta ergo est quanta est deitas, cum qua unum est idemque. Secundo, ex objecto, quia scilicet donavit nobis filium suum unigenitum, ut in eo viscera sua in nos effudisse videatur, juxta illud Zachariæ: *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto*. Lucæ 1. Magna ergo est quia Deus immensus se exinanivit usque ad mortem, mortem autem crucis, ut hominis sibi inimicissimi misereretur, eumque ab æterna miseria liberaret. Tertio, ex subjecto, quia nos homines, quasi vermes vilissimos plenos peccatis, omnique miseria ad se evocavit, et evexit ad suam gratiam et gloriam juxta illud: *Abyssus humanæ miseriæ abyssum divinæ misericordiæ invocat*, Ps. 41. 8. Quarto, ex copia donorum, quia innumera beneficia, gratias, et dona nobis contulit, et conferre non cessat. Unde S. Aug. conc. 2. in Psal. 58. *Totum*, ait, *quidquid sum, Domine, de misericordia tua est: ut enim essem, quid feci? ut essem qui te invocarem, quid egi? quin ergo nemo te in misericordia largior. a quo accepi ut essem, ab illo accepi ut bonus essem. Deus meus misericordia mea*. Quinto, magna est loco et tempore, quia ad omnes homines omnium locorum, temporum et sæculorum se extendit, juxta illud Psal. 32. 5: *Misericordia Domini plena est terra*. Rursum in Sanctis durat in æternum. Sexto, ex fine, quia ducit nos ad magnum suum regnum, suæque hæreditatis et gloriæ immensæ nos participes facit et consortes, juxta illud Psaltis: *Clamavi ad te Domine; dixi: Tu es spes mea, portio mea in terra viventium*. Psalm. 141. 6. Magna ergo est. Primo, quia a magno manat Deo; Secundo, quia per magnum datur Christum; Tertio, quia magnam levat miseriam; Quarto, quia magna dat dona; Quinto, quia magnas ambit gentes, loca et tempora; Sexto, quia magno nos beat Cœlo et Deo.

Regeneravit nos in spem vivam.] Regeneratio est duplex. Prima est justificatio et sanctificatio, qua a morte peccati suscitamur et revocamur ad vitam gratiæ perditam in lapsu Adami, hæc dicitur regeneratio, id est

iterata et secunda generatio: quia prima generatio fuit in Adamo, qua Deus Adamum, et in eo posteros omnes creavit in gratia; per eamque filios suos effecit: ideoque in spiritu genuit: secunda generatio, hoc est regeneratio, est qua lapsi et mortui per Christum revocamur ad primævam vitam et gratiam quam habuimus in Adamo, ante lapsum. Regeneratio secunda est resurrectio: per illa enim e morte suscitemur, et in novam vitam quasi regeneramur, puta cœlestem, beatam et æternam, hæc dicitur regeneratio respectu primæ generationis, qua a parentibus nostris geniti sumus in vitam hanc naturalem et mortalem. Utroque modo hic accipi potest.

Juxta primam enim sensus erit, q. d. Deus per Christum, Christique baptismum et gratiam nos regeneravit, id est justificavit, et ad vitam gratiæ revocavit *in spem vivam*, id est, hoc fine et fructu, ut scilicet per gratiam speremus consequi gloriam et vitam æternam.

Juxta secundam sensus erit, q. d. Christus nos suo sanguine aspergens, purificans, sanctificans et vivificans regeneravit, id est, resuscitavit nos ad gloriam et vitam beatam, *in*, id est, per spem vivam. *Spe*, enim *salvi facti sumus:* hæc enim spes ex parte Dei promittentis ita est viva, certa et efficax, ac si rem speratam, puta vitam beatam, nobis reipsa daret, et in manus consignaret. Quo sensu ait Paulus: *Habemus per fidem accessum in gratiam istam, in qua stamus et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei*, Rom. 5 v. 2. et 3. *Conresuscitavit et consedere fecit in cœlestibus*, Ephes. 2. 6. q. d. Christus resurgendo et ascendendo in cœlum nos secum evexit, sibique assidere fecit in cœlo: adeo enim certi sumus, si Christo inhæreamus, nos illi assessuros in cœlo, ac si jam ei assideremus: *quo enim præcessit gloria capitis, eo spes vocatur et corporis*, ait S. Leo. Unde S. Aug. in Medit. cap. 15. *Hæc tota*, ait, *mihi est spes, omnisque fiducia est in ipso Jesu Christo, qui uniuscujusque nostrum portio est caro et sanguis. Ubi ergo portio mea regnat, ibi me regnare credo: ubi caro mea glorificatur, ibi me gloriosum esse recognosco: ubi sanguis meus dominatur, ibi me dominari sentio*. Unde:

Tertio, sic exponi potest, ut spes viva vocetur ipsa regeneratio, q. d. Regeneravit, id est rursum generavit et vivificavit nos, dando nobis non rem, puta gloriam, sed ejus spem vivam: hæc enim spes viva est, quasi anima et vita Christiani, quæ vivit vigetque in laboribus et tribulationibus pro Christo, quia scilicet speret ab eo vitam æternam: illam enim vitam per spem præcipit, ut videatur jam illam possidere, illaque vivere, ac proinde per spem jam videtur regeneratus et resuscitatus. Inde enim spem vocat *vivam*, quia scilicet fideles renovet et vivificat, de quo mox plura. Ubi adverte τὸ *in* phrasi Hebræa significare augmentum spei vivæ, q. d. Regeneret nos Deus, in dies quo magis in Christianismo vividos et vegetos facit per spem, quam in dies majorem magisque vivam in nobis suscitet, per nova auxilia et robora gratiæ per continuam opem, directionem et protectionem, per varias consolationes, quas in mediis tribulationibus et desolationibus majores et copiosiores quotidie nobis suggerit et aspirat.

IN SPEM VIVAM.] Dicitur *spes viva*, Primo, quia sperat vitam æternam. Unde S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. legit *in spem vitæ*. Alii apud S. August. l. 1. de Peccat. merit. c. 27 legunt *in spem vitæ æternæ*. Metonymice ergo *spes viva* ponitur pro vita sperata, sive pro re viva obtinenda per spem. Significanter vero ait, *vivam*, ut indicet vitam præsentem esse mortalem et mortuam, magisque esse mortem quam vitam. Nam, ut ait S. Gregor. homil. 37 in Evangel. *Temporalis vita æternæ vitæ comparata, mors est potius dicenda, quam vita. Ipse enim quotidianus defectus corruptionis quid est aliud, quam quædam prolixitas mortis?*

Secundo, quia spes hæc non est fallax et dubia qualis est mundanorum sperantium opes et honores, sed verax et certa, ut, nisi per nos steterit, certo gloriam speratam simus adepturi, ait Beda. Tertio, quia hæc spes nunquam moritur, nec interit, sed semper vivit, donec ad rem speratam nos perducat. Quarto; spes dicitur *viva*, quia fidelium vitam sustentat, ut in mediis tribulationibus vivant læti, in viva spe gloriæ: spes ergo dat eis vitam et animos, facitque eos vivere et vigere in quibusvis adversitatibus. Unde Philo lib. *quod deterius potiori insidiatur: Quid enim*, ait, *homini magis potest esse proprium quam spes et expectatio possessionis bonorum accipiendorum a solo munificentissimo Deo? Quod genus hominum, si vera fateri volumus, propria hominum est; tamquam hi qui non sperant in Deum, extra naturam rationalem censeantur*. Ita Paulus: *Quod autem nunc vivo in carne*, ait, *in fide* (et spe: hanc enim patet et includit fides) *vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me*, Galat. 2, v. 20. Homo enim desperans languet instar mortui, sperans vero vivit et valet, juxta illud Tibull. lib. 2

—Credula vitam
Spes fovet, et melius cras fore semper ait.
Spes alit agricolas, spes sulcis credit aratis
Semina.
Spes etiam valida solatur compede vinctum

Vide S. Bern. s. 7. in Ps. *Qui habitat: In spe*, ait, *vivimus, frater, nec deficimus in tribulatione, quod in expectatione simus ineffabilium gaudiorum. Neque enim vana nobis hæc expectatio, aut dubia spes videtur innixa æternæ promissionibus veritatis. Deinde etiam ex perceptione præsentium munerum, firma est expectatio futurorum; et præsentis gratiæ virtus nimis credibiliter attestatur felicitatem promissæ gloriæ sine dubio secuturam. Nempe Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ, gratiam et gloriam dabit Dominus. Viriliter ergo sustineat in hoc sæculo pietas callnotationem, et persecutionem quemlibet æquanimiter patiatur.*

Quinto, spes dicitur *viva*, id est, vegeta et virens. Sicut enim Ezechiel c. 37. 4. Judæorum in Babylone desperationem de liberatione et reditu in Jerusalem repræsentat per ossa arida, ita eorumdem spem excitat et vivificat per visionem, qua vidit hæc ossa reviviscere. Unde S. Greg. 31. Mor. c. 34 vel 18. *Arentia*, ait, *corda sunt hominum, quæ in hujus sæculi spes perituras plantata, æternitatis fiduciam non habent: virent autem, quæ illi hæreditati inhærent. Quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me*, Psal. 4. 10 et: *In te, Domine, speravi, non confundar in æternum*. Ps 30. 1.

Sexto, sicut aquæ stantes et stagnantes dicuntur mortuæ, fontanæ vero et fluentes dicuntur vivæ,

quia vita, id est, vitalis operatio, consistit in actione et motu; ita spes viva dicitur, quæ hominem excitet ad vivas et heroicas actiones virtutum, quibus gloriam speratam adipiscatur. Hinc ait Paulus: *Sancti per fidem* (utique et spem) *vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum, acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos: alii autem distenti sunt non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem,* etc. *Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt, circuierunt in melotis,* etc.

Denique Clemens Alex. 1. Pædag. c. 6 spem censet vocari *vivam*, eo quod spes fidei det vitam, ejusque quasi sit anima. *Ecclesia*, ait *constat corpore scilicet fide; anima vero spe, uti Christus constat carne et sanguine* (sanguinem enim veteres putarunt esse substantiam animæ.) *Revera enim sanguis fidei est spes, in qua continetur, sicut fides ab anima. Cum autem spes expiraverit, perinde ac si sanguis effluxerit, vitalis fidei facultas dissolvitur*

Hac spe viva excoluit S. Martinus, cum Juliano Apostatæ metum exprobranti respondit: *Ego signo crucis non clypeo protectus aut galea, hostium cuneos penetrabo securus;* et cum a latronibus captus dixit, se nihil prorsus timere: *Scio enim,* ait, *Deum in majoribus periculis magis adesse suis in se confidentibus.* Et cum in morte diabolo dixit: *Quid hic astas cruenta bestia? nihil in me funeste reperies;* et suis: *Sinite me cœlum potius quam terram aspicere, ut suo jam itinere iturus ad Dominum spiritus dirigatur.* Plura recensui Jer. c. 1. 18. et c. 17. 8.

Per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis.] Refert hæc Primo, ad τὸ *in spem vivam*, q. d. Spes nostra est viva, sive sperans vitam æternam, quia in hanc præcessit Christus caput nostrum per resurrectionem; ut nos secum quasi membra in eamdem induceret. Spes enim viva dicit: Spero me resurrecturum, quia Christus redemptor meus resurrexit, non tantum pro se, sed et pro me, ut scilicet me a morte ad vitam et gloriam suscitaret. Secundo, refert ad τὸ *regeneravit*. q. d. Deus nos regeneravit, id est, suscitavit tam a peccato ad gratiam, quam a morte ad vitam æternam per resurrectionem Christi: hæc enim fuit causa non tantum exemplaris, sed et efficiens nostræ resurrectionis; idque Primo, quia Christus sua passione et morte, cujus finis et terminus fuit resurrectio, meruit nobis utramque suscitationem

Secundo, quia Christus resurgens mortem plane devicit eamque non tantum in se, sed et in nobis quasi ejus domitor et triumphator profligavit. Unde ait Paulus Rom. 4. 25 *Qui traditus est propter delicta nostra et resurrexit propter justificationem nostram.* Vide ibi dicta et c. 6. v. 4 *Ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus: si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus.*

Tertio, quia Christus qui resurrexit in die judicii partim per se, partim per angelos, nos resuscitabit, juxta illud Philipp. 3. 20 *Nostra autem conversatio in cœlis est; unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*

Præclare S. Hier. ad Heliodorum in Epitaphio Nepotiani: *Qui*, ait, *per Osee quondam tibi rigidus minabatur: Ero mors tua, o mors, ero morsus tuus, inferne; illius morte, tu mortua es: illius morte nos vivimus: devorasti, et devorata es; dumque assumpti corporis sollicitaris illecebra, et avidis faucibus prædam putas, interiora tua adunco dente confossa sunt. Gratias tibi, Christe Salvator, tua agimus creatura, quod tam potentem adversarium nostrum, dum occidereris, occidisti.*

Spes ergo nostra, atque adeo amor et jubilus cordis nostri, est Christus. Audi S. Bern. s. 9. in Ps. *Qui habitat: Quoniam tu es Domine spes mea. Quidquid igitur agendum sit, quidquid declinandum, quidquid tolerandum, quidquid optandum, tu es Domine spes mea. Hæc una mihi omnium promissionum causa, hæc tota ratio meæ expectationis. Prætendat alter meritum, sustinere se jactet pondus diei et æstus, jejunare bis in sabbato dicat, se non esse sicut cæteros hominum glorietur: mihi adhærere Deo bonum, ponere in Domino spem meam. Sperent in aliis alii, forte hic in scientia litterarum, hic in astutia sæculi, ille in nobilitate, ille in dignitate: ille in alia qualibet vanitate confidat: propter te omnia detrimento feci, et ut stercora arbitror, quoniam tu es Domine spes mea. Si mihi præmia promittuntur, per te obtinenda sperabo. Si insurgunt adversum me prælia, si sæviat mundus, si fremat malignus, si ipsa caro adversus spiritum concupiscat, in te ego sperabo. Fratres, hoc sapere, ex fide vivere est: nec aliter ex sententia dicere potest: Quoniam tu es Domine spes mea,* etc. *Et quid enim si hæc sapimus, ut quid cunctamur abjicere omnes spes miseras, vanas, inutiles, seductorias, et huic uni tam solidæ, tam perfectæ, tam beatæ spei toto devotione animi, toto fervore spiritus inhærere?*

Ex mortuis] ex numero, statu et loco mortuorum, puta ex sepulcro et inferno.

4. In hereditatem] Refer ad *regeneravit*. q. d. Regeneravit nos Deus in baptismo, suosque filios effecit, ut hæreditatis suæ faceret participes et hæredes. Ideo enim parentes generant filios, ut eos habeant hæredes. Posset quoque referri ad τὸ *spem vivam* q. d. Regeneravit nos in spem vivam, quæ sperando tendit in hæreditatem, sive quæ est spes hæreditatis incorruptibilis. Hebræi enim sæpe per ב, id est *in*, cum accusativo, significant regimen genitivi.

Porro hæreditas hæc, quam Deus filiis suis dilectis et electis dabit, est regnum cœlorum, ipseque Deus totus quantus quantus est. Beati enim videndo et contemplando Deum, eo fruuntur, gaudent, et beantur in æternum. Ita S. Aug. s. 19. de Temp. *Unam*, ait, *cum sanctis angelis civitatem habemus, a Domino possidebimur, hæreditas ejus erimus, et ipse hæreditas nostra erit; quoniam et modo dicimus: Dominus pars hæreditatis meæ. Et de nobis dictum est: Postula a me, et dabo tibi Gentes hæreditatem tuam.*

Incorruptibilem] natura et substantia. Opponit hoc epithetum hæreditati Primo, Judæorum, quorum hæreditas in terra promissa lacte et melle manante,

puta in Chanaan, fuit corruptibilis, quia caduca et modici temporis Secundo hæreditati Chiliastarum, sive Millenariorum, qui dicebant Sanctos mille annos dumtaxat regnaturos in hac vita, quorum auctor fuit Cerintus S. Petro *coævus* et antagonista: de quo plura Apocal 20 4. Tertio, errori Origenis, qui ex Platone docebat. post annum magnum, puta post duodecim vel, ut alii, 36. annorum millia, omnia revolvenda, et reditura ad pristinum vel primævum statum; ideoque Beatos in cœlo ad præsentem vitam redituros. Ita Didymus. Quarto hæreditati terrenæ. quam parentes filiis corruptibilibus corruptibilem relinquunt; Christiana enim hæreditas est immortalis, incorruptibilis, æterna, quæ nec morte, nec senio. nec tempore ullo mutatur, aut corrumpitur: quia hæc hæreditas est cœlum empyreum, quod est incorruptibile, imo est ipse Deus immortalis, ut Paulo ante dixi, Animæ enim immortali immortalis hæreditas et felicitas uti debetur, ita et adæquatur. Vere S August. in Psal. 149. Deus, ait, erit hæreditas nostra. *quæ nec minuitur copia possessorum, non fit angustior numerositate cohæredum: sed tanto est multis, quanta paucis; tanta singulis, quanta omnibus; cum in creata hæreditate longe aliud eveniat. Tunc pariter corpus hoc corruptibile induet incorruptionem. et mortale hoc immortalitatem*, ut ait Apost. 1. Corinth. 15 53.

Et incontaminatam.] Opponit id errori Judæorum, Chiliastarum, Mahometi et Saracenorum, qui paradisum expectant, in quo omni voluptate carnis fruantur: omnique luxu et libidine se contaminent. Rursum errori Origenis, qui dicebat animos Beatorum post annum magnum e cœlis et consortio angelorum redituras ad carnem hanc miseram et contaminatam. Contra hos ait Petrus cœlestem hæreditatem fore uti incorruptibilem, ita pariter puram semper, et incontaminatam ab omni non solum culpa, sed et a qualibet sorde, vitio et nævo Quocirca Apocal. 21. 27. de ea dicitur: *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum* Et Ps. 23 3 *Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto ejus? Innocens manibus et mundo corde, qui non accepit in vano animam suam.*

Pro *incontaminatam*, græca est ἀμίαντον, id est *impollutam*, defæcatam, Incontaminatam, immaculatam, puram. Unde Amiantus lapis vocatur, qui in Cypro nascitur, scissili alumini similis, quo utpote lento, telas conficiunt, quæ in ignem conjectæ accenduntur quidem, aguntque flammam, sed nulla amissa parte nitidiores evadunt, teste Dioscor lib. 5. c. 113. et Plinio l 36. c. 19. qui ait: *Amiantus alumini similis, nihil igni deperdit*. Unde idem l. 19. c 1 eumdem linum vivum appellat: sed, fallitur, dum censet vere esse linum, quod in India nascatur, cum sit lapis. vel alumen Quare amiantus, divinitatis, utpote purissimæ, est imago et symbolum, qua de causa Brachmanes ex amianto vestes sibi conficiebant, ut divinitatis de se specimen ederent, ex eo quoque funebres regum vestes texebantur, ut illis tecti corporum in rogum injectorum cineres a cinere lignorum secerni possent, ait Mathiol. in Diosc. l. 1. c. 113 et Plin l. 19. c. 1.

Nota Secundo, *incontaminatam*, id est *incontaminabilem*, ut vertit Pagnin. et Tigurin. hoc enim significat Græcum ἀμίαντον, æque ac ἀμάραντον significat *immarcescibilem*, potius quam *non marcescentem*. Hæreditas enim cœlestis non tantum actu est pura et incontaminata, sed et habitu ac potentia, quia contaminari nequit. nec ulla ullius rei labe infici potest. Sic Aggæi 2 dicitur: *Veniet desideratus*. id est desiderabilis, *cunctis gentibus*. Hebræi enim sæpe participia passiva usurpant pro verbalibus in *bilis*. quibus carent. ut Sophon. 2. 1 *Gens non amabilis*. Hebr. *non amata* 2. Reg. 1. *Saul et Jonathas amabiles*; Hebr. *amati* Psal. 136 *Mirabilia opera tua*; hebr. *mirata* Idem imitantur Græci et Latini, ut Galat. 2. *Quoniam irreprehensibilis erat*. græce κατεγνωσμένος id est *reprehensus erat* Virg. 7. Æneid.

Dives inaccessos ubi Solis filia lucos.

inaccessos, id est inaccessibiles. Idem l. 8 *Hæret inexpletum lachrymans*. id est inexplebiliter.

Significat ergo τὸ *incontaminatam*, hæreditatem cœlestem fore plane puram: primo, ab omni peccato etiam levissimo, imo ab omni potestate peccandi; secundo, ab omni sorde sordisque periculo; tertio, ab omni carnali voluptate. imo ab omni concupiscentia, juxta illud Christi. *In resurrectione neque nubent, neque nubentur; sed erunt sicut angeli Dei* Matth. 22. 30

Fidelium enim hæreditas et beatitudo in cœlis erit spiritualis, angelica. divina: quam proinde S. Joan. Apoc. 21 19. vidit per aurum, smaragdum, beryllum, jaspidem, aliasque gemmas purissimas, æque ac pretiosissimas repræsentari. Unde S Aug. in Medit. paradisum cœlestem describens:

Solis gemmis. ait. hæc structura texitur;
Auro mundo tamquam vitro urbis via sternitur
Abest limus, deest fimus. lues nulla cernitur.

Tropol Beda, fideles, ait, ut assequantur hæreditatem cœlestem in hac vita faciunt hæreditatem Dei *incorruptibilem, ne ullo lethali crimine corrumpantur; incontaminatam, ne mediocribus culpis inquinentur; immarcescibilem, ne levissimis et quotidianis culpis marcescant, denique conservatam in cœlis, quia hac sanctitate præditi Beatorum cœtui. citra ullam dubitationem, si perseveraverint usque in finem, aggregabuntur.*

Hanc incontaminatam et immortalem hæreditatem ambiebat S Casimirus Casimiri Poloniæ regis filius, qui in morbum incidens cum a Medicis audiret. se eo levari non posse nisi uxorem duceret, ac parentes ad id eum urgerent, respondit generose: *Nullam aliam novi vitam, nisi cœlestem illam incontaminatam immortalitatem, ob quam eligo virgo mori*. instar Armelini, qui luteo aggere circumdatus eum transire et fugere non vult, ne luto se inquinet, sed sinit se a venatoribus capi, itaque tacite ait: *Malo mori quam fœdari* Virgo ergo, et virginitatis victima occubuit anno ætatis 24 Christi 1484. jure cœlo, et cœliti Virginum Martyrumque mysticorum choro ascriptus. Ita habet ejus Vita.

Immarcescibilem,] ἀμάραντον. id est quæ nequit μαραίνεσθαι, id est marcescere Unde S. Aug. l. 1 de Peccat. merit. c. 27. legit *florentem*. Est enim metaphora a floribus, foliis et fructibus. qui mox ut plane effloruerunt et maturuerunt, illico marcescunt. flaccescunt, putrescunt. Unde iis adversus *amarantus* flos nomen habet ab immortalitate, quoniam non marcescit: de quo Plinius l 21. c 8 *Amaranto*. ait, non *dubie vincimur. Est autem spica purpurea verius quam flos aliquis et ipse sine odore: mirumque in eo gaudere decerpi, et lætius renasci Provenit An-*

gusto mense, durat in autumnum. Alexandrino palma, qui decerptus asservatur. Mirumque postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua reviviscit, et hibernas coronas facit. Verum Clemens Alex. l. 2. c. 8. docet plenum amarantum in cœlo duntaxat reperiri: *Pulchro*, inquit, *amaranti corona illi reposito est, qui recte se gesserit: hunc florem terra ferre non potest, cœlum solummodo eum ferre potest.* Juxta quod sensus B. Petri erit, q. d. In cœlo tandem amaranti coronam assequi licebit: nec enim tellus florem aliquem immarcescibilem parit. Sanctorum ergo hæreditas et corona erit amarantina et immarcescibilis, quia non tantum quoad substantiam erit incorruptibilis, sed et quoad qualitatem, speciem et voluptatem, semper in eodem flore, vigore et decore permanebit. Secus est in marmoribus et gemmis, quæ licet sint incorruptibiles, politæ tamen tantum ad tempus vigent et splendent; nam cum tempore splendorem illum et speciem deperdunt, fuscantur et quasi senescunt. Ex adverso in cœlis Sanctorum gloria et felicitas semper erit recens, semper florens, semper virens: unde post centum annorum millia tam suavis, tam jucunda erit, tamque mentem Beatorum delectabit quam oblectabat primo die, quo illam perceperunt. Cujus rei causa est, quod hæc gloria et delectatio quaquaversum sit constans, immutabilis, sui semper similis, immarcescibilis et infinita, quasi mare quoddam gaudiorum. Hoc est quod de ea canit S. August. in Medit.

> Hyems horrens, æstas torrens illic numquam sæviunt.
> Flos perpetuus rosarum ver agit perpetuum
> Candent lilia, rubescit crocus, sudat balsamum:
> Virent prata, vernant sata, rivi mellis influunt,
> Pigmentorum spirat odor, liquor et aromatum,
> Pendent poma floridorum non lapsura nemorum.

Secus est in gaudiis terrenis, quæ omnia licet maxima videantur, longo tamen usu fastidium et nauseam pariunt, imo quo magis gustantur, eo minus sapiunt: in iis ergo sæpe e parit desipere, uti notat S Gregor. homil. 36. in Evangel Hoc est quod ait Sapiens Eccli. 24. v. 29. *Qui edunt me, adhuc esurient, et qui bibunt me, adhuc sitient.* Et S. Petrus c. 2 12 *In quem desiderant angeli prospicere.*

Beati ergo visione Dei itasatiantur, ut tamen æque semper ad eam anhelent, eumque jugiter intueri desiderent. In nullo ergo minuitur eorum felicitas, sive quoad rem possessam, sive quoad ejus speciem et pulchritudinem, sive quoad ejus sensum, gustum et voluptatem. Tanto enim sui sensu, gustu et voluptate afficit Beatos post mille annos, atque affecit primo die. Immarcescibilis ergo est. Primo, quia ætate non senescit. Secundo, quia tempore non deflorescit. Tertio, quia specie non flaccescit Quarto, quia sapore non marcescit. Quinto, quia maturitate non putrescit. Sexto, quia rugositate non decrescit. Septimo, quia æstimatione non vilescit. Ex adverso omnis hujus vitæ voluptas, ait Seneca l. de Vita beata cap 6. *tunc cum maxime delectat extinguitur, nec multum loci habet: itaque cito implet, et tædio est, et post primum impetum marcet: nec id unquam certum est, cujus in motu natura est: ita non potest quidem ulla esse substantia, quod venit transitque celerrime in ipso usu sui periturum: eo enim pervenit, ubi desinit; et dum incipit, spectat ad finem.*

CONSERVATAM IN CŒLIS IN VOBIS.] εἰς ὑμᾶς. id est *in vos*, id est *vobis*. Unde Syrus: *quæ parata est vobis.* S. Hieron. l 1. contra Jovin *quæ servatur in cœlis in vobis*, id est *vobis*. Hinc Paulus ait eam *absconditam in Deo*. Coloss. 3. v. 3 Hinc et Christus electis dicet in die judicii: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.* Matt. 25. 34. Hæc ergo hæreditas nobis quasi filiis a Deo certo paratur et servatur, ut de ea dubitare non debeamus, si tamen ejus filiationem, gratiam et amicitiam constanter usque ad mortem retinuerimus; idque significari putat Glossa voce *conservatam:* quasi ea significetur cooperatio nostra, nostrique liberi arbitrii Verum minus recte; nam græce est τετηρημένην, id est *servatam*.

Nota Hæreditatem cœlestem explicat S. Petrus per quatuor prædicamenta, Substantiæ, Qualitatis, Quando, et Ubi, sive temporis et loci. Substantia enim ait eam esse incorruptibilem; qualitate incontaminatam; tempore immarcescibilem; situ et loco cœlestem: in cœlis enim eam nobis asservari. Porro inter hæc quatuor est apta connexio et ordo: nam ex primo cetera ordine consequuntur. Quia enim hæreditas est ἄφθαρτος, id est *incorruptibilis*, natura sua, hinc qualitate est ἀμίαντος, id est *incontaminata*: quæ enim per essentiam sunt incorruptibilia, illa pariter sunt immista, incomposita, idemque pura, simplicia et incontaminata; ut Deus, cœlum, angeli, anima rationalis: quæ vero sunt corruptibilia, eadem pariter sunt mista, composita, ideoque impura et contaminata; uti sunt omnia corpora ex elementis conflata. Rursum, quia hæc hæreditas est ἀμίαντος et incontaminata, idcirco est et ἀμάραντος et immarcescibilis: quæ enim marcescunt, aliquid in se labis, fæcis, sordis et impuritatis habent, quod dum sensim egerunt et quasi evomunt, marcoris est causa: quæ vero plane sunt pura, hæc nihil in se habent, quod marcorem egerere aut ebullire possit. Denique quia ipsa est ἀμάραντος et immarcescibilis, ideo est et ἁγίας καὶ οὐράνιος, id est *expers terræ et cœlestis:* terra enim et terrena, quia fæculenta, marcescunt; cœlum vero, quia purum et nitidum, est immarcescibile ac consequenter talia pariter sunt cœlestia omnia.

Merito ergo S August ser. 2 de omnib. Sanctis: *Tanta*, ait, *est pulchritudo justitiæ, tanta jucunditas lucis æternæ, hoc est, incommutabilis veritatis atque sapientiæ, ut, etiamsi non liceret in ea amplius manere quam unius diei mora, propter hoc solum innumerabiles anni hujus vitæ pleni deliciis et circumfluentia temporalium bonorum, recte meritoque contemnerentur.* Vere enim dixit Psaltes: *Quoniam melior est dies una in atriis tuis super millia.* Psal. 83. 11 At vero jam non uno die, sed millenis, imo infinitis; adeoque in æternum, in ea manebimus ejusque deliciis perfruemur. Quam ergo illa ambienda, cæteraque omnia despicienda sunt! Quam ad illam anhelandum, dicendumque cum nostro S. Ignatio. *Quomodo sordet mihi terra, cum cœlum aspicio!*

5. QUI IN VIRTUTE DEI (græce δυνάμει id est *potentia, robore*) CUSTODIMINI PER FIDEM IN SALUTEM.] Sensus est, q. d. Quibusnam Deus opt. max. hæreditatem illam immarcescibilem conservat? vobis quos quasi filios, velut pater non tantum genuit, sed et robusta potentique manu contra omnes infidelium, dæmonis, mundi et carnis insultus custodit, educat, ducitque per fidem ad salutem æternam, quæ est hæreditas illa

lomnes recensibilis. Unde pro *custodimini* græce est φρουρουμένους, quæ vox proprie ad castrenses excubias et arcium urbiumque custodias pertinet, has enim suis præstat Deus, uti præstitit Ezechiæ et Hierosolymæ obsessæ a Sennacherib, juxta promissum Isaiæ c. 38. v. 6 *De manu regis Assyriorum eruam te et civitatem istam, et protegam eam.* Et Zachar 2 v 5. *Ego ero ei* (Hierosolymæ) *ait Dominus, murus ignis in circuitu, et in gloria ero in medio ejus.* Et Ps 26. 1. *Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo? si consurgant adversum me castra, non timebit cor meum.* Et Ps. 33. *Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos. Immittet*, scilicet se et suum præsidium, suas acies et castra, suas angelorum sibi subditorum legiones, sua tela et fulmina Unde Hebr. est חונה *chone*, id est, *castrametabitur*; S Hieron *circumdat*; Chald. *immoratur*. Ubi recte notat S Basil angelum ob magnitudinem comparari integro exercitui, ob robur et fortitudinem muro, qui in circuitu nos tuetur et protegit. Talia fuere castra angelorum tutelarium Jacobi Patriarchæ, qui proinde locum ubi illa sibi apparuerunt, vocavit *Mahanaim*, id est gemina castra. Gen 32 2 Talis fuit *mons plenus equorum et curruum igneorum in circuitu Elisæi*, angelorum utique, ut Elisæum contra Syrorum acies defenderent. 4. Reg. 6. 17. Similes excubias et custodias Deus benignissimus cæteris suis fidelibus et sanctis exhibet, ut merito de iis cecinerit Psaltes: *Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur.* Psalm. 33. 21. Unde et easdem sibi precatur: *A resistentibus dexteræ tuæ*, ait, *custodi me ut pupillam oculi.* Ps 16 8. Custodit ergo suos Deus tum per se, tum per suos angelos. Unde dicimus neminem sibi suæque custodiæ debere confidere, sed eam tribuere Deo. Ipse enim est custos Ecclesiæ et gregis sui. *Nisi enim Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam.* Ps. 126 1 Hoc est quod ait Dominus per Isaiam 43. v 2. *Si transieris per aquas, tecum ero, et flumina non operient te: cum ambulaveris in igne, non combureris, et flamma non ardebit in te.* Et Ps. 90. *Scuto circumdabit te veritas ejus, non timebis a timore nocturno, a sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu et dæmonio meridiano.* Et mox: *Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, et glorificabo eum.*

Per fidem.] Fides ergo est fidelium custodia; fides inquam, non nuda et mortua, sed viva et gratia ac charitate animata, uti dixi Jacobi cap. 2. vers. 14. Unde S. Chrysostom. et Beda per fidem accipiunt Christianam religionem, Christique gratiam, quæ nos justificat. Fides ergo et gratia est instrumentum, et quasi custodia militaris, qua Deus fideles custodit, tum ne in pristinum gentilismum et errores relabantur; tum ut tentationibus carnis et diaboli resistant; tum ut persecutiones pro Christo et veritate fortiter sustineant; tum ut Christiana et heroica fidei et virtutum opera edant; qualia recenset Paulus a priscis fidei heroibus patrata, Hebr. 11. Fides enim qua quis credit se, si Deo serviat, pro eoque laboret et patiatur, ab eo æternis maximisque præmiis donandum, excitat fidelem ad omnia audendum et tolerandum. Fideles ergo per fidem resistunt diabolo, 1 Petri 5. 9. ejusque ignea tela extinguunt scuto fidei. Ephes. 6 16. Unde: *Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra*, ait S. Joan. 1. et ep. 5. 4. Quo simul monet novellos fideles, ut fidem gratiamque Christi nuper receptam, integram et illibatam constanter teneant, in eaque perseverent, si hos fidei fructus, si Dei opem ac salutem, et cœlestem hæreditatem assequi cupiant. Ita OEcumen Christus enim fideles in fide sua constantes protegit e cœlo, uti pro eisdem oravit vivens in terra: *Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum sicut et nos.* Et mox: *Cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo: quos dedisti mihi, custodivi, et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis.* Joan. 17 11.

In salutem.] Salus est æterna vita et gloria Beatorum; vox *in* significat finem, fructum et præmium fidei, quasi dicat: Fides tendit et ducit ad salutem, salusque est fidei terminus, fructus et præmium Fides enim et gratia est salus inchoata, gloria vero est salus consummata.

Paratam revelari (quæ parata est ut reveletur. Ita Pagnin.) in tempore novissimo.] Salus hæc animæ cujusque fidelis plene capiata statim a morte revelatur, secreto in judicio particulari; sed in tempore novissimo, puta in die judicii, publice coram toto mundo revelabitur, non solum in anima, sed et in corpore cujusque beati: tunc enim corpus cum anima resurget ad gloriam immortalem Nimirum hæc salus est hæreditas incorruptibilis, incontaminata et immarcescibilis, ad quam Deus Sanctos ab æterno destinavit et elegit, quamque eis paravit et conservat in cœlis.

Nota τὸ *revelari* significat salutem et gloriam cœlestem nobis obscuram esse, et per fidem quasi per umbram et ænigma tantum a nobis conspici; in die vero judicii fore revelandam, cum fides vertetur in speciem, spes in rem, promissio in donationem, expectatio in possessionem. Hoc est quod ait S. Joannes epist. 1. c. 3. 2. *Nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus: scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus* Et ex Isaia S. Paul *Oculus non vidit nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum.* 1. Corinth. 2. 9.

6. In quo exultabitis.] Pronomen *quo* nonnulli censent referre tempus novissimum, quod proxime præcessit, q. d. In tempore novissimo, puta in die judicii, exultabitis, dum videbitis vos pro modica tentatione, quam in hac vita sustinetis, beari et donari gloria æterna. Unde Syrus vertit, *lætabimini in æternum.*

Melius alii τὸ *in quo* censent referre omnia præcedentia, q. d. *In quo*, id est, qua in re, si videlicet recogitetis, quod Deus vos regeneravit in spem vivam hæreditatis æternæ, revelandæ in tempore novissimo, utique exultabitis in hac regeneratione, et spe viva hæreditatis cœlestis, etiam in mediis tentationibus; quia hæ cum sint modicæ et breves hæreditatem illam merentur, eoque recto tramite vos ducunt. Ita OEcumen. Potest quoque futurum *exultabitis* more Hebræo accipi pro imperativo *exultate*, aut pro indicativo *exultare debetis*, aut pro conjunctivo *æquum est ut exultetis*. Unde græce est ἀγαλλιᾶσθε quod partim est indicativi modi significans *exultatis*, ut vertit Pagnin. et Tigurin. partim imperativi, significans *exultate*. Ita Christus *proposito sibi gaudio sustinuit crucem.* Hebr. 12 2. Sic et S. Agatha et Martyres ibant

ad ignes, eculeos et tormenta, quasi ad epulas, nuptias et triumphos. Christiani ergo est gaudere in omni tribulatione, tentatione et tristitia. Licet enim tribulatio affligat corpus, sensum, et portionem inferiorem animæ, in eaque causet dolorem et tristitiam; tamen eadem causat lætitiam, eamque ingentem in portione superiore animæ, puta in ratione, mente et spiritu, dum cogitat tribulationem sibi parituram coronam æternam. In spe ergo et merito hujus coronæ gaudet dum est in tribulatione et tristitia: atque hæc spes tristitiam commutat in lætitiam, uti Christus in Cana mutavit aquam in vinum, adeo ut in ea præ gaudio exiliat et exultet, nolitque ea carere, imo durare et augeri eam optat. Græcum ἀγαλλιᾶσθαι, id est *exultare*, dicitur quasi ἄγαν ἅλλεσθαι, id est, *valde saltare*, sicut S. Joannes Baptista præ gaudio ob Christum incarnatum, exiliit in utero matris Lucæ 1.

Consonat S. Petro S. Paulus, dicens 2. Corinth. 7. 4. *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* Et S. Jacobus c. 1. v. 4. *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in varias tentationes incideritis:* ubi multas hujus gaudii causas recensui.

MODICUM NUNC SI OPORTET CONTRISTARI.] Pagnin. *nunc ad breve tempus affligi, si opus sit.* q. d. Exultabitis nunc modico tempore afflicti et contristati, si necesse sit, si videlicet afflictio et tristitia ingruat et irruat, uti in hac vita omnibus, præsertim fidelibus sæpe contingit. Vita enim nostra circumsessa est molestiis persecutionibus et tentationibus, quæ necessario pariunt tristitiam, ideoque in ea contristari est unum *oportet*, ut vulgo dicitur, quod evitari nequit, sed ferendum est, juxta illud:

Quidquid id est, superanda omnis fortuna ferendo est. Alludit ad id quod Christus abiturus suos præmonuit, dicens: *Modicum, et non videbitis me, et iterum modicum, et videbitis me. Amen, amen dico vobis quia plorabitis et flebitis vos, mundus autem gaudebit; vos vero contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* Joan. 16 19. Omnes enim dolores et mœrores æque ac gaudia hujus vitæ, sunt modicum nunc, id est, exiguum quid, tum quantitate, tum duratione, instar puncti et momenti, juxta illud Pauli: *Id quod in præsenti momentaneum est et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* 2. Corinth. 4. 17.

Nota. Primo Singula verba habent emphasin, novamque rationem tolerantiæ et exultationis suggerunt. q. d. Exultate in tentationibus, Primo, quia illæ modicæ sunt respectu immensæ gloriæ et coronæ, quam eis in cœlo adornat Christus, juxta illud Sapient. 3 5. *In paucis vexati, in multis bene disponentur.* Secundo, quia breves; durant enim unum nunc, id est momentum Hæc enim *vita est momentum unde pendet æternitas.* Tertio, quia *oportet* et necesse est eas tolerari. Quis non subdat se necessitati? quis contra fatum pugnet? Quarto, addit *si*, dicens *si oportet*, q. d. Tribulationes non semper, nec omnibus, sed aliquando nunc his, nunc illis ingruunt: sponte ergo capessite vestram aleam, vestram vicem et sortem. Ita OEcumen. Quinto, quia sunt tentationes, id est exercitationes et explorationes, quibus Deus exercet et explorat vestram patientiam et virtutem.

Nota Secundo τὸ *si* quadrupliciter posse accipi. Primo, proprie, ut notat conditionem, q. d. Non dico absolute vos oportere contristari, sed conditionate, ut si *oporteat* vos contristari, idipsum patienter toleretis. Secundo, causaliter, ut idem sit quod *quia*. q. d. Quia *oportet* vos in vita hac tot ærumnis vallata sæpe contristari, idcirco idipsum tolerate, et ex necessitate facite virtutem Tertio, comitanter, ut sit idem quod *cum*. q. d Non dico oportere vos semper contristari, sed *si*, id est, *cum oportet*, cum scilicet illa ingruit. Quarto, per concessionem pro *esto*. q d Exultabitis in spe gloriæ, esto modicum nunc oporteat vos contristari.

Morel modicum hoc passionum, cui debetur æternum præmiorum, excitare nos debet ad præstandam in iis omnem animi alacritatem, fortitudinem et constantiam. Nam, ut ait S. Eucherius ad Valer. *Nihil est magnum re, quod parvum tempore: nec longis dilatantur gaudiis, quidquid arcto fine concluditur.* S. Basil. de leg. lib. Gentil. laudat Biantem dicentem se studere virtuti, ut illam quasi viaticum senectutis possideret At tu, inquit, o Christiane, ad futuri sæculi, cujus non est finis, possessionem, compara viaticum, puta virtutes: illi enim comparata omnia tempora, nihil sunt.

S. August. in Ps. 36 *Pro æterna*, ait, *requie æternus labor subeundus erat Æternam felicitatem accepturus, æternas passiones sustinere deberes· nam etsi mille annorum esset, appende mille annos contra æternitatem, quid appendis cum infinito quantumcumque finitum? Decem millia annorum, decies centena millia, et millia millium, quæ finem habent cum æternitate comparari non possunt. Paucorum dierum est tota vita hominis: etiamsi læta duris non miscerentur, quæ plura et longiora sunt certe quam dura; et ideo breviora et pauciora sunt dura, ut durare possimus. Si ergo per totam vitam suam homo in laboribus et in ærumnis esset, in doloribus et in tormentis, in carcere et in plagis, in fame et in siti, omnibus diebus, horis omnibus per totam vitam suam usque ad ætatem senectutis, pauci dies sunt tota vita hominis: quo labore transacto veniet regnum æternum, veniet sine fine felicitas, veniet æqualitas angelorum, veniet hæreditas Christi, veniet cohæres Christus: pro quanto labore quantam mercedem accipimus? Veterani homines qui laborant in militia, et versantur inter vulnera tot annos, incipiunt militare a juventute, exeunt senes: ut habeant paucos dies quietos senectutis suæ, quando eos jam ipsa ætas incipit gravare: quos bella non gravant quanta dura tolerant, quæ itinera, quæ frigora, quos soles, quantas necessitates, quæ vulnera, quæ pericula? et non attendunt patientes hæc omnia, nisi paucos dies quietos illos senectutis, ad quos utrum perveniant nesciunt.* Et S. Chrys. hom. de Lazaro: *Si quis*, ait, *in centum annis vidisset per unam noctem suave somnium, multisque deliciis per somnium fruitus centum deinde annis cruciaretur; num is vellet unam noctem qua somniavit, centum annis æquiparare? Hoc de futura vita cogita. Nam quod est somnium unum ad centum annos, hoc est præsens vita ad futuram, imo multo minus: quod est exigua gutta ad pelagus immensum, hoc sunt mille anni ad futuram illam fruitionem; quantumque in-*

terest inter somnia et res veras, tantum interest inter hujus vitæ statum et illius.

Ita brevitatis passionum, et æternitatis præmiorum cogitationem, quasi stimulum acrem ad profectum suis discipulis commendabat S. Antonius. Audi eum apud S. Athanas. *Hoc sit primum cunctis in commune mandatum, nullum in arrepti propositi vigore lassescere, sed quasi incipientem augere semper debere quod cœperit, præsertim cum humanæ vitæ spatia æternitati comparata brevissima sint.* Et max: *Promissio vitæ sempiternæ vili pretio comparatur. Scriptum est enim: Dies vitæ nostræ septuaginta anni: si autem in potentatibus, octoginta. Quando ergo octoginta aut centum annos laborantes in Dei opere vixerimus, non pari tempore regnaturi sumus in futuro, sed pro annis prædictis omnium nobis sæculorum regna tribuentur. Non terram hæreditabimus, sed cœlum; corpus quoque corruptum relinquentes idipsum cum incorruptione recipiemus. Ergo, filioli, non vos aut tædium defatiget, aut vanæ gloriæ delectet ambitio. Nemo enim aspexerit mundum, reliquisse se arbitretur ingentia: quia omnis terra ad infinitatem comparata cœlorum, brevis ac parva est.* Et rursum subdens opes omniaque hujus vitæ bona necessario esse relinquenda in morte: *Cur ergo,* inquit, *non facimus de necessitate virtutem? Cur non ad lucrandum regna cœlestia ultro relinquimus, quod lucis istius fine perdendum est?* Et infra: *Ad inertiam calcandam Apostoli præcepta repetamus, quibus se mori quotidie testabatur. Cum enim excitati e somno, ad vesperam nos pervenire dubitemus, et quieti corpora concedentes, de lucis non confidamus adventu, non delinquemus, aut aliqua fragili cupiditate raptabimur: sed nec irascemur quidem adversus aliquem, nec terrenos congregare thesauros ambiemus; quin potius metu quotidiani recessus, et sejungendi corporis jugi meditatione omnia caduca calcabimus.*

Contristari.] Gagnæus et Heraclius censent legendum *contristati*: græce enim est λυπηθέντες, id est *afflicti*, contristati: sed eodem redit sensus, et clarius molliusque vertes, si cum Nostro sententiam sic evolvas et resolvas: *si oportet contristari.* q. d. Non dico absolute, nec jubeo semper vos contristari, sed si oportet vos contristari, patienter fertote. Rursum q. d. Exultabitis in spe gloriæ, si (esto) oporteat vos modicum nunc contristari: quo insinuat non accersendam, nec quærendam esse persecutionem et tribulationem, sed potius infirmis declinandam et fugiendam: si tamen ingruat, patienter et fortiter esse sustinendam. *Quid necesse est*, ait Seneca ep. 24, *mala accersere, et satis cito patienda cum venerint, præsumere, ne præsens tempus futuri metu perderet? Est sine dubio stultum, quia quandoque futurus sis miser, esse jam miserum.*

In variis tentationibus.] πειρασμοῖς id est *tentationibus* et *experimentis*, ut vertit Tigurin. q. d. Tribulationes variæ, quibus quis nunc morbo, nunc paupertate, nunc calumnia, nunc persecutione, nunc cupiditate appetitur, cum iisque confligitur, sunt tentationes et experimenta, quibus Deus explorat quanta in nobis sit virtus et constantia, eamque excitat, acuit, roborat et indurat: omnes ergo generose sustinere oportet. Sapiens, inquit Seneca, præbet se fato, sicut silex ferienti. *Duritia silicis*, inquit ipse de Vita beata c. 27, *nulli magis quam ferientibus nota est. Præbeo me non aliter quam rupes aliqua in vadoso mari destituta, quam fluctus non desinunt, undecumque moti sunt, verberare, nec ideo aut loco eam movent, aut per tot ætates crebro incursu suo consumunt.*

7 Ut probatio vestræ fidei multo pretiosior auro.] Vox *ut* explicat τὸ *oportet:* dat enim causam cur oporteat nos affligi et contristari in variis tentationibus. Causa enim est ut fides et constantia nostra probetur, roboretur, celebretur et coronetur. Unde pro *probatio* græce est δοκίμιον, id est *exploramentum*, experimentum, probatio fidei, hoc est fides probata et explorata: hæc enim laudatur, non ipsa probatio fidei, quæ fit a dæmone et tyranno, ac multos sæpe in lapsum et ruinam redigit. Rursum hæc est pretiosior auro per ignem probato, et a scoriis defæcato. Sicut enim aurum non tantum tactu lydii lapidis, sed multo magis et certius probatur per ignem in fornace; ignis enim aurum purum separat a scoria: ita Christiani fides probatur igne tribulationis, qui fideles et constantes separat ab infidelibus et inconstantibus: rursum fideles a suis nævis et cupidinibus evellit, purosque Deo exhibet. Porro hæc fides non est sola et nuda, ut patet, sed charitate formata, et constantia armata: quia enim charitate solide Deum et Christum amat, hinc constanter ejus amore tentationem sustinet, alioqui enim illi succumberet. Hæc autem charitas fidelis et constans longe est pretiosior auro; Græca addunt ἀπολλυμένου, id est *pereunte* et *perdente*; si enim aurum quod perit multosque perdit (multis enim est perniciosum, causaque mortis animæ et corporis, præsentis et æternæ) per ignem probatur: multo magis fides charitate formata, quæ in omne ævum perennabit, ac fideles servabit et salvabit in æternum, tribulatione probanda et exploranda est. Quod ergo ignis est auro, hoc tribulatio est justo: ignis aurum non perdit, sed servat, purumque et splendidum efficit; sic et tribulatio justum non perdit, sed roborat et illustrat.

Audi Plinium auri dotes recensentem lib. 33. c. 3. *Nec pondere,* ait, *aut facilitate materiæ prælatum est cæteris metallis, cum cedat per utrumque plumbo: sed quia rerum uni nihil igne deperit, tuto etiam in incendiis rogisque durante materia. Quinimo quo sæpius arsit, proficit ad bonitatem. Aurique experimento ignis est, ut simili colore rubeat quo ignis. Atque ipsum obryzum vocant. Primum autem bonitatis argumentum est quam difficillime accendi.* Secundo: *Mirum,* ait, *prunæ violentissimæ igni indomitum, palea citissime ardescere: atque ut purgetur, cum plumbo coqui.* Tertio, *altera causa pretii major, quod quam minimum usus deterit; cum argento, ære, plumbo, lineæ producantur manusque sordescant decidua materia.* Quarto, *nec aliud laxius dilatatur, aut numerosius dividitur, utpote cujus unciæ in septuagenas et quinquagenas, pluresque bracteas, quaternum utroque digitorum sporgantur.* Quinto, *super cætera non rubigo ulla, non ærugo, non aliud ex ipso quod consumat bonitatem, minuatve pondus.* Sexto, *contra salis et aceti succos domitores rerum constantia.* Septimo, *super omnia netur ac texitur lanæ modo, et sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquinium Priscum Verrius tradit. Attalicis vero jam pridem intexitur invento regum Asiæ.*

7 Hæc facile est applicare justo: nam Primo, igne, id est tribulatione, nihil virtutis in eo deperit, sed potius accrescit. Secundo, mirum est quod justus igni tribulationis resistat, et palea humanæ miseriæ per commiserationem inardescat. Tertio, nihil virtutis ex eo conversatio cum sæcularibus deterit, sed suam ipsa vim et spiritum in eos affricando exerit. Quarto, dilatat sua Charitatis viscera in omnes latissime et minutissime. Quinto, nulla ex eo prodit invidiæ aut tristitiæ ærugo, quæ ejus bonitatem minuat. Sexto, constanter resistit sali et aceto, id est iræ et mordacitati. Septimo, flexilis est, sinitque se quibusvis rebus, licet vilibus et modestis inseri, ut eas premit eosque ornet. Ita S. Job c. 23 v. 10. *Ipse* (Deus) ait, *scit viam meam, et probavit me quasi aurum quod per ignem transit.* Et David Rex: *Probasti nos Deus, igne nos examinasti: sicut examinatur argentum,* etc. *Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium.* Ps. 65. 10. Ita S. Laurentius assatus in craticula: *Probasti, ait, cor meum et visitasti nocte: igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas,* puta infidelitas, quia in medio igne fideliter et constanter tibi adhæsi. Ps. 16. 3. Ita de Martyribus et patientibus dicitur Sapient. 3. 6. *Tamquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausti hostiam accepit illos.* Et Eccl. 27. 6. *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis.* Sic tres pueri Danielis socii probati sunt an essent fideles Deo suo, in igne fornacis Babylonicæ. Daniel 3. Ita Machabæi ab Antiocho in sartagine frixi probarunt suam fidem Deo, 2. Machab. 7. Ita Sancti in fine mundi affligentur igne acerrimæ persecutionis ab Antichristo, *ut conflentur et eligantur et dealbentur.* Dan. 11. 36. Dura itaque est hæc probatio, durum examen, durum tentamen; sed modicum et breve respectu æternæ coronæ, quam eis in cœlo adornat Deus. Ita S. Sebastianus S. Marcum et Marcellianum acriter tentatos et afflictos, ut a Christi fide deficerent, hac ratione animavit, et ad martyrium confirmavit. *Tormenta, ait, vel levia sunt, vel gravia et seria. Si levia, tolerabilia sunt: si seria, non durant, sed patientem ad mortem adigunt, et per mortem ad immortalitatem transmittunt. Tolerata ergo tam seria quam levia, quia illa brevia, hæc modica sunt: illa cito extinguent, hæc brevi extinguentur.* Ut ignis Laurentius, ignem sub se oportet: ut Vincentius, eculeum hilariter patiare necesse est: Jobum finxit omnigena calamitas; Tobiam formavit cæcitas; Josephum calumnia; Davidem persecutio; Danielem leones; Machabæos sartagines.

INVENIATUR IN LAUDEM ET GLORIAM ET HONOREM IN REVELATIONE JESU CHRISTI.] *Inveniatur* scilicet fuisse et cessisse vobis in laudem, etc. quia scilicet vestra fides tot tentationibus probata vos laudabiles et gloriosos effecit in cœlo et terra. Spectarunt enim eam angeli, et laudarunt: viderunt et audierunt homines, eamque celebrarunt et admirati sunt. Secundo, *inveniatur,* id est *sit,* vel *cedat,* q. d. Ut fides vestra ita probata, sit vobis laudi, cedatque vobis in gloriam et honorem in die judicii, quando Christus judex eam toti mundo declarabit, laudabit et corona æterna donabit. *Inveniri* enim sæpe per metalepsin ponitur pro *esse*; quia quod est, inveniri potest; quod non est, inveniri nequit. Sic de angelis a cœlo cum Lucifero ruentibus dicitur Apoc. 12. 8. *Neque locus inventus est eorum amplius in cœlo,* id est, nullus fuit eis amplius locus in cœlo, sed in tartaro. Sic Eccli 31. dicitur: *Beatus vir qui inventus est sine macula; inventus est,* id est, fuit immaculatus, ut talis inveniri posset. Unde explicans subdit: *Qui post aurum non abiit,* etc.

Nota. Christus in die judicii laudabit fidem et virtutem justorum: quæ sane laus erit maxima, tum quia fiet coram omnibus angelis et hominibus, qui unquam fuerunt, sunt, vel erunt; tum quia fiet a Christo, qui est æterna veritas ac majestas; ipse enim est Rex regum et Dominus dominantium; tum quia hæc lex durabit per omnem æternitatem in præmio et laurea æterna, quam pro meritis cuique dabit Christus. *Dicet ergo: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare,* etc. *Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium Domini tui.* Matth. 25. 21. Veni Petre, qui Romanam Ecclesiam tuo labore et sanguine fundasti: accipe coronam tui laboris et doloris. Veni Paule, qui omnes gentes docuisti: accipe coronam tui doctoratus et apostolatus. Veni Stephane, qui lapides tibi sonora excepisti, et dulces æstimasti: accipe coronam martyrio tuo debitam. Veni Francisce, qui summe te humiliasti: accipe summum gloriæ thronum. Veni Thecla, quæ tot tantaque supplicia pro me tam generose sustinuisti. Veni Agnes, quæ pro castitate supra annos et vires decertasti. Veni Cæcilia, veni Agatha, veni Catharina, quæ hæc et illa sigillatim tam heroice egistis et tolerastis: accipite singulæ lauream castitatis, lauream martyrii, quisque suam, suoque agoni et victoriæ, adæquatam. Tunc itaque fiet illud Jerem. 30. 19. *Egredietur de eis laus, voxque ludentium; et multiplicabo eos, et non minuentur; et glorificabo eos, et non attenuabuntur.* Laudem enim Christi communi voce et acclamatione approbabunt et celebrabunt omnes angeli et Sancti. Et illud Isaiæ 61. 3. *Reddat eis coronam pro cinere: oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris: et vocabuntur in ea fortes justitiæ, plantatio Domini ad glorificandum.* Id repræsentatum est per laudem Davidis, quia triginta viros sui exercitus fortissimos sibi selegit, laudavit et juxta se gloriose collocavit in domo fortium, 2 Reg. 23. 8. Similiter enim Christus suos fortes laudabit et glorificabit in cœlo, quod est civitas fortium.

Porro hæc Christi laus non tantum pro meritis præmium cuique dabit, sed et honorem, juxta illud Joan. 12. 26. *Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus,* vocando enim suum fidelem servum, amicum, filium, hæredem, exaltando illum e terra in cœlum, dando ei sedem honoratam et sublimem juxta se, secundum id quod promisit Apostolis et viris Apostolicis: *Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim Tribus Israel.* Mat. 19. 28.

Rursum hæc laus dabit gloriam non tantum beatificam, quæ in visione Dei consistit, sed et eam quæ in claritate nominis et famæ sita est, faciatque homines celebres et gloriosos, ut scilicet omnes angeli et homi-

nes gloriose cujusque sancti facinora deprædicent et glorificent. *Gloria*, inquit, Quintil *est consentiens laus bonorum*. Et Cicero pro Marcel. *Gloria*, ait, *est illustris ac pervagata multorum et magnorum vel in suos cives, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum*. Quid majus, quid numerosius angelis et Beatis, qui sanctos quoslibet, eorumque virtutes celebrabunt? Hic ergo discamus illud Statii l. 1.

Tu sola animum mentemque peruris
Gloria.

et illud Mutii Scævolæ manum urentis: *Tam vile est corpus gloriam spectantibus*. Rursum hæc gloria non tantum verbalis erit, sed et realis; quia consistet et perdurabit in regno glorioso, quod eis dabit Christus; juxta illud Sapient. 5. 16. *Accipient regnum decoris et diadema speciei de manu Domini*. Honorabit ergo et glorificabit electos Christus, cum eos creabit reges, donabitque regno cœlesti et æterno, juxta illud Apocal. 5. 10. *Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, et regnabimus super terram*. O quam gloriosum est regnum, in quo cum Christo regnant omnes Sancti hic afflicti et abjecti! amicti stolis albis sequuntur Agnum quocumque ierit.

In revelatione Jesu Christi,] puta in die judicii: hæc enim vocatur dies revelationis, tum quia in eo revelabitur Christus, qui jam nobis est absconditus et invisibilis; tum quia in eo revelabuntur cujusque opera et merita; quæ hic absconduntur, imo sæpe a malevolis per calumniam denigrantur, obscurantur et infamantur. Impii enim pios hic traducunt quasi hypocritas, quod pietatem simulent, ejusque inanem umbram, et laudem hominum captent. Christus ergo justus judex eorum pietatem, virtutem, integritatem, et sinceritatem revelabit: totique mundo patefaciet et celebrabit.

8. Quem cum non videritis, diligitis.] Esto enim aliqui proficiscentes in Judæam, poterant ibi Christum vidisse, multi tamen domi manentes eum non viderant: hi ergo credebant in Christum non visum, sed auditum, eumque summe diligebant. Hæc scilicet est natura fidei, et dilectionis eam consequentis *Quid est enim fides, nisi credere quod non vides*? ait S. Augustinus tract. 40 in Joan. *Fidei* autem *opus est dilectio*, ait idem in Ps. 31. OEcum. censet hæc referri ad excitandam fidelium spem et robur in adversis. *Si enim*, ait, *oculis carnis ipsum non intuiti, ex sola auditione amatis, considerate quantum amorem ubi eum videritis, præ vobis feretis, præsertim cum in gloria vobis revelabitur. Si enim passio ejus ita vos attraxit, quando vobis in splendore insuperabili apparebit, quem in modum animum vestrum affecturus est?* Unde S Aug. lib. 1. de Pec. Merit. 27. sic legit: *Quem ignorabatis, in quem modo non videntes creditis, quem cum videritis exultabitis gaudio inenarrabili*.

Porro mira fuit primorum fidelium erga Christum affectus et dilectio, ut pro eo gauderent non tantum bonis spoliari, probris affici, verberari, fustigari, sed et morte mulctari. Unde illud Ignatii epist. ad Rom. *Amor meus crucifixus est*. Et quis cogitans Jesum, id est, Deum pro se incarnatum, passum, crucifixum, non eum totis visceribus diliget? Quis non amet amorem? quis non diligat dilectionem? Jesus enim Primo quia Deus est summa bonitas, summa sapientia, summa potentia, summa clementia summa majestas; ergo summe diligibilis juxta illud Matth. 22. 37. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua*: Secundo, quia homo plenus est gratia, veritate et virtute, adeoque in eo omnes thesauri sapientiæ et gratiæ sunt reconditi, atque ex eo quasi capite in nos velut membra derivantur. Ergo ipsum ut caput nostrum, omnisque boni fontem et parentem diligere debemus. Tertio, per humanitatem nostram a se assumptam, nos sibi et Deo arctissime copulavit, nosque sibi cognatos et fratres effecit: descendendo enim ad nostram naturam, eamdem ad Deitatis thronum ascendere fecit. Præclare B. Petrus Chrys. serm. 150. *Christus*, ait, *venit suscipere infirmitates nostras, et suas nobis conferre virtutes; humana quærere, præstare divina, accipere injurias, reddere dignitates; ferre tædia, referre sanitates, quia medicus qui non fert infirmitates, curare nescit; et qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non potest conferre sanitatem*. Quis talem tantumque medicum infirmus non diligat? Quarto, summis beneficiis nos sibi devinxit, quando ut redemptor, salvator, doctor et legislator noster annuntiavit nobis voluntatem Dei Patris, ejus fidem edocuit, spem confirmavit, miraculis probavit, accendit charitatem, sanctissimæ vitæ exemplis mores formavit, sanguine suo peccata nostra eluit et expiavit, tormentis suis plurimis et acerbissimis pro nobis Patri satisfecit, propria morte mortem nostram superavit, resurrectione denique et ascensione sua in cœlos æternæ vitæ aditum nobis reseravit. Quinto, his adde particularia beneficia, gratias et dona, quæ cuique fideli elargitus est et in dies singulis multa et magna elargitur. Quis hæc mente revolvens, æstuans et ponderans amore Jesu non accendatur, liquefiat et diffluat? Ut cum sponsa dicat in Cant. *Dilectus meus mihi et ego illi, qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies et inclinentur umbræ. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur: omnia poma, dilecte mi, nova et vetera servavi tibi. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*. Quocirca Clemens Alex. l. 4 Strom. c. 7. docet virum perfectum maximo repleri gaudio, cum pro Christo suo, quem non videt, multa patitur.

In quem nunc quoque non videntes creditis: credentes autem exultabitis.] To *creditis* non est in Græco, sed includitur in τῷ *credentes*, q. d. *Quem cum non videatis, creditis tamen*. Noster Turrian tr. 2. de Eucharist. c. 16. et seq. atque ex eo Salmeron, hæc ad litteram accipiunt de Eucharistia, q. d. In Eucharistia, quam post baptismum sumitis, non videtis Christum; creditis tamen eum realiter esse præsentem ideoque eum manducantes exultatis lætitia inenarrabili, uti in sacra ejus communione exultavit S. Monica, dicens: *Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum*, ac S. Franciscus, S. Catharina Senensis aliique Sancti, juxta illud Psal. 33. 9. *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus*. Unde et sequitur: *In quem desiderant angeli prospicere*. Et: *propter quod succincti lumbos mentis vestræ, etc*. Hisce enim verbis videtur alludere ad agnum typicum, quem comedebant succincti ad iter in terram promissam, qui erat typus Eucharistiæ, quæ est cibus et viaticum proficiscentium in cœlum. Eidem hæc adaptat S. Thom.

opusc. 58. de Sacram. Altar. c. 15. Verum hic sensus potius accommodatitius est aut mysticus, quam litteralis. Loquitur enim Petrus absolute de fide in Christum, quem oculis non videmus, sed fide credimus esse nostrum Redemptorem Nam, ut ait S Gregor. hom. 26. in Evang. *Fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum.*

Exultabitis.] non tantum in futura beata vita, sed etiam in præsenti, plena molestiis et tribulationibus. Unde Græca habent ἀγαλλιᾶσθε, id est *exultatis*, juxta illud Pauli Petro concinentis: *Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete*, Philip. 4. 4. vide dicta ibidem, et Jacobi 1. 1. Porro perperam hinc infert Catharinus, Sanctos certos esse se esse in statu gratiæ: exultatio enim Sanctorum in hac vita non est limpida, sed mixta cum timore et tremore, Ps. 2 11.

Lætitia inenarrabili,] tum ob spem futuræ gloriæ fidelibus a Christo promissæ, quæ est inenarrabilis Juxta illud Ps. 35. 9. *inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos; torrente*, non vitro, non calice, non poculo: *torrente*, quo eos inebriabis, imo obrues et sepelies, quasi in Oceano gaudiorum: talis enim est divinitas, cujus visione et fruitione beabimur. Ita S Ephrem. lib. 1. de Resurrect. et jud. c. 2. *Hus*, ait, *promissiones habentes ineffabiles, exultemus exultatione inenarrabili et gloriosa.* Tantum enim in cœlis est Beatorum gaudium, ut de eo subdicat Christus Matth. 25 23. *Intra in gaudium Domini tui.* q d. Gaudium hoc tantum est, ut corde tuo capi nequeat, ac proinde non illud in te, sed tu in illud intraturus es: tum quia per fidem et gratiam possidemus Christum, cujus suavitas est inenarrabilis: tum quia Christus cordi suorum consolationes et gaudia ineffabilia, quasi prægustum quemdam cœlestis beatitudinis suggerit et instillat, ut cum S. Xaverio dicant: *Satis est Domine, satis est. Nec enim vasculi cordis mei angustia tanta capit gaudia* Et cum Psalte: *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus*, Ps. 121. 1 Et cum S Francisco: *Tanta est gloria quæ me expectat, quod omnis pœna me delectat.* Rursum: *In sola cruce est perfecta lætitia.* Porro idem sui Ordinis fratribus dicebat: *Quod si Dei servus studeat lætitiam spiritalem interius exteriusque semper conservare, quæ ex cordis munditia oritur, ac per devotionis exercitia fovetur, nihil ei dæmones nocere poterunt, imo confusi dicent: Siquidem homo iste tam in adversis, quam prosperis lætitia vallatur, non inveniemus aditum ad ipsum. Tunc autem exultant dæmones, quando lætitiam hanc spiritalem extinguere vel impedire possunt.* Rursum: *Beatus ille religiosus qui non haurit jucunditatem et lætitiam, nisi in sanctis eloquiis et operibus Domini; et per hæc ipsa alios provocat ad amorem Dei cum gaudio et lætitia Væ autem religioso, qui delectatur verbis inanibus et otiosis alios ad risum provocantibus. Ex lætitia ergo externa percipiebat fervorem, et sollicitudinem, dispositionem quoque et promptitudinem animi ad bonum libenter amplectendum*, ait Auctor speculi vitæ ejus part. 1. cap. 62. et 63 Denique hoc est *manna absconditum, quod nemo scit nisi qui accipit. Non illud eruditio, sed unctio docet: nec scientia sed conscientia comprehendit: sapientia est cujus pretium nescit homo: de occultis trahitur, nec in terra suaviter viventium invenitur ista suavitas. Nimirum suavitas Domini est*, ait S. Bern. de Convers. ad Cleric. c. 21.

Glorificata.] id est gloriosa, tum ob rem tum ob spem gloriæ cœlestis. Hinc dicitur *glorificata*. q. d. Lætitia hæc vestra vestita et perfusa est gloria, quia ob gloriam cœlestem, quam speratis, lætamini, adeo quia hæc lætitia est prægustus illius gloriæ. Unde Cajet. *glorificata*, inquit, dicitur, tum ex parte materiæ, quia est de glorificato Jesu, quem diligitis, et in quem creditis: tum ex parte formæ, quia participatio quædam est gloriosæ lætitiæ Beatorum. Aliter Hugo: *Glorificata*, inquit, id est, gloriosa reputata a Christo aut ab eo nobis gloriose data. Et Thomas Anglicus: *Glorificata*, inquit, id est, a Deo laudata. q d. Impii rident lætitiam fidelium ob spem futuræ gloriæ, at vero Deus in judicio eam laudabit et glorificabit

9 Reportantes finem (puta mercedem) fidei vestræ, salutem animarum vestrarum.] *Reportantes* tum in præsenti, tum potius in futuro, id est, reportaturi, cum scilicet exultabitis in cœlo, uti præcessit: in præsenti enim reportamus salutem animarum inchoatam per gratiam et justitiam; in futuro reportabimus salutem plenam, per felicitatem et gloriam. q. d. Ex fide qua creditis in Christum quem non videtis, eumque summe diligitis, partim consecuti estis, partim consequemini finem fidei, qui est salus animarum vestrarum: salutem enim inchoatam consecuti estis per gratiam, quæ vos effecit filios et hæredes Dei, ideoque certam dat spem, imo jus ad beatitudinem, regnumque cœleste; salutem vero consummatam per gloriam consequemini post mortem in cœlis State ergo in fide, pro eaque adversa quælibet constanter tolerate, scientes quia fides et tolerantia vestra non erit inanis in Domino, sed ad finem optatissimum et beatissimum felicitatis æternæ vos perducet. Merito ergo S. Aug. l. 1. Conf. c 1. *Fecisti*, ait, *nos, Deus, ad te et inquietum est cor nostrum donec requiescat in te* Et in Soliloq. c. 13. *Omnis copia quæ Deus meus non est, egestas est.* Nam ut idem ait cap. 30. *Nihil est quod animam impleat, nisi tu Deus, ad cujus imaginem est creata* Et l. 13. Conf. c. 8 *Satis ostendis quam magnam creaturam rationabilem feceris, cui nullo modo sufficit ad beatam requiem quidquid te minus est, ac per hoc non ipsa sibi.*

10. De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt.] Ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηρεύνησαν, id est accurate, diligenter, sollicite, magna contentione et studio perquisiverunt, et perscrutati sunt. Probat fidem et gratiam Christi et Christianismi non esse nuperum hominis inventum, sed priscum Dei decretum Prophetis omnibus revelatum, qui studiose illud indagarunt, serio prædixerunt et avidissime expectarunt, ut Jacob Gen. 49. 18. *Salutare* (Salvatorem Jesum) *tuum expectabo, Domine:* et mox vocat eum *desiderium collium æternorum.* Moses Exod 4. 13 *Obsecro Domine, mitte quem missurus es* Isaias c. 45. 8. *Rorate cœli desuper, et nubes pluant justum.* Habac c. 2. 1. *Super custodiam meam stabo, ut videam quid dicatur mihi.* Dan. toto c. 9. etc. Hinc Irenæus l. 4, c. 13. Euseb. l. 1. Hist. c. 1 et fuse S Aug. l. 12. 13. et 19. contra Faustum c. 13. 16. 17. docent omnes Patriarchas, Prophetas, veteresque Sanctos ab Adamo usque ad Christum fuisse Christianos, non nomine, sed

fide et professione, quia credebant in Christum venturum, uti nos credimus in præteritum, scilicet natum jam et crucifixum, hacque fide justificati et salvati sunt, ideoque magna spe et amore ad eum anhelabant, juxta illud Christi: *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit et gavisus est.* Joan. 8. 56. Ubi recte notat S. Thom. quo quisque Sanctorum, sive ante, sive post Christum, illi fuit vicinior et proximior, eo magis ab illo radiis fidei et gratiæ fuisse collustratum: unde Apostoli et primi fideles a Christo primitias spiritus accepisse dicuntur, Roman. 8. 23. Sic ante Christum B. Virgo, Joannes Baptista, Zacharias, Anna, Simeon, Joachim et Anna parentes B. Virginis, etc. Christi fide, gratia et sanctitate cæteris remotioribus præcelluerunt: quo enim quis vicinior est soli et igni, eo magis eo illustratur et calefit. Loquor ordinarie et communiter. Nam aliquos, ut Abrahamum, Mosen, Davidem, Isaiam multis vicinioribus Christo ejus fide et spiritu magis afflatos fuisse ex Genesi, Psalmis, et vaticiniis eorum liquet.

11. Scrutantes in quod vel quale tempus significaret (ἐδήλου, id est declararet, demonstraret venturam istam gratiam Christi et Christianismi) in eis Spiritus Christi] τὸ ἐν αὐτοῖς πνεῦμα Χριστοῦ. Id est *Spiritus Christi qui erat in eis*, tum inhærendo per gratiam, tum inspirando per prophetiam. Nam *Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines*, ait S. Petrus ep. 2. c. 1. 21. Ita Daniel c. 9. intelligit in medio 70. hebdomadæ, id est, anno 487. occidendum esse Christum; Jacob, post ablatum sceptrum a Juda, Gen. 49. 10. Malachias c. 3. 1. mox post adventum et prædicationem S. Joannis Baptistæ.

Prænuntians eas quæ in Christo sunt passiones.] Græce τὰ εἰς Χριστὸν παθήματα, id est *in Christum*, vel *Christo obventuras et infligendas passiones* et plagas. Unde quidam Latini codices legunt: *quæ in Christo futuræ erant.*

Pro *prænuntians*, græce significantius est προμαρτυρόμενον, id est *prætestificans*, sive testificans antequam evenirent. q. d. Deus Christo testes dedit Prophetas, et ne quis eos ab eo subornatos diceret, præmisit ante Christum, ut suis oraculis quasi testimoniis divinis Christo venturo viam sternerent, fidemque certam conciliarent.

Et posteriores glorias.] *Posteriores*, id est quæ post passionem secuturæ erant quasi passionum merces et præmium, qualea fuerunt resurrectio, ascensio in cœlum, missio Spiritus Sancti, conversio Gentium: Christus enim *propter passionem mortis gloria et honore coronatus est*, Hebr. 2. 9. Dicit hoc Petrus, ut scandalum crucis tollat: multi enim tunc ridebant, quin et nunc Pagani et Turcæ rident Christianos, quod credant in Deum crucifixum. His respondet Petrus dupliciter; Primo, passiones has crucis a Deo decretas in lytrum scelerum nostrorum, et ne cui scandalo essent, per Prophetas ab olim fuisse prænuntiatas. Secundo, has passiones Christi desiisse et compensatas fuisse ingenti et æterna gloria, tum in cœlis apud Deum et angelos, tum in terris apud omnes gentes, quæ Christum crucifixum crediderunt, susceperunt et adorarunt. Hoc est quod ait Christus discipulis incredulis: *Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam?* Lucæ 24. 26. Hoc est quod plena voce buccinat Paulus: *Judæi signa petunt, et Græci sapientiam quærunt: nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam*, 1. Cor. 1. 23. Pulchre hanc Christi gloriam explicat S. Cyrill. de Fide ad Reginas: *Humilitas*, ait, *passionis meritum est exaltationis.* Et S. Aug. tr. 104. in Joan. *Humilitas claritatis est meritum, claritas humilitatis est præmium.* Christianus ergo cum Christo patiatur et humilietur, ut cum eodem glorificetur et exaltetur. *Si enim compatimur, et conglorificabimur*, Rom. 8. 17. Christus *favos post fella gustavit*, ait Tert. l. 2. de Corona milit. c. 14. Sic et Christiani cogitent se post fella gustaturos mella; impii vero post guttam mellis oceanum fellis in gehenna se potaturos.

12. Quibus revelatum est, quia non sibimetipsis, vobis autem ministrabant ea.] q. d. Prophetæ non sibi prophetarunt, sed posteris; puta non Judæis, sed Christianis: prædixerunt enim Christi adventum, vocationem, gratiam et salutem obventuram Christianis, non Judæis. Unde Syrus vertit, *nostro nobis vaticinabantur*, hoc est quod ait Paulus: *Hæc autem omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt*, 1. Cor. 10. 11. q. d. Ergo par est, ut ea quasi ingentia Dei beneficia nobis ab olim collata, cum ingenti gratiarum actione et devotione complectamur, utque vos, o Judæi, credatis et obediatis Apostolis, sicut credidistis et obedivistis Prophetis: utrique enim idem eodem spiritu de Christo prædicant, et quod Apostoli annuntiarunt, Prophetæ prænuntiarunt. Ita OEcum. Prævidit S. Petrus Marcionem hæresiarcham, qui doceret alium fuisse Deum auctorem veteris testamenti, alium novi, eumque perstringit (æque ac postea Tert. libris quinque contra Marcionem scriptis) q. d. ait Beda: *Idem spiritus Christi erat in Prophetis prius, qui postmodum in Apostolis; ideoque eamdem fidem utrique populis prædicaverunt, illi Christum adhuc venturum, isti jam venisse; ac per hoc unam Ecclesiam, cujus pars carnalem Domini adventum præcesserit, pars altera sit secuta.*

Ministrabant ea.] Hessellus τὸ *ministrabant* neutraliter accipit. q. d. Vobis serviebant, vobis commodabant, vestræ utilitati ministrabant ea quæ de Christo prædixere Prophetæ. Verum melius alii active accipiunt. q. d. Prophetæ subministrarunt vobis sua oracula. Unde ipsi tum Apostolorum, tum Christianorum fuere quasi ministri et diaconi: hoc enim significat Græcum διηκόνουν, *ministrabant* ergo idem est quod prophetabant: prophetia enim sua ministrarunt nobis. Diaconi ergo Christi et Christianorum fuere Prophetæ, Apostoli vero eorumdem sunt Evangelistæ, quia eis evangelizarunt Evangelium, id est, lætissimum nuntium de Messiæ adventu, redemptione et salute. Vide 2. Corint. 3. ubi Apostolus Mosen et Prophetas vocat ministros mortis et damnationis, quia promulgarunt legem veterem, quæ prævaricatores Judæos mortis reos efficiebat et condemnabat; Apostolos vero vocat ministros vitæ, gratiæ et gloriæ: hanc enim attulere per Christi Evangelium.

Per eos qui evangelizaverunt.] puta Apostolos, quorum unus, imo princeps sum ego. Quare minus

recte putant aliqui S. Petrum hic se excludere, nec evangelizasse Ponticis, Galatis, Cappadocibus, etc. cum potius modeste ceteris se jungat et includat.

Spiritu Sancto misso de coelo.] Refert ad *evangelizaverunt*. q. d. Sicut Prophetæ per spiritum Christi de quo ver. 11. prædixerunt Christum venturum; ita Apostoli evangelizaverunt vobis eumdem jam præsentem, inspiratione Spiritus Sancti, quem receperunt in Pentecoste specie linguarum ignearum, ut ipse per eorum linguas ardentes sermones, quasi sagittas ignitas emitteret, quibus corda audientium Dei et Christi cognitione et amore accenderet. Ita OEcum.

In quæ desiderant angeli prospicere.] Pro *in quæ*, græce est εἰς ἅ, id est *in quæ*, scilicet mysteria Christi, præsertim salutis et gloriæ beatificæ desiderant angeli prospicere, ut scilicet ea videant perfecta et completa. Ita Syrus, Didymus OEcum. Gagnæus, Cajet. Catharin. Vatabl. hic et Iren. l. 4. c. 67. et l. 2. c. 29. S. Ephrem. tr. de Armat. spirituali c. 1. Cyril. l. de Incarn. Unigen. c. 28. Ubi adverte. Pronomen a proprie refert Christi παθήματα, id est *passiones*, et posteriores glorias, quæ proxime præcesserunt. Unde colligas, angelos mire delectari visione humanitatis Christi, ejusque plagarum et stigmatum sacrorum, ac gloria tum corporis, tum animi, qua longe angelos omnes transcendit. Unde Sophron. Patr. Constant. orat. 1. de natura Christi quæ exstat, tom. 2. Biblioth. SS. Patrum, per in *quæ* accipit Christi nativitatem, Bethlehem et præsepe, in quæ desiderant angeli prospicere. Unde et Christo nato *ex abundanti gaudio cecinerunt: Gloria in altissimis Deo*, ait OEcumen. Simili modo incredibiliter delectantur angeli aventque spectare martyrum, agones et fidelium passiones quoslibet, dum eas generose Christi amore sustinent, eorumque coronam et gloriam, ut sedes ex quibus ruerunt dæmones inter angelos impleant. Unde Apostolus: *Spectaculum*, ait, *facti sumus mundo et angelis et hominibus*, 1. Cor. 4. 9. Et S. Cypr. ep. ad Tibaritanos: *Prœliantes*, ait, *nos et fidei congressione pugnantes spectat Deus, spectant angeli, spectat et Christus. Quanta est gloriæ dignitas; quanta felicitas præsente Deo congredi, et Christo judice coronari?* Ita Catharinus et Salmeron ea *in quæ* referunt ad omnia gerenda in Ecclesia Christi militante, præsertim certamina et victorias, Martyrum, aliorumque fidelium in tribulatione et persecutione; Didymus et Cajet. ad statum Ecclesiæ qui erit in fine mundi.

Verum noster Interpres legit εἰς ὅ, scilicet πνεῦμα, id est *spiritum*, qui proxime; vel εἰς ὅν, scilicet Christum, qui remotius præcessit. Primo, ergo ad Spiritum Sanctum hæc referunt S. Thomas 1. p. q. 68. art. 4. ad 2. Isid. lib. 1. Sentent. cap. 12. sent. 22. Petrus Damiani ser. 11. qui est de Annuntiatione, quin et S. Basil. et Didymus l. de Spiritu Sancto, et Athan. Epiphan. et Cyrillus Alex. mox citandi.

Secundo, ad Christum hæc referunt Beda, Glossa, Auctor libri de Spiritu et anima apud S. Augustinum tom. 3. c. 59. S. Bern. ser. 1. et 4. de omnibus Sanctis, ubi Christum vocat angelorum delicias, Hugo, Thomas Anglicus, Titelmannus. Videtur enim S. Petrus alludere ad Cherubim Mosis, qui jugiter intuebantur propitiatorium, quod repræsentabat propitiatorem Christum, Exodi 25. v. 20. Porro angelos mire desiderasse Christum natum, patientem et resurgentem videre, patet Lucæ 2. Ps. 23. et alibi. Christus enim qua homo est caput non tantum hominum, sed et angelorum Coloss. 1. vers. 16. Unde nonnulli Theologi cum Clem. Alex. l. 7. Strom. et Orig. hom. 1. et 2. in Levit. censent non tantum homines, sed et angelos suam gratiam et gloriam Christo Christique meritis acceptam ferre. Hinc S. Bern. serm. 22. in Cantic. *Qui erexit*, inquit, *hominem lapsum, dedit angelo stanti ne caderet, sic illum de captivitate eruens, sicut hunc de captivitate defendens; et hac ratione fuit utrique redemptio, solvens illum, et servans istum.*

Porro nova est expositio Philippi Solitarii l. 3. Dioptræ c. 3. quæ talis est: angeli desiderant Christum videre, non tantum humanatum, sed, ut ita dicam, angelicatum: desiderant enim ut Christus assumat naturam angelicam, sicut assumpsit humanam per unionem hypostaticam, ut ipsorum natura perinde ac nostra adoretur in Christo, et glorificetur in throno Cherubico sedens ad dexteram Patris, ac proinde ut ipsi quoque haberent claves cœlorum, sintque judices cum Christo judicantes duodecim Tribus Israel, æque ac futuri sunt Apostoli et Sancti, Matth. 19. v. 28. Verum hoc desiderium efficax et absolutum esse nequit; sciunt enim angeli unionem suæ naturæ cum Verbo ex Dei ordinatione non esse possibilem, nec umquam futuram; unde eam efficaciter desiderare nequeunt voluntate absoluta, sed tantum conditionata, si videlicet Deo placeret, quæ velleitas tantum est, ostendens quanti faciant assumptionem humanæ naturæ factam a Verbo.

Prior expositio de Spiritu Sancto videtur verisimilior; tum quia ille proxime præcessit, tum quia facilis fuit lapsus ex ὅ, scilicet πνεῦμα, in ἅ, quomodo legunt Græci et Græce. Porro desiderant angeli prospicere, Primo, in ipsum Spiritum Sanctum: eum enim videndo, vident pariter Patrem et Filium, omnium enim una est essentia, hacque visione beantur. Secundo, in opera et dona Spiritus Sancti, quibus fideles et Ecclesiam ornat; hæc enim deferunt, procurant promovent et dirigunt angeli, utpote administratores Spiritus Sancti circa regimen Ecclesiæ et salutem fidelium. Ita Cyrill. Alex. serm. *quod Verbum Dei factum sit homo*, S. Basil. et Didymus lib. de Spiritu Sancto, S. Athanas. epist. ad Serapionem, S. Ambr. lib. de Isaac c. 5. S. Epiph. hæres. 74. et alii. qui ex hoc loco contra Macedonium probant divinitatem Spiritus Sancti. Hinc patet beatitudinem angelorum, æque ac hominum, consistere in visione Dei et Spiritus Sancti: hæc enim omne eorum desiderium satiat et explet. Unde hæreditatem incorruptibilem ad quam nos per Christum vocatos dixit S. Petrus v. 3. hic explicat, asseritque sitam esse in prospectione et visione Spiritus Sancti, id est Dei. Poterat dicere S. Petrus, Angeli desiderant prospicere in Deum, sed maluit dicere, in Spiritum Sanctum, eo quod paulo ante dixisset Spiritum Sanctum prænuntiasse per Prophetas, et annuntiasse per Apostolos Christi passiones et glorias; et quia totum hoc opus œconomiæ Christi, nostræque redemptionis, vocationis, sanctificationis et salutis, quod hic celebrat Petrus, fuit opus summæ gratiæ et amoris divini, qui appropriatur Spiritui Sancto. Addit hoc S. Petrus, ut acuat desiderium fidelium ad avide audienda et amplectenda Christi mysteria, utpote quæ

prædicta et evangelizata sunt per Spiritum Sanctum, in quem desiderant angeli prospicere, ut hæc mysteria in ipso, quasi in sui fonte intueantur. Si enim angeli ea videre desiderant in Spiritu Sancto quasi omnis bonitatis auctore, multo magis homines, quorum saluti destinata sunt, magnum desiderium eadem videndi et complectendi in se acuare et excitare debent. Quare sive legas in quæ, sive in quem, et sive intelligas Spiritum Sanctum, sive Christum, eodem omnia redeunt. Sensus enim est, quod angeli in Spiritu Sancto intueri desiderent Christum Christique redemptionem et mysteria. Hoc est quod ait Paulus: *Manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.* 1. Timoth. 3. 16.

Porro angeli in Spiritum Sanctum prospicere desiderant, id est; desideranter et cupide prospiciunt, desiderando satiantur, et satiando desiderant. Audi S. Gregor. 18. Moral. c. 28. *Deum*, ait, *angeli vident, et videre desiderant, et sitiant intueri, et intuantur. Ne autem sit in desiderio anxietas, desiderantes satiantur: et ne sit in satietate fastidium, satiati desiderant. Et desiderant sine labore, quia desiderium satietas comitatur: et satiantur sine fastidio, quia ipsa satietas ex desiderio semper accenditur.* Et Beda. *Contemplatio divinæ præsentiæ ita angelos beatificat, ut ejus semper visa gloria satientur et semper ejus dulcedinem quasi novam insatiabiliter esuriant.* Id significat Græcum παρακύψαι, id est inclinato pronoque capite studiose et exacte prospicere et introspicere. Beati enim totos mentis oculos, totam aciem, totam mentem in Deo contemplando defigunt, adeoque quasi extra se exeunt, ut toti in Deum abeant et transeant. Causam hujus desiderii dedi v. 4. explicans τὸ *immarcescibilem.*

Mystice noster Turrianus tract. 2. de Eucharistia c. 16. 17 et 18 et ex eo Salmeron (imo ipsi censent hunc esse sensum litteralem) *in quem*, scilicet Christum in Eucharistia, inquiunt. In ea enim non videmus Christum, sed tamen realiter præsentem credimus, atque in eum ibidem desiderent angeli παρακύπτειν. Id est studiose, accurate, sollicite, fixis oculis introspicere, tum ut ipsum, tum ut modum essendi (qui est angelicus, ut totum Christi corpus sit in quolibet hostiæ puncto totum et integrum) tum ut ejus dignationem et gratiam, quam astantibus et communicantibus copiose elargitur, introspiciant. Huc respexit S. Marcus in Liturgia, dicens: *Post consecrationem in animo beneficia confers, et eis qui in te fiduciam collocant illa tribuis, quæ in se angeli prospicere desiderant.* Quocirca angelorum chori sacerdoti celebranti assistunt, ut tanta mysteria venerabundi aspiciant, honorent et venerentur. *Quis enim fidelium*, inquit S. Greg. lib. 4. Dialog. cap. 58 *habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cælos aperiri, in illo Jesu Christi mysterio angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena cælestibus jungi, unum quoque ex visibilibus atque invisibilibus fieri?* Et S. Ambr. in cap. 1. Luc. *Non dubites*, inquit, *assistere angelum, quando Christus assistit, quando Christus immolatur.* Quin et S. Jacobus in Liturgia: *Taceant*, ait, *mortales, et stent cum metu et tremore nihil terrenum cogitantes. Rex enim regum Christus Dominus noster exit ut mactetur, et detur in cibum fidelibus, eum vero chori angelorum antecedunt.* Quare exclamat S. Chrys. hom. de Sacra et divina mensa: *O miraculum, mensa tam magnifice instructa, in qua Agnus Dei pro te mactatur, ad quam assistunt Cherubini, descendunt Seraphini, qui senis præditi alis vultus demittunt, ubi omnes angeli cum sacerdote pro te legationem obeunt!*

13. PROPTER QUOD SUCCINCTI LUMBOS.] Est hic altera capitis pars, ethica scilicet (prior enim fuit dogmatica) qua fidelium mores, ut Christo et Christiano sint digni, efformat. Vox *propter quod*, hæc præcedentibus connectit, et ex iis quasi principiis congruam conclusionem educit, q. d. Cum hæreditas incorruptibilis, et cœlestia bona a me et Apostolis prædicata, per Christum vobis, o Christiani, parata sint, eaque tanta sint, ut non tantum Prophetæ, sed et angeli ea videre desiderent, quid restat, nisi ut terrenis cogitationibus calcatis, quasi succincti lumbos mentis totis animi affectibus, quasi plenis passibus tendatis ad cœlum? Sectentur avari quasi talpæ opes terrenas, ambiant superbi quasi chamæleontes auram honoris, gulosi quasi porci inhient escis; vos vero cives, imo reges cœli a Deo scripti et destinati, longe ardentiori studio quærite, et accincti, id est expediti, contendite ad regnum æternum, ut contemptis omnibus mundi illecebris, opibus, minis, odiis, persecutionibus, speretis et assequamini gratiam, id est, gloriam istam revelandam in die judicii.

Nota Primo. Lumbos succingimus ad quatuor usus. Primo, ad iter; Secundo, ad opus; Tertio, ad bellum; Quarto, ad ministerium Unde S. Aug. in Ps. 92. *Succingi*, inquit, *est iter aggressuri; cingi, operis cujuspiam facturi; accingi, præliaturi; præcingi, ministraturi.* Christianis hæc omnia competunt; nam Primo, quasi peregrini iter faciunt in cœlum; Secundo, quasi operarii opus Dei peragunt; Tertio, quasi milites Christi præliantur cum mundo, carne et dæmone; Quarto, quasi famuli ministrant Christo: debent ergo esse succincti lumbis mentis, id est, debent esse mente et animo non impedito sed prompto, libero et expedito ad quatuor jam dicta. Est Primo, catachresis: lumborum enim succinctio facit hominem expeditum, adeoque eum significat Secundo, est metaphora, eaque duplex, prior sumpta ex vestitu Judæorum et veterum: hi enim prælongis vestibus et tunicis utebantur; unde opus, vel iter facturi eas succingebant. Hinc fidelibus in morte sibi occursuris, ait Christus Lucæ 12. *Sint lumbi vestri præcincti. Qui enim discinctus est*, ait Heymo, *ipsis suis vestimentis impeditur, ne libere ambulet; qui vero præcinctus est, quaquaversus discurrere potest.* Posterior, quod lumbos menti tribuit, quo significat Christianos mentem, sublatis omnibus impedimentis, debere exhibere paratam, alacrem et acrem ad opus et iter hoc ingrediendum Succingit ergo lumbos mentis, qui e mente errores, præcertim prava principia practica, ac noxias cogitationes et cupiditates pellit. Ita OEcumen Gagnæus et Thomas Anglicus, qui pulchre ait hominem interiorem, id est animam, suo modo exteriori homini proportionari. Dicitur enim habere pedem, id est affectionem: oculum, id est rationem: manum, id est operationem: narem, id est discretionem: lumbos et renes, id est delectationes. Sic Lucæ 16. animarum Lazari et Epulonis spirituales operationes per oculos,

digitos, linguam et membra corporea significantur.

S. Petrus ergo per lumbos mentis, mentis vires, facultates, affectiones, amores et cupiditates intelligit, easque cingi et restringi jubet, ne libere fluant, et propositum in cœlum ad Deum cursum remorentur. Secundo, ut expediti Deo ad evangelizandum, multa cum eo patiendum, et quidlibet aliud vocanti respondere possint; *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum*, Psalm. 56. 8 Tertio, ut mens suis lumbis, id est, viribus et affectibus imperet, easque ad libitum evagari non sinat, sed regat et dirigat tum ad suam salutem, tum ad Dei obsequium et gloriam. Mens enim sibi suisque affectibus imperans, est regina plene lateque dominans, magis quam Rex vel Imperator orbis juxta illud Horatii:

> Latius regnes avidum domando
> Spiritum, quam si Libyam remotis
> Gadibus jungas, et uterque Pœnus
> Serviat uni.

Talis ergo succingit lumbos mentis, quia omnibus mentis affectibus, amoribus et timoribus dominatur, ut eos stringere et laxare ad libitum possit, velut venator canem, auceps accipitrem.

Nota Secundo, Cingulum Primo, symbolum et causa est fortitudinis et constantiæ: quocirca Gentiles cingulum dicabant Marti. Et Cicero oratori hoc dat præceptum: *Arctiori cingulo latera cingat, ut ea ad dicendum sint firmiora et fortiora*. Sic Proverb 31. 17. de muliere forti dicitur: *Accinxit fortitudine lumbos suos, roboravit brachium suum* Et Deus dicitur *accinctus potentia*. Psalm. 64 7. aliosque præcingere. Unde David ait: *Præcinxisti me virtute ad bellum*, Psalm. 17. 13. Significat ergo Petrus Christianis non segniter agendum, sed eos debere intendere animum, ac fortiter et constanter incumbere Christo, Christianismo, ac saluti et gloriæ æternæ, ad quam a Christo vocantur. Ita OEcumen. Hinc apud Græcos εὔζωνος, id est, *bene cinctus*, idem est, ac fortis et strenuus. Contra vero discinctus apud Latinos sonat dissolutum et imbellem: quia summo ducebatur probro, si militem ignavum juberet imperator diem transigere discinctum, ait Sueton, in Augusto c. 24. Huc facit illud 3. Reg. 20. 11. *Ne glorietur accinctus æque ut discinctus*: id est pugnaturus, æque ac jam a pugna quiescens, parta scilicet victoria.

Secundo, cingulum symbolum est castitatis, tum quia ipsum restringit lumbos, ac consequenter libidinem, quæ in lumbis habet originem; tum quia castitatem tueri est actus magnæ fortitudinis. Hinc illud Christi: *Sint lumbi vestri præcincti*, multi exponunt sic, q. d Mortificate luxuriam, studete castitati. Ita S. August hom. 23. de verbis Domini, S. Greg. hom. in Evang S. Basil. in cap 15. Isaiæ, sanctus Hieronymus. l. 1. contra Jovin. et alii. Sic et S. Petri verba hic exponunt nonnulli. Unde et sequitur: *Sobrii perfecte sperate*, sobrietas enim est comes, imo mater castitatis: Ita Beda: *Succingit*, ait, *lumbos mentis, qui hanc ab impura cogitatione restringit. Et qui mente et corpore castus Domini adventum expectat, merito quando revelatur sperat*. Et S Gregor. 32. Mor. c. 2. *Lumbos carnis*, ait, *succingere, est luxuriam ab effectu refrænare; lumbos vero mentis succingere, est hanc etiam a cogitatione restringere*. Et Petrus Chrysologus: *Cincti*, inquit, *castitatis baltea, quod est insigne militiæ Christianæ, fluxæ carnis detruncamus ignaviam*, etc. *Dominus lumbos nostros astringi jubet balteo castitatis, et totum carnis nostræ pendulum, fluidum, resolutum, constringi mandat continuo zona virtutis, ut carne succinctu ad Domini occursum liber, velox, expeditus nostræ mentis reddatur incessus*.

Tertio, cingulum signum est animi honesti, modesti et compositi, qualis enim est homo exterior, puta vestis et vestitus, talis est et interior. Unde Sylla fuit notatus, quod male præcinctus incederet, quasi id signum esset animi incompositi et intemperantis. Sic et de Julio Cæsare adhuc puero omen fuit, *Syllæ optimates admonentis, ut male præcinctum puerum caverent. Eum optimatum partibus exitio futurum: nam Cæsari multos Marios inesse*, ait Sueton. in vita Julii Cæs. c. 1. et 45.

Quarto, cingulum signum est fidelitatis, conjuges enim cinguntur cingulo conjugali, ut moneantur mutuo servare fidem conjugalem.

Quinto, continentiæ et mortificationis appetituum erga res sæculares et fluxas. Ita S. August. serm. 39. de Verbis Domini, et S Gregor 34 Moral. cap. 35. Lumbos et mamillas, inquit, succingit, *qui cunctos mutabilium cogitationum motus, per solius amoris vinculo restringit*, ut dicat cum Psalte: *Quid enim mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram? Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum*. Ps. 72 25

Quæres, quo cingulo cingendi sunt lumbi mentis? Resp. veritate Hoc enim veritatis cingulum assignat Paulus Ephes 6. 14. Vide ibi dicta: quibus adde expositionem S. Gregorii Nazianz orat. 42. *Quæro*, ait, *quid lumbis, cum veritate commune sit, et quæ Pauli mens fuerit cum diceret: State igitur succincti lumbos vestros in veritate: Non forte quod speculatio concupiscentiam coerceat, nec aliorsum ferri sinat? Nec enim fieri potest, ut qui cujuspiam rei amore flagrat, parem ad alias voluptates vim habeat*: hoc est ut explicat Nicetas, *Christi contemplatio lumbum nostrum et concupiscentiam constringit, eamque totum ad rerum divinarum amorem transfusam et derivatam diffundi ac dispergi non sinit*. Christus enim est veritas, 1. Joan. 5 6 Oratio ergo et contemplatio Christi, rerumque cœlestium minuit et infringit concupiscentiam omnem quæ in lumbis residet. Quocirca oratio est mater mortificationis, continentiæ, castitatis. Et vicissim mortificatio orationem purificat et accendit. Idem Nazianz orat. 40. *Quid lumbi*, ait, *quid renes? sint lumbi vestri succincti, ac per continentiam restricti, sicut Israeli olim ex legis præscripto pascha comedenti: nemo enim pure ac perfecte ex Ægypto excedit, nec exterminationem fugit, nisi hæc domuerit ac frænaverit. Renes autem laudabilem immutationem sentiunt, vim totam cupiditatis ad Deum transferentes, ut dicere queamus: Domine, ante te omne desiderium meum. et: Diem hominis non concupivi. Viros enim spiritualium desideriorum nos esse convenit. Nam ita demum draconem illum, cujus vires maximæ in umbilico et lumbis sitæ sunt, oppresserimus, extincto videlicet eversaque ea potentia, quam in his partibus obtinet*. Ratio est, quia anima in homine est una et eadem; quare cum illa sit limitatæ virtutis, si ipsa vim suam totam exerat et spendat in speculatione et amore rerum cœlestium, non habet ultra quidquam quod expendat in amore et speculatione rerum carnalium. Un-

de videmus homines meditationi et orationi addictos, vix sentire stimulos carnis

Ita noster B. Aloysius Gonzaga adeo orationi et meditationi perpetim erat intentus, ut nullam in ea mentis evagationem, vel distractionem sentiret, ac miraretur quod homo colloquens cum Deo in præsentia tantæ majestatis distrahi, aliove mentem flectere posset; indeque eximium castitatis donum est assecutus, ut instar sancti Thomæ Aquinatis nullos impuros carnis animive motus sentiret, et ad eos videretur insensibilis, quasi angelus foret, non natura, sed virtute.

Sobrii.] Primo, q. d. Non ebrii, nec indulgentes vino, gulæ et ventri Nam *vina parant animos veneri*, et vice versa: *sine Cerere et Baccho friget Venus*. Unde S. Hieron. epist. 83 ad Oceanum: *Vinolentia*, ait, *scurrarum est et comessatorum, venterque mero æstuans facile despumat in libidinem*. Vide dicta Ephes. 5. v. 18 ad illud; *Nolite inebriari vino in quo est luxuria* Sicut enim ebrietas, venterque satur et plenus ineptus est ad iter, ad opus, ad prælium, ad ubsequium; ita ad hæc omnia paratus est sobrius, paratque sobrietas. Vere Orig. hom. 3 in Levit. *Sobrietas*, ait, *omnium virtutum mater est, sicut e contrario ebrietas omnium vitiorum*. Et mox: *In ebrietatis ægritudine corpus simul et animus corrumpitur, spiritus pariter cum carne vitiatur, omnia membra debilitat, pedem, manum, linguam resolvit, oculos tenebrat, mentem velut oblivio; ita ut hominem se esse nesciat, nec sentiat* Et S. Basil. homil. 14 *Ebriorum animæ vino submersæ sunt*. Et mox *Mentis lumine per ebrietatem te privas, inter bestias ratione carentes annumerari potes*. Et S. Chrysost. hom. 58 in Matth *diabolo*, ait, *nemo magis amicus est, quam qui deliciis et ebrietate maculatur*, etc. Mox ebrium comparat possesso a dæmone: ebrius enim non videtur esse homo, sed dæmon incarnatus, ita furit, rixatur, pugnat, insanit: *Deliciis vacans*, ait, *nulla discrimine a dæmoniaco separatur: impudens enim et furiosus pariter est: et dæmoniacum omnes miseremur; hunc vero aversamur: quia sponte furorem sibi attrahit; et os, oculos, nares et cætera sensuum instrumenta amarissimas voluptatis facit cloacas*

Secundo, Œcumen. et Syrus τὸ *sobrii* nectunt cum *perfecte*; quasi S. Petrus non semiplenam, qualis fuit Judæorum, sed plenam et perfectam sobrietatem a Christianis requirat, quæ mentem eorum faciat succinctam et paratam ad iter cœleste; plena autem sobrietas est abstinentia non tantum carnis, sed et mentis, puta continentia animique moderatio, qua cupiditatibus omnibus dominetur. De qua Seneca ep. 39 *Magni animi*, ait, *est magna contemnere, ac medio cria malle quam nimia: illa enim utilia vitalisque sunt; at hæc eo quo superfluunt, nocent. Sic segetem nimia sternit ubertas, sic rami onere franguntur, sic ad maturitatem non pervenit nimia fœcunditas Idem animis quoque evenit, quos nimia felicitas rumpit*. Et Plutarch. de Virtut. mor. *Temperantis animus est, est æqualis et pacatus, inferiore animæ nostræ portione cum superiore consentiente admirabili quiete, ornatus et compositus, in quem intuens dicas*:

Conciderant venti jam et tranquillitas sine vento
Pontus erat, namque ipse Deus sedaverat undas,

vehementes; insanos rabidosque motus cupiditatum restingnente ratione, et quibus natura indiget eos sibi consentientes obedientesque reddente, ut nec rationem præcurrant, nec tergum vertant, nec ordinem turbent, nec dicto non sint audientes; sed ut omnis motus quocumque velit ratio ducere, paratus sequi, ceu lactens pullus cum equa simul currat. Verum hæc mystica est sobrietas: atque τὸ *perfecte* aptius referas ad sequens *sperate*.

Tertio, Græcum νήφοντες verti potest *vigilantes*, uti vertit Vatabl. et S. Hier. l. 1. contra Jovin. unde et Syrus vertit, *excitamini perfecte*. Sobrietas enim est mater vigilantiæ æque ac ebrietas somni et ignaviæ. Quocirca S. Petrus hæc duo quasi individuos comites jungit c. 5. 8. dicens: *Sobrii estote et vigilate*. Vita enim fidelium est vigilia: excubare enim debent inter tot hostes, quibus undique cinguntur. Rursum Christi doctrina sublimis æque ac gratia et gloria, poscit mentem vigilantem, attentam, acrem, studiosam, operosam.

Perfecte (Glossa, Hugo, Dion et alii legunt *perfecti*, sed Græca habent τελείως, id est *perfecte*. Ita et Romana) sperate in eam quæ vobis offertur, gratiam.] Requirit S. Petrus a fidelibus non qualem qualem, sed perfectam spem, eamque innuit parari sobrietate; abstinentis enim a voluptatibus carnalibus facit nos sperare cœlestes, ad easque capienda et prælibandas mentem habilem, acrem et alacrem facit. Pro *offertur* græce est φερομένην, quod S. Hier et alii vertunt, *defertur*: quia scilicet Deus hanc gratiam non tantum promittit, sed et offert, defert, et quasi in manum singulis dat; ita tamen ut non cogat sed liberum relinquat voluntati eam acceptare vel repuere, uti definit Conc Trident. sess. 6 c 5

Pro *gratiam*, græce χάριν, aliqui legunt χαρὰν, id est *gaudium* Ita Syrus, gratia enim hic licet proprie accipi possit. q d. Sperate in fidem et gratiam, quod illa vos perducet ad salutem; melius tamen *gratiam* accipias pro gloria, hanc enim fideles et justi sperant; et hæc plenum affert gaudium, juxta illud Christi: *Intra in gaudium Domini tui*, Matth 25. 21. Hæc etiam est gratia, quia licet ipsa sit merces bonorum operum, tamen hæc opera habent a gratia. Unde Rom. 6. 23. dicitur: *Gratia Dei vita æterna*.

Hæc plena spes adegit et excitavit S. Petrum, S. Andream, Philippum et Simonem, ad exultanter conscendendum crucem, Jacobum et Paulum ad gladios et secures complectendum, S Laurentium ad calcandum craticulam, Sebastianum ad sagittas, Stephanum ad lapides, Ignatium ad leonem, Clementem ad naufragium, Polycarpum ad ignem, Theclam ad serpentes, tauros, eculeos, omniaque genera tormentorum fortiter et alacriter superanda Vere Tertull. lib. de Resurrect carnis: *Fiducia Christianorum*, *inquit*, *resurrectio est mortuorum*.

Nota Primo Spes, cum sit virtus Theologica, pro objecto habet Deum, uti et fides et charitas: sperat ergo primario in Deum, non in creaturam qualis est gratia; secundario tamen sperat quoque media quibus Deus nos ad se, quasi finem ultimum et beatum ducit, qualia sunt gratiæ, fides, charitas, cæteræque virtutes. Sic fides credit multa de Christo, ejusque creatis, quatenus ea a Deo revelata sunt. Sic charitas amat non tantum Deum, sed et proximum propter Deum.

Nota Secundo hebraismum: *sperare in gratiam*. Id est, sperare gratiam, hoc est gloriam; hæc enim est

gratia consummata: sic credere in Deum, est credere Deum, et credere Deo.

Mystice, Turrianus noster 3. Dogmat. charact. per *gratiam* accipit Eucharistiam, quæ idem græce sonat quod bona gratia: quia ipsa gratiarum est summa, et gratia ουσιώδης, id est *substantialis*, in ea enim Christus se et suam substantiam, puta totam deitatem et humanitatem, quasi eximium donum et gratiam nobis impertit, ac proinde proprie speramus in hanc gratiam, quia speramus in Christum, qui realiter præsens est in Eucharistia, imo est ipsamet Eucharistia et gratiarum gratia.

In revelationem.] Ita Romana. q. d. Sperate hanc gratiam, id est gloriam, usque in diem revelationis Christi, donec scilicet veniat dies judicii: tunc enim a Christo judice illa quasi merces laborum et patientiæ vobis dabitur. Aut sperate in revelationem Jesu Christi, id est, in Jesum Christum, quod in revelatione suæ gloriæ et potestatis judiciariæ, puta in die judicii, hanc gratiam, id est gloriam, vobis consignabit. Aut sperate in diem revelationis Christi; quia illa dies vobis hanc gratiam afferet. Græca habent ἐν ἀποκαλύψει, id est, *in revelatione*. q. d. Sperate in hanc gratiam nunc, quando ea per meam et Apostolorum prædicationem vobis revelatur. Aut potius, q. d. Sperate hanc gratiam vobis dandam iri in revelatione Christi, puta in die judicii.

Nota, τὸ *revelationem* significat nos hanc vitam agere in fide, id est, in ænigmate et obscuritate, quare, a nobis creditæ et speratæ non apparent, non cernuntur; sed quasi arcanæ et absconditæ sunt apud Deum: nam hæ omnes eorumque dignitas et majestas revelabitur in die judicii; ut tunc facie ad faciem eas contemplemur, iisque fruamur. Sic Paulus ait: *Mortui estis, et vita vestra est abscondita cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum illo in gloria*, Coloss. 3. 3. vide ibi dicta.

14. Quasi filii obedientiæ.] Hæc pendent a præcedentibus. q. d. State succincti lumbos, id est, expediti et continentes, ac sobrii sperate futuram gloriam, uti decet filios obedientiæ, id est obedientes præceptis Christi, meis et Apostolorum, quales vos estis. Decet enim filios obedire parentibus. S. Petrus ergo requirit a fidelibus obedientiam, non qualem qualem, sed filialem ex filiali amore et reverentia. Rursum *filii obedientiæ*, vocantur dediti et plene addicti obedientiæ, ut ex ea quasi matre progeniti, planeque obedientiæ indolem et naturam hausisse et imbibisse videantur. Insuper *filii obedientiæ*, quasi devoti et consecrati obedientiæ: quomodo Religiosi vocantur filii obedientiæ, quia ei se devoverunt, ejusque votum Deo nuncuparunt. Et tales fuere primi Christiani, nimirum obedientissimi Christo et Apostolis, adeoque votum vel professionem obedientiæ Apostolis ediderunt, uti ostendi Act. 5. 4. Sic vocantur filii perditionis, incredulitatis, diffidentiæ, id est, plane perditi, increduli, diffidentes. Item filii iræ, mortis, gehennæ, id est, addicti vindictæ, morti et gehennæ.

Moral. significat S. Petrus Christianos debere esse obedientissimos quasi filios obedientiæ, filios Christi et primorum Christianorum, qui fuerunt obedientissimi. Christus enim factus *est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, Philipp. 2. 8. Item quasi fratres angelorum: angeli enim sunt *potentes virtute, facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum ejus*, Ps. 102. 20. Hinc alati pinguntur et ignei, quia celerrime et efficacissime Dei jussa exequuntur, juxta illud: *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis*, Ps. 103. 4.

Non configurati prioribus ignorantiæ vestræ desideriis.] Ostendit qualem obedientiam a fidelibus quasi filiis requirat, scilicet non fidei tantum, ut credant in Christum, ut volunt hæretici; sed operum quoque, ut non sectentur pristina desideria et cupiditates, quas sectati sunt in gentilismo, sed studeant sanctitati, ut in omni conversatione sancti sint. Unde Syrus vertit *non communicetis amplius concupiscentiis primis, quibus concupiscebatis sine scientia*. Nota, *configurati*, id est conformati; qui enim sequitur cupiditates, iis se conformat et configurat, ut earum formam et figuram induere videatur. Vides ebrium? vides formam, mores et gestus ebrietatis. Vides gulosum? vides figuram, hiatum et voracitatem gulæ et ventris. Vides ambitiosum? vides figuram, tumorem et gestus ambitionis. Ex adverso qui se configurant et conformant Christo ejusque virtutibus, ipsius formam, figuram, mores et actus induunt. Sicut enim charta prælo appressa, et configurata laminæ in qua incisa et sculpta est effigies Christi, illi configuratur, ejusque imaginem induit, ut referat et exprimat Christi formam et habitum; ita prorsus qui Christo quasi normæ, regulæ et exemplari mentem et voluntatem plane applicat, ei se configurat, ejusque formam, mores et virtutes in se exprimit. Hoc est quod jubet Paulus Ephes. 4. 22. *Deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris*. Pro quo S. Petrus ait, *ignorantiæ*, ut significet eos in gentilismo fuisse in profunda caligine et nocte infidelitatis, gulæ, libidinis, superbiæ, etc. quæ honesta recta et pulchra putabant Gentiles, adeoque iis gloriabantur: jam vero per Christianismum traductus esse ad claram diem et lucem fidei, cognitionis Dei, sobrietatis, castitatis, omnisque virtutis. Subdit Paulus: *Renovamini autem spiritu mentis vestræ; et induite novum hominem qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis*. Vide ibi dicta.

15. Sed secundum eum qui vocavit vos (ad fidem, gratiam et salutem) Sanctum (Deum ac Christum, qui est *Sanctus sanctorum et justitia sempiterna*, Dan. 9. 24.) et ipsi in omni conversatione sancti sitis.] Vetus unius septem Sapientum dictum fuit: *Sequere Deum*; vetustius Dei per Mosen, *Sancti eritis, quia ego sanctus sum*, Levit. 11. 45. Recentius, sed plenius est Christi: *Estote ergo perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est*, Matthæi 5. 48. et Pauli Ephes. 5. 1. *Estote imitatores Dei sicut filii charissimi*.

Porro sanctitatem opponit desideriis, id est concupiscentiis; quo significat sanctitatem consistere in puritate, quæ acquiritur fugiendo et mortificando carnales et terrenas cupiditates, ut sicut Deus sanctus, id est, segregatus est a terra terræque fæcibus, ita pariter sit et fidelis sanctus. Unde Origen. h. 11. in Lev. *Sanctus*, ait, *græce dicitur* ἅγιος, *quod enim quasi extra terram esse significat, quicumque enim se consecraverit Deo, merito extra terram et extra mundum esse videbitur*. Clare vero S. Dionys. c. 12. de Divin. nomin. *Sanctitas*, ait, *est ab omni scelere libe-*

ra, perfectaque ac omni ex parte incontaminata puritas : quæ ita in Deo eminet, ut merito Sanctus sanctorum nuncupetur, et celeberrima illa hymno trisagio a beatis mentibus in cælo celebretur. Et S. Basil. de Spir. S. c. 9. *Anima*, ait, *purgata a probro quod eam per malitiam contaminarat ; et ad nativam pulchritudinem reversa, ac veluti imagine regia veterem formam puritate reddens, hoc uno demum modo potest ad Paracletum appropinquare. Ille vero veluti sol purum nactus oculum, ostendet tibi in seipsa imaginem illius, qui videri non potest.* Et mox: *Hic* (Paracletus) *eis qui a tumultu cupiditatum purgati sunt illucescens, per communionem, quam cum ipso habent, spiritales reddit. Et sicut corpora illustria perlucidaque contacta radiis solis, fiunt et ipsa supra modum splendida, et alium fulgorem ex sese profundunt ; sic et animæ spiritu afflatæ, ac spiritu illustratæ fiunt et ipsæ spiritales, et in alios gratiam emittunt.*

Porro S. Petrus plenam et universalem a fidelibus sanctitatem requirit; ait enim: *In omni conversatione sancti sitis.* Aliqui enim in templo videntur angeli, sed in domo sunt diaboli. Requirit ergo continuum exercitium non unius, sed omnium virtutum, utque earum habitus solidos et intensos sibi comparent. Habitus enim virtuti dat non solum facilitatem, sed et constantiam, ut ea præditus contra quaslibet tentationes sibi similis, fortis firmusque consistat, ac virtutem in omni conversatione exerat, ex eaque omnia agenda agat. Sensus ergo est, q. d. Omnis conversatio vestra, o Christiani, in gentilismo fuit impura, maculata, et sæpe bestialis. Multi enim vestrum in templo fuere superstitiosi, in curia contentiosi, in foro ambitiosi, in platea contumeliosi, in officina fraudulenti, in agro rapaces, in domo rixosi; multi in mensa fuere lupi, in cubiculo vulpes, in opere asini, domi pavones, foris accipitres, in lecto porci, in tribunali tigrides, in circulis canes, in plateis leones. At nunc in Christianismo oportet, ut omnis conversatio vestra in agendo, loquendo, ambulando, comedendo, studendo, disputando, dormiendo, operando, regendo, etc. sit pura, Christiana, sancta, angelica; ut in templo sitis ardentes in oratione ut Seraphini; in schola et cubiculo speculantes ut Cherubini; in judicio placidi et æqui ut Throni; in cupiditatibus frænandis excelsi ut Dominationes; in regimine prudentes ut Principatus; in tentatione mundi calcandi generosi ut Potestates ; in lucta cum dæmone fortes ut Virtutes; in officio et opere publico fideles ut Archangeli; in mensa, platea, foro, lecto, etc. honesti, pudici, compositi, sancti ut Angeli. Vide S. Bernardum tract. de Modo bene vivendi ad sororem, ubi ostendit qualis debeat ejus esse conversatio in templo, cubiculo, mensa, colloquio, lectione, somno, etc.

Id præstiterunt primi Christiani, qui proinde proprio nomine vulgo vocabantur Sancti, uti passim eos vocat S. Paulus. Audi S. Justinum Philosophum et martyrem, Christianorum sui ævi, id est, anno Christi 150. vitam et mores graphice depingentem ep. ad Diognetum I. *Patrias*, ait, *habitant proprias, sed tamquam inquilini. Omnium participes sunt, ut cives: et omnia patiuntur, ut peregrini. Omnis peregrina regio patria eorum est, et omnis patria est peregrina. Uxores ducunt ut alii omnes; et liberos procreant, sed non objiciunt fœtus. Mensam communem apponunt, sed non impuris communem. In carne sunt: sed non secundum carnem vivunt. In terra degunt ; sed in cælo conversantur. Sancitis obsequuntur legibus, et sua vitæ genere leges superant. Amant omnes, et ab omnibus infestantur. Ignorantur et condemnantur. Morte afficiuntur, et vivificantur. Pauperes sunt, et multos ditant. Omnibus indigent, et omnibus abundant. Ignominia afficiuntur, et ignominiis celebrantur. Blasphemantur, et justificantur. Maledicuntur, et benedicunt. Contumeliis lacessantur, et honorant. Benefaciunt, et tamquam improbi puniuntur. Puniti gaudent, tamquam vivificati. A Judæis tamquam alienigenæ oppugnantur, et ab infidelibus persecutionem patiuntur: nec possunt tamen qui eos oderunt ullam odii causam adferre.*

Tales fuere Essæi, primi scilicet Christiani Alexandriæ sub S. Marca, qui Essæi dicti sunt quasi σαιοι, id est *sancti*, aut potius quasi חסידי *chaside*, id est, *pii*. Quam enim Essæi in omni conversatione fuerint sancti, ex Porphyrio jurato licet Christi et Christianorum hoste et obtrectatore disce, mirare et imitare. Sic enim ipse eos depingit apud Eusebium lib. 9. de Præparat. Evang. c. 1. *Essæi Judæi genere sunt: hi alter alterum magis diligunt quam cæteri homines faciant: et voluptatem omnem quasi noxiam aspernantur, continentiam et integritatem animi ab omni perturbatione remotam, præcipuam putantes virtutem. Uxores non ducunt; alienos autem liberos teneros adhuc, et ad omnem aptos doctrinam adoptantes, pro suis educare, ac moribus suis stabilire solent, quod faciunt, non quia matrimonium abominentur, sed quia mulierum mores cavendos putant. Divitias omnes adeo spernunt, ut mirabilis quædam in eis communitas sit. Nullus eorum præter cæteros aliquid possidet, omnia eis communia sunt. Nemo alio ditior aut pauperior. Una omnibus quasi fratribus facultas est. Ungi oleo non patiuntur: quod si quis forte oleo tactus fuerit, diligenter quasi a magna macula corpus illi abstergitur : non enim molles, sed aridi atque duri esse corpore cupiunt: alba semper induuntur: electione communi quæstores et gubernatores sibi creant, et indivisæ in omnibus res sunt. Non habitant urbem unam, sed hinc illo facile migrant, semperque ad sequentes hæresim* (id est, sectam, puta religionem) *suam proficiscuntur, a quibus ita suscipiuntur, ut una eos semper vixisse diceres: unde fit ut proficiscentes nihil impensæ secum ferant. Vestem et calceos antequam omnino tempore dirumpantur non mutant; nec emunt aliquid, nec vendunt; sed commutatione rerum utuntur, cum egeant. Nam inter eos communia quæcumque volunt, etiam nihil afferentes.*

Deinde eorum preces, opera et prandia ita describit: *Erga Deum maxima pietate utuntur. Nam antequam sol oriatur nihil eis profanum dicitur, sed patria oratione utuntur, qua solem oriri precantur, deinde a præfectis singuli ad artes operaque sua mittuntur: et posteaquam horis quinque laboraverint, ad unum rursus locum congregantur : et aqua frigida perloti, in domum conveniunt, quo nemini nisi ejusdem sectæ introire licet. Ita mundi quasi in templum ad cœnaculum veniunt, ubi magna tranquillitate sedentibus ordine omnibus panis apponitur, et ferculum unum unicuique. Primus autem omnium*

sacerdos facta oratione comedere incipit: nefasque omnino putant, ante orationem quidquam gustare. Cumque pransi fuerint, multo diligentius orant. Ita incipientes et desinentes laudes Dei diligenter concinunt. Post hæc vestibus, quibus prudentes quasi sacris utuntur, depositis, ad opera rursus exeunt: nocturnoque reversi crepusculo similiter cœnant, hospitibus etiam considentibus, si qui forte affuerint. Clamor aut tumultus numquam apud eos auditur, sed ordine ita colloquuntur, ut tanto eos inter se uti ordine atque silentio mirabile videatur, cujus causa perpetua continentia est. Cibus et potus vitæ necessitate mensuratur.

Deinde recensito eorum juramento quo jurant se modestiam, justitiam, veritatem, pietatem et secretum culturos subdit: *Tanta vero tenuitate paucitateque utuntur rerum, ut raro plus quam semel in septem diebus alvi purgatione indigeant. Qua quidem ex continentia in tantam perveniunt patientiam, animique robur, ut nec aculeo, nec igne, nec alio quæstionum genere impelli possint, ut aut verbis legislatorem vituperent, aut illicitum quidquam comedant, quod maxime in bello, quod sibi a Romanis illatum fuit, ostenderunt: nullo enim adulatione ad torquentes umquam sunt usi, nullas lacrymas torti emiserunt; sed suaviter in doloribus ridentes, et eis illudentes a quibus torquebantur, sic expirabant jucundissime ut ad patriam redire viderentur. Firma enim hæc opinio apud eos est, corpora quidem morti esse subjecta, animas vero tamquam immortales semper vivere: cumque a subtilissimo æthere dimittantur, naturali quodam delatas impetu corporibus conjungi: cum vero a vinculis corporum quasi a longa servitute liberati sint, tunc summo cum gaudio altiora petere. Qua quidem vita et pietate facile fit, ut multi apud eos futura provideant, præcipue qui a sacris voluminibus et varia earum castigatione, et Prophetarum dictis exercentur. Hæc Porphyrius de pietate ac Philosophia Essæorum testatus est.* Hucusque Euseb.

In hoc speculo intuere te tuosque mores o Christiane, et si tu ab eis longe abesse deprehenderis, conare eos insequi et assequi; ne illud Salviani lib. 4 de Providentia in te tuique similes quadret: *Frustra nobis de prærogativa et nomine christianitatis blandimur, qui ita agimus ac vivimus, ut hoc ipsum quod Christianus populus esse dicimur, opprobrium Christi esse videatur.* Et mox: *Ubi est lex Catholica, quam credunt? Ubi sunt pietatis et castitatis præcepta, quæ discunt? Evangelia legunt et impudici sunt, Apostolos audiunt, et inebriantur, Christum sequuntur, et rapiunt. Vitam improbam agunt, et probatam legem habere se dicunt* etc. *In nobis Christus patitur opprobrium, in nobis patitur lex Christiana maledictum, dum dicitur: Ecce quales sunt qui Christum colunt: falsum plane est quod aiunt se bona discere. Si enim bona discerent, boni essent. Talis profecto secta est, quales et sectatores: hoc sunt absque dubio quod docentur: sancta a Christianis fierent, si Christus sancta docuisset. Æstimari itaque de cultoribus suis potest ille qui colitur. Quomodo enim bonus magister est, cujus tam malos videmus esse discipulos? Ex ipso enim Christiani sunt, ipsum audiunt, ipsum legunt.*

16. QUONIAM SCRIPTUM EST: SANCTI ERITIS, QUONIAM EGO SANCTUS SUM.] Id scriptum est Levit. 20. 26. vide ibi dicta et Levit. 27. 28. Sensus est, ait Didymus, q. d. *Sicut ego fons sanctitatis sum per substantiam sanctus existens, ita vos studete participare sanctitatem, quos diligo, ut sitis, sicut et ego.* Quem præclare Naz. Iambico 15. *Quid,* ait, *est sanctitas? Cum Deo consuescere.* Sic Noe et Henoch ambulantes cum Deo sancti effecti sunt. Genes 5. 24. et c. 6. 9.

17. ET SI PATREM INVOCATIS EUM, QUI SINE ACCEPTIONE PERSONARUM JUDICAT SECUNDUM UNIUSCUJUSQUE OPUS, IN TIMORE INCOLATUS VESTRI TEMPORE CONVERSAMINI.] Pergit S. Petrus urgere fideles, ut in omni conversatione sancti sint, ac jugiter in sancto timore Dei conversentur, variis rationibus et stimulis. Prima est hoc versu, scilicet quod ille ipse Sanctus, qui eos vocavit, sit ipsorum Deus, pater et judex quem adorant ut invocant q. d. Ergo eum ut Deum sancte colite; ut patri velut morigeri filii, sancte obedite; ut judicem, sancte timete: ipse enim judicat sine personarum acceptione, nec respicit divitem præ paupere, herum præ servo, nobilem præ ignobili, sed quemque pro meritis secundum opera cujusque judicat. Quapropter dum hanc vitam, carnem et terram quasi advenæ et peregrini incolitis in sancto timore conversamini, ne Deum quasi patrem filiali amore, vel certe ut judicem servili timore timete et reveremini, ut omnes ejus offensas ut peccata declinetis, facintisque omnium quod ei placitum, ab eoque jussum et lege sancitum est, itaque gehennam evitetis, et æternam in cœlis hæreditatem ab eo, velut timorati servi, et morigeri filii nanciscamini. Hoc est quod ait Malach. c. 1. 6. *Filius honorat patrem, et servus dominum suum. Si ergo pater ego sum, ubi est honor meus? Et si dominus ego sum, ubi est timor meus? dicit Dominus exercituum.*

Nota *Patrem* vocat Deum, qui communis est tribus personis, Patri, Filio et Spiritui Sancto. Hic enim est pater, id est, creator, conservator, provisor, gubernator angelorum, hominum, omniumque creaturarum. Sic Christus in oratione Dominica nos ita orare et ordiri jussit: *Pater noster qui es in cœlis,* Matt. 6. 9. Ex quo loco perperam contendit Calvinus et Calvinistæ, Deum a nobis invocandum esse duntaxat nomine Patris, non vero S. Trinitatis, dicendo: *S. Trinitas unus Deus miserere nobis.* Unde ipsi nomen S. Trinitatis a suis Calendariis, precibus, litaniis expunxerunt. Perperam, inquam: nam Christus jussit nos baptizare invocando SS. Trinitatem, dicendo: *Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti.* Hinc SS. Trinitatem invocat S. Dionys. de Mystica Theolog. c. 1. S. Aug. l. ult. de Trinit. c. ult. et alii passim; imo tota Ecclesia in Festo SS. Trinitatis, et alias sæpe. Vide Fevardent. dialog. 1. contra Calvin. Non sine causa viri sapientes Calvinum insimularunt arianismi et judaismi, ut Hunnius scripserit librum hoc titulo, *Calvinus judaizans.* Si enim non licet invocare Filium, Spiritum Sanctum, S. Trinitatem; ergo Filius non est Deus, nec Spiritus Sanctus, nec S. Trinitas. Quicumque enim est verus Deus, hunc uti adorare, ita et invocare non tantum possumus, sed et debemus.

Nota Secundo. Solus filius, qua homo, erit personalis judex judicans omnes homines; Pater tamen et Spiritus Sanctus erunt quoque judices, quia judicabunt per Christum hominem, sicut rex judicat per suum

prætorem. Ita S. Aug tract. 21. in Joannem. Vide Franc. Suarez 3. p. q. 57. art. 1.

Magnus stimulus ad conversationem sanctam est timor Dei omnia cernentis, judicantis et vindicantis. Unde Apostoli jugiter eum inculcarunt, et prædicatores crebro inculcare debent. Refert S. Clemens S. Petrum dictitasse: *Quis peccare poterit, si semper ante oculos suos Dei judicium ponat?* S. Paulus vehementer idipsum timuit: *Ne forte*, inquit, *cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar*. 1. Cor. 9. 27. et: *Cum metu et tremore vestram salutem operamini*, Philipp. 2. 12. et: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum*, 2 Cor. 5. 10. etc. *Serviamus placentes Deo cum metu et reverentia: etenim Deus noster ignis consumens est*, Hebr. 12. 28. Vide ibi dicta, et Joel. 3. 2. et Apocal. 6. in fine, et c. 22. 12. ubi Christus ait: *Ecce venio cito, et merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua*. Merito ergo regius Propheta: *Servite*, ait, *Domino in timore, et exultate ei cum tremore*, Psal. 2. 11. Quis non tremet coram Deo, coram summo judice, coram rigido vindice, qui potest animam et corpus perdere in gehennam, in cujus manibus sunt sortes nostræ, vita et mors, cœlum et infernus, æterna nostra salus et damnatio? *Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti*, ait S. Job c. 9. 28. Hier. ep. 5. *Ego*, ait, *peccatorum sordibus inquinatus diebus ac noctibus operior cum timore reddere novissimum quadrantem, et quod mihi dicatur, Hieronyme veni foras*. Et ad Eustochium recensens suas in eremo lachrymas, jejunia et pœnitentias. *Ego*, ait, *ob gehennæ metum tali me carcere ipse damnaveram*, idem ad suam eremum invitans Heliodorum, ait, cum omnes remoras superaturum, *si amor Dei, et gehennæ timor animum occupet*.

Nota Tertio, Per *incolatum* intelligit peregrinationem hujus vitæ. Unde græce est παροικίας χρόνον, id est, *tempore modico*, quo in hac vita et terra quasi hospites et advenæ peregrinamur. q. d. In terra estis peregrini, at per eam quasi hospites transitis ad cœlum, nolite ergo terræ illecebris capi et inhærere, sed iis contemptis ad patriam pergite, et pertransite. Hinc parœci dicti sunt incolæ, et parœcia incolarum vicinia, sive cœtus fidelium, qui ad unum idemque templum pertinent; et Parochus dictus est, qui iis præest vel qui iis Sacramenta et panem Eucharistiæ administrat. Parochus enim Romanis erat, qui hospitibus panem cæteraque ad victum necessaria suppeditabat, teste Cicerone l. 3. ad Atticum ep. 2.

Sic incolatus sui semper erat memor David; dicens Ps. 119. 5. *Hei mihi quia incolatus meus prolongatus est, habitavi cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea*. Sic Abraham, Isaac, Jacob, omnesque Patriarchæ et Prophetæ in terra promissionis morati sunt tanquam in aliena, *confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram*. Hebr. 11. v. 9. et 11. vide ibi dicta. *Quotidie*, ait S. Hier. ad Heliodor. *morimur, quotidie commutamur, et tamen æternos nos esse credimus*. Seneca libro 6. Natur. quæst. cap. 32. *Finit tempus*, ait, *et avidissimos sui deserit, nec quod futurum est meum est, nec quod fuit; in puncto fugientis temporis pendeo, et magni est modicum fuisse*. *Eleganter ille Lælius sapiens dicenti cuidam, Sexaginta annos habeo: Hos*, inquit, *dicis sexaginta, quos non habes*.

18 SCIENTES QUOD NON CORRUPTIBILIBUS.] Secundum hic stimulum Petrus adhibet fidelibus, ut in omni conversatione sancti sint, scilicet quod ad eam empti, redempti et a vana et impura in gentilismo conversatione traducti sint pretio inæstimabili, scilicet sanguine et morte Christi, filii Dei unigeniti. Videant ergo ut in ea permaneant, ne si ad pristina vitia redeant, sanguinem Christi proculcent, illius iram et vindictam provocent, qui hunc sui sanguinis contemptum et injuriam acerrime puniet et ulciscetur. Ita Beda: *Quanto majus*, ait, *est pretium quo redempti estis a corruptione vitæ carnalis, tanto amplius timere debetis, ne revertendo ad corruptelam vitiorum, animum vestri redemptoris offendatis*.

DE VANA VESTRA CONVERSATIONE PATERNÆ TRADITIONIS.] Græce πατροπαραδότου, id est *a patribus tradita*, scilicet de conversatione in lege Moysis, item in gentilismo. Judæis enim æque ac Gentibus ad Christum conversis loquitur. Judaismi traditio et conversatio vana erat, quia purificationem et sanctitatem ponebat in victimis et lustrationibus corporalibus: et quia excludebat Christi fidem et gratiam, quæ sanctitatem in interna virtute constituit; et quia promulgata jam lege Christi inutilis erat, imo mortifera. Ita Cajet. et Gagn. Gentilium traditio vana erat, quia adorabant idola lignea et lapidea; ab iisque salutem et bonum omne postulabant et expectabant; et quia sectabantur vanas et impuras carnis mundique illecebras.

19 SED PRETIOSO SANGUINE QUASI AGNI IMMACULATI CHRISTI.] Sanguinis Christi, utpote Dei pretium est infinitum, infinito ergo pretio redempti sumus. *Empti estis pretio magno, glorificate et portate Deum in corpore vestro*, ait Paulus 1 Corinth. 6. 20. vide eumdem Hebr. 9. 13. Hoc pretium magnum est ipse *Christus, totus nobis datus, totus in nostros usus expensus*, ait S. Bernard. serm. 3. de circumcis. Petrus Christum vocat *quasi agnum*, id est, similem agno in puritate, innocentia, caritate, mansuetudine, obedientia: qua quasi agnus immolatus est pro peccatis nostris. Alludit ad agnum a Judæis immolari solitum in Paschate, qui erat typus Christi immolandi pariter in Paschate. Hic enim debebat esse ἄμωμος, id est, *irreprehensibilis* et immaculatus, Exodi 12. 5. Agni hujus Paschalis lana designat exemplum, lac doctrinam, caro Eucharistiam, sanguis redemptionem, ait Thomas Anglicus. Præclare S. Paulinus epist. ad Florentium: *Idem*, ait, *agnus et pastor reget nos in sæculo, qui nos de lupis oves fecit, earumque nunc ovium pastor est ad custodiam, pro quibus fuit agnus in victimam*. Rursum alludit ad Isaiæ 53. 7. *Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum*. Et Jerem. 11. 19. *Et ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam, et non cognovi*. Proximius vero alludit ad testimonium Joannis Baptistæ de Christo: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi*, Joan. 1. 29. Hac voce Agni gaudet alter S. Joannes Apostolus, itaque passim vocat Christum Apocal. cap. 5. et sequent. quibus omnibus significat, a Christo Agno Christianos omnes debere esse agnos, et agninos mores imitari, uti fecit et re et nomine S. Agnes: Agnes enim dicitur quasi agna, ait S. August. serm. 101. de diversis. Vere S. Ambros. lib. 7. in Lucæ cap. 12. *Bene*

pretiosus, ait, dicitur sanguis Christi, quia immaculati corporis sanguis est, quia sanguis est filii Dei, qui non solum de maledicto legis, sed etiam de impietatis morte perpetua nos redemit.

Redemit autem non tantum solvens lytrum pro peccatis commissis, sed et a vitiis, statuque pravæ vitæ nos transferendo ad virtutes statumque vitæ sanctæ, mutando mentem, eamque imbuendo sua gratia, quæ nos agat et impellat ad omne bonum. Hoc est quod ait Paulus Galat. 3. 13. *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.* Et 1. Cor. 1. 30. Christus *factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio.* Unde eleganter pieque S. Amb. l. 3. de fide cap. 3. ostendens quantum Christiani Christo debeant: *Sapientia mea, est, crux Domini est: redemptio mea mors Domini est: sanguine enim pretioso redempti sumus, ut Apostolus Petrus dixit, sanguine suo quasi homo Dominus nos redemit, idemque quasi Deus peccata donavit.* Præclare S. Leo ser. 3. de pass. *Inter omnia, ait, opera misericordiæ Dei nihil est mirabilius, nihilque sublimius, quam quod pro mundo crucifixus est Christus.*

Hinc docent Theologi, sanguinem Christi in passione effusum non fuisse separatum a divinitate, ut censuit Franc. Mayronis in 4. dist. 43. q. 1. sed bene mansisse cum eo, æque ac cum corpore hypostatice conjunctam; sanguis enim Christi fuit pretium justum, et sufficiens peccatorum nostrorum, eo quod esset sanguis personæ divinæ, puta Verbi, quod est infinitæ dignitatis. Mansit ergo sanguis Verbi: ergo Verbo hypostatice mansit conjunctus. Si enim ab ea per effusionem fuisset separatus, desiisset esse pretium condignum pro peccatis nostris: jam enim fuisset sanguis puræ creaturæ, ideoque limitatæ et exiguæ dignitatis, ac proinde insufficiens ad satisfaciendum pro peccatis, quæ immensam immensi Dei continent offensam. Huc facit axioma Theologorum ex Damasceno l. 3. c. 27. *Quod Deus assumpsit numquam dimisit.* Ergo sanguinem semel assumptum non dimisit. Adde, si in triduo mortis Christi S. Petrus consecrasset calicem Eucharistiæ, fuisset in eo sub speciebus vini ex vi verborum consecrationis sanguis Christi: ergo fuisset in eo divinitas per concomitantiam; quia sicut caro Christi non est in Eucharistia nisi ut caro vivifica, atque adeo ut caro Verbi (ut ait Concil. Ephesinum ep. ad Nestorium) ita pariter sanguis illic est vivificus, atque ideo divinus et unitus Verbo. Denique idipsum definivisse Clemens VI. dicitur in Inquisitorio 2. p. q. 10. et Pius II. uti refert Sylvester in Rosa aurea q. 30. Plura vide apud Soarez 3. p. tom. 2. disput. 47. sect. 3.

Moraliter S. Amb. lib. de Isaac cap. 3. pulchre docet quantam servitutem Christo emptori et hero nostro debeamus. *Nescis, ait, quod redemerit te Christus, non emerit auro non argento, sed pretioso sanguine agni. Ergo redemptus a Domino es; servus es, qui creatus es; servus es, qui redemptus es: et quasi domino servitutem debes, et quasi redemptori.* Fuit enim non qualis qualis, sed copiosa Christi redemptio, Ps. 129. 7. Unde Urbanus VI. in Extravag. *Unigenitus*, agens de pretio et thesauro sanguinis Christi, ex quo hauriuntur Indulgentiæ et Jubilæa, sic ait: *Agni immaculati pretioso sanguine nos redemit, qui in ara crucis innocens immolatus, non guttam sanguinis modicam, quæ tamen propter unionem ad Verbum, pro redemptione totius generis humani suffecisset, sed copiose velut quoddam profluvium noscitur effudisse.* Est enim Christi sanguis, sanguis personæ divinæ, puta Verbi, hanc carnem et sanguinem hypostatice sustentantis. Toti ergo sumus et esse debemus Christi, non tantum titulo creationis, sed multo magis redemptionis. Itaque *nos nostri juris non sumus, sed Christi, qui nos emit et servavit*, ait S. Cyrill. l. 4. in c. 45. Isaiæ. *Ipse enim nos emit non ære, sed sanguine*, ait S. Amb. l. 7. in c. 12. Lucæ. Sicut ergo Lusitani emunt mancipia Æthiopica, Itali Turcica, illaque tota sunt heri, ac quidquid agunt et operantur, id totum cedit hero, sic Christus nos emit non auro, sed sanguine suo, ideoque sumus mancipia Christi, et quidquid habemus et possumus, id omne ejus est ejusque obsequio impendendum. *Christus se totum tibi, tu te totum da Christo.* Christus omnes suas opes, vires, labores, spiritus pro te expendit: tu eadem tua pro illo expende: *Felix qui Christum fortunis omnibus emit*, ait Nazianz. in carm. Ita S. Paulus passim se vocat servum Christi; ita S. Magdalena totam se Christo mancipavit, ita S. Franciscus totus in Christo crucifixo habitabat et Christus in eo; ita S. Elzearius uxori eum requirenti per litteras rescripsit: *Habito, ait, in latere Christi crucifixi, ibi me reperies, frustra alibi quæsitura.*

Rursum disce hic, quam anima sit pretiosa, ejus enim pretium est sanguis, anima et vita Christi filii Dei; illa enim quasi pretio eam emit. Quam ergo animarum, quasi gemmarum præstantissimarum, quas tanti Christus appretiavit, salvationi et saluti studere debemus? utpote pro quibus Christus e cœlo descendit, laboravit, sudavit, per 34 annos, mortuus et crucifixus est; pro quibus corpus, animam, labores omnes et seipsum totum impendit. Vis videre, quanti pretii sit anima tua, et cujusvis hominis etiam mendici, Indi, Æthiopis? Christum valet, Deum valet: vita enim Christi, quasi pretio, in bilance divinæ justitiæ appretiata et appensa est. Nec enim Angelus, nec Archangelus, nec Seraphim, nec Cherubim, nec ipsa B. Virgo potuit pro hoc animæ tuæ debito satisfacere, sed solus Christus; solius enim Christi sanguis sufficiens fuit lytrum, et condignum pretium ad solvenda nostra debita et peccata. Ite nunc stolidi mortales, ite infelices, animam vestram tam pretiosam vendite dæmoni pro scutella pultis, instar profani Esau, pro vento honoris, pro venere unius horæ, pro gutta voluptatis, dicite cum Theotimo (ut refert sanctus Ambr. l. 4. in Lucam) qui maluit privari oculis perpetuo, quam momentanea venere: *Vale amicum lumen, vale anima, vale cœlum, vale Deus, valete angeli, in æternum vobis valedico; in æternum dæmoni me mancipo gehennæ me trado, ut gutta mellis ad momentum fruar.*

Sanius et sapientius S. Chrys. hom. 11. in 2. ad Corin. *Cum, ait, per Jesum Christum mortuum vivamus, ei utique ob quem vivimus, vivere debemus.* Et S. Ambr. de Elia et jejunio c. 20. *Dicito, si forte vides pugnare adversum te diaboli tentamenta: Quid mihi et tibi est Belial? Ego Christi servus sum, illius redemptus sanguine, illi me totum mancipavi. Quid mihi et tibi est? Non novi opera tua: nihil tuum quæro, nihil tuum possideo, nihil tuum desidero.* Et S. Bern. tr. de Diligendo Deo: *Si totum, ait,*

me debeo pro me facto, quid addam jam pro me refecto, et refecto hoc modo? Nec enim tam facile refectus quam factus. Nam qui me semel et tantum dicendo fecit, in reficiendo profecto et dixit multa, et gessit mira, et pertulit dura, nec tantum dura, sed et indigna. Quid retribuam Deo pro se? Nam etiamsi me millies rependere possem, quid sum ego ad Deum? Idem ser. de quadruplici debito: *O si cognosceres et tu quam multo, et quam multis debeas: videres quam nihil sit quod facis, quam nec inter minima numerandum ad comparationem debitorum tuorum. Vis scire quæ et quibus debeas? Primo, Christo Jesu debes omnem vitam tuam, quia ipse vitam suam posuit pro vita tua: et cruciatus amaros sustinuit, ne tu perpetuos sustineres. Quid tibi durum, vel durum esse poterit, cum recordatus fueris, quia ille in forma Dei in die æternitatis suæ, in splendoribus Sanctorum ante luciferum genitus, splendor et figura substantiæ Dei, venit ad carcerem tuum, ad limum tuum infixus (ut dicitur) usque ad cubitos in limo profundi. Quid non suave tibi, cum tibi collegerit omnes amaritudines Domini tui, et rememoraberis primum quidem illarum infantilium necessitatum: deinde laborum quos pertulit in prædicando, fatigationum in discurrendo; tentationum in jejunando, vigiliarum in orando; lachrymarum in compatiendo; insidiarum in colloquendo; postremo periculorum in falsis fratribus, convitiorum, sputorum, colaphorum, flagellorum, irrisionum, subsannationum, exprobrationum, clavorum, horumque similium: quæ in salutem nostri generis triginta et tribus annis operatus et passus est in medio terræ? O quam indebita miseratio, quam gratuita et sic probata dilectio, quam inopinata dignatio! quam stupenda dulcedo, quam invicta mansuetudo, regem gloriæ, pro despicatissimo vernaculo, imo vermiculo crucifigi! Quis autem unquam tale, aut quis vidit huic simile?* Et paulo inferius: *Sicut nihil ad aliquid nullam habet comparationem; ita et vita nostra nullam habet ad vitam illius proportionem; cum illa dignior, ista miserior esse non possit. Nec me putes rem exaggerare sermonibus: quia hic deficit omnis lingua, nec sufficit oculus vel ad intuendum tantæ dignationis arcanum. Cum ergo ei donavero quidquid sum, quidquid possum; nonne istud sic est sicut stella ad solem, gutta ad fluvium, lapis ad montem, granum ad acervum? Non habeo nisi minuta duo, imo minutissima, corpus et animum; vel potius unum minutum, voluntatem meam: et non dabo illam ad voluntatem illius, qui tantus tantillum tantis beneficiis prævenit, qui toto se totum me comparavit? Alioquin si illam retinuero, qua fronte, quibus oculis, qua mente, qua conscientia vado ad viscera misericordiæ Dei nostri, et audeo perfodere illud fortissimum propugnaculum quod custodit Israel et illius sanguinis non guttas, sed undas a quinque partibus corporis in meum pretium detorquere? O generatio perversa, et infideles filii, quid facietis in die calamitatis de longe venientis? ad cujus fugietis auxilium?*

AGNI IMMACULATI.] Respicit ad agnum paschalem, qui debebat esse sine macula, non coloris, sed vitii, puta esse integer et perfectus, non claudus, non cæcus, non mancus, non mutilus, ut significaret Christum qui quoque verum in sapientia et virtute fore integrum et perfectum, sine ullo erroris defectu, aut peccati labe et macula: hanc enim significat Hebr. תמים thamim: unde Græcum ἄμωμος, id est, *immaculatus*, innocens, inviolatus, inculpatus, irreprehensus, omni reprehensione major.

ET INCONTAMINATI.] Aliqui censent Christum dici *immaculatum*, quia purus fuit a macula peccati originalis; *incontaminatum*, quia purus ab omni labe peccati actualis. Verum hæc duo synonyma esse videntur, quæ conglomerat S. Petrus ad auxesin, ut ostendat Christum plane et per omnia fuisse immaculatum et purum. Si tamen ea distinguere quis velit, dicet Christum *immaculatum* fuisse in se et actibus internis; *incontaminatum* vero in habitu, conversatione et vestibus externis. Macula enim qua carere debebat agnus Paschalis, consistebat in vitio interno corporis, uti jam dixi: σπίλος vero, unde dicitur ἄσπιλος, id est, *incontaminatus* proprie est macula coloris in veste e vino aut unguine. Unde Marcel. in Dioscor. l. 4. c. 39. σπίλοι, ait, *sunt notæ quæ in vestibus hærentes eas discolorant, quarum similitudine aliquando in humano vultu et reliquo corpore maculæ oriuntur, nullo aut exiguo vitio summam tantum cutem variantes:* quas Plinius videtur vocare *furfunculos*. Quocirca Christus longe purior fuit agno Paschali: hic enim erat ἄμωμος at non ἄσπιλος, poterat enim habere maculas coloris albi, nigri, rufi: Christus vero fuit tam ἄσπιλος, quam ἄμωμος, id est, *plane purus*, carens omni macula tam coloris, quam corporis; tam externa, quam interna; tam morum, quam mentis; tam actionum, quam cogitationum.

20 PRÆCOGNITI QUIDEM ANTE MUNDI CONSTITUTIONEM.] *Præcogniti*, id est, *prædestinati*, ut vertit Syrus et Tigurinus. Cognitio enim Dei hic, uti et apud S. Paulum, sæpe intelligitur practica, scilicet conjuncta cum Dei voluntate, decreto et prædestinatione. Dicit hoc Petrus, tum ut sternat supercilium Judæorum, qui, ut inquit, S. Cyrill. lib. 1. in Joannem cap. 28. *Legi Mosis semper inhærent, et virtutem nostri mysterii recenti Patris consilio excogitatam arbitrantur:* tum ut declaret antiquitatem et magnitudinem amoris Dei in homines, q. d. Deus Pater non ab heri, non ab initio mundi, sed ante ejus creationem ab omni æternitate cogitavit de nobis, dilexit nos, voluit nos beare, ideoque prædestinavit Christi incarnationem et mortem, ut per eam nos sibi reconciliaret et salvaret.

Aliqui hæc Petri verba extendunt ad illam Scoti, et ejus asseclarum sententiam, quæ censet Christum incarnandum fuisse, etiamsi Adam non peccasset, ut scilicet Deus divitias bonitatis, sapientiæ et potentiæ suæ per Christum, angelis et hominibus ostenderet; sed Christum tunc futurum fuisse impassibilem: crux enim et mors Christi decreta fuit a Deo post prævisum Adæ peccatum, ad ejus remedium. Ratio eorum est, quia alioqui, inquiunt, si Christus præcise propter nos prædestinatus et incarnatus esset, deberet utique nobis agere gratias, nosque essemus priores Christo apud Deum in ejus mente et prædestinatione, ac consequenter Christus esset gloria nostra, sicut mulier est gloria viri, uti argumentatur S. Cyrillus lib. 8. Thesauri cap. 2. Verum hæc hoc loco parerga videntur. S. Petrus enim tantum ait Christum prædestina-

tum esse, ante mundi constitutionem, non autem ante prævisionem peccati Adæ, vel ante prævisionem et prædestinationem constitutionis sive creationis mundi, quia hoc falsum est. Deus enim prædestinavit Christum ad ornatum universi, non ergo prius prædestinavit Christum, quam universum, sed posterius, aut potius simul cum mutua quadam contraria dependentia: decrevit enim Deus creare mundum talem, in quo labente Adamo nasceretur Christus qui eum erigeret, itaque Dei gloriam toto mundo celebraret; ita ut noluisset creare mundum, nisi cum Christo et propter Christum, ac vicissim noluisset incarnari Christum nisi cum mundo et in mundo. Ubi enim incarnatus fuisset Christus nisi in mundo? ubi suam gloriam per Christum patefecisset, nisi in mundo, angelis et hominibus? S. Petro succinit S. Joannes, qui Apocal. 13. 8. Christum vocat agnum *qui occisus est ab origine mundi*. Et S. Paulus, qui hoc Christi mysterium vocat temporibus æternis tacitum, et prædestinatum ante tempora sæcularia, *quod nunc patefactum est per scripturas Prophetarum, secundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei*, Rom. 16. 26. et ad Titum 1. 2.

MANIFESTATI AUTEM.] per Christi incarnationem, passionem, crucifixionem, resurrectionem, ascensionem in cœlum, missionem Spiritus Sancti, et prædicationem Apostolorum.

NOVISSIMIS TEMPORIBUS.] puta post quatuor fere annorum millia elapsa a creatione mundi. Causæ hujus Christi tarditatis fuere variæ. Prima est, dignitas et majestas Christi, quam præire et præfigurare debebant Abraham, Moses omnesque Patriarchæ, Prophetæ, ac legis ceremoniæ. Secunda, ut quo tardius, eo avidius exciperetur. Tertia, ut per tot annorum millia morbus et corruptio humanæ naturæ omne peccatorum virus evomeret, itaque liqueret quanta esset Christi necessitas, qui omne hoc malum curaret. Vide Barradium lib. 5. Harmon. c. 31. unde S. Paulus ait Christum venisse in plenitudine temporum, id est, cum tempora ejus incarnationi a Deo præfinita, essent evoluta et adimpleta, Galat. 4. 4.

PROPTER VOS.] propter omnes prædestinatus et natus est Christus, sed primo, ob primitivos fideles: hi enim primi Christi fructum et gratiam participarunt. Pungit S. Petrus fideles sui ævi, ut Deum et Christum adeo se amantem, sibique vicinum ardenter redament: ipse enim ex tot sæculis, et ex centenis millibus illius sæculi paucos Judæos et Gentiles credentes elegit, quibus hoc novum et recens Christi Salvatoris beneficium, puta gratiam et salutem, contulit. Unde Paulus dat eius amoris sui in Christum exprimens Galat. 2. 20. *In fide*, ait, *vivo filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me*. Perinde ac si pro solo Paulo traditus et crucifixus fuisset Christus. Tantum enim Paulo profuit mors Christi, quantum profuisset si pro eo solo mortuus esset. Pie et vere S. Aug. l. 3. Conf. 11. *O tu bone*, ait, *Omnipotens, qui sic curas unumquemque nostrum tamquam solum cures, et sic omnes tamquam singulos*.

21. QUI PER IPSUM (agnum immaculatum Christum, puta per Christi passionem, merita, vocationem, prædicationem et gratiam) FIDELES ESTIS IN DEO.] Græcum πιστεύοντας εἰς Θεόν. *creditis in Deum* (ita Syrus) vivum scilicet et verum, cum antea credidissetis in deos falsos Gentium, puta in idola et dæmones (unde S. Prosper. l. 1. de Vocat. Gent. c. 23. legit: *Qui per ipsum fideles estis in Deum*, id est, fide creditis in Deum;) declarat quod dixit *propter vos*, scilicet manifestatus est Christus, quia nimirum vos fecit fideles et cultores veri Dei. Hinc patet fidem non esse ex nobis nostrique ingenii et naturæ viribus, sed esse opus et donum gratiæ Christi: uti post Concil. Arausicanum et Milevit. definit Trid. sess. 6. can. 3. Christus enim est auctor et parens totius œconomiæ gratiæ, quæ complectitur fidem quasi principium, spem, charitatem, cæterasque virtutes, ac omnia dona quibus perducimur ad salutem et gloriam æternam, quasi ad finem et terminum redemptionis Christi.

QUI SUSCITAVIT EUM A MORTUIS.] q. d. Ne quis Christum respuat quasi suspensum, occisum et crucifixum pro peccatis nostris, ecce ipse mox a Deo suscitatus est ad gloriam, factusque dominus cœli et terræ, angelorum et hominum, imo per eum Deus omnes ejus fideles ad similem gloriam suscitabit. Hoc est quod ait Paulus: *Propter quod* (quia humiliavit se usque ad mortem crucis) *et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum*. Philip. 2. 9.

Hoc est quod iturus ad passionem Christus oravit Patrem, et impetravit: *Clarifica me tu Pater apud temetipsum claritate, quam habui, priusquam mundus esset, apud te*. Joan. 17. 5.

UT FIDES VESTRA ET SPES ESSET IN DEO.] q. d. Deus hoc fructu et fine suscitavit Christum ad gloriam, ut vos videntes et audientes eum quasi caput vestrum resurrexisse, mortem superasse vobisque iter a morte ad vitam præivisse, fide firma crederetis, et certa spe speraretis, vos quoque quasi membra Christi, per ipsum eamdem gloriam adepturos, et ad eam resurrecturos, ideoque per eamdem gratiam, dona, omniaque media ad gloriam necessaria vel opportuna consecuturos. Vere S. Leo s. 8. de passione: *Crux tua*, ait, *omnium fons est benedictionum, omnium est causa gratiarum, per quam credentibus datur virtus de infirmitate, gloria de opprobrio, vita de morte*. Et nonnullis interjectis: *Cum ergo Dominus lignum portaret crucis, quod in sceptrum sibi converteret potestatis, erat quidem hoc apud impiorum oculos grande ludibrium, sed manifestabatur fidelibus grande mysterium: quia gloriosissimus diaboli victor, et inimicorum virtutum potentissimus debellator, pulchra specie triumphi sui portabat trophæum, et invictæ patientiæ humeris signum salutis adorandum regnis omnibus inferebat*. Et s. 1. de resur. *Ex hoc initium nobis factum est resurrectionis in Christo, ex quo in eo qui pro omnibus mortuus est, totius spei nostræ forma præcessit*, præsertim quia Christus vi divinitatis suæ seipsum suscitavit: *Quoniam deitas*, ait idem ibidem, *quæ ob utraque suscepti hominis substantia non recessit, quod potestate divisit, potestate conjunxit*. Et S. Athanas. de Incarnat. Verbi: *Revixit*, ait, *per suam quæ in ipso erat vitam*.

22. ANIMAS VESTRAS CASTIFICANTES IN OBEDIENTIA CHARITATIS, IN FRATERNITATIS AMORE SIMPLICI EX CORDE INVICEM DILIGITE ATTENTIUS.] Omnibus hisce verbis non aliud dicit, quam, casto, id est puro, amore fraterno invicem imposse diligite, servite et obedite:

sed hujus dilectionis puritatem multis verbis exaggerat et repræsentat. Singula ergo pondus habent, quare singula expendamus. Suppono omnia hæc pendere ab illo *propter quod*, ver. 13. ibi enim incipit altera capitis pars, scilicet ethica, quæ hucusque, imo ad finem capitis protenditur, qua S. Petrus de more varia dat virtutum præcepta, vel monita. q. d. *Propter quod*, vel itaque ut hæreditatem incorruptibilem, de qua disserui, assequamini, succingite lumbos mentis; et animas vestras castificantes invicem diligite, etc.

Primo, *castificantes*, græce ἁγνίσαντες, quod alludit ad vocem agni, q. d. A Christo agno immaculato progeniti, estote agni immaculati, et agniate, id est, castificate et purificate animas vestras. Hinc Christus ait S. Petro: *Pasce agnos meos*, Joan. 22. 15. Rursum ἡγνικότες est præteritum, q. d. *Cum castificaveritis*. Sed Hebræi sæpe commutant tempora, vel ampliant; sub *castificaveritis* ergo intellige castificetis, vel castificate, q. d. In baptismo cœpistis vos castificare et purificare; at pergite, et continuo magis et magis per obedientiam charitatis vos castificate et purificate. Porro castitas hæc a multis propria capitur pro virtute castitatis, quæ comprimit luxuriam. Hinc sanctimoniales ob professionem castitatis vocantur *Castimoniales* a S. Aug. in Ps. 75. Secundo, et genuina, castificatio hæc est purificatio affectionum animæ, præsertim amoris, quæ fit per charitatem, sive amorem divinum. Castitas ergo hic vocatur puritas affectionis, intentionis et amoris, ut patet ex sequentibus, q. d. Castificate, id est, castigate et purificate vestrum amorem et affectum ab omni impuritate, facite ut amor vester purus sit et sincerus, non quærens sua, sed Dei et proximi commoda. Hoc est quod ait Joan. ep. 1. cap. 3. 3. *Omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se sicut et ille sanctus est*; ubi græca idem est verbum quod hic scilicet ἁγνίζει. Unde S. Aug. tract. 5. in ep. S. Joan. vertit, *castificat semetipsum, sicut et ipse castus est*.

Secundo, *obedientia charitatis*, græce ἀληθείας, id est *veritatis*. Primo, accipi potest fides et obedientia qua credimus et obedimus Evangelio quasi legi veritatis et charitatis. Unde Vatab. vertit: *qui animas vestras purificastis obediendo veritati*; et Syrus, *cum sanctificaveritis animas vestras per obedientiam veritatis, et fueritis pleni charitate*. Sic Paulus ait Gal. 3. 1. *O insensati Galatæ, quis vos fascinavit non obedire veritati?*

Secundo, *obedientia charitatis* est obedientia filialis ex amore, non servilis ex timore: *hæc enim est necessitatis, illa charitatis*, ait S. Bern. tr. de Præcepto et dispens. c. 9. *quæ non certis astricta limitibus*, voti et professionis, fertur largiori voluntate in latitudinem charitatis, et ad omne quod injungitur spontaneo vigore liberalis alacrisque animi, modum non considerans, in infinitam libertatem extenditur. Idem s. de S. Andrea: *Sola est charitas*, ait, *quæ obedientiam gratam facit, et acceptabilem Deo commendat*. Porro hæc obedientia castificat animam; quia dum anima per humilem obedientiam subdit se Deo et legi, meretur, ut ei vicissim subdatur corpus. Ita S. Aug. in Psal. 143. *Tu Deo*, ait, *tibi caro. Quid justius? quid pulchrius? Tu majori, minor tibi: servi tu ei qui fecit te, ut tibi serviat quod factum est propter te: si autem contemnis tu Deum, nunquid subjicietur tibi caro? Qui non obtemperas Domino, torqueris a servo*. Ita Ascetæ docent, efficax medium ad conservandam castitatem esse humilitatem et obedientiam, qua quis suo superiori plene obediat. Sic enim pro congrua mercede accipiet a Deo obedientiam carnis, ut illa pariter subjiciatur menti et spiritui, obedientia ergo carnis, puta castitas est filia obedientiæ mentis.

Tertio, *obedientia charitatis* magis proprie et pertinenter ad propositum S. Petri, est obedientia et subjectio, qua fidelis in omnibus subdit se legi, dictamini et impulsui charitatis, ut quidquid facit faciat ex dicto et ductu charitatis, ac præsertim qua quis per fraternam charitatem fratri se subjicit, ei se accommodat, ei consulere satagit, ejus nutus sequitur, ejus commoda captat, ut idem ait, Obedire charitati, quod, *per charitatem spiritus servire invicem*, Galat. 5. 13. et: *Subjecti invicem in timore Christi*. Ephes. 5. 21. Ita se explicat S. Petrus c. 2. 13. dicens: *Subjecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum*. Huic enim legi charitatis, utpote legi Christi, subdidit se quivis Christianus in baptismo, dum amplexus est christianismum: hic enim est lex et professio charitatis. Quare si quis roget: Quid est religio Christiana? recte respondebis: Est religio et obedientia charitatis, in qua omnes profitentur se studere et obedire charitati. Huc ergo spectat tota sententia S. Petri, nimirum ut inculcet fidelibus charitatem fraternam, qua alter alteri serviat, se subjiciat et obediat, ut ejus commodis et saluti consulat.

Hinc patet quod charitas sit castratio puta castificatio omnium amorum et appetituum, veraque et plena castitas animæ: charitas enim castrat et resecat amorem proprium, et amorem carnis et mundi, puta amorem proprii honoris, lucri, voluptatis, quæ est animæ impuritas, quia eam multis vitiis maculat et conspurcat. Rursum charitas omnia mittit in amore Dei, omnia ordinat et operatur ex amore Dei: quare omnis ejus actio pura est, sancta, spiritualis et deiformis; utpote manans ex amore Dei: eoque directa et regulata. Quocirca Græci addunt διὰ πνεύματος, id est, *per Spiritum*, quia charitas diffusa in cordibus nostris per Spiritum Sanctum facit hominem spiritualem et purum, omniaque ejus opera spiritualia et pura. q. d. Jubeo vos castificare animas vestras; at, ne putetis vos vestris viribus id posse præstare, addo *per Spiritum*, ut doceam vos nihil vobis arrogare, sed omnia Spiritui Sancto tribuere, ejusque opem implorare. Aliqui *spiritum* jungentes *fraternitati*, quæ sequitur, vertunt *per spiritum fraternitatis* quia spiritus amoris fraterni castificat et purificat omnia nostra opera circa proximum, omnemque cum eo conversationem. Merito ergo S. Leo s. 8. de Quadrag. *Charitas*, ait, *robur est fidei, fides fortitudo est charitatis*; fides enim roborat charitatem, et charitas fidem, una alteri jungi debet, nec separari.

Denique S. Basil. in regul. brevior. in interrogatione 115. *Quomodo*, ait, *alii aliis obedientiam inter nos præstabimus? R*esp. *Tanquam servi adversus dominos, convenienter illi præcepto Domini: Qui vult in vobis esse magnus, sit omnium ultimus, et servus omnium*, Marci 10. *Quibus verbis adjungit quod nos efficacius etiam possit permovere: Sicut filius hominis non venit ut ministretur ei, sed ut ministraret.*

Tertio, *in fraternitatis amore*, græce ἐν φιλαδελφίᾳ, id est, *in charitate fraterna*, quia Christiani sese invicem quasi filios Christi et fratres inter sese fraterno amore diligere debent, et olim diligebant, adeo ut se mutuo passim vocarent fratres, hanc φιλαδελφίαν suis reliquit Christus Joan. 13. 34. Unde eam impense fidelibus commendant S. Petrus, S. Paulus, S. Joannes, S. Jacobus. Græce est εἰς φιλαδελφίαν ἀνυπόκριτον, id est, *in honorem fraternam non hypocriticam*; non fictum et simulatum, sed a simulatione alienum, simplicem, verum et sincerum. Sensus est q. d. Cum castificaveritis, id est purificaveritis animos vestros, obediendo charitati per sincerum amorem fraternum. Hic enim sincerus amor defæcabit ab animo omnem hypocrisim, omnem simulationem, omnem avaritiam, omnem amorem proprium, omnem cupiditatem, omnem ambitionem, ac pure quæret id, quod placitum est Deo, et proximo utile ac salutare.

Ubi Nota. Τὸ *in fraternitatis amore* potest referri tam ad *castificantes* (et eo videntur referre Græca, q. d. Castificantes animos per fraternitatis amorem, quasi per sal et nitrum animarum, ita Vatabl.) quam ad *invicem diligite*, q. d. Diligite invicem φιλαδελφίᾳ, id est amore fraternitatis, id est fraterne, diligite invicem quasi fratres et filios Christi. Vere Isidorus: *Qui a fraterna*, inquit, *dilectione secernitur, a divina participatione privatur*. Et S. Amb. (vel potius S. Maximus) ser. 9: *Major*, ait, *est fraternitas Christi, quam sanguinis: sanguinis enim fraternitas similitudinem tantummodo corporis refert, Christi autem fraternitas unanimitatem cordis animæque demonstrat, sicut scriptum est: Erat credentium cor unum et anima una. Vere ergo frater ille est, qui tam corpore, quam unanimitate germanus est. Verus, inquam, frater est, cujus idem spiritus, et voluntas in fratre est. Melior est igitur fraternitate sanguinis fraternitas Christi, quoniam interdum illa sibi inimica est; Christi autem fraternitas sine intermissione pacifica est. Illa inter se communia cum æmulatione dividit, hæc etiam cum gratulatione communicant. Illa in consortio sæpe despicit germanum, hæc assumit frequenter alienum*. Hic ergo fraternitatis amor est centrum, basis, columen Ecclesiæ, et quasi anima christianismi, ejus vero odium et invidia, est utriusque clades et ruina. Quocirca vere Christoph. Varsevicius scripsit hoc paradoxon: *Christianorum de Christianis parta cadit victoria victa*, in quo ostendit Turcas ad tantum imperium excrevisse non alia ratione, quam per Christianorum dissidia, idque per ætates et regna singula ex historiis ad oculum demonstrat.

Quarto, *simplici*, multi τὸ *simplici*, referunt ad *corde*, ut respondeat Græco καθαρᾶς, id est *puro*; unde sic vertunt, *ex corde invicem diligite*. Verum ex Græco liquet referendum esse ad τὸ *in amore fraternitatis*. Itaque sententia tota sic disponenda est, *animas castificantes*, etc. *in fraternitatis amore simplici*, *ex corde invicem diligite*: τὸ enim *simplici* respondet Græco ἀνυπόκριτον, id est, *non ficto*, non fucato, sed simplici et sincero amore, ac consequenter ex corde imo et toto (Unde Græce addunt καθαρᾶς, id est *puro*) invicem diligite. Simplici ergo amore diligit; Primo, is qui diligit sine hypocrisi, non ficte, sed vere, et ex corde. Simplex enim dicitur quod caret compositione, partitione et mixtione. *Simplex ergo cor est*, quod amorem quem lingua præfert, corde gerit et refert; qui enim verbis amorem ostentat, corde odium foret, complicatum et quasi duplex habet cor, unum in ore, alterum et contrarium in pectore. Secundo, qui non accipit personas. Ita Syrus; qui scilicet non præfert divitem pauperi, familiarem extraneo, nobilem ignobili, sed æqualiter diligit omnes, juxta legem tamen et ordinem charitatis. Tertio, qui non suum, sed fratris commodum quærit: simplex enim amor recte tendit in amatum, nec reflectitur aut retorquetur in seipsum. Id enim facere *negotiatio est non amicitia*; ait Seneca ep. 9. Quarto, qui candidus est et apertus, non fucatus, ut si quid in fratre displiceat aperte dicat, et candide eum moneat. Quinto, qui fratrem diligit ut bonum, et in bono, non in malo, qui scilicet *non* favet, nec fovet illius vitia, sed virtutes; qui non adulator ejus cupiditatibus, sed eas redarguit, eisque resistit, ac strenue proximi salutem et perfectionem in omnibus procurat, puta qui diligit fratrem in spiritu, non in carne, in Domino, non in dæmone, in charitate, non in voluptate. Sexto, qui quod verbis dicit, rebus exhibet, juxta illud S. Joannis 1. c. 3. v. 18. *Filioli non diligamus verbo, neque lingua, sed opere et veritate*. Veritas enim simplex est, mendacium duplex. Septimo qui non tantum caret invidia, sed omnia sua libere aliter communicet, juxta illud Pauli: *Qui tribuit in simplicitate*, Rom. 12. v. 8. Et *Ut in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem*. 2. Corinth. 9. 11. vide ibi dicta. Nam, ut ait S. Leo serm. 10 de Quadrag. *Incremento ditescunt proprio, qui profecto lætantur alieno*. Simplici ergo amore præditus in bonis proximi gaudet et hilarescit, quasi in suis; non dolet, non tristatur, non rugat frontem; sed exporrigit, eaque augeri optat, et promovere satagit.

Audi S. Bern. simplicitatem varie definientem tract. de Vita solitaria: *Animalitas ad Deum conversa* inquit, *fit sancta simplicitas, hoc est eadem semper circa idem voluntas, sicut fuit in Job, qui dictus est simplex et rectus, ac timens Deum. Proprie enim simplicitas est perfecte ad Deum conversa voluntas unam petens a Domino, hanc requirens, non ambiens multiplicari in sæculo. Vel est simplicitas in conversatione, vera humilitas, scilicet virtutis magis conscientiam amplectens, quam famam cum non refugit vir simplex videri stultus in sæculo, ut sit sapiens in Deo. Vel simplicitas est sola ad Deum conversa voluntas, sed nondum ratione formata, ut amor sit, id est, formata voluntas, nondum illuminata, ut sit charitas, hoc est, amoris jucunditas. Simplicitas ergo initium aliquod in seipsa habens creaturæ Dei, hoc est, voluntatem simplicem et bonam, quasi futuri boni hominis informem materiam; in primordio conversionis suæ offert auctori suo eam formandam*, etc. *Jam timore Dei incipientes operari in eo omnium virtutum plenitudinem, dum per justitiam defert majori, per prudentiam non credit se sibi, per temperantiam refugit discernere, per fortitudinem totum se obedientiæ subjicit, non discernenda, sed adimplenda*.

Quinto, *diligite attentius*: græce ἐκτενῶς. Vatabl. *impense*, Clarius, *intense*, alii *continenter*, alii com

Syro, *vehementer*, quod Hebræi dicunt במאד *bimod*. Turrianus libr. 4. de Dogmat. Character. *extense*, ait, scilicet ut dilectio nostra se extendat ad aliud sæculum, puta ad animas in Purgatorio, ut eas suffragiis juvemus. Rursum ut extendat se ad quemvis hominum conditionem et sortem, atque tam diligat proximum in rebus adversis, quam prosperis; imo magis ei tunc opituletur, cum magis ope indiget. ἐκτενῶς græce valde significans est. idem enim valet quod ὁλοψύχως προθύμως, id est, *omnibus viribus*, impense, vehementer, toto animo, prolixe, liberaliter, profuse. Talem ergo charitatem erga fratres poscit S. Petrus.

Vere S. Leo serm. 1. de jejunio 10. mensis: *Dedit*, ait, *nobis majores diligendi proximum causas Christianæ gratiæ latitudo, quæ se per omnes partes totius orbis extendens neminem despectat, dum docet neminem negligendum*, etc. *sive illi hostes sint, sive socii, sive liberi, sive servi. Unus enim nos conditor finxit, unus nos creator animavit, eodem cuncti cælo et aere, iisdem utimur diebus et noctibus*. Ratio est, quia cor simplex et purum Christiana charitate dotatum, in proximo unum Deum, Deique imaginem, spectat, eumque diligit quasi aliquid Dei, quasi Dei opus et peculium, quasi Dei filium et hæredem ad cernendam cœlestem ejus hæreditatem secum ab æterno prædestinatum, et in tempore vocatum, electum et adoptatum.

Diligite ergo invicem *attentius*, id est, intensius et impensius, hoc est, intente et impense. Latini enim sæpe sumunt comparativum pro positivo, ut significent auxesin. Sic Latine dicitur attentus ad rem, qui diligens est, sedulus, sollicitus ut opes suas servet et augeat. Ita Cicero act. 3. in Verrem: *Qui in re*, ait, *adventitia atque hæreditaria tam diligens tam attentus esset*. Et Horat. 2. Ser. satyr. 1.

Verba per attentam (*intentam*) non ibunt Cæsaris aurem.

Quintil. l. 5. c. 14. *Erit judex circa jus nostrum spe modestiæ attentior*. *Attendo* enim idem est quod mente in rem tendo, atque intendo. Terent. Heaut. 1. *Ita attente illorum officio fungere*. Denique *attenta vita* a Cicerone pro Roscio Amer. vocatur vita diligens, curiosa, operosa. Vide ergo quam interpres Noster non tantum sit fidelis, sed et Latinus, imo elegans. Perperam itaque nonnulli eum barbariei insimulant.

Sensus ergo totius hujus versus est, q. d. *Castificantes*, id est, partim castificastis, hoc est purificastis animas vestras in baptismo, partim in dies eas magis castificare debetis obediendo charitati, ejusque legi, dictamini et impulsui per amorem fraternum, eumque simplicem, id est, purum et sincerum, non simulatum et fictum, atque ita ex vero imoque corde invicem diligite impense, intense et extense.

23. Renati non ex semine corruptibili.] Dat Causam cur Christiani debeant fraterno amore invicem diligere, uti dixi vers. præcedenti. quia scilicet omnes fratres sunt, renati ex eodem semine verbi Dei et Evangelii Christi, ac consequenter quasi filii Christi omnes hæreditatem ejus incorruptibilem, de qua dixit initio capitis, sperant, ad eamque aspirant; ac reipsa consequentur, si filiationem hanc et amorem fraternitatis conservent. q. d. Mementote o Christiani vos in baptismo Christi regeneratos, ac per novam mysticam et spiritualem nativitatem renatos esse factosque filios Dei: ergo vivite digne tanta nativitate et filiatione divina, ac impense invicem velut fratres in Christo, fide, Ecclesia, gratia et gloria diligite. Renati itaque estis non ex semine humano et corruptibili, *sed divino et incorruptibili puta per Verbum Dei vivi*.

Semen ergo hoc incorruptibile est Verbum Dei, puta Evangelium, ejusque prædicatio, aut magis præcise, semen hoc est inspiratio divina, sive gratia præveniens, qua Deus mentem, dum per aurem verbum Dei audit, excitat ad fidem, pœnitentiam et novam vitam: hisce enim actibus quasi dispositionibus in anima positis illico Deus infundit gratiam sanctificantem, qua regeneramur, fimusque filii Dei, sicut positis in embryone dispositionibus requisitis, illico Deus infundit animam rationalem; qua generatur et nascitur homo. Sic Matth. 13. Christus multis parabolis docet verbum Dei esse semen. Porro verbum Dei est incorruptibile, tum respectu causæ efficientis, puta loquentis, quia Deus et Christus qui illud proloquitur, est incorruptibilis: tum ratione subjecti, quia scilicet hominem quem regenerat facit incorruptibilem, ut scilicet quasi filius Dei adeat hæreditatem ejus incorruptibilem, juxta illud Christi Joan. 3. 5. *Quod natum est ex carne, caro est: quod natum est ex spiritu spiritus est*. Significat ergo Christus, æque ac Petrus hic, duplicem esse hominis nativitatem, unam ex carne carneam et corruptibilem, alteram ex Spiritu spiritualem et incorruptibilem.

Secundo: nonnulli per *verbum Dei vivi*, accipiunt verbum, sive formam Sacramenti baptismi: *Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*, et aliorum Sacramentorum. In baptismo enim aqua est materia quasi mater, verbum est forma quasi pater, quæ regenerant baptizatum in filium Dei. Unde baptismus vocatur *lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus Sancti*, ad Titum 3. 5. et Ephes. 5. 26. *Lavacrum aquæ in verbo vitæ*, id est, per verbum, puta formam baptismi vivificantem, vitamque gratiæ baptizato aspirantem. Et S. Dionys. Eccles. hier. cap. 3. baptisterium vocat μητέρα υἱοθεσίας, id est, *matrem adoptionis et filiationis*. Hoc est quod ait Christus Joan. 3. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei*. Unde S. Chrys. h. 25. in Joannem: *Quod matrix*, ait, *est embryoni, hoc fideli est aqua; siquidem in aqua fingitur et formatur*. Et hom. 6. ad Coloss. *in baptismo*, ait, *homo a Spiritu Sancto fingitur et componitur, sicut Christus in utero Virginis*. Præclare vero S. Leo ser. 5. de Nativit. *Factus est homo*, ait, *nostri generis, ut nos divinæ naturæ possemus esse consortes. Originem quam sumpsit in utero Virginis, posuit in fonte baptismatis. Dedit aquæ quod dedit matri: virtus enim Altissimi et obumbratio Spiritus Sancti quæ fecit ut Maria pareret Salvatorem, eadem facit ut regeneret unda credentem*. Verum prior sensus germanior est. Nam verbum Dei absolute positum significat Evangelium; verbum vero lavacri vel baptismi, significat formam baptismi, juxta illud S. Aug. tract. 80 in Joannem. *Accedit verbum ad elementum, et fit Sacramentum; non quia dicitur, sed quia creditur*.

Tertio, nonnulli, per *verbum Dei* accipiunt Christum, qui est Verbum Patris permanens in æternum, per Christum enim Christique gratiam et baptismum

regeneramur in filios Dei: sed hæc regeneratio fit mediante prædicatione et fide. Quare hic sensus in primo includitur, estque genuinus et sublimis, præsertim quia in regeneratione et adoptione hac cœlesti non tantum datur nobis gratia Christi; sed et personaliter ipse Christus æque ac Pater et Spiritus Sanctus, ut vere simus *divinæ consortes naturæ* per ipsam deitatem, quæ nobis communicatur, et in anima nostra quasi in templo inhabitat, de quo plura 2. Petri 1. 4.

Moraliter Nota: quanta sit dignitas hujus regenerationis qua renascimur filii Dei. Audi Christum Joan. 1. 12. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Audi S. Chrys. in c. 6. ad Gal. *Natura nostra quæ senio peccati inveteraverat, repente baptismi lavacro renovata est, non aliter quam si denuo esset condita.* Audi S. Cyrillum Alexand. l. 2. in Joan. cap. 43. *Natum ex Spiritu spiritum hominis dicimus, non quia ex eo secundum naturam est, sed quia per ipsum ad Deum reformati ac proprio ejus charactere insigniti, ad suam, ut sic dixerim, qualitatem animo transformamur.* Audi S. Basil. homilia de baptismo: *Sicut quod secundum carnem natum est ex aliquo, tale est quale id ex quo natum est; ita et nos ex Spiritu nati spiritus fimus.*

Quocirca Christiani jam baptismo renati et filii Dei effecti, cogitent se mortuos peccatis, vivere debere Deo secundum spiritum instar angelorum. *Per baptismi operationem*, ait S. Ambr. in cap. 23. Num. *moriuntur homines culpæ veteri, et iniquorum operibus, ut in novitatem vitæ in consortio justorum transfigurati, in eorum mores resurgant.* Et Optatus Milevit. l. 5. contra Parmen. *Est*, ait, *baptismus virtutum vita, criminum mors, nativitas immortalis, cœlestis regni comparatio, innocentiæ portus, peccatorum naufragium.* S. Cyprian. lib. 2. ep. ad Donatum: *Postquam*, ait, *undæ genitalis auxilio superioris ævi labe detersa, in expiatum pectus ac purum desuper se lumen infudit, postquam cœlitus spiritu hausto in novum me hominem nativitas secunda reparavit, mirum in modum protinus confirmare se dubia, patere clausa, lucere tenebrosa; facultatem dare, quod prius difficile videbatur; geri posse, quod impossibile putabatur ut esset; agnoscere terrenum fuisse, quod prius carnaliter natum delictis obnoxium vixerat; Dei esse cœpisse, quod jam Spiritus Sanctus animaret. Scis ipse quid detraxerit nobis, quidve contulerit ista mors criminum, vita virtutum, etc. ut quis expiatius, et purius nulla incursantis inimici labe capiatur; ut in omnem grassantis adversarii exercitum imperioso jure dominetur.* Et sub finem: *Una igitur placida et fida tranquillitas, una solida et firma securitas, si quis ab inquietantis sæculi turbinibus extractus, salutaris portus statione fundatus ad cœlum oculos tollat a terris, et ad Domini munus admissus, ac Deo suo jam mente proximus, quidquid apud cæteros in rebus humanis sublime ac magnum videtur, infra suam jacere conscientiam glorietur. Nihil appetere de sæculo potest, qui sæculo major est.*

Et permanentis in æternum.] q. d. Sicut Deus est æternus, et permanet in æternum, ita et verbum Dei, ex eoque nostra regeneratio, adoptio et filiatio est æterna, permanetque in æternum. Unde S. Paulinus Natali 2. S. Felicis, Christum alloquens ait:

> In te compositæ mihi fixa sit anchora vitæ.

Et Nazianz. in Disticbis:

> Ut statua in medio tibi pectore corporis expers
> Sit Deus, huic templum construe mente tua.

24. 25. Quia omnis caro ut fœnum, etc. Verbum autem Domini manet in æternum.] Probat id quod dixit, scilicet verbum Dei esse incorruptibile et permanere cum Deo et in Deo in æternum, ex Isaia, qui c. 40. 6. ait, omnem carnem omnemque hominem instar fœni exarescere et mori, verbum autem Domini manere in æternum. Locum hunc explicui in Isaia, quære ibi dicta hic non repetam, nec actum agam. Dicit hoc Petrus, ut fideles avocet ab amore carnis et mundi, omniumque rerum terrenarum, itaque traducat ad simplicem amorem Dei et proximi. Stimulus ejus est, quod res terrenæ perpetuo fluunt, illicoque transeant juxta illud Psal. 101. 12. *Dies mei sicut umbra declinaverunt, et ego sicut fœnum arui; tu autem Domine in æternum permanes.* Vere S. August. tract. 7. in Joan. ait: *Lætitia sæculi vanitas est, cum magna expectatione speratur ut veniat, et non potest teneri cum venerit. Iste dies qui lætus est, cras utique non erit. Transeunt omnia, evolant omnia, et sicut fumus evanescunt. Væ qui amant talia. Omnis quippe caro fœnum, et omnis gloria ejus ut flos fœni. Filii ergo hominum, ut quid diligitis vanitatem et quæritis mendacium?* Vidit hoc per umbram, sed tenuem et obscuram, Plinius Secundus, qui l. 2. epist. 1. deflens mortem Virginii Rufi consulis. *Si tamen*, ait, *fas est aut flere, aut mortem vocare, qua tanti viri mortalitas magis finita, quam vita est. Vivit enim, vivetque semper in memoria hominum:* utinam Dei, si salutis sit capax.

Hoc est verbum quod evangelizatum est in vos.] id est, *vobis*. Ita Syrus, q. d. Hoc Isaiæ verbum est verbum Evangelii de Christo, ejusque redemptione, vocatione, fide, gratia, salute et gloria quam vobis attulit. Vere de hujus verbi fide crediti efficacia S. Leo ser. 2. de Ascens. *Hanc fidem*, ait, *Domini ascensione auctam, et Spiritus Sancti munere roboratam, non vincula, non carceres, non exilia, non fames, non ignis, non laniatus ferorum, non exquisita persequentium crudelitatibus supplicia terruerunt. Pro hac fide per universum mundum non solum viri, sed etiam fœminæ, nec tantum impuberes pueri, sed etiam teneræ virgines, usque ad effusionem sui sanguinis decertarunt. Hæc fides dæmonia ejecit, ægritudines depulit, mortuos suscitavit.*

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Post catechesin dogmaticam mysteriorum et doctrinæ Christi, pergit ad ethicam virtutum et morum Christianorum, instruendo fideles jam per baptismum renatos, quibus virtutibus quasi cibis ali et crescere debeant in virum perfectum in Christo; nimirum Primo, ut sicut modo geniti infantes, rationabile, sine dolo lac concupiscant. Secundo, ut magnitudinem vocationis suæ æstiment, et juxta eam condigne vivant, offerendo Deo spirituales hostias, quasi genus electum, regale sacerdotium, gens sancta: v. 4. et sequent. Tertio, v. 11. ut quasi peregrini abstineant a carnalibus desideriis. Quarto, v. 13. ut suis principibus et heris, licet Ethnicis et dyscolis, obedientiam debitam exhibeant. Quinto, v. 19. ut patienter sustineant persecutiones et afflictiones quasi sub exemplo Christi, qui quasi agnus tradidit se Judæis ad crucem et mortem.

1 Deponentes igitur omnem malitiam, et omnem dolum, et simulationes, et invidias, et omnes detractiones. 2. Sicut modo geniti infantes, rationabile, sine dolo lac concupiscite: ut in eo crescatis in salutem. 3. Si tamen gustastis quoniam dulcis est Dominus. 4. Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum, et honorificatum: 5. et ipsi tamquam lapides vivi superædificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum. 6. Propter quod continet Scriptura: Ecce pono in Sion lapidem summum angularem, electum, pretiosum: et qui crediderit in eum, non confundetur. 7. Vobis igitur honor credentibus, non credentibus autem, lapis, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, 8. et lapis offensionis et petra scandali his, qui offendunt verbo, nec credunt in quo et positi sunt. 9. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis: ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum. 10. Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei: qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti. 11. Charissimi, obsecro vos tamquam advenas et peregrinos abstinere vos a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam. 12. Conversationem vestram inter Gentes habentes bonam: ut in eo, quod detractant de vobis, tamquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes glorificent Deum in die visitationis. 13. Subjecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum: sive regi quasi præcellenti: 14. sive ducibus tamquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum: 15. quia sic est voluntas Dei, ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam: 16. quasi liberi, et non quasi velamen habentes malitiæ libertatem, sed sicut servi Dei. 17. Omnes honorate: fraternitatem diligite, Deum timete: Regem honorificate. 18. Servi subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis. 19. Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens injuste. 20. Quæ enim est gloria, si peccantes, et colaphyzati suffertis? Sed si benefacientes patienter sustinetis: hæc est gratia apud Deum. 21. In hoc enim vocati estis: quia et Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus. 22. Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus: 23. qui cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem judicanti se injuste. 24. Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum: ut peccatis mortui, justitiæ vivamus: cujus livore sanati estis. 25. Eratis enim sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem et episcopum animarum vestrarum.

1. Deponentes igitur.] Vox *igitur* connectit hæc præcedentibus; ex iisque quasi principiis conclusionem elicit. q. d. Dixi c. præced. v. 23. vos renatos esse in baptismo ex semine incorruptibili per verbum Dei vivi, ita ut jam novi homines esse cœperitis, puta fideles, Christiani et sancti in Christo: igitur studiose

satagite, ut depositis gentilismi moribus et vitiis, infantiam et innocentiam Christianam, quam in cœlesti hac regeneratione et nativitate inchoastis, constanter retineatis, in eaque quotidie adolescatis et crescatis, ut nihil nisi Deum et Christum quem induistis sapiatis, gustetis, spiretis. Pro *deponentes* græce est ἀποθέμενοι in aoristo, id est, *cum deposueritis*: quia scilicet in baptismo jam deposuerant *omne* peccatum et culpam, at non omne vitium, quia remanebant in eis pristini mali habitus. Jubet ergo Petrus, ut, sicut jam deposuerunt omne peccatum, ita et resecent omnes ejus radices, et habitus pravos exuere et deponere: nec enim posse contraria virtute simplicitatis et innocentiæ potiri, nisi prius omnem malitiam exuerint. Unde Noster apte vertit, *deponentes*; Syrus, *cessare facite*. q. d. Cum deposueritis culpam, deponite pariter et extirpate omnem ad eam inclinationem et habitum; prius enim hic deponendus est, quam contraria virtutis vestis plene assumi induique possit. Unde et Pagnin. et Tigurina vertunt, *deposita igitur omni malitia*, etc. *rationabile sine dolo lac concupiscite*. Quocirca antistrophe huic Petri sententiæ est illa Pauli Ephes. 4. 22. *Deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris; renovamini autem spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis*, etc. Et S. Jacobi c. 1. 21. *Propter quod abjicientes immunditiam et abundantiam malitiæ, in mansuetudine suscipite insitum verbum* (quasi rationabile lac) *quod potest salvare animas vestras*. Vide utrobique dicta. Præclare sanctus Cypr. de Zelo et livore, citans illud 1. Cor. c. 15. v. 47. *Sicut portavimus imaginem terreni* (Adæ) *portemus et imaginem cœlestis* (Christi.) *Imaginem*, ait, *cœlestem portare non possumus, nisi in eo quod esse nunc cœpimus Christi similitudinem præbeamus. Hoc est enim mutasse quod fueras, et cœpisse quod non eras, ut in te divina nativitas luceat, ut ad patrem Deum deifica disciplina respondeat, ut honore et laude vivendi Deus in homine clarescat.*

Malitiam.] *Malitia*, græce κακία. Primo, est *malignitas*, quæ in tergiversatione et calliditate sentitur, ait S. Hier. in c. 4. ad Ephes. Secundo, *est nocendi amor, et cum quis mala delectatur aliena*, ait S. Aug. h. 20. inter 50. A quo famosus ille latro apud Poetas dictus est Cacus. Nam, ut ait S. Aug. 19. Civ. 12. *Cacus tam erat malitiæ singularis, ut ex hac ei nomen inventum sit, nam malus græce κακός dicitur, quod ille vocabatur, et propter insatiabilem feritatem semihominem quam hominem dicere maluerunt.* Tertio, *malitia* est interna perversitas, ex qua quis data opera male agit: ex malitia enim oritur maleficentia, sicut ex bonitate beneficentia. Malitia ergo est animi pravitas, odium, invidia, machinatio doli, fraudis, omnisque mali. Quarto, κακία sumi potest pro κάκωσις, id est, *malitia*, pro maledicentia et maleficentia, puta pro obtrectatione, criminatione, noxa: κακίζω enim idem est quod *aggravo*, improbo, accuso, maledico. Inde Callimachus pictor dictus est *cakizotechnos*, quia sui operis et picturæ jugis erat calumniator, ait Plinius l. 34. c. 9. Sic ex adverso bonitas subinde vocatur ipsa benignitas et beneficentia, ut cum dicimus bonus Deus, bonus pater, bonus dominus, id est, benignus et clemens. Justitiam enim dividunt in duas partes: justitiam, quæ est severitas, et benignitatem seu beneficentiam. Quinto, *malitia* est omne vitium et peccatum, ait Arist. lib. 7. Ethic. sicut e contrario bonitas vocatur quælibet virtus et honestas, etiam justitiæ, ut cum dicimus, bonus vir, bonus judex, bonus servus, id est, justus et exequens officii sui debitum. Omnibus his modis hic accipi potest, aptius tamen secundo. Agit enim S. Petrus de malitia quæ opponitur charitati fraternitatis, de qua proxime sermo præcessit, quæque generat dolum, simulationes, invidias, detractiones, ut sequitur: hæc autem est improba adversus proximum cogitatio, eique nocendi amor.

Et omnem dolum.] *Dolus* est machinatio fraudis ad circumveniendum aliquem, quæ proinde hominum societatem evertit. Quocirca Donatus censet dolum dici a dolando, id est, lædendo et minuendo: nam et græce δόλος *læsio* dicitur. Verum dolus fraudem potius, fucum et simulationem significat quam læsionem. Unde et tinctores, cum lanæ alium colorem inducunt, dicuntur δόλους, et δόλωνες vocantur pugiones et sicæ, quibus quis alium ferit fraudulenter et dolose. Hinc etiam vocatur *dolus malus*, cui opponitur bona fides. Est enim et dolus bonus, quo usus est Paulus, dicens: *Cum essem astutus dolo vos cepi*, 2. Corin. 12. 16. Audi Ulpianum l. 1. ff. de dolo malo: *Dolum malum Servius ita definit, machinationem alterius decipiendi causa, cum aliud agitur et aliud simulatur.* Et inferius: *Labeo sic definit, Dolum esse omnem calliditatem, fallaciam, machinationem ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam. Labeonis definitio vera est: malum dolum adjecit: veteres enim bonum dolum dicebant, et pro solertia hoc nomen accipiebant; maxime si adversus hostem latronemve quis machinetur.* Sic et Cicero lib. 3. Offic. *Cum ex eo* (Aquilio) *ait, quærerem quid esset dolus malus? respondebat, cum esset aliud simulatum, aliud actum.* Et l. 3. de Natura deorum: *Inde everriculum malitiarum omnium, judicium de dolo malo, quod Aquilius protulit: quem dolum idem Aquilius familiaris noster tum teneri putat, cum aliud sit simulatum, aliud actum.* Quare dolosus videtur habere *duplex cor, unum in quo videas veritatem, alterum in quo conspicias mendacium*, ait S. Aug. tr. 7. in Joan. Hinc Nathanaelem laudat Christus, dicens: *Ecce vere Israelita in quo dolus non est* Joan. 1. 47.

Tales sint Christiani, ut idem de iis dicat Christus. Deus enim est *Deus veritatis*, Galat. 2. 11. Diabolus vero est *pater mendacii*, et consequenter doli, Joannis 8. 44.

Et simulationes.] Græce ὑποκρίσεις. Christiana enim veritas, sinceritas et simplicitas est columbina, ovina, et agnina, quæque abominatur omnem hypocrisim et simulationem: ait OEcum. Et ut ait S. Aug. in Psal. 63. *Simulata æquitas non est æquitas, sed duplex iniquitas.* Veritas enim est virtus, *qua quis et vita et sermone talem se demonstrat, qualis revera est*, ait Arist. 4. Ethic. c. 7. Unde et Plato apud Plutarch. l. *num inter pocula philosophandum sit?* ait summæ perversitatis esse, cum quis malus et perversus ad hoc conatur ut videatur esse bonus. Hinc Diogenes Cynicus videns quemdam molliem leonis exuviis amictum, quasi alterum Herculem incedere:

Non tu desines, ait, *virtutis stragula pudefacere.* Ita Laert. l. 6 c. 2. Quocirca sapienter Alphonsus Aragonum rex dicebat, propterea Deum tantopere in hypocritas sævire, quod dum homines decipiunt, interponant Deum ipsum tamquam sceleris mediatorem; ideoque ut plurimum viventes adhuc plecti in oculis hominum quos Dei nomine fefellissent, ut intelligent homines, a talibus monstris maxime cavendum esse. Ita Panorm. et Æneas Sylvius in gestis et dictis Alphonsi. Hoc est quod dicitur Job 36. 13 *Simulatores et callidi provocant iram Dei.* S. Aug. hom. 20. inter 50. ὑποκρίσεις, vertit *adulationes*, scilicet pro genere ponens speciem maxime insignem; adulatores enim sunt summi et nocentissimi hypocritæ.

Invidias.] *Invidia proprium est diaboli peccatum*, ait S. Basilius h. de ira, invidia et avaritia, et Aug. l. de Discipl. Christi c. 1. Diabolus enim in cœlo invidit humanitati Christi unionem hypostaticam sibi a Deo revelatam, in terra vero invidit Adæ et posteris gloriam cœlestem, a qua ipse per peccatum exciderat. Unde *invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum: imitantur autem illum omnes qui sunt ex parte illius*, Sap. 2. 25 Rursum S Aug. s. 18. de Temp. invidiæ damna recensens: *Hæc*, ait, *est quæ angelum de cœlo projecit, hominem de paradiso exulavit; Abelem occidit, contra Joseph fratres armavit, Danielem in lacum leonum misit, caput nostrum cruci affixit, et Judam suspendio sustulit Fratres mei super tecta prædicate, quod invidia est illa fera pessima quæ fidem tollit, concordiam dissipat, justitiam disperdit, et omnia mala generat. Hæc muros Jerusalem evertit. Romam depopulavit, Carthaginem destruxit, Trajam devastavit.* Invidiam paucis ita describit Pindarus in Nemeis ode 8. *Opsonium invidis sunt sermones: attingit vero probos semper invidia, et cum deterioribus non contendit.*

Sed eamdem egregie pingit S Basilius Admonit. ad filium spiritualem, cum hasce invidi et pacifici antitheses assignat *Prima qui amplectitur pacem in mentis suæ hospitio, mansionem præparat Christo, quia Christus pax est, et in pace requiescere cupit: vir autem invidus omnibus modis execratur. Secunda, vir pacificus in tranquillitate est semper cor ejus: invidus autem similis navi cum jactatur a fluctibus maris. Tertia homo pacificus securam possidet mentem: invidus autem in perturbatione est semper: qui autem sectatur pacem, tutus est semper undique ac munitus. Nam invidus, ut lupus rapax insanit inaniter Quarta, pacificus est ut vinea honesta abundans fructu copioso: invidi autem opus indigentia ac miseria detinetur: et quantum pacificus gaudens in Domino delectatur, tantum invidus tabescens ad nihilum redigitur. Quinta, ex abundantia lætitiæ pacificus homo dignoscitur: ex vultu marcido et furore pleno invidus demonstratur. Sexta, pacificus homo consortium angelorum merebitur: invidus homo particeps dæmoniorum efficitur. Septima, sicut pax secreta mentis illuminat: ita invidia occulta cordis obcæcat. Octava, pax effugat et perturbat omnem discordiam; invidia autem iracundiam cumulat: a splendore autem pacis effugatur omnis caligo; et ubi obsederit invidia, ibi obscuritas et exteriores tenebræ Sectare ergo, fili, desiderabile nomen pacis, ut fructus pacis possis acquirere, et execrare invidiam, ne malorum fructibus replearis.*

Idem hom. de invidia ejus indolem, habitum et mores per has epitheta et similitudines describit: *Fugiamus*, ait, *fratres, intolerabile malum. Serpentis, id est præceptum, diaboli inventum, inimici satio, punitionis arrhabo. pietatis impedimentum, via ad gehennam, regni cælorum privatio. Nam et ipso fatentur ore hoc vitium invidi: aspectus illis est aridus et obscurus, gena subtristis, supercilium demissum, anima ipsa morbo suffusa, prudentiam in dignoscenda veritate ac rebus agendis minime habens. Apud eos enim nec actio secundum virtutem ulla est, nec vis orationis gravitate ornata, non gratia comitata, non denique aliquid aliud honestum aut circumspectum conspicitur. Sicut autem vultures per multa quidem prata, multa etiam amœna et odorata loca circumvolantes, ad tabida, et fæculenta loca feruntur: muscæ quoque salubre, si quod offendunt, prætereunt, ad ulcera vero properant: sic et invidi vitæ splendorem. ac rerum bene gestarum magnitudinem minime quidem respiciunt; manca vero et fragilia. et si quid erratum (ut quandoque rebus accidit humanis) tantum observant, hæc divulgant, et per hoc tantum homines cognosci volunt. Quemadmodum maligni pictores, qui hominis imaginem, vel ex contorta nare, vel tubere, aut membri cujuspiam mutilatione, natura seu casu insitu, corpori effingunt, notabilemque reddunt. Iniquum profecto, id quod laudabile potissimum fuerit, alicujus pejoris gratia manifeste occultare et virtutem ex vicinitate vitii (si quod forte reperitur) calumniari. Fortitudinem, audaciam potius appellant: modestum vero, sine sensu hominem: justum, immitem et nimium severum: prudentem, astutum: magnificum, castum: liberalem, ut prodigum taxant: domestice frugalem, avarum dicunt. Denique omnes virtutis species in vicina vitiorum nomina convertunt, nusquam calumnia rebus laudatis deficiente* Additque, *invidiæ remedium esse, nil æstimare magnum in rebus humanis*, non gloriam, non opes. sed cogitare ad sempiternorum et verorum bonorum participationem se esse vocatum.

Præclare S. Athan. (vel quisquis est Auctor; stylus enim arguit falsc Latinum, non Græcum) Exhort. ad Monach. *Esto*, ait, *ab aliquibus frater tuus propensius honoratur. nec illos quasi minus amicos habeas, nec hunc quasi æmulum prælatæ venerationis attendas. Quinimo judica circa te augmentum illius honoris accrescere, sciens scriptum: Si enim gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra: Vos autem estis corpus Christi, et membra Nam quicumque aliquem vestrum diligit, omnem dignitatem Deo, in quo vos coitis, adscribit.* Plura de invidia dixi Genes. c 37. 3.

Et omnes detractiones.] Multiplex enim et pene infinitum est detractionum genus quod omnem fraternam charitatem, quam impense hic commendat S. Petrus. lædit et interimit. Vide dicta Jacobi 3. 6 Audi S. Aug h 20. inter 50. hæc omnia paucis enucleantem: *Quid*, ait, *est malitia, nisi nocendi amor? Quid dolus, nisi aliud agere, aliud simulare? Quid adulatia, nisi fallaci laude seductio? Quid invidia, nisi odium felicitatis alienæ? Quid detractio, nisi mor-*

dacior, quam veracior reprehensio? Malitia malo delectatur alieno. Dolus duplicat cor, adulatio linguam, detractio vulnerat famam.

2. SICUT MODO GENITI INFANTES.] Syrus, *estote sicut infantes simplices*. Commendat fidelibus jam renatis in Christo, etiam veteranis et canis, ut infantium innocentiam, puritatem, humilitatem, obedientiam, docilitatem, facilitatem, simplicitatem et sinceritatem imitentur: esto enim hæ in infantibus, utpote ratione carentibus, non sint virtutes, sed virtutum dumtaxat imagines; in baptizatis tamen sunt veræ virtutes, quia per baptismum eis induuntur. Unde Lactant. in Carm. de Resurrect. Domini de iis ita canit:

> Rex sacer ecce tui radiat pars magna trophæi,
> Cum puras animas sacra lavacra beant.
> Candidus egreditur nitidis exercitus undis,
> Atque vetus vitium purgat in amne novo.

Et S. Paulinus:

> Inde parens sacro ducit de fonte sacerdos
> Infantes niveos corpore, corde, habitu.

Baptizati enim vestiuntur candida, ut illa internum candorem baptismo receptum repræsentent: idque factitatum a tempore Apostolorum, ut patet ex S. Dionysio Cœlest. Hier. cap. 2. et 5: Hinc Clemens Alexandr. scripsit librum Pædagogi, in quo cap. 5. et 6. docet omnes Christianos in Scriptur. vocari pueros, puellos et pullos, eo quod debeant æmulari puerilem sinceritatem, humilitatem et puritatem. Christus enim edixit: *Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum*, Matth. 18. v. 3. Sic Paulus: *Facti*, ait, *sumus sicut parvuli in medio vestri, tamquam si nutrix foveat filios suos* 1. Thessal. 2. 7. Rursum, in hac vita omnes fideles in gratia et sanctitate sunt infantes, in futura vero resurrectione erunt viri. Hinc cucullis (quæ est vestis infantium tegens eorum capita) ab olim utuntur monachi, ut habitu profiteantur infantilem simplicitatem et innocentiam. Audi Cassianum lib. 1 de Habitu monachi cap. 4. *Cucullis namque perparvis usque ad cervicis humerorumque demissis confinio, quibus tantum capita contegunt, indesinenter diebus utuntur ac noctibus, scilicet ut innocentiam et simplicitatem parvulorum jugiter custodire, etiam imitatione ipsius velaminis commoneantur, qui reversi ad infantiam Christi, cunctis horis cum affectu et virtute decantant: Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei: neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me. Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam, sicut ablactatus est super matrem suam.* Denique in Dominica in albis, quando baptizati olim deponebant vestes albas in baptismo acceptas, solent legi hæc verba loco epistolæ, ut iis moneantur fideles candorem vestium mutare et conservare in candore animorum. Atque in hujus rei symbolum et mnemosynon dabatur eis agni effigies; hæcque est origo cerearum imaginum quas vulgo Agnos Dei vocant, uti demonstrant Josephus Vicecomes in Observ. Eccles. lib. 5. cap. 51. de ritibus Baptismi.

RATIONABILE.] Ita Romana: græca enim est λογικὸν. Perperam ergo nonnulli legunt, *rationabiles*. Jubet itaque S. Petrus concupisci lac *rationabile*. Primo, q. d. Humanum, non materiale, sed rationabile, quod ex rectæ rationis dictamine, quasi mentis ubere manat. Secundo *rationabile*, q. d. Prudens, moderatum, discretum; sic enim jubet Paulus rationabile esse obsequium nostrum. Rom. 12. 1. Tertio, Cleor. Alexandr. 1. Pædag. c. 6. Vatabl. et alii λογικὸν vertunt, *verbale*, verbum enim doctrinæ et oris manat ex mente ejusque verbo, quasi lac ex ubere. Quarto, Syrus λογικὸν vertit, רוחנא *ruchana*, id est *spiritale*, q. d. Lac hoc non est carnale, sed spiritale, pascit mentem, non ventrem: esca est spiritus, non corporis; impinguat rationem et spiritum, non adipem et carnem.

SINE DOLO.] ἄδολον, id est *sincerum*, ut vertit Syrus, S. Aug. hom. 20. inter 50. legit, *lac innocens*. Hæretici enim *gypsum lacte miscent*, id est, venenum erroris doctrinæ orthodoxæ inspergunt, ut ait Irenæus, l. 3. cap. 19. Solet enim, uti vino, ita et lacti misceri ac propinari venenum; unde et *lactare a lacio*, id est illicio, significat fallere et in fraudem inducere.

LAC CONCUPISCITE.] Quæres, quodnam hoc lac? Respond. Primo, est doctrina Evangelica, de qua paulo ante dixit: *Hoc est verbum quod evangelizatum est in vos:* illaque tam rudior quæ rudibus, quam sublimior quæ provectioribus traditur. Hæc vocatur *lac*. Primo, ob ejus suavitatem et dulcedinem, cum lex vetus fuerit severa instar austeri vini, vel aceti, juxta illud Cant. 1. 1. *Meliora sunt ubera* (dantia lac) *tua vino*; sic Psalm. 18. 11. eloquia Dei dicuntur *dulciora super mel et favum*. Secundo, quod animam nutriat, uti lac corpus; nec tantum nutriat, sed et impinguet (lacti enim inest pinguedo butyri et casei) delectet, ac miris consolationibus mulceat: lac enim non tantum est cibus, sed et potus infantium, ita Clemens loco citato. Tertio, quod animam faciat nitidam, speciosam et fulgidam instar lactis. Unde de Nazareis dicitur Thren. 4. 7. *Nitidiores lacte*. Quarto, quia pura est et sincera, sicut in lacte nihil est mixtum, nihil alienum, nihil fucatum, imo lac nullam rei objectæ recipit refertque speciem, uti referunt vinum, oleum, aqua, quæ rerum objectarum sunt specula. Hinc Can. 5. 12. oculi sponsæ vocantur columbini, loti lacte; quia nullis falsis deluduntur imaginibus, ut explicat ibidem Nyssenus. Quinto, quia sicut lac est puerorum deliciæ, eisque somnum conciliat, ac aliarum rerum sensum aufert; sic et doctrina Christi mentem dulcorat, sopit, tranquillat, inebriat. Hinc Pindarus hymnorum suavitatem et elegantiam per lac melle mixtum significat, cum ode 3. in Nemeis ait: *Ego tibi hoc mitto mel mixtum cum albo lacte*. Jubet ergo S. Petrus ut fideles hoc lac doctrinæ Evangelicæ assidue hauriant ab uberibus matris Ecclesiæ, eoque se saginent, adolescant et crescant, juxta illam vivendo, illamque in actus et mores conferendo et convertendo, uti infantes concoquendo et convertendo lac in suam substantiam, crescunt et adolescunt. Et hoc significat, *concupiscite*: fames enim et concupiscentia lactis facit illud optime concoqui, et converti in sanguinem purum.

Secundo, lac symbolum est candoris, sinceritatis, benevolentiæ. Hoc enim lac opponit Petrus dolo, simulationi, invidiæ. Per illud ergo significat se velle, ut Christiani in sua conversatione non sint acidi, asperi et fellei, sed mellei et lactei, id est candidi, amabiles, suaves, benigni, benefici, fraterne invicem diligentes, juvantes et promoventes. Hinc et Homerus, ait Clemens, viros justos vocat γαλακτοφάγους, id est, *lacte vescentes*. Alludit S. Petrus ad illud Cant. 5. v. 1. *Comedi favum cum melle meo, bibi vinum cum*

lacte meo: comedite amici et bibite, et inebriamini charissimi. Rursum alludit ad escam quam Emmanueli id est, puero Jesu assignat Isaias c. 7. 15. dicens: *Butyrum et mel comedet*; ac Christianis c. 55. 1 *Venite emite, etc. vinum et lac*, vide utrubique dicta. Hujus rei symbolo olim recens baptizatis dabatur lac et mel (quin et etiamnum iisdem dant Æthiopes, ut patet ex eorum Ritual: tom. 4 Biblioth. SS. Patrum) ut significaretur, Primo, eorum infantia in Christo. Secundo, vitæ Christianæ suavitas. Tertio, humilitas et mansuetudo infantilis Unde Tertull. lib. 1. contra Marc. c. 14 *Mellis*, ait *et lactis societate suos infantat Deus* Et lib de Corona militis cap 3 *Inde suscepti lactis et mellis concordium prægustamus.* Hoc est quod aiebat S. Agnes: *Mel et lac suscepi ex ore ejus.* Plura de hoc prisco ritu vide apud Josephum Vicecomitem in Observat. Eccles lib. 5. de Baptismo c. 41 et 42.

Tertio, Clem. Alex. 1 Pædag. c. 6. *per lac verbale* (sic enim ipse vertit) accipit Verbum incarnatum, puta Christum, de quo explicans subdit: *Si tamen gustastis quoniam dulcis est Dominus*, idque Primo, quia, sicut lac ab ubere manat, ita Christus qua Deus a Patre, qua homo, a matre procedit tamquam puer lactens et lactans. Secundo, quia per Christum quasi lac ad mammillam Patris confugimus, ut ex ea gratiam, omneque bonum sugamus. Tertio, quia verba Christi erant lactea, id est, suavia et gratiosa. Quarto, lacte notatur Christi humilitas. Unde S Aug. tract 3. in ep. 1. S Joannis: *Lac nostrum*, ait, *Christus humilis est.* Quinto, quia Christus est lac, id est alimentum parvulorum et humilium, ait Clemens loco citato: imo ipse omnium fidelium est lac, mel et vinum id est deliciæ, dulcedo, exultatio et gaudium, uti docet Richard. de S. Vict. l. 2. de Emman. c. 21. Sexto, quia Christus sanguine constat: sanguis autem concoctus fit lac. Audi Aristot. l. 4. de Generat. animal c 8. *Eadem materia est quæ alit, et ex qua generationem natura constituit: eaque sanguineus humor in sanguinem habentibus est. Lac enim sanguis concoctus est, non corruptus* Unde Empedoclem reprehendit quod lac vocaverit pus album: pus enim putredo est. Hinc Ægyptii uti carne et sanguine, ita et ovis ac lacte abstinebant, quod dicerent ova esse carnes liquidas. lac esse sanguinem colore tantum mutato, ait Pier. Hier. 57.

Quarto per *lac rationale*, nonnulli accipiunt Eucharistiam, quæ olim baptizatis, etiam infantibus, dabatur mox a baptismo, idque ex Apostolica traditione, uti docet S. Dionys. Eccles. hierarch cap 5. unde et Græci etiamnum pueris dant Eucharistiam Ita Salmeron hic Turrian lib 2. de Eucharistia cap. 20, et 21. et innuit Clem. Alex 1. Pædag c. 6.

Sic S. Petrus, cum in carcere Mamertino Romæ converti eset, et baptizasset S Processum et Martinianum eorum familia, *participes eos fecit corporis et sanguinis Domini.* Idem factitatum S. Getulio, Cereali Amantio, Primitivo, et Procopio, aliisque Martyribus recens baptizatis, tradunt eorum acta Porro pueros sub una scilicet vini dumtaxat specie, adultos vero sub utraque Eucharistiam sumpsisse, docet Hugo Victor l. 1. de Sacram. cap. 20 et ex eo Josephus Vicecomes in Observ Eccles. lib. 5. c. 36 Pueri enim, præsertim infantes recens nati facilius sumunt speciem vini, quam panis: illaque apposite vocatur lac, quia sicut vinum dicitur esse lac senum, sic vice versa lac dicitur esse vinum puerorum.

Per *lac* ergo Eucharistiam hic accipi probant. Primo, quia lac hoc non est mortuum, nec brutum, sed vivum et rationale, puta homo rationalis, scilicet Christus in Eucharistia. Secundo, quia Eucharistia quoad species habet lactis colorem, videtur enim hostia lactea: quoad saporem dulcissima est, ut lac: quoad vim nutriendi, summe animas pascit et roborat. Unde subdit Petrus: *Ut in eo crescatis in salutem*, quo alludens S. Dionysius Eccles. Hierarc. cap. 5. *Tribuit*, ait, *sacerdos Sacramentum infanti, ut in eo nutriatur et crescat sacris augmentis.* Tertio, quia ante Eucharistiam debemus deponere omnem dolum, simulationem, invidiam: imo reconciliari fratri si eum offendimus, non vero ante auditionem doctrinæ Evangelicæ, imo ex ejus auditu illa deponimus. Quarto, quia lac est sanguis Christi, quo nutrimur in Eucharistia: lac enim non est aliud quam sanguis plane concoctus, ideoque albus. *Si enim*, ait Clemens, *in Christo regenerati sumus, qui nos regeneravit, proprio lacte nutrit, nempe verbo. Quidquid enim generavit, ei quod generatur protinus alimentum præbere est consentaneum. Omni ergo ratione nos in omnibus Christo conjungimur, et familiores reddimur, et in cognitione per sanguinem ejus quo redimimur, et in consensione per nutritionem quæ ex verbo efficitur, et in incorruptione per ejus ipsius institutionem et vitæ agendæ rationem.* Quinto, quia Eucharistiæ competit τὸ *concupiscite*: ipsa enim quasi cibus et vita mentium summa aviditate sumi debet, tanta scilicet quanta infantes papillas matris sugunt, imo majori, ait S Chrys. hom. 60. ad pop. Sexto, quia subdit S. Petrus: *Si tamen gustatis, quoniam dulcis est Dominus*; quæ verba sumpta sunt ex Ps 33. v. 9. *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus.* q. d. Gustate suavitatem carnis Christi in Eucharistia, inquit S. Basil. et Aug. unde et Psalmus ille inscribitur: *Davidi, cum immutavit vultum suum coram Achimelech, et dimisit eum et abiit*, cum scilicet finxit se missum alio a Saule, ut impetraret ab Achimelech panes propositionis, qui erant typus Eucharistiæ. Quocirca idem psalmus allegorice tribuitur Eucharistiæ a S. Jacobo in Liturgia, S. Dionys lib. de Ecclesiast. Hier cap de communione, et S. Cyrill. Alex. hom. de Cœna Domini, atque ab Apostolis apud S. Clementem. l 8 Con tit. cap. 20. mandatur legi in Missa cum fit S Synaxis

Hic sensus oppositus videtur (renatorum enim in Christo lac, id est esca, est Eucharistia) sed partialis Per *lac* ergo adæquate accipe omnem cibum spiritualem, quem suis fidelibus præstat Christus, nimirum doctrinam, gratiam, virtutes (præcipue candoris sinceritatis et charitatis) Sacramenta, præsertim Eucharistiam. Hisce enim eos alit in vitam æternam, facitque crescere in virum perfectum, Ephes. 4. 13.

Tropol lac hoc doctrinæ vitæque Christianæ comedunt fideles, ut idem aliis communicent in eosque transfundant, itaque lac passivum fit activum. Unde in fœminis lac signum est fœcunditatis et maternitatis. Quocirca S. Pauli doctoris Gentium caput recisum pro sanguine dedit lac, ac triplici saltu ternos fontes dulces et quasi lacteos e terra elicuit, ut hoc miraculo

doctrinæ suæ puritatem et copiam repræsentaret.

Hinc et S. Basilius homil. in S. Julittam Martyrem, docet eamdem euntem ad martyrium lac suis propinasse, tum spiritualis exhortationis, quo omnes etiam fœminas hortabatur ad martyrium; tum corporale, quo aquarum copiam, indeque fœcunditatem illi loco in quo sepulta est conciliavit. Sed audi S. Basilium: *Ad destinatam sibi flammam concita perrexit facie, habitu, ipsis quæ depromebat verbis, alacritate insuper efflorescente, palam indicans quod in animo delitescebat, profusissimum gaudium. Mulieres quotquot astabant proxime obsecrabat, ne ad tolerandos pro tuenda Christiana religione labores animos sinerent remollescere: neu causificarentur, aut prætexerent infirmam fœminæ naturæ conditionem: Eadem quippe massa qua et viri et ipsæ constamus, dicebat: Ad imaginem Dei perinde ac isti, et nos conditæ sumus: est sane mulier ab opifice creata peræque ac vir, capax virtutis. Quid enim miri est? An non consanguineæ et ipsæ sumus viris per omnia? Non enim ad constituendam mulierem sola est assumpta caro, sed et os ex ossibus: quo fit ut et ipsæ Domino nihil minus ac viri, redhibere debeamus firmitatem fidei atque constantiam, nec non in adversis patientiam. His dictis in lignarum struem accensam insiliit, quæ perinde ac thalamus splendore coruscans, corpus S. Julittæ circumplexa, animam quidem in cœlestem illam destinavit regionem, et quæ illius meritis congruebat requiem; corpus autem honore præcipuo venerabile asservavit affinibus, et cognatis incolume, nec ulla sui parte læsum, quod sane in ornatissimo primarii templi urbis totius vestibulo conditum, loco quidem adfert venerabilem sanctimoniam, nec minus qui eo loci conveniunt efficit sanctiores. Terra porro istius beatæ adventu aquam emisit; quæ sua pte natura nulli non nostrum gratiosissima esse debeat. Adeo ut Martyr hæc imaginem pientissimæ referat matris, dum nutricis in morem totius incolas urbis alit suaviter, perinde ac lacte quopiam in communes usus affatim scaturiente. Hanc ipsam in nos benigne contulit Martyr gratiam, quam olim suis Jerichuntinus Elisæus impartivit, dum salsuginem naturæ communis aquarum loci istius circumquaque finitimi, benedictione permutavit in saporem dulcem plane deliciosum et perquam suavem.*

UT IN EO (scilicet lacte Evangelii) CRESCATIS,] adolescatis et proficiatis in virtute et perfectione Christiana. Alludit ad lactis usum et fructum: lac enim non tantum nutrit pueros, sed et facit eos crescere in justam staturam. Significat ergo *lac*, fideles per doctrinam et gratiam Christi debere quotidie proficere et crescere in sanctitate: juxta illud Christi: *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam.* Vide S. Greg. 22. Mor. c. 20. et S. Bern. epist. 253 ad Guarinum, ubi inter alia ait: *Vera virtus finem nescit, tempore non clauditur.* etc. *Nunquam justus arbitratur se comprehendisse, nunquam dicit, Satis est; sed semper esurit sititque justitiam: ita ut si semper viveret, semper quantum in se est justior esse contenderet, semper se bono in melius proficere totis viribus conaretur. Non enim ad annum, vel ad tempus instar mercenarii, sed in æternum divino se mancipat famulatui. Audi vocem justi: in æternum non obliviscar justificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me.* Et inferius: *O monache non vis proficere? Non. Vis ergo deficere? Nequaquam. Quid ergo? Sic, inquis, mihi vivere volo et manere in quo perveni: nec pejor fieri patior, nec melior cupio. Hoc ergo vis, quod esse non potes. Quid enim stat in hoc sæculo?* Illustrat id exemplo Christi, qui pertransiit benefaciendo et sanando omnes, Act. 10. et Jacob, qui in scala vidit angelos, vel descendentes vel ascendentes, nullos subsistentes, ut significaretur *inter profectum et defectum in hoc statu mortalis vitæ nihil medium inveniri, sed quomodo ipsum corpus nostrum continue aut crescere constat, aut decrescere; sic necesse sit et spiritum aut proficere semper aut deficere.*

S. Aug. serm. 15. de verbis Apostoli hunc modum crescendi assignat dicens: *Semper tibi displiceat quod es, si vis pervenire ad id quod nondum es. Nam ubi tibi placuisti, ibi remansisti: Si autem dixeris, Sufficit, et peristi. Semper adde, semper ambula, semper profice; noli in via remanere, noli retro redire, noli deviare. Remanet, qui non proficit: retro redit, qui ad ea revolvitur unde jam abscesserat, deviat, qui apostatat. Melius it claudus in via, quam cursor præter viam* Alium assignat in Ps. 60. sub initium, dicens: *Vita nostra in hac peregrinatione non potest esse sine tentatione, quia profectus noster per tentationem nostram fit, nec sibi quisquam innotescit nisi tentatus, nec potest coronari nisi vicerit, nec potest vincere nisi certaverit, nec potest certare nisi inimicum et tentationes habuerit.* Signum vero profectus idem assignat in Proœm. Ps. 119. *Cum,* ait, *homo cœperit disponere ascensum, hoc dico apertius, cum cœperit homo Christianus cogitare proficere, incipit pati linguas adversantium. Quicumque illas nondum passus est, nondum proficit: quicumque illas non patitur, nec conatur proficere.*

IN SALUTEM.] Syrus *ad vitam.* Vita enim gratiæ actu crescit per operum merita, vita vero gloriæ per eadem crescit in spe et jure: majora enim merita majus dant jus ad gloriam, eamque majorem. Indicat S. Petrus Christianos in virtutibus crescere debere tota vita usque ad mortem, per quam ibunt ad salutem et vitam æternam: sicut puer crescit usque ad virilem ætatem. Unde Paulus jubet nos tota vita crescere in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, Ephes. 4. 13 Virtus enim et vita Christiana non patitur senium, sed semper vivida et vegeta perdurat, imo crescit semper et intenditur. Nam, ut ait Sapiens: *Justorum semita quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectum diem,* Proverb. 4 18.

Præclare Ferrandus Diaconus, qui S Fulgentio Ruspensi Episcopo coævus et familiaris, magna sanctitate vixit anno Christi 480. Regino Comiti poscenti regulam recte vitæ ad salutem, hanc dat septem legibus comprehensam. Extat in Appendice Biblioth SS. Patrum Primo. *Gratiæ Dei adjutorium tibi necessarium per actus singulos crede, dicens cum Apostolo: Gratia Dei sum id quod sum* Secundo, *Vita tua speculum sit, ubi milites tui videant, quid agere debeant.* Tertio, *Non præesse appetas, sed prodesse.* Quarto, *Dilige rempub. sicut teipsum.* Quinto, *Humanis divina præpone* Sexto, *Noli esse multum ju*

stus. Septimo et ultimo. *Memento te esse Christianum* Quæ deinde singula fuso explicat et pertractat.

3. Si tamen] Græce εἴπερ, id est, *siquidem*; potest quoque εἴπερ accipi pro ἐπειδήπερ. id est *quandoquidem*, ut sit causale, tuncque sententia erit efficacior.

Gustastis (aliqui codices habent *gustatis*: certo sub *gustastis* intelligit *gustatis* more Hebræo. S. Hier. in c. 40. Ezech pro *gustastis* legit, *credidistis*, quia gustus hic fit per fidem; plus tamen significat *gustastis*, scilicet effectum, fructum et gustum deliciarum et consolationum ex fide manantium, quas fidelibus infundit Deus) quoniam (quod) dulcis est Dominus.] Christus; unde pro *dulcis* græco est χρηστὸς, id est, ut S. Hier. in c. 48 Ezech. *suavis*; Pagnin. et Vat. *benignus*; Clarius, *bonus*; alii, *utilis*, probus, humanus, fructuosus, facilis ad gratificandum, indulgens, commodus, clemens. Hæc enim omnia significat χρηστὸς, et talis fuit Christus, talesque fuerunt primi Christiani, ac debent esse eorum sequaces et posteri, ait S. Justinus Apol. 2 Χριστὸς ergo, id est *Christus*, per *iota*, id est *unctus*, fuit χρηστὸς, per *ita*, id est, *benignus, suavis, officiosus omnibus*. Unde Gentiles olim Christum vocabant Chrestum, et Christianos Chrestianos, teste Lactantio l. 4. c. 7 et Tert Apol. c. 3. Alludit S. Petrus, imo citat Ps. 33. v. 9. *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus*.

Porro hanc Domini dulcedinem gustarunt, et etiamnum gustant fideles, cum doctrina Christiana quasi lacte divino imbuuntur, ac baptismo et vita Christiana initiantur, in eaque constantes progrediuntur. Dulcedinem hanc parit puritas et securitas conscientiæ, fiducia in Deum, spes gloriæ, ac consolationes spirituales, quas novitiis in fide et religione infundere solet Deus, iisque quasi lacte eos ad se allicere et elevare. Cujus rei figura fuit manna, quod Hebræos ex Ægypto in desertum Deum sequentes aluit. Manna, inquam, *quod in se habebat omne delectamentum, et omnem saporis suavitatem*. Sapient. 16 20.

Hanc Dei dulcedinem gustarat S. Petrus, cum visa humanitatis Christi gloria in monte Thabor quasi ebrius exclamavit: *Domine bonum est nos hic esse: faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Mosi unum, et Eliæ unum*, Matth. 17. 4. et Psaltes: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, quam abscondisti timentibus te!* Ps. 30. v 20. et sponsa: *Introduxit me in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo* Cantic. 2. v. 5. ubi vide S. Bern. et S. Paulus: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra*, 2. Cor. 1. v. 3. vide dicta Actor. 5. v. 41. et Sap. c. 12. 1 *O quam bonus et suavis est Domine spiritus tuus!* et Isaias c. 66. v. 11 *Ut sugatis et repleamini ab ubere consolationis ejus, ut mulgeatis et deliciis affluatis ab omnimoda gloria ejus*, et S. Hier. ep. ad Ctesiphontem: *Omne*, ait, *quod habemus bonum, gustus est Domini: quanto plus bibo, tanto plus sitio fontem vitæ*. Vide S. August. in Soliloq. cap. 21 et 22.

4. Ad quem (Dominum, puta Christum) accedentes lapidem vivum] S. Petrus a metaphora novæ nativitatis et lactis spiritualis, quod fidelibus assignavit, transit ad aliam apud Hebræos similem, fabricæ scilicet, et lapidum ejus. Hebræi enim filios vocant בנים *banim*, quasi אבנים *abanim*, id est *lapides*, ex quibus Christus בנה *bana*, id est *ædificat*, suum בנין *biniun*, id est, *fabricam* et domum, puta Ecclesiam. Sic ait Poeta, Στῦλοι οἴκων παῖδές εἰσιν ἄρσενες. id est, *columnæ domorum*, (familiarum) *filii sunt masculi*, sicut enim ex lapidibus ædificantur domus, sic ex filiis masculis familiæ.

Porro ad Christum accedimus non ambulando, sed per fidem, spem et charitatem, credendo, in eum sperando, eum amando; Deus autem tam benignus est, ut quandocumque etiam media nocte ad eum accedimus, aures et manus nobis præbeat, nosque amantissime excipiat. Vide S. Chrys. in Ps. 4. ita S. Aug. in Ps. 86. *Erigeris*, ait, *in hanc fabricam affectu pio, religione sincera, fide, spe, charitate: et ipsum ædificare ambulare est*.

Nota Primo, Petrus quia petra, delectatur nomine et metaphora petræ et lapidis, simulque modeste significat se factum esse petram precario et gratis a Christo, qui est vera et prima Ecclesiæ petra, a quo Petrus et cæteri fideles fiunt petræ; Christus ergo est primus Petrus, id est, petra et lapis. Primo, quia ipse est lapis angularis et fundamentalis Ecclesiæ Secundo quia uti lapis suo pondere ex alto ruit in præceps, ita Christus amoris sui erga nos pondere de cœlis descendit in terram. Tertio, quia fortis est et constans, ut petra, lapis ergo significat fortitudinem, humilitatem et charitatem Christi. Quarto, quia uti lapis Davidis percussit et occidit Goliath, ita Christus percussit et enervavit dæmonem Quinto, quia Christus est petra refugii fidelibus in eo sperantibus juxta illud Ps. 103. *Petra refugium herinaciis*. Hinc David jubilans ait: *In petra exaltavit me*. Et: *Statuit super petram pedes meos*, Ps 39. 3 et Ps. 26. 5.

Hisce de causis Christus multoties in Script. adumbratus est per lapidem. Primo, Zach 3. cum ait: *Super lapidem unum septem oculi sunt: ecce ego cælabo sculpturam ejus, ait Dominus, et auferam iniquitatem terræ in die una*. Secundo, per lapidem super quo dormiens Jacob vidit scalam in cœlos porrectam, per quam ascendebant et descendebant angeli, Gen. 28. ut ibi dixi. Tertio per lapidem super quo orans et lassa brachia sustentans Moses, victoriam impetravit Josue et Hebræis contra Amalec. Exodi 17. Quarto, per lapidem qui percussus a Mose dedit aquam populo sitienti, Num 20. Quinto, per lapidem speluncæ, in quo positus Moses vidit gloriam Dei transeuntis, Exodi 34 Sexto, per lapidem, quo David interemit Goliath, 1. Regum 17. Septimo, per lapidem tabularum, cui Deus digito suo Decalogum inscripsit, Deut. 27. 2 Octavo per lapidem, quem Josue in testimonium erexit. Josue 24. 26. Nono, per lapidem cui imposita est arca testamenti, 1. Reg. 6. 25. Decimo, per lapidem adjutorii, 1 Reg. 7 12 Hæc omnia congessit S. Cypr. l 2 contra Judæos c. 16. Porro Christus est lapis non qualis qualis, sed pretiosus, uti dicitur v. 6 puta marmoreus, gemmeus, adamantinus: unde aidem inædificata sunt duodecim fundamenta gemmea, puta duodecim Apostoli. Tota enim fabrica cœlestis Jerusalem, id est Ecclesiæ est aurea et gemmea. Apocal. 21, 19.

Nota, Secundo, S. Petrus Christum vocat lapidem non inanimem; sed animatum et vivum, græce ζῶντα,

id est *viventem*, quia ipse est Deus et homo vivus. Nam Primo, quo Deus, est vivus, imo ipsa vita essentialis et increata, ac vita causalis omnium viventium puta angelorum, hominum et animalium: est enim ipse causa vitæ, Primo, naturalis, puta vegetativæ, sensitivæ et rationalis. Secundo, est causa vitæ spiritualis animæ per gratiam. Tertio, est causa vitæ beatæ per gloriam. Hoc est quod ait S Joan. Evangel. c. 1. 4. *In ipso vita erat, et vita erat lux hominum*, et ep. 1 S. Joan. 1. v. 2 *Vita manifestata est, et vidimus, et testamur et annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis*. Secundo, Christus qua homo, est vivus, quia a morte resurrexit ad vitam immortalem et gloriosam. Tertio, Christus est vivus, id est, vivificans omnes per sua merita et mortem, scilicet animas per gratiam, corpora per resurrectionem, juxta illud Joannis 6. 58 *Sicut misit me vivens Pater et ego vivo propter Patrem, et qui manducat me et ipse vivet propter me*: et Joan. 5. 25. *Venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, et qui audierint, vivent*. *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso* Super Christum ergo quasi lapidem vivum ædificatur Ecclesia, quasi corpus Christi vivum et ab eo vivificatum.

Porro grammaticæ ad litteram *lapis vivus* vocatur, qui in sua rupe aut vena nascitur, indeque exciditur aut eruitur (unde Christus vocatur lapis excisus de monte, Daniel. c. 2 24) Sicut enim sunt venæ argenti, auri, ferri, æris, etc sic sunt et venæ lapidum ac gemmarum, uti docet Anselmus Boethus l.b. de Gemmis. Unde Plinius l 36 c 18. *Theophrastus*, ait, *et Mutianus esse aliquos lapides qui pariant, credunt*. Idem l. 35. c. 13. asserit *terræ pulverem in Puteolanis collibus opponi maris fluctibus, mersumque protinus fieri lapidem unum inexpugnabilem undis, et fortiorem quotidie*. Additque pari modo terram Cyzicenam lapidescere, æque ac Cnidiam: *Quin et ob Orupo*, ait, *Aulidem usque quidquid terræ attingitur mari, mutatur in saxo*

Simili modo aqua viva dicitur quæ e sua scaturigine aut vena (uti sanguis ab hepate) ebullit, et quasi vitaliter scaturit ac fluit, ex adverso aqua mortua est stagnans, quæ in lacubus et paludibus immota consistit.

Rursum *lapis vivus* est magnes, quia ferrum movet et trahit. Vitam enim habent quæ se movent; anima enim est principium motus Item pyrites, qui plurimum habet ignis, vivus appellatur, ait Plinius l 36, c. 19. Huc pertinet lapis fugitivus, ita dictus a fuga, de quo Plinius l. 36 15 *Eodem*, ait, *in oppido* (Cyzico,) *est lapis fugitivus appellatus Argonautæ eo pro anchora usi, ibi reliquerunt. Hunc e Prytaneo sæpe profugum fixere plumbo* Idem lapis in statua Memnonis, *quam quotidiano solis ortu contactam crepare dicunt*, ait Plinius lib. 36 cap. 7. quorum penes Plinium sit fides, Hæc omnia facile est adaptare Christo

AB HOMINIBUS QUIDEM REPROBATUM] Judæi enim, Scribæ, Pharisæi et Pontifices spreverunt Christum, eumque quasi lapidem inutilem, imo noxium reprobarunt et rejecerunt a fabrica suæ Synagogæ.

A DEO AUTEM ELECTUM. In fundamentum Ecclesiæ, per resurrectionem, ascensionem in cœlum, missionem Spiritus Sancti, et nominis celebritatem in toto orbe illi subjecto. Græcum ἔντιμον est *pretiosum*, ut vertit Tigurin. et *honorabilem* significat

5. ET IPSI TAMQUAM LAPIDES VIVI SUPERÆDIFICAMINI.] Id est, superædificate vos Christo per charitatem, ejusque opera quæ fidem vivificant. Beda ait quosdam legere *sursum ædificamini*, ut scilicet tendatis in cœlum, ibique sit mens, cogitatio et conversatio vestra. Lapides vivos vocat *viros robore firmatos*, ait S. Ambros. in cap. 3. S. Lucæ.

Nota analogias lapidis in fabrica, et fidelis in Ecclesia. Primo enim, sicut lapis poliri et quadrari debet ut sit aptus ad fabricam, ita et fidelis poliri et quadrari debet per tribulationes et tentationes, ut sit aptus ad fabricam Christi; juxta illud S. Ambrosii, et Officii divini in dedicatione Ecclesiæ: *Tunsionibus, pressuris expoliti lapides suis coaptantur locis, per manus artificis disponuntur permansuri sacris ædificiis*.

Secundo, sicut lapis et fabrica suas habet dimensiones, sic et fidelis, quas dimetitur Spiritus Sanctus quasi perpendiculum. Audi S. Ignat. epistola ad Ephesios: *Jesus Christus*, ait, *fundavit vos super petram ut lapides electos, aptos ad divinum ædificium Patris, sublatos in altum per Christum, qui pro nobis crucifixus est, perpendiculo usos Spiritu Sancto, fide vero subductos, et charitate elevatos a terra in cœlum*. Plura de virtutis dimensionibus dixi Ephes. 3. 18.

Tertio, lapis ut collocetur in domo, debet esse durus et fortis, ut et molem sibi incumbentem, et insultus tempestatum ac hostium sustineat: ita fortis pariter et constans debet esse fidelis: hanc autem fortitudinem haurit a Christo, quasi a petra cui incumbit. Ita S. Bern. s. 61. in Cant. *In petro*, ait, *exaltatus, in petra securus, in petro firmiter sto, securus ab hoste, tutus a casu; tremit mundus, premit corpus, diabolus insidiatur, non cado: fundatus enim sum supra firmam petram*. Et inferius: *Stat Martyr tripudians et triumphans toto licet lacero corpore, et rimante latera ferro, non modo fortiter, sed et alacriter sacrum e carne sua circumspicit ebullire cruorem. Ubi ergo tunc anima Martyris? nempe in tuto; nempe in petra, nempe in visceribus Jesu, vulneribus nimirum patentibus ad introeundum. Si in suis esset visceribus, scrutans eo ferrum profecto sentiret, dolorem non ferret, succumberet et negaret, nunc autem in petra habitans, quid mirum si in modum petræ duruerit? sed neque hoc mirum; si exul a corpore, dolores non sentiat corporis: neque hoc facit stupor, sed amor: submittitur enim sensus, non amittitur: nec deest dolor, sed superatur, sed contemnitur*.

Quarto, lapis inferior portat superiorem et hic inferiorem, ac collateralem: ita *in S. Ecclesia unusquisque et portat alterum, et portatur ab altero*, ait S. Greg. homil. 13 in Ezech. juxta monitum S. Pauli Galat. 6. 2 *Alter alterius onera portate* Rursum faber murarius ad perpendiculum ædificat lapides, ut si quis extet, eum introrsum retrudat; si quis nimis sit retrusus, foras educat. Ita et Superiores humiles educunt, superbos recondunt; nimis amantes solitudinis, exercent in operibus Marthæ: nimis amantes externam conversationem, addicunt cellæ et silentio.

Quinto, lapis unus alteri cæmento conglutinatur, itaque se et socium, totamque fabricam firmat: sic et

fidelis unus alteri charitate compaginatur, qua se et proximum, totamque Ecclesiam firmat et corroborat. Plures analogias recensui in fine Comment. in Aggæum.

Antistropha huic S. Petri sententiæ est illa Pauli Ephes. 2. 19. *Ergo jam non estis hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum et domestici Dei superædificati supra fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino: in quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu.* Vide ibi dicta. Alludit S. Petrus, æque ac S. Paulus, ad Isaiæ 54. 11. *Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos et fundabo te in sapphiris, et ponam jaspidem propugnacula tua, et portas tuas in lapides sculptos, et omnes terminos tuos in lapides desiderabiles, universos filios tuos doctos a Domino.* Et ad illud Christi: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, Matth. 16. 18.

Domus spiritualis.] S. August. in Psal. 86. et alii legunt, *in domum spiritualem*, q. d. Super Christum ædificamini, ut sitis domus Dei, non materialis, lignea scilicet, vel lapidea: sed mystica et spiritalis per fidem, spem, charitatem, religionem Dei et Christi. Porro hæc domus sive templum spirituale Dei, partim est universale, puta Ecclesia, partim particulare et singulare, puta anima cujusque fidelis et sancti, de utroque hic accipi potest. Singuli enim fideles, quasi lapides vivi coagmentant fabricam Ecclesiæ quasi unius domus et templi universalis; unde nonnulli teste Beda legunt, *sursum ædificamini in domum spiritualem.* Iidem in hac fabrica Ecclesiæ quasi templi ampli, sunt quasi templa particularia, puta sacella et cameræ Dei, juxta illud 1. Corinth. 3. 16. *Nescitis quia templum Dei estis, et spiritus Dei habitat in vobis*: et 2. Cor. 6. 16. *Vos enim estis templum Dei vivi.* etc. Unde sanctus Hieron. in cap. 28. Ezech. S. Leo serm. 3. in Assumpt. et S. Ambros. in cap. 3. et 12. Lucæ legunt *domos spiritales*, in plurali enim scilicet *libidinum volutabrum commutatur in Dei templum, diversoriumque vitiorum sacrarium incipit esse virtutum*, ait S. Ambros. ibid. c. 12.

Hoc sensu et Syrus vertit, *estote templa spiritalia.* Sed prior sensus ut scilicet *domus spiritualis*, intelligatur Ecclesia, est congruentior, tum quia domus singularis est numeri, non pluralis; unam ergo significat, non multas: unde et Græca in singulari habent οἶκος πνευματικός, tum quia S. Petrus fideles vocat lapides; lapides autem non sunt ipsa domus: sed partes ex quibus assurgit et conflatur domus, tum quia eadem phrasi S. Paulus Ephes. 2. 19. ait fideles ædificare unam domum, puta Ecclesiam.

Objiciunt hæretici: Ecclesia est domus Dei spiritualis; ergo non est visibilis, sed invisibilis. Resp. negando consequentiam: domus spiritualis enim hic opponitur domui materiali, quæ ex lignis et lapidibus constat, non visibili. Id patet: nam homines Christianos vocat lapides conflantes hanc domum: homines autem Christiani sunt visibiles non invisibiles. Rursum *spiritualis*, vocetur quia spirituali fide, religione et cultu colit Deum: ille autem spiritualis cultus licet sit invisibilis, quatenus internus est, et in anima absconditus: idem tamen visibilis est, quatenus se prodit et videndum exhibet per externam fidei et cultus sui professionem, qua fideles in eadem Ecclesiæ, concione, Eucharistia, Sacramentis, precibus, etc. visibiliter communicant, suamque fidem et religionem manifestant.

Sacerdotium sanctum.] S. Hieron. et Ambr. locis jam citatis legunt, *in sacerdotium sanctum*, q. d. Super Christum ædificamini, ut sitis sacerdotium, non impurum, profanum et sacrilegum, quale est idololatrarum et hæreticorum; sed purum, sacrum et sanctum. Jam *sacerdotium* hic dupliciter accipi potest; Primo, proprie. Ecclesia enim sicut est regnum quod regit, et in quo regnat Christus, sic est et sacerdotium, in quo, et per quod Christus sacrificat et sacrificia offert Deo Patri. Ecclesia enim per veros sacerdotes vera et propria offert sacrificia Deo: per singulos vero fideles offert sacrificia impropria et mystica laudum, precum et bonorum operum. Secundo, metonymice, idque dupliciter; Primo, ut sacerdotium sit idem quod cœtus sacerdotum, quo modo cœtus clericorum vocatur clerus, quia ipse est sors, pars et hæreditas Domini. Secundo, ut abstractum more Hebræo ponatur pro concreto, *sacerdotium* pro sacerdotibus. Unde Syrus vertit, *estote Sacerdotes sancti.* Sic rursum clerus vocantur clerici. Porro in Ecclesia proprii sacerdotes sunt Apostoli, et ab eis ordinati: improprii et mystici, sunt laici. Unde S. Ambrosius l. 4. de Sacrament. c. 1. *unusquisque*, inquit, *ungitur* (in Baptismo et confirmatione) *in sacerdotium, ungitur in regnum*, ut sit mysticus sacerdos sicut mysticus est Rex. Unde subdit: *Sed spirituale regnum est, et sacerdotium spirituale.* Sic et Orig. hom. 9. in Levit. ait laicos fieri sacerdotes per Sacramentum Confirmationis: in illo enim unguntur in fronte quasi athletæ, ut pro fide usque ad mortem decertent et si opus sit, seipsos per martyrium Deo in sacrificium offerant.

Fidelis ergo laicus dicitur estque sacerdos, sed mysticus, Primo, quia membrum est Ecclesiæ, quæ veros habet sacerdotes; et Christi, qui est summus Sacerdos; ita S. Didymus et S. Augustinus 20. Civit. 10. et alii. Secundo, quia per veros sacerdotes eis assistendo, serviendo, alendo, cooperando, verum in Missa Deo offert sacrificium. Tertio, quia offert Deo vitulos labiorum, puta hostias laudis, pœnitentiæ, mortificationis, charitatis, aliarumque virtutum. Ita explicant S. Athanas. hom. de sementa, S. Hilar. in Ps. 118. Clem. Alexandr. orat. ad Gentes, S. Amb. in Ps. 118. octon. 6. vide Origenem homil. 9. in Levit. Hoc sensu S. Aug. 10. Civit. cap. 6. ait, *Sacrificium verum* (id est insigne, dignum, præstans et Deo gratum, non autem proprie dictum) *est omne opus quod agitur, ut sancta societate inhæreatur Deo, relatum ad illum finem, quo beati esse possimus.* Unde S. Leo serm. 3. in die anniversario assumptionis suæ ad pontificatum: *Omnes*, inquit, *in Christo regeneratos, crucis signum efficit reges: sancti vero Spiritus unctio consecrat sacerdotes.* Et statim declarat, qua in re hoc regnum et sacerdotium consistat. *Quid enim*, inquit, *tam regium, quam subditum Deo animum, corporis sui esse rectorem? Et quid tam sacerdotale, quam vovere Domino conscientiam puram, et immaculatas pietatis hostias de altari cordis offerre?* Quarto, quia offert Deo passionem et mortem Christi, qui vivam in cruce se fecit victimam Deo, præsertim dum sumit S. Synaxin. Tunc enim reipsa repræsentat et annuntiat mortem Domini, ut ait Christus Lucæ 22.

19. et Paulus 1. Cor. 11. 16 Quinto, quia in cœlo seipsum totum ad perpetuam Dei laudem quasi in sacrificium offerat, Apoc. 5. 10. Sexto, quia fideles sancti Deo sunt conjunctissimi, quasi ejus amici, domestici, filii et hæredes. Sic enim principes Davidi regi conjunctissimi, vocantur sacerdotes. 2 Regum vers. ultimo.

Hæc tamen non probant laicos esse veros et proprie dictos sacerdotes, aut in Ecclesia non esse sacerdotes proprie dictos: hos enim habuit omnis resp. omnis lex, omnis gens, uti efficaciter demonstrat Bellarmin. l. 1. de Missa cap. 2 et 15. Vide et S. Basil. l. 2. de Baptismo cap. 8 imo idipsum ex hoc loco colligitur. Proprie enim loquitur S. Petrus, non de quovis fideli, sed de toto fidelium cœtu, sive Ecclesia, ut patet ex eo quod ait, *Vos genus electum, gens sancta, populus acquisitionis*. Loquitur ergo toti genti et populo fidelium: ille autem cœtus et populus verum habet sacerdotium, verosque sacerdotes ad id deputatos, ut pro populo sacrificia proprie dicta Deo offerant, uti habuerunt et habent omnes aliæ gentes et populi, alioqui respubl. christiana manca esset et mutila, longeque inferior aliis omnibus rebuspublicis imo profanis et laicis. Deesset enim ei nobilissima dos et munus, quod rempublicam Deo conjungit et subordinat: tale enim est sacerdotium.

OFFERRE (ad offerendum, ut offeratis) SPIRITUALES HOSTIAS DEO.] In spirituali domo et templo, puta in Ecclesia. Τὸ *spirituales* partim opponitur carnalibus hostiis sacerdotum Aaronicorum: Christiani enim sacerdotes non offerunt hostias carnales eas mactando, excoriando, cremando, etc. sed hostiam mysticam puta Eucharistiam, in qua Christi caro sub speciebus panis et vini absconditur, ac integra offertur, immolatur et sumitur: partim opponitur hostiis veris, ut *spirituales* idem sit quod impropriæ et figuratæ, quales offerunt fideles laici, uti jam dixi: de qualibus ait Paulus Rom. 12. 1. *Obsecro vos, fratres*, etc. *ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem*, et Lact. l. 6 Inst. c. 24. et 25. *Quisquis*, ait, *omnibus præceptis cœlestibus obtemperat, hic est verus Dei cultor, cujus sacrificia sunt mansuetudo animi, et vita innocens, et actus boni: quæ omnia qui exhibet, toties sacrificat, quoties bonum aliquid et pium fecerit;* præsertim si id Deo in sacrificium mysticum offerat: eoque magis quo opus in se est difficilius, et majoris mortificationis, patientiæ, obedientiæ, martyrii, etc.

ACCEPTABILES DEO PER JESUM CHRISTUM.] Ipse enim est redemptor et mediator noster a Deo constitutus, per quem omnia nostra Patri offerre debemus, ut ei accepta, grata, meritoria et impetratoria sint. Quocirca Ecclesia omnes orationes terminat, dicendo: *Per Dominum nostrum Jesum Christum*, etc. Hoc est quod ait Apost. Rom. 5. 2. *Per ipsum habemus accessum per fidem*. Et ad Hebr. 7. 25 ait Christum semper Deo assistere, *ad interpellandum pro nobis*.

6. PROPTER QUOD CONTINET SCRIPTURA.] Isaiæ 28. 16. ubi æque ac Ephes. 2. 20. hunc versum explicui; quare ibi dicta hic non repetam.

7. VOBIS IGITUR HONOR CREDENTIBUS.] q. d. Vos credentes in Christum, non confundemini, sed honorabimini a Christo in die judicii, quando ab eo accipietis gloriam et coronam regni cœlestis juxta illud Psal. 138. 17. *Nimis honorificati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum*.

NON CREDENTIBUS.] Legit interpres ἀπιστοῦσι; jam legunt ἀπειθοῦσι, id est *inobedientibus*, qui scilicet noluerunt Christo obedire, sive ut in eum crederent, sive ut legi ejus parerent.

FACTUS EST IN CAPUT ANGULI.] Factus est lapis capitalis, angularis, primarius et fundamentalis domus Dei, puta Ecclesiæ.

8. ET LAPIS OFFENSIONIS ET PETRA SCANDALI.] Citat Isaiæ 8. 14. vide ibi dicta. Hoc est quod canit Simeon: *Positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel;* Lucæ 2 34.

HIS QUI OFFENDUNT VERBO.] Multi explicant, q. d. Qui peccant per verbum, puta verbis suis contradicendo et resistendo Christo, eumque blasphemando. Ita Hug. Lyran. Th. Anglicus et Dion. Verum græce est προσκόπτουσι τῷ λόγῳ, id est, *qui impingunt in verbum*, qui scilicet ad verbum Evangelii offenduntur et scandalizantur. Unde Syrus vertit, *qui offendunt ad petram, eo quod non acquiescant sermoni*. Hinc explicans subdit Petrus, *Nec credunt in quo et positi sunt*, Judæis enim prædicatio Christi crucifixi erat scandalum, gentibus stultitia, 1 Corinth. 1. 23.

NEC CREDUNT IN QUO ET POSITI SUNT.] Primo, Beza ex hoc loco contendit, reprobos ante prævisionem operum et peccatorum a Deo positos, id est, destinatos esse ad inobedientiam et rebellionem, sicut electi a Deo solum ante prævisionem meritorum destinati sunt ad fidem, obedientiam et salutem. Additque; Hoc enim, ait hic S. Petrus, scilicet eos positos esse, utique a Deo, ad hoc, ut non credant. Dices: Ergo crudelis est Deus. Respondet Beza, Imo misericors, qui vel unum salvet. Ad hæc inter decretum Dei, et decreti executionem intercedit causa damnationis, eorum scilicet improbitas, ita ut nullos nisi seipsos possint accusare. Hæc ille, sed impie et imperite: nam Primo, si Deus destinat illos ad inobedientiam et rebellionem, Ergo primus ipse peccati, puta inobedientiæ et rebellionis est auctor, quod est blasphemum. Secundo, ergo destinati ad hoc a Deo non peccant rebellando, tum quia parent ejus decreto et destinationi: tum quia illi utpote divino et inevitabili, resistere nequeunt. Quis enim hominum resistere queat Deo? *voluntati enim ejus quis resistit?* Rom. 9. 19. Tertio, si Deus decernit inobedientiam; ergo eamdem exequitur et operatur: decretum enim Dei est efficax, et quod decernit hoc efficit. Quare improbitas inobedientium non aliunde manabit, quam a Deo, Deique decreto, eique erit adscribenda, non ipsis, hominibus improbis et inobedientibus, utpote qui ad inobedientiam a Deo efficaciter aguntur et impelluntur, imo determinantur juxta Calvinum et Bezam, qui negant liberum hominis arbitrium, omniaque in homine censent fieri agique a Deo, quæ omnia sunt stolida, æque ac blasphema.

Secundo, Catholici nonnulli sic explicant, q. d. Infideles positi, id est, destinati sunt ad non credendum a se, suaque voluntate et malitia deinde a Deo positi sunt in ordine reproborum. Rursum et potius infideles ob priora sua scelera merentur relinqui a Deo, excæcari et obdurari, ut non credant Evangelio, esto gratiam sufficientem eis non deneget, ita Didymus, OEcum. Gagnæus, Salmeron, et alii.

Tertio, Erasmus, Vatablus, Cajetanus et Titelman.

sic explicant, q. d. *Nec credunt,* scilicet in fundamentum, vel lapidem angularem, in quo positi et collocati fuerant, puta in Christum: judaismus enim et Synagoga tamquam vera Dei Ecclesia in Christo posita et fundata erat, ejusque meritis innitebatur.

Quarto et genuine. pro *in quo* græce est εἰς ὃ, id est, *in quod, ad quod,* scilicet ad credendum, sive ut credant Christo et Evangelio. q. d. Positi sunt ad credendum in Christum, nec tamen credunt, quia credere nolunt. Omnes enim homines, et maxime Judæi, positi, id est, creati sunt et ordinati per legem et Prophetas ad hoc, ut in Christum lege et Prophetis præsignatum credant. Ita Beda et Lyran. Deus enim creavit et ordinavit homines ad bonum, puta ad credendum ut salutem consequantur, non autem ad malum, puta ad non credendum et rebellandum, ut eant in gehennam. Hoc enim tyrannicum et plusquam tyrannicum est: nemo enim tyrannorum hoc fecit, aut facere valuit, vel potuit.

9 Vos autem | Pronomen *vos* Primo, potest accipi collective, q. d. Vos o fideles in unum cœtum collecti, vos o congregatio Christianorum; vos o Ecclesia Christi estis regale sacerdotium, gens sancta, etc. Secundo, distributive, q. d. *Vos o* singuli fideles estis genus electum, etc. quos scilicet Deus sibi elegit, et qui vicissim Deum elegistis, electioni et vocationi ejus consentiendo et cooperando, uti docet Moses Deuter. 26. v. 17. et 18. Sicut ergo Deus olim Judæos ita nunc Christianos elegit in suum populum et Ecclesiam, ac per eos toti mundo benedicit et benefacit. Unde pulchre S. Justinus epist. ad Diognetum, docet Christianos esse in mundo quasi animam in corpore: *Sparsa est anima,* inquit, *per omnia corporis membra, et Christiani per omnes mundi urbes, Habitat quidem in corpore anima; non est tamen de corpore: et Christiani in mundo habitant, non sunt tamen e mundo. Inaspectabilis anima in corpore aspectabili tamquam in præsidio collocata est: et Christiani in mundo manere cognoscuntur, sed eorum pietas manet inaspectabilis. Odit oppugnatque animam caro nihil læsa propterea quod frui voluptatibus prohibetur: odit et Christianos mundus nulla in re violatus, quia voluptatibus resistunt. Infensam sibi carnem et membra amat anima, et Christiani odio ipsos prosequentes amant. Anima corpore inclusa est, et ipsa corpus conservat: et Christiani continentur in mundo tamquam in custodia, et ipsi conservant mundum. Immortalis anima in mortali tabernaculo habitat; et Christiani caduca ut inquilini incolunt, immortalitatem in cœlis præstolantes. Anima dum cibis et potionibus male tractatur, fit melior: et Christiani dum quotidie suppliciis mulctantur, magis multiplicantur.*

Moraliter hinc docet S. Hilar. in Ps. 118. et Clemens Alex. orat. ad Gentes, Christianos debere fugere omnem umbram luxuriæ, superbiæ, etc. quia omnes sumus genus electum, imo reges et sacerdotes, in quibus eligendis summa adhibetur ratio et discretio.

Regale sacerdotium.| Citat Exodi 19. 6. ubi Moses Synagogam Judæorum vocat *regnum sacerdotale* vel, ut hebr. est, *regnum sacerdotum:* similiter enim modo Petrus et Septuag. Verba Mosis eleganter et prudenter invertens, vocat *regale sacerdotium.* Causam hujus inversionis dedi Exodi 29. 6. quia scilicet in Synagoga Judæorum regnum eminebat sacerdotio, in Ecclesia vero Christi sacerdotium eminet regno et regnum refertur ad sacerdotium quasi temporale ad spirituale. Unde Syrus vertit, *vos estis sacerdotium ad regnum.* Ecclesia ergo est regnum Christi, non temporale, laicum et profanum, sed cœleste, sacerdotale et sacrum. Eadem, vice versa et potius, est Christi sacerdotium non legale; non gentilitium, non plebejum, sed regale, eximium, illustre, magnificum, cœleste et divinum: idque Primo, quia primus ejus sacerdos et conditor, puta Christus, fuit summus Pontifex et Rex, imo Deus et Dei filius. Unde ejus typus fuit Melchisedech Rex et Pontifex, ad quem hic alludit S. Petrus, Heb. 7. 1. Secundo, quia victima ejus est regalis, eximia et divina, puta Christus, qui in ara crucis quasi regalem hostiam pro nobis obtulit se, atque in dies in Altari Eucharistiæ per sacerdotes se offert Deo, uti docet Concil. Trid. sess. 23. c. 2. Tertio quia modus offerendi est regalis, tum quia non mactando et laniando, uti faciebat Aaron et cæteri, sublimi et arcana operatione Spiritus S. consecrando et transubstantiando panem in corpus Christi, peragitur: tum quia regali, liberali, munifico animo, plenoque amore et cultu, quasi regium donum regi Deo offertur, est ergo hoc βασιλικὸν δῶρον. Simili de causa S. Jacobus legem charitatis vocat regalem: ut dixi c. 2. 8. Quarto, quia fructus ejus est regalis: nam peccata abolet, Deum placat, gratias et virtutes omnes conciliat, denique meretur et ducit ad regnum cœlorum, tamque sacerdotes quam fideles pro quibus offertur, reges cœli efficit. Meminerint ergo sacerdotes cum celebrant, se obire regale sacerdotium, illudque regali animo, amore et religione Deo offerant. Hoc est quod ait Paulus Hebr. 9. 11. *Christus assistens Pontifex futurorum bonorum, etc. neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa.* Hinc sacerdotes gestant in capite coronam, tum alias ob causas, tum ob regale sacerdotium novi Testamenti, quod omnium rerum est perfectio, cujus index est circulus et corona.

Secundo, non solum Ecclesia, sed et singuli fideles sunt sacerdotale regnum, et regale sacerdotium, sive, ut vertit Chald. Exodi 19. 6. *Reges et sacerdotes:* Reges, tum quia regunt suos sensus, membra, potentias, passiones, iisque dominantur. Ita S. Greg. 26. Mor. 26. tum quia familiares, imo filii sunt Jesu Christi, Regis regum, et Domini dominantium, qui in nobis regnat cum Patre et Spiritu Sancto, ait S. Ambr. in Apocal. c. 1. 6. et c. 5. 10. Unde aliqui exponunt, *sacerdotium regale,* id est, præstans et proprium regis Dei, tum quia vocati sunt ad regnum cœleste. Hinc baptizatorum capiti olim imponebatur corona, quasi reges essent ad Dei familiam et rerum omnium perfectionem evecti: perinde ac fasciis, qua frontes fidelium chrismate uncti in Sacramento Confirmationis religantur, diadema regium repræsentat. Id ita esse diserte docet Severus Alex. l. de Bapt. *Elevant, et baptizatos ad Altare, eisque dant mysteria. Eucharistiam, et sertis eos coronat sacerdos.* Et paulo post: *Fratres mei psallite hymnum filio dominatoris omnium, qui regum corona vos coronavit, peroptate eam, immutate vestimenta vestra, et candidi estote in modum nivis, ac in similitudine angelo-*

num splendores vestros illuminate. Et in precatione: *Deus dignos vos efficiat cœlesti regno suo, ac pro hac dissolubili corona, coronet vos coronis justitiæ et operibus bonis.* Et S. Chrys. hom. ad baptizat. *Mementote mei, ait, quando coronam solis radiis splendidiorem senseritis in capite.* Et S. Cyril. Hierosol. in sua procatech. *Jam, ait, spirituales colligitis flores ad plectendas cœlestes coronas: jam circa porticum regalis palatii fuistis: utinam vero et ab ipso rege introducamini.* S. Greg. orat. 23. invitans Heronem Philosophum ad cito suscipiendum baptisma: *Adesdum, ait, coronis nostris te cingam, ac clara voce, non in media Olympia, nec in exiguo Græciæ theatro, sed coram Deo et angelis, atque universo Ecclesiæ cœtu, victorem proclamabo.* Idem orat. 40. *Baptismo consignare: hic tibi et vitam et verba moderetur, omnia membra, omnes animi motus, omnes sensus: honore eum complectere, ut te ornet, capitique tuo gratiarum coronam nectat, et corona deliciarum te protegat.* Porro solebat corona hæc ab Episcopo benedici. Benedictionis forma extat in Ritu baptismi Æthiopum apud Severum lib. de baptismo, estque hæc: *Domine Pater bone et sancte, qui coronasti Sanctos tuos corona quæ non corrumpitur, benedic eis, qui dignos nos fecisti, qui eas imponeremus capitibus famulorum tuorum, ut sint eis coronæ honoris et gloriæ, coronæ benedictionis et salutis.* Amen. Rursum hoc regnum et sacerdotium repræsentat unctio, qua fideles unguntur in Baptismo et confirmatione. Audi Clementem 3 Constit. Apost. cap 15. *Episcopus*, inquit, *in baptisma caput ejus unget, sicut prius ungebantur reges et sacerdotes; non quidem quod qui nunc baptizantur, etiam sacerdotes ordinentur; sed quod fiant a Christo Christiani, regale sacerdotium, gens sancta, Ecclesia Dei columna et firmamentum præsentis luminis, qui aliquando non populus, nunc autem dilecti et electi, super quos invocatum est novum nomen ejus, ut testatur Isaias dicens: Et vocabunt populum novo ejus nomine, quo Dominus nominabit eum.* Idem significat Prudent. cum ita canit in Psychomach.

> Post inscripta oleo frontis signacula, per quæ
> Unguentum regale datur, et Chrisma perenne.

Pari modo fideles sunt sacerdotes, quia Dei cultui addicti, mysticas et metaphoricas laudum et virtutum hostias illi offerunt, uti dixi v. 5 Perperam ergo hæretici hinc colligunt, omnes Christianos esse proprie sacerdotes: nam tales sunt sacerdotes, quales et reges (utrumque enim ait S. Petrus) Atqui reges sunt mystici et metaphorici, non veri et proprii Ergo et tales sunt sacerdotes. Adde Judæos omnes, quibus primitus hos titulos regum et sacerdotum dedit Moses Exodi 19 6 non fuisse veros sacerdotes (sed solos posteros Aaronis) ne quidem in Paschate: tunc enim soli primogeniti familiarum erant ex prisco jure sacerdotes Immolabantque agnum paschalem, quisque pro tota sua familia, uti dixi Exodi 12 3 Ergo multo magis idem dicendum est de Christianis.

Alludit tam Petrus quam Moses ad priscam gentium consuetudinem, qua sacerdotium junctum erat regno, uti fuit in Machabæis qui simul fuerunt pontifices et principes. Primogeniti enim familiarum earumdem erant sacerdotes, æque ac principes et reges: si illæ magnæ essent et amplæ. Vide Pinedam in c. 4 Job 5. n. 48. Addunt Tertio, Cajetan Cathar et Salmeron, Christianorum sacerdotium esse regale, quia reges dirigit, itaque imperat; Pontifices enim esse reges spirituales, ac regibus præesse, quia eorum potestatem temporalem dirigunt ad finem spiritalem. Et hac ratione potestas laica subjici debet potestati sacerdotali. Itaque sacerdotale regnum Ecclesiæ imprimis cernitur in Episcopis et episcopatu Hoc enim *sacerdotium summa est omnium honorum, quæ in hominibus consistunt.* ait S Ignatius epist, ad Smyrn. Idem epist. ad Philadelph. ait: *Cæsares ipsi episcopo pareant.* Fuse idipsum ostendit S Chrysost. libris sex quos de sacerdotio conscripsit. Maxime vero idipsum cernitur in Summo Pontifice et Pontificatu, cujus summa et amplissima quaquaversum est potestas per totum orbem sese extendens, qua etiam regibus imperat (unde et reges se ei supplices prosternunt, suaque sceptra substernunt) ac reges Ecclesiæ rebelles regno privari potest, uti sæpe privavit. Hujus regni sacerdotalis insigne est cidaris, sive tiara, quam triplici corona redimitam capite gestat (unde vulgus *regnum* vocat) hæc enim significat regnum Christi plenum et summum. quod Pontifex quasi Christi vicarius administrat. Triplex ergo corona significat eum triplici dominatu, id est summa potestate. præditum. Rursum hac triade indicatur omnis potestatis consummatio, plenaque Ecclesiastici muneris perfectio, ut jure hic illud Prudentii περὶ στεφάνων exclamare liceat:

> O triplex honor! o triforme culmen!
> Quo nostri caput excitatur orbis.
> Orbis Christiani decus perenne.

Hæc est illa majestas, sublimitas, efficacitas trivertīcis, trini, inquam, illius et incomparabilis diadematis, de quo plura Carolus Paschalius l 9 de Coronis c 14 Non ergo mirentur hæretici si Pontifex regalem habeat, purpuram, diadema, satellitium, opes, honorem, adorationem, habet enim regale sacerdotium. Hinc regalis illa Pontificum libertas et auctoritas, qua regum scelera imperterrite castigarunt. Regalis utique fuit S. Vigilii vox, cum a Justiniano Imp. sollicitatus ad Eutychianam hæresim, intrepide ei in faciem restitit, dixitque: *Ego ad Justinianum Christianissimum Imperatorem venire optavi, sed Diocletianum inveni.* Similis fuit S. Martini ad Constantem Imp. Monothelitam, cum ab eo captus: *Potius*, ait, *sinam me discerpi in mille partes, quam tuæ hæresi vel in puncto subscribam. Dixit et fecit, nam in Chersonam relegatus frigore, fame et pædore consumptus gloriosum obiit martyrium.* Ita acta ejusdem Similis fuit S Athanasii, qui Apolog. ad Constantium Imp. eum vocat Antiochum Herodem, imo Antichristum. Porro in tanto fastigio servat Pontifex decus humilitatis, vocans se servum servorum, singulisque reipsa ubi opus est serviens et commodis tam animæ, quam corporis, cujusque consulens. Quare prodigii est instar illud: *Servus servorum, dominans dominis dominantium.*

Denique Ecclesia sive cœtus fidelium (illi enim proprie hos titulos assignat Petrus) est *regale sacerdotium*, quia uti habet veros reges, ita habet et veros sacerdotes, et illi his conjuncti et subordinati sunt: et quia ipsa est regnum Dei sacrum in quo scilicet Deus per gratiam regnat, regnaturus deinde per gloriam, cum illam regni sui cœlestis participem et hæredem efficiet. Quamobrem ipsa in Evangeliis sæpe vocatur regnum Dei et regnum cœlorum. Unde S Epiph. hæresi 29. *Thronus David*, ait, *et regia sedes est sacerdotium*

in S. Ecclesia quam dignitatem regiam simulque pontificiam conjunctim largitus est Dominus sanctæ Ecclesiæ suæ, translato in ipsam throno David non deficiente in æternum.

Hinc colligant reges, quale debeat eorum esse regnum, scilicet non Ethnicum, non profanum, *sed sacerdotale et sacrum*, quod Ecclesiæ subserviat, et fideles dirigat ad salutem æternam. Rursum sacerdotes colligant, quale debeat esse *eorum* sacerdotium, scilicet non *commune et plebeium*, sed eximium et regale. Audi Decretum distinct. 40. c. fin. ex Auctore Imperfecti hom. 43 in Matth. *multi sacerdotes*, ait, *pauci sacerdotes; multi in nomine, et pauci in opere. Videte ergo fratres, quomodo sedentis super cathedram: quia non cathedra facit sacerdotem, sed sacerdos cathedram: non locus sanctificat hominem, sed homo locum. Non omnis sacerdos sanctus, sed omnis sanctus est sacerdos. Qui bene sederit super cathedram, honorem accipit cathedræ: qui male sederit, injuriam facit cathedræ. Ideoque malus sacerdos de sacerdotio suo crimen acquirit, non dignitatem: in judicio enim tuo sedes. Si quidem bene vixeris, et bene docueris, populum instruis: si bene docueris, et male vixeris, tui solius condemnator eris, etc. quia Deum instruis quomodo te debeat condemnare*, et distinct. 93 c. *Sacerdotes*, ex S. Clement. *Sacerdotes*, inquit, *docebat B. Petrus sol terræ, et mundi lumen: docens eos in splendore bonorum operum glorificare Deum Patrem.*

Moraliter contemplentur hic fideles dignitatem suæ vocationis ad regnum et sacerdotium Christi, eique condigne vivant, omnia faciendo et ordinando ad gloriam Dei, ut ipsi soli placeant, ipsum colant, honorent, et toto orbe glorificent, itaque regnum Dei cœleste consequantur. *Omnes*, ait S. Ambros. *filii Ecclesiæ sacerdotes sunt: ungimur enim in sacerdotium sanctum, offerentes nosmetipsos Deo hostias spirituales.* S. Augustinus autem: *Immolamus*, ait, *hostiam jubilationis, hostiam lætitiæ, hostiam gratulationis, hostiam gratiarum actionis in sancta Ecclesia.* Et alibi: *Sicut omnes Christianos dicimus propter mysticum chrisma, sic omnes sacerdotes, quoniam sunt membra unius sacerdotis.* Elegantissime vero Leo: *Omnes enim*, ait, *in Christo regeneratos crucis signum efficit reges, sancti vero Spiritus unctio consecrat sacerdotes, ut præter istam specialem nostri mysterii servitutem, universi spirituales et rationales Christiani agnoscant se regii generis, et sacerdotalis officii esse consortes. Quid enim tam regium, quam subditum Deo animum corporis sui esse rectorem? Et quid tam sacerdotale, quam vovere Domino conscientiam puram et immaculatas pietatis hostias de Altari cordis offerre?* Simili modo ait Seneca epist. 37. *Si vis tibi omnia subjicere, subjice te rationi: multos reges, si ratio te rexerit.* Et Claudian.

> Si metuis, si prava cupis, si duceris ira,
> Servitii patiere jugum, tolerabis iniquas
> Interius leges: tunc omnia jure tenebis,
> Cum poteris Rex esse tui.

Audi Origen. hom. 9 in Num. *Ego*, ait, *si renuntiem omnibus quæ possideo, et tollam crucem meam, et sequar Christum, holocaustum obtuli ad Altare Dei: aut, si tradidero corpus meum ut ardeam, habens charitatem, et gloriam martyrii consequar, holocaustum meipsum obtuli ad Altare Dei: si diligam fratres meos, ita ut animam meam ponam pro fratribus meis; si pro justitia, pro veritate usque ad mortem certavero, holocaustum obtuli ad Altare Dei: si membra mea ab omni concupiscentia carnis mortificavero, si mundus mihi crucifixus sit, et ego mundo, holocaustum obtuli ad Altare Dei, et ipse meæ hostiæ sacerdos efficior, hoc ergo modo sacrificium geritur.*

Præ reliquis autem martyrium est regale sacerdotium, quia Martyr regali animo, ardenti charitate se suaque omnia, vitam et mortem Deo in holocaustum offert. Dicebat Heliogabalus teste Lampridio et aliis in ejus vita: *Imperatori et regi basilice*, id est regaliter, *esse moriendum, æque ac vivendum.* Dixit, et non fecit: Martyres et dicunt et faciunt. Rursum Religio est regale sacerdotium, quia in ea Religiosi se totos quasi victimas spontaneas, imo quasi holocausta, Deo offerunt. *Ipse homo Dei nomini consecratus ac devotus, in quantum mundo moritur ut Deo vivat, sacrificium est*, ait S. Aug. 10. Civ. c. 6. et S. Greg. l. 9. Mor. 31. *Nos quippe ipsos*, ait, *sacrificium Deo offerimus, cum vitam nostram divino cultui dedicamus.* Idem h. 12. in Ezech. *Qui*, ait, *sic operantur ea quæ Dei sunt, ut tamen et quædam quæ sunt sæculi non relinquant, nimirum sacrificium et non holocaustum offerunt. Qui autem cuncta quæ mundi sunt deserunt, et totam mentem igne divini amoris incendunt, hi nimirum omnipotenti Domino sacrificium et holocaustum fiunt.* Sic et D. Thom. 2. 2. q. 186 art. 7. docet Religiosos esse holocausta, quia omnia sua Deo tradunt, nimirum opes per votum paupertatis, corpus per votum castitatis, voluntatem et judicium per votum obedientiæ. Plura vide apud Hieron. Platum l. 2. de Bono status Religiosi c. 15.

GENS SANCTA.] Primo, quia uti Synagoga Judæorum olim ita nunc Ecclesia Christianorum ex omnibus gentibus Deo est segregata, dicata et sanctificata. Secundo, quia plurimos habuit et habet Sanctos, Apostolos, Martyres, Confessores, Virgines. Sunt viri eruditi qui numerum Martyrum accurate ineunt, asseruntque facile esse undecim milliones, ita ut cuique diei per annum assignari queant triginta millia Martyrum, uti ostendunt Apoc. 7. 9. Tertio, quia omnes ad sanctitatem vocati sunt juxta illud Hebr. 12. 22. *Accessistis ad Sion montem et civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis, et judicem omnium Deum, et spiritus justorum perfectorum et Testamenti novi mediatorem Jesum.* Quarto, quia sancta est Christianorum religio, fides, doctrina, Sacramenta, sacrificia. Quinto, quia ejus auctor Christus est Sanctus sanctorum, Daniel. 9. 24. ejusque rector est Spiritus Sanctus. Sexto, quia nullibi nisi in Ecclesia invenitur vera sanctitas. Septimo, quia eorum lex, et vita legi conformis est sancta.

Audi S. Basil. in Mor. regula 80. c. 21. *Quid proprium*, ait, *Christiani? Fides quæ per charitatem operatur. Quid proprium ejus quæ in proximum est charitatis? utilitatem propriam non quærere, sed utilitatem ejus qui diligitur cum animæ, tum corporis. Quid proprium Christiani? ut per baptismum denuo ex aqua et spiritu generetur, ut unus fiat spiritus cum Christo, ut quemadmodum Christus peccato semel mortuus est, ita etiam ipse mortuus*

sit, et ad omne peccatum immobilis, sicut scriptum est Rom. 6. Quicumque in Christum Jesum baptizati sumus, in mortem illius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, hoc scientes quod vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato. Quid proprium Christiani? mundari ab omni inquinamento carnis et spiritus, et perficere sanctitatem in timore Dei et charitate Christi, et nullam habere maculam, neque rugam. Quid proprium Christiani? providere Dominum in conspectu suo semper. Quid proprium Christiani? quotidie ac singulis horis vigilare, et assidue paratum esse ad eam perfectionem, per quam placeat Deo, illud scientem, venturum esse Dominum hora illa qua non sperat.

Populus acquisitionis,] id est, acquisitus Syrus, *congregatio redempta*, quam scilicet Christus suo sanguine acquisivit, redemit et emit. Minus recte Vat. et Erasmus vertunt, *qui Christo in lucrum accessit.* Esto enim id verum sit, tamen id præcise non significat περιποιήσεως sed acquisitionem et emptionem, ex qua non tam Christo quam ipsismet emptis ingens lucrum gratiæ, gloriæ et hæreditatis cœlestis accessit. Hinc Paulus fideles ait positos in acquisitionem salutis per Christum, ipsosque vocat filios fidei in acquisitionem animæ. Hebr. 10. 39. et 1. Thessalon 5 9. Christo tamen ex eadem accessit ingens gloria. Nam, ut ait S Bern. In Sentent. *Hæc pars Christi quam tulit de manu Amorræi* (qui amarum ac rebellem significat, puta diabolum) *in gladio prædicationis et arcu incarnationis.* Idcirco Christus nos summe amat, quia caro ei constitimus: emit enim nos sanguine suo.

S Aug. 1. de Peccat. mer. c 27 et S. Ambr. In Ps. 118. octon. 6 legunt *populus in adoptione*, rem reddentes, non verba: περιποιήσις enim non significat adoptionem sed vindiciam, sive vendicationem in libertatem, acquisitionem, possessionem, conservationem, salutem: περιποιεῖσθαι enim est asserere in libertatem, acquirere, servare; περιποίησις, respondet Heb. סגלה *segulla*, id est, pars eximia, selecta et dilecta, uti est thesaurus et gemma pretiosa. Vide dicta Exodi 19 6. Sensus est, q. d. Christiani sunt populus peculiaris, hoc est possessio, peculium et cymelium Dei Unde et OEcum. Acquisitionem interpretatur possessionem et hæreditatem. *Omnes enim*, ait, κτίσμα, *id est creaturo Dei sunt*: κτῆμα *vero, id est possessio, soli illi qui per bonam suam operationem digni ea re fuerint. Propterea, ait, electi fuistis, ut per obedientiam et bona opera vestra, præcones virtutis ejus qui, nos vocavit, diceremini* Pulchre S. Aug. de Verbis Dom. secund Lucam s. 35. in fine. *Magna res, ait, fratres, et hæreditas ipsius sumus, et hæreditas nostra est; quia et colimus eum, et colit nos. Nulla est injuria illi, quia colit nos. Quia si nos colimus illum ut Deum nostrum, ille colit nos ut agrum suum. Ego sum, ait Christus, vitis, vos estis palmites, pater meus agricola est, Joan. c. 15. Ergo colit nos; sed. si fructum reddamus, parat horreum.*

Hinc S Basil. in Moralibus regula 80 c 1. et seq. docet fideles esse oves, palmites, sponsas, templa, victimas, filios Christi, ideoque debere ita vivere ut sint lux mundi, et sal terræ. *Cujusmodi Christianos esse*, ait, *ratio vult?* Primo, *tamquam discipulos Christi, qui ad ea se tantummodo conforment quæ videant in ipso, vel quæ audiant ab ipso. Tollite jugum meum super vos, et discite a me. Vos vocatis me magister et Domine, et bene dicitis, sum etenim. Si ergo ego lavi pedes vestros Dominus et magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis.*

Secundo *tamquam oves Christi, qui solam audiant vocem Pastoris sui, et ipsum sequantur. Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco eos, et sequuntur me. Alienum autem non sequentur, sed fugient ab eo.*

Tertio, *tamquam palmites Christi in ipso radicatos, et ipsi fructum ferentes et omnia quæ illo digna sunt, et ipsius voluntati consentanea facientes, et habentes Ego sum vitis et vos palmites.*

Quarto, *tamquam membra Christi in omni executione mandatorum Domini, aut donorum Spiritus Sancti absolute perfectos, ad dignitatem capitis ipsarum, qui est Christus. Nescitis quod corpora vestra membra sunt Christi? veritatem autem facientes in charitate crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate.*

Quinto, *tamquam sponsam Christi servantem castitatem, in eo quod in solis sponsi sui voluntatibus ambulet. Qui habet sponsam sponsus est: despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo.*

Sexto, *tamquam templum Dei sanctos ac mundos, et iis repletos solum quæ ad Dei cultum pertineant. Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Vos enim estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus: Inhabitabo in illis, et ambulabo inter eos, et ero illorum Deus.*

Septimo, *tamquam victimam immaculatam, omnibusque suis membris et partibus absolutam, veræ in Deum pietatis integritatem conservantes Obsecro itaque vos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem: rationabile obsequium vestrum.*

Octavo, *tamquam filios Dei formatos ad imaginem Dei, secundum mensuram quæ donata est hominibus. Filioli adhuc modicum vobiscum sum, filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.*

Nono, *tamquam lucem in mundo; ut et ipsi videlicet puri sint ab omni vitio, et eos qui ad ipsos accedunt illuminent ad agnitionem veritatis, ut vel tales fiant quales convenit, vel declarent quid sint. Vos estis lux mundi. Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo.*

Decimo, *tamquam sal in terra: ut videlicet qui communionem cum ipsis habuerint, spiritu renoventur ad incorruptionem. Vos estis sal terræ.*

Ut virtutes annuntietis ejus.] Quas virtutes: Primo q. d Ut vos quasi regales sacerdotes Christi narretis, prædicetis et celebretis immensam ejus in nos clementiam, sapientiam, patientiam, humilitatem, charitatem, justitiam, cæterasque virtutes, quas in vita et morte pro nobis redimendis exhibuit Christus Al-

ludit ad Hebræos, qui transito mari Rubro Deo gratias agentes, celebrarunt ejus magnalia, dicentes : *Cantemus Domino: gloriose enim magnificatus est, equum et ascensorem projecit in mare* Exodi 15. 1.

Secundo, αρετη id est *virtus*, significat industriam (unde ab αρετη deductum est nomen artis, ait ex Donato S. Aug. 4. de Civit. 21) Christus enim magna industria assumpsit carnem passibilem, in eaque crucifixus est, ut diabolum falleret, *et* per lignum quo cecideramus nos redimeret. Hinc canit Ecclesia in Hymno Dominicæ passionis : *De parentis protoplasti fraude factor condolens, ipse lignum tunc notavit, damno ligni ut solveret. Hoc opus nostræ salutis ordo depoposcerat, multiformis proditoris ars ut artem falleret, et medelam ferret inde, hostis unde læserat.*

Tertio, αρετη significat virtutem et fortitudinem bellicam; deducitur enim ab αρης, id est *Mars*. Sic *virtutes*, id *est*, heroica prælia et victoriæ Judæ et fratrum Machabæorum celebrantur in libris Machab. Christus enim ingenti fortitudine vicit diabolum, mundum, carnem omnesque tyrannos et Gentes non ferro, sed ligno; non feriendo, sed moriendo. Unde Petrus Damiani serm. 10. de Cœna Domini, pro *virtutes* legit *virtutem* in singulari.

Quarto *virtus* significat opus eximium et magnificum, quod insignem parit laudem et decus: unde Syrus vertit תשבחתה *tesbechate*, id est, laudem et gloriam ejus. Sic vice versa *laus* sumitur pro virtute per metonymiam, qua effectus pro causa ponitur; ut cum Poeta ait: *Sunt sua præmia laudi*, id est virtuti: virtutis enim individua comes est laus et gloria, nimirum,

Ardua per præceps gloria vadit iter.

Hinc Romani templum honoris ædificarunt contiguum templo virtutis, cujus vestigia etiamnum Romæ cernimus.

Quinto, *virtutes* Christi accipi possunt non passive, sed active, quas scilicet ipse agit et operatur in nobis, scilicet miram, imo divinam humilitatem, charitatem, patientiam, castitatem, constantiam, etc. nobis aspirando, quæ longe superant virtutes omnium Pharisæorum et Judæorum, uti ostendit Christus Matth. 5 toto capite. Hæ enim nostræ virtutes mire commendant gloriam Christi, quia ab ipso nobis sunt inditæ. Alludit ad oraculum Davidis Ps. 21. v. 32 *Annuntiabitur Domino generatio ventura, et annuntiabunt cæli justitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit Dominus.* Et illud Isaiæ c. 43. 21. *Populum istum formavi mihi ; laudem meam narrabit.* Huic expositioni favet id quod subdit S. Petrus.

QUI DE TENEBRIS infidelitatis, ignorantiæ Dei et salutis, errorum et peccatorum, VOS VOCAVIT IN ADMIRABILE LUMEN SUUM] fidei scilicet cognitionis Dei, prudentiæ et virtutum: quibus verbis S. Petrus alludit ad Isaiæ 9. v. 2. *Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam; habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis:* et c. 60. 1. *Surge, illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est. Quia ecce tenebræ operient terram, et caligo populos : super te autem orietur Dominus, et gloria ejus in te videbitur. Et ambulabunt gentes in lumine tuo ; et reges in splendore ortus tui*

Hac sententia tacite monet fideles S. Petrus, ut lumen hoc et solem justitiæ qui eis cœlitus affulsit, sequantur, in ejusque luce ambulent et vivant, juxta illud Pauli Ephes. 5. v. 8. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, ut filii lucis ambulate, fructus enim lucis est in omni bonitate et justitia et veritate, probantes quid sit beneplacitum Deo* Et Rom. 13. 12. *Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis* Et Philipp. 2. 15 *Ut sitis sine querela et simplices filii Dei sine reprehensione in medio nationis pravæ et perversæ, inter quos lucetis* (Syrus *spectamini*) *sicut luminaria in mundo.*

Porro hoc lumen vocat *admirabile*, tum quia mira de Deo, de S. Trinitate, de Christo, de prædestinatione, de vocatione Gentium, etc. mysteria revelat et ostendit: tum quia mira docet de virtutum officiis, de perfectione castitatis, patientiæ, charitatis, obedientiæ, religionis, contemptus mundi, aliarumque virtutum, ex quibus omnibus clarescit gloria Christi : *tum* quia Sancti per illud heroica et mira virtutum opera patrarunt ut ostendit Paulus Hebr. 11. Ita mirus fuit amor Christi in S. Petro, mirus amor crucis in S. Andrea, mira vis prædicandi in S. Paulo, mira puritas in S. Joanne, mira fortitudo in S. Stephano, mira constantia in S. Athanasio, mira pœnitentia in S. Magdalena, mira contemplatio in S. Antonio, mira religio in sancto Basil. mira humilitas in S. Francisco, mirus fervor in S. Dominico, mirus candor in S. Bern. mirus ardor in S. Laurentio, etc. Hæc omnia ostendunt et prædicant virtutes, et gloriam Christi : nam ab *eo* quasi capite *et* fonte dimanarunt in Sanctos, unde necesse *est* ea omnia longe perfectiora fuisse in Christo. Ut ergo metiaris virtutes Christi, metire et considera vitas *et* virtutes Sanctorum singulorum. Hæ enim a Christo quasi radii a *sole* profluxerunt Idque patebit in die judicii, *cum venerit glorificari in Sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt,* ait Paulus 2 Thessal. 1. v. 10.

Jam vero quantum hoc lumen et virtutes Christi, et ex eo Christianorum, superent omne lumen omnesque virtutes Philosophorum, præter alios pulchre docet S. Eucherius Epis. ad Valerianum, ubi multa Christi et Christianorum axiomata recenset, quæ Philosophis videntur paradoxa: *In illis namque eorum præceptis,* ait, *vel adumbrata virtus, vel falsa sapientia: in his vero consummata justitia, solida virtus continetur, etc. Ibi* (in schola et philosophia Christi) *tibi istud insinuabitur : Si amas te, proximum dilige : quia nihil magis commodis tuis dabis, quam quod contuleris alienis. Ibi tibi præcipietur: Nullam esse causam tam dignam putes, qua tibi justa fiat mors hominis. Illic adversus illicita moneberis: Libidini resiste tanquam hosti acerbissimæ, qui insultare victis etiam contumelia corporis gaudeat. Illic, ne concupiscens, istud edoceberis : Melius est nolle quæ non habeas, quam habere quæ velis Illic ne irascaris, hac ingeretur : Qui provocatus irascitur, tunc solum non irascitur, cum non provocatur. Ibi etiam de inimicis audies: Amato non amantem: quia amantem vix ullus non amat. Illic sæpius id tibi iterabitur; Thesaurum is bene recondit, qui indigentibus dividit. Perdere enim jam non poterit, quod largiendo collocavit. Illic etiam feliciora suadeberis, cum dicetur: Fidelium conjugiorum fructus est continentia. Ibi tu discernenda cognosces, cum audies: Mala sæculi hujus justis injustisque communia sunt. Ibi tibi istud audiendum offeretur: Major ægritudo*

est languere animom aitiis, qnam corpus morbis. Ibi tibi ad commendondum pacsm istnd pronuntiabitur, Impatientibus similitnda mornia couso, discordiæ. Ibi ne sequaris malos, istnd audies: Prudentem et eapiens informat, et staltus: ille qaid imitandum sit docet, istc qnid vitandnm. Illic et ista profrreutnr: Multa prosunt nescientibus: ideo non minor est Dei ia operto quom in uperto benignitos. Illic odmonebeviv: Gratias Dro non magiv in prosperis ogus, qaom in ndversis: et cum prospero vint, ts non meruisve fntvaris. Illic tibi etiam remotioro putefient enm ista prædicabnntnr: Fatam non esse, intervogent gentes vel legev sans, quæ utiqne uan paniant, nisi foctornm volnutatem: Illic ondies ad cnstodiendam puritotem, et istu præcipi: Si ais esse verox, non eris suspico: non enim saspicomur, nisi qnod nescimas. Et istud: Deo mente dvfixus, n passionibus eam titillatur, a cælo in terrom devolvitur. Illic tibi saggeretur: Etiom in secretis tuis, qaod velis homines nescire, ne feceris: qaod Denm. nv cogitoveris. Et illud contra frundem: Infelicius est decipere qanm decipi. Et istud contra joctontiam: Vonitotem tanto magis fuge, qaanto melior efficeris: cætero enim vitia crescunt vitiis, vanitas virtutibus. Ac tandem eunclaleus ait: *Proinde omnia dicta foctaque tua ad Denm, vel propter Deam dirige. Unus hic portas est, in quem nos ab omni fluctuantis sæcali jactatione referamur: hic statio fidelissima et quies certa; hic blanda tranquillitas serenum reuidet. Huc cum fueris delatns, tuto navis tan past inanes labores hic uel crucis uncharum fundata retinebitur.* Amian hæ virtates, hæc Christi di etamina et lumina, hæc Christianæ legis dogmata sunt admirabilia et mundo paradoxa?

10. Qui aliquando non populos, nunc autem populus Dei.] Citat Osee 1. 6. Vide ibi dicta.

11. Charissimi.] ἀγαπητοὶ, id est *diligibiles*, amabiles, digni dilectione, chari, dilecti. Hinc Agapetæ, id est charæ olim vocabantur virgines et fœminæ devotionis speciem præ se ferentes, quæ viris Ecclesiasticis, aut laicis in speciem spiritalibus adhærebant, cum iisque commorabantur, ut eis vel servirent, vel ab eis *instruerentur*, sed sub hoc pallio latebant sordes, et charitas fiebat carnalitas, *ut quæ censrnt Penelope, abiret Helene*; quod de Lævine scribit Martial. l. 1. epigr. 63. unde in eas et earum amasios præsertim Ecclesiasticos, acriter invehitur Nazianz. S. Hier. S. Basil. l. de Virg. S. Cyprian. l. de Singularitate Clericorum, et alii veteres passim.

Obsecro.] παρακαλῶ, id est *hortor*, vel obsecro. Nota modestiam S. Petri summi Pontificis, dum subditis non præcipit, sed *obsecrat*. Hoc subinde imitandum Prælatis, uti docet S. Bonav. tr. de Sex alis Seraphim.

Tanquam advenas (S. Cyprian. l. 1. Epist. 5. legit *hospites*) et peregrinos.] Anima enim nostra cœlestis et a Deo creata venit in terram, et corpus hoc mortale, ibique est advena, indeque quasi peregrina tendit et cupit redire ad cœlum. Rursum Jerusalem cœlestis, cujus conscripti sumus cives, descendit de cœlo, ut inde fideles suos secum rapiat ascendens in cœlum. Apoc. 21. 4. Insuper positi fuimus a Deo in paradiso quasi *ejus* inquilini, inde ob peccatum expulsi, exules et peregrini vagamur in terra. Ita S. August. in Ps. 118. conc. 8. sub initium: Quocirca Christus ut nos ab hoc exilio revocaret in patriam paradisi, descendens in terram, natus est in diversorio, vixit in hospitio, mortuus est in patibulo. Quid est ergo Christianus? est instar Christi peregrinus terræ et civis cœli. Porro, *peregrini officium est*, aiebat S. Franciscus, *colligi sub alieno tecto, pacifice pertransire et anhelare ad patriam.* Unde S. Basilius in Ascetic. *Oculos*, ait, *habeto ad terram dejectos, animum ad cœlum erectum.*

Prima ergo conditio, dos et virtus peregrini est, ut sciat se esse peregrinum. Multi enim peregrini deliciis viarum inescati, iis inhærent et obliviscuntur patriæ: quia hospitium, imo stabulum pro domo et patria adamant, ait S. Greg. qui sane imprudenter agunt et stolide. Quot quantique mortales hic domos, prædia, hortos, palatia construunt; aurum, argentum et censas sine fine coacervant, servos, equos, officia, beneficia accumulant, quasi hic perpetuo mansuri, iisque fruituri? Cogitantne illi se esse advenas et peregrinos? Vere vilem eorum sortem et mentem miseratus Poeta exclamat: *O curvæ in terras animæ et cœlestium inanes?* Et Seneca epistola 99 tales ridens: *Cæterum*, ait, *tam improbi sunt, tamque obliti qua eunt, ut mirentur aliquid ipsos amittere, amissuri uno die omnia. Quidquid est cui dominus inscriberis, apud te est, tuum non est. Nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum, invictum est.* Idem l. 2. Natur. q. capite 59. *Omnes*, ait, *reservamur ad mortem; totum hunc, quem vides populum, quousque cogitas esse? cito natura revocabit et condet, nec de re, sed de die quæritur: eodem citius tardiusve veniendum est.*

Brevius vero, clarius et acutius S. Aug. qu. 91. in Levit. *Omnis homo*, ait, *advena est nascendo, quoniam compellitur migrare moriendo.*

Secundo, peregrinus omnia quasi peregre videt, a se aliena et peregrina æstimat: unde eis cor non affigit, sed ut obiter ea quasi ad se non pertinentia aspicit et pertransit. Ita et Christianus omnia in hoc mundo æstimat sibi peregrino esse aliena et peregrina. *Peregrini enim sumus coram te et advenæ, sicut omnes patres nostri: dies nostri quasi umbra super terram, et nulla est mora*, ait David. 1. Paralip. 29. 15. Præclare S. Eucherius Epist. ad Valerianum: *Vera*, ait, *beatitudo est sæculi beatitudinem spernere, neglectisque terrenis ad divino flagrore. Abrumpatur illa interminabilis sæcularium negotiorum cura, nihil est magnum re, quod parvum est tempore; nec longis dilatatur gaudiis, quidquid arcto fine concluditur.*

Tertio, hospes una nocte vel satus in hospitio abit, illudque aliis hospitibus venturis relinquit: ita facit et homo. Audi S. Aug. serm. 32. de Verbis Domini: *Unusquisque*, ait, *hic et in domo suo hospes est, si non est hospes, non inde transeat: si transiturus est, velit, nolit, hospes est. Nam dimittit illum filiis suis, hospes hospitibus: cessit tibi locum pater tuus, cessurus es locum filiis tuis: nec mansurus manes, nec mansurus relinquis:* Quocirca S. Greg. Naz. in Carm. de hominis vilitate ita eam pingit:

Quæ vita hæc? tumulum a tumulo (a ventre matris) peto
rursus, et ignis
Post tumulum rursus me tumulabit edax.
Idque ipsum est quod vivo velut rapidissimus amnis,
Qui sursum e oriens semper ad ima fluit, etc.
Ast ego complectar mansura in sæcula Christum,
Cum fuerint vitæ vincula rupta meæ.

Quarto, S. Bern. serm. 7. de Quadr. Peregrinus, ait, recta pergit per viam, contentus victu ac vestitu, sine sarcinis supervacaneis; unum iter suum curat, non alicui negotio. Ita faciat et Christianus. Vere ait S. Aug. de Consolat. mortuor. serm. 1. *Peregrinatio est omne quod vivimus. Nam sicut peregrini in sæculo sedes habemus incertas, laboramus, desudamus vias ambulantes difficiles, periculis plenas: undique insidiæ a corporalibus, a spiritualibus inimicis; ubique errorum calliculi sunt præparati. Et cum tantis periculis urgeamur, non solum ipsi non cupimus liberari, sed etiam liberatos tanquam pereuntes lugemus et plangimus.* Idem de Verbis Apost. serm. 26. *Nos, ait, irridetis, quia speramus æterna, quæ cum venerint non transibunt, sed semper manent: nos autem ad illa veniemus: cum per viam Dominicum ista quæ transeunt transierimus. A vobis vero temporalia nec sperari aliquando desinunt, ut tamen crebro sperata vos fallunt: nec cessant vos inflammare ventura. corrumpere venientia, torquere transeuntia. Nonne ipsa sunt quæ concupita inardescunt, adepta vilescunt, amissa vanescunt? utimur eis et nos secundum peregrinationis nostræ necessitatem, sed non in eis gaudia nostra figimus, ne illis labentibus subruamur. Utimur autem hoc mundo tanquam non utentes, ut veniamus ad eum qui fecit hunc mundum, et in eo maneamus ejus æternitate perfruentes.*

Quinto peregrinus anhelat ad patriam. Idem faciat Christianus. Audi S. Cyprian. tract. de Mortal. *Patriam nostram paradisum computamus: magnus nos illic charorum numerus expectat, parentum, fratrum, filiorum copiosa turba desiderat, jam de sua incolumitate secura, et adhuc de nostra salute sollicita. Quid igitur non properamus, ut patriam nostram videre, et parentes salutare possimus? Ad hos properemus, ut cum his cito esse, ut cito ad Christum venire contingat, optemus.* Et S. Aug. in Ps. 148. *Qui, ait, non gemit peregrinus, non gaudebit civis; quia desiderium non est in illo.* Idem in Ps. 145. initio: *Fideli homini, ait, ut peregrino in sæculo nulla est jucundior recordatio, quam civitatis illius unde peregrinatur. Sed recordatio civitatis in peregrinatione non est sine dolore atque suspirio: spes tamen reditus nostri certe etiam peregrinando tristes consolatur et exhortatur.*

Sexto peregrinus fortiter ac constanter fert labores itineris, æstus, frigora, famem, sitim, omniaque viarum et hospitiorum incommoda. Ita Christianus fortiter ferat omnes hujus vitæ et peregrinationis ærumnas, cogitando illas esse breves et modicas, ac per eas perveniri ad quietem et gloriam cœlestem. Talis fuit Abel primus mundi peregrinus, sed civis cœli, quem occidit Cain primus mundi civis et cœli exul. Unde ab Abel cœpit civitas Dei, a Cain civitas mundi et diaboli, ait S. Aug. 15. Civitat. 1. *Prior, ait, est natus civis hujus sæculi* (Cain) *posterior autem isto peregrinus in sæculo* (Abel) *et pertinens ad civitatem Dei, gratia prædestinatus, gratia electus, gratia peregrinus deorsum. gratia civis sursum.* Idem in Ps. 137. *Vita ista, ait, parva tribulatio est: si non est tribulatio, non est peregrinatio. Si autem peregrinatio est, aut parum patriam diligis, aut sine dubio tribularis. Quis enim non tribuletur, non se esse cum eo quod desideret?*

Septimo, peregrinus decore, honeste et juste se gerit, nulli est injurius, caute se habet in omnibus, caveique ne quod periculum incurrat, vel ad judices ac tribunalia trahatur. Quocirca S. Paulus, cujus verba S. Petri antistropha sunt: *Apparuit*, ait, *gratia Dei et Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos. ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie, et juste, et pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.* Unde Poeta hominem Christianum quasi peregrinum ita pingit:

> Beatus ille qui procul negotiis,
>   In Christo opes ponit suas:
> A sæculo rebusque sæculi omnibus,
>   Ipsique mortuus sibi,
> Uni Deo jam deditus. soli Deo,
>   Suoque vivit proximo;
> Quidam quasi in terris ambulans Deus,
>   Et sanctus in carne angelus,
> In regeneratione similis futurus Dei filio,
>   Suoque mensura Deus.

Octavo, peregrinus homines quoslibet sive indigenas, sive obvios quos videt et audit, quasi peregrinos æstimat: cor ejus est in patria, mens cum parentibus, filiis et cognatis. Ita Christianus homines et fœminas omnes hujus sæculi peregrinos æstimat, cor habet apud Deum, angelos et Sanctos. Unde sanctus Basilius, admonitione ad filium spiritualem: *Aviditate cœlesti anima flagrans,* ait, *Christi amori copulatur, cum in terris agens de cœlestibus jugiter meditatur: calcat sæculi voluptates, nec ulla sæculi cura eum segregat ab amore Christi; sed ut figura* (nota hoc) *quædam inter homines versari videtur, et tota conversatio ejus in cœlis est. Mors illi præsens, tanquam vita ipsa est dulcis: cupit dissolvi et esse cum Christo, quem in carne vivens intra suum portaverit templum.* Idem Regul. fusius disp. inter. 5. quærit: *Quomodo cohibenda sit mentis ad futiles cogitationes evagatio?* ac respondet: *Qui vere Deum sequi destinat, is a vinculis affectionum hujus vitæ solutus sit: id quod facile assequimur, si et a superioris vitæ nos consuetudine penitus abducimus, eamque oblivioni funditus mandamus. Nisi enim ab ea quæ ex sanguinis necessitudine nobiscum intercedit, conjunctione nos alienaverimus, et familiari congressu sæcularium, ac mentis habitu in alium veluti mundum commigraverimus, juxta illud Apostoli: Nostra conversatio in cœlis est; nullo modo scopum attingemus; Deo videlicet ut placeamus: cum præcise Dominus dixerit: Sic omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* Addit deinde: *Hæc autem ubi præstiterimus, omni custodia custodiendum fuerit cor nostrum, neque patiendum, ut assidua de Deo cogitatio ex animis nostris elabatur. neve eorum quæ mirabiliter ab eo facta sunt, memoria contaminetur per futiles et vanidas cogitationes: contraque illud agendum assidue, ut ex assidua et purissima recordatione impressam in animis nostris piam de Deo cogitationem, velut indelebile aliquod signum, circumferamus. Siquidem hæc est ratio, per quam erga Deum acquiri charitas consuevit.* Hinc S. Bern. de Modo bene vivendi cap. 7. *Omnia, ait, quæ in hoc mundo sunt. servis Dei contraria sunt. ut dum ista adversa sentiunt, ad cœleste regnum cum summo desiderio*

suspirent. Magna apud Deum refulget gratia, qui huic mundo contemptibilis est. Nam revera necesse est, ut quos mundus odit, diligantur a Deo. Sancti viri peregrini sunt et hospites in sæculo: unde reprehenditur Petrus, quod tabernaculum in monte fieri voluerit; quia sanctis in hoc mundo tabernaculum non est, quibus in cælo patria et domus est. Cuncta temporalia quasi herbæ marcentes siccantur et transeunt; sancti viri qui perfecte sæculum contemnunt, ita huic mundo moriuntur, ut soli Deo vivere delectentur. Et quanto se a conversatione hujus sæculi magis subtrahunt, tanto magis oculis mentis præsentiam Dei et angelicæ societatis frequentiam contemplantur.

Nono, peregrinos parat et munit se ad iter per calceos, pallium et vestes ceratas, quæ pluviam arceant, baculum cui innitatur, etc. Ita fidelis contra omnes difficultates et tentationes se muniat solida humilitate, patientia, oratione, ac præsertim Christo, ejusque cruce et morte. Hinc agrum qui emptus est pretio sanguinis Christi in sepulturam peregrinorum, ita mystice interpretatur S. Aug. ser. 128. de Temp. *Quibus*, ait, *non est in mundo possessio, his in Christo fit sepultura. Istos peregrinos quos esse dicimus, nisi devotissimos Christianos, qui renuntiantes sæculo, et nihil possidentes in mundo, in Christi sanguine requiescunt? Christianus enim qui mundum non possidet, hic totum possidet Salvatorem. Ideo autem peregrinis sepultura Christi promittitur, ut qui se a carnalibus vitiis tamquam peregrinum et alienum custodierit, is Christi requiem mereatur. Sepultura enim Christi quid est aliud nisi requies Christiani? Nos ergo peregrini in hoc mundo sumus, et tamquam hospites in hac luce versamur, sicut Apostolus ait: Etenim dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino: peregrini, inquam, sumus, et nobis Salvatoris empta est sepultura. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem.* Rursum peregrinus viaticum sibi parat ad iter necessarium: ita fidelis S. Eucharistia pro viatico utitur. Præclare S. Basil. de Leg. Gentil. *Ad futuri sæculi*, ait, *cujus non est finis, possessionem viaticum tibi para*, puta S. Sacramenta, virtutes et merita, ex quibus vivas in æternum.

Decimo, peregrinus ridetur ab indigenis, præsertim pueris, quasi barbarus ob novum habitum, loquelam, gestum; sed contemnit et pertransit, ac ridentes ipse pariter ridet. Ita et Christianus ridetur a mundo et mundanis; sed pariter eos ridet, atque cum Apostolo: *Tamquam purgamenta hujus mundi æstimati sumus: omnium peripsema usque adhuc.* 1. Cor. 4. 13. et illud: *Jam non estis hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum et domestici Dei* Ephes. 2. 19. et illud 1. Cor 4. 3. *Mihi pro minimo est, ut a vobis judicer aut ab humano die.* Prima ergo *virtus Christiani est, contemnere et contemni*, ait S. Hieron.

Ita Sancti æstimarunt se peregrinos. Eorum exempla et gnomas recenset Hebr. 11. 13. Denique præclara S. Greg. Nazianzen. In Præcept. ad virgin.

> Quocirca, inquit, nec te præsentis commoda vitæ
> Immodice oblectent, nec rursus tristia frangant:
> Tristia quippe tibi simul et jucunda necesse est
> Linquere cuncta brevi.
> Hospes es in misera peregrinus et incola terra;
> Post vero ad patriam divina potentia sedem
> Te vehet, in fragili postquam certaveris ævo:
> Præmia sunt porro longe majora labore.

Hæc est ergo vocatio Christiani, ut quasi peregrinus se avocet a cognatis, deliciis, opibus, totusque quasi a mundo abstractus ad cælum contendat per aspera quæque, uti fecit S. Cæcilia, S. Agnes, S. Catharina, omnesque Martyres.

PEREGRINOS ABSTINERE A CARNALIBUS DESIDERIIS.] Primo, quia peregrinus illis abstinet: non enim se gravat et opplet cibo et potu, sed leviter et moderate sumit, ut sit expeditus et agilis ad iter. Peregrinis enim congruit illa Epicteti gnome: *Sustine et abstine.* Secundo, quia fidelis sibi peregrinam esse æstimat non tantum terram, sed multo magis carnalem concupiscentiam, quia concupiscit delicias spirituales et æternas. Tertio, quia concupiscentia carnalis ei non tantum est impedimento ad viam, sed et veneno ad vitam; occidit enim animam peregrinantis in cælum, tráditque eam in tartara.

Porro *carnalia desideria* intellige non tantum gulæ et libidinis, sed et invidiæ, superbiæ, etc. Hæc enim omnia sunt opera carnis, id est, concupiscentiæ, quæ non tantum in carne, sed et in anima ac mente residet, uti docet Apostolus Galat. 5. 19. Vide ibi dicta.

Per *abstinere* ergo intellige continere et continentiam. Hæc enim omnem concupiscentiam domat et refrænat: atque hæc Gentilibus erat amori et venerationi, ideoque fideles continentes sic faciebat amabiles et admirabiles, longe magis quam suum Catonem, quem illi miris laudibus in cælum evehebant, et tantum non ut numen colebant, dictitantes Catonem et continentiam ex eodem utero prognatos videri; aut Anacharsin, qui suis imaginibus inscribi jussit: *Linguæ, ventri et Veneri temperandum*; quod lingua petulans causa sit gravium malorum, et luxu nihil turpius, et libido ex homine faciat pecudem. Ita Laert. l. 2. c. 9. et Alexandrum Magnum, qui Darii filias in prælio captas videre noluit, dicens: *turpe fore ei qui viros vicerat, a mulieribus vinceretur.* Et: *Indignum est, ut, qui aliorum incontinentiam castigamus, ipsi incontinentiæ servire ob exteris deprehendamur.* Ita S. Basil. de Legend. l. Gentil. et Maxim. serm. 3. et Menedemum qui dicenti: *Magnum est quæ concupiscas assequi: Multo majus est*, ait, *nihil eorum quæ non decent concupiscere.* Ibidem et Archidamum, qui promittenti vinum suavissimum: *Quorsum*, ait, *opus est? quia quo melius est, eo plus absumetur, et quæ fortes viros decent, eo reddet inutiliores.* Ita Plutarch. in Lacon.

Eminuerunt prisci Christiani in continentia. Nota est continentia S. Jacobi Alphæi, qui vino, carne, balneis, cæterisque deliciis abstinens, austeram egit vitam, uti fusius dixi in Procemio Epistolæ ipsius. Similis fuit S. Petri, S. Pauli et cæterorum Apostolorum.

Joannes Eremita, qui Theodosio Imp. victoriam de Eugenio tyranno prædixit et præstitit, tantæ fuit continentiæ, ut per 40. annos fœminam non viderit, adeoque cum Tribuni uxor eum devotionis causa videre percuperet, eam non admiserit, sed per visionem absenti apparens ejus voto satisfecerit, admonens ne deinceps faciem corporalem servorum Dei aspicere desideraret, sed gesta eorum et actus per spiritum contemplaretur. Ita Ruffinus, Palladius, et alii in ejus Vita.

S. Antonius Abbati Pambo poscenti monitum salutis et perfectionis, hoc dedit: *Noli esse in tuo justitia confidens, nec pœniteat te rei transactæ, ac conti-*

nens esto linguæ tuæ et ventris. Ita Vitæpat. l. 5. c. 1.

Eusebius, teste Theodoreto in Philotheo cap. 4. ita continens fuit oculorum, ut ferreum collare cervici imposuerit, ut hoc pondere inclinatus, cogeretur assidue in terram despicere.

S. Arsenius mulieri quæ clam ad eum irrepserat poscenti ejus preces, ut in iis sui recordaretur respondit: *Oro Deum meum ut deleat tuam ex corde meo memoriam.* Ita Vitæpat. l. 3. *n.* 65

Celebris est gnome Abbatis Pastoris ibidem l. 5. *c.* 4. de continentia *n.* 29. *Nisi Nabuzardan archimagirus venisset, non concrematum esset templum Domini igne: ita et nisi quies gulæ et ventris venerit in animam, nequaquam mens corruit pugnans contra inimicum.*

Et *n.* 45. Abbatis Hyperichii: *Sicut leo terribilis est onagris, sic monachus probatus cogitationibus concupiscentiæ. Jejunium frænum est adversus peccatum. Qui autem abjicit jejunium, velut equus fervens desiderio fœminæ rapitur. Siccatum jejunio corpus animam de profundo elevat, et siccat fistulas delectationum.*

Et *n.* 60. celebratur continentia Religiosi, qui matrem jam senem per torrentem translaturus manus suas pallio involvit, ne eam contingeret. Rogatus a matre cur id faceret, respondit: *Quia corpus mulieris ignis est, et ex eo ipso quo te contingebam, veniebat mihi commemoratio aliarum fœminarum in animo.*

Porro prudenter monet S. Greg. 30. Mor 14 *Sic* ait, *necesse est ut artem quisque continentiæ teneat, quatenus non carnem, sed vitia occidat. Nam plerumque dum plus justo caro restringitur, etiam ab exercitatione boni operis enervatur, ut ad orationem quoque vel prædicationem non sufficiat, dum incentiva vitiorum in se funditus suffocare festinat.*

Plura de concupiscentia, continentia, voluptatum fuga, dixi Jacobi 1. 14 Jerem. 2. 24. Daniel. 1. 17.

Quæ militant adversus animam.] Caro enim concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. Galat. 5 17. unde: *Militia est vita hominis super terram,* ait Job c 14. 4. Hanc militiam et luctam egregie in seipso depingit S. August. l. 8. Confess. 8 et serm. 103 de Temp. et l. de Conflictu virtutum et vitiorum, ac S. Ephrem l. de Armatura spirituali, et S. Bern. tribus serm. de Pugna spirituali, et Prudentius in Psychomachia, ubi graphice describit duellum humilitatis et superbiæ, patientiæ et impatientiæ, castitatis et libidinis, etc. Nervose Tertull. ad Martyr. c. 3 *Stat,* ait, *conflictus et victoriæ suorum Agonothetes Deus vivus: Xystarches, Spiritus Sanctus: Epistates, Christus Jesus: corona, æternitatis: bravium, angelicæ in cœlis substantiæ politia: gloria, in sæcula sæculorum* Et S Hilarius in Ps. 118. littera *nun*: *Aliæ,* ait, *sunt sæculi leges, alia Dei munera. Diabolus cum Deum tentare ausus est, suum esse sæculum gloriatur; Dominus vero mori nos sæculo jubet, ut vivamus ipsi. Cum Domino opum contemptus, opulentia est. Cum Domino terreni honoris despectus, cœlorum regnum est Cum Domino humilitas cordis, generosæ et regiæ nativitatis ornatus est.*

12. Conversationem vestram inter gentes (Syrus, *coram omnibus filiis hominum*) habentes bonam.] *Spectaculum enim facti sumus mundo Angelis et hominibus* 1. Cor. 4. 9. Et: *Proximo famam, Deo debemus et providemus conscientiam,* ait S. Bern. serm. 71. in Cant. Notent, hic Christiani se ita conversari debere, ut et fideles et infideles, ac hæreticos sua sancta conversatione ad Deum, fidem et sanctitatem traducant. Major enim est via exempli quam verbi, vitæ quam vocis, morum quam verborum. Quocirca S. Paulus coram Agrippa rege: *In hoc,* ait, *et ipse studeo sine offendiculo conscientiam habere ad Deum, et ad homines semper.* Actor. 24. 16. Et Job. 1. 1. laudatur quod inter infideles et impios fuerit vir simplex et rectus. Quin et Cicero apud Lactant. lib. 3. *c.* 15. et 16. *Male,* ait, *mecum agitur, si me oratio magis quam vita purgat.* Et Aristippus rogatus quid in hoc orbe esset admirandum, respondit: *Vir probus et moderatus: quia licet inter multos impios degat, non tamen pervertitur* Ita Stobæus serm. 35. Præclare S. Chrysost. orat. de S Babylo: *Convincunt,* ait, *magis opera virtutis, quam miracula; hæc namque vel ficte fieri possunt; vel si vere, etiam ab improbis per gratiam gratis datam* Vide Lactantium l. 3. c. 15. ubi inter multa ait, *eos* qui docent et *non* faciunt, præceptis suis detrahere pondus, ac verbo veritatem, opere mendacium exhibere.

Ut in eo quod detractant (detrahunt, obtrectant, calumniantur) de vobis tanquam de malefactoribus] Dicebant enim Christianos esse contemptores principum, numinis et deorum, voluptuarios, usurpare promiscuos concubitus (quod id faciebant Gnostici hæretici, ex Christianis prognati) vesci carnibus hominis (scilicet carne Christi in Eucharistia, cujus rumorem inaudierant Gentiles, sed modum et mysterium non intellexerant, etc) adeo ut omnes orbis plagas et clades tribuerent impietati Christianorum, ideoque per trecentos annos eos atrocissime persecuti sunt omnes pene Imperatores usque ad Constantinum. *Si Tiberis* ait Tertul. Apolog. 40. *ascendit in mœnia, si Nilus non ascendit in arva, si terra movet, si fames, si lues, statim Christianos ad leonem.* Quocirca pro innocentia Christianorum graves et doctas Apologias scripserunt S. Justinus, Athenagoras, Clemens Alex. Cyprian. Tertull. Arnobius et alii.

Ex bonis operibus vos considerantes (ἐποπτεύσαντες id est *introspicientes,* plane et penitus inspicientes; Clemens Alex. 2. Pedag. 11. *suspicientes;* Vatabl. *æstimantes*) glorificent Deum.] S Blandina atrociter torta, ut Christianis objecta crimina jam dicta confiteretur, constanter et alacriter proclamando: *Christiana sum, et nihil apud nos mali geritur,* obstupefecit tortores. Eadem revocata ad tormenta, et in mortis confinio posita: *Multum,* ait, *erratis a viri! quod putatis infantium visceribus vesci eos, qui ne mutorum quidem animalium carnibus utuntur.* Et sanctus Diaconus de iisdem in tormentis interrogatus nihil aliud respondit quam: *Aliud nihil sum quam Christianus. Hoc mihi nomen, hoc genus, hoc patria est. Cumque ei laminas candentes æris et ferri adhiberent, ita ut carnes ejus adustæ igni defluerent, ipse permanebat immobilis, inconcussus, intrepidus, cœlestibus æternisque fontibus, qui procedunt de ventre Jesu, humanas in se temperans flammas. Verumtamen membris omnibus Martyr erat ut toto corpore unum vulnus hæreret. Perit in eo humana for-*

mæ agnitio, et non solum quis esset et quid esset, tormentorum crudelitas, ne agnosci posset, abstulerat. Christus tamen in eo solus per martyrii gloriam recognoscebatur, qui per ejus patientiam destruebat adversarias potestates, et suos milites per tolerantiæ roborabat exemplum, ostendens omnibus quia nihil terribile est, ubi diligitur pater ; nihil doloris est, ubi fides Christi, aiunt Lugdunenses Christiani apud Euseb. l. 4. Hist. cap 1 in ep. encyclica. Quocirca Plinius Secundus, Proconsul Asiæ, inquisitione facta de vita Christianorum, scripsit ad Trajan. l. 10. Ep. 97. nihil se in eis criminis deprehendisse, nisi quod hymnos antelucanos Christo canerent, rogans quid et eis fieri juberet: cui Trajanus rescripsit, inquirendos quidem non esse, oblatos vero puniri oportere. Unde exclamat Tert. Apol. 2. *O sententiam necessitate confusam! negat inquirendos ut innocentes, et mandat puniendos ut nocentes.* Antoninus vero Imp. Trajani filius adoptivus et successor in epist. quam recitat Euseb. l. 3. Hist. c. 12 Christianos palam laudat et propugnat, atque Gentiles eius tormentis magis confirmare eorum Religionem : *Illis enim, ait, magis in optatis est, ut in crimen adducti mortem pro Deo suo oppetant, quam ut vita fruantur: unde vita ipsorum hoc pacto prodita multo majorem clarioremque reportant victoriam, quam si imperata, quæ vos ab ipsis fieri postulatis, obirent.* Unde concludens decernit : *Quod si quispiam igitur cuiquam Christiano, quia Christianus sit, pergat molestiæ quidquam aut criminis inferre, ille cui crimen illatum fuerit, etiamsi reipsa Christianus deprehensus sit, absolvatur; qui autem illum accusaverit, justum debitumque supplicium subeat.*

Hac sanctitate Christianorum perspecta conversus est Justinus Philosophus et Martyr, ut ipse narrat Dial. contra Tryph. Multi quoque judices et tortores conversi fuere, ut patet ex vita S Jacobi, Alexandri, Luciani, Tryphonis, aliorumque Martyrum. Eadem victus Porphyrius, licet juratus Christi hostis, scripsit librum de Essæis, in quo eorum mores angelicos describit et dilaudat. Tam potens est virtus, ut ob hostibus non tantum testimonium, sed et elogium, ac præconium extorqueat. Quamobrem Jacobus Laines primus a S. Ignatio Societatis Jesu Præpositus Generalis, et ex eo P Canisius (teste P. Sacchino l. 2. Vitæ ejus) censebant *optimam rationem refutandi maledicta esse, illustrem recte factorum constantiam.*

In die visitationis.] Primo, per *visitationem*, OEcum. et Arias accipiunt vestigationem et inquisitionem q. d. Ut cum Plinius, aliique Præsides et Gentiles de vobis inquirunt, vestraque visitant, videntes vestra omnia esse sancta, glorificent Deum. Unde Tert. Apol. ult. *Cruciate, ait, torquete, damnate, atterite nos, probatio est enim innocentiæ nostræ iniquitas vestra: exquisitior quæque iniquitas vestra illecebra est magis sectæ. Plures efficimur, quoties metimur a vobis. Semen est sanguis Christianorum.*

Secundo, alii *visitationem*, græce ἐπισκοπὴν, id est *inspectionem*, curam, correctionem accipiunt mystice per illuminationem et gratiam. q. d. Ut Gentiles glorificent Deum, tunc quando Deus eos visitabit lumine gratiæ suæ, ut videant veritatem et sanctitatem Christi et Christianismi, eamque amplectantur. q. d. Vestra bona conversatio acer erit eis stimulus ad conversionem et fidem. Ita Glossa, Dionys. Gagnæus, Catharinus, Vatabl. Salmeron, et alii.

Tertio, Hugo et Thomas Anglicus accipiunt de visitatione, qua Deus visitat et flagellat fideles, ut ex eorum patientia extorqueat laudem ab infidelibus eis detrahentibus; quo fideles monet S Petrus, ut cum persecutionem aliamve quamvis tribulationem patiuntur, sciant eam non casu accidere, nec tam ab hominibus, quam a Deo proficisci, ad purgandam, explorandam et perficiendam eorum virtutem. Hac enim de causa instituuntur visitatores et visitationes in Ecclesiis et monasteriis.

Quarto, Beda per *diem visitationis* accipit diem judicii. Tunc enim improbi, præsertim judices et persecutores, videntes gloriam Martyrum et Sanctorum Deum glorificabunt. dicentes: *Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum,* etc. *Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter Sanctos sors illorum est.* Sap 5.

Verum hæc tarda nimis et sera, ac alterius sæculi est visitatio : ideoque invita infidelium glorificatio. Quare secundus et tertius sensus magis genuini sunt.

13. Subjecti igitur estote.] Vox *igitur* hanc quasi conclusionem educit ex iis quæ dixit de bona conversatione. q d. Jussi vobis bonam conversationem, ergo pariter jubeo subjectionem et obedientiam : in hac enim illa vel maxime consistit et cernitur, præsertim primo illa Ecclesiæ et S. Petri ævo. Male enim audiebat apud nonnullos Christiana religio, quasi doceret Christianos utpote Christi filios, et designatos hæredes regni cœlorum, *non* debere subjici principibus, præsertim Ethnicis et infidelibus, ait OEcumen. Accedebat, quod primi Christiani origine erant Judæi, qui sub hoc tempus rebellare cœperunt Romanis, imo Apostoli erant Galilæi: tunc autem orta fuit secta Galilæorum a Juda Galilæo, qui docebat Judæos, utpote populum Dei, liberos esse debere a vectigalibus, nec subjicere se Imperatori Romano, utpote Gentili et infideli. Quocirca hujus erroris insimulati sunt Apostoli et Christiani, ideoque studiose contrarium scribunt et jubent, uti dixi Act. 5. 37. Sic etiamnum Anabaptistæ ex adverso dicunt, omnes Christianos esse pares, et liberos, ac proinde unum Christianum alteri non debere dominari, ac consequenter nullos inter eos debere esse magistratus, nulla tribunalia, nulla judicia. nullum jus plectendi sontes. Contra hos omnes scribit Paulus c. 13. ad Rom ubi multis rationibus ostendit Christianos debere non tantum in *foro externo*, sed et *interno*, puta in conscientia, obedire suis magistratibus. Illas ibidem ordine recensui. Vere S. Basil s de abdicatione rerum. *Animi, ait, in virtute progressus, in humilitate progressus est, contraque in postremis relinqui, non aliunde quam ex elatione progignitur. Pietatis enim cognitio, humilitatis et mansuetudinis cognitio est, quando se animo scire submittere, Christum est scire imitari, contra autem arrogantia efferri, est diabolo se similem facere.*

Omni humanæ creaturæ.] Primo. Syrus vertit, *omnibus filiis hominum*, quasi Petrus velit Christianos summe esse humiles, ita ut se cuivis homini substernant. Primus enim gradus humilitatis est, subjicere se superiori; Secundus, æquali; Tertius, inferiori: juxta illud Pauli Galat. 5. 13. *Per charitatem spiritus*

servite invicem, et Philipp. 2. 3. *In humilitate superiores sibi invicem arbitrantes.* Ita Dion. Carth. Verum hoc consilii est et perfectionis, non præcepti.

Secundo, et genuine, *omnem humanam creaturam* vocat Petrus omnem hominem, scilicet superiorem, cui subjectio debetur. Dicit *omnem*, ne quis infideles et impios excipiat q. d. Qualis qualis sit, etiamsi infidelis, impius, imprudens, raptor, etc. si superior est, hoc solo nomine ei subjecti estote. *Creaturam ergo humanam* vocat principes et magistratus ab hominibus creatos, puta reges et duces, uti explicans subdit Ita OEcumen. Græcum enim κτίσις, id est *creatura*, ponitur pro τάξις καὶ πολιτεία, id est, pro ordinatione, politia et civilis gubernationis dispositione. Sic Latinum *creare* subinde capitur pro ordinare; et creatura vel creatio pro ordinatione, gubernatione, potestate, puta pro magistratu potestate prædito Sic dicimus creari Pontificem, Cardinales, reges, principes, consules, cum scilicet per suffragia tales eliguntur et constituuntur: imo Cardinales vocantur creaturæ Pontificis, quia ab eo creantur principes Ecclesiæ. Sicut enim in creatione Deus ex non esse facit rem esse pulchram et magnam: ita principes, præsertim qui ex imo ad summum, puta e plebe ad principatum, evehuntur, recte dicuntur creari; quia ingens novum esse morale accipiunt, quod eos facit spectabiles et illustres apud homines Porro hi dicuntur *humana creatura*, vel quia creati ab hominibus, vel potius quia ipsi sunt humanæ creaturæ, id est homines creati principes a Deo; sunt ergo creaturæ Dei, quia ex hominibus ad hanc dignitatem a Deo electi et evecti sunt: et quia præ cæteris ipsi sunt viva imago creaturis Dei, in quibus scilicet Deus suam majestatem, jus et imperium repræsentat.

Loquitur directe S. Petrus de principibus civilibus, iisque jubet subjici fideles, ne per Christum se ab eorum dominio exemptos putent; argumento tamen a pari vel minori, idem de principibus Ecclesiasticis, puta Episcopis et Prælatis, scilicet iis subjici debere laicos quoslibet in rebus spiritualibus, ex hoc loco concludit S. Basil. Const. monast. c. 23. imo Christus Matth 10. 40. *Qui vos audit*, ait, *me audit: qui vos spernit, me spernit*. Et S. Paul Hebr. 13. 17. *Obedite Præpositis vestris, et subjacete eis Ipsi enim pervigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes.* Et S. Pauli discipulus S. Ignatius Epist. 9. ad Philadelph. *Principes*, ait, *obediant Cæsari, milites principibus, Diaconi Presbyteris sacrorum præfectis: Presbyteri, Diaconi et reliquus Clerus una cum populo universo, militibus, principibus, et Cæsare* (alii legunt, *sed et Cæsares*) *ipsi Episcopo pareant, Episcopus Christo, ut Christus Patri obedivit, et hac ratione per omnia conservabitur unitas.* Idem Epist. ad Smyrnenses: *Honora, ait, filii, Deum et regem. Ego autem dico: Honorate quidem Deum ut auctorem omnium et dominum. Episcopum autem tanquam principem sacerdotum imaginem Dei ferentem: principatum quidem secundum Deum: sacerdotium vero secundum Christum: et post hunc honorare oportet etiam regem. Nemo enim potior est Deo, neque similis ei, neque Episcopo honorabilior in Ecclesia sacerdotium Dei gerente pro salute mundi, etc. sacerdotium enim summum est omnium honorum, quæ in hominibus consistunt*

Quocirca apposite S Bern. Epist. 183 ad Conradum Imper. *Legi*, inquit, *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, quam sententiam cupio vos custodire in exhibenda reverentia Petri vicario, sicut ipsam vobis vultis ab universo servari Imperio.* Et Innocent. III Pont. c. *solitæ de major et obedient.* Imperatorem Constantinopol. qui ex hisce Petri verbis mandabat Patriarchæ Constantin sedere ad pedes suos, confutat, dicens: *Sequeretur quod etiam servus quilibet in sacerdotes imperium accepisset, cum dicatur, Omni humanæ creaturæ* Aptius quis inferat, principes debere subesse Episcopis in rebus Ecclesiasticis, quia Episcopi sunt creaturæ Dei, id est, Prælati a Deo dati toti Ecclesiæ, non solum plebeiis, sed et principibus. Sunt enim Episcopi tam regum quam plebeiorum. Vide Bellarm. toto l. 3. de Laicis.

Politice hic disce, signum et affectum veræ fidei esse humilitatem, subjectionem, obedientiam subditorum erga magistratus; infidelitatis vero et hæresis affectum esse superbiam, inobedientiam, rebellionem, uti vidimus et videmus factitari a Lutheranis, et magis a Calvinistis in Scotia, Anglia, Germania, etc Sane Lutherus horum omnium parens sua rebellione et hæresi per suos discipulos centum millia rusticorum armavit contra principes, bellumque rusticanum excitavit, quod tantas Germaniæ clades edidit. Hæreticorum enim axioma, imo primum principium est, suam sectam et hæresin omnibus modis et artibus, ac præsertim armis, tuendam et propagandam esse, ac consequenter principi orthodoxo, si obsistat, omnibus viribus obsistendum. Ex adverso Catholici per primos trecentos annos obedierunt Imperatoribus Ethnicis, eisdem persecutoribus in omnibus, excepta fide et religione, nec quisquam necem aut rebellionem contra eos machinatus est fidei prætextu, etiamsi sæpe id facere potuissent si voluissent Sane potuisset tota legio Thebæorum fortissimo duce S. Mauritio Maximiano resistere armisque fidem et vitam tueri, aut certe non inulta occumbere; sed noluit, totaque positis armis, genibus nixa fidei causa obtruncari se permisit. Pluribus idipsum demonstrat Thomas Bozius in Signis Ecclesiæ, signo 53. et 90.

Id etiamnum experiuntur et sentiunt multi principes Ethnici apud Indos, Japones et Sinas, qui Christianos et Christianam religionem amant et fovent, eo quod videant Christianos magis sibi obedire quam Ethnicos. Sane ante annos triginta cum degerem Lovanii, Alexander Farnesius Dux Parmensis, Belgii gubernator, qui invicta sua fortitudine et prudentia longe majorem Belgii partem ad Regis sui Philippi II obedientiam revocavit: cum Rex juberet in urbibus a se captis arces exstrui, quæ cives in officio continerent, ne quis rebellionem novam ordiretur; rescripsit Regi Alexander, arces munitissimas et securissimas fore Collegia Societatis nostræ. Illa ergo loco arcium curaret in urbibus majoribus, et periculosioribus exstrui. Rationem dabat: Religiosi Societatis per scholas, conciones, et alia ministeria docebunt cives, eisque instillabunt veram fidem, obedientiam et amorem, quem debent non tantum Deo, sed et suo principi, quem Deus eis præfecit, suumque vicarium constituit, ut eum quasi talem colant et ament. Validior autem obedientiæ et principatus custos est amor, quam

timor, qui cum sit violentus, diu durare nequit, sed data occasione erumpit, jugumque excutit, et arces sibi impositas (quas Græci dicebant esse *tyrannorum nidos)* evertit. Persuasit hæc ratio Regi, qui consilium Ducis secutus, mandavit ei ut locis opportunis Collegia Societatis fundaret; quod ipse accurate præstitit, magno et Belgarum et Regis bono.

Orthodoxa ergo fides est columen reip. æque ac Ecclesiæ, cujus pestis ac infidelitas et hæresis. Columen enim reipubl. est obedientia civium quam præstat fides, negat hæresis. Unde Solon legislator Atheniensium rogatus, *qua ratione consistere possit civitas?* resp. *Si cives obtemperent suis magistratibus; magistratus autem legibus.* Ita Stobæus ser. 41 Laconum eruditio erat *parere magistratibus, patientem esse laborum, et in prælio vincere aut mori,* ait Plutarch. in Lac. Scipio cum in Africa bellum gereret, ostendit milites suos, et turrim excelsam in mari, aitque: *Nullus horum est, qui non conscensa turri semet in mare præcipitaturus sit, si ego jussero,* Ita Plutarch. in Scipione.

PROPTER DEUM.] Primo, quia Deus sanxit magistratus, jussitque eis obediri. *Non est enim potestas nisi a Deo; quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt,* Rom. 13. 1. Unde hanc causam illico subdit S. Petrus, dicens: *Quia sic est voluntas Dei.* Hac de causa Numa, Lycurgus et alii legislatores finxerunt se cum diis colloqui, ab iisque leges accipere, ut iis auctoritatem adderent, teste Platone in Minoe. Legislatores autem fidelium, ut Christus, Moses, Petrus et Paulus cum Deo et Christo collocuti sunt, ab eoque suas leges acceperunt.

Secundo, quia Rex et princeps est viva Dei in terris imago, estque quasi vicarius Dei, imo Deus quidam terrestris. Quocirca qui eum violat, Deum violat. *Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt,* ait Paulus Rom. 13. 2. Hinc Plutarchus in Themistocle regem vocat εἰκόνα ἔμψυχον θεοῦ πάντα σώζοντος, id est, *imaginem vivam Dei cuncta servantis.*

Tertio, quia Deus singulos reges et principes vel per se ut Saulem, Davidem, vel per suos constituit, juxta illud Prov. 8. 15. *Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt.* Unde Tertull. ad Scapulam c. 2. *Christianus, ait, nullius est hostis, nedum Imperatoris, quem sciens a Deo suo constitui, necesse est ut et ipsum diligat, et revereatur, et honoret, et salvum velit cum toto Romano Imperio, quousque sæculum stabit, tamdiu enim stabit.*

Quarto, Didymus et OEcumen. *propter Deum,* inquiunt, id est, eo modo quo Deus præcipit, nimirum ut eis obediatur, quando nihil contra Deum Deique legem præcipiunt: si enim id faciant, dicendum est cum S. Petro: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus,* Act. 4. 19. et cum Machabæo. *Non obedio præcepto regis, sed præcepto legis.* 2. Machab. 7. 30. Nam et Rex ipse Deo subditus est, ejusque legi parere debet: *Reges in ipsos Imperium est Jovis,* ait Horat. l. 3. ode 1. Hoc est quod sanxit Christus: *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo,* Matth. 13. 7. Ubi S. Chrys. h. 7. in Matth. *Tu,* ait, *cum audis reddenda esse Cæsari quæ sua sunt; illa solum dici non dubita, quæ pietati ac religioni nihil officiunt. nam quod fidei aut virtuti obest, non Cæsaris, sed diaboli tributum ac vectigal est.*

Quinto, *propter Deum,* id est, ex Dei amore et reverentia subjecti estote magistratibus q. d. Obedite iis non quasi coacti metu gladii et vindictæ ipsorum, sed propter Deum, id est sponte et liberaliter ex Dei amore, ne scilicet eum offendatis (quod Paulus ait *propter conscientiam.* Rom. 13. 5.) sed eum in suis vicariis honoratis et revereamini. Hoc est quod servis (et cuilibet subdito) præcipit Paulus Ephes. 6. 7 dicens: *Servi obedite dominis carnalibus cum timore et tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo, non ad oculum servientes quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate servientes sicut Domino, et non hominibus. scientes quoniam unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino.*

Sexto, *propter Deum,* ut scilicet Gentiles videntes vestram obedientiam Deum vestrum glorificent, ut dixit v. 12. ac ad Dei fidem et cultum alliciantur. Ita Iberos Hispaniæ populos obedientia, patientia, devotione et virtute captivæ cujusdam Christianæ ad Christum esse conversos fuse narrat Euseb. l. 10. cap. 10 et Ruffinus l. 1. Hist. c. 10.

Septimo, *propter Deum,* ut reges et principes meminerint se Deo esse subditos, et propter ipsum imperare et præcipere. Sapienter S. Fulg. l. de Prædest. et gratia Christi. *Clementissimus Imperator,* ait, *non ideo est vas præparatum in gloriam, quia apicem terreni principatus accepit, sed si in imperiali culmine recta fide vivat, et vera cordis humilitate præditus, culmen regiæ dignitatis sanctæ religioni subjiciat,* etc. *si præ omnibus ita se sanctæ matris Ecclesiæ Catholicæ meminerit filium, ut ejus paci atque tranquillitati per universum mundum prodesse suum faciat principatum.* Talis fuit Constantin. Theodos. Carolus Magnus. S. Ludovicus in Gallia, S. Stephanus in Hungaria, S. Leopoldus in Austria, S. Wenceslaus in Boemia, S. Hermenigildus in Hispania, S. Henricus in Germania, S. Casimirus in Polonia, qui impense Ecclesiam et Pontificem Romanum coluerunt ac propugnarunt, ejusque filii esse et nominari ambierunt, ac id ipsum filiis suis testamento reliquerunt.

SIVE REGI QUASI PRÆCELLENTI.] Syrus, *regibus propter imperium ipsorum.* Præcellentia ergo regis est ejus imperium et potestas regia: quare sub rege accipe Imperatorem, qualis tunc erat Romæ, duces et principes absolutos, qui nulli subsunt. Rex enim dignitate et potestate subditis longe præcellit, iisdemque sapientia, beneficentia et virtute præcellere debet. Ipse enim est quasi sol in regno, uti multis analogiis ostendi Isaiæ 45. 1. Id animadvertit Athalaricus Gothorum Rex, qui apud Cassiodorum l. 8. Ep. 24. ita loquitur: *Tanto divinitati plura debemus, quanto a cæteris mortalibus majora suscepimus; nam quid simile rependat Deo, qui potitur imperio; sed licet pro tanto munere nihil compensari possit idonee, ipsi tamen gratia redditur, dum in servientibus honoratur.*

14 SIVE DUCIBUS.] Tigur. *sive præsidibus;* Syrus, *judicibus,* Græce enim ἡγεμόνες vocantur præfecti, præsides, cæterique magistratus. qui a majori pendent. ejusque quasi sunt vicarii

AD VINDICTAM MALEFACTORUM (Tigur. *nocentium*)

LAUDEM VERO BONORUM,] ἀγαθοποιῶν, id est, *recte agentium*. Hic enim est finis potestatis regalis et magistratus cujusque, nimirum ut improbos puniendo, probos tueantur, itaque civilem hominum societatem conservent, quod fit per justitiam, qua bonis præmium, malis pœna irrogatur. Unde Socrates aiebat: *Optime gubernari civitates eum injusti dant pœnas*, ait Plato l. 2. de Philos. Cicero ad Brutum laudat sententiam Solonis, qui rogatus: *Qua ratione optime gubernaretur Respubl.* respondit: *Si boni præmiis invitentur, mali pœnis coerceantur.* Theophrastus interrogatus: *Quidnam vitam humanam conservaret?* respondit: *beneficentia, honor et pœna.* Ita Stobæus serm. 41. Lycurgus censuit rempub. duabus rebus contineri, præmio et pœna. et Pythagoras *civitatem optimam esse* dixit, *quæ posteaquam malos pœnis coercerat, viros tantum bonos admitteret.* Ita Stobæus ibid. Cato dicebat: *injuriam, etiamsi faciendi nihil inferat periculi, universis tamen periculosam esse. Quocirca magistratus qui maleficos non coerceant, lapidibus esse obruendos, ne pœnæ neglectus salutem reipub. labefactaret.* Ita Plutarch. in Apophth. Rom. Hinc Archites philos. lib. 3. Rhet. dixit magistratus esse instar aræ, ad quem injuria affecti confugiant. Porro recte apud Ægyptios Pontifex publice pro rege orans hoc ei inter alia precabatur: *Ut leviores pœnas infligeret quam delicta mererentur, et majores gratias rependeret quam beneficia exposcerent.* Ita Diodor. lib. 1. Biblioth.

15. QUIA SIC EST VOLUNTAS DEI, UT BENEFACIENTES (ἀγαθοποιοῦντας, quod paulo ante Noster vertit, *bonos*, dicens: *Laudem vero bonorum*, id est, bene agentium. Idem Secundo, verti potest *benefaciis afficientes*) OBMUTESCERE FACIATIS, φιμοῦν, id est *obturatis*, obstruatis, oppiletis, IMPRUDENTIÆ, ἀγνωσίαν, id est, *insipientium* (nam, ut ait S. Hier. in Epitaph. Nepotiani *sine notitia Creatoris omnis homo pecus est*) HOMINUM IGNORANTIAM.] Syrus, *ut per bona vestra obturetis os stultorum illorum, qui non norunt Deum. Cum enim*, ait OEcum. *de nobis, quasi arrogantes, insolentes et inobedientes simus, obloquantur, si et humiles et obedientes in quibus oportet nos esse videant, magis erubescunt et obmutescunt.*

Pro ἀγνωσίαν, id est *ignorantiam*, Clem. Alex. l. 3. Strom. c. 6. legit ἐργασίαν, quod inter alia, teste Budæo, significat *sycophantiam*, id est calumniam, fraudulentiam, quam scilicet subdolis artibus et verbis vestrum innocentiam traducere, calumniari et in odium adducere satagunt. Sycophanta enim est mendax et cavillator subdolus, ita dictus a servo, qui furtum ficorum a se commissum in socium innocentem artificiose conjecit: sycophanta enim dicitur a σῦκα φαίνειν, id est, ab judicando eum qui ficos comederet. Sapienter monet S. Athanas. (vel quisquis est auctor.) Exhort. ad Monach. *Sic omne quod fingi potest, tanquam possit et credi, caveamus: ne in ullo famæ nostræ vulnere serpat nata ab occasione suspicio. Ipsa famæ samium priusquam linguis nutriautur, intereunt. Non tantum nobis fides facti, sed possibilitas etiam relegauda mendacii. Beata enim vita est præclara, de qua nihil licet falsitati* Et inferius: *Utatur munde natura, dum nihil in nostra inveniat disciplina. Falsitas ex more jactetur, dum nec verisimile quidem possit esse quod dicitur*

16 QUASI LIBERI, ET NON QUASI VELAMEN HABENTES MALITIÆ LIBERTATEM.] Vox *quasi* non est assimilantis, sed asseverantis. q. d. Obedite principibus libere et liberaliter quasi liberi et ingenui Christi et obedientiæ filii. Est occupatio: occurrit enim objectioni: Christus nos fecit liberos: ergo nulli principi subjici et servire debemus. Rursum, ergo licet nobis facere quidquid lubet. Ita olim Gnostici (et nune Libertini) hac libertate Christiana abutebantur ad omne dedecus et nefas. Respondet S. Petrus: Facti estis liberi a Christo, sed a peccato, non a lege Dei, nec ab obedientia principum: nolite ergo inobedientiæ, turpitudini et malitiæ vestræ prætexere libertatem Christi: hæc enim non est libertas, sed nequitiæ servitus. Idem monuit S. Paulus ad Galatas c. 5 13. dicens: *Vos in libertatem vocati estis, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis.* Nam, ut idem ait 2 Corin. 3. 17. *Ubi Spiritus Domini, ibi libertas.* Vide ibi dicta. Porro, ut ait OEcumen. *Si peccamus, libertate perdita servi efficimur inobedientiæ et peccati*, et S Aug. l de Quantitate animæ c 34. *Ille* (Deus) *ab omnibus liberat, cui servire omnibus utilissimum est, et in cujus servitio placere perfecte sola libertas est.* Idem tract. 21. in Joan. *Hæc, ait, spes nostra est. fratres, ut a libero liberemur, et liberando servos nos faciat. Servi enim eramus cupiditatis, liberati servi efficimur charitatis.* Scripsit de libertate Christiana libros quindecim Joannes Lensæus Belliolensis, Doctor Lovan et breviter Bellarm. l. 4. de Justificatione cap. 5 et 6.

Vox *velamen*, alludit ad velum sive vestem candidam, quam baptizati accipiebant in baptismo, tum ut memores essent, eandem animæ baptismo acceptam usque ad extremum vitæ spiritum sibi esse servandum; tum ut lætitiam spiritualem, ac spem resurrectionis et vitæ beatæ habitu ostenderent; tum ad indicandam libertatem per Christum adeptam, *ut anima libertate novæ vitæ induta, adversus diabolum eum adjutorio divino valeat fortiter dimicare*, ait S August. l. 4. de Symb. ad catechum. c. 9. et Tertull. l. 6. contra Marc. *Ipsum quod ait, qua libertate Christus nos manumisit, nonne eum constituet manumissorem, qui fuit Dominus? alienos enim servos nec Alba manumisit:* servis enim, cum manumittebantur et libertate donabantur, dabatur vestis alba. Hac de causa olim fideles statim a baptismo calceabantur calceis albis, eosque deferebant per septem dies, æque ac vestem candidam; idque Primo, ut significaretur eos libertate Christiana donari: servi enim incedebant nudipedes, liberi calceati. Secundo, ut calcei signum essent eos in Ecclesiæ et filiorum Dei possessionem mitti. Tertio, ut memores essent mortis Christi: calcei enim de mortuis animalibus fiunt. Ita Rupert. l. 7 c. 1. Quarto, ut memores essent *vestigia a peccati vulnere custodire*, ait S. Greg. hom. 22. in Evang Quinto, ut veterum patrum, qui impollutum incontaminatumque spiritum Deo reddiderunt, mores et instituta sequerentur, itaque tenderent ad cœlum. Huc alludit Paulus Ephes. 6. 15 dicens: *Calceati pedes in præparatione Evangelii pacis.* Ita Anselm. ibidem. Vide Josephum Vicecomitem de Ritibus baptismi l. 6. cap. 18. Vide pariter dicta Ezech. 16. 10. ad illud *Calceavi te ianthino.*

SED SICUT SERVI DEI,] qui libere et liberaliter ser-

viunt et obediunt non tantum Deo, sed et omnibus magistratibus, quos Deus sibi vicarios nostrosque superiores ordinavit: servire enim Deo regnare est.

17. Omnes honorate,] juxta statum cujusque, et honorem ei debitum. Hoc est quod ait Paulus Roman. 12. 10. *Honore invicem prævenientes.* Secundo, *honorate*, id est, charitatis officiis et beneficiis omnes prosequimini Honor enim non tantum reverentiam, et obedientiam; sed et amorem, alimoniam, omnemque opitulationem includit, ut cum dicitur, *Honora patrem et matrem.* Exod 20 12.

Fraternitatem, id est fratres, puta Christianos: vel potius *fraternitatem*, hoc est fratrum, id est Christianorum, cœtum et conjunctionem diligite] Jubet enim non tantum ut unionem, sed et coetum fidelium ac conventum ad communes preces, conciones, Synaxes diligant et frequentent, juxta illud Pauli Hebr. 10. 25. *Non deserentes collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam*

Deum timete,] non servili, sed filiali timore, quo filii ex amore timent offendere patrem, caventque sedulo ne quid faciant quod ei displiceat. Deo ergo proprium quasi tributum et debitum est hic timor, juxta illud Ps 2 11 *Servite Domino in timore et exultate ei cum tremore.* Et Malach 1. 6 *Si Dominus ego sum, ubi est timor meus?* Et Ps. 33 10. *Timete Dominum omnes Sancti ejus, quoniam nihil deest timentibus eum.* Accedit quod, ut ait Poeta: *Primus in orbe deos fecit timor* Hinc Clemens Rom. ep. 1. Θεὸς, οῦ, dicitur, quasi δέος, id est *timor*, quia summe timendus, colendus et amandus, licet alii alia dent etyma. Sic Jacob Deum vocat timorem patris sui Isaac, id est quem timuit et coluit Isaac, Gen. 31. 42.

Regem honorificate.] honore eo, qui regi id est summæ potestati civili, debetur. Honor hic includit obedientiam et orationem, ut scilicet subditi pro regibus orent, uti jubet S Paulus I Timot. 2 utilissimum enim est orare pro principibus, tam civilibus, quam Ecclesiasticis; ab illis enim pendet salus reipub. ab his Ecclesiæ. Qui ergo pro iis orat, orat pro tota repub. et Ecclesia. Prudenter Tertul. in Scorpiaco c. 14. *Honorandus*, ait, *est Rex, cum suis rebus insistit, cum a divinis honoribus longe est*, cum scilicet eos aversatur, quos multi reges ambierunt.

18. Servi subditi estote in omni timore dominis] Primo. Lyran. et Hugo *omni*, id est inquiunt, toto, pleno et perfecto timore, qui includit amorem. Secundo, *omni*, quia multiplex est timor, scilicet Primo, pœnæ, ne ab heris, si inobedientes sint, puniantur. Secundo, culpæ, ne Deum per inobedientiam offendant. Ita OEcum Tertio, scandali, ne sua inobedientia provocent heros ad odium fidei, *sed in omnibus bonam fidem ostendentes, ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus*, ait Paulus ad Tit. c. 2 9. Idem servis præcipit Paulus fuse Ephes. c. 6. 5. vide ibi dicta. Idque congrue: vulgo enim jactabatur, et etiamnum jactatur subinde hoc proverbium, *totidem nobis hostes esse quot servos:* et Plato l. 6. de Legibus ait: *Jovem dimidium mentis servis ademisse.*

Non tantum bonis et modestis (ἐπιεικέσι, id est æquis, modestis, benignis, probis, clementibus) sed etiam dyscolis, id est fastidiosis, græce σκολιοῖς id est *pravis*, obliquis, tortuosis, asperis, morosis, difficilibus, severis et sævis. Augustinus Marloratus apostata et hæreticus hoc loco falso asserit, Sorbonicos et Catholicos per *dyscolos* accipere dissolutos, atque hinc docere Papæ et cornutis ejus bestiis (sic nebulo vocat Cardinales et Episcopos) obediendum esse etiam cum tyrannidem exercent; tyrannidem ipse vocat disciplinam Ecclesiasticam, hæc enim hæreticis tyrannis est, sed viperea suæ linguæ meritas pœnas dedit, cum ob seditiones in Gallia suscitatas a Parlamento ad laqueum damnatus, infelicem animam exhalavit.

Perperam Hugo et Glossa, dyscolos, inquiunt, vocatur agrestis, rudis, indoctus, ita dictus quasi alienus a schola et studiis, quæ homines reddunt civiles, politos, benignos: δύσκολος enim græce dicitur, non δυσχολὸς, ac significat morosum et difficilem, qui sibi et aliis tædium et fastidium creat.

Moral docet hic S. Petrus, obedientiam se extendere debere ad patientiam, eamque complecti; sicut Christus eam extendit, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Perfectio ergo obedientiæ est patientia, si videlicet patiatur humiliter et hilariter Superiorum suorum asperitatem, reprehensiones, jurgia, quin et minas ac verbera. Patientia enim et humilitas humilisque obedientia sunt duæ alæ, quibus evolatur in cœlum, ut ait quidam Sanctorum.

Cassianus Collat. 19. c. 1. celebrat obedientiam et patientiam cujusdam religiosi, qui in conventu fratrum publice ab Abbate Paulo palma percussus, ita ut sonitus longius etiam in considentium auribus resultaret, nullum dedit signum commotionis, multo minus murmuris, sed os habens taciturnitate signatum, eamdem vultus modestiam et tranquillitatem ostendit, ita ut ne colorem quidem vel in minimo mutaret.

S. Stephanus, ait S. Greg. h 35 in Evang ad tantam patientiam excreverat, *ut eum amicum diceret, qui sibi aliquid molestiæ irrogasset. Reddebat contumeliis gratias, damnum sibi illatum maximum lucrum putabat, omnes suos adversarios nihil aliud quam adjutores æstimabat.*

Ideo l. 1. Dial. c. 2. laudat Libertinum, qui a suo Abbate irato, scabello in vultum impacto, cum gereret tumentem et lividum, dicebatque id suæ esse culpæ, non illius sævitiæ: itaque Abbatem ad magnam mansuetudinem perduxit, et *humilitas discipuli magistra facta est magistri.*

Similis fuit obedientia et patientia S. Joannis Damasceni, qui ob carmen a se compositum rejectus a suo seniore, jussusque cloacas et latrinas purgare, hilariter id præstitit.

Sic S. Monica ab ancilla vocata meribibula, omnem vini cupidinem a se abdicavit, et *ancillæ injuria facta est dominæ medicina*, ait S. Aug. 9 Conf. c. 8.

Catharina Aragonia uxor Henrici VIII. regis Anglorum ab eo repudiata, constanter repudium tulit, dicens, malle se fortunam tristissimam, quam blandissimam: quod in illa non desit consolatio, hæc fortunatis mentem eripiat. Ita Sanderus l. 1. de Schismate Angliæ.

Thomas Cantipr. l 1. Apum. cap. 25 p. 5. narrat captivum quemdam dixisse hero Gentili: *Ego stigmata Christi in corde meo porto.* Iratus herus eum occidit Martyremque fecit, ac in corde ejus Christi crucifixi imaginem reperit, quare compunctus cum omnibus suis in Christum credidit.

19 Hæc est enim gratia.] q. d. Hic est gratiæ divinæ effectus illustris, vel hoc valde gratum est Deo. Unde Syrus vertit, *illis enim est gratia apud Deum.* Aut Tertio, et nervosius, q. d. Hæc est gratia, id est, gloria vestra. Unde explicans subdit: *Quæ est enim gloria.* Sic Paulus gloriam suam esse ait, non evangelizare, ad hoc enim necessitas præcepti Dei eum obligabat; sed evangelizare sine sumptu, id est gratis: hoc enim erat opus liberale et illustre supererogationis et consilii, non præcepti, 1. Corin. 9. 16. Sensus ergo est, q. d. Hæc est gratia, id est hæc est gloria Christiani, in hoc consistit eximia virtus et perfectio Christiana: hoc est illustre discipulorum Christi officium, laus et decus, si propter Deum multa tristia patiantur.

Si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias.] Quæres, quænam sit Dei conscientia? Resp. Primo, est conscientia secundum Deum, qua quis uni Deo placere studet et satagit, etiam cum offensa hominum, ideoque ut Deo placeat, patienter sustinet asperos heri mores, ejusque duris imperiis obedit. Id enim facit, ut suæ conscientiæ et Deo satisfaciat: conscientia enim dictat talibus esse obediendum propter Deum, qui præcepit ut subditi suis dominis obsecundent. Hæc conscientia vocatur Dei, tum quia Deo maxime probatur et placet; tum quia propter Deum, ut ei placeat, suscipitur: loquitur enim S. Petrus de servis, quos jussit parere heris, etiam *dyscolis.* Ita Cathar. et Salm.

Secundo, Gagnæus: *propter Dei conscientiam,* ait, id est, propter Deum qui tuæ patientiæ, et herorum sævitiæ ac nequitiæ est conscius, ac utriusque erit judex et vindex, ut tuam obedientiam et patientiam præmiis cœlestibus coronet, heri sævitiam flammis gehennæ puniat. Conscientia ergo Dei est, quæ uni Deo patet, cui, ut ait Seneca Ep. 8. *nihil clausum est. Interest enim animis nostris, et cogitationibus mediis intervenit.* Conscientia ergo Dei est innocentia coram Deo, ut Christi exemplo explicat S. Petrus v. 22 quæ in duris est murus aheneus, quando scilicet servi innocentes, qui nihil peccarunt, puniuntur ab heris perversis. Hi enim cum non puniantur propter culpam quam non admiserunt, utique puniuntur propter innocentiam: in innocente enim innocentia punitur, non culpa, puta factum aliquod innocens, et sæpe pium ac sanctum. Ita OEcum. Summum enim solatium et gloria est, testimonium bonæ conscientiæ, ait Apostolus 2. Cor. 1. 8. et seq.

Tertio, *Dei conscientia* est, quæ unius Dei honorem et gloriam spectat. Rursum, quæ omni culpa vacans, totam se se Deo addicit et mancipat. Servi ergo qui dies festos cessando a laboribus observant, omnesque Ecclesiæ et Dei leges studiose custodiunt, ideoque ab heris avaris et perversis male tractantur aut vapulant, patiuntur propter Dei conscientiam, sive, ut Christus ait, *Propter justitiam: Beati,* ait, *qui patiuntur propter justitiam,* Matth. 5. 10. Unde et subdit S. Petrus: *patiens injuste.* Hinc et Syrus vertit: *illi gratiam habent coram Deo, qui propter bonam conscientiam perferunt.*

Quarto, et perfectissime: multi olim servi facti Christiani, ab heris infidelibus in odium Christi et fidei mulctabantur verberibus plagis, vinculis, fame, et sæpe morte ac martyrio: hi plane et plene patiebantur propter Dei conscientiam, id est, propter Deum, Deique fidem et cultum, quem in conscientia gerebant, ideoque erant Confessores, vel Martyres.

Sustinet tristitias,] id est tristia, acerba: Græce λύπας, id est *molestias,* dolores, tristitias, mœrores: omnis enim molestia et dolor parit tristitiam. Tristitia enim est ægritudo et contractio animi ab præsens malum, in quo scilicet demitti contrahique animo rectum esse videatur. Unde Chrysippus λύπην, quasi λύσιν, id est, solutionem totius hominis appellatam putat, ait Cicero 3 et 4. Tusculan. Nihil enim ita animos viresque hominis dissolvit et labefactat, ac tristitia. Occasione servorum a duris heris afflictorum, hæc dicit S. Petrus, sed sermo ejus generalis est, ideoque ad omnes qui quomodolibet innocentes patiuntur pertinet, eosque ad fortiter tolerandum animat et consolatur.

Patiens injuste,] quia est innocens, et multo magis si patiatur pro justitia.

20 Quæ est enim gloria?] ποῖον κλέος, id est, *quale decus,* qualis laus, quid illustre, quid magnum. Tertul. in Scorpiac. c. 12. *Quanta est gloria?* q. d. Exigua, vel nulla est gloria sufferre colaphos et plagas pro scelere; at magna est, eos sufferre pro innocentia et justitia.

Colaphizati.] Hæc propria est pœna servorum: hisce enim heri alapas sive colaphos vel in faciem, vel in dorsum impingunt. Unde ille apud Terentium in Adelph. *Homini misero,* ait, *plus quingentos colaphos infregit mihi.* Hinc Martyribus, etiam nobilibus, v. g. S. Symphorosæ, S. Torpeti aulico Neronis, S. Marcellino et aliis colaphi impacti sunt, tum ad pœnam, tum magis ad contumeliam, ut quasi servi servili pœna castigarentur.

Sed si benefacientes.] Græca addunt, καὶ πάσχοντες, id est, *et patientes,* quod noster Interpres per adverbium, sed eodem sensu, reddidit, vertens, *patienter sustinetis. Hæc est gratia apud Deum.* Syrus, *tunc crescit gloria vestra apud Deum.* Vide dicta v. 13. initio.

21. In hoc enim vocati estis.] *In hoc,* id est ad hoc, q. d. Christianorum vocatio est ad crucem et patientiam, juxta illud Thren. 3. 12. *Posuit me quasi signum ad sagittam, misit in renibus meis filias pharetræ suæ.* Ubi ostendi Christianum quemlibet esse quasi alterum sanctum Sebastianum, positum scilicet in scopum sagittariorum, in quem omnes suæ maledicentiæ et maleficentiæ tela colliment et jaculentur.

Quia et Christus passus est pro nobis.] Est ratio ab exemplo Christi, q. d. Non miremini, o Christiani, vos vocatos ad crucem: nam et Christus dux et antesignanus vester ad eamdem vocatus, illam propriis humeris bajulavit, in eaque suspensus et enecatus est. Agite ergo, Christum ducem sequimini alacriter et intrepide, per crucem enim eam eo intrabitis in gloriam.

Vobis,] o servi. Loquitur directe servis, sed per hos quibuslibet aliis. Christum ergo servis in ducem proponit, quia Christus formam servi assumpsit, et quasi servus ac vile mancipium ad furcam damnatus est. *Inspice et fac secundum exemplar, quod tibi in monte Calvariæ a Christo monstratum est.* Exodi 25. 40. Præclare S. Cypr. tr. de Passione: *Christus,* ait, *postposito timore quasi utens potentiori auctoritate, inter sputamenta et colaphos, et reliqua ludibria, patientia et mansuetudine vesanas persecutorum mentes conturbat, et in eo quod inter injurias*

et convicia se molitiu Juduico sentit contemptum, vehementius exacerbatur: et de impietate et malitia suavitus pietasque Christi triumphat; et inferius: *Ascendisti Domine palmam: quia illud crucis tuæ lignum portendebat triumphum de diabolo, vel de principatibus et potestatibus et nequitiis spiritualibus victoriam. eruntque in manibus tuis duo cornua, in quibus erat fortitudo tua abscondita, et imperium tuum super humerum tuum; tu ipse patibuli tui bajulus hærebas ligno quod tuleras, evectionis et passionis anxietates sustinens et labores. Consideravi opera tua et expavi,* et paulo post: *Considero opera tua, et admirur te crucei inter damnatos affixum, jam nec tristem, nec pavidum; sed suppliciorum victorem elevatis manibus triumphantem de Amalec, et quasi sanctificantem de excelso plebem, et elevatum in sublimi, et quasi cælo proximum superioribus inferentem consummati agonis vexillum, et inferioribus erexisse scalum in Patris occursum.* Et mox: *In tantum infirmis compateris, ut nec crucifigi, nec mori, dum illi vivant, et te patrocinante non pereunt, nec erubescas, nec formides, altitudinem tuam derelinquans, ad tempus gloriæ tuæ majestatem evacuans, ut redeant dispersi et respirent derelicti. Hæc est causa quare derelictus sis, ut colligeret et revocaret inanitio tua eos qui fuerunt derelicti, et qui sine Deo fuerant dum dominaretur eis peccatum reducti ad justitiam conformes Christi, et Christi efficerentur et dii. Unde scriptum est : Ego dixi, Dii estis. Considero, Domine, te in illo patibulo ubi videbaris sine adjutorio, quomodo imperatoria potestate latronem præmittis ad regnum: et in cujus assumptione jam manifeste constat quantum apud derelictus profecerit, quorum primus iste gloria et honore coronatus, ipsa die paradisi civis et domesticus curiæ cælestis efficitur.*

Relinquens exemplum.] Christus enim tribus de causis venit in mundum. Primo, ut sua morte nos redimeret. Secunda, ut sua prædicatione doceret. Tertia, ut sua vita sanctæ vitæ daret exemplum, imo exemplar perfectissimum. Hoc nimirum est principis et superioris, vitam suam subditis proponere quasi pictam virtutis tabulam, quam imitando sequantur et exprimant, uti Josephum fecisse ait Philo lib de eo. Hinc S. Basilius Constitut. Mona-t. c. 2 et 5 Christum vocat nostrum exemplar, typum, archetypum, et programma, quod quo magis intuemur, vitaque et moribus exprimimus, eo Christo similiores, sanctiores Deoque gratiores evadimus.

Præclare S. Aug. de verbis Apostoli serm. 26. *Docuit, ait, nos exemplo passionis, cum quanta patientia in illo ambulemus, et firmavit nos exemplo suæ resurrectionis, quid ab illo patienter sperare debeamus Si enim quod non videmus speramus, per patientiam speramus, per patientiam expectamus. Quod non videmus quidem speramus, sed corpus sumus illius capitis, in quo jam perfectum est quod speramus.* Sapienter quoque sanctus Athanasius (vel quisquis est auctor) Exhort. ad Monach. *Vita nostra,* ait, *jubeat, lingua persuadeat, quia plus auctoritatis gestat exemplum, et ingerit appetentiam sui morum lenis formatio.*

Pathetice vero S. Cyprian. tr. de Passione in fine: *Tu, Domine,* ait, *sacerdos sancte, qui in tempore iracundiæ factus es reconciliatio, sancti hujus sanguinis permanentem plenitudinem reliquisti, et beneficium hujus sancti liquoris in perpetuum tradidisti et constituisti nobis inconsumptibiliter potum vivificum, crucis signum, et mortificationis exemplum. Tu consummatis omnibus vade ad Patrem, et trahe nos post te; da nobis in vita præsenti, ut simus sine angaria bajuli crucis tuæ, et comprehendamus cum omnibus sanctis, quid latitudo, quid longitudo, quid sublimitas, quid profundum hujus ligni significet: quo conspectu, non noceat nobis, neque mordeat coluber solitudinis, sed incolumes per omnia sequamur te, tecum parvuli simus, tecum circumcidamur, tecum baptizemur, tecum jejunemus, tecum lotis pedibus panem angelorum edamus, tecum crucifixi mundo vivamus, tecum Spiritu S. repleti, et corpore et spiritu in æternum maneamus : Qui vivis, et non ultra morieris in sæcula sæculorum.* Et S. Leo s. 2 de Passione: *Amplectamur,* ait, *salutaris paschæ mirabile Sacramentum et ad ejus imaginem, qui deformitati nostræ conformis factus est, renovemur. Erigamur ad eum, qui pulverem abjectionis nostræ, corpus fecit gloriæ suæ, et ut resurrectionis ejus mereamur esse consortes, humilitati et patientiæ ipsius per omnia congruamus.*

Ut sequamini (Tert. Scorpiaci c. 12 legit *adsequamini*) vestigia ejus] sanguine ejus signata, ideoque inventu facilia, obvia et certa Sic S. Stephanus secutus est Christi vestigia patiendo et pro lapidantibus orando, ait S. Aug. s. 2. de S. Stephano.

Notent hoc molles hæretici, qui fidem Christi sequi volunt, non passionis vestigia, dicentes solam fidem in Christum sufficere ad salutem, Christum enim pro nobis plane satisfecisse: quare nulla esse bonorum operum nostrorum merita, satisfactiones nullas. Audient hi quod intonat hic S. Petrus, et ex eo S. Greg. in 1. Reg 9 24 *Remansit,* ait, *quia non omnia nostra Christus explevit: per crucem quidem suam omnes redemit; sed remansit, ut qui redimi et regnare cum eo nititur, crucifigatur. Hoc profecto residuum viderat, qui dicebat: Si compatimur, et conregnabimus,* 2 Timoth. 2. 12. et: *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea,* Coloss. 1. 24 Esto enim Christus patiendo solvit plenum redemptionis nostræ pretium, vult tamen nos quoque pati: tum quia Deus vult nos Christum ducem nostrum a se datum sequi, tum quia non decet sub capite spinis coronato membra esse delicata, ait S. Hieron sed potius decet membra capiti configurari, *ut conformes simus imagini Filii Dei,* ait Paulus ad Rom. 8 29. tum quia ipse sanxit ut hoc passionis suæ pretium per passiones nostras nobis applicemus: *non* enim otiosis et desidibus, sed laboriosis et studiosis hoc offert : sicut ergo sol et homo generant hominem: et sicut Deus non solus, sed cum creaturis operatur, sic et Christus non solus, sed nobiscum salutem nostram operatur : tum quia ad cœlum non alia est via, quam crucis, a Deo statuta.

Scripsit S. Chrys tom 3. h. hoc titulo: Ut *benedicamus maledicentibus, Christi et Sanctorum exemplo:* in qua inter cætera ait: *Velle alios male agendo superare, non divinæ id legis esse, quin dæmoniacæ constat. Siquidem in Olympicis certaminibus*

inferis dedicatis hoc pacto victoria comparatur: sed in Christi stadio vincendi modus est longe diversus. Sancitum namque est percussum, non percussorem corona donari oportere. Additque: *Hic non solum ipsa victoria, sed et vincendi modus admirationis habet plurimum: siquidem qui succubuisse videntur. palmam retulisse creduntur: hæc est palæstra Dei, hoc cæleste studium, hoc angelorum spectaculum.* Et max: *Nam si mansuetudinem ac benignitatem prætuleritis, inoffensi omnium manus estis evasuri.* Confirmat exemplo Abelis, qui occisus a Cain in tranquillissimum cœli portum recessit, Cain vero toto orbe factus est vagus et profugus: ac Josephi, qui invidiam fratrum sustinens, per eam factus est princeps Ægypti.

Hoc est quod de se et suis profitetur Christus Joan. 14. 6. *Ego sum via, veritas, et vita;* ubi S. Cyrillus: *Christus, ait, nobis est via per vitæ actionem, veritas per fidei rectitudinem, vita per sanctificationem.* S. Leo s. 2. de Resur. *Christus, ait, est via sanctæ conversationis, veritas doctrinæ divinæ, vita beatitudinis sempiternæ.* S. Cypr. lib. de Bono patientiæ: *Si ipse, ait, est salutis nostræ via, qui Christum vestigiis salutaribus sequimur, per Christi exempla gradiamur.* S. Bern. s. 2. de Ascens. *Sequamur, ait, Domine, te per te ad te, quia tu es via, veritas et vita. via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio.*

Denique tuba hic intonat S. Paulus heb. 12. 1. *Ideoque et nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus et circumstans nos peccatum per patientiam curramus ad propositum nobis certamen aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera sedis Dei sedet. Recogitate enim eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis vestris deficientes; nondum enim usque ad sanguinem restitistis.* Quocirca S. Athan. 1. de Virg. Christianum hisce virtutibus quasi coloribus pingit et ornat: *Mansuetus et quietus sit et tolerans malorum, nulli malum pro malo reddens; sicut ipse* (Christus) *a Judæis contumeliis affectus est et sustinuit, verbera et torturas ferat.* Et S. Aug. in Ps. 36. *Christianus, ait, est qui non aspernatur viam Christi, sed vult viam Christi sequi per passiones ipsius. Noli per aliam viam velle ire, quam per illam qua ipse ivit. Dura videtur, sed ipsa est tuta via. Alia forte delicias habet, sed latronibus plena est.* Et paulo anterius: *Per dura ambulavit, sed magna promisit. Sequere. Noli tantum attendere qua iturus es, sed et quo venturus sis. Tolerabis dura temporalia, sed ad lætitiam pervenies sempiternam.*

22. Qui peccatum non fecit,] eo quod humanitas ejus hypostatice conjuncta Verbo, ab eo ita custodiebatur et dirigebatur, ut peccare non posset. Ejus enim custodia commissa erat Verbo, quasi hypostasi. Si enim hic homo (puta Christus) peccasset, peccasset et Verbum, quod erat ejus hypostasis, et suppositum. Actiones enim sunt suppositorum, et originaliter a suppositis procedunt. Ita Theologi et ex iis Suarez 3. p. q. 15. a. 1.

Quare horrenda est blasphemia Calvini dicentis, Christum fuisse vere peccatorem et damnationis reum, ex metu passionis calicem fugisse, ac in cruce desperasse. Quam multis confutavi Heb. 5. 7. Longe aliter Paulus Christum vocat: *Pontificem innocentem, impollutum, segregatum a peccatoribus.* Hebr. 7. 26. et *Eum, ait, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso,* 2. Cor. 5. 21.

Hic declarat S. Petrus, quid vocarit, v. 19. pati propter Dei conscientiam, nimirum pati propter innocentiam, pati scilicet propter causam falso æstimatam et imputatam, quæ non est culpa, sed innocentia, hoc est, pati innocentem. Sic enim Christus, qui peccatum non fecit, innocens passus est, quia scilicet dicebat se esse filium Dei, quæ non erat falsitas nec culpa blasphemiæ, sed Confessio veritatis et innocentiæ.

Nec inventus est dolus in ore ejus,] etiam a Scribis et Pharisæis, qui satagebant eum capere in sermone, ut accusare et occidere possent, Matth. 22. 15. Citat S. Petrus Isaiam c. 53. 8. quod totum caput est de Christi passione, agnina patientia, obedientia, et innocentia. *Sicut ovis, ait, ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum.* Vide ibi dicta.

23. Qui cum malediceretur (vocaretur potator vini, Samaritanus, possessus a diabolo, seditiosus, hostis Cæsaris, subversor gentis, etc.) non maledicebat,] οὐκ ἀντελοιδόρει, *non remaledicebat*, uti legit S. Hier. l. 2. contra Jovin. Aug. tract. 21. in Joan. Amb. in Ps. 37. et alii, q. d. Christus non reddebat talionem, maledictum non pensabat maledicto, maledicentibus vicissim non maledicebat, sed altissimum servabat silentium, ita ut Pilatus miraretur. Quod signum erat animi non tantum innocentis, sed et excelsi. Imo sanxit discipulis suis: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Benedicite maledicentibus vobis, et orate pro calumniantibus vos.* Et: *Qui te percutit in maxillam, præbe et alteram.* Luc. 6. 28. Quanta hic in Christo innocentia, patientia, charitas, animi celsitudo! Græca addunt: *Cum percuteretur non repercutiebat; cum malediceretur non remaledicebat, cum pateretur non comminabatur:* et ita legit Canon 28. Apostol. S. Prosper ad Demetriadem legit, *percutienti se non comminabatur.* Licet enim Judæis et Scribis sæpe væ maledictionis æternæ, Deique judicium tam in vita quam in morte intentarit, ut Matth. 23. toto capite, et c. 26. 64. tamen id non fecit propter se, nec ex impatientia vel appetitu vindictæ, ut scilicet se de iis vindicaret, sed propter ipsos et ex charitate ut scilicet denuntiando sceleratis iras divinas et ignes æternos, eos evocaret a scelere et gehenna.

Hinc apte S. Amb. Christianum ita pingit in Ps. 37. *Ad ejus* (Christi) *similitudinem, atque imaginem justus suæ vitæ cupiens instituta formare, accusatus tacet, læsus remittit, dissimulat lacessitus, et non aperit os suum, ut illum imitetur, qui sicut agnus ad victimam ductus* non *aperuit os suum; ut cum possit habere quod referat, magis vult silere quam dicere.* Illustre hujus virtutis nuper dedit exemplum Illustrissimus Cardinalis Bellarm. qui cum a quodam æmulo in omnibus pene sententiis suis carperetur et refutaretur, idque assidue, continuo tacebat; mirantibus aliis ac rogantibus, cur se suaque dicta et honorem Cardinalium non tueretur, respondit: *Melior est uncia charitatis et pacis libra victoriæ.*

Tradebat autem judicanti (Pilato, aliqui apud Franc. Lucam legunt *judicari*, id est, ut judicaretur) **se injuste**) tum quia innocens ab eo condemnatus est, hancque innocentiam agnovit Pilatus; cum lavans manus dixit: *Innocens ego sum a sanguine justi hujus, vos videritis.* Matth. 27. 24. Itaque ut placeret Judæis sceleratus judex, Christum innocentem injuste ad crucem condemnavit. Unde S. Leo s. 3. de passione: *Lotis manibus, ait, et ore polluto, iisdem labiis Jesum misit ad crucem, quibus eum pronunciavit innocentem.* Tum quia Christus etiam qua homo, utpote hypostatice unitus Verbo, nec Pilato, nec ulli principi vel judici suberat, sed ipse omnium erat judex et princeps. Porro idipsum facile scire poterat Pilatus inquirendo in vitam, acta et miracula Christi. Ex iis enim cognovisset ipsum non esse purum hominem, sed hominem Deum ac proinde sibi non subditum, sed superiorem. Ita S. Athanas. serm. de passione et cruce. Græci codices contrarie legunt; nimirum: *Tradidit autem judicanti juste.* Unde Syrus, *tradebat judicium suum judici justitiæ*, scilicet *Deo Verbo inhabitanti in semetipso.* ait OEcumen. aut potius Deo Patri. Ita Didymus et S. August. tr. 21. in Joan. idque varie sensu. Primo, q. d. Christus suam causam et injuriam non vindicavit, sed ejus vindictam reliquit Deo Patri, juxta illud: *Mihi vindicta: ego retribuam, dicit Dominus.* Rom. 12. 19. unde Græcum παρεδίδου, non tantum significat *tradidit*, sed et *commisit* ac commendavit. Secundo, q. d. Christus suos persecutores, tortores, et carnifices commendavit Deo Patri pro eis orando ac dicendo: *Pater dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt.* Lucæ 23. 34. ita Didymus. Tertio, et magis apposite ac genuine, q. d. Christus quasi agnus ultro et liberaliter tradidit se Deo Patri ad mortem et crucem, ut ei obediret, atque obediendo, patiendo et moriendo satisfaceret pro peccatis omnium hominum, eosque illi reconciliaret: itaque nobis exemplum dedit, ut cum ab hominibus injuste affligimur, non ad eorum injustitiam respiciamus, illisque irascamur, sed de manu Dei juste judicantis illa accipiamus, dicentes cum S. Job: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum.* Verum nostra Latina lectio est verior magisque apposita, quam et a Græcis habet vetus auctor Clemens Alexand. in Comment. Unde verisimile est pro δικαίως, id est *juste*, olim lectum fuisse ἀδίκως, id est, *injuste.* Hoc est quod ait Christus Jerem. 11. 19. *Et ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam, et non cognovi; quia cogitaverunt super me consilia, dicentes: Mittamus lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium.* Et Isaiæ 50. 6. *Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus.* Vide utrobique dicta. Sic S. Eusebius Vercellensis epist. ad Eccles. Vercellens. scribit se corpus suum Arianis dedisse in prædam. Hinc patet Christum in se suaque passione dedisse et proposuisse singulis imitandum perfectissimum exemplar patientiæ, innocentiæ, humilitatis, charitatis, fortitudinis omniumque virtutum. Harum enim omnium ipse fuit prodigium et portentum, ut ipse ait Isaiæ 8. 18. *Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum et in portentum Israel.* Ubi multa hac de re dixi.

Quocirca ad tolerandas quaslibet injurias, calumnias, probra, irrisiones, contradictiones, vilipensiones, molestias, dolores, ærumnas, efficacissimum est remedium, *et singulare refugium*, ait S. Bernardus serm. 22. in Cantic. Christi passio, si illa attente ruminetur et invocetur. Ita faciebat S. Elzearius Comes Arriani. Rogatus enim quomodo ad tantam animi mansuetudinem et patientiam pervenisset, respondit: Per meditationem passionis Christi. *Quoties*, ait, *aliquam animi commotionem ad iram vel impatientiam sentio, cogito de Christi passione et patientia, nec ab ea cogitando et ruminando cesso, donec per eam detumescat et subsidat omnis animi æstus et commotio.* Quocirca idem degens in Monte Pessulano, cum Delphine ejus uxor, sed virgo (vivebant enim in conjugio continentes ac cœlibes) ad eum misisset famulum cum litteris, scire cupiens ubi et quid ageret, respondit: *Sanus sum corpore et sospes. Quod si me videre cupis, quære in vulnere lateris Christi: illic enim habito, et ibi me poteris invenire, frustra alibi quæsitura.* Ita habet Vita ejus c. 30.

Hac de causa S. Franciscus Xaverius quotidie per dimidiam horam ad minimum meditabatur de passione Christi, idemque nostris omnibus cæterisque ut facerent consulebat, uti legimus in ejus Vita. Abbas Stephanus in Prato spirit. c. 64. *Ego*, ait, *die noctuque nihil aliud aspicio, nisi Dominum nostrum Jesum Christum in ligno pendentem.* Idem fecit S. Aug. Sic enim in Manuali (quod ex eo quispiam collegit) ait c. 21. *Tuta et firma requies est infirmis et peccatoribus in vulneribus Salvatoris; securus illic habito, patent mihi viscera per vulnera. Quidquid ex me mihi deest, usurpo mihi ex visceribus Domini mei, quoniam misericordia affluunt, nec desunt foramina per quæ effluant. Per has rimas licet mihi gustare quam suavis est Dominus Deus meus. Copiosa redemptio data est nobis in vulneribus Jesu Christi Salvatoris nostri, magna multitudo dulcedinis, plenitudo gratiæ et perfectio virtutum. Cum me pulsat aliqua turpis cogitatio, recurro ad vulnera Christi. Cum me premit caro mea, recordatione vulnerum Domini mei resurgo. Cum diabolus mihi parat insidias, fugio ad viscera misericordiæ Domini mei, et recedit a me: in omnibus adversitatibus non inveni tam efficax remedium, quam vulnera Christi; in illis dormio securus, et requiesco intrepidus: Christus mortuus est pro nobis. Nihil tam ad mortem amarum, quod morte Christi non sanetur. Tota spes mea est in morte Domini mei. Mors ejus meritum meum, refugium meum, salus, vita et resurrectio mea. Quanto ille potentior est ad salvandum, tanto ego sum securior.*

S. Leo ser. 8. de Quadragesima c. 4. *Pia*, ait, *vita sanctorum nunquam aliena est crucis Christi, dum continentiæ clavis desiderio carnis configit, et corporeas cupiditates virtute spiritus in se habitantis interficit.* Idem ser. 2. de Resurrectione. *Sive ergo*, ait, *contra ambitionem sæculi, sive contra concupiscentias carnis, sive contra hæreticorum jaculo dimicamus, Dominica cruce semper armemur.* Et S. Bern. ser. 43. in Cantica, agens de doloribus et vulneribus Christi, ait se ex iis haurire omnem gratiam et virtutem. *Hæc*, ait, *meditari dixi sapientiam, in his justitiæ mihi perfectionem constitui, in his plenitudinem scientiæ, in his divitias salutis, in his copias meritorum. Ex his mihi interdum potus sa-*

lutaris amaritudinis, ex his rursum suavis unctio consolationis: hæc me erigunt in adversis, in prosperis reprimunt, et inter læta tristiaque vitæ præsentis, via regia incedenti tutum præbent utrabique ducatum, hinc inde mala imminentia propulsando. Hæc mihi conciliant mundi judicem, dum tremendum potestatibus, mitem humilemque figurant; dum non solum placabilem, sed et imitabilem præsentant eum qui inaccessibilis est principatibus, terribilis apud reges terræ.

24 QUI PECCATA NOSTRA IPSE PERTULIT IN CORPORE SUO SUPER LIGNUM] crucis, quasi hircus emissarius, cui Hebræi omnia peccata sua imponebant. Levit. 16. 21. Syrus, *bajulavit omnia peccata nostra, eaque sustulit in corpore suo ad crucem.* Athanasius orat. 4. contra Arian. *offerens peccata nostra in crucem una cum corpore suo* Alludit ad Isaiæ 53. 4. *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit,* ubi Sept. vertunt: *Ipse peccata nostra portat. et pro nobis dolet;* Chald. *Deprecabitur pro peccatis nostris, et delicta nostra propter eum dimittentur.*

PECCATA NOSTRA] id est pœnas peccatis nostris debitas: est metonymia Culpa enim ponitur pro pœna culpæ debita; velut merces pro merita Hoc est quod ait Paulus Coloss. 2 14. *Delens quod adversus nos erat chirographum decreti,* etc. *affigens illud cruci. Hoc enim chirographum,* ait Orig h 13 in Genes. *peccatorum nostrorum cautio fuit. Unusquisque enim nostrum in his quæ delinquit debitor efficitur, et peccati sui litteras scribit.* Rursum significat hic S Petrus, Christum peccata nostra secum affixisse cruci et crucifixisse, ut iis mortui justitiæ vivamus. Unde Clemens Alex. 3 Pædagogi c 12 *Limitem,* ait, (peccati et quasi peccandi terminum) *habemus crucem Domini, cui crucifigimur, et a prioribus peccatis reprimimur.* Et Orig h 8 in Josue: *Visibiliter quidem* ait, *Filius Dei in carne crucifixus est, invisibiliter vero in ea cruce diabolus cum principatibus suis et potestatibus affixus est cruci,* etc. *Crux illa trophæum diaboli fuit, in quo et crucifixus est et triumphatus.* In cruce enim Christus *expolians principatus et potestates,* ut ait Paulus Coloss. 2. 14. *traduxit confidenter palam triumphans illos in semetipso.* Orig. h 8 in Josue legit, *in cruce,* quia pro αὐτῷ legit per spiritum lenem αὐτῷ, id est, *in ipsa,* scilicet σταυρῷ id est *cruce,* ut præcessit

Hinc tertio, *a ligno regnavit Deus* Psal 95 10. juxta Sept. ut citat S Justin contra Tryph. Victoriam enim et regnum totius mundi peperit sibi Christus per Crucem *Factus enim est principatus super humerum ejus* Is. 9 6. *Nam principatus Domini et regnum ejus est crux,* ait Theophyl. in Luc e 23 Crux ergo fuit currus triumphalis Christi : unde admirans S Aug. tr. 117. in Joann. *Grande,* ait, *spectaculum, sed si spectet impietas, grande ludibrium; si spectet pietas, grande mysterium. Si spectet impietas videt regem pro virga regni lignum sui portare supplicii; si pietas spectet, videt regem bajulantem lignum, quod fixurus erat etiam in frontibus regum: in eo spernendus oculis impiorum, in quo erant gloriaturn corda Sanctorum.* Quia, ut ait S Leo s. 8 de Passione, *gloriosissimus diaboli victor pulchra specie triumphi sui portabat trophæum. et invictæ patientiæ humeris signum salutis adorandum regnis omnibus inferebat*

JUSTITIÆ VIVAMUS] Quocirca exclamat S. Ambr *O divinum crucis illius sacramentum, in qua hæret infirmitas, virtus libera est, affiguntur vitia, eriguntur trophæa!* unde concludit : *Ergo et tu crucifige peccatum, ut moriare peccato Qui enim peccato moritur, Deo vivit Vivamus ei, qui Filio proprio non pepercit, ut in illius corpore nostras crucifigeret passiones. Pro nobis enim mortuus est Christus, ut nos in illius corpore redivivo viveremus Mortua est ergo in illo non vita nostra, sed culpa.* Et S. Bern ep. 105. ad Rom. *Moritur,* ait, *justus, sed secure: quippe cujus mors ut præsentis est exitus vitæ, ita introitus melioris. Bona mors si moriaris peccato, ut justitiæ vivas. Hæc mors necesse est, ut præcurrat, ut sequatur illa secura Dum vivis in carne, morere mundo, ut post mortem carnis Deo vivere incipias.*

CUJUS LIVORE] græce μώλωπι, id est, *vulnere,* vibice, plaga (hæc enim apud Isaiam est heb חברתו *chabbura,* id est *livor,* sic dictus a sanguine. qui in ea aggregatur; radix enim חבר *chabar* significat *conjungere* Ita Pagnin) SANATI ESTIS] Christi enim corpus in passione ita flagellis et plagis fuit contusum, conscissum et lividum, ut totum videretur esse livor, imo lepra. ut ait Isaias c 53 Porro S Petrus citat Isaiæ 53 5 vide ibi dicta Pie S. Ambrosius citans hunc locum l. de Spiritu Sancto c. 8. *Plaga,* ait, *Christi nostra medicina est.* Idem in c. 22 Lucæ: *Doles ergo, Domine, non tua, sed mea vulnera; non tuam mortem sed nostram infirmitatem: et nos æstimavimus te esse in doloribus. cum tu non pro te, sed pro me doleres,* etc. *et livore tuo vulnera nostra sanares.* Sicut ergo avis dicta icterus ictericos sanat, quia morbum in se trahit, eoque emoritur *Avis icterus,* ait Plinius l. 30. 11 *vocatur a colore. quæ si spectetur sanari id malum* (icteri sive morbi regii) *tradunt, et avem mori Hanc puto latine vocari galgulum* Sic Christus morbos animæ nostræ in se trahens iis enectus est, et nos vivificati sumus

Ita S Elisabetha Ungarorum regis filia intensius intuens in imaginem Christi crucifixi, ita compuncta fuit, ut in lachrymas prorumpens sibi diceret. *En creator et redemptor meus nudo corpore, mea causa ignominiosam in cruce oppetit mortem ego vero misera gemmis, auro. bysso et purpura contecta, vitam cœlestibus indignam beneficiis perdo magis quam ego. Illud caput spinea corona dispunxit Judæorum vallarunt opprobrio: me numerosa circumdatam familia, aurea corona redimitam cuncti mirantur, suspiciunt. honorant. Me miseram, me infelicem! Sic illius obedio præceptis. beneficia revolvo, vestigia sequor, qui me cum non essem, creavit, perditamque suo sanguine redemit?* Quare vehementia compunctionis quasi exanimis in terram concidit: ad se reversa, totum vitæ statum mutavit, totamque se dedit pietati, simplicitati, humilitati, sui contemptui. obedientiæ, charitati, et obsequio pauperum, ita habet ejus Vita cap. 7.

S. Clara exemplo sui magistri S Francisci. assidue intuebatur oculis mentis Christum crucifixum. itaque ad mundi contemptum, desiderium crucis, paupertatem, amorem divinum, omnemque perfectionem in

scendebatur. Docebat novitias plangere Christum crucifixum. Inter horas diei sextæ et nonæ (quibus in cruce pependit Christus) majori compunctione afficiebatur, ut cum immolato Domino immolaretur. Chordam tredecim nodorum ad carnem cingebat in memoriam vulnerum Christi; ita habet Vita ejus cap. 20.

Notum est quod scribit S. Bonaventura de stigmatibus S. Francisci, ei de Christi passione meditanti a Christo impressis.

S. Coleta adeo frequens et intenta erat in meditatione passionis Christi, ut extra se raperetur; et in Deum transformaretur ardentissimo desiderio et amore, præsertim feriis sextis, quibus sæpe præ doloris vehementia in manibus, pedibus et latere sibi revera videbatur clavis et lancea configi. Quare apparuit ei Christus, modumque quo passus esset, et ut singulis membris singulares nostri amore pertulisset cruciatus, revelavit. Quamobrem ipsa incidebat in deliquium nil nisi Christum sentiens, et in ipsum transformata; ita habet Vita ejus apud Surium tomo 2.

Similis fuit S. Lyduvina, quæ versans assidue in viridario passionis, imo ex corde trahebat suspiria, ex oculis lachrymarum fundebat imbres, ac per triginta tres annos continuis morbis et doloribus acribus afflicta, summa patientia se Christo patienti conformavit; ita habet Vita ejus c. 7.

Ludovicus Blosius, Abbas Lætiensis, vir doctus et sanctus, cap. 2. Monilis spirit. narrat Christum sæpe revelasse charissimis suis sponsis Brigittæ, Gertrudi, Mechtildi, Catharinæ mire sibi gratum esse devote recolere passionem, et amorem nobis in ea ostensum. Quare eas illam tam profunde visceribus animarum suarum infixisse, et tam ardenti suavique affectu ruminasse, ut illa eis esset mel in ore, melos in aure, jubilus in corde. Harum omnium dux et antesignana fuit S. Magdalena, quæ Christo patienti sola, panè cæteris metu diffugientibus inter carnifices, Scribas et Pharisæos constanter adstitit usque ad mortem, imo usque ad resurrectionem. Pathetice et graphice animi ejus amorisque sensa exprimit Orig. de S. Magd. ubi inter cætera ait eam sibi dixisse: *Stabo et hic moriar, ut saltem juxta sepulchrum Domini mei sepeliar. O quam beatum corpus meum, si fuerit sepultum prope magistrum meum. Vivens juxta illud manebo, moriens illi adhærebo, nec viva nec mortua ab eo separabor.* Et inferius: *Joseph posuit corpus tuum* (o Christe) *in monumento. Maria sepelivit ibi pariter spiritum suum, et ita indissolubiliter junxit et quodammodo univit cum corpore tuo, ut facilius posset separare animam se vivificantem a vivificato corpore suo, quam spiritum suum te diligentem a defuncto corpore tuo. Spiritus enim Mariæ magis erat in corpore tuo quam in corpore suo, cumque requirebat corpus tuum, requirebat pariter spiritum suum; et ubi perdidit corpus tuum, perdidit cum eo spiritum suum. Quid mirum ergo si sensum non habebat* (ut Christum videns non videret, sed hortulanum putaret) *quæ spiritum amiserat? quid mirum si te nesciebat, quæ non habebat spiritum quo scire debebat? Redde ei itaque spiritum suum quem habet in se corpus tuum, et mox recuperabit sensum suum, et relinquet errorem suum*, etc.

25. ERATIS ENIM SICUT OVES ERRANTES.] Excitat fideles ad humilitatem et gratitudinem, ut scilicet cogitent se fuisse oves a Deo, virtute, salute et cœlo aberrantes, ac ad diabolum, scelera, damnationem et gehennam ruentes, sed a Christo pastore revocatas, reductas et in recta ad salutem via positas. Immensas ergo agant gratias Christo suo pastori. Alludit ad Isaiæ 53. 6 *Omnes quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit.* Et Ps. 118. v. ult. *Erravi sicut ovis quæ periit: quære servum tuum, Domine.* Et ad parabolam pastoris, qui relictis nonagintanovem ovibus centesimam aberrantem requisivit, et inventam imposuit in humeros, ac ad ovile reduxit Lucæ 15. 4. Hinc Romæ in basilica Lateranensi (quæ antiquissima est, et prima in toto orbe a Constantino Magno fabricata) et aliis Ecclesiis crebro pingitur Christus quasi pastor inter oves, qui ovem perditam humeris impositam gestat et reducit ad caulam. Unde S. Leo serm. 18 de passione, Adamo, opponens Christum: *Ille*, inquit, *per superbiæ cupiditatem iter fecit ad miseriam, hic per humilitatis fortitudinem viam paravit ad gloriam.*

Nota. Apte homines peccantes comparantur ovibus errantibus: primo, quia ovis est animal simplex et mansuetum, sic et homo. Unde oves nonnullis in locis, uti in Chalcide Eubœica, prorsus carent felle, uti et homines nonnulli, inquit Aristoteles lib. 4. de Partibus animal. c. 2. Secundo, idem alibi scribit oves infestari tot morbis, quot homines. Tertio, oves ruminant et somniant æque ut homines, teste Aristot. lib. 4. de Historia animal. c. 10. Quarto, ovis sociale est animal tam ovibus quam hominibus; sic et homo. Quinto, oves brevi tempore vivunt: sic et homines sunt brevis ævi. *Vita capris ad octonos cumplurimum annos, ovibus ad denos, sed magna ex parte ad pauciores: duces pecoris tamen vel ad quindenos protrahunt vitam*, ait Aristot. 6 Hist. animal. c. 19. Sexto, idem ibidem: *Singulis*, ait, *ovilibus singuli duces constituuntur, qui quoties suo nomine a pastore vocantur, antecedunt: quod ab ineunte ætate facere assuescunt*; sic singulæ Respublicæ, urbes et cœtus hominum suos habent rectores. *Capris autem nullum ducem Pastores constituunt, quia earum natura non stabilis, sed lubrica est et mobilis.* Septimo, ovis est animal gregale, sic et homo. *Ducant Pastores suas oves gregari facto strepitu. Nam si cum tonuerit, aliqua relinquatur quæ non concurrerit, abortum, si est gravida, facit. Unde fit ut si quem domi strepitum commoveris, omnes concurrant propter* consuetudinem, inquit Aristot. l. 2. Hist. animal. c. 3. Octavo, ovis facile deviat et aberrat; sic et homo. Rationem dat Aristoteles loco jam citato. *Genus ovile*, ait, *amens*, et *moribus, uti dici solet, stultissimis est; quippe quod omnium quadrupedum ineptissimum sit: repit in deserto sine causa: hieme obstante ipsum sæpe egreditur stabulo: occupatum a nive, nisi Pastor compulerit, abire non vult; sed perit desistens, nisi mares a Pastore ducantur, ita enim reliquus grex consequitur.* Nono, ovis sæpe parit monstrum; sic et homo. Causam dat Aristot. lib. 4. de Gener. animal. c. 4. *Homini locis, quibus mulieres perfœcundæ sunt, magis id* (generare monstrum) *evenit, ut in terra Ægypti; capris vero et ovibus magis, ut fœcundioribus, accidit, atque etiam magis multifidis: multiparа enim id genus animalia sunt, nec partum perficiunt.* Oves pariunt monstra igno-

rum; homines edunt monstra amorum, morum et vitiorum. Decimo, ovis errans præda fit lupo; ita homo peccans diabolo. lupum arcent canes; ita diabolum concionatores.

Sed conversi estis nunc] non a vobis, sed a Christo per gratiam suam vocante et trahente ad se, juxta illud Joan. 6. 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me traxerit eum*, et illud Pauli: *Deus est qui operatur in vobis et velle et perficere.* Philip. 2. 13. et illud Psaltis Ps. 58. 11. *Misericordia ejus præveniet me*, et illud: *Converte nos, Domine, ad te, et convertemur.* Thren. 5. 21. et illud Jerem. 31. 18 *Castigasti me, et eruditus sum quasi juvenculus indomitus: converte me et convertar, quia tu Dominus Deus meus. Postquam enim convertisti me, egi pœnitentiam.*

Ad pastorem et episcopum animarum vestrarum.] Christum scilicet, juxta illud Christi: *Ego sum pastor bonus.* Joan. 10. 11. et illud Isaiæ 40. 11. *Sicut Pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, in sinu suo levabit, fœtas ipse portabit.* Et Ezech. 34. 23. *Suscitabo super eas Pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David: ipse pascet eas, et ipse erit eis in Pastorem*, etc. totum enim hoc Ezech. caput est de Pastoribus, Vide ibi dicta, et dotes veri Pastoris, quas assignavi ibidem, et Zachar. 11. 7. Nonnulli per *Pastorem* accipiunt regem. Sic enim ab Homero Agamemnon rex vocatur Pastor populorum, et David ab Ezechiele vocatur Pastor: quod enim est Pastor in grege, hoc debet esse rex in plebe. Christus ergo est Pastor, id est rex animarum, quia in eis regnat per fidem et gratiam, easque regit et dirigit ad gloriam et regnum æternum, juxta illud Ps. 22. 1. *Dominus regit me* (heb. *Dominus Pastor meus*, vel, *pascit me*) *et*, id est idcirco, *nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit.* Sic Christus Apoc. 19 16. vocatur *Rex regum, Dominus dominantium.* Hinc Christus veniens in mundum, primum ad suum præsepe per angelos vocavit Pastores ovium, et Magos reges qui erant Pastores populorum per stellam. Hinc et in Echinadis insulis audita est vox Christo moriente, *Pana magnum mortuum.* Pan enim erat Deus Pastorum Talis autem erat Christus; ita Euseb. l. 5. de præpar. c. 9.

Et episcopum animarum vestrarum.] Est ipse episcopus et corporum, quatenus salus corporum dirigitur ad salutem animarum: alioqui enim salus corporum per se spectat ad medicum, non ad episcopum. Christus ergo est episcopus, speculator, superintendens, regens, custodiens, dirigens animas quasi oves suas in vitam æternam. Unde discant Episcopi, suum munus esse non suis commodis et honoribus, sed animarum saluti incumbere, ut docet S. Bern. lib. 2. ad Eugen. c. 6. *Blanditur, ait, cathedra? specula est: inde denique superintendis, sonante tibi Episcopi nomine non dominium, sed officium.* Præclare S. Epiphanius hæresi 55. ostendit Christum esse Pastorem et Episcopum. *Qui*, ait, *pro toto mundo obtulit se, ipse victima, ipse sacrificium, ipse sacerdos, ipse altare, ipse Deus, ipse homo, ipse rex, ipse pontifex, ipse ovis, ipse agnus, omnia in omnibus pro nobis factus, ut nobis vita omnibus modis fieret, et sacerdotii sui immutabile firmamentum in sæcula efficeret.* Nimirum ipse ita est Pastor, ut nos oves suas propria carne pascat, et proprio sanguine potet in Eucharistia. Quare merito S. Eucherius ep. ad Valerianum: *Imprudentissimum est*, ait, *cum pro nobis tam multa fecerit Deus, nihil nosmetipsos fecisse pro nobis.*

Ei ergo quasi Pastori animæ nostræ amantissimo, vigilantissimo, potentissimo canamus jugiter cum S. Thoma totaque Ecclesia in festo Corporis Christi:

Bone Pastor, panis vere,
Jesu, nostri miserere:
Tu nos pasce, nos tuere,
Tu nos bona fac videre,
In terra viventium.
Tu qui cuncta scis et vales,
Qui nos pascis hic mortales,
Tuos ibi commensales,
Cohæredes et sodales
Fac sanctorum civium.

Jesu bone, animam meam unicam, quasi oviculam tuam ex toto corde tibi committo: tua est, quia tuo sanguine empta; tu eam rege et custodi: tu eam rectis itineribus, quæ peccati non habeant scandalum, dirige ad portum salutis æternæ. Dico enim S. Nazian. carm. 9. *Soli tibi solus ego sum, Christe, relictus. In te mihi robur omne situm est; in te fiducia tota salutis.*

Christum ergo quasi principem Pastorum jugiter intueantur Episcopi et Pastores, in eo et ex eo cognoscant, quantam animarum curam gerere debeant, ut Christo assimilentur: illius enim onus et officium, quasi ejus vicarii in se susceperunt. Ita suorum curam gessit S. Gregorius Thaumaturgus Episcopus Neocæsariensis, qui omnes pene suos cives ab infidelitate ad fidem Christi traduxit. Unde moriens cum quæsisset quot in civitate reliqui essent infideles, responsumque esset, tantum superesse septemdecim, Deo gratias agens: *Totidem*, ait, *erant fideles, cum cœpi episcopatum.* Idem singulos erudiebat ad virtutem suo statui congruam: juvenes hortabatur ad modestiam, senes ad patientiam; servos ad obedientiam, ut erga dominos fideles et morigeri essent; dominos ad clementiam, ut erga subditos se humanos exhiberent; pauperes ad contemptum opum, ut veras divitias censerent esse virtutes; divites ad beneficentiam, ut eleemosynas egenis facerent, cogitantes se opum non esse dominos, sed dispensatores; mulieribus pudicitiam, pueris obedientiam, parentibus disciplinam inculcabat: mœrentibus consolationem, dubiis consilium, afflictis opem afferebat, omnibus omnia factus, ait Nyssenus in ejus Vita. Similis et homonymus illi fuit S. Gregorius Magnus pontifex, in quo quantus fuerit animarum zelus, liquet ex tot tamque assiduis ejus epistolis, homiliis, curis et gestis. Unde ipse l. 2 ep. 25. ad Joannem Episcopum Squilatinum: *Admonemus*, ait, *fraternitatem tuam, ut in commissis sibi animabus solerter invigilet, et animarum magis lucris, quam commodis vitæ præsentis intendat. In continendis aut disponendis rebus Ecclesiæ diligens insistat, ut omni ex parte susceptum digne te gessisse Pastoris officium, venturus judex cum ad judicandum venerit, debeat approbare.*

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

JUBET UXORES FIDELES SUBESSE VIRIS, ETIAM INFIDELIBUS, EAQUE OCCASIONE UXORIS ÆQUE AC VIRI UTRIMQUE OFFICIA PRASEQUITUR. SECUNDO, V. 8. FIDELES OMNES HORTATUR AD CONCORDIAM, CHARITATEM, MODESTIAM, HUMILITATEM, PATIENTIAM. TERTIO, VERS. 18. PROPONIT EIS EXEMPLUM CHRISTI, CUI PER BAPTISMUM INCORPORATI SUNT, UT EJUS PURITATEM ET MORES IMITANTES CUM EO CONSCENDANT IN COELUM, VITAQUE ÆTERNA DONENTUR.

1 SIMILITER et mulieres subditæ sint viris suis: ut et si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifiant, 2. considerantes in timore castam conversationem vestram. 3. Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus: 4. sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples. 5. Sic enim aliquando et sanctæ mulieres, sperantes in Deo, ornabant se, subjectæ propriis viris. 6. Sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans: cujus estis filiæ benefacientes, et non pertimentes ullam perturbationem. 7. Viri similiter cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tamquam et cohæredibus gratiæ vitæ: ut non impediantur orationes vestræ. 8. In fine autem omnes unanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles: 9. non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes: quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hæreditate possideatis. 10. Qui enim vult vitam diligere, et dies videre bonos, coerceat linguam suam a malo, et labia ejus ne loquantur dolum. 11. Declinet a malo, et faciat bonum: inquirat pacem et sequatur eam: 12. quia oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum: vultus autem Domini super facientes mala. 13. Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? 14. Sed et si quid patimini propter justitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, et non conturbemini. 15. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est, spe. 16. Sed cum modestia et timore, conscientiam habentes bonam: ut in eo, quod detrahunt vobis, confundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo conversationem. 17. Melius est enim benefacientes (si voluntas Dei velit) pati, quam malefacientes. 18. Quia et Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu. 19. In quo et his, qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicavit: 20. qui increduli fuerant aliquando, quando exspectabant Dei patientiam in diebus Noe, cum fabricaretur arca, in qua pauci, id est, octo animæ salvæ factæ sunt per aquam. 21. Quod et vos nunc similis formæ salvos facit baptisma: non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum per resurrectionem Jesu Christi, 22. qui est in dextera Dei, deglutiens mortem, ut vitæ æternæ hæredes efficeremur: profectus in cœlum, subjectis sibi angelis, et potestatibus, et virtutibus.

1. SIMILITER ET MULIERES SUBDITÆ SINT VIRIS SUIS.] Vox *similiter* respicit subditos et servos, de quibus egit capite præcedenti v. 13. et 18. q. d. Jussi subditos subesse principibus, servos heris, nunc similiter jubeo uxores subesse maritis; hoc enim jubet lex naturæ, divina et humana, tam Gentilis quam Christiana. Sancit hoc S. Petrus tam diserte, eo quod per Gentiles spargeretur rumor, sed falsus. Christianos quasi Christi filios velle se eximere ab omni servitute et subjectione, ac præsertim uxores a consortio conjugum; idque partim ex eo, quod luxuriosi Gentiles uxoribus præpostere contra naturam abutebantur: hoc autem uxoribus ne permitterent vetabant Apostoli, ideoque nonnullæ a maritis, quibus legitimum conjugii usum persuadere non poterant, faciebant divortium, uti faciebat matrona illa, de qua Euseb. lib 4. Histor. 17. et aliæ de quibus S. Linus in passione S. Petri; partim ex eo, quod multæ Virgines a parentibus desponsatæ viris infidelibus, ante consummatum matrimonium a sponsalibus et sponsis resilirent ob amorem vel votum virginitatis, quam adeo ab Apostolis celebrari audiebant. Sic enim S. Flavia Domitilla desponsata Aure-

Simili ratione Eucharistia a S. Basilio in Liturgia, aliisque Græcis Patribus vocatur antitypa, tum passive, quia scilicet per typos agni paschalis, manna et panum propositionis fuit præfigurata, eisque congrua analogia respondet: tum active, quia ipsa est typus et repræsentatio Christi patientis, morientis, et in cœlo regnantis. Inde tamen non sequitur, Christum in ea realiter non esse præsentem, sed tantum non esse ibi visibilem, patientem, morientem, et in cœlo regnantem, atque speciebus sacramentalibus panis et vini quasi typis velari et repræsentari. Unde a Theod. 1. Cor. 2 vocatur typorum archetypus. Antitypum ergo idem est quod sacramentum, et antitype idem est quod sacramentaliter. Sacramentum autem est signum rei non absentis, sed præsentis, licet occultæ, v. g. corporis Christi in Eucharistia. Vide Bellarm. lib. 2 de Euchar. c. 16. et l. 4. c. 14.

Non carnis depositio sordium.] q. d. Baptisma nos salvos facit, non quatenus est ablutio carnis, ut ex ea sordes eluat et deponat, uti faciebant Judæorum baptismata et lavacra; sed quatenus est ablutio animæ et conscientiæ, eamque bonam, id est, puram et sanctam efficit.

Sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum.] *Interrogatio*, id est, probatio et exploratio. q. d. Baptismus nos salvos facit, quia facit ut probatam coram Deo habeamus conscientiam, bonam scilicet, puram et mundam, juxta illud Hebr. c. 10. v. 22. *Aspersi corda a conscientia mala, et abluti corpus aqua munda.* Interrogare enim sæpe in Script. significat probare et explorare, quia per interrogationem facti, noxæ, vel innocentiæ veritas a reo indagatur et exploratur; est metalepsis. Sic Ps. 10. 4. dicitur: *Palpebræ ejus interrogant filios hominum*, id est, oculi Dei explorant et lustrant omnes homines, et v. 5. *Dominus interrogat*, id est explorat justum et impium, et Ps. 138. 23. *Interroga me et cognosce semitas meas*, id est, ut paulo ante dixit: *Proba me Deus, et scito cor meum*, in Psalmis enim sæpe una pars versiculi est explicatio et confirmatio alterius.

Hinc Secundo, eadem metalepsi *interrogatio*, est responsio, tum quia interrogationi correlative respondet responsio, eamque poscit et elicit, adeo ut ex interrogatione sæpe intelligatur responsio, sicut unum simile ex alio simili cognoscitur. Unde Eccli. 33. 4. dicitur: *Qui interrogationem manifestat, parabit verbum*, id est, qui interrogationi manifeste et recte respondere cupit, hic prius cogitabit et studebit quomodo respondere debeat. Tum quia Hebræi cum quid certo respondere et asserere cupiunt, idipsum interrogationis forma enunciant. Vehementius enim movent acres interrogationes quam simplices assertiones, ut Gen. 13. 8. dicit Abraham ad Lot: *Ecce universa terra coram te est.* Hebr. *numquid non terra tota coram te est?* In libris Regum identidem dicitur: *Numquid non hæc scripta sunt in libro dierum regum Juda?* q. d. Omnino scripta sunt in chronicis regum, omnes sciunt ibidem scripta extare: frustra ergo ea hic ego repetam. Ezech. 22. 2. *Et tu, fili hominis, nonne judicas civitatem sanguinum?* q. d. Omnino tuum est judicare eam, *ut ostendas ei omnes abominationes suas.* Sensus ergo est. q. d. Baptismus facit bonam conscientiam, adeo ut ipsa audeat interrogari a Deo, ejusque tribunali in judicio confidenter se sistat, non metuens se damnatum iri, sed interrogata intrepide coram Deo omnium conscio respondeat se esse bonam, et omni labe depuratam. Hunc sensum poscit antithesis, quæ talis est: Baptismus est ablutio, depositio et submersio omnium sordium, non carnis, sed animæ, puta omnium peccatorum: ideoque bonam et puram efficit conscientiam, adeo ut ipsa cuivis, etiam Deo, interroganti libere et vere respondere possit se esse talem. Alludit ad ritum Ecclesiæ, quo baptizandus ab ea per sacerdotem rogatur, an velit baptizari, et an renuntiet Satanæ, et omnibus ejus pompis? Cui ille respondet: Volo baptizari: abrenuntio Satanæ et pompis ejus, teste S. Dionys. Eccles. Hier. paulo ante finem, et Cyrill. lib. 12. in Joan. cap. 64. et S. August. epist. 23.

Hinc tertio, baptismus dat conscientiæ bonæ interrogationem non tantum passivam, sed et activam; quia scilicet facit illam securam de puritate, ut confidenter audeat interrogare, postulare et interpellare Deum dicendo: Abba Pater, numquid non ego sum filius tuus? Numquid non tu es pater meus? ergo pasce, cura, rege, protege me ut filium tuum, dirige me ad te in viam salutis æternæ, da ut tibi totus placeam, totus serviam, totus uniar. Hoc est quod orare nos docuit Christus: *Pater noster qui es in cœlis; adveniat regnum tuum. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo.* Ita Arias. Unde Syrus vertit, *sed gratias agentes Deo cum pura conscientia.* Hoc est pariter quod ait Paulus: *Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater. Ipse enim spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod sumus filii Dei.* Rom. 8. 15. et S. Joan. ep. 1. c. 3. 21. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, et quidquid petierimus, accipiemus ab eo.* Hinc fidelis quasi filius in omnibus dubiis, difficultatibus, tentationibus, etc. recurrit ad Deum, quasi infans ad matrem, eumque interrogat, invocat et consulit. Sic Thucidides ait: ἐπερωτῶ τὸν Θεὸν, id est, *consulo Deum*.

Alii Græcum ἐπερώτημα, id est *interrogatio* aliter vertunt. Primo, Cajet. vertit *inquisitio*. q. d. Baptismus facit hominem inquirere, seu procurare bonam conscientiam apud Deum. et Œcum. Baptismus, ait, est velut arrhabo quidam, et pignus bonæ erga Deum conscientiæ. Qui enim bene sibi conscii sunt, id est, qui inculpatam amplectuntur vitam, et illam penitus inquirunt, ac velut interrogant, hi etiam ad sacrum accurrunt baptisma; unde Glossa, Gagnæus et Suarez 3. p. q. 62. disp. 7. sect. 1. censent hic tantum significari, qua dispositione accedendum sit ad baptismum, scilicet ut rogemus et cupiamus per baptismum mundari non corpus, sed conscientiam.

Accedunt S. Aug. tract. 8. in Joan. et S. Ambr. de his qui mysteriis init. c. 3. et 4. qui hæc accipiunt de interrogatione et examine quo baptizandus examinatur, an bona conscientia, id est, bona fide et dispositione, puta non ficte, sed sincere, non impœnitens, sed pœnitens et contritus, vel certe attritus, nimirum an cum vera fide et spe ac detestatione peccatorum, eumque serio proposito novæ vitæ accedat ad baptismum: intellige hæc de adultis, quales erant pene omnes accedentes ad baptismum primo illo Ecclesiæ

ævo. Quare perperam ex hisce Petri verbis contendunt Anabaptistæ, non esse baptizandos infantes, sed tantum adultos, qui interrogati respondere queant se velle baptizari. Pejus Erasmus præfat. in S. Matth, censet infantes baptizatos, cum adoleverint rogandos esse, an rata habeant pacta et promissa in baptismo; et si negent, suæ libertati dimittendos.

Secundo, Gagnæus et alii ἐπερώτημα vertunt *stipulatio, pactum, contractus*, q. d. Baptismus nos salvos facit, quatenus est stipulatio et pactum inter Deum et baptizatum. Deus enim paciscitur in baptismo cum baptizato, eique ex pacto dat bonam conscientiam, puta remissionem peccatorum, gratiam, justitiam et promissionem vitæ æternæ. Insuper promittit se ei fore Deum, patrem, provisorem et protectorem: vice versa promittit baptizatus se Deo fore fidelem famulum et filium, et novam vitam initurum, bonam conscientiam ab eo acceptam conservaturum usque ad extremum vitæ spiritum, ejusque legi et mandatis in omnibus obediturum. Hac de causa olim in baptismo fidem Christianam professuri publice in cœlum suspiciebant, ac manus dextras in altum erigebant adhibito jurejurando coram testibus; ac jusjurandum manu baptizati subscriptum, ejusque annulo obsignatum in tabulas referebatur, uti ex Patribus docet Josephus Vicecomes l. 2. de Ritibus baptismi cap 27. Rursum aliqui ἐπερώτημα εἰς Θεὸν vertunt *stipulatio in Deum*, q. d. Baptismus salvos nos facit non ex virtute aquæ qua corpus abluit, sed quia ex pacto et promissione divina assistentem et inoperantem habet Spiritum Sanctum, qui conscientiam emundat et sanctificat. Ita S. Basil l. de Spiritu Sancto c. 15 *Itaque*, ait, *si qua est gratia in aqua, non est ex ipsius aquæ natura, sed ex spiritus præsentia. Non enim est baptismus depositio sordium corporis, sed bonæ conscientiæ interrogatio apud Deum.* Et mox: *Per Spiritum Sanctum datur in paradisum restitutio, in regnum cœlorum reditus, in adoptionem filiorum reversio, datur fiducia Deum appellandi patrem suum, consortem fieri gratiæ Christi, filium lucis appellari, æternæ gratiæ participem esse, et, ut semel omnia dicam, esse in omni benedictionis plenitudine, tum in præsenti hoc sæculo tum in futuro.*

Quocirca Patres sæpe fideles monent, ut suæ stipulationis et promissionis memores, eam opere præstent. Ita S. Ambros l. de iis qui myst. init. c. 2. *Repete*, ait, *quid interrogatus sis, recognosce quid spoponderis, renunciasti diabolo et operibus ejus, mundo et luxuriæ ejus ac voluptatibus: tenetur vox tua non in tumulo mortuorum, sed in libro viventium* S. Aug l 4. de Symbol. ad catech. c. 1. *Diabolo*, ait, *vos renunciare professi estis, in qua professione non hominibus, sed Deo et angelis ejus conscribentibus dixistis. Renuncio.* S. Greg. Nazianz. or. 40 Baptismum definit, *secundæ vitæ ac purioris vivendi rationis pactum cum Deo initum*, indeque concludit: *Ac proinde vel maxime in metu omnes esse, atque omni custodia animos nostros servare debemus, ne hoc pactum violasse comperiamur.*

Tertio, Lutherus ejusque asseclæ perperam ἐπερώτημα vertunt *testimonium, sigillum, obsignatio*. q. d. Baptismus salvos nos facit, non vi sua (est enim merum signum) sed quia est testimonium bonæ, id est fidelis, conscientiæ, ejusque fidem obsignat et sigillat. Censent enim hæretici fidem solam justificare, Sacramenta vero tantum esse signa, protestationes et obsignationes fidei justificantis; intruserunt ipsi hoc suum dogma in scholia Vatabli, quæ ἐπερώτημα explicant *declarationem recti et fidelis animi erga Deum*. Verum hæc est hæresis damnata a Concilio Trident. totaque Ecclesia, ac refutata hic a S. Petro. Ait enim: *Quod et similis formæ salvos nos facit baptisma*, q. d. Sicut aquæ diluvii elevantes arcam, et cum ea Noe cum suis, eum e morte non salvum declararunt, sed reipsa salvarunt, sic et baptisma reipsa nos salvos, id est, justos sanctosque facit, non autem justos duntaxat declarat.

Ex hoc loco patet, quanta sit baptismi vis et dignitas: quocirca eamdem Patres variis elogiis et titulis repræsentant A materia enim, puta ab aqua et ablutione, vocant eum lavacrum vitale, aquam salutarem, fontem et fluvium aquæ vitalis, undæ genitalis lavacrum. Ita vocatur a S. Cypriano ep. 2. 73. et 76 Tertul. lib. de Bapt. Clement. Alex. 1. Pædag. 6 et Damasc. 4. de Fide 10. A forma vocatur sigillum fidei, Sacramentum fidei, fidei confessio, S. Trinitatis sacramentum. Ita S. Basil l. 3. contra Eunom. et S. Ambr. l. 1. de Spiritu Sancto c. 3. Ab effectu vocatur Sacramentum illuminationis et regenerationis, Sacramentum Christianorum, tessera militiæ Christianæ, diluvium peccatorum, flumen gratiæ, uterus Ecclesiæ, mors peccatorum et vita virtutum. Audi S. Gregor. Nazianz. or. 4. in S. Baptismo: *Baptismus*, ait, *splendor est animarum, vitæ in melius mutatio, conscientiæ ad Deum interrogatio. Baptismus infirmitatis nostræ adjumentum. Baptismus carnis est abjectio, spiritus affectatio, verbi participatio, figmenti correctio, peccati diluvium, lucis communicatio, tenebrarum oppressio. Baptismus vehiculum ad Deum, peregrinatio cum Christo, fidei adminiculum, mentis perfectio; cœlestis regni clavis, vitæ commutatio, servitutis depulsio, vinculorum solutio, compositionis in meliorem statum conversio. Quid plura commemorare attinet? Baptismus omnium Dei beneficiorum præclarissimum est et præstantissimum. Ut enim quædam Sancta sanctorum vocantur, et Cantica canticorum, quod scilicet latius pateant, ac plura complectantur, præcipuamque dignitatem habeant: eodem modo baptismus quoque illuminatio dicitur, quod omnes alias illuminationes sanctitate superat.* Et mox eumdem vocat, *donum, gratiam, unctionem, illuminationem, incorruptionis indumentum, regenerationis lavacrum, sigillum, ac denique excellentissimo quovis nomine appellandum. Donum dicitur, quia iis, qui nihil prius contulerunt, datur Gratia, quia etiam debentibus. Baptismus, quia peccatum in aqua sepelitur. Unctio, quia sacer et regius: hujusmodi enim ea erant quæ ungebantur. Illuminatio porro, quia splendor et claritas Indumentum, quia ignominiæ nostræ velamen est Lavacrum, quia abluit. Sigillum, quia conservatio est ac dominationis significatio. Hunc gratulantur cœli. hunc angeli propter splendoris cognationem celebrant: hic beatitudinis illius simulacrum gerit: hunc laudibus quidem et hymnis celebrare volumus; verum pro rei dignitate non possumus.*

PER RESURRECTIONEM JESU CHRISTI.] Primo, q. d. Hanc vim, conscientiam scilicet bonam sanctamque

efficiendi, habet baptismus ex merito passionis Christi, cujus terminus et complementum fuit resurrectio ejusdem, juxta illud: *Mortuus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram*, Rom. 4. 25. Vide ibi dicta.

Secunda, per *resurrectionem*, quia per eam Christus vicit et deglutivit mortem, tum suam, tum consequenter et nostram, aditumque in cœlum nobis aperuit, qui est secundus baptismi effectus, ut scilicet sicut dat nobis vitam gratiæ, ita pariter post eam det vitam gloriæ, faciatque hæredes vitæ æternæ. Ita Beda et Lyran. Tertio, quia Christi resurrectio est causa exemplaris et finalis nostræ sanctitatis et novæ vitæ, quam baptismo accipimus et inimus. Ita Glossa, Hugo et Thomas Anglicus. Accedit S. Basil. l. de Spiritu S. c. 15. *Dominus*, ait, *ad vitam ex resurrectione nos præparans totam Evangelicam conversationem proponit, ut non irascamur, ut malorum tolerantes simus, et a voluptatum amore puri, ut a studio pecuniæ mores sint liberi*, etc. *Proinde si quis definiens dicat, Evangelium esse formam vitæ quæ est ex resurrectione, mihi nequaquam videretur a vero aberrare*. Hoc est quod ait Paulus ad Rom. 6. 4. *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus*.

Denique solent Paulus et Apostoli tribuere resurrectioni nostram justificationem et salutem, quia illa quasi clausula et sigillum omnia Christi dogmata et sacramenta obsignavit. *Si enim Christus non resurrexit, inanis est fides et spes nostra*, 1. Cor. 15. 15.

Moraliter, nota, summum bonum baptismi et Christianismi esse bonam conscientiam, ideoque eamdem esse genuinam tesseram veri Christiani. Hanc enim nobis Deus dedit in baptismo, hanc jussit tueri et augere per omnem vitam, de hac nos interrogabit in hora mortis, hanc a nobis reposcet in die judicii. Tunc enim examinabit nos non de opulentia, sapientia aut scientia, sed de bona conscientia. Tunc *non quæretur de nobis quid legimus, sed quid fecimus: nec quam bene diximus, sed quam religiose viximus*, ait noster Thomas Theodidactus lib. 1. de Imitat. Christi cap. 3. Quocirca de eo adeo sollicitus erat Paulus: *Gratias*, ait, *ago Deo, cui servio a progenitoribus in conscientia pura*, 2. Timoth. 1. 3. et Act. 24. 16. *Studeo sine offendiculo conscientiam habere ad Deum; et ad homines semper*. Eamdemque impense Christianis commendat: *Gloria nostra hæc est*, inquit, *testimonium conscientiæ nostræ, quod in simplicitate cordis et sinceritate Dei, et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo*, 2. Cor. 1. 12. *Finis præcepti est charitas de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta*, 1. Timoth. 1. 5. et 19. *Milites in illis bonam militiam, habens fidem et bonam conscientiam, quam quidam repellentes circa fidem naufragaverunt*, et c. 3. 9. *Habentes mysterium fidei in conscientia pura*, et c. 4. 2. ait hæreticos habere cauteriatam conscientiam. Ad Tit. 1. 15. *Infidelibus*, inquit, *nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum et mens et conscientia*. Heb. 13. 18. *Orate pro nobis: confidimus enim quia bonam conscientiam habemus, in omnibus bene volentes conversari*.

Præclare Nazianz. orat. 40. *Si diabolus*, ait, *per avaritiam te oppugnet, regna omnia velut ad se attinentia ostendens, atque adorationem a te exigens, ut pauperem contemne, dic, signaculo fretus: Ipse quoque Dei imago sum, nondum ut tu a superna gloria propter superbiam dejectus sum; Christo indutus sum, in Christo transmutatus sum: tu me ipse adora*.

22. QUI EST IN DEXTERA DEI.] q. d. Christus patiendo et descendendo in imum ascendit ad summum, puta ad dexteram Dei; ita et vobis o Christiani, eveniet: tolerate ergo fortiter quævis dura et vilia. Quomodo Christus sedeat in dextera Dei, dixi Colos. 3. 1.

DEGLUTIENS MORTEM.] Hæc jam desunt in Græco. Sensus est q. d. Christus moriens et resurgens mortem suam et nostram abolevit, et quasi absorpsit juxta illud Osee 13. 14. *Ero mors tua, o mors; morsus tuus ero, inferne*. Et: *Absorpta est mors in victoria*. 1. Cor. 15. 54. Vide ibi dicta. Animat fideles ad patiendum et moriendum spe resurrectionis et immortalis ac beatæ vitæ, eis a Christo patefactæ et promissæ.

PROFECTUS IN COELUM.] Syrus, *evectus*, non ab angelis, sed suapte vi, non tantum divinitatis, sed et humanitatis gloriosæ, nimirum per dotem agilitatis ascendens super omnes cœlos, uti dixi Actor. 1. 9.

SUBJECTIS SIBI ANGELIS.] Christus enim non tantum qua Deus, sed et qua homo, ex vi et dignitate unionis hypostaticæ, et primogenitus omnis creaturæ. Colos. 1. 15. hoc est, princeps omnium creaturarum, ac dominus universi, ideoque caput et Rex omnium angelorum, æque ac hominum, uti ait Paulus Coloss. 1. 18. et cap. 2. 10. et Ephes. 1. 22. Vide ibi dicta. Christus enim est caput totius Ecclesiæ tam militantis, quam triumphantis, quæ cum sit una, conflatur ex angelis æque ac hominibus. Unde graves Theologi probabiliter censent, angelos quoque ex meritis Christi gratiam et gloriam consecutos esse; hoc enim pertinuisse ad dignitatem Christi, et ad majorem consociationem Ecclesiæ, quæ constat angelis perinde ac hominibus. Vide Greg. de Valentia 3. p. disp. 1. quæst. 8. puncto 3. et Suarez 3. p. tom. 1. disp. 42. Sect. 1, et 2.

Quare merito S. Leo serm. 1, de Ascensione: *Revera*, ait, *magna et ineffabilis erat causa gaudendi, cum in conspectu sanctæ multitudinis super omnium cœlestium creaturarum dignitatem humani generis natura conscenderet, supergressura angelicos ordines, et ultra Archangelorum altitudinem elevanda nec ullis sublimitatibus modum suæ provectionis habitura, nisi æterni Patris recepta consessu, illius gloriæ sociaretur in throno, cujus naturæ copulabatur in Filio*.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

HORTATUR FIDELES UT PRISTINAS GENTILISMI LUXURIAS ET CUPIDITATES ABDICANTES, CHRISTO PASSO SE CONFORMENT, SOLIQUE DEO VIVANT: UNDE V. 7. HORTATUR EOS AD STUDIUM ORATIONIS, MUTUÆ DILECTIONIS, HOSPITALITATIS ET GLORIÆ DEI PROMOVENDÆ. DENIQUE A V. 12. USQUE AD FINEM HORTATUR EOS AD TOLERANTIAM ET MAGNANIMITATEM, UT CUM CHRISTO, ET PRO CHRISTO QUASLIBET PERSECUTIONES ET AFFLICTIONES CONSTANTI FORTIQUE ANIMO SUSTINEANT.

1 CHRISTO igitur passo in carne, et vos eadem cogitatione armamini: quia qui passus est in carne, desiit a peccatis: 2. ut jam non desideriis hominum, sed voluntati Dei, quod reliquum est in carne vivat temporis. 3. Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem Gentium consummandam his, qui ambulaverunt in luxuriis, desideriis, vinolentiis, commessationibus, potationibus, et illicitis idolorum cultibus. 4. In quo admirantur non concurrentibus vobis in eamdem luxuriæ confusionem, blasphemantes. 5. Qui reddent rationem ei, qui paratus est judicare vivos et mortuos. 6. Propter hoc enim et mortuis evangelizatum est: ut judicentur quidem secundum homines in carne, vivant autem secundum Deum in spiritu. 7. Omnium autem finis appropinquavit. Estote itaque prudentes, et vigilate in orationibus. 8. Ante omnia autem, mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes: quia charitas operit multitudinem peccatorum. 9. Hospitales invicem sine murmuratione. 10. Unusquisque, sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. 11. Si quis loquitur, quasi sermones Dei: si quis ministrat, tamquam ex virtute, quam administrat Deus: ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum: cui est gloria, et imperium in sæcula sæculorum: Amen. 12. Charissimi, nolite peregrinari in fervore, qui ad tentationem vobis fit, quasi novi aliquid vobis contingat: 13. sed communicantes Christi passionibus gaudete, ut et in revelatione gloriæ ejus gaudeatis exultantes. 14. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis: quoniam quod est honoris, gloriæ et virtutis Dei, et qui est ejus Spiritus, super vos requiescit. 15. Nemo autem vestrum patiatur ut homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. 16. Si autem ut Christianus, non erubescat: glorificet autem Deum in isto nomine. 17. Quoniam tempus est, ut incipiat judicium a domo Dei. Si autem primum a nobis: quis finis eorum, qui non credunt Dei Evangelio? 18. Et si justus vix salvabitur, impius et peccator ubi parebunt? 19. Itaque et hi, qui patiuntur secundum voluntatem Dei, fideli Creatori commendent animas suas in benefactis.

1 CHRISTO IGITUR PASSO IN CARNE, ET VOS EADEM COGITATIONE ARMAMINI.] Vox *igitur* significat, hoc inferri et concludi ex eo quod dixit capite præcedenti v. 18 *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est: justus pro injustis, ut nos offerret Deo.* Inde enim recte concludit; igitur et vos Christo pro vobis passo conformamini, et eadem cogitatione armamini, ut cum Christo crucifixo vitia vestra pariter crucifigatis, justitiam ab eo acceptam conservetis: nec ad pristinam injustitiam redeatis, sed justos sanctosque vos sistatis et offeratis Deo, ne ejus passionem et labores evacuetis, neve ipse gratis et frustra pro vobis mortuus sit.

Præclare S. Bern. serm. 3. in Natali Domini. *Ludebam ego, ait, foris in plateis, et in secreto regalis cubiculi super me ferebatur judicium mortis. Audivit hoc Unigenitus ejus, exiit, posito diademate, sacco vestitus, aspersus cinere caput, nudus pedes flens et ejulans quod morte damnatus esset servulus ejus. Intueor illum subito procedentem, stupeo novitatem, causam percunctor et audio; Quid facturus sum? Adhuc ne ludam, et deludam lachrymas ejus? plane si insanus sum et mentis inops, non sequar eum, nec simul cum lugente lugebo,* et mox: *Agnosce, o homo, quam gravia sunt vulnera, pro quibus necesse est Dominum Christum vulnerari; si non essent hæc ad mortem, et mortem sempiternam, numquam pro eorum remedio Dei filius moreretur.* Suo ergo sanguine Christus vitia abolevit, et virtutes nobis emit, ut eas omni studio, labore et conatu conservemus, augeamus et perficiamus.

Nota Τὸ *in carne* significat primo Christum passum tantum in hac vita dum esset in carne mortali, non vero post mortem cum descendit ad inferos, uti blasphemat Calvinus dicens, Christum damnatorum pœnas pertulisse, ut nostram damnationem in se susci-

peret et lueret. Secundo plerosque ejus dolores, ut verberum, flagellorum, sputorum, spinarum, clavorum, fuisse in carne. Tertio, sub *carne* per synecdochen intelligit animam passibilem et dolorum capacem eisque obnoxiam. Alludit enim ad illud Christi in horto passionem inchoantis e tristitia: *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Matth. 26. 41. Carnem ergo opponens spiritui, sub ea et per eam intelligit animam tum sensitivam; hæc enim dolores in carne sentiebat, non ipsa caro. Unde S. Augustinus l. de Fide et operib. c. 10. legit: *Christo passo per carnem*; tum rationalem, animum appetitum ejus inferiorem, qui spectat bonum et commodum naturæ, sive personæ, sentitque et dolet de ejus incommodis, molestiis, doloribus. Unde de ea ait Apostolus: *Caro*, id est, carnalis anima et appetitus, *concupiscit adversus spiritum.* Galat. 5. 17. potiores enim Christi dolores fuerunt in anima sensitiva, potissimum in anima et appetitu rationali. In hac enim concipiebat ingentem dolorem de peccatis singulorum hominum, eo quod summe Deum offenderent, ut hoc doloris et contritionis actu Deo pro iis satisfaceret: in hac quoque dolebat impensè hominum malitiam et ingratitudinem, quod tam multi suam passionem et gratiam essent spreturi, et ultro ruituri in tartara. Unde quarto, per carnem synecdochice accipe totam humanitatem: hanc enim opponit divinitati, nam divinitatem Christi esse passam, æque ac humanitatem, docuere nonnulli hæretici, ut Eutyches cum suis. Ita S. Fulgentius lib. 3. ad Thrasim. c. 9. *Propterea*, ait, *Christum fatetur passum in carne, cujus divinitatem noverat prorsus impassibilem permanere.* Sic Joannis 1. v. 14. dicitur: *Verbum caro factum est*: *caro*, id est, homo constans carne et anima. Unde ex hoc loco Patres docent primo, contra Nestorium in Christo non fuisse duas personas, sed unam, puta Verbi; secundo, contra Eutychetem, in Christo fuisse duas naturas, divinam scilicet, et humanam, easque plane inconfusas et impermixtas, distinctas et divisas, eo quod una fuerit impassibilis, altera passibilis. Ita Concil. Hispal. c. 13. Theod. Dialog. 3. Irenæus l. 3 c. 20. Gelasius l. de Duabus naturis et alii.

Nota secundo, pro *eadem cogitatione armamini.* S. Hieron. l. 4. contra Jovin legit, vel potius explicat, *eadem conversatione armamini*. Græce est τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὁπλίσασθε, hoc est, *eamdem cogitationem armamini*, id est, veluti arma induite, eaque vos armate. Œcumen. Pagnin. et Tigurin subaudientes κατὰ vertunt, *juxta eamdem cogitationem armamini.* Per *cogitationem* accipe Primo, considerationem, æstimationem, ratiocinationem. q. d. Cum Christus tanta passus sit pro vobis, cogitate, æstimate et concludite quanta pro eo imo pro vobis ipsis, puta pro fuga peccati et sequela virtutis, quam vobis sua passione conciliavit, agere et pati debeatis. Hoc est quod monet Paulus: *Recogitate enim qui talem sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem; ut ne fatigemini animis vestris deficientes. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis adversus peccatum repugnantes*, Heb. 12 v. 3. et 4.

Secundo, *eadem cogitatione*, id est, simili resolutione, decreto animi, proposito armate vos, ita Vatabl. Sic S. Paulus hortans Philippenses c. 2. 3. ad humilitatem et amorem mutuum eodem utitur stimulo. *Hoc enim*, ait, *sentite in vobis quod et in Christo Jesu*, id est hunc animi sensum, hoc propositum induite, quod cernitis in Christo, *qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo.* Sensus est, q. d. Cum Christus tam resolute et generose pro vobis passus sit et crucifixus, ut peccata et vitia vestra crucifigeret, vos similiter ea in vobis simili animi resolutione et efficaci proposito crucifigite, etiamsi id fiat cum passione et dolore. Rursum Christi exemplo omnia adversa et acerba, quæ in hac vita plurima occurrunt, fortiter et generose tolerate. Sic Paulus ait Rom. 6 6 *Vetus noster homo simul* (cum Christo crucifixo) *crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato.* Et Galat. 2. 19. *Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam, Christo confixus sum cruci. Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me.*

Docent ergo S Petrus et Paulus non tantum Religiosos, uti pulchre ostendit Cassianus lib. 4 Instit. c. 34. et 35. sed et Christianos omnes cum Christo crucifixo debere esse crucifixos mundo, ejusque pompis et vitiis, adeo ut Christianismus sit imago crucis, et tota veri Christiani vita eam præferat figuram et speciem, quam habuit Christus cruci affixus. Primo enim, sicut qui in cruce suspensus est, non potest pro libitu manus et membra movere, sed ea affixa habet ligno; ita Christianus non potest ad libitum se suaque membra movere, sed ea debet conformare et quasi affigere legi Dei et Christi. Secundo, sicut cruci affixus assidue sua cruce cruciatur; sic lex Christi assidue sensum et carnem cruciat, utpote ejus desideriis et concupiscentiis repugnans, easque mortificare et resecare jubens. Tertio, sicut suspensus non curat homines transeuntes, spectacula, pompas, delicias; sic Christianus eadem curare non debet, nec iis cor affigere. Quarto, suspensus de crastino non est sollicitus, nullaque pecuniæ, aut possessionum cupiditate tenetur; idem faciat Christianus. Quinto, suspensus licet in corpore spirans, cura tamen et cogitatione rebus omnibus est mortuus, ea vero tantum cogitat ad quæ paulo post migraturum se sperat: sic et Christianus non solum vitiis et concupiscentiis, sed et ipsis mundi elementis rebusque omnibus affectu sit mortuus oportet, totumque cor convertat ad Deum et cœlum, quo singulis momentis sperat se perventurum: unde fiet ut mundi actibus et desideriis defunctus, jam non vivat ipse, sed vivat in eo Christus, qui crucifixus est pro eo.

Nota Tertio, τὸ *armamini.* Primo, generatim potest accipi pro *induite*, instruite: sic enim subinde vestes et quævis instrumenta vocantur arma. Secundo, tamen, proprie et nervosius, τὸ *armamini* accipe pro *armate vos*, armis vos instruite. Hæc vox innuit Primo, vitam hominis, præsertim Christiani, non esse aliud quam militiam, ut ait Job cap. 7. 1 in qua continuo contra dæmonem, carnem et mundum luctandum et decertandum est. Secundo, panopliam, id est, plenam armaturam Christi fuisse passionem et crucem: hac enim debellavit peccatum, mortem, infernum et

diabolum. Unde symbolice Thomas Anglicus notat Christum in cruce fuisse instar equitis armati: coronam enim spineam illi fuisse pro galea, carnem pro lorica, clavos pro gladio, crucem pro equo. Tertio, panopliam pariter cujusque Christiani esse passionem et crucem Christi, ejusque cogitationem, memoriam, considerationem, et invocationem: iisdem enim armis uti et pugnare debet Christianus, quibus usus est et pugnavit Christus. Quocirca nullum efficacius telum aut clypeus est ad resistendum tentationi dæmonis, carnis et mundi, quam cogitatio Christi crucifixi, uti docui c. 2. 21. et c. 3. 18. Vide et panopliam Christiani a capite ad talos, quam ex Apostolo descripsi Eph. 6. 13.

Hujus rei symbolo in Confirmationis Sacramento ab Episcopo in fronte signamur, eoque quasi milites et pugiles Christi auctoramur, et roboramur ad certandum pro fide Christi usque ad mortem et martyrium. Ita Constantinus Magnus in edict. sui ipsius Confirmationem referens: *Levatoque*, ait, *me de fonte, induto vestibus candidis, septiformis gratiæ Spiritus S. Consignationem adhibuit beati Chrismatis unctione et vexillum crucis in mea fronte linivit.* Et Prudent. in Psychomach.

> Post inscripta oleo frontis signacula, per quæ
> Unguentum regale datum est, et chrisma perenne.

Hinc in Ordine Romano die Jovis sancto, *forma crucis* vocatur, *signum frontis et sacri titulus bellatoris, ut signati Chrismate sancto, signiferi esse mereamur cœlestes.* Quocirca veteres non tantum frontem, in qua residet pudor, in Confirmatione ungebant et signabant cruce, ad intrepide profitendam fidem et crucem, sed etiam alia membra. Id etiamnum servant Græci, qui ut ait Jeremias Patr. Constant. in Profess. fidei, ungunt frontem, oculos et dorsum in formam crucis. Æthiopes vero, ut habet eorum Rituale, sive ordo baptismi ungunt non tantum oculos, frontem et dorsum in formam crucis, sed et nares, labia, pectus, stomachum, tibias, genua et pedes, ut significent cruce obsignanda esse omnia membra, omnes sensus, omnes actiones Christiani.

Hinc rursum militiæ Christianæ tessera et vexillum est crux. Primus enim Constantinus Magnus aquilas, quas Romani in vexillis præferebant mutavit in labarum crucis, quod ei cœlitus ostensum erat cum hoc lemmate: *In hoc signo vinces*; eoque illustres victorias de Maxentio aliisque tyrannis obtinuit, uti narrat Euseb. in Vita Constant. Id secuti sunt Christiani in bello sacro: quotquot enim nomen dabant militiæ ad recuperandam Terram sanctam, cruce signabantur. Vide Gretserum de Cruce.

QUIA QUI PASSUS EST IN CARNE DESIIT A PECCATIS.] Multi per *passum in carne* accipiunt Christum; de Christo enim paulo ante dixit: *Christo igitur passo in carne*, etc. sicque explicant, q. d. Christus passus in carne per passionem enervavit et abolevit peccata, dum nos per suam gratiam ab iis facit desinere et cessare: ut sit hebraismus quo Cal ponitur pro Hiphil, puta *desiit*, pro desinere fecit. Aut, ut alii, *desiit a peccato*, ut habent Græca, id est, desiit esse hostia pro peccato. *Una enim oblatione consummavit in æternum sanctificatos*, Heb. 10. 14.

Verum hæc violenta sunt contorta videntur. Quare OEcum. et alii genuine per *passum in carne*, puta crucifixum, accipiunt Christianum, hic enim, ut jam dixi, in baptismo concrucifixus, commortuus et consepultus est Christo, ut ait Paulus Rom. 6. 4. Rursumque hic passus est in carne, quia carnem suam cum ejus concupiscentiis affligit, mortificat et crucifigit. Ad Christianum enim, non vero ad Christum pertinent ea quæ sequuntur: *Ut jam non desideriis hominum, sed voluntati Dei, quod reliquum est in carne vivat temporis.* Sensus ergo est, q. d. Christianus qui instar Christi crucifixi crucifixus est, carnem suam crucifigendo cum vitiis et concupiscentiis, hic jam desiit, valedixit et renunciavit peccatis, ut deinceps in carne non vivat carni, sed Deo, perinde ac si angelus esset in carne, eam spiritui subdens, spiritalem efficiens, et pene in spiritum transmutans: quocirca non vivat *desideriis*, id est, secundum desideria hominum Gentilium et carnalium in luxuriis, vinolentiis, comessationibus, uti mox explicat: sed *voluntati* id est, juxta voluntatem *Dei*, ut eam in omnibus sibi regulam vivendi statuat, eaque agatur et impellatur ad omne bonum Deo placitum, quod scilicet ipse jubet aut consulit. Unde S. Hier. l. 1. contra Jovin. legit: *In Dei voluntate reliquum in carne tempus exigat.* Pie et sapienter S. Aug. in Manuali: *Perdit*, ait, *quod vivit, qui te Deum non diligit; qui curat vivere non propter te, Domine, nihil est, et pro nihilo est: qui tibi vivere recusat, mortuus est: qui tibi non sapit, desipit.* Et mox: *Anima, quæ te non quærit nec diligit, mundum diligit, peccatis servit, et vitiis subjecta est, numquam quieta, numquam secura est. Famuletur tibi semper anima mea, suspiret tibi semper peregrinatio mea, ardeat in amore tuo cor meum, requiescat in te. Deus meus, anima mea contempletur te in mentis excessu, cantet laudes tuas in jubilatione, et hoc sit in hoc exilio meo consolatio mea.* Significat ergo S. Petrus Christianos debere redimere tempus præteritum male impensum carni et veneri, ut a baptismo omnem deinceps vitam consecrent Christo, tantoque impensius studeant virtuti, quanto insolentius olim studuerunt voluptati, uti et monet S. Paulus Rom. 6. 19. Si enim redeant ad priores cupiditates, irritabunt Deum, graviusque ab eo punientur. Nam ut ait S. Petrus ep. 2. c. 2. 21. *Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato. Contigit enim eis illud veri proverbii: Canis reversus ad suum vomitum et sus lota in volutabro luti.*

3. SUFFICIT ENIM PRÆTERITUM TEMPUS (græce addunt βίου, id est *vitæ*) AD VOLUNTATEM GENTIUM CONSUMMANDAM] hoc est, *voluntates*, id est desideria, Gentium consummasse, ut legit S. Aug. hom. 20. inter 50. Clare Pagnin. et Tigur. *Sat enim est nobis quod anteactæ vitæ tempore voluntatem Gentium patraverimus, cum versaremur in lasciviis, concupiscentiis, vinolentiis.* Ex modestia, et, ut lenior sit increpatio, S. Petrus se Gentibus annumerat, cum ipse Gentilis non fuerit, multo minus gentiliter vixerit. Explicat τὸ *reliquum in carne*, q. d. Magnam et meliorem ætatis partem in gentilismo transegistis carni et vitiis; parva vitæ pars vobis superest; ejus ergo reliquum, quod modicum est, declinans et senescens date Deo et virtuti. Ergo sat veneri ventrique datum, nunc vivite Christo. Sic Udo Archiepisc. Magdeburgensis

turpiter vivens cui tus monitus est hac voce: *Uda, Udo, cessa a ludo, lusum satis, Uda.* Sed quia finem ludendi non fecit, capite plexus est a S. Mauritio in publico urbis templo, ubi etiamnum cruoris ejus vestigia in marmore cernuntur, uti narrat Naucleru, vol. 3. generat. 43 Fulgos. l. 9. c. 12. et alii. Sic ait Ezechiel c. 44. 6. *Sufficiant vobis, domus Israel, omnia scelera vestra,* et c. 46. 9. *Sufficiat vobis, principes Israel, iniquitatem et rapinas intermittite et judicium et justitiam facite.* Hoc est quod fideles monet S. Paulus Rom. 13. 11. *Hora est jam nos de somno surgere,* etc. *nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis. Sicut in die honeste ambulemus: non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis, non in contentione et æmulatione, sed induimini Dominum Jesum Christum: et carnis curam ne feceritis.* Vide ut S. Petro S. Paulus quasi chorda chordæ concordet et succinat.

His qui ambulaverunt,] volutantes se de vitio in vitium; tres enim sunt gradus peccatorum, primus aggredi peccatum, secundus in in illo ambulare et stare, tertius in illo sedere et conquiescere, illique se totum dedere et affigere, quos expressit Psaltes initio Psalmorum, dicens: *Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit.* Impii ergo ambulant de peccato in peccatum. E adverso de justis dicitur Psalm. 83. 8. *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion,* quod S. Furseus apud Bedam lib. 3. Histor. c. 19. audivit angelos sibi occinentes.

In luxuriis.] Græcum ἀσελγείαις significat lasciviam, insolentiam, petulantiam, procacitatem, protervism, tum in impudicis verbis, gestibus, tactibus, tum in dicteriis, irrisionibus, molestiis, quibus vexatur et molestatur proximus.

Desideriis,] ἐπιθυμίαις, id est *concupiscentiis.* Impiorum enim cor iis æstuat, et instar clibani ardentis assidue ejaculatur scintillas, puta ardentia desideria nunc libidinis, nunc gulæ, nunc avaritiæ, nunc iræ, nunc vindictæ, etc. Nam, ut ait Seneca: Immensæ sunt hominum cupiditates semperque hiant et poscunt. *Altera ex fine alterius nascitur: qualem dicimus esse seriem causarum, ex quibus nominatur fatum, talem dicimus esse cupiditatum.* Ita ipse epist. 19. Vere sapiens Eccl. 18. 30. *Si præstes animæ tuæ concupiscentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis.*

Vinolentiis.] Perperam aliqui legunt *violentiis:* græce enim est οἰνοφλυγίαις, id est *temulentiis,* vinolentiis, crapulis, quales sunt ebriosorum, qui mero pleni non nisi vinum olent et eructant, adeoque in vino corpus, sensus, animam, mentem, totosque se obruunt et sepeliunt, mortuis quam vivis similiores. Unde Syrus vertit, *in crapula et ebrietate et protervia et cantu.*

Comessationibus.] De his dixi, Rom. 13. 13.

Potationibus.] Hæc vox distinguitur a vinolentiis, quasi causa ab effectu; potatio enim causat vinolentiam. Rursum quasi genus a specie; potatio enim fit non tantum vino, sed et mulso, cerevisia, aliisque potibus.

Et illicitis idolorum cultibus.] *Illicitis,* id est, abominandis et execrandis: est ἀθεμίτοις. Unde S. Aug. hom. 20. inter 50. legit, *nefandis idolorum servitutibus.* Gentiles enim non tantum colebant Cererem quasi deam dantem fruges, et Bacchum quasi deum dantem vinum; sed et aliis suis desideriis et cupidinibus quibusque præficiebant deos, quos invocabant ut res concupitas sibi concederent, sicut *Volupiam, quæ a voluptate appellata est, et Libentinam cui nomen est a libidine,* ait S. Aug. l. 4. de Civit. cap. 8 Taceo deum Virginensem. Præmam, Pertundam, Venerem, Priapum et alios obscœniores, quos nominare pudor non sinit, adeo ut S. August. eos referens l. 6. c. 9. erubescat et perhorrescat.

Hinc patet hanc epistolam, licet primario scripta sit ad Judæos, secundario tamen scriptam quoque ad Gentiles ad Christum conversos: hi enim in gentilismo vacarunt idololatriæ, luxuriæ et gulæ: Judæi vero post reditum e Babylone amplius non coluerunt idola.

4. In quo admirantur,] Ξενίζονται, id est *peregrinantur,* hoc est, peregrini sibi videntur et quasi esse in alio mundo, videntes rem tam inopinatam, vitam scilicet vestram tam sanctam et admirandam, quam quasi rem peregrinam, novam, et insolitam admirantur et obstupescunt, nimirum ingens miraculum est videre Gentilem factum Christianum subito mores in contrarium mutare, ut fiat novus homo, ex ebrio sobrius, ex incesto castus, ex superbo humilis, ex animali spiritualis. Ea ergo est vis legis Evangelicæ et gratiæ Christi, de qua Psaltes Psal. 18. 8. *Lex Domini,* ait, *immaculata convertens animas.* Et Isaias c. 8. 18. *Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum et in portentum.* Unde OEcum. ipsi ait, *Gentiles demirantur vos, quod cum ipsis in similem impietatis ἀνάχυσιν, id est refusionem, hoc est confusionem, non concurratis.* Tum quia mirantur vestram mutationem, tum quia mirantur se a vobis desertos, tum quia mirantur vos concupiscentias vincere, quibus ipsi indulgentes seque mancipantes putant esse impossibile posse carere.

Nota. Pro *confusione* græce est ἀνάχυσιν, quod primo significat *refusionem,* qua scilicet interrogationi turpi vel actui, turpis responsio vel actus regeritur et refunditur. Secundo, *redundantiam.* Libido enim instar maris redundat et exæstuat in omnes obscœnitates. Unde Syrus vertit, *ecce nunc admirantur, vos que maledictis proscindunt, eo quod libidine non pruritis cum eis in illa priore ingluvie.* Tertio, *malitiem et lasciviam.* Quarto, *confusionem,* ut vertit OEcumen. eamque duplicem, scilicet primo, pudorem et erubescentiam; secundo, commixtionem quæ viri vel fœminæ turpiter, infande, et subinde contra naturam inter se commiscentur: libido enim est portentosa et insatiabilis, unde novos semper turpitudinis modos excogitat.

Blasphemantes.] q. d. Ita vestram mutationem admirantur, ut simul eam non laudent, sed blasphement, id est, vituperent, rideant, execrentur, utpote suis moribus contrariam, ac tacitam eorumdem reprehensionem: vestris enim virtutibus reipsa taxatis et damnatis eorum vitia. Sic hodie videmus viros Religiosos ab improbis blasphemari; quia eorum virtutis et religionis splendor improborum quasi noctuarum oculos perstringit et pungit, cum videant sua vitia ab iis reipsa traduci et damnari. Quare qui id facit, ostendit se improbum, sæpeque deprehensum est occultam ali-

quam libidinem aut vitium talibus dominari, etiamsi illud celare, et externa morum honestate velare conentur. Vere S. Prosper epigrammat. 32.

> Impia, ait, pars mundi parti est infesta piorum,
> Nec tolerare potest dissimiles animos
> Ridens volentes opibus præsentibus uti,
> Sperataque sibi credita posse dari.

5. QUI REDDENT RATIONEM EI QUI PARATUS EST JUDICARE VIVOS ET MORTUOS.] *Qui paratus est.* Primo, idem est quod qui destinatus est judex Secundo qui ex cœlo justitiæ et vindictæ inhiet judicio, avideque diem judicii exspectat Tertio, qui brevi et proxime judicaturus est, id est, qui in promptu habet tum scientiam et testes, puta angelos, dæmones, ipsamque hominis conscientiam, quibus reos convincat et damnet, tum virtutem et potentiam, qua damnatos e se etiam reges et principes trudat in abyssum gehennæ, ut nemo ejus oculos, os et manus evadere possit.

Quocirca tunc sero agnoscent suum errorem dicentque attoniti: *Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum, et in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter Sanctos sors illorum est.* De se vero ululantes plangent: *Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol intelligentiæ non est ortus nobis. Lassati sumus in via iniquitatis, et perditionis, et ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tamquam umbra, et tamquam nuncius percurrens, et tamquam navis quæ pertransit fluctuantem aquam, cujus cum pertransierit, non est vestigium invenire,* etc. Sap. 5. vers. 3. et seq.

Sapienter S. Aug. Soliloq. c. 14. *Cum hoc,* ait *diligenter considero, Domine Deus meus terribilis, et fortis, timore pariter et ingenti rubore confundor, quoniam nobis magna est indita necessitas juste recteque vivendi, qui cuncta facimus ante oculos Judicis cuncta cernentis.*

6. PROPTER HOC ENIM ET MORTUIS EVANGELIZATUM EST: UT JUDICENTUR QUIDEM SECUNDUM HOMINES IN CARNE, VIVANT AUTEM SECUNDUM DEUM IN SPIRITU.] Probat Christum judicaturum vivos et mortuos, ex eo quod descendens ad inferos judicarit mortuos carne, sed vivos spiritu. Plane enim alludit ad id quod de eisdem dixit c. præced. v. 18. *Christus enim pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu: in quo et his qui in carcere erant spiritibus veniens prædicavit:* solet enim S. Petrus idem repetere et inculcare. Unde toties repetit et inculcat passionem Christi, patientiam, amorem fraternitatis, aliasque virtutes Christianas. Hoc enim est officium boni Pastoris, doctoris et prædicatoris: nec enim auditores ea quæ dicuntur illico capiunt, aut faciunt, sed identidem eadem illis repeti et imprimi debent: qua de causa S. Chrys. in homiliis ad populum, sæpe et persæpe ad nauseam insectatur jurandi consuetudinem, quæ tunc Antiochiæ vigebat, ac palam profitetur se non destiturum ab hac iteratione et increpatione, donec auditores eam correxerint. Jam varii varie hunc locum explicant.

Primo, Pererius lib. 9. in Genes disp. 30. n. 91 et Salmeron hic, per *mortuos* accipiunt morituros, q. d. Homicibus morituris dum in hac vita vivunt, serio et vere prædicatur futurum judicium post mortem: ergo mortui vere judicandi sunt a Christo.

Secundo, Arias *mortuos* accipit mystice, nimirum mortuos peccato, q. d. Iis qui in Christo mortui sunt mundo et peccatis, hoc Evangelium, id est, lætum nuncium allatum est, quod licet secundum hominem et carnem, id est, quoad externam speciem, reliquis hominibus similes esse judicentur, vivant tamen secundum Deum in spiritu, id est, spiritu, mente et vita Christum Dei filium ejusque gloriam referant et repræsentent. Sic fere et Dionys. explicat, q. d. Mortui in Christo judicantur et damnantur ab hominibus hujus sæculi, vivunt tamen coram Deo in spiritu, utpote Dei gratia et charitate præditi Hoc accedit Alcasar in Apoc. 21. 20. annot. 18. qui mortuos intelligit peccato et amori proprio, q. d. Christus judicaturus est vivos et mortuos mystice. Sic enim ab Apostolis evangelizatum est mortuis, id est, fidelibus, qui peccato et mundo mortui sunt, idque ad hoc ut patienter ferant se carne judicari, id est, damnari, cruciari et occidi, propter Christum, scientes in Dei tribunali sibi adjudicandam causam; seque donandos præmio vitæ spiritalis, gloriosæ et æternæ, ut scilicet apud Deum vivant spiritu immortali, lætissimo et beatissimo

Tertio, alii, q. d. Mortui in Christo judicant, id est, damnent scelera quæ fere in ipsa hominis carne resident, ideoque se Deo spiritu excolendos et vivificandos subjiciunt. Verum hi omnes ex *mortuis* non proprie ad litteram, sed mystice et spiritualiter accipiunt, eum proprie ut sonat videatur accipiendum. Sic enim immediate ante accipit S Petrus, cum dicit Christum judicaturum vivos et mortuos, idque hic probare contendit.

Quarto, ergo OEcum. proprie *mortuos* accipiens sic explicat, q. d. Christus descendens ad inferos judicavit, id est damnavit mortuos ibi degentes, eos scilicet, qui dum in vivis agerent more hominum carnalium turpiter in carne vixerant: vivificavit vero et salvavit eos, qui secundum Deum in spiritu, id est, pie et spiritualiter vitam traduxerant. Verum hic duos ponit ordines, unum salvandorum, alium damnandorum, ac consequenter alios facit judicatos a vivificatis, cum S. Petrus videatur facere eosdem. Hoc enim significant illæ particulæ *quidem* et *autem*, quæ sibi invicem in eadem re et in eodem subjecto opponi solent.

Quinto, alii explicant, q. d. Christus descendens ad patres mortuos in limbo detentos, eis evangelizavit et nunciavit quod judicentur, græce κριθῶσι, in futuro, id est, judicandi sint quidem in die judicii, *secundum homines,* id est, quatenus homines jam redivivi rursum existent *in carne* in ea enim resurrecturi sunt et ituri ad judicium, sed pariter eis nunciavit quod adjudicandi cœlo, vivificandi sint *spiritu* gratiæ et gloriæ sempiternæ. Verum hæc expositio non satis explicat antithesim, quæ est in *judicari carne,* et *vivificari spiritu:* rursum, inter *secundum homines,* et *secundum Deum;* sed homines Deo, carnem spiritui, et judicium vivificationi substernit et subordinat

Sexto, alii: Probat, inquiunt, S. Petrus Christum venturum ut judicet non tantum vivos, sed et mortuos, ex eo quod, ut dixit cap. præced. vers 19.

Christus descenderit ad inferos, ut iis qui olim mortui eo descenderant evangelizaret et prædicaret, adhoc non ut mortuos in peccato converteret, sed ut quasi judex eos judicaret, non solum percellendo et condemnando dæmones et reprobos jam in gehennam damnatos, sed etiam judicando justos olim incredulos Noe minitanti diluvium, postea vero credentes et pœnitentes: hos enim judicavit, hancque in eos sententiam protulit, dicendo: Ego vos ob incredulitatem et peccata damnavi *secundum hominem*, id est, exterius *carne*, ut scilicet exterior vester homo, puta corpus et caro moreretur et mergeretur diluvio, vel *secundum homines*, id est, ut more hominum, qui corpus possunt interficere, non animam, puniremini et moreremini in carne; sed quia ante mortem pœnituistis, idcirco secundum Deum, id est, interius et secreto coram Deo animam vestram adjudico vitæ, ut scilicet per meam mortem et redemptionem vivatis mecum spiritu, ideoque communico spiritui vestro visionem meæ divinitatis, eaque vos beo et glorifico, faciamque pariter ut tertio die mecum is resurgat in corpore ad vitam plenam, gloriosam et æternam. Ita Suarez 3 p. tom. 2. disp 43. sect. 3. et Gregor. de Valentia 3 p. 2. q. 4 puncto 2.

Dices: Pro *judicentur* et *vivant*, græce sunt futura κρίθωσι et ζῶσι. Ergo hoc judicium adhuc futurum est, illud vero Christi jam dictum peractum est, cum ipse descendit ad inferos. Ergo de eo non loquitur hic S. Petrus. Respond. Primo, hæc futura non referuntur ad tempus præsens nobis, sed Christo, puta ad tempus Christi descendentis ad inferos: tunc enim erat adhuc futurum, non factum. q. d. Christus descendit ad inferos evangelizatum mortuis, ad hoc ut eos judicaret carne, et vivificaret spiritu: necdum enim erant ab eo judicati et vivificati, sed adhuc judicandi et vivificandi.

Secundo, Christus tunc inchoavit judicium, consummabit vero illud in fine mundi. Tunc ergo peraget plenum et universale judicium, quod sane adhuc futurum est; tunc enim judicium illud in limbo secreto peractum celebrabit coram toto mundo, sententiamque suam confirmabit, et publicabit, ut duret per omnem æternitatem. q. d. Christus descendit ad inferos ut mortuos patres judicet carne, et vivificet spiritu, illudque in hoc descensu fecit inchoate, plane vero et perfecte idipsum faciet in die judicii.

Tertio, Christus judicavit mortuos in limbo carne, id est, punivit eos in futurum, quia eis hanc pœnam et pœnitentiam exterius irrogavit, ut publicam apud homines subirent notam et ignominiam, ut scilicet homines non tantum præteriti sed et futuri judicent, æstimentque eos quoad carnem diluvio mersos et suffocatos juste ob eorum incredulitatem et peccata, imo judicent eos quoad animam damnatos, esto secreto coram Deo vivificati sint spiritu. Sic enim etiamnum viri docti, uti dixi cap. præced. v. 19. et 20. censent omnes diluvio mersos fuisse damnatos. Christus ergo suo judicio hanc eis notam apud homines irrogavit, voluitque ut hoc hominum judicium paterentur ob suam culpam, quia scilicet sua incredulitate et peccatis, ejusque justa punitione et morte qua mersi sunt diluvio, hominibus justam hoc suspicandi occasionem dederunt. Verum quia S. Petrus ait: *Ut judicentur secundum homines*, non hominem, hinc videtur potius loqui de judicio hominum, quam de judicio Christi, alioquin dixisset ut judicet eos Christus, vel ut judicentur a Christo. Potius ergo videtur loqui de mortuis, qui in pœnitentia et carnis mortificatione judicantur ab hominibus carnalibus egisse vitam miseram, superstitiosam et stultam, non autem de mortuis in peccato, et mersis in diluvio. Unde ait his evangelizatum, id est, lætum nuntium de mercede et præmio vitæ beatæ allatum fuisse.

Quare septimo, hic videtur germanus totius hujus loci esse contextus et sensus, ne quis miretur id quod dixit S. Petrus Christum judicaturum mortuos, ipsum probat, dicens. *Propter hoc enim et mortuis evangelizatum est*. Loquitur enim contra Gentiles et Epicuræos viventes in luxuriis, vinolentiis, commessationibus, dicentes:

Ede, bibe, lude post mortem nulla voluptas,

quasi omnis felicitas in iis et in hac vita consistat; censebant enim animam interire cum corpore ac proinde stultum esse voluptatibus hujus vitæ abstinere et carnem mortificare spe futuræ vitæ, utpote quæ nulla sit, ac proinde nullum in ea de gestis præsentis vitæ sit expectandum judicium, nulla merces et retributio, mortuos enim nihil sentire nihil scire, nihil pati, imo plane non esse. Evertit hoc S. Petrus docens Christum judicaturum tam mortuos, quam vivos, eisque pro meritis præmia redditurum: mortuos ergo vivere quoad animam, ac proinde Christianos debere pristinis cupiditatibus renuntiare, vitiis carnis abstinere, ac Christo passo et crucifixo se conformare, crucifigendo carnis appetitus: *Ut jam*, ait, v. 2. *non desideriis hominum, sed voluntati Dei quod reliquum est in carne vivat temporis*, ut nimirum in altera vita cum Christo resurgatis ad gloriam. Probat hæc omnia ex eo quod Christus, ut ostenderet se judicaturum mortuos æque ac vivos, descenderit ad mortuos patres in limbo degentes, qui in hac vita vixerunt pie, caste, sancte secundum spiritum, non secundum carnem, iisque evangelizarit, id est, attulerit lætum nuncium beatitudinis, nimirum adjudicando eos cœlo et vitæ beatæ, eamque quasi judex reipsa illis largiendo, ita ut licet illi judicentur et æstimentur *secundum homines*, id est ab hominibus mundanis esse mortui (τὸ enim *mortui* hic repetendum esse patet ex antithesi quæ sequitur, *Vivant autem*, etc.) id est plane, interiisse *in carne*, ideoque fuisse miseri et superstitiosi vel fatui, quod, dum viverent, carnis voluptates spreverint, eamque cum vitiis et concupiscentiis mortificarint et crucifixerint, ut sese assimilarent Christo postea passo et crucifixo, iidem tamen *vivant secundum Deum*, id est, coram Deo, et dono Dei in spiritu gratiæ et gloriæ cœlestis. To enim *ut licet judicentur secundum homines*, respicit id quod dixit vers. 4 *In quo admirantur non concurrentibus vobis in eamdem luxuriæ confusionem, blasphemantes*. Nam, ut ait S. Paulus 1. Cor. 15. 19. *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus*.

Tales mortui fuere Prophetæ, Machabæi et similes, quos recenset Apostolus Hebr. 11. qui austeram vitam egerunt in carnis mortificatione, et in spiritu puro sanctoque servierunt Deo, pro eoque dura, adeoque mortem ipsam passi sunt. Tales quoque fuere multi mersi diluvio, qui prius increduli Noe illud minitanti, uti dixit c. præced. v. 20 (eo enim alludit) vacabant

luxuriis, potationibus, comessationibus; postea tamen territi constantia minarum Noe et fabricationis arcæ pœnituerunt, seque dederunt abstinentiæ, continentiæ et pœnitentiæ. Hos enim homines carnales judicabant plane mortuos, et carne mersos in diluvio, cum tamen per Christum vivent spiritu. Horum enim exemplum Christianis proponit ut eos imitentur, ac pristinas carnis illecebras abdicent, spiritusque gratiæ vivant, ut mox cum Christo resuscitari, felicitate donari, et spiritu gloriæ æternæ vivere et beari mereantur. Hic enim versus pendet a v. 1. et seq.

Porro ex horum piorum gloria et præmio colligendas relinquit S. Petrus impiorum pœnas et supplicia, quæ scilicet tormenta eos maneant, qui carnis voluptatibus indulgentes, totos se tradiderunt luxuriæ et crapulæ, ut hos deriderent fideles, et pios in mortificatione carnis viventes et mortuos sequantur. Unde et subdit: *Omnium autem finis appropinquavit.*

Nota primo, τὸ *secundum homines*, idem est quod ab hominibus, qui humana, id est exteriora et sensibilia æstimant, qui tantum judicant, amant et sectantur ea quæ vident, sentiunt et sapiunt *in carne*, et carnalibus voluptatibus, ac proinde judicant eos qui in carne vixerunt et vivunt abstinentes et continentes, esse miseros, superstitiosos et fatuos.

Huic opponitur, τὸ *secundum Deum*, id est, apud Deum, coram Deo, a Deo, dono et præmio Dei, qui est Dominus spirituum, piam mentem inspicit, eamque judicat secreto, interius et invisibiliter conferendo ei vitam spiritus, puta vitam spiritalem, cœlestem, angelicam, beatam et divinam.

Nota secundo, alludit S. Petrus ad Christum, quem c. præced. v. 18. dixit passum pro nobis *ut nos offerret Deo mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu* q. d. Sicut Christus pro nostris patrumque culpis hoc judicium subiit, ut moreretur carne, sed tertio die resurgens vivificaretur spiritu, ita pariter idem judicium patribus, qui secundum spiritum, non secundum carnem vixerunt, irrogavit, hanc in eos sententiam pronuncians: Quia carnis concupiscentias mortificastis, dono vos vita spiritus, et licet ab hominibus carnalibus judicemini plane esse mortui, ideoque vixisse misere in carne; tamen apud Deum viveris felices in spiritu, nimirum immortales, beati et gloriosi in anima, ac suo tempore cum Christo vobis cum passo et crucifixo resurgatis in corpore immortali, beato et glorioso. Hoc significat τὸ *propter hoc et mortuis evangelizatum est*: fuit enim hoc judicium Christi evangelium, id est, lætissimum nuncium, quod patribus toties et tamdiu carne mortificatis attulit de sua morte et redemptione jam peracta, ideoque eorum liberatione, felicitate et gloria.

Unde Tropol. hoc judicium Christi et patrum necesse est ut subeat quilibet Christianus, nimirum ut judicetur et mortificetur carne tum ab aliis, tum e seipso, indeque vivificetur spiritu tum per gratiam, tum per gloriam. Huc referri potest expositio moralis potius quam litteralis S. Aug. ep. 99 qui per mortuos accipiens non inferos, sed infideles et iniquos sic explicat: *Propterea*, inquit, *in hac vita et mortuis evangelizatum est, id est, infidelibus et iniquis, ut cum crediderint judicentur quidem secundum homines in carne, hoc est in diversis tribulationibus, et in ipsa morte carnis: unde idem Apostolus alio in loco dicit tempus esse ut judicium incipiat a domo Domini; vivant autem secundum spiritum, quia et in ipso fuerant mortificati, cum morte infidelitatis et impietatis detinerentur.* Et ita OEcum. *Dicunt*, ait, *eos qui ita Christo mortui sunt, ut morti Christi conformentur, et mundo, id est, mundanis concupiscentiis mortui sunt, et soli Christo vivunt, ob anteactam ignave ac negligenter vitam seipsos in carne condemnare, atque id nihil aliud esse quam spiritu, id est, ex Christi institutione, vitam traducere: quippe enim priorum vitæ actionum damnatio alacriores ac promptiores ad ea quæ præ manibus habent exercenda ipsos efficiat.* Sic et Hugo, Vatabl. et alii.

7. OMNIUM AUTEM FINIS APPROPINQUAVIT.] Τὸ *autem* non respicit proxime præcedentia de judicio mortuorum, sed id quod superius dixit de abstinendo a luxuriis, comessationibus et pristinis vitiis, hujus enim abstinentiæ causam reddit, quod voluptatum æque ac rerum omnium finis appropinquat, proprie vero respicit τὸ *paratus est judicare.* q. d. Instat nobis Christus judex, quia instat finis omnium; ergo par est sobrie et caste vivere, ac Christo passo conformari, ut coram eo judice securi et læti comparere, ac vitæ sancte transactæ rationem reddere possimus. Hoc est quod monet Christus Lucæ 21. 34. *Attendite ne graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis hujus vitæ, et superveniat in vos repentina dies illa.*

Porro, *finis*, hic primo accipi potest vitæ, q. d. Brevis est vita nostra, jamque multi 30. 40. 50. ejus annos vixerunt: parum ergo eis restat: imminet ergo vitæ finis, mors et judicium particulare.

Secundo, et potius, *finis* hic intelligitur mundi et sæculi: hoc enim innuit τὸ *omnium*, q. d. Mundus jam stetit per quatuor annorum millia, vergitque ad senium et occasum: mundus sex vitæ suæ ætates transegit, agit jam septimam et ultimam; ergo ejus finis appropinquat. Prima enim mundi ætas fuit ab Adam ad Noe et diluvium. Secunda a Noe ad Abraham. Tertia ab Abraham ad Mosen. Quarta a Mose ad Davidem. Quinta a Davide ad captivitatem Babylonicam. Sexta a captivitate Babylonica ad Christum. Septima jam agitur a Christo usque ad finem mundi. Hinc S. Joan. ep. 1. c. 1. 18. ait. *Filioli, novissima hora est*, et S. Paulus 1. Cor. 10. 11. *Hæc*, inquit, *scripta sunt ad correctionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt.* Hinc ait in præterito *appropinquavit*, quia major sæculorum pars et numerus jam præteriit.

Mystice OEcum. *Finis*, inquit, *omnium*, scilicet Prophetarum, *est Christus.* q. d. *Quoniam omnium perfectio, qui est Christus, accessit, vos quoque debetis huic conformari, in omnibus absolutos ac perfectos vos reddere in temperantia, in sobrietate orationum.*

ESTOTE ITAQUE PRUDENTES, ET VIGILATE IN ORATIONIBUS.] Τὸ *itaque* significat hæc educi et concludi ex jam dictis, q. d. Quia finis omnium appropinquat, par est, ut ad eum vos comparetis, prudenter in omnibus agendo et vigilando in orationibus, juxta illud vulgo tritum:

Quidquid agas, prudenter agas, et respice finem.

Alludit, imo refricat illud Christi: *Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit*; et Matth. cap. 25. 13. *Vigilate, itaque, quia nescitis*

diem neque horam; et c. 26 41. *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem.*

Pro *estote prudentes,* græce est σωφρονησατε, quod OEcum Pag. Vat. Isidor. Gagnæus, et alii vertunt, *sobrii estote: quippe,* ait OEcum. *cum sobriorum sit oratio et precum effusio, id est, vigilantium, et non eorum qui mundanarum rerum ebrietate sopiti opprimuntur.* Hinc sobrietas dicitur σωφροσυνη, eo quod σωζει την φρονησιν, id est, servet prudentiam et mentis sanitatem Syrus vertit, *estote casti:* sobrietatis enim comes et filia est castitas. Noster generalius et planius vertit, *prudentes estote.* Prudentia enim omnium virtutum est dux et auriga, ut aiebat S. Antonius, quæ singulas hominis actiones ordinet et moderatur, itaque hominem componit et disponit, ut secure finem omnium expectet, et fidenter coram tribunali Christi rationem vitæ suæ redditurus se sistat.

Nota, quoad etymon *prudens dicitur quasi porro videns,* ait Isidor lib. 20. Etymol. c. 15. *Perspicax enim est, at incertorum casus videt.* Prudentia ergo dicitur quasi porro videntia, vel providentia. Definitio ejus hæc traditur a S. Aug. l. 1. de Lib. arbit. cap. 13 *Prudentia est rerum appetendarum et fugiendarum scientia.* Ab Arist. 6 Ethic. c. 5. *Prudentia est recta ratio agendorum.* Ab aliis plane et plene sic definitur: *Prudentia est virtus intellectus, qua in quovis negotio occurrente novimus quid honestum sit, quid turpe; quid faciendum, quid fugiendum.* Partes integrantes prudentiæ a nonnullis traduntur sex. Prima est *providentia,* quæ est consideratio futurorum eventuum, qui possunt sequi ex opere. Secunda est *ratio,* puta promptitudo ratiocinandi et colligendi unum ex alio. Tertia est *docilitas,* sive promptitudo ad discendum Quarta est *solertia,* sive sagacitas, quæ est medii inventio tempore brevissimo, ait Arist. Quinta est *circumspectia,* puta consideratio circumstantiarum, ne quæ desit in opere Sexta est *cautio,* puta cura ut vitentur pericula et incommoda operi conjuncta. Officia at actus prudentiæ præcipui sunt quatuor: *consilium,* ex bona deliberatione; *judicium,* ut melior res et medium aptius ad finem eligatur: *constantia,* in retinendo eo quod recte judicatum est: *diligentia,* in exequendo. His ea totidem vitia et actus imprudentiæ opponuntur nimirum *præcipitatio,* quæ militat contra consilium; *inconsideratio* contra judicium; *inconstantia* contra constantiam et judicii firmitatem: *negligentia* contra diligentiam et vigilantiam rationis in exequendo. Prudentia ergo est mensura et regula virtutum omnium quæ sunt in voluntate, a qua ratio honesti et virtutis in singulas derivatur et descendit. Illud enim est opus virtutis, quod conforme est judicio et dictamini prudentiæ. Prudentiæ enim officium est, præscribere modum virtutibus, quidnam scilicet in singulis functionibus sit rationi commensum, non exhorbitans per excessum vel defectum. Quocirca perfecta prudentia tantum est in viris probis, qui affectus habent domitos: in aliis enim affectus sæpe mutant et pervertunt judicium rationis et prudentiæ; ait D. Thom. 2 2 q. 49. Denique prudentia circa particularia versatur, ut singula fiant convenienti loco, tempore et modo.

Moral disce hic primam et principem virtutum omnium esse prudentiam. Præclare Naz anz. in Iambico de fortuna et prudentia: *Malim,* inquit, *prudentiæ guttam, quam integrum secundioris fortunæ pelagus.* S. Basil. in Constit. Monast. c. 15. *In omni,* ait, *quæ suscipitur actione antecedere prudentia debet. Nam prudentia remota, nihil cujusvis generis est, quod licet bonum videatur, non in vitium recedat, si aut alieno tempore, aut non adhibita moderatione fiat.* Idem orat. 21. de felicitate et prudentia: *Vera,* ait, *prudentia nihil aliud est quam rerum faciendarum omittendarumque cognitio, quam qui sequitur, nullo tempore a virtutis operibus deflectet, nec umquam pravitatis spiculo configetur.* S. Aug. conc. 1. in Ps. 37. *Prudens,* ait, *dictus est porro videns, ergo fide videt.* Idem in ep. ad Rom prop. 49 *Prudentia est spiritus, quando neque in bonis temporalibus spes nostra est, neque in malis timor.* Idem l 6. Musicæ: *Prudentia est affectio animæ vel motus, quo intelligit æterno superiora esse, et inferiora esse temporalia.* Ideoque illa præ his appetenda.

Idem censere Gentiles, qui hæc prudentiæ partim dant elogia, partim præcepta. Socrates rogatus, *quid esset prudentia: Animæ,* ait, *concinnitas.* Ita Stobæus s. de prudentia. Idem: *Ut navis vacua, ait, instrumentis convenientibus; sic vita prudentiæ affectibus instruenda est et munienda. Nec equo sine fræna, nec divitiis sine prudentia tuto quis uti poterit* Idem discipulos docebat tria. Primo, *ut in animo haberent prudentiam* Secundo. *in lingua silentium.* Tertio, *in vultu verecundiam* Ita Maxim. ser. 41. Philo l. 1 Alleg. *Quod,* ait, *inter metalla est aurum, hoc inter virtutes est prudentia.* Plutarch. *Ut Cyclops exoculatus,* ait, *quoquoversus manus porrigit, nullo certo innititur scopo; ita magnus Rex cui desit prudentia, quidquid aggreditur ingenti rerum tumultu, sed nullo judicio*

Prudentiæ præcepta, hæc assignant Primum est Biantis apud Laert. *Considera ac postea rem aggredere.*

Item: *Aggredere tardus agendo, aggressus age constans.*

Secundum est Periandri apud Laert. *Ea facito, quorum te non pœniteat* Idem rogatus quid in minimo esset maximum? Respondit, *Prudentes cogitationes animæ in corpore humano*

Tertium: *Prudentia perfecta nihil in rebus humanis admiratur.* Ita Democritus apud Stobæum s. 3.

Quartum: *Prudentia virtutibus omnibus utitur, atque earum modum, ordinem et occasionem quasi oculus quidam mentis undequoque lucidissimus ostendit, ideoque prudentia sui possessores efficit Deo similes.* Ita Jambl. apud Stobæum s. de Prud.

Quintum: *Prudens vir ad vitam quasi ad viam quamdam, non pretiosius viaticum, sed quod magis necessarium est comparat.* Ita Criton ibid.

Sextum: *Prudentiæ sunt tria munia. Prima, præteritorum meminisse. Secunda, agere præsentia. Tertia, futura cavere.* Ita Isocrates apud Stobæum ser 1.

Septimum: *In prælio soli cordati milites sunt causa victoriæ.* Ita Agesilaus apud Plut. in Lacon. unde de Scipione juniore dixit Cato illud Homeri de Tiresia Odyss. 2

Ille sapit solus, volitant alii velut umbræ.

Ita Plutarch. in Apophth,

Celebre est illud Euripidis: *Unum consilium rectum magnam militum manum vincit,* In bello ergo

æque, ac cæteris rebus plus valet prudentia, quam arma et vires.

Octavum: *Sicut exercitum ducit Imperator, gubernator navigia, mundum Deus, animam ipsa mens; sic ipsam felicitatem præsentis vitæ temperat regitque prudentia.* Ita Architas apud Stobæum serm 11. de virtute, quæ est in ordine prima.

Nonum: *Prudentia te docet ut in cunctis semper idem sis tam in prosperis, quam in adversis, sicut manus eadem est sive in palmum extendatur, sive in pugnum contrahatur.* Ita Auctor. serm. ad Fratres in eremo serm. de prudentia t 10. S August.

Decimum: *Uti cicatrix admonet cavendum esse vulnus, ita memoria præteritorum malorum reddit cautiores.* Ita Plutarch.

Undecimum: Fibri *Pontici genitalia sibi amputant in venatu, quod ob hæc se peti intelligant: ita prudentis est rem abjicere ob quam periclitatur.* Ita Plutarch. Sic Christus jubet erui oculum, manum, pedem, si ea ipsi sunt scandalo et ruinæ, Matth 18. 8. Prudentia ergo docet postponere bona famæ, famam vitæ, vitam conscientiæ.

Omnia si perdes famam servare memento.

Duodecimum: *Eum auscultu cui quatuor sunt aures,* hoc est, audi eum qui diuturno complurium rerum usu præ cæteris sapit, uti fere sunt senes, qui res privatas et publicas diu tractarunt.

Decimum tertium: *In bellicis difficultatibus providendum est ut potius in nocendo aliquid omittatur, quam eum aliquo detrimento militum noceatur* Ita Cæsar. l 6 de Bello Gallico.

Decimumquartum: *Loco sapientiæ est alienam stultitiam operiri, et quiete intueri hostem imprudentia ruentem* Ita Tacit. l 2 Histor

Decimum quintum: *Prudentium et Deum colentium est, pullulantis belli causas, præsertim cum amicis protinus incidere; imprudentium vero et Deum sibi iratum quærentium est, tumultus occasionem excitare.* Ita Procop. l. 2. Belli Persici.

Decimum sextum: *Prudentium est, amicis inimicitias condonare: stultorum et barbarorum est amicos cum inimicis tollere* Ita Dionys. Halicarn. lib. 5 Idem l. 11. *Prudentes,* ait, *publica commoda privatis simultatibus potiora ducunt.*

Decimum septimum: *Ex malis minimum elige, ex bonis maximum. Quæ dicinitus acciduut, necessario, quæ ab hostibus fortiter ferto* Ita Thucid. l 2. *Ne temere cuilibet credas, nec propter rerum successum insolescas: sed euncta expecta quæ hominibus accidere possunt.* Ita Polyb. l. 8.

Decimum octavum: *Nemo bonus vir imperii cupiditate tenetur, sibique gravium negotiorum curam exoptat, et in hujusmodi re expedit munus impositum considerate subire, ut tuto idipsum liceat exequi.* Ita Dionys. l 36. Ergo vita privata, aut vita beata.

Decimum nonum: *Prævenienda sunt hostium consilia, antequam cum domino nostro crescant* Ita Dion l. 38.

Vigesimum: *Qui suæ incolumitati curam gerit duo observet: Unum, ut negotio præfectus difficultatem ejus a se removeat; alterum, ut rei bene gestæ nomen servet.* Ita idem lib. 49.

Vigesimum primum: *Priusquam incipias consulto, et ubi consulueris mature facto opus est.* Ita Sallust. in Catil.

Vigesimum secundum: *Præsentibus bonis uti præstat, quam fugientia quærere.* Ita Procop l. 1 Belli Persici. Sic secura periculosis, certa dubiis, perpetua temporariis, multa paucis, facilia difficilibus, publica privatis, divina humanis, cœlestia terrenis anteponenda sunt; hæc enim dictat prudentia.

Vigesimum tertium: *Plurimum juvat in rebus obeundis temporis uti opportunitate.* Ita Procop. l. 1 Belli Wandal.

Vigesimum quartum: *Insignis est prudentia quod non facere non possis, id facere ut libenter fecisse videaris.* Ita Pachym. l. 9

Vigesimum quintum: *Super arduis rebus diu multumque et graviter deliberandum, ut quod honestissimum est et æquissimum amplectamur, sed imprimis interpellandus est Deus, ut quod optimum est nobis suggerat.* Ita Comineus l. 2.

Vigesimum sextum: *Satius est suo tueri, quam alieno cum periculo appetere.*

Rursum: Prudentis est sua non ostentare, consilia celare, rumoribus non terreri, in alieno malo fugienda intueri: juxta illud,

Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

Vigesimum septimum: *Accommodes te tempori, nec te in aliquibus mutes, sed potius aptes:* ait Seneca de Quatuor virt.

Vigesimum octavum: Aristoteles ad Alexandrum: *Annales,* ait, *patrum discute, inde poteris bona exempla extrahere, quia acta præterita dant certum documentum de futuris.*

Vigesimum nonum: *In prudentia duo vitia vitanda sunt. Unum, ne incognita pro cognitis habeamus, hisque temere assentiamur. Alterum, ne nimis magnum studium, multumque operam in res obscuras atque difficiles, easdemque non necessarias conferamus.* Ita Cicero l. 1 Offic.

Trigesimum: *Prudentia est virtus intelligentiæ et rationis, per quam in consulendo delectus haberi potest bonorum et malorum, quæ pertinent ad felicitatem,* ait Aristot l. 1. Rhet c. 9.

Trigesimum primum: *Prudentiæ est futurum injuriam præcavere: indolentiæ vero quod factum est non ulcisci,* ait Democritus.

Denique septem Græciæ Sapientum hæ fuere gnomæ et præcepta sapientiæ. Bias inquit: *Veritas odium parit.* Chilon: *Nosce teipsum.* Cleobulus: *Ne quid nimis.* Thales: *Sponde, noxa præsto est.* Pittacus: *Occasione utere.* Periander: *Moderare iram,* Solon: *Nemo ante mortem beatus*

VIGILATE IN ORATIONIBUS.] Νήψατε, significat Primo, *sobrii estote,* Secundo, *vigilate,* tam enim vigilia quam sobrietas requiritur ad orationem. Meminerat S Petrus sui lapsus ex eo quod Christo orante in horto, ac monente, *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem,* ipse somno et mœrore victus dormitasset, nec orassat: unde contigit eum in tentatione negare Christum; sua ergo malo doctus monet alios, ut hunc scopulum in quem ipse impegerat caveant ac tam noctu quam diu in oratione sint assidui, acres et vigiles: Nimirum: *vita mortalium præsertim fidelium, est vigilia;* tum quia ipsi hostibus undique cinguntur, contra quos jugiter excubare oportet; tum quia diem Domini certo expectant, et nesciunt quando is venturus sit. Unde S. Hilar. in c. 24. S. Matth *Paratos,*

inquit, non esse convenit, *quia diei ignoratio intentam sollicitudinem suspensæ exspectationis exagitat*. Et S. Ambr. l. 5. de Fide c. 8. hanc vigiliæ causam assignat: *Ut dum certa*, ait, *futuri judicii momenta nescimus, semper tamquam in excubiis constituti, et in quodam virtutis speculo collocati, peccandi consuetudinem declinemus, ne nos inter vitia dies Domini deprehendat*. Plura de vigiliis ejusque causis, vide apud S. Chrysost. hom. 62. ad pop. et S. Aug. in illud Ps. 62 *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo*.

Porro S. Petrus vult nos vigilare, id est, assiduos, acres et alacres esse in orationibus, tum quia orationes sunt arma efficacissima contra omnes tentationes et hostes; tum quia orando præparare nos convenit ad diem Domini, ut scilicet eum assidue cogitando, amando, laudando, invocando exspectemus. Unde S. Bas. hom. in S. Julittam, *Accumbens mensæ*, inquit, *ora: edens panem, largitori gratias rependito. Tunicam indueris? gratias age benigno datori. Amiciris pallio? fac in te augescat interior erga Deum charitas, qui integumenta largitus est*. Et sane si cuilibet beneficium aliquod, licet exiguum, in nos conferenti illico gratias agimus, multo magis Deo identidem et singulis horis nova dona tum corpori, tum animæ nostræ largienti, crebro et quasi continue gratias agere debemus, juxta illud S. Aug. Soliloq. cap. 18 *Sicut nulla est hora vel punctum in omni vita meo quo tuo beneficio non utar: sic nullum debet esse momentum quo te non habeam ante oculos, in mea memoria, et te non diligam ex omni fortitudine mea;* et paulo ante: *Tuum igitur sit totum id quod vivo, et totus totum me tibi offero. Totus spiritus, totum cor, totum corpus, tota vita mea vivat tibi, vita mea dulcis, quoniam totum me liberasti, ut totum me possideres*. Idem ep. 77. ad Aurelium: *Quid melius aliud*, ait, *et animo geramus, et ore promamus, et calamo exprimamus, quam Deo gratias? Hoc nec dici brevius, nec audiri lætius, nec intelligi gratius, nec agi fructuosius potest*.

8. Ante omnia, mutuam in vobismetipsis, (græce εις εαυτους, id est, *in vos, inter vos*. Ita Pagnin. Vatab. et alii, puta *mutuam* in invicem, ut dixit: egit enim de charitate proximi, non Dei, ut patet ex seqq.) charitatem continuam habentes.) Græce εκτενη, quod primo significat extensam, continuam, perseverantem; secundo, vehementem et celerem. Ita Pagnin. et Vatabl. tertio, liberalem, profusam; quarto, cordialem et ex imo totoque corde manantem, εκτενως enim idem est quod *impense*, omnibus viribus, vehementer, prolixe, liberaliter, toto animo. Talem enim charitatem habuit erga nos habetque Christus, atque ex ea sanguinem, spiritum, vitamque pro nobis effudit, imo nobis in cibum dedit. Unde S. Bernard. *Consanguinei*, ait, *sumus in sanguine Christi*. Vide ergo quantopere invicem diligere debeamus, scilicet ut sanguineos et consanguineos tam nostros, quam Christi. Talem charitatem habuit S. Paulus: de quo S. Chrysost. hom. 13. in 2 ad Corinth. *Cor Pauli*, ait, *dilatavit charitas: nihil latius corde Pauli, quod totum orbem complexum est*. Vide dicta initio Actorum in effigie Pauli, et 1. Corinth. 13. et Coloss. 3. v. 14. ubi Paulus S. Petro succinens: *Super omnia autem hæc*, ait, *charitatem habete, quod est vinculum perfectionis*. Hoc est quod dicitur Cant. 8. 6 *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio. Lampades ejus lampades ignis atque flammarum: aquæ multæ non potuerunt exstinguere charitatem, nec flumina obruent illam*.

Porro modum charitatis mutuæ præscribit S. Basil. s. de inst. monach. nimirum eam debere imitari Deum et solem. *Sicut igitur*, ait, *Deus* (et sol) *promiscue omnibus lucem impertitur, sic imitatores Dei charitatis ipsorum radium æqualiter communicare omnibus debent, quia ubi deliquium patitur charitas, eo prorsus ejus loco odium succedit*. Idem in Regulis breviar. inter. 162. interrogat, *Cujusmodi mutuam inter nos alii erga alios charitatem habere debeamus?* et respondet, qualem Dominus ostendit et docuit, cum dixit: *Diligite invicem, sicut dilexi vos. Majorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis; quod si ponenda est anima, qui non multo magis in iis quæ minoris sunt pretii, necessario adhibenda est animi promptitudo: non ea re ut humanis officiis faciamus satis, sed eo consilio ut Deo placeamus, et utilitati cujusque consulamus*. Idem ac de amore in Deum et proximum: *Eam*, ait, *inter nos charitatem habere convenit, qualem homo natura ipsa duce erga unum membrum suum gerit, æqualem universo corpori sanitatem optando, eo quod etiam dolor uniuscujusque membri parem corpori molestiam exhibeat*. Et paulo anterius: *Commoneat te mutuus amor vespertilionum, qui longa quadam veluti catena constricti inter se cohærent: ne umquam separationem ac vitam solitariam societate atque communione præstantiorem esse existimes*.

Quia charitas operit (καλυψει, id est *operiet*, hoc est, operire potest et solet) multitudinem, id est universitatem, peccatorum.) Sic dicitur Christus passus pro multis, id est pro omnibus, Matth. 26. 30. et quod multi, id est omnes, resurgent in die judicii, Daniel. 12. 2. Quæras primo, quænam hic intelligatur charitas? Resp. primo. S. Bern. s. 23. in Cant. intelligit charitatem Dei, quæ prædestinatorum suorum ante mortem peccata operit. *Stat*, inquit, *propositum Dei, stat sententia pacis super timentes eum, ipsorum et dissimulans mala, et remunerans bona: ut miro modo eis non modo bona, sed et mala cooperentur in bonum*. Et mox: *Hos ergo adverti quasi numquam peccasse, quoniam et si quæ deliquisse videntur in tempore, non apparent in æternitate, quia charitas Patris operit multitudinem peccatorum*.

Secundo Clemens Alex. l. 2 Strom. c. 6 intelligit charitatem Christi, hæc enim electorum suorum operit peccata, dum eis applicans suam passionem impertit gratiam, quæ omnia eorum peccata abstergit. Verum uterque hic sensus accommodatitius potius est quam genuinus. Agit enim S. Petrus de charitate mutua, qua scilicet fideles invicem se diligunt, non de charitate Dei, aut Christi. Unde

Tertio, et genuine, intellige charitatem fidelium. Ita Tert. Ambr. Aug. Clem. Prosper. et alii mox citandi. Jam cum duplex sit eorum charitas, una qua diligunt Deum, alia qua diligunt proximum, aliqui intelligunt hic charitatem qua diligunt Deum. Hæc enim operit, id est, tegit et abolet peccatum, tum per actum contritionis, contritio enim est dolor de peccatis, mo-

nans ex amore Dei super omnia, ideoque abolet omnia peccata mortalia, juxta illud Christi de Magdalena, *Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum*, Lucæ 7. 48. tum per actum martyrii, de quo hunc locum accipit Tert. in Scorpiaco c. 6. *Sic*, ait, *dilectio operit multitudinem delictorum, qua Deum scilicet diligens ex totis viribus suis, quibus in martyrio decertat; ex tota anima sua, quam pro Deo ponit hominem Martyrem excudit*. Simili modo actus dilectionis Dei super omnia extrudit omne peccatum mortale et peccatorem justificat, etiamsi de iis propter oblivionem actualem dolorem et contritionem non eliciat, juxta illud Prov. 8. 17. *Ego diligentes me diligo*, uti passim docent Theologi, actus enim charitatis nequit consistere cum statu peccati: vide Francis. Suarez 3. p. t. 4. disp. 9. q. 1. concl. 2. Verum alii magis proprie accipiunt hic charitatem non Dei, sed proximi, et fraternam, tum quia alludit, imo citat Prov. 10. 12. ubi dicitur: *Odium suscitat rixas, et universa delicta operit charitas*, pro quo Sept. vertunt, *omnes autem non contendentes operit amicitia*.

Quæres secundo, quæ et cujus delicta operit charitas? an propria, an aliena? Resp. utraque imo universa, ut ait Salomon, et ex eo S. Petrus. Primo ergo, charitas proximi operit peccata propria, hominemque Deo reconciliat, quia charitas proximi oritur ex charitate Dei quæ omnia peccata abolet, hominemque sanctificat: amat enim proximum ex amore Dei, tanquam vivam ejus imaginem (et *participium*, ait Orig. prologo in Cantic.) creatam ad ejus amicitiam, filiationem, hæreditatem et gloriam. *Charitas*, ait S. Aug. in Ps. 33. *duos habet pedes: noli esse claudus. Qui sunt duo pedes? duo præcepta dilectionis Dei et proximi: istis pedibus curre ad Deum*. Et sic intelligi potest illud Prov. 10. 12. quod hic citat S. Petrus; *Odium suscitat rixas et universa delicta operit charitas*, q. d. Sicut odium iras hominum Deique suscitat; ita charitas Dei hominumque amicitiam conciliat, omniaque peccata tegit et operit: odium offendit Deum et homines, charitas nos Deo et hominibus exosos, vel offensos et infensos reconciliat: sic enim constat antithesis inter prius et posterius hemistichium. Ita charitatem propria peccata operire docent, Tert. in Scorpiaco c. 6. S. August. tr. 1. et 5. in ep. S. Joannis, Clem. 2. Strom. cap. 6. Ambr. de Fuga sæculi c. 2. Ephrem. tr. de Pœnit. Prosper ad Demetriad. et alii multi, qui charitatem hic tam Dei quam proximi accipiunt. Licet enim Salomon Prov. 10. 12. videatur potius loqui de charitate proximi: tamen S. Petrus ejus sententiam generalem extendit ad charitatem Dei, quia hæc illi connexa est, imo ex hac illa oritur. Sic eamdem extendit S. Jacobus, dicens, c. 5. 20. *Qui converti fecerit peccatorem*, etc. *operiet multitudinem peccatorum*. Charitas ergo tegit et abolet peccata coram Deo tripliciter: primo, dispositive, quia actus contritionis est ultima dispositio ad gratiam et justitiam: contritio enim est actus charitatis; secundo formaliter, quia habitus charitatis et gratiæ formaliter justificant hominem; tertio, meritorie: justificati enim actibus contritionis et charitatis merentur remissionem peccatorum venialium.

Porro charitas operit peccata propria, non tantum quoad culpam sed etiam quoad pœnam, quia ejus remissionem a Deo impetrat. Atque inde videtur orta hæc phrasis ut peccatum cum condonatur dicatur tegi, quod scilicet antequam condonetur, continuo verberet oculos Dei et hominum, eosque irritet ad ulciscendum. Proprie vero videtur orta ex homicidio quod quia summum est scelus, hinc exemplum est et speculum cæterorum. Unde *sanguis*, id est, effusio sanguinis, in Script. significat omne peccatum. In homicidio enim sanguis effusus ferit oculos cognatorum, amicorum et judicum præsertim Dei ad ejus ultionem: unde cum illud condonatur, dicitur sanguis tegi; cum non condonatur, dicitur apparere et clamare vindictam. Hoc est quod ait Deus Ezech. 24. 6. 7. 8. *Væ civitati sanguinum*, etc. *Sanguis enim ejus in medio est, super limpidissimam petram effudit illum: non effudit illum super terram, ut possit operiri pulvere: ut superinducerem indignationem meam, et vindicta ulciscerer, dedi sanguinem ejus super petram limpidissimam, ne operiretur. Propterea hæc dicit Dominus: Væ civitati sanguinum, cujus grandem faciam pyram*, ut grandi incendio combureretur Jerusalem a Chaldæis. Ex adverso Joel c. 3. 21. ait: *Mundabo sanguinem eorum quem antea non mundaveram*, id est tegam et condonabo peccata per merita Christi; sic Nehemias loquens de Sanaballat et hostibus Judæorum, orat Deum: *Ne operias iniquitatem eorum, et peccatum eorum coram facie tua non deleatur*: sed jugiter illud aspice, ut punias et vindices. Et Ps. 84. 3. ait David: *Remisisti iniquitatem plebis tuæ; operuisti omnia peccata eorum: operuisti*, id est, remisisti; prior enim versus de more explicat posteriorem.

Secundo, charitas operit peccata proximorum, scilicet injurias (has enim significat Hebr. פשעים *pescaim*, id est *prævaricationes*. Prov. 10. 12.) et offensas, quibus alii alios offendunt, et ad iram provocant. Has enim operit charitas tum in animo ejus qui offensus est, obliterando injurias, sicut apud Athenienses erat lex ἀμνηστίας, id est, *oblivionis injuriarum*: tum in animo ejus qui offendit, operit animositatem, incitando eum ad redamationem ut culpam agnoscat, seque offenso reconciliet: offensi enim charitas elicit charitatem offendentis, et vice versa: magnes enim amoris est amor. Sensus ergo genuinus hujus loci est, q. d. Mutuam charitatem colite. Hæc enim ubi animum occupavit, operit mutuas offensas, quibus crebro alii alios dictis aut factis lacessimus et offendimus, itaque perit pacem et concordiam. Hunc esse sensum patet primo ex antecedentibus et sequentibus, quæ omnia spectant charitatem mutuam: secundo, ex Prov. 10. 12. quem locum hic citat S. Petrus. Ibi enim odium dicitur suscitare rixas, charitas autem peccata, id est, rixas jam suscitatas, vel suscitandas operire, ubi Scholiastes clare vertit, *omnes injuriam facientes operit amor*. Jam ex hoc sensu generali varii educuntur particulares: nam, ut ait Clemens Alex. 2. Strom. *Multis modis intelligitur charitas, per mansuetudinem, per benignitatem, per tolerantiam, per invidiæ et æmulationis vacuitatem, per odii remotionem, per injuriæ oblivionem*. Primus est, q. d. Si tuas proximo remiseris injurias, ille tuo hoc amore provocatus tuas pariter tibi remittet, sicque utrisque Deus suas quoque remittet, juxta illud Christi Matth. 6. 14. *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater cœlestis delicta vestra*. Unde et nos o-

rare jubet: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Qui enim offensas proximis remittit, meretur de congruo, si peccator sit, ut peccata mortalia; et de condigno, si justus sit, ut venialia sibi a Deo condonentur.

Secundus, odium per rixam manifestat delicta; charitas vero silentio vel prudentia sua eadem operit; id est, celat vel excusat, nisi quantum fraterna correctio ea argui et corripi requirit. Ita OEcumen. et Lyranus, et S. Chrysost. hom. 4. in Acta: *Charitas*, ait, *multitudinem peccatorum tegit: inimicitiæ autem etiam ea quæ non sunt, suspicantur.* Sic et S. Bern. ep. 17. Unde S. Aug. explicans illud Matth. 18. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum. Ipsa charitas*, ait, *postulat, ut secreto corrigantur, quæ peccantur secretius: ubi contingit malum, ibi moriatur: nam si solus nosti, et vis coram omnibus arguere, non es corrector, sed proditor.* Charitas ergo proximi peccatum non evulgat, ne illud exulceret, sed tegit vel privatim corripit, ut sanet. Vere Abbas Pastor in Vitis Patrum lib. 5 libello 9. num. 6 *Quacumque*, ait, *hora tegimus peccatum fratris nostri, teget etiam Deus nostrum; et quacumque hora prodiderimus culpas fratrum et Deus nostras similiter prodet.* Qua enim mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Ita Constantinus Magnus in Concilio Niceno oblatos sibi libellos famosos, quibus Episcopi se invicem de criminibus accusabant, noluit legere, sed in ignem conjecit, dicens se, si crimen aliquod Episcopi videret, illud pallio suo operturum, ne in populi oculos irrumperet: eaque ratione omnes eorum lites et querelas discussit, uti refert Theod. l. 1. Histor. c. 11.

Tertius, odium, id est, correptio profecta ex odio non corrigit mores, sed irritat, ut peccans se in peccato obfirmet, illudque impudenter propugnet et jactet: charitas vero, id est, correptio facta ex charitate et amore, omnia peccata omnesque contentiones et rixas lenit, sopit, et sedat, juxta illud S. Aug. in cap. 1. ad Galat. *Quidquid lacerato animo ingeritur, punientis est impetus, non charitas diligentis: dilige, et dic quidquid voles.*

Quartus, si injurias proximi ex charitate silenter et patienter tuleris, eas velut ignem aqua operies et restingues, ac vinces in bono malum, et carbones ignis congeres super caput ejus, quibus eum ad redamandum accendes. Unde Sept. Prov. 10 12. vertunt omnes *autem non contendentes, operiet* φιλία, id est; *amicitia.*

Quintus, si proximorum inter se inimicitias, lites, injurias, scandala, et delicta quælibet tollere cupis, charitatem erga eos ostende: charitate enim eos expugnabis, tibique devincies, ac omnia contegas et abolebis.

Quæres tertio quomodo charitas tegat peccata? Respond. Primo, charitas tegit, id est, abolet peccata; sicut aqua tegit ignem, dum eum obruit et extinguit: sic Deus dicitur tegere peccata cum ea non aspicit ut puniat, sed condonando a conspectu suo; ac consequenter ex rerum natura (quod enim in ea est, a Deo necessario videtur) amovet, aufert ac abolet, uti dixi Rom. 4. v. 7.

Secundo, charitas tegit, id est involvit, palliat, et leniendo ac palliando excusat injurias et peccata proximi. Sapiens enim Proverb. 10. vers. 11. et 12 opponit hæc duo: *Os impiorum operit iniquitatem:* et *Universa delicta operit charitas.* q. d. Impius et impietas palliat, et pallio sanctitatis tegit suam iniquitatem; charitas vero proximorum offensas pallio amoris velat et obtegit. Ita Dionys. Carthus. in Proverb. c. 10. v. 12. Charitas ergo est quasi cyclas aurea, quæ omnes nævos et defectus contegit ut non videantur. Sic matrem suam S. Monicam laudat S. August. Confess. 9. *quod inter dissidentes atque discordes quaslibet animas, ubi poterat, tam se præbebat pacificam, ut cum ab utraque multa de invicem audiret amarissima, qualia solet eructare turgens atque tumens discordia, quando præsenti amicæ de absente inimica per acida colloquia cruditas exhalatur odiorum; nihil tamen alteri de altera proderet, nisi quod ad eas reconciliandas valeret.*

Modum tegendi et excusandi peccata docet S. Bern. se in 40 in Cant. *Excusa*, ait, *intentionem si opus non potes, puta ignorantiam, puta subreptionem, puta casum. Quod si omnem omnino dissimulationem rei certitudo recusat, suade nihilominus ipse tibi; et dicito: Vehemens fuit nimis tentatio. quid de me illa fecisset, si in me accepisset similiter potestatem.* Et Seneca lib. 2. de Ira c. 30 *Naturam*, ait, *excutiemus voluntatemque facientium. Puer est? ætati donetur, nescit an peccet. Pater est? aut tantum profuit ut illius jam injuria jus sit, aut fortassis ipsum hoc meritum ejus est quo offendimur. Mulier est? errat. Jussus est? necessitati quis nisi iniquus succenset? Læsus est? non est injuria pati quod prior feceris. Judex est? plus illius credas sententiæ, quam tuæ. Rex est? si nocentem punit, cede justitiæ: si innocentem, cede fortunæ. Mutum animal est, aut simile muto? imitaris illud si irasceris. Morbus est, aut calamitas? levius transiliet sustinentem. Deus est? tam perdis cum illi irasceris, quam cum illum alteri precaris iratum. Bonus vir est qui injuriam facit? noli credere. Malus? noli mirari. Dabit pœnas alteri, quas debet tibi, et jam sibi dedit qui peccavit.*

Docet ergo Salomon, et ex eo sanctus Petrus, veram rationem conciliandi et conservandi charitatem inter homines esse, ut ea quasi tegminis tegantur, pallientur et obliterentur omnes sermones, gestus, actus displicentes, qui litigandi occasionem præbere possunt.

Tertio et aptius, charitas tegit injurias et peccata, sicut emplastrum tegit plagas et vulnera ea medendo eaque curando. Tegere ergo peccata, est ea involvere, alligare, ungere, cataplasmare ad sanandum. qui ergo diligit est quasi chirurgus alligans, et sanans emplastro amoris et amantis correptionis omnes offensas, lites animæque plagas. Sic Deum tegere peccata quasi emplastro ut ea sanet et curet, docet S. August. in Psal. 31 concione 2 *Deus*, ait, *tegat vulnera tua: medicus tegat et curet; emplastro enim teget: sub tegmento medici sanatur vulnus.* Idem docet Nazianz. orat. de baptismo.

Quarto, charitas non sanat tantum vulnus et plagam animæ, v. g. lites et inimicitias, sed ac eamdem prorsus tegit, ita ut nullum postea hiatum, livorem vel cicatricem relinquat, prorsus nullum rancorem, nullum dolorem, nullam memoriam, juxta illud præceptum S. Clementis, imo Apostolorum lib. 2. Constit.

c. 45. *Tu ut clemens medicus peccatores omnes cura, utens accommodatis ad salutem medicamentis, non modo urendo, secando, novaculam adhibendo, sed etiam alligando, exsiccando, injiciendo medicamenta lenia cicatricem obducentia, emolliendo sermonibus consolatoriis.*

Tropol. teguntur peccata prima, cum vitam emendamus: tunc enim opera mala priora posterioribus bonis obtegimus et velamus *assumendo honestæ vitæ tegmen, ut præteritorum criminum ante oculos Dei turpitudo celetur,* ait B. Petrus Damiani serm. 3. de S. Gregorio. Sic et S. Ambr. lib. 2. de Pœnitent. c. 5. et S. Gregor. 32. Moral. c. 2. Secundo, eorum reliquias, puta inclinationes, cogitationes et habitus pravos mortificamus et extirpamus. Ita S. Nazianz. orat. de baptismo.

Anagog. teguntur peccata præterita justorum, quia licet in die judicii publice indicanda et toti mundo manifestanda sint, uti contra Magistrum in 4. distin. 34. littera D. passim docent Theologi, tamen id cedet ad Sanctorum non confusionem, sed gloriam: gloria enim S. Magdalenæ erit, quod a peccatis emerserit, et ad tantam sanctitatem evaserit.

Moraliter disce hic quanta sit vis charitatis. Illa enim abolet omnes offensas, non tantum præteritas, uti jam dixi, sed et præsentes ac futuras. Præsentes, tum quia abolet præsentes offensas, lites, rixas, inimicitias; tum quia tegit et excusat imperfectiones, imprudentias, indiscretiones, etc. quæ in opere charitatis committuntur, juxta illud: *Zelus purgat facinus.* Sic zelus purgat homicidium Mosis, Phinees, Mathatiæ a scelere; quia id commiserunt ex ardenti charitate in Deum et suam gentem, ut illam ab idololatria cohiberent, ab eaque Dei iram et vindictam averterent.

Futuras quoque tegit, quia eas impedit efficitque ne committantur. Ita sanctus Ambrosius in Psalm. 118. serm. 16. ad illud: *Propterea ad omnia mandata tua corrigebar. Merito,* inquit, *corrigebatur, quoniam diligebat. Charitas enim operit multitudinem peccatorum. Vide quanto operiat, quanto corrigat. Charitas patiens est, benigna est, non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, etc. Ergo si lex immaculatum facit, recte charitas operit multitudinem peccatorum, quia plenitudo legis est dilectio.* Sic charitas sapiens inimicitias et inimicos conciliians, impedit eorum lites, rixas, pugnas et cædes, quæ alioqui ex iis certo emanaturæ essent. Et hoc significat Salomon dicens Proverb. 10. 12. *Odium suscitat rixas; et universa delicta operit charitas.* q. d. Ubi est odium inter homines, vel levissima de causa oriuntur lites et jurgia: ubi est amor, etiam magnæ offensæ teguntur, vel potius non cognoscuntur. Candor enim amici omnia candide interpretatur, imo celat amici commissa, et crimen pro crimine non habet. E contrario, odium in pejorem partem rapit omnia, et subinde crimen fingit ubi nullum est, aut ex parvo magnum efficit, ex musca faciens elephantum. Sicut enim per vitrum nigrum omnia apparent nigra; per album vero lucidum et aureum omnia videntur alba, lucida et aurea; sic per odium omnes actiones ejus quem odimus videntur tetræ et odiosæ; per charitatem vero, omnes actiones ejus quem amamus videntur lucidæ, gratæ et aureæ, quia eorum malitiam et vitium tegit amor, et in iis non videt nisi id quod pulchrum est. Rursum charitas est mel dulcorans omne verborum et verborum fel: ipsa est victrix injuriarum, quia amans, imo amens est amor.

Quocirca vere Clemens Alex. l. 4. Strom. *Hæc,* ait, *est charitas diligere Deum et proximum, ea extollit altitudinem, quæ non potest explicari: charitas operit multitudinem peccatorum, charitas nos Deo conglutinat, omnia facit in concordia: in charitate consummati sunt omnes electi Dei. Absque charitate nihil est gratum Deo; ejus perfectionis non est explicatio;* et S. Aug. in Ps. 21. conc. 2. *Tunica,* ait, *Christi inconsutilis est charitas et unitas Ecclesiæ desuper texta, id est, de cælo a Patre et Spiritu Sancto. In ipsa sors mittitur, nemo illam dividit;* et l. 6. contra Julian. *Quisquis,* ait, *tenuerit veritatem et charitatem, nec errans, nec invidus erit. Nam et error veritate, et livor charitate pellendus est.* Idem alibi asserit quod compago membrorum Ecclesiæ et Christi sit charitas. Idem serm. 7. de S. Stephano: *Charitas,* ait, *in Stephano superavit sævitiam Judæorum. Charitas in Paulo cooperuit multitudinem peccatorum. Charitas est igitur omnium fons et origo bonorum, munimen egregium, et via quæ ducit ad cælum. In charitate qui ambulat, nec errare poterit, nec timere. Ipsa dirigit et protegit, et ipsa perducit.* Charitas ergo est pallium peccatorum omnium æque ac virtutum omnium, imo *charitas est pallium Dei et divinæ majestatis,* uti scite quidam Sanctorum dixit, juxta illud Isaiæ 59. 17. *Opertus est quasi pallio zeli.*

9. Hospitales invicem sine murmuratione.] Græce *sine murmurationibus.* Charitati subnectit hospitalitatem quasi sociam, imo filiam, ab eaque excludit murmurationem. Solent enim hospites tenaces et arcti animi queri de advenarum multitudine, sumptu, diuturnitate, edacitate, loquacitate, libertate, aliisque vitiis. Tales erant incolæ Ponti ad quos scribit S. Petrus, nimirum duri et inhospitales, ut patet ex verbis Tertul. quæ citavi initio epistolæ. Unde Pontus ob accolarum feritatem, dictus est ἄξενος, id est *inhospitalis:* sed per fideles S. Petri discipulos factus est εὔξενος, Euxinus, inquam, et hospitalis. Pontus enim ob rigida frigora, cæremque caliginosum et nubilum, rigidos duresque progignit homines. *Pontus,* ait Plinius, *antea ob inhospitali feritate Axenos appellatus est.* Ammianus l. 2. *Achæi,* ait, *intendente sævitiam licentia diuturna, indidere mari nomen inhospitali; et a contrario per cavillationem Pontus Euxinus appellatur.* Ovidius de Ponto:

Quem tenet Euxini mendax cognomine Pontus.

Quare merito S. Petrus Ponticis jam conversis ad Christum commendat hospitalitatem candidam in invicem, puta erga Christianos præsertim Apostolos, viroque apostolicos, qui Evangelii causa, vel ob persecutiones tunc crebro mutabant hospitia et regiones, ideoque plurium hospitum hospitalitate indigebant. Apud Judæos aliosque plures advenis suæ gentis jus est hospitii ad tres dies, iis exactis expirat, dicuntque illud:

Post tres sæpe dies piscis vilescit et hospes

Quanta fuerit primorum Christianorum hospitalitas, patet ex Luciano in Peregrino, et ex vita S. Pachomii, qui per eam conversus fuit ad Christianismum, ac ex vita S. Praxedis et S. Prudentianæ, quæ omnes Christianos hospitio excipiebant: unde domus earum

vocabatur Thermæ Novati; ubi postmodum hospitatus est S. Justinus Martyr, aliique Christiani, adeo ut hoc commune et celebre fuerit eorum hospitium.

Præclare S. Aug. de Verbis Domini secundum Lucam serm. 32. *Agnoscite, ait, hospitalitatem, per quam perventum est ad Dominum. Suscipite hospitem, cujus et tu es comes in via, quia omnes peregrini sumus. Ipse est Christianus, qui et in domo sua, et in patria sua peregrinum se esse cognoscit. Patria nostra sursum est, ibi hospites non erimus.* Idem serm. 68 de Temp. *Offert,* ait, *Abraham peregrinis hospitium, qui non habebat tectum,* hinc tres angelos repræsentantes S. Trinitatem hospitio recipere meruit. *Ecce ad humanam mensam cœlestis sublimitas recumbebat, cibus capitur, pransitatur, et contubernali colloquio inter hominem et Deum familiaria verba miscentur. Et quia apud Deum infructuosa hospitalitas esse non potest, statim pretium mercedis accedit. Datur filius* (Isaac) *seni, datur posteritas desperanti.* Et serm. 70. *Videte fratres, quam ferventi animo hospites excipere debeatis. Ecce ipse Abraham currit, uxor festinat, puer accelerat, nullus est piger in domo sapientis;* et mox: *Lot quia hoc quod potuit benigno animo obtulit, de perditione Sodomorum liberari promeruit. Attendite, fratres, quia etiam Lot dum hospites non repellit, angelos excipere meruit. Ecce hospitalem domum angeli ingrediuntur, clausæ hospitibus domus* (Sodomitarum) *flammis sulphureis concremantur.*

Idem l. 2. de Quæst. Evang. quæst. 51. *Tene hospitalitatem, si vis agnoscere Salvatorem: quod tulerat discipulis infidelitas, reddidit hospitalitas.* Idem de Visitat. infirm. serm. 1. *Hospitem Deum habes, hospitium acceptum fac hospiti tuo, et tunc securus dices hospiti tuo, ut in eundo deducat te, et in conducendo perducat te, et in perducendo hospitetur te. Dico tibi, si gratum tibi exhibueris hospitium tuum, gratum et gratius exhibebit tibi suum. O quam beatus eris si hospes Dei fueris, si in civitate illa cœlesti, scilicet Jerusalem, mansionem acceperis, si Deus inde aliquas tibi gratias agens dixerit: Hospes fui, et collegisti me, et quamdiu uni ex minimis meis fecisti, mihi fecisti. Veni, benedicte Patris mei, percipe regnum. Non promittit tibi Deus hospitium, promittit tibi regnum. Regnabis cum Christo, eris hæres Dei, cohæres autem Christi.* Vide S. Greg. h. 23 in Evang. ubi ait: *Peregrini ad hospitium non solum invitandi, sed etiam trahendi sunt,* idque citatis hisce S. Petri verbis confirmat exemplo viri valde hospitalis, cui quasi peregrinum se obtulit Christus. S. Naz. Jambico 15. *Quis,* ait, *hospitalis? hospitem qui se putat.*

10. Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes.] Est hoc secundum charitatis officium: primum enim fuit hospitalitas. *Gratiam* hic non tam gratum facientem, quam gratis datam intellige, hanc enim significat Græcum χαρισμα, id est *donum.* Jubet ergo ut dona et talenta nobis a Deo data, in proximorum utilitatem expendamus: ad hoc enim nobis ea dedit Deus; eorum enim nos fecit ministros, dispensatores et œconomos, ut habent Græca non dominos, ac proinde hujus dispensationis exactam a quolibet exiget rationem, dicendo: *Redde rationem villicationis tuæ.* Lucæ 16. 2. Præclare Philo l. de Cherubim: *Sat puto,* ait, *liquere nos alienis uti possessionibus, nec gloriam possidendo, nec divitias, nec honores, nec imperia, nec aliud quidquam vel corpori vel animæ proprium, imo ne vitam quidem, usumfructum habemus solum.* Sic S. Urbanus Pont. et Martyr, doctor S. Cæciliæ, ejusque sponsi S. Valeriani, dixit bona Ecclesiæ esse vota fidelium, pretia peccatorum, et patrimonia pauperum, ideoque in eos, non in cognatos, esse expendenda, seque et Pontifices eorum tantum esse dispensatores. Ita habet ejus Vita.

S. Petro succinit S. Paulus 1. Cor. 12. 7. *Unicuique,* ait, *datur manifestatio spiritus ad utilitatem.* Et Rom. 12. 6. ubi multiformem, vel, ut Syrus vertit *divisam et distinctam,* Christi gratiam explicat dicens: *Habentes autem donationes secundum gratiam quæ data est nobis, differentes, sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministerium in ministrando, sive qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando, qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate.* Vide ibi dicta.

Nota. Tò *sicut accepit* significat ea gratis, candide, humiliter, liberaliter ad commodum aliorum, non proprium (sic enim ea a Deo accepit) esse expendenda; ita S. Greg. 28. Moral. c. 6. vel 11. *Tunc,* ait, *bona multiformis Dei gratia dispensatur, quando acceptum donum ejus qui non habet, creditur; quando propter eum cui impenditur, sibi datum putatur. Tunc nos charitas a jugo culpæ liberos reddit, cum vicissim nos nostro per amorem servitio subjicit: cum et aliena bona nostra credimus, et nostra aliis quasi sua offerentes exhibemus.* Idem hom. 7 in Ezech. *Humiliter,* ait, *impendite bonum proximis, quia scitis vobis, non a vobis esse quæ habetis.*

11. Si quis loquitur, loquatur quasi sermones Dei.] Explicat hic multiformem gratiam, eamque generatim dividit in duas species genericas, quæ plures alias sub se continent, nimirum in locutionem, id est prædicationem et doctrinam: ac ministerium, quale est distribuere eleemosynas, servire ægris, recipere hospites, etc. Vide dicta Roman. 12. 6. ubi S. Paulus duas species indigitat, prophetiam et diaconiam, quæ in re idem sunt quod doctrina et ministerium. Jubet ergo ut doctor et prædicator loquatur sermones non suos, sed Dei, id est, doceat vere sancta et Deo digna, scilicet ea quæ Christus docuit in Evangelio, quæque Deus illi inspirat, non quæ spiritus humanus aut mundanus suggerit. In primitiva enim Ecclesia Spiritus Sanctus in cœtu fidelium inspirabat uni exhortationem, alteri hymnum, alteri prophetiam, ut quisque ea ad præsentium ædificationem depromeret ac eloqueretur, uti docet S. Paulus 1. Cor. 14. 26. Huc facit illud Pindari in Nemeis ode 8. *Crescit virtus exaltata per sapientes, sicut arbor fœcundata per rorem.*

Secundo, ut eos loquatur non superbe, sed humiliter: *Qui enim verba quæ proferunt ex propriis non habent, cur quasi de propriis tument?* ait sanctus Gregorius 3. par. Past. c. 25. Rursum ut eos loquatur non frigide, sed ardenter: tales enim sunt sermones Dei et Spiritus Sancti, qui proinde linguas ardentes primis doctoribus, puta Apostolis, dedit in Pentecoste, ut iisdem suos sermones ardentes eloquerentur; iisque accenderent corda audientium, juxta illud: *Ignitum eloquium tuum vehementer* Ps. 118. v. 140.

Præclare Climachus gradu 26. *Sicut*, inquit, *is qui fert aromata, etiamsi nolit, ex odore proditur: ita et qui spiritum Dei habet, ex verbis suis cognoscitur.* Quocirca S. Aug. l. 4. de Doctrina Christiana instruit doctorem et concionatorem, ut ante lectionem et concionem Deum ardenter, oret, ut is non tantum ea quæ dicenda sunt, sed et modum ac ardorem quo dicenda sunt ad ferendum hominum corda, suggerat. itaque non tam doctor quam Deus per os doctoris loqui videatur. *Ut intelligenter*, ait, *ut libenter, ut obedienter audiatur, pietate magis orationum, quam oratorum facultate agi non dubitet. ut orando pro se ac pro illis quos est allocuturus, sit orator antequam doctor. Ipsa hora jam ut dicat accedens, priusquam exerat proferentem linguam, ad Deum levet animam sitientem, ut eructet quod biberit, vel quod impleverit fundat.* Ita S. Paulus primus Eremita visitatus a S. Antonio, cum eo non nisi sermones Dei loquebatur: sic enim de eo scribit S. Hier. *Dum in mutuos miscentur amplexus, propriis se salutavere nominibus, gratiæ Domino in commune referuntur. Et post sanctum osculum Paulus cum Antonio ita exorsus est. En quem tanto labore quæsisti, putridis senectute membris operit inculta canities. En vides hominem pulverem mox futurum. Verum quia charitas omnia sustinet, narra mihi, quæso, quomodo se habet humanum genus: an in antiquis urbibus nova tecta consurgant: quo mundus regatur imperio: an supersint aliqui qui dæmonum errore rapiantur.* Mox corvo afferente panem: *Eia*, ait Paulus, *Dominus nobis prandium misit vere pius, vere misericors: sexaginta jam anni sunt quod accipio dimidii semper panis fragmentum, verum ob adventum tuum militibus suis Christus duplicavit annonam*, etc. *Dehinc paululum aqua in fonte prono ore libaverunt: et immolantes Deo sacrificium laudis noctem transegere vigiliis.* Orto mane S. Paulus ad Antonium sic locutus est: *Olim te, frater, in istis regionibus habitare sciebam: olim te conservum meum mihi promiserat Deus. Sed quia jam dormitionis meæ tempus advenit, et quod semper cupiebam dissolvi et esse cum Christo, peracto cursu superest mihi corona justitiæ; tu missus es a Domino qui humo corpusculum meum tegas, imo terræ terram reddas. His Antonius auditis flens et gemens ne se desereret, atque ut comitem talis itineris acciperet, precabatur; et ille: Non debes*, ait, *quærere quæ tua sunt, sed quæ aliena. Expedit quidem tibi sarcina carnis abjecta Agnum sequi; sed et cæteris expedit fratribus, ut tuo adhuc instituantur exemplo*, etc. Tales sunt Religiosorum sermones, talia servorum Dei colloquia, tales fideliorum visitationes.

Ita S. Dominicus jugiter aut cum Deo, aut de Deo loquebatur, idemque suis mandabat: unde idipsum præstitit D. Thomas Aquinas, aliosque docuit, dicens: *Viro Religioso non nisi cum Deo, aut de Deo loquendum esse.* Ita David Anachoreta privatus loquela, a Deo obtinuit ut de rebus divinis loqui posset, ut habet Joannes Moschus in Prato spirit. c. 143. Tales fuere nostri primores S. Ignatius, S. Xaverius, P. Faber, P. Canisius, qui in hospitiis, plateis, et aulis principum non nisi religiosa loquebantur, ubique cœlestia divinarum laudum rerumque mella manantes, ideoque innumeras Deo animas pepererunt. Hoc est quod ait Malachias c. 2. 7. *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est.* Ubi Notat S. Hier. non dici *proferent*, sed *custodient*, ut scilicet loquantur opportune, deinque conservis cibum in tempore suo: ita ut os sacerdotis sit arca quædam salutaris doctrinæ, unde omnes necessaria depromant, quæ ibi Deus ad communem utilitatem et doctrinam recondidit. Auctor. imperfecti hom. 38. Sicut stomachus, ait, accipiens cibum coquit, sic et sacerdotes accipiunt scientiam sermonis per Script. ex Deo, et excoquunt eam in se, id est tractantes et meditantes apud se, universo populo subministrant. Et S. Ambrosius ser. 13. sacerdotes comparat apibus. Sicut apes, inquit, de diversarum Scripturarum flosculis suavia mella conficiunt, et quidquid ad medicinam pertinet animarum, oris sui arte componunt. Porro non sufficit sacerdoti Dei sermones loqui voce, nisi eosdem loquatur et vita: vita enim dat voci efficaciam. Nam, ut ait S. Ambr. ep. 6. *separavit Deus sacerdotes a populo, præcepit Moysi ut montem cum sacerdotibus ascenderet, populus autem deorsum staret. Vides divisiones? nihil in sacerdotibus plebeium requiri, nihil populare, nihil commune cum studio, usu et moribus inconditæ multitudinis; sobriam a turbis gravitatem, seriam vitam, singulare pondus dignitas sibi vindicat sacerdotalis. Quomodo enim potest observari a populo, qui nihil habet secretum a populo, et dispar a multitudine? Quid in te miretur, si in te sua recognoscat? si nihil in te aspiciat, quod ultra se inveniat? Supergrediamur igitur plebeias opiniones, et strata quædam gregalis conversationis.* Hinc Deus Levit. 10. *Sanctificabor, ait, in iis qui appropinquant mihi.* Ubi alii vertunt, *agnoscar sanctus ex munditia et sanctitate ministrorum*, puta sacerdotum. Theodor. q. 3. in Levit. quærit quare victima pro sacerdote oblata tota cremaretur, ac respondet: ut integritatem sacerdotis demonstraret, qui non aliquatenus, sed se totum plane Deo dedicavit.

S. Basilius in Moral. regula 80. c. 10. quærit quales esse debeant prædicatores Evangelii? ac respondet primo debere esse tanquam Apostolos; secundo, tanquam præcones cœli; tertio, tanquam regulam pietatis; quarto, tanquam oculum in corpore: quæ sigillatim probat ex Scriptura verbisque Christi.

Tanquam Apostolos, ait, *et ministros Christi, et dispensatores fideles mysteriorum Dei, sola ea quæ a Domino præcepta sunt integerrime et re et verbo implentes. Ecce mitto vos sicut oves in medio luporum. Euntes docete omnes gentes: sic nos existimet homo tanquam ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei. Quod autem superest, quæritur inter dispensatores ut fidelis quis inveniatur.*

Tanquam præcones regni cœlorum, ad destructionem ejus qui habet imperium mortis in peccato. Euntes autem prædicate, dicentes: Appropinquavit regnum cœlorum. Testificor ego coram Deo et Domino Jesu Christo qui judicaturus est vivos et mortuos, per adventum ipsius prædica verbum Dei.

Tanquam formam aut regulam pietatis, ut per eos ad rectitudinem omnem dirigantur illi, qui Dominum sequuntur, et illorum perversitas detegatur, qui in quovis re illius imperium detrectent. Quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum, juxta destinatum persequor ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu.

Quicumque ergo perfecti sumus hoc sentiamus : et si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revelabit. Verum tamen ad quod pervenimus ut idem sapiamus, in eadem permaneamus regula. Exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate. Sollicite autem cura teipsum probatum exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis.

·*Tanquam oculum in corpore, ut videlicet habere delectum et bonorum et malorum sciant, atque ut Christi membra ad singula quibusque accommodata officia dirigant. Lucerna corporis est oculus. Si ergo oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit.*

8. Greg. Nazianz. orat. 1. Apolog. *Hæc summa est, ait, ut virtute tales existant, ut (uno verbo dicam) cœlestes sint: ac possint purgari primum, deinde purgare; sapientia instrui, atque ita alios sapientes reddere: lumen fieri, et alios collustrare; accedere ad Deum, et alios adducere; sanctificari, et aliis sanctitatem afferre.* Doctores ergo et sacerdotes eam præstent morum integritatem, quæ rectæ orationis censura sit et disciplina; quod efficient, *si loquantur ut oracula, vivant ut numina.* Idem faciant Religiosi; horum enim est loqui sermones Dei, ut eorum vox sit vox Dei, non mundi, ut suum Patriarcham imitentur Joannem Baptistam, qui ait: *Ego vox clamantis in deserto: Parate viam Domini. Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum.* Matth. 3. v. 2. et 3.

Si quis ministrat, tanquam ex virtute quam administrat, χορηγεῖ, id est *subministrat*, suggerit, suppeditat, Deus.] Ita Syrus. Hoc est alterum genus charismatis, scilicet diaconia, sive ministerium, puta administratio sanctorum Sacramentorum, eleemosynarum et quarumlibet aliarum rerum. Dicit ergo, ut cui aliquod tale ministerium et munus in Ecclesia a Deo obtigit, is illud administret et exerceat, non sua, sed Dei virtute, quam scilicet illi Deus suggerit et suppeditat; qua innuit primo, eos suum debere munus agere, non alienum invadere; ac nihil sibi posse arrogare, sed totam suam virtutem, facultatem, et efficaciam Deo, cujus est, tribuere. Ita OEcum. Secundo eos debere ministrare in virtute, id est, non tantum recte et fideliter, non accipiendo personas; sed et valenter, strenue, generose vincendo omnes difficultates, nullius potentiam vel invidiam timendo, scientes se Dei esse ministros, ab eoque agi, regi et protegi; hoc enim significat Græcum ἰσχύος, id est *virtus*, robur, fortitudo. Sic Christus in virtute spiritus regressus est in Galilæam. Lucæ 4. 14. Idem imitentur Christiani, ut quidquid inchoant et agunt, inchoent et agant in virtute spiritus, ut videantur eo agi et impelli divina vi Spiritus Sancti, uti agebatur Samson ad opera sua fortia et heroica. Tertio in dando et erogando esse liberales, memores se non dare sua, sed Dei, qui in dando est liberalissimus, ac vult ut ministri hanc suam liberalitatem imitentur, ideoque quo liberalius erogant, eo plura liberalius eis impertit. Nam, ut ait Auctor imperfecti hom. 43. in Matth. *Ubi paterfamilias largus est, dispensator non debet esse tenax. Si Deus benignus est, ut quid sacerdos ejus austerus? vis apparere sanctus? circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus.* Quarto, ut non quærant sua lucra, sed animarum ad Dei gloriam, *ut in omnibus*, ait, *honorificetur*, græce δοξάζηται, id est, *glorificetur, Deus per Jesum Christum*, quia per merita Christi mediatoris hæc dona suis ministris elargitur Deus. Quocirca vere S. August. Soliloq. c. 15. *Qui de bono tuo, o Domine, ait, gloriam sibi quærit, et non tibi, hic fur est et latro et similis est diabolo, qui voluit furari gloriam tuam.* Et S. Bernard. serm. contra ingratit. *Felix est*, ait, *qui ad singula dona gratiæ redit ad eum, in quo est plenitudo omnium gratiarum*; et serm. 13. in Cant. *Ad locum*, ait, *unde exeunt revertuntur flumina gratiarum, ut iterum fluant; remittatur ad suum principium cœleste profluvium, quo uberius terræ refundatur.*

Cui (tam Christo, quam Deo) est gloria et imperium.] Syrus, *gloria et honor.* Solent viri sancti et cœlestes rerum et orationum omnium exordia et fines ad Deum referre juxta illud; *A te principium, tibi desinet*; ideoque in ejus doxologiam erumpere instar beatarum mentium, quarum vitam ipsi prælibant et inchoant. Beati enim in cœlis jugiter Deo accinunt. *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, et qui est, et qui venturus est.* Apocal. 4. 8. *Sedenti in throno et agno benedictio, et honor, et gloria, et potestas, in sæcula sæculorum*, Apocal. 5. 13. et c. 7. 12. Vide ibi dicta.

12. Charissimi.] *Ex ipso nomine*, ait OEcum. *significat non quia odio habeantur, sed quia valde chari sint*, nimirum Deo, *vehementerque amentur, afflictiones ipsis contingere.*

Nolite peregrinari.] Transit a charitate ad patientiam fidelibus tunc ob persecutiones maxime necessariam; græce est μὴ ξενίζεσθε, id est, nolite admirari et æstimare rem peregrinam, quod multa adversa vobis quasi Dei servis obtingant et ingruant. Nolite, ait OEcum. hoc ab amicis Dei extraneum ducere cum hoc eis proprium et gloriosum sit, quod ut aurum igne tribulationis probentur, purgentur et illustrentur, quodque Christo patienti conformentur, ut eidem resurgenti configurentur. Unde Beda, Hugo et alii sic explicant, q. d. Nolite vos peregrinos æstimare a Deo et Christo, quasi ab eo projectos, ideoque afflictos. Lyran vero, q. d. Nolite ob afflictiones peregrinari, id est, alienare vos a fide et amore Christi aut fugere in alienas oras. Verum primus sensus quem dedi, proprius est et genuinus.

Quare insulsi sunt hæretici, qui vel ignoranter, vel malitiose hæc torquent contra peregrinationes ad limina SS. Apostolorum, Compostellam ad S. Jacobum, Hierosolymam ad loca sancta, etc. quasi eo peregrinari vetet hic S. Petrus. Nil enim tale significat τὸ ξενίζεσθε, sed id quod dixi. Unde Syrus, S. Cyprian. epist. 56. et S. Hieron. in c. 4. Amos vertunt, *nolite mirari*; Tertull. in Scorp. c. 12. *ne expavescatis ustionem*; S. Fulgent. ad Thrasim. *nolite expavescere fervorem tanquam novi aliquid.* Et sic mox explicat S. Petrus, dicens: *Quasi novi* (græce ξένου, id est *peregrini*) *aliquid vobis contingat.* Quocirca incongruus pariter est sensus Aureoli in Compl. S. Script. q. d. Ne leviter discurratis abrepti fervore quodam voluntatis, imaginantes vos alibi novi aliquid reperturos. Et ille Hugonis q. d. Nolite in fervore devotionis vavere aut astringere vos ad impossibilia, vel nimis ardua, quæ postea præstare non valeatis, aut velitis, χαθίζειν enim opponitur τῷ ἀθίζειν: unde sicut ἀθι-

ζω significat *consuescere* et agere rem consuetam more consueto, sic ex adverso ξενίζειν significat *agere rem peregrinam*, stupere rem novam et insolitam, rei insolentia et novitate terreri et percelli. Sic S. Basilius ep. ad Melesium. Sciebam, ait, ξένισμα τῆς ἀκοῆς, id est, *rem inauditam tibi futuram*, inveraet quod hujusmodi criminatio in stuporem te adduceret propter rei novitatem. Sic Constantinus Cæsar l. 9. Agric. c. 5. docet plantam debere inseri in terra sibi congrua et connaturali, ne ait, ξενίζηται, id est, ob novitatem abalienetur, atque solum sibi peregrinum aversetur. Apte ergo hic vertas cum Salviano loco citato et aliis: Ne commoveamini, ne turbemini, ne percellamini in afflictionibus, quasi re nova, insolenti et peregrina. Eadem significatione sumitur a Latinis vox *peregrinus* et *peregrinor*: peregrinus enim dicitur qui in sua civitate non est, sed in peregrina. Unde Cicero pro Rabirio: *Adeone*, ait, *ignarus es disciplinæ consuetudinisque nostræ, ut peregrinari in aliena civitate, non in tua magistratum gerere videare?* et 5 Tuscul. *Ille*, ait, *omnem infinitatem peregrinabatur, ut nulla in extremitate consisteret*. Sic dicuntur peregrinari aures et oculi, cum rem peregrinam et novam audiunt, vident et stupent. Sic Hor. lib. 1 ep. 12. *Animus*, inquit, *peregre est*. Sic Isaiæ 28. 21. dicitur opus a Deo alienum et peregrinum esse, punire et affligere, quia ejus proprium est misereri, parcere et benefacere. Et forte ad hunc Isaiæ locum alludit hic S. Petrus.

In fervore,] non amoris et dilectionis, sed afflictionis et tentationis. Græce enim est ἐν πυρώσει, id est, *in ustione*, ut legit Tertull. Scorp. 12. *in ardore*, ut S. Cyprian. ep. 56. Pagn. *ne miremini de vestra per ignem examinatione*: OEcum. et Tigur. *dum per ignem probamini et exploramini*; πύρωσις enim est probatio et exploratio per ignem; minus recte alqui vertunt *uredinem*, puta icterum sive rubiginem, quæ segetes urendo arefacit instar morbi regii, ideoque Heb. שדפון *schiddophon* vocatur.

Alludit ad illud Eccl. 27. 6. *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis*; et ad illud: *Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium*. Ps. 65. 12. Afflictio enim est quasi fornax ardens, urens et cruecians afflictum. Est ergo ipsa πύρωσις, id est *incendium*, ustio, concretio, sed in qua, et ex qua fit πυρωπός, id est *pyropus* gemma instar ignis effulgens et effulgurans, juxta illud: *Tamquam aurum in fornace probavit eos, et quasi holocausti hostiam accepit illos*. Sap. 3. 6. Ubi prudenter notat S. Ephrem. serm. de patientia, quod sicut figulus, vel aurifaber fornacem attemperat vasi fictili, vel auro quod coquit, ne illud nimis urat, vel nimis parum; ita et Deus tentationem accommodat viribus hominis, et gratiæ quam ei dat, nec patitur hominem supra vires tentari, ut ait S. Paulus 1. Cor. 10. 13. Rursum accommodat eam vitiis hominis, quæ per hunc tribulationis ignem decoquere et exurere cupit et destinat. Sensus ergo est: Nolite peregrinari in fervore, hoc est, nolite admirari ut rem peregrinam, fervorem, id est ardorem, tentationis et afflictionis, qui vobis obtingit. Est catachresis: peregrinari enim ponitur pro *rem peregrinam admirari*, est hebraismus, *in fervore*, id est, *fervorem*: Hebræi enim verba contactus, sive realis, sive mentalis, qualis est admirari, construunt cum *bet*, id est *in*. Mirabantur enim nonnulli primi Christiani (uti jam mirantur ii qui a peccatis ad Deum convertuntur) se mox a conversione ad Christum, undique persecutionibus, tentationibus et ærumnis exagitari. Hisce respondet S. Petrus, id non esse mirandum, cum ex rei natura id sequatur. Fides enim et pietas odium infidelium et impiorum contra se excitat, quia eis bellum indixit. Cordate Salvian. lib. 3. de Providentia. *Quid*, ait, *mirum est, si mala cuncta perferimus, qui ad toleranda universa militamus?* Hac de causa Christus crucifixus post resurrectionem duobus discipulis euntibus in Emaus apparuit quasi peregrinus in Israel, ut repræsentaret ipsosmet esse peregrinos. Eorum enim affectum et habitum in se sumpsit, ut illos doceret: quia scilicet novis discipulis, novisque Christianis novum et peregrinum videbatur, quod Christus, qui promissus erat fore Rex Israel et Salvator orbis, moreretur et crucifigeretur. Verum ipse hunc eorum errorem correxit, ostendens ex lege et Prophetis oportuisse Christum (et consequenter Christianum quemque) pati, et ita intrare in gloriam suam. Luc. 24. 26. Quare sapienter S. Chrys. hom. 8. in 2. ad Timoth. *Nefas*, ait, *est pugilem Dei vacare deliciis, non licet epulari luctantem. Luctamen enim sunt præsentia omnia, certamen, bellum, stadium: aliud est quietis tempus, hoc ærumnis deputatum est atque sudoribus. Nullus ubi ad certamen se exuit unctusque est, requiem quærit*. Et S. Leo ser. 1. de Quadrag. *Intelligamus*, ait, *quanto studiosiores pro nostra salute fuerimus, tanto nos vehementius ab adversariis impetendos*. Causam dat S. Hilarius in Matth. 4. dicens: *In sanctificatis nobis maxime diaboli tentamenta grassantur: victoria ei est magis exoptata de sanctis*. Et S. Hier. ep. ad Eustoch. de custod. virg. *Non quærit diabolus homines infideles, de Ecclesia Christi rapere festinat: escæ ejus secundum Habacuc electæ sunt; Job subvertere cupit, et devorato Juda ad cribrandos Apostolos expetit potestatem*. Et S. Gregorius in illud Job 40. *Absorbebit fluvium*. *Illos*, ait, *magnopere rapere nititur, quos despectis terrenis studiis jugi jam cœlestibus contemplatur*. Et Origen. hom. 9. in l. Judic. *Venisti*, ait, *ad aquam baptismi, istud est certaminis et pugnæ spiritualis initium, hinc tibi adversus Zabulum nascitur pugnæ principium*. Quare sicut Christus mox a baptismo abiit in desertum, ibique tentatus est a diabolo; ita fidelis quisque regeneratus, et ad virtutis apicem cœlumque aspirans, habeat hoc præmeditatum, sibi æternum cum hoste esse luctandum, imo se omnes dæmones totumque infernum ad duellum et singulare certamen reipsa provocasse. *Fili*, inquit Eccles. c. 2. 1. *accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem*. Id expertus S. Antonius, teste S. Athanasio, alios docebat et monebat dicens diabolum acerrime infestare et vexare monachos, et virgines quæ se Deo dicaverunt; tum quod ipsorum hominum virtus dedecori sit dæmoni, qui ad eam aspirare noluit, idemque ipsa sudes sit in oculis ejus, assidue eum pungens et crucians; tum quod ægre ferat, Deum, quem pro hoste et tortore habet, ita ab iis coli et honorari, tum quod eorum virtuti et gloriæ invideat.

Qui ad tentationem vobis fit.] Alludit πειρασμός, id est, *tentatio*, ad πύρωσιν, id est *fervorem*: tentatio enim est quasi ignis, fervor et ardor, qui hominis animum, virtutem et constantiam tentat, id est explo-

rat, purgat, perficit, juxta illud Daniel 11 35 *Et de eruditis ruent ut conflentur, et eligantur, et dealbentur*. Vide ibi dicta.

Quasi novi aliquid vobis contingat.] q. d Non est novum et peregrinum fideles et pios tentari et tribulari ut vos, o novelli Christiani, putatis, sed vetus et proprium, imo ab initio mundi hucusque semper factitatum. Sic enim pium Abel persecutus est impius Cain, filios Dei persecuti sunt filii hominum et Nemrod, Abrahamum Chananæi, Lot Sodomitæ, Josephum fratres, Jacobum Laban, Isaacum Philistæi, Mosen Pharao, Hebræos Ægyptii, Davidem Saul, Isaiam Manasses, Jeremiam, Ezechielem, Amos, cæterosque Prophetas Judæi, juxta illud Heb. 11 37. *Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt. Circuierunt in melotis in pellibus caprinis; egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, in montibus, et speluncis, et in cavernis terræ*

Quare idipsum suos sæpe præmonuit Christus, ut ad id se compararent: *In mundo pressuram habebitis*. Joan. 16. 33 *Tradet frater fratrem in mortem, et pater filium, et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient, et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum*. Matth. 10 21

13 Sed communicantes Christi passionibus gaudete.] Duas affert causas cur in afflictione non tristari, sed gaudere debeant; prior, quod in tribulatione communicent Christi passioni. Unde S Fulgent. l 3 ad Thrasim legit, *sed ut communicantes*, quod summum est decus et gloria, æque ac commodum et meritum; nam patientes per passionem suam passioni Christi quasi inseruntur et inoculantur, uti ramus arbori, itaque ab eo omnem vigorem et gratiæ succum vimque tolerandi, merendi, et perseverandi exsugunt. Posterior, quod cum Christo passo resurrecturi sint ad gloriam immensam. Græca habent ἀλλὰ καθὸς κοινωνεῖτε, id est, *sed in eo quod communicatis*: vel ut Tertul. Scorp. 12 *Etenim secundum quod communicatis*; quæ tertio significat tantum gaudendum esse, quantum patiendo communicemus passionibus Christi, ut quo magis crescit passio, eo magis crescat et gaudium: adeoque mensura gaudii sit mensura tribulationum, juxta illud 2. Cor. 1. 5. *Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra*; et illud Ps. 93. 19 *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificaverunt animam meam*. Hinc S Cypr. ep 56. legit, *sed quotiescumque communicatis, passionibus Christi, gaudete*. Hinc patientes dicuntur. Primo, pati non tam suam crucem quam Christi, juxta illud: *Exeamus igitur ad eum extra castra improperium ejus portantes* Hebr. 13. 13 Ita *Moses grandis factus negavit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem, majores divitias æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi*. Hebr. 11 24. Ita Paulus cum suis ait: *Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris*. 2 Cor. 4 10. *Etsi compatimur ut et conglorificemur*. Rom. 8. 17. *Ego stigmata Jesu in corpore meo porto*. Galat. 6. 17.

Secundo, Christus vicissim dicitur pati in fidelibus quasi caput in suis membris. Hinc Christus ait Saulo: *Quid me persequeris?* Act. 9. 4 non ait: Quid meos fideles, sed: *quid me persequeris?* quia ipsi mea sunt membra, mecumque unum corpus Ecclesiæ mysticum efficiunt: ipsos ergo persequendo, me persequeris, quia qui membra persequitur, caput ipsum petit et persequitur Ita S. Paulin. ep ad Aprum: *Ab initio sæculorum ait, Christus in omnibus suis patitur Ipse est enim initium et finis, qui in lege velatur, in Evangelio revelatur, mirabilis semper et patiens et triumphans in sanctis suis Dominus. In Abel occisus a fratre, in Noe irrisus a filio, in Abraham peregrinatus, in Isaac oblatus, in Jacob famulatus, in Joseph venditus, in Mose expositus et fugatus, in Prophetis lapidatus et sectus, in Apostolis terra marique jactatus et multis ac variis beatorum Martyrum cruciatibus frequenter occisus Ipse igitur etiam nunc infirmitates nostras et ægritudinem portans, quia ipse est homo semper pro nobis in plaga positus, et sciens ferre infirmitates, quas nos sine ipso nec possumus ferre nec novimus. Ipse, inquam, nunc pro nobis et in nobis sustinens mundum: ut perferendo destruat, et virtutem in infirmitate perficiat. Ipse et in te patitur opprobria, et ipsum in te odit hic mundus; sed gratias ipsi, quia vincit cum judicatur, et triumphat in nobis*.

Tertio, patientes dicuntur Christo incorporari, adeoque unum effici et esse cum Christo Sic enim Apostolus nos vocat *commortuos, complantatos, concrucifixos Christo*. Rom. 6 5 et 2 Timoth 5 11. unde idem ait: *Christo confixus sum cruci: vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus*. Galat 2. 20. et S. Ignatius ep. ad Roman *Amor meus crucifixus est*. Quocirca in afflictionum tolerantia, et persequentium dilectione consistit vitæ Christianæ apex et summa. Unde S Basil. formulam vitæ perfectæ viris Religiosis et Anachoretis præscribens admonitione ad juniores, idipsum pene solum inculcat.

Gaudete] S Cyprian legit *per omnia gaudete*, juxta illud S Jacobi 1. 2 *Omne gaudium existimate, fratres, cum in varias tentationes incideritis* Ubi multas hujus gaudii causas recensui *Finis passionum Christi resurrectio*, ait Orig in c. 1 ad Rom. Sic et finis passionis Christianorum est resurrectio et gloria æterna, merito ergo in passione gaudent

Ut et in revelatione gloriæ ejus gaudeatis exultantes.] ἀγαλλιώμενοι, id est, *exilientes præ gaudio* Unde S. Cyprian, ep. 56 legit, *gaudentes exultatis* Exultare enim est super modum exilire ait Nonius. Tanta enim erit beatitudinis et gloriæ cœlestis magnitudo, ut cor humanum illam capere nequeat, sed extra et supra se quasi exiliat, imo præ gaudio finderetur et rumperetur, ni Deus illud omnipotenti sua manu contineret et stringeret. Ita Psaltes adhuc in hoc exilio positus ex spe futuræ gloriæ: *Cor meum*, ait, *et caro mea exultaverunt in Deum vivum* Ps 83 3 et *Jubilate Deo, omnis terra, cantate, et exultate, et psallite* Ps 97. 4 et: *Euntes ibant et flebant mittentes semina sua; venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos*. Ps 125 6. et Malac. c 4 2. *Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ et sanitas in pennis ejus, et egrediemini, et salietis sicut vituli de armento*: ubi plura de hoc exultatu dixi, et Sophon. c 3. 14. *Lauda, filia Sion; jubila, Israel; lætare et exulta in omni corde, filia Jerusalem*. Vide Baruch, c. 5.

Ita in Vita S. Evergisli Archiepiscopi Coloniensis legimus, quod, cum de more ingressus templum S. Gereonis, in quo corpora ipsius sociorumque Martyrum requiescunt, illud Psalmi recitaret: *Exultabunt Sancti in gloria*: responderint ipsi e sepulchris: *Lætabuntur in cubilibus suis*. Ps. 149. 5.

14. SI EXPROBRAMINI.] Græce, ὀνειδίζεσθε, id est, ut Tertull. Scorp. 12. legit, *si dedecoramini*; S. Cypr. ep. 56 *si exprobratur vobis*: Gentilibus enim nomen Christi et Christiani erat probrum et probrosum; unde illud quasi infame exprobrabant fidelibus.

IN NOMINE CHRISTI.] Id est ob nomen Christi, scilicet quia estis Christiani, quia Christi nomen colitis et invocatis Syrus, *pro nomine Christi*, vel *quia pertinetis ad Christum*, quasi existentes de domo, familia et Ecclesia Christi. Ita Nero, qui primus persecutus est Christianos, Christianos fecit probrum, cum probrosum hoc in eos tulit edictum: *Quisquis Christianum se esse confitetur, is tamquam generis humani convictus hostis, sine ulteriori sui defensione capite plectitor.* Acute et argute Tert. Apol. 3. perstringit Gentiles quod odissent nomen *Christi*, cum Christus græce idem sit quod unctus, aut, ut Gentiles pronuntiabant, *Christi*. cum χρηστὸς idem sit quod suavis commodus, utilis. *Oditur ergo*, inquit, *in hominibus innocuis etiam nomen innocuum*, imo nomen sanctum, amabile, angelicum, divinum, tale enim est *Jesus Christus*.

BEATI ERITIS.] Græce μακάριοι, id est *beati*, supple *eritis* in cœlo, et *estis* in terra, ob decus nominis Christi, et ob spem certam gloriæ, utpote ab eo patientibus pro se promissæ

QUONIAM QUOD EST HONORIS, GLORIÆ ET VIRTUTIS DEI, ET QUI EST EJUS SPIRITUS, SUPER VOS REQUIESCIT.] q d Gloria, virtus et spiritus Dei super vos requiescit. agitque ad omne arduum, puta ad heroicam patientiam. Syrus vertit, *Spiritus gloriosus Dei super vos requiescit*. Græca jam habent: ὅτι τὸ τῆς δόξης καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀναπαύεται, id est, *quoniam spiritus gloriæ et spiritus Dei* (id est. spiritus gloriosus Dei, est hendiadis) *super vos requiescit*. S. Cyprian. ep. 56. pro πνεῦμα legit ὄνομα, vertit enim *quia majestatis et virtutis Domini nomen in vobis requiescit*; Tert. Scorp. 12. *quoniam gloria et spiritus Dei requiescit in vobis.*

In eo ergo qui patitur pro Christo requiescit Dei, primo, honor; secundo, gloria; tertio, virtus, græce δύναμις, id est, *potentia* et robur; quarto, spiritus, qui gloriæ, honoris. virtutis omnis est auctor, in patiente, quasi in templo et thalamo suo mira cum voluptate requiescit; quia patiente delectatur, et in eo deliciatur. Significat, inquit Dionysius, quod Deus reputet honorabile quid, gloriosum. virtuosum, sive triumphale invictam patientiam in adversis. Ita spiritus fortitudinis requievit in Christo Isaiæ 11 2. Hisce verbis significat quanta dignitas et decus sit pro Christo pati; scilicet quod in eo situs sit omnis honor, gloria, virtus et majestas Dei, adeo ut nihil dignius, honorificentius, divinius, Deoque gratius et gloriosius excogitari possit. Imo ipsa S. Spiritus persona et majestas in eo qui patitur requiescat Ipse enim quasi dux eum qui pro Christo patitur, quasi suum militem auctorat, animat, roborat, protegit, perficit ut vincat, eumque ad triumphum et coronam æternam perducit. Summa enim et nobilissima fortitudo est, pati pro Christo, pro orthodoxa fide, pro vera religione, pro cultu Dei ipsoque Deo: pati, inquam. verba et verbera, calumnias, probra, tormenta, ipsamque mortem. Unde S. Aug. ser de S. Victoria. *Ibi*, ait, *est corona gloriosior, ubi Christus infirmior: quia profecto virilis animus in fœminis majus aliquid fecit. quando sub tanto pondere, fragilitas fœminea non defecit*, etc. *Ille in eis apparuit invictus, qui pro eis factus est infirmus Ille eas ut vinceret fortitudine implevit, qui ut eas fortes efficeret, semetipsum exinanivit. Ille eas ad hos honores laudesque perduxit, qui pro eis opprobria et crimina audivit. Ille fecit fœminas viriliter et fortiter mori, qui pro eis dignatus est de fœmina misericorditer nasci.* Rursum idem S. August. s 78. de Temp. illud Gen. 25 *Major serviat minori*, puta Esau Jacobo. mystice sic exponit; impii servient piis, persecutores patientibus, tortores Martyribus, quia torquendo non aliud faciunt quam fabricare eis lauream martyrii. *Quomodo*, inquit, *mali serviunt bonis? non obsequendo. sed persequendo: quomodo persecutores Martyribus, quomodo limæ vel mallei auro, quomodo molæ serviunt tritico, quomodo panibus coquendis fornacia. ut illi coquantur. illa consumantur; quomodo in fornace aurificis palea servit auro, ubi sine dubio palea consumitur. aurum probatur.*

Græci Codices addunt: *Qui* (Spiritus) *quidem apud illos blasphematur. apud vos autem glorificatur*, quo significat hæc infidelium probra in Christianos in ipsum Spiritum Sanctum recidere. ac proinde fideles patientes in passione socium habere Spiritum Sanctum, qui tum hæc probra excipiat et repellat, tum fideles in illis excipiendis et refutandis animet, dirigat et roboret. Rursum Spiritum Sanctum tantum a patientibus honorari et glorificari, quantum a persequentibus inhonoratur. vilipenditur et blasphematur. Quocirca Tertull ad Martyres c. 3. *Bonum*, ait, *agonem subituri estis, in quo agonothetes Deus vivus est, xystarches Spiritus S. corona æternitatis bravium, angelicæ substantiæ politia in sæcula sæculorum. Itaque epistates vester Christus Jesus, qui vos spiritu unxit, et ad hoc scamma produxit.*

Porro causas cur pati pro Christo sit summa dignitas, varias hic insinuat S. Petrus. Prima est, quia hic est actus summus Christianæ patientiæ. fortitudinis, charitatis. Secunda, quia passiones sunt vestes regales; puta purpura, paludamentum. stemmata insignia, et, ut Apostolus vocat Galat. 6 17. stigmata Christi.

Quocirca Theodorus Studita ob defensionem sanctarum Christi imaginum jussus a Leone Armeno flagellari sponte statim zonam solvit. positaque veste corpus nudum obtulit ad verbera; *Voluptati enim*, ait, *mihi est corpusculi hujus flagellatio. atque ista demum ejus suprema depositio. quo citius nuda anima evolem ad eum quem desidero.* Ita Michael Studita in ejus Vita. Unde Theod. ipse scribens ad Naucratium exultans post verbera: *Annon*, ait, *diadema gestantium gloria mirabilior. stigmata ferre Christi, vivificas ejus passiones seu coronas?*

Tertia, quia Christus crucem et passiones in corpore suo sublimavit, et quasi deificavit: sicut enim humanitatem assumens ad verbum, eam quasi deificavit, uniendo eam Deo, adeoque hominem faciendo Verbum, ut scilicet vere et proprie hic homo esset Deus: ita pariter crucem et passiones in corpore et anima

susciplans, eas cum corpora et anima Verbo univit, itaque quasi deificavit. Unde sicut vere dicitur Deus incarnatus et factus homo, ita et vere dicitur Deus passus, crucifixus, mortuus: Christus ergo in se suaque humanitate dedicavit et sacravit passiones et patientiam, æque ac paupertatem, ut ait S. Bernard. humilitatem, obedientiam, sui mundique contemptum.

Quarta, quod Christus, Spiritus Sanctus, totaque SS. Trinitas patientibus quasi sacrificiis et holocaustis non brutis, sed humanis et rationalibus summe honoratur, uti ait hic sanctus Petrus.

Quinta, quod iis a Deo promissa et parata sit summa merces et corona in cœlo, puta laurea martyrii, utque summa conformes sint Christo glorioso, qui conformes fuerunt eidem patienti et crucifixo.

Sexta, quod crux contactu corporis Christi sanctificata adoretur, nec tantum illa quæ tetigit corpus Christi, sed et quælibet alia, quæ illius est repræsentatio et imago, ut videmus publice in Ecclesia eam adorari in Parasceve, juxta illud Lactant.

Flecte genu, lignumque crucis venerabile adora.

Unde de ea canit tunc Ecclesia:

Arbor decora et fulgida
Ornata regis purpura,
Electa digno stipite
Tam sancta membra tangere.
Beata cujus brachiis
Sæcli pependit pretium:
Statera facta corporis
Prædamque tulit tartari.
O crux, ave, spes unica,
Hoc passionis tempore,
Auge piis justitiam,
Reisque dona veniam.

Passiones ergo nos uniunt et assimilant Christo et Deo, imo faciunt socios Christi Deique crucifixi, in eumque nos quasi transformant. Quid nobilius quam similem et socium esse Christi? *Martyrio velut socio Christi cruore decoraris*, ait S. Cyprian. de Laude martyrii.

Septima, quod passiones Martyrum mire illustrent Ecclesiam; nulla enim secta est quæ tot habeat Martyres, qui pro sua fide, aut potius perfidia velint non tantum opes, sed et vitam profundere, quot habet religio Christiana. Rursum Martyr illustre dat virtutis exemplum cæteris fidelibus, ut et ipsi pro Deo pati ac mori gestiant. Unde Tertullianus in Apolog. *Sanguis Martyrum*, ait, *est semen Christianorum*. Et Prudentius Peristephan.

Martyrum semper numerus sub omni
Grandine crevit.

Quocirca S. Greg. Nazianz. oratione 18. quæ est de S. Cypriano, Martyribus hæc dat cognomina et elogia quod sint *holocausta ratione prædita, victimæ perfectæ, oblationes Deo gratæ et acceptæ, veritatis præconia, mendacii proscissiones, legis quæ spirituali modo intelligitur expletio, erroris oppressio, vitii insectatio, peccati diluvium mundi lustratio. Quare tua, o S. Cypriane Martyr, virtute majorem in modum afficior, memoria recreor, ac præ gaudio quasi lymphatus feror, quodamque modo in eodem tuo martyrio versor, dimicationisque socius et particeps sum ac totus ad te transeo.* Hucusque Nazianzenus, qui et paulo ante asserit se contemptis omnibus terrenis ad cœlestia anhelare. *Hujus rei*, inquit, *inexplebili quadam aviditate teneor, nec ab ea unquam divelli possum. Martyrum honoribus oblector, pugilum cruoribus exulto, atque aliorum quidem certamina et victoriæ sunt, coronæ autem meæ, nisique eo gloriam hanc præcipio, et eorum egregia facinora meo esse duco.* S. Chrysost. nobilis longi martyrii Martyr Constantinopoli expulsus, ut itinerum molestiis et militum sævitia conficeretur, uti reipsa confectus fuit, ad Cyriacum pariter exulantem ita scribit: *Equidem cum urbe Constantinopolitana exigerer, nihil horum curavi, sed ita mecum ipse locutus sum: Si Imperatrix me proscribere volet, proscribat: Domini est terra et plenitudo ejus. Si serro discindere volet, discindat: Isaiam habeo exemplum. Si me in mare vult projicere, Jonæ reminiscor. Si in caminum vult conjicere, tres illos juvenes habeo, qui id pertulerunt. Si me bestiis vult objicere, Danielis meminero in lacum leonum conjecti. Si lapidare me vult, Stephanum habeo protomartyrem. Si caput mihi vult auferre, Joannem habeo Baptistam. Sin substantiam vult adimere, adimat sane: nudus egressus sum de ventre matris meæ, nudus revertar illuc. Exhortatur me Apostolus: Personam hominis Deus non recipit. Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem. Et me David ipse ornat, dicens: Loquebar in conspectu regum, et non confundebar.*

Tertullianus ad Martyres c. 4. eis inter alia fortitudinis Gentilium exempla et decora proponit flagellationem Laconum. *Nam quæ hodie*, ait, *apud Lacedæmonas solemnitas maxima est διαμαστίγωσις, id est flagellatio non latet. In quo sacro ante aram nobiles quique adolescentes flagellis afficiuntur, astantibus parentibus et propinquis, et uti perseverent adhortantibus. Ornamentum enim et gloria deputabitur majore quidem titulo, si anima potius cesserit* (excesserit e corpore et vita hac) *quam corpus. Igitur si tantum terrenæ gloriæ licet de corporis et animi vigore, ut gladium, ignem, crucem, bestias, tormenta contemnant sub præmio laudis humanæ, possum dicere: Modicæ sunt istæ passiones ad consecutionem gloriæ cœlestis, et divinæ mercedis. Tanti vitreum? quanti verum margaritum? Quis ergo non libentissime tantum pro vero habeat erogare, quantum alii pro falso?*

S. Cyprianus de Laude et Exhort. martyrii hosce vel titulos vel stimulos dat martyrio. Primum, *impavidos animos dat dolori*. Secundum; *mens crescit in pugna, pulsata licet crebrius hæret immobilis virtus, ut rupes pulsata fluctibus*. Tertium, *morte vitam condemnat, ut vitam morte custodiat*. Quartum, *miles triumphalibus de hoste spoliis onustus vulneribus suis gaudet*. Quintum, *nec timendum, quorum spes æternitatis et vita cœlestis est, ac solus de promissa immortalitate lætatur*. Sextum, *quorum animo despectus hic mundus, et alienata sæculi facies, cui semper hic mundus loco carceris: nec poteris amare martyrium, nisi ante oderis sæculum*.

15. Nemo autem vestrum patiatur ut homicida,] sed ut Christianus, ideoque Martyr Christi. Quare quod S. Cyprianus epist. 73. et S. Hieronymus epist. 58. dicunt *Christum latroni* (qui a dextris Christi crucifixus est) *fecisse homicidii pœnam martyrium*, intellige testimonium puta protestationem fidei in Christum, q. d. Christus fecit ut latro pro sceleribus crucifixus, in ipsa cruce crederet in Christum, ejusque fidem publice protestaretur, itaque fieret Martyr, id est testis Christi, ac præmium gloriæ tali testimonio debitum consequeretur, eaque ratione ipsi pœnam homicidii convertit in triumphum hujusce martyrii.

AUT FUR AUT MALEDICUS (græce κακοποιός, id est *malorum patrator*. Ita Syrus: Tertull. Scorp. 12. *ut maleficus*) AUT ALIENORUM APPETITOR] *Martyrem enim non facit pœna, sed causa*, ait S. August. epist. 167. ad Festum: nec scelus facit Martyrem, sed sanctitas. Unde S. Cyprian. l. 3. Testimon. c. 37. citatis hisce S. Petri verbis: *Fidelem*, ait, *non oportet, ob alia delicta, nisi ob nomen solum puniri.* Pulchre S. Augustinus sermone de decem plagis: *Nemo*, ait, *habet injustum lucrum sine justo damno. Qui furatur acquirit vestem, sed perdit fidem: ubi lucrum, ibi damnum; lucrum in arca, damnum in conscientia.* Idem de Vita Christiana pingens ideam Christiani: *Ille vere*, ait, *Christianus est, qui omnibus misericordiam facit, qui nulla omnino movetur injuria: qui alienum dolorem tanquam proprium sentit; cujus mensam nullus pauper ignorat; qui coram hominibus inglorius habetur, ut coram Deo et angelis glorietur; qui terrena contemnit, ut possit habere cœlestia. qui opprimi pauperem se præsente non patitur: qui miseris subvenit; qui ad fletum fletibus provocatur alienis.*

Pro *alienorum appetitor*, græce est ἀλλοτριοεπίσκοπος, id est, *alienarum rerum curiosus inspector*, et consequenter appetitor: species enim et visio rei appetibilis ciet appetitum. Unde curiosus inspector rebus inspectis inhiat. Tertullian. *alieni speculator*; S. Cyprianus lib. 3. ad Quirin. cap. 37 *curas alienas agens*. Scitum est illud Plauti: *Curiosus nemo est, qui non sit malevolus.* Præclare S. Greg. *Grave*, ait, *curiositatis est vitium, quæ dum cujuslibet mentem ad investigandam vitam proximi exterius ducit, semper ei intima sua abscondit, ut aliena sciens, se nesciens sit. et curiosus animus quanto peritus fuerit alieni, tanto fiat ignarus sui.* S. Bernard. de Modo bene viv. c. 54. *Stulti homines*, ait, *dum alienos errores volunt reprehendere, demonstrant suos. Tamdiu homo ignorat peccata sua quæ debuerat flere, quamdiu aliena vitia exquirit curiose: sed cum homo ad semetipsum revertitur, et sese bene considerat, non exquirit quod in aliis reprehendat quia in semetipso multa reperit quæ lugeat.* Unde B. Greg. *Nos tanto minus debemus aliena corda reprehendere, quanto scimus visu nostro non posse alienæ cogitationis tenebras illustrare*; et mox: *Curiositas damnosa peritia est. ad hæresim provocat, in fabulas sacrilegas præcipitat mentem, in causis obscuris reddit audaces, in rebus ignaris facit homines præcipites.*

16. SI AUTEM UT CHRISTIANUS, NON ERUBESCAT (uti erubescunt homicidæ cum plectuntur pro crimine, quia christianismus non est crimen, sed religio et sanctitas) GLORIFICET AUTEM DEUM IN ISTO NOMINE,] quia gloriosum est nomen Christi, ac consequenter et Christiani; a Christo enim vocatur Christianus quasi Christi asseclà, discipulus, cultor, filius et hæres. Vide dicta Act. 11. 26. Porro patitur ut Christianus non tantum qui pro fide, sed et qui pro virtute aliqua Christiana, ut castitate, justitia, religione, etc. patitur: omnem enim virtutem dictat et docet fides Christi. Quare qui pro quolibet virtute Christiana occiditur et moritur, est Martyr. Nam Martyr est, qui pro quolibet veritate, quæ ad pietatem pertinet, moritur, imo qui moritur pro veritate quolibet ut evitet mendacium: talis enim moritur pro virtute veracitatis, quæ opponitur vitio mendacii, uti diserte docet D. Thom. 2. 2 q. 124 a. 5. Secus est de eo qui moritur pro tuenda aliqua veritate mathematica, physica, logica. Hic enim non est Martyr, quia non moritur pro veritate ad pietatem pertinente, uti ibidem asserit D. Thomas.

Mor. disce hic quantum sit pati ut Christianum, tantum scilicet quantum est martyrium: hoc autem summum est decus et gloria. *Quid enim gloriosius*, aiunt generosi Martyres ad S. Cypr. lib. 5 ep. 12 *quidve felicius ulli hominum poterit ex divina dignatione contingere, quam inter ipsos carnifices interritum confiteri Dominum Deum? quam inter sævientia sæcularis potestatis varia et exquisita tormenta, etiam extorto, et excruciato, et excarnificato corpore, Christum Dei Filium, etsi recedente, sed tamen libero spiritu confiteri? quam relicto mundo cœlum petiisse? quam desertis hominibus inter angelos stare? quam impedimentis omnibus sæcularibus ruptis in conspectu Dei jam se liberum sistere? quam cœleste regnum sine ulla cunctatione retinere? quam collegam passionis cum Christo in Christi nomine factum fuisse? quam judicis sui divina dignatione judicem factum fuisse? quam immaculatam conscientiam de confessione nominis reportasse? quam humanis et sacrilegis legibus contra fidem non obediisse? quam veritatem voce publica contestatum fuisse? quam ipsam, quæ ab omnibus metuatur, moriendo mortem subegisse? quam per ipsam mortem immortalitatem consecutum fuisse? quam omnibus sævitiæ instrumentis excarnificatum et extortum, ipsis tormentis tormenta superasse? quam omnibus dilaniati corporis doloribus robore animi reluctatum fuisse? quam sanguinem suum profluentem non horruisse? quam supplicia sua post fidem amare cœpisse? quam detrimentum vitæ suæ putare non exiisse?* Deinde hæc omnia confirmant verbis Christi, quibus animos acuunt. *Ad hoc enim prælium quasi quadam tuba Evangelii sui nos excitat Dominus dicendo: Qui plus diligit patrem aut matrem, quam me, non est me dignus*; et: *Qui plus diligit animam suam quam me, non est me dignus*; et: *Qui non tollit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus*; et iterum: *Beati qui persecutionem passi fuerint propter justitiam; ipsorum enim est regnum cœlorum. Beati eritis cum vos persecuti fuerint et oderint; gaudete et exultate: sic enim et Prophetas persecuti sunt, qui ante vos fuerunt, patres eorum*; et iterum: *Quoniam ante reges et potestates stabitis, et tradet frater fratrem ad mortem, et pater filium; et qui perseveraverit usque ad finem, hic salvus erit*; et: *Vincenti dabo sedere super thronum meum, sicut et ego vici, et sedi super thronum patris mei.* Sed et apostolus: *Quis nos separabit a charitate Christi? pressura, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? sicut scriptum est: Quia propter te interficimur tota die, æstimati sumus velut oves victimæ; sed in iis omnibus supervincimus pro eo qui nos dilexit. Hæc et hujusmodi cum in Evangelio collata perlegimus, et quasi faces quasdam ad inflammandam fidem Dominicis vocibus suppositas nobis sentiamus, hostes veritatis jam non tantum non perhorrescimus, sed provocamus; et inimicos Dei jam hoc ipso quod non cessimus, vicimus; et nefarias contra veritatem leges subegimus; etsi nondum nostrum sanguinem fudimus, sed fudisse parati sumus. Nemo hanc dilationis no-*

stræ moram, clementiam judicet, quæ nobis officit; quæ impedimentum gloriæ facit, quæ cælum differt; quæ gloriosum Dei conspectum inhibet: in hujusmodi enim certamine, et in hujusmodi ubi decertat fides prælio, mora Martyres non distulisse, vera clementia est. Et l. 4 ep. 6. ad Tibarit. de Exhort. martyrii: *Ad agonem sæcularem exercentur homines, et parantur, et magnam gloriam computant honoris sui, si illis spectante populo et Imperatore præsente contigerit coronari. Ecce agon sublimis et magnus, et coronæ cælestis præmio gloriosus, ut spectet nos certantes Deus, et super eos, quos filios facere dignatus est, oculos suos pandens, certaminis nostri spectacula perfruatur. Prœliantes nos et fidei congressione pugnantes spectat Deus, spectant angeli ejus, spectat et Christus. Quanta est gloriæ dignitas, quanta felicitas præside Deo congredi, et Christo judice coronari! Armemur, fratres dilectissimi, viribus totis, et paremur ad agonem mente incorrupta, fide integra, virtute devota. Ad aciem quæ nobis indicitur, Dei castra procedant. Armentur integri, ne perdat integer quod nuper stetit. Armentur et lapsi, ut et lapsus recipiat quod amisit. Integros honor, lapsos dolor ad prælium provocet.* Et inferius exclamans ait: *O dies ille qualis et quantus adveniet, fratres dilectissimi, cum cœperit populum suum Dominus recensere, et divinæ cognitionis examine singulorum merita recognoscere, mittere in gehennam nocentes, et persecutores nostros flammæ pœnalis perpetuo ardore damnare; nobis vero mercedem fidei et devotionis exsolvere! Quæ erit gloria, et quanta lætitia admitti, ut Deum videas; honorari, ut cum Christo Domino Deo tuo salutis ac lucis æternæ gaudium capias! Abraham, et Isaac, et Jacob, et Patriarchas omnes, et Prophetas, et Apostolos, et Martyres salutare; cum justis et Dei amicis in regno cælorum datæ immortalitatis voluptate gaudere; sumere illic quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit!*

S. Basilius h. 20. de 40. Martyr. ait eos hisce vocibus Deum celebrasse, ac sese invicem ad martyrium in gelido stagno obeundum animasse. *Gratias agimus tibi, Domine, quod cum isto amictu simul et peccatum exuere licet, quoniam ob serpentem eum induimus, ob Christum vero exuimus. Quas Domino, qui pro nobis est spoliatus, dignas gratias reddemus! Quid magnum servo, si ea quæ passus est Dominus subeat? Durum profecto frigus, sed dulcis paradisus. Affligens glacies, sed delectabilis requies. Brevi tempore durantes, sinus Abrahæ nos perpetuo fovebit. Unam noctem cum ævo sempiterno commutabimus. Incendatur frigore pes ut cum angelis continuo saltet. Torpescat frigore manus, ut facultatem habeat in Deum attollendi. Quot enim commilitones nostri ceciderunt fidem mortali regi servantes! Nos pro fide in verum Deum servanda hanc vitam non projiciemus? Quando semel mori oportet, moriamur ut vivamus. Fiat sacrificium nostrum coram te, Domine, et velut hostiæ viventes tibi placentes, nosmet hoc sævo gelu immolantes abs te recipiamur.* Unde sub finem de iis exclamat: *O sanctum chorum! o sacrum ordinem! o cuneum inexpugnabilem! o communes humani generis custodes, optimi curarum socii, precum ac votorum invicem suffragatores, legati apud Deum potentissimi, astra mundi, flores Ecclesiarum: vos non terra contexit, sed cælum excepit. Apertæ sunt vobis paradisi portæ: dignum profecto exercitibus angelorum, Patriarchis, Prophetis et justis omnibus spectaculum, etc. In ipso vitæ flore temporariam hanc vitam contempserunt, ut in membris suis Deum reciperent, mæstos erexerunt, dubios in fide confirmaverunt, piis desiderium auxere, unum omnino pro pietate omnes trophæum erigentes, una justitiæ corona ornati fuere.*

S. Aug. in Psal. 118. ser. 30. *Purpurata est,* ait, *universa terra sanguine Martyrum, floret cælum coronis Martyrum, ornatæ sunt Ecclesiæ memoriis Martyrum, insignita sunt tempora natalibus Martyrum, crebrescunt sanitates meritis Martyrum.* Idem ser. 11. de S. Cypriano: *Illi, ait, laus, illi gloria, qui dignatus est illum Martyrem prædestinare inter sanctos suos ante tempora, creare inter omnes opportuno tempore, vocare errantem, mundare sordidum, formare credentem, docere obedientem, regere docentem, adjuvare pugnantem, coronare vincentem.*

Porro Martyres hisce elogiis celebrat Ecclesia in hymno plurium Martyrum:

Sanctorum meritis inclyta gaudia
Pangamus, socii, gestaque fortia;
Nam gliscit animus promere cantibus
Victorum genus optimum, etc.

Hi pro te furias, atque ferocia
Calcarunt hominum sævaque verbera,
Cessit his lacerans fortiter ungula,
Nec carpsit penetralia.

Cæduntur gladiis more bidentium,
Non murmur resonat, non querimonia;
Sed corde tacito mens bene conscia
Conservat patientiam.

Quæ vox, quæ poterit lingua retexere
Quæ tu Martyribus munera præparas?
Rubri nam fluido sanguine laureis
Ditantur bene fulgidis.

17. QUONIAM TEMPUS EST (græce καιρὸς, id est *opportunitas*, occasio, tempus commodum et opportunum: tale enim est tum præsens vita, tum christianismus, novaque ejus religio; tum moderna Judæorum et infidelium contra eum odia) UT JUDICIUM INCIPIAT A DOMO DEI.] Par enim est ut judex prius suam domum examinet, quam alienam. *Judicium*, ait OEcum. et Didymus hic, non condemnationem, sed examinationem et explorationem significat; adde, et punitionem aliquam, ac castigationem, puta tribulationem, quæ non temere, sed cum judicio et congrue mensura a Deo peccatori immittitur, ideoque vocatur *judicium*. Deus enim suam domum et familiam, puta Ecclesiam, ac fideles domesticos suos per tribulationes justi judicii libramine examinat, a peccatis levioribus expurgat, erudit et perficit. Nihil enim relinquit indiscussum, nihil impunitum. *Natura comparatum est*, ait S. Basil. apud OEcum. *ut contra eos qui familiarissimi nobis sunt, cum in nos peccant, indignemur: familiarissimi autem Deo non sunt alii quam fideles, qui domum Dei, id est Ecclesiam, complent et construunt.* Hic Isaias ait cap. 29. 1. *Væ Ariel! Ariel;* id est, væ Hierosolymæ, templo et altari, quod est *Ariel*, id est, quasi leo Dei. Vide ibidem dicta, et Jerem. c. 35. 18. *Castigasti me, et eruditus sum, quasi juvenculus indomitus.* Et sapiens Proverb. 3. 11. *Disciplinam Domini, fili mi, non abjicias, nec deficias cum ab eo corriperis: quem enim diligit Dominus, corripit et quasi in filio complacet sibi;* et Apocal. 3. 19. *Ego quos amo arguo et castigo.* Alludit S. Petrus ad illud

Ezech. 9. 6. *A sanctuario meo incipite* percutere et interficere peccatores. Quare perperam Aureolus re *a domo* exponit, q. d. Judicium Dei in homines prodit ex domo et throno Dei, puta ex cœlo. S. Aug. in Ps. 93. 20. legit: *Tempus est inchoationis judicii ex domo Domini*; sicque explicat: *Tempus est ut modo judicentur qui pertinent ad domum Domini*. S. Justinus quæst. 79. ad Orthodoxos dat exemplum Josiæ regis Juda, qui licet pius, cæsus est in prælio, ut lueret levia sua peccata. Probat S. Petrus Christianos debere pati ex eo, quod nævi, peccata et vitia quædam singulis adhæreant, quæ Deus per tribulationem vult punire et resecare. Non ergo novum et peregrinum eis debere videri, quod præ infidelibus exerceantur et affligantur, eo quod Deus velit domum suam perpurgare, et efficere purissimam. Ideoque judicium suum ab ea inchoet; extensurus illud deinde in reliquos homines, quos acrius examinabit et puniet, quia eos gehennæ adjudicabit.

Unde sapienter S. Chrys. hom. de Lazaro: *Ubi*, ait, *videris improbam vitam agentem, nec quidquam acerbi hic patientem, ne putaveris illum beatum, sed defle potius ac deplora, velut illic* (in gehenna) *omnia tristia perpessurum, sicut dives fecit. Rursus ubi quem videris virtutis studiosum innumeris affligi molestiis, beatum existimo, ut qui et hic omnia sua peccata diluerit, et illic multam habet paratam mercedem, sicut Lazaro evenit*. Ingens ergo Dei beneficium est, quod suos puniat in hac vita, ne, *cum judicii dies advenerit, in plenitudine peccatorum puniat*. 2. Machab. c. 13. et Amos. 3. 2. *Tantummodo vos*, ait, *cognovi ex omnibus cognationibus terræ, idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras*; et Malach. 3. 2. *Ipse enim quasi ignis conflans, et quasi herba fullonum, et sedebit conflans et emundans argentum, et purgabit filios Levi, et colabit eos quasi aurum*.

Si autem primum a nobis, quis finis eorum qui non credunt Dei Evangelio?] quasi dicat: Si Deus suos fideles et sanctos ita judicat, id est examinat, explorat, exercet et affligit, quid expectent ab eo infideles qui vitiis et deliciis diffluunt? quis finis eos manet? quæ pœna? quæ gehenna? Hoc Dei in impios judicium graphice depingit Sapiens c. 5. 18. *Accipiet armaturam zelus illius, et armabit creaturam ad ultionem inimicorum*; et quæ sequuntur. Præclare Salvianus l. 4. ad Ecclesiam Catholicam: *Si quis vult*, ait, *ex peccatoribus scire, quam graviter censenda a Deo sint magna crimina, discat qualiter in semetipsis puniant sancti etiam levia peccata, conscii scilicet jam ex ipsius Dei dictis futuri examinis, ac per Domini sui verba, etiam judicia timentes; et ideo semper in Dei opere, semper in compunctione, semper in cruce positi: beati qui cum omnium misereantur, sibi nunquam penitus ignoscant, in nullo sibi parcentes, sed totos se admodum Deo impendentes, et ideo in futuro judicio digni præmio, quia hic apud se jugiter in reatu*.

18 Et si justus vix salvabitur, impius et peccator ubi parebunt?] Citat Proverb. 11. 31. *Si justus in terra recipit, quanto magis impius et peccator!* ubi Septuaginta ita vertunt, uti hic S. Petrus eos de more secutus, sed eodem redit utraque versio. Pro *salvabitur*, græce est σώζεται, id est *salvatur*, hoc est, ad salutem pertingit, multas pœnas quasi pœnitentiam patiendo, et ex variis tribulationum fluctibus ægre eluctando. Noster tamen vertit *salvabitur*, scilicet, inquit, in die judicii, non quasi ibi dubius sit futurus et incertus de salute justus, qui in Dei gratia decessit, sed quia ibi recognoscetur et recensebitur tota vita hominis, ejusque anfractus et pericula, ac ex iis demonstrabitur quomodo vix salvatus sit. Lepida est expositio et anagramma Hugonis: Justus, ait, vix salvatur, quia vi crucis quæ exprimitur littera X, vel per quinque plagas, et per Jesum Christum: eo quod in dictione *vix* prima littera V. est nota quinarii, secunda I, Jesu, tertia X, Christi: sed alia est littera *x*, ultima in *vix*, aliud χ. græcum, quod est prima littera in voce χριστός. *Impius*, græce ἀσεβής, id est, *alienus a cultu Dei*, est infidelis: *peccator* est fidelis puta Christianus, sed in legem Dei peccans, ait OEcumen. Sensus est, inquit Beda, quasi dicat: *Si tanta est fragilitas humanæ vitæ, ut vix justi quidem in cœlo coronandi sine tribulationibus, propter innumerabilem vitiatæ naturæ labem, transeant; quanto magis hi qui cœlestis gloriæ sunt exsortes, certum damnationis suæ exitum expectant!* Rursum, pro *salvabitur*, hebr. est ישלם iescullam, id est, *retribuetur ei*: Cajet. *emendabitur*: Rabbini, *pacem habebit*, שלם *salam* enim duo significat. Primo retribuere; secundo, esse pacificum. Unde *Salomon*, id est pacificus. Chald. מתחסן *mitchosen*, id est, *roborabitur*; vel potius, ut alii, *patiens est*, et vitia patitur, hoc enim consentit cum Hebræo, Græco et Latino interprete, ut mox patebit.

Quæres quomodo justus vix salvabitur? si enim est justus, maneatque justus, certo salvabitur. Interpretes τὸ *salvabitur* tripliciter exponunt. Triplex est enim salus. Primo, corporis: secunda, animæ, dum convertitur a peccato ad justitiam, et gratiam Dei: tertia, animæ cum æternam salutem adipiscitur. Primo ergo aliqui ex S. Ambrosio, lib. 2. Apolog. David. c. 3. sic exponunt. Justus vix tandem salvabitur, id est, ægre hujus vitæ miseriis et ærumnis eripitur, quibus Deus leviores ejus culpas punit; quas ergo impii peccatorum gravissimorum pœnas in æternum dabunt? Huic sensui favet textus Hebraicus, et Latina versio Prov. 11. v. 11. et quod S. Petrus agat de pœnis quibus Deus justos hic punit et expiat. Ita S. August. lib. 20. contra Faustum 14. *Quid enim justius*, ait, *unico, cui tamen Deus non pepercit, et quid evidentius, quod nec justis parcet, emendans eos varietate tribulationum, cum de hac re aperte sit dictum: Et si justus vix salvus erit*. Secundo, idem S. August. in Psal. 6. exponit de secunda salute, puta de conversione peccatoris, qui difficulter convertitur, eo quod difficile sit relinquere voluptates et pœnitere, q. d. Si justus multo labore et angore vix salvatur, id est, resipiscit et convertitur, quot et quanti dolores angores et supplicia manebunt peccatores ob culpam lethalem, quæ nunquam delebitur? Tertio, alii passim accipiunt de tertia salute, q. d. Justus vix salvatur, id est, vix damnationi eripitur, et salutem æternam adipiscitur, quid ergo expectandum peccatori? utique non incerta salus, sed certa damnatio. Ita Didymus, OEcumen. Beda et alii, ait S. Hier. dialog. 2. contra Pelag.

Dices, Justus certo salvabitur, quomodo ergo sit, *vix salvabitur?* Respond. pro *vix* græce est μόλις, id est, cum labore et molestia, per multas tribulationes,

afflictiones, persecutiones, pœnitentiæ pro peccatis venialibus, ideoque *vix*, id est, ægre, et difficulter salvabitur justus. Adde et tentationes, licet de his proprie non loquatur S. Petrus, et Sapiens Proverb. 11. ait enim: *Si justus in terra recipit*, scilicet pro delictis castigationem et pœnas peccatorum, *quanto magis impius et peccator* supple, recipiet merita supplicia, non in terra, sed in inferno.

Secundo, S. Hier. lib 2. contra Pelag. ex hoc loco contra Pelagianos probat justos esse obnoxios peccatis venialibus. *Justus*, ait, *in die judicii vix salvatur; salvaretur autem facile, si nihil in se haberet maculæ: ergo justus est in eo quod floret multis virtutibus, et vix salvatur in eo quod in quibusdam Dei indiget misericordia;* additque, ideo Ecclesiam dici impleri spiritu timoris Domini. Et mox etiam, puta tertiam, dans causam et explicationem. *Nam licet*, ait, *nihil pravi sibi sit conscius, verumtamen sciens quoniam non in hoc justificatur, donec eum justificet judex, æstuat et decertat.*

Quarta causa est, quia per lapsum Adæ fragiles facti sumus, et proclives in vitia; et hæc fragilitas manet in justis. Ita S. Amb. l. 2 Apolog David c. 3. *Si David*, ait, *infirmus. tu fortis? si Salomon lapsus est, tu immobilis? si Paulus primus peccatorum, tu potes primus esse sanctorum?* Et in Ps. 43. *Quis est tam fortis ut nequaquam in tentatione moveatur, nisi Dominus adjutor ei assistat?*

Quinta, quia virtus est in arduo, et cœlum in summo. Ita Simonides apud Clem. Alexand l. 4. Strom. *Fertur*, ait, *virtus habitare in rupibus aditu difficilibus;* et Beda: *Justitia*, ait, *laboriosa est nisi amantibus:* et Virg. 6. Æneid.

Facilis descensus Averni;
Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est

Sextam dat S. Greg. 24 Mor. c. 16, nimirum inconstantiam humanarum cogitationum, indeque desideriorum et appetituum, quæ jugiter post lapsum in peccatum ex corde, velut ex fornace instar scintillarum exhalant et alternant. *Quis*, ait, *considerare valeat quanta mala per momenta temporum ipsis inconstantibus cogitationum motibus perpetramus?* et mox: *Humana anima semel æternitatis statum deserens, ad fluxum temporalium delapsa, hanc mutabilitatem alternantium motionum, quam dum cuderet volens appetiit, dum conatur surgere, cogitur invita tolerare Inde quippe punita est, unde delectata: quia inde conversa habet laborem certaminis, unde perverso appetiit gaudium voluptatis* Subdit c. 17. electos hac de causa trepidare eo magis, quo ad finem appropinquant, et hujus eorum pavoris speciem in se expressisse Christum in horto, quando vicinus morti factus in agone sudavit aquam et sanguinem Unde c. 18. subdit: *Consideramus quippe quod viam vitæ præsentis nequaquam sine culpa transire potuimus, et quia nec hoc quidem sine aliquo reatu nostro est, quod laudabiliter viximus si remota pietate judicetur Quid ergo facient tabulæ si tremunt columnæ? Aut quomodo virgulta immobilia stabunt, si hujus pavoris turbine etiam cedri quatiuntur? Solutioni ergo carnis appropinquans, nonnumquam terrore vindictæ etiam justi anima turbatur* Et mox: *Sed quia justorum animæ a levibus quibusque contagiis ipso sæpe mortis pavore purgantur, et æternæ retributionis gaudia jam ab ipsa carnis solutione percipiunt, plerumque vero contemplatione quadam retributionis æternæ etiam priusquam carne expoliantur, hilarescunt, recte dicitur: Videbit faciem ejus in jubilo*

Septimam dat S. Aug. 9. Confess. 13. nimirum profundum et abyssum inscrutabilem tum cordis humani, tum judiciorum Dei. Orans enim pro anima matris suæ S Monicæ: *Væ*, ait, *etiam laudabili vitæ hominum, si remota misericordia discutias eam Quia vero non exquiris delicta vehementer, fiducialiter speramus aliquem apud te locum invenire indulgentiæ.* Notum est exemplum Doctoris Parisiensis qui e feretro exclamavit: *Justo Dei Judicio accusatus, judicatus, condemnatus sum;* et tamen videbatur juste et sancte vixisse: quo spectaculo S Bruno commotus secessit in Carthusiam, ejusque Ordinem instituit Quin et sanctus Paulus: *Castigo*, ait, *corpus meum*, etc *ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.* 1. Cor. c. 9. 27.

Denique Thomas Anglicus cur justus vix salvetur, septem dat causas jam dictis non absimiles. Prima quod non sint condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam. Secunda, quod caro concupiscat adversus spiritum Tertia, quod caro sua corruptione aggravet animam. Quarta, quod non nisi violenti rapiant cœlum. Quinta, quod arcta sit via quæ ducit ad vitam; quodque virtutum ardua duraque sint opera. Sexta, quod incertum sit an simus justi Septima, quod judicium Dei sit subtile et rigidum.

IMPIUS ET PECCATOR UBI PAREBUNT?] ubi apparebunt? quo ibunt? quis eos locus excipiet? quæ sors? q. d. Impii in judicio coram facie Christi apparere expavescent, dicentque montibus: *Cadite super nos; et collibus: Operite nos.* Apoc 6. 16 Inde ibunt in infernum, apparebunt inter damnatos, gehenna eos excipiet, et æterna incendia. Unde Chald, Prover. 11. 13. vertit, *impii in fine perdentur.* Alludit ad Jerem c 25. 29. *Ecce in civitate in qua invocatum est nomen meum, ego incipiam affligere. et vos quasi innocentes et immunes eritis? non eritis immunes:* et c. 49. 12 *Ecce quibus non erat judicium ut biberent calicem* (furoris Domini) *bibentes bibent: et tu quasi innocens relinqueris? Non eris innocens, sed bibens bibes* q. d Si Deus ita punit suos ob levia peccata, quomodo puniet alienos ob plurima et maxima crimina. S. Greg. 26. Mor. 18. putat alludi ad motum naturalem corporis in centrum, qui in fine velocior est quam in principio q. d. Si Dei justitia et ira cum primum movetur et concitatur, tantas calamitates justis irrogat. qua tandem vi et impetu in fine motus sui contra impios rapietur et desæviet? *Peccata*, ait, *nequaquam divina severitas inulta remanere permittet. sed iram judicii a nostra* (justorum scilicet) *hic correptione incipit, ut in reproborum damnatione tamquam in fine motus conquiescat. Eant ergo jam reprobi, et voluptatum suarum desideria multa iniquitate consumant, atque ea temporalia flagella non sentiant, quo æterna eos supplicia exspectant.* S. August in Psal. 93. 20. censet alludi ad servum, qui dum videt filium a patre acriter flagellari, trepidat, et longe gravius supplicium expectat. *Si flagellantur*, ait, *filii, quid debent sperare servi nequissimi? quomodo ergo erunt tecum iniqui. quando nec tuis fidelibus parcis. ut exerceas et erudias eos?*

19. ITAQUE ET HI QUI PATIUNTUR.] Est epilogus dicto-

rum. q. d. Cum justus vix salvetur, et non nisi per multas tribulationes: par est ut qui patiuntur, commendent se Deo, tum ut vires patiendi suggerat, tum ut ultimum arctumque vitæ agonem sine salutis periculo obeant, et securi ad palmam futuræ vitæ pertingant: ideoque preces cumulent benefactis, ut certam faciant suam electionem et salutem; *benefacta* intelligo opera bona, tum patientiæ et fortitudinis, tum eleemosynæ, tum charitatis, præsertim erga persecutores et tortores, quos olim Martyres sua charitate convertere solebant, et ad Christum traducere.

Secundum voluntatem Dei,] quia voluntas Dei est ut patiamur pro Christo, fide et justitia, non ob peccata et *scelera*, utque huic Dei voluntati nos conformantes toleremus *fortiter* et alacriter quælibet adversa, quasi ab illo immissa, vel permissa ad nostrum bonum et *decus*. Hac ergo *cogitatione solentur* se afflicti quod scilicet nihil eis *mali* obveniat, nisi a Deo sigillatim prævisum et provisum, qui omnem mali speciem, *modum*, durationem præfinivit et attemperavit, ita ut non amplius, *nec* diutius, nec aliter quid pati possim, quam a Deo fuerit prœordinatum, scilicet quam vires *meæ* ferre queant, et quam meæ purgationi, perfectioni et saluti expediat. Deus ergo utitur mala voluntate impiorum et hostium ad puniendos et exercendos suos fideles, sed eam frænat, reprimit et regit, sicut sessor equum, *ut non* tantum mali inferat quantum vellet, *neo* aliud aut aliter noceat, quam Deus permittit. Porro Deus vult ita nos pati, ut tamen velit nos prudentes esse, nec patiendi *occasiones* dare; imo fugere et amoliri, uti Christus jussit Apostolis Matt. 10. 23. ut *in persecutione* fugerent ex *una* civitate in aliam. Stolidum ergo fuit dogma Lutheri non esse resistendum Turcæ, *eo* quod ille sit flagellum Dei, *eoque* Deus uti velit ad nos castigandos.

Ita de Aureliano Imp. an. 6 imperii *sui* capto a Sapore rege Persarum an. Domini 278. scribit Euseb. l. 7. Hist 25. quod, cum persecutionem contra Dei Ecclesias meditaretur, *dictatis jam litteris et scriptis, cum superesset sola subscriptio, divina dextera interveniens subscriptionem nefandæ dexteræ disturbaverit. Morte subita condemnantur qui de piorum morte censebat: ut ostenderet Deus, quia non, cum voluerit tyrannus, cruciamur, sed cum probaverit ipse, corripimur.* Dicant ergo afflicti cum S. Job: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit ita factum est: sit nomen Domini benedictum.* Job, 1 21. Dicant cum Juda Machabæo: *Sicut fuerit voluntas in cœlo, sic fiat.* 1. Machab 3. 60. Dicant cum Christo in agonia: *Fiat voluntas tua* Math. 26. quia *Hæc vox capitis*, ait S. Leo serm 7. de Passione, *salus est totius corporis: hæc vox omnes fideles instruxit, omnes Confessores accendit, omnes Martyres coronavit. Nam quis mundi odia, quis tentationum turbines, quis posset persecutorum superare terrores, nisi Christus in omnibus patiens Patri diceret: Fiat voluntas tua?*

Fideli Creatori commendent,] vel Christo, ut vult S Hilarius 12. de Trinit. et S. Cyrillus 9 Thesauri c. 1. vel simplicius Deo, prout communis est toti S. Trinitati; hic enim est creator Datur hic duplex ratio cur afflicti se commendare debeant Deo. Prima, quia Deus est creator, qui creaturas suas, præsertim animos rationales, amat Secunda, quia est et fidelis, qui in se sperantes, seque ei commendantes acceptet, exaudiat, fideliter assistat, ita ut nunquam eos deserat, sed adsit, corroboret, liberet, tueatur et protegat, vel ut passionem evadant, vel ut in ea fortiter perdurent, vitamque ponant, uti fecere et faciunt Martyres: quare et morientes animas suas commendare solent (unde Syrus vertit, *commendant* in indicativo) Deo dicentes cum Psalte et Christo moriente: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.* Lucæ 23. v. 56. et cum S. Stephano: *Domine Jesu, suscipe spiritum meum.* Act. 7 58. et cum S. Paulo: *Scio cui credidi, et certus sum, quia potens est depositum meum servare.* 2. Timoth. 1. 18. et cum S. Agatha: *Domine, qui me custodisti ab infantia, qui abstulisti a me amorem sæculi, qui me carnificum tormentis superiorem præstitisti, accipe animam meam;* et cum S. Agnete: *Omnipotens adorande, colende, tremende Pater Domini nostri Jesu Christi, benedico te, quia per Filium tuum unigenitum evasi manus hominum impiorum, et spurcitias diaboli impolluto calle transivi. Ecce jam quod credidi video, quod speravi jam teneo, quod concupivi complector. Te confiteor labiis et corde, te totis visceribus concupisco. Ecce ad te venio vivum et verum Deum. qui cum Domino nostro Jesu Christo filio tuo, et cum Spiritu Sancto vivis et regnas in cuncta sæcula sæculorum. Amen.* Ita S. Amb l 4. epist. 34 Denique omnes Martyres in Martyrio diffisi suis viribus se Deo commendarunt, itaque vires patiendi, et secure moriendi impetrarunt: qui vero suis fisi viribus orare neglexerunt, humiliati ceciderunt fidemque negarunt, itaque superbiæ et injuriæ suæ pœnas dederunt, nobisque statuti sunt in exemplum

Animas suas.] Unicam singuli habent animam spiritalem et immortalem, eam ergo quasi ocellum custodiant, ut in æternum felix et beata sit: Deo ergo beandam commendent et afferant. Nam ut ait Deus Ezech. 18 4. *omnes animæ meæ sunt*; et Sapiens, c. 11. 27. *Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt, Domine, qui amas animas*, græce significantius, δέσποτα φιλόψυχε id est, *Domine philanime et philanthrope.* Porro cum anima cætera omnia Deo commendanda sunt. Unde Tertullian. l de Patientia, de injuriis propter Deum ferendis: *Si apud Deum*, ait, *deposueris injuriam ipse est ultor: si damnum est, restitutor: si dolorem, medicus est: si mortem, resuscitator* Nominat *animas*, quia animo patientis et martyris, eadem instanti quo obit et abit e solo et solu, cœlum adit; dumque denascitur luci caducæ, renascitur luci gloriæ æternæ. Mors ergo ipsi est Occidens mortis, et Oriens vitæ: martyrium est ei Occasus pœnarum, et Oriens palmarum. Unde Ecclesia diem mortis Martyrum vocat nativitatem; quia illa ipsis est natalis vitæ melioris et beatæ. Felix mors quæ est introitus et janua vitæ *Non est exitus ille, sed transitus*, ait S. Cyprianus de Mortalit. *Regnum Dei cœpit esse in proximo, præmium vitæ, et gaudium salutis æternæ, et perpetua lætitia, et possessio paradisi, etc. jam terrenis cœlestia, et magna parvis et caducis æterna succedunt.*

In benefactis.] ἀγαθοποιΐᾳ, Syrus. *in operibus bonis*; Pagnin. et Tigurin. *in beneficentia*, ut scilicet benefaciamus etiam persecutoribus et tortoribus· hæc enim vicissim provocabit beneficentiam Dei in nos, ut animam sibi commendatam tueatur, excipiat, et æternis bonis beet. Ita S. Jacobus frater S. Joan ductus

ad mortem suum traditorem complexus, osculoque salutans, Christianum et Martyrem effecit, uti narrat Euseb. l. 2. Hist. c. 8. Sic S. Polycarpum iis qui se ad capiendum venerant, *mensam apponi jussisse, deinde orasse ut cibum large et affatim sumerent; unamque horam qua libere orationi vacaret postulasse*, scribit Euseb. lib. 4. 14. S. Cypr. spiculatori qui sibi caput erat amputaturus, jussit dari 25 aureos, teste Pontio in ejus Vita. Hoc est quod jubet Christus: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos:* Matt. 5. 44. Additque causam: *Ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est.* Nam, ut ait S. Leo s. de omnibus Sanctis: *Misericordem te misericordia, justum vult te esse justitia, ut in creatura sua creator appareat, et in speculo cordis humani per lineas imitationis expressa Dei imago resplendeat.*

Rursum pro *benefacta* accipe cum Syro, quælibet bona opera et virtutum exercitia. Unde OEcum. accipit humilitatem. *Quo pacto, ait, commendare seipsum Deo quispiam debet? In benefaciendo videlicet; id est, in humilitate, ut non glorietur et efferat se ob ea quæ patitur, sed quanto majora videtur pati, tanto inutiliorem se existimet, at semper illud subjungat ac dicat: Justus es in omnibus quæ fecisti nobis.*

Docet ergo S. Petrus Christianum debere benefacere, non tantum in vita sed et in morte, ut tota vita Christiani usque ad mortem inclusive sit continua actio, et bonorum operum exercitium, ut tamdiu bene operetur, quamdiu speret et spirat. Dicebat Vespasianus Imp. stando moriens: *Imperatorem decet stantem mori;* at Christianum decet patientem et laborantem mori; nimirum militibus Christi non ante vitam stipendia finiuntur; cum consummaverint tunc incipient; sola mors missionem dat eis: unice sedes meritorum est cœlum.

Rursum Christiano non sufficit in tribulatione pati et exercere patientiam, sed eam ornare et cumulare debet beneficentia, aliisque virtutibus, ut ex spinis tribulationum, et rosis bonorum operum alternando coronam suam plectat, ac sibi cycladem cœlestem ex argento patientiæ, et auro charitatis contexat, atque Christum imitetur qui crucifixus et moriens vestes suas tradidit tortoribus, latronem paradiso, Joannem matri, animas patrum cœlo, omnes homines Deo. Tota ergo vita Christi fuit continua malorum passio, et bonorum actio. Talis sit et Christiani. Dicebat ille: *Romanum est fortia agere; at Christianum est fortia tam agere quam pati.*

Insuper sicut inter spinas vigent et efflorescunt rosæ, a spinis vero separatæ et collectæ emoriuntur: ita fidelis inter cruces viget et efflorescit bonis operibus, a crucibus vero separatus et liber marcescit, torpescit, emoritur. Ita sanctus Petrus post Christum Christiani agminis ductor, in carcere Mamertino, vicinus morti S. Processum et Martinianum cum aliis quadraginta quinque ad Christum convertit et baptizavit.

Ita S. Stephanus non cessavit concionari et convincere Judæos, donec lapidibus oppilatum est os ejus sacrum et angelicum.

Ita S. Paulus ductus ad martyrium suos milites et tortores convertit: et in carcere non cessavit fidem Christi prædicando voce, et manu scribendo epistolas propagare, donec illi caput abscissum est.

Ita S. Andreas affixus cruci, in eaque biduum vivus pendens, Christi fidem prædicare numquam intermisit, donec ad eum migravit, cujus mortis similitudinem concupierat, inquiunt presbyteri Achaiæ oculati testes in ejus Actis.

Ita S. Cyprianus jam a præside captus mortique vicinus, totus erat in suorum exhortatione, doctrina, corroboratione, adeoque singulis propria dabat vitæ documenta, idque usque ad ultimum spiritum. Videlicet, ait Pontius in ejus Vita, *tanta illi fuit cupido sermonis, ut optaret sic sibi passionis vota contingere, ut, dum de Deo loquitur, in ipso sermonis opere necaretur, et hi erant quotidiani actus destinati ad placentem Deo hostiam.* Et S. Aug. serm. de S. Cypriano: *Vicina, ait, corporis morte non moriebatur in animo pastoris vigilantia pastoralis, et cura tuendi gregis usque ad extremum vitæ hujus diem mente sobria tenebatur. Nec excutiebat ab animo diligentiam fidelissimi dispensatoris munus jam proxima cruenti carnificis. Ita se Martyrem cogitabat futurum, ut esse non oblivisceretur Episcopum. Amabat quippe eum qui Petro dixerat: Amas me? pasce oves meas. Et pascebat oves ejus, pro quibus sanguinem fundere illum imitans properabat. Custodiri puellas præcepit, sciens se non solum habere simplicem dominum, sed et versipellem adversarium. Itaque adversus leonem aperte frementem in confessione virile pectus armabat; adversus insidiantem lupum in gregem, sexum fœmineum muniebat. Utinam idem mihi idem Deus largiatur!*

Ita S. Ambrosius commentationi Ps. 43. immortuus est. Audi Paulinum in ejus Vita quam scripsit ad S. Aug. *Ante paucos dies quam lectulo detineretur, cum quadragesimum tertium Psalmum dictaret, me et excipiente et vidente, subito in modum scuti brevis, ignis (index Spiritus Sancti) caput ejus cooperuit, atque paulatim per os ipsius tamquam in domum habitator ingressus est: et facta est facies ejus velut nix, postea vero reversus est ad speciem suam. Quod cum fieret stupore perculsus obrigui, nec potui scribere quæ ab illo dicebantur, nisi postquam visio transivit. Nam scribendi vel dictandi illo die finem fecit, siquidem ipsum Psalmum explere non potuit.*

Ita S. Hier. quamquam variis morbis doloribusque tentaretur, tamen corporis incommoda piis laboribus et perpetua lectione ac scriptione superabat.

Ita Ven. Beda ne in morbo quidem a docendo et scribendo cessabat. quin vero ultima infirmitate in Evangelio S. Joannis laboravit, et pene animam agens, ut absolveret accito scriba: *Accipe*, ait, *calamum, et scribe festinanter.* Et tandem: *Bene*, ait, *consummatum est*, et cygneum canens. *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto*. spiritum Deo commendatum emisit et resignavit pro fidei labore Dei visione beandum anno Domini 731.

Cruces ergo et labores fidelium non finiuntur nisi cum vita. Cogitant enim illud Eccles. 9. 10. *Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos quo tu properas.* Hæc cogitans S. Thomas Aquinas lethali morbo decumbens, Cantica Canticorum explicavit Cisterciensibus Fossæ

novæ, itaque cycni instar cycnæum canens spiritum Deo reddidit, docendo moriens, et moriendo docens. Similiter novi viros religiosos, qui postularunt a Deo ut non in lecto sed in labore morerentur, ac impetrarunt; nam concionando mortui sunt; nimirum fideles cum Nazianzeno vivunt et thesaurizant æternitati, eoque magis quo magis ad eam accedunt, adeoque cum agunt animam, ut benefactis animas suas fideli creatori commendent et resignent. Nulla enim major est commendatio animæ apud Deum, quam quæ fit benefaciendo, et virtutum opera exercendo. Moribundis ergo hoc detur consilium, ut crebro actus efficaces et intensos fidei, spei, pœnitentiæ, charitatis, religionis eliciant, ut eleemosynas copiosas elargiantur, ut legata pia instituant, ut afflictis, rudibus, egentibus consulant, ut domesticos, præsertim filios, ad concordiam, et ad Dei timorem et obsequium exhortentur, ut si quem læserunt, veniam postulent, si a quopiam læsi sunt condonent, omnemque injuriam remittant, ut Ecclesiæ ejusque ministris alimoniæ partem assignent, ac anniversarias vel menstruas et hebdomadarias pro se preces, sacra et psalmodiam sanciant, etc.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

A FIDELIBUS TRANSIT AD PASTORES ECCLESIÆ, EISQUE COMMENDAT UT GREGEM CHRISTI PASCANT NON TURPIS LUCRI GRATIA, NEQUE UT DOMINANTES IN CLERIS, SED FORMA FACTI GREGIS EX ANIMO. SECUNDO, V. 5. ADOLESCENTIBUS COMMENDAT SUBJECTIONEM, OMNIBUS HUMILITATEM, UTQUE SOLLICITUDINEM OMNEM RESIGNENT IN DEI PROVIDENTIAM. ITEM SOBRIETATEM ET VIGILANTIAM, UT RESISTANT DIABOLO, QUI CIRCUIT QUASI LEO RUGIENS QUÆRENS QUEM DEVORET. TERTIO, V.10. ANIMANDE EOS, QUOD DEUS MODICUM PASSOS IPSE PERFICIET, SALUTATIONE ET GRATIÆ APPRECATIONE CLAUDIT EPISTOLAM.

1 SENIORES ergo qui in vobis sunt, obsecro, consenior et testis Christi passionum; qui et ejus quæ in futuro revelanda est, gloriæ communicator: 2. Pascite qui in vobis est gregem Dei, providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum: neque turpis lucri gratia, sed voluntarie. 3. Neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. 4. Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam. 5. Similiter adolescentes subditi estote senioribus. Omnes autem invicem humilitatem insinuate, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. 6. Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis: 7. omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. 8. Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret: 9. cui resistite fortes in fide: scientes eamdem passionem ei, quæ in mundo est, vestræ fraternitati fieri. 10. Deus autem omnis gratiæ, qui vocavit nos in æternam suam gloriam in Christo Jesu, modicum passos ipse perficiet, confirmabit solidabitque. 11. Ipsi gloria, et imperium in sæcula sæculorum. Amen. 12. Per Silvanum, fidelem fratrem vobis, ut arbitror, breviter scripsi, obsecrans et contestans, hanc esse veram gratiam Dei in qua statis. 13. Salutat vos Ecclesia quæ est in Babylone coelecta, et Marcus filius meus. 14. Salutate invicem in osculo sancto. Gratia vobis omnibus, qui estis in Christo Jesu. Amen.

1. SENIORES ERGO,] tum ætate, tum dignitate et sacerdotio, sive id munus sit et vulgare, sive majus puta episcopatus. Unde S. Hier. ep. 85. vertit *presbyteros*. Compellat enim sacerdotes et Episcopos quasi Ecclesiæ pastores, eisque jubet ut strenue pascant gregem fidelium a Deo sibi commissum, quibus proinde ideam vitæ pastoralis paucis, sed nervose præscribit. Unde apud Syros hæc epistolæ pars legi solet in electione et ordinatione Episcoporum, uti notat hic Syrus. Hinc et mox pro *providentes*, græce est ἐπισκοποῦντες; ita S. Hier. OEcum. et alii passim.

ERGO] Syrus *autem*. Tu *ergo* refer tum ad omnia præcedentia, quæ licet ad omnes fideles spectent, maxime tamen ad pastores, qui ea fidelibus inculcare debent; tum proprie ad v. 11 et præc. *Si quis loquitur quasi sermones Dei, si quis ministrat tamquam ex virtute quam administrat Deus*. Hæc enim maxime spectant ad presbyteros qui pascunt gregem tum prædicando, tum ministrando S. Sacramenta. Item ad illud c. 4. 17. *Quoniam tempus est ut incipiat judicium a domo Dei*. q. d. Quoniam Deus incipit judicium a domo et familia sua, utique illud incipiet ab ejus præpositis, ab eisque exigat rationem tum suæ animæ et officii, tum gregis eis commissi. Illum ergo debite et strenue pascant, ut Deo judici reposcenti rationem reddere possint.

OBSECRO.] παρακαλῶ tria significat, scilicet *hortor, consolor, obsecro*: hic tamen magis significat *obsecro*, modestiæ enim causa Petrus, licet summus Pontifex, non tam jubet quam precator et obsecrat.

CONSENIOR (συμπρεσβύτερος, id est, ut S. Hier. ep. 85. *compresbyter*; Syrus, *ego presbyter socius vester*.

Rursum modestiæ causa vocat se non Pontificem, sed compresbyterum quem secuti Summi Pontifices in suis Epistolis et Bullis, Episcopos vocant *fratres et coepiscopos;* hi enim ipsis in episcopatu, puta in potestate Ordinis, sunt pares, licet jurisdictione impares. Quare S. Gregorius Romanus Pontifex noluit appellari universalis Episcopus, ne cæteris Episcopis videretur jus episcopatus derogare aut minuere, quasi ipse solus revera esset Episcopus, cæteri tantum nomine tenus ejusque duntaxat Vicarii, aut Suffraganei. Id fecit ad retundendam insolentiam Joannis Archiepiscopi Constantinopolitani, qui nomen universalis Patriarchæ sibi arrogabat, contra quem S. Greg. l. 7. ep. 69. ad Euseb. *Si unus, ait, universalis est, restat ut vos Episcopi non sitis.* Et lib. 4. ep. 36. ad Eulog. *Si unus Patriarcha universaliter dicitur, Patriarcharum nomen cæteris derogatur.* Alioqui de jure hoc nomen Rom. Pontifici convenit. Sic enim Conc. Chal. S. Leonem vocat universalem Archiepiscopum, id est, Episcopum Episcoporum, Episcopum totius Ecclesiæ, cui cæteri Episcopi sint subjecti et subordinati. Quocirca notat OEcum. S. Petrum hic Episcopos docere modestiam. q. d. *Si ego qui talium miraculorum spectator fui, atque eorum vobis præceptor sum, non dedignor compresbyterum et socium vestrum me ipsum vocare, neque vos supra illos efferri, qui vobis subsunt, debetis. Quippe cum etiam Christus hujus magister cum humilitatem doceret, dixerit: Si ego dominus et magister vester lavi vobis pedes, sic et vos alter alterius pedes lavare debetis.* Joan. 13.

Testis Christi passionum.] Interfuerat enim S. Petrus Christi passioni, imo ejus pars non parva fuerat; unde et in horto cum Jacobo et Joanne Christo sudanti sanguinem affuit, ac Christum defendere volens strinxit gladium, Malchoque insolenti aurem amputavit, denique Christum secutus in atrium, terrore perculsus Christum negavit; sed Christo respiciente pœnitens flevit amare.

Secundo, Petrus fuit *testis.* græce martyr, *Christi passionum,* quia ut iis vicem redderet, carceribus, flagellis, morti et martyrio pro Christo ultro se exposuit, ut patet Act. 5. 41. et c. 12. 3. et deinceps.

Tertio, addunt aliqui: *testis passionum Christi,* earum scilicet, quas Christus in suis Christianis patitur, quasque vicissim Christiani pro Christo patiuntur: has enim Petrus, quasi fidelium patientium pater et pastor, compatiendo adeo sentiebat, ac si ipsimet inflictæ fuissent.

Meminit passionum Christi, tum quia eas in intimis animæ medullis gerebat, iisque excitabatur ad ardentem Christi amorem, ad labores et dolores quoslibet pro eo tolerandos; tum ut iisdem excitaret pastores Ecclesiæ ad eorum imitationem, ut Christi amore dura quælibet paterentur et agerent, ad oves ejus pascendas, pro eisque sanguinem spiritus et vitam exhaurirent, uti exhausit Christus. Simili modo S. Joannes in sua Apocalypsi, ut fideles animet ad instantium persecutionum tolerantiam et constantiam: *Ego Joannes,* ait, c. 1. 9. *frater vester et particeps in tribulatione et regno, et patientia in Christo Jesu; fui in insula, quæ appellatur Patmos, propter verbum Dei et testimonium Jesu.*

Hac de causa Episcopi gestant crucem in pectore, eamque adamantinam gestat Pontifex, ut meminerit jugiter crucis et passionum Christi; ac pro Christo cruces quaslibet fortiter adeat et subeat, adeoque in morte et martyrio consistat immobilis in fide et amore ejusdem quasi adamas.

Qui et ejus, quæ in futuro revelanda est, gloriæ communicator.] Græce κοινωνός, id est, ut S. Hier. ep. 85 *particeps;* Syrus, *consors et participator,* scilicet fui, tum in monte Thabor, ubi Christum in gloria transfiguratum cum Joanne et Jacobo conspexi. Ita Lyran. et Cajet. tum in Christi resurrectione, ascensione et missione Spir. Sancti: hæc enim oculis meis intuitus sum, indeque miram hausi spiritus dulcedinem æque ac gratiam. Ita Glossa, Hugo, Dion. et alii.

Secundo, ejusdem gloriæ communicator et particeps ero mox post hanc vitam meumque martyrium: hoc enim firma spe, et, ut Cajet. censet, certa revelatione sciebat et exspectabat S. Petrus. Dixerat enim ei Christus. *Sequere me,* scilicet ad crucem et martyrium; unde addit S. Joann. c. 21. 19. *Significans qua morte clarificaturus esset Deum.* Habuit ergo, ait Cajet. S. Petrus revelationem, non tantum suæ prædestinationis, sed et laureæ martyrii, quin et temporis ejusdem, juxta illud quod ait epist. 2. c. 1. 14. *Certus sum quod velox est depositio tabernaculi mei, secundum quod Dominus revelavit mihi.* Simili modo S. Pius, S. Polycarpus, S. Cyprian. aliique Pontifices habuere revelationem suæ mortis et martyrii.

Tertio, Lyran. et Carthus. *communicator* exponunt active q. d. Ego prædicando fidem et spem gloriæ in cœlo revelandæ fidelibus trado et communico. Verum κοινωνός, a Græcis vocatur *communicator* passivus, non activus.

Gloriæ cœlestis meminit Petrus, tum quia mente versabatur in cœlis, et ad gloriam cœlestem anhelabat, tum ut Pastorum et fidelium animos ad cœlestia raperet, eorumque spe animaret ad omnes labores et agones pro Christo fortiter subeundos; *ut cum apparuerit Princeps pastorum, percipiant immarcescibilem gloriæ coronam.* v. 4. Idcirco ait eam in futuro revelandam. q. d. In præsenti vita laborandum est, usque ad extremum halitum; ita in futuro nobis revelabitur et dabitur gloria et corona cœlestis: præsens enim vita est laboris et meriti, futura erit quietis et mercedis, juxta illud Christi: *Merces vestra copiosa est in cælis.* Matth. 5. et: *Tristitia vestra vertetur in gaudium.* Joann. 16. et illud Pauli: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; in reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex.* 2 Timoth. 4.

2 Pascite qui in vobis est gregem Dei.] Audierat Petrus a Christo: *Petre, amas me?* ac respondens: *Domine, tu scis quia amo te,* exceperat: *Pasce oves meas;* idque tertio a Christo repetitum. Idem jam aliis inculcat, et resignat. q. d. Ego a Christo institutus summus Ecclesiæ pastor, ejus gregem pavi et pasco cum omni cura, amore et sollicitudine; vos ergo mediati pastores mihi subordinati et subditi idem præstate. Hæc enim est lex et voluntas Christi, quam mihi indicavit, ut eamdem vobis insinuem. Porro Christus alludit ad Davidem suum abavum: David enim fuit pastor ovium, et inde a Deo factus est rex, id est, pastor populorum, juxta illud Ps. 77. 70. *Et elegit David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium: de post fœtantes accepit eum. Pascere*

Jacob servum suum: et Israel hæreditatem suam. Et pavit eos in innocentia cordis sui, et in intellectibus manuum suarum deduxit eos. David enim fuit typus, æque ac pater Christi, qui est rex et Pastor Pastorum Ecclesiæ, et totius orbis, juxta illud Matth. 2. 6. *Ex te exiet dux qui regat,* græce ποιμανεῖ, id est *pascet,* instar Davidis pariter Bethlehemitæ, *populum meum Israel.* Sic Moses a pascendis gregibus, a Deo vocatus est ad pascendum et regendum Hebræos: pascendo enim oves Jethro, quasi in gymnasio et præludio didicit quomodo pascere deberet homines et gregem Domini, uti dixi Exodi 3 *Pascite* ergo idem est quod *regite,* ut legit S. Hier. epist. 85 rex enim et Prælatus ea prudentia, charitate, cura, diligentia, patientia debet regere populum, qua Pastor regit oves ut eas pascat et impinguet. Sic enim Deus regit homines quasi oves suas, juxta illud Ps. 22 1. *Dominus regit me;* Hebr. et Sept. *Dominus pascit me;* S. Hier. *Dominus pastor meus.* Unde subdit: *Et nihil mihi deerit,* quia *in loco pascuæ ibi me collocavit;* Heb. *in loco virenti;* Aquila et Symmach. ἐν ὡραιότητι πόας, id est, *in venustate herbæ,* puta in Ecclesia Christi, quæ optima habet pascua S. Script. et verbi Dei, ac gratiæ et gloriæ futuræ

Nota. Primo, S. Petrus quasi Pastor totius Ecclesiæ pascit hic Pastores, id est Episcopos instruit et dirigit ad bene obeundum suum munus Pastorale. Nam, ut ait S. Leo serm. 3. de sua anniversario: *De toto mundo unus Petrus eligitur, qui et universarum gentium vocationi, et omnibus Apostolis, cunctisque Patribus præponatur; ut, quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique Pastores, omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit et Christus.* Unde quod Christus dixit Petro: *Pasce oves meas,* idem per Petrum sibi dictum censuit S. Gregorius Nazianz. Episcopus Constant. Apolog. pro fuga sua. Idemque Basilio Episcopo dictum asserit S. Chrys. lib. 2. de Sacerd. Porro, ut ait Nazianzen. Apol. 1. *ars artium est, et scientia scientiarum regere hominem, animal omnium maxime varium et multiplex* Et ex eo S. Gregor initio Pastor. *Ars artium,* ait, *et scientia scientiarum est regimen animarum.* Hoc autem recte abimus, si, ut ait idem l. 2 Ep 39. *vivendo et loquendo proximorum animas lucramur; si infirmas in superno amore roboramus; si protervos et tumidos gehennæ supplicia terribiliter insonando flectimus; si nulli contra veritatem parcimus; si supernis amicitiis dediti, humanas inimicitias non timemus.* Memorabilis est sententia S. Petri, quæ ut scribit Onuphrius de Vitis Pontificum in S. Petro, pontificatum in S. Clementem resignavit: *Anno,* ait. *Christi 68 sanctus Pontifex Petrus paulo ante abitum suum, cum martyrii tempus appropinquare, Domino revelante, cognovisset; beatum Clementem S. R. E. veterem Presbyterum Episcopum Romanum designatum, in successorem suum per manuum impositionem consecravit, eique cathedram Episcopalem et Romanam Ecclesiam post se ab eo regendam commendans: Ego, ait, eamdem tibi potestatem ligandi atque solvendi trado, quam mihi Dominus meus Jesus Christus reliquit, in qua spretis ac contemptis rebus omnibus, tum corporis, tum fortunæ, oratione et prædicatione saluti hominum, ut bonum Pastorem decet, consule.* S. Basilius in Mor. regula 80. cap. 15. quærit quales debeant esse prædicatores Evangelii, ac respondet, primo, tamquam Pastores; secundo, tamquam medicos; tertio, tamquam parentes et nutrices; quarto, tamquam Dei adjutores; quinto, tamquam plantatores palmitum Dei; sexto, tamquam ædificatores templi Dei: quæ omnia probat ex verbis Christi et Pauli. *Tamquam Pastores,* ait, *ovium Christi, qui, quandocumque tempus postulet, ne animam quidem ponere pro illis dubitent, ut Evangelium illis impertiant. Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis. Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*

Tamquam medicos: qui magna adhibita animi lenitate scienter secundum doctrinam Domini, animarum morbos curent in acquisitionem ejus, quæ est in Christo sanitatis et perseverantiæ. Non est opus valentibus medico, sed male habentibus. Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum portare.

Tamquam parentes, et nutrices filiorum, qui ex magnitudine ejus quæ est in Christo charitatis, parati sint libenti animo communicare illis non solum Evangelium Dei, sed suam etiam ipsorum vitam. Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui. Tamquam si nutrix foveat filios suos, ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras, quia charissimi nobis facti estis.

Tamquam Dei adjutores, qui solis Deo dignis operibus totos se mancipent pro Ecclesia Dei. Dei enim sumus cooperarii: Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis.

Tamquam plantatores palmitum Dei, qui in vite quæ est Christus, nihil alienum aut infructuosum relinquant: et ea quæ convenientia sunt atque fœcunda, meliora efficere studeant omni diligentia adhibita. Ego sum vitis vera et Pater meus agricola est Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum; et omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructus plus afferat Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit.

Tamquam ædificatores templi Dei, qui uniuscujusque animam ita concinnent, ut fundamento Apostolorum et Prophetarum apte congruat Secundum gratiam Dei quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superædificat. Unusquisque autem videat quomodo superædificet. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Ergo jam non estis hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum et domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Jesu Christo, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino, in quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu Sancto.

Notat Secundo, S. Bern. s 2. de Resurrectione Christi, ter a Christo repeti dicique sancto Petro: *Pasce oves meas,* ut significet eas pascendas esse tripliciter, scilicet mente, lingua, manu *Pasce,* ait, *mente, pasce ore, pasce opere: pasce animi oratione, verbi exhortatione, exempli exhibitione.* Idem ep. 201. *Pasce,* ait, *verbo, pasce exemplo, pasce sanctorum fructu orationum.* Idem ep. 42. ad Henricum

Episcopum Senonensem. *Nec præceps, ait, eris in sententia, nec vehemens in vindicta: non in corrigendis remissior, non severior in parcendis: non pusillanimus in expectandis: non superfluus in victu, nec notabilis in vestitu: non citus ad promittendum, non ad reddendum tardus, nec prodigus dator.* Idem s. 66. in Cantic. *Pudeat, ait, successores Apostolorum lucem non esse mundi, sed modii, mundi autem tenebras. Dicamus eis: Vos estis tenebræ mundi.*

Nota Tertio, Christus dixit Petro, et per eum aliis Episcopis et Pastoribus: *Pasce oves et agnos meos*, non tuos; ut magis suos fideles eis commenderet. Vox enim *oves* significat Christum earum esse Pastorem: vox vero *agnos* significat Christum earum esse patrem, imo matrem, utpote quas baptismo regeneravit, et in filios sibi adoptavit. Quocirca vere et apte S. Bern. in Sententiis sub initium: *Quantum, ait, distat inter Pastorem et gregem, tantum debet distare inter Episcopum et plebem. Stat ille sublimis et rectus, curvat iste caput solo depressus.* Unde Poeta:

> Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
> Os homini sublime dedit, cœlumque tueri.

Ille regit, iste regitur: ille pascit, iste pascitur; ut ex ipsa forma et habitu uterque discernatur: habet ille in manu virgam, qua feriat, vel potius ducat et reducat ovem. Quid est autem habere in manu virgam, nisi in opere disciplinam, ut subjectos suos exemplo magis instruat quam verbo? Erubescunt enim superbi esse discipuli, si eos in humilitate præcesserint magistri. Unde et de Domino scriptum est: Cœpit Jesus facere et docere. Habet etiam baculum, quo feriat lupum; virga, ovem; baculo, lupum; hoc est, mites et obedientes debet levius corripere, duros vero corde et improbos acrius arguere. Tenet canem in fune, zelum scilicet in discretione; habet etiam panem in pera, hoc est, Dei verbum in memoria. Et post plura planius: *Pastorum, ait, est vigilare super gregem, propter tria necessaria, videlicet ad disciplinam, ad custodiam, ad preces. Ad disciplinam, propter morum correctionem, ne grex commissus propria molestia deficiat. Ad custodiam, propter diabolicam suggestionem, ne hostili seducatur calliditate. Ad preces, propter tentationum instantiam, ne vincatur a pusillanimitate. In disciplina rigor justitiæ, in custodia spiritus consilii, in prece affectus compassionis.* Vide eumdem S. Bern. libris quinque de Consid. ad Eugenium Pontificem, qui vere aurei sunt, et exacte Pontificem quomodo fideles regere debeat, in omnibus instruunt. Vide et dicta Ezech. 3. 4. denique S. Greg. in Pastorali.

QUI IN VOBIS EST.] Græce ἐν ὑμῖν, quod Feverden. vertit, q. d. *Quod in vobis est*, hoc est, quantum potestis, quantum valetis. Verum melius transtulit Noster, *qui in vobis est*, id est, qui vobis subditus et commissus est. Unde Syrus vertit, *qui traditus est vobis*. Sicut enim juridice regnum est in rege; sic Ecclesia, id est populus fidelis, est in suo Pastore et Episcopo, quasi suo rectore, capite et gubernatore. Rursum τὸ *qui in vobis est*, significat distributas esse Diœceses et Parœcias, ac cuique datum suum Pastorem et Episcopum, qui unam duntaxat sibi commissam regere debeat, nec possit invadere alienam; cum S. Petrus ejusque successor Pontifex Romanus, sit Episcopus et Pastor omnium omnino fidelium per totum orbem dispersorum. Unde S. Cypr. l. de Unitate Ecclesiæ ait, *unum Episcopatum esse, cujus a singulis in solidum pars teneatur.* Excipio Apostolos: illi enim a Christo potestatem acceperunt in totum orbem; ideoque totius orbis fuere Episcopi et Pastores, sed ita ut subjecti essent S. Petro. Hoc voluisse videtur S. Clemens Epist. 1. ubi S. Jacobum vocat Episcopum Episcoporum, et regentem omnes Ecclesias. Quare inepte Calvin. l. 4. Instit. c. 7. ex eo quod S. Petrus alios hortetur ut pascant gregem suum, colligit ad Petrum non pertinuisse eum pascere: pari enim modo colligeret: Rex jubet suo proregi, v. g. Siciliæ, ut Siculos quos ei regendos commisit, juste regat: ergo Siculi a rege non reguntur, nec ad eum pertinent quasi subditi; cum potius contrarium colligendum sit, hoc modo: Rex regit Siculos per proregem: ergo Siculi regi sunt subditi.

GREGEM DEI] non suum. Hinc S. Bernardus Epist. 237. hisce Petri verbis monet Eugenium Pontificem, ut Petri hæres Petrum audiat, nec vocet Ecclesiam Sarai, id est, *domina mea*, sed *Sara*, id est, *domina* absolute, quia domina et uxor est Christi, qui verus est Ecclesiæ Patriarcha et Abraham. Quocirca S. Aug. tr. 230. in Joann. *Qui, ait, hoc animo pascunt oves Christi, ut suas esse velint, non Christi, se convincuntur amare, non Christum; vel gloriandi, vel dominandi, vel acquirendi cupiditate; non obediendi, et subveniendi, et Deo placendi charitate.*

PROVIDENTES,] ἐπισκοποῦντες, id est, *superspeculantes*, superintendentes, supervigilantes; Syrus, Pagninus et Tigurine, *curam illius agentes*. Inde nomen et officium Episcopi, id est, *superinspectoris*, uti interpretatur S. Ambros. l. 1. de Dignit. sacerd. c. 6. et *superintendentis*, uti vertit S. Hier. Epist. 85. ad Evagrium. Episcopi enim est superintendere gregi, teste sancto Augustino 19. Civit. 19. Hinc in Ecclesia altiori solio considet, ut omnes circumlustrare, regere et corrigere possit, ac vicissim ab omnibus videri et audiri.

Explicat τὸ *pascite*, ejusque varia dat munia et modos. Primus est, ut accurate gregem suum inspiciant et lustrent, eique quoad omnia provideant: quocirca apud eum residere, eumque crebro obire et visitare debent. Hinc residentia Episcopis et Pastoribus præcepta est jure humano et divino, uti graviter docet et sancit Concilium Trident. sess. 23. c. 1. de Reform. Absente enim aut dormiente Pastore dormiunt oves, eo evigilante et sibilante evigilant. Hinc Ægyptii Deum rectorem universi pingebant quasi oculum baculo insistentem, oculo providentiam, baculo potentiam et regimen repræsentantes. Ita vigilabat et gregi intendebat Jacob (quem ut schema Pastoribus et Episcopis proponit sancta Scriptura, ait S. Gregorius) Gen. 31. 39. *Nec captum a bestia ostendi tibi, ego damnum omne reddebam: quidquid furto peribat, a me exigebas: die noctuque æstu urebar et gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis.* Sic et Pastoribus gregi invigilantibus angelus apparuit, nuntians Christi Pastoris Pastorum nativitatem, de quo S. Ambrosius l. 2. in Lucam c. 2. *Bene, ait, pastores vigilant, quos bonus pastor informat.* Ita nuper noster P. Canisius, uti refert noster Sacchinus l. 3. Vitæ ejus, ad Ottonem Cardin. et Episcopum Augustanum, Romæ ob negotia agentem scripsit, monuitque ut illico ad suas oves rediret. *Mallem te*, inquit, *absque hoc Episcopatu*

vivere, quam solo Episcopatus titulo gaudere, et oves tam negligenter pascere quarum lana victitas. Alii spectent emolumenta et honores: ego futurum cito judicium, et reddendam acceptæ villicationis rationem, et paratas pœnas malo dispensatori considero ac valde timeo.

Non coacte, sed spontanee.] Primo, passive quoad ipsos Pastores, q. d. Vos, o Pastores, Pastoris officium subite, et obite, non coacti penuria rerum temporalium, ut ex redditibus pastoratus vivatis; sed spontanee, ultro scilicet ut animas juvetis et dirigatis ad Deum, ab eo sperantes æternam in cœlis mercedem. Ita Beda. Rursum et potius, q. d. Non invite et ægre, sed spontanee, liberaliter, alacriter et strenue pascite, instar Pauli, dicentis: *Si volens hoc ago, mercedem habeo: si autem invitus, dispensatio mihi concredita est.* Hinc S. Greg 1. part. Past. c. 7 et Naz. in Apolog. Isaiam offerentem se Deo, *Ecce ego, mitte me*, præferunt Moysi detractanti missionem Dei. Exodi 4 10. Additque S Ambr in Psalm. 118. octon. 14 Idcirco Isaiam, *quasi voluntarium organum, uberiore Spiritus gratia esse impletum.* Id maxime locum habebat in ortu Ecclesiæ, cum Episcopatus erat onus potius quam honos, cumque Episcopi passim raperentur ad equuleos et tormenta. Unde S. Greg. lib. 4 Epist. 35 ait se neminem ad Episcopatum suscipiendum cogere velle. Vide dicta 1. Tim. 3 1. Hic sensus videtur genuinus, præsertim quia pro *coacte* Græce est ἀναγκαστῶς, id est, *ex necessitate*, q. d. Pascite non quasi coacti necessitate pascendi, ex officio Pastoris vobis ab Apostolis imposito, sed sponte ex amore Dei et zelo animarum; et hoc significat τὸ *secundum Deum.*

Secundo, tamen potest accipi active quoad oves q. d. Pascite gregem non tam vi eas cogendo, quam persuasione alliciendo: non tam virga agentes quam invitantes exemplo; ut grex non coacte, sed spontaneo vos sequatur et pascatur in pascuis Christi. Ita explicat S. Greg. Nazianz. Apol 1. qui et causam addit: *Nam quod necessitate, ait, extorquetur, præterquam quod tyrannicum est, ne firmum quidem et stabile est. Quidquid enim violenter cogitur, non secus ac planta per vim manibus inflexa et distracta simul ac missa facta est, rursus ad se redire consuevit: quod autem a libera voluntate proficiscitur, æquissimum simul et certissimum esse solet, utpote benevolentiæ vinculis astrictum et confirmatum.* Et S. Ambros. in Ps. 118. octon. 14 *Dominus*, ait, *operationes servulorum suorum spontaneas probat potius quam coactas: ideo ex servis liberos facit, ut magis voluntatum nostrarum munera quam necessitatum obsequia conferamus.* Probat id multis exemplis Pauli, Jeremiæ, Mosis, Jonæ et Isaiæ, quæ apud eum vide. Induat ergo Pastor viscera charitatis, ut monet Paulus. Charitas enim, ut ait S. Bern Ep. 2 *bona mater est in Pastore: cum arguit, mitis est: cum blanditur, simplex est, pie solet sævire, sine dolo mulcere, patienter irasci, humiliter indignari.*

Secunda est hæc pascendi et Pastoris lex et conditio, ut scilicet non coacte, sed sponte pascat; atque non vi cogat, sed amore agat ad officium, quod intellige quando oves tales sunt quæ amore aguntur: aliquæ enim sunt ejus indolis, ut timore adigi, non amore agi velint, quales sunt pigri et refractarii, ut hæretici: quibus convenit illud Christi Lucæ 14. 23. *Compelle eos intrare.* q. d. *Foris inveniatur necessitas, nascetur intus voluntas*, ait S. Aug serm 33. de Verbis Domini.

Secundum Deum.] Jam hæc desunt in Græco, sed olim fuere: nam citantur a S Ephrem, t. 2. parænesi 47. S Hier. epist 2 et aliis. Est hæc tertia pascendi et Pastoris conditio, ut spontanee secundum Deum pascat gregem, ut scilicet alacriter munus pastorale obeat, secundum voluntatem Dei, qui illud ei imposuit; ideoque pascendo non spectet homines, sed Deum, illi uni placere et satisfacere intendens, illius unius gloriam spectans, ad illum oves omnes dirigere, et ex illius mente, voluntate et præcepto ejus regere satagens, ut scilicet curet eas pariter non coacto, sed spontanee servire Deo In primitiva enim Ecclesia, cum nullæ essent opes et honores Ecclesiæ, sed tantum labores, pericula et martyrium, multi refugiebant Episcopatus et Pastoratus, eosque sibi ab Apostolis impositos obibant quasi coacti eorum imperio, ideoque ægre et tarde, non spontanee, libenter et expedite. Hos corrigit hic S. Petrus, monetque ut spontanee id obeant cogitantes hoc onus sibi a Deo esse impositum; Deum ergo eis adfore, ac proinde Dei amore et reverentia sponte et alacriter illud capessant et obeant. Itaque τὸ *secundum Deum*, idem est cum illo *in Domino*, quod crebro usurpat Paulus, ac quadrupliciter exponi potest. Primo q d. Sciant Pastores se in pascendo Domini grege Domino servire, se Domini negotium agere non hominis. Secundo, non pretio, non metu, non cupiditate, non ut hominibus placeant, sed *in Domino*, id est, unius Dei amore et reverentia ejus gregem pascant. Tertio, ut servi in oculis Domini, ita ipsi coram Domino serio gregem ejus pascant, juxta illud: *Oculus domini pascit et saginat equum.* Servi enim videntes oculum domini intentum in equum suum, eum sedulo curant et pascunt. Quarto finem spectent, non suam, sed unius Domini gloriam Vide canon. 25. quem præfixi Comment. in Epist S Pauli Addunt aliqui τὸ *secundum Deum* significare Pastoris esse dare gregi pascua spiritualia et divina, corporalia vero duntaxat in ordine ad spiritualia, ut pascendo corpus ovium facilius et melius pascant animas earumdem. Ita S. Greg 2 p. Past. c. 7 ex hoc loco colligit Pastoris in curandis corporalibus debere esse moderatum, non nimium, ne ad externa diffluat, et ne se mucrone ambitionis occidat Rursum hinc collige zelum Pastoris debere esse secundum Deum, id est, verum et discretum, non fictum et indiscretum. Vere Poeta:

> Sæpe scelus cæcum zeli velamine texit.
> Cui zelus cœlum est, non facit ille scelus.

Neque turpis lucri gratia.] Est hæc quarta pascendi et Pastorum conditio, ne lucro inhient, quod in eis, utpote personis Deo et cœlo dicatis, est vile, turpe et sordidum. Queritur S Hieron Epist. ad Nepotianum, aitque: *Nonnulli sunt ditiores monachi, quam fuerint sæculares; et Clerici qui possideant opes sub Christo paupere, quas sub locuplete ac fallace diabolo non habuerant, ut suspiret eos Ecclesia divites, quos mundus tenuit ante mendicos.* Loquitur de avaris qui opes sibi suisque corrogabant: alioqui sancti Episcopi, ut S. Paulinus, S. Hilarius, et alii, ait S. Prosper l. 1. de Vita contempl. c. 9. et 10. qui sua in pauperes erogabant bona, fidelium oblata Ecclesiæ recipiebant, *scientes nihil aliud esse res Ecclesiæ, nisi vota fidelium, pretia peccatorum*

et patrimonio pauperum. Et ideo habentes dicebantur eas contemnere, quia non sibi, sed aliis possidebant; nec suscipiebant eas habendi cupiditate, sed subveniendi pietate. Sapienter Simon de Cassia l. 9. c. 18. *Audacter*, ait, *dixerim, neque in miraculis Apostoli sæculo isto mirabiles apparuerunt, sicut in contemptu rerum; neque in efficacia verbi tam homines commoverunt ad novitatem vitæ prædicando, quam bona externa spernendo.*

Præclare S. Bern. Ep. 42. ad Henric. Senon. Archiep. *Exemplo Apostoli*, ait, *honorificabitis ministerium vestrum, ministerium, inquam, non dominium. Ipsum itaque honorificabitis, non eas: nam qui quærit quæ sua sunt, se cupit honorari, non ministerium. Honorificabitis autem non cultu vestium, non equorum fastu, non amplis ædificiis; sed ornatis moribus, studiis spiritualibus, operibus bonis. Quam multi aliter! Cernitur in nonnullis sacerdotibus vestium cultus plurimus, virtutum autem nullus, aut exiguus*; et inferius: *Decetne Pastorem more pecorum sensibus incubare corporeis, hærere infimis, inhiare terrenis: et non potius erectum stare ut hominem, cælum mente suspicere, quæ sursum sunt et quærere et sapere, non quæ super terram*, etc. *Dicite, Pontifices, non quidem in sancto, sed in fræno quid facit aurum? Numquid aurum a fræno repellit frigus sive esuriem? Nobis frigore et fame laborantibus, quid conferunt tot mutatoria vel extensa in perticis, vel plicata in manticis? Nostrum est quod effunditis, nobis crudeliter subtrahitur, quod inaniter expenditis. Et nos etiam Dei plasmatio, et nos sanguine Christi redempti sumus. Nos ergo fratres vestri. Videte quale sit de fraterna portione pascere oculos vestros. Vita nostra cedit vobis in superfluas copias. Nostris necessitatibus detrahitur, quidquid accedit vanitatibus vestris*, etc. *quasi dixeritis: Hæreditate possideamus sanctuarium Dei*; et inferius: *In omnibus actis suis vel dictis, nil suum quærat Episcopus, sed tantum aut Dei honorem, aut salutem proximorum, aut utrumque. Hoc enim agens implebit non solum officium Pontificis; sed et etymologiam nominis, pontem utique seipsum faciens inter Deum et proximum. Pertingit pons iste usque ad Deum ex fiducia, qua non suam, sed illius gloriam quærit. Pertingit usque ad proximum illa pietate, qua et ipsi non sibi prodesse desiderat. Offert Dei bonus mediator preces et vota populorum, reportans illis a Deo benedictionem et gratiam.* Idem Epistola 23. ad Attonem Trecensem Episcop. *Melior est*, ait, *incomparabiliter justitia quam pecunia, quod illa ditat et replet arcam, hæc animam. Denique sacerdotes Dei induuntur justitia, et multo utique decentius et ditius quam auro vel serico.* Idem ep. 24. ad Gilbertum London. Episcop. *Vera illa et indubitata sapientia est, quæ turpia lucra contemnit, et indignum sibi judicat eodem cum idolorum servitute contubernio frui. Non magnum fuit M. Gilbertum Episcopum fieri sed Episcopum Londoniensem pauperem vivere, id plane magnificum. Nec enim tanto nomini quidquam augere gloriæ potuit sublimitas dignitatis, auxit autem plurimum humilitas paupertatis, pauperiem æquo animo ferre virtus patientiæ est, sponte appetere sapientiæ laus est.* Huc facit dictum Alcamenis, qui rogatus *quo pacto quis optime regnum servare posset?* Respondit: *Si lucrum non magni fecerit.* Ita Plutarchus in Lacon.

Sed VOLUNTARIE] προθύμως, id est, ut Pagnin. *prompte*; Tigur. *propenso animo*; Syrus, *ex toto corde*, ut scilicet liber ab avaritia et turpi lucro, non suis, sed ovium commodis totum se impendat. Vox enim *sed* significat τὸ *voluntarie* opponi τῷ *non turpis lucri gratia*. q. d. Pascite non avare, spe lucri: sed liberaliter, liberali animo vos totos impendentes obsequio Dei et saluti animarum. Sapienter Cicero lib. 1. Officior. *Omnino*, inquit, *qui Reipubl. præfuturi sunt, duo Platonis præcepta teneant, unum ut utilitatem civium sic tueantur, ut quidquid agunt ad eam referant, obliti commodorum suorum. Alterum, ut totum corpus Reip. curent, ne, dum partem aliquam tuentur, reliquos deserant.* Vide gnomas Isocratis, ubi multis idipsum confirmat.

3. NEQUE UT DOMINANTES IN CLERIS.] Græce κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, id est, *dominantes in cleros*, vel *contra cleros*, uti faciunt arrogantes et tyranni, qui impotenter aliis imperare et dominari satagunt. Est hæc quinta Episcopi et Pastoris conditio, ut scilicet non sit imperiosus, nec imperiose vexet Ecclesiam, quæ est clerus, id est, sors et hæreditas Domini. Sic olim Israel dicebatur נחלה *nachala*, id est, *sors et hæreditas Domini*: juxta illud Deuter. 32. vers. 9. *Pars autem Domini populus ejus, Jacob funiculus hæreditatis ejus*.

Per *cleros* ergo primo accipi potest populus fidelis, qui in varios *cleros*, id est, *sortes*, parœcias, Ecclesias et congregationes, est distributus: de illo enim subdit: *sed ut forma facti gregis*, id est, populi fidelis. Ita S. Cyrill. lib. 1. in Isaiam orat. 3. *Non dominentur*, ait, *clero, id est populo, qui sors Domini est*: sic et Syrus, OEcum. et alii. Ita Paulus Samosatenus olim culpatus est, quod in Episcopatu secularium honorum gradus affectaret, in iisque, dominari satageret, adeo ut populum expilaret, se magno fastu et pompa incedens angelus dici vellet, atque Psalmos de se, non de Christo, cani præciperet, teste Eusebio l. 7. c. 26.

Præclare S. Aug. in Regula: *Ipse*, ait, *qui vobis præest, æstimet se non dominante cupiditate, sed charitate servientie felicem.* Et Auctor Imperfecti explicans illud Matth. 20. 25. *Principes gentium dominantur eorum*, etc. *non ita erit inter vos; sed quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister*, sic ait: *Principes Ecclesiæ fiunt, ut serviant minoribus suis, ut ministrent eis sicut acceperunt a Christo, et suas utilitates negligant, et aliorum procurent, ut, si opus fuerit, neque mori recusent pro salute inferiorum suorum, sicut Apostolus: Ego, ait, impendam et superimpendar ipse pro animabus vestris.* 2. Cor. 12. 15.

Secundo, per *cleros* accipi possunt Clerici, qui proprie sunt clerus, id est, sors Domini, et in varios particulares cleros, id est sortes, ordines et gradus sunt distributi. Alii enim sunt Lectores, alii Exorcistæ, alii Ostiarii, alii Diaconi, alii Subdiaconi, etc. Rursum alius clerus erat Antiochiæ, alius Tyri, alius Ponti, alius Bithyniæ; quot enim erant Ecclesiæ, tot erant et cleri. *Clericus*, ait S. Hier. ad Nepotian. *interpretetur nomen suum, et nominis definitione prolata nitatur esse quod dicitur. Si enim κλῆρος græce, latine sors appellatur, propterea vocantur Clerici, vel quia*

de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus est sors, id est pars, Clericorum. Ideo Ep. 2. *Illud dico,* ait, *quod Episcopi sacerdotes se esse noverint, non dominos: honorent Clericos quasi Clericos, ut et ipsis a Clericis honor quasi Episcopis deferatur. Scitum est illud oratoris Domitii: Cur ego te, ait, habeam ut principem, cum tu me non habeas ut senatorem?* Et Ep. 3. *Rex nolentibus præest, Episcopus volentibus: ille terrore subjicit, hic servituti donatur: ille corpora custodit ad mortem, hic animas servat ad vitam.* Jubet ergo S. Petrus Episcopis et Pastoribus, ne inferioribus Clericis imperiose dominari velint, itaque inter eos simultates, dissidia et rixæ oriantur, quæ et charitatem fraternam lædant, et plebem scandalizent, sed ut eis modeste præsidentes ab eis amentur, colantur et adjuventur. Quocirca S. Basilius reg. 43. inter fusius disputatas: *Morum mansuetudo,* ait, *et humilitas cordis, hæc præcipua Antistitis insignia sunto. Talis enim fuit Christus qui dixit: Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde.*

Hic secundus sensus, ut per *cleros* accipiamus Clericos, eorumque varios gradus et ordines, est valde congruus. Primo, quia pronum est ut Episcopi aliqui elatioris animi velint dominari in clerum: hic enim eis magis subditus est quam sint laici, idque significat vox *clerus;* imo aliqui censent vocem *cleri* Clericis attributam ex electione S. Matthiæ, qui per clerum, id est sortem, fuit electus ad apostolatum, uti dixi Act. 1. 26. Unde vides quam antiquum sit nomen cleri et Clerici, ejusque distinctio a laico, quod perperam negant hæretici. Secundo, quia in clero proprie sunt cleri, id est variæ Clericorum sortes et gradus, ut jam dixi. Tertio, quia Episcopi et Pontifices multas leges, canones, ritus et cæremonias præscripserunt Diaconis, Subdiaconis, aliisque Clericis, uti patet ex Jure Canonico. Privatim et aliqui nonnulli plura ab eis exigunt, nunc hoc, nunc illud mandando, eisque quasi domini imperitant, juxta illud Christi de veteribus Pontificibus: *Alligant onera gravia et importabilia, et imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere.* Matth. 23. 4. Quarto, quia multi pro *in cleris* legunt *in clero,* et de Clericis exponunt. Ita VII. Synodus generalis can. 4. ubi ex hisce Petri verbis colligit Episcopum nihil debere exigere e Clericis sibi subjectis. S. Hieronymus ep. 2. S. Ephrem opusc. de Pœnit. injung. S. Bern. Ep. 237. et alii. Quinto, quia S. Petrus alludit ad Levitas, qui in veteri Testamento erant Domini clerus, id est sors et hæreditas, quia primitias, decimas, vota Deo oblata ipsi quasi domestici et ministri Dei recipiebant. Num. 18. 20. Deut. 18. 2. Episcopos ergo modestiæ hic admonet S. Petrus, ut modeste suis Clericis imperent, scilicet magis exemplo quam præcepto, nimirum ut fiant formæ gregis, puta tum Clericorum, tum consequenter et laicorum: clerum enim sequi solet populus.

S. Petrum secutus S. Dionys. Ep. 8. *Hoc,* ait, *eximiæ in se dilectionis divinus ac summus Pontifex Christus argumentum capit, si oves ejus modestissima gubernatione pascamus.* Sic Moses Pontifex et princeps Synagogæ, erat mitissimus omnium hominum illius ævi. Num. 12. 3. Sic et de Davide dicitur Ps. 131. 1. *Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus.* Sic Probus mittens S. Ambrosium Mediolanum ad sedandum populi tumultum: *Vade,* ait, *age non ut judex, sed ut Episcopus.* Omen hoc fuit et quasi oraculum. Egit enim ut Episcopus, ideoque voce populi acclamatus et creatus est Episcopus, qui proinde l. 3. ep. 9. hujus de se ominis memor: *Magis,* ait, *optamus et cupimus contumelias singulorum clementi patientia vincere, quam sacerdotali licentia vindicare;* et S. Leo Ep. 84. c. 1. *Licet nonnumquam,* ait, *accidant in sacerdotalibus reprehendenda personis, plus tamen in corrigendo agat benevolentia quam severitas, et hortatio quam commotio, charitas quam potestas. Sed ab his qui quæ sua sunt quærunt, non quæ Jesu Christi, facile ab hoc lege disceditur: et dum dominari magis, quam consulere subditis quærunt, placet honor, inflat superbia, et quod provisum est ad concordiam tendit ad noxam.* Hinc Episcopi et Pastores vocentur Patres, ut sciant se ut patres filiis præesse, non ut reges vel tyrannos servis imperare. Hinc Papa est Pater Patrum, imo Servus servorum Dei. Unde S. Isidorus: *Agnoscat,* ait, *Episcopus se servum esse, non dominum; talem subditis se præstet, ut non solum auctoritate, verum et humilitate clarescat.*

Sapienter S. Bern. l. 4. de Consid. ad Eugenium, docet eum et Prælatos quo pacto gravitatem cum lenitate miscere debeant, ne vel ob illam, si nimia sit, sint fastidio et odio, vel ob hanc contemptui. *Esto,* ait, *gravis, sed non austerus, non dissolutus, neque severus; sed inter ea mediocritatem tene, ut neque de severitate sis oneri, neque de familiaritate contemptui. Austeritas fugat infirmiores, gravitas reprimit leviores; in Palatio Papam, domi te patrem familias exhibe; ament te domestici. Si non, fac ut te timeant. Utilis est semper custodia oris, quæ tamen familiaritatis gratiam non excludat: ille convenientior habitus, si actu severus, vultu serenus, verbo serius.* Imo S. August. S. Paulum Gal. 3. 19. (ubi ait: *Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis*) secutus, se subditorum matrem facit; *Me,* ait, *putate matrem animarum vestrarum esse, et ita vos velle componere, ut in vobis nec macula, nec ruga possit ante tribunal æterni judicis apparere. Animabus enim vestris non solum ornamenta, sed etiam medicamenta desiderans providere, studeo dissuta consuere, concissa sarcire, vulnerata curare, abluere sordida, reparare perdita, et ea quæ sunt integra spiritualibus margaritis ornare.*

Idem lumine naturæ viderunt Gentiles, uti insinuat Christus, dicens: *Reges gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur.* Luc. 22. 25. *Benefici,* græce *evergetæ,* uti vocatus est Ptolemæus Evergetes, ob beneficia in subditos collata: ex adverso, tyrannus est qui suo bono et honori, non subditorum in regendo consulit. Veri ergo principes magis ministri sunt reipubl. quam domini. Ita Antigonus Macedonum Rex conspiciens filium insolentius subditos regentem: *An ignoras,* ait, *o fili, regnum nostrum esse splendidam servitutem?* ita Ælianus l. 2. Variæ Historiæ. Primus Lacedæmonum Rex dictus est *Agis* (et ab eo multi deinceps dicti sunt *Agis*) id est ductor, ab ἄγω, id est *duco;* quia clementer imperabat, ducens potius quam dominans, uti aries præit ducitque gregem. Unde Plutarchus Leonidæ filius rogatus cur Lacedæmonum reges non a priscis regibus cognomen sortirentur? *Quia,* ait, *illi ducere quam regnare maluerunt, posteriores illis ne-*

nunquam. Allusit ad nomen *Agis*, id est ductor; *Plistarchus* autem idem est quod pluribus imperans. Ita Plut. in Lacon.

Pastor ergo sit actor, sit Agis, non Plistarchus, non imperiosus, ducendo et agendo suos suaviter regat, ac verborum suavitate magis quam verberum asperitate aget ad bonum.

Cicero Philipp. 1. damnat illud Rectorum insolentium de subditis: *Oderint, dum metuant*, quia, inquit, *præstat diligi quam metui.*

Agesilaus Rex Spartæ rogatus *quos res regem habere oporteat*, dixit: *Adversus hostes audaciam, erga subditos benevolentiam, in opportunitate vero rationem et consilium.* Ita Stobæus serm. 52

Cyrus Rex Persarum bellicosissimus dicebat neminem debere suscipere principatum, nisi esset melior his in quos susciperet imperium. Ita Plutarch. in Apophth. regum.

Antoninus Pius Imp. cum initio Imperii quosdam reos absolvens reprehenderetur, respondit: *Principatum non a suppliciis, sed a mansuetudine auspicandum esse.* Ita Xiphilinus in ejus vita.

M. Antonius Verus censuit Imperatorem non tueri agmine satellitum, sed beneficentiam et benevolentiam civium. Ita Herodot. lib. 1.

Pastor itaque cogitet se non esse dominum subditorum, sed pædagogum, ut eos quasi magni regis filios instituat bonis moribus, dirigatque et deducat in vitam æternam, ut quidam Seniorum dixit, ac proinde ita agat cum eis, ut ipsi ei se fidere, conscientias, tentationes et necessitates aperire, ad eum in omnibus quasi ad patrem, imo matrem recurrere audeant et gaudeant.

SED FORMA FACTI GREGIS EX ANIMO.] Est hæc sexta Pastoris lex, dos et conditio, ut scilicet sit forma, id est, exemplar vitæ gregi suo; formam hanc opponit dominationi, q. d. Non dominentur imperio, sed exemplo, ut formam vitæ sanctæ sancte vivendo fidelibus præscribant. S. Petro succinit S. Paulus hanc Timotheo Ephesi Episcopo dictans regulam Epist. 1. cap. 4. 12. *Exemplum*, ait, *esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide et castitate*: et Tito Cretæ Episcopo c. 2. 7. *in omnibus præbe teipsum exemplum bonorum operum in doctrina, in integritate, in gravitate*; ubi in Græco pro *exemplum* eadem est vox τυπος, quam interpres hoc loco vertit *formæ*, quia, ut explicat S. Hieron. ad Titum 2. optat Paulus, *ut Timotheus, aut quicumque Prælatus, sit instar archetypi, sive primariæ formæ, ex quo via virtutum simulacra lineamentis vitæ honestæ in se translatis exprimuntur*: et S. Chrys. ibid. *Sit omnibus*, ait, *doctrina exemplarque tuæ virtutis, speculum vitæ, quod omnibus ad imitandum proponitur, veluti primaria quædam imago omnia in se habens quæ bona et honesta sunt*; et Primasius ibidem: *Ne exemplo*, inquit, *destruas verbum.* Formam ergo id est, exemplar recte vivendi, da, o Prælate, tuis subditis. Non satis sit tibi quod facie et loco præeas populo, sed stude, pariter præire virtute et pietatis operibus, ut sic populus sponte te etiam non cogitantem æmuletur. *Vita jubent, lingua persuadent*, ait S. Athanas. ad Monach. Sic in curru Cherubico Ezech. 1. 19. qui typus est Ecclesiæ, motum Cherubinorum sequuntur rotæ, hoc est, motum actumque Prælatorum (hi enim mystici sunt Cherubini Dei) sequuntur fideles. Sicut enim pueri dum discunt scribere et pingere, exemplar sibi a magistro effigiatum inspiciunt, et exprimere conantur: sic Prælati mores, ait Isidor. Pelus. l. 3. epist. 359. inspicit et imitatur populus: hic enim coram Prælatis est, agitque et agitur instar pueri. Ita Paulus se præbuit fidelibus formam et normam vivendi. *Imitatores*, ait, *mei estote, fratres, et observate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram*, græce τυπον, id est, *typum*, et exemplar nostrum. Philip. 3. 17. et Thessalonicenses Epist. 1. c. 16. laudat a virtute: *Ita ut facti sitis*, ait, *forma omnibus credentibus in Macedonia.*

Præclare S. Hieron. ad Nepotianum Epist. 2. *Non confundant*, ait, *opera tua sermonem tuum, ne cum in Ecclesia loqueris, tacitus quilibet respondeat: Cur ergo hæc quæ dicis ipse non facis? Delicatus magister est, qui pleno ventre de jejuniis disputat. Accusare avaritiam et latro potest. Sacerdotis Christi os, mens manusque concordent.* Et in eamdem sententiam S. Greg. in cap. 28. Job sub finem: *Lex*, ait, *est prædicatoribus posita, ut impleant quod loquendo suadere festinant. Nam loquendi auctoritas perditur, quando vox opere non adjuvatur; illa vox cor audientis penetrat, quæ hoc quod sonuerit opere confirmat.* Eodem spectant quæ Theodorici regis nomine scribit Cassiod. lib. 5. Var. Ep. 22. *Est enim quoddam speculum morum agentis oratio, nec majus potest esse mentis testimonium, quam qualitas inspecta verborum.* Et Epist. 21. *Age, ne tuo tibi objiciatur oratio, quia pondus est pudoris gravissimi propria voce convinci.* Rursum lib. 11. Epist. 8. *Non enim potest auctoritatem habere sermo, qui non juvatur exemplo, dum iniquum sit bona præcipere, et talia non fecisse.* Monet itaque David, Psal. 131. 9. sacerdotes quos Ecclesiæ magistros esse oportet, ut induant justitiam. Quo loco sic scribit S. Gregorius: *Vestimenta sacerdotis quid aliud quam recta opera debemus accipere, Propheta attestante qui ait: Sacerdotes tui induant justitiam?* Tum alludens ad pontificis Aaronici vestem, ex qua suspensa aurea tintinnabula pendebant, subdit: *Vestimentis itaque illius tintinnabula inhærent, ut vitæ viam cum linguæ sonitu, ipsa quoque bona opera clament sacerdotis.*

Meminerint ergo Principes et Prælati se in alto versari culmine, ubi ab omnibus videantur, omnium in se conjectos esse oculos, omnia ipsorum facta dictaque e multis subditorum oculis conspici et notari, non enim potest abscondi civitas supra montem posita, ut ait Christus. Vere Seneca l. de Clementia c. 8. alloquens principem: *Tibi*, ait, *non magis quam soli latere contingit: multa contra te lux est: omnium in istam conversi oculi sunt.* Et apud Cassiodorum lib. 3. ad Argol. Theodoricus: *Non patitur claritas illa* (loquitur de præfecto urbis) *committere, quod possit mobilis turba nescire, locatus in medio ad se cunctorum trahit aspectum, et totius vitæ judicium promulgat fama populorum.* Et lib. 11. Epist. 6. *Latere non potest, quod intra cancellos egeris: tenes quippe lucidas fores, claustra patentia: et quamvis studiose claudas, necesse est ut te cunctis aperias: nam si foris steteris, meis emendaris obtutibus; si intus ingrederis, observantium non potes declinare conspectus. Vide quo te antiquitas voluerit collocari, undique conspiceris, qui in illa claritate versaris.*

Nec prætereunda sunt quæ scribit Plutarch. in Politic. *Vitam, ait, sibi quisque et mores excolere debet quo prorsus omni nota vituperationeque careant, quando præsertim eorum qui Reipublicæ præsunt, non modo singula verba, et res tantum publicitus gestæ animadverti notarique solent, sed virtus quoque, joci simul et seria, quæque domus ipsa familia, uxor, cubile curiosius inquiruntur.* Et eleganter Claudianus:

Hoc te prætereа crebro sermone monebo.
Ut te totius medio telluris in orbe
Vivere cognoscas, cunctis tua gentibus esse
Facta palam, nec posse dari regalibus unquam
Secretum vitiis; nam lux altissima fati
Occultam nihil esse sinit, latebrasque per omnes
Intrat, etc.

Quocirca *nihil turpius est quam excellentem esse animo, et despicabilem vilitate*, ait Salvianus lib 2. ad Eccl. Princeps enim est regula animata, et viva lex populi. Breviter, sed acute et nervose S. Bern. l. 2 de Consid. ad Eugen. c. 7. *Monstruosa res, ait, gradus summus, et animus infimus: sedes prima, et vita ima: lingua magniloqua et manus otiosa: sermo multus, et fructus nullus: vultus gravis, et actus levis: ingens auctoritas, et nutans stabilitas.* Quocirca S. Ambros. Ep. 6. ad Irenæum: *Sit nostra, ait, via angustior, virtus exuberantior, trames pressior, fides sublimior, callis arctior, vigor mentis exundans, semitæ rectæ, sit egressus ad superiora.* S. Chrysost. lib 2. de Sacerd. *Prodeant, ait,* (ad functionem pastoralem, ad Episcopatum) *qui longe omnibus præstant, quique virtute animi tantum reliquos excellunt, quantum corporis magnitudine Saul Hebræorum gentem excelluit: seu potius multa etiam magis.* Auctor imperfecti hom. 43. *Audiant, ait, te homines parva mandantem, et grandia videant facientem.* S. Gregorius 1. p. Pastor c. 3. *Sit Pastor, ait, operatione præcipuus, ut vitæ viam subditis vivendo denuntiet: et grex qui Pastoris vocem moresque sequitur, per exempla melius quam per verba gradiatur. Illa vox libentius auditorum corda penetrat, quam dicentis vita commendat: et optima ovium pascua sunt exempla Pastoris.* Talis fuit S. Malachias Archiepisc. Hiberniæ, qui S. Barnardo teste, dicere solebat suis: *Non recuso mori, ut vos vitæ meæ teneatis exemplum. Erat enim ipse,* inquit S. Bern *regula Fratrum legebant in vita ejus, quomodo conversarentur. Sibi pauper, sed dives erat pauperibus: pater erat orphanorum, maritus viduarum, pius ad compatiendum, ad corrigendum liber.*

Idem Bernard l. 4 de Consid. c 1 et 2. Eugenium Pontificem monet, ut præ cæteris reformet aulam suam et Ecclesiam Romanam, eamque toti Ecclesiæ in formam et exemplum statuat *Circa te sunt, ait, clerus et populus tuus, cui specialiter episcoparis, ac per hoc specialis curæ teneris debitor Hi quoque qui tibi quotidie assistunt seniores populi, orbis judices.* etc *Et primo quidem clerum illum ordinatissimum esse decet, ex quo præcipue in omnem Ecclesiam cleri forma processit. Deinde omne quod perperam agitur te præsente, tibi turpius. Interest gloriæ sanctitatis tuæ, ut quas præ oculis habes, ita ordinati, ita sint informati, quatenus totius honestatis et ordinis ipsi speculum, ipsi sint forma. Inveniantur præ cæteris aperte expediti ad officia, idonei ad Sacramenta, ad plebes erudiendas solliciti; circumspecti ad sese custodiendos in omni castitate;* et cap. 4. *Sint compositi ad mores, probati ad sanctimoniam, parati ad obedientiam, mansueti ad patientiam, subjecti ad disciplinam, rigidi ad censuram, Catholici ad fidem, fideles ad dispensationem, concordes ad pacem, conformes ad unitatem. Qui sint in judicio recti, in consilio providi, in jubendo discreti, in disponendo industrii, in agendo strenui, in loquendo modesti, in adversitate securi, in prosperitate devoti, in zelo sobrii, in misericordia non remissi, in otio non otiosi, in hospitio non dissoluti, in convivio non effusi, in cura rei familiaris non anxii, alienæ non cupidi, suæ non prodigi, ubique et in omnibus circumspecti,* etc *qui missi post aurum non eant, sed Christum sequantur; qui regibus Joannem exhibeant, Ægyptiis Mosen, fornicantibus Phinees, Eliam idololatris, Elisæum avaris, Petrum mentientibus, Paulum blasphemantibus, negotiantibus Christum,* etc. *Qui non de dote viduæ et patrimonia crucifixi, se vel suos ditare festinent, gratis dantes quod gratis acceperunt.*

Ex animo.] q. d. Non ex composito, non ad externam speciem, non affectate, non ficte et hypocritice, sed vere, realiter, sincere, ex animo et toto corde satagito esse fidelibus forma et norma vitæ sanctæ et Christianæ. Multi enim induunt vultum devotum et religiosum, sed animum habent irreligiosum, vel certe vanum et vagum Tales erant Scribæ et Pharisæi, quos proinde Christus culpat, vocatque sepulchra dealbata. Matth. 23. vers. 27. Hos struthiani comparat S. Gregor. quia *sanctitatis vitam quasi volatus pennam per speciem retinent, sed opera non exercent,* ait ipse 35 Moral. cap 5. alias 6. struthio enim pennas habet, sed non volat.

4 Et cum apparuerit princeps Pastorum] Christus Dominus, qui ait: *Ego sum Pastor bonus. bonus Pastor animam dat pro ovibus suis,* etc. Joan. 10 11.

Percipietis immarcescibilem (de hoc epitheto vide dicta c 1 v. 4) gloriæ coronam] Scholastici præter coronam et gloriam essentialem communem omnibus beatis, dant Doctoribus (quales sunt Episcopi et Pastores) quoque accidentalem, quam aureolam vocant; tres enim constituunt aureolas: primam, Martyrum: secundam, Virginum; tertiam, Doctorum, quas repræsentarunt tres coronæ tabernaculi, scilicet corona altaris thymiamatis repræsentavit aureolam Martyrum Exodi 30 3. corona arcæ repræsentavit aureolam Virginum Exodi 25. vers 21. corona mensæ panum propositionis repræsentavit aureolam Doctorum. Exodi 25 25. Doctor enim dat animæ doctrinam quasi panem suum. Vide S Thomam et Scholast. in 4. dist. 49.

Porro utraque corona Doctorum et Pastorum, ingens erit et eximia Primo, quia respondebit ingenti eorum charitati, qua non solum suam, sed et plurimorum aliorum animas salvare et perficere satagerunt.

Secundo, quia respondebit zelo quo regnum et gloriam Dei propagarunt: cujus ergo major fuerit zelus et labor, ejus pariter major erit gloria et laurea.

Tertio, quia gloria subditorum erit gloria Pastorum. tot ergo Pastores sancti habebunt coronas quot erunt coronæ subditorum, quos ad salutem perduxerunt, juxta illud sancti Pauli 1 Thess. 2. 19. *Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus? vos enim estis gloria no-*

stra et gaudium. Sic in die judicii S. Thomas trahet post se Indiam, Andreas Achaiam, Joannes Asiam, Paulus universum mundum, ait S. Gregor. hom. 17. in Evang. quæ sane ingens erit gloria et corona. Sic in vita sanctæ Aldegundis legimus, eidem apparuisse S. Amandum stipatum magna multitudine Sanctorum a se conversorum, inter quos ipse quasi gigas eminebat et statura et gloria; omnes vero in eum quasi magistrum et parentem respiciebant, eique suas coronas acceptas ferebant.

Quocirca vocatur hæc corona gloriæ: *corona*, quia datur quasi præmium pascenti, bravium certanti, merces laboranti: *gloriæ*, primo, id est gloriosa. Secundo, *gloriæ*, quia non ex rosis, vel gemmis, sed ex variis gloriæ cœlestis dotibus contexitur. Tertio, *gloriæ*, id est magnificentiæ, majestatis, splendoris divini: q. d. Corona hæc erit magnifica, majestate et splendore divino plena; quia faciet eos coronatos filios, et hæredes regni cœlestis, ideoque reges et sacerdotes Dei, juxta illud Apoc. 5. 10. *Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, et regnabimus super terram;* et Sap. 5. 17. *Accipient regnum decoris et diadema speciei de manu Domini.* Unde per hypallagen *corona gloriæ* accipi potest pro *gloria coronæ* id est, gloria regni, vel *gloria coronæ*, id est, undique coronans, ambiens, ornans, et beans sanctum Pastorem. Quarto, *gloriæ*, quia est et corona *gratiæ* in hac vita, cui in futura ex æquo respondebit corona gloriæ, juxta illud Ps. 20. 4. *Prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis, posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso*, in quæ verba S. Bern. s. 39 inter parvos: *Triplex*, ait, *nobis necessaria est benedictio, præveniens, adjuvans et consummans: prima misericordiæ, secunda gratiæ, tertia gloriæ. Prævenit misericordia conversionem, adjuvat gratia conversationem, perficit gloria consummationem;* et S. Dion. Eccl. Hier. c. 2. *Dominus*, ait, *certantibus præmia proponit ut Deus; leges autem certaminis tulit ut sapiens, præmiaque vincentibus decora constituit et pulcherrima: ac quod est profecto divinius, ipse ut est summe clemens et bonus, in suis bellatoribus vincit, dum in illis habitans pro illorum salute et victoria adversus mortis et corruptionis imperium pugnat.*

5. Similiter adolescentes subditi estote senioribus.] Per *adolescentes* græce νεώτεροι, id est *juniores*, accipe per catachresim quoslibet inferiores et subditos. Quia enim senes ob sapientiam præesse et regere solent, juniores vero subdi et regi, hinc senes vocantur superiores, juniores subditi. Unde a senibus senatus appellatus est. Præcipue vero per *adolescentes* accipe Clericos Inferiorum Ordinum, ut Diaconos, Lectores, Exorcistas: hos enim decet præ omnibus subdi senioribus, græce πρεσβυτέροις, id est *sacerdotibus*. Sicut enim paulo ante jussit Presbyteros non dominari in cleros, id est Clericos minores et juniores: sic vicissim hos monet ne contra Presbyteros insolescant, sed iis se subdant. Ita Cajet. Salmeron, Arias et alii. Hoc enim exigit debita subordinatio, ordoque hierarchicus. Idem paulo post S. Petrum monuit S. Ignat. Ep. 7. ad Tarsenses: *Presbyteri*, ait, *subjecti estote Episcopo, Diaconi Presbyteris, populus Presbyteris et Diaconis. Qui hunc ordinis decorum servaverint, pro eorum animabus ego libens meam commutavero.* Et ad Smyrnens. Ep. 10. *Omnia igitur vestra decenti ordine perficiantur; laici Diaconis subjiciantur, Diaconi Presbyteris, Presbyteri Episcopo, Episcopus Christo, ut ipse Patri.*

Denique par est ut quilibet adolescentes revereantur seniores, et ab eis dirigi se sinant. Canities enim venerabilis est, tum ob experientiam et sapientiam, tum ob moderationem passionum, quæ in juvenibus ob copiam sanguinis et caloris ebulliunt et vigent, juxta illud Eccl. 6. 35. *In multitudine Presbyterorum prudentium sta, et sapientiæ illorum ex corde conjungere ut omnem narrationem Dei possis audire.* Unde S. Ambr. l. de Viduis: *Vicina est lapsibus adolescentia*, ait, *quia variarum æstus cupiditatum fervorem calentis inflammat ætatis.* Quocirca Idem l. 1 Offic. 17. *Bonorum*, ait, *adolescentium est Dei timorem habere, deferre parentibus honorem, habere senioribus reverentiam, castitatem tueri, non aspernari humilitatem, diligere clementiam ac verecundiam, quæ ornamenta sunt minoris ætatis. Ut enim in senibus gravitas, in juvenibus alacritas, ita in adolescentibus verecundia, velut quadam dote commendatur naturæ.* Idem viderunt et sanxerunt Philosophi. Diogenes adolescenti erubescenti ideoque turbato: *Bono*, ait, *esto animo, o fili, istiusmodi est tinctura virtutis.* Ita Laert. in ejus Vita. Demetrius Phalereus admonebat adolescentes, *ut domi parentes, in via obvios, in solitudine revererentur seipsos.* Ita Laert. l. 5. c. 5. Socrates hortabatur juvenes ut hæc tria haberent, *in anima prudentiam, in lingua silentium, in vultu verecundiam*, Ita Maxim. s. 41.

Omnes autem invicem (Græca addunt ὑποτασσόμενοι, id est, *subordinati*, eo scilicet ordine quo jam dixit: *Adolescentes subditi estote senioribus*) humilitatem insinuate.] Videtur legisse interpres ἐγκολπώσασθε, id est, *insinuate;* κόλπος enim est *sinus*. *Insinuate* ergo, id est, *in sinu habete*, puta in animo et corde promptam ac paratam, ut illico aliis eam offeratis et exhibeatis. Ita Glossa et Hugo. Secundo, et potius, humilitatem invicem *insinuate*, id est, in sinum alterius mutuo ingerite, ut alterius animi sinum subeat et penetret, eumque vobis et Christo conciliet, ac ad rependendam humilitatem et charitatem provocet. Sic enim oratores in exordio utuntur insinuatione, qua sese in auditorum animos insinuant, eosque sibi conciliant, ut avide et cupide ea quæ dicturi sunt audiant et excipiant. *Insinuatio*, ait Cicero lib. 1. de Invent. *est oratio quadam dissimulatione et circuitione obscure subiens auditoris animum;* et, ut Servius in 11. Æneid. *est callidus et subtilis aditus ad persuadendum.* Talis insinuatio Christianis est humilitas, quæ omnes sibi devincit et devincit. Sic Lucretius l. 6. ait: *Sol æstum insinuat per septa domorum.* Sic Propert. l. 3. eleg. 9. ait Cæsarem opes insinuare, id est, in sinum immittere. Sic mare per sinum terræ sese insinuat. Sic assentator insinuat se in animum principis.

Verum Græca passim habent ἐγκομβώσασθε, (pro quo Regia legunt ἐγκομβώσασθε, eodem sensu) quod primo verti potest, innodate et arcte seu nodis illigatam tenete. Hesychius enim in Lexico vertit δέθητε, id est, *innodatus*, illigatus. Ita Vatabl. Hessel. et alii: unde Tig. vertit, *humilitatem animi vobis infixam habete;* Pagn. *illigatam habete. Non enim in veste aut colli depressione, aut vocis submissione, sed in animi constantia humilitas sita est*, ait Naz. orat. 18. Se-

eundo, verti potest, *amplectimini, induite, involvite, ornate vos.* Nam et Hesychius vertit, ἐγκομβώσασθε. Ita OEcumen *Humilitatem*, ait, *omni ex parte complectimini, ut ea undique amiciri et involvi videamini.* Quod Noster acute et apposite vertit, *insinuate*, a sinu non pectoris, sed vestium. Sic enim vocatur vestis sinuosa, quæ multas habet plicas et sinus, de quibus Ovidius 2. Metamorph.

.........Tremula sinuantur flamine vestes,

id est formantur, rugantur, vel in sinus colliguntur. Et Statius l. 10. Thebaid. ait *chlamydem insinuatam implere re aliqua.* Hinc et sinus vocatur velum navis, quod ventis flantibus curvatur et sinum facit. Unde Ovid.

Plenaque curvato pandere vela sinu.

Et Virgil. 4. Æneid. *Obliquatque sinus in ventum.*

Dicit ergo S. Petrus: *Humilitatem invicem* ἐγκομβώσασθε, id est, *involvite et insinuate*, ut sicut in veste plica una, et sinus unus insinuat sese alteri, et hic alteri et alteri continuo, itaque pulchre vestem sinuosam, et per sinus eleganter deductam et compositam efficit; ita pariter faciant et Christiani, unus alteri per humilitatem quasi sinum, in sinum alterius se insinuet, et hic alteri et alteri continuo; ita omnes unam quasi Ecclesiæ vestem sinuosam, connexam, ordinatam, compositam, elegantem efficient, quæ et fidelium animos recreabit, et infidelium animos alliciet, ut eidem sese inserere et Christiani fieri cupiant. Unde Syrus vertit: *Circumamicti estote mansuetudine animi, unus ergo alium.* Dixerat enim S. Petrus Presbyteros non debere dominari in cleros, id est, Clericos æque ac laicos, hos vero quasi adolescentes et minores, debere se subdere Presbyteris. Jam modum id præstandi utrisque præscribit, scilicet humilitatem, ut illam tam Presbyteri junioribus ad eos se dimittendo, quam juniores Presbyteris se subdendo exhibeant et insinuent. Sic enim utrique conflabunt unam quasi Ecclesiæ vestem, unumque syrma ex variis plicis et sinibus eleganter compositum. Sicut enim plica externa sive exterior, plicæ depressiori vel interiori se apposite accommodat et insinuet, ac vice versa interior exteriori: sic pariter humilitas facit, ut superior inferiori se accommodet et insinuet, et vicissim inferior superiori; itaque omnes conflent unam elegantem concordiæ, pacis et charitatis syndonem. S. Petro succinit S. Paul. Philip. 2. 2. *Implete*, ait, *gaudium meum, ut idem sapiatis, eamdem charitatem habentes, unanimes idipsum sentientes, nihil per contentionem neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes.* Humilitas enim superiores coordinat inferioribus, et hos subordinat superioribus.

Humilitas ergo est parens ordinis, concordiæ, pacis, charitatis, etc. *Humilitas*, ait Cassian. collat. 15. c. 7. *est omnium magistra virtutum: ipsa est cœlestis ædificii firmissimum fundamentum: ipsa est donum proprium atque magnificum Salvatoris.* Et S. Basil. in Constit. monast. c. 17. *Humilitas*, ait, *est tutissimus virtutum omnium thesaurus.* Idem ser. de abdic. rerum: *Humilitas*, ait, *est sagena quæ omnes virtutes complectitur.* S. Hilarius in Ps. 118. littera *Resc.* docet, in humilitate mandatorum caput et summam omnium consistere. *In humilitate*, ait, *docuit* (Christus) *omnia fidei nomina et præmia contineri.* Idem in Ps. 130. *Tenendus*, ait, *humilitatis et altitudinis modus est, ut corde humiles sensu vero et anima simus excelsi.* S. Leo ser. 7. de Epiph. nervose: *Tota*, ait, *Christianæ sapientiæ disciplina non in abundantia verbi, non in astutia disputandi, neque in appetitu laudis et gloriæ, sed in vera et voluntaria humilitate consistit, quam Dominus Jesus Christus ab utero matris usque ad supplicium crucis pro omni fortitudine et elegit et docuit.* Et paulo ante: *Tota victoria Salvatoris quæ et diabolum superavit et mundum, humilitate est concepta, humilitate confecta.* S. Gregor. 34. Moral. c. 18. vel juxta aliam editionem 23. *Evidentissimum*, ait, *reproborum signum est superbia, electorum vero humilitas.* Et S. Athanasius de Virg. *Humilitas*, ait, *in Christo est, superbia in diabolo.* Quocirca S. Greg. Bern. Cassianus et alii docent humilitatem esse fundamentum virtutum, præsertim pacis et charitatis, cujus rei illustre narrat exemplum Joannes Moschus in Prato spirit. c. 210. Duo, ait, Episcopi, erant in simultate, unus eorum venit cum clero, procidítque ad pedes alterius, dicens: *Ignosce, domine, servi tui sumus.* Ille hac humilitate victus: *Tu*, ait, *meus et dominus et pater es.* Unde infert: *Et vos cum habetis inimicum, ita facite, et vincetis. Majorem ergo gloriam habet humilis quam Rex, quia ab omnibus laudatur.* Similia recenset c. 218. et 219.

Quia Deus superbis resistit.] *Quoniam excelsus est Dominus, et humilia respicit, et alta a longe cognoscit.* Psal. 137. 6. Vide dicta Jacobi 4. 6. ubi eamdem habet sententiam. Notat S. Chrys. h. 3. de verbis Isaiæ: non dicit, Deus superbos dimittit, suam ab eis opem gratiamque subducens, sed ἀντιτάσσεται, id est *adversatur*, et positive resistit, non quod instructa acie aut pugna Deo sit opus, cum superbo nihil sit infirmius, sed quod solo nutu ei resistat, eum afflet, perdat, annihilet, ut velit. Unde S. Amb. in Ps. 118. octonar. 7. *Quid igitur*, ait, *hoc peccato potest esse deterius, quod a Deo cœpit injuria? ideoque Scriptura dicit: Dominus superbis resistit; tamquam suæ contumeliæ propulsator; veluti quoddam suscepit adversus superbiam speciale certamen.*

6. Humiliamini igitur sub potenti manu Dei.] S. Jacobus habet, *in conspectu Dei*, est efficax ratio persuadens humilitatem. Quis enim homo, imo miser homuncio, non se humiliet sub majestate et potentia Dei, qui non tantum sibi, sed et superioribus ac proximis vult nos subdi et humiliari, ut si eis te humilies Deo te humilies: si contra vel super eos te efferas, et insolescas, contra et super Deum te efferes? *Humilitas* enim, ut ait S. Bern. de Grad. hum. *est virtus qua quis ex verissima sui cognitione sibi ipsi vilescit*, ut coram Deo inspiciens suam abyssum nihili, peccatorum et miseriarum, dicat cum S. Francisco: *Quis tu, Domine, quis ego? Tu abyssus omnis boni, ego abyssus omnis mali.* Idem s. 16. in Cant. *Verus humilis*, ait, *vilis vult reputari, non humilis prædicari; gaudet sui contemptu, hoc solo sane superbus, quod laudes contemnat.* Quis sub potenti manu Dei usque ad inferiorum non se humiliet, cogitans Deum tribus digitis appendere molem terræ; cogitans se in manu Dei esse instar pulicis aut culicis, quem talitro occidat; cogitans se manu Dei ambiri et contineri, ut eam non possit evadere, eam, inquam, quæ alta dejicit, celsa sidera superbos fulminat, sternitque in tartara, uti fulminavit Luciferum cum tot angelorum millibus imo millionibus: eam rursum, quæ depressa attollit,

humiles extollit ad sidera, imo supra sidera: unde subdit: *Ut vos exaltet*, etc. Quocirca noster Sebast. Barradius vir et Concionator Apostolicus, cujus egregii exstant Commentarii in Evangel. moriturus et sacro oleo inunctus, rogante P. Rectore, ut quando, teste S. Aug. s. 6. l. 47. h. *pro magno haberi solent verba novissima parentis ituri ad sepulchrum*, ultimum suis monitum valedicens, daret, ait: *Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore tribulationis. Nihil aliud superest consilii. Simus omnes impense humiles, Christum Dominum, Deumque nostrum imitati, qui tota vita unam a se disci voluit humilitatem*, et moriens inclinato capite emisit spiritum, ut sicut in vita, ita et in morte Christum imitaretur. Ita nostri Conimbric. in ejus Vita quam ultimo ejus operi, scilicet Itinerario filiorum Israel, præfixerunt.

Porro Cassian. l. 4. Instit. c. 39. decem dat signa veræ et germanæ humilitatis. *Humilitas*, ait, *his indiciis comprobatur: primo, si mortificatas in se habeat omnes voluntates; secundo, si non solum actuum suorum, verum etiam cogitationum, nihil suum celaverit seniorem; tertio, si nihil suæ discretioni, sed judicio ejus universa committat, ac monita ejus sitiens libenter auscultet; quarto, si in omnibus servet obedientiam, mansuetudinem et patientiæ constantiam; quinto, si non solum injuriam inferat nulli, sed ne ab alio quidem sibimet irrogatam doleat atque tristetur; sexto, si nihil agat, nihil præsumat quod non vel communis regula, vel majorum cohortentur exempla; septimo, si omni vilitate contentus sit, et ad omnia se, quæ sibi præbentur, velut operarium malum, judicarit indignum; octavo, si semetipsum cunctis inferiorem, non superficie pronuntiet labiorum, sed intimo cordis credat affectu; nono, si linguam cohibeat, vel non sit clamosus in voce; decimo, si non sit facilis ac promptus in risu.*

Ut vos exaltet,] juxta illud Prov. 29. 23. *Superbum sequitur humilitas, et humilem spiritu suscipiet gloria*; et illud Psal. 17. 28. *Populum humilem salvum facies, et oculos superborum humiliabis*; et Job c. 5. 11. *Qui ponit humiles in sublimi*; et illud Christi: *Omnis qui se humiliat exaltabitur* Lucæ 14. 11. Unde Naz. or. 48. *Christus*, ait, *suo exemplo docuit eximium ad sublimitatem iter esse humilitatem.* Idem docuit beata Virgo, quæ se vocans ancillam, facta est mater Dei. Lucæ 1. 38. Hinc Saul audivit a Samuele: *Nonne cum parvulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es?* in quæ verba S. Greg. l. 18. Moral. 20. alias 22. *Magnus*, ait, *mihi fuisti, quia despectus tibi: sed nunc quia magnus tibi es, factus est despectus mihi.* Humilitas ergo est scala Jacob quæ homines e terra in cœlum exaltat.

In tempore visitationis,] quo scilicet Deus vos visitabit, ut vestram humilitatem remuneretur, vosque exaltet sive in hac vita, sive in futura, τὰ *visitationis* non est in Græco, sed intelligitur: καιρὸς enim significat occasionem, opportunitatem, tempus commodum, quod est tempus visitationis. Unde Syrus vertit: *in tempore congruo*; Tig. *cum erit opportunum*; Pagnin. *in tempore opportuno*, juxta illud Psal. 9. 10. *Adjutor (Deus) in opportunitatibus, in tribulatione*; et Ps. 30. 16. *In manibus tuis sortes meæ*; Heb. *tempora mea*; Chald. *tempora redemptionis meæ*. Vide de hac visitatione dicta c. 2. 12.

7. Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum,] id est projicite: Hebræi enim utuntur participiis loco indicativi, quia eo carent. Aut potius *projicientes* refer ad *humiliamini*. q. d. Humiliamini sub potenti manu Dei humiliter projiciendo in eum omnem sollicitudinem. Sic enim ostendetis vos humiliter de vobis sentire, et sublimiter de Deo, si vobis diffisi, fisique Deo, in ipsum omnes curas, angores ac sollicitudines resignetis. Ita enim ipso facto testabimini, vos tam esse infirmos, ut iis providere non possitis; Deum vero tam esse potentem, providum et benignum, ut iis omnibus quasi pater illico provisurus sit. Sic Christus vetat Christianos esse sollicitos de victu, vestitu, etc. Matth. 6. ubi S. Hier. *A cura*, ait, *non penitus liberamur (quæ solet σπουδὴ, id est, honestum studium appellari) sed præcipitur ne solliciti simus.* Non ergo vetat σπουδὴν, id est, moderatam curam, uti volunt Anabaptistæ, qui desides a Deo solo sibi omnia in os ingerenda putant, sed μέριμναν, id est, *anxiam et nimiam sollicitudinem*; μέριμνα enim dicitur ἀπὸ τοῦ μερίζειν τὸν νοῦν, quod mentem dividat, discruciet et quasi dissecet. Ita Psaltes Ps. 39. 18. *Dominus*, ait, *sollicitus est mei*, ubi S. Aug. legit. *Dominus curam habebit mei: Qui habuit*, ait, *tui curam antequam esses, quomodo non habebit curam, cum jam hoc es quod voluit ut esses? Jam enim fidelis es, jam ambulas in via justitiæ*, etc. *nunquam tibi deest: tu illi noli deesse. tu tibi noli deesse*; et Paulus Philipp. 4. 6. *Nihil solliciti sitis. sed in omni oratione*, etc. *petitiones vestræ innotescant apud Deum.* Et Abraham Isaaco roganti ubi esset victima, respondit: *Deus providebit sibi victimam holocausti, fili mi.* Gen. 22. 8. Unde mons in quo immolandus erat Isaac, vocatus est Moria, id est visionis, providentiæ et provisionis Dei: sicut ergo infantes non sunt solliciti, sed omnem sollicitudinem rejiciunt in sinum matris, in quo recumbunt et quiescunt; ita faciat et fidelis cum Deo, qui nobis pater est et mater. Nam quod Josue dictum est a Deo c. 1. 5. *Non te deseram, neque derelinquam*, cuivis fideli et justo dictum est. Dicat ergo fidelis in quavis tribulatione, egestate, angustia Deo: *De ventre matris meæ Deus meus es tu; in te projectus sum ex utero.* Ps. 22. 10. Et illud Ps. 122. 2. *Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum. donec misereatur nostri.* Nam, ut ait S. Ephrem. ser. de fide tom. 1. *Deus qui curat morbos animi, etiam corporis curabit.*

Alludit S. Petrus, imo citat Ps. 54. 23. *Jacta cogitatum tuum in Domino*; ubi Sept. vertunt, Ἐπίῤῥιψον ἐπὶ τὸν κύριον τὴν μέριμνάν σου, quæ verba ipse in Græco usurpat S. Petrus: μέριμνα enim est cura, sollicitudo, anxietas. Heb. est יהבך *ichabcha*, quod Chald. vertit, *jacta in Domino spem tuam*; S. Hier. *charitatem tuam*, quasi יהב *iahab*, positum sit pro אהב *ahab*, id est *dilexit*, charum habuit: Pagninus, *donum tuum*, vel, *quod dedit tibi*; Vatabl. ex significatione Syra vel Arabica, *sarcinam tuam*, vel *pondus tuum*, omne scilicet quod te premit et gravat, vel angit et cruciat. Alii *onus tuum*, scilicet negotia tua, sollicitudines, ærumnas, eventus, pericula: de his enim proprie agit Psaltes. Radix יהב *iahab* significat affectum postulantis. Unde Pagninus in Lexico vertit, *eia*. q. d. Projice in Deum *omne tuum eia*, id est, quidquid tibi sollicitudinem, aviditatem et parcam anxiam movet et

elicit. Quocirca Sept. et S. Petrus vertunt μέριμναν, id est curam et sollicitudinem.

Quia ipsi est cura de vobis.] Psaltes Ps. 54. 23. habet, *et ipse te enutriet*; Heb. יְכַלְכְּלֶךָ ickalkelecha, id est *sustentabit*, perficiet, curabit te. Notat S. Bern. s. 68. in Cant. Non dicit, ait S. Petrus: *Ut sit ipsi cura de vobis*; sed: *Quia ipsi est cura de vobis*; *aperte monstrans, Ecclesiam Sanctorum non modo quoniam dilecta, sed quod prius dilecta fuerit*, q. d. *Intendite illi, quia ipse intendit vobis.* Unde idem ait in Ps. 90. s. 9. *Ut quid si hæc sapimus, ut quid cunctamur abjicere omnino spes miseras, vanas, inutiles, seductorias, et huic uni tam solidæ, tam perfectæ, tam beatæ spei tota devotione animi, toto fervore spiritus inhærere?*

Ratio est prima, quia Deus uti est creator, ita est et conservator, ac provisor et curator suarum creaturarum, præsertim fidelium et justorum. Illius ergo est eorum res, onera, molestias et curas regere, curare, moderari, iisque providere. Hoc enim exigit suavis et efficax ejus providentia. Unde S. Aug. 3. Conf. 11. *O tu bone*, ait, *Omnipotens, qui sic curas unumquemque nostrum, tanquam solum cures, et sic omnes tamquam singulos.*

Secunda, quia id meretur fides, spes et confidentia, qua fidelis in Deo omnia sua reponit in ejusque sinu recumbit et requiescit, sicut pulli sub alis gallinæ. Hæc enim confidentia valde honorat Deum: magnam enim de ejus potentia, fidelitate et ope habet opinionem, quam Deus frustrari non patitur, tum ut suum honorem tueatur, tum ut in se speranti non desit, sed adsit, faciatque eum spei et voti sui compotem, juxta illud Ps. 33. 16. *Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum*; et v. 18. *Clamaverunt justi, et Dominus exaudivit eos; et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos*: et v. 20. *Multæ tribulationes justorum, et de omnibus his liberabit eos Dominus. Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur.* Ita S. Chrys. h. 56. ad pop. et 69. in Matth. *Ne cures*, ait, *tu, sed ea Deo permitte; nam si satagis, tamquam homo satages: si vero dimittas, Deus providebit*, etc. *Ut igitur eorum magnam gerat providentiam, ipsi soli omnia committe. Si vero et ipse spiritualibus omissis ea tractaveris, non multam eorum ipse curam geret. Ut ergo et hæc tibi bene disponantur, et omni cura libereris, contemne sæcularia: sic enim et cum cælis terram habebis, et futura consequeris bona.* Hinc ex adverso de sollicitis dicitur Prover. 11. 7. *Expectatio sollicitorum peribit.*

Tertia, quia fidelis fideliter servit Deo: unde Deus qui fidelitate et liberalitate se vinci non patitur, fideliter res ejus omnes curat et dirigit. Deus ergo a nobis tantum poscit sollicitudinem obsequii sui, ac pro mercede cæteras omnes sollicitudines in se suscipit, juxta illud Michææ c. 6. 8. *Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te; utique facere judicium et diligere misericordiam, et sollicitum ambulare cum Deo tuo*; et illud Deut. 33. 3. *Dilexit populos: omnes Sancti in manu ejus sunt*; et Eccli. 34. 17. 18. 19. 20. *Timentis Dominum beata est anima ejus. Ad quem respicit, et quis est fortitudo ejus? Oculi Domini super timentes eum, protector potentiæ, firmamentum virtutis, tegimen ardoris, et umbraculum meridiani, deprecatio offensionis, et adjutorium casus, exaltans animam, et illuminans oculos, dans sanitatem, et vitam, et benedictionem*; et David Ps. 26. 1. *Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo?* Et Ps. 90. 1. *Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur.* Ubi vide S. Bern.

Porro id non tantum in temporalibus, sed multo magis in spiritualibus, puta in victoria tentationum, in virtutum profectu et perseverentia, locum habet. Unde Apostolus: *Omnia*, inquit, *possum in eo qui me confortat.* Philip. 4. 13. et: *Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet in diem Christi Jesu.* Phil. 1. 6. Si enim Deus capillorum singulorum curam gerit, multo majorem geret morum, ait S. Aug. s. 6. de Verb. Domini, qui et addit: *Quid times hominem, homo in sinu Dei positus? Tu de illius sinu noli cadere: quidquid ibi passus fueris, ad salutem valebit, non ad perniciem*; et Orig. h. 8. in Lev. *Discipulorum Domini*, ait, *etiam capilli capitis numerati esse dicuntur, hoc est, omnes actus, omnes sermones, omnes cogitationes eorum servantur apud Dominum, quia justæ, quia sanctæ sunt.* Vide S. Bern. s. 68. in Cant.

Ita S. Clemens initio Recogn. scribit hoc fuisse dogma S. Petri: *Nos Christiani de nulla re vel eventu solliciti sumus, sed in Dei providentia plane conquiescimus; scientes nos illi curæ esse, ac ab eo per omnia dirigi, ut cuncta nobis cedant in bonum.*

S. Athanasius, t. . de Pass. et cruce, docet Christum in agonia pavidum et anxium sudasse aquam et sanguinem, ac spineam coronam gestasse, ut omnes nostras sollicitudines, curas et angores sanaret et tolleret; Christianum ergo non esse quod sollicitus sit, cum Christus eum omni sollicitudine levarit, eamque in se susceperit: *Christus*, ait, *spineam coronam gestavit, ut vitæ nostræ curas* (quasi spinas in se suscipiens) *aboleret.*

S. Joannes Silentiarius Alamundaro invadente monasterium noluit exire et fugere, magnaque spe se Deo resignans: *Si Deus*, ait, *mei curam non gerit, ut quid vivo?* Nec eum spes aut Deus fefellit: misit enim Deus leonem horribilem, qui Joannem custodiret et tueretur. Ita Cyrillus in ejus Vita. In arctis enim maxime suis quasi e machina adest et succurrit Deus, et, ut ille ait: *Tum præcipuus votorum locus est, cum spei nullus est.* Ita S. Saba ingressus speluncam, ibique respiciens, reperiens leonem cum catulis fidenter ei dixit: *Si vis, mane mecum; est enim locus utrique: sin autem, egredere. Te enim mihi locum cedere decet, non me tibi.* Quocirca S. Catharina Senensis hoc dogma accepit a Christo: *Filia, cogita de me, et ego cogitabo de te*, illudque exacte servans sine cura cuncta peregit, curatore ejus Christo curante omnia. Similia de S. Mechtilde et S. Gertrude refert Lud. Blosius in Monili spir. c. 11. ubi refert Christum Dominum dixisse S. Gertrudi: *Confidentia ista secura, qua fidelis se et sua reponit in me, credendo quod possim, sciam et velim fideliter ipsi opitulari in re qualibet, mihi cor transfigit, tantumque vim infert pietati meæ, ut non possim non tali favere, neque impendere, idque ad hoc ut satisfaciam ei quod sum, et amori quo eum prosequor.*

8. Sobrii estote et vigilate.] Jungit hæc duo, quia sobrietas mater est vigiliæ et vigilantiæ, sicut gula et crapula somni et dormitionis. Rursum sicut so-

brietas mater est sanitatis, sapientiæ et sanctitatis præsertim castitatis, mentemque vigilem et acrem facit ad orandum et speculandum, ideoque Deo et angelis est amica: ita ex adverso crapula est mater infirmitatis, insipientiæ, libidinis, cæterorumque vitiorum, mentemque sopit et ineptam facit ad meditandum, ideoque diabolo est amica. Ita S. Chrys. hom. 58. in Matth. *Diabolo*, ait, *nemo magis amicus est, quam qui deliciis et ebrietate maculatur: hic enim fons, hæc mater est et origo vitiorum omnium. Sues ex hominibus facit: deliciis vacans nullo discrimine a dæmoniaco separatur: impudens enim et furiosus pariter est: et dæmoniacum omnes miseramur, hunc vero omnes aversamur, quia sponte furorem sibi attrahit: et os, oculos, nares et cætera sensuum instrumenta, amarissimas voluptatis conficit cloacas.* Quocirca diabolus solet sub vesperam excitare homines ad gulam, indeque ad dormitionem, ut noctu semisomnes, torpidos, et pene sopitos tentet per libidinem, aliosque pravos motus, eosque varios et multiplices velut apum examen, ait S. Basil. hom. 44. Hac de causa Ecclesia Completorium ab hisce S. Petri verbis inchoat, iisque monet fideles, ut sobrii sint et vigiles ad orandum et resistendum diabolo, ut sic oculi somnum rapiant, ut cor ad Deum semper vigilet, ideoque ituri cubitum Angelo Custodi et Sanctis tutelaribus *sæpius* se commendent, ac sanctis cogitationibus indormiant. Vide quæ de sobrietate dixi Daniel 1. Hinc senex ille in Vitis Patr. l. 5. libello 11. num. 46. dicebat tres esse prodromos diaboli, oblivionem, negligentiam et concupiscentiam. *Etenim*, ait, *si oblivio venerit, generat negligentiam: de negligentia vero concupiscentia nascitur; de concupiscentia vero corruit homo. Si enim ita est sobria mens, ut oblivionem respuat, ad negligentiam non venit: et si non neglexerit, concupiscentiam non recipit: si vero concupiscentiam non recipit, nunquam cadet a pietate gratia Christi.* Sic Paulus scribit Timoth. Ep. 2. cap. 4. 5. *Tu vero, vigila*; et Christus Episcopo Sardensi: *Esto vigilans et confirma cætera.* Apoc. 3. 2. Hinc Ecclesia olim usurpavit nocturnas vigilias ad orandum in pervigiliis Sanctorum, et easdem etiamnum usurpant Cœnobitæ in psalmodia nocturna, qui ut ait S. Hier. in Daniel. 4. 10. imitantur angelorum semper vigilantium, Deumque laudantium officia. Extitit olim in Oriente monasterium Acœmetarum, id est non dormientium, qui totas pene noctes pervigilabant in oratione et psalmodia.

Vere S. Cyrill. Catechesi. 4. *Opus est*, ait, *cum divina gratia, sobria mente et vigilantibus oculis, ut zizania vitemus pro tritico, pro ove lupum, diabolum pro angelo bono.* Diabolus enim semper vigilat, et ubique intentus est ut noceat et supplantet. Vigiles ergo cum vigili luctare debemus, et quasi Argi mille oculis eum observare ac cavere. Unde S. Hier. ad Heliod. Ep. 1. *Insidiatur*, ait, *leo hic in spelunca sua, insidiatur ut rapiat pauperem, et tu frondosæ arboris tectus umbraculo molles somnos, futurus præda, carpis? Inde me persequitur luxuria, inde avaritia conatur irrumpere, inde venter meus vult mihi Deus esse pro Christo, compellit libido, ut habitantem in me Spiritum S. fugem, ut templum ejus violem; persequitur, inquam, me hostis cui nomina mille, mille nocendi artes, et ego infelix victorem me putabo dum capiar?* Post multa vero: *Nolite*, ait, *credere, nolite esse securi; licet in modum stagni fusum æquor arrideat; licet vix summa jacentis elementi spiritu terga crispentur, magnus hic campus montes habet, intus inclusum est periculum, intus est hostis. Expedite rudentes, vela suspendite, crux antennæ figatur in frontibus, tranquillitas ista tempestas est*; et S. Bern. serm. 11. in Psalm. 90. *Sicut*, ait, *ipse* (Deus) *sollicitus est nostri, et ipsi cura est de nobis; sic ille* (diabolus) *sollicitus est, ut nos mactet, et perdat, et unus ei cura, ne forte qui aversus est revertatur.* Apte ergo S. Petrus curæ Dei de nobis, per antithesin subjicit odium et invidiam diaboli ad nos perdendos. Ad hæc vigilandum est, quia, ut ait Christus Matth. 24. 42. *Nescitis qua hora Dominus vester venturus sit.* Ubi S. Greg. hom. 13. in Evang. *Horam ultimam*, ait, *Dominus noster idcirco voluit nobis esse incognitam, ut semper possit esse suspecta, ut dum illam prævidere non possumus, ad illam sine intermissione præparemur*: et S. Hilar. can. 24. in S. Matth. *Paratos nos esse convenit, quia diei ignoratio intentam sollicitudinem suspensæ expectationis exagitat.* Porro, *vigilat*, ait S. Greg. loco citato, *qui ad aspectum veri luminis mentis oculos apertos tenet; vigilat, qui a se torporis et negligentiæ tenebras pellit.* Mystice dormiunt amatores sæculi: *Somnia enim sunt magistratus, opes, potentia, fastus, voluptatum impostura, gloriæ cupiditas, vita delicata, ambitio*, etc. ait Nyssen. homil. 11. in Cant. Hisce somniis opponenda est vigilia virtutum. Unde S. August. de Verbis Domini ser. 23. cap. 10. *Corde*, ait, *vigila, fide vigila, spe vigila, charitate vigila, operibus vigila.*

Quia adversarius.] Hebr. vocatur *Satan*, græce ἀντίδικος, id est, in causa et lite adversarius, litigator, actor, accusator, qui scilicet omnes rationes et modos quærit, quibus nobis litem intentet, ut in tribunali Dei nos accuset, et reos damnationis peragat. Magnus ergo, hic est adversarius, magna ejus lis et causa: agit enim contra animam nostram, contra salutem, contra æternitatem: agit ut nos socios habeat damnationis, et ignis inferni: idque primo, ex odio Dei quo ardet, ne scilicet Deus a nobis honoretur; secundo, ex invidia, ne sedes ejus in cœlis occupemus; tertio, ex superbia, qua omnes sibi similes reddere, omnibusque dominari ambit. Hoc est quod ait Paulus Ephes. 6. 2. *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates; adversus mundi rectores, tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus, ac deinceps contra eos fideli quasi militi dat panopliam.*

Diabolus,] id est *calumniator*, a διαβάλλω, id est *calumnior*, quare ridicule Thomas Anglicus: Diabolus, ait, dicitur quasi duobus bolis devorans hominem, scilicet animam et corpus. Id condonandum est sæculo illi linguarum rudi et aglosso. Vere S. Gregorius 2. Mor. c. 5. alias 9. *Antiquus adversarius*, ait, *cum quæ accuset mala non invenit, ipsa ad malum inflectere bona quærit: cumque de operibus vincitur, ad accusandum verba nostra perscrutatur; cum nec in verbis accusationem reperit, intentionem cordis fuscare contendit, tanquam bona facta bono animo non fiant, et idcirco perpendi a judice bono non debeant.* Causam invidiæ dat S. Ambros. lib. 7. in Luc. cap. 12. *Serit*, ait, *illecebras delictorum, ut habeat in supplicio participes, quos habuit in errore consortes: et-*

que ideo socios quærit ad culpam, ut obnoxios perdat ad pœnam. Porro *diabolus* antonomastice vocatur Lucifer dæmonum princeps, Matth. 4. 1. Lucifer ergo non tam per se (relegatus enim est in inferno, Apoc. 20. v. 2) quam per suos asseclas circuit: horum enim quisque vocatur, et est *diabolus*. Unde SS. Patres docent hunc aerem dæmonibus esse plenum, qui ignem et pœnam suam secum portantes, tentant homines, tentabuntque usque ad diem judicii: tunc enim omnes relegabuntur in infernum. *Diabolus*, ait S. Augustinus ad Julian. *doctor mendacii, ipse est adversarius effectus generis nostri, inventor mortis, superbiæ institutor, radix malitiæ, scelerum caput, princeps omnium vitiorum, persuasor turpium voluptatum. Hinc ergo cum primum hominem a Deo factum, Adam patrem omnium nostrum intueretur, pudicitia, temperantia, charitate, immortalitate vestitum æmulus atque invidus tantam beatitudinem hominem terrenum accepisse, quam ipse dum esset angelus, per superbiam agnoscitur amisisse; invidit statim insatiabilis homicida, Adam expoliavit et nos interemit.*

Hæc est secunda causa iræ diaboli in homines, scilicet invidia (prima enim, ut dixi, est odium Dei, illum damnantis et punientis in gehenna) de qua S. Basil. *Pardalis*, ait, *animal est homini inimicissimum, adeo ut quandoque in studiis hominis oculos præ ira invadat: qui autem feræ furorem deludere quærunt, hominis imaginem si ex charta ostendunt: illa statim furibunda eam concerpit et dilacerat, hoc argumento satis ostendens quanta sit ejus adversus hominem inimicitia. Sic item diabolus in imagine hominem apparentem insectatur, quando Deum ipsum attingere nequit: hinc ipsi bellum tam acre contra nos.* Ita S. Basilius h. in aliquot Scripturæ locos.

Tertia causa, scilicet superbia, manifesta est: diabolus enim tumet superbia et ambitione. Addit Origen. hom. 33 in Lucam, Nyssenus de Vita Mosis ante medium, Auctor, serm. ad Fratres in eremo serm. 68. Magister sentent. in 2. dist. 11. quemque hominum habere dæmonem antagonistam, ad tentationem deputatum a Lucifero, sicut habet angelum bonum ad custodiam deputatum a Deo. Cassianus vero collat. 7. c. 17. docet certos dæmones deputatos esse qui tentant ad iram, alios qui ad luxuriam, alios qui ad alia vitia: singula enim habere suos præsides et dæmones. Unde in Script. vocatur spiritus iræ, luxuriæ, blasphemiæ, etc. hæc alibi discutienda sunt.

TANQUAM LEO RUGIENS.] In Script. nunc diabolus, nunc Christus vocatur *leo de tribu Juda*: Apoc. c. 5. 5. ob contrarias leonis proprietates. Nam, ut ait S. August. serm. 46 de Divers. c. 2. *Christus vocatur leo propter fortitudinem, diabolus ob feritatem: ille leo ad vincendum, iste leo ad nocendum.*

Diabolus ergo vocatur *leo*, primo, quia vigil; leo enim apertis oculis dormit, imo, ut Ælian. et alii docent, dormiendo vigilat, caudamque movet. Unde aliqui putant leonem numquam dormire, aiuntque eum solum inter animantia apertis oculis nasci: habet enim oculos ingentes, palpebras vero exiles ut totos oculos tegere nequeant, ideoque dictus leo a λάω, id est *video*, quia ὀξυδερκέστατος, id est, *acutissimi visus est*. Hinc leo symbolum est vigilantiæ. Ideoque effigi solet ad ostia basilicarum, uti Romæ factum conspicimus. Similiter diabolus pervigil *est ut homini noceat*.

Quocirca S. Basil. in illud: *Attende tibi: Ut strenuus pugil*, ait, *habeto animæ oculum nusquam evariantem, sed attentum et pervigilem; præmuni, ac tuere passis manibus partes, quorum plaga lethalis sit: in adversarium immotum oculum intendito fixius.* Rursum leo, ait Epiph. hær. 78. *est animal voracissimum, specie fulvum, robore solidissimum, et, ut ita dicam, regalissimum super alia animalia.* Sic et diabolus caninam habet famem, imo rabiem devorandi animas; specie fulvus, puta cruentus; robore solidissimus, et rex super omnes filios superbiæ. Job 41. 25.

Secundo, quia diabolus sævus est ut leo, qui numquam cicuratur, fitque domesticus; quia et diabolus plurimis animabus pastus non saturatur, sed sævit magis, *cum leones satiati innoxii sint*, ut ait Plinius l. 8. 16. Leo habet os ingens, dentes robustos, aduncos et validos ungues: ita diabolus rapacissimus est et voracissimus.

Tertio, quia diabolus instar leonis rugit, id est voce, sonitu et terrore percellit, juxta illud Amos 3. 8. *Leo rugit, quis non timebit?* Hinc Eusebius l. 4. Præpar. c. 3. Dæmon, inquit, dicitur a δειμαίνειν, id est *timere*, quia timorem incutit: licet verius δαίμων dicatur, quasi δαήμων, id est *sciens*. Dæmonibus enim antiquitas humanarum artium inventionem tribuebat. Unde Plato universi moderatorem μέγιστον δαίμονα appellat. Dæmon ergo tibi nocere nequit, nisi eum timeas, nisi timendo sponte illi cedas et consentias, quemadmodum qui ante conflictum non telo, sed tuba prosternitur, ait S. Bern. ser. 13. in Ps. 90. ubi docet leonem magis terrere rugitu quam ferire morsu, adeoque animalia quæ morsui resistunt, imo leonem subinde superant, non sustinere ejus rugitum: *Ut rugientis ejus sonitu velut quadam vi attonita atque icta capiantur*, ait S. Amb. 6. Hexaem. c. 3. Sic diabolus magis nocet suis minis et terroribus, quam robore et verbere. Audi S. Bern. *Adversarius vester tamquam leo rugiens, ait Petrus. Gratias magno illi leoni de tribu Juda: rugire iste potest, ferire non potest. Rugiat quantum vult, tantum non fugiat ovis Christi. Quanta minatur, quanta exaggerat, quanta intentat? Non simus bestiæ ut nos prosternat vacuus ille rugitus. Sic enim perhibent qui talia curiosius vestigaverunt, ad rugitum leonis nullam bestiam stare posse, ne eam quidem quæ adversus ictum ejus tota animositate repugnat: et plerumque superat ferientem, quæ non sustinet rugientem. Vere bestia, vere rationis expers, qui tam pusillanimis est, ut sola timore cedat; qui sola futuri exaggeratione laboris victus, ante conflictum non telo, sed tuba prosternitur. Nondum resististis usque ad sanguinem, ait strenuus ille dux, qui leonis hujus noverat vanum esse rugitum. Et alius quidam: Resistite* (inquit) *diabolo, et fugiet a vobis.*

Hinc dæmon est myrmicoleon, id est formica leo, quia timidis dominatur ut leo, audaces metuit ut formica, uti docet S. Greg. Olymp. et alii in Job 4. 11. *Tigris* (pro quo Sept. vertunt, *myrmicoleon*) *periit*.

Quarto, leo ex ira et famis rabie prædam devorat, ideoque priusquam captam prædam devoret rugit, ait S. Cyrillus in Amos. 3. Sic et ex ira animas vorat diabolus. Rursum leo prædæ suæ reliquias fastidit, ait Nazianz. in car. de Exter. hom. vilitate, dum ita canit:

Ac leo cum præda ventrem exsaturavit, ut aiunt,
Cœnæ reliquias horret adire suæ.

Ita diabolus fastidit et dedignatur eos quos pervertit et occidit, eosque tractat quasi mancipia, imo cadavera, ut patet in sagis et veneficis, quas quasi bestias flagellat, verberat et torquet, tamquam lanio et carnifex. Rursum *leonum ossa adeo dura sunt, ut ex iis percussis ignis quasi ex silice eliciatur*, inquit Arist. lib. 2. de Part. animalium cap. 9 Ossa hæc repræsentant obstinationem et pertinaciam diaboli, tum in peccato, tum in studio hominibus nocendi: hinc et leonis, æque ac diaboli, collum est hirtum, rigidum et inflexibile, teste Aristot. l.b. 4. cap. 10.

Quinto, tradunt Epiph. in Physiol. c. 1. Ælian. lib. 11. c. 30. Plut. de Animalium comparat. Isidor l. 1. Orig. et alii leonem propria vestigia cauda, ac verrendo obterere, obscurare et delere, ne scilicet venatores vestigiis ejus insistentes lustrum inveniant, eumque cum catulis comprehendant. Addunt Ælianus et Plut. leonem contortis pedibus incedere, ut in iis quasi in vagine abscondat ungues suos, præsertim tempore nivis, ne in ea vestigia ejus appareant. Ita pariter diabolus malum specie honesti obtegit, ac celando finem et scopum suum, dolos suos abscondit, ne illi pateant, indeque ipse agnoscatur et repellatur. Insuper leo, ait Arist. in Physiog. c. 8. habet os vastum, frontem quadratam, supercilium ingens, humeros fortes, robustas costas et dorsum, crura nervosa, gressum juvenilem: sic et dæmon.

Sexto, leo quia igneæ est naturæ, ardet libidine et ira: sic et diabolus. Audi Plinium lib. 8. c. 16. Arist. l. 9. Hist. animal. c. 44. tradit *leænam primo fœtu parere quinque catulos, ac per annos singulos uno minus, ab uno sterilescere: informesque minimasque carnes magnitudine mustelarum, esse initio: semestres vix ingredi posse, nec nisi bimestrem moveri.* Hinc Arist. l. 6. Hist. animal. c. 23. ait leones Syriæ quinquies in vita parere.

Septimo, fœtet leo ob voracitatem et ingluviem: sic et diabolus; unde hebraice vocatur שעיר *sair*, id est *hircus*, quia in specie hirci apparet et adoratur a sagis, fœtetque ut hircus; vel *sair*, id est *pilosus*, hirsutus, horribilis, horripilans, quia horribili specie apparens percellit, et pilorum erectionem horroremque inducit. Sic Plinius loco citato ait, leones habere *gravem odorem, nec minus halitum: raros in potu, vesci alternis diebus: a saturitate interim tridua cibis carere. Quæ possint, in mandendo solida devorare; nec capiente alvo, conjectis in fauces unguibus extrahere, ut si fugiendum sit, non in satietatem abeunt. Polybius in senecta hominem appeti ab iis refert, quoniam ad persequendas feras vires non superant. Tunc obsidere Africæ urbes, eaque de causa crucifixos vidisse se cum Scipione, quia cæteri metu pœnæ similis absterrerentur eadem noxa.* Sic homines et animas petit sititque dæmon. *Devorat diabolus, et saluti sibi per mortalem culpam peccatorum incorporat*, ait Lyran. E contra fidelis et sanctus est cibus Christi: unde aiebat S. Ignat. audiens leones rugientes: *Frumentum Christi sum dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar.*

Octavo: *Leonum*, ait Plin. *index animi cauda, sicut et equorum aures. Immota ergo, placidus, clemens, blandientique similis, quod rarum est: crebrior enim iracundia ejus. In principio terra verberatur: incrementa terga ceu quodam incitamento flagellantur. Vis summa in pectore. Ex omni vulnere sive ungue impresso, sive dente, ater profluit sanguis.* Ita diabolus non nisi in cauda, id est, in fine tentationis, malitiam et iram suam patefacit; tum sanguinem atrum ostentat, se scilicet non sitire nisi mortes et cædes hominum. Rursum in pectus et cor hominis irrepit, et se insinuat; eo enim occupato, totam animam totumque hominem occupat. Unde S. Cypri. tract. de Zelo et Livore: *Dominus*, ait, *prudentes nos esse jussit, et cauta sollicitudine vigilare præcepit, ne adversarius vigilans semper, et semper insidians ubi in pectus obrepsit, de scintillis conflet incendia, de parvis maxima exaggeret: et dum remissis et incautis leniore aura et flatu molliore blanditur, procellis ac turbinibus excitatis ruinas fidei et salutis, ac vitæ naufragia moliatur. Excubandum est itaque, fratres dilectissimi, atque omnibus viribus elaborandum, ut inimico sævienti, et jacula sua in omnes corporis partes, quibus percuti et vulnerari possumus, dirigenti, sollicita et plena vigilantia repugnemus, secundum quod Petrus Apostolus in epistola sua præmonet et docet, dicens: Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens, et aliquid devorare quærens, circuit.*

Nono, pergit Plinius: *Cum pro catulis fœta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expavescat: nec limis intuentur oculis, aspicique simili modo nolunt. Creditum est a moriente humum morderi, lachrymamque letho dari.* Ita diabolus non cœlum, sed terram intuetur, suosque pariter intueri facit, ne venabula peccatorum et gehennæ expavescant. Rursum dæmon sævitia est leo, astutia vulpes, quia quos vi non potest, dolo superare contendit. Facit ergo illud Lysandri: *Ubi leonina pellis non sufficit, addenda est vulpina.* Et illud Pindari in Isthmiis ode 4. de Melisso: *illa animositate similis audaciæ graviter frementium leonum ad conandum cum labore, solertia autem est vulpes, quæ supina cohibet impetum aquilæ; oportet autem quodlibet facienda, labefactare adversarium.*

Decimo: *Hæc tale*, ait Plinius, *tam sævum animal rotarum orbes circumacti, currusque inanes, et gallinaceorum cristæ, cantusque etiam magis terrent, sed maxime ignes.* Ita diabolus terretur et fugatur rebus in speciem exilibus, scilicet crista crucis, lætitia, psalmodia et cantu hymnorum, orbe et cœtu monachorum et clericorum, sed maxime igne et zelo amoris Christi. Unde S. Antonius apud S. Athanas. *Credite*, ait, *mihi experto, pertimescit Satanas recte viventium vigilias orationes, jejunia, mansuetudinem, voluntariam paupertatem, vanæ gloriæ contemptum, humilitatem, misericordiam, iræ dominatum, et præcipue cor purum erga Christi amorem. Novit deterrimus coluber, ex præcepto Domini sub justorum se jacere vestigiis, qui ait: Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici.* Unde S. Chrys. hom. 22 in ep. ad Ephes. *Conculcabimus diaboli potentiam*, inquit, *si peccata conculcaverimus, omnia dico temporalia, fastum, concupiscentiam, superbiam, omnes animi passiones. Ansam enim dant diabolo divitiæ, pecunia, et vanæ gloriæ studium.*

Undecimo: Leo, ait Arist. in Physiog. c. 8. *habet*

gressum juvenilem et totum corpus articulatum et nervosum: ambulans autem tarde, et magnifice incedens, et se in humeris cum ambulat quatiens, a mans victoriæ. Idem l. 9. Hist. animal. c. 44. *In venatu dum cernitur, nunquam fugit, aut metuit; sed etiamsi venantium multitudine cedere cogitur, sensim pedetimque discedit, crebro subsistens atque respectans: nactus vero opaca, fuga, qua maxime potest velori, se subtrahit, donec in aperta devenint; tum rursus lente incedit.* Ita dæmon fortitudinem simulat, metum dissimulat, ut suam fortitudinem et superbiam ostentet, videaturque vincere, etiam dum vincitur.

Duodecimo, leo grandia et fortia animalis aggreditur, parva et vilia aspernatur. Rursum non comedit nisi quod vivum cœperit. Ita Ælian. l. 2. c. 3. Sic et diaboli cibus est electus Habac. 1. 16. meliores, sanctiores, fortioresque aggreditur; timidos, carnalesque quasi suos contemnit. Rursum leo læsus acrius in lædentem insurgit: ita dæmon magis sævit cum læditur, puta cum homines vacant pietati, ut tempore Quadragesimæ, uti docet Cassian. collat. 21. 28.

Circuit,] scilicet assidue et continuo. Unde S. Fulgentius ad Thrasim. l. 1. c. 5. indefessum vocat ejus circuitum. Græce περιπατεῖ, id est, ut Tigur. *obambulat*; Pagnin. *undique ambulat*; alii, *circumambulat*; S. Hier. 55. Isaiæ, *circumiens quærit*. Sic ait ipse diabolus: *Circuivi terram, et perambulavi eam.* Job 1. 7. Et Christus de eo; *Cum immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa*, etc. Luc. 11. 24. Hinc et patris sui exemplo, *in circuitu impii ambulant*, Psal. 11. 9. hoc est, circumquaque oberrant vagi et instabiles, ut piis noceant. Ita ibidem Theod. Athanas. Chrys. Unde Chald. vertit, *in circuitu impii ambulant tanquam sanguisuga, quæ sugit sanguinem filiorum hominum.* Sic Judæi, ac pariter hæretici, Ps. 58. 15. dicuntur circuire civitatem, id est Ecclesiam, quia vagi quærunt undique modos eam oppugnandi, nec tamen eam ingredi valent: unde ab uno errore et hæresi labuntur in aliam. Rursum Eusebius: Circulus, ait, rectæ lineæ contrarius est, hinc impii in orbem, id est, oblique ad extrema, pii vero recta secundum rationem ad medium virtutis pergunt. Tropol. S. Aug. Impii ambulant in circuitu, id est, ait, in temporalium rerum cupiditate, quæ septem dierum repetito circuitu quasi rota volvitur, et ideo non perveniunt ad octavum, id est, ad diem æternum, pro quo iste psalmus intitulatur: hinc et multiplicantur, quia recedunt ab unitate Dei.

Circuitus ergo iste et perambulatio diaboli significat, primo, eum vagum esse et instabilem, quia deserendo Deum per peccatum, stabilitatem mentis (hæc enim est in solo Deo) perdidit, qua de re plura dixi ad illud Thren. 1. 8. *Peccatum peccavit Jerusalem, propterea instabilis facta est.*

Secundo, ejus iram et nocendi cupiditatem; circuit enim diabolus perinde ac duellator, qui in duello antagonistam circumcirca observat et circuit; ut eum dejiciat, idque assidue et jugiter. Solus enim circularis motus potest esse perpetuus, eo quod circulus fine et principio careat, cæteri non, ut docet Arist. 8. Physiog. text. 75 et 76. ubi probat motum circularem esse primum, et mensuram cæterorum, esseque continuum; quia semper fertur circa medium, non ad extremum, uti fertur motus rectus, ideoque cœlos moveri motu circulari. Circulationem ergo hanc didicit diabolus in cœlo, cum ibidem versatus est, quasi angelus; sed eam ex bona convertit in malam, cum lapsus est factusque diabolus.

Tertio, ejus versutiam, fraudes et dolos, qua ut serpens gyrat et regyrat, ut homines suis artibus, scrupulis, perplexitatibus, etc. intricet, circumveniat, implicet, irretiet, decipiat, capiat, juxta illud Job c. 40. 12. de Behemot, id est elephante, qui typus est diaboli: *Nervi testiculorum ejus perplexi sunt.* Ubi vide S. Greg. Et S. Leo s. 7. de Nativ. *Novit* (dæmon) ait, *cui adhibeat æstus cupiditatis, cui illecebras gulæ ingerat, cui apponat incitamenta luxuriæ, cui infundat virus invidiæ; novit quem errore conturbet, quem gaudio fallat, quem metu opprimat, quem admiratione seducat.*

Quarto, perambulat quasi princeps mundi; perambulare enim in Script. significat dominium et imperium: sic enim herus perambulat in agro suo, rex in regno, dux in regionibus bello subactis, uti pluribus ostendi Zachar. 1. 11. unde ait, Job c. 41. 24. *Non est super terram potestas, quæ comparetur ei qui factus est ut nullum timeret.*

Quinto circuit, sicut venator circuit cervos; piscator pisces, exercitus urbem, ut omnes concludat, capiat vel occidat: juxta illud Job 40. 18. *Ecce absorbebit fluvium, et non mirabitur: et habet fiduciam, quod influat Jordanis in os ejus.* Unde Thomas Anglicus: Perversitas, ait, diaboli significatur per nomen adversarii, robur per nomen leonis, crudelitas cum rugiens voratur, sollicitudo ejus circumire quærendo dicitur. Hinc a nobis exigitur contra primum, ut resistamus: contra secundum, ut simus fortes: contra tertium, ut fidei mansuetudinem habeamus: contra quartum, ut vigilemus.

Sexto, circuitio hæc significat sagacitatem diaboli, qua cujusque desideria, vitia, infirmitates, occasiones, habitus explorat, ut ea parte quemque aggrediatur et tentet, qua debilior est: sicut dux qui obsidet urbem, circuit ut videat qua parte minus munita sit, ut per eam irrumpat. Qui ergo diabolo resistere cupit, omnia sua circumlustret, omnesque sensus acri custodia muniat, omnia vitia mortificet, præsertim ea in quæ pronior est; ubi infirmior est, ibi magis se ubfirmet, totusque excubet, et sese obarmet per orationes, propositum efficax, pœnitentias, consilia seniorum, etc. Audi S. Cyprian. tract. de Zelo: *Circuit ille nos singulos, et tanquam hostis clausos obsidens, muros explorat, et tentat an sit pars aliqua membrorum minus stabilis et minus fida, cujus aditu ad interiora penetretur. Offert oculis formas illices et faciles voluptates, ut visu destruat castitatem. Aures per canoram musicam tentat, ut soni dulcioris auditu solvat et molliat Christianum vigorem. Linguam convicio provocat, manum injuriis lacessentibus ad petulantiam cædis instigat, ut fraudatorem faciat: lucra opponit injusto, ut animam pecunia capiat: ingerit perniciosa compendia, honores terrenos promittit, ut cœlestes adimat: ostentat falsa, ut vera subripiat: et cum latenter non potest fallere, exerte atque operte minatur, terrorem turbidæ persecutionis intentans ad debellandos Dei servos; inquietus semper et semper infestus; in pace subdolus, in persecutione violentus. Quamobrem, fratres dilectissimi, contra omnes diaboli vel fallaces in-*

sidias, vel apertas minus store debet instructus animus et armatus, tum paratus semper ad repugnandum, quom est ad impugnandum semper paratus inimicus. Et quoniam frequentiora sunt tela ejus quæ latenter abrepunt, magisque occulto et clandestino jaculatio, quo minus perspicitur, hoc et gravius et crebrius in vulnera nostra grassatur, ad hæc quoque intelligenda et depellenda vigilemus, ex quibus est zeli et livoris malum

Et S. Antonius apud S Athanas monet Christianos, ne per inertiam viros dæmonibus præbeant: *nam quales, ait, nos et nostras repererint cogitationes, tales se nobis præstare consueverunt: et si quod in pectoribus male mentis et pavoris semen invenerint, quasi latrones qui deserta loca obtinent, cæptos cumulant timores, et crudeliter imminentes infelicem puniunt animam*; et S. Leo ser. 7. de Nativit. *Omnium*, ait, *discutit* (dæmon) *consuetudines, ventilat curas, scrutatur affectus, et ibi causas quærit nocendi, ubicumque viderit studiosius occupari.*

Septimo, circuit ut homines in circulum agat (ceu turbo paleas) puta in mentis vertiginem, ut quasi dementati, ac cerebro et ratione destituti, rapiantur in orbem suarum machinationum, puta concupiscentiarum, ruantque de uno peccato in aliud et aliud, donec totum circulum peccatorum omnium absolvant et compleant.

Quem devoret.] Leo devorat non gluttiendo, sed dentibus validis prædam comminuendo, juxta illud Isaiæ 38. 13 *Quasi leo sic contrivit omnia ossa mea*; et illud sancti Ignatii : *Dentibus bestiarum molar*: sic et dæmon odio et rabie, qua furit in Deum et homines, eos plane conterere satagit Unde S. Chrys. hom. 22 ad pop. *Circuit*, ait, *quærens non quem mordeat, vel frangat, sed quem devoret.* Est catachresis: dæmon enim proprie non devorat homines, vel animas; sed eas lacerat, perdit et cruciat, eaque re mire quasi esca suavissima pascitur et delectatur; et hoc significat τὸ *devoret*.

9. Cui resistite (S. Hier. in c. 55 Isaiæ legit, *adversus quem resistite*; Syrus, *insurgite*) fortes in fide.] Tria hic S. Petrus fideli dat arma ad vincendum diabolum. Primum est ei resistere : resistentia est enim victoria, quia diabolus non vi cogendo extorquet, sed suadendo et blandiendo postulat a nobis consensum; quod si illum negemus, vincimus. Secundum, fortitudo. Tertium, fides; resistentia enim eum vincit, fortitudo subjugat, fides enervat Fides enim futura præmia et pœnas menti ad vivum repræsentans excitat hominem, ut pro iis generose decertet, atque Dei opem ad fortiter præliandum imploret Unde per fidem Christus inhabitat in cordibus nostris. Ephes. 3. 17. *Fides enim est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium.* Hebr. 11 v. 1. et sequent. Ubi Paulus docet Sanctos omnes vicisse per fidem. Idem Ephes. 6. 16. militem Christianum contra diabolum a capite ad talos obarmans, dat ei pro scuto fidem, pro galea spem, pro lorica justitiam, pro gladio verbum Dei, pro ocreis promptitudinem Evangelii, pro balteo veritatem. Unde Isidorus lib. 3. de summo Bono c. 5. *Ab incredulis*, ait, *diabolus timetur ut leo, a fortibus in fide ut vermis contemnitur*; et S Joannes ep. 1 c 5 v 4 *Hæc est*, ait, *victoria quæ vincit mundum, fides nostra*; et S. Antonius apud S. Athanasium: *Signum*, ait, *crucis et fides ad Dominum inexpugnabilis nobis murus est*; et rursum: *Si alacres fuerimus in Domino, et futurorum bonorum cupido nos succenderit, si semper omnia manibus Dei committamus; nullus dæmonum ad expugnandum valebit accedere: magis enim cum munita in Christo corda conspexerint, confusi revertentur. Ita et Job firmatum in Domino diabolus refugit, et infelicissimum Judam expoliatum fide vinculis captivitatis innexuit. Una est ergo ratio vincendi inimicum, lætitia spiritualis, et animæ Dominum semper cogitantis jugis recordatio, quæ dæmonum ludos quasi fumum expellens, persequetur adversarios potius quam timebit.* Idem monuit S. Jacobus c. 4 v 7 *Resistite diabolo, et fugiet a vobis.* Vide ibi dicta.

Fortes in fide.] Græce στερεοὶ quod S. Hier in c. 55. Isaiæ vertit, *confortati fide*; Syrus, *obfirmati*; Pagnin. et Tigurin. *solidi*; alii, *rigidi, duri, firmi*. Hæc enim omnia significat τὸ στερεοὶ

Nota. Non qualis qualis, puta exilis et languida fides, sed viva, firma, fortis et generosa vincit diabolum; quia jacula ejus sunt ignita Ephes. 6 16 Suscitat enim tentationes et concupiscentias ardentes, juxta illud Job 40. v. 12. *Halitus ejus prunas ardere facit.* Hæc autem non nisi vehementi fide extingui possunt Quare sub fide quasi radice intellige spem, orationem, charitatem: fides enim spe roborata, oratione armata, charitate ignita, vincit diabolum Illa enim succensi, in qualibet tentatione dicimus cum S. Paulo: *Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?* etc. *Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro* Rom. 8. v. 35.

Quocirca diabolus hanc fidei firmitatem et fortitudinem nobis eripere conatur, ut fide destituti quasi cæci oberremus, et impingamus in ejus laqueos; fides enim est oculus animæ Hujus rei symbolo Naas rex Ammon incolis Jabes oculum dextrum expungere voluit, 1 Reg 11. 2. idque tum in opprobrium, tum ut rebellare non possent, faciendo eos bello inutiles et cæcos: sinistrum enim oculum scuto tegunt milites; exempto ergo dextro fuissent prorsus in prælio cæci. Ita Joseph. 6. Antiq. 5 Tropol. S Greg. ibidem: De xter oculus, inquit, est intuitus æternæ claritatis, qui fit per fidem; sinister est concupiscentia carnalis et intuitus terrenorum. Ergo Naas, id est hebraice *serpens*, puta diabolus, dextros oculos suorum eruit, quando æternorum intuitum adimit, facitque ut homines carnalia solum cogitent et cupiant, ac cœlestia, quæ solebant amare, non attendant. Sic et Angelomus ibidem Hic verum est illud Senecæ in Hercule Fur.

Quemcumque fortem videris, miserum neges.
Numquam stygias fertur ad undas
Inclyta virtus: vivite fortes.

Et illud Plinii: *Ut palma imposito onere enititur; ita viri fortis animus, quo plus negotiis premitur, quoque magis sævit fortuna, hoc est erectior.*

Talis fuit Agamemnon, qui constanti fortitudine, Trojam invictam decennali obsidione premens debellavit et occupavit, indeque dictus est Agamemnon,

quasi ἀγαστὸς τὴν μονήν, id est, *admirabilis in perseverantia et mora*, ait Plato in Cratylo. Agamemnon ergo idem est quod Permeno. Nimirum *obsidia urbis quam capere cupis, constanter urgenda et premenda est*, ait Vegetius. Pari modo qui diabolo resistere, qui vitium aliquod debellare cupit, sit Agamemnon, sit Parmeno, decennali obsidione et pugna illud oppugnet ac expugnet. Talem fugit dæmon dicitque suis: *Sinamus hunc: eum Agamemnon est, a sua Troja non recedet, donec eam occupet.*

Scientes easdem passiones (τὰ αὐτὰ τῶν παθημάτων, id est, *easdem passiones*) ei, quæ in mundo est, vestræ fraternitati fieri.] Consolatur et roborat afflictos fideles Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, etc. ad quos scribit, exemplo fratrum, id est Christianorum, per totum mundum sparsorum, qui similia patiebantur. q. d. State fortes, o fideles Pontici, etc. in omni tentatione et passione, quam contra vos suscitat diabolus, cogitando hanc passionem non esse vobis propriam, sed omnibus fidelibus communem; illos ergo omnes in passione, æque ac in fide, habetis fratres et socios. Hac itaque communione et societate vos solamini et corroborate; tum quia jucundum est in pœna habere socium, adeoque socius est pœnæ levamen; tum quia furor diaboli divisus et sparsus per omnes fideles, minor est in particulares et singulos, longe enim major esset, si singulis totus incumberet; tum quia hæc vis est societatis, ut in ea unus cæterorum conjunctione firmetur et roboretur, juxta illud Eccl. 4. 12 *Funiculus triplex difficile rumpitur*; tum quia passioni vestræ compatiuntur cæteri fideles universi, utpote fratres vestri; fratris autem compassio levat passionis onus et pondus. Ita OEcumen. Vatabl. et alii.

Nota primo, τὸ *quæ in mundo est*, aliqui referunt *ad passionem* quæ præcessit. q. d. Agite, durate, quia passio hæc quæ *vestræ fraternitati*, id est vobis, o fratres, fit, tantum est hujus mundi: modico ergo tempore durabit, quia futurum sæculum, quod vos manet, non erit passionis, sed coronæ et gloriæ. Ita Arias. Aut, q. d. Ne miremini, o fideles, vos tanta pati; nam etiam infideles et mundani, adeoque omnes qui in mundo sunt, similia patiuntur; mundus enim hic est forum passionum, et stadium ærumnarum.

Secundo, et genuine, τὸ *quod in mundo*, refer ad *fraternitati*, quod sequitur. q. d. Fraternitas vestra quæ est in mundo, id est, fratres vestri qui toto mundo sunt dispersi, similes tentationes, passiones et persecutiones ab hostibus fidei suscitante diabolo patiuntur, atque vos patimini. Idque exigit τὸ ei, et Græca quæ habent τῇ ἐν κόσμῳ ἀδελφότητι, id est, *fraternitati quæ est in mundo*. Unde Syrus vertit, *scitote etiam quod contra fratres vestros, qui in mundo sunt, ipsæ illæ passiones obveniunt.*

Nota secundo. Abstractum ponitur pro concreto: *fraternitatem* enim vocat fratres, id est fideles, non ad quos scribit, sed eorum in fide socios, qui in reliquo erant orbe, ut patet ex Græco jam citato. Cur fideles vocentur fratres, dixi c. 1. 22 et Jacobi 2. 15. Recte Clemens Alexandrinus l. 5 Strom. Gentiles arguentes fideles quod vocarent se fratres, ita redarguit: *Fratres nos esse, utpote unius Dei et unius magistri, alicubi etiam Plato videtur dicere hoc modo: Qui in civitate estis, omnino fratres estis*; et Minutius Felix in Octavio: *Fratres vocamur, ut unius Dei parentis homines, et consortes fidei, ut spei cohæredes.* Origo hujus appellationis prodiit a Judæis, qui se invicem vocabant fratres, non tantum fide et religione, sed et sanguine. Omnes enim prognati sunt ex duodecim Patriarchis, quasi capitibus duodecim tribuum, qui omnes fuere fratres, utpote filii Jacob, nepotes Abrahæ; a Judæis enim progenitus est Christus et Christiani: et Synagoga Judæorum fuit matrix Ecclesiæ Christianorum, quæ proinde quasi filia et hæres matri morienti et desinenti successit, cum Synagoga in Ecclesiam transiit. Hinc paritas fratrum nomenclaturæ ab illa in hanc transiit.

Nota tertio. Pro *fieri* græce est ἐπιτελεῖσθαι quod primo vertit Noster, *fieri*; Syrus, *obvenire*. Secundo, Pagnin. et Cajetan. *perfici*; Tigur. *consummari*; Gagnæus, *apparari et exhiberi*, alii, *suppleri*, juxta illud Pauli: *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus quod est Ecclesia*. Coloss. 1. 24. Perficitur enim cyclus passionum et patientiæ Ecclesiæ, ex passionibus et patientia singulorum fidelium, ejus filiorum et membrorum; ac proinde quisque fidelis ad passionem animare se debet, cogitando se non tantum suam, sed et totius Ecclesiæ coronam adimplere et perficere. Unde Cajet. τὸ *perfici* sic explicat. q. d. Passiones non sunt fugiendæ, sed ambiendæ; quia per eas in patientia perficimur, adeoque illæ in virtute nos solidant, faciuntque perfectos, juxta illud quod de Christo ait Paulus: *Decebat*, etc. *auctorem salutis eorum per passionem consummare.* Heb. 2. 10. Et cap. 5. 8. *Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex iis quæ passus est obedientiam, et consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ.* Græcum ἐπιτελῶ hæc omnia et plura significat, scilicet *perficere*, præstare, supplere, absolvere, consummare, solvere, obire, perfungi, exsequi.

10. Deus autem omnis gratiæ, scilicet auctor, conservator, promotor, perfector, remunerator et coronator. Unde subdit: Qui vocavit nos in æternam suam gloriam in Christo Jesu, id est per Christum Jesum, modicum passos ipse perficiet, confirmabit solidabitque.] Causam dat S. Dionys. Eccl. hierarch. cap 2. *Dominus, enim*, inquit, *ut est summe clemens et bonus, in suis bellatoribus vincit, dum in illis habitans, pro illorum salute et victoria adversus mortis et corruptionis imperium pugnat.* Est hic ultimus ad certandum et patiendum stimulus, quod Deus certantes adjuvet, perficiat et coronet. Ipse enim est Deus *omnis gratiæ*: ergo et patientiæ, perseverantiæ, ac gloriæ æternæ. Hæc enim ultime et maxima est gratiarum. Vere S. Aug. s. 67 de Tempor. *Quod si semper*, ait, *beneficia Dei nostri, quæ nobis nullis præcedentibus meritis nostris collata sunt, assidue cogitamus, peccata nostra nobis non dominabuntur; aut si forte subrepserint, cito per pœnitentiam corriguntur. Quis enim vel mente concipere, nec dicam verbis possit exponere, quanta circa nos sint Dei nostri beneficia? Fecit enim nos cum non essemus, reparavit nos postea cum periissemus. Mortem suscepit, pretioso nos sanguine liberavit, ad inferna descendit, de faucibus nos æternæ mortis eripuit, cælorum etiam regna promisit, etc.* Ecce ut Deus est Deus omnis gratiæ.

Nota primo, τὸ *omnis gratiæ*, licet quamlibet virtutem et gratiam significet, maxime tamen patientiam et fortitudinem, ad sustinendum passiones et tentatio-

nes, quas diabolus nobis per se vel per suos suscitat q. d. *Omnis gratiæ*, id est, omnis patientiæ. *patientia enim opus perfectum habet.* Jacob. 1. 4. Perfectio autem includit omnes virtutes; ergo et patientiam. Quare quod de charitate dixit Apostolus 1. Cor. 13 4. idem dicas de patientia: *Patientia benigna est, non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati: omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.* Unde Hugo, Catharinus et Salmeron omnem gratiam interpretantur totam integram et perfectam gratiam, ut sit enallage quantitatis, qua totum universale ponitur pro toto quanto, puta omne pro integro.

Nota secundo τὸ *qui vocavit nos in æternam suam gloriam*, dat finem et causam tum præcedentium, tum sequentium. q. d. Quia Deus nos vocavit in æternam suam gloriam, hinc idem est auctor *omnis gratiæ*. hæc enim respondet gloriæ quasi semen fructui, meritum mercedi, labor præmio: hinc rursum idem ipse *modicum passos perficiet, confirmabit, solidabitque*. Vere Abbas Hyperichius in Vitis Patrum l. 5. libello 11. n. 35. *Cogitatio tua, ait, sit in regno cælorum, et cito in hæreditatem accipies illud*. Unde addit S. Petrus: *In Christo Jesu*, id est, per Christum Jesum; puta primo, per merita Christi: secundo, per prædicationem Christi: tertio, per vocationem et gratiam Christi: per hæc enim vocamur ad æternam gloriam. Secundo, *in Christo*, ut scilicet una patientes simus in Christo passo, quasi membra, cum eoque efficiamus unum corpus Ecclesiæ nunc militantis per gratiam, postea triumphantis per gloriam. Ita Thomas Anglicus et Glossa. Tertio Lyranus et Dionys. *in Christo*, id est, propter Christum, vel pro Christo modicum passos. Quarto, *in Christo* id est instar Christi, qui nobis est speculum æque ac præmium patientiæ. Ita S. Bernardus s. 74. in Cantic. ducet Christum tam pugnantis formam esse quam gloriam triumphantis. *Utrumque, ait, es mihi, Domine Jesu, et speculum patiendi, et præmium patientis: utrumque fortiter provocat, et vehementer accendit. Tu doces manus meas ad prælium exemplo virtutis tuæ, tu caput meum post victoriam tuæ coronas præsentia majestatis sive quia pugnantem te specto, sive quia te exspecto non solum coronantem, sed et coronam.*

Porro S. Petrus ut epistolam cœpit a beneficio vocationis ad fidem et Christianismum, ita in eodem finit, ut ostendat quantum hoc sit quamque æstimandum ideoque fideles jugiter illud præ oculis habere debere, pro eoque gratias agere, ac perseverantiam postulare, denique vitam illo dignam agere.

Nota tertio, τὸ *modicum passos*: Igitur *paromper afflictos, ipse perficiet*, magnam patientibus affert consolationem et stimulum ad alacriter et constanter patiendum; cogitando scilicet quod modica sit passio, quodque Deus modicum tentatos et passos perficiet. Unde Tertull. ad Martyr. cap 3 *Epistates vester*, ait, *Christus Jesus, qui vos spiritu unxit, et ad hoc scamma produxit*, etc. *ut vires corroborarentur in vobis, quia virtus duritia exstruitur, mollitia vero destruitur.* Ita S. Antonius luctans cum dæmone: *Cum elevaret oculos*, ait sanctus Athanasius, *vidit desuper culmen aperiri, et deductis tenebris radium ad se lucis influere. Post cujus splendoris adventum nec dæmonum aliquis apparuit, et corporis dolor extemplo deletus est. Ædificium quoque quod paulo ante dissolutum fuerat, instauratum est. Illico præsentiam intellexit Domini Antonius, et ex intimo pectore trahens longa suspiria, ad visionem quæ ei apparuerat loquebatur, dicens: Ubi eras, bone Jesu? ubi eras? Quare non a principio adfuisti, ut sanares vulnera mea? Et vox ad eum facta est, dicens: Antoni, hic eram, sed exspectabam videre certamen tuum. Nunc autem quia dimicando aliter non cessisti, semper auxiliabor tibi, et faciam te in omni orbe nominari. His auditis exurgens in tantum roboratus orabat, ut intelligeret se plus recepisse tunc virium quam ante perdiderat.* Ita Theod. Abbas apud Joannem Moschum in Prato spirit. cap. 66. cum vidisset diabolum instar Æthiopis et gigantis enormis, qui e terra porrigebatur usque in cœlum, et caput instar nubila condebat, audiretque: *Theodosi, cum hoc oportet te luctari*; ac pavidus diceret: *Quis ego sum, ut homuncio cum tanto gigante lucter?* audivit: *Ingredere cum omni alacritate et fiducia : mox enim ut tu illum adortus fueris, ego adjutor adero, tibique victoriæ coronam imponam.* Ita factum. Idem sæpe experimur in nobis, cum quid arduum aggredimur, ut ante aggressum horreamus, putamusque rem confectu impossibilem. At ubi eam aggredimur, et opus incipimus, illico minuuntur et cedunt difficultates, remque ipsam parvo labore conficimus, ut verum sit quod ait ille: *Res in se non esse difficiles, sed difficiles apprehendi: ideoque non res, sed opiniones rerum nos turbare et percellere*; et illud Nazianzeni, in Sentent. *Ut foliorum strepitus lepores exterrent, ita rerum umbræ timidos et ignavos.* Quæ ergo dura videntur, magnis animis, et quasi clausis (ut facit leo) ad difficultatem, cæcisque oculis aggredienda sunt, itaque illico vincetur difficultatis horror, resque factu facilis videbitur. Legimus nonnullos Martyres, ac nominatim SS. Marcum et Marcellianum initio martyrii trepidasse, et ingentes habuisse dolores ac luctus; at ubi constanti animo se ad Dei gloriam in prædam tortoribus dederunt, Deique opem ardenter efflagitarunt, pavorem et horrorem omnem vicisse, lætosque et alacres omnia tormenta tolerasse: tum quia animus hic generosus superabat dolores, ut eos parvos vel nullos duceret; tum quia Deus magnis animis adest et succurrit, vel doloris sensum minuendo, vel sua consolatione et gratia ita animum roborando, ut tormenta omnia levia æstimet. Sicut enim pondus leve per contrapondium majus attollitur, et quasi alleviatur; ita dolorem omnem mitigat magnus amor et animus: *Pondus enim meum est amor meus*, ait S. Aug.

Nota quarto, τὸ *ipse perficiet*. græce est καταρτίσει, quod Tigurina vertit, *instauret*, ut si quid per afflictiones in potentia et mente, vitio impatientiæ et pusillanimitatis sit luxatum, læsum, divisum, fractum, hiulcum, distortum, debilitatum, instauret, confirmet uniat æquet. Alii vertunt *compaginet*, vel integret, ut omnibus patientiæ et virtutum partibus quasi artubus compacti, sitis integri, sancti, absoluti et perfecti.

Confirmabit solidabitque.] Pagn. *fulciat et roborat*. Hæc omnia idem, vel quasi idem sunt, tantumque per auxesin significant hanc perfectionem esse firmam et solidam, ac consistere in firmitate et soliditate

patientiæ et virtutis. Unde Græca addunt θεμελιώσει, id est, *fundabit*; Tigur. et Pagnin. *stabiliet*. Hinc Syrus vertit: *Ut, cum sustinuerimus has oppressiones exiguas, roboremur, et confirmemur, ac præstemus in eo* (Jesu Christo) *in æternum*. Hinc rursum aliqui hæc legunt per nomina et ablativos: καταρτίσει στηρίξει, σθενώσει, θεμελιώσει, id est, *perficiet confirmatione, consolidatione, fundatione*. Verum melius Noster et alii tria ultima accipiunt non ut nomina, sed ut verba futuri temporis, ideoque pariter pro primo καταρτίσαι, id est *perficiat*, in optativo, legunt in futuro καταρτίσει, id est, *perficiet*. Jam græca omnia legunt in optativo καταρτίσαι, στηρίξαι, σθενώσαι θεμελιώσαι id est *perficiat, confirmet, roboret, fundet*.

Alii tamen hæc distinguunt, sed varie. Primo Salmeron: *Perficiet*, ait, *per charitatem, confirmabit per spem vivam, solidabit per fidem efficacem*. Rursum idem addit Christum perficere fideles quos emit et redemit, Patrem confirmare eosdem quos condidit, Spiritum Sanctum solidare suæ gratiæ et fortitudinis spiritu. Secundo, Titelmannus: *Perficiet*, ait, *per patientiam, confirmabit et solidabit per perseverantiam*. Unde et Prosper. l. 1. de Vocat. Gentium c. 24. ex hoc loco docet perseverantiam esse donum Dei. Tertio Carthus. hæc adaptat tribus animæ potentiis: *Perficiet*, ait, *intellectum purificatæ mentis intelligentia, confirmabit voluntatem fervore charitatis, solidabit memoriam ut in Deo figatur fixaque consistat*. Vel, ut Thomas Anglicus: *Perficiet rationem cognitione veritatis, confirmabit appetitum concupiscibilem in amore bonitatis, solidabit irascibilem ut nullis terroribus vel difficultatibus cedat*. Quarto, Hugo hæc applicat et apponit tribus hominis hostibus: *Perficiet*, ait, *contra mundum, confirmabit contra carnem, solidabit contra dæmonem*. Quinto, alii q. d. *Perficiet nos largiendo voluntatem perfecte et constanter volendi, confirmabit dando voluntatem rem volitam exequendi, solidabit dando robur ipsumque actum exequendi*.

Porro hæc omnia inchoate facit Deus in hac vita per gratiam et patientiam, perfecte vero easdem faciet in futura per gloriam. Hac enim perficiet intellectum lumine gloriæ, ut Deum quasi summum bonum videat et contempletur: confirmabit voluntatem, ut ipsum totis viribus amet: solidabit eamdem, ut a tanto bono avelli nequeat, sed illi tota inhæreat, nec ulla re aut ratione ab eo separari possit. Ita fere Hugo, Primasius, et alii, ac favet Syrus dum vertit: *roboremur, et confirmemur, et perstemus in eo in æternum*. Hoc est quod ait Paulus: *Momentaneum, et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis*, 2 Cor. 4. 17. *Hic scopus, hic finis*, hæc meta, hæc corona, hoc epiphonema Christiani, a quo uti inchoavit epistolam S. Petrus, ita et in eodem desinit.

Præclare Lactantius l. 7. c. 6. Christianos et totam Christianismi rationem hac circumscriptione depingit: *Idcirco*, ait, *mundus est factus, ut nascamur: ideo nascimur, ut agnoscamus factorem mundi ac nostri Deum: ideo agnoscimus, ut colamus: ideo colimus ut immortalitatem pro laborum mercede capiamus, quoniam maximis laboribus cultus Dei constat: ideo præmio immortalitatis afficimur, ut similes angelis effecti, summo Patri ac Domino in perpetuum serviamus et simus æternum Deo regnum. Hæc summa rerum est, hoc arcanum Dei, hoc mysterium mundi*. Unde S. Greg. Naz. de Christo patiente ait, eum non sibi, sed nobis natum et passum.

Factus sum, *inquit*, Christi corporis, ille mei.
Me gessit moriens, me victa morte resurgens,
Et secum ad Patrem me super astra tulit.

Et Prudentius de Resurrect. carnis;

Pellite corde metum, mea membra, et credite vosmet
Cum Christo reditura Deo: nam vos gerit ille;
Et secum revocat, morbos ridete minaces,
Inflictos casus contemnite, tetra sepulchra
Despicite, et surgens Christus quo provocat ite.

Et Tertullianus l. de Resur. resurrectionis symbolum dat phœnicem avem Arabiæ reviviscentem, eique comparat Christianos patientes, morientes et resurgentes. De phœnice enim sic canit Lactantius;

Ipsa sibi proles, suus est pater, et suus hæres,
Nutrix ipsa sui, semper alumna sui.
Ipsa quidem, sed non eadem; quia et ipsa, nec ipsa est
Æternam vitam mortis adepta bono.

Ravennæ extat emblema ad picturam phœnicis:

Securus morior qui scio me morte renasci,
Mors ea non dici, sed nova vita potest.

Illustrissima Bona Joannis Galeatii Mediolanensis ducis mater, mortuo marito, curavit in numismate cudi phœnicem hoc lemmate:

Sola facta solum Deum sequor.

Denique S. Cæcilia tumulo S. Maximi Martyris curavit insculpi phœnicem; et Romæ in cryptis Martyrum plurium sarcophagis phœnix incisus visitur.

Hæc cogitantes, sperantes et ambientes Sancti ambiebant passiones, quærebant cruces, sitiebant martyria. Eminuit inter eos S. Vincentius, qui tam avarus et avidus fuit suppliciorum, quam Dacianus tyrannus eorumdem in ipsum prodigus: eculeum habebat in deliciis, ungulas pro epulis, catastam pro molli culcitra: ac, quod mirum est, iis crescentibus crescebat ejus animi corporisque vigor, ut excarnificatus et pene enectus iis reviviscere, redintegrari et roborari videretur, adeoque in lecto et rosis animam efflavit, cui tormenta vitam dederant: nimirum rosæ et deliciæ ei erant tormenta, tormenta vero et pœnæ pro Christo ejus erant deliciæ. Ita Deus modicum passum perfecit, confirmavit, solidavitque, ut homine celsior, instar angeli incorporei in pœnis corporis luderet, et illuderet tyranno, ut suis vulneribus magis vulneraret et cruciaret tyrannum, quam ipse eis vulneraretur. Similis fuit S. Agathe Quintiano insultans. Mulierum enim ipsa adeo corroborata est, ut Aphrodisiæ lenæ se tentanti dixerit: *Operam perdis: ego enim ita firmata sum in fide, castitate, et amore Dei, ut per ejus gratiam citius sol perditurus sit suum lumen, ignis calorem, nix albedinem, quam ego meum propositum. Præparet Quintianus leones, acuat gladios, ignes succendat, portas inferni aperiat, omnes qui in me dæmones concitet, Dei ope vivam et moriar Christiana æque ac virgo; intentissime enim amo et desidero Christum, cui me totam devovi et despondi*.

11 IPSI GLORIA ET IMPERIUM. Syrus, *ipsi gloria, potentia et honor*. S. Prosper. l. de Vocatione Gentium c. 24. *cui virtus et honor*. Græcum κράτος significat potentiam, robur, vim, imperium, principatum, victoriam, quæ omnia huic loco congruunt, q.

d Deus modicum passos perficiet, atque per patientiam perfectam dabit victoriam: illi ergo omnis victoriæ laus tribuatur, non nobis; juxta illud Pauli 1 Cor. 15. 57. *Deo gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum.* et 2. Cor. 2 14. *Deo gratias qui semper triumphat*, id est, triumphare facit *nos in Christo Jesu.* S Petrus uti cœpit per Doxologiam Dei, dicendo: *Benedictus Deus;* ita in eamdem desinit dicens: *Ipsi gloria*, etc. ut doceat Deum Deique laudem debere esse principium, medium et finem nostrarum actionum; ideoque crebro corde et ore usurpandam, uti usurpat S. Paulus Rom. 11. 36. et cap. 16. 27 Ephes. 3. 21 Philip 4. 20. Heb. 13 21 Galat 1. 5. et alibi, de quo plura Apoc. 4. 11. et c. 5. 12 et c 7. 12

12 Per Silvanum] Hic est Silas, qui huscæ S. Pauli literas Roma deferens in Orientem. ibi incidit in sanctum Paulum, illique comes prædicationis adhæsit, 2 Thessal. 1 1. ita S Hieron. epist. 143 Syrus, OEcum. et alii plerique.

Perperam ergo Dorotheus in Synopsi, et Menologium Græcorum 1. Aug *Silvanum* a Sila distinguunt. Censent aliqui *Silvanum* vel Silam non tantum detulisse, sed et scripsisse hanc epistolam dictatam a S Petro Ait enim: *Per Silvanum*, etc. *breviter scripsi.* Nominat latorem, ut fideles certi sint epistolam ab eo delatam esse S. Petri germanam non fictam, non suppositiliam.

Ut arbitror.] Refer ad *fidelem vobis.* q d Scripsi per Silvanum, quia ipse vobis est fidelis, *ut arbitror.* Alii referunt ad *breviter scripsi.* q d. Arbitror me fuisse brevem in scribendo. Aliquando enim scribens vel loquens videtur sibi brevis qui audientibus vel legentibus videtur prolixus ita Syrus et Cajet.

Obsecrans.] Ut fidem Christi ac præcepta virtutum quæ hac epistola perscripsi, constanter retineatis, et opere expleatis: *contestans* enim in his sitam esse *veram gratiam Dei in quo statis.* Id est constanter perseveratis. In Græco est στήκατε id est. *stetistis;* sed videtur legendum στήκετε, id est *statis*, aut certe præteritum accipitur pro præsenti, more Hebræo: per præsens enim passim omnes explicant. Nonnulli tamen legunt στῆτε, id est *stetis*, idque apte respondet Græco παρακαλῶν, id est *obsecrans* vel *exhortans* vos, ut stetis et perseveretis in fide Christi ac gratia christianismi Perperam enim Syrus pro παρακαλῶν vertit. *personam habens.* Ita Paulus ait Ph lip 4. 1. *Sic state in Domino charissimi*; et Galat. 5. 1. *State et nolite iterum jugo servitutis contineri.* Nota, fidem et legem novam vocari gratiam quia summum Dei est donum, immeritis et indignis gratis datum, ut eos sibi gratos, cœloque dignos efficiat, juxta illud Joan. 1 *Lex per Mosen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est.* Vetus enim lex erat rigoris et justitiæ, nova est gratiæ et clementiæ

13 Salutat vos Ecclesia (vox *Ecclesia* non est in Græco, sed intelligitur. Unde Interpres recte eam expressit, æque ac Syrus) quæ est in Babylone collecta] Hæretici. ut Beza, Viretus, Sadulius, Valenus et alii, ut tueantur falsum suum dogma, scilicet S. Petrum Romæ non fuisse ac proinde Romanum Pontificem non esse successorem S. Petri et caput Ecclesiæ. *Babylonem* proprie accipiunt, urbem scilicet vel Assyriæ, vel Ægypti. Duplex enim fuit Babylon una in Chaldæa, altera in Ægypto, quæ nunc Cayrus dicitur.

Verum errant. Primo, quia Judæi, qualis erat S Petrus, a Caio Cæsare expulsi erant Babylone et Assyria, uti docet Josephus 18. Antiq c. ult. Babylon autem Ægyptia tunc erat locus obscurus et castellum, ait Strabo l 17. Secundo, quia S. Joannes Apocal 17 9 dicit Babylonem insidere septem montibus, sive collibus; nulla autem alia urbs est septicollis, quam Roma. Unde hæretici cuncti confitentur in Apocal. per *Babylonem*, intelligi Romam. (Hinc Lutherus scripsit librum de Babylonica captivitate, id est, de Romana, puta Papæ et Papatus, ut ipso explicat.) Si in Apocal. cur non et hic? S. Joannes enim fuit synchronus S Petro; unde eadem utrique fuit Roma et Babylon. Tertio, quia id unanimiter asserunt Patres et Doctores orthodoxi, nimirum Papias discipulus S. Joannis apud Eusebium l 2. Hist. c 14. alias 15 S Hier. in Isaiæ c 24. et 47 et l. 2 contra Jovin sub finem: *Ad te, ait, loquor, quæ scriptam in fronte blasphemiam Christi confessione delesti* Tertull. l. 3. contra Marc. c. 13 Beda, OEcum. et alii hic, Andreas Cæsar. Aretas, Ribera, Alcazar, Viegas, Pererius et Alii Apoc. 17 et 18

Quæres quo ratione Roma vocetur *Babylon?* Respond Primo, quia Roma Babyloni in imperio successit quasi filia matri, vel potius neptis aviæ, ideoque Babylonicum imperium transiit et desiit in Romanum, sicut Synagoga transiit in Ecclesiam, Jerusalem Judaica in Christianam: unde idcirco ipsa Ecclesia vocetur Synagoga Sion et Jerusalem. Ita S. Aug. 18 Civit. 2. *Babylonem* vocat primam Romam, et Romam secundam Babylonem: *Duo* ait, *regna cernimus longe cæteris provenisse clariora, Assyriorum* (sub quibus et Babylonios accipit) *primum, deinde Romanorum, ut temporibus, ita locis inter se ordinata atque distincta Nam quomodo illud prius, hoc posterius; eo modo illud in Oriente, hoc in Occidente surrexit. Denique in illius fine hujus initium confestim fuit;* et c 22 *Altissima tunc condita est civitas Roma velut altera Babylon. et velut prioris filia Babylonis, per quam Deo placuit orbem debellare terrarum, et in unam societatem reipub. legumque perducendum, longe lateque pacare.*

Secundo, quia Roma similis fuit Babyloni in amplitudine et magnificantia imperii. Ita OEcumen Unde Babylon fuit Romæ typus et præludium, idque multis parallelis et analogiis quas recenset Orosius l. 2 c 2. et 3 Nam Primo, ait. *Nini et Babylonis regnum eo anno in Medos derivatum est, quo anno apud Latinos Procas Amulii et Numitoris pater, avus autem Rheæ Sylviæ, quæ mater Romuli fuit, regnare cœpit.* Secundo, *sicut a primo anno imperii Nini usquequo Babylon a Semiramide instaurari cœpta est, interveniunt anni sexaginta quatuor: ita a primo anno Procæ cum regnare cœpit, usque ad conditionem Urbis factum a Romulo, intersunt anni sexaginta quatuor.* Tertio, *Babylon eo anno sub Arbato dehonorata est, quo Roma sub Proco rege seminata est.* Quarto, *Babylon novissime eo tempore a Cyro rege subversa, quo primum Roma a Tarquiniorum regum dominatione liberata est. Siquidem sub una eademque convenientia temporum illa cecidit, ista surrexit: illa tunc primum alienigena-*

rum perpessa dominatum. hæc tunc primum etiam suorum ispernota fastidium; illa tunc quasi moriens dimisit hæreditatem; hæc vero pubescens tunc se agnovit hæredem: tunc Orientis accidit imperium, exortum est Occidentis. Quinto. *Babylon stetit annis* **1164** *atque ad Arbatum, qui eam spoliavit imperio; et Roma post totidem annos, hoc est* **1164** *a Gothis et Alarico rege eorum opibus spoliata, non regno, manet adhuc et regnat incolumis.* Sexto, *similis Babyloniæ urbis et Romæ, similis potentia; similis magnitudo, similia tempora, similia bona, similia mala, tametsi non similis exitus similisve defectus Illa enim regnum amisit, hæc retinet: Illa interfectione regis orbata, hæc incolumi imperatore secura est. Et quare hoc? Quoniam ibi in rege libidinum turpitudo punita, hic Christianæ religionis continentissima æquitas in rege servata est; ibi absque religionis reverentia aviditatem voluptatis licentia furoris implevit, hic et Christiani fuere qui parcerent; et Christiani propter quorum memoriam, et in quorum memoria parceretur.* Hucusque Orosius.

Denique tempore S. Petri Roma erat Babylon, id est, confusio idolorum, vitiorum et spoliorum totius orbis. Unde Tertull. l. 3. contra Marc. c. 13. *Sic et Babylon,* ait, *etiam apud Joannem nostrum Romanæ urbis figura est, proinde magnæ et regno superbæ, et Sanctorum Dei debellatricis* Ubi nota Babel sive Babylon Hebr. idem est quod græce συγχυσις ut vertunt Septuag. Genesis 11. 9 latine *confusio*, sive commistio: *quoniam ibi confusum est labium universæ terræ,* hoc est, quia ibi commixtæ et divisæ sunt hominum linguæ, cum prius omnes una eademque, puta Hebræa, loquerentur Radix ergo Babel est בלל *balal*, et per crasin *bal*, id est *confundere*, commiscere: inde enim addita littera b. fit Babel Porro additur littera b, dicunturque *Babel* pro *bal* aut *bel*, vel quia *bet* Hebr. significat *in*, ut *Babel* idem sit quod *in confusione*, ut vult Pagnin. in Interpret. nom. Hebr. vel b, ponitur pro בא *ba*, id est *venit*, ut *Babel* idem sit quod *venit confusio*; ut vult Aben Esra; vel potius per onomatopœiam geminatur *bal* vel *bel*, ut *babel* sit idem quod *balbel* Sic enim Hebræi geminant subinde suas radices, et ex trilitteris faciunt quadrilitteras, ut ex *kalal* geminando faciunt *kilkel*; ex *galal*, id est *volvere*, faciunt *gilgel*: unde *galgola*, et *galgolet*, sive *galgolta*, id est, cranium sive calvaria, a convolutione et rotunditate. Jam sicut pro *galgolta* euphoniæ causa elidendo l medium, dicunt *golgota*; sic pro *balbel* dicunt *babel*, elidendo l medium Ob similem ergo vitiorum confusionem, S. Petrus Romam vocavit Babylonem Noluit Romam nominare, ne Romanos Christianos adduceret in periculum Si enim hæ litteræ incidissent in manus Gentilium, detulissent ad Imp. Romæ magnam esse multitudinem, adeoque Ecclesiam Christianorum, qui illico in eos persecutionem movisset. Addit Baron. S. Petrum Hierosolymis e carcere fuga lapsum, voluisse latere, ne Herodes intelligens eum Romæ agere ad Cæsarem scriberet, eumque rursum comprehendi faceret.

Tropolog. Impii et mundani sunt cives Babylonis, quia in confusione negotiorum desideriorum, tumultuum, turbationum et casuum hujus mundi assidue versantur et jactantur; Sancti vero sunt cives Jerusalem, id est visionis pacis, quia in pace conscientiæ uni Deo serviunt et adhærent, dicuntque: *In pace in idipsum dormiam et requiescam* S. Aug. in Sentent. sent. 221. *Duas,* ait, *in toto mundo civitates faciunt duo amores; Jerusalem facit amor Dei, Babyloniam facit amor sæculi. Interroget ergo se quisque et inveniet unde sit civis.* Et S. Greg. 18. Moral. c. 25 Cives, ait, Jerusalem sunt qui solam cœlestem patriam diligunt; cives Babyloniæ sunt qui terrenæ patriæ curis subjacent. *Cum igitur constet plerumque etiam bonos non terreno studio terrenis curis implicari* (uti Daniel, a quo rege præpositus fuit Babyloni) *patenter agnoscimus quia sic nonnunquam cives Jerusalem angarias solvunt Babyloniæ, sicut sæpe cives Babyloniæ impendunt angarias Jerusalem.* De Babylone hac plura dicam Apoc. 17. et 18.

Alludit S. Petrus primo, ad Abraham parentem Synagogæ, fidei et fidelium, sicut enim Deus Abrahamum elegit in Babylonia, eumque de Ur Chaldæorum eduxit in terram promissam: ita S. Petrus Romæ convertit S. Clementem, S. Pudentem, S. Linum, S. Cletum aliosque clarissimos viros, qui fuerunt primores et proceres Ecclesiæ. Secundo alludit ad captivitatem Babylonicam: tunc enim Dei populus et Synagoga Judæorum in Babylone degebat captiva, multosque Babylonios ad Dei veri fidem convertebat; unde erat tunc in Babylone Ecclesia Dei electa. Simili modo Romæ S. Petrus e gentilibus plurimos convertit, adeoque ibi arcem et caput Ecclesiæ Christianæ constituit. Erat ergo Romæ Ecclesia a Deo coelecta, id est, electa æque ac olim Synagoga Judæorum.

Coelecta.] Perperam Interpretes nonnulli legunt *collecta*. Græce enim est συνεκλεκτη, id est, *coelecta*, id est, simul vobiscum electa, consors vestræ electionis ad fidem, gratiam et salutem Electus fuit primitus a Deo æque ac a Christo, Judæorum populus, cujus peculiariter pastor et curator erat S. Petrus, Galat. 2. 8. cuique primario hanc scribit epist. c. 1. 1. Coelectus fuit populus Gentium a Christo, qui Gentes cum Judæis in unam coagmentavit Ecclesiam; itaque hac voce Judæis insinuat hic S. Petrus (Gentium enim caput erat Roma) ut Judæi more solito Gentes non aversentur, sed eas ut fratres in Christo ament eisque se associent Rursum hac voce confirmat fideles Orientis in fide per fidem urbis et Ecclesiæ principis puta Romanæ, quod illa eis consentiat, tum in fide, tum in spe vocationis, tum in charitate Rursum Ecclesiæ electa est Ecclesia electorum ad fidem et gratiam, et si in ea perseverent ad gloriam.

Primo enim, eaque singularis et eximia fuit electio fidelium Romanorum, et primitivæ Ecclesiæ Romanæ, utpote quæ primitias spiritus a Christo per SS. Petrum et Paulum hauriens firmum heroica fide, sublimi spe, ardenti charitate, ideoque tot centena millia Martyrum per trecentos pene suentos annos continuo progerminavit Quocirca multi principes, reges et reginæ devotionis ergo Romam magnis itineribus et impendiis profecti sunt, ut loca sancta religiose viserent; quin et non pauci ibidem vivere et mori, ac inter Sanctos sepeliri elegerunt, quorum exempla recensui Isaiæ 66. 23 Imo Christus Dominus apparens S. Brigidæ (ut habet ejus Vita apud Surium 23. Julii) jussit ei peregrinari Romam dicens: *Proficiscere Romam;*

illic enim plateæ sunt auro instratæ, et Sanctorum sanguine rubratæ: ibi propter condonationes sive indulgentias quas promeruere Sancti, compendio venitur ad cælum. Paruit ipsa ac Romam profecta ibi eam sanctitatem adepta est, ut ibidem moriens anno Domini 1373, catalogo Beatorum solemni ritu adscribi meruerit, adeoque domus ejus in templum conversa, religiose ab inquilinis et peregrinis invisatur.

Merito ergo Tert l. de Præscript. *Felix,* ait, *Ecclesia* (Romana) *cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt.* S. Aug. ep. 162. ait in Ecclesia Romana semper Apostolicæ cathedræ viguisse principatum. S. Hier. l. 2. contra Jovin. *Scito* ait, *Romanam fidem Apostolico voce laudatam, istiusmodi præstigias non recipere, etiamsi angelus aliter annuntiet, quam semel prædicatum est, Pauli auctoritate munitam non posse mutari.* S. Irenæus lib. 3 c. 3, docet integram fidem in Romana Ecclesia servari, ad eamque omnes confugere debere. Idem docet Optat. l. 2 contra Parm. S. Cyprian l. 1. ep. 3, S Ambr. or. de obitu Satyri fratris, et alii.

Et Marcus filius meus.] Hic *Marcus* non fuit Joannes cognomento Marcus, consobrinus Barnabæ, de quo Act 12 12. sed S. Marcus Evangelista: hunc S. Petrus vocat filium suum, non secundum carnem, sed secundum fidem et spiritum; quia eum sua fide, doctrina et spiritu imbuerat, adeo ut scriberet Evangelium: unde eumdem habuit adjutorem et interpretem, ideoque charissimum: eaque de causa mox eum misit Alexandriam ubi erexit Ecclesiam tanta continentia et sanctitate florentem, ut ejus discipuli Essæi, id est sancti et pii, sint cognominati, de quibus dixi Actor 5 1. Hinc liquet S Marcum non fuisse e 72 Christi discipulis, ut vult Epiphan Hæresi 51. sed post Christum conversum fuisse a S Petro; ideo enim eum filium vocat, quod eum in Christo genuerit. Ita Papias apud Euseb l 3 c. ult. S. Hier. de Script. Eccl. in Marco, Beda Præf. in Matth et alii. Addunt aliqui vocari *filium,* quod hujus epistolæ fuerit interpres quod est probabile. Hinc colligit Beda et alii, hanc epistolam S Petri esse antiquissimam, primamque omnium epistolarum, acceptamque anno Christi 45. Eodem enim anno (qui fuit Claudii imp. tertius) S Marcus scripto Romæ Evangelio, a S Petro discedens profectus est Alexandriam, ubi quasi Episcopus sedit per anno 19. scilicet usque ad annum Christi 64. Neronis 8. quo coronatus est martyrio, teste Eusebio l 1. hist 14 et l. 3. c. ult et aliis.

14 Salutate invicem in osculo sancto.] Puta Christiano pudico, candido; non infideli, impudico, ficto, quod est pars adulterii, criminis ostium, mortis initium, ait S. Basil de Virg Unde osculo sancto in protestationem charitatis osculabantur se invicem Christiani ante S Synaxin, clamante Diacono: *Complectimini et osculamini vos invicem,* teste Cyrillo cat 5. Osculum enim est signum primo, reconciliationis; secundo, pacis; tertio, charitatis; quarto, lætitiæ; quinto, Catholicæ communicationis, uti docet Auctor l. de Amicitia apud S. August. tom 4 unde Græca et OEcumen pro *osculo sancto* legunt *osculo charitatis,* non carnalitatis. Osculum enim significat tam animum animo, quam os ori puro amore conjungi. Tertull. vero, l. de Oratione, osculum vocat signaculum orationis Nam, ut ait S Augus. serm. 83 de diversis: *Post orationem Dominicam dicitur Pax vobiscum, et osculantur sese invicem Christiani in osculo sancto, quod est signaculum pacis, si quod ostendunt labia, fiat in conscientia, id est, quomodo labia tua et labia fratris tui accedunt, sic cor tuum a corde illius non recedat.* Vide dicta de osculo sancto 2 Cor. 13 12.

Gratia vobis omnibus.] Græce ειρηνη, id est *pax,* ita Syrus. Pax Hebræis significat gratiam, omneque bonum, forte etiam Noster pro ειρηνη legit χαρις, id est *gratia.* Nam S. Paulus S Petri socius et consocius, ubique in epistolis fidelibus gratiam apprecatur, adeoque apprecatio gratiæ et pacis est verum Apostolicæ epistolæ sigillum. Unde eam usurpant S Ignatius, Polycarpus, et alii viri Apostolici illius ævi in suis epistolis.

Qui estis in Christo Jesu.] Qui Christo estis incorporati per fidem, spem, charitatem, mox inco porandi per æternam felicitatem et gloriam, uti dixit vers. 10. Præclare Eusebius Emissenus, vel potius S. Eucherius Lugdun, hom de S Maximo: *O,* inquit, *fragilitas humana! exiguum est quidquid agis propter spem æternorum.* Nam, ut ait Cicero Tuscul 4. *Quid videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiusque mundi nota sit magnitudo?* Sublimius et divinius S. August. lib 12 Confess. 11 *O beata* (creatura) ait, *inhærendo beatitudini tuæ, beata sempiterno inhabitatore te, atque illustratore suo Nec invenio quid libentius appellandum existimem, cælum cæli Domino, quam domum tuam contemplantem delectationem tuam sine ullo defectu egrediendi in aliud, mentem puram concordissime unam stabilimento pacis sanctorum spirituum, civium civitatis tuæ in cælestibus super ista cælestia. Unde intelligat anima cujus peregrinatio longinqua facta est, si jam sitit tibi: si jam factæ sunt ei lachrymæ suæ panis, dum dicitur ei per singulos dies: Ubi est Deus tuus? jam petit a te unam et hanc requirit, ut inhabitet in domo tua per omnes dies vitæ suæ Et quæ vita ejus nisi tu? Et quæ dies tui nisi æternitas tua, sicut anni tui qui non deficiunt, quia idem ipse es? Hinc ergo intelligat, anima mea, quæ potest, quam longe super omnia tempora sis æternus, quando tua domus quæ peregrinata non est, quamvis non sit tibi coæterna, tamen indesinenter tibi cohærendo, nullam patitur vicissitudinem temporum.*

COMMENTARIUS

IN SECUNDAM

SANCTI PETRI

EPISTOLAM.

ARGUMENTUM.

Nonnulli olim de auctore et auctoritate hujus epistolæ dubitarunt, teste Eusebio lib. 3. hist cap. 23. et nostro sæculo Lutherus, Erasmus, Kemnitius in Exam. Conc. Trident. sess. 4 ac Centuriatores cent. 1. l. 2. c. 4 Ratio est, quia hæc epistola stylo valde dissidet a prima. Accedit quod Syriace non extet: unde Syri videntur eam non habuisse pro canonica.

Verum jam de fide est hanc epistolam esse S Petri, esseque canonicam Scripturam Hic enim est sensus totius Ecclesiæ, adeoque idipsum definivit Conc Carthag. III. cap. 47 Conc Flor. et Trid. sess. 4. unde Didymus in eam commentatus est: Et S. Hieron. ep 150 q. 11. ac S. Greg. hom. 18. in Ezech. testantur eam esse germanam S. Petri. Idem satis insinuat S. Judas qui in sua epistola passim ad hanc alludit, imo multa ex ea deprompsit Denique S Athanas. in Synops. N zianz in Carm de Scrip. sacr. Cyrillus cat. 4 Orig Epiph. Justin. Chrys. Ambr. Aug. cæterique Patres citant eam quasi canonicam.

Ad rationem hæreticorum respondet S. Hier. stylum esse dissimilem, eo quod S. Petrus in hac usus sit alio interprete, qui sensa S. Petri sua phrasi et stylo conscripserit. Primæ enim epistolæ interpres fuisse videtur vel Silas, vel potius Marcus, ut patet c. 5 11. et 13. hujus secundæ Glaucias: hunc enim S. Petri fuisse interpretem docet Clemens Alex. l. 7. Strom sub finem. Adde eumdem auctorem subinde mutare stylum, alioque et alio uti pro dispositione personarum, locorum et temporum. Quin et ætas ipsa mutat stylum: juvenes enim juvenilem et floridum habent stylum, viri virilem, senes senilem et gravem. Sic S. Paulus alio utitur stylo in epistola ad Hebræos; unde illa multum differt a cæteris ejus epistolis. Denique stylus hujus epistolæ non multum dissidet a stylo primæ, si quis penitius utrumque inspiciat, idque fatentur Centuriatores.

Quoad Syros, constat ex Maronitis qui Romæ sunt, eos hanc Epistolam habere pro canonica Unde et S. Ephrem et Damascenus, quorum uterque fuit Syrus, sæpe ex hac epistola citant sententias quasi canonicas Script. Denique syriace eam extare, et ex Syriaco in Latinum conversam esse a nostro Balthazare Etzelio, testatur Possevinus in Apparatu.

Auctorem esse S. Petrum constat tum ex traditione et definitione Ecclesiæ jam dicta, tum ex ipso ejus initio: *Simon Petrus, servus et Apostolus Jesu Christi.* Unde et v. 18 ait se interfuisse transfigurationi Christi cum S. Jacobo et Joanne: hinc et epistolas Pauli quasi socii sui citat. c 3 15.

Porro S. Petrus contra hæreticos. puta Simonem Magum ejusque sequaces. vel jam natos, vel proxime nascituros, quales fuere Menander, Carpocras Basilides. Valentinus et Gnostici, scripsit hanc epistolam sub finem vitæ quasi pastor valedicens Ecclesiæ et mundo, fidemque et doctrinam suam in ea contestatam relinquens, et futuris omnibus sæculis quasi pignus pastoralis amoris et curæ consignans, puta sub annum Christi 69 quo et martyrio laureatus est, unde c. 1. 14 ait: *Certus quod velox est depositio tabernaculi mei.* Scripsit ergo eam 24 annis circiter post primam: primam enim scripsit anno Christi 45. Quocirca S. Petrus quasi brevi moriturus cycneam hic edit vocem, totusque spirat ardorem. zelum, martyrium, omniaque cœlestia et divina. Hinc liquet scriptam esse Romæ e carcere, ut videtur, Mamertino: in eo enim fuit per novem menses ultimos vitæ; uti habent Acta SS Processi et Martiniani, ibique habebat otium scribendi, suosque confirmandi per litteras, quos voce confirmare non poterat. Unde et S. Paulus epistolas ad Philipp Ephesios, Colossenses, Hebræos, Philemonem, et secundam ad Timotheum scripsit in carcere Romano

Argumentum epistolæ est triplex juxta tria ejus capita.

Primo enim c. 1. admirans Christi gratiam et œconomiam docet Deum per eum nobis maxima et pretiosa promissa donasse, ut per hoc efficiamur divinæ consortes naturæ, ideoque par esse ut non terrenam et carnalem, sed cœlestem et divinam vitam vivamus in constanti fide, virtute, scientia, abstinentia, patientia, pietate et fraternitatis amore: quæ omnis confirmat tum visione gloriæ Christi in monte Thabor, cum vocem Patris de eo audivit: *Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui, ipsum audite;* tum firmiore prophetico sermone puta sacræ Scripturæ, scilicet Mosis et Prophetarum, qui hæc ipsa de Christo prophetarunt et promiserunt.

Secundo c. 2. monet ut caveant hæreticos, quorum proinde luxuriam, avaritiam, mores et fraudes graphice depingit, æque ac exitium quod subibunt cum dæmonibus, sodomitis cæterisque diluvio mersis.

Tertio, c. 3. inculcat et depingit finem mundi diemque judicii (quem hæretici fabulosum numquamque

futurum dicebant), ejusque certitudine, vicinitate et terrore incitat fideles ut fidem illibatam conservent, eaque dignam vitam agant in omni sanctitate. Primo ergo capite constantiam in fide Christi Christianis commendat. Secundo, hæreticos eam impugnantes confutat. Tertio utrisque dat stimulum acrem, scilicet instans judicium. Denique scriptam esse ad eosdem ad quos prima scripta est, liquet ex illis ejus verb. c. 3. 1. quibus ait: *Hanc ecce vobis, charissimi, secundam scribo epistolam.*

CAPUT PRIMUM.

HUJUS CAPITIS ARGUMENTUM JAM ASSIGNAVI.

1 SIMON Petrus, Servus et Apostolus Jesu Christi, iis qui coæqualem nobiscum sortiti sunt fidem
in justitia Dei nostri, et Salvatoris Jesu Christi. 2. Gratia vobis et pax adimpleatur in co-
gnitione Dei et Christi Jesu Domini nostri: 3. quomodo omnia nobis divinæ virtutis suæ,
quæ ad vitam et pietatem donata sunt, per cognitionem ejus, qui vocavit nos propria gloria et
virtute: 4. per quem maxima, et pretiosa nobis promissa donavit: ut per hæc efficiamini divinæ con-
sortes naturæ, fugientes ejus, quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptionem. 5. Vos autem cu-
ram omnem subinferentes, ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, 6. in
scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, 7. in
pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem. 8. Hæc enim si vo-
biscum adsint, et superent, non vacuos, nec sine fructu vos constituent in Domini nostri Jesu
Christi cognitione. 9. Cui enim non præsto sunt hæc, cæcus est, et manu tentans, oblivionem ac-
cipiens purgationis veterum suorum delictorum. 10. Quapropter, fratres, magis satagite ut per bona
opera certam vestram vocationem et electionem faciatis: hæc enim facientes, non peccabitis aliquando.
11. Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri, et Salvato-
ris Jesu Christi. 12. Propter quod incipiam vos semper commonere de his: et quidem scientes et
confirmatos vos in præsenti veritate. 13 Justum autem arbitror, quamdiu sum in hoc taberna-
culo, suscitare vos in commonitione: 14. certus quod velox est depositio tabernaculi mei, secun-
dum quod et Dominus noster Jesus Christus significavit mihi. 15. Dabo autem operam et fre-
quenter habere vos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis. 16. Non enim doctas fabulas
secuti notam fecimus vobis Domini nostri Jesu Christi virtutem et præsentiam, sed speculatores
facti illius magnitudinis. 17 Accipiens enim a Deo Patre honorem et gloriam, voce delapsa ad eum
hujuscemodi a magnifica gloria: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audi-
te. 18. Et hanc vocem nos audivimus de cœlo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto.
19 Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lu-
centi in caliginoso loco, donec dies elucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris: 20. hoc pri-
mum intelligentes quod omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit. 21. Non enim
voluntate humana allata est aliquando prophetia; sed Spiritu Sancto inspirati, locuti sunt sancti
Dei homines.

1 SIMON PETRUS.] qui in circumcisione a parentibus vocatus est Simon, hic in Apostolatu a Christo vocatus est Petrus, Simon, vel Simeon (idem enim est nomen) ut alibi dixi. Minus recte ergo OEcum. *Simon* ait, *Simeonis est diminutivum, sicut Metrodori Metras, Menodori Menas, Theodosii Theodas*: Hebr. enim שמעון si legas per sceva mobile, est *Simeon*; si per sceva quiescens, est *Simon*, quod idem est quod audiens et obediens, uti Petrus audivit et obedivit Christo, ideoque hic se vocat *Simonem*, ut indicet se hæc scribere non ex se, sed jussu Christi, cui obedire oportebat. *Petrus*, heb. *Cephas*, idem est quod petra, vel saxum; quia super eum quasi petram Christus ædificavit Ecclesiam suam, Matth. 16. 18.

Addit vero *Petrus*, tum ad distinctionem: multi enim alii erant Simones, adeoque inter Apostolos erat alter Simon cognomento Chananæus; tum ad auctoritatem, ut fideles hanc epistolam quasi a Petro, id est Summo Pontifice ipsaque petra Ecclesiæ scriptam avide et reverenter excipiant. Petro enim Christus totius orbis curam demandavit, ait S. Chrys. in c. 21. S. Joannis; et S. Leo serm. 3. de sua assump. *De toto mundo*, ait, *unus Petrus eligitur, qui et universarum gentium vocationi, et omnibus Apostolis cunctisque Ecclesiæ Patribus præponatur, ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique Pastores, omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit et Christus.*

SERVUS ET APOSTOLUS.] Vide de his titulis dicta Rom. 1. 1. et Jacobi c. 1. 1. nimirum *servire Deo*

regnare est. Tropol. S. Aug. 19 Civ. 21. *Serviens Deo animus*, ait, *recte imperat corpori, inque ipso animo ratio Deo subdita recte imperat libidini, cæterisque vitiis: quopropter ubi homo Deo non servit, quid in eo putandum est esse justitiæ? quandoquidem Deo non serviens nullo modo potest juste animus, aut humana ratio vitiis cæteris imperare*

IIS QUI COÆQUALEM NOBISCUM SORTITI SUNT FIDEM.] Pro *coæqualem* græce est ἰσότιμον, id est, ejusdem pretii et præmii, æque æstimandam, æquivalentem, ejusdem ordinis, æqualem; tum quia eodem pretio, puta sanguine Christi, est comparata; tum quia fides ubique æque est pretiosa, tum quia ipsa est pretium quo emitur regnum cœlorum: hoc enim est fidei, quasi pretii, merces et præmium. Unde Paguin. et Tigurin. vertunt, *æque pretiosam*, hoc est eamdem; significantius tamen dicit, *æque pretiosam*, ut ejusdem fidelium fidei ingens pretium et dignitatem insinuet. Hac ergo voce indicat S. Petrus omnium fidelium, sive Romæ, sive in Bithynia, sive in Ponto, etc. sint, unam eamdemque esse magni pretii fidem, legem, religionem, institutum et vitam, quin et charitatem, animorumque unionem: hæc enim omnia continet fides, sicut radix continet omnes ramos totamque arborem. Ita Prosper. l. 1. de Vocat. Gent. c. 23. Rursum omnes sive Judæos, sive Gentiles, sive Bithynios, sive Ponticos, sive Romanos in fide et gratia Christi esse æquales: Deum enim non dedisse majorem fidem aut gratiam Judæis quam Gentibus, Romanis quam Ponticis. Esto enim Apostolis et viris Apostolicis eximiisque Sanctis major data sit et datur gratia et fides intensive, vel extensive, ut plura sciant et credant quam cæteri fideles; objective tamen et assentialiter non datur major, sed in omnibus est eadem et æqualis; quia omnes habent eamdem specie fidem et gratiam, per quam idem eadem ratione credunt de Deo et Christo, idemque ob eo fidei suæ præmium exspectant. Rursum discrimen intensionis vel extensionis fidei est in particularibus personis, non in totis gentibus: nec enim Judæi quia Judæi, intensiorem ad extensiorem acceperε fidem, aut gratiam, quam Gentes. Nota, dicit *coæqualem fidem*, non gradum et ordinem: Petrus enim ordine Episcopus, et gradu Pontifex, superior erat omnium fidelium, non æqualis, uti perperam ex hoc loco probare contendunt hæretici.

SORTITI SUNT.] Id est, sorte acceperunt: fides enim et gratia respectu accipientium, quibus non est debita, datur sorte, id est, casu et gratis; licet ex parte Dei non sit sors, sed destinata voluntas ac benevolentia. Unde Paulus Ephes. 1. 11. ait: *In quo etiam et nos sorte vocati sumus prædestinati secundum propositum ejus, qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ*.

IN JUSTITIA.] Id est, per justitiam. Ita Paguin. Tigurin. Clarius. Gagnæus, Vatabl. et alii hic, ac Prosper l. 1. de Vocat. Gent. c. 23. *Justitiam* primo accipe passionem et merita Christi; his enim Christus juste satisfecit pro nostris peccatis, nobisque meruit fidem, gratiam et salutem. Unde Christus a Paulo dicitur *factus nobis justitia, sanctificatio et redemptio*. 1. Cor. 1. 30 et Isaias c. 53. 13 *Justificabit*, ait, *ipse justus servus meus multos*. Quare cavendus est hic commentarius Adami Sasboni, dum hunc sensum refellit ex eo quod fides, ait, nobis obtingat non ex merito Christi, sed ex gratia Dei: hoc enim falsum est; Deus enim nullam homini dat gratiam nisi per merita Christi: Christus enim meruit nobis omnem gratiam: ergo et fidem, juxta illud Ephes. 1. 3. *Benedictus Deus*, etc. *qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo*, de quo vide Conc. Trident. sess. 6. cap. 5 et 6. S. Aug. de Prædestin. sanct. cap. 15. et Franc. Suarez 3 p. tom. 1 disp. 41. Ita Cajetanus, Catharinus, Salmeron. et alii.

Secundo, per *justitiam* accipe sanctitatem Christi. q. d. Christi justitia et sanctitas est causa tum efficiens, tum exemplaris, tum finalis nostræ fidei, justitiæ et sanctitatis, hujus enim initium et basis est fides. Hinc Daniel c. 9. 24. Christum vocat Sanctum sanctorum et justitiam sempiternam; et S. Dionys. c. 4. Eccles. Hierarch. part. 3 Christum vocat sanctitatis fontem, qui nos repleat sanctitate; et S. Cyril. lib. 4. Thesauri c. 1. *Filius*, ait, *non sic, sed ut sanctitatis fons ex propria potestate discipulos sanctificat*. Idem lib. 4. in Joan. cap. 2. *S. Tabernaculo*, ait, *præcedente Hebræi sequebantur, stante castra metabantur, ut nos discamus nullum alium datum nobis ducem ad salutem, quam Verbum Dei hominem factum*.

Tertio, per *justitiam* accipi potest misericordia, juxta illud: *Dispersit, dedit pauperibus, justitia*, id est misericordia et eleemosyna, *ejus manet in sæculum sæculi*. 2 Corinth. 9. 9. q. d. Per misericordiam Christi nobis a Prophetis promissam accepimus fidem. Unde S. Amb. l. 3. de Virgin. sub finem ait Christum esse omnibus quæ credimus, Christum esse omnia omnibus, ac stillare rorem gratiæ in omnes.

Quarto, *justitia* accipi potest pro justificatione q. d. Per justificationem Christi, quia scilicet ipse nos justificat, accepimus fidem: justificationis enim initium est fides. Cum ergo Christus dedit nobis fidem, tunc cœpit nos justificare, et orsus est nostram justificationem. Huc accedit Adamus, qui *in justitia* exponit *cum justitia*. q. d. Christus non tantum dedit nobis fidem, sed et justitiam, quasi fidei terminum et complementum. Christus enim nobis factus est omnia, quia dedit omnia dona quibus ad salutem dirigimur. Unde Nyssen. l. de vita Moysis: *Omnem*, ait, *bonorum spem in Christo firmiter esse credimus: qui bonum aliquod adeptus est, is in Christo est, qui omne bonum continet*. Orig. l. 5. in ep. ad Roman. ait *Christum esse omnia bona; diabolum vero omnia mala*. Quare sapienter Nazianz. in Sententiis: *Ego*, ait, *Christum amplissimarum opum instar duco, quem utinam aliquando mihi pura mente intueri contingat, cætera autem mundus habeat*. Idem in Carm. 9.

> At soli tibi solus ego sum, Christe, relictus,
> Imperio qui cuncta tenes: in te mihi robur
> Omne etenim est, in te fiducia tota salutis.

et S. Paulinus, natali 2 S. Felicis Christum alloquens, ait:

> In te composita mihi fixa sit anchora vitæ.

DEI NOSTRI ET SALVATORIS JESU CHRISTI.] Hoc est Jesu Christi qui est Deus et Salvator noster: utrumque enim ad Christum pertinere colligitur ex Græco, qui utrumque uno articulo comprehendit τοῦ Θεοῦ ἡμῶν

και σωτηρος Ιησου Χριστου. Unde patet Christum esse Deum. Hoc enim in primis Ecclesiæ et fidei initiis, fidelibus inculcare volebat et debebat S. Petrus et Apostoli, nimirum Christum non esse merum hominem, uti docebat Ebion sub idem tempus, sed verum Deum et verum hominem. Præclare S. Hilar. l. 7. de Trin. *Deum*, ait, *Dominum nostrum Jesum Christum his quinque modis novimus, nomine, nativitate, natura, potestate, professione:* quæ deinde sigillatim explicat et confirmat. Secundo tamen recte multi τo *Dei nostri* referunt ad Deum Patrem, τo vero *Salvatoris* ad Christum. Nam v. sequenti S. Petrus videtur Deum distinguere a Christo, ac consequenter per Deum intelligere Patrem, per Salvatorem Filium Jesum Christum : unde eum vocat Dominum cum articulo, dicens του κυριου. Nam, ut ait Christus Joannis 17. 3. *Hæc est vita æterna ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* ; utrumque enim ad salutem requiritur, scilicet cognitio tam Dei veri, quam Filii ejus Jesu Christi pro nobis incarnati

2. Gratia vobis et pax adimpleatur.] πληθυνθειη, id est *multiplicetur*, ut in multitudine (sub qua et magnitudinem, per enallagen quantitatis discretæ pro continua, intellige) gratiæ et pacis assidue crescentes ad utriusque plenitudinem tandem pertingatis Innuit Christianos assidue in gratia et virtute debere proficere; quia, ut ait S Aug in Ps. 68. *Nemo fidelis dicit, Sufficit: ubi dixisti, Sufficit, ibi defecisti* Et S. Leo s. 2. de Quadrag. *Hæc est perfectorum vera justitia, ut nunquam præsumant se esse perfectos, ne ab itineris nondum finiti intentione cessantes, ibi incidant in deficiendi periculum, ubi proficiendi deposuerint appetitum* Et Naz in Scot. *Cave*, ait, *ut unquam in via virtutis subsistas : tibi enim qui a virtuosa vita excessisti, perinde esse puto consistere, ac si in imum vitii gurgitem labereris*

Pacem jungit gratiæ: quia, ut ait S Leo s. 6. de Nativ. *Ubi fuerit veritas pacis, nihil potest deesse virtutis. Quid est autem, dilectissimi, habere pacem cum Deum, nisi velle quod jubet et nolle quod prohibet? Si enim humanæ amicitiæ pares animos et similes expetunt voluntates, nec unquam diversitas morum ad firmam potest pervenire concordiam ; quomodo divinæ particeps erit pacis, cui ea placent, quæ Deo displicent, et iis appetit delectari, quibus illum novit offendi?*

Adimpleatur in cognitione Dei et Christi] crescente enim et imple a cognitione Dei et Christi crescit pariter et impletur gratia et pax: quia quo magis bonitas Dei et Christi cognoscitur, non solum speculative, sed et practice, eo magis amatur et colitur.

Pro *cognitione*, græce est επιγνωσει, quod sanctus Ambr. ep. 33. ad Demetr. in edit. Rom. 8. Aug. in Expos. ep. ad Rom. et Prosper contra Collat. vertunt *recognitione*, id est, memoris et grati animi cognitione; Pagnin. *agnitione*; alii, *super cognitione:* επι enim est *super*, γνωσις *cognitio* Videtur enim S Petrus optare fidelibus augmentum fidei, cognitionis et illustrationis divinæ, ut prima Dei cognitio et fides quam acceperant, cum a gentilismo conversi sunt ad Christum, vocetur γνωσις ; profectus vero cognitionis et fidei vocetur επιγνωσις, quasi γνωσιν superans. Minus recte aliqui γνωσιν dant Gentilibus, επιγνωσιν Christianis, quod cognitio Dei quam habent Christiani, superet cognitionem Dei quam habent Gentiles; tantum quantum fides superat rationem et lumen naturale.

Optat ergo, et optando hortatur S. Petrus, ut fideles orando, meditando, audiendo, legendo, et studendo proficiant in cognitione, et consequenter in amore Dei, ut audeant se opponere hæreticis, qui sub idem tempus exorti vocati sunt Gnostici, quod cognitionem Dei perfectam sibi arrogarent

3 Quomodo] Pendet e præcedentibus. Explicat enim cognitionem Dei et Christi q. d. Opto et precor vobis, ut *gratia et pax adimpleatur in cognitione Dei et Christi*; ut scilicet plenius et profundius cognoscatis, *quomodo omnia nobis dona divinæ virtutis suæ quæ ad vitam et pietatem pertinent, donata sunt per cognitionem ejus*. Aut simplicius. q d. *Gratia et pax vobis adimpleatur in cognitione Dei et Christi*, quomodo id est perinde, vel sicut per hanc Dei et Christi cognitionem omnia divina dona, quæ ad vitam et pietatem pertinent, nobis donata sunt, ut τo *quomodo*, græce ως, sit exegeticum respondens Hebræo כאשר *caaseer*; expliceique præstantiam cognitionis Dei et Christi, nimirum quod per eam omnia gratiarum dona a Deo acceperimus, q. d. Ideo opto vos crescere in cognitione Dei et Christi, quia per eam crescetis pariter in reliquis donis Dei: hæc enim omnia per eam uti primitus donata sunt, ita in dies magis donentur et augentur a Deo Ita Adam. Gagn. et alii.

Secundo, Arias et Vatabl. Græcum ως, id est *quomodo*, accipiunt ut notam admirationis q. d. O quam abunde divina virtus largita est nobis omnia quæ ad vitam et pietatem pertinent? quasi S Petrus ordiatur epistolam ab exclamatione, et admiratione divinæ in Christianos munificentiæ, per quam adeo nos ditavit et exaltavit, ut fecerit nos divinæ consortes naturæ. Hæc expositio pathetica est, eique aptari potest vulgata versio, quæ habet *quomodo*; simili enim modo Jeremias admirans eiadem Hierosolymæ, orditur Threnos, dicens: *Quomodo sedet sola civitas?* Simili modo admirans Dei in suos beneficentiam, exclamat Psaltes Psalm. 72 1. *Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde!* et Psalm. 30 20. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te!* S. Petro consonat S. Joannes, qui pari modo ab admiratione beneficii Incarnationis Verbi epistolam orditur, dicens: *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ, etc.* Idem facit S Paul. Ephes. 1 3. et seq. Rom. 1. v. 2. 3. 4. 5. et Hebr. 1. v 1 et seq. Est enim hoc magnum pietatis sacramentum omni admiratione et acceptione dignum, ut ait idem 1. Timoth. 1 15. et c. 3. 16 Prior tamen sensus uti simplicior, ita et germanior est. Alii aliter hæc explicent, sed varie et obscure.

Omnia divinæ virtutis suæ.] δυναμεως, id est *potentiæ*, q d Deus per fidem Christi effudit in nos omne suum robur, omnem potentiam, æque ac misericordiam. Unde canit Deipara: *Fecit potentiam in brachio suo* Luc 1. 51. quia scilicet per Christum Christique fidem accepimus remissionem peccatorum, gratiam, justitiam, virtutes omnes, ac præsertim robur

divinum ad superandum omnia adversa, ad martyrium, ad convertendum totum mundum; denique jus et pignus felicitatis et gloriæ cœlestis, regnique æterni et divini. Annon hæc potentia sunt Dei opera et dona? Adde, per fidem donatur nobis ipse Christus qui est Verbum, brachium, robur et potentia Patris æterni.

QUÆ AD VITAM ET PIETATEM (supple pertinent: ita Tigur. et Pagnin.) DONATA SUNT, ita Romana et Græca nonnulla, quæ habent δεδωρημένα, idque exigit sensus plenus, qui alioqui est hiulcus et pendens, si scilicet legas cum Græcis aliquibus δεδωρημένης, id est *donata*, scilicet divinæ virtutis, hoc est, ut legit Cajet. *quæ*, scilicet divina virtus, *ad vitam et pietatem donata est*. Pandet enim ea *quomodo omnia divinæ virtutis suæ*, nisi addas et expleas, *donata sunt*. Per *vitam* antonomastice intellige supernaturalem, cœlestem divinam et æternam, puta vitam gratiæ et gloriæ: hæc enim sola, vere et perfecta est vita.

Ex hoc loco patet de fide esse nihil ad pietatem et salutem pertinens posse effici ab homine puris naturæ viribus, uti volebat Pelagius; sed tantum dono gratiæ Dei. Ita Prosper contra Collat. c. 29. ac proinde *nihil magis fugiendum est*, ait S. Ambr. epist. 33 ad Demetriad. *quam appetitus hujus concupiscentiæ, quæ virtutem negat divini operis amore propriæ dignitatis; et cum aliæ cupiditates ea tantum bona quibus adversantur impugnant, hæc dum omnia ad se trahit, simul universa corrumpit*.

QUI, Christus, ut patet ex v. sequenti. VOCAVIT NOS PROPRIA GLORIA AC VIRTUTE.] Legit interpres ἰδίᾳ, id est *propria*, jam Græci legunt διὰ, id est *per gloriam et virtutem*; quod eodem redit. Perperam Beza vertit, *propter gloriam suam*, quasi διὰ accipiatur pro ὑπὲρ: hoc enim novum est et insolens. Jam *gloria*, id est, gloriosa gratia: *gloria*, enim metonymice capitur pro gratia, quia gratia est index et effectus gloriæ et gloriosæ misericordiæ Dei: Deus enim suam gloriam, id est gloriosam potentiam, sapientiam et misericordiam maxime ostendit per gratiam, dum per eam nos peccatores, viles, miseros et indignos vocavit ad suam amicitiam, hæreditatem, regnum et gloriam. Sic ait S. Paulus: *Omnes peccaverunt, et egent gloria*, id est gratia, *Dei*, Rom. 3. 23. Et sæpe alibi Christi gratiam, utpote magnificam, et gloriosam, vocat *gloriam*, ut 2. Cor. 3. v. 8. 9. 10. 11. 18. et Rom. 9. 23. eamdem vocat *divitias gloriæ*.

Eamdem misericordiam et gratiam vocat *virtutem*, græce ἀρετὴν, quia maxime illustris apud homines Dei virtus est ejus clementia, beneficentia, et gratia. Sensus ergo est, q. d. Vocavit nos Deus non ob nostram, sed ob suam gloriosam gratiam et virtutem, id est misericordiam. Unde Prosper loco citato legit: *Vocavit nos propria gloriæ virtute*, ut sit hendiadis, *gloria et virtute*, id est, gloriosa virtute, puta gloriosa misericordia. Secundo, per *gloriam* accipe gloriosam humanitatem et opere Verbi incarnati, de quibus S. Joannes c. 1. 14. *Vidimus*, ait, *gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre*. Unde Cajetan. ait Christum nos vocasse *propria virtute* bene vivendo ut et ipsi bene vivamus, et propria *gloria* patrando miracula et ostendendo subinde dotes gloriosi corporis. Hinc Tertio, Thomas Anglicus per *gloriam* accipit gloriam corporis, quam Christus in Transfiguratione ostendit S. Petro, Jacobo et Joanni; per *virtutem* vero accipit miracula, quæ Christus coram iisdem plura fecit quam coram cæteris Apostolis: hi enim tam ipse, quam socii ejus Apostoli vocati sunt a Christo. Hic sensus appositus est, ad eumque respexit S. Petrus; sed inadæquatus videtur et arctior: adæquate enim significat gloriam, id est, gratiam Christi qua vocavit omnes fideles.

4. PER QUEM MAXIMA ET PRETIOSA NOBIS PROMISSA DONAVIT.] Est hic triplex lectio. Prima δι' ὧν, id est, *per quæ*, scilicet omnia divinæ virtutis dona, quæ ad vitam et pietatem pertinent, uti præcessit. Ita OEcumen. et S. Ambr. epist. 33. ad Demetriad. Hugo et Thomas Anglicus. Secunda *per quam*, scilicet vocationem, ita S. Ambros. l. 10. epist. 84. et Beda, vel cognitionem, ita Adamus; vel gloriam et virtutem. Tertia et genuina δι' ὅν, id est, *per quem*, scilicet Christum. Ita Romana, S. Athanas. orat. 2. contra Arian. Glossa, Dion. Gagnæus et alii.

PROMISSA.] Intellige res promissas a Deo gratis et liberaliter (hæc enim sunt ἐπαγγέλματα) metonymice. q. d. Pretiosa illa dona, quæ Deus per Mosen et Prophetas promisit se daturum per Christum, jam per ipsum dedit et exhibuit, puta remissionem peccatorum, gratiam, sanctitatem, virtutes omnes tam Theologicas quam morales, jus et pignus gloriæ, etc. quin et Spiritum Sanctum ipsamque deitatem, ut mox patebit, quæ paulo ante vocavit: *Omnia divinæ virtutis quæ ad vitam et pietatem pertinent*; his enim convenit id quod sequitur: *Ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ*. Adde Spiritum Sanctum, datum in Pentecoste cum dono linguarum, sapientiæ, Prophetiæ, sanationum, miraculorum, et cæteris ad convertendas gentes, ipsamque conversionem gentium toto orbe diffusarum.

Pretium et dignitatem harum rerum promissarum, quæ per Christum Deus fidelibus donavit et donat, symbolicis similitudinibus et figuris repræsentat. S. Agnes apud S. Amb. l. 4. ep. 34. *Ornavit*, ait, *inæstimabili dextrocherio dexteram meam, et collum meum cinxit lapidibus pretiosis. Tradidit auribus meis inæstimabiles margaritas, et circumdedit me vernantibus atque coruscantibus gemmis; posuit signum in faciem meam, ut nullum præter ipsum amatorem admittam. Induit me cyclade auro texta, et immensis monilibus ornavit me. Ostendit mihi thesauros incomparabiles, quos mihi daturum, si ei perseveravero, repromisit*, etc.

Aperte Tertull. l. de Resur. c. 8. *Caro abluitur*, ait, *ut anima emaculetur; caro ungitur, ut anima consecretur; caro signatur, ut anima muniatur; caro manus impositione adumbratur, ut et anima spiritu illuminetur; caro corpore et sanguine Christi vescitur, ut anima de Deo saginetur*.

UT PER HÆC EFFICIAMINI DIVINÆ CONSORTES NATURÆ.] Ex hoc loco multi accepere occasionem errandi. Primo. Osiander censuit nos ita uniri divinitati, ut realiter justificemur per ipsammet Dei justitiam et sanctitatem, quod alii heretici videntes esse impossibile, dixerunt nos justificari per merita et justitiam Christi nobis imputatam, vide Bellarm. lib. 2. de Justific. c. 5.

Secundo. Michael Servetus, quem Calvinus quasi hereticum Genevæ morte et incendio mulctari curavit censuit deitatem reipsa in justos transfundi, sicut

transfunditur anima in corpus dum illud animatur et vivificatur, de quo Beza hic: Ridiculi, ait, sunt, qui hanc essentiæ divinæ in nos transfusionem imaginantur, ut impius ille Servetus præfracte ad mortem usque defendit, et tamen sunt qui magnam bono viro scilicet injuriam factam putent. Hæc ille.

Tertio, nonnulli nimis contemplativi tempore Gersonis, et etiam hoc nostro, imaginati sunt se per contemplationem ita uniri Deo, ut reipsa ipsorum natura in abyssali profundo divinitatis submergatur, puta humanitas annihiletur, et tota transeat in divinitatem: qui fuit error Almariei, cujus insimulatus fuit Ruisbrochius a Gersone, ut patet ex Epistula ejus ad Bartholomæum Carthusiensem, quam scripsit contra defensionem Ruisbrochii factam a Joanne de Schonhovia. Sic Eutychiani nonnulli dicebant Christi humanitatem a deitate fuisse consumptam, sicut consumitur argentum vivum ab auro cum liquatur, ita ut in Christo una fuerit tantum natura, scilicet divina, non duæ. Unde Apollinaris censuit in Christo non fuisse mentem humanam, sed tantum divinam. Et Monothelitæ censuerunt in Christo unam fuisse duntaxat voluntatem, scilicet divinam. Omissis hisce fanaticorum et Enthusiastarum somniis ac deliriis, S. Ambrosius epist. 38. et OEcumen. hic censent nos fieri divinæ consortes naturæ per Christum: in Christo enim nostra humana natura facta est consors divinæ, quia eidem juncta est arctissime in eadem hypostasi Verbi.

Verum hæc unio jam erat facta, et per eam omnes homines facti sunt consortes divinæ naturæ; S. Petrus autem solis fidelibus ait: *Ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ*, utique non in Christo, sed in vobis ipsis.

Dico ergo, solus Deus essentialiter habet divinam naturam; deitas enim essentialiter solum est in Deo Patre, Filio et Spiritu Sancto. Unde solus Filius (atque ac Spiritus Sanctus) est ὁμοούσιος, id est, *consubstantialis* Patri. Quocirca S. Amb. l. de Incarn. c. 8. docet unam tantum esse naturam divinam, ex eo quod sanctus Petrus ait, *naturæ*, non naturarum, eamque esse in Filio, utpote qui eam nobis communicet, ac proinde Filium vere et proprie esse Deum. Rursum personaliter, puta per unionem hypostaticam, solus Christus homo est consors divinæ naturæ; quia cum ea subsistit in eadem persona divina Verbi.

Fideles ergo et justi sunt consortes divinæ naturæ, non essentialiter, nec personaliter, sed partim accidentaliter, partim substantialiter. Accidentaliter, per donum gratiæ sanctificantis, quod est accidens a Deo animæ infusum, per quod proxime et summe participamus divinam naturam. Gratia enim est res adeo nobilis et sublimis, ut omnium angelorum et hominum naturam superet, eisque sit supernaturalis, adeoque nulla creata substantia dari possit, cui gratia sit connaturalis, ut Theologi docent, eo quod ipsa quasi in summo participet divinitatem in eo apice, quo ipsa transcendit omnes res creatas omnemque naturam. Atque ex hoc fonte promanant septem nobilissimi effectus et dignitates, quos gratia confert animæ. Primo enim gratia expellit omne peccatum mortale.

Secundo, facit hominem gratum Deo, ejusque amicum, ut vera intercedat amicitia inter Deum et hominem justum, uti docet S. Thomas 2. 2. q. 23. a. 1. ubi Suarez, Valentia et alii ostendunt omnes amicitiæ conditiones inveniri in charitate, qua homo amicus Dei.

Tertio, gratia facit hominem rectum et sanctum, ut voluntas, mens, omnesque potentiæ sancte subdantur Deo ac legi Dei, ideoque hominem justum facit similem Deo, qualis creatus est Adam in statu innocentiæ, juxta illud Ephes. 4. 24. *Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis.*

Quarto, gratia facit justum Dei filium et hæredem, juxta illud Coloss. 1. 12. *Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine: qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum filii dilectionis suæ.*

Quinto, secum adducit omnes virtutes Theologicas, et morales supernaturales, puta prudentiam, justitiam, fortitudinem, temperantiam, etc. ac septem dona Spiritus Sancti, quæ primitus in Christo requievisse ait Isaias c. 11. 2. dicens: *Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini.* Ita docet D. Thomas 1. 2. qu. 63. a. 3. et qu. 68. a. 1. ac passim Theologi.

Sexto, gratia est semen gloriæ; sicut ergo ex semine nascitur arbor et fructus, sic ex gratia nascitur felicitas et gloria æterna.

Septimo, gratia est principium et causa tum satisfaciendi pro præteritis culpis, tum merendi augmentum gratiæ et gloriæ. Ita Conc. Trident. sess. 6. cap. 16. et S. Thom. 1. 2. q. 114. Per gratiam ergo homo elevatur et fit ordinis non angelici, sed divini; adeoque consors, socius et particeps divinitatis: hujus enim major participatio esse nequit, quam per gratiam.

Considerent hæc peccatores, ut videant quantum gratiæ bonum ob vilem voluptatem amiserint, omnibusque viribus illud recuperare conentur; justi vero illud retinere, confirmare, augere et perficere satagant. Considerent id quod ait S. Joannes ep. 1. c. 3. 1. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus*; et c. 3. 2. *Nunc filii Dei sumus, nondum apparuit quid erimus: scimus quoniam, cum apparuerit, similes ei erimus.*

Dico Secundo, justi fiunt consortes divinæ naturæ non tantum accidentaliter per gratiam sanctificantem, sed et substantialiter per ipsam naturam divinam eis communicatam qua adoptantur a Deo in filios, et hæredes, et quasi deificantur. Pro quo nota primo: Formalis justificatio et adoptio nostra totaliter consistit in charitate et gratia nobis indita et inhærente, quæ in se complectitur, secumque affert Spiritum Sanctum, qui charitatis et gratiæ est auctor: nec enim gratia adoptans a Spiritu Sancto, nec Spiritus Sancti adoptio a gratia divelli potest: sicut radius a sole et sol a radio divelli nequit: uti nec ejus lux a calore, aut calor a luce separari potest. *Hæc scilicet est charitas Dei diffusa in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis*, ut ait Apost. Rom. 5. Spiritus Sanctus enim per charitatem et gratiam nos formaliter justificat, inhabitat, vivificat et adoptat. Justitia enim inhærens, sive gratia justificans, non est una simplex qualitas, sed multa complectitur, scilicet remissionem peccatorum, fidem, spem, charitatem, gratiam, aliaque dona, ac ipsum Spiritum Sanctum donorum auctorem.

Hæc enim omnia in justificatione infusa accipit homo, ut ait Conc. Trid sess. 6. c. 7.

Hinc nota secundo. In justificatione et adoptione non tantum donatur homini charitas et gratia, vel ipse Spiritus Sanctus quoad dona sua dumtaxat, ut nonnulli censuerunt; sed etiam datur ipsissima persona Spiritus Sancti, ac consequenter datur ipsa Deitas totaque S. Trinitas; ita ut ipsa non tantum objective, sed et realiter et personaliter in anima justi cum donis, et per dona sua novo modo fiat *præsens*, in eaque quasi in templo suo substantialiter inhabitet, eamque sibi uniat et quasi deificet, ac consequenter adoptet: quod sane magnæ est dignationis divinæ, æque ac dignitatis et consolationis nostræ. Potuisset enim nos Deus et Spiritus Sanctus ita justificare, ut solum fecerat justos, non tamen adoptaret in filios. Rursum potuisset nos adoptare in filios per solam gratiam inhærentem; sed his non contentus ulterius voluit suam personam quasi annectere suis donis, eamque cum iis nobis donare, itaque per seipsum nos adoptare. Idipsum diserte docet S. Bonav. in 1. sent. dist. 14. art. 2. q. 1. qua tota ostendit Spiritum Sanctum, non tantum in effectu, sed etiam in propria persona quasi donum increatum justis dari; ut sit eorum perfecta possessio. Idem docet Magister sentent. l. 1. d. 14. et 15. ex S. Aug. et aliis, et Scotus, Gabriel, Marsilius ibidem. Idem clare asseverat S. Thomas 1. p. q. 43. art. 3. et 6. et q. 38. art. 8. ubi ostendit Spiritus Sancti nomen proprium esse donum, quia ipse donatur omnibus justis. S. Thomam sequuntur ejus discipuli, ac nostri Patres Vasquez, Valentia, et maxime Suarez lib. 12. de Deo trino et uno c. 5. n. 11. et 12. qui inde infert, quod Spiritus Sanctus novo modo secundum substantiam suam incipiat præsens esse in anima justi, quo ante non erat, citatque pro hac sententia S. Leonem, S. August. S. Ambr. adeoque cum S. Thoma eam ita certam esse asserit, ut contrarium dicere censeat esse errorem. Probatque ex S. Script. 1. Cor. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus Sancti, quem habetis a Deo.* Rom. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis.* 1. Joan 4. *Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.* Joan. 14. *Quem mittet Pater in nomine meo, et apud vos manebit, et in vobis erit. Et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus,* et Joan 16. *Si abiero, mittam eum ad vos.* Rationem dat Suarez n. 12. *Quia,* ait, *dona gratiæ vi sua et quasi connaturali jure postulant realem ac personalem præsentiam Dei in anima per talia dona sanctificata; quia si per impossibile fingamus Spiritum Sanctum non esse alias realiter præsentem intra animam, eo ipso quod anima talibus donis afficeretur, ipsemet Spiritus Sanctus veniret ad eam per præsentiam personalem, et maneret quandiu gratia in illa duraret.* Simili modo, inquit, Verbum præsens est humanitati Christi; ut si per impossibile antea non fuisset illi præsens, jam per unionem hypostaticam illi fieret personaliter et intime præsens. Addit deinde rationem moralem; quod scilicet per gratiam fiat perfectissima amicitia inter Deum et hominem, quæ postulat præsentiam amici, puta Spiritus Sancti, qui manet in anima amici sui, ut illi intime uniatur, in eaque tamquam in templo suo resideat, colatur, ametur et adoretur.

Ex hac communicatione ipsiusmet personæ Spiritus sancti et divinitatis, sequitur animæ summa cum eo elevatio et quasi deificatio, ac consequenter adoptio perfectissima et divinissima, scilicet non tantum per gratiam, sed et per substantiam divinam. Unde S. Basil. hom. de Spiritu Sancto ait Sanctos propter inhabitantem Spiritum Sanctum esse deos: dictum enim est illis a Deo; *Ego dixi, dii estis, et filii excelsi omnes.* Indeque probat Spiritum Sanctum esse Deum: *Necesse est enim,* inquit, *divinum esse spiritum, et ex Deo esse, qui diis divinitatis est causa.* Jam sicut prioris adoptionis quæ fit per gratiam, causa formalis est ipsa gratia: ita hujus secundæ adoptionis quæ fit per communicationem ipsius Spiritus Sancti, causa formalis est ipse Spiritus Sanctus animam justi inhabitans: medium vero, dispositio et vinculum est ipsa gratia: sicut unio hypostatica est medium et vinculum quo humanitas unitur Verbo; sed cum hac dissimilitudine, quod hoc vinculum in Christo non sit aliqua qualitas, sed modus dumtaxat substantialis; hic vero in adoptione nostra sit qualitas et forma realis perfectaque, puta charitas et gratia, quæ natura sua poscit hanc personalem Spiritus Sancti communicationem, eamque secum affert condescendente ipso Spiritu sancto, quod sane miram ejus in homines φιλανθρωπίαν, familiaritatem et benevolentiam demonstrat, ideoque jugi laude, meditatione et gratiarum actione est celebrandum.

Quocirca gratia justificans est quasi causa formalis hujus communicationis Spiritus Sancti, quia eam poscit, illique individuse conjungitur: sicut calor in igne est quasi causa formalis splendoris, qui ex eo resultat, et lux in sole est causa quasi formalis virtutis calefactivæ, quam in se habet sol. Et sic gratia justificans est causa formalis uti justificationis nostræ, ita et adoptionis tam secundæ quam primæ, omniaque hæc complectitur et secum adducit. Nec aliud videtur velle Concil. Trident. sess. 6. c. 4. et 7. cum contra modernos hæreticos statuentes justitiam externam vel imputativam, docet in justificatione nos transferri in statum gratiæ et adoptionis filiorum Dei; et justificationis causam formalem esse justitiam Dei, non *qua ipse justus est, sed qua nos justos facit, justitiam in nobis recipientes, quam Spiritus Sanctus partitur singulis prout vult,* etc. *Dum sanctissimæ passionis Christi merito per Spiritum Sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum qui justificantur atque ipsis inhæret: unde in ipsa justificatione cum remissione peccatorum hæc omnia simul infusa accipit homo per Jesum Christum, cui inseritur per fidem, spem et charitatem: nam fides, nisi ad eam spes accedat et charitas, neque unit perfecte cum Christo, neque corporis ejus vivum membrum efficit.* Porro charitas secum adducit ipsam personam Spiritus Sancti, ut paulo ante ostendi: justificatio ergo et adoptio prima est accidentalis, quia fit per gratiam et charitatem, quæ sunt accidentia; secunda ex prima profluens est substantialis, ideoque divinior, quia fit per communicationem ipsius Spiritus Sancti, ac naturæ divinæ, ideoque quasi substantialiter nos facit filios Dei, ut ejusdem quasi naturæ et essentiæ cum Deo Patre nostro simus.

Hinc Origen. hom. 4. in Levit. docet, quod societas nobis sit cum Patre, Filio et Spiritu Sancto, juxta

illud 1. Joan. 1. 3 *ut societas nostra sit cum Patre, et cum filio ejus Jesu Christo*, ac consequenter, ait, cum Sanctis et cum angelis. Hanc societatem dirumpit et abnegat, quicumque malis actibus suis, malisque sensibus ab eorum conjunctione separatur. Hæc Orig.

Symbolice, fimus divinæ consortes naturæ per Eucharistiam. Ita S. Cyrillus catechesi 4. *Sic*, inquit, *efficimur Christiferi (ac concorporei et consanguinei Christi*, ut paulo ante dixerat) *hoc est, Christum in corporibus nostris ferentes, cum corpus ejus et sanguinem in membra nostra recipimus; sic secundum B. Petrum divinæ naturæ consortes reddimur.*

Tropol. Nyssenus initio operis epistol. ad Harmonium quærit: Quid sit Christianismus? ac respondet: *Christianismus est imitatio divinæ naturæ*, ut cogitationes et actiones nostræ actionibus Dei similes sint, ab omni malitia et vitio alienæ, puræ, sanctæ; ut cœlestia sapiamus, cœlestibus afficiamur. Christianismus est conjunctio cum Christo, et professio vitæ Christi. Fieri enim non potest quin Christus sit et justitia, et puritas, et veritas, atque cujusvis mali vitatio: neque Christianus esse potest, qui non illorum nominum quoque communionem et societatem in sese ostendat; alioqui nomen et figuram Christiani habet, non veritatem et rem. Affert exemplum simiæ; quæ a circulatore docta saltare et gestus humanos imitari, ac ad quæstum in theatrum producta, cum spectatores et applauderent, censerentque simiam humana veste et gestu præditam hominem esse; quidam ex eis callidior socio dixit: Ostendam tibi simiam esse simiam non hominem: quare in theatrum simiæ objecit amygdala, quibus illa visis, oblita sui omnisque doctrinæ et decoris, relicto circulatore magistro et præceptore suo, ad sua amygdala currurrit, eaque enucleavit et comedit; itaque se simiam et bestiam, quæ non ratione, sed sensu et concupiscentiæ ageretur, ostendit. Ita Christiani multi habitum speciemque externam Christiani præ se ferunt, sed oblatis suis cupediis quasi nucibus, Christianismi obliti in eas quasi pecora ruunt, itaque se non Christianos veros sed furatos; non homines ratione et fide viventes, sed hominum simias esse ostendunt. Baptismus enim et Christianismus est *mors criminum, et vita virtutum*, ait, S. Cyprianus l. 2 epist. 1. ad Donatum; et Optatus Milevit. l. 5. contra Parmen. Idem Nyssenus laudans fratrem suum S. Basilium: *Genus illi*, inquit, *familiaritas et necessitudo erat cum Deo; patria vero, virtus*.

Quocirca graviter S. Leo serm. 1. de Nativitate: *Agnosce*, ait, *o Christiane, dignitatem tuam, et divinæ consors factus naturæ, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire. Memento cujus capitis et cujus corporis sis membrum. Reminiscere quia erutus de potestate tenebrarum, translatus es in Dei lumen et regnum. Per baptismatis sacramentum Spiritus Sancti factus es templum. Noli tantum habitatorem pravis de te actibus effugare, et diaboli te iterum subjicere servituti; quia pretium tuum sanguis est Christi, qui in veritate te judicabit, qui misericordia te redemit, qui cum Patre et Spiritu Sancto regnat in sæcula sæculorum, amen.* S. Macarius hom. 45. docet Deum universa potiri creatura, at societatem contraxisse cum solo homine, in eoque conquiescere: *Vides*, ait, *cognationem Dei cum homine, et hominis cum Deo? Quapropter sagax et prudens animo cunctas percurrens creaturas sibi quietem ipsa non reperit, nisi in Domino solo*: nec *Domino complacuit in ullo, præterquam in solo homine. Si explices oculos ad solem, circulum ejus reperies in cælo; lumen autem et radios in terram vergere, et ad terram tendere vim omnem lucis et splendorem. Sic etiam Dominus sedet a dextris Patris: oculum autem suum extensum habet in corda hominum in terra degentium, ut auxilium ejus excipientes illuc, ubi ipse est, extollat: Quoniam*, inquit, *ubi ego sum, illic et minister meus erit*.

Porro licet gratia faciens nos divinæ consortes naturæ adducat, et includat omnes virtutes; tamen S. Hieronymus l. 1. contra Jovin. idipsum appropriat virginitati: *Grandia nobis*, ait, *et pretiosa virginitatis promissa donavit, ut per hæc efficiamur divinæ consortes naturæ*. Quo facit id quod sequitur: *Fugientes eam quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionem*; et illud Sapient. 6. 20 *Incorruptio facit proximum esse Deo*. Alii melius idipsum appropriant charitati, quæ, ut ait S. Bernard. serm. de diversis affectionibus animæ, ex affectu clamat: *Quid mihi est in cælo, et a te quid volui super terram? Defecit caro mea et cor meum. Deus cordis mei et pars mea Deus in æternum. Neque enim suum aliquid, non felicitatem, non gloriam, non aliud quidquam tanquam privato sui ipsius amore desiderat anima quæ ejusmodi est; sed tota pergit in Deum, unicumque ei ac perfectum desiderium est, ut introducat eam Rex in cubiculum suum, ut ipsi adhæreat, ipso fruatur. Unde et jugiter revelata facie quoad potest cælestis sponsi gloriam speculando, in eamdem imaginem transformatur de claritate in claritatem, tanquam a Domini spiritu. Ex hoc plane audire meretur: Tota pulchra es, amica mea. Audet et ipsa loqui: Dilectus meus mihi, et ego illi. Atque in hujusmodi felicissima et jucundissima confabulatione delectatur gloriosa cum sponso.*

S. Ambrosius l. 6. epist. 38 *Quid illud attexam*, ait, *quod hominem Deus divinæ fecit consortem naturæ, sicut in Epistola Petri legimus? Unde non immerito quidam ait: Cujus et genus sumus. Dedit enim nobis de cognatione sua, rationabilis scilicet naturæ, ut quæramus illud divinum, quod non longe est ab unoquoque nostrum, in quo et vivimus, et sumus, et movemur.*

Anagog. quod tamen accipi potest ut sensus litteralis, ac prioris jam dati pars ultima et complementum (gloria enim est consummatio gratiæ) erimus divinæ consortes naturæ plene et perfecte, cum divinæ gloriæ, felicitatis et regni Deus nos faciat participes in cœlo. Nam, ut ait S. Joannes epist. 1. cap. 3. 2 *Cum apparuerit, similes ei erimus*, et S. August. tract. 51. in Joannem: *Quem majorem honorem accipere poterit adoptatus, quam ut sit ubi est unicus, non æqualis factus divinitati, sed consociatus æternitati?* Idipsum innuit Petrus, dicens: *Ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ*, puta divinæ gloriæ participes. Deus enim per lumen gloriæ ostendens se clare Beatis, eosque seipso implens et beans, ita se in eos transfundit, ut eos sibi similes efficiat, puta beatos, gloriosos, divinos et quasi deos; nec enim altius assurgere potest homo, aut magis Deo uniri, in eumque transire. Unde S. Athanas. s. 4. contra

Arrian. *Ut enim Dominus*, inquit, *induta corpore, factus est homo: ita et nos homines ex Verbo Dei deificamur* (θεοποιημεθα, id est, *fimus dei*) *eo quod illud receptum sit in carne, et jam inde vitam æternam adipiscamur.* Et Nazianz. orat. 42. ait hominem divinitatem consequi, ut Dei claritatem videat; ubi Nicetas: *Deificatio*, ait, *omnis actionis et contemplationis est terminus. Deificatio*, id est Dei visio et contemplatio: per hanc enim Beati Deum ita possident ut eum eo quasi deificari et in Deum transire videantur, perinde ac ferrum plane ignitum in ignem converti videtur.

Hoc sensu particula *ut*, cum dicitur: *Ut efficiamini divinæ consortes naturæ*, propria significat causam efficientem et finalem: gratia enim efficit gloriam, quæ nos facit consortes divinæ naturæ et beatitudinis, atque gloria est finis gratiæ. Nam in priori sensu litterali *ut*, significat causam formalem: gratia enim formaliter nos facit consortes divinæ naturæ, id est, gratos Deo, amicos, filios et hæredes Dei, homines divinos et deiformes.

Denique ex hoc loco Henricus a Gandavo quodlib. 13. qu. 12. censuit beatitudinem et visionem Dei fieri per illapsum divinitatis, ita scilicet ut Beatus videat Deum, hacque visione beetur non producendo, nec active eliciendo hanc visionem, sed mere passive se habendo: Deum enim solum suo illapsu illam efficere et producere primum in anima, deinde in animæ potentiis. Primo ergo, ait, ipsa animæ essentia illuminata increata luce, scilicet ipsa deitate per illapsum lucet, et inflammata ardore charitatis ita ardet, ut in ipsa appareat nihil nisi Deus; sicut in ferro candente nihil apparet nisi ignis, deinde derivatur in potentias, nempe in intellectum, purgando ipsum ut clarius videat, et voluntatem, ut ardentius amet, itaque tota anima sit igne divinitatis accensa. Sic Henrici sententiam de formali beatitudine, quæ est ipsa visio et amor Dei visi, explicant et refellunt D. Soto in 4. dist. 49. qu. 1. art. 3. et Scotus dist. 49. q. 2. Noster tamen Vasquez 1. 2. disp. 8. cap. 1. melius censet Henricum loqui de beatitudine et illapsu divinitatis objectivo, non formali: deitas enim est nostra beatitudo non formalis, sed objective: quia scilicet ipse est objectum quod sui visione nos beat.

Fugientes (αποφυγοντες in aoristo, id est, *cum aufugeritis*; Pagnin. et Tigur. *si refugeritis*) ejus quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionem] της εν κοσμω εν επιθυμια φθορας, id est, *corruptionem quæ est in concupiscentia in mundo*; Pagnin. et Tigur. *si refugeritis a corruptione quæ est in mundo per concupiscentiam*; concupiscentia enim cum sit carnalis et sordida, plane repugnat divinæ naturæ, quæ purissimus et sanctissimus est spiritus. Rursum ipsa corrumpit tam corpus, quam animam; unde Cæsarius Arel. hom. 11. *Incomparabiliter*, ait, *graviorem putorem reddunt cogitationes luxuriosæ, quam cloacæ.* Si ergo divinæ naturæ consortes effici cupimus, necesse est ut concupiscentiæ renuntiemus et bellum indicamus.

Unde S. Leo serm. 1. de Nativit. *Deponamus ergo* inquit, *veterem hominem cum actibus suis, et adepti participationem generationis Christi, carnis renuntiemus operibus.* Idem serm. 2. de Ascens. *Sursum vocatos animos*, ait, *terrena desideria non deprimant, ad æterna prælectos perituro non occupent, viam veritatis ingressas fallaces illecebræ non retardent, et ita a fidelibus hæc temporalia decurrantur, ut peregrinari se in hac valle mundi cognoscant, in qua etiamsi quædam commoda blandiantur, non amplectenda nequiter, sed transeunda sunt fortiter.* Et mox: *Cui autem nisi diabolo carnales militant voluptates, qui animas ad superna tendentes corruptibilium bonorum delectationibus obligare, et ab illis sedibus de quibus ille excidit gaudet obducere?* sanctus Hilarius in Psal. 118. littera *heth*: *Patens*, inquit, *Deo est fidelis pectoris et ampla possessio, ut inhabitet et inambulet. Sed qui inhabitat, qui inambulat, quid tertium addidit? Et ego ero illorum Deus. Ecce promissam nobis ab eo portionem ut simus Dei inhabitatio. Et dum in nobis ambulat, fit nobis ipse possessio, si sæculum relinquamus, si possessioni terrenæ labili renuntiemus, si hæreditatem caducorum respuamus, si viventes de sæculo exeamus.* Qui enim semel se in divinitatem mersit animus, non nisi Deo et divinis pascitur, cætera ut exilia et vilia fastidit.

5 Vos autem curam omnem subinferentes] Græca addunt, και αυτο τουτο, id est, *et hoc ipsum*, scilicet facite, ut fugiatis concupiscentiam, sicut jam dixi ad id *omne studium conferentes.* Ita Clarius, Cajet. Vatabl. Transit S. Petrus a Deo ejusque donis ad fidelem ejusque officium, ut scilicet donis Dei jam dictis digne utatur, obsequatur, cooperetur, nec otiosa ea esse sinat; sed ea operando adaugeat et perficiat, ut quasi servus fidelis Deo reposcenti rationem talentorum dicere possit: *Domine, mna tua decem mnas acquisivit*, Lucæ 19. 16. ideoque ab eo audiat: *Euge serve bone, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem civitates.*

Nota. Pro *subinferentes* græce est παρεισενεγκαντες, quod ex duabus præpositionibus componitur, scilicet εις, id est *in*, et παρα, id est *sub*, præter, prope, obiter. Hæc ergo vox significat, primo, gratiam per se solam non sufficere ad salutem, sed requiri cooperationem liberi arbitrii, *ut subinferatur adnitendo etiam nostræ voluntatis efficacia. Adjutor enim noster Deus dicitur, nec adjuvari potest, nisi qui etiam aliquid sponte conatur; quia non sicut in lapidibus insensatis, aut sicut in eis in quorum natura rationem voluntatemque non condidit, salutem nostram Deus operatur in nobis*, ait S. Aug. l. 2. de Peccat. mer. cap. 5. Idem s. 43. de verbis Domini: *Agis*, ait, *si agaris: et bene agis, si a bono agaris.*

Secundo, το παρα, id est *sub*, significat in operibus gratiæ et salutis præire gratiam quasi dominam, subsequi vero voluntatem quasi pedissequam et ancillam. Unde ait: *Ministrate*, quasi ministri gratiæ; gratia enim excitat voluntatem, ut assurgat ad opus cœleste et divinum, uti docet Conc. Trident. sess. 6. c. 5. Erravit ergo Pelagius, qui gratiam fecit pedissequam naturæ et liberi arbitrii: *Deus est enim qui operatur in nobis et velle et perficere*, ait Paulus Philip. 2. 13. utique per gratiam. Gratia ergo excitans et operans prævenit voluntatem: voluntas deinde gratiæ cooperatur; itaque gratia ex operante fit cooperans. Natura enim et voluntas ad opera salutis est infirma, impotens et per peccatum mortua: per gratiam ergo quasi animata et vivificata a somno et morte excita-

tur, roboretur et fit potens ad pœnitendum, operandum, amandumque Deum, juxta illud : *Surge qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus*, Ephes 5. 14.

Tertio, τὸ παρὰ, id est, *sub*, *præter*, significat præter voluntatis et naturæ meritum et ordinem esse, quod illa ad hæc dona salutis et gloriæ, quæ supra sunt et superioris ordinis, ordinetur; nimirum quod debeat voluntas a gratia supra naturam elevari et quasi fieri supernaturalis, ut supernaturalia opera fidei, spei, charitatis, etc. operari possit, quibus perveniat ad salutem: in hisce enim operibus voluntas nil per se potest, sed debet elevari a gratia : unde a gratia habet opus omnem dignitatem et meritum : a gratia enim habet quod sit opus charitatis, cœleste, supernaturale, divinum, meritorium vitæ æternæ, a voluntate vero habet quod sit opus humanum, voluntarium, liberum. Τὸ ergo παρὰ significat voluntatem quasi præter ordinem, per gratiam elevatam irrepere et insinuare sese in hos actus supernaturales, nec suis viribus quidquam posse operari in hisce actibus, sed omnes vires ad eos operandos accipere a gratia: sicut ergo ferrum per se non potest calefacere; sed si igni uniatur fiatque ignitum, ab igne accipit vim calefaciendi et urendi: sic pariter et voluntas a gratia accipit vim credendi, sperandi, amandi Deum, etc

Quarto, τὸ εἰς, id est *in*, significat voluntatem tantum Dei donum debere studiose complecti, omnesque suas vires conferre et inferre in opera hæc divina Unde ait *Omnem curam*, græce σπουδὴν id est *studium*, diligentiam, sollicitudinem, nisum, conatum, *subinferentes*, *ministrate*, ἐπιχορηγήσατε, id est *suggerite*, suppeditate, præstate, subministrate, adjicite, adjungite

In fide.] Aliqui legunt τῇ πίστει, id est *fidei*, q. d. subministrate fidei vestræ vigorem et virtutem, item scientiam, abstinentiam, patientiam, pietatem, etc. Facite scilicet ut fides vestra non sit otiosa, sed harum virtutum operatrix, et negotiosa.

Verum alii passim legunt ἐν τῇ πίστει, *in fide*, id est, cum fide, vel per fidem : fides enim viva excitat virtutem, patientiam, pietatem, etc. Ubi nota Vox *in* significat primo, connexionem virtutum, scilicet eas inter se esse connexas, q. d. Fidei annectite virtutem, virtuti scientiam, etc. secundo, unam ab alia roborari et vigorem accipere, q. d. Fidei inserite virtutem, virtuti scientiam, quasi medullam ossi, vigorem membris, spiritum corpori: enervis enim et infirma est fides nisi virtute suffulciatur; et virtus nisi scientia dirigatur, etc. tertio, earum medium et ordinem, q. d. in Fide, id est, *per fidem excitate*, in vobis virtutem, per virtutem scientiam, per scientiam abstinentiam, etc. quarto, earum coronam et catenam: sicut enim annulus aureus insertus alteri et his alteri et alteri, efficit catenam et quasi coronam auream; ita fides inserta virtuti, virtus scientiæ, scientia patientiæ, patientia pietati, etc. efficit orbem et coronam virtutum, quæ, instar monilis, aut cycladis aureæ, mire vestit, ornat et perficit animam.

Virtutem.] τὴν ἀρετὴν, id est *virtutem*, proprie dictam, non δύναμιν, id est *potentiam*, q. d. Fidei jungite virtutum opera, cognitioni addite praxim. Ita OEcum Secundo et aptius, per *virtutem*, accipe virtutis vigorem, robur et fortitudinem: nam ἀρετὴ dicitur quod habeat aliquid Ἄρεος, id est *Martis*, puta quod martialis sit, bellicosa, mascula, robusta, generosa, heroica. Si enim quamlibet virtutem acciperet, non subjungeret patientiam, pietatem, etc. utpote quæ sub generico virtutis nomine quasi species comprehenduntur. Sensus ergo est, q. d. Commendo vobis, o fideles, uti fidei robur, ita vigorem virtutis, puta fortitudinem ad omnia ardua heroice superanda, quam aliis elogiis vobis non commendo, quia ipsa se sua specie et pulchritudine sat superque commendat: nimirum non eget honestamento virtus; ipsa suum decus est, sicut vitium et mollities animi non eget vituperio; ipsa enim sibi dedecus est: *virtus* enim a viro dicta est; unde proprie significat fortitudinem, quod ea viro congruat. Ita Cicero Tuscul. 2. *Appellata est*, ait, *ex viro virtus*. *Viri autem propria maxime est fortitudo, cujus munera duo maxima sunt, mortis dolorisque contemptio. Utendum est igitur his si virtutis compotes, vel potius si viri volumus esse; quoniam a viris virtus nomen est mutuata*. Virtus ergo est perferendorum malorum fortis atque invicta patientia. Idem Philipp. 4. *Omnia alia*, ait, *falsa, incerta sunt, caduca, mobilia; virtus est una altissimis defixa radicibus, quæ numquam ulla vi labefactari potest, numquam dimoveri loco*. Virtus ergo poscit robur Socraticum, et Virg l. 5. Æneid.

> Tunc pudor incendit vires et conscia virtus.

Hinc rursum Cicero ad Plancum l. 10 docet virtutem omnia quantumvis ardua transcendere, omnia occupare: *Omnia summa*, ait, *consecutus es virtute duce, comite fortuna*. Et pro Plancio: *Is gloria maxime excellit, qui virtute plurimum præstat*. Pindarus vero in Isthmiis ode 6. *Si quis hominum*, ait, *sumptu delectatus et labore, exercet a Deo structas virtutes, simul Deus illi amabilem gloriam serit, jam ad ultimos fines felicitatis appellens anchoram jecit, divinitus honoratus existens* Clemens Alex. lib. 4. Stromatum citat illud Simonidis: *Fertur virtus habitare in rupibus aditu difficilibus*; et Hesiodum, qui dicit sudorem ante virtutem esse positum:

> ——Via longa est atque acclivis ad ipsam.
> Ardua namque prius, sed cum ad fastigia ventum,
> Fit facilis.

Exigit ergo S. Petrus, ut fideles in fide et vita Christiana sint non segnes et debiles, sed alacres et valentes, uti fuit S. Valentinus Martyr, qui suo fidei verbique vigore et valore pene Claudium II. imp. ad Christum convertit, ut habent ejus acta 14. Februarii. Tales fecit S Petrus suos cives et subditos, ut Romani essent, id est Valentini: Roma enim primitus dicta est Valentia, teste Solino Polyhist. c. 2 et Dionys Halicarn. l. 1. Antiqu. Roman. unde etiam græce dicitur ῥώμη, id est, *robur*.

Hinc illa virtus Martyrum Romanorum, in continuis persecutionibus et tormentis a S Petro usque ad Sylvestrum, puta a Nerone usque ad Constantinum per 300. annos: quibus proinde recte accinas illud Ps. 67. v 36. *Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel, ipse dabit*, imo dedit, *virtutem et fortitudinem plebi suæ; benedictus Deus*, qui fecit Martyres fortes, quasi novos Israeles dominantes tyrannis ipsique Deo.

IN VIRTUTE AUTEM SCIENTIAM.] Primo, per *scientiam* OEcumen. accipit perfectam mysteriorum Christi et Dei cognitionem, quæ, inquit, non *cuilibet advenit, sed ei tantum, qui ex operibus præstantioribus per habitum exercitatos sensus sibi comparavit*. Secundo, S. Augustin. 14. de Trinitat. cap. 1. *Sapientia*, ait, *est rerum divinarum cognitio; scientia vero rerum humanarum*. Tertio, Arias per *scientiam* accipit intellectum S. Script. Quarto, Gregor. de Valentia 1. p. disp. 1. qu. 1. puncto 3. § 1. et alii Scholastici per *scientiam* accipiunt Theologiam, quæ ex principiis fidei conclusiones theologicas educit, quam ex hoc loco probant esse scientiam. Quinto et genuine, per *scientiam* accipe practicam, puta prudentiam Christianam et divinam, quæ docet quid Christiano, quolibet loco, tempore, cæterisque circumstantiis agere aut non agere conveniat: quam S. Antonius dicebat esse principem, S. Bernard. ser. 49. in Cantic. aurigam virtutum cæterarum. Vide Cassian. collat. 2. c. 2. Unde S. Petrus ait hanc scientiam parere abstinentiam, patientiam, pietatem, amorem fraternitatis, et charitatem. Rursum eam nasci ex virtute, id est fortitudine: fortis enim et masculus animus rectus est, recteque de agendis judicat; mollis vero et effœminatus, quia in suas cupiditates nimis propendet, hinc pravus est, et perverse de agendis judicat. Vide S. Bern. ser. 3. in Vigil. Nativ. ubi damnat eam doctrinam, quæ operibus bonis destituitur, solamque veram esse scientiam docet eam, quæ vitam componit et mores emendat. Idem ser. 36. in Cantic. *Sunt*, ait, *qui scire volunt ut sciant, et turpis curiositas est; et sunt qui scire volunt ut sciantur et ipsi, et turpis vanitas est; et sunt qui scire volunt ut scientiam suam vendant, et turpis quæstus est. Sed sunt quoque qui scire volunt ut ædificent; et charitas est: et item scire volunt ut ædificentur; et prudentia est. Horum omnium soli ultimi duo non inveniuntur in abusione scientiæ: quippe qui ad hoc volunt intelligere, ut bene faciant*. Idem l. de Conscientia c. 2. *Multi*, ait, *scientiam quærunt, pauci conscientiam*. Vera ergo scientia dirigit, rectamque et sanctam facit conscientiam. Unde S. Aug. ep. 119. c. 21. *Sic*, inquit, *adhibeatur scientia tanquam machina quædam, per quam structura charitatis assurgat*.

6. IN SCIENTIA (id est, cum scientia, et per scientiam) AUTEM ABSTINENTIAM.] Scientia enim, sive ethice Christiana, primo docet abstinentiam, sive temperantiam in cibo et potu, cæterisque carnis voluptatibus, ne per eas magnitudinem donorum Dei afficiamus contumelia, ait Clarius: nisi enim hæ primo refrænentur, ad alias virtutes progressus fieri nequit; præsertim quia ex intemperantia et gula omnia vitia oriuntur, ut docet S. Greg. 3. parte Pastor. admonit. 20. Adde scientiam et abstinentiam esse comites et quasi sorores, ut una sine alia reperiri nequeat: unde Daniel cum sociis c. 1. per abstinentiam adeptus est rerum omnium scientiam; et Salomon: *Cogitavi*, ait, *in corde meo abstrahere a vino carnem meam, ut animum meum transferrem ad sapientiam, devitaremque stultitiam*. Eccles. 2. 3. Rursum abstinentia connexa est virtuti et fortitudini; nam, ut ait S. Bern. ser. 1. de omnibus Sanctis: *Quid mirabilius, aut quod martyrium gravius est, quam inter epulas esurire, inter vestes multas et pretiosas algere, paupertate premi inter divitias, quas offert mundus, quas ostentat malignus, quas desiderat noster iste appetitus?* Pro *abstinentiam* græce est ἐγκράτειαν, id est *temperantiam* vel *continentiam*, quæ generalis est virtus modum ponens superbiæ, iræ, gulæ, libidini, avaritiæ, acediæ, vitiisque omnibus, omnesque actiones hominis moderans et componens. Unde OEcum. per continentiam accipit modestiam quæ scientiam moderetur, ne superbiat, mentemque inflet. Alii accipiunt castitatem: hæc enim est comes et soror sapientiæ. Unde utraque specie matronæ in visione apparens S. Greg. Naz. dixit: *Notæ tibi sumus et familiares. Altera enim ex nobis sapientia, altera castitas dicitur; et missæ sumus a Domino tecum habitare, quia jucundum nobis et mundum in tuo corde habitaculum præparasti*. Ita Ruffin. in Prologo Apolog. et Aldhelmus de Laudib. virg. c. 13.

IN ABSTINENTIA AUTEM PATIENTIAM.] Quia, ut inquit S. Gregor. 3. part. Pastor. admonit. 20. *mentes abstinentium plerumque impatientia a sinu tranquillitatis excutit: hinc S. Petrus eis ut adesset admonuit*; quod intellige de rigida et nimia abstinentia ac jejunio: hæc enim corpus debilitat et exsiccat, ideoque bilem acuit, indeque iram et impatientiam. Moderata enim abstinentia et sobrietas uti corpus, ita et animum componit, facitque moderatum, patientem et hilarem: idque significat hic S. Petrus: *In abstinentia* enim, id est, per abstinentiam, inquit, *ministrate patientiam*: patientia enim major altiorque est virtus quam sit abstinentia. Unde Sap. Prov. 16. 32. *Melior est*, ait, *patiens viro forti, et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium*: quia, ut explicat S. Greg. h. 35. ab hoc urbes *quæ extra sunt vincuntur, per patientiam vero ipse a se animus superatur, et semetipsum sibimetipsi subjicit, quando eum patientia in humilitate tolerantiæ sternit*. Pro *patientiam*, græce est ὑπομονὴν, id est, *tolerantiam, sustinentiam*, per quam aliqui accipiunt perseverentiam in abstinentia, ut scilicet abstinentia non sit unius diei aut mensis, sed continua per omnem vitam, utque omnibus voluptatibus et tentationibus fortiter et constanter resistat (non raro enim fit ut quem tormenta non vincunt, vincat voluptas) uti de adolescente illo, qui a muliere tentatus præmordens linguam, illam in eam exspuit, refert S. Hier. in Vita S. Pauli Eremitæ, itaque voluptatem vincentem vicit.

IN PATIENTIA (per patientiam) AUTEM PIETATEM.] Εὐσέβειαν, id est, *Dei cultum*, ut homo patiens in Deum pius evadat: afflictiones enim eum dejiciunt faciuntque humilem, ac cogunt ut invocet Deum pro ope. *Patientia*, ait OEcum. *subintrans rem omnem absolvit, et perfectiorem ergo Deum obedientiam reddens, pietatem nobis conciliat*. Porro pietas, quia Deum, respicit et colit, altior est gradus, majorque virtus quam sit patientia. Est ergo hic catena, simulque climax et gradatio virtutum. Unde Beda et Dionys. octo hasce S. Petri virtutes assimilant octo gradibus, quibus ascendebatur ad templum Salomonis. Insuper jungit Petrus patientiam pietati, ut doceat fideles qui tam multa et dura patiebantur, ea omnia referre per pietatem ad Dei cultum, et illius amore et honore omnia generose sustineant, uti fecere Martyres. Pietas ergo est condimentum et perfectio patientiæ, sicut patientia est occasio et illex pietatis

Aliqui per *pietatem* accipiunt benignitatem, quasi requirat S. Petrus ut patiens erga eos, qui se affligunt sit pius, id est benignus, beneficus et misericors. Unde S. August. 10. Civit. 1. ait, ευσεβειαν, id est *pietatem*, licet proprie congruat Deo, tamen sæpe in operibus misericordiæ frequentari; quia hæc mire placent Deo, iisque quasi sacrificiis ipse placatur. Verum hæc opera includuntur in amore fraternitatis, de quo subdit S. Petrus.

7. In pietate autem amorem fraternitatis,] quia Deo non placet pietas nisi amore fraterno condiatur, si scilicet sit expers beneficentiæ juxta illud: *Misericordiam volo et non sacrificium*. Matth. 9. 13. ubi significat Deus se magis coli et honorari amore fratrum, quam sacrificio. Vult ergo ipse pietatem fidelium non esse aridam et otiosam, sed ad fratrum amorem, id est, proximorum commoda et salutem dirigi. Contra hoc peccant nonnulli fideles ita suis devotionibus addicti, ut fratrum et pauperum obliviscantur, quin et avare sua recondant, nec quidquam in egentes conferre velint.

In amore autem fraternitatis charitatem.] Charitas enim est summa et culmen virtutum, quæ earum orbem et circulum jam recensitum perficit et coronat: estque quasi gemma in annulo.

Vult ergo S. Petrus amorem fraternum non mere esse fraternum, id est, manare ex nudo amore proximi, sed condiri et animari vera charitate Dei, ut scilicet ex amore Dei amemus proximum, quasi imaginem et participium Dei, adeoque in proximo amemus Deum, illique subveniamus propter Deum, ideoque non distinguamus in proximo qualitates et conditiones ut v. g. amemus cives, non exteros; cognatos, non e cognatione remotos; amicos, non inimicos: Deus enim inter hos non distinguit; sed omnibus se Deum exhibet pluendo super bonos et malos, benefaciendo justis et injustis, ideoque charitas Dei neminem excludit, sed omnes suis visceribus complectitur. *Amicos diligere omnium est, inimicos autem solorum Christianorum*, ait Tertull. ad Scapulam cap 1.

Hæc est ergo catena octo virtutum S. Petri perfacto ornans Christianum, si nimirum fidei jungatur virtus, virtuti scientia, scientiæ abstinentia, abstinentiæ patientia, patientiæ pietas, pietati amor fraternus, amori fraterno charitas. In his consistit summa et perfectio vitæ Christianæ. hæc sanctum absolutum et perfectum efficiunt Christianum: fides enim, pietas et charitas reddunt officium debitum Deo; scientia, abstinentia et patientia reddunt debitum sibi; amor fraternus reddit debitum proximo.

8. Hæc enim si vobiscum adsint.] Græca habent, ταυτα γαρ υμιν υπαρχοντα, quæ vel conditionate verti possunt, uti vertit Noster, vel absolute: *Hæc enim cum vobis adsint*. Ita Pagnin. et Tigurin. aptius tamen conditionate; exhortatur enim S. Petrus fideles ad studium virtutum, ex earum fructu, dicens; *Hæc enim si vobiscum adsint*, et superent, id est abundent, exuperent: hoc enim significat τα πλεοναζοντα (perperam ergo Beda, Glossa. Hugo et Thomas Anglicus *si superent*, inquiunt, hoc est si vincant vitia contraria) non vacuos, græce αργους, id est *otiosos*, nec sine fructu, bonorum operum: unde pro ακαρπους, id est, *sine fructu*, aliqui legunt απρακτους, id est, *sine opere*. vos constituent in Domini nostri Jesu Christi cognitione.] q. d. Si adsint vobis virtutes, quas jam recensui, efficient ut vestra fides et cognitio Christi non sit inanis, otiosa, infrugifera et expers meriti, sed in opera virtutum jam dictarum sese exerat, itaque sit plena, negotiosa, frugifera et ingenti meritorum numero dives et locuples. Ita Adamus, Arias, Salmeron. Tirelman. et alii. Dicit hoc S. Petrus contra Simonem et Gnosticos, qui docebant nos sola fide justificari, uti docent moderni Huguenoti, quos recte Hugnosticos voces. Unde contra eosdem S. Jacobus c. 2. multis probat fidem sine operibus esse vanam et mortuam. Secundo, Lyranus, Hugo, Dionys. *per cognitionem Christi* accipiunt, visionem beatificam. q. d. Hæ virtutes parient vobis cognitionem Christi perfectam, scilicet visionem beatificam. Addit Cajet. q. d. Hæ virtutes facient ut in hac vita crescatis in cognitione et amore Christi. Favent Græca quæ habent εις την επιγνωσιν, id est, *in cognitionem*, scilicet majorem et pleniorem, juxta illud c. 3. 18. *Crescite in gratia et cognitione Dei nostri*.

Denique OEcum. Hugo, Glossa, et Cathar. per *cognitionem Christi*, accipiunt diem judicii; quo scilicet Christus cogniturus est, examinaturus et judicaturus de singulorum virtutibus et vitiis. Verum prima expositio uti planior, ita et germanior est, præsertim quia S. Petrus επιγνωσιν, vocat cognitionem quam in hac vita habemus de Christo, ut patet v. 2. et 3. diem autem judicii et beatificæ visionis, vocat diem revelationis Christi, ut patet epist. 1. cap. 1. v. 5. 7. 13.

Nota. Pro *constituent* græce est καθιστησιν, id est *ponent*, statuent, collocabunt, q. d. Hæ virtutes vos deducent ad veram et planam cognitionem et scientiam, in eaque quasi in luce clarissima et jucundissima fixa firmiterque collocabunt, adeoque a cognitione viæ deducent ad cognitionem et visionem patriæ, in qua videbitis facie ad faciem Deum deorum in cœlesti Sion. Significat S. Petrus veram et plenam cognitionem Dei et Christi esse summum bonum, et beatitudinem tam hujus vitæ per fidem, quam futuræ per speciem et visionem, juxta illud Christi: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum*, Joannis 17. Opponit enim S. Petrus virtutibus præditos et virtutibus destitutos, quod iis præditi collocentur in plena cognitione Dei et Christi quasi in luce paradisi; iis vero destituti quasi cæci versentur in tenebris abyssi; unde de iis subdit: *Cui enim non præsto sunt hæc, cæcus est et manu tentans*, virtutes enim sunt lumina practica quæ animam mire ornant et illuminant, ac in Dei cognitione quasi luce clara colligant et confirmant; sicut fructus arborem stabiliunt: faciunt enim ut illa profundiores in terra radices agat, quibus succum, quem fructibus suggerat, hauriant. Hinc Clemens Alexand. 1. Pædag. c. 6. et 4. Strom. c. 2. ac Damascen. Paralipomen. 1. c. 65. γνωστικον, id est *scientem*, et cognitione præditum, vocat virum perfectum, qui scientiam virtuti et praxi jungit, ac alios quoque docet et perficit.

9. Cui enim non præsto sunt hæc, cui desunt octo virtutes jam recensitæ, cæcus est,] practice scilicet, quia non habet practicos practicæ fidei et cognitionis oculos: hi enim sunt virtutes jam dictæ. Hinc Christus de Pharisæis, qui habebant fidem praxi virtutum carentem: *Sinite illos*, ait, *cæci sunt et duces cæcorum*,

Matth. 15. v. 14. et ante Christum prævidens eos Isaias c. 59. v. 10 depingit: *Palpavimus sicut cæci parietem, et quasi oculis attrectavimus, impegimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui.* Et Sophon. c. 1. 17. *Ambulabunt ut cæci, quia Domino peccaverunt.* Et Job c. 5. v. 14. *Per diem incurrent tenebras, et quasi in nocte sic palpabunt in meridie.* Significat S. Petrus eos qui virtutibus carent, quasi cæcos in tenebris ignorantiæ versari, quia carent prudentia et scientia practica, quæ est lux et dux virtutum. Anag. OEcumen. id refert ad adventum Christi ad judicium, qui erit instar solis fulgidus et gloriosus: *nam tunc improbis cæcitas orietur, quia et justi ad tantum lumen quamdam veluti sentient imbecillitatem.*

Et MANU TENTANS.] Puta viam prætentans: cæci enim quia oculis carent, manu viam prætentant et quasi palpant, necubi labantur vel impingant. Græce μυωπάζων, quod primo verti potest, *clausis oculis existens et incedens:* μύω enim est, *claudo*, ὦπας vocant *oculos*. Secundo, μυωπάζων, id est, *muris habens oculos*, μῦς enim est *mus*; murem accipe subterraneum, puta talpam. q. d. Qui virtutibus caret, cæcutit ut talpa, quæ manibus palpat et terram subruit.

Ubi nota eos qui non virtuti, sed carni et mundo student, recte comparari talpis. Primo, quia sicuti talpæ habent oculos, quos reipsa curiose intuitus sum, sed pellicula obductos, ne a terra dum eam subruunt lædantur, ideoque eorum usu puta visu destituuntur: sic et isti mentem habent, sed cupiditatibus velatam et cæcatam; ideoque ea non utuntur, quia sensibus aguntur velut talpæ terræ incumbentes. Quare in aggerendis opibus rebusque terrenis discernendis sunt lynces, in cœlestibus talpæ. Id de talpa docet Aristot. l. 1 de Hist. anim. c. 9. *Habent, ait, oculos animalia, quæ animal generant, omnia præter talpam, quam modo quodam habere dixerim, cum tamen omnino habere negem: quippe cum omnino quidem nec videat, nec perspicuos habeat oculos: verum si quis prætentam membranam detrahit, locus oculorum apparet et pars nigra eorumdem.* Unde illud Virg. *Talpæ oculis capti*, et Plinius l. 30. c. 3. ait, *talpas a natura damnatas cæcitate perpetua.* Idem lib. 11. c. 37. *Talpis, ait, visus non est, oculorum effigies inest, si quis prætentam detrahit membranam.* Secundo, talpæ quia non vident, hinc acutius audiunt, natura pensante visum auditu, ibique vim alibi occlusam fortius exerente. Ita Plinius l. 10. c. 69 docet hominem superare cætera animalia tactu et gustu, at reliquis sensibus superari ab iisdem: nam *aquilæ*, ait, *clarius cernunt, vultures sagacius odorantur, liquidius audiunt talpæ obrutæ terra tam denso atque surdo naturæ elemento. Præterea voce omnium in sublime tendente, sermonem exaudiunt*, sed fabulosum est quod addit: *Si de iis loquare, intelligere etiam dicuntur et profugere.* Ita mundani auditu pollent, totique sunt auriti, ut audiant nova, curiosa, secreta, præsertim quæ proximi famam lædunt, etiam absentis et toto orbe semoti, atque apud Antipodes degenti. Tertio, talpæ ita terræ inhiant, ut defossæ videantur sepultisque similes, ait Plinius l. 11. cap. 37. Ita carnales in carne, mundani in mundo se defodiunt et sepeliunt. Quarto, talpæ sua antra habent sub terra, lucifugæ sunt, solemque fugiunt; in suo antra germina et radices pro annona coacervant: ita avari non nisi coacervandis opibus, gulosi deliciis, superbi honoribus student. Quinto, talpæ insano labore pedibus quasi manibus terram assidue suffodiunt, adeo ut integras subinde urbes subruant. Ita Plinius lib. 8. c. 29. *M. Varro*, ait, *auctor est a cuniculis suffossum in Hispania oppidum, a talpis in Thessalia, a ranis civitatem in Gallia pulsam, ab locustis in Africa, ex Gyaro Cycladum insula incolas a muribus fugatos.* Ita mundani qui insano cupiditatis alicujus œstro agitantur, ut ea potiantur, omnia concitant, omnia miscent et turbant, adeoque integras sæpe urbes et regna convellunt, bellis cædibusque conficiunt.

Tertio, μυωπάζων, verti potest, *connivens vel nictans oculis*: unde ab Aristot. sect. 31. Problem. myopes vocantur qui proxima vident, remota non vident. Et Hesychius in lexico μυωπάζειν, ait, λέγονται οἱ ἐκ γενετῆς τὰ μὲν ἐγγὺς βλέποντες, τὰ δὲ ἐξ ἀποστάσεως οὐχ ὁρῶντες; Gellius vero lib. 4. c. 2. myops, inquit, est lusciosus, at OEcumen. hic, *lusciosum esse*, ait, *id est* μυωπάζειν *nihil aliud significat, quam cæcutire*; et clare Budæus: *Myopes*, ait, *dicuntur, qui inde ab initio ortus sui nisi admoto oculis contueri nequeunt*: cujusmodi multos videmus qui res intuendas oculis prope contingunt, et limis etiam semiclusisque oculis aspiciunt, quos lusciosos vocamus. Græci νυκτάλωπας nuncupant. Sic ergo S. Petrus myopes vocat eos, qui terrena sapiunt, utpote qui non cernant cœlestia, longius scilicet quasi extra mundum posita, sed terrestria tantum, quæ proxima sunt, quamquam hoc non satis congruit cum τῷ *cæcus est*, nisi per cæcum arripias cæcutientem. Vere S. Gregor. 23 Moral. c. 9. *Qui*, ait, *errant in Dei cognitione, juste traduntur ut errent pariter in agendis*; imo S. Paulus Roman. 1. v. 28. loquens de philosophis, qui cum Deum cognovissent, non sicut Deum glorificaverunt: *Et sicut*, ait, *non probaverunt Deum habere in notitia: tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate etc.* Sicut ergo fides mater est omnis virtutis, ita infidelitas omnis vitii.

Hinc tales sunt similes vespertilioni (μυωπάζων enim per ο deduci potest ab ὄπη, id est, *vespertilio*) qui conflatus est ex mure et ave; videturque talpa alatus, ideoque parum videt; unde solem fugit, et noctu volat, de quo plura dixi Isaiæ 2. v. 20. De his ait Christus: *Modicum lumen in vobis est, ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant, et qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat.* Joannis 12. 35.

OBLIVIONEM ACCIPIENS PURGATIONIS VETERUM SUORUM DELICTORUM.] q. d. Fidelis qui virtutes abdicat et in vitia relabitur, obliviscitur baptismi, et Christianismi, quo accepit remissionem peccatorum in Gentilismo vel Judaismo perpetratorum, quoque spopondit se Christiane et sancte victurum. Rogatus enim: *Abrenuntias Satanæ et omnibus ejus pompis?* respondit: *Abrenuntio.* Ita OEcum. Vere S. Aug. lib. 1. contra duas ep. Pelag. c. 13. *Dicimus*, ait, *baptisma dare indulgentiam omnium peccatorum, et auferre crimina, non radere.* Vide Concil. Trid. sess. 5. in Decreto de peccato orig. et sess. 6. c. 14.

10 QUAPROPTER, FRATRES, MAGIS SATAGITE.] To magis potest referri vel ad quapropter, uti referunt

Græca; et tum idem est quod *potius*, continuatque antithesin cum eo quod præcessit, q. d. Nolite obliviscei purgationis delictorum, sed potius satagite ut per bona opera certam vestram vocationem faciatis; vel ad *satagite*, q. d. Magis magisque in dies satagite, etc. Pro *satagite* græce est σπουδάσατε, id est *studete*, date operam, satagite. Satagere enim est satis agere, vel satis, id est multum agere quasi sollicitum. Unde Quintil. l. 6. c. 4. *Afer*, ait, *venuste Manlium Suram multum in agendo discursantem, salientem, manus jactantem, togam dejicientem, et imponentem non agere dixit, sed satagere*. Melius S. Martha satagebat circa frequens Christi ministerium Luc. 10. 40.

UT PER BONA OPERA.] Hæc verba desunt in Græcis plerisque codicibus; in nonnullis tamen reperiuntur. Certum est ea vel legenda vel subaudienda esse: vocationem enim nostram certam facere non possumus, nisi per virtutes quas paulo ante nominavit S. Petrus, earumque bona opera: hæc enim sunt semina beatæ æternitatis et gloriosæ felicitatis. *Quæ enim seminaverit homo in terris, hæc et metet* in cœlis. Galat. 6. v. 8. ubi et additur: *Qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam*; et Psaltes Psalm. 125. 6. *Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua: venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos*. Vide dicta Jacobi 2. 26.

Perstringit Petrus Simonem Magum, qui oblitus sui baptismi et purgationis peccatorum, quasi cæcus docebat opera non requiri ad salutem, sed sufficere fidem: Si quis enim, inquit, in me credat, salvus erit. Vide dicta Act. 8. 20. et seq.

CERTAM VESTRAM VOCATIONEM ET ELECTIONEM FACIATIS.] Duplex est electio, æque ac vocatio (hæc enim est electionis executio) una ad fidem et gratiam, altera ad felicitatem et gloriam. Rursum utraque est duplex: una enim est absoluta, et efficax, qualis est justorum et beatorum; altera inabsoluta et conditionata, qualis est omnium hominum: omnes enim a Deo vocantur ad gratiam, si velint in Christum credere ei que obedire: omnes vero credentes et justi vocantur ad gloriam, eam certo assecuturi, si in fide et justitia usque ad mortem perseverent. Quare vocatio ad gratiam est implicita vocatio ad gloriam, sed inchoata duntaxat et conditionata.

Jam aliqui accipiunt hic electionem ad gloriam eamque absolutam et efficacem, unde ex hoc loco contendunt probare prædestinatos efficaciter a Deo ad gloriam esse electos ante prævisa opera, ex mero ejus beneplacito, ideoque S. Petrum monere, ut hanc Dei electionem ab æterno factam per bona opera certam faciant.

Verum alii melius censent S. Petrum loqui de electione ad fidem et gratiam, consequenter tamen loqui de electione ad gloriam, non antecedenti et absoluta, sed consequenti et conditionata, q. d. Satagite, o Christiani, ut electionem vestram ad gratiam et Christianismum per bona opera stabiliatis, ne ab ea excidatis, sed in ea constanter perseveretis: sic enim pariter stabilietis et certam facietis electionem vestram ad gloriam; omnes enim ad gloriam electi et destinati estis hoc ipso, quo baptizati estis, factique fideles et justi, non absolute, sed sub conditione, si videlicet in gratia accepta usque ad finem vitæ persistatis.

Id ita esse probatur primo, quia parum probabile, imo incredibile videtur, omnes omnino fideles Ponti, Asiæ, Cappadociæ, Bithyniæ, ad quos scribit S. Petrus fuisse efficaciter prædestinatos et electos ad gloriam. Rursum id S. Petro revelatum fuisse; magis incredibile est, S. Petrum idipsum fidelibus omnibus revelare voluisse, omnesque certos facere de sua salute.

Secundo, quia talis intelligitur hic electio, qualis vocatio: atqui vocatio intelligitur ad fidem et gratiam: ergo et electio. Minor patet, quia qui vocantur a Deo in hac vita, absolute tantum vocantur ad gratiam; qui enim absolute vocantur ad gloriam, sunt mortui et defuncti in gratia.

Tertio, idipsum patet ex præcedentibus, ex quibus hanc conclusionem colligit S. Petrus: in præcedentibus enim suasit fidelibus virtutes Christianas, ut per illas non vacui, sed frugiferi appareant et constituantur in cognitione Christi. Quare cum ait: *Satagite ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis*; idem dicit, et explicat id quod dixit v. 8. *Hæc enim si vobiscum adsint et superent, non vacuos, nec sine fructu vos constituent in Domini nostri Jesu Christi cognitione*.

Quarto, idipsum patet ex immediate sequentibus: *Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri*, q. d. Per bona opera eligemini ad gloriam, et introibitis in æternum Dei regnum.

Quinto, quia S. Paulus S. Petri assecla fideles vocat prædestinatos, electos, vocatos non immediate ad gloriam; sed ad gratiam, uti ostendi Ephes. 1. et can. 13. in S. Paulum.

Sexto, quia electio hæc Dei est incerta, unde jubet S. Petrus ut eam certam faciamus: ergo non loquitur de electione Dei absoluta et efficaci ad gloriam: hæc enim est certissima et plane infallibilis; sed de electione absoluta ad gratiam et conditionata ad gloriam.

Dices, hæc electio Dei in se est certissima, sed nobis et aliis est incerta: jubet ergo S. Petrus, ut nobis et aliis eam per bona opera certam faciamus. Ita Beda, Glossa, Hugo et Dionys.

Respond. id congrue dici non posse; pro *certam* enim græce est βεβαίαν, id est *firmam*, fixam, stabilem scilicet in se, non nobis, vel aliis certam et compertam. q. d. Vocatio et electio vestra ad gratiam, et consequenter ad gloriam non est in se firma et stabilis, quia ab ea excidere potestis; confirmate ergo eam et stabilite per bona opera crebra et continua. Ita OEcumen. *Studete*, ait, *ut stabilem et immutabilem vocationem vestram et electionem reddatis*.

Dices secundo, bona opera firmam faciunt electionem Dei, quia ipsam ponunt in executione; opera enim sunt media, quibus gloriam ad quam electi a Deo sumus, assequimur: sic enim dicimus in moralibus, intentionem efficacem finis confirmari ab electione efficaci mediorum.

Respond. nec hoc satisfacit. Primo, quia in hominibus id verum est, non in Deo: homines enim sunt mutabiles et inconstantes, ideoque possunt mutare intentionem; unde eam confirmant per electionem mediorum: Deus autem est plane constans et immutabilis; unde intentionem quam semel facit, mutare nequit, ut, quos efficaciter semel elegit ad gloriam, postea rejiciat, aut ab ea excidere sinat.

Secundo, quia Deus eis quos efficaciter elegit ad

gloriam, efficaces destinat gratias, quibus efficaciter et certo bona opera, quasi media quibus ad destinatam a se gloriam perveniant, operentur. Quare dicere potuissent fideles S. Petro: Ut quid nobis dicis, *Satagite ut per bona opera certam vestram electionem faciatis?* Deo enim id curæ est. Deus enim qui nos elegit efficaciter ad gloriam, efficacia quoque nobis debit media, puta bona opera, quibus hanc gloriam assequemur. Si vero nos non prædestinavit, sed reprobavit, statuitque ponere in serie reproborum multo minus satagendum nobis est ut bonis operibus reprobationem hanc Dei evadamus: hoc enim nobis tam impossibile est, quam impossibile est Dei decretum refigere et evertere, aut eum cogere ut pro gratia incongrua et inefficaci dat nobis congruam et efficacem; quæ sola electos a Deo perducit ad salutem.

Tertio, quia executio respondet intentioni, et vicissim intentio adæquatur executioni: sicut enim Deus rem facere intendit, ita et eamdem exequitur; qualis ergo est executio, talis est et intentio: atqui in executione Deus non dat gloriam nisi post, per, et propter opera bona prævisa, ut Script. docent, et omnes fatentur. Ergo idem facit in intentione et prædestinatione, ut scilicet non intendat dare gloriam, nec ad eam prædestinet, nisi illum, quem præviderit bene operantem, et bonis operibus immorientem; quia non intendit dare gloriam, nisi tamquam mercedem pro merito operum, Matth. 20. v. 8. ac tamquam bravium pro victoria certanti promissum, Apoc. 3. v. 5. 12. 21. et 2. Timoth. 4. 8. Quocirca cum alicui dat talem gratiam, cum qua prævidet eum bene operaturum et meriturum gloriam, dicitur eum stricte prædestinare; quia per merita destinat eum ad gloriam, juxta illud S. Augustini l. de Bono perseverantiæ c. 14. *Prædestinatio est præscientia et præparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur, quicumque liberantur.* Cum vero alicui dat gratiam, cum qua prævidet eum male operaturum, ideoque damnandum, non eum reprobat, nec damnat nisi post et ob prævisa demerita: Deus enim ex se cupit et optat ut salvetur, ideoque dat ei gratiam sufficientem, imo copiosam; serio desiderans ut ei cooperetur et salvetur: non enim seligit Deus illi gratiam incongruam hoc fine, quod intendat eum reprobare et damnare, sed prævidet fore incongruam ex eo, quod homo faciat eam incongruam nolendo ei cooperari. Quare physice æqualis, et subinde major datur gratia damnando, quam detur salvando: moraliter tamen salvando gratia majus est beneficium, quia prævidetur fore efficax, ac persuasura homini consensum, eumque certo perducturа ad salutem, ideoque est gratia prædestinationis proprie dictæ. Potuisset enim Deus illi dare aliam gratiam cum qua prævidebat eum non cooperaturum, ideoque damnandum; sed noluit, quod sane ingens est beneficium et donum, quia per hoc homo infallibiliter assequitur felicitatem æternam, et evadit mortem æternam.

Ex hisce S. Petri verbis colligimus contra Calvinum et hæreticos, primo, hominem esse liberi arbitrii; secundo, fideles et justos non esse certos de sua perseverantia et salute, sed posse a fide, gratia et salute excidere; uti multi exciderunt, et in dies excidunt: ita definit Concil. Trident. sess. 6. can. 23.

Tertio, Gabriel Vasquez, Valentia, Ludovicus Molina et alii 1. disp. q. 23. hinc inferunt electionem ad gloriam a Deo fieri ex prævisis cujusque meritis; ac proinde ex usu liberi arbitrii electorum, vel potius eligendorum, in unam aut alteram partem pro eorum libertate futuro pendere, quod certa sit aut non sit eorum electio et vocatio; atque adeo ut in Deo ab æterno extiterit præscientia, quod per hunc arbitrii usum electionem suam certam facerent, et vitam æternam consequerentur, fuerintque ex æternitate prædestinati, juxta illud S. August. *Qui creavit te sine te, non justificabit, nec salvabit te sine te;* et Theoph. in Matth. 22. *Dei*, ait, *est vocare, electos autem fieri aut non fieri, nostrum.* Et S. Ambr. l. 5. de Fide c. 5. *Non*, ait, *ante prædestinavit quam præsciret: sed quorum merita præscivit, eorum præmia prædestinavit.* S. Cyril. l. 10. Thesauri c. 6. *Non est meum*, ait, *dare supremum honorem vobis petentibus, qui reservatus est in præscientia Patris illis quos excessus certaminis commendaverit.* S. Chrys. hom. 35. in Matth. asserit *dignitatem præparatam esse ut coronam vincentibus, et pro ratione certaminis.*

Quarto, ex hisce S. Petri verbis colligunt Doctores, non tantum electionem ad gloriam, sed et ipsam prædestinationem ad gratiam pendere a cooperatione liberi arbitrii, etiamsi hæc illius non sit causa. Ita Gregor. de Valentia 1. p. q. 23. disp. 1. puncto 4. sub finem, ubi et apposite solvit hoc dilemma quod plebeios eruciat: Vel sum prædestinatus, vel non sum; si sum, certissime salvabor, si non sum, certissime damnabor quidquid egero: indulgebo ergo voluptatibus, quia eis postea frui non licebit. Respondeat enim: si es prædestinatus, bene tibi operandum est; prævisus es enim bene operaturus: quod si nolis operari, signum est te non esse prædestinatum. Ut ergo certam tuam prædestinationem facias, bene operare; et hoc vult S. Petrus cum ait: *Satagite ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis.* Si non es prædestinatus et ad gehennam destinatus, causa hujus erit, quia male operaberis. Ne igitur verum sit te non esse prædestinatum, omni tempore tibi pie vivendum est, ne finaliter obstrictus peccatis e vita decedas, id quod potest evenire omni hora: neque enim poteris male vitam finire et damnari, si semper pie vixeris. Perpetuo ergo quisque hunc discursum sibi proponere deberet, eoque se excitare ad studium bonorum operum, quo certam faceret suam electionem. Omnis ille prædestinatus est, qui divinæ gratiæ cooperans, finaliter erit expers peccati mortalis; neque est, aliquis non prædestinatus, nisi qui finaliter deprehendetur in peccato mortali. Cum igitur omni hora sim incertus, utrum futurus sit tunc finis vitæ meæ; et longe adhuc incertior, utrum, si tunc peccem, gratiam postea per veram pœnitentiam ante mortem recuperaturus sim, abstinebo, sicut cum divina gratia possum, a peccato mortali omni hora, ut, si id fecero semper, possim probabilius existimare me esse potius ex prædestinatorum, quam ex non prædestinatorum numero; numquam enim mors me inveniet in peccato mortali, si semper a peccato abstinnero. Quod vero penitus mihi certum non sit, qualis tandem in fine vitæ futurus sim, vereorque ne in peccato vitam sim finiturus; merito me quoque vehementer incitare debet, ut quod incertum mihi est, et ex me tamen cum divina gratia

pendet, id ego recte semper vivendo certum eventu ipso efficiam: certissimum enim est numquam me vitam male finiturum, ac consequenter esse prædestinatum, si semper recte vixero. Et hoc vult S. Petrus, dicens: *Satagite ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis*, hæc Valentia. Hac ergo ratione in cujusque fidelis potestate et arbitrio est, facere ut sit prædestinatus, vel ut non sit. Si enim velit cooperari gratiæ a Deo sibi ad salutem sincere datæ usque ad mortem, uti potest et debet, est et erit prædestinatus: si nolit, non erit: quos enim Deus prævidit sic gratiæ cooperaturos, hos prædestinavit; quos vero prævidit non cooperaturos, illos reprobavit. Pendet ergo tam reprobatio, quam prædestinatio ex prævisione cooperationis nostræ futuræ: cooperatio vero pendet ex arbitrio et libertate cujusque: nec enim Deus ex proposito eligit gratias, facitque ut prædestinatis sint congruæ et efficaces, reprobis incongruæ et inefficaces; sed tam his, quam illis dat gratiam, cum qua possint bene operari et salvari si velint; imo vult, jubet et optat ex animo ut omnes cooperentur et salventur. Quisque ergo gratiæ sibi a Deo ad salutem datæ strenue et constanter cooperetur, atque hac ratione gratiam sibi datam faciet congruam et efficacem, quod Deus vult et optat; ac consequenter erit prædestinatus, non reprobus, quod sane est magnæ dignationis divinæ, æque ac dignitatis et consolationis humanæ.

Ita sanctus ille, sive vir, sive angelus, qui D. Taulerum viam cœli et perfectionis edocuit, rogatus ab eo: *Quid faceres si te Deus damnare vellet?* respondit: *Duobus brachiis, humilitate scilicet et amore, eum complecterer, cogeremque eum mecum descendere ad infernum, et sic infernus mihi esset paradisus*, uti recensui Rom. 12. 2. Cæsarius lib. 1. Histor. c. 27. narrat Ludovicum Lantgravium, dum corriperetur a viris probis, respondisse: *Si prædestinatus sum, nulla peccata poterunt mihi regnum cœlorum auferre; si vero præscitus, nulla bona mihi illud valebunt conferre*, atque ideo cuivis flagitio se immersit. Incidit in morbum, et vocavit medicum ut se curaret; cui medicus, ut animæ potius quam corporis morbum sanaret: *Domine*, ait, *si venit dies mortis tuæ, non te poterit cura mea morti subtrahere; si vero moriturus non es, superflua erit medicina mea*, et ille: *Quomodo sic respondes? si mihi non fuerit adhibita cura, potero ante tempus mori*. Tum medicus: *Domine*, ait, *si credis vitam tuam posse protelari virtute medicinæ, quare hoc credere renuis de pœnitentia et operibus justitiæ, quæ sunt antidota animæ? sine his anima moritur, sine his ad sanitatem quæ est in futura vita, nemo pervenit*. Cui Lantgravius convictus: *De cætero*, ait, *medicus esto animæ meæ; quia per linguam tuam medicinalem Deus me liberavit a maximo errore*.

Simile est quod refert Ludolphus de Vita Christ. p. 2. c. 50. de quodam monacho, cujus socius cum sibi revelatum diceret ipsum esse de numero damnandorum, respondit: *Benedictus Deus, nec tamen sic desperabo, sed pœnitentiam quam per ingressum Religionis assumpsi, de cætero duplicabo et triplicabo donec gratiam et misericordiam apud Deum altissimum, qui pius est, inveniam*, et post multos dies iterum socio ejus divinitus revelatum est, ipsum esse de numero salvandorum.

Huc facit illud nostri Thomæ Theodidacti l. 1. de Imitat. Christi c. 25. *Cum*, ait, *quidam anxius inter metum et spem frequenter fluctuaret, et quadam vice mærore confectus, in Ecclesia ante quoddam altare se in oratione prostravisset, hæc intra se evolvit, dicens: O si scirem quod adhuc perseveraturus essem! statimque audivit intus divinum responsum: Quid si hoc scires, facere velles? Fac nunc quod tunc facere velles, et bene securus eris; moxque consolatus et confortatus, divinæ se commisit voluntati*, etc.

Similia legimus in Vitis Patrum, S. Francisci, S. Ægidii aliorumque Sanctorum.

Moral. Hinc disce quam studendum sit sanctitati et bonis operibus. Certum enim signum (imo et causa) quod quis a Deo sit prædestinatus et electus ad gloriam est, si assidue vacet operibus humilitatis, charitatis, pœnitentiæ, patientiæ, pietatis, obedientiæ, religionis, etc. hoc est quod succinens S. Petro ait S. Paulus: *Firmum fundamentum Dei stat habens signaculum hoc: Cognovit Dominus qui sunt ejus, et discedat ab iniquitate omnis qui invocat nomen Domini*, 2 Timoth. 2. 19. Nemo enim potest recedere a peccatis, nisi accedat ad virtutes, et earum opera exerceat.

Unde S. Bern. hom. 2. in Octava Paschæ tria dat signa prædestinationis, significata a S. Joan. ep. 1. c. 5. 8. cum ait: *Tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus aqua et sanguis*, nimirum bonam operationem pœnitentiam et continentiam; ac tandem summatim concludens: *Jam*, ait, *ut breviter repetam in sanguine, aqua et spiritu habere testimonium est, si contines a peccatis, si dignos agis pœnitentiæ fructus, si facis opera vitæ*. Quocirca veri Religiosi qui toti hisce vacant, certum habent signum suæ prædestinationis, juxta illud Christi: *Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit*. Matth. 19. 29. Vide Hieron. Platum de bono status relig. l. 1. c. 32. Ruffinus in Vitis Patr. l. 3. n. 108. narrat S. Antonium hæc tria salutis media dedisse. Primum: *Quocumque vadis, Deum semper præ oculis habe*. Secundum: *In his quæ agis adhibe testificationem S. Script*. Tertium: *In quocumque loco sederis non cito movearis. Hæc tria custodi et salvus eris*. Rursum in Vitis Patr. legimus Abbatem Joseph dixisse: *Ordinem Deo gratum esse, quando aliquis omnia opera sua facit munda coram Deo, nihil habens humanum*. Ibidem Abbas Joannes hoc salutis dat præceptum: *Per singulos dies surgens mane de omni virtute sume principium, et mandatum Dei custodi in magna patientia, longanimitate, humilitate, charitate: neque teipsum exalta, sed esto subditus et humilior omni creatura*.

Præclare S. Aug. serm. 112. de Temp. *Beata*, ait, *vita est cognitio divinitatis; cognitio divinitatis virtus boni operis est; virtus boni operis fructus est æternæ beatitudinis*. Deinde docet huc conferre lectionem S. Script. *Qui vult*, ait, *cum Deo semper esse, frequenter debet orare et legere; nam cum oramus, ipsi cum Deo loquimur: cum vero legimus, Deus no-*

biscum loquitur, etc. *sed ille beatissimus est, qui divinas Scripturas vertit in opera* Id significat parabola operariorum, quos Deus mittens in vineam, vespere dedit eis denarium vitæ æternæ, quasi operis mercedem. Matth. 20 Et Matth cap. 25 v. 34. Christus judex bene operantibus assignat gloriam, male operantibus gehennam. *Venite*, ait, *benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare*, etc. Quocirca Abbas Athanasius cupiens videre fructum laborantium et certantium, in visione vidit locum plenum luminis et gloriæ, audivitque multitudinem innumerabilem laudantium Deum; cumque pulsaret velletque ingredi, audivit: *Non huc ingredietur quispiam in negligentia degens; sed si intrare vultis, abite, certate, nihil æstimantes vanitates sæculi* Ita Joannes Moschus in Prato spir. cap. 130. S. Thrasius hæc tria habebat in votis, eaque assidue postulabat a Deo dicens: *Domine, da mihi te amare, pro te operari et pati, aut mori*. Causa est quam dat S Bern de Convers. ad Cler. c. 15 *Nec enim*, ait, *opera nostra transeunt, ut videntur, sed temporalia quæque velut æternitatis semina jaciuntur. Stupebit insipiens cum ex hoc modico semine copiosam viderit exurgere messem, seu bonam, seu malam pro diversa qualitate sementis* Idem s. 1. de Annunciat. *De bonis*, ait, *operibus argumentum efficax mihi est resurrectio ejus* (Christi) *quia resurrexit propter justificationem nostram. Porro de spe præmiorum testimonium ejus est ascensio; quia ascendit propter glorificationem nostram*

Denique hæc orthodoxa veritas adeo consonat cum hominis libertate rerumque natura, ut eamdem viderint, licet per umbram, Philosophi et Poetæ, quorum illa est gnome: *Cum Minerva quoque manum move*; orta vel ab agasone, cujus asinus cum luto infixus hæreret, deberetque illi succurrere, otiosus Herculem implorabat. Huic respondit Deus: *Admove manum asino laboranti, ita demum numen tibi aderit.* Vel a palæstrita, qui in palæstra luctaturus Minervam consuluit num futurus esset victor, audiitque fore. Verum cum ille ingressus in theatrum in certamine manibus staret otiosis, percussum ab adversario victum fuisse Huc facit illud Arist. l 5 Moral Eudem *Fortunam ut ars, ita fortuna artem amat invicem*; et illud Suidæ: *Fac interim aliquid ipse, dein Deos voca*. Celebre est illud Græcorum: *Dii bona laboribus vendunt*. Et illud Virgil. in Georg.

> Labor omnia vincit
> improbus.

et illud Horatii:

> Perrupit Acheronta Herculeus labor.

et illud Antiphanis: *Domat atque subigit cuncta diligentia*; et illud Senecæ lib. 2 de Ira: *Nihil est tam difficile et arduum, quod non humana mens vincat*; nimirum: *Exercitatio potest omnia*. Id videre est in S. Antonio, Machario, Onuphrio, Simeone Stilita, cæterisque Asceticis, quos recenset Theodor. in Philotheo, Palladius in Lausiaca, Evagrius in Vitis Patrum, qui assidua sua exercitatione non tantum sibi, sed et cibo, potui, somno, aeri, totique mundo, ac Deo ipsi dominati sunt

Hæc enim facientes non peccabitis aliquando.] Hic est syllogismus S. Petri: Quicumque non peccat, seque purum a peccato conservat, hic certam facit suam vocationem et electionem, tum ad gratiam, tum consequenter ad gloriam: atqui qui satagit studetque bonis operibus, hic non peccat: ergo qui satagit studetque bonis operibus, certam facit suam vocationem et electionem Hoc autem tanti est, ut S Ægidius socius S. Francisci dixerit: *Si unus tantum homo damnandus esset; cæterique omnes salvandi, ego totis viribus anniterer ne essem ille solus*. Quam ergo nunc annitendum est, ubi tot damnandi sunt, at tam pauci salvandi.

Pro non *peccabitis*, græce est μη πταισητε. id est non *cadetis*, scilicet in peccatum; Pagn. et Tig. *nequaquam labemini*; S. Ambr l. 3. de Fide c. 6. *non errabitis*, peccando scilicet. Peccatum enim est error practicus, puta error vitæ et morum, juxta illud Prov. 14 21. *Errant qui operantur malum*; judicant enim eligendam sibi esse cupiditatem, v. g. gulæ, libidinis, ambitionis præ Deo et cœlo, qui sane ingens est error ingensque imprudentia. Hinc Antiphanes apud S Iren. l 2 c. 49 ait Cupidinem genitum esse de chao et nocte, puta de confusione et ignorantia. Peccatum hic intellige perfectum, puta mortale, quod hominem a Dei gratia et salute divellit. Certum enim est prædestinatos et justos aliquando peccare venialiter.

11. Sic enim abundanter ministrabitur (ἐπιχορηγηθήσεται, id est *suppeditabitur*, dabitur, præstabitur) vobis introitus in æternum regnum Domini nostri.] Explicat hic vocationem et electionem fidelium, ejusque finem et præmium, q. d Per bona opera et virtutes jam dictas dabitur vobis ingens et amplus aditus in cœlum, ad felicitatem et gloriam æternam: ergo per eadem certam facietis vocationem et electionem vestram; hæc enim non alio tendit, quam ad cœlestem felicitatem et gloriam.

Nota. Voce *abundanter*, græce πλουσιως. id est *diviter*, *opulenter*, perstringit primo Simonem Magum, qui docebat non sufficere Christum, eo quod ab angelis impediri possit ingressus in cœlum: nam ex adverso *sanguis Christi est clavis paradisi*, ait S. Hier. ad Dardanum ep. 129. et crux Christi sustulit flammeum et versatilem gladium appositum paradiso, ut ait Cosmas Hierosolim. ode 5. Secundo, insinuat fideles debere abundare bonis operibus; sic enim abundaturos pariter gratia in hac vita, et gloria in cœlo: *introitus enim in regnum cœlorum*, metonymice significat ipsum regnum cœlorum, puta ipsam felicitatem et gloriam cœlestem: ad eam enim fit introitus Beatorum. Hoc est quod ait Paulus 2. Cor. 9. 6. *Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet*; et v. 8. *Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum est: Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi*, etc. Tertio, S Ambr. l. 3. de Fide c. 6. legit *abundantius*, quo significatur Deum nostra opera abundantius et magis remunerari, quam ipsa in se merentur: Deus enim punit citra condignum, sed præmiat ultra condignum, ut aiunt Theologi.

Præclare S. Aug. s 18. de verbis Domini cap. 17. *Regnum Dei*, ait, *crescente possessorum numero, non minuitur, quia non dividitur; unicuique integrum est, quod concorditer habetur a multis*. Auctor Ma-

nuslis apud S. August. c. 8, *Regnum*, ait, *cælorum regnum felicissimum, regnum carens morte, et vacans fine, cui nullo tempora succedunt per ævum, ubi continuus sine nocte dies nescit habere tempus, ubi victor miles donis ineffabilibus coronatur.*

12 PROPTER QUOD INCIPIAM.] Græce οὐκ ἀμελήσω, id est, *non negligam*, non desinam, non cessabo: alii legunt, οὐ μελλήσω, id est, *non cunctabor*, non procrastinabo, non differam in futurum, sed nunc *incipiam*; ut vertit Noster. Unde μέλλημα vocatur *cunctatio*, mora, dilatio, procrastinatio. Ubi nota fervorem S. Petri qui jam senex et morti vicinus, ait se incipere et inchoare munus pastorale. Sic Psaltes ait: *Dixi, nunc cœpi*; et S. Antonius apud S. Athanasium suos docebat ut quotidie cogitarent: *Hodie incipiam Deo servire, forte hodie et finiam*; et S. Franciscus sub mortem: *Fratres*, ait, *incipiamus Deo servire; hucusque enim nihil fecimus*. Ita S. Bonavent. in ejus Vita. Abbas Pambo moriturus post multos magnosque virtutum labores et agones, adeo ut nunquam dixerit verbum cujus eum pœniteret: *Ego*, inquit, *sic vado ad Dominum, quasi qui necdum initium fecerim serviendi Deo.* Ita Vitæ SS. Patrum.

VOS SEMPER COMMONERE,] ὑπομιμνήσκειν, id est *commonefacere*, in memoriam revocare. Pastoris, prædicatoris et superioris est subditis sæpe in mentem revocare leges Dei, ac vocationem suam obligationes et vota, ac stimulos ad ea servanda: frequenter enim oportet reminisci, quod mundus iste cogit oblivisci: partim enim infirmitas memoriæ, partim varietas occupationum, partim species et illecebræ mundi faciunt hominem oblivisci suæ salutis, obligationis et virtutis. Superior ergo hæc illis crebro refricare et suggerere debet, tum ad memoriam, tum potius ad voluntatem torpentem excitandam et accendendam: ideoque fervida oratione et spiritu hæc eis inculcet oportet, ut eos ad eorum praxin accendat et inflammet, juxta illud Isaiæ 58. 1. *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam et annuncia populo meo scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum*; et c. 62. 6. *Super muros tuos Jerusalem constitui custodes, tota die, et tota nocte in perpetuum non tacebunt. Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, et ne detis silentium ei, donec stabiliat et donec ponat Jerusalem laudem in terra*; et S. Paulus ita præcepit Timoth. epist. 2. c. 4. 2. *Prædica verbum, insta opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina.*

Præclare S. Gregor. lib. 2. Registri epist. 39. *Episcopi*, ait, *est de prædicationis ministerio semper cogitare, intentissimo timore considerans, quod recessurus ad percipiendum regnum Dominus, et talento servis distribuens dicat; Negotiamini dum venio. Quod profecto negotium tunc vere nos agimus, si vivendo et loquendo proximorum animas lucramur, si infirmos in superno amore roboramus, si protervos et tumidos gehennæ supplicia terribiliter intonando flectimus, si nulli contra veritatem parcimus, si supernis amicitiis dediti humanas inimicitias non timemus*. Idem rursum: *Lingua Episcopi fomentum sit bonis, aculeus malis; tumidos retundat, iratos mitiget, pigros ac desides excitet ac succendat, asperis blandiatur, desperatos consoletur.* Talis fuit Isaias, cujus proinde labia Seraphinus unus purgavit et accendit calculo ignito, ut alios deinde ignirent. Isaiæ 6. et S. Bernardus 33. in Cant. *Oportet plane*, ait, *hoc vino sali æstuet, qui aliis præsidet, quemadmodum doctor Gentium æstuabat, quando dicebat, Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? Alioquin improbe satis præesse affectas, quibus prodesse non curas, et quorum non zelas salutem, subjectionem nimis ambitiose vindicas tibi.*

DE HIS] ut scilicet virtutibus jam recensitis incumbatis, *utque per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis.*

ET QUIDEM SCIENTES ET CONFIRMATOS.] Clare Pagnin. et Tigurin. *tametsi sciatis et confirmati sitis in præsenti veritate*. Dormit enim in fideli sæpe fides, et scientia Dei et salutis, sed vox Pastoris et concionatoris eam a somno excitat, acuit et quasi vivificat, facitque ut non sit otiosa et speculativa, sed practica, operosa, et negotiosa.

13 JUSTUM AUTEM (enim) ARBITROR.] Rationem dat cur velit eos commonefacere, quia scilicet id justum, id est, æquum est, imo debitum: id enim exigit munus pastorale fideles omnes, sibi a Christo commissum et demandatum. Joannis 21. 16. Ita Petrus Damiani l. 3. epist. 8. ad Archiepisc. B. sententiam elatis hisce S. Petri verbis: *In verbis plane suis*, ait, *bonus pastor ostendit, quia non sibi, sed discipulis suis vivere volebat et mori*: usque ad mortem enim; imo moriendo oves suas pavit et docuit, æque ac S. Joannes, S. Cyprianus, aliique pastores Apostolici.

QUAMDIU SUM IN HOC TABERNACULO.] Corpus vocat tabernaculum, non quod anima illi dumtaxat assistat, uti navarchus assistit navi, illudque inhabitet, ut voluit Plato: constat enim animam esse formam corporis, illudque informando unum compositum, puta hominem constituere: sed primo, quod brevis sit hæc vita, sicut enim in tabernaculo solet esse brevis mora, sic et brevis est mora animæ in hoc corpore.

Secundo, quia sicut in domo homo quiescit, in tabernaculo degens proficiscitur: sic et anima in corpore hoc non quiescit, sed assidue movetur, et tendit, imo currit ad mortem, et per mortem ad immortalitatem. *Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus.* Hebr. 13. v. 14.

Tertio, vox tabernaculi refricat nobis, quod in hoc corpore et vita non simus inquilini, sed peregrini: sumus enim cives cœli et sanctorum, ac domestici Dei, Ephes. 2. v. 19. Sic de Christo e cœlis in corpus descendente ait S. Joan. c. 1. 14. *verbum caro factum est, et habitavit* ἐσκήνωσεν, id est, *tabernaculum fixit in nobis*. Quin et Seneca epist. 71. *Vis*, ait, *adversus hoc corpus liber esse? tamquam migraturus habitu. propone tibi quandoque hoc contubernio carendum, fortior eris ad necessitatem exeundi.* Idem epist. 72. *Ante senectutem*, ait, *curavi ut bene viverem, in senectute ut bene moriar, bene autem mori est libenter mori: ut satis vixerimus, nec anni nec dies faciunt, sed animus.* Idem alibi docet, mortem non esse aliud quam malorum carentiam; quid ergo dixisset, si beatam vitam Christianis promissam cognovisset?

Quarto, sicut miles degit in tabernaculo, ita et fidelis in corpore: assidua enim ei pugna est cum carne, mundo et diabolo

Præclare Tertull. ad Martyres c. 3. *Vocati sumus, ait, ad militiam Dei vivi jam tunc, cum in sacramenti verbo respondimus. Nemo miles ad bellum cum deliciis venit, nec de cubiculo ad aciem procedit, sed de papilionibus expeditis et substrictis; ubi omnis duritia, et imbonitas, et insuavitas constitit. Etiam in pace, labore et incommodis bellum pati jam ediscunt, in armis deambulando, campum decurrendo, fossam moliendo, testudinem densicando. Sudore omnia constant, ne corpora atque animi expavescant: de umbra ad solem, de sole ad cœlum, de tunica ad loricam, de silentio ad clamorem, de quiete ad tumultum. Proinde vos benedicti quodcumque hoc durum ad exercitationem, virtutem animi et corporis deputate.*

Quinto, sicut degens in tabernaculo multas patitur angustias, incommoda, necessitates, defectus lecti, sedis, foci, cibi, potus, etc. sic et in hoc corpore plurimos patimur defectus, ærumnas et incommoda. Rursum sicut tabernaculum pluvia, ventis aliisque seris vel hostis injuriis frangitur, aut putrefit et corrumpitur, sic et corpus.

Sexto, sicut degens in tabernaculo aspirat ad domum; ita fidelis in hoc corpore suspirat ad cœlum, juxta illud S. Pauli Philipp. 1. 21. *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum*; et v. 23. *Cupio dissolvi et esse cum Christo*; et 2. Corinth. 5. 1. *Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam æternam in cœlis; nam et in hoc ingemiscimus, habitationem nostram, quæ de cœlo est, superindui cupientes. Nam et qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus gravati, eo quod nolumus expoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur quod mortale est a vita.* Ita B. Aloysius Gonzaga moriturus, de morte loquebatur quasi de migratione ex uno cubiculo in aliud, sed melius et diuturnius. Idem cum S. Petro dicat fidelis quisque. Præclare S. Cyprian. tract. de Mortal. *Patriam nostram, ait, paradisum computamus: parentes Patriarchas jam habere cœpimus; quid non properamus et currimus, ut patriam nostram videre, ut parentes salutare possimus?* Idem epist. 56. *Si mortem, ait, possemus evadere, merito mortem timeremus; porro autem cum mortalem mori necesse sit, amplectamur occasionem de divina promissione et dignatione venientem et fungamur exitu mortis cum præmio immortalitatis.*

Septimo, quia corpus instar tabernaculi pellu compingitur, nervis quasi funibus tenditur, ossibus quasi palis solidatur, pedibus quasi clavis figitur. Anima vero corpore quasi tabernaculo vestitur, et tegitur, perque illud prospicit, audit, sentit, agit et operatur, donec illud reformetur, perficiatur et beetur in resurrectione.

Alludit ad tabernacula Hebræorum, quibus ipsi usi sunt in deserto tendentes in terram promissam, in quorum memoriam posteri celebrarunt festum tabernaculorum. Hæc enim significabant, nos hic velut peregrinos agere in corpore quasi in tabernaculo, et tendere ad patriam, puta in cœlum. In hac ergo vita et corpore agimus juge festum Tabernaculorum, in cœlo acturi perenne Pascha. Vide dicta Levit. 23. 34.

SUSCITARE (torpentes et quasi dormientes excitare et accendere) VOS IN COMMONITIONE] mea admonitione, græce ὑπομνήσει, id est, *recordatione*, et in memoriam revocatione uti paulo ante dixit.

14. CERTUS] εἰδὼς, *sciens certo*, scilicet per Dei revelationem, ut sequitur

QUOD VELOX EST DEPOSITIO TABERNACULI MEI] quod brevi moriar et crucifigar, ac e morte et cruce evolabo in cœlum ad meum Jesum. Hæc ergo sunt ultima monita, et quasi cycneæ voces S. Petri, ideoque ardentes et efficaces. Sic Christus, Jacob, Moses, David, Tobias morituri ultima suis dederunt monita

SECUNDUM QUOD ET DOMINUS NOSTER JESUS CHRISTUS SIGNIFICAVIT MIHI] ἐδήλωσε, *manifestavit*. Hinc patet Christum S. Petro sub mortem et martyrium apparuisse eique illud præsignificasse. Extat juxta Romam via Appia sacellum, in quo fertur Christus Petro e carcere rogatu fidelium fugienti apparuisse, ac roganti: *Domine, quo vadis?* respondisse: *Vado Romam ut iterum crucifigar*. Unde intellexisse S. Petrum se a Christo vocari ad crucem, ideoque in carcerem rediisse, ac paulo post crucifixum esse. Idem narrant et testantur S. Ambrosius epist. 33. S. Gregorius in Psalm. 4. Pœnit. Acta S. Processi et Martin. Hegesippus lib. 3. de Excidio Jerusalem c. 2. Addit Metaphrastes apud Surium die 29. Junii, S. Petrum, cum diu egisset in Britannia, audiisse ab angelo: *Petre, instat tempus tuæ resolutionis, et oportet te ire Romam; in qua cum mortem per crucem sustinueris, recipies mercedem justitiæ*. Sed hujus auctoris dubia est fides; præsertim quia ibidem asserit S. Linum ante Petrum esse defunctum, quod constat esse falsum: Linus enim successit S. Petro in Pontificatu. Sive ergo illa apparitione, sive alia occurrit (illa enim in via Appia sub mortem S. Petri, ideoque post scriptam hanc epistolam contigisse videtur) id factum sit, certum est Christum idipsum revelasse S. Petro. Videtur enim ei, utpote vicario suo sæpius apparuisse, uti sæpius apparuit S. Paulo, ut patet Actor. 9. 5. Actor. 18. 9. Actor. 22. 17. Actor. 23. 11.

Simili modo Christus S. Pio I. Pontifici, S. Polycarpo, S. Cypriano, aliisque Pontificibus illo ævo revelavit instantem mortem et martyrium, ut ad eam se compararent.

Moral. S. Petrus dat exemplum Pontificibus et Principibus, cogitandi et desiderandi velocem mortem et transitum ad Deum, nimirum *Omnis potentatus brevis vita*, Eccles. 11. Id verissimum esse in Pontificibus experientia perpetua docuit; nam nemo eorum a Christo hucusque æquavit annos S. Petri, nemo, inquam, sedit in Pontificatu annos 24. completos, uti sedit S. Petrus. Proxime ad eos accessit Adrianus I. qui sedit annos 23. deinde Alexander III. qui 21. mox S. Sylvester et S. Leo, uterque enim sedit annos 20. Plurimi non sederunt nisi annos sex vel septem, imo permulti ad paucos tantum menses vel dies. A trecentis annis nullus Pontificum ante Paulum V. sedit annos sedecim, nisi unus Eugenius IV. Denique cum a Christo usque ad annum hunc jubilæum 1625. sederint Romæ Pontifices 239. si in eos partiaris annos a Christo elapsos 1625. cuique vix obtingent sex anni cum dimidio. Annon ergo velox fuit depositio tabernaculi Pontificum omnium? imo multo magis quam ipsius S. Petri? Ite nunc mortales, ambite tiaras, quærite infulas, eas cum vita post paucos annos et forte dies posituri, deque iis exactam Deo rationem reddi-

turi. *Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis.*

15. Dabo autem operam et frequenter.] Græcum σπουδάσω triplicitor verti potest Primo, *frequenter*; secundo, *semper* et quotidie. q. d. καθ' ἑκάστην ἡμέραν id est, *per singulos dies.* Ita Vatabl. Tertio, *sigillatim.* Ita Pagnin. q. d. Singulorum vestrum, quasi ovium mearum curam geram, non solum in vita, sed et post mortem.

Habere vos post obitum meum.] *Habere*, scilicet in mente et memoria mea, ut crebro vestri sim memor apud Deum, eumque pro vobis orem, ut horum monitorum meorum memoriam vobis refricet. Ita OEcumen. Salmeron. Catharin. Gagnæus, et alii hic, Petrus Damiani l. 3. ep. 8. Suarez 3 p tom. 2. disp 23. Bellarm. l. 1. de Sanctis c. 18 Unde S. Chrysost. orat. in princ. Apost sancti Patri opem invocans, citans hæc ejus verba ita legit: *Succlamus enim, B. Petre, sic dicens: Studebo post meum obitum vestri memoriam fuciere.* Hoc facit quod S. Clemens epist. 1. ait S. Petrum sibi dixisse: *Certus esto quod necesse est te suscipere omne periculum, quia nec ego pro salute omnium obsecrando cessabo.* Sic Græci dicunt ἔχω μνήμης, id est, *habeo in memoria*, hoc est, reminiscor.

Secundo, Erasmus, Vatabl. Clarius, Adamus et Cajetan. Græcum ἔχειν, id est *habere*, vertunt *posse*, ut hæc sit sententia. *Dabo operam frequenter posse vos post exitum meum horum mentionem facere*, sive orando Deum pro vobis; sive mandando hæc ipsa litteris, quas crebro relegatis; sive commendando S. Lino, Cleto ac Clementi successoribus meis, ut horum memoriam crebro refricent. Sic Græci dicunt ἔχω δεικνύειν. id est, *possum ostendere*; ἔχω φροντίζειν, *possum considerare*, vel considerandum mihi est, Et Plato lib. 2. de Republ, οὐκ ἔχω ὅπως βοηθῶ, id est, *non possum succurrere.* Sic Latini dicunt: Habeo dicere, id est, possum dicere, teste Gellio l. 17. c. 20. Habeo polliceri, id est, possum polliceri. Sic hic *habere vos*, id est, posse vos horum memoriam facere, aut planius habere, scilicet סבה *sibbo*, id est, *occasionem*, ut *monumentum* vel *monitores*. q. d. Dabo operam ut post obitum meum relinquam vobis monumentum, puta hanc epistolam similemve, ac monitores, puta S Linum, Clementem, aliosque, ac præsertim Deum ejusque sanctas inspirationes (quas precibus meis vobis obtersam) qui horum memoriam vobis frequenter renovent. Hic sensus valde planus, facilis et obvius est. Hoc est quod ait Psaltes Ps. 44. 17. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*, quod explicans S. Aug. ibidem: *Pro Apostolis, ait, constituti sunt Episcopi. Non ergo te putes desertam, o Ecclesia, quia non vides Petrum, quia non vides Paulum, quia non vides illos per quos nata es: de prole tua tibi crevit paternitas. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram.*

Tertio, ἔχειν potest verti, *impellere*, agere, dirigere, incitare. q. d Agam, dirigam et impellam vos ut horum reminiscamini. Sic Homerus Illiad. 3. ait: ἔχεν ὠκέας ἵππους, id est, *agitavit et impulit veloces equos.* Hic sensus huic loco congruus et appositus est. S. Petrus enim est auriga Ecclesiæ, fideles agens et agitans ad bonum, etiam cum in cœlis Deo fruitur, ut illi potius quam Eliæ dicere possis illud Elisei: *Pater mi, tu es currus Israel et auriga ejus*, 4. Regum 2. 12. Idem significat Latinum *habere*, ut cum dicimus: habet illum arcte et duriter, id est, tractat et regit illum arcte et duriter. Sic Plautus in Menech. *Nimium*, ait, *habui te delicatum* Terentius in Hecyra: *Nunquam secus habui illam, ac si ex me esset nata.* Cato: *Villica villam converset, mundamque habeat, focum purum converrsum quotidie prius quam cubitum eat, habeat*, id est, sollicite servet et curet. Hinc patet S. Petrum et Sanctos vita functos curare res mortalium, ideoque rase invocandos.

Nota hic amorem, curam et sollicitudinem S Petri circa fideles totamque Ecclesiam, utpote quam etiam post mortem semper conservaturum se promittit; et uti promisit, ita reipsa præstat: unde enim manat constantia Romanæ Ecclesiæ in fide et pietate orthodoxa, ac præsertim continua in eadem successio Romanorum Pontificum per annos 1625. Eaque inter tot persecutores, hæreses et hostes inviolata, firma et inconcussa. Hoc sane post Christum debet S. Petro, utpote primo suo Pastori et Pontifici; ut merito ab eo sperare et postulare possit deinceps continuationem hujus ejus patrocinii, ejusque clientelæ se totam committere, certa quod tanto duce et protectore, utpote super ipsum quasi super petram solidissimam a Christo fundata, durabit in perpetuum, nec unquam portæ inferi illi prævalebunt, Matth 16. 18.

16. Non enim] To enim dat causam. q. d. Si fabulas vobis tradidissem, mors mihi imminens moneret et cogeret me ad pœnitendum. et eas retractandum; sed vera sunt, non fabulosa quæ tradidi: quare non cessabo, ne post mortem quidem, ea vobis inculcare.

Doctas fabulas secuti] Beda, Lyran Cajet. Adamus et alii pro *doctas* legunt *indoctas* Verum Biblia Romana legunt *doctas:* græce σεσοφισμένοις id est, *sapienter instructas*, ingeniose confictas, ad persuadendum compositas, captiosas, sophisticas. Unde Pagninus vertit, *fallaces*; Tigurin. *arte compositas*; Vatabl. *urgutas et ad fallendum confictas.*

Tangit Gentilium, Judæorum et hæreticorum fabulas. Gentilium, quia Philosophi et Poetæ multa finxerunt de Jove, Marte, Diana, eorumque generatione, apparitione, dictis et factis; itaque eorum cultum et idololatriam populo persuaserunt: maxime vero perstringit Jovis et deorum metamorphoses sive transformationes in taurum, aves et bestias, quibus eorum obscœnitatem velabant, imo repræsentabant; itaque ad eumdem populum alliciebant: quas fuse describit Ovidius in Metamorph. et confutant Athenagoras, Justinus, Tertull. Lactantius scribentes pro Christianis contra Gentiles.

Judæorum, quia Judæi pleni sunt fabulis, ut patet ex Thalmud et Rabbinis. Hæreticorum, quia tunc Simon Magus, quia magus, se in varias formas transformabat, docebatque se in Judæa apparuisse ut Dei filium, in Samaria ut Patrem, in reliquis Gentibus ut Spiritum Sanctum, teste Irenæo l. 1. vide dicta Act 8. 20 Magis fabulosi fuere Valentiniani paulo post S. Petrum exorti, qui triginta Æonum somnia et portenta ediderunt: quos confutarunt Irenæus, Tertull. Epiphan. et alii Similes fuere ii, qui se Gnosticos, id est, scientes et doctos, appellabant, quibus similes sunt moderni hæretici, politici et athei, qui se sapientes quasi novos Gnosticos jactitant. Omnis enim error et hæresis cum sit superba, suam ignorantiam tegit jactantia et

arrogantiæ sapientiæ, cum non nisi fabulas venditet. Unde Theodor. earum catalogum inscribit: *Compendium hæreticarum fabularum*. S. Athanas. orat. 1. contra Arianos, *hæreticos* vocat *bestias lucifugas*: Irenæus l. 1. c. 33. *fungos*: S. Aug. l. de Hæres. sub finem, *fabulones*, quibus vere competit illud Apostoli Rom. 1. 22. *Dicentes se esse sapientes*, et gnosticos, id est, scientes et doctos, *stulti facti sunt*. Quocirca Irenæus l. 1. c. 35. *Victoria est*, inquit, *sententiæ vestræ manifestatio*. Et S. Hieron. ad Ctesiphontem: *Sententias vestras protulisse superasse est*. Vere Psaltes: *Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua*. Psal. 118. 85.

NOTAM FECIMUS DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI VIRTUTEM;] δύναμιν, id est, vim, potentiam, efficaciam, tum expiandi peccata, tum mores corrigendi, tum miracula patrandi, tum solvandi et beandi, tum orbem convertendi. Hæc vis eo major apparet, quod orbem domuerit non ferro, sed ligno; non pugnando, sed patiendo. *Crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei*. Ait Paulus 2. Corinth. 13. 4. de quo pulchre disserit S. Leo ser. 8. de Quadrages. Perstrinxit Simonem Magum qui se pro Christo venditabat, seque vocabat virtutem Dei, Actor. 8. 20. q. d. Nos prædicamus Christum esse Dei virtutem et sapientiam, non Simonem Magum. Sic Paulus ait 1. Corinth. 1. 23. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam*.

ET PRÆSENTIAM] Ita Rom. idque significat Græcum παρουσίαν; Pagnin. et Tigurin. vertunt, *adventum*. Male ergo aliqui legunt *præscientiam*. Sensus est, q. d. Christus Dei filius ad nos non tantum descendit per virtutem et operationem, sed per præsentiam ac substantiam: hanc enim nobis apertam exhibuit, cum *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*. Adamus παρουσίαν explicat περιουσίαν, id est *copiam*, opulentiam, præstantiam, sed hoc novum videtur et insolens. Alii intelligunt adventum Christi ad judicium: hic enim erit cum majestate, ejusque typus fuit Christi transfiguratio, de qua sequitur.

SED SPECULATORES] ἐπόπται, id est *inspectores*, indagatores exacti, oculati testes. Rursum ἐπόπται vocantur mystæ et sacerdotes seniores et primarii, quibus sacra et mysteria inspicere et intueri licebat; quæ populo tantum velata quasi credenda proponebantur. Ita ex Suida Budæus in Comment. linguæ Græcæ pag. 338. Sic enim mystes et ἐπόπτης, hoc est *inspector*, gloriæ Christi fuit S. Petrus in ejus Transfiguratione. Sic S. Gregorius Nazianz. orat. 19. et 34. Isaiam, Ezechielem et similes Prophetas vocat Seraphinorum, Cherubinorum et investigabilium Dei judiciorum ἐπόπτας καὶ θεωρούς. Et Plato in Sympos. sacra amoris vocat ἐποπτικά, id est *sacratiora*, magis arcana, et paucis, iisque eximiis perspecta. Unde Pagnin. et Tigurin. hoc loc. vertunt, *Sed qui oculis nostris aspeximus illius majestatem*, juxta illud 1. Joann. 1. 1. *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, quod manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ; et vita manifestata est, et vidimus et testamur*, etc. Sensus est, q. d. Mihi credite, quia non sum fabulo, sed ἐπόπτης, id est, ocularis inspector; narro visa, non audita: pluris enim est oculatus testis unus quam auriti decem.

ILLIUS (Christi) MAGNITUDINIS] μεγαλειότητος, id est, *magnitudinis, majestatis*, ut vertit Pagnin. magnificentiæ, gloriæ et claritatis; quia *resplenduit facies ejus sicut sol*, Matth. 17. v. 2. Licet enim aliqui dicere videantur S. Petrum, Joannem et Jacobum in transfiguratione Christi vidisse divinam essentiam, ut Tertull. contra Praxeam c. 15. S. Chrys. ep. 5. S. Leo et Damascenus orat. de Transfiguratione; tamen communiter contrarium docent Patres et Doctores, idque satis insinuant Evangelistæ. Quare Tertull. S. Leo, S. Chrys. et Damasc. exponendi sunt, quod hi tres Apostoli viderint divinam essentiam non in se, sed in effectu, puta in gloria et claritate corporis Christi; hæc enim manabat a gloria animæ Christi, ejusque divinitatis erat effectus, idea et index. Hoc est quod ait Damasc. *Terrenum Christi corpus erat divinum splendorem emittens, mortale corpus deitatis gloriam fontis instar fundens*, etc. *ac solis instar facies ipsius lucet: etenim loci materiæ carenti personaliter unitur, eoque justitiæ sol efficitur*. Et auctor de Mirabilibus S. Script. l. 3. c. 10. qui extat t. 3. S. Aug. *Divinitas latens in corpore*, inquit, *luminis sui portiunculam conspiciendam foris videntibus, quantam poterant, concessit*. Et Euthym. in Matth. 17. *Christum transfiguratum*, ait, *splendore divino faciem ejus illustrante, speciemque illinc ad majorem Dei similitudinem commutante*.

17 ACCIPIENS ENIM] *Accipit enim*. Est enallage Hebraica: Hebræi enim participiis utuntur pro verbis, uti sæpius ostendi. Ita OEcumenius et Vatabl.

HONOREM ET GLORIAM.] Primo, quia facies Christi resplenduit sicut sol, et vestimenta ejus facta sunt alba sicut nix. Secundo, quia Moses et Elias apparuerunt cum eo loquentes, eumque quasi Messiam qui in cruce redempturus esset mundum, ac de peccatu, morte et inferno triumphaturus, celebrantes. Tertio, quia Pater e nube super eum intonuit dixitque: *Hic est filius meus dilectus, ipsum audite*, quo protestatus est Christum vere esse suum filium, ideoque Deum, ac jussit omnes ei quasi novæ legis legislatori et principi obedire, ideoque ei transfigurationis claritatem et gloriam dedit, quasi primitias et specimen resurrectionis, felicitatis et gloriæ dandæ iis qui ei crederent et obedirent. Gloria ergo Christi constitit, proprie in splendore vultus et vestium; honor in voce Patris ad ipsum delapsa: *Hic est filius meus*, etc.

VOCE DELAPSA A MAGNIFICA GLORIA,] puta e nube lucida et corusca, quæ index erat gloriæ divinæ, scilicet Dei Patris qui per eam loquebatur. Unde S. Aug. tract. 35. in Joann. *De magnifica*, ait, *potestate vocem formavit Trinitas tota, sed illa Patrem indicabat solum*; licet enim hæc vox formata sit angelorum ministerio, tamen erat Dei Patris, qui per angelos quasi suos ministros loquebatur: sicut rex loquitur per suum legatum, vel oratorem. Vox hæc fuit clara, augusta, intensa et sonora instar tonitrui, utpote quæ e cœlo ad Apostolos deferebatur, eosque sacro horrore percellebat.

HIC EST FILIUS MEUS] quem scilicet repromisi Psal. 2. 7. dicens: *Filius meus es tu*; et uti olim promisi, ita nunc exhibeo, sisto, ostendo et clarifico; ait Tertull. l. 4. contra Marc. c. 22. quasi qui decedentis

Mosi et Eliæ, id est Legi et Prophetis, novus legislator succedat.

Dilectus.] ἀγαπητὸς, id est, *dignus amore*, dilectus, charissimus; S. Hilar. in ep. ad Philipp. vertit *diligibilis*: ἀγαπώμενος, id est, *dilectus*, inquit, esse potest qui non sit ἀγαπητὸς, id est, *dignus qui diligatur*; S. Cypr. ep. 63. c. 6. vertit, *dilectissimus*. Idque primo, quia filius meus est naturalis; secundo, quia mihi ὁμοούσιος et consubstantialis, non adoptivus per gratiam, uti sunt cæteri Sancti. Unde Hilar. l. 3 de Trinit. *Est*, ait, *filius origine, veritate, nativitate, non adoptione, nuncupatione, creatione*. Tertio, quia unicus et unigenitus. Ita S. Athanasius orat. 4 contra Arian. Sic Græci, ἀγαπητὸν υἱὸν vocant *filium unicum*; unicus enim unice diligitur. Et apud Hesiodum ἀγαπητὴ θυγάτηρ, id est, *dilecta filia*, est μονογενὴς, id est, *unigenita et unica*.

Præclare S. Leo, s. de Transfig. *Hic est*, ait, *filius meus dilectus, quem a me non separat deitas, non dividit potestas, non discernit æternitas. Hic est filius meus non adoptivus, sed proprius; non aliunde creatus, sed ex me genitus: nec de alia natura mihi factus comparabilis, sed de mea essentia mihi natus æqualis. Hic est filius meus, per quem facta sunt omnia, et sine quo factum est nihil; quia omnia quæ facio similiter facit, et quidquid operor, inseparabiliter mecum atque indifferenter operatur*. Et S. Cypr. vel quisquis est auctor s. de Baptismo: *Duo*, ait, *grata vocabulo filius et dilectus, ipso Deo dictante nostris sensibus imprimuntur, ut communio nominum nos associet collegio munerum, et tanto dulcedinis nomina nostrum emolliant animum, accendantque devotionis affectum*. Et Damascenus or. de Transfig. *Hic*, ait, *qui nunc homo cernitur, filius meus dilectus est: hic qui nuper homo factus est, qui humiliter et abjecte nobiscum versatur, cujusque nunc facies resplenduit; hic, inquam, filius meus dilectus est sæculis omnibus antiquior, solus ex solo, unigenitus sine tempore et sempiterne ex me Patre progressus; quique et ex me, et in me, et mecum semper est, nec existentiæ ratione me posterior*. Et inferius: *Hic est filius meus, ille, inquam, gloriæ meæ splendor, ille substantiæ meæ character, per quem angelos etiam feci, per quem cælum fundatum est, ac stabilita terra*, etc. *Hic est non servus, aut legatus, aut angelus, sed filius meus dilectus*.

Alludit ad Ps. 28 v. 4 et 6 *Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia*, etc. *et dilectus quemadmodum filius unicornium*. Pro *dilectus* hebr. est שרין *sarion*, vel, ut jam puncta suffigunt, *sirion*; pro quo Septuag. per metathesin poetcam legerunt ישרון *jescurun*, id est *rectus*, directus, missus, dilectus. Alludit *jescurun* ad *Israel*, imo Genebr. censet *jescurun* esse diminutivum Israel q. d. Israelulus, rectulus, dilectulus, blanditiæ causa. Vide Isaiæ 44. 2. Israel ergo est *jescurun*, id est *rectus*, ideoque in hi dilectus. Israel autem fuit parens et typus Christi: Christus enim vere est Israel, id est, vir dominans Deo.

Jam Christus Patris dilectus comparatur filio unicornium, id est unicorni. Primo, quia unius Dei unicus est filius, sive quia filius est Dei, qui est unicornis, id est, unicus in essentia, idemque est cornu fortissimum in potentia; Christus enim est Patri ὁμοούσιος consubstantialis. Secundo, quia unicornis præ aliis animalibus mire diligit suos fœtus, mori malens quam eos vivus amittere. Simili modo Pater unice diligit Filium, ait Richardus in Ps. 28. quia unico et singulari modo genuit eum absque matre, sicut in terra eumdem, ut homo est, genuit sine patre, ait Euthym. ibidem. Rursum Christus quasi unicornis fœtus suos, puta fideles, ita dilexit, ut pro eis mori et crucifigi voluerit. Tertio, Christus fuit filius unicornium, quia fuit filius crucis, et cornua fuerunt in manibus ejus, ubi abscondit fortitudinem suam, ait S. Ambr. s. 2. de Baptism. Christi. Unicornis enim habet cornu bifurcum instar crucis, ait S. Justinus. Quarto, quia sicut unicornis cornu tangens aquas venenatas, ab eis venenum excutit, teste Plinio l. 8. c. 21. Ita Christus tactu corporis sui aquas venenatas tribulationum et mortis nobis sanas, potabiles et suaves efficit. Quinto, quia Christus est invictus et insuperabilis per cornu deitatis, unionis hypostaticæ et gratiæ singularis quod dedit ei Pater juxta illud: *Erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui*, Lucæ 1. et: *Cornua rhinocerotis cornua illius, in ipsis ventilabit gentes usque ad terminos terræ*, Deut. 33. 17. Vide ibi dicta. Sexto, sicut monoceros, sive unicornis capi nequit nisi sinu virginis; ita Christus non nisi sinu B. Virginis capi potuit; sed eo captus, factus est homo. Vide dicta Num. 23. v. 22. Septimo, quia, ut canit ibidem Psaltes, Christus apparuit mundo post desectos cedros, id est, superbam impietatem, errores Judaismi et gentilismi per vim tonitrui, id est prædicationis Evangelii. Octavo, cornu unicornis non tantum est validum, sed et medicum, ait S. Justinus; ita validum et medicum est robur ac gratia Christi, utpote quæ omnes animæ et corporis infirmitates sanet et corroboret, adeoque Virgines et Martyres efficiat. Nono unicornis tactu cornu purgat aquas e veneno serpentum; sic Christus tactu Jordanis, dum in eo baptizatus est, aquas ejus cæterasque omnes fecit purgatrices, et expiatrices peccati in Sacramento Baptismi. Decimo pulli sive hinnuli unicornium sunt pulchri, elegantes, amabiles et gratiosi: talis est et Christus. Tropol. vox Christi prædicantis comminuit cedros, id est, idola et superbiam sæculi. Tunc Apostoli et fideles invicti exsilierunt et dominati sunt quasi filii unicornium, id est, sanctorum Patriarcharum, qui suum cornu et robur collocarunt in unicorni, id est, in uno Deo, eoque totum cor et amorem, ideoque pro eo fortiter sanguinem et vitam posuerunt.

In quo mihi complacui.] Græca significantius εἰς ὃν ἐγὼ εὐδόκησα, id est, *in quem ego complacui*. In quem omnem meam εὐδοκίαν, id est *beneplacitum*, propositum ac voluntatem propensam, effudi; Tigur. *in quo mihi complacitum est*. Vatabl. *in quo placatus sum et mundo reconciliatus*. Alii valde apposite, *quem placabilem et gratissimam hostiam mihi constitui, ut homines mihi reconciliem*. Budæus in Comment. linguæ Græcæ pag. 364. *in quo animo meo oblectatus sum, in quo opus meum probavi, in quo mihi placui, in quo acquievit animus meus, in quem cum intueor, omnem iram et offensionem pono*; S. Chrys. et Euthym. in c. 17. Matth. *in quo delector*; S. Aug. l. 2 de Consensu Evang. c. 14 *placitum meum in te constitui, per te decrevi implere quod mihi placet, ut deinceps non dicam: Pœnitet me fecisse hominem; per te placui hominibus*. Idem s. 63. de verbis

Domini. et tr. 35 in Joannem, *ergo quem bene affectus sum, cui bene volo, aut de quo bene sentio;* Tertull. contra Praxeam, c. 23. Cyprian. l. 1. contra Jud. c. 10. et Iren. lib. 3. c. 11. *in quo bene sensi.*

Deus ergo in Christo sibi complacuit, primo, quia eum Verbo hypostatice unitum, ut filium suum infinito amore diligit, in eoque totus complacendo conquiescit.

Secundo, quia per eum solum placuit illi homines redimere, novamque legem et Ecclesiam instituere.

Tertio, quia in summa ejus obedientia, humilitate, sanctitate miro sibi complacuit, per eum placatus fuit toti humano generi, ac cum eo in gratiam rediit, et innumera scelera ei condonavit: nam, ut ait Christus Joannis 8. 29. *Quæ placita sunt ei, facio semper.* Ita S. Bern. s. 1. de Epiph.

Quarto, quia per eum omnes in eum credentes diligit, sanctificat, filios et hæredes suos destinat. Nemo enim placet Deo Patri nisi per Christum, et omnes qui Christo placent, placent et ipsi. Denique omnis virtus, sapientia, sanctitas, adeoque quidquid Deo placet, per Christum placet.

Alludit hisce verbis, imo explet Deus illud Isaiæ c. 42. 1. de Christo: *Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in eo anima mea.* Et ad hymnum angelorum Christo nato occinentium: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis,* erga quos scilicet Deus per Christum suum εὐδοκίαν, id est, *beneplacitum* summumque amorem exhibere decrevit, donando eis suam gratiam, amicitiam, gloriam, hæreditatem et felicitatem æternam. Unde Syrus, Nyssenus, Theoph. et Euthym. pro εὐδοκίας, id est, *bonæ voluntatis,* legunt εὐδοκία, id est, *bona voluntas,* hymnumque faciunt trimembrem, hoc modo: *Gloria in altissimis Deo, in terra pax, hominibus sit bona voluntas,* id est, benevolentia Dei, ut scilicet per Christum jam natum eos salvet et in filios sibi adoptet. Sic Ephes. 1. 9. et alibi homines bonæ voluntatis vocantur filii dilectionis, id est, filii voliti, electi et dilecti a Deo.

Nota Historiam transfigurationis varie narrant S. Matthæus, Marcus et Lucas; sed hæc fuit rei gestæ series et ordo, qui Evangelistas omnes inter se conciliat. Primo, Christus oravit; interim discipulis ex labore conscensi montis, et ex prolixitate orationis Christi somno gravatis ac dormientibus transfiguratus est Christus. Secundo, accesserunt Moses et Elias loquentes cum Christo de excessu (morte crucis) quem completurus erat in Jerusalem. Tertio, Apostoli e somno hoc fulgore et colloquio excitati viderunt gloriam Christi, eumque colloquentem Mosen et Eliam. Quarto, finito hoc colloquio cum signum darent abitus, S. Petrus hac voluptate quasi ebrius, dolens eos parare abitum, petiit fieri tria tabernacula, unum Christo, secundum Mosi, tertium Eliæ. Quinto, supervenit nubes subducens Mosen et Eliam, cum voce ad Christum: *Hic est filius meus dilectus,* etc. quibus territi S. Petrus, Jacobus et Joannes ceciderunt in terram; sed mox a Christo confortati et erecti, levantes oculos suos solum viderunt Jesum. Interim Moses ad limbum, Elias ad suum locum per angelum uti adductus, ita et reductus est.

Ipsum audite,] ipsi et in ipsum credite, ipsi obedite: *Ipsum,* inquam, *audite;* non Mosen, qui umbras legis docet; non Eliam, qui cœlum claudit, indeque ignem evocat quo perdit peccatores; sed ipsum qui est verus Evangelii doctor, legis novæ legislator, dux cœli, idea sanctitatis, voluntatis meæ internuncius, adeoque figura et character substantiæ meæ. Qui ergo ipsum audit, me audit; qui ipsum spernit, me spernit. Ita Damascenus orat. de Transfigurat. Præclare S. Leo ser. de Transfiguratione: *Hunc ergo,* ait, *in quo per omnia mihi bene complaceo, et cujus prædicatione manifestor, cujus humilitate clarificor, incunctanter audite: quia ipse est veritas et vita, ipse virtus mea atque sapientia. Ipsum audite, quem legis mysteria prænuntiaverunt, quem Prophetarum ora cecinerunt. Ipsum audite, qui sanguine suo mundum redimit, qui diabolum ligat et vasa ejus rapit, qui peccati chirographum et prævaricationis pacta dirumpit. Ipsum audite, qui viam aperit ad cœlum, et per crucis supplicium gradus vobis ascensionis parat ad regnum.*

Alludit ad illud Mosis de Christo oraculum: *Prophetam de gente tua et de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies,* etc. *Ponam verba mea in ore ejus, loqueturque omnia, quæ præcepero illi: qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam,* Deuter. 18. v. 15. et 18. Et illud Isaiæ 55. 4. *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem Gentibus.* Et illud Joann. 1. 17. *Gratia et veritas per Jesum Christum facta est: Deum nemo vidit unquam; unigenitus qui est in sinu Patris, ipse enarravit nobis.*

Nota Primo, hæc vox Patris ad Christum facta est, non ante, ut volunt aliqui, sed post discessum Eliæ et Mosis; cum scilicet intrarunt in nubem, ut ait Lucas c. 9. v. 34. et 35. unde v. 36. ait: *Et dum fieret vox inventus est Jesus solus;* nimirum ut clarissimum esset hanc vocem ad solum Christum referri, non ad Mosen vel Eliam. Ita S. Chrys. Anth. et alii in Matth. 17. vel Lucæ 9. Secundo, hic repræsentata fuit SS. Trinitas, sicut et in baptismo Christi; scilicet Pater in voce, Filius in divina gloria, Spiritus Sanctus in nube. Tertio, hac voce, ait Tertull. l. 4. contra Marcion. c. 22. significatur abrogatio legis veteris et novæ institutio; passio Christi in excessu, de quo cum Christo loquebantur Elias et Moses; resurrectio in transfiguratione, infernus et limbus in Mose: eo enim reducta fuit, uti inde abducta fuerat anima Mosis.

18. Hanc vocem nos (ego, Jacobus et Joannes) audivimus de cœlo, de nube et aere celsiore, allatam,] ἐνεχθεῖσαν, id est *delatam,* delapsam, uti paulo ante vertit Interpres.

Cum essemus cum ipso in monte sancto.] Fabor Stabulensis in c. 9. Marci opinatur hunc montem fuisse Libanum; tum quia de eo prædixit Isaias cap. 35. 2. *Gloria Libani data est ei, decor Carmeli et Saron: ipsi viderunt gloriam Domini et decorem Dei nostri.* Sed alius est Isaiæ sensus, ut ibi dixi: tum quia Christus tunc erat in finibus Cæsareæ Philippi, quæ adjacet Libano. Verum id falsum est; nam sex dies jam abierant a concione habita Cæsareæ, quibus Christus accessit ad Thabor; unde et mox a transfiguratione descendit Capharnaum, quæ urbs vicina est monti Thabor. Vide Matth. 17. vers. 1. et 23.

Communis ergo sententia est montem hunc fuisse

Thabor, quem Septuag. et Josephus vocant Ithabyrium: de cujus situ, altitudine, amœnitate, fertilitate dixi Osee 5. 1. Thabor hebraice idem est, quod veniet lumen, vel puritas, vel electio, quod apte convenit transfigurationi Christi: nam in eo Christus refulsit lumine solari, primam Evangelii legem sanxit, quæ electos perducit ad cœlum; quocirca Christiani postmodum in hoc monte tres Ecclesias extruxerunt ac ingens monasterium, teste Beda c. 17 de Locis sanctis, soletque hic mons a peregrinis magna religione visitari. Merito ergo mons hic vocatur *sanctus*. Fabulantur Judæi ex Isaiæ c. 2. 2 et Micheæ 4. 1. tempore Messiæ Thabor jungendum Carmelo, ac utrique imponendam Jerusalem, quæ tribus leucis in altum attolletur; uti ex Galatino et aliis recensui Isaiæ 2. 2. Verius Damasc. orat. de Transfigur. explicans illud Psalm. 88. *Thabor et Hermon in nomine tuo exultabunt*. Thabor, inquit, exultavit, cum in eos transfiguratus est Christus; Hermon, cum juxta eum baptizatus.

Cur autem in monte transfiguratus sit Christus dat Tertull. l. 4. contra Marc. c. 22. ut scilicet lex nova ab eo sanciretur in monte, sicut lex vetus sancita erat a Mose in monte Sina: *Oportebat*, ait, *in eo suggestu consignari novum Testamentum, in quo conscriptum vetus fuerat*. Rursum in hoc eodem monte Thabor, Barac et Debora cœlestem consecuti sunt victoriam contra Sisaram, Judic. 4. 6. nam, ut cap. 5. 20 ipsi canunt: *De cœlo dimicatum est contra eos, stellæ manentes in ordine et cursu suo adversus Sisaram pugnaverunt*; quia scilicet angeli e cœlo jaculati sunt fulgetra, ignem, grandinem, stellas cadentes in aciem Sisaræ, inquit Lyran. et Abulens, addit Josephus lib. 5. c. 6 imbrem et ventos, idque apposite significat nomen ducis: *Barac* enim hebr. est *fulgur*: *Debora* est *apis*, hæc fuit uxor *Lapidoth*: Hebræi et Arias vertunt, *mulier lychnaria*, quæ scilicet concinnabat elychnia tabernaculi, vel, ut Arias, *mulier lampadarum*, id est, divinis illuminata et imbuta splendoribus: fuit enim prophetissa; nam Heb לפדים *lappadim* vocantur *lampades*, indeque græcum et latinum nomen *lampas* derivatum est, ait Arias. Sicut ergo Barac et Debora cum suis fuerunt quasi legio fulminatrix Dei (uti fuit postea legio Christiana sub Antonino Imp. quæ suis precibus pluviam a Deo impetravit, atque ac fulmina in hostes) qui fulguribus hostes prostraverunt, Israelem vero suis oraculis et victoriis illustrarunt in monte Thabor: ita pariter Christus in eodem monte transfiguratus suo fulgore illuminavit Apostolos et perculit diabolos. Ibi ergo ipse fuit Debora, id est, apis fundens mel Evangelii fidelibus, aculeum vero vindictæ servavit infidelibus. Unde S. Hier. ad Furiam de viduit. docet Deboram esse apem; quia *Debora*, ait, *dicere poterat*: *Quam dulcia gutturi meo eloquia tua, super mel et favum ori meo! Apis nomen accepit Script. floribus pasta, Spiritus Sancti odore perfusa, et dulces ambrosiæ succos prophetali ore componens*.

Tropolog. mons est locus semotus a turbis et strepitu, ideoque appositus ad audiendam Dei vocem: hinc sua altitudine mons typus est cœli, monetque in eo degentes mentem ad cœlum attollere, ideoque ad ardua virtutum opera et perfectionis culmen conniti et conscendere. Qua de causa Christus sermonem primum habuit in monte, quo docuit Evangelicæ vitæ summam et perfectionis Christianæ culmen, Matth. c. 5. c. 6. c. 7. In monte quoque pernoctavit in oratione, Lucæ 6. 12. Item panes multiplicavit ad alendam turbam, Matth. 15. 29. Eucharistiam instituit in Monte Sion: crucifixus est in monte Calvariæ: resurgens discipulis in monte apparuit, Matt. 28. 16 ex monte Oliveti ascendit in cœlum, Spiritum Sanctum misit in cœnaculum montis Sion, Actor. 1. v. 12.

Christum imitati sunt viri eximii; ut Elias, Eliseus, filii Prophetarum, S. Antonius, S. Benedictus, S. Franciscus, qui in montibus cum Deo versari, orare et cœlestem vitam agere elegerunt; unde ibidem cœlestibus visionibus, gratiis, donis stigmatibus a Deo illustrati et ornati fuerunt.

19 Et habemus firmiorem propheticum sermonem.] Probavit S. Petrus Evangelii Christique fidem a se prædicatam esse veram et divinam, ex oculari visione gloriæ Christi in transfiguratione et auditione vocis Dei Patris: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite*. Nunc ne ea sola nisi videatur, novo quis eam velut privatam de illusione vel adulatione suspectam reddat; eamdem confirmat publico certissimoque Prophetarum testimonio: propheticum enim sermonem vocat oracula Prophetarum, sive ea quæ Prophetæ prophetarunt de Christo ejusque divinitate, incarnatione, morte, redemptione, etc. quale est illud Psal. 2 huic loco maxime consentiens: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*.

Porro hic propheticus sermo non verior, non melior, ait S. Augustinus serm. 27. de verbis Apostoli c. 4. sed firmior est oculari visione et auditione sancti Petri; quia, licet claritas illa et gloria Christi, æque ac vox ad eum de cœlo delapsa esset revera divina et manans a Deo Patre, tamen poterant Judæi similesque calumniatores tam vocem, quam claritatem magicis tribuere præstigiis, aut certe fabulis; uti vocem similem Patris ad Christum tribuerunt tonitruo, Joan. 12. 29. Hoc autem de Prophetis et sermone prophetico, concesso quod esset propheticus, uti concedebant, dicere non poterant, præsertim quia Prophetæ multis sæculis Christum præcesserant. *Nondum*, ait Augustinus, *erat homo Christus, quando misit Prophetas. Si ergo magicis artibus fecit ut coleretur et mortuus, numquid magus erat antequam natus?* Hac ergo de causa Deus misit tot Prophetas per singula sæcula, ut omnes prophetarent ea quæ agenda et toleranda erant a Christo, hoc fine, ut, cum ea ab ipso impleri cernerent tam Judæi quam Gentiles, certo scirent ipsum esse Christum ab omnibus Prophetis prædictum et promissum, *quod neque Apollonio, neque Apuleio, neque cuiquam magorum potuit aut potest aliquando contingere*, ait Lactant. l. 5 c. 3 Hoc est quod canit Zacharias Lucæ 1. 10. *Sicut locutus est per os Sanctorum, qui a sæculo sunt Prophetarum ejus*. Et S. Petrus: *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent*, Actor. 10. 43. Unde S. Justinus Martyr. dialog. contra Triphon. narrat se lectione Prophetarum ad Christum esse conversum. Ita S. Augustinus, Beda, Hugo, Lyran. Dionys. et alii passim.

Adde, fides et lumen fidei, quod ostendit oracula Prophetarum esse divina et a Deo profecta, firmius et certius est omni scientia, demonstratione et visione

sensitive, ac quovis testimonio oculari et certo. Et sic hic sermo propheticus non tantum aliis, sed et ipsi S. Petro firmior erat visione et auditione sua. Unde recte Gagnæus et alii τὸ *firmiorem*, exponunt, firmissimum. Sic Paulus ait, *major*, id est maxima, *horum est charitas*, 1. Corinth. 13. 13. Quare improbabilis est expositio Erasmi, qui per propheticum sermonem accipit ipsam vocem Dei Patris ad Christum in transfiguratione, quasi ipse Pater fuerit Christi Propheta et præco, prædicens sibi placitura esse quæ doceret et ageret Christus. Æque improbabilis et impertinens est alia ejusdem expositio, quæ placuit Clario et Titelmanno, scilicet propheticum sermonem, id est, Prophetarum oracula facta esse firmiora per vocem hanc Patris ad Christum, *Hic est filius meus*, etc. nec enim sanctus Petrus agit hic de confirmatione oraculorum propheticorum, sed suæ visionis, quam confirmat per hæc oracula. Hinc sequitur falsam esse lectionem illam quam habent nonnulli Græci codices, ut pro τὸν προφητικὸν λόγον per o, legant τῶν προφητικῶν λόγων per ω, ex quo sic vertunt, *habemus* βεβαιότερον, id est *firmiorem*, scilicet visionem et vocem Patris jam dictam, *propheticis sermonibus*. Alia enim, imo contraria, est mens et vox S. Petri.

Dices: Vox Patris de Christo quam audivit sanctus Petrus, scilicet, *Hic est filius meus*, etc. tam certa et firma erat, quam vox ejusdem de eodem quam audiverunt Prophetæ, v. g. David Psal. 2. 7. *Filius meus es tu*. Ergo sermo propheticus non fuit firmior visione et auditione sancti Petri. Resp. nego consequentiam. Licet enim vox Patris objective, puta in se, esset verissima et certissima, æque ac oracula Prophetarum; tamen subjective, quatenus scilicet in auribus S. Petri sensibiliter recipiebatur et resonabat, non erat tam certa et firma, quam visiones Prophetarum: auditus enim omnisque sensus falli potest; visio vero prophetica falli nequit, quia fit per lumen supernaturale et divinum quo Deus Prophetæ attestatur rem ipsi revelatam esse veram certamque, ac non alium quam Deum eam revelare: quocirca Prophetæ fide divina credere tenebantur ea quæ videbant et audiebant esse vera, esseque a Deo.

Instabis: Etiam S. Petrus fide divina tenebatur credere hanc visionem et vocem esse veram, esseque a Deo. Resp. Id quoque verum est, et non quatenus eam oculis et auribus percipiebat, sed quatenus habebat certa signa credibilitatis, quibus convincebatur eam esse veram fideque credendam. Signa hæc erant vita et miracula Christi, quibus certus erat ipsum esse Christum Dei Filium, ac proinde omnia quæ ageret et ostenderet esse vera et a Deo. Rursum testimonium Eliæ et Mosis, splendor divinus Christi, nubes lucida, etc. hæc enim omnia convincebant Petrum; ut crederet hanc visionem et vocem non esse fictam, sed veram et divinam: sicut iisdem et similibus convictus fuit S. Thomas, ut videns, audiens et palpans vulnera carnemque redivivam Christi, Deo mentem ejus illustrante, fide divina crederet eum vere resurrexisse; unde exclamavit: *Dominus meus et Deus meus*, et Christus ait eum: *Quia vidisti me, Thoma, credidisti*, Joan. 20. 29. Sicut enim timor est seta, ut ait S. Aug. per quam in animam inducitur filum amoris divini, ita visio hæc fuit seta per quam inducta est fides. Simili modo Prophetæ credebant suas visiones et voces quas audiebant, esse veras et a Deo, eo quod Deus certa hujus rei eis signa daret, ut de ea dubitare non possent, sed idipsum fide divina credere tenerentur. Pari modo fideles credere tenentur hanc visionem sancti Petri fuisse cœlestem et divinam, tum quia idipsum in Scriptura sacra hoc loco a sancto Petro expressum est, tum quia consequenter Ecclesia idipsum fidelibus quasi fide credendum proponit, et ad id eos obligat: nam, ut ait S. Augustinus l. contra epistolam Fundamenti c. 4. *Ego Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ Catholicæ commoveret auctoritas*. Ecclesia enim est quæ docet et asseverat quodnam sit verum Evangelium, quod falsum et suppositilium, uti fuit Evangelium Nicodemi, Thomæ, Nazaræorum, etc. Idem censendum est de epistolis sancti Petri et qualibet alia S. Scripturæ.

Cui benefacitis attendentes.] Προσέχοντες, id est *intendentes*, uti legit S. Aug. tr. 23. in Joannem. Sic Christus: *Scrutamini*, ait, *Scripturas, quia*, etc. *Illæ testimonium perhibent de me*. Joan. 5. 39.

Quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco.] Prophetia omnisque Script. est quasi lucerna lucens in nocte, ut tenebris hujus sæculi et vitæ, nos illuminans, sed modice et obscure instar lucernæ ut Christum quasi solem justitiæ nobis ostendat, ad eumque deducat. *Omnis enim prophetia una magna ad Christum lucerna est*, ait S. Augustinus tr. 23. in Joan. et s. 237. de Tempor. *In die*, ait, *ambulamus comparatione infidelium; comparatione vero illius diei quando resurgent mortui, adhuc nox sumus*. Hoc est quod ait Salomon Prov. 6. v. 23. *Mandatum lucerna est, et lex lux*. Et David Psal. 118. 104. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis*, et v. 130. *Declaratio sermonum tuorum illuminat, et intellectum dat parvulis*.

Perperam ergo hæretici ex voce *lucerna* contendunt S. Script. esse facilem et claram, ut a quovis plebeio intelligi et explicari possit.

Nam primo, lucerna significat lumen nocturnum, ideoque obscurum.

Secundo, S. Petrus proprie lucernam vocat prophetiam; hanc autem constat esse obscuram.

Tertio, quia ait lucernam hanc lucere in caliginoso loco; ergo a loco repercussa et hebetata fit et ipsa caliginosa, ut non nisi propinqua illuminet, eaque modice et subobscure.

Quarto, quia S. Scriptura est lucerna, *sed super candelabrum publicæ ac infallibilis auctoritatis Ecclesiæ, non sub modio hominis privati*, ait S. Ambros. l. 7. in Lucam c. 52. lucerna enim hæc non lucet, nisi ejus lux pandatur a Doctoribus Ecclesiæ, ac fidelibus ostendatur. Apostoli enim et Doctores sunt accensores lucernæ, quam ponunt super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt, ait S. Aug. tr. 23. in Joan. Causam dat S. August. lib. 2. de Doctr. Christ. c. 6. *Ita*, ait, *obscure quædam dicta sunt, ut densissimam caliginem obducant, quod totum divinitus provisum esse non dubito, ad edomandam labore superbiam, et intellectum a fastidio revocandum, cui facile investigata plerumque vilescunt*. Et S. Gregor. in Præfat. in Job cap. 4. *Divinus sermo*, ait, *sicut mysteriis prudentes exercet, sic plerumque superficie simplices refovet; habet in publico, unde parvulos nutriat; servat in secreto, unde men-*

tes sublimium in admiratione suspendat. Quasi quidam quippe est fluvius planus et altus, in quo et agnus ambulet et elephas natet. Unde Origen. hom. Levit. divinitatem in Script. latere ait, non aliter atque olim divinæ ejus personæ in humana natura occultabatur. Rursum S. Aug. in Ps. 140. *Sunt*, ait, *in Script. sanctis profunda mysteria, quæ ad hoc absconduntur, ne vilescant; ad hoc quæruntur, ut exerceant; ad hoc aperiuntur, ut pascant.*

Denique sicut lucernæ crebro suggeri debet oleum ut luceant; ita S. Script. crebro a Doctoribus inseri debet explicatio docta et pia, ut auditoribus lucem doctrinæ et calorem devotionis aspiret. Romæ et in Italia utimur lucernis grandioribus et turritis quæ multum olei continent, idque arte physica, ad impediendum scilicet vacuum, quasi in alta turricula suspensum, quod sensim in os et elychnium lucernæ delabens illius lucem ardoremque continuo diuque fovet. Lucernas has fertur adinvenisse Hieron. Cardanus physicus et medicus, ac a forma campanarias nuncupavit, quod campanæ turritæ speciem gerant. Talis lucerna campanaria est S. Script. utpote plena copioso sapientiæ oleo, sublimis instar turris, sonora instar campanæ.

IN CALIGINOSO LOCO] Εν αυχμηρω τοπω, id est, *in loco squalido*, ubsito, obscuro, tenebroso, sordido, horrido; talis enim est hic mundus et hæc vita. Hujus rei symbolo Deus jussit Mosi fabricare tabernaculum undique clausum, et carens fenestra; ideoque obscurum et tenebrosum, sed ad illud illuminandum fieri candelabrum septiceps, habens scilicet septem lucernas, quæ illud illuminarent; tabernaculum enim obscurum repræsentat sæculum hoc plenum ignorantia; candelabrum repræsentat Script. et fidem, quæ illud illuminent: vide dicta Exodi 26. 1. et seq. Sic veteres præter lucernas simplices uno elychnio lucentes, quas cubicularias vocabant, in locis amplis habebant dimyxos ad duo elychnia ferenda, aut trimyxos ad tria, aut heptimyxos ad septem, aut polymyxos ad plura; de quibus Martial. lib. 14.

> Illustrem cum tota meis convivia flammis,
> Totque geram myxos, una lucerna vocor.

Vide quæ de lucernis et candelabro, Ecclesiam ejusque fidem et doctrinam repræsentante dixi Zachar. c. 5.

DONEC DIES ELUCESCAT, ET LUCIFER ORIATUR IN CORDIBUS VESTRIS.] Idem est diem lucescere quod luciferum oriri: eo enim orto fit aurora et elucescit, sive emicat dies. Quæres quis hic dies, quis lucifer? primo Œcum. respondet esse plenam cognitionem fidei et Evang. *Cum*, inquit, *dies advenict, id est, rerum ipsorum præsentia, habebitis orientem luciferum in cordibus vestris, hoc est Christi cognitionem et adventum ejus a Prophetis prænuntiatum, qui tanquam lux vera corda vestra illustrabit*; ut prophetia sit nox, Evangelium sit aurora et lucifer, visio beatifica sit clara dies et meridies. Unde S. Cyrillus lib. 4 de Trinit. sub initium docet, quod Christus sit jubar, dies et lucifer, qui mentibus fidelium per spiritum irradiat easque illuminat clarius quam Prophetæ omnes; sicut lucifer clarius rutilat quam cæteræ stellæ. Et quia, sicut lux luciferi gignitur e sole; sic Christus gignitur a Patre quasi lumen de lumine, Deus de Deo. Unde Christus ipse de se ait: *Ego sum stella splendida et matutina*, puta lucifer, Apocal. 22. 16. Sensus ergo est, q. d. Intendite lectioni et studio Prophetarum, ut ex eis confirmemini in fide Christi, donec ex hoc studio et illustratione Dei dies et lucifer, id est certior et clarior pleneque explicita Evangelii fideique cognitio, nocti, id est, obscuriori Judæorum et Prophetarum cognitioni succedens vobis illucescat, ut plene in eo confirmati per eam deducamini ad clarum meridiem æternitatis, et visionis Dei. Sicut enim se habet lucifer sive lux auroræ ad lucem meridiei; sic se habet hæc fidei doctrina ad visionem beatificam. Rursum sicut lucifer se habet ad noctem, quasi medium quid inter noctem et diem, et diei lucisque initium; sic se habet hæc Christi doctrina clara ad doctrinam obscuram Prophetarum: hæc ergo fuit quasi lucerna; Christi vero fuit lumen, Joan. 1. 9. Hinc idem Joannes epist. 1. c. 2. 27. ait, *Non necesse habetis ut aliquis doceat vos; sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus*. Et Jerem. c. 31. v. 34. *Non docebit ultra vir proximum suum*, etc. *omnes enim cognoscent me*; et ut ait Isaias cap. 54. 13. *Erunt omnes docibiles Dei.* Ita Adamus, Arias, Gagnæus et alii.

Secundo, apposite dies hic et lucifer accipi potest beatitudo, puta gloria cœlestis, et visio beatifica: vita enim in miseriis et tenebris hujus sæculi est quasi nox; futura ergo in gloria erit quasi dies et lucifer. Lucifer enim sive stella Veneris, quia adducit auroram, sive initium diei, hinc idem est quod dies, juxta illud Martialis:

> Phosphore (*id est lucifer*) redde diem.

Et illud Boetii lib. 3. de Consol. *Lucifer ut tenebras pepulerit, pulcra dies roseos agit equos.* Porro lucifer est symbolum visionis beatificæ. Primo, quia ea fit per lumen gloriæ, juxta illud Ps. 35. 10. *in lumine tuo videbimus lumen.* Apte ergo vocatur lucifer. Secundo, quia lucifer sive aurora est initium diei: significat ergo initium beatitudinis, cum scilicet anima sole statim a morte Dei visione beatur, cujus complementum et quasi meridies erit in resurrectione, quando corpus totusque homo beabitur, et gloria collustrabitur per omnem æternitatem. Tertio, quia lucifer, utpote vehens diem et lucem, symbolum est prosperitatis et felicitatis, uti dixi Isaiæ 14. 21. Quarto, quia Beati fulgebunt in cœlo quasi stellæ et luciferi, juxta illud Apocal. 2. 28. *Qui vicerit*, etc. *dabo illi stellam matutinam.* Et Daniel 12. 3. *Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Vide utrobique dicta. Quinto, sicut lux luciferi et auroræ manat a sole, uti mox dicam; sic gloria Sanctorum manat a gloria Christi: et sicut lucifer et stellæ comitantur, stipant et cingunt solem; sic et Sancti Christum. Sexto, quia φωσφορος, id est *lucifer*, solem quoque significat, ait Suidas; quia φωσφορειν est *illucere* et diem inferre, sicut Cicero lib. 2 de Natura deorum, lunam vocat luciferam; unde Syrus hic pro *lucifer* vertit *sol*.

Ad hunc diem suspirabat sponsa Cantic. 2. 6. pascens in liliis *donec aspiret dies* beatæ æternitatis *et inclinentur umbræ* miseriæ mortalitatis, ait S. Gregorius, et S. Joannes Apocal. 21. 23. ait quod Jerusalem cœlestis *non eget sole neque luna, ut luceant*

in eo: nam claritas Dei illuminabit eam, et lucernæ ejus est Agnus; et cap 22. 5. *Et nox ultra non erit, et non egebunt lumine lucernæ, neque luminis solis, quoniam Dominus Deus illuminabit illos* Ita S. Augustinus in Ps 51. *Quamdiu*, ait, *ad lucernam ambulamus, necesse est ut cum timore vivamus: cum autem venerit dies noster, id est, manifestatio Christi, de quo Apostolus, cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria*. Idem in Psal. 89. *Ergo*, inquit, *in his velut nocturnis doloribus et laboribus, prophetia nobis accensa est sicut lucerna in caliginoso et obscuro loco, donec lucescat dies, et Lucifer oriatur in cordibus nostris Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* Huic expositioni favet τὸ *donec*; egemus enim prophetia et Script. per totam hanc vitam, donec perveniamus ad visionem in patria cœlesti. Favet etiam quod Luciferi cursus soli sit comes, firmus et perpetuus, ideoque post longam noctem ejus aspectus sit jucundissimus, quasi lucis, solis et diei origo; unde Sophar ad Job cap. 11. v. 17 *Quasi meridianus fulgor*, ait, *consurget tibi ad vesperam*, hoc est *cum te consumptum putaveris, orieris ut Lucifer*; et Virgilius, 2. Æneid.

——Ducit diem Lucifer.

Statius Theb 3.

Purpureo vehit ora diem

et Ovid. 6. Fastor

Et vigil Eois Lucifer exit equis.

Idem Metamorph. lib. 8.

Retegens diem noctisque fugans tempora Lucifer.

et lib. 11.

Undecimus Lucifer stellarum coegerat agmen.

et lib. 15.

——Cumque albo Lucifer exit
Clarus equo.

Et Statius Thebaid. 2.

Tertius auroram pulsabat Lucifer.

Hinc Poetæ Luciferum, puta auroram, vocabant Titanis, id est Solis filiam, eo quod ex sole oriente procedat illa claritas cœli, quam auroram dicimus. Ita Varro lib 6. *Aurora*, ait, *dicitur ante solis ortum ab eo, quod ab igne solis tum aureo aer aurescit*; et Virgil. 4 Æneid. de aurora ita canit:

Postera Phœbæa lustrabat lampade terras.

et lib. 7.

Aurora in roseis fulgebat lutea bigis.

et Tibull lib. 3

Auroram Phaetontis (*id est Solis*,) equi jam luce vehebant,

Hinc *aurora* dicitur quasi *aurea hora*, vel potius quasi *aura rorans*.

Prior sensus planior et simplicior est, ideoque magis litteralis et genuinus: posterior plenior est magisque anagogicus. Sicut enim Lucifer est diei solisque præcursor et prænuntius; sic fides Christi præcurrit et prænuntiat visionem beatificam Hic ergo Lucifer fidei oritur in cordibus nostris; in cœlo vero meridies claritatis divinæ in mentibus nostris resplendebit.

Tropol. Hugo: Dies, ait, est dilectionis fervor, quem præire debet Lucifer, id est, cognitio Dei et virtutis, ut crescat ad meridiem perfectionis, juxta illud Proverb. 4. 18. *Justorum semita quasi lux splendens procedit et crescit usque ad perfectam diem*. Unde Thomas Anglicus pro *elucescat* legens, *illucescat*, id est, inquit *intus luceat*, et usque ad intimum animæ. Porro sicut omnis claritas Luciferi et auroræ oritur a sole oriente et subsequente; sic omnis gratia et gloria Sanctorum oritur a Christo, qui est sol justitiæ, gratiæ et gloriæ. Hoc est quod de Ecclesia et anima fideli dicitur Cantic. 6. 9 *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol?* Quod explicans S Gregor. 16. Moral. 25. *Aurora*, ait, *mens justi est, quæ peccati sui tenebras deserens ad lucem jam erumpit æternitatis*. Eadem est pulchra ut luna, quia, ut ait Philo Carpathius in Cantic. c. 6. accepit gratiam a Christo, sicut luna accipit lumen a sole; et quia aliquando in prosperis lucet, aliquando in tenebris adversitatum relinquitur; et quia crescit in virtute, uti nova luna crescit usque ad plenilunium. Eadem est electa ut sol, quia Christum imitatur solem justitiæ, a quo et lucem sumit et calorem. S Bernardus vero serm. 60. ex parvis, per auroram accipit humilitatem, a qua incipit virtus et vita sancta *Bene*, inquit *dicitur aurora consurgens, ut virtutum structura surgens, ob humilitate tamquam fundamento proprio erigatur* Per lunam vero quæ splendorem sumit a sole, designatur castitas: *Quæque enim fidelis anima, si veri solis obtutibus offeratur intuenda, ex visione illius protinus admittit in se decus pulchritudinis et venustatem castitatis: unde fit ut ex ejus lumine crescens et proficiens, etiam ad perfectionem provehatur, ut recte dicatur de illa: Electa ut sol*. Per solem vero designatur charitas, ideoque sponsa dicitur electa ut sol, quia induta est veste nuptiali charitatis, qua virtute qui indutus splendebit, erit procul dubio terribilis hostibus suis ut castrorum acies ordinata. Hæc S Bernardus, S. Ambrosius vero et S. August. epist. 80. Ecclesia, aiunt, justorum est aurora consurgens; quia a tenebris peccatorum ad sanctitatis lucem proficit: deinde de virtute in virtutem crescit instar lunæ; denique in die judicii relicta caligine et putredine peccatorum ac mortalitate carnis, immortalitatis luce et æterna charitate vestita solem ipsum repræsentabit. Denique S. Gregorius in Cant 6. ait Ecclesiam in incipientibus progredi ut auroram: quippe qui e tenebris peccatorum luce sanctæ operationis splendere incipiunt: in proficientibus esse pulchram ut lunam; quippe qui dum peccantibus bona exempla præbent, quasi luna lucent in nocte: denique in perfectis esse electam ut solem, dum non tantum peccantibus, sed etiam bonis ac sanctis per eos exempla imitationis præbet *Profecto enim jam luna*, inquit, *sol efficitur; quia quæ in nocte errantibus nunc lucebat, modo in die ambulantibus lumen veritatis manifestat*. Hinc refert Ven. Beda lib. 3. Histor. Angl. cap 19 S. Furseum raptum in ecstasin audivisse angelos justis concinentes: *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion*. Talis ergo fulget, progreditur et cæteris eminet quasi Lucifer, de quo canit Ovidius Metamorph. 2.

> Ecce vigil nitido patefecit ab ortu
> Purpureas aurora fores, et plena rosarum
> Atria: diffugiunt stellæ, quarum agmina cogit
> Lucifer, et cœli statione novissimus exit.

Rursum, sicut stella Veneris, semper comitatur solem, et mane quidem eum orientem anteit, vocaturque Lucifer; vespere vero eum occidentem sequitur, vocaturque Hesperus, de quo Poeta:

> Hespere qui cœlo luces jucundior ignis.

Id est jucundissima stella: veteres enim censebant stellas esse igneas. Sic qui assidue in virtute proficit, comitatur Christum, qui est sol justitiæ; et, ut ait S. Joannes Apocal. 14. 4. *Sequitur Agnum quocumque ierit.* Quocirca Abbas ille in Vitis Patrum l. 7. c. 44. num. 6. hac ratione se jugiter excitabat ad progressum in virtutibus: *Ego*, ait, *per singulos dies statui verba meo audiri a Domino, putans mihi dici: Laborate propter me, et ego quiescere faciam vos. Ad huc modicum decertate, et videbitis salutare meum et gloriam meam. Si diligitis me, si filii mei estis, ad Patrem rogantes revertimini. Si fratres mei estis, erubescite pro me, quemadmodum propter vos multa perpessus sum. Si oves meæ estis, Dominicam possionem sequimini.* Et alius num. 9. *Ego*, ait, *quotidie Ecclesiam intellectualium virtutum expecto, Dominum gloriæ in medio eorum video super omnes splendentem. Quando autem abscedam ab eo, ascendo in cœlum, expectans admirandas pulchritudines angelorum, et quos emittunt hymnos incessabiliter Deo*, etc. *Et omnia quæ super terram sunt, sicut cinerem et stercora opinor.* De S. Josaphat rege scribit Damascen. in Histor. c. 38. quod relicto regno in eremum ad S. Barlaam secesserit, ut totum se daret mortificationi vitiorum, abstinentiæ, vigiliis, orationibus. *Quod quidem*, ait, *generosus ille et expeditus cœlestis itineris cursor egregie præstitit, atque animi sui ardorem ab initio ad extremum usque perpetuo conservavit, ascensiones in corde semper disponens, ac de virtute ad virtutem sublimiorem transiliens, desideriumque desiderio ac studium studio indesinenter adjungens; quoad tandem ad sperntam et expetitam beatitudinem pervenit.* In monasterio S. Antonii et cæterorum olim ardens inter omnes de virtute et profectu erat certamen: dictitabant enim virtutes esse, gradus et scalas inter se cohærentes, atque aliasab aliis suffultas, quæ animum in cœlum subvehant, ait Damasc. in Histor. cap. 11. qui proinde merito eosdem angelos terrestres appellat.

20. Hoc primum intelligentes quod omnis prophetia Scripturæ (sacræ) propria interpretatione non fit.] *Prophetia Scripturæ* est prophetia scripturalis, sive per hypallagem prophetica Scriptura. Probat propheticum sermonem esse firmiorem, eique studiose nos debere intendere ex eo quod prophetia non sit sermo Prophetæ, sed Dei, qui est primo et infallibilis veritas, hoc est quod ait: *Prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit*, id est, non fit propria inventione, qua Propheta res arcanas et futuras per se suoque ingenio et acumine eruat in lucem, interpretetur et explicet: nam, ut ait Philo libro de Præm. et pœn. *Propheta est interpres Dei dictantis oracula.* Hunc esse sensum patet ex ratione quam explicando subdit sanctus Petrus: *Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* Ubi nota omnem sacram Scripturam hic vocari *prophetiam*, tum per synecdochen, quia major Scripturæ, quæ tunc extabat, pars erant Prophetæ: totum enim vetus Testamentum est prophetia et figura novi Testamenti; tum proprie, quia omnis revelatio divina, sive quidquid a Deo revelatur, etiamsi futurum non sit, sed præsens aut præteritum, recte vocatur prophetia, quia est revelatio rei arcanæ sive in se, sive quatenus a Deo revelatur: multæ enim res naturaliter certæ et claræ, uti præcepta Decalogi, revelatæ sunt a Deo, quæ tamen dicuntur prophetia ob revelationem arcanam, quia scilicet revelata a Deo, sunt oracula Dei revelantis, uti ex S. Gregorio hom. 1. in Ezechiel. et S. Thoma 2. 2. quæst. 171. art. 3. ostendi Proœmio in Prophetas.

Secundo, *Prophetia Scripturæ* potest accipi ipsa interpretatio Scripturæ. Sic enim prophetare subinde idem est quod docere et interpretari, ut cum Aaron dicitur Propheta, id est interpres Mosis, Exodi 7. 1. Et Antiochiæ dicuntur fuisse plures Prophetæ et Doctores, Actor. 13. 1. ac sæpe alibi doctores vocantur Prophetæ. Pluribus idipsum ostendi I. Corinth. 14. initio capitis. Tunc sensus erit, q. d. Prophetia, id est interpretatio et explicatio S. Scripturæ, non fit, id est, fieri non debet, nec potest, propria interpretatione, id est, proprio acumine et ingenio, propria sensu, propria explicatione et doctrina. Idque probat S. Petrus ex eo quod ipsa prophetia et Script. non ait opus et doctrina hominis, sed Dei, q. d. Ipsa Scriptura non est inventum humani ingenii, non est opus mentis humanæ, sed divinæ; ergo ejus explicatio et interpretatio pariter non ab homine, sed a Deo requirenda est. Et hoc proprie significat Græcum ἐπίλυσις, id est, *dissolutio*, explicatio, interpretatio.

Videtur S. Petrus perstringere Simonianos et Gnosticos, qui ad libitum S. Script. exponebant, et ad suas phantasias ac errores detorquebant.

Ex quo refutatur error nostrorum Gnosticorum et Illuminatorum, qui dicunt spiritu proprio et privato cuilibet interpretandam esse Scripturam; quemque etiam cerdonem et sutorem, habere spiritum Dei internum, qui ei pandat Scripturas. Inde enim ortæ sunt omnes hæreses, eæque tot tamque variæ, imo inter se ex diametro pugnantes et contrariæ; quia scilicet quilibet S. Scripturam ex sua phantasia interpretatur, uti vidimus et in dies videmus. Ad hoc ergo posuit Deus in Ecclesia Doctores, ut scilicet Scripturam interpretentur; et interpretatio sermonum est unum e charismatibus Spiritus Sancti, uti docet Paulus 1. Corinth. 12. 10. et c. 14. 26. S. Scriptura enim non est privatum, sed publicum dogma toti Ecclesiæ a Deo traditum; non ergo privato cujusque, sed communi et publico Ecclesiæ et Spiritus Sancti illi assistentis spiritu explicanda est. Hunc spiritum a Deo et Ecclesia acceperunt sancti Patres, qui S. Scripturam toti Ecclesiæ interpretati sunt: *Ecclesiæ ergo est judicare de vero sensu et interpretatione S. Scripturæ*, ut ait Concil. Trident. sess. 4. Per Ecclesiam intellige Præsides Ecclesiæ, puta Episcopos, ac præsertim summum Pontificem.

21. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia.] q. d. Non volentibus hominibus,

non ad voluntatem et libitum hominum, sed Dei, allata est prophetia. *Prophetia* proprie est actus et cognitio intellectus; hic tamen non intellectum, sed voluntatem humanam nominat S. Petrus, quia clarum est intellectum hominis non extendere se ad futura contingentia suopte acumine prævidenda et prænuntianda, sed eo se extendere potest voluntas et præsumptio hominis superbi, puta pseudoprophetæ, ut velit prædicere id quod nescit et ignorat; at vera prophetia veri que Prophetæ uti non suo intellectu, ita nec sua voluntate, sed Dei, futura prævidebant et enuntiabant; ita Cajetan. Hoc est quod ait Isaias. c. 41. 23. *Quæ ventura sunt annuntiate nobis, et sciemus quia Dii estis vos.* Nam ut ait Tertull. Apologet. 20. *Testimonium divinitatis est veritas divinationis*; solus enim Deus per suam omniscientiam præscit futura contingentia.

Secundo, *voluntas* sumi potest pro opere. q. d. *Non enim voluntate*, id est, opere humano allata est prophetia: voluntas enim est causa operis, movetque intellectum ad intelligendum, cæterasque potentias et membra ad operandum, ac proinde ea sub se complectitur, eaque significat. Est metonymia. Sic Joannis I. 13. dicitur: *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri* (id est opere et generatione carnali et virili) *sed ex Deo nati sunt.* Hinc vulgo dicitur: *Voluntas pro opere et facto computatur.*

SED SPIRITU SANCTO INSPIRATI φερόμενοι, id est, *acti*; Pagnin. et Tigurin. *impulsi*; Vatablus *rapti et agitati*. Sic Plato in Memnone Prophetas vocat *fatidicos, divina re inspiratos et a Deo possessos. Mens enim Prophetæ vi cœlestis numinis agitur*, ait S. Gregorius 2. Dialog. c. 3. sed ita ut sui sit compos, non autem velut lymphatica aberret et insaniat, uti fecere Bacchæ Gentiles, quæ quasi ebriæ et furore agitatæ ac arreptitiæ ignorabant quid dicerent, vel agerent; tales quoque fuere Priscillianistarum et Montanistarum Prophetæ et Prophetides.

LOCUTI SUNT SANCTI DEI HOMINES;] puta Prophetæ cæterique Scriptores S. Script. Licet enim nonnulla ex iis quæ scribunt scirent naturaliter, puta quia ea viderant vel audierant, ut cum scribunt Historias sui temporis, uti facit Auctor Machab. lib. 2. c. 2. v. 24. et 27. tamen in illis ipsis incitabantur a Spiritu Sancto ad ea scribendum, idque eo modo et ratione quo volebat Spiritus Sanctus, qui proinde illis assistebat ut ne vel in puncto errarent; nam ut ait S. Aug. epist. 8. ad S. Hieron. *Titubabit fides, si divinarum Scripturarum vacillet auctoritas.* Unde Psaltes Ps. 44. 2. *Lingua mea*, ait, *calamus scribæ* (Spiritus Sancti) *velociter scribentis.* Hinc et Prophetæ suis oraculis hoc elogium præferunt: *Verbum Domini quod vidit vel audivit Isaias, Amos*, etc. *Os Domini locutum est* etc. *Spiritus Sanctus ergo erat scriba, Prophetæ erant ejus calami, quibus Spiritus Sanctus scribenda dictabat*, ait S. Cyprian. serm. de eleemosyn. et S. Augustinus 18. Civit. 38. et S. Gregor. Præfat. Moral. 1. Quocirca *S. Scripturam esse Epistolam Dei e cœlo ad homines missam*, aiebat S. Antoninus, teste sancto Athan. et S. August. conc. 2. in Ps. 90. et S. Chrysostomus homil. 3. in 2. ad Thessal. ac proinde nihil in ea est otiosum, sed omnia etiam minima plena sunt sensu, mysterio et spiritu, teste S. Basil. hom. 6. Hexaemeron, et S. Hieron. in cap. 5. S. Matth. vide Bellarminum lib. 3. de verbo Dei.

SANCTI DEI HOMINES.] Licet enim prophetia sit gratia gratis data, non gratum faciens, ideoque subinde detur improbis, teste Christo Matth. 7. 22. uti data fuit Balaam Num. 24. v. 17. et Caiphæ Joan. 11. 51. tamen Prophetæ et Scriptores hagiographi plerique omnes fuere sancti, excepto Salomone, de quo multi dubitant. Fuere enim ipsi familiares interpretes, legati, nuncii, angeli Dei, ut patet Aggæi 1. 13. et 1. Reg. 2. v. 27. 3. Reg. 12. 22. et alibi; unde Philo l. de Gigant. ante finem: *Dei homines*, ait, *sacerdotes et Prophetæ sunt, quorum major est dignitas, quam ut se misceant humanæ reipubl. et mundi cives sint; sed sublimiores omnibus rebus sensibilibus migrarunt in mundum intelligibilem, ibi sortiti domicilium, ascripti reipublicæ idearum incorporearum et incorruptibilium*; et S. Aug. tr. 1. in Joan. explicans illud Ps. 71. *Suscipiant montes pacem populi, et colles justitiam. Montes*, ait, *sunt magni sancti, colles plebeii, justitia est fides. Nam non acciperent minores animæ fidem, nisi majores animæ quæ montes dictæ sunt, ab ipsa sapientia illustrarentur, ut possent parvulis trajicere: quod possent parvuli capere.*

Moral. Hinc discant Doctores et Interpretes ac studiosi S. Scripturæ; primo, ut eam non interpretentur suopte ingenio et sensu, sed ex mente Ecclesiæ et Patrum, ut sancit Concil. Trident. sess. 4. Quare fugiant Rabbinorum commenta, quasi humana, indocta, fabulosa, Christo adversa, utpote quæ pleraque de Christo oracula ad Davidem, vel Salomonem detorquent. Secundo, ut cum studio jungant vitæ puritatem, sanctitatem et preces, quibus a Deo lumen impetrent ad eas intelligendas et explicandas. Ita fecere S. Augustinus, Hieronymus, Chrysostomus, Basilius, Nazianzenus, S. Thomas Aquinas, qui in locis difficilioribus orationi addere solebat jejunium, palamque dictitabat suam scientiam magis illustratione Dei, quam labore et studio esse comparatam. Quin et regius Psaltes: *Revela*, ait, *oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua.* Psal. 118. v. 18. Præclare S. Athanasius lib. de Incarnat. Verbi prope finem: *Ad Scripturæ indaginem*, ait, *verumque intellectum opus est vita proba, animo puro et virtute quæ secundum Christum est, ut mens per ejus tramitem decurrens, ea quæ expetit adipisci possit, quatenus fas est humanam naturam divina intelligere: nam sine pura mente et Sanctorum imitatione nemo comprehendit Sanctorum verba.* Et S. Bernard. ad Fratres de Monte Dei: *Quo spiritu*, ait, *Scripturæ factæ sunt, eo spiritu legi desiderant, ipso etiam intelligendæ sunt.* Et Procopius Gazæus præfat. in Genes. *Si quis*, ait, *locus se offert obscurior, quam ut ingenii tui vires assequi valeant, aut Patres tibi consulendi sunt, aut scientiarum Deus precibus fatigandus est.* Abbas Theodorus apud Cassianum collat. 5. cap. 34. docet intelligentiam Script. quærendam non tam volvendo Commentarios Interpretum, quam mundando cor per emundationem vitiorum carnalium: *Quibus expulsis*, ait, *confestim cordis oculi sublato velamine passionum, sacramenta Scripturarum velut naturaliter incipiunt contemplari.* Vide eumdem collat. 14. c. 10. et 11.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Cap. præcedenti S. Petrus hortatus est fideles ad fidem Christi constanter retinendam, et augendam per bona opera et per lectionem Prophetarum, nunc hoc capite eosdem monet ut caveant pseudoprophetas Prophetis contrarios, puta hæreticos, quorum primo malignitatem, mox punitionem describit; quod scilicet puniendi sint instar Luciferi, et dæmonum; ac instar mundanorum, qui mersi sunt diluvio; atque Sodomæ et Gomorrhæ, quæ cœlesti igne conflagrarunt. Deinde v. 10. eorum pravos mores, præsertim luxuriam, superbiam, rebellionem, audaciam, philautiam, blasphemiam, adulationem, avaritiam describit. Tertio, v. 16. eos comparat cum Balaam, cujus malitiam redarguit asina, eo quod illius instar pelliciant homines in errores docendo luxuriam et libertatem carnis; quæ mera et fœda est servitus: Quare facta sunt eis, inquit, posteriora deteriora prioribus, juxta proverbium : Canis reversus ad suum vomitum, et Sus lota in volutabro luti.

1 Fuerunt vero et pseudoprophetæ in populo, sicut et in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, et eum, qui emit eos, Dominum negant; superducentes sibi celerem perditionem. 2. Et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur. 3. Et in avaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur : quibus judicium jam olim non cessat; et perditio eorum non dormitat. 4. Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari. 5. Et originali mundo non pepercit, sed octavum Noe justitiæ præconem custodivit, diluvium mundo impiorum inducens. 6. Et civitates Sodomorum et Gomorrhæorum in cinerem redigens, eversione damnavit: exemplum eorum, qui impie acturi sunt, ponens; 7. et justum Lot oppressum a nefandorum injuria, ac luxuriosa conversatione eripuit : 8. aspectu enim et auditu justus erat ; habitans apud eos, qui de die in diem animam justam iniquis operibus cruciabant. 9. Novit Dominus pios de tentatione eripere, iniquos vero in diem judicii reservare cruciandos; 10. magis autem eos, qui post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant, dominationemque contemnunt, audaces sibi placentes, sectas non metuunt introducere blasphemantes ; 11. ubi angeli fortitudine et virtute cum sint majores, non portant adversum se execrabile judicium. 12. Hi vero velut irrationabilia pecora, naturaliter in captionem, et in perniciem in his quæ ignorant blasphemantes in corruptione sua peribunt, 13. percipientes mercedem injustitiæ, voluptatem existimantes diei delicias: coinquinationes et maculæ deliciis affluentes, in conviviis suis luxuriantes vobiscum ; 14. oculos habentes plenos adulterii, et incessabilis delicti; pellicientes animas instabiles, cor exercitatum avaritia habentes, maledictionis filii: 15. derelinquentes rectam viam erraverunt, secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amavit: 16. correptionem vero habuit suæ vesaniæ, subjugale mutum animal, hominis voce loquens, prohibuit prophetæ insipientiam. 17. Hi sunt fontes sine aqua, et nebulæ turbinibus exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reservatur. 18. Superba enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desideriis carnis luxuriæ eos, qui paululum effugiunt, qui in errore conversantur: 19. libertatem illis promittentes, cum ipsi servi sint corruptionis : a quo enim quis superatus est, hujus et servus est. 20. Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri, et Salvatoris Jesu Christi, his rursus implicati superantur: facta sint eis posteriora deteriora prioribus. 21. Melius enim erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato. 22. Contigit enim eis illud veri proverbii : Canis reversus ad suum vomitum: et Sus lota in volutabro luti.

1. Fuerunt vero et pseudoprophetæ.] puta falsi vates et doctores, qui populum a Deo ad idola et vitia avocabant, promittentes eis pacem et abundantiam bonorum temporalium, et oracula ac minas verorum Prophetarum irridentes. Hos enim omni ævo suscitavit dæmon, qui est simia Dei, ut sicut Deus suos

habebat Prophetas, ita et ipse suos haberet, sed falsos, qui Deum et veros oppugnarent, inquinando veram fidem et religionem falsis opinionibus et superstitionibus, uti notavit Tertul. l. de Præscript. contra hæret. Justin. contra Tryphon. S. Irenæus, Cyprianus, August. et alii. Tales fuere Prophetæ Baal qui se opposuerunt Eliæ, ut pro Deo substituerent Baal, 3 Reg. 18. 19. Sedecias, Hananias, et alii, quos perstringit Jeremias c. 28. Isaias c. 9. 15. Moses, Deuter. 13. 1. et alii.

In populo] Hebræorum, qui erat populus et Ecclesia Dei veri.

Sicut et in vobis erunt.] Est anastrophe: hæc enim verba preponenda sunt hoc modo, sicut olim fuerunt pseudoprophetæ inter Judæos, sic et in vobis, o Christiani, erunt magistri mendaces. Deinceps enim de Christianis eorumque pseudoprophetis agit; sed meminit veterum, tum ne novum et insolens id putent Christiani, tum ut novarum mores ex veterum moribus repræsentent. Tales tempore S. Petri erant Simon Magus primus hæresiarcha, cui successit Menander discipulus, deinde Saturninus, Basilides, Ebion, Cherinthus, Nicolaitæ, mox vero futuri erant Gnostici, Valentini sui, Montanistæ, Marcionitæ, etc. quos Tertull. l. de Præscript. cap. 4. vocat pseudo prophetas, id est, falsos prædicatores et pseudoapostolos, id est, adulteros evangelizatores, ut ipse interpretatur.

Eosdem in Ecclesia mox futuros prædixit S. Paulus Actor. 20. 30. et S. Joan. ep. 1. c. 2. 2. Sic Manichæos sui ævi pingit S. August. l. 3. Confess. c. 6. ab eisque se captum commemorat. *Incidi*, ait, *in homines superbe delirantes, et carnales nimis et loquaces, in quorum ore laquei diaboli, et viscus confectum commixtione syllabarum nominis tui, et Domini Jesu Christi, et paracleti consolatoris nostri Spiritus Sancti. Hæc enim omnia non recedebant de ore eorum, sed sono tenus et strepitu linguæ: cæterum cor inane veri. Et dicebant: veritas et veritas: et multi eam dicebant mihi, et nusquam erat in eis, sed falsa loquebantur, non de te tantum, qui vere veritas es, sed etiam de istis elementis hujus mundi creaturis tuis, de quibus etiam vera dicentes philosophos transgredi debui præ amore tuo, mi Pater summe bone, pulchritudo pulchrorum omnium.*

Qui introducent.] παρεισάξουσιν, id est furtim, clam et subdole introducent, speciem et larvam pietatis, ac reformationis suæ hæresi prætendentes; uti faciunt nostri Calvinistæ, qui se vocant Ecclesiam reformatam, cum sit plane deformis et deformata, imo omnia sacra et sancta deformans; nimirum hi sunt lupi rapaces qui se ovium vellere abscondunt et fucant, uti ait Christus Matth. 7. v. 15. Iidem sunt vulpes, quæ demoliuntur vineam Domini, Cantic. 2. v. 15. quos S. Cyprianus epist. 73. recte nuncupat simias homines imitantes; S. Ignatius ad Trallian. cicutam mulso temperantes, caupones vino venenum miscentes.

Hinc S. Cyprianus epist. 52. S. August. epist. 165. Irenæus l. 3. c. 2. et alii jugulant hæresin et hæreticos, eam arguendo et convincendo injustitiæ et rapinæ, quod scilicet invadant S. Script. et Ecclesiæ limites, easque quasi injusti possessores occupent, legitimis Episcopis et magistris expulsis.

Praeclare Tertull. de Præscript. c. 21. hanc fide normam sancit; *Id tenendum*, ait, *quod Ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo suscepit: reliquam vero omnem doctrinam docet de mendacio præjudicandam, quæ sapiat contra veritatem Ecclesiarum, et Apostolorum, et Christi, et Dei*; et c. 31. idipsum ostendit ex parabola seminis et zizaniorum, Matth. 13. *quæ bonum semen frumenti*, inquit, *a Domino seminatum primo constituit, avenarum autem sterilis fœni adulterium ab inimico diabolo postea superducit. Ita ex ipso ordine manifestatur, id esse Dominicum et verum quod sit prius traditum, id autem extraneum et falsum; quod sit posterius immissum*; et c. 35. quod fides nostra orthodoxa sit: *Prior*, ait, *hoc erit testimonium veritatis ubicumque occupantis principatum. Quod ab Apostolis non damnatur, sed defenditur, hoc erit indicium proprietatis*; et c. 37. urgens præscriptionem: Hæreticis, ait, dicendum est: *Qui estis? quando et unde venistis? Quid in meo agitis non mei? quo denique, Marcion, jure silvam meam cædis? qua licentia, Valentine, fontes meos transvertis? qua potestate, Apelles, limites meos commoves? Mea est possessio: Quid hic cæteri ad voluntatem vestram seminatis et pascitis? Mea est possessio: olim possideo, prior possideo, habeo origines firmas ab ipsis auctoribus, quorum fuit res. Ego sum hæres Apostolorum. Sicut caverunt testamento suo, sicut fidei commiserunt, sicut adjuraverunt, ita teneo: vos certe exhæredaverunt semper, et abdicaverunt ut extraneos, ut inimicos.* Vide Vincentium Lyrinens. in aureo libello contra profanas hæresium novitates.

Sectas perditionis] Græce αἱρέσεις ἀπωλείας, id est, *hæreses perditionis*, hoc est, perditas et perniciosas, quæ ducunt in exitium tum præsens, tum æternum. Hæresis enim non tantum perdit animas in gehenna, sed sæpe et corpora, opes, et imperia in præsenti vita, uti hoc et præcedenti sæculo vidimus Hungariam, aliasque provincias per hæresim et hæreticos occupatas a Turcis; prælia et cædes maximas commissas ab Huguenotis in Gallia, a Puritanis in Anglia et Scotia, a Lutheranis in Germania. Hinc eorum dux, choragus et inventor est angelus abyssi, puta diabolus, *cui nomen hebraice Abaddon, græce Apollyon, latine Exterminans*, Apoc. 9. 11. Porro Tertull. de Præscript. c. 6. *Hæresis*, ait, *dicta Græca voce ex interpretatione electionis, qua quis sive ad instituendas sive ad suscipiendas eas utitur. Ideo et sibi damnatum dixit hæreticum, quia et in quo damnatur, sibi elegit: nobis vero nihil ex nostro arbitrio inducere licet, sed nec eligere quod aliquis de arbitrio suo induxerit. Apostolos Domini habemus auctores, qui nec ipsi quidquam ex suo arbitrio quod inducerent elegerunt, sed acceptam a Christo disciplinam fideliter nationibus assignaverunt. Itaque etiamsi angelus de cœlis aliter evangelizaret, anathema diceretur nobis.* Hæreticus ergo est qui eligit quod credat, ideoque non credit quod credendum docent Doctores et Ecclesia. Hæresis enim græce idem est, quod electio; secta vero a secando dicta est, eo quod sit factio ab aliis resecta et separata, juxta illud Judæ v. 19. *Hi sunt qui segregant semetipsos.*

Et eum qui emit eos, negant.] Græce ἀρνούμενοι,

id est *negantes*, tum in præsenti, tum in futuro, id est, negant et negabunt; quia hic est eorum genius et spiritus, scilicet negare Christum, q. d. Hæretici negant Christum qui eos suo sanguine redemit: quod summæ est ingratitudinis æque ac dementiæ, negant enim suum Salvatorem et salutem. Porro id faciunt tum quia pleræque hæreses negarunt Christi vel divinitatem, vel humanitatem, vel animam, vel voluntatem, vel redemptionem, vel gratiam: aut Christo indigna et blasphema ascribunt, ut ignorantiam, blasphemiam, desperationem, damnationem; uti facit Calvinus: qui enim hæc asserit, negat Christum esse redemptorem non verbo, sed re ipsa; tum quia Christi Sacramenta, fidem, doctrinam et Ecclesiam impugnant. Hoc est quod ait S. Petri assecla S. Judas v. 4: *Solum Dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negantes*, tum quia Simon Magus negabat Christum, dicebatque se esse Dei virtutem et Christum; uti hoc sæculo fecit David Georgius, Joannes Leidanus, et similes fanatici. Denique omnis hæresis tandem desinit in atheismum, ac primo negat Christum, deinde numen et providentiam, tandem Deum; uti jam videmus hæreticos docere, quemlibet etiam Turcam et Paganum, in sua fide posse salvari; ac proinde non esse necessarium Christum et Christianismum, quæ secta jam valde invalescit, cui obniti totis viribus debent Prælati et Principes.

SUPERDUCENTES SIBI CELEREM PERDITIONEM.] quia post mortem, quæ in hac vita adeo brevi eis accelerat et instat, accersunt sibi ignem æternum. Plerique etiam hæresiarchæ infelici, celeri et infami morte sublati sunt. Simon Magus arte magica volans, per preces S. Petri dejectus e Capitolio, in præceps ruens crure fregit, ac paulo post ex dolore expiravit, teste S. Arnobio l. 2 contra Gentes, S. Maximo hom. 5 de natalit. SS. Petri et Pauli, et Hegesippo l. 3 de Excid. Hierosol. c. 2. Manes, qui se Manichæum quasi effusorem mannæ nuncupavit, a rege Persarum excoriatus est, eo quod ejus filium quem curaturum se promiserat, occidisset, teste Epiphan. hæresi 66. Montanus cum suis Prophetissis laqueo se præfocavit, ait Eusebius l. 5 c. 16. Donatistæ Eucharistiam canibus projicientes, ab eis discerpti sunt, ait Optatus l. 2. contra Parmen. Arius vadens ad Ecclesiam, eam occupaturus, dolore alvi correptus, in latrinis intestina cum anima effudit, teste Ruffino l. 10 Histor. c. 13. Julianus Apostata pugnans contra Persas cœlesti telo ictus interiit, ait S. Greg. Naz. orat. 1. in Julianum. Priscillianus a Maximo tyranno capite plexus est. Leo Armenus iconoclasta in ipsa Ecclesia necatus est. Heraclius Imperator factus Monothelita subitam fœdamque mortem obiit, cum non nisi in vultum proprium mingere posset, ait Zonaras in Annal. Theodorici regis Gothorum Ariani horribilem necem et damnationem narrat S. Greg. 4. Dialog. c. 30. Valens Arianus a Gothis victus fugiens in casam, in ea ab iisdem concrematus est, ait S. Hier. in Chron. Nestorii linguam blasphemam exederunt vermes, ait Evagrius l. 1. Hist. cap. 7. Hunnericus Arianus persecutor fidelium a vermibus consumptus est, ait Victor. l. 3. Wandal. Anastas. Imp. Euthychianus fulmine ictus occubuit, ait Zonaras, et Paulus Diaconus in ejus Vita. Lutherus post lautam cœnam nocte suffocatus interiit, teste Cochlæo in Vita Lutheri. Zuinglius in bello Helvetico promittens se omnia Catholicorum tela excepturum, ab iisdem interemptus est. And. Carolstadius a dæmone abreptus non comparuit. Calvinus instar Herodis a vermibus consumptus, blasphemans et pejerans infelicem animam exhalavit, teste Bolseco in ejus Vita.

2. ET MULTI SEQUENTUR EORUM LUXURIAS.] Græce ἀπωλείαις, id est, *perditiones* et exitia. Sed Regia et Complut. et alia legunt ἀσελγείαις, id est *petulantias*, luxurias, intemperantias.

Hoc est quod ait Judas v. 4. hæreticos gratiam Dei nostri transtulisse in luxuriam. Et Paulus eos vocat voluptatum amatores magis, quam Dei, 2. Timoth. 3. 4. S. Hier. in c. 3. Jerem. diserte ait, quod *nulla hæresis nisi propter gulam ventremque construitur, ut seducat mulierculas oneratas peccatis*, et in c. 9. Osee: *Difficile*, ait, *est invenire hæreticum qui diligat castitatem*. Nota sunt sacrilegia et libidines portentosæ Calvini, Luther. Bezæ et cæterorum. Quocirca Thomas Morus argute cuidam objicienti, plurimos ad Lutheri sectam se conferre, ideoque eam videri veram, respondit: *Non plus miraculi est homines ad Lutherum currere, quam saxo ex alto ruere deorsum*; plerique enim currunt et ruunt ad gulam, venerem et libertatem carnis, quasi porci ad volutabrum, quam permittit, imo docet Lutherus.

3. PER QUOS VIA VERITATIS BLASPHEMABITUR.] Hebr. דרך *derech*, id est *via*, significat institutum, vivendi normam et rationem. *Via*, ergo *Dei* est vera religio et Christianismus sancitus a Deo; hic blasphematur ab hæreticis tum facto et vita; quia impuris moribus eum contaminant, ac Turcis et Paganis eum ridendum et blasphemandum exponunt; tum lingua et calamo, quia multos blasphemos errores docent, multaque convicia et blasphemias jactant in Christum, B. Virginem, Sanctos, Religiosos, Monachos, vota, jejunia, cœlibatum, Sacramenta, præsertim Eucharistiam.

ET IN AVARITIA FICTIS VERBIS.] Alludit ad mercatores qui verbis fictis et arte compositis, supra veritatem laudant et extollunt suas merces, ut facilius eas extrudant, et carius vendant. Sic enim hæretici ut suam hæresim disseminent et spargant eam blandis et elegantibus verbis adornant, et quasi meretricem sermonis lenocinio fucant, ut videatur pulchra et elegans instar Helenæ. Unde pro *fictis* græce est πλαστοῖς id est, ut Pagnin. et Tigur. *factitiis*, aut potius *fictitiis*; quia more plastis ac figuli multa confingunt, ut hæresis suæ idolum velent, vestiant et ornent. Hoc est quod ait Paulus Rom. 16. 18. *Per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium*; et S. Gregorius 5 Moral. c. 11. alias 12. *Plane semper blanda sunt, ait, quæ proponunt, sed aspera quæ prosequendo subinferunt*; et S. Hier. ep. ad Ocean. et Pammach. *Sic, ait, verbo temperant, sic ordinem vertunt, et ambigua quoque concinnant, ut et nostram et adversariorum confessionem teneant, ut aliter hæreticus, aliter Catholicus audiat*: sicut Ariani, ut ὁμοούσιον, id est *consubstantialem*, tollerent, dixerunt Christum esse ὁμοιούσιον, id est, *in substantia similem* Patri, ut viderentur idem dicere quod orthodoxi; sed unicum iota adjicientes ὁμοούσιον, sive ὁμοιούσιον evertebant, teste S. Cyrillo Dial. de Trinit. lib. 1.

Præclare S. Aug l. de Convenientia Decalogi cum decem plagis Ægypti: *Qui*, ait, *Christianæ veritati contradicunt, et in sua vanitate decepti decipiunt, ranæ sunt, tædium quidem afferentes auribus, nullos autem præbentes cibos mentibus*; Sed ranæ hæ ad lucem Ecclesiæ et veritatis obmutescunt juxta illud Poetæ:

> Lumine perculsæ cessant maledicere ranæ,
> Et victus veri luce sophista tacet.

Idem serm. 87. de Temp. comparat eos cynipbibus, quos volentes non vides, sed sentis stimulantes. Hæreticus enim *minutis et subtilibus verborum stimulis animas terebrat, et tanta calliditate circumvenit, ut deceptus quisque nec videat, nec intelligat unde decipitur.* Idem l. 5 Confess. c 3. de Fausto Manichæo: *Faustus*, ait, *magnus laqueus diaboli, et multi implicabantur in eo per illecebram suaviloquentiæ*; et c. 6 *Expertus sum hominem gratum et jucundum verbis, et ea ipsa, quæ illi* (Manichæi) *dicere solent, multo suavius garrientem*; sed subdit suam sapientiæ veræ sitim ab eo non potuisse expleri, præsertim ubi *apparuit imperitus earum artium*, ait, *quibus eum excellere putaveram*, etc. *Libri quippe eorum pleni sunt longissimis fabulis de cœlo, et sideribus, et sole et luna.* Unde S Aug fatetur eo relicto, se alio transtulisse ad vestigandam sapientiam.

De vobis negotiabuntur,] ἐμπορεύσονται, id est *mercabuntur*; Vatab. *vos cauponabuntur, de vobis ad quæstum abutentur*; tum quia emungent crumenas vestras; tum quia vos vendent diabolo. Hæreticorum ergo proprium vitium est avaritia Apostolorum vero et Doctorum orthodoxorum opum contemptus Unde Paulus gratis evangelizavit, 1. Corinth. 9 15. et 1 Thessal. 2. 5 Hoc est quod ait Paulus ad Titum 1 10 *Qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet turpis lucri gratia*; et Judas v 16. *Mirantes personas quæstus causa* Unde graphice eos pingens sanctus Ignatius ep. 3 *Quorum Deus*, ait, *venter est, qui terrena sapiunt, amatores voluptatum et non Dei; speciem quidem pietatis præ se ferentes, virtutem autem ejus abnegantes*; χριστέμποροι, id est, *Christum mercantes, verbum Dei in tabernis prædicantes. et Dominum nostrum Jesum Christum vendentes. mulierum corruptores, aliena concupiscentes, et pecuniarum amatores.*

Quibus judicium jam olim non cessat] q. d. *Judicium*, id est pœna et damnatio justo Dei judicio ab olim, puta ab æterno, eis decreta non tardat. sed instat et imminet, licet ipsi hic triumphent quasi securi. beati et felices. Græce οὐκ ἀργεῖ, id est, *non otiatur* hoc est, ut OEcum non erit otiosa nec irrita, non desidet, non torpescit, sed strenue progreditur et accelerat. Unde explicans subdit: *Et perditio eorum non dormitat*. Hoc est quod peccatoribus intonat Isaias c. 30. 33. *Præparata est ab heri Tophet a rege præparata, profunda, et dilatata Nutrimenta ejus ignis et ligna multa: flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.* Vide ibi dicta.

4 Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit] Subaudi, multo magis hominibus vilibus, puta hæreticis, non parcet, uti explicat Petrus v. 9. et 11. ita Cassian. l. 12 Instit c 4. et Damasc 1. Paralip. c 6 *Peccantibus*, intellige et in peccato suo usque ad finem persistentibus: *nam quod in homine est mors, hoc in angelis est casus seu lapsus*, puta. viæ, pœnitentiæ et meritorum terminus, ait Nyssen. vel potius Nemesius l. 1. de Homine c 3. et ex eo Damasc. l 2 c 4 Sicut ergo homo est viator usque ad mortem, potestque pœnitere et salvari: sic et angeli habuerunt aliquod spatium, licet breve, quo fuerunt viatores usque ad lapsum e cœlo, in quo pœnitere potuissent, ait Nyssenus, si voluissent; sed noluerunt, ideoque omnes ceciderunt et damnati sunt. uti passim docent Patres et Doctores Nec aliud voluisse videtur S Thom 1 p. q 63. et 64. cum ait angeli naturam secundum voluntatem esse inflexibilem, ut in eo quod semel deliberate elegit, constanter persistat, uti de facto in sua electione persliterunt omnes tam boni quam mali; inflexibilem enim intellexit, quia ægre flectitur, eo quod prius omnia exacte consideret et perspiciat antequam eligat. quod homo sæpe non facit. ideoque facilius flectitur mutatque propositum. Alioqui enim angelus cum sit liberrimus. absolute flexibilis est, potestque mutare electionem, uti evincit Scotus in 2. dist 6 q 2. et Gabriel ibidem q 1. a. 2. Credibile tamen est Deum eis non dedisse gratiam excitantem ad pœnitendum necessariam, eo quod liberrime peccarint, et in peccato se obfirmarint, uti docet S Gregorius 2 Moral cap. 3. vel 4 Cassian. collat. 4. c 13. et 14 Prosper l 1. de Vita contemplativa c. 3. Fulgentius de Fide c. 3. Isidorus l. 1. de Summo bono cap. 12 sentent. 11 S Anselmus liber 1. *Cur Deus homo* cap 16.

Et hac de causa nonnulli Doctores censent dæmones mox ut lapsi sunt in peccatum, fuisse in viæ suæ termino, ideoque non potuisse resurgere per pœnitentiam et salvari; sententia tamen damnationis in omnes prolata non fuit a Deo. nisi consummata eorum in peccato perseverantia et obstinatione: qua prolata. illico e cœlo in tartara præcipitati sunt. Vide Gabriel. Vasquez 1. part quæst 64 art 2. disp. 239. cap. 7 ubi et ex Patribus quinque causas recenset, cur Deus pepercerit homini peccanti, non angelo. Prima est. quia homo fragilis per imbecillitatem carnis peccavit, ideoque misericordiam est consecutus angelus vero purus vegetusque est spiritus. ita S. Greg. 4. Moral c 9 alias 10. et Damascenus lib 2 de Fide cap 3 Secunda, quia angelus nullo suadente peccavit. homo autem suadente diabolo; ita S Gregor loco citato. Tertia, quia in angelis non est lapsa tota natura sed pars illius; in homine vero tota natura lapsa est: posteri ergo Adæ eo peccante digni fuere venia, quia ejus peccati non fuere conscii; ita S. August Enchir c 29. Quarta, quia angelus ob summam mentis perspicacitatem plena voluntate peccavit; ita Cassian. collat. 4. cap 3 Quinta. quia angelus creatus fuit in summo honoris ordine, quem in via habere poterat. et tantum per contemplationem sui creatoris confirmandus erat; ideo inde lapsus, non fuit revocatus per pœnitentiam homo vero in terra positus destinatus generationi. ut inde ad meliorem vitam sine morte transiret, in statu magis remoto a beatitudine constitutus est; et ideo majus spatium constitutum est homini quam angelo, et pœnitentia homini concessa. non angelo; ita Auct. de Mirab. S. Script apud S. Aug l 1 cap 2.

Porro peccatum Luciferi et angelorum fuit superbiæ, quia instigante Lucifero rebellarunt Deo; sed in quo ea ipsa fuerit variant Doctores. Primo, Gabriel Biel et Scotus in 2. dist 5 censent in eo sitam fuisse, quod sibi in sua pulchritudine et excellentia nimis complacuerint. Secundo, alii in eo quod noluerint pendere a Deo, sed sibi vivere et sufficere. Tertio, alii in eo quod voluerint beatitudinem sibi arrogare, suisque assequi viribus, non Dei; ita Alexander, Albertus, S. Thomas, S. Bonav. in 2. dist. 5. et 6. Quarto, alii in eo, quod voluerint cæteris præferri et nulli subesse; ita S. Aug. l. 14. Civ. 11 et S. Greg. 34. Mor. c. 17. alias 14. *Jus*, ait, *libertatis appetiit ut præesset cæteris, et nulli subesset*. Quinto probabiliter Franc. Suarez l. 7. de Angelis c. 18. n. 13. censet eos ambivisse unionem hypostaticam Verbi, ut scilicet illa uni ex angelorum ordine, puta Lucifero suo principi, conferretur, non homini alicui, puta Christo. Hanc enim unionem videtur appetiisse Lucifer, eamque invidisse Christo, ideoque alios ad sibi consentiendum sollicitasse. Idipsum innuit Apostolus Hebr. 1. v. 6 dicens: *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei*. Eamdem sententiam tenet Catharinus hic, eamque innuit Tert. l. de Patientia. S. Basilius h. de invidia, S. Cypr. tr. de Zelo et livore. S. Bern. s. 1. de Adv. Rup. in c. 8. 5. Joannis et alii.

SEU RUDENTIBUS (perperam aliqui apud Bedam legunt, *rugientibus*) INFERNI DETRACTOS IN TARTARUM TRADIDIT CRUCIANDOS | *Rudentibus*, id est catenis infernalibus, scilicet igni et inferno eos alligando, ut nulla potestate aut vi ea excutere, aut ab iis se liberare valeant. Græce est σειραῖς ζόφου, id est *catenis caliginis*, vel noctis. Per *rudentes inferni*, S. Petrus significat potestatem, jus et vim, quam habuit et exercuit infernus, quasi minister et lictor Dei in angelos in cœlo mox ut peccarunt, et a Deo damnati sunt, ut scilicet illos deturbante Michaele cum sociis angelis bonis, sua quasi vi supernaturali, quatenus scilicet erat instrumentum divinæ vindictæ, e cœlis ad se attraheret, sibique ut tortori et tormento individuo et inseparabiliter alligaret; sicut idem ille ignis inferni dæmones quocumque terrarum vagantes ita detinet, ut activitatem ejus nusquam effugere possint. Sicut ergo ignis vehemens suum quærit pabulum, adeoque si paleas aut stipulas vel eminus odoretur, illico eas invadit, corripit et incendit; sic et ignis inferni suum pabulum odoratus in cœlo, puta dæmones, illico eos ad se rapuit, detraxit et flammavit, fecitque folles et fomenta gehennæ. Ubi Nota paradoxon; nam tunc infernus habuit jus in cœlum, id est, in angelos in cœlo, ideoque cœlum fuit quasi infernus, imo inferno subditum. Nec id mirum: quia magis mirum est peccatum angelorum fuisse in cœlo, quam pœnam peccati. Ubi vide et collige ex pœna hac, quanta sit gravitas peccati et superbiæ, quæ cœlum quasi in infernum, angelos in dæmones commutarit.

Possunt tamen facilius ex Græco, rudentes inferni referri non ad vocem *detractos*, sed ad vocem *tradidit*, q. d. Tradidit Deus angelos peccantes ac mancipavit carceri et igni inferni, illique eos in perpetuum devinxit, et quasi quibusdam rudentibus, vel, ut Græca habent, catenis caliginis alligavit et firmissime astrinxit, ut eum numquam excutere aut evadere possint. Hæ ergo catenæ et rudentes non sunt aliud, quam claustra inferni. Unde S. Augustinus l. 11. de Civit. c. 33. et S. Greg. 8. Moral. c. 11. sic legunt: *Sed carceribus caliginis inferni retrudens, tradidit in judicio puniendos, vel cruciandos reservari*.

Hos rudentes graphice depingit S. Cyprianus de Laudibus martyrii: *Sæviens*, inquit, *locus cui gehenna nomen est, magno plangentium murmure et gemitu, et crucientibus flammis per horrendam spissæ caliginis noctem, sævo semper incendia camini fumantis exspirat, globus ignium arctatus obstruitur, et in varios pœnæ exitus relaxatur. Tunc sæviendi plurima genera, tum in se ipse convolvit, quidquid ardoris emissi edax flamma cruciaverit. Hos quibus recusata vox Domini, et imperia fuere contempta, disparibus coercet exitiis, proque merito saluti exactæ vires suas suggerit, dum pars sceleris discrimen imponit*. Atque hæc quidem universim omnino vero.

Mox vero singula pœnarum genera distinguens: *Et alios quidem*, ait, *moles intolerabilis curvat; alios per abruptum clivosi tramitis collem vis sæva præcipitat, et catenarum stridentium nexum grave pondus inclinat. Sunt et quos urgens strictim rota et indefessa vertigo, et quos tenaci inter se densitate constrictos adhærens corpori corpus includat: ut et absumat incendium, et gravet ferrum, et excruciet turba multarum*. Quæ sane, nisi metaphorice et improprie accipias, fabulosa et Poetarum figmentis similia videntur: licet enim certum sit in inferno damnatos variis pœnis et modis torqueri, tamen in dæmonibus, qui corpus non habent, hæc locum habere nequeunt, nisi quis dicat dæmones in inferno assumere corpora horribilia, ut homines damnatos magis crucient, magisque crucientur et ipsi: quod innuit Isaias 34. 14. ut ibi dixi.

Porro ex eo quod habet Græcus, *catenis caliginis*, multi per caliginem accipiunt non infernum, sed aerem hunc crassum: indeque docent aerem hunc plenum esse dæmonibus: partem enim dæmonum detrusam esse in infernum, partem vero hic vagari ad tentandum homines, quæ in die judicii relegabitur in tartara; ita S. Hieron. in cap. 6 ad Ephes. v. 12. S. Chrys. homil. 11. in epist. 1 ad Thessal. Tertull. Apolog. cap. 22. Theodor. lib. 4. de Græcor. Affect. S. Antonius apud S. Athanas. S. August. de Natura boni cap. 33. et 8. de Civit. 22. et tract. 95. in Joann. et alibi; qui et addit aerem hunc imum posse vocari infernum. Hæc sententia vera est, sed non congruit nostræ versioni, quæ habet *rudentibus inferni*; hi enim non sunt in aere; nec etiam congruit Græco ταρταρώσας, id est, *in tartarum præcipitans*. Quare caligo hæc accipi debet in inferno, uti explicat Judas v. 6. dicens: *Vinculis æternis sub caligine reservavit*; in inferno enim sunt vincula dæmonum æterna, non in aere.

Nota. Ts *non pepercit*, continet miosin, parum enim dicit, sed longe plus significat q. d. *Non pepercit*, sed irrevocabilem in eos protulit damnationis sententiam, juxta illud 1. Regum 15. v. 29. *Triumphator in Israel non parcet, et pœnitudine non flectetur: neque enim homo est, ut agat pœnitentiam*. Quare error Origenis jam olim damnatus est, dæmones aliquando a Deo revocandos et salvandos fore.

Quo accedit Ambrosiaster in cap. 3 ad Ephes. asserens aliquos ex dæmonibus per Paulum liberatos ab errore, peccato, et Luciferi tyrannide. Huc aliqui referunt illud Severi Sulpitii, quod ipse ascribit S. Martino in Vita ejus c. 24. ubi narrat S. Martinum diabolo energumenum possidenti dixisse: *Si pœnitere et converti vis, Deus tui miserebitur.* Verum si id dixit S. Martinus, non absolute dixit Deum miserturum diaboli, sed conditionate, scilicet si pœnitere vellet; atqui conditio hæc est impossibilis; dæmon enim obstinatus est in malo prorsusque impœnitens pœnitere nec vult nec potest: ergo pariter impossibile est secundum legem ordinariam ut Deus ejus misereatur. Quare verissime S. August. lib. 21. Civit. 23. *Tenetur*, ait, *fixum et immobile, nullum regressum ad justitiam vitamque sanctorum diabolum et angelos ejus habituros: quia Scriptura, quæ neminem fallit, dicit eis Deum non pepercisse, et sic ab illo esse inter impios prædamnatos, ut carceribus caliginis inferni retrusi traderentur servandi, atque ultimo judicio puniendi, quando eos æternus ignis accipiet ubi cruciabuntur in sæcula sæculorum.*

Detractos in tartarum.] Græce significantius est ταρταρωσας, q. d. *Tartarizans*, siderans, fulminans, adigensque in tartara. Porro *tartarus*, et in plurali *tartara* dicuntur απο του ταρασσειν, id est *turbare*; aut potius απο του ταρταριζειν, id est *a tartareo tremore frigoris*; tartarus ergo significat locum frigoris maximi; ita ex Hesiodo Plutarch. opusc. de primo frigido. Sicut ergo infernus dicitur gehenna ab igne et ardore, ita idem dicitur *tartarus*, a frigore et gelu, juxta illud Job 24. v. 19 *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium*, quod de inferno explicat Philippus Presbyter, Beda, Lyran. S. Thom. Stunica et alii. Idem significat stridor dentium, de quo Christus Matth. 25. 30. et 41. Stridor enim hic oritur ex frigore. Unde Beda lib. 5. Histor. Angl. refert S. Drithelmum vidisse animas in Purgatorio salire ab ignibus ad nives. Tartarus ergo est locus inferorum profundus et imus, ait Servius et Suidas. Unde Virgil. 6. Æneid.

> Tum tartarus ipse
> Bis patet in præceps tantum, tenditque sub umbras,
> Quantus ad æthe eum cœli suspectus Olympum

Idem ibidem:

> Hinc via tartarei quæ fert Acherontis ad undas,
> Turbidus hic cœno vastaque voragine gurges
> Æstuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
> Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
> Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa.

Et Lucretius lib. 3.

> Tartarus horrificos eructans faucibus æstus.

Quæres ex quo loco detracti sunt dæmones, et consequenter ubi fuere creati? Resp. primo, S. August. lib. 3. de Genesi ad litter. c. 10. et Rupert. in Genes. l. 1. c. 11. eos conditos fuisse in aere superiore, qui cœlo vicinus est, indeque detractos. Idem censuit Eugubinus l. 7. Peren. Phil. c. 38. sed falso nixus fundamento, scilicet quod angeli sint corporei, et quoad corpus ex aere creati. Secundo, S. Hieron. (quem sequitur noster Lorinus et Ascanius Martinengus in Genes. c. 1. et Franc. Suarez tract. de Angelis l. 1. cap. 4.) lib. 6. in Isaiæ c. 10. 14. explicans illud Luciferi. *In cœlum conscendam, super astra cœli exaltabo solium meum*, censet Luciferum et dæmones creatos esse in firmamento, sive sphæra octava, in quo sunt stellæ et astra, indeque voluisse conscendere in cœlum empyreum. Tertio S. August. l. 11. de Genes. ad litter. c. 17 et 19 censet dæmones creatos in mundo isto inferiori, angelos vero bonos in cœlo. Quarto, S. Thomas 1. part. quæst. 61. quæstione. 4. ad 2. insinuat angelos inferiores, qui præsunt creaturis, ut cœlis, elementis, in illis ipsis esse creatos, cæteros vero in cœlo empyreo.

Quinto alii passim censent omnes angelos tam bonos quam malos creatos esse in cœlo empyreo; indeque malos a Michaele et sociis præcipitatos in tartara; ita Glossa, Beda hom. 2. Hexaem. quod opus alii Junilio ascribunt, Magister sentent. in 2. dist. 2. S. Thomas et Scholastici 1. part. quæst. 61. a. 4. Ratio est prima, quia angeli sunt nobilissimæ creaturæ et purissimi spiritus: ergo eis debebatur nobilissimus et purissimus locus; talis autem est cœlum empyreum. Secundo, quia angeli creati sunt primo die mundi scilicet cum ipso mundo. Primo autem die tantum creatum est cœlum empyreum, terra et abyssus aquarum: cæteri enim cœli creati sunt quarto die mundi, uti ostendi Genes. 1. v. 1. et seq. Ergo necessum fuit angelos omnes creari in cœlo non alio, quam empyreo. Tertio, cœlum empyreum est immobile; cæteri enim cœli moventur et raptantur motu primi mobilis, angeli autem sunt quieti et stabiles, nec decet eos raptari instar cœlorum, aut locum domumque eorum raptari ipsis immotis, ut sua eis sedes et locus eripiatur: ergo creati sunt in cœlo immobili, puta empyreo. Quarto, quia in empyreo est sedes et thronus gloriæ Dei; illius autem stipatores sunt angeli: ergo, etc.

Porro Isaiæ locus non concludit Luciferum creatum esse in firmamento; alius enim est sensus Isaiæ, ut ibidem dixi: alioqui ex eodem loco concludendum esset Luciferum creatum esse in infima aeris regione; ait enim *Ascendam super altitudinem nubium*; imo, *sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis*, hoc est, in monte et templo Sion. Loquitur ergo Isaias de homine terreno, puta de rege Babylonis, ut ipse ait v. 4. non de diabolo.

Dices. Adam creatus est extra Paradisum et translatus est a Deo in Paradisum: ergo pariter decuit angelos non creari in loco gloriæ qui est cœlum empyreum, sed ad illum per merita transferri. Respond. nego consequentiam; et ad antecedens dico Adamum conditum fuisse extra Paradisum, quia ipse erat terrenus et terræ totius dominus ac posteri ejus spargendi erant per omnes terræ regiones. Adde idem pene esse creari in Paradiso, et mox a creatione gratuito collocari in Paradiso, uti contigit Adamo; unde et Eva condita est in Paradiso: angelis vero ob naturæ excellentiam nullus alius erat conveniens locus, quam cœlum empyreum. Porro si Adam Paradisum contaminavit, peccando quid mirum, si Lucifer cœlum quoque empyreum contaminarit peccando? nec enim locus, sed persona peccans proprie peccato contaminatur.

Nota S. Petrus comparat et adæquat hic hæresiarchas Lucifero, hæreticos dæmonibus, hæresim eorum peccato, tam in culpa, quam in pœna. Primo, quia Lucifer peccavit intoleranda superbia, ita et hære-

siarcha. Secundo, quia Lucifer et dæmones rebellarunt Deo et Ecclesiæ cœlesti: sic et hæretici rebellant Deo et Ecclesiæ terrestri. Tertio, Lucifer cum dæmonibus commisit crimen læsæ majestatis divinæ; ejus enim thronum voluit invadere cum dixit: *In cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, similis ero Altissimo*, Isaiæ 14. 13. Sic et hæretici committunt crimen læsæ majestatis divinæ: quia ejus veritatem, fidem, religionem, cultum, Ecclesiam, Sacramenta impugnant: ac proinde novum quasi Deum, novam fidem, religionem, Ecclesiam inducere satagunt, in qua hæresiarcha præsideat quasi terrestris Lucifer, assistant ei hæretici qui ei credunt quasi angeli et dæmones. Quarto, Lucifer satagit omnes tam angelos quam homines secum trahere in ruinam: sic hæresiarcha plurimos seducit, secumque trahit in perditam et gehennam. Quinto, quia Lucifer auctor est omnis hæresis, adeoque multi hæresiarchæ habuerunt dæmones paredros et familiares, uti ostendi 1. Timoth. 4. 1. Unde Cassianus Collat. 7. c. 32. affirmat se dæmonem audisse confitentem, se per Arium et Eunomium impietatem sacrilegi dogmatis edidisse. Sane Lutherus l. de Missa angulari, et ad Electorem Saxoniæ fatetur se cum diabolo plusquam medium salis comedisse, ab eoque argumenta accepisse quibus Missam impugnaret. Calvinus Bucero objicienti sibi studium conviciandi et maledicendi respondet ep. ad eumdem, *hunc esse morbum sui non tam ingenii quam genii*, utique mali; se enim a genio quodam impelli, ut sive scribat, sive concionetur, assidue maledicat et convicietur. Zuinglius lib. de Supplem. Eucharist. profitetur se noctu eductum modum detorquendi verba consecrationis: *Hoc est corpus meum*, nimirum explicando corpus per figuram corporis: additque nescire se, an genius hic albus, an ater fuerit. Carolostadium a dæmone abreptum publica est fama. Hosius libr. de Hæresibus, scribit nonnullos dicies per diem diabolum adorasse, inde quasi vocatos Dæmoniacos. Huc facit quod Tert. l. de Præscript. c. 43. et seq. scribit hæreticos commercia habere cum Magis; imo primum hæresiarcham Simonem, ejusque discipulum Menandrum fuisse magos. Hoc sæculo est secta Diabolistarum, qui gloriantur se sortiarios esse, et diaboli charactere insignitos quem ubi vino incaluere, nudata carne ostendere non verentur. Auditum est ex ipsorum confessione, quod numerus eorum usque ad sexaginta millia in Galliis excreverit. Dicunt se aliquid credere, ubi id expedit nihil vicissim credere, ubi sic expedit; ita est lib. Parisiensi Reseius in Centuria sectarum. Caveat sibi quisque ab eis quasi a diabolo, præsertim principes, nam in eorum aulas et animos ut eorum sint consiliarii, sese insinuare satagunt simulatione sapientiæ. Vide nostrum Delrio præf. in Disquis. magic. ubi quinque causas recenset, cur hæresim comitetur magia: unde Apoc. 9. 3. locustæ repræsentantes hæreticos exeunt de puteo abyssi. Hinc et Antichristus, qui erit caput et princeps hæreticorum, ita possidebitur a diabolo, ut videatur esse dæmon incarnatus. Unde de eo Apostol. ait 2. Thessal. 2. 9. *Cujus est adventus secundum operationem Satanæ in omni virtute, et signis et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis.*

Sexto, sicut Lucifer est imus in inferno, sic et hæresiarchæ sunt profundissimi in inferno, quasi assessores Luciferi. Quocirca S. Chrys. contra Arianos ita concludit: *Arianus est, ergo diabolus est.* S. Athanas. vero serm. 2. contra Arian. Arium vocat atheum. S. Aug. 21. Civit. 25. docet hæreticum esse pejorem Pagano. Rationem dat: *Cum pejor utique sit desertor fidei, et ex desertore oppugnator ejus effectus, quam ille qui non deseruit quod nunquam tenuit.* Et Tertull. l. de Patientia: *Ethnici*, ait, *non credendo credunt* multa de Deo naturali lumine cognito: ut *hæretici credendo non credunt*; quia dicunt se credere verbo Dei, cum revera non credant.

TRADIDIT CRUCIANDOS IN JUDICIUM RESERVARI.] Loquitur S. Petrus de dæmonibus, quasi de reis jam damnatis ad extremum supplicium. hi enim post damnationis sententiam traduntur commentariensi, ut eos in carcere asservet et vinciat donec educantur ad supplicium. Simili omnino modo Deus dæmones mancipavit inferno usque ad diem judicii et supplicii. Licet enim τὸ *cruciandos* non sit in Græco, tamen intelligitur. Suspicatur Gagnæus nostrum interpretem pro τετηρημένους, id est, eos qui servantur; aut τετηρημένους, id est *servatos*, hoc est *servandos*, legisse τετραυματισμένους, id est *afflictos, vexatos*, ac pro eo vertisse *cruciandos*: quin et codices nonnulli habent κολαζομένους, id est, eos, qui puniuntur et cruciantur.

Aliqui ex hoc loco et similibus, ut Matth. 8. 29 ubi dæmones rogant Christum ne eos mittat in abyssum, putarunt dæmones necdum cruciari igne gehennæ, sed eo cruciandos post diem judicii; ita videtur loqui S. Justin. contra Tryphon. Irenæus l. 5. c. 33. S. Hilar. can. 8. in Matth. Euseb. 4. hist. c. 17. vel 18. Lactant. l. 7. c. 26. Sed certum est dæmones omnes, etiam qui in hoc aere vagantur cruciari igne gehennæ, sive quod ignis ille agat in distans, sive quod ignem illum invisibiliter secum ferant, illique sint alligati: ideo enim Deus detraxit eos in tartarum, ut ibi jugiter crucientur et ardeant. Quare patres jam citati explicandi sunt de pœna accidentali, hæc enim dæmonibus accrescet in die judicii. Primo, quia in judicio universali coram omnibus angelis et hominibus, publicam accipient damnationis sententiam a Christo judice, cujus facies et ira adeo erit horribilis, ut dæmones et damnati mallent manere in inferno ibique cruciari, quam inde exire in vallem Josaphat ad judicium, juxta illud Apocal. 6. 16. *Dicunt montibus et petris: Cadite super nos et abscondite nos a facie sedentis super thronum, et ab ira Agni, quoniam venit dies magnus iræ ipsorum, et quis poterit stare.*

Secundo, quia in judicio auferetur eis omnis libertas vagandi per terram, et tentandi perdendique homines, ac in infernum quasi in carcerem perpetuum numquam inde exituri recludentur; quod valde eos cruciabit; unde dæmones rogarunt Christum, ne eos mitteret in abyssum, Matth. 8.

Tertio, quia in judicio omnes Angeli et Beati cum Christo eos condemnabunt et increpabunt 1. Corinth. 6. 3. Sapient. 5. 1. Rursum dæmones in judicio videbunt Angelorum et Sanctorum gloriam eosque in thronos et sedes sibi olim destinatas succedere et evehi, se vero in gehennam deprimi, quod eos valde cruciabit.

Quarto, quia tunc simul omnes damnati et dæmones trudentur in gehennam, ubi quisque cæterorum omnium tormenta videns, iisdem cruciabitur, præ-

sertim quia unus alteri ibidem maledicit eumque execratur, affligit et torquet, præsertim eos qui ipsum tentarunt ad peccatum; ideoque damnationis ejus fuerunt causa, uti fuere dæmones. Hoc est quod ait S. Joannes Apoc. 20. 9. *Diabolus qui seducebat eos missus est in stagnum ignis et sulphuris, ubi et bestia et pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum.* In inferno ergo omnes se invicem cruciant, ringunt, et laniant quasi canes rabidi. Hoc est quod S. Clemens 7. Const. 53. ait Christum venturum ad judicandum diabolum mundi deceptorem. Et Lactant. l. 7. 26. in die judicii ait: *Dominus illorum* (impiorum puta Satanas) *cum ministris suis comprehendetur, ad pænamque damnabitur; cum quo pariter omnis turba impiorum pro suis facinoribus in conspectu angelorum atque justorum perpetuo igni cremabitur in æternum.* Denique S. Bonavent. in 4. dist. 47. art. 1. quæst. 4. insinuat essentialis etiam pœnæ dæmonum partem in diem judicii differri; verum hæc aliis passim non probatur.

5 Et originali mundo non pepercit.] Græce ἀρχαίου κόσμου, quod Pagn. et Vatab. vertunt, *prisco mundo*; Clarius *antiquo*, Gagnæus, *rudi et imperito*, scilicet in cognitione Dei et rerum salutis. *Originalem* ergo mundum vocat priscum et primævum, qui fuit ante diluvium: tunc enim fuit origo mundi et hominum in Adamo, a quo decimus fuit Noe sub quo Deus totum istum mundum punivit diluvio; eo quod ingratus, et recentis originis ac creationis et creatoris sui immemor, ad carnem et scelera deflexisset; præsertim cum posteri Seth connubia junxerunt cum posteris Cain, uti narratur Genes. 6. Post exemplum punitionis dæmonum proponit S. Petrus exemplum diluvii, quo Deus omnes peccatores mersit totumque mundum perdidit, ut quisque impius, præsertim hæreticus, secum cogitet: Si Deus toti mundo non pepercit, ergo nec mihi, qui unus et solus sum, parcet.

Nota. Sicut paulo ante hæreticos et hæresiarchas comparavit S. Petrus Lucifero et diabolis, ita hic eosdem comparat gigantibus; hi enim fuerunt causa diluvii. Primo ergo, sicut gigantes nati sunt ex luxuria filiorum Dei, puta posterorum Seth, cum filiabus hominum, puta Caini, Genes. 6. v. 4. Ita luxuria multos monachos et apostatas adigit ad hæresim, ut fiant hæreticorum ministri.

Secundo, quia sicut gigantes fuerunt superbi et θεομάχοι: sic et hæretici sunt Titanes superbissimi, qui contra Christum et Deum pugnant, tandemque fiunt athei et atheismum inducunt.

Tertio, sicut gigantes fuerunt tyranni et oppressores hominum; sic et hæretici.

Quarto, sicut Nemrod et gigantes ædificarunt turrim Babel quasi contra cœlum et Deum pugnaturi: sic et hæretici ædificant Ecclesiam schismatis et confusionis, quam significat Babel, ut Ecclesiam tam cœlestem, quam terrestrem oppugnent.

Quinto, sicut Deus gigantes mersit diluvio et præcipitavit in tartara; sic et hæreticos præcipitat: vide dicta de gigantibus Genes. 6.

Sed octavum Noe justitiæ præconem custodivit.] Titelmannus censet Noe fuisse octavum ab Adamo; sed fallitur: fuit enim ab eo decimus. Dicitur ergo octavus, scilicet eorum qui per arcam salvati sunt: alludit enim S. Petrus ad id quod dixit epist. 1. 3. 20. *Octo animæ*, id est homines, *salvæ factæ sunt per aquam*; eorum ergo octavus fuit Noe. Alii ex Josepho l. 1. Antiq. c. 4. et 5. censent Noe fuisse octavum præconem justitiæ, quia secutus est septem generationes, quibus pater: Seth coluerunt justitiam et sanctitatem. Alii *octavum* dici censent, quia natus est anno octingentesimo, non a creatione mundi; ab ea enim natus est anno 1056, sed ab inchoata impietate et corruptione mundi quæ ante Noe duraverat per septingentos annos. Alii septem alios præcones justitiæ illo ævo comminiscuntur, quos Scriptura non exprimat, quorum octavus fuerit Noe. Sed primus sensus est genuinus. Porro Philo libro *de congressu quærendæ eruditionis gratia*, notat Noe qui primus in Scriptura nominatur justus, fuisse decimum ab Adamo: *Ut*, ait, *aperte doceat, quod sicut denarius numerorum, qui deinceps unitatem sequitur, est perfectissimus; ita justitia in anima revera finis est vitæ actionum.*

Nota. Noe vocatur *justitiæ præco*. Primo, quia prænuntiavit justam scelerum vindictam mundo imminentem per instans diluvium. Secundo, quia ipse fuit cultor justitiæ et sanctitatis, eamque verbo et exemplo deprædicavit. Tertio quia fuit Propheta et prænuntiavit adventum justi, puta Christi, quod scilicet ipse carnem assumeret; ac proinde indignum esse carnem maculare gula et venere, quam Filius Dei ad divinitatem esset evecturus. Hinc Josephus l. 1. Antiq. c. 4. *Noe*, ait, *facta eorum* (hominum sui ævi) *moleste et indigne ferens suadebat: ut in melius mentem ac opera sua transmutarent. Verum cum videret illos sibi non parere, totosque vitiorum dulcedini succumbere, veritus ne et se et familiam suam interimerent, secedens cum suis in aliam regionem migravit. Et Deus viri justitia delectatus, non aliorum solum malitiam damnavit, sed cum decrevisset universum humanum genus extinguere, aliudque novum et a vitiis purum instaurare, primum vitam eorum breviore spatio circumscripsit, et abrogata longævitate intra centum et viginti annos coercuit; dein continentem terram in pelagi faciem transmutavit, atque ita genus illud abolevit universum.*

Quocirca S. Paulus ita celebrat Noe ejusque fidem et justitiam c. 11. ad Hebr. 7. *Fide Noe responso accepto de iis, quæ adhuc non videbantur, metuens aptavit arcam in salutem domus suæ, per quam damnavit mundum, et justitiæ quæ per fidem est, hæres est institutus.* Et S. Ambros. l. 1. de Noe c. 1. *Noe*, ait, *Dominus Deus ad renovandum semen hominum reservavit, ut esset justitiæ seminarium* etc. *ut dum Noe sanctum majore intentione consideramus, reficiamur et nos, sicut omne genus in illo requievit ab operibus suis atque tristitia. Unde et Noe dicitur latine justus, vel requies.* Et mox subdit: *Justitiam solam esse quæ aliis potius nata, quam sibi, non quod utile sibi est, quærat, sed quod omnibus. Hæc nos requiescere facit ab operibus iniquitatis, hæc revocat a tristitia; quia dum ea quæ justa sunt gerimus, nihil timemus puræ conscientiæ securitate.* Et c. 20. docet ob justitiam Noe factam esse humani generis instaurationem, ne *totum corpus generis humani vel abolitum videretur in terris vel a Dei abscissum gratia relinqueretur*, etc. *Et ideo justus quem non videbat, Dominum, requirebat corruptelæ exsors, cupidus æternitatis.* Idem S. Ambros. in Ps. 118. octon. 7. asserit *quod Enoch*

propter devotionem raptus ad cœlum, terrenæ molitiæ virus evaserit: quod Noe propter justitiam diluvii victor, generis factus humani superstes sit; quod Abraham propter fidem, seminarium posteritatis suæ toto orbe diffuderit; quod Israel propter laborum tolerantiam, populum credentium proprii nominis signaculo consecraverit; quod David propter mansuetudinem regali honore donatus, senioribus fratribus antelatus sit; quod Elias propter zelum Dei curru elatus in aream cœlestis sedis hospitium novi generis acquisierit incolatu; vide S. August. serm. 46. de Temp. ubi Noe charitatem sanctitatemque demonstrat et celebrat.

CUSTODIVIT.] tum in justitia, tum in vita, ne periret diluvio, sed esset conservator et restaurator generis humani, ac pater et patriarcha novi post diluvium sæculi.

DILUVIUM MUNDO IMPIORUM INDUCENS.] *Mundum impiorum* vocat non solos impios, sed totum mundum impiis plenum: totus enim mundus propter impios, cum ipsis, diluvio mersus est. De Noe et diluvio, vide dicta Genes. 6.

6. ET CIVITATES SODOMORUM ET GOMORRHÆORUM IN CINEREM REDIGENS.] Impiis, puta hæreticis, proposuit S. Petrus primo, punitionem dæmonum; secundo, vindictam diluvii hic: Tertio, proponit conflagrationem Sodomæ et Gomorrhæ ob infanda scelera et præposteras libidines. Quocirca merito Justinianus imper. Constit. *Novella* 77. vetans eas, nuncupat illicitas, impias et diabolicas luxurias, ob quas Deus orbi graves clades immittat. Atque Valentinianus, Theodosius et Arcadius imper. eas flammis puniendas, ac pæderastas exurendos sanxerunt, sicut Deus exussit Sodomitas, imo totam Pentapolim, licet amœnissimam et fertilissimam, in cineres redegit, ne vel reliquiæ tanti tamque enormis et infamis sceleris in terra extarent. Sic et hæresiarchæ ignibus traduntur quasi piacula et catharmata terræ ne eam inquinent, sed expient; ipsi enim non vero corporales, sed semper mystici sunt Sodomitæ; quia fidem adulterant, et præposteram inducunt; qua de causa eos hic Sodomitis comparat S. Petrus.

EXEMPLUM EORUM QUI IMPIE ACTURI SUNT, PONENS,] scilicet hoc exemplo ostendens omnes impios similiter ac Sodomitas puniendos esse, et perenniter arsuros in gehenna: cujus rei ὑπόδειγμα, id est *exemplum*, imago, specimen, paradigma, exemplar, similitudo et typus fuit incendium Sodomæ: quod tantum fuit, ut etiamnum terra illa tota sit caliginosa et fumigosa, plena bituminis, nil vivum alens: quin et frondes, flores et fructus mox ut carpuntur in cineres et favillas vertuntur, quasi ignis pristinus ibidem adhuc latens perduret, itaque ignem perennem inferni repræsentet. Unde Josephus l. 5 Belli c. 5. *Huic* (Arabiæ, inquit, *vicina est Sodomitana terra olim quidem tam fructibus quam divitiis civitatum fortunata, nunc autem omnis exusta, ut quæ habitatorum impietatis fulminibus conflagrasse memoratur; denique adhuc in ea divini ignis reliquiæ, et oppidorum quinque videre licet imagines et renascentes in fructibus cineres: qui colore quidem sunt edulibus similes, carpentium vero manibus in fumum dissolvuntur et cinerem*. Et Philo lib. de Abraham: *Fulmineus ignis* (Sodomæ) ait, *nunquam extinguitur; aut serpit, aut vaporat, quod oculis ipsis cernitur; extant etiam argumento clodis veteris fumus exhalans perpetuo, et sulphur quod ibi foditur*. Addo plane videri omnes Sodomitas et Pentapolitas post incendium terrestre, damnatos fuisse ad incendium infernale, uti docet S. Cyprian. serm. de Passione. Hoc est quod S. Petro consonans clare asserit S. Judas v. 7. *Sicut Sodoma et Gomorrha, et finitimæ civitates simili modo exfornicatæ, et abeuntes post carnem alteram factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes.*

7. ET JUSTUM LOT OPPRESSUM A NEFANDORUM (Sodomitarum) INJURIA AC LUXURIOSA CONVERSATIONE ERIPUIT,] per angelos æque ac Noe eripuit ab impiis et diluvio; vide Historiam Lot Genes. 19.

8. ASPECTU ENIM ET AUDITU JUSTUS ERAT] q. d. Lot ereptus fuit ab incendio Sodomæ, quia sanctus et castus erat oculis et auribus, cum utrisque incesti et obscœni essent Sodomitæ; unde ipse tantis eorum obscœnitatibus, quas invitus ægerrime videbat et audiebat, discruciabatur.

CRUCIABANT.] Legit interpres ἐβασάνιζον, id est *excruciabant*, in plurali: jam legunt in singulari ἐβασάνιζεν, id est *cruciabat*, scilicet seipsum et animam suam Lot: sed eodem redit sensus: tam enim Sodomitæ suis infandis sceleribus excruciabant Lot, quam Lot *eadem* se discruciabat et discruciabatur, dicens illud S. Polycarpi de hæreticis: *Deus bone, in quæ tempora me reservasti, ut hæc audiam?* teste Eusebio lib. 5 Histor. c. 20. Nam, ut ait S. Greg. 1. Moral. c. 7. *Iniquorum vita non delectando justi aures atque oculos, sed feriendo tangebat*; illam enim detestabatur et execrabatur. Nota hic, Sanctorum est cruciari sceleribus et offensis contra Deum et proximum admissis in sua congregatione, urbe, provincia et regno: ita David Ps. 118. v. 139. *Tabescere*, ait, *me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei*. Et v. 158. *Vidi prævaricantes, et tabescebam*. Quia enim summe amant Deum, ejusque honorem zelant, æque ac proximorum salutem, hinc summe dolent et cruciantur de Dei contemptu ac proximorum perditione.

9. NOVIT DOMINUS PIOS (Noe, Lot, eorumque asseclas) DE TENTATIONE ERIPERE.] Novit non tantum speculative, sed et practice: *novit ergo*, id est scit, potest, vult et solet (est metalepsis) pios eripere juxta illud quod promisit per Isaiam c. 43. 2. *Cum transieris per aquas tecum ero, et flumina non operient te; et cum ambulaveris in igne, non combureris et flamma non ardebit in te*. Noe enim ab aquis, Lot ab igne liberatus est. Sic Deus liberavit Abraham de Ur, id est igne Chaldæorum Genes. 11. 31. Jacob de manu Esau, Joseph de manu fratrum et carcere, Mosen et Hebræos de manu Pharaonis, David de manu Saul, Susannam de manu senum, Danielem de lacu leonum, tres pueros de fornace, Mardochæum de manu Aman, Judith de manu Holofernis, Tobiam de manu Asmodæi, Machabæos de manu Antiochi, Eliam de manu Jezabelis. Vere Psaltes: *Multæ*, ait, *sunt tribulationes justorum, et de omnibus his liberabit eos Dominus*. Ps. 33. 20. Et Psalm. 49. 15. *Invoca me in die tribulationis: eruam te, et honorificabis me*. Et Ps. 90. 15. *cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum et glorificabo eum.*

Dicant ergo Sancti in tribulatione cum Paulo: *In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur; aporiamur, sed non destituimur: persecutio-*

nem patimur, sed non derelinquimur; humiliamur, sed non confundimur; dejicimur, sed non perimus, 2. Cor. 4 8 Et: *Propter te mortificamur toto die, æstimati sumus sicut oves occisionis; sed in his omnibus superamus propter eum, qui dilexit nos* Romen. 8 37. Quo ergo major est tribulatio et angustia, eo magis sperandum spesque fortius et securius figenda est in Deo quia magis tribulatis magis vicinus est Deus. Acute Plinius lib. 8 16. *Tum, ait, præcipuus votorum locus est, cum spei nullus est.* Hoc est, quod ait Nahum id est consolator c. 1. v. 7. *Bonus Dominus et confortans in die tribulationis.* Tunc enim mira Dei benignitas elucet, cum justos videt ita oppressos, ut humanitus periculis eripi, et salvari non possint Unde Tigurina vertit. *Præsidium temporibus difficillimis*; alii, *robur in die angustiæ*, heb est מָעֹז muoz, pro quo Sept. vertere solent *hyperaspistes*; Vulgatus, *protector*, juxta illud Sapient 5 17. *Dextera sua teget eos, et brachio sancto suo defendet illos*; græce ὑπερασπιεῖ; hoc est, tamquam satelles et stipator clypeo suo proteget eos Sic Deus dixit Abrahæ Gen 15 1. *Noli timere Abraham, ego protector tuus sum*; heb. ego scutum *tibi*; Sept. ἐγὼ ὑπερασπίζω, hoc est, *ego protego te*, objecto hostibus et opposito validissimo clypeo Hinc a Davide Psalm 59. 9 Deus vocatur *fortitudo capitis mei*; hebr. *maos*; Sept. κραταίωσις, id est *firmitas*, securitas, munimentum. Et Ps. 9 10 *Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione.* Prov 10. 29. *Fortitudo simplicis, via Domini*; hebr. *maos*, Septuag. ὀχύρωμα, id est *munitio*, arx, propugnaculum. Cant. 1. 8 *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te*, hoc est, sicut populo meo, cum a fronte mare rubrum objectum fugam retardaret a tergo furens Pharao cum copiis validissimis insequeretur a lateribus rupes transitum negarent, in tantas angustias redacto, et omni humana ope destituto, opportune subveni; sic et subveniam tibi, o sponsa mea, in quantavis angustia

Iniquos vero in diem judicii reservare cruciandos.] Est hic antapodoton, sive redditio et expletio similitudinis inchoatæ v 4 Illa enim sententia: *Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit*, inabsoluta pendet, et pendula suspendit lectorem hucusque: hic enim expletur. Imo Hyginus Papa, ep 2. citatis præcedentibus S. Petri de angelis, Noe et Sodoma verbis, statim subdit: *Quid putatis iniquis et impiis perseverantibus in nequitia eorum erit?* sive hæc ipse olim in ep S. Petri legerit, sive non lecta, sed intellecta suppleverit. Sensus ergo est q d *Si Deus angelis non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos in judicium reservari.* Ergo idem ipse novit, id est scit, potest et vult homines iniquos, ut Sodomitas et mersos diluvio, ceterosque *in diem judicii reservare cruciandos* Hinc aliqui censuerunt damnatos non cruciari igne gehennæ ante diem judicii. Quam sententiam Græcis tribuit Guido Carmelita; sed hic est error damnatus in Conc. Florent. imo a Christo Lucæ 16. 19. ubi narrat animam divitis Epulonis cruciari igne gehennæ. Sicut ergo animæ Sanctorum post Christi mortem si plene sunt expiatæ, illico evolant in cœlum, ibique visione Dei beantur; sic animæ reproborum illico rapiuntur in tartara, ut igne exurantur, ait S Greg. 4. Dial. c. 20. Quod ergo hic dicitur eos reservari in diem judicii cruciandos, intellige quia tunc non tantum in anima, uti nunc, sed et in corpore quo resurgent cruciabuntur, aliasque pœnas accidentales subibunt, æque ac dæmones, uti dixi v 4.

10. Magis (Græce μάλιστα, id est *maxime*, S. Hier. l. 1. contra Jovin. *præcipue*) autem eos, supple et repete id quod præcessit, scilicet: *Novit Dominus iniquos in diem judicii reservare cruciandos*; huic enim apte cohæret. *Magis autem eos*: qui post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant.] q d Deus in die judicii puniet omnes impios, sed maxime hæreticos luxuriosos, qui dominationem contemnunt, etc. horum enim uti majus est scelus, ita pariter majus erit judicium et supplicium. Lyranus ex τῷ *magis* vel ut, græce est, *maxime*, colligit peccatum hæresis præsertim in hæresiarcha, esse gravius peccato Sodomitarum, et eorum qui mersi sunt diluvio; quin et dæmonum; ideoque gravius puniendum in gehenna. Quod intellige non de omnibus, sed de multis peccatum enim Luciferi excitantis ceteros ad rebellandum Deo, fuit gravius. Adde hæresim inducere et cetera omnia peccata, ac præsertim libidinem etiam præposteram: uti pæderastas fuisse Calvinum et Bezam docet eorum vita et carmina. Hoc est quod ait Judas v 7 eos sicut Sodomam exfornicatos abire post carnem alteram.

Qui post carnem (id est, sequentes carnem, ejusque appetitus carnales.) in concupiscentia, immunditiæ, (græce μιασμοῦ, id est *contaminationis*, et pollutionis,) ambulant] Unde sanctus Hier. l 1. contra Jovin sic legit: *Qui post carnem ambulant in desideriis pollutionis*, id est pollutis, quibus corpus, æque ac animam contaminant et polluunt. Taxat S. Petrus hæreticorum sui ævi, puta Simonianorum, Nicolaitarum, Gnosticorum, libidines et spurcitias, ait OEcumen Idem fuit genius aliorum hæreticorum, præsertim hujus ævi, uti norunt viri prudentes et experti. Hinc de eisdem Paulus Ephes. 5 12. *Quæ ab ais, ait, occulte fiunt, turpe est dicere.*

Dominationemque contemnunt.] Primo. q. d. Contemnunt Magistratus, Episcopos, Præpositos tam Sæculares, quam Ecclesiasticos, qui in Ecclesia, vel Republica dominantur ita Vatabl. unde S Hier. l 1. contra Jovin legit in plurali, *et dominationes despiciunt.* Eodem modo legunt Biblia Regia et Complut Quam hoc sit verum omnes historiæ loquuntur: imo oculis nostris vidimus in bellis, quæ hæretici rebelles in Francia, Germania, Anglia, Belgio suscitarunt. Sane Lutherus l. de Potestate sæculari: *Scire*, ait, *debetis, quod ab initio mundi rara admodum avis est princeps prudens adhuc multo rarior princeps probus: sunt communiter maxime fatui, ac pessimi nebulones super terram; et ipsi sunt lictores et carnifices Dei.* Et in Præfat. contra duo Cæsaris mandata: *Turca, ait, decies et prudentior et probior est principibus nostris* Et in Rusticos libello, eos vocat tyrannos, et Evangelii persecutores. *Scriptura* ait, *vocat eos bestias, id est, animalia fera, ut sunt lupi, apri, ursi, leones Neque igitur ego ex iis homines faciam; ferendi tamen sunt, si Deus per eos plagis nos vult afficere Utramque sane timui, si prævalerent rustici, diabolus foret Abbas, si vero prævalerent ejusmodi tyranni, mater ejus foret Abbatissa.* Idem in Bulla contra Ordinem Ecclesiasticum Episcopos vocat larvas diaboli, additque: *Quicumque*

opem ferunt, corpus, bona et famam in hoc impendunt, ut Episcopatus devastentur, et Episcoporum regimen extinguatur, hi sunt dilecti filii Dei, et veri Christiani, observantes præcepta Dei, et repugnantes ordinationibus diaboli: aut si hoc non possunt, illud saltem contemnant. Contra vero qui manu tenent Episcoporum regimen, eisque obediunt, hi sunt diaboli ministri Et rursum: *Evangelium quocumque venit, oportet ut tumultuetur: nisi id faciat, non est verum*

Anno 1560, habitum est Genevæ consilium de rege Francorum, regina uxore, regina matre, ejus liberis, proceribus et Catholicis magistratibus ad certum diem trucidandis, Beza principe, Calvino auctore, Ottomano subsignatore, Spinamo suasore, omnibus Galliæ prædonibus et lanistis consciis. Hujus consilii et conspirationis inventa est et impressa epistola Calvini ad Viretum Lausannæ, uti narrat Bolsecus in Vita Calvini c. 21 Calvinus in c. 4. Danielis: *Hodie*, ait, *ut reges fere omnes fatui sunt et bruti, ita etiam sunt quasi equi et asini brutorum animalium* Zuinglius Martis et Bellonæ sacerdos l. 4. Epistolarum fol. 186 *Romanum*, ait, *imperium, imo quodcumque imperium, ubi sinceram religionem opprimere cœperit, si nos illud negligenter patimur, non minus contemptæ religionis rei erimus, quam ipsi oppressores.* Ederus in 2. Evang Inquisit parte, inter Fiscianorum dogmata et axiomata hæc recenset: *Papa est verus Antichristus, draco caudatus, diaboli administrator, homo peccati, filius perditionis. Cæsar et reges quando sunt a Papa vel ejus Episcopis consecrati, tunc accipiunt Antichristi signum: omnes in Papatu proprie sunt regnum diaboli, populus dæmonis, horrendæ et immites bestiæ et archinebulones.* Plura vide apud Stanislaum Rescium l. 1. de Atheismis Evangelicorum cap 7. Quin et Aurifaber Lutheri discipulus in Symposiacis ait de sectariis: *Certum est*, ait, *quod quilibet hæreticus aut sectarius est seditiosus: nam postquam mendacia docuit et sparsit, ea deinde homicidiis obsignat* Et iterum fol. 367. *Seditiones et homicidia, hæreticorum, imo diaboli velut sigillum quoddam sunt.* Inde tot scelera Lutheri sectatorum, adeo ut Lutherus ipse ad tot tantaque obstupescens dixerit homines deteriores esse in lutheranismo quam in Papatu Aurifaber enim in Convivalibus Lutheri sermonibus scribit, sæpe dixisse Lutherum cum suspiriis: *Post revelatum Evangelium* (per Lutherum) *virtus est occisa, justitia oppressa, temperantia ligata, veritas a canibus lacerata, fides claudicans, nequitia quotidiana, devotio pulsa, hæresis relicta.* Celebre est illud de Tilemanno Heshusio Lutherano Heidelbergæ, aliisque quinque urbibus ejecto:

> Quæritur Heshusius cur sexta pulsus ab urbe est?
> In promptu causa est, seditiosus erat.

Secundo et pressius, q. d. Dominium Dei contemnunt, negant Deum esse rerum suarum, et humanarum gubernatorem ac dominum, negant Dei providentiam. Ita explicat S. Judas v. 4 dicens: *Dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negantes.* Nicolaitæ enim et Gnostici, ait Irenæus l. 1. c. 1 *Salvatorem dicunt: nec enim Dominum cum nominare volunt;* juxta id quod dixit Petrus v. 1. *Et eum qui emit eos Dominum negant.* q. d. Spoliant Christum redemptorem suum summo dominio, id est divinitate, uti postea fecerunt Ariani: Dei enim proprium nomen est Dominus, ob plenum ejus dominium in omnia Unde S. Thomas profitens Christi divinitatem: *Dominus meus*, ait, *et Deus meus*, Joan 20 28. Causam dat Œcum. *Deinde*, ait, *per hæc a mundi opificio et providentia dominationibus expulsis, in omnem carnalem immunditiem profusi sunt.* Sic enim hæretici et athei negant numen et Dei providentiam, ut sine remorsu judicis et vindicis suis cupiditatibus frena laxent, iisque toti velut equi et sues indulgeant.

Per κυριοτητα ergo S. Petrus significat divinitatem, qua dominantem omnibus, puta summum ejus imperium, dominium, jus, potestatem, arbitrium, auctoritatem, gubernationem, et providentiam in res omnes, quam Christo adimebat, sibique arrogabat Simon Magus cum suis, *Dominationem* ergo, id est Dominum, ut explicat S Judas, ejusque dominium et providentiam, pro qua paulo post Valentinus triginta Æonum suorum nomina et portenta, quasi numina substituit, ut patet ex Tert Irenæo, S Aug. Epiph. in ejus hæresi Unde contra eos hoc dominium Christi asserit S Joannes Apoc. 19. *Habet*, ait, *in vestimento et in femore suo scriptum: Rex regum et Dominus dominantium* Et Paulus Ephes. 1. 21. *Constituens*, ait, *Christum ad dexteram suam in cœlestibus super omnem principatum, et potestatem, et virtutem et dominationem, et omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro.*

Vere Tertull. lib de Præscript c. 43. *De genere conversationis*, ait, *qualitas fidei æstimari potest, doctrinæ index disciplina est. Negant Deum timendum Itaque libera sunt illis omnia et soluta: ubi autem Deus non timetur, nisi ubi non est? ubi Deus non est, nec veritas ulla est: ubi veritas nulla est, merito et talis disciplina est. At ubi Deus, ibi metus in Deum qui est initium sapientiæ. Ubi metus in Deum, ibi gravitas honesta, et diligentia attonita, et cura sollicita, et adlectio explorata, et communicatio deliberata, et promotio emerita, et subjectio religiosa, et apparitio devota, et processio modesta, et Ecclesia unita, et Dei omnia.* Ita Lutherus lib. contra cœlestes Prophetas scribit de Andrea Carolstadio discipulo suo, quod adeo fuerit impius, ut non crediderit vel in terris, vel in cœlis ullum Deum existere. Calvin. l. 2. Inst scribit Servetum, qui se summum orbis Prophetam nominabat, impie blasphemasse Deum illum, qui dicitur Jehova, in ligno lignum, in lapide lapidem, in arbore arborem esse; eo quod formam et substantiam ligni, lapidis et arboris vere habeat. Heshusius l contra Illyricum, scribit ex doctrina Illyrici elici, quod animam hominis non Deus, sed diabolus crearit Bernardinus Ochinus in penultimo Dialogo suo, se religionis expertem professus, docet Deum primum esse motorem, non tamen esse adorandum, nec ab eo quidquam præsidii expectandum. Beza negat Deum omnia posse Lutherus, Melanchthon et Calvinus faciunt eum auctorem operum tam malorum, quam bonorum, puta peccatorum Jure ergo Cardinalis Hosius atheismum vocat Lutheranæ et Zuinglianæ perfidiæ perfectionem, alibi centrum, alibi sceleris summitatem. Quarum ludimagistri, Epicuri de grege porci (inter quos Joannes Vetus Bezam nominat) illud, teste Vireto, suis occinere solebant:

beatum esse, qui, ut ait Poeta:

—Metus omnes et inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari.

Denique Mollosus apud Genebr. in Chronol. Calvinum facit Atheorum principem.

AUDACES] Quid enim non audent qui Dei hominumque dominium contemnunt? Ita OEcum. Lutherus Sedi Apostolicæ hoc xenium pro novo anno misit: *Martinus Lutherus S. Sedi Romanæ meam gratiam et salutem. Sanctissima sedes crepa.* Idem lib. contra Regem Angliæ: *Quis est iste Henricus? novus Thomista, discipulus duntaxat tam ignavi monstri;* et mox: *Hic sto, hic maneo, hic glorior, hic insulto Papistis, Henricistis, Sophistis, omnibus portis inferi: divina Majestas mecum facit ut nihil curem, si mille Augustini, mille Cypriani, mille Henricianæ Ecclesiæ contra me starent; dogmata mea stabunt, et Papa cum Henricistis cadet, invitis omnibus potestatibus inferi, et potestatibus aeris, terræ et maris.* Audisti Thrasonem, audisti Luciferum.

SIBI PLACENTES,] αὐθάδεις, id est *procaces*. Ita S. Hieron. lib. 1 contra Jovin. Catharinus, *protervi*, Gagnæus, *pertinaces*; Clarius, *impudentes*; Tigurina, *præfracti*; Vatabl. *sui sensus et cupitis*; Pagnin. *contumaces*. Sic et OEcumen. *Contumaces*, inquit, *hoc est, qui quod sibi placet sequi omnino ac tueri volunt*; alii, *intractabiles, insolentes, arrogantes, contemptores aliorum*: hæresis enim consistit in pertinacia sui sensus et erroris. Nam αὐθάδεια idem est quod *morositas*, amor sui, contumacia, temeritas, duritia, pertinacia, procacitas, superbia, fastidium, arrogantia. Noster ad verbum vertit, *sibi placentes*, quia ἅδω est *placeo*, ut αὐθάδης, sit quasi ἅδων ἑαυτῷ, id est *placens sibi*, vel, ut Hesych. quasi αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ, id est, *idem in seipso*; vel, ut alii, quasi αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ, id est, *idem ex seipso*. Ita Erasm. a Luthero appellatus diabolus incarnatus, in Apolog. contra eum, Lutherum vocat Oreste insaniorem, odio lymphatum, philautum, temulentum; ideoque præhibendum ei esse veratrum, ut saniora scribat. Quin et Wittenbergenses Lutherum, licet magistrum suum, vocarunt philauton, philonicum et eristicum, id est rixosum, hyperbolicum, qui ex culice faciat camelum, polypragmonicum qui se petulanter et procaciter negotiis omnibus immisceat; ingenii ostentatorem stoicum, durum, capitosum, somniatorem, quod nocturnas visiones in ebrio capite natas pro puro puto Dei verbo venditaret, uti refert Joannes Spangenbergius in libro cui titulus: *Ferox narratio beneficiorum per D. Martinum Lutherum*, etc.

SECTAS NON METUUNT INTRODUCERE.] To *introducere* non est in Græco, sic enim habet: δόξας οὐ τρέμουσι βλασφημοῦντες, quod primo verti potest, *glorias non verentur blasphemare et conviciari*, ut per δόξας intelligantur in gloria celebres et majestate præditi. Ita Gagnæus, Pagnin. Tigurin. Cathar. Clarius, Salmeron et alii. Quocirca S. Judas v. 8, huc alludens ait: *Dominationem autem spernunt, majestatem* (græce δόξας) *autem blasphemant*. Unde et hic Biblia Gothica legunt: *Majestatem*, vel *majestates non metuunt*. Quare per δόξας aliqui intelligunt angelos Dei administros, Ecclesiæ orbisque præsides et gubernatores. Ita Turrian. l. 2. de Hierarch. Ord. c. 9. qui δόξας vertit glorias, vel splendores. Alii intelligunt Magistratus, Reges, Principes, Episcopos. Ita OEcumen. *Nam qui ex contemptu*, ait, *dominationem ullam non timent, quid mirum si omnem gloriam, et excellentiam etiam spernant?* δόξα enim Græcis idem est quod *majestas*, splendor, gloria, dignitas, existimatio, item sententia, opinio.

Verum Noster melius subaudiens παρεισάγειν vertit, *sectas non metuunt introducere*, hoc enim est proprium hæreticorum; at Græcum δόξα opiniones et sectas significat; ut idem hic dicat S. Petrus quod dixit v. 1. *Qui introducent sectas perditionis.* Porro non mirum Interpretem δόξας hic vertere *sectas*, in ep. vero S. Judæ vertere *majestatem*; quia alia est sententia S. Judæ, alia S. Petri. S. Judas enim ait: *Dominationem autem spernunt, majestatem* (δόξας) *autem blasphemant*; ubi δόξας verti nequit *sectas*: nec enim hæretici sectas blasphemant, sed ambiunt. S. Petrus vero alia interserit, atque: *Dominationemque contemnunt audaces, sibi placentes, sectas* (δόξας) *non metuunt introducere blasphemantes*. Ubi τὸ *sectas* explicat τὸ *audaces, sibi placentes*, q. d. Quam sint audaces et sibi placentes, liquet ex eo quod contra communem Ecclesiæ Patrumque doctrinam et consensum, audent novas opiniones ex suo cerebro confictas inducere, itaque sectas facere. Adde Nostrum interpretem æque ac Syrum in S. Juda legisse δόξαν in singulari, quod *majestatem* significat, non *sectas*, in S. Petro vero legisse δόξας in plurali, quod *sectas* significat, non *majestatem*.

Nota. Τὸ *sectas* significat primo, errores et hæreses; secundo, schismata et dissidia quibus Ecclesiæ unionem scindunt, seque ab ea resecant, ut propriam Ecclesiam scholamque constituant, cujus ipsi habeantur auctores, ac sequaces ex se denominent: sicut a Simone vocantur Simoniani, ab Ario Ariani, a Nestorio Nestoriani, etc. Tertio τὸ *sectas* significat non tantum hæreticos inter se esse dissectos, sed unam eamdemque hæresin illico secari in varias sectas et schismata, hæretici enim cum agantur superbia et fastu, nec Deo, aut homini, sed suo cerebro credant, nolunt aliorum esse discipuli, sed doctores. Unde plerique novas opiniones et errores comminiscuntur, ut eorum habeantur auctores, et discipulos post se trahant, eisque suum nomen indant. S. Augustinus l. de Hæres. enumerat nonaginta hæreses a Christo usque ad sua tempora, a S. Aug. usque ad Lutherum totidem numerantur: ita ut per 1500 annos non plures quam 180 hæreses collegerit Sanderus. At vero a Luthero, puta ab anno Christi 1517, usque ad annum Christi 1595, ducentas et septuaginta hæreses enumerant Staphylus, Hosius, Lindanus, Prateolus, Ederus, et ex iis Stanislaus Rescius lib. 1 de Atheismis c. 9. Ita *fæcundus est error*, ait ille, *errans, nec scit quid velit, nec scit quid nolit*. Nec mirum Lutheri discipulos a Luthero magistro descivisse, et tot sectas invexisse: nam et ipse Lutherus a seipso descivit, et sæpe dogmata hæresesque mutavit, uti ostendit Cochleus in libro cui titulus: *Lutherus septiceps*. Veritas enim constans est eademque semper; falsitas vero inconstans semper evariat.

Sapienter Trismegistus tract. de Veritate docet falsitatem nosci ex mutatione, veritatem ex immutabilitate. *Nihil enim*, ait, *quod non manet in seipso, verum est: omne quippe quod alteratur falsitas est, non manens in quo est.* Idem tract. de Pietate et Philo-

sophia: *Quod semper fit, ait, semper etiam corrumpitur: quod semel factum est numquam corrumpitur*, hic est ergo fons, origo et mater hæresis, nimirum superbia et ambitio. Hinc omnium seculorum experientia docuit, hæresiarchas pene omnes ab Ecclesia descivisse, suasque hæreses adinvenisse, eo quod in Ecclesia ambientes primas Cathedras, Episcopatus et Doctoratus, ab iis repulsi, eas extra Ecclesiam statuerint, ut ibi obtinerent principatum, quem in Ecclesia obtinere nequiverant. Vere S. Aug. l. de Pastoribus c. 8. *Diversis*, ait, *locis sunt diversæ* (hæreses) *sed una mater superbia omnes genuit, sicut una mater nostra Catholica omnes Christianos fideles toto orbe diffusos*. Ita Euseb. l. 4. hist. c. 22. *Theobutas*, ait, *quia repulsam meruit Episcopatus cœpit initio perturbare omnia et corrumpere*; et Tertull. l. contra Valentinianos post initium: *Speraverat*, ait, *Episcopatum Valentinus, quia et ingenio poterat et eloquio; sed alium ex martyrii prærogativa loci potitum indignatus, de Ecclesia authenticæ regulæ abrupit, ut solent animi pro prioratu exciti præsumptione ultionis accendi*. De Marcione idem testatur Epiphan. hæres. 42. sub initium: *Æmulatione*, ait, *elatus Marcion, ubi non accepit præsidentiam, excogitat sibi ipse consilium*, et infra: *Æmulatione igitur commotus, et ad magnam indignationem et superbiam elatus fissuram efficit, sibi ipsi hæresin erigens, ac dicens: Ego findam Ecclesiam vestram, et mittam fissuram in ipsam in æternum. Et revera fissuram immisit non parvam, sed non Ecclesiam fidit, verum seipsum et eos qui ipsi obediunt*. De Montano testatur Theodoretus lib. 3. Hæret. fabul. *Is*, ait, *ambitione et primum locum obtinendi cupiditate motus, seipsum Paracletum vocavit*. Novatianus quia in pontificatu prælatus ei fuit S. Cornelius, schisma fecit et hæresim induxit, imo se Papam, puta Antipapam, constituit, teste Eusebio l. 2. Histor. c. 33. et S. Cypriano ep. 49. 52. 64. 68. Arius ambiens Episcopatum Alexandriæ, cum ab eo per Alexandrum sibi antepositum exclusum se videret, in eum et Ecclesiam linguam armavit, et Arianismum induxit, teste Theodor. l. 4. Hæret. fabular. Idem de Aetio, cum in Episcopatu ei prælatus esset Eustathius, scribit Epiphan. hæresi 75. Joannem Wiclef quod Episcopatu excidisset, hæresiarcham esse factum, asserit Thomas Waldens. l. 2. Doctrinæ fidei. c. 60.

Lutherus omnium hujus ævi hæresum choragus et antesignanus hæresim orsus est concionando contra Indulgentias, eo quod earum promulgatio a se, suaque Ordine Augustiniano ad Fratres Prædicatores translata esset, uti narrat Cochlæus in actis Lutheri anno 1517. Porro Lutheri tantus fuit fastus, ut libro contra Regem Angliæ asserat, Reges, Principes, Pontifices non esse dignos qui solvant suorum calceamentorum corrigiam, et se pro sancto haberi velle invitis omnibus, ac se parvi facere mille Cyprianos et mille Augustinos, ejus enim gnome erat:

> Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.

Et:

> Pestis eram vivens, moriens tua mors ero Papa.

Sed falsus est et fefellit pseudopropheta: mortuus est enim Lutherus, sed vivit vigetque Papa et papatus. Idem reges vocat laudes capitis sui, Parisiensem academiam Sodomam, Lovaniensem Gomorrham, Episcopos et sacerdotes capita rasa ac oleata, S. Thomam unum de septem phialis iræ Dei.

Blasphemantes.] quia convicia jactant non tantum in Deum, sancta et sanctos, sed et in se mutuo, ea que atrocissima, sed sæpe vera. Ita hoc seculo Bucerus contra Calvinum, eum vocat idolum, impium ducem rapidum, fratricidam. Calvinus Valentinum Gentilem vocat Tritheitam, hæreticum, canem, proditorem, phreneticum, Satanam impudentia superantem, Luciferum convicia evomentem, etc. Vicissim Gentilis Calvinum vocat Quadritheitam, infensum veritati, crudelem, mordacem, execrabili errore fascinatum, uti refert Aretius l. de supplicio Gentilis. Smidelinus fatetur se a Saxonicis vocari chamæleontem, polypum, mendacem falsarium, præstigiatorem, socium furum, sophistam, hypocritam, effrontem, conscientiæ expertem, neque oculis neque corde præditum mentis impotem. Prodiit libellus anonymus Lutherani cujusdam anno Domini 1586. Ienæ impressus, cujus hic est titulus: *Quod Calvinistæ non sunt Christiani, sed tantum Judæi et Mahometani baptizati*. Theomorus Calvinista in libro suo recenset novem turpissimas maculas, a suæ sectæ hominibus Calvino inustas: prima, quod esset hæreticus quovis hæretico pejor; secunda, quod ambitiosus et tyrannidis cupidissimus; tertia, quod usurarius insignis; quarta, quod nummularius insignis, sive trapezita; quinta quod avarissimus; sexta, quod aleator; septima, quod scortator libidinosissimus, isque manifestus; octava, quod immoderato biliosus et iracundus; nona, quod vindictæ appetentissimus, sævus et sanguinarius. Sturmius in Palinodia ad Lucam Osiandrum, eum vocat Caligulam Ulyssis nepotem, omnium horarum aulicum. Postellus scribit Calvinistas nihil hominis præter formam habere, Catholicæ fidei nocentissimos remissæ, belluarum in ritu vivere. Zuingliani scriptum ediderunt anno Domini 1527. in quo Lutherum vocant Cervisiarium Papam, Antichristi nepotem lunaticum, sophistam, crassum, rusticum, seductorem, pseudoprophetam, Antichristi proximum consanguineum, carnificem Christi, violatorem sacrarum Litterarum. Zuinglius ipse in Respons. ad Lutheri l. de Sacramento, Lutherum vocat pseudoprophetam, impudenter asserentem quidquid in buccam venit, cinædum, scurram, incorrigibilem, hæreticum, impostorem, Christi negatorem, veritatis oppressorem, Antichristum. Plura vide apud Stanislaum Rescium in Ministromachia, ubi citat Lutheranos, qui Calvinistas vocant blasphemos, capitales hostes filii Dei, imperitos, insanos, Doctores a Satana missos, Suermeros, canes molossos, sues, larvas diaboli, seductores, scurras, progeniem viperarum, Turcis deteriores, latrones corporis et animæ, fanaticos moriones, truncones, diabolorum capita, animicidas, calumniatores, infernales lupos, fœtorem Satanæ, doctrinam eorum ex secretissima infernalis aulæ abysso prodiisse, etc.

Vere Plato l. de Amicitia: *Solus bonus*, ait, *soli bono est amicus; malus autem nec bono, nec malo umquam revera est amicus*. Verius S. Augustinus contra Litteras Petiliani: *Dissensio vos et divisio facit hæreticos, pax vero et unitas facit Catholicos*, et **Tertullianus l. contra Hermogen. c. 1. *Tales* (hæretici) inquit, *loquacitatem facundiam existimant*, im-**

pudentiam constantiam deputant, et maledicere singulis officium bonæ conscientiæ judicant.

Porro blasphemiæ propria dictæ in Deum et Sanctos, apud hæreticos sunt plurimæ. Lutherus contra Jac. Latronum ausus est scribere: *anima mea odit hoc verbum*, ὁμοούσιος. Idem e Litaniis sustulit illam precandi formulam, qua semper usa est Ecclesia: *Sancta Trinitas unus Deus, miserere nobis.*

Eamdem precationem Calvinus vocavit barbariem uti testantur Ministri Genevenses epistol. de blasphemiis Valentini Gentilis. Sic enim ait Calvinus in epist. ad proceres Poloniæ folio 63. *Precatio vulgo trita, S. Trinitas unus Deus miserere nostri, mihi non placet, ac omnino barbariem sapit.* Idem Deum Patrem comparabat Grammaticæ, Filium Dialecticæ, Spiritum Sanctum Rhetoricæ. Ita refert Manlius in Locis communibus tit. de Deo. Valentinus Gentilis uti tres personas, ita et voluit tres esse naturas in deitate, puta tres deos.

Novi Ariani negant Filium esse Deum, et Symbolum Athanasii vocant Symbolum Satanasii. Testatur Lindanus in Christomachia, quod Calvinistæ in plurimis Galliæ locis versiculum illum: *Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto*, ex hymnodiis suis expunxerunt.

Beza l. contra Brentium. duas docet esse in Christo hypostaticas uniones, unam carnis cum anima, alteram Dei cum homine.

Transylvani Ministri, ut Georgius Blandrata justo Dei judicio postmodum a nepote suo suffocatus, Paulus Alciatus, Lælius Zosimus, Franciscus David in Collat. Transylvan. (horreo dum scribo) sanctam Trinitatem vocant Cerberum tricipitem, tricorporem Gerionem, novum idolum, turrim Babel, Deum fictitium ac sophisticum, idolum Sabinense. Rident igitur hæc nomina in divinis; Essentia, Persona, Relatio, Proprietas; nec ullam agnoscunt in Deo personarum distinctionem l. 2. Disp. Albanæ c. 4. Alii docuerunt Christum fuisse merum hominem Josephi filium qui se a pœnis liberare non potuerit, ac proinde non esse invocandum, multo minus esse redemptorem mundi, etc.

Narrat Staphylus fuisse in Moravia Lucam Sterbergium, *qui primus omnium in illis partibus docuit omnes eos qui SS. Trinitatis nomen confitentur et colunt, tres deos falso comminisci; cum sit Trinitas nomen supervacaneum et inane, nec nisi unus Deus sit in cælo: voluit itaque ut loco illius, o veneranda Trinitas, canneretur, o veneranda Dei bonitas. Optat etiam impius ille (horret animus scribere) ut dæmones omnes Trinitatem abducant et asportent, nescire se inquiens utrum fœmina vel masculus sit; sed potius habere se persuasum Trinitatem illam quamdam fœminam fuisse, quæ tres maritos habuisset. Docuit præterea Christum non fuisse verum Deum, sed hominem dumtaxat instar aliorum mortalium, Mariæ et Josephi fabri lignarii filium: non propria virtute divina, sed virtute omnipotentis surrexisse a mortuis: tum demum adoptatum fuisse in filium, cum Joanne baptizante vox a cælo audita est: Hic est filius meus dilectus. Ridet Spiritum Sanctum, dicens, nihil aliud esse quam columbam: Dei genitricem negat perpetuam virginem extitisse; sabbatum sanctificandum docet, non Dominicum, baptismum vocat Satanæ institutionem.* De blasphemiis Calvini vide Feverdentium in *Theomachia Calvinistica*, et Gulielmum Reginaldum in *Calvinoturcismo.*

Conradus Vorstius Calvinista lib. de Deo et Attributis divinis, hos habet atheismos: primo, Deus non est infinitus; secundo. Deus secundum substantiam suam non est ubique præsens in hoc mundo, sed tantum in cœlo; tertio, in Deo sunt vera accidentia realiter distincta a substantia Dei; quarto, decreta Dei, quale est decretum prædestinationis aut reprobationis, non sunt ab æterno; quinto. æternitas Dei non est indivisibilis, et tota simul, sed successiva. Vide nostrum Martin Becanum in titulis Calvinist. tit. 4. Denique vers. 18. ostendam Calvinum ejusque asseclas non colere Deum verum, sed diabolum.

11. UBI ANGELI FORTITUDINE ET VIRTUTE (græce δυνάμει, id est, *potentia et robore*) CUM SINT MAJORES, NON PORTANT ADVERSUM SE EXECRABILE JUDICIUM.] Multi censent hic esse sermonem de angelis malis, id est dæmonibus, quasi eis comparet hæreticos, qui ut paulo ante dixit. *dominationem contemnunt*, eosque dæmonibus pejores esse, ideoque gravius puniendos significet q. d. Uti ingens est audacia et impudentia hæreticorum, *qui dominationem contemnunt, et sectas non metuunt introducere blasphemantes*; ita ingens eorum erit et pœna. Si enim angeli mali, id est dæmones, qui fortitudine et robore sunt majores, non portant adversum se *execrabile judicium*, græce blasphemum judicium, id est, execrabilem condemnationem et maledictionem æternam, quomodo hi eamdem ferent; cum sint homines corpore et anima infirmi et imbecilles? Sane ipsi *in miseriis* gehennæ non subsistent, Ps. 139. v. 11. et 12. ita Genebrardus ibidem. Aut brevius et planius q. d. Quomodo hæretici audaces non metuunt sectas introducere et blasphemare, cum sciant dæmones qui longe sunt potentiores, ob schisma et rebellionem ita esse punitos ut non ferant execrabile judicium, id est, horrendam condemnationem a Deo contra se latam, et gehennæ supplicium?

Hæc expositio valde congruit versioni Latinæ et Græco μάλιστα id est *maxime*, v. 10 q. d. Deus maxime, puta immanibus et intolerandis suppliciis cruciabit hæreticos luxuriosos et refractarios, ut patet ex dæmonibus, qui cum eis in scelere sint pares, in natura superiores et fortiores, non ferunt tamen execrabile judicium, id est condemnationem, et supplicium gehennæ. Ita Glossa. Lyran. Thomas Anglicus, Hugo, Dionys. Cathar. Titelman. et alii.

Secundo, alii, q. d. Dæmones non audent execrari et blasphemare Præpositos Ecclesiæ, licet sibi adversos, imo in exorcismis eis se subdunt licet coacti; quomodo ergo hæretici audent eos blasphemare et conviciis incessere? Ita Gagnæus.

Tertio, Clarius, q. d. Dæmones, licet fortiores sint ad perferendas inferni pœnas, tamen non audent Deum earum auctorem blasphemare, ne gravius ab eo puniantur; quomodo ergo eum blasphemare audent hæretici? Huc accedit Arias, q. d. Dæmones licet Dei hostes, tamen non audent primas Dei veritates practicas, puta prima virtutis ac pietatis principia et præcepta negare aut convellere; quomodo ergo ea negant et convellunt hæretici?

Quarto, alii, q. d. Dæmones sibi invicem non maledicunt, nec se mutuo blasphemant, quomodo ergo

homines, puta hæretici, audent sibi invicem maledicere et blasphemare?

Verum alii passim angelos hic proprie accipiunt, ideoque hoc Hi ergo *non portant adversum, se execrabile judicium*, græce ου φερουσι κατ' αυτων παρα κυριω βλασφημον κρισιν, id est, *non ferunt, non inferunt contra se a Domino blasphemum judicium*, hoc est, non intorquent hostibus suis execrandam sententiam, ut scilicet diabolo a Deo imprecentur mala, meritaque supplicia, quæ sunt horrenda et execranda. Idem enim videtur hic dicere S. Petrus cum eo quod ait S Judas v 9. scilicet Michaelem altercantem cum diabolo de corpore Mosis, non esse ausum *judicium inferre blasphemiæ*, id est blasphemare, maledicere et conviciari diabolum, eique justam blasphemiæ pœnam irrogare, dicendo. Tace, maledicte diabole vade blaspheme, in gehennam, in ea cruciet te Deus, uti mereris tu et tua blasphemia, sed dixisse: *Imperet tibi Dominus*; sequentia enim S. Judæ verba pene sunt eadem cum sequentibus S. Petri, ut patet conferenti utrumque Textum Græcum.

12 Idem liquet ex eo quod adaptans subdit S. Petrus: HI VERO VELUT IRRATIONABILIA PECORA, etc IN HIS QUÆ IGNORANT BLASPHEMANTES] q d Angeli non audent blasphemare, id est, maledicere dæmoni et impiis hæretici vero blasphemant Deum et Sanctos Ubi nota judicium blasphemum vocari maledictum, maledicentiam, execrationem, puta imprecationem magni et execrandi mali, justo Dei judicio impiis et blasphemis irrogandi: quod S Judas v 9 vocat *judicium blasphemiæ* Est catachresis, unde Erasmus βλασφημον exponit δυσφημον, id est *infaustum*, infelix, abominandum, pessimi nominis et omini. Respicit το *blasphemum* τo blasphemantes v. 10 q. d. Quomodo hæretici audent blasphemare et maledicere, id est, conviciari Deum, Sanctos et homines, præsertim Prælatos et principes cum angeli id non audeant facere diabolo, licet blasphemo et execratione dignissimo? Βλασφημια enim non tantum blasphemiam proprie dictam, id est convicium in Deum vel Sanctos significat, sed et quamlibet execrationem, maledicentiam, imprecationem, contumeliam, probrum, obtrectationem, vituperationem, ut sit idem quod δυσφημια, cui opponitur ευφημια, id est *laus*, gloria, commendatio, bonum omen, fausta precatio, benedictio. Unde et S. August. l. de Morib. Manich c. 2. blasphemiam definit, *cum aliquo malo dicuntur de bonis*

Rursum τo κατ' αυτων potest verti primo *adversus ipsas*, scilicet δοξας, id est *glorias*, hoc est potentes, uti sunt dæmones; secundo *adversum se*, ut vertit Noster q d. Angeli cum sint purissimi et sanctissimi, non audent vel nominare aliquid, quod aliquo modo sonet blasphemiam, id est maledicentiam ne vel per umbram videantur angelicum suum os contaminare; et quia maxime execrantur blasphemiam et blasphemos

Denique τo *a Domino*, quod est in Græco, significat *a Domino*, qui est scelerum vindex, mala optari. Ita OEcumen *S. Petrus ait*, inquit, *has miseros nullo habita ratione glorias maledicere, cum tamen neque qui potentia et viribus majores sunt istis flagitiosis hominibus, non ferant, id est, non inferant contra ipsas videlicet glorias maledicum judicium apud Dominum*. Deinde citato exemplo Michaelis quod refert S. Judas ver. 9. subjicit: *Et est a majori argumentatio in hunc modum: Si diabolus qui dignior est ut maledicatur, quia tamen gloriæ cujusdam particeps est, a Michaele Archangelo coram Domino id non est consecutus; illi sane non sapiunt qui ita temere gloriam omnem maledictis prosequuntur, cum tamen multo post angelorum dignitatem sint constituti*

OEcumenium sequuntur Adamus. Gagnæus, Clarius, Salmeron et alii. Huc accedit Fevardentius, qui sic explicat q. d. Quomodo hæretici audent dominationibus, id est, magistratibus et principibus orthodoxis, licet sibi adversantibus, obloqui, maledicere et resistere, cum angeli boni magistratus et principes Ethnicos, licet fidei et populo Dei infestos, non execrentur, sed honorent et revereantur, uti liquet in angelis Persarum et Græcorum pro Persis et Græcia contra angelum Hebræorum, populumque Dei decertantibus, Daniel 10. 5. et sequ *Hi vero (magistri mendaces*, puta hæresiarchæ, de quibus v. 1.) *velut irrationabilia pecora*; Pagn *velut bruta animantia naturaliter*, scilicet tendunt et ruunt; *in captionem et perniciem*; græce φυσικα γεγεννημενα εις αλωσιν και φθοραν, id est. *natura genita in captionem et perniciem*; ait Pagn. *Naturale est*, ait Beda. *irrationabilibus animalibus causa pabuli sæpius in captionem et perniciem ignoranter incidere*; Ita hæretici ob suam gulam suosque effrænes appetitus explendos, incidunt in laqueos diaboli et perniciem æternam. Ex adverso Arias hæc explicat active. q d Hæretici sunt velut feræ, puta ursi. leones et lupi, qui naturaliter feruntur in captionem et perniciem, puta in prædam et cædem aliorum animalium. Utrumque verum, hæretici enim et passive ruunt in exitium, et alios suis laqueis irretitos secum in idem active trahunt Est hyperbole: nec enim natura hæreticorum est prava, nataque in captionem et perniciem; sed sensus est q. d Hæretici toti sunt pravi, toti corrupti, ut videantur nati et facti ad malum; quia corruptionem et concupiscentiam naturæ suæ sequuntur. Rursum hæresis ita naturam eorum afficit et inficit, ut eam totam devergat et trahat ad malum. Sic dicimur natura filii iræ Ephes. 2 3 pessimorum hominum vocatur naturalis malitia, Sapient. 12 10. quia cæco naturæ impetu eo feruntur, quo eos libidinis ardor, vel honorum opumque cupido, vel iræ et ambitionis furor rapit.

Comparavit S Petrus hæresiarchas sui ævi puta Simonianos et Gnosticos, ob superbiam, avaritiam et libidinem; primo, dæmonibus; secundo, hominibus impiis mersis diluvio, ac Sodomitis; nunc tertio, eos comparat feris et bestiis, quæ non ratione, sed naturæ ferinæ ardore vel furore aguntur, ideoque incidunt, imo ruunt, aliosque secum trahunt in laqueos venatorum, ut capiantur et occidantur Idem iisdem pene verbis dicit S Judas v 10. *Hi autem quæcumque quidem ignorant blasphemant; quæcumque autem naturaliter tamquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur*. Et S Ignatius utrique consusep. ad Antiochen. *Videte*, ait, *canes rabidos, et serpentes super pectus repentes, dracones squamosos, et aspides, basiliscos, scorpiones: hi sunt thoes* (genus est luporum) *vulpes et simiæ humana imitantes*. Nam, ut ait Clemens Alexand. Adhort. ad Gentes, *homines vocantur serpentes, qui sunt deceptores; leones, qui sunt animosi et ad iram concitati; sues, qui sunt voluptati dediti; lupi, qui sunt rapaces.*

In his quæ ignorant blasphemantes.] Id est, ut S. Judas ait: *Quæcumque ignorant blasphemant*; Tigurina, *in his quæ non intelligunt maledicentes*. Est hebraismus. Hebræi enim verba contactus sive realis, sive mentalis, sive verbalis, qualis est blasphemare, construunt cum ablativo mediante præpositione, *in*, ut percutere in faciem dicunt pro percutere faciem, credo in Deo pro credo Deo. Sic hic: *In his quæ ignorant*, id est, hæc quæ ignorant, *blasphemant*. Taxat eos qui se Gnosticos, id est scientes, appellabant, cum essent ignorantes, ideoque orthodoxa, quæ ignorabant, aut scire et credere nolebant, superbe et proterve respuebant, ac blasphemabant: de qualibus jure ait S. Paulus Rom. 1. 22. *Dicentes se esse sapientes stulti facti sunt.* Huc facit hæreticorum (Manichæorum) *privilegium diabolicum*, uti vocat S. Aug. 22. contra Faustum c. 15. *Ut quidquid est in Evangelio quo adjuvari hæresim suam putent, id a Christo dictum teneant; quidquid autem ex eisdem codicibus adversus eos sonuerit, immissum a falsatoribus ore impudenti ac sacrilego non dubitent dicere.* Idem lib. 13. c. 12. comparat eos perdici: *Perdix enim*, ait, *nimis contentiosum animal notum est, quanta aviditate ipsius contentionis currat in laqueum.*

In corruptione sua peribunt.] Græce est elegans paronomasia: ἐν τῇ φθορᾷ αὐτῶν καταφθαρήσονται, id est, *corruptione sua corrumpentur*; hic est enim fœdæ voluptatis finis et merces. Nam, ut ait S. Paulus: *Qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem*, Galat. 6. v. 8. et Philip. 3. v. 19. hosce hæreticos notans: *Quorum Deus*, ait, *venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt.* Sane Lutherum cum vespere laute cœnasset, noctu desperatione et furiis dæmonis actum, sibi injecto laqueo necem intulisse asseruit ejus famulus postea ad orthodoxam fidem conversus, uti refert Thomas Bozius de Signis Ecclesiæ tom. 2. l. 23. c. 3. Ubi et addit, Carolstadium, Bucerum, OEcolampadium a Satana suffocatos interiisse, Calvinum pediculari, aliisque novem dirissimis morbis per quatuor annos excruciatum, turpissime obiisse, testatur Bolsecus ejus discipulus in Calvini Vita. Sic Dion. tyrannus, sui et tyrannorum infelicitatem professus alebat: *Illis certe similes animalibus tyranni sumus, quæ saginantur, quibus comedendi bibendique non ad aliud, quam ad perniciem suam copia solet offerri*, uti refert Euseb. 8. Præpar. c. 5.

Vere S. Chrys. h. 43. in Matth. agens de hæreticis: *Super ventrem repunt*, ait, *quia quidquid faciunt, propter ventrem faciunt, et propter vanam gloriam pectoris sui. Terram manducant, quia neminem lucrantur nisi illos qui in terra sunt, id est homines carnales.* Et S. Leo ser. 1. de Ascensione: *Cui*, ait, *diabolo carnales militant voluptates, qui animas ad superna tendentes corruptibilium bonorum delectationibus obligare, et ab illis sedibus, de quibus ipse excidit, gaudet, abducere?* Idem ser. 5. de Epiph. *Fugiantur*, ait, *noxiæ voluptates, inimica gaudia, et desideria jam jamque peritura: quis fructus est, quæve utilitas ea indesinenter cupere, quæ etiamsi non deserunt, deserenda sunt?* Et S. Basil. hom. de legend. libris Gentil. *Corpus*, ait, *castigandum est, ac instar feræ cohibendum, et ab ipso adversus animam tumultus orientes ratione velut flagello compescendi; ne frenum voluptati omnino laxando, mens velut auriga ab equis contumacibus, ac minime obtemperantibus feratur ac rapiatur.* Citat Platonem, qui Athenis Academiam loco pestilenti elegit, ut corporis luxuriam amputaret; et Pythagoram, qui cuidam se saginanti dixit: *Heus miser, non desinis duriorem tibi carcerem præparare.* Et S. Salvianus l. 1. ad Ecclesiam Cathol. *In barathro*, ait, *libidinum commorantes, in ipsis se sepeliunt ruinis suis.*

13 Percipientes mercedem injustitiæ.] Non tantum in futura, sed et in præsenti vita, ut scilicet dedant se fœdis et præposteris voluptatibus Veneris et ventris, quibus tam corpus quam animam corrumpant, polluant et perdant; hæc est enim *corruptio* de qua paulo ante, quam scilicet sponte sibi comparerunt, ait OEcum. Unde S. Hier. lib. 1. contra Jovin. legit: *Recipientque mercedem iniquitatis luxuriam*; uti recepere Philosophi qui, cum Deum cognitum non coluissent, traditi sunt in reprobum sensum et libidines sodomiticas, de quibus Paulus Rom. 1. 24. Hanc et mercedem hanc explicans S. Petrus subdit.

Voluptatem existimantes diei delicias.] Græce τὴν ἐν ἡμέρᾳ τρυφήν. Tigur. *pro voluptate ducentes se in diem deliciis*, vel ut Vatabl. *diurnis deliciis fruantur*; Pagnin. *voluptates putantes eas quæ sunt in diem delicias.* Diei ergo delicias, vocat diurnas, quæ ad diem, id est modicum tempus durant, cum veræ deliciæ sint solidæ, constantes et æternæ. Ita Arias, Titelman, Adamus, Gagnæus et Salmeron; vel, ut OEcum. *diei*, id est per dies singulos, quotidianas. *Voluptatem*, ait OEcum. *quotidianum luxum existimantes, hoc est veram et amabilem lætitiam et voluptatem in quotidiana gulæ fruitione constituentes.*

Præclare S. Hier. l. 2. contra Jovin. sub finem: *Quod multi*, ait, *acquiescunt sententiæ tuæ* (Jovinianum alloquitur) *indicium voluptatis est; et pro magna sapientia deputas, si plures porci post te currant, quos gehennæ succidæ nutrias?* et post nonnulla: *Basilides magister luxuriæ et turpissimorum complexuum, post tot annos in Jovinianum, quasi in Euphorbum, transformatus est, ut Latina quoque lingua haberet hæresim suam.* Rursum post pauca: *Vexillum crucis et prædicationis auctoritas idolorum templa destruxerat; e regione luxuria ventris et gutturis subvertere nititur fortitudinem crucis. Denique semper pseudoprophetæ dulcia pollicentur, et ad modicum placent: amara est veritas, et qui eam prædicant replentur amaritudine; in azymis enim veritatis et sinceritatis Domini Pascha celebratur, et cum amaritudinibus comeditur.* Et S. Ambr. ep. ad Ecclesiam Vercellensem: *Audio*, ait, *homines qui dicunt nullum esse abstinentiæ meritum; delirare eos qui castigant carnem suam ut menti subditam faciant; quod numquam scripsisset, neque fecisset Paulus, si deliramentum putasset. Gloriatur autem, dicens: Castigo corpus meum et in servitutem redigo, ne, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus inveniar: ergo qui non castigant corpus suum, et volunt prædicare aliis, ipsi reprobi habentur.* Mox vero perstringens eos qui in hac parte Gnosticos imitarentur: *Quæ istos*, ait, *Epicuros nova schola misit, qui voluptatem prædicent, delicias suadeant? Dominus Jesus volens nos adversus diaboli tentamenta fortiores reddere certaturus jeju-*

navit, ut sciremus quia aliter illecebras mali non possemus vincere. Qua causa Christus jejunarit hi astruant, nisi ut nobis exemplo esset ejus jejunium? Et S. Basil. in Regulis fusius disp. reg 17. *Uti,* ait, *optimus corporis habitus et coloris bonitas pugilem a cæteris distinguit; sic Christianum a cæteris discernit macilentia corporis, pallorque deflorescens qui continentiæ velut adjunctus est comes: indicio est enim Christi mandatorum vere pugilem esse, qui in infirmitate corporis adversarium suum in lucta prosternit, et quam potens sit in pietatis certaminibus, declarat convenienter verbis illis: Cum infirmor, tunc potens sum.*

Coinquinationes et maculæ.] Σπίλοι καὶ μῶμοι. Pagnin. *sordes et maculæ;* Vatabl. *inquinamenta et maculæ* Σπίλοι enim, teste Gellio, sunt maculæ a vino vel unguine vestibus inhærentes, quæ eas discolorant, sic dictæ e σπᾶν ὕλην, id est, *a trahendo cœno.* Ita vocat hæresiarchas, q. d Inquinatissimi sunt et maculatissimi. Simili tropo hominem scelestum vocamus scelus. Porro tales sunt, tum quia voluptatibus suis sunt corruptissimi; tum quia iisdem alios corrumpunt; tum quia labem fœdam inurunt Ecclesiæ et nomini Christiano, ut Gentiles ab illo avertantur illudque blasphement. *Quippe,* ut explicat OEcumen. *qui nihil in se habeant puritatis, sed quasi sordes in indumento mundo, id est, in puro et sincero vita inhærentes, et omnia maculantes, ubi avertunt aliquos a sanctitate, et flagitiosos reddere secum versantes vel viros vel mulieres potuerint, id delicias sibi esse existiment* Hinc sunt μῶμοι, id est *probra* et dedecora, vituperium, ignominia et infamia Christi et Christianismi, idque ex dolo Satanæ: nam ut sapienter advertit S. Epiphan hæresi 27. *Sunt a Satana subornati ac producti in opprobrium et scandalum Ecclesiæ Dei. Indiderunt enim sibiipsis cognomen Christianorum ad hoc, ut Gentes per ipsos offendantur, et sanctæ Ecclesiæ Dei utilitatem, et veram prædicationem propter illorum nefaria facta, et incomparabilem improbitatem aversentur. Et ut Gentes, ipsorum nefaria opera considerantes, putent sanctas Dei Ecclesias tales esse, et avertant aures a Dei et veritatis doctrina.* Porro S. Judas maculas has ait fuisse in conviviis eorum quæ plena erant ebrietate, crapula, vomitu, lascivia et luxuria: ait enim vers. 12. *Hi sunt in epulis suis maculæ convivantes sine timore.* De iis etiam accipit S. Petrus; unde subdit:

Deliciis affluentes in conviviis suis.] Sapienter Gorgias Sophista, cum annum ageret centesimum octavum, dixit se ad tam longævam ætatem pervenisse: eo quod numquam ad aliena convivia ivisset, uti refert Lucian. in Macrob Ex adverso S. Hier. l. 1. contra Jovinianum abstinentiæ et continentiæ hostem, eum ita pingit: *Cum se monachum esse jactitet, et post sordidam tunicam, et nudos pedes, et cibarium panem et aquæ potum ad candidam vestem, et nitidam cutem, ad mulsum et elaboratas carnes, ad balneas et popinas se conferat, manifestum est quod terram cœlo, vitia virtutibus, ventrem præferat Christo, et purpuram coloris ejus putet regno cœlorum Iste formosus monachus, crassus, nitidus, dealbatus, et quasi sponsus semper incedens.* Videtur S Hieron præsentes hæreticorum Ministros pingere

Nota Pro *in conviviis suis,* legit Interpres in Græco. ἐν ἀγάπαις: olim enim convivia, sive mensæ communes Christianorum post S. Synaxin vocabantur Agapæ, quæ erant symbolum amoris communis et charitatis fraternæ fidelium Jam legunt ἐν ἀπάταις id est *convivantes in erroribus,* vel fraudibus et deceptionibus suis. Ita OEcumen. Pagnin. Vatabl. et alii. q. d Hæresiarchæ ex suo errore et hæresi non aliud quærunt, quam epulari et deliciari Unde S Hier. l. 1. contra Jovinian. legit: *Nihil aliud nisi de voluptatibus cogitantes.*

Audi jam maculas et obscœnitatem conviviorum apud Gnosticos describentem Minutium Felicem in Octavio: *Ad epulas solemni die coeunt cum omnibus liberis, sororibus, matribus, sexus omnis homines et omnis ætatis Illis post multas epulas ubi convivium caluit, et incestæ libidinis fervor exarsit, canis qui candelabro nexus est, jactu offulæ ultra spatium lineæ, qua vinctus est, ad impetum et saltum provocatur. Sic everso atque extincto conscio lumine impudentibus tenebris nexus nefandæ cupiditatis involvunt*

Idem de Carpocratianis scribit Clemens Alexandr. l. 3. Strom. ubi et addit illos ad hanc promiscuam et infandam libidinem sacrilege abusos illo dicto Christi: *Omni autem petenti te tribue,* Lucæ 6. vers 30. Idem de iisdem testatur Philastrius et Theod. libro de Hæres et Tertull. Apolog c.7 Hisce similes sunt hodie nonnulli Anabaptistæ et Adamitæ, quorum parens et choragus fuit Lutherus qui totos dies in conviviis, compotationibus et cubilibus exigebat, ibique cudebat suas hæreses; idque ad hoc, ut remorsum conscientiæ oblatrantis, sibique jugiter apostasiam objectantis, in vino sepeliret; quod et suis ut facerent suadebat Quare merito in eum hoc scripsit noster Frusius:

> Biblia quæ tua sunt, sunt pocula Bacchica, Luther,
> Est apotheca tua bibliotheca tua.

Delicias, epulas et veneres Calvini qui scire cupit, legat Bolsecum in ejus Vita Heshusius in Antidoto contra Illyricum rigidum Lutheranum scribit, eum ipsissimum epicureismum secum trahere, et universam religionem a fundamentis evertere. Smidelinus de suis Lutheranis ita queritur concione 4. in c. 21. S. Luc. *Ut totus mundus agnoscat eos non esse Papistas, nec bonis operibus quidquam fidere, illorum operum nullum exercent penitus. Jejunii loco comessationibus et perpotationibus nocte dieque vacant; ubi pauperibus benigne facere oportebat, eos deglutiunt et excoriant: precationes vertunt in juramenta, blasphemias et divini nominis execrationes, idque tam perdite, ut ne ab ipsis quidem Turcis hodie tantopere blasphemetur. Demum pro humilitate regnat passim superbia, fastus, elatio; atque hoc universum vitæ genus ab illis Evangelicum vocatur institutum.* Erasmus ep ad Vulturium anno Domini 1529. *Circumspice,* ait, *populum istum Evangelicum, et observa num minus illic indulgeatur luxui, libidini et pecuniæ, quam faciant ii quos detestamini. Profer mihi quem istud Evangelium ex comessatore sobrium, ex feroci mansuetum, ex rapaci liberalem, ex maledico benedicum, ex impudico reddiderit verecundum. Ego tibi multos ostendam, qui facti sunt seipsis deteriores.* Quin et Lutherus ipse (uti refert Aurifaber ejus discipulus in Convival. Luther. serm. pag 244.) asseruit *schola*

suæ discipulos magna ex parte Epicureos esse, mentiri conciones ex suo cerebro, et hoc solum quærere ut bonos dies habeant: in populo talia nebulonum portenta non inveniri; vocari Evangelicos reformatos, cum reipsa potius incarnati dæmones esse videantur. ut si cui libeat cœtum aliquem nebulonum dissolutorum, rebellium et fraudulentorum hominum intueri, civitatem aliquam Evangelicam ingredi debeat; vix inter Paganos, Judæos, Turcas reperiri adeo contumaces, apud quos omnis honestas et quidquid est virtutum penitus interierit, neque ullius peccati ratio habeatur. Quis non credat Luthero hic, utpote magistro de suis discipulis testificanti?

Luxuriantes vobiscum.] Græce συνευωχούμενοι ὑμῖν, id est, *coepulantes vobiscum*, uti legit OEcumen. et S. Augustinus l. de Fide et oper. c. 25. et S. Judas v. 12. *Convivantes sine timore.* græce συνευωχούμενοι ἀφόβως. Sic et Clemens Alexand. 2. Pædag. 1. εὐωχία, ait, id est plenum, publicum et perenne convivium agitur in cœlis; itaque dicitur a bona sessione: ἄριστον vero, id est *prandium*, in terris, quia post hoc δεῖ πονεῖν, id est, *oportet laborare*. Et eodem sensu accipi posset nostrum *luxuriantes*; luxuria enim subinde significat luxum ciborum et conviviorum, ut Ephes. 5. 18. *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria*, græce ἀσωτία, id est *luxus*, lascivia, ebrietas, crapula. Verum quia venter mero æstuans despumat in libidines, ut ait S. Hier. et quia Gnostici epulas suas et convivia dirigebant ad explendas suas libidines, Noster interpres hæc omnia complecti volens, soleriter vertit *luxuriantes*. Vidit enim id pertinere ad id quod sequitur: *Oculos habentes plenos adulterii*. Optime id explicat OEcum. *Quin etiam, ait, dum vobiscum coepulantur, non ob charitatem id faciunt, sed ut occasionem ad decipiendas mulieres nanciscantur. Hi enim cum oculos habeant, non aliud quam adulteras inspiciunt, atque in hoc sine ullo fine peccantes, tamquam execrationis filii animas instabiles inescant*. Significat ergo S. Petrus Gnosticos se in agapas, id est, *convivia fidelium* post Eucharistiam, insinuasse, ibique petulantibus aspectibus et tactibus fideles ad suas libidines pellexisse. Ita S. Aug. de Fide et oper. c. 25. *Mixti sunt enim bonis*, ait, *in epulis Sacramentorum et dilectionibus plebium*. Forte et Interpres pro συνευωχούμενοι, legit συνοχευόμενοι, id est *luxuriantes*: ὀχεύω enim significat *luxuriari*, concumbere, venerea agere. *Luxuriantes ergo vobiscum*, id est, inter vos et de vobis q. d. Insidiantur vestræ castitati; et secum de vobis mente, oculis et tactu exercent suas libidines, ut ad easdam pleno opere complendas vos alliciant. Cavete ergo illos quasi lenones, imo prædones castitatis. Quare mirum est Erasm. Vat. Pagnin. vertere, *insultare in erroribus suis*, inquiunt, id est, *per deceptiones suas, quibus scilicet paraverunt sibi divitias, insultant vobis, ac male precantur*; nil enim tale vox Græca significat.

14. Oculos habentes plenos adulterii.] Μεστοὺς μοιχαλίδος, id est, *plenos adulteræ* hoc est, plenos *libidinosis et adulterinis aspectibus adulterarum*. q. d. Mulieres quas ambiunt et satagunt facere adulteras, jugiter aspiciunt, eas in oculis animo, vultu gestant, nil nisi illas aspiciunt et cogitant, ut ad adulterium polliciant. Ita OEcum. Unde S. Cyprian. l. de Singul. Cleric. legit *plenos mœchationibus*; nimirum:

Oculi sunt in amore duces,

ut ait Propertius in libro secundo Elegiarum, 15. et alius:

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error.

Unde Jerem. Thren. 3. 51. *Oculus meus deprædatus est animam meam*, et ut ait ibidem S. Hier. *per oculum corporis pertulit prædam cordis*. Nam ut ait Christus: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo*, Matt. 5. 18. Quare maxime oculis summa adhibenda est custodia, quia mors intrat per fenestras, Jerem. 9. 11. Ita Job c. 31. 1. *Pepigi*, ait, *fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. Ne*, ut ait S. Hieron. in Thren. 3. v. 51. *prius incaute aspiceret, quod postmodum invitus amaret; namque semel species formæ cordi per oculos alligata, vix magni luctaminis manu solvitur: ut enim munda mens in cogitatione servetur, a lascivia voluptatis suæ deprimendi sunt oculi, quasi quidam raptores ad culpam*. et David Ps. 118. 37. *Averte*, ait, *oculos meos ne videant vanitatem*.

Sic senes illi insidiantes Susannæ, habebant oculos plenos adulterii. ideoque *everterunt sensum suum et declinaverunt oculos suos ut non viderent cœlum, neque recordarentur judiciorum justorum*, Daniel. 13. 9.

Recte S. Ambros. l. de Joseph c. 3. *Prima*, ait, *adulteræ oculorum tela sunt, secundo verborum: sed qui non capitur oculis, potest verbis resistere*: oculi enim sunt fenestræ mentium nostrarum, ait, Salvian. l. 3. de Provid. qui et addit omnes *improbas cupiditates in cor per oculos, quasi per naturales cuniculos intrare*. Quocirca jure Zeleucus Locrensium legislator lege sanxit, ut adulteris oculi eruerentur, quasi primi in homine adulteri, uti refert Ælian. l. 13. Variæ histor. c. 24. vide S. Greg. 21. Moral. c. 2. et S. Basil. l. de Virginit. et Aug. in Reg. Monach. et ep. 109. ubi inter alia ait: *Nec dicatis vos habere animos pudicos, si oculos habetis impudicos; quia impudicus oculus impudici cordis est nuncius, et cum se invicem sibimet etiam tacente lingua conspectu mutuo corda nunciant impudica, et secundum concupiscentiam carnis alterutro delectantur ardore, etiam intactis ob immunda violatione corporibus fugit castitas de moribus*.

Et incessabilis delicti.] Id est, perpetui delicti. q. d. Gnostici perpetuo libidinosis oculis procaciter aspiciunt mulieres, ut eas faciant adulteras; hinc perpetuo cum iis peccant et delinquunt, ut ne ad momentum a peccato cessent, quia jugiter eas animo versant et concupiscunt: numquam cessant a delicto, quia numquam cessant a turpi aspectu, cogitatione, et concupiscentia adulterii. Legit Interpres ἀκαταπαύστου, id est, *incessabilis*. jam legunt ἀκαταπαύστους ἁμαρτίας, id est, *incessabiles*, scilicet oculos, qui scilicet numquam cessant a delicto. Ita Pagnin. Vatabl. et alii. S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. legit, *insatiabili libidine*.

Audi S. Cyprian. de Singular. Cleric. præclare hunc locum pertractantem. *Insaniunt prorsus*, ait, *ardent desiderio fœminarum, et obscœnitatibus inhiantes malunt mori, quam contenti sint a lateribus mulierum aliqua disjunctione divelli, ut ad explendam suæ aviditatis ingluviem puncto temporis non sint sine fœminæ voluptate; et hunc habent in*

mulieribus fructum, ut in illis semper defixa intentione, desideria satient oculorum. Sic inter eos integritas emoritur, ubi omnis commemoratio, sive concipiendo, sive commanendo corruptis affectionibus inquinatur. Quos S. Petrus Apostolus designavit, dicens: In conviviis suis luxuriantes, oculos habentes plenos mœchationibus et incessabilibus delictis, capientes animas infirmas. Ita hoc sæculo Lutherus, cum esset sacerdos et monachus castitatem voto solemni professus, scribit t. 5. s. Wittemberg. fol. 119. *Quam non est in meis viribus situm ut vir sim, tam non est mei juris ut absque muliere sim; et fœminæ sociari tam est necessarium, quam edere et bibere.* Zuinglius in litteris ad omnes Helveticæ reip. civitates, de seipso loquens testatur, *se æstu libidinis et carnis cupiditatibus sic fuisse accensum, ut carnis libidinosæ studia animo suo versaretur, in his solis omnes cogitationes suas insumpserit, hoc meditatus sit totusque in eo fuerit ut carnis furori satisfaceret.* Wigandus de Bonis et malis German. apud Surium in hist pag 664. et seq. asserit *scortationes et ebrietates multo magis quam unquam in Germania invalescere; Quia,* ait, *majorem quam alias unquam crescendi habent libertatem, et luxuria jam omnes verecundiæ fines perrupit atque excessit;* et, ut ait Lutherus in I. Cor. 15. *Sicut credunt, ita vivunt; sunt et manent sues, credunt sicut sues, et sicut sues moriuntur.* Ita modernos hæreticorum Ministros complures quasi procos Penelopes, in ipso etiam verbi Dei pulpito oculos circumferre plenos adulterii, testatur Archib Hamilton. in Calvin. confus. demonstr. lib. 2 29 uti asserit in Scotia *Ministrorum fere neminem esse, qui ab aliorum vel uxoribus, vel ancillis sibi temperet.* Idem fuse de aliarum gentium Ministris ostendit Stanislaus Rescius in eorum Atheismis de Sacramento Ordinis, ubi inter alia describit Cenotaphium Bezæ ex Gabriele Fabricio in responsione ad Bezam: *Extat,* inquit, *Genevæ in mausoleo suo statua Bezæ quatuor columnis suffulta. In prima artificiose opere cœlato exsculpta Candida cum suo pharetrato Cupidine, multis incestis amoribus non polluta, sed constuprata. In secunda Harpya multis non rapinis, sed sacrilegiis, tamquam opimis Galliæ spoliis onusta. In tertia Bellona parricidiis cincta, multorumque civium sanguine tincta. In quarta Chimera multiplici impostura fucata. Et hæ sunt quatuor Bezæ virtutes cardinales, Venus, Harpya, Bellona, Chimæra.*

Moral. Nota hic luxuriæ epithetum esse *incessabile delictum;* quia cujus animum semel occupavit amor venereus, ita eo velut igne succenditur, ut eum restinguere, aut ab eo cessare nequeat, nimirum numquam dicit luxuria: Sufficit Prov 30. 16. Ita Theotimus oculos perdere maluit, uti medicus ei prædixerat, quam ab uxore abstinere; unde exclamavit: *Vale, amicum lumen,* uti refert S. Ambr. l 4. in Lucam c. 4. Idem videre est in beatis ut equis, tauris, vaccis, quæ dum amore aguntur, furere videntur, nec ab ullo compesci possunt. Illustre exemplum fuit in Henrico VIII Angliæ rege, qui ut insanæ libidini suæ cum Anna Bolena satisfaceret, et opes, et fidem, et conscientiam, et famam, et regnum prodegit. Unde Poeta in exequiis reginæ Scotiæ Parisiis anno 1587. Ita de eo cecinit:

Juno Jovis soror atque uxor, verum Anna Bolena
Et spuria Henrici filia et uxor erat.

Pellicientes animas instabiles,] δελεάζοντες ψυχὰς ἀστηρίκτους, id est, *inescantes animas imbecilles,* non bene in fide et castitate firmatas et solidatas; S. Cypriano. de Singul. Cleric *capientes animas infirmas,* S Hier. lib. I. contra Jovin *decipientes animas nondum Christi charitate robustas.* Quocirca sapienter monet Eccles. c. 5 12. *Esto firmus in via Domini, et in veritate sensus tui.* Sicut ergo aucupes capiunt aves objiciendo eis escam: sic hæretici sunt aucupes animarum debilium et inconstantium, quales sunt mulierculæ: eas enim inescant objiciendo eis escam voluptatis et libidinis, per procaces oculos et intuitus. Hinc negant Dei judicium, vindictam, infernum, animæ immortalitatem, resurrectionem, etc. Sane Calvinus infernum censet non esse ignem, sed apprehensionem qua se crucient damnati dum cogitant quod offenderint Deum, eumque habeant sibi iratum et offensum. Joannes Sturmius in Antiprocemio scribit Pappum et Osiandrum ad hunc colophonem pervenisse, ut omnem fidem ludibrium putent. Ait enim: *Cœlum cœli somnium illis est, infernus phantasma; cœlum at Dei et diaboli habitaculum est.* Rursum docent Calvinistæ neminem debere resistere cupiditati aut libidini, quia nimirum est a Deo, qui est auctor omnium motuum et actionum tam malarum, quam bonarum, cui semper et in omnibus est obsequendum; idque sine pudore vel scrupulo; quia motionum divinarum neminem pudere debet, de quo v. 18.

Cor exercitatum (perperam aliqui legunt *excæcatum*) avaritia habentes] Pagnin et Tigurin. *Cor habentes exercitatum rapinis.* Consonat S. Paulus 1. Timoth 6. 10 *Radix,* ait, *omnium malorum est cupiditas,* græce φιλαργυρία. *quam quidam appetentes erraverunt a fide.* Ita hoc sæculo Lutherani et Calvinistæ diripuerunt plurima templa et monasteria in Germania, Gallia, adeoque de sola Anglia vere apud Sanderum de Schism. Anglic. cecinit Poeta:

Millia dena unus templorum sustulit annus,
Quam tineo in pœnas vix satis unus erit.

Rursum hæretici sunt usurarii, docentque usuras esse licitas, uti docuit Molinæus tract. de Usuris.

Præclare S. Prosper l 2 de Vita contempl c. 13 *Eis,* ait, *qui militant Deo fugiendæ sunt divitiæ, quas qui habere volunt, sine labore non quærunt, sine difficultate non inveniunt, sine cura non servant, sine anxia delectatione non possident, sine dolore non perdunt.*

Maledictionis filii] Κατάρας τέκνα. Tigur. *execrationis filii.* id est, primo, execrabiles et execrandi. Secundo digni execratione et maledictione æterna, ut scilicet audiant a Christo in die judicii; *Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus,* Matth 25 41. Nomen enim *filius* apud Hebræos quando jungitur genitivo pœnæ vel præmii idem est quod dignus, ut filius mortis et gehennæ, id est, reus mortis, dignus gehennæ: filii regni, id est, digni regno cœlorum. Thomas Anglicus per *maledictionem* accipit diabolum; hic enim primo maledictus est a Deo Genes 3 14. q. d Hæretici sunt filii diaboli. *Hæreticus si non frater diaboli, certe adjutor et filius est,* ait S. Augustin. lib. de Pastoribus cap. 12. Sed hoc symbolicum est, non litterale. Sane Gui-

lielmus Rosseus lib. *Quod calvinismus sit paganismo et turcismo longe detestabilior*, conferendo utriusque dogmata et mores, clare idipsum ex eorum libris ostendit. Unde et addit Calvinistas in Polonia parum abfuisse a Christo publice rejiciendo, et profitendo Alcorano Mahometis; causam esse, quod Calvinistæ a Satana possideantur, ita ut per eos quasi tubos et canales loquatur agatque Satanas, eumque in Christi Ecclesiam virus evomat, ideoque eos enthusiasmo et quasi furore agi: quare Vigilantium hæresiarcham Calvino, ejusque deliria Calvinistarum furoribus tanto esse inferiora, quanto nanus minor est Hercule, vermes monte, festuca trabe, et culex elephanto.

15. DERELINQUENTES VIAM RECTAM, veritatis, fidei et sanctitatis, ERRAVERUNT, SECUTI VIAM, id est normam, institutum, mores, actiones, BALAAM EX BOSOR,] id est, oriundi ex Bosra urbe Moab. Ita Beda, Glossa, Dionys Thomas Anglic. Verum Balaam non fuit oriundus ex Moab, sed ex Mesopotamia, ut patet Deuter. 23. 4. In ea ergo fuit urbs Bosor, quam Hebræa, Chald. et Septuag. quos solet sequi S. Petrus, vocant, *Petor*, vel *Petora*, Num. 22. 5. Alii, q. d. Nati ex patre Bosor, ut *Bosor* sit idem quod *Beor*: hic enim fuit pater Balaam, Num. 22. 5. Unde S. August. quæst. 48. in Num. legit, *filii Beor*. Ita Pagnin. Tigurin. Gagnæus, Cajetan. Adamus, Salmeron et alii, idque innuit Græcum τοῦ Βοσορ: articulus enim τοῦ solet notare filium, non locum.

QUI MERCEDEM INIQUITATIS AMAVIT,] nimirum munera Balac regis Moab, quæ adamans Balaam voluit maledicere Hebræis, puta populo Dei, uti dixi Num. 22. et 23. Docet S. Petrus hæresiarchas studere avaritiæ, sicut studuit Balaam, ideoque fingere errores gratos populo.

Rursum sicut Balaam dedit consilium Balac regi, ut speciosas puellas submitteret in castra Hebræorum quæ eos ad libidinem, indeque ad idololatriam cultumque Beelphegor pellicerent, Num. 25. 1. Ita hæretici prædicant libertatem carnis, ut hac esca homines pelliciant in suam hæresim.

16. CORREPTIONEM VERO HABUIT SUÆ VESANIÆ.] Græce ἔλεγξιν δὲ ἔσχεν ἰδίας παρανομίας, id est, redargutionem habuit propriæ iniquitatis, sive prævaricationis. Noster pro παρανομίας videtur legisse παραφρονίας, id est *vesaniæ*, insipientiæ, dementiæ; illud enim mox subdit S. Petrus, dicens: *Prohibuit prophetæ insipientiam*. Porro correptio hæc facta est per asinam, de qua subdit:

SUBJUGALE MUTUM ANIMAL, puta asina jugum et sessorem ferre assueta, muta et bruta, HOMINIS VOCE LOQUENS] per angelum, qui formabat voces articulatas in ore asinæ, dicendo: *Quid feci tibi? Cur percutis me ecce jam tertio? Nonne animal tuum sum, cui semper insidere consuevisti? dic quid simile unquam fecerim tibi*. Num. 22. 23. Censent Origenes et Glossa angelum hunc fuisse eum, qui præsidet speciei asinorum, omnibusque asinis: singulas enim rerum species suum habere angelum præsidem. Verius Theodor. Procop. et Abul. censent fuisse S. Michaelem, olim præsidem Synagogæ et Hebræorum, nunc præsidem Ecclesiæ et Christianorum. Porro vesanus et vecors fuit Balaam, quod cum asina contenderet, velletque eam trucidare, nec cogitaret angelum per os ejus loqui; sed nimirum ira et furor eum agebant et excæcabant: forte etiam ipse, utpote magus cum dæmonu loqui assuetus, censebat dæmonem per os asinæ loqui, velleque sibi imponere ac iter impedire, lucrumque suum quod exspectabat a Balac intervertere. Unde Dion. Carthus. Num. 22. censet eum cum asina contendisse hoc fine, ut dæmon per eam loquens intelligeret suam contra eum indignationem, itaque cum eo indirecte contenderet indignando contra illum, et in illius dedecus asinam verberando, eamque volendo jugulare. Quare angelus se ei ostendens cum fulgenti gladio, minansque necem, hunc ei errorem, stuporem et arrogantiam exemit. Balaam tamen mox avaritia excæcatus perrexit ad Balac, cumque Hebræis, ut volebat, maledicere non posset, dedit Balac pessimum consilium de puellis, quod paulo ante recensui, ideoque ab Hebræis in bello contra Madianitas trucidatus est, Num. 31. 7. et 8. Cujus rei præsagium fuisse gladium fulgentem quem ei intentavit angelus, docet Anast. Nicænus q. 32. in Script.

Mystice Beda: Sicut, inquit, asina redarguit Balaam sic sæpe Pagani redarguunt et confutant hæreticos, laici Clericos, subditi Prælatos, indocti doctos, mulieres viros; plebeji sapientes. De Balaam et asina vide dicta Num. 22. et 23. et Apoc. 2. 14.

17. HI SUNT FONTES SINE AQUA.] Quia vitalis aquæ, id est doctrinæ sanæ, expertes, q. d. Gnostici jactant et promittunt magnam sapientiam, sed eam reipsa non exhibent. Ita S. Hier. l. 2. contra Jovin. et OEcumen. *Vitæ aquam*, inquit, *id est puram prædicationis et dulcem aquam amiserunt*; cum ex adverso suis promittat et præstet Christus: *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*, Joann. 7. 38. Hæretici ergo philologi sunt non philosophi; folia dant, non fructus; verba, non scientiam, sophismata, non solida argumenta jactant, crepantque S. Script. sed eam non intelligunt, imo pervertunt. Secundo, S. Aug. lib. de Fide et oper. c. 25. *Idem S. Petrus*, inquit, *etiam fontes siccos appellat: fontes videlicet, quod acceperint agnitionem Domini Christi; siccos autem quia non congruenter vivant* (destituuntur enim aqua gratiæ et bonorum operum) *Quod enim Petrus*, ait, *fontes siccos; hoc Judas, nubes sine aqua; hoc Jacobus, fides mortua*. Rursum Glossa: *Ubi*, inquit, *fons sine aqua, ibi lutum est erroris et peccati, nec lavat, sed coinquinat*.

Alludit S. Petrus ad illud Jerem. 15. 18. *Facta es mihi manus tua quasi mendacium aquarum infidelium*; aquæ enim infideles sunt fontes, qui promittunt aquam eamque non præstant, sed siccantur in æstate, cum homines ea maxime ad potum, refrigerium et irrigationem frugum indigent. Sic S. Judas v. 12. hæreticos comparat nubibus sine aqua, id est, sterilibus et infœcundis, ideoque mendacibus et fallacibus: *Hi*, ait, *sunt nubes sine aqua quæ a ventis circumferuntur*.

ET NEBULÆ.] *Nebula* est nubes sterilis et infœcunda, puta residuum nubis et vaporum: hinc nebula quasi nubes videtur promittere pluviam et humorem, sed vel nullum præstat, vel frugibus noxium: sic hæreticorum doctrina est fucata, fallax, sophistica, pestifera.

TURBINIBUS EXAGITATÆ.] Comparat hæresiarchas nebulis, quæ a turbinibus, id est ventis in gyrum rotantibus, aut ventis contrariis inter se confligentibus quaquaversum agitantur et rapiantur; itaque dispel-

luntur et evanescunt. Sic enim hæretici e dæmone spiritu vertiginis, et quasi turbine errorum aguntur, ut inter se contrarie doceant et acerrime confligant, juxta illud Isaiæ 19 v 2 *Concurrere faciam Ægyptios adversos Ægyptios*. imo unus idemque crebro errores mutet, et nunc hunc, nunc alium, et sæpe contrarium doceat, ideoque ejus doctrina sui falsitatem ostendat, intereat et evanescat. Hunc hæreticorum sui ævi genium notarunt S. Iren. l. 1. c. 5 S. Justinus qu. 4. ad Orthod Tertull. de Præscript c. 42 et Novatianus l. 7. de Trin t ubi ait: *Fidem nostrum, dum sibi adversantur, affirmant, et illa inconstantia, ostendunt omnia incerta et vana esse apud se. et bellum illorum pax est Ecclesiæ*. Causam dat S. Aug. 18. Civ. 52 *Cupivit*. ait, *per hæreticos diabolus afficere, ut in Ecclesia essent liberæ dissensiones, quomodo erant in Academiis Philosophorum. ut. sicut illæ per multas divisiones tandem interenut, ut ab invicem consumantur, ita fieret in Ecclesia* Sed falsus est et fallitur Ecclesia enim velut super firmam Petri petram a Christo fundata in fide semper sibi constat. adeoque sectæ quas diabolus inducit ad ejus obscurationem, eam magis indicant et illustrant. Idem in hæreticis notavit S. Paulus Ephes. 4. 14 dicens *Ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia, ad circumventionem erroris*. Vide ibi dicta

QUIBUS CALIGO TENEBRARUM RESERVATUR] Græca addunt εἰς αἰῶνα, id est, *in æternum*: *caligo tenebrarum*. id est, densissimæ tenebræ et caliginosi ignes inferni S Judas v 13. *Quibus procella tenebrarum servata est in æternum*.

Symbolice Hugo Glossa et Thomas Anglic. Caligo servatur hæreticis; quia in ea quotidie crescunt, ut qui cæci sunt, fiant cæciores, et plures seducant. juxta illud Apoc 22 11 *Qui nocet noceat adhuc, et qui in sordibus est sordescat adhuc*.

18. SUPERBA ENIM VANITATIS LOQUENTES.] Dat causam cur hæresiarchas vocarit *fontes sine aqua et nebulas turbinibus agitatas* scilicet quia instar fontium et nebularum vane extolluntur et superbiunt. *Superba enim vanitatis*, id est, superbam vanitatem, sive inanem superbiam. tumorem et fastum quo turgent, puta fastuosa vana et superba loquuntur et eructant; hinc vocant se Gnosticos id est scientes, cum omnium sint inscii. Vere Tertull de Præscript c. 41. *Omnes*, ait, *tument, omnes scientiam pollicentur; ante sunt perfecti catechumeni quam edocti Ipsæ mulieres hæreticæ quam procaces? quæ audeant docere. contendere, exorcismis agere, curationes repromittere forsitan et tingnere*.

Nota Pro *superba* (male aliqui legunt *superbia*) græce est ὑπέρογκα, id est *prætumida*, excelsa, ingentia, superba. turgida, immodica immensa, intolerabilia; Tigur. *vehementer fastuosa*. de qualibus ait Horat. de Arte Poet

Projicit ampullas et sesquipedalia verba.

S. Hieron. l 1. contra Jovin. vertit. *loquuntur verba tumentia*. *Descripsit*, ait *sermo Apostolicus Jovinianum loquentem buccis tumentibus, et inflata verba trutinantem*. S Judas v. 16 *Os eorum loquitur superba*. Alludit ad nebulas. quibus paulo ante hæresiarchas comparavit: sicut enim nebulæ instar nubium densescunt, tument et turgent, sed intus vanæ sunt, inanes et vacuæ, carentes humore rore et imbre; sic et hæretici tument fastu. jactantque suam sapientiam ore, sed in corde ea vacui sunt et inanes, unde sunt sicut æs sonans et cymbalum tinniens. Et hoc significat τὰ φθεγγόμενοι. quod Noster vertit, *loquentes*; φθέγγομαι enim idem est quod *resono*, clamo, vociferor, uti faciunt hæretici, qui cum ratione vincantur, contentione et clamore orthodoxos vincere satagunt.

PELLICIUNT.] Δελεάζουσιν, id est *inescant*, objecta esca capiunt, uti aucupes capiunt aves, piscatores pisces.

IN DESIDERIIS (per desideria quasi per escam) CARNIS LUXURIÆ] Id est, carnis luxuriosæ, vel carnalis luxuriæ, legit Interpres ἀσελγείας, id est, *luxuriæ* in genitivo singulari, uti et legit S Augustinus l. de fide et oper. c. 24 *Illiciunt*, ait, *in concupiscentiis carnis impudicitiæ*, id est impudicæ, vel impudicis Jam legunt ἀσελγείαις in dativo plurali. Unde Vatabl. vertit, *inescant homines per concupiscentias carnis voluptatibus*. Porro ἀσέλγεια, generalis est, significatque luxum, petulantiam, libidinem, lascivism, qualis est in impudicis tactibus et aspectibus, de quibus v. 14. Hoc est quod ait S. Judas vers 4 *Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam*.

Porro esca ad luxuriam, et consequenter ad hæresim, ab hæreticis multiplex datur Primo, Lutherus hanc dedit; quod castitas sit impossibilis, luxuria vero homini tam necessaria sit, quam edere et bibere. Verum dixit impostor: sed de se et suis dumtaxat, eis enim impossibilis est castitas; tum quia id sibi ipsi persuadent: impossibile enim est ut maneat castus, qui id sibi putat esse impossibile. affectus enim sequitur lumen et judicium rationis; tum quia fidem et gratiam Dei respuunt, sine qua impossibilis est castitas, Sap. 8 21 tum quia negant liberum arbitrium, censentque hominem necessario agi rapique a suo appetitu et phantasia instar bestiæ, tum quia velut porci sponte se totos addixerunt carni, Veneri et ventri.

Secunda est communis hæreticorum, scilicet curanda esse præsentia bona certa. non futura incerta. Unde vel palam, vel tacite negant animæ immortalitatem, resurrectionem et gehennam. Audi Brentium in S. Lucæ c 20 hom. 35. *Et si*, ait, *nullo apud nos sit publica professio. quod animo simul cum corpore intereant, et quod non sit mortuorum resurrectio, tamen impurissima et profanissimo illa vita, quam maxima pars hominum sectatur, perspicue indicat quod non sentiunt esse vitam post hanc Nonnullis etiam tales voces tam ebriis inter pocula, quam sobriis in familiaribus colloquiis excidunt* Hoc est quod de suis dixit Lutherus: *Credunt ut sues, vivunt ut sues, moriuntur ut sues*.

Tertia est Calvini, quod Deus sit auctor omnium motuum et actionum, tam malorum, quam bonorum. Ex hoc enim ejus principio ejus discipuli Libertini duas eliciunt regulas. quas ipse Calvinus recenset Instruct. contra Libertin. c 13 Prima est: *Cum omnia sint opera Dei, licet hominibus velut laxis habenis quidquid in mentem venerit agere, non solum quia sumus extra periculum peccandi. sed etiam quia desiderium aliquod cohibere est impedire Deum Ita scortationes et rapinæ Deo probabuntur, cujus sunt opera: ita non est curandam ut rapta restituantur*,

quia non est conveniens ut Deus corrigatur Altero: Ne quis ullius rei conscientia moveatur. Nec hoc solum ex superius positis consequitur, sed idipsum illi confitentur: atque adeo id præcipue sibi proponunt, ut sopiant conscientias, quo omni sollicitudine vacui homines perpetrent quidquid sese offerat, quidquid appetierint.

Posito enim hoc principio, Deum esse auctorem omnium concupiscentiarum, libidinum, voluptatum, rapinarum, cædium, etc. dicet quilibet: Ego Deo repugnare nec possum, nec debeo; illi ergo obsequar, illi cooperabor; indulgebo concupiscentiis, libidini; voluptati sine scrupulo, imo eum laude, eo quod Deum sequar.

Hinc epicureismus ita invaluit, et in dies magis invalescit, ut Calvinus ipse admiretur in sola Gallia tot esse examina Doctorum, qui illi seminandu sedulam navant operam, ac discipulorum infinitam multitudinem.

Quocirca Sebastianus Castalio l. *de novo Deo Calvini*, asserit Calvinum Deum transformere in diabolum; hic enim est auctor omnis mali, ac proinde Calvinum cum suis pro Deo colere et adorare diabolum. *Duo*, ait, *sunt dii, alter verus Christianorum, alter falsus Calvinistarum: falsus Deus est tardus ad misericordiam propensus ad iram, quia maximam mundi partem creavit ad perniciem, easque, non solum ad damnationem, sed etiam ad causam damnationis prædestinavit. Itaque decrevit ab æterno, et vult efficitque ut peccent necessario, ita ut nec furta, nec homicidia, nec adulteria committantur nisi ejus voluntate atque impulsu; suggerit enim hominibus pravos affectus atque inhonestos, non solum permissive, sed efficaciter, easque indurat ita, ut dum impie agunt, potius opus Dei quam suum faciant. Satanam ergo eum facit esse mendacem, ita ut non jam Satan, sed Deus Calvini sit pater mendacii; quippe qui sæpe aliud in ore, aliud in pectore gerat At Deus ille quem sacræ Litteræ docent, est huic plane contrarius. Vult is omnes salvos fieri,* etc. *Et hic Deus venit ut destrueret illius Calvinioni Dei opera* Porro isti duo dii contrarii, suos cultores contrariis moribus imbuunt et informant. Nam, ut subdit Castaliu: *Verus Deus venit ut destrueret illius Calvinioni Dei opera; et hi duo dii, ut sunt natura inter se contrarii, sic gignunt filios etiam inter se contrarios: videlicet Calvinionus Deus immisericordes, superbos, immites, invidos, sanguinarios, calumniatores, fictos, aliud in corde, aliud in ore gerentes, impotientes, malitiosos, seditiosos, contentiosos, ambitiosos, avaros, voluptatis magis quam Dei amantes, omnibus pravis et inhonestis affectibus plenos, quos eis ipsorum pater suggerit. At Alter Deus misericordes gignit, humiles, mansuetos,* etc.

Atque ut videas hunc non unius Castalionis, sed communem aliorum esse sensum; Smidelinus contra Gryæum: *Spiritus Calvinisticus* ait, *mendax est, homicida, ater, pessimus, fugitivus, lubricus, diabolicus, falsus, furiosus, verbosus, erassus, cæcus. Calvinismus, Arianismus, et Mohometismus, fratres sunt et sorores: tres caligæ ejusdem panni Camorina, in quam multæ hæreses confluxerunt; ultimo Satanæ irn.* Lutherus apud Gretserum lib. 1. contra Goldastum c. 12. *Calvinistæ*, ait, *sunt fanatici, progenies viperina, animicidæ, impii, blasphemi, deceptores, sanguinarii, infernales molossi, Germanici Turcæ a Satana missi et obsessi, Mahometani baptizati, perdiabolati, trans diabolati, superdiabolati.* Godefridus a Valle Parisiis an 1572. publice concrematus librum scripsit: *De arte nihil credendi, in quo docet oportere prius Calvinistam fieri qui atheus esse volet.* Guilielmus Reginaldus in Calvinoturcismo demonstrat calvinismum parum distare a turcismo vel atheismo, et qui vere Calvinista est vix abesse quin Turca vel atheus sit. Denique Serenissimus rex Angliæ Jacobus in Basilicodoro, asserit suos in Anglia Puritanos, id est puros Calvinistas, esse *spiritus fanaticos, perjurios, perfidos, nihil nisi seditionem et columniam spirare, sine ratione maledicta ingerere, se plus fidei reperisse in efferis latronibus quam in Puritanis: se non solum a nativitute continuo vexatum fuisse a Puritanis, sed etiam in utero materno propemodum ab iisdem extinctum.*

Eos, refer ad *pelliciunt*. q. d. Hæretici in suas hæreses per escam luxuriæ pelliciunt *eos*, QUI PAULULUM EFFUGIUNT illos QUI IN ERRORE CONVERSANTUR.] Puta eos qui paululum effugiunt Gentiles et Judæos, qui in errore gentilismi et judaismi conversantur. q. d. Hæretici pelliciunt ad se novitios, vel claudicantes et debiles in fide, scilicet recenter, vel languide, a judaismo vel gentilismo ad Christum conversos: hi enim cum in fide sint teneri, infirmi et rudes, facile seduci se sinunt Pro *paululum* legit Interpres ὀλίγως. Alii legunt οὕτως id est *sic*, hoc est, utcumque paululum alii ὄντως, id est *revera* Rursum Interpres legit in præsenti ἀποφεύγοντας, id est, *qui effugiunt*: jam in aoristo legunt ἀποφυγόντας, id est, *qui effugerunt*. Sic enim tota hæc sententia græce legitur: τοὺς ὀλίγως ἀποφεύγοντας τοὺς ἐν πλάνῃ ἀναστρεφομένους, quam plane et clare sic reddes; *pelliciunt eos qui paululum effugerant eos, qui in errore conversantur*, puta Judæos, Gentiles, vel potius Gnosticos hæreticos. q. d Gnostici eos qui nuper a sua hæresi conversi fuerant ad orthodoxam fidem, rursum ad suam hæresim pelliciunt, refricando et obtrudendo illis escam priscarum voluptatum et libidinum, quibus in hæresi induleerant; quare ex earum memoria, habitu et consuetudine facile in hæresim relabuntur, cum ob ea sint recenter conversi, ideoque teneri et imbecilles in fide orthodoxa. Huic sensui valde favent sequentia, et S. Aug. de Fide et operib cap. 24 cum sic legit: *Illiciunt in concupiscentiis carnis impudicitiæ eos, qui paululum effugerunt in errore conversati*; et S. Hier l 2. contra Jovin dum sic vertit, *pelliciunt in desideriis carnis luxuriæ eos, qui paululum effugerunt et ad errorem reversi sunt.* Græcum enim ἀναστρέφειν et *reverti* et *conversari* significat.

Summo, significat S. Petrus hæreticos seducere non eos qui in fide sunt fortes et veterani, sed qui in ea sunt novitii, debiles, ideoque facile nutant, et seducuntur objecta esca voluptatis, cui antea assueverant, totosque se addixerant. Unde S August. tract. de Utilitate credendi, tom. 9. *Frumentum*, ait, *de area aut non recedit, aut redit: aliquid paleurum aufert* (bostis) *vento tentationis, unde nobis faciat non vinum perditionis, sed opus exercitationis.* Ibidem docet diabolum pro idololatria induxisse hæreses. Sicut enim pisces et aves e reti elapsæ; si juxta illud volent vel natent, escæ retis inhiantes, facile in

illud recidunt et irretiuntur: sic et qui ab errore conversi sunt, si ejus doctores audiant, et ad voluptates eorum auscultent, facile in eumdem relabuntur: ut ergo tuti sint, debent prorsus ex toto corde errori renunciare, et longissime ab eo ejusque doctoribus recedere, planeque aures claudere, ne quid de eo vel eminus audiant.

19. LIBERTATEM ILLIS PROMITTENTES, tum a peccato, tum a lege, tum a subjectione dominorum et principum, ut libere agant quidquid lubet; luxuriam enim dicunt non esse peccatum, sed opus Dei et naturæ. CUM IPSI SERVI SINT CORRUPTIONIS,] puta libidinis et voluptatis, quæ animum et corpus corrumpit. Sicut enim castitas est integritas mentis et corporis, sic luxuria utriusque est corruptio: ejus ergo servos se faciunt *Omnis enim qui facit peccatum servus est peccati,* Joan 8. 34. Scripsit Cicero Paradoxon: *Quod solus sapiens sit liber*; et Philo: *Quod solus probus sit liber; improbum enim, licet neget, servum esse tot dominorum quot vitiorum.* Diogenes aiebat inter servos et dominos malos nil interesse præter nomen, nisi quod servi serviunt dominis, domini cupiditatibus, iisque brutis et vilibus. Seneca de Vita beata c 5 *In regno nati,* ait, *Deo parere libertas est.* Merito miratur S Ephrem Adhort ad pietatem tom. 1. vel unum posse reperiri, qui malit servire creaturæ quam Creatori Animus enim liber est, qui serviens uni Deo, vitiis et creaturis omnibus totique mundo dominatur, ideoque felix est et beatus Audi S Salvian de Provid. l 1 *Nemo,* ait, *aliorum sensu miser est, sed suo, et ideo non possunt esse falso judicio miseri, qui sunt vere sua conscientia beati,* etc. *Nulli, ut opinor, beatiores sunt, quam qui ex scientia sua atque voto agunt. Humiles sunt Religiosi, hoc volunt: pauperes sunt, paupertate delectantur: sine ambitione sunt, ambitum respuunt: inhonorati sunt, honorem rejiciunt: lugent, lugere gestiunt: infirmi sunt, infirmitate lætantur. Cum infirmor, ait Apostolus, tunc potens sum Itaque quidquid acciderit iis, quicumque vere Religiosi sunt, beati esse dicendi sunt; quia inter quantumlibet aspera nulli lætiores sunt, quam qui hoc sunt quod volunt.* Vide dicta ep. 1. c. 2. 16

Porro hoc sæculo viget secta Libertinorum, ita dicta a libertate Evangelica, quam primus proclamavit Lutherus Hanc ita describit Stanislaus Rescius in Sectarum Centuriis: *Fanaticum hominum genus, in quo jure credas revixisse Gnosticos et Valentinianos, quibus nihil æque displicet ac simplex, proprius ac germanus Scripturæ sensus Illis Christus est Satanas, vitium virtus, et virtus vitium Nihil enim ex eorum sententia peccatum est, nisi eorum opiniona qui sese peccare putant. Verus Dei timor, et ea imbuta conscientia pro inferno illis habetur; pro paradiso autem conscientia divini judicii contemptrix secura, stupida et consopita. Docent homini omnia esse licita sine ullo exceptione, omneque genus vivendi probant: lenonem suo volunt fungi munere, fures audacter furari jubent, matrimonia dissolvi volunt, cum uxor mariti sui tædium ceperit: unde promiscuos laudant concubitus, idque vocant spirituale matrimonium; communionem Sanctorum vocant communionem bonorum temporalium. ideoque quoniam quisque potest, ut rapiat, suadent. Resurrectionem jam factam esse dicunt, neque aliud expectandum judicium Jam Christianos omnes resurrexisse affirmant, quando animam humanam sciant jam factam esse illum Dei spiritum immortalem, imo in Dei essentiam rediisse, unde, inquiunt, exiit, eique ita jungi, ut unicus spiritus maneat.*

Denique hæretici nostri in Gallia, Belgio, Anglia, etc initio hæreseos arma sumpserunt contra orthodoxos principes titulumque belli prætulerunt libertatem conscientiæ At ubi rerum potiti sunt eamdem, pro qua tot annis pugnarunt tantumque sanguinis effuderunt, everterunt, quin et seipsos eadem privarunt. Nec enim permittunt sibi, vel aliis libertatem religionis et fidei, sed omnes cogunt esse Protestantes, vel Calvinistas, magisque orthodoxos persequuntur ad necem usque, ad tormenta inaudita, quam Turcas et Saracenos, imo quam Turcæ Christianos. Hæccine est libertas tot cædibus quæsita et promissa, imo jurata? Eleganter has humani generis pestes, Ecclesiæ furias, regnorum faces, vel potius ardentes inferorum tædas depingit noster Perpinianus testis oculatus orat. 8.

A QUO ENIM QUIS SUPERATUS EST, HUJUS ET SERVUS EST.] Græce δεδούλωται, id est, *servitio,* vel in servitutem *addictus est.* Hinc mancipium dictum est quasi manu captum in bello, et servus quasi servatus ab hoste, ait S. Aug. 19. Civit 15. Jure enim gentium sic inducta est servitus, dum victores hostibus bello captis quos occidere poterant, vitam condonarunt, necemque in servitutem commutarunt, ut docet Justin in Instit. de jure person. l 4 § 1. Unde idem Aug hunc locum sic legit: *a quo enim quis devictus est, huic et servus addictus est;* et S Hier. libr. 1. contra Jovin. *Unusquisque enim ei subjacet passioni, a qua vincitur.*

Quanta iniquitas (exclamat S. Aug l de Honest. mulierum c 30) *ut animam quam Christus suo sanguine redemit, luxuriosus pro unius horæ delectatione diabolo vendat ac tradat?* Atque hujus venditionis syngrapham propria subscriptione munitam, tradit diabolo peccator Sic explicat Origen h. 23. in Gen. illud ad Coloss. 2. n. 14 *Delens quod adversus nos erat chirographum. Istud chirographum,* ait, *peccatorum nostrorum cautio fuit: unusquisque etenim nostrum in iis quæ delinquit, efficitur debitor, et peccati sui litteras scribit.* Idem viderunt suo more Gentiles *Diogenes vocabat se Imperatorem, Alexandrum magnum vero servum servorum suorum, quod ille serviret suis cupiditatibus, quibus ipse imperabat* Ita Manutius in Apopht Diogenis l 3 centur. 1. n. 47. Eidem Alexandro scripsit Brachmanes: *Nihil prodesse orbis dominum fieri, infimæ autem vilique rei servire: subvertere inimicos externos, ut foveat ac sustentet internos.*

20. SI ENIM REFUGIENTES COINQUINATIONES MUNDI, hoc est, errores et peccata, puta gentilismi superstitiones et idololatrias, indeque consequentem voluptatum et libidinum licentiam Sensus est, q. d Talibus qui scilicet fugientes inquinamenta, voluptates et libidines mundi contulerunt se ad cognitionem, id est, ad fidem et cultum Christi, si ab eo apostatantes ad gentilismum, vel potius hæresim Gnosticorum, rursus iis inquinamentis IMPLICATI SUPERANTUR, *quæ ante superaverunt,* uti legit S. Hier. l. 1. contra Jovin.

FACTA SUNT EIS POSTERIORA DETERIORA PRIORIBUS.] tum quia gravius est malum recidivi; tum quia magis et profundius se vitiis pristinis immergunt, habitumque validiorem induunt; tum quia ingrati gratiæ Dei ab ea deseruntur. Alludit, imo citat illud Christi: *Fiunt novissima hominis illius pejora prioribus*, Matthæi 12. 45. et Jerem. 2. 36. *Quam vilis facta es nimis iterans vias tuas!* S. Basil. regula 289. ex brevior. acute notat, cum quis relabitur in peccatum, signum esse, primitus eum a peccato non plane recessisse, nec ejus radicem extirpasse, sed adhuc occulte in animo ejus residere peccati appetitum et concupiscentiam. Unde infert Guiliel. Paris. l. de Sacr. Pœnit. c. 5. talem non habuisse validam et efficacem contritionem. Comparat S. Petrus Gnosticos cum idololatris; ut qui ex idololatris facti sint Christiani, si e Christianis fiant Gnostici, videantur relabi in idololatriam; quia Gnostici in multis nefarium cultum infidelium imitabantur; et quia par utrorumque erat impietas, eadem libido, idem parens. Unde Tertull. l. de Præscript. cap. 40. docet *neque ob idololatria distare hæreses, cum et auctoris et operis ejusdem sint, cujus et idololatria: Deum autem fingunt alium adversus Creatorem, aut si unicum Creatorem confitentur, aliter eum disserunt quam in vero est. Itaque omne mendacium quod de Deo dicunt, quodammodo genus est idololatriæ.* Nam, ut ait S. Aug. q. 29. in Josue: *Quisquis talem Deum cogitat, qualis non est Deus, alterum Deum utique et falsum in cogitatione portat.*

Moral. Nota hic quod sicut ægri convalescentis relapsus in morbum, gravior et periculosior est priore morbo; ita et est relapsus justificati in peccatum. Audi Paulum Hebr. 6. 4. *Impossibile*, sit, *est eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœleste, et participes facti sunt Spiritus Sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi, et prolapsi sunt rursus, renovari ad pœnitentiam.* Et alibi: *Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia, terribilis autem quædam expectatio judicii et ignis æmulatio, quæ consumptura est adversarios.* Et S. Chrys. hom. de lapsu primi hominis: *Noli*, ait, *peccare post veniam, noli vulnerari post curam, noli sordidari post gratiam: cogita, o homo, graviorem esse culpam post veniam, renovatum vulnus pejus dolere post curam, molestius hominem sordidari post gratiam. Quare indulgentiæ ingratus est qui post veniam peccat; sanitate indignus est, qui semetipsum postquam curatus est vulnerat; nec mundari meretur, qui semetipsum post gratiam sordidat.* Et paucis interjectis: *Grave est hominem instructum delinquere, gravius absolutum peccare: servo pejor est, qui patronum post datam libertatem offendit: beneficiis ingratus est, qui datorem muneris arrogantia despicit.* Vide nostrum Joannem Busæum in Arca Medica verb. *Recidivum*, ubi quinque adversus recidivam peccati remedia suggerit, eaque testimoniis sanctæ Script. et Patrum confirmat.

21. MELIUS] non positive, quasi majus sit bonum, cum nec sit bonum; sed negative, quia minus malum, hoc est, minor est infidelis ignorantis, quam fidelis cognoscentis culpa, ideoque minor erit et pœna. *Ille enim nondum accessit; iste retro respexit*, ait S. Aug. in Psal. 83. Idem S. Aug. conc. 2. in Psal. 30. *Cum dicit*, inquit, *Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, nonne judicavit meliores esse inimicos foris positos, quam intus male viventes, quibus premitur et gravatur Ecclesia?* Et Salvianus l. 4. de Prov. *Nunc, ait, quia jam Christum agnovisti, qui susceptus es quasi intra os Dei per fidei agnitionem, projiceris per teporem; quod etiam B. Petrus exposuit, dicens de vitiosis et tepidis: Melius erat illis*, etc.

NON COGNOSCERE] μὴ ἐπεγνωκέναι, id est, *non cognovisse.*

VIAM JUSTITIÆ] Id est, institutum et religionem Christianam, sive christianismum: hic enim est via nos ducens ad veram virtutem et justitiam coram Deo, in qua proinde nemini sistere licet, sed quemque semper in ea progredi et proficere oportet, donec ad metam, puta cœlestem patriam et gloriam perveniat. Aliqui pro *justitiæ* legunt ἀληθείας, id est *veritatis*, id est, veræ doctrinæ et fidei, puta Evangelii.

RETRORSUM CONVERTI A SANCTO MANDATO.] S. Aug. de Fide et oper. c. 24. legit, *reflecti a tradito*; S. Hier. lib. 1. contra Jovin. *retrorsum converti, et relinquere sanctum mandatum, quod eis traditum est.*

Sanctum mandatum vocat legem Evangelicam. Primo, quia ejus auctor est Christus et Spiritus Sanctus.

Secundo, quia lex Evangelica docet jubetque omnem puritatem et sanctimoniam ac vetat omnem coinquinationem et impuritatem.

Tertio, quia omnes sibi obedientes sanctificat per doctrinam, gratiam et sacramenta quæ suggerit.

Quarto, quia sancte servari debet: ejus enim modus, æque ac finis, est sanctitas, juxta illud: *Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati serviamus illi in sanctitate et justitia coram ipso omnibus diebus nostris.* Lucæ 1. 78.

Quinto, quia multa in ea sine gratia sanctificante observari nequeunt, inter quæ prima est lex charitatis, susceptio Eucharistiæ, administratio S. Sacramentorum, etc.

Sexto, quia pro objecto habet Deum, qui est ipsa sanctitas: hunc enim colit fide, spe, charitate, religione, cæterisque virtutibus Christianis.

Septimo, mandatum Evangelii sanctum est; quia a Deo sancitum et firmatum, ut duret per omnia sæcula, perque totam æternitatem, utque a Sanctis in cœlo plene et perfecte adimpleatur. Præclare enim Salvianus l. 4. ad Eccles. Cathol. in fine: *Cuncti*, ait, *qui oderunt mandatum sacrum, causam odii in se ipsis habent. Omne fastidium non in præceptis legis, sed in moribus suis. Lex quippe bona est, sed mores mali, ac per hoc mutent homines propositum, et affectum suum. Si enim mores suos probabiles esse fecerint, nihil eis ex eo quod lex bona præcipit, displicebit: quando enim bonus quis esse cœperit, non potest non diligere legem Dei; quia hoc intra se habet lex Dei sancta, quod sancti homines in moribus.* Loquitur S. Petrus de apostasia, et apostatantibus a sancta Christi fide et lege ad impuram Gnosticarum sectam. Ejus tamen sententiam recte adaptes Sacerdotibus et Religiosis, qui a sacerdotio et Religione apostatant, redeuntque ad sæculum, aut ducunt uxores, vel potius concubinas, quod quantum sit ne-

fas, vide apud S. Basil. Regul fusior. reg 44 Cassianum h. 3. ad Monachos, Auctorem ser ad Fratres in eremo apud S. Aug tom. 10. s. 8 et 34. ac nostrum Hier. Platum. l. 3. de Bono status religiosi c. 37. Maxime vero taxat Agapetarum sectam, quæ orta paulo ante tempora S. Hier. valde sese dilatavit, ideoque plerique Patres, ut S. Hier. Aug Chrys Naz Basil l. de Virg. in eam acriter invehuntur. Vocabantur græce ἀγαπηταί, id est *dilectæ* (item sorores adoptivæ, ut ait Chrys.) eo quod prætextu dilectionis viris spiritualibus cohabitarent, quasi ab iis instruendæ et formandæ in pietate et virtute; sed sub hoc prætextu turpiter vivebant, uti etiamnum nonnullis in locis fit. Quocirca Patres jam citati docent virgines et mulieres devotas plane debere a viris, etiam spiritualibus, separari. Audi S Hier ad Eustochium de custod virgin *Pudet*, ait *dicere (proh nefas!) triste, sed verum est. Unde in Ecclesias Agapetarum pestis introiit? unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? imo unde novum concubinarum genus? Plus inferam: Unde meretrices univiræ? eadem domo, uno cubiculo, sæpe uno tenentur et lectulo, et suspiciosos nos vocant, si hinc aliquid existimamus Frater sororem virginem deserit, cælibem spernit virgo germanum, fratrem quærit extraneum Et cum in eodem proposito esse se simulent quærunt alienorum spiritale solatium, ut domi habeant carnale commercium Hujusmodi homines Salomon in Proverbiis spernit, dicens: Alligabit quis in sinu ignem. et vestimenta ejus non comburentur? Aut ambulabit super carbones ignis, et pedes illius non ardebunt?* Rursum idem Hier paulo supra ibidem : *Hæc sunt*, ait, *quæ solent dicere: Omnia munda mundis. Sufficit mihi conscientia mea. Cor mundum Deus solum desiderat Cur me abstineam a cibis, quos Deus creavit ad utendum? Et si quando volunt festive et lepide vivere, ubi se mero ingurgitaverint, ebrietati sacrilegium copulantes aiunt: Absit, ut ego me a Christi sanguine abstineam. Et quam viderint pallentem atque tristem, miseram atque Manichæam vocant. Et consequenter: tali proposito jejunium, hæresis est. Hæ sunt quæ per publicum notabiliter incedunt, et furtivis oculorum nutibus adolescentium greges post se trahunt, quæ semper audiunt per Prophetam: Facies meretricis facta est tibi, impudorata es tu. Purpura tantum in veste tenuis, et laxius, ut crines decidant, ligatum caput: soccus vilior, et per humeros hyacinthina læna maforte volitans; succinctæ manicæ brachiis adhærentes, et solutis genibus fractus incessus. Hæc apud illas tota virginitas.*

22. Canis reversus ad vomitum] Comparat Gentiles a christianismo relapsos in hæresim Gnosticorum, canibus. Primo, quia tales sicut canes revertuntur ad vomitum, id est ad errores, gulas et libidines quas in christianismo evomuerant et abjecerant. Porro vomitum resorbere est fœdum et abominabile. Unde S Aug conc. in Psal. 30. *Vide*, ait, *quam horribili rei eos comparaverit. Horribilis profecto res est proprium resorbere vomitum, nec in summa quidem fame a quoquam usurpatum.* Secundo, quia impudici et impudentes sunt ut canes, qui in publico commiscentur Unde impurus Diogenes ob caninam obscœnitatem et inverecundiam vocatus est Cynicus. id est, caninus et canis, teste Laert. Rursum τὸ *canis* notat Gnosticorum vagas et promiscuas libidines, ac adulteria: talis enim sunt canum ; unde proverbium: *Canis masculi infinita cubilia*. Tertio, quia hæretici veritati, veræque fidei oblatrant, ac orthodoxos verbo et scripto insectantur quasi canes latrantes: ita S. Chrys. h. de cruce Dom *Canes*, ait, *sunt omnes hæretici, qui contra creatorem suum blasphemiarum extendunt eloquia* Quarto, quia canis vile fœdumque est animal et legaliter immundum, ut patet Deut. 23. v. 18 tales quoque sunt hæretici Unde Eccli. c. 13. 22. *Quæ communicatio*, ait, *sancto homini ad canem?* et Isaias c. ult. 3. *Qui mactat pecus quasi qui excerebrat canem;* et Christus Matth. 7. 6. *Nolite dare sanctum canibus neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* Huc alludens sanctus Petrus utramque Christi similitudinem, puta canum et porcorum, usurpat. Quinto, quia, ut ait S. Hier. ad Rusticum : *Pomparum ferculis procedunt in publicum ut caninam exerceant facundiam*, scilicet compositam dumtaxat ad maledicendum et rixandum, quæ canina dicta est, a rixa et oblatratu canum. Porro hæc maledicentia arguit hæreticorum timiditatem, falsitatem, et diffidentiam. Sicut enim canes timidissimi maxime latrant, quia mordere non audent, vel nequeunt; canes vero muti mordent, nec latrant: sic hæretici quia timent et diffidunt causæ suæ, utpote falsæ et erroneæ, hinc clamoribus et maledictis eam tegere, iisque victoriam obtinere satagunt, quam sciunt se argumentis et rationibus obtinere non posse. Sexto, canes sunt mendici: mendicant enim astando mensæ heri, in eumque intenti, offam et ossa expectant: unde proverbium : *Canis mendico auxilians* canes enim infesti sunt mendicis quasi ἀντιτέχνοις, qui scilicet eamdem secum artem exerceant, panemque præripiant: unde mendici objiciendo canibus frustum eos sibi conciliare solent. Ita mendicant hæretici, mensisque et bursis divitum inhiant, et quasi canes circa macellum et intestina oberrant. Est enim *odora canum vis*, et ubicumque odoratur escam, eo se insinuat Septimo, canis pronus est in vindictam, sed stolide lapidem in se jactum remordet; jacientem vero dimittit, quasi eum non audeat attingere, ait Plato l. 5 de Republ. Ita hæretici proclives sunt in vindictam, cumque veritatem et eruditos se impetentes impetere et ulcisci nequeant, plebem indoctam invadunt. Octavo, canes vivunt otiose et secure ex alieno. juxta illud : *Canis vivens e magdalia*, id est. e furfure, adipe, cæterisque manuum purgamentis, et: *Canis tamquam Delum navigans*. jaci solitum in supinum, otiosum, securum, ac voluptuariam vitam agentem: nam Athenis facilis ac tuta in Delum erat navigatio. Eamdem vitam vivunt hæretici. Unde Paulus· *Videte*. ait, *canes, videte malos operarios, videte concisionem*. Philip 3 2. Nono, canes acriter in venatione persequuntur feram, eamque cingunt. donec comprehendant et lanient; *sit enim genus acre luporum atque canum*, ait Virgil. 3. Georg.

Et canibus leporem, canibus venabere damas,

idem et Ovidius in Ibin:

Scindent avidi perfida corda canes.

Ita hæretici venantur animas quasi lepores, nec desistunt, donec eas capiant et occidant.

Decimo, canes horribiliter ululant, quod *baubare* vocat Lucret. Hinc apud inferos dicunt Poetæ esse tricipitem canem, puta Cerberum, instar horrendi monstri, qui damnatos mordeat et cruciet Similis est ululatus, morsus, horror et cruciatus hæreticorum, præsertim in gehenna Hinc Cerberus dictus est quasi κρεοβόρος, id est *carnem vorans*, de quo Virgil. 6. Æneid.

Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Personat, adverso recubans immanis in antro.

at mox:

Ille fame rabida tria guttura pandens
Corripit objectam, atque immania terga resolvit.

Moral. S Greg 3. p. Pastor admon. 31. hanc S. Petri sententiam applicat quibusvis ad peccata dimissa redeuntibus. Alludit enim S Petrus ad illud Prov. 26. 11. *Sicut canis qui revertitur ad vomitum suum, sic imprudens qui iterat stultitiam suam. Admonendi sunt enim* ait S Greg *qui admissa plangunt, nec tamen deserunt; atque aliter qui deserunt, nec tamen plangunt. Admonendi sunt enim qui admissa plangunt, nec tamen deserunt, ut considerare sollicite sciant, quia flendo inaniter se mundant, qui vivendo nequiter inquinant, cum idcirco se lachrymis lavant, ut mundi ad sordes redeant Hinc enim scriptum est: Canis reversus ad suum vomitum, et sus lota in volutabro luti. Canis quippe cum vomit, profecto cibum qui pectus deprimebat, projicit; sed cum ad vomitum revertitur, unde levigatus fuerat, rursum oneratur. Et qui admissa plangunt, profecto nequitiam de qua male satiati fuerant, et quæ mentis intima deprimebat, confitendo projiciunt, quam post confessionem dum repetunt, resumunt. Sus vero in volutabro luti cum lavatur, sordidior redditur. Et qui admissum plangit, nec tamen deserit, pœnæ gravioris culpæ se subjicit, quia et ipsam quam flendo potuit impetrare veniam contemnit, et quasi in lutosa aqua semetipsum volvit, quia dum fletibus suis vitæ munditiam subtrahit, ante Dei oculos sordidas ipsas etiam lachrymas facit*; et paulo inferius: *Hinc per quemdam sapientem* (Eccli 34) *dicitur: qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit illum, quid proficit lavatio ejus? Baptizatur quippe a mortuo, qui mundatur fletibus a peccato: sed post baptisma mortuum tangit, qui culpam post lachrymas repetit*

Guillel. Parisiens. l. de Pœnitentia c. 12. apte plaque docet in confessione evomi peccata, ideoque detestabiles esse qui postmodum ad peccata redeunt, ac opera virulenta quæ semel evomuerunt resorbent. Vide S Aug in Ps 83. post initium, ubi urget exemplum uxoris Lot, quæ retro respiciens versus Sodomam, versa est in statuam salis, citansque hunc locum S Petri: *Canis*, ait *reversus ad suum vomitum. Premebat enim pectus conscientia peccatorum, accepta indulgentia quasi vomuisset, relevatum est pectus tuum Facta est bona conscientia, ex mala conscientia. Quid rursus convertaris ad vomitum tuum? Si canis hoc faciens horret oculis tuis, tu quid eris oculis Dei?*

Sus lota, rediens, rursumque se volutans in volutabro luti | Unde Græca clarius habent: *Sus lota ad volutabrum luti*, scilicet reversa Volutabrum est lacus cœnosus ubi sues volutantur, de quo Virgil l. 3 Georgic.

Sæpe volutabris pulsos silvestribus apros
Latratu turbabis agens.

et Horat. l. 1. *epist.* 2.

Et amica luto sus.

Notat Gnosticos tum quia porcus, ait Horus, et ex eo Pierius Hierogl. 9. symbolum est hominum veritatem spernentium, profanorum, perniciosorum, et eorum qui a Deo penitus sunt aversi, quales erant Gnostici, tum quia Gnostici dicti sunt Borboritæ, id est cœnosi, vel lutosi, a βορβόρου, id est *luto*, sive *cœno*. *Hi enim*, ut ait Philastr. de Hæresib. *in cœnum euntes, et inde obliti de cœno facies et membra sua deformantes gerebant*; et S. August. hæresi 6 *Nonnulli*, ait, *eos* (Gnosticos) *Borboritas vocant quasi cœnosos, propter nimiam turpitudinem quam in suis mysteriis exercere dicuntur*. Similes novi Gnostici cœnosi, nuper ex Anabaptistis orti sunt in Hollandia, quorum secta vocatur *currus stercorum*; quia sentinam putidissimorum errorum et blasphemiarum vehit, omnemque religionis curam abjicit, ait ex Ulembergio Rescius in Sectarum centuriis: ubi et ex Hosio aliam sectam recenset eorum qui vocantur *Suistæ*; eo quod sui capitis somnia sequantur. *Rusticus*, inquiunt, *fuit Lutherus, monachus Bucerus, stigmaticus Calvinus carnifex Sudrovius, sui spiritus ergo cuique sequenda sunt consilia: suo spiritu ex inspiratione Spiritus Sancti quisque interpretetur S. Script. sibique sapiat et consulat*. Vere Suisticum, imo suinum est hoc eorum dictum.

Moral. Origen. hom. 4. in Psal 37. recte peccatores comparat suibus Primo, quia uti sues res sordidas et putidas adamant habentque pro deliciis, decore et odore suavissimo, ita et peccatores: *Porcis*, ait, *similes dicuntur ii qui peccatorum fœtoribus delectantur sicut porci, qui fœtorem omnem tamquam odorem suavissimum expetunt. Considera ergo peccatorem qui peccatis suis delectatur, et lætus est in malis suis, quoniam et ipse in stercore fœtido volutatur, et nullum fœtoris ejus, qui ex peccati stercore oritur, percipit sensum, ac velut in summis voluptatibus et gratissimis deliciis delectatur* Quin et Cicero de Arusp. resp. *Velut sus quædam luto*, ait, *ita stupris delectatur*; et Horat.

Epicuri de grege porcos.

Secundo, quia peccator in se spurcus et fœdus est uti porcus, præsertim sus, quæ est animal calidum, obscœnum et fœdum. Unde nonnulli censent dictum esse *fœdus*, eo quod in illo feriendo mactabatur animal *fœdum*, id est porca, juxta illud Virgil 8. Æneid.

Stabant et cæsa jungebant fœdera porca.

Inde manarunt phrases *ferire, icere, percutere fœdus*, quia scilicet feriebatur porca ad sanciendum fœdus Hinc diabolus adamat porcos, et sæpe in specie porci apparet, ac porci vel corpus, vel formam induit, ut patet ex Vita S Antonii; quin et a Christo petiit facultatem ingrediendi in porcos. Matth. 8. 3. præsertim quia porci omnes in Italia, locisque vicinis sunt nigri (unde Alba urbs vicina Romæ, ejusque parens et æmula, ita dicta est a prodigio albæ suis, quæ ibi præter morem enixa est triginta nefrendes) diabolus autem aterrimus est, non coloribus sed moribus et gehennæ ardoribus.

Tertio, quia sus pascitur rebus sordidis, ita et gulosus; unde proverbium: *Sus comessatur*. Rursum

sus saginatur ut mactatur: ita peccator saginat se ut mactator, epulumque præbeat diabolo in gehenna.

Quarto. porcus in ventrem pronus non nisi terram aspicit, terræ incubat, nec aliud est quam moles carnea, terrestris et ponderosa: sic et peccator terrenis inhiat, ventri et carni incubat. Hinc Lutherus suos Lutheranos in ventrem projectos vocabat sues, ut supertus dixi Audi Lactant. l. 4. c. 17. qui dans causam cur Judæis esus suillæ interdictus fuerit, sic ait: *Est enim lutulentum hoc animal, et immundum, nec umquam cœlum aspicit, sed in terram toto et corpore et ore projectum ventri semper et pabulo servit, nec ullum alium dum vivit præstare usum potest, sicut cæteræ animantes, quæ vel sedendi vehiculum præbent, vel in cultibus agrorum juvant, vel plaustra collo trahunt, vel onera tergo gestant, vel indumentum exuviis suis exhibent, vel copia lactis exuberant, vel custodiendis domibus invigilant. Interdixit ergo ne porcina carne uterentur, id est, ne vitam porcorum imitarentur, qui ad solam mortem nutriuntur; ne ventri ac voluptatibus servientes, ad faciendam justitiam inutiles essent, ac morte afficerentur. Item ne se fœdis libidinibus immergerent, sicut sus quæ se ingurgitat cœno, vel ne terrenis serviant simulacris, ac se luto inquinent; luto enim se oblinunt, qui Deos, id est, qui lutum terramque venerantur.*

Quinto quia sus inverecunda est, nec dominum cum vocat agnoscit; quin et subinde efferata dum fœtus lactat, pueros invadit, necat, devorat. Audi Arist. lib 6. Histor anim c. 18. *Sues cum libidine excitantur, quod subare dicitur, vel homines aggrediuntur.* Ita peccator inverecundus, ingratus et infamis est, quia Deum creatorem suum non agnoscit, non curat, non metuit Vide dicta de sue et porco Levit. 11. 7.

Sexto, esus continuus suillæ lepram, aliosque graves morbos creat: ita voluptates peccatori creant morbos corporis, et tormenta animæ. Denique de sue Plinius lib. 8. c. 51. *Animal*, ait, *hoc maxime brutum, animamque ei pro sale datam non illepide existimatur.* Sic peccator brutus est, et ex homine nil hominis habet præter animam, quæ instar salis corpus a putredine et corruptione conservat.

Septimo, aprorum et suum silvestrium ingens est feritas, adeo, ut plantas arboresque suffodiant, quin et conficiant et discerpant: ita libido omneque peccatum hominem efferat, facitque sævum et crudelem. Audi Aristot l. 1. de Histor. anim cap. 1. *Animantes aliæ*, inquit, *animosæ, pervicaces, brutæ omnino, ut sues silvestres.* Denique hebetudo et stoliditas suis patet ex hirta seta, suillo vultu, oculis, rostro, grunnitu, etc. Hinc proverbium apud Suidam: *Asinus lyram, sus audiit stolidus tubam*; dictum in eos qui res egregias audiunt, sed eas neque intelligunt, neque mirantur, et illud: *Sus Minervam*, cum quis stupidus docere vult sapientem, et illud: *Sus fustem*, cum quis se stolide in præsens periculum et perniciem præcipitat, et illud: *Sus per rosas*, dictum in agrestes et intractabiles, nec enim sus per rosas duci potest, quin eas fœdet, et illud:

Acinos sus improba pendes.

id est, pusillum commodi magno luas malo. Hæc omnia facile est peccatori adaptare, qui stolidissime se in omne malum præcipitat ob micam vel guttam voluptatis

Hæc est ergo idea hæretici, quam toto hoc capite graphice hisce moribus, quasi coloribus ad vivum pinxit S. Petrus. Primo, v. 1 Hæretici, inquit, sunt pseudoprophetæ, et magistri mendaces Secundo, introducunt sectas perditionis. Tertio, eum qui emit eos Dominum negant. Quarto, v. 2 multi sequuntur eorum luxurias Quinto, per eos via veritatis blasphematur Sexto, v 3. in avaritia de fidelium corpore et anima cum dæmone negotiantur. Septimo, sunt hypocritæ et adulatores: utuntur enim verbis fictis et blandiloquis, et ad seducendum compositis. Octavo, perditio eorum accelerat Nono, v. 8. similes sunt Lucifero et dæmonibus. Decimo, v. 5 similes sunt carnalibus mersis diluvio ac Sodomitis. Undecimo, v 10. post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant. Duodecimo, dominationem contemnunt. Decimo tertio, sunt audaces; Decimo quarto, sibi placentes Decimo quinto, blasphemi. Decimo sexto, v 12. sunt velut irrationabilia pecora nata in captionem et perditionem Decimo septimo, quæ non intelligunt blasphemant. Decimo octavo, v 13. sunt voluptuarii, coinquinationes et maculæ, deliciis affluentes. Decimo nono, in conviviis luxuriantes, oculos habentes plenos adulterii et incessabilis delicti. Vigesimo v 14. pelliciunt animas instabiles. Vigesimo primo, cor habent avaritia exercitatum. Vigesimo secundo, sunt maledictionis filii. Vigesimo tertio, v. 15. derelinquentes viam rectam errant Vigesimo quarto, sequuntur viam Balaam, qui mercedem iniquitatis amavit, ideoque periit. Vigesimo quinto, v. 17. sunt fontes sine aqua. Vigesimo sexto, sunt nebulæ turbinibus exagitatæ quibus caligo tenebrarum reservatur Vigesimo septimo, v. 18 superba vanitatis loquuntur. Vigesimo octavo, pelliciuntur per escam voluptatum et luxuriæ noviter ab ea conversos. Vigesimo nono, v. 19 promittunt libertatem, cum ipsi sint servi corruptionis. Trigesimo, v. 20 fiunt eis posteriora deteriora prioribus Trigesimo primo, v. 22 sunt velut canes reversi ad vomitum, et velut sues lotæ reversæ ad volutabrum luti.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

INTER ALIA QUÆ DOCEBANT GNOSTICI ALIIQUE HÆRETICI, ERAT HOC, NULLUM FORE JUDICIUM, UT HOMINES SINE METU JUDICIS ET VINDICIS CHRISTI SUIS CONCUPISCENTIIS ET HÆRESIBUS LIBERE INDULGERENT. REFELLIT HOC S. PETRUS, AC HORROREM JUDICII IMPROVISI, ET IGNIS HORRENDI QUO CONFLAGRABIT MUNDUS, ATQUE NOVOS COELOS, NOVAMQUE TERRAM GRAPHICE DEPINGIT; INDEQUE CONCLUDIT: PROPTER QUOD CHARISSIMI HÆC EXPECTANTES, SATAGITE IMMACULATI ET INVIOLATI EI INVENIRI IN PACE. SECUNDO, NE MIRENTUR JUDICIUM DIFFERRI, AIT EJUS MORAM FORE BREVEM EAMQUE A DEO HOMINIBUS CONCEDI AD HOC, UT POENITEANT ET SUÆ SALUTI CONSULANT, UTI MONUIT S. PAULUS IN SUIS EPISTOLIS, QUAS ASSERIT ESSE DIFFICILES INTELLECTU, ET AB HÆRETICIS DEPRAVARI. DENIQUE V. 17. MONET UT IN FIDE ET GRATIA CHRISTI FIRMI PERSISTANT ET CRESCANT.

1 HANC ecce vobis, charissimi, secundam scribo epistolam, in quibus vestram excito in com-
monitione sinceram mentem: 2. ut memores sitis eorum, quæ prædixi verborum a san-
ctis Prophetis, et Apostolorum vestrorum, præceptorum Domini et Salvatoris. 3. Hoc
primum scientes, quod venient in novissimis diebus in deceptione illusores, juxta proprias con-
cupiscentias ambulantes, 4. dicentes: Ubi est promissio, aut adventus ejus? ex quo enim partes
dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creaturæ. 5. Latet enim eos hoc volentes, quod cœli
erant prius, et terra, de aqua, et per aquam consistens Dei verbo: 6. per quæ, ille tunc mun-
dus aqua inundatus periit. 7. Cœli autem, qui nunc sunt, et terra eodem verbo repositi sunt, igni
reservati in diem judicii, et perditionis impiorum hominum. 8. Unum vero hoc non lateat vos,
charissimi, quia unus dies apud Dominum sicut mille anni, et mille anni sicut dies unus. 9. Non
tardat Dominus promissionem suam, sicut quidam existimant; sed patienter agit propter vos,
nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti. 10. Adveniet autem dies Domini ut fur:
in quo cœli magno impetu transient, elementa vero calore solventur, terra autem et quæ in ipsa
sunt opera, exurentur. 11. Cum igitur hæc omnia dissolvenda sint, quales oportet vos esse in
sanctis conversationibus, et pietatibus, 12. exspectantes, et properantes in adventum diei Domini,
per quem cœli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent? 13. Novos vero cœlos, et
novam terram secundum promissa ipsius expectamus, in quibus justitia habitat. 14. Propter quod
charissimi hæc expectantes, satagite immaculati et inviolati ei inveniri in pace: 15. et Domini
nostri longanimitatem, salutem arbitremini: sicut et charissimus frater noster Paulus secundum
datam sibi sapientiam scripsit vobis, 16. sicut et in omnibus epistolis, loquens in eis de his, in
quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti et instabiles depravant, sicut et cæteras
Scripturas, ad suam ipsorum perditionem. 17. Vos igitur, fratres, præscientes custodite, ne in-
sipientium errore traducti excidatis a propria firmitate. 18. Crescite vero in gratia, et in cogni-
tione Domini nostri, et Salvatoris Jesu Christi. Ipsi gloria et nunc, et in diem æternitatis. Amen.

1. HANC ECCE VOBIS,] o Christiani dispersi per Asiam, Bithyniam, Cappadociam, etc. ut dixit epist. 1. cap. 1. vers. 1. significat enim hic se iisdem scribere hanc secundam, quibus olim scripserat primam epistolam.

IN QUIBUS,] scilicet epistolis duabus, puta prima et secunda jam dictis.

VESTRAM EXCITO IN COMMONITIONE SINCERAM MENTEM.] *Excito* scilicet quasi a somno torporis, teporis et oblivionis: hoc enim innuit Græcum *διεγείρω*. Pagnin *extimulo per commonitionem vestram sinceram mentem*. Græce ἐν ὑπομνήσει (perperam Erasmus legit, ἐν ἐπιγνώσει id est, *in cognitione*) hoc est, in commonitione, in recordatione, in revocatione ad memoriam, juxta id quod dixit epist. 1. c. 1. v. 12. *Propter quod incipiam vos semper commonere de his.* Discat hic Pastor eadem sæpe refricare et inculcare suis subditis, donec ea plane perdiscant et in mores transferant. Ita Chrysost. hom. 19. in Acta, suis querentibus eadem ab ipso dici et repeti, respondet: *Hoc vos maxime perdit. Idcirco convincit, quia nec satiantur eadem sæpius in theatro spectantes.* Additque eorum *reprehensionem esse, quod non corrigantur toties audientes.*

Nota *Mentem* fidelium *sinceram* vocat, primo integram; secundo, incorruptam; tertio, puram et sim-

plicem. *Sincerum* enim tria significat: Primo, *sincerum*, id est integrum. Sic Ovidius 12. Metamorph. vocat *corpus sincerum*, id est, integrum; unde expli cans addit, *sine vulnera*, et Lucret. lib 3. membra *sincera*, id est integra. *Sincerum* enim conflatum videtur ex συν (unde *syncerum* per y, scribunt non nulli) id est, *simul*, et cera, q. d. Simul cum cera, ita dictum ab iis qui fructum alvearium cum socio dividunt: hi enim mel simul cum cera dividunt; quod si mel solum sine cera dent, socium fraudant, nec agunt sincere, id est integre.

Secundo, sincerum idem est quod incorruptum, immaculatum, sic Horat. l. 1. e. 2.

Sincerum est nisi vas quodcumque infundis acescit.

Sincerum, id est incorruptum; et Cicero pro Quintio: *Nihil est tam sanctum atque sincerum in civitate*. Unde nonnulli *sincerum* derivant a carie, q. d. Sine carie, id est corruptione.

Tertio et optime: Sincerus, ait Donatus est purus, sine fuco et simplex, ut mel sincerum, id est sine cera. Sic vinum sincerum vocatur merum, non mistum: frumentum sincerum vocatur purum, carens leguminibus et paleis: oleum sincerum et purum, carens aqua et fæcibus. Et hoc significat Græcum ειλικρινης, id est *sincerus*, verus, non fictus, perspicuus, purus, manifestus, quasi ad ειλη κρινομενος id est, *ad solis splendorem examinatus, et judicatus*.

Talis debet esse Christianorum mens, et talis fuit primorum æva S. Petri; ita scilicet pura et sincera, ut auderet comparere et examinari a Deo sole justitiæ. Nihil enim fictum, nihil fucatum, nihil simulatum, nihil vitiosum corde occultabat, sed aperta omnia, candida, fidelia, casta virtuosa exhibebat: quod sapiebat corde, hoc ore proferebat. Sincerus et *simplex*, ait S. Greg. 10 Moral c. 17. vel juxta aliam editionem 29 *mentem semper ad patientiam præparat, et erectus pro justitia de perceptis contumeliis exultat, afflictis ex corde compatitur, de bonorum prosperitatibus quasi de propriis lætatur, sacri verbi pabula in mente sollicitus ruminat, et inquisitus quidlibet eloqui dupliciter ignorat*. Idem sinceritatis exemplum dat Isaac patriarcham *Morum*, ait hom. 15. in Ezech *simplicitas placet? Isaac ad mentem veniat, quem in omnipotentis Dei oculis vitæ suæ tranquillitas ornavit*. Et S. Ambros l. de Joseph. c 1. docet nos discere *in Abraham impigram fidei devotionem, in Isaac sinceræ mentis puritatem. in Jacob singularem animi laborumque patientiam: Joseph vero propositum esse tamquam speculum castitatis*. Idem S. Ambr. l 10 in c 23. Lucæ docet sinceritatem perditam ab Adamo, restitutam esse per Christum, ideoque Christum in cruce bibisse acetum, ut vitium corruptæ naturæ de corpore aboleretur humana. *Nos ergo*, inquit, *vitia nostra per incuriam mentis corporisque concreta transfundamus in Christum per pœnitentiam, ut ab illo nobis vini sanguinisque cœlestis incorrupta sinceritas refundatur*.

S. Bern. serm. 3 de Circumcis *Primo omnium*, ait, *Christus appareat puer cum virgine matre, ut simplicitatem et verecundiam ante omnia quærendam nobis doceat esse. Nam et pueris simplicitas naturalis, et cognata virginibus verecundia est. Omnibus ergo nobis in conversionis nostræ initio nulla magis virtus necessaria est, quam simplicitas humilis, et gravitas verecunda* Idem ad sororem de Modo bene vivendi c. 9. *Sit in ingressu tuo simplicitas: in incessu honestas. Nihil dedecoris, nihil lasciviæ, nihil petulantiæ, nihil insolentiæ, nihil levitatis in incessu tuo appareat. Animus enim in gestu corporis apparet, gestus signum est mentis*. Idem epist. 334. ad Rolandum Cardinal. *Pro te faciat columbina simplicitas, et adversus maligni et antiqui serpentis astutias militat prudentia serpentina*.

Ita Paulus gloriatur in sinceritate, eamque vocat gloriam conscientiæ, 2 Corinth. 1. 12 *Gloria nostra*, ait, *hæc est testimonium conscientiæ nostræ; quod in simplicitate cordis et sinceritate Dei, et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo*. Et ad eamdem exhortans Corinthios omnesque fideles epist. 1 c. 5. 7 *Pascha nostrum*, ait, *immolatus est Christus. Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis*. Panis enim azymus est purus et sincerus; fermentatus vero est impurus et mixtus

2. Ut memores sitis eorum quæ prædixi verborum a sanctis Prophetis.] q. d. Ut memores sitis verborum, quæ prædixi ex oraculis Prophetarum. Unde Græca clare habent: μνησθηναι των ρηματων προειρημενων υπο των αγιων προφητων, id est, *ut memores sitis verborum prædictorum a sanctis Prophetis*. Ita OEcum. Pagnin. Vatabl. et alii Noster interpres το προειρημενων, id est *prædictorum*, sagaciter retulit, tam ad S Petrum, quam ad Prophetas, quia vidit S. Petrum refricare hic fidelibus oracula Prophetarum, non omnia (illa enim plurima et multis incognita sunt, nec huc pertinent) sed ea dumtaxat quæ spectant Christum et Christianam fidem, ac legem quam a Prophetis prænuntiatam fuisse dixit c 1. v. 19. fidem enim Christi ex oraculis Prophetarum confirmare intendit Unde Dionys. Carthus. et alii legunt: *Ut memores sitis verborum Prophetarum et Apostolorum sanctorum*. q. d. Verba Apostolorum succinunt et concinunt verbis Prophetarum. Quod enim Apostoli prædicarunt factum per Christum, hoc Prophetæ futurum per eumdem prædixerunt. Hoc est quod ait Paulus, nos superædificatos esse super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, Ephes. 2. 20.

Et Apostolorum vestrorum, præceptorum Domini et Salvatoris.] quia præcepta Apostolorum sunt præcepta Christi Salvatoris q d Ut memores sitis præceptorum Christi Domini et Salvatoris, quæ ejus jussu vobis promulgarunt Apostoli vestri; illi enim non sua, sed Christi præcepta vobis tradiderunt. Sic ait S. Paulus: *Scitis quæ præcepta dederim vobis per Dominum Jesum*, 1 Thes. 4. v. 2. Unde infert v. 8. *Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum*; et 1. Cor 14. 37. *Si quis*, ait, *videtur Propheta esse aut spiritualis, cognoscat quod scribo vobis, quia Domini sunt mandata*.

Alii per hyperbaton το *Domini Salvatoris*, referunt non ad *præceptorum*, sed ad *Apostolorum*, q. d. Memores estote præceptorum Apostolorum, quia illi sunt Apostoli Domini Salvatoris Ita S Judas v. 17. *Memores*, ait, *estote verborum, quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Jesu Christi*. His nonnihil favent nonnulla Græca, quæ pro υμων, id est, *vestrorum*, uti

legunt Complut Regii et Latinos Vulgatus legunt ημων, id est *nostrorum*, q. d. Apostolorum qui sumus nos. Unde Vatabl. totum hunc locum sic vertit, *ut memores sitis verborum quæ prædicta sunt a sanctis Prophetis, et mandati nostri qui sumus Apostoli Domini et Servatoris.*

3 Hoc primum scientes.] q d Ante omnia hoc velut maximi momenti scitote et advertite, quasi ab eo pendeat æterna salus, vel damnatio vestra : quo significat fideles, si salvi esse velint, summe cavere debere seductores et hæreticos : hi enim suos sequaces secum abducunt in gehennam

Venient in novissimis diebus,) sub finem mundi tempore Antichristi, ait S Aug. 20. Civit. 18. et alii. Hoc verum, sed arctius: S. Petrus enim monet fideles tum viventes et deinceps victuros, ut caveant hosce seductores Unde nota εσχατα, id est, *novissima tempora*, in Script. vocari υϛερα, id est *posteriora* ; utraque enim significat heb. אחרית *achorit*; quo modo Prophetæ solent vocare Messiæ tempus novissimum, id est posterius, ac sequens legem tum naturæ, tum Mosis Ita illud vocat Isaias cap 2. 1. Michæas c. 4 1. Joel c 2. 28 et S Joan. ep. 1. c 2 18 Significat ergo S Petrus omnibus futuris temporibus, et maxime sub finem mundi, venturos varios seductores, omnesque studiose esse cavendos. Idem monuit S Paulus 1. Timoth 4. 1, et Actor 20. 29. Vide ibi dicta Notat præcipue Gnosticos, qui illo ævo docebant libere vacandum cupidinibus, et libidinibus, et fideles monentes diem judicii irridebant, quasi qui inani umbra et terriculamento rei falsæ, sibi adimerent usum et fructum jucundæ et voluptuariæ vitæ.

In deceptione illusores.] S August 20 Civit 18 legit, *illusione illudentes*, S. Hier l. 1. contra Jov. *illusores seducentes*. Tales erant Gnostici, qui irridebant omnia divina et humana, ac præsertim metum numinis judicii et vindictæ divinæ; hunc enim adimentes hominibus persuadebant eis impune vacare Veneri et ventri. Atque hæc erat, et etiamnum est hæreticorum doctrina, seductio et deceptio. Idem faciunt moderni Gnostici, qui cum sint sine Deo (utpote athei) solos se sapere putant, atque sapientes indigitant.

Juxta proprias concupiscentias ambulantes.] indulgentes gulæ, libidini, cæterisque concupiscentiis, idque assidue et continuo: τo enim *ambulantes* significat continuationem, consuetudinem, propositum et statum vitæ voluptuariæ

4. Dicentes (irrisorie, ut illi eorum prodromi apud Jerem. dicentem c 17 v. 15. *Ecce ipsi dicunt ad me : Ubi est verbum Domini? veniat*) Ubi est promissio aut adventus ejus.] Græce jam legitur πoυ εϛιν η επαγγελια της παρουσιας αυτου, id est *Ubi est promissio præsentiæ* (vel adventus) *ipsius* uti legit S Aug. 20. Civit 18. *Ipsius*, intellige Christi, qui, ut omnibus fidelibus constat, promisit se rursum venturum in terram, ut sua præsentia visitet et judicet mundum, bonos glorificando in cœlis, malos damnando ad tartara. Hebræi enim suppositum sæpe subticent, et illud quasi vulgatum et notum cuique subaudiendum relinquunt Sensus est, q. d. Venient seductores, qui ut concupiscentiis suis sine remorsu et metu numinis vindicis impudenter instar brutorum expleant, negabunt Christum rediturum ad judicium, pœnasque exacturum de iis qui concupiscentiis indulserint

Tales fuere primo, Sadducæi negantes carnis resurrectionem, omnemque spiritum, ac consequenter animæ immortalitatem, gehennam et vitam æternam, Actorum 23. 8 Secundo, idem docuerunt Dositheani, orti a Dositheo Judæo, tempore Neronis et sancti Petri sub annum Domini 52. teste Hegesippo et S. Hier. contra Lucifer. Tertio, Hymenæus et Philetus dicentes resurrectionem jam esse factam, quos S. Paulus tradidit Satanæ, 2. Timoth 2. Quarto, Gnostici, negantes judicium, teste Philastrio. Horum parens fuit vel Basilides, ut vult S Hier de Viris illustrib. vel Nicolaus unus e septem primis Diaconis, ut vult S. Aug l. de Hæresibus vel potius Carpocrates, ut vult S. Irenæus l. 1 c. 24. qui illo ævo vixit, et auctorem pene videre potuit Quinto. Floriani, dicentes resurrectionem non esse aliam, quam filiorum procreationem, in hac enim pater quasi resurgit et perdurat in filio: quorum auctor fuit Florinus sub Commodo Imp. et Sotore Pontif. sub annum Christi 182. teste Eusebio 5 histor. c. 15 Sexto. futurum judicium et carnis resurrectionem negabant Symmachiani sub annum Domini 273. Septimo. Prochenitæ, qui et Prodienitæ et Harmonitæ a Philastrio nominantur, ortique sunt tempore Valentis Imperatoris, et Damasi Pontificis sub annum Domini 382. Octavo, Albanenses anno Domini 796. Nono, sub annum Domini 1001. cum multi diem finis mundi prædixissent, eorumque prædictio deprehensa esset falsa; nata est hæresis dicentium mundum esse incorruptibilem, quæ se hoc S. Petri loco tueri conabatur, uti ex Abbone Abbate Floriacensi refert Baron. anno jam dicto. Decimo, nostro ævo, judicium futurum negarunt Davidgeorgiani anno Christi 1525. Rursum Libertini, ut quasi equi effræues concupiscentiis adhinniant et indulgeant, negant judicium, resurrectionem, omneque numen. Idem faciunt multi alii, pluresque facient in fine mundi, ac in primis ipse Antichristus, qui erit atheus et luxuriosissimus, ac atheismum et epicureismum publice docebit: volet enim ipse solus coli ut Deus, uti docet Daniel cap. 11. 37. et Paulus 2. Thessal. 2. 4.

Ex quo enim patres (scilicet primi et prisci, e quibus genus hominum proseminatum est) dormierunt (mortui sunt) omnia sic perseverant ab initio creaturæ.] Græce κτισεως, id est *creationis*. Unde Tigur vertit, *omnia sic permanent sicut ab initio creationis erant* q. d. Omnia sic permanent, sicut ab initio condita et creata sunt.

Ex mundi diuturnitate, et rerum omnium constantia colligunt ejus æternitatem, quod scilicet talis semper perdurabit, ut de ejus occasu et secundo Christi adventu nemo debeat esse sollicitus. Sic Aristot. l. 1. de Cœlo, cœlum esse incorruptibile colligit ex eo quod nulla unquam in eo visa sit mutatio. Sed paralogizant et errant; tum quia crebræ, imo perpetuæ, sunt in mundo rerum vicissitudines, motus, generationes, corruptiones, alterationes, etc. uti exhibit S. Petrus, tum quia numen, id est Deus gubernator, judex et vindex maxime demonstratur ex mundi hujus inconstanti constantia, et constanti inconstantia. Quis enim res tam inconstantes; imo inter se pugnantes et contrarias uti sunt ignis et aqua, calor et

frigus, Auster et Aquilo, humor et siccitas, grando et pluvia, sterilitas et fœcunditas, fruges et fructus tam varii et contrarii, etc. facit adeo esse constantes, ut tam constanter statis temporibus per tot annorum millia nascantur et proveniant, nisi unum idemque constans Numen? Vide Theodor. decem libris de Providentia, et nostrum Lessium de Numine. Tum denique, quia creaturæ sicut a Deo creatæ initium acceperunt, ita et ab eodem finem præstitutum accipient. Qui enim ea facit oriri, idem faciet ea occidere: in ejus enim manu et arbitrio uti est rerum ortus, ita est et occasus, uti clamant omnes Prophetæ totaque Scriptura. Id adeo verum est et evidens, ut Cicero libr. 2. de Natura deorum, ex Aristotele id ostendat esse luce clarius; sic enim ait: *Præclare Aristoteles: Si essent*, ait, *qui sub terra semper habitavissent bonis et illustribus domiciliis, quæ essent ornata signis atque picturis, instructaque rebus iis omnibus quibus abundant ii qui beati putantur, nec tamen exissent unquam supra terram, accepissent autem fama et auditione esse quoddam numen, et vim Deorum; deinde aliquo tempore patefactis terræ faucibus, ex illis abditis sedibus evadere in hæc loca quæ nos incolimus, atque exire potuissent; cum repente terram et maria cælumque vidissent, nubium magnitudinem, ventorumque vim cognovissent; aspexissentque solem ejusque tum magnitudinem pulchritudinemque, tum etiam efficientiam cognovissent, quod is diem efficeret toto cælo luce diffusa: cum autem terras nox occupasset, tum cælum totum cernerent astris distinctum et ornatum, lunæque luminum varietatem, tum crescentis, tum senescentis, earumque omnium ortus et occasus, atque in omni æternitate ratos immutabilesque cursus: hæc cum viderent, profecto et esse Deos, et hæc tanta opera Deorum esse arbitrarentur.* Et inferius: *Quis enim hominem dixerit, qui, cum tam certos cæli motus tam ratos astrorum ordines, tamque omnia inter se connexa et apta viderit, neget in his ullam inesse rationem eaque casu fieri dicat, quæ quanta consilio gerantur, nullo consilio assequi possumus? An cum machinatione quadam moveri aliquid videmus, ut sphæram, ut horas, ut alia permulta, non dubitamus quin illa opera sint rationis; cum autem impetum cæli admirabili cum celeritate moveri vertique videamus, constantissime conficientem vicissitudines anniversarias, cum summa salute et conservatione rerum omnium, dubitamus quin ea non solum ratione fiant, sed etiam excellenti quadam divinaque ratione?* Deinde discurrendo per singula elementa, astra, solem, lunam, herbas flores, bestias, ac membra hominis, ostendit omnia et singula non nisi a divina mente tam affabre esse composita ac ab eadem conservari, regi et dirigi, ut omnia tacita voce clament esse Numen, esse Deum judicem et vindicem malorum æque ac bonorum.

5 Latet enim eos hoc volentes.] q. d. Volentes et ultro hoc nesciunt, quia scire nolunt. Hæc est ignorantia affectata propria illusorum, seductorum et hæreticorum. Probat omnia non sic perseverare uti fuerunt ab initio creaturæ, uti dicebant illusores et Gnostici, ex eo quod Deus tempore Noe totum mundum ob scelera perdidit diluvio, ac simili modo eum perditurus sit per ignem, eoque illi finem cum merita pœna cuique illaturus. Ita OEcumen. *Sicut*, ait, *cælo et terra ex aqua constitutis diluvium inopinato supervenit, ita et nunc statutum est ut per ignem fiat universi corruptio, cum quo impii peribunt.*

Quod cœli erant prius, et terra, de aqua et per aquam consistens verbo Dei.] Est syllepsis: τὸ enim *consistens* non tantum terram sed et cœlos respicit, et in se quasi concipit; proxime tamen refertur ad terram, ideoque dicitur *consistens* in singulari; sed tamen ad cœlos quoque per syllepsin hebraicam (hebræi enim adjectivum concordant cum substantivo proximiori licet ad remotius quoque referatur: vide Bellarminum in Syntaxi hebraica) extenditur, ut *consistens* idem sit quod *consistentes*, ut legit Clarius, Catharinus, Salmeron et Cajet. Imo S. Augustinus 20. de Civit. cap. 18. sic legit: *Cœli erant olim et terra de aqua et per aquam constituta*; ac Beda et OEcum. hic et Rupert. l. 1. in Gen. c. 30. sic legunt: *Cœli erant olim de aqua et per aquam constituti.* Ex qua lectione liquet cœlos formatos esse ex aqua, ideoque hebr. vocari *scamaim*, id est, *ibi aqua*, uti ostendi Gen. 1. v. 2. et 6. asserit. OEcum. hic: *unde aqua ita dicta est, quasi a qua omnia.* Hinc Thales Milesius dixit aquam esse rerum omnium principium. Sensus est, q. d. Latet eos quod cœli et terra consistunt Dei verbo, ac proinde quod eodem Dei verbo occidere et aboleri possint. Sicut enim Deus dicendo, *fiat lux*, cœli, sol, etc. ea creavit fecitque ut essent et consisterent, ita pariter dicendo. Non sint amplius, vel desinant esse, illico illa non erunt et esse desinent: imo si Deus dumtaxat suum verbum manumque subducat, ita ut amplius non dicat, *fiat lux*, cœli, sol, etc. hoc ipso omnia esse desinent. Res enim omnes ita a Deo ab initio creatæ sunt, ut continuo ab eo conservari, suumque esse accipere, ac velut continuo creari debeant: pendent enim a Deo, uti radii pendent a sole. Quare conservatio rerum in Deo non est aliud, quam continuatio creationis, sive continua rerum creatio. Porro cœlos et terram proprie accipe, non autem materiam primam, uti videtur velle S. Aug. l. 1. de Gen. contra Manich. c. 7. hoc enim materia prima creata est informis, sed cum forma cœlorum et terræ. Rursum cœli non solum aerem, ut vult Beda et alii, sed et veros cœlos significant.

Terra de aqua et per aquam consistens.] Quæres quomodo hoc sit verum? Resp. primo, OEcum. *Duo*, ait, *sunt elementa* (per quæ Deus perdidit et perdet impios cum mundo) *quæ universi machinam maxime continent, et cohærentem conservant, aqua et ignis, ex quibus reliqua duo etiam existunt. Nam aer ex aquarum exhalatione, terra ex earum concretione consistit.* Verum terra initio mundi per se creata est, non ex aqua, ut patet Genes. 1. v. 1.

Quare secundo, melius idem OEcum. terra, ait, dicitur ex aqua et per aquam consistere, *quia aqua continet terram velut gluten quoddam quod ipsi adest, quod nisi ipsi contingeret, necesse esset illam dissolvi et ferri in aerem.* Aqua ergo terram quasi gluten compingit et conglutinat, ut una ejus pars alteri velut compacta cohæreat. Ita Philo l. de Mundi opificio, qui ait aquam misceri terræ, tum ut eam conglutinet, tum ut eam fertilem et animantium usui aptam reddat. Unde nonnulli hæc referunt ad fontes et flumina, quibus quasi venis terra irrigatur, ne redigatur in pulverem. Tertio alii aiunt terram esse

de aqua, quia ab aqua ita dirempta est, ut separatum ab ea globum efficiat. Verum hoc doctiores Mathematici ex eclipsibus aliisque experimentis confutant, probantque ex aqua et terra unum globum conflari, ut unum sit totius mundi centrum. Vide nostrum Clavium in Sphæra. Quarto, et genuine, terra *de aqua*, græce ἐξ ὕδατος, id est *ex aqua*, consistit, quia scilicet primo die mundi terra tota operiebatur aquis, ita ut non appareret, et nusquam esse videretur: tertio vero die mundi Deus aquas a terra separavit, et in unum locum congregavit, Gen. 1. v. 2. et 9. tunc ergo terra ex aqua quasi enatans et emergens apparuit, seque esse et existere propalam demonstravit. Neque aliud vult Script. Ps. 23. 2. cum ait, quod Deus *super maria fundavit eam*, scilicet terram. Sensus enim est, q. d. Deus fecit terram eminere et apparere ex aquis et mari. Rursum *de aqua*, quia Deus fecit ut terra quoad littora aliquatenus altior esset extremitatibus maris vicini, ut ex iis quasi celsior extare et caput attollere videatur.

Dices, quomodo S. Petrus ait terram non tantum ex aqua, sed et *per aquam* consistere? Resp. *per aquam*, id est, in aqua media, aut inter aquas medias jam segregatas, et varias partes terræ undequaque ambientes, terra ipsa consistit, quod Galli dicunt *en l'eau, parmi l'eau*; τὸ ergo *per aquam* explicat illud τὸ *de aqua*, et cum eo pene unum idemque est. Nam τὸ *de aqua*, significat terram ex aqua extare et eminere: τὸ vero *per aquam*, significat eam non ita eminere ut sit ab aqua separata; sed potius aquam ei esse immixtam, inspersam et insertam, sicut homini pituita et sanguis per venas immixtus et insertus est. Secundo, *per aquam*, quia terra per se arida et diffluens, per aquam quasi viscum et gluten conglutinatur, et compaginatur, ut in unum globum cum ea coalescat, uti paulo ante dixi. Licet enim terra elementorum et corporum sit infima, tamen Deus ita digessit aquas, ut terra iis circumposita et imposita videatur Oceano enim circumsepto, et tot fluminibus passim scaturientibus irrigua per aquas quasi constringi, humectari, coalescere, fœcundari et vivificari videtur. Meminit aquarum S. Petrus, propter diluvium ex aquis notum, de quo sermonem subdit. Denique noster Lessius de Attrib. divin. lib. 13. c. 20. τὸ *ex aqua* refert ad cœlos, τὸ vero *per aquam* ad terram, explicatque de divisione aquarum superarum ab inferis, Genes. 1. 6. q. d. *Cœli constituti sunt ex aquis*, quia Deus initio mundi constituit, fecitque firmamentum (puta cœlum) quod medium consisteret, divideretque aquas superas ab inferis, itaque ex utrisque extaret, et ab utrisque separatim consisteret: *terra vero constituta fuit per aquam*, quando aquas quæ erant sub firmamento congregavit in unum locum, et per medium aquarum apparuit arida. Similis trajectio hebr. est Ps. 67. 9 et Ps. 112. v. 5. et 6. et alibi. Eadem est huic loco apposita, ac significat cœlos ex aquis non tantum extare, sed et esse factos, uti explicat S. Clem. l. 1. Recogn. qui asserit id se accepisse ex ore S. Petri. Quare hæc expositio videtur plane esse ex mente S. Petri, ac genuina, ut τὸ *de aqua* referendo ad cœlos, τὸ vero *per aquam* referendo ad terram, sic exponas q. d. Cœli primitus ex aqua a Deo creati verbo Dei consistunt, terra vero per aquam ei immixtam eodem Dei verbo firma consistit. Sic Cant. 1. 5. cum dicit sponsa: *Nigra sum, sed formosa, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis*; ita hæc per trajectionem respective combinanda et explicanda sunt, q. d. *Nigra sum sicut tabernacula Cedar; sed formosa sicut pelles Salomonis.*

CONSISTENS DEI VERBO, dicente: *Fiat lux, fiant luminaria*, etc. Genes. 1. 3. Hoc est quod ait Psaltes: *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum*, Ps. 32. 6.

6. PER QUÆ, cœlos et terram, dantes aquas diluvii, qui antiquas suas sedes repeterent (occupando scilicet, et operiendo rursum totam terram) quibus Domini imperio cesserant, Gen. 1. 9. repeterent eas, inquam, novo miraculo, ad ulciscendum impiorum terrigenarum scelera. Respondet enim illusorum objectioni, dicentium v. 4. omnia perseverare sic sicut initio creata sunt, ac proinde nullum esse, vel fore scelerum judicem et vindicem. Hoc confutat, dicens fuisse Deum impiorum vindicem, cum omnes aquis diluvii mersit et perdidit: sed hoc, ait, latet eos, quia id nesciunt, vel scire nolunt.

AQUA INUNDATUS PERIIT.] Pro *inundatus* Thomas Anglicus per paragramma legit *mundanus*, hoc verum, sed mendosum.

7. COELI AUTEM QUI NUNC SUNT, ET TERRA, EODEM VERBO REPOSITI SUNT, IGNI RESERVATI.] Est antithesis explens vim argumenti: opponit enim terræ et cœlis qui erant prius, græce ἀρχαῖοι id est *prisci*, obtanis, antiquis; terram et cœlos qui nunc sunt, puta modernos; quod sicut illi pereunte mundo perierunt communi diluvio aquarum, ita hi peribunt diluvio ignis in conflagratione mundi ulciscente Deo hominum scelera per ignem, sicut olim ea ultus fuit per aquam, ac proinde expectandum esse singulis, ac metuendum hoc ejus judicium et vindictæ supplicium. Porro cœli qui prius erant perierunt diluvio, non toti, sed quoad partem imam et ultimam terræ, puta quoad aerem tam infimæ quam mediæ regionis. Aqua enim diluvii excessit omnes montes (ac proinde et mediam aeris regionem) quindecim cubitis. Gen. 7. 20.

Eugubinus tamen et Oleaster, quos citavi Gen. 7. 11. atque alii, cœlos hic totos et universim tam pro cœlis proprie dictis quam pro aere accipiunt: sic enim accipiuntur in sequentibus. Hi enim Auctores censent, tempore Noe aquas quæ supra cœlos et supra firmamentum sunt, depluisse, ut terræ inducerent diluvium: ad hoc enim tam amplum, utpote montes omnes transcendens ad quindecim cubitos, nec aer, nec centum maria suffecissent. Ergo aquis, quas supra cœlos vastissimas Deus in hunc finem reposuerat, fuit opus. Et hoc videtur hic exigere plena et perfecta antithesis S. Petri, q. d. Cœli priores, puta qui erant ante diluvium, eo fissi et obruti quasi perierunt; quia aquæ quæ supra cœlos sunt depluentes ad diluvium, eos fidarunt, obruerunt et immutarunt: simili modo cœli post diluvium a Deo restaurati qui nunc extant, in fine mundi igne conflagrationis ardebunt, solventur et peribunt; ac novi cœli et nova terra a Deo formabuntur; quæ cum Beatis gloriosa permanent in æternum. Nam diserte v. 12. cœlos ab elementis distinguit, dicens: *Cœli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent*. Si cœli posteriores igne tabescent: ergo pari et priores; quia qui erant ante diluvium, aquis ejusdem quasi contabuerunt. Ita ipsi, de quo dixi Genes. 7. 11.

EODEM VERBO, scilicet eodem Dei imperio et jussu

quæ olim aquis diluvii obruti sunt, RESERVATI SUNT,] τεθησαυρισμένοι εἰσι, id est, quasi in thesaurum divinæ providentiæ, justitiæ et vindictæ reconditi sunt, scilicet *igni reservati*, ut sequitur. Male ergo Hugo et Dionys. τὰ *repositi sunt*, interpretantur *iterum repositi sunt, et in pristinum statum restituti*. Sicut ergo peccator thesaurizat sibi culpam, ita Deus thesaurizat ei pœnam. Habet enim in thesauris suæ omnipotentiæ et providentiæ infinita suppliciorum genera, quibus culpas hominum pro meritis plectat et puniat. Unde S. Paulus ait quod peccator *thesaurizat sibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei*, Rom. 2. v. 4. et seq. et Jacobus c. 5. 3. *Thesaurizastis*, ait, *vobis iram in novissimis diebus*.

IGNI RESERVATI.] De quo Psaltes Psal. 96. 3. *Ignis ante ipsum præcedet*, et Paulus 2. Thess. 1. 8. *In revelatione Domini Jesu de cœlo, cum angelis virtutis ejus, in flamma ignis dantis vindictam iis qui non noverunt eum*. Quin et Sybilla l. 2. Oracul. de hoc igne conflagrationis ita canit:

> Tunc ardens fluvius cœlo manabit ab alto
> Igneus, atque locos consumet funditus omnes,
> Terramque Oceanumque ingentem, et cœrula ponti
> Stagna, lacus, fluvios, fontes, Ditemque severum;
> Cœlestemque polum, cœli quoque lumina in unum
> Fluxa fluent, forma deleta prorsus eorum:
> Astra cadent etenim de cœlo cuncta revulsa.

Et in eamdem sententiam Ovidius hæc scribit:

> Esse quoque in fatis reminiscitur affore tempus,
> Quo mare, quo tellus, quo tectaque regia cœli
> Ardeat, et mundi moles operosa laboret.

Hinc disce quanta sit gravitas scelerum, quantaque eorum erit pœna et vindicta: ob illa enim totus hic mundus conflagrabit, sicut olim ob eadem conflagravit Sodoma totaque Pentapolis.

IN DIEM JUDICII ET PERDITIONIS IMPIORUM HOMINUM.] Quæres primo, an ignis hic præcedet judicium, an vero sequatur? S. August. 20. Civit. cap. 16. et 30. censent secuturum. Accedunt Prosper, Anselmus et alii, quos citat et sequitur Suarez. 3. p. tom. 2. disp. 57. sect. 1. qui censent conflagrationem mundi futuram post judicium ad hoc, ut per illam plane expietur mundus ab omnibus omnino sceleribus, etiam maledictis et blasphemiis a reprobis in judicio committendis. Verum communior sententia Doctorum est, hunc ignem præcessurum Christum judicem, ejusque judicium. Rationes sunt. Primo, quia id clare dici videtur Psal. 96. 3. *Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus. Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini, a facie Domini omnis terra. Annuntiaverunt cœli justitiam ejus et viderunt omnes populi gloriam ejus*. Quibus verbis plane significatur, quod ignis hic præcedet omniaque exuret, deinde sequetur Christus judex ac peraget judicium. Secundo, quia homines qui in fine mundi vivi reperientur, hoc igne examinabuntur, et a levibus culpis purgabuntur, juxta illud 1. Corinth. 3. v. 13. *Uniuscujusque opus quale sit ignis probabit; et Salvus erit, sic tamen quasi per ignem*; ibi enim loqui Apostolum de die judicii (hunc enim vocat diem Domini) et igne conflagrationis mundi, ibidem ostendi. Homines autem purgabuntur non post resurrectionem et judicium (licet id de nonnullis censuerit Cæsarius Arelat. hom. 1. in illud 1. Corint. 3. *Salvus erit, sic tamen quasi per ignem*) sed ante, ut plane purgati possint cum aliis rapi obviam Christo in aera; statimque a Christo beari, glorificari, et cum illo in cœlum conscendere. Tertio, quia decet Christum gloriosum non descendere in orbem, nisi jam per ignem purgatum et expiatum. Quarto, quia hic ignis quasi lictor assistet Christo judici, ut reprobos percellat et puniat, atque prolata a Christo in eos damnationis sententia, illico eos abripiat, secumque convolvat in tartaro. Hoc enim significat hic S. Petrus, cum ait hunc ignem reservari in diem judicii et perditionis impiorum, et Ecclesia dum canit in Officio defunctor. *Libera me, Domine, de morte æterna in die illa tremenda, quando cœli movendi sunt et terra, dum veneris judicare sæculum per ignem*. Et Tertull. vel potius Novatian. l. de Trinit. c. 8. *Ad ignem*, ait, *judicii diem mundus iste festinat*, quibus verbis ad hæc S. Petri alludit. Et S. Aug. l. 50. homil. hom. 16. ubi ex S. Paulo docet uniuscujusque opus igne probandum.

Hic ergo videtur futurus ordo et series conflagrationis et consummationis mundi. Primo, Deus per angelos excitabit ignem, qui conflagrabit mundum: eodem occidentur omnes homines, sed cruciabuntur et purgabuntur ii dumtaxat, qui culpas habent et purgatione indigent, quisque magis vel minus pro meritis cujusque. Secundo, Archangelo tuba insonante: *Surgite, mortui, venite ad judicium*; omnes e morte et cinere resurgent et ab angelis rapientur in valle Josaphat, ut ibi a Christo judicentur. Tertio, judicium omnium et singulorum peraget Christus, moxque ignis hic reprobos ab eo judicatos et damnatos secum rapiat in tartara. Quocirca videtur ignis hic fore similis et ejusdem naturæ cum igne gehennæ: illi enim associabitur, in eumque desinet. Atque hac ratione tunc ignis hic expiabit mundum a maledictis et blasphemiis reproborum commissis in die judicii, quia ipsos abripiet in tartara, ut non sit opus alia expiatione aut combustione mundi. Hinc de eo canit Sibylla Erythræa:

> Decidet a cœlo ignisque et sulphuris amnis;

ut sit similis igni inferni, qui est sulphureus, ut patet Isaiæ 30. 33. Apoc. 20. 9. et alibi.

Quæres secundo, quos effectus operabitur hic ignis? Resp. primo, serviet Christo ut ejus majestatem tum divinam tum regalem et judiciariam in ejus humanitate repræsentet et condecoret. Ignis enim est index divinitatis: unde passim in Script. Deus apparuit et repræsentatus fuit per ignem, uti ostendi Exodi 3. 2. et 19. v. 18. Rursum regibus præferebatur ignis, quasi symbolum potentiæ et vindictæ, uti dixi Jerem. 1. 13. Ignis ergo hic prævius ostendet, et quasi muta voce clamabit Christum esse Deum, et qua hominem esse Regem et judicem universorum.

Secundo, ignis hic dissolvet omnia corpora mixta in elementa: cum enim illa ad usum temporalis vitæ hominum condita sint, cessante illa vita nulli erunt usui, ac proinde resolvenda sunt in sua principia, ex quibus sunt compacta, et suis elementis restituenda. Ita noster Lessius l. 13. de Divin. attrib. c. 20. qui idipsum de omnibus omnino mixtis affirmat: licet nonnulli id negent censeantque quædam reservanda, ac nominatim paradisum terrestrem in usum parvulorum qui defuncti sunt sine baptismo in peccato originali; hos enim censent victuros in hoc mundo per totam æternitatem, de quo plura v. 10. et 13. Verum omnia exurenda esse disertis verbis asserit S. Petrus in fine v. 10.

Tertio, ignis hic purgabit justos tunc viventes qui

aliquid culpæ, vel pœnæ luendum et expiandum habebunt, ut docet S. Paulus 1. Cor. 3. 13. justos vero plene purgatus vel non attinget, vel potius attinget quidem, sed non affliget, nisi quantum mors naturalis naturaliter morientem affligere solet: igne enim hoc morientur omnes etiam justi, nisi dicas Deum justos non igne, sed alia faciliore morte affecturum. Certe igne omnes morituros docet S. Bonavent. in 4. dist. 47. q. ult. et insinuat S. Aug. h. 16. inter 50. *Hi*, ait, *qui temporalibus pœnis digna gesserunt* (*de quibus Apostolus dicit, si cujus opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem*) *per fluvium igneum, de quo Propheticus sermo memorat.* (*Et fluvius igneus currebat ante eum*) *per fluvium, inquam, igneum, et vada ferventibus globis horrenda transibunt: quanta fuerit peccati materia tanta erit et transeundi mora: quantum exegerit culpa, tantum sibi ex homine vindicabit quodam flammæ rationabilis disciplina; et quantum stulta iniquitas suggesserit, tantum sapiens pœna deseviet. Ubi notandum*, ait Lessius loco jam citato, *hunc ignem quasi ratione præditum. singulos cruciaturum plus vel minus, pro culpæ vel reatus quantitate; quia agit ut instrumentum divinæ justitiæ. mana potentia illius applicitum, ut etiam docet S. Thomas in 4. dist. 47 versus finem ubi dicit omnes quidem tam bonos quam malos hoc igne perimendos, et in cinerem vertendos, sed bonos in quibus nihil purgandum, nullum dolorem sensuros; malos graviter cruciandos; bonos vero in quibus aliquid purgandum, sensuros cruciatum ex illo igne plus, vel minus pro meritorum diversitate. Idem modo servatur in igne Purgatorii: sævit enim ignis ille in eos qui purgantur, pro delictorum gravitate et reatus magnitudine.*

Quartus effectus erit mundi expiatio; est enim hic mundus veluti templum divinitatis, quod Deus ad suum cultum et honorem condidit et sanctificavit. Hoc templum per infinita hominum et dæmonum peccata, per spurcities carnales et spirituales multis sæculis fuit inquinatum unde priusquam renovetur ad statum gloriæ, expiandum erit; quæ expiatio sicut olim facta est per aquam, ita nunc fiet per ignem, qui aptissimus est ad hunc effectum.

Mystice. ignis hic repræsentabit igneum. id est. sincerum, clarum, exactum, acre et efficax fore hoc Christi judicium, juxta illud Daniel 7. v. 10 *Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus*; et Apocal. 1 14 *Oculi ejus tamquam flammæ ignis, et pedes ejus similes aurichalco*, etc. et: *De ore ejus gladius utraque parte acutus exibat*; et, *Facies ejus sicut sol lucet in virtute sua.*

Ex hoc igne. ejusque fide et doctrina Gentiles Christianis factionis et seditionis crimen objiciebant, quod scilicet toti orbi minarentur incendium, eique ruinam molirentur, inquit Minutius in Octavio; quin et Martinus Polonus in Chron. narrat Neronem Christianos omnes jussisse cremari, Paulum vero eorum magistrum capite plecti, eo quod prædicaret mundum igne periturum: licet alii alias persecutionis Neronianæ causas, easque probabiliores afferant.

8 UNUM VERO HOC NON LATEAT VOS, CHARISSIMI. QUIA UNUS DIES APUD DOMINUM SICUT MILLE ANNI, ET MILLE ANNI SICUT DIES UNUS.] Est occupatio; occurrit enim objectioni: Si Christus venturus est ad judicium, cur tamdiu tardat. cur tamdiu scelera tolerat, cur tamdiu suos ab impiis affligi sinit? Respondet primo: omne hoc tempus. licet nobis longum videatur, tamen esse breve coram Deo. imo esse quasi diem unum, si cum Dei æternitate conferatur. *Æternitas enim Dei est interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio*, ait Boet. 3. de Consolat. et S. Cæsarius frater S. Greg. Nazianz. dial 3. *Apud Deum*, ait. *vespere carens et oriens dies est tota æternitas* Quare æternitas est quasi unum indivisibile nunc. durans semper et constans, ideoque in ea mille anni nostrates sunt quasi dies unus. et dies unus in ea est sicut mille anni nostrates: quia in ea nulla est successio; nil præterit nil advenit; sed ipsa est quasi una dies perpetua et constans, coexistens omnibus sæculis. circa quam stantem et immotam volvuntur, labuntur et prætereunt omnia tempora Ita OEcum *Apud Deum*, ait, *qui infinitus est, et essentiæ pelagus incircumscriptum, nihil prætenditur, sed mille anni perinde atque unus dies sunt apud ipsum; aut potius, juxta David, neque diei multiplicatio est, ait enim: Mille anni in oculis tuis, Domine tamquam dies hesterna quæ præteriit.* q. d. Mille anni apud te sunt quasi una dies. imo unum nunc æternitatis.

Secundo et melius Gagnæus q. d. Apud Deum mille anni sunt quasi dies una, et vicissim dies una quasi mille anni; quia apud Deum nulla, vel exigua est distantia inter diem unum et mille annos: mille enim anni apud eum. utpote immensum et æternum, adeo sunt exigui. ut videantur esse quasi dies una; nam mille anni distant ab æternitate Dei quasi tantum, quantum distat dies una. puta in infinitum: æque ergo quasi ab ea distant. ac proinde inter se æqua et æqualia videntur; perinde ac qui in alto monte consistens. si eminus videat puerum cum viro, non secernit puerum a viro; sed videt eos quasi quid unum et æquale. Sic qui in cœlo consistunt, non distinguunt in terra homines ab arboribus; sed vident utrosque medices, exiles et quasi æquales, uti nos videmus stellas parvas et magnas quasi æquales nec inter eas distinguimus. ut magnitudinis differentiam, quæ maxima est, discernamus Unde Irenæus sub finem l. 5. ait quosdam putasse idcirco intentatum fuisse Adamo: *In quocumque die comederis ex eo, morte morieris*, Gen. 2 17. quia sic revera accidit. Post esum enim pomi vetiti Adam vivendo non explevit diem unum. quia ad millesimum annum (qui coram Deo est quasi dies unus) non pervenit

Tertio, magis apposite, q. d. Deo objective. præsens est tam unus quam mille anni; Dei oculi et obtutus conspiciunt tam diem unum quam mille annos. Deus enim omnia etiam minima cernit. pervidet, providet. disponit. ut unus dies alteri, unus annus alteri succedat, et existat tempore a se definito Quare ne dubitetis quin et diem judicii præsentem habeat. intueatur, et tempore a se definito exhibebit. facietque apparere et existere. Æque enim omnia tempora, tam longa quam brevia, Deo et ejus æternitati sunt præsentia, ut æquo intervallo omnia et singula disponat; quare non tardat Dominus promissionem suam de die judicii. de præmiis bonorum et pœnis malorum, quin eam congruo tempore a se disposito est exhibiturus. Citat S. Petrus Ps 89. 4. ubi Psaltes graphice depingit brevitatem vitæ nostræ, aitque: *Quoniam mille anni ante oculos tuos tamquam dies hesterna*

quæ præterit; et (tamquam) *custodia in nocte; et tamquam ea quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt. Mane sicut herba transeat, mane floreat, et transeat, vespere decidat, induret et arescat.* q. d. Mille anni vitæ nostræ, quanti pene fuere Mathusalem (vixit enim ipse 969 annis) sunt apud Deum quasi dies hesterna, imo sunt quasi una vigilia noctis quæ tribus tantum horis constat, imo anni hominum sunt quasi ea quæ pro nihilo habentur.

Quare vita hominum est quasi herba quæ mane viret et floret, vespere arescit et decidit. Audi S. Hier. in Ps. 89. *Videte quid dicat, o brevis æternitas! Adam ille propagator noster, qui vixit nongentis et triginta annis; etiam ille Mathusalam qui vixit nongentis et sexaginta quinque annis. Fac quod vixerit mille: ad comparationem æternitatis tuæ, quod grande fuerit, breve est. Quid enim prodest grande esse quod finem habet? Mille anni nostri, antequam offenderemus, una dies apud te erat. Quid dico una dies? una vigilia noctis.* Et inferius: *Quoniam omnes dies nostri defecerunt. Cucurrit ætas, et dum ignoramus, graviter perimus. Et hoc ipsum quod loquimur, de morte est, et non intelligimus. Anni nostri sicut aranea meditabantur. Videte quid dicat. Quomodo aranea quæ mittit fila, et huc illucque discurrit, et texit tota die, et labor quidem grandis est, sed effectus nullus est: sic et vita hominum huc illucque discurrit. Possessiones quærimus, divitias apparamus, procreamus filios, laboramus, in regna sustollemur, et omnia facimus, et non intelligimus quia araneæ telam teximus. Dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni. Ubi sunt mille anni? In septuaginta annis contracti sumus. Si autem multum, octoginta. Si autem plus vixerimus, jam non est vita, sed mors. Si autem in potentatibus, octoginta anni. Quem enim invenies octogenarium esse et sanum? Dicit et Græca sententia: Senectus ipsa morbus est. Et amplius eorum labor et dolor. Quidquid plus fuerit, non est vita, sed dolor.*

Huc faciunt S. Basil. ac Theodor. in psalm. 89. qui sic explicant. q. d. *Exigua et calamitosa est hæc nostra vita: apud te vero qui æternus et sempiternus es, etiam mille annorum numerus uni diei similis est.* Et Cassiodorus ibidem: *Non*, inquit, *vel ipsi uni diei præsenti, sed præterito comparatur tam longissimus ordo sæculorum.* Et Eugubinus ibidem: *Est sermo*, ait, *Dei ad homines.* q. d. *Quid struis, qua fretus spe vivis? Quid si vel mille annos, id est pluquam primus genitor, qui nongentos et triginta annos trajecit, ipse viveres, omnis hæc ætas, quia moriendum tandem est, erit tibi velut una dies hesterna elapsa. Quod si humana vita est particula temporis, tempus brevissima pars æternitatis, quid erit, quidquid unusquisque hominum vivit ante oculos Dei? Nam, ut ait Plato et Arist. nec dies est, nec annus, nec mensis apud Deum, qui est supra solem temporis genitorem, nec tempore potest intercipi.*

Egregie Plinius lib. 21. cap. 1. *Flores natura in diem gignit; magna hominum admonitione, quæ spectatissime floreant, celerrime marcescere.* Lege poema Virgilii de Rosa:

Quam longa una dies, ætas tam longa rosarum.

Sapientissime itaque Nazianz. orat. in laudem Cæsarii: *Insomnium sumus instabile, spectrum quod vestigium non habet, pulvis, vapor, ros matutinus, flos pro tempore nascens atque marcescens.*

Neque sunt meliore conditione, vel Imperatores, vel Reges; quippe et ipsi homines nati: Ecclesiast. 10. v. 12. *Sic et rex hodie est, et cras morietur.* Cui accinit Senecæ chorus in Thyeste post Actum 3.

Ima permutat brevis hora summis.
Ille qui donat diadema fronti,
Quem genu nixæ tremuere gentes,
Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentem.

Perpende quam momentanea sit regalis felicitas. Unde merito celebratur versus ille Euripidis, quem recitat Plutarchus in libello consolatorio ad Apollonium: *Non est stabilis felicitas, sed in diem durans.* Quo in loco Demetrius Phalereus Poetam alioqui laudatum reprehendisse legitur, qui non unum diem, sed temporis punctum dicere debuerit. Causam acute reddit Seneca l. 7. Naturalium quæst. c. 32. *Fluit tempus, et avidissimos sui deserit. Nec quod futurum est meum est, nec quod fuit: in puncto fugientis temporis pendeo.*

Denique Alcazar in Apocal. c. 1. 3. aliter explicat urgetque τὸ *apud Dominum*, quasi sermo sit de Beatis: hi enim cum fruantur beata æternitate, mille annos æstimant quasi unum diem. Itaque *mille anni apud Dominum sicut dies unus*, scilicet, quia unicuique appropinquat mors, post mortem autem fideles et sancti fruuntur Dei beatitudine, quæ mensuratur ævo, vel æternitate, non tempore; tumque parum aut nihil curant, quod dies judicii mille annos differatur; quia *mille anni apud Dominum* (puta in vita beata) *sicut dies unus.* Agit ergo Petrus de iis qui sunt apud Dominum: alioquin enim si ageret de iis qui vivunt in hoc tempore, illudque compararet cum æternitate, q. d. Expecta paulisper tu quicumque tribularis, quia cito visitaberis, scilicet post mille annos (hi enim apud Deum sunt dies una;) videretur potius esse irrisio, quam consolatio humanæ infirmitatis. Ita ipse satis apposite et connexe.

Symbolice multi sic explicant. q. d. Mundus stabit per sex millia annorum, quia sex diebus creatus est; dies autem unus pro mille annis apud Deum computatur: sex dies ergo nostri faciunt apud Deum sex millia annorum. Audi S. Hier. epist. ad Cyprian. *Ego arbitror ex hoc loco mille annos pro una die solitos appellari, ut scilicet quia mundus in sex diebus fabricatus est, sex millibus tantum annorum credatur subsistere, et postea venire ad septenarium numerum et octonarium, in quo verus exercetur sabbatismus, et circumcisionis puritas redditur: unde et octo beatitudinibus bonorum operum præmia promittuntur.*

Hæc opinio alia solidiora habet fundamenta, ideoque multorum est Patrum et Doctorum: unde probabilis est, nec temeritatis argui potest, uti ostendam Apocal. 20. 5. ac plane diversa est a Chiliastarum sententia, quam Beda de ratione temp. c. 66. hæreticam appellat.

Rursum Joannes Ferdinandus in Thesauro Script. verb. *Dies*. num. 40. citat S. August. sic explicantem; Dies una apud Dominum est sicut mille anni, id est, dies una pœnæ in Purgatorio adeo acerba est, ut æquiparetur pœnæ mille annorum hujus vitæ. Testis est ille miles, qui cum horam tantum unicam fuisset in Purgatorio, putavit se ibi fuisse annos plurimos, de

quo S. Antoninus 4. part. tit 14. cap. 10. §. 4. Tempus enim breve in gravissimis doloribus videtur esse longissimum.

Denique nonnulli olim sic explicuerunt S. Petrum q. d. Dies judicii, ut examen de singulis fiat examen, durabit per mille annos; quare Sancti qui habebunt aliquas culpas leves, per mille annos igne purgabuntur, ut eas expient. Verum hos recte refellit Beda: *Sed hi*, ait, *non vident quanta sit impudentia credere, quod tantus perfectorum et justorum cœtus receptis in ictu oculi corporibus beatis et immortalibus, per mille annorum spatia debeat in aere vel in terra finem expectare judicii, et tunc demum præparatis ad integrum sociis, diu expectatam audire sententiam: Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum.* S. mile fuit de annorum judicii centuriis delirium Mahometi, quod refert et confutat Dionys. Carthus lib. 3. Confut Alcorani c. 15. et seq.

Tropol. Hinc concipe, æstima et pondera quanta sit brevitas temporis humani, et quam longa Dei et Sanctorum æternitas; nam, ut ait S. Ephr. t. 1. serm. adhort. ad pietat. *Mille anni hujus sæculi in æterno et incorruptibili illo mundo tantam habent comparationem, quantam minima arena maris cum tota arena ejusdem.* Speculum Exemplorum dist. 9. c. 65. narrat monachum quemdam in choro canentem versum jam dictum: *Mille anni ante oculos tuos, tam quam dies hesterna quæ præteriit*, mirantem quomodo id verum esset, meditabundum egressum in nemus, ibi audiisse aviculam suavissime canentem, quæ eum demulsit et detinuit per trecentos annos sine cibo, potu, somno: avolavit illa deinde, ac ipse re diens ad se, reversus ad monasterium et chorum quasi Tertiam ejusdem diei cantaturus (putabat enim ad huc eumdem diem, quo e choro exierat, perdurare) vidit alios monachos, alium chorum, omniaque alia. Abbas sciscitatus nomen monachi, reperit in chronicis monasterii eum ante trecentos annos vixisse, et choro exiisse, nec amplius comparuisse; sumpsit deinde monachus S Synaxin, et illico expiravit, et ad gloriam cœlestem, cujus melodiam et gaudia prælibaret, evolavit. R. P. Franciscus Costerus historiam hanc diligenter investigavit, comperitque revera accidisse in monasterio Affligimensi Ordinis S. Benedicti, quod in Belgio situm est inter Bruxellas et Alostum, uti ipse mihi olim in Belgio affirmavit. Sicut ergo S. Benedictus elevatus in Deum Deique immensitatem, vidit sub ea totum mundum instar globi collectum; ita qui elevatur in æternitatem Dei, sub ea videt omnia tempore collecta esse instar unius diei, imo instar puncti. Causam dat S. Greg. 2. Dialog. c. 35. *Quia videnti Deum*, inquit, *angusta est omnis creatura. Quantlibet enim parum de luce creatoris aspexerit, breve ei fit omne quod creatum est. Lux enim interior quæ videntis animum ad superiora rapuit, ei quam angusta essent omnia inferiora monstravit.*

Hæc ruminemus, hæc profunde meditemur, ut e vanitate ad veritatem, a brevitate ad æternitatem, non miseram, sed beatam transire mereamur. Ita ea ruminabat Thomas Morus Angliæ Cancellarius et Martyr, qui ab Henrico VIII. rege Angliæ omnibus machinis oppugnatus, ac tandem per uxorem, suam sortem miseram lamentantem, et promittentem aliam lautissimam, si regis votis se accommoderet, respondit: *Et quanto tempore illa sorte lauta, uxor, fruemur?* cumque illa diceret: *Adhuc facile ad viginti annos*, respondit: *Certe stulta es mercatrix. Quid enim sunt viginti anni ad æternitatem? vis ut viginti annis deliciarum prodigam æternitatem gaudiorum cœlestium, mihique accersam æternitatem dolorum infernalium?* Ita refert Thomas Stapleton in ejus Vita. Nihil ergo magnum, nisi æternum: nullum verum bonum, nisi æternum: nullum vere malum, nisi æternum. Ut quidam sanctorum dixit. Nam, ut ait S. August. 12. Civit. 12. *Considerent nihil esse diuturnum, in quo aliquid est extremum; et omnia spatia sæculorum definita, si æternitati interminæ comparentur, non exigua existimanda esse sed nulla.*

Quocirca nervose Esdras, vel quisquis est auctor, l. 4. Esdræ c. 2. 34. *Expectate*, ait, *pastorem vestrum, requiem æternitatis dabit vobis: quoniam in proximo est ille, qui in fine sæculi adveniet. Parati estote ad præmia regni, quia lux perpetua lucebit vobis per æternitatem temporis. Fugite umbram sæculi hujus, accipite jucunditatem gloriæ vestræ*, etc. Fluvius enim est tota hæc vita, isque currens, rapidus, præceps, rapiens omnia secum. Nam, ut ait Poeta:

Omnia prætereunt more fluentis aquæ

Et Heraclitus: *Vita hominum*, ait, *non aliud est quam flumen*, imo, *homo bulla*. Et Pythagoras rogatus quid esset humana vita? ingressus cubiculum, subito egressus est, innuens vitam introitum esse et simul exitum, adventum et discessum. Deus vero est ipsa immortalitas et æternitas, ideoque nostræ mortalitatis refugium, ait S. Augustinus. Unde vocatur *Jehova*, sive, *qui est*, sive, *ego sum qui sum*. Exodi 3. 14. Deus enim est ipsum esse constans, ipsa unitas, omniumque rerum simplicissima et incorruptibilis perfectio. Quod si mille annis, o homo, vixisses in omnibus divitiis, deliciis, honoribus et pompis mundi, quid inde jam haberes? omnia præteriissent instar fluminis: idem erit de reliquo tuæ vitæ, quæ modica tibi restat: qua exacta morieris, et citaberis ad Dei tribunal, o mnium que dictorum et factorum exacta tibi reddenda erit ratio, ut vel cœlo vel gehennæ addicaris. Idem est de mille annis in pœnitentia, labore et martyrio transactis: transit eorum dolor, manet præmium. Vita ergo tua est quasi momentum unde pendet æternitas. Vive ergo, si sapis, æternitati. Audi S. August. in Ps. 89. *Quoniam mille anni ante oculos tuos tamquam dies hesterna quæ præteriit: ideo debemus ad refugium tuum, ubi sine ullo motabilitate tu es, ab his prætereuntibus labentibusque converti; quoniam quantumlibet huic vitæ longum tempus optetur, mille anni ante oculos tuos tamquam dies hesternus est qui præteriit; non saltem tamquam dies crastinus qui venturus est: ita omnia quæ temporis fine clauduntur, pro transactis habenda sunt*, etc.

Vita ergo nostra quantumvis longæva, æternitati comparata est tantum una dies hesterna, ait S. Petrus, et unum hodie, ait S. Paulus Hebr. 3. v. 13. ita ut ephemeri, vel hemerobii vocari possimus, similes animalculis una tantum die viventibus, de quibus Aristot. l. 1 Histor. animalium c. 5. et Cicero Tuscul. 1. *Confer*, ait, *nostram longissimam ætatem cum æternitate, in eadem propemodum brevitate, qua illæ bestiolæ, reperiemur*. Spernamus ergo nugas nugarum et vanitates vanitatum. ait S. August 8. Confess. c. 11. cœlo et æternis inhiamus, cruces omnes diur-

nas velut momentaneas fortiter toleremus, utpote per quas ad æterna bona transimus: nil nisi æternam pœnam et ignem, æque ac culpam serio formidemus: cætera sive læta, sive tristia flocci æstimemus, ac per utraque tendamus alacriter et constanter ad beatam æternitatem. Hoc est enim omnis homo.

9. NON TARDAT DOMINUS PROMISSIONEM] Græce κυριος της επαγγελιας. id est, *Dominus promissionis*, scilicet auctor, sive qui promisit. *non tardat*, inquam, præstare promissionem. hoc est, id quod promisit, puta diem judicii, ad præmiandum bonos, et puniendum malos, sed tempore a se statuto, quod ipsi breve est, licet nobis longum videatur, cum exhibebit.

SED PATIENTER AGIT (græce μακροθυμει, id est, *longanimiter agit*) PROPTER VOS.] Legit Interpres υμας, id est vos; alii legunt, ημας, id est *nos*. q. d. Ideo differt Deus diem judicii a se promissum, non quia tardus est, sed ut det vobis vestrisque amicis et sociis spatium pœnitendi *nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti*. Causa ergo cur Deus prolonget diem judicii, est Dei longanimitas et amor erga homines peccatores quia nimirum eos expectat ut resipiscant et salventur. Unde Tigurin clare vertit. *haud tardat Dominus, qui promisit, quemadmodum nonnulli tarditatem existimant verum longanimis est erga nos, dum non vult ullos perire, sed omnes ad pœnitentiam recipere aut complecti, vel venire.* Hæc enim omnia significat Græcum χωρησαι

Alludit ad illud Isaiæ 30 18 *Expectat Dominus ut misereatur vestri, et ideo exaltabitur parcens vobis, quia Deus judicii Dominus*. Ubi S. Hier *Grandis* ait, *misericordia Dei, ut expectat nostram pœnitentiam*, et ideo major hominis ingratitudo est impœnitentia, si Deo tanta patientia et desiderio expectanti per pœnitentiam non occurrat: idcirco *quo magis lento ad vindictam gradu divina procedit ira, tanto tarditatem supplicii majore gravitate compensabit*, ait Valerius Maximus lib. 1 c. 1. Rursum S. Hieron in c 2 ad Roman. (vel quisquis est auctor: nam non videtur esse S Hieron. ut ibidem ostendi.) *Ideo*, inquit, *hominibus videtur Deus diu expectare peccantes, quia nos cum parvi temporis simus, annos centum æternitatem putamus. Illi autem apud quem mille anni pro uno sunt die, centum annos unius horæ una spatio non coæquat Quapropter hoc parum est apud eum: cum etiam homines soleant multo tempore correptionem sperare peccantium*

Hinc patet Deum velle omnium salutem, et nolle alicujus damnationem. ac consequenter neminem reprobare ante prævisa ejus demerita et mortem in peccato, quæ voluntas in Deo non tantum est signi, ut quidam censuerunt sed etiam beneplaciti, uti solide ostendit Gabr Vasquez 1 p q. 19. disp. 83. c. 2. Prophetæ enim passim clamant Deum nolle, imo dolere et irasci peccatoribus, quod se perditum eant. Hoc est quod clamat Paulus: *Deus vult omnes salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire*, 1. Timoth. 2 4 Et Christus: *Non est voluntas*, ait, *ante Patrem nostrum, ut pereat unus ex pusillis istis*, Matth 18 14 Et S August. *Nefas*, ait *est Deo adscribere causas peccatorum et ruinarum omnium* Vide eum l. de Artic sibi falso impos. c 10 et 13. et Prosperum ad Object Gallorum. Pluribus idipsum confirmavi Osee 11. 8

Facessat ergo impia Calvini vox in c. 9 ad Roman. v. 17. et 18. *Deus impios destinavit creare ut damnaret*. Audiat ipse, ut alios taceam, S Clementem, l. 2 Constitut c. 55. *Audivimus*, ait, *ex ore Domini nostri Jesu Christi, et optime edocti dicimus, quænam sit voluntas Dei bona, beneplacens et perfecta, quæ nobis per Jesum Christum declarata est, scilicet ne ullus pereat, sed potius omnes homines, cum ei uno consensu crediderint, laudibus eumdem uno animo et ore celebrantes, iidem in sempiternum vivant*. Nam, ut recte notat S Ambr. in 1. Timoth. 2. *Vult Deus omnes salvos fieri, sed si accedant ad eum: non enim sic vult, ut nolentes salventur; sed vult illos salvari, si et ipsi velint*. Hinc pariter liquet error eorum, qui censebant Christum non pro omnibus esse passum, sed tantum pro prædestinatis Ita senserunt olim Prædestinatiani. Arnob. in Psal 146 Faustus l 2. de Lib arbitr. c. 14 et 16. Remigius Lugd l. contra tres epistolas trium Episcoporum, et moderni nonnulli. Verum contrarium docet S Petrus hic, S Paulus, et passim S Script. et Patres omnes.

10 ADVENIET AUTEM DIES DOMINI, UT FUR.] *In nocte*, addunt Græca nonnulla, et S Paulus 1. Thessal. 5 2. Nota. Proprie non ipse Christus (hoc enim incongruum et inconcinnum videtur,) sed dies Domini, id est, dies judicii, iræ et vindictæ, comparatur furi. Ita Theophyl in Matth 24 43. *Furem*, ait, *mundi consummationem nominat, et uniuscujusque mortem. Porro insinuat Dominus noctu adventum suum futurum Sicut igitur fur clam venit, ita et meus adventus, ut negligentes non sitis*. Quare quod Dominus dicit Apocal 3 v. 3. *Veniam ad te tanquam fur et nescies qua hora veniam ad te*; et c. 16. v. 15 *Ecce venio sicut fur*, metonymice accipe, ut judex ponatur pro judicio, diesque vindictæ, q d. Adventus meus, sive judicium et dies vindictæ erit improvisus tibique inexpectatus, opprimet te in peccatis stertentem, sicut fur opprimit dormientem. Aut proprie, non quod ipse Christus sit quasi fur, sed quod peccatoribus tam erit improvisus et noxius, quam est adventus furis: unde ipsi *eum* æstimabunt et comparabunt furi : justi vero eum expectantes et desiderantes, eum æstimabunt et comparabunt amico et hospiti amantissimo. Loquitur ergo ex sensu impiorum, qui Christi adventum horrebunt quasi adventum furis: nam, ut ait Christus Matth. 24. 37. *Sicut in diebus Noe, ita erit et adventus filii hominis, sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes et nuptui tradentes usque ad eum diem quo intravit Noe in arcam; et non cognoverunt donec venit diluvium et tulit omnes: ita erit et adventus filii hominis.*

Secundo, multi censent diem Domini comparari furi nocte domum invadenti, eo quod noctu hic dies futurus et inchoandus sit Unde Matth 25. 6. *Media*, ait, *nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obviam ei*. Ita S Chrysost. Theophyl Euthym. ibidem, imo S Hieron ait hene esse Apostolicam traditionem, ut ideo in Paschate populum dimittere non liceat ante mediam noctem, quod eo tempore venturus sit Christus, quo typice percussit primogenita Ægyptiorum. Exodi 12 29. Judæi quoque suum Messiam media nocte venturum expectant

Alii tamen censent judicium Christi extremum fore mane: docet enim ut Christus non in tenebris, sed in

clara luce clarissima judicet. Ita S. Thomas 3. p. in Supplem. q. 77. a. 3. Abulens. in Matth. 25. Suarez 3. p. tom. 2. disp. 57. et alii.

Utrumque verum esse potest, et forte verum erit, scilicet ut ipsum judicium a Christo proprie peragatur mane, juxta illud hymni Ecclesiæ: *Et mane illud ultimum, quod præstolamur cernui.* Consummatio tamen mundi incipiet noctu ad majorem impiorum terrorem, nimirum noctu velociore impetu magnoque stridore agitabuntur cœli, excitabuntque ignem quo conflagrabit mundus; quo igne splendente noctu tanta erit claritas, ut videatur esse mane et dies. Rursum cœli tanta velocitate agitabuntur, ut illico mane ad lucent, noctemque in diem vertent, præsertim accedente claritate Christi et Sanctorum; *fulgebunt* enim *justi sicut sol*, Matth. 13. 43. Hoc est quod diserte ait Sibylla, et ex ea Lactant. l. 7. c. 19.

———Cum venerit ille,
Ignis erit mediaque horrendæ in nocte tenebræ.

Tunc operietur cælum medium intempesta et tenebrosa nocte, ut in toto orbe lumen descendentis Dei tamquam fulgur appareat. Hæc est nox quæ nobis propter adventum regis ac Dei nostri prævigilio celebratur.

Moral. Cassiod. in Ps. 118. 62. ad illud: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi,* docet fidelibus cum Ecclesia noctu esse orandum et psallendum, quod noctu venturus sit Christus ad judicium. *Scit,* ait, *eo tempestate Petri, Pauli et Silæ in carcere positorum vincula resoluta, scit quoque sponsum media nocte esse venturum: ideoque eodem tempore surgit ad laudes, ne inter fatuas virgines janua clausa remaneat.* Et S. Aug. ep. 120. c. 34. et s. 22. de verbis Domini secundum Matth. *Media nocte,* ait, *veniet, cum valde obscurum, id est occultum est an veniat, et quando non speratur.* Unde infert: *Ergo vigila nocte, ne furem patiaris.*

IN QUO COELI MAGNO IMPETU (græce ῥοιζηδὸν, id est *impetuose,* stridenter, et cum sibilo, qualis ab igne flagranti edi solet, inquit OEcumen. vel a procella ac ventis validis. Unde Tigurin. vertit, *cœli in morem procellæ stridentis*) TRANSIENT.] Græce παρελεύσονται, id est, *præteribunt,* dissolventur; S. August. 20. Civit. 24. legit, *transcurrent.*

Quæres primo, quinam hi cœli? Multi accipiunt cœlos præcise et proprie dictos, puta sidereos: distinguuntur enim hic ab elementis, ac consequenter ab aere, ut aereos intelligere non liceat: hos enim cœlos censent factos esse ex aquis, ideoque non esse solidos, sed fluidos instar aeris, ac proprie esse ætheream, qui mutationis et corruptionis sit capax; quia *omne alterabile est corruptibile,* ait Aristoteles lib. 1. de Generat. Sic enim Mathematici in sole, luna et stellis per dioptram deprehenderunt, inibique ostenderunt maculas, non tantum stabiles, sed et mobiles, euntes et redeuntes. Quin et iidem ultimum cometam qui ingens apparuit anno Domini 1628. instar trabis, splendoris tenuissimi, gladii figuram referens, cujus mucro die 18. Novembr. sub cratera apparebat, ima vero pars oblique ad Centauri humeros pertingebat; mox vero die 30. Novemb. mucro per 12. et 13. ad hydræ cor dirigebatur; pars vero inferior sub 22. ejusdem hydræ conspiciebatur. Hunc inquam, cometem judicarunt Mathematici insignes non fuisse in aere; sed longe super aerem in ipsis cœlis sidereis, imo super omnes cœlos inferiores, idque demonstrarunt ex ingenti ejus parallaxi, quæ non nisi in cœlis sublimibus et vastissimis fieri potuisse videtur: errasse ergo Aristotelem, qui censuit mundos esse æternos et incorruptibiles.

Probant id ex hoc loco S. Petri et Ps. 101. 27. *Ipsi (cœli) peribunt.* Isaiæ 34. 4. *Complicabuntur sicut liber cœli.* Et cap. 30. 26. *Erit lux lunæ sicut lux solis.* Apocal. 6. v. 14. *Cœlum recessit sicut liber involutus.* Matth. 24. 29. *Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum: et stellæ cadent de cælo, et virtutes cælorum commovebuntur.* Rursum cœlum empyreum, inquiunt, constat æthere: nec enim Beati in eo, quasi in muro solido et duro compingantur, sed in eo naturaliter moveri, ambulare et loqui poterunt, uti nos in aere hoc. Si in cœlo empyreo est æther, sed incorruptibilis: ergo æther divisibilis quoque est in cœlis inferioribus et sidereis. Mars enim, Venus, Mercurius (qui duo ultimi modo supra solem, modo infra apparent) cæterique planetæ motus habent tam miros ac varios, tot gyros, flexus et reflexus, ut moveri videantur in æthere divisibili, sicut pisces in aqua, uti censuit S. Basil. S. Ambros. et alii: unde Mathematici ut hos eorum motus repræsentarent, tot epicyclos, excentricos, concentricos, etc. commenti sunt. Ita diserte sentit, et S. Petrum explicat ejus discipulus et successor S. Clemens lib. 2. Recognit. ubi narrat S. Petrum disputantem cum Simone Mago dixisse duplex cœlum: unum nobis invisibile in quo habitant Beati, quod ait esse æternum et immutabile; alterum visibile et stellis distinctum, illudque esse corruptibile et corrumpendum, cum scilicet homines in terra esse desierint, quorum causa creatum est. Idem l. 3. ex ore S. Petri ait, quod sicut pullus ex ovo prodit effracta testa alter ac diversus ab ovo, ita dissoluta hac cœli et mundi machina orietur ac pandetur Beatis novus cœlorum status. Verba ejus sunt: *Sicut testa ovorum quamvis pulchre facta, necesse est tamen eam frangi et resolvi, ut inde pullus procedat, et illud pro quo tutius ovi forma expressa videtur, appareat: ita ergo et hujus mundi necesse est transire statum, ut status ille sublimior regni cælestis effulgeat.* Et S. Basil. l. 3. Hexaem. asserit interitum mundi futurum ab igne, qui cum cœlo et aquis inspersus sit plurimus, ac nunc quidem aquarum superne atque inferne circumstantium incredibili copia temperetur, in fine tamen sæculi aquis absumptis cuncta sit communi incendio devoraturus. Videtur ergo S. Basilius cœlum ex parte facere igneum et igneæ naturæ cum Stoicis: ita enim Zeno, Cleanthes, Chrysippus, teste Eusebio de Præpar. Evangel. tradiderunt æthereo igne omnia tandem interitura. Idem de cœlis sidereis interituris igneque comburendis senserunt S. Justinus, S. Hieron. Theodor. S. Ambr. Nyssenus, Hilarius, OEcum. et ex modernis Catharin. Salmeron et Serarius nervose id probans hic, Hieron. Magius, Franc. Valesius, Lud. Molina et alii, quos citavi Isaiæ 34. 4. ubi plura hac de re dixi.

Idem cecinere Sibyllæ, ac ex eis Virg. Æneid. 6. et 10. Lucret. et Manilius l. 1. Plinius l. 2. c. 9. Ptolomæus in Quadrip. et alii, qui censuerunt sidera ali vaporibus, quibus in fine mundi sublatis et exustis,

illa interitura. Hinc et Lucanus lib 1. Pharsal. de fine mundi ita canit:

> Sidera sideribus concurrent, ignea pontum
> Astra petent, tellus extendere littora nolet,
> Excutietque fretum, fratri contraria Phœbe
> Ibit, et obliquum bigas agitare per orbem
> Indignata diem poscet sibi, totaque discors
> Machina divulsi turbabit fœdera mundi

Si objicies illud Job 37 18. *Tu forsitan fabricatus es cælos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt.* Respondent, *solidissimi* id est firmissimi, perinde ac si ære fusi essent. Hebræa enim sic ad verbum habent: *Numquid extendisti cum illo cælos fortes, qui sunt sicut aspectus rei fusæ?* Ita Vatabl. vel, ut Pagnin. *qui sunt fortes sicut speculum fusum* Unde Cajet. Pineda, Tigurin. et alii ibi per cœlos intelligunt aerem, vel ætherem, quem Deus supra nos extendit et extenuavit, sed simul ita confirmavit et consolidavit, ut sit res stabilis, constans, fortis, valida: est enim aeris agitati et impulsi vis incredibilis, ut patet in ventis validis qui arbores, domos, turres, arces dejiciunt et sternunt

Verum alii passim veteres et moderni cœlos hic accipiunt aereos, non sidereos. Cœlum enim in Script. significat omne quod super nos expansum est, sive aer sit, sive proprie cœlum: unde vocantur volucres cœli, id est aeris: et sic paulo ante dixit S. Petrus, cœlos, id est, partem imam cœlorum, puta aerem, dedisse aquas diluvii Per elementa vero accipiunt aquam, et aerem infimæ regionis terræque vicinum: ex his enim quasi elementis facta sunt, et conflata omnia corpora mista. Ita diserte S Aug 20. Civ 14. 16 18 et 24 S Epiphan. hæres. 64. Damasc lib 2. de Fide c. 6 S Greg 17. Mor. c. 5

Ratio est: Prima, quia cœli sunt incorruptibiles, non tantum ex Aristot. et Philosophorum, sed etiam ut videtur, ex S. Script. sententia, ut Job 37. v 18. juxta versionem Latinam jam citatam; et Psaltis, qui loquens de cœlestibus corporibus· *Statuit*, ait, *ea in æternum et in sæculum sæculi*, Psal. 148 5

Secundo, quia ignis non potest agere in cœlos unde nec ad eos pertinget, sicut ad eos non pertingit aqua diluvii; sed quousque hæc pertingit, eodem pertinget et ignis, scilicet ut quindecim cubitis excedat omnes montes ait S Augustinus 20. Civ 24 et ex eo Scholastici in 4 distinct. 47. et 48

Tertia, quia in cœlo nullæ sunt sordes, vel peccata hoc igne purganda et expianda. Hinc iidem censent cœlos hos aereos corrumpendos, non quoad substantiam, sed quoad qualitates, ut videlicet manente eadem forma et materia, a vaporibus aliisque fœcibus et sordibus expurgentur, ac mutentur in melius; nimirum majorem subtilitatem et lucem accipient. Ita S. August Greg. Epiphan locis citatis. S. Hieron. in Isaiæ c 65. Scholastici in 4. dist. 48. et 1. p. q. 67. et 68. Sicut enim homo idem resurget, sic et eadem elementa quæ homini servierunt cum eo resurgent, illudque quasi erit præmium laboris et passionis eorum, uti insinuat S Paulus Roman 8. 20 Audi S Cyrill. l. 4 in Isaiæ c 51 *Isaias*, ait, *mortem elementorum proprie nominat, et apte mutationem in melius, ut etiam Paulus inquit. Creatura liberabitur a servitute corruptionis; quo autem modo liberabitur ostendit Christi discipulus, dicens. Veniet dies Domini ut fur; in qua cæli procellæ in morem transibunt, elementa ardentia dissolventur. Igitur creaturæ renovationem velut ex mortuis resurrectionem, sicut in humanis corporibus, fore ait.* Et S Hieronymus in Isaiæ c. 30. *Erit* ait, *lumen lunæ sicut lumen solis, quando dederit Dominus cælum novum et terram novam, et transierit habitus mundi hujus, ut luna et sol laboris et cursus sui præmia consequantur. Etenim expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei præstolatur.*

Mihi media sententia placet, scilicet per cœlos hic intelligi tam sidereos quam aereos: utrique enim magno impetu transibunt: alibi enim S. Scriptura docet cœlos proprie dictos esse immutandos, adeoque solem et lunam majori lumine esse decoranda. Hinc Christus Matth 24. 29 *Virtutes*, ait, *cælorum commovebuntur* Et Ecclesia in Officio defunctorum: *Quando cæli movendi sunt et terra.* Ita Cajetan. hic. Viegas in Apoc. c. 21 Suarez 3 p. tom. 2. disp. 58. sect. 3. ubi ait probabile esse in die judicii cœlos sidereos velocius esse agitandos, ut secum cœlos aereos rapiant, et ad ignis accensionem, mundique conflagrationem tum suo illo velociore motu, tum etiam influentia et actione concurrent

Transibunt ergo cœli primo, quia velocius rapientur. Secundo, quia mox eorum motus cessabit, uti docet S Ambr. l. 5 ep 21 et passim Doctores Sol ergo in uno hemisphærio, luna in opposito in æternum consistet, ut quisque suum illuminet; non enim est necesse ut omnes cœli suum cursum absolvant: sic enim cœlum stellarum ut suum cursum ab ortu in occasum absolveret, deberet moveri per 36. millia annorum, uti censet Ptolomæus; mundus autem tamdiu non stabit. Satis ergo est ut moveantur quamdiu homines quibus serviunt, in terra degunt Hominibus abolitis inciditur cœlorum cursus, ac consequenter sublunarium omnium. *Cessante enim motu cæli cessat motus inferiorum*, ait Aristot lib. 2 de Cœlo.

Tertio transibunt, id est dissolventur, quoad inferiorem sui partem, scilicet quoad cœlos aereos, unde explicans de iis subdit v. 1. *Cæli ardentes solventur;* quoad superiorem vero sui partem scilicet quoad sidereos immutabuntur et in alium statum majoremque lucem et gloriam transibunt. Sic Christus ait Matth 24. 35. *Cælum et terra transibunt*, scilicet a statu præsente corruptibili in futurum incorruptibilem. Et Ps. 101. 27. *Omnes sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium mutabis eos*, puta quasi vestem inversam. Sicut enim vestis exterius detrita invertitur, ut interior pars integra fiat exterior, itaque nova videatur esse vestis: sic vetus cœlorum forma et status mutabitur in novum magis lucidum et gloriosum, itaque videbuntur esse cœli alii et novi.

Quarto transibunt, quia tonitruis, fulgetris, nubibus, cometis, stellis cadentibus, aliisque meteoris, procellis et tempestatibus, ita aer perturbabitur, ut cœli transire et e mundi cardinibus convelli, subrui et evanescere videantur, juxta illud Job 9 v. 6. *Qui commovet terram de loco suo et columnæ ejus concutiuntur.* Et cap 26. vers 11. *Columnæ cæli contremiscunt et pavent ad nutum ejus.* Ubi Didymus in Catena Græcor. ait illo terræ motu qui in passione Christi contigit, ipsam terram totam fuisse conquassatam et e suo centro convulsam Quod si verum est, utique idem fiet in die judicii, quando summus erit

terror, omniumque rerum commotio, finis et terminus, juxta illud Ecclesiæ paulo ante citatum: *Quando cœli movendi sunt et terra.* Vide dicta Apocal 6. in fine.

Denique nonnulli viri eruditi, ut priores duas sententias concilient, et S. Script. locis omnibus satisfaciant, ingeniose novam opinionem adinvenerunt, dicendo cœlos qui jam sunt solidi, in fine mundi redigendos et redituros in materiam fluidam, e qua quasi chao et abysso primum formati sunt, Genes. 1.

Verum hæc sententia suas quoque patitur difficultates: nam primo remanet quæstio, quomodo ignis conflagrationis aget in cœlos solidos et incorruptibiles, ut eos redigat in materiam fluidam?

Secundo, cœli post diem judicii videntur fore solidiores quam modo sint, quia duraturi in æternum.

Tertio cœli cum Beatis quibus servierunt in hac vita, in die judicii quasi resurgent in perfectiorem statum et formam: ergo erunt perfectiores, ac perfectiores et solidiores habebunt formas et dotes, quam habeant modo. Nam Apostolus Roman. 8. 20. docet omnem creaturam vanitati, id est mutationi et corruptioni, jam esse subjectam, expectare vero resurrectionem, ut per eam in libertatem gloriæ filiorum Dei asseratur. Et Isaias, ac ex eo S. Petrus hic, cœlos novos creandos promittit. Rursum Isaias cap. 30. 26. ait lucem lunæ fore instar solis; solis vero septuplo fore majorem, quæ omnia arguunt cœlos in fine mundi non redituros in suum chaos suamque primævam materiam; sed longe elegantiores, formosiores et præstantiores fore quam sint modo.

Quocirca alii insignes Philosophi et Theologi, ut plane verbis S. Script. ac præsertim S. Petri hoc loco satisfaciant, utque cum iis concilient Philosophiam et Aristotelem, qui potius S. Scripturam sequi quam præire debet, dicunt. Primo, cœlos esse incorruptibiles hoc modo quod naturaliter nec a se, nec a corporibus sibi subjectis, puta ab elementis, corrumpi possint: eosdem tamen corrumpi posse a virtute superiori et potentiori, ideoque á Deo corrumpendos esse sub diem judicii per ignem conflagrationis mundi, qui a Deo de novo excitabitur ad hoc, eritque nostro igne elementari superior, efficacior et ardentior. Sunt enim rerum incorruptibilium varii gradus et ordines, alii aliis perfectiores. Angeli enim magis sunt incorruptibiles quam cœli; carent enim materia suntque substantiæ plane simplices, incorporeæ et spirituales. Ideoque plane incorruptibiles. Quare cœli respectu angelorum sunt corruptibiles, incorruptibiles vero respectu corporum inferiorum et elementorum.

Secundo, asserunt cœlos per ignem conflagrationis arsuros et liquendos, utpote ex aqua compactos, constrictos, et quasi conglutinatos, ut ab omni sorde et fæce purgentur, fiantque puriores et subtiliores. Id enim diserte ait hic S. Petrus, et Isaias c. 34. 4. et c. 51. 6. ac inter recentiores fuse noster Adamus Tannerus dissertatione de cœlis q. 14. Audi Isaiam c. 34. *Et tabescet* (id est, liquescet instar ceræ) *omnis militia cœlorum et complicabuntur sicut liber cœli, et omnis militia eorum defluet, sicut defluit folium de vinea et de ficu,* hoc, est, ut explicat Christus Matth. 24. 29. *Stellæ cadent de cœlo;* militia enim, id est, milites cœlorum non sunt alii, quam stellæ et sidera. Cœli ergo et stellæ liquabuntur et solventur, ita tamen ut iidem quoad substantiam maneant, eamdemque numero materiam et formam substantialem retineant: sed ea ratione, ut utraque perficiatur, novamque unionem dotesque et qualitates illustriores recipiat, adeo ut videantur effici novi cœli, nova terra, novus mundus, ut ait Isaias et Apoc. 21. 5. *Ecce nova facio omnia;* nam cum lux ex substantia solis et cœlorum naturaliter quasi profluat, cum tunc perfectior futura sit lux, videtur perfectior quoque futura substantia solis et cœlorum. In resurrectione enim universali erit resurrectio, renovatio et glorificatio non solius hominis, sed cœlorum, terræ et totius mundi, qui hominibus electis servivit et compassus est. Quare in præmium hujus passionis et servitutis, cum homine resurgente resurget ad gloriam. Sicut ergo homo moriens post mortem resurget idem numero quoad substantiam, sed jam perfectam et gloria donatam, ideoque immortalem et incorruptibilem: Sic pariter cœli per conflagrationem liquati et purgati, manente eadem numero, forma et substantia, quasi resurgent ad suam gloriam cum majori luce, subtilitate, unione, indeque incorruptione et æternitate donabuntur. Quare sicut homo idem resurget, non alius, ne unus patiatur et mereatur, et alter qui nec passus nec meritus est, resurgat; sic iidem prorsus cœli qui homini patiendo servierunt, resurgent, non alii, ne illi qui homini servierunt intereant, et alii pro eis præmientur. Exemplum est in metallis, ut ferro, ære, auro, argento. Sicut enim aurum igne liquatur, ut ex eo fiat pulcher scyphus aureus, ita ut manente eadem forma et substantia auri, illa ipsa tamen per ignem arte et figura perficiatur et illustretur: sic quoque cœli et elementa igne conflagrationis solventur et liquabuntur instar glaciei et ceræ, sed ita, ut eadem manente forma et substantia, ad novam perfectionem et gloriam reformentur et resurgant. Eosdem enim numero quoad substantiam mansuros cœlos et elementa, colligitur ex illo Eccles. 1. 4. *Generatio præterit; et generatio advenit; terra autem in æternum stat.* Et c. 13. 14. *Didici quod omnia opera quæ fecit Deus, perseverant in perpetuum.* Et Ps. 148. 6. *Statuit ea in æternum et in sæculum sæculi: præceptum posuit, et non præteribit.* Hoc est quod diserte ait Apostolus Rom. 8. 20. *Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum, qui subjecit eam in spe; quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis.* Eadem ergo creatura quæ nunc vanitati, id est passioni et corruptioni, subjecta servit homini, speratque ab ea liberari, cum homine resurgente liberabitur, et resurget ad gloriam, non alia: alioqui enim non esset resurrectio, sed alterius creaturæ creatio. Et Isaias c. 30. 26. *Erit,* ait, *lux lunæ sicut lux solis, et lux solis erit septempliciter sicut lux septem dierum.* Manebit ergo eadem luna, idem sol, sed septuplo clarior; erit enim tunc novum gloriæ, felicitatis et æternitatis sæculum, cujus auctor erit Christus, qui proinde vocatur *pater futuri sæculi.* Isaiæ 9. 6.

Quare tunc cœli, sol, luna et stellæ non redibunt ad primævam abyssum fluidam, quæ creata est initio mundi, Gen. 1. 1. Sic enim redirent ad suum rude et informe chaos, et miseriora essent quam modo sint; sed longe speciosiora, quam ex abysso formata sunt, resurgent, ut conformentur hominibus sanctis

resurgentibus ad gloriam, eosque sua specie oblectent et beent. Hac ratione nihil detrahitur, sed potius additur Aristoteli. Ille enim solum naturam spectavit juxta quam dixit cœlos esse incorruptibiles, quod verum est. Sed S. Script. præter naturam tradit Dei decretum, ac gratiam et gloriam, qua Deus supernaturaliter homines, et propter homines cœlos, totumque orbem reformabit et beabit: reformari autem nequit, nisi quod prius periit, id est, dissolutum ent liquatum est. Fides ergo hic corrigit, imo elevat naturam, ac S. Script. Philosophiam, ac Paulus Aristotelem informat et perficit. Denique liqueri non est corrumpi: aurum enim liquando non corrumpitur, sed perficitur; sic cœli, licet incorruptibiles, liquabuntur, ut magis solidentur. Confirmantur hæc omnia per maculas et faculas, quas recentiores Mathematici per tubum opticum conspexerunt in sole et planetis, ipseque ego conspexi. Item per Mercurium, Venerem et Martem, qui circa solem assidue gyrare per eumdem tubum sunt deprehensi. Rursum per novas duas stellas quæ circa Saturnum, et quatuor alias quæ circa Jovem per eumdem sunt visæ. Ad hæc per cometas, qui supra lunam apparuerunt, qualis fuit nuperus anno Domini 1618, quem supra lunam extitisse Mathematici ex ingenti ejus parallaxi, sive ex nulla aspectus mutatione in qualibet intuentium distantia asseverarunt. Insuper per novas stellas quæ in cœlo sidereo subinde apparuerunt et rursus disparuerunt, qualis apparuit in Cassiopœia anno Domini 1572. Omitto Josue c. 10. 12. stetisse solem, eumque retroactum sub Ezechia 4. Reg. 20. 11. ac eclipsim inusitatam passum patiente Christo. Matth. 27. 45. Quæ omnia significant cœlos non omnino esse immutabiles et incorruptibiles, sed Deum ut suam in eis ostendat potentiam, ac herile jus et dominium, pro libito illos alterare et immutare, ac disponere et præparare ad ultimam plenamque immutationem, qua eos plane incorruptibiles ac immutabiles, imo gloriosos efficiet in omnem æternitatem, quare tunc perfectiores et solidiores quam modo, sint oportet. Hæc omnia videntur exigere verba Script. toties et tam clare de cœlis immutandis, imo perituris novisque faciendis iterata ab Isaia, S. Petro, S. Paulo, S. Joanne, David et aliis; illaque ad illorum explicationem et expletionem videntur sufficere, ut patet ea inter se conferenti. Vide S. Augustin. l. 21. de Civit. 8. ubi narrat Dei nutu stellam Veneris miro portento mutasse colorem, magnitudinem, figuram, cursum ad stuporem Astrologorum. Idem l. de Urbis excidio refert prodigium, quo ardente cœlo terraque tremente Constantinopolitanæ urbi excidium Deus comminari videbatur anno Domini 396. Denique si ignis agit Dei virtute in spiritus, puta in dæmones et animas damnatas, cur idem non agat eadem virtute in cœlos corporeos?

Ex dictis colligunt nonnulli (licet alii id negent) in fine mundi a Deo cœlos innovandos esse non tantum accidentaliter, sed et substantialiter. Hoc enim significat illud Isaiæ 65. v. 17. *Ecce ego creo cœlos novos et terram novam.* Et Apocal. 21. 1. *Vidi cœlum novum et terram novam. Primum enim cœlum et prima terra abiit.* Sicut enim in resurrectione licet idem numero homo resurrecturus sit, tamen is, ut videtur, substantialiter perfectior erit quam fuerit prius. Accipiet enim novam substantialem perfectionem et unionem, qua anima intimius, arctius, perfectius, nobilius unietur corpori, quam ante fuerit unita, ita ut homo novus resurgat quasi homo cœlestis, gloriosus, impassibilis, immortalis; tam enim arcta erit unio animæ cum corpore, ut amplius solvi non possit, ita ut ex ea homo fiat immutabilis et incorruptibilis, qui antea erat mutabilis, mortalis, miser et corruptibilis; quare tunc perfectius esse accipiet, quod semper subsistere et durare possit, imo corrumpi aut alterari nequeat. Idem proportionaliter fiet in cœlis. Ita inter alios docet D. Thomas, et ex eo D. Soto in 4. dist. 49. q. 4. art. 5. ubi impassibilitatis et immortalitatis corporum beatorum causam intrinsecam dat, eorumdem perfectam cum anima unionem. Dos, ait, impassibilitatis non est qualitas; sed ipsa animæ informatio perfecta et indissolubilis, quæ dat corpori esse perpetuum. Anima enim beata potens est corpus resurgens indissolubiliter informare, ad eum modum quo forma cœli suam informat materiam. Ita enim arcte alligat sibi potentiam materiæ, ut non sit amplius ulli alterationi aut passioni pervia, quæ a sua natura corpus distrahat. Adde quod animo tunc informans corpus id ad quemdam spiritualitatis gradum elevabit, ut sibi ad nutum subdatur et serviat, juxta illud 1. Corinth. 15. 44. *Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale,* uti explicat S. Aug. l. 13. Civit. c. 20. Hæc D. Soto. Idem docet noster Salmeron in hunc S. Petri locum, Delrio in c. 1. Genes. et multi alii initio citati, quorum dicta lectori expendenda et dijudicanda relinquo.

Elementa vero calore (græco καυσούμενα, id est *æstuantia,* hoc est, præ æstu et ardore, ut ait v. 12.) solventur.] Per *elementa* accipe aerem inferiorem et aquam: nam de terra mox subdit eam esse exurendam. Ignis vero vel purgatione non eget, vel si in crassiore et fumosa sit materia, eam urendo et consumendo seipsum purgat et clarificat. *Elementa* ergo hic accipe media inter cœlum et terram, puta mare et aerem nobis vicinum, ex quibus omnia mixta conflantur et constant.

Porro τὸ *solventur* sic aliqui explicant, q. d. Corrumpentur, peribunt et evanescent. Ita Beda hic censet in die judicii peritura plane duo elementa, scilicet ignem et aquam, duo vero renovanda, scilicet aerem et terram. De aqua idem docent Andr. Cæsariensis, Aretas, Anselmus, Haymo et Rupertus in Apocal. 21. 1. ubi dicitur: *Et mare jam non est.* Verum alius illius loci est sensus. Quare longe verius est, elementa alteranda tantum esse ut mutentur in melius, non vero corrumpenda: pertinent enim omnia ad integritatem universi. *Solventur* ergo, id est, vi ignis extenuabuntur, et quasi liquabuntur, ut ab iis separentur vapores, fœces, exhalationes, aliæque res crassæ et impuræ eis permixtæ; sicut in conflatorio solvitur aurum, dum vi ignis liquatur ut ab eo separetur scoria, æs, omnisque alia impuritas ei commista, ut purum putum restet et effulgeat aurum. Ita S. Thom. Titelman. Cajetan. hic et Doctores Scholastici in 4. dist. 48.

Terra autem, et quæ in ipsa sunt opera (tum a natura, tum arte ab hominibus facta, puta mixta omnia) exurentur.] Hinc patet mixta omnia esse exurenda, ac in cinerem terramque convertenda, ut

in primigenium sui elementum remeent et redeant. *Cum enim*, ut docte ait noster Lessius loco jam citato, *omnia illa ad usum temporalis vitæ hominum condita sint, cessante illa vita nulli erunt usui, ac proinde resolvenda sunt in sua principia ex quibus compacta, et suis elementis restituenda. Itaque exuretur terra profundissime et omnia opera quæ in ea sunt; exurentur montes et montium fundamenta: dissolventur omnia saxa et metalla, et rupes instar ceræ liquescent: exuretur mare, ita ut consummetur quidquid in eo est terrenum vel concretum: denique exuretur quidquid in aere est materiæ inflammabilis.* Et paulo inferius: *De mari exurendo non habemus locum expressum; colligitur tamen ex verbis S. Petri, cum dicit, Elementa ignis calore solvendo. Est enim quid valde mixtum et impurum; unde debet dissolvi et purgari: facile erit Deo per ignem accendere et dissolvere quidquid in mari est inflammabile. Hinc Apocal. 21 facta renovatione mundi dicit Joannes: Et mare jam non est: non quod elementum aquæ sit abolendum* (*cum ad constitutionem mundi pertineat tamquam una ex principalibus ejus partibus*) *sed quia hoc mixtum quod proprie mare dicitur, non amplius erit; nec aqua, quæ est portio istius mixti, a loco eodem continebitur, ita ut speciem maris præbeat: sed erit limpida instar crystalli, terramque undique operiet, sicut tempore diluvii, ut multi volunt, vel si non totum operiat, alia ejus erit dispositio et forma quam modo sit, cum navigationi, et aliis usibus nostræ mortalitatis inserviit. Hippolytus oratione de Consummatione sæculi: Fluvius igneus*, ait, *egrediens cum furore instar maris sævi exuret montes et colles, et mare delebit, et æthera inflammatione dissolvet. Delebit mare intellige non consumendo aquarum naturam, sed purgando, sicut dictum est; aget enim hic ignis non solum vi naturæ, sed ut instrumentum divinæ potentiæ; sicut ventus quo siccatæ sunt aquæ diluvii, Genes. 8. Itaque non mirum si possit brevi tempore terram profundissime exurere, montes, saxa et metalla dissolvere, et in ipsis aquis quidquid admistum est absumere. Fient hæc omnia incredibili fragore et strepitu, saxis ignitis et cinere in aerem altissime ejectis, flammis fumo permixto in cælum exeunte, torrentibus sulphuris, et liquatorum vi ardoris saxorum, passim decurrentibus. Si enim hæc omnia interdum in uno monte ardente fiunt, idque cum tanta elementorum perturbatione, ut mundus periturus videatur, quid fiet cum tot montes et tota terra ab imo ardebit?*

Ex dictis patet improbabile esse quod censet Moses Barcepha l. de Parad. c. 18. nimirum paradisum terrestrem ab igne conflagrationis mundi fore immunem, quamvis vacuum et nulli usui futurum: nam paradisus aquis diluvii obrutus interiit. Minus male dicunt alii paradisum servandum esse parvulis, ut post judicium in eo degant per omnem æternitatem. Sed et hi errant; tota enim terra et omnia quæ in ea sunt exurentur, uti significat hic S. Petrus.

Porro lignum crucis Christi ab hoc igne fore immune, illudque quasi triumphale Christi trophæum cælis esse inferendum canit Sibylla l. 6. carm. dicens:

O lignum felix in quo Deus ipse pependit:
Nec te terra capit, sed cæli signa videbis,
Cum renovata Dei facies ignita micabit.

Idem innuit Christus Matth. 24. 30. *Tunc parebit signum filii hominis*, quod licet Abulens. et Jansenius, ac Anselm. in Elucid. accipiant de signo crucis in aere picto, tamen de ipsissima Christi cruce exponit S. Chrys. hom. de cruce et latrone. Waldens. tom. 3. de Sacram. tit. 20. cap. 158. Idque innuit S. Cyrillus Catech. 13. S. Ephrem c. de Vera pœnit. c. 4. Ac probabile esse censent Gretserus, lib. 1. de Cruce c. 92. et Suarez 3. p. t. 2. disp. 57. sect. 2.

Moral. hinc disce nulli rei terrenæ cor tuum affigere; quia omnia illa exurenda est in die judicii. igne enim conflagrationis exurentur omnes flores, omnes gemmæ, omne aurum, omnia metalla, omnes equi, omnia jumenta, omnia animalia, omnes plantæ, omnes arbores, omnes horti, omnia palatia, omnes picturæ, omnes agri, omnes libri, etiam S. Aug. S. Ambr. S. Basil. quin et S. Script. omnes bibliothecæ. Et si ita ardebunt res inanimæ et insensibiles quæ culpa carent, quomodo ardebit cupiditas et voluntas hominis tot culpis inquinata et scatens? Ite nunc, mortales, ædificate palatia, hortos adornate, aurum sine fine congerite, deliciis affluite. Hæc omnia vobiscum brevi exuret ignis ille divinus. *Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis.*

11. Cum igitur hæc omnia dissolvenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus et pietatibus?) Est conclusio, qua acrem adhibet fidelibus stimulum ad Christianam vitam ac pietatem, omnemque virtutem et studium bonorum operum.

12. Expectantes et properantes in adventum diei Domini.) S. Aug. de Fide et operibus c. 14. legit, *ad præsentiam diei Domini*, quasi hunc unum spectantes, hoc unum agentes. *Qui enim unum quid mature transigit, is properat; qui multa simul incipit neque perficit, is festinat*, ait Agellius. Hoc est enim unum illud, quod necessarium asserit Christus Marthæ Lucæ 10. 42. Nam hoc uno adepto omnia adipiscimur; uno hoc perdito, omnia perdimus. Ita ad diem Domini properabat S. Joannes, utpote sibi bene conscius et avidissimus, ut suo Jesu frueretur: *Veni*, ait, *Domine Jesu*, Apoc. ult. Hoc est quod quotidie ex præscripto Christi oramus: *Adveniat regnum tuum.* Causam dat S. Augustinum in Psal. 66. *Gaudere judicandum, qui timuerit judicaturum.* Idem exemplum dat seipsum ante conversionem l. 6. Confess. cap. ult. *Nec me revocabat*, ait, *a profundiore voluptatum carnalium gurgite, nisi metus mortis et futuri judicii, qui per varias quidem opiniones, numquam tamen recessit de pectore meo. Et disputabam cum amicis meis Alipio et Nebridio de finibus bonorum et malorum, Epicurum accepturum fuisse palmam in animo meo, nisi ego credidissem post mortem restare animæ vitam et tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit.* Nam, ut ait Paulus 2. Timoth. 4. 8. *Justitiæ corona reposita est iis, qui diligunt adventum ejus.* Quo loco Anselmus: *Adventum judicis*, inquit, *non diligunt, nisi qui in causa sua habere se justitiæ meritum sciunt.* Et Theodoretus: *Amat Domini adventum, qui illius leges sequitur, et ex illis vitam instituit.*

Quærit autem Chrys. quonam modo quis diligat adventum Christi? et respondet: *Si de ejus præsentia gaudet; qui vero in ejus gaudet præsentia, digna gaudio facit; opes omnes, si opus sit, atque ipsam*

animam ponet, ut bonis fruatur æternis, ut secundum ipsius adventum congruo habitu mereatur aspicere cum fiducia, cum gloria, cum claritate: hoc est diligere adventum ejus. Qui illius adventum diligit omnia faciet, ut ante universalem illum, singularis fiat ad eum quidam Salvatoris adventus. Quis vero iste est? audi dicentem ipsum Dominum nostrum Qui diligit me, mandata mea servabit, et veniemus ego et Pater, et mansionem apud eum faciemus.

Quin et Seneca ad Martiam c. 23 *Sapientis*, ait, *animus totus in mortem prominet: hoc vult, hoc meditatur, hac semper cupidine fertur in exteriora tendens.* Et Plato in Gorgia, quem citat Theodoret l. 11 de Curand Græcor. affect. *Rhadamanthus* (quem Gentiles credebant esse judicem mortuorum) inquit, *nihil sane aliud hominis novit, neque quis sit ille, neque ex quibus parentibus ortus, sed solum curat malus ne ille sit: quod ubi comperit, ad Tartarum eum demittit, animam vero conspicatus quæ sancte vitam peregit, idiotæque aut alterius qui veritatem coluerit, Philosophi præsertim, animam nactus, qui soli sibi vacaverit, neque multarum præterea rerum in vita sollicitus fuerit, amanter illam excipit, atque ad beatorum insulas mittit.* Unde refert Plato: *Mihi quidem, o Callicles, his rationibus persuasum plane jam est, idque unum maxime aspicio ut quam sanissimam animam judici Rhadamantho ostendam. Missas igitur faciens quas multi appetant dignitates, veritatique incumbens curabo, ut quantum in me sit, quam optimus homo vivam; cumque mihi moriendum sit, mori homo quam optimus.* Et mox quemlibet ad idem studium adhortans: *Neque enim*, ait, *tibi ipsi ullas afferre poteris suppetias, cum tibi causa ibi fuerit, statueturque judicium; sed cum veneris in conspectum judicis, hiabis attonitus, tenebrasque, et vertiginem patieris*, etc. Si hæc Plato, quid faciet Christianus?

Hæc profunde meditans regius Propheta Psalmo 76. 6. *Cogitavi*, ait, *dies antiquos, et annos æternos in mente habui Et meditatus sum nocte cum corde meo, et exercitabar, et scopebam spiritum meum.* Alii legunt *scopabam*, id est, variis cogitationibus et meditationibus quasi verrebam, versabam, excutiebam vel a scupo. q. d Ad scopum suum dirigebam. Ita Genebr Hebræa; unde Symmachus vertit, *rimabar*; S Aug et Theodor *scrutabar*, Romanum Psalterium *ventilabam*; S. Hier. ad Suniam, *sarriebam*, uti sarculo ex agro eruuntur herbæ inutiles et noxiæ; idem S. Hier in Psalterio vertit, *fodiebam tamquam agrum ut ibi mitterem semen doctrinarum Domini*; Aquila, *scalpebam*; Chald. *pervestigabam*. alii, *versabam spiritum meum*. Hæc omnia significant exactum, profundum et frequentem retractatum, discussionem et examen cogitationum et operum quod faciebat regius Propheta. et quilibet justus parans se ad mortem et diem Domini quotidie facere debet

Quocirca S Basil in Ps 33. *Si quando*, ait, *senseris te ad peccatum incitari, ad mentem revoca formidabile illud, nec ulli mortalium tolerabile Christi judicium, in quo quidem judex præsidet in alto throno, astabit autem omnis creatura pertrepida et intremiscens; ac singuli quique sistentur, de his examinandi quæ quisque gessit in vivis. Deinde eos qui mala perpetrarunt, horrendi quidam et tristes circumstabunt ignem spirantes, vultum præ se ferentes nocti assimilem præ mœrore et hominum odio. Subinde conspicient barathrum in imum patens, tenebras impermeabiles, ignemque obscurum urendi quidem vim habentem, luce autem destitutum.*

* PER QUEM CŒLI ARDENTES SOLVENTUR] *Cælos* intellige inferiores, puta aereos. Superior enim aeris pars pingui vapore et halitu *inflammabili* plena est, ait S. August. 20. Civit. 18. Adducunt alii cœlos etiam superiores, puta *sidereos* (hi enim proprie vocantur cœli, præsertim cum ab elementis distinguuntur; uti hic fit) quos æthereos et ætherem esse, ideoque inflammari posse et debere arbitrantur, ut superius dixi. Ita Serarius hic nervose contendit igne exurendos esse Primo, cœlos sidereos; secundo. aerem; tertio, aquam; quarto, terram, ita ut hæc quatuor quoad substantiam, puta formam, intereant, solaque supersit eorum *materia* cum igne devorante et cœlo empyreo Vide dicta v. 10.

ET ELEMENTA IGNIS ARDORE (καυσούμενα, id est, *æstuantia*) TABESCENT, τακήσεται, id est, liquescent instar metalli in fornace liquati, ut dixi v 10 S Aug loco citato legit: *Ardore ignis decoquentur*. Sicut enim aurum in conflatorio tabescit, id est liquatur et extenuatur, ut ab eo omnis fœx et materia extranea abradatur, illudque purius et splendidius evadat; ita et tabescet, id est extenuabitur aer et æther, ut omnes exhalationes et fæces abradantur, illeque purior et splendidior existat. Nam sicut per resurrectionem corpora hominum non mutabuntur in aliam substantiam aut corpus, sed quasi per fornacem colabuntur et ab omni corruptione purgabuntur, itaque quasi coquentur ut sint æterna; ita plane fiet toti mundo per ignem conflagrationis. Scriptura enim mundum dicit fore æternum Psal. 92 v 2. et Psal. 118. 89. atque ita explicat et conciliat hæc loca Psaltes Psalmo 101. v. 27. et 28 unde et hic v 13. S. Petrus ait cœlos innovandos. id est, non substantia, sed qualitate tantum et perfectione fore immutandos Idem docet S Paulus. Rom. 8 v 21. Atque eodem modo paulo ante v. 6. dixit S. Petrus mundum diluvio periisse, cum tamen substantia mundi diluvio non perierit, sed tantum ejus species et decor. Ita S. Aug 20. Civit. 16. et 18. S. Hier. in c. 18 Isaiæ et alii. Per *elementa* accipe terram, aquam, et aerem eis vicinum; superior enim aeris regio cœlis vicina cœlorum nomine comprehendi videtur, ut dixi v. 7.

13 NOVOS VERO CŒLOS] tum sidereos, tum aereos: *novos*, ut Sanctorum novitatem et gloriam repræsentent, ait OEcum. *novos*, inquam, vel quoad substantiam, uti multi volunt citati v 10 vel potius secundum qualitatem: *Quia lux lunæ erit sicut lux solis, et lux solis septempliciter sicut lux septem dierum*, ait Isaias c. 30 26 Idem proportionaliter accidet cæteris stellis ipsisque cœlis. Ita S Greg 17. Mor. c 5. *Utraque hæc* (cœlum et terra) inquit, *per eam quam nunc habent imaginem transeunt, sed tamen per essentiam sine fine subsistunt* Figura enim mundi, id est imago, transibit, non substantia, ait S. Aug. vel potius Gennad de Eccles. dogmat. c. 70. Dicit ergo S Petrus ad consolandos animandosque fideles tot ærumnis et mortibus exagitatos, ut cogi-

tantas reviviscentes veteris mundi in novis cœlis exuvias, meminerint Sanctis pariter damna fugientis vitæ in immortalitatis lucra converti, ac cum novis cœlis novum expectent corpus beatum et gloriosum.

Quocirca hos cœlos novos continuo suspexerunt, et ad eos aspirarunt omnes Sancti. Celebris fuit Simeon Stylites, qui stetit in columna usque ad extremum senium, eique pedem ferrea catena astrinxit. Causam dat Theod. oculatus testis in ejus Vita, puta in Philotheo c. 20. *In ea, a t, degit cœlum assidue visione apprehendens, et ut ea quæ sunt super cælos contemplaretur sibi eum afferens; mentis enim volatum non impediebat ferri vinculum.* Et inferius: ut se magis ab hominum consortio et contactu abducaret: *Primum, ait, jussit ædificari columnam sex cubitorum, deinde duodecim, postea autem viginti, nunc autem sex et triginta; cupit enim in cœlum evolare, et ab hac terrena conversatione liberari.* Et sub finem: *Accepit etiam doctrinæ donum, et bis quotidie facit admonitiones, jubens in cœlum suspicere et evolare, et a terra discedere, et regnum quod exspectatur visione apprehendere, et gehennæ minas timere, et terrena contemnere, et futura exspectare.*

Mirum est quod de S. Mechtilda scribit Lud. Blosius in append. de quatuor sanctis fœminis: *S. Virgo Mechtildis*, ait, *cum feria quarta post diem Paschæ in Missa inchoaretur: Venite, benedicti Patris mei; ipsa ingenti et insolita lætitia repleta dixit ad Dominum: O si una essem ex illis benedictis, qui hanc dulcissimam tuam vocem audituri sunt! Et Dominus ad eam: Certo scias, te unam ex illis esse: et ut nihil dubites, ecce ego do tibi cor meum in pignus amoris, et in domum refugii, ut semper maximeque in hora mortis tuæ consolationem et requiem in eo invenias. Ab eo tempore cœpit mira devotione erga cor Jesu affici. Unde et frequenter dicebat: Si scribi deberent omnia bona quæ a benignissimo corde Domini mei accepi, nullo quamlibet grandi volumine scribi possent. Instante autem hora mortis Dominus Jesus eam lumine divinitatis suæ totam illustrans, blanda voce invitavit his verbis: Veni, benedicta Patris mei, posside paratum tibi regnum a constitutione mundi. Igitur beata illa anima expirans in cœlum ad suavissimum Jesu cor evolavit.*

Quocirca viri timorati et sancti quotidie crescunt et proficiunt in abdicatione rerum temporalium et studio cœlestium, ut hac quasi scala Jacob (Genes. 28. 12.) in cœlum conscendant, juxta illud Davidis Psal. 83. 5. *Beati qui habitant in domo tua, Domine: in sæcula sæculorum laudabunt te. Beatus vir cujus est auxilium abs te: ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum in loco quem posuit. Etenim benedictionem dabit legislator; ibunt de virtute in virtutem; videbitur Deus deorum in Sion.* Id fecit magnus ille Polychronius, de quo Theod. in Philotheo c. 24. *Est*, inquit, *divino incensus desiderio, et est terrenis omnibus superior, et corpori alligatus mentem habet alatam, et quæ fertur in sublime, aeremque trajicit et ætherem, et cœlis fit sublimior, et perpetuo divinam visione apprehendit contemplationem; nec potest illinc unquam mentem detrahere; quin etiam cum iis qui advenerunt colloquens, superna mente peragrat.*

Et novam terram.) novo decore, puritate et fulgore splendentem, ut cum Sanctis, quibus serviit, quasi glorificetur, eorumque oculos mentesque oblectet. Paluden. in 4. dist. 48. q. 4. censet quod hic fulgor terram pervadat, et pertinget usque ad limbum puerorum, eorumque oculos et corpora postquam resurrexerint illuminabit et recreabit; alioqui enim ipsi velut cæci in perpetuis degerent tenebris. Alii, ut Catharin. et Salmeron. hic censent pueros hosce futuros in terra quasi in quodam paradiso terrestri, ideoque perficiendos in cognitione naturali, ut Philosophos omnes superent, contemplaturos Deum in suis creaturis, eumque amaturos et laudaturos, quin et visitatione ac revelationibus angelorum gavisuros. Sed falluntur, dum eos censent fore beatos beatitudine naturali; cum enim damnandi sint pœna damni (licet non sensus) puta carentia visionis beatificæ, ad quam creati erant, uti contra Pelag. docet S. August. hær. 88. ep. 106. l. 1. de Peccat. marit. c. 23. et alibi; damnati dicendi sunt potius quam beati. Cæteroqui probabile est eos in terra aliam commodam acturos. Nam limbus puerorum eorum corpora, quæ resument in die judicii, non capiet: erunt enim facile mille milliones parvulorum, qui tot orbe per tot sæcula sine baptismo mortui erunt in peccato originali. Adde tot corpora ibi naturaliter esse non posse sine mœrore et pœna sensus (quam tamen parvulis communiter adimunt Theologi) hanc enim causaret loci obscuritas, conclusio, depressio, squallor, angustia, etc. Recte enim ait Tobias 5. 12. *Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, et lumen cœli non video?* Vide Lessium de Attribut. divin. l. 13. c. 23. ubi ex S. Thoma, Scoto, Marsilio, D. Soto, aliisque Scholasticis docet parvulos hosce comparituros in judicio universali, excepturos pœnam damni, sed perficiendos in intellectu, voluntate, aliisque naturæ facultatibus (erit enim tunc communis totius naturæ renovatio et instauratio) ut contenti et læti in omnem æternitatem concorditer et amice vivant, ac Deum ament et laudent, quod eos a peccato actuali et gehenna præservarit, tantisque naturæ donis ornarit, ut res creatas, ac præsertim animæ suæ excellentiam, æque ac angelorum contemplari valeant, indeque Creatorem admirari et glorificare; alioqui enim essent otiosi per omnem æternitatem. Neo enim credendum est Deum tot milliones animarum velle esse semper in otio, et quasi frustra in orbe. Si enim ut passim docent Doctores in 2. dist. 33. quos citat et sequitur Gabr. Vasquez 1. 2. disp. 134. c. 3. parvuli, Deo ita providente, non sentiant mœrorem ob emissionem regni cœlestis, eo quod illud sua culpa non amiserint; cur non credamus eosin communi totius orbis instauratione pariter perficiendos in ordine bonorum naturalium, ut Deum cognoscere, amare et laudare valeant: itaque vitam quietam et jucundam agant? Hæc Lessius, eaque multis rationibus confirmat. Quæ si vera sunt, quis locus parvulis hisce aptior erit quam terra? utpote in qua solem, cœlos, astra, mare, cæteraque creata intueri et contemplari poterunt, ex iisque Deum amare et laudare.

Dices, Job 26. 10. dicitur: *Terminum circumdedit aquis, usque dum finiantur lux et tenebræ*, id est, vicissitudo diei et noctis; ergo ea cessante, uti cessabit in die judicii, aquæ excedent suos terminos, rursumque operient terram, uti operuerunt in mun-

di primordio; itaque futurum censent probabiliter S. Bonav. D. Soto in 4. dist. 49. q. 2. artic 4. et alii. Sed responderi potest. Primo, τὸ *usque dum finiantur lux et tenebræ*, esse proverbium, significans idem quod semper et perpetuo. Sic enim explicat Jerem c. 5 22 dicens: *Qui posuit arenam terminum mari, præceptum sempiternum quod non præteribit*; alioqui enim terra aquis operta, esset invisibilis, et ad primum chaos rediret; ex quo a Deo fuit deducta die tertia mundi, cum discooperta fuit et ab aquis separata. Gen. 1. 9 tuncque suam formam et decorem accepit. Secundo, dici potest quod mare in fine mundi multas rursum terras operiet, at non omnes; saltem parvulis locum vacuum relinquet. Ut ut est, Deo facile erit parvulis resurgentibus locum congruum sive in terra, sive sub terra, sive ubi ei libuerit, instruere et aptare.

Porro Guiliel. Parisiensis apud Dionys. Carth. in 4 dist. 47. asserit viros sapientissimos censere, quod post diem judicii et conflagrationem mundi terra rursum floribus, gemmis, arboribus, fontibus, aliisque similibus ornamentis sit vestienda, tum ad ejus mundique decorem, tum ad Sanctorum oblectationem, tum ad parvulorum, sine baptismo defunctorum, qui in ea degent, recreationem. Idem censent Catharin. hic, Picus Mirandul in Heptapio, Abulens. in c. 25. S. Matthæi q. 542. et 548, ac Serarius in Judith c. 16 q. 2 Audi Anselmum in Elucidario: *Terra*, inquit, *quæ in gremio suo corpus Domini confovit, tota erit ut paradisus; et quia Sanctorum sanguine est irrigata, odoriferis floribus, rosis, violis immarcescibiliter erit perpetuo decorata.* Alii tamen, ut OEcumen. idipsum negant.

SECUNDUM PROMISSA EJUS EXPECTAMUS.] Novos enim cœlos novamque terram promisit Deus Isaiæ 65. 17 et c. 66 22 et c. 64. 4 *Oculus*, inquit, *non vidit, Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te.* Quo alludit S. Petrus, ideoque ait, *Expectamus.* Rursum Christus sæpe suis promittit regnum cœlorum; hoc autem erit in cœlis novis Denique S Joannes Apocal. 21. 1 promittit cœlos novos et terram novam, sed post S. Petrum, post hanc enim epistolam scripta est a S. Joanne Apocalypsis *Grandis audaciæ puræque conscientiæ est regnum Dei postulare, et judicium Dei non timere.* ult. S. Hier. in c. 6. Matth.

IN QUIBUS JUSTITIA HABITAT.] Quænam justitia? omisso errore Origenis l. Periarchon c. 7. qui Platonem secutus cœlis animam et mentem, ac consequenter peccatum, justitiam et sanctitatem tribuit; primo, Philippus Solitarius l. 3. Dioptræ c 6. *per justitiam* accipit Deum; hic enim quasi sol justitiæ in cœlis novis habitabit

Secundo et melius q d. In cœlis hisce nostris habitat misericordia tolerans peccatores, in cœlis vero novis habitabit justitia, quæ non admittet quidquam coinquinatum in illos ingredi. Apoc. 21. 27 Rursum justitia divina cuique vel in cœlis novis, vel in terra nova assignabit pro meritis locum ad præmium. vel pœnam, eumque constantem et perpetuum absque ulla mutationis spe vel metu ; nam Sanctis assignabit cœlum, impiis infernum, pueris in peccato originali decedentibus terram. Hoc est quod Cyrillus lib 3. in Genes. ait Christum omni maledictione terram liberaturum, cum dabit cœlos novos et terram novam; at. et ut ait S. Ambrosius l 5 epist. 21 tunc omnia creata quæ prius fuerunt instrumenta flagitiorum, iis extinctis, quantum in ipsis est, pietatem et justitiam colent, quæ idcirco dicitur in iis habitare. Hinc aliqui per catachresin per *justitiam* accipiunt mundi innovationem. splendorem et decorem. Hic enim congruit justitiæ ac mundo jam a peccatis et peccatoribus expiatio, ideoque quasi justo et sancto. Ita S, Ambrosius loco citato.

Tertio, simpliciter et plane, *justitia*, id est sanctitas, puta justi et sancti q d. Mundus hic vetus instaurationem expectans omnium scelerum est officina et sentina: at mundus per Christum judicem innovatus, exclusis et in tartara relegatis sceleribus et scelestis erit duntaxat locus et sedes justitiæ ac justorum et sanctorum; hi enim erunt incolæ et domini novi cœli et novæ terræ: tunc enim Deus erit omnia in omnibus, 1 Corinth 15 . 28.

Mystice, cœli novi et terra nova, sed animata, sunt Sancti; in his enim habitat justitia, omnisque virtus et sanctitas, juxta illud: *Cœli enarrant gloriam Dei. In omnem terram exivit sonus eorum.* Psal 18 v. 1. et 5. quod de Apostolis mystice explicat S. Paulus Rom. 10 18.

14 PROPTER QUOD CHARISSIMI HÆC EXPECTANTES, SATAGITE, σπουδάσατε, id est. omni studio, omni cura omnibus viribus et nervis contendite. IMMACULATI, ἄσπιλοι, id est, *sine macula* scilicet graviori et mortali: nam omnes veniales in hac vita cavere est impossibile: ET INVIOLATI (ἀμώμητοι, id est, *irreprehensibiles*) INVENIRI EI.] Nam, ut ait S Paulus Ephes. 1. 4 *Elegit nos in ipso* (Christo) *ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate.* Et Coloss. 1. v. 22 *Reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem exhibere nos sanctos, et immaculatos, et irreprehensibiles coram ipso.* Præclare S. Bernardus de Triplici jud. *Debet*, ait, *quisque quantum potest se irreprehensibilem exhibere, primum quidem coram Deo sed deinde etiam coram hominibus.* Tum allatis S. Petri verbis subjicit: *Tribus siquidem modis providemus bono coram hominibus. id est habitu, actione, sermone Habitu ne sit notabilis, actione ne sit reprehensibilis, sermone ne sit contemptibilis. Tribus etiam modis coram Deo, cogitatione, affectione et intentione; nam et cogitatio debet esse sancta Unde scriptum est: Cogitatio sancta servabit te; et affectio pura et intentio recta. Sunt autem tria ista id est cogitatio, affectio, intentio in anima; sed in ea quoque propriis singula locis distincta videntur. Nam cogitatio in memoria est, affectio in voluntate intentio in ratione.*

Nota τὸ *ei*, cum ait, *inveniri ei*. q. d. Primo. *ei*, id est, ab ipso quem nihil latet. Secundo. *ei*, id est in judicio ipsius. quod falli nequit, quodque nemo potest evadere. Tertio, *ei*, id est, in conspectu ejus qui omnia præsens intuetur. Quarto, *ei*, id est, ad honorem et gloriam illius, ut illi placeatis, non hominibus; ut illius honorem promoveatis, non vestrum, ut ab illo præmium et gloriam recipiatis, non a mundi principibus. Ita Deus Abrahæ perfectionis ideam præscribens: *Ambula*, ait, *coram me, et esto perfectus*; Septuag. *place in conspectu meo, et esto inculpabilis*, seu irreprehensibilis. S. Aug. l. 16. de

Civit. c. 26. legit absolute: *Placa, et esto sine querela*. Cum simile Thaletis Milesii monitum recitasset Tullius l. 3 de Legibus, nimirum assidue volutandum animo esse, non solum facta atque dicta, verum etiam cogitata divinis oculis patere; præclare adjecit: *Omnem virtutis Philosophiam hoc uno verbo Thales complexus est*. Addit explicatius Valer. Maximus l. 7. c. 2. §. 7. *Ut non solum manus, sed etiam mentes puras habere vellemus, cum secretis cogitationibus nostris cœleste numen adesse credidissemus*. Ita Jacob patriarcha moriturus benedicens filiis Joseph, ait: *Deus in cujus conspectu ambulaverunt patres mei*; Septuag. *Deus, cui placuerunt patres mei in conspectu ejus*. Ita David Ps. 114. 9. *Placabo*, ait, *Domino in regione vivorum*; hebr. *Ambulabo coram Domino in terra viventium*. Ita Abel *in omnibus quæcumque gerebat, Deum putabat esse præsentem* ait Joseph 1. Antiq. 4. Ita Henoch *ambulavit cum Deo*; Septuag. *beneplacuit Deo* Gen. 5. 24. Quidni placeat Deo, qui ita vivit, ut cogitet semper Deum sibi esse præsentem? Ita *Noe vir justus atque perfectus cum Deo ambulavit*; Septuag: *placuit Deo*, Genes. 6. 9. Ita Abraham: *Dominus*, ait, *in cujus conspectu ambulo*; Septuag. *Dominus Deus, cui placui ante ipsum*. Seneca Gentili Lucilio hoc vitæ honestæ dat consilium ep. 25. *Sic vive, tamquam sub alicujus boni, viri, ac semper præsentis oculis*. Prudentius S. Aug. Soliloq. c. 14. Christianis hunc sanctæ vitæ dat stimulum: *Magna nobis est indita necessitas juste recteque vivendi, qui cuncta facimus ante oculos Judicis cuncta cernentis*.

Addit S. Petrus *in pace*, ut scilicet existentes immaculati et inviolati. Primo, pacem habeatis cum Deo, cum proximo et cum propria conscientia: magnum enim bonum est pax conscientiæ, qua anima domitis passionibus tranquilla est, suique regina et domina. Unde hæc pax exuperat omnem sensum, et custodit corda et intelligentias nostras, ait S. Paulus Philipp. 4. 7. Vide ibi dicta. Secundo, ut adventum Domini, mortem scilicet et judicium, vobis bene conscii expectetis animo pacato, sereno, hilari et fidenti; hæc ergo pax est effectus et præmium immaculatæ et inviolatæ mentis.

Antistrophe huic S. Petri sententiæ est illa S. Pauli monentis Titum c. 2. 12. *Ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie et juste et pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei*. Et ille 2 Corinth. 7. 1. *Has ergo habentes promissiones charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei*, etc. Uterque vero eam accepit et didicit a Christo dicente et docente, Lucæ 12. 35. *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris, et vos similes hominibus expectantibus dominum suum*. Ubi vide S. Greg. S. Aug. et S. Ambr. Anterius idem monuerat Eccles. c. 18. 19. dicens: *Ante judicium interroga teipsum, et in conspectu Dei invenies propitiationem*. Et: *Ne verearis usque ad mortem justificari, quoniam merces Dei manet in æternum*. Quin et Salomon: *In omnibus viis tuis*, ait, *cogita illum, et ipse diriget gressus tuos*. Proverb. 3. 6. Et Tobias ad filium c. 4. 6. *Omnibus*, ait, *diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum*. Et David Ps. 17. 13. *Quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo, et justitias ejus non repuli a me; et ero immaculatus cum eo, et observabo me ab iniquitate mea*. Et Michæas cap. 6. 8. *Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te, utique facere judicium et diligere misericordiam, et sollicitum ambulare cum Deo tuo*. S. Ignatius quoque ad Heronem: *Memento*, ait, *Dei, et non peccabis*. Et Clemens Alexand. 3. Pædag. c. 5. *Hoc solum ratione fit ut quis numquam labatur, si Deum semper sibi adesse existimat*.

15 Et Domini nostri longanimitatem salutem arbitramini; q. d. Hortatus sum vos, ut sancte vivendo expectetis et desideretis adventum Domini; interim tamen nolo vos queri de ejus tarditate, ac dicere: *Tardat Dominus promissionem suam*, v. 9. Sed potius arbitrari, sentire et existimare quod hæc ejus longanimitas protendatur, nobisque exhibeatur ad salutem tum nostram, tum multorum aliorum, ut scilicet omnes a peccatis resipiscant, aut certe virtutes et merita bonorum operum accumulent, quorum coronas et præmia æterna a Christo judice accipient: sicut de facto hæc Dei longanimitas multis est saluti, qui alioqui periissent, adeoque per eam completur omnis Sanctorum et electorum numerus.

Sicut et charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis, commendans tum Dei longanimitatem peccatores expectantem ad pœnitentiam, tum puritatem vitæ, fidem, spem etc. quæ hac epistola vobis commendavi. Id facit Paulus, tum epist. ad Rom. c. 2. 4. *An ignoras*, ait, *quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* Ita OEcumen. tum epist. 1. ad Corinth. c. 3. et 12. sed præsertim epist. ad Hebr. c. 3. 6. et 10. v. 36. ubi Dei longanimitatem nobis debere esse saluti hisce verbis significat: *Patientia*, ait, *vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes reportetis repromissionem. Adhuc enim modicum aliquantulum qui venturus est veniet, et non tardabit; justus autem meus ex fide vivit*. Cum enim ait Petrus, *Scripsit vobis*, videtur denotare Hebræos; ad Hebræos enim præcipue scripta est hæc sancti Petri epistola, utpote quorum ipse quasi Christi successor et vicarius, propriam sibi curam assumpserat. Ita Catharin. Salmeron et alii hic, ac Baron. anno Christi 60. et Bellarm. l. de Verbo Dei c. 17. Nota hic charitatem et unionem S. Petri cum S. Paulo, cui tam luculentum sapientiæ divinæ dat elogium et testimonium, ex quo sane S. Paulo ejusque epistolis magna accessit auctoritas. S. Petri enim et summorum Pontificum ejus successorum est, Canonicas Scripturas a non Canonicis secernere, probare et definire. S. Petri judicium secutus S. Dionys. Areopag. c. 2. et 7. de Divin. nomin. S. Paulum vocat solem, perfectorem, ducem et sapientiæ abyssum, ab eoque se suam Cœlestem et Ecclesiasticam Hierarchiam accepisse testatur. Et S. Hier. ep. 61. ad Pammach. S. Paulum, ejusque vocem vocat *vas electionis, tubam Evangelii, rugitum leonis nostri, flumen eloquentiæ Christianæ*. S. Aug. in Ps. 147. *Nihil*, ait, *nobis isto viro notius, nihil suavius, nihil in Scriptura familiarius est*. Nazianz. orat. 33. Paulum vocat discipulum piscatorum (Apostolorum) simul et magistrum. Vide dicta Proœmio in S. Paulum, ubi sapientiam aliasque dotes S. Pauli multis demonstravi.

Moral. Mirare hic et imitare candorem, humilitatem, integritatem et charitatem S. Petri, qui divini honoris studiosus, sui negligens, adeo dilaudat, imo canonizat epistolas S. Pauli, cum tamen sciret in iis se taxari, suumque errorem et lapsum toti orbi propalari. Nam Galat. 2. 11. de eo sic scribit S. Paulus: *Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat*, etc. Notent hæc Doctores et Scriptores, qui aliorum dicta et scripta suis contraria vituperant, impugnant, lacerant. Notent et discipuli qui suos antagonistas supplantare satagunt, quos in re magis se quam suos æmulos infamant; produnt enim suam superbiam, invidiam, odium, immo dementiam, insipientiam. Quanto satius acerbius contra se dicta dissimularent, et silentio premerent? sic enim se sapientes, magnanimos, Christianos, religiosos ostenderent, horum enim decus in unica virtute consistit.

46. In quibus sunt quædam difficilia intellectu.] Græcum ἐν οἷς, est masculinum; unde non potest referre epistolas, utpote generis fœminini; sed ipsa dicta et scripta, sive ea quæ scripsit Paulus, in quibus sunt multa difficilia. Unde liquet contra Calvinum et Lutherum, Scripturas non esse faciles, et cuique etiam idiotæ perspicuas. Respondet Calvinus, ejusque hyperaspistes Beza, τὸ ἐν οἷς referri ad τούτων, quod præcessit puta ad res de quibus scripsit Paulus: hæ enim cum sint de Deo trino et uno, Christo crucifixo, similibusque fidei arcanis, sunt intellectu difficiles. *Ne quis ergo*, ait Beza, *hinc putet errorem stabiliri; impius enim et blasphemus est qui nuper scripsit, verbum Dei ita esse obscurum, ut quocumque modo illud accipias, controversiis religionis decidendis non sufficiat.* Hæc ille, sibi Lucifer, aliis tenebrio, imo erro et impostor. Subdit S. Petrus: *Quæ indocti et instabiles depravant, sicut et cæteras Script.* Ubi nota τὸ *cæteras*; hæc enim vox denotat ipsas S. Pauli Epistolas: hæ enim annumerantur inter cæteras Script. Canonicas q. d. Depravant Epistolas S. Pauli, sicut et cæteras Prophetarum et Apostolorum Scripturas, quas, quia difficiles sunt intellectu, in alienos sensus detorquent. Adde difficultatem Epistolarum S. Pauli sat convinci ex tot et tantorum Patrum et Doctorum in eas Commentariis, qui tamen sensa mentemque Pauli non adæquant, multoque minus exhauriunt. Item ex perpetuo hæreticorum de earum intellectu tum inter se, tum cum Catholicis litigio et dissidio. Denique ex ipso earum intuitu et lectione. Legat quilibet Epistolam ad Hebræos et mille in ea inveniet difficultates.

Depravant.] Στρεβλοῦσιν, id est, *detorquent* S. Scripturas, quæ sunt *originalia instrumenta Christi*, ait Tertul. c. 2. de Carne Christi. Idem de Præscript. c. 17. *Tantum*, ait, *veritati obstrepit adulter sensus, quantum corruptor stylus*. Nam, ut ait S. Aug. tract. 18. in Joan: non aliunde *natæ sunt hæreses, nisi dum scripturæ bonæ intelliguntur non bene, et quod in eis non bene intelligitur, etiam temere et audacter asseritur*. Vide Vincentium Lirinens. contra hæreses. Sic etiamnum hodie nostri hæretici depravant Epistolas S. Pauli, eisque suas hæreses tuentur, adeo ut Calvinus clamet pro se, puta pro suo prædestinationis et reprobationis fato, pro fide sola justificante, pro servo arbitrio, etc., stare Paulum et Augustinum. Lutherus vero inter alia ausus fuit depravare verba illa Pauli Rom. 3. 28. *Arbitramur justificari hominem per fidem*, addendo *solam*.

Moral. Notent hic concionatores, qui nimis licenter S. Script. ad suos conceptus, volentes nolentes trahunt et torquent, se id faciendo illam depravare. Qui enim in alienos sensus eam detorquent, hi eam depravant; vis enim et mens S. Scripturæ non in verbis sed in sensu consistit, qua de re plura dixi in Prooemio in Min. Prophet. Quin imo S. Greg. lib. 6. epist. 7. reprehendit eos, qui in Cyriaci Episcopi ordinatione præ gaudio clamaverant: *Hæc dies quam fecit Dominus*; eo quod hæc verba proprie dicta sint de Christo Psal. 117. *In creaturæ autem laudem*, ait, *vox illa dari non debuit, quæ soli convenit Creatori.*

Ad suam ipsorum perditionem.] Quia ipsa Dei verba, oracula et diplomata violant et depravant. Si enim qui litteras regis falsificat, reus est læsæ majestatis humanæ, utique qui litteras Dei falsificat, reus est læsæ majestatis divinæ, ideoque perditioni et gehennæ obnoxius.

17. Vos igitur fratres præscientes, puta præmoniti a me de periculo, custodite, id est, ut vertunt Tigurina, Pagninus et S. August. de Fide et oper. c. 14 *cavete*, ne insipientium græce ἀθέσμων, id est, *impiorum*, nefariorum, exlegum, puta hæreticorum qui depravant Epistolas S. Pauli aliasque Script. errore traducti; Tigurina, *abducti*, græce συναπαχθέντες, id est, *simul cum aliis abducti*. excidatis a propria firmitate.] Fidei, pietatis, gratiæ et virtutis Christianæ. Unde ait Paulus; *Optimum est gratia stabilire cor*, Hebr. 13. 9. Pro *errore* græce est πλάνῃ unde stellæ erraticæ vocantur planetæ, quo innuit hæreticos esse planetas et errones, qui nusquam fixi consistunt, sed per varias hæreses oberrant, et ab una in aliam et aliam, ac tandem in atheismum dilabantur.

18. Crescite vero in gratia, et in cognitione Domini nostri et Salvatoris Jesu Christi.] Idem precatur et hortatur Paulus: *Non cessamus*, ait, *pro vobis orantes, ut impleamini agnitione voluntatis Dei, in omni bono opere fructificantes, et crescentes in omni scientia Dei, in omni virtute confortati.* Coloss. 1. 10. Nam, ut ait S. Leo Serm. 8. de Passione: *Omnes de die in diem proficiendo per pietatis augmenta renoventur: quantumlibet enim quisque justificatus sit, habet tamen dum in hac vita est quo probatior esse possit et melior: qui autem non proficit, deficit; et qui nihil acquirit, non nihil perdit.* Gratiam præponit cognitioni: quia crescere in gratia utilius est et magis necessarium, quam crescere in cognitione; multi enim plebeii et rudes crescunt in gratia, et non in cognitione, hique superabunt multos doctos et litteratos in gloria cœlesti. Crescere autem in cognitione Jesu Christi Salvatoris, est crescere in cognitione divinitatis, humanitatis, redemptionis, resurrectionis, gratiæ, gloriæ, omnibusque mysteriis et beneficiis Jesu Christi; unde sequitur incrementum charitatis et amoris ejusdem. Sane quisque Christianus quotidie deberet crescere in cognitione, meditatione et amore Jesu Christi Salvatoris sui: ita cresceret pariter in meritis, et in corona ac gloria cœlesti. Dicit hoc Petrus contra hæreticos qui se *Gnosticos*, id est scientes et in cognitione perfectos, vocabant et jactitabant, cum essent ignorantes et errantes. Veri enim Gnostici sunt fideles qui suam ignorantiam fatentur,

ac student crescere in cognitione rerum salutis, ideoque assidue orant cum Psalte: *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua.*

IPSI GLORIA ET NUNC, ET IN DIEM ÆTERNITATIS. AMEN.] Puta in omnem æternitatem, quamdiu durat dies æternitatis: Æternitas enim est quasi una dies, unumque hodie constans semper et perennans, ut dixi v. 8. Vel *in diem*, id est in tempus æternitatis, puta æternum quod imaginamur æternitati Dei coexistere, ut illam animo concipere et aliquo modo apprehendere possimus; *dies* enim sæpe pro tempore capitur: imaginamur enim millia et milliones annorum semper sibi succedentium, idque sine fine, ut æternitatem mente concipiamus. Sic David ait Ps. 76. 6. *Annos æternos in mente habui.* Significat hic S. Petrus fideles debere perpetuo vita et voce glorificare Deum, ipsique optare gloriam non præsentem et hodiernam dumtaxat, sed perennem et æternam, ac jugiter cum Ecclesia canere: *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto; sicut erat in principio, et nunc, et semper et in sæcula sæculorum.* Hoc enim faciunt canuntque perpetuum Beati in cœlo, quorum vitam, laudem et felicitatem nos in hac vita inchoare decet, ideoque mentem abstrahere a rebus terrenis, caducis et momentaneis, eamque figere in cœlestibus, stabilibus et æternis. Præclare S. Leo serm. 2. de Passione in fine: *Magni nominis militiam,* ait, *magnæ professionis suscipimus disciplinam. Sectatores Christi discedere a regia non licet via, sed dignum est temporalibus non occupari ad æterna tendentes.* Idem serm. 1. de Resurrect. *Ex qualitate,* ait, *temporalium actionum, differentia retributionum pendent æternorum.* Et inferius: *Pro transactis habeantur quæ ex maxima parte jam non sunt, et mens intenta mansuris ibi desiderium suum figat, ubi quod offertur æternum est.* Quocirca Ecclesia nos docet Deum orare, *ut eo rectore et duce sic transeamus per bona temporalia, ut non amittamus æterna;* transeundum enim est per temporalia et transitoria, hærendum infixis et æternis. Et S. Basil. in Psal. 48. agens de divitiarum contemptu: *Ne esto,* ait, *circa præsentia hæc pusillo aut dejectiori animo, quin potius vitam illam expectato beatam prorsus, nec ulla fine claudendam.* Pathetice vero B. Petr. Chrysologus serm. 124. *Quid stupemus? ubi sumus? Quis est iste qui nos eludit somnus? Quæ est ista quæ nos tenet oblivio lethalis? Quare non cœlo mutamus terram? Quare non caducis emimus æterna? Quare non perituris manentia comparamus?* Næ ille alte stertit, qui ad hæc vehementia tonitrua, fulminaque verborum non expergiscitur. Nec minus ardenter in sæculi asseclas intonat Nazianzenus orat. 16. *Quis prætereuntia præteribit? Quis stabilibus et æternis mentem adjunget? Quis de præsentibus rebus tamquam de abeuntibus cogitabit? Quis picturam a veritate, quis umbram a vita sempiterna discernet?* Congruenter et Seneca epist. 110. *Quid miraris? Quid stupes? Pompa est. Ostenduntur istæ res, non possidentur; et dum placent, transeunt: ad veras potius te converte divitias.* Denique S. Bernard. in Meditat. c. 2. clare et nervose: *Dic mihi,* ait, *ubi sunt amatores mundi, qui ante pauca tempora nobiscum erant? Nihil ex eis remansit, nisi cineres et vermes. Attende diligenter quid sunt, vel quid fuerunt. Homines fuerunt sicut tu: comederunt, et biberunt, riserunt, duxerunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descenderunt.* Unde concludit idem in Sententiis: *Infelix proinde qui in hujus vitæ lubrico fidens, perituram insumit operam; nec advertit quoniam vapor est, et ad modicum parens; et vanitas vanitatum.* Si sapis ergo optasque esse felix:

VIVE VERITATI,
VIVE IMMORTALITATI,
VIVE ÆTERNITATI.

Hæc sollicitissima meditatio debet esse sapientis, ut quoniam brevis dies istius vitæ, et incerta sunt spatia, numquam sit mors morituro improvisa, nec inordinatum incidat finem, qui se novit esse mortalem. S. Leo serm. 5. de jejunio 7. Mensis.

COMMENTARIUS

IN PRIMAM

SANCTI JOANNIS

EPISTOLAM.

PROŒMIUM.

Tria hic ex more præmitto. Primum de Epistolæ auctoritate; secundum de auctore; tertium de argumento.

Quoad primum. De fide est hanc Epistolam esse Script. Canonicam. Hic est sensus communis totius Ecclesiæ, expressus tum alibi, tum in Concil. Trident. sess. 4.

Ubi nota duplices esse libros Canonicos S. Scripturæ. Primi vocantur Protocanonici, quasi primi canonis, eo quod omni ævo apud omnes habiti sint Canonici, ita ut de eorum auctoritate nullus umquam orthodoxus dubitarit.

Secundi vocantur Deuterocanonici, quasi secundi canonis, eo quod aliquando Ecclesia aut Patres de eorum auctoritate dubitarint, posteriori tamen ævo ab omnibus in canonem sint recepti. Tales sunt liber Esther, Baruch, Danielis pars, Tobias, Judith, Sapientia, Ecclesiasticus, duo Machabæorum, partes quædam Evang. S. Marci, Lucæ et Joannis, Epistola ad Hebræos, Epistola Jacobi, secunda Petri, secunda et tertia Joannis, Epistola Judæ, Apocalypsis. Cæteri omnes sunt Protocanonici: ergo inter eos est et Epistola hæc S. Joannis: excepta una ejus particula, de qua suo loco. Vide Bellarm. lib. 1. de Verbo Dei cap. 4. Hoc est quod de ea ait Euseb. libr. 3. Hist. 24. *Inter ea, quæ Joannes scripsit post Evangelium, etiam prior illius Epistola cum a recentioribus, tum a veteribus absque ulla hæsitatione recipitur,* quin et ab hæreticis priscis æque ac modernis. Et S. August. tract. 7. in epist. 1. Joannis: *Canonica,* ait, *est ista Epistola, per omnes gentes recitatur, orbis terræ auctoritate retinetur, orbem terrarum ipsa ædificavit.* Et Dionys. Alexand. apud Euseb. l. 7. Histor. c. 24. *Evangelium,* ait, *et prima Joannis Epistola non solum vitio carent, sed etiam summo cum verborum elegantia maximo sententiarum pondere, et concinna elocutionis dispositione perscripta sunt: tantum abest ut vox aliqua barbara, aut solœcismus, aut imperitus, aut rudis sermo in iis reperiatur.*

Quoad secundum. Consentiunt pariter Orthodoxi auctorem Epistolæ esse S. Joannem Apostolum, uti habet ejus inscriptio. Idipsum satis indicat stylus Epistolæ per omnia consentiens Evangelio S. Joannis, utpote candidus, et charitate melleus, plane indicans suum fontem, puta pectus S. Joannis candidum et charitate melleum. Ad hæc, eadem in hac Epistola quæ in Evangelio inculcat, ut solerter advertit Euseb. lib. 7. hist. cap. 25. *Qui attente legit,* inquit, *inveniet utrimque frequenter vitam, lucem, dehortationem a tenebris; creberrime veritatem, gratiam, gaudium, carnem ac sanguinem Domini, judicium, peccatorum remissionem, dilectionem Dei erga nos, præceptum nos invicem diligendi; servanda esse cuncta præcepta, redargutionem mundi, diaboli et Antichristi, promissionem Spiritus Sancti, adoptionem Dei, fidem ubique a nobis expetitam, ubique Patrem et Filium; et si per omnia character utriusque notetur, prorsus unus et idem Evangelii et Epistolæ color reperietur.*

Quis, qualis et quantus fuerit S. Joannes, colligitur: primo, ex ejus stirpe et cognatione. Ipse enim præ Apostolis, cæterisque viris omnibus sanguine proxime attigit Christum, ejusque fuit consanguineus in secundo vel tertio gradu. Fuit enim S. Joannes filius Zebedæi et Salomes, quam multi putant fuisse filiam S. Annæ, æque ac fuit B. Virgo. Unde S. Chrysost. Actor. 1. 5. Joannem vocat fratrem Domini. Et S. Brigida libr. 4. Revel. cap. 40. S. Joannem vocat sororium Christi, quod natus sit ex matris Christi sorore, ac consequenter B. Virginis fuerit nepos et Christi consobrinus. Idem sentiunt Beda præfat. in S. Joan. S. Bernard. de Lament. Virg. Hugo de S. Victor. et Glossa in cap. 1. ad Galat. Albert. Magn. in cap. 19. Joan. Abulensis in c. 20. Matt. 4. q. 54. §. 3. S. Antoninus Gerson et alii multi, adeo ut Joannes Eckius serm. 2. de S. Anna, asserat eos qui negent S. Joannem fuisse Christi consobrinum, repugnare SS. Patribus et Ecclesiæ, ipsique Scripturæ. Verum hos aliis minus placet, qui censent S. Annam non nisi unam habuisse prolem, scilicet B. Virginem, id enim magis videtur decuisse et gravitatem S. Annæ, et dignitatem B. Virginis ac Christi, ut docent Euthym. Theophyl. S. Thom. Jansen. Canisius. Baron. Caunus, quos citat et sequitur Franc. Suarez 3. p. tom. 2. disp. 5. sect. 4. Iidem tamen sentiunt S. Joannem fuisse consanguineum Christi.

Porro L. Dexter, ejusque continuator Heleca Episcopus Cæsaraugustanus in Chronico, quod nuper in Hispania prodiit, tradunt Zebedæum fuisse fratrem S. Barnabæ, ac habuisse duos filios, Jacobum et Joannem Apostolos, ac duas filias, quarum una nupta fuerit S. Petro, altera S. Andreæ. Additque Heleca: *Zebedæus qui et Aristobulus, pater Joannis et Jacobi Apostolorum, fuit e septuag. duobus discipulis. Hic cum S. Petro Romam venit: inde missus in Angliam Episcopus, Martyr occubuit anno secundo Neronis, Salome uxor Zebedæi, mater SS. Joannis et Jacobi anno ætatis 90. Christi 42. die*

25 *Maii sanctissime decessit Varalis in Italia. quæ prius cum Jacobo filio peragravit Germaniam, Angliam et Italiam prædicando.* Verum horum fides sit penes Dextrum et Heleram. Nam, ut alia taceam, Varulis quiescit Maria Jacobi, ut habet Martyrol Rom. 25. Maii. Hæc autem passim censetur fuisse mater Jacobi minoris, non majoris, qui fuit frater S. Joannis: nam Marci 15. 40. expresse Maria hæc vocatur mater *Jacobi minoris et Joseph*, ac distinguitur a Salome. Unde et Mariæ Salome, quæ fuit mater SS. Joannis et Jacobi majoris, transitus in Martyrol. Rom. consignatur alio die, puta 22. Octob. ubi et Hierosolymis diem obiisse dicitur. Quare viri eruditi suspicantur hæc et similia non esse genuina L. Dextri (cui S. Hieron. dedicavit l. de Script. Eccles.) sed sinistri alicujus tenebrionis, qui Dextri sibi nomen arrogarit, ut eo se suique cerebri sensa tegeret et honestaret.

Ex quo colligitur S. Joannis sapientia et sanctitas. Sicut enim sol radiis suis ea magis illustrat, quæ magis ipsi sunt vicina, ita ut quo aliquid soli est vicinius, eo magis ab ipso illustretur; sic pariter Christus quasi sol justitiæ oriens ex alto per incarnationem, radios suæ gratiæ magis diffudit in eos quos carne conjunctos habuit, et ex quorum carne carnem assumpsit. Ita B. Virginem summis gratiæ donis præ omnibus hominibus et angelis dotavit, quia illam in matrem elegit: pari modo S. Josephum præ cæteris illius ævi viris sanctificavit, quia eum in nutricium et quasi in patrem elegit. Idem fecit S. Annæ quasi aviæ suæ, S. Joachimo quasi avo, S. Jacobo majori et minori, S. Judæ, S. Simoni Thadæo, quos sibi cognatos creavit Apostolos; ac Joanni Baptistæ, quem sibi cognatum, ut patet Lucæ 1. v. 36. suum fecit paranymphum, ideoque inter natos mulierum eo non surrexit major, Matth. 11. v. 11.

Secundo, quantus fuerit S. Joannes colligitur ex eo quod inter Apostolos fuerit præcipuus, et post Petrum quasi primus, imo Petri socius, ut patet Act. 1. 13. et c. 3. 1. et c. 8. 14. Unde Paulus Gal. 2. 9. *Jacobus*, ait, *Cephas et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dexteras dederunt mihi et Barnabæ societatis.*

Tertio, ex eo quod inter quatuor Cherubinos repræsentantes quatuor Evangelistas Ezech. 1. 10. Apoc. 4. 1. S. Joannes comparetur aquilæ, eo quod mentis acie et volatu omnes transcendens, ad ipsum Dei sinum penetrarit, indeque intonarit mysterium generationis Verbi, dicens: *In principio erat Verbum*, etc. Aquila enim dicta est ab acute videndo, quasi acuta ab acumine, licet nonnulli ab aquilo colore vocem ducant; est enim aquilus color fuscus et subniger ab aqua denominatus, ait Pierius Hierog. 29. c. 21. Unde S. Hier. de Script. Eccl in Joanne et Papias Clangot, ait *tuba Evangelica filius tonitrui, quem Jesus amavit plurimum, qui e pectore Salvatoris doctrinarum fluenta potavit*, Orig. h. 2. in diversos, loquens de S. Joanne: *Vox*, ait, *spiritualis aquilæ auditum pulsat Ecclesiæ, vox altivoli volatilis non aerem corporeum, vel æthera, vel totius mundi sensibilis ambitum supervolitantis, sed omnem theoriam ultra omnia quæ sunt et quæ non sunt, citivolis intimæ Theologiæ pennis clarissimæ superneque contemplationis obtutibus transcendentis. Supervolat itaque B. Joannes Theologus non solum quæ intelligi ac dici possunt, verum etiam quæ superant omnem intellectum et significationem supervehitur, extraque omnia ineffabili mentis volatu in arcana unius omnium principii exultatur.* Et mox: *O beate Joannes, non immerito vocaris Joannes, id est, cui donatum est. Cui enim Theologorum donatum est, quod tibi donatum est, abdita videlicet penetrare mysteria?* Deinde cum dixisset Petrum typum gerere actionis, Joannem vero contemplationis subdit: *Spirituale igitur petaurum, citivolum, deivolum, Joannem divo Theologum, omnem visibilem et invisibilem creaturam superat, omnem intellectum penetrat, et deificatus in Deum intrat se deificantem*, etc. *non enim aliter potuit ascendere in Deum, nisi prius fieret Deus.* Additque Paulum raptum in tertium cœlum et Paradisum, Joannem vero plusquam hominem raptum supra omnes cœlos in paradiso paradisorum, hoc est, in causa omnium audisse unum verbum, per quod facta sunt omnia, ideoque in Deum quasi transmutatum fuisse. Hinc S. Dionys. Areop. Epist. ad S. Joannem eum vocat *solem Evangelii.*

Rursum quod S. Joannes a Christo nuncupatus sit Boanerges, id est, filius tonitrui, Marci 3. 17. hoc est, fulmen. Fuit ergo ipse Ceraunius, id est, fulminens, tonans et fulminans: *ejus enim oratio erat tonitru, quia vita ejus erat fulmen*; quod de S. Basil. ait Nazianz. in ejus Elogio. Unde S. Epiph. hær. 73. *Joannes*, ait, *revera tonitrui filius per propriam suam grandiloquentiam, velut ex quibusdam nubibus a sapientiæ ænigmatibus, piam nobis de Filio intelligentiam persuasit.*

Quarto, quod unus ipse omnes Sanctorum gradus et laureas meruit, easque heroicos et primos: Joannes enim primo, ob excellentem animi puritatem fuit terrestris angelus, angelos superans, non natura, sed virtute illibatæ virginitatis; secundo, idem fuit Patriarcha, quia solus ipse cæteris Apostolis diutissime superstes fuit, communis omnium fidelium pater, basis et columen. Unde S. Hier. de Script. Eccles. in Joanne: *Totas*, ait, *Asiæ fundavit rexitque Ecclesias*; tertio, idem fuit Apostolus, Episcopus, Hierarcha, Doctor, Evangelista, Propheta in Apocalypsi, Martyr, tum quia Christo in Cruce assistens, omnes ejus dolores et mortis agones per compassionem et amorem intimum sustinuit: tum quia Romæ a Domitiano in dolium ferventis olei fuit immissus, esto per miraculum illæsus exiverit. Unde Polycrates apud Eusebium l. 5. hist. c. 23. scribens ad Victorem Roman. Pontif. *His accedit*, ait, *Joannes, qui super pectus Domini recubuit, qui sacerdos fuit, qui laminam auream gestavit, qui Martyr et Doctor extitit, qui tandem Ephesi morte consopitus occubuit.* De lamina aurea, quam in fronte gestavit S. Joannes, quasi coronam, Episcopatus insigne, assimulatur S. Hieron. de Script. Eccles. in Polycrate, et Niceph. l. 2. c. 44. Idem de S. Jacobo dixi in Epistolæ ejus Procemio. Quocirca apte vocatus est *Joannes*, Hebr. *Jehochanan* et crasi *Jochanan*, id est, *gratia Dei*, vel potius *misertus est Deus*, aut *gratiosus Deo*; perinde ac Baptista illi coævus eadem de causa ab angelo vocatus est Joannes, Lucæ 1. 13. Joannis enim Baptistæ gratias ac dotes habuit Joannes Evangelista, et insuper alias majores, quas jam recensui et recensebo, adeo ut Christus inter duos hos Joannes fuerit quasi sol inter Jovem et Lucinam: Baptista enim fuit præcursor, Evangelista pe-

dissequus Christi. Fuit ergo Joannes, quasi filius Charitum, filius gratiarum, in quo scilicet ornando et decorando omnes Charites, omnes gratiæ conspirasse videantur. adeoque tres Christianorum Charites sunt Christus et uterque Joannes.

Quinto, quia Joannes Christo præ cæteris Apost. fuit familiaris, et quasi a secretis. unde ipse passim se vocat discipulum quem diligebat Jesus. Hinc et transfigurationi ejus ac orationi in horto, secretisque ejus miraculis interfuit: unus ipse in ultima cœna super pectus Christi recubuit, quod summum mutui et reciproci amoris fuit indicium, æque ac fomentum et augmentum: e Christi enim pectore arcana divinæ sapientiæ, et gratiarum altiora præ cæteris fluenta potavit, ut ait S. August. tract. 18. in Joannem; atque supra templum Verbi recumbens aulam divinæ plenitudinis scrutatus est, ait S. Ambros. in Psal. 118. Octon 2. et S. Hier. in Ezech. c. 2. Joannes, ait, *recubuit in pectore ejus. ut hauriret fluenta sapientiæ. ut posset dicere: In principio erat Verbum; quia enim in pectore Christi sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi, merito super pectus ejus recumbit, quem majore cæteris sapientiæ et scientiæ singularis munere donat*; ait Beda homil. de S. Joanne et Laurent. Justinian. libro de Agone Christi cap. 3. *Sapientiæ*, ait, *arcana contemplando rimaris, curris per angelos, discurris per Archangelos, cæterasque spirituum legiones considerationis penna percurrendo rimaris: tibi nunc panduntur indicibiles sapientiæ thesauri. tibi reserantur revelationum sacra mysteria, divinitatis altitudo, æterna Verbi generatio, et cælestis gloriæ triumphale regnum* Quin et Plutarch. lib. 1. Conviv. q. 3. *Locus*, inquit, *infra dominum uxoris et liberorum est, qui in sinu esse dicebantur.* Fuit ergo Joannes filius Christi, ideoque in sinu ejus, quasi Benjamin recubuit.

Porro, quanta ex eo charitatis atque incendia hauserit, patet ex gestis ejus, non tantum in fundandis Ecclesiis quaquaversum, sed etiam in curanda singulorum, etiam perditorum, salute. Ex uno exemplo disce cætera. Narrat Euseb. ex Clem. Alex. lib. 3. Hist. 23. S. Joannem Episcopo cuidam commendasse adulescentem quemdam. qui seductus a sociis tandem factus sit princeps latronum. Reversus S. Joan. ad Episcopum: *Age, ait, o Episcope, depositum repræsenta. quod tibi ego plane et Christus commendavimus, Ecclesia teste quam regis. Juvenem illum repeto a te et animam fratris.* Cumque ille suspirans diceret eum mortuum esse, Deo scilicet, factumque principem latronum: *His auditis Apostolus vestem continuo qua erat indutus, scidit, et cum ingenti gemitu feriens caput suum: bonum te, inquit, custodem fratris animæ dereliqui. Sed jam nunc mihi equus paretur, et dux itineris. Et confestim ab ipsa Ecclesia ascendens concitus properabat. Cumque pervenisset ad locum, attinetur ab his latronibus qui custodias observabant. At ille neque effugere, neque prorsus declinare usquam nitens: ingenti tantum voce proclamabat. Quia ad hoc ipsum veni, adducite mihi principem vestrum. Qui cum veniret armatus. eminus agnito Joanne Apostolo, pudore actus in fugam vertitur. Ille equo post eum admisso, confestim insequitur fugitantem, etiam ætatis oblitus, simul et clamans: Quid fugis, o fili, patrem tuum? Quid fugis inermem senem? Miser, hære, noli timere. habes adhuc spem vitæ. Ego Christo rationem reddam pro te certe et mortem libenter pro te excipiam, sicut et Dominus excepit pro nobis, et pro tua anima dabo animam meam. Sta tantum, et crede mihi, quia Christus me misit. At ille audiens restitit, ac vultum demisit in terram; post hoc arma projecit, tum deinde tremefactus flebat amarissime et accedentis ad se senis genibus provolvitur, gemitibus et ululatibus quibus poterat satisfaciens; et uberrimis lacrymarum suarum fontibus iterum baptizatur, occultans solam dexteram suam. Apostolus vero jurisjurandi sacramento se ei a Salvatore impetraturum veniam pollicens, simulque genibus ejus provolutus, atque ipsam dexteram, ex cujus cædis conscientia torquebatur, tanquam jam per pœnitentiam purgatam deosculans, ad Ecclesiam revocat, et indesinenter pro eo orationes profundens, et cum ipso pariter ducens crebra jejunia, indulgentiam a Deo quam ei pollicitus fuerat, expetebat. Sed et variis sermonum consolationibus, velut quibusdam præcantationibus efferos et exterritos ejus animos mitigabat. Nec prius abstitit, quam eum in omnibus emendatum etiam Ecclesiæ præficeret.*

Ex quo Joannis exemplo discant Episcopi, Pastores. Præfecti, Magistri, quantam cujusque fidelis, etiam juvenis et perditi, sibi curæ crediti curam gerere debeant, ac rursum si perditus sit, modum eum revocandi eum quem hic usurpavit S. Joannes, nimirum summam commiserationem, humilitatem. dilectionem. Unde S. Chrysost. Theodora lapso hoc S Joannis factum proponens, hortansque ad pœnitentiam, commendat *S. Joannis condescensum et mansuetudinem, et suavitatem illicem, quoniam prior cruentam dexteram exosculatus est, hærens in amplexu adolescentis, et ea via reduxit ad amissam virtutem.*

Porro hoc summi amoris et honoris privilegium recumbendi in sinu Christi, Joanni soli præ omnibus Apostolis concessum fuit quatuor de causis

Prima: ut ipse ejus incarnationis et secretorum esset testis omni exceptione major, utpote qui proximus illi et familiarissimus extitisset, adeoque in sinu ejus recubuisset. Unde Rupert. explicans illud Joan. 13. 23. *Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Jesu. quem diligebat Jesus*, ait hoc dicere Joannem, ut suo Evangelio fidem astruat: *Hic enim*, ait, *præcipue dignus fide testis est, qui adeo veritati quam narrat præsens cognitor interfuit, ut recumberet in sinu ejus familiaris ac dilectus, et illi Verbo præ cunctis mortalibus prope admissus, quod eructatum de corde Patris, et caro factum, ultimo personare decreverat per linguam et calamum ejus.* Unde S. Joannes eodem quasi sigillo obsignans Evangelii sui fidem cap. ult. cum v. 20. dixisset de se: *Qui et recubuit in cœna super pectus ejus*, subjungit v. 24 *Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his et scripsit hæc, et scimus quia verum est testimonium ejus*; et initio epistolæ: *Quod fuit ab initio, ait, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, quod manus nostræ contrectaverunt, de Verbo vitæ, etc. testamur et annuntiamus vobis*

Secunda: ad commendandum decus virginitatis: ob

hunc enim meruit a Christo præ cæteris diligi et in sinu ejus recumbere. Ita ibidem Ruper. ait in S. Joanne completum illud Sapientis dictum Prov. 22. 11. *Qui diligit cordis munditiem, propter gratiam labiorum suorum habebit amicum regem; quia videlicet propter excellentem castitatis decorem dignus fuit de ipso sacro Dominici pectoris fonte divinitatem ejusdem Verbi, et æterni potare secreta principii.*

Unde S. Cyrill. l. 9. in Joan. c. 15. ait S. Joan. *nos hortari ad bene vivendum; si volumus divinarum rerum cognitionem adipisci. Exemplo enim seipsum nobis proponit, qui sic diligebatur a Christo, ut in sinu ejus sederet. Illi enim summopere Deo propinquant, qui mundo corde sunt, quibus præcipuum a Salvatore munus attribuitur. Beati enim sunt, ait, homines mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Nempe ista beatificatio vera extitit in Joanne. Vidit enim gloriam Christi, ut ipse testatur, gloriam quasi unigeniti a Patre. Nullus enim Patrem vidit, nisi qui a Deo est, id est, Filius Dei: qui vero procul se a turpitudine removent, et inanibus hujus vitæ curis mente non agitantur, illi supra quam animus per se hominis ferre potest, gloriam suam Christus revelare solet.* Hinc et ipse Joannes Apoc. 14. 4. vidit virgines proximas agno, ipsum per omnia sequi, ac cantare canticum novum, quod nemo alius cantare potest.

Tertio: recubuit Joannes in sinu Christi, ut inde secretiora et sublimiora Evangelii et Apocalypseos mysteria hauriret quæ mundo panderet. Unde Ecclesia in officio S. Joannis Respons. lectionis 8. canit: *Iste est Joannes, qui super pectus Domini in cœna recubuit. Beatus Apostolus cui revelata sunt secreta cœlestia: fluenta Evangelii de ipso Dominici pectoris fonte potavit.* Ideoque, ut ait Beda, Evangelium S. Joannis cætera omnia sublimitate transcendit; et S. Aug. tract. 18. in Joannem: *Joannes Evangelista, ait, inter consortes et comparticipes suos alios Evangelistas, hoc præcipuum et proprium donum accepit a Domino, super cujus pectus in convivio discumbebat, ut per hoc significaret, quia secreta altiora de intimo pectore ejus potabat, ut ea diceret de Filio Dei, quæ parvulorum mentes fortassis intentas excitare possint, implere autem nondum capaces non possint.* S. Chrys. præfatione in S. Joan. ait angelos multa didicisse a S. Joanne, ac proinde ipsos etiam Cherubinos et Seraphinos avide eum suum Evangelium et Apocalypsin intonantem audiisse.

Quarto: ut ex pectore Christi sugeret delicias amoris ejusdem, juxta illud Cantic. 2. *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Causam subdit: *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me;* et S. Joan. Evang. c. 1. dans causam cur per Christum solum gratia et veritas facta sit, subdit, *Deum nemo vidit unquam, unigenitus qui est in sinu Patris, ipse enarravit nobis.* q. d. Christus in sinu Patris hausit omnem Patris gratiam, amorem et sapientiam, easque nobis communicavit, sic et Joannes eadem hausit e sinu Christi, ac nobis communicavit. Ferunt aquilam (quod est stemma et insigne S. Joannis) illum pullum præ cæteris adamare, cui corde suo incubavit: ita Christus plus adamavit Joannem, cui pectore et corde incubuit. Unde S. Bern. ser. 23. in Cantic. cum dixisset Magdalenam devotionis suæ fructum invenisse apud pedes Christi, subdit: *Porro Thomas in latere, Joannes in pectore, Petrus in sinu Patris, Paulus in tertio cœlo secreti hujus gratiam sunt assecuti, etc. Prior mulier* (Magdalene) *strovit sibi in tuto humilitatis et spei, Thomas in solida fidei, Joannes in lato charitatis, Paulus in intimo sapientiæ, Petrus in luce veritatis.* Idem vel quisquis est auctor, ser. 3. de cœna Domini: *Jesus, ait, valde eum diligebat, quem tanto honore sublimabat. O quam bene quiescebat, qui super pectus Christi quiescebat! O beate Apostole Dei, discipule Jesu Christi, Joannes beate, utinam mererer illius dulcissimos pedes osculando lachrymis rigare, in cujus pectore tu meruisti dormire! Utinam faciem illius a longe saltem possem contemplari, in cujus pectore tam dulciter dormire meruisti. Per sinum sive pectus significabatur illud secretum, de quo bibit divinitatis sacramentum. Hinc diligebat Joannem non plus omnibus, sed familiarius, ut per pacem exiret de vita, non per passionem.*

Quinto: Christus collocans Joannem in sinu et pectore, eum quasi in filium adoptavit. Solent enim parentes filios quasi pignora charissima ad pectus et ubera admovere, iisque complecti. Hinc Christus moriens in cruce eum matri quasi filium pro se substituit dicens: *Mulier, ecce filius tuus;* et Joanni: *Ecce mater tua.* Solent enim nepotes moriente filio, avis et aviis in jus proximum filiationis et hæreditatis succedere. *O commutationem!* exclamat S. Bern. ser. in illud Apoc. *Signum magnum apparuit in cœlo: Joannes tibi pro Jesu traditur, servus pro domino, discipulus pro magistro, filius Zebedæi pro Filio Dei, homo purus pro Deo vero.* Fuit ergo S. Joannes Benjamin B. Virginis, imo Benjamin Christi, et quasi Benjaminus, id est, minimus natu Apostolorum, et præ omnibus gratiosus ac tenere dilectus, in sinu Christi requievit. Officium ergo S. Gabrielis Archangeli sortitus est, ut esset præco Christi, et custos B. Virginis, ideoque nonnulli censent S. Joannem, cum vellet adorare angelum, ab eo prohibitum cum diceret: *Vide ne feceris: conservus tuus sum,* Apoc. 19. 10.

Sexto, S. Joannes Christo in cruce toto tempore passionis usque ad mortem astitit, ubi sane Christum se immolantem, et immolatum pro salute generis humani jugiter aspiciens, miros ab eo rerum divinarum sensus, ac virtutum omnium ardores accepit. Idem primus post Christi resurrectionem cum Petro ad monumentum cucurrit, imo Petrum præcucurrit. Idem Christo apparente piscantibus primus eum agnovit, dicens: *Dominus est;* quod S. Hier. l. 1. contra Jovin. virginitatis merito adscribit: *Solus,* inquit, *virgo virginem agnoscit;* et alibi: *Prior virginitas virginale corpus agnoscit;* et Cyrillus: *Joannes,* inquit, *propter mentis puritatem et cordis oculorum acumen ad intelligendum erat aptissimus; unde solus signum statim intellexit, et Christum adesse cognovit, et aliis nihil dubitans significavit.* Chrys. vero Joannem cum Petro comparat: *Proprios,* inquit, *mores referunt Petrus et Joannes; ille ferventior, hic altior erat: ille vehementior, hic perspicacior; ideo Joannes prior novit Jesum. Petrus prior ad eum properavit;* et Origenes: *Petrus,* inquit, *in forma actionis ac fidei ponitur, Joannes autem contemplationis et scientiæ typum imitatur: unus siquidem recumbebat super pectus Dominicum, quod est con-*

templationis sacramentum; alter sæpe titubabat, quasi trepidæ actionis symbolum.

Hinc patet S. Joannem præ cæteris Apostolis a Christo fuisse dilectum, uti expresse ait S. Aug. tract. 16. et 124. in Joannem, et S. Chrysostomus homil. 71. in Joannem, Theoph. et Euthym. in Joan. 13. ac consequenter S. Joannem vicissim præ cæteris maxime dilexisse Christum. Ille enim magis diligitur a Christo qui magis eum diligit, majoremque habet charitatem, Joannis 14. 21. et Proverb. 8. 17. ait Sapientia: *Ego diligentes me diligo.* Porro S. Hieron. l. 1. contra Jovin. Joannem a Christo plus dilectum censet, eo quod esset virgo, et minimus natu Apostolorum. Sic et Euthym. in cap. 23. Joannis, asserit Joannem *tantam a puero curam habuisse puritatis, ut ne turpem quidem cogitationem unquam in cor suum ascendere permiserit.* S. Chrysost. addit alteram amoris causam excellentem animi humilitatem ac mansuetudinem, quas adeptus erat postquam de præeminentia correptus fuerat. Tertiam indicat Theophyl. *Joannes,* ait, *innocentissimus, simplicissimus, mansuetissimus omnium erat, et ideo diligebatur.* D. Thomas enumerat inter amoris causas sapientiam singularem, et amoris Dei vehementiam. Alibi juventutem ait majoris sibi benevolentiæ ac familiaritatis indicia vindicasse.

Septimo, quod Christus in cruce moriens Joannem quasi fratrem sibi substituit, assignans eum pro se quasi filium B. Virgini: *Mulier,* inquit, *ecce filius tuus;* ac vicissim Joanni eam assignans quasi matrem: *Ecce,* ait, *mater tua.* Unde et Joannes quasi filius Virginis curam tota vita egit, ejusque fuit custos, tutor et provisor, ac cum ea Ephesi habitavit, ex cujus continua familiaritate et colloquiis quanta cœlestium arcanorum lumina, quantos charitatis ignes, quanta virtutum omnium documenta et incitamenta hauserit, cuilibet facile est conjicere. Hoc est quod citatis Christi verbis subdit Joannes Evang. c. 19. 27. *Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua* (alii legunt *in suam* scilicet matrem) græce εἰς τὰ ἴδια id est *in propria* scilicet bona, inquit S. Ambros. Enchir. ad Virg. non temporalia, quæ jam Christi amore reliquerat, sed spiritualia. *Accipite,* ait, *Spiritum sanctum: neque enim mater Domini nisi ad possessionem gratiæ demigraret, ubi Christus habebat habitaculum;* et S. Aug. tract. 119. in Joan. *Suscepit,* ait, *eam discipulus in sua non prædia, quæ nulla propria possidebat, sed officia, quæ propria dispensatione exequenda curabat;* et S. Cyrillus in c. 19. S. Joann. *Commendavit,* ait, *Christus matrem discipulo, ut officium filii in eam servaret. Matrem similiter admonuit, ut parentis in discipulum auctoritatem haberet: amore videlicet atque charitate non minus illos conjungi voluit, quam si naturæ maxima propinquitate conjuncti essent;* et S. Cypr. tr. de Passione: *Positus est,* ait, *æquanimiter Joseph sibi Joannem in hoc servitio præponi, quem digniorem se judicabat, et ideo maxime, quia magistri electio sic negotium ordinabat.*

In revelationibus S. Brigidæ, quas defendit Cardin. Turrecremata, probantque non solum eruditi Theologi ut Michael Medina, Alfonsus Mendoza, Petrus Canisius, Martinus Delrio, etc. sed et Bonifacius IX. et Martinus V. Pontifices in Canonizatione ejusdem, hæc de sancto Joanne habentur: S. Joannes apparens S. Brigidæ monensque eam contemnere omnia mundi bona, eaque respectu æternorum non pluris facere quam siliquas porcorum, ac sequi viam crucifixi Dei, quæ in principio est arcta, sed in fine gaudiosa: *Ego,* inquit, *sum ille qui scripturam auream plenius agnovi, et agnoscendo augmentavi. Ego fui nudatus ignominiose, sed quia patienter sustinui, Deus vestivit animam meam veste immortali. Ego etiam fui intinctus oleo; ideo nunc gaudeo oleo lætitiæ sempiternæ. Ego insuper post Matrem Dei levissima morte de mundo transivi, quia custos Matris Dei factus fui, et corpus meum est in loco quietissimo et securissimo.* Ita refert S. Brigida l. 4. Revelat. c. 1. et c. 23. narrat se audisse B. Virginem dicentem S. Joanni: *Tu inter Apostolos vicinius mihi appropinquasti, majoreque signo dilectionis expertus es præ aliis, et amarior tibi passio Filii mei facta est, quam præ cæteris clarius aspexisti, et quia præ cæteris fratribus tuis longius vixisti, et quasi in ipsorum omnium Martyrio fuisti* (planius legit Codex Farnesianus; *et inter eos quasi Martyr fuisti*) *ideo placuit Deo te vocare de mundo morte levissima post me, quia Virgo virgini fuit commendata; ideo fiat quod petisti, et non prolongabitur.*

Denique S. Joannem adhuc vivere cum Elia et Henoch in Paradiso terrestri, ac cum eis venturum in fine mundi, ut contra Antichristum decertet, censuit Hippolytus tractat. de Consummat. sæculi, et alii plures, teste Theoph. et Euthym. in c. 21. Joan. Verum certum est sanctum Joannem esse mortuum: nam Ecclesia ejus quasi post mortem jam beati, et cum Christo in cœlo regnantis festum celebrat die 27. Decembris. Audi S. Hier. de Script. Eccles. in Joanne: *Confectus senio,* ait, *sexagesimo octavo post passionem Domini anno* (qui fuit annus Christi 101.) *mortuus juxta eamdem urbem sepultus est.* Idem docent Tertull. S. Aug. Chrys. Euthym. et alii, quos citat et sequitur Cardin. Baron. initio t. 2. Annal. Plura de S. Joan. dicam Præf. in Apocalypsin.

Quoad tertium; argumentum Epistolæ est, primo, docere veram fidem, spem, et charitatem. Fidem, tum de sancta Trinitate, tum de Verbo incarnato: quod sane nullus uberius præstitit S. Joanne in Evangelio æque ac in hac Epistola, eaque de causa a S. Dionysio ep. ad S. Joan. Athanas. in Synopsi, Cyril. cat. 12. Chrys. Epiphanio et aliis, passim Joan. cognominatur Theologus. Inde spem excitat commemorans præstantiam status evangelici, ac charitatem Patris, qui secrevit nos a filiis diaboli, deditque nobis ut filii Dei nominemur et simus, ideoque Filium suum misit in carnem, ut passione et morte sua peccata tolleret, et dissolveret opera diaboli. Denique præ cæteris inculcat charitatem, ut non diligamus mundum, sed Deum qui prior dilexit nos, et Christum, qui nostri amore mortuus est, ac proximum, quem Deus et Christus jubent diligi. Pene ergo tota Epistola charitatis ardorem et vehementiam spirat. Unde S. Aug. in Præfat. hujus Epistolæ: *Maxime,* ait, *commendatur charitas; locuturus est enim multa et prope omnia de charitate. Qui habet in se unde audiat, necesse est gaudeat ad quod audit. Sic enim erit illi lectio ista tamquam oleum in flamma.* Refert S. Hier. in c. ult. ad Galat. S. Joannem senio gravem in Collectis non aliud prædicasse, quam: *Filioli, diligite invicem.* Cumque audientes tædio afficerentur quod semper

idem audirent, eamsamque rogarent, dixisse: *Quia præceptum Domini est, et si solum fiat, sufficit.*

Secundo, hæresim duplicem tum subnascentem confutat. Prior erat Cerinthi, Ebionis et asseclarum, qui negabant Christi divinitatem. Secunda Basilidis eum suis, qui negabat veram Christi carnem et humanitatem, dicebatque eam tantum apparentem et phantasticam fuisse, ut et omnia Christi gesta, ideoque Christi causa non esse subeundum martyrium.

Utramque evertit S. Joannes tum in Evangelio, tum in hac Epistola, docetque Christum fuisse verum hominem, et verum Dei Filium, et qui id negant esse Antichristos. Unde hortatur ut concupiscentiæ et peccati, quasi operum diaboli turpitudinem fugientes, Christum mediatorem quasi lucem et ducem salutis sequamur per veram fidem, spem, sive fiduciam, et charitatem. Ita S. Ignatius ep. ad Philadelph. Tertul. l. de Præscript. Epiph. hæresi 27. 28. et 30. S. Hier. de Viris illustrib. in Joanne, Eusebius lib. 3. hist. 27. et S. Aug. tract. 122. in Joan. qui et addit l. de Fide et oper. c. 14. S. Petrum, Joannem, Jacobum et Judam maxime confutasse errorem Simonis Magi, et asseclarum docentium solam fidem sufficere ad salutem et ad hoc abutentium Epistola S. Pauli ad Rom. ideoque eos diserte contrarium docere; scilicet præter fidem requiri bona opera ad salutem. Quocirca S. Joannes cuique ætati, puta pueris, adolescentibus, senibus operum vitæque Christianæ præcepta præscribit.

Porro, Epistola hæc est Catholica, id est circularis et universalis, scripta ad omnes fideles ubivis degentes, uti et Epistolæ S. Petri, Jacobi et Judæ. Veteres tamen nonnulli hanc Joannis scriptam aiunt nominatim ad Parthos. Ita Hyginius Pont. ep. 1. Joan. Pont. II. ep. 1 ad Valer. S. Aug. l. 2 quæst. Evang. cap. 39. Idem in lib. de Trinit. et alii. Suspicatur noster Serarius hic pro *Parthos* legendum *Pathmios*; in Patmus enim insulam a Domitiano relegatus Joannes, incolas ad Christum convertit. Junius Calvinista scribens contra Bellarm. l. 2. de Verbo Dei c. 15. n. 22. per Parthos intelligit non incolas Parthiæ, sed pios exules dispersos extra natale solum. Nam sermone Scythico olim exules dicebantur Parthi, teste Justino l. 41. ab Hebræo פור *pur*, id est *dividere*. Idem ergo est *ad Parthos* quod *tribubus quæ sunt in dispersione*, ut ait Jacobus initio Epistolæ, et quod *electis advenis dispersionis*, ut ait S. Petrus initio Epistolæ. Verum a Scythis exules tam impii quam pii vocati sunt Parthi, non a Græcis vel Hebræis, qualis fuit S. Joannes: aliqui enim S. Petrus et Jacobus qui ad dispersos scribunt, pariter et ad Parthos scripsissent, vide Serarium. Proprie ergo hic Parthos accipio, quorum tunc imperium æque ac nomen erat amplum, ut Orientis nationes plures complecteretur, etiam Persas, teste Tertull. l. de Pallio c. 2. Justino l. 41. et 42. Solino et Plinio lib. 6. c. 25. In Parthia autem multos fuisse Judæos æque ac Christianos, partim e Judæis, partim e Gentilibus, ad quos omnes scribit hic S. Joannes, colligitur Act. 2. v. 9. et ex Tertull. l. contra Judæos, ac Josepho 14. Antiq. 12. et lib. 16. c. 10. et lib. 18. c. 12.

Scripsit ergo ad Parthos S. Joannes sive quod eos antea adierat, et fide Christi imbuerat, uti censet Baron. aliique plures, sive quod Ephesii et Asiani quibus prædicavit S. Joannes, permulti ab eo ad Christum conversi ex Asia migrarunt in vicinam Parthiam et Persidem; sive quod fideles a Simone Chananæo, Bartholomæo et Thoma (hos enim prædicasse Parthis et Persis tradit Sophronius de Viris illustribus, et alii) in Perside et Parthia conversi, iis morte et martyrio functis, petierint a S. Joanne grandævo monumentum aliquod Ecclesiæ, quo in fide et vita Christiana confirmarentur, aut ultro id eis ingesserit S. Joannes, utpote conversionis Gentium et propagandi Evangelii sitientissimus. Apostoli enim cum ubique præsentes adesse, et evangelizare non possent, id absentes præstabant per Epistolas; ἀποστολὰς ergo, id est apostolatus, vice fungebatur ἐπιστολή. Ipsaque Epistola erat quasi apostola. Sane Antonius Quadrius Provincialis Societatis Jesu in India Orientali, et Michael Barulus in Epistolis Goa datis anno Christi 1555. scribunt etiamnum nonnullos e Persis fidem Christianam profiteri, eamque S. Joanni acceptam ferre.

Græce scriptam esse Epistolam, æque ac cæteras SS. Petri, Jacobi et Judæ consentiunt Interpretes; Græcus enim sermo a tempore Alexandri Magni plurimas gentes pervasit.

Porro quod Joannes initio Epistolæ nomen suum subjicuerit, quid mirum? Idem fecit sanctus Paulus ep. ad Hebræos. Idem facimus hodie plerique omnes, qui Epistolis nomen non præfigimus, sed subscribimus; præsertim cum Epistolæ hujus auctor fuerit Spiritus Sanctus potius quam S. Joannes. Auctor ergo *valde supervacue quæritur*, ait S. Greg. præfat. in Job c. 1. *Cum auctor libri Spiritus Sanctus fideliter creditur. Ipse igitur hæc scripsit, qui hæc scribenda dictavit. Si magni cujusdam viri susceptis Epistolis legeremus verba, atque quo calamo fuissent scripta quæreremus, ridiculum profecto esset*, etc.

Videtur S. Joan. jam senex et omnium quasi terrenorum oblitus ac anhelans ad Christum, hic æque ac in Evangelio, magnitudine mysterii, et charitatis Christi absorptus, omisso nomine æque ac salutatione ab ipso mysterio tam sublimi ordiri, ut eo secum rapiat lectorem, itaque insinuet se Epistolæ hujus, æque ac Evangelii esse auctorem. Ita Thomas Anglicus. Idipsum satis indicant primæ Epistolæ verba, quibus cum Christo incarnato mire delectatur et dissuaviatur.

Denique S. Joannem in senio has Epistolas scripsisse, patet ex ipsis ejus verbis, quibus se seniorem vocat, fideles vero, filiolos, ac quasi senex non aliud pene quam charitatem inculcat. Quo anno precise scripserit, incertum est. Videtur sub idem tempus, quo scripsit Evangelium, eas scripsisse; magna enim earum cum Evangelio est consonantia. Unde Baronius tam illud quam has consignat anno Christi 99 qui fuit Clementis Pontifici septimus, Nervæ imperatoris primus.

Claudat argumentum aurea S. Gregorii sententia hom. 15 in Ezech. *Succendi*, ait, *cor nostrum igne charitatis quærimus? Joannis verba pensemus, cui omne quod loquitur, charitatis igne vaporatur.* Non enim aliud spirat, repetit et inculcat quam amorem Dei, Christi, et proximi: perinde ac senes et amantes non aliud cogitant et loquuntur, quam illud quod amant, et tota vita amaverunt.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prædicat Verbum incarnatum a se visum, auditum, et manibus contrectatum, ut cum illo et per illud societatem habeamus cum Deo Patre. Inde v. 5. docet Deum esse lucem expertem plane tenebrarum, ac proinde Christianos in luce vitæ Christi debere ambulare. Tertio, v. 8 docet neminem a peccato esse immunem, ac proinde quemlibet debere confiteri se esse peccatorem: quod si faciat, sanguis Christi emundabit eum ab omni peccato.

1 Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ: 2. et vita manifestata est, et vidimus, et testamur, et annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis: 3. quod vidimus et audivimus, annuntiamus vobis, ut et vos societatem habeatis nobiscum, et societas nostra sit cum Patre, et cum Filio ejus Jesu Christo. 4. Et hæc scribimus vobis ut gaudeatis, et gaudium vestrum sit plenum. 5. Et hæc est annuntiatio, quam audivimus ab eo, et annuntiamus vobis: Quoniam Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ. 6. Si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, et in tenebris ambulamus, mentimur, et veritatem non facimus. 7. Si autem in luce ambulamus, sicut et ipse est in luce, societatem habemus ad invicem: et sanguis Jesu Christi, Filii ejus, emundat nos ab omni peccato. 8. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. 9. Si confiteamur peccata nostra: fidelis est, et justus, ut remittat nobis peccata nostra, et emundet nos ab omni iniquitate. 10. Si dixerimus quoniam non peccavimus: mendacem facimus eum, et verbum ejus non est in nobis.

1. Quod fuit ab initio.] Junge cum eo quod sequitur, *De verbo vitæ;* hoc est, ipsum Verbum vitæ, quod fuit ab initio, annuntiamus vobis. dicit tamen *de Verbo*, non Verbum, quia τὸ *de Verbo* proxime pendet ab eo quod immediate præcedit: *Manus nostræ contrectaverunt*, de quo mox. Ita Lyran Hugo, Cathar. Gagnæus. Unde Syrus vertit: *evangelizamus vobis illud quod erat ab initio* Initium Epistolæ antistrophon est Evangelii S. Joannis: *In principio erat Verbum.* Et rursum: *Quod vidimus oculis nostris, et manus nostræ contrectaverunt;* antistrophon est Evangelii c. 1. v. 14. *Et verbum caro factum est, et habitavit in nobis; et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre.* Primo ergo sanctus Joannes hic, uti et in Evangelio, astruit æternitatem et divinitatem Christi, deinde ejus incarnationem; quæ sunt duo præcipua mysteria, et quasi duo cardines, duoque poli, in quibus vertitur tota summa gyrusque fidei Christianæ.

Nota. Pro *fuit*, græce est ἦν, id est, *erat*, unde initio Evangelii ita vertit Interpres: *In principio erat* (græce ἦν) *Verbum;* vox enim. *Erat, ducit nos ad æternitatem*, ait S. Basilius ibidem; *ut intelligeremus omnia tempora prævenisse coæternum Patri Verbum*, ait Beda; quodcumque enim tempus assignes, vel imagineris anticipando, semper verum est dicere: Jam tunc erat Verbum. Nam in principio mundi erat Verbum, mille annis ante mundum erat Verbum, mille millionibus annorum ante mundum erat Verbum, ac quotcumque annos antevertendo anticipes, semper vere dicam, jam tunc erat Verbum; quia omnes annos imaginabiles Verbum prævenit, fuitque ab æterno.

Porro τὸ *erat* non significat Verbum antecessisse illud principium de quo dicitur: *In principio erat Verbum:* ita ut per *principium* accipi debeat principium temporis et mundi, ante quod fuit Verbum, sed quod in principio durationis, vel æternitatis (ita enim nos primordia æternitatis mente imaginamur. cum a parte rei nulla ejus fuerint primordia. nullum ejus principium) quo prius et anterius non fuit Verbum, nisi ratione tantum, hoc est. quod jam olim ab omni æternitate erat Verbum. Ubi nota potius dici *erat verbum*, quam *fuit Verbum;* quia *fuit* significat rem præteriisse, *erat* etiamnum esse, sive esse perennem. Ita S. Chrys. Cyrill. Theoph. et alii in cap. 1. Evang. S. Joannis. Posuit τὸ *erat*, S. Joannes contra Arianos futuros quorum hæc fuit vox: *Erat quando non erat*, hoc est, erat tempus quando non erat Verbum, quia antequam nasceretur non erat: negabant enim Verbum esse æternum. Unde hanc eorum vocem damnat Concilium Nicænum, æque ac S. Joannes initio Evangelii, ubi proinde quater repetit τὸ *erat. erat, erat, erat.* q. d. Quodcumque cogites tempus, jam in eo erat Verbum; quodcumque ævum, jam erat Verbum; quidquid anticipes, jam erat Verbum, ita S. Basilius l. 2 contra Eunom. *Quantumcumque*, ait, *volueris mentis inquisitione retrocurrere, pertransire tamen quod erat, et ultra illud ferri cogitationibus non poteris.*

Secundo, *erat* significat generationem æternam Verbi. Nam *in principio erat Verbum*, idem est quod ab æterno genitum est Verbum; hæc enim generatio in ratione Verbi divini includitur, uti mox dicam.

Tertio, Elias Cretensis in Nazianz. or. 4 Theolog. notat verbum substantivum *sum, est, erat*, proprium esse Dei. Deus enim substantiæ, sive essendi est plenitudo et immensitas, puta pelagus essentiæ immensum, et oceanus entis; indeque hebr. vocatur *Jehova*, id est, *qui est*, græce ὁ ὤν Exodi c. 3. 14. et c. 6. 3. unde Didymus, hic, et Cyrill. l. 1. in Joannem c. 1. et Ambr. 1. de Fide c. 5. solerter observant de singulis creaturis dici tantum quod sint aliquid; de solo Deo autem dici absolute *quod est.*

Quarto, τὸ *erat* significat ita fuisse Verbum, ut tamen etiamnum maneat et perseveret; hæc enim perseverantia significatur verbo imperfecto, ut docet S. Thomas in cap. 1. S. Joannis: quin et Plinius Præfat. Natur. hist. *Erat* ergo idem est quod *fuit, est et erit*, q. d. Verbum semper fuit, semper est, semper erit, estque prorsus æternum. Audi S. Basil. l. de Spiritu Sancto c. 6. *Cum dixit Joannes: In principio erat Verbum, duabus vocibus cogitationem intra præscriptos terminos reclusit. Hæc enim vox, erat, nullum cogitationi præbet exitum; quemadmodum hæc principium, non dat transitum humanæ mentis cogitationi; quantumvis enim cogitatione curras ad anteriora, non excedis erat; et quantumvis institeris videre quæ sint ultra Filium, non poteris tamen superare principium.* Quamquam si proprie de Deo loquamur, nullo tempore ejus æternitas circumscribi potest: nam, ut ait S. Greg. Naz. *Deus et semper erat, et est, et erit; vel ut rectius loquar, semper est: nam erat et erit hujus nostri temporis, fluxæque et caducæ naturæ segmenta sunt, ille autem semper est; atque hoc modo se ipsum nominat, cum Mosi oraculum dedit.* Quod approbans S. Aug. *Mentis quippe*, ait, *aspectu omnem mutabilitatem ab æternitate sejungo, et in ipsa æternitate nulla spatia temporis cerno, quia spatia temporis præteritis et futuris motibus constant, nihil autem præterit in æterno, et nihil futurum est, quia et quod præterit, esse desinit, et quod futurum est, nondum esse cœpit; æternitas autem tantummodo est, nec fuit quasi non sit, nec erit quasi adhuc non sit.* Atque ita Plato: *erat, ait, et erit: quæ nati temporis species sunt, non recte æternæ substantiæ assignamus; dicimus enim de illa: Est, erat et erit; sed illi revera solum esse competit: fuisse vero et fore deinceps ad generationem tempore procedentem referre debemus. Motus enim quidam duo illa sunt; æterna autem substantia cum eadem semper et immobilis perseveret, neque senior seipsa fit unquam, neque junior, neque fuit hactenus, nec erit in posterum, neque recipit eorum quidquam quibus res corporeæ mobilesque ex ipsa generationis conditione subjiciuntur.*

Dices. Cur ergo interpres Latinus τὸ ἦν, id est, *erat*, hoc loco vertit, *fuit?* Resp. quia præteritum *fuit* poscunt cætera præterita quæ subdit Joannes, scilicet *quod vidimus. quod audivimus. quod perspeximus*; ut sit apta verborum ejusdem temporis connexio. Secundo, quia τὸ *fuit* clarius significat Verbum numquam incepisse, ut volebat Ebion, sed fuisse ab æterno. Tertio, *fuit* sæpe capitur pro *erat*, et erat pro *fuit*, unde S. Ambr. l. de Fide c. 5. hic æque ac in Evang. vertit: *Quod erat in principio.* Denique Script. Deo et Verbo nunc tribuit verbum *est*, nunc *erat*, nunc *fuit*, nunc *erit*, quia Dei æternitas omnia tempora ambit et complectitur. Audi S. Aug. tr. 99. in Joan. *Quamquam natura Dei immutabilis et ineffabilis non recipiat* fuit, et erit, *sed tantum est: ipsa enim veraciter est, quia mutari non potest: tamen propter mutabilitatem temporum in quibus versatur nostra mortalitas et mutabilitas, non mendaciter dicimus, et fuit, et erit, et est*: fuit, quia numquam defuit: erit, quia numquam deerit; est, quia semper est.

AB INITIO.] Ἀπ' ἀρχῆς. In Evangelio Joannes ait ἐν ἀρχῇ, id est, *in principio*. Alludit ad Genes. 1. v. 1. Sicut enim Moses genesin et primordia mundi enarraturus ita orditur: *In principio creavit Deus cœlum et terram*; sic Joannes enarraturus genesin et quasi primordia Verbi, ita orditur: *In principio erat Verbum.* Ubi vides discrimen inter *creavit* et *erat*: mundum enim Deus creavit in principio temporis, Filium autem genuit in principio æternitatis; idque significat τὸ *erat*. Recte Tert. contra Hermog. asserit Evangelium esse supplementum veteris Testamenti. Sic enim Joannes supplet exordium Mosis, dum prævenit ejus principium creationis mundi per principium Verbi, quo post multa sæcula creatus est mundus.

Quæres quid significet hic initium sive principium? Resp. primo, S. Cyril. et Orig. in Evang. S. Joannis c. 1. per *principium* accipiunt Deum Patrem. q. d. In principio, id est, in Patre, ejusque sinu æterno, erat Verbum.

Secundo, simplicius S. Aug. et Beda ibidem, et Hilar. l. 2. de Trinit. accipiunt principium mundi vel temporis omnis, etiam ejus quod ante mundum imaginatur coextitisse æternitati Dei: ante omne enim hoc, Verbum non est factum, sed jam erat ab æterno, quia numquam est factum, juxta illud Ps. 109. *Ante Luciferum genui te.* Et Prov. 8. 25. *Ante colles ego parturiebar. Adhuc terram non fecerat et flumina*, etc. Audi S. Hilar. *Quid est istud, In principio erat? transeunt tempora, transcenduntur sæcula, tolluntur ætates, pone aliquid quod voles, tua opinione principium; non tenes tempore: erat enim.* Ac nonnullis interjectis: *Meus piscator* (S. Joannes) *vincit omne principium: erat enim quod est, neque tempore aliquo concluditur, ut cœperit quod erat potius in principio, quam fiebat.*

Tertio, et simplicissime S. Aug. Chrys. Theoph. in c. 1. Evang. S. Joannis et alii: *In principio*, inquiunt, id est, ante omnia, vel ab initio omnis durationis et æternitatis, ab omni æternitate, longe ante omnes angelos, homines, omnesque res creatas erat Verbum. Principium enim verum, non imaginarium, intelligit Joannes, æque ac Moses Gen. 1. 1. Unde Patres passim ex τὸ *in principio*, probant æternitatem Verbi contra Arianos. Alludit enim Joannes ad Prov. 8. 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio.* Unde et Nonnus Pentapolitanus, qui heroico carmine Græco reddidit Evangelium S. Joannis τὸ *in principio* exponit. Primo, intemporaneum; secundo, Patri coævum; tertio, Patri naturæ æquale; quarto, incomprehensibile; quinto ineffabile: hæc enim quattuor vicissim et gradatim ex primo consequuntur, verba Nonni sunt :

Αχρονος ην, ακιχητος εν αρρητω λογος αρχη,
Ισοφυης γενετηρος ομηλικος, υιος αμητωρ.

hoc est:

Sine tempore erat, incomprehensibile, in ineffabili
Verbum principio,
Æqualis naturæ, Patri coævum, Filius sine matre.

Τὸ ergo *in principio* idem est quod ab æterno, et ut Michæas ait c. 5. 2 *Egressus ejus ab initio a diebus æternitatis* Æternitas enim est principium sine principio, et principium omnis principii. Ita S. Athan. orat. contra Arian. Clemens, Hugo, Glossa, Dionys. Carthus. hic, et S Amb. l. 1. de Fide c. 5. *Joannes*, ait, *in epistola dicit: Quod erat in principio: inde finite tenditur erat; quidquid excogitaveris, erat Filius; quod erat in principio, non includitur tempore, non principio prævenitur* S. Aug. serm 6 de Temp. *Qui in principio erat*, inquit, *intra se concludit omne principium*. Et Nazianz. orat de Fide: *Quodcumque principium assignare volueris, præjudicatum habebis, quia in principio erat*. Expressius vero S Cyrillus l 1 In Joan c. 1. *In principio*, ait, *siquidem definitionem principii retinet, nihil antiquius est; numquam enim principii principium poterit excogitari: nam si aliud quiddam ante principium intelligitur, excidet profecto, nec erit vere principium Præterea si ante vere principium aliud inveniri poterit, in infinitum nobis erit procedendum, aliud semper ante aliud quærentibus, nec in uno simpliciter principio consistentibus.*

Posset quarto, τὸ *quod fuit ab initio* sic exponi *quod fuit initium*. Verbum enim fuit initium sive principium tum spirationis Spiritus Sancti, tum creationis rerum omnium. Alludit enim ad Proverb. 8. 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum*; ubi Septuaginta vertunt, *Dominus creavit*, id est, fecit me *principium viarum suarum in opera sua*. Verbum enim fuit idea, per quam, et ad quam Deus opera omnia produxit.

Porro S Joannes per τὸ *in principio*, astruit æternitatem Filii Dei contra Cerinthum et Ebionem, qui eodem tempore docebant Christum fuisse merum hominem, ac proinde principium accepisse, cum ex B Virgine natus est more cæterorum hominum. Unde contra Ebionem scriptum esse a S Joanne Evangelium, ad adstruendam Christi divinitatem, testatur S Hier. l. de Script. Eccles in Joanne. Hunc Ebionis errorem secutus est Paulus Samosatenus sub annum Christi 196 et Photinus sub annum Christi 350. teste Cassiodoro l. 3. Tripart. c. 5 Idem ex parte senserunt Ariani: licet enim concederent verbum fuisse antequam nasceretur in carne, tamen negabant illud ab æterno genitum, sed in tempore creatum primamque Dei creaturam esse asserebant.

Nota. Hæc sententia unimembris: *Quod fuit ab initio*, implicite complectitur illam trimembrem in Evangelio S. Joannis c. 1. v. 1 nimirum: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*; unde eo tacite lectorem hic remittit S. Joannes. Quod enim fuit a principio, puta ab æterno, necesse est ut fuerit apud Deum, sitque ipse Deus: nihil enim est æternum nisi Deus.

Denique primum sententiæ membrum, scilicet *in principio erat Verbum*, proprie et explicite significat Verbi *quando*, puta æternitatem. Secundum, scilicet *Verbum erat apud Deum*, significat Verbi *ubi*, et a Patre distinctionem. Tertium, scilicet, *Et Deus erat Verbum*, clare significat Verbi essentiam, et essentiæ cum Patre identitatem Hæc tria nobis contulit Verbum in sua Incarnatione, in qua humanitatem quasi sponsam Verbo despondit æterno, ut totum genus humanum eidem jungeret et desponderet, ut hac ratione nos temporales fieremus æterni, terrestres fieremus cœlestes, homines fieremus dii; ut scilicet nostrum quando, nostrum ubi, nostra essentia defixa esset in Verbo divino et æterno.

Præclare S. Greg. Naz orat. 38 de Christi Nativit. *Ipse Dei Filius*, ait, *ille sæculis antiquior, ille invisibilis, ille incomprehensibilis, ille incorporeus, illud ex principio principium, illud ex lumine lumen. Ille fons vitæ et immortalitatis. illa archetypi expressio, illud immotum sigillum, illa per omnia similis imago, ille Patris terminus et ratio, ille, inquam, ad imaginem suam se confert, et carnem ob carnem gerit, et cum intellectuali anima propter animam meam jungitur, ut simile per simile repurget* Et mox: *Progressus autem Deus cum humanitate, unum ex duobus inter se contrariis, carne nimirum et spiritu, quorum alterum deificavit, alterum deificatum est. O novam mixtionem! o admirandam temperationem! Qui est, fit: qui creatus non est, creatur: qui nullo loco contineri potest, per interventum animæ intellectualis inter divinitatem et carnis crassitiem continetur. Qui locupletes alios ditat, paupertate afficitur: carnis enim meæ paupertatem subit, ut ego divinitatis ipsius opes consequar. Qui plenus est, exinanitur: sua enim gloria ad breve tempus exinanitur, ut ego plenitudinis ipsius particeps efficiar Quænam hæc bonitatis divitiæ? quodnam me circumstat mysterium? Divinam imaginem accepi, nec custodivi: ille carnis meæ particeps fit, ut et imagini salutem, et carni immortalitatem afferat.*

Quod audivimus, quod vidimus] Lyranus hoc refert ad prædicationem et judicium Christi factum a Joanne Baptista. Didymus, Hugo et alii referunt ad oracula Prophetarum, quibus prædixerunt Christum in carne appariturum, et docturum homines viam salutis, ut Baruch c. 3. 36 et ad apparitiones Dei quibus apparuit Adæ, Abrahæ, Jacob, Mosi et Prophetis in veteri Testamento. In his enim licet apparuerit tota Trinitas, tamen speciatim apparuit, hoc est, repræsentatum fuit in iis Verbum sive Filius Dei, ut significaret et quasi præluderet se suo tempore vere carnem assumpturum, et in ea apparituram, uti docent Clemens Rom. l 5 Constit. c 21. Justinus contra Tryph. Origen. hom 1. in c. 6 Isaiæ, Euseb. 1 Hist. cap 2 Hippol. de Consummat sæculi, Tertull. lib. contra Judæos. S Leo ep 13. ad Pulcheriam, S Aug. lib. contra Adiman. c. 9. Prudentius in Apotheos contra Patripassian. S Hieronym. in Isaiæ 6. Licet enim in omnibus apparitionibus veteris Testamenti, ac præsertim in nobilissima illa, qua a Deo data fuit lex Mosi et Hebræis in Sina Exodi 19. proprie apparuerit persona non Dei, sed angeli, uti docet S Paulus ad Galat 3. v. 19. et S. Dion Cœlest. Hier c. 4. S Hier ad Galat. 3. S. Aug. l. 3. Trinit 11. Gregor 24 Moralium c 2. tamen angelus hic repræsentabat Deum, ac speciatim Verbum, sive Filium Dei Patris. Ad has

ergo Dei et Verbi apparitiones referunt auctores paulo ante citati hæc verba S. Joannis; sed minus congrue: nam sic audiverunt et viderunt Verbum Patriarchæ et Prophetæ, sed typice et ænigmatice, non autem Joannes et Apostoli, qui clare et personaliter, idipsum viderunt et audierunt, quod hic significare intendit Joannes. Sensus ergo est, q. d. Nos Apostoli et discipuli Christi vidimus Verbum carne humana indutum, illudque ore humano loquens et docens audivimus, juxta id quod consonanter ait Paulus Hebr. 1 v. 1. *Multifariam multisque modis olim loquens Deus Patribus in Prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio.* Ita Beda, Clemens, Hugo, Dionys. Alludit ad illud Dei Patris de Verbo: *Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite*, Matth. 17. 5.

Porro S. Joannes præmittit auditum visui dicens primo: *Quod audivimus*, deinde *Quod vidimus:* tum quia auditus, ait Aristot. est sensus disciplinæ et fidei: *fides* enim est *ex auditu.* Rom. 10. 17. tum quia gradatim crescit ejus oratio, ac a minoribus et minus certis ascendit ad majora et certiora: certior est enim visus quam auditus. *Pluris enim est testis de visu, quam auriti multi*, ait Plautus in Truculento; sed utroque certior est tactus; unde de eo subdit: *Et manus nostræ contrectaverunt* q. d. Nos verbum incarnatum non tantum audivimus auribus, et oculis vidimus, sed et ipsis manibus palpavimus et contrectavimus: illud ergo vere incarnatum firmissime credite, amate et adorate. Præclare S. Aug. *ser.* 52. de diversis: *Homo*, ait, *sequendus non erat, qui videri poterat; Deus sequendus erat, qui videri non poterat. Ut ergo exhiberetur homini et qui ab homine videretur, et quem homo sequeretur, Deus factus est homo.* Idem in Ps. 33 *Ne dedignaretur homo imitari hominem humilem, Deus factus est humilis, ut vel sic superbia generis humani non dedignaretur sequi vestigia Dei.* Et S. Greg. 29. Moral. c. 1. *In nativitate divina Christus ab humano genere cognosci non poterat: proinde in humanitate venit, ut videretur; videri voluit, ut imitaretur.* Idcirco in carne et sanguine nostro voluit nobis fieri consanguineus et frater. Nam ut ait S. Aug. in Ps. 48. *Qui dicit Deo, Pater noster, Christo dicit, Frater* Denique Hugo Victor. in lib. Sententiarum paucis incarnationis causas complectens: *Deus*, ait, *homo factus est.* Primo, *ut idem esset redemptor qui creator*; secundo, *ut de suo liberaretur homo*; tertio, *ut familiarius ab homine diligeretur Deus in similitudine hominis apparens*; quarto, *ut uterque sensus in ipso beatificaretur, et reficeretur oculus cordis in ejus divinitate, et oculus corporis in ejus humanitate, ut sive ingrederetur, sive egrederetur, in ipso pascua inveniret natura ab ipso condita.* Hoc est quod admirans, et cum Christo dissuavians ait Paulus ad Titum 3. *apparuit benignitas*, græce φιλανθρωπία, id est, singularis ille erga homines amor, *Salvatoris nostri Dei.*

QUOD PERSPEXIMUS.] Græce ἐθεασάμεθα, id est, *quod oculis intuiti, quod admirati sumus* θεᾶσθαι enim *est cum admiratione et stupore inspicere*, ait OEcum. item curiose, exacte, sagaciter inspicere et perspicere. Denique publice quasi in theatro mirum novumque spectaculum, sed omnibus conspicuum inspicere. Unde Vatabl. vertit *quod spectavimus velut in hoc expositum.* Sic Paulus ait: *Spectaculum* græce θέατρον, id est *theatrum, facti sumus mundo, et angelis, et hominibus*, 1. Corinth. 4. v. 9. Unde τὸ *perspeximus* ad *oculos* non tantum corporis, sed et phantasiæ et mentis pertinet: hac enim sola Christi divinitatem perspexerunt Apostoli, eam colligentes ex Christi doctrina, sanctitate, miraculis, etc. Ita Didymus. Nota Verbum, cum sit subtilissimus spiritus, in se videri oculis, aut cerni oculis nequit: unde carnem assumpsit, ut per eam videri et audiri posset. Per carnem ergo visum et auditum est, perinde ac Rex videtur per purpuram, sol transparet per nubem, ignis per ferrum ignitum, candela ardens per laternam, anima per carnem, substantia per sua accidentia, angelus per corpus assumptum: Verbum enim humanitate tectum et vestitum fuit quasi purpura, nube, ferro, laterna, carne, etc. omnibus enim unionibus hisce similis fuit unio Verbi cum humanitate, sed iis longe perfectior: omnes enim jam dictæ uniones, excepta animæ cum carne et corpore, sunt accidentales aut locales, qualis est unio ignis cum ferro: manet enim substantia ferri, sed in ejus poros se insinuat ignis, ut in eodem loco sit cum ferro, ac per illud transluceat: Verbi vero unio cum humanitate est substantialis, qualis est animæ cum corpore. Unde S. Athanas. in Symbolo: *Sicut*, inquit, *anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus*; sed hoc discrimine, quod anima carni unitur essentialiter, ita ut cum ea faciat unum compositum essentiale, unamque essentiam hominis, at vero Verbum cum carne non unitur essentialiter; non enim informat carnem ut facit anima, nec cum ea unam constituit essentiam: utpote cum in Christo maneat essentia divina plane discreta et distincta, ab essentia humana, sed unitur ei hypostatice sive personaliter: nam in eadem persona Verbi subsistit humanitas æque ac divinitas. Simili modo in Eucharistia videtur Christus, ejusque deitas et humanitas abscondita per species panis et vini, hæ enim sunt species, non panis, utpote qui jam desiit, sed corporis Christi. Unde de ea vere dixit S. Chrysost. hom. 60. ad populum: *Ecce eum* (Christum) *vides, ipsum tangis, ipsum manducas.*

ET MANUS NOSTRÆ CONTRECTAVERUNT.] ἐψηλάφησαν, id est, *palparunt*, uti faciunt cæci manu rem attrectantes, scrutantes et indagantes. S. Thomas enim post resurrectionem palpavit corpus Christi; ejusque cicatrices, indeque ex incredulo factus est fidelis. Joan. 20. 27. Rursum cæteri Apostoli die Dominica resurrectionis videntur palpasse Christum, ut de ejus resurrectione dubii, de eadem per tactum plagarum certi fierent, utque eas devote venerarentur, juxta ejus jussum: *Palpate*, inquit, *et videte quia spiritus carnem et ossa non habet.* Luc. 24. 39. Ita S. Leo ep. 97. et S. Aug. ser. 147. et 160. de Temp. S. Athanas. orat. contra Arian. Beda hic, Suarez 3 part. tom. 2 disput. 49 sect. 4. Maldon. in c. 24 S. Lucæ v. 39. Canisius lib. 4. de B. Virg. cap. 2. licet Euthymius censeat solum Thomam tetigisse plagas Christi. Denique in mensa et conversatione quotidiana, ac præsertim aliunde venientes, vel abeuntes Apostoli Christum amplexati sunt, et contrectaverunt ex amore, devotione et reverentia præsertim ubi eum esse Deum agnoverunt. *Unus enim*, ait OEcum. *erat indistinctus, idem spectabilis et inspectabilis, perceptibilis, et imperceptibilis, tangibilis et intangibilis*, hu-

mane loquens et tamquam Deus miraculo operans.

Denique credibile est Joannem peculiariter Christo devotum, familiarem et amicum, peculiari modo et affectu, tum, ut ait Beda, in cœna, cum supra Christi pectus recubuit, tum alias eum contrectasse. Unde Clemens Alexand. hic: *Fertur*, ait, *in traditionibus, quoniam Joannes ipsum corpus quod erat extrinsecus tangens, manum suam in profunda miserit, et duritiam carnis nullo modo reluctatam esse, sed locum manui præbuisse discipuli.* Quod cum grano salis accipe; videtur enim dicere Clemens plagas Christi fuisse obductas carne et nervis; ideoque duras, sed per miraculum cessisse discipulis, ut viderentur sibi eas apertas tangere. Certum enim est ipsas plagas apertas puta foramina pedum, manuum et lateris mansisse et manere in corpore Christi, uti docent SS. August. Ambros. Cyrill. Cyprian. et alii, quos citat et sequitur Suarez 3. p. tomo 2 disp. 47. sect 2.

Nota Joannes tot verbis inculcat et exaggerat Verbi incarnationem et apparitionem in carne, tribus de causis. Prima, ut contra Basilidem illo ævo docentem Christum assumpsisse carnem apparentem et phantasticam, non veram, ac proinde non vere esse crucifixum, sed in imagine duntaxat, doceret Christum veram et realem carnem assumpsisse, in eaque realiter passum, realiter nos redemisse, et sanctificasse. Ita Epiphan hæresi 24.

Secunda, ut fideles in fide Incarnationis plene confirmet, infidelibus vero ejus fidem persuadeat, petito argumento a tribus sensibus, qui fidelissimi et perspicacissimi habentur: tales enim sunt visus, auditus et tactus. Asseverat ergo se cum Apostolis Verbum incarnatum vidisse, audisse, attente perspexisse et contrectasse. Sic Petrus Christum resurrexisse probat testimonio oculari suo et Apostolorum dicens: *Hunc Deus suscitavit tertia die, et dedit eum manifestum fieri non omni populo: sed testibus præordinatis a Deo, nobis qui manducavimus et bibimus cum illo*, Actor. 10. 40. Non, ut ait Tertull. lib. de Anim. c. 17. *falsa utique testatio, si oculorum aurium et manum sensus natura mentitur.*

Tertia, ut ostendat Verbi dignationem et Apostolorum dignitatem. Verbum enim dignatum est e cœlo in terram descendere ac se limo, carni, inquam, nostræ ex limo formatæ, ac Deum homini arctissimo ejusdem hypostaseos et personæ vinculo sociare et nectere, ita ut omnia attributa Dei sint attributa hominis, et vice versa ac proinde per attributa hominis deitatem ejusque attributa Apostolis ostendit.

Hac de causa Verbum caro factum est, ut intactile fieret tactile, ait Naz orat. 38. indeque cognoscibile Dei enim, utpote spiritus, effigiem in mente nobis efformare non possumus; ut ergo eum concipere, invocare, imo cernere, alloqui et tangere possemus, factus est homo. Unde S. Paulinus epist. ad Florentinum: *Hic*, ait, *Dominus et Deus noster qui in terris visus est, et inter homines conversatus est pro nobis, ovis et pastor in nobis est, quia nos invisibili baculo et salutari virga intus regit, ut etiamsi ambulemus in umbra mortis*, non *timeamus mala, quia nobiscum Deus est, Emmanuel ille Dominus majestatis. et filius ancillæ, quorum alterum natura, alterum factus est Idem creator hominis et redemptor, Deus ex Deo, homo pro homine; Filius Dei ante sæcula, filius hominis pro sæculo, forma servi pro libertate servorum, et pauper factus, ut pauperes sua egestate locupletet: quia ipse est dives in omnes omnis boni, qui omnia in omnibus adimplet, plenitudo divinitatis, spes omnium finium terræ, et in mari longe, Deus salutaris noster, mediator hominum et Dei, homo Christus Jesus, qui est in gloria Dei Patris super omnes Deus benedictus in sæculo.*

Hic ergo Deus, qui olim in deitate tantum erat pater, per humanitatem assumptam factus est hominibus quasi mater, ideoque πατρομήτωρ, id est *patri mater*, non tantum ob quatuor modos et causas quas recensui Actor. 17. v. 24. et 29. sed etiam quia Deus quasi sponsus humanitatem matrem nostram quasi sponsam, sibi perenni conjugio arctissimo copulavit, assumpsit et induit; idque repræsentatum est per matrimonium Adæ cum Eva, de quo dictum est Genes. 2. 24 *Et erunt duo in carne una.* Per humanitatem igitur nos nostramque naturam sibi despondit, ut esset nobis mater, qui prius fuerat pater, itaque ad eum fidenter accederemus Solent filii timentes patris severitatem adire matrem, et per eam impetrare id quod volunt a patre: tenerior enim est amor matris in filium, quam patris. Ita fideles et Ecclesiæ per humanitatem Christi invocant Deum, omniaque ab eo impetrant unde Ecclesia omnes collectas et orationes concludit, dicendo: *Per Christum Dominum nostrum.* Ad hæc humanitas Christi est quasi mater, quia sicut mater suum infantem magno et continuo dolore in utero gestat, format, parturit, lactat, fasciat, bajulat educat et in virum efformat: ita et Christus quasi mater per 34. annos magnis et continuis laboribus et doloribus, præsertim in cruce et morte nos concepit, parturivit, aluit, pavit, efformavit. Tertio, quia incarnatio Filii Dei fuit opus tum summæ mentis et sapientiæ, tum summæ bonitatis, quæ attribuitur Spiritui Sancto, sicut illa attribuitur Verbo; sapientia autem sive idea ac bonitas sese habent quasi mater respectu omnipotentiæ, quæ est quasi pater; Deus enim Pater Verbo suo quasi idea, mente et matrice concepit, formavit et produxit omnia Idem sua bonitate quasi matre viscera misericordiæ in nos effudit; præsertim per incarnationem, de qua Zacharias Lucæ 1. 78 *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto.* Hinc Deus quasi mater per Isaiam c. 49. 15 homines quasi filios blande ad se advocat, allicitque, dicens: *Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui.* Hinc et Christus veniens in carnem, ex matre sola nasci voluit sine patre, ut instar Melchisedec esset ἀπάτωρ, sicut in cœlis est ἀμήτωρ quasi ex matre maternitatem assumpturus, materque nobis futurus. Unde Psaltes de eo ait: *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus.* et: *Miserationes ejus super omnia opera ejus.* Quare apposite Gentiles, ait Clemens l. 5 Strom. Deum μητροπάτορα, quasi patrem matrem, vel ut exponit S. August. 7. Civit. c. 9. progenitorem genitricemque simul vocaverunt.

Porro ut immensitatem beneficii Incarnationis Verbi aliqua ratione concipiamus et ponderemus, S. Joannes quatuor ejus circumstantias expendendas suggerit et proponit, nimirum, quis, quid, cui, cur.

Primo, quis est ille qui carnem nostram induit, imo

assumpsit? Est Verbum, quod fuit ab initio, est verbum æternum, est Deus omnipotens, creator cœli et terræ, Dominus Universorum, Rex regum, et Dominus dominantium. Verbum ecce æternum, per quod facta sunt omnia, fit caro, fit homo. *Et vocabitur nomen ejus*, ait Isaias, *Emmanuel*, id est, nobiscum Deus *admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, princeps pacis, pater futuri sæculi, magni consilii angelus*: quæ singula expendi Isaiæ 9. v. 6. Hoc est quod canit Ecclesia in Præfat. Nativ. Christi: *Per incarnati Verbi mysterium nova mentis nostræ oculis lux tuæ claritatis infulsit, ut dum visibiliter Deum cognoscimus per hunc in invisibilium amorem rapiamur.* Porro natura divina per incarnationem non est mutata, nec passa, sed sui similis inviolata et impassibilis permansit.

Præclare S. Leo serm. 10. de Nativit. *Idem*, ait, *est in forma Dei, qui formam suscepit servi. Idem est incorporeus manens, et corpus assumens. Idem est in sua virtute inviolabilis, et in nostra infirmitate passibilis. Idem est a paterno non divisus throno et ab impiis crucifixus in ligno.* Quocirca S. Cyrill. in cap. 1. Evang. S. Joannis, Verbum humanatum comparat carboni, vel ferro ignito. Sicut enim ignis non consumit ferrum ignitum, sed utriusque substantia illæsa et integra permanet; sic nec deitas mutavit humanitatem, nec humanitas deitatem, sed utraque integra et illæsa permanet. Id significatum est per ignem in rubo, quem vidit Moses Exodi 3. 2. Ignis autem in rubo est Verbum in carne; sed sicut ignis rubum non adussit, sic Verbum humanitatem non læsit. Vide Theodoretum in tribus dialogis. Primo, *immutabilis*; secundo, *inconfusus*; tertio, *impassibilis*; ubi contra Eutychetem ex Patribus pulchre explicat, quomodo Verbum manens immutabile, inconfusum et impassibile, factum sit caro. Quocirca Damasc. orat. I. de Nativit. *Tantus*, ait, *Domine, tuus in me fuit amor ut non per angelos, aut per ullam aliam creaturam salutis meæ negotium obieris, verum ut primam fictionem, sic etiam ipsam instaurationem ipsemet efficiendam duxeris.* Et S. August. serm. 59 de Verbis Domini: *Ad sanandum*, ait, *grandem ægrotum, descendit omnipotens medicus, humiliavit se usque ad mortalem carnem, tanquam usque ad lectum ægrotantis.*

Secundo quid fit Deus in incarnatione? fit caro, id est homo. *Caro*, ait S. Augustin. tract. 2. in Joannem, *te cæcaverat; caro te sanat. Carnalis enim anima facta erat consentiendo affectibus carnalibus, inde fuerat cordis oculus cæcatus. Verbum caro factum est. Medicus tibi fecit collyrium, ut de carne vitia carnis extingueret.* Nam caro hominis est præ cæteris animalibus misera, infirma, putida, mille ærumnis et morbis subjecta, et per concupiscentiam corruptissima; hanc assumpsit Verbum, eo se inclinavit illa majestas, ut Seraphinos, Cherubinos, et cæteros angelorum ordines prætoriens descenderet in imam hanc miseriarum vallem et carnem, eamque sibi arctissimo hypostaticæ unionis vinculo copularet. Cogita si ovis duceretur ad lanienam, et homo quispiam eam amans et miserans (uti S. Franciscus eas pecunia redimebat ob amorem Christi, qui repræsentatur Agno Dei) vellet pro ea mori, imo mutari in ovem, ut ovem illam redimeret, an non diceretur hic ejus in ovem esse insanus et ecstaticus amor? longe major fuit amor Christi in nos, dum ex Deo factus est homo; infinities enim amplius Deus excedit hominem, quam homo excedat ovem. Hoc ergo est *magnum pietatis* (et divinæ dignationis et philanthropiæ) *Sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria*, 1. Timoth. 3. 16. Hoc cum Seraphinis admirari et obstupescere debemus, ac cum videmus parvulum in præsepio cum stupore dicere: Hic iste parvulus est Deus meus, Rex cœlorum, creator Universi? Deus, ait D. Thom. opusculo 60. communicat se; primo, omnibus creaturis per præsentiam; secundo, et magis justis per gratiam; tertio, et maxime carni nostræ per substantiam: Primo, naturaliter; secundo, supernaturaliter; tertio, personaliter, ait, Cajetan. Porro Verbum per humanitatem suam omnes homines, et per eos totum universum (hujus enim nexus et vinculum est homo ideo microcosmus appellatus) ad se elevavit, sibique univit, ut sit Deus omnia in omnibus, ait Damascen. orat. de Transfigurat. et Cajetan. in 3. p. q. 1. a 1. *Incarnatio*, ait, *est elevatio totius Universi in divinam personam*; imo S. Dion. de Divin. nomin. c. 4. *Quæ major*, ait, *Dei communicatio cum creatura, quam ea qua Verbum caro factum est, cogitari potest?* Rursum junxit se Verbum homini, id est primum ultimo in creatione enim homo fuit ultimo a Deo creatus; atque sic Deus quasi in circulo ad punctum unde cœperat verbo creando omnia, per incarnationem rediit, hominem jungendo Verbo. Ita Clictovæus in Damascen. lib. 3. de Fide cap. 1.

Tertio, cui Verbum factum est caro? homini peccatori et vilissimo instar vermiculi. *Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis.* Christus ergo non assumpsit hominem propter se, quasi egeret aut delectaretur illa humanitate quam assumpsit, sed propter nos. Ultimatus ergo terminus incarnationis sumus nos. Ideo enim natus est in carne corporaliter, ut in anima nostra nasceretur spiritualiter. Hinc canit Ecclesia in Symbolo Concil. Nicæni: *Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de cœlis.* S. Anselmus l. 2. *Cur Deus homo* cap. 20. *Quid*, ait, *misericordius intelligi valet, quam quod peccatori æternis tormentis deputato, et unde se redimeret non habenti; Deus Pater dicit, accipe Unigenitum meum, et da pro te. Ipse Filius, Tolle me, et redime te?* Celebratur Atheniensium dux Codrus, qui orto cum Spartanis bello, cum respondisset oraculum illos posse vincere, quorum dux periisset, deposita ducali trabea, vilem militis vestem induit, itaque hostium castra adiens, illic jurgio eos in suam cædem instigavit, ac moriens sua morte victoriam, vitam et libertatem suis peperit. Sed quid Codrus ad Christum? quid homo ad Deum, qui carnem induens nos sua morte ab æterna morte et gehenna liberavit, ac regni cœlestis et æternæ gloriæ hæredes effecit?

Quarto, cur Verbum factum est homo? ut hominem inferno, morte, peccato, omnique miseria corporis et animæ liberaret. Verbum enim nihil sibi acquisivit nisi exinanitionem, opprobria, paupertatem, dolores, mortem et crucem, ut per ea nobis benefaceret. *Natus est Christus in carne, ut nos nasceremur in spiritu*, ait S. Gregor. Nazianz. *Natus est in tempore, ut tu nascereris in æternitate. Natus est in stabulo,*

ut in nascereris in cœlo. Audi S August. serm. 9. de Nativit. *Dominus noster Jesus Christus, qui in æternum cunctorum est creator, hodie nascendo de matre, factus est nobis Salvator. Natus est nobis hodie in temporis volubilitate, ut nos perducat ad Patris æternitatem. Factus est Deus homo, ut homo fieret Deus: ut panem angelorum manducaret homo, Dominus angelorum hodie factus est homo.* Et Nazian. in distichis: *Patris Verbum est homo noster, ut hujusmodi mixtioni Deum hominibus misceat. Unus utrimque Deus est, hactenus homo effectus, ut me ex mortali Deum efficiat.*

Quocirca Clemens Alexandr. adhortat. ad Gentes ait Christum sua incarnatione terram in cœlum mutasse, ac ex hominibus angelos, imo deos fecisse: ideoque ipsum pulchrum esse aurigam qui currum sive bigam fidelium, puta Judæorum et Gentium, agat in cœlum, dirigatque ad beatam immortalitatem. Hoc est quod S. Joannes Evangel. cap. 1. vers. 12 inquit, *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus,* etc. Et *Verbum caro factum est* q. d. Ideo Verbum caro factum est, ut homines faceret filios Dei. Audi Origen. hom. 2. in diversos hæc verba tractantem: *Si filius Dei factus est homo, quid mirum si homo credens in Filium Dei filius Dei futurus sit? Ad hoc siquidem Verbum in carnem descendit, ut in ipsum caro, id est homo, credens in verbum ascendat, ut per naturalem Filium unigenitum, multi filii efficiuntur adoptivi; non propter seipsum Verbum caro factum est, sed propter nos, qui non nisi per Verbi carnem potuissemus in Dei filios transmutari. Solus descendit, ut cum multis ascenderet. De hominibus facit deos, qui de Deo fecit hominem. Et habitavit in nobis, id est naturam nostram possedit, ut suæ naturæ participes faceret nos.* S Leo s. 6. de Nativit. *Ideo,* ait, *Christus filius hominis factus est, ut nos filii Dei esse possimus.* Vide S. Anselmum lib. Cur Deus homo

Vide ergo immensitatem hujus beneficii, Deus hic non pluit e cœlo manna, sed totum cœlum quasi disrumpens, omnes deitatis suæ thesauros et viscera misericordiæ suæ, imo totum se quantus quantus est, cum omnibus suis donis et gratiis in terram effudit. Hoc est quod optabat Isaias cap. 45. 8 *Rorate, cœli desuper, et nubes pluant justum, aperiatur terra et germinet Salvatorem.* Audi S Augustinum serm. 27. vel alio computu 23. de Temp. *Laudem Domini,* inquit, *loquetur os meum Ejus Domini per quem facta sunt omnia, et qui factus est inter omnia. Qui est patris revelator, matris creator. Filius Dei de patre sine matre, filius hominis de matre sine patre. Magnus dies angelorum, parvus in die hominum; Verbum Dei ante omnia tempora, Verbum caro opportuno tempore. Conditor solis, conditus sub sole. Cuncta sæcula ordinans de sinu patris, hodiernum diem consecrans de utero matris. Ibi manens, hinc procedens. Effector cœli et terræ, sub cœlo exortus in terra. Ineffabiliter sapiens, sapienter infans. Mundum implens, in præsepio jacens; sidera regens, ubera lambens. Ita magnus in forma Dei, brevis in forma servi, ut nec ista brevitate magnitudo illa minueretur, nec illa magnitudine ista brevitas premeretur. Neque enim quando membra humana suscepit, opera divina deseruit, nec attingere a fine usque ad finem fortiter, et disponere omnia suaviter destitit, quando infirmitate carnis indutus virginali utero receptus est, non inclusus; ut nec angelis subtraheretur sapientiæ cibus, et nos gustaremus quam suavis est Dominus.*

Audi et S. Gregor. Nazian. jubilantem orat. 38. *Christus gignitur, glorificate. Christus e cœlis; obviam prodite. Christus in terra; subvehimini, cantate Domino, omnis terra. Atque ut hæc duo in unum contraham, lætentur cœli et exultet terra, propter cœlestem, ac postea terrestrem. Christus in carne; tremore et gaudio exultate; tremore propter peccatum, gaudio propter spem. Christus ex Virgine; mulieres virginitatem colite, ut Christi matres sitis. Quis eum qui a principio est non adorat? Quis eum qui postremus est non laudat ac celebrat?* Et mox: *Omnes gentes, plaudite manibus, quoniam parvulus natus est nobis et filius datus est nobis, cujus principatus super humerum ejus (cum cruce etenim extollitur) ac vocatur nomen ejus magni consilii, hoc est paterni, angelus. Clamat Joannes: Parate viam Domini; ego quoque diei hujus vim ac potentiam clamabo. Carnis expers incarnatur; Verbum crassescit; invisibilis cernitur; intactibilis tangitur; tempore vacans initium sumit; Dei filius, hominis filius efficitur. Jesus Christus heri et hodie, idem et in sæcula.* Et S. Bernard serm. 1. de Epiphan. *Quid tantopere declarat ejus misericordiam, quam quod ipsam suscepit miseriam? Quid ita pietate plenum, quam quod Dei verbum, propter nos factum est fenum? Quanto enim minorem se fecit in humanitate, tanto majorem se exhibuit in bonitate: et quanto pro me vilior, tanto mihi charior.* Idem serm 46. in Cant. *O suavitatem, o gratiam, o amoris vim! summus omnium, imus factus est omnium. Quis hoc fecit? Amor dignitatis nescius, dignatione dives, affectu potens, suasu efficax. Quid violentius? Triumphat de Deo amor; ut scias amoris fuisse, quod plenitudo effusa est, quod altitudo æquata est, quod singularitas associata est.*

Quare ut hoc manna immensum e cœlo depluens excipiamus, pandamus totum cor, ampliemus ejus sinum per immensum ejus desiderium, ut totam ejus copiam, gratiam et suavitatem capiamus et sapiamus. Imitemur Patres in limbo, qui per tria et quatuor annorum millia sedentes in tenebris et umbra mortis, illud avidissime et sitientissimis animis desiderabant, clamantes: *Utinam dirumperes cœlos, et descenderes,* Isaiæ 64. v. 1. Imitemur B. Virginem, quæ concepto Verbo anhelabat ad ejus partum, tota avulsa a mundo et tota Christo unita, in eumque transformata, ut deitas in utero latens per corpus Virginis, in omnibus ejus partibus et motibus resplenderet. Atque idcirco Christus jussit hanc suam nativitatem quotannis solemniter recoli et celebrari, ut nobis id præstet quod olim præstitit Pastoribus, Magis, Annæ, Simeoni, Joseph, dum realiter natus est; quia enim tunc præsentes esse non potuimus, hinc nobis quotannis per commemorationem fit præsens, et easdem gratias impertiat. Quisque ergo suas necessitates Christo nato proponat, carnis infirmitates, ac præsertim vitium et tentationem, quæ maxime eum premit, dicatque confidenter cum S. Catharina Senensi: *Domine, habeo te præsentem, meus es, non dimittam te donec hanc*

tentationem sustinueris, hanc virtutem vel gratiam dederis, donec totum cor meum possederis, et tuo amore imbueris. Ideo enim Verbum caro factum est ut carnis ærumnas et infirmitates curaret vi Verbi, uti curavit omnes in sua carne quam assumpsit. Rogandus est ut idem faciat in carne nostra, ut in ea habitans eam sanet, sanctificet, et quasi in spiritum transmutet; eam nova nativitate det novam vitam, ut vivamus angelice, cum angelo cœlesti. Ita S. Hieron. cum S. Paula migravit in Bethlehem, ut ibi jugiter mentis oculis intuerentur Christum nascentem. Ita S. Franciscus sub mortem Græcii solemniter celebravit Christi natalem cum bove et asino, ac prædicans non aliud dicebat quam: *Amemus parvulum nostrum, parvulum de Bethlehem.* Sic et S. Bern. in hoc mysterio se superat, totusque melleus est et divinus. Christus se totum tibi, tu te totum da Christo; Christus tibi natus est, Verbum tibi incarnatum est, Deus tibi humanatus est, tu vicissim nascere Christo, Verbo te insere, Deo te desponde, imo trade et redde.

Denique exclamat S. Bern vel quisquis est auctor, ser. in Cœna Domini, qui habetur sub finem operum ejus pag. 391. *O stupenda Dei miseratio! Verbum carnem, Deus cinerem, figulus lutum, vita morticinum induit, ut jumenta manducarent panem angelorum. Homines jumenta erant* Et inferius: *En propter cibus cœlestis mutavit se in pabulum pecoris, homine mutato in pecus; panis enim angelorum factus est fœnum; unicus Patris, filius hominis; omnis enim caro fœnum,* Isaiæ 40. *Comedunt igitur angeli Verbum de Deo natum; comedunt homines Verbum fœnum factum Pane suo vivunt angeli in cœlis, et beati sunt; fœno suo vivunt homines in terris, et sancti sunt. Fœnum quippe istud de prato virginalis uteri collectum factum est refectio jumentorum; Verbum ut fœnum fieret, latuit in Virgine, sol in sidere, artifex in opere.*

Et manus nostræ contrectaverunt de Verbo.] Hoc est, Verbum ipsum quod contrectavimus, æque ac vidimus et audivimus. Est hebraismus, dicit tamen *de Verbo, non* Verbum, quia Apostoli non ipsummet Verbum in se, utpote divinum et spiritale, sed ejus vestem, puta humanitatem, contractaverunt. Ergo non Verbum, sed aliquid *de Verbo*, puta adjacentem Verbo carnem quasi vestem contrectaverunt. Rursum *quod contrectavimus*, id est, quod contrectando invenimus et deprehendimus, *de Verbo* (est metalepsis) scilicet Verbum vere carnem humanam, non autem phantasma vel spectrum inane carnis assumpsisse. Quam felices Apostoli qui Verbum incarnatum videre, audire, tangere meruerunt! *Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis quod multi Prophetæ et reges voluerunt videre, quæ vos videtis, et non viderunt; et audire quæ auditis, et non audierunt,* ait Christus Lucæ 10 23.

Porro Dydimus hæc omnia refert ad mysterium *resurrectionis Christi.* q. d Vidimus, audivimus, contrectavimus Christum, postquam resurrexit, Credite ergo eum resurrexisse, hoc enim resurrectionis mysterium orbi erat novum et paradoxum; ideoque illud ipsum S Petrus et Paulus in Actis Apost. et Epistolis suis assidue confirmant et inculcant, Glossa restringit ad transfigurationem Christi, tunc enim vidit Joannes gloriam Christi, et audivit vocem Patris *Hic est filius meus.* Verum melius alii referunt ad totam Verbi incarnati œconomiam.

De verbo vitæ | Syrus, *Verbum vitæ.* Sic Joel ait: *Effundam de spiritu meo*, id est, spiritum meum, Actor. 2 17. *Dabitur ei de auro* (id est aurum) *Arabiæ, et adorabunt de ipso* (id est ipsum) Ps. 71. 15. græce περι του λογου, id est, *de illo Verbo*, scilicet eximio, increato, æterno et divino, puta de Filio Dei, ut fatebantur ipsi etiam Ariani convicti ex eo, quod Verbum hoc in Evangelio cap 1. paulo post v 14. vocet Unigenitum Dei, ac passim alibi Script. illud appellet Filium Dei, licet enim S. Basil. putet etiam Spiritum Sanctum dici posse Verbum, tamen id improprie diceretur, ait D Thom Verbum intellige non oris, sed mentis. Ita S. August. Chrysost. et alii in c. 1 Evangelii S. Joannis.

Quæres primo, cur S Joannes Filium Dei non vocat Filium, sed Verbum? Respondeo primo, quia in suo Evangelii et Epistolæ principio alludit ad principium Mosis, quo Deus verbo creavit cœlum, terram, omniaque quæ iis continentur, Genes. 1 2.

Secundo, quia, ut docet S Chrysost. in Evang. S. Joann. c. 1 Verbum hoc quod est in sinu Patris omnem habet sapientiam, ac carne vestitum eamdem nobis enarravit: illam autem sapientiam tam Evangelio quam Epistola hac enarrare statuit S Joannes. Unde etiam S. Joannes magis verbis et doctrinæ Christi enarrandæ insistit, cum alii tres Evangelistæ magis rebus et gestis Christi insistant. Christum ergo vocat Verbum, quia Verbi hujus verba nobis recensere intendit.

Tertio, ne, si Filium dixisset, eum corporeum et passibilem quis imaginaretur: tales enim sunt filii quos novimus in terra. Ita S. Cyrill. in cap 1 Evang. S. Joannis. Vox ergo *Verbum* significat generationem Filii non esse humanam, sed spiritualem, mentalem et divinam, ideoque puram, integram et incorruptibilem, scilicet eum generari a mente divina ut verbum mentis.

Quarto, quia Verbum in divinis significat Filium. Verbum enim significat conceptionem mentalem Dei Patris, quæ est ipsa generatio Filii, qui quasi verbum repræsentat et manifestat sapientiam, et voluntatem Patris. Et hæc est causa cur Filius sit incarnatus, non Pater, aut Spiritus Sanctus, quia scilicet incarnatio idcirco facta est, ut per eam Deus se manifestaret hominibus: Verbi autem est rem manifestam facere. Rursus sicut Verbum a Patre genitum est spiritu, ita decuit idem gigni a matre in carne. S Joannes ergo nos quasi manu ducit ad Verbum, ac per illud ad Deum, ut cum eo secum jugiter commorari, colloqui et dissuaviari nos doceat. In Joanne enim et similibus verum est illud Senecæ epist. 41. *Quemadmodum solis radii contingunt quidem terram, sed ibi sunt unde mittuntur; sic animus magnus et sacer, et in hoc demissus ut propius divina nossemus, conversatur quidem nobiscum, sed hæret origini suæ. Illinc pendet illuc spectat ac nititur;* et, ut ait S. Amb. *Verbo innubit æterno*, nam, ut inquit S. August. serm. 38. de Verbis Evang. secundum Joannem: *Homo fit beatus contingendo illud, quod semper beatum manet, et est illud ipsa beatitudo perpetua; et unde fit homo vivus, vita perpetua: unde fit homo sapiens, sapientia perfecta, unde homo fit illuminatus, lumen sempiternum est.*

Quæres secundo cur Filius dicatur λογος, sive *Verbum?* Resp. Primo, λογος verti potest *ratio*, quia sicut ratio nobis intima est, ita et Patri intimus est Filius. Ita Nazianz. *orat.* 4. de Theol. Secundo, sicut ratio vel notitia procedit a mente; ita Verbum sive Filius procedit a Patre. Ita Origen. S. Chrys. Theoph. Euth. in c. 1. Evang. S. Joannis Naz. orat. 4. de Theolog. S. Basil. in illud: *In principio erat Verbum.* Tertio, quod a nobis auferat omne quod rationi repugnat, itaque nos faciat rationi obsequentes, ait Orig. lib. 1. in Joann. c. 1. et ibidem Rupert. *Verbum*, ait, *Dei perpetua ratio est, sapientia sempiterna*, etc. *Cur non ipsa ratio sempiterna Verbum dicatur, unde nobis inest rationalitas?* et Euseb. 5. Demonstr. c. 5. *Verbum*, inquit, *eorum omnium rerum, quæ factæ sunt, rationes in se fert, quare et Sapientia et Verbum Dei appellatur.* Verum ratio non ita exprimit processionem a Patre, sicut exprimit verbum, uti notat S. Aug. q. 63. inter 83. Adde rationis nomen esse essentiale, non notionale et personale, ideoque commune S. Trinitati. Audi S. Dion. de Divin. nom. cap. 7. *Deus*, ait, *dicitur ratio in S. Litteris, non modo quia rationis sensus et sapientiæ indultor est, sed quia et omnium causas in se uniformiter ante complexus est, et quia per omnia pergit penetrans usque ad omnium finem, Sap. 8. et super hæc etiam, quia super simplicitatem omnem divina expanditur ratio, estque ab omnibus, super omnia supremæ substantiæ ratione, absoluta.* Denique ratio esse potest in eo qui actu non intelligit, ut in dormiente; verbum autem est ejus, qui actu intelligit, qualis est Deus.

Secundo, λογος verti potest *opus*; est enim Verbum Patris opus ei commensum, coævum et adæquatum, juxta illud Sap. 7. 25. *Vapor est virtutis Dei, et emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera.*

Tertio, λογος, verti potest *virtus.* Verbum enim est virtus, potentia, brachium, et dextera Patris, qua creavit et fecit *omnia*: nam Verbum, qua Deus, est virtus creandi; qua homo, est virtus redimendi et salvandi *omnes*, juxta illud Pauli 1. Cor. 1. v. 23. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam.* et: *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum*, Psal. 32. v. 6. et: *Portans omnia verbo virtutis suæ.* Hebr. 1. 3.

Quarto, λογος. verti potest *forma*; Verbum enim est Patris forma, pulchritudo, *candor lucis æternæ, et speculum sine macula, Dei majestatis, et imago bonitatis illius*, Sapient. 7. 26. *splendor* (græce ἀπαύγασμα. id est, *refulgentia*, resplendentia) *gloriæ, et figura substantiæ ejus*, Hebr. 1. v. 3. His adde a magno Dionysio Areopagita duas divinas personas, Filium et Spiritum Sanctum productas dici veluti infinita quædam germina, veluti fragrantissimos quosdam flores, veluti lumina quædam splendidissima; etenim in lib. de Divinis nom. c. 2. in fine primæ partis hæc scribit: *Quod primordialis et fontana sit deitas Pater. Filius vero et Spiritus Sanctus fœcundæ deitatis (si fas est dicere) germina plantata divinitus et veluti flores, ac supersubstantialia lumina, a Scripturis sanctis accepimus. Quonam vero modo ista sint, neque eloqui, neque intelligere possumus.* Hinc et S. Aug. l. 6. de Trin. c. 10. *Quidam* (is est S. Hilar. lib. de Synodis, non longe a principio) ait, *cum vellet clarissime singulorum in Trinitate personarum insinuare propria; Æternitas est, ait, in Patre, species in imagine* (in Filio) *usus in munera*, puta in Spiritu Sancto, qui est donum et munus Patris et Filii. Idem S. Aug. s. 38. de Verbis Evang. secundum Joannem: *Non enim verbum*, inquit, *proficit, aut crescit accedente cognitore, sed integrum manet, si permanseris; integrum, si recesseris, integrum cum redieris, manens in se et innovans omnia; ergo est forma omnium rerum, forma infabricata, sine tempore, et sine spatiis locorum.*

Quinto, λογος, verti potest *definitio*, quia quasi rerum omnium definitio Patris naturam omnesque res definite et plene exprimit. Unde S. Gregor. Nazianz. orat. 4. de Theolog. *Eodem modo*, ait, *Filius se habet ad Patrem, quo definitio cum definito; nam hoc quoque λογος dicitur. Qui enim Filium videt, videt et Patrem*, Joann. 14. *Ac brevis facilisque paternæ naturæ declaratio est Filius*: sic et Euthymius in c. 1. Evang. S. Joann. Rursum λογος, verti potest *computus, calculus, supputatio.* Verbum enim est calculus et computus omnium angelorum, Sanctorum, imo creaturarum totius universi.

Sexto, λογος, verti potest *causa*; quia Verbum est causa per quam singula facta sunt, et subsistunt. Ita S. Hier. ep. ad Paulinum, Philostratus in Heroicis. *Trojanis* inquit, *Hector manus, Æneas mens fuit*, at Verbum creatoris tam manus, quam mens fuit; tam causa efficiens, quam idea concipiens.

Septimo, aliqui λογος, vertunt *sermo promissus*, sive quem voces et sermones Prophetarum promiserunt venturum orbis Salvatorem, ita Beza, quem recte refutat noster Salmer. t. 2. *tr.* 4. Nam ante Prophetas, eorumque oracula ab æterno Verbum erat Verbum, eratque apud Deum; ut ait S. Joannes. Reipsa ergo Beza negat λογον, æque ac Alogiani, teste Epiphan. hæresi 51. et Centuriatores Magdeburg. centur. 1. l. 1. c. 4. qui negant λογον dici respectu Patris, quasi ab eo genitus sit per cognitionem. Hi ergo sunt hostes Verbi et Filii Dei, ideoque semiathei.

Octavo et optime, λογος, cum nostro et Patribus pene omnibus vertas, *verbum*, utique non oris et vocis, sed cordis et mentis. Sicut enim *nos* dum cogitamus vel intelligimus quidpiam, formamus nobis conceptum rei cogitatæ vel intellectæ, qui dicitur verbum mentis; ita Pater æternus intelligendo et comprehendendo suam essentiam, et omnia quæ in ea sunt, formavit et produxit hoc verbum æternum sibi adæquatum et simillimum, quo fit ut Verbum hoc sit Deus, Deique Filius a Patre genitus. Dixi, *omnia quæ in eo sunt*, quia in essentia Patris est virtus spirandi Spiritum Sanctum, et omnipotentia producendi omnes creaturas possibiles; quare ex cognitione Spiritus Sancti et creaturarum possibilium pariter ac essentiæ divinæ producitur *et* procedit Verbum, uti docet Franc. Suarez lib. 9. de Deo trino et uno, c. 4. 5. et 6. et alii.

Ubi nota, Verbum Dei *est* duplex: unum essentiale, quod est ipsa intellectio Patris, quam cum essentia, intellectu *et* voluntate communicat Filio et Spiritui Sancto. Et hoc videntur intellexisse Trismegistus, Plato et Philosophi (de quibus mox.) Similiter Ariani Verbum internum essentiale, id est intellectionem Patris et Filii et Spiritus Sancti ponebant in uno Deo

ipsi coæternam; sed addebant Deum cœpisse esse Patrem in tempore, cum Verbum notionale a se distinctum produxit, quasi primam creaturam, et per eam cæteras. Alterum Verbum est notionale, sive personale, quod est Verbum a Patre productum et genitum, ideoque ipsum est persona subsistens, puta Filius Dei Patris. De notionali agit S. Joann. tam hic, quam in Evang. Vere Cyrillus l. 7. Thesauri c. 1. *Nomen Verbi*, inquit, (*elegit*) S. Joann. *quia est maxime proprium et significativum divinitatis, et processionis propriæ secundæ personæ*. Unde Apoc. 19 *dicitur: Et nomen ejus erat Verbum Dei.* S. Aug. vero l. 15. de Trinit. c. 14. Verbum essentiale a notionali distinguens, sic ait: *Novit omnia Pater in seipso, novit in Filio, sed in seipso tamquam seipsum*, puta essentialiter, *in Filio tamquam Verbum suum*, puta notionaliter.

Adverte, λογος, idem est quod *verbum, sermo, oratio*. Unde Tertull. S. Cyprian. S. Amb. Hier. et alii veteres sæpe Filium vocant sermonem. Renovavit idipsum hoc ævo Erasmus; unde pro: *In principio erat Verbum*, vertit, *in principio erat sermo*, ob quam novationem a Theologis vapulavit. Erasmum secutus est et defendit Calvinus in cap. 1. Evangel. S. Joann. *Miror*, ait, *quid Latinos moverit ut τον λογον transferrent Verbum. Sic enim vertendum potius fuisset το ρημα. Verum ut demus aliquid probabile secutos esse, negari tamen non potest, quin Sermo melius conveniat; unde apparet quam barbarum tyrannidem exercuerint Theologastri, qui Erasmum turbulente adeo vexarunt, ob mutatam in melius unam vocem* Erras, Novator, *cum errantem et novantem sequeris.*

Quod enim hoc loco melius conveniat Verbum quam sermo, liquet primo, ex eo, quod verbum simplicius sit sermone; sermo enim est compositum quid ex verbis: simplicissimus autem est Dei filius. Secundo, quia verbum generalius est sermone; omnis enim sermo est verbum, at non omne verbum est sermo. Tertio, quia conceptus mentis semper verbum mentis, numquam sermo dicitur. Filius autem est conceptus mentis divinæ et paternæ. Quarto, sicut mens gignit verbum mentis, hocque fit vocale dum in os et linguam carneam deducitur, et quasi ex ore nascitur; ita Pater genuit Verbum mentale, quod factum est vocale per incarnationem, dum induens carnem, os et vocem hominis, per eam locutum annunciavit nobis voluntatem Patris. Et huc subinde alludit Script. dum Christum, qua homo est, vocat Verbum, eo quod qua homo fuerit legatus, nuntius et interpres voluntatis Dei apud homines, ut patet 1. Joannis 5. 7. Apocal. 19. 13. Ita S. Chrys. et Theophyl. in c. 1. Evang. S. Joann. et S. Epiphan. hæres. 71. *Filius*, ait, *Verbum nominatur, quia interpres est voluntatum Dei*, et S. Aug. lib. de Fide et Symbol. cap. 3. *Verbum*, ait, *Patris dictum est, quia per ipsum innotescit Pater. Sicut ergo verbis nostris id agimus ut noster animus innotescat audienti, sic illa sapientia quam genuit Pater, quoniam per ipsam innotescit animus secretissimus Patris, Verbum ejus convenientissime nuncupatur.* Verum S. Joann. tam hic, quam in Evangel. Christum vocat Verbum ratione divinitatis, non humanitatis. Quinto, licet aliqui apud S. Aug. lib. de Princip. Dialect. c. 6. verbum derivent a verberando, quod verberato lingua intra palatum aere, omne verbum proferatur; melius tamen ipse S. Aug. l. 15. de Trinit. c. 11. ex Varrone, Servio et aliis, verbum deducit a vero et veritate, quod verum verbo concipiamus et loquamur. Verbum ergo, uti et verum menti est intimum; sermo vero innuit potius aliquid foras jactatum, diciturque a sero; seritur enim sermo inter plures et sæpe falsus. Nam, ut ait Servius: *Sermo est consertio orationis, et confabulatio duorum vel plurium.* Melius ergo Filius Dei vocatur Verbum quam sermo.

Denique Verbi hujus dignitatem et attributa describens S. Basil. libr. 2. contra Eunom. processionis hujus admirandæ alia similia iis verbis proponit: *Oportet* (ait) *dignam de Deo generationem intelligere impassibilem, imperceptibilem, indivisibilem, sine tempore, instar resplendentis a luce radii. Intelligere autem imaginem invisibilis Dei, nec secundum artificiosas has imagines ad exemplar postea elaboratam; sed existentem et consubsistentem cum prototypo qui ipsi substantiam dedit, itemque cum archetypo existentem; nec imitatione figuratam, sed tamquam sigillo aliquo tota Patris natura Filio impressa. Aut si vis, qualis artium sit constitutio tota ex docentibus in discipulos immissa; cum nihil desit docentibus, et perfectio adsit iis qui didicerunt, vel id quidem non ita congruum ad similitudinem, propter temporis spatium; illud commodius, qualis est intellectionis natura, motibus mentis sine tempore constituta.* Hæc Basil.

Tertullianus his etiam utitur collationibus in libro adversus Praxeam c. 8. *Protulit Deus sermonem, id est verbum, sicut radix fruticem et fons fluvium et sol radium, nec frutex a radice, nec fluvius a fonte, nec radius a sole discernitur, sicut nec a Deo sermo*, etc.

Divinius S. Gregor. Thaumaturgus, Verbum hoc æque ac Patrem et Spiritum Sanctum depingit in Symbolo, quod ei cœlitus traditum est a nostro S. Joanne, jussu B. Virginis, uti scribit Greg. Nyssenus in Vita Thaumaturgi. Symbolum hoc toto Oriente celeberrimum ita se habet: *Unus est Deus Pater Verbi viventis, sapientiæ subsistentis, et potentiæ et figuræ æternæ, perfectus perfecti genitor, Pater filii unigeniti. Unus Dominus solus ex solo, Deus ex Deo, figura et imago deitatis, verbum efficax, sapientia constitutionis rerum universarum comprehensiva, et potentia totius creaturæ effectrix, filius verus veri Patris, visum effugiens visum effugientis, et corruptioni non obnoxius non obnoxii corruptioni, et morti non obnoxius morti non obnoxii, et æternus æterni. Unus Spiritus Sanctus ex Deo ortum et existentiam habens, quique per Filium apparuit, videlicet hominibus, imago filii perfecti, perfecta vita viventium, causa, fons, sanctus, sanctitas sanctificationis suppeditatrix, per quem manifestatur Deus Pater, qui est super omnia et in omnibus. Et Deus filius qui per omnia permanet. Trinitas perfecta, quæ gloria atque æternitate et regno non dividitur, neque abalienatur.*

Porro idem per umbram viderunt Gentiles idque didicerunt vel ex libris Mosis et Hebræorum. Unde Plato vocatur Moses Atticus ab Eusebio l. 13. de Præpar. cap. 7. et Theodor. lib. 2. de Cur. Græc. affect. *Oceanus Theologiæ, a quo fluvii omnes et maria derivantur; illinc enim Anaxagoras, Pythagoras, et*

Plato parva quædam veritatis lumina desumpserunt. Vel ex Sibyllis, vel lumine naturæ, vel instinctu divino. Audi Lactant. l. 4. de Sapientia c. 9. *Hunc,* ait, *sermonem,* id est Verbum divinum, *ne Philosophi quidem ignoraverunt. Siquidem Zenon naturæ dispositorem, atque opificem universitatis λογον prædicat,* quem et fatum, et necessitatem rerum, et Deum, et animum Jovis nuncupat. Nam Trismegistus, qui veritatem pene universam, nescio quomodo investigavit, virtutem majestatemque Verbi sæpe descripsit. Id enim de Mercurio Trismegisto testatur S. August. l. de Quinque hæresib. c. 3. Idem Mercurius in Pimandro: *Mens* (inquit) *Deus, utrinsque sexus fæcunditate plenissimus, vita et lux, cum verbo suo mentem alteram opificem peperit, qui quidem Deus, ignis, atque spiritus numen.* Accedit his vulgata illa ejusdem sententia; *Monas genuit monadem, et in se suum reflexit ardorem;* hoc est, unus Deus genuit unicum filium, et in se amorem reflectens, produxit Spiritum Sanctum. Illud quoque in Pimandro: *Mens Deus lux, mentis vero germen lucens Dei filius.* Similiter Theodor. l. 2. de Principiis: *Plotinus* (ait) *ac Numenius explicantes Platonis mentem, tria aiunt posita esse a Platone æterna, ipsum videlicet bonum mentemque et hujus universi animam: vocat enim bonum, quem nos Patrem dicimus; mentem vero seu intellectum, quem nos Filium. Verbumque appellamus; potentiam vero qua animat omnia et vivificat. Animam vocat eam quam sacræ Litteræ Spiritum Sanctum appellant. Atque hæc ipsa, ut sæpe jam dixi, ex Hebræorum sapientia et Theologia subducta sunt.* Verum recte notat Cardin. Bessarion l. 2. Apol. Platonis c. 4. Platonem non Christiane, sed Ariane de Filio et S. Trinitate esse locutum; nam statuit gradus in divinitate. Primum enim entium statuit primum Deum, post hunc quasi inferiori gradu ponit mentem ab eo productam; ac denique tertio loco et gradu ponit mundi animam, quæ universum hoc quasi animal animet et vegetet. Docuit ergo Plato, Deum ingenitum primo genuisse mentem; secundo, animam mundi. Quare arianizat; ponit enim mentem et animam mundi, quasi res distinctas a Deo ingenito, eoque minores. Huc facit illud Serapidis oraculum datum cuidam regi Ægyptio.

Principio Deus est, tum sermo, et spiritus istis
Additur: æquæva hæc sunt, et tendentia in unum.

Sic et Orpheus aliique Græci, Chaldæi et Ægyptii Deum Patrem vocarunt νουν, id est *mentem,* Filium vero λογον, quasi mentis prolem, ait Theod. lib. 2. de Curand. Græc. affect. et S. August. 7. Confess. c. 9. Alii Patrem vocarunt animam, vel spiritum; Filium vero νουν, id est *mentem* et notitiam Patris. Quamquam multi valde probabiliter censent Orpheum, Trismegistum, Platonem et Platonicos per νουν et λογον, non verbum notionale, hoc est, filium, sed essentiale, hoc est, ideam mentis divinæ, per quam omnia produxit, intellexisse. Hinc et illud Trismegisti: *Monas genuit monadem, et in se reflexit ardorem,* quod multi sic explicant, q. d. Pater genuit Filium, ipsumque reflexo amore amans spiravit Spiritum Sanctum. S. Thom. in cap. 1. Evang. S. Joan. sic explicat, q. d. Unus Deus unum creavit mundum, propter sui ipsius amorem. Plura vide apud Theodor. Euseb. August. locis citatis, et August. Steuchum de Perenni Philosoph. ac nostrum Barradium tom. 1. l. 4. c. 3.

Quæres tertio an verbum hoc divinum simile sit nostro verbo mentis, an vero dissimile? Respond. partim esse simile, partim dissimile. Simile est primo quia sicut nostrum est immateriale et spirituale, ita et divinum. Secundo, sicut homo mente parit conceptum sive verbum mentis, ita Pater intellectu et intellectione sua comprehendens suam essentiam, omniaque ejus attributa gignit Verbum. Verbum ergo est notitia et notio Patris. Unde S. August. serm. 38. de verbis Evang. secundum Joannem: *Verbum Dei,* ait, *incorporaliter, inviolabiliter, incommutabiliter, sine temporali nativitate, natum tamen intelligamus a Deo.* Tertio, sicut per nostrum verbum concipimus res omnes, ita et Deus per suum. Quarto, sicut nostrum est menti internum, ita et Dei: est enim apud Patrem et in sinu Patris, Joan. 1. 18, sicut nostrum menti inhæret, illique est intimum. Quinto, sicut nostrum est idea, juxta quam omnia fabricamus et facimus, ita et Dei, juxta illud: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* Joan. 1. Hinc Timæus Platonicus Deum Deique Verbum vocat κοσμον ιδανικον, *mundum exemplarem;* quia Verbum est mundus increatus et immensus, qui est idea et exemplar mundi creati. Est ergo Verbum maximus mundus sapientiæ, sanctitatis, intelligentiæ, vitæ, rationum, formarum; nam ut ait Plato: *Omnia quotquot sunt animalia intelligibilia, ille in se complexus servat et continet; non secus ac mundus nos et omnia creata quæcumque cernuntur suo ambitu cingit;* Sexto, sicut nostrum verbum mentale fit vocale, dum loquimur: ita Verbum divinum factum est vocale, dum in carne assumpta locutum est. Septimo, sicut verbum nostrum est imago rei quæ intelligitur, ita Verbum divinum est imago Dei Patris. Octavo, sicut verbum, puta conceptus noster tamdiu durat, quamdiu durat intellectio, sic et divinum Verbum. In æternum autem permanet Patris intellectio: quare in æternum quoque gignitur, manetque ejus verbum, quod per illam producitur, quia enim intellectio Patris semper est in actu hinc et Verbi generatio semper est in actu. Quapropter vera est hæc propositio: Verbum semper gignitur, et semper est genitum; quia in divinis idem est fieri et factum esse. Hoc est quod ait Michæas c. 5. v. 2. *Egressus,* Hebr. egressiones, *ejus ab initio a diebus æternitatis.* Unde Patres Conc. Ephesini: *Coexistere,* inquiunt, *semper, et coæternum esse Patri filium splendor tibi denuntiet, impassibilitatem nativitatis illius ostendat Verbum, consubstantialitatem nomen Filii pandat.* Et S. Basilius homil. 1. in Joannem: *Cur Verbum? ut ostendat quod ex mente processit. Cur Verbum? quia citra passionem natus est. Cur Verbum? quia imago est genitoris, totum in se ipso genitorem ostendens.* Nono sicut conceptus mentis præcedit opus, ita et Verbum præcedit opus Dei. Nam, ut ait S. August. 15. de Trinit. 11. *Hominis opera nulla sunt, quæ non prius dicantur in corde.* Unde scriptum est: *Initium omnis operis verbum.* Nec ita multo post: *Est* (ait) *et hæc in ista similitudine verbi nostri similitudo Verbi Dei, quia potest esse verbum nostrum, quod non sequitur opus; opus autem esse non potest, nisi præcedat verbum: sic et Verbum Dei potuit esse, nulla existente creatura; creatura vero nulla esse potest, nisi per ipsum per quod facta sunt omnia.*

Dissimile est primo, quia verbum nostrum, æque

ac angelorum, est accidens, puta actus vitalis, menti quasi subjecto inhærens; Verbum Dei vero est substantia et persona subsistens. Ita S. Athanas. serm 1. contra Arian. et S. Chrysost. homil. 4. in Joan. *Hoc Verbum divinum*, ait, *substantia quædam est in persona, ex ipso Patre sine passione proveniens.* Hinc sequitur aliud discrimen, scilicet quod verbum creatum est forma creata constituens in actu secundo intelligentem, e quo producitur. Per verbum enim quod concipit et producit, actu intelligit. Verbum vero divinum non est forma Patris intelligentis, a quo producitur; quia est res per se subsistens, quæ nequit esse forma rei alterius distinctæ. Ita Suarez l. 9. de Deo trino cap. 2.

Secundo, verbum nostrum est temporale ac mente posterius: Verbum Dei est æternum Deoque coævum. Rursum verbum nostrum producitur ex indigentia intelligentis; quia sine eo nequit rem actu concipere et intelligere; et Verbum Dei non ex indigentia aut potentialitate, sed ex infinita perfectione et fœcunditate intellectus paterni producitur, ideoque supponit illum non solum constitutum in actu primo, sed etiam in actu secundo intelligendi.

Tertio verbum nostrum est imperfectum et mutabile, ideoque varium et multiplex. Verbum Dei est perfectum, ideoque constans immutabile, unum et simplex. *cum in uno sint omnia*, ait S. Aug. in Psal. 44. et S. Athanas. serm. 3. contra Arian.

Quarto, verbum nostrum est a mente distinctum et ετερουσιον, id est, *alterius naturæ*. Verbum Dei est, ομουσιον, et consubstantiale Dei patris. Ita S. Anselm. in Monol. cap. 28.

Quinto, verbum nostrum est in nostra hypostasi: verbum Dei est hypostasis et persona distincta a Patre, per quam Pater dixit et fecit omnia.

Sexto, verbum nostrum non est filius noster, Verbum Dei est filius Dei. Rursum Pater producens Verbum, ipsissimam suam intellectionem communicat Verbo, quod non facit mens nostra verbo suo, imo potius vice versa ipsa per verbum constituitur in actu secundo intelligendi. Ita Suarez loco citato. Hinc Filius vocatur Sapientia genita. Unde S. August. q. 23. inter 83. dicit Patrem esse sapientem sapientia genita, hoc sensu quod eam genuerit. Verum hanc phrasin retractans l. 1. Retract. c. 26 lib. 6. de Trin. 1. *Ergo Pater*, ait, *ipsa sapientia est, qua sapiens est. Filius vero dicitur sapientia Patris et virtus Patris, non quia Pater per eum sit sapiens, vel potens, sed quia Filius sapientia et virtus est de Patre sapientia et virtute. Ex his ergo patet quod Pater non est sapiens sapientia genita, sed seipso sapientia ingenita.*

Septimo, verbum nostrum est impotens et inefficax; Verbum Dei est efficax et omnipotens: dixit enim, et protinus facta sunt omnia. Gen. 1.

Octavo, verbum nostrum tam oris quam mentis, mox ut effertur et nascitur, dilabitur et diffluit: Verbum Dei est æternum, quia æterna est intellectio, puta dictio et generatio Patris. *Cessat*, ait S. Hilarius, lib 2 de Trinit. *sonus vocis et cogitationis eloquium: verbum hoc res est non sonus; natura, non sermo; Deus, non inanitas est.* Plura de Verbo vide apud D. Thom. et Suarez loco citato.

Itaque licet aliquo modo ascendamus ex verbo mentis nostræ ad Verbum Dei, tamen hic ascensus per lumen naturæ tantum fit ad Verbum essentiale. Per hoc enim Deus omnia concipit, intelligit *et* producit: sed quod intellectio Dei sit dictio, id est, productio qua dixerit, produxerit et genuerit Verbum notionale quasi Filium, hoc incomprehensibile est, et non nisi per revelationem Dei sola fide cognoscitur et creditur; *superat enim omnem intellectum angelicum et humanum*, quod in S. Trinitate *in personis proprietas, et in essentia unitas, et in majestate adoretur æqualitas*, uti canit Ecclesia in Festo S Trinitatis. Ipsa ergo casto mutoque potius admiranda et adoranda est silentio, quam curioso et exili scrutanda et declaranda ingenio, ut enim Seraphinis stupentibus stupentes ei acclamemus: *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus sabaoth; plena est omnis terra gloria ejus*, Isaiæ 6. *Hoc* (Dei Verbum) *doctus Plato nescivit, hoc Demosthenes eloquens ignoravit: Perdam*, ait, *sapientiam sapientum, et prudentiam prudentium reprobabo;* ait S. Hieron. ad Paulin. *Eructavit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea regi*, ait Psaltes Psal 44. 1 *Vides hoc Verbum filium Dei esse, quem non aliunde quam de paterno pectore, et ut ita dicam, de utero cordis Dei, credimus exstitisse*, ait Nazianz. de Fide juxta illud: *Ex utero ante Luciferum genui te.* Ps. 109· ubi S. Hieron. *De utero generavit*, ait, *id est, de sua natura, de suis visceribus, de sua substantia: ex utero, id est, de medullis divinitatis suæ. totum quidquid Pater est in divinitate, dedit Filio.*

Tropol. Quomodo Verbum loquatur cordi hominum explicat S. August. 11 Confess. c. 9 et S. Bernard. serm. 45. in Cant. *Pulchritudo*, ait, *illius dilectio ejus; et ideo major, quia præveniens. Medullis proinde cordis et intimorum vocibus affectionum, tanto amplius atque ardentius clamitat sibi diligendum, quanto id prius sensit diligens, quam dilectum. Itaque locutio verbi, infusio doni, responsio animæ, cum gratiarum actione admiratio. Et idcirco plus diligit, quod sentit se in diligendo victam; et ideo plus miratur, quod præventam agnoscit.* Et S. Ambros. l. 3. de Virgin. *Vulnerat*, ait, *Dei verbum, sed non ulcerat. Est vulnus boni amoris, sunt vulnera charitatis Ideoque dixit* (Sponsa Cant. 2.) *Vulneratæ charitatis ego sum. Quæ perfecta est, vulneratæ charitatis est. Bona sunt igitur Verbi vulnera, bona sunt amantis vulnera*

Verbo vitæ] *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et filio vitam habere in semetipso*, Joan. 5. v 26 hinc Patri attribuitur esse, Verbo vivere, Spiritui Sancto diligere.

Nota. Triplex est vita: divina, angelica, humana. Divina est perfectissima, immensa, æterna, increata, origo, et fons vitæ angelicæ et humanæ Angelica est creata, sed spiritalis. Humana partim est spiritalis, partim corporea. Estque duplex: naturalis et supernaturalis. Naturalis rursum est triplex: vegetativa, sensitiva, et rationalis. Supernaturalis est duplex; inchoata per gratiam, qua homo justus per fidem, spem et charitatem servit Deo, vivitque vitam supernaturalem in Deum supernaturaliter credendo, sperando, summque super omnia amando: altera vita supernaturalis est consummata per gloriam, qua Beati Deo fruuntur, deliciantur et beantur in æternum. Porro divina vita est duplex: formalis et causalis. Formalis est qua Deus in

seipso vivit vitam divinam, increatam, summe immortalem, sanctam, jucundam, perfectam, beatam et æternam. Causalis est duplex: naturalis et supernaturalis. Naturalis quæ causat vitam naturalem omnium plantarum, animalium, hominum et angelorum: supernaturalis, quæ causat vitam supernaturalem, tum gratiæ tum gloriæ, tam hominum quam angelorum. Vide S. Dionys. c. 6 de Divin. nom. ubi docet Deum esse originalem vitam: primo, vitæ angelicæ; secundo, humanæ; tertio, animalium; quarto, plantarum; quinto, justorum: sexto, Beatorum. Dicitur ergo Verbum vitæ id est, vitale et vivificum, quia habet in se vitam, imo ipsum in se est vita divina, tum formalis, tum causalis jam dicta. Alludit, imo citat Joannes illud sui Evangel. c. 1. 4. *In ipso vita erat*, quod Interpretes tripliciter de triplici vita exponunt. Primo de vita formali, q. d. Ipsa Verbi substantia est vita: ipsum verbum est vita subsistens, ait OEcumen. Ipsum Verbum per essentiam et essentialiter est vita: ipsa enim ejus essentia est vivere et vita: in Deo enim et Verbo omnia sunt de essentia Dei et Verbi: nullum enim ibi est accidens. Unde Deus et verbum per essentiam est sapientia, vita, bonitas, potentia, virtus, etc. licet enim hæc in nobis sint accidentia, in Deo tamen sunt essentialia, adeoque realiter idem sunt cum essentia Dei. Ita S. Dionys. loco citato et S. Thom. 1. parte quæst. 28. Alludit ad illud Ps. 35. *Apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen*, hoc est, ait Theod. *Apud te est Verbum æternum, fons vitæ, et in lumine Spiritus Sancti lumen unigeniti tui cernemus.*

Secundo, accipi potest de vita non causali, sed naturali, q. d. In Verbo est vita, hoc est in Verbo quasi in idea vivunt sempiternæ rerum omnium rationes, ut ait S. August. Verbum enim est omnium creaturarum idea: Idea autem est ipsa essentia et vita Dei. Ita S. August. tract. 1. in Joan. *Sapientia Dei* (inquit,) *secundum artem continet omnia: terram vides, cœlum, solem, lunam; sunt ista in arte, sed foris corpora sunt, in arte vita sunt.* Alio vero loco; *propterea* (ait Joannes) *quod factum est, in ipso vita erat; omnia quæ facta sunt et vitam non habent, in ipso Verbo Dei vita sunt, in seipsis vita non sunt.* Quod ipsum sensisse videtur auctor homiliarum ex diversis, quæ tribuuntur Origeni. *Cœlum*, ait, *et terra, abyssus et quæcumque in eis in Verbo vivunt, et vita sunt, et æternaliter subsistunt, et quæ nobis omni motu vitali carere videntur, in Verbo vivunt.* Rursus, *omnia quæ per Verbum facta sunt, in ipso vitaliter et uniformiter et coævaliter subsistunt.* Denique: *In ipso vivimus, movemur et sumus.* Actor. 17. 28.

Præclare Philo l. de Mundi opificio: *Ubi decrevit*, inquit, *ingentem hanc urbem condere, prius formas ejus concepit, ex quibus postquam intelligibilem mundum constituit, ad illius exemplar sensibilem hunc mundum condidit.* Et post multa; *Si cui* (inquit,) *libeat apertioribus uti vocabulis, nihil aliud dixerit esse mundum intelligibilem, quam Verbum Dei jam mundum condentis.* Rursum aliquanto post; *Liquet autem quod archetypum sigillum, quem dicimus esse mundum intelligibilem, ipse sit archetypum illud exemplar, idea idearum verbum Dei.*

Rursum in Verbo quasi in causa efficiente est vita, id est, omnium rerum vigor, duratio et conservatio, quia hæc per Verbum fiunt: Verbum enim omnibus rebus dat vigere, vivere, durare et permanere. Ita S. Chrysost. Cyrill. Theoph. Euth. in c. 1. Evangel. S. Joan. v. 4. Unde Jansenius ibidem sic exponit. q. d. Vita naturalis viventium pendet a Verbo, quasi sensim Joannes a vita viventium descendat ad hominem ejusque vitam acceptam a Verbo, at Clemens Alexand. Exhort. ad Gentes: *Verbum*, ait, *quod erat apud Deum, doctor apparuit, Verbum per quod omnia sunt fabricata, et quod cum eo qui finxit vitam simul præbuit, ut opifex, bene vivere docuit, cum apparuisset ut magister, ut postea semper vivere suppeditaret ut Deus.*

Tertio et magis genuine; tam hic quam in Evang. per *vitam* accipias vitam causalem supernaturalem, q. d. in Verbo quasi in fonte et causa erat vera nostra vita, tum gratiæ, tum gloriæ. Unde ut hanc vitam et lucem hominibus communicaret, ad eos in carnem descendit, factus homo, ut sicut per Verbum magnus hic mundus creatus est, ita per idem mundus parvus quoque, id est homo, recrearetur, et a morte peccati ad vitam gratiæ et gloriæ revocaretur. Ita enim se explicat Joannes, dum subdit in Evang. *Et vita erat lux hominum*, et hic mox Verbum vocat vitam æternam, dicens: *Et vita manifestata est, et vidimus, et testamur et annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis*, et cap. 5. 11. *Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus.* Ita S. Chrys. Aug. Ammon. Theophyl. in Evangel. c. 1. S. Ambr. 3. de Fide c. 3. S. Athanas. l. 8. de Assumptione hominis contra Marcellinum. Atque hac de causa S. Joannes et Script. passim alibi Christum vocant vitam: ut Joan. cap. 3. *Ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam*, et c. 4. *Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam*, et c. 5. *Non vultis venire ad me, ut vitam habeatis.* c. 6. *Qui credit in me habet vitam æternam*, c. 8. *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* c. 10. *Ego veni ut vitam habeant*, c. 11. *Ego sum resurrectio et vita.* c. 14. *Ego sum via, veritas et vita*, cap. 17. *Ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam.* Paulus ad Coloss. 3. 4. *Cum apparuerit Christus vita vestra.* Alludit ad lignum vitæ Genes. 2. 9. *Verbum enim vitæ* est quasi arbor vitæ, quia vitam homini prorogat, non in longum tempus, ut illa arbor, sed in omnem æternitatem.

Idem per umbram viderunt Gentiles, qui proinde Jovem græce vocarunt Ζηνα id est *vitam*. Audi Arist. l. de Mundo: καλουσι δε τον θεον Ζηνα και Δια, παραλληλως χρωμενοι τοις ονομασιν, ως καν ει λεγοιμεν δι' ον ζωμεν, id est, *Deum quidem tum* Ζηνα, *tum* Δια *vocant, inter se compositis atque e regione collatis nominibus, tamquam duabus iis vocibus significare velint per quem vivimus.* Ita posteriores Græci; priores enim alia de causa Jovem vocarunt Ζηνα quam assignat Lactant. l. 1. c. 11. *ipse autem*, ait, *furto servatus, furtimque nutritus* ζευς *sive* ζαν *appellatus est: non, ut isti putant, a fervore cœlestis ignis* (quasi απο του ζειν) *vel quod vitæ sit dator, vel quod animantibus inspiret animas, quæ virtus solius Dei est; quam enim possit inspirare animam qui ipse accipit aliunde? Sed quod primus ex Saturni maribus vixerit.*

2. Et vita manifestata est.] q. d. Verbum quod est vita immortalis et beata, tum formalis, tum causalis, uti jam dixi, sed abscondita apud Deum in sinu Patris, jam per incarnationem sese manifestavit, ac ho-

minibus aspectabilem et tractabilem se præbuit; itaque nos Apostoli qui vidimus illud, testamur et annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et nunc in fine sæculorum per carnem assumptam apparuit nobis. Hoc est quod præcinuit Isaias, cap. 40. 5. *Revelabitur gloria Domini, et videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est*, nimirum, ut explicat S. Lucas cap. 3. 6. *Et videbit omnis caro salutare Dei*, id est, *videbit omnis homo Christum Dei*, ait ibidem S. Ambr. Idem S. Ambr. in Ps. 36. 19. *Non confundentur in tempore malo. Ipse* (Christus) inquit, *nostra in omnibus vita est, ipsius divinitas vita est, ipsius æternitas vita est; ipsius caro vita est, ipsius passio vita est. Unde et Jeremias ait: In umbra ejus vivemus: umbra alarum, umbra crucis, umbra est passionis. Ipsius mors vita est, ipsius vulnus vita est, ipsius sanguis vita est, ipsius sepultura vita est, ipsius resurrectio vita est universorum. Vis scire quoniam mors ipsius vita est? In morte*, ait, *ipsius baptizati sumus, ut cum ipso in novitate vitæ ambulemus. Et ipse ait: Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram moriatur, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Ipse granum pro nobis corpore solutus et mortuus est, ut fructum multum afferret in nobis; mors itaque ejus fructus est vitæ.*

Et testamur] quasi Martyres, id est, testes Dei, tum voce, tum vita; tum passione, morte et martyrio, uti S. Joannes ob hoc testimonium de Christo a Domitiano Romæ missus est in dolium olei bullientis, sed illæsus exiens ab eodem relegatus est in Pathmos, ubi scribens Apocal. ita de se orditur v. 2. *Qui testimonium perhibuit Verbo Dei, et testimonium Jesu Christi, quæcumque vidit*, et v. 9. *Ego Joannes frater vester, et particeps in tribulatione et regno, et patientia in Christo Jesu, fui in insula quæ appellatur Pathmos, propter Verbum Dei, et testimonium Jesu* Rursum *testamur*, id est, protestamur et obtestamur minando incredulis terribile Dei judicium. Ita Cassianus l. 5. de Incarnat. c. 6. *Deinde*, ait, *addit, Verbum vitæ, et vitam manifestatam: hoc se vidisse, hoc annuntiare, hoc protestari, simul scilicet, et exequens officium fidei, et ingerens terrorem incredulitati: ut cum ille utique protestatur se prædicare, sibi imputaret periculum suum, qui eum noluisset audire.* Sic de Heliodoro ab angelis flagellato dicitur 2. Machab. 3. 36. *Testabatur* (id est, protestabatur, celebrabat, glorificabat) *autem omnibus ea quæ sub oculis suis viderat opera magni Dei.*

Et annuntiamus vobis vitam æternam, (puta Christum, qui quo Verbum Dei, est vita æterna, increata et per essentiam,) quæ erat apud Patrem et apparuit nobis,] ut ex invisibili fieret visibilis nobis per incarnationem, prædicationem, miracula, ac præsertim per transfigurationem, ait Cajet. resurrectionem et ascensionem in cœlum: ibi enim ostendit Christus se non tantum qua Verbum, sed et qua homo erat, vivere vitam gloriosam et æternam.

Nota. To *quod erat apud Patrem*, alludit ad id quod ait in Evang. cap 1. 1. *Et verbum erat apud Deum* quod pulchre Nonnus vertit:

Πατρος ην αμεριστος ατερμονι συνθρονος εδρη
A Patre erat indivisum æterna una sedens in sede.

Occurrit S. Joannes objectioni. Dicet enim quis: Si ab æterno erat Verbum, ubi erat cum nihil, vel nullus locus esset in rerum natura? respondet Joan. Verbum loco non eguisse, sed fuisse apud Deum Patrem, utpote a quo originem duceret, hoc est fuisse in sinu Patris, uti explicat v. 18. vel etiam in domo paterna quæ est Deus ipse, fuisse absconditum nobis. Præpositio ergo *apud* notat tria; primo, Verbum esse personam distinctam a Patre, contra Sabellium. Ita S. Chrys. Cyrill. Theoph. Leontius in Joannis Evang. c. 1. 1. secundo *apud* significat amicam et summam Filii cum Patre conjunctionem; tertio, *apud* significat æqualitatem Filii cum Patre. Nam esse apud Deum est esse juxta Deum, sive sedere ad dexteram Dei: eo enim post ascensionem rediisse dicitur Marci 16. 19. et alibi Hinc ruit hæresis Eunomii dicentis Filium non esse Verbum Duplex enim ponebat ipse Verbum: unum internum ομουσιον *Deo*, alterum externum, quod a Verbo interno reciperet ea quæ annuntiaret nobis, et hoc esse creatum, esseque Christum. Hoc refutat Joannes dicens illud idem Verbum, quod *erat* apud Patrem, apparuisse nobis per carnem. Porro *ne* Ariani et Eunomius inferrent; Verbum erat apud Deum, ergo ipsum non erat Deus; prævenit id Joannes, dum subdit in Evang. *Et Deus erat Verbum* Sic enim personæ divinæ inter se sunt distinctæ, et una apud aliam, ut tamen omnes habeant unam eamdemque numero essentiam, puta divinitatem. Quare ineptus fuit Arianus ille, de quo S. Fulgent. l. 3. contra Monimum c. 2. et 3. qui arripiens pileum e capite Catholici: Hic pileus, inquit, est apud te an apud me? cumque responderet Catholicus: Est apud te, intulit: Ergo Verbum quod erat apud Deum, illi externum erat, non ομουσιον et consubstantiale. Recte enim respondet S. Fulgent. Verbum non esse apud Patrem sicut pileus est apud me: pileus enim est res distincta a me: Filius autem cum Patre est eadem res et essentia, ideoque dicitur esse in sinu Patris. Filius *ergo* est apud Patrem eo modo, quo calor est apud splendorem in eodem igne, aut potius eo modo quo memoria est apud intellectum in eadem mente et anima, præsertim si cum nonnullis Philosophis dicamus potentias, puta intellectum, memoriam, voluntatem, ab anima non distingui, sed cum ea realiter esse unum et idem.

Et apparuit nobis.] Vox *apparuit* significat in Christi incarnatione εξαιφνης το αφανες factum esse εμφανες, ait S. Dion. ep. 3. ad Cajum, scilicet *repente invisibilem apparuisse visibilem, et ex obscuro deitatis arcano eum, qui omni essentiæ præstat, hominem effectum, in nostrum conspectum prodiisse. Occultus autem est Deus etiam post ipsam declarationem, aut, divinius dicam, in ipsa declaratione. Hæc enim Jesu divinitas abscondita est, neque ullo sermone vel cognitione, quod circa ipsum peractum est mysterium depromitur, seu ex tenebris educitur, sed et cum dicitur, inexplicabile manet; et cum intelligitur, occultum.* Idem epist. 4. ad eumdem, loquens de Christo: *Cum ad essentiam assumendam venisset*, ait, *essentiam accepit, qui omni essentia superior est: et quæ hominis sunt, supra hominem gerebat; quod declarat et virgo, quæ supra naturam parit.* Unde subdit incarnationis, perinde ac deitatis, mysterium magis per negationem quam per affirmationem, cognosci *Nam*, ait, *ne homo quidem erat, non quod non esset homo, sed quod ex hominibus natus, homines longe superaret, et supra hominem vere homo factus sit: et divina, non quatenus Deus est, perfe-*

cit; neque humana quatenus homo, sed postquam Deus factus est homo (græce significantius ἀνδρωθέντος Θεοῦ, id est, *Deo virum induto; Deo humanato, Deo hominem vestito*) *novam quamdam* θεανδρικὴν, id est, *Dei virilem, sive ex divino et humano compositam operationem apud nos instituit.*

3. UT ET VOS SOCIETATEM HABEATIS NOBISCUM.] *Societatem*, græce κοινωνίαν, id est, communionem, commercium, societatem, scilicet in eadem fide, religione et Ecclesia Christi, ubi eadem Sacramenta omnes participant: hæc est communio Sanctorum de qua in Symbolo dicimus: *Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem.* Porro bona et fructus hujus societatis et communionis subdimus, dicentes: *Remissionem peccatorum*, quæ fit per gratiam Christi: *Carnis resurrectionem et vitam æternam*: vide nostrum Canisium, Lud. Granatensem et alios in symbolum. *Porro habeatis*, id est, habere pergatis et in ea proficiatis et confirmemini: significatur enim actus continuatus et crescens, non inchoatus. Loquitur enim fidelibus, qui jam habebant hanc societatem. OEcum. tamen refert quoque ad infideles, quasi illos velit Joannes allicere ad fidem et Ecclesiam Christi. Hoc est quod ait Paulus Hebr. 12. 22. *Accessistis ad Sion montem* (id est, ad Ecclesiam quæ cœpit in Sion) *et civitatem Dei viventis: Jerusalem cœlestem et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis, et judicem omnium Deum, et spiritus justorum perfectorum, et testamenti novi mediatorem Jesum, et sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel.* Cum his omnibus in Ecclesia est nobis societas, puta cum angelis, cum Apostolis, cum primis Christianis, cum viris justis et perfectis, cum Beatis, cum Christo et Deo. Unde subdit Joannes:

ET SOCIETAS NOSTRA SIT CUM PATRE, ET CUM FILIO EJUS JESU CHRISTO.] Non cum Deo Simonis Magi et mediatoribus angelis, quos ipse cum Platone quasi semideos inducit. Societas ergo Ecclesiæ est societas cum Deo et Christo, *nec habere societatem cum Deo quisquam valet, qui non prius unitur Ecclesiæ societati*, ait Beda. Nam, ut ait S. Cyprian. lib. de Unitate Ecclesiæ, *quisquis ab Ecclesia segregatus adulteræ jungitur, a promissis Ecclesiæ separatur; nec perveniet ad Christi præmia, qui reliquerit Ecclesiam Christi, alienus est, profanus est, hostis est; habere jam non potest Deum Patrem, qui Ecclesiam non habet matrem. Si potuit evadere quisquam qui extra Arcam Noe fuit, et qui extra Ecclesiam foris fuerit, evadet. Monet Dominus, et dicit: Qui non est mecum, adversus me est, et qui non mecum colligit, spargit; qui pacem Christi et concordiam rumpit, adversus Christum facit: qui alibi præter Ecclesiam colligit, Christi Ecclesiam spargit.* Et aliquando post: *Cum Deo manere non possunt, quia esse in Ecclesia Dei unanimes noluerunt. Ardeant licet flammis, et ignibus traditi vel objecti bestiis animas suas ponant: non erit illa fidei corona, sed pœna perfidiæ: nec religiosæ virtutis exitus gloriosus, sed desperationis interitus; occidi talis potest, coronari non potest.* Hinc excommunicati separati ab Ecclesia, pariter separati sunt a Deo et Christo. Græca significantius et efficacius habent: καὶ ἡ κοινωνία δὲ ἡ ἡμετέρα μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ; quæ sic vertas: *Nostra vero societas est cum Patre et cum Filio ejus Jesu Christo.* Ita Vatablus et alii. Explicat ergo nobilitatem societatis Ecclesiæ, quod scilicet sit societas cum ipso Christo et Deo: illius enim sponsa est Ecclesia. Hinc in ea fimus *divinæ consortes naturæ*. 2. Petri 1. 4. Nam *qui adhæret Domino, unus spiritus est*, 1. Corinth. 6. v. 7. Hoc est quod admirans celebrat et gratulatur Paulus 1. Corinth. 1. 9. *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem filii ejus Jesu Christi Domini nostri.* Omnes ergo fideles sunt socii Christi et Dei per fidem, spem et charitatem; sed eo majorem cum eo habent societatem, quo magis in ejus fide, spe et charitate proficiunt, magisque ejus vitam et mores imitantur, præsertim ejus fidem et gloriam celebrando, et magis magisque propagando, uti fecerunt Apostoli, qui proinde in hac societate fuere primi, et summi; quia pro Christo multa egerunt, et multa passi sunt, adeoque totos se ejus gloriæ et animarum saluti impenderunt.

Societas ergo hæc est amicitia cum Deo: hanc enim vere intercedere inter animam sanctam et Deum docet hic Joannes, ac consequenter ipsa continet omnes conditiones veræ amicitiæ, quas recenset Arist. Cicero et alii Ethici tractat. de Amicitia, puta reciprocum amorem, mutua colloquia, officia, gaudia, communicationem bonorum, etc. quæ sane mira et divina est animæ dignitas, æque ac utilitas. Unde S. Aug. tract. 76. in Joannem: *Facit*, inquit, *Spiritus Sanctus cum Patre et Filio in Sanctis mansionem, intus utique, tamquam in templo suo. Deus Trinitas, Pater, Filius et Spiritus Sanctus, veniunt ad nos, dum venimus ad eos; veniunt subveniendo, venimus obediendo; veniunt illuminando, venimus intuendo; veniunt implendo, venimus capiendo; ut sit nobis eorum non extranea visio, sed interna, et in nobis eorum non transitoria mansio, sed æterna*: Vide dicta in illud quod de Abraham dicitur, Jacob. 2. 23. *Et amicus Dei appellatus est.* Vide et Dionys. Carth. hic post medium c. 1. ubi pulchre et pie explicat, quomodo fideles quasi socii et amici cum Deo agere et conversari debeant.

Porro recte Joannes Hesselius Doctor Lovaniensis, et ex eo noster Lorinus: Societas, inquit, sive communio hæc nostra cum Christo tam homine quam Deo, est tamquam domini et servi, patris et filii adoptivi, illuminantis et illuminati, justificantis et justificati, regentis et subditi, dantis et accipientis, invocantis et exaudientis, donantis munera et gratias agentis, beatificantis et beati, denique ut adhærens Deo unus cum illo sit spiritus, et in luce ambulans, sicut ipse est in luce, societatem habeat cum ipso. Secundum humanam naturam cum Christo est, ut magistri ad discipulos, sacerdotis ad eos pro quibus sacrificat et interpellat; solventis pro alio pœnam debitam, et promerentis seu consequentis gratiam indebitam; gratias agentis cum iis, pro quibus gratias agit; regis rursum et subditorum. Explicant Scripturæ societatem hujusmodi parabola Pastoris et ovium, capitis et membrorum, cibi et edentium, vitis et palmitum, et aliis ejusdem generis; tandem qui socii passionum, socii et consolationum. Vocavit nos quoque Christus amicos suos, fratres, sorores, matres; dixit eumdem Deum suum et Deum nostrum, Patrem suum et Patrem nostrum. Hoc est quod ait Paulus Ephes. 2. 19. *Estis cives Sanctorum, et domestici Dei*; et Joan. c. 3. 1. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei no-*

minemur et simus. Rursum Paulus 2. Cor. 11. 2. *Despondi*, ait, *vos uni viro virginem castam exhibere Christo;* et Osee cap. 2. v. 19. *Sponsabo te mihi in sempiternum, et sponsabo te mihi in justitia et judicio, et in misericordia, et miserationibus; et sponsabo te mihi in fide.*

4. ET HÆC SCRIBIMUS VOBIS UT GAUDEATIS, in societate Ecclesiæ Christi et Dei, ejusque boni gratiæ quam percipitis, et gloriæ quam percipietis in cœlo: ET GAUDIUM VESTRUM SIT PLENUM.] In dies scilicet fiat majus et plenius, donec in cœlo fiat plenissimum, per hoc quod in societate hac in dies crescatis et proficiatis, juxta illud Pauli Philipp. 2. v. 2. *Implete gaudium meum ut idem sapiatis; eumdem charitatem habentes, unanimes, idipsum sapientes;* et illud Christi Joan. 17. 13. *Hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.* Hoc gaudium nititur et oritur ex testimonio bonæ et sanctæ conscientiæ, quæ confidens se esse in Dei gratia, sperat ab eo omne bonum et gloriam beatam; juxta illud Pauli 2. Corinth. 1. 12 *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Vere S. Bern. ad Eugenium: *Quid ditius, quid in terra quietius est et securius bona conscientia? Damna rerum non metuit, non verborum contumelias, non corporis cruciatus, quæ et ipsa morte magis erigitur, quam deprimitur.* Quin et 2 Tuscul. M. Tullius: *Nullum theatrum virtuti*, ait, *conscientia majus.* Rursus in Catone Majore: *Conscientia bene actæ vitæ multorumque benefactorum jucundissima est.* Itemque illud pro Cluentio præclare: *Si optimorum (ait) consiliorum atque factorum testis in omni vita nobis conscientia fuerit, sine ullo metu summa cum honestate vivemus.* Denique *conscientia rectæ voluntatis maxima consolatio est rerum incommodorum;* et Horat. l. 1. epist. 1.

—Hic murus aheneus esto,
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Idem ode 22. lib. 1.

Integer vitæ scelerisque purus
Non eget Mauri jaculis, nec arcu,
Nec venenatis gravida sagittis,
Fusce, pharetra.
Sive per Syrtes iter æstuosas,
Sive facturus per inhospitalem
Caucasum, vel quæ loca fabulosus
Lambit Hydaspes.

Merito itaque Apostolus integræ puræque conscientiæ spem et fiduciam pollicetur. Vere namque scripsit Augustinus: *Ipsa charitas bene operantis dat ei spem bonæ conscientiæ; spem enim gerit bona conscientia, quomodo mala conscientia tota in desperatione est, sic bona conscientia tota in spe.*

Rursum; *plenum*, id est, reale et solidum, est fidelium *gaudium:* hoc enim mentem satiat et implet, quale est gaudium in Domino, cum gaudium in deliciis, opibus et honoribus sæculi mentem titillet, non impleat. Audi S. Greg. homil. 11. in Evang. *Quia præsentia gaudia sequuntur perpetua lamenta; hic, fratres charissimi, vanam lætitiam fugite, si illic flere formidatis; nemo enim potest et hic gaudere cum sæculo, et illic regnare cum Christo. Temporalis itaque lætitiæ fluxu restringite, carnis voluptates edomate, quidquid in animo ex præsenti sæculo arridet, ex consideratione æterni ignis amarescat; quidquid in mente pueriliter hilarescit, hoc disciplinæ juvenilis censura coerceat, ut dum sponte temporalia fugitis, æterno gaudio sine labore copiotis.* Et S. Chrys. hom. 18. ad pop. *In Domino gaudens, ex accidente nullo hac voluptate excidere potest; alia nempe cuncta in quibus gaudemus, mutabilia sunt, nec tantam nobis afferunt voluptatem, ut ex aliis nascentem tristitiam expellant et obumbrent. Dei vero timor hæc habet utraque; stabilis enim est, et immotus, atque tantam emittit lætitiam, ut nullus nos aliorum malorum sensus capiat. Deum enim sicut oportet timens, et in ipso confidens, voluptatis radicem lucratus est, et omnem habet lætitiæ fontem. Et sicut in immensum mare decidens scintilla, brevi facile extinguitur: sic quantacumque Deum timenti illiduntur, velut in vastum lætitiæ pelagus incidentia extinguuntur atque perduntur. Et re vero, hoc est maxime mirabile, quod cum adsint quæ contristare solent, permanet ipse gaudens.* Et S. Aug. 10. Conf. c. 22. verum gaudium a falso secernens: *Absit*, inquit, *Domine, absit a corde servi tui, qui confitetur tibi; absit ut quocumque gaudio gaudeam, beatum me putem; est enim gaudium quod non datur impiis, sed iis qui te gratis colunt, quorum gaudium tu ipse es, et ipsa est beata vita gaudere ad te, de te et propter te, ipsa est, et non est altera; qui autem aliam putant esse, aliud sectantur gaudium, neque ipsum verum,* et post nonnulla: *Beata quippe vita est gaudium de veritate; hoc est enim gaudium de te, qui veritas es Deus illuminatio mea, salus faciei meæ.*

5. ET HÆC EST ANNUNTIATIO.] Græce compositum ἐπαγγελία, id est *promissio*, ponitur pro simplici ἀγγελία, id est *annuntiatio.* Ita OEcum. Jam *annuntiatio* ponitur pro re annuntiata, per metonymiam, qua actus ponitur pro objecto. Sic Deus vocatur spes, timor, amor noster, id est, objectum spei, timoris et amoris nostri, sive in quem speramus, quem timemus, et amamus. Ostendit S. Joannes societatem fidelium cum Deo consistere in eo, ut ambulent in luce cognitionis, obedientiæ et amoris Dei, eo quod Deus sit ipsa lux; in qua si permaneamus, invicti peccato efficimur, ait OEcumen.

QUONIAM DEUS LUX EST, ET TENEBRÆ IN EO NON SUNT ULLÆ.] Alludit ad Evang. c. 1. 4. ubi S. Joannes explicans illud: *In ipso vita erat*, illico subdit: *Et vita erat lux hominum*, uti significaret, ait Toletus, ad vitam assequendam necessarium esse lumen, quo verbum hoc luceat in cordibus nostris: non enim vivere facit, nisi quod fide sua illuminat Christus, ideo Joan. 8. dicebat: *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Quod planius Joan. 17. exposuit: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum;* ac si diceret: Vita non sum, nisi iis quibus lux sum. Unde recte Gregorius Nazianz. orat. 4. Theolog. hæc verba Joannis sic interpretatus est: *Quia lux erat, vita erat.* Verbum ergo est lux hominum, quo scilicet homines illuminantur spiritualiter per fidem, spem, charitatem: de spirituali enim, non de naturali rationis luce hic agi, patet ex sequenti. Sensus ergo est. q. d. Vita nostra, quam dixi esse in Verbo, imo esse ipsum Verbum est hæc Verbi illuminatio, quæ homines cognitione Dei et salutis suæ illuminat. Et hæc est causa cur Verbum sit caro factum, in eoque se manifestarit hominibus, ut scilicet daret eis vitam æternam.

Quomodo Deus et verbum est lux, non accidentalis et creata, uti est nostra, sed substantialis et increa-

ta, eaque triplex, primo, formalis: secundo, idealis; tertio, causalis omnis lucis corporeæ et spiritalis hominum et angelorum, justorum et beatorum gratiæ et gloriæ, vide apud S. Dion. de Divin. nom. c. 2. 4. et 7. *Lucis nomine*, ait, *ipsum bonum celebratur, quasi in imagine primum exemplar expressum.* Hinc Deus dicitur, *amictus lumine sicut vestimento*, Psal. 103. hinc et vocatur *Pater luminum* a Jacobo c. 1. 17. et a Paulo dicitur *habitare lucem inaccessibilem*, 1. Tim. 6. 16. Vide utrobique dicta. Lux enim nobilissima est qualitas, quæ maxime Dei ejusque illuminationis et gratiæ dotes et dotes repræsentat. Inter Deum ergo, Deique gratiam et lucem maximæ et pulcherrimæ sunt analogiæ: lux enim cœlestis et nobilissima inter naturales est qualitas celerrima, efficacissima, impassibilis, purissima, quæ nullis sordibus licet iis immixta fœdari potest, afferens calorem, splendorem, lætitiam, faciens res omnes videri, vitam et vigorem omnibus viventibus afferens. Talis est et Deus Deique gratia: contrarium est in peccatis, quorum proinde symbolum sunt tenebræ. Adde quod gratia ad æternam lucem et gloriam, peccata ad imas et summas tenebras ducant.

Audi S. Dion. c. 15. Cœlest. Hierarch. triginta et unam ignis et lucis proprietates, Deo et gratiæ mire congruentes recensentem: primo, *ignis* (et lux) ait, *in omnibus et per omnia sine admixtione funditur;* secundo, *secernitur a rebus omnibus;* tertio, *lucet totus simul;* quarto, *obscurus est, incognitusque manet ipse per se, nisi adhibeatur materia, in qua vim actionemque suam declaret;* quinto, *cohiberi vincique non potest;* sexto, *omnia ipse per se obtinet;* septimo, *ea in quibus fuerit ad vim suam actionemque commutat;* octavo, *sui ipsius participem facit quidquid ipsi propius quoquo modo adhibetur;* nono, *renovat omnia vitali calore;* decimo, *illustrat aperto lumine;* undecimo, *teneri non potest;* duodecimo, *nec misceri;* decimo tertio, *dissipandi vim habet;* decimo quarto, *commutari non potest;* decimo quinto, *sursum fertur;* decimo sexto, *celeritate magna est præditus;* decimo septimo, *sublimis est nec humilitatem ullam ferre potest;* decimo octavo, *immobilis est;* decimo nono, *per se movetur;* vigesimo, *aliis motum affert;* vigesimo primo, *comprehendendi vim habet;* vigesimo secundo, *ipse comprehendi non potest;* vigesimo tertio, *non eget altero;* vigesimo quarto, *clam se amplificat;* vigesimo quinto, *in materiis quæ ipsius capaces sunt magnitudinem suam declarat;* vigesimo sexto, *vim efficiendi habet;* vigesimo septimo, *potens est;* vigesimo octavo, *omnibus inest, nec videtur;* vigesimo nono, *si negligitur non esse videtur;* trigesimo, *attritu quasi inquisitione quadam repente apparet, rursumque ut comprehendi et detineri nequeat avolat;* trigesimo primo, *in omnibus sui communionibus minui non potest.*

Denique apposite Damasc. lib. 2. de Fide c. 11. S. Trinitatem comparat luci, sive soli reflexo in nube, puta in parelio in quo tres videntur soles, cum revera unicus tantum sit sol. *Indivisibilis enim*, ait, *in divinis est divinitas, ac velut in tribus solibus inseparabili nexu inter se cohærentibus una eademque est lucis temperatio atque conjunctio.* Sic et S. Dion. c. 2 de Divin. nom. S. Trinitatem repræsentat per tria lumina eamdem domum illuminantia, una luce, et indistincta quadam distinctione. Atque hac de causa lux illa Deitatis et Trinitatis licet in se sit clarissima, tamen nobis est obscura caligo, eo quod acies nostra solem illum tam fulgidum, tam sublimem, tam supernaturalem, rectis et irretortis mentis oculis intueri et aspicere non valeat. Unde ut eum contemplemur cum Mose caliginem subire oportet. Audi S. Dionys. *Caligo*, inquit, *lux est tam invisibilis, propter eximiam et substantiæ supereminentem claritatem, tum inaccessibilis, pro immensa supersubstantialis luminis ex se manantis copia. Ad hanc pertingit et absorbetur quisquis Deum nosse ac videre meruerit, eoque ipso quod nec videt, nec cognoscit* (hoc est, non comprehendit) *Deo visionem omnemque cognitionem transcendenti familiarius jungitur, hoc ipsum noscens quod post et super omnia est, quæ in sensum cadunt; et cum Propheta exclamat: Mirabilis facta est scientia tua ex me; confortata est, et non potero ad eam, et Apostolus eum agnoscens, vias ejus investigabiles, judicia inscrutabilia, donum ejus inenarrabile, pacem omnem sensum superantem testatus est;* Deus ergo Pater lumen est luminosum et primum, v. g. lux solaris lumen producens. Filius est lumen ortum, prima productum, suæque luci commensum et adæquatum. Spiritus Sanctus est quasi lumen reflexum, puta splendor; producitur enim ex mutuo, ideoque reflexo amore Patris et Filii. Idem per umbram viderunt Gentiles. Parmenides Deum definivit esse *coronam continentem ardorem, lucis orbem qui cingit cœlum.* Democritus Deum aiebat *esse mentem in igne orbiculari.* Ægyptiis hieroglyphicum Dei erat stella: *Depicta Ægyptiis, stella Deum significat*, inquit Horus Apollo Hieroglyphic. lib. 2. cap. 1.

Nota. Christus qua Deus et Verbum est lux formalis increata, qua homo est lux creata, quia plenus sapientia, gratia et gloria; est etiam lux causalis, quia causa est omnis sapientiæ, gratiæ et gloriæ nostræ. Unde S. Joann. in Evangel. c. 1. Christum qua homo est, vocat lucem, quia *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum;* non tantum dans eis lumen naturale rationis, uti explicant Orig. et Cyril. sed etiam et potius dans eis lumen supernaturale fidei et sapientiæ. Unde e Malachia c. 4. 2. vocatur *sol justitiæ*. Vide ibi dicta. Deliravit autem Manichæus, cum solem istum materialem censuit esse Christum, teste S. Aug. tract. 34. in Joann. Luxit ergo Christus maxime post incarnationem; fuit tamen etiam lux ante eam a mundi exordio; nam sicut sol, antequam horizontem ascendat, aliquos auroræ radios præmittit, quibus mundum illuminat, sic et Christus. Ita S. Aug. tract. 1. in Joann. Hoc est quod ait Pater ad Christum: *Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ*, Isaiæ 49. 6. et Christus: *Ego sum lux mundi*, Joann. 8. ac de eo Simeon: *Lumen ad revelationem Gentium, et gloriam plebis tuæ Israel*. Lucæ 2. 32. Pulchre S. Aug. hom. 43. inter 50. *Ideo*, ait, *venit Christus illuminator, quia diabolus fuerat excæcator. Fecit summus medicus infiniti collyrium pretii, ut excæcatus sanaret oculos. Vide quale, quamque salutiferum fecerit collyrium, ex verbo et carne. Verbum, inquit, caro factum est, etc. Refecti autem hominis oculi ita sunt, itaque illuminati, ut angelorum æquare possint oculos, Deique ipsius cœlestem gloriam tueri.*

Hanc lucem Christus suis fidelibus, præsertim viris Apostolicis communicat, adeo ut et ipsi sint lux mundi, juxta illud Job. 38 *Auferatur ab impiis lux tua*, et: *Domine, in lumine vultus tui ambulabunt*, Ps. 88. et Christus Apostolis: *Vos estis lux mundi. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est.* Matth. 5 Idem de Joanne Baptista: *Ille erat lucerna ardens et lucens*, Joann. 5. Et Paulus Ephes. c. 5. 8. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ut filii lucis ambulate. Fructus enim lucis est in omni bonitate et justitia et veritate, probantes quid sit beneplacitum Deo.*

ET TENEBRÆ IN EO NON SUNT ULLÆ.] Sicut lux est symbolum Dei, sapientiæ et gratiæ; ita tenebræ symbolum sunt diaboli, ignorantiæ et peccati, quæ proinde longe sunt a Deo. Ita Didymus et OEcum. qui citans illud Evang. S. Joann c. 1 5. *Lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt. Tenebras* (inquit) *peccatricem nostram substantiam vocans in qua Christus natus, id est, qua assumpta Christus, ejus inquinationum particeps non fuit; peccatum enim non fecit.* Sic David: *Rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo.* Et Moses: *Deus*, inquit, *fidelis absque ulla iniquitate.* Et rursus David: *Non Deus volens iniquitatem tu es.* Et alibi: *Sanctus in omnibus operibus suis.* Denique Habacuc: *Mundi sunt oculi tui, ne videant malum.* Hoc est quod ait S. Jacob. c. 1. 17. *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.* Vere S Thom. in 1. Tim. c. 6. *Res*, ait, *quæ actus quidem sunt, sed non puri, lucent tantum, non autem lux sunt; divina autem essentia cum actus purus sit, lux est. Unde de hominum sanctissimo dicitur: Non erat ille lux; de Dei autem verbo: Erat lux vera omnem hominem illuminans.* Et S. Greg Nazianz. orat. 40. *Deus*, ait, *summum et inaccessibile lumen est, quod nec mente percipi, nec verbis explicari potest, naturam omnem ratione præditam illuminans; hoc in intelligibilibus, quod sol in sensibilibus, hoc se magis contemplandum nobis præbens, quo accuratius animos purgaverimus; eo rursus magis amandum, quo magis contemplati fuerimus; eo denique magis cognoscendum, quo magis amaverimus; se ipse speculans et comprehendens, ac per exigua ad externa diffundens. Lumen porro hoc dico quod in Patre et Filio et Spiritu Sancto consideratur, quorum opulentia naturæ identitas est, atque una eademque splendoris prosultatio* Quæ sane omnia aperte indicant vere dictum esse a Joanne Deum esse lucem tenebrarum prorsus expertem, et lucem, ut ait OEcumen. intelligibilem, quæ oculos animæ nostræ ad perceptionem ejus illustrat, et ab his materialibus omnibus evocans, ad ipsam solem appetitum nostrum amatorio affectu incitat.

Antistropha est hæc sententia illius cap. 1. Evang. 4 *Et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt*, de qua S. Greg. Nyssen orat. de Nativit. Christi: *Puritas*, ait, *in nostris sordibus versatur; sordes vero puritatem non attingunt, sicut ait Evang. quod lux in tenebris, et tenebræ eam complexæ non sint.* Et S. Aug. ep. 120. ad Honoratum: *Filius*, ait, *Dei non est absens etiam mentibus impiorum, quamvis eum non videant; sicut nec illa lux videtur oculis præsentata cæcorum*, Idem l. 1. de Pec. mer. c. 25. *Sicut sol a cæcis quamvis eos suis radiis quodammodo vestiat, sic a stultitiæ tenebris lumen Dei non comprehenditur.* Lucet autem lux Verbi in tenebris impiorum hominum per lumen rationis, per creaturarum voces, quæ omnes creatorem esse, eumque venerandum et amandum clamant; per legem naturæ menti inscriptam, per legem novam, per Scripturam, doctores, concionatores, sanctas inspirationes, etc.

Unde idem Aug. tr. 2 in Joan. *Noli cadere*, ait, *in peccatum, et non tibi occidet hic sol. Si tu feceris casum, tibi faciet occasum.* Si videre lucem cupis, esto et tu lux; si enim tenebras et tenebrosas cupiditates ames, obtenebrabunt, imo excæcabunt te.

Viderunt id per umbram Gentiles quos citat Clemens. Alex. l. 4. Strom. Antiphanes, ait, dixit: *Plutus* (id est divitiæ) *cum aliquos plus aliis videntes acceperit, cæcos facit; hinc a Poetis prædicatur ab ortu cæcus;* sic Venus, Bacchus, omnisque cupido videntes excæcat. Citat deinde Aristophanem, dicentem: *Agite obscuræ vitæ homines generationi filiorum similes, imbecilles, ceræ figmenta, folia instar umbræ reddentia, caduci, involucres, unius tantum diei vitam viventes*

Porro ridiculi et stolidi, æque ac blasphemi sunt Thalmudistæ, qui dicunt Deum instar lunæ pati eclipsin et tenebras, eo nominatim eas passum, cum lumen injuste a luna ademptum soli attribuit, ideoque ad culpam hanc suam expiandam instituisse festum Neomeniæ, sive novilunii, in quo per statuta a se sacrificia, initio cujusque mensis hoc peccatum purgaret, uti refert Sixtus Senensis l. 2.

6. SI DIXERIMUS QUONIAM (quod) SOCIETATEM HABEMUS CUM EO, ET IN TENEBRIS (ignorantiæ Dei et Christi, errorum et peccatorum) AMBULAMUS MENTIMUR.] *Quæ enim societas luci ad tenebras?* 2. Cor. 6. 14. *Ambulare in tenebris*, est vivere in peccatis, in iisque progredi in pejus ac peccata peccatis cumulare. Perstringit Gnosticos illo ævo docentes (uti nostro docent Lutherani et Calvinistæ) fideles omnes esse prædestinatos, eosque sola fide salvari, ac proinde etiamsi peccent et turpiter vivant, manere tamen in Dei prædestinatione et gratia, certoque salvandos. Item Ebionitas, qui ambulantes in tenebris se Deo placere jactabant, ac ut cæteri Judaizantes censebant se per frequentes lotiones et baptismata peccata eluere. Nota. Peccata passim a S Joanne in Evang. et hic vocantur tenebræ, ob multas utriusque analogias. Prima est, sicut tenebræ sunt privatio lucis; ita peccata sunt privatio gratiæ. Secunda, sicut in tenebris ambulans nihil videt, et crebro impingit; ita peccantes in via salutis cæcutiunt, et crebro impingunt. Tertia, tenebriones uti noctuæ oderunt lucem; ita et peccatores oderunt lucem Dei et hominum, juxta illud Christi: *Qui male agit odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta.* Joann. 3. 20. Quarta, quia peccata sunt opera principis tenebrarum, puta diaboli; hic enim uti primus peccati est auctor, ita omnes ad peccatum instigat. Quinta, quia pleraque peccata in tenebris fiunt, juxta illud Ovidii:

> Nox et amor, vinumque nihil moderabile suadent:
> Illa pudore vacat, Liber amorque metu.

Sexta, quia peccata oriuntur ex tenebris, puta ex er-

rore practico, quo peccator judicat sibi hic et nunc indulgendum esse cupiditati exili cum jactura Dei, cœli et bonorum æternorum, quæ sane summa est cæcitas et stultitia. *Cæcitas mentis*, ait, S. Aug. l. 5 contra Julian. *quam solus removet illuminator Deus, et peccatum est, quo in Deum non creditur, et pœna peccati est, qua cor superbum digna animadversione punitur; et causa peccati est, cum mali aliquid cæci cordis errore committitur.* Septimo, quia mentem magis obtenebrant et excæcant. Octavo, quia ducunt ad tenebras æternas gehennæ; *terram*, inquam, *miseriæ et tenebrarum, ubi umbra mortis, et nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat*, Job. 10. 22. Sicut ergo lux est salutifera et vitalis viventibus, rebusque omnibus, tenebræ vero noxiæ et mortiferæ; ita fides et gratia Christi est salutifera, vitamque affert æternam; peccata vero sunt pestifera, mortemque creant æternam. Unde Horus Apollo l. 1. Hierogl 67. *Ægyptii*, ait, *tenebras significantes crocodili caudam pingunt. Neque enim aliter ad exitium et internecionem perducit crocodilus quodcumque apprehenderit animal, nisi cauda prius cæsum, invalidum reddiderit; namque in hac corporis parte præcipuum est crocodili vis ac robur.* Sicut ergo crocodilus exitialis est, ita et tenebræ.

Hinc tenebræ vocantur *umbra mortis*, juxta illud Zachariæ: *Illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent*, Lucæ 1. v. 79 et illud Isaiæ c. 9. 2. *Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis.*

MENTIMUR, ET VERITATEM NON FACIMUS.] *Mentimur* verbo, et *veritatem*, quam loquimur et profitemur, *non facimus* ipso facto; veritas enim hic non tam speculativa mentis et oris, quam practica operis et moris intelligitur. Verum ergo est bonum honestum, sive officium cujusque quod præstare debet; si id non præstet, veritatem, id est quod justum est et æquum non facit, esto id simulet, ideoque personatus est hypocrita, et simia hominem vestita, ut ait Nyssenus ep. ad Harm. Sic de diabolo dicitur Joannis 8. 44 *Ille in veritate non stetit*, quia in integritate, perfectione et officio angelico, in quo creatus erat, non perseveravit; hinc factus est *mendax et pater mendacii.*

7 SI AUTEM IN LUCE rationis, fidei, Evangelii, virtutis, gratiæ, AMBULAMUS, proficiendo et eundo de virtute in virtutem, SICUT ET IPSE (Deus) EST IN LUCE, id est, est lucidus imo ipsa lux substantialis et divina, ideoque omnia sua facit in luce sapientiæ, prudentiæ, et sanctitatis divinæ, SOCIETATEM HABEMUS AD INVICEM] Vatabl *mutuam* scilicet tum cum invicem, tum consequenter cum Deo, uti dixit v. 3 Ita Dion. Vere S. Augustinus 4. Confess c. 9 *Beatus*, ait, *qui amat te; et amicum in te, et inimicum propter te. Solus enim nullum charum amittit, cui omnes in illo chari sunt, qui non amittitur.* Hoc est quod ait Sapiens Proverb 4 18 *Justorum semita quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectam diem. Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corruunt.* Et Paulus Philipp. 2. 15. *Lucetis sicut luminaria in mundo in medio nationis pravæ et perversæ.* Audi S. Aug. serm 15. de verbis Apostoli: *Videtis*, ait, *quia viatores sumus Quid est ambulare? breviter dico. proficere, ne forte non intelligatis et pigrius ambuletis; semper tibi displiceat quod es, si vis pervenire ad id quod nondum es. Nam ubi tibi placuisti, ibi remansisti. Si autem dixeris, Sufficit, et periisti; semper adde, semper ambula, semper profice; noli in via remanere, noli retro redire, noli deviare Remanet qui non proficit; retroredit, qui ad ea revolvitur, unde jam abscesserat; deviat qui apostatat. Melius it claudus in via, quam cursor præter viam.*

ET SANGUIS JESU CHRISTI, FILII EJUS, EMUNDAT NOS AB OMNI PECCATO.] Non quasi faciat nos impeccabiles, uti somniant hæretici; contrarium enim docet S. Joannes verbis proxime sequentibus; sed *emundat*, id est, emundavit a peccatis per baptismum, et emundat in præsenti a peccatis venialibus, sine quibus non ducitur hæc vita mortalis, et emundabit in futuro ab iisdem, et a periculis peccatorum mortalium. Denique in cœlo emundabit nos, non tantum ab omni culpa et pœna, sed et ab omni concupiscentia. Ideo enim S. Joannes utitur præsenti *emundat*, ut sub eo quasi medio præteritum et futurum complectatur Ita S. August et ex eo Beda hic, ac S Hieron l. 2. contra Pelag. *Quod*, ait, *scriptum est*: *Et sanguis Jesu filii ejus emundat nos ab omni peccato, tam in confessione baptismatis, quam in clementia pœnitudinis accipiendum est. Emundat ergo*, id est, emundandi vim habet, emundareque potest et solet instar lixivii.

Nota prima. Deus non radit peccata, ut volunt hæretici, sed prorsus emundat, id est, expurgat et abolet, sicut macula e facie, lutum e veste, sordes e domo everruntur et emundantur. Ita Concil. Trid. sess 6. c. 7 ubi asserit neminem posse esse justum, *nisi cui merita passionis Domini nostri Jesu Christi communicantur*, idque fieri in justificatione impii, *dum ejusdem sanctissimæ passionis merito per Spiritum Sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum qui justificantur, atque ipsis inhæret.* Porro Clemens VI. Extravag *Unigenitus*, de pœna et remiss. asserit unam sanguinis Christi guttulam universum mundum redimere potuisse, quia erat sanguis Verbi per unionem hypostaticam.

Quocirca S Gregor. Nazianz *Nullum*, ait, *cum salutis meæ miraculo conferendum est, in quo exiguæ cruoris guttæ orbem universum instaurarunt, atque idem quod lacti coagulum hominibus præstiterunt, in unum nos conjungentes et constringentes.* Et S August. in Psalm. 65 *Quæritis quid emerit? Videte quid dederit, et invenietis quid emerit. Sanguis Christi pretium est. tanti quid valet? quid nisi totus orbis, quid nisi omnes gentes?* Alibi vero serm. 128. de Temp. *Pretium vitæ nostræ sanguis est Domini, et totius mundi incolumitas sempiterna, pecunia illa totius mundi copiosa possessio est.* Et S. Amb. l. 3 de Virg. *Omnia igitur habemus in Christo, omnis anima accedat ad eum, sive corporalibus ægra peccatis, sive clavis quibusdam sæcularis cupiditatis infixa, sive imperfecta adhuc quidem, sed intenta tamen meditatione proficiens, sive multis aliqua sit jam perfecta virtutibus. omnis in Domini potestate est, et omnia Christus est nobis. Si vulnus curare desideras, medicus est; si febribus æstuas, fons est; si gravaris iniquitate, justitia est; si auxilio indiges, virtus est; si mortem times, vita est; si cælum desideras, via est; si tenebras fugis, lux est; si cibum quæris, alimentum est.*

Nota secundo. Emundat nos sanguis, id est, sanguinis effusio, puta passio et mors Christi; hæc enim

est lytrum et pretium pro peccatis totius mundi, est metonymia. Hinc sequitur sanguinem Christi emundare peccata non physice, sed meritorie Christus enim sanguinis effusione, passione ac morte satisfecit pro peccatis nostris, eorumque veniam nobis promeruit. Addit D. Thom. 3. p. q 48 a. 6. et q. 50. a 6. sanguini et carni Christi inesse quoque vim physicam sanctificandi, eo quod ipsa sint instrumentum physicum divinitatis ad sanctificandum homines, de quo disputant ibidem Theologi. Sed audi D. Thom. q. 48. a. 6. *Ad tertium dicendum, quod passio Christi secundum quod comparatur ad divinitatem ejus, agit per modum efficientiæ; in quantum vero comparatur ad voluntatem animæ Christi, agit per modum meriti: secundum vero quod consideratur in ipsa carne Christi, agit per modum satisfactionis, in quantum per eam liberamur a reatu pœnæ. per modum vero redemptionis, in quantum per eam liberamur a servitute culpæ; per modum autem sacrificii, in quantum per eam reconciliamur Deo, ut infra dicitur.*

8 SI DIXERIMUS, QUONIAM PECCATUM NON HABEMUS, IPSI NOS SEDUCIMUS.] Quod et quale peccatum? Primo, Cajet. accipit peccatum originale; hoc enim omnes contrahimus ex Adamo, excepta B. Virgine, uti habet pius fidelium sensus, et aperte colligitur ex S. Aug. l. 5. contra Julian. c. 15 ubi asserit eum qui caret peccato actuali, caruisse etiam originali, atqui B. Virgo, caruit peccato actuali, uti docet Ecclesia; ergo et caruit originali *Sanctificavit ergo tabernaculum suum Altissimus*, Ps. 45. 5 *quia in ipsa inhabitavit plenitudo divinitatis corporaliter*, ut ait Paulus Coloss. 2 9. Imo purissimam ex ejus carne utique pariter purissima, carnem assumpsit Superat ergo ipsa puritate omnes angelos, et Cherubinos et Seraphinos, ait S. Chrysost. in Liturgia Naxiana. in Tragœdia sub finem. Ephrem in laudibus Deiparæ, et S. Ambr. l. 2. de Virgin. *Quid nobilius*, ait, *Dei matre? Quid splendidius Dei matre? Quid splendidius ea quam splendor elegit?* S. Anselm. de concept Virg. c. 18. *Decebat*, ait, *ut ea puritate qua major sub Deo nequit intelligi, Virgo illa niteret, cui Deus Pater unicum filium suum, quem de corde suo æqualem sibi genitum tamquam seipsum diligebat, ita dare disponebat* Denique de ea dicitur Cantic. 4. *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.*

Secundo, Lyran. accipit peccatum mortale; licet enim justi eo careant, tamen quia nemo scit certo se esse in gratia Dei, esseque justum, hinc pariter nemo præsumere debet, certoque asseverare se immunem esse a peccato mortali

Tertio, Hugo, Dionys. et alii passim accipiunt peccatum veniale; licet enim infans et adultus recens baptizatus, aut plene contritus ab omnibus peccatis absolutus careat omni peccato, etiam veniali; tamen tota vita, imo longo tempore eo carere nequit, quin brevi in aliquod labatur; ita definit Concil. Trid. sess. 6. can. 23. ubi tamen excipit B. Virginem: *Si quis*, ait, *hominem semel justificatum dixerit*, etc. *posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de B. Virgine tenet Ecclesia, anathema sit.* Ubi nota, quod ait Joann. *habemus* in prima persona, significare se quoque, æque ac cæteros Apostolos, habere peccatum; licet enim confirmati essent in gratia, ut non peccarent mortaliter, poterant tamen peccare, et peccabant aliquando venialiter: quanto magis ergo nos nati et enutriti in peccatis, peccata multa et gravia committimus? Unde jugiter nos humiliare eaque plangere debemus, uti egregie ostendit Bellarm. lib. de Gemitu columbæ sub initium l. 2 Quarto, alii per *peccatum* accipiunt, non solum culpam, sed et reatum sive obligationem ad pœnam temporalem, qui remissa culpa et pœna æterna communiter remanere solet Ita D. Thom. in 4. dist. 21. q. 2. art. 4. ad 4. Quinto, alii per *peccatum* accipiunt concupiscentiam. quæ subinde in Script., ut Rom. 7. v. 13. et 17. et a S. Aug. vocatur peccatum, non quod proprie et formaliter peccatum sit, uti volunt hæretici, sed metonymice, quia est effectus, pœna et causa peccati. Concupiscentia enim, remissa culpa, manet in omnibus renatis et justificatis, uti docet Conc. Trid, ipsaque experientia Huc accedit Gennadius l. de Eccles. dogmat. 86. (qui liber falso ascribitur S Aug.) ubi docet omnes veraciter asserere se peccatores: *quia in veritate habent quod plangant, se non reprehensione conscientiæ, certe mobilitate et mutabilitate prævaricatricis naturæ.*

Fateor omnes hosce sensus simul nos posse complecti, ut generalem S. Joannis propositionem generaliter accipiamus de quovis peccato, ejusque effectu, puta reatu et concupiscentia et tunc, verbum *habemus* ample accipitur, et amplianduni est ad præteritum et futurum. q. d Habuimus peccatum originale, et habemus vel habebimus peccatum aliquod actuale, si diu vivamus. Unde mox vers 10 mutat præsens in præteritum, dicens: *Si dixerimus quoniam non peccavimus*, etc. vult enim docere omnes obnoxios esse peccato, et egere redemptore Christo: ejus enim sanguis emundat nos ab omni peccato. tam quoad culpam, quam quoad pœnam et concupiscentiam, uti paulo ante dixit. Quare sicut sanguis Christi emundat nos ab omni peccato originali. mortali, veniali, etc. ita pariter illud omne hic accipi potest: proprie tamen et directe accipiendum est hic peccatum actuale, sive mortale id est, sive veniale. Illud enim solum confitendum est, uti de peccato hoc subdit Joannes: *Si confiteamur peccata nostra*. etc et de eo solo verum est quod subjicit v. 10. *Si dixerimus quoniam non peccavimus*, id est, commisimus actuale peccatum.

Sensus ergo est: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus*, id est, quod peccatum non facimus, non committimus aliquando; sed vivimus sine peccato, sumusque ἀναμάρτητοι, id est, *expertes peccati*, vel impeccabiles, *ipsi nos seducimus*. Peccatum ergo non habere, idem est quod non peccare; sicut habere spem, idem est quod sperare, Proverb. 23. 18, habere fidem est credere; habere quietem, est quiescere, Apocal. 4. 8. finem habere, est finire, Marci 3. v 26. Per *peccatum* ergo accipe actuale, præcipue veniale, quia in illud crebro cadunt homines, etiam justi, ita ut parvo aut vix ullo tempore omni veniali careant; atque de eo potest dici in præsenti, quod *peccatum habemus*, id est, peccamus sæpe venialiter: ita explicat et definit Conc. Milevit. can. 6. Trident. sess. 6. can. 23. S. Aug. de Perfectione justitiæ, cap. 21. S. Hier. dial. 3. contra Pelag. S Basil. hom. de Pœnit. Cyprian. lib. 3 ad Quirin. c. 54. Greg. 18. Mor. 4. Ambr. de Fuga

sec. c. 4 et alii. Succenturiatur S. Jacobus, dicens c. 3. 2. *In multis offendimus omnes.* Vide ibi dicta. Perstringit enim Joannes, æque ac Jacobus, Simonianus, Gnosticos, aliosque illius ævi hæreticos docentes *solam* infidelitatem esse peccatum; fideli *enim* omnia esse munda, etiamsi turpiter vivat. Idem hoc sæculo docuit Lutherus et Libertini. Beguardi vero et Beguinæ censuerunt se suique similes ad tantam posse perfectionem ascendere, ut fiant impeccabiles, quantacumque tentatio exurgat. Pelagius quoque docuit peccata omnia, etiam venialia, sine gratia Christi, solis naturæ viribus posse vitari, quæ omnia damnat hic S. Joannes. Ab his non longe abit Durandus in 2. d. 28. q. 3. qui putat omnia venialia deliberata posse vitari, non autem omnia indeliberata, quæ fiunt ex subreptione. Hoc est quod ait Sapiens Eccl. 7. 21. *non est homo justus in terra, qui faciat bonum, et non peccet.* Et Prov. 24. 16. *Septies in die cadit justus, et resurgit.*

Hæc est ergo humiliatio nostra in medio nostri, ut jugiter agnoscere debeamus nos esse peccatores, ideoque quotidie juxta Christi doctrinam orare: *Dimitte nobis debita nostra,* etc. *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo.* Audi S. Aug. de Natura et gratia c. 36. *Excepta,* ait, *S. Virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur, habere volo quæstionem; inde enim scimus quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum. Hac ergo Virgine excepta, si omnes illos sanctos et sanctas, cum hic viverent, congregare possemus, et interrogare utrum essent sine peccato, quid fuisse responsuros putamus? Utrum hoc quod iste dicit, an quod Joannes Apostolus? Rogo vos quantalibet fuerit in hoc corpore excellentia sanctitatis si hoc interrogari potuissent, nonne una voce clamassent: Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est?* Et S. Greg. hom. 39. in Evangel. *Sine culpa,* ait, *in mundo esse non potuit qui in mundum cum culpa venit.*

Qui ergo ob scientiam inflaris, qui ob ingenium, opes, vires, formam, dignitatem, cervicem attollis; cristas pone, pedes cum pavone inspice. Nosti quis sis? peccator es. Scis quid sit peccatum? est summa hominis vilitas, summa miseria, summum orbis malum, summe enim summo bono adversatur. Peccatum enim est summus Dei contemptus, summa ingratitudo, summum odium, summa offensa, adeoque est Christicidium, imo quasi Deicidium. Si enim Deus occidi posset utique non alio telo quam peccato perimeretur.

Porro Cassianus collat. 23. cap. 19 exemplum dat orationis, in qua vix quisquam est qui non mente evagetur, et venialiter delinquat. Caute tamen legendus est ipse c. 5 et seq. ubi videtur asserere malum esse, quidquid nos etiam invitos a jugi Dei contemplatione abstrahit, ut comedere, bibere, dormire, laborare manibus, uti fecit S. Paulus ad comparandum victum; sed explicandus est de malo pœnæ, ex quo tamen facile oriatur malum culpæ. Explicat enim illud Apostolus Rom. 7. 19. *Non enim quod volo bonum hoc facio, sed quod nolo malum hoc ago*; et per bonum accipit jugem Dei memoriam et præsentiam, per malum distractionem mentis ab hac Dei præsentia. q. d. Apostolus: Vellem jugiter contemplari Deum præsentem, sed ob corruptæ naturæ necessitates id præstare nequeo, ideoque culpæ periculum incurro.

Ipsi nos seducimus,] ipsi nos decipimus et decipimur quia falsum nobis ipsis persuademus in perniciem animæ nostræ; ita Œcumen. Qui enim putat se plane a peccato purum, negligit quærere remedium peccati sui ob quod puniendus est. Rursus dicens se carere omni peccato, superbe et præsumptuose errat; contradicit enim Scripturæ asserenti nos omnes esse peccatores, et evacuat gratiam et passionem Christi, dicens se non egere emundatione sanguinis ipsius, ideoque blasphemus est et ingratus: quare nisi resipiscat condemnabitur.

Et veritas in nobis non est.] q. d. *Mentimur,* uti legit Cyrill. catech. 5. Hinc S. August. in Sententiis sent. 365. *Divinitus,* ait, *dictum est,* Eccli. 7. 17. *Noli esse justus multum; quoniam non est justitia sapientis, sed superbia præsumentis. Qui ergo sic fit nimis justus, ipsa nimia fit injustus. Quis est autem qui se facit justum, nisi qui dicit se non habere peccatum?*

9. Si confiteamur.] Suggerit S. Joannes peccati, cujus omnes reos esse dixit, remedium, scilicet veram ejus agnitionem et humilem confessionem ac pœnitentiam; per hanc enim applicatur nobis sanguis Christi, qui nos ab eo emundat, uti dixit v. 7. Sed quam confessionem exigit S. Joannes generalemne quæ fit Deo; an specialem quæ fit sacerdoti in Sacramento Pœnitentiæ? Hæretici solam generalem quæ fit Deo admittunt, Catholici etiam specialem requirunt. Resp. S. Joannem utramque exigere, generalem pro peccatis levibus, specialem pro gravibus: mortalia enim peccata non sufficit confiteri Deo, sed eadem sacerdoti confitenda sunt, ut ab eis absolvamur; eis enim solis tradidit Christus potestatem absolvendi, dicens Joannis 20. 23. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; quorum retinueritis, retenta sunt.* Quare cum Joannes hoc loco nec sibi in Evangelio, nec Christo sit contrarius, dicendum est eum sic esse explicandum, q. d. Si confiteamur peccata nostra, eo scilicet modo quo Christus voluit et instituit nimirum mortifera confitendo sacerdoti, venialia ipsi Deo, vel etiam sacerdoti si velimus, fidelis est Deus ut nobis confitentibus ea remittat. Ita Thomas Anglicus, Dionys. ac Serarius hic et Bellarm. l. 1. de Pœnit. c. 13. et l. 3. c. 4. qui duo pluribus idipsum confirmant.

Audi S. Cypr. s. de lapsis: *Hoc ipsum* (peccatum) ait, *apud sacerdotes Dei dolentes ac simpliciter confitentes exomologesin conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam parvis licet ac modicis vulneribus exquirunt.* Et Tert. l. de Pœn. c. 8. *Tantum,* ait, *relevat confessio delictorum, quantum dissimulatio exaggerat; confessio enim satisfactionis consilium est, dissimulatio contumaciæ.* Deinde actus pœnitentis veræ confessionis indices et comites subjungit: *Itaque exomologesis prosternendi et humilificandi hominis disciplina est, conversationem injungens misericordiæ illicem. De ipso quoque habitu atque victu mandat, sacco et cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum mœroribus dejicere, illa quæ peccavit tristi tractatione*

mulare, pastum et potum pura nosse, non ventris scilicet, sed animæ causa. Plerumque vero jejuniis preces alere, ingemiscere, lachrymari, et mugire dies noctesque ad Dominum Deum tuum, presbyteris advolvi, et caris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ injungere. Breviter S. Chrys. h. de Pœnit. *Pœnitentia,* ait, *est contritio in corde, confessio in ore, in opere tota humilitas.*

Moral. Vide hic quam utilis sit confessio, quæ illico Dei iram placat, ejusque gratiam accersit, juxta illud Isaiæ 43. v. 26. secundum Septuag. *Dic tu prius peccata tua, ut justificeris.* Ita David: *Quoniam iniquitatem,* ait, *meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper,* Ps. 50. 4. et Ps. 31. 5. *Dixi, Confitebor adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei.* Vide S. Chrys. in Ps. 50. et S. Aug. hom. 12 inter 50. Audi Orig. hom. 2. in Psal. 37. *Sicut ii qui habent intus inclusam escam indigestam, aut humores, vel phlegmata stomacho graviter et moleste imminentia, si vomuerint relevantur; ita etiam ii qui peccaverunt, siquidem occultant et retinent intro se peccatum, intrinsecus urgentur et propemodum suffocantur a phlegmate, vel humore peccati; si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat semetipsum et confitetur, simul evomit et debitum, atque omnem morbi digerit causam.* Unde S. Diadochus lib. de Perfect. spirit. c. ult. hunc sancti Joannis locum explicans de confessione quam facit Religiosus suo directori et patri spirituali, tentationes et lapsus suos ei manifestando, docet eam esse singulare tentationum et peccatorum omnium remedium. Et sanctus Franciscus ex S. Augustino in Sententiis: *Si te excusas,* inquit, *Deus te accusat; et si te accusas, Deus te excusat.*

Porro docet S. Joannes nos eo quod crebro peccamus, crebro debere confiteri; esto enim levia sint peccata, tamen si negligantur, evadunt multa et gravia. *Levia multa faciunt unum grande, multæ guttæ implent flumen, multa grana faciunt massam,* ait S. Aug. hic. Idem ep. 108. *Quid enim interest, ad naufragium utrum uno grandi fluctu navis operiatur, an paulatim aqua subrepens sentinam, et per negligentiam derelicta atque contempta impleat navim, atque submergat?* Hoc est quod ait Eccles. c. 19. 1. *Qui spernit modica, paulatim decidet.* Et, ut ait Gregorius: *Si curare parva negligimus, insensibiliter seducti audenter etiam majora perpetramus.* Et alibi: *Qui enim peccata minima flere, ac devitare negligit, a statu justitiæ non quidem repente, sed partibus totus cadit. Admonendi sunt qui minimis frequenter excedunt, ut sollicite considerent, quia nonnumquam in parva deterius quam in majori culpa peccatur. Major enim, quo citius quia sit culpa agnoscitur, eo etiam celerius emendatur, minor vero dum quasi nulla creditur, eo pejus quo et securius in usu retinetur. Unde fit plerumque ut mens assueta malis levibus, nec graviora perhorrescat, atque ad quamdam auctoritatem nequitiæ per culpas nutrita perveniat, et tanto in majoribus contemnat pertimescere, quanto in minimis didicit non timendo peccare.*

Fidelis est] *Quia qui orare nos pro debitis et peccatis monuit, paternam misericordiam promisit, et veniam secuturam,* ait S. Cyprian. de or. Domin.

Et justus] Quomodo justus? Non enim tenetur Deus ex justitia remittere peccatum peccatori, etiam pœnitenti; nam illud remittere et condonare est meræ ejus misericordiæ et clementiæ. Resp. *justus,* id est æquus. Æquum enim est et congruum Deoque dignum ut pœnitenti peccatum remittat; tum quia id ipse promisit pœnitentibus, non ut operis mercedem, sed ut pœnitentiæ donum et præmium, Joan. 20. 23. Ezech. 18. 32. et alibi. Promissum autem est debitum, quod proinde solvere est justum; tum quia Deo et divinæ bonitati, ac clementiæ conveniens et dignum est, ut pœnitentes in gratiam recipiat, sibique reconciliet. *Justum est,* ait Anselm. Prosol. c. 9. et 10. *o Deus, ut parcas malis, sed et justum est ut malos punias.* Unde aliqui exponunt: *Justus,* id est, benignus et misericors; misericordia enim maxime congruit Deo; tum denique quia pœnitentia quasi ex natura rei, est proxima ad reconciliationem et gratiam dispositio. Sicut ergo naturaliter justum est, ut in lignum calidum ut acto, quasi habens ultimam dispositionem, inducatur forma ignis; sic supernaturaliter æquum est, ut posita pœnitentia quasi ultima dispositione inducatur forma gratiæ, qua peccator reconciliatur Deo. Ita Lyran. et Dion.

Secundo, *justus,* quia Christus suo sanguine et morte promeruit nobis hanc veniam, eique Deus illam promisit. Justa ergo est, et ex justitia debita hæc peccatorum remissio, sed Christo, non nobis, ita Cajetan. Porro Christus sua merita pœnitenti communicat, applicat et quasi appropriat, ut ea pœnitens quasi peccatorum suorum lytrum proprium Deo offerat. Quare justus est Deus, qui lytrum hoc accipiens peccata remittit; sed quia hæc merita sunt propria Christi, ab eo vero nobis dumtaxat appropriata, id est applicata, hinc ratio justitiæ in remissione peccatorum proprie est respectu Christi, non nostri; tum quia ejus sunt merita; tum quia ei remissionem promisit, et ex pacto præstat Deus, non nobis; alioqui enim non solus Christus, sed et nos ipsi essemus redemptores nostri, quod est impium et injuriam Christo.

Tertio, subtilius noster Suarez 3 part. t. 3. disp. 11. sect. 1. concl. 3. *Fidelis,* inquit, est Deus cum condonat pœnitentibus peccata mortalia; *justus,* cum justis condonat venialia; quia scilicet justi per opera pœnitentiæ, charitatis, etc. merentur de condigno hanc condonationem, uti docet S. Aug. de Correp. et Grat. cap. 13.

Quarto, quadam etiam ratione justus est Deus, cum condonat pœnitenti et confitenti peccata mortalia, eo quod confessio, ejusque pœnitentiæ actus, paulo ante ex Tert. recensiti, sint quasi satisfactio quædam, qua satisfacimus Deo pro offensa contra ipsum admissa. Sicut enim offendens qui proximum vilipendit, juste satisfacit ei, dum se humiliat, et ab eo veniam petit; unde offensus ex justitia tenetur acceptare hanc satisfactionem; sic et pœnitens satisfacit aliqua ratione Deo, cum offensam humiliter confitetur, veniamque petit cum gemitu, lacrymis, ac præsertim si id faciat ex vera et perfecta animi contritione. Contritio enim cum ex amore Dei super omnia procedat, est quasi compensatio quædam injuriæ, qua peccator Deum vilipendit et postposuit creaturæ, quam peccando adamavit; amor enim Dei amans eum super omnes creaturas compensat quasi odium Dei, ac honor et pretium Dei compensat ejusdem vilipendium et contemptum, licet non ex æquo.

Quare aliqua ratione justum est ut Deus pœnitenti ob hosce actus offensam condonet; atque hac de causa pœnitentia ponitur a Theologis virtus affinis et connexa justitiæ, ejusque pars potentialis. Unde D. Thom. 3. p. q. 85. a. 3. docet pœnitentiam esse partem et speciem justitiæ vindicativæ, ac consequenter commutativæ large sumptæ, sicut est pietas, observantia, religio, quæ deficiunt a ratione justitiæ strictæ, quia respiciunt majus debitum quam sit justitiæ, et quia respiciunt Deum, inter quem et hominem non est æqualitas quam requirit justitia, Imo Durand. in 4. dist. 14. q. 2. censet pœnitentiam esse ipsammet justitiam commutativam, quatenus ei imperant virtutes theologicæ, ut reddat Deo debitam satisfactionem (qualem scilicet potest) pro offensa. Verum alii passim verius censent pœnitentiam esse specialem virtutem a justitia stricta, et moralibus cæteris distinctam. Addit Richard. in 4. dist. 15. a. 1. q. 2 in corp. et ad 1. positis meritis Christi posse pœnitentem pro peccatis satisfacere, ex justitia, et dist 17. a. 2. q. 7. asserit contritionem si præcedat remissionem peccatorum, ex condigno eam mereri. Sic et nonnulli alii docent contritionem æquivalere peccato mortali, et ex æquo pro eo satisfacere, idque deducunt ex principiis S. Thomæ. S. Thomas enim 1. 2. q. 113. a. 8. docet in justificatione peccatoris prius esse infusionem gratiæ sanctificantis, quam sit contritio et remissio peccati; ex gratia enim sanctificante manare contritionem, ex contritione remissionem peccati. Idem docent discipuli S. Thomæ, ut Cajetan. et Medina ibidem, Ferrariensis l. 3. contra Gentes c. 153. D. Soto l. 2. de Natura et gratia c. 18. Quo posito sequitur, contritionem quasi ex æquo mereri remissionem peccati. Si enim contritio manat ex gratia sanctificante, et præcedit remissionem peccatorum: ergo eamdem meretur, perinde ac meretur gloriam æternam, ex sententia S. Thomæ; gratia enim sanctificans naturaliter et quasi jure suo expellit peccatum imo per se et formaliter id facit, ac proinde sine intermedio contritionis.

Verum contrarium sentiunt passim alii Doctores, scilicet contritionem non manare ex gratia santificante. sed ex auxilio speciali, sive ex gratia præveniente et excitante. Ratio est, quia nulla dispositio potest manare ex forma ad quam disponit, ut patet inductione aliarum dispositionum et formarum. Ergo cum contritio sit dispositio ad gratiam sanctificantem, non potest ex ea manare; sed necessario eam præit et præcedit, uti diserte docet Concil. Trident. sess. 6. cap. 6. 7. et 8 ubi consequenter docet nos gratis justificari, ideoque non mereri justitiam quæ includit remissionem peccatorum. Ita pariter docent Scotus in 4. dist. 14. q. 2 Gabr. ibid. q. 1. Durand. in 4. dist. 17. q. 1. Andreas Vega in Concil. Trident. l. 6. c. 28. et 29. Bonav. in 4. d. 15. a. 1. q. 1. Almain. Marsil. et alii ibid. Idem docent Patres, uti S. Aug. Ambr. Tertull. Chrysos. tractat. de Pœnitentia.

EMUNDET NOS AB OMNI INIQUITATE.] Plus significat *iniquitas*, quam peccatum, ait S. Gregorius 11. Moral. cap. 21 aut 22. quia facilius fert quis se vocari peccatorem, quam iniquum. Negat id S. Ambros. de Apolog. David, imo vero, inquit, turpius est esse et vocari peccatorem quam iniquum. Verum quidquid sit de hac re, sæpe hæc duo pro eodem sumuntur, unde hic quasi synonyma ponuntur.

10. SI DIXERIMUS, QUONIAM NON PECCAVIMUS.] Primo, peccato originali, quo peccavimus jam olim in Adamo, quodque in nobis ipsis contraximus, dum primum concepti et animati fuimus, ita nonnulli. Verum quorsum S. Joannes inculcaret hic peccatum originale omissis actualibus? Secundo, *peccavimus*, id est peccare potuimus peccato actuali mortifero ob innatam concupiscentiam. Sed quis hoc nescit? Quare verius est S. Joannem loqui de peccatis venialibus; more enim suo repetit, idemque dicit et inculcat hic cum eo quod dixit v. 8. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus*. Unde Syrus vertit, *si dixerimus nos non esse peccatores*, vel *nos non peccare*. Hebraizat S. Joannes; Hebræi enim præterito utuntur pro præsenti quo carent, et pro futuro. Præteritum enim apud eos est ipsum thema et radicale verbum, a quo cætera tempora, modos et personas derivant.

Illustrat idipsum variis exemplis S. Ambros. l. 1. de Abraham cap. 8 ut Joannis 15. 8. *In hoc clarificatus est* (id est, clarificatur et clarificabitur) *Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli*. Lucæ 1. 47. canit B. Virgo; *Magnificat anima mea Dominum; et exultavit*, id est exaltat, *spiritus meus in Deo salutari meo*. Matth. 23. 2. *Super cathedram Mosi sederunt*, id est sedent, *Scribæ*. Sensus ergo est: *Si dixerimus quoniam non peccavimus*, id est, quod non peccamus, quod sine peccato tam veniali, quam mortali vivimus, quod nec peccavimus, nec peccare solemus. Dicit tamen *peccavimus* in præterito, quia scribit ad Parthos (uti dixi in proœmio) qui recenter a gentilismo ad Christum conversi, multa in gentilismo eaque gravia peccata commiserant. Rursum inter conversos olim multi erant qui baptismum diu differebant, etiam usque ad mortem, adeoque ægri in lecto baptizabantur, ut per baptismum expiati ab omni culpa et pœna illico puri evolarent in cœlum, indeque Clinici, id est Lectuarii, vocabantur, in quos graviter invehuntur Patres ut S. Ambr. ser. de Sanctis. S. Basil. Naz. et Nyssenus oratione de baptismo. Hi sane ante baptismum, utpote in peccato originali existentes, et gratia Dei destituti, multa peccata committebant. Qui vero pueri baptizati erant, jam adulti multa peccata saltem venialia admiserunt. Loquitur enim Christianis adultis. Quare vere asserit omnes peccavisse in præterito, quia vult monere eos ut deinceps in futuro, utpote jam renati in Christo, a peccatis studiose caveant; unde mox initio c. 2. subdit: *Filioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis amplius*.

MENDACEM FACIMUS EUM, quia Deus in Script. asserit omnes homines esse peccatores, nec vivere sine peccato, ut Eccl. 7. vers. 21. Proverb. 24. vers. 16. Ps. 141. vers. 2. Jacobi 3. vers. 2 et alibi; et docet nos orare quotidie: *Dimitte nobis debita nostra*. Quocirca VERBUM EJUS NON MANET IN NOBIS.] q. d. Non intelligimus, non amplectimur, non retinemus veram ejus doctrinam, aut certe ejus obliviscimur; non credimus Script. et verbo Dei, quod asserit omnes obnoxios esse peccato. sed illud, ipsumque Deum facimus mendacem. Ita Clemens, Didymus. Cajet. Dionys. et Cathar. Aliter Glossa: *Verbum Dei*, inquit, id est, Christus per quem fit remissio peccatorum, non manet in nobis, utpote incredulis et superbis, quia evertimus redemptionis Christi mysterium, dicimusque

nos utpote justos ipso redemptore non eguisse, nec egere. Aut *verbum* quod locutus est Deus Eccles. 3 20. *Quanto major es, humilia te in omnibus*; non manet in nobis, quia ejus contrarium facimus; cum enim simus parvi et peccatores, volumus esse magni et impeccabiles.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docuit cap. 1. fideles per Christum in novam lucem et vitam renatos societatem iniisse cum Deo; nunc docet ut in ea studiose persistant, ideoque caveant a peccatis, denique præcepta observent, præsertim charitatis tam Dei quam proximi, quod vocat mandatum vetus et novum. Inde v. 13. singulas hominum ætates, puta patres, adolescentes, infantes, juvenes compellat, singulosque ad Dei cultum et amorem accendit, ideoque hortatur ut caveant a mundo transeunte, utpote in quo non est aliud quam concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitæ. Tertio, v. 18. perstringit hæreticos, monetque ut eos quasi Antichristos execrentur, fidem vero in Deum Patrem et Filium et Spiritum, ejusque unctionem constanter retineant, ut in eo maneant, nec confundantur in adventu ejus, sed ab eo accipiant vitam æternam.

1 Filioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis. Sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum: 2. et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. 3. Et in hoc scimus quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observemus. 4. Qui dicit se nosse eum, et mandata ejus non custodit, mendax est, et in hoc veritas non est. 5. Qui autem servat verbum ejus, vere in hoc charitas Dei perfecta est: et in hoc scimus quoniam in ipso sumus. 6. Qui dicit se in ipso manere, debet, sicut ille ambulavit, et ipse ambulare. 7. Charissimi, non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio: Mandatum vetus est verbum, quod audistis. 8. Iterum mandatum novum scribo vobis, quod verum est et in ipso, et in vobis; quia tenebræ transierunt, et verum lumen jam lucet. 9. Qui dicit se in luce esse, et fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc. 10. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, et scandalum in eo non est. 11. Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo eat; quia tenebræ obcæcaverunt oculos ejus. 12. Scribo vobis, filioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen ejus. 13. Scribo vobis, patres, quoniam cognovistis eum, qui ab initio est. Scribo vobis, adolescentes, quoniam vicistis malignum. 14. Scribo vobis, infantes, quoniam cognovistis Patrem. Scribo vobis, juvenes, quoniam fortis estis, et verbum Dei manet in vobis, et vicistis malignum. 15. Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. 16. Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo est. 17. Et mundus transit, et concupiscentia ejus. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum. 18. Filioli, novissima hora est: et sicut audistis, quia Antichristus venit: et nunc Antichristi multi facti sunt; unde scimus, quia novissima hora est. 19. Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis, nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum: sed ut manifesti sint quoniam non sunt omnes ex nobis. 20. Sed vos unctionem habetis a Sancto, et nostis omnia. 21. Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam: et quoniam omne mendacium ex veritate non est. 22. Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Jesus est Christus. Hic est Antichristus, qui negat Patrem, et Filium. 23. Omnis, qui negat Filium, nec Patrem habet; qui confitetur Filium, et Patrem habet. 24. Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat: si in vobis permanserit quod audistis ab initio, et vos in Filio et Patre manebitis. 25. Et hæc est repromissio, quam ipse pollicitus est nobis, vitam æternam. 26. Hæc scripsi vobis de his, qui seducunt vos. 27. Et vos unctionem, quam accepistis ab eo, maneat in vobis. Et non necesse habetis ut aliquis doceat vos; sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, et verum est, et non est mendacium.

Et sicut docuit vos: manete in eo. 28. Et nunc, filioli, manete in eo: ut, cum apparuerit, habeamus fiduciam, et non confundamur ab eo in adventu ejus. 29. Si scitis quoniam justus est, scitote quoniam et omnis, qui facit justitiam, ex ipso natus est.

1 FILIOLI MEI, HÆC SCRIBO VOBIS, UT NON PECCETIS,] q. d. In fine cap. præcedentis dixi omnes adultos peccavisse, vel in gentilismo mortaliter, vel in christianismo venialiter; jam hortor singulos ut a pristinis in gentilismo commissis sceleribus plane caveant, a venialibus vero abstineant quantum possunt, licet enim omnia collectim vitare sit impossibile; singula tamen distributive vitare est possibile; præsertim ea quæ non ex subreptione, sed prævia animadversione, ideoque deliberate committuntur.

SED ET SI QUIS PECCAVERIT, ADVOCATUM HABEMUS.] Est occupatio. Objiciet enim quis: Si omnino peccata fidelibus fugienda sunt, quid faciet is, qui ex humana fragilitate in peccatum aliquod lapsus est, præsertim enorme, verecundum et pudendum? Respondet: Si quis lapsus sit, non idcirco desperet, nec animum abjiciat; quia apud Deum, qui est pater noster amantissimus, advocatum habemus Christum Dominum, qui suum sanguinem, crucem et mortem pro nobis ob tam Patri repræsentans, facile nobis, si vere nos pœnituerit, veniam impetrabit; Deus enim est clementissimus, et Christi merita sunt maxime. Sicut ergo peritiam et gloriam medici commendat magnitudo vulneris et morbi quem curat et sanat; sic magnitudinem gratiæ, clementiæ et redemptionis Christi commendat magnitudo peccatorum nostrorum, quorum ipse est medicus et propitiator. Hujus rei specimen dedit in S. Magdalena et S. Paulo, qui proinde hanc in se Christi gratiam celebrans 1 Timoth. I. 15: *Fidelis*, ait, *sermo et omni acceptione dignus, quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum; sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam.* Vide ibi dicta.

Nota primo. *Advocatus* idem est latine quod græce παράκλητος. Unde tam Christus quam Spiritus Sanctus est paracletus, id est, advocatus noster; ita enim vocatur hic a S. Joanne in textu Græco, æque ac in Evang. c. 14. 16. Vatab. παράκλητος vertit, *patronus, mediator, intercessor.* Laurent. Valla lib. 4. patronum ab advocato distinguit, quod patronus sit orator, qui reum dicendo defendit; advocatus, qui reo ad defensionem astat, etiamsi nihil dicat. Et Ascon. Pedianus: *Qui defendit*, ait, *aliquem in judicio, aut patronus dicitur, si orator est; aut advocatus, si jus suggerit, aut præsentiam suam commodat amico.* Verum hic et alibi *advocatus* idem est quod patronus; sic enim causidicos, qui causas forenses agunt, vocamus advocatos. Ita Ulpian. *Advocatos*, ait, *accipere debemus omnes omnino, qui causis agendis quoquo studio operantur.* Et Quintil. lib. 12. c. 1. *Non*, inquit, *forensem quamdam instituimus operam nec mercenariam vocem, nec (ut asperioribus verbis parcamus) non inutilem sane litium advocatum, quem denique causidicum vulgo vocant.*

Nota secundo. Christus est advocatus noster. Primo, oratione interpretativa, scilicet exhibendo se et suas plagas, vulnerumque cicatrices, ac consequenter sua merita allegando divino conspectui, uti omnes Doctores consentiunt. Idcirco enim resurgens has cicatrices retinuit, et in cœlum intulit, ut eas jugiter Deo Patri quasi Pontifex et mediator noster repræsentet, ac per eas veniam et gratiam nobis obtineat.

Secundo, multi valde probabiliter censent Christum etiam esse advocatum nostrum, oratione proprie dicta; quia pro nobis in cœlis Patrem oret et interpellet: oratione, inquam, non qua denuo mereatur vel impetret (qualis fuit dum viveret in terris, eratque viator) sed qua jam comprehensor petit, rogatque Patrem exigendo jus in vita hac promeritum, sibique promissum, ideoque debitum, scilicet gratiam et salutem nostram. Hoc enim significat Paulus in epistola ad Hebræos, ubi docet Christum esse Pontificem nostrum æternum in cœlis, qui *per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa*, c. 9. v. 12. et c. 7. 25: *Semper vivens*, inquit, *ad interpellandum pro nobis.* Et Christus Joannis c. 14. 16. *Ego*, ait, *rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis.* Et Paulus Rom. 8. 34: *Christus Jesus etc. qui est ad dexteram Patris, qui etiam interpellat pro nobis.* Vide ibi dicta. Christus ergo qua homo jam beatus in cœlo, et mente, et corpore ac voce debitum Deo cultum religionis exhibet, cum adorando, laudando, gratias agendo, cur non et postulando? hoc enim est officium advocati, qualis est Christus.

Tertio, hæretici hinc contendunt Sanctos non esse nostros advocatos, nec orare pro nobis, ac consequenter non esse invocandos, eo quod hoc sit officium Christi, qui solus est advocatus noster; ac proinde nos facere injuriam Christo, si Sanctos quasi advocatos invocemus. Audi Bezam: *Hic Joannes cum nominat Christum, cæteros excludit: Quid ergo illis fiet, qui B. Virgini hanc faciunt injuriam, ut Christi spoliis velint eam exornari; imo etiam contentissima voce Christum illi tamquam matri infantulum subjiciunt?* Falleris et falis, impostor, dum asseris nos Christum subjicere B. Virgini, eamque Christi spoliis exornare. Scimus et profitemur Christum esse Deum, Deique Filium; B. Virginem non esse deam, sed Dei incarnati matrem, ac proinde infinitis partibus Christo esse inferiorem. Unde Christus solus vocatur a S. Joanne advocatus, scilicet talis, qui, ut ipse illico subdit, sit *propitiatio pro peccatis mundi*, quique sua passione et morte placavit Patrem, imo ei justo sanguinis sui pretio satisfecit. At B. Virgo et Sancti sunt advocati nostri, ut deprecatores et intercessores per merita Christi. Unde B. Irenæus lib. 5. c. 19. *Sicut*, ait, *Eva seducta est ut effugeret Deum, sic Maria suasa est obedire Deo, ut virginis Evæ virgo Maria fieret advocata.* Et S. Bern. serm. in illud Apocal. 12. *Signum magnum: Opus est*, inquit, *mediatore ad mediatorem istum, nec alter nobis utilior quam Maria.* Vide dicta 1. Tim. 2. 5. ad illud: *Unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus.* Et Bellarm. tract. de Invocat. Sanct.

JESUM CHRISTUM JUSTUM.] *Justum*, id est, innocentem et sanctum, qui sua sanctitate gratissimus Patri

meretur ab eo exaudiri. Secundo et potius, *justum*, id est, qui juste pro peccatis nostris satisfecit, justumque pro eis dedit pretium et lytrum, scilicet sanguinem suum et vitam. Unde explicans subdit : *Et ipse est propitiatio*. Alio ergo sensu vulgo vocatur advocatus justus, qui justam causam defendendam suscipit, non injustam, uti faciunt nonnulli lucri causa : unde Cassiod. libro 11. epist. 4. *Si in advocationis, ait, studio justitiæ claritate fulsistis*. Hic scilicet bonus est advocatus apud homines, non apud Deum, utpote a quo non justitiam, sed misericordiam et gratiam postulamus. Apud Deum ergo habemus tribunal gratiæ duntaxat, non justitiæ.

2. Et (id est, *quia*, q. d. Christus est advocatus noster, quia) IPSE EST PROPITIATIO, id est propitiator, PRO PECCATIS NOSTRIS.] quia scilicet se offerens in cruce victimam pro peccatis, pro eis Deo Patri satisfecit, eumque nobis reconciliavit. Alludit ad propitiatorium nominatum arcæ fœderis; hoc enim repræsentabat Christum propitiatorem, uti dixi Rom. 3. 25. et Exodi 25. 27. S. Aug. lib. de Fide et oper. legit : *Et ipse est exoratio pro peccatis nostris*. Orat enim Christus pro nobis etiam in cœlis, uti paulo ante dixi, et propitiare est exorare. S. Cypr. l. 4. ep. 2. vel 52. pro *exoratio* legit *deprecatio*. Significat S. Joannes Christum talem nobis esse advocatum, ut certo causam nostram obtineat, imo eo patrono causa cadere non possimus, eo quod ipse sit ex officio redemptor et propitiator noster, qui ex justitia pro peccatis nostris satisfecit.

Hoc est quod ait S. Joan. Apoc. 1. 5. *Dilexit nos et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo*. Nam ut ait S. Leo s. 12. de Passione : *Effusio pro injustis sanguinis justi tam potens fuit ad privilegium tam dives ad pretium, ut si universitas captivorum in redemptorem suum crederet, nullum tyrannica vincula retinerent*. Et paulo post: *Quamvis enim in conspectu Domini multorum Sanctorum pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi. Acceperunt justi, non dederunt, coronas ; et de fidelium fortitudine exempla nata sunt patientiæ, non dona justitiæ. Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo funere solvit, cum inter filios hominum solus Dominus noster Jesus extiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes etiam sunt suscitati*.

Hac de causa S. Aug. S. Bern. S. Franc. S. Ezechias, cæterique Sancti qui aliquando peccarunt, confugerunt ad vulnera Christi, quasi ad asylum, in eaque habitarunt. Eorum gnomas recensui Zachar. 13. 6. S. Ambr. Præfat. in Ps. 35. *Bonum, ait, aurum, est sanguis Christi, dives ad pretium, profluus ad lavandum omne peccatum*.

NON PRO NOSTRIS AUTEM TANTUM, SED ETIAM PRO TOTIUS MUNDI.] q. d. Non pro peccatis Judæorum tantum, sed et gentium omnium, ait OEcum. et Cyrillus. Melius Clemens Alexandr. et alii, q. d. Non pro peccatis nostris qui sumus fideles tantum, sed pro peccatis infidelium totius mundi. Pro his enim quoque passus est Christus, eisque meruit gratiam et gloriam, si in eum crederent, ejusque merita amplecti vellent. Unde et jussit prædicari Evangelium hoc omnibus gentibus, easque baptizari in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, Marci 16. v. 15. Rursum Christus ut hostia propitiatoria offertur in sacrificio Missæ pro omnibus hominibus, etiam infidelibus, ac defunctis in Purgatorio existentibus, uti fuse docet hic noster Justinianus; Ecclesia enim tantum excipit excommunicatos, pro his enim vetat sacrificari.

3. ET IN HOC SCIMUS, non certo et demonstrative, sed probabiliter et conjecturaliter ex signis et effectis, QUONIAM, id est quod, COGNOVIMUS EUM, cognitione non tantum speculativa, sed et practica, quæ cum amore et affectu conjuncta est, ac in opus derivatur: *Cognovimus* ergo, id est, novimus et diligimus eum, SI MANDATA EJUS OBSERVEMUS.] Referenda sunt hæc ad id quod præcessit: *Advocatum habemus Jesum Christum*, præscribit enim modum quo hunc advocatum nobis conciliabimus, nimirum si eum cognoscamus per fidem, spem et amorem; eum vero cognituros si mandata ejus observemus, id quod pluribus deinde sententiis prosequitur et inculcat. Vere S. August. l. de Fide et oper. c. 12. *Nequaquam, ait, mens fallatur, ut se existimet Deum cognovisse, si cum fide mortuo, hoc est, sine bonis operibus confiteatur*. Sic David ait Psal. 102. 18. *Memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea;* et moriturus ad filium: *Tu ait, Salomon fili mi, scito Deum patris tui; scito*, scilicet practice, id est crede, reverere, ama, obedi ei. Unde explicans subdit: *Et servi ei corde perfecto, et animo voluntario*. Ex Osee cap. 6. v. 6. *Volui, ait scientiam Dei plusquam holocausta*. Chald. vertit, *voluntas mea*, vel beneplacitum meum, complacentia mea, *in operantibus legem Domini magis quam in offerentibus holocausta*. Qui enim non observat legem Dei utique eum non novit, quia non æstimat practice, non ponderat uti debet Dei immensam majestatem, bonitatem, potentiam, sapientiam, justitiam. Si enim eam justo rationis libramine ponderaret, utique toto corde eum amaret, coleret, obediret. *Nam quisquis Deum non amat*, ait Beda; *profecto ostendit quia quam sit amabilis non novit; et quam sit suavis Dominus et dulcis gustare ac videre non didicit, qui ejus conspectibus placere continua dilectione non satagit*. Hinc ἀγάπη S. Dion. de Divinis nominibus, deducit ab ἄγαν, eo quod accendat affectum eorum, qui ipsum rite cognoscunt. Hoc est quod ait S. Joan. c. 3. 7. *Omnis qui diligit, ex Deo natus est, et cognoscit Deum. Qui non diligit non novit Deum, quoniam Deus charitas est*.

Quare ex τῷ *scimus* non recte colligit Catharinus, justus certo scire posse se esse justus et in gratia Dei; esto enim habeant in anima gratiam et charitatem Dei, tamen eam non vident. Rursum licet mandata Dei exterius observent, tamen nesciunt an ea observent ex amore Dei et eo modo quo Deus jussit. Denique esto sentiant se amare Deum, tamen nesciunt an hic amor sit talis qualis esse debet, puta supernaturalis, pure propter Deum, atque eum ament super omnia; ita definit Trident. sess. 6. c. 9. vide Bellarm. lib. 3. de Justific. c. 1. et seq.

4. QUI DICIT SE NOSSE EUM, vera et salutifera notitia, puta, practica, quæ noscentem conducat ad vitam æternam. *Nosse* ergo, est ita nosse ut amet Deum, eique per omnia obediat, ET MANDATA EJUS NON CUSTODIT MENDAX EST.] Nam de Philosophis cognoscentibus Deum, sed speculative et aride, ideoque eum non colentibus inquit Apostolus : *Qui cum cognovissent*

Deum, non sicut Deum glorificaverunt, Rom. 1. 21.

5 QUI AUTEM SERVAT VERBUM EJUS (jussa et mandata Dei) VERE IN HOC CHARITAS DEI PERFECTA EST.] Per antithesim contrariæ sententiæ priorem sententiam confirmat, q. d. Qui mandata Dei non servat, Deum non novit, id est, non diligit; quia e contrario qui Dei mandata servat, hic Deum diligit, adeoque habet charitatem perfectam. Unde dicit *verbum ejus* in singulari, quia præcipue respicit legem charitatis; hæc enim cæteras omnes in se comprehendit, uti radix comprehendit frondes et fructus, totamque arborem.

Perfectam charitatem vocat, quæ implet illud verbum sive legem charitatis, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua et in tota mente tua*. Matth 22. v. 37 Qui enim mandata Dei observat, diligit Deum ex toto corde; esto aliquando peccet venialiter; hoc enim in corruptione hujus vitæ est malum necessarium Porro in hac perfectione charitatis et vitæ Christianæ varii sunt gradus. Primus est ita diligere Deum ex toto corde, ut nunquam offendas eum mortaliter. Secundus, ut nolis deliberate eum offendere venialiter, etiamsi totum mundum posses lucrari Tertius, si amore Dei omni amori creaturæ renuncies, totumque te mancipes Dei cultui et obsequio, uti faciunt Religiosi. Quartus, si non aliud cogites, velis vel ames, quam Deum aut propter Deum, uti faciunt Beati in cœlo. Tertium expressit S. Paulus cum ait Rom. 8. 35 *Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas?* etc *Certus sum quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus*, etc

Præclare Orig Præfat. in Evangel. S. Joannis: *Quisquis*, ait, *perfectus est, non amplius vivit ipse, sed in ipso vivit Christus, cumque in ipso vivat Christus, de eo dicitur Mariæ: Ecce filius tuus Christus.* Et S Aug in s. 39. de Temp *Sicut radix* ait, *omnium malorum est cupiditas, ita et radix omnium bonorum est charitas. Totam magnitudinem et latitudinem divinorum eloquiorum possidet charitas, qua Deum proximumque diligimus* Et aliquanto post: *Quapropter, fratres, sectamini charitatem, dulce et salubre vinculum mentis, sine qua dives pauper est. et cum qua pauper dives est Hæc in adversitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissima, in hospitalitate lautissima, inter veros fratres lætissima, inter falsos patientissima; in Abel per sacrificium grata, in Noe per diluvium secura, in Abrahæ peregrinationibus fidelissima, in Moyse inter injurias lenissima, in David tribulationibus mansuetissima; in tribus pueris blandos ignes innocenter expectat: in Machabæis sævos ignes fortiter tolerat. Casta in Susanna erga virum, in Anna post virum, in Maria præter virum.*

Egregie quoque S. Bernardus ad Fratres de monte Dei: *Ab omnibus vobis*, ait, *perfectio exigitur, sed non uniformis; sed si incipis, incipe perfecte; si jam in profectu es, et hoc ipsum jam perfecte age. Si autem perfectionis aliquid attigisti, teipsum in temetipso metire, et dic cum Apostolo: Unum autem quæ retro sunt obliviscens, et ad ea quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatum persequor bravium supernæ vocationis in Christo Jesu; in quo manifeste Apostolo docente declaratur, quia perfecta eorum quæ retro sunt oblivio, et perfecta in anteriora extensio ipsa est hominis justi in hac vita perfectio; et perfectio perfectionis hujus ibi erit, ubi erit bravii supernæ vocationis perfecta apprehensio. Hoc autem modo sicut stella a stella distat in claritate, sic cella a cella in conversatione, scilicet incipientium, proficientium et perfectorum Incipientium status dici potest animalis, proficientium rationalis, perfectorum spiritualis* Et inferius: *Primus status circa corpus se habet, secundus circa animam se exercet, tertius non nisi in Deo requiem habet Quorum singuli sicut habent certam proficiendi rationem, sic in genere suo certam habent perfectionis suæ mensuram. Initium boni in conversatione animali, perfecta obedientia est Profectus subjicere corpus suum, et in servitutem redigere. Perfectio, usu boni consuetudinem vertisse in delectationem Initium vero rationalis est, intelligere quæ in doctrina fidei apponuntur ei. Profectus talia præparare, qualia apponuntur Perfectio, cum in affectum mentis transit judicium rationis. Perfectio vero hominis rationalis, initium est hominis spiritualis Profectus ejus, revelata facie speculari gloriam Dei. Perfectio vero, transformari in eamdem imaginem a claritate in claritatem, sicut a Domini spiritu.*

Et S. Maximus de charitate centuria 3. n. 97 *Anima, perfecta est, cujus vis affectibus obnoxia, prorsus ad Deum declinavit.* Idem centuria 4. numer. 17. *Nondum*, ait, *perfectam charitatem consecutus est, neque divinæ providentiæ secundum profunditatem cognitionem, qui in tempore tentationis in doloribus et molestiis sibi accidentibus longanimitate non perdurat, sed seipsum a spiritualium fratrum charitate abscindit* Et S. Franciscus in opusculo Decem perfectionum: *Perfectio perfecti Christiani est*, ait, *quod cor suum ab omni mundana et humana creatura eradicet, nec quærat nec inveniat fundamentum aut radicem, nisi in illo qui fecit sibi cor; sed consuescat cor suum projicere in ipsum Deum, et de fæcibus terrenis frequenter elevare, ita quod sine pœna quandocunque voluerit revertatur ad Christum, cogitando et afficiendo se ad cordis Creatorem; et intentus sit in omni loco et tempore altissimo benefactori. Rursum tantum habeat patientiam quod illum qui sibi malum aliquod fecerit vel dixerit, conetur plus diligere et amare ex toto corde, et ex bona voluntate ei libenter servire sine omni amaritudine cordis. Quia sicut Deus ex vera liberalitate omnia bona sibi tribuebat, ita omnia mala credat eum occulte permittere, ad hoc ut peccatori ostendat sua peccata, sicque leviter ea puniat in præsenti, ut non flagellet durius in sempiternum Illum igitur qui malum sibi fecit aut dixit, multum diligat quia mediante illo tamquam nuncio, Deus magnum bonum illi confert; et tamquam retinaculum quo mediante Deus eum detinet, ne in profundum abyssi projiciatur, et tamquam tersorium quo Deus eum tergit; et tamquam dolabrum quo Deus eum dolat et perficit.*

IN HOC SCIMUS QUONIAM (quod) IN IPSO SUMUS.] S. August. addit: *Si in illa perfecti fuerimus* atque explicat, q. d. Si perfecte ei adhæreamus, eamque diligamus, ita ut ejus amore etiam inimicos amemus. Sic quoque legit Dionysius et alii nonnulli. Verum Roma-

na et Græca passim illa delent. Sensus ergo est, q. d. in hoc scimus, quod in eo sumus, si videlicet verbum ejus servemus, uti paulo ante dixi. Effectus enim et signum dilectionis, qua adhæremus et copulati sumus Deo, est observatio legis ipsius. Porro per charitatem sumus et manemus in Deo, et Deus in nobis ea ratione qua amatum est in amante, et amans in re amata, magis enim est anima ubi amat, quam ubi animat; vicissim Deus se amantes, sibique adhærentes redamat, inhabitat, curat, dirigit, protegit. Unde Hugo sic explicat, q. d. Qui amamus Christum, sumus in Christo, sicut membra sunt in capite, et sicut id quod regitur est in regente, nempe regimine peculiari et sancto. Antistropha est hæc sententia Joannis illi in Evang. Joann. 14. v. 23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Diligentis ergo Deum anima est quasi templum, in quo realiter inhabitat Pater, Filius et Spiritus Sanctus. Ubi nota S. Joannem delectari verbo *manendi*, illudque crebro usurpare, ac per illud significare primo, intimam conjunctionem; secundo, moram permanentem et perseverantiam, juxta illud Christi Joannis 15. 4. *Manete in me, et ego in vobis.* Tertio, continuam præsentiam, amicam conversationem, mutuam familiaritatem, omniaque veræ amicitiæ obsequia et officia.

6 QUI DICIT SE IN IPSO MANERE, DEBET SICUT ILLE AMBULAVIT, ET IPSE AMBULARE.] procedendo semper in virtute, præsertim charitatis, ac in dies majora ejus opera exercendo uti Christus crescebat *ætate et gratia apud Deum et homines.* Lucæ 2. 51. Sancti enim eunt de virtute in virtutem. S. Leo serm. 2. de Quadrag. *Hæc,* ait, *est perfectorum vera justitia, ut nunquam præsumant se esse perfectos, ne ab itineris nondum finiti actione cessantes, ibi incidant deficiendi periculum, ubi proficiendi deposuerint appetitum.* Hoc est quod ait Paulus Ephes. 5. 1. *Estote imitatores Dei sicut filii charissimi, et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos.*

Pulchre S. Prosper l. 2. de Vita contempl. c. 21. *Quid,* ait, *est ambulare sicut ille ambulavit, nisi contemnere omnia prospera quæ contempsit, non timere adversa quæ pertulit, docere quæ docuit, sperare quod promisit,* etc. *præstare beneficia etiam ingratis? non retribuere secundum merita malevolis? orare pro inimicis, misereri perversis, invitare adversos, æquanimiter pati subdolos atque superbos; ac denique juxta verbum Apostoli, mortui simus carni, ut duntaxat Christo vivamus, sicut enim carne mortuus nulli jam detrahit, nullum aversatur aut despicit, nullius pudicitiam callida circumventione corrumpit, non invidet, non adulatur, non ambit; sic qui carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis, nulla horum possunt agere aut pati.*

Unde Nyssenus epist. ad Harmonium, *Christianismum definit esse imitationem divinæ naturæ.* Item ad Olympium: *Quid igitur,* ait, *oportet eum facere, qui magno Christi cognomine dignus effectus est, nisi ut omnia sua tum cogitata, tum dicta, tum facta diligenter exploret, et utrum eorum singula ad Christum tendant, an ab illo sint aliena, dijudicet.*

Præclare S. Aug. de vera religione cap. 15. docet quod verbum factum sit caro, hoc fine ut viam virtutis doceret, non vi cogendo, sed exemplo præeundo. *Dum enim omnia mundi bona contempsit, contemnenda docuit; dum omnia vitæ mala sustinuit, sustinenda monstravit: Doctrina enim Deus apparebat, ætatibus humo. Satellites voluptatum divitias perniciose populi oppetebant: pauper esse voluit. Honoribus et imperiis inhiabant; rex fieri noluit. Carnales suos filios magnum bonum putabant; tale conjugium prolemque contempsit. Contumelias superbissime horrebant; omne genus contumeliarum sustinuit. Injurias intolerabiles esse arbitrabantur: quæ major injuria, quam justum innocentemque damnari? Dolores corporis exsecrabantur; flagellatus atque cruciatus est; mori metuebant, morte mulctatus est. Ignominiosissimum mortis genus crucem putabant: crucifixus est; omnia quæ habere cupientes non recte vivebamus, carendo vilia fecit; omnia quæ vitare cupientes a studio devinbamus veritatis, perpetiendo dejecit; non enim ullum peccatum committi potest, nisi dum appetuntur ea quæ ille contempsit, aut fugiuntur quæ ille sustinuit. Tota itaque vita ejus in terris, per hominem quem suscipere dignatus est, disciplina morum fuit.*

Huc facit stimulus S. Cyprian. tractat. de Zelo et livore: *Si hominibus ait, lætum est et gloriosum filios habere consimiles, et tunc magis generasse delectat, si ad patrem lineamentis paribus suboles subsiciva respondeat, quanto major in Deo Patre lætitia est, cum quis sic spiritualiter nascitur, ut in actibus ejus et laudibus divina generositas prædicetur?* Et paulo anterius: *Qualis cœlestis, tales et cœlestes. Quomodo portavimus imaginem ejus qui de limo est, portemus et imaginem ejus qui de cœlo est; imaginem autem cœlestem portare non possumus, nisi in eo quod esse nunc cœpimus Christi similitudinem præbeamus; hoc est enim mutasse quod fueras; et cœpisse esse quod non eras, ut in te divina nativitas luceat, ut ad Patrem Deum deifica disciplina respondeat, ut honore et laude vivendi Deus in homine clarescat, ipso exhortante et eis qui se clarificant vicem mutuam pollicente. Eos,* ait, *qui clarificant me, clarificabo,* Joann. 12.

7. CHARISSIMI, NON MANDATUM NOVUM SCRIBO VOBIS, SED MANDATUM VETUS.] Loquitur de mandato dilectionis Dei et proximi; in hac enim includitur observatio mandatorum omnium, de qua sermo præcessit. De dilectione enim se explicans illico sermonem infert S. Joann. v. 9. 10. 11. Vocat hoc *vetus mandatum*, non novum, quia datum fuit Judæis in Veteri testamento, Lev. 19. 18. imo datum fuit Adæ et omnibus hominibus in lege naturæ, æque ac angelis ab initio creationis suæ. Est enim hoc mandatum juris naturæ dictatum a ratione et lege æterna, quæ fuit in mente Dei ab æterno. Sic τὸ *vetus* explicat Joannes cum subdit: *Mandatum vetus est verbum quod audistis.* Ita S. Aug. et Didymus: *Objiciebatur,* inquit, *Apostolo novam ab illo doctrinam tradi, ac prorsus inauditam: tacite ergo illi occurrens negat se novum aliquod præceptum proponere, sed prisca et vetera inculcare.*

Rursum mandatum hoc est *vetus*, quia jam ab olim puta ab initio christianismi, mox a baptismo illud audistis et accepistis. Ita explicat S. Joannes τὸ *vetus*, dum subdit. *Quod habuistis ab initio.*

8 ITERUM MANDATUM NOVUM SCRIBO VOBIS.] q. d. Ite-

rum inculco vobis jam quidem antiquum, olim, vero novum mandatum, dilectionis et observationis mandatorum Dei, quod desuetudine et naturæ corruptæ vitio antiquatum Christus renovavit et auxit, nobisque identidem in memoriam revocare et innovare præcepit. Alludit, imo citat illud Christi Joannis 13. 33. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* Novum dicitur, quia novi Testamenti præcipuum, et præcipue a Christo verbis et exemplis commendatum est præceptum non timoris, uti olim apud Judæos sed dilectionis, illudque explicatius (ut patet Matth. 5. 38. et seq. Joan. 14. 15. et 16.) arctius et firmius quam antea fuerat, ac proinde novum nobis tradidit Christus.

Novum ergo dicitur per omnia genera causarum. Primo, ratione novæ causæ efficientis, puta novi legislatoris, scilicet Christi; quia arctius et quasi novum illud nobis tradidit. Rursum ratione novæ originis, charitatis et gratiæ, scilicet Spiritus Sancti, qui primo visibiliter et copiose effusus fuit in Pentecoste; unde consequenter ad charitatis hujus officia nove, novaque obligatione obstringimur, eaque magis obligamur nunc quam ante Christum; Judæi enim obscuraverant hoc dilectionis præceptum pravis interpretationibus, dicentes proximos esse amicos; solos ergo amicos esse diligendos, inimicos autem odiendos: per amicos autem intelligebant homines suæ gentis, puta Judæos, unde censebant se Christianis, omnibusque gentibus posse fœnerari, eorumque opes per usuras exhaurire. Quocirca Christus illa corrigens et innovans Matth. 5. 43. *Audistis*, ait; *quia dictum est antiquis: Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos*, etc.

Secundo, mandatum dilectionis est *novum* ratione novæ causæ materialis, puta novorum diligentium Christianorum, qui antea fuerant in tenebris infidelitatis et odii, ut subdit hic S. Joannes; jam vero charitate et spiritu Christi innovati, nove et ardentius Deum et se invicem diligere debent quam ante.

Tertio, et maxime *novum* dicitur ratione novæ causæ formalis, puta novi objecti (objectum enim est instar formæ) et novæ rationis formalis diligendi, puta novæ incarnationis Verbi, novæque in eo fidelium unionis; Christo enim, qui caput est Ecclesiæ et fidelium, incarnato, facta est in eo singularis unio et communicatio membrorum Ecclesiæ, tum inter se, tum cum Christo capite suo jam homogeneo, id est, ejusdem rationis et naturæ; unio, inquam, per naturam, per gratiam et per Sacramenta, præsertim Eucharistiæ, quæ unio fundamentum est majoris et singularis obligationis ad arctiorem amorem Dei, Christi et Christianorum, ut scilicet jam Christianos diligere debeamus, non tantum ut proximos propter Deum, sed ut fratres et membra ejusdem capitis et patris Christi incarnati, qui parens est et legislator legis amoris, uti Moses tulit legem timoris. Indicat hanc rationem Christus dum subdit: *Sicut dilexi vos*. Sicut ergo dilectio Christi in nos fuit summa, nova et inaudita, ita et præceptum ejus, quo jubet nos hanc suam dilectionem imitari, summum est, novum et inauditum. Ita S. Cyr. Antiqua enim dilectionis lex a Mose lata sic habet: *Diliges amicum tuum sicut teipsum*. Lev. 19. 18. Nova vero a Christo lata sic habet: *Diligite invicem sicut dilexi vos*, Joan. 13. 33. quæ major est et perfectior, tanto scilicet, quanto Christus (cujus dilectio quasi exemplar nobis imitandum proponitur et præcipitur) cæteris hominibus major et perfectior est. Porro per incarnationem non soli Christo, sed et toti SS. Trinitati, puta Patri, Filio et Spiritui Sancto, majorem quam antea, et novum amorem debemus, tum ratione majoris unionis; jam enim unito nobis per carnem assumptam Verbo consequenter quoque nobis magis unita est tota SS. Trinitas; hæc enim est ubi Verbum est; tum ob nova et maxima beneficia per incarnationem nobis præstita. Per incarnationem ergo Verbi novam relationem et unionem habemus ad Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, et inter nos invicem, quam non habuimus ante, ac consequenter novam diligendi causam et rationem formalem. Per incarnationem enim Verbum factum est noster consanguineus et frater, ac consequenter Pater factus est novo modo Pater, uti Christi incarnati, ita et Christianorum fratrum ejus; Spiritus Sanctus vero totum se in eos effudit. Christianis enim proprie hoc novum dilectionis mandatum a Christo datur (non omnibus hominibus, nisi indirecte et consequenter, quatenus scilicet Deus vult omnes fieri Christianos) ut se invicem non tantum quasi proximos, sed quasi fratres et unius corporis Christi membra ament propter Christum, uti recte adcertit Toletus et Francisc. Lucas in c. 13. S. Joann.

Quarto, *novum* dicitur ratione novæ causæ exemplaris, puta Christi Domini: Christus enim suam vitam, sanguinem et totum seipsum pro salute suorum, ex puro amore impendit et exhausit. Idem fecit B. Virgo, Apostoli et primi fideles, ut darent nobis perfectæ dilectionis exemplar, quod imitaremur, juxta illud: *Inspice, et fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est*, Exodi 25. v. ult. Et idipsum significat vs *sicut dilexi* vos, quæ verba meditanti multam confusionis, dicenti multam exaggerationis materiam suppeditant. Cogita enim quanta dilectionis argumenta nobis ostenderit Christus singulis momentis nascendo, laborando, prædicando, patiendo, moriendo, etc. Et videbis quam parva sit hominum omnium dilectio. Cogitabat illa S. Joannes Eleemosynarius Archiep. Alexand. qui cum quispiam effusam ejus in pauperes liberalitatem laudaret et suspiceret, dicere solebat: *Frater, nondum pro te sanguinem fudi, sicut mandavit mihi Dominus.*

Quocirca per Christum didicimus proximos non tantum diligendos esse, sicut nos ipsos, uti habebat vetus lex, sed plusquam nos ipsos. Christus enim mortuus est, ut nos licet inimicos vivificaret; eoque nobis dedit exemplum et exemplar dilectionis, ut nos idem faciamus pro proximis, qui sane diligendi modus apud Judæos et in orbe erat novus et inauditus. Ita S. Cyrill. in Joan. c. 13. Unde Chrys. Theoph. Euthym. et Rupert. *novum* dici censent ratione novi modi. Modum hunc explicat Asia, ut sit, inquit, dilectio ad exemplum dilectionis Christi ferventissima et officiosissima, erga omnes, etiam inimicos, ad omne officium prompta, ad exponendum sanguinem et vitam pro salute fratrum, uti fecit Christus, sic et Cajetanus, Gagneus, Joannes Major et alii.

Quinto, *novum* ratione novi finis, quia per hoc dilectionis mandatum voluit Christus nos facere novos homines, cœlestes, non terrestres. Rursum voluit nos

illud crebro renovare, ut per crebras synaxes, conciones, meditationes, etc. illud, sæpe excitemus, novaque et recenti voluntate, conatu et fervore, perinde ac si nunc primum daretur, illud capessamus Huc respexit hoc loco S Joannes dicens se mandatum vetus scribere, sed novum, id est, crebro renovandum Unde ipse jam senex per singulas Collectas illud refricabat, nec aliud inculcabat quam: *Filioli, diligite alterutrum; quia præceptum Domini est, et si solum fiat, sufficit*, ut dixi in proœmio, et hæc Epistola crebro idipsum repetit et inculcat.

Audi S. Bern ser. 5. in Cœna Domini: *Mandatum novum do vobis Unde novum? nuper inventum, non quia in veteri Testamento non sit scriptum: Diliges Dominum Deum tuum. Quid ergo est novum? Novum, quia vetera ad novitatem perducit, et veteres homines transformat in juvenes. Novum, quia exuit veterem hominem. et induit novum, qui secundum Deum creatus est in sanctitate et justitia veritatis. Novum, quia olim genus humanum a paradisi gaudiis expulsum, nunc et quotidie transmittit in cælum*; et S. Aug. hic: *An ideo est mandatum novum, quia exuto vetere homine induit nos hominem novum? Innovat quippe audientem, vel potius obedientem non omnis, sed ista dilectio, quam Dominus mandat, et, ut a carnali dilectione distingueret, addidit, Sicut dilexi vos*. Et mox: *Dilectio ista nos innovat, ut simus homines novi, hæredes Testamenti novi, cantatores cantici novi facit. et colligit populum novum*. Huc spectans S. Greg. h 32 in Evang Quin. a t. *Dominus ac redemptor noster novus homo venit in mundum, nova præcepta dedit mundo: vitæ enim nostræ veteri in vitiis enutritæ contrarietatem opposuit novitatis vitæ*, puta concupiscentiæ charitatem, amori sui amorem Dei et proximi.

Sexto, Mald. *novum* exponit excellens et præstantissimum, quia cæteris omnibus mandatis hoc dilectionis præceptum est sublimius. excellentius, utilius, magisque necessarium, sic dicitur Psal. 95. 1. et 98. 1. *Cantate Domino canticum novum*, id est præstans, eximium, egregium: *egregium* enim dicitur quasi e grege selectum: hinc victimæ vocabantur egregiæ, quasi e grege selectæ, juxta illud Æneid. 6.

Lectas de more bidentes:

eximium, quod quasi singulare eximatur a grege cæterorum, ideoque rarum et novum.

Huc pertinet illud aliorum, *novum*, inquiunt, id est postremum; quia hoc mandatum ultimum suis dedit Christus jam iturus ad mortem: non quod novum significet postremum, sed quia postremum respectu priorum jam visorum auditorum et præteritorum, ideoque veterum, videatur novum. A *novo* enim in superlativo fit novissimus, id est ultimus, postremus; eo quod quæ recenter fiunt, ultimum locum habeant. Sic homines novi vocantur, quorum nulli majores clari fuere, sed ipsi per seipsos clari esse incipiunt, qua ratione Cicero Romæ vocatus est *homo novus*. Sensus est, q. d. Mandatum nunc vobis do quod hucusque nondum dedi, sed in hunc extremum discessum reservavi, nunc primo hoc mandatum vobis trado, ideoque novum appello; hucusque enim hoc mandatum talibus verbis expressum discipuli a Christo non audierant. Ita Sebast. Barradius, qui et addit: Præterea dicitur *novum*, quia volebat Christus tunc illos noviter incipere illud observare: sicut si pater filiis mandatum traderet, quod vellet noviter filios deinceps exequi, recte diceretur mandatum novum. Et Franc. Lucas. Do, inquit, mandatum novum quod hucusque non dedi, sed in obitum reservavi, quo tenacius inhæreret memoriæ omnium vestrum, quod pro meo, hoc est mihi proprio mandato habeo, ut quod præ omnibus aliis vobis commendatum, inculcatum et observatum velim, quale nullus unquam suis discipulis dedit, lene, adeoque suave mandatum. Est ergo novum, tum quia nova in ultima cœna a Christo datum, tum quia Christi proprium, ut ait S. Basil. de Baptismo cap. ult tum quia singulari est studio ab ipso commendatum.

Septimo, *novum* ratione effectus, quia novos edit effectus, puta nova opera heroica, et a sæculo inaudita qualia fuerunt S. Pauli et cæterorum Apostolorum, qui nova cœlestique vita, nova doctrina, novis miraculis, novis et inauditis laboribus et persecutionibus, nova alacritate, ardore et spiritu orbem subegerunt Christo An non nova charitas fuit S. Pauli, qui optabat esse anathema pro fratribus? S Paulini, qui se in servum tradidit Wandalis, pro filio viduæ redimendo? S. Dominici, S Francisci, S Ignatii, qui se et suos saluti animarum consecrarunt? S Franc. Xaverii, qui ad extremos Japones, Sinas et Indos tantis sudoribus, æque ac ardoribus perrexit, ut eos ad Christum converteret? B Jacoponi, qui optabat et orabat omnia omnium damnatorum tormenta subire, ut eos illis eximeret, omnesque salvaret, si Deo id placuisset?

Octavo, *novum* ait S. Thomas, quia charitas ad novum Testamentum pertinet, et Lyranus. *novum* dicitur, inquit, quia novum Testamentum distinguit a veteri; vetus enim fuit timoris et servorum, novum est amoris et filiorum Unde subdit Christus: *In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis; si dilectionem habueritis ad invicem*, ubi S Cyril. *Facies*, ait, *et imago Christi nobis insculpta, qua sui esse cognoscimur, charitatis gloria est* Hinc illud Cant 2. 4 *Ordinavit in me charitatem*. Alii ex Hebræo vertunt, *vexillum ejus super me amor* Et Cantic 8. 6. *Pone me ut signaculum super cor tuum. ut signaculum super brachium tuum: quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio; lampades ejus, lampades ignis atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.*

Talis fuit dilectio primorum Christianorum: *Multitudinis enim credentium erat cor unum et anima una, erantque illis omnia communia*. Actor. 4. 32. vide ibi dicta. Unde Tert. in Apolog. ait Ethnicos de Christianis dicere solitos: *Videte ut invicem se diligant, et ut pro alterutro mori sint parati*. Additque Christianos se invicem vocasse fratres, utpote *qui unum Deum Patrem agnoverunt, qui unum spiritum biberunt sanctitatis, qui de uno utero ignorantiæ ejusdem ad eamdem lucem expaverint veritatis*. etc. *Idem ex substantia familiari fratres sumus, quæ penes vos dirimit fraternitatem. Itaque quia animo animaque miscemur, nihil de rei communicatione dubitamus: omnia indiscreta sunt apud nos præter uxores*

QUOD VERUM EST, ET IN IPSO ET IN VOBIS.] Pronomen *o* id est, *quod*, cum sit neutrum, non potest referri ad *mandatum*, eo quod græce sit ἐντολὴ fœmininum.

Quare technice vel substantive sumitur. q. d. *Quod*, id est, quæ res vera est *in ipso*, id est, in seipso, quia mandatum hoc dilectionis cum sit juris naturæ, in seipso certissimum et verissimum est, æque ac antiquissimum, licet quoad praxin et executionem sit novum. Idem verum est *in vobis*, quia vos illud ipsum cum nova vita in Christo complexi estis. Ita S. Augustin. Junilius et OEcumen. Hoc sensu vox *in ipso* refertur ad mandatum. Melius alii referunt ad Christum: licet enim eum non nominet hic tamen eum nominavit v. 1. 2. 3. 4. *et* seq. Cor enim S. Joannis plenum erat Christo, ut, cum *ipsum* nominat, non alium intelligat quam Christum, utpote amorem suum, quo plenum erat *os ejus* æque ac cor, unde simili modo ait Magdalena Christo, quem putabat hortulanum: *Domine, si tu sustulisti eum*. Joan. 20. v. 15. Quem? utique Christum: præter eum enim aliud non cogitabat, aliud non quærebat, aliud non amabat Magdalena. Tota enim absorpta in Christo, putabat omnes ibi habere cor, ubi ipsa habebat suum. Hæ sunt phrases amantium, quas proinde usurpat sponsa in Canticis. Ita S. Hieron. qui proinde lib. 2. contra Jovin. legit: *Mandatum novum scripsi vobis, quod est verissimum et in Christo et in nobis*. Nonnulli enim codices legunt, ημιν, id est, *nobis*: Noster tamen cum aliis plerisque legit υμιν: id est, *vobis*, sed eodem redit sensus. Jam aliqui exponunt, q. d. Hoc mandatum charitatis est res quæ facit vos tam vere esse in Christo, quam estis in vobis ipsis.

Secundo et planius, q. d. *Quod*, id est, quæ res, puta novum hoc dilectionis mandatum locum habet tam in Christo, quam in vobis, tum quia mandatum est, tum quia practicatum et executioni datum; quia sicut Christus ut caput Ecclesiæ summe amat Christianos, quasi membra sua, ita ipsi se invicem summe ut commembra amare debent (ac reipsa amant) atque Christum in hoc amore imitari, ut sicut ipse mandato Patris nostro se totum impendit amori, ita et nos vicissim totos amori Dei, Christi et Christianorum impendamus. Rationem subdit:

Quia tenebræ (ignorantiæ, concupiscentiæ, peccatorum, æque ac umbrarum, timoris et cæremoniarum veteris Testamenti) transierunt: et verum lumen jam lucet.] Syrus, *incipit apparere*: puta lumen Evangelii, fidei, gratiæ, amoris, omnisque sanctitatis. Simili modo ait Paulus: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit* Roman. 13. 12. Et: *Eramus aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*. Ephes. 5. 6. vide ibi dicta. Hoc vocatur lumen *verum*, id est perfectum, plenum, divinum. Sic Joannes de Christo ait: *Erat lux vera*, id est perfecta, et essentialis, Joan. 1. 9. *Ego sum vitis vera*, id est, perfecta, dans vinum divinum, Joan. 15. 1. Sic Eucharistia vocatur *panis verus*, id est perfectus, plene cibans et satians, Joan. cap. 6. vers. 55.

Hujus rei symbolo, luminis hujus sol et lucifer Christus Dominus, incarnatus est in æquinoctio verno, puta die 25. Martii, ut significaretur eum abacta caligine judaismi et gentilismi invecturum veram lucem Evangelii at christianismi uti advertit S. Chrysost. hom. de S. Joan. Bapt. Eadem de causa natus est Christus in solstitio hiberno, cum incipiunt crescere lux et dies, uti annotavit S. August. serm. 22. de Temp.

9. Qui dicit se in luce esse (Evangelii, fidei, gratiæ et charitatis Christi) et fratrem suum odit, mentitur se esse in luce. Unde S. Cyprian. l. 3. contra Judæos c. 3. legit vel potius interpretando supplet, *mendax est, quia* in tenebris est, ignorantiæ saltem practicæ, iræ, odii, concupiscentiæ et peccatorum, quibus excæcatus non videt quantum malum sit odium, quam Deo, qui est lux charitatis, exosum, quantas strages afferat, quanta sibi damna conciliet, quanta gehennæ tormenta accersat. *Ipso scelere cæcatus est, vadit nesciens in gehennam ignis, et præceps fertur in pœnam*, ait S. Chrys. hom. de Erudit. disciplinæ. Vere dixit Sapiens: *Error et tenebræ peccatoribus concreata sunt*, Eccles. 11. v. 16.

Præclare S. Cyprianus de Zelo et livore: *Si homo lucis*, ait, *esse cœpisti, quæ sunt Christi gere: quia lux et dies Christus est. Quid in Zeli tenebras ruis? Quid te nubila livoris involvis? Quid invidiæ cæcitate omne pacis et charitatis lumen extinguis? Quid ad diabolum cui renuntiaveras redis? Quid Caim similis existis?* Rursum: *Qui odit fratrem in tenebris est*, scilicet gehennæ et inferni, tum quia eo tendit, tum quia dæmon eum possidet. Audi S. Basil. hom. de Ira: *Sicut*, ait, *qui charitatem habet, Deum in se habet; ita qui odium et iram habet, dæmonem in se continet*. Et iterum: *Habetis*, inquit, *iram dæmonem pessimum vestris animabus innatum*, et S. Chrys. *iram voluntarium dæmonem* appellat. In irato ergo quasi in orco contemplari licet Cerberum tricipitem, Megæram, Alecto et alias Furias. Seneca l. 2. de Ira: *Qualia*, ait, *Poetæ inferna monstra finxerunt succincta serpentibus, et igneo flatu, quales ad bella excitanda, pacemque lacerandam teterrimæ inferi exeunt furiæ. qualem Cerberum* tricipitem flammas vomentem, *talem nobis iram figuremus*.

Usque adhuc.] usque ad hoc tempus, quo baptizatus est, et Christianus, q. d. Baptismus licet sit illuminatio, tamen has odii tenebras depellere nequit, si adhuc voluntariæ sint, aut si baptismum sequantur. Ita S. Augustinus, Beda et Hugo.

10. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet.] fidei et amoris Christiani. Est antithesis v. præced.

Et scandalum] Scanduli etymon dat S. Hier. in c. 15. Matth. *Quia crebra teritur*, inquit, *in Ecclesiasticis Scripturis scandalum breviter dicamus quid significet* προσκομμα *et* σκανδαλον. *Nos offendiculum, vel ruinam et impactionem pedis possumus dicere: derivant a* σκαζω *sive* σκαω, *id est claudico, quod cogit claudicare pedibus objectum offendiculum: aut, ut aliis placet*, σκανδαλον *lignum est curvum quo sustinetur decipulo vel tendiculo; et in quod animal dum impingit, in sui ipsius ruinam evertit decipulam; aut postremo impedimentum insidiose positum in via, ut transiens offendat*.

Et scandalum in eo non est.] q. d. Qui diligit, nusquam offendit, nusquam impingit. Scandalum ergo, id est, offensio vel offendiculum *in eo non est*, sive activum, ut ait S. Augustinus, sive passivum, *ut* ait Glossa: diligens enim nulla re, nulla injuria, nullis moribus offendit vel offenditur; quia *charitas patiens est, benigna est*, etc. *non irritatur, non cogitat malum*, etc. *omnia suffert, omnia credit, omnia sustinet*. 1. Corinth. 13. v. 4. Hoc est quod ait Sapiens Proverb. 15. 19. *Via justorum absque offendiculo*. Et Psaltes Ps. 118. v. 165. *Pax multa diligentibus*

gem tuam, et non est illis scandalum. Dicunt enim sibi: Offendit me frater, iræ mihi suggerit eum meum esse inimicum, qui id fecerit ex mei odio et contempto. At falso id suggerit, non credo iræ, quia odio cæca est, suspicax et mendax: sed esto vera esset, verumque diceret, num idcirco desererem charitatem, desererem tot bona, desererem Deum et Christum? Absit: vincam in bono malum, sequar Christum, ostendam quam diligam fraternitatem, quam amem Deum: pugnabo non contra fratrem, qui me læsit, sed contra fratris morbum: iram ejus et malevolentiam charitatis fluminibus obruam et extinguam.

Audi S. Augustinum: *Qui sunt, ait, qui patiuntur scandalum, aut faciunt? qui scandalizantur in Christo et in Ecclesia: qui in Christo scandalizantur, tanquam a sole uruntur; qui in Ecclesia, tanquam a luna. Dicit autem Psalmus: Per diem sol non uret te, neque luna per noctem, id est, si tenueris charitatem, nec in Christo scandalum patieris, nec in Ecclesia; nec Christum relinques, nec Ecclesiam.* Idem ser. 59. de Temp. *Plus diligendi sunt inimici, quam amici: qui enim inimici sunt corpori adversantur, et animæ præparant æterna præmia; quia qui carnalia nostra et terrena rapiunt, cælestia nobis et spiritualia congregant. Nonne magis diligendus est quam odiendus qui nobis dat æternas opes? Amici vero carnis nostræ nobis suavia suadere contendunt, quæ animæ nostræ præparant æternam mortem.*

Et in eamdem Sententiam Basil. in Reg. brevior. reg. 176. *Quid, ait, est quod ab amico magnum adeo beneficium possit proficisci, quantum est illud quod ab inimicis nobis datur, quorum opera fit ut beatitudinem illam assequamur, de qua Dominus dicit: Beati estis cum vos oderint homines, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes propter me.* Rursum S. Aug. ser. 61. de Temp. *Tot,* ait, *viri, tot mulieres, clerici, pueri, tantæ et tam delicatæ puellæ, flammas et ignes et bestias æquanimiter pertulerunt, et nos hominum convicia dicimus tolerare non posse. Unde nescio qua fronte, vel qua conscientia cum omnibus Sanctis partem in æterna beatitudine habere desideramus, quorum exemplo sequi in rebus minimis non acquiescimus.*

11. Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est.] *Non potest in lumine Christi esse, et ad Christum pertinere,* ait OEcumen. *qui eum pro quo Christus mortuus est, odit.* S. Joannes more suo idem repetit et inculcat.

Et nescit quo eat.] *It enim,* ait S. Cyprian. de Zelo et livore, *nescius in gehennam, ignarus et cæcus præcipitatur in pœnam, recedens scilicet a Christi luminis monentis et dicentis: Ego sum lux mundi; qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Vere auctor Imperfect. hom. 13. *Odium,* ait, *spiritus est tenebrarum, et ubicunque insederit, sordidat pulchritudinem sanctitatis.* Additque: *Cum mundus iste scandalis plenus sit, si amicos tantum voluerimus diligere, non poterimus invenire quod diligamus.* Hoc est quod ait Sapiens Proverb. 4. 19. *Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corruant.* Et Sophon. 1. 17. *Ambulabunt ut cæci, quia Domino peccaverunt.* Et Isaias c. 59. 10. eorum personam et sensa exprimens: *Palpavimus,* inquit, *sicut cæci parietem, et quasi absque oculis attrectavimus; impegimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui.*

Sane nullum vitium ita rationem excæcat, atque ira, invidia, odium; hæc enim faciunt hominem non sapere, sed furere, ut videatur esse non homo, sed furia facea inferni vomens, juxta illud Virgil. 10. Æneid.

> His agitur furiis, totoque ardentis ab ore,
> Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis.

Idem 3. Georg.

> In furias ignemque ruunt, amor omnibus idem.
> Tempore non alio catulorum oblita leæna
> Sævior erravit campis, nec funera vulgo
> Tam multa informes ursi stragemque dedere.

Unde Seneca lib. 1. de Ira. c. 1. *Iram* definit *esse brevem insaniam.* Et Cicero Tuscul. 4, *nihil,* ait, *esse similius insaniæ, quam iram, quam bene Ennius dixit initium insaniæ;* ac S. Chrys. hom. 47. in Joan. *Inter iram et insaniam,* inquit, *nihil differt,* juxta illud: *Ira furor brevis est.*

Porro adeo cæca est ira et odium, ut hasce suas furias furore cæcata non videat, imo non furias, sed justas vindicias æstimet, ut non odio, sed ratione se agi censeat, ut culpam omnem non sibi lædenti, sed a se læso ascribat. Repræsentat idipsum lepide Seneca epist. 51. in Harpaste uxoris suæ ancilla, sed cæca et fatua, quæ cum in cæcitatem incidisset, negabat se cæcam, culpamque non videndi conferebat in domum dicens eam esse tenebrosam: unde ex illa educi, et in aliam deduci postulabat. *Hoc,* inquit, *quod in illa videmus, nobis accidere liqueat tibi: nemo se avarum esse intelligit, nemo cupidum; cæci tamen ducem quærunt; nos sine duce erramus, et dicimus: Non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romæ potest vivere: non ego sumptuosus, sed urbs ipsa magnos impensos exigit. Non est meum vitium, quod iracundus sum, quod nondum constitui certum genus vitæ, adolescentia hæc facit. Quid nos decipimus? non est extrinsecus malum nostrum, intra nos est, in visceribus ipsis sedet. Et ideo difficulter ad sanitatem pervenimus, quia nos ægrotare nescimus.* Democritus Philosophus excæcavit se splendore solis, ut non videret malorum felicitatem: ita invidi et odio lividi, livore excæcant seipsos, ne videant æmulorum prosperitatem. Audi Laertium apud Gell. lib. 10. cap. 17.

> Democritus effodere ut posset splendore æreo, radiis
> Solis aciem effodit luminis, malis bene
> Esse ne videret civibus: sic ego
> Fulgentis splendore in pecuniam volo
> Lucificare exitium ætati meæ,
> Ne in re bona videam esse nequam filiom.

12. Scribo vobis, filioli.] Descendit S. Joan. a thesi ad hypothesin, a genere ad speciem. Quæ enim de Dei cognitione et dilectione commendavit omnibus Christianis in genere, hic eadem singulis eorum gradibus et statibus commendat. Distinguit autem eos in tres gradus et classes, juxta tres eorum ætates, scilicet in pueros, juvenes et senes. Pueros vocat *filiolos* et *infantes:* juvenes vocat *adolescentes:* senes vocat *patres.* Hisce sigillatim gratulatur donum christianismi, quod scilicet per illud Deum agnoscant, colant et diligant, ac gratulando tacite hortatur, ut in eodem perseverent et proficiant. Triplici autem hoc ætatis

gradu, triplicem Christianorum in virtute gradum, et quasi ætatem repræsentat, pueri enim repræsentant incipientes et neophytos, juvenes repræsentant proficientes, senes perfectos. Quo tacite innuit S. Joan. Christianos virtute, æque ac ætate debere crescere et proficere, ut Christum imitentur, de quo scribit S. Lucas c. 2. 52 *Jesus proficiebat sapientia et ætate, et gratia apud Deum et homines*, ita Clemens, OEcum. Dionys. Gagnæus. Cajet. et Cathar. licet S. Aug. aliter sentiat: nimirum hæc tria ad eosdem pertinere, puta singulos Christianos vocari filiolos, quia baptismo renati sunt; et patres, quia Christum patrem et antiquum dierum agnoscunt, et adolescentes sive juvenes quia fortes sunt et validi: *In filiis*, ait, *significatur nativitas, in patribus antiquitas, in juvenibus fortitudo*. Sed prius quod dixi, uti simplicius, ita germanius videtur. Primis ergo, puta pueris, dicit Joannes: *Filioli* recenter in mundo nati, æque ac baptismo renati, gaudete, gratulamini vobis, et Deo gratias agite, illumque diligite et colite: *quoniam remittuntur*, id est, baptismo remissa sunt, et si quæ deinceps commiseritis, remittentur per pœnitentiam, *vobis peccata vestra*, in quæ puerilis ætas, utpote debilis et fragilis, parvæque mentis, judicii et animi, prona et proclivis est *propter nomen ejus*, puta Christi, uti dixi v. 8. Nomen Christi metonymice vocat vel ipsum Christum quem crebro, nominare et invocare debemus, vel ipsam invocationem nominis Christi, q. d. Propter nomen Christi professum et invocatum: vel auctoritatem et potestatem Christi; hanc enim significat nomen et hac remittuntur peccata per gratiam et merita Christi.

Moral. docet hic S. Joannes, magnam educationis et institutionis puerorum habendam esse curam, uti ipse se habere ostendit exemplo pueri, quem Episcopo commendavit, quod recensui in Prooemio: a pueritia enim pendet tota hominis vitæque deinceps conformatio. Quod enim pueri discimus, hoc retinemus viri:

> Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
> Testa diu

ait Horat. Hac de causa S. Ignatius fundator Societatis nostræ, in ea scholas instituit, in quibus pueri cum litteris pietatem probosque mores imbiberent: e quibus quanta in Ecclesiam universam commoda redundent, experientia docet, vide Ribadeneiram fuse de puerorum institutione et scholarum commodis disserentem l. 3 Vitæ S. Ignatii c. 24. ubi non solum ex Scriptura, Patribus et Conciliis, sed et ex Platone, Aristot. Xenophon. Cicerone, Plutarcho, Quintil. aliisque Philosophis idipsum confirmat.

Mystice. Audi S. August. mysticas septem viri justi ætates describentem l. de Vera relig. c. 26 *Iste*, ait, *dicitur novus homo, et interior et cœlestis, habens et ipse proportione non annis, sed profectibus distinctas quasdam spiritales ætates suas. Primam in uberibus utilis historiæ, quæ nutrit exemplis. Secundam jam obliviscentem humana, et ad divina tendentem, in qua non auctoritatis humanæ sinu continetur, sed ad summam incommutabilem legem passibus rationis innititur. Tertiam jam fidentiorem et carnalem appetitum rationis robore maritantem, gaudentemque intrinsecus in quadam dulcedine conjugali, cum anima menti copulatur, et velamento pudoris obnubitur, ut jam recte vivere non cogatur, sed etiamsi omnes concedant, peccare non libeat. Quartam jam idipsum multo firmius ordinatiusque facientem, et emicantem in virum perfectum, atque aptam et idoneam omnibus etiam persecutionibus et mundi hujus tempestatibus, ac fluctibus sustinendis atque frangendis. Quintam pacatam atque ex omni parte tranquillam, viventem in opibus et abundantia incommutabilis regni, summæ atque ineffabilis sapientiæ. Sextam omnimodæ mutationis in æternam vitam, et usque ad totam oblivionem vitæ temporalis transeuntem in perfectam formam, quæ facta est ad imaginem et similitudinem Dei. Septima enim jam quies æterna est, et nullis ætatibus distinguenda beatitudo perpetua. Ut enim finis veteris hominis mors est, sic finis novi hominis vita æterna. Ille namque homo peccati est, iste justitiæ.*

13. SCRIBO VOBIS, PATRES, QUONIAM COGNOVISTIS EUM QUI AB INITIO EST.] A filiis transit ad patres, id est, grandævos et senes: hi gloriari solent se multa vidisse et expertos esse, juxta illud Job 12. 12 *In antiquis est sapientia, et in multo tempore prudentia.* His proinde antiquis accommode ad suum genium gratulatur S. Joannes, quod cognoverint antiquum dierum, puta Deum, qui *ab initio*, hoc est ab æterno est. Nam ut ait S. Aug. *Novus est Christus in carne, sed antiquus in divinitate*, qui et addit: *Mementote vos patres esse: Si obliviscemini eum qui a principio est, perdidistis paternitatem.*

SCRIBO VOBIS, ADOLESCENTES, QUONIAM VICISTIS MALIGNUM.] Ab utraque ætate extrema, scilicet puerili et senili, transit ad mediam, puta adolescentiam. Hæc gloriatur in viribus, gaudetque luctis et pugnis, in quibus suum robur exerat et ostentat: hæc etiam ob sanguinis fervorem abundat concupiscentiis, quas dæmon accendit, cum quibus et assidue luctandum est. Adolescentibus ergo gratulatur quod vicerint malignum, puta dæmonem cum suis quas suscitat concupiscentiis. Loquitur enim adolescentibus Christianis christiane viventibus, qui per Christi gratiam tentationes fortiter illo ævo superabant: quales fuere virgines (sub adolescentibus enim utrumque sexum, puta adolescentulas quoque intelligit) quæ protractæ ad lupanar fortiter pro virginitate decertarunt, ideoque illæsæ et intactæ pene omnes a Deo per miraculum conservatæ sunt, uti fuit S. Agnes, S. Lucia, S. Agatha, et aliæ innumeræ. Talis quoque fuit adolescens, qui, ut scribit S. Hier. in Vita S. Pauli primi Eremitæ, a persecutore ligatus inter rosas et lilia, a speciosa meretrice impudicis tactibus sollicitatus est ad scelus. *Quid faceret*, ait, *miles Christi, et quo se verteret nesciebat. quem tormenta non vicerant, superabat voluptas. tandem cœlitus inspiratus præcisam morsu linguam in osculantis se faciem expuit, ac sic libidinis sensum succedens doloris magnitudo superavit.* Hæc fortitudo et victoria suggeritur a Christo, onde ait Paulus: *Qui dat nobis victoriam per Christum*, 1 Cor. 15. 57. Et S. Aug. hic. *Si malignus*, ait, *a juvenibus vincitur, pugnat nobiscum: pugnat, sed non expugnat; quare? quia nos sumus fortes, an quia ille est fortis in nobis, qui inter manus persequentium infirmus inventus est? Ille nos fortes fecit, qui persequentibus non restitit: crucifixus est enim ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei,*

14. Scribo vobis, infantes.] More sua S. Joannes redit in orbem, singulisque ætatibus repetit quod dixit, sed aliis verbis, ut id eis inculcet. Quos enim v. 12. vocavit τεκνία. id est *filiolos*, hic vocat παιδία, id est *pueros*, *puellas*, quos Noster vocat *infantes*. Sic Job 21. 11 dicitur: *Infantes earum exultant lusibus; in fantes*, græce παιδία. id est, *pueri*: nam infantes proprie dicti, uti fari, ita saltare nequeunt. Sic Plinius l. 9. c. 8. ait delphinos gestare fœtus in infantia, id est, in pueritia, ideoque infirmos. Et l. 22. cap. 22 *Nec tunicæ*, ait, *gratia minor in cibo infantis*, id est parvi, et nondum adulti, *boleti*. Sic Cicero de Claris orat. ait Scipionem non fuisse infantem, id est infacundum.

Quoniam cognovistis Patrem.] Dum didicistis Symbolum, dicentes: *Credo in Deum Patrem omnipotentem*.

Morel. Pulchre Cathar. *Incipientium vita*, ait, *est esse quodammodo sub Patre, qui blanditiis et paternis faveat complexibus, prohibens tantisper duriores tentationes; postea ut crescant ac plenius erudiantur tradit Filio, demum hic Spiritui Sancto confirmandos et perficiendos.*

Post: *Scribo vobis, infantes*, subjiciunt antiqui codices: *Scribo vobis, patres. quia cognovistis eum qui ab initio est.* Suffragantur codices Græci et Syri: adstipulantur Aug. Beda, Thomas, et OEcumen. Audi Franc. Lucam in Notat. hic: *Videtur hic versiculus omissus fuisse, tum quia proxime præcedenti verbis ac re simillimus est, tum quia paula ante idem prorsus lectus est. Cum enim Apostolus omni animum addidisset ætati, ut servatoris sui et beneficiis in Domino gauderet, gloriareturque, cupiens majori id pondere mentes penetrare, fixumque inhærere, iterum idipsum agit. Et infantes quidem sive pueri atque adolescentes, quos plerique libri juvenes hic vocant (Græcis autem est vox quæ prius νεανίσκοι) ab omnibus concorditer repetuntur; patres, sive senes, cur præteriti sint? an quod sufficeret senes, quippe per se sapientes, semel monuisse? una est Complutensis editio Græca (Regia namque eadem est) quæ, vulgaribus Latinorum codicibus similiter, omittat.*

Scribo vobis, juvenes (græce νεανίσκοι, quos v. 13. Noster vertit, *adolescentes*) gaudete, gratias agite Deo, eumque colite et diligite, quoniam fortes estis (græce ἰσχυροὶ, id est, *viribus validi*) ideoque vicistis malignum.] Græce τὸν πονηρὸν, id est, *illum malignum* antonomastice, puta principem et caput malignitatis, scilicet diabolum, q. d. ait Aug. *Scribo vobis, juvenes, etiam atque etiam considerate, quia juvenes estis: pugnate, ut vincatis; vincite, ut coronemini; humiles estote, ne cadatis in pugna*, etc. Et Rucsum: *Magna gratiæ commendatio, fratres mei, corda instruit humilium, ora obstruit superborum*

Et verbum Dei manet in vobis.] q. d. Custoditis Dei verba et præcepta, quæ vobis ego et socii mei prædicavimus, et in hac custodia manetis et perseveratis. Alii Verbum increatum et incarnatum accipiunt, puta Christum. q. d. In Christi fide. et amore persistitis per ipsius gratiam, ideoque estis fortes et constantes contra omnes hostium insultus, ac vincitis malignum. Audi OEcum. *Adolescentibus et juvenibus, qui robusti cum sint, ad luctam et certamina instruendi sunt, victoriæ gloriam attestatus, eos generosis ac militaribus collocutionibus indigere ostendit* Et S. Prosper epist. ad Demetriad. quæ habetur lib. 2. ep. S. Ambrosii num. 33 *Operante*, ait, *spiritu Dei juvatur arbitrium, non aufertur; hoc agit gratia, ut voluntas peccato corrupta, vanitatibus ebria, seductionibus circumscripta, difficultatibus impedita, non remaneat in languoribus suis, sed per opem misericordis medici curata revalescat.* Et mox nonnullis interjectis: *Vigilant tentatoris insidiæ, ut ubi proficit devotio, subrepat elatio, et ut homo de bono opere in se potius, quam in Domino glorietur. Sed Apostolus nos contra hoc periculum monet, dicens: Cum timore et tremore salutem vestram operamini; Deus est enim qui operatur in vobis et velle et operari pro bona voluntate. Quanto ergo excellentius mandatis Dei quique proficiunt, tanto majores habent causas formidinis et tremoris; ne de ipsis probitatis augmentis mens sibi bene conscia, et laudis avida, in superbiæ rapiatur excessus, et fiat immunda vanitate, dum sibi videtur clara virtute.*

15 Nolite diligere mundum.] Suasit amorem Dei, nunc suadet odium mundi; quia amor mundi perit odium Dei. Audi S. Aug. *Duo sunt amores, mundi et Dei: si mundi amor habitet, non est qua intret amor Dei. Recedat amor mundi, et habitet Dei: melior accipiat locum. Amabas mundum. noli amare mundum; cum exhauseris cor tuum amore terreno, hauries amorem divinum, et incipiet habitare jam charitas, de qua nihil mali potest procedere. Audite ergo verba purgantis, modo quasi agrum invenit corda hominum, sed quomodo invenit? Si silvam invenit, extirpat: si agrum purgatum invenit, plantat: plantare ibi vult arborem charitatem. Et quam silvam vult extirpare? amorem mundi. Audi extirpationem silvæ: Nolite diligere mundum.*

Isaias Abbas Or. 21. de Pœnitentia, cum ex eo quidam quæreret: *Quid esset mundus?* respondit: *Mundus est animi ad peccata destructio Mundus est, cum ea, quæ naturæ contraria sunt, sequimur. Mundus est, cum carnis voluptates implemus Mundus est, cum arbitramur diu nos in hoc sæculo permansuros. Mundus est, cum majorem corporis quam animæ curam gerimus. Mundus est, cum iis, quæ caduca sunt, gloriamur. Non ex me ipso ista confingo, sed Joannes Apostolus ita loquitur: Nolite diligere mundum. etc. quoniam omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est. et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ.* Quocirca S. Aug. hic *Charissimi*, ait, *in hac valle miseriæ, nihil tam pulchrum. tam delectabile possidentis, quo animus vester omnino occupetur. Fuge mundum, si vis esse mundus: si tu es mundus, jam non delectat te mundus. Fuge creaturas, si vis habere Creatorem. Omnis creatura vilescat, ut Creator in corde dulcescat.*

Vide S. Aug. l. de Contemptu mundi, et S. Ambr. de Fuga sæculi, S. Cypr. de Mort. S. Eucherium epist. ad Valerianum, qui eleganter et pie docet quam vana sint et contemnenda omnia mundi bona.

Si quis diligit mundum. non est charitas Patris in eo.] Consonat S. Jacob. c. 4. 4. *Adulteri, nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est Dei? Quicumque ergo voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur.* Vide ibi dicta. Deus enim

vult diligi *ex toto corde, ex tota animo, ex tota virtute*. Deut. 6. 5. Quare non patitur partiri cor et amorem nostrum, ut partem ejus demus Deo, partem mundo; sed totum sibi reddi vult, qui totum creavit et dedit. *Duo namque*, ait S. Leo ser. 5. de jejunio 7. mensis, *amores sunt, ex quibus prodeunt omnes voluntates, ita diversæ qualitatibus, sicut dividuntur auctoribus. Rationabilis enim animus, qui sine dilectione esse non potest, aut Dei amator est, aut mundi. In dilectione Dei nulla nimia, in dilectione autem mundi cuncta sunt noxia. Et ideo æternis bonis inseparabiliter inhærendum, temporalibus vero transeunter utendum est, ut peregrinantibus nobis, et ad patriam redire properantibus, quidquid de prosperitatibus mundi hujus occurrerit, viaticum sit itineris, non illecebra mansionis.*

16 QUONIAM OMNE, QUOD EST IN MUNDO, CONCUPISCENTIA CARNIS EST, ET CONCUPISCENTIA OCULORUM, ET SUPERBIA VITÆ.] Dices, in mundo proprie non est concupiscentia; hæc enim est in animabus et hominibus concupiscentibus. Resp. mundus tripliciter accipitur.

Primo, pro hominibus mundanis, mundique bona et illecebras sectantibus: in his proprie est concupiscentia; sic dicitur: *Mundus eum non cognovit*; mundus, id est mundani, mundi amatores, Joan. 1. 10. Et: *Mundus vos odit*, Joan. 16. 18. Sic S. Aug. in Ps. 54. *Ne forte*, inquit, *cum dixisset mundi, intelligeres dæmones esse rectores cœli et terræ; mundi dixit, tenebrarum harum, mundi dixit amatorum mundi; mundi dixit, impiorum et iniquorum mundi.* Et pro his pessim in Evang. S. Joan accipit nomen *mundus*.

Secundo, *mundus* proprie et physice significat mundum hunc creatum, puta orbem hunc sublunarem, terram hanc in qua vivimus et versamur: in hoc mundo, utpote inanimi, proprie et formaliter non est concupiscentia, utpote animata et viva; sed in eo est concupiscentia materialis, id est, objectum concupiscibile quod hominum concupiscentiam irritat, et ad se invitat, ut opes, deliciæ, honores. Est metonymia. Simili tropo Deus dicitur amor et timor noster, id est objectum amoris et timoris nostri, puta quem amamus, timemus et reveremur. Porro quidquid est in mundo hoc, subaudi visibile et sensibile, hoc pariter est concupiscibile; omne enim sensibile sensum afficit, allicit et illicit in sui amorem et concupiscentiam: alioquin in mundo quoque sunt angeli, Sancti, virtutes, etc. Verum hæc visibilia et sensibilia, sensusque irritantia ideoque concupiscibilia non sunt, sed amabilia et venerabilia.

Tertio. *mundus* sumi potest pro ipsa mundana vita, vel mundana concupiscentia in genere; in hac enim generica concupiscentia continentur tres specificæ, sive tres ejus species, puta concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitæ. Hoc est totum quasi corpus concupiscentiæ et peccati, ex tribus hisce partibus quasi membris compactum et integratum. Hic est quasi mundus vitiorum, quatuor suis elementis constans: terra enim est concupiscentia carnis, aer et aqua est concupiscentia oculorum; ignis est superbia vitæ, quæ ardet desiderio dominandi omnibus. Vel, ut aiebat S. Antonius de Padua: *Terra est avaritia, aqua est luxuria, aer est inconstantia, ignis est superbia.* Sicut ergo partes sunt in toto, species in genere, membra in corpore, elementa in mundo; sic hæ tres concupiscentiæ particulares sunt in ipsa concupiscentia generali, quasi in generali complexu. Unde de ea subdit vers. 16. *Quæ non est ex Patre, sed ex mundo*, id est, mundano vitio et concupiscentia.

Omnibus hisce modis *mundus* hic accipi potest. et S. Joannes nunc ad unum, nunc ad alterum respicit; ludit enim in voce *mundus*.

Secunda tamen expositio uti simplicior, ita germanior est. De modo enim hoc paulo ante dixit: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt.* Non diligimus autem nec concupiscimus ipsam concupiscentiam, sed bona concupiscibilia, quæ in mundo sunt, puta opes, voluptates, honores. Ab his enim animum fidelium avocare vult S. Joan. quia illa omnium peccatorum radices et fontes sunt, jubetque ut eum transferant in Deum, ut eum ament et bona cœlestia. Rursum, quia mundum a concupiscentia distinguit, dicens v. 17. *Et mundus transit et concupiscentia ejus.* Ergo mundum hunc physicum accipit.

Sensus ergo est, q. d. Nolite diligere mundum hunc bonaque mundo contenta; quia quidquid spectabili hoc mundo continetur, aut carnis cupidinibus et illecebris animum emollit et inquinat, aut opum cupiditate accendit, aut superbia et fastu extollit: quæ omnia sunt a Deo Patre, ejusque amore aliena atque ad hæc caduca mundi bona, vel potius bonorum umbras et simulacra pertinent.

Nota primo: Sicut concupiscentia oculorum est avaritia et curiositas, ita concupiscibilia oculorum est aurum, argentum, gemmæ, prædia, opes, res curiosæ et pretiosæ, etc. quas concupiscit avarus et avaritia. Ita S. Aug. l. 3. de Symbolo c. 1. *Ad concupiscentiam carnis*, ait, *pertinent illecebræ voluptatum, ad concupiscentiam oculorum nugacitas spectaculorum, ad ambitionem sæculi insania superbiæ.* Dicitur *oculorum*: tum quia oculos irritat, et per oculos phantasiam et mentem. *Oculi*, inquit S. August. in Psalm. 41. *membra carnis sunt, fenestræ sunt mentis: interior est qui per eas videt*, tum quia oculos tantum pascit: tum quia fere solis oculis tenetur et possidetur. Avarus enim recondit opes, nec audet eas expendere, iisque frui, sed eas habet in arca; unde non alium earum usum et fructum habet, quam quod subinde eas oculis lustrare et intueri cum voluptate possit, quæ sane ingens est miseria et fatuitas. Pari enim modo intueri posset aurum, argentum et gemmas in templis, iisque se pascere; opibus vero propriis magis se pasceret, iisque frueretur, si eas in proprium, amicorum et pauperum commodum, usumque et gustum expenderet.

Secundo, sicut concupiscentia carnis est gula et luxuria, ita concupiscibile carnis est vinum, cibus delicatus, mulier et res venereæ, quas concupiscit gulosus et luxuriosus. Dicitur *carnis*, quia carnem titillat et irritat, et quia carne tenetur et possidetur. Unde patet quam vilis, exigua, brevis et sordida sit: vilis, quia similis bestiis; hæ enim non nisi carnis oblectamenta quærunt; exigua, quia spiritum et mentem non pascit, sed solam carnem, quæ per se inanima et insensibilis est; brevis, quia illico ut cibus transit per palatum, transit gulæ voluptas. Idem est de luxuria: sordida, quia desinit in sputa, stercora, vomitus, vomicas, putredines, febres, dysenterias, aliosque graves

et fœtidos morbos. Unde S. Aug. de Vera relig. c. 53. *Non diligamus, ait, per carnis voluptatem currumpere aut corrumpi, ne ad miserabiliorem corruptionem dolorum tormentorumque veniamus.* Sic Apostolus desideria et opera carnis opponit desideriis et operibus spiritus, ad Galat. 5. 17. de quo vide Cassian. Collat. 4. c. 10.

Tertio, sicut superbia vitæ est ambitio, fastus, appetitus excellentiæ et gloriæ, ita concupiscibile hujus superbiæ sunt superbæ vestes, palatia, famuli, thecæ, dignitates, magistratus, prælaturæ, etc. Superbum graphice depingit Seneca in Thyeste Act. 5.

Æqualis, *inquit*, astris gradior et cunctos super
Altum superbos vertice, attingens polum.

Græce est ἀλαζονεία τοῦ βίου quod Tigurinus vertit, *fastus vitæ.* Vatabl. *arrogantia, insolentia et ostentatio facultatum ad vitæ sustentationem pertinentium;* Syrus, *fastus mundi;* SS. Aug. et Cyprian. *ambitio sæculi;* alii, *honoris, laudis et imperii cupiditas;* alii, *iactantia, gloriatio, sive venditatio et prædicatio.* Omnia hæc apposita sunt: inde enim dicitur ταὼς ἀλάζων, id est, *pavo superbus*, dum alas suas explicans pompatice incedit, qui est vera superbi et superbiæ imago, juxta illud Ovidii 13. Metamorph.

Laudato pavone superbior

Præclare S. Bern. in Ps. *Qui habitat*, ser. 6. *Ambitio, ait, subtile malum, secretum virus, pestis occulta, doli opifex, mater hypocrisis, livoris parens, vitiorum origo, criminum fomes, virtutum ærugo, tinea sanctitatis, excæcatrix cordium, ex remediis morbos creans, generans ex medicina languorem.* Unde ambitio vocatur *cor pænoitatis*, quia animæ vitia excitat et exacuit, a S. Basil. serm. *Ne affixi simus temporal.* Vide S. Greg. 34 Moral. 14. l. 31. 17.

Hæ ergo tres passiones et concupiscentiæ sunt tres fontes omnium tentationum et peccatorum, de quibus vide S. August. lib. 10. Confess. c. 30. et seq. et S. Thom. 1. 2. quæst. 75. art. 5. Vere Poeta:

Ambitiosus honos, et opes, et fœda voluptas,
Hæc tria pro trino numine mundus habet.

Quocirca hisce tribus primitus serpens tentavit Adam et Evam protoplastos nostros: concupiscentia carnis, cum persuasit eis comedere de ligno vetito: oculorum, cum eis falso promisit: *Aperientur oculi vestri;* superbia vitæ, cum eis falso itidem pollicitus est: *Eritis sicut dii*, Gen. 3. Ita S. Prosper lib. 2. de Vita contempl. c. 19. Iisdem diabolus tentavit Christum Matth. 4. Concupiscentia carnis, cum ei dixit: *Dic ut lapides isti panes fiant;* at Christus eum repulit, dicens: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.* Superbia vitæ, puta cum eum ad inanem gloriam aucupandam ursit, ut de fastigio templi præcipitaret se, quod angelis Deus mandasset de eo: sed abegit eum Christus dicens: *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Concupiscentia oculorum, cum ostendens ei omnia regna mundi et gloriam eorum, dixit: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me.* Sed profligavit eum Christus dicens: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.* Matth. 4. Ita S. August. de Vera relig. c. 38.

Porro triplex hæc concupiscentia opponitur SS. Trinitati: concupiscentia oculorum, id est avaritia, Deo Patri; ipse enim est liberalissimus; nam suam essentiam, omniaque sua communicat Filio et Spiritui Sancto essentialiter, creaturis vero participative. Concupiscentia carnis opponitur Filio, cujus generatio non est carnalis, sed spiritalis; gignitur enim e mente Patris, quasi verbum, ideoque purissimus est spiritus, ac omnis impuritatis carnalis osor et hostis. Superbia vitæ opponitur Spiritui Sancto, quia ipse est spiritus humilitatis et lenitatis. Rursum eadem opponitur tribus primariis virtutibus; nimirum concupiscentia carnis continentiæ, puta sobrietati et castitati, concupiscentia oculorum charitati et beneficentiæ: superbia vitæ humilitati. Plura vide apud S. Bernard. serm. 1. in Octava Paschæ et serm. de diligendo Deo.

Quæ non est ex Patre, sed ex mundo est.] Ts *quæ* refer non tantum ad superbiam vitæ, sed ad concupiscentiam tripliceın jam dictam. Unde Syrus in plurali vertit: *quæ non sunt ex Patre, sed ex ipso mundo.* Porro concupiscentia est ex mundo, id est, ex mundi et mundanorum corruptione et vitio, qui rebus mundi nimio amore adhærent. Unde S. Cyprian. tract. de Mortal. et alibi legit: *Sed ex concupiscentia mundi aut sæculi.* Ludit enim eleganter S. Joannes in voce *mundus* hic, æque ac in Evangel. c. 1. 10. dicens: *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit.* Prius enim mundum, vocat orbem, posterius mundum vocat amatores mundi. Et c. 16. 9. *Non pro mundo*, id est mundo deditis, *rogo, sed pro his quos dedisti mihi*, etc. *Et jam non sum in mundo, et hi in mundo sunt*, puta in orbe hoc. Simili modo ludit Paulus in voce *peccatum*, dicens: *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum*, id est, hostiam pro peccato, *fecit.* 2. Corinth. 5. 21. Et *Christus de peccato damnavit peccatum*, Rom. 8. 3. Sicut ergo caro in Script. sæpe significat carnis corruptionem, concupiscentiam et vitia; sic pariter mundus significat mundi, id est hominum mundanorum corruptos mores et amores.

Dat rationem cur mundus mundique concupiscentia non sit diligenda, quia scilicet non est ex Deo, sed ex mundo, id est, ex mundana vita. Sub concupiscentia accipe bonum concupiscibile: hoc enim natum est ex concupiscentia. Hæc enim fecit ut res bona fieret concupiscibilis, perinde ac æstimatio et appretiatio hominum ponit pretium auro, argento cæterisque rebus. Unde ante Adami peccatum nullum erat in orbe bonum concupiscibile, sed Adam peccans et concupiscens fecit illud concupiscibile.

Concupiscentia ergo et bona concupiscibilia nata sunt ex Adamo concupiscente et peccante; nam ab eo trahimus cum peccato originali concupiscentiam, indeque consequenter fit ut mundus hic fiat nobis objectum concupiscibile, ut scilicet opes, honores, deliciæ, etc. a Deo in bonum hominis creatæ, vertantur nobis in illecebras et irritamenta concupiscentiæ, dum eas nimio et immoderato amore appetimus et concupiscimus, juxta illud: *Creaturæ Dei factæ sunt in laqueum, et in tentationem animabus hominum et in muscipulam pedibus insipientium*, Sap. 14. 11. Et cap. 4. vers. 12. *Fascinatio*, inquit, *nugacitatis obscurat bona, et inconstantia concupiscentiæ transvertit sensum sine malitia.* q. d. Fascinum vanitatis vel concupiscentiæ obscurat ea quæ honesta sunt. Species enim voluptatis quæ est in concupiscentia et vanitate peccati, fascinat mentem, ut peccati turpitudinem et pœnas non videat, nec virtutis pulchritudi-

nem et præmia considerat, vide dicta Jacobi 1. 14.

Porro, quia concupiscentia et peccatum Adæ factum est instigante dæmone, hinc OEcumen. τὸ *ex mundo*, exponit, ex dæmone. *Si vero*, ait, *pravos opponitur bono Patri, qui concupiscentiis mundi servit, non est ex Patre, sed ex mundo. Eum qui ex Patre non est, sed ex mundo, ex diabolo esse perspicuum est. Quemadmodum in Evangeliis quoque ad Judæos ait: Vos ex patre diabolo estis, hoc est, mundanis studiis, quorum diabolus est et sator et cultor.*

Ita dæmon sæpe a S. Joanne vocatur *princeps mundi* in Evang. ut c. 12. 31. c. 14. 30. c. 16. 11.

17. Et mundus transit et concupiscentia ejus.] *Et*, id est, *quia*, ita enim sæpe sumitur Hebr. *vau*, id est *et*; est enim hic secunda ratio, cur mundus non sit diligendus; quia scilicet transit æque ac omnis concupiscentia ejus, id est, omne quod in eo est delectabile et concupiscibile, ut opes, deliciæ, voluptates, honores. Hoc est quod ait Christus: *Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt*, Mat. 24. ver. 35. Et Paulus: *Præterit enim figura hujus mundi*, 1. Cor. 7. v. 31. Et S. Petrus ep. 2. c. 3. v. 11. *Cum igitur hæc omnia dissolvenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus et pietatibus, expectantes, et properantes in adventum diei Domini.* Plura vide Sap. 5. 9. et seq. et S. Bern. epis. 107. et Nazianz. de Vitæ itiner. ac Plutarch. in Orat. consol. et Senecam l. de Brevitate vitæ.

Porro mundus transit, quia tempus transit: mundus enim alligatus est tempori quasi suæ mensuræ, mensuratur enim tempore. Sicut ergo transit hora, dies, annus, et sol transit ab Oriente ad Occidentem: sic transit et mundus. *Truditur dies die*, ait Horat. mensis mense, annus anno. et Ovid. l. 3. de Arte:

> Venturæ memores jam nunc estote senectæ,
> Sic nullum vobis tempus abibit iners.
> Dum licet, et veros etiam nunc editis annos,
> Ludite, eunt anni more fluentis aquæ.
> Nec quæ præteriit rursum revocabitur unda,
> Nec quæ præteriit hora redire potest.
> Utendum est ætate, cito pede labitur ætas;
> Nec bona tam sequitur, quam bona prima fuit.

Et Virgil. 3. Georg.

> Fluxere interea pede tempora lapsa fugaci.

Præclare S. Hier. Ep. 3. *Debemus*, ait, *nos animo præmeditari, quod aliquando futuri sumus, et quod velimus, nolimus, abesse longius non potest. Nam si nongentos vitæ excederemus annos, ut ante diluvium humanum vivebat genus, et Mathusalem nobis tempora donarentur, tamen nihil esset præterita longitudo, quæ esse desiisset: etenim inter eum qui decem vixit annos, et eum qui mille, postquam idem vitæ finis advenerit, et irrecusabilis mortis necessitas, transactum omne tantumdem est, nisi quod senex magis onustus peccatorum fasce proficiscitur.* S. Cypr. l. ad Demetr. fuse ostendit mundum senescere. *Deficit*, inquit, *in agris agricola, in mari nauta, miles in castris, innocentia in foro, justitia in judicio, in amicitiis concordia, in artibus peritia, in moribus disciplina.* Et mox: *Hæc sententia mundo data est, ut omnia orta occidant, et aucta senescant, et infirmentur fortia, et magna minuantur, et cum infirmata et diminuta fuerint, finiantur.* Et S. Anselm. in c. 12. ad Rom. *Nolite*, ait, *constanter mundum diligere, quando ipse quem diligitis non potest constare: incassum cor quasi manenter figitis, dum fugit ipse quem amatis.* Hæc ratio est a posteriori: tempus enim saltem natura posterius est mundo, perinde ac duratio posterior est re quæ durat. Prius ergo est mundum transire, quam tempus; sed a posteriori recte colligas: Transit tempus, ergo et mundus. Ratio a priori cur mundus transeat est, quia creatus est ex non ente sive nihilo; unde a Deo accepit esse participatum, ideoque tenue et mutabile, quod proinde natura sua tendit ad non esse, ut eo redeat unde venit.

Ex adverso æternitas est propria Deo, quia Deus habet esse per se increatum, ideoque stabile, constans, immutabile et æternum. Rursum mundus non est simplex, sed compositus, partim ex variis corporibus, partim ex materia et forma, partim ex actu et potentia, partim ex substantia et accidente, partim ex aliis corporibus, uti mixta constant elementis; omne autem compositum in suas partes quibus constat, quasi in sua principia et elementa resolvitur. Causa finalis est, ut a creaturis transeuntibus et mutabilibus mentem transferamus ad immutabilem, semperque stantem Creatorem. Hoc enim mutabilitate sua quasi muta voce inclamant omnes creaturæ, imo cor nostrum, juxta illud S. Aug. l. 1. Conf. cap. 1. *Fecisti nos, Domine, ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* Hanc causam subdit Joannes dicens:

Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum.] tum quia anima semper manet, quæ in gratia et corpore, si fecit voluntatem Dei, beabitur in æternum; tum quia corpus post mortem mox resurget immortale et gloriosum: sic enim Deus statuit, et suis promisit. Hoc est quod ait Psaltes Ps. 118. v. 96. *Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis.* Et Christus: *Si quis sermonem meum servaverit, mortem non gustabit in æternum.* Joan. 8. v. 52. Ratio a priori est, quia amor instar chamæleontis amantem conformat rei amatæ; amor enim est animæ impulsus, et quasi exitus in rem amatam: intellectio vero et cognitio e contrario est introitus et ingressus rei cognitæ in intellectum cognoscentem. Ita S. Aug. *Talis*, ait, *est quisque, qualis ejus dilectio est. Terram diligis, terra eris. Deum diligis, quid dicam, Deus eris? non audeo dicere ex me: Scripturas audiamus. Ego dixi: Dii estis, et filii Altissimi omnes. Si ergo vultis esse dii, et filii Altissimi, nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt.* Res enim amata hic est Deus, Deique voluntas quæ est stabilis et æterna; ergo et amans eam evadit æternus. Id insinuat Osee c. 9. 10. dicens: *Facti sunt abominabiles, sicut et ea quæ dilexerunt.* Hebr. *sicut amores eorum.* Et Jerem. Thren. 1. 8. *Peccatum peccavit Jerusalem, ideo instabilis facta est.* Vide ibi dicta. Vis ergo esse æternus? ama bonum æternum. Vis perpetuo frui re amata? ama rem æternam. Si enim amas rem caducam et labilem, cades, transibis et laberis cum labili; sin mentem et amorem figas in re stabili, cœlesti, divina, æterna, evades stabilis, cœlestis, divinus, æternus. Hæc est sapientia vera et sapientia Sanctorum. Fatui ergo sunt mundi amatores, qui pro stabilibus amant transitoria, pro æternis caduca, pro cœlestibus terrena, pro divinis humana, pro increatis creata; ideoque cum eis transeunt, imo pereunt et cruciantur in æternum. *Filii hominum, ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?* Ut

quid non res, sed inanes et fugaces rerum opumque umbras sectamini? Tenere umbram non potestis, nec opes et honores umbraticos tenere poteritis. Da, Domine, nobis hanc sapientiam, ut *inter mundanas varietates ibi nostra fixa sint corda, ubi vera sunt gaudia*

Præclare S. Aug. hic: *Quare, ait, non omem quod fecit Deus? Quid vis? utrum omare temporalia, et transire cum tempore; an mundum non amare, et in æternum vivere cum Deo?* Deinde amatores mundi plus quam Dei, eum mundus a Deo creatus et datus sit ad hoc ut per eum homines recordarentur Dei creatoris, comparat eum sponsæ quæ annulum aureum datum a sponso plus amat quam sponsum, qui sane adulterinus est amor, cum ipse ad hoc eum dederit, ut *in arrha sua ipse ametur. Ergo dedit tibi Deus omnia ista, ama illum qui fecit ista. Plus est quod tibi vult dare, id est seipsum qui ista fecit: si autem amaveris hæc, quamvis illa Deus fecerit, et neglexeris Creatorem, et amaveris mundum*, nonne tuus *amor adulterinus deputabitur? Et Didymus: Quicumque, ait, omnia contemnit, et supra mundum erit diligens Deum et faciens voluntatem ejus qui permanet in æternum*. Et mox: *Justitia immortalis est, sic enim scriptum est: Justitia ejus permanet in sæculum sæculi*. Et: *Quasi tempestas transiens non erit impius, justus quasi fundamentum sempiternum* Proverb. 10 25

Idem per umbram viderunt Philosophi Audi Senecam ep 59. *Quæcumque videmus ac tangimus, Plato in illis non numerat quæ esse proprie putat: fluunt enim et in assidua diminutione atque adjectione sunt*. Idemque: *Omnia ista quæ sensibus serviunt, quæ nos accendunt et irritant, negat ex his esse quæ vere sint*. Itaque subdit Seneca: *Igitur ista imaginaria sunt, et ad tempus aliquam faciem ferunt: nihil horum stabile ac solidum est*. Et mox: *Mittamus animum ad illa quæ æterna sunt, miremur in sublime volitantes rerum formas, Deumque inter illas versantem*.

18. Filioli, novissima hora est, etc.] Probat id quod dixit v. præc. *Mundus transit, et concupiscentia ejus*, ex eo quod jam novissima sit mundi hora, id est, novissimum tempus. Est synecdoche: per *horam* enim, utpote usitatissimam temporis mensuram, significat ipsum tempus. Sensus est, q. d. Scitote, o fideles, novissimum jam mundi tempus instare, vel propemodum jam adesse, quo tempore Antichristum esse venturum sæpius audistis. Jam enim plures Antichristi in lucem prodierunt, quod signum est hanc ultimam esse mundi jam senescentis. Imo pene agonizantis ætatem, et instare diem judicii; ac proinde cogitate vitam vestram in hoc mundo senescente non posse esse longam. Quare si sapitis, avellite vestram mentem et amorem a mundo, ejusque concupiscentiis vanis et caducis; eamque totam in res cœlestes et æternas, ac in Deum ipsum defigite; juxta illud Pauli: *Hora est jam nos de somno surgere*, Rom. 13 v. 11. Rursum enim in mundi vitæque brevi hac hora tot instant ab hæreticis et impostoribus pericula, omni cura, attentione et sollicitudine cavete, ne ab eis in hæresin, impietatem et gehennam abducamini. Ita OEcum. et Didymus: *Merito*, ait, *ad proprium finem considerandum unumquemque inducit, ut quasi extremæ vitæ hora unicuique instet, sobrietas subsequatur, atque ita vita immaculata, et actionum puritas inter Christianos semper versetur*, juxta illud S. Petri epist. 2. c. 3. 14 *Propter quod charissimi hæc expectantes, satagite immaculati et inviolati ei inveniri in pace*; nam, ut idem ait v. 8. *Apud Dominum mille anni sicut dies unus*. Vide ibi dicta.

Nota. *Horam novissimam* vocat tempus novissimum. Ita Syrus, aut potius et magis præcise, horæ noo significat tempus, sed temporis unam partem. Tempus enim partimur in horas; novissima ergo hora est novissima temporis pars, sive ultima sæculi mundique ætas, de quo mox plura Ita S Aug. Epistol 80 ad Hesychium. Dicitur novissima respectu originis et durationis mundi, ac præcedentium ejus partium, ætatuum et statuum, si videlicet tempus omne ab origine mundi dividas in primum, medium et novissimum, ait ex S Chrys. OEcumen. puta in tempus legis naturæ, legis Mosaicæ et legis gratiæ Vocat novissimam, ut significet hanc ultimam esse legem, religionem et statum Ecclesiæ, nec aliam expectandam, uti expectant Judæi suum Messiam, ejusque regnum et Ecclesiam.

Addit ex S. Chrys. OEcumen. *vel novissima, ait, id est pessimo*. Sicut enim dicimus de ægro jam desperato: Iste æger ad extremum meli et morbi pervenit; sic de mundo dicit S. Joannes eum ad novissimum, id est, summum malorum pervenisse. *Extremam horam, ait, appellavit quasi pessimam dicas*, ut *quæ ultimo loco quasi fæx et sentina desederit*. Huc accedit Ribera in epist. ad Heb. in c. 9. n. 113. et seq. *tempus novissimum*. ait, est tempus seductionis et impostorum, puta hæreticorum et Antichristianorum: horum enim caput erit Antichristus, qui novissima mundi ætate venturus est. Hæc expositio valde huic loco congrua et propria est; probat enim S. Joannes hanc esse ultimam mundi horam, id est ætatem ex eo quod jam Antichristus, imo Antichristi multi exorti sint; Antichristus autem venturus sit ultimo mundi ætate. Accedit Glossa. Cajetanus, Dionys. et alii, qui horam novissimam interpretantur similem novissimæ, quia scilicet hæreses et persecutiones suscitat, quales suscitabit finis mundi, puta Antichristus.

Porro, hæc novissime mundi hora, id est ætas magnam habet latitudinem. Sicut enim prima mundi hora id est ætas, in lege naturæ duravit bis mille annos, ac totidem secunda in lege Mosis, sic pariter nonnulli conjectant quod totidem durabit ætas tertia in lege Christi, de quo plura Apocal. 20. v. 5. et 7. Quare falsi sunt primævi fideles, qui putabant instare diem judicii, ac Neronem censebant esse Antichristum, quos redarguit S. Paulus 2 Thessal. 2. Sic S. Cyprian. suo ævo censuit instare finem mundi l. 4. epist. 6 et S. Hier. de Monogam et S Gregor. lib. 4 epist. 38. et Lactant. l. 7. c 25 Causam erroris indicabo Apoc. 26.

Sic *hora* sumitur pro ætate et sæculo Matth. 20. ubi Deus vocat operarios in vineam, id est Ecclesiam suam, hora prima, sexta, nona et undecima diei, id est primo, secundo, tertio, et quarta sive ultima mundi ætate. Huc alludit S. Joannes, et horam undecimam vocat novissimam. Ratio phrasis est hebraismus: Hebræi enim horam vocant עת *et*, id est *tempus*, quasi notissimam temporis partem, licet Chaldæi horæ proprium dent nomen שעה *scoa* a verbo שעה *scaa*, id est, *respexit, intuitus est*; quod homines in actionibus

suis respiciant ad horas, eisque actus suos dirigant et mensurent. Sic Christus ait Joan 5. 25 *Venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, hora*, id est tempus. Et cap. 4. v. 21. *horam* vocat tempus Christi, et legis novæ: *Venit hora*, id est tempus, *judicii ejus*. Familiaris est ergo S. Joanni hæc phrasis, ut omne hoc tempus ob brevitatem vocet *horam*. Sic et Latinis ac Græcis *hora*, teste Calepino, tempus significat, hoc est, quamcumque durationis partem, sive annuum, sive diurnum, sive nocturnum spatium complectens.

Hinc quatuor anni tempora, hoc est hiems, ver, æstas, autumnus, *horæ* dicuntur, juxta illud Horatii lib. 4 Carm. ode 12.

Variisque mundum temperat horis.

Item partes ipsæ in quas distinctus est dies, similiter *horæ* vocantur. Hæ apud Hebræos erant quatuor puta prima, quæ incipiebat cum ortu diei; tertia quæ post tres nostras horas ab ortu solis; sexta quæ in meridie; nona quæ incipiebat post tres nostrates horas a meridie, et finiebatur in solis occasu. Unde et Romani noctem dividebant in quatuor vigilias, quasi horas. Postea tamen diem in duodecim horas partiti sunt, cujus partitionis hæc origo fuisse memoratur. Quodam tempore Hermes Trismegistus cum esset in Ægypto sacerdos, intuitus quoddam animal Serapi dicatum, eo quod illud in tota die duodecies urinam fecisset, pari semper interposito tempore, per duodecim horas diem dividi debere conjecit, ita ex Cicerone Pierius Hierog. 6. c. 4. Sic et Cynocephalus, qui per diem duodecies, puta horis singulis argutiore ululatu vociferatur, duodecim diei horas indicat, ait Pierius ibidem. Sic Plinius *horam anni* vocat partem anni l. 9. c. 35 et Terentius in Eunuch. *Hora abiit*, id est, tempus elapsum est. Hinc et Ovidius 2. Metamorph. horas fingit esse deas et ministras solis. Et Cicero act. 3. in Verrem: *Ut cum horis nostris*, inquit, *nos essemus usi tu binis ludis interpositis quadragesimo post die responderes*. Horas suas ait Asconius, vocat dies viginti, qui accusatori dabantur ad accusandum legitimi, totidemque defensori. Hinc et Pierius Hierolog. 29. cap. 18. ait Ægyptios significare horas per equum fluviatilem, qui stato tempore stata mensura agri partem depascitur; hora enim pro tempore cujuscumque maturitatis accipitur. Unde Græci omnes fructus æstivos horæos dicunt, et tempus maturitatis, per excellentiam vocant horam; ὥρα enim sive ὡραιότης est *decor*, pulchritudo, maturitas, tempestivitas, tempus florens et opportunum. Idem Hierogl. 33. cap. 49 horas dictas censet ab Horo rege Ægypti, qui a nomine suo quatuor anni tempora, quibus res quæque maturantur, horas vocitavit; quod deinde ad 24. diei horas translatum est, quas Homerus solis filias dixit: de quibus extat fabula, scilicet Horomazen 24. deos in ovum inclusisse, id cum Arimenii perforassent, bona malis immixta prodiisse, atque ita quantacumque fruamur jucunditate, serus quid vesper vehat nescire. Plura de hora dixi Isaiæ 38. 8.

Moral. Disce hic brevitatem vitæ. Si enim totum hoc mundi sæculum est una hora, eaque novissima, sane vita cujusque hominis quæ hujus sæculi minima est portio, nequit esse amplius quam hora, imo horæ istius minima portio. Vis ergo nosse quanta sit ætas tua, qui tibi Nestoris annos promittis, imo ita vivis ac si æternus fores? Hora est, horaria est vita tua: horarii sumus omnes; senes sunt in ultima vitæ hora, imo horæ unius parte: juvenes horam integram longamque sperant, et sibi pollicentur, sed sæpe in horæ exordio abripiuntur et moriuntur, juxta illud S. Hier. *Juvenis potest cito mori, senex diu vivere non potest*. Hinc Gentiles horam juventutis et pulchritudinis deam vocabant. Audi Ennium:

Teque, Quirine Pater veneror, horamque Quirini.

Hora ergo monet nos diligentiæ, ut diligentissimam temporis nobis concessi, utpote brevissimi instar horæ, rationem habeamus. Sic Cicero Act. 3 in Verrem: *Hic tu fortasse*, ait, *eris diligens; ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam*. *Horis*, inquit Asconius, *mire dixit, cum sint dies, ut ostenderet nimiam diligentiam*. Cogita si medicus vel judex tibi diceret: Para te ad mortem; post horam enim certo morieris, quanto studio et sollicitudine conscientiam expurgares, quantos actus contritionis, et charitatis eliceres, quam omnia tua in bona opera expenderes. Idem facito nunc; vita enim tua non est nisi hora. Rursum, affligeris, ægrotas, fames, æstus, calumniam sustines, etc. tolera, modicum sustine; horaria erit afflictio, post horam transibis ad beatam æternitatem. *Tempus breve est*, ait S. Paulus 1. Cor. 7. 29 *Reliquum est, ut qui utuntur hoc mundo tamquam non utantur*. Quocirca hac Joannis sententia Melania Romanorum nobilissima et ditissima, suis persuasit omnia vendere, Roma excedere, ac proficisci in terram sanctam: *Filii*, ait, *plusquam quadringentis abhinc annis scriptum est: Ultima hora est. Quid ergo lubentes ac volentes immoramini in vanitate vitæ? ne forte veniant dies Antichristi, et non possitis frui vestris opibus et rebus majorum vestrorum*. Dictitabat enim (ut existimabat) cum urbe orbem pariter esse casurum, ut recte advertit. Baron. Profecta ergo est cum suis Hierosolymam, ibique quadragesimo die defuncta est, ac mox Barbari Romam vastarunt, adeo ut Roma fieret ῥύμη, id est, *vicus*, uti prædixerat Sibylla. Tunc et credentes ascelæ *laudaverunt Deum, qui rerum mutatione persuasisset incredulis, quod aliis omnibus reductis in servitutem, eæ solæ salvæ fuerint familiæ, quæ Domino fuerant holocausta studio beatæ Melaniæ*, ait Palladius in Lausiaca cap. 118. Porro hæc vastitas Romæ illata est ab Alarico Rege Gothorum anno Christi 410. Simili modo Apocal. 10. 6. angelus apparens S. Joanni jurat per viventem in sæcula sæculorum, *quia tempus non erit amplius*, de quo ibidem plura.

Denique præclare S. Basil. in Moral. regula 80. c. 21. in fine: *Quid proprium*, ait, *Christiani? Quotidie ac singulis horis vigilare, et assidue paratum esse ad eam perfectionem, per quam placeat Deo illud scientem, venturum esse Dominum illa hora, qua non sperat*.

Antichristus venit.] De Antichristo, quis, qualis, et quando futurus sit, fuse et plene dixi 2. Thessal. 2. non habeo quod illis addam.

Et nunc Antichristi multi facti sunt.] *Antichristi*, id est, contrarii Christo, et veri Antichristi prodromi, quia æque ut ille Christi fidem, religionem, Ecclesiam, Sacramenta, etc. imo ipsam Christi personam et naturam impugnant. Notat enim hæreticos sui ævi, quorum alii negabant Christum esse Deum, alii

esse verum hominem. Tales fuere Ebion, Cerinthus, Saturninus, Basilides, Menander. Simon heret eorum primipilus, eorumque asseclæ: de quibus ait Paulus: *Mysterium jam operatur iniquitatis.* 2 Thess. 2. 7. vide ibi dicta. Vere sanctus Augustinus (vel potius Rabanus) tractatu de Antich. *Antichristus,* ait, *multos habet suæ malignitatis ministros, ex quibus multi in mundo præcesserunt, qualis fuit Antiochus, Nero, Domitianus. Nos quoque, nostro tempore Antichristos multos novimus esse. Quicumque enim sive laicus, sive canonicus, sive monachus contra justitiam vivit, et Ordinis sui gloriam impugnat, et quod bonum est blasphemat, Antichristus est, minister Satanæ.* Hæretici ergo sunt Antichristi. Ita S. Hilar. scribens ad Constantium Imp. Arianum, eum vocat Antichristum. Verba ejus citavi 1. Petri 3. v. 14.

UNDE SCIMUS QUIA NOVISSIMA HORA EST.] q. d. Novissimo tempore veniet Antichristus; jam autem videmus præcursores hæreticos: unde, signum est appropinquare tempus novissimum, sicut cum videntur præcursores regis et exercitus, signum est eum appropinquare; et cum in aurora videntur radii solis, signum est eum oriri. Ita OEcum. *Si Antichristum,* ait, *expectamus, nunc autem Antichristi multi versantur in hac vita, manifestum est quod tempus consummationis immineat, dum multi Antichristi unum præcedunt, iterque illi parant.*

19 EX NOBIS PRODIERUNT.] S. Aug. et S. Cyprian. legunt *exierunt;* omnes enim hæretici fuerunt Catholici, vel veri, vel ficti: hæreticus enim est qui a fide Christi semel suscepta apostatat, et abit in hæresim. Audi S. Cypr. l. 4. ep. 8. et de Unit. Eccles. sive de Simplic. Prælat. *Cohærere non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluvia cum serenitate, pugna cum pace, cum fœcunditate sterilitas, cum fontibus siccitas, cum tranquillitate tempestas. Nemo existimet bonos de Ecclesia posse discedere; triticum non rapit ventus, nec arborem solida radice fundatam procella subvertit, inanes paleæ tempestate jactantur, invalidæ arbores turbinis incursione evertuntur. Hos execratur et percutit Joannes Apostolus, dicens: Exierunt ex nobis, sed non erant ex nobis: hinc hæreses factæ sunt frequenter, et fiunt, dum perversa mens non habet pacem, dum perfidia discordans non tenet unitatem.* Et S. Hier. *Furus* (ait) *prodeunt ut publice colant, quod intus prius venerabantur.* Et S. Aug. *Ipso* (ait) *exponente* (Joanne Apostolo) *intelligatis non posse exire foras nisi Antichristos; eos autem qui non sunt Christo contrarii, foras exire nullo modo posse. Qui enim non est Christo contrarius, in corpore ipsius hæret, et membrum computatur.* Paulo autem post explicans quomodo quidam sint nobiscum, nec tamen sint ex nobis: *Sic sunt* (ait) *in corpore Christi, quomodo humores mali: quando evomuntur, tunc relevatur corpus; sic et mali quando exeunt, tunc Ecclesia relevatur; et dicit quando humores eos evomit atque projicit corpus: Ex me exierunt isti, sed non erant ex me. Quid est, non erant ex me? non de carne mea præcisi sunt, sed pectus mihi premebant cum inessent. Ex nobis exierunt; sed nolite tristes esse, non erant ex nobis.*

NON ERANT EX NOBIS, quia, ut explicans subdit nobiscum non erant permansuri, nisi ad tempus, NAM SI FUISSENT EX NOBIS, PERMANSISSENT UTIQUE NOBISCUM,] constanter et semper, q. d. Non erant veri, genuini et solidi Christiani; quia non habebant virtutem et constantiam Christianam: unde veram et genuinam indolem fidei, gratiæ et spiritus Christiani radicitus, id est constanter et stabiliter non imbiberant, ut eo se plane imbuerent ad fortiter resistendum omnibus tentationibus: hine orta tentatione et persecutione illi cesserunt, fidem deseruerunt, factique sunt apostatæ: sicut herba quæ ex suo solo in aliud transplantatur, solis ardore percussa, illico arescit, quia non imbibit indolem et succum alterius soli. Sic 1. Mach. 5. 62. de Josepho et Azaria æmulis Judæ Machabæi dicitur: *Ipsi autem non erant ex semine virorum illorum, per quos salus facta est in Israel.* q. d. Ipsi non erant Machabæi, non habebant indolem, prudentiam, fortitudinem, et opem Dei, quam habebat Judas cum fratribus; unde Israelem non salvarunt, sed perdiderunt. Sic de civium suorum proditore dicebant Romani. Iste non est noster, non est Romanus, sed Pœnus, quia non habet Romanorum fidem, sed Pœnorum perfidiam. Sic Aman qui fuit Macedo, ut patet Esther c. 16. 10. ob barbaram tyrannidem vocatur *Bugæus* c. 12. 6. id est, Agagæus: inde enim per aphæresin fit Gogæus inde Bogæus et Bugæus; nam litteram b interdum poni pro g testatur S. Hier. in Locis Heb. ubi Byblum apud Ezechielem ait poni pro Gobel, vel Hyblo. Sensus ergo est, q. d. Aman tyrannus et proditor non tam videtur esse Macedo, quam Agagæus, id est, *oriundus ex stirpe* Agag, ut habent Hebræa. Sic filius qui a patrum indole, affectu et virtute degenerat, dicitur non esse legitimus, sed spurius. Ita Saul Jonatham, utpote amicum Davidis sui hostis vocat filium meretricis et spurium, 1. Reg. 20. 30. Sic Virgilius ait:

O vere Phrygiæ, neque enim Phryges:

secutus Homer. dicentem: Ἀχαιΐδες, οὐκ ἔτ' Ἀχαιοί. q. d. *Estis Achivæ, non Achivi:* estis fœminæ, non viri, quia a virili Achivorum robore degenerastis, effœminati estis et transformati in fœminas. Sic apostatæ a Religione dicuntur non fuisse vere Religiosi; quia veram indolem, spiritum et constantiam Religionis non imbiberunt; si enim imbibissent, non deficerent. Ita S. Aug. hic: *Tentatio,* ait, *probat quia non sunt ex nobis: quando illis tentatio venerit, velut occasione venti volant foras; quia grana non erant.* Talis fuit Judas, ait idem tract. 50. in Joannem: *Judas,* ait, *iste non tunc perversus factus est, quando a Judæis corruptus Dominum tradidit. Non tunc periit, jam fur erat, et Dominum perditus sequebatur, qui non corde, sed corpore Dominum sequebatur.* Unde idem Aug. hoc loco: *De voluntate sua,* ait, *unusquisque aut Antichristus est, aut in Christo est: aut in membris sumus, aut in humoribus malis. Qui se in melius commutat, in corpore membrum est; qui autem in malitia permanet, humor malus est, et quando exierit, relevabuntur qui premebantur.*

Secundo, multi exponunt sic, *non erant ex nobis,* scilicet per Dei præscientiam et prædestinationem, hoc est, non erant a Deo prædestinati et electi; quia præsciti erant quod casuri essent et apostatarent. Hic sensus sequitur ex primo; quia enim sua sponte suaque inconstantia casuri erant: hinc a Deo tales fore præ-

sciti sunt. Quidquid enim futurum est, id præscitur a Deo: ita Clemens Alex. OEcum. Lyran. Glossa. Hugo. Intellige hæc de præscientia et prædestinatione ad fidem, gratiam et Ecclesiam, non autem ad gloriam beatitudinis æternæ. Hoc enim secretum tangere noluit S. Joannes, præsertim quia nonnulli qui exciderunt a fide et Ecclesia, resipiscunt, ad eam redeunt et salvantur, uti contingit Berengario, ac hodie multis ab hæresi resipiscentibus: ex adverso multi sunt manentque in Ecclesia reprobi, qui non sunt prædestinati ad gloriam, sed ad gehennam. S. Aug. tamen l. de Bono persever. c. 8. hæc accipit de prædestinatis ad gloriam et præscitis ad gehennam; quia qui usque ad finem vitæ manet in fide, Ecclesia et gratia, hic est prædestinatus ad gloriam; qui vero ante vitæ finem egreditur nec regreditur, hic est præscitus ad gehennam. Et plerique omnes hæresiarchæ, excepto uno Berengario, semel egressi ab Ecclesia numquam deinceps ad eam redeunt, unde sunt præsciti et reprobi. Porro cavendus est error aliquorum, qui hinc inferebant Dei reprobationem esse causam exitus ab Ecclesia, lapsus et damnationis reproborum; quem Semipelagiani falso impegerunt S. Augustino. Unde ipse se purgans art. 12. in articulis sibi falso impositis: *Voluntate*, ait, *exierunt, voluntate ceciderunt; et quia præsciti sunt casuri, non sunt prædestinati; essent autem prædestinati, si essent reversuri, et in sanctitate ac veritate mansuri: ac per hoc prædestinatio Dei multis est causa standi, nemini causa labendi.*

Tertio, aliqui sic exponunt: *Non erant ex nobis;* quia antequam per apertum schisma vel hæresim exirent publice ex Ecclesia et fidelium cœtu, jam ante in animo occulte exierant. Exierunt ergo *ut publice colerent, quod intus prius venerabantur*, ait S. Hier. l. 1 in Jerem. sub finem. Hæresis enim est apex impietatis; nemo autem repente fit impiissimus, sed gradatim ad apicem evadit, uti docet egregie S. Cyprian. l. 4. ep. 8 et de Unitate Ecclesiæ, ac Cyr. catech. 6. Hunc sensum suadet id quod sequitur: *Sed ut manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex nobis.*

Cathar. et Melchior Canus l. 4. de Locis c. ult. ad 7. hoc accipiunt de solis Apostolis, q. d. Non erant ex nobis, id est, non erant ex numero Apostolorum. Verum hic sensus æquo est arctior; nam S. Joannes generatim loquitur de cœtu fidelium.

Præmonit hic S. Joannes Christianos, ne turbentur, si videant fideles, imo Episcopos, apostatare, et fieri hæresiarchas. Idem suos præmonuit Paulus Act. 20. 30. Certe noster Salmeron ex Climacho censet ex 120. qui receperunt Spiritum Sanctum in Pentecoste Act. 2. quatuordecim factos esse hæresiarchas. Vide Vinc. Lirinen. contra profanas hæres. novitates, et Tertull. de Præscr. cap. 1. et seq. *Ex personis*, ait, *probamus fidem, an ex fide personas? Avolent igitur quantum volunt paleæ levis fidei, eo purior massa frumenti in horreum Domini reponetur.* Simul tacite S. Joannes monet fideles, ut cum metu et tremore salutem suam operentur, ut sint humiles, itaque constantiam a Deo mereantur, ne et de ipsis quandoque dicatur: *Prodierunt ex nobis, sed non erant ex nobis.* Hoc est quod ait Paulus Rom. 11. 20. *Tu fide stas, noli altum sapere, sed time*, etc. *alioquin et tu excideris.*

Sed ut manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex nobis] Clare Syrus: *Sed egressi sunt a nobis, ut innotescat eos ex nobis non fuisse.* q. d. Deus permisit eos apostatare ut proderetur eorum interna levitas, inconstantia, superbia, perfidia, quodque fidem, indolem et constantiam Christianam plane pleneque non imbiberant, ut eos jam publice suam hæresim et perfidiam prodentes, quasi pestes fugerent et caverent fideles. Hoc est quod ait Paulus: *Oportet hæreses esse, ut et qui probati sunt, manifesti fiant in vobis.* 1. Corinth. 11. 19.

Hinc ergo nil habet Beza quo inferat, fideles a fide non posse deficere, sed tantum defectionem a fide signum esse eam non fuisse plene radicatam et roboratam, ut constans staret in omni tentatione et persecutione.

S. Aug. locis citatis hæc refert ad prædestinatos, et electos, q. d. Ex apostasia eorum manifestum evasit, eos non esse de numero prædestinatorum et electorum.

20. Sed vos unctionem habetis a Sancto, et nostis omnia] q. d. Docui vos in hac hora novissima cavendos esse Antichristos, Antichristum venturum in fine mundi, etc. sed non est necesse pluribus hæc docere, et Antichristos describere, ut eos dignoscatis; quia vos unctionem, id est, gratiam et sapientiam habetis a Sancto, puta a Christo (ita Beda et Salmeron) et consequenter a Spiritu Sancto (ita OEcum. Lyran. Cathar.) qui vos abunde de omnibus instruat, et Antichristos hos qui Christo et unctioni ejus adversantur, demonstret. Voce enim unctionis notat Antichristos, ait Beda, æque ac Christum, ut mox dicam. Hoc est quod ait Christus Joan. 16. 13. *Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem*: *Et. Ille vos docebit omnia et suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis.*

Quæres quænam hæc *unctio*? Primo, OEcum. et S. Hier. l. 2 in c. 3. Habacuc, et Cyrill. Alexand. orat. ad Presbyt. Diaconos, et Monachos, accipiunt baptismum, in quo ungimur in vertice capitis.

Secundo, Cyril. catech. mystag. 3. et alii mox citandi accipiunt sacramentum Confirmationis, in quo ungimur in fronte.

Tertio, Emmanuel Sa accipit christianismum: sicut enim Christianus idem est quod unctus, sic christianismus idem est quod unctio.

Quarto, alii accipiunt fidem Christianam.

Quinto, alii gratiam.

Sexto, alii donum sapientiæ et intellectus.

Septimo, alii inspirationem Spiritus Sancti.

Hæc omnia licet inter se diversa, eodem tamen redeunt; omnia enim hæc complectitur christianismus. q. d. Unctio, id est, Christiana fides, Christiana doctrina, Christiana religio, Christi gratia et sapientia vobis aspirata per Baptismum et Confirmationem, docebit vos omnia dogmata et officia veri Christiani, ac dignoscere et fugere hæreticos, quasi Antichristianos.

Ut hoc plenius intelligatur, notandum est, pro *unctionem* græce esse χρισμα, id est, *unctio* et *unguentum*. Unctio ergo pro unguento sive oleo sumitur. Unde S. Hier. l. 2. in c. 3. Habacuc legit *unguentum*; hoc enim cum sit permanens, habetur, non ipsa unctio quæ transit. Alludit χρισμα ad nomen Christi. q. d. Habetis chrisma a Christo, unctionem ab ungente, indeque estis et vocamini Christiani, ac facti estis mystici reges et sacerdotes per unctionem, qua uncti, Deoque consecrati estis, tam in Sacramento Baptismi

quam Confirmationis, quod olim baptizatis, utpote adultis, dabatur mox a baptismo, tamquam τελείωσις, ut ait S. Dionys. id est, *complementum*, consummatio et perfectio baptismi ac christianismi; per unctionem ergo corporalem, accepistis spiritualem, puta per chrisma accepistis chrisma et donum Spiritus Sancti. Unde sanctus Cyrillus Catech. 3. mystag. Turrian lib. 2. pro epist. Pontif. cap. 18. et Bellar. lib. 2. de Sacram. Confirm. cap. 5 et 8. hunc locum accipiunt de chrismate et Sacramento Confirmationis, quia in eo perfectam unctionem, id est, gratiam et illuminationem Spiritus Sancti accipimus. Per unctionem enim hic non tam gratia sanctificans, quam donum prudentiæ et intellectus accipitur, et, ut S. Gregor. ait 5. Mor. 19. alias 20. allocutio intimæ inspirationis, quæ humanam mentem contingendo sublevat. Unde et S. Iren. l. 4. c. 43. vocat chrisma veritatis, hoc est, doctrinam: hoc enim donum olim dabatur baptizatis in baptismo, et magis in Confirmatione: unde baptizati illico prophetabant, id est, sublimia de Deo et Christo mysteria eructabant, ut patet Actor. 2. 6. cap. 10. 46 cap. 19. 6 et 1. Corinth. 14. Idem etiamnum datur in baptismo; conjunctum enim est cum gratia sanctificante, uti dixi Isaiæ 11. 1 licet non in tanta abundantia nunc detur.

Ad hæc omnia jam dicta alludit *unctio*, præsertim ad regale sacerdotium, quod Christianis tribuit S. Petrus, epist. 1. c. 2. 9 Olim enim uti etiamnum, Reges, Prophetæ et Sacerdotes consecrabantur per unctionem, reges, ut a Deo illuminati et directi bene et prudenter regerent: sacerdotes, ut a Deo sanctificati et illustrati bene et prudenter sacra administrarent et docerent; Prophetæ, ut a Deo inspirati futura prævide rent et prædicerent. Sic et Christiani in baptismo et Confirmatione inuncti gratiam accipiunt, qua et se suosque regant, quasi reges, futura bona et mala prævideant, quasi Prophetæ, ideoque hostias bonorum operum Deo offerant, quasi sacerdotes Unde Prudent. in Psychom.

> Post inscripta oleo frontis signacula, per quæ
> Unguentum regale datur et chrisma perenne.

Sensus ergo est, q. d. Sicut unctio, id est, gratia et sapientia, quam in unctione recipiebant, docebat reges regere, Prophetas prophetare, sacerdotes sacra tractare et docere; ita unctio, id est, gratia et sapientia Spiritus Sancti, quam in unctione corporali Baptismi et confirmationis accepistis, docebit vos o Christiani omnia, quæ ad Christianam fidem et vitam pertinent. Hisce de causis S. Joannes gaudet nomine unctionis, quia illud repræsentat Christum amorem suum de quo proinde dicitur Cantic. 1. 2. *Oleum effusum nomen tuum*, atque ob ejus assiduam prædicationem S. Joannes sub idem hoc tempus, Romæ a Domitiano missus est in dolium olei ferventis, sed unctione Christi munitus illæsus exivit. Hinc et de Christo præcinuit Psaltes Ps. 44. 8. *Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem. propterea unxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis*; et Isaias c. 61. 1. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me*, et Petrus Actor. 10. 38. *Unxit eum Dominus Spiritu Sancto et virtute.*

S. Athanasius epist. ad Serapionem, ait unguentum hoc esse Spiritum Sanctum, puta cum suis donis et gratiis. In justificatione enim infunditur non solum gratia et charitas, sed et ipsemet Spiritus Sanctus, ut docet Paulus Rom. 5. 5. et Concil. Trid. sess. 6. c. 7. et S. Aug. hic: *Unctio spiritualis*, ait, *ipse Spiritus Sanctus est, cujus sacramentum est in unctione visibili*; et in Hymno, *Veni, creator Spiritus*, etc. vocatur *spiritalis unctio*. Spiritus Sanctus ergo animam inhabitans, illuminans, dirigens, opportuno tempore monet et suggerit quæcumque ejus saluti opportuna sunt, hæc est ejus unctio, id est illuminatio Unde Clemens l. 3. Constit. Apost. c. 17. cæremonias Baptismi et Confirmationis explicans: *Baptismus*, ait, *datur in mortem Filii Dei, aqua adhibetur pro sepultura, oleum pro Spiritu Sancto, sigillum crucis pro cruce; Chrisma, confirmatio confessionis est.* Imo S. Paulus 2 Cor. 1 21. *Qui*, ait, *confirmat nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos Deus, qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.*

Porro licet oleum varias habeat dotes et virtutes, scilicet refrigerandi, exhilarandi, roborandi athletas, nutriendi, medendi ægris, ignem fovendi, impinguandi, quas mystice præstat unctio Spiritus Sancti, juxta illud: *Impinguasti in oleo caput meum*, Ps. 22. 5 et illud S. Ambr. lib. 1. de Sacram. c. 2. *Occurrit presbyter, unctus es quasi athleta Christi; quasi luctamen hujus sæculi luctaturus professus es luctaminis tui certamina; qui luctatur habet quod speret: ubi certamen, ibi corona.* Tamen propria ejus virtus est illuminare, lumenque fovere. Quocirca per chrisma et oleum proprie significari donum illuminationis, puta sapientiæ et intellectus, quod in Sacramento Confirmationis confertur, docent Patres. Amalarius l. 1. de Eccles. Offic. c. 27. cur chrisma conficiatur ex oleo et balsamo, hanc dat causam. *Ut per oleum*, ait, *intelligamus rectam conversationem, quæ moderatur in mente per maturitatem sapientiæ; et per balsamum doctrinam, quæ bonum odorem præstat foris.* S. Ambr. l. de iis qui initiantur myster. c. 7. *Repete*, ait, *quia accepisti signaculum spiritale, spiritum scientiæ, spiritum sapientiæ et intellectus, spiritum consilii atque virtutis. Signavit te Pater, confirmavit te Christus Dominus, et dedit pignus Spiritus in cordibus tuis, sicut Apostolica lectione didicistis.* Ordo Romanus, qui vel S. Gregorii jussu, vel paulo post ejus tempora est editus, hanc orationem ad benedicendum chrismo præscribens: *Dominator Domine Deus*, ait, *in tuo nomine fiat hæc creatura jam chrisma et habeatur ut chrisma; forma crucis, signum frontis, sacri titulus bellatoris, in hoc chrismate mulceatur auditus, purificetur visus; ut talibus stipendiis Christi milites decorati, atque ambrosio rore madidi, imperanti serviant, non suadenti, et signati chrismate sancto, signiferi esse mereantur cælestes.*

Rabanus Maurus l. 1. de instit. Cleric. c. 30. *Signatur*, ait, *baptizatus cum chrismate per sacerdotem in capitis summitate, per Pontificem vero in fronte; ut priori unctione significetur Spiritus Sancti descensio ad habitationem Deo consecrandam; in secunda quoque, ut ejusdem Spiritus Sancti septiformis gratia cum omni plenitudine sanctitatis, et scientiæ et virtutis venire in hominem declaretur.* Tert. de Resurrect. carn. c. 8. agens de cæremoniis Confirmationis: *Caro*, ait, *ungitur, ut anima consecretur; caro signatur, ut et anima muniatur; ca-*

ro manus impositione obumbratur, ut et anima spiritu illuminetur. Hugo Victor l. 2. de Sacram. part. 7. cap. 6. *unctionem chrismatis in fronte servandam* esse docet septem diebus. *Quia septem,* ait, *sunt dona Spiritus Sancti; alium diem habet sapientia, alium intellectus, alium consilium, alium fortitudo, alium scientia, alium pietas, alium timor.* Orig. h. 7. in Ezech. *Oleum,* ait, *quo ungitur vir sanctus, oleum Christi, oleum sanctæ doctrinæ.*

Denique hoc loco abutuntur Novantes et Enthusiastæ, qui jactant se habere spiritum internum, quo illuminante intelligant S. Script. et dirigantur per omnia, ut interprete et doctore, aut Ecclesiæ judicio non sit opus. Verum graviter errant; hæc enim unctio illuminat fideles in iis quæ didicerunt, ut scilicet sciant retinenda esse fidei dogmata, quæ initio christianismi audierunt, nec audiendos esse Antichristos, qui ea oppugnant. Si enim in fide dubium, vel in Scriptura difficultas aliqua oriatur, eadem Spiritus Sancti unctio docet non esse cujusque privati ea resolvere; sed consulendos esse Doctores et Prælatos Ecclesiæ. Hos enim eo fine posuit Deus in Ecclesia, uti docet S. Paulus Ephes. 4. 11. Idipsum enim poscit ordo Hierarchicus et recta ratio. Unde idipsum faciunt omnes resp. etiam Gentilium et Saracenorum.

Moraliter hic docemur, in omnibus dubiis, perplexitatibus, difficultatibus, invocandam esse unctionem Spiritus Sancti, ac dicendum cum Josaphat rege: *Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui ut oculos nostros dirigamus ad te.* 2. Paral. 20. 12. Porro quam Spiritus Sanctus suorum mentes illuminet, quamque in eo omnia perspiciantur, egregie docet S. Cyrill. catechesi 16. *Cui,* ait, *Spiritus Sanctus donatus est, anima illius illustratur, et plus quam homo cernit. In terra erit corpus, et anima cœlos contemplabitur. Videt ut Isaias cernebat Dominum super throna excelsa et elevata; videt ut Ezechiel eum qui sedebat super Cherubim; videt ut Daniel myriades myriadum, et millia millium. Exiguus homo cernit principium et finem mundi, et medium temporum, et regum successiones. Scit quæ non didicerit; adest enim verus ductor lucis. Intus consistens homo, et virtus scientiæ procul a Deo illi immittitur, ita ut ea quæ fiunt ab aliis ipse cognoscat. Non adfuerat Petrus Ananiæ et Saphiræ, cum sua bona vendebant, sed per spiritum aderat. Quare, inquit, tentavit Satanas cor tuum, ut mentiaris Spiritui Sancto? nullus erat accusator, nullus testis. Unde igitur hoc evenit ut nosset? Nonne, inquit, manens manebat tibi, et id quod vendidisti in potestate erat tua? Quare statuisti in corde tuo hanc rem? Qui erat absque litteris, per gratiam spiritus illa didicit, quæ ne Græcorum quidem sapientes noverant. Habes simile huic de Elisæo,* qui absens vidit Giezi accipientem dona a Naaman, ideoque ei revertenti ait: *Nonne cor meum ibat tecum? Hic ego corpore fueram conclusus, sed spiritus a Deo mihi datus, ea quæ procul aberant cernebat. Cernis quomodo illuminat animas Spiritus Sanctus; tollit ignorantiam, et scientiam reponit.*

Mystice de triplici unctione, scilicet compunctionis, quæ sita est in peccatorum detestatione; devotionis, quæ sita est in beneficiorum Dei recordatione; pietatis, quæ sita est in proximorum commiseratione. Vide S. Bern. serm. 10. et 22. in Cant. Idem s. 2. de Pentec. Spiritus Sanctus suis tribuit, inquit, *pignus salutis, robur vitæ, scientiæ lumen. Pignus quidem salutis, ut ipse Spiritus reddat testimonium spiritui tuo, quod filius Dei sis, qui certissima signa prædestinationis tuæ cordi tuo imprimat, et ostendat, qui donet lætitiam in corde tuo, et de rore cœli, si non continue, tamen sæpissime mentem tuam impinguet. Robur vitæ, ut quod per naturam tibi est impossibile, per gratiam ejus non solum possibile, sed etiam facile fiat. Scientiæ lumen, ut cum omnia benefeceris, te servum inutilem putes, et quidquid boni in te inveneris, illi tribuas, a quo omne bonum est, sine quo non parum aliquid, sed nihil omnino potes incipere, ne perficere dicam.*

Et nostis omnia,] quæ scilicet jam dixi de retinenda fide, de cavendis Antichristis, de Antichristo venturo; *omnia* ergo intellige accommodo, quæ fideles docentur, quæque eos scire convenit. Clarum enim est nec fideles, nec Doctores, nec ipsum Joannem et Apostolos scivisse omnia omnino. Unde Syrus vertit, *discernitis unumquemque hominem,* puta, ut Beda, *discernitis inter probos et improbos,* inter Christianos et Antichristianos. Simili modestia et phrasi ait Paulus 1. Thessal. c. 5. 1. *De temporibus et momentis non indigetis ut scribamus vobis; ipsi enim diligenter scitis.* Et S. Petrus Ep. 2. c. 1. 12. *Incipiam vos semper commonere de his, et quidem scientes confirmatos vos in præsenti veritate.*

21 Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam.] Solent magistri laudare ingenium et scientiam discipulorum, ut eos sibi concilient, et ad acrius studendum extimulent. Ita hic facit S. Joannes, simulque insigne dat specimen modestiæ, q. d. Non hæc eo scripsi ut vos doceam, sed ut doctos confirmem et commonefaciam, *tamquam in memoriam vos reducens,* uti in simili ait Paulus Roman. 15. 15.

Et quoniam (quod) omne mendacium ex veritate non est.] Repete ex *scientibus.* q. d. Scripsi hæc vobis scientibus veritatem; ideoque pariter scientibus quod mendacium ex veritate non est; mendacium vocat non Ethicum, quod est contra mentem loqui; sed Theologicum, quod est error, falsitas, hæresis. Indicat fontem hæresis et hæreticorum, quos Antichristos nominavit. q. d. Hæreticorum dogmata sunt *errores* et mendacia, ideoque non manant a Deo et Christo, qui est prima veritas, sed a diabolo qui est mendax et pater mendacii, hoc est, omnis hæresis et erroris, Joann. 8. 44. *Qui mentitur non est ex Christo,* ait Beda; unde colligit S. Aug. *Ecce,* ait, *admoniti sumus quomodo cognoscamus Antichristum. Quid est Christus? Veritas ipsa dixit: Ego sum veritas.* Joan. 14. 6. *Omne autem mendacium non est ex veritate; omnes igitur qui mentiuntur non sunt ex Christo.* Vide S. Aug. l. Contra mendac. c. 18. Nota hebraismum, *omne non,* id est, nullum mendacium est ex veritate. Aliter id accipiunt Logici in suis æquipollentiis; nam *non omne,* vel *omne non,* eis idem valet quod *aliquod non,* ut, omnis homo non est doctus, vel, non omnis homo est doctus, idem est quod aliquis homo non est doctus. Sed secus se res habet apud Hebræos. Sic ait Eccles. cap. 7. 14. *Noli velle mentiri omne mendacium,* id est, nullum mendacium velis mentiri;

Non erit impossibile apud Deum omne verbum. Luc. 1 37. id est, nulla res erit Deo impossibilis.

22. QUIS EST MENDAX (per antonomasiam, puta mendacissimus) NISI IS QUI NEGAT, QUONIAM (quod) JESUS EST CHRISTUS?] Ita Romani, sed alii Latini, Græci et Syri codices addunt *non*, leguntque, *quoniam Jesus non est Christus*; nam duplex negatio apud Hebræos magis negat, licet apud Latinos affirmet. Perperam aliqui apud Hugonem legunt: *Quoniam Jesus non est homo.* Explicat quodnam *mendacium* intelligat, nimirum gravissimum in fide et religione, adeoque in fidei summa et capite, puta hæresin Antichristianorum qui negabant hunc hominem, scilicet Jesum esse Messiam et Christum, ac consequenter esse filium Dei, uti negabant Simon, Ebion, Cerinthus, aliique Judaizantes prisci, æque ac moderni; contra quos S. Joannes tam Evangelium, quam epistolam conscripsit. *In hujus enim comparatione mendacii*, ait Beda, *cætera aut parva videntur, aut nulla.* Quid enim mendacius aut perniciosius dici fingique potest, quam quod Jesus non sit Christus, id est, redemptor et salvator mundi? hoc enim est præcidere omnem fidem et spem salutis. Talis ergo est mendax per excellentiam, quia falsarius, hæreticus, sacrilegus, atheus, Antichristus. Hoc significat hic *mendax*; alioqui mendax Latinis proprie dicitur qui contra mentem loquitur, aliud sciens vel cogitans, aliud proloquens; sed et hi contra mentem loquebantur, quia Jesum esse Christum sciebant, vel scire debebant.

Audi Tertull. libr. de Præscript. cap. 33 *Joannes* inquit, *in epistola eos maxime Antichristos vocat, qui Christum negarent in carne venisse, et qui non putarent Jesum esse Filium Dei. Illud Marcion, hoc Ebion vindicavit*: et OEcum. *Simon*, ait, *alium Jesum, alium Christum asserebat: Jesum videlicet, qui ex S. Maria ortus fuerat, Christum, qui in Jordanem de cœlo descenderat.* Et Cyrill. catechesi 6. *Ex nobis*, ait. *prodierunt, sed non erant ex nobis. Horum dux et omnis hæreseos inventor et auctor est Simon Magus. Hic autem cum esset Romæ, posteaquam ab Apostolis rejectus est, et Græcam Selenen quamdam meretricem circumduceret, ore nefando primus ausus est dicere seipsum esse Deum, qui in monte Sina tanquam Pater apparuit; ac deinde apud Judæos non in carne, sed in imagine tanquam Christus Jesus visus est: atque postea tanquam Spiritum Sanctum a Christo mittendum se esse promissum. Et ita seduxerat civitatem Romanam, ut Claudius illi statuam erexerit, cum ea inscriptione in lingua Romana, Simoni Deo sancto.*

Porro, quam fanaticos, insulsos et insanos Antichristos hoc sæculo produxerit hæresis, liquet ex Historia Anabaptistarum Arnoldi Meshovii, in qua inter alia libr. 1 cap. 17. narrat Carolstadium eorum parentem ex Theologiæ Doctore se fecisse agricolam et aratorem, eo quod diceret, cuique ex labore manuum esse vivendum, juxta legem Dei Genes. 3. *In sudore vultus tui vesceris pane tuo*: ac tandem tradit, eum a diabolo abreptum, nusquam deinceps comparuisse. Cap. vero 19. narrat Jacobum quemdam jactitasse se esse Christum, et duodecim Apostolos instituisse, qui miris fraudibus et imposturis populo imponebant, ac tandem hosce sycophantas in Silesia a matrona nobili mappam ad sacrificandum postulasse. *At mulier*, ait, *fasciculum telæ illis obtulit; tunc illi: Hanc nobiscum accipiemus, et Christus tibi benedicet, ut tibi linum abundantius crescat, ostende aliam si habes. Quam cum similiter accipere vellent, mulier recusavit, maritum timens. Illi autem frustulum fomitis cum igne in telam clam involventes, mulieri reddiderunt. Itaque cista a tela, a cista vero domus accensa conflagravit. Viro domum reverso, uxor ob Christum cum Apostolis male tractatum, hoc sibi juste contigisse dixit; at vir ira excandescens: Latro hic, ait, nequissimus, et non Christus fuit. Itaque cum vicinis eos insequitur, et in quadam silva assequitur. Tum pseudochristus ad illum, qui vocatur Petrus, dixit: Jam mea passio, Petre, calixque quem bibiturus sum appropinquat. Cui Petrus: Et mihi, ut video, Domine, imminet. Ille vero dixit: Petre, ego aliter non possum nisi per fenestram hanc evadere; tum Petrus: Et ego te quoad vivam non derelinquam, sed quocumque fugeris sequar. Ergo per fenestram aufugit; cæteri quoque Apostoli qua potuerunt evaserunt. Rustici eos secuti baculis fustibusque ceciderunt, dicentes: Prophetiza nobis, Christe, cum tuis Apostolis, quo in silva baculi isti creverint. Ergo plagis emendati, vitam suam emendarunt, dicentes: Difficile est nobis Christi passionem Apostolorumque tormenta subire.*

Deinde l. 2. c. 15. narrat extitisse mulierem Abecellam nomine, quæ cum cæteros Anabaptistas Spiritum Sanctum jactitaro, quodque ab eo interpretationem sacræ Scripturæ discerent, audiret; ipsa quoque novi Testamenti, surrepto in manus codice sacrarum Litterarum, sensum cœpit populum docere; atque cum ad eum locum pervenisset, apud Deum nihil esse impossibile, Christum se verumque mundi Messiam, id possibile rata, constituit, conjunctis sibi ex fratrum grege viris duodecim, quibus ad propagandum Evangelium velut Apostolis uteretur. Hi foris nonnumquam egrediebantur, ac rure agricolis Messiæ suæ doctrinam prædicabant. Lib. 5. c. 11. narrat Joannem Mathiæ arte pistorem, patria Harlemensem finxisse se esse Henoc, missumque a Deo, ut quasi verissimus Dei testis, fidelem in Hollandia populum ad novam Hierosolymam convocaret. Inter alia enim paradoxa docebat Christi regnum ante diem judicii civile in terra futurum, in quo soli Sancti, regibus ferro et vi sublatis dominarentur; id autem regnum esse jam cœptum Anabaptistarum. Lib. 7. toto narrat Joan. Bocoldum sartorem Leidensem occupasse urbem Monasteriensem in Westphalia, ibique se regem creasse, ac Christum nominasse, duodecim Apostolos elegisse, ut vicinos ad novum Messiam adorandum advocarent, sed post horrenda dogmata et flagitia, expugnata ab urbis Episcopo urbe, candentibus laminis toto corpore laceratum, meritas sacrilegiorum suorum pœnas dedisse.

HIC EST ANTICHRISTUS, QUI NEGAT PATREM ET FILIUM,] quia negando Christum esse Filium Dei, negant Deum ejus Patrem, ut sequitur. Pater enim et Filius sunt correlativa, quorum lex est, ut mutuo se ponant et tollant. Filius enim est Patris Filius, et Pater est Filii Pater; posito ergo uno ponitur et alterum: sublato uno necessario tollitur et alterum. OEcum. opinatur hic perstringi Valentinum, *qui alium esse patrem innominabilem asserebat, præter eum qui pater Christi diceretur. Idem vero hæretici*, ait, *Filium*

quoque denegant, dum hominem solum esse ipsum, at non natura Deum affirmant. Sic et Basilides alium quemdam Patrem confinxit, a quo νους id est *mens*, inde λογος, id est *verbum*, productum sit. De quo Iren. l. 1. c. 23. Tert. de Præscr. Epiph. hær. 24. et alii.

23. Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet (tamquam in quo maneat, nec tamquam manentem in se, ait Cajet. quia generationem ejus æternam non credit, ait Dionys.) qui confitetur Filium, et Patrem habet,] ita Roman. et Latini omnes, ac Syri et Græci multi; nonnulli tamen delent τo *qui confitetur Filium et Patrem habet.*

Habet,] scilicet in mente et fide, ac consequenter in ore et confessione, id est ut Syrus vertit, credit, vel confitetur Patrem. Alludit ad illud Evang. c. 5. 38. *Verbum ejus* (Patris) *non habetis in vobis manens, quia quem misit ille, huic vos non creditis,* ubi pariter τo *habetis,* exponit per *creditis.* Simili phrasi dixit c. 1. v. ult *Verbum ejus non est in nobis.* Et hoc c. v. 5. *In hoc scimus, quoniam in ipso sumus. Qui dicit se in ipso manere,* etc. et v. 24. *Vos quod audistis ab initio in vobis permaneat* Per fidem enim, spem et charitatem Deus Pater, Filius et Spiritus manent in nobis; ac consequenter eos habemus in nobis, sicut templum in se habet, et continet Eucharistiam: anima enim sancta realiter est templum Dei inhabitantis.

Perstringit hæreticos judaizantes; Judæi enim negant mysterium SS. Trinitatis. Dicunt enim unum tantum esse Deum, in una dumtaxat persona, æque ac in una dumtaxat natura existentem, ac consequenter negant Christum esse Deum, Deique Filium. Unde Christus in Evangelio S. Joannis passim contra eos disputat, probatque se esse Filium unigenitum Dei Patris. Vide c. 3. 35. c. 5. v. 18. et seq. et v. 36 usque ad finem capitis, c. 6 58. etc. *Si enim,* ait OEcum. *Patrem novissent, eum quoque filii unigeniti Patrem esse procul dubio percepissent.* Præsertim, quia qui ignorat Trinitatem, ignorat et Deitatis naturam, eam scilicet esse tam plenam et fœcundam, ut personarum pluralitatem exposcat, et tribus se communicare effulgeat, adeo ut si unam personam sustuleris, totam divinitatem sustuleris, et hoc significat hic S Joannes. Simili modo ait Christus Philippo: *Philippe, qui videt me, videt et Patrem,* etc *Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est?* Joan. 14. 10. Qua sententia significatur et pluralitas personarum, et identitas essentiæ divinæ. ac intima et perfecta inhabitatio unius personæ in alia, et e converso, quam Damascenus l. 1. de Fide c. 11. vocat περιχώρησιν. ac ex Damasceno Doctores Scholastici *circumincessionem.* De quo sublimi mysterio sublimiter disputat S. Aug. l. 6. de Trinit. c. ult. S. Hilar. l. 4. de Trinit. Ambrosiast. in ep 2. ad Cor. c. 13. *Singula,* ait S Aug. *sunt in singulis* (personis) *et omnia in singulis, et singula in omnibus, et omnia in omnibus, et unum omnia.*

Denique S. Cypr. de Exhort. mart. c. 5. et Hilar. l. 6. de Trin ultima verba sic legunt: *Qui habet Filium, et Filium et Patrem habet,* scilicet benevolum et faventem. Sic quoque legit S. Aug sed explicat de cultu et veneratione. q. d. Qui colit Filium, colit et Patrem; nequit enim colere Patrem, qui non colit Christum ejus Filium, juxta illud: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum,* Joan. 5 23.

24. Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat.] Est Hebraica verborum trajectio, quam latine sic ordines: Quod vos audistis ab initio, in vobis permaneat. q. d. Constanter perseverate in fide, doctrina et vita Christiana, quam primitus accepistis; sic enim vera fides manebit in vobis, et vicissim vos manebitis in vera fide, religione et cultu Dei. Quare, *si quis evangelizaverit præterquam quod accepistis, anathema sit,* ait Paulus Galat. 1. 9 Ideoque *doctrinis variis et peregrinis nolite abduci.* Hebr. 13. 9. Præclare S. Cyprian. ep. 40 *Admoneo,* inquit, *pariter et consulo ne perniciosis vocibus temere credatis, ne fallacibus verbis consensum facile commodetis, ne pro luce tenebras, pro die noctem, pro cibo famem, pro potu sitim, venenum pro remedio, mortem pro salute sumatis.*

Si in vobis permanserit quod audistis ab initio (eo modo quo jam explicui) et vos in Filio et Patre manebitis.] q. d. Adhærebitis Filio et Patri per veram fidem, spem et charitatem quod vers. præced. dixit: *Qui confitetur Filium, et Patrem habet,* adde et Spiritum Sanctum, quia hic in Patre et Filio includitur. Pater enim et Filius sunt spiratores Spiritus Sancti; unde in plena sui ratione et essentia includunt vim spirativam, imo actualem spirationem Spiritus Sancti. Sanctus Joannes tamen non nominat Spiritum Sanctum, sed Filium et Patrem, quia de Spiritu Sancto tunc nulla erat quæstio, sed dumtaxat de Filio, puta Christo. et consequenter de Patre. Simoniani enim et Cerinthiani negabant Jesum esse Deum, Deique Filium. Hinc et Filium præponit Patri, præsertim quia *nemo venit ad Patrem nisi per filium,* Joann. 14. 6. *Nullus enim divinæ gloriæ celsitudinem videbit, nisi qui per sacramenta humanitatis, quam Filius suscepit, renatus est,* ait Beda et Thomas Anglicus.

Porro ex eo quod *vos in Filio et Patre manebitis,* vicissim Filius et Pater manebunt in vobis. Nam, ut explicat OEcumen. *In Filio,* ait, *et Patre manebitis, hoc est, conjunctionem et communicationem cum eo habebitis,* juxta promissum Christi Joann. 14. 23 *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Quo loco Augustinus: *Ecce,* ait, *facit in Sanctis cum Patre et Filio Sanctus etiam Spiritus mansionem, intus utique tamquam Deus in templo suo. Deus Trinitas, Pater et Filius et Spiritus Sanctus veniunt ad nos, dum venimus ad eos; veniunt subveniendo, venimus obediendo; veniunt illuminando, venimus intuendo; veniunt implendo, venimus capiendo, ut sit nobis eorum non extraria visio, sed interna; et in nobis eorum non transitoria mansio, sed æterna.*

25. Et hæc est repromissio (id est, res promissa) quam (Vatabl. legit *qua,* sed græce est ην id est, *quam*) ipse pollicitus est nobis (si in ipso maneamus) vitam æternam] S. Aug. legit, *vita æterna,* idque clarius est et latinius. Est antiptosis Hebraica. Similis est v. 27. *Unctionem quam accepistis ab eo, maneat in Nobis: unctionem,* id est unctio. et in Evang. c. 14. 21. *Sermonem,* id est sermo, *quem audistis,* et Ps. 117. 22. *Lapidem,* id est lapis, *quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli* Similis est apud Latinos, ut apud Terent. prol. Andr. *Populo*

ut placerent quas fecisset fabulas, et Virgil. *Urbem*, id est urbs, *quam statuo vestra est*.

Aliter Gagnæus: Manete, inquit, in Filio et Patre promissio est, quam nobis pollicitus est in Evangelio orans pro nobis Patrem Dominus Joan. 17. 20 *Non pro eis rogo tantum; sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum, ut omnes unum sint, si cut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint*. Bene ergo ait de hoc Joannes: Hæc est promissio quam pollicitus est nobis, quæ quidem est vita æterna: vita enim æterna est manere in Deo, eoque frui hic per gratiam, in futuro per gloriam. Huc accedit OEcum qui τὰ et accipit, ut causale pro *quia*, q. d. Manebitis in Filio et Patre, quia hoc ille pollicitus est: eum vitam æternam pollicitus est. Verum prior sensus simplicior et germanior est.

Acer hic est stimulus, quem fidelibus ad constantiam in fide contra hæreticos, et omnem virtutem dat S. Joannes, nimirum promissio et merces vitæ æternæ: *Memoria promissæ mercedis perseverantem te faciat in opere*, ait Bede: *Videamus*, inquit S. Aug. *quid promisit. An argentum? An possessiones? An amœna prædia? Non est hæc merces ad quam nos hortatur, ut in labore duremus. Quid igitur merces ista? vita æterna*. Subjicit deinde Deum promissis jungere minas, ac ut per eamne minari mortem æternam, imo ignem æternum. *Minatur*, ait. *mihi potens homo, ut aliquid mali faciam: quid minatur? Carceres, catenas, ignes, tormenta, bestias: numquid ignem æternum? Exhorresce quod minatur omnipotens, ama quod pollicetur omnipotens, et vilescit omnis mundus, sive promittens, sive terrens*.

27. ET VOS UNCTIONEM QUAM ACCEPISTIS AB EO, MANEAT IN VOBIS.] Est hyperbaton, sive verborum trajectio, quæ sic clare ordinanda est: *Et quam vos accepistis unctionem ab eo, maneat in vobis*. Ita enim non solum Hebræi, sed et Latini loquuntur, ut ostendi v. 25. unde nonnulli codices clare pro *unctionem* legunt, *unctio*. Sic et Syrus: *Sed et vos, ait, si permanserit vobiscum illa unctio, quam accepistis ab eo, necesse non habetis ut quis vos doceat. Unctionem* vocat gratiam Spiritus Sancti, puta donum sapientiæ et intellectus fidelibus inditum in Baptismo, et auctum in Confirmatione: hæc enim gratia et sapientia ungit imbuitque animam quasi unguentum spirituale fragrantissimo odore et sapore rerum divinarum, æque ac unguentum corporale, puta chrisma ungit imbuitque corpus fragrantia corporali. Vide dicta v. 20.

ET NON NECESSE HABETIS, UT ALIQUIS DOCEAT VOS, SED SICUT UNCTIO EJUS DOCET VOS DE OMNIBUS.] Subaudi. *manete in eo*, uti post brevem parenthesim subdit S. Joannes. Aliqui codices supplent, *ita faciatis*. Agit contra pseudoapostolos, puta hæreticos, quos v. 18 vocavit Antichristos. Idipsum S. Joannes clare v. præced. significavit, dicens: *Hæc scripsi de his qui seducunt vos* Sensus ergo est, q. d. Non est necesse ut pseudoapostoli et hæretici vos doceant veram fidem et doctrinam; jam enim eam didicistis ab ipsis Christi Apostolis, cooperante unctione Spiritus Sancti, quem in Baptismo et magis in Confirmatione accepistis; necesse est enim ut quod Apostoli foris per vocem docent, idipsum Spiritus Sanctus interius per gratiam et illuminationem vos doceat, juxta illud Isaiæ 54. 13.

Ponam universos filios tuos doctos a Domino; quod S Joannes Evang. c. 6. 45. vertit, *et erunt omnes docibiles Dei* Deus enim est *qui docet hominem scientiam*, Ps 93 10 In hac ergo doctrina quam Apostoli exterius, Spiritus Sanctus interius vos docuit, manete et perseverate. Vide Bellarm. l. 3. de Verbo Dei cap. 3. et seq. ubi et addit: *Simile, ait, esset, si Catholicus Catholicis, quos perturbarent hæretici, scriberet: Non necesse habetis ut Lutheranus aut Calvinista doctrinam vos doceat Christianam; quia quæ vos oportet scire, plene didicistis et tenetis ex prædicatione Ecclesiæ, adjuvante unctione Spiritus Sancti*.

Simili modo S. Petrus hortatur fideles ad constantiam in fide dicens ep. 1 c. 5. 12. *Breviter scripsi vobis, obsecrans et contestans hanc esse veram gratiam Dei, in qua et statis*; et Paulus Coloss. 1. 6. *Cognovistis gratiam Dei in veritate, sicut didicistis ab Epaphra charissimo conservo meo* Ita Interpretes ac S. Aug. unctionem hanc explicant: *Quantum ad me pertinet, ait, omnibus locutus sum, sed quibus unctio illa intus loquitur, quos Spiritus Sanctus intus non docet, indocti redeunt. Magisteria forinsecus adjutoria quædam sunt, et admonitiones; cathedram in cœlo habet qui corda docet: de Domino dico. Propterea ait et ipse in Evangelio: Nolite vobis dicere magistrum in terra, unus est magister vester Christus; ipse vobis intus loquatur, quando nemo hominum illic est; quia etsi aliquis est a latere tuo, nullus est in corde tuo; et non sit nullus in corde tuo, Christus sit in corde, unctio ipsius sit in corde, ne sit in solitudine cor sitiens, et non habens fontes, quibus irrigetur interior; ergo magister est qui docet, Christus docet, inspiratio ipsius docet, ubi illius inspiratio, et illius unctio non est. forinsecus inaniter perstrepunt verba*. Et S Greg. hom. 30. in Evang. citans hæc verba S. Joannis illaque Evangelii ejusdem explicans: *Ipse vos docebit omnia: Quia nisi idem Spiritus*. ait, *cordi adsit audientis, otiosus est sermo doctoris*. Mox autem recte subdit: *Non ergo docenti homini tribuat, quod ex ore docentis intelligit; quia nisi intus sit qui doceat, doctoris lingua exterius in vacuum laborat. Ecce unam loquentis vocem omnes pariter auditis, nec tamen pariter sensum auditæ vocis percipitis. Cum ergo vox dispar non sit, cur in cordibus vestris dispar est vocis intelligentia, nisi quia per hoc quod vox loquentis communiter admonet, est magis interior qui de vocis intelligentia quosdam specialiter docet?*

Quod ergo ait: *Unctio ejus docet vos de omnibus*, commode accipe *de omnibus*, scilicet jam dictis, quæ audistis et scitis, puta de omnibus articulis fidei contra hæreticos retinendis, cæterisque quæ quemlibet fidelem scire oportet; quæ proinde quisque docetur et discit in prima sua catechesi et instructione, quod olim exacte faciebant fideles in primitiva Ecclesia: loquitur enim *scientibus* ut ipse ait v. 21. Alioqui enim non eguissent Doctoribus et Pastoribus, et frustra eos hac epistola doceret S Joannes. uti recte arguit hic ipsemet Beza, ne quis hoc S. Joannis loco abutatur, et contendat spiritum privatum singulorum esse interpretem S. Script. et judicem controversiarum fidei. Talibus enim intonans comminatur Deus: *Væ Pro-*

phetis insipientibus qui sequuntur spiritum suum, et nihil vident! Ezech. 3.

Addunt aliqui hæc scribi a S. Joanne toti Ecclesiæ, in qua multi erant sapientes et illuminati a Deo, qui proinde docti erant de omnibus, ut et ipsi alios rudiores docerent. q. d. O fideles, non est quod vos doceant hæretici; Ecclesia enim vestra, vestrique doctores plene a Spiritu Sancto docti sunt de omnibus: ipsos ergo adite, ipsi vos docebunt de omnibus ad fidem et salutem necessariis.

Denique pro *unctio ejus*, scilicet Christi et Spiritus Sancti, Græca pleraque legunt τὸ αὐτὸ χρίσμα. id est, *ipsa unctio*; unde Syrus vertit, *sed sicut illa unctio a Deo est, ipsa vos docebit de omnibus.* Rursum per chrisma, id est *unctionem*, aliqui accipiunt Christum; id est unctum et ungentem. q. d. Christus per se et suos vos ungens, id est imbuens et instruens docebit de omnibus, non Antichristi. Sic Daniel. 9 26 *Occidetur Christus*, Septuag. pro *Christus* vertunt, *chrisma*, scilicet per abstractum *chrisma* significantes concretum *Christum*. Unde quod sequitur: *Et verum est*, Tigur. vertit, *et verax est*, scilicet Christus, sic et S. Aug. legit, *et verax est, et* non *mendax*.

Et verum est, et non mendacium.] Græcizat interpres, quia enim χρίσμα Græcis est neutrum; hinc pariter epithetum Latinum neutrum ei dedit, scilicet *verum* q. d. Hoc chrisma verum est, puta hæc unctio vera est, et non mendax. Secundo et simplicius, hæc accipias technice. q. d. Et, id est *quia*, verum est, quidquid docet hæc unctio, et nullum est mendacium in iis, hinc secure ei auscultate in omnibus, in iisque manete et persistite usque ad mortem. Solent Hebræi assevarationem firmare per negationem contrarii, ut *confessus est, et non negavit*, id est, plane plenèque confessus est Joannes se non esse Messiam, Joan. 1. 20 Sic hic, *verum est et non mendacium*, id est verissimum est, et alienissimum ab omni mendacio et falsitate.

Et sicut docuit vos. *Et* ponitur pro *igitur*, ait Vatabl. Hebræis enim *vau* pene sola est conjunctio quæ æquivalet cæteris Latinorum et Græcorum q. d. Cum omnia quæ docet unctio sint vera, carentia omni mendacio et falsitate; igitur sicut illa docuit vos, manete in eo.] id est, in illius doctrina et fide perseverate. Gaudet Joannes verbo manendi. Pro *manete* græce est μενεῖτε, id est *manebitis*, hoc est, manete. Græci enim æque ac Latini et Hebræi sæpe futurum usurpant pro imperativo. Adde, quidam codices legunt μένετε in imperativo, id est *manete*.

28. Et (id est igitur, idcirco) nunc, filioli] Vox familiaris S. Joanni, utpote seni, patri et patriarchæ suorum amantissimo, ipsisque quasi filiis charissimis hac paterna voce blandienti.

Manete in eo,] quod scilicet vos docuit unctio Christi et Spiritus Sancti, puta in orthodoxa fide, doctrina et vita Christiana constanter perseverate, nec hæreticorum blandiloquentia vos ab ea in hæresin, vel errorem abduci sinatis. Sollicite inculcat fidelibus inter tot exorientes in dies hæreses et hæreticos, in christianismo constantiam et perseverantiam, ob periculum apostasiæ, quia inter omnes virtutes sola perseverantia coronatur.

Ut cum apparuerit Christus (in gloria judicaturus orbem in fine mundi) habeamus fiduciam.] παῤῥησίαν, id est libertatem, securitatem, fiduciam, loquendi audaciam: cum cæteri sibi male conscii trepidabunt et obmutescent, juxta illud Sap. 5. 1. *Tunc stabunt justi in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt*. Nam, ut ait Paulus Coloss. 3. 4. *Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria.* Quare quod ait S. Basil. hom. 11. Hexaem. *Abraham quoque timebit in judicio et agoniam patietur*, per exaggerationem dictum est, tantumque significat summum judicii et examinis in eo futuri rigorem, indeque pavorem, si videlicet illud in se spectes, juxta illud S. Petri ep. 1. c. 4. 18. *Si justus vix salvabitur, impius et peccator ubi parebunt?* Nam alioqui si species Dei gratiam et clementiam, illa Sanctos omnes assecurabit de sua salute et gloria: nam ipsa ante examen discernet illos a reprobis, eosque constituet a dextris, quasi amicos dilectos et electos suos.

Et non confundamur ab eo in adventu ejus. q. d. Ne pudefiamus utrique, scilicet tam vos, si a doctrina Christi aberretis, quam nos Apostoli et Pastores quod vos in ea non conservaverimus: sicut enim eruditio et probitas discipuli laus est et decus magistri, sic imperitia et improbitas discipuli probrum est et dedecus magistri. S. Basil. ad illud Ps. 33. *Timorem Domini docebo vos*, docet acerbissimam damnatis pœnam fore pudorem et confusionem æternam, quam subibunt coram Christo et angelis sanctis, dæmonibus, cæterisque damnatis in die judicii, adeo ut damnati malleut manere et ardere in gehenna, quam inde egredi in vallem Josaphat ad judicium hoc sibi tam probrosum et infame subeundum. Unde dicent *montibus et petris: Cadite super nos, et abscondite nos a facie sedentis super thronum, et ab ira Agni. quoniam venit dies magnus iræ ipsorum, et quis poterit stare?* Apocal. 6. 17. Pudoris causæ erunt, quod Christus peccata omnia etiam pudenda, infamia et horrenda, licet secretissima et sola mente commissa, coram toto mundo publicabit; quod Sanctos in hac vita a se contemptos, vexatos et occisos videbunt super se elevatos in gloria, suosque esse judices, ac se pariter condemnare; quod tam fuerint stulti, ut exili voluptate emerint æternum hoc probrum; quod peccata et gehennam modica pœnitentia, et confusione confessionis expiare neglexerint, etc. Hoc est quod ait Isaias ultimis verbis suæ prophetiæ: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur, et erunt usque ad satietatem visionis omni carni*, et Daniel 12. 2. *Qui dormiunt in terræ pulvere evigilabunt, alii in vitam æternam, et alii in opprobrium, ut videant semper.*

Notat S. Cyrillus cat. 3 mystag. fideles in Confirmatione ungi in fronte, quæ sedes est pudoris, ne pudeat eos confiteri nomen Christi, neve aliquid pudendum committant, ob quod confundantur in die judicii. Præclare S. Aug. hic: *Fidelis*, ait, *est qui promisit, non te fallit, tantum tu noli deficere, sed expecta promissorem; non enim novit fallere veritas, tu noli esse mendax, ut aliud profitearis, aliud agas. Tu serva fidem, et servabit ille pollicitationem; si autem non tu servaveris fidem, tu te fraudasti, non ille qui promisit.* Et OEcum. *Quid illustrius atque admirabilius esse unquam poterit, quam cum apud quem labores nostros relaturi sumus, apud eum cum fiducia id faciemus, nulloque pudore in adventu ejus perfundemur?*

In adventu ejus,] ἐν ἐπιφανείᾳ, id est, *in apparitione*, in manifestatione, in illustratione illius, cum scilicet gloriosus apparebit, eritque judex omnium hominum. *Videmus* enim *nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*. 1 Corinth. 13. 12.

29. Si scitis (id est, quia scitis, vel cum scitis, quandoquidem scitis. Ita Dionys.) quoniam justus est (Christus judex de cujus adventu jam egi) scitote quoniam et omnis qui facit justitiam, ex ipso natus est.] Dat modum et medium, quo in die judicii non confundamur coram Christo judice, sed habeamus fiduciam, si nimirum faciamus justitiam, id est, opera justa et sancta, quæ Christo justo judici offeramus. Ne quis enim putaret solam fidem orthodoxam sufficere, uti docebat Simon Magus, et moderni hæretici, addit hic requiri quoque justitiæ opera. q. d. Cum Christus futurus judex non tantum qua Deus, sed et qua homo, sit justus antonomastice, id est, justissimus et sanctissimus, tum in se, tum in ferenda sententia, utique amat eos qui sunt justi, faciuntque opera justitiæ, pro eisque feret sententiam justam et salutiferam. Judicis enim justi est judicare de operibus cujusque, et bonis addicere præmium, malis pœnam. Qui ergo facit justitiam, in die judicii coram ipso non confundetur, sed habebit omnimodam fiduciam; quia judici suo justo similis, imo ex ipso natus est, hoc est, ipsius filius et hæres est. Quare non confundetur in ejus adventu, sed fidenter eum expectabit, certus se per eum fore hæreditatis æternæ participem. Nam, *si filii, et hæredes. hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi*. Rom. 8. v. 17. Omnis enim justitia nostra manat a justitia, sanctitate et gratia Christi. *Justitiam* hic non specialem, sed generalem accipe, quæ est complexio omnium virtutum, a quo justi, sancti, Deo grati, amici et filii denominamur. Alludit ad illud Evang. c. 1. 12 *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt*. Porro nullum certius est argumentum, quod quis natus sit ex Deo, quam si factis et moribus Deum exprimat ejus lineamentis. Notat primo Didymus dici, *qui facit* in præsenti, non qui *fecit*, aut *faciet*; quia bona radix bonos dat fructus in præsenti; quia ergo per justitiam et gratiam ex Deo renascimur, et fimus divinæ consortes naturæ, ut ait S. Petrus 2 epist. c. 1. 4. (realiter enim participamus Dei substantiam per gratiam supernaturalem et divinam, quæ summa est participatio divinitatis) hinc pariter nativitatem hanc et vitam divinam per opera vitalia divina, puta per opera justitiæ, in præsenti semper ostendere debemus. Sicut enim non est homo vivens qui in præsenti opera vitæ humanæ non edit, puta qui non comedit, non ambulat, non respirat, non loquitur, non ratiocinatur; ita pariter non est justus, nec renatus aut vivens ex Deo, qui opera justa et divina non edit, præsertim quia filii est imitari patrem. Cum ergo Deus justus justitiam ubique faciat, et nos ejus filii eamdem ubique facere debemus.

Notat secundo, noster Salmeron, generationem hanc divinam similem esse generationi carnali et humanæ. Sicut enim hæc fit ex viro et fœmina, sic et illa quodammodo: Christus enim qua homo patiens parturiit nos cum summo dolore: idem qua Deus agit et producit in nobis gratiam et justitiam, per quam renascimur in filios Dei.

Notat tertio OEcum. justos a Deo gigni ut et ipsi progignant et procreent alios sibi similes; *quippe cum justus*, inquit, *aliam justos procreat ac gignat*, uti homo generat hominem, bos bovem: et Didymus: *Operantem*, inquit, *justitiam commendat virtus, cum sit scilicet actualis: nullus itaque antequam faciat quæ virtutis sunt, justus est, sed neque dum cessaverit operari*. intellige in actu exercito. non signato.

Denique S. Augustinus justitiam perfectam esse docet in angelis, inchoatam in hominibus: *In angelis sanctis*, inquit, *nullo lapsu aversis, nulla superbia cadentibus, sed manentibus semper in contemplatione Verbi, et nihil aliud dulce habentibus, nisi a quo creati sunt, in ipsis perfecta justitia est*; *in nobis autem ex fide cœpit esse secundum spiritum*. Et mox: *Initium justitiæ nostræ confessio peccatorum. Cœpisti non defendere peccatum tuum? jam inchoasti justitiam, perficietur autem in te, quando nihil aliud facere delectabit, quando absorbebitur mors in victoriam quando nulla concupiscentia titillabit, quando non erit luctamen cum carne et sanguine, quando erit corona, victoria, et triumphus de inimico. Tunc erit perfecta justitia, modo adhuc pugnamus, si pugnamus, in stadio sumus. ferimus et ferimur; sed qui vincat expectatur. Ille autem vincit, qui et quod ferit, de viribus suis non præsumit, sed de hortatore Deo*.

Justi ergo æmulentur angelorum justitiam, ut mentem ab omnibus terræ fæcibus, ac amorem ab omnibus creaturis avellentes, cum universum conferant in Creatorem, eum in omnibus tam prosperis, quam adversis amando, colendo, laudando. gratias agendo: ut eorum vox et vita, æque ac crux et passio, non sit aliud quam continua et assidua Dei laus. Talis enim est vox et vita angelorum, de quibus ait Job cap. 38. 7. *Ubi eras. cum me laudarent simul astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei?*

Insuper Christiani ex Christo renati æmulentur Christum, ac proinde *loquantur ut oracula, vivant ut numina*; quia Christus ex Deo natus. et ex Virgine renatus, *locutus est ut os et oraculum Patris, ac vixit ut numen*. Ita hominum, etiam peccatorum, corda ferient, convertent, gignentque Christo instar S. Basilii, de quo scribit, S. Gregorius Nazianzenus orat. in ejus funere: *Sermo Basilii erat tonitru, quia vita ejus erat fulgur*.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ostendit quam præstans sit nova ex Deo nativitas et filiatio ex fine et mercede, quæ est gloria æterna, in qua similes ei erimus. Ad illam retinendam, et hanc consequendam modum præscribit: Primum, studium sanctitatis, et fugam peccati; quia qui natus est ex Deo peccatum non facit; qui vero facit peccatum, ex diabolo est: Secundum, v. 11. amorem fraternum, ut diligamus invicem non verbo, neque lingua, sed opere et veritate. Denique v. 20. docet horum omnium fructum, scilicet eum qui puro est corde, amatque fratres, ac Dei mandata custodit, omnia quæ postulat a Deo, impetrare.

1 Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus. Propter hoc
mundus non novit nos; quia non novit eum. 2. Charissimi, nunc filii Dei sumus, et non-
dum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam
videbimus eum sicuti est. 3. Et omnis, qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut et ille
sanctus est. 4. Omnis, qui facit peccatum, et iniquitatem facit, et peccatum est iniquitas. 5. Et
scitis quia ille apparuit ut peccata nostra tolleret, et peccatum in eo non est. 6. Omnis, qui in eo
manet, non peccat; et omnis, qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum. 7. Filioli, nemo vos
seducat. Qui facit justitiam, justus est, sicut et ille justus est. 8. Qui facit peccatum, ex diabolo
est: quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli.
9. Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit; quoniam semen ipsius in eo manet, et non
potest peccare, quoniam ex Deo natus est. 10. In hoc manifesti sunt filii Dei, et filii diaboli. Omnis,
qui non est justus, non est ex Deo, et qui non diligit fratrem suum. 11. Quoniam hæc est annun-
tiatio, quam audistis ab initio, ut diligatis alterutrum. 12. Non sicut Cain, qui ex maligno erat,
et occidit fratrem suum. Et propter quid occidit eum? Quoniam opera ejus maligna erant: fratris
autem ejus justa. 13. Nolite mirari, fratres, si odit vos mundus. 14. Nos scimus quoniam trans-
lati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte. 15. O-
mnis, qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam
æternam in semetipso manentem. 16. In hoc ergo cognovimus charitatem Dei, quoniam ille ani-
mam suam pro nobis posuit; et nos debemus pro fratribus animas ponere. 17. Qui habuerit sub-
stantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab
eo, quomodo charitas Dei manet in eo? 18. Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, sed
opere et veritate. 19. In hoc cognoscimus quoniam ex veritate sumus, et in conspectu ejus sua-
debimus corda nostra. 20. Quoniam si reprehenderit nos cor nostrum, major est Deus corde no-
stro, et novit omnia. 21. Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad
Deum. 22. Et quidquid petierimus, accipiemus ab eo; quoniam mandata ejus custodimus, et ea,
quæ sunt placita coram eo, facimus. 23. Et hoc est mandatum ejus: Ut credamus in nomine filii
ejus Jesu Christi, et diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis. 24. Et qui servat man-
data ejus, in illo manet, et ipse in eo: et in hoc scimus quoniam manet in nobis de Spiritu, quem
dedit nobis.

1. Videte qualem (græce ποταπὴν, id est *quantam*, charitatem dedit nobis (indignis, inimicis et peccatoribus) Pater, ut filii Dei nominemur et simus.) Charitatem tum activam puta actum amoris Dei quo nos mire amat, tum passivam nobisque a Deo communicatam et infusam accipe, q. d. Videte quantam charitatem, benevolentiam, et amorem nobis dedit, id est, præstitit et exhibuit Deus. Vatabl. *quantum dilexerit nos*, cum gratiam et charitatem creatam nobis dedit et infudit, qua filii Dei nominamur et sumus. Ex charitate enim Dei increata manat charitas nostra creata, quasi radius a sole, rivulus a fonte, scintilla ab igne. Quos enim Deus amat charitate increata, eos facit sibi in amore respondere, seque redamare per charitatem creatam quam eis infundit. Charitas enim est amicitia, sive amor mutuus inter

Deum et justum. Quocirca sicut Deo quasi Deo et creatori nos quasi creaturæ debemus omnem honorem, religionem et latriam: eidem quasi Domino nos quasi servi debemus timorem, reverentiam et obedientiam; sic eidem quasi Patri summo summum debemus amorem, adeoque totum cor, totam voluntatem, totum affectum.

In fine capitis præcedentis dixerat S. Joannes eum qui facit justitiam ex Deo esse natum, ideoque esse Dei filium; hic illius nativitatis et filiationis divinæ excellentiam, fructum et præmium docet et demonstrat, ut ex eo incitet fideles ad opera justitiæ, paulo ante nominata, quibus Deo se gratos dignosque filios exhibeant, atque hanc ejus filiationem conservent, augeant, et ad bravium gloriæ æternæ perducant. Pro *videte*, S. Augustinus legit, *ecce*, *quasi admirando divinam charitatem extollat*. Singula S. Joannis verba si penitius perpendantur, discutiantur et ponderentur, magnam habent emphasim, novosque amoris stimulos et ignes suggerunt.

Per *Patrem* accipe totam S. Trinitatem, vel potius proprie personam Patris. licet enim tota S. Trinitas nobis det gratiam et charitatem, qua nos sibi in filios adoptat, idipsum tamen appropriatur Patri: tum quia Patris est generare filios similes Christo filio suo unigenito; juxta illud Evangelii S. Joan. c. 3. 6. *Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret*, tum quia Patri appropriatur vocatio, electio, prædestinatio, cujus effectus est justificatio et filiatio. Porro vere S. Aug. de Nat. et grat. c. ult. *Inchoata*, ait, *charitas inchoata justitia est; provecta charitas provecta justitia est; perfecta charitas perfecta justitia est*. Et S. Dion. Eccl. hier. part. 1. c. 2. *Prima*, ait, *mentis ad divina motio et contentio Dei est charitas; sanctæ autem charitatis ad divina perficienda præcepta prima omnino progressio est illa ineffabilis operatio, quia divine habemus. Si enim divinus status divino ortu est, ut ita dicam, generatione efficitur, profecto, qui statum divinum non accepit, is nihil unquam eorum quæ a Deo tradita sunt sciat, nec operabitur*. Unde S. Cyrillus in c. 44. Isaiæ, et lib. 12. Thesauri cap. 3. charitatem vocat characterem substantiæ Dei, sanctificationem, reformationem, pulchritudinem et speciem animæ.

Ut filii Dei nominemur (per adoptionem sicut Christus est Filius Dei per generationem et nativitatem naturalem) et simus,] quia multi nominantur id quod non sunt; nos autem ita nominamur, ut revera simus pariter filii Dei. Audi S. Aug. *Nam qui vocantur et non sunt, quid illis prodest nomen, ubi res non est? Quam multi vocantur medici, qui curare non norunt? Quam multi vocantur vigiles, qui tota nocte dormiunt? Sic multi vocantur Christiani, et in rebus non inveniuntur; quia hoc quod vocantur non sunt, id est, in vita, in moribus, in fide, in spe, in charitate. Hic autem quid audistis fratres? Ecce qualem dilectionem dedit nobis Pater, ut filii Dei vocemur et simus*. Hoc est quod ait Paulus: *Misit Deus spiritum filii sui in corda nostra clamantem: Abba Pater*, Galat. 4. 6.

Notent hæc Novantes, qui censent nos revera et intrinsece justos non esse ob inhærentem semper concupiscentiam, sed tantum ita nominari propter justitiam Christi nobis imputatam, contra quos agit Concil. Trid. sess. 6. c. 7. τὸ *simus* in multis Græcis codicibus deest, tuncque includitur in *nominemur*; quæ enim a Deo nominantur, revera talia sunt, imo efficiuntur a Deo, qualia nominantur. Si enim rex vocando aliquem nobilem, Magnatem, Principem, Ducem, hoc ipso facit eum nobilem, Magnatem, etc. multo magis idem facit Deus, qui dona realia gratiæ iis quos filios nominat infundit, quibus hoc nomine digni efficiantur: quod nequit facere rex. Unde Syrus vertit: *qui vocat nos, filios efficit*. Sicut enim Deus Pater generando Filium, ei communicat ipsissimam suam naturam et divinitatem, sic nos ex carne natos per spiritum regenerando, divinitatis suæ participationem summam nobis communicat per gratiam, facitque divinæ consortes naturæ, ut ait S. Petrus, et Psaltes: *Ego dixi, dii estis, et filii Excelsi omnes*. Psal. 81. 6. Quare hoc ipso nos facit quasi deos et similes filio suo. *Hujus gratia Deus est quisque Sanctorum*, ait S. Basilius hom. de Spiritu Sancto. Sicut ergo Deus est sanctus per essentiam, sic justus a Deo genitus participat hanc ejus sanctitatem, cæteraque omnia Dei attributa. Fit enim quasi omnipotens, ut cum Paulo omnia possit in Deo qui eum confortat, Philip. 4. 13. Fit immutabilis, ut Deo inhærens nullis promissis, vel minis a recto dimoveri se sinat. Fit cœlestis, ut cœlestia concupiscens punctum hoc terræ despiciat. Fit quasi impeccabilis, quia quamdiu in gratia persistit, peccare nequit, de quo v. 9. Fit optimus, quia charitatis viscera et beneficentiæ radios, quasi sol quidam salutaris ad omnes extendit. Fit quasi omniscius, quia theodidactus: unctio enim Dei eum docet de omnibus, ut ait Joan. cap. 2. 27. Fit imperturbabilis, quia super omnes mundi sæculique vicissitudines mentem in Deo defixit. Fit liberalis, ut nulli invideat; sed ut omnium commoda quasi sua promoveat. Ardet charitate ut æmulis reddat bona pro malis, itaque ex inimicis amicos efficiat. Fit rectus, patiens, constans, æquanimis, prudens, fortis, sincerus, quia talis est Deus pater ejus. Vide S. Thom. Opusc. 62. si tamen ipse ejus est auctor: nam stylus alium indicat. Hoc est quod ait S. Jacobus c. 1. 18. *Voluntarie genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus*. Et Osee cap. 1. 10. *Et erit in loco ubi dicetur eis: Non populus meus vos; dicetur eis: Filii Dei viventis*. Vide utrobique dicta.

Ex dictis sequitur nos per justificationem fieri filios Dei tripliciter, scilicet in præteritum, præsens et futurum. In præteritum, per generationem spiritualem, qua ut ait Jacobus: *genuit nos verbo veritatis*, et S. Petrus ep. 2. c. 1. 4. *Ut simus divinæ consortes naturæ*, et S. Joannes in Evang. c. 1. 12. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*, et hac epist. c. 4. 4. *Vos ex Deo estis filioli*, et v. 6. *Nos ex Deo sumus*, et c. 5. 18. *Omnis qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conservat eum*. Porro hæc generatio fit non tantum per gratiam, sed etiam per ipsam deitatem quæ realiter nobis quasi filiis a Deo Patre communicatur, uti dixi 2. Petri 1. 4.

Secundo, fimus filii in præsens, per paternam curam, qua Deus quasi pater nos ut filios amat, regit et format, perficit, dirigit, tuetur, juxta illud Ps. 54. *Jacta cogitatum tuum* (Heb. *sarcinam tuam*, *pondus tuum*) *in Domino; et ipse te enutriet*, Hebr. *susten-*

tabit te, et hac ep. c. 5. 15. *Scimus quia audit nos quidquid petierimus: scimus quoniam habemus petitiones quas postulamus ab eo.* Lucæ 12. 7. *Capilli capitis vestri omnes numerati sunt.* Quæ mater ita amat filium, ut capillos ejus omnes numeret, conservet, restituat? Id tamen facit Deus: ergo plus quam mater nos curat. *Quid ergo times, o homo, in sinu Dei*, ait S. Aug. qui tibi pater est et mater? Vere B. Theodorus in Vitis Patr. *Etiamsi*, ait, *cœlum ruat in terram, Theodorus non timet*, scilicet: *Etiamsi fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinæ.*

Tertio, in futurum per hæreditatem cœlestem, quam nobis quasi filiis dabit, ut simus hæredes Dei, et cohæredes Christi, juxta illud: *Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei, tu es qui restitues hæreditatem meam mihi*, Psal. 15. 5.

Sic Gentiles jactabant se a Jove vel diis genitos, sed falso: de qua re S. August. lib. 3. de Civit. c. 3. *Varro*, inquit, *utile esse civitatibus dicit, ut se viri fortes, etiamsi falsum sit, ex diis genitos esse credant: ut eo modo animus humanus velut divinæ stirpis fiduciam gerens res magnas aggrediendas præsumat audacius, agat vehementius et ob hoc impleat ipsa securitate felicius.* Sic Scipio numquam elevari illam hominum existimationem voluit, quod divino semine ortus esset; et apud Lucianum Dialog. Diogenis, Alexander utile sibi ad res gerendas dicit fuisse quod filius Jovis Ammonis sit habitus. Timebatur enim, nec aliquis repugnare ei audebat, nempe quem crederent Deum. Sic Romulum ex Marte genitum, Julium Cæsarem ex Venere finxerunt. Verum Christiani gloriantur se esse filios Dei, ut vere sunt filii Dei, ideoque quo verior, eo acrior hic eis debet esse stimulus ad omnem virtutem, et ad heroica, imo divina opera. Audi S. Cyprian. l. de Spectac. *Numquam humana opera mirabitur, quisquis se cognoverit filium Dei; dejicit se de culmine generositatis, qui admirari aliquid post Deum potest.* Cum ergo sollicitat te caro responde: *Filius Dei sum, Ad majora natus sum, quam ut me ventris mancipium efficiam.* Cum te tentat mundus, cum aurum et opes ostentat, responde: *Dei sum filius, cœlestibus opibus destinatus: indignum ergo est ut terræ albæ aut rubræ punctum consecter.* Cum te dæmon invadit, cum honores et pompas promittit, responde: *Vade, Satana, in gehennam: absit ut filium me efficiam diaboli, qui filius et hæres sum Dei, Regno æterno natus omnem turiæ honorem pompamque velut fumum calco et pedibus premo.* Dei filius es: ergo magna, ardua et divina opera, modico tempore vitæ quod tibi restat, et forte modicis horis mente destina, qualia Christus, qualia Sancti peregerunt. Vocaris a Deo ad statum perfectionis, vocaris ad vitam pro salute animarum impendendam, vocaris ad Japones et Indos, vocaris ad crucem, ad martyrium? vocationi generose te offer, uti decet filium tanti patris. Ita noster P. Balthasar Alvarez, uti refert Ludov. de Ponte, in ejus Vita, hunc sibi suisque monitorum stimulum jugiter adhibebat: *Noli degenerare a præcelsis cogitationibus filiorum Dei.*

Propter hoc mundus non novit nos (Cajetan. Vatabl. Isidor. legunt vos; sed Græca. Syro. S. August. et Latini legunt nos) quia non novit eum.] q. d. ideo homines mundani et Gentiles non æstimant, imo parvi pendunt et despiciunt hanc Christianorum ex Deo regenerationem et filiationem; quia Deum non noverunt saltem practice, quia Deum non colunt, non amant; multi etiam Deum non norunt speculative, ut athei, idololatræ, Pagani, etc. *Nesciunt*, ait S. Chrysost. hom. 78 in Joan. *qui nos contumelia afficiunt, quales simus, utpote qui cœli cives, et supernæ patriæ ascripti, et Cherubim socii sumus. Scient autem in die judicii, cum stupentes et gementes dicent: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, et in similitudinem improperii. Nos insensati, vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est*, Sapient. 5. 4.

2. Charissimi, nunc filii Dei sumus; et nondum apparuit quid erimus. erimus autem Deo similes: unde subdit: scimus autem quoniam cum apparuerit (Syrus, *cum ipse revelatus fuerit*) similes ei erimus.] *Similes ei*, scilicet Deo, non natura, sed qualitate, felicitate, gloria æterna. q. d. Mundus non novit nos, quia non videt internum nostrum decorem; sed videbit eum in die judicii, tuncque noscet nos, sed sero; quia tunc non erimus amplius obscuri, viles, despecti, sed splendidi; quia similes erimus Deo et Christo, puta erimus perfecte sancti, justi, puri, amantes Deum; quia erimus beati, gloriosi, divini: et sicut Deus se videt, eaque visione fruitur et beatur; ita et mens nostra videbit eum sicuti est, et omnia quæ in eo formaliter sunt, hacque visione fruetur et beabitur in æternum, eaque perficietur nostra filiatio et adoptio; quia ut filii Dei gloriam, hæreditatem et felicitatem Dei adipiscemur.

Nota. Similitudo Dei in nobis est triplex. Prima per naturam; sumus enim naturæ rationalis et intelligentis, sicut Deus est rationalis et intelligens. Secunda per gratiam, quæ, ut ait S. Bernardus ad Fratres de monte Dei, *in virtutibus consistit, in qua animus virtutis magnitudine summi boni quasi imitari gestit magnitudinem, et perseverantiæ in bono constantia æternitatis ejus incommutabilitatem.*

Tertia similitudo Dei summa et perfectissima in nobis erit in cœlo per gloriam beatificam, in qua, ait S. Bernardus, *fit homo cum Deo unus spiritus, non tantum unitate volendi idem, sed expressiore quadam unitate virtutis aliud velle non valendi.*

Hæc ergo tertia similitudo, de qua loquitur S. Joannes, consistit in gloria et felicitate cœlesti, quæ, ut docent, communiter Theologi, consistit in visione Dei unius in essentia, et trini in personis, per lumen gloriæ. Unde τὸ *similes* explicans S. Joannes subdit: *Quoniam videbimus eum sicuti est.* Quocirca OEcum. hanc Dei similitudinem ponit in adoptionis charitate et gloria, juxta illud Ps. 16. 15. *Satiabor cum apparuerit gloria tua*, et Ps. 47. 9. *Sicut audivimus: sic vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri*, et Psalm. 26. 4. *Unam petii, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, ut videam voluptatem Domini*, et Ps. 35. 10. *Domine, apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen.* Et Paulus 1. Cor. 13. 12. *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Hinc Scholastici 1. p. q. 12. docent Beatos videre ipsam Dei essentiam in se ejus-

que tres personas et attributa omnia. Beati enim per visionem Deum possident, eumque quasi intra se trahunt indeque hauriunt omne bonum Unde S Augustinus l de Cognit. veræ vitæ in fine: *Talis*, ait, *visio et talis gloria regnum cœlorum dicitur, quia soli cœli, id est, justi hac visione fruuntur, quorum primum summum bonum est, in quo habent plenum gaudium de plenitudine omnium bonorum*

Rursum dum vident Deum ejus speciem in mente sibi efformant, puta verbum mentis quod plane Deo est simile, Deumque eis refert et repræsentat Unde S. Augustinus in Enchirid c. 3 *Cum autem*, ait, *initio fidei quæ per dilectionem operatur, imbuta mens fuerit, tendit bene vivendo etiam ad speciem pervenire, ubi est sanctis et perfectis cordibus nota et ineffabilis pulchritudo, cujus plena visio est summa felicitas* Hinc rursum Beati similes Deo erunt, quia participabunt beatam ejus æternitatem, eruntque feliciter æterni, sicut ille feliciter æternus est, uti explicat S. Gregorius homil 2 in Ezechiel. et Evaristus Papa epist 1. ac noster Vasquez 1. p q. 12

Ex hac similitudine gloriæ et visionis Dei quæ erit in intellectu, sequetur altera in voluntate, nimirum perfectus amor Dei visi et possessi Unde S Fulgentius ad Ferrandum Diacon. q 3 *Similes ei erimus*, ait, *imitatione justitiæ*. Nam hic Dei amor non tantum excludet omne peccatum etiam levissimum, sed et totum hominem rapiet in Deum, ut diligat eum ex toto corde, tota mente, tota anima et omni fortitudine ac viribus suis, ita ut nil diligat aut diligere velit vel possit, nisi Deum propter se, et cætera omnia propter Deum. Sicut enim Deus ita diligit seipsum, ut alio mentem et amorem flectere nequeat; ic et Beati Deum, utpote pulcherrimum optimum, jucundissimum, et omnibus bonis cumulatissimum, ita diligunt, ut mentem alio avocare nequeant: inde fiunt non tantum impeccabiles, sed et immobiles a Deo Deique contemplatione et amore Unde S. Aug. in Confess *Cum*, ait, *inhæsero tibi ex omni me, nusquam erit mihi dolor aut labor: viva erit vita mea tota plena te: nunc autem quoniam plenus tui non sum, oneri mihi sum*.

Porro hic amor idem semper durabit in omnem æternitatem, ideoque Beatos jugiter accendet ad Dei laudes. Unde S Aug serm 118 de divers c 5 *Jam similes illi quomodo deficiemus, quo avertemur? Securi ergo sumus, fratres, non nos satiabit laus Dei: si defecies ab amore, deficies a laude: si autem amor sempiternus erit, quia insatiabilis illa pulchritudo erit, noli timere ne non possis semper laudare quem semper poteris amare*. Tertio, ex hac gloria et visione sequentur omnes dotes animæ et corporis, similes dotibus animæ et corporis Christi gloriosi: in anima enim erit summa pax, summa concordia, summa harmonia potentiarum, virium et actionum omnium

In corpore erit impassibilitas claritas, subtilitas, agilitas, teste S. Paulo 1. Corinth. 15. 42 Unde Tertull. de Resurrect c 20. ait: Similes ei erimus scilicet quoad resurrectionem et immortalitatem corporis. Erimus ergo similes ei, hoc est, erimus quasi Dii Sicut enim sol in nube tralucens efficit parelion ut videatur esse novus, secundus et tertius sol: ita Deitas in Beatorum anima et corpore tralucens, efficiet tot quasi Deos, quot erunt Beati Quanta felicitas, quanta gloria erit videre tot quasi angelos, imo tot quasi Deos quot erunt Sancti in cœlo? S. Joanni consonat S. Paulus Coloss 3 3 *Mortui*, inquit, *estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria*; et 1. Corinth 15 45. *Primus homo* (Adam) *de terra terrenus: secundus homo* (Christus) *de cœlo cœlestis. Qualis terrenus, tales et terreni: et qualis cœlestis, tales et cœlestes. Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cœlestis*; et Philip 3. 21 *Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*; et 2 Corinth. 3 18. *Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tamquam a Domini spiritu*; et Rom 6 5. *Si enim complantati sumus similitudini mortis ejus simul et resurrectionis erimus*; et Rom 8 29. *Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus*, etc.

QUONIAM VIDEBIMUS EUM.] scilicet Deum, qui præcessit, et Christum: Christum enim quasi dilectum suum toto corde et ore gerebat S Joannes: videbimus ergo Dei essentiam *sicuti est* in se, uti docent Scholastici 1. p q. 12.

Rursum videbimus Christum hominem et carne indutum, *sicuti est*, id est, sicut circumamictus est glorioso corporis decore et specie Ita Bellarm lib 1. de Beatitud. Sanct cap 3. Greg. de Valentia 1. 2. disput de beatitud q 4 puncto 2 et alii

Rursum *videbimus eum sicuti est*, id est, non per speculum et ænigma, sed facie ad faciem: in hac enim vita non videmus Deum sicuti est, sed sicut propter nostram dispensationem factus est, scilicet videmus carne vestitum passum et crucifixum, ait S. Aug. et Origen hom 6 in Genes. et S Gregor. hom. 2 in Ezech

3 ET OMNIS, QUI HABET HANC SPEM IN EO, SANCTIFICAT SE, SICUT ET ILLE SANCTUS EST] Dixit S Joannes nos in futura vita similes fore Christo et Deo; quia videbimus eum sicut est, nunc modum id assequendi suggerit, scilicet: Primo spem locare in Deo; Dei enim est dare gratiam, quæ nos ad rem tam arduam, qualis est similitudo Dei, perducat *Fiducia sperantium misericordiæ Dei est*, ait S Prosper in Ps 130. Secundo, studere sanctitati Neque enim sufficit spem locare in Deo, nisi et ipse manum admoveas operi, Deoque collabores: nemo enim in cœlo erit Christo similis, qui in terra in moribus fuit dissimilis Ut ergo ei similes simus in gloria, conniti debemus ut similes ei simus in sanctitate, virtute et gratia, puta in amore, labore, cruce et dolore juxta illud: *Si tamen compatimur, ut et conglorificemur*, Rom 8. 17. Et: *Sine sanctimonia nemo videbit Deum*, Hebr 12. 14. scriptum est enim. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*, Matth. 5 8. Pulchre S Aug de Cognit. veræ vitæ, in fine: *Ad hoc summum bonum*, ait, *justi quadam catena trahuntur, quæ de virtutibus hoc modo connectitur. In primis fides animam quasi quidam circulus complectitur, fides spe nutritur, spes dilectione tenetur, dilectio operatione expletur, operatio ad summum bonum*

intentione trahitur, intentio boni perseverantia clauditur, perseverantiæ Deus fons omnium bonorum dubitur.

SANCTIFICAT SE, | ἁγνίζει ἑαυτόν, id est, *castificat seipsum*, uti legit S. Augustinus, Didymus, Clemens, OEcumen. et alii; Tigurin. *purificat seipsum*; alii, *lustrat, expiat seipsum*. Putant nonnulli quod noster Interpres legerit ἁγιάζει, id est *sanctificat*: verum non est necesse eo confugere. Docte enim interpres ἁγνίζει, id est *purificat*, vertit *sanctificat*, quia *sanctitas*, ut ait S. Dionysius de Divin. nom. c. 12 *est omni inquinatione libera, incontaminatissima et perfectissima puritas*. Unde castitas, et præsertim virginitas vocatur sanctitas; juxta illud Apostoli 1. Cor. 7. 34 *Mulier innupta et virgo cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta et corpore et spiritu*. Talibus enim a Christo datur certa spes visionis Dei, juxta illud: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* Matt. 5.

Vera ergo hominum sanctitas consistit in emundatione peccatorum, et eradicatione vitiorum juxta illud S. Pauli: *Qui emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, et utile Domino, et ad omne opus bonum paratum* 2. Timoth. 2. 21.

Porro, hæc emundatio vitiorum fit per institutionem et exercitium contrariarum virtutum, puta superbiæ, per humiliationem et humilitatem; libidinis, per carnis mortificationem et castitatem; impatientiæ per patientiam; intemperantiæ, per temperantiam; odii, per charitatem, etc. Quare sanctitas non est aliud quam humilitas, castitas, patientia, temperantia, charitas, cæteræque virtutes, quibus anima sanctificatur, Deoque quasi dicatur et consecratur. Sanctum enim dicitur, quasi sanguine sancitum, id est, dicatum et oblatum Deo. Unde aliqui sic exponunt, *sanctificat se*, id est offert, dicat, consecrat se Deo, uti faciunt sacerdotes et Religiosi. Simili enim modo, licet imperfectiori, fideles omnes in baptismo ungantur, et consecrantur Deo, fiuntque regale sacerdotium, id est, reges et sacerdotes mystici; uti dixi 1. Petri 2. 9. Sic Christus ait: *Pro eis ego sanctifico meipsum*, id est, in sanctam victimam me offero, *ut sint et ipsi sanctificati in veritate*, justificati scilicet, Deoque deputati et dicati, Joannis 17. 19.

Denique S. Greg. Naz. Iambico 15. *Quid*, ait, *est sanctitas? Cum Deo consuescere*. Et S. Bern. l. 5. de Consid. c. 14. *Sanctum*, ait, *facit affectio sancta, et ipsa gemina, timor Domini et sanctus amor. His perfecte affecta anima, velut quibusdam duobus brachiis suis comprehendit, amplectitur, stringit, tenet et ait: Tenui eum, nec dimittam*. Idem s. 25. inter parvos. *Tria*, ait, *sunt quæ sanctum faciunt hominem, victus sobrius, actus justus, sensus pius. Victus sobrius erit si continenter, si socialiter, si obedienter, id est caste, charitative, humiliter vixerimus. Per continentiam enim castitas, per socialitatem charitas, per obedientiam humilitas acquiritur. Et hæc est virtus quæ animam perfecte Deo subditam, sub umbra alarum ipsius secure facit vivere. Actus justus erit, si fuerit rectus, discretus, fructuosus. Rectus per bonam intentionem, discretus per mensuram possibilitatis, fructuosus per utilitatem proximorum. Sensus pius erit; si fides nostra Deum sentit summe potentem, summe sapientem, summe bonum: ut per ejus potentiam, nostram credamus adjuvari infirmitatem: per ejus sapientiam, nostram credamus corrigi ignorantiam: per ejus bonitatem, nostram credamus dilui iniquitatem. Tria sunt quæ mortem sanctorum faciunt pretiosam, quies a labore, gaudium de novitate, securitas de æternitate.*

SICUT ET ILLE SANCTUS EST.] Alludit Joannes, imo citat illud Levit. c. 26. *Eritis mihi sancti, quia sanctus sum ego Dominus*. Vide dicta ibidem et Levit. c. 27. 28. Magnam a fidelibus sanctitatem requirit S. Joannes nimirum quæ similis sit sanctitati Dei et Christi, ac proinde ut in dies studeant magis sanctificari, magnosque in sanctitate facere progressus, ut hac ratione quotidie similiores Christo, ejusque sanctitati efficiantur. Idem sensit Christus, dicens: *Estote vos perfecti, sicut et Pater vester cælestis perfectus est*, Matth. 5. 48.

Quisquis ergo satagis esse sanctus, ob oculos pone exemplar tuæ sanctitatis, ac meditare jugiter vitam et passionem Christi Domini, eamque imitare: ac factis et moribus exprime. Audi S. Ambrosium libr. de Isaac. c. 8. *Exuat unusquisque animam suam involucris sordidioribus, et quasi aurum igne approbet detersam luto: sic enim purgatur anima velut aurum optimum; pulchritudo autem animæ sincera virtus et decor, verior cognitio supernorum, ut videat illud bonum, ex quo pendent omnia, ipsum autem ex nullo*. Gregorius autem Nazianzenus ad hoc ipsum nos excitans, ait: *Imaginis decus imagini reddamus, dignitatem nostram agnoscamus, exemplar nostrum honore prosequamur, mysterii vim intelligamus, et pro quo Christus morte functus est: simus ut Christus, quoniam Christus quoque sicut nos. Efficiamur Dii propter ipsum, quoniam ipse quoque propter nos homo*. Idem Nazianzenus orat. 6. de Deo loquens: *Neque enim parns*, ait, *tanto in pretio quidquam habet, quam puritatem aut purgationem*.

4. OMNIS QUI FACIT PECCATUM, ET (id est, etiam) INIQUITATEM FACIT; ET (id est, quia) PECCATUM EST INIQUITAS.] *Quia quicumque peccat, contrarius æquitati divinæ legis peccando existit*, ait Beda. Probat fideles se debere sanctificare, ut assimilentur Christo qui est Sanctus sanctorum, e contrario, quia scilicet peccatum quod est contrarium, non est aliud quam iniquitas, græce ἀνομία, id est, *legis divinæ prævaricatio*: ac proinde nos plane Deo dissimiles, difformes et exosos reddit. Loquitur proprie de peccato perfecto, puta mortifero. Unde S. Augustinus lib. 22. Contra Faustum cap. 27. peccatum ita definit: *Est dictum, factum vel concupitum contra legem æternam*. Et S. Ambrosius lib. de Paradiso cap. 8. *Quid aliud*, inquit, *est peccatum nisi divinæ legis transgressio, ac cælestium inobedientia mandatorum?* Idem sigificat vox *iniquitas*, id est, recessus ab æquitate, quam lex præscribit. Simili modo peccatum dicitur injustitia, quia contrarium justitiæ, id est justo, æquo et recto. Hoc ergo est ἄνομος, id est *illegitimum*, exlex, irregulare, devians a lege et regula. Hinc patet apud S. Joannem peccatum idem esse quod iniquitatem, licet in vulgari usu loquendi plus et pejus quid significet iniquitas, quam peccatum, uti docet S. Gregorius 11. Moral. c. 21. vel 23. Esto S. Ambrosius Apolog. David cap. 13 secus existimet, putetque plus sonare peccatum quam iniquitatem;

quia *peccatum*, inquit, *est opus iniquitatis; iniquitas autem operatrix culpæ aut delicti*

Porro omne peccatum, etiam contra legem humanam dumtaxat, puta civilem, vel Ecclesiasticam commissum, est contra Deum; quia est contra legem Dei æternam: ab hac enim omnis lex positiva et humana, quasi rivulus a fonte derivatur et descendit; lex enim æterna, ait S. Thomas 1. 2. q 91 a. 1. est summa ratio in mente divina existens, secundum quam dirigit omnes creaturarum actiones et motus in suos fines. Sicut enim in Deo est ratio rerum creandarum, quæ dicitur idea; ita etiam est ratio rerum gubernandarum, quæ dicitur lex æterna Et sicut illa ratio rerum creandarum non est aliud quam conceptus divinæ mentis, quo concipit rem, et judicat quomodo illa sit facienda; ita hæc ratio quæ est lex æterna, non est aliud quam conceptus ille quo concipit et judicat quomodo quælibet creatura debeat suas functiones obire, adjuncta simul voluntate eam obligandi, vel imprimendi inclinationem ad eam regulam sequendam

5 ET SCITIS QUIA ILLE APPARUIT UT PECCATA NOSTRA TOLLERET.] *Ille*, scilicet summus rerum opifex, summe venerandus, colendus et amandus, puta Christus Dei Filius. quem toto corde et ore gero, cæterique omnes gerere debent. quasi suum Creatorem et redemptorem. Sic Moses Deum vocat *illum qui est*, Exodi 3 14 Et Pythagoras apud suos tantæ erat venerationis et auctoritatis, ut cum de quæstione quapiam contenderent ejus discipuli, dum citaretur sententia Pythagoræ, quasi magistri irrefragabilis, omnes dicerent αυτος εφα. *ipse*, scilicet Pythagoras, *dixit*; ergo ei acquiescendum est; ac proinde cessent omnes disputationes et rationes. Porro Christus tollit peccata, quia, ut ait Beda, *tollit dimittendo quæ facta sunt, et adjuvando ne fiant, et perducendo ad vitam ubi omnino fieri non possunt.*

Pro *tolleret*, græce est αρυ, syriace נשא *nasa* quorum utrumque tam *portare*, quam *auferre* significat: et utrumque huic loco convenit. Christus enim ita peccata nostra abstulit, ut ea in se luenda susceperit, itaque pœnam eis debitam portarit. Alludit, imo citat Isaiæ, 53. 4. *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit*: ubi hebr. est idem נשא *nasa*, et v. 6. *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum*, et v 11. *Justificabit ipse justus servus meus multos, et iniquitates eorum ipse portabit.* Ad Isaiam alludens S. Joannes Baptista videns Christum de eo dixit: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*, Joannis I 29. Huc quoque respicit hic illi homonymus noster S. Joannes Antistropha S Joannis est illa S. Petri sententia epist. 1. c 2 24. *Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum*; et illa S. Pauli: *Quem proposuit Deus propitiationem* (propitiatorem) *per fidem in sanguine ipsius. ad ostensionem justitiæ suæ propter remissionem præcedentium delictorum.*

Moral. disce hic quam grave malum sit peccatum, utpote ad quod tollendum Christus e cœlo in terram et carnem descenderit, imo passus et crucifixus sit; ut nos idem facere doceret. ut scilicet pro abolendis peccatis et convertendis peccatoribus omnes labores, peregrinationes. dolores, pœnas et cruces libenter subeamus. *Non sane*, ait OEcumen. *peccandi vobis locus ullus relinquitur; cum enim Christus ad peccatum destruendum advenerit, quippe qui peccati omnis prorsus fuerit immunis, vobis qui in ipso estis nati et fide in ipsum confirmati, peccare amplius non licet.* Oportet ergo quemlibet fidelem satagere ut aboleat in aliis. æque ac in seipso omne peccatum; ut destruat opus diaboli, eo studio (imo longe majori) quo venatores destruunt semina serpentum. ova accipitrum, catulos luporum.

ET PECCATUM IN EO NON EST.] *Et*, id est, quia, q. d Ideo Christus potens et idoneus fuit tollere peccatum, quia carebat omni peccato imo potestate peccandi. Erat enim ipse naturaliter impeccabilis ob unionem hypostaticam; per hanc enim divina Verbi persona Christi humanitati ita assistebat, ut illam per omnes actiones dirigeret, ne vel in minima offenderet; alioqui enim offensa et peccatum recidisset in ipsam personam Verbi (quod est impossibile) tum quia actiones sunt personæ sive suppositi, tum quia persona tenetur naturam quam sustentat regere et gubernare, ne peccet. Denique *Christi voluntas cum tota deificata sit, Deo procul dubio non adversatur*, ait S. Gregorius Nazianz. orat. 36. Et S. Cyrillus de recta fide ad Theodos docet Verbum animam Christi sua sanctitate et immutabilitate plene imbuisse, sicut vellus imbuitur colore quo tingitur. *Sicut ergo* ait, *caro postquam Verbi omnia vivificantis caro effecta est, quod peccatum non novit, e vestigio statum firmum ac omnibus modis stabilem, peccatoque quod olim tyrannidem in nos exercebat, multis partibus potentiorem nacta est.* Citat S. Joannes Isaiam c. 53 v. 9 *Eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus* Nam, ut ait S. Paulus Hebr. 7 26. *Talis decebat ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus. et excelsior cœlis factus.* Quia, ut ait S. August. hic *in quo non est peccatum, ipse venit auferre peccatum*; nam si esset et in illo peccatum, auferendum esset illi, non auferret.

6. OMNIS QUI IN EO MANET, NON PECCAT] in sensu composito, quamdiu scilicet in Christo et Christi gratia manet, quamdiu ductum gratiæ sequitur; quia gratia et peccatum sunt contraria, quæ magis inter se pugnant, quam calor et frigus, albedo et nigredo, et quia Christi gratia roborat hominem ad vincendum omne peccatum. Porro in Christo manet, ait OEcum. *qui nullo intermissione facta virtutes exercet, et nunquam ab operatione ipsarum desistit.*

ET OMNIS QUI PECCAT, NON VIDIT EUM, NEC COGNOVIT EUM.] *Non vidit*, scilicet Christum, quoad humanitatem; *non cognovit* eumdem, per fidem quoad deitatem, ait Glossa Verum hoc subtilius est. Idem ergo est *non vidit*, quod nec *cognovit*; qui enim peccat, non cognoscit Christum, scilicet practice. quia practice non considerat immensum Christi amorem. redemptionem, beneficia ac præmia gloriæ æternæ justis promissa et pœnas peccantibus ab eo præparatas in gehenna: si enim hæc attente consideraret, utique non peccaret; unde S Basil. in Moral regul. 80. in fine: *Quid proprium, ait, Christiani? Providere Dominum in conspectu suo semper.*

Rursum qui peccat non novit Christum, notitia scilicet sapida et affectuosa. quæ conjuncta est cum amore et charitate. *Non novit* ergo. id est non amat Christum, non illi esse gratus satagit, non illi placere

contendit. Si enim Christum vera amaret, ingruente quavis tentatione cum Paulo diceret: *Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an angustia?* etc. *Certus sum quia neque mors, neque vita*, etc. Rom. 8. et cum Sponsa Cant. 8. *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam*. Ita passim S. Joannes hac ep. accipit το cognoscere practice, pro amare, æstimare, affici.

Audi Bedam. *Omnis ergo*, ait, *qui peccat non vidit eum, nec cognovit eum; si enim gustasset et vidisset quam suavis est Dominus, nequaquam se peccando a videnda ejus gloria segregaret: et in quantum justi memoriam abundentiæ suavitatis ejus eructant, et justitiam ejus exaltent, in tantum se a peccatis obstinendo, justitiæ ejus incommutabili et incomparabili concordare satagunt.* Optime vero hoc loco Didymus: *Omnis*, ait, *qui peccat factus extraneus Christi, non habet participium, nec scientiam ejus. Nam cum dicit: Non vidit eum, significat quod participium non habet ejus; cui rei consequens est, ut neque scientiam internam ejus habere videatur.*

7. Filioli, nemo vos seducat.] q. d. Non vos seducat Simon, aoo Gnostici, qui docent sola fide hominem justificari, nec requiri ad justitiam bona opera; quare posse quemlibet esse justum, et simul se dulgere suis cupiditatibus, et impure vivere: hæc enim non officere justitiæ, dummodo fidem retineat: quocirca Christianos libertate a Christo donatos, libere posse vivere, et facere quidquid lubet. Contra hanc enim hæresim Epistolas suas scripserunt S. Petrus, Joannes et Jacobus; unde contra eam docent justificari nos non ex sola fide, sed et ex operibus. Hinc subdit S. Joannes.

Qui facit (non qui credit) justitiam, justus est.] Nota. Non ait: Qui facit opera justa, sed, *qui facit justitiam*; peccatores enim et pœnitentes faciunt aliqua opera justa, et tamen non sunt justi (nisi dispositive et inchoative, quia scilicet disponunt se ad justitiam, ad eamque tendunt) quia non faciunt justitiam, scilicet plenam et integram, quia non faciunt omnia a lege Dei præscripta: legem enim Dei plene implere nemo potest, nisi per gratiam et charitatem, quam solus habet justus. Nam, ut ait S. Jacobus c. 2. v. 10. *Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus*; vide ibi dicta.

Secundo, opponit hic S. Joannes natos ex Deo, uti dixit c. 2. v. 29. natis ex diabolo, puta filios Dei filiis diaboli sive justos injustis, in eo quod justus faciat opera Dei, puta opera justitiæ et sanctitatis; per justitiam enim hic generalem accipit, quæ est complexio omnium virtutum, sive omnis virtus, ut ait Nyssenus l. de Beatitud. injustus vero faciat opera diaboli, puta opera injustitiæ et iniquitatis, sive peccata.

Tertio, *qui facit justitiam justus est*; tum quia opera justitiæ quæ facit, indicant eum esse justum; manant enim ex habitu justitiæ et charitatis, quo ille a Deo donatus est, cum ex eo renatus est: tum quia opera justitiæ ejus augmentum promerentur, faciuntque magis justum; tum quia justi est continuo exercere se in operibus justitiæ, si justitiam acceptam retinere et augere velit. Agitur enim hic non de infusione sed de exercitatione justitiæ, ait Thomas Anglicus.

Moraliter ergo docet S. Joannes, justum debere se assidue exercere et crescere in operibus justitiæ et virtutis, ejusque augendæ perpetuum debere habere studium et conatum instar sponsæ, de qua dicitur Cantic. 4. *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol;* et Proverb. 4. *Justorum semita quasi lux splendens procedit; et crescit usque ad perfectum diem.* Vere S. Aug. in hanc ep. tract. 4. *Tota vita Christiani boni*, inquit, *sanctum est desiderium.* Ita faciebat S. Paulus, dum ait: *Quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis*, Philipp. 3. 14. Et de sanctis animalibus ait Ezech. c. 1. 12. *Unumquodque eorum coram facie sua ambulabat: ubi erat impetus spiritus illuc gradiebantur*; ubi vide S. Gregorium hom. 3. et S. Bern. ep. 254. ad Garinum, et S. Basilium hom. 11. Hexaem. et S. Hieronymum ad Celantiam.

Sicut et ille justus est.] quia semper et ubique facit justitiam, eamque plenam et perfectam; imo divinam, juxta illud: *Universæ viæ Domini misericordia et veritas.* Ps. 24. 10. Et: *Opera manuum ejus veritas et judicium.* Ps. 110. 7. Et: *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis.*

Nota. το *sicut* non æqualitatem significat, sed similitudinem: nulla enim creatura æquare potest justitiam et sanctitatem Creatoris, sed ejus umbram duntaxat imitatur et assequitur, perinde ut speculum umbram seu imaginem hominis exhibet, non ipsum hominem, ait Beda. Audi S. Augustinum: *Castificat nos sicut et ipse castus est, sed ille castus æternitate, nos casti fide: justi sumus, sicut et ipse justus est; sed ipse in ipsa incommutabili perpetuitate, nos justi credendo ei, quem non videmus, ut aliquando videamus. Et cum perfecta fuerit justitia nostra, cum facti æquales Angelis fuerimus, nec tunc illi æquabimur: quanto ergo modo ab illo longe est, quando nec tunc par erit?*

8. Qui facit peccatum, ex diabolo est.] Est antithesis versus præcedentis. q. d. Sicut qui facit justitiam justus est, et ex Deo natus. Ita ex adverso qui facit peccatum injustus est, et natus ex diabolo, quia ejus actiones et suggestiones sequitur, ex iisque quasi ex malo semine concipit et gignit peccatum. Esse ex diabolo, est imitari diabolum, ait S. Aug. *Nam neminem fecit diabolus, neminem genuit, sed quicumque fuerit imitatus diabolum, quasi de illo natus fit filius diaboli imitando, non proprie nascendo.* Itaque *qui facit peccatum ex diabolo est*, id est ex diaboli regno, familia et prosapia est, eumquo sequitur et imitatur, ceu filius patrem: non autem quasi ex traduce diaboli genitus sit, ut somniarunt Manichæi. Simili phrasi ait Ezechiel, c. 16. 3. Judæis impiis. *Mater vestra Cethæa, et pater vester Amorrhæus: et soror tua major Samaria*, etc. *soror autem tua minor Sodoma.*

Quoniam ab initio diabolus peccat.] *Ab initio*, scilicet creationis suæ: nam licet non primo instanti (quia creatus est in gratia) paulo post illud tamen peccavit, superbiens et rebellans contra Deum. Secundo *ab initio* peccati et peccatorum, quia ipse primo peccavit; unde Adæ cæterisque peccandi dedit

initium et exemplum. Ita Cyrillus catech. 2 *Princeps, ait, peccati diabolus est, et pater malorum* Et S. Aug. hic: *Ab initio*, ait, *diabolus peccat, non ab initio ex quo creatus est, sed ab initio peccati; quod ab ipsius superbia cœperit esse peccatum*. Addit tertio Didymus: *Ab initio diabolus peccat*, quia *primus*, inquit, *immittit suggestiones peccatorum*. q. d. Initium peccatorum omnium sibi vindicat plerumque diabolus, quia plerumque ea homini suggerit, ad eaque impellit. Denique τὸ *ab initio peccat*, significat diabolum jugiter in suo peccato et rebellione perseverare, utpote damnatum et obstinatum in malo, juxta illud Ps 73. *Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper*. *Peccat* ergo, id est, in affectu peccati primi superbiæ et aliorum semper persistit.

Alludit S. Joannes ad illud sui Evang c. 8. 44 *In veritate non stetit, quia statim ut factus est, cecidit; fuit quidem in veritate conditus, sed non stando confestim a veritate est lapsus*, ait Isidorus l. 1. de Summo bono c. 3. Addit Beda. *Quoniam*, ait, *ab initio diabolus peccat; quia, ait, ex quo ab initio cœpit diabolus peccare, nunquam desiit; nec præsentium scilicet pœnarum enormitate, nec futurorum metu coercitus. Unde ex illo jure esse dicitur, qui a peccando se revocare negligit.* Cujusmodi autem fuerit primum diaboli peccatum, his verbis explicat Beda: *Ille qui primus est conditus, mox ut altitudinem suæ claritatis aspexit, contra conditorem cum suis sequacibus superbus intumuit, perque eamdem superbiam ab initio peccans de Archangelo in diabolum est versus*,

In (ad) HOC APPARUIT FILIUS DEI, UT DISSOLVAT OPERA DIABOLI.] Confirmat id quod dixit. q. d Adeo qui peccat est ex diabolo, non ex Deo, ut ad peccatum quasi hostem suum abolendum, Christum carnem assumere, in eaque apparere voluerit. Repetit more suo id quod dixit v 5. *Et scitis quia ille apparuit ut peccata nostra tolleret*. Nota τὸ *ut dissolvat*. Peccata enim sunt quasi funes quos plectit diabolus, instar aranei captantis muscas, ut iis implicet, intricet et irretiat peccaturum, ne iis se extricare possit, quos proinde Christus venit dissolvere, ut iis peccatorem, extricet et eripiat. Hoc est quod ait Sapiens Prover. 5. 22. *Iniquitates suæ capiunt impium. et funibus peccatorum suorum constringitur*; et Isaias c. 5 18 *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustri peccatum!* Vide ibi dicta. Hinc Christus dedit Petro et Apostolis potestatem solvendi, Matt 16. 19. et Joann. 20 23.

Ex hoc loco et similibus liquet Christum non fuisse incarnandum, si Adam non peccasset: negant id non nulli Doctores Scholastici; sed constanter asserit Scriptura et Patres. qui nullam aliam Christi incarnationis causam assignant, quam nostram a peccato expiationem et redemptionem. Audi Symbolum Nicænum. *Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de cœlis* Hinc ex S. Gregorio canit Ecclesia in benedict cerei Paschalis: *O vere necessarium Adæ peccatum, quod Christi morte deletum est! O felix culpa quæ talem et tantum meruit habere redemptorem!* S. Amb l. de Sacrament. Incarnat. cap. 61 *Quæ*, inquit, *erat causa incarnationis. nisi ut caro quæ peccaverat. per se redimeretur.* S. Aug. s 9. de verb. Apost. *Nulla*, ait, *causa fuit veniendi Christo Domino nisi peccatores salvos facere. Tolle morbos, tolle vulnera, et nulla erit causa medicinæ* S. Leo serm 3. de Pentecost. *Si homo non desiisset*, ait, *Creator creatura non fieret, neque aut sempiternus temporalitatem subiret, aut æqualis Deo Patri Filius formam servi, et similitudinem carnis peccati assumeret*. Idem dicunt cæteri.

9 QUONIAM SEMEN IPSIUS IN EO MANET.] Quodnam est hoc *semen?* Primo. OEcum. accipit Christum; Christus enim est semen Patris, et semen benedictum Abrahæ, Galat 3 29. Secundo, S. Augustin Clemens Alexand. Beda, Glossa et Hugo accipiunt verbum Dei de quo extat parabola seminis et seminantis, Lucæ 8. v. 11. Jacobi 1. v. 18 1. Petri 1. 23. Tertio, et aptissime, Lyran. Cajetan. Hugo et Thomas Anglicus: Semen, inquiunt, est gratia Dei, idque primo, quia ex gratia et charitate quasi ex semine pullulant cæteræ virtutes, item bona opera et merita. Secundo, quia gratia est semen gloriæ, uti pulchre docet S. Thomas 1. part. q. 62. art. 3. Tertio, quia, sicut semen mori debet ut pullulet et fructificet; ita gratia peperit studium mortificationis et martyrii, ex quo omne bonum privatum et publicum profluxit et profluit, juxta illud Christi Joannis 12. vers. 24. *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam; et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam*

ET NON POTEST PECCARE. QUONIAM EX DEO NATUS EST.] Hinc Jovinianus olim, teste S. Hieron. l 2 contra eum, et nuper Lutherus et Calvinus docuerunt fidelem non posse excidere a fide, gratia et justitia; essoque certum de sua perseverantia et salute. Sed hic est error damnatus a Scriptura et a S. Joanne c. 2. v. 1. ubi ait: *Filioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis*, poterant ergo peccare. atqui illi erant fideles; ac repugnat experientiæ quotidianæ, qua videmus in dies multos fideles fieri hæreticos et peccare De nique contrarium definitum est a Concil. Tridant. sess. 6. can 23.

Alius ergo est sensus S. Joannis, nimirum qui natus est ex Deo, non potest peccare. scilicet graviter et mortaliter. Primo in sensu non diviso, sed composito; quatenus scilicet ex Deo natus est, et quamdiu nativitatem hanc et semen gratiæ Dei qua renatus est conservat, ejusque ductum sequitur; ita OEcum. Thomas Anglicus, Cajetan et S. Hieron. l. 2 contra Jovin. Sic dicunt Theologi eum qui habet gratiam efficacem, non posse non facere id ad quod eum gratia impellit, ac consequenter non posse peccare nimirum in sensu composito, quia gratia efficax in suo conceptu includit effectum. Efficax enim dicitur, quæ prævisa est habitura effectum, quod scilicet libero arbitrio persuadebit consensum in bonum opus Absolute tamen qui habet gratiam efficacem, potest ei resistere et peccare, uti liquet ex Concil Trident. sess. 6. can. 4.

Secundo, qui natus est ex Deo *non potest peccare* in sensu formali, quantum scilicet est ex parte nativitatis divinæ, si videlicet vim nativitatis et gratiæ divinæ spectes; hæc enim si sinatur agere et ope-

rari, nec ei resistat liberum arbitrium. potens est et efficax, ut excludat omne peccatum, ne cum eo possit consistere. Ita S. Augustinus de Gratia Christi c 24. Sic Adam in statu innocentiæ dicitur fuisse immortalis, quia quamdiu in eo perdurabat. non poterat mori; sed sicut illum deserere poterat. sic et mori Sic dicimus: hæc medicina. v g. theriaca tam potens est, itaque pesti resistit, ut qui eam sumit non possit peste mori, uti Mithridates sumens quotidie mithridaticum a se inventum et denominatum. ita induruit contra venenum, ut in angustias extremas a Romanis redactus, sumensque venenum. ut se enecaret (ne vivus in Romanorum potestatem veniret) diu id facere nequiverit, natura ita mithridatico roborata, ut omnem veneni vim elideret. Sed sicut quis potest theriaca, quam habet, non uti. imo sumptam ejicere et evomere, itaque peste tangi et mori; ita pariter qui habet gratiam Dei potest ea non uti, eamque abjicere et peccare. Porro S. Joannes hic distinguit habitus supernaturales divinæ gratiæ ab habitibus virtutum moralium naturalibus quod illi omne peccatum excludant hi vero non Nam habitus, v. g temperantiæ non perditur per unum actum intemperantiæ, sicut nec per unum actum temperantiæ acquiritur. Rursum distinguit gratiam Christi a gratia Adami, quod hæc Adamo dabat posse non velle, illa Christianis licet infirmioribus det posse et velle; vide S. Aug de Corrept. et Gratia c. 12. *Provisum est*, ait, *infirmitati voluntatis humanæ, ut divina gratia indeclinabiliter et inseparabiliter ageretur, et ideo quamvis infirmo non deficeret, neque adversitate aliqua vinceretur*, etc. *ut ipso donante invictissime quod bonum est vellet, nec hoc deserere invictissime nollet.* Hoc modo explicat S. Joannes c 5. v. 18 dicens: *Omnis qui natus est ex Deo non peccat, sed generatio Dei conservat eum.*

Tertio, *non potest peccare*, id est, ægre, difficulter potest peccare; quia in novum hominem renatus, tota gratia Dei est indutus et imbutus, ut tanti Dei beneficii immemor et ingratus esse vix queat

Huc accedit OEcum. *non potest*. ait, id est, non vult peccare Alii per metathesin *non potest peccare*, id est, inquiunt, potest non peccare; quia hoc proprie est posse et potentia, cum ex adverso posse peccare, et peccare sit infirmitas, et impotentia, quasi dicat: Semen, id est, gratia Dei. dat nobis potentiam et robur qua possimus non peccare, et vincere omne peccatum. si velimus ei cooperari.

Quarto. S Aug. de natura et gratia c. 14 *Non potest peccare*, scilicet de jure. non de facto, q d Jure non potest peccare. non decet. non congruit eum peccare; si peccet, facit contra omne debitum. jus et fas, quia ingratus est tantæ gratiæ. nativitati et filiationi a Deo acceptæ

Quinto. Gagnæus: *Non potest peccare*, scilicet peccato infidelitatis affectatæ, vel impugnationis veritatis agnitæ. quod S. Joannes vocat peccatum ad mortem, c. 5 16.

Sexto, alii hæc accipiunt de prædestinatis et absolute electis ad vitam æternam; hi enim licet possint aliquo tempore esse in peccato mortali, tamen in extremo vitæ articulo nequeunt esse in eo, cum eoque mori. Simili modo ait Christus Matth. 24 non posse electos in errorem induci, et Joannis 10. neminem posse electos de manu sua rapere. Hinc S Fulgentius de Fide ad Petrum c. 35. *Firmissime tene*, ait, *nullum eorum qui prædestinati sunt, posse perire;* intellige hoc de impossibilitate non antecedenti, sed consequenti, quam logici consequentiæ vocant. quæ recte cum libertate arbitrii nostri consistit, quia illam includit et præsupponit.

Prima expositio et secunda maxime genuinæ videntur

Anagogice S Aug. l. 2. de peccat. mer. c. 7. justus, ait, non potest peccare. non in re, sed in spe; quia sperat, imo jus habet ad vitam æternam, in qua erit impeccabilis.

Simili modo S. Aug. l 1. de Nuptiis et conc. c. 23. et 29 et de Spiritu et littera c. ult. ait præceptum, *Non concupisces*, et, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, et ex omnibus viribus*, perfecte in hac vita non posse adimpleri, sed illo nos moneri ut eo contendamus, ubi illud perfecte adimplebimus, quod erit in cœlo. Intellige hæc in sensu anagogico. Nam non jubetur cum dicitur: *Non concupisces*, ut nullum concupiscentiæ motum sentiamus, quod in hac vita facere non possumus, sed faciemus in cœlo; in sensu enim litterali præcepto *non concupisces*, tantum præcipitur, ut esto concupiscentias sentiamus, iis tamen non consentiamus, quod possumus præstare in hac vita Idem dicendum est de illo: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, et ex omnibus viribus*, uti dixi Roman. 7. v. 7.

Moraliter S. Joannes docet hic fideles modum facilem et certum fugiendi quodlibet peccatum, ac faciendi ut moraliter fiant quasi impeccabiles, nimirum si intendant jugiter semini Dei. hoc est, sanctis inspirationibus et dictaminibus fidei, ac prudentiæ Christianæ, quas Deus per fidem et prudentiam menti suggerit et inspirat; dum enim illis intendimus, mentemque affigimus, excludimus omne semen diaboli, id est. omnes suggestiones concupiscentiæ, et peccati itaque peccare non possumus. Qui enim peccat. necesse est ut attendat et intendat alicui concupiscentiæ a Deo vetitæ: si ei non attendat. peccare nequit, quia appetitus et voluntas nil potest appetere et velle nisi quod phantasia et mens ei proponit et suggerit quasi bonum appetibile et concupiscibile. Hinc Beati peccare nequeunt quia Deum vident tamquam summum et immensum bonum; unde ab eo oculos avertere nequeunt, sed in eo quasi omnis boni abysso merguntur et absorbentur.

Quocirca utilissimum est mentem semper occupare bonis cogitationibus, uti faciebat S. Xaverius, v. g. ruminare aliquam piam sententiam S Script vel SS. Patrum, aut actum, vel virtutem aliquam cujuspiam Sancti; hac enim cogitatione occupata mens excludit et elidit omnem aliam cogitationem illecebrosam. quæ appetitum movere posset ad peccatum; hoc de intellectu. Idem est de voluntate Qui enim intendit semini Dei, hoc est, piis affectionibus. desideriis, impulsibus, terroribus, promissis, etc quas Deus inspirat et indit voluntati. nequit intendere concupiscentiæ, ac consequenter nequit peccare. Dicit ergo cum S. Josepho sollicitato ab adultera: *Ecce Dominus meus omnia mihi tradidit præter te; quomodo ergo possum hoc malum facere, et peccare in Deum meum?* Gen 39 9 Vide ibi dicta. Audi S. Leonem serm 8. de Epiphan *Qui*, ait, *experiri cupit an in ipso Deus habitet, de quo dicitur: Mirabilis Deus*

in Sanctis suis; sincero examine cordis sui interiora discutiunt, et sagaciter quærunt qua humilitate resistant superbiæ, qua benevolentia obluctetur invidiæ, quomodo non capiatur adulantium linguis, quomque bonis delectetur alienis. An pro malo non cupiat malum reddere, malitque multas oblivisci injurias, quam imaginem et similitudinem sui conditoris omittere, qui omnes ad cognitionem sui generalibus incitans donis, pluit super justos et injustos, et solem suum oriri facit super bonos et malos. Ac ne in multis laboret sollicita discretionis inspectio, ipsam matrem virtutum omnium charitatem in secretis suæ mentis inquirat. et si in eo dilectionem Dei et proximi toto corde inventi reperit, ita ut etiam inimicis suis eadem velit tribui, quæ sibi optat impendi, quisquis hujusmodi est, Deum et rectorem et habitatorem sui esse non dubitet.

10. IN HOC MANIFESTI SUNT FILII DEI, ET FILII DIABOLI: q. d. Hisce duobus indiciis manifeste secernas filios Dei a filiis diaboli, puta justos ab injustis; nimirum primo, quod OMNIS QUI NON EST JUSTUS (Græca et Syrus; *Omnis qui non facit justitiam*, opera justa et sancta) NON EST EX DEO; secundo, QUI NON DILIGIT FRATREM SUUM] puta proximum, præsertim Christianum, repete, hic pariter *non est ex Deo*. id est, non est filius Dei, sed diaboli. Unde a contrario colligendum reliquit, filium Dei esse primo, qui facit justitiam; secundo, qui diligit fratrem. Hæ sunt ergo duæ tesseræ, et quasi duo symbola filiorum et militum Dei, scilicet justitia et charitas; diaboli vero injustitia et odium. Nota. Qui diligit fratrem, facit justitiam. Justitia enim generalis hic accipitur, quæ dilectionem, omnemque virtutem complectitur; uti genus complectitur suas species; hic tamen ita secernit S. Joannes, ut ostendat inter omnes justitiæ species nullam magis ostendere, imo efficere nos filios Dei, quam charitatem et dilectionem proximi, nec ex adverso ullam injustitiæ speciem magis nos ostendere et efficere filios diaboli, quam odium et invidiam. Hinc S. Joannes. dilectus Jesu, non nisi dilectionem spirat. Proprie ergo charitas secernit inter filios Dei et diaboli. Audi S. August. hic tract. 5. *Dilectio sola discernit inter filios Dei et filios diaboli; signent se omnes signo crucis Christi; respondeant omnes; Amen: cantent omnes; Alleluia; baptizentur omnes; intrent omnes Ecclesias, faciant parietes basilicarum; non discernuntur filii Dei a filiis diaboli, nisi in charitate. Qui habent charitatem, nati sunt ex Deo; qui non, non sunt nati ex Deo. Quidquid vis habe; hoc solum non habeas, nihil tibi prodest. Alia si non habeas, hoc habe, implesti legem.* Charitate autem diligitur Deus propter se, et proximus propter Deum; unde *plenitudo legis est dilectio* Rom 13. 10. Idem Aug. de natura et gratia c. 42. *Charitas, ait, est verissima, plenissima, perfectissimaque justitia.* Tertull. autem l. de Patient. eamdem vocat *summum fidei Sacramentum, Christiani nominis thesaurum, quam Apostolus totis viribus Spiritus Sancti commendat.* Clemens vero Alexand. in Paræn. ad Gent. *præcipuum* nominat *hominis Christiani munus;* Cyprianus de Bono Patient. *fundamentum pacis tenacitatem ac firmitatem unitatis, quæ et opera et martyria præcedit.* Basilius orat. 3. *radicem mandatorum.* Gregor. Nazian. ep. 20. *doctrinæ nostræ caput.* Hier. ep. ad Theoph. *cunctarum virtutum matrem.* Ephrem. Doct. de humil. *omnium virtutum columnam.* Aug. serm. 53. de Temp. *omnium virtutum arcem.* Prosper. 3. de Vita contempl. c. 13. *affectionum omnium potentissimam, in omnibus semper invictam, actionum bonarum summam, salutem morum, finem cœlestium præceptorum, mortem criminum, vitam virtutum;* Cyrillus in c. 13. S. Joann. *omni virtute constantem.* Gregor. l. sexto. ep. 60. *matrem et custodem omnium bonorum.* Bernardus ep. 2: *Hominum matrem et Angelorum, non solum quæ in terris, sed etiam quæ in cœlo sunt pacificantem.*

Denique S. Basil. de instit. Monach. *Ubi deliquium ait, patitur charitas, ea prorsus ejus loco odium succedit. Quod si, ut Joannes ait, Deus charitas est, sine dubio necesse est diabolum odium esse. Ut igitur qui charitatem habet, is Deum habet; sic qui odium habet, diabolum in se nutrit.* Hæc ante me congessit noster Bened. Justin.

11. QUONIAM HÆC EST ANNUNTIATIO] hoc est, res annuntiata, et semper annuntianda ac prædicanda q. d. Hoc est nuntium e cœlo a Christo allatum, quod nos Apostoli nuntii Christi vobis *jugiter* annuntiamus. Syrus, hoc est præceptum; præceptum enim subditis promulgandum et annuntiandum est. Græcum ἀγγελία alludit ad Evangelium, q. d. Summa Evangelii est diligere invicem. Rursum Evangelium, id est lætum nuntium, quod Christus nobis attulit e cœlo, fuit ut diligamus invicem, sicut Christus dilexit nos. Potuisset Deus a nobis, utpote peccatoribus, exigere multa opera pœnosa et ardua jejuniorum, ciliciorum, laborum, tormentorum, martyriorum; sed noluit, contentus est si amemus invicem. Hoc est Evangelium. Quid enim lætius, quid jucundius, quid facilius quam amare, et amare *alterutrum*, id est, invicem, reciproce! Sicut enim Deus præcepit nobis ut diligamus fratres, sic vicissim præcepit fratribus ut reciprocum amorem nobis rependant. Hunc enim elicit et exigit noster amor; philtrum enim efficacissimum, lynx, magnes et illex amoris est amor, juxta illud Mart.

> Ut præstem Pyladem, aliquis mihi præstet Orestem:
> Hoc non fit verbis: Marce, ut ameris, ama.

Rursum hæc est ἀγγελία, puta angelorum annuntiatio, doctrina et vita; angeli enim se invicem ardentissime diligunt. Hanc jubet nos imitari Christus, ut angelorum mores et felicitatem æmulemur, et per mutuum amorem inchoemus.

Alludit, imo citat illud Christi: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* Joan. 15. v. 12. ubi notat S. Augustin. tractat. 83. in Joannem, τὸ *sicut dilexi vos*, distinguere charitatem a dilectione humana et carnali, q. d. Diligite invicem, non sicut se diligunt homines, quoniam homines sunt, sed sicut se diligunt, quoniam dii sunt, et filii Altissimi. *Ut quid enim, inquit, diligit nos Christus, nisi ut regnare possimus cum Christo? Pauci se propterea diligunt, ut sit Deus omnia in omnibus.*

12. UT DILIGATIS (græce ἀγαπῶμεν, id est, *diligamus alterutrum*) NON SICUT CAIN,] subaudi faciemus, vel diligamus. Cain enim seipsum tantum dilexit, fratrem vero suum Abelem odit, et occidit ex invidia; quod scilicet videret sacrificia fratris, utpote meliora, esse Deo grata, idemque ab eo cœlesti igne inflammari, sua vero, utpote pejora, esse Deo ingrata, ob eoque respui. Hoc est quod Caino ait Deus juxta

Septuag. *Nonne, si recte offeras, recte autem non dividas, peccasti?* Nam Cain hoc ipso male dividebat, dans Deo aliquid suum, sibi autem seipsum, ait S. Augustinus 15. Civit. cap. 7. *Quod omnes*, inquit, *faciunt, qui non Dei, sed suam sectantes voluntatem, id est, non recta, sed perverso corde viventes offerunt Deo munus, quo putant eum redimi; ut eorum non opituletur sanandis pravis cupiditatibus, sed explendis*. Quocirca notat Euseb. l. 11. de Præpar. Ev. c. 4. apposite et quasi omine divino vocatum esse Cain; licet enim mater Eva eum vocarit *Cain*, id est, *possessionem et peculium* suum, dicens: *Possedi hominem per Deum*, Gen. 4. 1. a radice קנה *kana* per ה, id est, *possedit*, tamen æque commode *Cain* derives a קנא *kana* per א, id est *æmulatus est, invidit*; et sic *Cain* idem est quod *æmulus*, vel *invidus*, qualis ipse fuit. Vide Prosperum l. 1. de Promis. et prædict. c. 6. de dilectione proximi, vide S. Greg. 10. Mor. c. 6. Chrys. hom. 18. in Matth. ubi novem dilectionis gradus assignat. Et S. Aug. lib. 1. de doctr. Christ. c. 22. *Hæc*, ait, *regula dilectionis divinitus constituta est: Diliges proximum tuum sicut te ipsum, Deum vero ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente, ut omnes cogitationes tuas, et omnem vitam, et omnem intellectum in illum conferas, a quo habes ea ipsa quæ confers. Cum autem ait, toto corde, tota anima, tota mente, nullam vitæ nostræ partem reliquit quæ vacare debeat, et quasi locum dare, quasi alia re velit frui. Sed quidquid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur, quo totius dilectionis impetus currit. Quisquis ergo recte proximum diligit, hoc cum eo debet agere, ut etiam ipse toto corde, tota anima, tota mente diligat Deum. Sic enim eum diligens tamquam seipsum, totum dilectionem sui et illius refert in illam dilectionem Dei, quæ nullum a se rivulum duci extra patitur, cujus derivatione minuatur.*

Qui ex maligno erat.] Puta ex diabolo, q. d. Cain erat filius non Dei, sed diaboli, non generatione, sed imitatione et suggestione. Diabolus enim ex odio Dei, cum ipsi nocere non possit, cupit nocere ejus imagini, puta homini ipsumque perdere; sicut pardalis cum hominem lædere nequit, hominis imaginem discerpit, ait S. Basil. hom. de invidia. Malignitas ergo Cain æque ac diaboli consistit in odio et invidia; quæ sunt vitia tyrannorum, raptorum et homicidarum, *qui piscium vitam degunt; nam ii in quemcumque alium inciderint, devorant, robustior infirmiorem propellens*, ait Athenagoras orat. pro Christianis. Unde piscis apud Ægyptios erat hieroglyphicum odii, ait Clemens Alex. lib. 5. Stromat.

Et propter quid occidit eum? Quoniam opera ejus maligna (πονηρὰ, id est, *mala et prava*) erant.] Quia scilicet Deum parvi, imo minoris seipso æstimans, pejores victimas ipsi offerabat, meliores et pinguiores sibi reservans, atque invidebat Abeli, quod meliora offerens Deo, ipsi gratior existeret, et ab eo cœlesti victimarum incendio honoraretur: peccatum ergo Cain fuit invidia, quod scilicet Abeli fratri invideret Dei benevolentiam et gratiam, qua ejus victimas cœlitus inflammando acceptabat, non Caini. Ex invidia natum est odium, ex odio homicidium, imo parricidium. Hæ sunt proles et fruges invidiæ.

Audi S. Cypr. tr. de Zelo et livore: *Ambitionem zelus excitat, dum cernit quis alium in honoribus ampliorem, zelo excæcata sensus nostros atque in ditionem suam mentis arcana redigente. Dei timor spernitur, magisterium Christi negligitur, judicii dies non providetur; inflatur superbia, exacerbatur sævitia, perfidia prævaricatur, impatientia concutit; furit discordia, ira fervescit, nec se jam potest cohibere, vel regere, qui factus est potestatis alienæ. Hinc Dominicæ pacis vinculum rumpitur, hinc charitas fraterna violatur, hinc adulteratur veritas, unitas scinditur, ad hæreses atque ad schismata prosilitur, dum obtrectatur sacerdotibus, dum Episcopis invidetur, dum quis aut queritur non se potius ordinatum, aut dedignatur alterum ferre præpositum. Hinc recalcitrat, hinc rebellat, de zelo superbus, de æmulatione perversus, animositatis et livoris non hominis, sed honoris inimicus. Qualis vero est animæ tinea, quæ cogitationum tabes, pectoris quanta rubigo, zelare in altero vel virtutem ejus, vel felicitatem, id est, odisse in eo vel merita propria, vel beneficia divina, in malum proprium bona aliena convertere, illustrium prosperitate torqueri, aliorum gloriam facere suam pœnam, velut quosdam pectori suo admovere carnifices, cogitationibus et sensibus suis adhibere tortores, qui se intestinis cruciatibus lacerent, qui cordis secreta malevolentiæ ungulis pulsent; non cibus talibus lætus, non potus potest esse jucundus: suspiratur semper, et ingemiscitur et doletur; dumque ab invidis numquam livor exponitur, diebus ac noctibus pectus obsessum sine intermissione laniatur.*

Fratris autem ejus justa.] Puta innocentia, pia et sancta; quia Deum pluris se æstimans, meliores victimas ipsi offerebat, ideoque ex invidia a fratre Cain occisus est. Tria maxime præconia justitiæ in Abel fuere: scilicet virginitas, sacerdotium et martyrium; ait S. Aug. vel quisquis est auctor lib. Divers. quæst. ad Orosium; unde et S. Cypr. l. de Bono patientiæ, ait eo modo ait Abelem initiasse martyrium, eumque Martyribus ad imitandum in exemplum statuit. Sic et Rupert. in Isaiæ c. 59. Abelem vocat Protomartyrem. Hinc et Abel fuit typus Christi, qui fuit Martyrum caput et princeps, uti docet Irenæus l. 4. 42. S. Aug. l. 12. contra Faustum c. 9. et 10. Prosper loco citato et alii, vide dicta de Cain et Abel Gen. 4. et ep. Judæ v. 11. Hac de causa S. August. civitatem Dei inchoat ab Abel, civitatem diaboli a Cain, lib. 15. Civit. c. 8.

13. Nolite mirari, fratres, si odit vos mundus.] Hanc sententiam quasi consequens deducit S. Joannes ex antecedenti antithesi filiorum Dei et filiorum diaboli, v. g. Caini et Abelis, q. d. Sicut Cain odit Abelem, quia Caini maligna, Abelis vero justa erant opera; et ita pariter mundus, id est, Gentiles et mundani homines oderunt Christianos verosque fideles, quia ipsorum prava, fidelium vero sancta sunt opera. Alludit ad illud Christi in suo Evangelio c. 15. 18. *Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit.* Quid mirum si filii diaboli oderint filios Dei, cum pater eorum diabolus extrema oderit Deum Deique filios? Sicut non mirum est filios serpentum odisse filios hominum, contrarium enim odit sibi contrarium; uti nigredo odit, id est aversatur, albedinem, frigus calorem, amaritudo dulcedinem, malitia bonitatem, vitium virtutem, etc.

Porro causæ cur mundus oderit et fideles et san-

cios, sunt quinque. Prima est, dissimilitudo morum; mundani enim mundanos habent mores, sancti vero cœlestes. Illi tument ambitione, avaritia, gula, libidine; hi se deprimunt humilitate, paupertate, sobrietate, castitate. Nam sicut similitudo est causa amoris, sic dissimilitudo est causa odii, ait Aristot. hinc illud Horatii l. 1. epist. 19.

> Oderunt hilarem tristes, tristemque jocosi,
> Sedatum celeres, agilem gnavumque remissi.

Hanc causam dant impii Sapient. 2. 15. *Gravis*, inquiunt, *est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, et immutatæ sunt viæ ejus.* Et S. Leo s. 9. de Quadrag. *In bono ergo*, ait, *proposito constitutis inimicitiæ dissimilium diabolo instigante non desunt, et facile in odia prorumpunt, quorum improbi mores detestabiliores sunt comparatione rectorum. Iniquitas cum justitia non habet pacem, temperantiam odit ebrietas, falsitati nulla est cum veritate concordia. Non amat superbia mansuetudinem, petulantia verecundiam, avaritia largitatem, et tam pertinaces habet diversitas ista conflictus, ut etiamsi exterius conquiescat, ipsa tamen piorum cordium penetralia inquietare non desinat; ut verum sit, quod qui voluerint in Christo pie vivere, persecutionem patientur; ut verum sit, quod omnis hæc vita tentatio est.* Mox vero aliam hujusce rei causam affert ab invidia malevolentiaque dæmonum desumptam. *Per istum*, ait, *agonem dilectissimi ad præmia æterna tendentibus, in eo maxime diaboli insidiatur astutia, ut quorum pervertere non potest probitatem, subruat fidem.* Simili de causa inter bestias dissimiles intercedit antipathia et odium, v. g. inter hyenam et pantheram, de quo Plinius l. 28. c. 8. *Hyænæ*, ait, *pantheris terrori esse traduntur, ut ne conentur quidem resistere, et aliquid de corio earum habentem non appeti; mirumque dictu, si pelles, utrinque contrariæ suspendantur decidere pilos pantheræ.* Simile odium est inter lupum et ovem, inter canem et leporem, inter murem et felem, inter elephantem et rhinocerotem.

Secunda odii causa est invidia; quia enim mundani suis concupiscentiis irretiti non possunt assurgere ad puritatem, virtutes et sanctitatem Sanctorum; dolent, eamque illis invident, præsertim quia vident illos magnis certisque passibus tendere ad beatitudinem et gloriam cœlestem, se vero suis sceleribus tendere ad damnationem et gehennam. Sicut ergo damnati et dæmones oderunt Sanctos, sic et mundani.

Tertio est, quod mundani videant Sanctos se separasse ab eorum consortio, illudque assidue fugere; unde eos quasi sui cœtus apostatas oderunt. Hanc causam assignat Christus Matth. 15. 18. *Si de mundo*, ait, *fuissetis, mundus quod suum erat diligeret; quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.* Et impii Sap. 2. 16. *Tamquam nugaces æstimati sumus ab illo, et abstinet a viis nostris tamquam ab immunditiis.*

Quarta, quia Sancti carpunt et redarguunt pravos mores mundi, imo sola Sanctorum vita est tacita mundanorum reprehensio. Hanc causam dant impii Sap. 2. 12. *Circumveniamus*, aiunt, *justum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est nobis, et improperat nobis peccata legis, et diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ.* Et Christus Joan. 15. 8. *Cum venerit ille* (Paraclitus) *arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio.*

Quinta, quia mundani pleni sunt amore sui, cui contrarii sunt Sancti, utpote pleni amore Dei; hinc laudem, dignitatem et gloriam acquirunt, quam eis mundani invident. Tritum est illud vulgi:

> Dum canis os rodit, socium quem diligit odit.

Unde fremit et ringit, quia metuit ne socius canis, os vel partem ossis sibi eripiat. Et hæc est causa cur etiamnum mundus et mundani oderint viros religiosos, quia scilicet eos ob sapientiam et virtutem sibi vident præferri in concionibus, pulpitis, cathedris, etc. easque sibi eripi; quod sane nascitur ex amore sui et mundi, non Dei; vide Philonem l. *Quod deterius potiori insidiatur.*

Succinit S. Joanni S. Jacobus c. 4. 4. *Adulteri*, ait, *nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est Dei;* vide ibi dicta, et S. Paulus dicens: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem*, Galat. 1. 10. Nota. Pro *nolite mirari* S. Fulgent. l. 3. ad Trasimundum, et Tertul. in Scorpiaco c. 12. legunt: *Nolite expavescere.* Nonnulli enim Christiani verecundiores et timidiores mirabantur, quasi quid novum et insolens, se ob susceptam Christi fidem, sanctamque vitam a suis amicis Gentilibus despici, et odio haberi, imo vexari, et bonis spoliari, cum potius ob sanctitatem coli et amari juvarique debuissent, ideoque hæc odia expavescebant. Roborat ergo eos S. Joannes, docetque id non esse mirandum nec expavescendum, sed potius in eo lætandum et gloriandum; quia quos odit mundus, hos amat Deus: *Magis mirabile esset, si pravi homines diligerent eos, qui secundum Christum pie vivunt*, ait Didymus. Quare ob hæc odia ne vel hilum remittendum est de sanctitate vel amore, sed potius in iis obfirmandus, intendendus et majoribus incrementis perficiendus est animus; sicut calor objecto frigore per antiperistasin sese intendit, corroborat et adauget; adeo ut etiam mundanos nos audientes charitate superare, et ex inimicis amicos facere satagamus.

Hoc est quod ait S. Petrus ep. 1. c. 4. 12. *Charissimi, nolite peregrinari in fervore, qui ad tentationem vobis sit, quasi novi aliquid vobis contingat; sed communicantes Christi passionibus gaudete, ut et in revelatione gloriæ ejus gaudeatis exultantes.* Vere Seneca l. de Providentia c. 1. et seq. *Deus*, ait, *virum bonum in deliciis non habet, experitur, indurat, sibi illum præparat*, etc. omnia *adversa* (vir bonus) *exercitationes putat.* etc. *marcet sine adversario virtus; tunc apparet quanta sit, quantum valeat polleatque cum quid possit patientia ostendit;* et S. Basil. Admonit. ad filium spirit. *Fili*, ait, *patientiam arripe, quia maxima est virtus animæ, ut velociter ad sublimitatem perfectionis possis ascendere.* Causam dat S. Aug. s. 11. et 149. de Tempore, ut scilicet ex mundi odio Deus nos trahat ad amorem sui et cœli. *O infelicitas*, ait, *generis humani! amarus est mundus et diligitur, puta si dulcis esset, qualiter diligeretur? flores ejus quomodo colligeres, qui a spinis non removes manum?*

14. Nos scimus,] non fide divina credendo nos esse justos et prædestinatos, ut volunt hæretici, sed certitudine morali et conjecturali, concepta ex testimonio bonæ conscientiæ, innocentis vitæ, et consolationis Spiritus Sancti. Dicit hoc S. Joannes ad consolationem fidelium, ne timeant mundi odia, q. d. In hisce mundi odiis et persecutionibus scitote vos, o fi-

deles, vobisque animos addat et exacuat, quod per fidem et Christianismum translati estis de morte peccati ad vitam cœlestem et divinam, scilicet in hac vita per gratiam, in futura per gloriam, quæ omnibus odiis superior est; hujus autem vitæ certum est indicium, imo effectus, *quoniam* (quod) *diligimus fratres*, id est, proximos. Dilectio enim hæc signum est, et effectus indubitatus gratiæ sanctificantis, et Spiritus Sancti, a quo quasi fonte increato manat omnis amor et dilectio. Vere S. Basilius in Regulis brev. reg. 11. et fusius in disput. reg. 296. *Quomodo*, ait, *certo persuasus esse aliquis potest Deum sibi peccata remisisse? Nempe si affectionem animi in se animadverterit similem illius qui dixit: Iniquitatem odio habui, et abominatus sum*, etc.

Ubi tria dat signa inhabitantis gratiæ et justitiæ: Primum, odium peccati; secundum, mortificationem carnis, et omnium malarum cupiditatum; tertium, zelum salutis proximi ex amore Dei provenientem, qualem habuit Paulus, dicens: *Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror?* 2 Corinth. 11. et S. Gregorius lib. 1. Dial. cap. 1. *Mens*, inquit, *quæ divino spiritu impletur, habet evidentissima signa sua, virtutes scilicet et humilitatem; quæ si utraque perfecte in una mente conveniunt, liquet quod de præsentia Sancti Spiritus testimonium ferunt*. S. Leo s. 8. de Epiph. hæc tria gratiæ et sanctitatis assignat indicia. Primum, humilitatem; secundum injuriarum condonationem; tertium, ea tribuere quæ sibi cupit impendi. *Quisquis*, ait, *hujusmodi est, Deum rectorem et habitatorem sui esse non dubitet*, videlicet ita ut non pendeat animi, sed probabiliter id credat.

Qui non diligit, cum scilicet debet diligere, aut qui non diligit, id est, qui odit, ut sit liptote aut miosis, manet in morte,] puta manet in macula peccati habitualis, remanente post actum peccati transeuntem, indeque manet in reatu et obligatione ad mortem æternam, ex quo exire per se nequit, sed tantum per gratiam Christi, ait Thomas Anglicus. Quomodo anima, immortalis cum sit, peccato tamen mori possit, eleganter explicuit S. August. lib. 3 de Civit. Dei c. 1. *Mors animæ fit, cum eam deserit Deus; sicut corporis, cum id deserit anima. Ergo utriusque rei, id est, totius hominis mors est, cum anima a Deo deserta deserit corpus; ita enim neque ex Deo vivit ipsa, neque corpus ex ipsa*. Consentanee Cyrill. Alexand. orat. de exitu animæ; *Mors proprie est non quæ animam dirimit a corpore, sed quæ animam a Deo separat: Deus vita est, a quo qui disjungitur, perit*.

Quin potius hæc animæ mors absolute in arcano sermone appellatur mors; nam mors illa corporis quam tantopere horremus, umbra duntaxat est, et imago hujus veræ mortis, cum illa ne conferenda quidem. Unde S. Greg. l. 4. Moral. c. 17. *In Scriptura*, ait, *mors carnis dicitur umbra mortis; quia sicut vera mors est, qua anima separatur a Deo, ita umbra mortis est, qua caro separatur ab anima*. Denique peccatum generat formidabilem illam æternæ damnationis mortem, de qua S. Aug. l. 6. de Civitate c. ult. *Si anima in pœnis vivit æternis, mors illa potius æterna dicenda est, quam vita; nulla quippe major et pejor est mors, quam ubi non moritur mors*. Quocirca S. Basilius hom. 5. in Julittam Martyrem: *Peccatum*, ait, *animæ est ægritudo, peccatum mors est animæ, alioqui immortalis. Peccatum luctu est et implacabilibus lamentis dignum. Ob peccatum profluant effusissimæ lacrymæ, nec desinat ab imo pectoris recessu jugiter prosilire suspiriosus gemitus*. Ob hanc utique causam S. Hieron. peccatorem vocat diaboli cadaver: *Cadaver*, inquit, *diaboli putridum, ob magnitudinem peccatorum dubitare non poterit, qui legerit peccatum esse fœtidissimum, ipso peccatore dicente: Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ*; ita ipse l. 6. in Isaiæ c. 14.

15 Omnis qui odit fratrem suum, homicida est.] Probat id quod dixit: *Qui non diligit manet in morte*, hoc syllogismo: Omnis homicida manet in morte; atqui omnis qui non diligit, sed odit fratrem suum, est homicida; ergo omnis qui non diligit fratrem suum, manet in morte. Porro S. Joannes pro eodem habet non diligere fratrem et odisse fratrem, tum per miosin, quia minus dicitur, sed plus intelligitur, puta per negationem intelligitur affirmatio contrarii; tum quia non diligere fratrem cum debeas eum diligere, censetur interpretativum odium, et sæpe id oritur ex expresso et formali odio.

Porro, qui odit fratrem suum homicida est, non actu et opere, sed affectu et voluntate; quia, ut ait S. Hieron. epist. 36. ad Castorin. *Cum homicidium ex odio sæpe nascatur, quicumque odit, etiamsi necdum gladio percusserit, animo tamen homicida est*. Sic Christus ait, eum qui concupiscit uxorem proximi, esse adulterum, quia eam mœchatus est in corde suo, Matth. 5. 28. Secundo, *homicida* est dispositive quia odium disponit, et via est ad homicidium, sicut concupiscentia ad adulterium; ita Dion. Carth. Denique odium plenum est desiderium homicidii; difficillimum enim est ut quem oderis, superesse velis; vide Antiochum Monachum homil. 28.

Mystice, qui odit fratrem homicida est sui ipsius, quia per odium occidit animam suam. Ita S. Ambros. precat. ad Missam. *Qui*, inquit, *invidet, qui odit, non alium priusquam seipsum occidit: qui exultat in adversis proximi, et affligitur in prosperis ejus, alieno proximum, se suo petit gladio*. Et S. Gregor. lib. 10. Moral. c. 11. num. 18. *Vitam*, ait, *animæ culpa polluit, servatus vero contra proximum dolor occidit: menti namque ut gladius figitur, et mucrone illius ipsa viscerum occulta perforantur, qui scilicet a transfixo corde si prius non educitur, nihil in precibus divinæ opis obtinetur: quia et vulneratis membris imponi salutis medicamenta nequeunt, nisi ferrum a vulnere ante subtrahatur*. Pari modo qui odit fratrem, animam ejus sæpe occidit; quia provocat eum ad odium, vindictam et rixas, quibus animam suam perimit.

Porro Alexander Papa epist. 3. sic legit: *Omnis qui detrahit fratri suo homicida est, et omnis homicida non habet partem in regno Dei*. Nam ut ait hic Dionys. triplex est homicidium: Primum corporale, quod tollit esse naturæ; secundum detractionis, quod tollit esse famæ, occiditque civiliter; tertium, odii.

Non habet vitam æternam in semetipso manentem.] q. d. Non habet gratiam in se manentem, non manet in eo gratia, nec ipse in gratia, qua obtinetur vita æterna; ut sit metonymia, ita Cajetan. et alii.

Aut proprie, *non habet*, id est, non habebit, vel habere non potest gloriam vitæ æternæ, ut vertit Syrus, ut ait enallage temporum, qua præsens ponitur pro futuro. q d. Qui odit, non habet spem vitæ æternæ, nec eam sperare potest, sed manet in morte peccati, inde transiturus ad mortem æternam gehennæ (est enim, ut dixi) juxta illud S August. Præfat in Ps. 31. *Quomodo mala conscientia tota in desperatione est, sic bona conscientia tota in spe*. Unde Cain: *A facie*, inquit, *tua abscondor, et ero vagus et profugus in terra; omnis igitur qui invenerit me, occidet me*. q. d. ait S. Hieron. epist. 121. ad Damasum quæst. 1. *Quisquis ex tremore corporis et furiatæ mentis agitatæ, eum me esse intelliget, qui merear interfici*. Sic Poetæ fingunt Orestem ob cædem matris continuis, furiis agitatum, vide S. Augustin. hanc S. Joannis sententiam expendentem homil. 40. inter 50 c 2 et hom 42. c. 7.

16 In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere] Redit S. Joannes ad vim, indolem et legem perfectæ charitatis, ejusque ideam et vivum exemplar proponit Christum q d. Christus eminentiam charitatis ostendit, ejusque legem fixit, non tam verbo quam facto, quando ipse animam, id est, vitam suam posuit pro nostra: mortuus enim est ut nos a morte præsenti et æterna liberaret, ac ad vitam gratiæ et gloriæ beatæ traduceret; quo facto quasi in imagine nobis legem charitatis depinxit, scilicet nos pari modo pro fratribus debere animam, id est vitam, ponere Dicit ergo: *In hoc cognovimus charitatem Dei*. q d. In hoc elucet clare immensa Dei charitas superans omnem charitatem et amorem parentum, cognatorum, amicorum, quod scilicet Deus infinitus et immensus, pro suis creaturis, puta hominibus peccatoribus, indignis et ingratis, ultro et liberaliter sine ullo suo commodo, aut fructu, imo cum magno incommodo ac probro, vitam suam posuerit: eoque simul nobis tacite præcepit ut se imitemur, et similiter pro fratribus animam ponamus.

Nota. Non licet animam, id est, æternam animæ salutem, prodigere pro æterna salute animæ proximi; quia charitatis ordo poscit ut magis diligam meam salutem, gratiam et gloriam, quam proximi; quocirca bona spiritalia, puta gratiam et gloriam, eorumque augmentum magis mihi velle et procurare teneor, quam proximo; hoc enim dictat charitas ejusque ordo; licet tamen animam, id est, temporalem animæ salutem et vitam prodigere pro æterna salute proximi; quia illa longe pluris facienda est quam temporalis propria Unde cum ad illam comparandam necessarium est hanc prodigere, vel periculo exponere, id omnino faciendum est: hoc enim dictat et jubet ordo charitatis Ita S Paulus et Paulinus pro fratribus animas posuerunt. Ita S Sebastianus vitam suam exposuit morti et martyrio, ut S Marcum et Marcellianum ex tentatione parentum nutantes in fide confirmaret. Ita S. Vitalis Ursicinum medicum in martyrio nutantem corroborans, mortem et martyrii lauream adeptus est. Similia legimus in actis aliorum Martyrum et Sanctorum.

Sed quæres an liceat, et an quis teneatur animam, id est vitam temporalem, exponere pro vita temporali proximi? quia cum charitate tenear me magis diligere, quam proximum, videtur pariter quod magis debeam diligere vitam temporalem propriam, quam proximi.

Respond Ordinarie id verum est, extraordinarie tamen ob alias causas concurrentes, sæpe aliter faciendum est Primo ergo tenetur vitam pro aliis exponere, qui ad id se pacto promisso aut jurejurando obligavit. Ita milites in prælio debent ex justitia pugnare, et vitam exponere, quamdiu est spes victoriæ; quia ad id ex pacto et juramento se obligarunt.

Secundo, ex justitia legali tenetur civis pro patria et civitate vitam exponere: recta enim ratio dictat partem esse exponendam periculo pro salute totius, v. g. Reipubl. Sic Samson collidendo postes domus, ejus ruina se cum Philisthæis oppressit, ut eorum servitute populum Dei liberaret, Judic. 16. Sic Decii pro Romano exercitu, Codrus pro Atheniensi. Leonidas pro Spartano, morti se devoverunt, uti refert Livius, Plutarch. Valer. Maxim. et alii.

Tertio, amicus non tenetur pro vita amici suam exponere; hoc enim est diligere proximum *non sicut seipsum, sed plusquam seipsum* quod doctrinæ regulam excedit, ait S. Aug. lib. de Mendacio c. 6. Si tamen exponat, laudabiliter faciet; exponet enim illam pro honestate et bono virtutis amicitiæ; licet enim pro ea, æque ac pro alia virtute. v. g castitate vitam exponere. Majus enim est bonum virtutis, quam vitæ; illud enim est honestum et spiritale, hoc naturale duntaxat et corporale. Tunc ergo vita propria exponitur, non ex amore vitæ alienæ, sed ex amore virtutis, et ad aliorum exemplum, ut eis ostendat dignitatem virtutis amicitiæ, utque in ea excellat; ita docet S. Augustinus lib. de Amicitia c. 10 S. Hieronymus in c. 7. Michææ: *Interrogatus*, ait, *quidam quid esset amicus? respondit: Alter ego Unde Pythagorei duo vadas sese invicem Tyranno dederunt*. S Ambros lib 3 Offic. c. 12. Franc. Victoria Relect. de homicidio num. 24. Domin. Soto l. 5 de Justitia quæst. 1. art. 6 imo S. Thom 2. 2. qo. 26. art. 4. ad 2, et ibid. Valentia, qui et addit alium casum, nimirum si quis ex ira me invadat, itaque me stringat ut vel debeam occidi, vel invasorem occidere, licite posse me permittere occidi, ne alium occidam; quia non teneor cum tanta difficultate et incommodo cædis alienæ, vitam propriam conservare, præsertim quia si eum occidam, non tantum corpus, sed et animam ejus perdo, utpote existentem in flagranti delicto invasionis et conatus homicidii. Simili modo possum exponere vitam pro tuenda alterius castitate. Unde S. Ambr. l 2. de Virgin. celebrat militem illum qui S. Theodoram damnatam ad lupanar, commutando cum ea vestes, periculo violationis exemit; pro ea enim jam habitu virili et militari egressa damnatus ad mortem, eam deinde sponte ad locum supplicii procurrentem, martyrii sociam habuit, ne eos tyranni gladius separaret, quos junxerat amor Christi. Simili modo S. Paulin. se pro filio viduæ exposuit servituti, quæ civilis est mors, ob amorem charitatis, ut scilicet heroicum actum imo excessum charitatis posteris in exemplum relinqueret; quem proinde mire celebrat S. Augustinus. Ambrosius. Hieron. et alii passim. Denique clara est sententia Christi: *Majorem hoc dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis*, Joan. 15. 13.

Idem viderunt Gentiles, qui laudant Pyladem et

Orestem, Nisum et Euryalum, Damonem et Pythiam amicos, quorum unus pro altero morti se ultro obtulit. Vide Valer Max. lib. 4. c. 7. et Aristot lib 7. Moral. Eudemior c. 7. *Itaque*, inquit, *et simul esse et convivere, congaudere, condolere, absque se mutuo ne vivere quidem posse* (*una enim animo sunt*) *sed commori unius illius veræque amicitiæ est.* Seneca ep 9. *In quid*, ait, *amicum paro? ut habeam pro quo mori possim. ut habeam quem in exilium sequor.*

17 QUI HABUERIT SUBSTANTIAM (Syrus *possessionem*) HUJUS MUNDI, ET VIDERIT FRATREM SUUM NECESSITATEM HABERE (S. Cyprian. l. de Opere et eleemosyna legit *desiderantem*, vel, ut vetus editio habet, *esurientem*) ET CLAUSERIT VISCERA SUA AB EO, QUOMODO CHARITAS DEI MANET (S. Aug. legit *manere poterit*) IN EO? | Educit hanc sententiam quasi consequentiam ex vers. antecedenti; estque argumentum a minus verosimili ad majus. q d. Si charitas Dei et Christus nos obligat ut ponamus animam pro fratribus, quod est difficillimum; ergo multo magis nos obligat ut illi egenti demus eleemosynam, quod est facillimum. Rursum, quia casus ille quo obligemur dare animam pro fratribus, raro occurrit; crebro vero occurrit obligatio levandi ejus indigentiam per eleemosynam, hinc ab illo ad hunc transit. q. d. Si durum vobis est dare vitam, date saltem eleemosynam proximo, quod vobis est facile; ita OEcumen et S. Aug. Ita S Joannes eleemosynarius, cum quis celebrabat profusam ejus in pauperes liberalitatem, respondebat: *Frater, nondum pro te sanguinem fudi, sicut mandavit mihi Dominus meus Christus*, uti refert Leontius in ejus vita.

Ex hoc loco multi Doctores docent eleemosynæ præceptum obligare, non tantum in extrema proximi necessitate, sed etiam in gravi, adeo ut dives teneatur tunc erogare non tantum superflua, sed etiam necessaria statui suo, si minori suo incommodo possit avertere grave incommodum proximi. Ait enim S. Joannes: *Qui habuerit substantiam*, græce βίον, id est, *victum*, non superflua; victus enim et substantia, tam superflua quam necessaria complectitur Rursum ait: *Et viderit fratrem suum necessitatem habere*, non extreme indigere, necessitas enim gravis vera est necessitas, etsi non sit extrema. Vide Gregor. de Valentia tom. 3. disp. 3. quæst. 9. puncto 4. et Bellarm. lib. 3. de Bonis oper. in partic. c. 7. Hinc ait Eccles. c 4. 1 *Filii. eleemosynam pauperis non defraudes.* q. d. Injuriam et fraudem illi facis, si eleemosynam ipsi debitam neges, et S. Ambros. l. 4. Offic. c. 31. *Grandis culpa*, ait, *si sciente te fidelis egeat, si scias eum sine sumptu esse, fame laborare, ærumnam perpeti, qui præsertim egere erubescat*, vide S Gregor. Nazianz orat. De cura pauperum, et S Chrysost. passim de eleemosyna.

ET CLAUSERIT VISCERA SUA AB EO. | *Viscera* enim sunt sedes commiserationis et symbolum misericordiæ, juxta illud Thren. 2. 11. *Conturbata sunt viscera mea, effusum est in terra jecur meum, super contritione filiæ populi mei:* vide ibi dicta. OEcumen expendit τὸ *viscera* q d. Qui in viscera sua non admittit miserorum commiserationem, eæ iis excludit et evacuat charitatem Unde jubet Paulus Coloss. 3 12. *Induite viscera misericordiæ.* Viscera sunt symbolum paterni imo materni amoris; patres enim et matres filios suos vocant *viscera sua*, uti Paulus vocat Onesimum filium suum spiritualem, ep. ad Philem. v. 7. ubi S. Hier. *Omnes filii*, ait, *parentum sunt viscera.* Significat ergo τὸ *viscera* nos omnes ex eadem carne constare, esseque filios unius Adæ, et magis Dei, ac proinde invicem misereri et subvenire debere tamquam fratres fratribus. juxta illud Isaiæ c. 58. 7. *Carnem tuam ne despexeris.* Rursum τὸ *viscera* significat eleemosynam dandam ex magno commiserationis affectu, et ut hunc semper ostendamus proximo. si effectum præstare nequimus. Vide S. Greg. 20. Mor. c. 26. *Audiant*, ait, *duri et immisericordes tonitrua Sapientis*, Prov. 21. 13 *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur.*

Ad hæc viscera miserationis induenda fideles incitat Salvianus lib. 4. ad Ecclesiam Cathol. dum docet, Christum in pauperibus esse mendicum, omnibusque indigere; quare in Christum crudeles esse qui bona sua erogant in cognatos qui non indigent, et Christum in pauperibus egere sinunt: *Sunt*, ait, *quibus etsi desint multa, non desunt omnia. Christus tantummodo solus est, cui nihil est, quod in omni humano genere non desit. Nullus servorum suorum exulat, nullus frigore ac nuditate torquetur, cum quo ille non algeat. Solus cum esurientibus esurit. solus cum sitientibus sitit. Et ideo quantum ad pietatem illius pertinet, plusquam cæteri eget; omnis enim egestuosus pro se tantum, et in se eget; solus tantummodo Christus est. qui in omnium pauperum universitate mendicet. Et cum hæc ita sint, quid ais, o homo, qui Christianum te esse dicis, cum Christum egere videns. ut facultates tuas quibuscumque non indigentibus derelinquas? Christus pauper est, et tu opes divitum cumulas? Christus esurit, et tu delicias affluentibus paras? Christus etiam aquam sibi deesse queritur, et a te apothecæ ebriosorum vino replentur? Christus rerum omnium egestate conficitur. et a te luxuriosis copiæ congregantur? Christus tibi pro muneribus a te datis præmia sempiterna promittit. et tu nil præstituris cuncta largiris? Christus tibi et pro bonis bona immortalia, et pro malis mala æterna proponit; et tu nec bonis cœlestibus flecteris. nec malis perennibus commovearis, et credere te Domino Deo tuo dicis, cujus nec remunerationem desideras, nec iracundiam contremiscis.* Deinde demonstrat tales non habere fidem, nec credere Christo promittenti eleemosynariis amplam remunerationem. *Si ea quæ aliis relinquis ideo relinquis. quia profutura ei cui reliqueris, certus es; sic profecto si quæcumque religiosis muneribus prorogasses, profutura esse tibi crederes, tibi absque dubio peculiariter deputares; quia quanto te plus amas quam eos quibus relinquis, tanto magis tibi relinqueres, si profutura ea tibimet, vel tenui opiniuncula judicares. Non enim te odisti, ut prodesse tibi nolis; sed quæ pauperibus dereliqueris, profutura tibi esse non credis; unde est quod aliis magis quam tibi consulis? quia profuturum tibi opus religiosum esse non credis; sicut credis itaque, sic recipies. Tu Salvatorem perpauci pendis, et te Salvator nihili. Tu Christum postponis aliis, et te omnibus Christus. Tibi in comparatione etiam hominum perditorum vilis est Dominus, et tu eris inter periturorum ultimos deputandus.* Deinde ostendit

eos graviter peccare, tum quod pauperes non juvent, tum quod sua magno labore et dolore parta, conferaet iis qui illis ad pompam, gulam et luxuriam abutuntur, unde exclamat: *O quanto melius quæcumque illa es, quanto melius et salubrius pauper fueras et egestuosa, quam dives; paupertas enim te Deo insinuare potuisset, divitiæ ream esse fecerunt. Rectius ergo per indigentiam salva fieres quam per opes tuas et te et alios prægravasses: te scilicet, dum male aliis relinquis; alios, dum a te relicta et ipsi usu inhumanissimo male possident, et post se male aliis derelinquunt. Si vis ergo quæcumque illa es; si vis tibi esse consultum, si vis æternam habere vitam et cupis videre dies bonos, relinque substantiam tuam indigentibus sanctis, relinque claudis, relinque cæcis, relinque languentibus; sint facultates tuæ alimenta miserorum sit opulentia tua pauperum vita, ut illorum refrigeria præmia tua sint, ut illorum refectio te reficiat.* Hæc enim omnia recipies a Christo, quia Christum in pauperibus fecisti hæredem; et inferius serius in eos invectus: *Das*, ait, *res tuas divitibus, et egenis negas. Das luxuriosis, et negas sanctis. Das cuicumque fortasse perdito, et negas Christo; prout ergo judicasti sic judicaberis, sicut elegeris sic recipies. Non habebis cum Christo partem quem despexisti, cum his habebis quos prætulisti.*

Notent hæc divites Christiani, præsertim Ecclesiastici, qui bona quæ ab Ecclesia acceperunt, Ecclesiæ et pauperibus reddere tenentur, peccantque graviter, si iis ditent cognatos; *quia res Ecclesiæ nihil aliud sunt nisi vota fidelium, pretia peccatorum et patrimonia pauperum*, ait S. Prosper lib. 2. de Vita contempl. c. 9 et 10, quem vide. æque ac S Bern. ep. 24 ubi ait: *Væ tibi, Episcope, qui peccata populi comedis, ac si propria tibi minus sufficere viderentur, etc. non licet tibi, de facultatibus Ecclesiæ luxuriari, et in superfluitatibus consumere, sed solum vivere: non licet ditari, non licet consanguineos extollere: non licet palatia ædificare, denique quidquid præter necessarium victum ac simplicem vestitum de altario retines, tuum non est, rapina est, sacrilegium est.* Et S Basil. orat. in illud: *Destruam horrea mea; At tu*, ait, *nonne spoliator es, qui quæ dispensanda accepisti, propria reputas? Est panis famelici quem tu tenes; nudi tunica, quam tu in conclavi conservas; discalceati calceus qui apud te marcescit; indigentis argentum, quod possides inhumane. Quocirca tot pauperibus injuriam facis, quot dare valeres.* Quare ethnica, inhumana, ferina et barbara est Stoicorum et Senecæ l. 2. de clementia c. 5. vox et sententia, misericordiam non esse virtutem, sed vitium mollis, flexilis et effœminati animi; æque ac illa Plauti, teste Lactantio l. 6. c. 11.

Male meretur qui mendico dat quod edat,
Nam et illud quod dat perit,
Et illi producit vitam ad miseriam

Humanius, sapientius et pientius Valer. Maxim. lib 4. c. 8. *Erat*, ait, *opibus excellens* Gillias *sed multo etiam animo. quam divitiis locupletior, semperque in eroganda potius quam in contrahenda pecunia occupatus. adeo ut domus ejus quasi quædam munificentiæ officina crederetur. Alimenta inopia laborantibus, dotes virginibus paupertate pressis, subsidia detrimentorum incursu quassatis erogabantur. Hospites quoque benignissime excepti, variis muneribus ornati dimittebantur. Quodam tempore quingentos simul Gelensium equites, vi tempestatis in possessiones suas compulsos aluit, ac vestivit. Quid multa? non mortalem aliquem, sed propitiæ fortunæ benignum diceres esse sinum; quod Gillias possidebat. omnium quasi commune patrimonium erat.* Quid hic dicent Christiani, qui e Christo Domino amplissimam promissionem audierunt: *Date, et dabitur vobis.*

18. FILIOLI MEI, NON DILIGAMUS VERBO NEQUE LINGUA, SED OPERE ET VERITATE.] Sanxit S. Joannes præceptum dilectionis, hic declarat qualis illa esse debeat, scilicet non verbalis, sed realis: non otiosa, sed operosa; non linguax, sed verax, id est, non adulatoria, ficta et hypocritica. sed sincera, cordialis et vera, quia talis fuit Christi; linguam enim opponit veritati, quasi hypocrisin et simulationem sinceritati et cordiali amori, ut a Christiano charitate et fideli amore omnem fraudem, dolum et fictionem excludat. Nam multi sunt amici linguaces, quos Theognis vocat ἀπὸ γλώττης καὶ μέχρι προσηγορίας qui verbis sunt liberales, re pares, qui montes aureos promittunt, sed obulum non dant; qui saccos blanditiarum effundunt, sed unciam auri, imo panis non præstant. Hi fucati sunt et hypocritæ, quia verba non satiant famem et sitim esurientis et sitientis, sed cibus et potus; nec promissa vestiunt nudum, aut carcere liberant, sed vestes et nummi. Unde de talibus ait S. Jacobus c. 2 v. 15. *Si autem frater et soror nudi sint, et indigeant victu quotidiano; dicat autem aliquis ex vobis, illis: Ite in pace, calefacimini et saturamini; non dederitis autem eis quæ necessaria sunt corpori, quid proderit? sic et fides quæ non habet opera, mortua est in semetipsa:* pari modo dilectio, quæ non habet opera, mortua est; vide S. Greg. 21. Moral. c. 14 ubi post multa concludit *Dilectio nostra semper exhibenda est et veneratione sermonis, et ministerio largitatis.* Et S Bern s. 50 in Cantic. explicans illud, *Ordinavit in me charitatem*, citansque hæc S Joan verba: *Nec linguæ mentientis*, ait, *in hac dilectione recipit fictum, nec rursum officientis exigit sapientiæ gustum Opere diligamus et veritate, quod videlicet moveamur ad bene operandum magis quodam vividæ charitatis impulsu. quam sapidæ illius charitatis affectu;* et inferius: *Da mihi hominem qui ex toto corde diligat Deum. se vero et proximum etc atque in hunc modum ad cætera quæque Dei ordinato intendat amore, despiciens terram, suspiciens cælum, utens hoc mundo tamquam non utens, et inter utenda et fruenda intimo quodam mentis sapore discernens. ut transitoria transitorie, et ad id dumtaxat, quod opus est prout opus est curat, æterna desiderio amplectatur æterno; talem, inquam, da mihi. et ego audacter illum sapientem pronuntio, cui nimirum quæque res revera sapiunt prout sunt. et cui in veritate atque securitate competit gloriari, et dicere: Quia ordinavit in me charitatem. Sed ubi ille, aut quando iste?*

Nota Si quis non potest opere et effectu succurrere, quia v g. est pauper, huic sufficit lingua et affectu succurrere consolando, orando, consulendo, etc. Rursum qui succurrit effectu, debet quoque succurrere affectu. ut non tristis, morosus, objurgans; sed hilaris et blandiens det eleemosynam, juxta illud Pauli: *Qui miseretur in hilaritate*, Rom. 12. 8. et Eccles. 18. 15. *Fili, in bonis non des querelam, et*

in omni dato non des tristitiam verbi mali. Nonne ardorem refrigerabit ros? sic et verbum melius quam datum. Nonne ecce verbum super datum bonum, sed utraque cum homine justificato, græce κεχαριτωμένῳ, id est *gratioso*, q. d. Vir justus utrumque præstabit, scilicet tam datum quam verbum bonum

Denique præclare S. Greg hom 3 in Evang. *Nec tamen*, inquit, *sibi aliquis credat, quidquid sibi animus sine operis attestatione responderit; de dilectione conditoris lingua, mens et vita requiruntur; numquam est Dei amor otiosus: operatur enim magna si est; si vero operari renuit, amor non est.* Et S. Chrysost. hom. 53. et 68. ad popul. *Quo plura*, ait, *dederis Deo, eo plus te diligit; quibus majora debet, plus tribuit et gratiæ: cum aliquem videt cui nihil debet, eum fugit, et aversatur; cum vero intuetur eum, cui aliquid debet, continuo ad eum accurrit. Omnia ergo tibi facienda sunt, ut Deum habeas debitorem* Qua vero id ratione fieri possit, sic plane explicat: *Nunc hujusce rei tempus est, nunc enim esurit, nunc sitit, nunc nudus est in pauperibus; cum vero hæc vita elapsa fuerit tui non indigebit; et nunc indigere vult propter te. Cibari a te vult, ut te cibet, indui, ut te induat Pecuniam ergo contemne, ne contemnaris; ut dives sis, tua largiter da; ut colligas disperge, imitare seminantem. Semina in benedictionibus, ut de benedictionibus et metas.*

Et S. Leo serm. 6. de jejunio 10. mensis: *Constans*, ait, *esto Christiane largitor, da quod accipias, sere quod metas, sparge quod colligas Noli metuere dispendium, noli de dubio suspirare proventu. Substantia tua cum bene erogatur, augetur, et concupiscere justum misericordiæ lucrum, æterni quæstus est sectari commercium. Munerator tuus vult te esse munificum, et qui dat ut habeas, mandat ut tribuas, dicens: Date et dabitur vobis; amplectenda est tibi promissionis istius gratulanda conditio.* Paucis autem interjectis. *Qui ergo*, ait, *pecunias amat, et multiplicare opes suas immodicis optat augmentis, hoc potius sanctum fœnus exerceat, et hac usurarum arte ditescat, ut non hominum laborantium captet necessitates, ne per dolosa officia laqueos incidat insolubilium debitorum, sed illius sit creditor, illius fœnerator qui dicit: Date et dabitur vobis, et qua mensura mensi fueritis, eadem remetietur vobis.* Et concludit: *Si benignus esset animæ suæ, illi bona sua crederet, qui et idoneus fidejussor est pauperum et largissimus redditor usurarum.* Quocirca merito dixit Chrysost *eleemosynam artem esse omnium quæstuosissimam.*

19. In hoc, scilicet si diligamus non verbo et lingua, sed opere et veritate, COGNOSCIMUS QUONIAM (quod) EX VERITATE SUMUS,] id est sumus veraces, veraciter ambulamus, veram habemus dilectionem, sumus quasi filii veritatis, id est, veræ et sinceræ charitatis

Secundo *ex veritate*, id est, ex Deo et Christo *sumus*; ita OEcum. Deus enim est prima et summa veritas, ac vera charitas, juxta illud: *Ego sum via, veritas et vita*, Joann. 14 6. et c. 18 37. *Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate audit vocem meam.* Quocirca recte concludit S Aug. de Moribus Ecclesiæ c 33. *Charitati victus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur, coitur in unam conspiraturque charitatem: hanc violare tamquam Deum nefas dicitur; huic si quis resistit expugnatur, atque expellitur; hanc si quis offendit uno die durare* (in monasterio) *non sinitur; sciunt ita commendatam esse a Christo et Apostolis, ut, si hæc una obsit, inania, si hæc adsit, plena sint omnia.*

ET IN CONSPECTU EJUS SUADEBIMUS CORDA NOSTRA.] Primo, Hugo, Lyran. et Dionys. exponunt, q. d Suadebimus corda nostra ut studeant proficere in melius, ut meliora excogitent, omnemque suam cogitationem, studium et intentionem dirigant in Deum, satagendo illi in dies magis magisque placere.

Secundo, Joann Ferus explicat, q. d. *In conspectu ejus suadebimus corda nostra*, id est, fiduciam nanciscemur impetrandi quidlibet a Deo.

Tertio, et magis genuine, *suadebimus corda nostra*, id est, suadebimus cordibus nostris, ut vertit, S. Aug Pagn. et Tigurina; Vatab. vertit, *placabimus corda nostra*; Syrus, *persuasum reddituri sumus cor nostrum*; alii, *secura reddemus corda nostra*. q d Conscientiam habebimus pacatam et securam in conspectu Dei; vere enim persuadebimus cordi nostro nos esse ex veritate, hoc est, vere charitati studere, dum diligimus non verbo et lingua, sed opere et veritate Græcum enim πείθω id est, *suadeo*, construitur cum accusativo, qui Latina syntaxi vertendus est per dativum, ita S. Aug. Beda et alii Græcizat ergo interpres hic, atque ac Judith. 12. 10. *Suade Hebræam illam*, pro suade Hebrææ illi Verum quis hic sensus includitur in eo quod proxime præcessit: *In hoc cognoscimus quoniam ex veritate sumus*, ut ab eo distinguamus id quod sequitur: *Et in conspectu ejus suadebimus corda nostra*; hinc

Quarto et plenissime sensus est, q. d. Si diligamus non lingua, sed opere et veritate, *in conspectu ejus*, id est, Deo et Christo omnia conspicienti *suadebimus*, id est, probabimus et persuadebimus, *corda nostra*, scilicet esse ex veritate, uti paulo ante dixit; dat enim fructum dilectionis operosæ et veræ, ut ad eam fideles invitet. q. d. Qui diligunt dumtaxat verbo et lingua possunt mentiri hominibus, ac fingere se ex corde diligere, at non Deo; hic enim cor intuens videt dilectionem illam esse labialem, non cordialem. Qui vero diligunt proximum opere et veritate, non reformidant oculum et judicium Dei, sed audent comparere in ejus conspectu, audent libera fronte se ejus tribunali sistere, audent ei corda sua pandere ac probare, et ostendere ea in veritate, veraque charitate esse fundata; se scilicet vere Deum et proximum propter Deum diligere, sed Dei legi et voluntati satisfacere, illique soli placere contendere; ita OEcumen. Simili modo Paulus ait Gal. 1 10. *Modo hominibus suadeo, an Deo?* q d. Ego causam meam probare et persuadere satago Deo, non hominibus; ita S Chrys. Unde S. Aug. legit: *Ego Deo, non hominibus, probatum me reddere cupio*; vide ibi dicta. et S Aug. l 1. contra Secundinum cap 1 *Senti de Augustino quidquid libet, sola me in oculis Dei conscientia non accuset.*

Mor docet hic nos S Joannes omnia opera nostra examinare ad regulam et lumen intuitus et judicii divini; sæpe enim nos concupiscentia, mundus aut dæmon decipit, ut putamus nos agere pura ob amo-

ram Dei. quod agimus impure ob concupiscentiam, vel amorem nostri. Quare antequam actionem aliquam aggrediaris, ad hanc normam eam conformato: *Ita sincere age hanc actionem, tamquam qui conspiciaris a Deo, qui omnia videt et notat, quique omnium exactam a te exiget rationem; ita perfecte hoc age, quasi ultimum sit hoc opus tuum, quasi illico post illud moriturus.* Cum dubitas quid agendum, dubium resolve ex hoc principio: *In dubio hoc elige, quod in hora mortis voles te elegisse. In hoc negotio hoc age, sicut cupis rationem reddere Christo in die judicii.*

Ita faciebat Psaltes: *Providebam*, ait, *Dominum in conspectu meo semper*, Ps. 15. 8. Eliseus Joram regi: *Vivit*, ait, *Dominus, in cujus conspectu sto*, 4. Reg. 3. 14. Ita Paulus: *Gloria nostra*, ait, *hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, quod in simplicitate cordis et sinceritate Dei, et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo*, 2 Cor. 1. 12.

Ita S. Xaverius: *Ubicumque fuero*, ait, *meminero me in orbis theatro, et in oculis Dei versari*. Ita noster Campianus agonem martyrii obiturus: *Spectaculum*, ait, *facti sumus mundo et angelis et hominibus*; 1. Cor. 4. 9. Hos imitemur; ita *in conspectu ejus suadebimus corda nostra.*

20. Quoniam si reprehenderit (καταγινώσκῃ id est, *arguat*, condemnet, ut vertit OEcumen.) nos cor nostrum, quod lingua diligamus, non opere et veritate, esto idipsum dissimulemus, et exterius jactemus contrarium, frustra id facimus. Quia major est Deus corde nostro, et novit omnia.] q. d. Si tuam hypocrisin non potes celare cor tuum, multo minus celabis eam Deum, qui corde tuo major et profundior est, ac intimius illud videt, magisque illi præsens est quam tu ipse. Si conscientia tua te reprehendit et condemnat, quanto magis reprehendet et condemnabit te Deus, qui est præses et judex conscientiæ? unde Syrus vertit: *Quod si cor nostrum reprehendat nos, quanto major est Deus corde nostro? Si cor nostrum*, ait OEcum. *quod exiguum est, latere nequimus, quo pacto Deum, qui nusquam non adest, latere volemus?* et S. Aug. *Cur tuum*, ait, *abscondis ab homine, a Deo absconde si potes;* et mox: *Perhibeat tibi testimonium conscientia tua, quia ex Deo est. Si ex Deo est, noli illam valde ante homines jactare, quia nec laudes hominum te levant in cœlum, nec vituperationes inde te deprimunt; ille videat, qui coronat; ille sit testis, quo judice coronaris.* Vere Diadochus de Perf. spir. c. 100. *Longe majus*, ait, *est judicium Dei conscientia nostra.* Unde Paulus: *Mihi*, ait, *pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die. Qui autem judicat me, Dominus est;* ita ipse 1. Cor. 4. 4. et Psaltes Psal. 63. 7. *Accedet homo ad cor altum* (græce βαθεῖα, id est, *profundum*) *et exaltabitur Deus.* q. d. Homo profundo et abdito corde et consilio multa mala, dolos et simulationes excogitabit; sed Deus eo altior et profundior erit; profundius enim illud subit, ut intueator et judicet ejus consilia dissipanda et vindicanda. Unde Symm. Aquila et Theodot. pro ירום *jarum*, id est, *exaltabitur*, legentes יורם *jorem*, id est, *sagittabit*, vertunt, *mentem et cor profundum hominis Deus configet*, vel *sagittabit.*

Quare accommodatitia, non genuina, est expositio Thomæ Anglici. q. d. Si magna est cordis offensa, aut quæ reprehensio, major est Dei misericordia ad eam condonandam. Impia enim est Caini vox, Gen. 4. 13. *Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear*, et illa aliorum: *Major*, id est, liberalior, ditior, plenior, perfectior, *est Deus corde nostro*; quia solus ipse cordis nostri desideria satiat et explet, imo exuberat in immensum, nec iis capi potest, sicut mare capi nequit cochleari.

21. Si cor nostrum non reprehenderit nos.] Καταγινώσκῃ, quod S. Aug. vertit, *si cor nostrum non male senserit*; OEcum. *si non condemnet, ut inde muniti apud nos ipsos simus, fiduciam habemus ad Deum*, quod omnia quæ petimus, quibusque indigemus ab eo impetrabimus, ut sequitur. Hoc est quod canit Psaltes Ps. 118. 6. *Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.* Ex adverso de impio male sibi conscio ait Sap. Prov. 28. 9. *Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.* Nam ut ait S. Greg. 10. Moral. 15. vel 17. *Diffidit accipere se posse quod appetit, qui profectu reminiscitur nolle se adhuc facere, quod divinitus audivit: et cor nos in petitione reprehendit, cum resistere se præceptis ejus quem postulat meminit.* Auct. imperfecti h. 15. in Matth. *Sicut oleum*, ait, *accendit lumen lucernæ, ita bona opera dant animæ confidentiam; nam justus quasi leo confidit*, Prov. 28. 1.

22. Et quidquid petierimus (quod petendum est, puta revera bonum ad Dei gloriam, nostramque et aliorum salutem pertinens, vel conducens. Ita se explicat Joannes c. 5. 14. dicens: *Quæcumque petierimus secundum voluntatem ejus, audiet nos*) accipiemus ab eo,] aut certe aliquid melius eo quod petimus. Explicat hic fiduciam quam parit bona conscientia apud Deum ex effectu, qui est quod impetret omnia quæ postulat a Deo. Causam dat: *Quoniam mandata ejus custodimus, et ea quæ sunt placita coram Deo facimus.* Congruum enim est, et congrua merces obedientiæ et amicitiæ, ut si homo facit voluntatem Dei, Deus vicissim faciat voluntatem hominis, juxta illud: *Voluntatem timentium se faciet*, Ps. 144. 19. *Mandata* dilectionis intelligit, ut diligamus alterutrum, uti præcessit. Ita S. Aug.

Alludit ad illud promissum Christi: *Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis petetis et fiet vobis*, Joan. 15. 7. Oratione enim operatio et vicissim operatione fulciri debet oratio, juxta illud S. Greg. l. 9. ep. 45. *Inanis fit oratio, ubi prava est actio: actio enim preces orationum superat.* Hoc est quod ait Jer. Thren. 3. 41. *Levemus corda nostra cum manibus ad Deum in cœlos.* Nam, ut explicat S. Hier. vel potius Rabanus: *Cor cum manibus levat, qui orationem suam operibus roborat. Nam quisquis orat, sed operari dissimulat, cor levat et manus non levat: quisquis vero operatur, et non orat, manus levat, et cor non levat. Juxta ergo Joannis vocem, tunc cor fiduciam in oratione accipit, cum sibi vitæ pravitas nulla contradicit, et bonorum operum oratio orationi concinit.* Quin et Laconum, teste Plutarch. in Lacon. erat proverbium: *Admota manu fortunam sese implorandam*, quo significabant frustra Deum invocari, nisi quis addens industriam manum rotæ admoveret.

Docet ergo hic S. Joannes orationem habere vim

ex fiducia, fiduciam vero oriri ex observatione mandatorum. nam impiis qui ea violant, minatur Dominus Isaiæ 1. 15. *Cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis, cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam; manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* Alibi. *Aggravata est auris ejus ut non exaudiat, sed iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum*, et Malach 2 2 *Maledicam benedictionibus vestris.* Et in eamdem sententiam Salomon Prov 28. 9 *Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis* Denique David: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* Psal. 49. 16 Idipsum expertus regius Propheta psallit: *Me autem propter innocentiam suscepisti, et confirmasti me in conspectu tuo in æternum*, Ps. 40. 13 et: *Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum*, Ps. 33. 16. et: *Anima nostra sustinet Dominum, quoniam adjutor et protector noster est: in eo lætabitur cor nostrum. et in nomine sancto ejus speravimus*, Ps. 32. 20. Unde idem alios docens: *Delectare*, ait, *in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui*, Ps 36. 4. imo petitiones ipsas præveniet juxta illud: *Desiderium pauperum exaudivit Dominus*, Ps. 9. 17 igitur non ipsas modo preces, sed etiam tacitas cogitationes ac desideria, antequam orando expromantur prævenit, et adimplet Dominus in iis qui vere pauperes sunt spiritu. Ita S Dominicus dictitabat se nihil a Deo postulasse, quod non accepisset. Idem professus est S Thomas Aquinas, S Scholastica soror S Benedicti, S. Catharina Senensis, et alii.

Et ea, quæ sunt placita coram eo, facimus] *Placita*, quia ab eo jussa. Placita ergo sunt præcepta, Dei, sicut placitum Regis est præceptum Regis. Placita tamen quoque sunt consilia Dei, puta consilia Evangelica Qui enim perfecte Deo placere satagit, hic ejus non tantum jussa et præcepta, sed et nutus ac consilia amplexatur; quod uti arduum. ita Deo gratissimum est; unde S Bern. ser 1. de dedic. Ecclesiæ, religiosum, vel monachum vocat perpetuum miraculum In hoc ergo omnis nostra sanctitas consistit, puta in studio et conatu placendi Deo semper ubique et in omnibus. Hic enim est actus purissimæ et perpetuæ charitatis

Ubi nota. Duplex est amor. concupiscentiæ scilicet, et amicitiæ Amor concupiscentiæ est, quo studemus placere Deo, ut ab eo gloria æterna quasi mercede donemur; qui est actus bonus, sed magis spei, quam charitatis, juxta illud: *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum, propter retributionem* Ps 118. 112. Amor amicitiæ est. quo pure satagimus placere Deo, ejque placita adimplere non ob spem mercedis, sed ex puro amore; quia scilicet eum amamus, cupimusque ei rem placentam et gratam facere, in qua ipse sibi complaceat seque oblectet, ut ejus oculos, animum et mentem pascamus. Hic est actus puræ et perfectæ charitatis

Hunc habuit Christus a primo instanti conceptionis suæ, eumque tota vita continuavit. donec ultimum in cruce spiritum in manus Patris resignavit. *Ego*, inquit, *quæ ei placita sunt, facio semper*, Joan. 8. 29. et: *In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam. Deus meus volui. et legem tuam in medio cordis mei*, Psalm. 39. 9. Ita Paulus monet Romanos c. 12. 2. ut studiose perquirant, *quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens et perfecta.* et Colos. 1 9 *postulantes ut impleamini agnitione voluntatis ejus, in omni sapientia et intellectu spirituali, ut ambuletis digne Deo per omnia placentes.*

Unde viri sapientes docent optimam esse praxim augendi Dei gratiam et merita, si qualibet hora cogites: Quid hac hora a me requirit Deus? quid hoc momento vult me facere: quid hoc instanti magis beneplacitum est? illudque agnitum statim exsequaris et opere compleas. Sic famuli regis qualibet hora cogitant quid placeat regi, quid ipse velit, omnesque regis nutus observant. et illico quod innuit perficiunt, ut non tam ire quam volare videantur: quanto magis nos Domini Dei nostri nutus observare debemus illique in omnibus obsequi? Dei, inquam, qui est augusta illa et summa majestas, summa æquitas, summa sanctitas, summa sapientia, summa bonitas, summa potentia· Dei, qui est summus noster et omnium dominus. legislator, judex et vindex. Dei, qui nos creavit, conservat, redemit, sanctificat, singulisque momentis innumeris beneficiis cumulat. Hoc est quod ait S. Greg. l 6 Mor. c. 12 vel 14. *In cunctis quæ agimus vim supernæ voluntatis inquiramus.* Ammon abbas apud S. Ephrem. tom. 2 in parænet cap 10. et seq. *Voluntatem Dei*, ait, *tamquam vere regnum cælorum, ac coronam vitæ perfectæ desidera quovis tempore perficere, credens toto corde illud omnem humanam prudentiam utilitate superare, et in quacumque re primum probes oportet, an Dei sit voluntas ista.* Joannes Abbas moriens gaudebat, aliosque idem docebat. dicens: *Numquam meum feci voluntatem*, uti refert Cassian. l. 5. de Instit renunc 28. Noster B. Aloysius Gonzaga dictitabat se læte mori, nec ullius rei, ac præsertim nimiæ austeritatis, habere scrupulum, quod nihil fecisset nisi ex voluntate Dei, cujus interpres erat superior Hoc est quod Deus laudat et celebrat, dicens: *Vocaberis voluntas mea in ea*, Isaiæ 62. 4. Vide S. Bernard. serm. 38. in Cant. et tract. de Diligendo Deo.

23. Et hoc est mandatum ejus. Dixerat S Joannes nos accepturos quidquid petierimus ab eo *quoniam mandata ejus custodimus*, hic explicat quænam sint illa mandata, aitque esse duo Primum. Ut credamus in nomine (id est in nomen, est hebraismus: Græce ὀνόματι, id est, *nomini*) Filii ejus Jesu Christi (hoc est, ut credamus in Jesum Christum Dei filium: *nomen* enim ponitur pro re nominata metonymice. juxta illud: *In nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum.* quod explicans subdit: *Et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus in gloria est Dei Patris.* Phil 2 9) Secundum. Ut diligamus alterutrum] In his enim duobus quasi fundamentis et radicibus cætera continentur: credere enim in Jesum Christum, est simul in eum sperare. eum amare, colere, adorare ei per omnia obedire. Ita OEcum. Rursum credere in Jesum Christum filium Dei, est pariter credere in Deum Patrem et in Spiritum Sanctum. Pater enim est Filii Pater; ac Pater et Filius includunt vim, imo totum spirandi Spiritum Sanctum. ut alibi dixi. Denique præceptum dilectionis proximi includit et præsupponit præceptum dilectionis Dei: propter Deum enim diligendus est proximus: *in his autem duobus mandatis universa lex pendet et Prophetæ*, Matth c. 22 v 40.

Minus enim, ait S. Aug. l. 10. Conf. c. 29. *te*, Domine, *amat qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat. O amor qui semper ardes, et nunquam extingueris, charitas Deus meus, accende me. Continentiam jubes; da quod jubes, et jube quod vis.*

SICUT DEDIT MANDATUM NOBIS.| Vox *mandatum* toties repetita, significat Christum unice et crebro mandasse ac commendasse dilectionis mutuæ præceptum, tum Apostolis, ut idipsum ubique prædicarent et sæpe inculcarent; tum fidelibus, ut illi plane et plene obedirent.

24. ET QUI SERVAT MANDATA EJUS, IN ILLO MANET, ET IPSE IN EO | Vox *manet* significat moram et habitationem, item intimam conjunctionem et societatem. Manet ergo Deus in obedienta

Primo, per *mandatum* ac legislationem: lex enim, et consequenter legislator, manet in subdito, qui ei obedit; sicut doctrina doctoris manet in discipulo, qui eam audit et haurit, juxta illud: *Verbum Dei manet in nobis*, c. 2. 14. ac vicissim subditus manet in lege et legislatore per disciplinam et obedientiam, qua ei inhæret et obedit.

Secundo, per amorem: qui enim mandata Dei custodit, Deum diligit ac ob eo diligitur. Unde manet in Deo, sicut amans per affectum et amorem manet in amato. Animo enim magis est ubi amat quam ubi animat; vicissim manet in Deo, sicut amatum objectiva manet in amante. Eodem modo Deus manet in eo, scilicet ut tamquam amans et tamquam res amata: *Qui enim adhæret Domino, unus spiritus est*, 1. Cor. 6. 17. Vide S. Bern. ser. 71. in Cant.

Tertio, diligens et obediens manet in Deo per clientelam, vicissim Deus manet in diligente per patrocinium, directionem et regimen, quasi ejus tutor et custos, juxta illud Ps. 90. 1. *Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur.* Unde Syrus vertit: *Qui servat præceptum ejus, per ipsum servatur.* Hoc est quod ait Zachar. c. 2. 8. *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.* Parum fuit dicere, me tangit; sed eam partem nominavit quæ est in homine charissima, eademque ad sensum mollissima. Et Deus ad Abraham: *Noli*, ait, *timere; ego protector tuus, et merces tua magna nimis.* Hinc orat Psaltes: *Esto mihi in protectorem et in domum refugii.* Ps. 30. 3. Unde eleganter Beda: *Sit*, inquit, *tibi domus Deus, et esto domus Dei: mane in Deo, et maneat in te Deus. Manet in te Deus, ut te contineat: manes in Deo, ne cadas. Serva mandata ejus, tene charitatem: noli te divellere a fide illius, ut glorieris in præsentia ipsius, et securus manebis in eo, modo per fidem, tunc per speciem. Manebit et ipse perennis in te, juxta quod ei Psalmista decantat: In æternum exultabunt, et habitabis in eis.* Ps. 5. 12. et S. Chrysost. in c. 8. ad Rom. explicans illud v. 14. *Quicumque spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. Ad comprobandum*, ait, *filiorum hæreditatem non satis est divino semel imbui spiritu, nisi ejus ductu perpetuo regamur, cum nauclerus sit animæ nostræ, auriga et ductor, agens nos in prælium contra spirituales nequitias in cœlestibus.*

Quarto, manet Deus in amante, quasi locatum in loco: Anima enim sancta est thronus, templum et cœlum Dei. uti docet Paulus 1. Corinth. 3. 17. et Isaias c. 66. 1. et 2.

Denique Deus manet in justo substantialiter, quia suam essentiam et substantiam justo communicat; fecit enim eum consortem divinæ naturæ, 2. Petri 1. 4. Vide ibi dicta.

ET IN HOC (per hoc) SCIMUS, q. d. Hoc indicio cognoscimus, QUONIAM (quod) MANET IN NOBIS, nimirum DE SPIRITU (Græce et Syrus *ex spiritu*) QUEM DEDIT NOBIS.| Probat servantes mandata, ideoque diligentes Deum manere in Deo, ac Deum in ipsis. q. d. Ex Spiritu Sancto ejusque charitate quæ facit nos alterutrum diligere, cæterisque ejus virtutibus et donis quasi ex effectibus, cognoscimus quod ipse Spiritus Sanctus, ac consequenter Pater et Filius maneant et habitent in nobis, juxta illud: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis*, Roman. 5. 5. Unde sequitur nos vicissim manere in Deo. *Deus enim charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo*, c. 4. 16. Ita S. August. Beda, OEcumen. et alii. *Ista connexio*, ait S. Aug. *satis aperteque declarat fraternam dilectionem non solum ex Deo, sed etiam Deum esse, quam videmus tanta auctoritate prædicari. Cum ergo de dilectione diligimus fratrem, de Deo diligimus fratrem.*

Nota, τὸ *scimus*, non fide divina, quam hæretici specialem vocant, quasi fideles certo credere debeant se habere fidem et gratiam Dei, non etiam certitudine physica et absoluta, ut vult Catharinus, sed certitudine morali et conjecturali, qualis ex signis et conjecturis, puta ex fuga peccatorum, studio virtutum, præsertim humilitatis, mortificationis, charitatis, contemptus mundi, etc. haberi solet: et quo majora quis in se hæc signa experitur, eo majorem habet certitudinem, quod sit in gratia Dei. Unde quo magis crescit in virtutibus, eo certior fit de sua gratia et salute, adeoque Andreas Vega lib. 9. in Concil. Trident. cap. ultimo et penult. docet Sanctos posse habere tantam certitudinem quæ excludat omne dubium, et metum contrarii, ut moraliter non dubitent de sua gratia: quomodo certo credimus Constantinopolim esse ex communi omnium assertione, esto eam non viderimus; aut potius sicut sacerdos rite ordinatus certo scit se esse sacerdotem, et baptizatus scit se esse baptizatum, vel quia id a viris fide dignis audivit, vel quia adultus se baptizari vidit, qua ratione dicebat S. Antonius: *Ego Deum meum amo, non timeo.* Hoc paucorum est et eximie Sanctorum qui diu et ferventer Deo servierunt; qui tamen si spectant suam infirmitatem; formidare possunt ne forte fallantur in hac sua credulitate, esto, actu non formident. Cæteri et formidare possunt, et actu formidant. Ita sanctus Hieronym. in c. 6. Michææ. *Nullâ hora*, ait, *durmire, nulla tempore securi esse debemus, sed semper expectare diem judicii.* S. Gregor. lib. 6. epistol. 22. ad Gregoriam Augustæ cubiculariam: *Secura*, ait, *de tuis peccatis fieri non debes, et quousque veniat ultima vitæ tuæ dies, semper suspecta semper trepida metuere culpas debes.* S. Bernardus serm. 3. de Adventu: *Cum et meum et proximi conscientiam debeam servare, neutra mihi satis nota est: utraque abyssus est imperscrutabilis, utraque mihi nox est.* Vide Conc. Trident. sess. 6. c. 16. Communiter ergo Sanctorum certitudo et fiducia mixta est cum metu et formidine de opposito, juxta

illud Pauli: *Cum metu et tremore vestram salutem operamini*, Philip. 2. 12. Voluit id Deus, ut hic metus nobis esset frenum ad humilitatem, et stimulus ad acrimoniam virtutis.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit inculcare veram Christi fidem, et charitatem tam Dei quam proximi. Primo, a v. 1. usque ad v. 7. docet discernendos esse spiritus, an sint veritatis, an erroris; hoc signo quod spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo sit: qui vero solvit Christum, sit ex mundo et diabolo. Secundo, a v. 7. ad 15. multis commendat charitatem, eo quod Deus sit charitas, et ex charitate Filium suum per incarnationem nobis dederit, etc. Tertio, a v. 15. usque ad finem, tres præcipuos charitatis fructus et effectus recenset: Primus est, quod habens charitatem in Deo maneat, et Deus in eo; secundus, quod charitas datura sit fiduciam in die judicii: tertius, quod charitas foras mittat timorem.

1 Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint; quoniam multi
pseudoprophetæ exierunt in mundum. 2. In hoc cognoscitur spiritus Dei: omnis spiritus
qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est. 3. Et omnis spiritus, qui sol-
vit Jesum, ex Deo non est, et hic est Antichristus, de quo audistis quoniam venit, et nunc jam
in mundo est. 4. Vos ex Deo estis, filioli, et vicistis eum, quoniam major est qui in vobis est,
quam qui in mundo. 5. Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur, et mundus eos audit.
6. Nos ex Deo sumus. Qui novit Deum, audit nos; qui non est ex Deo, non audit nos: in hoc
cognoscimus spiritum veritatis, et spiritum erroris. 7. Charissimi, diligamus nos invicem; quia
charitas ex Deo est. Et omnis, qui diligit, ex Deo natus est, et cognoscit Deum. 8. Qui non dili-
git, non novit Deum; quoniam Deus charitas est. 9. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quo-
niam Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum. 10. In hoc est cha-
ritas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, et misit Filium suum
propitiationem pro peccatis nostris. 11. Charissimi, si sic Deus dilexit nos, et nos debemus alte-
rutrum diligere. 12. Deum nemo vidit unquam. Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, et
charitas ejus in nobis perfecta est. 13. In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, et ipse
in nobis; quoniam de spiritu suo dedit nobis. 14. Et nos vidimus, et testificamur, quoniam
pater misit Filium suum Salvatorem mundi. 15. Quisquis confessus fuerit quoniam Jesus est
Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo. 16. Et nos cognovimus, et credidimus est cha-
ritati, quam habet Deus in nobis. Deus charitas est: et qui manet in charitate, in Deo manet,
et Deus in eo. 17. In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die ju-
dicii; quia sicut ille est, et nos sumus in hoc mundo. 18. Timor non est in charitate; sed per-
fecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor pœnam habet; qui autem timet, non est per-
fectus in charitate. 19. Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos. 20. Si quis
dixerit, quoniam diligo Deum, et fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem
suum quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere? 21. Et hoc mandatum habe-
mus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum.

1. Charissimi, nolite omni spiritui credere.] *Spiritum* vocat suggestionem, inspirationem, impulsum, doctrinam, suasionem: aut potius ipsum suggerentem, inspirantem, impellentem, docentem, suadentem, puta ipsum doctorem, aut magistrum q. d. Nolite credere omni illi quod a quolibet doctore, vel suasore vobis suggeritur aut suadetur. Doctores enim varii, imo contrarii, vario et contrario spiritu aguntur. Boni, sapientes et orthodoxi aguntur spiritu bono Dei; mali et errantes, uti hæretici, aguntur spiritu malo diaboli. Illi ergo aguntur spiritu veritatis, hi vanitatis, erroris et mendacii, adeoque spiritus bonus vel malus per doctorum ora loquitur, ait Dionys. Sic Abbas Serenus apud Cassianum Collat. 7. cap. 32 testatur se audisse dæmonem confitentem, quod per Arium et Eunomium impias hæreses condidisset. Sic diabolus per os serpentis loquens tentavit et seduxit Evam, Genes. 3. v. 1 Respicit ad nautas qui non credunt omni spiritui, id est, vento, nec ei obsecundant, quia, si id facerent, aberrarent a destinato portu, et sæpe ageren-

tur in syrtes, scopulos, certumque exitium. Porro doctores vocat *spiritum*; tum quia scientiæ et doctrinæ est spiritus et spiritalis: tum quia doctorum occultis rationibus et impulsibus, quasi spiritibus, aguntur hi ad bonum et verum, illi ad malum et falsum. Unde jubet examinari et indagari quo spiritu agantur, antequam eis fidem adhibeamus. Hoc est quod præmonuit Paulus 1. Timoth. 4. v. 1. *Spiritus*, ait, *manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium*, etc. et Ephes. 4. 14. *Ut jam non simus parvuli, et circumferamur omni vento doctrinæ.*

Alludit ad illud sui Evangelii c. 3. 8. *Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat: sic est omnis qui natus est ex spiritu.* Cujus loci sensus est, q. d. Sicut spiritus, id est ventus, quocumque eum trahit voluntas, id est, appetitus naturalis, ibi spirat, et tamen eum ejusque determinatum locum non cognoscis nec pervides, sed tantum ejus effectum et stridorem percipis: ita multo magis regenerationem hanc spiritalem ex aqua et spiritu, o Nicodeme, ejusque finem et terminum, nec sensu nec ratione naturali percipere vales, sed tantum ex revelatione et afflatu Spiritus Sancti, etiamsi symbola externa aquæ et ablutionis in Baptismo videas. Ita S. Chrys. Cyrill. Theoph. Euthym. Jansen. ibidem. Ludit enim Christus analogice in voce *spiritus*, et prius per spiritum intelligit ventum: posterius Spiritum Sanctum, cujus typus et symbolum est ventus.

SED PROBATE (sicut aurum probatur Lydio lapide; Syrus, *discernite*) SPIRITUS SI EX DEO SUNT.] Quia, ut ait Ambr. in c. 5. ep. 1. ad Thessal. *solent spiritus immundi fallaciter quasi per imitationem dicere bono, et inter hæc superinducere prava, ut per hæc quæ bona sunt, accepta ferantur et mala, ut quia unius spiritus dicta putantur, non discernantur ab invicem, sed per id quod licitum est commendetur illicitum auctoritate nominis, non ratione virtutis*

Porro Lydius lapis, quo probandi sunt spiritus et doctrinæ, est, non spiritus privatus cujusque ut voluit Suencfeldius: hic enim a diabolo esse agique potest, et sæpe est ac agitur, ut cum unus alteri est contrarius (inde enim prognatæ sunt tot sectæ inter se dissectæ, quot capita Cerbero Poetæ affinxerunt) sed doctrina Apostolorum et Ecclesiæ: hæc enim est certa, et communis fidelium omnium. Talis enim illa est, quam quasi suo ævo maxime accomodam et necessariam suggerit S. Joannes, dicens: *Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est*, etc. Perperam ergo hæretici ex hoc loco contendunt hæreses suas esse examinandas et probandas. Jam enim illæ ab Ecclesia examinatæ et damnatæ sunt, ut privato cuilibet eas probare non sit opus, imo nec liceat. Ita S. Hier. ad Pammach. *Cur post quadringentos annos*, ait, *docere niteris, quod ante nescivimus? usque ad hanc enim diem sine ista doctrina mundus Christianus fuit.* Et S. Aug. lib. 2. contra Crescent. c. 36. *Ecclesiam*, ait, *periisse dicite, et vos unde nati fueritis ostendite.* Et Vincent. Lirin. contra hæres: *Si vitanda est novitas, retinenda est antiquitas: si profana est novitas, sacrata est vetustas* Acute autem Primas. in Apocal. c. 2. *Jam*, ait, *probati sunt spiritus ab Ecclesia, quid vis tu probare quod jam improbatum est?*

Moral. docet hic S. Joannes quemlibet fidelem non debere credere omnibus internis suis motibus, impulsibus, inspirationibus, desideriis, rationibus in speciem bonis, sed solerter examinandam esse ejus originem et auctorem, ut si is bonus et amicus sit, acceptetur, si malus et hostis, refutetur omnique vi ei resistatur. Si melancholicus sentit motus et impulsus tristitiæ, acediæ, pusillanimitatis, suspicionum; ne eis credat; quia si originem examinet, inveniet ea oriri a spiritu malo melancholiæ, qui falsus est et fallax, juxta illud S. Eucherii ad Valerian. *Si vis esse verax, suspicax non eris: non enim suspicamur nisi quod nescimus.* Cholericus agitur æstibus iræ, vindictæ, indignationis, putatque se agi zelo justitiæ; sed sedata mente et ratione originem perquirat, ac inveniet ea oriri a spiritu malo bilis et choleræ. Ita cum Samaritani non reciperent Christum, ideoque Jacobus et Joannes dicerent: *Domine, vis dicimus ut ignis descendat de cœlo et consumat illos?* Respondit: *Nescitis cujus spiritus estis*; putatis enim vos spiritu Dei agi, et agimini spiritu humano impatientiæ, q. d. Vultis imitari zelum Eliæ, ut habent Græca et Syrus; puta spiritum vindictæ, quo Elias quinquagenarios igne cœlesti consumpsit: at nescitis hunc spiritum non esse Evangelicum, et præsertim non esse meæ personæ: meus enim spiritus est mansuetudinis, tolerantiæ, beneficentiæ. *Nam filius hominis non venit animas perdere, sed salvare*, Lucæ 9. 56. Sic multi putant se agi spiritu Dei, puta spiritu veritatis, sobrietatis, castitatis, charitatis, etc. qui si penitius sincere et sine dissimulatione, coram Deo fundum cordis examinent, invenient se agi contrario spiritu diaboli, puta vanitatis, gulæ, libidinis, concupiscentiæ, etc. Quocirca in illis animi æstibus, passionibus et tumultibus suspendendum est judicium, donec iis sedatis mens conquiescens possit discernere, videre et judicare, quid a quo spiritu sit, quid bonum sit, quid malum; et ad hoc maxime invocandus est Spiritus Sanctus, ut det nobis donum discretionis spirituum, cujus regulas practicas tradit Richard. Vict. p. 2. c. 33. in Cant. Gerson. l. de Prob. spir. Turrecremata præf. in revelationes S. Brigidæ, noster S. Ignatius in l. Exercit. spir. Adrianus ab Adriano l. de inspir. Bernardinus Rossignolus l. 3. de discipl. Christ. perfect. c. 10. et seq. Vide et S. Bern. s. 57. et 74. in Cant. et ser. de septem spiritibus, ubi sex spiritus distinguit, scilicet divinum, angelicum, diaboli, humanum, carnis et mundi. Porro, quantum et quanti momenti sit hoc discretionis donum, multis sententiis, rationibus et exemplis docet Abbas Moses apud Cassian. collat. 2. ubi inter alia ait cap. 4. *Tam beati Antonii, quam universorum sententia definitum est discretionem esse, quæ fixo gradu intrepidum perducat ad Deum, prædictasque virtutes jugiter conservet illæsas, cum qua ad consummationis excelsa fastigia minori possit fatigatione conscendi, et sine qua multi etiam propensius laborantes perfectionis nequiverint culmen attingere, omnium namque virtutum generatrix, custos, moderatrixque discretio est.*

2. IN HOC COGNOSCITUR (legit Interpres γινώσκεται, jam legunt, γινώσκετε, id est *cognoscite*; alii, γινώσκομεν, id est cognoscimus; Syrus, *cognitum est*) SPIRITUS DEI.]

q. d. Hæc est tessera veræ fidei, doctrinæ et veritatis, quam docet et suggerit spiritus Dei, nimirum: *Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est.* Hæc ergo ævo S. Joannis erat quasi tesseræ et symbolum veræ et Christianæ fidei, nimirum credere et profiteri Christi filii Dei incarnationem, cæterasque in carne œconomiam; quia huic articulo quasi novo et paradoxo tunc adversabantur omnes hæretici et hæreses. Alii enim negabant Christi divinitatem, docebantque eum merum esse hominem, ut Cerinthus, Ebion, Menander, Carpocrates, et postea Cerdon, Marcion, Valentinus, Paulus Samosetenus, Theodotus, Montanus, Arius, uti videre est apud Irenæum, Epiphan et S. August. libr. de hæres. Alii negabant Christi humanitatem, eamque non veram sed phantasticam fuisse asserebant ut Simon Magus, Manichæus, Eutyches, Dioscorus, Apollinaris, Petrus Gnaphaus cum Theopaschitis, sive Patropassianis, qui divinitatem in Christo passam et crucifixam asserebant.

Addit S. Augustinus omnes hæreses repugnare Christo incarnato; quia Christi doctrinæ, Ecclesiæ, Sacramentis, Pontifici, et ordini hierarchico a Christo instituto repugnant. Sic Pelagius negans gratiam Christi, licet ore confiteretur Christi incarnationem, reipsa tamen eam evertebat, quia incarnatio Christi non ad aliud facta est, quam ad conferendam nobis gratiam. Idem dicas de Luthero, Calvino, et cæteris sectariis. que de causa S. Joannes omnes hæresiarchas vocat Antichristos; quia omnes Christi doctrinæ et Ecclesiæ adversantur, ac proinde spiritum non Christi, sed Antichristi et diaboli habent. Hoc sensu sub uno articulo incarnationis Christi cæteros omnes fidei articulos, totamque Catholicam doctrinam complectitur S. Joannes. q. d. Omnis qui rectam Christi fidem complectitur, ex Deo est.

Tertio, alii sic exponunt q. d. Omnis qui confitetur Christum in carne venisse, ex Deo est, scilicet quatenus idipsum quod verum est confitetur: omnis enim veritas ex Deo est: idem tamen quatenus huic veritati falsos errores et hæreses admiscet, ex diabolo est.

Mystice, OEcumen. *Confessionem*, ait, *hanc adventus Christi in carne*, non *lingua, sed operibus fieri intelligit.* Multi enim non solum hæretici, sed et mali Catholici Christum verbis confitentur, sed factis negant q. d. Qui Christum confitetur tam recte vivendo, quam recte de eo sentiendo, hic ex Deo est: ita Didymus et Beda *Quid juvat*, ait S. Cyprianus *verbis virtutem astruere, si factis veritatem destruimus?* et S. Aug. *Christum*, ait, *confiteamini in carne venisse et verbis vera dicendo, et factis bene vivendo. Nam si confiteamini verbis, et factis negetis, fides talium malorum prope est fides dæmoniorum.* Ex dictis liquet Transilvanos Arianos nuper in disputat. Albana, perperam et directe contra mentem S. Joannis hæc sic explicasse: Christus dicitur venisse non in carnem, id est, assumpsisse carnem, sed in carne, id est, esse caro, hoc est, esse humo. Perperam, inquam nam Hebræis idem est venire in carne et in carnem Nec venire in carne est, esse carnem: aliud enim est esse, aliud venire Nec enim venit aliquo, nisi diversus ab illo, quique prius extitit vel tempore, vel natura: quomodo anima dicitur venire in carnem, quando embryo animatur: prius enim natura est anima, quam carni se unire, eum eaque facere compositum, puta hominem: esto eodem instanti temporis hæc fiant; anime enim creando infunditur carni et infundendo creatur. Verum Christus non est anima, sed persona Verbi integra et subsistens: hæc enim venit in carnem, cum eam assumpsit factus homo *Sic se exinanivit formam servi accipiens*, non *formam Dei amittens. Forma servi accessit*, non *forma Dei discessit, hoc est confiteri Christum in carne venisse.* ait S. Aug. serm. 31 de verbis Apost. c. 4. Idipsum patet ex antithesi, quam subdit S. Joannes, dicens:

Et omnis Spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est] q. d. Jesus est quid colligatum et compositum ex deitate et humanitate, per vinculum et ligamen unionis hypostaticæ, qui ergo hoc compositum solvit negans Christum esse Deum, ut Ariani, vel esse hominem ut Ebionitæ; hic non est ex Deo, sed ex diabolo. Hic enim neget Christum filium Dei e cœlo in carnem venisse, atque eum vel esse Deum, vel hominem dumtaxat. Hoc est quod Athanas in symbolo proponit de Christo credendum, dicens: *Qui licet Deus sit et homo, non duo tamen, sed unus est Christus; unus autem non conversione divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum. Unus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus.* Ubi nota. Τὸ *sicut* significere unionem et unitatem, non eamdem, sed similem: nam anima rationalis et caro faciunt unum compositum essentiale, puta unum hominem: deitas vero et humanitas juncta in Christo faciunt unum compositum non essentiale, sed substantiale, sive hypostaticum Nec enim deitas informat humanitatem, sicut anime informat corpus, sed integra et immista consistens, humanitatem sibi copulat in eadem hypostasi Verbi. Quare proprie Christum solvit Nestorius, docens in Christo duas esse personas, sicut sunt duæ naturæ, ac proinde in Christo hominem esse diversum et distinctum a Deo, Christus ergo Deus in humanitate est quasi margarita in concha, ex materia virginea et rore Spiritus Sancti conceptus et concretus, candidissimus per vitæ innocentiam, lucidissimus per sapientiæ lumen, rotundus per omnis perfectionis possessionem: habens pondus constantiæ, lævorem mititatis, pretium beatitudinis Ita noster Salmeron tom. 7. tract. 11

Nota. Syrus et Græcus sic legunt. *Omnis spiritus qui non confitetur Christum in carne venisse, ex Deo non est.* Sic quoque legit S. Cyprian. l. 2 contra Judæos c. 7. vel 8. Tertull l de Carne Christi c. 24. qui tamen pro non *confitetur*, legunt *qui negat*. Verum passim Latini cæteri legunt: *Omnis qui solvit Christum, ex Deo non est* Ita Legit S. Leo epist. 10. c. 5. Prosper. l. 1 de Vocat. Gent. c. 23. Cassianus l 5 de incarnat c 10 quin et Tertull. l. contra Psychicos c. 1. Irenæus l. 3. c 18. et S. Aug hic, qui tamen priorem quoque lectionem affert et exponit Porro in Græcis pro ὁμολογεῖ id est, *confitetur*, olim lectum fuisse λύει, id est, *solvit*, liquet ex Didymo hic, et S. Cyrillo de Fide ad Reginas, atque ex eo quod scribit Socrates l. 7. c. 32. agens de Nestorio, qui negabat Christum esse Deum, et B Virginem esse Deiparam: *Ignorabat*, ait, *in vetustis exemplaribus Catholicæ Joannis esse scriptum, omnem spiritum qui Jesum solvit a Deo non esse. Hanc enim sententiam*

ex vetustis exemplaribus abstulerunt illi, qui divinitatem a dispensatione hominis separare voluerunt.

Utraque lectio eodem recidit, unaque explicat aliam, scilicet quod solvere Christum idem sit quod negare Christum venisse in carne.

Allegor. solvit Christum qui corpus Christi, puta Ecclesiam, scindit per schisma. *Solvere*, ait S. August. factis intelligitur: *Ille venit colligere, tu venis solvere. Quomodo non negas Christum venisse in carne, qui dirumpis Ecclesiam, quam ille congregavit?*

Tropol. solvit Jesum, qui ejus unionem, puta gratiam, ab anima fideli per peccatum vel scandalum tollit. Ita OEcum. Debemus enim, ut B. Paulus inquit, *ubique mortificationem Jesu circumferre, ut et vita Jesu in corpore nostro manifestetur. Qui igitur operantem habet Jesum, et mundo mortuus est, neque amplius mundo, sed Christo vivit, Christumque non in Christi tantum corpore, sed in sua quoque circumfert, is est ex Deo.* Hæc OEcum. Hoc est, quod ait sponsa Cant. 1. 13. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur.*

Et hic est Antichristus,] tum appellative, quia contrarius Christo; tum potius proprie, quia præcursor Antichristi. Unde Græca habent, *et hic est Antichristi;* Syrus, *hic est ab ipso pseudochristo;* S. Cyprian. l. 2. contra Jud. c. 7. vel 8. *Qui autem negat in carne venisse, de Deo non est, sed de Antichristi spiritu.* Sic Joannes Baptista vocatur Elias Matth. 17. 12. non in persona, sed in officio et spiritu: quia, sicut Joannes Baptista præcurrit primum Christi adventum, ita Elias præcurret secundum. Vide dicta c. 2. 18. et 21. *Quis*, ait, *est mendax, nisi is qui negat quoniam Jesus est Christus? Hic est Antichristus, qui negat Patrem et Filium.*

Quoniam venit,] ἔρχεται, id est, *venit*, in præsenti, non in præterito, hoc est, certo veniet. Syrus, *quem audistis venturum.*

Et nunc jam in mundo est,] non in persona, sed in spiritu, puta in suis præcursoribus. Hoc est quod ait Paulus: *Mysterium jam operatur iniquitatis*, 2. Thess. 2. 7. Ita Lutherus viam stravit Mahometi, et consequenter Antichristo, cum præter alia docuit Turcæ non esse resistendum, idque probabat hoc sophismate: Flagello Dei non est resistendum; quia hoc idem est quod Deo flagellanti resistere: atqui Turca est flagellum Dei, ergo. Eodem argumento probas et latronibus, furibus et prædonibus non esse resistendum; quia hi omnes sunt flagellum Dei; sed hoc flagellum a judicibus est flagellandum, quia a Deo est non positive, sed permissive. Et quid hoc aliud erat, quam Christianos omnes subjicere Turcæ, et efficere Turcas? Quocirca Solymannus Turcarum Imp. cum aliquando quæsivisset a legato Cæsaris, quem annum ageret Lutherus? Legato respondente quod 48. ageret, dolere se dixit, quod ob imminentem senectutem non in posterum tantum, quantum antea semper conatus suos posset adjuvare. De quo Solymani de se judicio gloriatur Lutherus l. Symp. ac Turcicum Cæsarem omnem sibi benevolentiam detulisse jactitat. Sic S. Hilarius Constantinum Arianum Imper. vocavit Antichristum, cujus ignea verba recensui 1. Petri 3. 14.

4. Vos ex Deo estis, filioli, et (id est ideirco) vicistis eum.] q. d. Quia vos, o Christiani, estis a Deo, qui est prima et æterna veritas, ideirco vicistis eum, scilicet spiritum Antichristi, puta spiritum erroris et hæresis. Hinc Græca et Syrus legunt αὐτοὺς, id est, *eos, scilicet pseudoprophetas et spiritus erroris* q. d. Gratulor vobis, o Christiani, eo quod vicistis hæreticos jam subnascentes, puta Ebionem, Simonem, Menandrum, qui solvunt Christum, eorumque tentationes constanter repudiastis; quin et doctores ex vobis disputando, cæteri christiane vivendo, eosdem confutarunt. S. Cypr. lib. de Simpl. Prælat. legit νικᾶτε, id est, *vincite illos*, ut sit vox adhortantis ad pugnam et victoriam, jam legunt νενικήκατε, id est, *vicistis illos;* ut sit vox gratulantis, et ob victoriam quasi triumphantis. Hoc est quod ait cap. 5. 4. *Omne quod natum est ex Deo, vincit mundum; et hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra.*

Quoniam major est qui in vobis est, quam qui in mundo.] Dat causam victoriæ, scilicet Christum, ejusque spiritum veritatis, qui regit fideles, quique major est diabolo, ejusque spiritu erroris, qui dominatur in mundo, puta in hominibus mundanis, hæreticis et impiis, qui non nisi caduca bona amant, sperant et prædicant, uti sequitur. Dicit hoc, tum ut commendet fidelibus humilitatem, ne suis viribus, sed gratiæ Dei victoriam humiliter acceptam ferant. *Esto humilis,* ait S. August. *porta Dominum tuum, esto jumentum sessoris tui.* Vide dicta Apoc. 6. 2. Tum ut eos animet ad fiduciam et constantiam in tentationibus, cogitando se magnum habere ducem et protectorem.

Alludit ad illud Evangel. sui c. 16. 33. *In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum.* Loquitur proprie de tentatione contra fidem, quam afferunt hæretici.

Idem tamen a pari vel simili extendas ad quamvis aliam tentationem. Unde primo, S. Cypr. Exhort. ad martyr. extendit ad Martyres, hortando eos ad spem et constantiam. *Nec plus*, ait, *ad dejiciendum potest terrena potentia, quam ad erigendum tutela divina*, et l. 4. ep. 9. ait *timendas non esse injurias et pœnas persecutionum; quia major est Dominus ad protegendum, quam diabolus ad impugnandum.* Probat dicens: *Major est qui in vobis est, quam qui in mundo.* Quin et ipse Joan. Apoc. 12. v. 11. *Ipsi*, ait, *vicerunt eum propter sanguinem Agni, et propter verbum testimonii sui, et non dilexerunt animas suas usque ad mortem*, et Ecclesia in hymno Martyr. *Tu vincis in Martyribus.*

Secundo, OEcumen. extendit ad fidelium et sanctorum contemptum, quod scilicet contemnantur a mundanis et impiis: his enim solatium est, quod major sit Christus, qui eos magnifacit, quam mundus, qui eos contemnit.

Tertio, S. Ambr. hom. 1. de Elisæo in fine tom. 1. extendit ad hostes et exercitus hostiles: *Sæpe*, ait, *me dixisse memini, quod hostium tumultus bellicosos timere minime debemus, nec quamlibet copiosam hostium multitudinem formidare; quoniam sicut ait Apostolus: Major est qui in nobis est, quam qui in mundo, hoc est, potentior est ad protegendos famulos suos Christus, quam diabolus ad instigandos inimicos. Quamvis enim idem diabolus colligat sibi turbas, et crudeli eas armet insania, tamen facile destruuntur, quia melioribus populum suum Salvator circumdat auxiliis. Ait enim Propheta: Immittet angelum Dominus in circuitu timentium eum, et eripiet eos. Quod si Angelus Domini timentes eum*

de periculis eripit, non potest *timere barbarum, qui timuerit Salvatorem, nec potest metuere hostis impetum, qui Christi præcepta servaverit.* Causam subdit, arma Christi. *Præcepto enim Christi, arma sunt Christianis, et divinus timor terrorem a nobis expellit hostilem. Arma autem hæc nostra sunt, quibus nos Salvator instruxerit, oratio, misericordia atque jejunium. Jejunium enim melius quam murus tuetur, misericordia facilius liberat quam rapina, oratio longius vulnerat quam sagitta. Sagitta enim non nisi proxime conspectum percutit adversarium; oratio autem etiam longius positum vulnerat inimicum.* Deinde id confirmat exemplo Elisæi, qui cinctus a Syris vidit castra Angelorum. Unde Giezi famulo suo paventi dixit: *Noli timere; plures enim nobiscum sunt, quam cum illis. O fides sancti Prophetæ! non timet adversarios quos prospicit; quoniam scit Angelos secum esse quos credit. Non metuit terrenas insidias, quia cælestia adesse sibi noverit auxilia.*

Quarto, S. Prosp. l. 1 de Vocat. Gentium c. 24 extendit ad quotidianas fidelium tentationes, ut contra Pelagium ostendat ad eas vincendas opus esse gratia Dei: *Victoria ergo sanctorum*, inquit, *est opus Dei habitantis in sanctis.*

Quinto, S. Greg. l. 4. ep. 39 extendit ad insolentias Prælatorum et Principum. Scribens enim Sabiniano Diacono, jubet ut resistat Joanni Patriarchæ Constantinopolitano, qui se nuncupabat Episcopum œcumenicum sive universalem, fretus potentia Imper. Constant. *Sed nos*, ait, *rectam viam tenebimus, nihil in hac causa aliud nisi omnipotentem Dominum metuentes. Unde tua dilectio in nullo trepidet. Omnia quæ in hoc sæculo videt alta esse contra veritatem, pro veritate despiciat; in omnipotentis Dei gratia atque B. Petri Apostoli adjutorio confidat. Vocem veritatis recolat, dicentis: Major est qui in cœlis est, quam qui in mundo, et in hac causa quidquid agendum est, cum summa auctoritate agat. Majus est regnum* (et reges impios) *fastidire, quam accipere*, ait Tacitus. *Majus est regibus imperare, quam regnare*, aiebat Carolus Martellus respuens regnum Franciæ sibi oblatum.

Sexto, alii extendunt ad quodvis opus arduum, ut quisque fidelis, se ad illud excitet et exacuat sibi dicenda. *Major est qui in me est, quam qui in mundo*, et cum S. Paulo: *Omnia possum in eo qui me confortat*, Philip. 4. 13, et S. Cypr. l. 2. epist. 2. *Nihil appetere de sæculo potest, qui sæculo major est*, additque eum *majorem et fortiorem viribus fieri, ut in omnem adversarii grassantis exercitum imperioso jure dominetur*, etc. *Quidquid sub cælo est, tanquam leve, fallax, inane, et amore nostro indignum despiciamus.* Idem tr. de Or. Dom. *Qui renuntiavit sæculo*, ait, *major est honoribus ejus et regno, et ideo qui se Deo et Christo dedicat, non terrena, sed cælestia regna desiderat*: et cum S. Hilario in Ps. 130. *Humiles corde, sed animo excelsi simus*; portamus enim in capite robur, vires et omnipotentiam Christi. Vidi in Belgio Chiliarcham qui minantibus ei hæreticis respondit: *Neminem vestrum timeo, quia coronam Hispanicam porto in capite.* Ideo dicat fidelis: In capite coronam porto, non Hispani-

cam, sed divinam; idcirco nullum hominum, vel dæmonum, imo totas inferni vires non metuo, sed ambio, omnesque ad duellum provoco. Sic omnes Arianos, totumque orbem provocavit et prostravit S. Athanas. Nam *si Deus pro nobis, quis contra nos?* Rom. 8. Per Deum quanta fecit S. Paulus, S. Antonius, Simeon Stylites, S. Franciscus, S. Vincentius, omnesque virgines, heroes et martyres? Eadem per eumdem nos possumus, *qui triumphat*, id est, triumphare facit *nos in Christo*, 2 Corint. 2. 14. Id promisit ipse per Isaiam c. 58. 14. dicens: *Sustollam te super altitudines terræ*, ut in cælo quasi aquila habitans, despicias quidquid est in mundo. Job 39. 27. Vidit hoc per umbram et secutus est Seneca, sed non assecutus. Sic enim scribit epist. 54. *Quærendum est quid sit quod non fiat deterius in dies. Quid hoc est? animus; sed hic rectus, bonus et magnus. Quid aliud voces hoc, quam Deum in humano corpore hospitem?* Ferunt Olympum montem adeo esse excelsum, ut supra nubes nullis agitetur ventis, nullis turbinibus. Talis est animus celsus, supra terrena omnia erectus, in cælo habitans, qui nullis mortalium laudibus, nullis minis et terroribus a recto dimoveri se sinit.

5. Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur, et mundus eos audit.] q. d. Hæretici non sunt ex Deo sed ex mundo: quia amant opes, honores, voluptates mundi, de iisque loquuntur, et prædicant. Unde mundani, qui non nisi mundana sapiunt, libenter eos audiunt. Similes enim habent labra lactucas, ut vulgatum habet proverbium. Ita OEcumen. *Hæreticus est*, ait S. Aug. lib. de Utilit. credendi c. 1. *qui alicujus temporalis commodi, et maxime gloriæ, principatusque sui causa, falsas ac novas opiniones vel gignit, vel sequitur.* Tertull. l. de Præscrip. *Omnes hæretici*, ait, *tument, omnes scientiam pollicentur.* S. Hier. in Abdiam: *Quis hæreticorum in superbiam non extollitur?* Rursum S. August. l. de Pastoribus: *Una*, ait, *mater superbia omnes hæreses genuit, sicut una mater nostra Catholica omnes Christianos fideles toto orbe diffusos.* Idem l. 4. in Julian. c. 9. hæreticos confert cimicibus, *qui dum vivunt mordent, mortui autem fœtent.* Tropol. hanc sententiam recte adaptes hominibus mundanis, qui non nisi mundana, id est detractoria, spurca, insulsa, ridicula, fatua et vana loquuntur, ideoque a suis similibus mundanis libenter audiuntur.

6. Nos ex Deo sumus: qui novit Deum, audit nos; qui non est ex Deo, non audit nos.] juxta illud Christi: *Qui vos audit, me audit; qui vos spernit, me spernit*, Lucæ 10. 16. *Nos*, scilicet fideles omnes baptismo regenerati et charitate præditi, ita S. August. OEcumen. et Lyran. Secundo: *Nos*, scilicet prædestinati, inquit Dionys. Tertio et genuine: *Nos*, scilicet Apostoli: Hæresiarchis enim, quos jam dixit esse ex mundo et de mundo loqui, id est, mundanas et carnales cupiditates docere, ait OEcumen. opponit Apostolos, qui ex Deo nati et cælesti doctrina imbuti, ab eoque missi, docent ambire spiritualia, cælestia et divina, Unde *qui novit* practice *Deum*, id est Deum amat, *hic audit nos*, puta me Joannem, meique similes Apostolos, et viros Apostolicos; *qui* vero non amat Deum, ideoque *non est ex Deo*, sed ex mundo, hic non audit nos. Unde subdit: *In hoc cognoscimus*

spiritum veritatis, et spiritum erroris, in hoc scilicet, *quod qui audit nos, habet spiritum veritatis: qui non audit nos, spiritum habet erroris*, ait S. Aug. Rursum *in hoc*, quod hæretici qui aguntur spiritu erroris, docent mundana. Apostoli vero et Apostolici Doctores ex Deo nati docent divina. q. d. Dixi: probate spiritus utrum ex Deo sint: jam do modum probandi, scilicet hoc signo dignoscetis veros Apostolos a falsis et hæreticis, quod veri ament et doceant vera et divina, falsi ament et doceant falsa et carnalia. *Nos ergo ex Deo sumus*: quia ut ait OEcumen. *a mundanis concupiscentiis abhorremus, et de futuro vita solliciti contemnimus omnia caduca et mortalia bona*. Alludit ad illud Christi in Evangel. c. 10. v. 16 *Oves*, etc. *vocem meam audiunt*, et c. 6 v. 46. *Omnis qui audivit a Patre et didicit, venit ad me*, et c. 8. 47. *Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis*. Vere S. Hier. ad Heliod. *Absque notitia creatoris sui homo pecus est.*

7 CHARISSIMI, DILIGAMUS NOS INVICEM.] Hæc recte cohærent præcedentibus. Dedit enim tesseram et signum quo dignoscatur spiritus veritatis a spiritu erroris, puta quo secernantur Apostoli ab hæreticis, scilicet quod Apostoli doceant amare divina, hæretici mundana et carnalia. Nunc particulatim et quasi in individuo idipsum demonstrat, q. d. Spiritus erroris est spiritus cupiditatis, sed spiritus veritatis est spiritus charitatis; puta errones et hæretici docent diligere honores, opes, Venerem, et ventrem proprium: at Apostoli docent diligere Deum et proximum. Quare, charissimi, sequamur spiritum veritatis, non erroris, spiritum Apostolorum, non hæreticorum, *diligamus nos invicem*. Rationem subdit:

QUIA CHARITAS EX DEO EST.] q. d. Spiritus veritatis est spiritus charitatis, ut diligamus invicem; quia sicut veritas, ita et charitas est ex Deo, imo Deus uti est ipsa prima et æterna veritas, ita magis et potius est ipsa summa et increata charitas. Unde consequenter sequitur, quod *omnis qui diligit* (amore non naturali, sed supernaturali, puta charitate) *ex Deo natus est*, quia renatus ex fide et charitate, quæ ex Deo est, factus est filius Dei; charitas enim est habitus supernaturalis tribuens animæ facultatem diligendi Deum et proximum. Porro ex Deo natus est, *ea generatione, vel potius regeneratione, quæ potestatis est, non naturæ. Adoptio enim potestatis est, generatio proprietatis*, ait S. Ambr. l. 4 de Fide c. 4 *Ut cognoscat Deum*, non solum speculative, sed et practice, quia Deum, quem cognoscit esse summum bonum, summe amat. Rursum amor facit ut homo plenius cognoscat, et quasi gustu spirituali sentiat et sapiat Deum: qui sensus et sapor in tantum crescit, in quantum crescit amor, præsertim quia Deus amanti seipsum manifestat, et clarius revelat per internas illustrationes, inspirationes, consolationes et gustus, juxta illud promissum Christi: *Qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum*. Joan 14. 21 et Apoc. 2. 17. *Vincenti dabo manna absconditum*, etc.

Nota. *Charitas ex Deo est*. Primo, quia charitas essentialis increata promanat naturaliter ex ipsa essentia divina, sicut calor ab igne: imo charitas est ipsa essentia divina. Secundo, quia charitas notionalis est Spiritus Sanctus; hic enim quasi amor notionalis procedit ex Patre et Filio per actum amoris, quo se invicem infinito amore diligunt. Ita hunc locum intelligit Hugo et Magister sentent. in 1. dist. 31. Quare minus recte Origen. homil. 1. in Cant. et Hugo per charitatem accipiunt Filium, qui est ex Deo, quia a Deo genitus. Filius enim a Patre procedit, non ut amor et charitas (hoc enim est proprium Spiritus Sancti) sed ut verbum mentis ac notionalis veritas.

Tertio, charitas creata est ex Deo, quia est donum summum et nobilissimum Dei, juxta illud Roman. 5. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris*, etc. non quasi charitas qua diligimus Deum sit ipse Deus, sive Spiritus Sanctus; uti voluit Magister in 1 dist. 37 hic enim est exploratus error. sed quod Deus qui est charitas increata, charitatem creatam qua eum diligamus inspiret et in nobis accendat, sicut lumen illuminans producit lumen illuminatum, ait S. Aug. 12 Confess. 15. Et hoc proprie hic intendit S. Joannes, qui tacite simul significat hoc donum non esse nostrarum virium, sed assidua prece postulandum a Deo, ait S. Aug. de Gratia et liber. arbit. c. 18. ubi et addit: *Quid aliud est charitas, quam bona voluntas?* Rursum significat charitatem, quæ idem est quod gratia, aut individua gratiæ comes, esse virtutem maxime divinam, quæ nos faciat consortes divinæ naturæ, 2 Petri 1. 4. ideoque quasi deos, quia Deus charitas est, ait Philo Carpatius in cap. 4. Cantic.

Quarto, charitas est ex Deo, quia Deus prior nos dilexit, 1. Joan. 4. 19 et amando nos ad redamandum accendit, præsertim cum sua viscera, puta Filium suum unigenitum ex immenso amore nobis per incarnationem fratrem dedit, juxta illud: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret*, Joan 3. v. 16. Hanc rationem dat hic v. 9.

Quinto, charitas ex Deo est, quia Dei lege sancita est, et crebro uniceque commendata. Totus enim Decalogus non est aliud, quam lex charitatis Dei et proximi, juxta illud: *Omne mandatum in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum; plenitudo ergo legis est dilectio*. Rom. 13. 9

Hinc sequitur quod Deus in se sit charitas formalis, in nobis autem causalis, idque omni genere causæ, puta materialis, quia ipse est objectum charitatis nostræ: formalis, quia ipse ejusdem est exemplar: efficientis, quia ipse eam in nobis producit: finalis, quia ipse finis est noster et amoris nostri.

Denique amor naturalis est a natura, carnalis a carne, mundanus a mundo. supernaturalis vero, puta charitas, non nisi a Deo. Vide S. Chrysost. hom. 1. in epist. ad Coloss et Cassian. coll. 16 cap. 2.

8 QUI NON DILIGIT, NON NOVIT DEUM.] Versu præced. dixit S. Joannes: *Omnis qui diligit, ex Deo natus est, et cognoscit Deum*, nunc idipsum probat a contrario, quod *qui non diligit, non novit Deum*; cujus rationem subdit: *Quoniam Deus charitas est*. q. d. *Qui non diligit* Deum et proximum, esto speculative noscat Deum, practice tamen, id est, experimentaliter et sapide *non novit Deum*; sicut mellis saporem et dulcedinem nemo novit per experientiam et saporem, nisi qui illud gustat et sapit sicut enim sapor sapiendo, ita amor amando practice cognoscitur gustatur et sapitur. Unde Syrus hæc invertit hoc modo: *Quoniam Deus charitas est, et quisquis non diligit*

Deum, non cognoscit Deum. Quocirca licet, ut advertit Didymus et Cajetan. potuisset S. Joannes pari modo dicere: Qui non scit, non novit Deum, quia Deus scientia est: qui non sapit, non novit Deum, quia Deus sapientia est: qui non potest, non novit Deum, quia Deus potentia est: qui non est patiens, non novit Deum, quia Deus patientia est: qui non est humilis, non novit Christum, quia Christus humilitas est, etc. Maluit tamen dicere: *Qui non diligit, non novit Deum, quoniam Deus charitas est;* tum quia agit de charitate, non de scientia, sapientia, potentia, etc. tum quia planus charitate Dei et Christi non nisi eam spirat, in eaque delectatur: nam, ut ait S Bernard. serm. 83. in Cantic. inter sponsum et sponsam, puta inter amantes, nulla alia connexio quærenda præter amare et amari; quia sponsus iste non modo amans, sed et amor est. Hoc est quod ait Jerem. c. 31 3. *Charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans tui.* Quocirca S. Joannes charitatem hic opponit cupiditati, omnique amori mundi, et culvis illecebræ mundanæ, tum denique quia charitas est omnium dotum et virtutum, ita et omnium Dei attributorum est princeps et regina.

QUONIAM DEUS CHARITAS EST,] tum formalis, et increata, eaque vel essentialis vel notionalis, tum causalis et creata, idque per omnia genera causarum, uti paulo ante dixi. In Deo enim Deique essentia ob summam perfectionem et simplicitatem nulla sunt accidentia; sed quæ in nobis sunt accidentia, in Deo sunt idem cum essentia, uti sapientia, bonitas, amor, potentia sunt ipsa essentia divina, sicut contra Gilbertum definivit Conc. Rem. Vide S Bern s. 80. in Cant. Porro Deus est charitas tum in abstracto, tum in concreto; quia est tum summa dilectio, tum summe diligens, ideoque vicissim a nobis summe diligendus et redamandus, q.d Deus est charitas, qui summe nos dilexit: nam hujus suæ charitatis evidentissimum dedit indicium, cum pro nobis salvandis dedit unicum Filium suum unigenitum. Hoc proprie intendit S Joannes: ita enim se explicat v. seq. Hinc primo, S. August et Beda docent eum qui proximum non diligit, contra Deum peccare, quia Deus charitas est. Ex adverso S August. lib. 8. de Trinit. cap. 7. *Qui proximum, ait, diligit consequens est ut ipsam præcipua dilectionem diligat; Deus autem dilectio est: consequens est ergo ut præcipue Deum diligat.*

Rursum S. Chrysost. serm. de fide, spe et charitate, docet nil cum charitate posse comparari, cum ipsa sit Deus, qui est incomparabilis Secundo, Origen. Proleg. in Cantic. infert charitatem in nobis perseverare debere, ferrique in res spirituales, eo quod Deus sit spiritus jugiter perseverans et immortalis Tertio, Gagnæus infert nos certos esse, quod Deus supra modum nos diligat, eo quod sit ipsissima charitas Quarto, hinc Patres inferunt charitatem cæteras omnes virtutes imperare et complecti: illas enim imperat et complectitur Deus. Unde S Cyrillus in cap 13 S. Joannis ait, *Charitatem omni virtute constare.* Quin et S. Paulus 1. Corinth. 13. 1. *Charitas, ait, patiens, benigna est,* etc Vide ibi dicta, et S. Gregor. lib 10. Moral. c. 7 et 8. alias 4

9. IN HOC APPARUIT CHARITAS.] Hic declarat cur dixerit, *Deus charitas est,* quia scilicet Deus immensam suam in nos charitatem declaravit, mittendo Christum in carnem pro salute nostra, ut hac ratione nos ad se redamandum invitaret, simulque legem et modum redamandi, quasi in viva idea et exemplari præscriberet, uti in sequentibus explicat S. Joannes. Nam *qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?* ait Paulus Rom. 8

Alludit ad illud Evangelii cap 3 19 *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Ecce ait S August. *Ut diligamus Deum hortationem habemus: quomodo possemus illum diligere, nisi prior ille diligeret? Si pigri eramus ad amandum, non simus pigri ad redamandum. Prior amavit, sed iniquitatem solvit: iniquos amavit, sed non ad iniquitatem congregavit: ægrotos amavit, sed sanandos visitavit. Deus ergo dilectio est, in hoc manifestata est dilectio Dei in nobis.* Pathetice docteque S Paulinus agens de S. Magdalena epist. 4 ad Severum: *Ergo,* inquit, *illum omnemus quem amore debitum est. Illum osculemur, quem osculari castitas est. Illi copulemur, cui nupsisse virginitas est Illi subjiciamur, sub quo jacere super mundum stare est. Propter illum dejiciamur, cui cadere resurrectio est Illi commoriamur, in quo vita est: in quo et mortui vivimus: qui vicissim nobis hoc esse dignatur, quidquid illi fuerimus servuli sui,* etc.

10 IN HOC, scilicet Christo, ait Didymus Planius alii, *in hoc,* id est, in hac re, puta in Dei dilectione, quæ, ut sequitur, prior dilexit nos, ideoque Filium suum misit in carnem, EST, et clarissime cernitur, ejus erga nos CHARITAS.] id est, charitatis magnitudo et immensitas. S. Joannes dilectus Christi, charitatis Dei præconio non satiatur, sed jugiter illam, cen vinum quo plenus erat, eructat. Hic ergo eamdem ponderat et exaggerat ex eo, quod Deus nulla dilectione, nullo officio vel obsequio nostro provocatus, imo nullis injuriis et sceleribus nostris offensus, *prior dilexit nos,* dum nos peccatores suos inimicos et hostes, ipsum fugientes et aversantes insecutus charitate prævertit, ut ad se reductos salvaret. Nam *nd hoc nos dilexit, ut diligamus eum,* ait S. August. ideoque *misit filium suum propitiationem,* qui scilicet esset propitiator, et victima propitians et placans Dei iram *conceptam pro peccatis nostris;* unde S. August. legit l(?)tatorem, idque expouit sacrificatorem Prior, ait S. Bernard. serm. 9 in Ps. *Qui habitat,* Deus dilexit nos, quia ab æterno, juxta illud; *Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate.* Ephes. 1 4 Denique S. August. hic tract. 9. *Dilexit,* inquit, *impios, ut faceret pios; dilexit injustos, ut faceret justos; dilexit ægrotos; ut faceret sanos.*

Vide hic quam elevatæ sint viæ Dei a viis hominum Homines enim, si quis eos contemnat, vexet, spoliet, imo rideat et levi injuria afficiat, illico se contrahunt, aversantur, fugiunt, imo odio prosequuntur afficientem, ac par pari imo majorem vindictam ei irrogare cogitant At Deus ab hominibus contemptus, irrisus, honore spoliatus, et mille injuriis affectus, dilatat erga eos viscera charitatis, charitate eum eorum odio cer-

tat, odio excitatur ad amorem, odium Deo est flabellum charitatis, imo odium amore infinito superat, absorbet, obruit et extinguit, perinde ut rogus ingens guttulam aquæ absorbet. Dei ergo propria est beneficentia et charitas in inimicos et hostes, ut scilicet eos amore et gratia præveniat, ac ex inimicis amicos, filios et hæredes efficiat. imo ex maximis peccatoribus maximos efficiat sanctos: uti ex Saulo fecit Paulum, ex latrone præconem suum in cruce, ex peccatrice Magdalenam, hoc est speculum pœnitentiæ et sanctitatis. Idipsum celebrat et admiratur Paulus: *Fidelis*, inquit, *sermo et omni acceptione dignus, quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum; sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam*, 1 Timoth. cap. 1. v. 15

Hanc Dei et Christi in se charitatem imitatus Paulus Judæos, licet juratos suos hostes, omni modo Christo lucrifacere satagit, et crescentibus eorum odiis, crevit et magis accensus est in eos amor illius, adeo que pro iis optavit fieri anathema, Rom. 9. 2. Simili modo S. Magdalena ut amorem amori rependeret, sua omnia, seque ipsam devovit Christo. Idem fecere cæteri Sancti. Hanc Dei charitatem nobis quoque imitandam hic proponit S. Joannes. Unde subdit:

11. Charissimi, si sic Deus dilexit nos, et nos debemus alterutrum diligere.] *Si* non est dubitantis, nec conditionale, sed asseverantis et causale, idem valens quod *quia* q. d. Quia sic Deus dilexit nos. Simili modo ait Christus: *Si*, id est quia, *ego lavi pedes vestros Dominus et magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes*, Joan. 13. 14.

Dicit tamen Joannes potius *si* quam *quia*, ad majus pondus et pathos, quasi admirans et obstupescens ad amorem Dei infinitum, cujus proinde nulla cum nostra possit esse æqualitas vel proportio. Unde solerter ex illo antecedenti, *si sic Deus dilexit nos*, non infert: *Ergo et sic nos debemus Deum diligere*; hoc enim est impossibile, ut scilicet sic Deum amemus, sicut ipse amavit nos; nec enim amorem Dei æquare, vel ex minima parte possumus, sed infert: *Et nos debemus alterutrum diligere*. q. d. Cum non possimus amori divino par pari reddere, saltem diligamus invicem pro modulo nostro. Quod enim proximo facimus, Deus sibi factum æstimat, Matth. 25. 40. idque tum quia proximus est imago Dei, tum quia Deus nullius nostrum indigens sibi substituit proximum, ut in illum egentem amorem nostrum erga Deum exprimamus, amando et succurrendo illi propter Deum. Jussit itaque et sanxit hunc proximi amorem enixe Deus, quia homo homini est similior et vicinior, quam Deus. Si ergo Deus adeo dissimilis et supereminens hominem sic dilexit; quanto magis homo hominem sibi congenerem, et per omnia similem diligere debet? ita OEcumen. *Si Deus*, inquit, *ita nos amavit, qui nullam cum natura ejus communicationem habemus, multo magis etiam nos amare eos qui cognati nobis sunt, debemus; et cum cognoscamus bonum quod ex charitate proficiscitur, id mutuo nobis præstare*.

Adde ea *nos* complecti etiam proximos, q. d. Si Deus omnes naturæ nostræ consortes, ipse licet ejus exors, suo amore dignatus, imo tanta charitate complexus est, quanto magis decet nos eadem complecti invicem, qui omnes ejusdem naturæ sumus participes, ut eaque pares. Vere S. August. hic tract. 7. *Dilige*, inquit, *et quod vis fac: sive taceas, dilectione taceas: sive clames, dilectione clames. sive emendes, dilectione emendes: sive parcas, dilectione parcas. Radix sit intus dilectionis; non potest de ista radice nisi bonum existere*. Porro si Christus sic dilexit nos, ut pro nobis animam poneret, multo magis nos debemus pro proximorum salute animam ponere. Praxim unam hujusce rei quotidie obviam assignat Abbas Pastor in Vitis Patrum l. 5. c. 17. n. 10. *Non est*, ait, *aliquid majus dilectione, etiam ut ponat quis animam suam pro proximo suo. Nam si quis audiens sermonem tristem certet et sustineat, ac non recontristet, vel etiam si læsus in re aliqua patienter tulerit, non retribuens contristanti atque lædenti se, eo modo hujusmodi homo animam suam ponit pro proximo suo*.

12 Deum nemo vidit unquam.] Quorsum hoc hic ingerit S. Joannes? Primo, S. August. ingeniosius, quam germanius sic adaptat. q. d. Deus est invisibilis, ac proinde non oculo, sed corde quærendus est: evocandum ergo est cor a sensibus, ac dandum dilectioni; hac enim tenetur Deus, qui non est aliud quam dilectio. *Ubi est*, ait, *iste oculus? Audi Evangelium: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*, etc. *Si vis videre Deum. Deus dilectio est*. Pergit S. Aug. *Qualem faciem habet dilectio? qualem formam habet? qualem staturam habet? quales pedes habet? quales manus habet? Nemo potest dicere: Habet tamen pedes, nam ipsi ducunt ad Ecclesiam: habet manus, nam ipsæ pauperi porrigunt: habet oculos, nam inde intelligitur ille qui eget: Beatus qui intelligit super egenum et pauperem. Habet aures de quibus dicit Dominus: Qui habet aures audiendi, audiat. Non sunt enim membra distincta per loca, sed intellectu totum simul videt. Qui habes charitatem, habita, et inhabitaberis: mane, et manebitur in te*. Et inferius: *Sed et si sævis aliquando propter correctionem dilectionis, propterea de columba demonstrata est charitas, quæ venit super Dominum. Species illa columbæ, in qua venit Spiritus Sanctus, in quo nobis charitas infunderetur. Quare hoc? Fel columba non habet, tamen rostro et pennis pro nido pugnat, sine amaritudine sævit. Hoc facit et pater quando filium castigat, sed ad disciplinam castigat, sicut dixi. Amor ergo sævit, charitas sævit, quo modo? sine felle, more columbino, non corvino*.

Secundo, et genuine, hæc verba partim dant causam cur ex antecedenti: *Si sic Deus dilexit nos*, intulerit: *Et nos debemus alterutrum diligere*, non Deum, uti inferendum videbatur, quia scilicet Deum videre, et benefaciendo diligere non possumus: hinc vice Dei benefaciendo proximo quem videmus, testamur amorem nostrum erga Deum, quem videre, cuique benefacere non valemus: partim invitant ad amorem proximi, cohærentque cum sequentibus, q. d. Studiose diligite proximum: hanc enim dilectionem sibi factam reputat Deus, licet enim eum non videamus, tamen si proximum diligamus, ipse invisibilis erit nobis præsentissimus, adeoque sedem et thronum suum in animo nostro manens constituet, imo charitas ejus in animo nostro plene exprimetur et perficietur. Ita

Œcumen. Ratio est, quia charitas indivisibilis et divina Deo invisibili nos conjungit et confœderat. Adde quod Deus in se invisibilis videatur in proximo visibili: hic enim Dei est imago.

Nota. *Deum nemo vidit unquam*, scilicet per essentiam, sive facie ad faciem in hac vita. Unde probabiliter docent Doctores, nec Mosen, nec Paulum, nec alium purum hominem (Christus enim vidit Deum, sed ipse erat Deus homo) in hac vita vidisse divinam essentiam, juxta illud Exodi 33: *Non videbit me homo, et vivet*, licet contrarium opinentur S. Aug. et ex eo S. Thomas. Vide dicta 2. Corinth. 12. 4.

Rursum, *Deum nemo vidit unquam*; sed nec videre potest, per vires naturæ, uti voluerunt Aetiani et Eunomiani, quos refutat S. Chrys. et Basilius lib. 1. contra Eunomium, ac postea Begardi et Beguinæ. Beati enim in cœlo vident Deum, sed per vires gratiæ: unde ibi mens eorum elevatur, et aliam quasi accipit oculum ordinis divini, puta lumen gloriæ, quo videat Deum. Hac phrasi ergo significat S. Joannes Dei majestatem adeo esse sublimem, adeoque transcendere non tantum res omnes creatas, sed et intellectus omnium tam angelorum, quam hominum, ut licet ipse sit lux splendidissima, tamen ob sui puritatem, subtilitatem et sublimitatem a nulla mente vel oculo creato videri possit. Citat eamdem sententiam S. Joannes Evangel. c. 1. v. 18. sed ibi applicat Dei cognitioni, hic vero dilectioni ejusdem. Ibi enim ait: *Deum nemo vidit unquam, unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit*, q. d. Hæc quæ dixi de divinitate Verbi, i. e. Dei Patris, adeo sublimia sunt, ut, cum nemo mortalium præter Filium, Deum viderit, nemo etiam præter Filium, ne Moses quidem hæc perfecte hominibus enarrare potuerit: quocirca *unigenitus Filius qui est in sinu Patris*, id est, qui Patri est intimus, conjunctissimus, homousios, utpote ab eo genitus, ac consequenter sapientiæ et consiliorum ejus omnium est particeps, *ipse veniens in carnem nobis enarravit*. Ita S. Chrysost. Cyrillus, Aug. Theophyl. Euthym. ibidem. Sic Nabuchodonosor Danielem ob interpretationem somnii divini ita compellat c. 4. 6. *Daniel cui nomen Baltassar, secundum nomen Dei mei, qui habet spiritum deorum sanctorum in semetipso*. Hic vero eamdem applicat dilectioni, q. d. Deus est invisibilis, ac proinde ab homine nullum dilectionis officium percipere potest; quia transcendit omnes hominum opes, æque ac oculos et actiones, juxta illud Daniel. 2. v. 11. *Exceptis diis, quorum non est cum hominibus conversatio*. Idem tamen tanti facit dilectionem, et eos qui diligunt proximos, ut ex summo cœlorum vertice ad eos se inclinet, et quasi descendat habitetque et maneat in cordibus eorum. Hoc est quod ait Paulus: *Qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit: nec videre potest*, 1. Timoth. 6. 16. Vide ibi dicta.

Denique S. Cyrillus Hierosol. initio catechesis 9. censet Deum non posse videri oculis corporeis; quia ipse est incorporeus, ac proinde ipsum cœlum quasi velum prætendisse oculis nostris, ne fulgore divinitatis nos excæcaret, imo occideret. Hoc falsum est nisi commode exponatur, scilicet hoc modo, quod Deus licet in se incorporeus habitans tamen in cœlo empyreo, quod corporeum est, ac corporibus Beatorum se suamque gloriam ostendens, tantam lucem sensibilem ibidem spargat, quæ sui majestatem quodammodo repræsentet, ut illa oculos Beatorum excæcaret, imo eos occideret, nisi divina virtute fulcirentur et conservarentur. Qua de causa angelus repræsentans Dei gloriam, Mosi apparens in corpore assumpto, dorsum ei dumtaxat ostendit, utpote in quo erat lux temperatior: facies enim ejus ita radiabat, ut Mosis oculos excæcasset, juxta illud: *Posteriora* (id est dorsum) *mea videbis: faciem autem meam videre non poteris*. Vide dicta Exodi 33. 23. et c. 34. 6. Hinc apud veteres pervagata erat opinio, eum qui vidisset Deum, puta angelum Deum repræsentantem in corpore assumpto, moriturum, juxta illud Manue patris Samsonis viso angelo: *morte moriemur, quia vidimus Dominum*, Judic. 13. 22.

Hinc S. Epiph. in VII. Synodo Act. 6. docet Deum secundum se non posse ulla imagine exprimi, quin et Mosen vetans Judæis Dei imaginem causam dat: *Vocem verborum ejus audistis, et formam penitus non vidistis*, etc. *Non vidistis aliquam similitudinem, ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem*. Deut. 4. 12. et 15.

Charitas ejus in nobis perfecta est.] *Perfectum* est, quod omnibus suis partibus quasi numeris integratur et completur. Charitatis autem partes et officia sunt duo: Primum, diligere Deum; secundum, diligere proximum. Quare si solum prius habeat charitas, ut scilicet diligat Deum, imperfecta est; perficitur vero et completur, si accedat secundum, scilicet si se extendat ad proximum. Rursum charitas qua diligimus Deum perficitur per charitatem proximi, quia proximum non ob aliud quam propter Deum diligimus; amor ergo proximi propter Deum perficit amorem Dei; quia id quod est ratio cur amentur alia, et ipsum multo magis amatur. Cum ergo propter Deum amamus proximum, multo magis amamus ipsum Deum.

Secundo, hæc accipi possunt de charitate, non nostra, sed Dei: hoc enim significat τὸ *ejus*. q. d. Deus licet sit invisibilis, per charitatem tamen manet in nobis, quia et charitate perfecta se nos diligere ostendit; dum in nobis manens efficit, conservat et auget in nobis charitatem, qua non tantum ipsum, sed et proximum propter ipsum diligamus. Hunc sensum innuit versus sequens, et S. Aug. *Ama*, ait, *eum qui in te cœpit habitare, ut perfectius inhabitando faciat te perfectum*.

Porro, charitas maxime perficitur dilectione inimicorum, si scilicet ultra amicos se extendat ad æmulos, hostes et persecutores. *Ignis charitatis*, ait S. Aug. hic tr. 7. *prius occupat proxima, et sic se in longinquiora distendit, antea in fratrem, deinde in ignotum, postea in adversarium*. Et inferius docet nos debere diligere inimicos, sicut medicus diligit ægrotos et phreneticos: *Sævit*, ait, *in te homo, ille sævit, tu deprecare; ille odit, tu miserere. Febris animæ ipsius te odit, sanus erit et gratias tibi aget. Quomodo medici diligunt ægrotos? volunt ut semper ægrotent? Ad hoc diligunt ægrotos, ne ægroti permaneant, sed ut ex ægrotis sani fiant; et quanta plerumque patiuntur a phreneticis? quales contumelias verborum? plerumque et percutiuntur: persequitur ille febrim, ignoscit homini. Et quid dicam, fratres? Amat inimicum suum, imo odit inimicum suum: mor-*

bum ipsum enim odit, et amat hominem a quo percutitur. odit febrem A quo enim percutitur? a morbo, ab ægrotatione, a febre. Illud tollit quod adversatur, ut remaneat illud unde gratuletur. Et inferius: *Unum ægrotum flebam qui te oderat, jam duos plango si et tu odisti. Sed persequitur rem tuam; ideo illum odisti, quia angustias tibi facit in terra: noli pati angustias, migra in cœlum sursum, cor ibi habebis ubi latitudo est, ut nullas angustias patiaris in spe vitæ æternæ Quodammodo ferramentum Dei est, quo sanaris, ipse inimicus tuus De illo te curat, opta ut ille sanetur.*

13. In hoc cognoscimus, quoniam in eo manemus, et ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis.] *De spiritu*, id est, participium Spiritus, puta gratiam et charitatem, quæ sunt dona Spiritus Sancti. Vel *de spiritu*, id est, spiritum suum dedit nobis, puta spiritum charitatis: sic enim Hebræi verba contactus, quale est *dedit*, construunt cum præpositione *ex*, vel *de* cum ablativo.

Versu præced. dixit Deum per charitatem manere in nobis, et consequenter nos in Deo, sic enim manet amans in amante et in amato; tam enim Deus est amans nostri, quam nos Dei. Hic idipsum inculcat, exaggerat et quasi ratione confirmat. Ratio est talis: Qui habet spiritum Dei, hic manet in Deo, et Deus in eo; atqui qui habet charitatem, habet spiritum Dei: ergo qui habet charitatem, in Deo manet, et Deus in eo. Major patet, quia ubi est spiritus Dei, ibi est ipse Deus; ubi autem est Deus, ibi ipsum subjectum, sive locum in quo est, sibi unit, et quasi immensitate suæ essentiæ incorporat et absorbet, ut magis subjectum sive locus sit in Deo, quam Deus in subjecto vel loco. Qui ergo in se spiritum Dei experitur, puta charitatem, hic sentit Dei præsentiam et munificentiam, Deum scilicet esse in se, et se in Deo, utpote qui donum sibi conferat, et imaginem perfectissimam in se exprimat, juxta illud: *Qui adhæret Domino, unus spiritus est*, 1 Cor. 12.

14. Et nos vidimus et testificamur quoniam Pater misit Filium salvatorem mundi.] Pertinent hæc ad v. 9. ubi ait Deum charitatem suam in nos ostendisse mittendo Filium; hic idipsum probat et confirmat testimonio suo et Apostolorum: hi enim fuerunt testes oculati et auriti, qui viderunt, audierunt, et conversati sunt cum Christo incarnato, uti dixit initio epistolæ Christi incarnationem repetit et inculcat S. Joannes, tum quia illo ævo erat nova et paradoxa; ideoque hæretici plures eam negabant: tum quia ipsa est basis et fundamentum charitatis, ut dixit v. 9 Ad charitatem enim omnia hæc pertinent, adeoque S. Joannes non aliud quam eam spirat Quem enim non accendat ad Deum redamandum amor Dei quo Filium suum dedit nobis? Quomodo amor non ametur? Quis non diligat Jesum? Jesus enim est omne bonum nostrum: Jesus enim hebr. idem est quod græce σωτήρ, latine *salvator*, juxta illud Oseæ 13. 4 *Ego Dominus Deus tuus et salvator non est præter me*, et Psal 67. 2 *Deus noster, Deus salvos faciendi*

Alludit ad illud Evangelii c. 3. 17. *Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum* Unde S Bernard. de Amore Dei c 8 *Ipse* (Christus), ait, *est amor noster, quo ad te pertingimus, quo te amplectimur: alioquin. o incomprehensibilis majestas. comprehensibilis esse videris animæ te amanti. Licet enim nullus sensus cujuslibet animæ vel spiritus te comprehendat, tamen totum te quantus es comprehendit amor amantis, qui totum te amat quantus es, si tamen est totitas, ubi non est particularitas: si quantitas, ubi non est infinitas: si est comprehensibilitas, ubi hæc omnia non sunt.*

15 Quisquis confessus fuerit quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo.] Commendat divinitatem Christi, quia eam tunc impugnabant Ebion, Cerinthus, et alii plures. Hæc est quasi conclusio elicita ex v. præced, q. d. Christus est salvator mundi; quisquis ergo in eum crediderit, ejusque fidem constanter professus fuerit, Deus in eo manet, et ipse in Deo. Manet, inquam, per veram vivamque fidem et confessionem quæ charitatem includit; quæque per dilectionem operatur. Sic Paulus ait *Christum per fidem habitare in cordibus nostris*, Ephes. 13. 17. solet enim Script. fidei tribuere salutem, gratiam, amicitiam, etc. non soli, sed tamquam radici, quæ totam charitatis et virtutum arborem producit, sustentat et complectitur, uti alias sæpe ostendi Unde S Augus. *Qui confessus fuerit*, inquit, *non verbo, sed facto, non lingua, sed vita; nam multi confitentur verbis, sed factis negant*. Fidelis enim fidem suam probare et ostendere debet factis et bonis operibus, quæ dictat et præcipit fides; alioqui fides inanis est, otiosa et mortua, ut ait S Jacobus c. 2. 18 Unde S. Hier. in illud Isaiæ 26. 1. *Murus et antemurale ponetur in ea. Murus*, inquit, *bonorum operum, et antemurale fidei: non enim sufficit antemurale habere fidei, nisi ipsa fides bonis operibus confirmetur.*

16. Et nos cognovimus et credidimus charitati, quam habet Deus in nobis] Hæc verbis S. Joannes confirmat et inculcat quod dixit duobus versibus præcedentibus: totus enim est in eo ut asserat et inculcet charitatem Dei, quam exhibuit nobis mittendo et dando Christum, ob causas quas dixi v. 14. Quod ergo dixit v 14. *Nos vidimus et testificamur, quoniam Pater misit Filium suum salvatorem mundi;* hoc idem hic aliis verbis repetit, dicendo: *Et nos cognovimus, et credidimus charitati, quam habet Deus in nobis*. q. d. Nos vidimus et testificamur Christum incarnatum, qui est charitas Dei. quia eum per experientiam et conversationem vere talem cognovimus, ac per fidem in eum credidimus. *Credidimus* ergo *charitati quam habet Deus in nobis*, id est. in nos, erga nos; quia credidimus Deum ex immensa erga nos charitate dedisse nobis Christum Salvatorem Unde Syrus clare vertit, *et nos credidimus, et scimus quam charitatem habeat Deus erga nos: Deus enim est charitas*. Et S Aug. *Et nos cognovimus et credidimus quia dilectionem habet Deus nobiscum*

Alii sic exponunt, q d Sicut vera et certa sunt quæ dixi et docui de Christo v. 14 Sic pariter vera et certa sunt quæ doceo de charitate; vidi Christum a Deo datum, credo pariter quod ex mera charitate eum dederit.

Nota. S Joannes it reditque in orbem; a Deo enim salit ad Christum, a Christo ad charitatem, a charitate ad dilectionem proximorum, a charitate et dilectione redit ad Deum, inde ad Christum, etc. omnia enim hæc eo refert, *ut diligamus alterutrum*, ut dixit v. 11 Hic enim est ejus discursus; Deus immensa cha-

ritate nos, id *est*, omnes homines dilexit, dando pro eorum salute Christum filium suum. Ergo par est ut ejus charitatem imitemur, eique in amore respondeamus, ut scilicet ejus amore amemus proximos, eisque benefaciamus, cum Deo ipsi benefacere non possimus.

Nota. Significantius dicit *credidimus charitati*, quam *credidimus charitatem*, ut habent Græca, ut significet nos non tantum fide, sed et spe ac charitate cohærere charitati Dei, q. d. Nos non tantum cognovimus et fide credidimus incarnationis mysterium, in quo eximia Dei in nos charitas elucet, imo nimia, ut ait Paulus Eph. 2. 4. sed etiam totos nos credidimus et commisimus charitati divinæ; omnem nostram fidem, spem et amorem in eam defiximus; omnem nostrum affectum in eam transfudimus, per omnia secure in ea conquiescimus, certi quod illa neminem suorum fallat; toti ab ea pendemus, ut ab ea quoque versum moveamur et dirigamur ad omne bonum, et ad vitam æternam, dicentes cum Psalte: *Quid enim mihi est in cælo, et a te quid volui super terram, Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum?* Psal. 73. 26.

Deus charitas est.] Syrus, *Deus enim charitas est;* dat enim causam cur dixerit: *Et nos credidimus charitati*, et cur Deus charitatem habeat *in nobis*, id est, erga nos. Causa enim est, quod Deus sit ipsissima per essentiam charitas, ac proinde credentem, sperantem et amantem se fallere non possit; sed cum sit purus merusque amor, sua omnia totumque se ei communicet, ac in eum effundat.

Nota. Deus est charitas formalis in se, causalis in nobis, quia scilicet eam causat et producit in nobis; in se autem est formalis charitas duplex: Prima, essentialis, quæ communis est toti S. Trinitati; secunda, notionalis, quæ propria est Spiritui Sancto, ut dixi v. 7. et 8. Audi S. Bern. Epist. 11. *Dicitur*, ait, *recte: Charitas est Deus, et Dei donum. Itaque charitas dat charitatem, substantiam accidentalem.* Hinc infert S. Basil. s. de Instit. Monac. *Quod si*, ait, *ut Joannes ait, Deus charitas est, sine dubio necesse est diabolum odium esse; ut igitur qui charitatem habet, is Deum habet; sic qui odium habet, is diabolum in se ipso nutrit:* et or. 1. de Amore: *Si Deus est charitas, ipsa invidia dæmon sit oportet: ut igitur qui charitatem habet, Deum in se manentem habet; sic qui invidiam fovet, dæmonem haud dubie in se ipso nutrit atque alit.* Sic et Nazianzen. in Tetrastichis:

Vinum, *inquit*, libido, livor, et dæmon pares:
Hos mente privant quos tenent. His tu prece
Medere fusis lacrymis, jejunio:
Medela morbis hæc enim certa est meis.

Quæres cur potius dicatur: *Deus est charitas*, quam Deus est sapientia, Deus est potentia, Deus est justitia? Resp. Hæc omnia vere dici possunt; melius tamen dicitur: *Deus est charitas;* tum quia S. Joannes proprie agit de charitate; tum quia charitas est nobilissima dos et virtus quæ cæteras omnes transcendit, ac proinde in Deo pariter velut in sui origine est quid nobilissimum et præstantissimum; nostra enim charitas creata a charitate Dei increata, velut radius a sole effluit et dimanat. Charitas ergo est ordinis divini; est enim participatio Dei in summo gradu, scilicet non naturali, in quo cum participant omnes res naturales, sed supernaturali, qui omnem participationem creaturarum longe superat ac transcendit.

Porro, ratio cur Deus per essentiam sit charitas, est quod ipse per essentiam sit purum, merum et summum bonum, cujus natura est esse sui plane pleneque communicativum et diffusivum, ait S. Dionys. quod proprium est charitatis: Deus enim est mare mellis, puta oceanus bonitatis et charitatis. Deus est quasi ignis semper ardens, omnia accendens et in se transmutans. *Etenim Deus noster ignis consumens est*, Hebr. 12. 29. Audi S. Bernard. serm. 83. in Cant. *Legi*, ait, *quia Deus est charitas, et non quia honor est, vel dignitas, legi; non quia honorem non vult Deus, qui ait: Si ego pater, ubi est honor meus? Verum id pater; sed si sponsum exhibeat, puto quia mutabit vocem, et dicet: Si ego sponsus, ubi est amor meus? Nam et ante ita locutus est: Si ego Dominus, ubi est timor meus? Exigit ergo Deus timeri ut Dominus, honorari ut pater, ut sponsus amari. Quid in his præstat, quid eminet? nempe amor. Absque hoc et timor pœnam habet, et honor non habet gratiam: servilis est timor, quamdiu ab amore non manumittitur. Et qui de amore non venit honor, non honor sed adulatio est. Et quidem soli Deo honor et gloria, sed horum neutrum acceptabit Deus, si melle amoris condita non fuerint.*

Ergo Deus est charitas quia charitas est quasi flamma spiritualis omnes inflammans, et quasi lumen ubique resplendens et omnia illuminans. Hinc S. Dionys. de Divin. nom. c. 14. p. 1. ait *amorem divinum esse vim motricem et sursum trahentem in Deum, qui solus est ipsum per se pulchrum et bonum.* Item *esse manifestationem Dei per seipsum, et benignum processum eximiæ illius unionis, et amatoriam motionem, simplicem, per se mobilem, per se innatam, præexistentem in bono, et ex bono in ea quæ sunt exuberantem, et rursum in bonum revertentem.* Hisce verbis, ait noster Lessius l. 9. de Divin. attrib. c. 2. et 3. significat D. Dionys. primo charitatem et amorem ex pulchro et bono tanquam fonte prodire. *Hoc enim ipso quo Deus suam pulchritudinem et excellentiam infinitam intuetur, exoritur in ipso infinitum amoris incendium, quo tantum illam amat, quantum amari digna est, id est, infinities infinite. Pulchrum enim et bonum cognitum statim amorem accendit; unde infinitum pulchrum et bonum infinite cognitum, infinitum amorem ciebit; infinitum, inquam, tum ardore, tum æstimatione, seu, ut Scholastici loquuntur, infinitum intensive et appretiative. Secundo, quod propter pulchrum et bonum extendat se et descendat ad creaturas: nimirum ut illud creaturis communicet, vel totum, vel aliquos ejus radios et adumbrationes pro cujusque captu et meritis. Quod enim summe amamus, ejus præstantiam et pulchritudinem cupimus omnibus innotescere, et ejus dulcedinem ab omnibus percipi, ut ab omnibus laudetur. Idem facit amor in Deo. Tertio, quod creaturas sursum rapiat, et ad pulchrum bonumque convertat. Hoc maxime locum habet in angelis et hominibus; nam cætera divinam bonitatem et pulchritudinem non capiunt, sed in homine trahuntur quodammodo in Deum cætera: tum quia omnes naturæ gradus sunt in ipso, tum quia cætera omnia propter ipsum. Quarto, quod divinus amor sit ecstaticus, quia amantem extra se trahit in amatum: Deum enim suæ*

celsitudinis quodam modo facit oblivisci, et inclinat ad humilitatem nostram, totumque in salutis nostræ negotio occupat. Cujus signum incarnatio, prædicatio, miracula, passio, mors, Sacramenta, missio Spir. Sancti, assidua et admirabilis Ecclesiæ gubernatio, cura et directio singulorum. Hominem similiter extra se ponit, efficiens ut de se suisque commodis non cogitet, sed solum de Deo et bonis Dei. Unde magnus Dei amator seipsum abnegat, suis cupiditatibus renunciat, suas utilitates negligit, sui obliviscitur, et totus is iis est quæ ad Deum pertinent. Est enim cogitatione et affectu totus extra se, et translatus in dilectum. Talis erat S. Ignatius Martyr, qui dicebat: Ἔρως ἐμὸς ἐσταύρωται: *Amor meus crucifixus est. Talis erat S. Paulus Apostolus: Mihi, inquit, vivere Christus est, et mori lucrum. Hujus illustre exemplum est in sole. Sol enim in rebus corporeis est summum pulchrum et bonum. Unde recte quodam loco D. Gregorius Nazianzenus:* Ὥσπερ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἥλιος, οὕτως ἐν τοῖς νοητοῖς ὁ Θεός. *Sicut in rebus sensibilibus est sol, ita in intelligibilibus Deus. Ex sole descendit calor ad res inferiores, descendit autem per lucem, et prius res illustrantur, quam calorem concipiunt; calore concepto fiunt spirituales, leves, et sursum in cœlum vehuntur. Sol est symbolum Dei, et lux sapientiæ, calor amoris, res terrenæ animarum et spirituum. A Deo descendit amor per sapientiam; prius enim mens illustratur cognitione pulchritudinis, et bonitatis divinæ, deinde per cognitionem concipit amorem; amor conceptus efficit animum spiritualem, cœlestem, eumque mox sursum trahit, et Deo conjungit illique soli æterno similem veluti quemdam parelium (qui solis est expressa imago) efficit.*

Idem viderunt Gentiles, sed tenuem per umbram, qui summum deorum fecerunt Cupidinem Deum amoris, eique supplicem finxere Jovem, cæterosque deos. Unde Poeta:

> Amor Deum gubernat
> Amoris omne regnum est.

Hinc emblema Cupidinis est :

> Sol calet igne meo, Neptunus flagrat in undis
> Quamvis liber erat feci servire Tonantem,
> Quamvis liber erat Martem sine Marte subegi.

Hieroglyphicon amoris extat hoc lemmate: *Amor causa omnium, et ad ipsum omnia:* quod nimirum ex amore vero omnes res originem ducant, ipseque primum rerum sit principium. Vide Girald. in Syntag. Cupidinis.

Et qui manet in charitate, in Deo manet, (*et*, id est igitur, idcirco; infertur enim hæc quasi conclusio ex antecedenti, quod præcessit. q. d. Deus charitas est; ergo qui manet in charitate, manet in Deo, cum sint unum idemque Deus et charitas,) et Deus in eo,) quasi in templo charitatis. Deus enim quasi charitas increata manet in amante quasi in charitate sacra, sed creata; *manet*, inquam, non tantum per charitatem, sed et per suam essentiam ac substantiam novo quodam modo, ut dixi 2. Petri I. 4. Amans ergo *in Deo manet*, tamquam objectum cognitum et dilectum a Deo, ut vitam æternam ei conferat: et *Deus manet in eo*, tamquam objectum cognitum et dilectum, quod amans diligit dilectione supernaturali; amor enim est occupatio amantis circa amatum ipsius amati causa. Manet ergo sicut annulus in annulo reciproce: charitas enim est vis unitiva et reciproca, quæ amantem transformat in amatum, et amatum in amantem. Audi S. Dionys. c. 4. de Divin. num. *Hoc amoris verbum vim habet faciendi unum, et colligandi, præstantique modo res inter se miscendi*, et mox: *Dimovet etiam de statu divinus amor*, et rursus: *Itaque Paulus ille magnus jam divino amore captus, prædictusque ejus vi, quæ hominem statu suo dimovit, divino ore: Vivo autem, inquit, jam non ego, vivit vero in me Christus: ut verus amator, et a mentis, sicut ipse ait, statu dimotus Deo degit, non suam vitam, sed amantis, tamquam valde diligendam.* Mox addit Dei erga nos amorem simili modo extra se fieri rerum omnium procreatione, suorumque donorum communicatione et effusione; ita tamen ut interim a seipso, puta a Deo, non discedat.

Denique S. Bern. l. 5. de Consid. c. 11. Deum ita definit: *Quid est Deus? voluntas omnipotens, benevolentissima virtus, lumen æternum, incommutabilis ratio, æterna dulcedo, creans mentem ad te participandam, vivificans ad sentiendum, afficiens ad appetendum, dilatans ad capiendum, justificans ad promerendum, accendens ad zelum, fœcundans ad fructum, dirigens ad æquitatem, formans ad benevolentiam, moderans ad sapientiam, roborans ad virtutem, visitans ad consolationem, illuminans ad cognitionem, perpetuans ad immortalitatem, implens ad felicitatem, circumdans ad securitatem.* Idem S. Bernardus de cœna Domini: *Altaris Sacramentum*, inquit, *est amor amorum.*

Hinc amor facit ecstasin et excessum amantis e seipso, ut illum in amatum transferat, et illi arctissime uniat, unumque cum illo efficiat. Sic amor univit Deum homini, non solum affectu et cura, sed etiam effectu et substantia, unione nimirum hypostatica. Hominem vero unit Deo, ita ut prorsus a seipso deficiens in Deum transeat, et veluti colliquescat, nihil amplius cogitans, intelligens aut sentiens præter Deum, nihil aliud appetens aut desiderans, nulla alia re gaudens quam bonis Dei. Qui sic adhæret Deo, unus cum eo efficitur spiritus, quia seipsum exuit, et Deum induit, quare perinde ac si in divinam naturam transformatus esset, totus cogitatione et affectu est in Deo. Sic omnes Sancti in cœlo unum erunt cum Deo (quod Dominus illis precatur Joann. 17.) quia omnes agnoscent suum nihilum quod ex se sunt, seque nihili æstimabunt, nisi quatenus sunt Dei, et propter Deum; et hoc modo penitus a seipsis deficient. Cur enim hærerent in nihilo? Deinde intellectu et voluntate potentissime rapientur in illum, et totis in ipso erunt, et in ipsum veluti liquescent et transformabuntur, nihil aliud ibi sentientes et gaudentes quam Deum; nihil aliud æstimantes quam bonum ipsius perinde ac si ipsi in Deum essent transmutati. Itaque amor est vis unitiva, tum quia ipsum amantem transfert in amatum ut in eo vivat, sentiat, gaudeat; et ipsum illi quodammodo incorporet, ut sit unum cum illo: amans enim quantum in se est, optat a se deficere, et in amatum veluti *colliquescere, ut unum cum illo efficiatur: tum quia amante jam in dilectum translato, omne bonum dilecto vult et procurat quantum potest, tamquam sibi ipsi, quia jam unum est cum illo.* Audi S. Aug. hic tract. 8. *Qui manet in dilectione, in Deo manet, et Deus in eo; vicissim se habitant, quod con-*

tinet et quod continetur. Habitas in Deo, sed ut contineearis: habitat in te Deus, sed ut te contineat ne cadas, ne forte sic te putes domum Dei fieri, quomodo domus tua portat carnem tuam. Si subtrahat se domus in qua es, cadis; si autem tu te subtrahas, non cadet. Deus integer est, cum eum deseris; integer, cum ad illum redieris. Tu sanaris, non illi aliquid præstabis; ut mundaris, tu reficeris, tu corrigeris. Ille medicamentum est non sana, regula est prava, lux est tenebrata, habitatio est deserta: omnia ergo tibi conferuntur, et tr. 9. *Sit tibi domus Deus,* ait, *esto domus Dei. Mane in Deo, et maneat in te Deus. Manet in te Deus, ut te contineat; manes in Deo, ne cadas; quia sic de charitate dicit Apostolus: Charitas nunquam cadit; quomodo cadit quem continet Deus?*

Hac de causa scilicet in symbolum charitatis, Christus instituit, et testamento *nobis* reliquit se ipsum in Eucharistia, ut scilicet *non* per imaginem, ut volunt hæretici, sed realiter, substantialiter et personaliter maneat *in nobis* et nos in ipso, juxta illud Christi: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem in me manet, et ego in eo,* Joan. 6 54. Est ergo Eucharistia fomes et follis charitatis, quam tota Epistola commendat S. Joannes; per eam enim fit, ut ait S. Chrys. hom. 45 in Joann. *ut non solum per dilectionem, sed reipsa in illam carnem convertamur; per cibum id efficitur, quem nobis largitus est. Cum enim suum in nos amorem indicare vellet, per corpus suum se nobiscum commiscuit, et in unum nobiscum redegit, ut corpus cum capite uniretur; hoc enim amantium maxime est.* Hoc ipsum indicat Leo Pontifex: *Non aliud,* ait, *agit participatio corporis et sanguinis Christi, quam ut in id quod sumimus, transeamus.* Denique Cyrillus Hierosolymitanus: *Sic Christophori,* ait, *erimus, hoc est, Christum ferentes, cum ejus corpus et sanguinem in membra nostra receperimus, atque ita, ut B. Petrus dicit; divinæ naturæ consortes efficiemur.* Quocirca S. Irenæus l. 5. c. 6. explicans illud 1. Thessal. 5 23. *Ut integer spiritus vester et anima et corpus conservetur,* asserit perfectum hominem integrari ex corpore, anima et Spiritu Sancto inhabitante per charitatem.

Porro cum ait S. Joannes: *Qui manet in charitate,* tum increatam accipe; de illa enim paulo ante dixit: *Deus est charitas;* tum creatam: qui enim manet in charitate creata, manet quoque in charitate increata, puta in Deo; quia ubi est charitas creata, ibi est et increata, puta Deus, qui creatæ est auctor et conservator. Anima ergo manet in charitate creata, hinc manet pariter in charitate increata, quæ est ipse Deus.

Pulchre S. Bern. serm. 71. in Cant. *Atqui Deum,* ait, *et hominem, quia propriis exstant et distant voluntatibus et substantiis, longe aliter in se alterutrum manere sentimus, id est, non substantiis confusos, sed voluntatibus consentaneos. Et hæc unio ipsis, communio voluntatum et consensus in charitate. Felix unio si experiaris, nulla si comparaveris. Vox experti: Mihi autem adhærere Deo bonum est; bonum plane, si omni ex parte adhæseris. Quis est qui perfecte adhæret Deo, nisi qui in Deo manens, tamquam dilectus a Deo, Deum nihilominus in se traxit, vicissim diligendo?* Mox vero de hac Dei hominisque *unione* subjicit: *Ergo cum undique inhærent sibi homo et Deus, inhærent autem undique intima mutuaque dilectione inviscerati alterutrum sibi, per hoc Deum in homine, et hominem in Deo esse haud dubie dixerim. Sed homo quidem, ab æterno in Deo, tamquam ab æterno dilectus, Deus vero in homine ex quo dilectus est.* Idem S. Bern. citatus a Thoma Anglico: *Deus charitas est,* ait, *quid ergo charitate melius? Et qui manet in charitate, in Deo manet; quid ergo charitate securius? et Deus in eo, quid ergo charitate jucundius?* Charitas enim se possidentes deificat, facitque quasi deos incarnatos, uti dixi v. 8. Verum enim est illud Catonis: *Qui amant quodam modo in corpore proprio mortui sunt, vivunt vero in alieno.* Voluit ergo Deus per amorem nos reducere ad nostrum principium, unire scilicet suæ bonitati et pulchritudini, transformare in seipsum. Hoc fieri non poterat per naturam: invenit igitur modum quo id perficeret per amorem, ut ejus ardore in eo colliquescamus et absorbeamur. *Quo totum divinum est,* ait S. Bern. de Dilig. Deo. *quod sentitur; sic affici, deificari est. Quomodo stilla aquæ modica multo infusa vino deficere a se tota videtur, dum et saporem vini induit et colorem; et quomodo ferrum ignitum et candens igni simillimum fit pristina propriaque forma exutum; et quomodo solis luce perfusus aer in eamdem transformatur luminis claritatem, adeo ut non tam illuminatus, quam ipsum lumen esse videatur; sic omnem tunc in Sanctis humanam affectionem quodam ineffabili modo necesse erit a semetipsa liquescere, atque in Dei penitus transfundi voluntatem;* nimirum hoc perfecte fiet in cœlo per gloriam, sed inchoate in terra fit per charitatem et gratiam. Idem s. 83. in Cant. *Ipse,* ait, *meritum, ipse præmium sibi est amor; præter se non requirit causam, non fructum. Fructus ejus, usus ejus. Amo, quia amo; amo, ut amem. Magna res amor, si tamen ad suum recurrat principium, si suæ origini redditus, si refusus suo fonti, semper ex eo sumat unde jugiter fluat. Solus est amor ex omnibus animæ motibus, sensibus atque affectibus, in quo potest creatura, etsi non ex æquo, respondere auctori, vel de simili mutuam rependere vicem.* Idem de Vita solitaria: *Formatio hominis,* ait, *institutio est moralis; vita ejus, amor Dei. Hunc fides concipit, spes parturit, charitas format et vivificat:* et mox: *Amorem ergo Dei in homine ex gratia genitum lactat lectio, meditatio pascit, oratio confortat, et illuminat;* et inferius: *In ipso vivimus, movemur et sumus. Et non sicut in aere isto, sic in Domino Deo nostro, sed in ipso vivimus per fidem, movemur per spem, agimur per amorem. Ab ipso enim et per ipsum conditus est rationalis animus, ut ad ipsum sit conversio ejus, ut sit ipse bonum ejus.*

Porro, Deus per charitatem manens in anima fideli, hos in ea producit effectus. Primo, eam a terrenis cupiditatibus purificat, ut non nisi cœlestia cupiat et sapiat. Ita Josaphat Rex conversus a Barlaam tanto amoris igne æstuabat, ut relicto regno, opibus, deliciis, honoribus in solitudinem secedens exclamaret: *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Adhæsit anima mea post te, o Christe; suscipiat me dextera tua.* Damascen. Hist. c. 37.

Secundo, omnes potentias, sensus, affectus, amores,

operationes, cogitationes, intentiones trahit in Deum, ut non nisi Deum cogitet, intendat, suspiret, juxta illud S. Basilii: *Jugem tibi imprime memoriam Dei, quasi indelebile signum.* Quid enim extra quærat, qui Deum intra se habet? Deo enim, id est, abysso omnis boni se immergit, et illud S. Pauli: *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite,* 1. Cor. 10. 31. Itaque amans perfecte Deum non comedit ut satisfaciat gulæ, sed ut placeat Deo, ut scilicet sano vegetoque corpore et animo, melius possit servire Deo. Item dicas de somno, studio, cæterisque omnibus. Amor enim est vinculum quod acerrime amantem vincit amato: *Neque enim præsentior spiritus noster est ubi animat, quam ubi amat,* ait S. Bern. de Præcept. et disp. Imo enim in amoris fornace unus amantium animus conflatus e duobus videatur, alterum alterius dimidium esse necesse est, juxta illud: *O animæ dimidium meæ.* Nam ut docet Arist. 9. Ethic. c. 4. *Amicus est alter ego.* Sic primorum fidelium amantium erat cor unum et anima una, Act. 4. Sic anima Jacob pendebat ex anima Benjamin filii unice dilecti, Gen. 44. 20. *Et anima Jonathæ conglutinata est animæ David, et dilexit eum Jonathas quasi animam suam,* 1. Reg. 18. 1. Animæ ergo fibula est amor.

Tertio, facit ut anima optet pro Deo dilecto sua magna et heroica agere, multaque pati, et Christo crucifixo assimilari. Ita sponsa in Canticis dicens: *Dilectus meus mihi et ego illi,* dixit pariter: *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur.* Cant. 1. 13. Quæ verba explicans S. Bern. s. 43. *Myrrha,* ait, *amara res, dura et aspera tribulationem significat. Ea sibi dilecti causa imminere prospiciens gratulabunda id loquitur, confidens se omnia viriliter subituram. Ibant, inquit, gaudentes discipuli a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Propterea denique non fascem, sed fasciculum dilectum dicit, quod leve præ amore ipsius ducat, quidquid laboris immineat et doloris. Bene fasciculus, quia parvulus natus est nobis. Bene fasciculus, quia non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Id enim,* ait, *quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum pondus gloriæ operatur in nobis. Erit ergo quandoque nobis ingens cumulus gloriæ, qui modo est fasciculus myrrhæ. An non fasciculus, cujus jugum suave est, et onus leve? Non quia leve in se (nec enim levis passionis asperitas, mortis amaritudo) sed leve tamen amanti. Et ideo non ait tantum: Fasciculus myrrhæ dilectus meus; sed mihi,* inquit, *quæ diligo fasciculus est. Unde et dilectum nominat, monstrans dilectionis vim omnium amaritudinum superare molestiam, et quia fortis est ut mors dilectio ejus;* nimirum,

Est amor æternus, nullisque domabilis vodis

Quarto, facit ut anima in dies crescat in amore; Deus enim est quasi flamma jugiter accendens et inflammans animam, donec eam totam amore incendat. Tradunt, vel fabulantur potius, salamandram igne pasci, ideoque esse symbolum amantis, qui amoris igne pascitur. Ita ea pascebatur S. Franciscus dicens:

Ussit amor, me torquet amor, sum factus amoris
Alter amor; nostri est victor amoris amor.

Audi S. Bonav. charitatem S. Francisci enarrantem l. 1. Vitæ ejus c. 9. *Totus,* ait, *quasi quidam carbo ignitus divini amoris flamma videbatur absorptus. Subito enim ad auditum amoris Domini excitabatur, afficiebatur, inflammabatur, quasi plectro vocis extrinsecæ chorda cordis interior tangeretur,* et mox: *Contuebatur in pulchris pulcherrimum, et per impressa rebus vestigia prosequebatur ubique dilectum, de omnibus sibi scalam faciens, per quam conscenderet ad apprehendendum eum qui est desiderabilis totus. Inauditæ namque devotionis affectu fontalem illam bonitatem in creaturis singulis, tamquam in rivulis degustabat.* Et inferius: *Flagrabat erga Sacramentum Dominici corporis fervore omnium medullarum, stupore admirans permaximo illam charissimam dignationem, et dignatissimam charitatem; sæpe communicabat, et quasi spiritu ebrius, in mentis ut plurimum rapiebatur excessum.* Et cap. 13. agens de sacris ejus stigmatibus: *Excreverat,* ait, *in eo insuper amoris incendium boni Jesu in lampades ignis atque flammarum. Cum igitur Seraphicis desideriorum ardoribus ageretur in Deum, et compassiva dulcedine in eum transformaretur, qui ex charitate nimia voluit crucifigi, vidit Seraph unum sex alas habentem tam ignitas, quam splendidas; apparuit inter alas effigies hominis crucifixi: intellexit ex hoc se non per martyrium carnis, sed per incendium mentis totum in Christi crucifixi similitudinem transformandum; disparens igitur visio mirabilem in corde ipsius reliquit ardorem, sed et in carne non minus mirabilem signorum impressit effigiem.*

Quinto, facit ut anima amore Dei accensa eodem alios, totumque mundum accendere satagat instar S. Pauli, dicentis: *Charitas Christi urget nos,* etc. *Pro Christo ergo legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo,* 2. Cor. 5. 14. et 20. Ita B. Jacoponus charitate ardens, audiens peccatum aliquod quo Deus offendebatur, mire cruciabatur, ideoque jugiter flebat. Rogatus cur? Respondit: *Quia amor non amatur.* Item dicebat beatitudinem hujus vitæ in eo consistere, ut quis cum Deo vel de Deo assidue tractet. Ita habet ejus Vita. In amantibus enim Deus quasi sol animam vultumque accendit, ac radios sapientiæ virtutis et ardoris per eos in alios spargit, idque velociter et ardenter. Amor enim est ardens et alatus, nullæ in amore moræ: *Nihil enim aliud est amor, quam vehemens in bono voluntas,* ait S. Bern. de Natura divini amoris c. 2. *Qui ergo non zelat, non amat.*

Sexto facit ut anima amans Deum per amorem et confidentiam ipsi, quod dominatur, et ab eo impetret omnia quæ petit, itaque fiat quasi omnipotens, uti Jacob luctans cum angelo Dei vicario, illi prævaluit, indeque vocatus est Israel, id est, dominans Deo, Gen. 32. 28. Hinc illud paradoxum: *Fideli totus mundus divitiarum est.* Et: *Fidelis mundi est dominus.* Unde S. Franciscus: *Fuge,* ait, *creaturas, si vis habere creaturas;* fugiendo enim ad Creatorem per amorem dominaberis illi, et per illum omni creaturæ, quibus dominatur Creator. Sic S. Franc. fugiendo mundum, et sequendo Deum, totum post se traxit mundum.

Septimo, Deus animam amantem sibi amicat et assimilat in moribus et virtutibus divinis, adeoque secretorum suorum consciam facit: unde subinde ei revelat arcana cordium, res absentes et futuras, uti fecit Prophetis et Apostolis, juxta illud: *Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus; vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis* Joann. 15. 14.

Octavo, eam tranquillat, serenat, illustrat, ut imperturbabilis, læta, hilaris tam in adversis quam prosperis jugiter exultet Deo, eique gratias agat, laudet et benedicat canens cum Psalte: *In pace in idipsum dormiam et requiescam*, Ps. 4. 9. *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* Psalm. 33. 1. et cum S. Job. c. 1. 21. *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.* Atque hac ratione videtur sanctus esse homo cœlestis, et angelus terrestris, ac inchoare beatitudinem paradisi; vivit enim continuo in amore, jubilo et laude Dei, dicitque: *Quoties suspiro et respiro, ad te suspiro, o Deus meus!*

Denique amor hic in Sanctis eximiis ita crescit, ut languorem, et subinde mortem inducat, juxta illud sponsæ Cantic. 2. 5. *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me*, et c. 5. 8. *Adjuro vos, filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuntietis ei quia amore langueo.* Ita B. Virgo non ex morbo, sed ex amore et desiderio fruendi Christo filio suo, languens et anhelans ad eum animam in manus ejus exspiravit, uti docent Franc. Suarez, Canisius et alii. Vide S. Bernard. de Diligendo Deo, et de Amore Dei, et de Natura ac dignitate divini amoris, ubi sic orditur: *Ars est artium ars amoris.* Et l. de Conscientia, ubi post initium sic loquitur: *Qui evagationes mentis in unum colligit, et omnes cordis motus in uno æternitatis desiderio figit; profecto jam ad cor suum rediit, jam ibi libenter immoratur ac mirabiliter delectatur; et cum ipsum præ gaudia capere non possit, supra seipsum ducitur, et per excessum mentis in summa elevatur; atque ita per semetipsum per cogitationem sui ascendit ad cogitationem Dei, ut discat eum solum indeficienter cogitare, et in eo delectabiliter requiescere; cum amor Christi totum absorbuit affectum hominis, ut negligens et immemor sui, nisi solum Jesum Christum, et ea quæ sunt Jesu Christi sentiat: tunc demum, ut arbitror, perfecta est in eo charitas. Hic itaque sic perfectus est: non est onerosa ei paupertas, iste non sentit injurias, ridet opprobria, contemnit damna, mortem lucrum deputat, imo nec mori se putat, cum magis de morte ad vitam se transire sciat.* Et inferius: *Qui sic in amore Dei jugiter delectatur, frequenter mentis excessus patitur, frequenter ab omnibus præsentibus et terrenis raptus coram Deo præsentatur; et cum pulchritudinem considerat, et magnitudinem pulchritudinis, attonitus in ejus admiratione suspenditur, miratur regis gloriam, regni magnificentiam, supernæ civitatis nobilitatem. Et cum felicitatem contemplatur, gloriæ decorem, Dei bonitatem, internæ suavitatis dulcedinem, et æternæ quietis tranquillitatem: meditatur Patris potentiam, Filii sapientiam, Spiritus Sancti benignitatem, et angelicæ creaturæ beatitudinem, delectatur de Deo in Deum, dum ejus pietatem miratur, et decorem contemplatur. O quam jucundum si non esset tam modicum! raptim rapitur, sola cœlestia contemplatur, contemplanda jucundatur*, etc.

17. IN HOC PERFECTA EST CHARITAS DEI NOBISCUM, UT FIDUCIAM (παρρησίαν, id est *fiduciam*, securitatem, libertatem, audaciam loquendi) HABEAMUS IN DIE JUDICII.] Primo, *in hoc*, id est, hoc fine et fructu, q. d. Perfecta charitas parit hunc finem et fructum, scilicet fiduciam in die judicii, tum particularis, tum universalis. Hinc justi desiderant adventum Domini, cupiuntque cum Paulo dissolvi, et esse cum Christo, et ut ait hic S. Aug. *Cum patientia vivunt, et delectabiliter moriuntur.* Descendit Joannes a charitate ad ejus fructus, eosque tres recenset: primus est fiducia puta fidenter vivere et mori; secundus est, quod amantem faciat timoris expertem, tertius, quod omnia quæ postulat a Deo impetret.

Secundo, et nervosius, q. d. *In hoc*, id est, ad hoc Deus nos ita amavit omatque, et nos vicissim ejus charitate et gratia illecti, eum plene et perfecte redamamus, itaque manemus in eo, sicut ille manet in nobis: ad hoc, inquam, ut examinandi a Christo judice in die judicii de charitate fidenter respondeamus, nos toto corde amasse ipsum, non mundum, ideoque cœlo et felicitati ab eo adjudicemur. Nam, ut ait S. Aug. Præfat. in Ps. 31. *Quomodo mala conscientia tota in desperatione est, sic bona conscientia tota in spe.*

Tertio, alii, q. d. *In hoc*, id est, in hoc signo cognoscimus perfectam nos habere charitatem, si nimirum abjecta formidine extremi judicii diem magna spe et confidentia præstolemur. Ita S. Augustin. *Quisquis*, ait, *fiduciam habet in die judicii, perfecta est in illo charitas.* Unde concludit: *Ergo, fratres, date operam, ut agite vobiscum ut desideretis diem judicii; aliter non probatur perfecta charitas, nisi cum cœperit ille dies desiderari. Ille autem eum desiderat, qui fiduciam habet in illo; ille autem fiduciam habet in illo, cujus conscientia non trepidat in charitate perfecta atque sincera.*

QUIA SICUT ILLE EST, ET NOS SUMUS IN HOC MUNDO.] Quis ille? Primo; *ille*, scilicet Deus, quem paulo ante nominavit, q. d. Ideo fiduciam habebimus in die judicii; quia in charitate sumus, et vivimus in hoc mundo in ea perfecti, adeo ut etiam diligamus inimicos, sicut Deus in eadem perfectus est, dum solem suum beneficum oriri facit super bonos et malos, et pluit super injustos æque ac justos. Ita S. Aug. Beda, Hugo, Lyran. et Dionys.

Secundo, et profundius: *Ille*, scilicet Christus, quem quasi amorem meum mente et ore semper gero. Hac de causa enim S. Joannes cum dicit, *ille est*, intelligit Christum, ut dixi c. 3. v. 3. et 5. Porro Christus *est*, id est, *fuit in mundo* hoc, ut vertit Syrus; et etiamnum *est* per merita, providentiam, charitatem et familiaritatem, qua habitat in mentibus Sanctorum charitate præditorum. Sensus ergo est, q. d. Sicut ille, scilicet Christus, in mundo immaculate sancteque vixit, et charitate Dei nostri plenus ac mundo mortuus fuit et est, itemque manet in nobis; ita et nos illum imitantes in hoc mundo immaculate vivere satagimus, imo quasi mortui mundo Christique mortificationem jugiter cum Paulo in corpore nostro circumferentes,

sancti, et charitate etiam erga inimicos, pleni sumus, et manemus in ipsa, ideoque fiduciam habemus nos in die judicii non confundendos fore, sed glorificandos, quia illum diem semper habemus præ oculis, ad eumque per opera charitatis et omnimodæ sanctitatis nos quotidie disponimus, imo ad eum anhelamus, scientes nos hic peregrinos esse, et unius diei hospites, juxta illud vers. 3. *Omnis qui habet hanc spem in eo sanctificat se, sicut et ille sanctus est.* Ita OEcumen. et Gagnæus.

18 TIMOR NON EST IN (id est cum) CHARITATE, SED PERFECTA (S. August. legit, *consummata*) CHARITAS FORAS MITTIT TIMOREM.] A fiducia quam parit charitas transit ad fugam timoris, quam parit fiducia; et consequenter charitas. S. Aug l. 83. q 36 *Charitatis venenum*, inquit, *est spes adipiscendorum aut retinendorum temporalium; nutrimentum ejus est, imminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas; signum profectus ejus imminutio timoris: signum perfectionis ejus, nullus timor.*

Quæres, quis hic timor, quem pellit perfecta charitas? Resp. est multiplex; est enim generalis et illimitata S. Joannis sententia, unde ad quoslibet timores extendi potest. q. d Charitas nihil omnino timet, est expers timoris, libera, læta, animosa et liberalis. Itaque primo, Vatabl. Timor, ait, hic pro desperatione et consternata conscientia sumitur; illa enim peccatores timent se damnatum iri, et de sua salute desperant. Opponit enim S. Joannes timorem quasi diffidentiam fiduciæ in die judicii; hanc enim fiduciam parit charitas, sicut peccatum parit diffidentiam et desperationem.

Secundo, timor hic est quo anguntur recens conversi, quoque eos memoria præteritorum peccatorum vexat et cruciat, ne forte non sint eis plene condonata, juxta illud: *De propitiato peccato noli esse sine metu*, Eccli 5. 5

Tertio, timor hic est servilis, quo servi et imperfecti metu pœnæ, non amore justitiæ, faciunt mandata Domini; hunc enim pellit pura, sincera et liberalis charitas, cum amore Dei facit ejus jussa. Hic timor, ait hic S August. inducit charitatem, sicut seta inducit filum sutoris. Unde de eo ait Eccles. 1 28 *Qui sine timore est, non poterit justificari.* Nam timor castus et filialis manet cum charitate, et quantum hæc crescit, tantum et ille; quo enim quis perfectior et sanctior est, eo magis filiali amore et timore timet et reveretur Deum cavetque ne vel in minimo eum offendat. Hic enim timor est actus amoris, imo ipse timor est amor; quia enim amat, hinc timet displicere amato. Hoc timore jubentur omnes Sancti timere Deum, Ps 33 10 nam hic timor permanet in sæculum sæculi, Ps 18 10.

Quarto, timor hic accipi potest mundanus, quo quis timet parentes, cognatos, etc. ideoque ne eos offendat, violat præcepta Dei; hunc pellit charitas. Hi sunt timidi, quorum pars est in stagno ardenti, igne et sulphure. Apoc 21. 8 de hoc mundano timore hunc locum accipit Tertull in Scorpiaco c. 12.

Quinto, timor hic accipi potest pro anxietate et metu, quo scrupulosi et anxii formidolose metuunt ne in suis scrupulis offendant Deum. Scrupulos enim pellit, perfecta charitas; hæc enim non est scrupulosa, sed libera, audax et magnanima juxta illud Rom. 8. 15. *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba Pater.*

Sexto, timor hic accipi potest pœnæ et damnationis; hunc enim fugat charitas. *Sancti enim solliciti sunt de præmio; non adeo formidantes de supplicio*, ait Prosper ep. ad Demetriad. Ita noster Lessius narranti quemdam virum gravem optare Purgatorium subire usque ad diem judicii, ut eo sibi assecuraret æternam salutem, respondit: *Spem Christianam majorem esse debere, quam ut certitudinem cœlestis gloriæ tam longis Purgatorii pœnis redimat.* Semper tamen Sancti in hac vita habent spem mixtam timore, si non actuali, certe potentiali; quia non sunt certi de sua salute, ut dixi v. 13. Ita in morte timuerunt S. Hilarion, Arsenius et alii. Rursum Sancti timent, cum se et suam imbecillitatem considerant, confidunt vero, cum Dei in se amorem et fidelitatem intuentur.

Septimo, timor hic accipi potest persecutorum, damnorum, infamiæ, difficultatum, quæ occurrunt in heroicis charitatis operibus; hunc pepulit Magdalena ardens amore Christi, cum eum sepultum inter milites intrepida requisivit; unde de ea canit Ecclesia: *Pellit timorem charitas*, juxta illud Christi: *Nolite timere eos qui occidunt corpus*, Matth 10. 28 et illud S. Petri ep. 1. c 3. 14. *Timorem eorum ne timueritis.* Sic Martyres non timebant tyrannos et tormenta, sed his exultabant, illis insultabant, ut Laurentius Valeriano, Vincentius Daciano, Sebastianus Diocletiano. Multi non audent dare eleemosynas, quia timent paupertatem, sonium, casus sinistros; hunc timorem pellit perfecta charitas: nam, ut ait Tobias c. 4. 12. *Fiducia magna erit coram Deo eleemosyna omnibus facientibus eam.* Hinc S. Maximus in serm cent fideles infirmos ponit *timentes*, medios *proficientes*, summos *perfectos*.

Octavo, timor hic accipi potest initialis, quo quis ita timet culpam, ut etiam timeat pœnam: hunc pellit charitas, sed dumtaxat ex parte posteriori; quia charitas perfecta timet et horret culpam, non pœnam.

Hos omnes timores vincit perfecta charitas, sed præsertim servilem et initialem, quo timide, pusillanimiter et diffidenter timemus pœnas, Deique judicium et vindictam; hic enim oritur ex amore sui, quem vincit et pellit amor Dei. Et de servili loqui S. Joannem censet S. August. Beda, OEcum. et alii, et Diadochus. c. 16. de Perfect. spirit. ait timorem purgantem, qui est timor pœnarum, consistere cum mediocri charitate, sed pelli a perfecta. Hæc enim considerat Deum non ut judicem et vindicem, sed ut patrem et sponsum. Sicut ergo Sara sponsa Abrahæ ejecit servam Agar, ita charitas pellit timorem servilem, de quo vide Orig. hom. 7. in Genes. et Cassian. collat. 11. c 13. S. Aug. hic et D Thom. 2. 2 q. 19. art. 6. et 10. Opponit itaque S Joannes timorem fiduciæ felicitatis et gloriæ æternæ, quam parit charitas: per timorem ergo accipit diffidentiam, anxietatem, et metum pœnæ, hisce enim opponitur fiducia quasi contrarium contrario. Contraria enim sunt timor et amor, æque ac fiducia et diffidentia, timor enim animum stringit et cruciat, amor dilatat et exhilarat. Hinc amor parit fiduciam, securitatem, audaciam, timor vero parit diffidentiam, trepidationem, pavorem.

Nota. Communiter initium justificationis in pecca-

tore incipit a timore pœnarum et gehennæ, quo perculsus a Deo incipit cogitare de sua salute, et disponere se ad pœnitentiam, uti docet Concil. Trident. sess. 6. c. 6. Justificatus deinde sensim minuit hunc timorem. Unde S. August. hic: *Quantum*, ait, *illa* (charitas) *crescit, tantum ille* (timor) *decrescit, et quantum illa fit interior, tantum timor pellitur foras; major charitas, minor timor; minor charitas, major timor: si autem nullus timor, non est qua intret charitas*. Id vero mox apto exemplo confirmat: *Sicut videmus* (ait) *per setam introduci linum, quando aliquid suitur: seta prius intrat, sed nisi exeat non succedit linum; sic timor primo occupat mentem, non autem ibi remanet timor: quia ideo intravit ut introduceret charitatem*: et rursum: *Timor stimulat, sed charitas sanat, quod vulnerat timor*. etc. *Opus est ergo ut intret timor primo, per quem veniat charitas; timor, medicamentum; charitas, sanitas*: Idem serm. 3. de Verbis Apostoli: *Timor*, ait, *servus est charitatis*: et serm. 18. de Verbis Apost. *Timor est custos et pædagogus legis, donec veniat charitas*. Et S. Basil. hom. 8. in Psalm. 32. *Necessario*, ait, *velut introductorius ad pietatem timor assumitur, dilectio vero deinceps succedens a timore scientifice adoptatos perficit*. Audi S. Bernard. serm. 54. in Cant. *Cæterum si paulatim per incrementum gratiæ cœperit deficere timor, et proficere spes, cum demum ad hoc ventum fuerit, ut totis viribus exurgens charitas in adjutorium spei foras mittat timorem, nonne ejusmodi anima singulariter in spe constituta videbitur, ac proinde etiam in pace in idipsum dormire jam et requiescere? Si dormiatis* (inquit) *inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ. Quod propterea dictum puto, quoniam est locus inter timorem et securitatem, tanquam inter lævam et dexteram, media videlicet spes in qua mens et conscientia, molli nimirum supposito charitatis strato, suavissime requiescit*.

Denique S. Aug. l. 14. de Civit. c. 9. et serm. 214. de Temp. hæc accipit de gloria cœlesti; ibi enim securitas charitatis excludet omnem timorem: *Per bonam vitam*, ait, *bona conscientia comparatur, ut per bonam conscientiam nulla pœna timeatur. Quapropter discat timere, qui non vult timere. Discat ad tempus esse sollicitus, qui semper vult esse securus*: et inferius: *Tanto minor fit timor, quanto patria quo tendimus propior. Major enim timor debet esse peregrinantium, minor propinquantium, nullus pervenientium. Sic et timor perducit ad charitatem, et perfecta charitas foras mittit timorem*. Verum hic sensus est anagogicus; ad litteram enim S. Joannes asserit perfectos in charitate pellere timorem in hac vita. Ita S. Antonius eum pellebat, dum dicebat: *Ego Deum jam non timeo, sed amo: quia perfecta charitas foras mittit timorem*, uti refertur in vitis Patr. l. 5 libello 17. tractat. de charitate. num. 1. Et S. Ignatius fundator Societatis nostræ dictitabat, si sibi a Deo proponeretur optio vel moriendi. et certo eundi in cœlum vel vivendi et augendi Dei gloriam, sed cum incertitudine et dubio salutis; se hoc posterius electurum: Quia, ait, si ego Deum ita amo, ut amore ejus periculo salutis me exponam, utique ipse qui amorem meum longe superat nec eo se vinci patitur, periculum hoc omne in se suscipiet, illudque mihi assecurabit. Idem dicant et faciant qui a Deo vocantur ad vitam activam et apostolatum, in qua varia occurrunt salutis pericula; sequantur, inquam, hanc Dei vocationem, quasi stellam cœlestem sciantque eam sibi fore rectam viam in cœlum, imo securiorem vita abstracta et contemplativa. Ita S. Salvius jam defunctus, et cœlum ingressurus audivit vocem: *Revertatur ad corpus, adhuc Ecclesiæ meæ est necessarius*; cumque ille ingemiscens responderet: *Domine, si revertar, exponar periculo, et forte nunquam huc redibo*; audivit: *Vade, ego ero custos tuus, teque secure huc reducam*, uti narrat Gregor. Turon. lib. 7. hist. c. 1.

Quoniam timor pœnam habet.] Vulgo enim dicitur: *Pejor est bello timor ipse belli*; timor enim magis affligit quam res quæ timetur. Pro *pœnam* græce est κόλασιν; S. Aug. vertit, *tormentum*; Tigurina et Pagn. *cruciatum*; Tertull. lib. de Fuga c. 9. *supplicamentum*, id est supplicium; Syrus, *timor in perturbatione est*. Sensus est, q. d. Timor parit cruciatum animi, quo se ille cruciat dum cogitat, et timet sibi impendens malum et pœnam. Atqui charitas non habet pœnam et cruciatum, sed lætitiam et voluptatem. Ubi enim est amor, ibi non est labor; sed sapor, ait S. Bernard. Ergo charitas excludit timorem; timor enim arctat et affligit, charitas vero dilatat et lætificat cor. Unde conclusionem hanc elicit, subditque Joannes dicens: *Qui autem* (ergo) *timet non est perfectus in charitate*. Græcum enim δὲ, id est, *autem*, non tantum copulative, sed et συλλογιστικῶς, id est, *ratiocinative* et circumscriptive sumitur, ait Gaza lib. 2.

19. Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos.] Est conclusio, qua repetit et inculcat studium charitatis, ex eo quod Deus prior nos dilexerit, et diligendo dilectionem nobis inspiraverit suique dilectores effecerit, ait S. August. l. de Gratia Christi c. 26. Vide eumdem in Soliloq. c. 19. pie cum Deo prius amante disserentem.

20. Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, et fratrem suum oderit, mendax est.] quia charitas Dei se extendit ad charitatem proximi, qui est imago Dei, eamque continet et complectitur. Id probat duobus argumentis: Prius est:

Qui enim non diligit fratrem suum quem videt (ἑώρακε in præterito, id est, *vidit et* assidue videt) Deum quem non videt quomodo potest diligere?] Quia naturæ comparatum est, ut amor et affectus rapiatur in sensibilia quæ videmus; oculi enim sunt in amore duces. Nam, ut ait S. Gregor hom. 11. in Evang. *Ex his quæ animus novit, surgit ad incognita quæ non novit, ut per hoc quod scit notum diligere, discat et incognita amare*.

Posterius. Et hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum.] Nam, ut ait S. Augustinus: *Si frater sit, et eum non diligis, quomodo Deum diligis, cujus mandatum contemnis?* Vide S. Gregor. 10. Moral. 6. ubi actus dilectionis quos proximo impendere debemus, fuse enarrat. Et S. August. de discip. Christ. c. 2. et 3. *O pie Domine*, ait, *quid tibi ego sum, ut amari jubeas te a me: minaris mihi ingentes miserias: irasceris, si non faciam; multa promittis, si faciam? Et quid, amor meus, quid delectaris in eo? Quis Rex dicit servo: Simus amici, et dabo tibi unam provinciam?*

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit commendare fidem et amorem erga Deum et Christum incarnatum, ejusque sex effectus et fructus assignat. Primus est, nativitas divina, v. 1. Secundus, victoria mundi, v. 4. Tertius est, testimonium Dei, v. 7. et 10. Quartus est, vita æterna, v. 11. Quintus est, fiducia impetrandi quidlibet a Deo, dummodo non oret pro venia peccati ad mortem, v. 14. Sextus est impeccabilitas, hoc est, præservatio a peccatu et a diabolo, v. 18. Est ergo hoc caput quasi conclusio Epistolæ, in qua repetit, inculcat et confirmat jam dicta, uti Rhetores facere solent in Epilogo. Pleræque ergo sententiæ hujus capitis in præcedentibus jam explicatæ sunt. Quare ne dicta iterem, eo remittam.

1 Omnis qui credit, quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est. Et omnis, qui diligit eum
qui genuit, diligit et eum qui natus est ex eo. 2. In hoc cognoscimus quoniam diligimus
natos Dei, cum Deum diligamus, et mandata ejus faciamus 3. Hæc est enim charitas
Dei, ut mandata ejus custodiamus, et mandata ejus gravia non sunt. 4. Quoniam omne, quod
natum est ex Deo, vincit mundum; et hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. 5. Quis
est, qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Jesus est Filius Dei? 6. Hic est, qui venit per
aquam, et sanguinem, Jesus Christus; non in aqua solum, sed in aqua et sanguine. Et spiritus
est, qui testificatur quoniam Christus est veritas. 7. Quoniam tres sunt qui testimonium dant in
cœlo: Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus; et hi tres unum sunt. 8. Et tres sunt, qui testimonium
dant in terra: Spiritus, et aqua, et sanguis; et hi tres unum sunt. 9. Si testimonium hominum
accipimus, testimonium Dei majus est; quoniam hoc est testimonium Dei, quod majus est; quo-
niam testificatus est de Filio suo. 10. Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. Qui
non credit Filio, mendacem facit eum; quia non credit in testimonium quod testificatus est Deus
de Filio suo. 11. Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. Et hæc vita
in Filio ejus est. 12. Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium, vitam non habet.
13. Hæc scribo vobis ut sciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filii Dei.
14. Et hæc est fiducia, quam habemus ad eum: Quia quodcumque petierimus secundum voluntatem
ejus, audit nos. 15. Et scimus quia audit nos quidquid petierimus: scimus quoniam habemus pe-
titiones quas postulamus ab eo. 16. Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, pe-
tet, et dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem: non pro illo dico ut
roget quis. 17. Omnis iniquitas, peccatum est; et est peccatum ad mortem. 18. Scimus quia omnis
qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conservat eum, et malignus non tangit eum.
19. Scimus quoniam ex Deo sumus, et mundus totus in maligno positus est. 20. Et scimus quo-
niam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio
ejus. Hic est verus Deus, et vita æterna. 21. Filioli, custodite vos a simulacris. Amen.

1. Omnis qui credit (fide viva quæ ad charitatem se extendit, et per dilectionem operatur, uti d xi cap. 4 16) quoniam Jesus est Christus, id est Messias, redemptor et salvator mundi, ex Deo natus est] nativitate spirituali et divina, quæ fit per fidem, charitatem et gratiam, qua fit non tantum amicus, sed et filius, hæresque Dei, ac consors divinæ naturæ, 2. Petri 1 5.

Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit et eum qui natus est ex eo.] *Natus*. Primo, proprie natus ex Deo Patre est Christus Dei filius Deinde *natus* ex Deo est quilibet fidelis, per Christi gratiam adoptatus a Deo *Natus* enim analogice dicitur de Christo et nobis, sed de nobis per respectum ad Christum. Est ergo hæc ratiocinatio S. Joannis, qua probat diligendos esse proximos, quod in fine cap. præcedentis cœpit probare, et hic prosequitur. q. d. Quicumque diligit Deum Patrem, qui genuit, diligit pariter Deum Filium a Patre genitum; atqui qui diligit Deum Filium, diligit et cæteros Dei filios, quasi illius fratres et membra; ergo qui diligit Deum Patrem, diligit quoque omnes Dei filios ex eo natos. Hi sunt fideles proximi nostri; ergo hi diligendi sunt eadem charitate, qua Deum tam Patrem quam Filium diligimus. Ita S Aug. Beda, Glossa, Hugo et alii hic, ac S. Hilar. l 6. de Trin. Huic expositioni, ait S Aug. favet, quod

dicat *natus* in singulari, quasi intelligens unigenitum Dei per generationem Patris; mox vero v. 2. dicat *natos* in plurali quasi intelligens justos per adoptionem et regenerationem natos ex Deo.

Rursum quod sententia præcedenti commendarit fidem in Christum, unde congrue mox hic subjungat et commendet amorem in Christum: non enim sufficit fide credere in Christum, nisi et amore diligamus eumdem.

Secundo, *natus* accipi potest non Christus, sed duntaxat quilibet Christianus et justus, de quo paulo ante dixit: *Omnis qui credit*, etc. *ex Deo natus est*, ut hæc sit sententia disparata a præcedenti, tantumque significet fideles sicut credunt in Christum, ita debere sese invicem diligere tamquam fratres, ab eodem Deo Patre genitos et natos. Si enim diligunt Deum qui genuit fideles, debent pariter eos qui ab eo geniti sunt diligere, tum quia Pater eos diligit, tum quia nobiscum conjunctissimi sunt, utpote fratres et filii ejusdem Patris. Ita Didymus, Cajet. et Cathar. Prior sensus uti magis connexus, ita et germanior ac nervosior est. Ubique enim Joannes spirat Christum tamquam centrum, vinculum et glutinum charitatis inter nos et Deum. Christus enim conciliavit nos Patri, unde mediator est, et causa cur Deum diligamus, et cur vicissim Deus diligat nos. Omnes enim fideles sunt corpus Christi, et membra de membro, ait Paulus, 1. Cor. 12. 26. *Cum ergo membra* (ait S. Aug.) *Christi diligis, Christum diligis; cum Christum diligis, filium Dei diligis: cum filium Dei diligis, et Patrem diligis; non potest ergo separari dilectio. Elige tibi quid diligas, sequuntur te cætera: dicas Deum solum diligo, Deum Patrem, mentiris, si diligis, non solum Deum Patrem diligis; sed si diligis Patrem, diligis et Filium.*

2. In hoc cognoscimus quoniam diligimus natos (τέκνα) Dei cum (ὅταν, id est *quia*, quandoquidem,) Deum diligamus, et mandata ejus faciamus.] *Cognoscimus*, id est concludimus, cognitum facimus, ostendimus, convincimus, demonstramus. Sic c. 4. 13. ait: *In hoc cognoscimus*, id est, certo signo et argumento concludimus: *Quoniam in eo manemus, et ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis*, q. d. Ex spiritu Dei concludimus et convincimus Deum manere in nobis, et nos in Deo. Similiter sumit S. Joannes vo *cognoscimus* c. 3. v. 16. et 19. c. 4. 2. et 6. *Cognoscimus ergo*, id est, convincimus quod diligamus Christianos, quasi natos Dei, q. d. Dixi: *Omnis qui diligit Deum qui genuit, diligit et eum qui natus est ex eo*, puta omnes fideles et Christianos. Idipsum enim cognoscimus, id est, concludimus et convincimus hoc argumento, quod *Deum diligamus*. Hic enim est S. Joannis syllogismus et hæc demonstratio: Omnes filii Dei sunt fideles et Christiani; quicumque diligit Deum diligit et filios Dei: ergo qui diligit Deum, diligit fideles et Christianos tamquam Christi fratres et membra, genitos ab eodem Deo patre. Sicut enim ex amore proximorum inferimus et concludimus amorem Dei, sic vicissim et reciproce ex amore Dei inferimus et concludimus amorem proximorum. Rursum: Quicumque servat mandata Dei, servat et dilectionem proximorum; hæc est enim unum e mandatis; atqui qui servat mandatum dilectionis, hic diligit proximos: ergo quicumque servat mandata Dei, hic diligit proximos.

Porro, S. Joannes hic non nominat omnes proximos, sed tantum natos ex Deo, puta fideles et Christianos; quia eorum inter se dilectionem accendere satagit, ut in fide et vita Christiana se invicem contra Gentiles tueantur, animent, juvent, promoveant. Eamdem fidelibus commendavit, et quasi testamento Christus ad Patrem abiturus reliquit Joan. cap. 15. 12. et S. Paulus crebro, ut Ephes. 4. 2. et seq. Galat. 6. 2. Philip. 2. 1. et seq.

3. Hæc est enim charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus.] q. d. Charitas consistit in observatione mandatorum Dei. Charitas enim est amor et amicitia Dei; hæc autem impellit amantes ut faciant voluntatem, puta mandata Dei a se summe amati, juxta illud Sapient. 6. 19. *Dilectio custodia legum illius est.* Sic ait Eccl. c. 12. v. 13. *Deum time, et mandata ejus observa; hoc est enim omnis homo*, q. d. Omne hominis bonum, omne officium, omnis felicitas, finis et perfectio consistit in timore Dei. Aut, hoc est quo spectare debet omnis homo, quantus quantus est, in dictis factisque suis omnibus, et tota vita, ut scilicet sibi ubique timorem Dei ob oculos ponat, et ejus servet præcepta; unde Chald. vertit, *talem decet esse virum hominum*, S. Hier. *ad hoc creatus est homo*, et Salonius: Quia, inquit, qui aliter vivit, non est homo, sed bestia, quia non rationaliter, quæ est natura hominis, sed bestialiter vivit, si gulose, ut porcus: si dolose, ut vulpes: si superbe, ut leo, etc. Idem per omnia applices charitati.

Et mandata ejus gravia non sunt.] Multo minus impossibilia, ut blasphemant hæretici. Alludit ad illud Christi: *Jugum enim meum suave est, et onus meum leve*, Matth. 11. 30.

Ratio est. Prima, quia Christus Christianos liberavit ab onere gravi et multiplici tot mandatorum cæremonialium et judicialium veteris legis, tantumque moralia, sive Decalogum, puta decem præcepta legis naturæ, eis imposuit paucis additis de fide, baptismo et cæteris Sacramentis. Præcepta enim affirmativa veteris legis 248. negativa 365. numerat R. Moyses, lib. 3. *More Hanuebuchim* cap. 56. et 57. hisce omnibus liberavit nos Christus.

Secunda, quia charitati, et amanti Deum nihil est grave. *Quomodo enim est grave, cum sit dilectionis mandatum? Aut enim quisque non diligit, et grave est; aut diligit, et grave esse non potest*, ait S. Aug. de Natura et gratia c. 69. et Sapiens Proverb. 4. 11. *Viam sapientiæ monstrabo tibi, et ducam te per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, et currens non habebis offendiculum.*

Tertia, quia Christus dat gratiam quasi alas, quibus præcepta impleamus, imo super ipsa quasi volemus, juxta illud: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum*, Psalm. 118. unde S. August. lib. de Perfectione justitiæ ante medium, loquit. *non esse grave quod diligendo fit, non timendo. Nam perfecta charitas foras mittit timorem, et facit præcepti sarcinam levem, non solum prementem onere ponderum, verum etiam sublevantem vice pennarum. Anima ergo quæ illa gravia sentit, oret gemitu voluntatis ut impetret donum facilitatis.* Unde S. Bonavent. ait mandata gravia esse naturæ lapsæ et corruptæ, facilia vero naturæ sanæ et integræ. Gratia autem naturam sanat et integrat, dicut

peccatum eamdam vulnerat et quasi mutilat, ideoque facit ut mandatum sit illi quasi *talentum plumbi*, Zachar. 5. 7. et sicut *onus grave gravatum*, Psal. 37. 5. Ita Didymus et OEcum.

Quarta, quia, etsi quædam in se gravia sunt, ut mortificare omnes cupiditates, obire martyrium, pati omnia adversa, tamen hæc levia fiunt, si considerentur exempla Christi et Sanctorum, ejusque promissio de cœlesti gloria juxta illud Pauli: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Roman. 8. et: *Quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur*, 2. Cor. 4. 17. Hinc ait sponsa Cant. 1. 13. *Fasciculus*, non fascis, *myrrhæ dilectus meus mihi*, ubi vide S. Bernard. cujus verba superius recitavi.

Audi S. Aug. serm. 18. de Sanctis: *Si quotidie*, ait, *oporteret nos tormenta perferre, si ipsam gehennam parvo tempore tolerare, ut Christum videre digni essemus in gloria venientem, et Sanctorum ejus numero sociari, nonne erat dignum pati omne quod triste est, ut tanti boni, tantæque gloriæ participes haberemur?*

4. QUONIAM OMNE, QUOD NATUM EST EX DEO, VINCIT MUNDUM.] Probat quod dixit: *Mandata ejus gravia non sunt*, hac ratione, quod fideles fide et charitate renati, armatique a Deo vincant mundum, id est, mundi cupiditates æque ac terrores, quæ solæ resistunt charitati, faciuntque observationem mandatorum difficilem: iis ergo sublatis mandata remanent facilia, non gravia; charitati enim sola contrariatur cupiditas; hanc tolle, remanet facilis et expedita charitas. *Testimonium cœlestis generationis est victoria tentationis*, ait S. Bernard. serm. 1. in octava Paschæ.

Nota *omne quod natum est*, id est, omnis qui renatus est ex Deo, *vincit mundum*; dicit tamen *omne*, non, *omnis*: Primo, ut significet hanc victoriam provenire fideli non a se, sed a fide, charitate et gratia Dei, unde explicans subdit: *Et hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra*. Sensus ergo est, q. d. Fides, charitas et gratia, quæ nata sunt et manant a Deo, vincunt mundum, ideoque pariter fideles per ea nati et renati vincunt mundum; unde OEcumen. per *omne quod natum est ex Deo*, intelligit charitatem fraternam: hanc enim vincere mundum.

Secundo, τὸ *omne* habet emphasin, et significat universitatem omnium gentium. Alludit enim ad animalia omnis generis munda et immunda, quæ erant in arca Noe, quæque per visionem vidit Petrus in linteo Ecclesiæ, Actor. 10. 12. Quibus significabatur omne genus hominum ex quolibet gente, statu, conditione admittendum ad Ecclesiam per novam in baptismo nativitatem. Eadem causa et emphasi ait Christus: *Omne quod* (pro omnem quem) *dat mihi Pater, ad me veniet*; unde explicans subdit: *Et eum qui venit ad me non ejiciam foras*, Joan. 6. 37. et c. 17. v. 2. *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne*, id est omnis, *quod dedisti ei, det ei vitam æternam*.

Tertia, Thomas Anglicus, *Omne*, inquit, dicitur, non omnis, ut significet in generatione spirituali non esse distinctionem sexus. In Christo enim non est *masculus neque fœmina*, Galat. 3. 28.

Hinc S. Cypr. S. Leo et alii dicunt fidelem majorem esse mundo, et in cœlo versantem, hoc mundi punctum despicere. Citavi eorum verba c. 4. 4. ad illud: *Vicistis eum, quoniam major est qui in vobis est.* Præclare S. Aug. l. 2. de Symbolo ad Catechum. c. 2. *Admirabile*, ait, *spectaculum nostrum, plane admirabile, in quo Deus adjuvat, fides vires impetrat, innocentia pugnat, sanctitas vincit, præmium consequitur tale, quod et ille qui vicerit accipiat, et qui donaverit nihil amittat.*

ET HÆC EST VICTORIA QUÆ VINCIT MUNDUM, FIDES NOSTRA.] *Victoria*, id est, vincens et victor; proprie enim victoria non vincit, sed pugna vincentis quæ parit victoriam. *Victoria* ergo, id est, causa victoriæ, arma quibus comparatur victoria, est fides. Hæc igitur est victrix fides, non nuda et otiosa, sed charitate et bonis operibus vestita, puta operosa, certans et fortiter dimicans, juxta illud: *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones*, etc. Hebr. 11. et 1. Petr. 5. *Adversarius*, ait, *vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret, cui resistite fortes in fide.* Vide utrobique dicta; fide enim credimus vitam æternam esse summum bonum, pro quo omnia mala fortiter toleranda sint; et dimicandum contra omnes mundi tentationes usque ad mortem et martyrium. Unde per fidem hanc et spem tum divinæ opis et gratiæ Christi, tum mercedis et præmii gloriæ æternæ, Martyres omnia tormentorum genera alacres et læti vicerunt, juxta illud: *Et ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni, et propter verbum testimonii sui*, Apoc. 12. 11. et illud Pauli Eph. 6. 16. *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Audi Tert. ad Scapulam: *Arius Antonius cum persequeretur instanter in Asia fideles omnes illius civitatis, Christiani ante tribunalia se manu facta obtulerunt*, et Nicephorus: *Diocletiani tempore* (ait) *cum natalis dies Christi festus adesset, viginti millia Christianorum in templo a tyranno conclusa igni conflagrare maluerunt, quam tantillum a Christianæ fidei stabilitate deflectere.* Quare vere S. Bern. serm. 6. in vig. Nativ. *Fides*, ait, *est velut quoddam æternitatis exemplar, præterita simul et præsentia ac futura sinu quodam vastissimo comprehendit, ut nihil ei prætereat, nihil pereat, præeat nihil.*

Pro *vincit* græce est νικήσασα, id est *vicit*, in aoristo, sub quo omne tempus intelligit, q. d. Vicit, vincit et vincet. Hac de causa Rupertus scripsit opus de victoria Verbi Dei. S. Aug. l. de Util. credendi c. 17. docet fidem Christi totum mundum sibi subegisse sanctitate, castitate, patientia, constantia, etc. Apostolorum, Virginum et Martyrum quibus conversæ sunt ad Christum gentes totius mundi. OEcum. *Omnem*, ait, *fides perfidiam vicit atque ejecit, ita ut neque Judæus, neque hæreticus quampiam vim adversus eam habeat.* Quocirca S. Aug. s. 1. de verbis Apost. *Nullæ*, inquit, *sunt majores divitiæ, nulli thesauri, nulli honores, nulla mundi hujus major substantia, quam est fides Catholica, quæ peccatores homines salvat, cæcos illuminat, infirmos curat, catechumenos baptizat, fideles justificat, pœnitentes reparat, justos augmentat, Martyres coronat.* Denique S. Bernard. serm. 76. in Cant. *Fides*, inquit, *attingit*

inaccessa, deprehendit ignota, comprehendit immensa, reprehendit novissima, ipsam denique æternitatem sub illo vastissimo sinu quodammodo circumcludit. Fidenter dixerim, æternam beatamque Trinitatem, quam non intelligo, credo et fide teneo, quod sono non copio mente.

Porro fides viva omnia impetrat a Deo, vincitque omnipotentem, ideoque fit omnipotens adeo ut miracula quælibet operetur, juxta illud: *Omnia possibilia sunt credenti,* Marci 9. 23. Hæc est fides miraculorum. Fides ergo vincit mundum, quia vincit Deum mundi dominum.

5. QUIS EST, QUI VINCIT MUNDUM, NISI QUI CREDIT QUONIAM JESUS EST FILIUS DEI?] Credendo enim sperat, sperando invocat, invocando amat Christum; itaque gratia Christi roboratus odit spernitque mundum, ac spernendo vincit juxta illud Pauli: *Omnia possum in eo qui me confortat,* Philip. 4. 13. Sub fide ergo complectitur charitatem, obedientiam, fortitudinem, cæterasque virtutes a Christo sancitas et donatas, quibus vincitur mundus. Qui enim credit in Christum, debet Christi præcepta sequi, eique obedire, non mundo, imo contemnere mundum; hoc enim suis asseclis præcepit sanxitque Christus, Joan 15 18 et 19.

Audi S Bern. serm. 1. de tribus testim. in cœlo et in terra: *Quid ergo ait: Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit quia Jesus est filius Dei, cum et ipse jam mundus id credat? An non ipsi quoque dæmones et credunt et contremiscunt? sed dico: Putasne Filium Dei reputat Jesum, quisquis ille est homo, qui ipsius nec terretur comminationibus, nec attrahitur promissionibus, nec præceptis obtemperat, nec consiliis acquiescit? Nonne is etiamsi fateatur se nosse Deum, factis tamen negat? Porro fides sine operibus mortua est in semetipso, nec sane mirum videri potest, si neqnaqnam vincit, quæ nec vivit quidem.*

Probat S. Joannes thesin ex hypothesi, genus ex specie, imo speciem ex individuo; probat, inquam, fidem esse victoriam fidelium, ex eo quod fides Christi sit victoria mundi; simulque perstringit Cerinthum, Ebionem, et alios illius ævi hæreticos, qui negabant Christi divinitatem. Hinc Petrus eam confiteos, dicensque: *Tu es Christus Filius Dei vivi;* ab eo audire meruit: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Matth. 16. et Paulus: *Quis nos separabit a charitate Christi? Certus sum quia neque mors, neque vita, etc.* Rom. 8. *Unde certus erat, nisi ex fidei firmitate?* ait S. Hieron. in c. 2. ad Galat.

6. HIC EST QUI VENIT PER AQUAM ET SANGUINEM, JESUS CHRISTUS.] q. d Hic est Messias Dei filius, Salvator et Redemptor mundi, quem Prophetæ venturum prædixerunt, ut suo sanguine orbem redimeret, et aqua baptismi expiaret, ut patet Ezech. 36. v 47 et Zachar. 12. 13. idemque præsignarunt omnia sacrificia legis veteris, in quibus fundebatur victimarum sanguis, ut repræsentarent Christi sanguine in cruce fundendo expianda fore peccata. Cum ergo Christus hæc Prophetarum oracula adimplens reipsa venerit, suoque sanguine nos redemerit, et aquæ baptismum dum in Jordane a Joanne baptizatus est, sanxerit, eique vim sanctificandi tribuerit, inde certo colligite ipsum esse verum Messiam, et Christum mediatorem a Prophetis prædictum, ac proinde ejus fide nos sincere mundum. Probat Joannes quod Jesus Christus sit Filius Dei, puta quod Jesus sit verus homo et verus Deus, primo ex eo quod ipse sit ille *qui venit,* græce ὁ ἐλθών, id est *ille,* scilicet Messias, *veniens* antonomastice, quem scilicet Prophetæ venturum promiserunt, quem Scriptura Isaiæ 9. 6 et alibi significat fore Deum et Dei filium. Unde *veniens,* vel *venturus,* est nomen Messiæ. Sic enim eum vocabant Judæi ex vaticiniis Prophetarum, ut patet Apoc. 1. 4 Joan. 1. 15. Matth. 11. 3. Psal. 117. 26. Aggæi 2. 8 Malach. 3 1. et 2 et alibi.

Rursum idipsum probat ex aqua et sanguine, quibus constitit Christi corpus, quæque pro nobis effudit. Hæc enim, primo, significabant Christum verum esse hominem, non phantasticum, uti volebant Simon et Manes: corpus enim humanum conflatur et constat aqua et sanguine, puta quatuor humoribus; sub aqua enim sive phlegmate accipe melancholiam, sive atram bilem; aqua enim sive phlegma, si crassescat, fit lutum, sive melancholia: sub sanguine accipe choleram, sive flavam bilem; sanguis enim, si incalescat, fit bilis. Hi quatuor humores continent quatuor elementa, quibus coagmentatur hominis corpus: phlegma enim continet aquam, melancholia terram, sanguis aerem, cholera ignem. Per aquam ergo et sanguinem significat S. Joannes corpus Christi constitisse quatuor humoribus, et quatuor elementis, ac proinde vere et proprie fuisse corpus humanum.

Secundo, aqua et sanguis probabant Christum esse Deum; tum quia sanguis Christi fuit justum pretium redemptionis nostræ, ex æquo satisfaciens Deo pro offensa peccatorum nostrorum: ergo necesse est ut fuerit sanguis hominis Dei, sive hominis hypostatice uniti Deo; sanguis enim puri hominis non poterat esse justum et adæquatum pretium offensarum Dei: tum quia virtute sanguinis sui Christus instituens baptismum, illi indidit vim divinam expiandi omnia omnium hominum peccata. Ergo necesse est ut fuerit Deus: faciebat enim hoc Christus per se et auctoritative, non quasi minister pendens ab alio. Per se autem instituere Sacramentum remittens et expians peccata, est opus virtutis divinæ.

Alludit primo, ad aquam et sanguinem victimarum, quo vetus Testamentum sancivit Moses, Exodi 24. 8. quo significabat Christum suo sanguine et aqua sanciturum novum Testamentum. Audi Paulum Heb. 9. 19. *Lecto enim omni mandato legis a Mose universo populo, accipiens sanguinem vitulorum et hircorum cum aqua et lana coccinea et hyssopo, ipsum quoque librum et omnem populum aspersit, dicens: Hic sanguis Testamenti quod mandavit ad vos Deus.* Vide ibi dicta.

Alludit, secundo, ad aquam et sanguinem quæ miraculose fluxerunt ex latere Christi in cruce mortui: corpus enim mortuum pro sanguine et aqua viventis, naturaliter dat saniem, unde idipsum solus ex Evangelistis narrat S. Joan. cap 19. 34. Hac enim Christi aqua et sanguine repræsentabatur, virtute sanguinis et mortis Christi fideles ob omnibus peccatis abluendos per aquam baptismi. Et hoc significat sponsa, id est Ecclesia, Cant. 5. 10. *Dilectus meus,* inquit, *candidus et rubicundus;* aqua enim est candida, san-

guis est rubicundus. Ita Cyril. Hier. catechesi 13. S. Aug. lib. 2. de Catech. rud. c. 6. S. Leo epist. 45. Hier. epist. 83. Damasc. 4. de Fide cap. 10. Suarez 3. p. q. 53. disp. 41. sect. 1, et alii. Hinc noster Salmeron hic opinatur Christum ubique sanguini aquam miscuisse, scilicet lacrymarum in circumcisione, in sudore sanguineo agoniæ, in flagellatione, in cruce ante mortem, ideoque jussisse aquam vino misceri in calice Eucharistiæ convertendam in sanguinem. Et Hugo ait Christum venisse per sanguinem, quando circumcisus est, ut legem observando significaret se Judæos velle redimere, per aquam vero Gentes, quia in aqua instituit baptismum præcipue pro Gentibus.

Porro distinguit S. Joannes baptismum Christi a baptismo Joannis Baptistæ, quod hic fuerit solum in aqua, ideoque inefficax ad expianda peccata: Christi vero fuerit in aqua et sanguine, ideoque ad eadem abluenda efficax. Rursum perstringit Ebionitas qui aqua mera censebant placari Deum, ideoque quotidie aqua se abluebant, et in calice Eucharistiæ non vinum, sed meram aquam offerebant, quia negabant sanguine Christi nos esse redemptos, teste Irenæo lib. 5. cap. 1.

Denique Tertullian. lib. de Baptismo cap. 16. ait Christum venisse per aquam, cum baptizatus est a Joanne; per sanguinem, cum passus est, ut aqua, ait, *tingeretur, sanguine glorificaretur*, per passionem et mortis victoriam. *Proinde ut nos faceret aqua vocatos, sanguine electos, hos duos baptismos de vulnere perfossi lateris emisit; quia qui in sanguinem ejus crederent, aqua lavarentur: et qui aqua lavissent in baptismo, etiam sanguinem potarent in Eucharistia.*

Symbolice, per *aquam et sanguinem* accipiunt duplicem baptismum, scilicet fluminis et sanguinis, S. Hieronym. Epist. 83. S. Aug. lib. 2. de Symbol. c. 6. Cyril. catech. 13. et alii. Alii censent repræsentari duplicem modum quo damnatus est Christus a Judæis vociferantibus: *Sanguis ejus super nos*, etc. et a Pilato manus aqua lavante, Matth. 27. v. 24. et 25.

Anagog. Cyrill. catech. 13. per *aquam* accipit baptismum, per *sanguinem* judicium; eo enim reprobi damnabuntur ad sanguinem, id est, gehennam et mortem æternam.

Allegor. S. Bern. serm. 1. in octava Paschæ: *Moses*, inquit, *venit per aquam*, quia ex aqua ereptus, ideoque vocatus Moses, id est extractus, populum Hebræorum per aquas maris Rubri illæsum deduxit in terram promissam: Jesus vero legislator legis novæ venit per aquam et sanguinem, quia per sanguinem introducet nos in sancta, puta in cœlum, Hebr. 9. 12. *Sic ergo hodie*, inquit, *quoque ad nos per aquam et sanguinem venit, ut sit aqua et sanguis testimonium ejus fideique victricis.*

Tropol. S. Bernard. ibid. *aquam et sanguinem* accipit duplicem baptismum duplexque martyrium, prius in lacrymis compunctionis, posterius in studio mortificationis: *Jam vero*, inquit, *quia baptismum aqua, martyrium diximus sanguine designari, memento et unicum et quotidianum esse baptismum, similiter et martyrium. Est enim et martyrii genus, et quædam effusio sanguinis in quotidiana corporis afflictione. Est et baptismus aliquis in compunctione cordis, et lacrymarum assiduitate. Sic quippe infirmis et pusillis corde necesse est, ut quem semel pro Christo ponere non sufficiunt, saltem mitiori quodam, sed diuturniori martyrio sanguinem fundant. Sic et baptismi Sacramentum quoniam iterari non licet, his qui sæpius in multis offendunt, frequenti oportet ablutione suppleri. Unde et Propheta: Lavabo*, inquit, *per singulas noctes lectum meum, et lacrymis meis stratum meum rigabo*, Ps. 6. 7.

Hic est qui venit per aquam et sanguinem.] Græci codices nonnulli addunt, καὶ πνεύματος, id est, *et spiritum*. Non in aqua solum, sed in aqua et sanguine,] iidem addunt, *sed et in spiritu*.

Et spiritus est qui testificatur quoniam Christus est veritas.] Græca habent ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν ἡ ἀλήθεια, id est, *quoniam spiritus est veritas*. Sic quoque legit Syrus, Vatablus, Clarius, Cajetan. q. d. Spiritus est qui recenter in Pentecoste testificatus est Christum esse Dei filium. Illi ergo credendum est, quia hic spiritus est veritatis, ipsaque veritas. Verum genuina lectio est *quoniam Christus est veritas*; de Christo enim hic agitur, non de Spiritu, et Christi proprium nomen est veritas, non Spiritus Sancti.

Testimonio obscuro et quasi mortuo aquæ et sanguinis, adjungit S. Joannes clarum et vivum Spiritus Sancti: hic enim tum in vita Christi, utpote per eum ad hoc testandum operans miracula, tum post mortem et resurrectionem ab eo in Pentecoste missus in Apostolos, per eorum ora testatus est et prædicavit ubique, quod Christus esset veritas, id est, verus Deus. Christus enim qua Deus, est Verbum, ideoque veritas et sapientia Patris; qua homo, fuit verus Dei legatus et interpres, qui umbras legis veteris aperuit, claramque de Deo doctrinam et veritatem propalavit, juxta illud: *Ego sum via, veritas et vita*, Joan. 14. v. 6. et illud c. 18. 37. *Ego ad hoc natus sum et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.* Hinc Pontifex Aaronicus gerens typum Christi, veri et veracis Pontificis, in Rationali pectoralis insigne intextum gestabat *Urim et tummim*, id est, *doctrina et veritas*, Exodi 28. 30.

Alii per *spiritum* accipiunt internam illuminationem Spiritus Sancti, qua nos impellit ad fidem et amorem Christi, juxta illud c. 2. 27. *Unctio ejus docet vos de omnibus, et verum est.*

7. Quoniam tres sunt.] Testimonium aquæ, sanguinis et spiritus de Christo jam allatum plenius hic S. Joannes explicat et confirmat; unde τὸ *quoniam* partim probat id quod dixit v. 5. scilicet Jesum esse filium Dei, partim probat id quod dixit v. 6. scilicet Spiritum testificari quod Christus est verus Deus. Id enim hic confirmat ex eo quod Spiritus Sanctus sit unus ex tribus testibus, qui in cœlo testimonium perhibent Christo.

Tres sunt qui testimonium dant in cœlo (de cœlo), Pater, Verbum et Spiritus Sanctus, et hi tres unum sunt.] Notat S. Hieron. Præf. in Epistolas Canonicas hæc ab infidelibus, scilicet Arianis (unde et moderni Ariani in Transylvania propter hæc verba totam S. Joannis Epistolam rejiciunt) fuisse abrasa e nonnullis Græcis codicibus. Quocirca non legit hæc Syrus, Clemens Alexan. Beda. OEcumen. et alii nonnulli, quos citat Franc. Lucas in Annot. hujus loci annot. 612. Jam tamen constanter hæc legunt Biblia Latina, et correctiora Græca, multique veterum, ut S.

Athanas Aug Hier. Cypr Conc. Lateranense cui interfuerunt Græci, et alii quos citat Bellarm. l. 1. de Christo c. 6 Hesselius et alii hic. Certum ergo est hæc esse legenda esseque Canonicam Scripturam, ac proinde ex iis recte confirmari mysterium sanctissimæ Trinitatis, ac divinitatis Christi et Spiritus Sancti contra Arianos et Macedonianos.

8 nsus ergo est, q. d. Omnes tres personæ SS. Trinitatis in cœlo et de cœlo tum angelis, tum maxime hominibus (hoc enim præcipue intendit hic S. Joannes) testimonium perhibent Christo, quod scilicet ipse sit verus Messias, Deusque filius: nimirum Pater, dum in baptismo et transfiguratione Christi, Matth. 3. 17, et c. 17 v. 5. publice proclamavit: *Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite.* Rursum cum super Christum rogantem ut se clarificaret, e cœlo intonuit: *Et clarificavi, et iterum clarificabo,* Joan 12. v. 18. Similiter et Spiritus Sanctus, dum descendit in Christum in specie columbæ, et effudit sese in Apostolos, cæterosque Christianos in die Pentecostes, idque ex Christi prædictione, promissione et missione: unde Idem Spiritus Sanctus per ora Apostolorum non aliud fere quam Christum prædicavit Filium etiam sæpissime dixit, docuitque ac miraculis probavit, et convicit se esse Messiam, Deique filium, ut patet ex toto Evang S. Joannis. Sic pariter tres Christi testes sunt in terra, scilicet spiritus, aqua et sanguis, ut sequitur. Igitur mutuo inter se consentiunt cœli et terræ testes, ac consequenter iis omnimoda fides est adhibenda, quasi testibus divinis omni exceptione majoribus; et quia cœlum et terra, totus, inquam, mundus, in hoc Christi testimonium conspirare videntur. Alludit S Joan. ad illud sui Evang. cap. 8. 18 *Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me qui misit me Pater,* et c. 16. 14. de Spiritu Sancto: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.* Denique tres testes promcit, quia scriptum est: *In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum,* Deut. 29. 15

Et hi tres unum sunt.] uti natura et essentia divina, ita pariter intellectu, voce, locutione et testimonio de Christo; hæc enim omnia in SS. Trinitate essentialiter unum idemque sunt. Complutensis et Regia habent. και οι τρεις εις το εν εισι, id est, *et hi tres in unum sunt.* Sed Latini et alii Græci legunt, *et hi tres unum sunt;* significatur enim sanctæ Trinitatis, quod scilicet tres personæ habeant unam eamdemque individuam deitatem. Nec aliud significat lectio diversa Compl. *Nam in unum sunt,* hoc est, in unum puta in unam essentiam conveniunt et coeunt. Sic Gen 2 24. de Adam et Eva conjugibus dicitur: *Erunt duo in carne uno,* id est, erunt duo *una caro,* uti explicat Christus Matth. 29 6. hoc est, vir et mulier erunt quasi una persona civilis et politica Sic Jerem. 31. 33. *Eritis mihi in populum,* id est, eritis mihi populus; et Ps. 30. 3. *Esto mihi in Deum protectorem,* id est, esto mihi Deus protector, et sæpe alibi.

Euthymius Panopliæ part. 1. titul. 7 pag. 143. pro *tres* legit *tria,* indeque ostendit tres personas in divinis revera esse tria personaliter, sed unum essentialiter.

Idem multis ante S. Joannem sæculis dixit Serapis, qui Ægypti regi nomine Thuli postulanti: *Quis eo fortunatior esset?* respondit:

Principio Deus, tum sermo, et spiritus illis
Additur, aequeva hæc sunt, et tendentia in unum.

de quo superius dixi.

8 Et tres sunt qui testimonium dant in terra: Spiritus, et aqua, et sanguis.] Dicendum erat *tria;* nam græce πνευμα, υδωρ et αιμα, id est *spiritus, aqua et sanguis,* sunt generis neutri: dicit tamen *tres,* tum ut ostendat hos tres terræ testes conspirare, imo repræsentare tres cœli testes jam dictos, ait S. Aug. de quo mox plura: tum quia per prosopopœiam hisce tribus attribuit personam testium: testis enim in terra apud homines animatus sit oportet, adeoque homo, ideoque masculini generis, non neutri. Qui enim testatur, debet loqui, oreque suum efferre testimonium, quod non nisi hominis est. Opponit S Joannes terrenum et humanum testimonium cœlesti et divino. Jam aliqui censent tres te tes in cœlo esse testes divinitatis Christi; tres vero testes in terra esse testes humanitatis ejusdem. Ita Innoc. III c. *in quadam,* de celebr. Missar. et D. Thom. Sed verius est utrosque adduci ad probandam divinitatem Christi: hoc enim probandum sumpsit S. Joannes v. 5. quia hoc negabat Ebion, Cerinthus et alii Unde et subdit mox: *Qui credit in Filium Dei; habet testimonium Dei in se.* etc.

Mystice S Bern. s 2. in Octava Paschæ per *tres in terra* accipit homines in terra viventes, ut per hæc tria, spiritum scilicet, aquam et sanguinem, distinguantur justi ab injustis, sicut per Patrem et Filium et Spiritum Sanctum in cœlo distinguuntur Beati a damnatis. Nam Beatis, ait, visio Trinitatis testimonium perhibet: electis fructuosus est sanguis Christi ac merita, aqua baptismi et Spiritus Sancti gratia, da qua mox plura, jam singula expendamus.

Tres sunt] Ponit S Joannes duplicem trinitatem testium Christi, qui scilicet testentur ejus divinitatem eumque esse Dei Filium, atque unam alteri opponit, imo cumponit in officio testificandi. Prior increata est scilicet Pater, Filius, Spiritus Sanctus: posterior creata, scilicet aqua, sanguis et spiritus, quæ manet ab increata, eique ex æquo respondet, adeoque eam repræsentat. Aqua enim refert Patrem, sanguis Filium, spiritus Spiritum Sanctum. Pater enim est rerum omnium principium, sicut est et aqua. Ex aqua enim formati sunt cœli, aer, aves, pisces, uti ostendi initio Genesis: rursum aqua nutrit herbas, arbores, plantas, omniaque animantia et viventia. Unde *aqua* Latinis dicitur quasi a *quo nata sint* omnia; vel ut Festus, a *qua juvamur.* Unde Thales aquam posuit principium rerum omnium, licet alii *aquam* dictam velint quasi *æquam,* quod æqua sit et æqualis, nisi ventis agitetur. Ita Deus Pater omnibus est æquus et idem: Orphici et symbolici contemplatores summum bonum, sive omnium bonorum Oceanum censuerunt esse aquam, ideoque repræsentare Deum. Hinc Virgilius secutus Homerum l. 4. Georg. Oceanum patrem rerum indigitat, et Plinius l. 1. c. 31. *Hoc elementum, ait, cæteris omnibus imperat, terras devorant aquæ, flammas necant, scandunt in sublime, et cœlum quoque sibi vindicant: quid esse mirabilius potest aquis in cœlo stantibus?* Unde et cœli hebraice vocantur *scamaim,* id est, *ibi aquæ.* Rursum aqua significat affluentiam bonorum et gratiarum quæ est in Deo Patre, juxta illud Isaiæ

12. *Hauristis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.* Scitum est Ægyptios Nilum pro Deo coluisse, quod a Nilo exundante omnis eis seges obveniret. Hinc illud Parmenonis: *Jupiter Ægypti Nile.* Insuper aqua apposite Dei Patris misericordiam et pietatem repræsentat. Quocirca Alemannos deorum loco aquam fluminum elorasse testatur Agathius l. 1. et 2 Pereg. hist. Idem de Persis docet Arnobius l. 6. contra Gentes. Sic et hodie nonnulli Indi adorant aquam, ut refert Vasquez l. 3. Navig. fol. 362. Brachmanes longissime vivere, eo quod non nisi aquam bibant, tradit Suidas verbo *Brachmanes.* Lucian quoque in suis Macrobiis scribit per aquam vitam produci, ideoque Syrus ad trecentos annos vixisse. Apollonius Tyaneus dictitabat bibentes aquam nunquam laborare capitis vertigine, uti refert Philostr. in Vita Apollonii. Plura de aquæ præstantia vide apud Tiraquel. tr. de Nobil. c. 31. Plutar. quæst. *An aqua sit dignior igne?* Vide quoque Hydragiologiam M. Antonii Marsilii Columnæ.

Porro, sub testimonio SS. Trinitatis increatæ intelige testimonium sanctorum angelorum, per hos enim quasi administratorios spiritus et legatos SS. Trinitas locuta est, et testimonium perhibuit Christo, tum in ejus nativitate, cum cecinerunt: *Gloria in excelsis Deo;* tum in baptismo Matth. 3. 17. tum in transfiguratione Matth. 17. 5 tum in resurrectione Matth. 28. 2. tum in ascensione Actor. 1. v. 10.

Qui testimonium dant] Jesu Christo, quod sit filius Dei, ac consequenter quod ejus fide et ope vincamus mundum, quodque fides Christi sit victoria nostra.

In terra,] de terra; sicut tres primi in cœlo, id est, de cœlo testentur hominibus in terra agentibus.

Spiritus, et aqua, et sanguis.] q. d. Spiritus quem Christus in cruce moriens emisit in manus Patris, item aqua et sanguis quæ de latere Christi profluxerunt, testificantur Christum verum fuisse non tantum hominem, sed et Deum; quia hisce quasi pretio adæquato et justo satisfecit Christus offensæ Dei, juxta oracula Prophetarum, quod facere non potuisset nisi fuisset Deus, uti dixi v. præced. Rursum spiritus, quia a Christo cum clamore emissus, arguebat eum esse Deum. Unde *videns Centurio quia sic clamans expirasset,* ait: *Vere hic homo Filius Dei erat,* Marci 15. v 39. Vox enim moribundos deficit; ergo clamor hic Christi miraculosus erat, non naturalis, significans Christum super hominem esse Deum, ideoque voluntate, non infirmitate mori, ait ibidem S Hier. Chrys. Euthym. et Theoph. quin et Christus ipse: *Nemo,* ait, *tollet eam* (animam) *a me, sed ego pono eam a meipso, et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam,* Joan. 10 18.

Secundo, S. Aug. l. 3. contra Maxim. c. 22. Lyr. et Glosse per *spiritum* accipiunt Spiritum Sanctum a Christo in Pentecoste effusum; hic enim testificatus est Christum esse Deum, tum quia Christus mittebat hunc Spiritum, tum quia ipse Spiritus per ora Apostolorum protestabatur se mitti a Christo, eumque verum esse Dei Filium.

Tertio, OEcum. per *spiritum* accipit Spiritum Sanctum qui datur in baptismo. *In baptismate,* inquit, *per aquam Jesus Patris testimonio Filius Dei est declaratus, at per sanguinem, quando, cum prope erat ut crucifigeretur, dixit: Glorifica me tu Pater et vox delata est quæ dicebat: Et glorificavi, et iterum glorificabo. Per spiritum vero est manifestatus, quando e mortuis tanquam Deus resurrexit.*

Huc pertinet expositio Didymi, nisi quod ipse testimonium hoc referat non ad Christum, sed ad nativitatem nostram spiritualem, quæ fit in baptismo. Hic enim, inquit, spiritus, id est, Trinitas invocatur, ac sanguis, id est, humanitatis Christi merita per aquam baptismi operantur et sanctificant. Ac illa S. Ambrosii l. 10. in c. 22. Lucæ: *Aquam,* inquit, *ad lavacrum, sanguinem ad pretium, spiritum tradidit ad resurrectionem.* Unde

Anagogice, sed valde apposite ad litteram et pene litteraliter, aqua, et sanguis, et spiritus in cruce a Christo emissa, sed resumpta ab eodem in resurrectione, significabant ipsum vere esse Messiam promissum victorem mortis et inferni, ideoque Dei Filium: Christus enim vi propria resurrexit, et hæc tria resumpsit: vi propria, inquam, tam humanitatis, quam divinitatis. Anima enim et spiritus Christi jam glorificatus vi proprio accepta a divinitate, cui hypostatica erat unita, univit se corpori in sepulcro, illudque animavit, vivificavit et glorificavit; ac pari modo nostra corpora animabit, vivificabit et glorificabit in resurrectione, uti dixi 1. Petri 3. v. 21. et 22.

Mystice per *spiritum, aquam et sanguinem* significantur tria quæ ad justificationem nostram concurrunt; itaque testimonium perhibent Christo, utpote, cujus meritis et virtute peragitur nostra justificatio. Sanguis enim significat sanguinis et mortis Christi meritum nobis in justificatione applicatum; aqua significat ablutionem et purgationem peccatorum, spiritus significat aspirationem, et infusionem spiritus, id est, vitæ spiritalis, gratiæ, charitatis, cæterarumque virtutum quibus justi efficimur. Unde S. Ambrosius lib. de Spiritu Sancto cap. 11. ait, *spiritu mentem renovari, aqua nos lavari, sanguinem esse pretium.* Sic et Cyrill. de Fide ad Reginas, et S. Leo epist. 10. c. 5. *Hi tres,* inquit, *sunt spiritus sanctificationis, sanguis redemptionis, aqua baptismatis.*

Allegorice per hæc tria significantur tria præcipua Sacramenta, quæ testimonium perhibent Christo, utpote ab eo instituta, et ejus meritis ac virtute sanctificantia. *Aqua* significat baptismum, *sanguis* calicem Eucharistiæ, *spiritus* pœnitentiam. Unde et insufflando spiritum Apostolis, Christus dedit eis potestatem remittendi peccata, Joannis 20. vers. 22. Hæc omnia probant Christum esse Deum, tum quia remissio peccatorum est opus Dei et divinæ potestatis, tum quia transubstantiatio panis et vini in corpus et sanguinem Christi, non nisi divina vi et potestate perfici potest. Porro spiritus significat Sacramentum Pœnitentiæ, tum quia per illud Spiritus Sanctus remittit peccata: hoc enim maximum est Dei donum, omnia autem Dei dona, præsertim gratiæ, in S. Scriptura appropriantur Spiritui Sancto; eo quod ipse sit primum Patris et Filii notionale donum: ab iis enim procedit per modum amoris et doni; tum quia ipse per pœnitentiam nobis per peccata mortuis spiritum vitæ, puta gratiæ, inspiret. Quocirca ex hoc loco, et ex fluxu aquæ et sanguinis e latere Christi Innocentius III. docet et probat aquam in calice Eucharistiæ miscendam esse vino, ut

convertatur in sanguinem Christi: ita ipse cap. *in quadam*, de celebrar. Missar.

Symbolice, primo, S Bernardus serm. 1. in Octava Paschæ: *In aqua*, ait, *baptismum intellige, in sanguine martyrium, in spiritu charitatem diffusam in cordibus nostris.* Rursum Catharinus per *aquam* accipit tribulationes, ad quas experiendas venit Christus eoque vocat Christianos. Alii per *aquam* accipiunt sapientiam, juxta illud Eccli. 15. 3. *Cibavit illum pane vitæ et intellectus, et aqua sapientiæ salutaris potavit illum.* Alii per *aquam* accipiunt gentium multitudinem in Christum credentem, juxta illud: *Aquæ multæ populi multi*, Apoc. 41.

Secundo, Balduinus Cantuariensis (quem Lovanii manu scriptum evolvi) l. 1. de Eucharistia c. 48. *Spiritus justorum*, ait, *aqua pœnitentium, sanguis Martyrum testantur Christum redemptorem.* Nam, ut ait Tertul. *sanguis Martyrum est semen Christianorum.* Et S Leo: *Non minuitur Ecclesia persecutionibus, sed augetur; et semper Dominicus ager segete ditiore vestitur, dum singula grana quæ cadunt, multiplicata resurgunt.*

Tertio, Clemens Alexandr. hic *spiritum* accipit pro vita, *aquam* pro fide et regeneratione. *sanguinem* pro cognitione: quæ sunt salutiferæ virtutes Salvatoris. Rursum S. Ambros. l. de Spiritu Sancto c. 6. sanguini mortem, aquæ sepulturam, spiritui vitam assignat in baptismo.

Quarto S. Aug. hic censet his tribus notari tres personas sanctæ Trinitatis, scilicet *spiritu* Patrem, *sanguine* Filium, *aqua* Spiritum Sanctum. De Patre enim dicitur: *Spiritus est Deus* Joan. 4 24. Filius assumpsit sanguinem et carnem humanæ naturæ. De Spiritu Sancto dicitur: *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*, Joannis 7 18. Atque hac de causa dici *tres sunt* non tria, ut dicendum erat, *qui testimonium perhibent* Et rursum: *Et hi tres unum sunt.* q. d. Tres personæ sunt una essentia divina. Unde et Hyginus Papa epist. 1 et Joannes II epist. 1. testimonium eorum, qui in cœlo testantur postponunt testibus in terra, quasi illi hos explicent Quod vero hæc tria exierunt de corpore Christi, repræsentabat Ecclesiam, quæ est corpus Christi, prædicaturam Trinitatis unam eamdemque essentiam ait S Augustinus. Congruentius aquam adaptes Patri, sanguinem Filio, *spiritum* Spiritui Sancto, uterque enim est spiritus: aqua autem est principium rerum omnium, sicut et Pater; ex aqua enim creati sunt cœli et cætera omnia, uti ostendi initio Genesis. eo enim alludit Joannes. Sicut enim initio mundi Deus creavit aquam, et spiritus Domini ferebatur super aquas, ut ex iis cætera efformaret: ita pariter in recreatione mundi, Deus per aquam baptismi dando Spiritum Sanctum. Christianos quasi novos homines, spiritIales et divinos efformavit, idque merito sanguinis Christi.

Tropolog. S. Bernardus serm. 2. in Octava Paschæ: *Sanguine*, ait, *et aqua et spiritu habere est testimonium justitiæ*, quod renatus sis per Christum, *si contines a peccatis, si dignos facis pœnitentiæ fructus, si facis opera vitæ.* Sanguis ergo significat continentiam, aqua lacrymas, spiritus opera spiritualia, quæ testantur nos esse regeneratos et sanctos. Et ser. 1. ostendit hæc tria opponi tribus quæ sunt in mundo atque vincere: concupiscentiam enim carnis vinci sanguine mortificationis, concupiscentiam oculorum, lacrymis compunctionis; superbiam vitæ sive spiritum vanitatis, spiritu charitatis. *Certum quippe*, ait, *triumphati mundi testimonium est, si corpus castiges et subjicias spiritui, ne perniciosa libertate serviat voluptati: si fletui præbeas oculos magis quam petulantiæ vel curiositati; si denique spirituali dilectione flagrans, nulli animum dederis vanitati. Merito sane unus est qui in terra pariter et in cælo testimonium perhibet spiritus; quia sive corporis afflictio cessabit, sive lacrymarum fons exsiccabitur, sed charitas nunquam excidit.* Hisce tribus suffragabitur testimonium SS. Trinitatis: *Magnum profecto habituri sunt testimonium, quos in cælo Pater susceperit tanquam filios et hæredes, filius adsciverit tamquam fratres et cohæredes, Spiritus Sanctus adhærentes Deo unum spiritum faciet esse cum eo* Rursum per hæc tria possunt tropol. accipi tres fidelium gradus, scilicet incipientium, per aquam; proficientium, per spiritum; perfectorum, per sanguinem; hic enim est symbolum martyrii. Addit S Bern ser. 76. ex parvis, tres pariter in inferno esse testes, scilicet vermen quo roditur conscientia, ignem quo cremantur corpus et anima, ac desperationem: *Quia vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur*, Isaiæ 66. 24. *His qui in cælo sunt*, ait S Bernard. *datur testimonium beatitudinis: his qui in terra justificationis: his qui in inferno sunt, damnationis. Primum testimonium est gloriæ, secundum gratiæ, tertium iræ.*

Denique Baronius t 2. anno Christi 106. censet S. Joannem hic perstringere Elxai hæresiarcham, ejusque fratrem Jexeo, qui, ut ait S. Epiph hær 19. *A Judæis oriundus, et cum Judæis sentiens, etc. introducens salem et aquam, et terram et panem, et cælum, et æthera et ventum, jusjurandum ipsis in divinum cultum præfinivit, ac tradidit. Aliquando vero rursus alios septem testes præscripsit, cælum, inquam, et aquam, et spiritus et sanctos angelos orationis, et oleum, et sal, et terram*; et c. 30 *Cum*, ait, *quis ex ipsis aut in morbum inciderit, aut a reptili morsus fuerit, descendit in aquas, et invocat cognomina in Elxai relata, cæli ac terræ, salis et aquæ, ventorum et angelorum justitiæ, et panis et olei, et incipit dicere, opem ferte mihi et amovete a me dolorem.* Hisce ergo fictitiis et superstitiosis septem testibus Jexeo hæretici, S. Joannes opponit sex veros testes, tres cœlestes, et tres terrestres. Fuit enim hic Jexeo cum Elxai, synchronus et coævus sancto Joanni; floruit enim anno Christi 106. S. Joannes vero vixit ad annum Christi 101.

SPIRITUS, ET AQUA ET SANGUIS.] Hyginus Pont. ep. 1. et Joannes II. ep. 1. ac Idacius l de Trinit legunt, *aqua, sanguis et caro.* Sed perperam: Græci enim Syri et Latini codices habent *Spiritus*, non, caro; hæc enim includitur in sanguine.

ET HI TRES UNUM SUNT.] Quidam Latini codices et Græci, ut Compl. et Regii, carent hisce verbis; vide Franc. Lucam annot 213. Unde S. Thom. op 24 in 2. decretalem. ait hæc ob Arianis esse apposita, ut inde a parte colligerent tres personas dici unum non esse naliter, sed testificative; plerique tamen Latini ea

legunt et correctiores Græci; sed sic, *et hi tres in unum sunt*, et Syrus, *hi tres in uno sunt*, q. d. Hi tres, puta aqua, sanguis et spiritus Christi non sunt unum, sicut unum sunt Pater, Filius et Spiritus Sanctus; sed *in unum*, id est ad unum, scilicet Christum, Christique humanitatem, aut mystice ad unam justificationem et perfectionem nostram referuntur. Unde Idacius lib. de Trinitate legit, *et tres in nobis sunt*; sed contra fidem cæterorum codicum. Secundo *in unum*, scilicet testimonium de Christo Deo et homine mediatore, redemptore et justificatore conspirant. Audi S. Aug. l. 3. contra Maximin. cap. 22. *Unum sunt*, inquit, *aqua, sanguis, spiritus, concordia quadam testandi, Pater, Verbum, Spiritus, unitate præterea naturæ*. Nam, ut ait Innocent. III in Conc. Lateran. *inter Creatorem et creaturam non potest tanta similitudo notari, quin inter eos major sit dissimilitudo notanda*.

9. Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est.] q. d. Si testimonio hominum fidem adhibemus, multo magis fidem adhibere debemus testimonio Dei de Christo, quia majus est, tum dignitate et auctoritate, tum veritate et certitudine; est enim testimonium Dei, qui omnes homines et angelos in immensum superat majestate et veracitate, adeoque est ipse prima et summa veritas, quæ mentiri, falli aut fallere nequit. Quocirca asseverat Paulus Rom. 3. 4. *Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax*. Porro testimonium Ecclesiæ, Apostolorum et Prophetarum est testimonium Dei. Ecclesia enim regitur a Spiritu Sancto, qui est Spiritus veritatis: ac *Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines*, ait S. Petrus 1. epist. 1. v. 21. Sic Joannes Baptista a Deo missus fuit, ut esset testis et præco Christi: Joann. 1. 7. Sic elementa omnia, saxa fissa in morte Christi; terra contremiscens, sol et luna cum sideribus obscurata, mortui resurgentes, vim Christi divinam sentientem ei testimonium perhibuerunt. Unde D. Thom. serm. 1. de Pentecoste numerat duodecim testes Christi: Christum enim testimonium habuisse, primo, a Deo Patre; secundo, a Filio; tertio, a Spiritu Sancto; quarto, ab angelis; quinto, a Sanctis; sexto, a miraculis; septimo, a cœlo; octavo, ab aere; nono, ab aqua; decimo, a terra; undecimo, ab igne; duodecimo, ab inferno. Testimonia ergo Dei de Christo credibilia facta sunt nimis, adeo ut fideles, si fallantur, dicere possint: *Si fallimur, a Deo decepti sumus*, ait Richard. Victor. lib. 1. de Trinit. c. 2.

Quoniam hoc est testimonium Dei quod majus est.] Vox *quoniam* non tam est causalis, quam exegetica et explicativa, idemque valet quod *porro*, vel *autem*: q. d. Hoc autem est *testimonium Dei*, etc. *quoniam*, id est quod (Græce enim est pronomen relativum ὃ) *testificatus est de filio suo*; dum scilicet in baptismo Christi aliisque sæpe testatus est, et dixit de Christo: *Hic est Filius meus, ipsum audite*, ut dixi v. 7. Porro *testimonium* hic idem est quod veritas a Deo testata. Est metonymia, de qua mox.

10. Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se.] Primo, quia habet in se rem testatam a Deo, puta hanc veritatem quod Christus sit Filius Dei.

Secundo, quia habet in se ipsum Dei testimonium, ipsumque Deum attestantem. Ideo enim credit Christum esse Filium Dei; quia credit Deum hoc revelasse Deumque hoc esse testatum per Prophetas, Apostolos, miracula, etc. objectum enim formale fidei est Dei revelatio: ideo enim credimus articulis fidei, quia credimus eos a Deo, qui est prima et infallibilis veritas, esse revelatos et testatos.

Tertio, testimonium hoc est ipsa fides, qua credimus testimonio Dei, ut sit metonymia, qua objectum ponitur pro habitu vel actu tendente in objectum. q. d. Qui credit habet singulare Dei donum, puta fidem quæ includit testimonium Dei, Deumque attestantem, quod eum mire ornat et roborat ad Christi confessionem, et cultum retinendum et propagandum.

Quarto, hoc testimonium accipi potest de ipsa credentis regeneratione, adoptione, gratia et gloria. q. d. Qui credit in Filium Dei, hic habet in se testimonium Dei, quo scilicet Deus attestatur ejus animæ et conscientiæ ipsum per hanc fidem qua in Christum credit, eique obedit, esse fidelem, justum, filium, et hæredem Dei, cohæredem autem Christi. Unde idipsum explicans S. Joannes mox subdit v. 11. *Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus, et hæc vita in filio ejus est*. Ita Beda et Œcumen.

Qui non credit Filio, mendacem facit eum.] q. d. Sicut qui credit Filio, Deique de eo testimonium recipit, hic veracem facit Deum eumque honorat et colit; credendo enim Deo, testatur Deum esse primam et infallibilem veritatem: ita ex adverso, qui non credit Filio, Deique de eo testimonium respuit, hic mendacem facit Deum, eique gravem ignominiam et injuriam irrogat. Reipsa enim dicit Deum, qui dicit Christum esse filium suum, mentiri, quod est blasphemia execranda.

Nota. Pro *credit* græce est πεπίστευκεν, id est, *credidit*, in præterito; sed Joannes præteritum more Hebræo usurpat pro quovis tempore. *Credit* ergo, id est credit, credidit, credet. Sic pro *facit* græce est πεποίηκεν, id est *fecit*, hoc est, facit, fecit, faciet.

11. Et hoc est testimonium, q. d. Hæc est pars, æque ac fructus testimonii Dei jam dicti, nimirum quoniam (quod) vitam æternam dedit nobis Deus, et hæc vita in Filio (per Filium, puta per fidem in Filium) ejus est.] Hoc ipsum enim est primo, pars testimonii Dei de Christo; Deus enim non tantum testatus est Christum esse filium suum, sed et eum esse nostrum salvatorem et redemptorem, ita ut qui credit in ipsum justificetur, et acquirat vitam spiritualem gratiæ et gloriæ. Ita Glossa et Thomas Anglicus.

Secundo, hoc ipsum est finis est fructus testimonii, hoc est fidei, qua credimus testimonio Dei testantis Christum esse filium suum, nimirum quod per hanc fidem obtineamus vitam gratiæ et gloriæ. Alludit et quasi citat Joannes illud sui Evangelii c. 17. 3. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum et quem misisti Jesum Christum*. Vide quæ de hac Christi vita dixi c. 1. v. 2. Ita Lyran. et Gloss. Simili phrasi dixit S. Joan. c. 4. 9. *In hoc* (id est ad hoc, hoc fine et fructu) *apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum*: et ver. 13. *In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, et ipse in nobis quoniam de spiritu suo dedit nobis* et v. 17. *In hoc* (id est hoc fructu) *perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die judicii*.

Porro Deus dedit nobis vitam æternam, inquit, Beda, *sed adhuc in terra peregrinantibus in spe*,

quam daturus est in cœlis ad se pervenientibus in re. Voce ergo *dedit* significat S. Joannes firmitatem et certitudinem promissionis divinæ, æque ac spei nostræ: quod scilicet ita certi simus de vita æterna, si in fide et obedientia Christi perseveremus, perinde ac si actu ea nobis data esset, eamque reipsa possideremus. Hinc ait Paulus: *Spe salvi facti sumus*, Roman. 8. 23. et Hebr. 6. 17. *Abundantius volens Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum, ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem: quam sicut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam, et incedentem usque ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introivit Jesus, secundum ordinem Melchisedec pontifex factus in æternum.*

Hanc vitæ æternæ fidem et spem repræsentarunt prisci Christiani per phœnicem, qui moriens fertur renasci et resurgere in vitam vegetam et juvenilem, teste Lactantio in Carm. de Phœnice; quocirca eum in sepulcris fidelium depingebant. Ita S. Cæcilia, ut habent ejus acta, jussit ut in sarcophago S. Maximi Martyris sculperetur phœnix, ad indicium fidei ejus, qui resurrectionem se inventurum phœnices ad instar credidit. Sic et Romæ in cryptis subterraneis, multorum fidelium tumulis insculptus visitur phœnix, quasi resurrectionis et vitæ æternæ symbolum: Christus enim resurgens in vitam æternam, noster est phœnix, qui Christianos resuscitans in eamdem vitam, eosdem pariter faciet phœnices.

12. Qui habet Filium (per fidem, amorem et obedientiam, credendo, amando et obediendo illi, itaque manens in Deo, et Deus in eo, uti dixit c. 4. v. 16.) habet vitam,] gratiæ in re, gloriæ in spe. Alludit ad illud sui Evangelii c. 3. 35. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam; qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Ita Paulus Galat. 2. 20. *Christo*, ait, *confixus sum cruci: vivo ego jam non ego, vivit vero in me Christus*, q. d. ait S. Greg. 32. in Evang. *Extinctus est sævus ille persecutor, et vivere cœpit pius prædicator. Ego quidem a memetipso extinctus sum, quia carnaliter non vivo; sed tamen essentialiter mortuus non sum, quia in Christo spiritualiter vivo.* Nam, ut ait S. Dion. c. 4. de Divin. nom. *Ecstasin facit divinus amor, amatores suo statu dimovet, et sui juris esse non sinit, sed in ea quæ amant penitus transfert; idcirco et Paulus ille magnus cum divino amore flagraret, excessivæ illius virtutis particeps factus: Vivo (ait) jam non ego, vivit vero in me Christus, tamquam verus amator mentis excessum patiens.* Et Gregorius Nyssenus h. 5. in Cant. *Mihi*, ait, *vita Christus est: hisce verbis tantum non clamat Apostolus, nullam in se affectionem humanam vivere, non fastum, non timiditatem, non voluptatem, non dolorem, non iram, non metum, non audaciam, non injuriarum memoriam, non invidiam, non vindictæ, avaritiæ, honoris aut gloriæ cupidinem; sed his omnibus abrasis solus (inquit) ille mihi superest, qui nihil est horum, qui est ipsa sanctificatio, et puritas et immortalitas, et lumen et veritas, qui pascitur inter lilia in splendoribus Sanctorum.*

13. Hæc scribo vobis, ut sciatis quoniam vitam habetis (inchoate per fidem, puta in spe, unde Thomas Anglicus legit *habebitis*) æternam qui creditis (fide viva quæ per dilectionem operatur) in nomine Filii Dei,] hoc est, nomini Filii Dei, puta ipsi Filio Dei. *Nomen* enim ponitur pro re nominata et per nomen significata, metonymice. Alludit ad illud sui Evangelii cap. 20. v. 31. *Hæc autem scripta sunt, ut credatis quoniam Jesus est Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.* Græca hic addunt, *ut credatis in nomine Filii Dei*. Unde Kemnitius carpit Latinam Vulgatam quasi mutilam. Sed respond. illa verba redundare in Græco, etiam teste Erasmo; nam cum dictum sit: *Hæc scribo vobis qui creditis in nomine filii Dei*, quorsum additur et iteratur: *Ut credatis in nomine Filii Dei?* Hoc enim est battologia, et inanis ac verbosa ejusdem rei repetitio.

Recenset hic S. Joannes tres fructus vivæ fidei in Christum. Primus est, vita æterna hoc versu. Secundus, fiducia impetrandi quidlibet a Deo, v. 14. Tertius, est plena peccati fuga, et moralis quasi impeccabilitas, v. 18.

14. Et hoc est fiducia, (Hic est secundus fidei fructus; fides enim parit fiduciam) quia quodcumque (id est, ut Græca habent et Vatablus, *quod si quid*) petierimus secundum voluntatem ejus, quod scilicet ejus voluntati et legi conforme est, puta pertinens ad Dei gloriam et nostram salutem, audit nos,] id est, exaudit nos, et petita largitur. Hugo et alii nonnulli legunt, *audiet nos*, vide dicta c. 3. 21. Vere S. Aug. tr. 73. in Joan. *Quodcumque petimus*, ait, *adversus utilitatem salutis, non petimus in nomine Salvatoris*, et alibi: *Manendo quippe in Christo, quid velle possunt, nisi quod convenit Christo? Quid velle possunt manendo in Salvatore, nisi quod non est alienum a salute?*

15. Et scimus, etc.] Græca addunt ἐὰν, id est *si*, tuncque oratio totius versus magis est connexa. Unde Tigur. ex Græco sic vertit: *Et si scimus quod audit nos, quidquid petierimus, scimus quod habemus petitiones* (id est, res petitas, puta ea quæ petimus) *quas postulavimus ab eo*; et Syrus: *Quod si persuasum habemus quod audit nos, quidquid petierimus ab eo, confidimus nos jam recepisse petitiones nostras, quas postulavimus ab eo.* Juxta Græca ergo liquet non esse inanem hic ejusdem rei iterationem, nec etiam juxta Latinam nostram editionem: ea enim precandi studium excitat et inflammat, ait Beda. Addit Didymus S. Joannem loqui de se suisque similibus: Idipsum enim expertum esse credo se quidquid a Deo postularet, protinus impetrare. Idipsum experiuntur qui magna confidentia, instantia et perseverantia Deum precantur.

Audi S. Greg. in Ps. 6. Pœnit. *De profundis clamavi ad te. Non ait: Clamo, sed Clamavi; habes, in hoc perseverantiæ documentum, ut, si primo non exaudiris, ab oratione non deficias, imo precibus et clamori insistas. Vult Deus rogari, vult cogi, vult quadam importunitate vinci; ideo tibi dicit: Regnum Dei vim patitur, et violenti rapiunt illud. Esto ergo sedulus in oratione, esto in precibus importunus, cave ne ab oratione deficias. Si dissimulat audire quem rogas, esto raptor, ut regnum cælorum accipias; esto violentus, ut vim etiam ipsis*

inferas cœlis: quid hac rapina locupletius? quid hoc gloriosius violentia? Bona violentia qua Deus non offenditur, sed placatur; proximus non læditur, sed juvatur; peccatum minuitur, non multiplicatur. Vide in eumdem Psalm. S. Chrysost. Idem Chrysost. l. 1. de Orando Deo, orationem vocat animæ vitam, ac proinde animam orationis expertem ait esse mortuam. Et mox orationem vocat nervos animæ: *Sicut enim,* inquit, *corpus nervis cohæret, currit, vivit, stat et compactum est, adeo ut, si nervos incideris, universam corporis harmoniam dissolveris; itidem animæ per sanctas preces sibi constant et compinguntur. Quid si te ipsum destitueris deprecatione, perinde feceris ac si piscem ex aquis extraxeris: ut enim pisci vita est aqua, ita tibi deprecatio; per hanc datur velut ex aquis subvolare, cœlumque transcendere.* Rursum alibi: *Magna arma sunt preces, magna securitas, magnus thesaurus, magnus portus, refugii locus: oratio enim colloquium est cum Deo, quod ut scias, audi Prophetam dicentem: Jucundum sit, Deo eloquium meum, hoc est, sermo meus opporeat Deo.* Et S. Gregor. Nyssen. l. de Oratione: *Oratio,* inquit, *corporum robur est, abundantia domus, recta legum ac juris in civitate constitutio, regni vires, belli trophæum, pacis securitas, diffidentium conciliatio, conjunctorum conservatio; oratio virginitatis sigillum est, matrimonii fides, viatoribus scutum, dormientium custos, vigilantium fiducia, agricolarum fertilitas, naviguntium salus, ejusdem cum angelis honoris conditio, præsentium fructus, futurorum repræsentatio.* Huc accedit S. Ephrem Syrus: *Desidera,* ait, *orationem, familiare cum Deo colloquium: omnis enim oratio sancta et pura cum Deo familiariter agit. Oratio autem perfecte Deum desiderantium magno cum lætitia, fiduciaque multa ipsum etiam cœlum jugiter penetrat. In ipsa Angeli atque Archangeli exultant et coram throno sancti et excelsi universorum Domini illam statuunt.*

16. QUI SCIT FRATREM SUUM PECCARE PECCATUM NON AD MORTEM, PETAT, ET DABITUR EI VITA PECCANTI NON AD MORTEM (S. Ambros. l. 1. de Pœnitent. c. 9. et Tertull. de Pudic. c. 2. legunt, *quia non peccat ad mortem.*) EST PECCATUM AD MORTEM, NON PRO ILLO DICO (S. Aug. loco mox citando legit, *non præcipio*) UT ROGET QUIS; q. d. Dixi eum qui credit in Christum fiducialiter orando quidvis impetrare a Deo; unde in foro adduque: Si quis sciat fratrem peccare quodlibet peccatum, obsecret pro eo, et dabit ei Deus pœnitentiam, veniam et vitam, tum gratiæ, tum gloriæ. Excipio tamen peccatum ad mortem. q. d. Si frater peccarit peccato non ad mortem, ora pro eo, et certo spera te exauditum iri. Sin autem peccat peccato ad mortem, non ausim spondere, nec certo sperare quod ei veniam impetrabis; non tamen omnino orationem veto: ora, si velis; sed sub dubio impetrandi. Unde S. Ambr. non quivis, ait, de populo, sed vir eximiæ sanctitatis pro tali orare debet.

Quæres quodnam sit *peccatum ad mortem?* Resp. primo: Tertull. l. de Pudicit. c. 2. et 19. et Armacanus l. 9. quæst. Armen. cap. 27. ex hoc loco censent quædam peccata gravissima, qualia fuere dæmonum, cum adhuc essent in via, vere esse irremissibilia etiam in hac vita, et talia censent esse Tertullian. Mœchiam post baptismum commissam. Verum hic est error damnatus in Script. et Concil. Lateran. sub Innocent. III.

Secundo, Origen. hom. 12. in Exod. censet esse peccatum quod ducit in interitum, et in gehennam protrahit.

Tertio, Turrian. lib. 4. Pro ep. Pont. c. 3. censet esse peccatum cui annexa est excommunicatio: excommunicatus enim est impœnitens, et pro excommunicato publica Ecclesiæ oratione orare non licet. Verum S. Joannes negat pro tali orandum oratione qualibet, etiam privata.

Quarto, S. Aug. l. 1. de serm. Domini in monte c. 22. et serm. 59. de Temp. eumque secutus Beda hic, censent esse peccatum invidentiæ, quo quis invidet fratri gratiam, virtutem et salutem: *Cum post agnitionem Dei,* inquit, *oppugnant fraternitatem, et adversus ipsam gratiam qua reconciliati sunt Deo, invidiæ facibus agitantur.* Verum idipsum moderatur et restringit S. August. lib. 1. Retract. cap. 19. Unde

Quinto, idem S. Aug. ibid. et l. de Corrept. et gratia c. 12. et S. Greg. l. 6. Moral. c. 31. Gelasius lib. de Anathem. Pacianus ep. 3. Beda, Lyran. hic, Magister in 2. sent. dist. 43. S. Thom. 3. p. q. 86. art. 1. ad 2. ibidem Valentia, Suarez et alii, putant esse peccatum in quo quis ad mortem usque perseverat. Noster Lorinus censet esse peccatum odii vel homicidii, quo quis sibi vel aliis mortem consciscit: de eo enim dixit Joannes c. 3. 15. *Qui odit fratrem suum homicida est.* Alii censent esse peccata reproborum et damnandorum. Sed incertum est quinam et quænam illa sint; Joannes autem ait: *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem.*

Sexto, Glossa censet esse quodvis peccatum mortale. Pro hoc enim orare quasi ex officio solius est sacerdotis, ad cujus examen castigari debet peccator; cum pro venialibus orare possit quivis laicus. Sic et Cassianus collat. 11. cap. 10. et Origen. hom. 12. in Exodum. Favet et Syrus qui vertit, *peccatum quod non condemnat ad mortem.* Verum contrarium significat Joannes, dum subdit: *Et dabitur ei vita,* hoc enim innuit eum loqui de peccato mortali, non veniali, cum jubet orari pro peccato, quod non est ad mortem.

Septimo, S. Hieron. in c. 14. Jeremiæ censet esse peccatum gravius, quod Deus punire decrevit. *Qui enim semel,* inquit, *gladio, fami et pesti fuerit destinatus, nullis precibus erui potest. Unde et Prophetæ dicitur: Ne frustra roget, quod impetrare non potest.* Sic et S. Bern. de Grad. humil. c. ult. Bonav. in 2. dist. 43. dub. 1. ibidem D. Thomas, et Suarez 3. p. tom. 4. disp. 8. sect. 1.

Octavo, Dionys. censet esse peccatum finalis impœnitentiæ. Unde Roffensis art. 17. contra Lutherum hinc probat Purgatorium, quia scilicet S. Joannes orandum dicit pro iis qui non sunt finaliter impœnitentes, hoc est, qui decedunt justi vel pœnitentes, utique non ob aliud nisi ut pœnis Purgatorii liberentur; pro impœnitentibus autem non esse orandum, nisi aliud suadeat peculiaris Dei revelatio, ex qua S. Agnes amasium ab angelo occisum orando resuscitavit. Sic ferunt S. Greg. orasse pro anima Trajani Imper. eique salutem impetrasse. Verum hæc est fabula, ut recte ostendunt Baron. Bellar. et alii.

Nono, Anastasius Nicenus qu. 38 in Script. censet esse peccatum in Deum, v. g. blasphemiam, de quo dicitur 1. Reg. 2. 25. *Si peccaverit quis in Deum, quis orabit pro eo?* De quo S. Hieron. l. 2. contra Jovin. *In Deum, ait, peccare, id est, ab ejus cultu recedere, impietatis peccatum est, difficiliorque remissio.* Aut esse peccatum quod quis sciens committit: pro hoc enim non esse orandum, quia peccans sci... potest corrigere et converti cum gratia Dei.

Decimo, Gagnæus censet esse peccatum apostasiæ et infidelitatis, quo quis a fide ad hæresim vel idololatriam desciscit.

Undecimo, S. Hilarius in Psalm. 140. censet esse peccatum quod destinato, et ex malitia committitur.

Duodecimo, S. Ambros. lib. 1. de Pœnitentia c. 8. et 9. censet esse quodvis peccatum gravissimum, quod vix remittitur. OEcumen. censet esse propositum perseverandi in quolibet peccato, v. g. in retinenda et vindicanda injuria.

Pleræque hæ sententiæ veræ sunt, et ex parte rem attingunt, imo eodem vergunt, sed punctum difficultatis pauci eo tangunt, uti mox liquebit.

Mea sententia est, *peccatum ad mortem* esse quodvis gravissimum, quod ob sui enormitatem, vel consuetudinem, obstinationem et malitiam, juxta legem communem per gratiam quam Deus ordinarie dare solet, est quasi immedicabile, incorrigibile et incurabile. Sic peccatum Judæ quo prodidit Christum, fuit peccatum ad mortem, quia adegit eum ad desperationem et laqueum, mortemque præsentem et æternam. Sic peccatum Sodomorum fuit peccatum ad mortem, quia enorme, et ob consuetudinem obstinatam incorrigibile ideoque cœlesti igne punitum. Sic peccatum Judæorum blasphemantium et occidentium Christum fuit peccatum ad mortem, quia immane et pertinax, ideoque communi gentis excidio per Titum vindicatur uti eis prædixerat et comminatus erat Christus: et ante Christum Isaias intonans c. 1. 4. *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis! dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas; vulnus et livor et plaga tumens.* Et Jerem. c. 6. v. 29. *Frustra conflavit conflator: malitiæ enim eorum non sunt consumptæ. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus projecit illos.* Et c. 30. 12. *Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua: non est qui judicet judicium tuum ad alligandum, curationum utilitas non est tibi.* Hæc est sartago ferrea Hierosolymæ, quam vidit Ezechiel c. 4. v. 3. Itaque peccatum ad mortem est peccatum palmare et immedicabile, cujus desperata est venia et salus, quodque adeo iram Dei provocat, ut communes Sanctorum preces illam placare nequeant, ideoque ipsum pene certo et infallibiliter peccantem ad mortem tum corporis tum animæ, puta in gehennam, comitatur et deducit: nisi insignis aliquis sanctus, et quasi novus Moses, ei extraordinariam gratiam et veniam a Deo impetret. Sicut enim peccatum mortale dicitur, quod animam privat gratia quasi vita, itaque ei mortem spiritualem, sed primam affert; ita peccatum ad mortem, sive mortiferum hic dicitur, quod ei mortem secundam, puta damnationem, conciliat. Rursum, sicut vulnus vel infirmitas ad mortem dicitur, quæ ægrotanti mortem corporalem infert: sic peccatum ad mortem vocatur, quod ei mortem spiritualem irrogat, puta quod ad mortem durat, indeque peccantem transmittit ad mortem æternam in gehenna. Sicut ergo medicus accedens ad ægrotum, eumque explorans dicit: Nequeo eum curare, ægrotat ad mortem, partes vitales læsæ sunt, desperatum est de ejus salute, morbus est lethifer: sic fidelis, ait S. Joannes, viso apostata et hæretico dicat: Non ausim pro eo orare; peccat enim peccatum ad mortem, partes vitales læsæ sunt, abjicit fidem quæ est principium vitæ spiritualis, desperatum est de ejus salute. *Peccatum est inviscceratum,* ait S. Gregor. lib. 6. in Reg. ideoque mortiferum, dæmoniacum et gehennale. Hæc est mens et sententia S. Augustini, Hieronymi, Origenis, OEcumenii, Bernardi, Bonaventuræ, S. Thomæ, S. Hilarii et Gagnæi locis jam citatis, et S. Cypriani de Exhort. Martyr. cap. 4. Alludit S. Joan. ad illud S. Job c. 24. 19. *Usque ad inferos peccatum illius,* scilicet deducat peccantem, et ad illud Christi ad Pharisæos sibi incredulos Joann. 8. vers. 21. et 24. *Ego vado et quæretis me, et in peccato vestro moriemini.* Ex quo loco colligimus, licet peccatum ad mortem sit varium et multiplex, uti impœnitentia, obstinatio, propositum perseverandi in peccato quolibet usque ad mortem, etc. proprie tamen S. Joannem per peccatum ad mortem respicere et intelligere peccatum, quo quis fidelis a Christi fide et Ecclesia discessit, illamque malitiose impugnat, aliosque ab illa ad suam hæresim, vel idololatriam traducere et pervertere satagit, quod illo Joannis ævo nonnulli faciebant, magno ejus dolore, metu et mœrore. Quare ut ab eo fideles deterreat, vocat illos peccatores ad mortem.

Id ita esse colligimus primo, ex Evangelio S. Joan. c. 8. 24. jam citato, ubi sic Pharisæis obstinate sibi resistentibus, ait Christus: *Dixi ergo vobis quia moriemini in peccatis vestris. Si enim non credideritis quia ego sum* (Messias Salvator) *moriemini in peccato vestro.* Ergo peccatum ad mortem fratris, id est fidelis, est illud quo quis apostatans a fide amplius non credit in Christum, et in hac perfidia obstinate vult permanere usque ad mortem. Unde dicitur hoc peccatum *ad mortem.* Primo, quia solet durare per totam vitam, usque ad mortem. Secundo, quia ad mortem gehennæ quasi certo deducit. Tertio, quia aufert fidem quæ est fundamentum et principium vitæ spiritualis: reliqua enim peccata, quia peccatori relinquunt fidem, hinc relinquunt ei aliquid vitæ spiritualis, et spem resurgendi: hoc vero peccatum, quia fidem aufert, hinc peccatori tollit omnem vitam, omnemque spem pœnitendi et resurgendi. Quarto, quia a Deo ordinarie non remittitur, sed destinatur ac addicitur morti præsenti et æternæ. Alludit ad illud de Nabuchodonosor dictum Jeremiæ 43. 11. *Percutiet terram Ægypti; quos in mortem, in mortem; et quos in captivitatem, in captivitatem; et quos in gladium, in gladium.* Et c. 17. 1. *Peccatum Judæ scriptum est stylo ferreo, in ungue adamantino, exaratum super latitudinem cordis eorum.* Quo loco S. Greg. *In ungue, ait, finis est corporis; ita vero lapis durus est adamas, ut ferro non valeat secari. Per stylum vero ferreum fortis sententia, per unguem vero adamantinum finis signatur æternus.* Peccatum itaque Judæ *stylo ferreo, in ungue adamantino scriptum dicitur;*

qnia culpa Judæorum per fortem Dei sententiam in fine servatur infinita.

Secundo, idipsum colligitur ex eo, quod S. Joannes tota hac Epistola non aliud inculcat, quam fidem et amorem Christi, ac amoram fraternum; quare videtur peccatum ad mortem utrique opponere, ac consequenter per illud intelligere apostasiam a Christo et Ecclesia, quæ non est aliud, quam cœtus fratrum, puta fidelium in fide, cultu et amore Christi conspirantium.

Tertio, quia hoc apostatarum peccatum taxant S. Petrus epist. 2. toto c. 2. S. Judas tota Epistola, S. Joannes c. 3. v. 1. et seq. S. Paulus Hebr. 4.

Quarto, quia hoc peccatum est enorme et incorrigibile, tum quia est peccatum ex certa scientia et malitia; tum quia directe contra Christum et Ecclesiam committitur; tum quia apostata post tot a Christo recepta beneficia ingrate et imprudenter illum, illiusque dona aspernatur, conculcat, profanat, impugnat; itaque fontes divinæ gratiæ et clementiæ sibi claudit, omnemque medicinam et medium ad remissionem excludit. Opponit enim se directe Christo, a quo solo speranda est salus; eumque a se abigit, imo blasphemat, a quo solo curari potest et debet: sicut morbus dicitur incurabilis, qui medicinam, et cibum non ad mittit. Unde Paulus ad Hebræos 6. v. 4. *Impossibile*, ait, *est eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœleste, et participes facti sunt Spiritus Sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi, et prolapsi sunt, rursus renovari ad pœnitentiam, rursus crucifigentes Filium Dei, et ostentui habentes.* Et cap. 10. v. 24. *Non deserentes collectionem* (Ecclesiam, cœtum fidelium) *nostram, sicut consuetudinis est quibusdam, etc. Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccato hostia; terribilis autem quædam expectatio judicii, et ignis æmulatio, quæ consumptura est adversarios. Irritam quis faciens legem Moysi sine ulla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et spiritui gratiæ contumeliam fecerit.*

Quinto, quia S. Joannes passim Christum vocat vitam nostram, eo quod per fidem et gratiam ejus ducimur et tendimus ad vitam æternam; peccatum ergo ad mortem, est infidelitas in Christum, qui est vita nostra. Sicut enim fides Christi est vita animæ, ita infidelitas in eumdem est mors animæ. Audi S. Joannem in Evang. c. 5. 24. *Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam, et in judicium non venit, sed transiit a morte in vitam*, etc. Et c. 11. 25. dicit Christus Marthæ: *Ego sum resurrectio et vita; qui credit in me etiamsi mortuus fuerit, vivet, et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum.* etc.

Ex dictis patet peccatum ad mortem distingui a blasphemia in Spiritum Sanctum, de qua Matth. 12. 31. licet hæc illi sit cognata et affinis. Nam Christus Matth. 12. vocat peccatum in Spiritum Sanctum blasphemiam Scribarum, qui calumniabantur miracula Christi ejusque opera divina et sancta, ut ejectionem dæmonum, quæ faciebat vi et virtute Spiritus Sancti eaque ascribebant spiritui immundo, puta Beelzebub et dæmoni, idque scienter et ex malitia. Facile enim scire poterant et debebant illa fieri a Spiritu Sancto, non a dæmone. Christus enim opponit blasphemiam hanc in Deum et Spiritum Sanctum blasphemiæ in Filium hominis, quæ nonnulli offensi humana conversatione et familiaritate Christi, facta ejus humana calumniabantur, vocantes eum vini potorem, amicum publicanorum, etc. quod proinde minus et excusabilius erat peccatum, ideoque minus venia indignum, et facilius remissibile ita S. Hier. Chrys. Ambr. et alii passim in Matth. 12. vel Lucæ 12. Sicut ergo illa erat blasphemia in Spiritum Sanctum; ita hic peccatum ad mortem est blasphemia et perfidia in Christum; et sicut illa difficile remittitur, ita et hæc.

Anagog. peccata ad mortem sunt peccata blasphemiæ, iræ, desperationis, maledicentiæ, damnatorum et dæmonum in inferno: hæc enim est mors secunda, Apoc. 20. 14. Hi enim sunt sicut oves in inferno, ubi mors depascet eos in æternum.

Tropolog. peccatum ad mortem est, primo, apostasia ab Ordine, vel Religione, cum scilicet quis sacerdos, vel Religiosus a suo statu et gradu apostatat, fitque laicus, vel sæcularis: hoc enim peccatum durare solet usque ad mortem, et apostatantem ducere in gehennam. Quin et Deus tales in hac vita solet punire subitanea vel misera et infami morte, ut hos gladio, illos laqueo, alios igne, etc. plectet. Vide Hier. Platum l. 3. de Bono status relig. c. 37. et Dion. Carthus. in Scala cœli.

Secundo peccatum ad mortem est obstinatio, propositum perseverandi in peccato, v. g. odio, rixa, concubinatu; habitus et consuetudo peccandi. Unde disces quam perniciosum sit induere pravum habitum et consuetudinem: hæc enim per omnem vitam durat usque ad mortem præsentem et æternam: consuetudo enim est altera natura; et qualis homo vivit, talis et moritur, ait S. Aug. Hoc est quod ait Jerem. cap. 13. 23. *Si potest Æthiops mutare pellem suam, et pardus varietates suas; ita et vos poteritis benefacere cum didiceritis malum.* Vide ibi dicta. Consuetudo enim inducit dedolentiam, ut peccator nullum peccati habeat sensum, nullum scrupulum, nullum remorsum, ac tandem peccatum putet non esse peccatum, juxta illud Jerem. c. 5. 3. *Percussisti eos, et non doluerunt, attrivisti eos, et renuerunt accipere disciplinam: induraverunt facies suas supra petram, et noluerunt reverti.* Et Isaias c. 5. 20. *Væ qui dicitis malum bonum, et bonum malum; ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras; ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum!* Tales sunt in peccato ad mortem; quia anima eorum exiguo tantum muro corporis distat a morte gehennæ.

Hoc peccatum non est cujusvis curare, sed solius Christi. Sic enim peccans similis est Lazaro, de quo ait Martha ad Christum Joann. 11. 39. *Domine, jam fœtet, quatriduanus est enim.* Unde Jesus magno molimine lacrymans, suspiciens in cœlum, magnaque voce clamans: *Lazare, veni foras*, eum suscitet oportet.

Tertio, peccatum ad mortem est odium et invidia; hoc enim fratri sæpe mortem temporalem, at peccanti semper mortem spiritualem, ac sæpe æternam affert; quod peccatum quasi Cain et diaboli, insectatus est S. Joannem cap. 3. 12.

NON PRO ILLO DICO UT ROGET QUIS.] Ita Græca et Latina, licet S. Greg. l. 6. in l. Reg. c. 2. legat: *Pro eo ne oret quis.* Sensus est, q. d. Non prohibeo quidem pro tali orare, sed non audeo polliceri quod impetrabit; ideo *non dico ut roget quis*, nimirum cum illa certa fiducia impetrandi, de qua v. præcedenti dixi cætera esse petenda et impetranda. Nam sæpe Deus orantes pro peccato ad mortem, utpote gravissimo et incorrigibili, non exaudit, juxta illud Jerem. 7. v. 16. *Noli orare pro populo hoc, quia non exaudiam te.* Ita Bellarm. l. 2. de Pœnitent. c. 16. in fine, et Toletus in Lucæ 12. Annot. 21.

Aliqui sic exponunt: *Non pro illo*, scilicet peccato ad mortem, *dico ut oret quis*, ut S. Joannes pro peccato, non autem pro peccatore, orandum neget, quasi indicet ejus peccati pœnam luendam esse a peccatore, atque idcirco illam non esse deprecandam. Verum hoc subtilius quam solidius dicitur; tam enim pro peccatore, quam pro peccato ad mortem; tamque pro culpa, quam pro pœnæ debitæ remissione non asseverandum indicat Joannes, cum de peccante ad mortem ait: *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat et dabitur ei vita*, scilicet gratia, quæ opponitur culpæ, non pœnæ.

Porro S. Bern. de Gradibus humilit. c. ultim. *Pro tali, inquit Joannes Apostolus, non dico ut quis oret.* Sed numquid dicis, Apostole, ut quis desperet? *Imo gemat qui illum amat, non præsumat orare, nec desistat plorare*, uti Martha et Magdalena plorabant mortem Lazari, et plorando impetrarunt ejus resuscitationem; quia humilitas, lacrymæ, verecundia, *fides aliquando recipit quod oratio non præsumit.*

17. OMNIS INIQUITAS PECCATUM EST, ET EST PECCATUM AD MORTEM.] Græca et Syrus addunt negationem, leguntque: *Et est peccatum non ad mortem.* q. d. Omnis iniquitas est peccatum, sed non est peccatum ad mortem, quia per pœnitentiam, Deique gratiam medicabilis et sanabilis est. Unde Cajetanus audet asserere textum Latinum, qui caret negatione, esse corruptum. Verum constanter Latina expungunt negationem, tum quia sensus magis commodus et connexus est. Punit enim et opponit duas species peccati; unam quæ est ad mortem, alteram quæ non est ad mortem, sed est communis et venialis iniquitas. Sensus ergo est, q. d. Omnis quidem iniquitas est peccatum, sed non omnis est ad mortem; quia peculiare peccatum est quod, uti dicitur, ita est quoque peccatum ad mortem. Pro iniquitate cuilibet cum certa impetrandæ veniæ fiducia orandum est; pro peccato ad mortem non item, uti paulo ante dixi. Vide dicta cap. 3. 4.

Pro *iniquitas* græce est ἀδικία, id est *injustitia*, quæ proprie justitiæ opponitur. Aristot. in Prædicam. Qualitatis: δικαιοσύνη, inquit, ἀδικία ἐναντίον, id est, *justitia injustitiæ contraria est.* Sed sicut in Scriptura, quin et apud Aristot. et Ethicos justitia sæpe generatim sumitur pro qualibet virtute, sic et injustitia sive iniquitas capitur pro quolibet peccato, improbitate, scelere et maleficio. Ita hic accipitur.

18. SCIMUS QUIA OMNIS QUI NATUS EST EX DEO, NON PECCAT; SED GENERATIO DEI CONSERVAT EUM.] Legit Interpres: [illegible]: jam legunt [illegible], id est, *genitus ex Deo servat seipsum*, scilicet virtute accepta a generatione divina, sic et Syrus.

ET MALIGNUS NON TANGIT EUM.] Hic est tertius fructus fidei vivæ, sive regenerationis, qua quis per fidem et gratiam renatus est in Christo, scilicet præservatio a peccato saltem graviori et mortali, et consequenter a vi et potestate maligni puta diaboli. Hæc explicui cap. 3. v. 6. et 9. ubi idem imo amplius dixit S. Joannes, scilicet quod talis non possit peccare, nimirum quantum est ex parte gratiæ per generationem divinam acceptæ, si ejus inclinationem et ductum sequatur, sicut qui in tenebris sequitur lucernam, et lumen prævium, errare et impingere nequit. Audi OEcumen. Indicare voluit S. Joannes: *Eum qui adoptatus a Deo in filium est, neque ad mortem, neque non ad mortem unquam esse peccaturum; quippe cum semel inhabitanti in se per adoptionem Christo sese dederit, intactus atque impollutus a peccato permansurus sit.* Et mox. *Hæc nos gratia dignatur, ut, si nos donum ejus nobis diligenter custodiamus ac conservemus, possimus etiam non peccare*, dum scilicet possumus, ac volumus in gratia Dei constanter perseverare. Vide S. Aug. de Corrept. et gratia c. 12. S. Bern. serm. 23. in Cantic. et ser. 1. de Septuag. ubi hæc adaptat prædestinatis et electis ad gloriam. Hos enim generatio Dei conservat a peccato, et licet aliquando peccent, uti S. Petrus negando Christum, et David adulterando; tamen mox resurgunt, ut charitas non tam deperdi quam obstupescere et soporari in iis videatur. Ita S. Bernardus.

Verum S. Joannes generalius loquitur de quolibet fideli et justo. q. d. Fidelis adeo non peccat peccato ad mortem, de quo jam egi, ut omnino non peccet peccato mortali; sed *generatio*, id est, nativitas nova ex Deo, puta gratia *Dei*, per quam regeneratus est, factusque Dei filius, conservat eum. Est metonymia; generatio enim ponitur pro gratia regenerante. S. Greg. l. 5. in l. 1. Regum, et S. Bernardus loco citato, pro *generatio Dei* legunt *generatio cœlestis.* Per generationem S. Greg. accipit cognitionem divinæ voluntatis, cum ejusdem dilectione; S. Bern. prædestinationem divinam; Didymus voluntariam regenerationem, quæ fit per spontaneam conversionem et pœnitentiam. Melius alii accipiunt gratiam et charitatem; per hanc enim fit regeneratio et renovatio nostri hominis, puta animæ fidelis et sanctæ, ejusque in sanctitate constantia.

Audi S. Aug. in Ps. 42. tractantem illud Cantic. 8. v. 6. *Fortis est ut mors dilectio. Magnificentius exprimi non potuit fortitudo charitatis; quis enim resistit morti? Resistitur ignibus, undis, ferro; resistitur potestatibus, resistitur regibus, venit una mors, quis ei resistit? Nihil est illa fortius, propterea viribus ejus charitas comparata est; quia ergo ipsa charitas occidit quod fuimus, ut simus quod non eramus, facit in nobis quamdam mortem dilectio. Istu morte mortuus erat qui dicebat: Mundus mihi crucifixus est, et ego mundo. Ista morte mortui erant quibus dicebat: Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Eamdem mortis comparationem explicans S. Greg. hom. 11. in Evang. *Recte, ait, per Salomonem dicitur: Fortis est ut mors dilectio; quia videlicet sicut mors corpus interimit, sic ab amore rerum temporalium*

æternæ vitæ charitas velut insensibilem reddit Et mox allato B. Agnetis exemplo: *Nec enim*, ait, *sancta hæc cujus hodie natalitia celebramus, mori pro Domino potuisset in corpore, si prius a terrenis desideriis mortua non fuisset in mente. Erecta namque in virtutis culmine universa tormenta despexit, præmia calcavit, ante armatos reges et præsides invicta stetit, feriente robustior, judicante sublimior.*

Et malignus non tangit eum.] Per *malignum* Didymus et Thomas Anglicus accipiunt mundum, qui totus in maligno positus est, ut dicitur v. 19. puta homines mundanos et impios. Melius alii passim accipiunt diabolum: hic per antonomasiam vocatur ὁ πονηρός, id est, *ille malignus et nequam*, hic *non tangit*, id est, non lædit *eum*, scilicet natum ex Deo; Syrus, *non appropinquat ei*. q. d. Deus non permittit diabolum appropinquare justo, aut, si id permittit, non permittit ut eum lædat, trahendo eum ad consensum in peccatum; imo non permittit ut lædat eum in corpore, nisi ad ejus bonum, virtutem et gloriam, uti permisit Jobum tangi et affligi a diabolo; vis enim illa quam ex cœlesti illo ortu Sancti perceperunt, in iis perseveret, eosque ita confirmat ac munit, ut nullis dæmonis insidiis decipi, nullis lenociniis illici, nullis minis et terroribus vinci queant. Hoc est quod ait Zachar. c. 2. 8. *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.* Et Psaltes Ps. 104. 15. *Nolite tangere christos meos.* Et Paulus: *Fidelis Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum*, 1. Cor. 10. 13. Vide Cassian. Collat. 7. cap. 22. ubi ostendit Christum exarmasse et enervasse diabolum, ut vel vires non habeat ad tentandum fideles, vel modicas et imbecilles, ita ut facile a fidelibus Christi gratia armatis vinci ac superari queat.

19. Scimus quoniam ex Deo sumus, et mundus totus in maligno positus est.] Græce κεῖται, id est *jacet, situs est.* Per *malignum* primo, valde apposite et genuino diabolum accipit Hugo, Glossa, Dionys. et alii, de diabolo enim vers. præcedenti dixit: *Et malignus non tangit eum*; et hunc opponit Deo. Est epilogus Epistolæ q. d. Dictorum meorum hæc sit conclusio et summa: impense nobis gaudendum esse, quod ex Deo renati in eo maneamus, vivamus et simus, in eoque agamus vitam puram, sanctam, cœlestem et divinam; cum ex adverso mundus, id est mundani in maligno positi sunt, id est, sub misera et tyrannica diaboli potestate ac dominatu oppressi jaceant, in eoque agant vitam impuram, sceleratam, tartaream et diabolicam. Per peccatum enim ex diabolo quasi renati, ipsi se manciparunt; unde ejus impulsu et arbitrio quasi mancipio aguntur in omne nefas, omnemque misoriam, adeo ut ab eis quasi Deus in idolis coli et adorari velit. Porro errant Manichæi, qui mundum in maligno positum esse censent eo quod a diabolo sit conditus, quasi ille eum condendo ipsi suam malitiam et malignitatem affiarit; unde docent omnes creaturas corporeas, utpote ab angelo malo creatas, esse malas.

Huc spectat illa nonnullorum congrua explicatio; *mundus totus in maligno*, id est, in idololatria et dæmonum cultu, *positus est*; talis enim erat ævo S. Joannis. Unde explicans subdit vers. ult. *Filioli, custodite vos a simulacris*; ex idololatria enim sequuntur omnia vitia et peccata, ut ait Sap. cap. 14. 27. *Infandorum*, ait, *idolorum cultura omnis mali causa est, et initium et finis.*

Secundo, *malignum* accipi potest pro malitia, pravitate, improbitate. Unde Salvianus lib. 4. de Providentia legit: *Sæculum totum in malo positum est.* Alludit ad Gen. 6. 5. *Videns Deus quod multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum*; græce *super* ... *maligna*; Heb. *omne figmentum* vel *imaginatio cogitationum cordis malum.* Totus ergo mundus positus est in maligno, id est in malitia, et concupiscentia, quæ sollicitat ad omne scelus. Quia enim mundus, id est, omnes homines mundi in Adamo peccante contraxerunt peccatum originale et concupiscentiam; hinc per eam aguntur ad omne malum. Ita Œcumen. Bede, Lyran. et alii. Unde S. Ambros. in Apolog. David c. 2. *Mundus*, ait, *in maligno positus est, quia omnes homines sub peccato nascuntur, quorum ipse ortus est in vitio.* Mundus ergo est oceanus scelerum et diluvium vitiorum, juxta illud Osee 4. v. 2. *Maledictum, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt; et sanguis sanguinem tetigit.*

Leviusculum est quod addit Lyran. et Thomas Anglicus: *Malignus*, inquiunt, dicitur quasi *malus ignis* concupiscentiæ puta gulæ, luxuriæ, superbiæ; aut mundus est *in maligno* id est, in malo anno per quod proverbialiter significatur omne infortunium, omnis miseria, omne malum.

Expositio hæc nos docet quam mundus instar Sodomæ plenus sit cupiditate, superbia, fraude, luxuria, gula, avaritia, omnique malo. Audi S. Prosperum ad Object. Vincent. in 6. *Totus quidem mundus*, ait, *in maligno positus est, et multorum hominum talis est malitia, qualis est dæmonum*, etc. *Sed hoc inter malos homines distat et dæmones, quod hominibus etiam valde malis superest, si Deus miseretur, reconciliatio; dæmonibus autem nulla est in æternum secreta conversio.* Tum subdit: *Sicut ergo prævaricatoribus angelis non Deus indidit illam, qua in veritate non stetit, voluntatem: ita nec hominibus hunc affectum, quo diabolum imitarentur, inseruit*, etc. Salvianus de Prov. Merito, ait, *totum sæculum esse in malo dicitur, ubi boni locum habere non possunt; siquidem ita totum iniquitatibus plenum est, ut aut mali sint, qui sunt in illo, aut qui boni sunt, malorum persecutione crucientur.*

Videtur S. Joann. alludere ad tria mundi mala quæ recensuit c. 2. v. 16. scilicet concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, et superbiam vitæ; in his enim tota totius mundi malignitas consistit. Quocirca qui sapit fugiat e mundo, et mundanorum conversatione in sanctorum aliquem cœtum se recipiat, sicut Lot e Sodomæ incendio fugiens salvavit se in monte. Audi S. Cypr. l. 1. ep. 11. *Ne diabolo*, ait, *insidianti et sævire cupienti ad nocendum detur occasio, quando et Apostolus dicit: Nolite locum dare diabolo. Liberanda est igitur vigilanter de periculosis locis navis, ne inter scopulos et saxa frangatur; eximenda est velociter de incendio sarcina, priusquam flammis supervenientibus concremetur. Nemo diu tutus est periculo proximus.* Atque idem de Singular. Cleric. *Adversa est confidentia, quæ periculis vitam suam pro certo commendat; et In-*

brico spes est, quæ inter fomenta peccati salvari se posse sperat. Incerta est victoria, inter hostilia arma pugnare; et impossibilis liberatio est, flammis circumdari, et non ardere. Verendum est dormienti in ripa ne cadat. In hac parte expedit plus bene timere, quam male fidere; et utilius est, ut infirmum se homo cognoscat, quam fortis videri velit, et infirmus emergat. De qua re præsumptores objurgat Apostolus dicens: Si quis se putat aliquid esse cum nihil sit, seipsum implanat. Pro certo implanator proprius animum suum decipit, qui non cavendo contrariis noxiis rebus semet ipse immiscuit. Ille autem tutius sibi consulit, qui circa malos semper infidus, species quascumque noxiae semper extimescit. Hæc Cyprianus.

Idipsum cœlesti visione repræsentatum est S. Anselmo, ut habet ejus Vita: *Raptus enim in ecstasin vidit fluvium immanem atque præcipitem, in quem sordes omnes, quæ ubique terrarum essent, confluerent, ita ut nihil aquis illis turpius ac fœdius fieri posset, quæ etiam quidquid attingerent, raperent, ac devolverent, viros, fœminas, divites, inopes. Quod ille spectaculum miratus ac miseratus cum quæsisset quibus ii rebus alerentur, et quomodo viverent, responsum est ei, infelices illos eodem ipso cœno, quo trahebantur, potari et delectari. Quin etiam adjecta est mysterii hujus interpretatio, torrentem illum esse ipsum mundum, in quo cæci mortales suis divitiis, honoribus et reliquis cupiditatibus involvuntur, cumque adeo miseri sint, ut ne consistere quidem possint, ipsos tamen se beatos et fortunatos putare. Ductus est deinde in septum quoddam ampli et spatiosi claustri, cujus omnes parietes argento obducti purissimo mirum in modum nitebant. In medio pratum erat, et in eo herbulæ, non ut vulgares istæ, sed omnes argenteæ, eædemque tamen virentes, et molles, ita ut facile cederent incidenti, eoque surgente per se rursum subrigerentur; aer autem placidus et amœnus, denique omnia adeo jucunda et suavia, ut nihil amplius ad felicitatem optari posse videretur. Atque hoc indicatum est ei esse religiosum statum; ut sine dubio ejusmodi imagine docere voluerit Deus, in mundo omnia esse fœda, incerta, mortifera, semper in præceps ruentia; contra vero in religione omnia pulchra, omnia jucunda, denique omnia ut argentum et candida et pretiosa.* Vide S. Ambr. l. de Fuga sæculi, et S. Basilium in Regulis fusius explicatis c. 6. et S. Bern. serm. 3. de Circumcisione.

Tertio, noster Martinus de Roa l. 2. de Singul. c. 2. sic explicat: *Mundus in maligno positus est*, hoc est, in obscuro, lubrico, præcipitique loco, angusto et arduo, ut conveniat cum illo Sapientis: *Cunctæ res difficiles; præterit enim figura hujus mundi.* Quid ni ergo in mundo sæpius labamur, et in lapides incurramus? Hinc Ps. 36. *Noli*, ait, *æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem*, etc. *Spera in Domino, et fac bonitatem, et pasceris in divitiis ejus.*

Rursus mundus in maligno et malignitate positus est, hoc est, mundani habent cor malignum, id est, primo sterile velut solum exile et infrugiferum, quod ne cultu quidem maximo et curatione adhibita fœcunditatem accipit. Secundo, habent cor malignum, id est angustum, difficile, morosum, parcum, avarum, quod sese Deo minime dat, nec ad recipiendam ejus magnitudinem explicat, juxta illud Baruch 1. *Abivimus unusquisque in sensum cordis nostri maligni, operari diis alienis, facientes mala ante oculos Dei nostri.* Hæc enim omnia significat vox malignus; ita Servius in illud Virgilii 2. Georg.

Difficiles primum terræ collesque maligni

Maligni, ait, id est *infœcundi*. Et Nonius: *Malignus*, ait, *ager agricolis, illiberalis et minus ferax*, *is est, cujus angustior est proventus*. Virgil. Æneid. 6. *Lucem malignam dixit pro tenui, parva et obscura. Nam malignum*, ait Servius, *proprie est angustum*, ut Virgilius, 11. Æneid.

Tenuis quo semita ducit
Angustæque ferunt fauces aditusque maligni,

id est angusti, obscuri et ardui. Martial. libr. 10. ad Avitum.

Tepet igne maligno
Hic focus, ingenti lumine lucet ibi

Et Juvenalis satyr. 10. maligna appellavit Numina, id est avara, et quæ ab eis peterentur minime concessura. Sic enim ait:

Magnaque numinibus vota exaudita malignis,

hoc est parcis, nec concessuris quæ petebantur. Livius: *Malignitas conferendi ex privato*, hoc est parcitas, etc. Quintil. l. 11. c. 11. *In laudandis discipulorum dictionibus nec maligne, nec effusus.* Sed Donatus optime in Hecyr. actu I. scena II. *Malignus*, inquit, *est, qui difficultatem sui ostendit.* Sic Esdræ 4. c. 3. dicitur: *Non abstulisti ab eis cor malignum* (id est sterile, saxosum, durum) *ut faceret in eis lex tua fructum.* Hæc Roa. Juxta quem hic erit sensus, q. d. Fidelis ex Deo natus habet cor sanctum, amplum, liberale, sincerum, candidum, divinum; at mundus, id est, mundani habent cor malignum, id est pravum, arctum, avarum, terrestre, fictum, tortum, diabolicum.

20. Et scimus quoniam Filius Dei venit (S. Ambrosius lib. 1. de Fide c. 7. legit, *apparuit*) et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus et vita æterna.] Explicat id quod dixit nos esse ex Deo, ideoque vincere mundum et malignum, ejusque modum assignat, nimirum id factum esse et fieri per Christum, q. d. Deus idcirco misit Filium suum in mundum et carnem, ut per ejus doctrinam divinam daret nobis sensum et cognitionem rerum cœlestium, ut scilicet relictis idolis quæ et falsis diis, liberati a peccato, diabolo et mundo, cognoscamus verum Deum, ejusque Filio, puta Christo et Ecclesiæ, per fidem, spem et charitatem incorporemur, itaque ab eo vita gratiæ et gloriæ æternæ donemur. Ipse enim est verus Deus, ipseque vera vita increata et æterna.

Porro S. Hilarius lib. 6. de Trinit. hunc locum paraphrastice quædam explicationis gratia interserendo, sic legit: *Quia scimus quod Filius Dei venit, et incarnatus est propter nos, et passus est, et resurrexit a mortuis; assumpsit nos et dedit nobis intellectum optimum, ut intelligamus verum, et simus in vero Filio ejus Jesu Christo. Hic est verus Deus, et vita æterna, et resurrectio* (alias) *redemptio nostra.*

Pro *sensum* græce est διάνοιαν, quod Syrus vertit, *intelligentiam*, mentis illustrationem, cognitionem divinam; Vatablus *mentem*, S. Hilarius, *intellectum optimum*, per quem ipse accipit Spiritum Sanctum;

hic enim est spiritus intelligentiæ. Sapient. 7. vers. 22. quem sanctus Paulus 1. Corinth. 2. vers. 12. vocat *spiritum a Deo, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis;* Clemens Alexandr. accipit fidem; Didymus mentem Christi, ut alludat ad illud 1. Corinth. 2. 16. *Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum? Nos autem sensum Christi habemus.* Sensus ergo est q. d. Exultate, o Christiani, Deoque immensas agite gratias; quia in gentilismo serviebatis idolis saxeis et æneis, eratisque quasi saxa inanima; et per Christum accepistis veram vitam, sensum et motum; in gentilismo serviebatis concupiscentiæ, et vivebatis quasi animalia muta et bruta; et per Christum accepistis διάνοιαν id est *mentem et* rationem, ut viveretis vitam humanam et homine dignam; in gentilismo serviebatis diabolo, agebatisque vitam diabolicam in tenebris ignorantiæ et infidelitatis; et per Christum donati vita supernaturali, accepistis διάνοιαν, id est *cognitionem*, sensum et gustum rerum cœlestium et divinarum. Hoc est quod tot sæculis ante de Christo præcinuit Baruch. c. 3. 36 *Hic est Deus noster: hic adinvenit omnem viam disciplinæ, et tradidit illam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.*

Ut cognoscamus verum Deum,] Patrem. S. Hilar. loco citato, S. Hier. in c. 65 Isaiæ, et S. Leo serm. 1. de Jejunio decimi mensis, legunt: *Ut cognoscamus verum,* scilicet Deum Patrem. *Verus* enim est epithetum Dei, qui est ipsa per essentiam veritas.

Et simus in vero Filio ejus.] Græca, Syrus et S. Athanas. orat. in id, *Deus de Deo*, legunt, *et simus in ipso vero, nempe in Filio ejus Jesu Christo.* quo significatur Filium esse ὁμοούσιον Patri, eo quod ipse sit verus et veritas per essentiam, puta vere deitas æque ac est Deus Pater. Ita Didymus, S. Hier. loco citato, S. Athanas. Cyrill. Nazianz. et alii omnes scribentes contra Arianos.

Porro sumus in Filio per fidem et gratiam, quam ab eo sugimus, sicut ramus est in arbore, e qua succum et vitam sugit, juxta illud Christi: *Ego sum vitis, vos palmites; sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me manseritis,* Joann. 15. vers. 1. et 4.

Paucis hisce verbis S. Joannes compendium quasi totius Epistolæ, symboli et fidei Christianæ complectitur, dumque præcipue ejus mysteria assignat, scilicet Filium ὁμοούσιον Patri, ejusque incarnationem Unde Beda: *Quid, ait, apertius his verbis? quid dulcius? quid adversus omnes hæreses fortius potuit dici?* Et S. Athanas. disput. contra Arium ait hanc esse demonstrationem scriptam (quam ab eo postulabat Arius) pro divinitate Filii, et S. Cyrill. 12 Thesauri c. 13. *Nam si Deus verus est, ait, substantialiter, non participative hoc ipsum est, sicut creaturæ. Qui enim Deus verus est, natura Deus est* Et S. Ambros. lib. 1. de Fide c. ult. *Si verus Deus, ait, utique non creatus, nihil fallax habens atque fucatum, nihil confusum atque dissimile.* Et c. 8. insinuat hinc petitum illud symboli Niceni. *Deus ex Deo, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero, ex Patre natus, non factus, unius substantiæ cum Patre.* Et S. Hier. loco citato: *Alioqui, ait, si non est verus, erit idola similis,* et, ut ait Victor Uticensis lib. 2. de Wandalor. persecut. *Si alterius a Patre substantiæ est, aut verus Filius non est, aut, quod nefas est dicere, degener natus est* Et S. Bernard. *Si Filius Dei, ergo Deus; quia filii regum reges sunt.*

Porro cognitio Dei et Filii ejus non solum speculativa, sed et practica, puta conjuncta cum ejus amore et obsequio, est perfectissimum bonum, ait Clemens Alexand. 6. Strom. et beatitudo hujus vitæ, juxta illud Christi Joann. 17. 3. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum.* Quæ verba explanans Cyrillus Alexand. *Cognitio, inquit, est vita spiritualem nobis benedictionem adducens, per quam spiritus in cordibus nostris habitat in adoptionem filiorum Dei, et verum pietatem per Evangelicam vitam et incorruptibilitatem reformans. Cum igitur origo et quasi prima dictorum omnium cognitio Dei veri esse inveniatur, recte a Domino nostro Jesu Christo vita æterna est appellata, quasi mater et radix virtute naturaque sua vitam æternam pariens. Sed considera diligenter quomodo solius Dei veri cognitio efficiatur; non enim absque cognitione Filii, quare nec absque cognitione Spiritus Sancti. Hæc enim Dei unitas in Trinitate intelligitur, atque creditur secundum Scripturas.* Nihil autem potuit magnificentius dici, quam quod de Dei cognitione scribit Greg. Nazianz. orat de Statu Episcop. *Regnum, ait, cælorum nihil aliud esse existimo, quam ejus, quod purissimum et perfectissimum est, adoptionem; perfectissima autem rerum omnium est Dei cognitio.* Et S. Aug. serm. 112. de Temp. *Cognitione Dei, ait, nihil melius est, quia nihil beatius est, et ipsa vera beatitudo est. Unde et Salvator ad Patrem ait: Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te unum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.* Et in eamdem sententiam Hieron. in cap. 31 Jeremiæ: *Notitia unius Dei, ait, omnium virtutum possessio est* Et rursus: *Memoria Dei excludit omnia flagitia.*

Præclare vero Lactant lib. 1. Divin. institut. c. 8. *Dei vim, ait, majestatemque tantam esse dicit in Timæo Plato, ut eam neque mente concipere, neque verbis enarrare quisquam possit, ob nimiam et inæstimabilem potestatem.* Denique S. Bernardus serm. 37. in Cantic *Quid si, ait, ignoras Deum, poterit spesne esse salutis cum Dei ignorantia? nec hoc quidem. Nec enim potes aut amare quod nescias, aut habere quem non amaveris. Noveris proinde te, ut Deum timeas, noveris ipsum, ut æque ipsum diligas; in altero initiaris ad sapientiam, in altero et consummaris; quia initium sapientiæ timor Domini est, et plenitudo legis est charitas. Tam ergo utraque ignorantia cavenda est tibi, quam sine timore et amore Dei salus esse non potest.*

Hic est verus Deus.] Erasmus more suo arianizans, ut pleraque loca Scripturæ de divinitate Filii detorquens et pervertens, hunc pariter ita detorquet et pervertit. Hic, inquit. scilicet Deus verus. puta Pater, non Filius, est verus Deus. Sed sic esset hic battologia. Quis enim nescit quod Deus verus sit Deus verus? Ergo pronomen *hic* non refert τὸ *Deus verus*, quod præcessit, sed refert verum Dei Filium. Hic enim uti verus est Dei Filius, ita consequenter necessario est verus Deus. Unde OEcum. τὸ αὐτὸς, id est *hic*, quod est demonstrativum asserit positum pro relativo ὃς, id est *qui*, ac referre Filium, qui proxime præcessit.

Adde, S. Joannis ævo (uti et posterioribus sæculis) nemo dubitavit de divinitate Patris, sed multi dubitarunt, imo negarunt divinitatem Filii. Hanc ergo, non illam, ubique astruere satagit S. Joannes, eaque de causa scripsit Evangelium. Ita S. Athanas. S. Hilar. in Isaiæ 66. S. Aug. l. 2, et 3. contra Maximinum et passim alii, ex hoc loco quasi claro et certo probant deitatem Filii. Audi S. Athanas. in illud: *Omnia mihi tradita sunt a Patre: Lux est Pater, jubar radius que Filius, et lux vera verusque Deus Pater, verus Deus Filius. Ita enim a Joanne scriptum est: Sumus in vero Jesu Christo. Hic est verus Deus et vita æterna.* Sic et S. Cyrill. l. 3. Dial. de Trinitate, et S. Ambr. l. de Fide ad Gratian. c. 7.

Et vita æterna,] tum formalis sua, tum causalis nostra, uti dixi v. 2. Nota. In Deo ob summam simplicitatem et perfectionem nulla est concretio nec compositio, ideoque nullum accidens; quare in Deo concreta omnia sunt abstracta. Deus ergo est ens et ipsum esse, Deus est vivens et vita, verus et veritas, bonus et bonitas, sapiens et sapientia, justus et justitia, potens et potentia. Ita S. Bern. contra Gilbertum Porretanum s. 80. in Cant. et S. Thom. 1. p. q. 3. art. 3.

21. Filioli, custodite vos a simulacris. Amen,] hoc est *fiat*, ita omnino facite, et vos custodite. Ultimum hoc monet S. Joan. quia illo ævo hoc erat maxime periculosum, ideoque monitu maxime necessarium. Tunc enim totus mundus positus erat in maligno, puta in idololatria, adeoque Christiani ab ea recens conversi, inter parentes et amicos Gentiles et idololatras assidue versari debebant, ac cum eis prandere et convivari, ubi idolothyta, id est idolis immolata, quasi sacra comedenda proponebant, de quibus dixi 1. Cor. 8. Ne ergo eorum exemplo et hortatu ad idola quæ recens reliquerant, relaberentur, studiose hoc ultimo monet S. Joannes, ut tenacius eorum menti et memoriæ id infigat, scilicet ut studiose ab omni idolorum commercio, et ab idolothytorum esu abstineant. Ita Didymus, OEcum. Lyran. Cajet. Perperam Beza et hæretici vertunt, *custodite vos ab imaginibus*. Imago enim est similitudo rei veræ; simulacrum vero sive idolum rei falsæ, puta falsi Numinis; ita enim Scriptura et Patres hæc nomina distinguunt. Esto Cicero l. 1. de Finibus, imagines vocet idola, *imagines*, inquit, *quæ idola nominantur*. Unde εἴδωλον est diminutivum ab εἶδος, id est *forma*; q. d. Formula, forma imperfecta, diminuta, deficiens a ratione veræ formæ. Ita Tert. de Idol. c. 3. et Isidorus 8. Etymol. c. ult. Unde Plato in Theæteto; idola vocat mendacia, et S. Hier. in c. 7. Osee ait, sic opponi simulacrum Deo, sicut veritas mendacio. Sic et S. Aug. in Ps. 135. Clemens Alexandr. 6. Strom. Orig. h. 8 in Exod. Theod. quæst 38 in Exodum quocirca Synodus VII. OEcumenica act. 5. et 7. anathema intentat iis, qui asserunt imagines Christi et Sanctorum esse idola.

Mystice, simulacra phantasiæ hominum sunt prava dogmata, hæreses, phantasmata vana, avaritia, cupiditates honoris, pecuniæ, voluptatis: ab his fideles custodiant sese oportet; ita Beda, Hugo, Dionysius, Cajetanus et alii.

Porro ait Joannes: *Custodite vos*, non autem, destruite simulacra; quia hoc fuisset concitare furorem Gentilium in omnes Christianos: unde monet S. Augustinus idola prius destruenda in cordibus hominum, deinde in delubris et aris templorum; ita ipse ep. 154. et ep. 150, et s. 6. de verbis Domini: ubi et addit non esse censendos Martyres qui occiduntur eo quod destruxerint idola (idem sanxit Concilium Eliberitanum can. 60.) intellige temere et imprudenter cum scandalo. Nam qui prudenter ex magnitudine animi, vel ex instinctu divino ad Gentilium confusionem, et fidelium confirmationem, id fecerunt, Martyres habentur, uti S. Theodorus, S. Barbara, S. Christina et alii plures. Gentiles enim qui doctiores et sapientiores erant, idola venerantes, hac in speciem apparente ratione se excusabant, quod dicerent se in idolis non saxa aut metalla, sed deos colere: hos enim in idolis quasi in delubris aut corporibus suis habitare sicut anima habitat in corpore. Unde S. Aug. concl. 2. in Ps. 113. de idolis ait: *Sine vivo aliquo habitatore esse non putant.* Et Olympius Sophista apud Sozomenum l. 7. Hist. c. 15. *Simulacra*, ait, *erant ex materia corruptioni obnoxia, ideo comminui potuerunt; quæ vero in eis erant cælestes potestates, in cælum evolarunt.* Sed errabant primo, quod idola censebant esse aliquid Dei, aliquid Numinis habere, Deumque iis esse alligatum, atque iis ad vivum repræsentari. Secundo, quod in iis plures variosque deos colerent. Tertio, quod dii eorum erant dæmones: hi enim dabant responsa per idola. *Custodite ergo vos a simulacris*, ut ea non sculpatis, pingatis, poliatis: non eis caput aperiatis; genuflectatis, aut honorem ullum exhibeatis: non per ea juretis; non eis immolata comedatis; nullum eis officium vel obsequium præstetis; non eis hostias, thus, vinum, aut munera deferatis: non sitis eorum ædiles, curatores, tutores: non eorum laudes canatis, nec ea versu aut prosa celebretis. Magna ergo ubique custodia et circumspectione ab iis se custodire, sibique cavere debebant fideles, ne inter tot idololatrarum ritus et cæremonias, aliquo modo eis consentire et cooperari, itaque inquinari viderentur. Denique S. Joannes hisce verbis perstringit et redarguit hæresim Elxai, qui sub finem vitæ S. Joannis exortus, uti dicendi v. 7. et 8. inter alia docebat, non *esse peccatum, etiamsi simulacra ipsos adorare contingat persecutionis tempore instante, si solum in conscientia non adorent, et si quid etiam confiteantur ore, non autem in corde. Atque hujus rei testem adducere fraudulentus ille impostor non erubescit, Phineas sacerdotem quemdam de genere Levi et Aaron, prisci Phineas, qui in Babylone tempore captivitatis adoravit Dianam, et in Susis effugerit perniciem mortis eorum Dario rege. Quare omnia ipsius falsa sunt et vana*, ait Epiphanius hæresi 19. Additque id hebraice significari nomine *Elxai*: Elxai enim notat hypocrisin et hypocritam. *Imaginantur*, inquit, *hunc* (Elxai) *vocari virtutem obvelatam, propterea quod El appelletur virtus, Xai vero obvelatum et occultum*, quod sua dogmata perfide obvelaret et occultaret, juxta illud Priscilliani ejus sequacis: *Jura, perjura, secretum prodere noli*, teste S. Aug. hæresi 70.

Claudat ultima S. Joannis verba et vota similia cygnea vox, vita et mors illustrissimi et pientissimi Alexandri Cardin. Ursini, qui hisce diebus, quibus hæc cuduntur, mundo maligno erutus diem vitæ præsentis clausit extremum, ut primum inchoat æviternæ, Christoque suo fruatur in vita beata et æterna: quem

præmaturæ sibi ereptum lugent Romani, et ego inprimis. Ille enim hujus scriptionis meæ (æque ac omnium horum operum) erat incentor et promotor, ideoque sæpius ad Collegium veniens me sevocabat foras, ac de iis rebusque piis et litterariis per horas mecum et cum nostris pie, æque ac erudite colloquebatur; ut jure pauca hic eidem ultima justa exsolvere, et lugenti calamo parentare debeam, simulque tam illustre virtutis exemplum transalpinis gentibus et futuris sæculis celebrandum imitandumque transmittere; ut discant mortales, licet principes, ex hoc humanæ mortalitatis proscenio, mortem opes omnes et purpuras funestare, nihilque in rebus humanis esse solidum et stabile, nisi mores honestos et sanctos, qui in omne ævum perennant. Familia erat nobilissimus. Ursina enim est e familiis Romæ primis et principibus; quæ in alias etiam regiones propagata, in illis principatum tenuit: Regum præcipuis affinitate juncta, tribus, Summis Pontificibus, Purpuratorum plurimis, et strenuissimis bellorum ducibus illustrata. At longe nobilior fuit sapientia et virtute, adeoque non tam familia ipsum, quam ipse familiam decoravit et illustravit. S. Joannem candido, hilari et pudico vultu, gestibus, actibus, moribus referebat. Innocentiæ, castitatis, modestiæ, humilitatis, pudicitiæ, charitatis, patientiæ, mortificationis, pœnitentiæ, contemptus sui et mundi, integritatis, magnanimitatis, beneficentiæ, zeli, Cardinalibus, Prælatis, Principibus æque ac Christianis omnibus, vivum erat exemplar et speculum. Christo Jesu, ejusque passioni et cruci, æque ac Deiparæ Virgini inprimis addictus ac devotus, quasi utriusque Benjaminus. Florenti erat ætate, sanguineus, succulentus, torosus, elegans, affabilis, eloquens, eruditus, ac simul candidissimi moris et pectoris, sine ullo oris cordisque dissidio, maturus, gravis, integer, constans: Joannem, hoc est filium Charitum et gratiarum, dixisses. Magnis Ecclesiæ gubernaculis magnanime perfunctus, ad majora natus, nisi Deus eum ad maxima transtulisset. Consummatus in brevi explevit tempora multa: placita enim Deo erat anima illius. Junior efflagitarat ingressum in Societ. Jesu: idque ardenter et instanter. Verum repulsam passus, quod dictitarent eum ob certas dotes in sæculo plus Ecclesiæ profuturum, acquievit, sed ita, ut inter Aulicos et Principes vitam ageret religiosam, adeoque mores ejus intuens religiosum censuisset simul et Principem. In jejuniis, disciplinis, ciliciis, etiam Cardinalis creatus, erat assiduus, imo nimius. Congregationi Sodalium in Collegio romano erectæ ascribi voluit, eoque ad eam frequens, etiam tempore disciplinæ ventitabat, ac publice in turba plebeiorum cum illis acriter se diverberabat, idque non raro ad sanguinem; quod perpetim faciebat in pervigiliis B. Virginis, ut ei se suamque vitam suo sanguine offerret et consecraret. Hospitalia visebat, ægris serviebat, eisque cum eleemosyna manu sua cibum porrigebat, quin et pedes abluebat. Quocirca tam illustri tantorum virtutum exemplo nonnullos hæreticorum compunctos hæresin ejurasse, seseque S. Ecclesiæ romanæ reconciliasse constat. Atque interim gravitatem Principe et Cardinale dignam præseferebat. Inter potentes magnificus, inter egentes munificus, in consiliis cautus et providus, in factis acer et efficax. Zelo non tantum Prælatos, sed et Religiosos superabat. Bracchiani, quod oppidum est Romæ vicinum, sedesque Ducum Ursinorum, Sodalitatem e civibus sibi subditis aulicisque erexerat, instar ejus quæ visitur in Collegio Romano, in qua ipse Præfectum, concionatorem, disciplinæ choragum, cæterorumque pietatis officiorum antesignanum agebat. Ad pectus nudum Christi e cruce pendentis effigiem gestabat æneam, clavicuIis in ea extantibus carnemque pungentibus, qui proinde non raro illi sanguinem eliciebant, ac indusium cruentabant, solebatque per vices manu admota pectori (ut sæpius vidi) crucem arctius illi apprimere, ut Christum crucifixum penitius illi majori amore æque ac dolore imprimeret. Edidit Officium Passionis et crucis, indicium tam elegantis ingenii, quam ardentis in eam pietatis ac devotionis. Opus justum (de quo subinde mecum egit) de Regno, omni eruditione refertum Juris divini et humani adornaverat, cujus vestigium per singulas partes et capita distributum reliquit, ex sacra primorum quatuor Regum Historia singulis capitibus disserendi argumentum præfigens. Bracchiani in colle quodam quasi in eremum secessum, Passionis Christi mysteriis insignitum (similem illi, quem B. Carolus Borromæus non longe a Mediolano crebro adibat) adornabat, ut per vices eo se reciperet, totusque Christo et sibi vacaret. Hæc et majora meditantem mors immatura, at non improvisa corripuit. Festo Assumptionis B. Virginis (quod hoc anno in sabbatum incidit) ægrotare cœpit, in Octava ejus finivit, et vivere desiit. In pervigilio festi præter ordinaria devotionis exercitia obita, exhortationem in Congregatione ad suos habuerat solito ardentiorem, ac deinde de more cum suis, imo præ suis acriter se diverberarat. Solebat enim, ut dixi, eo die sanguinem aliquem, quem B. Virgini daret et dedicaret. Quare licet causa morbi diu fuerit collecta, quia substantiam membrorum bilis occupaverat, cum tamen candido vultu et pacatissimis moribus tecta non appareret: ex hisce tamen laboribus et ardoribus, aliqua occasio morbidæ materiæ vehementius accendendæ præberi potuit, ut citius quam paraverat, febrim adduceret; quæ leniri ad tempus medicamentis potuit, vinci non potuit, quia septima die ipsum mortalibus subduceret. Solebat quotidie conscientiam Confessione sacramentali expiare, ac deinde sacrificium Missæ religiose celebrare, eaque de causa semper confessarium ad manum habebat. Sed ut morbum sensit, illico confessarium (quem Romæ e Societate nostra animæ suæ directorem delegerat) e Collegio Romano ad se evocavit, ac una Præfectum Congregationis; quibus advolantibus: Ille, inquit, me deducet in Purgatorium, hic e Purgatorio ad Paradisum per suorum utique ferventium Sodalium preces, vota ac voluntarias pœnas. Confessione peracta sacram Synaxin suscepit prostratus in terram, illis reverentiæ et pietatis indiciis, quæ omnes intimo devotionis affectu perstringerent ac compungerent. Ingravescente morbo pie cum confessario de morte collocutus, Deo vitam totumque se resignavit, dicens cum Apostolo: *Sive vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur: sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus.* Addidit tamen, si sibi daretur optio mortis et vitæ, se mortem præelecturum. Causam rogatus, dedit, ut citius, inquit, fruar Deo: *Mihi enim vivere Christus est et mori lucrum.* Veni ergo Domine Jesu, veni, dilecte mi. Mox jussit sibi recitari Psalmum: *Quam dilecta tabernacula tuo, Domine*

virtutum! concupiscit et deficit anima mea in atria Domini. Decumbens in mortem fratrem primogenitum, Ducem Bracchiani sevocavit, ac remotis omnibus: Accipe, inquit, mi frater, ultima verba fratris tui, migrantis et peregrinantis ad alteram vitam. Cætera a remotis audiri non potuere; verum ea non infantiæ, sed inflammantia fuisse, ducis deinde acta gestaque monstrarunt. Præ ingenti febris æstu in phrenesim incidit, et tamen ad verba pia apposite magnoque animi sensu respondebat: quin et sibi modico tempore redditus, ad ultimum agonem se obarmans, Extremæ Unctionis Sacramentum, pie ad singulas orationes respondendo suscepit. In hoc oberrantis mentis delirio, nullum ei verbum indecens vel inconcinnum excidit; sed ea pristino pietatis habitu, omnia spirantia zelum propagandæ fidei, pacis et charitatis. Summus Pontifex pro suo in eum affectu et munificentia, suam ei benedictionem per internuntium impertivit, plura quæ alia ultro et liberaliter indulsit. Agonem luctamque moriens nullam ostendit, sed perinde ac si senectute confectus foret, resolutis viribus placide pieque animam Creatori et Redemptori suo resignavit, collacrymantibus præ devotione omnibus qui aderant. Vita functus est, annos natus circiter 33. quæ fuit ætas Christi Domini. Post mortem apertum a medicis corpus, rite compositum apparuit, sed cor omni humore (utpote quem fervidis pietatis actibus exhauserat, vel exsudarat) vacuum, ac flava bilis per totum corpus dispersa; quod malum incurabile, mortem ei attulit. Cor Romam delatum, conditum est in sepulcro Cardinalis Bellarmini, utpote quem ille in vita ut patrem, ac ducem vitæ Christianæ et sanctæ, coluit pariter et dilexit: nam cum eo et per eum exercitiis spiritualibus S. Ignatii fundatoris Societatis Jesu fuerat excultus, atque in eum quasi rarum sapientiæ, pietatis et virtutis exemplar, jugiter oculos mentemque intendebat. Hæc pauca e multis non tam tuo, quam posterorum commodo scripsi, Cardin. Illustrissime. Tu enim humana despicis elogia, honoratus divinis. Defunctus mundo, vivis cœlo; sæculo mortuus, frueris Christo, quem a puero per omnem vitam tota mente dilexisti. Bonum certamen certasti, cursum consummasti, fidem servasti; nunc a justo Judice coronam justitiæ tibi repositam percipis. Opera enim tua sequuntur te. Vixisti, non tempori, sed æternitati. Idcirco per montes æternitatis sequeris Agnum. Nunc saturaris, quia jejunans esurivisti, et lætus decantas: *Sicut audivimus, ita et vidimus in civitate Domini virtutum.* O beata rerum commutatio! luxisti et flevisti, ut semper rideres; caducas et umbratiles hujus vitæ pompas, opes, dignitates sprevisti: lisque licet circumfluens cor tamen nunquam addixisti, ut potireris cœlestibus, veris et perpetuis. Carnem afflixisti, ut incontaminatam Christo sisteres. Vestitus es cilicio, ut albis vestimentis ornareris, et jubilares: *Conscidisti saccum meum, et circumdedisti me lætitia.* Delicias sprevisti, ut in æternum pane angelorum vescereris, et diceres: *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus.* Primos sanctosque Ecclesiæ Rom. Cardinales, pro Christo sanguine suo purpuratos, S. Laurentium, Cyriacum, Largum, Smaragdum, etc. æmulatus es, eorumque pietatem, fervorem, patientiam, constantiam, zelum moribus expressisti; ac in sanguine Agni lavisti et rubricasti, imo dealbasti stolam carnis tuæ: idcirco nunc coronaris et accipis palmam, stolaque gloriæ amiciris, et in cœlesti illorum senatu purpuratus consides. Vivet tui nominis decus, vivet tuæ virtutis gloria, quamdiu sæculorum omnium vivet ÆTERNITAS. Ex alto aspice nos in valle hac lacrymarum, imo in mari hoc turbinibus procelloso, cum tot internecinis piratis, æque ac fluctibus colluctantes, ut Christo duce per stellam maris quasi cynosuram, B. Virginem inquam Deiparam, salvis animæ mercibus incolumes enavigemus, et secundis gratiæ aspirantis ventis ad portum salutis appellamus. Impetra nobis ut scribendo, laborando, patiendo, semper mortificationem Jesu in corpore nostro tecum circumferamus; ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris, ut in cœlis Doctorum et Martyrum laurea donemur, et laureati Deo et Agno perenne melos canamus: *Benedictio, et claritas, et sapientia, et gratiarum actio, honor, virtus et fortitudo Deo nostro in sæcula sæculorum; quia redemisti nos in sanguine tuo, et fecisti nos Deo nostro regnum, et sacerdotes, et regnabimus super terram. Amen.*

COMMENTARIUS

IN SECUNDAM

SANCTI JOANNIS

EPISTOLAM.

PROŒMIUM.

DUBITARUNT olim nonnulli de auctoritate harum duarum sequentium Epistolarum, censueruntque eas esse Joannis non Apostoli, sed Presbyteri, eo quod initio vocat se seniorem, græce πρεσβύτερον; ita refert Euseb lib. 3. Histor. cap. ult. et S. Hieron. de Scriptor. Eccles. in Joanne, atque ita censet Erasmus, et dubitat Cajetanus. Verum nunc de fide est utrumque esse Canonicam Scripturam, scriptam a S. Joanne Apostolo. Id patet primo, ex definitione Conc. Trident. sess. 4. et Carthag III c. 47. et Laodiceni cap. 59. et canon. 84 Apostolorum. S Athanasio epist. 39. recensente novæ Script. libros, Nazienz. in carmine de libris S Script.

Secundo, ex Patribus, scilicet Irenæo lib. 3. c. 13. S August l. 2. de Doctr. Christ. cap. 8. Damasc. l. 4 de Orthod. fide c. 18. Didymo, Clemente Alexand OEcum, Beda, et aliis hic Idem censet Beza, et hæretici moderni. Audi S. Hieron Epist. ad Paulinum: *Jacobus, Petrus, Joannes et Judas Apostoli septem Epistolas ediderunt tam mysticas, quam succinctas, et breves, pariter longas, breves in verbis, longas in sententiis, ut rarus sit, qui non earum lectione cæcutiat.* Alibi vero in epist ad Evagr. quæ est 85. *Clangit*, inquit, *tuba filius tonitrui, quem Jesus amavit plurimum, qui de pectore Salvatoris doctrinarum fluenta potavit: Presbyter Electæ dominæ et filiis ejus, quos diligo in veritate.* Hinc duarum harum Epistolarum sententias quasi sanctæ Scripturæ citant Tertull. de Præscript cap. 33. S. Chrysost. h 19. in Matth. S Cyrill. libr 8. de Adoratione in spiritu et veritat. S. Ambros. in Psal 36 S. Gregorius 31. Moral. cap. 7. S. Ephrem in interrogat. et respons. Ruffinus, Idacius, Cassiodorus et alii, quos citat Jodoc. Coccius in Thesauro Catholico lib. 6 art 26 Syriacam versionem harum duarum epist. ac S. Judæ, quæ desideratur in Bibliis Complut. edidit noster Serarius in Commentar. earumdem.

Tertio, Styli et rerum similitudo arguit has duas Epistolas ejusdem esse Auctoris cujus est prima, puta S. Joannis Apostoli. Audi Baronium anno Christi 99. cap 9. *Certe*, inquit, *si quando ex facierum similitudine filios eodem parente genitos licuit judicare, tres illas Epistolas verbis, sententiis, stylo, charactere, unam eamdemque præ se ferentes imaginem, ab uno eodemque auctore esse conscriptas quivis facile poterit intelligere. In primis enim quod ad verba atque sententias spectat, in multis id contingit demonstrari; ut cum ait in prima: Non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus; in secunda item: Non tamquam mandatum novum scribens vobis, sed quod habuimus ab initio. Rursum in prima: Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet; qui confitetur Filium, et Patrem habet. Et in secunda eamdem plane his verbis sententiam reddit: Qui recedit et non permanet in doctrina Christi, Deum non habet; qui permanet in doctrina Christi, hic et Patrem et Filium habet. Quod item in prima: Omnis qui ex Deo natus est, peccatum non facit, in tertia habet eamdem his verbis: Qui bene facit ex Deo est; et qui ex Deo natus est, peccatum non facit. Et quod in prima habet: Ut diligamus opere et veritate, idem in secunda et tertia de diligendo in veritate frequenter inculcat Dum item in prima hæc habet: Multi pseudoprophetæ exierunt in mundum: In hoc cognoscitur Spiritus Dei: Omnis spiritus qui confitetur Christum in carne venisse, ex Deo est; et omnis qui solvit Jesum ex Deo non est, et hic Antichristus est In secunda iisdem pene verbis eamdem reddens sententiam, ait: Multi seductores exierunt in mundum, qui non confitetur Jesum venisse in carne, hic est seductor et Antichristus Rursum in prima: Hæc est charitas ut mandata ejus custodiamus; et in secunda: Hæc est charitas ut ambulemus secundum mandata ejus. At quæ frequens in tribus illis Epistolis facta est charitatis, dilectionis, veritatis inculcatio, plane declarat in duabus illis Epistolis eamdem quæ in prima genuinam elucere atque perspicue conspici Joannis imaginem.*

Ad objectionem respondeo, S. Joannem inscribere se *Presbyrum*, id est seniorem, tum quia illo ævo Presbyter et Episcopus pro eodem usurpabantur, uti ostendi 1. Timoth. 4. 14. idemque docet S. Hieron. epist 85. ad Evagrium; tum quia S. Joannes jam decrepitus et apostolatus dignitate et ætatis plenitudine, omnium Christianorum erat senior. Ultimus enim Apostolorum vixit usque ad imperium Trajani, mortuus circiter anno ab incarnatione Christi 101, qui fuit a passione Christi 68. ita S. Hieronymus loco citato, et Baronius.

SYNOPSIS.

Argumentum Epistolæ est: Laudat Electam, ejusque familiam a fide et charitate; hortatur ut in ea permaneat, ideoque caveat hæreses et hæreticos tum subnascentes, quasi Antichristos, adeo ut nec Ave eis dicat.

Serarius censet Epistolam hanc a Joanne scriptam esse Ephesi, indeque missam: Ephesi enim, utpote metropoli Asiæ S. Joannes ab exilio rediens, jam senio pene confectus residere solebat.

1 Senior Electæ dominæ, et natis ejus, quos ego diligo in veritate, et non ego solus, sed et omnes, qui cognoverunt veritatem, 2. propter veritatem, quæ permanet in nobis, et nobiscum erit in æternum. 3 Sit vobiscum gratia, misericordia, pax a Deo Patre, et a Christo Jesu filio Patris in veritate et charitate. 4. Gavisus sum valde, quoniam inveni de filiis tuis ambulantes in veritate, sicut mandatum accepimus a Patre. 5. Et nunc rogo te, domina, non tamquam mandatum novum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio, ut diligamus alterutrum. 6. Et hæc est charitas, ut ambulemus secundum mandata ejus. Hoc est enim mandatum, ut, quemadmodum audistis ab initio, in eo ambuletis: 7. quoniam multi seductores exierunt in mundum, qui non confitentur Jesum Christum venisse in carnem, hic est seductor, et Antichristus. 8. Videte vosmetipsos, ne perdatis, quæ operati estis; sed ut mercedem plenam accipiatis. 9. Omnis qui recedit, et non permanet in doctrina Christi, Deum non habet: qui permanet in doctrina, hic et Patrem et Filium habet. 10. Si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec Ave ei dixeritis. 11. Qui enim dicit illi Ave, communicat operibus ejus malignis. 12. Plura habens vobis scribere, nolui per chartam, et atramentum: spero enim me futurum apud vos, et os ad os loqui, ut gaudium vestrum plenum sit. 13. Salutant te filii sororis tuæ Electæ.

1. Senior,] πρεσβύτερος. Id est *Presbyter et senex*, hoc est omnium senior; ponitur enim positivus pro comparativo et superlativo: quia S. Joannes omnibus Apostolis solus superstes, omnes Episcopos superabat ætate, æque ac dignitate. *Senior ergo, cui scilicet cycneo suppeteret quædam gratia senectutis*, ait S. Ambrosius in Ps. 36. 25. Hinc *senior* idem est quod dominus, puta Prælatus, Episcopus, Apostolus. A *Senior* enim deducitur, Italum, *Signore*; Hispanum, *Senor*: Gallum; *Seigneur*, nam quod ea a Græco κύριος derivet Joachimus Perionius tr. de Linguæ Gallicæ cum Græca cognatione, longius petitum et contortum videtur. Unde OEcumen. *Joannes*, inquit, *Episcopum se esse nomine Presbyteri declarat*.

Electæ] Noster Serarius secutus OEcum. certa conjectura probare contendit per Electam non significari certam personam et matronam, sed Ecclesiam aliquam Asiæ. Ecclesia enim electa est Dei sponsa, juxta illud Cantic. 6. 9. *Pulchra ut luna, electa ut sol*, et S Petrus ep. 1. c. 5 v. 13. Ecclesiam in Babylone vocat *coelectam*. Censet autem Serarius hanc Ecclesiam fuisse unam ex septem Asiæ, quas S. Joannes instituerat, quasque monet et docet Apoc. c. 1. et 2. aut certe fuisse Ecclesiam Corinthiam, eo quod in ea degeret Caius hospes S. Pauli, ut colligitur Rom. 16. 23. 1. Cor. 1. 14. Videtur enim hæc secunda Epistola missa cum tertia, ac ad illam Ecclesiam in qua erat Caius cui inscribit tertiam. Porro hæc Ecclesia vocatur κυρία, id est *domina*, vel ob loci nobilitatem, vel ob virtutis præstantiam, vel dicitur κυρία, id est, *lectissima*, legitima, legitimo modo congregata, quæ Actor. 19. 39. vocatur ἔννομος: hoc enim significat quoque κυρία, teste Laertio in Zenone.

Verum, ut alia omittam, huic sententiæ obsistit quod scribit S. Joann. ep. 3 ad Caium 9. *Scripsissem forsitan Ecclesiæ, sed is qui amat primatum gerere in eis Diotrephes, non recipit nos*, quo significat se ad Ecclesiam in qua erat Caius, nullam scripsisse Epistolam. Rursum insolens est litteras ad Ecclesiam aliquam inscribere *Electæ dominæ*, præsertim cum multæ, imo omnes Ecclesiæ sint electæ, litteræ enim certis personis, vel Ecclesiis inscribendæ sunt, ne in incertum vagentur, vel ad alienos ad quos non pertinent perferantur: quare inscriptio distincta et clara sit oportet. Quocirca alii passim censent hæc scribi particulari matronæ; hoc enim significat τὸ *Electæ dominæ*. Sed cur vocat eam *Electam*? Multi censent τὸ *Electæ* esse nomen appellativum, non proprium idque vario sensu. Primo, aliqui *Electæ*, inquiunt, id est, fideli et Christianæ; Christiani enim a Deo ex gentilismo vocati et selecti ad fidem, gratiam et gloriam, vocabantur Electi, juxta illud Christi: *Ego elegi vos de mundo*, Joann. 15. 19 et illud Pauli: *Sic elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate*, Ephesiis 1. 4. etc. *Scientes fratres dilecti a Deo electionem vestram*. 1. Thessalon. 1. 4. Sic S. Petrus 1. epist. 1. cap. 11. scribit *electis advenis dispersionis Ponti, Galatiæ*. etc. et c. 2. 4 *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta*.

Sic Christus vocatur *Dei electus*. Lucæ 23. 35. Isaiæ 42. v. 1.

Secundo, alii censent hoc esse epithetum virtutis, q. d. *Electæ*, id est, eximiæ, insigni sapientia et virtute præditæ. Sic Eccles. 4. 16. de sapientia dicitur: *Cum electis fœminis graditur*.

Tertio, alii censent S. Joannem habuisse revelationem de hac matrona, quod a Deo posita esset in numero prædestinatorum et electorum, hocque significare nomine *Electæ*. Sed quis credat S. Joannem, si revelationem hanc habuit, illam non solum ei, sed et toti mundo patefacere voluisse?

Verum alii melius censent τὸ *Electæ* esse nomen proprium vel certe appropriatum. Epistolæ enim solent inscribi personis certis, nominando eas proprio nomine, ne vagæ sint, vel ad alienos perferantur. Hinc et τῇ ἐκλεκτῇ, id est, *Electæ*, nullum habet articulum, quasi nomen proprium. Si enim esset appellativum, dicendum fuisset cum articulo τῇ ἐκλεκτῇ, ut dicit. v. ult.

Hinc rursum τὸ *Electæ* passim majuscula littera scribitur, quasi proprium; sicut enim multi fideles nomina appellativa sibi imponendo fecerunt propria, ut vocentur Justus, Justa, Fortunatus, Felix, Christianus, Christiana, Christina, Pretiosus, Exuperius, Exuperantia, etc. ita et hæc vocata fuit *Electa*, esto *electus* esset cognomen commune omnibus Christianis. Dixi esse hoc nomen vel proprium, vel appropriatum, quia fieri potuit ut fideles hoc nomen ob eximiam virtutem et probitatem ei appropriarint: præsertim quia filias instruebat in cultu virginitatis, et familiam habebat religiosam, uti mox ostendam, sicut Manichæi viros eminentes in sua secta vocabant Electos, teste S. August. de Hæresibus hæresi 46. Sic ergo *Electa* idem est quod eximia, et nobilitate et virtute præstanti, ut respondeat Hebræo בחירא *bechira*, id est, *electa, eximia*. Sic Paulus vocat se segregatum et selectum ad Apostolatum, Rom. 1. 1. Galat. 1. 15. et Rom. 16. 13. Rufum vocat, *electum in Domino*.

Rursum fieri potuit, ut hæc matrona ob nobilitatem, potentiam, charitatem et virtutem electa fuerit in præsidem et præfectam cæterarum mulierum Christianarum, præsertim pauperum, ut eas in fide et Christianismo instrueret, utque earum necessitati eleemosynas procurando subveniret. Addit Lyranus, eam ministros Ecclesiæ sustentasse. Erat ergo quasi mater et refugium fidelium, uti Romæ fuerunt S. Praxedes et soror ejus, S. Pudentiana in persecutione Antonini Imper. Sicut enim Apostoli ad hoc munus elegerunt Stephanum et cæteros sex diaconos, Actor. 6. 5. ita pro fœminis postmodum Episcopi ad hæc elegerunt Diaconissas; et sicut Diaconi præfecti eleemosynis vocabantur *Electi*; ita Diaconissæ vocabantur *Electæ*, scilicet ad gradus et munus diaconiæ; sic enim Episcopi suffragiis creati vocantur Electi, antequam consecrentur. Favet primo, quia si τὸ *Electæ* esset nomen mere proprium, potius dicendum fuisset: *Senior dominæ Electæ*, quam *Senior Electæ Dominæ*.

Favet secundo, quod Interpres eam non vocet *Electam* uti vocatur græce, sed latine *Electum*; interpretatur enim nomen Græcum quasi appellativum, sed appropriatum ratione dignitatis et officii. Rursum favet Lucius Dexter in Chronico, qui hanc matronam proprio nomine vocatam ait Drusiam. Sic enim ait: *Anno Christi 100. Flavia Domitilla patitur: S. Dionysius scribit librum de divinis nominibus. Anno Christi 105. S. Joannes scripserat ad Drusiam fœminam Electam secundam Epistolam, quæ velut Ecclesiæ illius civitatis parens, mira largitione et charitate tunc florebat.* Sic et Espencæus ait hanc Electam vocatam fuisse Drusianam, eamque fuisse hospitam S. Joannis. Denique Clemens Alexand. hic, et ex eo Glossa et Thomas Anglicus: *Secunda, Joannis Epistola, ait, quæ ad virgines simplicissime scripta est, scripta vero est ad quamdam Babylonicam Electam Dominam*, sicut prima scripta est ad Parthos: Parthi enim comprehendunt Babylonios. Sic Josue vocatur Electus Num. 11. v. 28. et Moses Ps. 105. v. 23. et Saul 1. Reg. 9. 2. et David 3. Reg. 8. v. 16. Magis congrue fœmina aliqua singularis virtutis vocatur electa, æque ac vocatur Margarita.

DOMINÆ.] Hinc patet hanc Electam fuisse nobilem, primariam et potentem matronam, ad quam proinde, licet fœminam, præter morem scribit S. Joannes, ut eam, et per eam cæteros in fide confirmet, ne ab Ebione, Corintho et Gnosticis seducatur. Videntur enim hi hæretici se in dominæ hujus domum et animum insinuasse, ut eam et per eam cæteros sua hæresi inficerent: sicut reliquos hæreticos suas hæreses per fœminas propagasse, docet S. Hier. ep. ad Ctesiphontem. Hoc insinuat S. Joann. v. 10. ubi severe jubet, ne Ave ei dicat, nec in domum recipiat.

Alludit ad Hebræam paronomasiam perpulchram, quæ sic habet לבחירה גבירא *libechira gebira*, id est, *Electæ Dominæ*. Simili modo S. Hieron. nobiles matronas Romanas et verbis et scriptis erudiendo, non illas solum, sed per illas magnam partem nobilitatis Romanæ ad perfectionem Christianam instruxit, adeoque in suam Bethlehem ad monasteria S. Paulæ et Eustochii pertraxit. Id ipse respondet pium hoc suum cum fœminis commercium calumniantibus ep. 140. ad Principiam: *Si viri, ait, de Scripturis quærerent, mulieribus non loquerer. Si Barach ire ad prælium voluisset, Debora de victis hostibus non triumphasset. Jeremias carcere clauditur, et quia periturus Israel virum non receperat prophetantem, Olda eis mulier suscitatur. Sacerdotes et Pharisæi crucifigunt Filium Dei, et Maria Magdalena plorat ad crucem; unguenta parat, quærit in tumulo, hortulanum interrogat, Dominum recognoscit, pergit ad Apostolos, repertum nuntiat; illi dubitant, ista confidit. Vere πύργος, vere turris candoris et Libani quæ prospicit ad faciem Damasci, sanguinem videlicet Salvatoris ad fleti pœnitentiam provocantem. Defecerunt Saræ muliebria, et ideo Abraham ei subjicitur, et dicitur ad eum: Omnia quæ tibi dicit Sara, audi vocem ejus.* Verum idipsum non cuilibet est imitandum, ac plane junioribus fugiendum, ne pro charitate supponat se carnalitas, aut certe ejus suspicio et periculum, ut ex fumo flamma sequatur. Vide S. Cypr. de Singular. Cleric.

ET NATIS EJUS.] Hujus Electæ filios vel filias Virgines fuisse testatur Clemens Alexandr. qui ait hanc Epistolam scriptam ad virgines, unde et a Joanne virgine dilectæ officiose hic salutantur. Videtur ergo Electa filias educasse et promovisse ad virginitatem et sanctimoniam, ut domus ejus videretur esse parthenon, sive monasterium virginum, uti fuit domus et aula S. Pulcheriæ filiæ Theodosii et Imperatricis, de

qua vide Aclam sanctam nostri Raderi. Sic ævo S. Joannis Philippus Diaconus quatuor filias virgines Deo obtulit Actor. 21. 9. S. Matthæus Iphigeniam, S. Clemens Flaviam Domitillam et socias. Hinc illa virginitatis et virginum primævarum encomia apud Philon. de Vita contempl. ubi narrat mira de Essæorum continentia sub S. Marco, ac apud S. Dionysium de Eccles. Hierarch. cap. 6. p. 2. apud S. Ignatium epist. ad Antiochenos et ad Tarsenses, imo apud S. Paulum 1. Corinth. 7. 37. et Christum Matthæi 19. 12.

QUOS EGO DILIGO IN VERITATE,] vero scilicet, sincero, casto, christiano, efficaci et operoso amore. *In veritate* ergo est idem quod, in Christiana charitate; unde Dionys. Carthus. ex hoc loco colligit S. Joannem Dei instinctu cognovisse se esse in Dei gratia et charitate perfecta; quod utique verum esse credo, sed id ex hoc loco evinci nequit. Denique *in veritate*, id est, in Evangelica lege et doctrina, quæ sola est lex veritatis ac æqua charitatis. Porro Hugo *in veritate*, inquit, hoc est, *in Domino*, qui est veritas; unde et subdit:

ET NON EGO SOLUS, SED ET OMNES QUI COGNOVERUNT VERITATEM.] *Communis hic amor suspicionem amovet amoris privati, et majorem facit auctoritatem*, ait Glossa interlin. Sensus est, q. d. Omnes Christiani qui cognoverunt veritatem, puta verum Deum, verum Christum, veram fidem et legem, veram virtutem, veram puritatem et sanctimoniam, hi eos amant, quia vident eos excellere in veritate, id est, vere puraque fide, castitate et virtute Christi.

2 PROPTER VERITATEM QUÆ PERMANET IN NOBIS, ET NOBISCUM ERIT IN ÆTERNUM.] Refert hæc ad *diligo in veritate*, non ad *cognoverunt*. q. d. Diligo vos in veritate, quia ipsi constanter adhærent veritati, id est, veræ fidei, castitati et charitati Evangelicæ, quæ permanet in nobis per omnem hanc vitam, et permanebit per omnem vitam, futuram et æternam in gloria cœlesti. Per *veritatem* ergo accipe veram fidem, verum Evangelium, veram doctrinam, quæ permanet et permanebit inviolata, firma et stabilis per omnem æternitatem. Secundo, OEcum. per *veritatem* accipit veram, id est, firmam, stabilem, semperque sui similem charitatem, ne scilicet facile refrigeretur, extinguatur aut minuatur. Sic et Dionysius Carthus. per *veritatem* accipit veram charitatem, qua Electa cum ostiis subveniebat necessitatibus fidelium, ideoque eam a Joanne tantopere fuisse dilectam asseverat. Videtur enim alludere S. Joannes ad aliud epist. 1. c. 3. v. 18. *Filioli, non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate*. Veritas ergo est efficax atque vera charitas, quam sequitur rhora æternitas, ac æterna felicitas. Sensus est quasi dicat: Diligo eos propter veritatem, quia scilicet vivunt secundum veritatem Evangelii, illi quasi normæ vivendi mores omnes conformant, illam actibus suis exprimunt. Tertio nonnulli per *veritatem* accipiunt Christum; ipse enim est via, veritas et vita. Rursum ipse est parens, præco et objectum Evangelii, sive veritatis Evangelicæ; quem enim Evangelium dicit, Christum dicit. q. d. Diligo vos propter Christum, qui in nobis per fidem et amorem manet, et manebit per fruitionem in æternum.

3 SIT VOBISCUM GRATIA, MISERICORDIA, PAX.] De hac salutatione dixi initio epist. S. Pauli ad Titum, ad Roman. ad Corinth. etc. Addit *misericordiam*, vel ut Syrus, *miserationes*, gratiæ, ut per eam misericordiam quam a Deo per Christum perceperant et in dies percipiebant, instiget Electam et natos ad similem misericordiam exhibendam proximis, puta Christianis pauperibus, eorum egestati succurrendo; omnes enim quantumvis sancti, miseri sunt et infirmi, ac sæpius vel labuntur vel in periculo sunt labendi; egent enim misericordia Dei assidue, ut lapsi resurgant, lapsuri sustententur et confirmentur.

A DEO PATRE ET A CHRISTO JESU FILIO PATRIS.] Sub his duabus personis intellige tertiam, scilicet Spiritum Sanctum, hujus enim necessarium principium spirativum sunt Pater et Filius: Ita Lyranus.

IN VERITATE ET CHARITATE.] Subaudi ut perseveretis, vel, ut crescatis. q. d. Sit vobis gratia, etc. ut crescatis et proficiatis assidue in charitate et veritate, hoc est, vera Dei bonorumque divinorum et cœlestium cognitione, sapore et gustu. Aliter Hugo et Cajetanus. Referunt enim hæc ad τὸ *Filio*. q. d. Filius est dilectus Patris, sive diligitur a Patre in charitate et veritate. Aut q. d. Filius pro ea veritate et charitate quam attulit in mundum, quaque vos et fideles suos prosequitur, det vobis gratiam et pacem.

Aliter quoque Catharinus, q. d. Gratia, misericordia et pax, quam vobis apprecor, consistit in veritate, hoc est, in vera doctrina et fide ac charitate, qua invicem sincere propter Deum diligatis. In his enim duobus consistit perfectio Christiani et Christianismi. Hic sensus valde appositus est atque ac facilis et obvius: nihil enim subaudit, nihil supplet. Porro veritas mentem illuminat, charitas voluntatem inflammat; quocirca non aliud pœne, quam hæc duo, hisce Epistolis inculcat S. Joannes.

Symbolice Lyran. *in charitate*, inquit, id est, in Spiritu Sancto; huic enim appropriatur amor et charitas.

Porro artificiose S. Joan. hac salutatione quasi prologo insinuat, et summatim complectitur totius Epistolæ argumentum. Deinceps enim commendat charitatem, ut diligamus invicem usque ad v. 7. inde usque ad finem inculcat veritatem Evangelii, ut in ea persistant, nec hæreticis aures vel linguam commodent, imo nec Ave dicant.

4. GAVISUS SUM VALDE, QUONIAM INVENI DE FILIIS TUIS,] hoc est, filios tuos. Est hebraismus. Similis est, Psalm. 71. v. 16. *Dabitur ei de auro* (id est, aurum) *Arabiæ; et adorabunt de ipso*, id est, ipsum, et Isaiæ 2. v. 3. *Docebit nos de viis suis*, id est vias suas.

Videtur Electa plures habuisse filios, vel ex iis nepotes. Hi enim filiorum nomine censentur; nonnulli *filios* intelligunt non carnis, sed spiritus, quos scilicet Electa in pietate et virtute alebat et promovebat; sed prius quod dixi est genuinum.

AMBULANTES IN VERITATE,] vitam instituentes ad normam Ev. Nota. Non dicit stantes, nec sedentes, sed ambulantes, ut significet eos in dies profecisse in moribus Christianis, et ivisse de virtute in virtutem, easque in hoc nobis imitandos proponat. *Quantum enim quis in virtute operatur*, ait OEcum. *tantum ulterius progreditur, habitumque honesti perfectiorem sibi comparat, quippe cum infinita et nunquam deficiens virtutis vis sit*. Stimulum ad ambulandum dat S.

Ambr. *Tempus, ait, tuum ambulat, et tu dormis?* q. d. Grandis tibi a terra in cœlum empyreum restat via, multorum millionum milliarium est iter; tempus ambulandi tibi breve est et velox; ambulat enim, imo volat; quare ergo cum ambulante, imo volante tempore non ambulas et volas in cœlum? Vidit hoc per umbram Seneca ep. 73. ubi inquit, *omnia alia negligenda esse, ut huic assideamus, cui nullum temporis spatium satis magnum est, etiamsi a pueritia usque ad longissimos humani ævi terminos vita protendatur.* Quocirca idem de Vita beata c. 17. monet *quotidie aliquid ex vitiis demendum, erroresque suos objurgandos.*

SICUT MANDATUM ACCEPIMUS A PATRE.] Patrem potius nominat quam Filium, quia patris est mandare filiis, juxta illud Malach. 1. v. 6. *Filius honorat patrem, et servus dominum suum. Si ergo pater ego sum, ubi est honor meus? et si Dominus ego sum, ubi est timor meus?* Porro Pater mandavit per Filium, quem ideo misit in mundum, juxta illud Christi Joan. 15. v. 15. *Omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis.* Alii per *Patrem* accipiunt Christum; qui est *pater futuri sæculi*, Isaiæ 8. ver. 9. Pro quo Galatinus l. 3. de Arcan. Cath. cap. 19. legit *Pater sempiternus;* quique ait: *Ecce ego et pueri mei quos dedit mihi Dominus*, Isaiæ 8. 18. Ita Lyran. Hugo et Thomas Anglicus. Sed prior sensus simplicior est; nam paulo ante S. Joannes Christum a Patre distinxit.

5. ET NUNC ROGO TE, DOMINA.] Refert hæc ad finem versus: *Ut diligamus alterutrum;* ibi enim sententia pendens expletur. q. d. Rogo te domina, ut te et tuos exerceas in dilectione mutua; hoc enim dilectionis mandatum non est recens et novum, sed ab initio Evangelii et Christianismi a Christo, me, cæterisque Apostolis promulgatum, et assidue commendatum. Nota modestiam S. Joannis prælatis imitandam quia dicit: *Rogo te, domina,* cum potuisset dicere: *Mando tibi,* o filia; de qua vide S. Gregor. 13 Moral. cap. 3. S. Bernard. serm. 23. in Cant. et S. Bonavent. de Sex alis Seraphim c. 4. 5. 7. De mandato dilectionis novo et veteri dixi ep. 1. cap. 2. 7.

6. ET HÆC EST CHARITAS UT AMBULEMUS SECUNDUM MANDATA EJUS.] Græca et Syrus, *mandatum ejus,* puta dilectionis, jam dictum, q. d. In hoc cernitur, in hoc consistit charitas, nimirum in observatione mandatorum Dei. Hæc enim mandata non sunt aliud quam mandata charitatis et dilectionis, tum Dei, uti sunt tria prima Decalogi, tum proximi, quod jam inculcavi et inculco, uti sunt *septem* ultima Decalogi.

HOC EST ENIM MANDATUM (scilicet charitatis et dilectionis jam dictum, et sæpius, imo *semper* a me inculcatum) UT QUEMADMODUM AUDISTIS AB INITIO, IN EO AMBULETIS.] nimirum in veritate et charitate Evangelica assidue progrediamini crescendo et proficiendo in fide et dilectione Dei et proximi, quæ initio prædicationis meæ vobis inculcavi, nec ab iis a quoquam ullo modo vos abduci patiamini.

7. QUONIAM MULTI SEDUCTORES EXIERUNT IN MUNDUM.] Transit in alterum Epistolæ caput scilicet a charitate ad veritatem Evangelicam; hæ enim virtutes sunt individuæ comites et sorores; veritas enim Evangelii docet et parit charitatem. Porro τὸ *quoniam* dat causam dicturum vers. præced. q. d. Dixi ut in mandato veritatis et charitatis Evangelii, quod ab initio vobis tradidi, constanter ambuletis, id est, maneatis et proficiatis; quoniam multi seductores exierunt in mundum, qui hanc veritatem, et consequenter charitatem Christianam evertere, et vobis eripere conantur; a quibus proinde quasi lupis imo Antichristis, cavere debetis; ipsi enim a Christo et Christianorum unione, ad sua satanica conventicula vos seducere satagunt; ita OEcum.

VENISSE.] Græca ἐρχόμενον, hoc est, *venientem,* id est, ut Tigur. *venturum,* scilicet ab olim, a tempore Prophetarum, qui eum venturum prædixerunt. Melius Noster vertit, *venisse.* Jam enim venerat Christus nisi quis cum Cajetano referat ad futurum in judicio Christi adventum; hunc enim negabant hæretici illius ævi, uti dixi 2. Petri 3. vers. 4.

HIC EST SEDUCTOR, ET ANTICHRISTUS.] q. d. Quisquis ita sentit, quisquis ita docet, scilicet Christum non venisse in carnem, nec esse incarnatum, hic est impostor, imo Antichristus. Repetit et inculcat dicta ep. 1. c. 4. 3.

8. VIDETE VOSMETIPSOS.] Vatablus, *intuemini,* scrutamini, examinate *vos ipsos;* Tigurina, *cavete vobis ipsis;* Syrus apud Serarium, *custodite vos in animo vestro.* Præclare Philo Carpathius in cap. ult. Cantic. *Nihil,* ait, *est utilius, nihil laudabilius, nihil sanctius, quam in se descendere, seque et vitam propriam et proximi, cum possis, ad honestatem collimare.*

NE PERDATIS QUÆ OPERATI ESTIS.] Græca hæc legunt in prima persona, ἵνα μὴ ἀπολέσωμεν ἃ εἰργασάμεθα, id est, *ne perdamus quæ operati sumus.* q. d. Ne incassum vobis prædicarim, quod sane fieret, si sineretis vos ab hæreticis a veritate et charitate Christiana ad hæresim traduci; tam enim ego quam vos omnem pristinum laborem perderemus. Porro, ut vetus dictum habet, *Nulla major infelicitas est, quam meminisse se aliquando fuisse felicem.*

SED UT MERCEDEM PLENAM ACCIPIATIS.] Hanc enim vobis afferet in fide et charitate Christi constantia, ac perseverantia: hæc enim tam præteritorum, quam præsentium et futurorum bonorum operum integram, adæquatam, plenamque mercedem promerebitur et reipsa afferet. Rursum *plenam,* id est, copiosam et abundantem, ut alibi ostendi. Qui enim apostatat, esto postea pœniteat, semiplenam et dimidiatam duntaxat mercedem recipiet; quia omne tempus et omnia opera quæ in apostasia gessit, perdidit. Græca rursum habent in præsenti ἀπολάβωμεν, hoc est, *ut plenam mercedem accipiamus;* plena enim Apostoli et doctoris est merces, cum operum suorum fructum videt in discipulis; cumque non tantum in se, sed et in discipulis suis remunerationem accipiens, honoratur et coronatur. Unde S. Paulus ait Philippens. cap. 4. 1. *Itaque fratres mei charissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona mea, sic state in Domino charissimi:* et Thessalonicensibus epist. 1. c. 2. 19. *Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus? vos enim estis gloria nostra et gaudium.*

9. OMNIS QUI RECEDIT.] Perperam Lyranus et Hugo legunt *præcedit.* q. d. Qui prius bene incedit, sed postea male ambulat et recedit, perperam, inquam:

Græce enim est *παραβαίνων*, id est, *qui transgreditur*, violat, recedit; Syrus, *qui transit et non permanet in doctrina Christi, Deum non habet amicum*, patrem, tutorem, provisorem per fidem, spem et charitatem.

Qui PERMANET IN DOCTRINA, HIC ET PATREM ET FILIUM HABET,] ac consequenter Spiritum Sanctum qui est amor et nexus Patris et Filii. Talis ergo est Templum SS. Trinitatis, uti docet Christus Joann 14 23. et Paulus 1. Corinth 6. 19. Repetit et inculcat S. Joannes ea quæ scripsit epist 1. cap 2. 24. Vide ibi dicta.

10. SI QUIS VENIT AD VOS, ET HANC DOCTRINAM NON AFFERT, NOLITE RECIPERE EUM IN DOMUM; NEC AVE EI DIXERITIS.] Non tantum consulit S. Joannes, uti aliqui opinantur, sed et præcipit, ut Electa et quivis fidelis hæreticum, qui *hanc doctrinam non affert*, id est, qui aliam, et Christo fideique orthodoxæ contrariam doctrinam affert (est miosis) hospitio non accipiat, nec Ave ei dicat; loquitur enim proprie de hæreticis dogmatistis, qui in domos matronarum nobilium et potentum irrepebant, ut hæreses suas occulte docerent et spargerent. Unde causam præcepti subdit, dicens: *Qui enim dicit illi Ave, communicat operibus ejus malignis;* quia scilicet salutando hæreticum dogmatistam, videtur dogmati et hæresi ejus favere et applaudere, illudque fovere et promovere sua auctoritate, favore, hospitio, facultatibus. Sicut enim qui furem artem furandi exercentem domo excipit, censetur ejus furtis cooperari, ac proinde juxta leges quasi furum receptator punitur, quia furi dat receptaculum et latebras. Et qui meretrici ut meretricetur elocat domum, censetur cooperari ejus meretricio, ait Navarrus in Manuali c. 17 n. 195. Sic qui hæreticum venientem in urbem ut in ea dogmatizet, hæresimque spargat, hospitio excipit censetur ejus doctrinæ et hæresis propagationi cooperari. Vetat hic S. Joannes omne colloquium, omne consortium, omne commercium cum hæreticis; hoc enim est plus quam *Ave*.

Nota. Non tantum jure Humano et Canonico, quod post S. Joannem ediderunt Pontifices et Concilia, sed et jure divino ac naturæ fugiendi sunt hæretici tribus casibus. Primus est, cum est periculum ne tu vel tui ab eis pervertantur, quod ordinarie subesse solet. *Nam sermo eorum ut cancer serpit*, ait sanctus Paulus 2. Timoth. 2. 17.

Secundus, cum suscipiendo eum, videris ejus hæresi favere, eamque tacite profiteri aut adjuvare. v. g. si Ministrum Calvinianum cognitum domo et mensa excipias, qui ea de causa venit, ut hæresim suam propaget; si ejus concioni et cœnæ Eucharisticæ intersis; si ei in sacris et Sacramentis communices.

Tertius, cum scandalum aliis creas, ut ipsi putent te hæresis et hæreticorum hospitem et patronum, utque ipsi ad idem faciendum tuo exemplo incitentur.

Hisce casibus exceptis, jure divino et naturæ non vetatur communicatio cum hæreticis, præsertim si necessitas, pietas aut gravis utilitas eam suadeat.

Porro S. Joannes quod hic docuit verbo, monstravit exemplo. Ingressus enim balneum, mox ut in eo Cerinthum conspexit, ex eo se proripuit, dicens suis: *Fugiamus ocius, ne balneum in quo est Cerinthus veritatis adversarius, extemplo corruat*, uti refert Irænæus l. 3. c. 3 Et Euseb. l 3. cap. 13. additque S. Hieron. dial. contra Lucifer. post S. Joannis abitum illico Cerinthum cum sociis balneo ruente fuisse oppressum. S. Joannes ergo uti ingenti amore prosequebatur Christum, Christique fidem, ita immani odio aversabatur hæreticos, juratos Christi et fidei hostes.

S. Joannem magistrum secutus S. Polycarpus discipulus, ad hæc S. Joannis verba alludens ep. ad Philippens. *abstinentes*, ait, *a scandalis et a falsis fratribus, qui in vanum portant nomen Domini, qui aberrare faciunt inanes homines; omnis enim qui non confitetur Jesum Christum in carne venisse, hic Antichristus est; et qui non confitetur mysterium crucis, ex diabolo est; et qui deterserit eloquia Domini ad propria desideria, et dixerit neque resurrectionem, neque judicium esse, hic primogenitus Satanæ est. Propter quod relinquentes vanitates multorum et falsas doctrinas, ad illud quod traditum est nobis a principio verbum revertamur.* Ita scripsit S. Polycarpus, ita et fecit; occurrens enim Marcioni hæretico, ab eo rogatus num se agnosceret? *Agnosco*, ait, *te primogenitum diaboli*, uti ex Irenæo Eusebius l. 4. Hist. c. 13.

Sic et S. Ignatius, æque S. Joannis discipulus, ep. ad Trallianos: *Fugite*, ait, *impias, et Deum abnegantes hæreses; diaboli enim sunt adinventiones serpentis malorum auctoris, qui per mulierem seduxit Adam*. Similia habet S. Clemens Rom. l. 6 Const. Apost. c. 18. S. Martialis ep. ad Tolos. S. Irenæus l. 3. c. 3. S. Hilarius l contra Auxentium, S. Cyprian. de lapsis, S Hier. ep. ad Demetr. S. Chrys. h de fide, spe et char S. Bern. ser. 66 in Cantic.

Sic S. Hermenegildus jussu patris Leovigildi regis Gothorum occisus est, quod noluisset in Paschate ab Episcopo Ariano Eucharistiam suscipere, uti refert S Greg 3. Dialog 31 eaque de causa eum ut Martyrem colit Ecclesia

Joannes Moschus in Prato spir. c 40 narrat Cosmum Abbatem sanctum, sepultum in eodem sepulcro in quo humatus erat hæreticus Episcopus, singulis noctibus auditum has voces dare; *Noli me tangere, hæretice, et ne appropinques mihi, inimice sanctæ Dei Catholicæ Ecclesiæ*. Et cap. 177. narrat Monachum habitantem in cella Evagrii hæretici, in eadem seipsum injecto fune strangulasse. Id ei prædixerat Abbas, dicens: *Fili, dæmon acerrimus illic habitat, qui non permittit aliquem ibi commorari*

Eusebius Vercellensis captus ab Arianis malebat fame mori, quam ab Arianis cibum sumere, uti habet ejus Vita

Liberius Pontifex rejecit munera, quæ Eusebius Constantii Imp. Ariani legatus offerebat sancto Petro. teste S. Athan. ep. ad Solitar.

Quam cives Samosateni execrati sint Eunomium hæreticum, adeo ut pueri ludentes pila, cum illa casu mulam Eunomii tetigisset, in lusu pergere noluerint, nisi illam quasi hoc tactu contaminatam, prius trajiciendo per flammas expiassent, narrat Theod. lib 4 Hist. c 12 et Baron. anno Christi 370 Similia de Alexandrinis suis Arianos aversantibus habet S. Athan. ep. ad Solitar.

S. Paphnutius Maximum Hierosolymæ Episcopum ex simplicitate inter hæreticos versantem manu edu-

cens: *Non patior*, inquit, *Episcopum adeo venerandum in cathedra pestilentiæ sedere, et cum impuris hæreticis ne verbo quidem communicare.* Testis Sozomen. l. 2. c. 25.

S. Antonius jam moriturus, teste S. Athanas. in ejus vita suis discipulis severe dixit: *Hæreticorum et schismaticorum venena vitate, meumque circa eos odium sectamini: scitis ipsi quod nullus mihi pacificus sermo cum eis unquam fuerit.*

S. Martinus communicans cum Episcopis Ithacianis sceleris spe salutis eorum, monitus fuit ab angelo, pœnitensque licet, deinceps tamen sensit detrimentum virtutis, ut tot miracula non patraret quot ante solebat, teste Sulpitio lib. 3. Dialog.

Multo magis cavendi sunt hæreticorum libri; illi enim pestilentes occulte hæresim suam, quasi pestem specie elegantiæ et sapientiæ animis legentium instillant. Hoc sæculo hæresis Lutheri et Calvini, per tot regna sparsa est per libros eorum; si eam vis tollere, tolle eorum libros et Ministros: illico eam sustuleris, si pios et doctos sacerdotes et prædicatores eis substituas. Quocirca Constantinus Magnus sub pœna mortis jussit libros Arianorum exuri; ita Tripart. lib. I. cap. 15. Idem sub eadem pœna de libris Eunomianorum sanxit Theodosius Cod. Theodos. lib. 16. Sic Manichæorum libros cremari jussit S. Leo, teste S. Prospero in Chronico. A libris Wiclefi Bohemiæ invectam esse hæresim Hussiticam, quæ usque ad hæc tempora duravit, testis est Æneas Sylvius de Origen. Bohem. c. 37. Joannes Moschus in Prato spirit. cap. 46. narrat Cyriacum Abbatem graviter per visum a B. Virgine reprehensum, quod in cubiculo haberet libros Nestorii: eum dicere: *Habes intra cellam tuam inimicum meum, et ego ut ingredior?*

NEC AVE EI DIXERITIS.] Syrus: *Ave et Vale non dicetis ei*; græce χαίρειν, id est, *ave, salve, vale*. *Ave* et *salve* dicebant prisci Romani in ingressu, *vale* in digressu. Rursum *ave* dicebant mane, *vale* vespere, teste Suetonio in Galba c. 4. et Martial. lib. 4. epigram. 79.

Discurris tota vagus urbe, nec ulla cathedra est,
Cui non mane feras irrequietus ave.

Ave ergo, id est, gaude: ita Syrus. Audi Festum: *Avere nihil aliud est, quam cupere; argumento est avidum et aviditas, ex quibus præcipua cupiditas intelligitur; cum significat et gaudere.* Sic χαίρειν idem est quod *gaude, lætare, exulta*; lætitia enim salus est et beatitudo hujus vitæ, quam salutando aliis apprecamur, juxta illud Eccles. 3. 12. *Cognovi quod non esset melius nisi lætari et facere bene in vita sua.* Hæretico ergo non Ave, sed væ intentandum, uti intentavit Elymæ impostori S. Paulus Actor. 13. 10. dicens: *O plene omni dolo et omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis justitiæ, non desinis subvertere vias Domini rectas. Et nunc ecce manus Domini super te, et eris cæcus, non videns solem usque ad tempus.*

11 QUI ENIM DICIT ILLI AVE (Syrus, *gaude*) COMMUNICAT OPERIBUS EJUS MALIGNIS.] Salutando enim hæreticum dogmatistam, hæresin ejus probare videtur, uti paulo ante ostendi, cum potius instar Pauli eam redarguere et abominari debeat. Pro *malignis* Iren. lib. I. cap. 13. legit *nequissimis*; omnes enim dolos, fraudes, libidines, scelera omnia machinantur hæresiarchæ et hæresis propagatores. Nonnulli codices Latini addunt: *Ecce prædixi vobis, ut in die Domini non confundamini.* Ita legunt Lyran. Hugo, Dionys. et Thomas Anglicus.

12 PLURA HABENS VOBIS SCRIBERE, NOLUI PER CHARTAM ET ATRAMENTUM.] non quasi ob defectum chartæ et atramenti plura scribere nequeam, sed quod censeam ea non committenda esse charta et atramento (ita Syrus) hoc est, non esse scribenda, sed ore tenus communicanda, ut sequitur; sive quia secreta sunt, sive quia literæ perire, vel in infidelium, qui perperam omnia nostra interpretantur, manus incidere possunt; sive quia viva vox est efficacior et gratior quam scripta; sive quia literæ et colloquia, præsertim cum fœminis debent esse succincta, uti aiebat S. Franciscus uterque, scilicet Assisias et noster Xaverius. Præclare quoque idem S. Franciscus Assisias in opusculo Decem perfectionum veri Religiosi, hanc ultimam assignat: *Super omnia caveant*, ait, *ut in omnibus verbis ejus reluceat veritas, bonitas et humilitas; quia verbum hominis debet incipere in veritate, proficere in bonitate, terminare in humilitate, et mensurari brevitate, quia Verbum abbreviatum fecit Dominus super terram.*

SPERO ENIM ME FUTURUM APUD VOS.] Hinc videtur hæc Epistola scripta et missa non Babylonem ad Babyloniam fœminam, ut ait Clemens Alexand. sed ad aliquam Asiæ, vel Græciæ urbem Ephesso vicinam. Inde enim ad vicinas Asiæ urbes in fide erudiendas et confirmandas, excurrere poterat et solebat S. Joannes jam grandævus, et pœne decrepitus, non vero in Babylonem adeo remotam.

ET OS AD OS LOQUI.] Est græcismus, pro eo quod Latini dicunt: *Ore ad os loqui*, hoc est, præsens præsenti loqui; Græce enim est στόμα πρὸς στόμα λαλῆσαι; sed more Græco subauditur propositio κατά, q. d. Secundum os, id est, ore ad os loqui. Est ergo antiptosis Græca, vel potius Hebr. Hebræi enim quia carent nominum declinatione et casibus dicunt פה אל פה *pe el pe* id est, *os ad os*, hoc est ore ad os loqui.

UT GAUDIUM VESTRUM PLENUM SIT.] *Plenum*, id est, abundans et exuberans; viva enim vox Doctoris et Apostoli, præsertim S. Joannis, longe plus gaudii, doctrinæ, consolationis, pietatis, devotionis erat allatura, quam literæ mortuæ. Nam ut ait S. Hieron. ad Paulin. de S. Script. *Habet nescio quid latentis energiæ vivæ vocis actus et in aures discipulorum de auctoris ore transfusa fortius sonat.* Pro *vestrum* Græca legunt ἡμῶν, id est, *nostrum*. Tam enim S. Joan. gaudebat videre, docere et consolari suos discipulos, quam discipuli gaudebant ejus aspectu, doctrina et consolatione. Sic S. Paulus optat videre Romanos c. 1. 12. *Et simul consolari*, ait ipse, *in vobis, per eam quæ invicem est fidem vestram atque meam.*

13 SALUTANT TE FILII SORORIS TUÆ ELECTÆ.] Hinc OEcum. et noster Serarius contendunt τὸ *Electæ*, cui inscribitur hæc Epistola, esse nomen appellativum, et epithetum Ecclesiæ cujusvis particularis. Sensum enim esse, q. d. Te, o electa Ecclesia Corinthiorum, salutant filii sororis tuæ, puta fideles Electæ Ecclesiæ Ephesiorum. Alii censent Electas has fuisse personas particulares, sed vocari sorores non carne, sed fide et spiritu, eo quod ambæ ejusdem magistri, puta S. Joannis essent discipulæ.

Verum respondeo primo, τα *Electæ* referre ad *tuæ*, non ad *sororis*. Clarius id apparet in Græco: *salutant*, inquit, *te filii* της αδελφης σου της εκλεκτης, id est, *sororis tuæ*; *tuæ*, inquam, quæ es *Electa*, sive quæ uti nominaris, ita revera es electa. Unde Biblia Gothica, teste Mariana, legunt: *Salutant te filii sororis tuæ, Electa*, id est, o Electa in vocativo casu.

Secundo, planius το *Electa* referas ad *sororis*, soror ergo Electæ, ad quam scribit S. Joann. v. 1. vocabatur pariter *Electa* sæpe enim in eadem familia, præsertim si sit ampla et prolibus abundans, plures filii et filiæ habent idem nomen, ut in eadem sint duo Joannes, duo Petri, duæ Mariæ, duæ Margaritæ. Addo quod initio Epistolæ indicavi, τα *Electæ* non tam esse nomen proprium, quam appropriatum, quia scilicet est nomen dignitatis et officii, quod pluribus personis idem officium obeuntibus tribuitur et congruit. Electa ergo videtur fuisse nomen matronæ primariæ, quæ Ecclesiæ ministros, orphanos, viduas et pauperes sustentabat, quasi mater, quæ cæterarum fœminarum instructioni et gubernationi in Ecclesia præerat instar Diaconissæ. Sensus ergo est, q. d. O Electa mater fidelium in Ecclesia, v. g. Corinthi, salutant te filii sororis tuæ, quæ pariter est Electa mater fidelium in Ecclesia Ephesi, unde hæc scribo. Id arguit Græcus articulus της εκλεκτης; nomini enim proprio non solent Græci præfigere articulum, sed nomini dignitatis et officii, quod certæ personæ appropriatur.

Hæc verbis ostendunt comitatem, affabilitatem et humanitatem S. Joannis, qui non solum Electam suo sed et nepotum nomine salutat. Similis fuit in S. Paulo, uti videre est Rom. cap. ult. et in fine cæterarum ejus Epistolarum.

Nonnulli Græci et Latini Codices addunt *Gratia tecum. Amen*; et Syrus, *Gratia vobiscum. Amen*, quæ salutatio et S. Joanne digna est, et S. Paulo frequens.

COMMENTARIUS

IN TERTIAM

SANCTI JOANNIS

EPISTOLAM.

SYNOPSIS.

SCRIBIT S. JOANNES AD CAIUM SIBI FAMILIAREM, EUMQUE LAUDAT AB HOSPITALITATE, QUOD FIDELES PEREGRINOS HOSPITIO EXCIPIAT, FOVEAT, BENIGNE LAUTEQUE HABEAT. INDE V. 9. EX ADVERSO ACCUSAT DIOTREPHIS INOSPITALITATEM ET ARROGANTIAM, QUOD FIDELES NON SUSCIPIAT, ET SUSCIPIENTES EX ECCLESIA EJICIAT. DENIQUE V. 12. DEMETRIUM PUBLICO OMNIUM SUOQUE TESTIMONIO COMMENDAT, AC BREVI SE PRÆSENTEM FORE SIGNIFICANS SALUTARI JUBET AMICOS.

1 SENIOR Cajo charissimo, quem ego diligo in veritate. 2. Charissime, de omnibus orationem
facio prospere te ingredi, et valere, sicut prospere agit anima tua. 3. Gavisus sum valde
venientibus fratribus, et testimonium perhibentibus veritati tuæ, sicut tu in veritate ambu-
las. 4. Majorem horum non habeo gratiam, quam ut audiam filios meos in veritate ambulare. 5. Cha-
rissime, fideliter facis quidquid operaris in fratres, et hoc in peregrinos. 6. Qui testimonium red-
diderunt charitati tuæ in conspectu Ecclesiæ: quos, benefaciens, deduces digne Deo. 7. Pro no-
mine enim ejus profecti sunt, nihil accipientes a Gentibus. 8. Nos ergo debemus suscipere hujusmodi,
ut cooperatores simus veritatis. 9. Scripsissem forsitan Ecclesiæ; sed is, qui amat primatum
gerere in eis, Diotrephes non recipit nos. 10. Propter hoc si venero, commonebo ejus opera, quæ
facit, verbis malignis garriens in nos; et quasi non ei ista sufficiant: neque ipse suscipit fratres;
et eos, qui suscipiunt, prohibet, et de Ecclesia ejicit. 11. Charissime, noli imitari malum, sed
quod bonum est. Qui benefacit, ex Deo est; qui malefacit, non vidit Deum. 12. Demetrio testi-
monium redditur ab omnibus, et ab ipsa veritate, sed et nos testimonium perhibemus; et nosti
quoniam testimonium nostrum verum est. 13. Multa habui tibi scribere; sed nolui per atramentum,
et calamum scribere tibi. 14. Spero autem protinus te videre, et os ad os loquemur. Pax tibi.
Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.

1. SENIOR.] id est, maxime senex, antiquissimus, summus tum ætate, tum dignitate Episcopatus, Apostolatus et Patriarchatus. Vide dicta ep 2 v. 1.

CAJO.] Quis est Cajus? Primo, Lucius Dexter in Chronico, censet fuisse filium Caji Oppii Centurionis; sic enim habet: *Anno Christi 70. in Arabia Felice, martyrium trium Magorum, qui Christum in Bethleham adorarunt. Per hæc tempora delatus jam in Asiam S. Joannes cognomento Theologus, docebat Ephesi; unde scripsit ad Cajum Hispanum C. Centurionis Malacitani filium, fratrem Demetrii hospitalis viri, cujus pater post fuit Episcopus Mediolanensis; Diotrephes vero impediebat hospites ad Hispanias peregrinationis causa devenientes. At hic malus Episcopus propter ejus scelera et superbiam depositus est.* Pergit Dexter. *Peregrinatio ad loca sancta Hispaniæ, ex multis aliis locis facta ab ipsis Apostolicis temporibus, cum C. Oppius Centurio peregrinos sustentabat. Qui Cajus domo Corinthius genere vero Hispanus, etiam D. Paulum inde redeuntem domo tectisque liberaliter excepit, invisitque Joannem ab exilio post redeuntem in Hispanias. Comitatur Joannem et Romam usque ad Hyginium; inde venit Mediolanum, et Pontifex ibi factus in Domino moritur.* Sic et Onuphrius in Chronico Cajum tertium facit Mediolani Episcopum, sed ait eum fuisse Romanum, non Hispanum. Sic enim habet anno Christi 92. *Cajus Romanus tertius Mediolani Episcopus sedit annis 22.* puta usque ad annum Christi 114. quousque vix vixisse videtur C. Oppius, nisi dicas eum fuisse decrepitum, uti fuit S. Dionysius Areopagita et alii illo ævo: nam Heleca Episcopus Cæsaraugustanus qui ad sua usque tempora prosecutus est Chronicon L. Dextri asserit C. Oppium Cornelium fuisse Centurionem illum, cujus famulum Christus suscitavit, ac postea socium Apostolis, neci Stephani interfuisse. Petrum et

Paulum comitatum in Hispaniis ibi prædicasse ac prædicantem Scepticensibus juxta idem mortuum esse. Ac L. Dexter, C. Oppium, patrem hujus Caji ad quem scribit S. Joannes, censet fuisse Centurionem illum qui astitit et custodivit Christum in cruce, qui, viso terræ motu aliisque prodigiis, exclamavit : *Vere filius Dei erat iste*, Matth. 27. 54. sic enim scribit : *Anno Christi 34. Christus Salvator mundi reus ad Pilatum agitur. Claudia Procula, uxor Pilati, admonita per somnium in Christum credit, et salutem consequitur. Christus Dominus noster in crucem acitur VIII. Calend. Aprilis; solis defectus et tenebræ terram cooperiunt; Cajus Oppius Centurio Hispanus credit Christo morienti in cruce.* Addit deinde hunc C. Oppium per Hispanias prædicasse Christum et miracula a Christo in cruce coram se edita, ideoque Hispanos primos suscepisse Christi fidem, ac postulasse aliquem ex Apostolis ad se mitti, missumque esse S. Jacobum. Hæc Dexter; de cujus fide et auctoritate dixi Præfat. in Acta, in fine Chronotaxis.

Secundo, Beda, Glossa, Hugo, Lyran. Dionys. hic, Ambrosiaster in c. 16. ad Rom. et alii passim (excepto Cajetano et Cather. qui dubitant) censent Cajum hunc fuisse Corinthium illum, de quo S. Paulus Corintho ad Romanos scribens c. 16. 23. ait : *Salutat vos Cajus hospes meus, et universa Ecclesia*, vel, ut Græca et Beda habent, *et universæ Ecclesiæ*, eo quod quoslibet de Ecclesia domo exciperet; pari enim modo S. Joannes hic Cajum suum ab hospitalitate impensa commendat. De eodem ait Paulus, 1. Cor. 1. 14 *Neminem vestrum baptizavi nisi Crispum et Cajum.* Porro hunc Cajum S. Joanni fuisse familiarem testatur S. Athanas. in Synopsi, ubi ait eumdem dictante S. Joanne scripsisse ejus Evangelium: Metaphrastes vero in Vita S. Joannis asserit S. Joannem Evangelium a se in exilio Pathmos conscriptum, cum ex eo Ephesum rediisset, illud Cajo legendum et recognoscendum tradidisse.

Addit Marianus et Severius hunc eumdem esse Cajum cum illo ad quem extant primæ quatuor epistolæ S. Dionysii Areopagitæ, quas inscribit Cajo Therapeutæ; id est Esseno, Ascetæ, Monacho. Favet id quod huic Cajo scribit S. Joannes v. 11. *Qui bene facit ex Deo est; qui male facit, non vidit Deum.* Therapeutæ enim assidue vacantes pietati et contemplationi, per eam videbant Deum; unde et videntes vocabantur, uti olim et Prophetæ. Idem censent Maximus et Georgius Pachymeres S. Dionysii Paraphrastes, ac Dionysius Carthus. ibidem. Ex illis enim S. Dionys. epistolis liquet Cajum hunc fuisse virum sublimem, et Apostolis familiarem; nec obstat monachismus hospitalitati, quam in Cajo hic commendat S. Joannes; tam enim olim quam modo religiosis et monachis cordi fuit et est hospitalitas; præsertim si credimus Dorotheo in Synopsi, et Sedulio in c. 16. ad Rom. qui tradunt Cajum, de quo Paulus Rom. 16 creatum esse Episcopum, sive, ut Dorotheus vult Ephesinum; sive, ut Sedulius, primum Thessalonicensem; solebant enim ex Therapeutis et Asceti, quasi viris perfectis, creari Episcopi; imo Episcopi erant Therapeutæ, ut patet in S. Dionysio, S. Basilio, S. Nazianz. S. Chrys. S. Gregor. S. Aug. qui vitam contemplativam jungebant actioni. Episcoporum enim propria dos et laus est hospitalitas, quam proinde eis commendat S. Paulus 1. Timoth. 3. 2. et Tit. 1. 8.

2. DE OMNIBUS ORATIONEM FACIO PROSPERE TE INGREDI, ET VALERE, SICUT PROSPERE AGIT ANIMA TUA.] Pagninus et Tigurina omittentes τὰ σε, id est, *te*, sic vertunt, *de omnibus* (fidelibus tuis) *opto ut prospere agant, et recte valeant. sicut prospere agit anima tua*, q. d. Opto omnes recte valere et prosperari, sicut tu recte vales et prosperaris. Verum omnes Græci, Syri et Latini legunt τὸ σε id est *te*. Itaque pro genuino sensu, Nota Pro *de omnibus* græce est περὶ πάντων, quod verti potest, *præ omnibus, supra omnia*, vel *omnes*. Noster simplicius vertit, *de omnibus*, id est, in omnibus, per omnia; Syrus, *in omni re oro ego pro te, ut prospere pergas, et sis sanus, sicut prospere agit anima tua;* Vatabl. *sicut animo bene habes, ita opto te per omnia bene habere.* Aut, opto te in omnibus semper valere et prosperari; sicut ea ipsa nunc anima tua, id est, tu ipse in omnibus recte vales et prosperaris. Deus enim tua omnia fortunat et prosperat; facit enim ut tam corpore quam animo recte valeas, idemque benedicit et locupletat tuam familiam, famulos, amicos, negotia, opes, proventus, resque tuas omnes; quia eas in Dei obsequium, ac Ecclesiæ ministrorum, et hospitum pauperumque alimoniam impendis, ut in te impleatur illa benedictio Psaltis, imo Dei: *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, et campi tui replebuntur ubertate*, Ps. 64. 12. et: *Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti eum*, Ps. 5. 13. et: *Qui coronat te in misericordia et miserationibus*, Ps. 102. 4. Sic Deus benedixit bonisque omnibus vallavit beneficos amicos suos, Noe Genes. 9. 1. Abraham Gen. 22. 17. Isaac Genes. 25. 11. Jacob Genes. 32. 29. Ruth. c. 3. 10. Obededum 2. Regum 6. 11. Judith. c. 13. 23. Job cap. 1. 10. et cap. 42. 12. Idem facit similibus, qui ad miserandum et benefaciendum proclives sunt, juxta illud promissum Sapientis Prov. 28. v. 27. *Qui dat pauperi, non indigebit ; qui despicit deprecantem, sustinebit penuriam*: et illud Pauli 2. Corinth. 9. vers. 6. *Qui parce seminat, parce et metet; et qui seminant in benedictionibus, de benedictionibus et metet.*

ORATIONEM FACIO] εὔχομαι, id est, *oro*, vel *opto*, ut vertit Vatabl. quæ enim optamus, hæc et oramus. Addit Nyssenus orat. 2. de Orat. Domin. orationem græce dici εὐχήν, id est, *optionem* et *votum*; eo quod illi fidenter orent Deum pro bonis qui ei boni aliquid voverunt. Rursum εὔχομαι, id est, *vota facio*, voveo: nec enim verbales et frigidæ erant S. Joannis preces, sed contentæ, votivæ, efficaces et fervidæ.

PROSPERE TE INGREDI.] q. d. Oro ut tu in omnibus tuis negotiis et actibus prospere agas. Glossa Interl. *ut quod bene agis bene perficias*. Græce est εὐοδοῦσθαι id est, *bene ingredi*, prospera via progredi; feliciter dirigi, prospero itinere deduci: significat enim prosperum rei successum et exitum, quem suis dat Deus. Sic Sapient. 11. 1. dicitur εὐόδωσεν, id est *feliciter direxit opera eorum* (Hebræorum) *in manu Prophetæ sancti*, puta per Mosen, quem eis dedit per desertum vie ducem. Et Psalm. 1. 3. de justo dicitur *Omnia quæcumque faciet prosperabuntur*, id est, felicem sortientur exitum, græce εὐοδωθήσονται. Quare mysticum est quod ait OEcumenius et Beda; Prospere agere, inquiunt, idem est, quod ex Evangelii norma et præceptis vitam instituere.

ET VALERE,] ὑγιαίνειν, sanum esse, bona esse valetu-

dine. Sanitas enim requiritur ad bona opera, præsertim hospitalitatis et beneficentiæ.

SICUT PROSPERE AGIT ANIMA TUA.] sicut enim recte vales, ita valeas et corpore, rebusque omnibus, vel *anima tua*, id est, tu ipse, ut jam dixi. Laudat Cajum et laudando eum ad hospitalitatis et virtutis incrementa extimulet. Nam, ut ait S. August. hom. 25 inter 50. *Laudata virtus crescit, et laudare est acerrimus stimulus movendi.* Porro Plinius lib. 3 epist. *Eget*, inquit, *si qua virtus alia, laudis hoc stimulo liberalitas.* Quin et Seneca lib. 2 de Ira cap. 21. ait, *Assurgere ingenium si laudatur, et in spem sui bonam adduci.*

3. GAVISUS SUM VALDE VENIENTIBUS FRATRIBUS, ET TESTIMONIUM PERHIBENTIBUS VERITATI TUÆ.] *Veritas* hæc primo, est fidei. q. d. Testantur te in fide Christiana et doctrina Christi constanter inter omnes persecutiones persistere. Secundo, *veritas* hæc est morum. q. d. Testantur te vivere juxta fidem et veritatem Evangelii; testantur mores tuos esse conformes fidei et Evangelio quod profiteris. Unde tertio, veritas hic accipi potest vera charitas et beneficentia; hanc enim maxime docet et sancit veritas Evangelii, hancque in Cajo dilaudat Joann. v. 5. et 6. Quarto, *veritas* accipi potest sinceritas et candor, qui opponitur hypocrisi et simulationi. q. d. Testantur te in omnibus esse sincerum et candidum. Quinto, *veritas* accipi potest in tribuendo simplicitas, et vera simplexque liberalitas, de qua Paulus Rom. 12. 8 et 2 Corinth. cap. 8. 2.

4. MAJOREM HORUM (id est, *his*; est græcismus) NON HABEO GRATIAM.] q. d. Nihil mihi gratius accidere potest, nullam majorem mihi gratiam facere possunt, quam, si faciant, ut audiam eos in veritate jam dicta ambulare. Legit Interpres χαριν, id est, *gratiam* et ita legunt Græci: nonnulli tamen legunt χαραν. id est *gaudium*, unde Comp. et Regia legunt, *majus horum non habeo gaudium;* et Syrus. *major illa lætitia nulla mihi est, quam ut audiam filios meos ambulare in veritate.* Eodem redit utraque lectio. Celebrat S. Hieron. in c. 5. ad Ephesios illud Christi axioma: *Nunquam læti sitis, nisi cum fratrem videritis in charitate.*

Porro quantum gaudii soleat magistris offerre discipulorum profectus, pulchre docet Seneca epist. 34. *Cresco*, ait, *et exulto, discussa senectute recalesco, quoniam ex his quæ agis et scribis, intelligo quantum te ipse* (*nam turbam olim reliqueras*) *supergressus sis. Si agricolam arbor ad fructum producta delectat, si pastor ex fœtu gregis sui capit voluptatem, si alumnum suum nemo aliter intuetur quam ut adolescentiam illius suam judicet: quid evenire credis his, qui ingenia educaverunt, et quæ tenera formaverunt, adulta subito vident? Assero te mihi, meum opus es. Ego cum vidissem indolem tuam, injeci manum: exhortatus sum, addidi stimulos, nec lente ire passus sum, sed subinde incitavi, et nunc idem facio. Sed jam currentem hortor et invicem hortantem.*

5. CHARISSIME, FIDELITER FACIS QUIDQUID OPERARIS IN FRATRES, ET HOC IN PEREGRINOS.] *Fideliter*, id est christiane, facis. Græce πιστον ποιεις, id est, *quod fidelem decet facis:* Vatabl. *facis rem tua fide dignam*, facis quod Christianum facere oportet, facis quod mire Christi fidem illustrat, hospitando, alendo, fovendo fratres, puta. fideles præsertim peregrinos. Hospitalitas enim olim Christianis erat commendatissima, adeoque signum et nota certa Christianæ fidei; teste est Lucianus licet Gentilis in Peregrino.

Secundo, τo *fideliter*, hic non solum fidem, sed et fidelitatem Caji, significat. q. d. Fidelis es Christo; fidelitatem quam Christo in baptismo spopondisti, reipsa præstas. Spopondisti enim te vitam instituturum juxta præcepta Christi, inter quæ primum est charitatis et beneficentiæ erga Christianos, quasi fratres, ac ejusdem fidei et religionis socios. Audi Tertull. inter notas fidelium recensentem contesserationem hospitalitatis; sic enim ait l. de Præscr. c. 20. *Itaque tot ac tantæ Ecclesiæ, una est illa ab Apostolis prima, ex qua omnes; sic omnes primæ, et omnes Apostolicæ, dum unam omnes probant unitatem. Communicatio pacis, et appellatio fraternitatis, et contesseratio hospitalitatis; quæ jura non alia ratio regit, quam ejusdem Sacramenti una traditio.* Contesserationem vocat tesseram sive signum, quod Christiani Christianis exhibebant, ut se ostenderent esse Christianos, itaque quasi fratres hospitio exciperentur. Sic enim et Gentiles habebant tesseram hospitii et amicitiæ. Sed cum tesseram hanc Christianorum cognovissent, et dolose usurparent Gentiles, uti Peregrinum fecisse docet Lucianus. Concilium Nicænum pro tessera instituit litteras, quas Formatas appellabant, de quibus vide Baronium.

ET HOC IN PEREGRINOS.] και εις τους ξενους, id est *et in hospites* vel *peregrinos*, ubi τo και id est *et*, idem valet quod *præsertim;* ideoque Noster vertit *et hoc*. Sic Christus ait: *Dicite discipulis, et*, id est præsertim *Petro*, Marci 16. 7. Similia sunt Sophoniæ 1. 16. Matth. 13. 41. et alibi.

Porro per *peregrinos* hic accipe tum viros Apostolicos, qui peregrinando disseminabant Evangelium, uti vult Beda; tum eos qui a Gentilibus proscripti exules peregrinabantur, ut vult Hugo et Glossa interlinearis; tum fideles quolibet alio titulo, vel causa peregrinantes, ut vult Dionys. Horum enim curam Deus suo exemplo fidelibus commendavit, dicens Deut. 10. 18. *Deus amat peregrinum, et dat ei victum atque vestitum; et vos ergo amate peregrinos, quia et ipsi fuistis advenæ in terra Ægypti.*

6. QUI TESTIMONIUM REDDIDERUNT CHARITATI TUÆ IN CONSPECTU ECCLESIÆ.] Solebant enim olim Episcopi et presbyteri venientes ad se hospites invitare ad concionem vel exhortationem in Ecclesia faciendam, quam dum hi facerent, simul celebrabant hospitalitatem et charitatem Caji, quam ibi experti erant. Hunc ritum invitandi hospites tradit S. Clemens l. 2. Constit. c. 62. et sancit Concil. Carthag. IV. c. 3. eumque usurpavit Mediolani S. Ambr. ut patet h. 48. et S. Cyrillus Alexandriæ, ut patet hom. 7. et 8.

QUOS BENEFACIENS DEDUCES DIGNE DEO.] Hugo legit, *deducis* Sensus est. q. d. Quibus si benefacere pergas, excipiendo illos hospitio, alendo, juvando, dirigendo, dando viaticum, *deduces illos digne Deo*. q. d. Facies ut commode iter suum prosequi, et alio quo tendunt commigrare possint. quod est opus pium, Deoque dignum. Græce est ους καλως ποιησεις προπεμψας. id est, *quos benefacies*, id est, beneficio afficies, *deducens digne Deo*, et ita legunt Compl. et Regii. Hinc

et Tigur. ac Pagnin. vertunt: *Quos benefacies si deduxeris digne Deo;* S. Hier. in c. 1. ad Titum vertit: *Quos optime facies si præmiseris* (hoc enim est προπέμψας) *digne Deo.* Hæc omnia eodem redeunt; τὸ ergo *deduces,* ut ex voce Græca liquet, non tam ducatum aut comitatum corporalem significat quasi velit S. Joann. Cajum hospites suos abeuntes personaliter comitari, et per iter deducere; quam viaticum et reliqua ad iter opportuna, v. g. duces itineris, comites contra latrones, litteras commendatitias ad amicos, etc. complectitur. *Deduces* ergo, id est, transmittes eos commode, secure, liberaliter. Sic Romani iis quibus publicum hospitium dabant, etiam lautia, id est, hospitalia dona tribuebant. Hoc est quod Romanis scribit Paulus cap. 16. 2. de Phœbe: *Ut suscipiatis eam, inquit, in Domino digne sanctis, et assistatis ei in quocumque negotio vestri indiguerit.*

DIGNE DEO.] Primo, q. d. Uti dignum est Dei cultores a Dei cultore tractari, honorando illus quasi Dei ministros, et Deum in illis; tam charitative et reverenter eos tractando, quam tractari decet Christi servos et membra, ait Dionysius.

Secundo, q. d. Facies quod Deo dignum est, gratum et honorificum.

Tertio, q. d. Rependes quasi vicem Deo, quia sicut ille in te liberalis est, ita et tu liberaliter tua in Dei ministros effundas.

Quarto, q. d. Magnam apud Deum inibis gratiam et mercedem; mereberis enim ut Deus liberalitatem tuam in suos ministros majori erga te liberalitate bonorum, tum corporalium, tum spiritualium compenset. Actio enim Deo digna censetur, quæ apud Deum præmium et compensationem meretur. Qui enim agit digna Deo, dignus est cui Deus paria, imo majora rependat, juxta illud promissum Christi Matth. 10. 40. *Qui recipit vos, me recipit; et qui recipit me, recipit eum qui me misit. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ mercedem Prophetæ accipiet, et qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet.*

Quinto, *digne Deo,* hoc est, tali modo qui dignus censetur Deo, q. d. Divine, regie, largiter. Ita noster Larinus: Unde Syrus vertit, *sicut decenter Deo.*

Sexto, idem, *digne Deo,* inquit, hoc est, eo modo et dignitate, ac si Deus ipse id ageret, servata proportione; sic loqui linguis angelorum 1. Cor. 13. est ea elegantia loqui, qua uteretur angelus si loqueretur.

Moral. examinet se quisque fidelis, et videat an opera ejus sint plena, perfecta, ac tam præstantia ut sint digna Deo: an charitas ejus sit similis charitati Dei et Christi; an agat et vivat digne Christo. Donum quod regi offers non quale quale, sed eximium et regium esse decet, ut sit rege dignum; quale ergo sit oportet quod Deo summo, inquam, ejus sanctitati et majestati, quæ est Rex regum, et Dominus dominantium, offertur? De quo ait Job c. 37. 23. *Digne eum invenire non possumus, magnus fortitudine, et judicio, et justitia, et enarrari non potest.* Ut vivas digne Deo et Spiritu Sancto plenus sis necesse est; solus enim Deus operatur opera divina digna se. Invoca ergo jugiter Spir. Sanctum et ex imo corde inclama: *Veni, sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium et tui amoris in eis ignem accende.* Hic ergo tibi in omni opere, ut illud excellenter facias, sit stimulus: *Fac hoc digne Deo,* et, ut ait Sapiens Eccli. 33. 23. *In omnibus operibus tuis præcellens esto.* Hoc est quod Ephesios monet c. 4. 1. *Obsecro vos ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis cum omni humilitate,* etc. et Phil. 1. 27. *Tantum digne Evangelio Christi conversamini,* et Coloss. c. 1. 10. *Ut ambuletis digne Deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes et crescentes in scientia Dei,* etc. et Thess. ep. 1. c. 2. 12. *Testificati sumus ut ambularetis digne Deo, qui vocavit vos in suum regnum et gloriam.* Pro modulo ergo nostro digne Deo ambulemus; nam adæquate et physice solus Christus id facere potuit et fecit: ipse enim solus est ἰσόθεος, id est, *æqualis Deo,* quia Deus homo; unde et actiones ejus solæ fuerunt theandricæ, id est, Dei viriles, ut ait S. Dion. qui ep. 4. ad Cajum: *Divina, ait, non quatenus Deus est, perfecit, neque humana quatenus homo; sed postquam Deus factus est homo, novam quamdam θεανδρικὴν, id est ex divino et humana compositam, operationem apud nos instituit.*

7. PRO NOMINE ENIM EJUS PROFECTI SUNT,] ut scilicet nomen Dei et Christi evangelizarent, ait Beda, aut quia pro nomine ejus exilio mulctati sunt, aut quavis alia pietatis et Dei causa, hoc iter susceperunt; ergo par est eos a vobis *digne Deo suscipi* et deduci. Primam causam, scilicet quod profecti sint ad propagandum Evangelium, magis verba ipsa significant, et ea quæ sequuntur.

NIHIL ACCIPIENTES A GENTIBUS,] quia gratis Gentibus prædicant Evangelium, ne videantur quæstum aucupari ex Evangelio. Aut quia a Gentilibus ob fidem Christi bonis spoliati sunt. Aut quia cum sint Christiani noluerunt ullum cum Gentibus, utpote idololatris, commercium habere, nec quidquam ab eis etiam oblatum accipere; decet ergo eos a vobis, o Christiani, sustentari digne Christo. Unde subdit:

8. NOS ERGO DEBEMUS SUSCIPERE HUJUSMODI.] Græce ὑπολαμβάνειν, id est, *occupare,* prehendere, detinere, ut non expectemus donec ipsi ad nos veniant, sed eos prævenire, domum nostram invitare, imo cogere, ait OEcum. uti coegerunt discipuli Christum in Emaus, Lucæ 24. 29. et Abraham suos hospites Genes. 18. v. 12. et Lot, Genes. 19. v. 1. Porro *suscipere* et *susceptio* in Script. significat omne officium, omne obsequium, omnem protectionem, omnem opem ac curam.

UT COOPERATORES SIMUS VERITATIS, ministrando necessaria illis qui veritatem prædicant; et illis qui pro veritate fidei tribulationes ac exilia sustinent, ait Lyranus.

Porro S. Joannes hortans Cajum ut pergat in hospitalitate, utitur prima persona, non tertia, seque illi associat, dicens: *Nos ergo debemus,* non: Tu ergo debes; ut suavior et efficacior sit exhortatio. Sane non dubium S. Joannem valde fuisse in peregrinos hospitalem; erat enim Episcopus Ephesinus; ac proinde bona Ecclesiæ Ephesinæ in pauperes et peregrinos dispensabat. Addit Beda S. Joannem in star Pauli Actor. 20. 34. ex labore manuum vixisse, indeque alios succurrisse, ut impleret illud Christi: *Beatius est magis dare, quam accipere.* Actor. 20. v. 35.

Nota. S. Joannes multis argumentis et stimulis pungit incitatque Cajum ad prosequendam suam in peregrinos liberalitatem. Primum est, laudando ejus liberalitatem, quodque hospites eam laudarint coram tota

Ecclesiæ. v. 3. Secundum, quod hoc sit opus fidele et Christiano proprium, v. 5. Tertium, quod hoc sit opus dignum Deo, v. 6. Quartum, quod conferatur in eos, qui nomen Dei prædicant aut propagant, v. 7. Quintum, quod conferatur in eos, qui a cæteris Gentibus deserti vel expilati sunt, v. 7. Sextum, quod per hoc cooperemur veritati et Evangelio, illudque per prædicatores vel confessores, quos excipimus et alimus, prædicamus et profitemur. Vide quæ de excellentia hospitalitatis dixi 1. Petri 4. 9. et Hebr. 13. 2.

9. SCRIPSISSEM FORSITAN ECCLESIÆ.] Græca ἔγραψα, id est, *scripsi*. Ita Erasmus, Vatabl. Clarius, Cajetanus qui censent nostram Vulgatam hic esse corruptam. Verum Gagnæus, Serarius et alii censent Interpretem legisse ἔγραψα ἄν, aut certe τὶ ἄν subintellexisse, uti subinde alii subintelligunt, ideoque rectius vertisse *scripsissem forsitan*, idque probatur primo, quia hic sensus est congruentior, q. d. Scripsissem, utique, sed ideo non scripsi, quia nos nostrasque litteras non recipit superbus ille Diotrephes. Secundo quia nullæ extant S. Joannis litteræ scriptæ ad Ecclesiam, et frustra eas scripsisset, cum sciret eas non recipiendas, imo qui eas recepissent vexandos a Diotrepho, ut patet v. 10. Tertio, id plane confirmat Syrus qui vertit, *bohe havith*, id est, *quærens, petens, cupiens fui ad scribendum Ecclesiæ, sed ille qui amat esse primus apud vos, Diotrephes*, non *suscipit nos*.

SED IS QUI AMAT PRIMATUM GERERE IN EIS,] in ea, puta Ecclesia; sed dicit *eis*, quia intelligit fideles qui sunt in Ecclesia, eamque componunt et conflant. Ecclesia enim est nomen collectivum significans multitudinem, collectionem et cœtum fidelium; congrue ergo ei datur cognomen vel pronomen plurale. Græce est φιλοπρωτεύων, id est, *ambiens primatum*, primas tenere volens. Quare videtur fuisse Diotrephes, vel Episcopus, ut aliqui censent, quia Episcopus jure suo primas tenet in Ecclesia; vel certe vir potens, insolens, et arrogans, qui in Ecclesia dominari, fidelibus præesse, sibique jus Episcopale arrogare satagebat. Addit Beda eum fuisse hæresiarcham; sed nil tale insinuat hic S. Joannes, imo potius contrarium; nam si fuisset hæresiarcha, acrius eum eo egisset S. Joannes, eumque excommunicasset, et ex Ecclesia ejecisset, uti Paulus excommunicavit Hymenæum et Alexandrum, 1. Timoth. 1. 20. Oderat ergo Diotrephes S. Joannem, non quia hæreticus, *sed quia ambitiosus*; videbat enim Joannem suo primatui quem ambiebat resistere. Porro Diotrephes adeo fuit superbus et arrogans, ut ipsi S. Joanni sese opponere, ejusque fideles excommunicare, et ex Ecclesia ejicere auderet. S. Joannes enim, licet jure Episcopali præsideret soli Ecclesiæ Ephesinæ, jure tamen Apostolico, sive qua Apostolus, præerat omnibus Asiæ, imo totius orbis Ecclesiis.

DIOTREPHES.] Vatablus censet esse nomen appellativum, q. d. Jactabundus, arrogans; olim enim qui generis nobilitate inflati erant, διοτρεφεῖς, id est, *a Jove nutriti*, solebant vocari, et hinc facit, quod eum primatus Ecclesiastici affectatorem dixit.

Melius L. Dexter in Chronico, et alii passim censent esse nomen proprium, aut potius appropriatum; ipse enim jactans suum genus et opes apud Gentiles, gentilitio nomine vocabat se Diotrephem, id est, a Jove nutritum, Jovis filium. Sic Homerus reges vocat διοτρεφέας καὶ διογενέας. Id est, *Jovis alumnos*, et *a Jove genitos*. Sic Castor et Pollux vocantur διόσκουροι, id est, *Jovis filii*. Actuum. 28. 11. Addit L. Dexter hunc Diotrephem fuisse Episcopum, sed ob superbiam et inhospitalitatem ab episcopatu depositum, verba Dextri recitavi initio capitis.

Perperam ergo Beda: *Diotrephes*, inquit, *idem est quod speciosus, insulsus, sive decor insaniens, ita ut perfidiam cordis etiam in nomine signaverit*.

Moraliter hunc Diotrephem imitantur, qui beneficia et prælaturas ambiunt, easque sibi ob nobilitatem et opes deberi autumant, cum Christus ignobiles et pauperes vocarit, imo elegerit in Apostolos; vide 1. Cor. 1. 26. vide et Tiraquellum de Nobilit. c. 20. n. 40. et seq. Rursum Diotrephem imitantur sæculares principes et nobiles, qui jus patronatus in conferendis beneficiis non habentes illud usurpant et invadunt, aut eo abutuntur volentes dominari in cleris.

Denique disce hic quam Apostoli et viri magni suos habeant æmulos et hostes; ita S. P. Petrus æmulum habuit Simonem Magum, S. Paulus Elymam, S. Joannes Diotrephem, et Apollonium Tyanæum Ephesi magiam docentem.

NON RECIPIT NOS,] nostrum apostolatum, nostram auctoritatem, nostros fratres, nostras litteras, nostra præcepta. Solebat Episcopus epistolam ad Ecclesiam suam missam recipere, et fidelibus in Ecclesia legere, quasi Ecclesiæ caput, primus et primas. Episcopo absente id præstabat ejus Vicarius, vel qui jus Episcopale sibi arrogabat; quod si Episcopus epistolas non probaret, supprimebat, nec legebat. Dicit ergo S. Joannes se non scribere Ecclesiæ, eo quod illi præsideat ambitiosus Diotrephes; qui primas sibi arrogans, nulli, ne S. Joanni quidem, se submittebat, ideoque ejus scripta in Ecclesia non legisset, nec legi permisisset.

10. COMMONEBO EJUS OPERA.] Minus recte aliqui legunt *commovebo*, id est, commovebo. Græce enim est ὑπομνήσω, id est, *commonebo*, in memoriam revocabo, in lucem proferam, cunctis nota faciam, ante oculos ponam: Vatab. et Pagnin. *indicabo*. Ubi nota lenitatem S. Joannis in corripiendo et castigando. Budæus in Comment. Linguæ Græcæ vertit, *judicabo*; est enim verbum forense; OEcum. *minabor, puniam ac malum pro malo retribuam*; Syrus, *meminero operum ejus* recordabor eorum quæ facit. Unde L. Dexter ait hunc Diotrephem officio et episcopatu fuisse privatum ac depositum, uti jam dixi.

VERBIS MALIGNIS GARRIENS IN NOS.] Syrus, *quia verba mala facit in nos*, calumnias in me conjiciens, mihi detrahens, me infamans, quod proprium est hæreticorum; græce est φλυαρῶν, quod significat *nugari*, ineptire, garrire, blaterare. Apposite calumnias Diotrephis despiciens vocat garritum; nam, ut ait Seneca ep. 92. *Eleganter Demetrius dicere solebat, eodem loco sibi esse voces imperitorum, quo ventre redditos crepitus. Quid enim, inquit, mea refert, sursum isti an deorsum sonent? Quanta dementia est, vereri ne infameris ab infamibus?* Idem vero Seneca l. de Remed. fort. *Male*, inquit, *de te opinantur homines, sed mali; moverer si male de me M. Cato, si Lælius sapiens, si alter Cato, si duo Scipiones ista loquerentur; nunc malis displicere laudari est. Non potest ullam auctoritatem habere sententia, ubi qui*

damnandus est damnat. Male de te loquuntur; moverer, si judicio hoc facerent, nunc morbo faciunt; non de me loquuntur, sed de te. Male de te loquuntur, bene nesciunt loqui, faciunt non quod mereor, sed quod solent; quibusdam enim canibus sic innatum est, ut non pro feritate, sed pro consuetudine latrent. Ita Demosthenes apud Stobæum serm. 40. *Calumniam aliquantisper quidem audientium opinionem confirmare, progressu vero temporis nihil ipsa imbecillius esse* dicebat, et Socrates *admiranti cuidam cur nihil in eum commoveretur, a quo conviciis petebatur: Mihi,* ait, *non maledicit, quandoquidem ea quæ dicit, mihi non adsunt nec in me hærent.*

NEQUE IPSE SUSCIPIT FRATRES.] Christianos, orthodoxos; quia suscipit dumtaxat suæ sectæ pseudo-Christianos et cacodoxos, hoc erat scelus avaritiæ, invidentiæ, et odii, quod vero sequitur, sævitiæ et arrogantiæ.

ET EOS QUI SUSCIPIUNT.] Legit ἐπιδεχομένους. Et sic habent aliqui codices; plures tamen habent τοὺς βουλομένους. id est, eos *qui volunt,* scilicet suscipere.

DE ECCLESIA EJICIT.] tum de loco et cœtu Ecclesiæ, præsertim in agape et convivia post Eucharistiam; ita Hugo; tum de ipsa fidelium congregatione, excommunicando eos. Ita Dionys. cum potius ipse excommunicandus esset Sic enim habet Concilium Gangrense c. 11 et habetur c *Si quis despicit,* dist. 42. *Si quis,* ait, *despicit eos qui fideliter agapas, id est, cœnas pauperibus exhibent, et propter honorem Dei convocant fratres, et noluerit communicare hujusmodi vocationibus, parvipendens quod geritur, anathema sit*

11. NOLI IMITARI MALUM] Syrus, *ne similis fias in malo, sed in bono.* q. d. Noli imitari superbum, impium, avarum, et inhospitalem Diotrephem. esto primas in Ecclesia occupet, quidem cæteri sequaces vulgo solent imitari; sed potius imitare humilem, pium liberalem et hospitalem Demetrium, de quo v. 12 Magna est vis exempli ad provocandum intuentes, ut illud imitentur, et major est vis pravi. quam boni ob corruptionem naturæ. *Proclivius est,* ait Hier. epist. 7. *malorum imitatio, et quorum virtutes assequi nequeas, cito imitaris vitia.* Quocirca monet hic S. Joannes, ut quisque bonorum exemplum sibi imitandum proponat, non malorum. Sic et S. Paulus 1. Corinth. 11. 1. *Imitatores,* ait, *mei estote, sicut et ego Christi.* Et Hebr. 13. 7. *Mementote Præpositorum vestrorum, quorum intuentes exitum conversationis imitamini fidem.* Hac de causa celebrat Ecclesia Sanctorum festa, ut eos quasi exempla vitæ ad imitandum proponat; hinc et utilissimum est legere et meditari vitas Sanctorum. Ita ex lectione Vitæ S. Antonii conversi sunt duo illi aulici, quos refert S. August. 8 Confess. cap. 6. quin et ipse S. August. ibidem c. 7. Ex lectione Vitæ S. Mariæ Ægyptiacæ conversus est S. Joannes Columbinus fundator Ordinis Jesuatorum; legendo Vitas sanctorum, conversus est noster S. Ignatius.

QUI BENEFACIT, EX DEO EST; QUI MALE FACIT, NON VIDIT DEUM] Syrus: *Ille qui facit bonum, a Deo est; et ille qui facit malum, non vidit Deum* Dupliciter hæc sententia accipi potest Primo, generatim de quolibet bono et malo cujuslibet virtutis et vitii. q. d. Qui facit bona opera ex Deo est, qui facit mala, non vidit Deum Secundo et magis apposite speciatim hæc accipias de bono benefici et beneficentiæ, et malo malefici et maleficentiæ. Et hoc magis significant voces Græcæ: ἀγαθοποιεῖν enim est *benefacere* alicui, beneficium præstare alteri; et ἀγαθοποιός est *benefiens,* munificus, liberalis; ex adverso κακοποιεῖν, est *malefacere,* male mereri de aliquo. Agit enim Joannes de beneficentia et hospitalitate, eamque in Cajo laudat; maleficentiam vero in Diotrephe culpat et damnat. Alludit S Joannes ad id quod dixit epist. 1. cap. 3. vers 6 et cap. 4 7. *Omnis qui diligit, ex Deo natus est, et cognoscit Deum. Qui non diligit, non novit Deum; quoniam Deus charitas est.* Vide ibi dicta. Sensus est ergo, q. d. Qui benefacit egentibus, v. g. hospites et peregrinos suscipiendo et fovendo, uti facis tu, o Caje, hic ex Deo est eumque cognoscit, amat imitatur et colit; qui vero malefacit proximo, uti facit Diotrephes, non est ex Deo, nec Deum vidit aut videt, id est Deum practice non cognoscit, quia eum non amat, non imitatur et colit, nec ei beneficentiam mandanti obedit. Licet ergo omnis virtus sit ex Deo, tamen charitati et beneficentiæ id attribuitur et appropriatur, quod sit ex Deo, eo quod ipsa sit virtus divina, ac nos similes faciat Deo. Dei enim proprium est se suaque bona communicare, et benefacere.

Cujus ratio est, quod Dei proprium sit abundare adeo omni bono, ut supereffluat, illudque in alios benefaciendo transfundat. Qui ergo benefacit, Dei benefici filius similis et imitator est. Unde ad hæc S. Joannis verba alludens S. Dion. Eccles. hier. c. 3. *Est omnium divinius,* ait, *ut eloquia sacra ajunt, Dei cooperatorem fieri, et ostendere divinam in se ipso actionem relucentem.* Hinc illud adagium de beneficio; *Homo homini Deus. Deus est,* ait Plinius l. 2. c. 7. *mortali juvare mortalem et hæc ad æternam gloriam via.* Nazianz. de cura Pauperum: *Esto,* ait, *calamitoso Deus.* Viderunt idipsum Gentiles. Ovidius l. de Ponto elegia 9. ad Cotyn.

> Hoc tecum commune diis, quod utrique rogati
> Supplicibus vestris ferre soletis opem.
> Nam quid erit quare solito dignemur honore
> Numina, si demas velle juvare deos?

In verbo *juvare* alludit ad etymon Jovis, qui erat deorum maximus; dictus est enim *Jupiter* a juvando, quasi *juvans pater;* unde Cicero, ait eum propter beneficia vocatum esse optimum, sicut propter vim maximum. Concludit Ovidius:

> Utilitas igitur magnos hominesque deosque
> Efficit, auxiliis quoque favente suis.

Hinc Virgil. ecloga 1. Augustum Cæsarem, qui sibi agros servarat, suum vocat Deum;

> Namque erit ille mihi semper Deus.

Cicero epist. ad P. Lentulum, eum vocat parentem ac deum suæ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis. Martialis l. 8. epigram. 24.

> Qui fingit sacros auro vel marmore vultus,
> Non facit ille Deos; qui rogat ille facit.

Huc facit illud Arist. 1 Ethic. 2 *Quo communius eo divinius bonum.* Vide dicta Actor. 20. 34

QUI MALEFACIT, NON VIDIT DEUM.] Alludit ad illud 1. epist. c. 3. 6. *Omnis qui peccat non vidit Deum.* Antithesis exigebat ut diceret: *Non est ex Deo;* sed

per auxesin dicit amplius q. d. Qui male facit, adeo non est ex Deo; ut ne quidem Deum videat, id est, practice cognoverat, cum tamen Deus sit lux immensa: quia malefaciens in tenebris agit, dum opera tenebrarum puta peccata, exercet. Rursum hic non cognoscit Deum, quia ita vivit ac si Deum non novisset, ac si Deus sua scelera non videret, ac si non esset Numen, scelerum judex et vindex. quæ omnia alienissima sunt a Deo. *Nam in omni loco oculi Domini contemplantur bonos et malos.* Prov. 15. 3. Rursum qui malefico est, et male facit proximo, hic proprie non videt id est, cognoverit Deum practice, quia non agnoscit immensa et perpetua Dei in se beneficia, *ut iis gratus* existat, aliis amore Dei benefaciendo, cum Deo, qui bonis nostris non eget, benefacere, et vicem rependere nequeat. Quare Deus vicissim tales non cognoscit, id est, non approbat dicetque eis in die judicii: *Nunquam novi vos: discedite a me, qui operamini iniquitatem*, Matth. 7. 23.

At hæc S. Joannis verba allusit S. Dionys. scribens ad eumdem Cajum Therapeutam, videntem et contemplativum (qua de causa ait hic S. Joannes; *Vidit Deum*) epist. 1. ubi explicat quomodo boni et perfecti præsertim Therapeutæ, qualis erat Cajus, videant Deum. *Si quis est, ait, qui viso Deo id quod vaperit intellexit, non enim vidit, sed aliquid ipsius, quod est et cognoscitur; ipse vero supra mentem atque supra omnem substantiam. sublimiter collocatus*, etc. *mentis captum longe superat.* Deus enim in se invisibilis omnia transcendit, lucemque habitat inaccessibilem, quæ nobis caligo est impervia, ut idem docet ibidem. Idem epist. 2 cum quæsisset ab eo Cajus: *Qui fit ut Deus super principium emineat deitatis et bonitatis?* Respondet, ut interpretatur Pachymeres: *Quia deitas ejusmodi donum est, quod a Deo in nos derivatur, quo divinæ efficimur consortes naturæ. Per deitatem intellige munificum Dei gratiam nos bonos et deos constituentem. Hoc enim donum et origo est et causa, quo dii efficimur, pariter et boni: porro bonum hoc quod est principium nostræ deificationis, Deus ipse transcendit. Additque inimitabilem Dei imitationem, nostram esse deificationem; quia enim non efficimur dii nisi numen divinum imitando, ideo imitatio dicitur; quia vero ad primarium illud divinitatis exemplar, ne ulla quidem ex parte pertingimus, hinc jure inimitabilis hominibus et angelis dicitur ejus deitas et bonitas.* Idem ep. 3 ad eumdem: *Occultus, ait, est Deus etiam post ipsam declarationem. aut divinius dicam, in ipsa declaratione.* Idem epist. 5 ad Hieroth. *Divina caligo*, inquit, *est lux ad quam aditus non patet, in qua Deus habitare dicitur, quæ quidem nec cerni potest, præ excellenti claritate; nec adiri eodem propter singularis divini luminis effusionem. In hac versatur omnis, qui dignus habitus est, Deum nosse et videre; hoc ipso quod non cernit neque cognoscit, vere in eo aspectum et cognitionem superat: atque hoc ipsum noscens, quod est super omnia et quæ sensu percipiuntur, et quæ ratione intelliguntur; dicitque illud Prophetæ: Mirabilis facta est scientia tua ex me; confortata est, et non potero ad eam.* Idem deinde probat exemplo sancti Pauli, qui licet raptus esset in Deum, tamen asserit Deum omnem intelligentiam *et* cognitionem superare. Hinc et noster Joannes Evang. cap. 1. vers. 18. inquit: *Deum nemo vidit unquam*, scilicet per visionem claram; vidit tamen per obscuram cognitionem, seu fidem, juxta illud sancti Pauli: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*, 1. Cor. 13. 12.

12. Demetrio testimonium redditur ab omnibus.] de hospitalitate, probitate et exteris virtutibus Christianis. Hunc ergo Cajo imitandum et adjuvandum proponit, sicut Diotrephem inhospitalem vitandum. Suspicatur noster Serarius Demetrium hunc esse illum qui olim Præfectus artificum Dianæ, contra S. Paulum Ephesi seditionem concitavit Act. 19. 24. qui postea pœnitens peccatum suum fervore pensans. persecutionem in propagationem fidei commutarit; licet nil tale prodant veterum historiæ. Insinuant Catharinus et Salmeron hunc Demetrium fuisse Episcopum. L. Dexter in Chronico asserit hunc Demetrium fuisse fratrem Caji, ad quem epistolam hanc scribit S. Joannes. Verba Dextri recitavi initio capitis.

Et ab ipsa veritate.] q. d. Falli potest testimonium populi et vulgi, at falli nequit testimonium veritatis: *Vulgus*, ait Cicero pro Roscio comœdo, *ex veritate pauca, ex opinione multa æstimat.*

Veritas autem testimonium perhibet Demetrio, q. d. Vere Demetrius christiane vivit et Christiana opera facit. Ejus ergo vita verum ei virtutis dat testimonium. Veritas, id est, res ipsa clamat eum tam re ipsa, quam nomine verum probumque esse Christianum. Beatus qui testimonium habet a veritate; hic enim testimonium habet a Deo, qui est prima et summa veritas. Mundani testimonium habent, sed ab adulatione et falsitate; nam, ut vulgo dicitur: *Multi Laudenses, pauci Veronenses;* nimirum multi laudatores, puta adulatores, pauci veridici.

Sed et nos testimonium perhibemus.] quod utique gravius et certius est, utpote Episcopale, Apostolicum et canonicum, utpote scriptoris hagiographi. Vere Cicero pro Plancio: *Gravior et validior est decem virorum bonorum sententia, quam totius multitudinis imperitæ.*

13. Multa habui tibi scribere, sed nolui per atramentum et calamum scribere tibi.] q. d. Multa habui tibi communicanda. sed nolui ea committere chartæ, quia brevi ore ad os loquemur. Vide dicta ep. 2. 12. Syrus: *Multa fuerunt mihi ad scribendum tibi, sed non volo ut in manu atramenti et calami scribam tibi.*

Pax tibi.] Syrus, *pax sit tecum.*

14. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.] Syrus: *Precantur pacem tibi amici. Precare pacem amicis cuilibet in nomine suo.* Hebræorum enim communis salutatio erat; שלום לכם *schalom lachem*, id est, *Pax vobis*, quo more gentis usus est Christus et Apostoli. Rursum hic nota comitatem et affabilitatem S. Joannis, qui amicos vult salutari nominatim, eos tamen non nominat, quia plurimi erant, et ne quem ex oblivione prætereundo, aut alteri præponendo offendat.

COMMENTARIUS

IN EPISTOLAM

SANCTI JUDÆ,

APOSTOLI.

PROŒMIUM.

Tria hic de more præmittenda: Primum de Auctore hujus epistulæ; secundum, de ejus auctoritate; tertium, de ejus argumento.

Quoad primum, Auctor est Judas non Iscariotes, sed Jacobi, scilicet frater Jacobi, inquam, Minoris, qui frater Domini cognominatus est, scripsitque Epistolam Canonicam. Matrem habuit Mariam Alphæi, sive Cleophæ, scilicet uxorem; quæ et Jacobi scilicet mater, vocatur, Marci 15 vers. 40. Eadem vocatur soror B. Virginis, cum eaque astitit cruci Christi, Joann 19. vers. 25. non quod proprie fuerit soror ejus, ac filia S. Joachimi et Annæ, uti censuit S. Hieron. contra Helvid Theodor Lucæ 6. Beda et Anselm. Galat. 1. sed soror phrasi Hebræa, id est cognata vel consobrina. Hæc ergo Maria Alphæi quatuor habuit filios, e quibus tres a Christo electi sunt ad apostolatum, scilicet Jacobus, Judas et Simon: quartus Joseph fuit competitor Matthiæ, cum sors apostolatus cecidit super Matthiam, Actor. 1. Hinc quatuor hi vocantur fratres Christi, Matth. 13. 55. non quod fuerint filii Joseph sponsi B. Virginis, ex alia uxore, ac consequenter privigni B Virginis et proprie fratres Christi, uti opinatus est Nyssenus orat. 2. de Resurrect. Origen. Theophil. et Euthym. in Matth 13. Clemens Alexandr. hic, Epiphan hæresi 51. Chrys. orat. de Annunc. Hilarius can. 1. in Matth Ambrosiaster ad Galat. 2. OEcumen. et Cajetanus Galat. 1. Unde et Arabica versio sic habet initio epistolæ: *Judas filius Josephi fabri.* Joseph enim fuisse cælibem et virginem tradit S. Hieron. contra Helvid. Beda in Joann. 2. Rupertus in Matth. 1. Magister in 4. dist. 30 cap. de B. Maria. D. Thomas 3. p. q 28. a. 3. ad 5. et alii. Vide Canisium lib. de Deipara c. 13 Suarez 3. p. tom. 2. disp 5. sect. 4. Tolet. in Joann. c. 2. annot. 18 et Salmeron. tom. 3. tr. 23 Vocantur ergo fratres Christi, id est consanguinei, vel affines, sicut mater eorum vocatur soror, id est cognata B. Virginis.

Quoad etymon, Judas hebr. idem est quod confessio et laus, vel confessor et laudator, scilicet Dei et Christi. Nomen hoc accepisse videtur a Juda fortissimo et celeberrimo filiorum Jacob, Genes 49. ver. 8. Idem, æque ac frater ejus Simon, cognominatus est Chananæus, quasi oriundus ex Cana Galilææ, hoc est, zelotes, teste S. Hier. in c. 4 ad Gal. eo quod zelavit pro Domino, ait S Fulgentius ser. 9 Unde hæc ejus amoris et zeli plena vox ad Christum recensetur a S. Joanne c 14 22 *Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum?* Hæc enim ejus vox excita fuit verbis illis Christi euntis ad mortem, amore plenissimis: *Qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum.* Hinc idem Judas cognominatus est Thaddæus et Lebbæus, id est, leoninus, a לביא *labi*, id est *leo*, vel *cordatus*. Leo enim hebraice dicitur *labi* a לב *leb*, id est cor, quasi cordatus, seu animosus; quia a generositate et præsentia animi imperterritus. Cor enim sedes est et symbolum fortitudinis; unde Aristomenus qui totam Græciam stupefecerat audaciæ miraculo, post mortem dissectus, inventus est habere cor totum pilis hirsutum, teste Plinio l. 11. c. 37. Rursus Lebbæus, id est corculum. verisimile enim est, Lebbæus pæne idem esse quod Thaddæus. nam Græca Matth 10. 3. et Syra sic habent: *Lebbæus, qui cognominatus est Thaddæus* Lebbæus ergo idem est quod corculum, a לב *leb*, id est cor, ait S. Hier. in Matth. 10. q. d. Mire cordialis, benevolus, amabilis; aut mire sapiens et prudens; qui enim valde cauti erant et prudentes, vocabantur corculi, ait Plinius l. 7. c. 31. et Festus: Corculum, inquit, a corde dicebant antiqui solertem et acutum. Unde Scipio Nasica, ob prudentiam bis consul, appellatus est corculum, ait Cicero Tuscul. 1. Thaddæus vero non tam ab Hebræo *toda*, id est *laus*, deducitur; sic enim dicendum fuisset *Thaddæus;* quam a Syro תד *thad* (Hebræi dicunt צד *sad*; unde Deus dicitur *saddai;* id est, mamma bonorum omnium) sed Syri et Chaldæi sæpe *s* Hebræum vertunt in *t*, ac pro *sad* dicunt *thad*, pro *Saddæus Thaddæus*, id est mamma, uber, q. d Mammeus, uberalis, dulcis, misericors, benignus, beneficus. Ita Angelus Caninius in Nomin Hebr. novi Testamenti; c 13. Porro S Hier. (vel quisquis est auctor; non enim est S. Hieron.) in Marci c. 6. et ex eo Pagnin in Nom. Hebr. interpr. Lebbæum volunt dici a corde, quasi cordis cultorem, qui scilicet cordis puritati, sanctitati et perfectioni unice incubuerit. Qua de causa Judas hic præ cæteris Apostolis S Bernardo fuit in veneratione ac deliciis; auctor enim Vitæ S. Bernardi l. 5 c. 2 narrat ipsum reliquias S. Judæ Hierosolymis ad se missas mira devotione excepisse, adeoque moriturum jussisse eas secum sepeliri et pectori suo superponi, *eo utique fidei et devotionis intuitu*, ait auctor Vitæ, *ut eidem Apostolo in die communis resurrectionis adhæreret.*

Nota. Judas Hebr. includit omnes litteras nominis tetragrammati Jehova, indeque ad nominis Jehova, utpote sacrosancti, ut apud Judæos ineffabilis reverentiam, censent aliqui pro Juda, vocatum esse affini nomine, Thaddæum. Sed hæc est fabella; constat enim nomen Judæ apud Judæos fuisse usitatissimum, adeoque a Deo laudatum, Gen. 49. v. 8. Insuper Euseb. l. 1. hist. c. 13 Niceph l. 2. hist. c. 40. et Græci in Menologio duos ponunt Thaddæos, scilicet unum Apostolum, puta Judam hunc nostrum; alterum qui fuerit e LXX discipulis Christi missus ad Abagarum. Verum alii non nisi unum agnoscunt Thaddæum, scilicet Judam Apostolum. Ita S Hieron. in Matth. 10. Beda in c. 1. Act. Fulg. serm. 9. Et Ecclesia Latina non nisi unum Thaddæum in Martyrol. et officio divino commemorat.

Juxta quos dicendum est, quod hic Judas sic ille Thaddæus, qui Abagarum regem Edessæ et Edessenos ad fidem convertit, uti fuse narrat Eusebius loco jam citato, qui et addit hæc 43. Christi anno contigisse, atque Abgaro aurum tum oblatum, tum rude afferenti respuisse illud Judam, ac dixisse: *Si nostra prorsus dereliquimus, quomodo accipiemus aliena?* quæ sane verba cor ejus purum, magnanimum et cœleste significant. Plura vide apud Eusebium. In Apocalypsi c. 21. 20. Judas repræsentatur per chrysoprasum: causas ibidem recensui.

Nicephorus l. 2 cap. 4. Breviarium Romanum 28. Octobr. et alii tradunt S. Judam prædicasse in Mesopotamia, Persia, Arabia, Idumæa. Demum S. Judas nobilem apostolatum glorioso martyrio coronavit, ac sacrum ejus corpus, æque ac fratris Simonis, Romam delatum conditum est in basilica S. Petri, ut quem in vita unice coluerat, adeoque sensa epistolæ ejus in sua expresserat, juxta eumdem et mortuus conderetur.

Quoad secundum. Aliqui olim de auctoritate hujus epistolæ dubitarunt; imo nuper Cajetanus censuit hanc epistolam esse minoris auctoritatis iis quæ sunt certæ Scripturæ sacræ. Hæretici, ut Lutherus, Centuriatores, Brentius, Kemnitius, apocrypham esse censent. Rationes eorum sunt, quod auctor ejus citet librum Henoch apocryphum, et altercationem Michaelis cum diabolo de corpore Mosis, quæ nusquam in Scriptura extat; sed ad hæc suis locis respondebo. Dico ergo: de fide est hanc epistolam esse canonicam Script. Ita definit Conc. Trid. sess. 4. et Flor. in Eugenii Pontif. ep. ad Armenos; Conc Romanum sub Damaso, Conc. Laodic. c. 58. et Carth. c. 47. Audi S. Hieron. l. de Script. Eccles. in Juda: *Judas*, inquit, *frater Jacobi, parvam quidem quæ de septem Catholicis est, epistolam reliquit. Et quia de libro Henoch, qui Apocryphus est, in ea assumit testimonium, a plerisque rejicitur, tamen auctoritatem vetustate jam et usu meruit, et inter S. Scripturas computari, et sacrosanctam auctoritatem habere.*

Unde eamdem ut canonicam citant S Diony. de Divinis nominibus c. 4. Epiphan. hæresi Gnostic Nazian. in carm. de Script Didymus et OEcum. hic, S. Athanas. in Synopsi, Ephrem. Orig. et e Latinis S. Cornelius, S. Cypr. Innocentius I. Tert. S. Hier. S. Ambr. S. Aug, Ruffinus, Philastrius, Cassian. Prosper. Gelasius, Fulgentius, Alcimus, Primasius, S. Greg. Beda, Rabanus, Remigius, Ado, Ansbertus, Angelomus, et alii quos fuse citat Jodocus Coccius in Thesauro Cathol. tom. 1. lib. 6. pag. 370 et Bellarm. lib. 1. de Verbo Dei cap. 18.

Græce scripta est epistola, licet enim S. Judas in Perside prædicarit, hanc tamen epistolam, quasi encyclicam et universalem, scripsit fidelibus omnibus tam Judæis, quam Gentilibus toto orbe dispersis, ideoque non persice, sed græce; quia Græca lingua tunc maxime erat communis et latissime patebat. Porro Origenes, in c. 13. Matth. asserit hanc epistolam paucarum quidem esse verborum, sed plenam efficacium cœlestis gratiæ verborum. Ipsa ergo sui brevitate fœcunda est, et quasi margarita, quæ sub exigua mole multorum summam includit sestertiorum, quod de S. Scriptura dixit sanctus Hilarius canon. 6. in Matth. Brevis enim hæc epistola multa dogmata astruit, nimirum mysterium SS Trinitatis, incarnationis et redemptionis Christi, angelorum bonorum a malis discretionem, et studium pro salute hominum, denique fidem et metum futuri judicii. Ethice docet fugam luxuriæ, blasphemiæ, inobedientiæ, superbiæ, avaritiæ, odii, doli, adulationis, personarum acceptionis; ac constantiam in vocatione, fide, oratione, charitate, conversione errantium, insectatione hæreticorum, doxologia et laude Dei. Quod ergo S. Bartholomæus, teste S. Dionys. cap. 1. de Mystica Theologia, dixit, *Magnam esse Theologiam, et minimam; ac Evangelium amplum et magnum, rursumque compendiarium*, idipsum vere dicas de hac epistola, nimirum *brevem esse et longam; brevem in verbis, longam in sententiis, ut rarus sit qui* non in *ejus cæcutiat lectione*, ut ait S. Hieronymus ad Paulinum.

Extat hæc epistola Syriace, non in Bibliis Regiis, sed separatim, quam in Latinum vertit noster Etzelius; extat et arabice, quam in Latinum vertit quidam in fide heterodoxus.

Quoad tertium. Argumentum epistolæ est confutare hæreses jam tum natas Simonis Magi, Nicolaitarum et Cerinthi, ac mox ex iisdem nascituras, Gnosticorum, Ebionis, Menandri, Basilidis, Saturnini, Valentini, Marcionis et similium. Ita S. Epiphan. in hæresi Gnosticorum, post recensitas eorum libidines, ait Spiritum Sanctum de iis per Judam prædixisse: *Quæcumque naturaliter tamquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur*. Hæreticorum ergo improbos mores graphice depingit, eosque quasi seductores et pestes cavendos esse docet, ac in fide suscepta constanter esse persistendum, ne eis contingat quod contigit Hebræis, Sodomitis et angelis a Deo apostatantibus, qui omnes misere perierunt Ita S. Athanas. in Synopsi, OEcumen. et alii. Docuit enim Judas in Asia minore, ubi florebat schola Simonis Magi, contra quam scripsit pariter S Paulus epistolas ad Ephesios et Colossenses, ad quas hic respicit Judas. Maxime autem insectatur dogma Simonis docentis solam fidem suam (quæ hæresis erat et perfidia) sufficere ad salutem sine bonis operibus; et Gnosticorum docentium, nullum esse peccatum nisi infidelitatis, sed omnia esse adiaphora, scilicet bona bene utentibus, mala male utentibus, ac proinde impune licere vacare comessationibus et libidinibus; unde Simonianorum et Gnosticorum immanes et infames libidinas acriter perstringit, eisque acre Dei judicium ab Henoch prædictum intentat. Quo-

circa S. Ephrem tom. 1. serm. *De iis qui animas ad impudicitiam pelliciunt, cum nihil mali sit*, recitat totam hanc S. Judæ epistolam, eamque contra illos intorquet. Est ergo hæc epistola perpetua quasi invectiva in hæreticos, eosque blasphemos et luxuriosos. Primo enim, præmissa salute hortatur fideles, ut contra eos pro vocatione et fide sua viriliter certent, eo quod ipsi sint apostatæ, similes Sodomitis et angelis Deo rebellibus, cum eisque perdendi et perituri. Deinde v. 8. eorum libidines, rebelliones, blasphemias et maledicta incusat, cum Michael, licet justam habens causam, non fuerit ausus maledicere Satanæ. Tertio, v. 11. comparat eos Caino, Balaamo, Core seditioso, eosque vocat nubes sine aqua, arbores autumnales, fluctus feri maris, sidera errantia, de quibus prophetavit Henoch minans eis acre Dei judicium, cum sint murmuratores, pleni concupiscentiis, superbi, avari. Quarto, v. 17. hortatur ut Apostolorum fidei et doctrinæ constanter insistentes, hæreticis resistant. Denique v. 20. hortatur fideles ad orationem, charitatem, misericordiam et zelum animarum, ut seductos ab hæreticis ad fidem reducant: ad castitatem, ut immaculatos se sistant tribunali judicis Christi. Atque tandem doxologia claudit epistolam, dicens: *Soli Deo Salvatori nostro per Jesum Christum Dominum nostrum gloria et magnificentia, imperium et potestas ante omne sæculum et nunc et in omnia sæcula sæculorum. Amen.*

Scripserunt e veteribus in hanc epistolam Didymus et Clemens Alexandrinus, sed breviter extant in Biblioth. SS. Patrum: recentiores plurimi, recentissime noster Justinianus et Lorinus. Ego pariter brevis ero more meo, præsertim quia pleraque hic dicenda dixi 2. Petri 2.

Ubi nota hanc epistolam valde similem esse epistolæ secundæ S. Petri cap. 2 adeoque multas eum eo easdem, vel pene easdem habere sententias. Quare vel S. Petrus illas sumpsit ex S. Juda, ut ejus dicta confirmaret, uti vult Salmeron; vel certe Judas illas accepit ex S. Petro, ut volunt Baron. anno Christi 68 Adamus Sasbout. Lorin. Hugo, Thomas Anglicus, et Primatticcius hic, qui tres ultimi censent idcirco hanc epistolam in ordine Biblico esse ultimam, eo quod ultimo sit edita (excipe epist. S. Joannis) ac proinde post mortem S. Petri, qui paulo ante mortem secundam suam epistolam scripsit anno Christi 68. Quæ si vera sunt, oportet dicere S. Judam cum fratre Simone Chananæo oppetiisse mortem non anno Christi 64. ut vult Onuphrius in Chronico, sed post S. Petrum postque annum Christi 68. Porro ut videas S. Petri et S. Judæ harmoniam et consonantiam, accipe easdem utriusque sententias per parallela digestas.

PARALLELA

EARUMDEM SENTENTIARUM

S. PETRI, EPIST 2.	ET SANCTI JUDÆ.
I. Cap. 2. v. 1. In vobis erunt magistri mendaces qui introducent sectas perditionis, et v. 3. Quibus judicium jam olim non cessat.	I. v. 4. Subintroierunt quidam homines, qui olim præscripti sunt in hoc judicium, impii.
II. Et eum, qui emit eos, Dominum negant.	II. Solum dominatorem et Dominum Jesum Christum negantes.
III. v. 2. Et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur.	III. Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam.
IV. v. 4. Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos, in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari.	IV. v. 6. Angelos vero qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit.
V. v. 6. Et civitates Sodomorum et Gomorrhæorum in cinerem redigens, eversione damnavit, exemplum eorum, qui impie acturi sunt, ponens.	V. v. 7. Sicut Sodoma et Gomorrha et finitimæ civitates simili modo exfornicatæ, et abeuntes post carnem alteram, factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes.
VI. v. 10. Magis autem eos qui post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant, dominationemque contemnunt.	VI. v. 8. Similiter et hi carnem quidem maculant, dominationem autem spernunt.
VII. Sectas (δόξας) non metuunt introducere blasphemantes.	VII. Majestatem (δόξαν) blasphemant.

VIII. v. 11. Angeli fortitudine et virtute cum sint majores, non portant adversum se ex- secrabile judicium.	VIII. v. 9. Cum Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus judicium inferre blaspdemiæ, sed dixit: Imperet tibi Dominus.
IX. v. 12. Hi vero, etc. in his quæ ignorant blasphemanies, in corruptionr sua peribunt.	IX. v. 10. Hi autem quæcumque quidem ignorant, blasphemant; quæcumque autem naturaliter tamquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur.
X. v. 13. Coinquinationes et maculæ deliciis affluentes, in conviviis suis luxuriantes.	X. v 12. Hi sunt in epulis suis maculæ, convivantes sine timore, semetipsos pascentes.
XI. v 14. Cor exercitatum avaritia habentes et v. 3. In avaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur.	XI. v. 16. Mirantes personas quæstus causa.
XII. v. 15. Secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amavit.	XII. v 11. Errore Balaam mercede effusi sunt.
XIII. v. 17. Hi sunt fontes sine aqua, et nebulæ turbinibus exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reservatur.	XIII. v. 12. Nubes sine aqua, quæ a ventis circumferuntur, etc. quibus procella tenebrarum servata est in æternum.
XIV. v. 18. Superba enim vanitatis loquentes pelliciunt in desideriis carnis luxuriæ.	XIV. v. 16. Secundum desideria sua ambulantes, et os eorum loquitur superba.
XV. Cap. 3. v. 2. Charissimi, etc. memores sitis eorum quæ prædixi verborum, etc et Apostolorum vestrorum præceptorum Domini et Salvatoris.	XV. v. 17. Vos autem charissimi, memores estote verborum quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Jesu Christi.
XVI. v. 3. Hoc primum scientes quod venient in novissimis diebus in deceptione illusores, juxta proprias concupiscentias ambulantes.	XVI. v. 18. Qui dicebat vobis, quoniam in novissimo tempore venient illusores, secundum desideria sua ambulantes in impietatibus.
XVII. v. 11. Quales oportet vos esse in sanctis conversationibus et pietatibus, expectantes, et properantes in adventum diei Domini.	XVII. v. 21. Vosmetipsos in dilectione Dei servate, expectantes misericordiam Domini nostri Jesu Christi in vitam æternam.
XVIII. v. 18. Ipsi gloria et nunc, et in diem æternitatis. Amen.	XVIII. v 25. Soli Deo Salvatori nostro per Jesum Christum Dominum nostrum gloria et magnificentia, imperium et potestas ante omne sæculum, et nunc, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

1 Judas Jesu Christi servus, frater autem Jacobi, his qui sunt in Deo Patre dilectis, et Christo Jesu conservatis, et vocatis. 2. Misericordia vobis et pax, et charitas adimpleatur. 3. Charissimi, omnem sollicitudinem faciens scribendi vobis de communi vestra salute, necesse habui scribere vobis: deprecans supercertari semel traditæ sanctis fidei. 4. Subintroierunt enim quidam homines (qui olim præscripti sunt in hoc judicium) impii, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, et solum dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negantes. 5. Commonere autem vos volo, scientes semel omnia, quoniam Jesus populum de terra Ægypti salvans, secundo eos, qui non crediderunt, perdidit; 6. angelos vero, qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit. 7. Sicut Sodoma, et Gomorrha, et finitimæ civitates simili modo exfornicatæ, et abeuntes post carnem alteram, factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes. 8. Similiter

et hi carnem quidem maculant, dominationem autem spernunt, majestatem autem blasphemant. 9. Cum Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus judicium inferre blasphemiæ; sed dixit: Imperet tibi Dominus. 10. Hi autem quæcumque quidem ignorant, blasphemant; quæcumque autem naturaliter, tamquam muta animalia, norunt, in his corrumpuntur. 11. Væ illis, quia in via Cain abierunt, et errore Balaam mercede effusi sunt, et in contradictione Core perierunt! 12. Hi sunt in epulis suis maculæ, convivantes sine timore, semetipsos pascentes, nubes sine aqua, quæ a ventis circumferuntur, arbores autumnales, infructuosæ, bis mortuæ, eradicatæ, 13. fluctus feri maris, despumantes suas confusiones, sidera errantia, quibus procella tenebrarum servata est in æternum. 14. Prophetavit autem et de his septimus ab Adam Enoch, dicens: Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis: 15. Facere judicium contra omnes et arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impie egerunt, et de omnibus duris, quæ locuti sunt contra Deum peccatores impii. 16. Hi sunt murmuratores querulosi, secundum desideria sua ambulantes, et os eorum loquitur superba, mirantes personas quæstus causa. 17. Vos autem, charissimi, memores estote verborum quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Jesu Christi. 18. Qui dicebant vobis, quoniam in novissimo tempore venient illusores, secundum desideria sua ambulantes in impietatibus. 19. Hi sunt, qui segregant semetipsos, animales, Spiritum non habentes. 20. Vos autem charissimi, superædificantes vosmetipsos sanctissimæ vestræ fidei, in Spiritu Sancto orantes. 21. Vosmetipsos in dilectione Dei servate, expectantes misericordiam Domini nostri Jesu Christi in vitam æternam. 22. Et hos quidem arguite judicatos: 23. Illos vero salvate, de igne rapientes. Aliis autem misereminì in timore: odientes et eam, quæ carnalis est, maculatam tunicam. 24. Ei autem qui potens est vos conservare sine peccato, et constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in exultatione in adventu Domini nostri Jesu Christi; 25. soli Deo Salvatori nostro, per Jesum Christum Dominum nostrum, gloria et magnificentia, imperium et potestas ante omne sæculum, et nunc, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

1. JUDAS JESU CHRISTI SERVUS, FRATER AUTEM JACOBI,] Minoris, qui fuit Apostolus et primus Episcopus Hierosolymæ, parique modo sic epistolam suam inscribit: *Jacobus Dei et Domini nostri Jesu Christi servus;* vide ibi dicta. Hoc ipso Judas significat se esse Apostolum: constat enim Judam fratrem Jacobi fuisse Apostolum. Arabicus vertit: *Judas filius Joseph fabri;* et Clemens Alexand. *Judas,* ait, *qui Catholicam scripsit epistolam, frater filiorum Joseph, exstans valde religiosus, cum sciret propinquitatem Domini, non tamen dixit fratrem ejus esse: sed quid dixit? Judas servus Jesu Christi.* Verum in prooemio ostendi Judam non fuisse filium Josephi. Vocat se *servum Christi.* q. d. Ego Simonis Angelos, Æones Valentini, Gnosticorum genios ignoro; solius Christi me servum esse profiteor et glorior, æque ac David, dicens Ps. 115. 6. *O Domine, quia ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ; dirupisti vincula mea,* quibus obstrictus eram peccato, morti et gehennæ, et gloriosæ tuæ servituti, imo apostolatui me mancipasti: *Idcirco sacrificabo tibi hostiam laudis.* Optabilius est, inquit Philo de Monarchia, *Deo servire quam regnare.* Hinc Moses dux Hebræorum vocatur servus Domini, Deut. 34. 5. vide ibi dicta. Vere S. Aug. tract. 41. in illud Joan. 8. *Si vos filius liberaverit, vere liberi eritis. Hæc,* ait, *spes nostra est, fratres, ut a libero liberemur, et liberando servos nos faciat; servi enim eramus cupiditatis, liberati servi efficimur charitatis.*

Porro Judas vocat se fratrem Jacobi, tum ut a Juda Iscariote se distinguat, tum ut sibi benevolentiam et auctoritatem conciliet a fratre sancto et celebri; *Jacobi enim celebris ob virtutem apud omnes, fama effectura erat, ut hujus Apostoli doctrina majorem auctoritatem haberet, libentiusque admitteretur,* ait Oecumen.

Docent oratores, in exordio orationis vel epistolæ, conciliandam esse auditorum vel lectorum primo, benevolentiam; secundo, attentionem; tertio, docilitatem. Ita S. Judas hic lectores facit primo, benevolos, vocando eos dilectos, charissimos, et ostendendo omnem erga eos amorem et sollicitudinem; secundo, attentos, dum ait se scribare de communi omnium salute, utique æterna; tertio, dociles, dum ait se non aliud quam semel traditam eis fidem inculcare et propugnare, hocque esse totius epistolæ argumentum.

HIS QUI SUNT IN DEO PATRE DILECTIS.] Legit interpres in Græco ἠγαπημένοις, id est *dilectis.* Jam multi legunt ἡγιασμένοις, id est *sanctificatis.* Ita Cajet. Clarius, Vatabl. Pagninus et alii. Utrumque verum, et huic loco congruum. Christiani enim *in Deo,* id est, a Deo, vel proprie *in Deo,* id est, in Dei fide, gratia et charitate sunt uniti: ideoque a Juda et ab invicem diligibiles et dilecti. Ita Lyran. Dionys. et alii. Item *in Deo,* id est, per Deum et a Deo sunt sanctificati, subaudi, *salutem dicit.* q. d. Judas Christianis in Deo patre dilectis salutem dicit, scribitque hanc epistolam.

ET IN JESU CHRISTO,] id est per Jesum Christum, ejusque gratiam. Rursum *in Jesu,* id est, in Jesu fide cultu, religione, dilectione, puta in Christiana fide, charitate et vita *conservatis.* q. d. Judas salutem dicit et precatur Christianis, qui a Deo sunt dilecti, et in hac ejus dilectione per Jesu Christi gratiam conser-

ventur et perseverent. Magnum enim Dei et Christi donum est perseverantia, uti docet Conc. Trident. 6. c. 13. et S. August. l. de bono perseverantiæ. Hoc est quod ait Christus Joann. 17. 12. *Cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo: quos dedisti mihi custodivi, et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis.* Et c. 18. 9. *Quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam*; et c. 10. 28. *Non peribunt in æternum, et non rapiet eos quisquam de manu mea*; et Abigail ad David 1. Regum. 25. 29. *Erit anima domini mei custodita quasi* in *fasciculo viventium apud Dominum Deum tuum.*

CONSERVATIS ET VOCATIS.] Quæres: Quomodo Judas vocatos postponit conservatis, cum prius sit vocari ad fidem et dilectionem, posterius in ea conservari? Primo, Glossa interlinearis censet esse ὕστερον πρότερον: vocatos enim præcedere conservatos. Secundo alii respondent per *conservatos* intelligi conservatos in gratia, per *vocatos*, vocatos ad gloriam; gloria autem posterior est gratia. Verum obstat. quod licet gloria posterior sit gratia; tamen vocatio ad gratiam includit vocationem ad gloriam, quasi sui consummationem et terminum. Unde Hugo respondet id verum esse in intentione, non in executione; in executione enim prius est conservari in gratia, posterius vocari ad gloriam. q. d. Judas scribit fidelibus qui in fide et gratia Christi conservantur et perseverant, ac per hanc perseverantiam proxime vocantur et diriguntur ad gloriam, quam certo assequentur, si uti cœperunt, ita usque ad finem vitæ in fide et gratia Christi perseverent. Verum hæc subtiliora sunt quam solidiora.

Dico ergo τὸ *vocatis* græce κλητοῖς (non κεκλημένοις esse nomen, τὸ vero *conservatis*, græce τετηρημένοις, esse participium. Sic enim habent Græca τοῖς τετηρημένοις κλητοῖς, id est, *conservatis vocatis*; et Arabicus, *ad servatos vocatos* in *nomine Jesu Christi*: *vocati* enim vocantur Christiani, estque hæc quasi propria eorum nomenclatura, ut nuncupentur *vocati*, græce κλητοί, id est *vocatitii*, quasi a Deo evocati ad suam familiam, amicitiam, filiationem, hæreditatem. Τὸ ergo *vocati* est titulus summæ dignitatis, ad quam Christiani a Deo evecti sunt. Unde Hesychius: κλητοί, inquit, vocantur nobiles; vocavit enim nos Deus de tenebris *in admirabile lumen suum*, 1. Petr. 2. 9. ac de miserrima servitute peccati *transtulit nos in regnum filii dilectionis suæ*. Coloss. 1. 13. scilicet a morte ad vitam, ab ignominia ad gloriam, ex gehenna ad cœlum, ut ex hominibus angelos efficeret. Vide dicta Rom. 1. 1. ad illud: *Paulus vocatus Apostolus*; et 1. Cor. 1. ad illud, *vocatis sanctis*, ubi Syrus vertit, *vocatis et sanctis*, æque ac Noster hic *conservatis et vocatis*; quia τὸ *vocatis* peculiarem dignitatem et titulum, æque ac donum addit Christianis, nimirum quod fide, gratia et dilectione Dei donati sint, in eaque conserventur, non ex se, suaque electione et virtute, sed ex vocatione et gratia Dei, qui sicuti eos primitus vocavit ad fidem et gratiam, ita pariter eosdem ad ejus conservationem et augmentum in dies vocat, et promovet.

Itaque τὸ *vocatis*, hic est quasi suppositum, cujus epitheta sunt τὸ *dilectis et conservatis*. Suppositum autem suis epithetis nunc præponitur, nunc postponitur. Sensus ergo est q. d. Judas scribit hanc epistolam *vocatis*, id est Christianis, qui sunt vocatitii Dei, ob eoque evocati, ejusque obsequio, cultui, fidei, gratiæ et regno mancipati; ideoque ab eo dilecti et conservati. Vocavit enim, vocatque eos Deus non solum ad suam dilectionem, sed etiam ad dilectionis conservationem, incrementum et perfectionem, ut scilicet per eam illos ad hæreditatem et gloriam regni cœlestis perducat. Unde hæc explicans Judas subdit: *Misericordia vobis, et pax, et charitas adimpleatur.*

Nota. Pro *conservatis*, græc. non est verbum φυλάττω, sed significantius φρουρέω, id est, urbem vel arcem undique propugnaculis, præsidiis et vigiliis vallatam munitamque teneo, ut nullus hostium insidiis vel irruptionibus sit aditus. Sic enim fideles suos contra omnes diaboli, mundi et carnis impetus obvallat, tutatur et conservat Deus, juxta illud Prov. 18. 10. *Turris fortissima nomen Domini.*

2 MISERICORDIA VOBIS ET PAX, ET CHARITAS ADIMPLEATUR.] Judas more suo imitatur S. Petrum, qui pari salutatione secundam epistolam orditur, dicens: *Gratia vobis et pax adimpleatur.* Misericordiam intellige virtutem, non fidelium nec fidelibus inhærentem, sed Dei, qua sua dona, præsertim pacem et charitatem, misericorditer fidelibus impertit, q. d. Adimpleatur in vobis et erga vos Dei misericordia, et suam pacem et charitatem, ceteraque dona in vos effundat, vel potius jam in baptismo et deinceps effusa magnis incrementis augeat et cumulet. *Pacem*, intellige tum cum Deo, tum cum proximis, tum cum conscientia propria; hæc autem pax charitatis est comes et filia. Unde Syrus vertit, *et pax in dilectione*, juxta illud: *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum*, Psal. 118. 16. Hoc est quod canit Zacharias *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto.* Lucæ 1. 78. Pro *adimpleatur* græce est πληθυνθείη, id est, *multiplicetur*. Unde aliqui putant nostrum Interpretem legisse πληρωθείη, id est, *adimpleatur*. Verum non videtur Interpretem docte verbum non verbo, sed sensu uberiore expressisse. Adimpleri enim misericordiam, charitatem, etc. non est aliud, quam illa multiplicari tum numero, tum gradu et perfectione. Unde 2. Petri 1. 2. πληθυνθείη, æque ut hic vertit *multiplicetur*. Præclare S. August. tract. 2. in epist. S. Joannis; *Talis*, ait, *est quisque, qualis ejus dilectio est. Terram diligis? terra eris. Deum diligis? quid dicam? Deus eris.*

Symbolice noster Salmeron et alii *misericordiam* attribuunt Deo Patri; ipse enim est *pater misericordiarum*, 2. Cor. 1. 3. *pacem* Filio; *ipse enim est pax nostra*, Eph. 2. 14. *charitatem* Spiritui Sancto; *Charitas enim Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis.* Rom. 5. 5. per *misericordiam* abolentur peccatorum miseriæ, scilicet culpæ et pœnæ; per *pacem*, conscientiæ remorsus et perturbationes sedantur et componuntur; nam, ut ait Tertul. lib. 5. contra Marc. cap. 5. *Nec gratia fit nisi offensæ, nec pax nisi belli*, etc. *quæ gratia a non offenso, quæ pax a non debellato?* Idem ad Martyr. *Pax nostra bellum est diabolo.* Per *charitatem* vis et robur confertur ad omnia opera bona et heroica perficienda, ad legem Christi adimplendam, et fortiter resistendum mundo, carni et dæmoni, ad vincendum omnes tribulationes, persecutiones, tormenta et martyria.

S. August. vero in epist. ad Romanos censet S. Judam hic repræsentare mysterium S. Trinitatis, nomi-

nara enim Patrem et Filium; Spiritum Sanctum vero repræsentare per hæc tria, scilicet misericordiam, pacem et charitatem; hæc enim appropriantur Spiritui Sancto, ipse enim ex vi processionis suæ procedit ut amor Patris et Filii: inde ergo habet quod sit increatus amor et charitas, a quo procedit creata misericordia, charitas et pax, omneque bonum et donum.

Mor. S. Aug. in illud Psal. 58. *Deus meus misericordia mea. O nomen*, ait, *sub quo nemini desperandum est! Deus meus*, ait, *misericordia mea. Quid est misericordia mea? Si dicas, salus mea, intelligo quia dat salutem. Si dicas, refugium meum, intelligo quia confugis ad eum. Si dicas fortitudo mea, intelligo quia dat tibi fortitudinem. Misericordia mea quid est? Totum quidquid sum de Misericordia tua est; si tu mihi dedisti ut sim, et alius mihi dedit ut bonus sim, melior est ille qui dedit mihi ut bonus sim, quam ille qui mihi dedit ut sim.*

3. OMNEM SOLLICITUDINEM FACIENS SCRIBENDI VOBIS DE COMMUNI VESTRA SALUTE, NECESSE HABUI SCRIBERE VOBIS.] q. d. Cum valde sollicitus essem et vehementer cuperem ad vos scribere, ea quæ ad communem vestram salutem spectant, necesse duxi scribere vobis ea quæ subjungo de fide constanter retinenda, et de hæresibus subpullulantibus omni contentione fugiendis, imo profligandis. Hæ enim hæreses tam sunt periculosæ, ut non tantum sollicitudinem, sed et necessitatem scribendi mihi imponant. Unde Arabicus vertit: *Necessitate compulsus sum*; et Thomas Anglicus: Urgente, ait, mea sollicitudine interius, et periculo vestro exterius, necesse habui scribere vobis. Breviter et clare vertit Pagninus et Tigurina: *Tantum mihi studium fuit scribendi ad vos de communi salute, ut non potuerim non scribere vobis.*

Mor. Discant Prælati a S. Juda quantam ovium sibi creditarum debeant habere curam, nimirum sollicitam, adeoque, ut ipse ait, *omnem sollicitudinem*. Sic et S. Paulus 2 Cor. 11. 28. *Instantia mea quotidiana*, ait, *sollicitudo omnium Ecclesiarum.* Et Rom. 12. 8. *Qui præest in sollicitudine.* Et Heb. 13. 17. *Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* Ubi S. Chrys. *Omnium*, ait, *quos regis tu rationem redditurus es; tanto igni tuum subjicis caput. Miror si potest salvari aliquis Rectorum.* Et hom. 2. in epist. 2 ad Timoth. *Quantumvis illi honoris impendas; quantumlibet obsequii deferas, nihil his periculis referre par poteris. Nam etsi animam ponas; ipse amplius pro te fecit: nam animam periculo æternæ mortis exponit.*

DEPRECANS (παρακαλῶν, id est *exhortans*, vel *deprecans*) SUPERCERTARI SEMEL TRADITÆ SANCTIS FIDEI.] Syrus: *Rogans ut certamen faciatis*; Arabicus: *Rogo vos ut contendatis mecum vice una* (id est, continue et constanter) *in fide quam tradiderunt ad nos Sancti*, ut scilicet decertetis pro fide semel, id est, firmiter prorsus et irrevocabiliter, ut dicam v. 5. tradita sanctis, puta Christianis, atque eam pro viribus tueamini et propugnetis, tum verbo, tum honestæ et Christianæ vitæ exemplo; ita ut nullam aliam admittatis, sed omnem ab hac diversam explodatis.

Nota τὸ *supercertari*, id est supercertare, ut aliqui codices hic legunt. Noster enim Interpres verbum *certor* accipit subinde non ut passivum, sed ut deponens, idemque quod *certo*, ut liquet Eccli. c. 11. 9. et cap. 38. 29. et Sap. 15. 9. Quin et Pacuvius apud Nonium c. 8. *certatur*, usurpat pro *certat*.

Rursum τὸ *super*, idem est quod *pro*: hoc enim est græce ἐπὶ. Quare *supercertari fidei*, idem est quod certare pro fide. Ita Gagnæus. Secundo, τὸ *super* notat ingens, acre et continuum certandi et resistendi hostibus fidei studium, ac quasi ἄσπονδον πόλεμον, id est irreconciliabile bellum: τὸ enim *super* significat strenuum, et quasi super vires certamen, ut certando seipsos quasi superent instar athletarum, qui in agone suas vires et seipsos quasi transcendunt, dum de summa rei, puta victoriæ et vitæ, agitur. Tertio, τὸ *super* notat alterum et quasi secundum certamen. q. d. Ego vobiscum primo certavi contra idololatriam et idololatras, vos mecum jam secundo certate contra hæresim et hæreticos: hoc enim est ἐπαγωνίζεσθαι, sic Nazianzen. orat. de Machabæis ait: προηγωνίζατο πατήρ, ἐπηγωνίσαντο παῖδες, id est, *primo certavit pater, postea certabant filii*. Hoc est quod monet Paulus Timotheum ep. 1 c. 6. 12. *Certa bonum certamen fidei* (Vatabl. *ostende te acerrimum fidei defensorem*) *apprehende vitam æternam*. q. d. Si bene certaveris apprehendes vitam æternam. Terribilis est sententia Innocentii III. dist. 83. cap. error. *Error*, ait, *cui non resistitur, approbatur; et veritas cum minime defensatur, opprimitur: negligere quippe, cum possis deturbare perversos, nihil aliud est quam fovere.* Loquitur Prælatis præcipue, sed et cæteris suo ordine. Quare mystica, non litteralis, est expositio Hugonis: *supercertari fidei*, inquit, est super fundamentum fidei et bonorum operum erigere et addere certamen passionum: vel certare pro supernis, ut pro anima et justitia agonizemus usque ad mortem, ut monet Sapiens Eccles. 4. Similis est illa Thomæ Anglici: *supercertari fidei*, ait, est certamini interiori, quo captivatur intellectus, addere certamen exterius, quo confundatur hæreticus. *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Rom. 10. 10.

Moral. Disce hic quantum et quam acre Christianis pro fide et pietate debeat esse certamen. Audi Christum ad angelum, id est Episcopum, Smyrnæ scribentem Apoc. 2. 10. *Esto fidelis* (certando) *usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ.* Præclare S. Cyprian. l. 2. ep. 6 ad Martyres: *Si vos*, ait, *acies vocaverit, si certaminis vestri dies venerit, militate fortiter, dimicate constanter, scientes vos sub oculis præsentis Domini dimicare, confessione nominis ejus ad ipsius gloriam pervenire; qui non sic est ut servos suos tantum spectet, sed et ipse luctatur in nobis, ipse congreditur, ipse in certamine agonis nostri et coronat pariter et coronatur.* Et mox: *O beatam Ecclesiam nostram*, etc. *Floribus ejus nec lilia nec rosæ desunt. Certent nunc singuli ad utriusque honoris amplissimam dignitatem; accipiant coronas vel de opere candidas, vel de passione purpureas. In cœlestibus castris et pax et acies habent flores suos, quibus miles Christi ob gloriam coronetur.* Idem lib. de Mortal. inquit nihil aliud in mundo quam pugnam adversus diabolum quotidie geri, cumque vitiis et illecebris colluctationem esse molestam, eamque assiduam. Et Clemens Alexandrinus l. 7. Stromat. *Verus*, ait, *athleta est, qui in magno hoc mundi stadio coronatur, veram assecutus victoriam ad-*

versus omnes animi perturbationes, quoniam agonotheta est omnipotens Deus Et Tertullianus ad martyres c. 3. *Bonum*, ait, *agonem subituræ estis, in quo Agonothetes Deus vivus est, Xystarches Spir. Sanctus, corona æternitatis bravium, angelicæ substantiæ politia, in cœlis gloria in sæcula sæculorum.*

Ex dictis liquet τὸ *supercertari* referri ad *fidei*: quare minus recte aliqui referunt ad *sanctis*, q. d. Deprecor vos supercertari sanctis id est. certare pro sanctis, ait Catharinus, vel cum sanctis, ait Erasmus: sanctis, inquam, fidei, id est fidelibus, puta Christianis; primitus enim omnes fideles vocabantur et revera erant sancti. q. d. Deprecor vos certare cum sanctis, æmulando sanctos, addendo certamen vestrum ad certamen illorum, et quasi adimplendo ea quæ desunt passionibus Christi et Sanctorum, uti ait Paulus Coloss. I. 24.

Denique perperam hinc colligunt hæretici, laicis rudibus et indoctis licere disputare de fide; aliud enim est disputare, quod non nisi peritorum est et doctorum, aliud certare; certant enim etiam simplices et rudes, non disputando sed constanter veritatem fidemque asserendo et tuendo; unde hæreticos Beza τὸ ἐπαγωνίσασθαι. id est *supercertare*, explicat per ὑπερασπίσασθαι, id est *tueri, defendere*.

4. Subintroierunt enim quidam.] Hoc est, furtim subierunt; Regia, *subrepserunt*: nam τὸ *sub*, et Græcum παρὰ, significat eos clam ex insidiis, furtim, dolose, subreptive quasi vulpes introiisse, et se insinuasse fidelibus. Sic enim pseudoprophetæ et hæretici quasi veri prophetæ et doctores astute novam, raram et eximiam scientiam et doctrinam prætexentes et jactitantes se fidelibus insinuant. Vide dicta 2. Petri 2. 1. Dat hic causam, cur oporteat eos supercertare pro fide, quia videlicet eam acriter et dolose impugnant hæretici. Syrus vertit: *Acquisierunt ingressum*, scilicet arte, astutia, fraude; Arabicus: *Commixti sunt in nobis.*

Qui olim præscripti sunt in hoc judicium.] Syrus; *Qui a principio pervenerunt. ut scriberentur in condemnationem justam.* Arabicus: *Qui scripti sunt in hoc justum judicium.*

Nota pronomen *hoc*: significat enim hæreticorum judicium esse certum, notum et publicum, q d. In hoc judicium de quo ago, ego et omnes orthodoxi mecum eos hæresis condemnamus, ac gehennæ reos pronuntiamus.

Jam *præscripti*, ait Beda et Clemens Alexand. id est. prævisi et prædestinati: quia enim a Deo ab æterno prævisi sunt fore impii, hinc ab eodem reprobati et prædestinati sunt ad judicium, ad condemnationem et gehennam. Secundo, Didymus *præscripti*, ait, id est a semetipsis dijudicati. traditi sunt in reprobum sensum scilicet ob sua demerita. Impia ergo impius Beza censet eos traditos in reprobum sensum a Deo sine ordine ad demerita. *Nam Dei decreto*, ait, *nil vel tempore, vel ordine prius inveniri posse dico, quin Deus divinitate spolietur.* An non Satanica hæc vox? quæ ex Deo facit Satanam, puta ex auctore boni facit auctorem mali et reprobi sensus. Tertio, Gagn. *præscripti*. ait, id est, præfigurati sunt in veteribus pseudoprophetis.

Quarto, et genuine, OEcumen. Dionys. et alii *præscripti*; græce προγεγραμμένοι, id est, *antea scripti*, prius descripti. q. d. De talibus, deque eorum impietate et judicio, id est, condemnatione ante me (Judam) scripsit Petrus et Paulus, imo Christus ipse eos depinxit, præmonuitque ut eos quasi lupos caveretis, Matth. 24. 24. 2, Timoth. 3. 1. 2. Petr. 2. Quin et Prophetæ prisci ante Christum ad vivum in suis æmulis pseudoprophetis, mores et certamen hæreticorum cum orthodoxis depinxerunt, ut Jerem. Thren. 2. 14. *Prophetæ tui viderunt tibi falsa et stulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, ut te ad pœnitentiam provocarent.* Simile est Jerem. 14 14. et Zachar. 13. 4. *Et erit: In die illa confundentur Prophetæ, unusquisque ex visione sua, cum prophetaverit*, etc. Clarissima vero Jeremias toto c. 28. suum cum Hanania pseudopropheta certamen describit, tandemque ei Dei judicium et vindictam intentans v. 15. *Audi*, ait, *Hanania: non misit te Dominus. et tu confidere fecisti populum istum in mendacio. Idcirco hæc dicit Dominus: Ecce ego mittam te a facie terræ; hoc anno morieris: adversum enim Dominum locutus es. Et mortuus est Hananias propheta* anno illo. Simile fuit certamen Michææ cum Sedecia pseudopropheta regis Achab, simileque judicium, 3. Reg. 22 24. et seq. Dicit hoc S Judas propter τὸ *subintroierunt*. id est furtim subierunt; ne enim fideles dicerent: Quomodo eos cognoscemus et cavebimus, si furtim et ex improviso nobis se insinuent? præoccupat S. Judas, dicitque hac de causa eos præmonitos jam esse de iis, eorumque artes et mores jam esse descriptos ab Apostolis et Prophetis, ut ex iis latentes lupos agnoscere et cavere debeant.

Impii (pietas est cultus Dei: impii ergo sunt hæretici, qui Dei veram fidem, cultum, religionem abolere aut violare satagunt. Unde explicans, dansque causam cur eos vocarit impios, subdit Judas, dicens) Dei nostri gratiam (Serarius legit, *gloriam*) transferentes in luxuriam.] Syrus, *pervertentes in immunditiam*; Arabicus, *avertentes*, vel *convertentes in impudicitiam. Gratiam* vocat legem Evangelicam, sive Christianismum: hic enim ingens est gratia, imo cumulus gratiarum. q. d. Christianismo abutuntur ad luxuriam, Christianismum convertunt in Priapismum, legem gratiæ, puritatis et virtutis vertunt in licentiam dedecorum, turpitudinum, omniumque scelerum: docentes Christianismum esse legem libertatis, ac proinde Christianis licere libere indulgere concupiscentiæ, gulæ et Veneri. Hoc est quod ait S. Petrus ep. 2. c. 2. 19. *Libertatem illis promittentes, cum ipsi sint servi corruptionis.* Addentes facilem in lege nova esse peccati expiationem, per baptismum, absolutionem, aliaque Sacramenta. Notat Nicolaitas, Simonianos, Gnosticos, qui cum essent impurissimi, simulabant se puri Evangelii esse doctores, eoque prætextu mulierculas onustas peccatis, ut ait, abducebant, instituentes nocturna sacra, in quibus omnem obscœnitatem promiscue perpetrabant. Ita OEcumen Adeo vero obscœni erant Gnostici, uti dicti sint Borboritæ, id est cœnosi, quia ipsas etiam sacras Historias et Scripturas ad suas libidines explicando traducebant, uti fuse narrat Epiphan. hæresi 26. Iren. l. 1. c. 20. Clemens 7. Strom. Simili modo Lutherus, Calvinus, cæterique moderni hæretici, gratiam et decus Christianismi transferunt in carnis licentiam et luxuriam. Quocirca S. Greg. 16. Mor. 22. hæreticos comparat onagris, id est asinis feris et silvestribus, tum ob feritatem, tum ob libidinem (est enim onager salacissimus) tum quia omnia

jugum excutiunt. *Recte, ait, onagris comparantur hæreticis, qui in suis voluptatibus dimissi sunt a oin culis simul fidei et rationis*, juxta id quod ait Job c. 2. 45. *Alii quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum, vigilantes ad prædam.* Sane de Simone Mago primo hæresiarcha ita scribit Tertull. l. de Anima cap. 34. *Helenem quamdam Tyriam de loco libidinis publicæ eadem pecunia redemit* (qua scilicet voluerat a S. Petro emere donum Spiritus Sancti) *dignam sibi mercedem pro Spiritu Sancto.*

Secundo, aliqui per χαριν, id est *gratiam*, intelligunt Eucharistiam; hæc enim est gratiarum gratia. Unde a Cyrillo Hierosol. vocatur ουρανιος χαρις, id est, *cœlestis gratia*: ab aliis θεια και θεοποιος χαρις, id est, *divina et deifica gratia*: ab aliis passim μυστικη χαρις, id est, *mystica gratia*, sive arcanum gratiæ. Imo illud Pauli Hebr. 12. 28. *Habemus gratiam per quam serviamus placentes Deo cum metu et reverentia*, S. Clemens l. 2. Constitut. 27. sic explicat: *Ut omnes*, inquit, *accedant ad mysticum cultum cum metu et reverentia, tamquam ad regis corpus accedentes.* Hanc gratiam puta Eucharistiam, hæretici convertebant in luxuriam. Tradit enim S. Aug. hæresi 46. Manichæos *Eucharistiam conspersam cum semine humano sumere*: quod merito ipse ait *non esse Sacramentum, sed execramentum*. Idipsum turpius faciebant Gnostici, dicentes: *Hoc est corpus Christi, et hoc est pascha*, ait S. Epiphan. hæresi 26.

ET SOLUM DOMINATOREM (Græca habent δεσποτην θεον id est, *Dominum Deum*, vel herum Deum: δεσποτης enim vocatur herus, qui in servos habet jus herile. *Dominator* ergo est idem quod Dominus Deus, vel herus omnium Deus) ET DOMINUM NOSTRUM JESUM CHRISTUM NEGANTES.] Simoniani enim negabant Christum esse Deum; negabant enim Deum esse natum, passum, suscitatum. Addit OEcumen. *Quo pacto, ait, Christum non negant, qui impura et immunda vita, quasi clamoso præconio, totius temperantiæ magistrum obdicant et oltenant? nulla siquidem tenebris cum luce societas est.* S. Petrus epist. 2. c. 2. 1. ait: *Et eum qui emit eos, Dominum negant.* Vide ibi dicta. Porro cum ait Christum esse *solum Dominatorem et Dominum*, non excludit Patrem et Spiritum Sanctum, sed alium quemlibet qui sit alterius essentiæ. *Solum* ergo scilicet cum Patre et Spiritu Sancto utpote quibus Christus est ομοουσιος et consubstantialis, ac proinde idem cum eis habet dominium et dominationem. Quocirca, ut recte ait Beda: *Quoniamcumque in eadem sancta et individua Trinitate personarum nomines, solus Deus est et cum totam simul Trinitatem nominas, solum verum Deum nominas.* Dictio ergo exclusiva, addita uni personæ respectu prædicati essentialis, non excludit alias personas, ait Lyran. sed excludit eas in prædicatis notionalibus, ut si dicam: Solus Pater generat, solus Filius generatur, solus Spiritus Sanctus spiratur.

Porro OEcumen. τo *Dominatorem*, refert ad Patrem, τo *Dominum nostrum* ad Filium Jesum Christum: sed longe verius est utrumque ad Christum referri, uti refert Didymus, Beda, Lyran, Hugo, Dionysius, Gagnæus, Salmeron, Sererius et alii passim. Idque probatur primo, quia Græce utrumque uno articulo τov denotant et præponunt, licet nonnulli codices Græci hunc articulum duplicent, sed ii pauci sunt et minoris notæ. Secundo, quia S. Judas idem dicit cum S. Petro, quia ait: *Et eum qui emit eos* (Christum) *Dominum negant.* Tertio, quia Simoniani et Ebionitæ, contra quos hic scribit Judas non negabant unum esse Dominatorem, hoc est summum Dominum et Deum Universi, sed negabant hunc esse Jesum Christum: Jesum enim dicebant purum hominem esse, non Deum. Genuinus ergo S. Judæ sensus et mens est, contra Simonianos, Ebionitas et Arianos postea futuros, docere Jesum Christum esse verum Deum. Similiter Nicolaitæ, contra quos scribit S. Judas, negabant Christum esse Deum: aiebant enim Deum in Christo tantum habitasse, uti refert S. Ignat. ep. 9. et Iren. l. 3. c. 11. Denique id ipsum suadet versio Arabica, quæ sic habet: *Et in eo qui est solus Dominus Deus, Dominum nostrum Jesum Christum negantes.* Porro Christus est noster *Dominator*, græce δεσποτης θεος, id est, *Dominus et herus Deus*, quia nos e servitute diaboli suo sanguine redemit et emit. Unde idem est κυριος, id est, *Dominus* noster, uti titulo creationis, ita et redemptionis. Quocirca Augustus Cæsar *dominum se appellari passus non est, imo non ausus, quo tempore verus Dominus totius generis humani inter homines natus est*, ait Orosius l. 6. c. 21.

Quæras quomodo differant, *Dominator* et *Dominus*? Resp. primo, τo *Dominatorem* significare dominium in res omnes, τo vero *Dominum nostrum* duntaxat in fideles et Christianos, qui eum ut Dominum agnoscunt et venerentur. Ita Glossa. Unde Syrus vertit: *In eo qui solus est Dominus Deus, Dominum nostrum Jesum Christum negantes*; et Arabicus: *Abnegantes Regem unicum Dominum nostrum Jesum Christum.* Secundo, Fevardentius ait Deum Patrem dici *Dominatorem* ratione creationis, Christum vero dici *Dominum nostrum* ratione redemptionis; qua nos quasi servos sibi coemit. Tertio, Thomas Anglicus censet voce *Dominatoris*, significari potestatem dominandi, vel dominationem naturalem: *Domini* vero, actum dominandi, vel dominium gratuitum. Prima responsio, cui cohæret secunda, videtur genuina: τo enim *Dominatorem* ponitur absolute et indeterminate ut omnia respiciat. τo vero *Dominum* determinatur per *nostrum*, scilicet fidelium et Christianorum. Adde, Deus vocatur *Dominator Dominus*, ad exaggerationem ejus dominii, q. d. Amplissime et plenissime, ubique et per omnia dominans; sive, ut S. Paulus ait, *Rex regum, et Dominus dominantium*, 1. Timoth. 6. 15. Unde Ecclesia in introitu Missæ in festo Epiphan. ita orditur: *Ecce advenit Dominator Dominus, et regnum in manu ejus, et potestas et imperium*; et in hymno Angelico: *Tu solus sanctus, tu solus Dominus, tu solus altissimus, Jesu Christe, cum sancto Spiritu in gloria Dei Patris.* Alludit ad Isaiæ c. 3. 1. et c. 10. 16. ubi Deus vocatur *Dominator Dominus*. Addit Adamus, Deum dici δεσποτην, id est *Dominatorem* quasi δεσμευτην, id est *vincientem*, qui scilicet vincire et vincula nobis injicere possit quasi judex reis; κυριον vero, id est *Dominum*, a κυρουν, id est *decernere*, quod leges nobis ferat, iisque nos obliget. Verum hæc allusive dicuntur potius, quam genuine. Prior ergo ratio est genuina, idque liquet ex eo quod primitus hoc nomen *Dominator Dominus* sibi indiderit Deus, Exodi 34. v. 6. eoque se invocari jusserit a Mose, ubi in Hebræo est idem nomen repetitum, scilicet *Jehova Jehova*; at Isaiæ 10. 16. rursum vocatur *Dominator*

Dominus, pro quo in Hebræo repetitur nomen *Adon Adonai*. Ibidem vero v. 33. et c. 3. 1. vocatur *Haadon Jehova sabaoth*, pro qua Noster vertit: *Dominator Dominus* Hinc Sap. cap. 12. 18. *Tu autem*, ait, *dominator virtutis, cum tranquillitate judicas*: et Amos c. 5. 16. *Hæc dicit Dominus Deus exercituum Dominator*: et Zachar. 4. 14 *Isti sunt duo filii olei, qui assistunt Dominatori universæ terræ*. Vera ergo ratio, veraque origo cur Deus vocetur *Dominator Dominus*, est, quod crebro in veteri Testamento Deo dentur duo nomina, vel idem geminatum ad repræsentandam ejus majestatem et gloriam Vocatur enim *Jehova Adonai*, quod Noster vertit: *Dominator Dominus*; atque eo alludit hic S. Judas, *Jehova* proprie significat ipsum esse Dei quoquoversum immensum et infinitum, puta pelagus essentiæ, a quo omne ens et esse sicut radius a sole procedit: *Adonai* significat Dominum, uti ostendi Exodi 6. 3.

Verum, quia ipsum esse Dei, quod significat *Jehova*, uti est in se, homines concipere nequeunt, hinc Noster vertit *Dominator*; nil enim divinitatem summamque Dei majestatem nobis ita repræsentat. atque nomen *Dominator*, scilicet summus totius Universi, quod scilicet in omnes Universi creaturas plenum habeat dominium, regnum et imperium, juxta illud Cicer. l. 2. de Natura deorum: *Dominator rerum Deus*. Et: *Sit igitur hoc jam a principio persuasum civibus dominos esse omnium rerum ac moderatores deos*; et illud Senecæ Hippol *Freti sævus dominator Neptunus*, et Virgil. 2. Æneid. Priamum vocat.

> Tot quondam populis terrisque superbum
> Regnatorem Asiæ.

Sic Hebræi Deum vocant *Dominum Sabaoth*, id est exercituum, juxta illud: *Dominus exercituum nomen illi*, Jer 31. 35. *Deitas enim quia incomparabilis est, varie nuncupatur*, scilicet *sapientiæ gloria, deitatis gloria aut summitas, aut dominatio, aut dignitas, aut charitas, aut majestas, aut imperium, aut potestas, aut sempiternitas*, ait S. Athan l. 1. de Unitate S. Trinit.

Porro Christus est *Dominator Dominus*, tum quo Deus, tum quo homo; quo homo enim per unionem hypostaticam habet summum in res omnes creatas etiam Angelos, Cherubinos et Seraphinos, jus et dominium, juxta illud Christi Matth. 28 29. *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra*: et Apoc. 19. 16. *Habet in vestimento et in fæmore suo scriptum: Rex regum, et Dominus dominantium*, et Hebr. 1. v. 2. *Quem constituit hæredem universorum*. Quam ergo Christum hominem colere, revereri, atque omnibus viribus obsequi et servire debemus, cui omnes angeli ad pedes ejus provoluti humillime se subternunt, obsequuntur et serviunt?

5. COMMONERE AUTEM VOS VOLO.] Græce ὑπομνῆσαι, id est, in memoriam vobis reducere cupio; Arabicus, *diligo* (cupio) *ut revocem in memoriam vobis*. Hinc ὑπομνήματα vocantur memorialia

SCIENTES SEMEL OMNIA,] q. d. Non volo vos docere; quia jam illa didicistis et scitis; sed tantum ea suggerere, et in memoriam quasi commonitor revocare. Dicit hoc modestiæ causa, ne videatur eos inscitiæ arguere, sed potius laudare a scientia. Sic S. Joannes ait ep 1. c. 2. 21. *Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam*. q. d. Persuadeo mihi vos hæc quæ scribo scire, unde ea non doceo, sed refrico et confirmo, ut quæ credere bene cœpistis, melius perseverando perficiatis. Esto enim nonnulli ea ignorarent, multi tamen ea sciebant. Unde colligas primos Christianos in fide valde bene fuisse instructos et eruditos. Vigebat enim tunc Neophytorum catechesis, adeoque ipsi Apostoli erant perpetui catechistæ. Hos imitentur jam Pastores, quia magna inter fideles est ignorantia rerum fidei et salutis, multique ea de causa pereunt et damnantur, quorum animas a Pastoribus reposcat Deus.

Vox *semel*, vel refert primam eorum in fide et Scriptura instructionem. q. d. Jam pridem in prima vestra instructione et catechesi, simul et semel audistis et didicistis historiam Josue et Hebræorum. Verum in prima catechesi traduntur articuli fidei, non autem historiæ S. Scripturæ, nisi dicas S. Judam loqui maxime Judæis ad Christum conversis: hi enim in judaismo multa audierant de Mose et Josue. Secundo, magis congrue τὸ *semel*, per trajectionem Hebraicam referas ad τὸ *salvans*; opponitur enim τῷ *secundo*, quod sequitur, ut sententia ita sit ordinanda, scientes quod *Jesus semel populum de terra Ægypti salvans, secundo eos qui non crediderunt perdidit*; et ita legunt nonnulli codices Græci: tunc enim sensus planus est, connexus et nervosus. Accedit Syrus, qui vertit: *Quod Deus secundum unum tempus populum ex Ægypto liberavit*; et Arabicus: *Quod Jesus in vice prima*, vel *primo populum suum ex Ægypto liberavit*. Tertio et planissime, scientes *semel*, id est omnino et prorsus *omnia*, universim *omnia*, in totum *omnia*, simul *omnia*, ita ut me iterum ea docere, et vos iterum ea audire et discere non sit necesse. Sic Cicero pro Dejotaro: *Cum facile*, ait, *exorari Cæsar, tum semel exorari soles*; *semel*, id est, omnino et prorsus, ut amplius te exorare non sit necesse. Rursum *semel*, id est, ad summam, vel in summa. q. d. *Scientes semel*, id est summatim, *omnia*. Sic Quintilianus l. 11. c. 1 *Et ut semel*, ait, *omnia complectar*, et l. 10 c. 3. *Denique ut semel quod est potentissimum dicam: secretum in dictando perit*; id est, ut summe dicam. Hujus phrasis ratio est ipsum illud *semel*, quod significat una vice pro omnibus, ita ut postea non oporteat quid addi. Denique *semel*, id est irrevocabiliter. q. d. *Scientes* omnia *semel*, id est, plene, firmiter et irrevocabiliter, ut eorum oblivisci non possitis. Sic Ovidius epist 5. de virginitate ait:

> —Deperit illa semel:

id est, irrevocabiliter, quia semel amissa nunquam recuperari potest. Et Lucanus l. 9.

> Dixitque semel nascentibus auctor,
> Quidquid scire licet.

Semel, ait, ut nullum postea verbum addat. Plinius lib 7. c. 34. *Vir optimus*, ait, *semel a condito ævo judicatus est Scipio Nasica a jurato senatu*, et c. 35. *Pudicissima fœmina semel matronarum sententia judicata est Sulpitia*. Ubi τὸ *semel* affirmantis vehementiam habet, ut quod verissimum esse asseverare volumus, id semel tantum dixisse sufficiat. Quo sensu ait Job c. 33. 17. *Semel loquitur Deus, et secundo idipsum non repetit*; et Psaltes Ps. 88. v. 36. *Semel juravi in sancto meo*. et Ps. 61 v. 12. *Semel locutus est Deus*, et Paulus Hebr. 9. et v. 12. Christus *semel introivit in sancta*; et Judas hic v. 3. *Semel traditæ sanctis fidei*. Similia sunt Exodi c. 33. v. 5.

Numer. 30. 7. Levit. 17. 28. et 1. Reg. 26. 8. et alibi

Porro τα *omnia*, intellige commode. Notat OEcum. S. Judam citare Historiam veteris Testamenti, *tum ut declaret eumdem esse Deum et veteris et novi Testamenti institutorem, et non, sicuti isti scelesti aiunt, alterum esse Deum veteris Testamenti ultorem et crudelem, alterum novi mansuetum et benignum asserentes; et simul ait, quod neque hi qui nunc peccant, inulti permanere poterunt, sicut neque illi qui ex Ægypto educti fuerunt.* Hoc ipsum indicat Didymus, qui hoc exemplo confirmari existimat quod modo dixerat Judas, Christum Deum ac Dominum esse rerum omnium creaturarum. *Dictum namque est,* inquit, *ante hæc de eo quod sit verus Deus, iste solus Dominator et Dominus Jesus Christus, qui eduxit populum ex Ægypto per Moysem: quibus ita dictis, consequens est ut non sit alter Deus Moyseos: neque enim est alius præter Trinitatem.*

Quoniam (quod) Jesus.] S. Hieron. libr. 1. contra Jovin. accipit Josue: hic enim a Septuaginta vocatur *Jesus*: Josue enim populum induxit in terram promissam. Verum obstat quod Josue non eduxerit populum ex Ægypto; nam id fecit Moses, cujus minister et successor fuit Josue. Rursum pro *Jesus* multi Græci codices habent κυριος, id est, *Dominus*, et nonnulli addunt ὁ Θεος, id est, *Deus*. Unde Syrus et Clemens Alexandrinus legunt *Dominus Deus*, quod Jesu Christo soli competit, non Josue. *Jesus* ergo non qua homo (utpote necdum natus in terra) sed qua Deus populum suum, puta Hebræos, ex Ægypto ejusque servitute eduxit et liberavit. Nam ut ait Paulus: *Jesus Christus heri et hodie, ipse et in sæcula,* Hebr. 13. 8. Omnibus hisce ostendit S. Judas contra Simonem, Ebionem et Arianos Christi divinitatem.

Salvans] σωσας, id est, *cum salvasset.*

Secundo eos qui non crediderunt, Deo et Mosi promittenti, quod eis traderet terram promissam, ideoque redire voluerunt in Ægyptum, perdidit.] Quomodo *secundo?* Primo, Beda et ex eo Glossa interlin. *Secundo*, ait, id est, bis punivit et perdidit eos, scilicet primo in hac vita per mortem, secundo in altera per gehennam. *Quia solos,* ait, *pœna a supplicio liberat, quos immutat; et quos præsentia mala non corrigunt, ad sequentia perducunt.* Verum alii passim *secundo*, exponunt *postea, deinceps,* uti legit Clemens Alexandr. unde Arabicus legit: *in vice secunda.*

Sensus ergo est, q. d. Deus semel salvavit populum, cum eum se sequentem eduxit ex Ægypto; ac *secundo*, id est, alia vice eum perdidit, cum scilicet incredulus ab eo recessit et apostatavit, idque non semel, sed sæpius. Nam idololatrantes cum vitulo aureo, occidit in Sina Exodi 32. 27. postea occidit murmurantes et carnes desiderantes in Sepulcris concupiscentiæ, Numer. 11. v. 33. Denique omnes præter Josue et Caleb damnavit morte in deserto, ob murmur exploratorum, Numer. 14. v. 29.

Quare non est necesse cum nonnullis το *secundo*, referri ad Hebræos respectu Ægyptiorum, qui primo perditi et mersi sunt in mari Rubro, q. d. Deus primo perdidit Ægyptios in mari Rubro, eo quod insequerentur Hebræos populum Dei; et cum Hebræi Deo obluctati, imitati sunt Ægyptios, imo in Ægyptum reverti voluerunt, Deus iram suam in eos reflexit; atque sicut primo perdiderat Ægyptios, sic secundo perdidit Hebræos, non, inquam, est necesse sic explicare imo nec convenit; quia nulla hic perditionis Ægyptiorum facta est mentio. Porro S. Judas hoc exemplum fidelibus applicandum reliquit. q. d. Simili modo Deus fideles quos primo salvavit in baptismo, dum Christum secuti sunt, secundo perdet si a Christo apostatent et ad Simonem, Ebionem, aliosque Christi hostes declinent. *Quare melius erat istis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato,* ait S. Petrus ep. 2. c. 2. v. 21. vide ibi dicta.

6. Angelos vero qui non servaverunt suum principatum, etc.] Arabicus sic vertit: *Projecit angelos qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum ordinem et officium, in tenebras extremas, alligatos in vinculis æternis, reservando in eis ad hunc diem magnum, diem judicii.* Est hoc secundum exemplum et argumentum, scilicet angelorum sicut primum fuit Hebræorum, q. d. Si Deus angelos nobilissimos apostatantes, sibique rebellantes e cœlo dejecit, et in diem magni judicii damnandos, reservavit, quanto magis puniet vos, o fideles, ac in die judicii coram toto mundo condemnabit, si ab ejus fide apostatantes ad hæreticorum impietatem et perfidiam desciscatis? Eodem utitur S. Petrus epist. 2. c. 2. 4. dicens: *Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos in judicium reservari,* etc. Vide ibi dicta. Hunc Luciferi et Angelorum horribilem casum graphice depingit Isaias cap. 14. 12. et Ezech. cap. 28. 12.

Pro *Principatum* græce est αρχην quod tam originem et principium, quam potestatem et principatum significat. Unde Cajet. et Tigur. vertunt, *suam originem;* Gagnæus, *suam dignitatem;* Ademus, *suum magistratum,* id est, *angelicæ dignitatis honorem et præeminentiam non retinuerunt.* q. d. Angeli non servaverunt suam originem, id est, originalem suam excellentiam, statum, gratiam, justitiam, præeminentiam et dominium in res omnes corporeas, ut quasi principes dominarentur in cœlo et in terra, in qua originaliter a Deo creati et conditi sunt. Hinc patet angelos omnes, etiam dæmones, primitus creatos esse in gratia. Ex originali enim gratia et justitia manabat originalis eorum excellentia, et dominium, in res omnes.

Quare minus probabiliter dæmones creatos esse in gratia, negant Magister sentent. Henricus. Bonavent. Scotus, Alensis, et Hugo, quos citat, et ex hoc loco aliisque confutat noster Vasquez 1. p. disp. 217. c. 3. et 4. ubi ostendit per *principatum* maxime accipi gratiam sanctificantem; per hanc enim constituimur filii Dei, hæredes et principes regni cœlestis, adeoque ipsi angeli per eam erant amici et familiares Dei, ac principes in domo Dei aulaque cœlesti. Multo magis hinc patet error hæreticorum dicentium diabolum natura sua esse malum, ita senserunt Priscillianistæ, quos condemnat sanctus Leo, epistol. 97. c. 6. et Concil. Lateran. c. *firmiter*, de summa Trinit. et Epiphan. hæres. 48. Confutat hæreticos, qui dicebant diabolum esse filium Sabaoth, id est, septimæ potestatis, quem Deum Judæorum esse asserebant, suaque natura malum et Patri repugnantem, commixtum vero cum Eva, ex ea genuisse Cainum et Abelem.

Tropol. Beda: *Simili modo iste dæmonum*, inquit, *fideles superbientes, qui gratiam adoptionis filiorum Dei non servant, et derelinquunt domicilium suum, scilicet Ecclesiæ unitatem, in qua Deo renati sunt, vel certe sedes regni cœlestis quas accepturi erant, si fidem servarent, ante judicium graviter, et gravius in judicio universali damnabuntur.* Idem applices Clericis ab Ordine, religiosis a suo statu apostatantibus. Utrique enim relinquunt suum principatum, et quasi e cœlo in infernum corruunt, imo ultro se præcipitant. Vide Hieronymum Platum l. 3. de Bono status Religiosi c. ult. et penult.

Denique ex hoc aliisque Scripturæ locis, quibus dæmones vocantur ἀρχαί, id est, *principatus* et potestates, solerter colligit Cassianus collat. 8. cap. 8. inter angelos qui ceciderunt, plerosque e summis eorum principibus extitisse. Hisce enim eo major superbiendi et ruendi fuit occasio, quo majoribus naturæ et gratiæ dotibus se cæteris antecellere cernebant. Ille verum est illud: *Feriuntque summos fulmina montes.* Ita per superbiam ceciderunt summi in Ecclesia, ut Saul, Origenes, Tertullianus, etc.

SED DERELIQUERUNT SUUM DOMICILIUM,] ἴδιον οἰκητήριον, id est, *propriam habitationem*, scilicet cœlestem, puta cœlum empyreum, ait Lyran. *dereliquerunt* autem non directe et sponte, sed indirecte et coacte; quia enim sponte dereliquerunt cœlestis vitæ institutum, quo Deo adhærebant et serviebant, hinc a Deo coacti sunt relinquere cœlum, cum ex eo præcipitati sunt. Ita OEcum. Unde Arabicus vertit: *Dereliquerunt ordinem, seu constitutum officium suum.* Vere S. Aug. ser. 28. de verbis Domini secundum Lucam: *Sanctificatum*, ait, *est cœlum, dejectus est diabolus*, et paulo ante: *Cœlum est, ubi culpa cessavit; cœlum est, ubi flagitia non sunt; cœlum est, ubi nullum mortis vulnus est.* Hinc liquet angelos creatos esse in cœlo empyreo, licet id nonnulli negent.

Moral. disce quam omnis creatura, etiam angelica, sit instabilis, nisi a Deo confirmetur et stabiliatur: *Ecce qui serviunt ei non sunt stabiles, et in angelis suis reperit pravitatem*, ait Job. c. 4. 18. et c. 15. 15. *Ecce inter sanctos ejus nemo immutabilis, et cœli non sunt mundi in conspectu ejus.* Rursum hinc liquet angelos primitus non fuisse beatos, nec vidisse Deum; sic enim fuissent confirmati in gratia, nec potuissent cadere de cœlo. Unde S. August. de Genes. ad litt. c. 13. ait: *Dæmonem nunquam gustasse dulcedinem beatæ vitæ, quam* (inquit) *non utique acceptam fastidivit, sed nolendo accipere deseruit et amisit.*

IN JUDICIUM (id est, in condemnationem, per metonymiam. Ita OEcum.) MAGNI DIEI,] puta diei judicii: hic enim erit dies magnus; quia magna in eo fient, scilicet judicium universale, consummatio mundi, descensus Christi gloriosus cum omnibus Angelis et Sanctis, divisio bonorum a malis, glorificatio bonorum, et damnatio malorum in æternum. Hic ergo dies erit horizon temporis et æternitatis, determinans in omne ævum angelos a dæmonibus, beatos a damnatis, Paradisum a gehenna. Hinc patet dæmones comparituros in judicio universali, et a Christo judicandos, accepturosque æternæ damnationis sententiam, juxta illud 1. Cor. 6. 3. *Nescitis quoniam angelos judicabimus?* uti ibidem docent et explicant sanctus Chrysostomus, Theod. Ambr. Anselmus et alii passim.

VINCULIS ÆTERNIS.] Græce ἀϊδίοις, id est, *æternis*, vel non *propriis*, sed alienis et coactis, vel, ut Syrus, *incognitis*, invisibilibus, quæ scilicet videri nequeunt. Origen. homil. 9. in Matth. legit: *vinculis gravibus*; S. Petrus ep. 2. c. 2. 4. vocat σειραῖς ζόφου, id est, *rudentes sive catenas caliginis*. Unde addit Judas, *sub caligine. Vincula* hæc sunt spiritalia, puta vis divina eos detinens, atque obligatio et alligatio eorum per illam ad carcerem, gehennam et pœnam æternam. Huic enim Deus eos ita alligavit et astrinxit, ut eam nunquam et numquam excutere vel evadere queant, ideoque vocantur æterna; quia licet dæmones usque ad diem judicii permittantur in hoc aere versari et tentare homines, tamen ipsi quocumque vadant, hanc obligationem et alligationem, adeoque ipsam suam pœnam et incendium, tamquam mancipia catenam suam circumferunt. Sicut ergo homo, puta judex, corpora reorum, ita Deus spiritus et animas damnatorum alligat gehennæ et igni. Potest secundo sic exponi, q. d. Deus dæmones sub caligine aeris hujus reservavit vinculis æternis, id est, ad vincula æterna, quibus eos in die judicii coram toto mundo alligabit et compinget in gehenna, ut ex ea numquam amplius egredi possint, uti nunc possunt, sed in eam quasi in ergastulum perenne retrudentur. Unde Cyril. Alex. in Habacuc 3. n. 49. legit: *quibus caligo tenebrarum in omnia sæcula reservata est.* Utrumque verum: dæmones enim et vinculis æternis jam ligati sunt, et iterum iisdem ligandi in die judicii, uti jam dixi. De vinculis dæmonum, qualia ea sint, et quomodo iis ligentur, dicam Apoc. c. 9. v. 14.

Denique Clemens Alexandr. *vincula* dæmonum interpretatur amissionem honoris in quo constiterant, et cupiditatem infirmarum rerum, cupiditate enim propria devinctos, converti nequaquam posse. Sed hæc symbolica et mystica sunt vincula, non litteralia.

SUB CALIGINE,] tum aeris hujus caliginosi, tum potius inferni et tartari, uti ait S. Petrus ep. 2. c. 2. 4. ζόφος enim, id est, *caligo*, nox, significat quoque infernum, quia in eo est densissima caligo, perpetua et æterna nox: aliqui enim dæmones versantur in inferno, alii in hoc aere; sed utrique suam catenam et pœnam circumferunt. Unde Patres docent aerem hunc esse plenum dæmonibus. Ita S. Aug. 11. de Civit. 33. S. Fulgent. 1. de Trinit. et alii passim. In vita S. Emmerammi l. 2. narratur tantam esse dæmonum in aere multitudinem, ut cuidam viro sancto revelatum sit, eos, si haberent corpora nostris æqualia, splendorem Solis mortalibus intercepturos.

Præpositio *sub* notat caliginem hanc esse loco, non superiori, sed inferiori et subdito, eamque esse instar carceris. Carcer enim solet esse in loco imo et subterraneo, in quo, et sub quo rei concluduntur, deprimuntur et arctantur. Unde S. Aug. de Natur. boni contra Manich. c. 33. asserit quod dæmones *pœnaliter hunc infernum, hoc est, inferiorem caliginosum aerem tamquam carcerem acceperint.*

RESERVAVIT,] *cruciandos*, ait S. Petrus, vide ibidem. S. Judas potius verbo *reservavit* refert ad *vinculis æternis*, q. d. Reservavit eos ad vincula æterna quibus in die judicii eos vinciet, et compinget in carcerem et ignem æternum. Hinc moraliter, nota quanta sit miseria et infirmitas dæmonum quod nimirum quasi

rei catenati sint, ac proinde quasi canes ligati nos invadere et mordere nequeant, nisi ultro in eorum rictum et ungues nos injiciamus, uti docet S. August. sermon. 197. de Tempor. et Tertull. de Habitu mulieb. cap. 2. *Hi sunt*, inquit, *angeli, quos judicaturi sumus. Hi sunt angeli, quibus in lavacro renuntiamus. Hæc sunt utique per quæ ab homine judicari meruerunt. Quid ergo faciunt apud judices suos rei eorum? Quod est commercium damnaturis cum damnandis? Qua constantia tribunal ascendimus decreturi adversus eos, quorum munera appetimus?*

7. Sicut Sodoma et Gomorrha.] Est hoc tertium exemplum, quo Simonianorum et Gnosticorum infames libidines, quibus æternum ignem intentat, perstringit: sicut primo exemplo Hebræorum rebellium, perstrinxit eorumdem perfidiam et rebellionem; ac secundo exemplo dæmonum apostatantium, perstrinxit eorumdem superbiam et invidiam. Quo tacite notat eos instar Sodomitarum, præpostera et infanda libidine se contaminasse.

Exfornicatæ,] id est, extreme fornicatæ, extremam et pessimam libidinem exercentes, ut omnem ejus modum et mensuram excessisse, utque omnes corporis vires, omne semen, omnem sanguinis et vitæ succum in fornicando exhausisse videantur. Hoc est quod de Marci Gnostici amasiis scribit Iren. l. 1. *Hæ*, ait, *sæpe conversæ ad Ecclesiam Dei confessæ sunt, et secundum corpus exterminatas se ab eo velut cupidine, et inflammatas, valde se illum dilexisse.* Secundo, Thomas Anglicus, Hugo et Glossa *exfornicatæ*, inquiunt, id est extra debitum naturæ vas fornicatæ sunt quæ scilicet rejecto naturali usu fœminæ in mares exarserunt, Rom. 1. 27. Alii *exfornicatæ*, id est, extra fornicatæ non cum meretricibus quæ in iis prostabant, sed cum pueris domi fornicatæ sunt. Verum hoc subtilius est quam solidius.

Abeuntes post carnem alteram.] Syrus: *Ambulaverunt post carnes alias.* Mas enim et fœmina in conjugio fiunt una caro ad generandam prolem, juxta illud Matth. 19. 5. *Erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro.* At mas et mas non possunt fieri una caro ad generandum; ergo sunt duo et si misceantur, abeunt post carnem alteram. Igitur *caro altera*, vel ut Paguinus vertit, *aliena*, est femina concubina et meretrix: hæc enim altera est ab uxore legitima. Vel potius est masculus, hujus enim caro præpostera et cum ea libido, est aliena ab instituto et usu naturæ; quia incongrua et inepta imo adversa generationi et procreationi liberorum. Ita OEcumen. *Carnem*, ait, *alteram, vocat masculum sexum, quippe quæ diversa sit, et a coitu generationis aliena. Caro siquidem ad coitum accommodata fœminæ caro est, juxta id quod a progenitore nostro dictum est: Os ex ossibus meis, et caro ex carne mea. At marium caro altera est, id est, diversa a coitu.* Abeunt ergo post carnem alteram, cum mares maribus, aut fœminæ fœminis, aut viri fœminis extra naturale vas præpostere commiscentur: multo magis cum bestia, vel diabolo in corpore assumpto, sive incubo, sive succubo commiscentur. Simili phrasi ait Constan. Imp. *l. cum vir*, ad legem Juliam de adult. *quod in isto scelere sexus perdit locum, venus mutata est in alteram formam.* Et Sapiens c. 14. 26. ait ex idololatria (æque ac hæresi) ortam esse nativitatis immutationem, nuptiarum inconstantiam, inordinationem mœchiæ et impudicitiæ.

Factæ sunt exemplum.] Græce πρόκεινται δεῖγμα, id est, *projectæ sunt in exemplum*, propositæ in ostensionem. Hoc est quod S. Petrus Judæ succinens ait ep. 2. c. 2. 6. *Exemplum eorum qui impie acturi sunt ponens.* Unde Gellius l. 6. c. 14. inter tres causas ob quas publice scelerati puniendi sunt, hanc præcipuam assignat. *Tertia*, ait, *ratio vindictæ est quæ paradigma a Græcis nuncupatur, cum punitio propter exemplum est necessaria, ut cæteri a similibus peccatis metu cognitæ pœnæ deterreantur. Idcirco veteres quoque nostri exempla pro maximis gravissimisque pœnis dicebant.* Hinc Num. 5. 21. de adultera dicitur: *Det te Dominus in maledictionem, exemplumque cunctorum in populo suo*; et c. 25. 4. *Tolle cunctos principes populi, et suspende eos contra solem.* Sept. παραδειγμάτισον, id est, *statue in exemplum.*

Ignis æterni poenam sustinentes.] Primo, quia Sodomæ et Pentapolis cœlesti igne conflagravit, ita ut concremationis hujus vestigia jugiter extent, et in perpetuum extitura sint, usque ad finem mundi, nimirum desolatio perpetua, ac mare mortuum, perpetim fumans et exhalans bitumen et sulphur, quo conflagravit, nec pisces, aut vivum ullum admittens, quin protinus eos enecet; poma et fructus non alios producens quam vapidos et cinereos, adeo ut Sodoma præteriti incendii habeat specimen et futuri in gehenna vivum sit exemplar. Ita Cajetanus. Citat enim Judas historiam incendii Sodomæ narratam a Mose Genes. 19. ubi temporale tantum ejus incendium, non æternum in gehenna, enarratur. Audi Strabonem lib. 17. *Quod illa regio ignita est, permulta signa afferunt; nam et petras exustas ostendunt, et terram cinerulentam, et picis guttas ex petris distillantes, et flumina fœtido odore efferventia.* Similia in Sodomitas etiam nostri ævi divinæ vindictæ exempla, quibus a Deo tonitruis et fulminibus siderati, et in cineres redacti sunt, videre est de Peruvianis, et Mexicanis apud Ferdinandum Cortesium in Themistitan civitate pag. 807. et Petrum Martyrem tomo 3. Navig. mundi novi, fol. 28. et 29. quin et Europæ funesta non desunt exempla. Celebris est illa S. Hieronymi in Epistola sententia: *O ignis infernalis luxuria! cujus materia gula, cujus flamma superbia, cujus scintilla prava colloquia, cujus fumus infamia, cujus cinis immunditia, cujus finis gehenna.*

Secundo, *ignis æterni*, quia Sodomitæ omnes ab igne temporali transmissi videntur ad ignem æternum gehennæ. Unde Syrus vertit: *Positæ sub igne æternitatis, rei judicii*; et Arabicus: *Cum projicerentur in ignem æternum per judicium justitiæ.* Ita Isidor. Pelus. l. 3. ep. 203. Vide dicta Genes. 19.

Cogitent ergo luxuriosi, cogitent hæretici, cogitent peccatores, dum eos libido aut concupiscentia qualibet ad peccatum sollicitat, ignem Sodomæ, imo ignem gehennæ, ejusque metu cupiditati resistant. Ignis enim modicæ concupiscentiæ luendus est igne perenni gehennæ. Audiant intonantem Isaiam c. 33. 14. *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* et S. Chrysost. homil. 44. in Matth. *In ignis*, ait, *fluvium*

atque pelagus intruduntur, et pelagus impertransibile, atque magnitudine acerbissimum, in quo ignei fluctus montium instar eriguntur: et homil. 13. in epist. ad Rom. *Expendito ecce alterius mala quæ sint futuro, regni cœlorum privationem, a gehenna inustum dolorem, vincula perpetua, exteriores tenebras, vermem venenatum, dentium fremitum, pressuram loci angustum, igneos fluvios, fornaces nunquam restinguendos.* Et S. Gregor. 14 Moral. 10. agens de Sodoma. *In ipsa,* ait, *qualitate ultionis notavit maculum criminis; sulphur quippe fœtorem habet, ignis ardorem: qui itaque ad perversa desideria ex carnis fœtore arserant, dignum fuit ut simul igne ac sulphure perirent.*

Porro certum est dæmones et damnatos in gehennæ vero igne torqueri; ignem enim ubique nominat Scriptura ubi de eorum pœna agit, et ita docet S. Basil. in Ps. 28. S. August. 21. Civit. 9. S. Gregor. 4 Dialog. 29. Isidor. lib. 1. de Summo bono c. 31. S Chrysost. paulo ante citatus, S Cyprian. de Laudib. martyrii, Nazianz. orat. in S. Lavacr. S. Justin. Adhort. ad Gentes, Clemens lib. 5. Strom. Magister et Scholastici unanimi consensu in 4. dist. in c. 44. Quod ergo Damascenus lib. 4. de Fide c. ultim. Nyssenus l. de Resurrect. et anima, S. Hieron. in c. ult. Isaiæ, Ambros. lib. 7. in Lucam c. 14. Chrysost. hom. 1. in epist. ad Hebr. S. Aug. 21. Civit. 10. S. Greg. 15. Moral. 14. alias 17. insinuant dæmones et animas damnatorum torqueri igne non materiali et corporali, sed spirituali et mystico, intellige non *corporali,* id est non crasso, terrestri et obtuso, qualis est noster ignis: ignis enim gehennæ alterius rationis est a nostro, eoque longe acrior, ardentior et penetrantior, adeo ut etiam in animas et spiritus agat, easque comburat, qua respectu vocatur spiritalis, tum quia objectum in quod agit est spiritale, tum quia modus agendi, æque ac effectus est spiritalis, imo miraculosus et divinus.

8. Similiter et hi carnem quidem maculant, etc.] Græce addunt, αὐτοὶ ἐνυπνιαζόμενοι, id est, *hi somniantes,* vel *somniis delusi;* quod suspicari quis posset a quodam explicationis causa adjectum in margine, deinde in textum irrepsisse, quia illud omittit Latinus. Verum veteres, ut S. Epiphan. hæresi 26. et ex eo OEcumen. ac Clemens l. 3. Strom. c. 1. idipsum legunt, sicque exponunt, q. d. Simon et Gnostici non docent veritatem, sed sua somnia et commenta de libidine, carnis licentia, contemptu superiorum, etc. populis obtrudunt: *Loquuntur,* ait Epiph. *velut per somnia verba sua, et non per sobrietatem vigilantis rationis. Nam et doctoribus in Jerusalem dicit Isaias c. 56. 10. Omnes canes muti non potentes latrare; somniantes concubitum:* etc. *Et sane hic in Epistola Judas ostendit, dicens; Somniantes concubitum, quæ non sciunt dicentes; et ostendit quod non de insomniis in somno dicit, sed de fabulosa ipsorum tragœdia ac nugacitate, quæ velut per somnium profertur, et non a sana mente.* Hic sensus huic loco valde congruit: τὸ enim *somniantes* non solum ad carnem *maculant,* sed et ad sequentia, *dominationem spernunt; majestatem blasphemant,* etc. refertur ut patet ex Græco. Unde et Arabicus vertit: *Assimilantur illis etiam hi qui videntes sunt somnia.* Et sic pseudoprophetæ sæpe a Prophetis vocantur somniantes, eo quod non Dei oracula, sed suæ phantasiæ figmenta et somnia prædicarent. Ita vocat eos Moses Deuteron. 13. 3. Jeremias c. 27. v. 9. Zacharias c. 10. v. 2. Clare vero Deus per Jeremiam c. 23. 25. *Audivi,* ait, *quod dixerunt Prophetæ prophetantes in nomine meo mendacium, atque dicentes: Somniavi, somniavi. Usquequo est istud in corde Prophetarum vaticinantium mendacium et prophetantium seductiones cordis sui? Qui volunt facere ut obliviscatur populus meus nominis mei propter somnia sua,* etc. *Ecce ego ad Prophetas somniantes mendacium,* etc. *cum ego non misissem eos.* Similia habet c. 29. 8. Hinc et Iren. l. 1. c. 20. Gnosticos vocat Oniropompos, eo quod sua somnia quasi oracula Dei venditarent. Sed audi somnium Gnosticorum de Elia ex Epiphan. hæresi 26. *Philippi Apostoli confictum Evangelium proferebant, et ex eo mera somnia et deliramenta, ad sua impura dogmata stabilienda. Quin etiam de sancta Elia blasphemias dicere audent, quando assumptus est, inquiunt, rursus dejectus est in mundum. Venit enim, inquiunt, una ex dæmonibus, et tenuit, et dixit ipsi: Quo vadis? habeo enim liberos a te, et non poteris ascendere, et hinc dimittere liberos tuos. Et dixit Elias: Unde habes liberos a me, cum ego in castitate vixerim? Et dixit illa: Certe quando insomnia somnians, sæpe in defluxu corporum evacuatus es, ego eram quæ assumpsi a te semina, et genui tibi filios.*

Secundo, alii apposite τὸ *somniantes* sic exponunt q. d. Adeo libidinibus sunt dediti, ut non nisi de iis cogitent, loquantur, imaginentur, imo somnient. Ita Clemens Alexand. 3. Strom. c. 1. unde Syrus vertit: *In somno pelliciuntur ad carnem a contaminatoribus:* S. Hieronymus contra Jovin. *nihil aliud nisi de voluptatibus cogitantes;* Vatablus et Pagninus vertunt *Delusi insomniis,* id est, non solum interdiu libidine se contaminant, sed etiam noctu per insomnia, ait Vatabl. puta per illusiones, imaginationes et pollutiones nocturnas; hæ enim causantur ex diurna obscœnorum imaginatione. Ita Gagnæus, Salmeron, et alii. Hoc est quod ait Theodor. l. 1. Hæretic. fabul. *Qui sectæ Simonis erant, se audacter omni libidini et intemperantiæ dedebant, et omni incantationum et præstigiarum* (quæ quasi somnia oculos perstringunt et fascinant) *genere utebantur, amatoria quædam pellicientia* (philtra) *machinantes.*

Quocirca sapienter de somno moderando ita scribit et præscribit S. Bernard. ad fratres de Monte Dei: *Cave, serve Dei, ne totus aliquando dormias, ne sit somnus tuus non requies lassi; sed sepultura corporis suffocati: non reparatio, sed extinctio spiritus tui. Suspecta res est somnus, et ex magna parte ebrietati similis. Exceptis enim vitiis quibus in dormiente, cum corpore dormitante ratione non est qui contradicat, quantum ad debitum continui profectus, nihil temporis tam deperit de vita nostra, quam quod somno deputatur.* Unde dat salubre consilium: *Iturus ergo ad somnum semper aliquid defer tecum in memoria, vel cogitatione, in quo placide obdormias, quod nonnunquam etiam somniare juvet quod etiam evigilantem te excipiens in statum hesternæ intentionis restituat. Sic tibi nox sicut dies illuminabitur, et nox illuminatio tua erit in deliciis tuis. Placide obdormies, in pace quiesces, facile evigilabis, et surgens facilis et agilis eris ad redeundum in id, unde non totus discessisti. Sobrium*

anim cibum sobriumque sensum sequitur sobrius somnus. Carnalis vero somnus et brutus, et sicut dicitur, letheus, abominandus est servo Dei

Tertio, alii τὸ ἐνυπνιαζόμενοι, vertunt *sopiti* quasi veterno, q. d. Hæresi et libidini ita immersi sunt, ut ejus quasi veterno et stupore consopiti videantur, adeo ut obscœna quæ vigilantes agunt, eadem in somnio dormientes peragant, ex continuo et ardenti libidinum usu et habitu. Ita Serarius: Rursum turpibus suis insomniis experrecti delectantur, eaque vigilantes opere exequuntur et perpetrant. In somnis enim, utpote sopita ratione, tota se effundit phantasia, concupiscentia et libido. Unde proverbium: *Somniantium libido*, pro effusa et summa. Audi S. Aug. 10. Confes. 30. humiliter de se confitentem et gementem: *Adhuc vivunt*, ait, *in memoria mea talium rerum imagines, quas ibi consuetudo mea fixit; et occursant mihi vigilanti quidem carentes viribus, in somnis autem non solum usque ad delectationem, sed etiam usque ad consensionem factumque simillimum. Et tantum valet imaginis illusio in anima mea, et in carne mea, ut dormienti falsa visa persuadeant, quod vigilanti vera non possunt*. Vicissim libido ipsa tam ardens et bruta est, ut mentem et rationem sopiat instar somni. Unde Erasmus hic: *Somniantes*, inquit, *quia omnis libido veluti per somnium peragitur sopita ratione*. Hinc Hippocrates libidinem dicebat esse brevem quamdam epilepsiam, teste Gellio l. 19. c. 2.

Moral *somniantes*, quia libido omnisque voluptas transit instar somnii. Unde sapienter et pathetice exclamat Petr. Chrysologus ser. 124. *Quid stupemus? quis est iste qui nos eludit somnus? Quæ est ista quæ nos tenet oblivio lethalis? Quare non cœlo mutamus terram. Quare non caducis emimus æterna? Quare non perituris manentia comparamus?* Quin et Plato, et ex eo Philo lib. de Joseph, censuit *omnes res et gaudia mortalium non esse aliud, quam somnia vigilantium*.

Carnem quidem maculant.] per pollutiones et infandas libidines. Nam, ut ait Paulus 1 Cor. 6. 18. *Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat*. Ubi Ambrosiaster: *Cætera peccata*, ait, *etsi per corpus generantur, non tamen animam ita carnali concupiscentia faciunt abstrictam et obnoxiam, quemadmodum commisceri facit animam cum ipso corpore usus libidinis agens in opere carnalis fornicationis; quia in tantum, agglutinatur anima corpori, ut in ipso momento nihil aliud cogitare homini liceat aut intendere, quia ipsam mentem captivam subdit ipsa submersio et absorbitio libidinis et concupiscentiæ carnalis*. Unde Alexander Magnus dicebat coitum esse speciem epilepsiæ, sive morbi comitialis, teste Plutarcho in ejus vita.

Quare perperam Arias contra omnes interpretes sic exponit: *Carnem maculant*, id est, carnem maculatam esse prædicant, quasi S. Petrus texet Encratitas, qui prohibebant nubere et abstinere a cibis, quos Deus creavit ad sumendum cum gratiarum actione, 1. Timoth. 4. 3. *Nubere*, ait Iren. l. 1. c. 22. *et generare a Satana dicunt esse*: et Theod. in Epitome divin. decret. *Bellum*, ait, *adversus Creatorem hujus universitatis gerebant, ideo ne per matrimonium opificium ejus augeretur, formidabant*. Verum Apostolus hic non Encratitas, sed eis contrarios incestos Gnosticos insectatur.

Dominationem autem spernunt.] Syrus *calumniantur*. Primo, Clemens Alexandr. hic de angelis hæc exponit, q. d. Hæretici spernunt angelos, præsertim ordinem eorum, qui vocantur *Dominationes*. Secundo, Epiphan. hæresi 26. *Gnostici*, inquit, *spernunt dominationem*, id est, divinitatem ejusque majestatem, dominium et imperium, quod habet in omnia a se creata. Unde Arabicus: *Provocant*, ait, *potentiam Dei*; et OEcumen. *Contra divinum*, ait, *naturam insuper insaniunt dominationem ejus et universi imperium abnegantes, cum alios quosdam mundi architectos confingant*, puta angelos aut dæmones, quibus Valentiniani mundi prælationem et dominium consignabant, ubi docet Tertull. l. contra Valent. c. 22. Tertio, alii, q. d. *Dominationem*, id est, Dominatorem et Dominum nostrum Jesum negant, ut ait S. Petrus ep. 2. c. 2. 1. ita Clemens Alexandr. Adamus, Cajet. et alii. Accedit OEcum. qui sic rursum explicat, q. d. *Dominationem*, id est, *Christi mysterii cæremonias abrogare volunt, dum loco angelicorum mysteriorum sua flagitia perpetrant*. Quarto et genuine, *dominationem*, id est, magistratum tum civilem, tum potius Ecclesiasticum spernunt, dicentes se per Christi legem factos esse liberos, ut nulli principi aut magistratui sint subjecti. Ita Thomas Anglicus, Gagnæus, Cath. Salmeron. et Vatabl. qui pro *dominationem*, vertit, *dominos*. Vide dicta 2. Petr. 2. 10. Unde Irenæus l. 1. c. 1. et 20. *Hi*, ait, *sunt qui exurgunt contra veritatem, et adversus Ecclesiam Dei*, et S. Cyprian. supra citatus: *Non aliunde*, ait, *hæreses obortæ sunt, vel nata schismata, quam inde quod Sacerdoti Dei non obtemperatur*. Causam dat S. Petrus ep. 2. c. 2. 10. *Quia*, inquit, *sunt audaces sibi placentes*. Vide ibi dicta. Ex Gnosticis derivata est calumnia Gentilium in Christianos, per Evangelium politias humanas everti; principum obedientiam prætextu libertatis contemni, quod proinde studiose refutant Justin. Tertull. et alii in Apocal.

Majestatem autem blasphemant.] Videtur Interpres legisse in Græco δόξαν: sic quoque legit Syrus; vertit enim, *majestatem*, æque ac Noster. Jam legunt δόξας, quod primo, OEcum. vertit, *glorias, dignitates*, id est in dignitate constitutos, majestate illustres, puta principes, præsertim Ecclesiæ, puta Apostolos et Episcopos, blasphemant, id est, probris conviciis et maledictis insectantur. Ita Gagnæus, Pagninus, Catharinus, Vatablus, Salmeron, Serarius et alii.

Secundo, Clemens Alexand. vertit et explicat, q. d. Angelos blasphemant. Accedit Estius qui hæc refert ad indigna figmenta, quæ Gnostici affingebant angelis, et Epiphan. hæresi 26. *Quicumque*, ait, *post numen illud adhibiti sunt ad regimen mundi, hoc est, angelos Dei ministros, et provinciarum rectores blasphemant*.

Tertio, Adamus per *majestatem* accipit Mosen et Prophetas, in quibus proprie resplendebat majestas Dei, quos Simon et Gnostici mire insectabantur. Favet quod subdit Judas de Michaele altercante cum Satana de corpore Mosis. Unde Thomas Anglicus per *majestatem* accipit tum angelos, tum Sanctos, tum Deum.

Quarto, OEcum. per δόξας, id est *glorias*, accipit gloriosa mysteria conscripta in utroque Testamento,

pula novo et vetori, quod spernebant, vel violabant et perperam interpretabantur hæretici, teste Epiphan. hær. 26 Sic enim Paulus novum Testamentum vocat *glorium*, 2 Cor. 3 7. et 11.

Quinto, proprie Simon et Gnostici blasphemabant majestatem Doi, dum ejus opera calumniabantur, mysteria in Script. latentia depravabont, potentiam enorvabant Ita Beda et Hugo: ac præsertim gloriosam Dei sopientiom, bonitatem. justitiam, misericordiam, etc. exhibitam nobis per Christum blasphemabant, dum Christum vere natum, passum, mortuum negabant. Ita Cajetan et Arias per *majestatem* accipiunt Christum, ejusque utramque naturam divinam et humanam, æque ac miracula, doctrinam cœlestem, resurrectionam, oscensionem, missionem Spiritus Sancti, quæ negabant Simoniani; hæc enim erant δόξαι, id est, *gloriæ* Dei et Christi. Nam, ut ait Poeta, propria *majestas convenit ipsa Deo*. Majestas enim absolutum dominium et nulli obnoxium (quale solus habet Deus) indeque summum decus, amplitudinem et dignitatem significat: Deus ergo est sacra majestas. Unde Ovid. 5 Fastor.

Hinc sata majestas, quæ mundum temperat omnem.

Et mox;

Consedit medio sublimis Olympo,
Aurea purpureo conspicienda sinu.

Hoc sensu recte distinguimus *majestatem* a *dominatione*, quæ præcessit, ut dominatio sit magistratus, majestas sit Dei, cujus attributa et dotes gloriosas, augustas et divinas significat Græcum δόξας. Hæretici enim negabant et blasphemabant Dei providentiam, præscientiam, justitiam, vindictam, etc. Has ergo vocat δόξας Estque climax sive gradatio. Hæretici enim primo principum, deinde sensim magis insolescentes angelorum, ac tandem Dei jugum numenque excutiunt, juxta illud Psal. 35 1. *Dixit injustus, ut delinquat in semetipso; non est timor Dei ante oculos ejus*, et Psal 13. 1. *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus* Porro Gnosticos blasphemasse Deum diserta asserit Epiph. hær. 26 Idipsum significat magis τὸ *blasphemant*. Blasphemia enim proprie est convicium in Deum. Unde Syrus vertit: *A majestate non moventur dum blasphemant*, q. d. Cogitatio majestatis divinæ quam invadunt et violant, deberet eos absterrere a blasphemia; at non absterret, quia eam contemnunt. Denique nonnulli per δόξας accipiunt dogmata Apostolica; δόξας enim inter alia significant dogmata certa, sententias illustres, axiomata Porro noster Interpres 2. Petri 2. 10. δόξας interpretatur sectas; ideo enim hæretici spernebant Apostolorum δόξας id est, *sententias*, ut suas δόξας, et sectas inducerent. Vide ibi dicta.

9 Cum Michael, etc.] Est argumentum ab exemplo, q. d. Ait OEcum. Michael contendens cum Satana non ausus est eum, licet impudentem et merentem, blasphemare, id est, conviciari; quomodo ergo hæretici audent blasphemare majestatem, non tantum angelorum et Sanctorum, sed et ipsiusmet Dei? Opponit ergo Michaelem modestum Gnosticis impudentibus et blasphemis, idque significat Græcum δὲ cum ait: ὁ δὲ Μιχαὴλ, id est, at vero Michael. Ita Pagnin. et Vatabl.

Nota. Michael Hebr. dicitur quasi מי כאל micael, id est, *quis ut Deus*? hoc enim ipse humiliter respondit et opposuit superbo Lucifero, dicenti: *In cœlum conscendam, similis ero Altissimo*, Isaiæ 14. 13. Addit Isidor. Etymol. c. 5. nomine *Michael*, id est, *quis ut Deus*, significari quod nemo propitiationem vel expiationem possit offerre nisi Deus. Minus recte ergo Pantaleon Carthophylax Conensis, in Encomio sancti Michaelis, quod extat apud Surium 29. septemb nomen *Michael* interpretatur: *Dux exercitus Dei*: licet enim id verum sit, tamen hoc non est genuinum Michaelis etymon.

A Michaele didicit Moses illud, demerso Pharaone opinicion. Exod. 15. v. 11 *Quis similis tui in fortibus, Domine!* a quorum verborum initialibus in Hebræo litteris, nonnulli censent Machabæos nomen suum accepisse. ut ibidem dixi.

Archangelus] Arabicus: *Princeps angelorum*. est enim Michael omnium angelorum summus et princeps, ideoque tutor Ecclesiæ, uti olim fuit Synagogæ, uti ostendi Daniel 12. 1. Est hic duplex in personis comparatio. Prima, q. d. Si Michael Archangelus non est ausus, quis hominum jure audeat? Secunda, si ne diabolus quidem maledicendus est, quo jure magistratus ac principes maledicentur?

Cum diabolo.] Diabolus græce, idem est quod criminator: διαβάλλειν enim est criminari. Intelligit Luciferum: hic enim est princeps dæmonum, uti Michael angelorum, ideoque ejus antagonista. Hoc est quod Ecclesia canit in officio S Michaelis. *Collaudamus venerantes omnes cœli milites; sed præcipue primatem cœlestis exercitus Michaelem, in virtute conterentem zabulum* *Zabulus* enim Æolice idem est quod diabolus. Æoles enim pro δια dicunt ζα. Quare minus genuine S. Cyprian. Adhort. ad Martyr. nomen *Zabulus* deducit a *Belsebub*. id est, Dominus muscæ, puta Deus cohibens plagam muscarum: tolle enim nomen *Bel*, manet *zebub*, unde *Zabulus*; nam sic dicendum fuisset *Zabubus*, non *Zabulus* Minus etiam aptum videtur quod S. Hier. censet, *Zabulus* esse nomen Hebræum, ac significare *deorsum fluentem*, ut ipse ait ad Titum 2. vel *fluctum noctis*, ut ipse ait de Nom. Hebr. vel *habitaculum noctis*, ut ipse ait in Tradition. Heb. in Genes. quasi sit idem vel fere idem cum nomine *Zabulon*, id est. habitaculum, qui ita dictus est a matre Lia, eo quod per ejus et fratrum generationem habitaturus esset secum deinceps maritus suus Jacob Patriarcha, Genes. 30. 20. Porro diabolus Hebr. vocatur *Satan*, id est, adversarius; et *Belial*, id est. absque jugo, quia jugum Dei excutere voluit.

Disputans altercaretur.] Syrus, *litigaret*; alii *contenderat judicio*; Arabicus. *postquam increpavit Satanam et removit eum*. Hæc disputatio et altercatio Michaelis cum Satana de Mosi corpore, nusquam extat in Scriptura: Judas ergo eam accepit vel traditione majorum, vel ex libro qui tum extabat, quem Orig 3. Periarch, c. 2 citat, nomenque ei dat *Ascensio Mosis*, Eumdem citat Clemens Alexand. 6 Strom ubi ex eo refert Mosen visum a Josue et Caleb in gloria, cum assumeretur inter angelos. *Merito ergo*, inquit, *Mosen qui assumebatur, duplicem vidit Jesus filius Nave, et unum quidem cum angelis, alterum autem super montes; qui dignus erat, cui in convallibus justa fierent*. Vide Sixtum Senensem verbo *Mosis Ascensio*, ubi docet hunc librum a Gelasio Pontifice relatum inter apocryphos; in apocryphis tamen

multa possunt esse vera. Sic Paulus citat versus Arati, Menandri, Callimachi, Gentilium Poetarum ad Titum 1. non quod omnia eorum dicta probet, sed illa duntaxat quæ citat. Alii volunt Judam hæc accepisse ex libro Henoch. Ita S. Hieronym. in epist. ad Titum, et Origen. 4. Periarchon. Ut ut est, ex Juda certum est hanc historiam esse certam et canonicam. Sic S. Paulus ait nomina magorum qui restitere Mosi, fuisse Jannes et Mambres, 2. Tim. 3. 8. quæ tamen nusquam Moses expressit.

De Moysi corpore.] Putat OEcumen. altercationem hanc Michaelis cum Satana fuisse, eo quod Michael vellet Mosen pro meritis honorifice sepeliri, ut eo magis lex ab eo lata commendaretur; Satan nollet, objiciens ei crimen homicidii, quod scilicet Ægyptium interfecisset, Exodi 2. 12. Addit Glycas part. 2. Annal. et Pantaleon Chartophylax orat. de S. Michaele, diabolum voluisse sibi vindicare Mosen tamquam homicidam. Secundo, alii censent hanc altercationem fuisse de raptu corporis Mosis in Paradisum, ut versetur cum Elia et Henoch, sive eo vivus sit translatus, ut videtur dicere Philo libro de vita Mosis in fine, et S. Hieron. in c. 9. Amos. sive post mortem resuscitatus eo sit raptus, uti censet R. Samuel Maroch. de Adventu Messiæ c. 13. Sed hic raptus Mosis in Paradisum est fictitius; constat enim animam Mosis ivisse ad limbum Patrum, corpus in terra esse sepultum. Tertio alii, passim verius censent voluisse Satanam Mosen sepeliri loco cognito et publico, ut Hebræi in idololatriam proni, eum quasi Deum et numen colerent; Michaelem vero ei obstitisse, et curasse ut secreto sepeliretur. Ita S. Chrysost. homil. 5. in Matth. et S. Ambros. 2. Offic. c. 7. Thomas Anglicus, Hugo, Dionys. Cajet. Gagnæus, Arias, Salmeron, Adamus et alii; unde Deuter. 34. 6. dicitur: *Et non cognovit homo sepulcrum ejus usque in præsentem diem.* Vide dicta toto eo cap.

Hinc Epiphan. hæresi 9. et 64. testatur traditionem esse quod Moses sepultus fuerit ab angelis, et OEcumen. hic asserit Michaelem præfuisse sepulturæ Mosis. Addit Philo l. 3. de vita Mosis, Mosis morientis vultum factum esse gloriosum eumque præcessisse fulgura, lampades, et sagittas, mortemque ejus luxisse angelos. Sed hæc poetice ab eo dicta videntur vel per exaggerationem. Hæc est sententia communis omnium pene interpretum et Patrum, a qua proinde vix licet recedere. Accedit, quod vix alia ratio fingi possit, cur jusserit Deus Mosen ab angelis secreto sepeliri, nisi, ne si publice sepeliretur, adoraretur a Judæis. Quod enim aliqui dicunt honoris causa id factum, ut scilicet Hebræi Mosen quasi absconditum vel raptum magis revererentur, minus aptum videtur. Nam longe major imo continuus et perpetuus fuisset honor Mosis apud Hebræos, si ejus sepulcrum visere et colere potuissent, sicut sepulcrum S. Catharinæ sepultæ ab angelis in monte Sina, ab iisdem revelatum, magna fidelium e toto orbe adventantium peregrinatione et devotione colitur.

Dices primo: Hebræi non coluerunt sepulcra Abrahæ, Isaac, Joseph, ac præsertim Joseph, cujus ossa secum deferebant per desertum; ergo nec coluissent sepulcrum Mosis, etiamsi illud cognovissent. Respondeo negando consequentiam. Ratio disparitatis est. Prima, quod tot sæculorum antiquitas quæ Abraham, Isaac, Jacob et Joseph habuerat ut homines, non ut deos, abrogarat eis divinitatem, imo ejus opinionem et umbram detriverat. Secunda, quod pariter antiquata erant eorum in suos, eosque paucos beneficia. Tertia, quod illi tot prodigiis, gestis, et gubernatione populi non fuerint illustres, uti fuit Moses. Quarta, quod Hebræi ex Scriptura et Patribus suis illud Dei sibi altissime impresserant: *Ego sum Deus Abraham, Isaac et Jacob.* Unde sciebant non Abraham, sed Deum Abraham esse adorandum. Mosis vero, utpote paulo ante defuncti, recens erat memoria, atque ac beneficiorum ejus, portentorum, plagarum ac gubernationis, qua totam Hebræorum gentem numerosissimam per decem plagas toti Ægypto immissas gloriose eduxerat per mare Rubrum sicco pede, mersis Ægyptiis, in desertum: ibique legem a Deo acceptam eis dederat, manna cœlesti paverat per 38 annos, columnam ignis et nubis itineris ducem assignarat, etc. insuper audierant illud Dei ad Mosen: *Constitui te Deum Pharaonis, et Aaron frater tuus erit Propheta tuus,* Exodi 7. 1. Ad hæc peregrinantes per desertum, jamque transituri in terram promissam egebant duce Numine. Unde cum Moses in Sina legem accepturus diutius moraretur, fecerunt sibi vitulum aureum, puta Apin quasi itineris ducem. Hoc est enim quod ipsi dixerunt Aaroni: *Surge, fac nobis deos qui nos præcedant; Mosi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus quid acciderit.* et facto vitulo ei acclamarunt: *Hi sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti.* Exodi 32. v. 1. et 4. Mose ergo mortuo pronum fuisset eis, si corpus illius habuissent, eum ut itineris reliqui ducem colere et invocare. Fuerat enim ipse totius populi summus legislator, Pontifex, Propheta, princeps et rex.

Dices secundo: Hebræi non erant tam stolidi ut corpus mortuum Mosis adorarent; hoc enim mortalitatis spectaculum omnem divinitatis opinionem illis excussisset, eumque hominem fuisse demonstrasset. Resp. Idololatria omnis est stolida: idololatræ enim stolide homines insignes vita functos, puta parentes, reges, benefactores eximios in Deos retulisse, et divinis coluisse honoribus, docet non tantum Plinius l. 2. c. 7. Cicero de Natur. deor. Justin, Tertull. Lactant. Arnobius et alii scribentes contra Gentes, sed et S. Scriptura hanc idololatriæ originem diserte assignat Sapient. 14. 15. et constat apud omnes. Jovem Mercurium, Æsculapium, Venerem, etc. fuisse homines qui ob beneficia post mortem a Gentibus in deos sunt relati. Ita Cretenses colebant Jovem suum regem, ejus tamen sepulcrum et ossa in Creta apud se extare jactabant. Unde merito eos irridens Lactant. l. 1. divin. Instit. c. 11. *Quomodo, igitur,* ait, *potest Deus alibi esse vivus, alibi mortuus? alibi habere templum, alibi sepulcrum?* Sic Imperatores Romani defuncti per apotheosim, qua publice corpora eorum cum pompa comburebantur, aquilaque e rogo quasi animam Imperatoris deferens in cœlum evolabat, dii habebantur; uti fuse narrat Herodianus initio lib. 4. quin et animas suorum, corpore combusto et incinerato, colebant nomine Manium. Unde illud tritum, quod etiamnum passim eorum sepulcris Romæ impressum legimus: *Diis Manibus.* Credebant enim animas defunctorum sepulcris et cineribus suis adesse, vel assidere.

Idem de Mose facere et credere potuissent Hebræi,

uti fecerunt postea Asæ regi defuncto, 2 Paralip. 16. 14. Vis exemplum? In Ægypto, æque ac in deserto Hebræi coluerunt vitulum, puta Apin, vel Serapin, quem fuisse hieroglyphicum Joseph, qui per vitulos sive boves macros et pingues prædixerat sterilitatem et fertilitatem Ægypti et totius orbis, Genes. 41. v. 4. et 29. censet Ruffin. l. 11 Histor. c. 29. Suidas verbo *Serapis*, Auctor. de Mirabil. S. Script. apud Aug. l. 1. c. 15. et Auctor quæst. novi, et vet. Testam. apud eumdem c. 15 et alii, quos citavi Genes. 41. in fine capitis. Denique Hebræi coluerunt serpentem æneum, adeoque simulacra insulsa, puta idola ænea et aurea Ægyptiorum, Chaldæorum, Assyriorum; quid mirum si Mosen post mortem, quasi redivivum et divinitate ob tot merita donatum coluissent? Sane Epiph. hæresi 55. narrat in Arabia Mosen ob prodigia reputatum esse Deum, adoratamque ejus imaginem. Ambrosiaster vero in c. 3. ad Galat. ait contendisse diabolum, ut Corpus Mosis revelaretur, aut suscitaretur a Magis, ut hac ratione Hebræos induceret ad eum adorandum; sed restitisse ei sanctum Michaelem.

Plures alias sententias de causa altercationis hujus recenset noster Serarius hic, sed vel falsas, vel improbabiles, inter quas illustrior est illa Hugonis Etheriani de Regressu animarum c. 9. scilicet voluisse diabolum impedire ne anima Mosis pergeret ad locum quietis et beatitudinis; puta ad limbum, et consortium SS. Patrum, indeque per Christum eos liberantem in cœlum. Idem sentiunt Cyrillus Alexand et Martyrius in Syntag. de statu morientium, quem librum e Græco in Latinum convertit noster Raderus. Verum hæc altercatio fuit de corpore Mosis, non de anima. Similis est illa expositio cujusdam auctoris in fide non sani, sed heterodoxi altercationem hanc fuisse de corpore Mosis, id est, de Mosaicæ legis et judaismi restitutione. Nam hoc corpus mysticum est, non litterale

Probabilior est illa ipsius Serarii, contendisse scilicet diabolum ut corpus Mosis inferretur in terram promissionis, nec extra eam in Moab, utpote regione sibi in idolorum cultu addicta, sepeliretur, ne ab eo aliquod damnum acciperet, uti accepisse se a S. Babylæ sepulcro in Daphne questus est, sicut habet Vita S. Babylæ, et ex ea Baron. tom. 4. Qua de causa ipse ubique per hæreticos Sanctorum reliquias comburere, vel abolere satagit Porro perperam hæretici hanc absconsionem corporis Mosis torquent contra ostensionem et cultum sanctorum reliquiarum. Nec enim Christiani adorant cultu latriæ reliquias, uti Hebræi adorassent corpus Mosis, nec ex reliquiis idololatriæ apud Christianos est periculum, uti erat ex corpore Mosis apud Hebræos. Vide Bellarm. l. 2. de Reliquiis Sanc. c 4. Imo vero cultus reliquiarum ex hoc loco evincitur. Si enim S. Michael tantam habuit curam corporis Mosis, ejusque sepulturæ, majorem utique nos habere debemus.

Rursum hinc collige: si diabolus ita certat pro corpore Sanctorum in morte, quanto magis certat pro eorum anima? Et vicissim, si Michael et angeli ita defendunt corpora Sanctorum morientium, multo magis defendent eorumdem animas. Sic certarunt dæmones pro anima Theodori et Chrysaorii clamantis: *Inducias usque mane*, ac monachi Iconiensis, uti narrat S. Greg. 4. Dialog 38, Plura vide apud Raderum in Syntagm. jam citato Hine diabolus multis in morte apparet, ut eos percellat et in desperationem, aliudve peccatum adigat. Unde S. Martinus moriens eo viso: *Quid hic*, ait *astas cruenta bestia? nihil in me funestum invenies*, teste Sulpitio in ejus Vita. Hinc rursum de Michaele canit Ecclesia: *Constitui te principem super omnes animas suscipiendas.* S. Michael enim sive per se, sive per angelos sibi subordinatos in morte suscipit animas justorum, easque defert in cœlum, vel immediate si nil purgandum habeant, vel mediate per Purgatorium, si quid eo expiandum habeant. Vide Serarium et Lorinum hic. Hinc illa Ecclesiæ pro mortuis precatio: *Occurrite, angeli Domini suscipientes animam ejus, et offerentes eam in conspectu Altissimi.* Vide dicta Daniel. 12.

Symbolice Beda: Mosis corpus politicum sive mysticum, inquit, est Synagoga sive populus Judæorum, quem diabolus detinere volebat in captivitate Babylonica; sed obstitit ei Michael, id est, Jesus sacerdos, qui precibus suis apud Deum ejus liberationem impetravit. Quod enim aliqui id litterale esse volunt, quasi S. Judas citet visionem Zachar. cap. 3. ubi Satan contra Jesum filium Josedec pontificem disceptat, parum est probabile: in multis enim illa visio dissentit a verbis S. Judæ, uti ibidem ostendi, et patet intuenti.

NON EST AUSUS JUDICIUM INFERRE BLASPHEMIÆ.] *Judicium blasphemiæ*, vocat blasphemiam, id est maledictum justum et meritum, justoque judicio irrogandum. q. d. Michael non est ausus diabolum, licet omnis malitiæ auctorem, sibique iniquissime resistentem, judicare et blasphemare, id est, justum et meritum ei convicium et maledictum ingerere dicendo: Vade maledicte Satan; abi, iniquissime, in maledictionem et gehennam. Unde Tigur. vertit: *Non est ausus illi notam impingere maledicti*, vel, ut Vat *convicium illi facere*: Arabicus: *Non est ausus ingredi in contradictionem ad eum blasphemiæ.* Aut *judicium* vocat condemnationem et punitionem *blasphemiæ*, qua Satan blasphemabat Mosen, cum Michael vellet ejus corpus loco recondito sepelire. Denique nonnulli *judicium blasphemiæ* censent esse illud, quod S Petrus ep. 2. c 2. 21. vocat *execrabile* (græce βλάσφημον) *judicium*, de quo ibi plura. Prima expositio uti facillima, ita planissima est, eamque exigit sequens antithesis: *Hi autem quæcumque quidem ignorant, blasphemant.* Nota τὸ non *est ausus*, non quod Michael timeret diabolum, sed quod timeret proferre blasphemiam, id est convicium, et maledictum, uti rem se indecentem. *Merebatur diabolus maledictum, sed per Archangeli os blasphemia exire non debuit*, ait S. Hieron. ad Titum 3.

Respexit Michael, ait Didymus, ad bonam diaboli naturam, atque ideirco maledictis abstinuit, suoque exemplo docuit quid nos facere oporteat, qui sæpe odio vel ira inflammati, non tam vitia, quam homines ipsos insectamur et maledicimus Hinc infert Hugo, exemplo S. Michaelis magistratui et judici abstinendum esse ab injuriosis verbis, curandumque ne cum austeritate, vel imperiose dominetur, sitque ut leo in domo evertens domesticos et subditos, Eccles. 4. 35. sed cum mansuetudine eos regat et corripiat ut vitam corrigant. Idem diserte docet S. Hier libr. 2. contra Ruffinum, servandum esse cuilibet Christiano certanti cum suis æmulis et obtrectatoribus, qualis S. Hieronymo erat Ruffinus Imo Eccles c 21. 30. *Dum*

maledicit, inquit, *impius diabolum, maledicit ipse animam suam*, quia hæc in impietate similis est diabolo; illius ergo impietatem condemnans, suam ipsius condemnat.

Sed dixit modeste et graviter: Imperet tibi Dominus.] græce ἐπιτιμήσαι σοι κύριος, quod Pagnin. vertit, *increpet te Dominus*. Sic et S. Hieron. in cap. 3. ad Titum legit: *Increpet tibi Dominus*, secutus syntaxim Græcam ἐπιτιμήσαι σοι, q. d. Deus tuam insolentiam, malignitatem, nequitiam comprimat, o Satan, teque cogat ut permittas occulte sepeliri Mosen, ne, si publice sepeliatur, Hebræis datur occasio idololatriæ, ut velint eum adorare. Deus ergo increpando tibi imperet cum potestate et objurgatione, id est, potenter et cum imperio reprimat et compescat te inique et indigne mihi resistentem.

Alludit ad illud Domini ad Satan: *Increpet Dominus in te Satan*, Zachar. 3. 2. Vide ibi dicta. Sic ἐπιτιμᾶν in Evangeliis nunc vertitur *increpare*, nunc *imperare*, quia increpando imperatur; ut quod Interpres vertit Matth. 8. 26. *Imperavit ventis*, apud Lucam cap. 8. 24. vertit, *increpavit*, apud Marcum c. 4. 39. *comminatus est*. Hebr. enim גער goor, id est *increpare*, per catachresin et metalepsin significat increpando imperare; comprimere, compescere, sedare, ut patet Nahum 1. 4. Psal. 9. 6. Psal. 119. 21. Psal. 106. 9. Psal. 104. 7. Isaiæ 50. 2. et c. 30. 17.

Nota. Poterat S. Michael per se suaque vi compescere insolentiam diaboli, quia eo potentior erat et superior, sed maluit ex modestia et reverentia hoc opus et hanc virtutem transferre in Deum, quem uti nomine præfert, ita multo magis corde et opere refert, ab eoque postulare ut diabolum comprimeret. Idem fecit S. Macharius Alexandrinus, ut habet ejus vita. Porro S. Ambros. in Lucæ c. 8. censet idem fecisse Christum, cum ventis in mari confligentibus quietem imperavit, dicens: *Tace et obmutesce*; hoc enim dixisse diabolo, qui hos ventos et tempestatem in mari concitabat. Idem usurpat Ecclesia dum baptizandos vel energumenos exorcisat, de quo ritu vide nostrum Delrio in Magic. lib. 6. c. 2. sect. 3. q. 13. et Josephum Vicecomitem de Ritibus Baptismi lib. 1. c. 29. et sequenti.

10. Hi autem quæcumque quidem ignorant, blasphemant.] Est apodosis, sive redditio et applicatio exempli. q. d. Michael cum pro imperio juste posset Satanam, utpote sciens ejus impietatem, qua indignissime contra se de Mosis corpore contendebat, blasphemare, id est, maledicere, convicio punire, probro castigare, imo verberare et flagellare, præ modestia tamen noluit; Simoniani vero et Gnostici intoleranda audacia et impudentia blasphemant, et maledicunt ea quæ ignorant, quæque eorum, utpote carnalium, captum superant, scilicet Deum, Deique attributa, mysteria Christi, res cœlestes, sublimes et divinas. Ita Epiphan. hæresi. 26. *Blasphemant* (Gnostici) ait, *non solum Abraham, Mosen, Eliam et omnem Prophetarum chorum, sed etiam Deum qui ipsos elegit*, etc. Ita Ariani, Macedoniani, Sabelliani cum non caperent mysterium S. Trinitatis, illud negarunt et blasphemarunt. Ita hodie Calviniani et Zuingliani, quia non capiunt Dei omnipotentiam in mysterio Eucharistiæ, illud negant et blasphemant. Hæreticis enim ratio credendi est sensus et ratio naturalis, non fides, non Dei verbum omnipotens. Quod vident et intelligunt, credunt; quod non intelligunt credere nolunt. Quocirca Iren. lib. 1. c. 35. ait contra hæreticos victoriam esse sententiæ eorum manifestationem; et S. Hieron. ad Ctesiphontem: *Sententias*, inquit, *illorum prodidisse, superasse est*. Porro ignorantiæ hæreticorum causæ sunt tres; primo, est superbia; secundo, levitas; tertio, voluptas et concupiscentia. Nam, ut ait Architas: *Impedit consilium voluptas rationi inimica, ac mentis perstringit oculos, nec habet ullum cum virtute commercium*. Quocirca hisce tribus conflatur sphinx, quæ est ænigma ignorantiæ apud Mythologos. Sphingem enim pingebant quasi monstrum facie virginis, pennis avium, pedibus leoninis, quod obscura ænigmata proponens ea solvere nescientem occidebat. Audi Alciatum emblem. 187.

> Quod monstrum id? sphinx est. Cur candida virginis ora,
> Et volucrum pennas, crura leonis habet?
> Hanc faciem assumpsit rerum ignorantia: tanti
> Scilicet est triplex causa et origo mali:
> Sunt quos ingenium leve, sunt quos blanda voluptas,
> Sunt et quos faciunt corda superba rudes.

Remedium deinde assignat, scilicet: *Nosce teipsum*.

Quæcumque autem naturaliter tamquam muta (Græca ἄλογα, id est, *irrationalia*, ideoque bruta et muta, id est, vocis articulatæ et humanæ expertia: sic Cicero non semel animalia bruta vocat muta) animalia norunt, puta ventrem et venerem, in his corrumpuntur,] vitiando et fœdando sua corpora et mentes turpi gula et obscœnis libidinibus, instar porcorum et canum, imo turpius quam sues et canes, uti de Gnosticis ostendit Epiphan. hæresi 26. Unde Arabicus: *Operantur*, ait, *naturalia sua* (puta carnalia) *sicut bruta*.

Porro ea *norunt* per sensum, concupiscentiam, experientiam et consuetudinem, hoc est, ea sapiunt, tangunt, appetunt, concupiscunt, exercent; unde Gagnæus pro ἐπίστανται, id est, *norunt*, suspicatur legendum ἐφίενται, id est, *appetunt*, sed obstat fides omnium codicum Græcorum et Latinorum. Melius τὸ *norunt*, includit τὸ *appetunt*, uti jam dixi. Clare OEcum. *Quæcumque*, ait, *naturali impetu vel appetitione tamquam irrationabilia, vel muta seu bruta animalia norunt, hæc sectantur velut insanientes, fœminarumque appetentes equi, vel porci*. Ideoque corrumpunt corporis animique vires, rationem, sanitatem, integritatem, puritatem, castimoniam, denique vitam et naturam ipsam per crapulam et libidines contra naturam. Vere Seneca de Vita beata c. 14. ait voluptates esse quasi feras, quæ heros suos laniant. Et Architas nullam pestem in mundo capitaliorem esse dicebat, quam corporis voluptatem, teste Cicerone in Catone Majore. Socrates vero voluptates cavendas esse aiebat, quasi sirenas, quæ hominem incantant, infatuant, enecant, teste Laertio lib. 2. Quocirca Aristoteles monebat intueri voluptates non a fronte, sed a tergo, id est, non venientes, sed abeuntes. Venientes enim fucata specie blandiuntur, abeuntes vero aculeum, id est, pœnitentiam et dolorem relinquunt. Ita Laert. lib. 5. cap. 1.

11. Væ illis quia.] Legit ὅτι, id est, *qui*; jam legunt ὅτι, id est, *quia*. Exardescit Judas in sua contra Gnosticos invectiva, acriter eos increpando eosque comparando. Primo, Caino; secundo, Balaamo; tertio, Core,

quia scilicet imitantur invidiam et fratricidium Caini, avaritiam, magiam, impietatem et obcœcitatem Balaami, seditionem, rebellionem, et schisma Core; ideoque instar illorum acriter puniuntur, non tantum in futura, sed etiam in præsenti vita. *Via* enim in Script. significat vitæ institutum, modum vivendi, actus et mores, æque ac eventus et exitus. Via ergo Caini est Dei contemptus, invidia, homicidium imo parricidium, atheismus, vita vaga, desperatio. Nominat hos tres præ aliis, quia hi tres fuere Dei, Fidei et sanctitatis hostes, ac fideles seducere ac Ecclesiam perdere voluerunt; unde fuerunt Simonis, Gnosticorum et hæreticorum typi et prodromi. Cain enim Abelem primam fidei et Ecclesiæ propaginem occidit; Balaam voluit perdere populum Hebræorum, qui erat veri Dei cultor, ejusque Ecclesia; Core ambiendo sacerdotium rebellavit Mosi, suoque schismate Synagogam secuit et perdidit.

Itaque primo, sicut Cain avarus viliores oves offerebat Deo, meliores sibi reservabat, eadem ratione se suaque commoda Deo præponebat, ita pariter Simoniani, Gnostici cæterique hæretici se suaque lucra Deo anteponunt, imo Dei Ecclesias, calices et dona profanant et diripiunt. Huic avaritiæ apte respondet nomen Cain: *Cain* enim Hebr. idem est quod *acquisitio et possessio*. Eva enim primum filium suum vocavit Cain, dicens: *Possedi hominem per Deum*. Gen. 4. 1. קנה *kana* enim significat *possidere*; inde קין *Cain* est *possessio*. Porro apte S. Aug. l. 4. de Baptismo contra Donatistas cap. 4 avaritiam, quæ a sancto Paulo vocatur idolorum servitus, comparat hæresi. Quare perperam Kyrstenus hæreticus hic in versione Arabica scribit, *Cain* significare vomitum et crapulam, e radice קאה *kaa*, id est, *vomuit*.

Secundo, sicut Cain invidit fratri suo Abeli quod gratior esset Deo, utpote offerens Deo meliores oves, quodque Deus igne cœlitus misso inflammando ejus victimas, idipsum testaretur; sic Simoniani et hæretici invidebant et invident Orthodoxis, eosque calumniis, maledictis, injuriis, rapinis insectantur. Ita Beda: *Via Cain*, inquit, *abeunt, qui propter invidiam meliorum, nomen sibi doctorum, quo honorificentur, assumunt*.

Tertio, sicut Cain ex odio et invidia fratrem Abelem occidit; ita hæretici ex odio et invidia Orthodoxorum, fidelium animas ad hæresim suam pellicientes occidunt, non raro etiam corpora sibi obsistentium mactant. Hæresis enim crudelis est, quia agitur a crudeli Satana. Ita crudeles fuere Ariani, ut patet ex scriptis sancti Athanasii, Luciferi Calaritani, et S. Hilarii ad Constantium Imperat. et ex Victore Uticensi in Persec. Wandal. Unde S. Athanas. Apol. de fuga sua: *Quis*, inquit, *Arianorum scelera non videt? ut sitibundi sint, avidique sanguinis humani, versutiisque suis velut sagenis comprehendunt quod neci destinent. Plane hoc ipsorum opera declarant, ostenduntque eorum animos feris efferatiores, et Babyloniis crudeliores esse*. De Donatistarum crudelitate vide S. Augustinum et Optatum Milevit. De Hussitarum in Bohemia sævitia, vide Æneam Sylvium de Rebus Bohem.

Quam nostri Calvinistæ, cæterique hujus ævi hæretici sævierint in Orthodoxorum templa, opes, urbes, corpora per Germaniam, Galliam, Hungariam, Angliam, Belgium, Daniam, Sveciam, Norvegiam, etc. omnes novimus, imo oculis spectavimus. Vide theatrum hæreticæ crudelitatis, et Stanislaum Rescium de Evangelicorum Phalarismis. Didicerunt id a suo parente Luthero, qui in Præludio Captivitatis Babylonicæ anno Domini 1520. rusticos ad rebellandum principibus concitavit. Sed cum seditio in caput rusticorum recidisset, occisis eorum centum millibus, Lutherus pallium vertit, et palinodiam cecinit, principum contra rusticos causam tuendo, dixitque: *Ego Martinus Lutherus in bello rusticano omnes rusticos occidi; jussi enim eos trucidari: omnis eorum sanguis in meis humeris est; verum ego eum illud in Deum rejicio*. Ita Aurifaber in Colloquio Lutheri titul. de Bello.

Quarto, Cain, si credimus Chaldæo, fuit primus hæresiarcha, adeoque atheus, voluitque Abelem fratrem trahere ad hæresim et atheismum, ideoque eum, quod sibi reluctaretur, occidit. Asserit enim Targum Hierosolymitanum, qui est Chaldæus Paraphrastes, Gen. 4. Cain in agro cœpisse queri de Dei providentia et æquitate, disputasse contra judicium extremum, contra mercedem bonorum, et vindictam malorum. *Cum*, ait, *egressi essent ambo in agrum, dixit Cain: Non est judicium, non est judex, nec merces bona pro justis, nec pœna pro impiis; nec Dei misericordia creatus est mundus*. E contrario Abelem hæc asseruisse, Deum defendisse, fratrem reprehendisse, ideoque ab eo cæsum esse. Unde S. Cypr. l. 4. ep. 6. Abelem vocat Martyrem. *Imitemur*, ait, *Abel justum qui initiavit martyria, dum propter justitiam primus occiditur*. Hinc etiam Cain Deo roganti, ubi esset Abel, protervo, impudenter et mendaciter respondit: *Nescio, num custos fratris mei sum ego?* eoque satis significavit se putare suum scelus latere Deum. Non credidit ergo Deum omnia scire, omnia videre; quia non credidit eum vidisse suum cum Abele jurgium, et parricidium. Ita hæretici tandem fiunt athei, et omnis hæresis est quasi regia via ad atheismum, uti dixi 2. Petri 2. Hac de causa S. Joannes Cain vocat filium diaboli, utique primum et primogenitum, Ep. 1. c. 3. v. 12. *Non sicut Cain qui ex maligno erat*, græce ἐκ τοῦ πονηροῦ, id est *ex illo malo*, qui scilicet antonomastice est, diciturque malus, puta diabolo. Quod ergo S. Polycarpus Marcioni hæresiarchæ roganti: *Agnoscis me?* respondit: *Agnosco primogenitum diaboli*; hoc verius respondisset Caino.

Quinto, Cain increpitus a Deo non resipuit, sed obduruit; unde notatus ab eo tremore corporis quasi stigmaticus, et probrum orbis, fugiens a facie Dei factus est vagus ac profugus, imo pejor et impientior, si credimus Joseph l. Antiq. c. 3. ubi sic ait de Caino: *Tantum abfuit ut hac castigatione vitam in melius mutaverit, ut pejor etiam sit factus, omnibus voluptatibus vel cum aliorum injuria indulgens; et facultates domesticas per vim et rapinas accumulans, accitis undecumque latrociniorum et nequitiæ sociis, magister illis ad facinorosam vitam est effectus. Ad hæc simplicem hactenus vivendi rationem excogitatis mensuris et ponderibus immutavit, pristinamque sinceritatem et generositatem ignaram talium artium in versutiam depravavit*. Ita Simon Magus increpitus a S. Petro, factus est pejor. Sic et hæretici convicti, imo mulctati a Deo fiunt pejores, ruuntque in omnes voluptates et scelera; hæresis enim est mater

omnium criminum et scelerum. Hinc quasi errones et vagi provinciis oberrant, ut fideles decipiant, deprvent et perdant.

Sexto, Cain desperavit de Dei misericordia, dicens: *Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear*, Genes. 4. ver. 13. Sic hæretici ex conscientia tot tantorumque scelerum ruunt in baratrum desperationis.

Et errore Balaam mercede effusi sunt) Hoc est, in errorem Balaam, qui fuit merces, sive cupido mercedis et lucri, effusi sunt, quasi dicat : toti effusi sunt in opes et lucra. Aut q. d. Errore et deceptione mercedis, qua deceptus fuit Balaam, effundunt se in maledicta, impia consilia, aliaque scelera. Error enim Balaam fuit spes mercedis et cupido lucri, quod scilicet spe mercedis oblatæ a Balac rege Moab voluerit maledicere, et perdere populum Dei, puta Hebræos, Numer. 22 et seq. Unde Syrus vertit: *Post mercedem Balaam in mercede participes facti sunt*, vel *exarserunt*, Pagnin. *deceptione mercedis, qua deceptus est Balaam, effusi sunt*; Vatablus, *effusi sunt deceptione mercedis Balaam, atque mercede dolosa qua deceptus est ille, a Dei præceptis egressi sunt, ac in omne scelus abducti*. Ubi nota. Pro *mercede*, græce est genitivus μισθου, quem Pagninus, Vatablus et alii referunt ad πλανη, id est, *errore*, et deceptione, quasi dicat: Deceptione mercedis instar Balaam effusi sunt. Noster vero vertit in ablativo, *mercede*, vel quia pro μισθου legit μισθῳ; vel quia subintellexit ενεκα, vel χαριν. q. d. ενεκα μισθου, id est, causa *mercedis*, hoc est mercede; vel potius quia præpositio εξ quæ est in εξεχυθησαν, id est, *effusi sunt*, poscit genitivum, q. d. εξ μισθου εξεχυθησαν, id est, ex mercede, per mercedem, mercede effusi sunt. Sed eodem redeunt omnia.

Rursum τα *effusi sunt* significat magnam hæreticorum peccandi licentiam, ardorem et impetum, quo totos se effundunt in mercedes et opes, ac per eas, et propter eas in omnes cupiditates et omnia scelera. Arabicus vertit, *et in mercede ejus exaruerunt*, quia post effusionem sequitur ariditas, unde effuso humore per sudorem vel sanguinem, exarescimus, et sitimus. Τα *exaruerunt*, notat mercedes et lucra per scelus parta non locupletare, sed exarescere et evanescere, juxta illud: *Male parta, male dilabuntur*. *De male quæsitis non gaudet tertius hæres.*

Porro, hæretici imitantur Balaam: Primo, quia instar Balaam pro *amore terrestrium commodorum, veritatem quam ipsi norunt impugnant*, ait Beda et OEcumen. *Gnostici*, inquit, *lucri cupiditate omnia agunt*.

Secundo, quia pro Spiritu Sancto quem jactant, spiritu erroris et patre mendacii, puta diabolo, agitantur. Ita Didymus.

Tertio, quia hæresiarchæ crebro sunt magi, vel familiarem habent dæmonem, uti habuit Balaam.

Quarto, sicut Balaam voluit maledicere populo Dei et Synagogæ, sed Deus ejus maledictionem vertit in benedictionem; ita hæretici sunt maledicentissimi, et conviciis ac probris continuo non tantum Orthodoxos, sed et se invicem impetunt et proscindunt. Sed Deus hæc eorum probra in ipsorum ignominiam, et Ecclesiæ gloriam convertit, ostendendo, toti mundo eorum impatientiam, maledicentiam, calumnias.

Quinto, Balaam impium dedit consilium Balac regi, ut scilicet puellas speciosas submitteret in castra Hebræorum, quæ eos ad libidinem, indeque ad idololatriam pellicerent, ut sic deserente eos Deo, a Balac vinci et occidi possent, ut patet Num. 31. 16. ibique docet Theodor. quæst. 45. et Joseph. 4. Ant. 6. Ita hæretici impia dant consilia, suadentque religiosis et Clericis apostasiam, violationem votorum, perfidiam, hæresim: laicis rebellionem, libidinem, gulam, omnemque carnis licentiam. Ita Didymus. Imo Christus ad Angelum, id est Episcopum Pergami, Apoc. 2. v. 19. *Habeo, ait, adversus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israel, edere et fornicari: ita habes et tu tenentes doctrinam Nicolaitarum*, de quo ibidem plura. Unde Philast. l. de Hæres. Balaamitas recenset inter hæreticos; hæresis enim eorum erat, licere fornicari, et vesci idolothytis. Quocirca Balaam appositum ad rem, opus et facinus suum sortitus est nomen: *Balaam* enim hebr. idem est quod lingens vel vorans populos, aut absorbens populum. Balaam enim invitans Hebræos per puellas ad esum idolothytorum, voluit eos absorbere et perdere.

Denique sicut Balaam in bello Madianitico ab Hebræis gladio cæsus est, ita hæretici gladiis principum pereunt, quia impii sunt in Deum, et quia rempubl. turbant, concitando rebelliones, seditiones et schismata, uti Balaam per mulieres voluit evertere castra Hebræorum. Nihil enim animos viriles et militares ita effœminat ac libido. Quocirca veteres Gentiles fœminas, licet uxores, castris arcebant, teste Tertulliano, lib. de Castitate c. 12. Unde *castra* dicta sunt *quasi casta, quod in iis castraretur libido*, ait Isidor. lib. 9. Etym. c. 3. Hanc causam affert Tacitus l. 3. Hist. *Inesse scilicet mulierum comitatui quæ pacem luxu, bellum formidine morentur.* Et Valerius Maxim. l. 2. c. 7. *Exhausta*, ait, *erubescenda sentina scortorum e castris Scipionis, Romanus exercitus, qui paulo ante metu mortis turpi se fœderis macula asperserat, erecta virtute acrem illam et animosam Numantiam incendiis exustam solo æquavit.* Vide Lipsium l. 5. de Militia Rom. Dialog. 18. ubi asserit Germanos olim mulieres, in castris deprehensas, naso truncasse et expulisse.

Et in contradictione (græca τη αντιλογια, id est, *contradictione*) Core perierunt,] quia hæretici licet nondum exstarent tempore Core, tamen in eo et cum eo perierunt, typice et figurate: perditio enim Core, qua ipse vivus absorptus est a terra, descenditque in infernum, typus erat et figura, quod simili modo perderentur hæretici ejus socii, ac descenderent in tartara. Unde de Antichristo ejusque pseudopropheta dicitur Apoc. 19. 20 *Vivi missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure.* Simili phrasi ait Apostolus fideles baptizatos esse in Mose et mari, et eamdem escam cum eo manducasse, typice scilicet, et figurate, quia mirando transitus Mosis per mare Rubrum erat typus baptismi, et manna ejus typus erat nostræ Eucharistiæ, 1. Corinth. 10. 2. Et Rom. 6. v. 3 ait nos consepultos cum Christo per baptismum in mortem, quia scilicet baptismus typus est sepulturæ et mortis Christi eamque repræsentat; unde explicans subdit: *Ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus.*

Secundo, et planius, *in contradictione*, id est, in-

star contradictionis. q. d. *Instar* seditiosi Core qui in sua contradictione et seditione periit, perierunt et pereunt hæretici. Sic sæpe Hebr. ב id est, in sumitur pro כ id est *sicut*, instar Ita Vatabl.

Tertio, *perierunt* mystice quia suas suorumque quos seducunt animas, per hæresin perdunt et occidunt, ac reos gehennæ efficiunt.

Porro, recte S. Judas comparat hæreticos cum Core. Primo, quia sicut Core superbiens rebellavit Mosi, prætexens calvos et futiles causas: unde et *Core* Heb significat calvum: sic ipsi rebellant Pontifici et Ecclesiæ.

Secundo, sicut Core ambivit sacerdotium, sic illi ambiunt Episcopatus et opima beneficia

Tertio, sicut Core fecit schisma, sic et ipsi.

Quarto, Core leviter correptus a Mose arroganter respondit, et monentem sprevit; ita et ipsi obstrepunt monitionibus Pastorum et Episcoporum.

Quinto, sicut Core vivus ad inferna descendit, sic et ipsi Ita Beda, OEcum. et alii; vide dicta Numer. 16.

Denique S. Judas hæreticos comparat cum Core et Cain, quia in spiritu prævidebat fore hæreticos Cainos, qui utrumque defenderent et colerent. Audi S. August. hæresi 18. *Caiani*, ait, *propterea sic appellati, quoniam Cain honorant, dicentes eum fortissimæ esse virtutis; simul et Judam traditorem divinum aliquid putant esse, et scelus ejus beneficium deputant; asserentes eum præscisse quoniam generi esset humano Christi passio profutura, et occidendum propterea Judæis tradidisse, illos etiam qui schisma facientes in primo populo Dei, terra dehiscente perierunt, Core, Dathan, et Abiron, et Sodomitas colere perhibentur. Blasphemant legem, et Deum legis auctorem carnisque resurrectionem negant.*

Moral. Nota hic quam severe puniat Deus murmur et rebellionem in Superiores, Deique ministros: ob eam enim Core, Dathan et Abiron vivi absorpti sunt a terra et gehenna: et, ut ait S. Ambros. l. 3. epist. 25. ad Eccles. Vercellen. *Immugiens terra in medio plebis scinditur, aperitur in profundum sinus, abripiuntur noxii, et ita ab omnibus mundi hujus ablegantur elementis, ut nec aerem haustu, nec cœlum visu, nec mare tactu, nec terram contaminarent sepulcro*. Sic Maria, soror Mosis, contra Mosen murmurans percussa est lepra, Numer. 12. Sic magi Pharaonis Mosi resistentes ulceribus puniti sunt. Exodi 9. v. 9. Sic Absalon persequens Davidem regem, ex arbore pendulus inter cœlum et terram, quasi alterutrum tangere indignus, tribus lanceis confossus est, 2. Reg. 18. 14. Sic Paulus Elymam sibi resistentem cæcitate mulctavit, Actorum 13. 11.

Symbolice Cain. Balaam et Core repræsentant triplicem concupiscentiam, a qua omne malum, scilicet Cain avarus concupiscentiam oculorum. Balaam gulosus et luxuriosus concupiscentiam carnis, Core ambitiosus superbiam vitæ: de quibus S. Joannes epist. 1. c. 2. v. 16. *Omne*, ait, *quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum et superbia vitæ.*

Cain ergo repræsentat avaros, Balaam gulosos et luxuriosos, Core superbos. Hisce tribus S. Judas, væ, id est, æternam maledictionem et gehennam intentat æque ac Amos c. 6. 1. *Væ*, ait, *qui opulenti* (ecce avari) *estis in Sion*, etc. *ingredientes pompatice* (ecce superbi) *domum Israel*, etc. *qui separati estis in diem malum, qui dormitis in lectis eburneis. et lascivitis in stratis vestris; qui comeditis agnum de grege. et vitulos de medio armenti; qui canitis ad vocem Psalterii; bibentes vinum in phialis, et optimo unguento delibuti* (ecce gulosi et luxuriosi) *et nihil patiebantur super contritione Joseph.*

12. HI SUNT IN EPULIS SUIS MACULÆ] Græce ἐν ἀγάπαις, id est, *in charitatibus. in dilectionibus vestris maculati*, uti legit S. Aug. de Fide et oper cap. 25 hoc est in conviviis. Primitus enim Christiani in symbolum charitatis post Eucharistiam celebrabant convivia communia, tam pauperibus quam divitibus, sed frugalia, et pia, ideoque ea vocabant Agapes, id est charitates; uti ostendi 1. Cor. 11. v. 20 Sic Gentiles sua habebant convivia, quæ vocabant φιλίτια et φιλητικά, quasi amoris et amicitiæ symbola. Jam sensus est quem dat Syrus: *Isti sunt qui in deliciis suis commaculant*, tum corpus crapula, tum mentem ebrietate, gula, libidine; tum convivas prava doctrina et hæresi, æque ac detractione, maledicentia, atque impudicis verbis et aspectibus; habent enim *oculos plenos adulterii et incessabilis delicti*, ut ait S Petrus ep. 2. c. 2 14. Vide ibi dicta. Arabicus vertit, *isti sunt provocantes super vos reatus*, quia scilicet vos hæresi, gula et libidine commaculant, ideoque iræ et vindictæ divinæ reos et obnoxios faciunt. In hisce ergo verum est illud Tert. de Jejun contra Psychicos c. 17. *Apud te Agape in cacabis fervet, fides in culinis calet, spes in ferculis jacet. Sed major his est agape, quia per hanc adolescentes tui cum sororibus dormiunt: appendices scilicet gulæ lascivia atque luxuria sunt.* Gnostici enim saturi uxores suas aliis concedendo, dicebant: *Surge, et fac agapen cum fratre*, ait Epiph. hær. 26. Minus recte Cajet. Ita dispungit, trajicit et exponit: Hi convivantes in dilectionibus vestris, id est, in beneficiis a vobis susceptis, convivia agitantes sunt maculæ, quia maculati alios suis vitiis commaculant.

Pro *maculæ* græce est σπιλάδες, quod Hesychius in Lexico, Plin. l. 3 in Proœmio OEcum. et alii vertunt *scopuli*, sive *confragosa in mari saxa*, ad quæ allisæ naves dissiliunt et vectores mergunt. Similes scopuli sunt hæretici et impii convivæ, qui alios secum epulantes in perniciem et ruinam trahunt. Aptius tamen Noster vertit *maculæ*; hæ enim epulis congruunt magis quam saxa, illasque significat Græcum σπιλάς, apud S. Petrum ep 2. c. 2. v. 13. Itaque hic pariter vertunt Tigur. Clarius, Erasm. Arias et Pagninus.

Eleganter Thomas Anglicus: Dicuntur, ait, *maculæ*, quoad impudicitiam, *convivantes*, quoad crapulam, *sine timore*, quoad ineptam lætitiam, *pascentes semetipsos* non pauperes, quoad mensam

CONVIVANTES SINE TIMORE,] quia sine Dei hominumque reverentia, intrepide et impudenter se carne infarciunt et vino ingurgitant. gestibus lasciviunt, ac verbis virus pectoris sui evomunt; quare gurgites sunt, helluones, nati veneri et ventri. Notat Dionysius accumbentem mensæ præ cæteris opus habere timore Dei, eumque in se excitare debere, eo quod in mensa multæ gulæ, detractionum, superbiæ, impudicitiæ, etc. ingerantur occasiones, quæ sine timore Dei superari nequeunt. Quare S. Ambros. Chrysostomus, Augustinus aliique

Sancti convivia, licet invitati, adire noluerunt. domi vero suæ convivium et convivas sacra lectione condiebant. Qui ergo convivia adeunt, timore Dei se præmuniant, cogitentque illud Sapientis Proverb. 23. 1. *Quando sederis ut comedas cum principe, diligenter attende quæ apposita sunt ante faciem tuam; et statue cultrum in gutture tuo, si tamen habes in potestate animam tuam, ne desideres de cibis ejus in quo est panis mendacii.* Vide S Chrysost. homil. 32. in Matth. Clem. Alexand. 2. Pædag cap. 1 et 2. S. Paulinum epist. 31. S. Ambros. apud S. August. 6. Confess. c. 2. S. Hieronym. ep. 22. S Gregor lib. 1. epist. 71. qui omnes egregie docent qualia et quam sobria debeant esse Christianorum convivia.

Unum Tertullian. præterire nequeo, qui totum Christiani convivii ritum ita describit: *Cœna nostra de nomine rationem sui ostendit; vocatur enim agape, id quod dilectio penes Græcos est Quantiscumque sumptibus constet lucrum est, pietatis nomine facere sumptum; si quidem inopes quoque refrigerio isto juvamus Nihil vilitatis, nihil immodestiæ admittit: non prius discumbitur, quam oratio ad Deum prægustetur; editur quantum esurientes capiunt; bibitur quantum pudicis est utile; ita saturantur. ut qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum sibi esse, ita fabulantur,* ut *qui sciant Dominum audire; æque oratio convivium dirimit.* Et paulo post: *Convivium etiam solemne majores instituerunt, idque Charistio appellaverunt. cui præter cognatos et affines nemo interponebatur: ut si qua inter necessarios querela esset orta, apud sacra mensæ. et inter hilaritatem animorum fautoribus concordiæ adhibitis tolleretur.*

Porro, τὸ *sine timore* nonnulli referunt ad id quod sequitur, *semetipsos pascentes.* Verum Romana aptius referunt ad τὸ convivantes, quod præcessit; sed eodem res redit. Pro *convivantes* græca est συνευωχούμενοι, quod aliqui ad libidinem et turpem concubitum referunt, uti dixi 2. Petri 2. v. 13 Unde Arabicus vertit: *Qui currunt per dolum et impudicitiam in desideriis suis.*

Semetipsos pascentes.] q. d Pastoris est pascere oves, non se ipsos. At hi pseudopastores pascunt se, non oves, imo oves deglubunt, ut iis, earumque bonis se pascant. Boni Pastoris est pascere etiam corporaliter pauperes. At hi Eleemosynas quas e fidelibus corrogant pro pauperibus sibi arrogant. Alludit ad Ezech. 34 2 Vide ibi dicta.

Secundo, OEcumen. Græcum ποιμαίνοντες, id est *pascentes*, exponit regentes; olim enim reges vocabantur et erant Pastores populorum. Unde Agamemnon ab Homero vocatur ποιμὴν λαῶν. Qua enim diligentia, cura et humanitate Pastor pascit regitque oves, eadem Rex pascere et regere debet populum. Unde Arabicus vertit, *gubernant seipsos sine virtute* Pagninus et Vatablus, *sua pte docta arbitrioque viventes*; alii, *semetipsos creant Pastores et Episcopos*, non vocati a Deo, nec electi ab Ecclesia.

Nubes.] Ita vocat hæreticos ob tumorem et fastum, quod instar nubium se extollunt, suamque doctrinam e nubibus, et cœlo venire jactitent. Hinc ex adverso Apostolis ait Isaias c. 60. 8. *Qui sunt isti qui ut nubes volant?*

Nubes sine aqua.] puta nubes steriles, infœcundæ, quæ videntur aquam ad hominum refrigerium ut terræ fœcunditatem promittere, sed eam non præstant. Ita Gnostici nomen inane scientiæ et doctrinæ præferebant, sed eam non præstabant, ait Didymus, juxta illud Prov. 25. 14. *Nubes et ventus, et pluviæ non sequentes, vir gloriosus et promissa non complens* Hujus loco S. Petrus epist. 2. c. 2. 17. eos vocat fontes sine aqua et nebulas turbinibus exagitatas. Tropol. nubes sine aqua sunt concionatores pomposi et verbosi, qui aures scalpunt, sed cor non feriunt.

Secundo, OEcum. Sicut nubes, inquit, sine aqua agitata ventis, ea loca quibus, incumbit non refrigerat aqua, sed caligine obducit et offuscat; ita hæretici animas salutari sermone non irrigant, recreant et fœcundant, sed detestabilibus documentis obtenebrant.

Tertio, Beda; Sicut nubes steriles, ait, a ventis circumferuntur, ita hæretici ventis, id est, flatibus et suggestionibus dæmonum in diversos vitiorum raptantur errores. Rursum sicut nubes a vento instar fumi dispellitur et evanescit, ita et hæretici suo vanitatis spiritu dissipantur et evanescunt. Ita S. Athanasius de Juliano Apostata jam regnante et in fideles grassari incipiente: *Secedamus,* ait, *paululum o amici: est enim nubecula quæ cito præterit et evanescit,* teste Socrate lib. 2 c. 12. Verus fuit vates, sequenti enim anno occisus fuit Julianus. Vere Job cap. 7. v. 9. *Sicut,* ait, *consumitur nubes et pertransit, sic qui descenderit ad inferos, non ascendet.* Alludit ad Simonem Magum, qui instar nubis vento agitatæ volavit per aerem raptatus a dæmone, sed precibus sancti Petri prostratus crura confregit.

Nota τὸ *circumferuntur*; hæretici enim ab una hæresi in aliam et aliam dilabuntur, atque in dies nova cudunt dogmata. juxta illud: *Impii ambulant in circuitu* dogmatum et errorum. Unde S. Hilar. ad Constant. Imper. ait Arianos plurimas habere fides, ita ut nulla esset, imo annuas et menstruas adeoque tot habere fides, quot voluntates. Vere noster Frusius:

Cur nunc tot fidibus luditur una fides?

Protei ergo et chamæleontes sunt hæretici, qui instar Euripi fluctuant semper, et nusquam stabiles consistunt. Vide Iren. lib 1. c. 5. Tertull. l. de Præscript c 42. et Vincentium Lirin. contra profanas hæresum novitates.

Arbores autumnales.] δένδρα φθινοπωρινὰ, quod primo verti potest, *arbores autumno marcescentes*, scilicet perdentes fructus, atque in radicem et terram contrahentes. Similiter enim modo hæretici sunt homines marcidi, nullum doctrinæ veræ, operumque bonorum fructum ferentes; sed terrenis affixi cœlestia non capiunt, nec cupiunt, imo desperant. Ita Adamus, Vatablus et alii. Porro Columella l 3. c. 10 ostendit analogice recte hominem comparari arbori et plantæ, ac utriusque partes et membra inter se confert. Est enim homo quasi arbor inversa, habens radicem, puta caput sursum; ramos, puta pedes, deorsum, cujus contrarium facit arbor.

Secundo. δένδρα φθινοπωρινὰ verti potest, *arbores finientis ultimique autumni*, ac hiemali squallori proximæ; ita dictæ παρὰ τὸ φθίνεσθαι τὴν ὀπώραν, id est, a finiente autumno. Tunc enim arbores comam suam, puta omnia folia, deperdunt, arescunt et canescunt.

Ita hæretici nulla veræ sapientiæ vel eloquentiæ folia et speciem præferunt, sed uti fructu steriles, sic foliis et specie sunt aridi et squalidi. Ita Salmeron et Gagnæus.

Tertio, φθινοπωρινα vocantur arbores frugiperdæ, παρα το φθινεσθαι τας αυτων οπωρας, id est, eo quod suos fructus corrumpant et nil nisi corruptum et marcidum producant. Unde Arabicus vertit: *Arbores corruptorum fructuum*. Nonnullæ enim arbores præsertim novellæ recensque plantatæ, solent extremo autumno præter temporis rationem florere, idque agricolis indicat eas quasi egesto omni humore et vigore, mox per hiemem emorituras. Aliæ poma in autumno proferre incipiunt; verum ob supervenientem hiemem ea ad maturitatem non perducunt, sed acerba relinquunt. Tales sunt hæretici, qui non tantum sunt mortui, sed et mortiferi; quia non tantum sua, sed et aliorum bona opera et pietatis fructus extirpant, imo pestifero hæresis veneno inficiunt et intoxicant. Ita Beda, Salmeron, Catharinus et alii.

Tropol. Hugo: Arbores autumnales, ait, sunt acedi et pigri; qui sero, tarde et pigre Deo servire incipiunt ideoque nil ad maturitatem perducunt, sed superveniente hieme, id est tentatione et adversitate, eorum studium et opus emoritur. Ex adverso justus fervens et strenuus est *tamquam lignum plantatum secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, et folium ejus non defluet, et omnia quæcumque faciet prosperabuntur*, Ps. 1. 3. Rursum: *Justus sicut palma florebit, et sicut cedrus Libani multiplicabitur*, Ps. 91. v. 13 et: *Ego sicut oliva fructifera in domo Dei* Ps. 51. 10. Vide Eccl. c. 24. 17. et seq. ubi sapientia Dei et Sanctorum, practica scilicet, comparat se semper virenti cupresso, palmæ, olivæ, cinnamomo, balsamo, myrrhæ; ac denique v. 23. *Ego*, ait, *quasi vitis fructificavi suavitatem odoris: et flores mei fructus honoris et honestatis*. Sic Joseph vocatur filius accrescens et frugifer, Gen. cap. 49. vers. 22.

INFRUCTUOSÆ,] quia fructum vel perdiderunt vel perdunt, uti jam dixi. Apte S. Epiphanius hæresi 31, et Irenæus lib. 1. c. 33. Gnosticos et hæreticos comparant fungis, qui ex arboribus prodeunt, quasi eorum excrementa, unaque nocte oriuntur, et mox emoriuntur. Sic enim hæretici ex nobis prodierunt, repente oriuntur, occiduntque citissime, ait S. August. in Ps. 57.

BIS MORTUÆ.] Primo, quia non tantum fructus, sed et folia amiserunt, uti jam dixi. Simili enim modo hæretici non tantum fructu et sapore, sed et specie ac decore pietatis et bonorum operum destituuntur. Ita OEcum.

Secundo, *bis*, id est, omnino et penitus, *mortuæ*. Sic dicimus *bis terque*, id est omnino, *beati*.

Sic Apostolus ait Presbyteros qui bene præsunt duplici, id est multiplici, honore esse dignos, 1. Timoth. 5. v. 17 ubi plura hujus phrasis exempla citavi.

Tertio, nonnulli per *bis mortuos* accipiunt bis plantatas, et bis eradicatas, per easque significari relapsos in hæresim. Alii ajunt primo mortuos fuisse, cum ante baptismum in gentilismo viverent, secundo vero mortuos, cum post baptismum in hæresin lapsi sunt. Alii bis mortuos censent, quia tam corpore, quod omni libidine contaminant, quam animo mortui sunt. Ita OEcumen.

Anagog. Primo moritur anima per peccatum, quo gratia quæ est vita animæ deperit; secundo moritur cum truditur in gehennam: hæc enim est mors secunda, Apocal. 20. 14.

Quarto, et genuina, arbores *bis mortuæ*, id est, eradicatæ, uti explicando subdit S. Judas, sicut paulo ante autumnales explicuit per infructuosas. Arbor enim primo in se moritur, dum arescit, sed vivit adhuc in radice, ex qua in vere rursum pullulat et reviviscit; secundo vero moritur in radice, dum illa eradicatur, et tunc plene planeque moritur, ut nulla ei vitæ spes supersit. Ita Arias. Simili modo moritur anima hæretici, primo per peccatum mortale: per hoc enim amittit charitatem et gratiam, quæ est vita animæ. Deinde secundo moritur per hæresin; per hanc enim amittit fidem quasi radicem, quæ est initium vitæ spiritalis: hæresis enim nunquam est primum hominis peccatum, sed ad eam præviis aliis peccatis quasi gradibus sensim descenditur.

ERADICATÆ.] OEcumen. et alii jam dicti censent plus hoc esse quam τo *bis mortuæ*; mortuæ enim reviviscere et repullulare possunt, si radix in terra sana consistat; at eradicatæ nullam vitæ spem habent, sed verius est τo *eradicatæ*, explicare τo *bis mortuæ* uti jam dixi. Porro hæretici per schisma et hæresin eradicati sunt a Fide, Ecclesia, Deo et Christo, quasi excommunicati. Τo ergo *eradicatæ*, Gnosticorum desperatam salutem significat. Nam, ut ait OEcumen. *a Paradiso, id est Domini Ecclesia, eradicantur, et foras projecti ad ignem æternum colliguntur. Qualem enim statum habere aut radicem potest, qui ob voluptatis colluviem ab omnibus projicitur?*

13 FLUCTUS FERI MARIS.] *Feri*, id est *feroces*, ut legit S. Martinus Papa I epist. I Syrus, *fluctus vehementes maris*; Arabicus, *fluctus maris commoti*. Sic Ovidius vocat *truces fluctus*; et Virg. 7. Æneid. vocat *latrantes undas*. Quia sonant et fremunt instar canum latrantium; unde et pars maris Zelandici a tali latratu vocatur, **Den hont** id est *canis*. Physice notat S. Chrysost. in Matth. 14. Deum creasse mare, non tranquillum, sed fluctuans et æstuans, ut in eo compescendo et moderando suam potentiam et providentiam ostenderet. Talis est et vita nostra, quam tentationibus et tribulationibus ita liberat Deus, ut nec nimiis obruamur, nec iis omnino carentes torpescamus. Comparavit S. Judas Gnosticos. Primo, nubibus sine aqua; secundo, arboribus autumnalibus; tertio, hic fluctibus marinis feris et sævis. Idque primo, quia instar fluctuum inquieti, tenebrosi, amari et tumidi sunt ac per superbiam attolluntur, ut cœlum sua maledicentia et blasphemia attingant. Ita Beda, juxta illud Isaiæ 57. vers. 20. *Impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest.*

Secundo, quia, uti fluctus feri navim, ita ipsi turbulenti, seditiosi et tumultuosi Ecclesiam concutiunt et exagitant.

Tertio, quia sicut fluctus, licet tumentes et altissimi, littus et saxa verberantes, ab iis repulsi dissiliunt, abeuntque in spumas et evanescunt, sic et impetus, fastus ac furores hæreticorum verberantes Ecclesiam in seipsos dissiliunt et evanescunt. Ita Beda, juxta

illud: *Homo bullo*, quæ non est aliud quam spuma inflata.

Quarto, sicut fluctus in fluctum, ita hæresis una in aliam arietat, iisque sese invicem conficiunt et jugulant.

Despumantes.] Alii legunt *dispumantes*; proprie enim despumare est spumam auferre; dispumare vero est spumam quasi fæcem ejicere et exspumare; sed sæpe despumantes sumitur pro dispumantes, uti apud Persium satyra 3.

> Stertimus indomitum quod despumare falernum
> Sufficiat, quinta dum linea tangitur hora.

Unde Martinus Papa I. legit *spumantes proprias confusiones*; Syrus: *qui in manu spumationis suæ indicant ignominiam suam*; Arabicus: *sicut fluctus feri maris commoti ebulliunt in confusionibus, vel delictis suis*. Jam per *confusiones*, sive, ut Vatabl. *dedecora*, intellige, primo, verba pudenda, hæretica, blasphema, superba, contumeliosa, impudica. Secundo, pudenda opera, puta sacrilegia, expilationes templorum, seditiones, bella, cædes, rapinas. Tertio, et aptissime, τὸ *confusiones* notat pudendas Gnosticorum crapulas et libidines portentosas, adeo ut et suum semen Deo offerrent, et Eucharistiæ miscerent ac comederent, uti ait Epiph. hær 26. hæ enim sunt affectus et pœnæ superbiæ, Rom 1. 24 q. d Superbiunt et attolluntur instar fluctuum; sed hæc superbia detumescit, abitque in spumam pudendæ libidinis. Ita Didymus et Thomas Anglicus. Venus enim a Græcis vocatur Ἀφροδίτης, a spuma, quod e maris spuma orta crederetur, ait Plato in Cratylo; vel, ut Aristot. 2. de Gener. anim. c. 2. quod seminis natura sit ἀφρώδης. id est *spumoso*; vel, ut Euripides in Hecuba, quod sit ἀφροσύνης θεὰ, id est *stultitiæ dea*. Sic S. Hieron. ad Oceanum: *Venter*, ait, *mero æstuans cito despumat in libidines*.

Sidera errantia] puta planetæ; sic enim habent Græca, ἀστέρες πλανῆται, id est, *stellæ erraticæ*. Planetæ enim, ut Mars, Venus, Luna, Mercurius in cœlo cursu vario vagoque oberrant. Sic et hæretici a vera fide in errores alios et alios aberrant, aliosque in errorem ducunt. Τὸ ergo *errantia*, notat eorum non tantum errores, sed et errorum inconstantiam et mutabilitatem. Ita OEcumen Beda et alii. Oberrant ergo sicut planetæ, qui semper tramitem mutant, ut numquam eodem loco oriantur et occidant, sed alio semper et alio, atque nunc tardius, nunc celerius rotentur; modo enim ad infima zonæ brumalis descendunt, modo ad alta zonæ solstitialis ascendunt, modo mediam zonæ æquinoctialis lineam repetunt, ait Beda. Sed hoc discrimine, quod planetæ in errore motuque suo sint regulares et constantes. Unde Plin. l 2. c 6. *Septem sidera*, ait, *ob incessum vocamus errantia, cum errent nulla minus illis*. At hæretici in errando sunt irregulares prorsus et vagi, novos enim quotannis errores confingunt; quare innovandi constantia sunt inconstantissimi.

Secundo, *sidera errantia* Cajetanus non male interpretatur, non planetas cœlestes (hi enim constantes habent motus) sed meteora et exhalationes igneas, quas Arist. 1. Meteorol. vocat stellas discurrentes *in aere*. Græcum enim πλανῆτας idem est quod πλάνης, id est, *vagus*, error, stella erratica sive in cœlo, sive in aere. Unde Plato libro 2. de Republ mercatores vocat πλανήτας ἐπὶ τὰς πόλεις. id est *planetas urbium*, quia urbes mercium causa pervagantur et oberrant. Et in militia hac illos temere abeuntes milites, πλανῆται, vocabitur, quos Heraclius Imperator mulctabat pœna λειποταξίου, qua scilicet puniebantur ii qui locum in acie deseruissent. Denique hospites, quia multas regiones pererrant, vocantur πλανῆται. Tales prorsus sunt hæretici. Vide Bellarm. in orat. tomo ultimo præfixa, ubi apposite Lutherum comparat stellæ cadenti e cœlo in terram, imo in tartara. Apoc. 8. v. 10 Lapsus est enim e statu Religioso, qui est imitatio et inchoatio vitæ cœlestis, in terrestres cupiditates et sordes, ac infernales errores et blasphemias. Quocirca Syrus vertit, *stellæ seductrices*; Arabicus, *stellæ caliginosæ*, vel maleficæ, quales sunt exhalationes, quæ accensæ instar stellarum e cœlo cadere videntur Item ignes fatui vel errantes, qui viatores in avia flumina vel præcipitia deducunt. Simillimi sunt hæretici. Longam de his errantibus stellis disputationem habet Isidorus Pelusiota l. 4. ep. 58. Perstringit rursum S. Judas Simonem Magum, qui volando per aera quasi sidus errans in cœlo oberravit.

Videtur quoque prævidisse pseudoprophetam, qui paulo post sub Adriano Imp. Judæos seduxit, et ad rebellandum Romanis concitavit, ideoque se *Barchochebas*, id est filium stellæ (כוכב *cocab* enim Hebr. est *stella*) nuncupavit, de quo Euseb. l. 4 hist cap. 6. *Erat*, ait, *tunc temporis Judæorum dux Barchochebas* nomine, *quod stellam significat, vir alias ad cædes et latrocinia paratus Propter nominis autem significationem portentose mentiebatur. quod Judæis tamquam servitute pressis velut e cœlo lux quædam descendisset, et afflictis illuxisset.* Et c. 7. ait Basilidem hæresiarcham Prophetas sibi finxisse Barcabum et Barcoph, ad stupefaciendum auditores. Rursum perstringit triginta Æones, quos Valentinus confinxit, quasi triginta sidera in cœlo oberrantia; unde eosdem per ternos cœlos instar siderum distribuebat, uti videre est in eorum schemate, quod exhibet Pamelius in Tert. initio libri contra Valentin.

Quibus procella tenebrarum servata est in æternum.] Pro *procella* græce est ζόφος, quod interpres 2. Petri 2 17. vertit *caligo*, et ita legit Martinus Papa I. ep. 1. et Arabicus vertit, *perfectio tenebrarum*; caligo enim apposite quasi pœna adaptatur stellis errantibus: recte tamen quoque iis adaptatur procella; nubes enim quæ quasi caligo velant stellas, sunt procellosæ. Jam in inferno proprie est caligo et procella tenebrarum. Significat ergo S Judas utramque paratam esse hæreticis, idque congrue, ut per quæ peccaverunt, per ea puniantur. Sap. 11. 17 scilicet per tenebras, quia tenebras errorum in Ecclesia induxerunt: per procellam, quia Ecclesiam schismate et seditione exagitarunt. *Recte*, ait Beda, *in tenebras tormentorum mittentur æternas, qui in Ecclesia Dei sub nomine lucis tenebras inducebant errorum. Merito procella percellentur suppliciorum, qui in similitudinem tempestatum marinarum pacem Ecclesiæ turbabant. Tenebræ* repræsentant pœnam damni, puta carentiam visionis Dei, *procella* pœnam sensus, τὸ in *æternum* pœnæ utriusque æternitatem.

Tropol. hæc omnia quæ S. Judas intorquet in hæreticos, intorqueas in quoslibet seditiosos, superbos, avaros, gulosos, luxuriosos, etc. tum quia tales reve-

ra erant; et etiamnum sunt hæretici, tum quia superbus, avarus, luxuriosus, etc. suam habet hæresim, id est, pravam electionem Deo repugnantem, ac practice est hæreticus. Nam v. g. luxuriosus practice dicit: Bonum est mihi fornicari: mihi est fornicandum. Quod si idipsum speculative diceret, revera proprie haberet errorem in fide, essetque proprie hæreticus: hæreticus enim est, qui dicit fornicationem esse licitam, esse bonam et amplectendam. Superbus ergo, avarus, luxuriosus et quilibet peccator, primo est quasi nubes sine aqua, quia externam habet sapientiæ et honestatis speciem, quasi nubem, sed interius virtute vacuam, inanem et sterilem.

Secundo, idem est arbor autumnalis, id est, infrugifera, mortua et mox eradicanda ac mittenda in gehennam, juxta illud Christi: *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur.* Matth. 7. v. 19.

Tertio, idem similis est fluctui maris, quia mille cupiditatum æstibus agitatur, quibus in suas confusiones et pudenda verba et scelera despumat; juxta illud Isaiæ 57. 20. *Impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest, et redundant fluctus ejus in conculcationem et lutum.*

Quarto, idem est stella errans, quia e cœlo, Deo, recto, virtute, felicitate aberrat, tanditque in tartara. Ex adverso de justo ait sapiens Eccles. 27. 12. *Sanctus in sapientia sua manet sicut sol, nam stultus sicut luna mutatur.* Quocirca eidem procella tenebrarum servata est in æternum.

14. Prophetavit autem et de his septimus ab Adam Henoch.] Probat quod impiis hæreticis procella tenebrarum servata sit in æternum, ex testimonio Henoch, qui septimus fuit ab Adam. Adam enim genuit Seth, hic Enos, hic Cainam, hic Malaleel, hic Jared, hic Henoch. Prophetia hæc antiquissima est, utpote edita ante diluvium; Henoch enim fuit abavus Noe: genuit enim Mathusalem, hic Lamech, hic Noe, Gen. 5. Vide ibi dicta.

Porro Henoch fuit Propheta, et ea quæ citat hic Judas prophetavit viva voce, quæ vel traditione majorum accepit Judas, vel ex libro sive ab Henoch, sive a Noe, sive aliquo alio qui prophetias Henoch collegit, conscripto. Unde Tert. de habitu mulier. c. 3. censet librum hunc a diluvio servatum in arca, aut a Noe afflatu Spiritus Sancti memoriter redintegratum. Consentiunt S. Hier. l. de Script. Eccles. in Henoch, Didymus et Beda hic, S. Athanasius in Synopsi, et Clemens lib. 6. Stromat. Quare verisimile est librum hunc olim extitisse purum et sincerum, sed postea vel deperiisse, uti periit liber Addu Videntis, multique alii qui citantur in libris Regum; vel ab hæreticis esse corruptum et depravatum, uti et passim aliæ veterum prophetiæ. Nam liber Henoch qui citatur a Tertull. Irenæo et aliis jam citatis, scatet erroribus, ut quod asserit filios Dei Gen. 6. fuisse angelos, qui ex filiabus hominum per calidas lacrymas ex oculis angelorum profluentes, gigantes genuerint, quam S. Aug. 18 Civitat. 38. merito fabulam appellat. Tale est et quod ex libro Henoch citat Tert. l. de Cultu fœminar. c. 10. scilicet damnatos esse angelos, qui docuerunt fœminas se ornare et fucare, aureas et argenteas vestes texere, vellera tingere, etc. Idem c. 4. de Idololatria, ait Henoch prædixisse quod dæmones omnia elementa, et cuncta quæ in terra marique sunt, in idololatriam converterent. Liber Henoch citatur crebro in testamento duodecim Patriarcharum, quod citant et laudant Orig. et Procopius: citatur, inquam, in testamento Simeon, Levi, Issachar et Dan, ubi recensentur oracula Henoch, de his quæ eventura erant filiis et nepotibus duodecim Patriarcharum, de Hebræorum flagitiis et suppliciis, de mundi redemptore a Judæis occidendo, de Hebræorum clade, servitute et reprobatione perenni. Irenæus l. 4. c. 30. ait Henoch legatione Dei functum ad angelos. Intellige ad filios Dei, quorum libidinem cum filiabus Cain castigavit Genes. 6. uti recte interpretatur Irenæum Feverdentius. Porro S. Hier. de Script. Eccles. in Jude et S. Aug. loco jam citato, et lib. 15. Civit. 23. ajunt non habere certam fidem quæ in libro Henoch scribuntur, eo quod nimia antiquitas illa suspecta fecerit, ne supposititia vel depravata sint.

Ut ut est, certum est ea quæ hic citat Judas ab Henoch esse prædicta. Perperam ergo Cajetanus et alii suspectam habent hanc Epistolam, eo quod citet librum apocryphum Henoch: non enim citat librum, sed prophetiam Henoch, quæ potuit esse vocalis et verbalis, ac si eadem scripta olim fuerit ab Henoch, vel Noe, authentice scripta fuit, esto posterioribus sæculis additis fabulis fuerit vitiata; Judas ergo si librum Henoch citat jam vitiatum, ideoque apocryphum, non idcirco omnia quæ eo continentur probat, sed tantum illum citat probatque ea parte, qua is authenticus et germanus erat Henoch vel Noe, puta prophetiam Henoch de ultimo judicio. Vide dicta in simili v. 9. Jam vero S. Judas citat ejus prophetiam qua parte agit et intentat impiis Dei judicium, quia illud negabant Gnostici impuri et impii. Illud enim maximum est frænum ad cohibendos homines a peccatis et libidinibus, quæ tempore Henoch abundabant. Unde mox propterea Deus orbi generale induxit diluvium. *Quis enim peccare poterit, si semper ante oculos suos Dei judicium ponat?* ait S. Petrus apud S. Clem. ep. 1. Hinc judicium Dei jugiter sibi aliisque ob oculos ponere Sancti, ut S. Hieron. S. Ephrem, S. Basilius, S. Aug. S. Chrys. S. Greg. uterque, et alii. Vide exempla et gnomas quas recitavi Deuter. 32. v. 29. Hinc et ipse Henoch cum Elia venturus est quasi præcursor judicis Christi, tum ut resistat Antichristo, tum ut instans judicium prædicet, adigatque homines ad pœnitentiam, ut ad illud se comparent; de quo plura Apoc. 11. v. 3. Simili modo S. Athanas. l. de Incarnatione Verbi: *Nolim*, ait, *te latere alterum ejus adventum illustrem et divinum, non humilitate contemptibilem, sed gloria magnificum in expectatione esse, atque imminere, cum non ut patiatur rediturus sit, sed ut fructus suæ crucis omnibus retribuat, immortalitatem videlicet, et resurrectionem et incorruptibilitatem, neque ut judicetur, sed ut judicet.*

Dicens: Ecce venit Dominus.] Græce, ἦλθε, id est, *venit*, in præterito. Unde Arabicus vertit, *jam ecce Dominus jam venit. Venit*, id est, ita certo brevique veniet, ac si jam venisset. Prophetæ enim de futuris loquuntur quasi de præteritis, ob earum certitudinem; et quia in Dei præscientia et prædestinatione sunt jam præterita. Deus enim ea præscivit et prædestinavit ab æterno, ut fierent tempore congruo a se decreto. Rursum æternitas Dei, qui hæc per Henoch prædixit, em-

bit, includit, et transcendit omnia tempora, juxta illud quod dixit S. Petrus ep. 2. cap. 2. 8. *Unus dies apud Dominum, sicut mille anni, et mille anni sicut dies unus. Non tardat Dominus promissionem suam.* Hunc secundum Christi adventum passim Prophetæ et Apostoli hominibus tubali voce insonant, ut ad eum se comparent. Ita Isaias c. 3. 17. *Stat*, ait, *ad judicandum Dominus, et stat ad judicandos populos. Dominus ad judicium veniet cum senibus populi sui, et principibus ejus*: et c. 66. *Ecce Dominus in igne veniet, et quasi turbo quadrigæ ejus reddere in indignatione furorem suum.* Joel. c. 2. v. 1. *Venit dies Domini, quia prope est dies tenebrarum et caliginis, dies nubis et turbinis*, etc. Apocal. 1. v. 7. *Ecce venit cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt.*

In (id est cum) SANCTIS MILLIBUS SUIS,] stipatus scilicet innumeris legionibus angelorum et Sanctorum. Unde S. Cyprianus ad Novatianum legit: *Ecce venit cum multis millibus nunciorum suorum*, juxta illud Dan. 7. 10. *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.* Christum enim e cœlo descendentem ad judicium honoris causa comitabuntur omnes omnino angeli, quasi ejus ministri ut tam solemnem et universalem Christi mundique actum condecorent, juxta illud Christi: *Cum venerit filius hominis in majestate sua, et omnes angeli ejus cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ*, Matth. 25. v. 31. Ad Henoch alludit Moses moriens et benedicens populo Deut. 33. v. 2. dicens: *Dominus de Sinai venit*, etc. *et cum eo sanctorum millia. In dextera ejus ignea lex. Dilexit populos, omnes sancti in manu illius sunt*, et Zachar. c. 14. 6. *Veniet Dominus Deus meus, omnesque sancti cum eo.* In judicio ergo *infinitæ angelorum legiones Christum regem undique circumstabunt*, ait Nyssenus in illud, *Quod uni ex minimis meis fecistis.* Item plurimæ legiones hominum sanctorum, qui cum Christo judicabunt impios. Quod expavescens S. Aug. in Medit. c. 4. *Tot*, ait, *judicibus inops astabo, quot me præcesserunt in opere bono; tot arguentibus confundar, quot mihi præbuerunt bene vivendi exempla; tot convincar testibus, quot me monuerunt proficuis sermonibus, seque imitandos dederunt justis actionibus.*

15. FACERE JUDICIUM CONTRA OMNES.] S. Cyprianus ad Novat. legit, *facere judicium de omnibus*; Arabicus, *ut judicetur omnis caro.* Vere S. August. serm. 64. de verbis Domini: *Sedebit judex*, ait, *qui stetit sub judice; damnabit veros reos, qui factus est falsus reus.* Et S. Paulus 2. Corinth. 5. 10. *Omnes*, ait, *nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum.* Tunc enim, ut idem ait c. 4. 5. *Dominus illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium*; et S. Joannes Apocal. 20. v. 12. *Vidi*, ait, *mortuos magnos et pusillos stantes in conspectu throni, et libri aperti sunt*, etc. *et judicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris secundum opera eorum.*

ET ARGUERE OMNES IMPIOS.] Græca addunt αυτων, id est *eorum.* Unde Pagnin. *ut redarguat omnes ex eis qui sunt impii.* Explicat enim quod dixit, *facere judicium contra omnes*, per id quod subdit, *et arguere omnes impios ex eis.* Christus enim instituet judicium contra omnes homines, puta contra totum cœtum hominum (quia longe major ejus pars est impia) ut perdat ex eis quoscumque revera invenerit impios. S. Cyprian. ad Novat. legit: *Et perdere omnes impios, et arguere omnem carnem de omnibus factis impiorum quæ fecerunt impie*; Syrus: *Ut redarguat evectos illos impios, propter omnia opera illa quæ impie fecerunt.* Hinc patet omnes omnino impios, etiam infideles et hæreticos, esse judicandos in die judicii. Quod ergo S. August. ser. 38. negat eos fore judicandos, et Christus Joannis 3. ait: *Qui non credit, jam judicatus est*; intellige eos non fore judicandos judicio discussionis et inquisitionis, sed judicio sive sententia condemnationis; causa enim eorum cum sit clara, discussione non eget, sed sententiæ pronuntiatione, et pœnæ irrogatione.

ET DE OMNIBUS DURIS (S. Cyprian. loco citato legit *impiis*) QUÆ LOCUTI SUNT CONTRA DEUM PECCATORES IMPII.] Arabicus: *Et super sermonibus duris contradicentibus, quibus locuti sunt in eum impia peccata*, puta de omnibus blasphemiis, erroribus et murmuribus contra Deum jactatis, item de omnibus verbis maledicis, detractoriis, impudicis contra proximum dictis: hæc enim cum sint contra Dei legem, sunt pariter contra Deum ipsum legislatorem, ideoque ab eo in die judicii, judicanda, arguenda et vindicanda. Alludit S. Judas ad id quod dixit vers. 8. *Majestatem blasphemant*, Sic Capharnaitæ, audito Christi sermone de carne sua manducanda, dicebant: *Durus est hic sermo, et quis potest eum audire?* Joan. 6. v. 61.

16. HI SUNT MURMURATORES QUERULOSI.] Syrus: *Hi sunt qui turbant et conqueruntur in omni re*; Arabicus. *Hi sunt provocantes super vos reatus.* Nimirum murmurabant Gnostici de Evangelica lege, quod nimis esset arcta et carni difficilis; quod ob eam exponerentur fideles Gentilium odiis, rapinis et neci; quod Episcopi novas leges, et nova onera jejuniorum, festorum, rituum, observantiarum, etc. gravia et dura populo imponerent.

Pro *murmuratores* græce est γογγυσαι, id est *susurrones.* Est autem susurro, ait OEcum. qui tacite ac mussitando, non aperte, quod sibi displicet, reprehendit et carpit, ac præsertim qui discordias seminat inter fideles et amicos, turbatque unionem et pacem uti turbant hæretici secreto detrahendo Episcopis et Pastoribus.

Pro *querulosi* græce est, μεμψιμοιροι, id est, *querali*, OEcumen. et alii vertunt, *reprehensores*, μεμψιμοιρος, ait OEcum. *est qui portionem et sortem aliorum reprehendit, quique omnia ac semper studet vituperare.*

SECUNDUM DESIDERIA (επιθυμιων, id est *concupiscentias*) SUA AMBULANTES.] Arabicus, *currentes*, uti equi effrenes et œstro perciti.

ET OS EORUM LOQUITUR SUPERBA,] υπερογκα, id est, *tumida*, excelsa, fastuosa, omnem modum fidemque excedentia; Syrus *stupenda*; Arabicus, *implicant in maximis ora sua.* Perstringit fastum Marci et Gnosticorum, de quibus Iren. l. 1. c. 9. *Perfectos*, ait, *seipsos vocant, quasi nemo possit exæquari magnitudini agnitionis ipsorum, nec si Paulum aut Petrum dicas, vel alterum quemdam Apostolorum, sed plus omnibus se cognovisse, et magnitudinem agni-*

tionis illius, quæ est inenarrabilis virtutis, solos abibisse: esse autem se in altitudine super omnem virtutem. Quapropter et libere omnia agere, nullum in ullo timorem habentes, propter enim redemptionem et incomprehensibiles et invisibiles fieri judici. Subdit eos ipsum judicem ad summum Dei tribunal citare. *Omnes tument, omnes scientiam pollicentur,* ait Tertull. de Præscript. c. 41. Narrat S. Gregorius 18. Moral. c. 27. alias 38, hæreticum quemdam dixisse, se non invidere Christo Deo facto, quoniam si vellet, et ipse posset fieri. Alii vocabant se Catharos, id est puros, alii Manichæos, quasi Manna fundentes, alii Noetos, quasi intelligentes. De superbia Lutheri et Calvini dixi 2 Petri 2.

MIRANTES PERSONAS.] Syrus *laudant personas*, quia homines illustres, primarios, opulentos suspiciunt et prædicant. q. d. Adulantur potentibus et divitibus, eos mirifice laudant et extollunt, fingentes se admirari eorum excellentiam, ingenium, sapientiam, opes, virtutes. Ita OEcum. Sic Simon adulatus Neroni eumque quasi admirans, ejus gratiam sibi conciliavit. Sic Marcus hæreticus, ait Irenæus lib. 1. c. 9. purpuratas et ditissimas mulieres coluit, itaque earum opes emunxit. S. Hier. in Amos c. 7, testatur hæreticos aucupari et jactitare gratiam principum, quodque imperatores eis communicarent: ac si quis eis adversaretur, illico criminari solitos: Ergo tu contra Imperatorem facis? Augusti mandata contemnis? Ita Ariani adulantes Constantino Magno, eum inimicum reddiderunt sancto Athanasio; ac assentantes Constantio ejus filio, eum Arianum et acrem orthodoxorum persecutorem effecerunt. Sic nostro ævo adulati sunt hæretici Elisabethæ reginæ Angliæ, ut caput Ecclesiæ anglicanæ dici et haberi vellet; ac coli ut Papissa, utique vera, non fabulose, uti illa Joanna pariter Anglica. Porro id faciunt.

QUÆSTUS CAUSA.] Græca. *utilitatis gratia*; Syrus, *propter lucra*; Arabicus *inhiantes lucro*. Testatur S. Hieron. in c. 2. Isaiæ et Jeremiæ 6. Syros, quales sunt Judæi, natura cupidos et avaros esse. Primi autem hæresiarchæ et hæretici fuere Judæochristiani. Unde S. Ignatius ep. 3. eos vocat alienorum appetitores, pecuniarum rapaces et quasi vortices. Porro phrasim hanc *mirantes personas*, sumpsit S. Judas ex Septuag. qui *mirari* sumunt pro suspicere, revereri, colere. Unde Gen. 19. 21. *Suscepi preces tuas*; Hebr. habent: *Elevavi faciem tuam*; R. Mardochai: *Reveritus sum faciem tuam*: Septuag. *Admiratus sum faciem tuam*: quæ enim elevamus, quasi in altum sublata suspicimus, admiramur et reveremur. Hinc acceptionem, vel ut Hebr. est נשא neso, id est, elevationem personarum, Septuaginta vocant admirationem personarum, ut Deuter. 10. v. 17. *Qui personam non accipit*; Hebr. *non elevat*; Septuag. *non miratur*. Proverb. 18. 5. *accipere*; Hebr. *elevare*; Septug. *Mirari personam impii non est bonum*. Isaiæ 9. 15. *Qui beatificant populum seducentes*; Septuag. *Qui facies admirantur*. Hinc Naaman Syrus vir magnus apud regem Syriæ 4. Regum 5. 1. a Septuaginta vocatur τεθαυμασμένος προσώπῳ, id est, admirabilis facie, sive cujus personam omnes admirabantur. Id primus solerter advertit et annotavit hic noster August. de Quiros.

Simili phrasi Latine dicitur superbus mirari se pro sibi placere et de se magnifice sentire ac loqui; et Virgil. 11. Æneid.

> Fama ingens, *inquit*, ingentior armis,
> Vir Trojane, quibus cælo te laudibus æquem?
> Justitiæ ne prius mirer, belline labores?

Rursum mirari per metalepsin est imitari. Sic Virg. 8. Æneid.

> Primis et te miretur ab annis,

Miretur, id est, imitatur, ait Servius. Et Lucanus l. 9.

> miratorique Catonis.

Optima enim ingenia necesse est ut ea quæ mirantur, imitentur. Sic Gnostici adulando mirabantur, id est, imitabantur mores et gestus potentum et divitum, ut eorum gratiam aucuparentur. Tales miratores videre est in aulis principum, qui id quod facit princeps illico imitantur, ut principem voce, gestu, habitu, incessu, plane referre videantur; atque hac arte ejus favorem venantur.

17. VOS AUTEM CHARISSIMI.] Est conclusio, quæ detestatis hæreticorum fraudibus et vitiis adhortatur fideles, ut Apostolorum doctrinæ et monitis constanter insistentes, eos velut pestes devitent.

MEMORES ESTOTE VERBORUM QUÆ PRÆDICTA (id est, prius dicta, ante hæc dicta. Ita Syrus, Arabicus, Pagninus et alii) SUNT AB APOSTOLIS,] ut a sancto Petro Ep. 2. c. 3. v. 2. a sancto Paulo 1. Tim. 4. v. 1. et Epist. 2. c. 3. 2. ubi præmonent fideles, ut caveant hæreticos mox nascituros, et ex parte jam natos. Vide ibi dicta.

18. ILLUSORES.] Hebr. לצים letsim, id est, *illusores, derisores*, vocantur homines pessimi, qui omnia divina, et humana irrident, uti faciunt hæretici. Hugo, *qui fidelibus illudunt*, sicut illudebant Judæi Christo, ut jure Antichristi vocari possint; Dionys. *qui simplices decipiant* per dulces sermones per hypocrisin et simulationem pietatis. Maxime vero Gnostici illudebant Dei providentiam et judicium, ut sine ejus metu libere suis indulgerent libidinibus. Unde irridendo dicebant: Ubi est promissio, aut, adventus ejus? 2. Petri cap. 3. 4.

SECUNDUM DESIDERIA SUA AMBULANTES IN IMPIETATIBUS.] Græce ἀσεβειῶν, id est *impietatum*. q. d. Desideria eorum sunt desideria impietatum, id est, rerum impiarum et impiissima. Syrus: *Qui secundum concupiscentias suas ambulant post impietatem*; Arabicus: *Currunt in suis desideriis impudicitiæ*.

19. HI SUNT QUI SEGREGANT SEMETIPSOS,] ab Ecclesia et cœtu fidelium, consequenter a Deo, Christo et cœlo, faciendo schisma, Ecclesiam et sectam propriam: τὸ *semetipsos* deest in Græcis. Unde OEcumen. Græcum ἀποδιορίζοντες, id est *distinguentes*, dividentes, discriminantes, segregantes, vertens exterminantes, vel potius disterminantes, sic explicat: *Qui disterminant, id est, qui extra Ecclesiæ terminos, hoc est, extra fidem et sacrum Ecclesiæ tabernaculum homines abducunt et separant. Cum enim sua diversoria et collegia speluncas latronum fecerint, ab Ecclesia rapiunt, atque ad se adigunt.* Apostoli ergo primitus, ad unitatem Ecclesiæ, et ad consocietatem fidelium, atque melius omnes cognoscere, curare et promovere possent, valde urgebant Christianos, ut Ecclesias et cœtus communes frequentarent. Hinc illud Act. 2. 46. *Quotidie perdurantes unanimiter in templo*, et c. 20. v. 7. *Cum convenissemus ad fran-*

gendum panem. et 1. Corinth. 11. v. 20. *Convenientibus ergo vobis in unum;* ad Hebræos 10. 25. *Non deserentes collectionem nostram.* Clemens Roman. lib. 2. Constit. Apost. c. 59. *Consenite,* ait, *in Ecclesiam singulis diebus mane et vespere ad canendos Psalmos.* S. Ignatius Epist. 6. ad Magnes: *Omnes ad orandum in idem loci convenite, sit una communis precatio;* et Epist. 11. ad Polycarpum: *Crebrius celebrentur conventus Synodique: nominatim omnes inquire.* Porro causam cur se segregent assignat, dum subdit:

Animales,] non ab anima, sed ab animalitate, ait Hugo: Sed hanc quoque significat anima, cum ab animo id est parte superiore, distinguitur. Unde Accius in Epigon. citatus a Nonio: *Sapimus animo,* inquit, *fruimur anima, sine animo anima est debilis.* Hæretici ergo vocantur *animales* ab anima sensitiva et vegetativa, cui toti serviunt; quia scilicet ut animalia non rationem, sed sensum sequuntur, vivuntque in concupiscentiis carnis. *Spiritum non habentes;* Syrus et Arabicus: *Quibus spiritus non inest,* q. d. Toti quanti quanti sunt, sunt mera animalia, mera caro; hinc nihil habent spiritus: nam *animalis homo non percipit quæ sunt spiritus Dei.* 1. Cor. 2. v. 14. Rursum: *Omnis qui recedit, et non permanet in doctrina Christi, Deum non habet,* ait S. Joann. Epist. 2. v. 9. Causa ergo cur se segregent ab Ecclesia est quia sunt animales. Sicut enim animalia sequuntur suam phantasiam, ita ipsi sequuntur suum cerebrum et judicium, nolentes credere et subdere se judicio Ecclesiæ ejusque Rectorum. Unde Arabicus vertit, *sibi viventes.* Secundo, quia instar animalium sequuntur suos appetitus, non rationes, et spiritus, sed sensus, puta gulæ, avaritiæ, iræ, superbiæ, libidinis, etc. Unde OEcumen. vertit: *Juxta mundi constitutionem viventes.* Rursum: *Spiritum,* inquit, *non habent, divinum scilicet in se loquentem, quia diabolica utuntur sapientia.* Audi S. Bernard. ad Fratres de Monte Dei: *Anima,* ait, *est res incorporea, rationis capax vivificando corpori accommodata. Hæc animales constituit homines quæ carnis sunt sapientes, sensibus corporis inhærentes. Quæ ubi perfectæ rationis incipit esse non tantum capax, sed et particeps, continuo abdicat a se nomen generis fœminini, et efficitur animus particeps rationis, regendo corpori accommodatus, vel seipsum habens spiritus. Quamdiu enim anima est, cito in id quod carnale est effœminatur. Animus vero vel spiritus non nisi quod virile est et spiritale meditatur,* etc. *Animus, inquam, inquantum bene animus, et perficiens animal suum supplemento liberæ rationis; bonus autem inquantum jam ornant bonum suum, quo bonus fit, et sine quo nec bonus, nec animus esse potuit. Fit autem bonus animus et rationalis diligens Dominum Deum suum in toto corde suo, Deum timens, et mandata ejus observans. Hoc est enim omnis homo.*

Nota. Potest quis esse schismaticus, et non hæreticus, si videlicet separet se ab Ecclesia, non ideo quod credat eam non esse veram Ecclesiam, ac habere errores in fide, sed quia non vult ei obedire. Talis enim potest credere omnia Fidei dogmata quæ credit Ecclesia, et tamen quia non vult ei parere, ab ea facit schisma. Schisma enim directe non Fidei, sed charitati et unioni adversatur. Verum communiter schisma desinit in hæresim. Ut enim schismatici ostendant se cum ratione fecisse schisma, illico negant illam Ecclesiam a qua fecerunt schisma, esse veram et orthodoxam, negant pariter auctoritatem Episcoporum et Summi Pontificis, scilicet ipsum esse caput totius Ecclesiæ, ac præsertim suæ schismaticæ; quæ duo, cum sint articuli Fidei, quisquis ea negat, hoc ipso fit hæreticus. Ita schisma Græcorum, Donatistarum et nuper Anglorum illico transiit in hæresim. Quocirca S. Aug. l. 2. contra Crescon. c. 7. sic schisma definit et ab hæresi secernit: *Schisma est recens congregationis ex aliqua sententiarum diversitate dissensio; hæresis autem schisma inveteratum.* S. Hieron. vero in cap. 3. Ep. ad Titum: *Nullum schisma,* ait, *non sibi aliquam confingit hæresim, ut recte ab Ecclesia recessisse videatur.*

Porro schisma est grave et immane peccatum. Primo, quia injurium est Deo: unam enim et unanimem ejus religionem et cultum abolet, scinditque in duas. Quocirca Deus Core, Dathan et Abiron, schismaticos morte horrenda mulctavit, ut dehiscente terra vivi descenderent in infernum, Num. 16. Maxime vero injurium est Spiritui Sancto, qui est amator et auctor pacis et concordiæ. Unde Beda Spiritum Sanctum quo congregatur Ecclesia, vocat coagulum charitatis.

Secundo, quia injurium est Christo; ejus enim inconsutilem tunicam, puta Ecclesiam, lacerat et scindit, quod facere non sunt ausi Judæi et Gentiles crucifigentes Christum. Qua de causa S. Cyprianus, tract. de Unitate Ecclesiæ, et S. Hier. Epist. ad Damasum, asserunt schismaticos esse pejores crucifixoribus Christi. Ita Christus S. Petro Episcopo Alexandr. et Martyri apparuit veste conscissa, causamque rei sciscitanti dixit: *Arius vestem meam, quæ est Ecclesia, dilaceravit,* simul præcipiens ne unquam Arium in communionem reciperet, quem Deo mortuum esse sciret. Ita habet vita S. Petri die 26. Novemb. Sic et S. Aug. Ep. 171. Donatistas vocat divisores vestimentorum Domini, S. Iræn. l. 4. c. 62. *Suam,* ait, *utilitatem potius considerantes, quam unitatem Ecclesiæ, propter modicas et qualibet causas magnum et gloriosum corpus Christi conscindunt et dividunt, et quantum in ipsis est, interficiunt.*

Tertio, quia injurium est Ecclesiæ: nam eam lacerant et discindunt schismatici, perinde ac gravem homini ejusque corpori faceret injuriam, qui illud mutilaret et discerperet. Quocirca Irenæus l. 4. c. 26. ait nullam posse esse tantam perniciem, quanta est schismatis. Præclare Dionysius Alexand. apud Eusebium lib. 6. hist. cap. 45. ita scribit ad Novatum: *Si invitus impulsus es* (fieri Episcopus et facere schisma e vero Episcopo) *sicut dicis, declarabis hoc, si voluntarius redieris. Oportebat quidem nihil non ferre, ne Ecclesiam Dei scinderes. Nec est martyrium hoc Ecclesiæ non scindendæ gratia toleratum minoris gloriæ, quam quod fertur propter idololatriæ recusationem. Imo meo judicio, majoris etiam gloriæ est: nam illic pro una quidem anima martyrium toleratur, hic vero pro universa Ecclesia. Jam vero si persuaseris fratribus, vel coegeris etiam ut ad concordiam redeant, majus erit factum hoc tam egregium, quam delictum quod præcessit. Si vero immorigeris persuadere nequiveris, servando serva tuam ipsius animam.*

Quarto, injurium est Prælatis Ecclesiæ, a quorum jurisdictione et obedientia debita se separat. Quocirca sapienter S. Hier. Ep 57. ad Damasum, in schismate Vitalis, Meletii et Paulini: *Ego*, ait, *Beatitudini tuæ, id est, Cathedræ Petri, communione consocior: super illam ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio. Non novi Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum. Quicumque tecum non colligit, spargit, id est, qui Christi non est, Antichristi est.* Nam, ut ait Optatus Milevit l. 1. contra Parmen. *Deserta matre Catholica, impii filii dum foras excurrunt, et se separant, a radice matris Ecclesiæ invidiæ falcibus amputati, errando rebelles abscedunt.*

Quinto, est injurium cæteris fidelibus, a quorum societate, concordia et charitate fraterna impie se separet. Idem proportionaliter locum habet in schismate, quo quis non ab Ecclesia, sed a suo Ordine et congregatione se separat. Unde S. Bern. ser. 1. de S. Michaele dicit SS. Angelis nihil ita placere ac concordiam, nihil ita displicere ac discordiam et schisma. *Sunt*, ait, *plurima quæ eis placent ut sobrietas, castitas, paupertas, creber in cœlum gemitus, attamen super omnia hæc unitatem et pacem a nobis exigunt angeli pacis. Quidni maxime delectentur in his, quæ formam quamdam suæ civitatis repræsentant in nobis, ut mirentur Jerusalem novam in terra? Dico autem ut, quomodo civitatis illius participatio est in idipsum, sic et nos idipsum sentiamus, idipsum dicamus. E contra nihil æque offendit et ad indignationem provocat eos, quomodo dissensiones et scandala, si forte inveniuntur in nobis.* Et mox citans verba S. Judæ. *Hi sunt*, ait, *qui separant seipsos, animales, spiritum non habentes. Videre est unam hominis, quemadmodum universa corporis membra vivificet cohærentia sibi. Separa ergo quidvis a junctura cæterorum, et vide an de cætero illud vivificet. Sic est omnis qui dicit anathema Jesu: quod nemo dicit loquens in spiritu Dei; quia anathema separatio est. Sic et iniquam, omnis qui ab unitate dividitur, ne dubites quin ab eo recesserit spiritus vitæ.* Deinde subdit angelos dicere schismaticis: *Quid nobis et generationi huic spiritum non habenti? Nam si adesset spiritus, per eum utique charitas diffunderetur, et unitas non scinderetur. Non permanemus in hominibus istis in æternum, quia caro sunt. Quæ enim conventio luci ad tenebras? Nos de regno unitatis et pacis sumus, et homines istos in eamdem unitatem et pacem sperabamus esse venturos: nunc autem qua ratione nobis cohæreant, qui dissident a seipsis?*

Sexto, est injurium personæ cui inhæret; facit enim ut schismaticus sit separatus ab Ecclesia, a Christo, a Deo, incapax gratiæ et salutis, adeo ut qui in schismate pro fide Christi mortem oppetunt, non sint Martyres, nec in cœlum, sed in infernum descendant, uti docet S. Aug. l. de Patientia sub finem, imo Apostolus 1. Cor. 13. 3. Qui ergo se segregant, proprio judicio se condemnant, et quasi excommunicant.

Denique injurium est suis asseclis, quos Ecclesiæ prædatur, et in suum schisma ac æternam perniciem abducit. Vide S. Cyprian. l. 1. Ep 6 ad Magnum, et Ep. 8. ad plebem, ubi schismaticos vocat adulteros, impios, sacrilegos; et S. Chrys. hom. 11. in Epist. ad Ephes. *Vir sanctus* (S. Cyprian.) ait, *dixit peccatum istud ne martyrii quidem sanguine deleri. Dic enim quæso quam ob causam martyrium subis? An non propter Christi gloriam? Quo itaque pacto qui animam pro Christo exponis, Ecclesiam oppugnas, pro qua animam suam tradidit Christus?* S. Cyprian. l. de Unitate Ecclesiæ: *Avelle*, ait, *radium solis a corpore; divisionem lucis unitas non capit; ab arbore frange ramum, fructus germinare non poterit; a fonte præcide rivum, præcisus arescet.*

20. et 21. Vos AUTEM, CHARISSIMI SUPERÆDIFICANTES VOSMETIPSOS SANCTISSIMÆ VESTRÆ FIDEI, IN SPIRITU SANCTO ORANTES, VOSMETIPSOS IN DILECTIONE DEI SERVATE] Τὸ *superædificantes* pendet a *servate*.

Nota. In Script. crebra est metaphora a fabricis, qua homines et filii vocantur *domus*, fideles vero et sancti vocantur *templum Dei*, cujus fundamentum est fides, innixa solidissimo lapidi angulari Christo Jesu, *in quo omnis constructa ædificatio crescit in templum sanctum in Domino*. Ephes. 2 21. Itaque cum seipsos superædificant s. Fidei, augustum Deo habitaculum extruunt. Unde subdit ibidem S. Paulus: *In quo et vos coædificamini in habitaculum Dei*, et S. Petrus Ep. 1. c. 2. v. 1. *Ad quem accedentes lapidem vivum*, etc. *et ipsi tamquam lapides vivi superædificamini domus spiritualis.* Christus ergo et fideles Christo inhærentes, erigunt et efficiunt insigne Dei templum mysticum, puta Ecclesiam, cujus fundamentum est Christus, parietes sunt Ecclesiæ particulares et provinciales; lapides sunt singuli fideles, qui Christo fundamento per fidem et gratiam inædificantur et superædificantur. Imo quisque fidelis seipsum quasi particulare templum, sive sacellum ædificat Deo, juxta illud: *Vos estis templum Dei vivi*. 1. Corinth. 6. v. 16. Hujus templi fundamentum est fides, parietes sunt spes aliæque virtutes, tectum est charitas. Unde S. Aug. ser. 22. de verbis Apostoli: *Domus Dei*, ait, *credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur*; et Orig. in c. 4 ad Rom. *Prima salutis initia et ipsa fundamenta fides est : profectus vero et augmenta ædificii spes est, perfectio vero et culmen totius operis charitas.*

Quæres: qua ratione, sive per quid vult S. Judas fideles superædificare seipsos s. Fidei? Respondeo primo, per argumentum et robur fidei. q. d. Fidei vestræ novum in dies addite augmentum et robur; quotidie crescite, proficite et confirmate vos in fide, ut in ea contra omnes Gnosticorum, infidelium et diaboli tentationes constantes et firmi persistatis: sicut enim in fabrica corporali lapis lapidi, sic in mystica fides fidei superædificatur. Unde Syrus vertit: *In fide vestra ædificamini a principio*, id est, rursus et quasi de novo. q. d. Innovate, recolite et instaurate fidei vestræ principia, primosque fervores, in iisque vos confirmate, et crescite; et Arabicus: *State*, vel *erigite vos*, aut *consistite super fidem vestram sanctam*. Sic S. Paulus, ait, *Spem habentes crescentis Fidei vestræ*, 2. Cor. 10. v. 15. Hinc OEcumen. sic legit, connectit et explicat; *Seipsos instaurantes sanctæ fidei in Spiritu Sancto, id est, secundum doctrinam Spiritus Sancti, suasque congregationes in orationibus* (quod significatur per τὸ *orantes*) *facientes*. Unde nonnulli hunc dant sensum. superædificate, id est magis ma-

gisque ædificate et confirmate invicem in fide, in qua primitus fundati estis, per mutuas exhortationes, orationes, exempla, etc.

Secundo, et potius, jubet fideles superædificare se sanctæ Fidei per opera virtutum; fides enim est fundamentum fabricæ spiritalis, cui spes, charitas, aliæque virtutes quasi parietes et tectum superædificantur, uti jam dixi. Sensus ergo est, q. d. Jecistis, o fideles, in baptismo fabricæ mysticæ fundamentum, puta fidem, nunc reliquam substructionem erigite, sancta videlicet fidei et virtutum opera. *Nam fides sine operibus mortua est*, Jacobi 2. vers. 26. Jubet ergo primo fidei superædificari actus orationis, dum subdit: *In Spiritu Sancto orantes*. Secundo, actus charitatis, ut illam illæsam servemus et adaugeamus. Unde subdit: *Vosmetipsos in dilectione Dei servate*. Tertio, fiduciam misericordiæ Dei et spem vitæ æternæ. Unde concludit: *Expectantes misericordiam Domini nostri Jesu Christi in vitam æternam.*

Opponit S. Judas τὸ *superædificantes*, illi quod dixit v. præced. *Hi sunt qui segregant semetipsos* q. d. Gnostici per hæresin separant se uti a fide, ita a fabrica Christi: vos autem, o fideles, fidei jam receptæ constanter insistite, inhærete, et omnes simul vos superædificate, ut omnes simul unam Ecclesiam omnibus numeris absolutam constituatis.

Fidem vocat, non sanctam, sed *sanctissimam*, ut miram et summam ejus sanctitatem significet: multis enim titulis, nominibus et causis est sanctissima, ut ostendi 2 Petri 2. v. 20. Opponit sanctissimam, id est purissimam, Christi fidem impiissimæ et impurissimæ Gnosticorum sectæ et perfidiæ.

20. In Spiritu Sancto, puta per Spiritum Sanctum, orantes.] OEcum. in *Spiritu Sancto*, refert ad *superædificantes*, quod præcessit. Melius Romani codices et alii referunt ad *orantes*. *Ipse enim Spiritus postulat*, id est, postulare nos facit *gemitibus inenarrabilibus*. Rom. 8. v. 27. Arabicus vertit: *State super fidem vestram sanctam, quando oratis in Spiritu Sancto*.

Orationem accipe tum privatam, tum potius publicam in cœtu et Ecclesia, ita OEcum. Notat enim Gnosticos animales, quorum cœtus et oratio erat impura ideoque non fiebat in Spiritu Sancto, sed venereo et diabolico, turpissimas enim libidines in invicem exercebant. Notat quoque Simonis Magi asseclas, qui docebant se natura esse spirituales, ac proinde per se salvari posse, nec egere oratione et ope Spiritus Sancti, teste Iren. l. 1. c. 1. 3. et 20.

Τὸ ergo in *Spir. Sancto*, quatuor significat. Primo, orationem veram esse donum Spiritus Sancti, et sine ea neminem posse orare sicut oportet ad obtinendam gratiam et salutem, uti definit Concil. Arausican. et Trident. sess. 6. canon. 3. Imo Paulus Rom. 8. 26. Unde S. August. 9. Confess. 7. agens de suis orationibus: *Nos*, ait, *adhuc frigidi a calore Spiritus tui excitabamur*.

Secundo, in oratione postulanda esse ea quæ suggerit Spiritus Sanctus, non caro, vel mundus; quæque Spiritui Sancto grata sunt, non carni.

Tertio, orationem efficere hominem spiritualem non animalem; oratio enim est opus Spiritus Sancti, quæ orantem illi similem facit, ideoque spiritualem. Unde sicut veteres nonnulli definiunt angelum: *Angelus est animal cœleste, immortale, hymnisonum, Dei laudes decantans*. Sic virum spiritualem definias: *Est orator et laudator Dei; est angelus in terra hymnisonus*.

Quarto, Spiritum Sanctum dirigere orationem nostram, ne noxia, sed salutaria petamus et impetremus. Ipse enim orandi inspirat affectum pariter et effectum, ut ait S. Aug. juxta illud Zachar. 12. 10. *Effundam super domum David, et super habitatores Jerusalem spiritum gratiæ et precum*, hebr. תחנונים *tachanunim*, id est, *miserationum*; quia oratio suggesta et directa a Spiritu Sancto est ingens Dei misericordia, et divinæ miserationis fontes aperit, ex quibus non nisi bona et salutaria profluunt. Secus fecerunt Israelitæ, qui acti spiritu gulæ murmurantes contra manna petierunt a Deo carnes, quas et impetrarunt, sed illico plaga Dei in eos desævit, Num. 11. v. 33. Vere S. Isidorus l. 3. de summo bono c. 7. *Multos*, ait, *Deus non exaudit ad voluntatem, ut exaudiat ad salutem*: et S. Aug. tract. 73. in Joan. *Male*, ait, *usurus eo quod vult accipere, Deo potius miserante non accipit: proinde si hoc ab illo petitur unde homo lædatur exauditus, magis metuendum est ne, quod posset non dare propitius, det iratus*.

21. Vosmetipsos in dilectione Dei servate.] Syrus: *Animam nostram vero in dilectione custodiamus*. Jungit dilectionem sive charitatem orationi, tum quia oratio per Spiritum Sanctum impetrat charitatem, juxta illud: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis*, Roman. 5. 5. tum quia ut Deus nos diligat et orantibus bona concedat, vicissim vult a nobis diligi, tum quia fabricæ virtutum, puta fidei, spei et orationis, finis, fructus, culmen et perfectio est charitas, juxta illud: *Plenitudo legis est dilectio*, Roman. 13. v. 10. Et: *Finis præcepti est charitas de corde puro*, 1. Timoth. 1. v. 5. est enim charitas regina, imo anima, virtutum omnium. Porro dilectio hæc Dei includit dilectionem proximi. Propter Deum enim diligendus est proximus; sic enim jubet Deus, Deique charitas. Schismati enim Gnosticorum opponit charitatem fidelium, ut ea uniti in unam Ecclesiæ fabricam conspirent, et coalescant; juxta illud S. Pauli: *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis*. Ephes. 4. 3. Nam ut ait S. Aug. tract. 2. in Joan. *Livor separat charitas jungit*. Idem ep. 50. ad Bonifacium: *Ecclesia Catholica sola est corpus Christi; cujus ille caput est, Salvator corporis sui. Extra hoc corpus neminem vivificat Spiritus Sanctus, quia non est particeps divinæ charitatis, qui hostis est unitatis*. Eam ergo habeat, ut coalescat arbori vitæ.

Expectantes misericordiam Domini nostri Jesu Christi (quæ vos perducat) in vitam æternam,] vel, ut vitam æternam assequamini. Arabicus, *in vita æterna*. In ea enim sentiemus immensam Dei misericordiam, eaque in Dei visione et possessione fruemur. Exhortatur fideles ad constanter retinendam Christi fidem et charitatem: excitando eos ad spem vitæ æternæ, quam certo assecuturi sunt e misericordi Deo, si in fide et charitate persistant. Hac ergo spe quasi clypeo omnes persecutiones, difficultates, tentationes sunt retundendæ et elidendæ. Unde Syrus vertit: *Animam nostram in dilectione Dei custodiamus, dum speramus misericordiam Domini nostri Jesu Christi*. Spes

enim magis nititur misericordia Dei, quam propriis meritis; tum quia merita non nisi ex misericordia et gratia Dei habemus: tum quia meritis nostris Deus non debet gloriam ex justitia, sed gloriam eis promisit ex misericordia. Ita S. Aug. ep. 105. Unde Paulus: *Gratia Dei*, inquit, *vita æterna*, Roman. 6. v. 23. Deus ergo fidelibus tribulatis et afflictis, quasi fortissimum solatium et fulcrum dat spem (imo seipsum in spe) *quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, et incedentem usque ad interiora velaminis*, Hebr. 6. vers. 19. Hinc et Ovidius de spe cecinit lib. 1. de Ponto elegia 7.

Hæc dea cum fugerent sceleratas numina terras,
In diis invisa sola remansit humo.

Porro vitam æternam graphice depingit S. August. in suo de ea cum matre colloquio lib. 9. Confess. cap. 10. ubi inter alia ait: *Venimus in mentes nostras, et transcendimus eas ut attingeremus regionem ubertatis indeficientis, ubi pascis Israel in æternum veritatis pabulo, et ubi vita sapientia est, per quam fiunt omnia ista, et quæ fuerunt, et quæ futura sunt, et ipsa non fit, sed sic est ut fuit, et sic erit semper; quin potius fuisse et futurum esse non est in ea, sed esse solum quoniam æterna est; nam fuisse et futurum esse non est æternum. Et dum loquimur et inhiamus illi, attigimus eam modice toto ictu cordis, et suspiravimus, et reliquimus ibi religatas primitias spiritus.*

22. Et hos quidem arguite judicatos,] puta per se damnatos, re ipsa et facti evidentia, scilicet publica hæresi et schismate convictos; ac atrocitate criminis condemnatos, etsi nemo in illos sententiam damnationis pronunciet, juxta illud Pauli ad Titum 3. 10 de hæretico: *Subversus est, cum sit proprio judicio condemnatus*. Nonnulli codices Græci legunt: καὶ οὓς μὲν ἐλεεῖτε διακρινόμενοι, quod Pagnin. et Vatabl. vertunt, *et hos quidem commiseremini dum dijudicamini*, scilicet ab eis vel *dum dijudicantes estis critisve*, scilicet eos; quod Noster passive, sed eodem sensu vertit, *judicatos*. Διακρινόμενοι enim est verbum medium, unde tam active, quam passive verti potest. Rursum OEcumen. διακρινομένους vertit, *qui se separant et segregant*. Verum melius alii codices, quos sequitur Arabicus, OEcumen. et noster Interpres legunt ἐλέγχετε διακρινομένους, id est, *arguite judicatos*: sic enim constat antithesis cum altero partitionis membro, quod subdit, dicens: *Illos vero salvate*. Est partitio; pronomen enim *hos* refert hæreticos, *illos vero*, eorum discipulos, ab eisque seductos, de quibus egit toto capite, et paulo ante v. 19. *Hi sunt*, inquit, *qui segregant semetipsos, animales; Spiritum non habentes*. Jam sensus est, q. d. Volo vos dilectionem conservare, et exercere non tantum in fideles, sed etiam in infideles, apostatas et hæreticos, eorumque asseclas. *Hos* ergo, puta hæresiarchas, hæresisque doctores, disputando de hæresi ἐλέγχετε, id est *dijudicate*, redarguite, convincite (ut errore eorum patefacto ab omnibus vitentur et explodantur) *judicatos*, dum scilicet dijudicaveritis, verisque rationibus ostenderitis eorum errorem et schisma, ut jam si non sibi ipsis, certe aliis convicti, judicati et damnati videantur. *Judicatos* ergo intellige obstinatos in hæresi. *Illos vero*, puta discipulos hæreticorum, vel fideles qui eis incipiunt auscultare et nutare in fide, *salvate*, σώζετε, id est, *servate*, ab imminenti ruina in Gnosticorum hæresim, libidines et perditionem, quasi celerrime et violenter *de igne rapientes*: Perinde ut pannus igne corruptus et ambustus illico violenter et injecta manu ex eo abripitur. τὸ *de igne* notat Gnosticorum tum libidines tum gehennæ meritum incendium. Unde Græca addunt ἐν φόβῳ, id est *in timore*, vel terrore, q. d. Per minas et terrorem supplicii ac gehennæ salvate et eripite eos de igne inferni.

23. Alios autem miseremini.] Hæc jam desunt in Græco, in quo proinde bimembris est sententia, cum in Latino sit trimembris. Sensus ejus ergo est, q. d. Ipsos hæresis doctores acriter arguite, quasi tam eos, quam Dei et hominum judicio judicatos et condemnatos, ut cæteri timeant; eorum vero discipulos partim timore, partim miseratione, et clementia pro cujusque indole ad fidem reducite. Addit quædam Arabicus quæ nec sunt in Græco, nec in Latino, sic enim vertit: *Quibusdam misericordiam facite, quando sunt in judicio vel contradictione, aut quando jure vel juridice corripiuntur.*

Secundo, alii trimembrem hanc sententiam ita explicant, q. d. Manifestos hæreticos palam arguite: eos vero qui adhuc integri sunt et sani in fide, incolumes servate, et quasi ab incendio eripite: alios denique jam nutantes et in interitum propensos, non sine casto timore, commiseratione complectimini.

Tertio alii tres hic peccatorum gradus distinguunt: primum in hæresi, et peccato obstinatorum; hos acriter argui, dureque increpari jubet Judas, æque ac Paulus ad Titum 2. v. 15. Secundum, qui decepti in hæresim et peccatum inciderunt ex ignorantia, vel infirmitate: hos jubet de igne rapi. Tertium, qui pœnitentes culpam agnoscunt, veniamque postulant: horum misereri, eosque misericorditer, in gratiam et gremium Ecclesiæ recipi jubet. Omnia hæc probabilia sunt.

Moral. docet hic S. Judas quam animarum, etiam infidelium et hæreticorum, saluti incumbere debeamus, idque exemplo Christi et Apostolorum, qui se et omnia sua pro animabus salvandis impenderunt. *Empti estis pretio magno*, ait S. Paulus 1. Cor. 6. vers. 20. Vide et obstupesce quam pretiosa sit anima quælibet; eam enim emit Christus pretio sanguinis sui. Pretium itaque animæ est sanguis Christi; ergo ipsa anima valet Christum, Christique sanguinem. *Magna res anima quæ Christi sanguine redempta est*, ait S. Bern. ep. 54. et S. Chrys. hom. 3. in ep. 1. ad Cor. *Nihil est*, ait, *quod animæ possit æquiparari, ne universus quidem mundus. Itaque etsi immensas pecunias pauperibus eroges, plus tamen effeceris si converteris animam*. Quocirca S. Dion. de Cœl. Hierarch. c. 3. *Divinarum omnium perfectionum*, ait, *divinissima est perfectio, Dei cooperatorem esse*, nimirum *in reductione animarum ad suum creatorem*, uti interpretatur ibidem Dion. Carthus.

Secundo, docet S. Judas hunc animarum zelum debere esse celerem, et efficacem cum ait: *De igne rapientes*. Sicut enim si quem puerum, vel amentem in ignem ruere videremus, illico omnibus viribus eum etiam nolentem et resistentem inde raperemus: ita pariter animas per peccatum sponte ruentes in ignem gehennæ, omni conatu et celeritate, etiam per vim inde rapere debemus, juxta illud Amos 4. 11. *Facti estis quasi torris raptus ab incendio.*

Porro omne peccatum, omnis cupiditas est ignis, sed maxime libido: unde de ea Gnostici frequenter, ait S. Judas, *de igne rapientes*. Primo enim sicut ignis urit corpus, ita libido urit mentem, juxta illud Virgil. de Didone:

Uritur infelix et cæco carpitur igne.

et Ovidius l. 1 de Arte.

Venus in vinis, ignis in igne calet.

Quin et S. Paulus 1. Cor. 7. v. 9. *Melius est nubere quam uri.* Secundo, sicut ignis in domo serpit, eamque totam pervadit et comburit; ita et libido totam hominis mentem, phantasiam, sensus, membraque omnia pervadit et depascitur, juxta illud Job 31. 12. *Ignis est usque ad perditionem devorans et omnia eradicans genimina.* Tertio, sicut ignis a domo in domum proserpit, ab arbore in arborem, totamque plateam, urbem et silvam brevi tempore populantibus flammis occupat et inflammat: sic et libido unius vel paucorum in totam viciniam, urbem, et rempub. proserpit, eamque instar Ætnæ vel Vesuvii inficit et incendit. Quare initiis occurrendum est, ignisque hic in suo fomite et scintilla est suffocandus et extinguendus, juxta illud: *Beatus qui tenebit et allidet parvulos tuos ad petram*, Ps. 136. 9. Quarto, libido est ignis, quia igni gehennæ vicina: nil enim inter libidinosum et ignem gehennæ interjacet, nisi paries fragilis corporis, quo disjecto illico ultricibus gehennæ flammis corripitur. Hinc Sodoma ardens igne libidinis, igne cœlesti, imo gehennali conflagravit. Unde Glossa Interlinearis ait, jubere S. Judam, *ut quadam vi studeant alios liberare de igne vitiorum, et sic de igne tormentorum.*

Quocirca ut hunc ignem libidinis ebullientem in se extingueret S. Franciscus, nives gelidas contrectavit. Alius sollicitatus a meretrice digitos in igne lucernæ cremavit, itaque igne ignem superavit, duosque rapuit de duplici igne: nam et se servavit, et meretricem compunxit ac convertit. Ita Vitæ Pat. l. 5. de Fornicat. numer. 37. Alius matrem vetulam per flumen translaturus, pallio manus involvit ne eam tangeret, rogatus a matre causam, dixit: *Quia corpus mulieris ignis est, et ex matre mihi ideo aliarum suggeritur fœminarum.* Ibidem libello 4. numer. 68. Denique Ursinus presbyter moriens presbyteram suam manum ori admoventem repulit dicens: *Recede a me, mulier, adhuc igniculus vivit*, ait S. Gregor. 4. Dialogorum 11.

Tertio, docet S. Judas hunc animarum zelum debere esse junctum cum visceribus misericordiæ, cum ait: *Aliis autem miseremini.* Non enim peccatoribus indignari debet, qui eos salvare satagit: sed peccata; peccatorum vero misereri: sicut medicus phrenetico non indignatur, nec eum impugnat, sed ejus phrenesin. Unde S. August. serm. 15. de verbis Apostoli: *Si per charitatem*, ait, *imponitur disciplina, de corde lenitas non recedat. Quid enim tam pium, quam medicus ferens ferramentum? Plorat secandus, et secatur: plorat urendus, et uritur. Non est ista crudelitas: sævit in vulnus, ut homo sanetur, quia si vulnus palpetur homo perditur.* Et S. Chrysost. hom. in illud. Psal. 9. *Patientia pauperum non peribit in finem: Charitas*, ait, *servatur, et protervus homo increpetur, lingua clamet, et cor amet; quia clamor iste, etsi clamat, intus amat.* Et S. Basilius in Reg. brevior. inter. 296 indicium boni animarum curatoris assignat, *si adversus peccantes admirabilem illam, et horrore plenam sanctorum virorum misericordiam imitatus sit.* Hac misericordia excelluit S. Martinus; qui, ut narrat Sulpitius in ejus Vita c. 24. diabolo dixit: *Si tu ipse, o miserabilis, ob hominum insectatione desisteres, et te factorum tuorum vel hoc tempore, cum dies judicii proxima est, pœniteret, ego tibi vere confisus in Domino Christi misericordiam pollicerer.* Subdit Sulpitius: *O quam sancta de Domini pietate præsumptio, in qua etsi auctoritatem præstare non potuit, ostendit affectum!* Diabolus enim quia damnatus et in malo obstinatus, nequit pœnitere nequit, ita misericordiæ et veniæ est incapax. Huc facit quod monet Philo lib. de Sacrificio Cain et Abel, conandum esse, ut etiam certo perdendos e suis vitiis quantum possumus servemus, tum ut nostro officio perfungamur, tum ut minus peccent minusque damnentur: atque ita imitemur bonos medicos, qui etsi videant ægrum sanari non posse, omnem tamen ei curam adhibent, ne officio suo defuisse videantur. A medico enim et pastore requiritur cura, non curatio, utpote cum morbus non raro sit incurabilis.

MISEREMINI IN TIMORE,] proponendo eis pœnas inferni, æque ac temporales, quæ eis timorem incutiant ut se convertant; vel potius *in timore*, quasi dicat: Timendo ne, si immisericordes et duri sitis in prolapsos, aut imprudenter cum eis agatis, vos quoque in idem similève peccatum deserente Deo prolabemini, itaque vicissim Deum immisericordem et durum in vos experiamini, juxta parabolam servi rigide a conserva exigentis omne debitum, Matth. 18. 33. Hoc est quod monet Paulus Galat. 6. v. 1. *Fratres, etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne et tu tenteris.* Ita S. Amb. Dominicus, Eligius, audientes confessiones flebant ex compassione peccatorum: quia, ut ait S. August. in Soliloq. cap. 15. *Nullum peccatum est quod unquam fecerit homo, quod non possit facere alter homo, si desit creator a quo factus est homo.* Rursum, *in timore* id est, cum quadam velut reverentia, tum versus Deum, tum versus imaginem illius, quam frater peccato suo turpavit. Ita noster Lorinus. Minus recte aliqui vero *in timore* referunt ad *odientes*, quod sequitur.

ODIENTES ET (*et*, id est, etiam, vel *interim*) EAM QUÆ CARNALIS EST, MACULATAM (græce ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένον, id est, a carne maculatam) TUNICAM.] Pendent hæc ex eo quod præcessit: *Aliis autem miseremini in timore*, q. d. Volo vos misereri seductorum a Gnosticis, sed cum timore et odio, non hæreticorum, sed hæresis, ne scilicet eorum familiaritate illecti ipsi suam scabiem vobis affricent, ac suam libidinem et hæresim anhelando afflent. Quare moneo ut animos eorum amando convertere satagatis, sed interim odiatis eorum maculatam vestem et tunicam. At quænam hæc?

Primo, aliqui accipiunt concupiscentiam, quam Paulus vocat veterem hominem, eumque exui jubet cum actibus suis, Coloss. 3. 9.

Secundo, alii per *tunicam* accipiunt carnem: hæc enim est quasi vestis animæ, hancque Gnostici maculabant suis libidinibus, juxta illud v. 8. *Et carnem quidem maculant.*

Tertio, alii accipiunt hypocrisin et speciem pietatis, quam exterius suis sordibus iidem prætendebant; erant enim interius spurci, omnique libidine polluti.

Quarto et optime, per *maculatam tunicam* accipe turpes et carnales mores et affectus (hi enim sunt quasi vestis animæ, pulchra si pulchri, turpis si turpes) turpem vivendi modum, sordidatam libidinibus et vitiis conversationem: sordida enim opera sunt quasi sordida indumenta animi. Ita Vatabl. et Clemens Alexandr. *Maculata tunica*, inquit, *est, cum spiritus concupiscentiis pollutus est carnalibus.*

Alludit primo, ad ritum legis veteris Lev. 15. quo vestes lepra, sanguine vel semine pollutorum, pollutæ censebantur, ita ut quicumque eas tangeret, legaliter pollueretur, et arceretur tam a templo, quam a convictu hominum. Secundo, ad profusas crapulas et libidines Gnosticorum, quæ in vestes ipsas defluebant, easque inficiebant et maculabant, juxta illud v. 12. *Hi sunt in epulis suis maculæ.* Tertio, ad vestem candidam qua fideles induuntur in baptismo, ut moneantur candorem internum tueri et conservare, ideoque audiunt a sacerdote baptizante: *Accipe vestem candidam, sanctam et immaculatam, quam perferas sine macula ante tribunal Domini nostri Jesu Christi, ut habeas vitam æternam, et vivas in sæcula sæculorum, amen.* Vide S. Aug. serm. 139. de Temp. et S. Ambr. lib. de Initiandis. Sensus ergo est, q. d. Videte o fideles, ne agendo cum Gnosticis vestem candidam innocentiæ, quam in baptismo accepistis, eorum impuritate et libidine contaminetis, sed illam plene odite et execramini. Ita de Valentiniano Imper. legimus apud Sozom. l. 6. c. 6. quod cum adhuc militaret sub Juliano Apostata, dum cum eo ingressus templum idolorum, sacerdos rascidis frondibus Julianum aspergeret, gutta una in vestem Valentiniani inciderat; quare ipse illico audiente Juliano, pollutum se dicens, non expiatum sacerdotem increpuit, pugnoque percussit, quin et vestis partem gutta aspersam præcidit et abjecit.

Moral. Docet hic Judas charitatem fidelium debere esse prudentem et circumspectam, ne dum alios volunt salvare, seipsos perdant. Quare qui conversantur cum peccatoribus, præsertim confessarii, qui fœdissima scelera audiunt, præmuniant se oratione, atque odio et execratione maculatæ tunicæ, puta omnis vitii et sordis. Thomas Cantiprat. refert se per S. Lutgardem impetrasse a Deo, ut in excipiendis confessionibus nulla turpi narratione commoveretur, cum tamen alias frequenter et graviter turpibus phantasmatibus torqueretur. Ita habet Vita S. Lutgardis lib. 2. apud Surium die 16. Junii. Prius ergo se solident sacerdotes in castitate et virtute, ac deinde cum incestis et sceleratis agant, eosque convertant, ne si in ea debiles sint et infirmi, a validiore obscœnitate et scelere vincantur; perinde ac debiles, qui manum natantibus jam submergendis porrigunt, ut eos extrahant, ab iis utpote validioribus, in undas pertrahuntur et merguntur.

24. Ei autem qui potens est vos conservare sine peccato.] Syrus et Arabicus addunt, *et sine macula*, ut caveatis maculata Gnosticorum tunica, de qua proxime sermo præcessit. Doxologia magnifica obsignat S. Judas epistolam, ait OEcum. toto cordis affectu celebrando Dei attributa, et magnificentiam ostensam in Christo. Doxologia hæc tacitum continet votum et precem, ut scilicet Deus fideles sine peccato conservet, et immaculatos sistat Christo gloriose advenienti ad judicium, ut ab eo gloria donati exultent, eumque laudent in omnia sæcula. Simili modo S. Paulus claudit epistolam ad Roman. cap. 16. v. 25. *Ei autem qui potens est vos confirmare juxta Evangelium meum* etc. *soli sapienti Deo per Jesum Christum, cui honor et gloria in sæcula sæculorum, amen.* Sic et S. Petrus claudit primam epist. cap. 5. 11. *Ipsi gloria*, inquit, *et imperium in sæcula sæculorum, amen.* Itidem secundam c. 3. 18. *Ipsi gloria et nunc, et in diem æternitatis, amen.*

Porro doxologiam hanc opponit blasphemiis et hæresibus Simonis et Gnosticorum. Simon enim dicebat se esse Deum et redemptorem, non Christum: sua gratia, non Christi nos salvari. Gnostici negabant peccatorum turpitudinem, punitionem et judicium universale. Hæc ergo in doxologia hac profitetur S. Judas, Deumque celebrat ut solum salvatorem, solum glorificatorem, solum potentem, solum mirabilium patratorem, solum dominantem, solum magnificum, solum gloriosum, solum æternum.

Nota. Te *ei qui potens est*, non tantum significat, Deum posse, sed et velle nos conservare sine peccato adeoque conservaturum, nisi nos ei ejusque opi et gratiæ desimus. Simili phrasi ait Paulus 2. Corinth. 9. 8. *Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis. Potens est*, id est potest, scit, vult et facit abundare omnem gratiam in suis fidelibus.

Hinc discimus neminem sine Dei gratia posse vitare omnia peccata, vivere sine peccato, etiam gravi et mortifero: per ejus autem opem ordinariam posse nos omnia mortalia vitare, non tamen omnia venialia ad longum tempus, nisi ex speciali ejus privilegio, quale concessum fuisse B. Virgini credit Ecclesia, ait Concil. Trident. sess. 6. can. 23. et cap. 11. *Justorum*, ait, *illa vox est et humilis et verax: Dimitte nobis debita nostra.* Unde S. August. de Natura et gratia c. 40. *Hoc*, ait, *confiteatur, quod impietate sceleratissima negatur, sine gratia Dei hominem sine peccato esse non posse.* Et S. Cyprianus de Oper. et eleemos. *Si*, ait, *nemo esse sine peccato potest, quisquis se inculpatum dixerit, aut superbus, aut stultus est.* Et S. Gregorius 21. Mor. c. 9. *Multi*, ait, *in hac vita sine crimine, nullus vero esse sine peccatis valet.* Quocirca Arabicus vertit: *Etenim salus nostra potens est ut custodiat vos sine peccato, et sine macula*, seu *vitio*. Per *salutem* intelligit Deum salvatorem, ejusque gratiam salutiferam per Christum datam. Deus enim solus per se et natura sua est impeccabilis: tum quia est ipsa per essentiam bonitas et sanctitas, tum quia ipsius ratio et voluntas sibi, et angelis ac hominibus est omnis recti bonique norma et regula, uti docet S. Thom. I. part. quæst. 63. a. 1. Creaturæ vero omnes per se peccabiles sunt, sed a Deo participant ut non peccent, et subinde ut peccare non possint, uti Beati. Quo ergo magis accedunt ad Deum, eo magis recedunt a peccato, suntque tandem quasi impeccabiles, uti docet S. August. 22. Civit. 30. unde S. Hieronymus l. 2. contra Pelag. *Absque vitio*, ait, *quod dicitur κακία, id est malitia, hominem esse posse aio: ἀναμάρτητον, id est sine peccato, esse nego; id enim soli Dei competit, omnisque creatura pec-*

cato subjacet, et indiget misericordia Dei Et Tertull. lib. de præscript. hæret. *Soli Dei Filio*, ait, *servabatur, sine delictis permanere.*

Et constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos] Græce ἀμώμους, id est, *irreprehensibiles. Conspectum gloriæ* vocat primo, præsentiam Dei gloriosi, in qua omnes in hac vita consistimus, juxta illud Eliæ: *Vivit Dominus exercituum ante cujus vultum sto* 3. Reg. 18. v. 15. quasi dicat: Ut in oculis Dei sitis et ambuletis immaculati. Ita Dionys. unde Clemens Alexand. exponit, *coram angelis*. q. 4. Ut omnia faciatis quasi vidente Deo et SS. angelis, sic Paulus ait Ephes. 1. 4. *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate.* Et Zachar. *Serviamus illi in sanctitate et justitia coram ipso omnibus diebus nostris*, Lucæ 1. 74.

Secundo et planius, *conspectum gloriæ* vocat gloriam Dei, qua gloriose apparet, conspicit et conspicitur a Beatis in visione beatifica: huic enim nemo sistetur nisi plane purus et immaculatus. Apoc 21. 24. unde Syrus vertit, *sine nævo;* nullus enim vel minimus nævus admittitur ad istam gloriam. Unde sequitur: *In adventu Domini*. Ita Beda, Lyran. Thomas Anglicus et alii. Ad hanc ergo gloriam cœlestem jugiter oculos cordis et corporis elevemus, juxta illud monitum Ecclesiæ: *Sursum corda*. Et S. Augustinus in Ps. 31. *Erige cor sursum, ne putrescat in terra.*

In exultatione] tum qua exultat sancta conscientia in hac vita, eo quod nullius mali sibi sit conscia, juxta illud Ps. 31. 11. *Lætamini in Domino et exultate justi, et gloriamini omnes recti corde.* Nam secura mens *quasi juge convivium*, Prov. 15. v. 15. Tum potius qua exultant Beati in cœlo, juxta illud: *Exultabunt sancti in gloria*. Ps. 149 5 *Gaudium et exultationem obtinebunt*, Isaiæ 35. 10. Exultatio enim Beatorum de Deo viso et possesso, est ipsa Dei fruitio, ideoque vel est ipsa formalis beatitudo, ut vult Medina 1. 2. q 3. a. 4. et alii, vel potius est beatitudinis in visione Dei consistentis fructus, flos et complementum, uti docent passim cæteri Theologi. Porro exultatio est gaudii excessus cum quadam cordis corporisque subsultatione. Unde græce ἀγαλλιᾶσθαι, id est, *exultare*, dicitur quasi ἄγαν ἅλλεσθαι, id est, valde saltare et exilire, quod Hebræi vocant רנן *rauan*, id est *jubilare*, et אלץ *alats*, id est *exultare*. Unde Græcum ἀλαλάζειν

Præclare S Aug. in illud Ps. 148. *Laudate Dominum de cœlis. Etsi corpus nostrum*, ait, *adhuc in Babylonia tenetur, cor nostrum ad Jerusalem præmittatur. Laudet ergo tota creatura Dominum, quia hoc tibi facturi sumus, quod hic præmeditamur. Cœlestia tranquilla sunt, ibi semper gaudium, nulla mors, nulla molestia, semper laudant Deum beati. Nos adhuc in imo sumus, sed cum cogitamus, quomodo illic laudetur Deus, cor ibi habeamus, et non sine causa audiamus: Sursum corda. Levemus cor sursum, ne putrescat in terra; quoniam placet nobis quod ibi agunt angeli. Laudate ergo eum in excelsis.*

In adventu Domini nostri Jesu Christi] Desunt hæc nunc in Græco, Syro et Arabico, et in nonnullis Latinis antiquis. Adventum secundum Christi intelligit, puta gloriosum ad judicium, quo omnes Sanctos beabit et glorificabit; juxta illud 2 Thessal. 1. 10. *Cum venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt* Hinc S Franc. in explicatione orationis Dominicæ, illud: *Adveniat regnum tuum*, sic explicat: *Adveniat regnum tuum ut regnes in nobis per gratiam tuam, et facias nos venire ad regnum tuum, ubi est tui visio manifesta, tui dilectio perfecta, tui societas beata, tui fruitio sempiterna.*

25. Soli Deo salvatori nostro] Salvatoris nomen nunc Jesu Christo; Jesus enim idem est quod Salvator; nunc Deo Patri, vel potius toti SS. Trinitati tribuitur; hæc enim nos salvat per Christum Ita hic Deus, puta tota SS. Trinitas, vocatur Salvator noster, juxta illud Psal. 31. 8. *Homines et jumenta salvabis, Domine, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus* Et 1. Timoth 4. 10. *Speramus in Deum vivum, qui est Salvator omnium hominum, maxime autem fidelium.* Græce addunt σοφῷ, id est *sapienti:* solus enim Deus per se et per essentiam est sapiens, bonus, potens: angeli enim, homines et creaturæ a Deo participant et emendicant particulam bonitatis, sapientiæ, potentiæ, etc. Porro apte τὸ *sapienti* jungitur *Salvatori*, quia scientia sanctorum est scientia salutis, Sap. 10. v 10. Lucæ 1. v. 77. S Judæ concinit S. Paulus 1. Timoth. 1. v 17. dicens: *Regi autem sæculorum immortali, invisibili, soli Deo honor et gloria in sæculo sæculorum. Amen.*

Per Jesum Christum.] *A natura propria*, ait S Bern. ser. 2. de Circumc. *habet noster Jesus ut sit Salvator; innatum est ei nomen hoc, non inditum ab humana vel angelica natura* Per Christi enim nativitatem, prædicationem, miracula, passionem, mortem, resurrectionem, etc. innotuit, imo toto orbe celebrata est Dei gloria, magnificentia, imperium et potestas juxta illud Christi: *Pater, clarifica nomen tuum;* et facta est vox de cœlo: *Et clarificavi, et iterum clarificabo*, Joan. 12. 28 et c. 17. v 1 *Pater, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te*, et v. 6 *Manifestavi nomen tuum hominibus.*

Gloria.] *Gloria*, græce δόξα, id est *claritas, est clara cum laude notitia*, inquit ex Aristotele et Cicerone S Aug. l. 83. quæst q. 31. vel, ut S Basil. l. de Spiritu Sancto, c. 23. Gloria est commemoratio mirabilium quæ alicui insunt, præsertim Deo. Vel, ut alii: *Gloria est notitia clarior alicujus excellentiæ*, vide S. Hier. in c. 5 ad Galat et Dom. Soto in 4. dist. 49 q 3. art. 4 Gloriam hanc sibi uni reservat Deus, Isaiæ 42 8. dicens: *Gloriam meam alteri non dabo*, quia gloria propria est, proprieque debita soli Deo ob infinitam ejus majestatem, celsitudinem, magnitudinem, magnificentiam. Ita angeli et Beati omnes accinunt Deo gloriam Apoc. 4. 11. c. 5. 12. c. 19. 7 Idem imitantur Sancti in hac vita. Unde S. Ignatius fundator Societatis nostræ hoc habuit, nobisque impressit elogium: *Ad majorem Dei gloriam* Optat ergo S Judas Deo gloriam, ut scilicet omnes angeli, omnes homines, omnesque creaturæ eum ut summam majestatem celebrent, prædicent, laudent et glorificent.

Et magnificentia.] Syrus, *potentia*, græce μεγαλωσύνη, id est majestas, magnitudo, magnificentia, decus, amplitudo, dignitas. Magnificentia autem est magnorum operum patratio, item magnarum personæ decus,

splendor, ornatus, majestas: utroque modo Deus est magnificentissimus. Unde millia millium ministrant ei. Hinc dicta est magnificentia virtus, quam ita definit Cicero l. 2. de Invent. *Est rerum magnarum et excelsarum cum animi ampla quadam et splendida propositione agitatio atque administratio.*

Et imperium.] Græce κρατος, id est *robur*, ita Syrus et Arabicus. Deus enim in omnes et omnia plenissimum, robustissimum et efficacissimum habet jus et imperium, estque summus Universi imperator et dominator. Jam S. Judas et sancti ex summo Dei amore et reverentia, optant Deo magnificentiam et imperium, quasi congratulando ei, gaudendo et desiderando, ut in eo semper illa perseverent: rursum ut ob angelis et hominibus illa agnoscantur, colantur et celebrentur. Vide dicta Habacuc 2. ad illud v. 20. *Dominus autem in templo sancto suo, sileat a facie ejus omnis terra.*

Et potestas.] ἐξουσια. Syrus, *dominatio;* Arabic. *potentia*, cui scilicet nemo resistere valet. Potestas est quasi executio imperii: exequitur enim efficaciter quidquid voluntas Dei imperat. Porro Hugo considerat gloriam Dei in se, magnificentiam in operatione, imperium in regimine omnium, ut omnis voluntas ejus fiat; potestatem ut nihil ei resistat. Lyranus gloriam explicat, in quantum Deus apparet dignus omni laude: magnificentiam, de diffusione bonitatis ejus super omnia: imperium, de obedientia totius creaturæ ad ipsum, potestatem de punitione malorum et præmiatione bonorum.

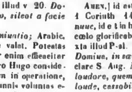
Ante omne sæculum.] scilicet fuit et constitit; *et nunc* consistit; vel potius opto precorque ut consistat. Aut q. d. Quæ illi ante omnia sæcula debentur, eadem ei *et nunc*, puta in præsenti vita a fidelibus, et *in omnia sæcula* a Beatis in cœlo reddantur.

Et in omnia sæcula sæculorum.] Græce, καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας; Syrus, *et in omnes ipsas æternitates:* licet enim una sit Dei æternitas, tamen hæc infinitas ævorum angelicorum et temporum humanorum æternitates, etiam quas mens effingere potest, ambit, complectitur et transcendit.

Amen.] id est, fiat, fiat, ut vertunt Sept. Vide dicta 1. Corinth. 14. 16. et 2. Corinth. 1. 20. Justi enim *nunc*, id est in hac vita, glorificant Deum: Beati vero in cœlo glorificabunt Deum per omnem æternitatem, juxta illud Psal. 83. 5. *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.* Ubi præclare S. Aug. *Noli*, ait, *timere ne non possis semper laudare, quem poteris semper amare: si cessabis a laude, cessabis ab amore; ab amore cessare non poteris.* Denique Boetius lib. 3. de Consol. metro 9. ita Deo, quasi principio et fini omnium concinit et jubilat:

Tu requies tranquilla piis, te cernere finis;
Principium, vector, dux, semita, terminus idem.

Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. O summa veritas, vera charitas, chara æternitas, Deus meus et omnia: fac nos te sapere, tibi vivere, tibi mori, te frui per æterna sæcula sæculorum. Amen.

INDEX

LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ

QUÆ

HISCE IN EPISTOLAS CANONICAS COMMENTARIIS EXPLICANTUR.

(Prior numerus paginam, secundus columnam designet: si unicus tantum occurrat numerus, ad præcedentem referri indicio est.)

EX NOVO TESTAMENTO.

INDEX

RERUM ET VERBORUM

QUÆ

HIS IN EPISTOLAS CANONICAS COMMENTARIIS CONTINENTUR

Prior numerus paginam, secundus columnam designat: si unicus occurat numerus, ad præcedentem referri indicio est.

A

B.

C.

D.

E

F.

G

H.

I.

J.

K

L.

P.

R

S.

T.

Z.

INDEX

MATERIARUM MORALIUM

QUÆ

HIS IN EPISTOLAS CANONICAS COMMENTARIIS CONTINENTUR,

Et quæ ad Evangeliorum Dominicarum, ac Festorum et Feriarum nonnullarum per annum accommodatarum, verbo in usum et gratiam Concionatorum adaptantur.

FINIS.